BS Bible. T.T. Hebrew. 1874
715 Mikra'ot gedolot
1874
v.9

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

חלק תשיעי
ישעיה ירמיה

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

אלה המה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום
למגלות , תרגום שני לאסתר עם ביאור , פירש"י שלם עם
המראה מקומות , אבן עזרא , רמב"ן , בעל הטורים כולו ,
ספורנו , תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה, מסורה קטנה,
מערכת המסורה , רד"ק, רלב"ג , פי' רבינו סעדיה גאון ,
פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר , חידושי מהרש"א , אדרת
אליהו , מצודת דוד , מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת
שמואל, לחם דמעה , ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי ,
תולדות אהרן, תולדות יעקב , ביאור לגבולין ובנין הבית ,
ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא
זצוק"ל , וסדר הפטרות עם ביאור המלות , ועוד הרבה
מעלות וכללי המסורה והדקדוק ·

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

בהוצאת ר' זיסמאן יעבץ ובנו ר' אברהם

ווארשא

בדפוס הרבני מה' נתן שריפטגיססער נ"י.

בשנת וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים לפ"ק

אהרן

משה

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ
т: е. Писаніе съ Коментаріями Част ь
ВАР ШАВА въ Типографіи Н Шрифтгисера
наулице Налевки № 2242
1874.

Дозволено Цензурою.
Варшава 26 Мая (6 Іюля) 1875 года.

BS
715
1874
V.9

LIBRARY
NOV 29 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

ר' זונין מן ב"ב בסיפרא. קדמא נסיב אות וחכר מלה שנים עדים או שלשה עדים. שני על פי שני עדים וזו על פי שלשה עדים.

א חָזוֹן

ג' ר"ס חזון עובדיהו ודין אל' פלגא חזון נחום האלקושי

רש״י

(א) חזון ישעיהו בן אמוץ וגו'. א"ר לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה מלך יהודה אחים היו: אשר חזה על יהודה וירושלים. והלא על כמה אומות נתנבא משא בבל משא מואב הא למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרא הספר על שם החזון הזה וכן שנינו בברייתא דמכילתא. בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בסדר והדברים מוכיחים שהרי ביום הרעש יום שנצטרע עוזיהו נאמר ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח ומי ילך לנו (לקמן ו) ואמר הנני שלחני למדנו שהוא תחלת שליחותו ונבואה זו נאמרה אח"כ ועל זו לבדה נאמר אשר חזה על יהודה וירושלים כשם שאמר על משא כל אומה ואומה משא אומה פלוני אף כאן כתב חזון זה חזה על יהודה וירושלים ולפי שהם תוכחות קושי קראם חזון שהוא קשה מעשרה לשונות שנקראת נבואה כמש"א בב"ר וראיה לדבר חזות קשה הוגד לי (לקמן כא): בימי עוזיה וגו' מלכי יהודה. ד' מלכים הללו קפח בימיו ביום שנצטרע עוזיה שרתה שכינה עליו ונתנבא כל ימי המלכות הללו עד שעמד מנשה והרגו (ונבואה זו נאמרה בימי חזקיהו אחר שגלו עשרת השבטים כת"י): (ב) שמעו שמים והאזיני ארץ. משה אמר האזינו השמים ותשמע הארץ (דברים לב) למה שינה ישעיה את הלשון שנו רבותינו בדבר זה ומדרשות רבים בס' האזינו בספרי

רד״ק

(א) חזון ישעיהו בן אמוץ. לא ידענו יחסו מאי זה שבט הוא אלא שרבותינו ז"ל קבלו כי אמוץ ואמציה אחים היו: (ב) שמעו שמים. בהל ספרו בדברי תוכחה כי בני דורו היו רעים ואע"פ שכתוב בעוזיהו ויעש הטוב בעיני ה' וכן יותם הרי נאמר בעוזיהו ובחזקתו גבה לבו עד להשחית ובימי שניהם היו העם מזבחים ומקטרים בבמות. וכתיב בדברי הימים במלכות יותם עוד העם משחיתים כל שכן בימי אחז שהיה רע ועשה רעות גדולות כמו שכתוב וכל העם היו רעים בימיו כמש"כ בעזבם את ה' אלהי אבותם ואף בימי חזקיהו לא היה לבבם שלם את ה' כמש"כ בד"ה. ואמר בפתחו דברי תוכחה

א
יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־
יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם
אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה׃ ב שִׁמְעוּ
שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר
בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ

ג' בנביאים וכל' ד"ס דכו' כמ"ב
ג'. כ' ומג' נוס' וא' חסר

א נְבוּאַת יְשַׁעְיָה בַר אָמוֹץ
דְאִתְנַבֵּא עַל אֱנָשׁ
יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם בְּיוֹמֵי
עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ
מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה׃
ב שְׁמַעוּ שְׁמַיָא זוּעוּ בַד
יְהָבֵית אוֹרָיְתִי לְעַמִּי וְאַצֵּיתִי
אַרְעָא דְאִתְרְגֵישַׁת מִן קֳדָם פִּתְגָמֵי אֲרֵי יְיָ מַלִּיל עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל קְרִיתִי
לְהוֹן בְּנִין חֲבִבְתִּינוּן וְאִינוּן

יחזקיהו ג' בנביאים וסי' בגלל מנשה. הזן ישעיהו בן אמוץ. ויאמר חזקיהו נקל לצל. וכל ר"ת דכוו' יחזקיהו במ"ה חזקיהו וסי' אחז בנו חזקיהו בנו. ויבאו פניםה אל חזקיהו. ואמר חזקיהו להעלות. בי חזקיהו מלך יהודה הרים. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. וכל שאר קריא יחזקיה׃

תולדות אהרן חזון ישעיהו. פסחים סו סוטה י כתרא טו׃ שמעו שמים. מקדה שער סג זוהר האזינו׃

ביאור מהגר״א

(א) חזון פסוק א. אין הקדמה לס' מודיע את הפעל ואת הפועל והפעול והפעולה והזמן, חזון ר"ל זהו ספר נבואה של מי של ישעיהו, אשר חזה הוא הפעולה, על יהודה וגו' הוא הפעול, בימי הוא הזמן: על יהודה וירושלים. ר"ל רוב נבואתו. ואף שהיה בימי ישראל ג"כ לפי שהיה דירתו בירושלם ומשום דירתו בישראל נבא על ישראל וכן כולם: חזון ישעיהו. נביאים הראשונים ראו באספקלריא המאירה שבאינה מאירה לבד מרע"ה אבל נביאים האחרונים ראו באינה מאירה שבאינה מאירה לכן נקראו חוזים שהוא מחום מגביה אע"פ שהוא תרגום של מראה (אנ"כ שנראה שלא סעלים הכותב לבאר ומקום סימנו לי להוות דעתי כהגדר שם מוזה שבונה על מראים בדרך שבבר אינה מקום או דבר או ענין, כהשומד כמון ומביט אל בית שבנימי דרך בית החלון יקרא חוזה, וענין הנראה בדרך הלוה נקרא מחזה, ובבית יער הלבנון היו שמוים ארבעה טורים ומכוונים זה כנגד זה, והעומד חוצה רואה דרך פתח החלון את פתח השני גם השלישי גם הרביעי, כתיב שם ומחזה אל מחזה שלש פעמים, ולכיום נעשה ה' בעצמותו, אין גרלה בעוה"ז כ"א

מצודת דוד

א (א) חזון. זו היא מראית הנבואה של ישעיה אשר ראה במראה הנבואה על יהודה וירושלים ואין זה תחלת הספר לומר שכל נבואתו היתה על יהודה וירושלים לבד כי בלמה ניבא גם על בבל כו' אלא שבא לומר הנבואה הזאת היתה על יהודה וירושלים וכדרך שאמר משא בבל משא מואב אבל תחלת הספר הוא בשנת מות המלך עוזיהו וכו' ואין מוקדם ומאוחר בסדר והדברים מוכיחים כן שהרי שם נאמר ואשמע וכו' את מי אשלח וכו' למדנו שאז היתה תחלת השליחות: בימי עוזיה וכו'. בימי ארבעה המלכים האלה ניבא עד שעמד מנשה והרגו: (ב) שמעו שמים. מה שאני קובל ומתרעם על ישראל: והאזיני ארץ. אמר בלשון יחיד כי הגדלה להרעה חד היא משא"כ השמים כי שבעה רקיעים הם לפי הבנת הקדמונים

מצודת ציון

(א) חזון. ענין ראיה והבטה כמו ותחז בציון עינינו (מיכה ד) ומצ"ו נקרא הנביא בשם חוזה כי רואה במראה הנבואה וכאשר יקרא רואה חוסה: (ב) והאזיני. הטי אזן לשמוע וכן

רדק

תוכחה שמעו שמים, וכן אמר מרע"ה כשבא לתוכיח את ישראל אמר האזינו השמים כי הם עדים בין ה' ובין ישראל כמו שכתוב והעידה בם את השמים ואת הארץ לפי שהם קיימין לעולם ולדורות דורים, או לפי שאם יעברו על הברית השמים לא יתנו טלם והארץ לא תתן את יבולה ויש דרשות למה אמר שמעו לשמים והאזיני לארץ בהפך מה שאמר משה רבינו ע"ה ואחד מהם לפי שהיה משה קרוב לשמים לפיכך אמר האזינו השמים, ולפי שהיה רחוק מן הארץ לפיכך אמר ותשמע הארץ. בא ישעיהו ואמר שמעו שמים לפי שהיה רחוק מן השמים ואמר והאזיני ארץ שהיה קרוב לארץ: כי ה' דבר. מה שאני אומר הם דברי ה' אשר שלחני שהוא צועק על בניו, ואמר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי. כי גדלתי אותם ורוממתים מעל כל עם והכפל לחזק הענין במלות שונות והענין אחד, וכן מנהג המקרא במקומות רבים, ואדוני אבי ז"ל פירש גדלתים בתורתי ורוממתים בשכינתי: והם פשעו בי. מרדו בי במרד ובמעל עברו על תורתי להכעיסני כי יש מהם מורדים וכופרים ויש שאין מכירים ועליהם אמר: (ג) ידע שור. זכר הבהמות שהן גדלות עם האדם לעבודתו ואף על פי שאין בהן דעת בהם הכרה שיש בהם לרחק מן הנזק ולקרב אל התועלת יכירו מי שייטיב להם תמיד והם הבעלים ושבים לביתם ולמקום מאכלם כשבאים ממלאכתם ואין פירוש קונהו קונה אותו בדמים כעבד אלא שמגדלו ועושה לו צרכיו תמיד וכן אביך קנך וכן אמר קונה שמים וארץ ופירוש אבוס מקום מאכל הבהמה והוא בלי"ו בשקל אמון והוא אחד בסמוך ובמוכרת והנה אלה הבהמות אף על פי שהם בהמות מכירים המטיב להם וישראל שהם עמי שקניתים מבית עבדים הם לא ידעו כי אני המטיב להם ונתתי להם ארץ כנען וגרשתי גוים מפניהם שאם הכירו זה לא עזבוני ולא עבדו אלהים אחרים במקומי והם לא התבוננו כי בשמרם את תורתי הם בטובה ובעזבם אותה הם ברעה איך לא התבוננו זה: (ד) הוי גוי חוטא. הוי לשון קריאה וצעקה שהנאבל הוא להשמיע השומע. וי"א זה לשון אבל כמו אוי שתרגם ווי על עם דאתקריאו עם קדיש ותמו: כבד. שם תאר בשקל מלך עבד והוא אחד בסמוך ובמוכרת: מרעי'. אינו אומר על האבות אלא עליהם אומר שהם זרע המרעים לעצמם במעשיהם הרעים הפך זרע ברוכי ה', וכן הם בנים משחיתי' דרכיהם: נאצו. הכעיסו: את קדוש ישראל. שנתקדש בתוכם

תרגום

ואינון מרדו במימרי: ג ידע תורא זבניה וחמרא אוריא דמרוהי ישראל לא אליף למידע דחלתי עמי לא אסתכל למיתב לאוריתי: ד ווי על דאתקריאו עם קדיש וחטו כנישא בחירא ואסגיאו חובין אתכניאו בזרעא דחוטא ובאישו אתאמר להון בנין חביבין וחבילו אורחתהון שבקו ית פולחנא דיי קצו ברחלת קדישא דישראל ובדיל עובדיהון בישיא אסתחרו

ישעיה א

בי: ג ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן: ד הוי | גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את־יהוה נאצו את־קדוש

י — ג' חסר — ח' ד' מ"ע

חטא כחטא ג' חס' בקריאה וסי' הוי גוי חטא עם כבד עון. אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו. כתוב

תולדות אהרן ידע שור. מבוס כג עקידה שער פו: בנים משחיתים. קדושין לו:

רשי

ונחלקו חכמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא בזמן שהעדים באים ומעידים ונמצאו דבריהם מכוונין עדותן קיימת ואם לאו אין עדותן קיימת אילו לא בא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרים כשנקראנו לעדות זו בימי משה שאמר העידותי בכם היום בהאזנה שמעתי והארץ מעידה אני נקראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה והלך את הדבר ונמצאו שניה' מעידים בלשון האזנה ובלשון שמיעה: כי ה' דבר. (שהיו עדים בדבר כשהתריתי בם בימי משה לכן באו ושמעו שאני מתווכח עמם שעברו על התראה אני לא סרחתי בהם אלא גידלתים ורוממתים והם פשעו בי. ס"א שהיו עדים לדבר והיכן דבר האזינו השמים ואדברה (שם) כתכילתה): (ג) קונהו. מתקנו בחרישה ביום ומאחר שהרגילו בכך ינדע בו אבל חמור אטום אינו מכיר בעליו עד שיאכילם וישראל לא נתפקח לידע כשור כשקראתיו ישראל יהיה שמך והודעתיו קלת חקותי והם עזבוני כדמפורש (ביחזקאל כ ל"ט) ואומר איש את גלולי וגו' ואף לאחר שהוצאתים ממצרים והאכלתים את המן וקראתי אותם עמי בני ישראל לא התבוננו כחמור (סא"א) ד"א ידע שור קונהו מכיר השור קונהו להיות מוראו עליו לא שינה מה שגזרתי עליו לומר איני חורש היום וחמור לא אמר לבעליו איני טוען היום ומה אלו שנבראו לשמשכם ואינם לא לקיבול שכר אם יזכו ולא לשילום פורענות אם חוטאים לא שינו את מדתם שגזרתי עליהם וישראל שאם זכים מקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות: לא ידע. לא אבו לידע וידעו ודשו בעקב ועמי לא נתן לב להתבונן: (ד) הוי. כל הוי שבמקרא לשון קובל וקינה כאדם הגונח מלבו וצועק אהה אלא שיש מהם מועטין שהם ל' צעקת קריאת קול כמו הוי הוי ונוסו מארץ צפון (זכריה ב) ותרגומו אכלו לשון הכרזה. הוי יש לצעוק על גוי קדוש הנהפך להיות גוי חוטא ועם שנאמר בו כי עם קדוש אתה נהפך להיות עם כבד עון: עם כבד עון. כבדות עון, כבד אדם שהוא כבד פיסנ"ט בלע"ז כבד שם דבר של כבדות פשינטו"א בלע"ז ודבוק עם תיבת עון: זרע מרעים. והם היו זרע ברך ה'. בנים היו להקב"ה נהפכו למשחיתים: נאצו. הרגיזו: נזורו אחור. אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישות וכה"א

ביאור מהגר"א

כ"א דרך לבוש הגופני. אמר דהע"ה שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה', והנה אין בכוכבים להרע או להטיב כ"א חוברי שמים יביטו דרך סמני הכוכבים את אשר נגזר למעלה מן הפרגוד. לכן נקראו חוזים בכוכבים. אמר אשר מחזה שדי יחזה כי בגלל שדי יחלום. וכשאמר ה' בהיכל קדשו אמר עיניו יחזו וגו'. והנביאים הראשונים שלא ראוהו. במקום שאין שם גשם ולא דמיון בגשם ושם ראו מה שראו. אמר יקרא לפנים רואה. אבל מישעיהו והלך מצינו שהיה ראייתם דרך העברת דמיון וגשם כמ"ש ראיתי את ה' יושב על כסאו וכן במרכבה דיחזקאל. וכן כולם לכן נאמר אשר חזה וירדה מדרגתן (הקרא נביאים אחרונים). וכמ"ש בתקונים נביאים תרין נביאים וחוזים נו"ה: חזה הוא שם התאר ושם המקרה. אבל שם השם הוא מאת ה' שהוא מבותף בכל שאינו בידי אדם כמ"ש במגד בכא וז"ש חז"ל מבלגו וכולם יבוא. מנעו לים אלא מלמד כו' והוא שם הקלוהם והכתיבים: (ב) שמעו שמים וגו'. שמים הם רבים וזכרים והארץ יחידה ונקבה הארץ הפרטית לכן היא בסגול, ומ"ש בילקוט לפי שהיה משה קרוב לשמים וכו' הענין הוא כי האדם נחלק לשתים הגוף אשר בארץ יסודו והנפש אשר בשמים ממעל וכנגדם שני חלקי התורה תורה אשר בשמים והמצות אשר בארץ האדם בקיומו התורה והמצות מתחבר שמים וארץ וז"ש בחזות יונתי תמתי אמר. הקדוש ברוך הוא לכ"י לא אני גדול ממך ולא את גדולה ממני והוא שדרשו תמתי מלשון תאומתי (הנ"ה ע"כ היינו תמתי'. דע: עלם התורה אמרו חז"ל אנכי נפשי כתבית יהבית) ומצרם לא אני היינו התורה שממני בגלל שהמצות שממך ולא המצות שממך גדולים מהתורה שממני והנה מרע"ה נתן התורה. וז"ש שהיה קרוב לשמים ואמר העידו בה לגוביהן על שלא קיימו המצות אמרו עליו שהוא קרוב לארץ ועוד אמרו חז"ל שקראו לשמים וארץ שהם עדים ולפי שאין מזמנין את העדים אלא בעת הנתינה או בעת העבירה לכן לא נאמר לשון הזה אצל שום נביא כ"א משה בשעה שנתן התורה וישעיהו בעת העבירה על מצותיהם: כי ה' דבר. אותה בספרו והיכן דבר האזינו השמים וגו': בנים וגו'. והזכיר אלו שלשה שמות האומה בנים ישראל עמי הם כנגד ג' דרכים שהתורה נקנית לבעליהן. בעלי אחסנה. בעלי תורה בעלי מצות כמ"ש הזהר בן דמשק בנגדי דהכא. ובעלי תורה נקרא ישראל ועם ה' אלו המקיימין מצות ה'. וכן הנה ג' דרגין אדם שור חמור כי אדם דרגא דחכמה ושור מרמז על התורה כמ"ש כראים שור בהלום כו' נגחו כוון לשם בניה שמנגהין בתורה וגם נקראים בעלי תקיפא בעלי קרניים. והוא נגד שלשה פעולות שהאדם מחשבה בחכמה שעליונה דבור מעשה מחשבה דבור בתורה מעשה בקיום המצות והמחשבה נחלקת לשלשה חכמה בינה ודעת והדבור שבתורה נחלקת לשלשה סוד דרוש פשט ומעשה התורה נחלקת לשלשה חקים משפטים ומצות והמה כנגד שלשה כמ"ש

סודעת חקות שמים שמים וארץ ואדם וכתיב במשפט יעמיד ארץ. והאדם בקיום המצות מחבר את השמים והארץ והמצות נחלק לשלשה שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו והמדות שבעצמו וכנגד זה אמרו חז"ל האי מאן דבעי למהוי חסידא יקיים מילי דברכות הוא בין אדם למקום. וא"א יקיים מילי דנזיקין שהוא בין אדם לחבירו. וא"א יקיים מילי דאבות הוא המדות שלעצמו. וכן כמה ג' דברים שהעולם עומד עליהם תורה ועבודה וגמילות חסדים תורה לעצמו ועבודה למקום גמ"ח לחבירו. וכן שלשה גבולין בימי האדם ימי עלומיו ימי עמידתו ימי ירידתו וגם כנגד אלו שלשה דרגין דאדם חמור שור ואדם כי בימי עלומיו רודף אחר התאוות כחמור ובימי עמידתו נושא בעול הפרנסה כשור לעול ובימי ירידתו נשבר התאוות ומתגבר חכמת הנפש והוא דרגא דאדם לכן נאמר לו הג' מיני בכורים פטר חמור ובכור שור ובכור אדם ועליהם רמזו חז"ל שלש משמרות הלילה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים הוא ע"ד מ"ש נבער נותו בכלבי בצ בנ שלישית תינוק יונק משדי אמו הוא במקום הבונה ועפ"ז הרוב במאמר ג' מודיעין שאם ללמוד: גדלתי. היינו בחכמה כמ"ש גדלתי והוספתי חכמה: ורוממתי. בבינה כמ"ש סלסלה ותרוממך: והם פשעו בי. במד"א אין פשע אלא פשעה של תורה. והוא יניאם מלשון כמו או פשע. מלך מואב פשע בי: (ג) ידע שור קונהו. הוא האדוני ר"ל המתקנו ועושה צרכיו כמו אביך קנך קונה שמים וארץ: וחמור וגו'. מקום אכילתו לפי שאין בו דעת כשור. אבל ישראל שהוא מדרגת חביבין בעלי התורה לא ידע: ועמי. שהוא נגד החמור כמו בני אדם בלי תורה וכן כל עמם היום שאינם יודעים התורה והדעת שבקן קיימת לשה"ב אבל היה לו נבכין האבוס היינו פירותיהם שבעה"ז ולא התבונן: (ד) הוי גוי חוטא וגו'. כאן הדברים כד' לשונות גוי עם זרע בנים וכן בכל המאן בארבעה לשונות חטא כבד עון מרעים משחיתים והנה ההפרש בין גוי ועם כי עם יאמר על קיבוץ אנשים רבים יחד המכונים או אומרי סדה או בלשון כמליך דת אבל גוי אינו אלא שומרי נימוס כראוי אף שהוא יחיד שומר נימוס שקבלו הרבים יקרא גוי (אג"ס יפכן ע"פ אברהם על עצמו הגוי גם צדיק תהרג) וכ"ש חז"ל חוטי שם לנמוד מלמד שהיו ישראל מצוינים שם. והנה אחר שהגלו נחלקו לשבטים אומות אם כנכם סירוד משפחה ומשפחה לעצמם או מחמת לשונות מופלגות או ארצות מופלגות. או נימוסים מופלגים. ו"ש שם למשפחותם בארצותם ללשונותם בגויהם וז"ש מלכות גוי גרתי לכיה מלון לגוי והנה הוא מלה שם הוא קיבוץ רב. והפעולין הוב ברוב עם הדרת מלך וכמו כן כשמושן מון בקיבוץ רב הנה הוא כבד מן כספרם בין זרע לבנים כן הספרם בין לברע או לבשתית כי לפה הוא בנפשה בגוף והשחתה בנפשה בנפש וז"ש זרע מרעים בנים משחיתים והוא שסדרו לנו בפלה אבל אנחנו עמך בני אברהם

הב

מצודת ציון

אזון עד תבונותיכם (איוב לב): פשעו. מרדו כמו מלך מואב פשע בי (מ"ב ג): (ג) אבוס. הוא המקום המיוחד למאכל הבהמות וכן אם ילין על אבוסך (איוב לט): (ד) הוי. המלה הזאת היא ענין קריאה בין לצער בין לשמחה כמו הוי אחי, והוי אחות (ירמיה כב) וכמו הוי ציון המלטי (זכריה ב): כבד. ענין רבוי כמו עמך הכבד הזה (מ"א ג): מרעים. רשעים: נאצו. הוא מושאל על הבזיון וכן כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב): נזורו. ענין הפרשה

מצודת דוד

הקדמונים: כי ה' דבר. לא מלבי אני אומר כי דבר ה' בפי ולזה שמעו אמרי: בנים גדלתי. ר"ל וזהו דברי ראו נא הטובה שעשיתי לבני בכורי ישראל אשר גדלתים ורוממתים על כל האומות הקדמונים והם לא השיבו גמולי כי מרדו בי: (ג) ידע שור. הלא אף השור יודע ומכיר את בעליו אשר קנהו והשמע הוא אליו והחמור הזה עם שהוא סכל ביותר עכ"ז יודע הוא מקום האבוס של בעליו ושם יוליך המה להנאתו: לא ידע. לא אבו לדעת אותי להיות נשמעין לי: עמי. עם שהמה עמי ואני במזרתם עכ"ז לא יתבוננו לדעת מה טוב להם כי הלא במעט טוב הארץ יאכלו ואינם אפילו כחמור הזה המכיר בטובה: (ד) הוי. הנביא מתאונן וקובל על ישראל שהיו מאז גוי קדוש והפכו להיות גוי חוטא: עם כבד עון. מאז היו עם קדוש והפכו להיות עם כבד עון: זרע מרעים. מאז היו זרע ברך ה' והפכו לסוף זרע מרעים: בנים משחיתים. מאז היו בנים לאל חי והפכו להיות בנים משחיתים.

ישראל נזרו אחור׃ ה על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל־ראש לחלי וכל־לבב דוי׃ ו מכף־רגל ועד־ראש אין־בו מתם פצע וחבורה ומכה טריה לא־זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן׃ ז ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה ושממה כמהפכת זרים׃ ח ונותרה בת־ציון כסכה בכרם כמלונה במקשה כעיר נצורה׃

תרגום: והוו לאחורא׃ ה לא מסתכלין למימר על מה לקינא עוד מוספין למחטי ולא אמרין מא דין כל ריש מרע וכל לב דוי׃ ו משאר עמא ועד רישא לית בהון דשלים ברחלתי כולהון סרבין ומרדין אתנגעו בחובין כמחא מרססא לא שבקין מזדוניהון ולא מחשרין לתיובתא אף לא זכאן להון לאנגא עליהון׃ ז ארעכון צדיא קרויכון יקידת נור ארעכון לקבליכון עממיא מחסנין יתה ובחוביהון צדיאת מנכון אתחלפת והות לנוכראין׃ ח ואשתארת כנשתא דציון כמטלתא בכרמא בתר דקטפוהי כערסל מבתותא במקשיא בתר דאבקעוהי כקרתא דצירין

מחמא הנשבע כאשר שבועת׃ דוי׳ ג׳ בקריאה ומי׳ מבליגיתי עלי יגון. על מה תכו עוד׳ כי רבו אנחותי

רשי

ויזורו מקדשי בני ישראל (ויקר׳ כב) נזיר אחיו (בראשית מט). אף כאן פוזרו נסוגו לאחוריהם מאצל המקום: (ה) על מה תוכו וגו׳. אדם שלוקה וחוזר על סרחונו חברו מוכיחו ואומר לו על זה לקיתה ואיך נותן לב לומר על סורחן זה לקיתי לא אשוב לעשות עוד אף כאן על מה תוכו מאחר שעדיין אתם מוסיפים סרה לסור מאחרי המקום הלא כבר כל ראש לחלי ולמה לא תבינו: (ו) מתום. לשון תמימות שלם מאין מכאוב: פצע. מכת חרב: חבורה. ל׳ חבלה: ומכה טריה. תירגם יונתן מרססא כתות׳ ותרוססת: טריה. דמגליי״ר בלעז ובל׳ גמרא יש טרייה לדוסיה מנחם פי׳ לשון לחות כלומר לחה ורטובה תמיד טובעת מייטמ״א בלעז: לא זורו. הנגעים האלה לא זורו ע״י רופאים אבקת סממני תחבושת לשון יזורה על נוהו גפרית (איוב יח) ומנחם פי׳ לשון רפואה כמו אין דן דינך למזור (ירמיה ל): ולא חובשו. לשון רפואה: ולא רוככה בשמן. לא רככה מכתם בשמן כמשפט שאר מכות ואין נופל כאן לומר לא רוככו בשמן שאין מרככין אלא במקום המכה אבל המזור והחבישה נופל לשונם על כל הגוף לפיכך נופל בם לשון רבים לא זורו הנגעים ולא חובשו ויונתן פתר כל המקרא בלשון דוגמא על שהם מלובלבים ומנוגעים בעון. ותרגם מכף רגל ועד ראש מקטנים ועד גדולים אין בו מתום אין טוב בו פצע וחבורה פשע ועונות וחטאים. לא זורו וגו׳ כלומר לא נתרפאו לשוב בתשובה שלימה ולא רככה בשמן אפילו צד הרהור תשובה אין בלבם: (ז) לנגדכם זרים אוכלים אותה. לעיניכם יאכלוה אויביכם: ושממה. מכם כנחלה הנהפכת לזרים והיא שממה מבעליה כך תרגם יונתן: (ח) ונותרה בת ציון. ריקנית מיושביה כי יגלו מתוכה כאשר נותר סוכת הכרם שעשאה נוטר ובעת יבצר הכרם מניח סוכתו והולך. בתר דקטפוהי לאחר שבצרו אותו: כמלונה במקשה. כאשר תעזב המלונה שעשה נוטר בראש המקשה לשמור קישואין שלה ומשתלקט מניחה והולך. זו שבכרם קרויה סוכה לפי שהוא גר שם יומם ולילה כיום אמרה מן העופות

רדק

[illegible]

ביאור מהגר״א

[illegible]

מצודת דוד

המשתחוים את דרכם: נזורו אחור. פנו מהם ללכת לאחור כאדם המתאחר לשמוע דברי המדבר אליו: (ה) על מה תוכו. על העבירה עצמה שלקיתם עליה על העבירה היא בעצמה תוסיפו עוד לעשות סרה ר״ל עשיתם שוב העבירה היא בתוספות איסור ואיככם משימים על לב להשיב הלא בשבילה לקיתו: כל ראש לחלי. הלא ע״י הכאה נחלה כל הראש וכל הלב ומדוע לא תקחו מוסר: (ו) אין בו. אין בכל אחד מקום שלם הנכה במקום אחד יש פצע ובמקום וכו׳: לא זרו. לא נפזר עליהם אבק הסממנים המרפאים: ולא חובשו. לא נכרך עליהם מטלית בדרך שכורכים על המכות: ולא רככה. לא נתרכך המכה בשמן כדרך שמרככין המכות ר״ל הלא עדיין לא נרפאתם מהמכות אשר באו עליכם מאז על העבירות שעשיתם ומדוע תרבים לעשות סוב והוא דרך משל לאמר הלא מאז באה הפורענות על השרים ועל יתר העם ועדיין תשמת בכם ולמה תתחלו שוב: (ז) ארצכם. לכן תהיה ארצכם שממה: אדמתכם. פרי אדמתכם: לנגדכם. בעיניכם תראו ואין לאל ידכם לעמוד כנגדם: ושממה. ותהיה שוממה כארץ אשר יבואו עליה אויבים זרים ורחוקים כי המה מהפכים ומחריבים הכל ועושים שממה על כי המה לא יעמדו

מצודת ציון

כמו אשר נזרו מאחרי (יחזקאל יד): (ה) סרה. ענין הסרה מדרך הישר וכן סורר ומורה (דברים כא): דוי. ענין מכאוב כמו על ערש דוי (תהלים מא): (ו) מכף רגל. כן נקרא שטחות הרגל וכמו שנקרא שטחות היד כף יד: מתום. מלשון תמימות ושלימות: פצע. מכה שנבקעה ונפתחה ומוציאה דם: וחבורה. מכה שנצרר הדם תחתיה וממעל נראה כתם אדום כמו ונמר חברברותיו (ירמיה יג) וכן פצע תחת פצע חבורה וגו׳ (שמות כא): טריה. לחה כמו לחי חמור טריה (שופטים טו): זורו. ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב): חבשו. ענין קשור הכריכה על המכה כמו לנשברה לא חבשתם (יחזקאל לד): רככה. מל׳ רך וטוב (בראשית יח): (ח) בת ציון. עיר ציון: כמלונה. מל׳ מלון: במקשה. מל׳ קשואין והוא שם פרי:

רש"י

אתם פרחתם. עלי עודני נותן לכם תקוה לשוב: אם יהיו חטאיכם כשנים. כתומים לפני כאודם שנים אלבינם כשלג: יאמר ה'. תמיד הוא אומר לכם כן כמו על פי ה' יחנו (במדבר ט כ). ד"א לכו נא ונוכחה מה כתוב למעלה הימנו חדלו הרע למדו היטב ואחר שתשובו אלי לכו ונוכחה יחד לסודיעני עשינו מה שעלינו עשה מה שעליך ואני אומר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג וגו': כתולע. צבע שצובעים בו אדום גרעינים הם ויש תולעים בכל אחד ואחד: (כ) כי פי ה' דבר. והיכן דבר והבאתי עליכם חרב (ויקרא כו כה): (כא) לזונה. טועה מעל אלהיה: קריה. שהיתה נאמנה: ומלאה משפט וצדק היה בה ועתה מרצחים: מלאתי משפט. כגון רבתי עם (איכה א): צדק ילין בה. תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של לילה ושל בין הערבים מכפר על של היום. ד"א שהיו אליהם בה דיני נפשות כשלא היו מוצאין לו זכות ביום הא' לא היו גומרין את דינו עד למחרת אולי ימצאו לו זכות ועתה רצחו הורגין ותלינו בפסיקתא ר' מנחם בר אושעיה אמר תפ"א בתי כנסיות היו בירושלים כמנין מלאתי בגי' ועתה מרצחים הרגו את אוריה הרגו את זכריה: (כב) כספך היה לסיגים. שהיו עושין מעות נחשת ומצפין אותן בכסף להונות בהם: סבאך מהול במים. משקים שלכם מעורבים במים כדאיתא בפסיקתא. מהול מעורב ואין לו דמיון במקרא ות"א פותר לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב' ב') מעורבב: (כג) סוררי'. סרים מן הדרך הישרה: ורודף שלמונים. תשלומין ת"י אמרין גבר לחבריה עביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך שופט שהיה גוזל והנגזל צועק עליו בפני שופט אחר. זה אומר לו צדקני היום ואני אשלם גמולך כשיצעקו עליך בפני הוי רודף תשלום גמולות: וריב אלמנה לא יבא אליהם. האלמנה באה לצעוק והיתום יוצא וזו פוגעת בו ושאלתו מה הועלת בצעקתך לפני השופט והוא אומר כל היום הזה יגעתי לו במלאכה וסופו לא הועלתי וזו חוזרת לאחוריה ואומרת ומה זה שהוא איש לא הועיל אני לא כ"ש הוי יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבא אליהם כלל: (כד) נאם האדון. שהכל שלו ובידו לעקור אתכם מארצכם ולנטוע בה אחרים: אביר ישראל. תקפו של ישראל: הוי. ל' הזמנה והפרזה ודומה לו הוי הוי ונוסו מארץ צפון (זכריה ב' י') וידעו

ישעיה א

יאדימו כתולע כצמר יהיו:
יט אם־תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו:
כ ואם־תמאנו ומריתם חרב תאכלו
כי פי יהוה דבר:
כא איכה היתה לזונה קריה נאמנה
מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה
מרצחים: כב כספך היה לסגים
סבאך מהול במים: כג שריך
סוררים וחברי גנבים כלו אהב
שחד ורדף שלמנים יתום לא
ישפטו וריב אלמנה לא־יבוא
אליהם: כד לכן נאם האדון יהוה
צבאות אביר ישראל הוי אנחם

תרגום

כזהוריתא בעמר נקי יהון:
יט אם תיבון ותקבלון למימרי טובא דארעא תיכלון:
כ ואם תסרבון ולא תקבלון למימרי בחרב סנאה תתקטלון ארי מימרא דיי גזר כן:
כא איכדין תבו עובדהא למהוי כטעיתא קרתא מהימנתא דהות מליא עבדי דינא קושטא הות מתעביד בה וכען אינון קטולי נפשן:
כב כספך הות לפסולא וחמריך מערב במיא:
כג רברביך מרדין ושותפין לגנבין כולהון רחימין לקבלא שוחדא אמרין גבר לחבריה עביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך דין יתמא לא דיינין וקבילת ארמלתא לא עלת לקדמיהון:
כד בכן אמר רבון עלמא יי צבאות תקיפא דישראל קרתא ירושלם אנא עתיד לנחמותה ברם וי רשיעיא

תולדות אהרן אם תאבו. קידושין סא: חרב תאכלו. שם סב: היתה לזונה. מגלה לא: מלאתי משפט. סנהדרין לו. אבר מגורב: סוכה לזונים. ל"ב פו:

רד"ק

מלובשים בגדים, היא אנשים. ימותו אנשים, לא בלבשים. ופי' אדוני אבי ז"ל אם יהיו חטאיכם כשנים שהוא אדום מאד כשלג ילבינו אכפר על עונותיכם ואם יהיו אדומים מאד כתולע אז יהיו כצמר שהוא לבן מאד כמו השלג: (יט) אם תאבו. טוב הארץ. מה שהאוכלים זרים לעתיד' תאכלו אתם: (כ) ואם תמאנו ומריתם. לא תהיו אוכלים אבל אכולים לחרב: חרב. כמו בחרב חסר בי"ת השימוש וכן הנמצא בית ה' נושא בית אביו ויקברוהו ביתו ורחצו שם כי ששת ימים ופתחים לפם: כי פי ה' דבר. וכיון שדבר הוא יקים את דברו: (כא) איכה. שאלה אינה נאמנת נבעלה אבל מקרה בו ותמהה התמיה וכן ירושלם שהיתה נאמנה לאל בימי דוד ובימי שלמה ובימי אסא ובימי יהושפט לא היו מזבחים ומקטרים בבמות אלא בבית המקדש ואחר כך שבה להיות זונה ועזבו בית ה' והם זובחים ומקטרים בבמות ולאחרים: מלאתי משפט. היו"ד נוספת אומר כי ירושלים היתה מלאה משפט מתחלה כי יהושפט העמיד שופטים בכל ערי יהודה ואמר להם ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי אם לאלהים וגו', וגם בירושלם העמיד למשפט ה' ולריב וגו', ועתה אין בה משפט כמו שאמר בסמוך כלו אוהב שחד ורודף שלמונים: צדק ילין בה. ילין אינו לשון לינה ממש אלא לשון שקידה והתמדה כדבר וכן ובהמרותם תלן עיני ובגואלו ילין שוו ולנה בתוך ביתו והדומים לו. ירושלם היה הצדק תמידי בה ועתה מרצחים ועוד כששם היה לסיגים אחר כל זה הפך הצדק ורבותינו ז"ל אמרו דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה ועשו לפסוק הזה סמך והסבה מרצחים כשאין אליהם בו דיני נפשות אלא דנין אותו בו ביום: (כב) כספך. שהיו בם מטבע שקר והסגים כמו אדם כי כלו כסף יש בו סיגים נחשת ובדיל ודומים להם ומחפים בכסף ומטעין בו בני אדם וכן מוכרי יין מהבים הקונים שהם קונים יין חי והוא מעורב במים: סבאך הוא היין שנמכר כמאת נשי שבאים עם רקים ופותאים וסובאים ומשתכרין בם: מהול. מעורב ואין לו ריע במקרא ואדוני אבי סבית לו חבר מקבלי אלמהל: (כג) שריך. השרים שהיה להם לתקן המעוות הם סוררים ומעוותים הישר והם חברי גנבים כי כשהגנבים חולקים עמהם לפיכך לא יוסרו אותם ולא ימנעום מלגנוב: כלו. דרך כלל על השרים כי כלם בדרך אחד לפיכך אמר כלו בלשון יחיד והם אוהבים לקבל שחד ומטים המשפט: ורודף שלמונים. כתרגומו אמרין גבר לחבריה עביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך: יתום לא ישפטו. מן המעשקים אותו: לא יבא אליהם. כי אינם רוצים לשפוט משפטם ולריב ריבם מן העושקים אותם לפיכך לא תביא אליהם ריבה כי לא תועיל ויונתן תרגם קבילת ארמלתא לא עלת קדמיהון כלומר צעקה לפניהם על ריבה ואינם שומעים אותה: (כד) לכן האדון. כי בעת הזאת יכירו הכל כי הוא אדון הכל וכן אדון צבאות מעלה ומטה: אביר ישראל. שיהיה עוד חזק המעוקים של ישראל ויקח נקמה מהמעשקים אותם והם צריו ואויביו נקמם שלמם יקח מהם עד שינחם מהם כלומר שיכלם כמו וינחם, ומלת הוי שירשאים:

ביאור מהגר"א

וסנלבע בנבע ראשון הוא נקרא תולע. האמורים עלי תולע וז"ש כלומר שהוא לאמצם מן השלג כמ"ש כריש נגעים: (יט) אם תאבו ושמעתם. כיונו שתים התמן לעשות והמעשה נגד זה שכרן שתים שהארץ תתן יבולה לטוב ולא יאכלו זרים. כ"א הם וז"ש טוב הארץ תאכלו: (כ) ואם תמאנו ומריתם. גם כן שני דברים היפך כנאמר למעלה חרב תאכלו ג"כ שני עונשים שהאדמה לא תתן את יבולה לטוב כ"א נמהים קשים כחרבות לגוף והיו הגלמתים אכלים אתכם וז"ש תאכלנ שיהיו נאכלים מן הגלמתים: כי פי ה' דבר. החרבות בין החרבות שבתורה ותוכחות לשובע ה' והקללות בין הקללות שבהירה: (כא) לזונה קריה נאמנה. נאמן הוא בלב ונפש כמ"ש ומצאת את לבבו נאמן והיפך הזונה שהיא תבא חקת זרים: מלאתי משפט צדק ילין בה. צדק הוינו בלי עולם והפעבה שילה יבא למשפט וז"ש לצדק ימלך מלך ר"ל ממנין את המלך לסכין את הצדק במדינה וממנין את השרים למשפט על שופטי נגד הצדק ולפ"ז מוקש דברי הכתוב בצדק תשפוט וגו' לכן דרשו חז"ל פ"ו שלא יהא אחד עומד ואחד יושב ושלא יאמרו לא' קצר דבריך כו' שיעשו צדק בסדר המשפט: ועתה מרצחים. לא די שאינם עושים משפט לרוצחים אלא שמהפכין כשר הצדק שלא יבא לידי עול ורציחה אלא מפעילים הרציחה: (כב) כספך היה לסגים. ר"ל שהיה מעורב כ"כ עד שהם נותן אותם לתוך כסף לצרוף נעשה סיג וז"ש לסיגים: מהול במים. ר"ל בתוך המים שהיו המים מרובין כ"כ עד שהיין מזוג בתוך המים: (כג) שריך סוררים. פירוש פרים מן הטורח: ורודף שלמונים. שוחד הוא מה שנותן קודם הדין והשלמונים הוא שנותנים אחרי הדין וז"ש רודף שקודם א"ל לרדוף והאמר כאן יו"ד דברים עד יו"ד דברים כנאמר לעיל רחצו הזכו כו': (כד) האדון ה' צבאות אביר וגו' אנחם מצרי וגו'. הסדרים מן לך לאויב

מצודת ציון

כתולע. צבע אדום כמו ותולעת שני (שמות כה): כתולע. הוא שם הצבע שצובעים בו אדום: (יט) תאבו. תרצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה): (כ) תמאנו. מל' מיאון וסרוב: ומריתם. מל' מרי ומרד: (כא) קריה. עיר: מלאתי. היו"ד נוספת ובעבור תוספות היו"ד נפתחה הה"א לתי"ו והמשיכה אל היו"ד: ילין. ענין התמדה וכן ולנה בתוך ביתו (זכריה ה): (כב) לסגים. הוא פסולת הכסף כמו סגים כסף היו (יחזקאל כב): סבאך. כן נקראים משקים המשכרים כמו ונסבאה שכר (ישעיה נו): מהול. מזוג ומעורב ודומה לו לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב): (כג) שלמונים. מל' תשלומין: (כד) אביר. חזק כמו מידי אביר יעקב (בראשית מט):

מצודת דוד

הדברים לדעת מי סרח על מי: אם יהיו וגו'. ר"ל וכאשר תודו שהדין עמדי ותשובו לי אז אם יהיו חטאיכם אדומים כשני תולעת ילבינו כשלג ר"ל אכפר על חטאתכם (דימה העון לכתם אדום שהוא צבע חזק ונראה למרחוק ולא יוסר מהר בכבוס): (יט) אם תאבו. להיות מוכנים לי ותשמעו בקולי אז תאכלו מיטב הארץ: (כ) ואם תמאנו. אם תהיו ממאנים לשמוע אמרי ותמרו פי: חרב תאכלו. לא תהיו אוכלים אלא אכולים לחרב: כי פי ה' דבר. ובידו לקיים מאמרו: (כא) איכה. מתמה לומר איך ירושלים עיר אמונה נהפכה להיות מופקרת בה' כזונה המופקרת בבעלה: מלאתי. מעולם היתה מלאה משפט והצדק התמיד בה ועתה נהפכו אנשים להיות מרצחים: (כב) כספך. הכסף שאתה מתן לצורך הוא היה מלא סיגים: (כג) סוררים. סרים מדרך הטוב ומתחברים עם הגנבים: כלו. כל העם: שלמונים. האחד אומר לחבירו הצדיקני היום בדיני ואשלם לך בדינך: לא יבוא. בראותה שאף היתום לא הועיל עם כי הוא איש ומכ"ש היא ותחדל לבוא: (כד) האדון. שהכל שלו ובידו לנקום מידם: אנחם. במה שאתנחם

וידעו הכל כי אנחם מצרי שהכעיסוני במעשיהם: (כה) ואשיבה ידי עליך. מכה אחר מכה עד כלות הפושעים: כבור. ל' בורית סבו"ן בלע"ז ולשונו ל' נקיון כמו ובר לבב (תהלים כ"ד) ע"ש שהוא מנקה הבגד מכתמיו סיגיך האמור למעלה כמו כספך היה לסיגים תערובת נחשת בכסף קרוי סיג אף כאן תערוב' רשעים עם הכשרים אני אכלה הפושעי' שהם הסיג: כל בדיליך. בדיל המעורב בכסף כלומר הרשעים שבך בדיל אשטיי"ם בלע"ז: (כו) כבראשונה. אעמיד לכם שופטים כשרים: עיר הצדק. כבתחלה צדק ילין בה: (כז) במשפט תפדה. ע"י שיהיו בה עושי משפט: תפדה. מטעותיה: ושביה. עושי תשובה שבתוכה (בצדקה במצדיקים עמה' במשפט ובצדק' שבתוכה): (כח) ושבר פושעים וגו'. שבכולן הוכיחן למעלה. והם פשעו בי. גוי חוטא. עזבו את ה': פושעים. מורדים והעובדים לעכו"ם: וחטאים. אלו עבריינים העוברים על שאר איסורין: (כט) מאילים. לשון אלה מין אילן שקורין אולמ"א בלע"ז: אשר חמדתם. לעבוד תחתיהם עבוד' כוכבים כענין שנאמר תחת אלון ולבנה ואלה כי טוב צלה (הושע ד): מהגנות. שם היו עובדים כוכבים כמה דאת אמר המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן סו יז): (ל) נובלת עלה. העלה שלה נובלת כמוש בליסטיישׂ"ט בלע"ז נבא עליו שרב או קרח הוא כמוש וליחלוחו אבד וכלה ואין נובל ל' רקבון כמו נבלה שאין ט"ן נופלת באותו ל' אלא נובל ל' דבר הבלאה וכלה כמו תגזרת נבל תבול (שמות יח) כמו תבלול ומתרגמינן מילאי תילאי: אשר מים אין לה. להשקות זרעיה כדבר שאותים בו משווה פורענותם: (לא) החסון. התוקף שהיו אונסין את העניים וגוזלין אותן ומתחסנין בממון כמו שאמר למעלה וחברי גנבים יהיה אותו ממון לנעורת המנערין מן הפשתן שהוא קל ונוח לישרף: ופעלו. והעושה אותו תוקף יהיה

מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי׃ כה וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ׃ כו וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה׃ כז צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה׃ כח וְשֶׁבֶר פֹּשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּו וְעֹזְבֵי יְהוָה יִכְלוּ׃ כט כִּי יֵבֹשׁוּ מֵאֵילִים אֲשֶׁר חֲמַדְתֶּם וְתַחְפְּרוּ מֵהַגַּנּוֹת אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם׃ ל כִּי תִהְיוּ כְּאֵלָה נֹבֶלֶת עָלֶהָ וּכְגַנָּה אֲשֶׁר־מַיִם אֵין לָהּ׃ לא וְהָיָה הֶחָסֹן לִנְעֹרֶת וּפֹעֲלוֹ לְנִיצוֹץ וּבָעֲרוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וְאֵין מְכַבֶּה׃

ל'. יל"מ

ד'

ל'. ב'

ד'

ס'. ל'

כ"ט

ל'

ל'

ד'. ל'

ל'. ל'

ל' ומסר

ל'

ל'. ומ"ל

בַּר אִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּיקְמַסְנָאֵי עַמִּי וְאָתֵיב נִקְמָא לְבַעֲלֵי דְּבָבֵי׃ כה וְאָתֵיב מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלָךְ וְאַעְבַּר כְּמָא דִּמְנַקַּן בְּבוֹרִיתָא כָּל רַשִׁיעַיָּא וְאַעְדֵּי כָּל חוֹבָךְ׃ כו וְאָמַנֵּי בִיךְ דַּיָּנֵי קוּשְׁטָא תַּקְנִין כְּבְקַדְמֵיתָא וּמַלְכֵי מַלְּכָךְ כְּבַר מִן אוּלָא וּבָתַר כֵּן יִתְקְרֵי לִיךְ קַרְתָּא דְּקוּשְׁטָא קַרְתָּא מְהֵימַנְתָּא׃ כז צִיּוֹן כַּד יִתְעֲבֵד בַּהּ דִּינָא תִּתְפְּרוּק וְדַעֲבְדוּ אוֹרַיְתָא יְתוּבוּן לַהּ בְּזָכוּ׃ כח וְיִתַּבְּרוּן מָרוֹדִין וְחַיָּבִין כַּחֲדָא וְדִשְׁבָקוּ אוֹרַיְתָא דַּיְיָ יִשְׁתֵּיצוּן׃ כט אֲרֵי תִתְבַּהֲתוּן מֵאִילָנֵי טַעֲוָתָא דְּחַמֶּדְתּוּן וְתִתְכַּנְעוּן מִגַּנֵּי טַעֲוָתָא דְּאַתּוּן מִסְתַּיְעִין בְּהוֹן׃ ל אֲרֵי תְהוֹן כְּבוּטְמָא דִּי מִנַּתַּר טַרְפּוֹהִי וּכְגִנַּת שַׁקְיָא דְּמַיִן לֵית לַהּ׃ לא וִיהֵי תּוּקְפֵּיהוֹן דְּרַשִׁיעַיָּא כִּנְעוֹרֶת כִּתְּנָא וְעוֹבַד יְדֵיהוֹן כְּנִיצוֹץ נוּרָא כְּמָא דְּמִקַּרְבִין דֵּין לִסְטַר דֵּין וְדָלְקִין תַּרְוֵיהוֹן

אל בית עבדכם. רחצו הזכו. וסי' מיא דעברא דכיא: ורדף ג' בקריאה וחס' וסי' וכשלו איש באחיו כמפני חרב. ורדף שלמנים. אפרים רעה רוח: וריב ד' בקריאה ג' מ"ל וא' חסר וסי' וריב אלמנה לא יבא אלהם. וריב לה' עם יהודה. כי ראיתי חמס וריב בעיר. ורב לא ידעתי אחקרהו. בתרא חסר: ואשיבה ד' וסי' נמסר בש"ב סי' י"ו: כבראשנה ח' וסי' נמסר בספ' שופטים סי' כ': וחטאים ד' וסי' בסדר לך לך:

תולדות אהרן ואשיבה ידי. סנה קלט. מגלה יז סנהדרין לח: וכבר פושעים. מגלה שם: ושביה ס'. ברכות ה (מגלה פכ): וכיה החסן. שבת ד:

(כה) ואשיבה ידי. [illegible] עד ואצרוף. [illegible] וכסיגים. והבדיל עם הרשעים: כבור. כמו סדבר [illegible] ויאמר [illegible] כבור [illegible] כבורית סבון בלע"ז כמו שהבורית מוציא כל כתם [illegible] אני סיגיך ובדיליך בדילך מה ר"ל כי הבדיל מעורב בכסף עד שינקוהו ממנו, ואמר [illegible] רכים ברעך להגיה בל המערובות המעורבים בו: (כו) ואשיבה. שופטיך כבראשונה. כמו שאמר שלאחי משפט חד וכוה כימות המשיח שיכלו הרשעים כלם ושארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב: (כז) ציון. במשפט שיעשו ישראל בה כלומר יעשו בם וישובו לה ובצדקה שיעשו ישובו לה כגולים ממנה ושביה בצדקה: (כח) ושבר. ואז ישברו יחבלו הפושעים והחטאים יחדו כמו שאמר בנבואת מלאכי והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא: (כט) כי יבשו. אמר יבשו ואמר תחפרו כי כן מנהג המקראות לדבר בנסתר ואחר כך לנכח כאחד כמו שהוא ממנה בלם משכו נא וקחו לכם כמו שהשגנו בספר מכלל. אלה הג' פסוקים עד סוף הפרשה אינם לימות המשיח כי אומר חרבן מים כאשר ואולי גם הן עובדים עכו"ם בישראל בגנות וחפצה כל עץ רענן כמו שהיו ואין אבנים אליה ונגות אלה לאותם שרוב הבא נביא הדבר לפי שנבר אליך הרשעים בלם בין מעובדי עכו"ם בין משאר עבירות וגם יהוה בימות המשיח אמר כי בעון עכו"ם תמיד חרב זה והוא כתכבן עוד רחבן שכלו עובדי עבודת עכו"ם בישראל שכו נעקרים בגנות והאילנים גאשירה ולא במקום ההם יבשו כי יכלו בי לא יושיעו לכם האשרות ולא יצילום מיד האויב במהרה אותם והמגלה אותם אז יבשו ויתפרו וידעו כי שקר היה נסכם ועבודתם לעכו"ם ושבן לא טוב בבית שני עובדי עכו"ם בלל בישראל ואילים כמו אלונים וכן באחרים באלים אלי הצדק ותרגם יונתן ארי תבכהון מאילני טעותא דחמדתון והפסוק כפול בענין במלות שונות כמנהג: (ל) כי תהיו. יאמר אתם שתרצם אותי כאילים והאיו באלה עלת אתם כחרם גנות ואמין בגנה אשר אין מים לה: עלה. חסר יו"ד הרבים מבהכתב אמר בן תהיו כאלה נובלת עלים עלה ישאר כה דבר ירוק בן תהיה כל ארצכם חרבה שלא ישאר בה אחד מכם ותהיו כמו הגנה אשר מים אין לה להשקותה שיבשו הירקות והזרעים לא יצמחו וכאשר המשילם לאלה הכמיתם שיחזרו לארגם כמו האלה שחוזרת העלים עוד לזמן הגלת האילנות וכן הגנה כשיבואו מים לה צמחת זרעים ויצמחו הרשים סירקות והלה תרגומו בוסמא וכן תרגם רבינו סעדיה במרבי בוטמא: ואלה נובלת עלה שעלים עבלים וכן מגלתי [illegible] ונקם מנות ותמה אותם נאלם וגם נאמן אמר כי האלה והאלון כשיפלו עליהם ידעה שהם יבשים הכל וכל יותר משאר אילנות וזכר אחד מהם למשל: (לא) והיה החסון. אמר על האלונים ואל

ביאור מהגר"א

נאמר כי לב הוא המריע לגוף והאויב לנפש ז"ש אנחם מצרי ר"ל שיעשה בהם דין אבל ואנקמה מלעשות בהם כלה אבל אנקמה מאויבי: (כה) ואשיבה ידי עליך. ר"ל מקודם אנקמה מאויבי ואח"כ ואשיבה גו' והנה ג' כתות ליום הדין לצדיקים ובינונים ורשעים ואשיבה ידי על הצדיקים ואצרוף על הבינונים ואסירה כל בדיליך על הרשעים כמו שאין שום כסף כבדיל כן הם הרשעים וגם כי מבדילים בין ישראל לאביהם שבשמים נקראים בדיליך: (כו) ואשיבה שפטיך וגו'. כמדרש יועציך אלו משה ואהרן ושפטיך אלו דוד ושלמה ז"ש אבל משה ואהרן יועציך כבתחלה כי לא קדם להם יועצים בתורה והלא הוא ראשית שאין קודם לו אבל ראשון יאמר גם על דבר שקדם לו כמוהו אלא שבמספר זה הוא ראשית וכן קדמו שופטים לדוד ושלמה אלא שבמלכים הם ראשונים לעשות צדקה ומשפט לכן אמר שפטיך כבראשונה. ואח"כ יקרא לך עיר הצדק שינו ע"י השופטים שיחזרו את הצדק לכמו שהיה: קריה נאמנה. ע"י היועצים כמשה ואהרן שיחזרו תורה לנאמנה: (כז) ציון במשפט תפדה וגו'. כמ"ש ונח לגוון גואל ולבני עקב ביעקב והנה ציון במשפט תפדה כי כבר לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה אבל השבים ר"ל השבים לציון והם בני שבע יפדו בצדקה אזנו לבי משפט כמ"ש שאלו לחטאים ולגוזלים נפש כהעולה כו' (כח) ושבר פשעים וחטאים וגו': בחמלת סמוכתם אמר פשעו בי וגוי חוטא ועזבו את ה' ונשאו אלה כתם. כוללים לכל העשרה דברים דחשיב התם לכך כאן כבוגם תנא ג"כ הכוללים שלשה פשעיו וחטאים ועזבי ה': (כט) כי יבשו מאילים וגומר. אמר אבל האלים בוסם ותמדה ואגל גנות הפירה ובפירה. ומען שהיו להם בעת ההיא שתי מיני עבודות כוכבות א' לאלים אשר אין לה פרות ואכלת עלים גרמו שאין תכלית עבודתם הכוה לאכול פירות בעוה"ז כ"א תמדתם לקרן שבעוה"ב ומשני עבודתם לגנות שמקרבת סגייתה וזרועים מהרה פלמגת ואין להם אלא מקיים בארץ ככה תכלית עבודתם הוא לקבל שכר פירות בעוה"ז ואין להם קרן קיימת לעולם הבא וכנה בהפרש שבין בוסם ותפירה כותבה הוא מעלמו ותפירה מאחרים וז"ש ותפרו מהגנות. והנה התמה הינו כי אור שלגנם אינו אלא מגונה הטמא נעי"ל כאשר נותנה פירה לא יאיר לה השמש תניג בוסה מהשמש ומחפיר מאחרים אבל כשתעדר אור השמש. בעלמו יבוש הטמא בעלמו והנה מובום שלמיתום שלעוה"ב נחמד הוא לכל בלי בעולם אלא כשאור. שבעיטה מעכב מלבא אליה אבל מוכום העה"ז שמלא בך וגופו קשה ואמרותו מרה וטוב נפני אלהים ימלא בכם ונחת יולד לגבור כהם

מצודת דוד

מאשלם כגמול אנחם על הכעס שהכעיסוני: (כה) ואשיבה. להכותך מכה אחר מכה: ואצרוף. אסיר ממך הסיג כמו שמסירים הכתמי הבגד ע"י הבורית ור"ל אכלה ממך הפושעים והמורדים: (כו) ואשיבה. אעמיד עליך שופטים כשרים וצדיקים כמו שהיו אז: (כז) במשפט. ע"י המשפט שיעשה בה תהיה פדויה: ושביה. ההשבה מן הגולה תהיה ע"י הצדקה אשר יעשו: (כח) ושבר. הפושעים והחוטאים שבהם יתשברו יחדו זה כזה אין לא נעדר: יכלו. בלי שארית: (כט) כי יבושו. עוזבי ה' יבושו אז ממה שחמדו האלים להעמיד עבודת כוכבים ומזלות בצלה כמ"ש תחת אלון ולבנה ואלה כי טוב צלה (הושע ד'): מהגנות. ממה שבחרו הגנות להעמיד בה עבודת כוכבים ומזלות כענין שנא' המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן סו): (ל) כי תהיו. בעבור שבחרתם באלה תהיו דומים להם בדבר העונש כי תהיו כמושים מבלי לחלוחית טובה כעלי אילן האלה הכמושים ביותר: אין לה. להשקותה לרוות צמאונה: (לא) החסון. הממון העשוי מעושק חזק כמ"ש עד לא ירקב יבחר (לקמן מ): לנעורת. שהוא דבר קל ונח להשרף: ופעלו. החרש העושה

מצודת ציון

(כה) ואצרוף. ענין זכוך ונקיון: כבור. הבורית שמנקין בו הבגדים מכתמיהם: בדיליך. הוא מין מתכת כמו ואת הבדיל (במדבר לא): (כט) מאילים. שם אילן סרק כמו הנחמים באלים (לקמן נז): (ל) נבלת. ענין כמישה כמו נבל ציץ (לקמן מ): עלה. העלין שלה: (לא) החסן. התוקף וכן חסין יה (תהלים פט): לנעורת. הוא הפסולת המנערין מעלי הפשתן: לניצוץ. הוא שלהבת הנפרד מן הבערה הגדולה וכן והנלים כעין נחשת (יחזקאל א): ובערו. ענין שרפה והדלקה:

רד"ק

יהל עובדיהם. אמר כי החסון והחזק שבפסילים כמו שאמר מן לא ירקב יבחר, אמר מה יועילו להם חזק הפסילים כי כמו הנעורת יהיו שיכלה מהרה מפני נצוץ האש כן ישרפו מהרה וכן היה כי נבוזראדן שרף כל בתי ירושלם באש וכהם היו הפסילים והאלילים ואמר ופועלו לנצוץ כי העושה אותו פסל הוא גרם לו הבערה כמו שהנצוץ מבעיר הנעורת וכשהנצוץ נאחז בנעורת במעט זמן יכבו שניהם, כי הנצוץ אינו אם שיעמוד אלא מעט והוא כבה וכן הנעורת הנופלת לא תהיה נעורת אלא זמן מועט והכבה כן יהיו פועלי הפסל והאליל כי שניהם יכלו יחד כי בחרבן ירושלם נשרפו הבתים והאלילים עמהם ונהרגו העובדים הפסילים והמזבחים אותם: ואין מכבה. ואין מציל אותם מן הדלקה ונעורת הוא מה שמנערין מן הפשתן שקורין סטופ"א בלע"ז ונצוץ הוא שביב האש בלאגא בלע"ז ויונתן תרגם הפסוק כן ויהי תוקפהון דרשיעיא וגו': (א) הדבר. אמר באמר הפורענות אשר חזה על יהודה וירושלם אמר הנחמה אשר חזה על יהודה וירושלם גם כן: (ב) והיה באחרית הימים. כל מקום שנאמר באחרית הימים הוא ימות המשיח: הר בית ה'. והוא הר המוריה שבו נבנה בית המקדש: בראש ההרים. היא נכון ונשא ונעלה מכל שאר הר ונבעה שכל הגוים יכבדוהו וישתחוו ויבאו לעבוד בו לשם ה' וזכר הרים לפי שהגוים היו עובדים את אלהיהם על ההרים הרמים: ונהרו. וירוצו ומזה נקרא מקום מרוצת מים הרהים נהר: (ג) והלכו. לכו ונעלה כל עם יאמר לחברו, כי מציון זה דברי הנביא לא דברי העמים כלומר למה יאמרו הגוים לכו ונעלה ויורנו מדרכיו כי מציון תצא תורה ומצוה לכל העמים והמורה הוא מלך המשיח ועליו אמר ושפט: (ד) ושפט. השופט הוא מלך המשיח. וכן ויגד ליעקב המגיד ויאמר ליוסף האומר והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל, אמר כי אם יהיה בין גוי לגוי מלחמה או הביעות ביניהם יבא למשפט לפני מלך המשיח שיהא אדון כל העמים והוא יוכיח להם ויאמר למי שימצא בו העול ישר המעוות לבעל דינך ומפני זה לא תהיה מלחמה בין עם לעם כי הוא ישלים ביניהם ולא יצטרכו לכלי מלחמה וכתתו אותם לעשות מהם כלי לעבודת האדמה: לאתים. המר שחופרים בו נקרא את ודגש תי"ו לאתים מקום הנח אשר בשלא את מחרשתו ואת אתו: למזמרות. הם הכלים שזומרים בהם הגפנים ושאר אילנות כמו וכרמך לא תזמר: (ה) בית יעקב. אלה דברי הנביא לאנשי דורו, ואמר בית יעקב לפי שאמר למעלה כי לעתיד יאמרו כל העמים לכו ונעלה אמר אתם

תרגום

א פִּתְגָם נְבוּאָה דְאִתְנַבֵּי יְשַׁעְיָה בַּר אָמוֹץ עַל אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם: ב וִיהֵי בְּסוֹף יוֹמַיָא מִתַּקַן יְהֵי טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ בְּרֵישׁ טוּרַיָא וּמִנַטַל מֵרָמָתָא וְיִתְפַּנוּן לְמִפְלַח עֲלוֹהִי כָּל מַלְכְוָתָא: ג וִיהָכוּן עַמְמִין סַגִיאִין וְיֵימְרוּן אֱתוּ וְנִסַק לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ לְבֵית שְׁכִנַת אֱלָהֵיהּ דְיַעֲקֹב וְיַלְפִינַנָא מֵאוֹרְחָן דְתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּנְהַךְ בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתֵיהּ אֲרֵי מִצִיוֹן תִּפּוֹק אוֹרַיְתָא וְאוּלְפַן פִּתְגָמָא דַייָ מִירוּשְׁלֵם: ד וִיְדִין בֵּין מַלְכְוָתָא וְיוֹכַח לְעַמְמִין סַגִיאִין וִיעַפְּפוּן סַיְפֵיהוֹן לְסַכִּין וּמוֹרְנְיָתֵיהוֹן לְמַגְלַי לָא יִטוֹל עַם בְּאַפֵּי עַם זֵין וְלָא יִתְאַלְפוּן עוֹד מִבְּעֵן קְרָבָא: ה יֵימְרוּן דְבֵית יַעֲקֹב אֱתוּ וּנְהַךְ

ישעיה ב

בַּחֲדָא כֵּן יְסוּפוּן רַשִׁיעַיָא אִינוּן וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָא וְלָא יְהֵא עֲלֵיהוֹן חַיִס:

שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וְאֵין מְכַבֶּה:

ב א הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם: ב וְהָיָה ׀ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית־יְהוָה בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם: ג וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ ׀ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה אֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלָם: ד וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשָּׂא גוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה: ה בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר

(Marginal masoretic notes: ו"כמעסכסיפר; יי"ו; נ'; יי"ו וכל אל הר ... ככרמל דכוו'; נ'; ו'; נ'. ל'; ל' חד חסר; נ')

רש"י

לניצוץ אש וכערו זה בזה: ניצוץ אישטנציל"א בלע"ז ת"י ופועלו ועובד ידיהון ואין זה אחר ל' העברית שא"פ היה לו לינקד ופעלו חטף קמץ ויהא נבער ל' פעול עכשיו שהוא נקוד מלאפום (ר"ל חולם) נבער ל' פועל: ואין מכבה. ת"י ולא יהא עליהון חיים: (ב) באחרית הימים. לאחר שיכלו הפושעים: נכון. מתוקן: בראש ההרים. בהר שהוא ראש לכל ההרים בחשיבות ההרים: ונשא מגבעות. יגדל נס שנעשה בו מניסי סיני וכרמל ותבור: ונהרו. יתקבצו ימשכו אליו כנהרות: (ג) אל בית אלהי יעקב. לפי שהוא קראו בית אל לפיכך יקרא על שמו אבל אברהם קראו בהר ה' יראה יצחק קראו שדה לשוח בשדה: (ד) לאתים. קולטר"ש בלע"ז: למזמרות. שרפ"ש בלע"ז שזומרין בהן הכרמים: (ה) בית יעקב וגו'. אחרים יאמרו לכן כן והמקרא הזה הוא מוסב על והלכו עמים רבים וגו': לכו ונלכה באור ה'

תולדות אהרן באחרית הימים. זוכר פסח פקודי: ונהרו אליו. ב"ר ד: עמים רבים. פסחים פח: תצא תורה. ב"ב כא (נדרים מ): והוכיח לעמים. עקידה שער מז: וכתתו חרבותם. (שבת מ):

ביאור מהגר"א

נפש ולכן כאן בעבודה הנטה שהוא לקבל שכר בעוה"ז אמר אשר כתרפם והאשר לא ישיג הטובה בעוה"ז יראו הכל כי נבזה מותם ויחפרו מאחרים מענין הטובה הבוזה שבחרו להם אבל העובדים עכו"ם לקבל שכרם בעה"ב לא יראה האדם לעינים איך נבזה מותם אשר חמדו להם אלא בבואם עד נלה לא יראו אור אז יבושו בעלמם מהאלים אשר חמדו להם ולכן אמר יבושו לשון נסתר על הנפש הבא לקבל שכר: (ל) כי תהיו כאלה נובלת עליה וגו'. כמ"ש כמוהם וגו' כל אשר בוטח בהם ואמר לא די שלא יקבלו הטובה שבבחינם שנעבדים אלא יענשו לקבל הרעות שבבחינת הנעבדים: נבלת עליה. הי' העלים רומזים אל העושר כמ"ש לבעי רחמי אתכליא על עליא: וכגנה אשר מים אין לה. וכל חסלה וכל יבשה לא יצמיח כלל: (לא) והיה החסון לנעורת וגו'. לפי שבתחלה הוכיחן על ד' ענינים תלוים על הספקים והחטאים כמ"ש פשעו בי גוי חטא ב' של שבחרו במצרים ואשור ואמרו בציון כמ"ש ונותרה בת ציון וגו' ג' על המרבים לעשות מצות ובלתי שתולים על פלגי מי התורה והירא"ה כמ"ש ל"ל רוב זבחיכם ד' על המחזיקין ידי עוברי עבירה כמ"ש שריך סוררים וגו' לכן באמר והסירה כל בדיליך אמר כנגד הפושעים וחטאים ושבר פושעים וחטאים יחדיו וכנגד הבוחרים במצרים ואשור אמר כי יבושו מאילים אשר בחרתם וכנגד המצות שאינם שתולים על פלגי מי' אמר כי תהיו כאלה נבלת וכנגד מחזיקי ידי עוברי עבירה אמר והיה החסון לנעורת: (א) הדבר אשר חזה וגו'. מכאן ואילך קאי על המאמר הכולל לגבי כמו משא בבל כו': (ב) מגבעות וגו'. הר הוא מבופע וחד אבל גבעה הוא רחב ומישור וז"ש הרים אלו אבות וגבעות אלו אמהות נכון ונשא בחשיבות שלכן הכנענים עובדים עכו"ם על ההרים הרמים וכן אמרו אין בונין בה"כ אלא וכו' וכן בהמ"ק גבוה מכל הא"י וא"י גבוה כו' ואמר למעלה שיהיו כל עץ רענן בשלים ועכשיו אמר על ההרים (וא"ה מראש הפרשה ועד כאן מכ"י קדמו מהם אות באות ע"כ נמנעתי מעלות ידי בהם אף שהם קצרי הסבנה) וכנה בכ"מ שלעתיד יעמוד על גבעה וז"ש נכון בראש ההרים ונשא מגבעות כמו הרגלים מנשאין הגוף וכראש והרים וגבעות הוא תורה ותפלה ותורה הוא ממעלה למטה לכן אמר נכון ממעלה על ראש ההרים ונשא ממטה מגבעות למעלה והם כנגד ימין ושמאל ואמר בראש ההרים בכ"מ מגבעות כמ"ש כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים ...

(ג) והלכו עמים וגו'. אמר כאן אומים ועמים כנגד מ"ש ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב כי עמי הארץ יבואו רק להקריב קרבן ולפי שלא היה כלבי ישראל נכנס לפנים ... ויורנו מדרכיו הוא תורה ונלכה באורחותיו היינו ... כי מציון וגו'. ציון נגד הלבות וירושלם נגד אגדות ... (ד) ושפט בין הגוים וגו'. פירוש בין הגוים היינו שאר העמים ישפוט על מעשו ...

מצודת ציון

מכבה. מלשון כבוי: (ב) נכון. מוכן ומתוקן: ונהרו. ר"ל ימשכו אליו כנהר המושך וכן ונהרו אל טוב ה' (ירמיה לא): (ג) לכו. הוא ענין לשון זרוז: ויורנו. ענין למוד: (ד) והוכיח. ענין ברור דברים: וכתתו. ענין כתישה: לאתים. הם כלי חרישה וכן את מחרשתו ואת אתו (ש"א י"ג): למזמרות. שם הכלי שכורתין בו הזמורות מה' וכרמך לא תזמור (ויקרא

מצודת דוד

העושה הפסל. היה דומה לניצוץ אש: שניהם. הפסל והאדם: ואין מכבה. לא יחלה פי מכבה ואין ביד הפסל לעזור ואף לא לעצמו: ב (ב) באחרית הימים. בימי המשיח: הר בית ה'. ההר שיעמוד עליו בה"מ: בראש ההרים. בהר החשוב והראש שבכל ההרים: ונשא. יתנשא במעלה וחשיבות: (ג) והלכו. עם לעם: ואמרו. אלו לאלו: ויורנו. המקום ילמד אותנו ע"י יודעי התורה: מדרכיו: מה מדרכיו: כי מציון. כי התורה האמתית היא היוצאת מציון ואין זולתה בעולם: (ד) ושפט. ר"ל וכאשר יבקשו כן יהיה כי השופט והוא מלך המשיח הוא ישפוט בין האומות והוא יברר המשפט לעמים רבים: וכתתו. ישברו כלי המלחמה לעשות מהם כלי עבודת אדמה כי לא יעשו עוד מלחמה ולא ילמדו אותה כי המשיח ישפוט בדברי ריבותם: (ה) בית יעקב. הנביא מזרז לומר הואיל וכן יהיה נלכה

נא

רשי

ה׳ • יאמרו להם כן ו״ת וימרון דבית יעקב אתו וגו׳ : (ו) כי נטשתה עמך בית יעקב . הנביא מיסב הדיבור אל השכינה ואומר כי עד הנה עוזבת את עמך בשביל עונם (ד״א הנביא מוכיחן ואמר להם כן . כי נטשתה עמך בית יעקב ט׳ עוזבת את מעשה הטוב אשר על ידו נהיית לעם אתם בית יעקב) : כי מלאו מקדם . נתמלאו כאותם ממעשי ארמי׳ שהיו יושבים במזרח שהיו מכשפים ומשתמשים בשם עבודת כוכבים : ובילדי נכרים ישפיקו . נושאים בנות עכו״ם ומתערבים בהם ויולדות להם ילדים ובהם הם מספיקי׳ תמיד ומתעסקים ומתרפקין ונטרחים בהם ל׳ סן יסיתך בשפק (איוב לו) דיבטימנ״ט בלע״ז : (ז) ואין קצה. ל׳ קץ : (ח) ישתחוו. כמו משתחוים : (ט) וישח אדם . הקטנים : וישפל איש . הגדולים והגבורים אנשי החיל : ואל תשא להם . הנביא אומר להקב״ה וידעתי כי לא תסלח להם מלהפרע מהם : (י) בוא בצור . לנוס בצור לברוח בנקרת

[המקרא]

יְהוָה׃ ו כִּי נָטַשְׁתָּה עַמְּךָ בֵּית יַעֲקֹב כִּי מָלְאוּ מִקֶּדֶם וְעֹנְנִים כַּפְּלִשְׁתִּים וּבְיַלְדֵי נָכְרִים יַשְׂפִּיקוּ׃ ז וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְאֵין קֵצֶה לְאֹצְרֹתָיו וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ סוּסִים וְאֵין קֵצֶה לְמַרְכְּבֹתָיו׃ ח וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ אֱלִילִים לְמַעֲשֵׂה יָדָיו יִשְׁתַּחֲווּ לַאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעֹתָיו׃ ט וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל־אִישׁ וְאַל־תִּשָּׂא לָהֶם׃ י בּוֹא בַצּוּר וְהִטָּמֵן בֶּעָפָר מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר

[מסורה: ב׳ חד מ״ע וחד חסר · ל׳ · ל׳. ל׳ וג״כ · ו׳. ס׳ · ז׳ · ס׳. ו׳ · ל׳ · ל׳ · י״ג מ״ל וכל שמו׳ וכתובים דכו׳ כמ״ס]

[תרגום]

בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתָא דַיְיָ׃ ו אֲרֵי שְׁבַקְתּוּן דַחֲלָא תַקִּיפָא דַהֲוָה פָּרִיק לְכוֹן דְבֵית יַעֲקֹב אֲרֵי אִתְמְלִיאַת אַרְעֲכוֹן טְעָוָן כְּמִלְקַדְמִין וְעָנְנִין כִּפְלִשְׁתָּאֵי וּבְנִימוּסֵי עַמְמַיָא אָזְלִין׃ ז וְאִתְמְלִיאַת אַרְעֲהוֹן כְּסַף וּדְהַב וְלֵית סוֹף לְגִנְזוֹהִי וְאִתְמְלִיאַת אַרְעֲהוֹן סוּסָן וְלֵית סוֹף לִרְתִיכוֹהִי׃ ח וְאִתְמְלִיאַת אַרְעֲהוֹן טַעֲוָן לְעוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן סַגְדִין לִדְאַתְקִינָא אֶצְבְּעָתֵיהוֹן׃ ט וְיִמְאַךְ אֱנָשָׁא וְיִהְלַשׁ תְּקוֹף גַבְרִין וְלָא תִשְׁבּוֹק לְהוֹן׃ י וְיֵעֲלוּן לְמֶעְרַק בִּמְעָרַת טִנָרָא וּלְאִטַמָרָא בְּעַפְרָא מִן קֳדָם דְחִילָא דַיְיָ וּמִזִיו יְקָרֵיהּ׃

ואין קצה ה׳ בקריאה וסי׳ ותמלא ארצו סוסים ב׳ בפסוק. כוש עצמה ומצרים. ואין קצה לתבונה. ואין קצה לגויה : בוא י״ג מ״ל וסי׳ במסרה רבתא :

רדק

באתם חייבים ומלומדים מעתה נלכה באור ה׳ לכו ונלכה באור ה׳, ואור ה׳ הוא התורה והמצות, ומלת לכו פירשנו למע״ה שהיא ענין זרוז, ויונתן תרגם ויימרון וגו׳, ואמר ונלכה בשתתף הנביא עמהם כמו שפירשנו בפסוק לולי ה׳ צבאות : (ו) כי נטשתה . כנוי נטשתה כנגד האל, אמר אתה האל שנטשתה עמך בית יעקב עתה הדין עמך כי הם מלאו מקדם, ויונתן פירשו כנגד ישראל ארי שבקתון דחלא תקיפא דהוה פריק לכון דבית יעקב, ופירוש עמך לפי דעתו אתה שהיית עוזב מעשה עמך, כמו שאמרו רבותי׳ ז״ל כפושה מעשה עמך ואז היה גואל אותם מכל צרה ועתה נטשת אותו : כי מלאו מקדם . פירוש מלאו כשפים יותר מבני קדם, וידוע היה זה ביניהם כי בני קדם היו מכשפים ומעוננים, וכן פלשתים היו יותר מעוננים מבני קדם וישראל כהם, ומעונים שם פעל, וכן בני ענוה, ונקרא ארם בני קדם לפי שהם למזרח ארץ ישראל, והם למדו מעשים רעים מהם לפניהם ומאשר לאחריהם, וכן ארם מקדם ופלשתים מאחור : ובילדי נכרים ישפיקו . עוזבים תורת ה׳ ומתעסקים בספרי הכשופים והנחושים ומספיקים בהם, והם אומרים דיינו באלה הספרים, והם ספרים נילדים להם מקרוב, כמו שאמר משה רבינו עליו השלום חדשים מקרוב באו שלמדו אותם מהאומות שהם מעכו״ם והתור׳ שלמדו אותה מקדם ונלמדו בה הם ואבותיהם מכמה שנים עזבו אותה, ויונתן תרגם כי מלאו מקדם ארי אתמליאת וגו׳ . ר״ל כמו שהיה בימי הכנענים, ותרגם ובילדי נכרים ישפיקו ובנמוסי עממיא אזלין : (ז) ותמלא ארצו . ארצו של זה העם שזכר כי נטשת עמך, אמר כאשר נתמלאה ארצו כסף וזהב וסוסים עד שאין סוף לאוצרותיו ולמרכבותיו אז נמלאה ארצו אלילים, כמו שנאמר וישמן ישורון ויבעט, ואמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל, וזה היה בימי שלמה שהיתה ארץ ישראל מלאה כסף וזהב, כמו שכתוב ויתן שלמה את הכסף בירושלם כאבנים, וכן זהב גדול שהיו מביאין לו מאופיר וממלכת שבא ומכל המלכים, וסוסים כמו שכתוב ויהי לו ארבעים אלף ארות סוסים, ובימות שלמה המלו לנשותיו ולכבוד להם ואף בחייו המלו לעבודה כמו שכתוב, ופירוש ואין קצה, ואין סוף, כלומר אין סוף למספרם, והוא דרך הפלגה : (ח) ותמלא. פירשנוהו : (ט) וישח אדם וישפל איש . הפל מענין במלות שונות, ויש מפרשים אדם הקטנים, איש הגדולים, וישח וישפל בוי״ו פתוחה עבר במקום עתיד כמנהג הלשון, וברוב דברי הנבואה, אמר עוד יבא זמן שישפלו בני אדם ולא יגבהו ברוב כסף וזהב וברוב סוסים, וזה יהיה בימות המשיח שיתקבצו כל הגוים להלחם בירושלם ואז יראו כי לא יועילו להם לא כספם וזהבם ולא גבורתם ולא מרכבות עמים ואז תשפל גבהותם וישח גאונם : אל תשא . פי״ש תשא כנגד האל, אמר לא תשא ולא תסלח להם מה שהרעו לישראל אלא תעניבם בפעם ההיא על כל מה שעשו : (י) בא בצור . ואז יאמר איש לאחיו בא בצור : בעפר . במחלות עפר :

ביאור מהגר״א

נדרך הטוב והמ״ה ושפט גוים רבים והוכיח לעמי הארץ (אנ״כ הודעתיך כבר אף עתה כי. בכ״מ אשר שנאתי בושה בלו שמפרש גוים על המתונים מהפך אני דבריו לפי הכלל שקבלתי בכ״י קדשו מפה של אא״ז הגאון זצוק״ל בפסוק הוי גוי חטא גו׳ כי כל גוי בעלי נמוס וגוים בעלי נמ סים חלוקים ואין שנאה בשנאת הדת תעורר מדנים לכן יש לשופט לשפוט ביניהם על דבר המדנים אבל עם שאינם אלא קיבוץ רב כאחד ואין בהם לעורר מדנים ביניהם אלא אם כולם יתילכו על דרך לא טוב יבא מוכיח עליהם וכמו כי יש לשרש מ״ש ושפט גוים רבים והוכיח לעמי ארץ) : וכתתו חרבותם גו׳. היינו הסמוכים שדרכם לילך בחרבות : ותניתותיהם למזמרות . הם הפרים שדרכם בחנית וכידוי כמ״ש והחנית ביד שאול ויובע נטה בכידון וכן יאמר חרבותם לאתים שהוא מלאכה כבידה לאוי להמונים ותנית תיבש למזמרות שהוא מלאכה קלה והרמז בזה שע״י מה שיעמדו זרים ויעשו מלאכתם הגופניים יכינו ישראל לבבם לשלימות התורה בשני חלקיו בפשט ובסוד והנה האתים הנה לקצור התבואה ללחם והמזמרות לגפנים הכנה ליין והלחם הוא רמז לפשוטי התורה והיין רמז לסוד כמ״ש לכו לחמו בלחמי וז״ש חז״ל עד ארבעין שנין מיכלא מעליא כו׳ : ולא ישא גוי אל גוי חרב . היינו אנשי המלחמה שגבורתם בחרב ולא ילמדו עוד מלחמה הם הפרים שלומדים תכסיסי מלחמה : כי כל העמים ילכו אל הר בית ה׳ ללמוד תורה . והוא נגד ג׳ הנ״ל נגד והלכו עמים אמר כאמו כו׳ שילכו ללמוד ונגד ושפט בין הגוים אמר לא ישא גוי אל גוי ונגד והוכיח לעמים אמר ולא ילמדו עוד מלחמה : (ה) לכו ונלכה וגו׳ . לפי שלעיל החושך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח כבוד ה׳ וז״ש והלכו גוים לאורך אמר כאן לכו ישראל אתם ונלכה אחריהם כדבר הטור אל הצקה המוליכו והנה בגאולת מצרים הגד שם שתי גאולות הללו מעוני מצרים וקריבתן תחת כנפי השכינה וכהעוב מבואר שם שתים שהן ארבע והצלתי וגאלתי ולקחתי והייתי וכן יהיה לע״ל ע״כ כפל לאמר לכו ואמר בעה ראשון לכו ונעלה ואח״כ אמר לכו ונלכה באור ה׳ : (ו) כי נטשת עמך וגו׳ . פירוש בשביל סוכות שנטשת עמך כמ״ש ושכחי עמך ובית אביך ויתאו המלך יפיך : כי מלאו מקדם וגו׳ . פירוש בשביל שעמך מלאו מקדם לכן נטשת עמך ובית לאור ה׳ : (ז) ותמלא ארצו כסף וזהב ואין קצה לאוצרותיו . פי׳ שממלא ביתו כסף וזהב רק להבלים הוצאתן על חמדת קניני התאוות כמו שיש הבלה לתאות האדם כן יש קץ לחמדת הממון לצורך התאוות אבל המחמד לאסוף כסף וזהב לעשות מהן אוצרות אין קץ לחמדה הזאת וז״ש ואין קצה לאוצרותיו וכן חמדת קניני הסוסים יש קץ אבל האוסף סוסים למרכבות אין קץ כי במרכבה אחד כמה סוסים (אנ״ס הנראה לרכבות סוס יש קץ מפני הוצאה ושתאה המרובה לצורך מאכלם אבל למרכבות בלא סוסים אין קצה) : (ח) ותמלא ארצו אלילים . הנה דהמע״ה באמר לעצב להם כזה לכה פתיחות עצביהם אמר עצביהם כסף וזהב הוא פתיחת ההומר כי הוא הבאות שבדלת״ש ועל פתיחת הצוגל אמר מעשה ידי אדם ועל פתיחת הצורה אמר פה להם וגו׳ ועל פתיחת התכלית אמר כמוהם יהיו עושיהם וגו׳ וכן כאן כי המלאכות הנכים עושה האדם במלא פה ידו אבל תכיסת כל רב בתמונות דקים יעשה באצבעותיו וז״ש כאן מעשה ידיו וכלל בזה ההומר והצוגל ואשר עשו אצבעותיו הוא הצורה ומ״ש אלילים הוא התכלית כמ״ש רפאי אליל כלכם . אלה ג׳ הכתובים . וכנגדו עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה וכן הקנאה והתאוה והכבוד . כי הקנאה ועין רעה תולדות נתש הקדמוני שקינא באדם בראשון והוא ראש לכל עכו״ם : והתאוה . הוא מנפש רחבה ובראש התאוות כסף וזהב והכבוד הוא מרוח גבוה וכנגדן הסוס גאה שבבהמות ואמרו חכמים על סוס מלך : (ט) וישח אדם וגו׳ . פי׳ השוחה מלא קומתו נקרא שח והשפל נקרא למקום עמוק וכן איש הוא על החשוב כמו איש שר ושופט ואדם הוא כמו כל האדם ובשפלו כולם ממדרגתן כוי שהם למדרגת אדם והשפלה פרד מאוד למדרגת איש שר ושופט : ואל תשא להם . בלא יבא להם נשיאות ראש : (י) בוא בצור וגו׳ . מיני יראה שתים הנה יראת העונש ויראת הרוממות ומיראת העונש מתכסה בסתר בצור ומיראת הרוממות אין לנוס כ״א להשפיל את עצמו והשפלה היתירה הוא הטמן בעפר כמ״ש ושפלת מארץ תדברי וז״ש בא בצור היינו מפני פחד ה׳ והטמן בעפר היינו מהדר גאונו (אנ״ס בכתוב הזה שניתי הרכה מאשר כתוב לפני אם אמנם שניתי אליהם לא עמך כלשון במלאכתי כתוב לפני ז״ל פי׳ כי ב׳ עניני פחד הן א׳ שמתיראין מחמת גדולתו ורוממתו והב׳ מחמת שיש יכולת בידו להרע ולהיטיב כשמחמת שלא ירע לו די כשמתחבאין ממנו שאינו רואהו אבל מחמת גדולתו לא די בזה שמתחבא שאינו רואהו אלא צריך להתחבא יותר וזה בוא בצור כדי שלא יראהו אותן והטמן בעפר שהוא מתבואה יתירה ואח״כ מפרש מפני פחד ה׳ שלא יענוש ביסורין קשים בוא בצור ומהדר גאונו שהוא גדולתו ורוממתו הטמן בעפר ופחד והדר גאונו הם ואמר כאן בא בצור ולקמן כתיב לבא במערות צורים ואח״כ כתוב לבא בנקרת הצורים כו׳ לימות המשיח לא יהיה עדיין הפחד כ״כ אלא שיזרו אחד לחבירו בא בצור הכ׳ נותן החיים בהמים אזי הגדל הפחד אזי ככר באו אפילו במערות צורים והב׳ לעוב״ב יבואו אפי׳ לנקרת צורים : בא כו׳ והטמן כו׳

מצודת דוד

לא בהר ה׳ ר״ל באור התורה והמצוה כי יש תקוה : (ו) כי נטשתה . הנביא מיסב הדבור כלפי המקום ואמר כי עד הנה בדין עזבת עמך כי מלאו כשפים יותר מבני קדם המלאים כשפים : ובילדי נכרים ישפיקו . מספיקים עצמם במחשבות ועצות פילוסופיות ואינם חוששים למחשבת התורה ועצתה : (ז) ותמלא . בעבור בארצו של העם הזה׳ נתמלא בכסף ובזהב וכו׳ ובעבור שנתמלא ארצו סוסים כו׳ : (ח) ותמלא . מוסב למעלה לומר בעבור שנתמלא ארצו כסף וכו׳ לכן נתמלא ארצו אלילים וכן נאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל (הושע ב) : ישתחוו . כולם ישתחוו כל אחד למעשה ידיו : (ט) וישח . בעבור זה יהיה כ״א כפוף ושפל : וישפל כפל הדבר במ״ש : ואל תשא . כן ידעתי שלא תשא להם העון : (י) בוא . אז יאמר איש לאחיו בוא להטמן בנקיקי הצור ובמחילות העפר מפני הפחד והוא ענין תלונה

מצודת ציון

כ״ה) : (ו) נטשתה . עזבת : ועוננים . הוא מין כשוף כמו לא תנחשו ולא תעוננו (שם יט) : ובילדי . כן יקראו המחשבות והעצות לפי שהלב מוליד אותם : ישפיקו . ענין די הצורך כמו אם ישפוק עפר שומרון (מ״א כ) : (ז) ואין קצה . אין סוף : (ט) וישח . ענין השפלה והכפיפה כמו שחו רעים לפני טובים (משלי יד) : תשא . ענין מחילת העון : (י) גאונו . מל׳ גאוה

רד"ק

(יא) עיני גבהות אדם. לפי שגבהות האדם נראה בעיניו לפיכך סמך עיני אל גבהות, וכן אמר עינים רמות, רום עינים: שפל. בשקל כי הפן בכם יעקב, והוא עבר במקום עתיד, כמו ישפל, וטעמו לגבהות, כמו ושח גבהות אדם, או טעמו לעיני, כמו ועיני גבוהים תשפלנה, ואמר שפל על כל אחד ואחד, ונמצא עוד כלשון זכר, שבעה עינים, עיניך לנוכח יביטו, עיני ה' המה משוטטים: ונשגב ה' לבדו. כמו שאמר והיה ה' למלך על כל הארץ: (יב) כי יום. טעם למה שאמר ונשגב, אמר כי יום לה' נכון כי כל גאה ורם ונשא ישפל והוא היום ישיב לה' כי הכל יכירו במלכותו, ושפל כמו וישפל: (יג) ועל כל ארזי. ארזי ואלוני משל על מלכי העכו"ם, וזכר ארזים ואלונים כי הם הגדולים מכל העצים, וכן אמר כגובה ארזים גבהו, וחסון הוא כאלונים, ותרגם יונתן על כל מלכי עממיא וגומר: (יד) ועל כל ההרים, וזכר הדברים אשר יתגאה האדם בהם וכל הגאות ישפל ביום ההוא, כי השפל יגבה על כלם ויהיו לו גבהותו וישפלו לפניו, והדברים שיתגאה אדם בהם על בני אדם הם ההרים הרמים והגבעות הנשאות שיהיה נשגב בהם מפני אויביו, ויבטח הוא בהם והם לא יושעו בו, וכן מי שיש לו במבצר מגדל גבוה או חומות בעיר בצורה, וכן מתגאה האדם בעושר וברוב נכסים גדולים שהאים לאדם דרך החורש בים ברוב, ועל כן אמר (טז) ועל כל אניות תרשיש, וזכר תרשיש כי היא סוף אניות, ויונתן תרגם ועל כל דיתבין בנסי ימא, ויתגאה אדם גם כן בדירות גדולות ונאות ומצויירות: ועל כל שכיות החמדה. פירוש שכיות ציורים, כמו איש בחדרי משכיתו, ותרגם יונתן ועל כל בירניות שופרא: (יז) ושח. מפורש הוא: (יח) והאלילים. אף על פי שהאלילים כבר פסקו מרוב האומות היום עוד יש בקצת המזרח עובדי אלילים ועוד יתחשבו גם הם עכו"ם שהם משתחוים ועובדים לגילולים, ואז בימות המשיח כל האלילים יכרתו עד גמירה, לפיכך אמר כליל וכן כליל תקטר, ופירוש יחלוף, יכרית, כלומר שלא יכרית אותם כלם, וכן בענין בריתה אם יחלוף ויסגיר ואולם לקחו: (יט) ובאו במערות צרים. מערות לא נשתנה בסמיכות, ואמר עכו"ם יתחבאו במערות ובמחלות כי יחשבו להנצל שם: לערוץ הארץ. כתרגומו למתבר רשיעי ארעא: (כ) ביום ההוא. בימות המשיח כשיעשה האל משפט ברשעי': אלילי כספו ואלילי זהבו. כמו שפירש'. כי עוד היום בקצת ארץ המזרח עובדים אלילי כסף וזהב. וכן בצורות של כסף ושל זהב: לחפר פירות. טעם הלמ"ד למלת ישליך כזכר. כלומר אל החפירות ואל חורי העטלפים בם ישליכו האלילים, ויונתן פירש טעם הלמ"ד למלת להשתחות הסמוך לה, שתרגם למיסגד לטעותא ולצלמניא, תרגם ועטלפים ולצלמניא, כי יש עובדים צורות עטלף, ופירושו גם כן יהיה לחפור פירות פירות כמו מלה אחת אף על פי שהוא שתי מלות, ומפרשים אותו עוף שמנקר הפירות, ויש מפרשים שהוא עוף שחופר בארץ חפירות וכיון עובדים צורתו, ולפיכך ישים פירושו לחפר

ישעיה ב

גאונו: יא עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים ונשגב יהוה לבדו ביום ההוא: יב כי יום ליהוה צבאות על כל־גאה ורם ועל כל־נשא ושפל: יג ועל כל־ארזי הלבנון הרמים והנשאים ועל כל־אלוני הבשן: יד ועל כל־ההרים הרמים ועל כל־הגבעות הנשאות: טו ועל כל־מגדל גבה ועל כל־חומה בצורה: טז ועל כל־אניות תרשיש ועל כל־שכיות החמדה: יז ושח גבהות האדם ושפל רום אנשים ונשגב יהוה לבדו ביום ההוא: יח והאלילים כליל יחלף: יט ובאו במערות צרים ובמחלות עפר מפני פחד יהוה ומהדר גאונו בקומו לערץ הארץ: כ ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו אשר עשו־לו להשתחות לחפר פרות ולעטלפים: כא לבוא

(מסורה: ג' ססי. ל' וחד גבהות האדם · ל' ב' כתיב סס · ג' ב' ומוקמו · ל' · ג' ב' וא' · ל' ר"פ · ד' וחסר · ל' · ל' · ג' וחסר. ל')

תרגום

יא עיני רמות אנשא יתמאכן ויחלש תקוף גברין ותקיף יי בלחודוהי בעדנא ההיא: יב ארי יומא דעתיד למיתי מן קדם יי צבאות על כל גיותניא ורמי לבא ועל כל תקיפיא ויתמאכון: יג ועל כל רברבני עממיא תקיפיא וחסיניא ועל כל טורגני מדינתא: יד ועל כל טוריא רמיא ועל כל רמתא מנטלתא: טו ועל כל דיתבין במגדל רם ועל כל דשרן בשור כריך: טז ועל כל דיתבין בנסי ימא ועל כל דשרן בבירניתא שפירן: יז וימאך רמות אנשא ויחלש תקוף גברין ותקיף יי בלחודוהי בעדנא ההיא: יח ומטעותא גמירא יסופון: יט ויעלון במערת טנריא ובמחילי עפרא מן קדם דחלתא דיי ומזיו יקריה באתגליותיה למתבר רשיעי ארעא: כ בעדנא ההיא ירחקון בני אנשא ית טעות כספיהון וית טעות דהבהון דעבדו להון למסגיד לטעותא ולצלמניא: כא למיעל במערת

רש"י

בנקרת הצורים: והטמן בעפר. ולהטמן בעפר: (יא) עיני גבהות אדם. כמה דלת אמר גבה עינים גסות הרוח וכן כל לשון גובה עינים שבמקרא ורחב לבב (תהלים קא): (יג) ארזי הלבנון. דוגמא הוא על הגבורים: אלוני הבשן. השלטונים כמו שאלונים פחותים מן הארזים: (יד) ועל כל ההרים הרמים. על משכיהם: (טז) ועל כל אניות. תירגם יונתן ועל כל דיתבין בניסי ימא כאיי הים שמוצאין ומובאין באניות: תרשיש. שם ים ששמו תרשיש: שכיות החמדה. פלטרין רצופין במשכיות רצפת שיש כמו ואבן משכית (ויקרא כו) על שם שסוככי' בו את הקרקע: (יז) ביום ההוא. הוא יום הדין: (יח) כליל יחליף. כלו יחליף כולם יאבדו: (יט) ובאו. יושבי הארץ במערות צורים: מחלות. הם הם מערות: בקומו. ליום הדין: לערוץ הארץ. לשבור רשעי הארץ: (כ) להשתחות לחפור פירות. גלולים בדמות חפרפרות מיני שרצים שחופרין הארץ שקורין טלפ"ש בלע"ז: ועטלפים. קולבא שורי"ץ בלע"ז יש לפתור עוד את אליליו אשר עשה

יחלף ד' בקריאה חסר וסי' והאלילים כליל יחלף. ורות על פני יחלף. בבקר כחציר יחלף. אם יחלף ויסגיר:

תולדות אהרן בספרים ברמים. סוטה ה ברכות ו: ונשגב. ר"ה לא סנהדרין צב צג:

ביאור מהגר"א

כו'. לשון מקור: (יא) עיני גבהות אדם שפל. פי' מקודם אמר וישח אדם נגד ומעלה ארצו אלילים כשישליכו איש אלילי כספו גו' ישכן שחה אבל אדם השפוט ושפל אבל איש החשוב וכאן אמר נגד ומעלה ארצו כסף וזהב שיתמכרו כל טוב הכות ואם יקח מאדם השפוט כסף וזהב אשר לו והנה ביתו ריקם וישפל מאוד אבל החשובים והקצינים בכפם אם יחסר מכסף ביתו ישאר לו עדיין בית מלא טוב [illegible]

[illegible]

מצודת ציון

ומשלם: (יג) אלוני הבשן. שם אילן גדול בבשן: (טז) שכיות. מלשון סכך ומכסה והוא הרצפה וכן ואבן משכית (ויקרא כו): (יח) כליל מל'. כל וכן כליל תכלת (שמות לט): יחלף. ענין ההעברה מן העולם: (יט) ובמחלות. הוא כענין מערה: לערץ. לשבר כמו לא תערוץ מפניהם (דברים ז): (כ) לחפר פרות. הפרות כמו מלה אחת והוא מל' חפירה ונכפלה הפ"א והלמ"ד הפעל לומר בהפירות עמוקות כמו ארמונה שפי' אשר ניושר וכן ירקרק

תרשיש: שכיות החמדה. השרים היושבים בהיכלי עונג הרצופים ברצפת אבנים חמודים: (יט) ובאו. עובדי כוכבים יבואו להטמן במערות וכו': הארץ. יושבי הארץ: (כ) אשר עשו לו. אשר עשו כולם כ"א לעצמו להשתחות אליהם: לחפור פרות. מוסב על מלת ישליך לומר האלילים ישליך אל החפירות העמוקות ואל

מצודת דוד

כי אין מסתור לפניו: (יא) עיני גבהות וכו'. אז ישפיל עיני גבהות שבאדם ר"ל בעלי הגאוה: ושח וגו'. כפל הדבר במ"ש: ונשגב וכו'. אז יודע לכל שהגבהות הוא לה' לבדו: (יב) כי יום. יש יום מוכן לפניו לכ"א כפי הגמול: (יג) ארזי הלבנון וכו': (יד) ועל כל ההרים וכו'. ר"ל על כל היושבים שמה: (טו) מגדל גבוה. ר"ל הבוטחים במבצר חוזק המגדל: (טז) אניות תרשיש. ההולכים באניות על ים חמודים: (יז) ושח. אז יושפל גבהות האדם: (יח) כליל יחלוף. את כולם יעביר מן העולם: אורי

רש״י

שעשה לו להשתחוות ישליך האדם בחוריים ובכעילין שימצא לפניו כשהולך לברוח ולהטמן : (כב) חדלו לכם מן האדם. שלא לשמוע לאותן המתעים אתכם מאחרי ולהשתחוות למעשה ידיו : אשר נשמה באפו. אשר כל חייתו וכחו תלויה בנשמת אפו שהוא רוח סורח שהיום ישנה בו ומחר תלא ממנו וקי״ו לדמות חפרפרות ואין בו ממש ד״א חדלו לכם מכל הדרכים הרעים ולמדו מן האדם אשר נשמה באפו הראית׳ למה נחשב הוא וקל וחומר (לגלולים) שאינו נחשב לכלום : (א) מסיר מירושלים וגו׳. כולה מפורשת במסכת חגיגה שמנה עשר קללות קלל ישעיה את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד : (ג) יועץ. יודע לעבר שנים ולקבוע חדשים: וחכם חרשי׳. שכשפותח בדברי תורה נעשו הכל כחרשי׳: ונבון לחש. ראוי למסור לו סתרי תורה שנתנו בלחש כגון מעשה בראשית ומעשה מרכבה: (ד) ונתתי נערים שריהם. אלו בני אדם המנוערים מן המצות: ותעלולים ימשלו בם. שועלים בני אדם חלשים ואני אומר לפי פשוטו תעלולים ליצנו בני אדם המתעוללים בהן ומבזין אותם כמו (איוב טו) ועוללתי בעפר קרני את אשר התעללתי (שמות

מקרא

בִּנְקִרוֹת הַצֻּרִים וּבִסְעִפֵי הַסְּלָעִים מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃ כב חִדְלוּ לָכֶם מִן־הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי־בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא׃

ג א כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת מֵסִיר מִירוּשָׁלַםִ וּמִיהוּדָה מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה כֹּל מִשְׁעַן־לֶחֶם וְכֹל מִשְׁעַן־מָיִם׃ ב גִּבּוֹר וְאִישׁ מִלְחָמָה שׁוֹפֵט וְנָבִיא וְקֹסֵם וְזָקֵן׃ ג שַׂר־חֲמִשִּׁים וּנְשׂוּא פָנִים וְיוֹעֵץ וַחֲכַם חֲרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ׃ ד וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ־

מסורה: ל׳. ל׳ וחסר · כ׳ פרש · ס׳ דסמיכי · כ׳ בסיפרא · ל׳. ל׳ · ל׳ · ו׳ מ״ל · ד׳ · ג׳ · ל׳ ומ״ל

תרגום

טְנָרַיָא וּבְשִׁקִיפֵי כֵיפַיָא מִן קֳדָם דַחַלְתָּא דַייָ וּמִזִּיו יְקָרֵיהּ בְּאִתְגְלִיוּתֵיהּ לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי אַרְעָא׃ כב אִתְמְנָעוּ לְכוֹן מִלְאִשְׁתַּעְבָּדָא לֶאֱנָשָׁא בְּמַעְבָדֵיהּ דַחֲלָא דְנִשְׁמַת רוּחַ חַיִין בְּאַפּוֹהִי אֲרֵי יוֹמָא דֵין הוּא קַיָם וּמְחַר לֵיתוֹהִי וְכִלְמָא חֲשִׁיב הוּא׃ א אֲרֵי הָא רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת מַעְדֵי מִירוּשְׁלֵם וּמִיהוּדָה סְמַךְ וּסְעִיד כָּל סְמַךְ מֵיכַל וְכָל סְעִיד מִשְׁתֵּי׃ ב גְּבַר וּגְבַר עָבֵיד קְרָב דַיָן וְסָפַר וּמִשְׁתְּאַל וְסָב׃ ג רַב חַמְשִׁין וּנְסַב אַפִּין וּמָלֵיךְ מֵילַךְ וַאֲמַר וּמִשְׁתְּמַע וְחַכִּים וְסוּכְלְתָן בְּעֵצָא׃ ד וְאֵמַנֵי יַנְקַיָא פַּרְנְסֵיהוֹן וְחַלָשַׁיָא יִשְׁלְטוּן

מסורה גדולה

לחסר ג׳ וחסר וסי׳ ביהושע ריש סי׳ ב׳: האדון ה׳ צבאות ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ אביר ישראל. מסיר ומירושלים ומיהודה. במשגיח רזון.

תולדות אהרן חדלו לכם. ברכות יד ווסר מגוס: האדון ה׳. חגיגה יד:

רד״ק

לאשר שירות פירוש שפי סלות, וויש פירוש פירות השירות, ודומה לו בדברי רבותינו פירא ישפולי, שפירושו חורים שמשליכים שם גרעיני הפירות, ואמר שישליך האדם האלילים למקומות שיחפרו החפירות להסתר שם וישליכו האלילים שם דרך בזיון כי לא הועילו להם ואם יגלו יעבדום לפיות כסף וזהב לא גלמים : (כא) לבא בנקרת הצורים. ר״ל יברחו להכנס במערות הצורים, ונקראו המערות נקרות, וכן ושמתיך בנקרת הצור לפי שמנקרים בצורים ועושים שם מערות : ובסעיפי הסלעים, ויבאו גם כן להסתר בסעיפי הסלעים הגבוהים, ודמה שן הסלע לסעיף האילן הגבוה, וכן בסעיף סלע עיטם : (כב) חדלו לכם. או יאמר כל אחד לחבירו חדלו לכם מן האדם כי יהיה פחד ה׳ על כל העולם, ויאמר איש לאחיו לא יהיה עוד מורא בשר ודם עליכם אלא מורא האל לבדו, כי האדם כאין נחשב כי כמעט רגע ימות כי הנשמה באפו, כלומר קרוב לצאת, ואמר באפו כי רוח החיים תלוי באף, כי דרך נקבי האף יצא החום הטבעי אשר בלב תמיד, וכן יכנס אליו דרך נקבי האף קרירות האויר ובזה חיי האדם כמו שידוע בחכמת הטבע, אם כן שחייו קלים במה נחשב הוא ואיך יתכן לבטוח עליו או לירא ממנו : (א) כי הנה האדון. אמר בדרש שלמעלה גמול הרשעים והלוחם בימי מלך המשיח, ועתה אמר כי עתה יעשה דין ברשעים בירושלים וביהודה וימותו ברעב ובחרב הגדולים שבהם וישארו הנערים והתעלולים, ואמר האדון להודיעם כי הוא אדון ובידו להרום ולבנות להשביע ולהרעיב, והם אינם חושבים כי הוא ידון ויפנה אל מעשיהם כי אם היו חושבים זה לא היו חוטאים ולא היו יוצאים מרשותו וממלכותו : משען ומשענה. לפי שהפעל הענין לחזק כמו כן הענין בשלום שוגות זכר ונקבה, ואמר כן פירש כל משען לחם ומשען מים, ואמר משען כי המאכל והמשקה משען גוף האדם ובהם ישען ויחיה, וכן אמר בתורה בתוכחות בשברי לכם מטה לחם כמו המטה שישען האדם עליו כן ישען במאכל ובמשקה : (ב) גבור ואיש מלחמה. אלה ימותו בחרב כדרכו : שופט ונביא וקוסם וזקן. אלה ימותו בעיר ברעב ובדבר, ואלה הארבעה אנשים הנכבדים בעם, ויונתן תרגם ונביא וקוסם ופרגם וקוסם ודמשתאיל, ר״ל סופר ומוכיח בעם, ודמשתאיל האדם הנשאל שישאלו את פיו על העתידות כמו תוזה בכוכבים : (ג) שר חמשים. אפילו שר חמשים אין צריך לומר שרי אלפים ושרי מאות : ונשוא פנים. מי שהוא נכבד מרוב עשרו וגדולתו : ויועץ. מי שיש לו דעת ודעת בדרכי העולם והמסקים שבין אדם לחבירו : וחכם חרשים. הוא מי שמתעסק בחכמות וקנה אותם וידעם : וחרשים. כמו חכמים, ופירוש חרשים מענין מחשבה, כמו אל תחרוש על רעך רעה, כי עיקר החכמה במחשבת הלב, ואמר וחכם שאוך לומר כי הוא חכם על החכמים אחרים כלומר שיש לו תלמידים חכמים: ונבון לחש. פירוש מי שהוא נבון בחכמת הטבע והדבר, ואמר לחש שהוא הדבור בהשאי ובנחת, כמו כי עבדיו מתלחשים, לפי שהענין זה הם דברי חכמים, כמו שכתוב דברי חכמים בנחת נשמעים, ובאלה הד׳ שזכר הוא שיקון העיר וקיומה וזולתם הוא חרבות העיר והשחתה, והחכם הגדול רבי משה בר׳ מיימון פירש יועץ נקרא מי שעצתו נכונה ועסקיו כראוי בדברים המנהגים אך לא יבין שום שכל ואשר יש לו החכמות המושגות בשכל הוא נקרא חכם חרשים, ואמר הוא מבין ועד הטבע ויכול להשלים הענינים בפירוש קצר מתוקן הוא הנקרא נבון לחש אך לא המעסק בחכמה ולא השיג החכמות ויונתן תרגם רב חמשין וגומר, ובדברי רבותינו ז״ל י״ח קללות קלל ישעיהו הנביא את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד, מאי היא דכתיב כי הנה האדון ה׳ צבאות וגו׳, משען אלו בעלי מקרא, משענה אלו בעלי משנה, כל משען לחם אלו בעלי תלמוד, שנאמר לכו לחמו בלחמי, וכל משען מים אלו בעלי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים, גבור אלו בעלי שמועות, ואיש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה, שופט זה דיין שדן דין אמת לאמתו, נביא כמשמעו, קוסם זה מלך, שנאמר קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו, זקן זה שראוי לישב בישיבה, שר חמשים זה שיודע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה, דבר אחר שר חמשים אמר רבי אבהו מכאן אין מעמידין תורגמן על הצבור פחות מחמשים שנה : ונשוא פנים. זה שנושאים פנים לדורו בעבורו למעלה כגון רבי חנינא בן דוסא, למטה כגון רבי אבהו בקסרי : יועץ. זה שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים : חכם. זה התלמיד המחכים את רבותיו : חרשים. בשעה שפותח פיו נעשו הכל כחרשים : ונבון. זה המבין דבר מתוך דבר : לחש. זה מי שראוי למסור לו דברי תורה בלחש, ואמר עוד אין מוסרין ספרי תורה אלא למי שיש לו חמשה דברים הללו יועץ וחכם חרשים ונבון לחש : (ד) ונתתי נערים. כיון שהוא הסיר הזקנים הרי הוא כאלו נתן הנערים להיות שרים עליהם, ודרך הדרש אלו בני אדם שמנוערין מן המצות : ותעלולים. כמו נערים, וכן עוללים שאלו לחם, אלא שהוא משקל אחר, והוא מלר במשקל תפלותי רעב, ויונתן תרגם [וחלשיא, ודרש קטני בני קטני, פי׳

ביאור מהגר״א

בריה שאין לה עינים אלא שמין הפירות והוא האיפות משכנה בחפירה עמוקה בעפר להיות בעפר יסודה והעטלף העוף באויר ביסודם מן האויר ויש לה חפירה ג״כ בארץ : (כא) בקומו לערוץ הארץ וגו׳. אמר כ״פ לערוץ הארץ כמ״ש הבוק תבוק הארץ כו׳ פי׳ התפוררה ארץ היינו מתחלה על לבא מרום במרום : בסעיפי הסלעים. שן הסלע כמו ענף : (כב) חדלו כו׳. קאי למעלה שאמר וישח אדם וישפל כו׳ על כל גאה ורם כו׳ וג״כ עכשיו חדלו כו׳ כי במה כו׳ וכן אמר למעלה והיה באחרית הימים כו׳ לכן ג״כ עכשיו בית יעקב לכו ונלכה כו׳ וכן כאן והנה מותר האדם מן הבהמה כנשמה והרוח שבנשמה גבוה מעל גבוה וכן רוח האדם כמ״ש ויהי האדם לנפש חיה מתרגמין לרוח ממללא ח״ש חדלו לכם מן האדם היינו יתרון הרוח שהוא שנקראת נפש האדם כו׳ ויפרוק השני אשר נשמה באפו כמ״ש ויפח באפיו וגו׳ כי במה נחשב הוא רלה לומר הוא הגוף והנפש שלו שהוא גרוע מכל חי אשר על פני האדמה וחלש יותר מכולם : (א) משען ומשענה. זכר ונקבה שלא יהיו מחזיקים לבריות באוכל ומשקה כמש״ל : כל וכו׳. כל קאי אשתנים שהיו להם משען לחם או מים והנה ד׳ דברים ההכרחים לאדם מאכל ומשקה כסות ודירה וה״ס בעולמות העליונים וכסות הוא לשון זכר אמר עליו משען ודירה נקבה כמ״ש ביתו זו אשתו ומימי לא קריתי כו׳ אלא לביתי אשתי : (ב) גבור. בכחו : ואיש מלחמה. מלומד מלחמה : וקוסם. הוא שמספר דבר העתיד בחכמתו : וזקן. זקני העדה : (ג) שר חמשים. הוא שררה הראשונה כי שרי העשרות אינן בכלל השרים והפסוק הראשון יאמר כנגד ראשיכם שופטיכם כו׳ וכן ה׳ דברים שאמרו ואחרי אחיתופל כו׳ גבור ואיש מלחמה הוא שר צבא למלך יואב שהיה גבור ואיש מלחמה שופט זה מלך וקוסם זה יועץ שמכוון מה שעתיד להיות והוא אחיתופל כמ״ש כאשר ישאל איש בדבר אלהים : ונביא. הוא שאמר שם אורים ותומים : ונשוא פנים. פירוש בעל מפ״ע וז״ש שנושאים פנים לדורו בעבורו : ויעץ. זה דעת וז״ש שיודע לעבר שנים וכמ״ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת : וחכם חרשים. של אומנות כמו ותמלא אותם כו׳ וכמרבה כו׳ : ונבון לחש. לסבין .

מצודת דוד

אחרי השפלים : (כא) לבוא. ר״ל כשילך לבוא בנקרות הצורים וכו׳ או בדרך מהלכו ישליך האלילים מידו : (כב) חדלו לכם. מנעו עצמכם מעבודת האלילים כי הבינו הדבר מן האדם אשר יש נשמה באפו הראיתם במה נחשב הוא הלא תצא רוחו ישוב לאדמתו ואיך א״כ ראוי לעבוד האליל שאפילו נשמת חיים אין בו : ג (א) מסיר וכו׳. ר״ל לא ימצא בהם לא איש ולא אשה אשר יהונן דלים להספיק להם לחם ומים : (ב) גבור וכו׳. מוסב על מלת מסיר שאמר במקרא שלפניו : (ג) שר חמשים. מסיר שר חמשים כי יבוטל השררה מכל וכל : ונשוא פנים. איש נכבד שהכל נושאים לו פנים : וחכם חרשים. חכם על חכמים אחרים כלומר שיש לו תלמידים חכמים : ונבון לחש. המבין סתרי תורה הנאמרים בלחש והם מעשה בראשית ומעשה מרכבה : (ד) נערים שריהם. כי הנער לפי עזות נערותו יתגבר

בהם

מצודת ציון

והדומות : ולעטלפים. שם עוף עטלף והוא הפורח בלילה : (כא) בנקרת. ענין חור ונקב כמו ואל מקבת בור נקרתם (לקמן נא) : ובסעיפי. ענינו שן הסלע הבולט וכן בסעיף סלע עיטם (שופטים טו) והוא לי מושאל מהגוף הבולט מן האילן הנקרא סעיף כמ״ש וכלה סעיפיה (לקמן כז) : (א) משען לחם. על כי חיות האדם תלויים בלחם ובמים ונשען בהם אמר משען לחם וכמ״ש כל מטה לחם שבר (תהלים קה) : (ב) וקוסם. הוא המחזה בכוכבים ויודע מהעתידות : חרשים. הוא ענין מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג) ר״ל חכמים כי החכמה היא במחשבה : לחש. ענין קול נמוך כנאמר בלחישה האזן : (ד) ותעלולים. ענין שחוק ולעג כמו

ס

רד"ק

פירוש בועלים: (ה) ונגש העם. עוד קללה אחרת שלא יכנעו מפני שריהם ומפני המושלים שישימו עליהם אלא כל אחד יהיה נגש נוגש ושוטר בחברו ואפילו הקטן כנגדו, ופירוש ירהבו יתחזקו עליו ויעיזו בו פניהם הנער בזקן והנקלה בנכבד: ירהבו. ענין חוזק, מן ורהבם עמל ואון, ויונתן תרגם ונגש ויתגרון, ותרגם ירהבו ישלטון, וענין אחד הוא כמו שפירשתי, והדרש הנער בזקן מי שמנוער מן המצות ירהב במי שמלא מצות כרמון: והנקלה בנכבד. מי שחמורות דומות עליו כקלות ירהב במי שקלות דומות עליו כחמורות: (ו) כי יתפש. כאשר יתפוש איש באחיו, כלומר שיתפשנו בבגדו לדבר עמו ולבקש ממנו זה, ופירוש בית אביו משפחת בית אביו, כי אינו רוצה לומר אחיו בן אביו אלא איש ממשפחתו שיש לו קרוב דעת עמו. ויאמר לו כבקשה כיון שמלה לך, כלומר שאתה מלובש בגדים נאים ותראה גדול ויש לו פניך תהיה קצין לנו ותוכיח מי שראוי להוכיח ותהיה תחת ידך ותחת ממשלתך המכשלה הזאת שאנחנו נכשלים איש ברעהו ואין אנחנו יראים מפני רעתו: לכה. כתוב בה"א נוספת, כמו וככה איפוא מה אעשה בני, והדרש שמלה דברים שמתכסה אדם בהם כשמלה, והמכשלה דברים שאין בני אדם עומדין עליהם אלא אם כן נכשלים בהם ישנן תחת ידך, קצין תהיה לנו, וי"ת המכשלה ומגביתא, כלומר לגבות המס שהיו מלכי הכשדים מטילים עליהם, כמו שכתוב בפרעה נכה ויתן עונש על הארץ מאה ככר כסף וככר זהב: (ז) ישא. פירוש ישא קולו בקול בכיו, כלומר ישבע, וכן לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא: וחובש. מושל. נקרא כן לפי שחובש ואוסר העוברים על מצותיו, וכמוהו האף שונא משפט יחבש, וטעם לא אהיה, כי אינני ראוי לכך כי אין בביתי לחם ושמלה, ואף על פי שאני מתראה בחוץ בשמלה זו, וכל זה אמר להודיע כי עניות ומסכנות רב יהיה בעיר כי אפילו המתראים בחוץ ביתם רק מכל טוב, והדרש לא אהיה חובש לא הייתי מחובשי עצמן בבית המדרש ובידי אין לחם ואין שמלה שאין בידי לא טעם מקרא ולא טעם משנה: (ח) כי כשלה. ומה טעם כשלו ונפלו, לפי שחטאו לה' בפה ובמעשה להכעיסו, וזהו למרות עיני כבודו, כלומר כי הוא רואה מעשיהם והם עוברים על מצות: כאלו הוא אינו רואה מעשיהם: למרות. כמו להמרות: עני. חסר היו"ד פ"א הפעל: (ט) הכרת. מענין ולא אחיו לא הכיר. ר"ל כי בפניהם יוכל האדם להכיר שהם רעים וחטאים כסדום והם גם הם מגידים חטאתם בפיהם ואינם מכחידים כמו שהיו אנשי סדום עושים שהיו מספרים ברעתם, ואדוני אבי ז"ל פי' הכרת הה"א שרש ופירש עזות פניהם, וכן פירוש לא תבושו תהכרו לי, העיזו פניכם לי, ודמהו ללשון ערב שאומרים הכר לעזות מצח, ויונתן תרגם הכרת פניהם שהם מכירים פניהם בדין, אשתמודעות אפיהון בדינא אסהיד בהון: אוי לנפשם. כל מר שתאבד נפשם במותם מפני מעשים הרעים לבד מן הפורענות שיבא להם בחייהם והנה הם גמלו רעה לנפשם, כלומר לעצמם ברעה שעושין לאחרים: (י) אמרו. אינו צווי לאנשים מיוחדים אלא לכל אדם, כמו ראה ריח בני, אמר למלך נבזה, והדומים להם, אומר לכל מי שיכיר האמת וידע כי משפט האל אמת, אמרו וקראו לכל כי האל צדיק ה' ישלם לכל צדיק כצדקתו ולרשע כרשעתו, וסמך זה לפסוק אוי לנפשם, לפי שלפעמים יהיה טוב לרשע בעולם הזה, אמר כי על כל פנים תאבד נפשו גמול מעשיו הרעים כי האל אמונה ואין עול: צדיק כי טוב. פירוש צדיק כאשר יהיה טוב שלא ישוב מצדקתו ועשה עול אמרו כי פרי מעלליהם יאכלו כזה וכנגד זה אמרו אוי לרשע רע: (יא) אוי לרשע שיעשה רע. ולא בכל מרשעתו כי על כל פנים גמול ידיו יעשה לו בזה או בבא, אבל בזה העולם יהיה גמולם ברוב כמו שהראו בישראל כי כשלו ונפלו מפני מעשיהם הרעים ועליהם הצדיקו את הדין ורז"ל דרשו הפסוק אמרו צדיק כי טוב, וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים וטוב לבריות, זהו צדיק טוב, ועליו נאמר כי פרי מעלליהם יאכלו שאוכל פירות בעולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא, טוב לשמים ואינו טוב לבריות זהו צדיק שאינו:

תרגום

בהון: ה וְיִתְגָרוּן עַמָא גְבַר בִּגְבַר וּגְבַר בְּחַבְרֵיהּ יִשְׁלְטוּן עוּלֵימַיָא בְּסָבָא וּדְשִׁיט בְּדִיקִיר: ו אֲרֵי יְחוּד גְבַר בְּאַחוּהִי מִזַרְעִית בֵּית אֲבוּהִי לְמֵימַר כְּסוּ אִית לָךְ רַב תְּהֵא עֲלָנָא וּמַגְבִּיתָא הָדָא תְּהֵא תְּחוֹת יְדָךְ: ז יְתִיב בְּעִדָנָא הַהִיא לְמֵימַר לֵית אֲנָא כְּשַׁר לְמֶהֱוֵי רֵישׁ וּבְבֵיתִי לֵית מָה דְאֵיכוּל וְלֵית מָה דְאִתְכַּסֵי לָא תְמַנוּנִי רַב בְּרֵישׁ כָּל עַמָא: ח אֲרֵי אִתְקִילוּ יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וַאֲנָשׁ יְהוּדָה גְלוֹ אֲרֵי מַמְלַל פּוּמְהוֹן וַאֲגַר עוֹבָדֵיהוֹן גְלַן קֳדָם יְיָ וּמַרְגְזִין קֳדָם יְקָרֵיהּ: ט אִשְׁתְּמוֹדָעוּת אַפֵּיהוֹן בְּדִינָא אַסְהֵיד בְּהוֹן וְחַטָאֵיהוֹן כִּסְדוֹמָאֵי קַבְּלִין וְלָא מָגְעִין וַי לְנַפְשֵׁהוֹן אֲרֵי גְרַמוּ דְתֵיתֵי לְהוֹן בִּישְׁתָא: י אֱמָרוּ לְצַדִיקָא טוּבֵיכוֹן אֲרֵי פֵּרֵי עוֹבָדֵיהוֹן יִשְׁתַּלְמוּן: יא וַי לְרַשִׁיעַיָא דְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין

ישעיה ג

בָם: ה וְנִגַּשׂ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד: ו כִּי־יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה־לָּנוּ וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶךָ: ז יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא | לֵאמֹר לֹא־אֶהְיֶה חֹבֵשׁ וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה לֹא תְשִׂימֻנִי קְצִין עָם: ח כִּי כָשְׁלָה יְרוּשָׁלִַם וִיהוּדָה נָפָל כִּי־לְשׁוֹנָם וּמַעַלְלֵיהֶם אֶל־יְהוָה לַמְרוֹת עֵנֵי כְבוֹדוֹ: ט הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם וְחַטָּאתָם כִּסְדֹם הִגִּידוּ לֹא כִחֵדוּ אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי־גָמְלוּ לָהֶם רָעָה: י אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב כִּי־פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ: יא אוֹי לְרָשָׁע רָע כִּי־גְמוּל יָדָיו

מסעף פארה במערצה. ושברתי את מצרים: ישא ד' ר"פ וסי' ישא ה' פניו. עליך גוי מרחק. לא אהיה חבש. ישא ברכה מאת ה': לרשע ה' בקריאה וסי' אוי לרשע. יסר לץ. אמר לרשע צדיק אתה.

תולדות אהרן כי יתפוש. שבת קיט וסנהדרין. גטין מ"ג: הכרת פניהם. יבמות קכ בכורות מו (סוטה כב יבמות טו): אמרו צדיק. יומא נח חגיגה יב קדושין מ ב"ב יא עקידה שע' מח (אלה מו מו):

רש"י

(שמות י): (ה) ונגש העם. יהיו דוחקין ונוגשין זה על זה בתיגור ומירוס: ירהבו הנער בזקן. יתגדל הנער על הזקן: והנקלה בנכבד. כפשוטו ומדרשו יבא מי שחמורות דומות עליו כקלות וירהב במי שהקלות דומות עליו כחמורות: (ו) כי יתפש איש באחיו. כאשר יתפוש איש באחיו בבית אביו לאמר עשיר אתה בתורה ומתורת היא בידך כשמלה: קצין תהיה לנו. ותלמדנו: והמכשלה הזאת. שאנו נכשלים בה באיסור או בהיתר בטומאה או בטהרה תחת ידיך הוא שאתה יודע להורות לנו. דבר אחר שמלה לך להלביש ערום. והמכשלה (פיילנג"א בלע"ז) מחסרוני שאני מחוסר לחם תחת ידיך להספיקני ולכך קצין תהיה לנו והוא משיב בביתי אין לחם ואין שמלה ומה טיבי לקצין: (ז) ישא ביום ההוא. אין ישא אלא לשון שבועה הוא ישבע להם לא אהיה חובש לא אהיה מחובשי בית המדרש ובביתי אין לחם ושמלה אין בידי לא טעם משנה ולא טעם אגדה, דבר אחר לפי פשוטו לא אהיה חובש לא אהיה שופט שהוא חובש את הנדונים בבית הסוהר: (ח) כי כשל: ירושלים. כולם חסירים ונפולים ואין עוזר זה לזה ולמה כי מאסו לשמוע ועתה טלם תכעיסו': כי לשונם ומעלליה' אל ה'. לנגדו להכעיסו: למרות עיני כבודו. להקניט לפני כבודו ד"א ענוי כבודו: (ט) הכרת פניה'. עון שהם מכירים פנים בדין הוא ענתה בם לפני. ל"א הכרת פניהם ניכרים הם בעזות פניהם: כסדום הגידו. לא כחדו בפרהסיא עשו: (י) אמרו. למי שהוא צדיק כי טוב עשה: (יא) אוי לרשע רע. שהוא רע לעצמו ורע לאחרים גורם רעה לו

ביאור מהגר"א

להבין כל הלחשים: (ו) שמלה לכה. וראוי אתה להיות קצין ור"ל מדות הוא בגדיו של אדם כמ"ש פשטתי את כותנתי כו' והוא הנוקא דרבק כמ"ש חז"ל איזהו ת"ח היודע לפסוק הנוקו כדרכו היינו שמקשיד במדותיו לשמיק בדרך הישר: והמכשלה הזאת. רצה לומר ירושלים שנקראת מכשלה כמ"ש כי כשלה ירושלים ותהיה תחת ידיך: (ז) ישא. ישא ידיו כלומר יסלק ידיו מזאת לא אהיה חובש היינו מוכיח לבוש כילד ובביתי אין לחם או תורה ואין שמלה או מדות: (ח) למרות כו'. נגד השגחתו שיודעים שרואה מעשיהם ומחשבותיהם להכעיסו ואמר כאן שלשה דברים נגד דיבור ומעשה ומחשבה לשונם הוא בדבור ומעלליהם הוא במעשה למרות במחשבה: (ט) הכרת פניהם ענתה בם. שניכרים הם בחטאתם שעושים בגילוי פנים והכרת פניהם שניכר בטובה מחשבותם: כסדום הגידו. בדיבור כלומר בגלוי כמו סדום שפרסמו חטאתיהם: לא כחדו. פירוש לא נמנעו לעשות במעשה מפני הבושה: אוי לנפשם. יש מהן שנולדו בנשמות משולות ממקום גבוה קא זכו ועליהם אמר אוי לנפשם שגמלו לזולתם וגורם וגו': (י) אמרו צדיק כי טוב וגו'. שבחו את הצדיק כמו יתאמרו כל פעלי און: כי פרי מעלליהם. היינו שהקרן קיימת כמ"ש אבל הפירות שהולכין בעוה"ז אימתי בזמן שיש בדור הרבה צדיקים אבל אם אינו אלא צדיק אחד גם פירותיו אין הולכין בעוה"ז ע"ש כי פרי מעלליהם יאכלו בלשון רבים: (יא) אוי לרשע. פירוש אבל עבירות אין נפש פירות אלא גמול ידיו יעשה

מצודת ציון

כי התעללת בי (במדבר כב): (ה) ונגש. ענין לחץ כמו משני נוגשיו (שמות ג): ירהבו. ענין התחזקות וגאוה כמו רהב הם שבת (לקמן ל): בזקן. הבי"ת היא במקום על כמו כן ינתן בו (ויקרא כד) ומשפטו עליו כי על עונש ממון ידבר: (ו) יתפוש. ענין אחיזה: שמלה. ענין מלבוש: לכה. כמו לך: קצין. שר: (ז) ישא. ענין שבועה כמו לא תשא (שמות כ): חובש. ענין מחבר כלא כמו חבוש בטמון (איוב מ): (ח) ומעלליהם. ומעשיהם: למרות. כמו להמרות והוא מל' תמורה וחלוף: (ט) ענתה. העידה כמו לא תענה (שמות כ): לא כחדו. לא מנעו: (י) אמרו. ענינו שבח ורוממות כמו את ה' האמרת (דברים כו) והוא לשון

מצודת דוד

בהם: ותעלולים. הליצנים ימשלו בם ע"י ליצנותם בדברי שחוק: (ה) ונגש העם. ר"ל יהיה נוגש בחבירו על כי לא יהיה בהם מושל: ירהבו. הנער יתגאה על הזקן והאדם נקלה על איש נכבד: (ו) כי יתפוש. כאשר יתפוש איש באחיו ולא אחיו ממש אלא הקרוב אליו מבית אביו ויאמר לו הלא יש לך שמלה ר"ל הלא אתה מלובש מלבושי פאר ושעתך מצלחת ויהיו דבריך מקובלים לזאת תהא לנו קצין ולראש: והמכשלה הזאת. מה שאנו נכשלים איש ברעת רעהו תהיה תחת יד ממשלתך ר"ל אתה תסיר המכשול בכח הזרוע: (ז) ישא. והוא ישיב לומר בשבועה לא אהיה מושל להוכיח את המחויב במאמר כי אינני ראוי למשול: ובביתי. ר"ל אף שאני מתהלך בחוץ לבוש מלבושי פאר אבל בביתי אין כל ואין שעתי מצלחת למשול: (ח) כי כשלה. במרבית העוני: אל ה'. ר"ל להקניט אותו: למרות עיני כבודו. ר"ל שאומרים שעיני המקום המה מחולפים מעיני האדם כי לא יביט ולא יבחין במעשה הבריות: (ט) הכרת. היכר עזות פניהם העידה על רשעותם: וחטאתם. מפרסמים חטאם כאנשי סדום כי המה מגידים ומספרים אותם ולא מנעו מלהגיד וכפל הדבר במ"ש: כי גמלו. במעשיהם גמלו רעה לעצמם: (י) אמרו צדיק. שבחו ורוממו את הצדיק כי עשה את הטוב כי הצדיקים יאכלו גמול מעשיהם ולזה שבחוהו למען ילמדו ממנו לטוב להם: (יא) אוי. אבל רשע המחזיק ברע ולא שב

ממנו

רשי

לו לאחרים בתנחומא. והמקרא מוסב על אמרו צדיק כי טוב לו ואוי לו לרשע רע: (יב) נגשיו מעולל. ליצנים הם: ונשים משלו בו. נשים טוטפות משלו בו כמו שאמר למטה יען כי גבהו בנות ציון והטו לכם לרעה (לפיכך כל הלשים משלו בו) ויונתן תירגם לשון (טשים): מאשריך. מדריכיך שיש להם לאשרך בדרך טוב הם מתעים אותך: בלעו. קלקלו: (יג) נצב לריב. עמידה זו לשון מכבה: (יד) ה' במשפט יבוא עם זקני עמו. שהי' להם למחות. ולפעכו"ם אומר אתם בערתם את כרמי אני קצפתי מעט ואתם עוזרתם לרעה: גזלת העני. דור שהיו עניים במעשים טובים כל זה במדרש אגדה ולפי משמעות פשוטו כל הענין על ישראל ועומד לדין עמים הם השבטים: ואתם בערתם הכרם. הזקנים והשרים אכלו את שאר העם: (טו) מלכם. כמו מה לכם: תטחנו. תכתתו ותמעיטו לבזות' כדינם: (טז) ויאמר ה'. על הנשים אשר משלו בעמי יען כי גבהו וגו': ומשקרות עי"'. לשון הבטה ד"א צובעות עיניהם בסיקרא ובכחול: הלוך וטפוף תלכנה. לשון דבר צף על גבי חבירו כמו (דברים יא) אשר הציף ומתרגמינן דאטיף כך היתה ארוכה מהלכת בין שתי קצרות כדי שתהא נראית צפה למעלה מהם ויונתן תירגם ובפתהן מקפן. היו קושרות סיאות כבריות קליעת שערות תלושין כורכות עם קליעותיהן שיראו גסות וטפופות: וברגליהם תעכסנה. כשהיו עוברות בשוק אצל בחורי ישראל דורסתו ברגלו ורמותו לד תיבת טאפות כדי להבעיר בו יצר הרע כעכס זה של נחש: עכס הוא ארס של נחש: (יז) ושפח. לשון צרעת כמו (ויקרא יג) מספחת היא ועל שנכתב בשי"ן דרשו בו רבותינו שתעשנה שפחות מכודעות ויש שדרשוהו שהרבה בהן

פסוק

יעשה לו׃ יב עמי נגשיו מעולל
ונשים משלו בו עמי מאשריך
מתעים ודרך ארחתיך בלעו׃
יג נצב לריב יהוה ועמד לדין עמים׃
יד יהוה במשפט יבוא עם־זקני
עמו ושריו ואתם בערתם הכרם
גזלת העני בבתיכם׃ טו מלכם
תדכאו עמי ופני עניים תטחנו
נאם־אדני יהוה צבאות׃ טז ויאמר
יהוה יען כי גבהו בנות ציון
ותלכנה נטוות גרון ומשקרות
עינים הלוך וטפוף תלכנה
וברגליהם תעכסנה׃ יז ושפח
אדני קדקד בנות ציון ויהוה פתהן
יערה׃

תרגום

אֲרֵי גְמָלָא דִידֵיהוֹן יִתְּתֵב
לְהוֹן׃ יב עַמִי דְסַרְכוֹהִי
בַזְוּהִי כִּמְעַלְלֵי לְכַרְמָא
וּכְמָרֵי חוֹבָא שְׁלִיטוּ בֵיהּ
עַמִי מְשַׁבְּחָךְ אַטְעִיוּךְ וְאוֹרַח
שְׁבִילָךְ קַלְקִילוּ׃ יג עָתִיד
לְמִדַן יְיָ וּמִתְגְלֵי לְמֶעְבַּד
פּוּרְעָנוּת דִין מִן עַמְמַיָא׃
יד יְיָ בְּדִינָא יֵעוֹל יַת סָבֵי
עַמָא וְסַרְכוֹהִי וְאַתּוּן אַנְסְתּוּן
יַת עַמִי חֲטוּף מִסְכְּנָא
בְּבָתֵּיכוֹן׃ טו מַה לְכוֹן דְאַתּוּן
מְמַסְכְּנִין יַת עַמִי וְאַפֵּי
חֲשִׁיכַיָא מְבַלִין אַתּוּן וּמַיְתִין
בְּדִינֵיהוֹן אָמַר יְיָ אֱלֹהִים
צְבָאוֹת׃ טז וַאֲמַר יְיָ חֲלַף
דְאִתְרַבְרָבָאוּ בְּנַת צִיוֹן
וְאָזְלָן מְרִימָן צַוַאר וּמְסַרְבְּקָן
עֵינִין אָזְלָן וּבְפַתְהֶן מַקְפָן וּבְרִגְלֵיהֶן מַרְגְזָן׃ יז וִישַׁעְבֵּיד יְיָ יְקָרַת בְּנַת צִיוֹן וַיְיָ
יְקָרְהֶן יַעְדֵי׃

מלכם ק' לכם
נטויות ק' וכתיב שי"ן
פתהן ק' ד' ג' מדנח' פתהן

ואתת תשמע מן השמים קדמא דד"ת. ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע: עניים ג' וסי' מלכם תדכאו עמי. ועניים מרודים תביא. לא יחיה רשע. וכל דסמיך לדלים ואביונים דכוו' במ"ב וסי' השאפים על תולדות אהרן ונשיא מטו. זוכר ויקרא: ה' במשפט. שבת כד: ואתם בערתם. ברכות ו: כי גבהו. שבת סב יומא ט: נטויות גרון. סוטה מז:

רדק

שאינו טוב, אוי לרשע רע, וכי יש רשע רע ורשע שאינו רע אלא רע לשמים ורע לבריות זהו רשע רע, רע לשמים ואינו רע לבריות זהו רשע שאינו רע, ורשע רע גמול ידיו יעשה לו בעולם הזה, ואמרו הזכות יש לה קרן ויש לה פירות, שנאמר כי פרי מעלליהם יאכלו, העבירה יש לה קרן ואין לה פירות, שנאמר כי גמול ידיו יעשה לו, שהעבירה עושה פירות ואין לה פירות, אלא אם כן עושה פירות כגון שבא על הערוה והוליד ממנה בן, ויונתן תרגם אמרו לצדיקיא טוביכון וכו': (יב) עמי נוגשיו מעולל. כמו עולל, כמו שאמר ונפשי נערים שריהם וגו', ויונתן תרגם עמי דסרכוהי בזוזי כמעללי לכרמא: ונשים משלו בו. הנשים כמו נבים, או פירוש מרוב רודפם אותם במעגל משלו בהם כנשים, ספק וזה ימשל בך, ויונתן תרגם נשים מענין נושה בה"א, וכתרי חובא שליטו ביה: עמי מאשריך מתעים. מי שאומר לך אשריך כשתעשה מעשים רעים אותם הם מתעים אותך והם נביאי השקר שמשבחים אותך כמעשיך הרעים והם בלעו ושחתו דרך ארחותיך שלא תורה לדרך הטובה והלכת בדרך רעה וכן ת"י יונתן משבחך אטעיוך ואורח שבילך קלקילו, ויש מפרשים מאשריך כמו מישריך, כלומר אותם שהיו ראויים ליישר אותך בדרך הטובה הם הטעו אותך: (יג) נצב לריב. כמו להריב, וכן לדין כמו להדין, ואלו היה שם היה הלמ"ד בפתח. לדין עמים, אמר אל תחשבו כי לא יענישכם האל על הרעות שעשו כי בכל זמן הוא נצב ועומד לדין כל העכו"ם כל שכן עמו ישראל שהשגחתו יותר עליהם מפני שהם קרובים אליו יותר משאר העכו"ם: (יד) ה' במשפט יבא. כי גם זקני העם ושריו עליהם עון העם שלא יוכיחו אותם וגם הם חומסים וגוזלים דלת העם: ואתם בערתם. יאמר לכם כשמשו אותם ישראל בנקרא כרם שהם אתם בערתם וכליתם אותו, ובערתם מענין ובער בשדה אחר: גזלת העני. מי שיחפש אחריכם ימצא גזלת העני בבתיכם שגזלתו וכלי ביתו שאתם גוזלים אותם, ובדברי רז"ל עם זקני עמו ושריו, אם שרים חטאו זקנים מה חטאו אלא לפי שלא מיחו בשרים: (טו) מלכם. פירוש מלה אחת, הה"א נבלעת בדגש, וקרי מה לכם, וכן מזה בידך, אמר להם לשרים מה לכם תדכאו עמי והם העניים, וכן אם כסף תלוה את עמי העני עמך, וקרא אותם עמי לפי שהעניים אין להם עוזר ותומך אלא האל יתברך לא די לכם שתגזלו ממונם אלא שתדכו אותם בגופם ותמרטו פניהם, כלומר תכו אותם ותכתתו פניהם, ר"ל מכת לחי: נאם ה'. ה"א אומר לכם זה כי הוא יודע במעשיכם הרעים ואתם תחשבו אין ה' רואה והנה הוא מעיד בכם על גזלת העני בביתכם ועל מה שתדכאו ותכו עניים והוא רואה הכל וישלם אתכם על הכל כי הוא אדון לגאות מעלה ולגאות מטה: (טז) ויאמר ה'. גבהו. פירושו לפניו: נטויות גרון וגו'. אלה דברי גבהות וגאות, ורבותינו פירשו מהלכות בקומה זקופה: בנות ציון. ציון היתה עיר מלוכה לפיכך זכר בנות ציון, ועוד כי רוב אנ"י היתה מרבה בימי אחז והיו הנשים מתגאות ביופיין ומראות עצמן בשוקים וברחובות: נטויות גרון. שיסתכלו בהן כנואפים, ורבותינו פירשו נטויות גרון שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה: ומשקרות עינים. כלומר ר"ל מזות להם עיניהן שילכו אחריהן לנים, והרגום עין שוזפתו עינה דסקרתיה, ורז"ל פירשו שהיו הולכות עקב בצד גודל: תעכסנה. מקשקשות ברגליהם בעכסים שתלויין בהם שהם מצפצפים ומשמיעין קול: (יז) ושפח ה'. כתוב בשי"ן והוא ענין ספחת. אמר במקום שהיו מתגאות בו, תהיינה נספחות והקדקד הוא מקום מלוק השער לכאן ולכאן והיו מחלקות שער ראשן

ביאור מהגר"א

יעשה לו ואין לאחרים עמו כלל ומ"ש אמרו צדיק כי טוב שאין כצדיק אוכל פירות אלא אם הוא צדיק לשמים וטוב לבריות: ומ"ש אוי לרשע רע. היינו בכל הפגמים של עבירות שבתורה בכל בלצדק ובכל בדין אלא כשהרשע טוב לבריות אוי הקב"ה מטיב עמו ג"כ ומעניש בהסד לא לפי כגמול הרשע על פי בלצדק וז"ש בתחילה צדיק רצה לומר בתהלה כפיהם לפי כהטוב על פי בלצדק ולבסוף בחסד וח"ש צדיק ה' בכל דרכיו היינו דרכי התורה על פי כלצדק וכשופ על פי הדין וחסיד בכל מעשיו ולבסוף בשעת מעשה כפועם מתנהג בחסד אבל כשהוא רע לבריות אוי אין מנכין לו מן הטובה כלל אלא כגמול ידיו בשלימות יעשה לו וז"ש יד ליד לא ינקה רע היינו מי שהוא רע לבריות לא ינקה מעונש שכתוב אלא משלמין יד ליד וכן אמר כאן אוי לרשע רע היינו רע לבריות לא ינקה עונש שכתוב לפי גמול ידיו יעשה לו: (יב) מאשריך. כמו באשורו אחזה רגלי ודרך הוא דרך הכובש והרה הוא לפרקים ואמר שדרך אשר אתה ראוי לילך תמיד בה ועכשיו הוא הרחקין בלעו אפילו לילך באקראי בה: (יג) נצב לריב ה'. הוא הקדמה למה שיאמר אח"כ והקדים כי השי"ת הוא נצב כו' בוצע כל הארץ לכן ה' במשפט כו' פירוש נצב הוא תחלה בקמה ועומד הוא בכוס כיון שהוא בעל דין והוא עפיד לדין וז"ש נצב לריב כמו וריב אלמנה היינו בעל דין ועומד לדין היינו דיין עומד בסוף להנקם בעד עמו: (יד) ה' במשפט יבוא. פירוש שהוא הדיין והוא הבועם לעשות כפי הפסק: עם זקני עמו. היינו המלמדים תורה לעם ושריו היינו מוטל ומושל: בערתם. כמו ובער בשדה אחר: הכרם. רצה לומר הכניסה של תורה כמו כרם ביבנה היינו עם זקני עמו גזלת העני בבתיכם היינו עם שריו: (טז) כי גבהו בנות ציון גו'. בחמשה דברים נמצא פרי המתגאה אם בעיניים ובו הוא בצואר אם בגוף ובו הוא ברגליו ואם בלב ואמר כי גבהו היינו בלב: ומשקרות עינים. היא בעינים: נטויות גרון. הוא בצואר כלוך וטפוף היינו בגוף וברגליהם תעכסנה היינו ברגלים: ומשקרות. כמו נסקרין בבקירה אחת והוא תרגום שזפתו: וטפוף. שברגליהם נוגעות ואינם נוגעות כדרך גסי הרוח: תעכסנה. הוא הכפיע על הרגל ובירושלמי אמר קורדקייא: (יז) פתהן יערה. יגלה כמו מגל ערותך ועל שם גבהו בנות ציון ותלכנה כו' אמר ושפח וע"ש הלוך כו' וברגליהם

מצודת דוד

ממנו אוי לו כי יקבל גמולו משלם: (יב) נגשיו מעולל. הליצנים שבהם המה לוחצים אותם ומושלים בהם והנשים הנואפות המה משלו בהם כי המו לב השרים אחרי דעתן: מאשריך. המנהיגים המדריכים אותך המה מתעים אותך מדרך הישר: בלעו. משחיתים דרך הישר שהלכת בו מאז למען לא תשוב אליו וכפל הדבר במ"ש: (יג) נצב. לכן נצב ה' לעשות מריבה עם העמים ולדון אותם (ולפי שכל שבט לעצמו קרוי עם לזה קרא לכל ישראל בכללם בלשון עמים): (יד) ה' במשפט. יערוך ויכוח עם זקני עמו ושריו וכה יאמר לה' הלומות המשיחו עמי אבל אתם בעצמכם בעיתם את כרמי ר"ל ישראל הקרואים כרם ה' כנאמר (לקמן ה) הם היו לכם למרעה כי אכלתם אותם בכל פה: גזלת העני. לא תמצא אף על העני וגזלתם אותו והנה עדיין בבתיכם ולא השבתם לו: (טו) מה לכם. ר"ל מדוע הדכאון את עמי ומדוע תטחנו פני עניים: (טז) יען כי גבהו. בעבור שהולכות בקומה זקופה: נטוית גרון. נוטות בגרון אילך ואילך לראות יפיין: ומשקרות עינים. רומזות עם העיניים אל הנואפים: הלוך וטפוף. הולכות דרך גאוה בנחת כדבר הצף על פני המים: תעכסנה. כשהיא עוברת אצל בחורי ישראל דורסת במנעלה ואמר בכבלה ומכר (יז) ושפח. עגמול זה תהיינה מוכות בצרעת על הקדקד: פתהן יערה: לפי שאמרו

מצודת ציון

לשון מושאל מהגוף העליון ברוס שהוא הנקרא אמיר כמ"ש בראש אמיר (לקמן יז): (יב) נוגשיו. נותליו: מעולל. ענין בחוק ולעג: מאשריך. ענין דרך והלוך כמו בם תמכה אשורי (איוב לא): מתעים. מל' תועה: בלעו. ענין השחתה: (יד) ואתם. הוי"ו היא במקום אבל כמו ועבדיך באו (בראשית מב): בערתם. השחתם כמו ובער בשדה אחר (שמות כב): (טו) גרון. צואר כמו קרא בגרון (לקמן נח): ומשקרות. ענינו הבטת קריצה ורמיזה כי עין שזפתו (איוב כ) תרגומו עינא דסקרתא: וטפוף. ענין הצפה ממשל כי אשר הציף (דברים יא) ת"א דאטיף: תעכסנה. ענין ארס כמו וכעכס אל מוסר אויל (משלי ז): (יז) ושפח. מל' ספחת בצרעת כמו מספחת היא ספחת (ויקרא יג): קדקד. היא האמצעית שבראש מקום ישולק בה השער אילך ואילך: פתהן. בלועז ובדברז"ל פתיא הוכמא (פסחים סח) או הוא מל' והפותות לדלתות (מ"א ז): יערה

רד"ק

ומספיקים בו ושאר יבוא על קדקד׳ מספחת שפך גאותן כיופיין : פתחן יערה . פתחם יגלה, והוא כמו לבית מעוזם, כלומר בהלכנה ערומות לפני האויב שמוליך אותן בשבים, וי״מ יקריהן ויעדי ודברי רז״ל רב ושמואל חד אמר שנשפכו כקיתון וחד אמר שנעשו פתחיהן כיער : (יח) ביום ההוא . זה וביום ההוא הבא אחריו וי״מ בימי אחז ונפקדו כי הפורענות אשר בפרשה היה בימי אחז ונבאתים היה הטוב והכבוד בימי חזקיהו, ועליו נאמר לצמח ה׳ לצבי ולכבוד, וים לפרש כל זה בשוב הגלות שילכו רבים מישראל שלא שבו לה׳ בכל לבם כמו שנאמר עליה׳ וברותי מכם המורדים והפושעי׳ בי וגו׳, ונאמר עוד עליהם והסרותי את עליזיהם גאתי והנשארים יהיו ענוים וקדושים כמו מה שהיה בימי אחז שהיו גאים ומתגאים ולא תהיינה הנשים עוד מתפארות בתכשיטין, לפיכך אמר יסיר ה׳ את תפארת העכסים וגו׳, ואמר בנבואת צפניה אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוסיפי לגבהה עוד בהר קדשי והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה׳ ועתה זכר הדברים אשר היו מתגאות ומתפארות בהם בימי אחז בכולם יהיו בעלים לעתיד לבא שלא תהיה לא גאוה לא באנשים ולא בנשים והדברים ההם הם העכסים והשביסים והשהרונים, ופירוש העכסים עדי שמשימה האשה ברגליה שמקשקש, ויונתן תרגם מסניא, ואפשר שיהיה זה המקשקש אלוי במנעל : והשביסים. כמו גלד״א, פן ושפלת את הכתנת שם, והוא כלי עשוי כמלאכת השבן : והשהרונים. כלי עשוי כדמות ירח סהרה, ויונתן תרגם והטביה כולן מיני שבכה : (יט) הנטפות. פן נטף ושחלת, ופירוש כלי שמניחין בו כלי והולין אותו הנשים באזניהן, וים מפרשים הענקים שעושין אותו מאבני הבדולח הקטנים וכן נקרא הבדולח טוף בערבי אלנטף, וכן תרגם יונתן ענקיא : והשרות, פי׳ ושירי ידיא, וכם כלמידים כתרגומו : והרעלות. פן הרעלה מדיות רעולות, ופירשו בנאונים לניף המימום בל ראשן ומכסות בו כל הפנים שאין נראה לבם אלא העינים וקושרות לממה, ויונתן תרגם חשטכסיא כמו שתרגם תמנים, וכן תרגם אנקלום ותמיכם תגוסינסכך : (כ) הפארים. כמו מגבעות כן את פארי המגבעות, פארי פשתים יהיו על ראשם, ויונתן תרגם כלילא : והצעדות. כמו אצעדה והוא עדי שנושאות הנשים בשוקין, וכן תרגם יונתן ושירי רגליא : והקשורים. יאמרו מפי שקושרות אותם ראשן, ויונתן תרגם קל מספסלי, ולא ידעתי מה הוא : ובתי הנפש. הוא עדי שתולות הנשים בין שדיהן על לבן, ויונתן תרגם קדשיא : והלחשים. הוא עדי שתולין אותו הנשים באזניהם נקראו כן לפי שהאזנים בעלות הלחש, ויונתן תרגם ותליסתא, וכן תרגום ותעד נזמה וחליתה והתקינה בקדשא ובחליתא תרגומה : (כא) הטבעות. ידוע וכן נזמי האף, וכן ונאמים הנזם על אפה : (כב) המחלצות . כמו והלבש אותך מחלצות והם לבושים נאים, וכן תרגם יונתן כתוניא : והמעטפות. כמו המעטפה בו : והמטפחות. כמין צניף, וכן הבא המטפחת אשר עליך : החריטים. כיסים, וכן בשני חריטים, וכן נקרא בערבי כיס כרטה והוא״ם בערבי כערבי כ״ף במקומות רבים, ויונתן תרגם ומחכיא, ותרגום אונקלוס וכומז ומחוך : (כג) והגליונים. המראות נקראו כן לפי שנגלים בו הפנים כרואה בהם, וכן תרגם יונתן ומחזייתא, וכן תרגם אנקלום במראות הצובאות במחזית נשייא : והסדינים . ידוע : והצניפות. ידוע. כמו מצנפת בד יצנף : והרדידים. הוא לבוש דק נקרא בערבי אריד, וכן נשאו את רדידי מעלי, וכן תרגם יונתן כבינתא. ובדברי רז״ל פניון כבינתי לבתי. והיה זו הקללם עד סוף הפרשה בימי אחז : (כד) והיה . בשם. מתוק הבשר ומעמדו, והיה מק בבשרו והוא מסיסת הבשר, כמו ולשונו תמק בפיהם : נקפה . יהיה הבשר נגוע ומכה שלא יוכלו לחגור עליו, כמו ואחרי עורי נקפו זאת, ובדברי רז״ל אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא״כ מכריזין עליו מלמעלה : מעשה מקשה. פירוש מעשה עוב, וכן כמשר מקשה שם, ופירוש תחת אשר היו מתקנות השער ומבושם

רש"י

בכן תשפחות תשפחו׳ של כני׳ : פתהן יערה. כליכן יערה לי׳ ארמי היא פתיא אוכמא כן היו אומרת יתהר יחושה תעשהו שר רואה אותי ונוטל אותי כשבא הפורענות היו שרי נ״כ טעלין אותן להיות לנשים מחמת יופין . ורמז הקב״ה והיו שופעות כאדם המערה מכלי אל כלי וכאשר נעגשו בדם נדה והיו נמאסות עליהן ומשליכין אותן לארץ מעל קרונות שלהן . וי״ת יקרהן יעדי : פתהן . לי׳ רוחב לי׳ גודל: (יח) ביום ההו׳. לעתי׳ לבא כשיבא הקב״ה להשיב את ישראל אליו יסיר ה׳ מהם את תפארת העכסים שלא יהיו תולין תפארתם בנוי תכשיטי נשים ודברי נבלה : העכסים. המנעלים אשר ברגליהם אשר בהם תעכסנה : והשביסים. מיני שבכה לתכשיטי הראש והרבה יש בלשון משנה שביס של שבכה : והשהרונים. יונתן תירגם סיבכיא: (יט) הנטיפות. עונקיא לשון ענקים לגרגרותיך (משלי א) ולשון נטיפות ע״ש שתלויות על הצואר וטפפות על החזה וכן כמין מרגליות נקובות וחרוזות בחוט ובלע״ז חוסטיגלא״ש : והשרות . צמידי הזרוע דמתרגם ושירוא : והרעלות. צניף שמצניפות כל פרצופיהם חוץ מגלגל העין כדי שיתאוה אדם ליזון במראות הלסתות (סא״א) ל״א והרעלות חיפוי סרבלים נאים להתעטף בהן ובל׳ משנה מדיות רעולות במס׳ שבת : (כ) הפארים. תרגום כליליא (שמות לט) פארי המגבעות : והצעדות. אצעדה של שוקים : והקשורים. כתשמשו קשורים קלרים שקושרים בהן ויש שעושין אותו מוזהבים פרשיי״ש בלע״ז : ובתי הנפש . שכנגד הלב טסק״א בלע״ז : והלחשים. נזמי האוזן מקום שלוחשין לה שם : (כב) המחלצות. כיתוניא כמו (שמואל ב ב) וקח את חליצתו שהגוף מלובש בהם וכשפושטין אותם חולצין אותם מן הגוף : והמעטפות. אצעות המטה כתרגומו שושיפא : והמטפחות . תפות : והחריטים . תרגומו מחכיא דטוס של בית הרחם כדמתרגמינן וכומז מחוך (שמות לה) : (כג) והגליונים . הן המראות כתרגומו מחזייתא (ספיקיי״ן בלע״ז) על שם שמגלו׳ צורת הפנים קרוין גליונים או שמא מראות שלהם נגללות היו : והסדינים. של פשתן הם המתעטפין בהם . והצניפות (תולקיג״ש בלע״ז) : והרדידים. כבינתא (פרמל״ן בלע״ז) והם של זהב שמכבנין בה הסרבל שהאשה מתעטפת בו : (כד) והיה תחת בשם מק . מקום שהיו מתבשמות בו יהיה נימק : ותחת חגורה נקפה . מקום שמגרה שם יהיה ניקף נחתך בחבורות ורשומי מכות כמו ואחר עורי נקפו (איוב יט) ונקף סבכי היער (לקמן י׳) : ותחת מעשה מקשה. מקום שהיו עושות בו המעשה האמור למעלה הלוך וטפוף תלכנה והוא בגובה הראש שם תהיה מקשה קרחה תכה המקרחת את הראש מקשה ל׳ דא לדא נקשן (דניאל ה) ואני הייתי מפרשו תחת המעשה מקשה מקום שהיו שם חגורות טעות עשי הזוהב העשויות מקשה בטדי״ן בלע״ז אלה

תרגום יונתן

יח בְּיוֹמָא הַהוּא יַעְדֵי יְיָ יָת תּוּשְׁבְּחַת דִּמְסָנַיָא וּשְׁבִיסַיָא וְסַבְכַיָא : יט עֲנָקַיָא וְשֵׁירֵי יְדַיָא וְחַנִיסְנְסַיָא : כ כְּלִילַיָא וְשֵׁירֵי רִגְלַיָא וְקַמְּסְמְסַיָא וְקַדָּשַׁיָא וְחָלִיטָתָא : כא עִזְקָתָא וּמַלְמוֹלַיָא : כב כִּתּוּנַיָא וְשׁוֹשִׁיפַיָא וּבְנֵי נְקַיָא וּמַחְכַיָא : כג וּמַחֲזְיָתָא וְקַרְטִסַיָא וְכִתְרַיָא וּכְבֵינָתָא : כד וִיהֵי אֲתַר דַּהֲוָאָה יָהֲבָן בּוּסְמִין יִתְמְסֵי וַאֲתַר דַּהֲוָאָה אַסְרָן פְּסִיקַיָא יְהֵי רוּשְׁמִין דִּמְחָא וַחֲלַף אַקְפּוּת פָּתָא גְּזוּז רֵישׁ וַחֲלַף

ישעיה ג

יְעָרֶה : יח בַּיּוֹם הַהוּא יָסִיר אֲדֹנָי אֵת תִּפְאֶרֶת הָעֲכָסִים וְהַשְּׁבִיסִים וְהַשַּׂהֲרֹנִים : יט הַנְּטִפוֹת וְהַשֵּׁרוֹת וְהָרְעָלוֹת : כ הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת וְהַקִּשֻּׁרִים וּבָתֵּי הַנֶּפֶשׁ וְהַלְּחָשִׁים : כא הַטַּבָּעוֹת וְנִזְמֵי הָאָף : כב הַמַּחֲלָצוֹת וְהַמַּעֲטָפוֹת וְהַמִּטְפָּחוֹת וְהַחֲרִיטִים : כג הַגִּלְיֹנִים וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת וְהָרְדִידִים : כד וְהָיָה תַחַת בֹּשֶׂם מַק יִהְיֶה וְתַחַת חֲגוֹרָה נִקְפָּה וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה

עפר. ויספו ענוים בה׳ שמחה: מעשה ג׳ פתחין בקריאה וסי׳ ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב. והיה תחת בשם מק יהיה. ולא יהיה למצרים מעשה . הכפפה אם כתמר תוצר . ויקברתו בקברתין דאמא

ביאור מהגר"א

וברגליהם אמר פתהן כו׳ . ואמר קדקד על המחשבה . ופתהן על המעשה : (יח) תפארת העכסים . הם הסנדלים המחופים בעור נאה נתפארם : והשביסים . עושים בשבכה כמין עיגול מנכע אמר כמ״ש חז״ל וכ״סי סבכה : והשהרונים. בירושלמי עונקיא כמ״ש השהרונים אשר בצוארי גמליהם : (כ) והקשורים . בירושלמי אמר קרקשיא והוא פעמונים כמ״ש הכא תרגומו קרקשתא וכ״ש בפ״ש : (כב) המחלצות . הוא חלוק סבניון : והמטפחות . הם שמעטפין הראש : המעטפות . הוא סבכון דכרבן שמקנחים בה הידים : והחריטים . בירושלמי אמר דוגפין מאיירין כמ״ש ויצר אותו בחרט רלה לומר חגורות מאחרין : (כג) הגליונים . בירושלמי גלגלים והוא מלשון גלגלין דפי״א דנגעים והמפלש מראות שגה נוס כי כל אלו סכיסין מן ואמרו שאלו בן כ״ד תכשיטי אשה כ״א כאן ולמ״ש ג׳ תגורה ומקשה ופתיגיל : והלמשים . כמו ישימו לניף טהור כו׳ ירושלמי ואינו כובע הפור אלא שכורך פעמים הרבה על ראשו כמו מצנפת של כ״ג והוא החילוק בין מצנפת למגבעות כמ״ש בברייתא דגה כהוספת וז״ש לניף ילנף כו׳ : והרדידים . כמו נשאו את רדידי מעלי ירושלמי : (כד) מעשה מקשה . הנשים שהיה מקשר כל השערות

מצודת ציון

יעדה . ענין הרקה והשפכה כמו ותער כדה (בראשית כד) או הוא ענין גלוי ערוה כמו מקורה הערה (ויקרא כ) : (יח) העכסים . המנעלים שברגליהן אשר בהם תעכסנה : והשביסים . מין שבכה שתכשים בראש ובדרז״ל ושבים של סבכה (נגעים פי״א) : והשהרונים . תכשים עשוי כדמות ירח כי תרגום של ירח הוא סיהרא וכן נגד מן השהרונים (שופטים ח) : (יט) הנטיפות . מרגליות חרוזות בחוט שתלוי בצואר ונוטף על החזה : והשרות . צמידי הזרוע כי תרגום של צמידים הוא שירין : והרעלות . סרבלים נאים שעוטין להתעטף ובדרז״ל ערביות רעולות (שבת סה) : (כ) הפארים . כשך כיסא כובע כמו פארי המגבעות (שמות לט) : והצעדות . תכשיטים בשוקים כמו אצעדה וצמיד (במדבר לא) : והקשורים . תוספי חבי שקושרות בהם שער ראשן : ובתי הנפש . עדי זהב שהנשים תולות בין שדיהן על לבן : והלחשים . נזמי האוזן התלוי במקום שלוחשין שם : (כב) המחלצות . מין מלבוש נאה וכן והלבש אותך מחלצות (זכריה ג) : והמעטפות . כסות שמתעטפות בו : והמטפחות . כעין צניף וכן הבי המטפחת (רות ג) : והחריטים . מין כיסים נאים וכן ויצר ונו׳ בשני חריטים (מ״ב ה) : (כג) והגליונים . הם המראות ע״ש שפני האדם נגלה בראותה בו וכן יקרא הלבנה (וכמדיות פ״ג) גלגלין (ועי״ש בתוי״ט) : והסדינים . סדיני פשתן עשויין להתעטף : והצניפות . מצנפות הראש : והרדידים . הכבים הם מרודד ודק כמו נשאו את רדידי (ש״ה ה) : (כד) מק . ענין המסה והמגס כמו המק בשרו (זכריה יד) : נקפה . ענין שבירה ורציצה כמו ואחר עורו נקפו (איוב יט) : מקשה . שבבים הנעשים במקשה סמורים : קרחה . ענין נשירת השער כמו קרת הוא (ויקרא יג) : פתיגיל . חגורה רחבה ושל משי ואין עו דומה ומתן שהוא לשון מורכב כי פתי היא תרגומו של רחב כי יפתי

מצודת דוד

ימסר יחים מעשהן ומה בקך דוכם בואה אותי ביפיי ויקחני במרכבתו וכן היה רומז הקדוש ברוך הוא והיו שופעות ונמאסו ונפלו מן המרכבה . או ר״ל שילכו בגולה ערומות בגילוי ערוה : (יח) יסיר ה׳ . רלה לומר לא יתקשטו עוד בתכשיטי פאר כאלו : (כד) תחת בושם . במקום שהיו מתבשמות שם יהיה שמה המקק והמסה : ותחת חגורה . במקום שהיו חוגרות שם בתכשיטי פאר שמה יהיה שבירה ורציצה ותחת מעשה מקשה . במקום שהיו מתקשטות בעדי זהב מעשה מקשה שמה יהיה קרחה כי יפול שער ראשן והוא דבר מגונה ומאוס : ותחת פתיגיל . במקום שהיו

אלא שהוא נקוד פתח והוא במסורה במערה נקודים פתח ואין אחד מהם דבוק לתיבה שלאחריו וכל מעשה שהוא דבוק לתיבה שלאחריו נקוד קמץ: ותחת פתיגיל. והוי (ס"א והרי) כשתי תיבו' פתי גיל כלי שהוא מביאן לידי גילה והוא בית הרחם האמור למעלה פתהן חלוף אותה גילה תהיה מחוגרת שק בכל מתניה: כי תחת יופי. כי זאת הוגנת להיות להם תחת יופי שהיו משתחצות בו: (כה) מתוך. גבוריך מתי מלחמותיך היוצאים בצבא במניין: (כו) ואנו. ל' אנינה: פתחיה. שערי עיירות ובתים בכל שעריה' יהא הספד: ונקתה. ומתרוקן מכל כמו וגם אני נתתי להם נקיון שנים (עמוס ד) וכל' משנה יצא פלוני נקי מנכסיו: לארץ תשב. מגוב' לשפלות ישבו לארץ ידמו (איכה ב) בתשפה באבל: (א) והחזיקו. ויאחזו: שבע נשים באיש אחד. מרוב אלמנו' רבות. באיש אחד מבקשות ממנו שישא אותן: אסוף. בטמון חרפתנו כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כ"א) שהאשה כשהיא נשואה אין נוהגין בה מנהג הפקר ומ"א נבוכדנאצר גזר שלא יבעלו א"א שלא יענשו לכן היו מבקשות שיהא עליהן שם אישו': (ב) ביום ההוא. לאחר שיכלו טי תכשיטי הנואפות והנבלות לא תכלה (ס"א לא תסולה) עוד צבי טי כבודם באלה: יהיה צמח ה'. להם לנוי: לצבי ולכבוד. הם הצדיקים הנשארים בם והחכמים תלמידי התורה בהם יתלו את צבי כבודם: ופרי הארץ. הם בני הצדיקים פרי עץ חיים הם יהיו לגאון ולתפארת אשר בהם יתפארו ויתהללו פליטת ישראל: צבי. הוא טוב דבר צביון שיש חפץ בו: (ג) והיה הנשאר. בהם בציון יתקיימו: והנותר. בכל מקום ישכנו בירושלים: קדוש יאמר לו. כולם יהיו צדיקים וא"ת צדיקים המתים לפני אותו היום מה כבודם ת"ל כל הכתוב לחיי העוה"ב יהיו בירושלים כת"י: (ד) אם רחץ. כי רחץ יש אם משמש כן בלשון כי וכן (איוב ח) אם יבלענו ממקומו כי יבלענו. עד אם כלו לשתות (בראשית כד): צואת. תגאלת כתרגומו כלומר שעביר עונם ע"י יסורין

קָרְחָה וְתַחַת פְּתִיגִיל מַחֲגֹרֶת שָׂק
כִּי־תַחַת יֹפִי: כה מְתַיִךְ בַּחֶרֶב
יִפֹּלוּ וּגְבוּרָתֵךְ בַּמִּלְחָמָה: כו וְאָנוּ
וְאָבְלוּ פְּתָחֶיהָ וְנִקָּתָה לָאָרֶץ תֵּשֵׁב:
ד א וְהֶחֱזִיקוּ שֶׁבַע נָשִׁים בְּאִישׁ
אֶחָד בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לַחְמֵנוּ
נֹאכֵל וְשִׂמְלָתֵנוּ נִלְבָּשׁ רַק יִקָּרֵא
שִׁמְךָ עָלֵינוּ אֱסֹף חֶרְפָּתֵנוּ: ב בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה צֶמַח יְהוָה לִצְבִי
וּלְכָבוֹד וּפְרִי הָאָרֶץ לְגָאוֹן
וּלְתִפְאֶרֶת לִפְלֵיטַת יִשְׂרָאֵל:
ג וְהָיָה ׀ הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר
בִּירוּשָׁלִַם קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ כָּל־
הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלִָם: ד אִם ׀
רָחַץ אֲדֹנָי אֵת צֹאַת בְּנוֹת־צִיּוֹן

ל' ומ"ע · ל' · ל' ג' ומ' וקמץ · ר · ר"ח · ל' וכל ש"ר כבירים דכו' · כ' שמות לכבוד ולתפארת · ל' · ל' קל"ד. ל'

דְהַוְאָה מְהַלְכָן בְּגֵיוָה יִסְרָן
סַקִּין דָא פּוּרְעֲנוּתָא תִתְעֲבִיד
מִנְהוֹן אֲרֵי טְעָאָה
בְשׁוּפְרְהוֹן: כה שְׁפַר גִּבָּרַיִךְ
בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְעָבְדֵי
נִצְחָנַיִךְ בִּקְרָבָא: כו וְיִצְדוּן
וְיִסוּפוּן תַּרְעֵי קִרְוָהָא
וְתִתְרוֹקַן אַרְעָא וְתֶחֱרוּב:
א וְיִתְקְפָן שְׁבַע נְשִׁין בְּגַבְרָא
חַד בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר
מִדִּילָנָא נֵיכוֹל וּמִדִּילָנָא
נִתְכַּסֵי לְחוֹד יִתְקְרֵי שְׁמָךְ
עֲלָנָא כְּנוֹשׁ חִסוּדָנָא:
ב בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵי מְשִׁיחָא
דַיְיָ לְחֶדְוָה וְלִיקָר וְעָבְדֵי
אוֹרַיְתָא לְרְבוּ וּלְתוּשְׁבְּחָא
לְשֵׁיזָבַת יִשְׂרָאֵל: ג וִיהֵי
דְאִשְׁתְּאַר יְתוּב לְצִיּוֹן וּדְעֲבַד
אוֹרַיְתָא יִתְקַיַּם בִּירוּשְׁלֵם
קַדִּישׁ יִתְאֲמַר לֵיהּ כָּל דִכְתִיב
לְחַיֵּי עָלְמָא יֶחֱזֵי בְּנֶחָמַת יְרוּשְׁלֵם: ד אִם יְעַדֵּי יְיָ יַת תְּגָאֲלַת בְּנַת צִיּוֹן וְיַת אֲשַׁדֵּי

דד"ה. להסיר אדם מעשה. את כל זה ראיתי ונתון. כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה. ובכל מעשה אשר החל. כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט על כל נעלם: ישיבה לארץ ד' בלישנא בקריאה וסי' ונקתה לארץ תשב. שבי לארץ אין כסא בת כשדים. וישבו אתו לארץ שבעת. ישבו לארץ ידמו

תולדות אהרן לארץ תשב. נדה ס: הנשאר בציון. כ"ב עם סנהדרין צב ווסר בשלם: אם רחץ. שבת יג:

ומצאת אותו תמיד עמה קרחה תחת אותה בשום הבעל וזקנו, ומעשה אינו סמוך כי בוא יקוד הגול ומקבה אחר לו: פתיגיל. מגורת מה לחגה: פתח יופי. כל זה כבמור בא לך פתח שהיו מפוסות בעדים וכקישטיק וים מפרשים כי זה לשון כויה, וכן כדברי רבותינו ז"ל כי תחת יופי, אמר רבא היינו דאמרי אנשי חטופי שופרא כוויה: (כה) מתיך. פסוק זה נאמר לאנשים בקללה כנשים, לאנשים בחרב יפלו, והדבור כנגד ציון כמו שאמר לפתחה כנוס שק: וגבורתך. פירוש מתי גבורתיך, ומתיך שוכר עומד במקום בנים, פירוש אנשי גבורתך שהיית בוטחת בגבורתם יפלו במלחמה, וכן תרגם יונתן ועבדי נצחניך בקרבא: (כו) ואנו. מעני' אניה ואניה: ואבלו. מנין הבל. והוא על דרך משל כמו בל שעריה שוממין: ונקתה. תהיה נקיה מ"אנשים מאין יושב בה: לארץ תשב. שמפיה חרב' ויפלו חומותיה ובתיה ומגדליה לארץ, או פירוש לארץ תשב על דרך משל דרך אבלות. כאלו תשב העיר לארץ על אנשיה שאבדו ממנה, כמו ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, ויונתן תרגם ותתרוקן ארעא ותחרוב: (א) והחזיקו. כמו והחזיקו אם ידך חם היה ביום אחז שהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד ונשארו הנשים, ועל זה אמר עצמו לי אלמנותיו מחול ימים, והבא אינו להסבך מבין אלא כן דרך המקרא לזכור שבע והכונה להסבון רב לפי שכל ימי העולם שבועות, כמו שבע כמשא הכ', שבע יפול צדיק וקם, על אבן אחת שבעה עינים, וכן שבע נשים רוצה לומר נשים רבות: לחמנו נאכל. מה שחייב אדם לעשות מעצמו באשה כסות, יאמרו לו אנחנו נעשה מעצמנו אבל כסות רק שמקשנו לנשים ויאמרו עלינו בעולות בעל כן: אסף חרפתנו. כי חרפה היא לאשה בישבה בלי בעל, ויש דרש כי נבוכדנצר גזר לחייליו שלא יבעלו אשת איש לפיכך היו מבקשות שיהיה להם שם בעל: (ב) ביום ההוא. כבר פירשנו למעלה כי ביום ההוא ביום הישועה בבא הגואל, ופירוש צמח ה' משיח בן דוד, כמו שנאמר והקימותי לדוד צמח צדיק: לצבי. פירושו החן, או הדר והתפארת, כמו צבי היא לכל הארצות, לעטרת צבי, ופרי הארץ הוא אומר גם כן על המשיח, מתחילה יהיה כמו בצמח שיפה שישמח האדם בראייתו וכשיגיע לעת פרי יהנו עוד ממנו וישמחו בו יותר. כן מלך המשיח מתחילה ישמחו ואחר כן כשיעשה מעשה ויגלה מלחמות גוג ומגוג ויושיב בארץ שלוה והשקט שכל העולם יראו ממנו, אח"כ יהיה לגאון ולתפארת שימצאו ויתפארו בו על כל הגוים ר"ל לפליטת, כמו שכתוב והסירותי מקרבך עליזי גאותך והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בה' וגומר, וכן אמר הנשאר והיה הנשאר, ויונתן תרגם צמח ה' משיחא דה' ותרגם ופרי הארץ ועבדי אורייתא: (ג) והי'. וכל ציון וירושלים כי היא ראש מקבוץ ישראל, או לפי שעם ההיא מלחמת גוג ומגוג: יאמר לו. יאמר לעמדו. כי הוא קדוש. ולדיק שכתוב שיגזור עליו שיחיה לפי יושרו ומעשיו הטובים, וכמוהו ממני לא מספרך אשר כתבת, ויונתן תרגם הפסוק כן ויוסף דאמאמר יתוב לציון וגו': (ד) אם רחץ. אם זה ענינו כמו והיה אם כה אל אמה

ביאור מהגר"א

כמערות כמאמר מקשה: (כד) פתיגיל. לבוש על השהנים: מתיך בחרב יפלו. היינו בעיר: וגבורתך. ומתי גבורתך יפלו במלחמה ומתיך יפלו מובך כאן גם כן: (כו) ואנו וגו'. כמו כל שעריה שוממין ואמר אנו על המתים בעיר והם מוטלים לפניהם הוא דין אנינות ואבלו על המתים במלחמה מרחוק: ונקתה. פירוש מכל חמדה: לארץ תשב. היינו מכלום השפלות שאין לה מוסר מן הארץ: (א) והחזיקו וגו'. כי חרפה היא לאשה בלא איש ובנים כמו אסף אלהים וגו': (ב) לצבי. הוא שררות משורש גליל אשר בארץ נגבים והנוי"ן שעל לצבי כמו לגאון ולכבוד כמו ולתפארת ולמה כמו ופרי הארץ: כל הכתוב. שיאמר לחיים: צמח ה'. היינו ישראל הדרים בח"ל נותנים וגדלים מה' לבדו יהיו לצבי במדות מ כות שבנפשו של אדם מתמדתן ולכבוד הוא מעלים: ופרי הארץ. היינו הדרים בארץ ישראל יהיו לגאון שהוא חכמה ותפארת שהוא תורה: (ג) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם. הוא נגד הלבב ויראה שהוא נגד תו"כ וכן דו"ל כל הכתוב לחיים הוא הדבקות כמ"ש ואתם הדבקים בה' חיים: (ד) צואת בנות ציון. הוא ניאוף כמ שמאמרו: ואת דמי ירושלים. הוא רציחה והוא כח כעסוני בהבליהם קבב

מצודת דוד

שהיו חוגרות בחגורה של פאר שמה יהיה מחגורת שק בעבור הצער והאבל: כי תחת יופי. ר"ל כי כן ראוי והגון להם במקום שהיו מייפות א"ע בפני הנואפים והוא מקרה קצר ומאליו יובן: (כה) מתיך. אנשיך יפלו בחרב האויב: וגבורתך. שגבוריך שבך הבר לא ימסרו עצמן לחרב האויב ויצאו למולם למלחמה עכ"ז שם במלחמה יפלו בחרב כי האויב יתגבר עליהם: (כו) פתחיה. בכל פתחי הבתים יהיה אנינות ואבלות: ונקתה. תהיה נקיה וריקנית מכל טובה ותשב לארץ בשפל המצב: ד (א) והחזיקו. ארז"ל ל"ג גזר על עמו שלא ישאו הבתולות לאיש ועל שיהרגו המלחמות יחזיקו שבע נשים באיש אחד להנשא לו: לאמר. וכה האמרנה אל תחוש לדאוג על צורך הכסות והמזון כי נאכל לחמנו ונלבש שמלתנו ואין לנו עליך כלום רק יקרא שמך עלינו לומר שאתה בעל עלנו ואנו נשואות לך: אסוף. כנוס החרפה מאתנו שלא יאנסו אותנו חיל כ"נ: (ב) ביום ההוא. ר"ל אחר שיתמרק עון ישראל בקושי ובמרבית היסורים אז תהיה גאולה שלמה ויהיה צמח ה' להדר ולכבוד והוא משיח בן דוד הנקרא צמח כמש"ה והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה כג): ופרי הארץ. גם זה על המשיח יאמר: לפליטת ישראל. להנשארים שהמו במקום ועמדו באמונתם: (ג) הנשאר בציון. הנשאר מישראל ישב בציון. והנותר מהם ישכון בירושלים וכפל הדבר במ"ש: יאמר לו. על כל הנשאר יאמר עליו שהוא קדוש: כל הכתוב. כל מי שכתוב בספר להיות חי בעולם הנצחי ישכון בירושלים: (ד) אם רחץ ה'. ר"ל הדבר הזה יהיה כאשר ירחץ ה' את צואת וכו'

מצודת ציון

פ' את גבולך (דברים יב) ת"א יפתי וגיל הוא ענין שמחה כי הדרך לחגור בה בשמחות לרקד בה כמחולות או הוא מלה מורכבת לשון פתיל גיל ר"ל אבנט העשוי משתילים (ועיין בתוי"ט בעדיות פרק ג) ופתיל ענינו חוט כמו פתיל תכלת (במדבר כה) וגיל ענינו אבנט כל' בגליונים הנאמר למעלה: (כה) מתיך. אנשיך כמו מתי מספר (בראשית לד): (כו) ואנו. מל' אנינות ואבלו. מל' אבלות: ונקתה. מל' נקי: (א) והחזיקו. ענין אחיזה: אסוף. הכנס כמו ואין איש מאסף (שופטים יט): (ב) לצבי. להדר ויופי כמו וצבי עדיו (יחזקאל ז): לגאון. נממשל רב וכן גאון הבר גאון (משלי טז): לפליטת. לנשארים: (ד) אם. ענינו כמו כאשר וכן ואם יהיה היובל (במדבר לו): צואת. מל' צואה ויאמר על עבירות מגונות: ידיח. ענין הדחה הבישסם

רש"י

יסורין וביעור מן העולם : ידיח . ל' רחיצה בל' משנה ובמקרא וגם ידיחו את העולה (יחזקאל מ) : ברוח משפט . ע"י יסורין טלנ"ט בלע"ז שיעלה על רוחו לשפוט אותם : וברוח בער . לבערם מן העולם בער כמו לבער דיסקבמ"ט בלע"ז ל' פעול הלוך : (ה) ועל מקראיה . הקרואים בתוכה . ענן יומם ועשן . להגין עליהם מן העכו"ם . כי על כל כבוד . האמור להם תהא החופה שתחופף שכינתי עליהם ושבע חופות יש כאן ענן ועשן נוגה אש להבה חופה שכינה : (ו) וסוכה תהיה לצל וגו' מחורב . להגין מלהט יום הבא שנאמר ברשעים ולהט אותם היום הבא (מלאכי ג) שהקב"ה מוציא חמה מנרתקה ומקדרה עליהם : ולמחסה . ל' כיסוי : ולמסתור . להסתר בה : מזרם . אש המתלקחת מנהר דינור על הרשעים נגיהנם שנאמר על ראש רשעים יחול (ירמיה כג) כמס' חגיגה : וממטר . מטר היורד על הרשעי' כענין שנאמר ימטר על רשעים פחים (תהלים יא) : (א) אשירה נא לידידי . הנביא אומר אשירה נא לידידי . תחת ידידי ובמקומו ובשליחותו כמו ה' ילחם לכם (שמות יד) בשבילכם : שירת דודי . שירה זו אשר שר בשביל כרמו על עסקי כרמו כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו (בראשית כו) : כרם וגו' בן שמן . בזוית העושה פירות שמנים כשמן טוב : בן שמן . זוית ראוי לשמן לזיתים לעשות שמן כמו בקמות (שמואל ב' ב') ראוי למות ודוגמא הוא זו ובסוף הענין יפרשנה : (ב) ויעזקהו . סייגו וגדרו סביב תוקף כמין טבעת דמתרגמינן עזקא : ויסקלהו . הוציא אבנים מתוכו הרעים לגפנים כמו סקלו מאבן (לקמן סב) : ויטעהו שורק . הם זמורות היפות לנטיעה משאר זמורות . ויבן מגדל בתוכו . בנה לעטר ענבים : וגם יקב חצב בו . הבור שלפני הגת לקבל היין וכן כל יקב שבמקרא ל' בור הוא

מקרא

וְאֶת־דְּמֵי יְרוּשָׁלִַם יָדִיחַ מִקִּרְבָּהּ
בְּרוּחַ מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ בָּעֵר : ה וּבָרָא
יְהוָה עַל כָּל־מְכוֹן הַר־צִיּוֹן וְעַל־
מִקְרָאֶהָ עָנָן ׀ יוֹמָם וְעָשָׁן וְנֹגַהּ אֵשׁ
לֶהָבָה לָיְלָה כִּי עַל־כָּל־כָּבוֹד חֻפָּה :
ו וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל־יוֹמָם מֵחֹרֶב
וּלְמַחְסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר :
ה א אָשִׁירָה נָּא לִידִידִי שִׁירַת
דּוֹדִי לְכַרְמוֹ כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי
בְּקֶרֶן בֶּן־שָׁמֶן : ב וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ
וַיִּטָּעֵהוּ שֹׂרֵק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ
וְגַם־יֶקֶב חָצֵב בּוֹ וַיְקַו לַעֲשׂוֹת

תרגום

דם זכי דבירושלם יגלי מנה
במימר דין ובמימר גמירא :
ה ויברי יי על כל מקדש
טורא דציון ועל אתר בית
שכנתיה ענן יקר יהא מטיל
עלוהי ביממא ואמטתא
וזיהור כאשא שלהובי
בליליא ארי יתיר מן יקרא
דאמיר לאיתאה עלוהי
שכנתא תהי מגנא עלוהי
כגנון : ו ועל ירושלם תהי
מטלת ענני לאטללא עלה
בימם משרב ולבית סתר
ולאגננא מזרמית וממטרא :
א אמר נביא אשבחיה כען
לישראל דמתיל לכרמא
זרעיה דאברהם רחמי תושבחת רחמי לכרמי עמי חביבי ישראל יהבית
להון אחסנא בטור רם בארעא שמינא : ב וקדשתינון ויקרתינון
וקימתינון כמצב גפן בחירא ובניתא מקדשי ביניהון ואף מדבחי יהבית
לכפרא על חטאיהון ואמרית דיעבדון עובדין טבין קדמי

תולדות אהרן וברא ה'. ב"ב עה : וסכה תהיה . סוכה ב ו (סוכה נב) : אשירה נא. זה מה מנחום בג זוסר לך (חגיגה עח) : ויעזקהו . ר"ה כג (סוכה נד ר"ה נח) :

רד"ק

לשם אחרו, אם יהיה הנזל לבני ישראל, והם מקריב מנחת בכורים, והדומים לזה כמו שכתבנו בספר מכלל, ופי' הפסוק לענין הנזכר למעלה קדוש יאמר לו וגו', מפני יהיה זה כשירחץ ה' צואת בנות ציון, כלומר הטנוף והצואה, וזהו דרך משל למעשים הרעים שהם כצואה כיום לא יהיו שם אז יסיר מקרבך עליזי גאותך : ורחץ, ענין במקום עפיד, וכמוהו רבים בדברי הנבואה ברוב : ורחץ . ידיח, כפל ענין במלת אחרת, וכן צואה ודמי וכן משפט ובער, כלומר כי במשפט ישפטם ולא יאריך עוד לרשעים ובזה יבער הרע כלו ולא ישאר ממנו דבר ופסק רוח אל לשון הדבר והמלה רוצה לומר ברוב הבעור שלא ישאר מלחלוחית החטא דבר כמו שהרוח מנגב הדבר, או יהיה פירוש רוח כמו וברוח שפתיו וברוח פיו, וכן תרגם יונתן במימרים : (ה) וברא ה'. מתחלה היה ענן הכבוד חונה במשכן ובבית המקדש אבל בסוף הגלות יראה ענן הכבוד על בתי החכמים והגדולים והחסידים . וזהו שאמר על כל מכון הר ציון , ועל מקראיה , כלומר על כל נכון ונשא בכבוד יושביו ונקרא גם כן המקום ההוא מקראה לפי שנקראים שם העדה לפני החכמים , ובנוי ה"א מקראיה לציון ויהיה שם ביומם ענן ועשן ובלילה נוגה אש להבה כמו שהיה במשכן עמוד הענן ביום ועמוד האש לילה , ועשן הוא ספק העב , ותרגם יונתן ועשן והאמטתא , ופירוש על דרך שאמר וערפל סביביו , וזהו משל על השגת אמתת האל שלא תושג , כי לא יראני האדם וחי , ואפילו הוא הקדש אין רואין אותו , ואמר שאותו הענן הרבה כהשגת בני אדם : כי על כל כבוד חפה . פירוש על כל כבוד בתי ירושלם חפה , כלומר תהיה כבוד האל חופף עליהם בענן ביום ובאש בלילה , ויונתן תרגם על כל מכון על כל מקדש טורא דציון : (ו) וסכה . ואותה החופה תהיה להם לצל יומם מחורב שלא יכם שרב ושמש ולא יזיקם , וכן המטר לא יזיקם כי החופה תהיה להם למחסה ולמסתור , ותרגם יונתן ועל ירושלים תהא וגו' : (א) אשירה נא . דברי הנבואה שהם משל בין האל יתברך ובין ישראל , וקורא ישראל כרם והאל בעל הכרם , וקורא זה המשל שירה , ודבר זה המשל על אנשי דורו לפי שהוא שבח האוהב ואהבתו עם האהוב , וכן שיר השירים אמר שלמה לפי שהוא מספר אהבת החושק עם החשוק , וזהו משל לאל עם כנסת ישראל , וקורא הנביא האל יתברך ידידי ודודי על דרך כי הוא הבן : בקרן בן שמן . כתרגומו בטור רם ובארעא שמנה , וקרא ארץ ישראל קרן לפי שהיא גבוהה מכל הארצות , והקרן גבוה מכל הגוף , וקורא ארץ ישראל בן שמן כמו שנאמר עליה ארץ זבת חלב ודבש , ותרגם יונתן וקדישתינון ונוטר : (ב) ויעזקהו . פירוש חברו , מדברי רבותינו ז"ל מלאוה יושב ועוזק תחת הזיתים , או פירוש גדרו סביב , ותרגומו טבעת עזקא שהיא עגולה מסבבת , ונכונה לעשות כרם גודרו תחלה כדי שלא תכנס שם חיה ותשחית הנטעים וגם חופר מקום נטיעת הגפנים , וכן מסקל ממנו האבנים ואחר כך נוטע ממבחר הנטעים שימצא , וכן שאמר ויסקלהו שהסיר משם האבנים ואחר כך ויטעהו שורק , ושורק הוא הנטיעה החשובה , וכן נמצא שורק , ואמר כי נקרא שורק הגפן שמוציא ענבים טובים שאין בהם חרצן , ופי' המשל כי בחר האל ישראל כשהכניסם לארץ , והגדר הם הענינים אשר סביבותם והסקל הם הכרם האבנים , וזהו שגרש האומות מארץ ישראל , ונטע בו זה הטעם שהוא נטע נבחר זרע אמת שהוא זרע אברהם יצחק ויעקב והיו ראויים שיעשו פרי טוב , ויש דרש פר"ו מצות כמנין שור"ק הוספתי להם על שבע מצות שנצטוו בני נח : ויבן מגדל בתוכו . מי שיש לו כרם טוב וירצה לשמרו תמיד שמירה מעולה בונה מגדל בתוכו וגם עושה בו יקב ודורך שם הענבים ושומר שם היין כל זה שהוא לאהבתו הכרם , גם יש שבונים מגדל אחד בכרם לשמור כל הכרמים כן האל יתברך בנה מגדל בתוכו בהבטיחם בשמירתו כל זמן שישמעו לקולו ויבטחו בשמו שלא יבואם רע , וזהו המגדל החזק , כמו שכתוב מגדל עז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב : וגם יקב חצב בו . הם הנביאים , כמו שנאמר תגבהי בנביאים , והיקב דורכין בו הענבים להוציא פרי הענבים למעשה , כן הנביאים מורים לישראל התורה כדי שיהיו

ביאור מהגר"א

קשה מן הפסח כמ"ש טוב כעס משחוק וז"ש גבי דמי ידים נכתב בעלמא ואמר ברוח משפט נגד הפשעים וברוח בער נגד חטאי שצריך לבער רוח טומאה מן הארץ ואמר ציון וירושלים שהן נגד תו"ש וכ' קליפות כנ"ל מן התוכן : (ה) מכון הר ציון . מכון כמו המכוונות לביורות והיינו כמ"ש למעלה נכון יהיה וגו' : ועל מקראיה . הם כל הכתוב לחיים : ועשן . כמו במדבר בענן יומם ולילה כו' : ועשן ונגה אש להבה . בכל אחד ועשן ונגה אש של להבה כמו וכו' היינו ענן כולו מפני כו' : כי על כל כו' . על כל כבוד בתי ירושלים תהיה הענן כו' חופה עליהם : (ו) מחרב מזרם וממטר . ג' נגיונות של הקדוש ברוך הוא שנברא בהן מעוברי רצונו וכן ג' אמות אמ"ש חורב אש וזרם רוח מטר מים וכנגדם נפרע באש ומבול במים ודור הפלגה ברוח להפילם על פני כל הארץ ומגליים בשלשתן דש ונפרע במים ארבע ברוח שתין באש ונבכר היו שלבתן הוא עצמו מים ולא מפלגתם בתוך הברד ודי קולות וגו' הוא ברוח וז"ש שם את כל מגזומי וכן כמה שלשה באדם והדיבור מחבר את כולם וז"ש חז"ל מי שפרע מדור המבול ומדור הפלגה ומאנשי סדום ומהמצרים הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבורו : (א) אשירה נא לידידי וגו' . ידידי הוא שנאמר ודוד הוא שאוהב אשירה נא לידידי בשביל הקדוש ברוך הוא שהוא שוכן בג' עולמות ועניין השירה מספר חסדו שעשה לישראל : (ב) ויעזקהו עזקא . שעל שורק מובן ותומו : יקב חצב בו . היינו התורה כאשר סביבם

מצודת דוד

וכו' ר"ל כשיסיר מהם לכלוכי העון : דמי ירושלים . דם הנקי הנשפך בה : ברוח משפט . בחוזק משפט יסורין ור"ל כמו הרוח אשר מייבש את הלחלוחית כן ימרקו היסורין לחלוחית העון : וברוח בער . היסורין יבערו הפשעים מן העולם : (ה) וברא וכו' . אז יברא ה' ענן חדש לסוכה סוכן ביום על כל מקומות המוכן לשבת אשר בהר ציון : ועל מקראיה . על האנשים הקרואים לבוא בהמה : ועשן וכו' לילה . כל אלה יסכו עליהם בלילה : ועם אש להבה . תאיר לכבוד אש : כי על כל וכו' . מלבד הכבוד שיהיה להם אז יהיה כל אלה לתוספת עליהם להגן על הכבודים : (ו) וסוכה תהיה . הענן הזה יהיה לסוכה עליהם להיות לצל ביום לבטל מחורב וחרב השמש . מזרם . משטיפת הגשמים ושטף המים . מטר . ממטר הגשמים : והוא דרך משל לומר שיגין עליהם לבל השיגם יד האויב :

מצודת ציון

ובסיפם : בער . ענין הסרה מן העולם כמו כאשר יבער הגלל (מ"א י"ד) : (ה) מכון , מ' הכנה : מקראיה . הקרואים והמזומנים לבוא בה : ונוגה . ענין זריחה : חופה . ענין מכסה : (ו) מחורב . ענין יובש כמו ונתתי יאורים חרבה (יחזקאל ל) ור"ל משרב ושמש : מזרם . ענין שטיפה : (ה) לידידי . אהובי ובן דודי : בקרן . ענין גובה : בן שמן . שמנה ודשנה : (ב) ויעזקהו . ענין גדר וסייג : ויסקלהו . הסיר האבנים ממנו וכן סקלו מאבן (לקמן סב) : שורק . זמורות נבחרות כמו ואנכי נטעתיך שורק (ירמיה ב) : מגדל . בנין גבוה : יקב . הוא הבור שלפני הגת שבו יורד היין : חצב . ענין חפירה :

(ה) לידידי . אמר הנביא אשירה נא במקום ידידי ובשליחותו : שירת דודי . השירה אשר שר דודי על עסקי כרמו : כרמו . כרם . והנה השיר הנה כרם היה לידידי וכו' : (ב) ויעזקהו וכו' . גדרו מסביב וסקל אותו מן האבנים ונטע בו זמורות ישות ועשה בו גת וחצב בו יקב : ויקו . על פי המעשים והתקונים האלה היה

רי"ז וכן עד יקבי המלך (זכריה יד) ת"י עד שיחית דמלכא הוא . עומק תוקינוס לבן נופל בו כאן ל' תליבה כמו וכורות חצובים (דברים ו) : ויקו לעשו' ענבים : ויקו ידידי לעשות לו הכרם הזה ענבים : ויעש באושים . דומים לענבים וקורין אותם (לנברוויים"ש בלע"ז) : (ה) הסר משוכתו : להסר גדר המסוכך ומגין עליו . סוכה הוא סייג קוצים : גדר הוא גדר אבנים : והיה : הכרם : לבער : שירעו בו בהמה וחיה : (ו) ואשיתהו בתה . ל' שממה וריקנית הוא וכן (לקמן ז) בנחלי הבתות : ולא יעדר . ל' חפירת כרם היא : ועלה שמיר ושית : מיני קוצים פתר בהם מנחם בן סרוק ואני אומר שמיר ל' תולעת חזק הוא המבקע אבנים שבו בנה שלמה את בהמ"ק כענין שנאמר (יחזקאל ג) כשמיר חזק מצור : שית . ל' השאת והשבר (איכה ג) ל' תשאה שממה (לקמן ו) לדו מאין דורש ליכנס בו ומתוך כך תעלה בו תולעת : (ז) כי כרם ה' לצבאות בית ישראל . לכרם הזה אתם משולים בית ישראל כי כל מה שעשה לכרם הזה עשה לישראל. והכרם הוא אדם הראשון כי מלינו במ"א במקומות הרבה בתנחומא ובבראשית רבה שמקראות הללו נדרשין עליו לא נטרד אדם הראשון עד שחירף וגידף שנאמר ויקו לעשות ענבים וגו' ובמקו' אחר מלינו הושיב עליו שומרים שלא יאכל מעץ החיים שנאמר ועל העבים אצוה וכן נדרשנו עליו: (א) (כרם : זה אדם הראשון : לידידי: זה הקב"ה : בן שמן בג"ע) : (ב) ויעזקהו . בעשר חופות האמורות (ביחזקאל כח) בפ' חירם מלך צור : ויסקלהו . מיצר הרע עד שאכל מן העץ ונכנס בו יצר הרע : ויטעהו שורק : תחילת יצירתו ממקום המזבח : ויבן מגדל בתוכו . ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים : וגם יקב חצב בו . מעיין נובע מקור חכמה: ויקו לעשות ענבים . שיודה וישבח לפניו : ויעש באושים . דברים נבאשים חירף וגידף: שפטו נא . לפי שסוף המשל בא לומר שאף הם עשו כמותו שואל להם המשפט : (ה) אודיעה נא אתכם : מה נראה בעיני לעשות לו ועשיתי . הסר משוכתו . טרדתיו מתוך חופותיו : והיה לבער . סופו למות ולמשול בו חיות רעות: פרוץ גדרו . טרדתיו ממחילת גן עדן : (ו) ואשיתהו בתה : לדו הושבתיו . שלא נתתי תורה בימיו : לא יזמר ולא יעדר . לא ילמדו ממנו לא זכות ולא מעשה טוב : ועלה שמיר ושית . שלט בו יצר הרע ובדורותיו אחריו לעשות מעשים מקולקלים : ועל העבים אצוה : לויתי עליו שומרים לשמור את דרך עץ החיים: (ז) כי כרם ה' לצבאות בית ישראל . כי כאותו הכרם לי בית ישראל עשרת השבטים הם היו לי ככרם יין ככרם זית כקרן שמן בארץ שמינה שמן כהונה שמן מלכות שמן מנורה שמן מנחות עזקתים תחלה בהיקף ענני כבוד במדבר וסקלתים ונקיתים מפושעי הדור נטעתים שורק שם מאות ושם מלות כמני"ן שורק הוספתי עליהם על שבע מלות שנלטוו . בני נח בניתי מגדל בתוכו משכני ומקדשי וגם יקב המזבח והשיתין : ויעש באושים . קילקלו מעשיהם ועתה

עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֻשִׁים: ג וְעַתָּה
יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַםִ וְאִישׁ יְהוּדָה שִׁפְטוּ־
נָא בֵּינִי וּבֵין כַּרְמִי: ד מַה־לַּעֲשׂוֹת
עוֹד לְכַרְמִי וְלֹא עָשִׂיתִי בּוֹ מַדּוּעַ
קִוֵּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ
בְּאֻשִׁים: ה וְעַתָּה אוֹדִיעָה־נָּא
אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה לְכַרְמִי
הָסֵר מְשׂוּכָּתוֹ וְהָיָה לְבָעֵר פָּרֹץ
גְּדֵרוֹ וְהָיָה לְמִרְמָס: ו וַאֲשִׁיתֵהוּ
בָתָה לֹא יִזָּמֵר וְלֹא יֵעָדֵר וְעָלָה
שָׁמִיר וָשָׁיִת וְעַל הֶעָבִים אֲצַוֶּה
מֵהַמְטִיר עָלָיו מָטָר: ז כִּי כֶרֶם
יְהוָה צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ
יְהוּדָה נְטַע שַׁעֲשׁוּעָיו וַיְקַו לְמִשְׁפָּט
וְהִנֵּה מִשְׂפָּח לִצְדָקָה וְהִנֵּה צְעָקָה:

וְאִינוּן אַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן: ג נְבִיָּא אֲמַר לְהוֹן הָא בֵּית
יִשְׂרָאֵל מְרָדוּ מִן אוֹרַיְתָא וְלָא
צְבַן לְמֵיתַב כְּעַן יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם
וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה דִינוּ כְעַן דִּינָא
קֳדָמַי מִן עַמִּי: ד מָה טָבָא
אֲמָרִית לְמֶעְבַּד עוֹד לְעַמִּי
וְלָא עֲבָדִית לְהוֹן מָה דֵין
אֲמָרִית דְיַעְבְּדוּן עוֹבָדִין טָבִין
וְאִינוּן אַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן:
ה וּכְעַן אֲחַוֵּי כְעַן לְכוֹן יָת
דַּאֲנָא עָתִיד לְמֶעְבַּד לְעַמִּי
אַסְלֵיק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן וִיהוֹן
לְמִבַּז אֶתְרַע בֵּית מַקְדְּשֵׁיהוֹן
וִיהוֹן לְדִישׁ: ו וַאֲשַׁוֵּינוּן
רְטִישִׁין לָא אִסְתַּעֲרוּן וְלָא
יִסְתַּמְכוּן וִיהוֹן מְטַלְטְלִין
וּשְׁבִיקִין וְעַל נְבִיַּיָּא אֲפַקֵּיד
דְּלָא יִתְנַבּוּן עֲלֵיהוֹן נְבוּאָה:
ז אֲרֵי עַמָּא דַייָ צְבָאוֹת בֵּית
יִשְׂרָאֵל וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה נִצְבָּא דְחֶדְוָתֵיהּ וַאֲמָרִית דְיַעְבְּדוּן דִינָא וְהָא אִינוּן אָנְסִין
אֲמָרִית דְיַעְבְּדוּן זָכוּ וְהָא אִינוּן מַסְגַן

ל' ומסר י"ח בטעם · ב' וחסר · וכתיב פי"ן ל' · ל' · ל' · וכתיב פי"ן

זקני בת ציון : ועתה ואתה י"ח בטעם תברין וסי' נמסר בסדר בהעלתך

שהיו מעשיהם טובים עם אלהים ואדם , ויונתן תרגם מגדל בית מקדשא : ותרגם יקב מדבחא : ויקו לעשות ענבים ויעש באושים . והנה הוא קוה שיעשה זה הכרם ענבים טובים כמו שהיה השמע טוב כי השמע טוב היו מאברהם יצחק ויעקב , וכן הורה תורת אמת והיה ראוי שיהיו מעשיהם טובים : ויעש באושים , פירוש ענבים רעים , וכן פירש רבינו סעדיה שתרגום וירע ובאש , ורבינו האיי ז"ל כתב באושים הוא מין ידוע ממיני הענבים והוא הרע שבהם . וידוע שהא מלשון מבאש הענבים הבאושים כמוקדם האל"ף על הבי"ת , כן ישראל במקום שהיו ראוים לעשות מעשים טובים עשו מעשים רעים : (ג) ועתה . כלומר אתם בעצמכם תהיו שופטים ביני וביניכם , ואמר יושב ירושלם ואיש יהודה כי שאר עשרת השבטים גלו כשנאמרה נבואה זו , כי בשנת שש לחזקיהו גלו עשרת השבטים : (ד) מה לעשות . כל השמירות והמלאכות שאדם עושה לכרמו עשיתי לו לא נשאר לי דבר טוב לעשות שלא עשיתי אם כן מדוע היה שקויתי לעשות ענבים ויעש באושים , קויתי בצר"י הוי"ו : (ה) ועתה . הסר משוכתו . בדג"ש עם הוי"ו כמשוכת חדק , ופי' , והמשוכה היא שעושים לכרם מקוצים חוץ לגדר אבנים שעושים לו ועושין זה לרוב שמירה ואם אין משוכה יכנס בו אדם על ידי הדחק , וחסו והיה לבער כלומר למאכל , כמו ובער בשדה אחר , ואחר שיפרוץ גדר האבנים הוא למרמס שירמסוהו חיות ובהמות , והמשל במשוכה ובגדר הוא שמירת האל שיסלק מעליהם ואומות העולם יהיו שולטות בהם , כמו שאמר הכתוב והסתרתי פני מהם והיה לאכול : (ו) ואשיתהו בתה . ועוד אעשה לו זה כי אף על פי שעשיתיו הפקר ואכלוהו ורמסוהו החיות אף על פי כן הגפנים הנשארים בו לא אעשה בהם שום עבודה שיוציאו פירות אלא אניחנו שיהיה שממה לא יזמר ולא יעדר ופירוש יזמר כריתת הזמורה להרבות הפירות ופירוש יעדר שחופרים סביב הזמורה ומוציאין הקוצים והעשבים הרעים והיות שלא יעבד יעלה שמיר ושית כמו הארץ שאינה נעבדת שצומחין בה שמיר ושית , ושמיר ושית מיני קוצים הם , ובתה פירוש שממה , וכן בנחלי הבתות אף על פי שהוא דגוש וזה רפי , והמשל אף על פי שסלקתי שמירתי מהם והם למאכל לגוים וגלו אותם מארצם רוצה כי עשרת השבטים גלו אף על פי כן הנשארים לא אעשה עמהם טובה ולא אצלח דרכי להם שיפרו וירבו כמו שחותכין הזמורה כדי שתוציא פירות יותר : ועלה שמיר ושית . שיהיו מעשיהם נקללים , כמו שאמר והמשתכר ישתכר אל צרור נקוב , והמשל ועל העבים אצוה יפרש כמשמעו שאמנע ברכתי מארצם . כמו שכתוב ועצר את השמים ולא יהיה מטר , ויונתן תרגם על נביאה וגו' : (ז) כי כרם ה' : עתה פירש המשל בית ישראל עשרת השבטים : איש יהודה . שבט יהודה ובנימן : נטע שעשועיו . מתחלה כשנטעם נטע שעשועיו היו שהיה משתעשע בהם ושמח עמהם כשהיו עושים מעשי' טובים וקוה מהם שיעשו תמיד מעשים טובים ויעשו משפט הענוים כמו שהיה עושה עמהם תמיד טובות : והנה משפח . פי' נגע , כמו ספחת , ולנאות הלשון סמך משפח אל משפט , וכן צעקה לצדקה מפני שהם קרובים להם באותיות , וענין הפסוק רוצה לומר אני קויתי שיעשו

ביאור מהגר"א

הכרם מאח"כ בנין מגדל על הארץ אמר בתוכו : (ג) יושב ירושלם . היינו השבטים שבעם ואיש יהודה היינו החשובים : (ה) והיה לבער וגו' והיה למרמס : זהו שן ורגל אבות נזקין : (ו) שמיר . הוא קוצים וברקנים שהם קשין כאבן ושית הוא קוצים חדודים שלא יוכל איש ליגע בהם : (ז) כי כרם וגו' . נטע שעשועיו פירוש שני מיני הנאות לבעל הכרם אחד הפירות ושני השעשוע מן הנטעים ובית ישראל העושים מצות התורה והוא הפירות ואיש יהודה היינו החשובים הגדולים בתורה ובמצות הם נטע שעשועיו : ויקו למשפט . שיעשו דין בגנבים : והנה משפח . חברי גנבים כלו : והמשל קרן בן שמן הוא ארץ ישראל שממנה במצות על ידי גדר מ"ע ויסקלהו מן יצה"ר והקליפות על ידי מל"ת ויטעהו שורק חכמת אלהים בקרבם תורת ה' : ויבן מגדל . הוא השכינה שראשו בשמים והנביא נקרא צופה : יקב חצב בו : רוה"ק בקרב איש

מצודת דוד

היה מקוה שיעשה הכרם ענבים טובים ולא כן היה כי עשה באושים : (ג) ועתה : הואיל וכן היה : יושב ירושלים . כל מי שיושב בירושלים וכל איש מאנשי יהודה : שפטו נא . בכלו הדבר הנעשה ביני ובין כרמי ורצו הדין עם מי : (ד) מה לעשות מה היה לי לעשות עוד לכרמי מכל הדברים שעושים לכרם ולא עשיתי לו אומן הדברים : מדוע קויתי : ר"ל מדוע לא היה כן כמו שקויתי : (ה) אם אמר אני עושה . אם אמר בלבבי לעשות לכרמי : הסר . להסר גדרו ותהיה למרעה : פרוץ . לפרוץ גדרו והיה למרמס הרגל והוא כפל ענין במ"ש : (ו) ואשיתהו . אשים אותו שממה : לא יזמר . לא יחתכו הזמורות להרבות ענפים כדרך שעושים לכרמים : ולא יעדר . לא יחפרו סמוך לשרשים כדרך שחופרים בכרמים לתקן הגפנים : ועלה שמיר ושית . תגדל קוצים כדרך השדה שאינה נעבדת : מהמטיר . ר"ל שלא להמטיר עליו מטר . הוא מ"ש שלילה וכן מעבר מי נח (לקמן נד) : (ז) כי כרם וכו' . עכשיו מפרש המשל ואמר שבית ישראל הם הכרם : נטע שעשועיו . הנטיעה שהוא משתעשע ושמח בו : ויקו . לפי מרבית הטובה שעשה להם היה מקוה שיעשו משפט והנה לא כן הוא כי אמנו הפילים רבים לו עשו מעשים מגונים כנגע צרעת נגדקה

מצודת ציון

ויקו . מל' תקוה : באושים . פירות דומים לענבים וגרועים מהם וכן תחת שעורה באשה (איוב לא) שר"ל שעורה גרועה : (ה) משוכתו . הוא הגדר הסוכך ומגין בעדו כמו הלא אתה שכת בעדו (שם ס) : והיה . כמו ויהיה : לבער . למרעה כמו ובער בשדה אחר (שמות כב) : למרמס . למדרך הרגל : (ו) ואשיתהו . אשים אותו : בתה . ענין שממון כמו בנחלי הבתות (לקמן ז) : יזמר . כן יקרא קצילת ענפי גפן כמו וכרמך לא תזמור (ויקרא כה) : יעדר . ענין חפירה כמו וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (לקמן ז) : שמיר ושית . שמות מיני קוצים : (ז) שעשועיו . ענינו התעסקות בדבר מה לשמוח בו : משפח . ר"ל אסיפת חטא כמו ונספחו על בית יעקב (לקמן יד) או הוא מל' ספחת הצרעת ולפי של' משפח נופל על ל' משפט אמר כן

[illegible]

רש"י: ...תים. עכשיו ישפטו נא ביני וביניכם ... היה לי לעשות עוד טובה לכרמי ... המתבפיסים ... את אשר ... לאדם הבוחן הסר משוכתו אסלק שכינתי מעליהם המסוכך עליהם כמה שנאמר (לקמן כב) ויגל את מסך יהודה: פרוץ גדרו. אתוץ חומותיו: ואשיתהו בתה • ואשויכון תמיסין: לא יזמר ולא יעדר. לא תסתעדון ולא יסתמכון: ועלה שמיר ושית. ויהיו מטלטלין ושבקין חצמת שמיר ושית של כרם ואגל הכרם ממש במקום אחר הוא מתורג' הובא ובגר: ועל העבים אצוה: ועל נביאיא אפקד דלא יתנבון עליהון. הנבואה נמשלה למטר ... [illegible]

חובין: ח וַי דְמַקְפִין בֵּיתָא לְבֵיתָא עַל בֵּיתָא חֲקַל אוֹנְסָא בְּחַקְלָתְהוֹן מְקָרְבִין אָמְרִין עַד דְנַחְסִין כָּל אַתְרָא וּמִדְמַן דְיָתְבִין בִּלְחוֹדֵיהוֹן בְּגוֹ אַרְעָא: ט אֲמַר נְבִיָא בְּאוּדְנַי הֲוֵיתִי שָׁמַע כַּד אִתְגְזֵירַת דָא מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת אִם לָא בָּתִּין סַגִיאִין לְצַדוּ יְהוֹן רַבְרְבִין וְטָבִין מִבְּלִי יָתִיב: י אֲרֵי בְּחוֹבָא דְלָא יְהָבוּ מַעַשְׂרַיָא בֵּית עֲסַר אַשְׁכְּרִין דִכְרַם יַעְבְּדוּן בֵּיתָא חֲדָא וּבֵית כּוֹר זְרַע יַעְבֵּיד תְּלַת סָאִין: יא וַי דְמַקְדְמִין בְּצַפְרָא לְמִשְׁתֵּי חֲמַר עַתִּיק רָדְפִין מְאַחֲרִין לְמִפְטַר מְרַמְשִׁין עַל שְׁוֵיהוֹן חֲמַר אוּנְסִין מַדְלֵיק לְהוֹן: יב וַהֲוֵי עַל יְדֵי כִּנּוֹר וְנֵבֶל קַתְרוֹס אַבּוּבָא וְחַמְרָא מִשְׁתֵּיהוֹן וּבְאוֹרַיְתָא דַייָ לָא אִסְתַּכָּלוּ וְעוֹבַד גְבוּרְתֵּיהּ

ח הוֹי מַגִּיעֵי בַיִת בְּבַיִת שָׂדֶה בְשָׂדֶה יַקְרִיבוּ עַד אֶפֶס מָקוֹם וְהוּשַׁבְתֶּם לְבַדְּכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: ט בְּאָזְנָי יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא בָּתִּים רַבִּים לְשַׁמָּה יִהְיוּ גְּדֹלִים וְטוֹבִים מֵאֵין יוֹשֵׁב: י כִּי עֲשֶׂרֶת צִמְדֵּי־כֶרֶם יַעֲשׂוּ בַּת אֶחָת וְזֶרַע חֹמֶר יַעֲשֶׂה אֵיפָה: יא הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַנֶּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם: יב וְהָיָה כִנּוֹר וָנֶבֶל תֹּף וְחָלִיל וָיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֵת פֹּעַל יְהוָה לֹא יַבִּיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא

ח' רפי ת'. ב' רפי'. ל'. וכל אס"ף דכוו'. ג' כ' מ"ל ואחד חסר. כ' ר"פ ב' סוף נכס. כ'. ל'. ל'. ג'.

בשדה ה' רפין בקריאה וסי' נעברה נא בארצך לא נעבר • וחברו אעברה בארצך • הוי מגיעי בית בבית • ותאמר נעמי אל רות כלתה. ויאמר בעז אל רות הלא שמעת בתי. ויין ז' בקריאה וסי' ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין • וגם תבן גם מספוא יש דפלגש בגבעה. והיה כנור ונבל תוף וחליל • ויחזק את המצרות דד"ה • לאמתם יאמרו איה דגן • לחם חמודות לא אכלתי ובשר. והפתות הראשונים •

תולדות אהרן כאזני כ' • ברכות נח: סוי משכימי • שבת קיט סוטה מח: ואת פועל כ' • שבת מה קיט עקידס שער ח:

[illegible]

ביאור מהגר"א

[illegible]

מצודת ציון

כן: (ח) אפס • סוף כמו אין: (י) צמדי • ענין זוג כמו צמד בקר (ש"א יא) ומכונת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד כרם: בת • מדת הלח מחזקת ג' סאין: חמר • הוא כור מחזיק ל' סאין איפה מדת היבש מחזקת שלשה סאין: (יא) בנשף • כתחלת הלילה כמו בנשף בערב יום (לקמן כא): (יב) כנור ונבל תוף וחליל • ... כם.

מצודת דוד

לנדבה • כנה מקום שיעמו לדקה והנה נשמע צעקת מעשוקים: (ח) הוי • ר"ל יש להתאונן על מה שהתה מגיעים בית בבית ... חוזקים ... [illegible] ... מקום להתלוא ... ולומר. אמר הנביא לבעלי הזרוע ... ואין להתלא מקום עמכם: (ט) באזני ה' ... ותחסר מלת אמר ... הוא ענין לשון שבועה ... (לקמן יד): בתים רבים וכו'. ... (י) כי עשרת וכו'. מקום עבודת ... יין ומקום זרע חומר יעשה איפה ... (יא) משכימי בבקר. משכימים בבקר ... יין המשכר ומאחרים לשבת בערב ... : (יב) והיה כנור וכו'. ... [illegible]

ראו: יג לכן גלה עמי מבלי-דעת
וכבודו מתי רעב והמונו צחה
צמא: יד לכן הרחיבה שאול
נפשה ופערה פיה לבלי-חק וירד
הדרה והמונה ושאונה ועלז בה:
טו וישח אדם וישפל-איש ועיני
גבהים תשפלנה: טז ויגבה יהוה
צבאות במשפט והאל הקדוש
נקדש בצדקה: יז ורעו כבשים
כדברם וחרבות מחים גרים
יאכלו: יח הוי משכי העון בחבלי

חזו: יג בכן גלו עמי מבלי
דעתא ויקיריהון מיתו בכפנא
וסגיהון בבצורתא בצחותא:
יד בכן אפתיאת שאול נפשה
ופתחת פומה ולית סוף
ונחתו יקרהון וסגיהון
ואתרגושתהון ודתקיף בהון:
טו וימאך אנשא ויחלש תקוף
גברין ועיני רמיא ימאכון:
טז ותקיף יי צבאות בדינא
ואלהא קדישא קדיש בזכותא:
יז ויתפרנסון צדיקיא כמא
דאמיר עליהון יסגון ונכסי
רשיעיא צדיקיא יחסנון:
יח וי דמשרן למחטי צבחר

ג' מ"ל · ג' וכתיב ה' · נ' · ג' · ג' · ל' · ה' דגש · ד' ומ"ל · ב' חד מ"ע ותד חסר · כ' ר"פ

תולדות אהרן לכן גלה שבת קיט סוטה מח סנהדרין לב: לכן הרחיבה שם קיא (קידושין סא): ויגבה ה' ברכות יב: וחרבות מחים: פסחים סח:

רש"י

ידיו לא ראו: עשו עצמם כאילו לא ראו את גבורותיו ד"א לא קלסוהו שחרית יוצר אור ולא ערבית המעריב ערבים: (יג) מבלי דעת · לפי שהיה להם בלי דעת; וכבודו מתי רעב: נכבדיו ימותו ברעב: צחה · לחה למה · למה כנגד רחב מפתיהם: לחה: תרגום של למאה: (יד) לכן הרחיבה מדה במדה הם הרחיבו נפשם לבלוע מאכל ומשתה לרוב ופערו פה לבלוע אף שאול תרחיב נפשה לבלוע ופערה · ופתחה: לבלי חק: באין סוף ולמה לבלי חק לפי שלא היה בידם של אלו חק וקלבה לתפניקיהם: וירד. שם הדרה של ירושלים: ועלז בה. העליזים שבה: (טו) וישח ויחלש תקוף גברין ולפי מדרשו זה הקב"ה שהם גרמו לו להראות כאיש נדהם וכן הוא אומר צור ילדך תשי (דברים ל"ב) ואומר בעצלתים ימך המקרה (קהלת י): (טז) ויגבה ה' צבאות במשפט. כשיעשה משפטי' בהם יגבה שמו בעולם. במשפט יושפל"א בלע"ז והאל הקדוש: יתקדש בתוך הצדיקי' הנשארים בהם: (יז) ורעו כבשים כדברם. צדיקים המשולים לעדר הרחלים: כדברם. כמנהגם ביושר וכמד' מכלכלים דבריהם במשפט כבשים כללו · ורבותינו דרשו כדברם כמדובר בם נחמות הנדברות להם: וחרבות מחים. בתי הרשעים שהם שמנים: גרים יאכלו: הצדיקים שהם כגרים יאכלום מחים. שמנים כמו עולות מחים אעלה (תהלים ס"ו): (יח) הוי מושכי העון. גוררים יצר הרע עליהם מעט בתחילה בחבלי השוא כחוט של

רד"ק

תואם נשיתו כלי שגגה והיין נפניהם: ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, שנה הם פנו"ים ממלאכם כי הם עשירים, והלא כל עסקם במשתה ובשמיעת הנגונים ולא יתעסקו בכל עתות השנאי בדברי תורה ובדברי חכמה שהם פעל ה', ומעשה ידיו שכתוב על הלוחות עשרת הדברים, והם כלל לכל המצות שבין אדם לחברו ושבין אדם למקום, ויש לפרש את פעל ה', ומעשה ידיו חכמת הכוכבים כי ממנו יגיע האדם לכבוד הבורא כמו שאמר במזמור מה אדיר שמך בכל הארץ, אמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך, ואמר השמים מספרים כבוד אל, ר"ל כל העומד על סוד בריאתם ידע כבוד האל, ואמר בנביא שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, רוצה לומר שיתבוננו בחכמה זאת וממנה ידעו כבוד הבורא, וכן אמרו רז"ל כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו מחשב עליו הכתוב אומר ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, ועוד דרשו ואת פעל ה' לא יביטו שלא התפללו שחרית וערבית כלומר יוצר אור ומעריב ערבים, זהו פעל ה' ומעשה ידיו: (יג) לכן גלה עמי מבלי דעת · בעבור שלא ידע מעשה האל ולא התבונן בו ופנה אל שמאכל ומשתה והתענוג לפיכך יגלה ממקומו ויהי' ברעב ובצמא מדה כנגד מדה, ופירוש כבודו, ואנשי כבודו כלומר אותם שהיו נקראים אנשי הכבוד יהיו נקראים אנשי רעב: מתי · כמו אנשי, כמו מעיר מתים: והמונו · והמון העם יהיו יבשים בצמא: צחה. מן והשביע בצחצחות נפשך שהוא ענין יובש · ותרגום צמא צחותא, וענין יבשים שייבש גרונם מפני הצמא, ואמר אחר סמוך בפעל אשר ריח נח"ח נה · ובאמרו זה על זה אלא כולם יהיו שוים ברעב לאנשי הכבוד ובצמא להמון העם לא לנביא זה על זה ברעב ובצמא אנשי הכבוד והמון העם, ויונתן תרגם מתי כמו מתי בצר"י המ"ם מענין מות, שתרגם ויקירהון מיתו בכפנא וסגיהון בבצורתא בצחותא, ולפי הדקדוק לא יתכן כי מתי כשו"א המ"ם שרשו מתה ומתי בצר"י המ"ם שרשו מות: (יד) לכן הרחיבה. אמר דרך משל לרוב בני אדם שימותו מיפרא: הרחיבה שאול נפשה · לקבל המתים: וירד הדרה · פירוש הדר ארץ ישראל, או הכנוי כנגד ירושלם, אמר שירדו לשאול אנשי הכבוד והמון העם, ועוד כפל הענין במלות שונות, ואמר ושאונה ועלז בה, ושאונה, כמו התמונה שוכר: ועלז בה. כמו הדרה שזכר · ופירוש ועלז בה ומי שהיה עלז ושמח בעיר מרוב הטובה ירד לשאול כמו כן, ויונתן תרגם ועלז בה ודתקיף בהון, והוא כענין שפירשנו, ויש מפרשים ועלז בה האויב: (טו) וישח אדם · כפל הדבר במלות שונות, או פירוש אדם על הפחותים ואיש על הגדולים, כמו גם בני אדם גם בני איש · וכן תרגם יונתן וימאך אינשא ויחלש תקוף גברין: ועיני גבוהים · לפי שגבהות אדם נראה בעינים לפיכך אמר עיני גבוהים וכן אמר ועיני גבהות אדם, וכן אמר עינים רמות, וכן אמר רום עינים: (טז) ויגבה · כאותו משפט שיעשה ברשעי ישראל יהיה הוא גבוה במשפטו, ויאמרו כי הוא רם ונשא ושופט העולם כרצונו והאל הקדוש בעשותו בהם המשפט יהיה נקדש בהם, כמו שאמר בקרובי אקדש, ונאמר ונקדשתי בם · ופירוש בצדקה ביושר כמו משפט: (יז) ורעו כבשים · משל הוא על הצדיקים והחלשים שהיו ערם זה גרושים מבתיהם והולכים מפני הרשעים ובכלות הרשעים יאכלו העניים מה שהיו אוכלים הרשעים, וזה היה בימי חזקיהו שהיה מלך צדיק ושופט אמת ובימיו לא היה כח ביד החזקים לעשוק החלושים ומתו או גלו רוב ישראל בימיו ופירוש כדברם, כמנהגם · מתרגמינן וינהג ודבר, כלומר אין אונס להם, ופירוש וחרבות מחים, חרבות השמנים בעלי מות והם העשירים שהיו עושקים העניים בתיהם שיהיו חרבות גרים יאכלו העניים שגלתו מעניהם יבאו עתה לגור בהם ולאכול את חלקם, ויונתן תרגם הפסוק כן ויתפרנסון צדיקיא וגו', תרגמו על דעת שפירשתי אלא שתרגם כדברם ענין דבור: (יח) הוי מושכי העון, אמר על דרך משל כי כמו שמושך האדם העגלה הטעונה בחבלים ובעבותות כן הם מושכים העון אליהם בחזקה, ותבליהם הם הבלי שוא ושקר, וחטאת המשיכה

ביאור הגר"א

וגבי פעולה אמר לא יביטו וגבי מעשה אמר לא ראו והוא על דרך מה שכתוב כי שמחתני ה' בפעליך במעשה ידיך ארנן אמר גבי פעולה שמחה וגבי מעשה רנה וכן מ"ש עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה אמר השמחה לעבודה וביאתם רנה והיינו ע"פ מ"ש בזוהר שמחה בצפרא ורנה ברמשא והוא כי פעולה נאמר על ענין כלתי נראית בראיה בעלמא כ"א אחרי ההבטה וההסתכלות היטב (אנ"כ בזה נכון מ"ש ברוב המקומות אצל השם לשון פעולה וכן יפורש כתובים הרבה ואין מקום פה להאריך ואל תשיבני מרשע עושה פעולתו שקר כי גם הרשע אינו עושה באופן שיתראה להדיא השקר כי אם מכסהו טפח ואינו נראה אלא אחרי ההבטה וההסתכל היטב) וז"ש כי אראה שמיך וגו' ירח וכוכבים אבל השמש לא נראה להדיא ונקראת פעולה וז"ב בשחרית בזריחת השמש שהוא ענין פעל ה' ובצפרא שמחה אמר שמחתני ה' בפעלך וברמשא רנה והוא לעת צאת ירח וכוכבים הנקראים מעשה ה' ואמר ובמעשה ידיך ארנן וזה שאנו אומרים אברהם יגל היינו בתפלת שחרית צלותא דאברהם אז הוא גילה ושמחה וברמשא רנה לעת תפלת המנחה צלותא דיצחק וז"ש יצחק ירנן והנה בשחרית כאשר זורח השמש יצא האדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב וכביאתו לעבודתו אמר עבדו את ה' בשמחה ולעת ערב בבואו מן העבודה זמן רנה וז"ש בואו לפניו ברננה וכהנים המה כנגד אברהם והוא כנגד שחרית אמר כהנים לעבודתם ולוים כנגד יצחק ברמשא רנה אמר והלוים לשירם ולזמרם וז"ש כאן ואת פעל ה' שאינם נראים אלא אחרי ההבטה לא יביטו ואת מעשה ידיו דבראיה בעלמא סגי גם כן לא ראו ועפ"ז מובן דברי חז"ל את פעל ה' לא יביטו שלא אמרו יוצר אור בשחרית ואת מעשה ה' לא ראו שלא אמרו מעריב ערבים בערבית: (יג) עמי מבלי דעת · הם ג' דרגין דחשיב לעיל בנים ישראל עמי אמר כאן מי שראוים להיות בנים בעלי בינה עוסקים בסודות התורה והוא הדעת וכשהם מבלי דעת קראן עמי וכבודו הם נגד ישראל העוסקים באמונה לפי התורה בקדושה והוא כבוד התורה כמ"ש חז"ל אין כבוד אלא תורה והנה הם מתי רעב כמ"ש לא רעב ללחם כי אם לשמוע דבר ה': והמונו · שנמשכין אחר דברי אגדה כמ"ש חז"ל בקו לר"ע ובאו לשמוע דברי אגדה והגדה נמשלים למים וכן דרשו בכתוב בריכות מים להשקות מהן יער צומח עצים היינו דברי אגדה נמשכים שנקראים עצים והנה הם צחה למה שאינם שותים דברי האגדה: (יד) לכן הרחיבה וגו' · קאי למעלה על מ"ש בבקר שכר ירדפו היינו שאינם שותים הרבה אלא שותים מעט שכר הוא יין ישן מחוק מאד לאגא נפשם במעט שתיה אמר כאן לכן הרחיבה שאול נפשה ונגד מ"ש מאחרי בנשף יין ידליקם שאינם שותים שכר חזק אלא יין אבל מאחרים על היין לשתות כ"כ הרבה עד שידליקם אמר כאן ופערה פיה לבלי חק: וירד הדרה · אלו בעלי התורה כמ"ש חז"ל אין הדר אלא תורה: והמונה · היינו רוב עם: ושאונה · אלו הגבורים כמ"ש כאריה ישאג: ועלז בה · המה העשירים כמ"ש ואשיר את עשירי יהודה והפארתי עם עני ודל וז"ש חז"ל השותה יין בד' מיני זמר מביא ד' מיני פורעניות לעולם הם ד' כתות הנ"ל שהם כלל העולם: (טו) וישח אדם וישפל איש ועיני גבוהים · עמ"ש קפיטל ב' ואמר כאן בלשה נגד שכר ירדפו ויין ידליקם ויין משתיהם: (טז) ויגבה וגו' במשפט · היינו נקמה שעושה ברשעי ירושלים כמ"ש והתקדשתי בצדקה לישראל כמ"ש יצא מפי צדקה בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל וכן כאן האל הקדוש (היינו קדוש ישראל) נקדש בצדקה וז"ש ציון במשפט תפדה היינו ע"י משפט תפדה: ושביה · הם ישראל השבים לתוכה בצדקה שירחם ה' על עמו: (יז) ורעו כבשים · דרשו חז"ל עתידין ישראל להחיות מתים דכתיב כאן ורעו כבשים וכתיב ירעו בשן וגלעד בשן זה אלישע בן שפט אשר בבשן וגלעד זה אליהו מתושבי גלעד: (יח) מושכי העון · הוא שעובר על ל"ת והחטאה שעובר על מ"ע ואמרו חז"ל ישב אדם ובטל ממ"ע עובר בעבות עליה בכל עת ובכל שעה והוא מרבה לתאוה וז"ש

מצודת דוד

משתיהם היה בידם: פועל ה': אינם שמים לב להסתכל פועל ה' שעל הכל יביא במשפט: ומעשה וכו' · כפל הדבר במ"ש: (יג) מבלי דעת · על שמאנו לדעת דרכי המקום: וכבודו. אנשי הכבוד והחשובים יהי מתי רעב והמון העם ימותו בעבור יובש הצמאון ותלאת מתי מגמגם בשמים: (יד) הרחיבה. מדה במדה על שהרחיבו נפשם להתענג ביותר לכן תרחיב השאול נפשה לבלוע את הכל: הדרה. תפארת עדתה: בה: בהשאול ומושב על וירד ור"ל הכל ירד אל השאול: (טו) וישפל איש. כפל הדבר במ"ש: ועיני גבוהים · העינים שהיו מגביהים להסתכל כלפי מעלה כדרך גסי הרוח: תשפלנה · להסתכל למטה כדרך השחוי בצרה וצער. (טז) ויגבה וכו' במשפט. כשיעשה משפט יתרומם ויתעלה שמו: נקדש בצדקה. יתקדש שמו במה שיעשה צדקה לחכשרים שבדור: (יז) כבשים · הצדיקים הנמשלים לעדר הרחלים ימה ירעו בנחת והשקט כמנהגם מאז ולא יהיו נכללים עם הרשעים: וחרבות מחים. בתי הסרבנות של הרשעים בעלי השומן יאכלו הצדיקים שהמה עתה כגרים מול רשעי': (יח) מושכי העון. ממשיכים על עצמן את היצר הרע המסית על העון: בחבלי

מצודת ציון

הם שמות כלי נגון: (יג) מתי רעב · אנשי רעב: צחה. ענין יובש וצמאון כמו על צחיח סלע (יחזקאל כד): (יד) ופערה · פתחה ביותר כמו פי פערתי (תהלים קיט): לבלי חוק. בלא קצבה: והמונה. המון עמה: ושאונה. הוא כמו המונה וכפל הדבר במ"ש: ועלז · ענין שמחה: (טו) וישח · ענין כפיפה כמו שחו רעים לפני טובים (משלי יד): (יז) כדברם · כמנהגם · כי וינהג תרגומו ודבר וכן אני אשימם דוברות בים (מ"א ה) שהוא ענין הנהגה: מחים. רשעים

יח הוֹי מֹשְׁכֵי הֶעָוֺן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה׃
יט הָאֹמְרִים יְמַהֵר ׀ יָחִישָׁה מַעֲשֵׂהוּ לְמַעַן נִרְאֶה וְתִקְרַב וְתָבוֹאָה עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנֵדָעָה׃
כ הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר׃
כא הוֹי חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם וְנֶגֶד פְּנֵיהֶם נְבֹנִים׃
כב הוֹי גִּבּוֹרִים לִשְׁתּוֹת יָיִן וְאַנְשֵׁי־חַיִל לִמְסֹךְ שֵׁכָר׃
כג מַצְדִּיקֵי רָשָׁע עֵקֶב שֹׁחַד וְצִדְקַת צַדִּיקִים יָסִירוּ מִמֶּנּוּ׃
כד לָכֵן כֶּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה שָׁרְשָׁם כַּמָּק יִהְיֶה וּפִרְחָם כָּאָבָק יַעֲלֶה כִּי מָאֲסוּ אֵת תּוֹרַת יְהוָה צְבָאוֹת וְאֵת אִמְרַת קְדוֹשׁ־יִשְׂרָאֵל נִאֵצוּ׃
כה עַל־כֵּן חָרָה אַף־יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיֵּט יָדוֹ עָלָיו וַיַּכֵּהוּ וַיִּרְגְּזוּ הֶהָרִים וַתְּהִי נִבְלָתָם כַּסּוּחָה

(תרגום) ...נגדין חובין בחבלי למא אזלין וסגן עד דתקיפין וכגדילת עגלתא חובין׃ יט דאמרין איתי יוחי ויגלי פרשתיה בדיל דנחזי ויקרב וייתי מלכיה דקדישא דישראל ונדעניה׃ כ וי דאמרין לרשיעיא דמצלחין בעלמא הדין אתון טביא ולענותניא אמרין אתון רשיעיא הלא במיתי נהורא לצדיקיא יחשוך לרשיעיא ויבסמון פתגמי אוריתא לעבדיהון וייתי מרדא לרשיעיא וידעון דבסופא מריר חטאה לעבדיה׃ כא וי דחכימין בעיני נפשהון וקביל אפיהון סוכלתנין׃ כב וי דגברין למשתי חמר וגברין מרי נכסין לאתרואה מן עתיק׃ כג מזכן ליה לחיבא חלף דמקבלין מניה ממון דשקר וזכות זכיא ברשע מעדן מנהון׃ כד בכן יתאכלון כקשא באשתא וכעמירא בשלהוביתא מסגן תוקפהון כשבז יהי וממון אונסיהון כאבקא דפרח ארי קצו באוריתא דיי צבאות וית מימר קדישא דישראל רחיקו׃ כה על כן תקיף רוגזא דיי צבאות בעמיה וארים מחת גבורתיה עליהון כד מחנון וזעו טוריא והואה נבלתהון

רשי

של קורי עכביש ומשתגרה בהם מתגבר והולך עד שנעשה כעבות העגלה שקושרין בו את הקרון למשוך: השוא. דבר שאין בו ממש · חטאה · חטאת : (יט) יחישה מעשהו . הפורענות שהוא אומר להביא : למען נראה . דבר מי יקום: (כ) האומרי' לרע טוב: מקלסין לעכו"ם ורע בעיניהם לעבוד הקב"ה שהוא טוב : שמים חשך לאור . דבר שהוא עתיד להביא עליהם חשך אומרים שיאיר להם : שמים מר למתוק. עון שהוא עתיד להביא עליהם פורענות מר אומרים שימתיק להם : ומתוק למר . עבודת הקב"ה המתוקה אומרים מרה היא : (כב) למסוך שכר. למזוג שכר תיקון המשקה קרוי מסך: (כג) וצדקת צדיקים. שהן ראויין לזכות בבית דין יסירו ממנו ומחייבין אותו בדין וגוזלין ממונו : (כד) לכן . והיה הדבר הזה לכם וגו' : כאכול קש לשון אש כאכול את הקש לשון אש : וחשש . תירגם יונתן עמירא קשין של שבולין וכחשש אשר הלהבה תרפנו ותעשנו אפר : כמק. כדבר הנימוק :ופרחם : גדולתם כאבק העולה לפני רוח ומסתלקת כך מסתלק: (כה) על כן . על מעשיהם הללו : וירגזו ההרים · מלכי יהודה ושריהם . כסוחה.כרוק וקיא הניסח מתוך גופו

רדק

המשיכם היה בתענוגים ובמשתה היין שמושכין אלהם ומביאין אותו לעון גלוי עריות וגזל ולשפיכות דמים והם מושכים העון כרצתם אליהם בהרגילם התענוגים אליהם ומשתה היין, וכן אמר שלמה כוס הלצת למשוך ביין את בשרי : וכעבות. בכ"ף הדמיון . רוצה לומר כמו שמושכים העגלה בעבות כן הם מושכים החטאת אליהם , והטאה הם כמו חטאת : ועבות . הם לחבל היחיד בשקל שאור יאור בצר"י הוא כמוכרת או כסמו"ך כמו מעשה עבות ונרכים עבותים או עבותות , והחבל . שהוא עבות מהלה יותרים יקרא עבות, ובדברי רז"ל יצר הרע בתחילה דומה לחוט השער ולבסוף לעבות העגלה שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא : (יט) האומרים · כשאני אומר להם נביאי ואומרים להם הרע שאני מביא להם בעונש מעשיהם הרעים הם אומרים אין אנו מאמינים : ימהר יחישה מעשהו · כלומר מעשה הפורענות ונראה שנביאינו אומרים אמת כי עתה אין אנו מאמינים : עצת קדוש ישראל · מה שיעץ להביא עלינו כי הוא קדוש ישראל ואיך ירע לנו כי הם חושבים שאין מעשיהם רעים , כמו שאמר הוי האומרים לרע טוב : (כ) הוי האומרים · למעשיהם הרעים שהם עושים הם אומרים כי טובים הם ולהתעסק בתורה ובחכמה הם אומרים רע ויגיעת בשר , והם כאלו שמים חשך לאור כיון שלא יבדילו בשכל מה הוא טוב ומה הוא רע הרי הם כמי שלא יבדילו בחושים ויחזב להם חוש הראות וחוש הטעם : (כא) הוי חכמים · הם חושבים עצמם חכמים ונבונים וכשאומרים להם הנביאים זו דרך טובה לכו בה וסורו מדרך הרעה הם אומרים להם לא כי הלא הדרך שאנחנו אוחזים הטובה ואנחנו חכמים מכם להכיר הטוב והרע , ואדוני אבי ז"ל פירש חכמים המה לעשות היפך בעיניהם ונבונים המה לתקן מה שהוא נגד פניהם נכון , והוא על דרך שאמר חכמים המה להרע : (כב) הוי גבורים · כי גבורתם היא לשתות יין , כלומר כחם וגבורתם אינם נראית להלחם עם אויביהם אלא כל עסקם לשתות יין , ושתיית היין והתענוגים מביאים החולאים , והנה הם מפסידים חכמתם וגבורתם בשתיית היין והתענוגים , וכן אמר ושריך בבקר יאכלו , ובהפכו אומר ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בשתי , הנה כי שתית היין מונעת הגבורה : ואנשי חיל · כמו גבורים כי פי' חיל כח כמו ותאזרני חיל למלחמה , ותרגום כח חילא ויונתן תרגם וגוברין מרי נכסי , כמו עשה לי את החיל : למסוך · כמו למזוג : (כג) מצדיק · השופטים מצדיקים הרשע בדינו : עקב שוחד · בשכר שוחד שלוקחים ממנו , והצדיק בדינו יסירו במשפטם צדקתו ממנו , ואמר ממנו אחר שאמר צדיקים רוצה לומר מכל אחד ואחד מהצדיקים הבאים למשפט : (כד) לכן כאכול קש . מנהג הלשון להקדים הפועל לפעול אבל כשהדבר מבואר שאין לטעות בו יקדימו הפעול לפועל כמו זה כי ידוע כי האש אוכלת הקש ולא הקש האש , וכן מים תבעה אש , אבנים שחקו מים , לשון אש הלהבת שהוא כצורת הלשון : וחשש להבה · היא כפל ענין במלות שונות , חשש הוא הקש הדק , ופירוש ולשון להבה ירפה החשש , כלומר יחלישנו ויבעירנו , כלומר כמו שמעשה הזה הוא קל מהרה שלשון האש יאכל הקש ולשון הלהבה ירפה החשש כן יבא להם הרע קל מהרה ויכלם עד שהרשם כמק יהיה , ומק הוא מקק הנזכר בדברי רז"ל מקק של ספרים והוא הרקב , ומשל שרשם ר"ל החזק שלהם יהיה נמק ונמס : ופרחם הוא משל על החלשים כמו שהאבק שמרוב קלותו יעלה באויר ויכלם כן יכלו כלם החזקים והחלשים שהם רעים : כי מאסו את תורת ה' צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו , כפל ענין במלות שונות כאבק כלו קמוץ וגם הכ"ף , וי"ת וחשש להבה ובעמירה בשלהוביתא , ובדרש לכן כאכול קש לשון אש , וכי יש לך קש שהוא אוכל אש אלא קש זה עשו שכל זמן שמרפים ישראל ידיהם מן המצות שולט בהם בישראל , שהם אש עשו שהוא קש , שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש : (כה) על כן · וירגזו ההרים · דרך משל כאלו רגזו ההרים ורעשה הארץ להם מרוב הרגם כסוחה

ביאור מהגר״א

כעבות עגלה אבל עבר ל"ם אינו אלא פון אחת לעשה העשה והפוחה עבירה שאין לו בו ריוח גופני נקרא בחבלי השוא וגדול מנשוא כמ"ש חז"ל מה יתרון לבעל הלשון לפי"ל יאמרו לנחם כו' וכמ"ש למען ספות הרוה היינו שאין לו הנאה מזה : (יט) האמרים ימהר יחישה מעשהו וגו' · אין זה כפל ענין במלות שונות אלא כל מלה מורה על ענין בפ"ע והוא כי בשני דרכים מנהיג הקב"ה את האדם לקבל שכר או עונש בעולם הזה את שנותן עלה בלב איש להרע לעצמו או לזולתו בגוף או בממון וז"ש עצת קדוש ישראל ונדעה ודרך השני שמעניש בענין שנראה בעליל כי הוא מעשה ה' וז"ש כאן מעשהו למען נראה והנה בהפרעה שבין זמן ועם היום שעת הוא המכה. הזמן עד התחלת הענין חמן הוא כל ימי משך הענין ואמר כאן ימהר המשך הזמן עד ההתחלה ויחישה המשך הזמן מן התחלה הכלה וכן הוא מ"ש כאן ותקרב התחלת הענין ותבואה הענין כולו מראש ועד סוף : (כ) הוי האמרים לרע טוב וגו' · ע"ד שאמר שלשה חלוקי הכסה הן את הסבת הסבה או שמועיל את המוב ואמר כאן האומרים לרע טוב ולטוב רע הוא נגד המוב במה שהוא טוב : אור לחשך · הוא נגד שמועיל מתוק למר הוא נגד הערב : (כא) הוי חכמים וגו' · חשב כאן ד' חכמים ונבונים גבורים אנשי חיל :(כג) וצדקת צדיקי' יסירו ממנו·אמר כמה גדול כח השוחד מתחילתו תחלה כדבר אחד שמזכ' את המחייב בדין והיינו מצדיקי רשע שהוא מחייב בדין ובכדי שלא יסתור דינו מחזק את לבבו לחייב את הזכאי בכגון זה בכל עת אשר יבא לידו בכגון זה וזהו צדקת צדיקים לשון רבים ואמר ממנו היינו מכח אותו שוחד שלקח : (כד) וחשש להבה כו' · חשש הוא שנאמר בארץ וז"ש שרשם כו' כו' ואמר כאכול קש לשון אש

מצודת ציון

רשעים השמנים בעלי כמות : (יח) וכעבות . חבלים עבות : (יט) יחישה . הוא כמו ימהר וכן אחישה מפלט לי (תהלים נה) וכפל הדבר בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : (כב) למסוך · מזיגת היין קרוי מסך : (יג) עקב · בשכר כמו והיה עקב תשמעון (דברים ז) : (כד) קש · תבן : לשון אש · להב אש ע"ש שנמשך כלשון : חשש . הוא תבן דק וכן תסרו חשש (לקמן לג) : ירפה · מל' רפיון : כמק . מל' המקק והמסה : ופרחם . המשיל הגדולה לפרחי האילן : יעלה . יסתלק כמו בעלות גדיש (איוב ה) : נאצו · ענין בזיון : (כה) וירגזו · ענין הנועת

מצודת דוד

השוא . בחבלים דקין והמעשה שאין בהם ממש : וכעבות · לבסוף ממשיכים העון בחבלים עבות שמושכים בהם את העגלה ר"ל בתחלה מעט ומשכים אחריו ולבסוף נמשכים הרבה : (יט) האומרים וכו' · אומרים בלעג ימהר להביא מעשה הפורענות שאומר למען נראה אם יוכל מעשה : ותקרב והבואה · כפל הדבר במ"ש : ונדעה · שיש בידו הכח : (כ) לרע · על עבודת אלילי הגוים הם אומרים שהוא טוב : ולטוב : הוא עבודת המקום : שמים חשך וגו' · כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המליצה ולהתמדת הדבר : (כא) בעיניהם מחזיקים א"ע לחכמים : ונגד פניהם . לפי ההסתכלות פניהם וכפל הדבר במ"ש : (כב) לשתות יין · מראים גבורות לשתות יין הרבה : ואנשי וכו' · כפל הדבר במ"ש : (כג) מצדיקי · מצדיקים בדין את הרשע בשכר שוחד : יסירו ממנו · מכ"א מן הצדיקים מסירים צדקתו לומר עליו שאינו צדיק בדינו : (כד) לכן · בעבור השיית המשפט : כאכול קש לשון אש . כמו לשון אש שורף את הקש וכמו להבה מרפה את החשש ומחלישו עד כי ישוב לאפר כן יתלש שרשם להיות כדבר הנמק : ופרחם · גדולתם יסתלק כאבק דק המסתלק ברוח קמעא : (כה) עליו . על עמו : ההרים · מלכי יהודה ושריהם : כסוחה · כצואה

נראות ה' וס' האומרי' ימהר יחיש' מעשהו · כחשו בה' ויאמרו · נשכימה לכרמים · לא נראה מלחמה . באורך נראה אור . לרע ד' קמצין בקריאה וסי' נמסר בסדר בחקתי .

תולדות אהרן מגלי השוא · ברכות כד סכה נג סנהדרין לט זוכר ברכאים ופ' מקן : הוי האומרים · סוטה מז :

רשי

נופו של אדם שהוא מאוס ובלשון חכמים קרוי סחי וכן סחי ומאוס (איכה ג'): בקרב חוצות · כן יהיו מאוסים בין הנבלים: בכל זאת. הבאה עליהם: לא שב אפו · לא נתקנו במעשיהם להשיב אפו מהם: נטויה · להרע להם: (כו) ונשא: הקב"ה נס לגוים · ירמוז להם רמזים להתאסף ולבא עליהם נשיאת נס הוא כמו כלונס ארוך ונותנין בראשו בגד ועולין בראש הר גבוה ורואין אותו מרחוק והוא סימן לקיבוץ בני אדם וכן על עמים ארים נסי (לקמן מ"ט) וכן ושים אותו על נס (במדבר כא). כלונס פירקא בלע"ז ועל שם שהוא לאות קרוי נס: ושרק · שיבליר בלע"ז אף הוא סימן לקיבוץ: מקצה הארץ. שיבאו מרחוק לצור על ישראל: קל יבוא. האויב עליהם כמו שמפרש והולך: (כז) אין עיף ואין כושל בו: לא ייעף ולא יכשל במרוצתו לקיים ימהר יחישה שהם אומרים לפניו: נפתח. לשון ניתר כמו ויפתח הגמלים (בראשית כד): ולא נתק: ולא יראו שם שרוך נעליהם נתק כשלון לירא נמוגו מלבא: (כח) כצר. ת"י כטינרא כמו צור: וגלגליו. אופני מרכבותיו: (כט) שאגה. אימה זו תהיה עליכם כמו לביא: ויפליט · ילילנו לטרפו מיד כל הבאים להציל יפליט איסקמולייר בלעז: (ל) וינהום. אותו האויב על עם ה' הנזכר למעלה: כנהמת ים. אשר יהמו גליו כן יבוא כחיילות האומות: ונבט לארץ · לשון הבטה יביטו ישראל וילפו שיעזרום מלכי ארץ שהם סומכין עליהם כענין שנאמר היורדים מצרים לעזרה (לקמן לא): והנה חושך. שלא יהא עוזר להם· ונבט לשון נפעל כמו לא נפתח ולא נתק והוי"ו גורמת לו להסב הדיבור להבא אייר"ט איסגרד"י בלעז: צר ואור חשך. כמו וכשל עוזר ונפל עזור (שם) מי שהיה לו שבאת עליו הצרה וזה שבא להאיר לו פניהם חשכו ויש פותרין צר היא הלבנה שנתמעטה ואור היא החמה. בעריפיה בבא מאפליה שלה לשון יערף כמטר (דברים לב) וכן דרך בערוף מטר

ישעיה ה

בְּקֶרֶב חוּצוֹת בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב
אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ כו וְנָשָׂא־נֵס
לַגּוֹיִם מֵרָחוֹק וְשָׁרַק לוֹ מִקְצֵה
הָאָרֶץ וְהִנֵּה מְהֵרָה קַל יָבוֹא׃
כז אֵין־עָיֵף וְאֵין־כּוֹשֵׁל בּוֹ לֹא
יָנוּם וְלֹא יִישָׁן וְלֹא נִפְתַּח אֵזוֹר
חֲלָצָיו וְלֹא נִתַּק שְׂרוֹךְ נְעָלָיו׃
כח אֲשֶׁר חִצָּיו שְׁנוּנִים וְכָל־
קַשְּׁתֹתָיו דְּרֻכוֹת פַּרְסוֹת סוּסָיו כַּצַּר
נֶחְשָׁבוּ וְגַלְגִּלָּיו כַּסּוּפָה׃ כט שְׁאָגָה
לוֹ כַּלָּבִיא וְשָׁאַג כַּכְּפִירִים וְיִנְהֹם
וְיֹאחֵז טֶרֶף וְיַפְלִיט וְאֵין מַצִּיל׃
ל וְיִנְהֹם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא כְּנַהֲמַת־
יָם וְנִבַּט לָאָרֶץ וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ צַר
וָאוֹר חָשַׁךְ בַּעֲרִיפֶיהָ׃

מִשְׁגְּרָן כְּסְחִיתָא בְּגוֹ שׁוּקַיָא
בְּכָל דָא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן
דִיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וְעַד כְּעַן
מַתְקְפִין מַרְדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵיהּ
עֲתִידָא לְאִתְפְּרַע מִנְהוֹן׃
כו וְיִזְקוֹף אָת לְעַמְמַיָא מֵרָחִיק
וִיכַלֵי לֵיהּ מִסְיָפֵי אַרְעָא וְהָא
בִּפְרִיעַ מְלַךְ בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ
כְּעֲנָנִין קְלִילִין יֵיתֵי׃ כז לֵית
דִמְשַׁלְהֵי וְלֵית דְמִתְקִיל בֵּיהּ
לָא יְנוּם וְלָא יִדְמוּךְ וְלָא
יִשְׁתְּרֵי זְרִיז חַרְצֵיהּ וְלָא
תִתְפְּסֵיק עַרְקַת מְסָנֵיהּ׃ כח דִי
גִירוֹהִי מְחָרְפִין וְכָל קַשְׁתָּתֵיהּ
מְתִיחָן פַּרְסַת סוּסָוָתֵיהּ
כְּטִנְרָא תַקִיפִין וְגַלְגְלוֹהִי
קְלִילִין הָא כְּעַלְעוֹלָא׃
כט נִיהוּמֵי לֵיהּ כְּאַרְיָא וְיִנְהוֹם
כְּבַר אַרְיָוָן וִיכַלֵי וְיֵיחוֹד בִּזָא
וִישֵׁיזֵיב וְלֵית דְמַצִיל׃ ל וִיכַלֵי
עֲלוֹהִי בְּעִדָנָא הַהִיא כְּאִתְרְגוּשַׁת יַמָא דְאִם יִבְעוֹן לְשֵׁיזָבָא סַעִיד מִיתְבֵי אַרְעָא עָקָא
וּתְבַר אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן בְּרַם צַדִיקַיָא דִיהוֹן בְּשַׁעְתָּא הַהִיא יִתְכַסוּן מִן קֳדָם בִּישְׁתָא׃

ט' פסוקים בקריאה לא ולא ולא וסי' בסס' רבתא.

רדק

כסוחה · בשקל ושכולה אין כסם, ופירוש כרותה, תרגום לא חומר לא חכמה: לא שב אפו · לפי שהם אינם שבים בתשובה: (כו) ונשא נס · כאלו שאל יבא לכם נס וכאלו ישרוק לכם שיבאו לא"י להחריבם · ועניינו שיעור את רוחם לבא מהרה קל ככשל לחזק במהירות והוא מלך אשור שיבא מהרה וקלות, כמו קל ברגליו שהולך מהרה, ויונתן תרגם קל כענין קלילין: (כז) אין עיף · ספסוק הזה הוא על דרך ספלגה מרוב חפזם ומהירותם לבא לא יעפו ולא יגעו מן הדרך ולא יכשל אחד מהם בדרך, כלומר שלא תגוף רגלו באבן מדרך מעני מהירותם ללכת לא ינום ולא יישן ביום וגם בלילה לא יישן אחד מהם דרך קבע שיצטרך להתיר אזורו ולהסיר שרוך נעליו אלא לנום ונעליו ברגליו יישן מה שיישן בלילה וכל זה דרך הפלגה: נתק · פירושו התרת קשר המנעול: (כח) אשר חציו · וכן כלי מלחמתו כולם ערוכים להלחם, חציו שנונים ומחודדים, וכן קשתותיו דרוכות, לא יצטרכו לדרוך אותם כשיצ"ו להלחם שלא יתעכבו במלחמה, ואף פרסות סוסיו כמו כצור, והוא האבן החזק נחשבו שלא יכאבו מן הדרך ולא יצטרכו להטיל להם ברזלים, וכן גלגלי המרכבה יבאו מהרה כמו הסופה, והוא הקש המתגלגל ברוח, וכל זה דרך הפלגה: (כט) שאגה לו · ושאג כתוב, ישאג קרי, והענין אחד: ויאחז טרף. כי לא תהיה שאגתו ונהמתו לחנם אלא שיאחז טרף, כמו שנאמר הישאג אריה ביער וטרף אין לו כן האויב הזה והוא מלך אשור יאחז טרף ואין מציל מידו שהרי בא לו כמעט כל ערי ישראל וגם כל ערי יהודה הבצורות: ופירש ויפליט יקח הפלטה. פי' ארץ יהודה כי הכל כבש זולתי ירושלם: (ל) וינהום · כהמת ים · כהמית גלי הים: ונבט לארץ · מבנין פעל הדגוש בשקל אבד ושבר, אומר יביט ישראל לארץ הבא עליו האויב פתאום יביט אם יבא לו עוזר ואין ולא יראה כי אם חשך, ושהו כמו חשך ושהו חשך הוסיף צר, כלומר חשך האויב הבא עלי, ואף על פי שבמלת חשך טעם, טעם הענין דבק עם צר: ואור חשך בעריפיה. ואור השמש חשך לו לישראל בשמים, כלומר קדרו לו השמים ממעל מרוב הצרה · והשמים נקראו עריפים מפני שמזילים המטר, כמו שאמר אף שמיו יערפו טל, ופירוש יערפו יזלו, וכן יערוף כמטר לקחי יזל, ויש מפרשים בעריפים, בהתזוזתים, כמו יערוף מזבחותם, שהוא ענין הריסות, ויש מפרשים בנות צר ואור שניהם וירח:

ביאור מהגר"א

אם לומר כמה שא"א לקום לאכול את האש כך א"א לכלות אנשים תמימים כי ה' מגינם: שרשם. היינו מה שתחת העפר כמק יהיה ולא יצמח: ופרחם · היינו גם שיצמח כאבק יעלה והוא כנגד זכות אבות על בנים וזכות בנים על האבות כמ"ש ברא מזכה אבא שרשם היינו זכות אבות ופרחם היינו זכות בניהם: נאצו · לשון מיאום גם כן כדרך המקרא לכפול וכן נאצו את קדוש ישראל דכאן אין שייך לשון כעס על אמרת: ותורת ה' · הוא תורה שבכתב ואת אמרת היא תורה שבע"פ לכן אמר קדוש ישראל שהוא קדושת ישראל כי תורת ה' בלבם והם נגד יעקב ויוסף: (כה) על כן חרה אף ה' · היינו גזירה שלמעלה נמסר מעולם העליון אל עולם התיכון והוא השמים ומשם נמסר אל הארץ והארץ מענים כמ"ש אענה את השמים והשמים יענו את הארץ והארץ יענה את יזרעאל אף כאן אמר ותרה אף ה' הוא בעולם העליון ויט ידו הוא השמים כמ"ש וימיני טפחה שמים וירגזו ההרים אלו ההרץ ואח"כ נעשה העונש ותהי נבלתם כסוחה: בכל זאת לא שב אפו · היינו היפך מ"ש אל תקוץ בתוכחתו וכאב את בן ירצה ר"ל נתרצה לו אחרי הכהו ומתנחם אבל כאן בכל זאת לא שב אפו: ועוד ידו · היינו כמ"ש לעיל שהוא השמים נטויה בגזירות רעות: (כו) ונשא נס לגוים מרחוק · ע"ד מ"ש כל גוים סבבוני והה"כ אמר סבוני גם סבבוני ואח"כ אמר סבוני כדבורים והיינו שב הוא מקרוב וסבב הוא מרחוק ואמר כי שלשה רעות עשו הכשדים עמו שמתחילה סבבוני מרחוק ואח"כ קרבו הרחוקים וסבוני מקרוב וטסף עליהם עוד לסבב גם מרחוק וז"ש סבוני גם סבבוני ואחר כך קרבו הרחוקים השניים וסבוני עד באפס מקום ועמדו זה על זה כאשר תפשנם הדבורים עומדים אחד ע"ג חבירו וז"ש סבוני כדבורים וכן אמר כאן ונשא נס לגוים מרחוק שיקרבו ושרק לו לאותו שראוי לעמוד מרחוק על מקום הראשונים שיבא עתה מקצה הארץ: מהרה קל יבא אותו שהוא קל לא ישתהא בדרך הלוכו: (כז) אין עיף · מסיבת עצמו שנשא משא לעיפה או מסיבת מרוצתו: ואין כושל · זולתו המכשילו ושניהם כמניעה בגוף: לא ינום ולא יישן · היינו יגיעת הנפש: ולא נפתח וגו' · שלא יהיה להם שום עיכוב (א"ה היינו כנגד מש"ל ימהר ויחישה ומבואר שמיהר הוא על מהר בתחלת הענין וכנגד זה אמר מהרה קל יבא שלא ישהא עד שיתחיל לילך וכנגד מ"ש יחישה הוא מיהר מן התחלה עד גמרו ע"ז אמר אין עיף וגו' לא ינום ולא נפתח ויכנס עליו ביום ההוא): (כט) שאגה לו כלביא · אמרו שהלביא שואג שלשה שאגות אחד כעוד הטרף מרחוק שיחת מקולו מלגרות והבני כבות אליו שלא יתגבר כנגדו והשלישי בעת טרפו אבל הכפיר מקולו לא יחת ע"כ לא ישאג מרחוק ולא מקרוב כי אם מקבן נסמות שאגתו ומוליאן כאחת ויכנס כשיאחז טרף וז"ש כאן שאגה לו כלביא היינו מרחוק ואף על פי כן ישאג בכחו כגדול כעה יהיו טרף ישאג ככפירים: (ל) והנה חשך צר · כלומר וצר: ואור חשך · ר"ל שהאור חשך (מ); עד סוף הפסוק נמתק כ"י קדשו ממש של הא"ז הגאון ז"ל והנראה שדעתו ערפס לשון מטר והכי פירושו ונבט לארץ בדעתו שהרעם כאם לו מתחת ולא היה אלא צר אבל בית שראה

מצודת דוד

כסוחה · כרוק המושלך בקרב חוצות: בכל זאת. עם כל הפורענויות האלה לא שב אף ה' ועוד ידו נטויה להכות בהם: (כו) ונשא נס · ר"ל יעורר לב האומות היושבים ממרחק לבוא עליהם כאלו נשא להם נס וכאלו שרק להם להתאסף ולבוא: (כז) אין עיף · בהעם הבא לא ימצא בו עיף וכושל: לא ינום. ר"ל לא יהיה מי מתעצל בדבר: ולא נפתח. ר"ל לא יהיה למי שום צד עכוב: (כח) אשר חציו שנונים · יהיה עם אשר חציו יהיו שנונים ר"ל יהיה מוכן למלחמה: כצר. חזקים כסלע ולא יתנגפו במרוצתם: כסופה. ימהרו ללכת כרוח סופה: (כט) שאגה לו · להעם הזה · ויפלים. יציל הטרף לעצמו מיד הבא לחטוף מידו: ואין מציל. לא יהיה ביד מי להציל מידו: (ל) עליו · על ישראל: ונבט לארץ. יביט למלכי הארץ אולי ימצא מהם עזרה: והנה חושך צר · יש לו חושך מהצר והאויב כי לא מצא עזר: ואור חשך בעריפיה · אור

מצודת ציון

תנועת החרדה: כסוחה · כרוק שהוא מן הגוף וכן סחי ומאוס תשימנו (איכה ג): (ג) נס · הוא כלונס ארוך ובראשו בגד ועשוי לרמוז בו ולהתאסף ולבוא: ושרק · הוא קול הנעשה בקבוץ השפתים והוא סימן להתאסף וכן אשרקה להם ואקבצם (זכריה י): (כז) נפתח · ענין התרת הקשר כמו יתרי פתח (איוב ל): אזור: חגורה: חלציו · מתניו: נתק · נעתק ממקומו: שרוך · ענין קשורים כמו מחוט ועד שרוך נעל (בראשית יד): (כח) שנונים · חדודים: דרוכות: הדרך לדרך ברגליו על הקשת למתחו היטב: פרסות · הוא כעין מנעלים: כצר · הסלע: וגלגליו · אופן העגלה: כסופה · רוח חזק: (כט) כלביא · שם משמות האריה: וינהם · מל' המייה: ויפליט · ענין הצלה: (ל) כנהמת · מל' כהמייה: ונבט · מל' הבטה וראיה: בעריפיה · כן נקראים השמים על כי יערפו ויזלו את הטל כמ"ש אף שמיו יערפו טל (דברים לג) או ר"ל מאפלים וזולים

ישעיה ו

א בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל׃ ב שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם ׀ יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃ ג וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ ד וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים

קל"ד, בסיפרא דצ' חס' רם, י"ב, פסוק, צ', ל', ל', ר' פסוקות דמיין

תרגום

א בְּשַׁתָּא דְאִתְנְגַע בָּהּ מַלְכָּא עֻזִּיָּה אֲמַר נְבִיָּא חֲזֵיתִי יָת יְקָרָא דַיְיָ שָׁרֵי עַל כּוּרְסֵיהּ רָם וּמִתְנַטַּל בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וּמִזִּיו יְקָרֵיהּ אִתְמְלֵי הֵיכְלָא׃ ב שַׁמָּשִׁין קַדִּישִׁין בְּרוּמָא קֳדָמוֹהִי שִׁתָּא גַּדְפִּין לְחַד שִׁתָּא גַּדְפִּין לְחַד בִּתְרֵין מְכַסֵּי אַפּוֹהִי דְלָא חָזֵי וּבִתְרֵין מְכַסֵּי גְוִיָּתֵיהּ דְלָא מִתַּחֲזֵי וּבִתְרֵין מְשַׁמֵּשׁ׃ ג וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן דֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ קַדִּישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּיהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָל אַרְעָא זִיו

ישב ה' חסר בסיפרא וסי' בשנת מות המלך • ובתוך עם טמא שפתים אנכי • אל תירא עמי ישב •

תולדות אהרן רם ונשא • יבמות מט עקרים מ"ג פי"ז זוהר ברלאשית : שרפים • עקדה שער סו זוהר תרומה : שש כנפים • חגיגה יג : יכסה פניו • (ברכות יא) : קדוש • חולין נא : כל הארץ • ברכות מג קדושין נא :

רשי

(א) בשנת : סימן זה תחלת הספר ותחלת נבואת ישעיה וחמשה סימנים הקודמים נאמרו אחר זה הסימן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה וראייה לדבר ישעיה אלא וטוהרה את ליון כסכה וגו' זה היה לאחר שהחריב וגלה סנחרב את עשרת השבטים ונשארו רק יהודה וירושלים לכך אמר חזון ישעיה וגו' על יהודה וירושלים וגו' על מה תכו עוד תוסיפו סרה וגו' (הרד"ק ז"ל) : (א) בשנת מות . שנצטרע : ושוליו . כמו שולי המעיל (שמות כח) תחתיתו ראיתיו יושב על כסא בשמים ורגליו בהיכל הדום מרגלותיו בבית המקדש לדון על עוזיה שבא ליטול כתר כהונה : (ב) שרפים עומדים ממעל . בשמים : לו : לשמשו כן תירגם יונתן שמשין קדישין ברומא קדמוהי : בשתים יכסה פניו . שלא יביט לצד השכינה : ובשתים יכסה רגליו . לצניעות שלא יראה כל גופו לפני בוראו ובמנחומא ראיתי כסוי המרגלים לפי שהם כף רגל עגל שלא להזכיר לישראל עון העגל : ובשתים יעופף ובתרין משמש : (ג) וקרא זה אל זה . נוטלין רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחיל ויתחייב שריפה אלא אם כן פתחו כולם כאחד והו שיסד ביוצר אור קדושה כולם כאחד עונים כו' ומדרש אגדה מעשה מרכבה הוא וכן תירגם קק"ק ג' פעמים כתרגומו : (ד) וינועו אמות הספים : אילת סיפי הם מאות הפתח שנעמדין במדות אמות

רדק

(א) בשנת מות המלך עזיהו , תרגם יונתן בשתא דאתנגע בה מלכא עזיהו , והוא כשנכנס להקטיר קטרת בהיכל ונצטרע והיה כמת , ויש לפרש כפשוטו מתה ממש , ולפירוש הזה לא יהיה זה תחילת נבואתו [illegible] שנאמר בתחילת מלכות יותם אמר וראה את ה' [illegible] כבוד ה' , וכן תרגם יונתן יקרא דה' , וכן תרגם גם כן אונקלוס והתגלי יקרא דה' וכן אמר יחזקאל על דמות הכסא ועל דמות הכסא כמראה אדם עליו מלמעלה , וזהו שאמר וראה את ה' יושב על כסא רם ונשא , רם ונשא הוא על הכסא , והכל הוא דמות במראה הנבואה , ומכותינו הקשו הפסוקים ואמרו כתיב כי לא יראני האדם וחי וכתיב וראה את ה' , לא קשיא כאן באספקלריא שאינה מאירה כאן באספקלריא המאירה , ואמרו רבותינו ז"ל כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיהו יחזקאל למה הוא דומה לבן כפר שראה את המלך ישעיהו לבן כרך שראה את המלך , כלומר שיחזקאל ספר פרטי הדברים לפי שהיה תמה גדול אצלו או אצל בני דורו אבל ישעיה לא ספר אלא דרך כלל כי הוא היה רגיל יותר מיחזקאל ולא היתה המראה כל כך תמה אצלו או בני דורו היו שלמים יותר מבני דורו של יחזקאל וישעיהו זכר שרפים ולא זכר החיות : ושוליו • הכנוי כנגד הכבוד , וכן תרגם יונתן ומזיו יקריה אתמלי היכלא , או יהיה הכנוי כנגד הכסא והשולים הם התחתית כנגד הכבוד , או זולתו , והמשל הזה כי ההיכל מכוון כנגד כסא הכבוד : מלאים את ההיכל • כמו ממלאים וכן וכבוד ה' מלא את המשכן וההיכל הוא היכל בית המקדש , או פירוש ההיכל השמים כמו ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו : (ב) שרפים • ממעל לו • סמוך לו וכן ועליו מטה מנשה , ונראה עליו , וי"ת ממעל במרומא , ותרגם לו כמו לפניו , קדמוהי , ותרגם שרפים עומדים קיימים ופירש עומדים קדישין ר"ל עומדים קיימים והם המלאכים שהם קיימים לעד : שש כנפים לאחד • ולא זכר מנין השרפים אבל זכר כי לכל אחד מן השרפים [illegible] [illegible]

ביאור מהגר"א

[illegible]

(ד) ויגועו אמות הספים • כתוב בסדר עולם עמוס נתנבא לפני הרעש שנאמר שנתים לפני הרעש [illegible] וינועו אמות הספים מקול הקורא , ונדרש עוד כי אותו יום שנכנס עזיהו להיכל להקטיר היה הרעש , ואמר הוא כי הרעש היה בימי עזיהו כמו שכתוב בנבואת זכריה ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיהו מלך יהודה

מצודת ציון

(א) ושוליו • תחתיתו ר"ל רגליו : מלאים • ממלאים : (ד) וינועו • מל' תנועה והסרה ממקומה כרכה אמות ולא פי' כמה אמות : הספים • הם המזוזות שנמדדים באמות כמ"ש והסף קנה אחד (יחזקאל)

(ב) ממעל • בשמים : לו • לשמשו : לאחד • לכל אחד ואחד : יכסה פניו • לבל יביט כלפי השכינה : יכסה רגליו • לצניעות שלא יראה בכל גופו לפני בוראו • ורז"ל אמרו שלא להזכיר מעשה העגל כי כף רגליהם ככף רגל עגל : יעופף • יעוף בשליחות המקום : (ג) וקרא וכו' . שרף קורא לחבירו לומר קדוש כאחד ולא יקדים האחד לחבירו לאמר • הקול יוצא מבין כולם כאחד כאלו הוא קול אחד : קדוש וכו' . ר"ל שהוא מקודש ומרומם בעולם המלאכים ובעולם הגלגלים ובעולם השפל : מלא וכו' • כבודו מלא בכל הארץ : (ד) וינעו • מזוזות הפתח היו נעים מחוזק קול הקריאה והרים ממקומם הרבה אמות ולא פירש כמה : והבית : ההיכל : ימלא עשן • היה נמלא עשן : ואומר

מצודת דוד

אור השמש חשך לו בשמים מרוב הערים . או בעריפים ר"ל בעת שהפליא ועל כי בעת יערוך המספר מאפיל האור אחר העריפים : ך (א) בשנת מות כשנצטרע שנחשב כמת בהיכל להקטיר כמ"ש ונצרעת זרחה במצחו (דה"ב כ"ו) כי המצורע חשוב כמת :

אמות לגבה ולרוחב. וכן מזוזות ההיכל: מקול הקורא. מקול המלאכים הקוראים והוא היום הרעש שנאמר בו ינסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה יד) בו ביום עמד עוזיה להקטיר בהיכל רעשו שמים לשורפו לומר דינו. כשריפה כמו שנא' ותאכל את החמשים ומאתים איש (במדבר טז) וזהו שקראם שרפים שבאו לשרוף רעשה הארץ לבולעו כשבורה דינו לבלע כקרח שנרעד על הכהונה ילתה בת קול ולמעה זכרון לבני ישראל וגו' (שם) ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח בבליעה וכעדתו בשריפה אלא כאשר דבר ה' ביד משה בשבא הבא נא ידך בחיקך (שמות ד) ואוציאה מצורעת כשלג אף כאן נזרעת פרחה במצחו והבית ימלא עשן: היה נמלא עשן: (ה) כי נדמיתי: הריני מת שלא הייתי כדאי שאראה פני השכינה ודוגמתו מלוכו. במנוח מות נמות כי אלהים ראינו (שופטים יג): נדמתי. כמו כי נדמה כל עם כנען: טמא שפתים. דמגעל בחובין: (ו) רצפה. גחלת וכן עוגות רצפים (מלכים א יט) כמו עוגת רשפים ונאמר כשפיו ובלשונו. כלדתו רצפה מפני שהמזבח דלקוחים על ישראל זה קרא עם וטמא שפתי' וזה אמר כי עזבו בריתך (שם) אמר הקב"ה למלאך רצוף פה שאמר דלטוריא. על בני: במלקחים. בלבה: לקח מעל המזבח שמצוותם: (ז) ויגע על פי וגו'. ומה עונך מוצב ליסרך לכסה עונך שדירפת את ישראל וגדול כמו שהמלאך הרצפה לקחה ב"מ במלקחים והגיעה על שפת הנביא ולא הוזק בתנחומא וזהו שנאמר כי רב מאד מחנהו (יואל ב) אלו מלאכים ועצומים מהם עושי דברו (שם) הם הנביאים ויונתן תרגם ובידו רצפה ובפומיה ממלל לשון רצפה דבר הרצוף בפה ובלשון: קבל הדבור מפי הקב"ה מכסאו בשמים שהיה מכוון כנגד המזבח שבהיכל: (ח) את מי אשלח. להוכיח את ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס לפי שהיה כבד לשון והוא כתוב שנתיים לפני הרעש והיו ישראל אומרים הניח הקב"ה את העולם והשרה שכינתו על הדין קטיע ליסנה כו' כדאיתא בפסיקתא: (ט) שמעו שמוע. אני אומר לכם שמעו

מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן׃
ה וָאֹמַר אוֹי־לִי כִי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ
טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־
טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יוֹשֵׁב כִּי אֶת־
הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי׃
ו וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ
רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ׃
ז וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה
עַל־שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֺנֶךָ וְחַטָּאתְךָ
תְּכֻפָּר׃ ח וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי
אֹמֵר אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֶךְ־לָנוּ
וָאֹמַר הִנְנִי שְׁלָחֵנִי׃ ט וַיֹּאמֶר לֵךְ
וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ

ד' מ"ל · ה' ס' · כ' כריעו לסנו · ל' · ל' וכל שום אתתא דכו' · כ' · ל' · ל' קל"ד · ל' · כ' כסיפרא"ג

יְקָרֵיהּ׃ ד וְזָעוּ אֵילָוַת סִפֵּי
הֵיכְלָא מִקָּל מְלוּלָא וּבֵית
מַקְדְּשָׁא אִתְמְלֵי אֲמִטְתָא׃
ה וַאֲמָרִית וַי לִי אֲרֵי חָבֵית
אֲרֵי גְבַר חַיָּב לְאוֹכָחָא אֲנָא
וּבְגוֹ עַמָּא דִּמְגָעַל בְּחוֹבִין
אֲנָא יָתֵיב אֲרֵי יַת יְקַר שְׁכִינַת
מַלְכָּא עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת חֲזָאָה
עֵינָי׃ ו וְאִשְׁתְּדִי לְוָתִי חַד מִן
שַׁמָּשַׁיָּא וּבְפוּמֵיהּ מַמְלָל
דְּקַבֵּיל מִן קֳדָם דִּשְׁכִנְתֵּיהּ
עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא
עֵיל מִן מַדְבְּחָא׃ ז וְסַדַּר
בְּפוּמִי וַאֲמַר הָא שַׁוֵּיתִי פִּתְגָּמֵי
נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ וְיִעְדוּן חוֹבָךְ
וְחֶטְאָךְ יִתְכַּפְּרוּן׃ ח וּשְׁמָעִית
יַת קָל מֵימְרָא דַּייָ דַּאֲמַר יַת
ט מָאן אֶשְׁלַח לְאִתְנַבָּאָה וּמַאן יְזִיל לְאַלָּפָא וַאֲמָרִית הָא אֲנָא שְׁלַח יָתִי׃ ט וַאֲמַר אֱזֵיל וְתֵימַר

לסטוב עוג, ישב הארץ · ה' צבאות, דויתפלל, אנכי ישב ח' וסי' נמסר בסדר חיי ובש"ב סי' ו' ·

תולדות אהרן וספית ימלא · יומא נג: נדמתי: עקרים מ"ג פי"ז: טמא שפתים · יבמות מט: וסר עונך · ברכות מ שבת קיט:

יהודה אבל הפסוק זה איננו מן הקודם אלא במראה הנבואה. דבר. כאמר מטביע, ואמר כי הקול אשר בית במראה הנבואה שהיה קורא זה אל זה ואמר קדוש קדוש. אותו הקול היה גדול עד שנעו וזעו אמות הסיפים ממנו, וראה גם כן שהבית נמלא עשן פירוש בית המקדש, ראה במראה הנבואה שהיה מלא עשן כמו שראה אברהם אבינו עליו השלום במראה הנבואה באמר והנה תנור עשן ולפיד אש., ותרגם יונתן וזעו אילות ספי היכלא מקל מלולא ובית מקדשא אתמלי אמטתא, והסיפים הם מזוזות השער ואמות הם האלים אשר על הסיפים מבית ומתוך השער עשוים כמין כפה, ובמשכו אמות אל הסיפים רצה לומר כי האמות נעו עם הסיפים, ויש מפרשים אמות כמו אמה. ארכו. כלומר הסיפים נעו ממקומם אמות שהיה או שלא כמו שהיו: והבית ימלא עשן זה היה משל על חרון האף על ישראל כמו אז יעשן אף ה': (ה) ואמר אוי לי כי נדמתי כיון ששמע הקול הגדול וראה הבית נתמלא עשן פחד שימות כי חשב שלא היה ראוי להסתכל בכבוד אלא להסתיר פניו כמ"ש במשה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים וזהו שאמר כי את המלך ה' צבאות ראו עיני כיון שראיתי הכבוד אמות כמו שאמר מנוח מות נמות כי אלהים ראינו ופירוש המלך כבוד המלך, וכן תרגם יונתן ארי ית יקר שכינת מלך עלמיא ה' צבאות חזו עיני, ופירוש נדמתי נכרתי כמו נדמה מלך ישראל, ויונתן תרגם וי לי ארי חבית ארי גברא חייב לאוכחא אנא ובגו עמא דמגעל בחובין אנא יתיב, ואדוני אבי ז"ל פירש פירוש נדמתי נשתתקתי, ופירוש טמא שפתים שהיה נמנע ולא שבח כמו שהיו המלאכים משבחים. וטעמם גם ר"ל כי חשב בעצמו ענין שלא הקדיש האל עם כתות השרפים כי לא נתן לו רשות לדבר עד שהגיע המלאך הרצפה אל פיו והנראה בעיני כי לפיכך זכר טומאת שפתים ולא טומאת הגוף כי כששמע הנביא דברי השרפים המקדישים האל אמר לכם נאה לראות הכבוד ולהקדיש האל כי הם טהורים ודבריהם טהורים ולכם נאה לראות בשכליהם הכבוד ולהקדיש האל בדבריהם אבל אני שאני טמא כי כל גוף בשר טמא ושפתי טמאים מלהזכיר בפי קדושת האל כשאעריך ענמי כנגדם כל שכן שאני שוכן בתוך עם טמא שפתים כמו שנאמר עליהם וכל פה דובר נבלה. ואיך אני ראוי לכל זה. הכבוד לפיכך אני ירא שאמות מהמראה הזאת שראיתי והקול הזה בעבורי נהיה לכלותי ולאבדני מן העולם לפי שנסתכלתי בכבוד ואני בשר ודם טמא: (ו) ויעף · בעי"ן נקרא בקמץ חטף ויעף דוד בעי"ן נקרא בפת"ח שהוא עבר ענין אחר ענין עיפות וזה ענין עופפות. והניקם פרש אחד אמר אחר שנבהלתי מהמראה ומהקול והשבתי שאמות עף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה והיא גחלת אש ואני ראיתי שהוא לקחה מעל המזבח במלקחים להגיעה אל פי, וכתב אדוני אבי זכרונו לברכה כיון שהוא שרף למה לקחה במלקחים אלא עשה כן כדי שלא ישרף הנביא אם יגע על פיו בידו, ויונתן תרגם הפסוק על דרך משל ואשתדי לותי חד מן שמשיא ובפומיה ממלל דקביל מן קדם דשכינתיה על כורסיה יקרא בשמי מרומא עיל מן מדבחא: (ז) ויגע על פי · הגיע הרצפה על פי להסיר העון במכות אש הטיה ומכאן ואילך יהיה לי רשות לדבר, ויונתן תרגם דרך משל וסדר בפומי ואמר הא שויתי פתגמי נבואתי בפומך ויעדון חובך וחטאך יתכפרון, ובדרש העון הוא שחרף ישראל ואמר ובתוך עם טמא שפתים: (ח) ואשמע את קול ה' · ומזה הפסוק אמרו כי זה היה תחלת נבואתו וכבר פירשנו הענין בפתיחת הספר, ופי' לנו בעבורנו, ואמר לנו לשון רבים כאלו היה מדבר עם השרפים ונמלך עמהם בזה הדבר וכן הבה נרדה, ובדרש את מי אשלח שלחתי את מיכה והיו מכין אותו על הלחי היינו הוא דאמר בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פילוסא אמר ולא היה לו להקדוש ברוך הוא להשרות שכינתו אלא על הדין פסילוסא פירוש קטיע ליסנא, אמר רבי פנחס למה נקרא שמו עמוס על שהיה עמוס בלשונו, והועד הנני שלחני אמר לו הקדוש ברוך הוא ישעיה בני טרחנים הם סרבנים הם אם אתה מקבל לכתבות לך ואמר לו על מנת כן היינו הוא דאמר גוי נתתי למכים: (ט) ויאמר · יש מפרשים שמעו ולא לשון צווי כשמשמע וכן השמן וזה דין ומשפט מאת האל יתברך כשירצה שהוא לתעות הקדוש בחוך שהוא מונע ממנו דרכי התשובה עד שיקבל עונשו וכן נאמר בפרעה ויחזק ה' את לב פרעה וכן בסיחון כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו, וכן בבני עלי ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם וזהו פירשנו, ויש לפרש שמעו וראו צווי במקום אינו כאלו אמר תשמעו וראו, כלומר אתם שומעים באזניכם דברי הנביאים שמוכיחים אתכם ואין אתם מבינים ותראו נפלאות הבורא ואין אתם יודעים כלומר לא תשימו לבב ואין אתם משגיחים אלו ואתם משמינים בטובה לבבכם ומכבידים אזניכם ומשיעים עיניכם שלא תשמעו ולא

ביאור מהגר"א

ימלא עשן · שהם השרפים כמו והר סיני עשן כולו וכמ"ש. כי בענן אראה ה' אמר לשכון בערפל: (ה) כי נדמתי · פירוש מד"ת כמ"ש נאלמתי דומיה כו' והיינו ממ"ע: כי איש טמא שפתים · היינו ל"ת דבור שאינו הגון: ובתוך עם טמא שפתים · כמ"ש חז"ל ראוי היה שתשרה השכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך: כי את המלך · הוא את ה': ה' צבאות · את ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו שאמרו המלאכים וכן ג' תחתונים שמאירין בה והיה מבחי' לומר ג' דרגין בקדושה שמא בנג כאחד מהן כדרך שהצדיקי מתירא תמיד וכמ"ש את יעקב: (ו) במלקחים · כמו שאין האדם יכול ליגע בהם שלמעלה כך אין העליונים יכולין ליגע בהם של מטה שהיא אש אוכלת אש: מעל המזבח · כי מה שלמעלה למזבח מכפר ומטהר: (ז) ויגע על פי · שיהיה מטוהרות בפתיו: על שפתיך · נגד מ"ש בתוך עם טמא שפתים: וסר עונך · שאמרת טמא שפתים: וחטאתך תכופר · הוא מ"ש נדמתי כי עון הוא ל"ת וחטא הוא מ"ע כמש"ל וכיפר על חטאתיו. ורומז במלקחים מעל המזבח · הוא גם כן כנגד ג' דרגין כנ"ל: (ח) ומי ילך לנו · פירוש אליהו תבע כבוד האב ולא כבוד הבן שלא היינו שהתפלל בעד ישראל יונה תבע כבוד הבן שלא רצה בתשובת נינוה שלא יצא ריעותא לישראל ולא תבע כבוד האב אבל משה אמר למה יתרום וכו' ודי זהב וכו' ותבע כבוד האב ואמר לישראל חטאתם חטאה גדולה וז"ש כאן ומי ילך לנו ר"ל בשביל שניהם: הנני · תשובה על את מי ילך לנו ושלחני תשובה על את מי אשלח: (ט) שמעו שמוע וגו' · היינו כי לשון שמע יפול על תוך. השמע בלשון. ועל קבלת הדברים כמו ואתה תשמע השמים. ועל הבנת הענין כמו תשמע תלום לפתור וכן לב שומע וז"ש כאן שמעו שמוע ר"ל תקיימו ב' אלו השמיעות בלשון

מצודת דוד

(ה) ואומר · אמרתי אוי לי וכו' · כי פחד מן המות על שראה מראה כבוד ה': כי איש וכו' · עלכי אני איש טמא שפתים וכו' ואינני אם כן כדאי לא מלד מעשי ולא מלד מעשה העם אשר אני בקרבו: כי את המלך וכו' · מוסב למעלה כלומר אוי לי וכו' כי את המלך וכו' כי איש וכו': (ו) במלקחים · בצבת לקח הגחלת מעל המזבח: (ז) ויגע · הסרף נגע הגחלת על פי: הנה נגע · ר"ל בכוח נגיעת הגחלת קבלת העונש וזה סר עונך ואמר ובתוך עם טמא שפתים וכו' ולא היה ראוי לומר כן על ישראל: (ח) אשלח. לדבר דברי לישראל: לנו · בשליחותנו וכאלו מדבר עם השרפים ונמלך בהם: הנה אני · מוכן ללכת ושלחני: (ט) שמעו שמוע · הלא אתם שומעים דברי מפי הנביאים ואינכם עושים לב להבין: וראו ראו · הלא

מצודת ציון

(יחזקאל מ): (ה) נדמיתי · ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) ור"ל נאבדתי כי הנאבד מן העולם הוא מושתק כי לא ישמע קולו וכן ער מואב נדמה (לקמן טו): (ו) רצפה · גחלת והוא כמו רשפה בשי"ן כי זסר"ק מתחלף וכן עוגת רצפים (מ"א יט): במלקחים · בצבת כמו מלקחים

ד׳ וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־תֵּדָעוּ׃
ג׳ י הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ׃ יא וָאֹמַר עַד־מָתַי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה׃ יב וְרִחַק יְהוָה אֶת־הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ יג וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂרִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ׃

ז א וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן־יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רְצִין

לְעַמָּא הָדֵין דְּשָׁמְעִין מִשְׁמַע וְלָא מִסְתַּכְּלִין וַחֲזוֹ מֶחְזָא וְלָא יָדְעִין׃ י טַפֵּישׁ לִבֵּיהּ דְּעַמָּא הָדֵין וְאוּדְנוֹהִי יַקַּר וְעֵינוֹהִי עַמְעֵם דִּלְמָא יֶחֱזוּן בְּעֵינֵיהוֹן וּבְאוּדְנֵיהוֹן יִשְׁמְעוּן וּבְלִבְּהוֹן יִסְתַּכְּלוּן וִיתוּבוּן וְיִשְׁתְּבֵק לְהוֹן׃ יא וַאֲמָרִית עַד אֵימָתַי יְיָ וַאֲמַר עַד דְּיִצְדוּן קִרְוַיָּא מִבְּלִי יָתֵיב וּבָתַּיָּא מִבְּלִי אֱנָשָׁא וְאַרְעָא תֶּחֱרוּב וְתִצְדֵי׃ יב וִירַחֵק יְיָ יָת בְּנֵי אֱנָשָׁא וְתִסְגֵּי צַדְיוּתָא בְּגוֹ דְּאַרְעָא׃ יג וְיִשְׁתַּאֲרוּן בַּהּ חַד מִן עַסְרָא צַדִּיקַיָּא וִיתוּבוּן וִיהוֹן לְצַרְבָּא כְּבוּטְמָא וּכְבַלּוּטָא דִּבְמִתַּר טַרְפוֹהִי דָּמְיָן כְּיָבְשִׁין וְעַד כְּעַן אִינוּן רְטִיבִין לְקַיָּמָא מִנְּהוֹן זַרְעָא כֵּן גָּלְוָתָא דְיִשְׂרָאֵל יִתְכַּנְשׁוּן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן אֲרֵי זַרְעָא דְּקוּדְשָׁא נִצְבַתְהוֹן׃ א וַהֲוָה בְּיוֹמֵי אָחָז בַּר יוֹתָם בַּר עֻזִּיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה סְלִיק רְצִין מַלְכָּא דַאֲרָם וּפֶקַח בַּר

ראו ד׳ ב׳ וב׳ בה״א בוי״ו וסי׳ נמסר בסדר תולדות • והאדמה ג׳ בקריאה וסי׳ בסדר עקב • ורבה ד׳

תולדות אהרן השמן לב • ר״ה יז עקידה שער לט (ברכות ד) : ולבבו יבין • מגלה יז : ועוד בה • כתובות קיב : בימי אחז • מגלה י :

רדק

ולא תראו ולא תבינו ולא תדעו כי לבכם תפלים בתשובה ולא ברפואה שהיא הסליחה אחר התשובה, ועל הדרך הזה תרגם יונתן דשמעין משמע ולא מסתכלין וחזן מחזי ולא ידעין : (י) השמן • פירשנוהו על שני פנים : השע • כענין שנאמר כי טח מראות עיניהם והרגום וטח את הבית ויסוע יח כיתא כאלו טח על העין כדי שלא יראו : ולבבו יבין • כמו ובלבבו : ורפא • רפואת הנפש והיא הסליחה וכן כתוב רפאה נפשי כי חטאתי לך : (יא) ואמר עד מתי • לפירוש הראשון יהיה פירושו עד מתי תמנע מהם התשובה כבר לקו בעונם וקבלו עונש חטאתם עתידים הם לקבל עוד עונש : ויאמר עד אשר אם שאו ערים מאין יושב ולפי׳ השני יהיה פי׳ עד מתי יהיו מקשים לבבם ואינם רוצים לשמוע תוכחות ויאמר ידעתי כי לא ישובו עד אשר אם שאו ערים : אשר אם • זה פירושו כי כמו ואם תקריב מנחת בכורים שהוא כמו וכי תקריב וכן אם יהיה היובל לבני ישראל כי יהיה היובל והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו וזה גם כן כמותם כאלו אמר עד כי שאו ערים, ואמר אשר ואמר אם שפירושו כי כפל הענין במלות שונות כמנהג הלשון לחזק הענין, ושאו עבר במקום עתיד והפסד שיהיו הערים שיהיו מעטים היושבים בהם אבל נשארו קצת בתים בעיר שימצא בהם אדם אמר גם זה לא יהיה אלא כל הבתים גם כן יהיו שאיות מאין אדם והאדמה גם כן תשאה שממה כי אין עובד אותה על דרך והאדמה לא תשם : (יב) ורחק ה׳ • שמא תאמר יגלו למקום קרוב וישובו לארצם לא כן אלא ירחק אותם בקצות הארץ כמו עשרת השבטים שגלו לחלח וחבור ויהודה ובנימן לבבל וכן אמר בנבואת עמוס והגליתי אתכם מהלאה לדמשק כלומר לא תחשבו כי תגלו למקום קרוב לארצכם כמו דמשק אלא רחוק מדמשק מאד, ומה שאמר את האדם אינו אומר על המין כולו כמו אמחה את האדם, אלא על ישראל וכן ונפלה נבלת האדם : העזובה • שם בשקל מלוכה כלומר העזובה שהעזב הארץ מהם : רבה תהיה • כלומר זמן רב : (יג) ועוד בה עשיריה • שם בשקל תחתיה ועניינו כי עוד ימלכו בארץ עשרה מלכים מעת נבואה זו ונבואה זו היתה בשנת מות המלך עזיהו ועשרה מלכים הם יותם אחז חזקיהו מנשה אמון יאשיהו יואחז יהויקים יהויכין צדקיהו • ואחרי כן ושבה האדמה והיתה לבער שיכלה הכל שיגלו כולם ותחרב ירושלם : לבער • ענין כליון כמו ובערת הרע כאשר יבער הגלל : כאלה וכאלון אשר בשלכת מצבת בם, ובעורם יהיה כבעור האלה והאלון שיפילו עליהם בזמן החורף ויראה שהם יבשים, וזהו פירוש בשלכת פירוש בהשליך עליהם ואף על פי כן מצבת בם, פירוש העמדה כי עמדה לתותם בהם אף על פי שנראין יבשים כי בימי ניסן ישובו ויפרחו העלים כן זרע קדש מצבתם כי אף על פי שיגלו כולם לא תחשבו כי יכלו בגלות ולא ישובו לארצם כי עוד יפרחו ויצמחו וישובו לארצם, וכן תרגם יונתן הפסוק כבוטמא וכבלוטא וגו׳ פירוש מצבת כמו מטע כתרגום ויטע ונציב׳ וכנוי ה״א מצבתה כנגד האדמה כמו שאמר ושבה והיתה לבער, ויונתן תרגם ועוד בה עשיריה וישתארון בה חד מן עסרא יש מפרשים בשלכת שם שער שהיה בבית המקדש וזה זכר בדברי הימים עד שער שלכת ושם היו נטועים אלה ואלון ואמר כמשל בהם : (א) ויהי בימי אחז • אמר בן יותם בן עזיהו, כי שניהם היו צדיקים ואע״פ שהוא היה רשע והחטיא את יהודה עד שהכניעם האל ונתנם ביד מלך ארם וביד מלך ישראל, ומלך ארם שבה ממנו שביה רבה, ומלך ישראל הרג ביהודה מאה ועשרים

רשי

שמעו שמוע ואתם אין אתם נותנים לב להבין וראו ניסים שעשית לכם ואינכם נותנים לב לדעת אותי : (י) השמן לב העם הזה • כמו הכבד את לבו (שמות ח) לשון הלוך (לשון) פועל לגבי הולך הלוך והשמן (אנגרייש״ע בלעז) ואזניו הולכים הלוך והכבד משמוע : ועיניו השע • טחים כענין שנאמר (לקמן מד) כי טח מראות עיניהם. השעו מתרגמינן דאיטמע : פן יראה בעיניו : אטמו לבם שלא ישמעו דברי נביאים שהם יראים שמא יועטו בעיניהם דבריו ויבינו בלבם וישובו אלי והיא רפואתם : (יא) עד מתי • יכבידו את לבם ולא ישמעו : ויאמר : ידעתי כי לא ישובו עד תבא פורענות עליהם וילכו בגולה ושאו עריהם מאין יושב : שאו תשאה • לשון גלמוד מאין יושב : (יב) ורבה העזובה : שהארץ תעזב מהם וכן הלשון ירבו מקומות עזובים בקרב הארץ : (יג) ועוד בה עשיריה. גם אותה השארית אשיב ידי עליה בצרוף אחר צרוף והיתה לבער עד שלא ישארו אלא צדיקים גמורים שישובו אלי בכל לבם : כאלה וכאלון • אשר בעת זמן שלכת שלהן משליכין עלין שלהן בימי הסתיו שלוך אחר שלוך עד שאין נותר בה זולתי המצבה אף הם זרע הקדש הנמלאין בה עומדין בקדושתו הם יהיו לה למצבת. ד״א מצבתה נטיעתה לכך אותי מלה אותם נטעתים זרע קודש : ויש פותרים שער שלכת היתה בירושלים כמו שאמר בעזרה והיו שם אלה ואלון נטועים : (א) ויהי בימי אחז. מה ראה הכתוב לייחסו אלא מפני שסופו הכתוב לומר ולא יכול

ביאור מהגר״א

כאוזן וקבלה ואל תבינו אבל לא כחלק השלישי שהוא בהתבוננות הלב : וראו ואל תדעו : הראיה נאמר לשכל ראית תוס, השינים וראית עיני השכל וראות הדעת כמ״ש וירא אלהים כו׳ וידע אלהים וארא אל אברהם כו׳ לא נודעתי להם : (י) השמן וגו׳ • כי ג׳ חלקי התורה שבכתב ושבע״פ וסודות התורה יפול הראיה על מה שבכתב והשמיעה על שבע״פ והבנת הלב על חלקי הסוד בהבנתה דליכא תליא ואמרו אלא במי שמבין מדעתו ומדרגת הלימוד תחלה בכתב ואחר כך כו׳ הקל הקל תחלה אבל כשיבא ויסירם מלבו אזי שוכח תחלה כאמור וז״ש השמן לב שהוא לשכוח סודות התורה ואזניו הכבד על תורה שבע״פ ועיניו השע על תורה שבכתב וכשנאמר ושב ורפא לו שהוא שיחזור ללמוד כסדרן הפך כסדרן יראה בעיניו הוא בכתב ובאזניו ישמע הוא ע״פ ולבבו יבין הסודות : (יא) שאו ערים וגו׳ • ערים הוא המדינות והבתים הוא הדירות והאדמה אלו השדות אשר הפקידתן לזריעה ושמה שלשה תועלת היוצאת מן הארץ כדלעיל : (יב) ורבה העזובה בקרב הארץ • הוא ע״ד אמרם ז״ל אמצעי הארצות וירושלים בקרב ארץ ישראל ובית המקדש בקרב ירושלים וכל מקום שקדושתו יתירה עזובה יתירה וז״ש ורבה העזובה בקרב הארץ : (יג) ועוד בה עשיריה • ר״ל יו״ד דרגין בישראל כמ״ש בזוה״ק תקונים והיא דרגא עשירית ואמר שלא ישאר מכל הדרגין אלא ואת העשירית ואחר כך תשוב גם היא והיתה לבער : כאלה וכאלון • הוא דו״ג שלמה ושלמות תורה שבכתב ובע״פ ובסודות התורה סוד ודעת ובדעת חדרים ימלאו כל הו״ן יקר ונעים וכן בסוד ל״א תיבות וא׳ נעלם וכן הפסוקים בסוד כנת אל וכן ס׳ חומשי תורה ו׳ סדרי משנה וש״ב

מצודת ציון

מלקחים ומחתותיה (שמות כה) : (י) השע • ענין הסרה כמו השע ממני ואבליגה (תהלים לט) : (יא) אם • כמו אשר וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר [דניאל יב] : שאו תשאה • ענין שממון וכן ושאיה יוכת שער (לקמן כד) : (יג) לבער • לכליון כמו כי אם יהיה לבער קין (במדבר כד) : כאלה וכאלון • שמות אילני סרק : בשלכת • ענ׳ השלכה : מצבת • היא הנטיעה

מצודת דוד

אתם רואים נפלאותי ואינכם שמים על לב לדעת ולהכיר בהם : (י) השמן • היצר הנסוע בלבו הוא השמן והאטים את הלב לבל יבין וקלר בדבר המובן מאליו כי זהו דרך מעשה היצר : הכבד. היצר הכביד אזנו לבלי שמוע והשע עיניו לבל יראה : פן יראה. כי היצר חושב פן כשיראה בעיניו וישמע באזניו ויבין בלבבו שלא עשה את הטוב ויעשה א״כ תשובה ויבוא לו בזה רפואת הנפש והיא הסליחה ואין בעת היצר נוחה מזה כי אינו דורש אליו לשלום ולזה מטמטם את הלב למען ישאר חייב : (יא) עד מתי • יהיה לבם אטום מלהבין. עד אשר וכו׳. ר״ל לבם יהיה אטום עד שיבוא הפורעניות ויהיו עריהם חרבה ובתיהם שממה : (יב) ורחק • ורחק האדם ישראל הקרואים אדם יהיה גולה למקום רחוק : ורבה העזובה • זמן מרובה תהיה הארץ עזובה מהם : (יג) ועוד בה עשיריה • עוד ימלכו בה עשרה מלכים כי נאמר אחר שנצטרע עוזיה ומלכו אחריו יותם אחז חזקיה מנשה אמון יאשיה יהואחז יהויקים יהויכין צדקיה ובימיו תשוב לבער וכליון • או ר״ל תשעה חלקים יהיו אבודים ונשאר חלק עשירי ואף היא תשוב להיות לבער : אשר בשלכת. בימי הסתיו עת שמשליכין העלין דרכם להשליך מעט מעט עד שלא ישאר כי אם הנטיעה אשר בה כמות שהיא ואמר שכן יהיה ישראל לבעור אחר בעור : זרע וכו׳ • הנשאר בה יהיה זרע קודש ולפי שהמשיל לאילנות אמר מצבתה לשון הנופל באילן ורצה לומר שארים : (א) למלחמה עליה. לעשות מלחמה עליה : ולא יכול • מוסב על רצין כי הוא היה העיקר במלחמה : להלחם עליה • להתגבר ולהתחזק במלחמה עם כי מאז כשלחם פקח לבד התגבר במלחמה כמ״ש בד״ה ב׳ : או

רשי

העמק שאלה. העמק ושאל שאלה כמו שמעה סלחה (דניאל ט) שאל אות בעמקי תהום להחיות לך מת או הגבה למעלה לשאול אות בשמים: (יב) לא אנסה. אין רצוני שיתקדש שמו על ידי: (יג) הלאות אנשים. נביאי ה': כי תלאו וגומר. לפי שהוא יודע שאתם אין מאמינים בו והוגעתם לפניו ברשעכם: (יד) יתן ה' הוא לכם אות. יתן הוא מאליו על כרחכם: הרה. לי עתיד הוא כמו שמצינו באשת מנוח שאמר לה המלאך והרית וילדת בן וכתיב ויאמר לה הנך הרה וגו': העלמה. אשתי הרה השנה הזאת והיא היתה שנת ד' לאחז: וקראת שמו. רוה"ק תשרה עליה: עמנואל. לומר שיהא צורנו עמנו וזה האות שהרי נערה היא ולא נתנבאת מימיה ובזו תשרה בה רוה"ק וזהו שנאמר למטה ואקרב אל הנביאה וגו' ולא מצינו אשת נביא שנקראה נביאה אא"כ התנבאה ויש פותרין שאל חזקיהו נאמ' וא"א שהרי כשתמ' מונה שנותיו תמצא שנולד חזקיהו לפני מלכות אביו ט' שנים ויש פותרין שזה האות שעלמה היתה ואינה ראויה לילד: (טו) חמאה ודבש יאכל. הולד שתהא ארצם מלאה כל טוב. לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב. כשידע למאוס ברע ולבחור בטוב ומאין לנו הטובה הזאת הלא עתה הארץ חרבה בגדודי מלכי ארם ופקח בן רמליהו: (טז) כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב תעזב הארץ מיושביה אדמת רצין ואדמת פקח: אשר אתה קץ. ויגור מפני ב' מלכים רצין ופקח שבאותה שנה עלה מלך אשור על דמשק כי שכרו אחז כמה שנאמר בספר (מלכים טז) ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית ואותה שנה ויקשר קשר הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו וימיתהו בשנת עשרים ליותם (שם טו) שהיא שנת ארבע לאחז: (יז) יביא ה' עליך ועל עמך. על חזקיהו בנך המולך אחריך ולפי שהוא צדיק לא קראו בנו: ימים אשר לא באו. מיום שנחלקה מלכות בית דוד וסר אפרים מעל יהודה ומה הם הימים

ימי

יא הַעְמֵק שְׁאָלָה אוֹ הַגְבֵּהַּ לְמָעְלָה׃
יב וַיֹּאמֶר אָחָז לֹא־אֶשְׁאַל וְלֹא־
אֲנַסֶּה אֶת־יְהוָה׃ יג וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־
נָא בֵּית דָּוִד הַמְעַט מִכֶּם הַלְאוֹת
אֲנָשִׁים כִּי תַלְאוּ גַּם אֶת־אֱלֹהָי׃
יד לָכֵן יִתֵּן אֲדֹנָי הוּא לָכֶם אוֹת
הִנֵּה הָעַלְמָה הָרָה וְיֹלֶדֶת בֵּן
וְקָרָאת שְׁמוֹ עִמָּנוּ אֵל׃ טו חֶמְאָה
וּדְבַשׁ יֹאכֵל לְדַעְתּוֹ מָאוֹס בָּרָע
וּבָחוֹר בַּטּוֹב׃ טז כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע
הַנַּעַר מָאֹס בָּרָע וּבָחֹר בַּטּוֹב
תֵּעָזֵב הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה קָץ
מִפְּנֵי שְׁנֵי מְלָכֶיהָ׃ יז יָבִיא יְהוָה
עָלֶיךָ וְעַל־עַמְּךָ וְעַל־בֵּית אָבִיךָ
יָמִים אֲשֶׁר לֹא־בָאוּ לְמִיּוֹם סוּר־

דִּי יִתְעֲבֵיד לָךְ נֵס עַל אַרְעָא
אוֹ תִתְחֲזֵי לָךְ אָת בִּשְׁמַיָּא׃
יב וַאֲמַר אָחָז לָא אֶשְׁאַל וְלָא
אֲנַסֵּי קֳדָם יְיָ׃ יג וַאֲמַר שְׁמָעוּ
כְעַן בֵּית דָּוִד הַזְּעֵיר לְכוֹן
דְּאַתּוּן מְחַלְּן יָת נְבִיַּיָּא אֲרֵי
תְחַלּוּן אַף יָת פִּתְגָּמֵי אֱלָהִי׃
יד בְּכֵן יִתֵּן יְיָ הוּא לְכוֹן אָתָא
הָא עוּלֵימְתָּא מְעַדְּיָא וְתְלִיד
בַּר וְתִקְרֵי שְׁמֵיהּ עִמָּנוּאֵל׃
טו שְׁמַן וּדְבַשׁ יֵיכוּל עַד לָא
יְדַע עוּלֵימָא לְרַחָקָא בִּישָׁא
וּלְקָרָבָא טָבָא׃ טז אֲרֵי עַד
לָא יְדַע עוּלֵימָא לְרַחָקָא
בִּישָׁא וּלְקָרָבָא טָבָא תִּתְרְטִישׁ
אַרְעָא דִּי אַתְּ מְעִיק מִן קֳדָם
תְּרֵין מַלְכָּהָא׃ יז יַיְתֵי יְיָ
עֲלָךְ וְעַל עַמָּךְ וְעַל בֵּית
אֲבוּךְ יוֹמִין דְּלָא אֲתוֹ לְמִיּוֹמָא

ל' · נ' / כ' בספלס / כ' · כ' / נ' / נ' / קל"ד / ג' / ד' / י"ג / ס' דגש / ג' / נ' / י"ג / ג'

וקראת ד' רפין בקריאה וסי' וקראת שמו ישמעאל כי שמע · וק' את שמו עמנואל · וקראת אותם תרעה באחרית הימים · וק' את ישועה חומותיך ושעריך · מאום ג' בקריאה וסי' חמאה ודבש יאכל · כי בטרם ידע הנער · כי אם מאס מאסתנו קצפת · והר סחי ומאוס תשימנו · בטוב ב' דגשין וסי' הנה ארצי לפניך · עמך ישב בקרבך · כי בטרם ידע · חמאה ודבש יאכל · תגני אקר על שמעית · יבלו בטוב · וחברו אם

רדק

ושופטן מיד אלה המלכים, והאמן בו כי הוא אלהים עניט אדון ומגינה ושופט: העמק שאלה. העמק לשאל איזה אות תרצה שיתן לך, שאלה מקור במשקל פעולי. פי' העמק פ' שאלה. ופי' העמק והגבה אם תרצה אות בשמים או בארץ, ות"י שאל דיתעביד לך נסין על ארעא או יתחזי לך בשמים, יאמר נסין על אשר בארץ כי על ידי נס היה האות שנתן לו בארץ להיות דעת והכרה לצבור: (יב) ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה. כל זה היה מעט האמנה ואף על פי שהוא אומר בלשון האמנה, כי לא ינסה שאל אף על פי כן הנביא ידע את לבבו כי לא אמר אלא ממיעוט האמנה כאומר אימי חושש לנסותו בזה לפיכך ענה לו הנביא כי תלאו גם את אלהי: (יג) ויאמר. בית דוד. לגנותו לא קראו בשמו, כמו שמע נא בן אחיטוב, וזכר דוד ולא זכר אביו כי בעבור דוד היתה לו המלוכה ובעבורו עושה עמו האל נסים, וכן ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי: אנשים. כתרגומו ית נבייא, וכן אם אלהי ית פתגמי אלהי, כלומר שאין אתם מאמינים בהם ותחשבו בלבבכם כי הוא נלאה ותלאו מלהקים את דבריו, והלאות והוגיעו' בדבריה או בפעולות: (יד) לכן. היא יתן לכם אות מעצמו אף על פי שאין אתם שואלים בו והוא יתננו לכם כדי שתאמינו בו על כרחכם: הנה העלמה הרה. העלמה איננה בתולה אלא עלמה כמו נערה תהיה בתולה או בעולה, והנה דרך גבר בעלמה היא בעולה, וכן לזכר קטן בשנים יקרא עלם, בן מי זה העלם, וזאת היתה קטנה בשנים, לפיכך נקראת עלמה, והעלמה הואת היא אשת הנביא או אשת אחז, והוא הנכון, כי אם היתה אשת הנביא היה אומר הנביאה כמו שאמר ואקרב אל הנביאה, ועוד שאמר מלא רחב ארצך עמנואל. משמע כי בן מלך היה, אמרו עתה היא הרה ועתה היא יולדת בן ותקרא אמו שמו עמנואל: וקראת. על אמו הוא אומר והיה מנהגם כי האמות היו קוראות שם לבניהן, ואמר וקראת דרך צווי כי הנביא היה אלוה שתקרא שמו כן, כי מיום שיולד יהיה לכם שלום ויהיה האל עמכם לכך תקרא שמו עמנואל, ומהו האות: (טו) חמאה ודבש יאכל. כלומר מיום שנולד יאכל לדעתו חמאה ודבש וכל דבר מתוק שיקריבו לפניו הוא יפתח פיו לו ויקחנו ואם יקריבו לפניו מאכל רע ימאסנו ויסגור פיו לו ולא ירצהו וזהו מאוס ברע ובחור בטוב: ויבחר במאכל הטוב. כמו שאמר חמאה ודבש יאכל לדעתו ומלת לדעתו הוא נקשרת למעלה ממנה ולמטה ממנה חה הבן לא נוכל לומר כי הוא חזקיהו, כי כשמלך אחז היה יחזקיהו וכנו בן תשע שנים וזאת הנבואה נאמרה לאחז בימי מלכותו, והעלמה גם כן איננה אם חזקיהו כי לא היתה עלמה כשנאמר נבואה זו, ויונתן תרגם פסוק חמאה ודבש כן שמן ודבש ייכול עד לא ידע לרחקא בישא ולקרבא טבא, ולהשיב למינים בזאת הפרשה מבואר בספר הברית שחבר אדוני אבי זכרונו לברכה בתשובת המינים, ועניין הפרשה כי אחז היה מפחד בעבור שני המלכים שלא ילכדו את ירושלם ונתן לו אות כדי שיאמין שלא ילכדוהו ואם האות דבר שאמר הם אומרים מה אות היה זה לאחז דבר שהיה אחר כן ליותר מארבע מאות שנה ואיך יתחזק לבו בזה שדבר שלא היה בימיו, ואחר שהתשובות מסודרות שם בספר הברית: (טז) כי בטרם. פי' אדוני אבי ז"ל אמר לו כי בטרם שיגיע זה האות לכם ילכו לכם המלכים וזהו שאמר תעזב האדמה, כלומר תעזב מהם שילכו להם, אבל היה יכול שישוב אחרי כן וילכדו אותם לכך נתן לו האות שאין שיראה האות בנער יבטח לבו באל כי כמו שהאות הזה שנתן לו נתקיים כן יתקיים דברו שלא ילכדו ירושלם ולא תקום עצתם ולא תהיה, ומה שאמר מפני מלכים והם לא היו מלכי האדמה הזאת שהיא ירושלם אלא מלכי דמשק ושמרון כן פירוש מפני אלה השנים שהיו מתאבים שיהיו מלכים, ויש לפרש הפסוק בענין אחר ולא יהיה פירוש מאוס ברע השני כמו הראשון אלא פירוש זה השני מאוס ברע ובחור בטוב כאשר נערים שיגדלו ותכנס בהם דעת הבחירה מעט שיתנו לדבר, ואמר כי בטרם שיהא נער זה לדבר שיהיה בעת בחירת הטוב ומאוס ברע כאשר שנערים הם עד שלש שנים או קודם תעזב אדמת שמרון ודמשק ותהיה שממה אשר אתה קץ מהם מפני שני מלכים, והם רצין ופקח, וכדי שתאמין זה נתן לך האל זה האות מעתה, כי מיד שיולד הנער יבחר במאכל טוב וימאס ברע לדעתו כמו שפירשנו: (יז) יביא ה' עליך. אחרי המלכים לא תפחד אבל עוד יביא ה' עליך

ואלי

ביאור מהגר"א

עמיקתא אבל השאול עמוק יותר וח"ש והארץ מתחת והוא שאומר כאן העמק שאלה היינו בשאול: ומ"ש אלהיך. הוא נגד בית דוד ובן אמר בשמו אל בית דוד ובן ויגד לבית דוד וגו': (יג) כי תלאו גם. היינו הנביאים: (יד) לכן יתן גו' א"ת כו'. אות אינו מופת אלא סימן לדבר שהוא מאת השם שמגיד מהאשית אחרית שבו באותו הפרק יהיה וז"ש חמאה ודבש כי באותו הזמן שידע מאוס ברע כו' יהיה הרבה חמאה ודבש וכמ"ש למטה והיה מרוב עשות חלב כו': וקראת את שמו. פי' הוא היא עצמה תקרא אף שאינה יודעת שהם ב' אותיות: (טו) חמאה ודבש יאכל. היינו כי הרבה המלוכי טעם הם מתוק ומר שמן ואחד והמובחר הוא מתוק ושמן וז"ש דבש ושמן תחת לשוק. וכן נקראת א"י זבת חלב ודבש והחלב היינו שמן וממנו יוצא חמאה והענין הנה ע"ד מ"ש חז"ל דברים שמתוקין מדבש והלב יהיו תחת לשונך והיינו שבימיו לא היה מינוק והאב שלא היו בקיאין בטומאה וטהרה: לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב. רלה לומר למתי יקוים האמור למעלה כשיהיה לו דעת בטו"ר והוא עץ הדעת כמ"ש עץ הדעת טו"ר ואז ומלאה הארץ דעה וגומר: (טז) תעזב האדמה. ע"י סנחריב: (יז) עליך ועל עמך ועל בית אביך. היינו צרה גדולה מגעת לכל העם אלקי בעלי המלחמה:

אם

מצודת דוד

שאל שאלה לעשות אות בעומק התהום או בגבהי השמים ממעל: (יב) לא אשאל וגו'. לא אשאל אות ולא אנסה את המקום בעשיית האות כי לא רצה שיתקדש שם שמים על ידו: (יג) המעט מכם. וכי מעט לכם מה שאתם מייגעים אנשים בגאות ורמות רוח כי גם תרצו ליגע לפני המקום ב"ה בדברי עזות מצחה:

(יד) לכן. הואיל ואין רצונך שיתקדש שם שמים לזה יתן המקום אות מאליו ויתקדש שמו: הרה. עדיין לא היה נודע אם היא הרה: העלמה. היא אשת אחז: וקראת. העלמה עצמה תקרא שמו עמנואל והשם הזה יורה שהאל יהיה עמנו ולא תשלום בנו יד האויב: (טו) חמאה ודבש יאכל. מעת הולדו יאכל חמאה ודבש כי ימצא בהם: לדעתו. לדעת עצמו. לדעת עצמו ימאס ברע ויבחר בטוב עוד לא יבוא למספר השנים הראוים לדעת ולהבחין בין רע לטוב: (טז) כי בטרם וגו': אשר עד לא יבוא זה המות תעזב אדמתכם מהם כי ילכו להם ולכל זמנו וטוב אמר לו אות: אשר אתה קץ. האדמה אשר אתה קץ בה עכשיו מפני שני המלכים החושבים להיות מלכים ולמשול בה: (יז) יביא ה' עליך. אולם מהמקום אחר יביא ה' עליך וגו' ימים רעים אשר כהם מיום שנחלק אפרים מעל יהודה בימי ירבעם שאז נחלקה מלכות בית דוד ולא היתה צרה כזו על ישראל ועל בית אביך: זהו חזקיה בנו ולפי שאמר היה רשע וחזקיה היה צדיק לא קראו בנו: את מלך אשור:

ר"ל

מצודת ציון

אמונת עתיך (לקמן לג): (יא) אנסה. מל' נס ופירושו התנשאות ורוממות כנס והוא כלומר ארוך: (יג) הלאות. ענין יגיעה כמו ומה הלאתיך (מיכה ו): (יד) העלמה. כן תקרא הרכה בשנים ואם היא בעולה וכן ודרך גבר בעלמה (משלי ל): (טו) קן. ענין מאוס:

ישנוק

ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר לא באו תאמר, כלומר ימי רעה אשר לא באו מיום שנחלק המלכות, כי אז באו הרעות לבא על ישראל ולא היו בכלל הימים שעברו ימי רעה כמו אלה הימים, ומי יהיה העושה הרעה הגדולה הזאת יביא ה' עליך את מלך אשור. ואמר עליך, כי עליו עלה תגלת פלאסר מלך אשור ויצר לו, כמו שכתוב בדברי הימים, ואמר ועל בית אביך, בעבור חזקיהו בנו שעליו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא נשארה עיר בכל ארץ יהודה שלא כבש אלא ירושלם, ואמר ועל בית אביך, ולא אמר על בנך לכבוד חזקיהו שהיה צדיק ואחז היה רשע: (יח) והיה ביום ההוא ישרוק. כאלו ישרוק להם שיבאו, כלומר שיעור את רוחם, וכן אמר למעלה ושרק לו מקצה הארץ, ואמר זבוב ודבורה לפי שמתאספים לרוב כרגע לפי' המשיל חיל מצרים וחיל אשור לזבוב ולדבורה שיתאספו מהרה ויבאו מהרה כמו שאמר למעלה והנה מהרה קל יבא, וכן נאמר במשל המוני הדבורים, כאשר תעשינה הדבורים, ויו"ת כן יכלי ה' לעם קטרי משרית גבריא וגו', ואמר בקצה יאורי מצרים כי הקצינים שבמצרים יבאו עם מלך אשור כשיעלה על ארץ ישראל, וזכר יאורי לפי שעובדי האדמה מתקנים יאורים בכל מקום להשקות אדמתם, ואמר כי אפילו עובדי האדמה יניחו עבודתם ויבאו מרוב תאותם לכבוש את ארץ ישראל: (יט) ובאו ונחו כולם. אמר ונחו כולם לפי שהדבורים נחות על הפרחים, ואמר בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים, כלומר בערים אשר בעמקים ובערים הבצורות אשר בסלעים, ופירוש הבתות חרבות, כמו ואשיתהו בתה, ודגש התי"ו תמורת הנח, ופירוש נקיקי הסלעים שני סלעים: ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים, הם עצים קוצים, כמו תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס, והם משל על ערי הפרזות, ויו"ת ובכל הנהלולים בתי תושבחתא: (כ) ביום ההוא. זה היום המגפה אשר היה במחנה אשור כשבא לירושלם אחר שכבש כל ארץ ישראל, ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור, והמשיל המגפה לתער לפי שהתער משחית השער מכל וכל כן היתה המגפה רבה בהם ובגדוליהם, כמו שכתוב ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור, ופירוש בעברי נהר בחיל הבא מעברי הנהר, והוא במלך אשור שבא עם גדודיו לירושלים, ומה שאמר יגלח בהם הראש, ופירוש את שער הראש, וכן וגלח את ראשו, והוא משל על ראשי גדודיו, ושער הרגלים הוא שער הערוה והוא כנוי להמון העם: וגם את הזקן תספה. והזקן כנוי למלך, לפיכך אמר וגם כי אין דרך לגלח את הזקן ואפילו מי שיגלח את ראשו לא יגלח את זקנו, אבל שער הרגלים דרך העולם לגלח, ואמר על הזקן תספה ולא שמה בכלל יגלח לפי שמלך אשור לא מת במחנה כי בארצו מת. במותו כי בניו הכוהו בחרב, ומלת תספה פעל עומד, ופירו' תספה לזקן כי הוא לשון נקבה כמו וכל זקן גרועה אף על פי שמצאנו גם כן בלשון זכר, ויו"ת את הראש ית מלכא, ותרגם וגם את הזקן ואף ית שלטונהא, ושער הרגלים, תרגם כמו שפירשנו, ופירוש השכירה כי התער שישכור אדם הוא טוב ומחודד, וי"מ שכירה גדולה, וכן גם שכיריה בקרבה גדוליה, ויו"ת חרבא חריפא, ושער הוא משקל אחד כשמן ונמוכרת יבוא בשקל כשר שער ואינו משקל שער לעוב: (כא) והיה ביום ההוא יחיה איש. גם זה בימי חזקיהו, ואמר שיהיה שלום וברכה בארץ ומרוב הברכה יגדל איש עגלת בקר ושתי צאן ודי לו בהם, כמו אם יהיו לו עדרים מהם בזמן אחר כי זמן ברכה יהיה בימים ההם: (כב) מרוב חלב. מרוב שיעשו חלב יאכלו החמאה כי החלב יש בו חלקים שהוא נקראו דהלבא וכשיעשה החלב ישתנו מעורב ובימים ההם מרוב שיהיה להם חלב ישתו ממנו מעט ולא יתיכו על הקום וישפכו אותו ולא יאכלו מן החלב אלא החמאה שיוציאו ממנו וגם דבש יהיה להם הרבה מאד, כמו שנאמר על האדמה זבת חלב ודבש: כל הנותר. כי בימי חזקיהו נגלו רוב ישראל:

דאתפליגו בית ישראל על דבית יהודה ית מלכא דאתור:
יח ויהי בעדנא ההיא יכלי יי לעם קטרי משרית גבריא דסגיאין כרבוביא וייתינון מסיפי ארעא דמצרים ולעליתי משריתא דאינון תקיפין כדבריתא וייתינון מסיפי ארעא דאתור:
יט וייתון וישרון כולהון ברחובי קרויא ובשקיפי כיפיא ובכל מדברי נעצוציא ובכל בתי תושבחתא:
כ בעדנא ההיא יקטול יי בהון כמא דמתקטיל בחרבא חריפא בסבביא ובמגריא בעברי נהרא במלכא דאתור ית מלכא דבבל וית משריתיה ואף ית שלטוני דבבל כחדא ישיצי:
כא ויהי בעדנא ההיא יקים גבר עגלת תורין ותרין ען:
כב ויהי מסגי טוב משח ייכול שמן ארי שמן ודבש יתפרנסון כל צדיקיא דאשתארון בגו ארעא:

אפרים מעל יהודה את מלך אשור:
יח והיה ביום ההוא ישרק יהוה לזבוב אשר בקצה יארי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור:
יט ובאו ונחו כלם בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים ובכל הנעצוצים ובכל הנהללים:
כ ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים וגם את הזקן תספה:
כא והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן:
כב והיה מרב עשות חלב יאכל חמאה כי חמאה ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ:

ישמעו ויעברו יבלו: והסריך ישמחו: המשביע בטוב ‧ יחיה ז' וסי' ואיש ואשה לא יחיה דוד ‧ והכה דוד את הארץ ‧ ויואב יחיה את שאר העיר דד"ח. יחיה איש עגלת בקר. כי לא יחיה רשע ‧ נשימה גא

תולדות אהרן

בתער השכירה ‧ סנהדרין צה: עגלת בקר. עם נד חולין קלב:

רשי

ימי היל מלך אשור ואף בהם יעשה ליהודה גם וכן מצינו (בדברי הימים ב' כח) שבא מתחלה על אחז דכתיב ויבא עליו תגלת פלאסר ויצר לו ולא חזקו ובימי חזקיהו בנו נעשה הנס: (יח) ישרק ה'. ירמוז להם שיתקבצו: לזבוב. חיילות רבות כזבובים מארץ מצרים יבואו עם סנחריב: יאורי מצרים. לפי שכל ארץ מצרים עשויה יאורים שאין הגשמים יורדים שם אלא נילוס עולה ומשקה: ולדבורה. חיל גבורי' עוקצים כדבורים: (יט) בנחלי הבתות. נחלי עמקים שדות בורים: ובנקיקי הסלעים. למרוב. נקיקי נקרות בצור: ובכל הנעצוצים. מקום הסירי' (שקירין בלע"ז) וכן תחת הנעצוץ יעלה ברוש (לקמן נה): הנהלולים. בתי תושבחתא: (כ) יגלח ה' בתער השכירה. הגדולה וכן גם שכיריה בקרבה (ירמיה מו) ת"י רברבהא יגלח: בעברי הנהר. ביושבי עבר הנהר ובמי הן היושבים במלך אשור את הראש יגלח ואת שער הרגלים לפי שהוא דבוק בתיבה לינקד פתח: תספה. תכלה והתגלחת היא ההריגה והתער היא החרב: את הראש. הוא סנחריב: הרגלים. משרייתיה: הזקן. שלטונייה ורבותינו אמרו גילוח ממש וספת הזקן תריכתה באה הזקן זקן סנחריב כדאיתא באגד' חלק: (כא) יחיה איש וגו'. ולפי שתהא ארץ ריקנית שיבוזו החיילות את הבהמות ובמעט הנותר אתן ברכה: (כב) והיה מרוב חלב. שיעשו ב' הצאן הללו יבוזו בעיניהם החלב ויאכלו החמאה הוא שומן החלב: כל הנותר. הצדיקים הפלטים מחרב סנחריב בשורה גדולה הוא מבשר להם שתזדמן להם פרנסה אחר כל השממון הזה:

והיה

ביאור מהגר"א

את מלך אשור. קאי למעלה יביא ה' את מלך אשור: (יח) לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור. הזכיר מצרים ואשור שמצרים הוא ראש לכל הגליות ואשור תחלת ארבע גליות ואמר זבוב אצל מצרים שהזבוב מטונף ומתועב … וכן מצרים מקור הטומאות … ודבורה (עוקצת ודוכשת) וכן אמר אשור … ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם … (יט) בנחלי הבתות וגו'. שב כאן ד' דברים נגד ד' דברים … בנחלי הבתות … ואשיתהו בתה שיהיו במקומות … ד' כ"ד קרקפתא איסי סלע כו' … והוא אינו אלא מגלה נקיקים ונקיפים שאין בו ירקם: ובכל הנעצוצים. שהוקרים קוצים ושינו רע לבריות … ובליעל כקוץ מונד: ובכל הנהלולים. כתרגומו בתי תושבחתא והוא … כמ"ש … : [כ] בתער השכירה. פי' שאינו דומה חידוד השער כשמגלחין בה … לחידודו כששית שכורה: בעברי הנהר. רצה לומר במי עבריהם שנחרב יפול בחרב בארצו מעבר לנהר ועמו יפלו בבלות המלך מעבר לנהר מזה: את הראש. שער הראש ושער הרגלים והוא כנגד מ"ש חז"ל מ' אלף בני מלכים וס' אלף גבורים וס' אלף אחרי חרב … לפניו ועל אחר שהם אשר אספה: (כא) יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן. לומר שלא ישאר אחרי המוהרים אלא כדי סיפוק ושיהיו עגלת בקר לחרישה וב' צאן … לנחמך וא' ללבוש כמ"ש כבשים ללבושך: (כב) והיה מרוב עשות חלב. כענין שאמרו חז"ל כל … כענין אגדות נמשלו לדבש והלכות נמשלו לחמאה שהוא שמן הרבה ואינו מצוי אלא בתורת רב … כבזל מפני שאין מסכתו סדורה עליו פירוש אלא למד מדיין הרבה אבל שלומד הרבה תורה פנים בפנים

מצודת ציון

(יח) ישרוק. ענין השמעת קול בקבוץ השפתים וכן שרקו ויניעו ראשם (איכה ב'): יאורי. בהורה ת"א נהרא: (יט) בנחלי. ענין עמק וכן ויחפרו עבדי יצחק בנחל (בראשית כו): הבתות. השוממות כמו ואשיתהו בתה (לעיל ה): ובנקיקי. ענינו בין הסלע וכן בנקיק הסלע (ירמיה יג): הנעצוצים. מין קוצים וכן תחת הנעצוץ (לקמן נה): הנהלולים. הם אילני פרק פתוחים ובכוים: (כ) השכירה. מלי עבר. או הוא ענין גדלות והשיבות וכן גם שכיריה

מצודת דוד

ר"ל את מי יעורר לעשות הרע את מלך אשור והוא תגלת פלאסר שצר לו ושחריב הצר לחזקיהו כי כבש כל ערי הבצורות ביהודה זולת ירושלים: (יח) ביום ההוא. ביום בוא סנחריב מלך אשור: ישרוק. ר"ל יעיר לבם: לזבוב. חיילות רבות כזבובים אשר וגו'. כי כל חיל מצרים מקצהו יבואו בעזרת סנחריב: יאורי מצרים. אמר כן לפי שכל ארץ מצרים עשויה יאורים והנילוס עולה דרך שם להשקות השדות: ולדבורה. חיילות גבורים עוקצים כדבורים: (יט) בנחלי הבתות. על כי יהיו רבים לזה יחנו אף במקומות ההם: (כ) ביום ההוא. כאומר אבל אחרית עדי אובד כי ביום ההוא יגלח וגו' והתער הוא משל על החרב והתגלחת על ההרג: השכירה. הוא התער שמוכרין אותה בדמים הוא חדה מאד: בעברי נהר. באנשי עבר הנהר ובמי במלך אשור: את הראש. יגלח את שער הראש ואת שער הרגלים רצה לומר השרים ויתר העם: וגם את הזקן תספה. התער תכלה גם שער הזקן הוא סנחריב כי גם הוא נהרג אח"כ מבניו: (כא) יחיה איש. כל אחד יגדל בביתו עגלת בקר ושתי צאן ומרוב הברכה יהיה די לו בהם: (כב) מרוב

עשות

רשי

יכול להלחם עליה ולמדך שזכות אבות עמדה לו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה ווי (ס"א מי הוא זה שמלך רשע זה אמר להם בן יותם הוא בן עוזיהו הוא אבותיו היו צדיקים לפיכך אי אפשי לפשוט ידי בו הדא הוא ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו בבראשית רבה) : (ב) ויגד לבית דוד : לפי שרשע היה לא הזכיר שמו : נחה ארם על אפרים . נתחבר מלך ארם על מלך ישראל לבא עליך · נחה לשון נקבה על שהמלכות נחה פוסי"ר בלעז לשון וינח בכל גבול מצרים (שמות י) : וינע לבבו · לפי שכבר נלחם בו כל אחד מהם בפני עצמו ויכלו לו שנאמר ויתנהו ה' ביד מלך ארם וגו' (ד"ה ב כח) אומר ויהרג פקח בן רמליה ק"כ אלף איש שניהם בדברי הימים (שם) : כנוע עצי יער קול אילני סרק ישמע יותר מכל אילני פירי כדאיתא בבראשית רבה : (ג) ושאר ישוב בנך . שארית מעט שישובו אלי על ידך והם כנך : אל קצה תעלת. שם המלאכה (תעלת פוסי"ר בלעז) : ברכה . כעין מקוה מים שעושים לדגים : העליונה · במורד ההר ויש ברכה אחרת למטה הימנה בתחתיתו : שדה כובס . שדה שהכובסים שוטחים שם בגדים לנגבם כך תירגם יונתן ורבותינו דרשו נכנע אחז לפני ישעיהו ושם על ראשו אוכלא דקלרי כפה עליו כלי פי' כלי מנוקב של כובסים שמזלפין בו מים על הבגדים : (ד) השמר · שב בשלום כיין על שמריו : זנבות האודים העשנים . יהיו בעיניך כזנבות אודים שכבתה שלהבת שלהם · אודים טיזונ"ש

ישעיה

מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַםִ לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ
וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ׃ ב וַיֻּגַּד
לְבֵית דָּוִד לֵאמֹר נָחָה אֲרָם עַל־
אֶפְרָיִם וַיָּנַע לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ כְּנוֹעַ
עֲצֵי־יַעַר מִפְּנֵי־רוּחַ׃
ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְשַׁעְיָהוּ צֵא־נָא
לִקְרַאת אָחָז אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב
בְּנֶךָ אֶל־קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה
הָעֶלְיוֹנָה אֶל־מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃
ד וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִשָּׁמֵר וְהַשְׁקֵט אַל־
תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ מִשְּׁנֵי זַנְבוֹת
הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה בָּחֳרִי־אַף
רְצִין וַאֲרָם וּבֶן־רְמַלְיָהוּ׃ ה יַעַן כִּי־
יָעַץ עָלֶיךָ אֲרָם רָעָה אֶפְרַיִם וּבֶן־

תרגום

רמליא מלכא דישראל
לירושלם לאגחא קרבא עלה
ולא יכיל לאגחא עלה׃
ב ואתחוא לבית דוד למימר
אתחבר מלכא דארם עם
מלכא דישראל למיתי עלוהי
וזע ליביה ולבא דעמיה
כאשתדיות אילני חורשא מן
קדם רוחא׃ ג ואמר יי
לישעיה פוק כען לקדמות
אחז את ושאר תלמידך דלא
חטו ודתבו מחטאה לסיפי
מזיקת בריכתא עליתא די
בכבש חקל משטח קצריא׃
ד ותימר ליה אסתמר ונוח
לא תדחל ולבך לא יזוע מן
קדם תרין רברביא דאינון
כאודיא מתנניא האלין
בתקוף רגז רצין וארם ובר
רמליהו׃ ה חלף ארי מלך
עלך ארם בישא אפרים ובר

וס' ורבת עליך חית · ורבה תעובה · ורבת משפטה . ורבת חיא על תאדם : ויגד כ"ד וסי' נמסר במסרה רבתא דאמר' בריש תאי תיבורא כשרש נגר : נחת ג' מלעיל וסי' נמסר במלכים חלק ב' סי' ב' · אל קצה ו' דסמיכי בקריאת וסי' נמסר בס' בשלח וביהושע סי' י"ח . בחרי אף ח' בקריאת וסי' ויצא מעם פרעה בחרי אף · ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף · בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו · וברילם אמציהו להגדודי·

תולדות אהרן לקראת אחז ז סנהדרין קד (סנהד' כו) :

רדק

ועשרים אלף ביום אחד ועתה עלו שניהם להלחם עליה : ולא יכול · רצין כי הוא היה פקר המלחמה והוא שהיה עמו פקח , וכן אמר עליה רצין נראה כי הוא העקר , ואמר ולא יכול לו מפני תוקף יהודה וירושלם שהרי הם פחדו שלא יכבשו ירושלם שנאמר וינע לבבו ולבב עמו אלא ולא יכול כי לא רצה האל לתת את ירושלם ביד אויב כי זכות היתה עומדת להם עדין כמו שאמר גם בימי חזקיהו למעני ולמען דוד עבדי עד עת בא עתה ותחרב על ידי נבוכדנצר · ובדרש ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מה ראה הכתוב ליחסו אלא אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא ווי הוא זה שמלך זה הרשע אמר להם הקדוש ברוך הוא בן יותם הוא בן עזיהו אבותיו צדיקים היו לפיכך א"א לפשוט יד בו הדא הוא דכתיב ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו : (ב) ויגד לבית דוד · אמר לבית דוד כי לולי דוד כבר פסקה המלכות מזרעו בעונם ובעון זה המלך שהיה רשע : נחה ארם על אפרים . כמו ויבאו הארבים על הגבים · והגיד למלך כי מחנה ארם עם מחנה אפרים נחה כלומר באו עד קרוב לירושלם ותקעו אהליהם ונחו שם לצור על ירושלם ולהלחם עליה · ואמר נחה לשון נקבה על המחנה או על עדת ארם כמו ותהי ארם ותהי ישראל : וינע לבבו · פחדו מאד כי כבר נכשל לפניהם כי כן כתוב במלכים . וינע מן הקל ונפתחה הנון מפני העי"ן : ואמר עצי יער · שכולם נעים מפני הרוח ואחד מניע חברו שנוגע בו מפני התנועה והנה התנועה רבה מתנועת עץ יחידי מפני רוח כן היו כל אחד מהם פוחדים והאחד מפחיד · ויש דרש קול אילני סרק נשמע יותר מקול אילני פירות לפיכך אמר עצי יער : (ג) ויאמר · ושאר ישוב בנך · שני בנים היו לו לישעיהו שאחד שמו שאר ישוב לאות ולסימן כי שאר יהודה ישובו עוד אחר הגלות ולא כן עשרת השבטים אלא שמו אחר שבעים ועדין לא שבו אף על פי שעתידין לשוב . ועוד כי לא מסרו לגלות יהודה כמו עשרת השבטים . והבן האחר קרא שמו מהר שלל חש בז לאות ולסימן עשרת השבטים שימסרו לגלות קודם שבט יהודה : ודעת יונתן כי שאר ישוב לא היה בן ישעיהו אלא פירוש שאר ישוב אנשים טובים שהיו תלמידי ישעיהו · ותרגם כן ושאר דלא חטו ודתבו מחטאה תלמידך : תעלת הברכה , תעלה היא אמת המים הנמשכת מן הברכה והברכה היא עשויה כבנין אבנים שמי המטר מכונסין בה , ואמר העליונה כי שתי ברכות היו שם וזו היתה העליונה : שדה כובס · שהיו כובסים שם הבגדים לפיכך נקרא שדה כובס , ויונתן תרגם חקל משטח קצריא שהיו מכבסים הבגדים לפיכך נקרא שדה בתעלה והיו שוטחין הבגדים לשמש בזה השדה : (ד) ואמרת · השמר · נקוד מלרע לפיכך פירושו ענין אחר ענין שמרים כלומר שב על שמריך כיין השוקט על שמריו , ויונתן תרגם ענין שמירה כלומר אסתמר , וכן פירש רבינו סעדיה השמר מעשות מלחמה והשקט שלא תירא , והשקט פעל עומד או יוצא פירוש השקט לבך : משני זנבות האודים · האוד הוא עץ שמגדלדין בו האש , ובדברי רז"ל ליטול אוד מבין הגלים ואינו עשוי להדליק אלא שנשרף מאליו מעט מעט כשמגדלדין בו האש תמיד וכשנשרף עד שחוזר קטן שאין ראוי לאוחזו ביד ולגדלד בו האש משליכין אותו נגד אחד והוא עשן ויקרא זנב האוד וחרון האף נמשל לעשן כמו יעשן אף ה' עד מתי עשנת , וכמו שזנב האוד אין בו כח להבעיר דבר אלא שהוא עשן ומעט בני שנים מעט עד שיכלה העשן כן אלו המלכים בחרון אפם אבל אין כח בהם להבעיר ולכלות ובמעט זמן יכלה עשן וישובו להם ויכלו : ובן רמליהו , פירוש עם אפרים כמו שאמר רצין וארם , וקצר שכתוב דבריו וסמך על המבין כי מזכור המלך לוא הדין לעם , וכן אמר בפסוק הבא אחריו : (ה) יען · שזכר ארם ולא זכר המלך :
נפלה

ביאור הגר"א

ונ"ב יש דאוריית' : (א) ולא יכל · כמו ויבא משה ואהרן וכיוצא · ובדרך דרוש ולא יכל מדה"ד להלחם עליו כמו שכתב במדרש שהיה מדה"ד מקטרג והשיב הקב"ה שהוא בן יותם בן עוזיהו שהיו צדיקים גדולים שלא היה בהם שום חטא עכ"ל וז"ש כאן אלו שני המלכים ולא חשב יותר · כי לא נאמר כן באמציה ויואש א"כ חשב אלו השתים לעמוד זכותן נגד רצין ונגד פקח : (ב) וינע לבבו וגו' כנוע עצי היער · המשיל הכתוב תנועת לבבם אל נוע עצי היער והוא ע"ד שאמרו חז"ל שאלו לאילני מאכל מ"מ אין קולכם נשמע והשיבו שכבר נשמעים ע"י פירותיהם ושאלו לאילני סרק מ"מ משמיעים קולם והשיבו כי אינם נשמעים בלא"ה והענין כי אילני מאכל מפני כבדות פירותיהם לא ישובו מפני הרוח אבל אילני סרק מפני קלותם מבלי פירות ע"כ תדפנו רוח כל שהוא וז"ש כאן היו מפחדין מרוח כל שהוא מפני קלותן מן המצות וזהו בחינת כנוע עצי היער והנה הסירים פחיתותן יותר אף מכל עצי היער ואין קולם נשמע בעת גדילתן אלא בעת שרפתן שנשרפים תחת הסיר משמיעים קולם לאמור שראוים לשרפה תחת הסיר ככל עצי כאן ובדמיונם חלוקת אנשים כי יתרון האדם על בע"ח אלא בחכמה וכח השחוק שלא נמצא בשום בע"ח כמותם ובעלי החכמה לא ישמיעו קולם בשחוק כי לכבדות חכמתו אפילו כל רוחות הסיתול שבעולם אין מזיזין אותו ממקומו אבל הכסיל רוח הסיתול וליצנות כל שהוא יתנ' עם לבבו ודעתו למלאות פיו שחוק בקולי קולות ואף כי בשחוק יכאב לב ואש הגיהנם תוקד בפיו משמיע קולו לאמר כי ראוי לשחוק תחת הסיר של גיהנם ככל בעלי החכמה וז"ש שלמה המלך (קהלת ז ו) כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחוק הכסיל : (ג) ושאר ישוב בנך · שבן היה לו נקרא שאר ישוב ע"ש שאר ישוב שאר יעקב שכל בניו נק' ע"ש המאורעות כמ"ש הנה אנכי והילדים כו' : אל קצה תעלת וגו' · כמ"ש חז"ל מ"מ לא מנו את אחז א"ד מפני שהיה לו בושת פנים מישעיה שנאמר צא נא לקראת אחז כו' ואמ"ד אוכלא דקצרי כתף אריפים ותלף ר"ל מפני מה זכה ותיקן מפני שהיה לו בושת פנים כו' ולכן אמר במשל אל קצה תעלת הבריכה כלומר שעכשיו הוא תחלת תיקונו וכיבושו : (ד) השמר והשקט אל תירא · אל ירך · והוא כנגד מ"ש אל ירך לבבכם מפלאות סוסים ואל תיראו מהגפת תריסין ואל תחפזו מקול קרנות ואל תערצו מקול האומות (אנ"ס ביאור הדברים לכוונה נכאן כתבן הכותב בשפת יתר עד אשר קשה עלי לברר האוכל והם כן מאוס שלא לכתוב

מצודת דוד

מושב הוא על אחז לומר שהוא לא היה יכול לעמוד למולם להלחם בעבור העיר : (ב) ויוגד · שהם עלו למלחמה : לבית דוד · הוא אחז ועל שהיה רשע לא רצה להזכירו בשמו : נחה ארם וגו' · ארם עם אפרים חנו אליהם להלחם בהם : וינע · מגודל הפחד נעה לבבו כמו עצי היער שנעים בכח : (ג) אתה ושאר ישוב בנך . גם אתה לך לקראתו גם בנך אשר נקרא שמו שאר ישוב לאות ולסימן אשר שארית יהודה ישובו מן הגלות בימי עזרא : אל קצה וגו' : שם תמצאנו : העליונה · כי שתים היו אחת ממעל ואחת ממטה : שדה כובס · השדה שהיו שוטחים שמה אל מול השמש את הבגדים המכובסים : (ד) השמר והשקט · השמר מעשות מלחמה והשקט לבך אל תירא ואל יבוא מורך בלבבך : זנבות האודים · שהמה כמו האודים האלה שאין בהם כח לבער אלא לעשן כך אין כח בידם לעשות לך מאומה רע רק המה מפחידים : בחרי אף . הבאים בחרי אף : רצין · עכשיו מפרש מי הם האודים : ובן רמליהו . פי' עם אפרים כמ"ש רצין וארם וסמך על המבין : (ה) יען · בעבור מיעץ
מחשבות

מצודת ציון

הנמשכת מהנגב ומתקיים ותרגום של ויעש היא והניב : (ב) נחה · ענין חניה : על אפרים · עם אפרים כמו ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה) : וינע · מל' תנועה : (ג) תעלת הברכה · הברכה היא מקום בנוי באבנים וכסיד ושם מתכנסים המים והתעלה היא החפירה סמוך לה ובעת הצורך ממשיכים לה את המים מן הברכה וכן בתעלת הברכה (מ"ב יח) : מסלת · מל' מסילה והביל : (ד) זנבות · מל' זנב : האודים · הם העצים שמגדלדין בהם האש ליתנו על מקומו ונשרף מעט מעט על ידי החתים בהם והנשאר לסוף קטן ואינו ראוי עוד לאחזו ביד משליכים
אותו

רמליהו לאמר: ו נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקענה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן־טבאל:
ז כה אמר אדני יהוה לא תקום ולא תהיה: ח כי ראש ארם דמשק וראש דמשק רצין ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם: ט וראש אפרים שמרון וראש שמרון בן־רמליהו אם לא תאמינו כי לא תאמנו:
י ויוסף יהוה דבר אל־אחז לאמר: יא שאל־לך אות מעם יהוה אלהיך

רמליהו למימר: ו נסק בארעא דבית יהודה ונחברינון ונשוינון עמנא ונמליך מלכא בגוה ית מן דכשר לנא: ז כדנן אמר יי אלהים לא תקום ולא תהוי: ח ארי ריש ארם דמשק וריש דמשק רצין ובסוף שתין וחמש שנין יבטלון בית ישראל ממלכו: ט וריש אפרים שמרון וריש שמרון בר רמליה אם לא תהימנון במלי נביא ארי לא תתקימון: י ואוסיף נביא דיי למללא עם אחז למימר: יא שאל לך את מן קדם יי אלהך שאל

[illegible]

רדק

(ו) נעלה ביהודה · כמו שהוא רשם יהודה והוא ירושלם . ונקיצנה · נעשה לה מצור עד שיקוצו מכנינו ויפתחו לנו : ונבקיענה אלינו · או נבקיענה כלומר נבקע חומותיה ונכנס בה ונמליך מלך בתוכה על ידינו [illegible]

[illegible]

רשי

מילגי"ם בלעז : (ו) ונקיצנה · נעוררה במלחמה : ונבקיענה אלינו . נשוה אותה עמנו [illegible] שיהיו שוין עם עשרת השבטים במלך אחד : את בן טבאל · מן הטוב אלינו [illegible] טוב על אשר לא טוב בעיני המקום [illegible] רמלא [illegible] בן טבאל בן רמלא : (ז) לא תקום · עצתם [illegible] (ח) כי ראש ארם היא דמשק [illegible]

[illegible]

ביאור מהרי"א

[illegible]

מצודת ציון

[illegible]

מצודת דוד

[illegible]

ארץ יהודה: עמנואל. הוא שבט יהודה שהבטיחו הקב"ה להיות עמהם בימי חזקיהו כדברי הנביאה שקראה שם בנה עמנואל: (ט) רעו עמים. לשון רעהו רעך כת"י איתחברו. התחברו יחד אוכלוסי סנחריב: וחתו. ותשברו: התאזרו וחתו. התאזרו בכל מיני גבור' וסופכם להיות חתים: (י) עוצו. לשון לווי: (יא) בחזקת היד. בהתגבר הנבואה עלי כשהוסיף לדבר עלי בדבר זה כמו שכתוב למעל' ויוסף ה' דבר אלי (לעיל ז) ובלשון זה אמר (יחזקאל ג) ויד ה' עלי חזקה לשון נבואה: ויסרני מלכת וגו'. הזהירני שלא להיות בעצת שבנא הסופר וסיעתו שנקשרו למרוד על חזקיהו כמו שמפורש (בסנהדרין כו) ויש רמז בספר הזה (לקמן כב) לך בא אל הסוכן וגו': ויסרני. כמו וליסרני: (יב) לא תאמרון קשר. אתם סיעתו של חזקיה אע"פ שהם מועטי' מסיעת שבנא לא תאמרו אחרי רבים להטות: לכל אשר יאמר העם הזה: שעם שבנא לפי שהיא קשר רשעים ואינו מן המנין וכן בקשר של עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים: ואת מוראו. העם הזה שהם אומרים לכם לירא מסנחריב ולהשלים עמו: לא תיראו ולא תעריצו. לא תאמרו חזק הוא וכן ת"י לא תימרון תקיף: (יג) והוא מעריצכם. מחזיקכם: (יד) והיה למקדש. אותה עצה שיעץ שבנא ושיעץ פקח להשבית מלכות בית דוד יהיה לסימן פורענות לבא עליהם: למקדש. כמו התקדשו למחר (יהושע ג): ולאבן נגף. שהרגלים נגפים בה לשון מכשול כמו בטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה יג) פן תגוף באבן רגלך (תהלים צא): ולצור מכשול. ר"ל לשון אבן נגף שהצור הוא אבן: לשני בתי ישראל. שבאו להיות לפח ולמוקש לישבי ירושלים ומי הם שני הבתים פקח בן רמליהו וסיעתו ושבנא וסיעתו: (טו) וכשלו בם רבים. ואותן האבנים יכשלו אלו וסיעתם שניהם יפלו ביד

רְחַב־אַרְצְךָ עִמָּנוּ אֵל׃ ט רֹעוּ עַמִּים
וָחֹתּוּ וְהַאֲזִינוּ כֹּל מֶרְחַקֵּי־אָרֶץ
הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ׃
י עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא
יָקוּם כִּי עִמָּנוּ אֵל׃ יא כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה אֵלַי כְּחֶזְקַת הַיָּד וְיִסְּרֵנִי
מִלֶּכֶת בְּדֶרֶךְ הָעָם־הַזֶּה לֵאמֹר׃
יב לֹא־תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכֹל אֲשֶׁר־
יֹאמַר הָעָם הַזֶּה קָשֶׁר וְאֶת־מוֹרָאוֹ
לֹא־תִירְאוּ וְלֹא תַעֲרִיצוּ׃ יג אֶת־
יְהוָה צְבָאוֹת אֹתוֹ תַקְדִּישׁוּ וְהוּא
מוֹרַאֲכֶם וְהוּא מַעֲרִצְכֶם׃ יד וְהָיָה
לְמִקְדָּשׁ וּלְאֶבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל
לִשְׁנֵי בָתֵּי יִשְׂרָאֵל לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ
לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִָם׃ טו וְכָשְׁלוּ בָם

אַרְעָךְ עִמָּנוּ אֵל׃ ט אִתְחַבָּרוּ
עַמְמַיָא וְאִתְבָּרוּ וְאַצִיתוּ כֹּל
דִי בְסִיפֵי אַרְעָא אַתְקִיפוּ
וְאִתְבָּרוּ אַתְקִיפוּ וְאִתְבָּרוּ׃
י אִתְמְלִיכוּ מְלַךְ וְיַעְדֵי מַלִילוּ
פִּתְגָמָא וְלָא יִתְקַיֵם אֲרֵי
בְּסַעְדָנָא אֱלָהָא׃ יא אֲרֵי כְדְנַן
אֲמַר יְיָ לִי בְּמִתְקַף נְבוּאֲתָא
וְאַלְפַנִי מִלְמֵהַךְ בְּאוֹרַח עַמָא
הָדֵין לְמֵימַר׃ יב לָא תֵימְרוּן
מְרוֹד לְכָל דְיֵימַר עַמָא הָדֵין
מְרוֹד וּלְדַחְלְתֵיהּ לָא תִדְחֲלוּן
וְעַל תּוּקְפֵיהּ לָא תֵימְרוּן תְּקוֹף׃
יג יָת יְיָ צְבָאוֹת יָתֵיהּ תֵּימְרוּן
קַדִישׁ וְהוּא דַחַלְתְּכוֹן וְהוּא
תוּקְפְּכוֹן׃ יד וְאִם לָא תְקַבְּלוּן
וִיהֵי מֵימְרֵיהּ בְּכוֹן לְפוּרְעָן
וּלְאֶבֶן מָחֵי וּלְכֵיף מַתְקַל
לִתְרֵין בָּתֵּי רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל
לִתְבַר וּלְתַקְלָא עַל דְאִתְפְּלִיגוּ
עַל דְבֵית יְהוּדָה דְיָתְבִין בִּירוּשְׁלֵם׃ טו וְיִתְקְלוּן בְּהוֹן

תאמרון פ' וסי' נמסר בריש סדר וישלח ובמלכים ב' סי' י"ח.

תולדות אהרן לא תאמרון קשר: סנהדרין כו: והיה למקדש: שם לח:

רדק

מלא רחב של ארץ יהודה כלה, ואמר עמנו אל שהוא שם הנולד נאמר, נאות כי לא תכנס, כלומר אתה עמנו אל שאתה בירושלם בך יעירו כי עמהם האל שמגן שהוא מלך אשור כי ר"ל שאר ארצך תהיה מלאה מהם, ונדרש כמה הם מועות הסרגול א' מה' בכנפיו א' מה' באכלוסי סנחריב מלא רחב ארץ יהודה: (ט) רעו. ענין שבר, שמו תרועם בשבט ברזל, אמר כנגד העמים הנאספים עם מלך אשור שברו ואמר כן פעמי השברים: וחתו. פעל עמד, השברו והאזינו כל מרחקי ארץ כל העמים שבאתם ממרחק ארץ לירושלם האזינו זאת הנבואה כי במחילה השברו ואמר כך השברו: מרחקי. הפ"ס בסגו"ל: התאזרו. התאזרו תחלה, התחזקו למלחמה ואחר כך תשברו, והכפל לחזק הענין ויונתן תרגם רעו מענין רעך ורע אבין אתחברו עממיא ואתברו: (י) עוצו, מה תועיל לכם עצתכם על ירושלם כי תופר, וכן דברכם עליה לא יקום, ולמה כי עמנו אל, ומלת עוצו הצר"י במקום חולם, ויבא בחולם במלי הפ"א כמו גשו הנה בחמלי הפ"א: (יא) כי כה אמר ה'. טעם כי למה שאמר כי לא תקום עצתם על ירושלם, כי כן אמר אלי בחזקת היד כי הוא יהיה מעריצכם שיתן לכם חוזק ותוקף למאמינים בו ולמקדישים שמו, גם יסר אותי שלא אלך בדרך העם הזה המודים במלכות בית דוד מפני מורא שמלכים אלה, ופירוש בחזקת היד בחוזק הנבואה, וכן ויד ה' היתה עלי חזקה, והחוזק בנבואה הוא שירא: במראה הנבואה מראה נוראה ונפלאה, או פירוש דברים והוא יסרני שלא אלך אלא בדרך ה' ולאמר גם כן לאחרים וליסרם ולהוסירם שלא ילכו בדרכי העם המורדים ואומר להם: (יב) לא תאמרון. לא תחשבו ולא תראו זה שתקשרו ותמרדו במלכות בית דוד, וכמוהו שאמרנו אתה אומר, ויאמר לכבוש את דוד, או פי' לא תאמרון איש לאחיו: ואת מוראו לא תראו. מה שהם יראים והם רצין ועתה לא תראו אותם ולא תערצון לא תשימו להם בלבבכם ותהיה מעריצים ושכת כמו שהעם הזה עושים, כי אין להם בא עליכם אם לא ירצה האל, ויש מפרשים נבואה זו בימי חזקיהו שהיו יראים ממלך אשור, ואמר כי שבנא וסיעתו שלימו כאשר עם מלך אשור וכן פירשו רז"ל: (יג) את ה' צבאות. הוא אדון הצבאות מעלה ומטה ובידו הכל ואם תיראו אותו ותקדישו הוא יציל אתכם מצבאות מטה הנלחמים עליכם והוא מוראכם שתיראו אותו לבדו: והוא מעריצכ': והוא יתן לכם עריצות וכח ולא יוכלו אויביכם להרע לכם: (יד) והיה למקדש: מקדש, הוא ארמון ומקום משגב שישגב אדם בו, כמו כי מקדש מלך הוא: ובא אל מקדשו: אמר כי הקב"ה יהיה לשני בתי ישראל לאחד למקדש, והם הבוטחים בו ורוצים במלכות בית דוד, ולאחד לאבן נגף ולצור מכשול: לפח ולמוקש ליושב ירושלם, לאחד מן הבתים היושבים בירושלם והם המואסים במלכות בית דוד ובוחרים במלכות בן רמליהו וי"מ בימי חזקיהו שבנא וסיעתו, וי"מ דיושבין בירושלם: (טו) וכשלו בם. מאבן נגף וצור מכשול אשר יכשלו בם רבים והם המורדים

ביאור מהגר"א

של כנף שהוא חלק עשירית מהכנף היה כרוחב הארץ והיינו כי עשה כנף. הוא עיקר חיזוק הכנף היא חלק עשר וכן אמרו חז"ל שכל המחנה שלו היה רוחב ת' פרסה פירוש הסוסים עם הרוכבים. שהם ת' פרסה והרוכבים היה מ' פרסה והיינו כי הכוכבים הוא עיקר חיזוק המחנה וכן מלא רוחב בל אי"י היה ת' פרסה אבל ארץ יהודה לבד היה מ' פרסה וזה שאמר רוחב ארצך היינו ארץ יהודה וז"ש עמנואל הוא כנוי לכלל א"י כמ"ש כל סדר בארץ ישראל יש לו אלוה: (ט) רעו עמים וחתו וגו'. רצה לומר התחברו אבל אני אומר לכם כי תחתו ואתם אחר כך תתאזרו ואף על פי כן שובו וחתו וכן עצו ותופר כו' ואמר רעו ועצו עצה היינו כי עצה וגבורה למלחמה ואמר רעו והתאזרו על שני התבולות ההתגברות באחד כמה שמתחברים כאחד כו' כמה שכל אחד גבור וגם העצה בשפים באחד שמתיעצים השרים בעצמן באיום התבולות מעשה המלחמה כו' שמיעצים ומדברים אל העם וזה שאמר עוצו עצה ודברו דבר: (יב) לא תאמרון קשר. היינו בדיבור ואת מוראו לא תיראו היינו במחשבה ואמר לא תיראו ולא תעריצו היינו לשני חלקי המחשבה במורא וליבא וכן עד שרי חילוי דליבהא: (יג) את ה' צבאות אותו תקדישו וגו'. רצה לומר לקשור קשר לשמי ה' צבאות כמ"ש וקרא זה אל זה וגו' לשומעם וגו' ואז כל העולמות צריכין להיות בקשר ואמר תקדישו והוא מוראכם והוא מעריצכם היינו עד ג' ראשונות של שמים עשרה מקדישו עד אתה קדוש מוראכם עד כדבר ראשונה ומעריצכם עד אתה גבור: ואת מוראו. שבעה הוא מסירא: (יד) לאבן נגף ולצור. מכשול היינו שני דברים מה שתיראו ומה שתעריצו הוא יהיה לשני דברים לאבן נגף ולצור מכשול: לשני בתי ישראל. עשרת השבטים ויהודה וכן יהיה לפח כו' ליושב ירושלם ואמר והיה כו' על קשר, טעם ושרלו שהיה לאבן כו' וי"ש וכשלו בם כו' רצה לומר באותן האבנים וצור מכשול: (טו) וכשלו בם. עד צור מכשול

מצודת דוד

ויעבר על אמרות: עד צואר יגיע. ר"ל יבוא עד תוך העולם והוא ירושלים ולפי שהמשילו למי הנהר אמר לשון הכנת מים שמוספים אם מגיע אל הצואר: ממות כנפיו. התפשטות מחנהו יהיה מלא רוחב ארצך אתה עמנו אל והוא יהודה שהבטיחם המקום להיות עמם כאשר יורה. שם עמנואל בן העלמה אשה אחת: (ט) רועו. אתם חיל סנחריב שברו עמים ואח"ז תשברו גם אתם: והאזינו וכו'. העמים ממרחק לעזרת סנחריב האזינו אמרי והדלו לכם: התאזרו במלחמה ובסוף תשברו וכפל הדבר לחזק הענין: (י) עצו וכו'. הסיועה מה לעשות ומה בכך כי הלא תופר: דבר וכו'. דברו דבריכם אבל לא תתקיים כי עמנו אל ולא יעזבנו בידכם: (יא) כי כה אמר ה' אלי. מוסב למעלה שאמר עצו עצה ותופר וכן כי כה אמר ה' אני שיופר עצתכם וכו': בחזקת היד. ר"ל יפר עצתם בתוקף יד ובזרוע נטויה כגבור ואיש מלחמה כי יכה כל מולו חרב: ויסרני. גם הוכיח והזהיר אותי שלא אלך בדרך העם הזה והם שבנא וסיעתו שהמה מפחדים מחיל סנחריב ויועצים למרוד בחזקיה מלכם ולהשלים עם סנחריב: לאמר. וכה אמר אלי: (יב) לא תאמרון קשר וכו'. ר"ל עם כי שבנא וסיעתו המה הרוב מול חזקיה וסיעתו והתורה אמרה אחרי רבים להטות מ"מ לא תאמרון להתקשר ולהתחבר לכל אשר יאמר העם הזה בקשר המרד: ואת מוראו. לא תיראו מפחד סנחריב: ולא תעריצו. ולא תחשבו לו בפה העריצות והחוזק לומר עליו שהוא חזק ביותר כאשר יאמרו העם הזה: (יג) אותו תקדישו. ר"ל הסמכו בה' וקדשו שמו: והוא מוראכם. ורק הוא לבד יהיה מוראכם ר"ל לא תפחדו ממי כי אם ממנו יפחדכם: והוא מעריצכם. והוא יתן לכם עריצות וכח מול האויב: (יד) והיה למקדש. המקום ב"ה יהיה לשני בתי ישראל והם חזקיה וסיעתו ושבנא וסיעתו לאחד יהיה לארמון משגב ומגדל עוז להשגב בה. והוא חזקיה וסיעתו כי ינצלו מיד סנחריב ולאחר יהיה לאבן נגף ולצור מכשול והוא שבנא וסיעתו כי אחר השלימו עם סנחריב ויצאו אליו נלכדו כולם: לפח ולמוקש. חוזר למעלה לומר למה יהיה לאחד לאבן נגף וכו' לפי שהוא היה לפח ולמוקש למלך היושב בירושלים והוא חזקיה: (טו) וכשלו בם. באבן הנגף ובצור המכשול יכשלו רבים והם סיעת

מצודת ציון

מל' סתים: כנפיו. מל' כנף: (ט) רועו. ענינו שבירה ורציצה כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב): וחתו. גם הוא ענין שבירה כמו ואת אפרים חתם (לעיל ז'): התאזרו. התחזקו כי האזור במתניו הוא מחזק ומזרז ביותר: (יב) קשר. ענין אגודה אחת: תעריצו. ענין תוקף כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (יד) למקדש. ענינו ארמון משגב וכן כי מקדש מלך הוא (עמוס

רַבִּים וְנָפְלוּ וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃
טז צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמֻּדָי׃
יז וְחִכִּיתִי לַיהוָה הַמַּסְתִּיר פָּנָיו מִבֵּית יַעֲקֹב וְקִוֵּיתִי־לוֹ׃
יח הִנֵּה אָנֹכִי וְהַיְלָדִים אֲשֶׁר נָתַן־לִי יְהוָה לְאֹתוֹת וּלְמוֹפְתִים בְּיִשְׂרָאֵל מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת הַשֹּׁכֵן בְּהַר צִיּוֹן׃
יט וְכִי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל־הָאֹבוֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהְגִּים הֲלוֹא־עַם אֶל־אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל־הַמֵּתִים׃
לְתוֹרָה וְלִתְעוּדָה אִם־לֹא יֹאמְרוּ

סגיאין ויפלון ויתברון ויתצדון ויתאחדון׃ טז נביא טר סהדותא לא תסהיד בהון ארי לא מקבלין חתום וטמר אוריתא לא צבן דילפון בה׃ יז אמר נביא על דא צליתי קדם יי דאמר לסלקא שכנתיה מדבית יעקב ובעיתי מן קדמוהי׃ יח הא עד דאנא קים ועולימיא דיהב לי יי יתקימון בנא אתין ומופתין דאמירן למיתי על ישראל דאם יחזון ויתובון תתבטל גזירתא די גזרא עליהון דיגלון מלאתחזאה קדם יי צבאות די שכנתיה בטורא דציון׃ יט וארי יימרון לכון עממיא דאתון ביניהון תבעו מן בדין ומן זכורו דמנצפין ודמנהמין הלא כן אורח עממיא פלחי טעותא עמא מן טעותיה תבעין חיא מן מיתיא׃ כ כדין תימרון להון לאוריתא דאתיהיבת לנא וסהדו אנחנו

חתום ד' מלאים בליש' ופי' והעד עדים • חתום תורת בלמודי • וביד כל אדם יחתום . ונחתום בטבעת

תולדות אהרן צור תעודה • שם קג זוכר נו אמר : וחכיתי מגלה כז (סנהדרין צז) : אל האובות • סוטה יב: ולתעודה • זוכר אמר :

רדק

המורדים הם חושבים להמלט במרדם והם יפלו בתוך המוקש וילכדו : (טז) צור תעודה • צר כשקל סוב כתבנותו פעמו ענין קשירה • כמו ותפוינה צרורות • ומכוקשים ומצוררים, וצור מקור, וכן חתום והוא דברי הנביא, אמר אין לי אלא לצרור ולחתום התורה בלמודי כלומר עם לומדי שלא ידאגו אחרים אלא התלמידים כי האחרים אינם רוצים לא לראות ולא לשמוע דברי תורה, ואמר שהוא כן קוב שיצרור אותה אדם ויחתמנה ולא יזכר אלא עם התלמידים כי האחרים אם אזכור להם או אראה להם דברי תורה ולא יעשו הנה עתם כפול אחר האוסרה, ולמודי הם שאר התלמידים, וכן כל מין למודי ה' למוד מדבר, ויש מפרשים כי הוא דברי האל ויהיה צור וחתום צווי וכן תרגם יונתן, ופי' צור כמו נצר סור סהדותא וגו' : (יז) וחכיתי • לפירושנו יהיה זה הפסוק נקשר עם אשר לפניו, ולפירוש האחר יהיה זה דברי הנביא ואמר לפניו דברי האל וכן תרגם יונתן, ואמר וחכיתי לה' כל זמן אני מחכה לה' אפילו בעת שמסתיר פניו מבית יעקב : וקויתי לו • כפל ענין במ"ש : וחכיתי • בחיר"ק עי"ן הפעל, וקויתי בצר"י : (יח) הנה אנכי • מעשים שעשיתי לאות כמו כתיבת הגליון וקריאת שמות הילדים שאר ישוב ומהר שלל חש בז מעם ה' לאות לא עשיתי דבר מעצמי אלא הכל נאמר לי מעם השם לאות השוכן בהר ציון והוא יושיענו מיד מלך ארם ומיד מלך אשור, ואלה הדברים היה אומר הנביא לתלמידים היושבים לפניו, ואמר להם גם כן : (יט) וכי יאמרו אליכם • כי יאמרו אליכם העם הזה דרשו אל האובות והידעונים כמו שאנו עושים שלא יראו כי הם מצפצפים ומהגים, א"כ ראוי לדרוש מהם ולהאמין בהם, אתם תאמרו להם הלא עם אל אלהיו ידרוש אפי' אותם שדורשים אל אלהים אחרים כל עם ועם דורש אל אלהיו יש שעושה אלוה בחמה ויש שעושה בלבנה ויש שאר הככבים וכל אלה הם חיים ויש בהם כח אף על פי שאין ראוי לדרוש מאותם כי הכח לא להם מאשר יתברך והוא אדון הכל ואליו ראוי לדרוש, אבל זה שאתם אומרים לנו שנדרוש אל האובות ואל הידעונים וזו דבר שאין הדעת סובלו כי הם מתים, ואיך נדרוש בעד החיים אל המתים כי המתים אינם יודעים מאומה והמצפצף הוא דרך מרמה למתעסקים בהם, ויונתן תרגם וארי ימרון עממיא וגו' : (כ) לתורה ולתעודה • שבועה כאדם שאומר בתורה

רשי

ביד שונאיהם פקח נהרג שהרגו הושע וי' השבטים נפלו ביד סנחריב ושבנא יצא מירושלים בשעלה סנחריב מעליה לילך על תרהקה מלך כוש מסף שבנא וסיעתו והלך לו : (טז) צור תעודה . כל זה מן הנבואה שנאמרה למעלה כי כה אמר ה' אלי ועוד זאת אמר לי צור תעודה לשון העדותי בכם היום לשון התראה קשור התראה וחתום התורה על לב לימודי תלמידך ויראי שמים הנקראים לימודי ה' ואם תאמר אין לשון קשירה נופל בלימוד תורה נופל הוא בו שנאמר קשרם על לבך תמיד (משלי ו) : (יז) וחכיתי לה' : אמר ישעיה אני אחכה לה' המסתיר פניו מן השבטים קויתי לו לאמת דברי אלה ולהושיע את בית דוד : (יח) הנה אנכי והילדים וגו' לאותות . לשני אותות פורענות פקח כמו שנקרא הילד מהר שלל חש בז ותשועת בית דוד כמו שנקרא הילד עמנו אל וזהו הישוב כענין לפי פשוטו ומדר' אגד' בבראשי' רבה על אחז שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו תינוקות של בית רבן תורה אמר אם אין גדיים אין תיישים אם אין צאן אין רועה . אגרום לו לסלק שכינתו אמר לו הנביא כל מה שאתה קושר התעודה וחותם התורה לסותמה שלא תמצא בישראל לא יועיל לך : (יז) וחכיתי לה' המסתיר פניו וגו'. אין לך נבואה קשה כאותה שעה שאמר משה (דברים לא) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ואף בו ביום הבטיחם וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו (שם):(יח) הנה אנכי והילדי' וגו'. הם תלמידים שהיו חביבין עלי כבנים יהיו לאותות ולמופתים שתתקיים תורה בישראל על ידם : (יט) וכי יאמרו אליכם אמר רבי סימון בארה אביו של הושע בן בארי נבא שני מקראות הללו ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בישעי' וניבא אותם לגלות עשרת השבטים כשהגלה סנחרב לראובני ולגדי (והגלוהו עמהם) כמה שנאמר (ד"ה א ה) בארה בנו נשיא לראובני הוא אשר הגלה תגלת פלאסר:וכי יאמרו אליכם.האובות: דרשו אל האבות וגו' המצפצפים והמהגים. לשון נגאי היא שאף הדבור אין בהם אלא כעופות הללו שמצפצפין בקולם לשון ליפלוף והגה נופל בעופות כסוס עגור כן אצפצף (לקמן לח) אהגה כיונה וכן מליצו לשון ליפליף בקול נמוך שנאמר (לקמן כט) והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף : הלא עם אל אלהיו ידרוש . זו תהא תשובתכ' הלא עם כמונו אשר לו אלהים כאלהינו אל אלהיו ידרוש שמא תאמרו לנו להיות כמותכם לדרוש לצרכי החיים מן המתי' : (כ) לתורה ולתעודה . מחובר למעלה הימנו שמא נדרוש אל המתים לתורה ולתעודה בעד החיים להורות לנו מה נעשה כל זה לפי המדרש . ולפי פשוטו יש לפתור וכי יאמרו אליכם וגו' . נגמר נבואתו הוא שאמר ויסרני מלכת בדרך העם הזה והוכיחו הקב"ה לנביא ולסיעתו של חזקיה כשיאמרו אליכם שבנא וסיעתו שירצו את

ביאור מהגר"א

מכשול ונפלו עד אבן נגף נופלים עליו ונשברו נגד למקדש היינו מקום מוכן וכאן מוכן לפורענות ונוקשו נגד למוקש ונלכדו נגד פח : (טז) צור תעודה • הוא צווי להם אל הנביא תעודה הוא דבר הנבואה והתורה הוא תורת משה ופי' צרור שלא יבינו אותם שאין ראוין לידע ופירש חתום תורה בלימודי באותן שראוין לידע חתום שיבינו הם ולא אחרים : (יז) וחכיתי לה' • היינו כמ"ש אסתירה פני מהם והסתר פנים היינו כמ"ש והאבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר • פירוש אף פה שיבינו לא יבינו ראשין לגלות ויהיה בהסתר וז"ש בינת נבוניו אף שמחכין כמה שנאמר בזוהר לאינון דמחכין לאורייתא וכמ"ש יעשה למחכה לו וז"ש וחכיתי לה' המסתיר פניו : (יח) הנה אנכי והילדים • פירוש יתקיים התורה על ידי אנכי ועל ידי ילדי והילדים הם ב' עמנואל ושאר ישוב ועל ידי אנכי יתקיים התעודה בסוד הדעת וכמ"ש ה' אלהים נתן לי לשון למודים לדעת ועל ידי הילדים יתקיים התורה בלמדי וזה שני' לאותות ולמופתים • שבלמודי ה' כל האותות והמופתים בסוד כל המוכר על הפקודים וז"ש מעם ה' צבאות השוכן בהר ציון ה' צבאות היינו צבאות מעלה ומטה כמו שכתוב וכל צבאם השמים וצבאם והארץ וצבאם וכמו שנ"ל הוא מקום הכנים כמ"ש ותתפלל חנה ותאמר ה' צבאות ומשם מתקבלין אל ציון כמ"ש כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם . והשכן בהר ציון נגד אנכי ונגד התעודה כי הר ציון היא המחבר שמים וארץ ומחבר שני צבאות והם מונחים השני אותות אנכי ה' : (יט) וכי יאמרו • רצה לומר הכשדים דרשו אל האובות היינו אחר שהתעודה צרורה והתורה חתומה והאובות וכו' גלוים וקלם לנמצא המצפצפים היינו האובות ואינו אלא לפטון וההגים היינו הידעונים שהוא בפיו וכמו שכתוב כי שנם אפיו ילא ואני אחרי כנגד שנים תעודה ותורה וכנגד אנכי והילדים : הלא כל עם שבד את אלהיו אע"פ ידרוש אל המתים ואתם כן גם אתם ; (כ) לתורה ולתעודה • (לשון שמים ברלוי

מצודת ציון

(עמוס ז') ; נגף • ענין הכאה : (טו) ונוקשו • ויפלו במוקש : (טז) צור • ענין קשירה כמו צור מים בשמלה (משלי ל) : תעודה • ענין התראה ע"ש שדרך להתרות בעדים לבל יכחישו והתורה נקראת כן על שהיא מלאה מהתראות ואזהרות : חתום • ענין סגירה כמו הספר החתום (לקמן כט) : בלמדי • ר"ל בתלמידים וכן וכל בניך למודי ה' (לקמן נד) : (יז) וחכיתי • ענין תקוה כמו אשרי כל חוכי לו (לקמן ל) ; (יט) האובות • המעלים את המת לשאול ממנו עתידות : והידעונים • המכניסים עצם חיה ששמה ידוע והעצם מדבר ע"י כישוף : המצפצפים • כן נקרא השמעת קול העוף כמו ופוצה פה ומצפצף (לקמן י) : והמהגים • כן נקרא השמעת קול היונה כמו אהגה כיונה (לקמן לח) : (כ) לתורה • הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו כבבא : ולתעודה • כן נקראת התורה עם שאמר לתורה אמר גם לתעודה

מצודת דוד

סיעת שבנא , ונפלו וגו' • כפל הדבר במ"ש לחזוק הענין : (טז) צור תעודה : אולם קשר התעודה וכפל במ"ש ואמר חתום התורה בלב התלמידים למען לא ישכחו אותה כי לולי זאת לא אסיס להם למקדש ולרמון עמנג : (יז) וחכיתי לה' . כהסיתו לדבר דבר ה' אמר אקוה לה' שבן יהיה עם כי עתה הוא המסתיר פניו מבית יעקב הם עשרת השבטים אבל יסתיר פניו מבית יהודה אם ישמרו התורה : וקויתי לו . כפל הדבר במ"ש לחזוק הענין : (יח) הנה אנכי : רצה לומר הנה המעשה שעשיתי אנכי והוא כתיבת הגליון ושמות הילדים אשר נתן לי ה' והם שאר ישוב ומהר שלל חש בז המה לאותות ולמופתים בישראל רצה לומר לרמז על הקורות אותם דעו שהכל נאמר מעם ה' וכו' ולא מלבי נעשו הדברים : (יט) וכי יאמרו אליכם . ואם המסיתים יאמרו אליכם דרשו הדבר אל האובות ואל הידעונים והם יגידו לכם את האמת כן הוא כי יפתו אתכם לומר הלא תראו שהם מצפצפים ומהגים וא"כ יש ממש בהם ויוסיפו עוד לומר הלא כל עם מאומות דורש אל אלהיו עכ"ז בעד דברי החיים ידרשו אל המתים רצה לומר ישאלו באובות לדעת אם האמת הוא כדברי החיים ולא יחשבו זאת לעון ולמכחים באלהיו ומדוע לא תעשו כמוהם ; (כ) לתורה ולתעודה • ר"ל הריני נשבע בתורה אם לא יאמרו המסיתים

דבר

רשי

(כג) והיה ביום ההוא. אשר תהיה הארץ שממה יהיה מקום שהיו שם לפני בא חיילות: אלף גפן. שוות אלף כסף יהיו לשמיר ולשית כי ינותום בעליהם ובורחין והם מעלות קימשונים והולעים ועקרבים: (כד) בחצים ובקשת יבא שמה. כל הרוצה ליכנס לתוכו יהא צריך קשת וחצים בידו למלט עצמו מחיות רעות ונחשים ועקרבים: (כה) וכל ההרים. אשר שם שדות לבן לתבואה: אשר במעדר יעדרון. היא כמין מריש שקירין פשויי"ר בלעז: לא תבא שמה יראת שמיר ושית: כי בהם יתעסקו לזרוע תבואה למאכל שאי אפשר בלא התבואה אבל הגפנים יהיו לבז כי אותו הדור של חזקיה ישובו אלי לעסוק בתורה ולא לשתות יין וכן היתה כדאיתא בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו איש שלא היה בקי בהלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה כל מקום וגומר הוא שנאמר (משלי כה) אשר העתיקו אנשי יחזקיהו מלך יהודה: והיה למשלח שור. שם ירעו בהמותיהם מרעה שמן: (א) גליון. מגילה: בחרט אנוש: במכתב כתב אשר ירוץ כל אנוש הקורא בו אפי' אנ"ש כל שהוא ואפילו אינו חכם וכן ת"י כתב מפרש: למהר שלל. לבא סנחרב ולשלול את כל הון עשרת השבטים ולהחיש לבוז נבוכדנצר אחריו את צדקיהו ודורו: (ב) ואעידה לי. גם באותן הימים בימי יהויקים על אותו פורענויות שני עדים נאמנים האח' לבשרם רעה העתידה לבא עליהם אוריה הכהן שהרגו יהויקים שנאמר (ירמיה כו) וגם איש היה מתנבא בשם ה' אוריה בן שמעיה מקרי' היערי' ויתנבא על העיר הזאת ועל המקום הזה את כל דברי ירמיה: ואת זכריה בן יברכיה בשנת ב' לדריוש עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלי' (זכריה ח) אוריה' סימן לזכריה אם תראו שתתקיים נבואת אוריה תהיו מצפים שתתקיים נבואת זכריה כשם שהעדותי בשל סנחרב עמוס וישעי' עמוס לפורענותן של עשרת השבטי' וישראל גלה יגלה (עמוס ז) וישעיה (לקמן לג) להבטחתו של חזקיהו כשימלוך: (ג) ותלד בן: הוא הבן עצמו שקראה הנביאה עמנו אל על שם שהיה הקב"ה בעזר

נביא / תרגום

23 בג וְהָיָה֙ בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא יִהְיֶ֥ה כָֽל־
מְק֛וֹם אֲשֶׁ֥ר יִֽהְיֶה־שָּׁ֖ם אֶ֣לֶף גֶּ֑פֶן
בְּאֶ֣לֶף כָּ֔סֶף לַשָּׁמִ֥יר וְלַשַּׁ֖יִת יִֽהְיֶֽה׃
24 כד בַּחִצִּ֥ים וּבַקֶּ֖שֶׁת יָ֣בוֹא שָׁ֑מָּה כִּֽי־
שָׁמִ֥יר וָשַׁ֖יִת תִּהְיֶ֥ה כָל־הָאָֽרֶץ׃
25 כה וְכֹ֣ל הֶהָרִ֗ים אֲשֶׁ֤ר בַּמַּעְדֵּר֙ יֵעָ֣דֵר֔וּן
לֹֽא־תָב֣וֹא שָׁ֔מָּה יִרְאַ֖ת שָׁמִ֣יר וָשָׁ֑יִת
וְהָיָה֙ לְמִשְׁלַ֣ח שׁ֔וֹר וּלְמִרְמַ֖ס שֶֽׂה׃
ח א וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֵלַ֔י קַח־לְךָ֖
גִּלָּי֣וֹן גָּד֑וֹל וּכְתֹ֤ב עָלָיו֙ בְּחֶ֣רֶט אֱנ֔וֹשׁ
לְמַהֵ֥ר שָׁלָ֖ל חָ֥שׁ בַּֽז׃ ב וְאָעִ֣ידָה לִּ֔י
עֵדִ֖ים נֶאֱמָנִ֑ים אֵ֚ת אוּרִיָּ֣ה הַכֹּהֵ֔ן
וְאֶת־זְכַרְיָ֖הוּ בֶּ֥ן יְבֶרֶכְיָֽהוּ׃ ג וָאֶקְרַב֙
אֶל־הַנְּבִיאָ֔ה וַתַּ֖הַר וַתֵּ֣לֶד בֵּ֑ן וַיֹּ֤אמֶר

וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהוּא יְהֵי כָל
אֲתַר דִיהוֹן תַמָן אֲלַף גוּפְנִין
שָׁוַן בְּאַלַף מְנַן כְּסַף לְהוּבָאֵי
וּבוּר יְהֵי׃ כד בְּגִירִין וּבְקַשְׁתָּן
יְהָכוּן לְתַמָן אֲרֵי הוּבָאֵי
וּבוּר תְּהֵי כָל אַרְעָא׃ כה וְכָל
טוּרַיָא דְבֵית יְהוּדָה דִי בְּמַעְדֵר
יִתְפַּלְחוּן לָא תֵיעוּל לְתַמָן
דַחֲלַת הוּבָאֵי וּבוּר וִיהֵי לְבֵית
אַרְבָּעָה בַּקְרָן דְתוֹרִין וּלְבֵית
מַשְׁרֵי עֶדְרִין דְעָן׃ א וַאֲמַר יְיָ לִי
סַב לָךְ לוּחַ רַב וּכְתוֹב עֲלוֹהִי
כְּתַב מְפָרַשׁ טוֹחִי לְמִבַּז בִּזָּא
לְמֶעְדֵי עֲדָאָה׃ וְאַסְהֵיד קֳדָמַי
סָהֲדִין מְהֵימְנִין יַת לְוָטַיָא
דַאֲמָרִית לְאַיְתָאָה בִּנְבוּאַת
אוּרִיָּה כַּהֲנָא וְהָא אָתוֹ אַף כֵּן
כָּל נֶחָמָתָא דַאֲמָרִית לְאַיְתָאָה
בִּנְבוּאַת זְכַרְיָא בַּר יְבֶרֶכְיָה אֲנָא עָתִיד לְאַיְתָאָה׃ ג וְעָלִית לְוַת נְבִיאֲתָא וְעַדִיאַת

מסורה

בג כל־ג' אשר תיבותם. כד כי ג'. כה ג'. ג'. ג'. ב ל'. ג' כ"ח סיפר' כ'. ג ב' ז' בטעם בלא מקף וסתח.

שקים במתנינו. הוא את נפשו יחיה. בחרט חד. בן י"א זוגין חד מלרע וחד מלעיל נסב ב' בריש תיבות וסי' בדמעות האכלתם לחם דמעה. בדמעות כלו בדמעות עיני ז בחיין ושאר חיותא העדיו. בחיין ומשך אבירים בכחו. בחרט ויקח מידם ויצר אותו. ודין. במדינות ושאר היהודים אשר במדינות איכה ישבה בדד. במצולה המה ראו מעשה ה'. במצולה ראיתי הלילה והנה איש. בממלכה וסכסכתי מצרים במצרים. בממלכה הנה עיני ה' אלהים בממלכה. בסבך יודע כמביא למעלה בסבך. בסבך וישא אברהם את עיניו. בסירות נשבע ארני ה' בקדשו. בסירות ויבשלו את הפסח. בנגע תשמר בנגע הצרעת. בנגע וראה הכהן את הנגע בעור. בשאת והובא את בריו בשבעות. בשאת וראה הכהן והנה שאת. בתנור בשברי לכם מטה לחם בתנור כל המנחה אשר תאפה. מלעיל ומינגו.

תולדות אהרן כל מקום. סנהדרין לד: וכל ההרים (שיר מג): ואעידה לי. מכות כד

רדק

ישראל, ואמר כי הנותרים יהיה להם שבע גדול בימי חזקיהו: [כג] והיה. הפסוק כמו הפוך. וככה פירושו, כל מקום אשר הוא עתה לשמיר ושית אחרי שיבורו מהרן יכולין לעובדן מפני המלחמה יהיה מעובד בו, כאלו אמר אשר הוא עתה לשמיר ולשית וכתושו רבים, ואמר כי אותו המקום יהיה עבוד ביום ההוא עד שאלף גפן בו ישוו אלף כסף שיהיו פרי מבורך ומוליא הרבה ופרי טוב: [כד] בחצים יבא שמה. עתה בא שמה מי שירצה לבא בחצים ובקשת מפני המלחמות לפיכך היה עתה כל הארץ שמיר ושית שאינם עובדים מפני המלחמה ותפלם שמיר ושית: (כה) וכל ההרים. והם ההרים שהם בישוב שנעבדו, גם ההרים בימי חזקיהו לא תבא שמה יראת שמיר ושית כמו שהוא עתה, כי יעדרון במעדר ולא יהיו יראים שיפלם שמיר ושית גם אבל יהיו למשלח שור ולמרמס שה פירשו בהם הבהמות ולא יחושו מרוב התבואה, על דרך משלח רגל השור והחמור ומעדר הוא שם הכלי שחופרין בו: יעדרון. יחפרון: (א) ויאמר ה' אלי. גליון. פירוש אגרת, וי"מ לוחי ובאמרו גדול והוא לא צוה לכתוב בו אלא ארבע תיבות אולי היו דברים רבים והיה ענינם זה למהר שלל חש בז או לא היו אלא ארבע תיבות אלה, והגליון היה גדול למשל על ארץ ישראל כמו שהיה הגליון גדול והכתב בה מעט כן היתה ארץ ישראל רחבת ידים והיושבים בה מעט שגלו עשרת השבטים והיתה הרבה רונם, ופירוש בחרט אנוש, לפי שהיה זה במראה הנבואה אמר לו שיכתוב זה בחרט אנוש כלו' שלא יחשוב כי זה שאמר לו לכתוב במראה הנבואה לבד אלא שיעשה כן ממש בעבור הנבואה שעליו יכתוב זה בחרט אנוש כי אותו שהוא נכתב בחרט אנוש במראה הנבואה אינו בחרט אנוש כי אינו מעשה ממש כמו שהלך ישעיהו ערום ויחף ולקח הושע אשת זנונים והעביר יחזקאל תער על ראשו ועל זקנו כל זה היה במראה הנבואה, לפיכך אמר לו וכתוב עליו בחרט אנוש למהר שלל חש בז, והמלות האלה כפל ענין במלות שונות, והכפל לחזק הענין ולמהרו, ויונתן תרגם בחרט אנוש כתב מפרש: (ב) ואעידה לי. א"ה הם דברי הנביא וא"ע שלא זכר כתיבת הגליון ידוע הוא כי כתבו כמה שאמר לו האל, ועוד שהם בו ואף על פי שלא ראינו שאמר לו האל שיעיד עליו עדות כלומר הכתוב בו העדים שהיה נבואה זו כתובה והתומם כי כן עתידה להיות בקרוב, ואוריה נתנבא בימי יהויקים וזכריה בשנת שתים לדריוש, ואף על פי שהניחם היו בימי ישעיהו, ודעת רבותינו ז"ל שלא היו בזמן אחד שאמרו ובי מה ענין אוריה אצל זכריה אלא אוריה נתנבא פורענות ציון בדם תחרש וזכריה נתנבא נחמות עוד ישבו זקנים וזקנות וגו', נבואות אוריה עדות לנבואת זכריה כשם שנתקיימה נבואת אוריה כך תתקיים נבואת זכריה, ולדעתם יהיה ואעידה לי דברי האל יתברך, וכן תרגם יונתן ואסהיד קדמי סהדי וגו': (ג) ואקרב אל הנביאה: הוא אשתו וקראה נביאה לפי שהיתה אשת נביא, ובני דברים פעיד בענין זה כשיבה הגליון והבן שנולד ליעשיהו

ביאור מהגר"א

במקום אחד ועבירה במקום אחר וא"ש והיה מרוב עשות חלב וכו' כשילמוד הרבה יוכל לסוגיא הדין לאמיתו: (כג) יהיה כל מקום אשר כו'. וזו גודל הנס אף שיהיה מקום אלף גפן כו' מחמת עזיבת הארץ ושממותיה מ"מ ההרים אשר במעדר וכו' למשלח וכו' שירעו בה ויהיה הרבה חלב ותאלה: ואמר אלף. גפן באלף כסף. ענין שהוא יקר מחמת טובו ומחירו רב כי עדיים מאד יקר מחמת טובו וחיבורית הרבה יקר מחמת מחירו: לשמיר ולשית שביזיהם יספרו ויסכנו חיות ואחלי עפר המזיקין וא"ש יראת שמיר ושית וא"ש בחצים ובקשת כו'. ואמר כאן גפן. כי היין יש שותהו וטוב לו אבל בגפן אמרו שנביא המשהם לו: [כד] בחצים ובקשת יבא שמה כי שמיר ושית. היינו כי שמיר הוא קוצים קשים כברזל ושית הם שיש להם עוקצים חדים בלתי יקרב איש אליהם ד"ב בחצים היינו מרחוק היינו במקום שיש שלא יוכל לקרב אליהם: ובקשת יבא שמה. היינו במקום שמיר: [כה] וכל ההרים. אשר במעדר וגו'. היינו לתבואה והוא ההכרח לא תעזוב הארץ מהם ויתעסקו בה ע"כ לא תבוא שמה יראת שמיר ושית: והיה למשלח שור ולמרמס שה. היינו עגלת בקר וכו' אלו שאמורים למעלה שיאכלו גדל לסכרתי, והענין הוא למשל אל בני פיטות שילך היינו תלמוד כעשר והוא אוכד ומרי נפש שאלוני אוכד כי כל כלים לא יעובון, והכעסתי מרי נפש, וא"ש תנו שכר לאוכד (אג"ם אפשר ר"ל מפני שכל כלים לא יעובון ע"כ כלעיטיו (גרשע כו') ויין למרי נפש והם כנגד שמיר ושית (אג"ם אפשר שמעיין לא כבחינתם כאמור לעיל כמו שבשים לא יקרב איש אליהם כי אם יתחק בן שאלוני אל תקרב אל פתח ביתה וגו' לא ינקה כל הנוגע בה] וא"ש אלף גפן כו' לשמיר ולשית אשר היינו תנו שכר לאוכד כו'. וכל ההרים אשר במעדר פי' שא"ח שעוקרין הרים שנקראו הרים הרמים ועוסקים תמיד בתורה לא תבא; בהם יראת שמיר ושית (אג"ם אפשר לא כיון השומע והגראה מדעתו לפרש ע"ד מ"ש הז"ל בינעות שנים מסכתת עון, וא"ש ההרים ויעדרון ל' רבים במעדר היינו שתי ההרים מעלת התורה ומעלת ד"א, והנכים אם יעשו ביגיעה לא תבא שמה יראת שמיר ושית]: למשלח שור. היינו פ"א יקראו בעלי תריסין בעלי קרנים. ולמרמס שה. אלו בעלי אגות הסולכים בעקבי הצ"ח לעשות כמותן (אג"ם כמ"ש ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים): (א) גליון גדול כו' בחרט אנוש. פי' של אדם תלוה שכותב אותיות גדולות מפני דרכו לכתוב

מצודת דוד

מחמת רוב עשיית החלב לא יחוש על החלב ויאכל החמאה: כי חמאה וכו'. מרוב כל: (כג) באלף כסף. הנמכר באלף כסף: לשמיר ולשית. לא יעבדו הגפנים והקוצים יצמחו שם ר"ל לא יחושו על היין כי דורו של חזקיה הרבו לעסוק בתורה וחדלו מן היין: (כד) בחיצים ובקשת. הרוצה ליכנס שמה יהיה צריך לכלי זיין למלט נפשו מהחיות השורפות אשר ישכנו שמה על כי לא יהיה שם דריסת רגלי אדם: (כה) וכל ההרים וכו': ר"ל אבל שדות התבואה הנעדרים בכלי מחרישה: יראת שמיר. ר"ל לא יפחדו פן יגדל שם קוצים ושם הוא מועיל וא"א להיות בלא תבואה: למשלח שור. בהמתם ירעו שם ויאכלו ברצונם וירמסו ברגליהם ולא יחושו כי יגדל הרבה תבואה: ח (א) בחרט אנוש: לפי שהיה זה במראה הנבואה אמר לו שיכתוב זה בחרט אנוש במעשה ממש ולא במראה הנבואה לבד: למהר שלל. ר"ל למלאות הגליון במאמרים שיהיו מורים על מהירות בוא זמן הבזה של שמרון הבזה הוא זמן השלל פן להמשך ועל מהירות בוא זמן הבזה של שמרון: (ב) ואעידה. אלה דברי

מצודת ציון

שכירים בקרבה (ירמיה מו): תספה. ענין כליון כמו ספו תמו (תהלים עג): (כג) לשמיר ולשית. שמות מיני קוצים: (כה) במעדר יעדרון. שנחפרים בכלי חפירה וכן לא יעדר [לעיל ה]: ולמרמס. ענין דריסה ברגל: (א) גליון. הוא מלשון מגילה ונקרא ע"ש שהוא כמו וכגדי ערומים תפשים [איוב כב] והדומים: בחרט. ענינו עט וקולמוס ודומה לו ויצר אותו בחרט (שמות

יְהוָה אֵלַי קְרָא שְׁמוֹ מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז׃ ד כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע הַנַּעַר קְרֹא אָבִי וְאִמִּי יִשָּׂא ׀ אֶת־חֵיל דַּמֶּשֶׂק וְאֵת שְׁלַל שֹׁמְרוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ ה וַיֹּסֶף יְהוָה דַּבֵּר אֵלַי עוֹד לֵאמֹר׃ ו יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֵת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהֹלְכִים לְאַט וּמְשׂוֹשׂ אֶת־רְצִין וּבֶן־רְמַלְיָהוּ׃ ז וְלָכֵן הִנֵּה אֲדֹנָי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם אֶת־מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶת־כָּל־כְּבוֹדוֹ וְעָלָה עַל־כָּל־אֲפִיקָיו וְהָלַךְ עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו׃ ח וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר עַד־צַוָּאר יַגִּיעַ וְהָיָה מֻטּוֹת כְּנָפָיו מְלֹא

וִילֵידַת בַּר וַאֲמַר יְיָ לִי קְרִי שְׁמֵיהּ מוֹחִי לְמִבַּז וּלְמֶעְדֵי עֲדָאָה׃ ד אֲרֵי עַד לָא יְדַע עוּלֵימָא מִקְרֵי אַבָּא וְאִמָּא יִשְׁבֵּי יָת נִכְסֵי דַמֶּשֶׂק וְיָת עֲדָאֵי שֹׁמְרוֹן קֳדָם מַלְכָּא דְאַתּוּר׃ ה וְאוֹסֵף מֵימְרָא דַייָ לְמַלָּלָא עִמִּי עוֹד לְמֵימָר׃ ו חֲלַף דְּקַץ עַמָּא הָדֵין בְּמַלְכוּתָא דְבֵית דָּוִד דִּמְדַבַּר לְהוֹן בְּנִיחַ כְּמֵי שִׁלּוֹחָא דְנַגְדִין בְּנִיחַ וְאִתְרְעִיאוּ בִּרְצִין וּבַר רְמַלְיָא׃ ז בְּכֵן הָא יְיָ מַיְתֵי וּמַסֵּיק עֲלֵיהוֹן יָת מַשְׁרְיַת עַמְמַיָּא דְסַגִּיאִין כְּמֵי נַהֲרָא תַּקִּיפַיָּא וַחֲסִינַיָּא יָת מַלְכָּא דְאַתּוּר וְיָת כָּל מַשְׁרְיָתֵיהּ וְיִסַּק עַל כָּל פַּצִּידוֹהִי וִיהַךְ עַל כָּל כֵּיפוֹהִי׃ ח וְיֶעְדֵּי בְאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה כְּנַחַל מִגְבַּר עַד יְרוּשְׁלֶם יִמְטֵי וִיהֵי עִם מַשְׁרְיָתֵיהּ מְלֵי פְּתָאֵי

תולדות אהרן פי' כשלום · סנהדרין כד' : וחלף ביהודה · שם לט :

ביאור מהגר"א

מצודת ציון

(ג) הנביאה · כן תקרא אשת הנביא : (ד) חיל · הון ועושר : (ו) השלוח · שם נחל קטן : לאט · בנחת וכן אתנהלה לאטי (בראשית לג) : (ז) אפיקיו · הוא המקום שנגרים שם המים בחוזק וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : גדותיו · הם שפתי האפיקים וכן והירדן מלא על כל גדותיו (יהושע ג') : (ח) וחלף · ועבר : מוטות · מל'

מצודת דוד

הוא שהיה בתחלת בית שני ופירשו שאמר המקום כאשר תתקיים נבואת אוריה תהיה לעדות שתתקיים נבואת זכריה : (ג) ואקרב · אח"ז קרב אל אשתו ותהר וכו' · מהר שלל וכו' · להיות לאות על דברי הגליון : (ד) בטרם ידע · עדיין לא יהיה בו דעת לקרוא אבי ואמי : ישא · הנושא ישא והוא מקרא קצר : לפני מלך אשור · כי הוא ישללם כמ"ש ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה וכו' (מ"ב יב) ונאמר עליו עלה שלמנאסר מלך אשור וישב לו מנחה (שם יז) וזהו השלל ושניהם היו בימי אחז : (ה) ויוסף וכו' עוד הוסיף לדבר עוד כדבר רצין ובן רמליהו : (ו) כי מאס · רבים מאנשי יהודה מאסו במלכות בית דוד כי היה מלכותם מול מלכות אפרים והיו רוצים במלכות פקח בן רמליהו : את מי השלוח · המשיל מלכות בית דוד למי השלוח ההולכים בנחת מבלי הרעשת קול וכן רוב מלכי בית דוד הנהיגו המלכות בנחת ובענוה : ומשוש · ר"ל בוחרים השמחה והשתררות אשר עם רצין ובן רמליהו : (ז) ולכן · על שמאסו בנחל קטן : העצומים · המרעישים בקול גדול : את מלך אשור · ר"ל הוא הנמשל למים העצומים והוא יעלה עליהם : ואת כל כבודו · יעלה עמו כל כבוד חילו כי יחשב לבו נכון במקום להתגבר על כל ואין עמד מלחמה לנגד עיניו : ועלה וכו' · ר"ל במרכבים אנשיו יכסה פני תבל : (ח) וחלף ביהודה · יעבור בארץ יהודה ויסוף ויעבור להלן ר"ל [illegible]

את חזקיה מבעט בעבודת כוכבים דרשו אל האובות ואל הידעונים וברבו בעבוד'
כוכבים כאשר עשו אבות הראשונים והסיבו את המלוכה אל סנחריב : הלא
(כל) עם אל אלהיו ידרוש · עובדים עבודת כוכבים ודורשי' בעד החיים
אל המתים אף אתם יש לכם לעשות כן : לתורה ולתעודה · זו תהא התשובתכם
שתשמרו את התורה כמה שנא' למעלה צור תעודה חתום תורה ולא תאמינו לדבריהם : אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר · מאחר שתשיבו לו תשובה זו תראו ותשמעו אם לא יהיו מודים כשרים שבהם לדבריכם ויאמרו כדבר הזה . אמת אשר אין לו אלוה אוב וידעוני שום שחר אין ראוי לשחר פניו כן תירגם יונתן · ומדרש אגדה על עצמו אינו מזריח השחר שהרי עינים לו ואינו רואה ואיך יזריח על אחרים · ענין אחר אם לא יאמרו כדבר הזה עתה תראו אם · לא יאמרו אליכם כדבר הזה דרשו אל האובות אע"פ שאין לו שחר ולא ממש בדבר הזה לא יבושו מלומר אליכם : (כא) ועבר בה נקשה ורעב . מוסב למעלה מה אמור בתחלת הענין ויסרני מלכת בדרך העם הזה ופירש מה הוא הדרך לא תאמרו קשר לקשר עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים ופירש את עונשן והיה למקדש וכשלו בם וכל הענין : ועבר בה · שעובר
באותה הדרך שעוזבים את הקב"ה וסומכין על מלכי מצרים : נקשה : מאורע
קשה : נקשה ורעב . גלאה בצרות קשות ורעב כי קושי ומצור ומצוק ורעב
יבא עליהם בימי מצור שלש שנים שצר סנחריב על שומרון : והיה כי ירעב
וקלל : בעגלים ובעלים שהיו עובדים להם : ופנה למעלה . לבקש מאת הקב"ה
ולא ישמע כי יתחתם גזר דין וכן ת"י : (כב) ואל ארץ יביט · אולי ימצא עזר
אשר שלח מלאכים הושע בן אלה אל סוא מלך מצרים (מלכים ב' ג) : והנה
צרה : כי..גד יעזרוהו וגם שבנא יצא לסנחריב לרעה לו : מעוף צוקה · עיפות
צוקה : ואפלה מנודח : על ידי אפילה הוא מנודח שכן לשון נידות נופל באפלה
כמו (ירמיה כג) לכן יהיה דרכם להם כחלקות באפלה ידחו ונפלו בה :
ואפילו הם מנודחים : (כג) כי לא מועף לאשר מוצק לה . כי מלך אשור אשר
ניתן למוצק ולהצר לה לארצכם אינו עיף ואינו עצל מלבא עליהם עד שלש
פעמים אחת בימי פקח (מלכים ב טו) אשר לקח את עיון ואת אבל מעכה ואת
קדש ואת הגליל כל ארץ נפתלי והגלות ההוא בשנת ד' לאחז ובשנת שתים עשרה
ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט
המנשה מקרא זה (בדברי הימים א ה') וגלות זה בשנת שתים עשרה לאחז תחלת
מרדו של הושע בן אלה כענין שנאמר (מלכים ב יז) ויעלה מלך אשור בהושע
קשר וגו' לאחר שנשתעבד לו שמנה שנה ואין החשבון מפורש במקרא בגלוי
אבל יש ללמוד מברייתא דסדר עולם והשלישית בשנת שש לחזקיה שנת תשע
למרדו של הושע אשר נלכדה שומרון היא עיר המלוכה וגלו כולם וזה האמור כאן
כי לא עיפות לאויב אשר הוא מוצק לה לארץ ישראל האמורה בענין ואל ארץ יביט:
כעת הראשון הקל ארצה זבולן . הגלות הזה האמצעי קלה תהיה כאותה של עת
ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולון ונפתלי שאף בשנייה לא הגלה אלא שני
המטות וחצי המטה שבעבר הירדן אבל האחרון מסע השלישי הוא: הכביד: שיצא
את

כַּדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵין־לוֹ שָׁחַר׃
כא וְעָבַר בָּהּ נִקְשֶׁה וְרָעֵב וְהָיָה
כִי־יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ
וּבֵאלֹהָיו וּפָנָה לְמָעְלָה׃ כב וְאֶל־
אֶרֶץ יַבִּיט וְהִנֵּה צָרָה וַחֲשֵׁכָה מְעוּף
צוּקָה וַאֲפֵלָה מְנֻדָּח׃ כג כִּי לֹא
מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת כ'חד מ"ל וחד' חסר
הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה ס"ג · ט' כ"כ
נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם
עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם׃

ח' שָׁמְעִין אֶלָּא תִגְלוּן לְבֵינֵי
ל' עַמְמַיָּא וְיֵימְרוּן לְכוֹן כְּפִתְגָמָא
ל' הָדֵין מִכְּעַן לֵית לֵיהּ מִן דְּשַׁחַר
וְיִבְעֵינֵיהּ׃ כא וְיֶעְדֵי תַקְלָא
ל' · ב' בְּאַרְעָא וִיהֵי עָקָא וְכַפַּן וִיהֵי
ל' אֲרֵי יֶחֱזֵי כְּפַן וְסִיגוּף וְיִלוּט
ל' וְיִבְזֵי שׁוּם פַּתְכְרֵיהּ וְטַעֲוָתֵיהּ
וְיִתְפְּנֵי לְעֵילָא לְמִבְעֵי פּוּרְקָן
בָּתַר דְּתִתְחַתַּם גְּזֵירְתָא וְלָא
יְכוּל׃ כב וְסָעִיד מִיתְבֵי אַרְעָא
ל' · ב' יִבְעֵי אֲרֵי יֵיתֵי עֲלוֹהִי עָקָא
כְּפַן וְשַׁלְהֵי עָקָא קְבַל וּבָדוֹר׃
כג אֲרֵי לָא יִשְׁתַּלְהֵי כָּל דְּיֵיתֵי
לַאֲעָקָא לְהוֹן כְּעִידָן קַדְמַי גְלוֹ עַם אֲרַע זְבוּלֻן וְעַם אֲרַע נַפְתָּלִי וּשְׁאָרְהוֹן מְכַךְ
תַּקִּיף יַגְלֵי עַל דְּלָא אִדְכַּרוּ גְבוּרַת יַמָּא וְנִסֵּי יַרְדְּנָא קְרָב כַּרְכֵּי

המלך אין להשיב : שחר ח' בק"יאה וסי' לתורה ולתעודה · הילל בן שחר . אעירה שחר . וחברו
אשא כנפי שחר · ואל יראוה בעפעפי שחר . ועיניו כעפעפי שחר . מי זאת הנשקפה כמו שחר . והר עורי
שחר מעלי : זבולן ט' כתובים כן וסי' נסמן בסדר ויגש :

ת"א כי ירעב · עכו"ם . כג : מועף · סנהדרין לד קד :

לא שויתי ודוממתי , והדומים לפס , יאמרו
אלה שאמר , וכי יאמרו אליכם כדבר הזה אשר אמרתי ,
וזהו דבר אשר אין לו שחר , פירוש אורה כלומר אין להם שום טעם ודבר חשך ואופל הוא ,
ויונתן תרגם כדי שאמרות לכון לאוריתא וגו' , כלומר לאור ולעדנו אין לו מי שישחר פניו
ויבקשנו , כלומר אין ראוי לכך , ובדרש אין לו שחר על עצמו אינו מזריח את השחר שהרי
עינים לו ולא יראה ואיך יזריח על אחרים , ובדרש עוד אמר רבי סימון בארה אביו של הושע בן בארי נבא שני מקראות הללו , הרי יאמרו לתורה ולתעודה , ולא היה להם כדי ספר ונטפלו בישעיה ונבא גלות עשרת השבטים כשגלה מלך אשור לראובני ולגדי הגלוהו עמהם שנאמר בארה בנו נשיא לראובני ולגדי הוא אשר הגלה תגלת פלאסר : (כא) ועבר בה . פירוש בארץ , ואף על פי שלא זכר למעלה בבר ארץ , כלומר מי שיעבור בה נקשה ורעב יהיה כי לא ימצא בארץ מה יאכל , ופירוש נקשה קשה יומו , כמו אם לא בכיתי לקשה יום : והיה כי ירעב · כאשר לא ידע מה יעשה ולא ידע עצה לנפשו כי ירעב והתקצף וקלל במלכו שאין לו כח להושיעו כי הרעב מפני מלחמת האויבים : ובאלהיו . באליליו שהיה עובד וכאשר יראה שאין לו עזר מזה ומזה ופנה למעלה ישוב לאל ית' שיעזרהו וגו' . ויונתן תרגם פתכריה וטעותיה ויתפני לעילא למבעי פורקן בתר דתתחתם גזירתא ולא יכול , ופתכרים ענין עכו"ם , וכן תרגם סכות מלככם סגדנפי' מלכם : (כב) ואל ארץ · כתרגומו וסעיד מיתבי ארעא יבעי , והפסוק כפול כענין במלות שונות : צרה וחשכה : כמו צוקה ואפלה . ופירוש מעוף חשך , כמו ארץ עיפתה כמו אופל , כי שניהם ענין אחד להם , ויונתן תרגם לשון עייפות : ואפלה מנודח .
כמו ואפלה , כלומר יראה עצמו מנודח אל החשך ואל האפלה , וי"מ מנודח גם כאלו אמר
ואפלה וזהו : (כג) כי לא מועף · לא חשב ישראל עצמו בחשך ובצרה וצוקה כבאה לארץ תחלה ,
כלומר עדיין לא הגיעו בעצמו כשהגיעו זבולון ונפתלי , ופירוש מועף שעל מן השקל מנחי פ"ן
והוא ענין חשכה , כמו ארץ עיפתה מועף צוקה , גם כן פעול , וכמוהו ענין צוקה לו . פירוש
לארץ : הקל · כמגלה אותם , והוא תגלת פלאסר אשר הגלה לראובני ולחצי שבט המנשה
ולזבולן ולנפתלי , וגלות הראובני וגד כתוב בספר דברי הימים , וגלות נפתלי בספר מלכים , וכן
זבולן

ביאור מהגר"א

שראוי לדמות אלה לתורה ולתעודה) : אם לא יאמרו · פירוש השכ"ל יאמרו שהפרש בין תורה ותעודה ובין האובות כו' דהתורה כתיב כל משחרי ימצאונני היינו ע"י השחר ובתורה ישינו חז"ב כמ"ש רק עם חכם ונבון וגו' אבל האובות וגו' כדבר הזה אשר אין לו שחר אין לבקש כי לא ימצא בתוכו : (כא) ועבר בה נקשה ורעב וגו' · רלה לומר אף דכולם ידעי להאי מלתא ועברי עליה וי"ש דעבר בה ומי הוא שעובר ע"ז בקשה ורעב כמ"ש מעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות ומשות היינו שמזלו מעוות והיינו קשה יום והוא נקשה האמור כאן וחסרון הוא חסר לחם והוא רעב האמור כאן והיה כי ירעב והתקצף · ר"ל אחרי שיראה שאין מועיל לו האובות וגו' ואעפ"כ ירעב הוא נגד רעב יתקצף נגד קשה יום קוצף על כל דבר שאירע לו : וקלל במלכו ובאלהיו · במלכו שבטח בו לעזרה ובאלהיו שבטח בו למעלה וזה שנא' ופנה למעלה היינו לבקש לו אחר עבודות עכו"ם : (כב) ואל ארץ יביט · וי"ש יביט והבטה היינו מדחוק : והנה צרה וגו' · חשב כאן ג' מיני צרות שיהיה אחד בהיותם בארצם והשני בהליכתם לגולה והשלישי בהיותם נדחים בארץ אחרת וכתיב יחשיך ככב נשפו מעלה אוי צרה מלמטה בהיותם בארצם וזה שנאמר צרה וחשכה ועוד צרה שיהיה להם בהליכתם גולה וז"ש מעוף צוקה והשלישי שיהיה להם בהיותם נדחים יחשך גם כן ככב נשפי ארץ שהוא ח"ש ואפלה מנודח : (כג) כי לא מועף לאשר מוצק · היינו מ"ש מעוף צוקה שמציקים להם בדרך האומגם שדרכם להיות עיף בדרך אבל למציקין להם בדרך לא יהיה להם עייפות : כעת הראשון וגו' · היינו פירוש הפסוק כמה שפירשנו כד"ה כי בשוטי הכתובים הוא כדעת חז"ל בגמרא כי ראובני וגד גלו תחלה וכו' עיין שם : דרך הים עבר הירדן וגומר · דרשו חז"ל סנהדרין ק"ד ב' שעשה הקב"ה נסים לחזקיהו כעוברי ים והורי' ירדן וע"ש שם ואיך עמד עליו לומר עמל על לשון הכתוב כדורכי ים וכעוברי הירדן ושנים נסים

מצודת דוד

דברי הבאי כדבר הזה אשר בראה לענין כל שאין לו זוהר והבהירות כי אין להדמות
תמונה עבודת כוכבים לתמונה האל והלא לומר כמו שהאלהים הזה הוא הבל ואין
בו ממש כן יהיו כל הבאים סיבאו והאומר השמרו בנפשותיכם לבל תסיתו
נפש כי כל אמריהם אמרי טוהם : (כא) ועבר בה . ומי שעבר בדרך הזה לדרוש באובות וסם בני עשרת השבטים : נקשה ורעב · בא עליו מאורע קשה וסבל הרעבון
כי נחסר לחמו : וקלל במלכו ובאלהיו . כי לא מצא עזר לא ממושלי ישראל ולא מעגלי הזהב והבעלים שעבדו : ופנה למעלה לבקש עזר מאלוה האמיתי וכאומר
הוא פנה אבל לא הועיל כי כבר נחתם הגזר דין : (כב) ואל ארץ יביט . אולי ימצא עזר ממושלי ארץ : והנה צרה וחשכה · כי לא מצא עזר : מעוף צוקה . צרה חשיכה
וכפל הדבר במ"ש : ואפלה מנודח · יהיה מנודח אל האפילה : (כג) כי לא מועף · כי לא יהיה עייפות וחשות כח להעם אשר הועמד להיות לה למוצק ולהצר כי שלש
פעמים יבא עליהם : כעת הראשון . גלות האמצעית תהיה קלה כאותה של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולון וארץ נפתלי וכן בגלות האמצעית לא יגלה
רק אותם שבעבר הירדן : והאחרון הכביד · אבל גלות האחרון יכבד מהם כי הכל יגלו : דרך הים עכשיו מונה סדר גלותם ואמר בתחלה גלו היושבים דרך ימה
של עברים והיא ארץ נפתלי שנאמר בו ים ודרום ירשה (דברים לג) חם היה בימי פקח בן רמליהו כמ"ש במ"ב והוא בשנת ד' לאחז : עבר הירדן . אח"כ גלו אותם שבעבר
הירדן כמ"ש ויער וכו' ויגלם לראובני וכו' (דה"א ה) וזה היה בימי הושע בן אלה והיא בשנת י"ב לאחז כן משמע בס"ע : גליל הגוים · אח"ז גלו כולם בסוף ימי הושע והיא
בשנת ו' לחזקיה כמ"ש במ"ב . ר"ל בכללם נקראה גליל הגוים שהיתה גוללת אליה כל הגוים שהכל היו מתאוים לה ובאין לה לסחורה כענין שנאמר נחלת צבי צבאות
גוים

מצודת ציון

לתעודה וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים : שחר · ענין זוהר ואורה והוא מלשון אור השחר :
(כא) נקשה · מל' קשה : והתקצף · מל' קצף וכעס : (כב) מעוף · ענין חשך כמו תעופה כבקר
תהיה (איוב יא) : (כג) מועף · מל' עיפות : מנודח · מל' נידוח

זבלון היה סמוך לנפתלי: והאחרון הכביד, הגלה אותם והוא סנחריב הכביד עליהם והגלה אותם אחר השבטים, ואמר דרך הים עבר הירדן גליל הגוים, לפי שנשארה ירושלם שלא נכבשה והיא באמצע ארץ ישראל שאר המקומות שהם בגבול ארץ ישראל והים והירדן מגבולות ארץ ישראל, כי גם ארץ יהודה לא נכבשה עד בימי חזקיהו ולא היה זה אלא לשעה כי שבו אליהם אחר שהוכה מחנהו בשבא לירושלם, ובדרש כשם הראשון לא

את הכל כמכבד את הבית ויש לפרשו אף לשון כובד לפי ענין המקרא ששפה ראשונה בלשון הקל הרלה זבולן והאחרון הכביד וכשאמר ישעיה נבואה זו כבר גלו הראשונים: דרך הים: אותן היושבים על ימה של טבריה היא ארץ נפתלי של' ים ודרום ירשה (דברים לג): עבר הירדן. היא גלות שנייה של ראובן וגד: גליל הגוים. היא כל ארץ ישראל שהיתה גלולה אליה כל הגוים שהכל מתאוין לה ובאין לה לסחורה כענין שנ' (ירמיה ג) נחלת צבי צבאות גוים ויונתן תירגם לשון אחר: (א) העם ההולכים. בתוספת הם יושבי ירושלים שהיו תמיהים מדאגת סנחריב כענין שאמר חזקיהו (לקמן ל"ז) יום צרה תוכחה ונאצה היום הזה: ראו אור גדול. במפלתו של סנחריב: (ב) הרבית הגוי. נעשו גדולים לכל שומעיהם כששמעו האומות הנסי' שנעשו להם: לו הגדלת השמחה. ולא לאויביו וכתיב לא בלמ"ד אלף לפי שלא היתה שמחת חזקיה שלימה לפי שבאותו הפרק נאמ' לו הנה ימים באים ונשא כל

הראשונים שהקלו מעליהם עול תורה אבל האחרונים הכבידו עליהם עול תורה וראויין לעשות להם נס כדורכי הים וכעוברי הירדן, ומהו גליל הגוים אמר שהקדוש ברוך הוא אם חוזר בו מוטב ואם לא אעביר אותו גלילה בגוים: (א) העם ההולכים אמר עתה כשיכביד מלך אשור נגד על ירושלם שבט יהודה ובנימין שהיו הולכים בחשך ראו אור גדול במפלת מחנה אשור, ואלו הפסוק האחרון כפל ענין במלות שונות: (ב) הרבית הגוי. גוי ישראל הרבית אותו משל לאויביהם במפלת מחנה אשור: לא הגדלת השמחה. פירוש לו לגוי הזה, וכתוב לא באל"ף · ופירוש לו לגוי הרבית השמחה אבל לאויביהם לא הגדלת אבל המעטת: שמחו לפניך · בבית המקדש שבאו שם והודאה ושמחו שמחה גדולה: כשמחת בקציר כמו שדרך העולם לשמוח בעת הקציר והתי"ו במקום ה"א כמו כשמחה וכן אם אפן שנת לעיני, שפעת אני רואה, והדומים: כאשר יגילו בחלקם שלל · כמו

עַמְמַיָא: א עַמָא בֵית יִשְׂרָאֵל דַהֲווּ מְהַלְכִין בְּמִצְרַיִם כִּדְבִקְבְלָא נְפַקוּ לְמֶחֱזֵי נְהוֹר סַגִי יָתְבִין בְּאַרְעָא טוּלֵימוּתָא נְהוֹרָא אַזְהַר עֲלֵיהוֹן: ב אַסְגֵיתָא עַמָא בֵית יִשְׂרָאֵל לְהוֹן אַסְגֵיתָא חֶדְוָא חֲדִיאוּ קֳדָמָךְ כְּחֶדְוַת נִצְחֵי קְרָב כְּמָא דַהֲווּ חָדָן בְּפַלְגוּתְהוֹן בִּזְתָא: ג אֲרֵי אַעְדֵיתָא יַת נִיר מְרוּתֵיהּ וְיַת שׁוּלְטַן עַקְתֵיהּ שִׁלְטוֹן דַהֲוָה

ט א הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ
ב' רָאוּ אוֹר גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צַלְמָוֶת
אוֹר נָגַהּ עֲלֵיהֶם: ב הִרְבִּיתָ הַגּוֹי
לו ק' ס' כ"כ לֹא הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה שָׂמְחוּ לְפָנֶיךָ
ב' כְּשִׂמְחַת בַּקָּצִיר כַּאֲשֶׁר יָגִילוּ
ב' · ב' בְּחַלְּקָם שָׁלָל: ג כִּי | אֶת־עֹל סֻבֳּלוֹ
ב' וְאֵת מַטֵּה שִׁכְמוֹ שֵׁבֶט הַנֹּגֵשׂ בּוֹ

לא ט"ו דכתיב א' וקרינן ו' וסי' נמסר בסדר שמיני ותרין פלתתא יוצרי סבמן לעבד לו · ואנשי אחי יואב דד"ת ותרין תלוף כתיב ו' וקרינן א' וסי' ויאמר לו כי אתה תתן · תנה לו יעשה אבי דבר גדול:

תולדות אהרן לא הגדלת · נוסר ויכם ויחי:

שמחו בעת שחלקו שלל מחנה אשור כן שמחו שמחה גדולה אחר כן כשבאו לבית ה' להודות ולזבח על הנס הגדול שעשה להם האל, ויש לפרש כאשר יגילו בני האדם בחלקם שלל כן שמחו הם לפניך, על דרך שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, ואלא שגם הם אחזו מחנה אשור ואין צריך לומר משל אחר · ופירוש הראשון הוא הנכון: (ג) כי את · מלך אשור היה עול סבלו של ישראל ומטה שכמו, כלומר שהיה למשא עליו והיה שבט הנוגש בישראל והתא התחות אתו השבט: כיום מדין, כמו שהחתות מדין במלחמת גדעון, וכן אמר במזמור עשה להם כמדין, כי אותו היום היה בו נס גדול ותשועה גדולה כי גדעון בשלש מאות איש הכה

אשר בביתך (לקמן לט): כשמחת בקציר. ת"י כחדות נצחי קרב שהוא כענין בקציר הורגי אדם קוצצי צוארי' ושינה הכתוב בלשונו לדרוש שהיה אותו הנס בליל קציר העומר: כאשר יגילו בחלקם שלל. מצרים בימי משה שאף כאן חלקו שלל כוש ומצרים וחמדת כל הגוים כמ"ש (לקמן לז) שכשחזר מעל תרהקה מלך כוש בא לו לירושלים עם כל אוצרות כוש ומצרים כענין שנ' (לקמן מה) יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים וגו' והכל בזזו חזקיה ועמו: (ג) כי את עול סבלו · עול שהיה סבל לחזקיה

ביאור מהגר"א

בפלג לשונם דריכה על הים והעברה על הירדן כי בירדן המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד וכל ישראל עוברים בחרבה בקריעת הירדן משא"כ בים אלולי היו המים נחרבין ונכרתין היה להם טורח גדול לירד לעומקם של בור המים כי שולי הים עמוק עמוק ואלולי היו המים כמו שהם מתייבשין כמו נד היה טורח גדול לדרוך ולעלות על פי הים כי המים תלול באמצע גבוה כמין הר גבוה לכן הפליא הקדוש ברוך הוא חסדו ונפלאותיו בקע גבהו של ים עד מקום שהמים שוין עם הארץ וגזר אותן לגזרים כמין חומה מימינם ומשמאלם אבל המים שהוין עם פני כל הארץ נתייבשו כענין קרח ועליהם דרכו בני ישראל וז"ש והים בקפאת לפניהם היינו המים הגבוהים ואמר כך ויעברו ביבשה ובאותן המים עצמן ואת רודפיהם השלכת וכן ז"ש לגוזר כו' בל"ת והעביר כו' בל"ת וכן הידר בעל ההגדה אלו קרע לנו את הים ר"ל כדרך שעשה בירדן דהיינו עאכו"כ שקרע לנו את הים ולא העבירנו נעלות והעבירנו בתוכו בחרבה ולא שקעתנו לרדת וז"ש הז"ל כדורכי ים וכעוברי ירדן (הכ"ם הראוי לברר כאן הפרש אשר בין מלת חרבה למלת יבשה ויתמלאו ביאור דברים כללו והוא כי חרבה נאמר ביטול עלם הענין מכל וכל כאלו לא היה העלם אבל נשאר הלחלוחית המים והוא קרוב ללשון הורבן וז"ש ועל הגוס יהיה חרב היינו מעלם המים שלא יפול עליו וכן (בישעיה י"ט ה') אמר ונשתו מים מהים ואם כן המים היורדים מהגבה מלמעלה תמו נכרתו ונתבטלו וזה שנאמר ונהר יחרב וכן בירדן דכתיב תמו נכרתו אבל נשאר הלחלוחית כתיב גלים וכל ישראל עברים בחרבה ובמבול דכתיב והנה חרבו פני האדמה לא תאמר שלא נשאר לחלוחית אלא היינו עפ"י פ"ם הז"ל אף ג"ם של עומק התהום נמחו ונטשטשו אבל יבשה נאמר על בטול הלחות או התרופפת המים יהיה על פי חורב או על פי קרח או נקרש על פי נס וכן אמרו בב"ר הרבו המים שנעשו כמין גפת היינו שעלם רוב המים נתבטל ונשאר הלחלוחית קיים בארץ ועל יבשה הארץ אמרו שנעשה גריד היינו יבש בלי לחלוחית לכן כיבשים (שם שם) פרלה לומר שיחסר המים גם שלהלוחית אמר ונהר יחרב ויבש וכן (בירמיה נ' ל"ח) אמר בכפל לשון חורב אל מימיה ויבשו וכן נ"א ל"ו והחרבתי את ימה והובשתי את מקורה היינו שלא ישאר לחלוחית במקור והנה עדיין עלינו לבאר הכתובים אלל כריתת מי הירדן ונאמר כי כמאמר השם אל יהושע כתוב שאו לכם מתוך הירדן י"ב אבנים וגו' והנחתם אותם במלון וכמאמר יהושע אל העם כתיב הרימו לכם איש אבן וגו' ולא כתיב הישאו מן הירדן אל המלון והטיבו ישראל לעשות כדבר שציוה וז"ש ויעשו כן בני ישראל כאשר צוה יהושע ר"ל לשרים שהאבנים מתוך הירדן כמאמר יהושע וכפלו לשרים אבנים עוד ליפא למלון וז"ש וישאו י"ב אבנים מתוך הירדן כאשר דבר ה' ולכן כמו שהוסיפו בני ישראל במעשה הטוב כן נוסף להם הנס דמעיקרא כתיב כנוח כו' נושאי ארון ה' כו' מי הירדן יכרתון היינו בשביל הארון יחרב המים ואח"כ כתיב ביבשה עבר ישראל היינו. בזכות שהוסיפו לעשות מלוה נתוסף להם נס דיבשה היינו שנעשה גריד וז"ש בתהלים בהרמת האבנים מתוך הירדן כי ישאלון בניכם וגו' ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית ה' ובהקמת האבנים בגלגל כתיב אשר ישאלון בניכם וגו' והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל את הירדן · הוא אשר הוביש ה' אלהיכם את מי הירדן מפניכם וגו' כאשר עשה

לים סוף אשר הוביש מפנינו ח"ם בירדן מפניכם שהם קיימו גם מלות יהושע וכים סוף אמר מפנינו שנכלל עמהם ומשה יתבאר אליהו דברי הכתובים בקריעת ים סוף לפי דעת הא"ג כגאון זצוק"ל היינו שחלק המים מכפי שפת הים על פני הארץ ועד גובה כשעת כפליון של המים. נעשה קרחת שהרב באמצע והמים להם חומה מימינם ומשמאלם וז"ש וישם את הים לחרבה ויבקעו המים אבל המים התחתונים השוים עם שפת הארץ נקרשו ונתייבשו לדרוך דרך עליהם וז"ש ויבאו בני ישראל בתוך הים היינו ביאה ישרה על פני המים ולא שירדו וירדו בתוך הים או ויפלו אל הים ומ"ש ביבשה היינו על יבושת המים התחתונים וירדפו מלרים כו' אל תוך הים היינו כמו על יבושת המים תוך התהומות וכתיב ויאמר מלרים אנוסה מפני ישראל נסוג אחור ויט משה את ידו על הים וישב הים לאיתנו היינו המים הגבוהים אשר קמו כמו נד הגיעו אחד אל אחד ולא נפרץ כל התהומות מים כאחד אלא החלק שהיה אחורי מלרים. כבואם לתוך הים הוא שנפרץ ולכן כשראו המלרים פניהם לנוס כתיב ומלרים נסים לקראתו אבל החלק מהתהומות מים שהיה כנגד ישראל עדיין עמדו כמו נד ח"ם עוד ששם ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חומה וגומר ואמר כאן ביבשה ולא כך בתוך הים מפני שכאן מסדר הנס היפך דרך מפלת מלרים ובמפלתם כתיב טבעו בים סוף היינו במים של מטה מהם ואחר כך תהומות יכסיומו היינו התהומות שלמעלה שנגלו כמו נד קפאו תהומות וגו' וכאשר ראו המלרים ששבו המים לאחוריהם הפכו שוב פניהם לנוס דרך, שלכו גאולים זה שאמר הכתוב וישבו המים ויכסו היינו המים שלפני המלרים דרך אחורי ישראל שנו ג"כ לכסות אבל במקום שישראל הולכים לא שבו המים לכן כתיב אח"ז ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים) ופשט הכתוב דרך הים וגו' היינו שיקבץ מארבע כנפות ודרך הים הוא מערבי כמ"ש אחורי מרחם אתנה וגומר עבר הירדן היינו מזרחה שמש גליל הגוים היינו דרום וצפון כמ"ש הנדחים בארץ מלרים והאובדים בארץ אשור אשור הוא מלפון ומלרים כדרום: (א) העם ההולכים וגו' · פירוש כי במפלת סנחריב היתה תשועה גדולה לאנשי חזקיה שהלכו עד הנה בחשך הפחד והיגון זה שאמר ההולכים בחשך ראו אור גדול אבל לעשרת השבטים שגלו כבר ויושבים בארץ צלמות במפלת סנחריב לא ראו אור גדול אבל מ"מ הוקל עולם מעל צואריהם וראו מעט אור כענין אור נגה עליהם ואמר כאן ראו אור והרבית הגוי וכשמחת קציר שהם נגד חיי בני ומזוני ואלו הג' הם שהם תלת כליל בתלת עד ל"ב שבן תלת כליל בתלת וכם נגד שהם קללות דלעיל שהם גם כן תלת נגד תלת שהתפשטו למרכות והם חיי ושלום חכמה וחיי מזונה ועושר וכן נגד ו"ק שבכן שהם תוספות כמ"ש בת"ז שיקון כ"ה וכן; ראו אור גדול הוא חכמה כמ"ש ותורה אור ואור נגה עליהם הוא חיים וחיים נכלל בחכמה כמו שכתוב מקור חיים שכל בעליו וכמ"ש והחכמה תחיה את בעליה ושלום נכלל בבנים כמ"ש ורוב שלום בניך שלום וכלל. בניך למודי ה' ורב שלום לו הגדלת השמחה הוא שלום כי אין כלי מחזיק ברכה אלא השלום ואם אין שלום אין כלום ואם יש שלום או הגדלת השמחה בכל מיני ברכות ועושר בכלל מזון כמה שכתוב ונתתי גשמיכם הוא מזון ואכלתם ישן מושן הוא עושר וזה שאמר שמחו לפניך כשמחת בקציר הוא מזון. כאשר יגילו בחלקם שלל הוא עושר: (ג) כי את עול וגומר · היינו ג' מיני עבודות שמשעבדין בישראל ע"ד שלשה מיני עבודות

מצודת ציון

דחים: מולק · מל' נוקם ולרה: גליל · ענין סבוב: (א) צלמות · צלו של מות ר"ל השכת הקבר: נגה · ענין האורה והריחה: (ב) הרבית · ענין גדולה כמו רבי מלך בבל (ירמיה לט): (ג) סבלו · מל' סבל ומשא: שבט · כן יקרא המושל כמו לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט): הנוגש · ענין

מצודת דוד

גוים (ירמיה ג) וכ"ז חוזר למעלה שאמר לא הסיו השתים אחר השמישים לדרוש באובות כי בני עשרת השבטים דרשו באובות והביא להם הרבה מהרעות:
ט (א) העם ההולכים בחשך · מוסב למעלה לומר אבל העם הזה על שלא היו כמוהם עם כי אף המה הלכו בחשך מפחד סנחריב הנה בסוף ראו אור גדול בעת מפלתו: יושבי וכו' · כפל הדבר במ"ש: (ב) הרבית הגוי · בזה עשו גדולים וחשובים בעיני הכל: לו הגדלת השמחה · ר"ל אם למלכות ישראל היה חושך אפלה הנה ליהודה הגדלת השמחה: שמחו לפניך. בבה"מ נחה שבם ושמחו שמחה גדולה: כשמחת בקציר. כמו שדרך העולם לשמוח בעת הקציר: כאשר יגילו · כמו ששמחו בעת שחלקו שלל מחנה סנחריב כן שמחו לשמוח לפניך בבה"מ: (ג) כי את עול סבלו · העול שהיה סובל חזקיהו ומי שהיה מטה שכמו להעמים עליו משא כבד לבעלות מס

הַחִתֹּתָ כְּיוֹם מִדְיָן׃ ד כִּי כָל־סְאוֹן
סֹאֵן בְּרַעַשׁ וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְדָמִים
וְהָיְתָה לִשְׂרֵפָה מַאֲכֹלֶת אֵשׁ׃
ה כִּי־יֶלֶד יֻלַּד־לָנוּ בֵּן נִתַּן־לָנוּ
וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא
שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי־עַד
שַׂר־שָׁלוֹם׃ ו לְםַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה
וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־
מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ
בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד־
עוֹלָם קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־

וּמְפַלַּח בֵּיהּ אִתְּבַר כְּיוֹם מִדְיָן׃ ד אֲרֵי כָּל מְסַבְהוֹן וּמִתַּנְהוֹן בִּרְשַׁע אִתְגְּעַלוּ בְּחוֹבִין הָא כִּכְסוּ דִמְלוּשָׁא בְּדַם דְּלָא דָכַן רִשְׁמֵי כִּתְמָא מִנֵּהּ כֵּן כְּמָא דְלֵית בֵּיהּ צְרוֹךְ אֱלָהֵין לְאִתּוֹקָדָא בְּנוּרָא כֵּן יִתֵּן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא וְיִקְטְלוּנוּן׃ ה אֲמַר נְבִיָּא לְבֵית דָּוִד אֲרֵי רָבֵי אִתְיְלִיד לָנָא בַּר אִתְיְהַב לָנָא וְקַבֵּל אוֹרַיְתָא עֲלוֹהִי לְמִטְרַהּ וְאִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ מִן קֳדָם מַפְלֵי עֵצָה אֱלָהָא גִּבָּרָא קַיָּם לְעָלְמַיָּא מְשִׁיחָא דִּשְׁלָמָא יִסְגֵּי עֲלָנָא בְּיוֹמוֹהִי׃ ו סַגִּי רְבוּ לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא וּלְנָטְרֵי שְׁלָמָא לֵית סוֹף עַל כּוּרְסֵיהּ דָּוִד וְעַל מַלְכוּתֵיהּ לְאַתְקָנָא יָתַהּ וּלְמִבְנָא בְּדִינָא וּבִזְכוּתָא מִכְּעַן וְעַד עָלְמָא בְּמֵימְרָא דַּיְיָ צְבָאוֹת תִּתְעֲבֵיד דָּא׃

למרבה חד מן מלין מיחדין קמצין וסי׳ במסרת רבתא :

תולדות אהרן כל סאון· סוטה ס (סוטה יז) : כי ילד· סנהדרין לד : למרבה המשרה· שבת גם סנהדרין לד (סנהדרין כז) :

רשי

לחזקיה ושהיה מטה את שכמו למשא כבד להעלו׳ מס קשה ואת שבט יהודה שהיה נוגש בו בחזקיהו: החיתות: שברת יחד בלילה אחד· כיום מדין: בימי גדעון שאף הם נפלו יחד בלילה אחת ובליל קציר העומר כמו שנאמר והנה צליל שעורים מתהפך במחנה מדין: (ד) כל סאון סאן ברעש: יש פותרין אותו לשון סאה ומדה כמו שדרשוהו רבותינו אך לפי פשט ל׳ המקרא לא יתכן לפרש מגזרתו מאחר שאין היו״ד והנו״ן מעיק׳ התיבה אלא כמו שאון מן שואה והמון מן הומה וחרון מן חרה לא יתפעל עם הנון לומר שואן אלא שואה כמו מן המון הומה ומן שאון שואה ולא יאמר שואן הומן חורן ואני אומר שפתרונו לפי הענין ואין לו דומה מן המקרא ופתרונו לשון צהלת נצחון במלחמה: כי כל סאון סאן ברעש. קול נצחון שוס כולה במלחמה ברעש שעטת סוסים והנפת תריסין הוא· ושמלת הרוגי מלחמה מגוללה בדמים אבל נצחון זה אין בו רעש ואין בו דם: והיתה לשריפה. יקד יקוד מאכולת: (ה) כי ילד יולד לנו. אע״פ שאחז רשע הוא בנו הנולד לו זה כמה שנים להיות לנו תחתיו למלך צדיק יהיה ותהיה משרת הקב״ה ועולועל שכמו שיהיה עוסק בתורה ושומר מצות ויטה שכם למשאו של הקב״ה ויקרא שמו הקב״ה שהוא מפליא עצה ואל גבור ואבי עד· קרא שמו של חזקיהו שר שלום כי שלום ואמת יהיה בימיו: (ו) למרבה המשרה. למי יקרא השם למלך המרבה המשרה של הקב״ה על עצמו לירא מפניו משרה לשון שררה זו לתשובת אחרים· אך יש לומר שאף שר שלום משמותיו של הקב״ה וקריאת שם זה איננה לשם ממש אלא לשם גדולה ושררה כמו וקרא שם בבית לחם וכמו ועשיתי לך שם: אף כאן ויקרא שמו ויתן לו שם וממשלה ולשלום הנותן לו אין קץ שיהיה לו שלום מכל עבריו ואין קץ זה לשון הפסק עולמית אלא אין קץ לסביבי. על כסא מלכות דוד יהיה שלום זה במשפ׳ ובצדק׳ שעש׳ חזקיה ולשלו׳ וי״ו זו תיקון המלה היא הרבה משרה על שכמו ומה גמול ישלם לו הנה לשלומו אין לו קץ ואין קצבה: מעתה ועד עולם עולמו של חזקיה כל ימיו וכן מצינו שאמרה חנה על שמואל וישב שם עד עולם ולתשובת אחרים האומרים שהוא שם יש להשיבם מהו מעתה והלא לא בא עד לסוף ג׳ מאות שנה: קנאת ה׳ צבאות. שקנא לציון על אשר יעץ עליה ארם ופקח: תעשה זאת· ולא אחז ראוי לכך ואף זכות אבות תמה· תוספת ואמרו רבותינו בקש הקב״ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה מי שקלן דלתות ההיכל ושגרן למלך אשור יעשה משיח מיד סתמו הכתוב

רדק

הכה את כל מחנה מדין שהיה כדי ארבה לרוב ונסו ונמלטים אין מספר: (ד) כי כל סאון סואן ברעש, כי לא תהיה זאת המלחמה כשאר המלחמות כי כל שאר המלחמות ילחם הלוחם ברעש הסוסים, כמו שנאמר עליו ברעש ורגז יגמא ארץ, וכן רעש הכידונים, כמו שאמר עליו לרעש כידון, וכן בשאר המלחמות שמלה מגוללה בדמים, כי יכו אנשים באנשים במכת חרב ושמלה מגוללה בדמי׳ אבל זו לא תהיה כן לא חרב ולא רעש ולא דמים אלא נכותם לשרפה מאכלת אש שהכה בם המלאך בלילה ונשרפו, ויש מחלוקת זה בדברי רז״ל י״א כי היתה נשמה נשרפת והגוף קיים, וי״א כי גם הגוף נשרף אבל לא בגדיהם: סואן סאן בנו״ן שרש ופי׳ לפי ענינו ענין מלחמה, ולא מצאנו לו חבר, ויהיה סאון שם וסואן פעל, כאלו אמר כי כל פועל מלחמה לוחם ברעש, או יהיה סאון שם למלחמה, אמר כי כל מלחמות לוחם אדם ברעש: (ה) כי ילד ילד· זה אמר על חזקיהו לפי שבימי מלכותו היתה התשועה הזאת לישראל שנגף מחנה אשור, כאלו אמר זה יהיה בזכות הילד שילד לנו: בן נתן לנו· כפל ענין במלות שונות: ותהי המשרה על שכמו. למה אמר שכמו לענין משרה, והלא לא נזכר שכמו אלא לענין עבודה כמו ויט שכמו לסבול, ואת מטה שכמו יסור סבלו מעל שכמך, אלא לפי שאחז היה עובד למלך אשור והיה סובלו על שכמו אמר כי זה הילד לא תהיה עבודה על שכמו אלא משרה: ויקרא שמו· פי׳ הקב״ה שהוא פלא יועץ ואל גבור אבי עד, קרא שם הילד הזה שר שלום בעבור כי השררה תהיה לו ולא יעבד מלך אחר, כמו שאמר וימרד במלך אשור ולא עבדו: שלום· כי שלום יהיה לישראל בימיו, ואמר אלו הכנוים באל יתברך לענינים מורים על דבר חזקיהו: פלא· על דבר הפלא שעשה השם האחרונים: יועץ· כי עצת ה׳ קמה לו ועצת סנחריב הופרה: אל גבור· יכול גבור שאף על פי שבא סנחריב בחיל גדול וגבורים היה יכול עליהם: ונגבר וברגע קטן הכה את מחנהו: אבי עד· שהוא קיים לעולם והוא אבי הזמן והוא ברצונו ובידו הוא להוסיף ולגרוע ולהוסיף זמן חיי חזקיהו ט״ו שנה: (ו) למרבה המשרה. המ״ם סתומה בכתוב, וקרי במ״ם פתוחה, והספק זה בעזרא במ״ם פרוצים, מ״ם פתוחה בסוף התיבה, בכתוב, ויש בו דרש כאשר ישתמו חומות ירושלם המה פרוצים כל זמן הגלות ולעת הישועה ישתמו הפרוצים ואז תפתח המשרה שהיא סתומה עד מלך המשיח: למרבה· הוא שם· והוא סמוך לפיכך הוא נקוד בצר״י, אמר לרוב המשרה ולשלום אין קץ, שיהיה על כסא דוד ועל ממלכתו, והוא כפל ענין במלות שונות: ולסעדה· שלא תמוט מלכותו ומשרתו מעתה ועד עולם, ואף על פי שהיה לה הפסק בימי הגלות עוד תשוב׳ לקדמותה, ואמר במשפט ובצדקה

ביאור הגר״א

עבודות שנאמר יטה שוכך ותמוך ועבדך היינו שור לעבודת קרקע וחמור למשא ועבד לכל אשר ינוח עליו היינו שהמון משעבדים בעבודת הקרקע והוא עול סבלו והשרים למשא והוא מטה שכמו כמה שכתוב ויט שכמו לסבול שבט הנוגש לכל אשר יצוה: כחתת כיום מדין שגם נפלו שלשה המשעבדים ההמון כדכתיב ויפלו מחנה מדין והשרים כדכתיב ויהרגו את עורב וגו׳ והמלכים דכתיב ויתפש את זבח וצלמונע: (ד) והיתה לשרפה· סיפך סאון ברעש אשר במלחמה: מאכולת אש· הוא סיפך האמור ושמלה מגוללת בדמים מברעש מלחמה: (ה) כי ילד וגו׳· ילד נקרא אף בבטן אמו כי א״א לא יכת בשר באלא מלך ויתן בו הנפש מיד כשנולד יקרא ילד ופ״ד הרמז תשב בכתוב הוה נגוס י׳ ורתב ד׳ וסד׳ שמה כי ילד אחד: יולד לנו ב׳: יתן ג׳: ופשי המשרה ד׳: ויקרא שמו וגו׳: תשב ח׳ דרגין ושלום כולל ג׳ דרגין כי ג׳ שלומות הן הרי כאן יו״ד· ואמר כי ילד היינו בבטן אמו· ואז אין בו כי אם הנפש ולא הרוח כי אין יכול לבאוב אם אויר נקי והיה התינוק נתנק ואמר יולד לנו היינו שניתן לו גם הרוח ואמר בן הוא כשמגיע לי״ג שנה וזוכה לנשמה זה שאמר ניתן לשון מתנה כי לאו כל אדם זוכה ותהי המשרה היינו נשמתא לנשמתא· ומרומז כאן שאמור לקמן ונחה עליו רוח ה׳ רוח חכמה ובינה· הוא פלא אל שבבינה נקרא אל עליון רוח עצה וגבורה הוא גבור יועץ רוח דעת ויראת ה׳ הוא נגד אבי עד ורוח ה׳ הוא נגד שר שלום ושלום הוא ג׳ שמות של חיים מלאים לפיכך הוא כולל ג׳ שמות שלומות וכן שם שדי עם ג׳ שמות של מה שכתוב ושר הוא שם שדי במילוי של שדי. (ו) למרבה המשרה· הוא נגד בר ולשלום אין קץ הוא נגד שלום: על כסא דוד: הוא נגד אבי: להכין אותה ולסעדה: הוא נגד אל גבור יכין וכמו שכן מקבלין מתו״ג: במשפט ובצדקה. נגד חו״ב שכן גומל חסדים טובים: מעתה ועד עולם: הוא נגד עד: קנאת ה׳ צבאות· כמ״ש חז״ל חזקיה אמר לא לנו ודוה״ק משיבם למעני ומי׳ ועוד ם לרמז אבי שלמד תורה ברבים שבתלמידים נקראו בנים בני הנביאים: עד· הוא יראה שמעמיד חכמתו לעד כמ״ש יראת ה׳ טהורה עומדת לעד וכמ״ש חז״ל כל שיראת חטאו קודמת חכמתו מתקיימת וכמ״ש בת תחלה יפה לבנים וזה שאמר על כסא דוד ועל ממלכתו שהוא בשביל התורה כמו שכתוב וקרא בו כל ימי חייו למען יאריך ימים וגו׳: להכין אותה ולסעדה להכין הוא נגד עצה ולסעדה נגד גבורה כי עצה וגבורה למלחמה: למשפט· הוא פלא כמ״ש כי יפלא ממך דבר למשפט ואמרו במופלא שבסנהדרין שכתוב מדבר: ובצדקה· הוא נגד אל כמו שכתוב והאל הקדוש נקדש בצדקה:
דבר

מצודת דוד

מה קשה ולא השבט שהיה נוגש ורודה בו והוא אשור וכפל הדבר במ״ש להפלגת הפליאה: כחתת. הפעם הזה שברת בלילה אחת כמו עת מפלת מדין בימי גדעון כי גם שמה נאבדו בלילה אחת: (ד) כי כל סאון· כל שאון המיית מלחמת הדרך להיות המיית ברעש גדול ושמלת ההרוגים מגוללת בדמים ומלוכלכת בו: והיתה. אבל נצחון המלחמה הזאת היתה דומה לשרפה הנאכל באש כי לא נשמע רעש מלחמה ולא נראה דם כי המלאך הכה בהם: (ה) כי ילד יולד. כל זה בזכות הילד אשר יולד לנו וזהו חזקיה שבימיו היתה מפלת סנחריב: ותהי המשרה· ממשלת ה׳ יהיה על שכמו ר״ל ישא שכמו לסבול עול התורה והמצוה. ויקרא שמו פלא יועץ וכו׳· ר״ל ה׳ שהוא יועץ פלא ואל גבור ואבי עד יקרא שם הילד הזה שר שלום: (ו) למרבה המשרה· ר״ל השם שר שלום יורה על מרבית הממשלה ועל מרבית השלום עד אין סוף: על כסא דוד· מרבית הממשלה והשלום יהיה על כסא דוד ר״ל על המלך היושב על הכסא: ועל ממלכתו. גם על אנשי ממלכתו יהיה מרבית הממשלה והשלום: להכין אותה· להשאר עומד על כנה ובסיסה וחוזר על הכסא ועל הסעדה: ולסעדה. לבל תהיה נופלת: במשפט ובצדקה· ר״ל אם במשפט לבד לא יהיו כדאים לזה כי אין הזכות רב כ״כ מ״מ יעשה עוד צדקה: מעתה
ועד

מצודת ציון

ענין לחץ ודחק: כחתת· ענין שברון: (ד) סאון· כמו שאון בשי״ן והוא המיית מלחמה: ושמלה· ענין מלבוש: מגוללה· מל׳ גלגול וסבוב: (ה) המשרה· מל׳ שררה וממשל: אבי
עד

ז פתגמא שלח יי בדבית יעקב ואשתמע בישראל׃
ח ואתרברבו עמא כולהון אפרים ויתיב שמרון ברבו ובתקוף לב למימר׃ ט רישיא גלו ולטבין מנהון נמני נכסיא אתבזזו ודשפירין מנהון נקני׃
י ותקיף יי סנאה רצין עלוהי וית בעלי דבבוהי יערר׃
יא ארם ממדינחא ופלשתאי ממערבא ובזו ית נכסי ישראל בכל אתר בכל דא לא תבו מחוביהון דתוב רוגזיה מנהון ועד כען מתקפין מרדיהון ועוד מחתיה עתידא לאתפרע מנהון׃ יב ועמא לא תבו לפולחן מן דאיתי עליהון מחא ואולפן מן קדם יי צבאות לא תבעו׃ יג ושיצי יי מישראל ריש והגמון שלטון ואטרון יומא חד׃ יד סב ונסיב אפין הוא רישא וספר מליף שקר הוא חלשא׃ טו והוו משבחי

זאת׃ ז דבר שלח אדני ביעקב
ונפל בישראל׃ ח וידעו העם כלו
אפרים ויושב שמרון בגאוה ובגדל
לבב לאמר׃ ט לבנים נפלו וגזית
נבנה שקמים גדעו וארזים נחליף׃
י וישגב יהוה את־צרי רצין עליו
ואת־איביו יסכסך׃ יא ארם מקדם
ופלשתים מאחור ויאכלו את־
ישראל בכל־פה בכל־זאת לא־
שב אפו ועוד ידו נטויה׃ יב והעם
לא־שב עד־המכהו ואת־יהוה
צבאות לא דרשו׃ יג ויכרת יהוה
מישראל ראש וזנב כפה ואגמון
יום אחד׃ יד זקן ונשוא־פנים הוא
הראש ונביא מורה־שקר הוא
הזנב׃ טו ויהיו מאשרי העם־הזה

תולדות אהרן דבר שלח • חולין נא :

רש"י

הכתוב : (ז) דבר שלח ה' ביעקב . הנבואה שנתנבא לפורענות פקח בן רמליה : ונפל בישראל . מעתה תתקיים בהם : (ח) בגאוה ובגודל לבב לאמר . מה שהיו אומרים בגאוה ובגודל לבב : (ט) לבנים נפלו וגזית נבנה : המלכים שהיו לנו קודם שמלך פקח כגון יהואחז בן יהוא שבימיו נתמעטו כענין שנאמר (מלכים ב יג) כי אבדם מלך ארם שפלים היו והם הלכו להם כבניין לבנים רעוע הנופל אבל זה שהוא עכשיו חזק הוא כבנין אבני גזית וכן ארזים טובים משקמים לבנין : (י) וישגב ה' את צרי רצין עליו • הם בוטחים במה שנסמכו על רצין מלך ארם והקב"ה ישגב את מלך אשור עליו ויסכסכו להסיתו לבא עליו כך שמעתי ואני אומר את אויביו כלפי השכינה הוא . אומר הקב"ה יסכסך את אויביו זה"ו גוי בגוי ארם ופלשתים בישראל וישראל זה בזה כמו שנאמר למטה בענין מנשה את אפרים וגו' : (יא) ארם מקדם . ארם הרעו להם מקדם בימי יהואחז ויואש ופלשתים הרעו להם מאחור שהפלשתים להם במערב : בכל זאת . וגו' ועוד ידו נטויה : עד שיביא עליהם את סנחריב : ד"א . ארם . מקדם ופלשתים מאחור : היו משחיתים ביהוד' בימי אחז כמו שמפורש (בד"ה ב כח) ועל ישראל ועל יהודה היה ישעיה מתאונן על הצרות הללו : (יב) עד המכהו . עד הקב"ה שהוא מביא עליו המכות הללו : (יג) כפה ואגמון . לשון מלכים ושלטונים : כפה ארקוול"ר בלעז כלומר אותם המתפפים עליהם . ככיפה זו • ואגמון . ואף היא כיפה קטנה . וע"ש שכפופה באגמון קורא לה אגמון ובברייתא דשמואל מצינו שים מזלות ברקיע ממונים ואלה שמותם וכאן אמר הנביא שכל חכמיהם המתנבאים להם וחוזים בכוכבים את הבאות עליהם יכרית ה' מהם : (טו) מאשרי . מדריכי כמו באשורי אחזה רגלי (איוב כג) • ומאושריו שלמדו דרכי מדרכי התועה סא"א : ומאושריו מבולעים . בדורכים בדרך

רד"ק

ובצדקה כי בהם יכון הכסא ותקום המלוכה : קנאת ה' צבאות תעשה זאת • זאת שמפרש שתהיה עתה . גנים בזד ותשועה הגדולה כי יקנא ה' צבאות בדברי ספרי מלך אשור אשר חרפו וגדפו ה' ועמו : (ז) דבר שלח , הרעה הזאת הבאה על יעקב שנגזרו אויביהם בהם . אמת היא ובוא שלא יאמרו מקרה הוא אלא בעונם עונותם בא להם . כי הנה . באה הרעה באה על ידי נביאיו קדם וכי יבא להם אם לא ישובו , וכמו שבאה הדבר בהם כן נפל בהם , וכן יפלו עד שיגלו מארצם כמו שאמרו להם הנביאים מפיו : (ח) וידעו ה' וגו' ולא ידעו העם : הוא . כי אמת אמרתי להם שהם היו אומרים בתחלת הפורענות שבאה עליהם בן לבנים נפלו וגזית נבנה ולא היו נותנים אל לבם כי בעונם בא להם הרע , אבל היו אומרים אם בא עתה הרע עוד יבא טובה כפלים , וכשיפול מהם אשר ה' יכלו ויגלו מארצם : אז ידעו כי הדברים שהיו אומרים בגאוה ובגודל לבב , כי קבל יתאמנו כי אז יכלם גאותם וגודל לבבם : (ט) לבנים נפלו : דרך משל כתרגומו רישיא גלו וגו' : (י) וישגב : צרי רצין . מלך אשור ומהנגו שתפש דמשק והמית רצין ואמר זה לפי שאפרים היה עמהם בברית והיה היו נלחמים על יהודה אמר כי לא יועיל : אחד לחבירו כי אשר ישגב ויחזק את אויבי רצין עליו : ואת אויביו יסכסך , יבלבל עמו כארצו שיגאו נלכדם : (יא) ארם מקדם . כי לפני מלוך פקח בן רמליהו היה נוחם ארם בישראל מאד , כמו שנאמר וישימו כעפר לדוש . וארם היה להם ממזרח ארץ ישראל ופלשתים ממערב , ואלה ואלה נלחמים בהם : ואכלו אותם בכל פה : בכל זאת לא שב אפו , כלומר לא שבו הם בדרך טובה אלא מעונם אפו ועוד ידו : אלא נטויה עליהם לכלותם כיון שלא שבו כמו שאמר : (יב) והעם לא שב עד המכהו : לא התבוננו כי האל הוא המכהו בעונותיו : ולא שבו אליו ולא דרשו אותו : (יג) ויכרת : כפה ואגמון : החזקים והחלשים , כפה הוא ענף הנון , כמו וכפתו לא רעננה ואגמון הוא הגומא הגדל במים : יום אחד . הוא : אותו היום שגלו השבטים : (יד) זקן : הוא הזנב : כי נביאי השקר מקטני העם היו ונמצא חן בעיני הגדולים . שהיו מתנבאים להם טובה ומבטיחים אותם על שקר כדי שיתנו להם פת או יין . כמו שכתוב אטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה : (טו) ויהיו . אותם שהיו ראויים לישר אותם ולהדריכם בדרך טובה אותם היו מתעים אותם והם בעיניהם מאשרים אותם לטוב ומאושריו מבולעים • שהיו מאושרים בעיניהם כשהיו מורים אותם הדרך הרעה היו מבולעים

ביאור מהגר"א

(ז) דבר שלח אדני ביעקב ונפל בישראל • ישראל הם השבטים כי יהודה הם השבטים נגד עשרת השבטים ועיקר ביאת סנחריב על עשרת השבטים ונפל גם ביהודה : (ח) בגאוה ובגודל לבב • היינו רוח גבוה ונפש רחבה כמ"ש ונפש כי פתח כי הנפש היא המאוה : (ט) לבנים וגו' • היינו שבנינים הגדולים עושין מלבנים ומתוקנים בארזים (כמ"ש ויאחז את בבית בעלי ארזים מ"א ז' יו"ד) והוא נגד עיקר בנין המלחמה שהיה נבנה מעשרת השבטים ותוקן כחיל מלך ארם ואמר לבנים נפלו היינו מנחם מלך ישראל וגזית נבנה הוא פקח בן רמליהו וכן בארם : (י) וישגב ה' את צרי רצין עליו • רצה לומר עליו על ישראל שאשור לא בא אלא על דמשק כמה שכתוב ואת רצין המית ואחר כך ויפל על בומהון : (יא) ארם מקדם • היינו שארם עצמו נספח לאויב לו : ויאכלו בני ישראל בכל פה • כמ"ש על שלשה פשעי אדום שישבו בנגב ועל שלשה פשעי עמון שישבו במזרח ופלשתים במערב ואשור מצפון שאכלו את ישראל בכל פה : ועוד ידו נטויה • עמש"ל פ' כ"ה : (יב) והעם לא שב וגו' • רצה לומר כשהקב"ה משעבד את ישראל ת"י איזה אומה הראוי לקבל באהבה ולהסכים את עצמו ת"י האומה ההיא כמ"ש ועבדו את מלך בבל וחיו ומכה השעבוד הוא ראוי לשום על לב ולדרוש אל ה' בכל לבבם : (יג) כפה • היינו גוף הבהמה שהוא כמו כפה : ואגמון • הם הרגלים שהבהמה נשען עליהם : (יד) זקן • היינו זה שקנה חכמה והוא כנגד תורה והוא פנים הוא בעל מעשים כמ"ש לעיל והם הראש שהם עקרן של ישראל : נביא ומורה שקר הוא הזנב • היינו כמו בהמה מכשכשת את הזנב כן נביאי השקר היו מכשכשין את הרע וכמ"ש חמור וילא חלק ראש בזנבי דמלי כלביהם לכן נקראו זנבי : (טו) ויהיו מאשרי וגו' • היינו הרגלים שמוליכין את

מצודת ציון

עד • אין עולם : ולמשפט • ענין השפטה : (ט) וגזית • אבנים גזוזים ומחוטבים ביושר רב : שקמים • מין אילן האגוז וכן ובולס שקמים (עמוס ז) : גדעו • נכרתו כמו ואשריכם תגדעון (דברים ז) : (י) יסכסך • ענין בלבול וכן וסכסכתי מצרים (לקמן יט) : (יג) ראש • ר"ל החשוב : וזנב ר"ל השפל : כפה • כן נקרא הענף כמו וכפתו לא רעננה (איוב טו) לפי שהיא כפופה : ואגמון • הוא הגומא הגדל במים : (יד) מורה • מלמד כמו את מי יורה דעה (לקמן כח) : (טו) מאשרי • מדריכי כמו ואל תאשר בדרך רעים (משלי ד) : מתעים • מלשון תועה : ומאושריו • כמו ומיושריו והאל"ף במקום יו"ד וכן אשרו חמוץ (לעיל א) : מבולעים

מצודת דוד

ועד עולם • כל ימי חייו : קנאת ה' . ר"ל הצדקה ימשה על כי יתקנא על מה שחרף סנחריב כלפי מעלה : (ז) דבר וגו' . זה אמר על גלות אפרים דמו הפורענות הבאה עליהם לא במקרה בא כי הדבר הזה שלח ה' ע"י הנביאים הקודמים להתנבאות עליהם וכן היה כי נפל ונתקיים כי כבר גלו מקצתן : (ח) וידעו כל העם האפרים ידעו שלא כן דבריהם אשר ידברו בגאוה ובגודל לבב והוא מקלה קלה ומובן מאליו : (ט) לבנים נפלו . מה בכך שנפלו בנין הלבנים הלא נבנה הפורצן באבני גזית ר"ל אם האויב גלה המקצת הנה עמם נחזק ביותר כי הטובים שבא במקום והיא לא תתמיד : שקמים גדעו . אם נכרתו השקמים נחליף ארזים המעולים מהם וכפל הדבר במ"ש : (י) וישגב • כאומר הנה כל עלמם לא סמכו אלא על רצין ודעו שה' ישגב ויחזק את צרי רצין עליו וא"כ בטל עוזר ונפל עזור : ואת אויביו יסכסך • וזה יבלבל דעת אויביו הם רשעי ישראל : (יא) ארם מקדם . אף כי מאז בימי יהואחז הרעו להם ארם היושב במזרח א"י וגם פלשתים היושבים במערב הרעו להם : בכל פה • ר"ל מלאו כל תאותם מהם : בכל זאת • בכל הפורענות שכבר בא לא שב אף ה' מישראל ועוד ידו נטויה להכות עוד בהם : (יב) לא שב • לא עשה תשובה המגעת עד ה' שהכה בם כי חושבים הכל למקרה ולא דורשים את ה' : (יג) ויכרת ה' • לכן יכרית הכל ביום אחד החשוב והשפל : כפה ואגמון • הענפים הדומים לענף יפה וכפל הדבר במ"ש : (יד) ונשוא פנים • מי שהכל נושאים לו פנים לפי רוב העושר : מורה . המלמד לעשות שקר : הוא הזנב • הוא השפל שבהם : (טו) מאשרי • המדריכים את העם המה מתעים אותם ללכת בדרך לא ישר : ומאשריו

מתעים ומאשריו מבלעים: טו על־
כן על־בחוריו לא־ישמח ׀ אדני
ואת־יתמיו ואת־אלמנותיו לא
ירחם כי כלו חנף ומרע וכל־פה
דבר נבלה בכל־זאת לא־שב
אפו ועוד ידו נטויה: יז כי־בערה
כאש רשעה שמיר ושית תאכל
ותצת בסבכי היער ויתאבכו גאות
עשן: יח בעברת יהוה צבאות
נעתם ארץ ויהי העם כמאכלת
אש איש אל־אחיו לא יחמלו:
יט ויגזר על־ימין ורעב ויאכל על־
שמאול ולא שבעו איש בשר־
זרעו יאכלו: כ מנשה את־אפרים
ואפרים את־מנשה יחדו המה על־
יהודה בכל־זאת לא־שב אפו
ועוד ידו נטויה:

י א הוי החקקים חקקי־און
ומכתבים עמל כתבו: ב להטות
מדין דלים ולגזל משפט עניי עמי

עמא הדין מטען ודברנוהי
מסקעמין: טו על כן על
עולימוהי לא יחדי יי ועל
יתמוהי ועל ארמלתוהי לא
ירחם ארי כולהון חניפין
ובישין וכל פומהון ממללין
שקר בכל דא לא תבו
מחוביהון דיתוב רוגזיה מנהון
ועד כען מתקפין מרדיהון
ועוד מחתיה עתידא
לאתפרעא מנהון: יז ארי
תדליק כאשתא פורענות
חוביהון חטאיא וחיביא
תשיצי ותשלוט בשאר עמא
ותשיצי סגי משריתא:
יח בתעבור מן קדם יי צבאות
חרוכת ארעא והוה עמא
כיקידת נור גבר על אחוהי
לא חיסין: יט ובז מן דרומא
וכפין ושיצי מן צפונא ולא
שבע גבר נכסיה קריביה
יבוזון: כ דבית מנשה עם דבית
אפרים ודבית אפרים עם
דבית מנשה כחדא יתחברון
למיתי על דבית יהודה בכל
דא לא תבו מחוביהון דיתוב
רוגזיה מנהון ועד כען מתקפין מרדיהון ועוד מחתיה עתידא לאתפרע מנהון: א ווי
דרשמין רשמין דמינס וכתב דליאו כתבין: ב לאסטאה מדין מסכנין ולמינס
מה דרען מחשיכי עמא בדינא למהוי

מדין ג' בקריאה וסימן מדין וסבבה ׳ רכבי אתונות צחורות ישבי על מדין . להטות . מדין . דלים ׳ חד שם

רשי

בדרך המתעי' המאשרים אותם בדרכים הללו דרכים מסותרים ובורים שאין פתח לצאת מהם ולשון בילוע נופל על הדרך כענין שנאמר במקום אחר עמי מאשריך מתעים ודרך ארחותיך בלעו (לעיל ד): (טז) ומרע · רשע כמו זרע מרעים (לעיל א'): (יז) כי בערה כאש רשעה · רשעתם תבער בהם ותאכלם כאש: שמיר ושית · שלהם תאכל המורדים והפושעים שבהם ותצת בסבכי היער: גדולת העם · סבכי ענפים: ויתאבכו גאות עשן · יהיו נבוכים ומסוגרים בתוך עשן התבערה: ויתאבכו · כל לשון נבך אין יסוד תיבה אלא בך כמו מבכי נהרות (איוב כח) עמק הבכא (תהלים פד) והנון באה לו לפרקים וכאן באה בו אל"ף במקום נו"ן כמו אלף של אבחת חרב (יחזקאל כ"א) ואל"ף של אחותי באזניכם (איוב יג): (יח) נעתם ארץ · יונתן תירגם חרוכי' ארעא וקשה בעיני לפרש כן . שהיה לו לומר נעתמה הארץ ואחרי שאין לו דמיון במקרא בא לשון התרגום ולא לשון אחר . אני מפרשו לפי ענינו בעברת הקב"ה נעתם העשן הזה לארץ והוא לשון נגזר על הארץ או לשון נתך והגיע לארץ · (יט) ויגזור על ימין: יבוזו וישללו זה את זה על ימין או על שמאל ולא ימלא להם: איש בשר זרעו: ת"י גבר נכסיה קריביה יבוזון: (כ) מנשה את אפרים. מנשה יתחבר עם אפרים. ואפרים את מנשה . עם מנשה ויחדו המה יתחברו על יהודה: י (א) חקקי און · שטרי און · שטרות מזוייפין: ומכתבים. לשון עברי הוא כמו מכתבין (שהמ"ם חירק וכ"ף שוא ות קמוצה) בלשון עברי: (ב) להטות על ידי שטרות שקר את הדלי' מדין

רדק

מבולעים ונשחתים בעונם הרעה: (טז) על כן · לא ישמח , כספך וגלתי בירושלם וששתי בעמי , כי כשאוהב אדם דרך הרעה ותבא לו בעבור זה הרעה שנה האל אל דרך משל יפלג כמו ויתעצב אל לבו , וכשאוהב אדם הדרך הטובה ותבא לו בעבור זה הטובה שנה האל על דרך משל שמח , כמו שאמר וששתי בעמי , ואמר ישמח ה' במעשיו , ואמר באוריו כי שם גרוב פרים אחר עתיכם ולא תמלא גבורתם וכהם תשרעם שכלם עליכם , ע"כ לא ישמח ה' בהם כי הינם עושים רשע : ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם : אפילו היתומים והאלמנות שראוי לחמול ולרחם עליהם לא ירחם אלא עליהם: כי כלו חנף ומרע · בין גדולים בין קטנים בין זקנים בין חלושים בכל זאת שהבאתי להם רעה גדולה שלא מאלו מרחמים לא שבו בה , לפיכך לא שב אפו מהם , ועוד ידו נטוים עליהם להרע להם אפילו בגלות : (יז) כי בערה כאש רשעה · הרשעה שעשו הם בערה בהם כאש , ודרך האש שתחל לבער בקוצים ובענפים דקים תחילה כמו שאמר ומצאה קוצים ואחר כך תבער בעצים הגדולים כן רשעתם תאכלם תחל בקטנים , והם הקוצים ואחר כן ותצת בסבכי היער , והם הגדולים : ויתאבכו · לפי מקומו ויתגאו : גאות עשן , חסר כ"ף הדמיון כגאות עשן , וכן לב שמח ייטיב גהה כגהה , לפי שהמשיל רשעתם לאש בוערת אמר שגאו , כלומר שהם גאים כגאות עשן , כלומר שהתפרסמו במעשיהם הרעים עד שכל האומות ידעו בה' כי יש רואה העשן ולא יראה האש כן ידעו הרחוקים מהם מעשיהם הרעים : (יח) בעברת · נעתם ארץ , הפך מלשון ערבי , ויונתן תרגם חרוכת ארעא , ובא ארץ בלשון זכר , כמו שרץ ארצם צפרדעים : כמאכולת אש , כמו הדבר שאוכל האש שהעץ שאוכלו בו האש דולק כעץ האחר כן העם הזה איש את אחיו לא יחמלו , לא די להם הרעה שעושין להם אויביהם כי גם הם מריעים זה לזה : (יט) ויגזור . העם הזה גוזר על כל לרדיו ותוטף מכאן כל אחד מחברו , ואף על פי כן הוא רעב כי לא יספיקו לו , ופי' ויגזור ויחטוף , כי החוטף גוזר הדבר ממקומו וכן אומר אחר כך : (כ) מנשה את אפרים · זכר אלה לפי שהמלכות היתה לאפרים ומנשה ואפרים אחים אף על פי כן אלה יבוזו את אלה ואחר כן יחדו המה על יהודה : בכל זאת · עם כל הרעה הזאת הבאה עליהם לא שבו ממעשיהם הרעים כדי שישוב ה' מחרון אפו : (א) הוי החוקקים · עתה דבר על הדיינים ועל סופריהם הדיינים הם מטים את הדין ואומרים לסופריהם לכתוב דין שפסקו שיבא להם קוס , ואומר החקקים על הסופרים , ואמר ומכתבים על הדיינים , כי הם מכתבים , וכתבו יונה גלעיני הם מטים לסופרים לכתוב והסופרים כותבים וחוקקים האלמנה

תולדות אהרן

על בחוריו · שבת לג כתובות ח : על ימין · שבת לג ב"ב כז : בשר זרעו · תענית ה :
חקקי און והדיינים מכתבים להם אותו עמל והאון : (ב) להטות · כשבאים לפניהם לדין העשיר והגדול עם העני או

ביאור מהגר"א

את כל הגוף ואם סרגלים . גבשלים נכשל כל הגוף וז"ש ומאשריו מבולעי': (טז) חנף ומרע : חנף הוא מה שלב פאוני . (כמ"ש בי חלק ממנו חנם) היינו רע לשמים ונוגע לבריות ומרע הוא כם יצר . כמכשי בפות . רע לבריות ופה דבר נבלה הוא המחבר בין שניהם כענין יתן לנו מצות עשה ומל"ת ותורה מחבר שניהם וכמ"ש בסי' כף תוב וכף זכות ולשון אק מכריע בנתים וכנגדן חשב ג' עונשין בחוריו . ויתומיו ואלמנותיו ואמר על בחוריו לא ישמח כנגד פה דובר נבלה כמ"ש בגמרא ויתומיו ואלמנותיו לא ירחם נגד החנף וכעסם וזהו לא ירחם ובגדן אמר כי בערה כאש רשעה היינו פה דובר נבלה : (יז) שמיר ושית תאכל · הוא חנף ומרע התלוי בעשה ו' כ"ד ומתוך שיבער ברשעים ותצת בסבכי היער הם הצדיקים כמ"ש חז"ל בגמרא והזוכר על פ' כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש כו' : ויתאבכו גאות עשן · כי דרך העשן לעלות למעלה ומרוב האש יתחזק העשן למעלה למעלה : (יח) בעברת ה' נעתם ארץ · היינו כמ"ש תפלה תגרוק יאכלנו קשט בשר ודם בגנתמלא תכון . כספק אם יתקיים גזירתו . או לא יתקיים אבל הקדוש ברוך הוא כאשר יאמר יתכון מאשר התרון הוא השלי' לאכול מיד כאש תאכל קש וכן אמר כאן בעברת ה' שהוא אש עוד שעהם הארץ ויהי העם כמאכולת אש : נעתם הארץ · הוא והארץ היתה כמ"ש ולילה ללילה יחוה דעת ומלאה הארץ דעת יעקב תיקן תפלת ערבית אחר כך בוא"ו ויהי העם בו"ק : איש אל אחיו : הוא חסד וכסו : (יט) ויגזור על ימין כו' : הוא נגד מים חסד ורוח : (כ) מנשה את אפרים כו' : הוא נגד ע"פ חסום ג' ראשי שור שבתהום ג' גווני קשת וכולן נתגשמו בקרבנות כמ"ש את קרבני לחמי כו' : (ב) להטות מדין דלים ולגזול וגו' היינו שפוטים חוק מכוונים אין מגיע לדין דלים ועניים

מצודת דוד

ומאשריו · אותם שהיו מיושרים בעיני העם המה נשחתים : (טז) לא ישמח . כי כשאדם חוטא ובא עליו העונש אין שמחה לפני המקום : כלו חנף · כולם מחניפים לרשעים : ועוד ידו נטויה · להכות בהם עוד יותר : (יז) כי בערה · הרשעה שעושים תבער כמו אש ובתחלה תשרוף הפחותים שבעם ואח"ז בגדולים שלהם ר"ל העון עצמו יקטרג עליהם ויפרע מהם : ויתאבכו · בעבור תרבית התבערה יתרוממו גאות העשן כי תגשא למעלה למעלה ר"ל הפורעניות תגדל מאד : (יח) בעברת ה' . בחמת ה' תחרך ותשרף ארץ : כמאכלת אש · כמו הדבר הנאכל באש שהעץ שנאחז בו האש מדליק את העץ האחר כן העם הזה איש אל אחיו לא יחמולו ולא יהיה די להם הרע שעשה האויב : (יט) ויגזור . יחטוף במי שעומד בימין ויאכל ועדיין רעב ויאכל ממי שעומד בשמאל ולא ישבעו כי מעט ימצא בזה : איש · כל אחד יאכל בשר אחיו מעוקת רעבון : (כ) מנשה את אפרים . מנשה יבוז וישלול את אפרים : יחדו המה · שניהם יחד ילכו על יהודה לשלול שלל : ועוד ידו נטויה . להכות עוד : י (א) הוי . יש להתאונן על החוקקים הם סופרי הדיינים על כי המה חוקקים און ר"ל כותבים דבר שאינו הגון והשקר : ומכתבים . הדיינים פעמים המצוים לסופריהם לכתוב המה יצוו לכתוב דברי עמל : (ב) להטות · מלהטות ישיה

מצודת ציון

מבולעים · ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב) : (טז) ומרע · מרשיע : נבלה · דבר מגונה : נטויה · מל' הטיה : (יז) שמיר ושית · מיני קוצים : ותצת · מל' הצתה והבערה : בסבכי היער · הענפים המסובכים ונאחזים זה בזה כמו עד סירים סבוכים (נחום א) : ויתאבכו · הוא ענין התרוממות ואין לו דומה : גאות · מל' גאוה : (יח) בעברת · מל' עברה וחמה : נעתם ארץ · ת"י חרוכת ארעא : אל אחיו · על אחיו : (יט) ויגזור · ענינו חטיפה כי החוטף דבר מה גוזרו וכורתו ממקומו : על ימין · בימין על במקום ב"ת כמו עמדתם על חרבכם (יחזקאל)

רד"ק

האלמנה והיתום שהם חלושים הם כדין עם החלושים שהוא ברוח מפני חולשתם וחוקק שכנגדן שדיינים מעין את הדין ומתנים לעשיר ומהדרין פניו בדין והנה הדיינים כאלו הם גוזלים ובוזזים שעניים היתומים והאלמנות: (ג) ומה תעשו ליום פקודה • ליום שיפקוד השל עונותיכם: ממרחק • זה מלך אשור שבא מארץ רחוקה לא"י בהשחיתם: על מי • כמו אל, כמו הרעותם על ידיו והדומים להם: ואנה תעזבו כבודכם • כי אתם שגלו מכבודכ׳: (ד) בלתי כרע ישיו"ד לבעי כמו ומושיע אין בלעדי, אמר לפי שבעת ההם בלתי אינם עמי ולא שומעים אלי לפיכך כרע תחת אסור, כלומר במקום האסירים כרע להיות עמהם ובמקום ההרוגים גם כן יפלו. הם הרוגים, כלומר מהם שבוים ומהם הרוגים לא ישאר אחד מהם בארצו כי כולם יהיו גולים או הרוגים, והמפרשים פירשו בלתי כי היו"ד אינה לכנוי, יש מפרשים כן לא ימלט אלא מי שיכרע ויתכוא עצמו בין האסורים או במקום ההרוגים שלא ימצאוהו שהוא חי, ואדוני אבי ז"ל פירש בעבור שלא כרע לאל אסורים והרוגים יהיו, ורבי אחי כר׳ משה ז"ל פירש זולתי ההריגה שיש להם בארצם שהגוים מכניסים אותם זולתי זאת תבא להם גדולה מזאת והיא הגלות שהיו מהם אסורי׳ או מהם הרוגים: (ה) הוי אשור • לשון קריאה • קורא לו שיבא על ארץ ישראל לנ"ל שלל, וקוראהו שבט אפו ומטה ועמו שבו מיסר ישראל, ופירוש בידם במקומם, כלו׳ בארץ ישראל אשלח זה השבט, ויש מפרשים בידם של מחנה אשור, כלומר מטה זעמי שמתי בידם ואחר כך פירש עוד ואמר: (ו) בגוי חנף, הפסוק כפל בענין במלות שונות, ולשומו מרמס, כי הכל יהיו דורכים ורומסים עליהם: (ז) והוא לא כן ידמה • כפול הענין במלות שונות, אמר כי מלך אשור לא יחשב כי הוא שלוחי ומטה זעמי אבל חשב כי בכח ידו עושה מה שעושה מנליחה בחכמה והוא אינו יודע כי הוא שלוחי וכאשר ארצה אמנענו מלהשחית והוא חושב להשחית הכל ואף ירושלם לא מעט • אמר שהשחית כל הממלכו׳ וגם רוב מלכות ישראל אמר שלא ישאר זה במעט והיא ירושלם שלא יכבוש אותה: (ח) כי יאמר • בלבבו או לעמו: איך תעמוד עיר או ממלכה לפני הלא כל אחד משרי הוא חשוב כמלך ויש לכל אחד מהם עם גדול וחיל רב, או פירוש שרי מלכים הם והם מלכי האומות שכבש: (ט) הלא ככרכמיש • אלה העיירות על נהר פרת ממלכות ארם וכבשם מלך אשור, לפיכך אמר שלא ככרכמיש כלומר זו כזו כי כולם היו שוות לפני ונכבשו בידי, וכן שמרון כמוהם: וכלנו: הוא כלנה הוא המוזכר בספר עמוס: (י) כאשר ממלכות האליל ופסיליהם, כלומר אף על פי שיש בהם אלילים ופסילים לא היה בהם לנצל ארצם מידי:

רש"י

מדין זכות הראוי להם: (ג) ליום פקודה: שיפקוד הקב"ה עלירת עוניכם: שואה ל׳ חורבן: על מי תנוסו לעזרה • הקב"ה אינו בעזרתכ׳: ואנה תעזבו. את כל הכבוד אשר אתם קובלים מן הגזל כשתלכו בגולה: (ד) בלתי כרע תחת אסור: במקום אשר לא כרע ולא יבין אחד מכם שלא היה שם כריעת המרבץ שם. באותו המקום תהיו אסירים כלומר חוץ מארצכם תאסרו וכן תירגם יונתן בר מן ארעכון אסירין תתאסרון: תחת. מקום כמו שבו איש תחתיו (שמות טז): ותחת הרוגים יפלו: ובאותו מקום יפלו הרוגים: (ה) הוי: כי עשיתי את אשור שבט אפי לרדות בו את עמי • ומטה הוא זעמי בידם של בני אשור: (ו) בגוי חנף. ישראל: (ז) והוא: סנחריב: לא כן ידמה • שהגזרה מאתי: ואני שולחו: ידמה קויידיר בלע"ז ולבבו לא כן יחשוב: שלחתיו על עסקי ממון לשלל ולבוז כי בלבבו להשמיד את הכל בגאותו: (ח) כי יאמר וגו׳: לכך גבה לבו: (ט) הלא ככרכמיש: כאשר בני כרכמיש שרים ושלטונים כן בני כלנו על כן אם לא כארפד אשר הוא משלטנות חמת שלקחתי מיד ארם ואם לא כדמשק שלקחתי מיד ארם כן עשיתי לשומרון. אם לא כארפד חמת דפ"ק הוא כארפד של חמת לכך נקוד פתח: (י) ופסיליהם. היו מירושלים ומשומרון: מכאן שרשעי ישראל היו מספיקין דמות עכו"ם שלהם לכל האומות סביבותם ואחרי שעובדי פסילי שומרון וירושלי׳ נפלו בידו ולא הלילום פסיליה׳ כך

תרגום

ארמלן עדיהון וית נכסי
יתמיא יבזון: ג ומה תעבדון
ליומא דיסערון עליכון חוביכון
וכריגוש עקא מרחיק ייתי
לאן תערקון לסעיד והיכא
תשבקון יקרכון: ד בכן בר
מן ארעכון אסירין תתאסרון
ובר מקרויכון קטילין תתרמון
בכל דא לא תבו מחוביהון
דיתוב רוגזיה מנהון ועד כען
מתקפין מרדיהון ועוד מחתיה
עתידא לאתפרע מנהון:
ה וי אתוראה שולטן רוגזי
ומלאך שליח מן קדמי עליהון
בלוט: ו בכנישא חניפא
אשלחיניה ועל עמא דעברו
על אוריתא אפקדיניה למבז
בזא ולמעדי עדאה ולשויותיה
לדייש כסין שוקין: ז והוא לא
כן מדמי ולביה לא כן מחשיב
ארי לשיצאה אמר בלביה
ולאספא עממין לא בחים:
ח ארי יימר הלא כל שלטוני
כחדא כמלכין חשיבין קדמי:
ט הלא כמא דכרכמיש בבישא
קדמי כן כלנו אם לא כמא דארפד מסירא בידי כן חמת וכמא דעבדית לדמשק
כן אעביד לשמרון: י כמא דאשכחת ידי מלכון דפלחן לטעותא תצלמניהון

ישעיה י

ני להיות אלמנות שללם ואת־
כ׳ יתומים יבזו: ג ומה־תעשו ליום
ומ"ל פקדה ולשואה ממרחק תבוא על־
ל׳ מ"ל ול׳ חסר מי תנוסו לעזרה ואנה תעזבו
כבודכם: ד בלתי כרע תחת אסיר
ני מ"ל ותחת הרוגים יפלו בכל־זאת לא־
ד׳ ר"פ שב אפו ועוד ידו נטויה: ה הוי
אשור שבט אפי ומטה־הוא בידם
זעמי: ו בגוי חנף אשלחנו ועל־
עם עברתי אצונו לשלל שלל
ולשומו ק׳ ולבז בז ולשימו מרמס כחמר
נ"ג ר"פ חוצות: ז והוא לא־כן ידמה ולבבו
י"ט • ה׳ לא־כן יחשב כי להשמיד בלבבו
ל׳ ולהכרית גוים לא מעט: ח כי
ו׳ חסר כסיפרא יאמר הלא שרי יחדו מלכים:
ו׳ חסר • נ"י ר"פ ט הלא ככרכמיש כלנו אם־לא
ד׳ • ני כארפד חמת אם־לא כדמשק
ד׳ שמרון: י כאשר מצאה ידי
ו׳ חסר ל׳ ומ"ל לממלכת האליל ופסיליהם

קרתא וחד לשון ארח וחד לשון דין: בלבבו ה׳ בקריאת וסי׳ ותתברך בלבבו לאמרו שלום יהיה לי • וכן במליצי שרי בבל ר"ה • וישם דוד את הדברים האלה • והוא לא כן ידמה • ודבר אמת בלבבו וחד ובלבבו יגדיל: הלא ו׳ חסר בסיפרא וסי׳ כי יאמר הלא שרי יחדו. הלא ככרכמיש כלנו: הלא כאשר

ביאור מהגר"א

ועניים ודלים היינו עשירים שהיו עניים ונדלדלו והיינו כמ"ש חז"ל מגיעי בית בבית זה שממלאה מעות לעני בשעת דוחקו בכדי לקחת ביתו: ומשפט עניים • היינו המתנות הראויים לאלמנות שללם ואת יתומים יבוזו • אינם יכולים לעשות עמל נגד בעלי כח כי יגיעו עד המלך: (ד) בלתי כרע: רצה לומר אותן המבזבזים את נפשם אשר לא יכרע ולא ישתחוו ועכשיו היו תחת אסיר: ותחת הרוגים יפלו: היינו שיפילו א"ע להגלל שיסמרו שגם הם נהרגין אבל תחת אסיר יהיו שלא נהרגים: בכל זאת כו׳ אמר ה"פ בכל זאת: על ה"פ שבא סנחריב לא"י ג"פ על עשרת השבטים כנ"ל והרביעי על ערי יהודה הבצורות והחמישי שטף את שבנא ובפעם שפי היפה מפלתו לכן אמר ה"פ בכל זאת שמשמע מתחלתו היה גם כן נרה: (ה) הוי אשור שבט אפי וגו׳ • כמ"ש לעיל שמשעבדין את ישראל בנפש ובגוף ובממון וזה שאמר שבט אפי ומטה הוא בגוף לעבודה: (ו) בגוי חנף וגו׳• חנף ועברה הוא נגד תאוי וכעסי׳ ותוקף ותאוי הוא בסתר שהאון ממון בקרבו וזה שאמר אשלחנו היינו נמי בסתר ועברה וכעסי הוא בגלוי זה שאמר אצונו היינו נמי בגלוי: לשלול שלל וגומר • היינו מה שחוטפים בתחלה דברים החשובים נקרא שלל ומה שלוקחים בשנים גם דברים הבזוים קרוי בזה מלשון בזית ומה שלוקחים בסליבים הוא לשומו מרמס תחת רגליו כחמר חוצות רק בכדי שלא ישאר אחריו מאומה: (ז) כי להשמיד וגו׳ ולהכרית וגו׳ עמ"ש במגלת אסתר שלהשמיד היינו ההשמדה מן המצות ולהכרית היינו הגופים שלא יזכר שם ישראל עוד וזה שאמר לא מעט שלא ישאיר אפילו מעט: (ט) הלא ככרכמיש כלנו • רצה לומר כמ"ש החזק הוא הרפה במעט הוא אם רב כבמתנ"ם אם כמגלרים וז"ש ככרכמיש המרובה באוכלסין כן כלנה שנתחבה נרפת נה בין העירות הגדולות אם לא כארפד שיושבים גבורים כן חמת אם לא כדמשק שהיא עיר גבורים כן שמרון: (י) כאשר מצאה וכו׳ • הפסילים והאלילים

מצודת ציון

(יחזקאל לג): (א החוקקים • ענין כתיבה: (ג) פקודה • ענין זכרון כמו ותפקוד עלי עון הכשה (ש"ב ג): ולשואה • ענין תושך כמו אמש שואה (איוב ל): על מי • כמו אל מי: ואנה • איה: כבודכם • כן יקרא העושר וכן עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא): (ד) בלתי • ענינו כמו לא: תחת • במקום כמו שבו איש תחתיו (שמות יח): (ז) ידמה׳ מל׳ דמיון ומחשבה יבלע

מצודת דוד

סיבה לשפוט את הדלים מן הדין הראוי להם: ולגזל • להעביר משפט האמת מן עניים: להיות • ע"ז תהיינה האלמנות שללם רצה לומר הרי השלל הם בוזזים ושוללים את האלמנות והיתומים: (ג) ומה תעשו • כלומר אם אין כח ביד האלמנות והיתומים אבל מה תעשו למקום ב"ה בעת יפקוד עליכם עון הזה. ולשואה. לעת תבוא עליכם המושך ממרחק וזהו מלך אשור: לעזרה. לעזור לכם: ואנה תעזבו: כשתלכו בגולה איה תעזבו ההון אשר אספתם בגזל שלא לא ישאר לא בן ולא בת: (ד) בלתי כרע. במקום אשר לא כרע כריעת המרבץ שם באותו המקום יהיה אסור רצה לומר חוץ מארצכם תאסרו: ותחת • ובאותו מקום יפלו הרוגים: ועוד ידו נטויה • להכות בהם בהיותם בארץ אויביהם: (ה) הוי אשור וגו׳. יש להתאונן על כי אשור יהיה השבט לעשות בהם אפי להכות ולרדות אותם: ומטה: הזעם מה שאני זועם על ישראל הוא ביד אשור למטה כי ע"י יכה בהם כרצונו: (ו) בגוי חנף. הם ישראל המחניפים ליצרם למלאות שאלתו ותאוו: עברתי. עם שאני מלא עליו עברה וזעם: ולשומו מרמס • לרמסו ברגל כטיט המושלך בחוצות: (ז) והוא • אבל סנחריב מלך אשור לא ידמה כן כמו שהיא שגזרה היא מלפני: ולבבו וכו׳: כפל הדבר במ"ש: כי להשמיד בלבבו. כי חושב בלבבו להשמיד הכל ואף ירושלים כאלו נעשה הנצחון בכח זרועו: ולהכרית. חושב להכרית הכל לבל ישאיר אף מעט: (ח) יחדו • זה כזה כל אחד חשוב כמלך לפי מרבית העם שיש לכ"א: (ט) הלא ככרכמיש: הלא כמו שכבשתי את כרכמיש כן כבשתי את כלנו: אם לא וכו׳. כאם לא כמו שכבשתי את ארפד אשר היא משלטנות חמת שהם לא כמו שכבשתי את דמשק כן אכבוש את שומרון: (י) כאשר מצאה ידי: כמו שכבשתי

כך שומרון וירושלים לא תגלל : (יא) כאשר עשיתי לשומרון וגו' : זאת יאמר לאחר שיכבוש את שומרון : (יב) והיה כי יבצע וגו' · אבל לא היה כמו שדימה אלא מאחר שיגמור הקב"ה את כל מעשהו ונקמתו בישראל ובקלה ערי יהודה ומאותה יראה יכנעו בני ציון וירושלים לשוב אלי אודיע למלך אשור כי לא בכוחו גבר : אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור · על אשר הפרה והרבה גודל לבב מלך אשור להתהלל בכחו על שקר פרי גודל קרייטמנ"ס דגרנדיי"א בלע"ז של לב סנחרב : תפארת רום עיניו · על שנתפאר בגאותו · תפארת ונטמנ"ט בלע"ז : רום עיניו · גסות רוחו כענין שנא' גבה עינים ורחב לבב (תהלים קא) : (יג) כי אמר בכח ידי עשיתי כל גבורתי לא מאת הקב"ה : נבונותי : הכמתי : ועתידותיהם · מעמדם ומלכם: ואוריד . הורדתים מגדולתם : כביר יושבים · יושבים רבים . כביר פולשיר"ש : (יד) כקן · בקיני עופות הפקר : וכאסוף ביצים עזובות · וכאשר יאסוף אדם ביצים · עזובות שעזבתם אמם ואין מוחה בידם לכסות עליהם : נודד כנף ופוצה פה ומצפצף · כל הל' הזה נופל בעופות לפי שדימה אותם הגולים לקן צפרים ולביצים עזובות אמר לשון זה לא צפצפו עליהם האב והאם : (טו) היתפאר הגרזן הקב"ה אומר לא היה לך להתהלל בזאת כי אינך אלא כגרזן שלי ואני החוצב בך

מִירוּשָׁלִַם וּמִשֹּׁמְרוֹן׃ יא הֲלֹא
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֹׁמְרוֹן וְלֶאֱלִילֶיהָ
כֵּן אֶעֱשֶׂה לִירוּשָׁלִַם וְלַעֲצַבֶּיהָ׃
יב וְהָיָה כִּי־יְבַצַּע אֲדֹנָי אֶת־כָּל־
מַעֲשֵׂהוּ בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִָם אֶפְקֹד
עַל־פְּרִי־גֹדֶל לְבַב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
וְעַל־תִּפְאֶרֶת רוּם עֵינָיו׃ יג כִּי
אָמַר בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחָכְמָתִי
כִּי נְבֻנוֹתִי וְאָסִיר ׀ גְּבוּלֹת עַמִּים
וַעֲתִידֹתֵיהֶם שׁוֹשֵׂתִי וְאוֹרִיד
כַּאַבִּיר יוֹשְׁבִים׃ יד וַתִּמְצָא כַקֵּן ׀
יָדִי לְחֵיל הָעַמִּים וְכֶאֱסֹף בֵּיצִים
עֲזֻבוֹת כָּל־הָאָרֶץ אֲנִי אָסָפְתִּי וְלֹא
הָיָה נֹדֵד כָּנָף וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף׃
טו הֲיִתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחֹצֵב בּוֹ
אִם־יִתְגַּדֵּל הַמַּשּׂוֹר עַל־מְנִיפוֹ

מִירוּשְׁלֵם וּמִיקַמְתָּא דְשִׁמְרוֹן׃
יא הֲלָא כְּמָא דַעֲבָדִית לְשִׁמְרוֹן
וּלְטַעֲוָתְהָא כֵּן אַעֲבֵיד לִירוּשְׁלֵם
וּלְצַלְמָנַיָא דִי בַהּ׃ יב וִיהֵי
אֲרֵי יְשֵׁיצֵי יְיָ לְמֶעְבַּד יָת כָּל
דַאֲמַר בְּטוּרָא דְצִיוֹן וּבִירוּשְׁלֵם
אַסְעַר עַל עוֹבָדֵי רָם לִבָּא
דְמַלְכָּא דְאַתּוּר וְעַל תּוּשְׁבַּחַת
רָמוּת עֵינוֹהִי׃ יג אֲרֵי אֲמַר
בִּתְקוֹף יְדִי עֲבָדִית וּבְחוּכְמְתִי
אֲרֵי סוּכְלְתָן אֲנָא וְאַגְלֵיתִי
עַמְמַיָא מִמְדִינָא לִמְדִינָא
וְקִרְוֵי תוּשְׁבַּחְתְּהוֹן בְּזֵיתִי
וְאַחֲתֵית בִּתְקוֹף יָת יָתְבֵי
כְּרַכִּין תַּקִּיפִין׃ יד וְאַשְׁכַּחַית
כְּקִנָּה יְדִי נִכְסֵי עַמְמַיָא
וּכְמַכְנַשׁ בֵּיעִין שְׁבִיקִין כָּל
דָיְרֵי אַרְעָא אֲנָא כְנֵישִׁית וְלָא
הֲוָה נָפֵיל מְבָא וְשָׁדֵי כָא
וּפָתַח פוּמָא וּמְמַלֵּיל מִלָּא׃
טו הַאֶפְשַׁר דְיִשְׁתַּבַּח חוּלִילָא
עַל דְחָלֵיל בֵּיהּ לְמֵימַר הָא אֲנָא חֲלֵילִית אִם יִתְרַבְרַב מַסְרָא עַל

עשיתי לשמרון ולאליליה . חלא על האנשים הישבים . חלא ואני סחשת · חלא מעט מזער : הגרזן ד' מיחדין בלישנ' וסי' לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן · ונדחה ידו בגרזן לכרות . היתפאר הגרזן על

מירושלם ומשמרון · פירוש שהיו חזקים מירושלם ומשמרון , וכיון שלהם מצאה ידי כל שכן שמרון וירושלם , וזה אמר קודם שלכד שמרון ואחר שלכד שמרון אמר : (יא) הלא כאשר · אלילים ועצבים , ענין אחד במלות שונות : (יב) והיה כי יבצע · כי ישלים , כמו ידי ותבצענה , בצע אמרתו , אמר כאשר ישלים ה' את כל מעשהו בגוים ובישראל על ידי מלך אשור בהר ציון ובירושלם אפקוד עליו שוטם שחשב כי בכחו עשה מה שעשה בירושלם כי עם מה שחטאו והם נפקד עונו , ומה שאמר על פרי גודל לבב מלך אשור לפי שמחשבתו הרעה עשתה פירות , שהיה מתפאר בה לבני אדם , ואומר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי והיה מגלה בכל דרכיו לפיכך היה חושב כי בחכמתו עשוה הצלחתו , וזהו שאמר על פרי , וכפל הענין ואמר ועל תפארת רום עיניו , כי גבהות הלב נראה בעינים , וכן אמר רום עינים ורחב לבב : (יג) כי אמר . גבולות עמים , לפי שהכבם כל הארצות כאלו הסיר כל הגבולות , כי לכל עם יש גבול לארצו לפי השפעת המלכות , כאמרך מלכות עם פלוני מכאן ועד כאן , וכיון שהוא הכה הכל שב הכל מלכות אחת , וכאלו אין מלכיות הגוים נחלקות והנה הוא כאלו הסיר הגבולות : ועתידותיה' שושיתי · כתוב ביו"ד וקרי ועתודותיהם בוי"ו ואחד הוא בענין: שושתי בשני שי"ן , השניה קורין סי"ן והוא כמו שסך , מן שוסים את הגרנות ושוסתי מן הדומה למרובע , ופירוש עתודותיהם אוצרותיהם , לפי שממון האוצרות הוא מזומן בהם לעתיד אם יצטרך לו , ויונתן תרגם וקרוי תושבחתהון בזיתי : ואוריד כאביר יושבים · אל"ף כאביר נוספת, או המלה מורכבת מן כביר ואביר , ושניהם ענין אחד והכרצה להגדלה , פירוש אותם שיושבים במקום כביר וחזק אני אוריד אותם לארץ ובפסוק ואסיר ואוריד למעיד כי הוי"ו בשוא , ושוסיתי עבר והוא עבר ועתיד בפסוק , והטעם כי כבר שעדיתם ועתיד לכבוש הארצות : (יד) ותמצא כקן ידי : כמו שהקן מופקר ומוכן לכל עובר ; וכן כתוב גם כן כעוף נודד קן משולח, אמר חיל העמים מצאה אותו ידי כמו שימצא האדם הקן ויקחנו ואין מוחה בידו כן אני לא מצאתי בכל העמים מי שיעמוד כנגדי , וכמו שיאסוף אדם בצים עזובות שאין האם עליהם , כי כשהעוף עליהם נודד כנפיו ומכה בקן למנוע מלקחתם אם יוכל , אבל כשהם עזובות יקחם בלא מניעה, כן אני לא מצאתי מונע לכל מה שלקחתי ואספתי , ולא אפילו בדבור כל שכן במעשה , ולפי שהמשיל חיל עמים לקן ולבצים עזובות המשיל העמים לעוף , לפיכך אמר נודד כנף ופוצה פה ומצפצף ולמ"ד לחיל כלמ"ד סרנו לאבנר, ונודד הוא פעל יוצא או יהיה פעל עומד כחבריו , והוא כמו נובלת עליה , לפי שעליה נובלים תקרא העלה נובלת , כלומר מנד עליה שהם נובלים , וכן נודד כנף , מנד כנפיו שהוא נודד : (טו) היתפאר · אמר הנביא אלה דברי מלך אשור · וזה שיהיה מלך יתפאר הגרזן על החוצב בו , והגרזן הוא מלך אשור והחוצב בו הוא האל יתברך , וכפל הענין לחזק : והמשור · הוא המגרה ושרשו שור וסמ"ך נבלע בדגש השי"ן , וממנו מסכין בנסרים הנזכר במשנה : כהניף שבט · כמו שמניף זה השבט והוא מלך אשור כמו שאמר שבט אפי , ועם מי הוא לא עם המטה כמוהו אלא עם מי שמרים אותו להכות העמים והוא הנגם

ביאור מהגר"א

אלילים · הם תמונת ממלכות האליל שבשמים והנה בירושלים היו עושין תמונת לנקדושות אשר בקרבה אבל בשומרון שלא היו קדושות בתוכה היו עושין אלילים להוריד לכן קדושה מלאה השמים שהיו חושבין שהם בקיאין בחכמות הכוכבים ומבינים · בממלכות האליל ואחר שהאומות סביבם היו לוקחים תמונות לפסילים ואלילים מירושלים ומשמרון וזה שכתב מירושלים ומשמרון וד"ש לשמרון ואלילים לירושלם ולעצבים : (יב) פרי גודל לבב ותפארת רום עיניו · היינו עין גבוה ונפש רחבה (והנפש רחבה כפסיה בכח אינו נעם. אבל בגסות מוציא פרי : ופרי נפש רחבה היינו עבירות על רוב ל"ת שבתורה כמו החמס והגזל והניאוף כבדי : למלא תאותו או נפקד לעונש אבל מעניש על הגאוה אף שאינו עושה מעשה כי אם על תפארת רום עיניו) : (יג) כי אמר בכח ידי עשיתי וגו' · רצה לומר כי עלה ותגבורה למלחמה ובכח ידי היינו בכח וגבורה עשיתי : ובחכמתי כי נבונותי · היינו עלתי ובחכמתי רצה לומר שלמדתי כי נבונותי מעצמי. היינו מבין דבר מתוך דבר : ואסיר גבולת עמים וגו' כי שאדם ניכר בסימניו במלבושיו ממדינה פלונית או מעיר פלונית או מבית פלוני ואמר אסור גבולות היינו מדינות ועתידותיהם היינו עיירות : כביר יושבים : היינו גרשתים מבתיהם : (יד) ותמצא כקן ידי לחיל העמים · בפסוק שלמעלה אמר כי לקח מידם קרקעותיהם וכאן אמר שלקח מאתם רכושם המטלטלין והוא ע"ד ועזבו לאחרים חילם היינו רכוש : ולא היה נודד כנף ופוצה פה ומצפצף · היינו כשעוף עומד כנגד סכה אל קינו אם להכות בכנף או לשאוג בקולי קולות או בקול נמוך מצפצף כאלו מתחנן להשיב מרעתו ואמר כי · שלם אלה לא נעשה לו : (טו) המשור על מניפו . המשור הוא מה שמחליקין בו הקורות ודרכו בהשב . והנפה הוא שמניף המכה בידו למעלה וכרמס הוא הגבהת החסן ואינו מניף ידו למעלה בכח והמכה במעט די כשרמה מתן והמכה

תולדות אהרן ואסיר גבולת עמים · ברכות כח ידים פ"ד : היתפאר הגרזן · עקדה שער לה עקרים מ"ב פ"ג :

מצודת דוד

ידי לכבוש הממלכות האלה עובדי האליל והלא פסיליהם חזקים מפסילי ירושלים ומפסילי שמרון וכאומר אם כן כ"ש שאכבוש את ירושלים ואת שמרון : (יא) הלא כאשר וגו' · אחר שיכבוש שמרון בבואו על ירושלים יאמר הלא כאשר וגו' : ולאליליה · כי גם האלילים שבר ולקח עמו לאשור : (יב) כי יבצע . כאשר ישלים ה' את מעשהו להביא חיל סנחריב על ציון וירושלים : אפקוד . אז אשגיח על מה שהפרה והרבה גודל לבב ; ועל תפארת . על התפארות גאותו : (יג) עשיתי כל מה שעשיתי בדבר הגאון עשיתי בכח ידי ובחכמתי כי אני נבון : ואסיר · באמרם ע"ב גבול מלכות זו וע"ב וכו' וכיון שהכה הכל הסיר הגבולים כי נחשב הכל כמלכות אחת : ועתידותיהם שוסתי : שללתי אוצרותיהם : ואוריד : הורדתי היושבים במקום חוזק ונוזר על תחלת המקרא שאומר אם כל אלה עשה בכח הזרוע ובחכמה נפלאה : (יד) ותמצא כקן ידי : ר"ל השיגה ידי לגזל העמים כמו היד כל מוצא קן צפור המופקר : וכאסוף וגו'. אספתי אני את כל אוצרי הארץ כמו המאסף בצים שעזבם אמם והלכה לה : ולא היה נודד כנף : לפי שדמה הגולים לקן צפור ולבצים עזובות אמר לשון הנופל בעופות שמנדנדים בכנפיהם ופותחים פיהם ומצפצפים כחושבם שבזה יגלו ור"ל שלא עמד מי למולו למחות בידו . (טו) היתפאר. אמר הנביא וכי מהראוי שיתפאר הגרזן על החוצב בו לומר אני החוצב ולא אתה ר"ל הלא אשור אינו אלא כגרזן ביד האל ולא בכחו יגבר : אם יתגדל וגו' : כפל הדבר במ"ש : כהניף שבט : כאילו השבט עם מרימיו הניף את השבט רצה לומר כאילו כה הניפם עצמו את המכה : כהרים מטה . כאלו המטה הרים וגו' וכפל הדבר במ"ש : לא עץ . הנה באמת לא העץ הוא המרים כי אם האדם הוא המרים ור"ל הנה

מצודת ציון

(יב) יבצע · ענין השלמה כמו וידיו תבצענה (זכריה ד) : אפקוד · ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (ש"א יד) : (יג) ועתידותיהם · אוצרותיהם המזומן לעת הצורך והוא מל' התעתדו לגלים (איוב טו) שהוא ענין הזמנה : שושתי · כמו שוסתי בסמ"ך והוא ענין בזה ושלל כמו שוסים את הגרנות (ש"א כג) : כביר · ענין חוזק כמו כביר כח לב (איוב לו) : (יד) כקן · הוא מדור העופות כמו ודרור קן לה (תהלים פד) : חיל · ענין ממון העם : ופוצה · ענין פתיחה כמו פציתי פי (שופטים יא) : ומצפצף · כן נקרא המשמעת קול העופות : (טו) הגרזן · הם הכלי שחוצבים בו העצים כמו ונדחה ידו בגרזן (דברים יט) : החוצב · ענין חטיבה ובקיעה ודומה לו וגם יקב הלב בו (לעיל ה) : המשור · הם כלי מלא פגימות עשוים לחתוך בה העצים וכן וישר במגרה (דה"א כ) : מניפו . מל' הנפה והרמה : כהרים · מל' הרמה והגבהה : מרימיו : עם מרימיו

רש"י

כך נפרע על יקר מאויבי אתה המשור ואני המניפו וכי דרך המשור להתגדל על מניפו משור מגיר"א בלע"ז : כהניף שבט את מרימיו . כאלו היה השבט מניף את עצמו ואת יד המרימו והלא אין שבט מניפו אלא האדם : כהרים מטה לא עץ . אלא העץ הוא המרים אלא האדם הוא המרים : (טז) ותחת כבודו . תחת בגדיהם יהיו נשרפין . הבגדים הם מכבדים את האדם : יקד יקוד . ישרף שריפה כשריפת אש . ומדרש אגדה כאן פרע לבני שם הכבוד שעשה שם לאביו כשכסה ערות נח אביו שנאמר (בראשית ט) ויקח שם ויפת וגומר : (יז) אור ישראל . התורה שעוסק בה חזקיה תהיה לאש לסנחריב : וקדושו הקב"ה ד"א וקדושו צדיקים שבדור : שיתו ושמירו . שריו וגבוריו : (יח) וכבוד יערו וכרמילו . הם רבוי חיילותיו : כרמל : יער נטוע : במסוס נוסס . לפי שדימה אותם לעצי יער דומה פירענותם לתולעת הנוסר בפיו וטוחן העץ וקוראו נסס כמו כלמר יאכלם סס (לקמן נא) : כמסוס נוסס . כמגור המגורר : כמסס נוסס . כמסים של נוסס שהוא נטחן דק דק : שהתולעת טוחן דק היה האפר ושריפת גופן דק . מסוס הוא הנטחן ונופל ע"י תולעת. נוסס הוא התולעת : (יט) ושאר עץ יערו . הנותרים בחיילותיו מספר יהיו . נוחים לספור כי מעט הם ונער יוכל לכתבם ואמרו רבותינו עשרה נשאר מהם שאין לך קטן שאינו כותב יו"ד קטנה : (כ) להשען על מכהו . לסמוך על מלכי אשור שהם היו תחלת המציקים להם : (כא) שאר ישוב . השארית

ישעיה י

טו הֲיִתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחֹצֵב בּוֹ אִם יִתְגַּדֵּל הַמַּשּׂוֹר עַל מְנִיפוֹ כְּהָנִיף שֵׁבֶט אֶת מְרִימָיו כְּהָרִים מַטֶּה לֹא עֵץ : טז לָכֵן יְשַׁלַּח הָאָדוֹן אֲדֹנָי צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יֵקַד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ : יז וְהָיָה אוֹר יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וּקְדוֹשׁוֹ לְלֶהָבָה וּבָעֲרָה וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וּשְׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד : יח וּכְבוֹד יַעְרוֹ וְכַרְמִלּוֹ מִנֶּפֶשׁ וְעַד בָּשָׂר יְכַלֶּה וְהָיָה כִּמְסֹס נֹסֵס : יט וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתְּבֵם : כ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא יוֹסִיף עוֹד שְׁאָר יִשְׂרָאֵל וּפְלֵיטַת בֵּית יַעֲקֹב לְהִשָּׁעֵן עַל מַכֵּהוּ וְנִשְׁעַן עַל יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת : כא שְׁאָר יָשׁוּב שְׁאָר יַעֲקֹב אֶל אֵל גִּבּוֹר :

תרגום

דְנָגִיד בַּהּ לְמֵימַר הֲלָא נַגָּרִית כַּאֲרָמָא חוּטְרָא לְמִמְחֵי לָא חוּטְרָא מָחֵי אֱלָהֵין מַן דְּמָחֵי בֵיהּ : טז תְּקוֹף דְּאִתְרַבְרַב מַלְכָּא דְאַתּוּר בְּכֵן יְשַׁלַּח רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת בְּרַבְרְבָנוֹהִי מַחָא וּתְחוֹת מָנֵי יְקָרְהוֹן מֵיקַד יֵיקְדוּן כִּיקֵידַת אֶשָּׁא : יז וִיהֵי מָרֵי נְהוֹרֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל וְקַדִּישֵׁיהּ מֵימְרֵיהּ תַּקִּיף כְּאֶשָּׁתָא וּפִתְגָּמוֹהִי כְּשַׁלְהוֹבִיתָא וְיִקְטוֹל וִישֵׁיצֵי שִׁלְטוֹנוֹהִי וְטוּרְנוֹהִי בְּיוֹמָא חַד : יח וְיֵיקַר סְגֵי מַשְׁרְיָתֵיהּ נַפְשֵׁיהוֹן עִם פִּגְרֵיהוֹן יְשֵׁיצֵי וִיהֵי תְּבִיר וְעָרִיק : יט וּשְׁאָר עַבְדֵי קְרָבֵיהּ יְסוּפוּן לְמֶהֱוֵי עַם דְּמִנְיָן וּמַלְכוּ חַלָּשָׁא יִתְחַשְׁבוּן : כ וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא לָא יוֹסְפוּן עוֹד שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל וְשֵׁיזָבַת בֵּית יַעֲקֹב לְאִסְתְּמָכָא עַל עַמְמַיָּא דַהֲווֹ מַפְלְחִין בְּהוֹן וְיִסְתַּמְכוּן עַל מֵימְרָא דַיְיָ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בְּקוּשְׁטְ : כא שְׁאָר דְּלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחֶטְאָה שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב יְתוּבוּן לְמִפְלַח קֳדָם אֱלָהָא

תולדות אהרן ישלח האדון . סנהדרין לד לט : ותחת כבודו . שבת קיג סנהדרין לד : אור ישראל . מקרים מ"ב פל"ט : ושאר יערו . סנהדרין נס :

רד"ק

יכוח האל יתברך , ואמר מרימיו לשון רבים , כמו אלהים קדושים הוא . וכפל הדבר במלות שונות : ואמר כהרים מטה לא עץ כענין , ופירוש לא עץ זה המטה לא יגבה שיהא עץ כשאר העצים , כלומר לא יגדל יותר ממה שהוא עתה ומעתה בהתפארו יסוף ויכלה : (טז) לכן ישלח האדון . בעבור זה שלא חשב הוא היש עליון מנהיג אותו אלא אמר כי בכחו ובחכמתו היה עושה מה שהיה עושה לפיכך יראה לו האל כי הוא האדון והוא אדון לגאות מעלה ולגאות מטה והוא ישלח בלגאותיו מגפה , ואמר רזון והוא המות , כמו וישלח רזון בנפשם , ועוד לפי שאמר במשמניו אמר גם כן רזון , ופירוש במשמניו גדולים שבהם גבורים ובריאים , כמו ויכחד כל גבור חיל ונגיד וכו' וכן נקראו הבריאים והחזקים בלשון הזה , כאמרו כל שמן וכל איש חיל וכן אמר ויהרג במשמניהם ובחורי ישראל הכריע , ותחת כבודו , במקום כבודו כלומר במקום שהיה הוא מתכבד מחנהו הגדול והעצום שם יקד יקוד כיקוד אש תבער בו מגפה שורפת בהשרפתו כשרפת אש : (יז) והיה אור ישראל . האל שהוא אור ישראל והאיר להם בחשכה שהיו בה , כמו שאמר למעלה העם ההולכים בחשך ראו אור גדול , והנה האל יתברך כמו האור המאיר והאוכל ויאיר לישראל ויאכל במחנה אשור , וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין , ופירוש שיתו ושמירו כתרגומו וקרא השרים הגדולים שבמחנהו קוצים לפי שבהם היה מכאיב העולם כקוץ מכאיב : (יח) וכבוד יערו וכרמלו , היער הוא מקום העצים הגדולים והארזים והכרמל הוא מקום העבוד שבו שדות וכרמים , וממשיל מחנה אשור ליער ולכרמל כי היו במחנהו מלכים ושרים גדולים והיה במחנהו די לכל צרכיהם ומזון רב מכל מגדי יבוש והיה בהם עם רב עובדי אדמה וזולתם , וכבוד כל המחנה מתו כולם , ומה שאמר מנפש ועד בשר יכלה , מהאש כי הגוף גם כן נשרף , ויש בזה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל , ותלקו על פסוק ותחת כבודו וגו' כבודו ממש כמו שהוא בפרק חלק והנה פסוק זה מסייע למי שאומר כי הנפש עם הגוף נשרפו , והפסוק שאמר וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים מסייע למי שאמר נשמה נשרפו וגוף קיים , כי הפגרים היו אלא שהיו מתים , ואף על פי שהם לא כתבו אלא שני פסוקים הנה מראה כל אחד ואחד , ויכול לתרץ שני הפסוקים כי נשרף מקצת גופם , וכן אומר למטה כמבער כן אראלם נפקו וכו' ... : (יט) ושאר עץ יערו . לפי שהמשיל המחנה ליער אמר הנשארים מעץ יערו שלא ימותו מספר יהיו , כלומר מעטים , כמו ואני מתי מספר : ונער יכתבם : פירוש כי מעטים יהיו הנשארים והנער כשמתחיל לכתוב בלמודו שכותבם תחלה יכתוב אות היו"ד כי היא כאות הקטנה , ויתכן לפרש כי הנער לא ידע לכתוב כי מעטים יהיו והנער יוכל לספרם ולכתבם : (כ) והיה ביום ההוא . להשען על מכהו כמו שהיה אחז נשען על מלך אשור והיה מכבד עליו לא מכהו במלחמה כי אמר כן נלחם בו ועתה הכירו כי אין להשען באדם כי צריך בו שיעבדו ויתן לו מס וכאשר לא יתן לו הוא לא ירצה בו ויכהו וילחם בו , אבל ראוי להשען על ה' גבאות כי לא יבקש מהאדם דבר אלא שישען בו באמת וישכיל אותו מכל צרותיו , ולפי שחזקיהו נשען על ה' הכה מלך אשור שהיה מכהו , ונודע הכל כי ה' קדוש ישראל : (כא) שאר ישוב . לפי שבימי חזקיהו נלא רוב ישראל לשובן . ואמר שאר בלשון מה שנשאר מישראל ישוב ובאר עוד ואמר שאר יעקב למי ישוב

ביאור מהגר"א

כשבט לא ירגיש המוכה עד אם אשר יניף המכה את ידו נכח ח"ש כהניף שבט כהרים מטה : (טז) לכן ישלח האדון כו' כל מקום שנאמר אדון פוקר דורן ומשכב דורין : במשמניו . היינו שרי מעלה : רזון . ביטול מהם ממשלתם : (יז) והיה אור ישראל . הוא תורה כמ"ש ותורה אור : קדושו . הוא תפלה כמ"ש ואתה קדוש יושב תהלות ישראל והיינו תורה ועבודה נגד יעקב ויוסף שהם אש ולהבה : ולהבה הוא תוספות על האש : ובערה . היינו מכפנים את נפשם : ואכלה . היינו מבחוץ את גופם : שיתו ושמירו . היינו בעלי גאוה ובעלי כעס כמ"ש לעיל ז' כ"ג : (יח) וכבוד יערו וכרמלו . הם הפחים והנגלים ואמר בגמרא שלנו והשאר פרסים ורגלים : והיה כמסוס נסס . היינו כמ"ש חז"ל ימשו כשמם דונג מפני אש כן ימשו מפני האש אשר ירד על השרים : (יט) ושאר וגו' מספר יהיו . אמרו חז"ל היינו עשרה והוא כי סוף גדר המספר היא עשרה : ונער יכתבם : (כ) שאר ישראל . היינו יהודה נקראים ישראל ע"ש המשיכום כמ"ש לעיל : ופליטת בית יעקב היינו עשרת השבטים שיפלטו מהם והוא שירמיהו החזירן : להשען על מכהו . כי מנחם ואחז בטחו על מלך אשור ולבסוף הכה אותו : ונשען על ה' קדוש ישראל באמת . רצה לומר שישענו על ה' בזה שמקדשין ישראל אותו תמיד באמת כי באמת הוא מעלה היותר גדולה היינו כשכות בצדקתו אבל לא ע"ד מים הזה רשפים אין אלא שתלו בטחונם בהקדוש ברוך הוא וכמ"ש אל תבטחו כו' בנדיב ורואה וכו' ועמדתם יפות יפה לפני וכו' : (כא) שאר ישוב שאר יעקב : היינו שני יהודה ועשרת השבטים שלא יהודה ישב בדרום א"י ושארם בגבים

מצודת ציון

מרימיו : (טז) במשמניו . מלי שמן : רזון . ענין כחשות : ותחת . במקום : יקד . ענין הבער כמו על מוקדה (ויקרא ו) : (יז) שיתו ושמירו . מיני קוצים : (יח) וכרמלו . הם כרמל הוא למקום שדות וכרמים וכמ"ש והיה מדבר לכרמל (לקמן לב) : כמסוס נוסס . הם התולעת האוכל וטוחן את העץ נקרא נוסס ודומה לו . וכאמר יאכל סס (לקמן נא) והנטחן . עצמו נקרא מסוס : חרון

מצודת דוד

כמה כן לא אשור הוא בעל הנצחון כי אם המקום שהשפילו : (טז) לכן . בעבור גודל לבבו : במשמניו רזון . ירצה אם השמנים שבעמו רצה לומר יאבדו מן העולם : ותחת כבודו . ובמקום שהיה מתכבד בעצמו לחמות הדבר בהם אליו במקום זה יהיה ללפנ זקלם כי אבעה הבערה כתבערת אש רצה לומר כל אנשיו ימותו על ידי המלאך המכה בהם באלו נשרפו באש וכן נאמר בו והיתה לשרפה מאכולת אש (לעיל ט) : (יז) והיה אור ישראל . האל המאיר לישראל : וקדושו . הוא האל קדוש ישראל וכפל הדבר במ"ש : שיתו ושמירו . וקראם כן לפי שבהם היה מכאיב העמים כבקוץ מכאיב : (יח) וכבוד יערו . שרים אנשיו כענין שאמר שהיה מתכבד בהם : וכרמלו . ר"ל בעלי השוער ככרמל הזה שהוא מלא ברכת ה' פתח וכרמים : מנפש וגו' . כי ישרף גופם ונפשם : והיה . השם הוא יהיה כהנפסק מן התולעת אשר יטחן בפיו אשר הסניב דק דק ולפי שהמשילם לעצי היער אמר לשון הנופל בהשחתת העצים : (יט) ושאר . שאר העם הנשאר ביערו ר"ל הנשאר במחנהו : מספר יהיו : יהיו מעט מתי מספר : ונער . אף הנער לא ילאה לכותבם ולפרטם כי מעטים יהיו : (כ) ביום ההוא . כשיראו גדול שם הזה : על מכהו . על מלכי אשור שהם היו תחלה המציקים להם : באמת . בכל לבב : (כא) שאר ישוב . הנשארים ישובו ולתוספת ביאור אמר שאר יעקב וכו' רצה לומר הנשארים מבני יעקב הם ישובו

רש"י

שבהן ישובו אל הקב"ה: אל גבור: שהראה להם גבורה בסנחריב: (כב) כי אם יהיה עמך: לחזקיהו אמר הנביא אם יהיה עמך כחול הים השאר שישוב בו למוטב השוטף את כליון חרוץ לבא עליהם ויעכבנו מלבא בצדקה שיתנהג בה: (כג) כי כלה ונחרצה: הגאו שהקב"ה עושה (דין) ברשעים ותכנעו ותשובו אליו: (כד) לכן לפי שידעתי שתשובו אלי חזקיהו וסיעתו (דבר אחר לכן: ל' שבועה לכן באמת): כה אמר ה' אל תירא מאשור בשבט יככה: בשבט פיו יחרף וינדף אתכם על ידי רבשקה: ומטהו ישא עליך: להיות כדרך שעשה למצרים: ועוד יש לפרש בשבט יככה אשר עד הנה הכך בשבט והורגל לשאת עליך מטהו ואימתו כדרך המצריים משום ר' מנחם אמר לי ר' יוסף: (כה) כי עוד ימים מעט מוצער וכלה הזעם שלי שניתן למטה ביד אשור כמ"ש למעלה ומטה הוא בידם זעמי: ואפי. שהי' לשבט ישוב על תבליתם. ל' תבל עשו (ויקרא כ) על חירופי' וגידופין אשר גדפו נערי מלך אשור אותי: (כו) ועורר עליו לעורר עליו: שוט. מכת יסורין: כמכת מדין: שנהרגו בלילה אחת והמלכים שברחו מהם ונמלטו נהרגו עורב בצור עורב כדמפורש בספר שופטים אף זה לאחר שישוב לארצו ימות שם בחרב: ומטהו על הים. ועוד יעורר עליו את מטהו אשר היה על הים בפרע' ובחילו: ונשאו. ויטלטלו מן העולם כדרך שנשא את מצרים: (כז) וחובל עול. סנחריב מפני חזקיהו שהיה נוח לדורו כשמן: ורבותינו פירשו מפני שמנו של חזקיהו שהי' דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהסיפם לעסוק בתורה כענין שנאמר

ישעיה י

כב כִּי אִם־יִהְיֶה עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם שְׁאָר יָשׁוּב בּוֹ כִּלָּיוֹן חָרוּץ שׁוֹטֵף צְדָקָה׃ כג כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת עֹשֶׂה בְּקֶרֶב כָּל־הָאָרֶץ׃

כד לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת אַל־תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט יַכֶּכָּה וּמַטֵּהוּ יִשָּׂא־עָלֶיךָ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ כה כִּי־עוֹד מְעַט מִזְעָר וְכָלָה זַעַם וְאַפִּי עַל־תַּבְלִיתָם׃ כו וְעוֹרֵר עָלָיו יְהֹוָה צְבָאוֹת שׁוֹט כְּמַכַּת מִדְיָן בְּצוּר עוֹרֵב וּמַטֵּהוּ עַל־הַיָּם וּנְשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ כז וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יָסוּר סֻבֳּלוֹ מֵעַל שִׁכְמֶךָ וְעֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ

תרגום

גִּבָּרָא׃ כב אֲרֵי אִם יְהֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל סַגִּי כְּחָלָא דְיַמָּא שְׁאָר דְּלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחֶטְאָה יִתְעַבְדוּן לְהוֹן גְּבוּרָן דְּמִתְגַּבְּרִין וּמְדַבְּרָן בִּזְכוּ׃ כג אֲרֵי גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עָבֵד עִם כָּל רַשִׁיעֵי בְּגוֹ אַרְעָא׃ כד בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת לָא תִדְחַל עַמִּי יָתֵיב צִיּוֹן מֵאַתּוּרָא בְּשׁוּלְטָנֵיהּ יִמְחִינָךְ וּמָרְוָתֵיהּ יִרְמֵי עֲלָךְ כִּדְבְאוֹרַח מִצְרָיִם׃ כה אֲרֵי עוֹד צִבְחַר כִּזְעֵיר וִיסוּפוּן לְוָטַיָּא מִנְּכוֹן דְּבֵית יַעֲקֹב וְרוּגְזִי עַל עַמְמַיָּא עָבְדֵי תִבְלָא לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן׃ כו וְיַיְתֵי עֲלוֹהִי יְיָ צְבָאוֹת מְחָא כְּמַחַת מִדְיָן בְּשָׁקִיף עוֹרֵב וּמָרְוָתֵיהּ תַּעְדֵי מִנְּכוֹן כְּמָא דְעָדַת מָרְוַת פַּרְעֹה עַל יַמָּא וְיִתְעַבְדָן לְכוֹן גְּבוּרָן כִּדְבְאוֹרַח מִצְרָיִם׃ כז וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא תַּעְדֵי מָרְוָתֵיהּ מִנָּךְ וְנִירֵיהּ מֵעַל

(מסורה בשוליים: ל' · ג' · י"ד בטעם בסיפרא · ס"ה ומלאים בסיפר' · ג' · ל' · ג' · ל' · ד' ומ"ל · ב' · ג' · ח' בטעם בסיפרא ב')

התוצב בו: ומקבות ותגרון כל כלי ברזל לא נשמע ונחרצה ג' בקריאת וסי' כי כלה ונחרצה • ועתה אל תתלוצצו • והגביר ברית לרבים • וא' נחרצה כי נחרצה נעשתה: יככה ג' בקריאה וסי' למה יככה נפש • מאשור בשבט יככה • יומם השמש לא יככה: עורב ד' מלאים וסי' ויכו את עורב ב' בו • כמכת

רד"ק

ישוב אל אל גבור ישוב בתשובה שלמה אל ה' שהראה גבורתו בגבורי אשור: (כב) כי אם יהיה כמו עמך כנגד חזקיהו אמר אפילו אם יהיו רבים כחול הים אשר יקראו מי שישוב בו, כי השאר הרוב שמעט יקרא שאר, כן ישראל רובם ימלטו ויעבור עליהם כליון חרוץ שישפטם בצדקה ויכלה לפי שהם פושעים והשאר בו שהוא שמעט ישוב לאל: וזה אומר על עשרת השבטים שגלו והשאר יהודה ובנימין שבו לאל בימי חזקיהו ותשועתם שלא מיד מלך אשור: וכליון חרוץ. פי' כליון גמור: (כג) כי כלה ונחרצה. כמו שאמר כליון חרוץ, וכפל ונחרצה לחזק, כלומר כי הכלה שהיא גמורה, אמר כלה אני עושה והכלה היא נחרצה: (כד) לכן. אמר יושב ציון לפי שהכה מלך אשור כל ארץ יהודה, כמו שכתוב ויתן על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא נשארה אלא ירושלם, ואמר ציון שהיא ראש הממלכה, בשבט יככה לא יכלה אותך הכל וכל אלא כמי שמכה בשבט שמכאיב האדם ומוכה ואינו ממיתו כן יעשה מלך אשור ביהודה:. ומטהו ישא עליך. זה שמס שהטיל על יושבי ירושלם שלש מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב: בדרך מצרים. כאותו דרך ובאותו ענין שעשו המצריים בישראל, שנאמר וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם ענו אותם במסים ובעבודה קשה אבל לא כלו אותם כן עשה מלך אשור בישראל: (כה) כי עוד מעט מזער. שכפל לבמעוט הזמן אמר עוד מעט זמן יהיה שיכלה זעמי על מלך אשור כי הוא היה עד כה שבט אפי ומטה זעמי להכות העמים ומעתה יכלה זעמי ואפי עליו עד שיכלהו וזה הוא ואפי על תבליתם, תבליתם כשקל תכליתם: (כו) ועורר עליו. שוט הוא קשה משבט ומטה אמר הוא הכה בשבט והקב"ה יכהו בשוט והיה המכה שיכהו כמכת מדין בצור עורב שהכה מחנה מדין ושרי מדין שברחו רדפו אחריהם והרגו את עורב בצור עורב ואת זאב ביקב זאב וזכר צור עורב לבד כמי שמזכיר ראשי הדברים כי ידוע הוא הענין וכתוב בספר שפטי' כן הכה מחנה מלך אשור והמלך שברח הכוהו בניו בחרב: ומטהו על הים. ומטהו שהוא מטה עליך יהיה הוא כמו שהיה סוף מטה פרעה על הים כי שם כלה זעם ה' עליו ונשא הקב"ה מטהו עליו • בדרך מצרים • כאותו דרך שעשה במצרים שטבעם בים כן כלה מחנה אשור בירושלם, וכ"ף כמכה במקום שנים, ופי' ומטהו על הים, כלומר כמו שהיה על הים: (כז) והיה ביום ההוא, וחובל עול מפני שמן, עול סנחריב ישחת מפני שמן חזקיהו, והנה הוא בהפך כי שמן נוהר השור ישחת מהעול אשר עליו תמיד כן הוא דרך העולם, וכן היה ראוי שישחת שמנו של ישראל מפני עול סנחריב כי הם היו מעטים וסנחריב עם רב והקב"ה ברחמיו הפך את הדבר והיה השמן קשה מן העול וחובל עול סנחריב מפני שמן ישראל וי"ת ויתברון עממיא מן קדם משיחא פירוש חזקיהו שנמשח בשמן המשחה, ואע"פ שלא נמשח כי אין מושחין מלך בן מלך ראוי היה

ביאור הגר"א

שהכשים לפונה לו לכן אמר אל אל גבור שיהו כמו אל בימין וגבור בשמאל כידוע: (כב) כי אם יהיה עמך ישראל כחול הים וגו' • רלה לומר כי להלן כתיב כי כלה ונחרצה וגו' אינו כליון חרוץ אלא כלל' ישראל ממנו שיהו השאר שישוב לא נעשה לבד שיהיו נכלל מכליון כ"ל אלא צדקתם ישטוף דרך כל הים של הכליון חרוץ עד שגיע צדקתם אל שפת הרכה כחול הים שלא שבו עדיין ויגלו גם המה בזכות צדקה הנ"ל וזה שאמר כי אם יהיה עמך ישראל כחול אשר על שפת הים שהוא עמך שלא ישובו עדיין אפילו אם יהיו בבחינת ריבוי כחול הנ"ל • אבל השאר שישוב בו • שוטף בצדקה את הכליון חרוץ כנ"ל • וכמ"ש ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי ים • ר"ל לומר כמו הנהר שבין גן לעדן הוא המתחבר ועושה שלום בין גן לעדן עד"ז יהיה שלומך מחבר • וצדקתך יהיה שוטף דרך כל הים • כגלי הים השוטפים בחוזק עד הגיע לחול אשר גבול לים כן יהיה צדקת המעט שיהו השאר שישובו בו שוטף בצדקה עד הגיע לרבוי עם ישראל הנדחים בכל הארצות ורביה כחול אשר על שפת הים: (כד) בשבט יככה וגו' • שיהו ג' מיני עבודות שמשעבדין בישראל כמ"ש לעיל שבט הנוגש ומטה שכמו ועול סבלו • ואמר כאן בשבט יככה הוא שבט הנוגש: ומטהו • הוא מטה שכמו: בדרך מצרים • שיהו עול סבלו שהמצרים שעבדו בגופות בני ישראל: (כו) שוט כמכת מדין • שיהו גם כן הוא ושריו בכפונו • והוא נגד ג"כ שבט ומטה ועול כמ"ש לעיל ומ"ש כמכת מדין שיהו כמו עורב שר של מדין נמלט מן המלחמה ונהרג בביתו ובעירו כן יהיה בסנחריב • ומטהו שיהו השרים הנ"ל על הים • שיהו כמו שעל הים תשלח חרונך יאכלמו כקש • כן דכאן וכבוד יערו וכרמלו מנפש ועד בשר יכלה: ונשאו בדרך מצרים • כמו שהנשארים במצרים נמסו מפני חרון אף ה' כן השמת של סנחריב והיה כמסוס נוסס כנ"ל: (כז) יסור סובלו וגו' • שיהו גם כן ג' הנ"ל: וחובל עול מפני שמן • אמרו חז"ל מפני שמן שהיו מדליקין בבית המקדש שיהו כי כל השמן עליו עול תורה

מצודת דוד

שובו לה' שהראה גבורות באשור: (כב) כי אם וגו' • רלה לומר אף על פי שיהיו הרוכים לא ישאר בהם כי אם שארית אשר ישובו לה' כי כליון חרוץ יבוא כנחל שוטף במשפט צדק ואמת כי יהיו ראויים לכליון: (כג) כי כלה ונחרצה • רלה לומר הכלה הסיה נחרצה מה שיעשה ה' בקרב הארץ ולזה ישארו מעט מהרבים: (כד) לכן. לפי שידעתי אשר חזקיה וסיעתו המה ישובו אלי: בשבט יככה. ר"ל לא יעשה בך כלה רק יכה אותך בשבט המכאיב וישא עליך מטהו לאיים ולהפחיד: בדרך • כענין שעשה במצרים שהכאיבו לישראל ואיימו עליהם ולא כלו אותם: (כה) וכלה זעם: הזעם שלי שנתן ביד אשור להיות לו למטה כמ"ש למעלה ומטה הוא בידם זעמי הנה במעט זמן יכלה הזעם: ואפי. חמתי תשוב על התבל שעשו הם החרופין והגדופין אשר גדפו נערי מלך אשור ורלה לומר החמה תחול עליהם לגמול התבל: (כו) ועורר. ה' יעורר עליו שוט המכה דוגמת מכת מדין בימי גדעון שנפלו בלילה אחד והמלכים שברחו נהרגו עורב בצור עורב וכן הולם כמ"ש בשופטים ולקצר לא זכר אלא א' מהם ורלה לומר כמו שם יהיה סנחריב אחר שישוב לארצו ימות שם בחרב: ומטהו. מוסב על מלת יעורר לומר שיעורר עליו מטהו אשר היה על הים בפרעה ובחילו: ונשאו. יטלטלו מן העולם כדרך שנשא את מצרים: (כז) סבלו. המשא שהטעים סנחריב על שכם ישראל יוסר אז: ועלו. השעול שמונח על צוארך יוסר וכפל הדבר במ"ש: וחבל עול • הוא מאמר כלליי על כי הדרך אשר שומן הצואר נמחה מפני השעול אמר שעתה בהפך שהמחה העול מפני השומן ר"ל שנהרג המטיל העול

מצודת ציון

(כב) חרוץ • גזור וחתוך כמו כן משפטך אתה חרצת (מ"א כ): (כג) ונחרצה • נגזרה ונחתכה: (כה) מזער • ענינו כמו מעט וכן זעיר שם (לקמן כח) וכפל בשמות נרדפים להמעטת הזמן: תבליתם • ענינו דבר מגונה שאין ראוי לעשותו כמו תבל הוא (ויקרא כ): (כו) ועורר • מן התעוררות: שוט • ענינו כמו שבט וכן שוט לסוס (משלי כ): ונשאו • מל' משא וטלטול: בדרך • בענין: (כז) סבלו • ענין משא כבד כמו נושא סבל (מ"א ה): שכמך • כתפך: ועלו • הוא העוצם הנותן על צואר הבהמה כמשיכת החרש: וחובל • ענין השחתה כמו וחבל את מעשה ידיך (קהלת ה)

רש"י

שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו וגומר (משלי כה): (כח) בא על עית: מונה והולך מסעות שנסע סנחריב ובא על ערי יהודה לבא ירושלים ביום מפלתו: עית מגרון ומכמש רמה גבעת שאול בת גלים לישה ענתות מדמנה גבים כולן מקומות הן: (כט) לנו: לשון לינה: נסה. ברחה. ברחו כולן מפני חיילותיו: (ל) צהלי קולך: להזהיר לעם: הקשיבי לישה. את קול השופר וברחו לכם וכן עניה ענתות: (לא) העיזו. נאספו לברוח. ורבותינו דרשו צהלי קולך וכל המקרא במדרש אחר באגדת חלק והעמידו המסעות על עשר אבל יונתן תירגם את כולן שמות מקומות: (לב) עוד היום בנוב לעמוד: כל הדרך הזה נתלבטו כדי לעמוד בעוד היום בנוב לפי שאמרו לו איצטגניניו אם תלחם בה היום תכבשנה וכשעמד בנוב וראה את ירושלים קטנה לא חש לדברי איצטגניניו והתחיל להניף ידו בגאוה וכי על עיר כזו הרגזתי כל החיילות הללו נלון פה הלילה ולמחר ישליך בה איש אבנו: הר בת ציון: להר בת ציון: (לג) הנה האדון: בלילה ההוא: מסעף פארה במערצה. ישסח פארותיו עיקר ענפי אילנותיו: במערצה: במשבר המקצץ הענפים אין פארה זו לשון נוי שהרי לא נכתב בוי"ו כמו פורה דרכתי (לקמן ס"ג) וכמו לחשוף חמשים פורה (חגי ב') אלא באל"ף כמו ותארכנה פארותיו (יחזקאל לא) ומסעף הוא לשון מקצץ ענפים אישפרנקיי"ר בלע"ז כמו וכלה סעיפיה (לקמן כז) וכן בסעיפיה פוריה (לקמן יז): במערצה. בכלי משחית העורץ

תולדות אהרן צהלי קולך. סנהדרין צה ויתי: בנוב לעמוד. מגלה לא סנהדרין צד לג זוכר בשלם:

רד"ק

היה לשמחה אלא שלא היה צריך, והרבה משני שמנו של חזקיהו שהיה מדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: (כח) בא על עית. פתח מספר בבאת סנחריב עם מחנהו על ירושלם וזוכר המסעות שעבר בארץ בנימין וביהודה והיה כבטוח להשחית ירושלם כי אלה שמות הערים לא נזכרו רובם בספר יהושע כי לעיר אחת שני שמות: למכמש יפקיד כליו, הלמ"ד במקום ב"ת, כמו הרגתי לפצעי, לפניהם נמרב, והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בשמות התואר, והפקיד במכמש רוב כלי מלחמתו כדי שילך לו במהרה לירושלם כי היה חושב בלבו כי לא היה צריך גרוב כלי מלחמה כי היה נקל בעיניו לכבשה: (כט) עברו מעברה. פי' מעברה דירדנא: גבע מלון. אמר כשעברו הירדן באו ללון בגבע שהיא עיר לבנימן וכיון שראו כן יושבי הרמה חרדו: חרדה הרמה. פירוש יושבי הרמה חרדו: וכן גבעת שאול נסה. פי' יושבי גבעת שאול נסו, כי כן דרך המקרא במקומות רבים, וגבע וגבעה שתי עירות הן בארץ בנימן, כמו שכתוב בספר יהושע, ואפשר כי גבעת שאול היא גבעת בנימן שזכר בספר שמואל והסמכה אל שאול לפי שהיה מלך והיה משבט בנימן, או נבנה היא שם אחרון לשבט בנימן נקראת על שמו, וכן בספר שמואל ושאול עלה אל ביתו גבעת שאול, ואפשר גם כן כי גבעת שאול היתה זולתי גבעת בנימן ושאול בנה אותה הגבעה וקראה על שמו: (ל) צהלי קולך. הרימי קולך כשופר כדי שישמעו אנשי ליש ויברחו ומחנה אשור היה בדרכו פוגע בעיר שמה בת גלים תחלה ואחר כך בליש: (לא) נדדה מדמנה. וזאת העיר מארצות בערי מואב שמה מדמנה. אבל בערי ישראל לא מצאנו זה השם, ואולי כמו שכתבנו היה לעיר שני שמות, ואפשר שהיא העיר הנזכרת בערי יהודה וקרא מדמנה וסנסנה אף על פי שאין נקודה שוה אותיותיה שוות, וכן הגבים שם העיר, והעיזו, לשון אסיפה, כמו שלח העז את מקנך: (לב) עוד היום בנוב. דרך הדרש כי ביום אחד הלך כל המסעות הנזכרים ודחק עצמו שיהיה באותו היום בנוב כי משם יראה ירושלם, וכיון שראה אותה אמר: ינופף ידו. על ירושלם כאדם שמבזה הדבר אמר אין זו נחשבת בעיני כי כמה עירות בצורות ממנה כבשתי, ואדוני אבי ז"ל פירש הפסוק כן עוד היום מיום לנוב לעמוד שם אותם שברחו מפני סנחריב: ינופף ידו הר בת ציון, אמר על דרך משל כי עוד ימשך ידו של בת ציון על מחנה אשור במפלתו, וכן גבעת ירושלם, והוא כפל הענין במלות שונות, ובא הפסוק הזה כענין שאמר בוזה לך לעגה לך בתולת בת ציון אחריך ראש הניעה בת ירושלם: (לג) הנה האדון. סנחריב חשב כי אין עליו אדון כמו שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי, אמר הנביא הנה האדון ה' צבאות הוא אדון לצבאות מעלה ומטה והוא יפיל צבא מלך אשור והמשיל מחנהו ליער מלא עצים

ישעיה י

וְחֻבַּל עֹל מִפְּנֵי־שָׁמֶן׃ כח בָּא עַל־עַיַּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו׃ כט עָבְרוּ מַעְבָּרָה גֶּבַע מָלוֹן לָנוּ חָרְדָה הָרָמָה גִּבְעַת שָׁאוּל נָסָה׃ ל צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת־גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת׃ לא נָדְדָה מַדְמֵנָה יֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ׃ לב עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד יְנֹפֵף יָדוֹ הַר (בת ק') בֵּית־צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם׃ לג הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת מְסָעֵף פֻּארָה בְּמַעֲרָצָה

צוורך ויתברון עממיא מן קדם משיחא: כח אתא על עית עבר במגרון למכמש ימני רבני משריתיה: כט גזו עברו ירדנא בגבע בתו להון אתברו יתבי רמתא אנש גבעת שאול ערקו: ל ארימי קליכון אנש בת גלים אציתו דיתבין בכיש דדירין בעניה ענתות: לא אתברו אנש מדמנה יתבי גיבים גלו: לב עד כען יומא רב וסני עדן ליה למיעל הא סנחרב (מלכא דאתור נטל ועבר תלת אונין ודבר עמיה ארבעין אלפין גוספנין דדהב דבני מלכין קטירי תגא יתבין בהון ודבר עמיה מאתן אלפין אחדי סיפין ורומחין ודבר עמיה מאתן ושיתין אלפין מחצצי גירין גוברין דרהטין קדמוהי מאה אלפין ואורכא דמשריתיה ארבע מאה פרסין צואר סוסותיה ארבעין פרסין מנין משריתיה מאתן ושתין ריבוא אלפין חסר חד וכן אתו על אברהם כד רמו יתיה לגו נורא יקדתא וכן עתידין למיתי עם גוג ומגוג כד ישלים עלמא קצי למתפרקא משריתא קדמיתא כד עברו בירדנא שתו מיא דהוו בירדנא משיריתא תניתא כד עברו בירדנא דלו עקבי סוסותא ושתו מיא משריתא תליתאה כד עברו בירדנא חפרו בירין ושתו מיא) אתא וקם בנוב קרית כהניא לקביל שורא דירושלם ועני ואמר לחילותיה הלא דא היא קרתא ירושלם דעלה ארגישית כל משריתי ועלה כבשית כל מדינתי הא היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממיא דכבישית בתקוף ידי עלה קם מניד ברישיה מוביל ומיתי בידיה על טור בית מקדשא די בציון ועל עזרתא דבירושלם: לג הא רבון עלמא יי צבאות רמי קטול

מרין בזמר ערב. שחרות כעורב: פערת ג' מ"ל ב' כתיב פורה וחד כתיב פארה וסי' מסעף פארה במערצה כן כתיב. פורה דרכתי לבדי. לחשוף חמשים פורה: גב' הם' וסי' וגם ירא אתה לרדת.

ביאור מהגר"א

תורה מעבירין ממנו עול דרך ארץ: (כח) בא על עית וגו'. חשב כאן עשר מקומות עד צהלי קולך בת גלים שהוא מאמר הנביא אל הירא ממנו אלא צהלי קולך. והיינו עשרה מקומות שעבר שאול: עית. רצה לומר גלגל שלא שמר שבת והמועד שאמר לו שמואל. ומאז נגזר על מלכותו מתפסק. והיה זה בתחלת הגלות: עבר במגרון. כמ"ש ושאול יושב בקצה הגבעה תחת הרמון אשר במגרון: במכמש. כמ"ש ויעל ויתן במכמש קדמת בית און: (כט) עברו מעברה. כמ"ש והיה ישראל עוברים כו' והגם היה גם כן בהסתר פנים ונדוחק כמ"ש ובין המעברות אשר ביקש יהונתן לעבור: גבע מלון לנו. כמ"ש ויעל שאול מאחרי הפלשתים כלומר שחזר לביתו הוא גבע. וכמ"ש ויראו הצופים לשאול בגבעת בנימן והנה על כך. וכמ"ש ושאול ויהונתן בנו והנמצאים עמם יושבים בגבע בנימן: חרדה הרמה. גבעת שאול נסה. היינו מעשה עמלק כמ"ש וילך שמואל הרמתה. ושאול עלה אל ביתו גבעת שאול וכמ"ש ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה: (ל) צהלי קולך כו'. רמז לד' גליות. בת גלים הוא גלות ראשון שעדיין היה קיים כהמשך דברים שאחרו במקדש שני: הקשיבי לישה. גלות שני שאז עדיין הגבורים קיים כמו מרדכי ואסתר וזה שאמר הקשיבי לפי שמעשה מרדכי ואסתר מפורסם: עניה. הוא גלות ראשונים שפסקה אז רוה"ק ונבואה: ענתות. מדמנה. עד אכבר ועמה שפסקו בשעה שאלפין דואג ולכן נסרנו והיה גורם לגליות: יושבי הגבים. היינו בעלי לשון הרע כמ"ש כמשק גבים שוקק. והם דואג וזיפים: (לב) עוד היום בנוב. היינו הריגת נוב על ידי דואג. כמ"ש כשאתה מגיע לפרשת רוצחים ולפרשת לכ"ר מה אתה אומר. ועל כולם החטא של עמלק שהאריכו קיים. והאלו הוי"ד מעברות עבר לעקור קרן ישראל ח"ו עשר קרנות. וכנגדן יו"ד גליות גלתה סנהדרין והשכינה וגם ביקש לעקור עשר דרגין שבישראל מלכים צדיקים וכו' כמ"ש בר"ה ל"א. ואלו המעברות הזכיר בתהלים נולה עמלק לא היה סנחריב והאריכות כולם עמלק וז"ש מ"ב בירושלמי מעשה עמלק קורין ט' פסוקים: ינופף ידו הר בת ציון. הוא ק"ק העומד כראש ההר: גבעת ירושלים. הוא העזרה: (לג) במערצה. היינו גרזן רהב בכורת ענפים ברכם בפעם אחד: ורמי הקומה. פירוש אותם שבעצמותם גבוהים. היינו שמגביהים א"ע. והגבוהים. ואמר מסעף פארה על סנחריב שנסרנו

מצודת ציון

(קהלת ה): (כח) למכמש. במכמש והלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ותשפטו בכסא וכמוהו רבים: יפקיד. מל' פקדון והגיזה: (כט) נסה. ענין בריחה: (ל) צהלי. ענין השמעת קול גדול וכן צהלי מים (לקמן כד): (לא) העיזו. ענין אסיפה כמו שלח העז (שמות ט): (לב) ינופף: ענין הרמה: (לג) מסעף. ענין ענפים כמו וכלה סעיפיה (לקמן כז) ר"ל יסיר הסעיפים וכן ויסקלהו (לעיל ה) ורלה לומר הסיר האבנים: פארה. גם הוא ענין ענף כמו ותארכנה פארותיו (יחזקאל לא) והם כי אמר מסעף אמר גם פארה לתוספת באור וכן רבים בוקים (נחום ג): במערצה. כן שם הכלי שכורתים ומגזר ... מל' נקומו לערוץ הארץ (לעיל)

מצודת דוד

יאבד על ידי חזקיה: (כח) בא על עית. הפסוק הנביא להלעיג על סנחריב על שבא במהירות ומהר לכבוש ירושלים עד שהלך מסעות רבות ביום אחד ואמר שבא על עית ומשם עבר במגרון ובמכמש הניח רוב כלי המלחמה להקל המשא ובבטחו שלא יצטרך לטלם: (כט) עברו. אנשיו עברו מעבר הירדן: גבע. בעיר גבע: לנו. במלון בבואם מבלי פחד ולא חנו בשדה כדרך אנשי המלחמה: חרדה. אז אנשי הרמה חרדה אחזתם ואנשי גבעת שאול נסו מפחד: (ל) צהלי קולך. רצה לומר המקומות ההם שלא לאנשי בת גלים לומר אליהם הרימו קול להזהיר להעם למהר לברוח והם בני ליש הקשיבו הקול והסכו לברוח וכן ישמעו אנשי עניה אשר בענתות ויברחו גם המה: (לא) נדדה. עם מדמנה נדדה ממקומה וברחה. העיזו. ימדו לברוח: (לב) עוד היום. כ"כ מיהר בהליכתו למען יעמוד בנוב בעוד יום כי משם יכול הרואה לראות את ירושלים: ינופף: כשראה את ירושלים היה מניף

ספורין וסובר אותם : ורמי הקומה : המלכים והשרים : גדועים · אין לשון נידע נופל אלא באילנות ודבר קשה : (לד) ונקף : אף זה לשון קלילה כמו כנוקף זית ונקף לשון ונפעל : סבכי היער : הענפים התשובים והנבורים והלבנון : עובי יערו וכרמילו הן מרבית חיילותיו : באדיר יפול : על ידי מלאך יפלו · ד"א באדיר בזכות חזקיהו שהוא אדירים ומושלם של ישראל כמה שנאמר והיה אדירו ממנו (ירמיה ל): (א) ויצא חוטר מגזע ישי ואם תאמרו הרי תנחומין לחזקיהו ועמו שלא יפלו בידו ומה תהא על הגולה אשר הגלה בלחלח וחבור שמא אבד סברם לא אבד סוף ביאת מלך משיחנו ויגאלם : חוטר : שבט מלוכה: ונצר . ל' יונק ואילן : ונצר משרשיו יפרה . ובכל הענין ובסופו והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו הרי שנאמרה נבואה זו לנחמת הגולים מאשור אמר המעתיק בימי חורפי הקשתי לשאול לכמה גאונים על מה שכתב א"מ זקני הרמ"א בהגה"ה שהל' ר"ה שאגוז בגי' ח"ט והלא הוא גם גי' טו"ב : ותרלתי על פי הזוהר מה שהקשה ר"א את אביו רשב"י: (ג) והריחו ביראת ה' : ימלא רוח יראת ה' ובלע"ז אירא"מי"רלו"י : ולא למראה עיניו ישפוט . כי בחכמת הקב"ה בקרבו ידע ויבין מי זכאי ומי חייב : (ד) במישור : לשון נוח ורך : והכה ארץ בשבט פיו : כתרגומו וימחי חייבי ארעא : וברוח שפתיו : ובממלל שיפוותיה : (ה) והיה צדק אזור מתניו : ויהון צדיקיא סחור ליה דבקים בו כאזור

עליו נבוסים , ואמר כי האדון מסעף , פירוש כורת הפארות : במערצה : פי' ביד חוקה ישראל וישברם : ורמי הקומה · כלומר הבעלים רמי הקומה יהיו גדועים והוא משל על השרים הגדולים שהיו עמו : (לד) ונקף · מבנין הדגוש והוא כריתה כמו שני' ינקופו ותרגום וערפתו ותקפיה : והסבכי · משל על השרים הגדולים שבאו בעולם אתם עם סנחריב והסתבכו זה עם זה כעולם אתם ובלב אחד כמו ענפי העלים המסתבכים זה עם זה : בברזל · כמו הען שהענפים נכרתים בברזל כן יהיו הם נכרתים בחוזק מהם : והלבנון · כלל כל עצי היער · ואמר לבנון שהוא שם יער בארץ ישראל , והדבר שכתוב על השוה : באדיר · הוא המלאך שהכה אותם : (א) ויצא חטר · שמן פרשה זו שהיא עתידה לימות המשיח להבטחתם שהיתם בימי חזקיהו · אמר אל תתמהו על פלא גדול כזה שיעשה בימי חזקיהו במפלת מחנה אשור ברגע אחד כי עוד יעשה לישראל פלא גדול מזה בימות המשיח שיהיה לישראל בקבוץ גליות , וזה יהיה ממשפחת המלך חזקיהו , וזכר ישי לפי שממנו יצא המלך הראשון ופירוש חטר מטה כתרגומו · ואמר מגזע , משרשיו , לפי שהען שנכרת יחליף ויוציא יונקות מגזעו ומשרשיו , ופירוש גזע מה שנשאר מן הען על הארץ ומלדי הגזע יעלו הנצרים , וכן מן השרשים שהם תחת הארץ יפרחו גם כן , ולפי שישראל גלו מארצם כמה שנים ונפסקה מלכותם כאלו נכרת הען אבל הגזע והשרשי' האחרו אמר כי עוד יש תקוה שיחליף הגזע , ואמר הנביא כי משרשי ישי ומגזעו יצא עוד חטר נצר ויהיה עוד מלך על ישראל כבתחלה ויותר ממה שהיה ואמר : (ב) ונחה עליו רוח ה' · כי מה' יהיה כל זה , אמר בתחלה רוח ה' ואחר כך פירוש רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' והחכמה הוא הדבר שילמדנו אדם וידענו ויהיה מוזמן בכל עת , והבינה התבוננות האדם בדבר מה שלא למד ממה שלמד : ועצה · היא הידיעה והרגילות במוסרים ודרכי בני העולם זה עם זה , ודעת ויראת ה' שניהם סמוכין על שם , ר"ל שידע ה' ויירא ממנו : (ג) והריחו ביראת ה' · לפי שהריח היא הרגשה קלה אומר לדבר קל שהרגשה ריח , וכן מרחוק יריח מלחמה , כאשר ינתק פתיל הנעורת בהריחו אש , וכן אמר והריחו ביראת ה' , כלומר במעט הרגשה ירגיש בני אדם הטובים והרעים , ולא יצטרך לראיית עינים ולמשמע אזן בשפטו בני אדם ולהוכיח אותם כי מדעתו ומתבונתו יבין מעשיהם במעט ההתבוננות ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש והריחו ודבורו , ר"ל רוח פיו וכן לרוחתי לשועתי , ר"ל כי דבורו תמיד יהיה ביראת ה' : (ד) ושפט בצדק · אמר דלים וענוי ארץ ואף על פי שהוא ישפוט כל האדם בצדק דלים ועשירים , לפי שדרך העולם להדר פני הגדולים והעשירים אומר כי הוא לא יעשה כן אלא בצדק יקח משפט הדלים מן העשירים ויוכיח החזקים במישור בעבור עניי ארץ שלא יגזלום ולא יעשקום בעבור שהם רפים וחלשים , ואמ"ד לעניי ארץ במקום בעבור כלמ"ד אמרי לי אחי הוא ואולתו : והכה ארץ בשבט פיו , ר"ל רשעי ארץ , ולפי שזכר ענוי ארץ שהן הפכם סמך על המבין , גם סוף הפסוק מוכיח שאמר ימית רשע , וגם בלא חסרון יובן הענין שיכה בני ארץ מי שראוי להכות שהרי אמר והוכיח במישור לענוי ארץ · ופירוש בשבט פיו וברוח שפתיו · כי יקללם וימותו כמו שכתוב בצדיקים ותגזר אומר ויקם לך , ואמר בשמואל הנביא כל אשר ידבר בא יבא , ונאמר באלישע הנביא ויקללם בשם ה' , ותצאנה שתים דובים מן היער , ותבקענה מהם ארבעים ושנים ילדים : (ה) והיה צדק · הצדק והאמונה שיחזיק בהם יהיו לו חוזק שלא ימעדו

ורמי הקומה גדעים והגבהים
ישפלו : לד ונקף סבכי היער
בברזל והלבנון באדיר יפול :
יא א ויצא חטר מגזע ישי
ונצר משרשיו יפרה : ב ונחה עליו
רוח יהוה רוח חכמה ובינה רוח
עצה וגבורה רוח דעת ויראת
יהוה : ג והריחו ביראת יהוה
ולא־למראה עיניו ישפוט ולא־
למשמע אזניו יוכיח : ד ושפט
בצדק דלים והוכיח במישור לענוי־
ארץ והכה־ארץ בשבט פיו וברוח
שפתיו ימית רשע : ה והיה צדק
אזור מתניו והאמונה אזור חלציו :

במשריתיה כבעום דמתבעים
במעצרתא ורמי קומא
יתקטפון ותקיפיא ימאסון :
לד ויקטיל גברי משריתיה
דמתגברין בברזלא ועבדי
קרבי על ארעא דישראל
יתרמון : א ויפוק מלכא מבנוהי
דישי ומשיחא מבני בנוהי
יתרבי : ב ותשרי עלוהי רוח
נבואה מן קדם יי רוח חוכמה
וסוכלתנו רוח מלך וגבורא
רוח מדע ודחלתא דיי :
ג ויקרביניה לדחלתיה דיי ולא
לחיזו עינוהי יהי דאן ולא
למשמע אודנוהי יהי מוכח :
ד וידין בקושטא מסכינין ויוכח
בהימנותא מחשיבי עמא
דארעא וימחי חייבי ארעא
במימר פומיה ובממליל ספותיה יהי ממית ארמילוס רשיעא : ה ויהון צדיקיא סחור

חוא ופרח נערו : חטר ב' ויצא חטר מגזע ישי . חטר גאוה : כל מישור חמישור חסר יו"ד במ"י מ"ל ותי' נמסר במלכים חלק א' סי' ב' : בשבט ו' רפין בקריאה וסי' ומזבלון משכים בשבט סופר · והוכחתיו בשבט אנשים · והכה ארץ בשבט פיו . תרועם בשבט ברזל . ופקדתו בשבט פשעם · אני הגבר ראה

תולדות אהרן ורמי הקומה · סוטה ס : והלבנון · גטין נו (ברכות ה) : ונצר משרשיו · סנהדרין צג : רוח ה' · שם צג : והיה צדק · פקידה שער פד אות בלק :

ביאור מהגר"א

שנהרגו כולם בפעם אחד כמ"ש ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור : ורמי הקומה · על נבוכדנאצר דכתיב ביה אנת רישא דדהבא · וכמ"ש אעלה על במתי עב וגו' : והגבהים · על מלכי מדי ופרס שהם הקרנות הגבוהות והם הידים של הצורה וכמו שהיד הם בעצמיותן נמוכים וכשמגביהים א"ע הם גבוהים למעלה מהראש : וניקף בברזל · כמ"ש ואחרי תקיפה כפרזלא : (ד) ושפט בצדק דלים כו' והוכיח במישור כו' · כמש"ל בפסוק ואשיבה שופטיך וגו' ובמשיח יהיה הכל היינו ושפט והוכיח ואמר ושפט דלים היינו דלת העם שצריכי' למשפט : והוכיח לענוי ארץ שהם הצדיקים שא"צ אלא להוכיח וליען כמ"ש במס' תמיד איזהו דרך כו' אהוב את התוכחו' שכ"ז שתוכחה בעולם טובה וכ"ר בעולם ועליהם תבא ברכת טוב · וכן במשלי אחר שאמר צדק ומשפט ומשרים · אמר כל מעגל טוב היינו התוכחה : והכה ארץ וגו' בשבט פיו וברוח שפתיו וגו' · היינו ט יש ברשעים שהמה רק רע לשמים בסתר וטוב לבריות בפרהסיא · ויש מהם שרע לבריות גם כן והיינו בפרהסיא וזה שאמר והכה היינו בפרהסיא · ימות היינו בהסתר מדה כנגד מדה ואמר ארץ ורשע הוא כמ"ש לא אוסיף עוד להכות כל חי לא אוסיף לקלל את האדמה והם נגד שני כחות של מתעורר ומניע · מתעורר בפנים בהסתר · ומניע מבחוץ בפרהסיא · ושפט והוכיח הם ימין של שניהם מבחוץ ומבפנים · והכה ובשפתיו הן שמאל של שניהם כנ"ל · וכנגד השלישי שהוא חפץ השכלי אמר · והיה צדק אזור כו' הוא מלבר שצדק הוא לבריות · והאמונה הוא מלגו בינו למקום וכן מתניו מלבר · וחלציו מלגיו וכמ"ש יצאי חלציו · וז"ש אח"כ יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה שהרי כאן הפרטים · של מניע ומתעורר · ולעיל מבואר שהם כחות של המרגיש ג' כלילן בג' וכן נגד רוחין כפולין שלמעלה וכנגד רוח ה' אמר גם כן ד' דמיים והריחו מיראת ה' וכו' שהשפעה שהן עשרה בית למעלה בין כאן · אמר לא למראה עיניו ולא למשמע אזן אלא בריח שהריח טוב

מצודת דוד

מניף ידו עליה בדרך בזיון ולעג כאומר הלא בנקל אכבשנה : הר וכו' גבעת וכו' · כפל הדבר במ"ש : (לג) הנה האדון . כאומר אבל לא היה כמו שחשב כי הנה האדון ה' כרת ענפיו בכלי המשחית רלה לומר שלח המלאך והכה בהם : ורמי הקומה · האילנות גבהי הקומה נעשה כרותים ר"ל מתו הגבורים : (לד) ונקף · הענפים המסובכים זה בזה יוכרתו בברזל ר"ל חילו הרב יומתו על ידי המלאך: והלבנון . עצי הלבנון יפלו על ידי אדיר וחזק והוא המלאך וכפל הדבר במ"ש לחוזק הענין ולהפארת המליצה : יא (א) ויצא חוטר . כאומר אל תתמהו מהפלא הגדול הזה כי יבוא זמן שיפליא לעשות עוד יותר מזה כי יצא שבט מלוכה מגזע ישי מזרע דוד הוא מלך המשיח : ונצר וכו' · כפל הדבר במ"ש : (ב) רוח ה' · רוח נבואה : רוח חכמה וכו' . כל אלה ינוחו עליו ובו ימצאו : (ג) והריחו . לפי שהריח היא הרגשה קלה מאד לכן קורא להרגשה קלה בשם ריח ור"ל במעט הבנה והתבוננות ירגיש ויבחין בבני אדם הטובים המה אם רעים : ביראת ה' : ההרגשה הזאת תהיה לו בעבור שילאה מה' : ולא למראה וכו' . בהשפטו בני אדם לא יצטרך לראות הדברים בעיניו ולשמוע באזניו כי בלבבו יבין מדעתו : (ד) ושפט בצדק דלים . יקח משפט הדלים בצדק מן העשירים ולא יהדר פני הגדולים ואת החזקים יוכיח במישור כפי הראוי בעבור ענוי הארץ שלא יגזלום עוד מעתה : והכה ארץ רשעי הארץ יכה בקללת פיו והדי הוא כשבט המכה : וברוח וכו' כפל הדבר במ"ש : (ה) והיה צדק וכו' . הצדק והאמונה שיחזיק בהן יהיו לו לחוזק כאדם המתאזר אזור

מצודת ציון

(לעיל ב) : ורמי הקומה · ענינם רוממות וגבהות : גדועים · ענין כריתה כמו שקמים גדעו (לעיל ט) : (לד) ונקף · ענין כריתה כנוקף זית (לקמן יז) : סבכי · ענין התאחזות כמו עד סירים סבוכים (נחום א) : והלבנון ; כן שם יער כח"י : (א) חוטר · ענינו כמו מטה וכן חוטר גאוה [משלי יד) ורלה לומר שבט מלוכה : מגזע · משורש וכדרז"ל גזעו מחליף (תענית כה) וכן אף בל שורש בארץ גזעם (לקמן מ) : ונצר · ענינו כמו כנצר נתעב (לק' יד) : יפרה · יעשה פרי : (ג) והריחו · מל' ריח : יוכיח · ענין ברור דבר : (ד) והוכיח : מלשון תוכחת ומוסר : במישור . מלשון יושר : לענוי · הלמ"ד הוא במקום בעבור כמו פתח פיך לאלם (משלי לא) : וברוח · הוא הדבר הבא בנפחת רוח השפה : (ה) אזור ; חגורה : מתניו · חלציו · פתרון אחד

וְגָר זְאֵב עִם־כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם־גְּדִי יִרְבָּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם׃ ז וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן׃ ח וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל־חֻר פָּתֶן וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גָּמוּל יָדוֹ הָדָה׃ ט לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר קָדְשִׁי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־יְהוָה כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים׃ י וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר עֹמֵד לְנֵס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ וְהָיְתָה מְנֻחָתוֹ כָּבוֹד׃ יא וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי שֵׁנִית יָדוֹ לִקְנוֹת אֶת־שְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפַּתְרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמֵעֵילָם וּמִשִּׁנְעָר וּמֵחֲמָת וּמֵאִיֵּי הַיָּם׃ יב וְנָשָׂא נֵס

סְחוֹר לֵיהּ וְעָבְדֵי הֵימְנוּתָא מְקָרְבִין לֵיהּ׃ ו בְּיוֹמוֹהִי דִמְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל יִסְגֵי שְׁלָמָא בְּאַרְעָא וִידוּר דִּיבָא עִם אִמְּרָא וְנִמְרָא עִם גַּדְיָא יִשְׁרֵי וְעֶגְלָא וְאַרְיָא וּפַטִּים כַּחֲדָא וְיָנִיק זְעֵיר יְהֵי מְדַבַּר לְהוֹן׃ ז וְתוֹרְתָא וְדִיבָא יִרְעֲיָן כַּחֲדָא יִשְׁרוֹן בְּנֵיהוֹן וְאַרְיָא כְּתוֹרָא יֵיכוּל תִּבְנָא׃ ח וִיחַדֵּי יַנְקָא עַל חוֹר חֵוֵי פִּתְנָא וְעַל חֵיזוּ גַּלְגַּלֵי עֵינֵי חֵוֵי תוּרְמָן חֲסִילָא יְדוֹהִי יוֹשִׁיט׃ ט לָא יַבְאֲשׁוּן וְלָא יְחַבְּלוּן בְּכָל טוּרָא דְקוּדְשִׁי אֲרֵי תִתְמְלֵי אַרְעָא לְמִידַע יָת דַּחְלְתָא דַיְיָ כְּמַיָּא דְלְיַמָּא חָפַן׃ י וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא בַּר בְּרֵיהּ דְיִשַׁי עָתִיד דִּיקוּם אָת לְעַמְמַיָּא לֵיהּ מַלְכִּין יִשְׁתַּמְעוּן וִיהֵי אֲתַר בֵּית מִשְׁרוֹהִי בִּיקָר׃ יא וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יוֹסִיף יְיָ תִנְיָנוּת גְבוּרְתֵיהּ לְמִפְרוֹק יָת שְׁאָרָא דְעַמֵּיהּ דְאִשְׁתְּאַר מֵאַתּוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפַּתְרוֹס וּמֵהוֹדוּ וּמֵעֵילָם וּמִבָּבֶל וּמֵחֲמָת וּמִנְּגָוָת יַמָּא׃ יב וְיִזְקוֹף אָת

רש"י

כאזור : (ו) ומריא : שור פטם : (ח) ושעשע : ושחק : על חור פתן : על חור עפר שהנחש מקנן בתוכו קרו"ט בלע"ז : פתן נחש משהזקין נעשה חרש ונקרא פתן שוב אין לו לחש שנאמר (תהלים נח) אשר לא ישמע לקול מלחשים : ועל מאורת לפעוני : יונתן תירגם חיזו גלגלי עיני חיוי חורמן : ומנחם פתר בו לשון נקב וחורי עפר וכן אור כשדים (בראשית י"א) וכן באורים כבדו את ה' (לקמן כד) : גמול : תינוק הנגמול משדי אמו : ידו הדה . ת"י ידוהי יושיט כמו הד הרים (יחזקאל ז) וכמו הידד (לקמן טז) שהוא ל' הרמת קול אף זה לשון הרמה וה"א אחרונה באה בתוכה יסוד נופל כמו עשה בנה קנה : (ט) דעה את ה' . לדעת את ה' : (י) לנס עמים · להיות עמים מרימים נס להקבץ אליו : (יא) שנית · כמו שקנאם ממצרים שהיתה גאולתם ברורה מאין שיעבוד אבל גאולת בית שני אינה מן המנין שהרי משועבדים היו לכורש . ומאיי הים · הן איי כתיים עכו"ם : (יב) ונשא נס . פרקא בלע"ז והיה לאות לקבוץ אליו

עני : כבקר ג' בקריאה וסי' ואריה כבקר יאכל תבן : ואב וטלה ירעו כאחד : חזיר כבקר יאכל : מנחתו ד' חסר ו' בליש' מנוחה וסי' וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי . דבר אדני המלך למנוחה · והיתה מנחתו כבוד · ודמשק מנחתו . וכל המנחות דכוו' חסר : ואסף ג' בקריאה וסי' ואסף איש טהור את אפר

רד"ק

מעדו מתניו , והפסוק כפול במלות שונות : [ו] וגר זאב · יש מפרשים כי בימות המשיח יתחלפו טבעי החיות והבהמות וישובו למה שהיו בתחלת הבריאה ובתיבת נח , כי בתחלת הבריאה אלו היה אוכל האריה השה הנה נשחת , הבריאה ומה אכל האריה או זולתו מן הטורפים אוכלי בשר כי אם אכל בשר מאלה החיות והבהמות הנה היה חסר העולם אותה בריה כי כולם נולדו זכר ונקבה לא יותר ולא המתינו מלאכול עד שפרו ורבו הטרפים , אלא בודאי אכלו עשב השדה עד שפרו ורבו הנטרפים , והיה הטעם מאותו היום והלך לאכול בשר , וכן בתיבת נח אלו אכלו הטורפים הנטרפים הנה חסרה אותה הנטרפת מן העולם , כי שנים שנים נכנסו ולא יותר אלא אם כן נאמר כי הטעם שבעה שבעה מן הטהורה היו לצורך הטורפים , ויש מפרשים כי כל זה משל כי הזאב והנמר והדוב והאריה הם משל לרשעים העושקים והגוזלים שהם לחלשים כמו החיות הטורפים לנטרפים , והכבש והפרה והעגל והגדי הם משל לענוי ארץ , ואמר כי בימות המשיח יהיה שלום בארץ ולא ירעו איש את חברו , ולא יתכן זה הפי' לפי שאמר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי , ובימות המשיח בכל העולם יהיה שלום כמו שכתוב וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה , ואמר ונכרתה קשת מלחמה , ואמר במשיח ודבר שלום לגוים , והנכון כי טבע החיות לא תתחלף ויטרפו ויאכלו בשר כמו שהם עושים עתה אלא הבטיח את ישראל שהחיות הרעות לא יזיקו בכל ארץ ישראל וזהו שאמר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי , והטעם כי מלאה הארץ דעה את ה' כיון שהם טובים ושמרו דרך ה' לא תשלוט בהם חיה רעה ולא בבהמתם ובכל אשר להם כמו שהבטיח על ידי משה רבינו עליו השלום , והשבתי חיה רעה מן הארץ · ואפי' אם יעברו בארץ לא יזיקו : (ז) ופרה ודוב תרעינה וגו' , וכן אמר בהושע הנביא וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים וגו' ומה שאמר ואריה כבקר יאכל תבן , כאלו יאכל תבן כמו הבקר שלא יטרוף בשר הבהמה בארץ ישראל אם לא ימצאנה נבלה , ויש לפרש עוד הענין דרך משל והארי והדוב והנחש הם משל לאמונות הרעות , ופירש ופרה ודוב תרענה , כי כל עסק הבהמה לא יהיה אלא לעסוק בעבודת האל לא לסבלי העולם , וזהו שאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' : ומריא , יש אומרים שהוא מין ממיני הבקר הגדולים , ויש מפרשים המפוטמים שבבהמות יקראו מריאים , וכן ת"י ופטים · ופרה ודוב · ודוב היא הנקבה , וכן ותצאנה שתים דובים , וכן עז עזים רחלים , וכן ילדיהן ירבצו יחדו : (ח) ושעשע · מאורת , כמו חור נקרא כן לפי שיכנס ממנו לאור למקום שהנחש בו , וכן המנהרות אשר בהרים שפירשנו המערות ויש להם אור שתכנס ממנו האורה לפיכך נקראו כן , והפסוק כפול בענין במלות שונות , ופירש גמול , כמו יונק אלא שגמול נקרא בעת השלמת יניקתו , ואמר יונק וגמול , לענין הנחש לפי שהנחשים נמצאים פעמים בחורי הבית והקטנים מטפחים בקרקע הבית ובחורי הקירות , ופי' הדה כמו ידה , ר"ל שלח ידו · והנה איבת הנחש הנגזרה בימי בראשית עם האדם תסתלק בימות המשיח בכל ארץ ישראל ולעם ישראל בכל מקום שילכו לא יזיקם נחש ולא חיות רעות , וי"מ מאורת צפעוני חיזו גלגלי עייני חיון חורמן , פירוש כי הנחש כשהוא בחורו ושם מקום חשך וגלגל עינו מאיר והיונק רואה את האורה מבחוץ וסבור אבן מאירה היא או זכוכית ומושיט ידו לקחת אותו כדבר שסבור נוגע בצפעוני ולא יזיקנו הצפעוני , וזכר פתן וצפעוני , לפי שהם רעים שבמיני הנחש ואעפ"כ לא יזיקו כל שכן שאר הנחשים : (ט) לא ירעו , כל ארץ ישראל קרא הר קדשי , וטעם הר לפי שהיא גבוה מכל הארצות , והטעם למה לא ירעו כי מלאה הארץ דעה את ה' , ר"ל ארץ ישראל כמו שאמר ירמיהו הנביא כי כלם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם וגו' : כמים לים מכסים · מקום המים יקרא ים המים ממלאים אותו המקום עד שמכסים אותו שלא יראה קרקע הים : (י) והיה שרש ישי · פי' היוצא משרש ישי · כמו שאמר ונצר משרשיו יפרה , כי ישי הוא השרש , וכן תרגם יונתן בר בריה דישי : אשר עומד · פירו' אשר יהיה עומד ביום ההוא שהוא יום קבוץ גליות והיה הוא לכל העמים כמו הנס בהר שילכו אחר נושא הנס כל החיל , כן ידרשו כל הגוים אל המשיח וילכו אחריו לעשות מה שיצוה , כולם יהיו נשמעים אליו , לפיכך יהיה בכבוד שלא יהיה לו מלחמה ויהיה במנוחה ובכבוד כי כל הגוים יכבדוהו ויעבדוהו : (יא) והיה שנית · כי ראשונה קנה אותם מבית עבדים ממצרים וביום קבוץ גליות יוסיף ה' שנית ידו לקנותם מכל הגוים אשר נפוצו שם , ועל גלות בבל לא נאמר זה כי לא יצאו אלא יהודה ובנימן שהיו בגלות בבל ולא נקבצו עשרת השבטים לפיכך לא נוכל לומר על אותו הקבוץ שנית כי ממצרים יצאו כל ישראל לא נשאר אחד ולא יאמר שנית אלא שדומה לראשונה וקבוץ זה הגלות תהיה שנית למצרים שיצאו כולם , וכן יצאו כולם בהקבוץ זה הגלות , לפיכך אמר מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים , ומה שאמר את שאר עמו אשר ישאר , לפי שרבים מהם כלו בגלות : ומאיי הים · גם אשר בארצות אדום וישמעאל אשר מארץ ישראל והנה שהם איי הים : (יב) ונשא נס · כאלו הקב"ה ירים נס לגוים שיתרדו לבא אל מקום

ת"א וגר זאב · עקדה שער מא : לא ירעו . ב"ב עד : דעה · (סוטה יז) : שורש ישי · אשר פקודי עקרים מ"א פ"א : ונשא נס · עקידה שער פט

מצודת ציון

אחד להם : (ו) וגר · ידור : ונמר · שם חיה : ירבץ · ענינו השכיבה לנוח : וכפיר שם משמות האריה : ומריא · בהמה פטומה וכן וחלב מריאים [לעיל א'] : נוהג בם · יולך אותם : (ח) ושעשע · ענין התעסקות לשמחה כמו אני תורתך שעשעתי (תהלים קיט) : חור · נקב כמו והנה חור אחד בקיר (יחזקאל ח) : פתן . מין נחש רע : מאורת · ענינו נקב וחריץ כמו באורים כבדו ה' (לקמן כד) : צפעוני · מין נחש רע : גמול · תינוק הנעתק מקרוב משדי אמו נקרא גמול כמו ביום הגמל את יצחק (בראשית כא) : הדה · ענין הרמת היד להושיט והוא קרוב מלשון הידד השבתי (לקמן טז) אשר יאמר על ענין הרמת קול : (י) לנס · הוא כלונס ארוך ובראשו בגד ועשוי להוליכו לפני אנשי החיל וכולם הולכים אחריו : (יא) לקנות · ענינו לשון קנין בלא

מצודת דוד

אזור במתניו שהוא מוכן ומחוזק : (ו) וגר זאב . אף החיות לא יטרפו טרף והזאב ידור יחד עם הכבש ולא יטרפנו : יחדו : ירבצו יחדו ולא יפחדו זה מזה : נוהג בם : ולא יזיקו את הנער : (ז) תרעינה . כל אחת תרעינה במקום מרעה ואף הדוב לא יטרף טרף : יחדו : במקום ילדיהן ולא יפחדו זה מזה : כבקר : כמו הבקר אוכל תבן כן יאכל האריה : (ח) ושעשע : תינוק היונק יתעסק לשמחה בהושיט ידו על הנקב אשר הפתן יושב שם ולא יזיקנו : ועל מאורת . על הנקב אשר הצפעוני יושב שם : גמול · תינוק הנגמל משדי אמו יושיט שם ידו ולא יזיקנו : (ט) לא ירעו . [illegible] לא ירעו עוד ולא ישחיתו את מי : כי מלאה וגו'. ובעבור זה יהיה הטובה הזאת : כמים לים מכסים . מקום הים קרוי ים והמים ממלאים אותו המקום עד שלא יראה הקרקע ואמר כמו שכל הים מכוסה במים כן יהיו כולם מכוסים וממולאים בדעה : (י) שורש ישי · [illegible] אשר יהיה עומד ביום ההוא יום קבוץ גליות : לנס עמים · [illegible] הולכים אחריו כן ידרשו כל הגוים אל המשיח [illegible] : (יא) [illegible] ממצרים ועתה יוסיף שנית ידו לקנות [illegible] : מאשור וכו' · [illegible] (יב) ונשא נס [illegible] נגס

רש"י

אליו ולהביא את גליות ישראל מנחה לו : (יג) אפרים לא יקנא את יהודה : משיח בן יוסף ומשיח בן דוד לא יקנאו זה בזה : (יד) ועפו בכתף פלשתים ימה : יעופו וירוצו ישראל שכם אחד על הפלשתים אשר הם במערבה של ארץ ישראל ויכבשו את ארצם כמו דרך ירצחו שכמה (הושע ו) שכם אחד (צפניה ג) וכן ת"י ויתחברון כתף חד למימחי פלישתאי די במערבא : ובני עמון משמעתם · כתרגומו ישתמעון להון . מקבלין מצותם עליהם : (טו) והחרים : ליבשו כדי שיעברו בו גליות ישראל ממצרים · על הנהר · נהר פרת לעבור בו גליות אשור : בעים רוחו . אין לו דמיון במקרא ולפי הענין יפתר בחוזק רוחו : לשבעה נחלים . לשבע גזרים לעבור בו שבע גליות האמורות למעלה מאשור וממצרים וגו' : ומאיי הים אינו מאותו צד : והדריך . בתוכו את הגליות : בנעלים . ביבשה : (טז) והיתה מסלה · בתוך המים לשאר עמו : (א) ואמרת · כראותך זאת : אודך כי אנפת בי : והגליתנו בשפר גלותי עלי ועתה נראה צוני וישב אפך ותנחמני ויונתן תרגם אודך ה' כי חטאתי לך ועל כן אנפת בי ולולי רחמיך לא הייתי כדאי לשוב אפך לנחמני והנה שב אפך ממני · (ב) עזי וזמרת יה ה' . עז ושבח של הקדוש ברוך הוא הוא היה לי לישועה · ואין לפרש עוזי עוז שלי שלא מלינו במקרא עזי נקוד חטף קמץ אלא שורק עזי חוץ משלש מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא על כרחך וזמרת דבוק הוא לתיבה של אחריו לכך אני אומר שאין יו"ד של עזי אלא כמו יו"ד של שוכני סנה (דברי' לג) : יה יהוה . עד הנה היה

ישעיה יא

לַגּוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת
יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃
יג וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם וְצֹרְרֵי יְהוּדָה
יִכָּרֵתוּ אֶפְרַיִם לֹא־יְקַנֵּא אֶת־יְהוּדָה
וִיהוּדָה לֹא־יָצֹר אֶת־אֶפְרָיִם׃
יד וְעָפוּ בְכָתֵף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה יַחְדָּו
יָבֹזּוּ אֶת־בְּנֵי־קֶדֶם אֱדוֹם וּמוֹאָב
מִשְׁלוֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם׃
טו וְהֶחֱרִים יְהוָה אֵת לְשׁוֹן יַם־מִצְרַיִם
וְהֵנִיף יָדוֹ עַל־הַנָּהָר בַּעְיָם רוּחוֹ
וְהִכָּהוּ לְשִׁבְעָה נְחָלִים וְהִדְרִיךְ
בַּנְּעָלִים׃ טז וְהָיְתָה מְסִלָּה לִשְׁאָר
עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר כַּאֲשֶׁר
הָיְתָה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ יב א וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא
אוֹדְךָ יְהוָה כִּי אָנַפְתָּ בִּי יָשֹׁב אַפְּךָ
וּתְנַחֲמֵנִי׃ ב הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח
וְלֹא אֶפְחָד כִּי־עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְהוָה

תרגום

לְעַמְמַיָא וִיכַנֵּישׁ מְבַדְּרֵי
יִשְׂרָאֵל וְגָלְוָת יְהוּדָה יְקָרֵב
מֵאַרְבַּע רוּחֵי אַרְעָא׃ יג וְתֶעְדֵי
קִנְאֲתָא דְבֵית אֶפְרַיִם וּדְמְעִיקִין
לִדְבֵית יְהוּדָה יִשְׁתֵּיצוּן דְּבֵית
אֶפְרַיִם לָא יְקַנּוּן בִּדְבֵית יְהוּדָה
וּדְבֵית יְהוּדָה לָא יְעִיקוּן לִדְבֵית
אֶפְרָיִם׃ יד וְיִתְחַבְּרוּן כְּתַף
חַד לְמִמְחֵי פְלִשְׁתָּאֵי דִּי
בְּמַעַרְבָא כַּחֲדָא יְבוֹזוּן יָת
בְּנֵי מַדִּינְחָא בֶּאֱדוֹם וּמוֹאָב
יוֹשִׁיטוּן יְדֵיהוֹן וּבְנֵי
עַמּוֹן יִשְׁתַּמְעוּן לְהוֹן׃ טו וְיַבֵּישׁ
יְיָ יָת לִישַׁן יַמָּא דְמִצְרַיִם
וִירִים מְחַת גְּבוּרְתֵיהּ עַל פְּרָת
בְּמֵימַר נְבִיוֹהִי וְיִמְחִינֵיהּ
לְשַׁבְעָא נַחְלִין וִיהָכוּן בֵּיהּ
בְּסַנְדְּלִין׃ טז וּתְהֵי אוֹרַח
כְּבִישָׁא לִשְׁאָרָא דְעַמֵּיהּ
דְּיִשְׁתָּאַר מֵאַתּוּרָאָה כְּמָא
דַּהֲוַת לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם מַסְּקֵיהוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ א וְתֵימַר
בְּעִדָּנָא הַהִיא אוֹדֵי קֳדָמָךְ
יְיָ אֲרֵי עַל דְּחָבֵית קֳדָמָךְ הֲוָה רוּגְזָךְ עֲלַי וּכְדוּ דְּתָבֵית לְאוֹרַיְתָא יְתוּב רוּגְזָךְ מִנִּי
וּתְרַחֵם עֲלָי׃ ב הָא עַל מֵימַר אֱלָהָא פּוּרְקָנִי אֲנָא רָחִיץ וְלָא אִזְדַּעְזַע אֲרֵי תּוּקְפִּי

ל' וכ"כ · ל' מלעיל · ל' וחסר · ג' מ"ל בליש' · ל' · ל' · ל' · ל' · כ' · כ' חסר · ל' · ג' · ג'

רד"ק

מקום שהם בו ישלחו ביום ההוא כי הגוים את ישראל אשר בארצם שילוחי לשם הכבוד : (יג) וסרה · כשיקבצו בני ישראל בארצם תסור הקנאה שהיתה ביניהם בגלותם מארצם שהיתה בהם חלוק מלכיות מקנאתם במלכות בית דוד : וצוררי יהודה יכרתו · כי מקדם היו ביהודה צוררים לאפרים : ואפרים · ר"ל כל ישראל לבד מיהודה , ומפני שהיו ישראל מקנאים במלכות בית דוד היו יהודה צוררים ואויבים להם , וכן ראינו שעכבו המלכות שבע שנים שלא מלך דוד אלא על יהודה , וכן כשוב דוד אל המלכות אחר שברח מפני אבשלום אמר מדוע גנבוך אחינו וגו' ואומר ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל ויתקע שבע בן בכרי בשופר וגו' , וכן עד שנחלקה המלכות במלוך רחבעם שאמר אבי הוסיף על עולכם , ומה שאמר יכרתו , ר"ל שלא יהיו , וכן ונכרתה קשת מלחמה · והפסוק כפול בענין במלות שונות : (יד) ועפו · ישועון אל עבר פלשתים למערבה של א"י , וכת"י , ואנחנו מפרשים ועפו ענין עוף עופפת שהיא התנועה המהירה , ואמר בלשון עופפת למהירות תנועתם אל מקום פלשתים להכותם ולבזוז אותם , ויש מפרשים ועפו ענין ויגע , כלומר יהיו עיפים מהכות בכתף פלשתים , ומלת בכתף סמוך ובא על דרך במוכרת , כי פי' דרך הסמיכות מפסקו בשם נקודות , וכתב בן אשר כי בא כן בסיועו מלרע לתקן קריאת הפ"א מפני פא פלשתים : אדום ומואב , אף על פי שאין נכרים היום באומות לבד ישראל שהם היו נבדלים מן הגוים בתורתם ולא התערבו עם האומות , אבל שאר האומות התערבו רובם , והנה הם בני דת ישמעאלים ובין דת הנוצרים כשוכר אדום ומואב ובני עמון ר"ל ארצותם והיושבים בהם היום , וכן מה שאמר כנבואת דניאל שעתידה ואלה ימלטו מידו אדום ומואב וראשית בני עמון כן פירושו : משלוח ידם · כהם ישראל ידיהם לכל אשר ירצו : משמעתם · שיהיו נשמעים לכל אשר יצוו אותם , וזכר אלה המקומות לפי שהם קרובים לארץ ישראל אבל גם כן כל האומות יהיו תחת ידי ישראל : (טו) והחרים · ענין כריתה כי כן לשון חרם כריתה והשחתה , וכן והחרים ענין כריתה וגזרה , ובא בענין הזה הים שאמר לגוזר ים סוף לגזרים : את לשון ים מצרים , הוא נהר מצרים הנקרא שיחור , ויבא ברצון האל שיחור הנה שיעברו בו גאולים : והניף ידו על הנהר · הנהר הוא נהר פרת , וכן תרגם יונתן , ופירוש והניף ידו שינשב רוח חזק שייבשהו כמו שעשה בים סוף ביציאת מצרים כמו שאמר והיתה מסלה לשאר עמו וגו' : בעים רוחו · בחוזק רוחו שיוליך על הנהר ויבשהו , ומלת בעים מתפרש לפי הענין ואין לה חבר במקרא , ורבי אחא רבי משה פירוש עים מן לפי השדה שפירושו גל , ופירש בעים כמו בגלים כלומר בגלי הים , והנהר יניף ידו ורוחו להשקיטה וליבשה : והכהו לשבעה נחלים , יכה הקדוש ברוך הוא נהר פרת ויבקענו גזרות עוז עד שישוב לשבעה נחלים ויהיה דרך בין נחל לנחל : והדריך · כשעוברים באותם הדרכים בנעלים שהיים הדרך תרבה כאלו לא היה שם מים ויעברו גבם בנעליהם ברגליהם , והדריך פעל יוצא ופעל הוא כמדריך והעובר היה הדורך , ומה שאמר לשבעה אפשר שיהיו שבעה דרכים ולא יותר ואפשר ג"כ שיהיה שבעה ענין רבוי כלו' לדרכים רבים כי כן הוא דרך הלשון כמו שבע כחטאותיכם , שבע יפול צדיק וקם : (טז) והיתה , בזה הנהר תהיה מסלה לשאר עמו כלומר שתהיה דרך סלולה כאלו זמן רב היתה דרך , ומה שאמר לשאר שירבו , ומה שאמר מאשור , כי אותם שהם כאשור הוא דרך ישבם לעבור בנהר פרת של ארץ ישראל : כאשר היתה · פירוש כאשר היתה מסלה בים סוף כן תהיה מסלה בנהר פרת : (א) ואמרת , כי אנפת בי פירוש לפי שאנפת בי והגליתני ועתה שב אפך ותנחמני , לפיכך צריך אני להודות לך שב אפך ממני ולא הנחתני בגלות כמו שהייתי חייב לפי עונותי : (ג) הנה אל ישועתי · כי עזי , שפין בקמץ חטף

הפרה . ואסף המצורע · ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה : משלוח ג' מ"ל בליש' שלוח ושי' אדום ומואב משלוח ידם · השכם ושלוח דר"ה · ונשלוח ספרים ביד הרצים : עזי וזמרת יה ג' דסמיכי בקריאה

תולדות אהרן אודך ה' · נדה נא : כי עזי · פקידה שער ח :

ביאור מהגר"א

כולל שניהם בסוד יודע היה בגאלה לצרף כו' · ולפי שהמשפט והתוכחה אינו אלא לפרקים בעת הצורך (לא) המשילן לאזור מתניו אבל הצדק והאמונה בכל עת · המשילן לאזור מתניו כמ"ש כאשר ידבק האזור במתני : (יג) וסרה קנאת אפרים · לפי שיו"ד השבטים יושבים במקום אחד בשלוה והשקט מתקנאין בהם אבל יהודה הנפוצים מצירין להם אמר שיכרתו הצוררים : אפרים לא יקנא למב"ד · ומשיח ב"ד לא יצור את משיח ב"י : [יד] ועפו בכתף פלשתים · נגד מש"ל ארם מקדם ופלשתים מאחור וגו' ואמר ע"ז יתקנא אפרים ביהודה אלא ילכו שניהם על הפלשתים שהן במערב יהודה : יחדיו יבוזו את בני קדם · פירו' אחר כך יעזור יהודה לאפרים על ארם שהם במזרחו של א"י : אדום ומואב משלח ידם · פירוש אדום הוא בקרן מזרחית דרומית ומואב במזרח א"י הם יהיו משלוח ידם פירוש שתמיד יבוזו אותם : ובני עמון משמעתם שהם מרחוק יהיו משמעתם · אבל אדום ומואב שקרובים לא"י הם יהיו משלוח ידם : (טו) לשון ים מצרים . כדרך שעברו גאולי מצרים את לשון ים : והניף ידו על הנהר · הוא פרת שהוא ע"ד אשור : בעים רוחו · פירוש ברוח חזק ; והכהו לשבעה נחלים · כתיב כאן החרים והנהר הכהו לפי שמצרים אבות הטומאה וכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ שלא יהיה כלל לכן כתיב כאן והחרים אבל אשור שהוא אבות נזיקין לא יחרים אלא יכהו לז' נחלים שהן ז' ואחד כנ"ל : והדריך בנעלים · פירוש גפי שבמקום קדוש כתיב של נעלך כו' אבל לע"ל אע"פ שיקרא לירושלים כסא ה' כולו קודש אעפ"כ ידריכו בנעלים : (טז) והיתה מסלה וגו' · פירש המסלולים שבדרך או אבן פנ

מצודת דוד

להם גם לרמוז על הדבר : ואסף . ובזה יאסף נדחי ישראל וכו' : (יג) וסרה קנאת אפרים . לא יתקנאו ביהודה על כי יהיה המשיח ממשפחתם לא כמו שהיה לשעבר בעת נחלק המלכות בימי ירבעם : וצוררי יהודה · הם בני אפרים הצורר וכפל הדבר במ"ש : יכרתו · ר"ל לשיהיו עוד צוררים כי השנאה נכרתת ואין להם : אפרים וכו'. ר"ל משיח בן יוסף הבא מאפרים ומשיח בן דוד לא יתקנאו זה בזה ולא יצרו זה לזה : (יד) ועפו · יתקבצו כעוף הפורח ללכת בכלל פלשתי היושב במערבה של א"י : יחדיו · יהודה ואפרים : משלוח ידם . יהיו משלוח ידם ר"ל ישלחו ידם בהם לבוזם : משמעתם . יסורו אל משמעתם ר"ל יהיו נשמעים להם לקבל מצותם : (טו) והחרים · יכרית מי נהר מצרים להיות בו דרך לעבור בו גאולים : על הנהר · זה נהר פרת : והכהו . אם כל אחד יכה להיות בו לשבעה נחלים ויהיה שביל והדרך בין נחל לנחל : והדריך · הדרך ההיא תהיה לדרוך בנעלים אשר ברגליהם כי תשוב להיות יבשה : (טז) והיתה מסלה . תהיה הדרך סלולה כאלו היה שם הדרך מעולם : אשר שאר.

מצודת ציון

כלא מתיר ואף אם אין עוכר וכן קונה שמים וארץ (בראשית יד) : (יב) ונפצות · ענין פזור . כנפות · קצות : (יג) יצור · מלשון צרה : (יד) ועפו · מלשון עפיפה : בכתף · בצד ובעבר : יבוזו · מלשון בזה ושלל : (טו) והחרים · ענין כריתה ואבוד : לשון ים מצרים · הוא הנילוס ולפי שהוא מתדבק אל הים נראה כאלו הוא לשון הים ועל שם שהוא נמשך כלשון נקרא לשון : והניף · ענין הרמה : בעים · ענין חוזק ואין לו דומה : והדריך · מלשון דרך והלוך : (טז) מסלה · דרך סלולה וכבושה : (א) אנפת · כעסת כמו פן יאנף (תהלים ב) עזי · ענין תוקף וחוזק ושיר · ישבח

רדק

חסף: וזמרת. כמו וזמרתי, והראיה כי הרי"ש קמוצה ואלו היה סמוך היה פתח, וכן אשר נמצך סוס ביד כמו בידי: (ג) ושאבתם מים בששון. דרך משל כמו השואב מים מן המעין שלא יפסקו מימיו כי בכל עת ימצא בו לשאוב כי הוא מקור תמידי כן לא תפסוק מהם הברכה והישועה ויהיו בששון כל ימיהם, ויונתן תרגם הפסוק במשל למוד החכמה כי החכמה נמשלה למים, והתלמידים הם כמו השואבים וכת"י תקבלון אולפן חדת ואמר חדש לפי שהוא הלמוד יהיה חדש וכן ילמדו או דעת את ה' מה שלא למד אדם עד אותו היום כמו שאמר כמים לים מכסים: (ד) ואמרתם, שאמרו זה אל זה דרך זרוז: קראו בשמו, קראו לעמים בשמו, כמו ויקרא שם אברם בשם ה', והוא טעם הודיעו הזכירו או פי' קראו בשמו כשתתפללו לו, וכן ואני אקרא בשם אלהי, וכת"י צלו בשמיה: (ה) זמרו ה' כי גאות עשה. כמו שאמר על ים סוף כי גאה גאה וזאת הגאות תהיה מודעת בכל הארץ שיוציא עם דל מבין עמים רבים והעצומים, ומגפת גוג ומגוג גם כן תהיה מודעת בכל הארץ, ועל כל זה ראוי לכם לזמר לה': (ו) צהלי. הרימי קולך בשירה ובשבח שאל כי קדוש ישראל היה גדול בקרבך, כלומר גדול שמו בקרבך בנפלאות שעשה כמו שאמר בנבואת גוג ומגוג ביחזקאל והתגדלתי והתקדשתי וגו': (א) משא בבל אמר אשר חזה להודיע כי נתנבא גם על אומות העולם, והראשון אמר אשר חזה ולא הוצרך לומר על האחרים: (ב) על הר נשפה, גבה וגבוה, כמו וילך שפי, אפתח על שפיים קינה, ויונתן תרגם על כרכא דיתיב שליוא ר"ל בבל שהיתה שלוה ושקטה, פירוש מלשון רבותינו ואת שאכלוה בשליפה שלא שרים בשופי אמר שאו נס הניפו יד על דרך משל כאלו קראו להם ונשאו להם נס על הר גבוה והניפו להם יד שיבאו מהרה אל בבל להשחיתה והבאים אליה הם מדי ופרס, ותנופת היד הוא כאדם הקורא והוא רחוק לו שאינו שומעו ומניף לו בידו שיבא: ויבאו פתחי נדיבים. כמו בפתחי השער ביום בשמש, כמו לוטש בית אביה, ואחרים רבים. ושרי בבל קורא נדיבים שהיו גדולים בעושר ובמעלה והם שנקראים נדיבים כי ברוב האנשים בחלים והם שם רוח נדיבה בהם, ויש מפרשים נדיבים על מדי ופרס, ויפרשו פתחי כמו תרגום, וכן ואת הארץ כמעבר נפתחים: (ג) אני צויתי למקודשי. והם מדי ופרס, ואמר צויתי ואמר למקודשי ר"ל שהעיר את רוחם לבא אל בבל והרי הם כאלו צוה וקדש וזמן אותם לבא: לאפי. קראתי אותם לעשות בבבל אפי וחמתי ויהיו עליזים ושמחים: גאותי. שאני מתגאה על בבל על ידם: (ד) קול המון. אמר הנביא כי שמע בנבואה קול המון בהרים דמות עם רב כאלו היו עם רב בהרים מדברים ושמע קול המון בהרים בו ושמע קול שאון ממלכות גוים נאספים ורב שאלה זה היה ה' לצבאות והוא היה מפקדם, כלו' מונה אות', כענין שנאמר תפקדו אותם לצבאותם, כי כן דרך העולם כשבא למלחמה מונה אותם האדון הממונה עליהם לדעת מנינם כשהם למלחמה, ויש לפרשו ענין

תרגום

ותשבחתי דחילא יי אמר במימריה הוה לי לפריק: ג ותקבלון אולפן חדת בחדוא מבחירי צדיקיא: ד ותימרון בעידנא ההיא אודו קדם יי צלו בשמיה חוו בעממיא עובדוהי אדכרו ארי תקיף שמיה: ה שבחו קדם יי ארי גבורן עבד גליא דא בכל ארעא: ו בועי ושבחי כנשתא דציון ארי רבא אמר לאשראה שכינתיה בגוך קדישא דישראל: א מטל כס די לוט לאשקאה ית בבל דאתנבי ישעיה בר אמוץ: ב על כרכא דיתבא שליוא זקופו אתא ארימו קלא לדהון אניפו יד ויעלון בתרעהא מתנדבין: ג אנא פקדית למזמני אף ערעית גברי ויתפרעון מנהון רוגזי תוקפי ותושבחתי: ד קל המון בטוריא דמות עם סגי קל אתרגושת מלכון עממיא דמתכנשין יי צבאות ממני

ישעיה יב–יג

ויהי־לי לישועה: ג ושאבתם־מים — ה'
בששון ממעיני הישועה: ד ואמרתם — ל'ג'
ביום ההוא הודו ליהוה קראו
בשמו הודיעו בעמים עלילתיו — ג' חסר וי"ו
הזכירו כי נשגב שמו: ה זמרו יהוה — ג'
כי גאות עשה מידעת זאת בכל־ — מודעת ק'
הארץ: ו צהלי ורני יושבת ציון — ל'
כי־גדול בקרבך קדוש ישראל: — ד'
יג א משא בבל אשר חזה ישעיהו
בן־אמוץ: ב על הר־נשפה שאו־ — ל'
נס הרימו קול להם הניפו יד
ויבאו פתחי נדיבים: ג אני צויתי — רפין · כ'
למקדשי גם קראתי גבורי לאפי — ל' · ל'
עליזי גאותי: ד קול המון בהרים
דמות עם־רב קול שאון ממלכות — ל'ג
גוים נאספים יהוה צבאות מפקד

רשי

היה שמו חלוק וכסאו של עמלק נעשה שלם וכן הוא אומר כי יד על כס יה (שמות יז) אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שתהא מלחמה לה' בעמלק: ויהי לי לישועה. כמו היה לי לישועה ודרך מקראות לדבר כן כמו ואשר לא שם לבו (שם ט') וגו' ויעזוב את עבדיו ואת מקנהו ועוד בדברי הימים (ב' י') ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם היה לו לומר מלך עליהם רחבעם: (ג) ושאבתם. ותקבלון אולפן חדת: ממעיני הישועה. כי ירחיב לכם על ידי ישועה הבאה להם ויתגלו להם רזי התורה ששכחו בבבל על ידי הצרות: (ד) עלילותיו. מעלליו: הזכירו. לשבח כי נשגב הוא: (א) משא בבל: משא פורעניות של בבל: (ב) על הר נשפה שאו נס. להקבץ על הר שקט ובוטח בשופי שאו נס לגוים והרימו קול לנקבצים שיבואו עליו: הניפו להם יד. לרחוקי' שאין יכולים לשמוע ויראו את הנפת היד ויבואו בפתחי נדיבי' של שרי בבל: פתחי. כמו בפתחי ותשב בית אביה (בראשית לח) כנפתר בבית אביה ומנחם בן סרוק פתר חרבות כמו והמה פתיחות (תהלים נה): (ג) אני צויתי למקודשי. שיבואו ויתחילו להתגרות בם והם פרס ומדי אנשי כורש ודריוש שמזומנים לכך: קראתי גבורי לאפי. לעשות חרון אפי בהם שהם עליזי גאותי שאני מתפאר בהם

מסורה

וסי' ויהי לי לישועה רוושע. הנה אל ישועתי אבטח ולא. והלל: הישועה ג' בקריאות וסי' בשמואל חלק א' סי' י"ד: נשגב ג' קמצין בקריאות וסי' ואמרתם ביום ההוא הודו לה'. נשגב ה' כי שכן מרום. יהללו את שם ה': צויתי ה' בקריאות וסי' נמסר בסוף סדר צו: ויבאו ז' רפין וסי' ואתה תרם את מטך. ואני הנני מחזק את לב מצרים. קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים. על הר נשפה. בימים ההמה

תולדות אהרן

ושאבתם מים. סוכה מח: זובר בלק (סוכה נא): ביום ההוא. עכו"ם כד: זמרו ה'. ערכין י: סער לט: צהלי ורוני. (ברכות ג תענית סט): אני צויתי. ברכות ט:

ביאור מהגר"א

נגף או שהיה אבל כאשר רוח הטומאה יעביר מן הארץ והוא משל ים מצרים ויעשר את הנוקין הינו אשור או היפה מסילה: (ה) זמרו ה' כי גאות עשה. זה שאמר אשירה לה' כי גאה גאה בו' גאותו במתקים ונספר ועתה נתגלה גאותו בארץ כמ"ש ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה' וכן לע"ל והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי כו' וידעו כי אני ה' וז"ש מודעת זאת בכל הארץ שעתה כסיל לא יבין את זאת ואז הכרכה לו הכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם. ודוד אמר בזאת אני בוטח בזאת יבא אהרן כו' וסוד זה חותם י"ב אבני מלואים שכתב עליהם י"ב שבטים וב' אבני שוהם שכלולין בהם גם כן י"ב שכתובין עליהם י"ב שבטים שהספירות כלולין בה"ר ולכן עמד שם י"ב ז"ם אבני שוהם ואלו הב' הם בתו"ג והוא ו' של השלוי כנ"ל: [ו] צהלי ורוני וגו'. הוא שמחה ורנה לפרה ורמזה המלך שגדול הקדוש ח"ש לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש כי גדול הוא בסוד ברוך ברכו ונפני וקדוש הוא הקדושה וזהו לדור ודור נגיד גדלך שהוא ברוך כבוד ה' ממקומו ולנצח נצחים קדושתך נקדיש הוא הקדושה ואין הפי"ם גדול אלא בציון כמ"ש גדול ה' ומהולל מאוד בעיר אלהינו אימתי הוא גדול מאוד בעיר אלהינו וזהו יושבת ציון כי גדול בקרבך פירוש שבציון הוא יתגדל קדוש ישראל כי קדוש ישראל הוא נסתר מעין כל חי והוא נגלה מצד פעולותיו וגדול וקדוש הוא ת"ת ויסוד וז"ש אם שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו וזהו קדוש ישראל וכנגדן הוא צהלי ורוני שמחה בלפרה והוא נסתר ורוני ברמזה נגלוי כמ"ש לעיל באריכה כי שמחה בכסוי ורנה בגלוי ובכפי כל עובדיו בתשלי ובגלוים הוא רנה כאתגליא שמן ויין שאין אומרים שירה אלא על היין ושמן הוא בתשלי:

מצודת ציון

יפירם: וזמרת. מלשון זמר ושבח: ויהי לי. כמו היה לי וכן ויעזב את עבדיו (שמות ט) ומשפטו עזב: (ג) ושאבתם. לקיחת המים נקראת שאיבה: עלילותיו. מעשיו: נשגב. חזק: (ו) צהלי. ענין הרמת קול וכן צהלי קולך בת גלים (לעיל י): (א) משא. כן נקראת הנבואה ע"ש שהיא נשאת בפי האדם: חזה. ראה במראה הנבואה: (ב) נשפה. ענין גבהות כמו אפתח על שפיים נהרות (לקמן מא): פתחי. בפתחי נדיבים. כן יקראו בעלי העושר כי ע"פ רוב המה נדיבי לב: (ג) למקדשי. ענין הזמנה כמו התקדשו למחר (במדבר יא): עליזי. ענין שמחה כמו יעלזו בך (תהלים ה): (ד) דמות. מלשון דמיון: שאון. המייה: מפקד. ענין מספר

מצודת דוד

ישאר. אלא מעט בגולה: מאשור. חוזר על מלת מסלה כלומר בדרך ישר יהיה מאשור: כאשר וגו'. כמו שהיתה מסלה בים סוף ביום עלותו וגו' כן יהיה מסלה מארץ פרס ומארץ מצרים: יב (א) כי אנפת בי. והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה נרצה עוני וישוב מעלי אפך ונחמתני בגאולה המוכנה: (ב) הנה אל ישועתי. הואיל ומאת אל ישועתי אבטח ולא אפחד עוד: כי עזי וגו'. ר"ל העוזר והשבח של המקום היו לי לישועה ר"ל התשועה היתה למען תהלות חוזקו ולמען אומר שבחו: (ג) ושאבתם מים בששון. ר"ל כמו השואב מים מן המעין הנובע שהוא שואב הוא בששון כי לא ידאג פן יכלו המים כן תשאבו בששון את הישועה ממעיני הישועה כי לא תפסק הישועה כי יד ה' לא תקצר: (ד) ואמרתם. תאמרו זה לזה דרך זרוז: הודיעו. לפרסם הנס: הזכירו. היו מזכירים זה את זה שבחי המקום כי נשגב שמו וראוי הוא כן להזכיר שבחיו: (ה) זמרו ה'. זמרו אל ה' כי עשה דבר הראוי להתגאות בו: מודעת זאת. הגאוה הזאת היא נודעת ומפורסמת בכל הארץ: (ו) צהלי. הרימי קולך ברנה כי קדוש ישראל גדול בקרבך ר"ל ע"י הנפלאות שעשה בקרבך נתגדל שמו והוא מקרא מסורס: יג (א) משא בבל: זו הנבואה על בבל: (ב) על הר נשפה. הרימו נס על הר גבוה שיהא נראה למרחוק וקראו בקול רם לאנשי פרס ומדי: הניפו יד. לרמוז להם שימהרו ללכת ויבואו בפתחי נדיבי בבל: (ג) צויתי. הערתי להם: למקודשי. הם פרס ומדי המזומנים לכך: לאפי. לעשות בבבל חרון אפי: עליזי גאותי. להיות שמחים בגאותי שאתגאה על בבל על ידם: (ד) קול המון. קול סוסים נשמע בהרים דמות קול עם רב והוא קול שאון ממלכות פרס ומדי הנאספים יחד: מפקד. הפקיד

צבא מלחמה: ה באים מארץ
מרחק מקצה השמים יהוה וכלי
זעמו לחבל כל־הארץ: ו הלילו כי
קרוב יום יהוה כשד משדי יבוא:
ז על־כן כל־ידים תרפינה וכל־לבב
אנוש ימס: ח ונבהלו צירים וחבלים
יאחזון כיולדה יחילון איש אל־
רעהו יתמהו פני להבים פניהם:
ט הנה יום־יהוה בא אכזרי ועברה
וחרון אף לשום הארץ לשמה
וחטאיה ישמיד ממנה: י כי־כוכבי
השמים וכסיליהם לא יהלו אורם
חשך השמש בצאתו וירח לא־יגיה
אורו: יא ופקדתי על־תבל רעה ועל־
רשעים עונם והשבתי גאון זדים
וגאות עריצים אשפיל: יב אוקיר
אנוש מפז ואדם מכתם אופיר:
יג על־כן שמים ארגיז ותרעש הארץ
ממקומה בעברת יהוה צבאות
וביום חרון אפו: יד והיה כצבי
מדח וכצאן ואין מקבץ איש אל־
עמו יפנו ואיש אל־ארצו ינוסו:

משרן בקרבא: ח אתן מארעא רחיקא מסיפי ארעא יי ומני כם דלוט קדמוהי לחבלא כל רשעי ארעא: ו אילילו ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי כביזא מן קדם שדי ייתי: ז על כן כל ידיא יתרשלון וכל לבא דאנשא יתמסי: ח ויתבהלון עקא וחבלין יחדונונון זיע כלידתא יזועון גבר לחבריה יתמהון אפי שלהובין אפיהון: ט הא יומא מן קדם יי עתיד למיתי אכזרי ותעבור ותקוף רגז לשואה ארעא לצדו וחיבהא ישיצי מנה: י ארי כוכבי שמיא ונפיליהון לא יזהרון נהוריהון וקבל שמשא במפקיה וסיהרא לא מזהר נהוריה: יא ואסער על דדירין בתבל בישתא ועל רשיעיא חוביהון ואבטיל רבות רשיעין ותקוף תקיפין אמאיך: יב אחבב דחלי מרהבא דמתיקרין מניה בני אנשא ועבדי אוריתא ממסנא דאופיר: יג על כן שמיא אזיע ותזוע ארעא מאתרהא מן קדם יי צבאות וביום תקוף רוגזיה: יד ויהי כטביא מפרד וכעאזלית דמכניש גבר לעמיה יתפנון

רשי

בהם: (ה) וכלי זעמו: הם גבורי מדי ופרס: לחבל כל הארץ: של בבל: (ו) כשוד. כיום ביזה מאת הקב"ה יבא: (ז) כל ידים: של בבל: (ח) צירים וחבלים. הם לשון יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקים להפתח: יחילון. חיל וחלחלה לשון רתת הם: איש אל רעהו יתמהו. בני בבל על הנוצחים עליהם כי משונים הם: ופני להבים פניהם: אומר אני שפניהם להובים ומאויימין מאד אי נ"ל שהם עם חושבי מחשבות ואת בני בבל (דימה להם על שם התמהון): (ט) ותטאיה: חוטאיה: (י) וכסיליהם. מזלותיהם: יהלו: יאירו וכן בהלו נרו (איוב כט) וכן אור כי יהל (שם לא): חשך השמש. מתוך צרתם נדמה להם כאילו חשך השמש: (יא) על תבל. על ארצם: (יב) אוקיר אנוש מפז. בו בלילה אכבד את דניאל מפז כשהביאוהו לקרות מכתב מנא מנא תקל ופרסין (דניאל ה) באדין אמר בלשאצר והלבישו ית דניאל ארגונא וגו': כתם אופיר. קבולת זהב אופיר: (יג) שמים ארגיז. כל צבאה ירגז ויאמר איך נפלת משמים הילל בן שחר (לקמן יד) ואחר כך נגדעת לארץ חולש על גוים אף כאן תחלה שמים ארגיז ואחר כך ותרעש הארץ ירעשו יושביה לקול מפלתה שיתמהו בדבר: (יד) והיה. יושב בבל: כצבי מודח: ממקומו

ילכו • ויבאו אליך כתבוא עם • בתרא מ"ל: לחבל ג' וסי' וכלי זעמו לחבל • וכלי כליו רעים • בראתי משחית לחבל: ונבהלו צירים חד מן ז' מלין בטעמא מרעימן ומפסיקין וסי' ויתמהמה ויחזיקו • ויאמר ה' אלהי אדני • וימאן ויאמר אל אשת אדניו • וישחם ויקח משה • ונבהלו צרים וחבלים • ויאמר ה' מציון • ואמר לה אלה מאניא שא אזל אחת המו: זדים ד' וסי' ועתה אנחנו מאשרים • ופקדתי על תבל רעה • ומלאכי • ודבתרי' כי הנה היום בא • אלהים זדים קמו עלי תביינא דסיפרא • ובבל אלפא ביתא דכוה:

רדק

ענין מנוי כלומר הוא היה מנוי הפקידים עליהם, וכן תרגם יונתן: (ה) באים. מקצה השמים ממזרח, אמר מקצה השמים על דרך ההפלגה לרחוק הקצה כאלו נוגע השמים בו הצד הזה: ה' וכלי זעמו, הוא כמנהיג הצבא ועם הצבא הם כלי זעמו ובהם יחבל ארץ בבל: (ו) הלילו: אמר כנגד אנשי בבל: כשוד משדי יבא. כשוד שיבא מחזק שאין דרך להנצל ממנו, וכן כקול שדי כקול חזק, וכן תרגם יונתן: על כן. כי אין להם תקומה להנצל כיון שבא להם זה להנצל מאת ה': תרפנה. הידים מלהלחם כנגד אויביהם ולבב ימס שלא ימצא בעצמו שום גבורה ואומץ כי הגבורה היא בלב. כמו שאמר ואמיץ לבו בגבורים: (ח) ונבהלו. בקמץ מפני ההפלגלת כי יש לו מעמד בהפסק, ופירוש יושבי בבל יהיו נבהלים ולא יוכלו להשיב יד: יאחזון. בנו"ן מפני ההפסק, ופי' הם יאחזו צירים, וזה הענין משמש בשני פנים כי הצירים יאחזו האדם כנבהל, כמו חיל אחז יושבי פלשת, הלא חבלים יאחזון, צירים אחזוני, ובהתחזק הצירים על האדם תמיד כאלו האדם יאחז הצירים שלא יפרדו ממנו, לפיכך אמר צירים וחבלים יאחזון, לדעת יונתן יהיה נו"ן יאחזון נו"ן הכנוי והוא כמו יאחזום ויהיה הענין כמו חבריו וטוב הוא פירושו לכן תרגם יחדונונון: יתמהו. לפי שבא להם הרעה פתאום יתמהו איש אל רעהו איך היה זה: פני להבים פניהם, כאדם שיש לו כאב שישובו פניו אדומים: (ט) הנה יום ה' בא. אכזרי ועברה, יהיה אכזרי ועברה וחרון אף עמו: הארץ. פירוש ארץ בבל: וחטאיה. יושבי בבל שהם חטאים ורשעים ישמידם מבבל עד שתאמר שממה בעונותיה חטאיה: (י) כי כוכבי, הנביאים מדברים דרך משל ואומרים על מי שתבא לו צרה כי הוא יושב בחשך ולא יזרח לו השמש ולא יאירו לו הכוכבים ולא שום אורה כמו שאמר ידעך נרו באשון חשך, ומן זה הפסוק ואחרים רבים בזה הענין, ופירוש וכסיליהם, כתב רבי יונה כי כסיל הוא כוכב גדול נקרא בערבי סוה"ל והכוכבים המתחברים אליו נקראים על שמו כסילים: יהלו אורם, ענין נגה ארשו הללו השמי' ויהלו כמו יגוהו, כמו שאמר וירח לא יגיה אורו, כאלו אמר לא יגהו אורם והמשל על הכוכבים, אם אראה אור כי יהל המשל על השמ' באמרו שיקוו אורו: (יא) ופקדתי על תבל. ר"ל על ארץ בבל אפקוד עליהם רעה שעשו לישראל: ועל רשעים, הכשדים שהם רשעים והרעו לישראל יותר מדאי, כמו שאמר אני קצפתי מעט והם עזרו לי לרעה: גאון זדים שהיו גאים ואנשי זדון אשבית זדונם: (יב) אוקיר אנשים בני תבל יקרים יותר מפז, כלומר אם ירצה אדם לפדותם שלא יהרגום לא יקחו מדי ופרס כסף משקלם וזהב שלא יהרגו אותם: מכתם אופיר. מזהב אופיר, והפסוק כפל בענין במלות שונות, ויונתן תרגם הפסוק בענין אחר אמר אחבב דחלי וגו', ר"ל על ישראל שהיו בבבל שלא יומתו בין המומתים מאנשי בבל כי יהיו יקרים בעיני מדי ופרס יותר מפז וישמרו אותם שלא יהרגו: (יג) על כן שמים. דרך משל, כאלו ירגזו השמים ותרעש הארץ מרוב הרעה הבאה על בבל כי לא יוכלו להנצל מן החרב בנוס ממנו, לפיכך אמר על כן: (יד) והיה. העם הנכרי אשר בבבל יהיה בבא הרעה על בבל כצבי מודח, שידיחוהו וירדפו אחריו ללכדו שהוא רץ בכל כחו כן כל אשר בבבל מעם

אחר

מצודת דוד

המקום יעוד לספור אנשי צבא המלחמה כדרך שעושה אוצר המלחמה ר"ל ישלים המלחמה כאלו המקום יהיה אוצר המלחמה: (ה) מקצה השמים. אמר דרך הפלגה: ה' וכלי זעמו. כאלו יבוא ה' להיות אוצר המלחמה וכלי זעמו עמו והם חיל פרס ומדי: לחבל. להשחית כל ארץ בבל: (ו) הילילו. כאלו לבבל יאמר שישאו יללה כי קרוב יום הפורענות הבא מה' לא במקרה: כשוד משדי יבוא. רצה לומר השחתה גדולה וקשה כדרך השוד הבא משדי בעל היכולת: (ז) כל ידים. כל ידי אנשי בבל יהיו רפוים מרוב אימה וכל לבב אנשיהם ימס: (ח) ונבהלו. יהיו בהולים ופחודים: יאחזון. יאחזו אותם צירים וחבלים וכאשה לידה יחילון: איש אל רעהו. בני בבל יתמהו זה מול זה על הנוצחים עליהם כי יהיו פניהם להובים כלהבת אש: (ט) אכזרי. היום הבוא יהיה יום אכזרי ויהיה עוד עמו עברה וחרון אף: הארץ. ארץ בבל: וחטאיה. אנשים החוטאים: (י) לא יהלו אורם. מרוב הצרה ידמה להם שאין אורה מזהיר: בצאתו. עם כי אז נראה ביותר הפסקת אורו: (יא) ופקדתי על תבל רעה. אזכור על ארץ בבל את הרעה שעשו לישראל ואשלם להם גמולם: ועל רשעים. על אנשי בבל אזכיר עונם: (יב) אוקיר. אז אנשים בן אנוש יוקר יקר מפז כי האויב לא יקח פז מחירו לבל יהרגנו: ואדם וגו'. וכפל הדבר במ"ש: (יג) על כן. בעבור הרעה הבאה על בבל ארגיז צבא השמים: ותרעש הארץ. מחרדת מפלת בבל ירעשו יושבי הארץ ביום בוא עברת ה' וחרון אפו: (יד) והיה וגו'. בבוא הרעה על בבל אז העם הנכרי אשר בבבל יהיה הנודח ממקומו על ידי הרודף שהוא רץ מפניהם בכל כחו כן אשר בבבל מעם אחר יפנו

בשכון

מצודת ציון

מספר ומנין כמו ויפקדם בטלאים (ש"א טו): (ה) לחבל. להשחית כמו וחובל עול (לעיל י): (ו) הלילו. מלשון יללה: כשוד. מלשון שדידה ועושק הנפש וכן מקטב ישוד צהרים (תהלים צא): (ז) תרפינה. מלשון רפיון: (ח) צירים. הם יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקין להפתח וכן כי נהפכו עליה ציריה (ש"א ד): וחבלים. גם הוא ענין מכאובי לידה כמו חבלי יולדה (הושע יג): יחילון. מלשון חיל וחלחלה: (י) וכסיליהם. מזלות השמים וכן כסיל וכימה (איוב ט): יהלו. יאירו כמו בהלו נרו (שם כט): יגיה. ענין הארה כמו וה' יגיה חשכי (ש"ב כב): (יא) ופקדתי. ענין זכרון כמו וה' פקד את שרה (בראשית כא): תבל. כן נקרא הארץ: והשבתי. ענין בטול כמו שבת נוגש (לקמן יד): גאון. ענינו כמו גאוה: זדים. רשעים: עריצים. חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (יב) אוקיר. מלשון יקר וחשוב: פז. הוא זהב הטוב: מכתם אופיר. מזהב טוב הבא מאופיר: (יג) ארגיז. ענין רעדה כמו רגזו ואל

תחטאו

טו כָּל־הַנִּמְצָא יִדָּקֵר וְכָל־הַנִּסְפֶּה
יִפּוֹל בֶּחָרֶב׃ טז וְעֹלְלֵיהֶם יְרֻטְּשׁוּ
לְעֵינֵיהֶם יִשַּׁסּוּ בָּתֵּיהֶם וּנְשֵׁיהֶם
תִּשָּׁגַלְנָה (ק' תִּשָּׁכַבְנָה)׃ יז הִנְנִי מֵעִיר עֲלֵיהֶם
אֶת־מָדָי אֲשֶׁר־כֶּסֶף לֹא יַחְשֹׁבוּ
וְזָהָב לֹא יַחְפְּצוּ־בוֹ׃ יח וּקְשָׁתוֹת
נְעָרִים תְּרַטַּשְׁנָה וּפְרִי־בֶטֶן לֹא
יְרַחֵמוּ עַל־בָּנִים לֹא־תָחוֹס עֵינָם׃
יט וְהָיְתָה בָבֶל צְבִי מַמְלָכוֹת
תִּפְאֶרֶת גְּאוֹן כַּשְׂדִּים כְּמַהְפֵּכַת
אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה׃
כ לֹא־תֵשֵׁב לָנֶצַח וְלֹא תִשְׁכֹּן עַד־
דּוֹר וָדוֹר וְלֹא־יַהֵל שָׁם עֲרָבִי וְרֹעִים
לֹא־יַרְבִּצוּ שָׁם׃ כא וְרָבְצוּ־שָׁם צִיִּים
וּמָלְאוּ בָתֵּיהֶם אֹחִים וְשָׁכְנוּ שָׁם
בְּנוֹת יַעֲנָה וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ־שָׁם׃
כב וְעָנָה אִיִּים בְּאַלְמְנוֹתָיו וְתַנִּים
בְּהֵיכְלֵי עֹנֶג וְקָרוֹב לָבוֹא עִתָּהּ
וְיָמֶיהָ לֹא יִמָּשֵׁכוּ׃

תְּבַר לְאַרְעֵיהּ יְעַרְקוּן׃ טו כָּל
דְּיִשְׁתְּכַח בַּהּ יִתְקְטֵל וְכָל דְּיֵיעוֹל
לִכְרַכֵּי צִירָא יִתְקְטֵל בְּחַרְבָּא׃
טז וְעוּלֵימֵיהוֹן יִטְּרְפוּן לְעֵינֵיהוֹן
יִתְבַּזְזוּן בָּתֵּיהוֹן וּנְשֵׁיהוֹן
יִשְׁתַּכְבָן׃ יז הָא אֲנָא מַיְתֵי
עֲלֵיהוֹן יַת מָדָי דִּי בְכַסְפָּא
לָא מִתְקַסְּן וְדַהֲבָא לָא מִתְרְעִין
בֵּיהּ׃ יח וְקַשְׁתָּתְהוֹן עוּלֵימִין
יְבַזְּעָן וְעַל וְלַד מְעִין לָא יְרַחֲמוּן
עַל בְּנַיָּא לָא תְחוּס עֵינֵיהוֹן׃
יט וּתְהֵי בָבֶל דַּהֲוַת מִלְקַדְמִין
חֶדְוַת מַלְכְּוָן תּוּשְׁבַּחַת רְבוּת
כַּסְדָּאֵי כַּהֲפֵיכְתָא דַּהֲפַךְ יְיָ
יַת סְדוֹם וְיַת עֲמוֹרָא׃ כ לָא
תְתַב לְעָלַם וְלָא תִשְׁרֵי עַד דָּר
וְדָר לָא יִפְרוֹס תַּמָּן עַרְבָאֵי
מַשְׁכְּנֵיהּ וְרָעַיָּא לָא יַשְׁרוּן תַּמָּן׃
כא וְיִשְׁרוּן תַּמָּן תַּמְוָן וְיִתְמְלוּן
בָּתֵּיהוֹן אוּחִין וְיִשְׁרְיָן תַּמָּן בְּנַת
נַעֲמִין וְשֵׁידִין יְחַכּוּן תַּמָּן׃
כב וְיִנְצְפוּן חַתּוּלִין בְּבִירָנְיָתְהוֹן
וְיַרְוָדִין בְּבֵית מִשְׁרֵי תַּפְנוּקֵיהוֹן
וְקָרִיב לְמֵיתֵי עִדָּן תַּבְרַהּ דְּבָבֶל

ד' כתיבן לישן שגל וקריין לישן שכיב' וסי' אשה תארש ואיש אחר · ועלליהם ירטשו לעיניהם · שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת · ואספתי את כל הגוים אל ירושלם : וקרוב ד' בקריאה וסי' וענה איים באלמנותיו · כי קרוב יום וקרוב יום לה' · הודינו לך אלהים הודינו · וקרוב לשמוע מתת הכסילים

רשי

ממקומו : (טו) כל הנמצא : בחוץ ידקר : וכל הנספה : על בני העיר נהיות נקלט עמהם במצור יפול בחרב כשתלכד העיר. נספה לשון ספות הרוה (דברים כט) ספו שנה על שנה (לקמן כט) ספו על זבחיכם (ירמיה ז) אקויילי"ר בלעז : (טז) ירוטשו : יתבקעו וכן נערים תרטשנה : (יז) הנני מעיר עליהם את מדי · דריוש המדי הרג את בלשאצר וכן הוא אומר ביה בליליא קטיל בלשאצר (דניאל ה) ודריוש מדאה קביל מלכותא (שם ו) : וזהב לא יחפצו בו · אין חוששי' כי אם להרוג ולהנקם על כל הרעה אשר עשו מלכי בבל לכל העמים : (יח) וקשתות : של בני מדי : נעריה · של בבל : תרטשנה · תבקענה בחציהם אשר יורו בקשתותיהם: ופרי בטן · עוללים דקים : (יט) והיתה בבל: שתי פורעניות באו לה בשתי שנים דריוש הרג בלשאצר ומלך שנה ולשנה השנייה נהפכה כמהפכת סדום מן השמים וכן שנינו בסדר עול' (ירמיה נא) ובא בשנה השמועה של דריוש ואחריו בשנה השמוע' והיתה בבל צבי ממלכות ונומר' שהיתה מלכה וראש הממלכות ושהיתה תפארת גאון כשדים עתה והיתה כמהפכת סדום . (כ) ולא יהל שם ערבי . כמו לא יאהל לא יפרוש שם אהל אפי' ערבי שדרכ' ליטע באהלי' ולהסיע מקניהם ממקום למקו' לא תמצא חן בעיניהם לקבוע שם אהליהם כי אף למרעה צאן לא תהיה ראויה ואל תתמה על לא יהל הנבאר כאילו היתה בו אל"ף כי הרבה מקומות יש שהברת קול האות במקום אות וכן (איוב לה) מלפנו מבהמות ארץ כמו מאלפנו וכן (משלי יז) שקר מזין על לשון הות כמו שקר מאזין : (כא) ציים . ת"י תמון הם נמיות מרטרילי"ש בלע"ז : אוחים · לא ידעתי מה מין חיה הם : (אחים לשון קולים וחוחים ודרדרים) : ושעירים . שדים : (כב) וענה איים באלמנותיו : ויגורו חתולי' בארמנותיו : וענה : כמו וענתה שמה (הושע ב) ומעונותיו טרפ' (נחום ג) ויש לפרש עוד וענה לשון ענייה קול : ותנים · יענו בהכלי עונג שלהם : וימיה · ימי טובתם לא ימשכו כי כבר הובטחו ישראל (ירמי' כט) לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם ואיתה פקידה על ידי כורש מלך פרס שיטול המלוכה מבבל אחר דריוש המדי כי

רדק

אשר ילכו בחפזון מתוכו איש אל עמו יפנו ואיש אל ארצו ינוסו : (טו) כל הנמצא · כל הנמצא בתוכו מעם אחר ידקר, כמו אנשי העיר, וכפל הענין במלות שונות, ואמר על הנספה יפול בחרב ופירוש הנספה כמו נוסף שהוא מעם אחר ומוסף אל אנשי העיר, והוא משרש ספו שנה על שנה למען ספות הרוה ויסף וספה בענין אחד, ובענין כזה תרגם יונתן, וענין ידקר הוא מכת החרב, ויש מפרשים כל הנספה כמו ויש נספה בלא משפט ואמר כל מי שיגיע זמנו למות לא ימות על מטתו אלא יפול בחרב : (טז) ועולליהם ירטשו · הבנים בעיני האבות , ישסו בתיהם ונשיהם תשכבנה לעיניהם , ואחר כן יהרגו אותם , וכל זה הוא דרך אכזריות , וענין ירוטשו הוא הפלת העוללים בקרקע או אל הקירות דרך אכזריות , וישסו ענין בזה והוא מפעלי הכפל מבנין נפעל : ותשכבנה · כתיב ותשגלנה קרי : (יז) הנני מעיר · אעיר את רוחם לבא אל בבל להלחם עליה וזה מדי כי דריוש המדי הוא שכבש בבל ובמותו מלך עליהם כורש הפרסי , וזה טעם לא יחשבו כלום כסף וזהב לפדיון אנשי בבל אלא יהרגו אותם ולא יקחו מהם פדיון כמו שאמר אוקיר אנוש מפז: (יח) וקשתות · פי' עם קשתותיהם ירוטשו הנערים כי הנה הקשתות תרטשנה הנערים , ופי' בו כי היו משימים הנערים בקשתות מקום חצים ומורים אותם על הקרקע ואל הקורות : פרי בטן · ובנים · ר"ל בעודם קטנים , וכן ואכל פרי בטנך , אם בנים ואם בנות יאכל , או בן יגח או בת יגח : לא תחוס עינם , בפורק והוא לנדו במורק כי כל השאר בתול': (יט) והית' בבל · פירוש בבל שהיתה צבי ממלכות תפארת גאון כשדים תהיה עתה כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה פירוש לפי תפן שבל הממלכות היו אצלים בה והכשדים שהיתה להם היו מתפארים ומתגאים בה עתה תהיה כמהפכה שהפך אלהים את סדום ואת עמורה שתהיה חרבה ולא יהיה בה יישוב לעד , והעיר בבל שמלכו עליה דריוש וכורש , ושהיא היום אינה בבל הקדומה כי אותה החריב דריוש ובנה עיר אחרת נקראת הבקעה היא שמה בבל עד היום , ובסדר עולם אומר כי כשכבש אותה דריוש והרג בלשאצר ומלך עליה שנה ובשנה השנית הפכה אלהים כמהפכת סדום ועמורה , וזהו שאמר הכתוב ובא בשנה השמועה שמועה זו של דריוש ואחריו בשנה השנית השמועה זאת כמהפכה שהפכה אלהים כסדום ועמורה: (כ) לא תשב , פי' תשב ותשכון על העיר כנגד היושבים והשוכנים בה , כמו העיר היוצאת אלף , רוצה לומר על אנשים היוצאים ממנה : לא יהל משפטו לא יאהל רוצה לומר לא יטה אהלו ואמר ערבי לפי שהערביים הם השוכנים באהלים : ורועים · ואפילו רועים לא ירביצו שם צאנם · כי אמר תחלה לא תשב , כלו' לא תהיה בנוים עד שישבו בה אנשים ולא אפי' אהל לא יטה אדם שם דרך עראי ואין צריך לומר אלא אפילו הצאן לא ירביצו שם שלא ירבצו אותם שם הרועים כי תשכן החיות רעות תמיד כמו המדבר : (כא) ורבצו שם ציים לא ירביצו שם אלא מי ירבץ שם חיות המדבר ירבצו שם , ופי' ציים חיות השוכנות במקום ציה לפיכך נקראו ציים , וי"מ שהם נמיות כנזכר בדברי רבותינו כדי שלא תקפוץ הנמיה מרטי"לא בלע"ז . בתיהם · החרבים · אוחים חיה בקירין בלע"ז פרו"ן : בנות יענה · הם הקטנים מן היענים והאמות מעופפים בעולם ויניחו קטניהם ויפחדו לחוסר מזונם , לפיכך אמר ואכל כבנות יענה ודרך היענים לשכן במדבר ובמקומות החרבים : ושעירים · הם השדים , כמו לשעירים אשר הם זונים אחריהם וקראו כן לפי שהם נראים כדמות שעירים למאמין בהם, וכן ת"י ושידין יחייכון תמן : (כב) וענה · פי' ויצעק כמו ענו לה , ועון להם , וענתה שמה , והדומים להם שהן הנפת קול וכן

תולדות אהרן בנות יענה ׃ חולין סד ׃ ושעירים · שבת קמט :

מצודת דוד

בחפזון מתוכה איש אל עמו וכו' ולא ישובו עוד כאן כהמה מבעתר ואין מי מקבצם : (טו) כל הנמצא · כי כל הנמצא בתוכה ידקר בחרב ואם הוא מעם נכרי : וכל הנספה · כל הנוסף על בני העיר להיות עמהם יפול בחרב והוא כפל ענין במ"ש : (טז) ועולליהם קטניהם יתבקעו לעיניהם ואין לאל ידם למחות : ישסו בתיהם · יבוזו וישללו בתיהם וינאפו נשיהם : (יז) את מדי · לפי שהוא הכה בבל ביותר לזה הזכיר אותו לבדו . לא יחשבו . לקחת בפדיון נפש : וזהב . ואף זהב לא יחפצו בו . (יח) וקשתות. הקשתות של אנשי פרס ומדי תבקענה את נערי בבל בחציהם אשר יורו עליהם : ופרי בטן. עוללים דקים · על בנים . ר"ל בנים קטנים:(יט) צבי ממלכות.אשר היא פאר כל הממלכות : תפארת · אשר היא תפארת לגאון כשדים אשר היו מתפארים ומתגאים בה : כמהפכת. גבול עתה תהיה כמהפכת אשר הפך ה' את סדום וכו' : (כ) לא תשב. לא תהיה מיושבת עד עולם : ולא תשכן · לא תהיה שכונה מבני אדם עד סוף ימי הדורות וכפל הדבר במ"ש : ולא יהל. אף הערבי השוכן באהלים על פני השדה לא יטה שם אהלו לגודל השממון : לא ירביצו שם . את מקניהם : (כא) ורבצו שם. לגודל השממון ירבצו שם חיות היער : (כב) וענה · כל אחד מהאיים תצעק בארמנותיו והתנים יצעקו גם המה בהיכליהם אשר היו מתענגים בהם (דרך הלוים והשגים לצעוק בתמידות): וקרוב. הזמן קרוב לבוא עליה עת הפורענות וימי שלותה לא יהיו נמשכין לזמן מרובה וכפל הדבר במ"ש לחזק הענין :

מצודת ציון

פתאום (תהלים ד) ; בעברת · מלשון עברה וזעם : (טו) ידקר · ענין נפילה ותחילת חרב כנוף כמו והביטו אלי את אשר דקרו (זכריה יב) : (טז) ירטשו · ענין בקיעה וכן אם על בנים רטשה (הושע י) : ישסו · ענין בזה ושלל : תשגלנה · מלשון משגל ומשכב : (יז) מעיר · מלשון התעוררות : (יח) תחוס · ענין חמלה כמו יחוס על דל (תהלים עב) : (יט) צבי · ענין הדר ופאר כמו נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג) : גאון · מלשון גאוה : (כ) יהל · כמו יאהל ונפלה האל"ף וכן ולמפשה תמרו (ש"ב יט) ומשפטו תאמרו : ירבצו · ענין השכיבה לנוח : (כא) ציים · אוחים · שמות מיני חיות : בנות יענה · שם עוף בת היענה : ושעירים · הם השדים הנראים בדמות שעירים למי שמאמין בהם וכן ושעיר על רעהו יקרא (לקמן לד) : ירקדו · ענין קפיצה ודלוג : (כב) וענה · ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כז) : איים · שם חיה : באלמנותיו · כמו בארמנותיו או הוא מלשון אלמן ונאים מין נחש

רשי

כי שניהם מדי ופרס נתחברו עליהם והתנו ביניהם אי מינן מלכי מינייכו אפרכו: (א) כי ירחם ה' את יעקב. לשמור להם הבטחת גאולתם מיד בבל: ובחר עוד בישראל. לעתיד יגאלם גאולה שלימה. ונספחו. ונוספו וכן ספחני נא (שמואל א ב) וכן מהסתפח בנחלת ה' (שם כו): (ב) והתנחלום. יהיו נחלים מהם וכן והתנחלתם אותם (ויקרא כה): ורדו. לשון רדוי ומושה כמו לא תרדה בו (שם): (ג) ביום הניח ה' לך. לישראל הכתוב מדבר: מעצבך ומרגזך שיעציבוך והרגיזוך מלך בבל והראותך מפלתו ינוח לך כי הלא חפצי: (ד) מדהבה. לשון מרבית גאוה ומשא כבד. ורבותינו דרשו האומרים מדוד והבא: (ה) שבר ה' מטה רשעים. שהיה מכה עמים בעברה: (ו) מורדף בלי חשך. מורדף כל גוי וגוי על ידו בלי חשך עצמו מרדוף ומדלוק אחר כל אומה ואומה: (ז) פצחו רנה. זאת הרנה פצחו נחה שקטה כל הארץ: (ח) גם ברושים שמחו. אף שלטונין חדיאו שמחו על מפלתך: (ט) לקראת באך. כשתרד לגיהנם ומה היא

יד א כִּי֩ יְרַחֵ֨ם יְהוָ֜ה אֶֽת־יַעֲקֹ֗ב
וּבָחַ֥ר עוֹד֙ בְּיִשְׂרָאֵ֔ל וְהִנִּיחָ֖ם עַל־
אַדְמָתָ֑ם וְנִלְוָ֤ה הַגֵּר֙ עֲלֵיהֶ֔ם וְנִסְפְּח֖וּ
עַל־בֵּ֥ית יַעֲקֹֽב׃ ב וּלְקָחוּם֩ עַמִּ֨ים
וֶהֱבִיא֣וּם אֶל־מְקוֹמָ֗ם וְהִתְנַחֲל֤וּם
בֵּית־יִשְׂרָאֵל֙ עַ֚ל אַדְמַ֣ת יְהוָ֔ה
לַעֲבָדִ֖ים וְלִשְׁפָח֑וֹת וְהָי֤וּ שֹׁבִים֙
לְשֹׁ֣בֵיהֶ֔ם וְרָד֖וּ בְּנֹגְשֵׂיהֶֽם׃
ג וְהָיָ֗ה בְּיוֹם֙ הָנִ֤יחַ יְהוָה֙ לְךָ֔
מֵֽעָצְבְּךָ֖ וּמֵֽרָגְזֶ֑ךָ וּמִן־הָעֲבֹדָ֥ה הַקָּשָׁ֖ה
אֲשֶׁ֥ר עֻבַּד־בָּֽךְ׃ ד וְנָשָׂ֜אתָ הַמָּשָׁ֥ל
הַזֶּ֛ה עַל־מֶ֥לֶךְ בָּבֶ֖ל וְאָמָ֑רְתָּ אֵ֚יךְ
שָׁבַ֣ת נֹגֵ֔שׂ שָׁבְתָ֖ה מַדְהֵבָֽה׃ ה שָׁבַ֥ר
יְהוָ֖ה מַטֵּ֣ה רְשָׁעִ֑ים שֵׁ֖בֶט מֹשְׁלִֽים׃
ו מַכֶּ֤ה עַמִּים֙ בְּעֶבְרָ֔ה מַכַּ֖ת בִּלְתִּ֣י
סָרָ֑ה רֹדֶ֤ה בָאַף֙ גּוֹיִ֔ם מֻרְדָּ֖ף בְּלִ֥י
חָשָֽׂךְ׃ ז נָ֥חָה שָׁקְטָ֖ה כָּל־הָאָ֑רֶץ
פָּצְח֖וּ רִנָּֽה׃ ח גַּם־בְּרוֹשִׁ֛ים שָׂמְח֥וּ
לְךָ֖ אַרְזֵ֣י לְבָנ֑וֹן מֵאָ֣ז שָׁכַ֔בְתָּ לֹֽא־
יַעֲלֶ֥ה הַכֹּרֵ֖ת עָלֵֽינוּ׃ ט שְׁא֗וֹל
מִתַּ֛חַת רָגְזָ֥ה לְךָ֖ לִקְרַ֣את בּוֹאֶ֑ךָ

וְיוֹמַהָא לָא יִתְרַחֲקוּן׃ א אֲרֵי
יְרַחֵם יְיָ עַל דְבֵית יַעֲקֹב וְיִתְרְעֵי
עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל וְיַשְׁרִינוּן עַל
אַרְעֲהוֹן וְיִתּוֹסְפוּן גִיוֹרִין עֲלֵיהוֹן
וְיִסְתַּמְכוּן עַל בֵּית יַעֲקֹב׃
ב וִידַבְּרִינוּן עַמְמִין וְיוֹבְלוּנוּן
לְאַרְעֲהוֹן וְיַחְסְנוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל
עַל אֲרַע שְׁכִנְתָּא דַייָ לְעַבְדִין
וּלְאַמְהָן וִיהוֹן שָׁבַן לְשׁוֹבֵיהוֹן
וְיִפְלְחוּן בִּמְשַׁעְבְּדֵיהוֹן׃ ג וִיהֵי
בְּיוֹמָא דִינִיחַ יְיָ לָךְ מִצַעֲרָךְ
וּמִמַרְוָתָךְ וּמִן פּוּלְחָנָא קַשְׁיָא
דְאִתְפְּלַח בָּךְ׃ ד וְתִטוֹל
מַתְלָא הָדֵין עַל מַלְכָּא דְבָבֶל
וְתֵימַר אֵיכְדֵין בְּטֵילַת מַרְוַת
מְשַׁעְבְּדָנָא סַף תְּקוֹף חַיָּבָא׃
ה תְּבַר יְיָ תְּקוֹף רַשִׁיעִין
שׁוּלְטָן חַיָּבִין׃ ו דַהֲוָה מָחֵי
עַמְמִין בִּתְקוֹף מְחָא דִי לָא
פְּסִיק מַפְּלַח בִּתְקוֹף עַמְמִין
מַפְּלַח וְלָא מְנַע׃ ז נְחַת
שְׁדוּכַת כָּל אַרְעָא יַבְעוּ
תּוּשְׁבַּחְתָּא׃ ח אַף שִׁלְטוֹנִין
חֲדִיאוּ עֲלָךְ עֲתִירֵי נִכְסַיָּא
אָמְרִין מֵעִידָן דִשְׁכִיבְתָּא לָא
סְלִיק מְחַבְּלָא עֲלָנָא׃ ט שְׁאוֹל
מִלְרַע זָעַת לָךְ לְקַדְמוּת

ל' ל' ל' ג' ב' מ"ל ומחד חסר ל' ל' ב'. ל' ס' ל'. ל'. ל' ל' ל' ח'. ג' כי קות רדס. ל' ז'. ג' ל' בטעם ל' וחסר ח'

זבח: והביאום ג' ב' מלאים וא' חסר וסי' למען אשר יביאו בני ישראל. ולקחום עמים והביאום. ובזזום ולקחום: מכה ה' פתחין וסי' בלשון ארמי עבראה בחוטרא לא תלקי עממין ברוגזא ה' מחי:

תולדות אהרן ונלוה הגר. יבמות מז קידושין ע: שבת נוגש. שבת קמט: שבר ה'. שבת קלט (מגלה עב):

רדק

וכן דרך האיים והתנים להנהים קולם והוא כקול אבל: איים. שם חיה מחיות המדבר. וי"ת ויבבון תוון בבירניהון. נ"א וינבחון מד"י קודם לפ"א: באלמנותיו. כמו בארמנותיו. כתרגומו: ותנין בהיכלי ענג. וכן תנין יענו בהיכלי ענג שהיו ועתה יהיו חרבים מדור החיות: וקרוב לבא עתה. עת חרבן בבל קרוב לבא: וימיה. ימי שלותה לא ימשכו כי קצרים יהיו: (א) כי ירחם ה'. בעבור שרחם ה' את יעקב יבא בקרוב עת חרבן בבל כי בחרבנה תהיה תשועת ישראל. והניחם. כתרגומו וישרינון: ונלוה הגר עליהם. יתחברו גרים אליהם לראותם כי בחרבן בבל תהיה תשועתם ידעו כי בסבתם היה החרבן ההוא לפי שהרעו לישראל יותר מדאי כמו שאמר קצפתי על עמי וגומר לא שמת להם רחמים, ומלך מדי ופרס שלקח בבל הודה כי מה' היתה לו כמו שאמר כל ממלכות הארץ נתן אלהים בידי וגו' ואמר מי בכם בכל עמו ויעל, וגרים שנתגיירו אז בעלותם מבבל לא ראינו זה בכתוב ולא ולקחום עמים וגו'. אבל מצאנו שהיו להם שוטני' רבים בבנין ירושלם, לפיכך הנכון בעיני בזה כי זה הפסוק יתפרש לשני פנים כי ירחם ה' את יעקב, עתה בגלות בבל ירחם עליהם ויוציאם מגלותם ובחר עוד בישראל בימי המשיח ואז ונלוה הגר עמהם, כמו שכתוב ונלוו גוים רבים אל ה' ביום ההוא, וכמה פסוקים מורים על זה הענין ביאת המשיח בדברי הנביאים, וכן ולקחום עמים, כמו שכתוב והביאו את כל אחיכם מנחה לה' וכמה פסוקים מורים על זה: ונספחו. ויתחברו. כמו ספחני נא אל אחת הכהונות: (ב) ולקחום והתנחלו'. יתנחלו מהם להנחילם לבניהם אחריהם: לעבדים ולשפחות. כמו שכתוב ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם: (ג) והיה. אמר כנגד ישראל היושבים בגלות בבל ביום שהניח ה' מעצבך אשר היה הגלות והוא יום חרבן בבל: מעצבך. מצער הגלות: ומרגזך. הה"א בחירק, וכן מאחרי דוד, מרדף אחרי ישראל: אשר עבד בך. אף על פי שמלת העבודה לשם נקבה אמר עבד לשון זכר, רוצה לומר על ענין העבודה, וכן יעשה מלאכה, והדומים להם: (ד) ונשאת המשל. משל הוא הדבר שאינו מובן כמשמעו, וכן בזה מדהבה. מטה, שבט, גם ברושים, ארזי לבנון, ופי' מדהבה מתרגום זהב דהבא, והוא אמר לבבל שהיתה בעלת הזהב שהיתה לוקחת מס מכל הארצות, ויונתן תרגם סף תקוף חייבא: (ה) שבר. מטה. ושבט משל על החוזק והממשלה רשעים מושלים, אמר על נבוכדנצר ועל אויל מרודך ועל בלשאצר: (ו) מכה. אומר על נבוכדנצר ולפי שהוא היה תחלת הממשלה והוא כבש כל הארצות אמר זה הענין עליו כי בנוו אף על פי שאבדו אותם כל הגוים הם לא לקחו להם דבר אלא מה שהניח להם אביהם בעברה שלא היה לו חמלה עליהם. מכת בלתי סרה. התי"ו במקום ה"א כי אינו סמוך. וכן חכמה ודעת. שפעת אני רואה. והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל. אמר כי אני רואה מכל מכותיו לא היתה סרה מכל השנים אלא תמיד היה מכה אותם: רודה באף. והיה רודה בהם באף ובחמה. ובי"ת באף קמוצה מורה על ה"א הידיעה. רוצה לומר האף הידוע לו למלך בבל: מורדף בלי חשך. כל גוי וגוי מורדף מפניו בלי חשך ולא מנע מלרדפו אלא תמיד הוא מורדף מפניו לא יתן לו מנוחה: (ז) נחה. ימתם במות בן בנו והיה ממשלת הרשע נבוכדנצר נחה שקטה כל הארץ ופצחו רנה. ואמר דברים כנגד נבוכדנצר כאלו מת הוא ביום ההוא: (ח) גם ברושים. לפי שאמר נחה שקטה כל הארץ יהוא אומר על עם הארץ שהיו תחת עבודתו וזו הנרה לפיכך אמר גם ברושים. והוא משל על המלכים. וכן ארזי הלבנון. אמרו שגם המלכים שמחו באבוד מלכותו וממשלתו. כלומר אפילו המלכים והשרים שאין נותנים עליהם עבודה כמו על עם הארץ אפילו הם שמחו לו באבודו כי במות בן בנו אבדה ממשלתו: לא יעלה הכורת עלינו. לפי שהמשיל הגדולים לברושים ולארזים אמר גם כן הכורת דרך משל. ואמר מאז שכבת כלומר מעת מות נבוכדנצר. כי אף על פי שעבדו העכו"ם את בנו ואת בן בנו לא היו מצירין להם אלא שהיו נותנים להם מס. אבל נבוכדנצר היה הורגם ונותנם בבית האסורים ומעבידן עבודה קשה: (ט) שאול מתחת.

החיים

מצודת דוד

יד (א) כי ירחם ה'. חוזר למעלה לומר חס יקרב עת קץ בבל כי ירחם וכו' ובחורבן בבל תהיה תשועה לישראל: ובחר. עוד כלומר ותקנן עוד זאת בעיני ה' כי עוד יבחר בבל ישראל בימי המשיח ותהיה גאולה שלמה ואת כולם יניח על אדמתם: ונלוה. יתחברו גרים עליהם ונספחו וכו' כפל הדבר במ"ש: (ב) ולקחום. העמים יקחו את ישראל והביאום אל מקומם: והתנחלום. בית ישראל ינחלו מהם בהיותם על אדמתם להיות להם לעבדים ולשפחות: והיו שובים. הם ישבו את האומות אשר שבו אותם מאז: ורדו. ימשלו באותם שנגשו אותם לעבודה: (ג) והיה ביום. חוזר הוא על מפלת בבל: הניח ה'. שיתן לך מנוחה ממה שהיית עד הנה בעצב וברוגז: ומן העבודה. ויהיה לך מנוחה מן העבודה הקשה אשר תלך בבל עבד בך: (ד) ונשאת. תרים קול לדבר המשל הזה וכו': שבת נוגש. נתבטל הנוגש לעבוד עבודה: שבתה. נתבטלה המדה המוזהבת רצה לומר העשירות בעלת מרבית הזהב: (ה) מטה רשעים. רצה לומר העם שהיו מכים באומות כמטה הזה: שבט וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ו) בעברה. בחרון אף: מכת בלתי סרה. הכה מכה מתמדת שלא תסור מן המוכה: רודה באף גוים וכו'. ר"ל על כי הוא משל על העובדי כוכבים באף ובחימה שסובה לכן היה הוא מורדף מבלי מניעה כי היה מורדף עד לכלה: (ז) נחה. הנה עתה במפלתו שקטה הארץ ואנשיה פצחו רנה: (ח) גם ברושים וכו'. הוא משל על השרים והשלטונים: מאז. יאמרו בשמחתם הנה מאז שמת נ"נ לא יעלה עוד הכורת עלינו ולפי שהמשיל אותם לברושים וארזים אמר לשון הנופל בהם. (ט) שאול מתחת. בני שאול אשר מתחת לארץ חרדו לקראת בואך שמה והוא ענין מגילה והפלגה כאלו יפחדו ממנו גם שמה: עורר לך. השאול להקיץ בעבורך את המתים מן העתודים הם השרים המנהיגים את העם כעתודים ההולכים בראש העדר הקים השאול: הקים. כל המלכים מכסאותם לצאת

מצודת ציון

נחם: עתה. מלשון עת: (א) והניחם. תרגומו וישרינון: ונלוה. ענין חבור כמו ילוה הן (משלי א) ונספחו. ענין אסיפה וקבוץ כמו ספחני נא (איוב ל): (ב) והתנחלום. כמו ונחלתם: שובים. מלשון שבי: ורדו. ענין ממשלה כמו וירד מיעקב (במדבר כד): (ג) ומרגזך. ענין תנועת הפחד כמו ותחתי ארגז (חבקוק ג): (ד) שבת. ענין בטול כמו הם שבת (לקמן ל): מדהבה. תרגום של זהב הוא דהבא וכן נאמר היא דהבא די דהבא (דניאל ב): (ו) רודה. ענין ממשלה: חשך. ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כב): (ז) נחה שקטה. פתרון א' להם וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) והדומים: פצחו. ענין פתיחת פה והרמת קול שמחה וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נד): (ט) שאול. גיהנם: רגזה. ענין תנועת החרדה: עורר. מלשון התעוררות והקיצה: רפאים

רדק

בתיים שמחו והמתים רגזו ופחדו . על דרך משל לפי שהיה מחריד כל העולם בחייו אמר כי המתים יפחדו שלא יחרידם במותו . והוא על דרך משל מרוב שהחריד כל העולם . אמר בדרך הפלגה כי המתים חרדו ופחדו בבואו אליהם . ושאול בזה הפסוק זכר ונקבה . כמו שאמר רגזה. ואמר עורר. אמר עד"מ כי השאול העיר המתים הגדולים לצאת לקראתך במותך. וכאלו המלכים בקברים כבתחלתם כמו בחייהם והשאול הקים אותם לקראתך : רפאים . מתים וכן רפאים בל יקומו . אם רפאים יקומו , וי"ת גברין , כלומר הגדולים והגבורים המתים . עורר לך . עתודי ארץ , המלכים נקראים עתודים דרך משל , כמו שהעתודים מנהיגים הצאן והולכים לפניהם , כמו שאמר כעתודים לפני צאן כן המלכים מנהיגים העם : (י) כלם יענו . ויענו התחלת הדיבור , כמו ועניה ואמרה , ויען איוב הראשון , גם אתה ואף על פי שבחיים היית מושל על כולנו עתה נראה שגם אתה חלית כמונו וקרך מקרה המות כמו שקרה לנו . וחלית מבנין שלא נזכר שם פעלו כמו אשר חלה ה' בה : (יא) הורד שאול גאונך , שהיית מתגאה ומדמה בעצמך שאתה כמו אל לפי שהיית מושל על כל העמים , ועתה נראה שהורד שאול אותו הגאון והנך מת כאחד העם : המית נבליך . שהיה נשמע בביתך קול המיית נבלים וכנורות ועתה הורד שאול עמך . כי פסקו אותם השמחות : תחתיך , ועתה הנה תחת המצעים היקרים והמכסים הנכבדים שהיו לך בחייך עתה במותך הם רמה ותולעה ואמר יצע ומכסיך שהוא לשון זכר והעפ"י שרמה ותולעה לשון נקבה לפי שרמה ותולעה הוא דרך כלל על רבים מן התולעים וכשידבר דרך כלל ידבר פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה , כמו ותכסך תולע לשון זכר ורמה תכסה עלי ידם לשון נקבה , וכן וחכי הכנם ותעל הצפרדע : (יב) איך נפלת . כי היית בחייך כמו ככב השמים ולא כל ככב אלא ככב המאיר אור הרבה , והוא ככב השחר , והוא הנקרא הילל , מענין בהלו נרו עלי ראשי , ועתה איך נפלת מהשמים לארץ ונגדעת והנה בחייך היית חולש על גוים ועתה נחלשת ונגדעת : חולש . כמו ויחלש יהושע , ועל במקום בי"ת השמוש , כאלו אמר חולש בגוים , וכת"י וכמו זה ועל הרבך תחיה , כמו בחרבך , ונתש אותם על כל אחד כמו כסל , ורז"ל פי' פי חולש מפיל גורל , כמו שאמר מטילין חלשים על הקדשים בי"ט אבל לא על המנות , ואמר מאי משמע דהאי חלשים לישנא דפוריה הוא דכתיב חולש על גוים והוא שאמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך וגו' , ואמר קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד . ואמר בימינו היה הקסם בירושלם הנה שהיה מפיל גורלות באיזה עם ילחם כי כלם היו לפניו לעשות בהם כרצונו ובכאו ירושלם הטיל גורל אם ילך לרבת בני עמון או לירושלם : (יג) ואתה אמרת . בחייך היית חושב בלבבך שהיה הלכה שהיה לך היות חושב השמים אעלה דרך משל. כלומר לעלה מעל...ני אדם . ...לרומא אסק : ממעל לכוכבי אל . ועד אריס יוחר גבוה מכל הככבים על דרך משל. דמה ישראל לכוכבי אל. ויפה פיר'. ואשב בהר מועד בירכתי צפון . הר מועד הוא הר ...ן לפי שהיו נועדים שם כל ישראל תמיד נקרא הר מועד ואמר ירכתי צפון כי ציון לצפון ירושלם ... הר ציון ירכתי צפון . כלומר התפאר בעצמו שיכבוש ירושלם ויהיה כאלו הם. ואדוני אבי ז"ל פי' הר מועד בירכתי צפון בבל. אמר כשאשב הר מועד בירכתי צפון אני חושב בעצמי כי ממעל לכוכבי אל ארים כסאי . וקורא בבל הר מועד לפי שכל העולם היו נועדים שם אל מלך בבל . וקראה הר לפי שהיתה עיר חזקה . וכן קראה ירכתי צפון כי היא צפונית מארץ ישראל : (יד) אעלה . כפל הענין לחזק ובמשל על ר"ל השמים שהם ממעל לעבים: אדמה . מענין הפעל ומבטו והדמה : (טו) אך אל שאול . תחת ממעל לכוכבי אל שהיית חושב לעלות אל שאול . ותחת ירכתי צפון תורד אל ירכתי בור ובור הוא הקבר : (טז) רואיך . במותך אליך ישגיחו והשגחה היא דקות הראות : (יז) שם תבל . גם

תרגום

מִיתָךְ אֲעִירַת לָךְ גִּבָּרִין כָּל עֲתִירֵי גְבַסְיָא אֲקִימוּ מִכּוּרְסְוַתְהוֹן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָא׃

י כּוּלְהוֹן יְתִיבוּן וְיֵימְרוּן לָךְ אַף אַתְּ מְרַעְתָּא כְּוָתָנָא לָנָא דְמֵיתָא׃

יא אִתְחַתַת לִשְׁאוֹל יְקָרָךְ אִתְרְגוּשַׁת תּוּשְׁבַּחַת זְמָרָךְ תְּחוֹתָךְ יְשׁוּוֹן רִמָּה וְעִיל מִנָּךְ רִיחֲשָׁא׃

יב אֵיכְדֵין אִתְרְכִינְתָּא מִן רוּמָא דַהֲוֵיתָא זְיוְתָן בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא כְּכוֹכַב נוֹגְהָא בֵּין כּוֹכְבַיָא אִתְרְמֵישְׁתָּא לְאַרְעָא דַהֲוֵיתָא קְטוֹל בְּעַמְמַיָא׃

יג וְאַתְּ אֲמַרְתְּ בְּלִבָּךְ לְרוּמָא אֶסַּק עֵיל מִן עַמֵּיהּ דֶאֱלָהָא אֲשַׁוֵי כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי וְאֶתֵּיב בְּטוּר זִמַּן בְּסִיפֵי צְפוּנָא׃

יד אֶסַּק עֲלָוֵי כָּל עַמָּא אֱהֵי עִילָּאִי מִכּוּלְהוֹן׃

טו בְּרַם לִשְׁאוֹל תִּתְחַת לְסִיפֵי גוֹב בֵּית אַבְדָנָא׃

טז חָזָךְ עֲקִידְיָרוּקוּן בָּךְ יִסְתַּכְּלוּן וְיֵימְרוּן הֲדֵין גַּבְרָא אֲזִיעַ אַרְעָא אַצְדֵי מַלְכְוָתָא׃

יז שַׁוֵי תֵּבֵל כְּמַדְבְּרָא וְקִרְוֵהִי פַּגַּר לַאֲסִירוֹהִי לָא

ישעיה יד

ט שְׁאוֹל מִתַּחַת רָגְזָה לְךָ לִקְרַאת בּוֹאֶךָ עוֹרֵר לְךָ רְפָאִים כָּל־עַתּוּדֵי אָרֶץ הֵקִים מִכִּסְאוֹתָם כֹּל מַלְכֵי גוֹיִם׃

י כֻּלָּם יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ אֵלֶיךָ גַּם־אַתָּה חֻלֵּיתָ כָמוֹנוּ אֵלֵינוּ נִמְשָׁלְתָּ׃

יא הוּרַד שְׁאוֹל גְּאוֹנֶךָ הֶמְיַת נְבָלֶיךָ תַּחְתֶּיךָ יֻצַּע רִמָּה וּמְכַסֶּיךָ תּוֹלֵעָה׃

יב אֵיךְ נָפַלְתָּ מִשָּׁמַיִם הֵילֵל בֶּן־שָׁחַר נִגְדַּעְתָּ לָאָרֶץ חוֹלֵשׁ עַל־גּוֹיִם׃

יג וְאַתָּה אָמַרְתָּ בִלְבָבְךָ הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי־אֵל אָרִים כִּסְאִי וְאֵשֵׁב בְּהַר־מוֹעֵד בְּיַרְכְּתֵי צָפוֹן׃

יד אֶעֱלֶה עַל־בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן׃

טו אַךְ אֶל־שְׁאוֹל תּוּרָד אֶל־יַרְכְּתֵי־בוֹר׃

טז רֹאֶיךָ אֵלֶיךָ יַשְׁגִּיחוּ אֵלֶיךָ יִתְבּוֹנָנוּ הֲזֶה הָאִישׁ מַרְגִּיז הָאָרֶץ מַרְעִישׁ מַמְלָכוֹת׃

יז שָׂם תֵּבֵל כַּמִּדְבָּר וְעָרָיו הָרָס אֲסִירָיו לֹא־פָתַח בָּיְתָה׃

י"ד זקפין קמצין וכל אתנח דכו' במ"ד · ס' רפין · ג' חס' וא' מ"ל · ג' · ג' ומ"ע · ג'. ח' · ג' ומ"ע. ג' · ג' נסיבה · ג' · ג' · ג' · ג'. ד' רפין · ו' דגשים

ארץ י"ד זקפין קמצין בקריאה וסי' ירכיבהו על במותי ארץ . שאול מתחת רגזה לך . הכינו לבניו מטבח אבל אומללה ארץ . רנו שמים כי עשה ה'. רנו שמים וגילי ארץ . ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך . ותשבח ה' עושך . חשף ה' את זרוע קדשו . כי קול נהי נשמע מציון . הנני מביא אתם מארץ צפון וקבצתים . ה' עוז ומעוזי . משא דבר ה' על ישראל תניינא דזכריה . כי לא בחרבם . וכל אתנחתא וס"פ דכוו' קמץ במ"ד בסגול וסי' כי לא שלום ידברו . בשמך אלהים . דור חרבות שנים . תחת שלש רגזה ארץ : ויאמרו ט' רפי' בקריאה וסי' זכור ימות עולם בינו . ה' עזי ומעזי ביום צרה . בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים . כלם יענו ויאמרו אליך דסיפרא . כל הגוים נקבצו לך דסיפרא . ישישו וישמחו בך . ירננו וישמחו חפצי צדקי . ישמחו השמים ותגל הארץ . תתשלח ברקים וילכו:

רשי

היא הכנוס לעורר לקראתם : רפאים . ענקים השוכנים שם : כל עתודי ארץ . כל מלכי הפטים האילים והשרים הכתוב מושלם לפרים ולפרות ולעתודי כמו (תהלים כב) כי הבנוני פרים וכמו (עמוס ד) פרות הבשן אשר בשומרון וכאן מושלם לעתודים: הקים . הקימות : מכסאותם . מהגיהנם כל מלכי גוים : (י) גם אתה חלית כמונו . תמיהים אנו איך באת עליך רעה שגם אתה נחלית להיות כמונו למות : (יא) המית נבליך . נבלים וכנורות שהיו מזמרים לפניך ויש לפתור המית נבליך המית . בני נבל שוטי נבלה שבחיילותיך ומדומה אני שבמסורה הגדולה חיבר את זה ואת זמרת נבלים (עמ ה) באלף בית של ב' לשונות : הילל בן שחר . כוכב הנוגה המאיר אור ככוכב הבוקר זו הקינה על שרה של בבל נאמרה שיפול משמים : נגדעת לארץ . אתה נבוכדנצר שהיית חולש על גוים מפיל גורל עליהם על המלכים מי מהם ישרתך ביום פלוני ומי ביום פלוני ורבותינו דרשוהו שהיה מפיל גורל על המלכים וכו' : (יג) ממעל לכוכבי אל . ישראל . בהר מועד . הר שהכל מתועדי שם הוא הר ציון : בירכתי צפון . במזרח מקום שנבחר בו ירך הצפוני כענין שנא' (ויקרא א) על ירך המזבח צפונה : (יד) אעלה על במתי עב . אמר הנביא לדור פס בני אדם אעשה לי עב קטנה באויר ואשב בה ויונתן תרגם אסק עלוי כל עמא : (טז) ישגיחו . יביטו דרך חורין ותרכין אבוגי"ר בלע"ז : יתבוננו . פורופנסי"ר בלע"ז : (יז) לא פתח ביתה . לא פתח להם בית אסוריהם להוציאם כל ימי חייהם לפטרם ללכת לביתם כל תיבה שצריך ל' למ"ד

תולדות אהרן אדמה לעליון . פסחים כד תענית יג חולין פט :

מצודת ציון

רפאים . כן נקראים המתים כי נרפו ונחלשו על ידי המיתה : (י) יענו . ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וגו' קול רם (דברים כז) : חלית . מלשון חולה : נמשלת . ענין דמיון והשואה : (יא) הורד . מלשון ירידה : המית . מלשון המיה ושאון : נבליך . שם כלי זמר נבל : יצע . מלשון מצע המשכב : (יב) הילל . ענין אורה ונוגה כמו בהלו נרו (איוב כט) ויקרא כן כוכב השחר על כי הוא מאיר ביותר : נגדעת . ענין כריתה כמו שקמים גודעו (לעיל ט) : חולש . ענין גורל ובדרז"ל ומטילין חלשים על הקדשים בי"ט (שבת קמח) : (יג) מועד . מלשון וועד והאסיפה כמו הנה המלכים נועדו (תהלים מח) : בירכתי . ענינו צד ועבר וכן ירך המזבח (ויקרא א) : (יד) במתי . גבהי וכן על במותימו תדרוך (דברים לג) : עב . ענן : אדמה . מלשון דמיון : (טו) ירכתי . ענינו סוף ותחתית וכן וירכתו על צידון (בראשית מט) : (טז) ישגיחו . ענין הבטה בכונת הלב : יתבוננו . ענין ההסתכלות בעיון רב כמו ואתבונן אליו בבוקר (מ"א ג) : מרגיז . ענין תנועת הרעדה : (יז) תבל . כן נקרא מקום הישוב : ביתה . הה"א בשוא במקום למ"ד

מצודת דוד

לצאת לקראתך וענין מליצה הוא : (י) כולם יענו . כולם ירימו קול ויאמרו אליך גם אתה עם רוב ממשלתך הנה תשית חולה במכאובי המיתה ויסורי גיהנם כמונו : (יא) הורד . מה שהיית מתגאה עודך חי הנה הורד בגאוה אל השאול כי הנך כאחד העם : המית נבליך . קול המית נבלים וכלי נגון שהיה נשמע בביתך הנה גם היא ירדה שאולה כי פסקו אותן השמחות : תחתיך . הרמה היה לך למצע והתולעה למכסה ממעל : (יב) משמים . מאל מרום המעלה וההצלחה : הילל בן שחר . אתה היית אשר היית דומה לכוכב הבוקר המאיר ביותר : נגדעת . נכרתה לנפול לארץ אתה המפיל גורלות על האומות על מי ילך להלחם כמ"ש כי עמד מלך בבל וכו' לקסם קסם וכו' (יחזקאל כא) : (יג) השמים אעלה . רצה לומר אעלה בממעלה רמה למשול על כולם עד ימי עולם : ממעל וכו' . כפל הדבר במ"ש : בהר מועד . והוא הר ציון כי שם היו נועדים כל ישראל והשכינה עמהם : ירכתי צפון . היא ציון שעמדה בצד צפון ירושלים וכפל הדבר במ"ש : (יד) על במתי עב . על גבהי הסבב : אדמה לעליון . להיות כמוהו לשבת מופרד מבני אדם והוא ענין מליצה על מרבית הגאוה שהיה לו : (טו) אך . כלפי שאמר אעלה על במתי עב אמר לא כן יהיה אך תורד לשאול ולתחתית הבור : (טז) רואיך . הרואים אותך בשאול יביטו אליך ויתבוננו להסתכל אליך בכונת הלב ויאמרו היתכן שזהו האיש אשר היה מרגיז הארץ בחייו :

(יז) שם תבל . מקום המיושבת שמה לשממה כמדבר : ועריו . אף

יח כָּל־מַלְכֵי גוֹיִם כֻּלָּם שָׁכְבוּ בְכָבוֹד אִישׁ בְּבֵיתוֹ׃ יט וְאַתָּה הָשְׁלַכְתָּ מִקִּבְרְךָ כְּנֵצֶר נִתְעָב לְבֻשׁ הֲרֻגִים מְטֹעֲנֵי חָרֶב יוֹרְדֵי אֶל־אַבְנֵי־בוֹר כְּפֶגֶר מוּבָס׃ כ לֹא־תֵחַד אִתָּם בִּקְבוּרָה כִּי־אַרְצְךָ שִׁחַתָּ עַמְּךָ הָרָגְתָּ לֹא־יִקָּרֵא לְעוֹלָם זֶרַע מְרֵעִים׃ כא הָכִינוּ לְבָנָיו מַטְבֵּחַ בַּעֲוֹן אֲבוֹתָם בַּל־יָקֻמוּ וְיָרְשׁוּ אָרֶץ וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל עָרִים׃ כב וְקַמְתִּי עֲלֵיהֶם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְהִכְרַתִּי לְבָבֶל שֵׁם וּשְׁאָר וְנִין וָנֶכֶד נְאֻם־יְהוָה׃ כג וְשַׂמְתִּיהָ לְמוֹרַשׁ קִפֹּד וְאַגְמֵי־מָיִם וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ כד נִשְׁבַּע יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר

פְּתַח תַּרְעָא׃ יח כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא כּוּלְהוֹן שְׁכִבִין בִּיקָר גְּבַר בְּבֵית עָלְמֵיהּ׃ יט וְאַתְּ אִתְרְכֵיתָא מִקִּבְרָךְ כְּחֹטֶר טְמִיר חֲפֵי קְטִילִין מְטַעֲנֵי חֶרֶב נַחְתִין לְגוֹב אַבְנֵי בֵּית אַבְדָנָא כְּפִגַר מְרַשְׁדָשׁ׃ כ לָא תְהֵי כְּחַד מִנְהוֹן בִּקְבוּרָה אֲרֵי אַרְעָךְ חַבֵּילְתָּא וְעַמָּךְ קְטֵילְתָּא לָא יִתְקַיַּים לְעָלַם זֶרַע מַבְאָשִׁין׃ כא אַתְקִינוּ לִבְנֵיהוֹן קְטוֹל בְּחוֹבֵי אֲבָהַתְהוֹן דִּלְמָא יְקוּמוּן וְיַחְסְנוּן אַרְעָא וְיִתְמְלוּן אַפֵּי תֵבֵל בְּעִיל דְּבָבוּ׃ כב וְאִתְגְּלֵי לְאִתְפְּרָעָא מִנְהוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאֵשֵׁיצֵי לְבָבֶל שׁוּם וּשְׁאָר בַּר וּבַר בַּר אֲמַר יְיָ׃ כג וַאֲשַׁוֵּינַהּ לִירוּתַת קוּפְּדִין בֵּית צְדוּ בִּיצִין דְּמַיָּן וַאֲהַמְמִינַהּ כְּמָא דְמְהַמְמִין בִּמְבִינָא וְאִתְבְּבִינַהּ לְשֵׁיצָאָה אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ כד קַיֵּים יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימַר אִם לָא כְּמָא דְחַשֵּׁיבִית

רש"י

לעיר בתחלתה הטיל לה טיט בטופס : (יח) איש בביתו . בקברו וכן ת"י בבית עלמיה : (יט) כנצר נתעב . כיונק אילן הנתעב בעיני בעליו שקוצץ ומשרש ומוציאו כך השלכת מקברך . אמרו חכמים כשנעשה בהמה והיה ז' שנים המליכו עם הארץ את אויל מרודך וכשחזר למלכותו נטלו וחבשו בבית האסורין עד יום מותו כשמת הוציאו אויל מרודך מבית הסוהר להמליכו ולא קבל עליו אמר אם ישוב למלכותו יהרגני אמרו לו מת ונקבר ולא האמין עד שהוציאוהו מקברו : לבוש הרוגים מטועני חרב . כלבוש מלוכלך כמו לבוש הרוגים : מטועני חרב . מדוקרי רמחים מדוקר בלשון ערבי מוטען : יורדי אל אבני בור . אל עמקי בור מקום שהאבנים מוטלים שם ירדת : כפגר מובס . ת"י מדושש כמו נבוס קמינו (תהלים מד) ועל הרי אבוסנו (כאן כ"ה) מתבוססת בדמיך (יחזקאל טז) . הנדוש כטיט חוצות : (כ) לא תחד אתם בקבורה . לא תשוה לשאר מלכים לנוח בקברך : כי ארצך שחת . ברוב עבודה ועמך הרגת הנה כלו במסורת כדניאל אמר להובדא לכל חכימי בבל לכך שאתך והגנו כך בזיון להשליכך מקברך : לא יקרא לעולם זרע מרעים . ואף בניך ילקו בעונך ולא יתקיימו אחריך ימים רבים כי יתחברו עליהם שונאיך וישחיתום ויאמרו זה לזה : (כא) הכינו לבניו מטבח לבל יקומו וירשו ארץ . ותמלא הארץ שונאים ומזיקים וכן תירגם יונתן בעלי דבבי כמו (שמואל א' כח) ויהי ערך . ועוד יש לפתור ומלאו פני תבל ערים כלפי שאמרנו למעלה שם תבל כמדבר ועריו הרס חזר ואמר וכלה זרעו ויחזרו יושבי הערים למקומן ומלאו פני תבל עיירות : (כב) ושאר . שארית : נין . בן מושל במלכות אביו : ונכד . בן הבן : נין זה בלשצר . ונכד זו ושתי : (כג) קפוד . הריצ"ון בלע"ז : ומאטאתיה . לשון כיבוד אשקוביי"ר בלע"ז כמו שאמרו רבותינו לא הוי ידעי רבנן מאי ומאטאתיה עד דשמעי כו' : (כד) כאשר דמיתי . כאשר כן היתי' . אתה נבוכדנצר
דמית

רד"ק

וזו מדברי המתכוונים בו . ויאמרו כי הוא עשה תבל כמדבר . ותבל הוא גם לארץ הנושבת : לא פתח ביתה . לא פתח להם בית הסהר לעולם כיון שנכנס בבית האסורים לא הוציאם עד מתם : (יח) כל מלכי איש בביתו . פי' איש בקברו וכן ת"י : (יט) ואתה השלכת מקברך . אמרו בספ' שנטרד נבוכדנצר והיה עם החיות שבעה שנים ועם הארץ המליכו אויל מרודך בנו . וכאשר שב נבוכדנצר לדעתו ושב אל היכלו אל בבל ומצא בנו יושב על כסאו נתנו בבית האסורים ולא יצא משם עד שמת נבוכדנצר והוציאוהו משם להמליכו והוא לא רצה למלוך , אמר איני מאמין שמת ואם יצא כמו שיצא בפעם אחרת וימצאני יהרגני הוציאו אותו מקברו והראו לו שמת , על זה נאמר ואתה השלכת מקברך , נ"א בתרגום שתרגם שכבו בכבוד איש בביתו אשכבנו ביקר גבר בביתיה , ותרגם ואתה השלכת מקברך ואת אתרכינא מאתרך , וזה נוטה לדרך הפשט יותר ופירש איש בביתו כמשמעו , כלומר כל המלכים גוו בבתיהם בהיכליהם ואתה השלכת מקברך , מביתך שהיית חושב שתהיה בו לזמן רב כמו שאדם בקבר והשלכת מתוכו כלומר שרוח רעה שנגרה עליך מאת האל השליכה אותך מביתך והלכת לדור בין החיות : כנצר נתעב . כשנוטע אדם נטועים ויש ביניהם שאינו מצלית עוקר אותו משרשיו ומשליכו , וכן לבוש הרוגים שהוא מלוכלך בדם משליך אדם אותו , כי כיון שהיה לבוש הרוג אין אדם חושש בו לרחצו וללבשו , כי אין דרך בני אדם ללבשו כיון שהוא מהרוג , ועוד שהוא מנוקב מדקירות החרב : מטועני חרב , הוא הרוגים , וכפל הענין במ"ש לחזק הענין , ופי' מטועני מדוקרים וכן פירש אדוני אבי ז"ל טענו את בעירכם , ודמהו ללשון הערב : יורדי אל אבני בור , אמר על המלבושים , והעפ"י שאמר לבוש בלשון יחיד הרבה כמהו במקרא : אמר כי מלבושי ההרוגים מושלכים ויורדים אל אבני בור כמו ההרוג , והוא פגר מובס ונרמס בין הרוגיו , וכן השלכת אתה כמו אותם הלבושים , ואמר אבני בור בעבור הקבר שבונין בתוכו באבנים סביב הנקבר , והוא הנקרא בלשון משנה דופק : (כ) לא תחד אתם . לא תתיחד עם מלכי גוים בקבורה . כלומר לא תהיה שוה להם כמותך ובקברך כי לשאר מלכים יעשו כבוד גדול בקברם אותם ושורפים עליהם והונמים אותם , אבל לך לא יעשו עמך כבוד אלא שתקבר כאחד העם . ולמה כי ארצך שחת . פי' בכובד המס שהיית מטיל עליהם עמך הרגת מרוב אימה שהיה מטיל עליהם עד שבהמא קל היה הורג אנשיו . כי הנה חכמי ארצו הרג על שלא ידעו להגיד לו חלומו ופתרונו . וזה אכזריות גדולה. לפיכך שמחו כל עמו במותו ולא עשו לו כבוד בקבורתו כמו שעושים לשאר מלכים : לא יקרא לעולם זרע מרעים . בניו שהם זרע מרעים לא יקרא לזמן רב בן פלוני : כי במהרה יכרת זרעו . כי במות בלשאצר בן בנו נכרת זרעו מכל וכל : (כא) הכינו . לבניו יזכרנו אותם וזה בעון אבותם . ויש לכם לירא ביותר הבנים כמו האבות רעים לפיכך הרגו אותם שלא יקומו וירבו הרק : ומלאו פני תבל ערים . אם הם יקומו ימלאו פני תבל שונאים וערים לפי' שאמרו שלא יקומו : ערים . שונאים , כמו ויהי ערך , וכן בלשון ארמי ובעריה לערך , וכן ת"י , ויש לפרש ערים כמשמעו ויפרש כך אם הם לא יקומו וירבו ימלא פני התבל ערים וירבה הישוב כי הם היו מחריבים הערים ומהריגים הישוב : (כב) וקמתי עליהם , כלומר אתעורר עליהם להכריתם : לבבל . פי' למלך בבל , ואמר לבבל כי בהכרת זרעו של מלך נכרתה ונהרגה בבל , או פי' לבבל ליושבי בבל כי כולם ימותו בהרג אבות ובנים יחדו : שם ושאר . הכרתת השם הוא שלא ישאר לו דבר בזכר שמו עליו , או יהיה ושאר קרוב כמו איש איש אל כל שאר בשרו , ואם זה בקמן וזה בגדול : נין . הוא הבן : ונכד . הוא בן הבן , וכן ת"י בר ובר בר : (כג) ושמתיה למורש קפוד . כמו שאמר בחרבן אדום וירשוה קאת וקפוד , וקפוד הוא הנקרא בערבי קנאפד , ובלע"ז טארטוג , והיא נמצאת תמיד במקום המים : וטאטאתיה במטאטא השמד , ענין מכבדות שמכבדין את הבית בלשון משנה , והוא הנקרא בלשון מקרא יעים ויעה ברד אמר כמו שמכבדין הבית ויבאר קרקע הבית נקי כן תהיה בבל נקיה מהגביה ומכבודה ומהרכוש ומכל דבר ואיהו הכבוד יהיה כבוד השמד וההשחה , וכן בדברי רבותינו ז"ל לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה עד דשמעוה לאמתיה דבי רבי דקאמרה לחברתה שקלי טאטיתא וטאטי ביתא , והנה נשלמה נבואת בבל , ועכשיו זאת אחריה על מלך אשור : (כד) נשבע . דברו הוא שבועתו , כי דברו קיים כמו השבועה , לפיכך אמר אם לא שהוא כענין שבועה , כאדם שאומר אם יהיה כך לא יהיה כך , וכן אם לא בתים רבים לשמה יהיו אם לא
[illegible]

תולדות אהרן מלכי גוים. שבת קמט : כנצר נתעב . סנהדרין מג : שם ושאר . מגלה י : למורש קפוד . ברכות נח :

מצודת דוד

פרי עלמו הרס בעברתו : לא פתח ביתה . לא התיר אסיריו ללכת לביתם : (יח) איש בביתו . כל אחד שכב בכבוד בקברו : (יט) ואתה . אבל אתה השלכת מקברך כמו שנוקרין ענף המתועב לזרקו להלן כי ארז"ל בשעה שנטרד נ"נ לשבעה שנים עם החיות המליכו עם הארץ את אויל מרודך בנו וכשחזר למלכותו נטלו וחבשו בבית האסורים עד יום מותו כשמת הוציאו את אויל מרודך להמליכו ולא קבל אמר אם ישוב למלכותו יהרגני ולא האמין שמת עד שהוציאוהו מקברו : לבוש הרוגים . כלבוש מלוכלך כמו לבוש הרוגים מדוקרי חרב מרוב הלכלוך : יורדי אל אבני בור . ר"ל אשר מרוב הלכלוך יורדים במלבושים כאלה בעמקי הבור כגוף הפגר הנרמס כי לגודל המאוס לא ישאו המלבושים מעליהם ואמר שמלבוש כזה יגררו פגר נ"נ ללעג ולקלס : (כ) לא תחד . לא תהיה כאחד להיות שוה למלכי העכו"ם בדבר הקבורה לנוח בכבוד : כי ארצך שחת . ולזה פחד מאד עד שהוציאוהו מקברו : עמך הרגת . כמ"ש ואמר להובדא לכל חכימי בבל (דניאל ב) : לא יקרא וכו' . בניו שהם זרע מרעים לא יקרא לזמן רב לומר אלו לזרע נ"נ כי במהרה יכרת זרעו : (כא) הכינו . האומות יאמרו זל"ז הכינו מטבח לבני נ"נ : בל יקומו . לרשת הארץ : ימלאו . ואז כשיוכרת זרעו ימלאו פני תבל ערים ולפי שאמר למעלה ועריו הרס לכן אמר שמעתה ימלאו ערים : (כב) וקמתי . אקים להפרע מהם : שם ושאר וכו' . לא ישאר מה מעלו להיות שמו נקרא עליו ולא ישאר מי מבשר בשרו ולא בן ולא בן הבן : (כג) ושמתיה . אשים את בבל להיות למורשה לקפוד ואגמי מים כי שמה תדור הקפוד ושם יהיו אגמי מים כדרך המקומות החריבות : וטאטאתיה . אכבד ואנקה אותה מכבדות של השמדה כי תתרוקן מכל טוב ולא ישאר מאומה : (כד) אם לא . הוא ענין שבועה תוהו ולא אמר והיה הוא כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה ענשי כך וכן אם לא בתים רבים (לעיל ה) : כאשר דמיתי . כמו כאשר חשבתי באשר כן היתה וכן
כאשר

מצודת ציון

למ"ד בתחלתה : (יט) כנצר . כענף וכן ונצר משרשיו יפרה (לעיל יא) : מטעני חרב . מדוקרי חרב והוא לשון ערבי : אבני בור . עומק הבור מקום שהאבנים מוטלים ויורדים : כפגר . כן נקרא גוף ההרוג וכן רב הפגר (עמוס ח) : מובס . נרמס ונדרס כמו יבוס צרינו (תהלים ס) : (כ) תחד . מלשון חד ואחד : (כא) מטבח . מקום טבחה : (כב) ושאר . ענינו קרוב כמו שאר בשרו (ויקרא יח) : ונין . הוא בן : ונכד . הוא בן הבן וכן אם תשקר לי ולניני ולנכדי (בראשית כא) : (כג) למורש . מלשון ירושה : קפוד . שם עוף מדברי . ואגמי מים . כן נקרא מקום קבוצת המים וכן לאגם מים (תהלים קז) : וטאטאתיה במטאטא . ענין נקוי וכבוד במכבדות שעושין לכבד את הבית ובדרז"ל שקולי טאטיתא וטאטי ביתא (ר"ה כו) :
דמיתי

דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא
תקום: כה לשבר אשור בארצי
ועל הרי אבוסנו וסר מעליהם עלו
וסבלו מעל שכמו יסור: כו זאת
העצה היעוצה על כל הארץ וזאת
היד הנטויה על כל הגוים: כז כי
יהוה צבאות יעץ ומי יפר וידו
הנטויה ומי ישיבנה: כח בשנת
מות המלך אחז היה המשא הזה:
כט אל תשמחי פלשת כלך כי
נשבר שבט מכך כי משרש נחש
יצא צפע ופריו שרף מעופף:
ל ורעו בכורי דלים ואביונים לבטח
ירבצו והמתי ברעב שרשך
ושאריתך יהרג: לא הילילי שער
זעקי עיר נמוג פלשת כלך כי
מצפון עשן בא ואין בודד
במועדיו: לב ומה יענה מלאכי
גוי כי יהוה יסד ציון ובה יחסו
עניי עמו:

כן תהא וכמא דיעצית היא
תקום: כה למתבר אתוראה
בארעי ועל טורי עמי
אדושׁשיניה ותעדי מנהון
מרותיה וניריה מעל צורידהון
יתפסק: כו דא מלכא די
מליך על כל יתבי ארעא
ודא גבורתא די מרממא
דשליט על כל מלכותא:
כז ארי יי צבאות מלך ומן
יעדיה וגבורתיה מרממא אולית
דיתיביניה: כח בשתא דמית
מלכא אחז הוה מטל נבואתא
הדא: כט לא תיחדון פלשתאי
כולכון ארי אתבר שולטן
דהוה מפלח בכון ארי מבני
בנוהי דישי יפוק משיחא ויהון
עובדוהי בכון כחיוי מפריח:
ל ויתפרנסון חשיכי עמא
וענותניא ביומוהי לרוחצן
ישרון וימית בכפנא בנך ושאר
עמיך יקטול: לא אלילי על
תרעך צוחי על קרוך אתברתון
פלשתאי כולהון ארי מצפונא
פורענותא אתי ולית דמאחר
בזמנוהי: לב ומה יבסרון אזגדי
עממיא ארי יי שכליל ציון ובה יתרחצון חשיכי עמא:

היתה ד' בקריאה וסי' אם לא כאשר דמיתי. ומלחמה לא היתה. ציון מדבר היתה. על כן לנידה היתה: וידו ג' בקריאה וסימ' בסדר תולדות: בודד ג' ומל' וסימ' ואין בודד במועדיו. פרא בודד לו. כצפור בודד על גג: ובה ג' בקריאה וסי' ובה אדע כי עשית חסד. ובה אבן יקרה. ובה יחסו

רש"י

...שנתקיימו דברי נביאי ישראל בסנחריב: (כה) לשבור אשור בארצי. ותדע כי את אשר יעצתי אליך גם הוא תקום: לשבור אשור וגו'. מוסב על כאשר דמיתי כן היתה: אבוססנו. אשר אמרתי לרומסו ולבוססו: (כו) על כל הגוים. על אשור בשעתו ועל בבל בשעתה: (כח) בשנת מות המלך אחז. ומלך חזקיהו בנו היה המשא הזה על פלשתים: (כט) אל תשמחי פלשת כלך. שהריעות רשע בימי אחז שהי' רשע שגרם לו רשעו שנמסר בידכם כענין שנאמר (דברי הימים ב כח) ופלשתים פשטו בערי השפלה וגו': כי נשבר שבט מכך. כי נחלשה ונשפלה מלכות בית דוד שהיו למודים להכות בכם כמו שמצינו בדוד וכן עוזיהו מלך יהודה שהכה אתכם כענין שנאמר (ד"ה ב' כו) ויצא וילחם בפלשתים ויפרוץ את חומת גת: כי משרש נחש. משרש אותו נחש יצא צפע שהוא קשה ממנו ומי היה זה חזקיה שנאמר בו (מלכים ב' יח) הוא הכה את הפלשתים ואת עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר: ופריו שרף מעופף. ת"י ויהון עובדוהי בכון כחיוי: (ל) ורעו בכורי דלים. ורעו בימיו שרי ישראל שהן עכשיו דלים מפניכם. בכורי לשון שרים כמו (תהלים פט) גם אני בכור אתנהו: (לא) כי מצפון עשן בא. פורעניות קשה כעשן תבא עליכם מצפון. עזה וגבוליה שהכה חזקיה היו בדרומה של ארץ ישראל במקצוע דרומית מערבית ונמצאת ארץ ישראל לה מצפון וכן מצינו בספרי בהאזינו בקשו לברוח כלפי דרום היו מחזירין אותן שנאמ' (עמוס ב) על שלשה פשעי עזה למדנו שעזה בדרום. ואין בודד במועדיו. ת"י ולית דמאחר בזמנוהי בגדודים שיעד לבא עליכם ואין מאחר פעמיו להיות בודד ובא בדד לבדו אלא כלם כאחד יבואו בחזקה: (לב) ומה יענה מלאכי גוי. ומה יגידו בימי חזקיהו מלאכי ישראל ההולכים לבשר בשורות כן יגידו ה' יסד ציון הקים בה מלך הגון וחזק ה' עמו: ובה יחסו עניי עמו. אף מעשרת השבטים באים שם כמו שמפורש (בד"ה ב ל) ששלח חזקיהו מלאכים בכל גבול ישראל לשוב

רד"ק

שויתי ודוממתי. כאשר דמיתי. כמו שחשבתי על מלך אשור: כן היתה. עבר במקום עתיד. וכן תרגם יונתן כן תהא: וכאשר יעצתי. היא הגזרה תקום כמו שיעצתי עליו. ועתה היא תקון הדבר וכו': (כה) לשבור אשור. ומה היא העצה לשבור אשור בארצי. והיא ארץ ישראל. כי שם קרוב לירושלם נפל אשור. כי יצא מלאך ה' והכה מהם. כמו שכתוב ואמר ועל הרי כי ירושלים הרים סביב לה ושם היה מחנה אשור: וסר מעליהם עולו. שהיה מטיל עליהם מס גם הכה כל הארץ לבד ירושלם כמו שכתוב: (כו) זאת העצה. אמר על כל הארץ, ואמר על כל הגוים כי מלך אשור כבש כל אלו הארצות והיה פחדו ואימתו על כל הגוים וכיון שהיתה יד ה' נטויה עליו והכהו חרדו כל הגוים ויראו מה' ואנשי כוש ומצרים שהיו במחנה וראו מפלת מלך אשור עבדו את ה' ויראו ממנו, כמו שכתוב יהיה מזבח לה' בארץ מצרים: (כז) כי ה', כיון שהוא רוצה אין מי שיפר עצתו אם כן דברו קיים, כמו שאמר על יד נביאיו כן יהיה וכן יקום: (כח) בשנת מות המלך אחז. נבואה זו על פלשתים נאמרה בשנת מות אחז ומלך חזקיהו, אמר הנביא כנגד פלשתים עוד: (כט) אל תשמחי פלשת כלך. כמו ששמחת עד עתה משמת עזיהו, והוא שבט מכך, כמו שהוא אומר בדברי הימים ויצא וילחם בפלשתים ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים, וכשמת עזיהו שמחו פלשתים ולחצו את ישראל בימי אחז כמו שכתוב שם ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהודה ולכדו בית שמש ואת אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה ובנותיה ואת גמזו ואת בנותיה וישבו שם, וכשמת אחז ומלך חזקיה אמר הנביא אל תשמחי פלשת כי הנה קם מי שיכך והוא מזרע מי שהכך בתחלה: נחש. משל על עזיהו שהכהו כמו שהנחש מכה וממית. ויונתן תרגם ארי מבני בנוהי דישי יפוק משיחא, אמר נחש על ישי כי כן נקרא כמו שכתוב אשר בא אל אביגיל בת נחש: צפע ושרף מעופף. נאמר על חזקיהו, כלומר זה יהיה קשה לך מעזיהו כמו שהצפע והשרף קשים מהנחש, ופירוש מעופף מדלג ממקום למקום, ויונתן תרגם ויהון עובדוהי בכון כחיוי מפרח, ואמר כלך לרוב השמחה שהיו שמחים כולם במות עזיהו. וחזקיהו הכה בפלשתים כמו שכתוב בספר מלכים הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר: (ל) ורעו בכורי דלים. ישראל שהיו דלים עד עתה בכורם וחלק גדול בדלות עתה ירעו והנה שלא יהיה להם פחד מאויביהם ולבטח ירבצו. דמה אותם לצאן שרועים במדבר בלא פחד. כי בעוד שהיו אויביהם בוזזים אותם לא היו יוצאים מעריהם הבצורות והיו רעבים ועתה יצאו לכל מקום בלי פחד וישבעו מטוב הטעמים: והמתי ברעב שרשך. הם ירעו ואתם תמותו ברעב, ואמר שרשך על הנאספים בערי המבצר: ושאריתך. והנשארים מן הרעב שלא ימותו ברעב: יהרוג. חזקיהו, ואמר והמתי שהוא מאמר האל, ואמר יהרוג כי מה שיעשה חזקיהו הוא מעשה האל שבעזרתו עשה מה שעשה: (לא) הילילי שער זעקי עיר. הילילי על שער זעקי על עיר על השבר הגדול שבא עליך, וכן תרגם יונתן אלילי על תרעך צוחי על קרוך: נמוג פלשת כלך. נמוג ונשבר את פלשת כלך, ואמר נמוג לשון זכר, ואמר הילילי זעקי לשון נקבה, לשון זכר הוא כנגד העם ולשון נקבה כנגד העדה: כי מצפון עשן בא. הפורענות שהוא כעשן, ואמר מצפון ארץ ישראל שהיא צפונית לארץ פלשתים ואין בודד במועדיו ביום שיועד חזקיהו ללכת להלחם על פלשתים אין בישראל שיהיה בודד בעצמו שלא ילך עם החיל כי כלם ילכו בשמחה, וכן תרגם יונתן ולית דמאחר בזמנוהי: (לב) ומה יענה מלאכי גוי. כל אחד ממלאכי העכו"ם ההולכים בשליחות מארץ אל ארץ כשישאלו אותו חדשות מה יאמר, יאמר כי ה' יסד ציון

מצודת ציון

(כד) דמיתי. ענין מחשבה כמו אותי דימו לעשות (שופטים כ): תקום. תתקיים: (כה) אבוססנו. ענין רמיסה ודריסה: עולו. אמר בלשון שאלה מהעול הסובל על צואר הבהמה: וסבלו. ענין טעינת משא: שכמו. כתפו: (כט) צפע ושרף. מיני נחשים רעים: (ל) בכורי. ענין גדולים וחשובים וכן בכור אתנהו (תהלים פט): ירבצו. ענין השכיבה לנוח: (לא) הילילי. מל' יללה: נמוג. ענין המסה והמקה: בודד. מלשון בדד ויחידי: במועדיו. מל' מועד וזמן: (לב) יענה. ענין

מצודת דוד

כאשר יעצתי בבבל היא תקום: (כה) לשבור. חוזר על כאשר דמיתי וכו' לומר מחשבתי היה לשבור את אשור בארצי כי סביב ירושלים נפל: וסר. ולא יסור מישראל העול מה ששם אשור עליו: וסבלו. ממשא שהטעים אשור על שכמו יסור מה: (כו) זאת העצה. כן היתה העצה הזאת היעוצה על כל הארץ על אשור בשעתו ועל בבל בשעתה: היד הנטויה. להכות בהם בכ"מ וכפל הדבר במ"ש: (כז) ומי יפר. וכי ימצא מי יפר עצתו: וידו הנטויה. ר"ל ידו אשר היא נטויה להכות וכי ימצא מי ישיב ידו: (כט) פלשת כולך: כי נשבר. כי המלכים שמלכו קודם אחז היו מכים בך ובימי אחז נחלשה המלכות: כי משורש. ר"ל מגזע המלכים המכים בך מאז יצא מלך הוא חזקיה שירבה להכות בך: ופריו. פרי השורש יהיה שרף הדומה לצפע והוא חזקיה שיהיה בגבורתו מהירות כמעופף, תם זה יאמר על חזקיה וכפל הדבר במ"ש: (ל) ורעו בכורי דלים. בימיו ירעו מרעה טובה עם דל ואביון: ואביונים. כל ענין בכללה: שרשך. היסוד והעיקר של פלשתים: ושאריתך. הנשארים מן הרעב יהרוג חזקיה: (לא) הילילי שער. שאו יללה על חורבן השער: נמוג. נמס ונחרב כל פלשת: כי מצפון. מא"י היושבת לצפון פלשת בא עליה פורעניות הקשה כעשן: ואין בודד במועדיו. אין מי בצבאי חזקיה יבוא בדד בזמן המועד שקבע להלחם בו כי כולם יחד יבואו: (לב) ומה יענה מלאכי גוי. כל אחד ממלאכי האומות ההולכים בשליחות מארץ לארץ כשישאלו אותו חדשות מה

טו א מַשָּׂא מוֹאָב כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד עָר מוֹאָב נִדְמָה כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד קִיר־מוֹאָב נִדְמָה: ב עָלָה הַבַּיִת וְדִיבֹן הַבָּמוֹת לְבֶכִי עַל־נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא מוֹאָב יְיֵלִיל בְּכָל־רֹאשָׁיו קָרְחָה כָּל־זָקָן גְּרוּעָה: ג בְּחוּצֹתָיו חָגְרוּ שָׂק עַל גַּגּוֹתֶיהָ וּבִרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלֹּה יְיֵלִיל יֹרֵד בַּבֶּכִי: ד וַתִּזְעַק חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה עַד־יַהַץ נִשְׁמַע קוֹלָם עַל־כֵּן חֲלֻצֵי מוֹאָב יָרִיעוּ נַפְשׁוֹ יָרְעָה לוֹ: ה לִבִּי לְמוֹאָב יִזְעָק בְּרִיחֶהָ עַד־צֹעַר עֶגְלַת שְׁלִשִׁיָּה כִּי מַעֲלֵה הַלּוּחִית בִּבְכִי יַעֲלֶה־בּוֹ כִּי דֶּרֶךְ חוֹרֹנַיִם זַעֲקַת־שֶׁבֶר יְעֹעֵרוּ: ו כִּי־מֵי נִמְרִים מְשַׁמּוֹת יִהְיוּ כִּי־יָבֵשׁ חָצִיר כָּלָה דֶשֶׁא יֶרֶק לֹא הָיָה: ז עַל־כֵּן יִתְרָה עָשָׂה וּפְקֻדָּתָם עַל

חֲשִׁיבֵי עַמָּא: א מַטַּל כַּס דְּלוֹט לְאַשְׁקָאָה יַת מוֹאָב אֲרֵי בְּלֵילְיָא אִתְבְּזִיזַת לְחַיַּת מוֹאָב וְאִינוּן דָּמְכִין וּבְלֵילְיָא אִתְכְּבֵישׁ כְּרַכָּא דְּמוֹאָב וְאִינוּן רָדְמִין: ב סְלִיקוּ לְבָתַּיָּא דְדִיבוֹן לְבָמָתָא לְמִבְכֵּי עַל נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא מוֹאֲבָאֵי מְיַלְלִין בְּכָל רֵישֵׁיהוֹן מָרְטָה וּבְכָל דְּקַן גְּלוּחַ: ג בְּשׁוּקֵיהוֹן יַסְרוּן סַקִּין עַל אִיגָּרֵיהוֹן וּבִרְחוֹבֵיהוֹן כּוּלְּהוֹן מְיַלְלִין מְצַוְּחִין וּבָכַן: ד וּצְוָחוּ יָתְבֵי חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה עַד יַהַץ אִשְׁתְּמַע קָלְהוֹן עַל כֵּן מְזָרְזֵי מוֹאָב מְיַלְלִין וְעַל נַפְשֵׁיהוֹן מְצַוְּחִין: ה בְּלִבְּהוֹן מוֹאֲבָאֵי יֵימְרוּן לְמֶעֱרַק עַד צוֹעַר עֶגְלַת תְּלִיתָאָה רַבְּתָא אֲרֵי בְּמַסּוֹקִית לוּחִית כַּד בָּכָן יִסְקוּן בַּהּ אֲרֵי בְּמַחוֹתִית חוֹרְנַיִם צְוַחַת תְּבִירֵי קְרָב יַבְסְרוּן: ו אֲרֵי מֵי נִמְרִים לְצַדּוּ יְהוֹן אֲרֵי יָבֵשׁ עִסְבָּא סָף דִּתְאָה יָרוֹק לָא הֲוָה: ז עַל כֵּן שְׁאָר

עניי עמו: סי' ישעיהו בכל ראש קרחה. ירמיהו כי כל ראש קרחה. ישעיהו כל זקן גדועה. ירמיהו וכל זקן. ישעיהו עד יהץ נשמע קולם ירמיהו נתנו קולם. ישעיה בריחה כתיב. ירמיה וקצות בריחיה. ישעיה יעלה בו ירמיה יעלה בבכי. ישעיה כי דרך חורנים. ירמיה במורד חורנים: שלישיה ג' וסימ'

רשי

לשוב לסקבים: (א) משא מואב. נתנבא ישעיה שיבוא סנחריב על מואב ויגלם כמו שנאמר (לקמן טז) בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב: כי בליל שדד ער מואב נדמה. נדמה מואב כאילו ישן דומה ואין יכול להלחם ובליל אחר אשר שודד בו קיר מואב נדמה ת"י ואינון רדימין ער וקיר שתי מדינות מואב הם: (ב) עלה הבית ודיבון. עלה מואב הבית ואנשי דיבון על הבמות: לבכי. אלו עולים לבית ואלו עולים לבמותיהם: (ג) יורד בבכי. נותך ונמס בבכי כמו (שופטים יא) וירדתי על ההרים וכן (איכה ג) זכר עניי ומרודי: (ד) על כן חלוצי מואב יריעו. על אשר מזויני מואב יריעו לקראת המלחמה ונפשו של מואב ירעה לו מתרועעת כאבל על עצמו: (ה) לבי למואב יזעק. נביאי ישראל אינם כנביאי אומות בלעם היה מבקש לעקור את ישראל על לא דבר ונביאי ישראל מתאוננים על פורענות הבאה על האומות: בריחיה עד צוער. על כל חוזקה של מואב יזעק לבי עד צוער שהיא עגלה שלישיה עיקר חוזק שלהם כעגלה שהיא שלישית לבטן. ל"א שלישיה גברתנית ויונתן תירגם בריחים כמו בורחים הבורחים יברחו משם להמלט עד צוער כמו שעשה לוט אביהם שברח לצוער: מעלה הלוחית: מקום מעלות הר ששמו מעלה הלוחית וכן מורד חורני' (ירמי' מח) יבכו הבורחי' דרך שם וכל המקומות האלה ממואב הם: יעוערו. יעמקו ולשון ארמי הוא שתיי לא ידוך הדוך כידד לא יעוערון בקלהון: (ו) מי נמרים. נהר של אותו מקום: משמות יהיו. מדם חלל המתערב ונופל בהם: כי יבש חציר וגו'. כלומר גבוריהם ומלכיה' ושליטיהם ולפי שבכחה של ארץ מואב הוא מרעה הטוב שבה כמו שבנינו אלים ממואב לפיכך משל את פורענות בחורבן מרעה שלה: (ז) על כן יתרה עשה. על אשר יתרה עשה הבא עליו הפורענות הזה שהיו כפויי טובה שהרי בכמה מקומות עמד אברהם ללוט בהצלתו

רדק

לזון במלוך חזקיהו כי היה לזון כמו יסוד לבנין. כי הנה מלך אשור לסחריבם והשאל חזקיהו וניכו הכל על ידי ישעיה הנביא. ואמר לא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סוללה. ואמר וגנותי על העיר הזאת להושיעה: ובה יחסו עניי עמו. כל עניי יהודה הנמצאות נחסו והיא נשארה ובה חסו ישראל: (א) משא מואב. נבואה זו על פורענות מואב. ואמר הנביא כי בלילה יבא להם השודד כשהם ישנים שלא יהיו נשמרים ממנו. ואמר בליל בדרך הסמוכות אולי יחסר הנסמך, רלה לומר בליל פלוני, או בא סמוך במקום מוכרת כמו אל חזקיהו בחיל כבד, ופירוש נדמה נכרת, ושדד ונדמה מלות שונות והענין אחד ואמר שדד ונדמה ועלה עבר במקום אחד כדרך הנבואות: ער מואב. הוא עיר מואב ששמה ער, ונסמכה אל מואב אולי היתה עיר אחרת ששמה כן, ותרגומה לחית, ואולי ער היא ערוער שהיא למואב, וכן תרגום ירושלמי מערוער על שפת נחל ארנון מלחים די על כיף נחלא דארנונא. ויש מפרשים ער כמו עיר, תרגום יונתן ואנון דמיכין, פירושו בענין דממה כי כשהאדם ישן הוא דומם: וקיר. הוא עיר למואב ששמה קיר. וכן כתוב וארם מקיר וגלו עם ארם קירה, וזה היה למואב לפיכך אמר קיר מואב, ויונתן תרגם כרכא דמואב: (ב) עלה הבית ודיבון, עלה מואב אל הבית, והוא בית עכו"ם, ודיבון הוא שם המקום שהיה שם בית עכו"ם: הבמות. וכן היו שם במות לבד בית עכו"ם. וכאשר יבאו האויבים עליהם פתאום יעלו עליהם לבכי ולבכות שם לפני עכו"ם שלהם ולספוד ולקרוע בגדיהם כדי שירחם עליהם כמוש אלהיהם לפי דעתם: על נבו ועל מידבא יליל. שהכו אותם האויבים ויקרחו ראשיהם עליהם ויגדעו זקניהם. ואמר לשון גדועה על הזקן ולשון קרחה על הראש כי כן המנהג להלום שער הראש על צער הגדול ועל אבל לגדוע הזקן, כלומר לגלח הזקן. כי הזקן המגודל הוא הפארת הפנים ומפני האבל יסירו הפארה, וכן אמר מגלחי זקן וקרועי בגדים, ולא אמר הנה מגלחת ואמר גדועה לגנאי: בכל ראשיו קרחה, זה לשון בא כמו הרי"ם בלשון רבים: (ג) בחוצותיו. בשוקים וברחובות, ועל הגגות. כלומר בגלוי יחגרו שק וייללו ויבכו. וכשמדבר בלשון יחיד הוא על הכלל ובלשון רבים הוא על כל רע. ופירוש יורד בבכי כאלו כל גופו יורד ונמק בבכי. והוא דרך הפלגה מרוב הבכי. ויונתן תרגם יורד מיללין. מענין הוריד בשחי ואף על פי שאינו משרשו: (ד) ותזעק חשבון ואלעלה. ערי מואב. וכן יהץ. והיא יהצה הנזכר בתורה. והיא בגבול מואב לפיכך אמר עד: על כן חלצי מואב. אותם החלוצי צבא שהיו במואב כשראו כל העם בוכים. גם הם הריעו תרועת הבכי והיללה עמהם ולא שמו לבם להלחם כנגד האויבים: נפשו ירעה לו. ירעה מענין תרועה והע"ן שאינו משרשו ופירוש נפש מואב ירעה בעבור עצמו. כלומר על הרעה שבא לו: (ה) לבי למואב, מדבר הנביא על לשון העם שיאמר כל אחד מהם כן ואמר זעקה ללבב על דרך משל מרוב המייתו. ויונתן תרגם בלבהון מואבאי יימרון למערק עד צוער: בריחיה. אמר בכנוי הנקבה לפי שהמשיל מואב לעגלה שלישיה. ופירוש עגלה גדולה בת שלשה שנים כי היא הטובה. וכן היתה מואב מלאה כל טוב כשבאה אליה הרעה. ואמר כי הנמלטים ממואב יברחו עד צוער. ואמר עגלת בתי"ו כמו בה"א. כמו ותועבה לאדם לה. אף גילת ורנן. אל תתני סוגת לך. והדומים להם כתבנו בספר מכלל. ויונתן תרגם עגלת תלתות רבתא: הלוחית. הם מקום גבוה. אמר כאשר יברחו ילכו הלוך ובכה ויזעקו זעקת שבר הבא עליהם פתאום: חורונים. שנים הם חורון העליון וחורון התחתון. פירוש יעוערו. כמו יעירו. ונכפלה הע"א. וי"מ שהוא השוך כמו ירועעו מענין תרועה. ולפי דעתי שהוא מענין שבר ומדברי רבותינו נמתקה המגלה ואמרה אוני שוהם מערערין אותה. פירוש משברין ימכין אותה עד שתחתם. אף על פי שביעוערו לא נכפלה בו כי אם הע"א בלבד בניהם ענין אחד. ופירוש יעוערו ישברו עצמם בזעקם על שברם ויכו כף אל כף וכף אל ירך כמנהג הצועקים הבוכים: (ו) כי מי נמרים. נמרים שם נהר או שם מקום בארץ מואב. ואמר משמות יהיו כיון שאין שם יושבים כאלו אין שם מים ואין שם רק ירק ועשב כי יושבי הארץ מהם נהרגו ומהם ברחו: (ז) על כן יתרה עשה. חסר מלת אשר ומשפטו אשר עשה. וכן לעם עליה. אשר עליה. אם הדרך ילכו בה. אשר ילכו בה. בעבור זה עשה ה' לו. בעבור זה אשר ה' עשה לו. ופי' על כן ייליל מואב ויבכה כי יתר ההמון שכבש ופקודתם הכל ישאו האויבים על נחל

מצודת דוד

יחסו לשוליהם: כי ה' וכו'. כלומר את זה יענה לומר דעו אשר ה' יסד את ציון ולא גבר עליה סנחריב: ובה יחסו. בציון יחסו להסתתר מפני סנחריב כי לא כבשה: טו (א) משא מואב. נבואה זו על מואב אשר בליל בעת השינה בא השודד ושדד את העיר ער העומדת במואב ונכרתה עמה: קיר מואב. העיר קיר העומדת במואב גם היא נשדדה בליל ונכרתה עמה: (ב) עלה הבית. מואב עלה לבית העבודת כוכבים ואנשי דיבון עלו על הבמות לבכות שמה בחושבם שהעבודת כוכבים תרחם עליהם ותצילם: על נבו. על חורבן נבו ומידבא ייליל מואב: קרחה. כי ימרטו שערות ראשם וישאר קרח: גדועה. תלש השערות ונחסר מהם: (ג) בחוצותיו. בהרחוב חגרו שקים לאבל ועבר כלה ייליל בכל מקום מהמקומות האלה ישמע קול יללה ונהימה בבכי: (ד) ותזעק חשבון. עדת חשבון: קולם. קול זעקתם: על כן. בעבור זעקת העם גם חלוצי הצבא שבמואב יריעו גם המה תרועת הבכי והיללה ולא שתו לבם להלחם עוד: נפשו ירעה לו. נפשו של מואב ירעה תרועת שבר על עצמו: (ה) לבי למואב יזעק. הנביא מדבר כן על לשון העם שיאמר כל אחד ואחד לבי למואב יזעק ר"ל אזעק ממרירות לב ולא לפנים: בריחיה וכו'. ר"ל הנה מעולם היתה מואב מדינה חשובה כעגל השלישי לבטן המעולה ביותר ועתה ברחו מפני המלחמה ובאו הבורחים עד צוער והם המקרא: כי מעלה הלוחית. כי בעת יברחו דרך מעלה הר הלוחית הנה יעלה שם בבכי: דרך חורנים. בדרך חורנים יעוררו זעקת שבר: (ו) מי נמרים. מי נהר נמרים יהיה שממה ר"ל יחרב מימיה: יבש חציר. לפי שכל שבח ארץ מואב במרעה שמן ודשן לכן אמר בחורבנה שיחרב עשביה ותכלה המרעה: ירק לא היה. כך תחרב כאלו לא היה שם ירק מעולם: (ז) על כן. בעבור טובך המלחה: יתרה עשה. יתרון העושר ומרבית ההון אשר

מצודת ציון

ענין תבונה: מלאכי. שלוחים: (א) שדד. ענין עושק ואבדון: נדמה. ענין שתיקה כמו וידם אהרן (ויקרא י) ויאמר כן על האבדון והכריתה על כי הוא מושתק מעתה ולא נשמע קולו וכן אוי לי כי נדמיתי (לעיל ו): (ב) קרחה. ענין מריטת השער: גרועה. מל' גרעון והסרון: (ג) יורד. ענין נמיסה ונגירה כמו הוריד בשחי (תהלים נה): (ד) חשבון ואלעלה יהץ. שמות מקומות: חלוצי. מזוין בכלי קרב: יריעו ירעה. מלשון תרועה: (ה) בריחה. מלשון הבריחה וניסה: יעוערו. כמו יעוררו ונכפלה בע"ה כפעל: (ז) יתרה. מלשון יתרון והוא ענין רבוי: עשה. ענינו הקנין והאסיפה כמו בן הכרמל עושה חיל (במדבר כד): ופקדתם. מל'

ישעיה טו–טז

נַחַל הָעֲרָבִים יִשָּׂאוּם׃ ח כִּי־הִקִּיפָה הַזְּעָקָה אֶת־גְּבוּל מוֹאָב עַד־אֶגְלַיִם יִלְלָתָהּ וּבְאֵר אֵילִים יִלְלָתָהּ׃ ט כִּי מֵי דִימוֹן מָלְאוּ דָם כִּי־אָשִׁית עַל־דִּימוֹן נוֹסָפוֹת לִפְלֵיטַת מוֹאָב אַרְיֵה וְלִשְׁאֵרִית אֲדָמָה׃

טז א שִׁלְחוּ־כַר מֹשֵׁל־אֶרֶץ מִסֶּלַע מִדְבָּרָה אֶל־הַר בַּת־צִיּוֹן׃ ב וְהָיָה כְעוֹף־נוֹדֵד קֵן מְשֻׁלָּח תִּהְיֶינָה בְּנוֹת מוֹאָב מַעְבָּרֹת לְאַרְנוֹן׃ ג הָבִיאוּ (הביאי ק׳) עֵצָה עֲשׂוּ (עשי ק׳) פְלִילָה שִׁיתִי כַלַּיִל צִלֵּךְ בְּתוֹךְ צָהֳרָיִם סַתְּרִי נִדָּחִים נֹדֵד אַל־תְּגַלִּי׃ ד יָגוּרוּ בָךְ נִדָּחַי מוֹאָב הֱוִי־סֵתֶר לָמוֹ מִפְּנֵי שׁוֹדֵד כִּי־אָפֵס הַמֵּץ כָּלָה שֹׁד תַּמּוּ רֹמֵס מִן־הָאָרֶץ׃

תרגום

נכסיהון יתבזזון ותחומהון דעל ימא מערבא יתנסיב מנהון׃ ח ארי אקפת צוחתא ית תחום מואב עד אגלים מיללין ובאר אלים מצוחין׃ ט ארי מי דימון אתמליאו דם קטולין ארי אמני על דימון כנישת משירין לשיזבת מואב מלך במשריתיה יסק ולמבז שארא דארעהון׃ טז א יהון מסקין מסין למשיחא דישראל דיתקוף על דהוו במדברא לטור כנשתא דציון׃ ב ויהי כעופא דאפרחוהי מקניה וטלטיל יתפקן ויהוין בנת מואב מגיזן להון לארנון׃ ג אתמליכו מלך עבידו עצה שויאו כליליא טוליך ביממא בגו טיהרא טמרי מטלטליא ומבדריא לא תקרבון׃ ד יתיתבון ביך מטלטלי מואב הוי סתרא להון מן קדם בזוזיו ארי סף מעיקא אשתיצי בוזא ספו

רש"י

בגלותו מחרן ובלכתו למצרים וכזכותו עולה מתוך הספרים ונלחם עליו עם אמרפל וחביריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מגינים אותם כשהגלם סנחריב לראובני ולגדי והיו ישראל בוכים ומתאוננים והיו אומרים להם על מה אתם מתאוננים והלא לבית אביכם אתם הולכים אברהם אביכם לא מעבר הנהר בא חזו שנאמר (צפניה ב׳) שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון ועוד שסייעו את סנחריב שלש שנים שצר על שומרון שנא׳ (לקמן טז) בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כל כבוד מואב: ופקדתם. ת״י ותחומיהון דעל ימא מערבא יתנסיב והוא לשון מינוי כמו (במדבר ד) ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן כלומר ארצם שפקדתם עליה תלקח מהם: על נחל הערבים ישאום. יקחו האויבים אותם את הגבולין ועוד יש לפרש ופקדתם עליהם זה תהיה נחל הערבים: ישאום. האויבים יגלו אותם אל ארץ בבל שהוא נחל ערבים שנא׳ (תהלים קלז) על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו: (ח) אגלים ובאר אלים. מקומות הם בגבול מואב: יללתה. של מואב: באר אלים. כמו ולבאר אלים: (ט) מי דימון. שם הנהר: מלאו דם. כשם הנהר: כי אשית על דימון נוספות. דם שמו ודם חללים אוסיף עליו למלאותו והוא ל׳ ספו שנה על שנה (לקמן כט) ספות הרוה (דברים כט) ות״י מספות כנישת משיריין מחנות הנאספות יחד: לפליטת מואב אריה. פליטה שהשאיר סנחריב יבא נבוכדנצר במתו וישחיתם והוא נקרא אריה כענין שנאמר (ירמיה ד) עלה אריה מסובכו: ולשארית ישראל: אדמה. אדמתכם: (א) שלחו כר מושל ארץ. אל תתגאו בגאותכם הלא ידעתם שמושל ארץ שלכם מישע מלך מואב במלכים (ב׳ ג׳) היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים שלחו אותו כר שהמושל שלכם מסלע מדברה אל הר בת ציון: (ב) כעוף נודד. מקינו: קן משולח. כאפרוחים משולחים מקינם שהולכים מטולטלין כן תהיינה בנות מואב למעברות ארנון: (ג) עשו פלילה. הוא לשון דבר משפט לבחור לך את הטוב כמו (איוב לד) משפט נבחרה לנו: שיתי כליל צלך. שיתי לך צל בנהרים שיחשיך לך כלילה להסתר בו מפני אויביך: סתרי נדחים. אם יברחו עוד נדחי עמי דרך עליכם בימי נבוכדנצר אל תסגירם אלא תסתירם: (ד) יגורו בך נדחי. בני ישראל הבורחים: הוי סתר למו. כי גם את דעי נפש הנודדים מה היא צרתם: כי אפס המץ. המוצץ שלך עשרך וכבודך שהיה לך על ידי צאנך ובקרך שאת מוצצת מהם חלב ותמצה: כלה שד. לשון עדים המספיקין חלב כמו (לקמן ס)

ושד

רד"ק

נחל הערבים: נחל הערבים. נחל סמוך לעיר מואב שהיו בו ערבים כמו ערבי נחל. ואמר שיוליכו מן העיר ישאו על שפת הנחל ההוא ושם יקבצו הכל ואחר כן יוליכו מיהם הגלה. ופירוש פקודתם ממונם. וקרא הממון פקודה לפי שהאדם מפקיד ועיניו עליו. והכפל הענין במלות שונות: (ח) כי הקיפה. בכל גבול מואב. סביב יזעקו וייללו. וכן עד אגלים ובאר אלים. וכן ערי מואב על הגבול או סמוכות לגבול: (ט) כי מי דימון. דימון שם נהר בערי מואב, ואמר כי מדם החללים מלאו מי הנהר דם כי אשית. מאמר האל אמר אשית על דימון: נוספות, שיהיה הדם נוסף על מי הנהר, ופירש נוספות בלשון נקבות תעלות או גנות מדם נוספות על הנהר שילכו מזה ומזה לנהר פלגים ינלו דם: לפליטת מואב אריה. הפלטים מן האויבים יבא להם אריה שימיתם: ולשארית אדמה, כפל ענין במלות שונות: אדמה. אדמת מואב, ויש מפרשים אריה נבוכדנצר שהיה נמשל לאריה כמו שאמר עלה אריה מסבכו. רוצה לומר כי זה שחרבן הראשון הוא שהחריבם סנחריב מלך אשור ומה שישאר מהם יחריבם נבוכדנצר, וכן תרגם יונתן מלך במשרייתיה יסק: (א) שלחו כר. כתוב במלכים ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר, ויהי כמות אחאב ויפשע מלך מואב במלך ישראל לפיכך אמר הנביא שלחו כר, כלומר אותן כרים ואילים שהייתם שולחים למלך ישראל למס ומרדתם בו היה לכם לשלוח אותו מס ולא נחה אליכם זאת הרעה אם הענין כן, ואמר מסלע מדברה שהוא עיר ראש מלכות מואב, ואמר אל הר בת ציון שהיא ראש ממלכת ישראל, ואמר שלא היה מלך בשמרון היה לכם לשלוח לציון אל מלך יהודה, ויש אומרים שיהיה פי׳ שלחו לעתיד כלומר עתה שתשפל מלכותכם שיחריב אתכם מלך אשור וסרה גאותכם תשלחו שמה שהייתם שולחים מתחלה למלך ישראל תשלחו עתה אל הר בת ציון לחזקיהו מלך יהודה שיהיה מלך צדיק וחזק במלכותו ותכנעו לפניו ותעלו לו מס: (ב) והיה כעוף נודד. כן יהיה מואב כמו העוף הנודד מקנו, וכמו קן האפרוחים משולחים מקנם שאין להם מקום לנוח כן תהיינה בנות מואב, והם הכפרים כמו בחשבון ובכל בנותיה כולם יעבירו לארנון ויוליכום בגולה. וארנון היא גבול מואב: (ג) הביאו עצה עשי פלילה. הביאו כתיב בוי״ו וקרי ביו״ד. עשי כתיב ביו״ד וקרי בוי״ו. והענין אחד. כי כשמדבר בלשון נקבה ידבר כנגד הכנסת וכשידבר לשון רבים כנגד העם. ואמר היה לך להביא עצה לעשות משפט בעצמך להצלת ישראל. כי אברהם עשה כמה ענינים להצלת לוט והיה לך לשמור החסד לבניו והיה נשים לך צלך כליל בתוך צהרים. והוא דרך משל שהיה להם להסתיר אותם מישראל שהיו בורחים מפני האויב דרך ארצם. ודמה צרת האויב לחום הצהרים שאמר לאדם כשיעמד לחום השמש בצהרים שהחום בצהרים בתקפו והצלה ממנו הוא הצל. ואמר כליל לפי שהלילה צל. כלומר צל גדול כצל הלילה היה לך לפרוש עליו. כלומר כשהיה גלות ישראל והסתירי אותם מפני האויב שלא ימצאם. סתרי נדחים. אל תגלי. כפל הענין במלות שונות: (ד) יגורו בך נדחי. כמו כנגד שאל כשהיו ישראל נדחים מארצם ועוברים דרך ארצך היה מן הדין שיגורו וישכנו בך ותהיה להם סתר מפני שודד והוא סנחריב ומואב הוא לשון קריאה כמו מבה מבה. כי אפס המץ. היה לך להסתירם כי הנה עתה השודד שלהם והמוצץ כל טובה ... כלה שד. ... ושוד אשר. והוא כמו שודד. וכן המנהיג שד על פי. אמר כי ... ינללו

עד צער עגלה שלשיה. עד חרנים עגלת שלשיה. ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה. בתראות מ״ל: מדברה ה׳ ג׳ קמץ. וב׳ פתחין וסימן והיו תצאתיו מדברה. לך שוב לדרכך מדברה. שלחו כר מושל

תולדות אהרן שלחו כר. סנהדרין ט׳ דף לח:

מצודת ציון

מלשון פקדון וגניזה: (ח) הקיפה. ענין סבוב: (ט) אשית. אשים: לפליטת. ענין שארית: (א) כר. קבלה כרים והם הכבשים השמנים: (ב) קן. הוא מדור האפרוחים: משולח. נעזב לרצון עצמו כמו ונער משולח (משלי כט): (ג) פלילה. ענין משפט כמו פקו פליליה (לקמן כח): (ד) יגורו. ידורו: סתר. כיסוי: אפס. סוף כענין

מצודת דוד

והממון הפקוד והגנוז אצלם את הכל ישאום על הנחל הגדלים שם ערבים להטמינם מעיני השודד תוך ענפי הערבים: (ח) כי הקיפה. בכל הגבול מסביב ישמע קול זעקה: עד אגלים יללתה. יללת מואב יהיה נשמע עד אגלים ועד באר אלים שעמדו בסוף גבול ארצם: (ט) מי דימון. שם נהר: מלאו דם. מדם הרוגים: כי אשית על דימון נוספות. שמו דימון מלשון דם ואוסיף עליו דם חללים והוא ענין מליצה לשון נופל על לשון: לפליטת מואב אריה. על הפליטים ממואב יבוא האריה וחיות הטורפות ולא ישאירו שארית: ולשארית אדמה. על הנשארי׳ באדמת מואב יבוא האריה וחיתו יער וכפל הדבר במ״ש לחזק הענין: (א) שלחו כר. אמר הנביא אותם הכרים שהייתם רגילים לשלוח מאז למס למלך ישראל כמ״ש ומישע מלך מואב וכו׳ והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים (מ״ב ג) ובמות אחאב פשע ואמר הנביא היה לך לשלוח אותם הכרים למלך יהודה אל הר בת ציון שהיה מלך כשר ואם כן עשית לא קרה לך כזאת: מושל ארץ. אתה המושל בארץ מואב היה לך לשלוח הכרים מסלע מדברה היא העיר המלוכה שבמואב: (ב) והיה כעוף נודד. ובעבור שלא כן עשית לכן תהיה ארץ מואב כעוף הנודד ממדורו: קן משולח. כאפרוחי הקן המשולחים ממנה ונעזבים לרצון עצמם והולכים מטולטלים נעים ונדים: תהיינה. כן תהיינה בנות מואב משולחות מפה לפה כי השבאים יעבירו אותו לארנון שהוא גבול מואב לחלקם שמה ביניהם ומשם יעבירון בגולה: (ג) הביאי עצה. אמר הנביא היה לך להביא עצה ולעשות משפט בעצמך להצלת ישראל כי אברהם אביכם עשה הרבה להצלת לוט: שיתי. היה לך להשים צלך להיות חשך כחשכת הלילה להסתיר בו את ישראל שהיו בורחים מפני האויב דרך ארצם. בתוך צהרים. שהוא עת תוקף החמימות ר״ל בעת שהיו ישראל בצרה היה לך להסתירם: סתרי נדחים. היה לך להסתיר הנדחים מארצם ולא היה לך לגלות אל השמון הנודד את עצמו: (ד) יגורו וכו׳. אתה מואב הלא הנכון היה אשר נדחי עמי יגורו בארצך ותהיה סתר להם מפני השודד וכפל הדבר פעמים רבות להפלגת המליצה ולגודל התרעומות: כי אפס המץ. ר״ל אם היית מסתירם היו יכולים עתה לחזור למקומם כי עתה אפס המוצץ דמם וכלה השודד אותם ורומס ארצם

רשי

ושד תלכים תינק : ספו רומס. כבהמות הלך הרומסות בארץ : (ה) והוכן בחסד כסא. כשיבא עליך הסבר הזה אז יכון כסא דוד ויגדל שבאותו הפרק יפול סנחריב ע"י חזקיהו ויהיה נכון כסאו בחסד שיעשה כמו שמצינו שהיה גומל חסד שנא' בד"ה (ב"ל) כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפי צאן : וישב עליו וגו' שופט ודורש משפט ומהיר צדק . ת"י ועביד קשוט : (ו) גא מאד . נתגאה מאד : גאותו וגאונו . שלא כדין הוא כי עיקר גידולי בניו ע"י ממזרות : ונאסף כנסת אחריכן : עברתו . פיתכן : וכרינן שלו : דהא עברהון . אמתו . שאמר לישמעאל לא כן . עבריו עשו ספיר כפיי מוכה : (ז) ייליל מואב למואב . על מואב : לאשישי קיר חרשת . אל חומות קיר חרשת . אשישי כמו (ירמיה נ) נפלו אשיותיה : תהגו אך נכאים . שברים : תהגו . תקונה : (ח) שדמות . שדות . תבואה : גפן שבמה . יש ללמד שחשבון היתה מקום שדות ושבמה מקום כרמים ואם תאמר כל אלה עברי עבר הירדן הם וישראל לקחום מיד סיחון ואימתי חזרו ליד מואב כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי באו המואבים הסמוכים להם וישבו בהם : אמלל . חרב . שרוקיה . זמורות שורק שלה עד יעזר נגעו . שדמות הגפן ושורק הזכרים כאן : אינם אלא משל והם מחנות וביעות כאמי כעמים האלה וכת"י : עד יעזר נגעו . הלכו גבולי : תעו מדבר, למדבר : שלוחותיה . זמורותיה והם משל גליותיה : נטשו נפלו כמו נטשתיך המדברה (יחזקאל כט) והנה נטושים (שמואל א' ל) וינטשו בעמק רפאים (שם כה): (ט) אבכה בבכי יעזר . ת"י כמה דאייתיתי משריין על יעזר כן אייתי קטולין על שבמה ולשון המקרא הנביא אומר כשאין קינות יעזר יש לי עליך לקונן את הגפן שבמה : אריוך דמעתי . אתרוה עליך דמעה יש תיבה משמשת כשתי תיבות כמו בני יצאוני (ירמיה י) ארץ הנגב נתתני (יהושע טו) דברו לשלום (בראשית לז) : קיצך . תאנים שמייבשין בקיץ : הידד . קול שודדים ובוזזים : (י) מן הכרמל . הוא מקום יער ושדות תבואה

רדק

ונגלו מן השודד : והוכן בחסד כסא . למלך חזקיהו ומואב יכלה ויבא עליו עוד שודד אחר שודד וישפט מגאותם . וזה שאמר אחריו שמענו גאון מואב וגומר : (ה) והוכן בחסד כסא . של חזקיהו יהיה נכון בחסד שיעשה . וכן וישב עליו באמת שיעשה . כמו שכתוב ויעש הטוב והישר והאמת לפני ה' אלהיו . או פירוש באותו חסד ואמת שהבטיח האל את דוד . כמו שאמר וחסדי לא אסיר ממנו . ואמר וחסדי לא אפר מעמו ולא אשקר באמונתי : באהל דוד . רצה לומר בית המלכות אשר לדוד , ויהיה זה המלך שופט ודורש משפט : ומהיר צדק . פירוש שופט שהיה שופט משפט צדק בביתו לכל הבא לפניו וגם היה דורש וחוקר על אשר לא יבא לפניו והיה דורש משפט העניים והעשוקי' אף על פי שלא יזעקו אליו : ומהיר צדק . זריז ומהיר לעשות מעשה היושר והצדק : (ו) שמענו . אמר הנביא בלשון האומות שיאמרו כן על מואב , שמענו שהיה מתגאה מאד מואב בעודו בשלותו , וכפל לשון הגאוה כמה פעמי' לרוב הגאוה : גא מאד , כמו גאה אלא שנפל ממנו למ"ד הפעל : ועברתו . שהיה מתקצף ומתעבר נגלה דבר על הגוים שכניו מרוב גאותו : לא כן בדיו . לא אמת כזביו , כלומר דבריו שהיה מדבר בגאותו לא נתקיימו עתה שבאה אליו הרעה , כמו כן בנות צלפחד דברות : בדיו . כמו חרב על הבדים ונואלו : (ז) לכן ייליל . המואבים הנשארים יבכו ויילילו על הנהרגים : לאשישי קיר חרשת . אשישי הם היסודות, כמו נפלו אשיותיה , וכן בארמנות ואושאי יתיטו . והוא משל על אנשי מואב וגדולים : תהגו אך נכאים . אתם נכאי' הנשארים תהגו , כמו אהגה כיונה : נכאי' . כמו נכאי לבב : קיר חרשת . הם מערי מואב : (ח) כי שדמות . פירוש גפנים , וכן ומשדמות עמרה , כל הפסוק הוא על הגפן : בעלי גוי' . מלכי גוי' : שרוקיה . כמו נטעתיך שורק , והוא הטוב מן הגפנים , ומלת שרוקים נכתבה בוי"ו עם הדגש : שלוחותיה הם הפארות הגפן שמתפשטות: נטשו . התפשטו עד שעברו ים , וכן והנם נטושים מתפשטים , והפסוק הזה הוא משל על בני מואב שהרגו מקצתם וילכו בגולה מקצתם , ושדמות משל על המון העם , וכן גפן שרוקי' על השר , וכן תרגם יונתן שדמות משריית גפן וגו': (ט) על כן אבכה . אמר הנביא בלשון מואב : גפן שבמה . בבכי גפן שבמה . ובבכי שזכר עומד במקום שנים : אריוך דמעתי . כנגד חשבון ואלעלה הוא מדבר ואומר אריוה אותך דמעתי , והדך השלגה כאלו הדמעה כמטר שמרוה הארץ , ומלת אריוך מן הדגוש העי"ן הפעל והוי"ו למ"ד הפעל : כי על קיצך ועל קצירך הידד נפל . בזמן הקציר באו עליהם האויבים . והידד הוא לשון קריאה והוא שצועקים השוללים כשיבאו על העיר פתאום . וכן הוא לשון הדורכים כמו שכתוב הידד כדורכים יענה : וקיצך , הוא פירות הקיץ לחים ויבשים : (י) ונאסף , כאלו יאסף מן המקום ההוא אל מקום אחר השמחה והגיל , ומה שאמרו נאסף שמחה הסמוך אליו הוא לשון נקבה פירוש בחסרון מלת דבר , כאומר כל דבר שמחה יהיה נאסף מן הכרמל ופירוש כרמל מקום שדות זריעה ועצי פרי , ויש לפרש ונאסף ענין כליון כן אסף אסיפם והדומים לו : לא ירנן ולא ירועע . כי מנהג הוא לשמוח ולרנן ולהריע בשמחה בבציר ובקציר ובאסיפת הפירות ; וכן כתוב כשמחת בקציר , ובכרמי מואב לא יעשו בהם שמחה והשוללים כי יגלו מארצם ותהיה ארצם שממה

ישעיה טז

ה וְהוּכַן בַּחֶסֶד כִּסֵּא וְיָשַׁב עָלָיו ג' ב' מ"ל ואחד חסר
בֶּאֱמֶת בְּאֹהֶל דָּוִד שֹׁפֵט וְדֹרֵשׁ ג' חסר
מִשְׁפָּט וּמְהִר צֶדֶק׃ ו שָׁמַעְנוּ גְאוֹן־ ל' וחסר
מוֹאָב גֵּא מְאֹד גַּאֲוָתוֹ וּגְאוֹנוֹ ל' כ"כ
וְעֶבְרָתוֹ לֹא־כֵן בַּדָּיו׃ ז לָכֵן יְיֵלִיל י"ט
מוֹאָב לְמוֹאָב כֻּלֹּה יְיֵלִיל לַאֲשִׁישֵׁי ג' כתיב ה'
קִיר־חֲרֶשֶׂת תֶּהְגּוּ אַךְ־נְכָאִים׃ ח כִּי ל'. ל'
שַׁדְמוֹת חֶשְׁבּוֹן אֻמְלָל גֶּפֶן שִׂבְמָה ל'
בַּעֲלֵי גוֹיִם הָלְמוּ שְׂרוּקֶּיהָ עַד־יַעְזֵר ב'. ל' מ"ל
נָגָעוּ תָּעוּ מִדְבָּר שְׁלֻחוֹתֶיהָ נִטְּשׁוּ ג' מלעיל ל' וכ"כ
עָבְרוּ יָם׃ ט עַל־כֵּן אֶבְכֶּה בִּבְכִי ה' ר"פ בטע ח'
יַעְזֵר גֶּפֶן שִׂבְמָה אֲרַיָּוֶךְ דִּמְעָתִי ל'
חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה כִּי עַל־קֵיצֵךְ וְעַל־
קְצִירֵךְ הֵידָד נָפָל׃ י וְנֶאֱסַף
שִׂמְחָה וָגִיל מִן־הַכַּרְמֶל וּבַכְּרָמִים
לֹא־יְרֻנָּן לֹא יְרֹעָע יַיִן בַּיְקָבִים לֹא־ ל' ל' וחסר

תרגום

כָּל דַהֲווֹ דָיְשִׁין מִן אַרְעָא׃ ח בְּכֵן מְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל יִתְקַן בְּטוּב כּוּרְסוֹהִי וִיתִיב עֲלוֹהִי בְּקְשׁוֹט בְּקִרְתָּא דְדָוִד דָאֵין וְתָבַע דִין וְעָבֵד קְשׁוֹט׃ ו שְׁמַעְנָא רַבְרְבֵי מוֹאָב דְמִתְנָאַן לַחֲדָא יַקִירֵיהוֹן וּמְפַנְקֵיהוֹן וְגֵוְתָנוּתְהוֹן לָקֳבֵיל פּוּרְעֲנוּתְהוֹן לָא שָׁוֵי קֳדָם׃ ז בְּכֵן מְיַלְלִין מוֹאֲבָאֵי עַל מוֹאֲבָאֵי כּוּלְהוֹן מְצַוְחִין וּמְיַלְלִין עַל אֱנָשׁ כְּרַךְ תּוּקְפְהוֹן דְּבָן יִמְרוּן בְּרַם כְּבִישִׁין׃ ח אֲרֵי אִתְבְּזִיזָא מַשְׁרְיַת חֶשְׁבּוֹן אִתְקְטָלָא סִיעַת שִׂבְמָה מַלְכֵי עַמְמַיָּא קְטִילוּ שִׁלְטוֹנֵיהוֹן עַד יַעְזֵר מְטוֹ טְעוֹ לְמַדְבְּרָא מְטַלְטְלֵיהוֹן גְּזוֹ עִבְרוּ יַמָּא׃ ט עַל כֵּן כְּמָא דְאַיְתִיתִי מַשְׁרְיָן עַל יַעְזֵר כֵּן אַיְתֵי קְטוֹלִין עַל שִׂבְמָא אֲרַוֵינָךְ דִמְעָתָא חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה אֲרֵי עַל חֲצָדִיךְ וְעַל קִיטְפִיךְ בָזוֹזִין נְפָלוּ׃ וְתִתְכְּנֵישׁ

וירץ . ולמורח ישב דה"ה : ומן הגדי נבדלו אל דויד . ג' בתראי קמצים : ודרש ג' הס' וסי' ודרש אל המתים . שפט ודרש משפט . שחר טוב יבקש רצון : בבכי ז' רפין וסימ' נמסר בסדר ויגש :

תולדות אהרן וסוכן נמה . זכר פקדי :

מצודת דוד

ספו תמו . כי סנחריב ועמו נפלו סביב ירושלים : (ה) והוכן בחסד . המקום הכין כסא המלוכה בירושלים : וישב עליו באמת . המלך היושב על הכסא והוא חזקיה הנה ישב עליו באמת ומתקיים : באהל דוד . בבית המלכות : שופט . לכל הבא למשפט ודורש יחקור מעצמו לעשות משפט העשוקים ואף אם לא יצעקו לפניו : ומהיר צדק . יהיה מהיר וזריז לעשות צדק ומוסב למעלה לומר הואיל ונפל סנחריב והוכן כסא חזקיה אם כן יכולים היו לחזור למקומם אם היית מסתירם : (ו) שמענו . אמר הנביא בשם האומות שיאמרו הנה מעולם שמענו גאות מואב שהיה מתגאה מאד : גאותו . חוזר על מלת שמענו לומר שמענו גאותו וגאונו וכפל הדבר פעמים לגודל לפי רוב הגאוה : ועברתו . גם שמענו עברתו שהיה מתעבר ומתקצף ללא דבר מרוב הגאוה : לא כן בדיו . לא היה אמת הדבר שבדה מלבו כי לפי רוב הגאוה בדה מלבו מה שעלה בדעתו : (ז) לכן . הואיל והתגאה על כולם לא ימצא מי שיצטער בצרתו ורק מואב עצמו ייליל על מואב ולא זולת : כלה ייליל . ר"ל כל היללה יליל הוא ולא אחר עליו : לאשישי קיר חרשת . על עקירת היסודות של קיר חרשת תהמו אך הנשברים הם אנשי מואב ולא יהמה מי זולתם : (ח) כי שדמות חשבון . השדות של חשבון ובכרת והגפנים של שבמה המה שרי העובדי כוכבים שברו הזמורות היפות שבהם : עד יעזר נגעו . היו מגונעים ונגפים עד יעזר : תעו מדבר . תעו מדרך הישר לברוח מדברה : שלוחותיה . התפשטות ענפיה פשטו למרחוק ועברו את הים ר"ל הגולים גלו למרחוק : (ט) על כן . אמר הנביא בלשון מואב על כן בענין הבכי שבכיתי על יעזר בזה הענין עצמו אבכה על אבדן גפן שבמה : אריוך וכו' . אתה חשבון ואלעלה ארוה את כל אחת מכם בדמעות עיני ואמר במשל כאלו הוא מטר המרוה את הארץ : על קיצך . על תלישת פירות הקיץ ועל קציר שדך תנה קול הידד והיא קריאת צעקת השוללים הבאים פתאום : (י) ונאסף . מעתה כלה שמחה מן הכרמל כי לא תגדל שם תבואה : לא ירונן . לא ישמע שם קול רנה וקול תרועת שמחה : יין ביקבים . להוציא יין להמשיך ביקבים לא ידרוך מי שהיה רגיל לדרוך כי האויב יכלה

מצודת ציון

כענין כליון : המץ . מל' מוצץ . שד . כמו שודד וכן המבליג שד (עמוס ה) : תמו . מל' תם והשלמה : רומס . ענין דריכת הרגל : (ה) באמת . ענינו דבר המתקיים : (ו) גאון . מלשון גאוה : גא . כמו גאה : ועברתו . מל' עברה וזעם : כן . ענינו כמו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כז) : בדיו . ענין דבר כזב הבדוי מן הלב כמו בדיך מתים יחרישו (איוב יא) : (ז) לאשישי . הם היסודות כמו נפלו אשיותיה (ירמיה נ) : קיר חרשת . שם מקום : תהגו . ענין המיה כמו המצפצפים והמהגים (לעיל ח) : נכאים . ענין שבירה כמו נאכפו עני נכים (תהלים לה) : (ח) שדמות . שדות תבואה כמו ושדמות לא עשה אוכל (חבקוק ג) : אמלל . ענין כריתה כמו ימולל ויבש (תהלים צ) : בעלי . ענין אדון ושר כמו אם בעליו עמו (שמות כב) : הלמו . ענין שבירה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה) : שרוקיה . זמורות נבחרים כמו ויטעהו שורק (לעיל ה) : נגעו . מל' נגע ור"ל נגפי וכן וינגעו יהושע וכל ישראל (יהושע ח) : שלוחותיה . ענין התפשטות הענפים וכן שלחיך פרדס רמונים (ש"ה ד) : נטשו . ענין פזור והתפשטות כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : (ט) אריוך . ענין שביעה כמו כגן רוה (לקמן נח) : קיצך . פירות הקיץ : נופל . ענין הניה כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה) : (י) ונאסף . ענין כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח) : הכרמל . הוא מקום שדות וכרמים כמו והיה מדבר לכרמל (לקמן ל"ב)

ידרך הדרך הידד השבתי: יא על־
כן מעי למואב ככנור יהמו וקרבי
לקיר חרש: יב והיה כי־נראה
כי־נלאה מואב על־הבמה ובא
אל־מקדשו להתפלל ולא יוכל:
יג זה הדבר אשר דבר יהוה אל־
מואב מאז: יד ועתה דבר יהוה
לאמר בשלש שנים כשני שכיר
ונקלה כבוד מואב בכל ההמון
הרב ושאר מעט מזער לוא כביר:
יז א משא דמשק הנה דמשק
מוסר מעיר והיתה מעי מפלה:
ב עזבות ערי ערער לעדרים
תהיינה ורבצו ואין מחריד:
ג ונשבת מבצר מאפרים וממלכה
מדמשק ושאר ארם ככבוד בני־
ישראל יהיו נאם יהוה צבאות:
ד והיה ביום ההוא ידל כבוד

ביע וחדוה מן כרמלא
ובכרמיא לא ידוצון ולא
יחיכון וחמר במעצריא לא
יעצרון עצורין עצור אבטלית:
יא על בן מעיהון דמואבאי
ככנריא המן ולבהון על אנש
כרך תוקפיהון דנן: יב ויהי
ארי יחזי ארי יקאה מואב על
במתא ויעול לבית טעותיה
למבעי ולא יכול: יג דין
פתגמא די מליל יי על
מואבאי מבכן: יד וכען
מליל יי למימר בתלת שנין
כשני אגירא ויסוף יקרהון
דמואבאי בכל המון סגיא
ושאר צבחר כזעיר יסוף כל
יקרהון: א מטל כס דלוט
לאשקאה ית דמשק הא
דמשק מתעדיא ממלכו ותהי
לכרך מחמרא: ב שביקן
קרויהון חרבו לבית משרי
עדרין דען יהון וישרון ולית
דמניד: ג ויבטיל שולטן
מאפרים ומלכו מדמשק ושאר יתידאין מארם ויקרהון כיקר בני ישראל
יהון אמר יי צבאות: ד ויהי בעדנא ההיא ימאך יקר יעקב ועותר

ולא יוכל ד' בקרי' וסי' וכסה את עין הארץ ולא יוכל ובא אל מקדשו להתפלל. ולא יוכל לדין עם שתקיף ממנו. ולא יוכל ה' עוד לשאת. וכל ולא יוכל דכוו' במ"ד וסימ' וירא כי לא יכול לו ויגע. אתה ידעת את דוד אבי. ואחזהו לא יכול להביל את העלה דד"ה: לא יכול לראות כי קמו. ערער ה' חס' וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סוף סי' ד' ובמלכים חלק ב' סימן י': ידל י"ב בלי' פתחין וסי' נמסר בשפטים סימן ו'

רדק

במתה: לא ידרך, אמר על היין לא ידרך על פה שפתו, כמו ועתי קמת אשיתי על נחליו להם, והידד הוא קריאת הדורכים בשמחה: (יא) על כן. מאמר הנביא בלשון מואב: מעי וקרבי, הוא כפל ענין במלות שונות, כי הקרב הוא המעים ויונתן תרגם קרבי ולבהון, ובן הוא הלב בכלל הקרב: וקיר חרש הוא קיר חרשת שנזכר למעלה: (יב) והיה כי נראה כי נלאה, כאשר יהיה נראה לעם כי נלאה מלכות בבמה כמו שאמר למעלה בבמות, לבכי וכאשר יהיה נראה שהוא נלאה מהבכי יבוא לעמוד שם בבמה: ובא אל מקדשו, ירצה לבא אל בית מקדשו, והוא בית אלהיו ירצה לבא שם ולהתפלל אולי יושיענו ולא יוכל ללכת מתוך נלאותו מן הבכי: וכן תרגם יונתן אל מקדשו לבית טעותיה: (יג) הדבר. נבואה זו נאמרה על מואב מאז זה שנים ולא קבע לה זמן ועתה הוסיף לאומרה וקבע לה זמן: (יד) בשלש שנים. כשני שכיר ונקלה כבוד מואב, כלומר עד שלש שנים מצומצמות כימי שכיר שהוא מדקדק בזמנו ולא יוסיף עליו כן תבא הרעה על מואב עד שלש שנים מצומצמות, וכבודו ישוב לקלון. כבודו שהוא עשה וגאותו בכל ההמון הרב שיש לו עם רב וממון הכל יסוף: ושאר, מעט מזער. ומה שישאר מהם יהיה מעט מזער, והכפל למעט. לוא כביר. לא יהיה עוד כביר חזק כמו שהיה, ובדרש אשר דבר ה' אל מואב מאז כששכר בלק את בלעם נגזרה גזרה זו על מואב, ובסדר עולם בשנת בא תרתן אשדודה בגלות אותו סרגון מלך אשור שסף עמונים ומואבים שהיו מסייעים אותו כשצר על שמרון שלש שנים לקיים מה שנאמר בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב, כלומר לפי שהם סייעו מלך אשור שלש שנים על שמרון כאלו היו שכירים, לפיכך יפלו בידו ונקלה כבוד מואב ביד מלך אשור: (א) משא. נבואה זו של דמשק שתחרב כי מלך אשור החריבה כמו שכתב, וכן החריב שמרון אחר כן וזכר חרבן ישראל בזאת הנבואה כי שני המלכים רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל נועדו על ירושלם להלחם, לפיכך זכר חרבן ישראל שהיא מלכות אפרים בנבואה זו: מוסר מעיר. מוסר מהיות עיר: והיתה מעי מפלה. שישפילנה ותהיה גל אבנים, וזכר דמשק לפי שהיתה ראש הממלכה כמו שאמר כי ראש ארם דמשק: (ב) עזובות ערי ערוער. אפשר שהיתה בארם עיר ששמה ערוער והיתה עיר גדולה לפיכך סמך אליה הערים הקטנות ואמר ערי ערוער ואף על פי שהיתה בערי מואב ערוער שכבשוה בני ישראל היתה גם כן בערי דמשק עיר ששמה ערוער כמו שכתוב עד ערוער אשר על פני רבה, ובמדרש עומד בדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שוקים כמנין ימות החמה וכל אחד יש בו עכו"ם והיו עובדים כל אחת ביומה וישראל היו עובדים כולם ביום אחד לכך הזכיר מפלת ערוער שהיתה בישראל אצל מפלת דמשק: לעדרים תהיינה. שיהיו חרבות ויהיו למדבר נאה: (ג) ונשבת מבצר, היא שמרון שהיה מבצר אפרים וראש ממלכתם וממלכה מדמשק כי מלך אשור המית רצין מלך ארם והחריב דמשק: ושאר ארם. לפי שזכר דמשק אמר לא דמשק לבד כי גם שאר ארם יגלו כמו כבוד בני ישראל כן יגלה כבודם כי שניהם גלו בזמן אחד ע"י מלך אשור: (ד) והיה ביום ההוא. בזמן ההוא שגלו עשרת השבטים שהיו כבוד יעקב: ידל. ענין דלות ועניות והוא הפך הכבוד, כי עם העושר הוא הכבוד: ומשמן בשרו ירזה

רשי

תבואה: לא ירועע. לא תרועת שמחה: הידד השבתי. קול המתאספים לשמיר הקורא לעצור הענבים: (יא) יהמו. בקינה: (יב) כי נלאה מואב. להלחם על במות המגדלים: ובא אל מקדשו. אל מקום אשר הם מתקדשים שם ומודמנים שם להתפלל: (יג) זה הדבר. סוף כליית על מואב ביד נבוכדנצר: אשר דבר ה' אל מואב מאז. מימים רבים לפני בא הרעה עליו וינבא לו ישעיה את זאת. ד"א מאז מאת אשר שכר בלק את בלעם: (יד) ועתה דבר ה'. לקרב את הפורענות להם: בשלש שנים כשני שכיר. בשביל שלש שנים שהיו את סנחריב כשצר על שומרון ועזרוהו כלי בלע כאלו היו לו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב בין כל עמר כמותו של סנחריב שהיפסם בשבי מתוך אותו החיל והלך לו וכן מפורש בסדר עולם שסף עמונים ומואבים שהיו מסייעין אותם כשצר על שומרון שלש שנים לקיים מה שנאמר שלש שנים כשני שכיר וגו'. ועוד יש לפרש שלש שנים כשני שכיר שלש שנים גזרו עליכם לאורך זמן אבל מצומצמין יהיו ולא תאחר עוד הפורענות כאשר ידקדק השכיר בשני שכירותו לצמצם: ונקלה כבוד מואב בעיני כל ההמון שנחריב הרב: ושאר. פליטה הנשארת למואב: מעט מזער. תהיה: לא כביר. לשון רוב: (א) מוסר מעיר. לשון הסרה: מעיר. מהיות עיר: מעי. לשון שפלות ועומק כמו מעות ימים: (ב) עזובות ערי ערוער. י"א לשון חורבן כמו ערער תתערער ופירשו על ערי ארם. ומדרש אגדה מתמיה לפי שערוער מארץ ישראל היתה שנאמר (במדבר לב) ואת ערוער. עומד בדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שוקים כמנין ימות החמה וכל אחת יש בה עבודה זרה ועובדים לה יום אחד בשנה וישראל עשו את כולן קבוץ אחד והיו עובדין את כלם בכל יום לכך הזכיר מפלת ערוער אצל דמשק. ואני מפרשו לפי פשט המקרא על שנתחברו רצין ופקח בן רמליהו יחד והנבואה היה מתנבא על מפלת דמשק ואמר הנה דמשק מוסר מעיר ערי ערוער שהיו של פקח כבר היו עזובות שגלו הראובני והגדי כבר והיו תמיד לעדרי צאן הם נתונות ורובצים שם צאן מואב ואין מחריד עוד תהי מלכות פקח הולכת וכלה ותלכד גם שומרון בימי הושע ואז ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק שיהרג רצין: (ג) ככבוד. עשרת השבטים יהיו גם אלו גלו לחלח וחבור ואלו יגלו לקיר שנאמר ויגלה קירה ואת רצין המית (מלכים ב טז): (ד) ומשמן בשרו ירזה. ועותר יקריה

מצודת ציון

(י"ב): ירועע. מל' רינה: ירועע. מלשון תרועה: ביקבים. הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו: ידרוך הדורך. הדרך לדרוך ברגל על הענבים להוציא היין: השבתי. ענין בטול כמו שבת נוגש (לעיל י"ד): (יא) מעי וקרבי. פתרון אחד לשם: (יב) נלאה. ענין עייפות כמו המעט מכם הלאות אנשים (לעיל ז): הבמה. ענינו מקום גבוה ורמה כמו במתי עב (לעיל י"ד): מקדשו. מקום המזומן לו: (יד) ונקלה. מל' קלון: ההמון. ענין עם רב ולתוספת ביאור אמר הרב: מזער. ענינו כמו מעט כמו כתר לי זעיר (איוב ל"ו): כביר. ענין רבוי כמו יתן אוכל למכביר (שם): (א) מעי. תל וגדור כמו לעי השדה (מיכה א): (ג) ונשבת. ענין בטול: ככבוד. העושר נקרא כבוד כמו ומאשר לאביו עשה את כל הכבוד

מצודת דוד

יכלה הכל: הידד השבתי. בטלתי את קול צעקת הידד כי גם היא לשון קריאת צעקת דורכי היין לזרז זה את זה וכן נאמר הידד כדורכים יענה (ירמיה כה): (יא) על כן. בעבור גודל החורבן ואמר בלשון מואב: מעי למואב. בני מעי יהמו ככנור על חורבן מואב: וקרבי וגו'. הוא כפל ענין במ"ש: (יב) כי נלאה. כאשר יראה מואב אשר הוא נלאה ועיף לעמוד על הבמה להלחם שמה מול האויב: אל מקדשו. לבית העבודת כוכבים שלו להתפלל לפניו לעזור לו: ולא יוכל. כי לא יוכל להתחזק כי אין בידו לעזור: (יג) מאז. מימים הרבה עוררה עליו: (יד) ועתה דבר ה'. עתה הוסיף לקבוע זמן: כשני שכיר. ר"ל מצומצמות כשכיר הזה המצמצם בשני שכירתו: ונקלה. כבודו יהיה נקלה ונבזה עם כל ההמון הרב שיש לו כי לא יועילו לו: ושאר. השארית שיהיה לו הנה יהיה מעט מזער לא הרבה ישארו וכפל הדבר להעצים: י"ז (א) מוסר מעיר. יהיה סר מהיות עיר: מעי מפלה. ימלא תלים מן מפולת הבתים: (ב) עזובות. הלא הערים הסמוכות לערוער כבר עזובות המה כי גלו מהם הראובני והגדי: לעדרים. והרי הם נתונות לעדרי צאן והמה רובצים שם ואין מי מחרידם כי שממה המה ואין מי בא שמה: (ג) ונשבת. וכן ונשבת כל ערי מבצר מאפרים וכן יושבת הממלכה מדמשק ולפי שרצין מלך ארם ופקח מלך ישראל התחברו להלחם על ירושלים לכן אמר שהמה שניהם יפלו ביד סנחריב וירושלים תנצל: ושאר ארם. הפליטה הנשארת מארם יהיו ככבוד בני ישראל כי גם כבודם ידל: (ד) ידל כבוד יעקב. יהיה דל ורש כי יוקח עשרו: ומשמן. שמנונית בשרו יהיה רזה וכחוש ר"ל לא ישאירו בידו מאומה

יעקב ומשמן בשרו ירזה: ה והיה
כאסף קציר קמה וזרעו שבלים
יקצור והיה כמלקט שבלים בעמק
רפאים: ו ונשאר בו עוללות כנקף
זית שנים שלשה גרגרים בראש
אמיר ארבעה חמשה בסעפיה
פריה נאם יהוה אלהי ישראל:
ז ביום ההוא ישעה האדם על
עשהו ועיניו אל קדוש ישראל
תראינה: ח ולא ישעה אל
המזבחות מעשה ידיו ואשר עשו
אצבעתיו לא יראה והאשרים
והחמנים:
ט ביום ההוא יהיו ׀ ערי מעזו
כעזובת החרש והאמיר אשר עזבו
מפני בני ישראל והיתה שממה:
י כי שכחת אלהי ישעך וצור
מעזך לא זכרת על כן תטעי נטעי
נעמנים וזמרת זר תזרענו: יא ביום
נטעך תשגשגי ובבקר זרעך

יקריה יגלי: ה ויהי כמכנש
חצד קמה ודרעיה שובלין
יחצוד ויהי כמלקט שובלין
במישר גבריא: ו וישתארון
ביה עוללין כביעור זיתא
תרין תלתא גרגרין בריש
ענפא ארבעא חמשא
בסוכא מרדא כן ישתארון
יחידאין צדיקיא בגו עלמא
בני מלכותא אמר יי אלהא
דישראל: ז בעדנא ההיא
יסתמיך אנשא לפולחן
עבדיה ועינוהי למימר
קדישא דישראל יסברון:
ח ולא יסתמיך על אגוריא
עובד ידוהי ודאתקנא
אצבעתיה לא יתקים
ואשריא וחניסנסיא:
ט בעדנא ההיא יהוין קרוי
תוקפיהון כברך דחריב
ואתחמר די אשתביק מן
קדם בני ישראל ותהי
לצדו: י ארי שבקת אלהא
דפורקניך ודחלת תקיפא די
מימריה בסעדיך לא אדכרת
בדיל דאת נציבא נצבא
בחירא ועובדין מקלקלין אסגית: יא באתר דאתקדשתון למהוי עם תמן
קלקלתון עובדיכון ואף כד עלתון לארע בית שכינתי תמן

ג בי פסוק וידל ישראל: ועיניו י"א בקריאה וסימ' במסר' רבת': ובבקר ו' בקריאה וסימ' נמסר בסדר תולדות אהרן כנוקף זית. בסנהדרין צב:

רשי יקריה יגלי: (ה) והיה כאסוף קציר קמה. כמו שנעת קצירת קמה אוסף הקוצר לכת הקמה ביד אחת וזרועו השנית שבלים יקצור כמגל כן יעקור סנחריב ויגלה הכל ואף לקט הנשאר בשעת קצירה ילקט ויאחנו כלומ' אף הבורחים לא ימלטו מידו וילקטום (כמו שמלקט שבלים סמ"ח): בעמק רפאים. הוא גיא אשר על פני ירושלים בספר יהושע קורא שעמק רפאים סמוכה לירושלים: (ו) ונשאר בו. חזקיהו וסייעתו שהם תוך ירושלים אנשים מעט כעוללות כרם וכנוקף זית המשאיר שם שלשה גרגרים: כנוקף זית. קוצץ זיתים לנוקטן מן האילן וכן ונקף סבכי היער (לעיל י). ורבותינו דרשו ונשאר בו בתמון סנחרב אנשים מעט כנוקף זית כדאיתא באגדת חלק: בראש אמיר. בראש הענף: בסעיפיה. בענפיה וכן וכלה סעיפיה (לקמן כז) וכן מסעף פארה (לעיל י): (ז) ישעה. יפנה אל עושהו כמו וישע אל הבל (בראשית ד): האדם. הניקום שנשארו שם: (ח) לא יראה. לא יחשבו בעיניו: (ט) ערי מעוזו. של ישראל: כעזובת החרש והאמיר. עזובות כיער הזה חריבות מאין אדם: חורש. הוא יער כדמתרגם כיער בחורשא: והאמיר. אף הוא יער מקום אילנות כעזובת ערי האמורי שהניחום חריבות בימי יהושע כחורש והאמיר וברחו להם מפני ישראל והיתה ארץ ישראל שממה: (י) על כן תטעי וגו'. על כן כאשר נטעתיך מתחילה נטעתי נטעי נעמנים שהם עשר בני יעקב ובהעלות נטעיך לזמורות נתנו זרע שאינו הגון כזמורות זרות שאינם ממין גפן אלא דומים לגפן: תזרענו. תתני זרעך באותו נטע ועוד י"ל וזמורות זר תזרענו התחתנת בכותים ונתערבו בהם: (יא) ביום נטעך תשגשגי.

רדק ירוס. דרך משל על עשרו וכבודו שגלה ופרזון ספך כמשמן: (ה) והיה כאסוף קציר. כמו שהקוצר יאסוף הקמה ויקצרנה יחד לא ישאר אלא שבלים מעטים אחת הנה ואחת הנה כן יעשה מלך אשור בישראל שיגלה אותם ולא נשאר בארץ בכפים אלא מעטים מפוזרים בארץ וגם מהם יקחו וילקטו אותם אחרי ומלא... כפל הענין במלות שונות: והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים. זה המשל מלקט ישראל הבורחים כמו שמלקט שבלים אחת הנה ואחת הנה כן ילקט האויב ... ואמר בעמק רפאים וכשאר המקומות אבל זכר עמק רפאים כי הוא סמוך לירושלם ... ועמק רפאים ... (ו) ונשאר. אמר זה על יושבי ירושלם שהיו כעוללות כנגד שאר ישראל ... כעוללות להם: וכנוקף זית. כמו אחר נקיפת זית שנשארים בזית גרגרים מעטים שלא נפלו בעת הנקיפה והם אשר בראש אמיר שלא תגיע יד המנקף לשם ... (ז) ביום ההוא ישעה. פי' יפנה ... (ח) ולא ישעה אל המזבחות מעשה ידיו ... (ט) ביום ההוא. כעזובת החרש והאמיר ... ואמר עזבו מפני בני ישראל. פירוש כעזובה שעזבו הכנענים מפני בני ישראל ובעזובתם ... במקום ... אחרי

מהם ברחו ועזבו עריהם כשבאו ישראל לארץ, ונדרש אומר כי הכנעני פנה לפניהם והלך לאפריקי, ויש אומרים כי הפריזי פנה, כן ישראל עזבו אסי' ערי המעוזו מפני אשור, ואפשר שעליהם נאמר ויפל על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא הוצרך להלחם עליהם כי מאליהן עזובות ולא הניחו בהם אלא הנכים והטף, וזהו שאמר ויאמר לבקע אליו כלומר אשר לבקעם בדיק ומתי קבל ולא הוצרך כי מאליהם עזובים: והיתה שממה. והיתה הארץ שממה מאין יושב: (י) כי שכחת. אמר כנגד כנסת ישראל למה קרה לך כל זה אפילו ערי מעוזך עזובות לפי שלא זכרת אותו בעת צרתך לפיכך הניחך ביד אויב: על כן תטעי נטעי נעמנים, על כן בא לך זה. לפי עזבת צור מעוזך ואלכי ישעך שהיה לך מגדל עוז ומושיעך מן האויב ולא בטחת אותו ולא זכרת אותו בעת צרתך לפיכך הניחך ביד אויב: על כן תטעי נטעי נעמנים ... ועתה זמורת זר תזרענו אותו, הנעימות הפכת לזרות, וזהו משל כי עבודת האל הגדול הפכת לעבודה זר: (יא) ביום נטעך. מתחילה בעוד שהיית הולכת אחרי

מצודת דוד

(ה) והיה כאסוף קציר. הדבר יהיה דומה כמו הקוצר אשר בידו האחת אוסף שבלי הקמה ובזרועו השנית יקצרם כן האויב יקבצם ויכלם מן העולם: והיה כמלקט. רצה לומר אף הבורחים לא ימלטו מידו כי ילקטם אחד אחד כהמלקט שבלים בעמק רפאים והוא הגיא הסמוך לירושלים כמו שכתוב ביהושע והמקום היה רב וכחום ומעט תבואה למה שם אחת הנה ואחת הנה מלקטים אחת אחת: (ו) ונשאר בו עוללות. זה חזקיהו וסיעתו שהיו תוך ירושלים והמה המעט כעוללות הכרם: כנוקף זית. כבורת זיתים מן האילן אשר ישארו שנים או שלשה זיתים יחידים בראש הגוף העליון לפי שקשה לכרתם שמה: ארבעה חמשה. וישארו ארבעה או חמשה גרגרים בענפים של אותה הזית שהיתה בעלת פרי ר"ל כמו כן מעט ישארו שלא יכבשם סנחריב: (ז) ישעה האדם. יפנה האדם אל ה' שעשה אותו וכו יבטח: ועיניו וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ח) אל המזבחות מעשה ידיו. אל המזבחות הנעשים לעכו"ם שהמה מעשה ידיו: ואשר וכו'. לא יסתכל עוד אל העכו"ם אשר עשו אצבעותיו וגם האשרים והחמנים לא יראה עוד: (ט) ערי מעוזו. ערי המבצר שהיו לו למעוז וחוזק: כעזובת החורש והאמיר. עזובות תהיינה מיושביהן כמו היער שהוא עזוב מבני אדם וכמו הענף העליון מן האילן שלרוב גבהו עזובה היא מאנשים כי אין מי עולה שמה: אשר עזבו. חוזר על מלת כעזובת לומר כעזובה אשר עזבו הכנענים מפני בני ישראל כי רבים מהכנענים עזבו עריהם וברחו להם מפני בני ישראל בעלותם ממצרים: והיתה שממה. והיה ארצם שממה מאין יושב: (י) כי שכחת. בעון אשר שכחת וכו': וצור מעוזך וכו'. כפל הדבר במ"ש: על כן. על אשר מתחילה נטעת נטעי נעמנים ועכשיו ועתה תזרע ארצך זמורת זר שלא ממין הגפנים ר"ל הפכת עבודת האל לעבודת האליל: (יא) ביום נטעך. לכן היית מצלחת בתחילה כי ביום שנטעו אותך נתגדלת למעלה ובבקר שאחריו הוציא פרחי. הזרע ר"ל

מצודת ציון

הזה (בראשית ל"א): (ו) עוללות. הם הענבים הקטנים הנשארים באילן ואין מי אוסף עליהם והוא מלשון עולל ויונק: כנוקף. ענין כריתה כמו ונקף סבכי היער (לעיל י): גרגרים. כן יקראו פירות דקים יחידים: אמיר. הוא נוף העליון וכן כעזובת החורש והאמיר שאמור למטה: בסעיפיה. בענפים כמו בסעפותיו קנו (יחזקאל לא): (ז) ישעה. יפנה כמו וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (בראשית ד): על. כמו אל: (ח) והאשרים. הוא אילן הנעבד: והחמנים. צורה מה שבוי לחמה: (ט) מעוזו. ענין חוזק: החורש. ענינו יער בעל סעיפים כמו ומחורש מצל (יחזקאל ל"א): והאמיר. הוא הנוף העליון: (י) וצור. ענין חוזק: נעמנים. מל' נעים ויופי: וזמורות. כן נקרא ענף הגפן וכן ויכרתו משם זמורה (במדבר י"ג): (יא) תשגשגי. ענין גדול למעלה למעלה כמו כארז בלבנון ישגה (תהלים צ"ב) ונכפלו הש"ג והעי"ן

רדק

אחרי שלא תגדל היום מגלחם כמעשיך. כמו על דרך משל אם יטע אדם נטע וישגה ביום הנטיעה ובבקר יוציא פרח ואלו לא כן היו כל מעשי ידיך בארים על שכונתם ויותם כהם ברכה מרובה ועתה בהשתיחך דרכך נד קציר יעוד ששתם והקציר: ביום נחלה וכאב אנוש. ביום שהם לך השכה הגדולה והכאב האנוש: קציר. כמו ועשה קציר כמו נטע, ואמר תשעי, יאמר תורעו, ואמר נטעך, ואמר זרעך, כי שלומם לומם בשני דרכים בנטיעה ובזריעה, ואמר תשעי בלשון נקבה ואמר תזרעו לשון זכר כי כן דרך המקרא כשידבר לעם פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה כשידבר לשון נקבה הוא כנגד הכנסה וכשידבר לשון זכר הוא כנגד העם: (יב) הוי המון עמים. הוי כמו אוי או הוא לשון קריאה, אמר על מחנה אשור הבא בירושלם בחיל כבד והמון ושאון ענין אחד ושנים הענין ושילש לחזק הענין, ודמה החיל הכבד למים רבים ששוטפי' הארץ כן מחנה אשור שטף כל ישראל עד ירושלם והגיע לירושלם גער בו האל: וגם. זאת היא המלה, גם כן המים כמו שתרגם ויגער בים סוף ויחרב וכן אמר מה לך הים כי תנוס וכן גער האל במחנה אשור והמיס רבים מהם בגערתו והנשארים נסו והמלך ג"כ נס לו, ובאמרו ממרחק והיה לו לומר למרחק אלא ר"ל כי הוא נס מירושלים ואפילו כשהיה רחוק מירושלים נס עדין מאותו מקום רחוק כי לא היה בוטח בעצמו וכן אמר ושלמו ממגור יעבר: ירדף. יחשוב כאלו רודפים אחריו ומלאך ה' היה רודפו, ובאמרו כמוץ הרים לפי שהרוח נושבת בהרים בחוזקה יותר מאשר נושבת במישור ר"ל כי רודפו היה חזק: (יג) לאומים. מפורש הוא: (יד) לעת ערב. כמו שכתוב ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף: בטרם בקר איננו. כמו שכתוב וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים: זה חלק שוסינו. מאמר הנביא זה החלק והגורל הראוי לשוסינו ולבוזזינו והם מחנה אשור ששסו ובזזו את ישראל: (א) הוי ארץ צלצל כנפים. אחר שזכר הישועה אשר היתה בימי חזקיהו ממך אלהים הישועה הגדולה העתידה להיות בימות המשיח, ואמר הוי והוא לשון קריאה קרא כנגד הארץ ההיא אשר מעבר לנהרי כוש וקראה צלצל כנפים לרוב הספינות אשר בה כי בפרש הקלעים בהם ידמו לכנפים וילכו בהם כמו העוף שיעופף בכנפיו והקלעים יעשו צל וכן תרגם יונתן ווי ארעא דאתו וגומר: (ב) השולח בים צירים. הוא המלך אשר מעבר לנהרי כוש ישלח מלאכים דרך ים: ובכלי גמא ישלחם, פירושו הספינות עשויות מגומא והם קלות ללכת על פני המים, ורבינו סעדיה ז"ל כתב כן בספר האמונות ומי שיהיה מהם בארץ כוש ישאו אותם בערבות של גומא עד שיגיעו למצרים כי במקום הגבוה מהנהר שם יוצר המים לא יוכלו הדוגיות לעבור שלא ישברו, אך עריבות הגומא העשויות בשעה אם יגעו בהר ישלו ולא ישברו ומענין צלצל כנפים שארצותם מסובבים ונסתרים מהרבה בני אדם, ואלה המלאכים ישלחם עם מנחה וגם בני ישראל אשר בארצו ישלחם למנחה, כמו שכתוב בנבואת לפניו, מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובילון מנחתי, ויאמר מלאכים לכו מלאכים קלים, כלומר שהם בספינות קלות, כמו שאמר ובכלי גמא לכו אל ישראל שהיו עד עתה גוי ממושך ומורט שמשכו אותו העובדי כוכבים אלה מזה ואלה מזה ומרטו אותו, כלומר מריבתם אותו היתה במריטת שערם ובשרם, כלומר שהכתותו גושם ותרגם: אל עם נורא מן הוא והלאה. מהיום אשר היה לעם היה עם נורא, רוצה לומר שהיה אדם רואם בהם נפלאות ונורא זה שהיה עושה עמהם האל בטובתם וברעתם, כי בטובתם הי' פלאות על כל גוי, וברעתם היה מכה אותם דרך מופר לא לכלותם כי בבל אשר משכום הגוים ומרטו אותם לא היה בה

פדס

תֽפְרִ֑יחִי נֵ֣ד קָצִ֔יר בְּי֥וֹם נַחֲלָ֖ה וּכְאֵ֥ב אָנֽוּשׁ׃ ד'

יב הֹ֗וי הֲמוֹן֙ עַמִּ֣ים רַבִּ֔ים כַּהֲמ֥וֹת יַמִּ֖ים יֶהֱמָי֑וּן וּשְׁא֣וֹן לְאֻמִּ֔ים כִּשְׁא֛וֹן מַ֥יִם כַּבִּירִ֖ים יִשָּׁאֽוּן׃ ל' ר"פ · ג' · כ' · ל'

יג לְאֻמִּ֗ים כִּשְׁאוֹן֙ מַ֤יִם רַבִּים֙ יִשָּׁא֔וּן וְגָ֥עַר בּ֖וֹ וְנָ֣ס מִמֶּרְחָ֑ק וְרֻדַּ֗ף כְּמֹ֤ץ הָרִים֙ לִפְנֵי־ר֔וּחַ וּכְגַלְגַּ֖ל לִפְנֵ֥י סוּפָֽה׃ ל' · ל'

יד לְעֵ֣ת עֶ֔רֶב וְהִנֵּ֣ה בַלָּהָ֔ה בְּטֶ֥רֶם בֹּ֖קֶר אֵינֶ֑נּוּ זֶ֚ה חֵ֣לֶק שׁוֹסֵ֔ינוּ וְגוֹרָ֖ל לְבֹזְזֵֽינוּ׃ ל' · ב' נעולאל

יח א ה֚וֹי אֶ֣רֶץ צִלְצַ֣ל כְּנָפָ֑יִם אֲשֶׁ֥ר מֵעֵ֖בֶר לְנַהֲרֵי־כֽוּשׁ׃ ל' ר"פ · ל'

ב הַשֹּׁלֵ֨חַ בַּיָּ֜ם צִירִ֗ים וּבִכְלֵי־גֹ֘מֶא֮ עַל־פְּנֵי־מַיִם֒ לְכ֣וּ׀ מַלְאָכִ֣ים קַלִּ֗ים אֶל־גּ֞וֹי מְמֻשָּׁ֣ךְ וּמוֹרָ֗ט אֶל־עַ֥ם נוֹרָ֛א מִן־ה֖וּא וָהָ֑לְאָה גּ֣וֹי ׀ קַו־קָ֣ו וּמְבוּסָ֗ה אֲשֶׁר־ ג' · ל' · ב' בסיפרא · ג' ומ"ל

הֲוָה חֲזֵי לְכוֹן לְמִפְלַח שְׁבַקְתּוּן פּוּלְחָנִי וּפְלַחְתּוּן לְטַעֲוָתָא אַרְחֵיקְתּוּן תְּיוּבְתָּא עַד דְּמְטָא יוֹם תְּבָרְכוֹן בְּכֵן הֲוָה כֵּיבְכוֹן לְמַפַּחַת נְפַשׁ׃ יב וַי הֲמוֹן עַמְמִין סַגִּיאִין דִּי כְּמֶהֱמֵי יַמָּא הָמָן וְאִתְרְגוּשַׁת מַלְכְּוָן דְּכְאִתְרְגוּשַׁת מַיִן תַּקִּיפִין מִתְרַגְשִׁין׃ יג מַלְכְּוָן דְּכְאִתְרְגוּשַׁת מַיִן סַגִּיאִין מִתְרַגְשִׁין וְיִזּוּף בֵּיהּ וְיֶעֱרוֹק מְרָחִיק וְיִתְרְדֵף כְּמוֹץ טוּרַיָּא קֳדָם רוּחָא וּכְגַלְגְּלָא קֳדָם עַלְעוֹלָא׃ יד לְעִדַּן רַמְשָׁא וְהָא כִּדְלָא הֲוָה עַד דְּלָא צַפְרָא וְהָא כִּדְלֵיתוֹהִי הֵין חוּלָק לְאַנְסָנָא וְעַדַב לְבָזָזָנָא׃ א וַי אַרְעָא דְּאָתַן לַהּ בִּסְפִינָן מֵאַרְעָא רְחִיקָא וְקִלְעֵיהוֹן פְּרִיסָן כְּנִשְׁרָא דְּטָאִיס בְּכַנְפוֹהִי דְּמֵעֵבֶר לְנַהֲרֵי הוֹדוּ׃ ב דְּמְשַׁלַּח בְּיַמָּא אִזְגַּדִּין וּבִדְגוּגִין עַל אַפֵּי מַיָּא אֱזִילוּ אִזְגַּדִּין קַלִּילִין עַמָּא אֲנִיסָא וּבְזִיזָא לְוָת עַמָּא דְּתַקִּיף מִבְּכֵן וְהָלְאָה עַמָּא

אניסא

בשלח: יתמיון ג' וסימ' בהמות יהמיון. אך בצלם יתהלך איש. כי הנה אויביך יהמיון: גמא ג' וחס' וסימ' ותקח לו תבת גמא. ובכלי גמא על פני מים. היגאה גמא. וחד חצור לקנה וגמא: ומורט ב' וסימ' אל גוי ממשך ומורט. עם ממשך ומורט: ומבוסה ג' ומ"ל וסימ' השולח בים צירים. יובל שי לה'. יום מהומה ומבוסה ומבוכה:

תולדות אהרן צלצל כנפים. זוכר קדושים:

רשי

לשון סכסוך כשתכשנו ומורותיך בחיי דשאים וערכוכים המקלקלים ענפי הגפן כלומר במקום שנטעתיך לי לכרם שם קלקלת במעשיך הוא שאמר להם (יחזקאל כ) ביום בחרי ישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ונאמר (שם) וימרו בי ולא אבו לשמוע וגומר ואף כאן תשגשגי נתערבת בתועבות המצריים: ובבקר זרעך תפריחי. וליום שמחרת כשהוצאתיך משם והכנסתיך לארץ גם שם זרעך הרע הפרחת: נד קציר ביום נחלה. נדיש של קציר רע אשר הבאת ביום ובלילה: נחלה. אותו קציר הגיע ליום צרה. נד הוא לשון גובה וכן נצבו כמו נד נוזלים (שמות טו) וכן כונס כנד (תהלים לג) ואין נד ונד שוים: וכאב אנוש. שנשלחת שכרך: אנוש. נעכר בחולי רע וכן ויאנש (שמואל ב' יב) וכן כי אנושה מכותיה (מיכה א). ד"א ובבקר זרעך תפריחי עד שלא בא השרב הפריחתם ודרך הכרם לפרוח בבא השרב והתפריח בבקר אינו הגון זה במדרש רבי תנחומא: (יב) הוי המון עמים רבים. מדה מהלכת על פני כל הדורות שעד שישראל לוקים בו סופו ללקות לפיכך הנביאים הנבאים פורענו' ישראל על ידי האומות סומכין אחריו פורענות האומה שלקה ישראל על ידה: המון עמים. אוכלסי סנחריב: ישאון. לשון תשואה והומה: (יג) וגער בו. הקב"ה באותו שאון: כמוץ הרים. משל את הרשעים במקולקל שבחיטים ובמקולקל שבאותו המין מוץ הרים יבש משל פתקים: כגלגל. הוא מפריח של קוצים שקורין קרדו"ש בלע"ז כחומים לאותו שגוררין כהן עגדי נמר ואינן קשין וכהגיע סמוך לסוף הקוץ הם מתנפלין מאליהן והרוח מפזרן ואותו הנפוץ עשוי כמין גלגל עגולה כמין (הענן) (ס"א העין) באמצע ואחת זרועותיו סביב לה: (יד) והנה בלהה. שדים באים על האויב ומבהלין אותו: בטרם בקר איננו. והאויב אין בעולם: זה חלק שוסינו. חלק סנחריב וחלק גוג ומגוג כשיבואו לבוזזנו: (א) הוי ארץ צלצל כנפים. ת"י דאתן לה בספינן מארע רחיקא וקולעיהון פריסן כנשרא דטאים בכנפוהי. ואני אומר לפי שהן שרוין במזרח והארץ חמה העופות נאספים שם והיא מצוללת בכנפי עופות ונבואה זו על אוכלסי גוג ומגוג כענין שנא' (ביחזקאל לח) פרס כוש ופוט אתם: (ב) לכו מלאכים קלים. לראות אם אמת הוא שחזרו ישראל למקומ' אשר הוא הי' גוי ממושך וממורט אל עם אשר הוא היה נורא בחוקתו: מן הוא והלאה. מן היום אשר נבחר לעם והלאה: גוי קו קו. שנפרע בו כעונו מדה במדה וניתן למטבח. ד"א קו קו ל' קוה סחי ומאום (איכה ג):

קו

מצודת ציון

ומי"ן הפעל ויורה על הפעגם וכן נאמר פרוש (לעיל כ') ספי' הסירום עמוקות ביותר: נד. מל' נדידם: קציר. מנינו ענף כמו תשלח קציריה (תהלים פ): נחלה. מל' חולי: אנוש. כתוב ביותר וכן אנוש תצי בלי פשע (איוב ל"ד): (יב) המון ושאון. ספרון אחד לשם: כבירים. חזקים או מרובים: (יג) כמוץ. הוא פסולת התבואה כמו כמוץ אשר תדפנו רוח (תהלים א): וכגלגל. הוא פרח הקוצים העשוי כגלגל: סופה. רוח סערה: (יד) בלהה. הוא השוף מן בהלה וכן בלהות היים (יחזקאל כ"ו): שוסינו. ענין בוזז ושלל: וגורל. הוא כמו חלק ע"ש שדרך לחלוק ע"י גורל: (א) הוי. הוא ענין קריאה: צלצל. מל' צל: (ב) צירים. שלוחים כמו וציר בגוים שולח (עובדיה א): גומא. מין עץ הקלה לשוט על המים וכן תיבת גומא (שמות ב): מלאכים. שלוחים: ממשך. מלשון משיכה: ומורט. ענין תלישת השער כמו ואמרטה משער ראשי (עזרא ט'): והלאה. ולהבא: קו. מלשון תקוה: ומבוסה. ענין רמיסה

ודרוסה

מצודת דוד

כמהירות רב בא לך הגדולה: נד קציר. אבל עתה בהשחיתך דרכך הנה תמוד הענף ממך ביום בוא עליך חולה ומכאוב אנוש ור"ל ביום בוא האויב יכלה הכל מבלי שארית: (יב) הוי. הנביא מתאונן על רב הבלבול שיעשה סנחריב: המון עמים רבים. הם אוכלוסי סנחריב: כהמות. כהמות המים' יהמו: כשאון וכו'. כפל הדבר במלות שונות: (יג) לאומים וכו'. כפל עוד לחזק הענין: וגער בו. אבל סוף הדבר אשר המקום יגער בו וינוס מפני הקול הבא ממרחק מן השמים רצה לומר הנשארים ינוסו מפני המכה המלאך שהכה במחנה: ורדף. יהיה נרדף כמוץ אשר בהרים הנרדף מפני רוח כי לפי שהמוץ הוא דבר קל והרוח שולט הרבה בהרים נרדף הוא ביותר: וכגלגל וכו'. כפל הדבר במ"ש: (יד) לעת ערב. כי המלאך הכה באם בלילה במכה המבהיל: איננו. אינו בעולם כמ"ש וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים (לקמן לז): זה חלק. אמר הנביא זהו החלק הניתן לאשור אשר שסה אותנו: וגורל לבוזזינו. כפל הדבר במ"ש: יח (א) הוי ארץ. כאלו קורא אליהם ואומר אתם ארץ אשר הצל רב בה מקלעי הספינות הפרושים ככנפי העופות: אשר מעבר. אשר הארץ ההיא יושבת מעבר נהרי כוש: (ב) השולח. אשר ישלח שלוחים דרך הים ללכת בספינות העשוי' גומא הקלים לשוט ע"פ המים: לכו. וכה יאמר אתם מלאכים

ההולכים

בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ׃ ג כָּל־יֹשְׁבֵי
תֵבֵל וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כִּנְשֹׂא־נֵס הָרִים
תִּרְאוּ וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ׃
ד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלַי אֶשְׁקוֹטָה
וְאַבִּיטָה בִמְכוֹנִי כְּחֹם צַח עֲלֵי־
אוֹר כְּעָב טַל בְּחֹם קָצִיר׃ ה כִּי־
לִפְנֵי קָצִיר כְּתָם־פֶּרַח וּבֹסֶר גֹּמֵל
יִהְיֶה נִצָּה וְכָרַת הַזַּלְזַלִּים בַּמַּזְמֵרוֹת
וְאֶת־הַנְּטִישׁוֹת הֵסִיר הֵתַז׃ ו יֵעָזְבוּ
יַחְדָּו לְעֵיט הָרִים וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ
וְקָץ עָלָיו הָעַיִט וְכָל־בֶּהֱמַת הָאָרֶץ
עָלָיו תֶּחֱרָף׃ ז בָּעֵת הַהִיא יוּבַל־
שַׁי לַיהוָה צְבָאוֹת עַם מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט
וּמֵעַם נוֹרָא מִן־הוּא וָהָלְאָה גּוֹי
קַו־קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים
אַרְצוֹ אֶל־מְקוֹם שֵׁם־יְהוָה צְבָאוֹת
הַר־צִיּוֹן׃

אֲנִיסָא וּבְזִיזָא דְבָזוּ עַמְמַיָא אַרְעֵיהּ׃ ג כָּל דְיָתְבִין בְּתֵבֵל וְדִשְׁרָן בְּאַרְעָא כְּמִזְקַף אָתָא עַל טוּרַיָא תֶּחֱזוּן אָתָא וּכְמִתְקַע שׁוֹפָרָא תִּשְׁמְעוּן פּוּרְקָן׃ ד אֲרֵי כְדְנַן אֲמַר יְיָ לִי אֲנִיחַ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל וְאַשְׁקֵיט לְהוֹן וְאֶתְרְעֵי מִמְּדוֹר קוּדְשִׁי לְאוֹטָבָא לְהוֹן בִּרְכָן וְנֶחָמָן אַיְתֵי לְהוֹן בִּפְרִיעַ כְּשִׁחִין פְּצִיחַ עַל שֶׁמֶשׁ כַּעֲנַן טַל בְּשִׁחִין חֲצָד׃ ה אֲרֵי עַד לָא יִמְטֵי זְמַן חֲצָדָא אִלָּנָא לְאַפְרָחָא וּבִסְרָא מְנֵיהּ סְמָדַר וְיִקְטוֹל שִׁלְטוֹנֵי עַמְמַיָא בְּחַרְבָּא וְיַת תַּקִּיפֵיהוֹן יַעְדֵּי וְיַעְבַּר׃ ו יִשְׁתַּבְקוּן כַּחֲדָא לְעוֹפָא דְטוּרַיָא וְלִבְעִירָא דְאַרְעָא בְּקִיטָא יְהֵי שָׁרֵי עֲלוֹהִי כָּל עוֹפָא דִשְׁמַיָא וְכָל בְּעִירָא דְאַרְעָא עֲלוֹהִי יְעִבְּרוּן סִתְוָא׃ ז בְּעִדָּנָא הַהִיא יַיְתְיָנֵיהּ בְּתוּקְרְבְתָּא לָקֳדָם יְיָ צְבָאוֹת לְעַמָּא אֲנִיסָא וּבְזִיזָא וּלְוַת עַמָּא דְיִתְקַף מִבְּכֵן וּלְהַלָּא עַמָּא אֲנִיסָא וּבְזִיזָא דְבָזוּ עַמְמַיָא אַרְעֵיהּ לְאַתְרָא דְאִתְקְרֵי שְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת דִּשְׁכִינְתֵּיהּ בְּטוּרָא דְצִיּוֹן׃

רשי

נהרים. משלי כוש ופוט: (ג) כל יושבי תבל וגומר. אינכם צריכים לשלוח ציריס על כך כי כנשוא נס הרים תראו בהקבץ הגליות וכתקוע שופר תשמעו: (ד) אשקטה. מתשלום שכרו של גוג אפנה מכל עסקי ואביטה במכוני להטיב לו: כחום צח עלי אור. יאיר ויבהיק לו כחום השמש צח על ירק כמו ללקט אורות (מלכים ב׳ ד): כעב טל. שהקוצרים מתאווים לו להשיב נפש בחום קציר: (ה) כי לפני. כישול קצירו של עמלק ושל גוג טרם תמלא תאותו וסברו שהוא זומם לכלות את אחיו: כתם פרח. שלו ויתקרב להתבשל תבואה במלילותיה ולהיות פגה נצה של גפנה בוסר וגומל נגמל להיות גסיס כפול כלבן. הוא בוסר הוא גירוע: וכרת. הכורת את זלזלי הגפן הם הזמורות והשריגים. במזמרות שרפ״ש בלע״ז: ואת הנטישות. הם עיקרי הגפנים שקורין ציפ״ש בלע״ז: התז. כרת וקצץ כלו׳ יהרוג השרים והשליטים של גוג ומוילותיו ועוזריו: (ו) יעזבו יחדיו: פגריהם. לעיט הרים. לעוף הרים: וקץ עליו. כל ימות הקיץ: תחרף. כל ימות החורף מכאן אמרו משפט גוג לעתיד לבוא שנים

תולדות אהרן וכרם הזלזלים. שם לג: בעת ההיא. שם:

רדק

נהרים לשכריהם מגוי: גוי קו קו ומבוסה. מעט מעט כשסובו הגוים, וענין קו קו דרך משל כמו שהבנאי נוטה הקו ועושה נדבך אחד ונוטה אותו למעלה מזה לעשות נדבך אחר, וכן מעט מעט עד כלותו הקיר, כי כל עושה דבר פתח עושה מעט ועוד מעט עד שיעשה הדבר, וכן מה שאמר קו לקו צו לצו זעיר שם זעיר שם: אשר בזאו נהרי׳ ארצו. בזאו כמו בזזו האלף תמורת הכפל: נהרים. הוא משל על מלכי העכו״ם: (ג) כל יושבי תבל. כמו שיעשה זה אשר מעבר לנהרי כוש כן תעשו כולכם: כנשא נס הרי׳. כמו שאמר ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל: וכתקוע שופר. כמו שאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, וזה דרך משל כי כשירצה אדם נקבץ עם ישא נס בהרים כדי שיראו הנס מרחוק ויבאו, וכן יתקע בשופר וישמעו הקול למרחוק ויבאו כן יקבצו כל ישראל אל ארצם משם ומשם בעת הישועה, וכן הגוים יביאו אותם ויקבלו אותם כאלו נשאו להם נס ותקעו בשופר: (ד) כי כה אמר ה׳ אשקטה כתוב בוי״ו וקרי בלא וי״ו בחטף קמץ הקוף ואתנח סיף, אמר הנביא הנה בבא הגואל אנוח ואשקוט מתמיהי עליהם, כמו שאמר למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה, ואז כשיצא כנוגה צדקה אשקוט ואביטה במכוני והוא בית המקדש אביט בו לטובה: כחום צח עלי אור. כמו ביחים לטובה חום צח ובהיר עלי אור והוא המטר, כמו יפיץ ענן אורו, כי כשיהיה השמש בהיר על הארץ אחר המטר הוא יפה וטוב לצמחים כמו שאמר מנוגה ממטר דשא מארץ וכן עב טל בחום קציר הוא טוב כי בעת הקציר יהיה החום הגדול וכשהעבור עב של יהיה טוב לבני אדם לקרר החויר ואמר עב ולא אמר מטר כי המטר יזיק לקציר אבל הטל ייטיב ולא יזיק: (ה) כי לפני קציר. המשיל גוג ומגוג והגוים הבאים עמו על ירושלם אחר הישועה לגפן פורחת וכשהלך הפרח יהיה הנץ, והנץ יהיה בוסר והבוסר גומל מעט מעט עד שיהיו ענבים בשולות וזה משל על גוג ומגוג שיבא בעם רב סוסים ופרשים לבושי מכלול כולם קהל רב נגב ומגן תופשי חרבות וירבו בכל יום כמו שאמר פרס כוש ופוט אתם כלם מגן וכובע, ופירוש לפני קציר, לפני השלמת זמן קציר כי תאי ניסן ואייר ותאי סיון יקרא עת הקציר מארבע עתי השנה ובתאי סיון יהיה פרי הגפנים בוסר בארץ ישראל ברוב וזהו שאמר יהיה נצה שהב הנץ להיות בוסר והבוסר גומל ומתבשל והטעם כי כמו שהבוסר גומל יהיה קרוב לבשולו כן גוג ומגוג כשיהיו קרובים לגמור המלחמה עד שיכבשו ירושלי׳ ויצא חצי העיר בגולה אז יצא ה׳ ונלחם בגוים ההם וזהו וכרת הזלזלים במזמרות והזלזלים הם יניקות הגפנים הרכים והם קרובים להשחת והנטישות הם הענפים המתפשטים יקראו שלוחות כמו שאמר שלוחותיה נטשו עברו ים: התז. ענין כרת והוא מפעלי הכפל שרשו תזז מדברי רבותי׳ ז״ל רוח תזזית: ונצה. רצה הה״א עלתה נצה מפיק ה״א והפסר כי נצה הרפה הה״א לנקבה לא לכנוי וממנו ויצלך כזית נצתו: (ו) יעזבו. זהו מחנה גוג ומגוג וכן אמר בנבואת יחזקאל לעיט צפור כל כנף וגו׳ והחיות השדה ישבעו וכאלו האספו מסביב על זבחי אשר אני זובח לכם וגו׳ ואמר כי הנה קיץ וחורף יהיו הפגרים מושלכים ואמרו העוף בקיץ והבהמה בחורף העוף יעיפף ברוב בימי הקיץ והחיות ילכו בימי החורף ברובו והנה אמר בנבואת יחזקאל וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים ואיך אמר יעזבו יחדיו לעיט הרים ולבהמת הארץ זה יהיה בעוד שיתעסקו בקבורתם ואעפ״כ לא יוכלו לקברם כולם ויאכלו מהם החיות והעופות בקיץ ובחורף: (ז) בעת ההיא יובל שי. אומות העולם יובילו שי עם ישראל לה׳ מנחה כמו שאמר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה׳ וגו׳: אל מקום שם ה׳ צבאות. אל מקום אשר יקרא שם שם ה׳ צבאות והוא הר ציון:

משא

מצודת דוד

ההולכים בקלות ובמרוצה לכו אל גוי ממשך וכו׳ וזה יהיה בימי המשיח כשישמעו שחזרו ישראל לארצם ישלחו שלוחיהם אליהם לדעת אם האמת כן הוא: ממשך ומורט. אשר מאז היו נמשכים בידי האומות ומרטו שער ראשם וזקנם במשכם: אל עם נורא. אשר נראה בהם מעשים נוראים: מן הוא והלאה. מן היום אשר היה לעם והלאה: גוי קו קו ומבוסה. בכל זמן גלותם היה מקוה לה׳ ואחר ומקוה וגם כי היה נדרס ונרמס ברגלי כשדים: אשר בזאו. אשר העובדי כוכבים בזזו את ארצם ורמסוהו ברגליהם: (ג) כל יושבי הבל. כאלו יאמר להם מה לכם לשלוח ולדעת אם האמת כן הוא הלא כל יושבי הבל בעיניכם תראו בחזרת ישראל כאשר ירפה נשיאת הנס על ההרים ובאזניכם השמעו הדבר כאשר ישמע תקיעת השופר: (ד) אשקטה. לפי שנאמר למען ציון וכו׳ לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה (לקמן סב) לזה אמר כשיצא כנוגה צדקה ויגאלו אז אשקטה ואביטה בבה״מ המכון לשבתי להטיב לה: כחם צח. כמו חום צח ובהיר שהוא לטובה כשבא על המטר וסמוך לה כי אז תצמח האדמה וכמ״ש מנוגה ממטר דשא מארץ (ש״ב כג): כעב טל. כעב המביא טל בחום הקציר כי בעבור החום שבעת הקציר יתאוו הקוצרים להקר נפשם בקרירות הטל שאינו מזיק לקציר כמו המטר: (ה) כי לפני קציר. לפני בוא עת הקציר: כתם פרח. כשיתם הפרח ויהיה קרוב להתבשל: ובוסר גומל יהיה נצה. ר״ל כשיהיה הנץ בוסר הנגמל מעט מעט עד שיתבשלו הענבים מכל וכל: וכרת. אז יכרות הכורת את יונקות הגפנים הרכים במזמרות ואת הענפים הגדולים הסיר בהכרתה וזה משל על גוג ומגוג לומר כשיהיו קרובים לגמר המלחמה עד שיכבשו ירושלים ויצא חצי העיר בגולה אז יצא ה׳ ונלחם בגוים ההם ויאבדם בשצף קצף: (ו) יעזבו יחדו. כולם יחדיו יהיו נעזבים לעופות המצויים בהרים וכו׳: וקץ. העופות ישכנו עליהם בימי הקיץ והבהמות בימי החורף ויאכלו מבשרם וישתו מדמם: (ז) יובל שי. יובא דורון אל עם ישראל שהיה עם ממשך ומורט ומעם נורא יובא דורון מהעם אשר נראה בהם מעשים נוראים מן היום אשר היה לעם והלאה וכפל הדבר במ״ש: גוי קו קו. אשר בכל ימי גלותם היה מקוה לה׳ וחוזר ומקוה ועם בוז את ארצו ורמסוהו ברגליהם: אל מקום. ההבאה תהיה אל המקום אשר נקרא שמה שם ה׳ צבאות והוא הר ציון וכן נאמר והביאו וגו׳ מנחה לה׳ וכו׳ על הר

מצודת ציון

ודריסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס): בזאו. בזזו ובא האל״ף במקום אות הכפל וכן ימאסו כמו ימסו (שם נ״ח) ומשפטו ימססו: (ג) נס. כלונס ארוך: (ד) אשקטה. ענין מנוחה: ואביטה. מל׳ הבטה והשגחה: במכוני. מל׳ הכנה: צח. ענין זוהר ובהירות כמו צחו מחלב (איכה ד): אור. ענינו מטר כמו יפיץ ענן אורו (איוב ל״ז): (ה) כתם. ענין השלמה: ובוסר. כן נקרא הפרי שלא נגמר בשולו כמו אבות אכלו בוסר (ירמיה ל״א): גומל. ר״ל תגדל מעט מעט והושאל מלשון הילד שנגמל מבדי אמו שמרגילין אותו לאכול מעט מעט: נצה. הוא כענין פרח וגדול ממנה וכן נאמר והיא כפורחת עלתה נצה (בראשית מ׳): הזלזלים. הם יונקות הגפנים הרכים: במזמרות. הם הכלי שכורתים בו הזמורות וכן ומזמרותיכם לרמחים (יואל ד׳): הנטישות. כן יקראו הענפים הגדולים המתפשטים אנה ואנה והוא מל׳ וינטשו בלחי (שופטים ט״ו) וכן הסירו נטישותיה (ירמיה ה): הסיר. מלשון הסרה: התז. ענין כריתה וחתוך ובדרז״ל התיז את ראשו (חולין ל): (ו) לעיט. הם עוף דורס וכן וירד העיט (בראשית ט״ו): וקץ. מלשון קיץ: תחרף. מלשון חורף: (ז) יובל. יובא: שי. מנחה ודורון כמו יובילו שי למורא (תהלים ע״ו):

והשקטתי

הַר־צִיּוֹן׃

יט א מַשָּׂא מִצְרָיִם הִנֵּה יְהוָה רֹכֵב עַל־עָב קַל וּבָא מִצְרַיִם וְנָעוּ אֱלִילֵי מִצְרַיִם מִפָּנָיו וּלְבַב מִצְרַיִם יִמַּס בְּקִרְבּוֹ׃ ב וְסִכְסַכְתִּי מִצְרַיִם בְּמִצְרַיִם וְנִלְחֲמוּ אִישׁ־בְּאָחִיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ עִיר בְּעִיר מַמְלָכָה בְּמַמְלָכָה׃ ג וְנָבְקָה רוּחַ־מִצְרַיִם בְּקִרְבּוֹ וַעֲצָתוֹ אֲבַלֵּעַ וְדָרְשׁוּ אֶל־הָאֱלִילִים וְאֶל־הָאִטִּים וְאֶל־הָאֹבוֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים׃ ד וְסִכַּרְתִּי אֶת־מִצְרַיִם בְּיַד אֲדֹנִים קָשֶׁה וּמֶלֶךְ עַז יִמְשָׁל־בָּם נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת׃ ה וְנִשְּׁתוּ־מַיִם מֵהַיָּם וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ׃ ו וְהֶאֶזְנִיחוּ נְהָרוֹת דָּלְלוּ וְחָרְבוּ יְאֹרֵי מָצוֹר קָנֶה וָסוּף קָמֵלוּ׃ ז עָרוֹת עַל־יְאוֹר עַל־פִּי יְאוֹר וְכֹל מִזְרַע יְאוֹר יִיבַשׁ נִדַּף וְאֵינֶנּוּ׃ ח וְאָנוּ הַדַּיָּגִים וְאָבְלוּ כָּל מַשְׁלִיכֵי בַיְאוֹר חַכָּה וּפֹרְשֵׂי

א מַטַל כַּם דְרוֹם לְאַשְׁקָאָה
יָת מִצְרָאֵי הָא יְיָ מִתְגְּלֵי בַּעֲנָן יְקָרֵיהּ לְאִתְפְּרָעָא מִמִּצְרַיִם וְיִתַּבְרוּן טַעֲוַת מִצְרָאֵי מִן קֳדָמוֹהִי וְלִבָּא דְמִצְרָאֵי יִתְמְסֵי בִּמְעֵיהוֹן׃ ב וְאָגָרֵי מִצְרָאֵי בְּמִצְרָאֵי וִיגִיחוּן קְרָב גְּבַר בַּאֲחוּהִי וּגְבַר בְּחַבְרֵיהּ קְרֵי בִּקְרֵי וּמַלְכוּ בְּמַלְכוּ׃ ג וְתִתְמְסֵי רוּחָא דְמִצְרָאֵי בִּמְעֵיהוֹן וְחַכִּימֵיהוֹן אֲסַלְעֵם וְיִתְבְּעוּן מִן טַעֲוָן וּמִן חַרָשִׁין וּמִן בִּידִין וּמִן זְכוּרוּ׃ ד וְאֶמְסַר יָת מִצְרָאֵי בְּיַד רִבּוֹן קְשֵׁי וּמֶלֶךְ תַּקִּיף יִשְׁלוֹט בְּהוֹן אֲמַר רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת׃ ה וְיִצְדוּן מַיָּא מִיַּמָּא וְנַהֲרְהוֹן יֶחֱרוּב וְיִבַשׁ׃ ו וְיִצְדוּן נַהֲרָוָתְהוֹן וְיִבְשׁוּן וְיֶחֶרְבוּן נַהֲרֵיהוֹן עֲמִיקַיָּא קְנֵי וְגוֹמָא לָא יִסְקוּן׃ ז וְיִיבַשׁ רוּבֵּיהּ דְנַהֲרָא וִיהֵי בְּכֵיפֵי וְכָל בֵּית מִזְרַע נַהֲרְהוֹן יִבַשׁ וְיֶחֱרַב וְלָא יִצְמַח׃ ח וְיִצְדוּן צַיָּדֵי נוּנַיָּא וְיִתְאַבְּלוּן כָּל דַּהֲווֹ רָמַן

מספיו כ״ג מצוין בספרה רבתא בערך פנה : קשה תקשה ח׳ פתחין בקריאה וסי׳ נמסר בסוף סדר וילך : ונהר ד׳ בקריאה וסי׳ ונהר יצא מעדן להשקות. ונהר יחרב ויבש. אזלו מים מני ים. ונהר יסובבני סוף חבוש : ואיננו י״ב בקריאה וסי׳ בספרה רבתא :
תולדות אהרן עב קל. וזכר שמות : קנה וסוף. כוסס יב : ואנו הדיגים. (פסחים לו סנהדרין כ) :

רדק

(א) משא מצרים. אמר רוכב על עב קל, דרך משל לרוב מהירות הגזירה עליהם : ונעו אלילי מצרים. אליליהם שהיו בוטחים בהם ינועו מפניו לא יושיעום בעת צרתם, ואמר ונעו אלילי מצרים ידמה כי אלילים רבים היו להם, וכן אמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, ותרגם יונתן אנשו ויתברו : (ב) וסכסכתי. ענין בלבול וכן ואת אויביו יסכסך. אמר יבלבל אותם ביניהם לבד מהאויבים שיבאו עליהם שיהיו ביניהם בלבולים ונלחמו איש באחיו ממלכה בממלכה אף על פי שמצרים מלכות אחת והיו בהם שרים הרבה כמלך הגדול זה מולך במדינה אחת וזה מולך במדינה אחרת כמו מלכי כנען : (ג) ונבקה. מבנין נפעל מענין נבוקה ובוקק והוא ענין ריקות כלו׳ לא תשאר ברוח חכמה ובינה ולא ידעו לקחת עצה לעצמם : ועצתו אבלע. כפל ענין במ״ש אבלע ענין השחתה ואמר זה שענין במצרים לפי שהיו בהם חרטומים וחכמים כשראו שאבדה עצתם ידרשו אל האלילים ואל האטים ותרגם יונתן ומן חרשין ותרגום מכשפים לא תחיה : (ד) וסכרתי. כמו וסגרתי מן ויסכרו ה׳ בידי וכן תרגם יונתן ואמסר : אדנים קשה ומלך עז. כפל הענין במלות שונות ואדונים לשון מעלה ויחיד וכן אם אדניו יתן לו אשה וזולתו ומלך עז הוא מלך אשור : (ה) ונשתו. הם שאמר בנבואה זו מיובש הנהר ומפסק מימיו ממנו שכל הוא דרך משל לפי שהנהר נילוס הוא משקה הארץ כי שלא ישתוו לגשמים ומהנהר ימלא להם רוב הדגים כמו שאמר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם ואלו הנהר לא היה ישוב במצרים ויזוכה חרבה מאין אדם כי לא ירדו שם גשמים לפיכך המשיל חורבנה על יד מלך אשור כאלו פסק מהם הנהר וכן היה כמשל נגזר שלא יוכל ללכת בם דרך ים סוף מהים : ונשתו מבנין נפעל מענין נשתה נגורתם ענין הפסק הדבר והבטול : (ו) והאזניחו נהרות. נחלקו בהם מלה זאת יש אומרים כי הה״א לבנין הפעיל כה״א ההקידו שמידו והאל״ף השמש ויש אומרים כי הנו באל״ף של לשון ארמי אשתיו חמרא אתכריאת רוחי וכתבו הה״א על לשון עברית והאל״ף על לשון ארמית, ואחי ר׳ משה פירש כי האל״ף במקום ה״א ההכנון באל״ף וכל מגבוהי אגאלתי וכה״א כה״א הכתב חשיב את נך במקום שם כאלו אמר ואם האזינהו ופירשו כן ונהר יחרב ויבש ואם הנהרות יחרבו ויבשו דללו וחרבו יאורי מצור כי היאורים ישובו מגנהרות כו׳, כשלא הנהר ימצאו היאורים מים וכן קנה וסוף שהם על שפת היאורים קמלו אחר שאין שם מים, ופירוש האזניחו רחקו כמו ותזנח משלום נפשי וכשיבשו הנהרות הנה רחקו, ופירוש דללו כמו חרבו כמו דלו מאנוש נעו, ופירוש מצור מצרים, ופירוש קמלו נכרתו כמו שתפיר לבנון קמל ויונתן תרגם יאורי מצור נהריהון עמיקיא : (ז) ערות על יאור. ערות תאר לירקות ולדשאים הלחים וכן ומתערה כאזרח רענן מתהלח, ואמר הירקות שהיו סמוך ליאור ועל פי יאור כלומר על שפת היאור יבש נדף ואיננו · (ח) ואנו הדיגים. הפסוק כפול בענין במלות שונות, הדיגים הם צידי הדגים והם צדים אותן בבני דרכים כשמשליכים חכה והוא כמין מחט שראשו כפוף ונכנס בפי הדגים ומושכין אותן בה ופורשין גם כן מכמרת

רשי

שנים עשר חדש : (א) רוכב על עב קל. ממהר לשלוח הקב״ה מהרה דברו ליפרע ממצרים : ונעו אלילי מצרים מפניו. לא יהיה להם כח להציל את עמם מיד שלוחיו של אשור וזה שאמר הגבית פורענות מצרים בלשון הזה מה שלא אמר בלשון הזה לשאר אומה מפני שהם למודים ללקות במדה הזאת ועברתי בארץ מצרים (שמות יב) ובכל אלהי מצרים (שם) ודרך ארץ מיראין את האדם במכה שכבר לקה בה : (ב) וסכסכתי מצרים במצרים. שופט. מפרע את תחלתו ונלחמו איש באחיו : (ג) ונבקה. רוח. תתרוקן חכמתו כמו (נחום ב) בוקק הארץ : האטים. א׳ מן השמות של ע״ג : (ד) וסכרתי. כמו וסגרתי, ויש עוד לפרש לשון ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח) אסתמם ואחבשם ביד אדונים קשה. כל לשון אדנות קרוי בלשון רבים ואפי׳ יחיד כמו (שם לט) אדני יוסף. עד בא אדוניו (שם) : ומלך עז. מלך אשור : (ה) ונשתו מים מהים. ונחרתו מים מן הים : ונשתו. ל׳ השאת והשבר (מיכה ג) שכל שבח ארץ מצרים ע״י נילוס הוא שאין גשמים יורדים שם אלא נילוס עולה ומשקה אותה דרך יאורי׳ העשוים בידי אדם לפיכך הוא מדמה פורענות שלה ליובש יאורים. ונשתו מים מהים ולא יחזיר הים את נילוס לאחוריו. וחרב נילוס לתוכו ולא יעלה ויושקה את מצרים : ונהר. זה נילוס : (ו) והאזניחו. כשהמים מתמעטין הטיט ניכר בהם ונעשין רפש ונזנחין : דללו. במחברת אם זל הוא ויקרא (יד) : יאורי מצור. יאורים עמוקים בחריצי מצודי עיירות : קנה וסוף. שהיו גדלים שם מרוב מימיהם : קמלו. כשיבשו היאורים עמדו הקנים מלגדל עוד והם מתייבשים ונופלים ק״י קמלו לא יסקון ובמקום אחר תירגם החפיר לבנון קמל נחר ואומר אני שהוא לשון קילה שנקצצו׳ מאליהן מחמת יובשן ונופלין : (ז) ערות על יאור על פי יאור וכל מזרע יאור וגו׳. ערות לשון דבר שמעורה ונשרש יפה יפה והדומה לו (תהלים לז) רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן וכן חברו מנחם במחברתו וזרעים הנשרשים על נילוס ואפי׳ ע״פ שפתו וכל הנזרעים עליו הכל יבש ונדף : (ח) ואנו. לשון אוני ואבל : הדייגים. הם מצרים שצדין דגים מנילוס שהוא מתפשט ביאורים

מצודת ציון

(ב) וסכסכתי. ענין בלבול וערוב כמו ואת אויביו יסכסך (לעיל ט) : (ג) ונבקה. ענין רקות כמו הבוקק הארץ (לקמן כ״ד) : אבלע. אשחית : האטים. שם ממיני הכשוף הנעשה בנחת ובהשאי והוא מלשון ויבך אט (ש״ב כ״א) : הידעונים. מיני כשוף : (ד) וסכרתי. כמו וסגרתי כי גיכ״ק מתחלף והוא ענין מסירה כמו ויסכרו בידי (עי׳ בראשית ח׳) : אדונים. וכן ענין לשון מעלה ליחיד נופל עליו בלשון רבים וכן אדוני יוסף (בראשית ל״ט) : עז. חזק : (ה) ונשתו. ענין השתקה והסרה וכן ביד הנשה (שם ל״ב) : יחריב. ענין יבשות : (ו) והאזניחו. האל״ף נוספת כי הוא ענין עזיבה כמו כי לא יזנח (איכה ג) : דללו. ענין הרמה כמו דלו מאנוש נעו (איוב כ״ח) : מצור. מל׳ צר וחוזק כי חריצי המים הסביב לעיר הם לה לחוזק וכן והחריב בכף פעמי כל יאורי מצור (לקמן ל״ז) : קנה וסוף. מיני דשאים הגדלים על שפת הנהר כמו היאכה גמא בלא מים (איוב ח) וכמו ותשם בסוף (שמות ב) : קמלו. ענין כריתה כמו החפיר לבנון קמל (לקמן ל״ג) : (ז) ערות. ענינו דבר המעורה ונשרש יפה מאד ומתערה כאזרח רענן (תהלים ל״ז) : נדף. ענין כתישה כמו אל ידפנו (איוב ל״ג) : ואיננו. ואין לו : (ח) ואנו. מלשון אנינות : הדיגים. צדים את הדגים : ואבלו. מלשון אבלות : חכה. שם כלי הצדים עשוים כמחט כפוף וכן תמשוך לויתן

מצודת דוד

קדשי (לקמן סו) : יט (א) רוכב וגו׳. רצה לומר מהרה ישלח דברו להפרע מהם : ונעו. תנועת הפרדה והרתת : בקרבו. בתוך הגוף : (ב) וסכסכתי. אעשה בלבול ותגבר ביניהם ונלחמו זה בזה : ממלכה בממלכה. ממלכות רבות היו בארץ מצרים : (ג) ונבקה. תתרוקן רוח השכלי אשר בקרבו ואשחית עצתו ולא ימצאו בה ממש והוא כפל ענין במלות שונות : ודרשו וגו׳. כראותם שכלתה עליהם הרעה ידרשו אל האלילים וגו׳ וכאומר הגם יהיו עסוקים בדברי הבאי : (ד) וסכרתי. אמסרם ביד אדון קשה והוא מלך אשור : ומלך עז. כפל הענין במלות שונות : (ה) ונשתו. מי הים יסור ויעתק ממקומו ולא יוכלו להביא לה בר ומזון דרך אניה בלב ים : ונהר. הנילוס יחרב מימיו ולא ישקה שדותם והאדמה לא תצמח ויכלו ברעב כי כל שבח מצרים הוא מה שהנילוס עולה ומשקה שדותם כמשיל חורבנם אל יובש המים : (ו) והאזניחו נהרות. נהרות מצרים יעזבו מימיהם : דללו וגו׳. אשר ביאורים העמוקים העשוים בחריצי מצורי העיירות הורמו המים ונעתקו ומסולקו ונשאר מקומם יבש : קנה וסוף. הגדלים על שפתי היאורים יכרתו מחסרון המים : (ז) ערות. העשבים הנשרשים ומחוזקים על היאור ואחר גם על פי יאור ר״ל על שפת היאור : וכל מזרע יאור. הזרעים הנזרעים בידי אדם על שפת היאור : יבש. כ״א יתייבש ויכתש ולא יהיה בעולם : (ח) ואנו הדיגים. הרגילים לצוד את הדגים יתאוננו כי כשיחרב המים לא ימצאו דגים : כל משליכי. כל הרגילים להשליך ביאור כלי צידה לצוד הדגים יתאבלו והפורשים רשתות במים

ישעיה יט

מִכְמֹרֶת עַל־פְּנֵי־מַיִם אֻמְלָלוּ׃ ט וּבֹשׁוּ עֹבְדֵי פִשְׁתִּים שְׂרִיקוֹת וְאֹרְגִים חוֹרָי׃ י וְהָיוּ שָׁתֹתֶיהָ מְדֻכָּאִים כָּל־עֹשֵׂי שֶׂכֶר אַגְמֵי־נָפֶשׁ׃ יא אַךְ־אֱוִלִים שָׂרֵי צֹעַן חַכְמֵי יֹעֲצֵי פַרְעֹה עֵצָה נִבְעָרָה אֵיךְ תֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה בֶּן־חֲכָמִים אֲנִי בֶּן־מַלְכֵי־קֶדֶם׃ יב אַיָּם אֵפוֹא חֲכָמֶיךָ וְיַגִּידוּ נָא לָךְ וְיֵדְעוּ מַה־יָּעַץ יְהוָה צְבָאוֹת עַל־מִצְרָיִם׃ יג נוֹאֲלוּ שָׂרֵי צֹעַן נִשְּׁאוּ שָׂרֵי נֹף וְהִתְעוּ אֶת־מִצְרַיִם פִּנַּת שְׁבָטֶיהָ׃ יד יְהוָה מָסַךְ בְּקִרְבָּהּ רוּחַ עִוְעִים וְהִתְעוּ אֶת־מִצְרַיִם בְּכָל־מַעֲשֵׂהוּ כְּהִתָּעוֹת שִׁכּוֹר בְּקִיאוֹ׃ טו וְלֹא־יִהְיֶה לְמִצְרַיִם מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה רֹאשׁ וְזָנָב כִּפָּה וְאַגְמוֹן׃ טז בַּיּוֹם הַהוּא

תרגום

בְּנַהֲרָא חַכְּתָא וּפָרְסֵי מְצָדָן עַל אַפֵּי מַיָּא יִצְדּוּן׃ ט וְיִבְהֲתוּן פָּלְחֵי כִתָּנָא דִסְרִיקִין וּמָחָן מִנֵּיהּ מְצָדָן׃ י וִיהֵי אֲתַר בֵּית שְׁתֵי מַחָא כְּבִישִׁין אֲתַר דַּהֲווֹ עָבְדִין סִכְרָא וְכָנְשִׁין מַיָּא גְּבַר לְנַפְשֵׁיהּ׃ יא בְּרַם אִטַּפְּשׁוּ רַבְרְבֵי טָאנֵס חַכִּימַיָּא דְמַלְכוּהִי לְפַרְעֹה מְלַךְ דְּטָעוּ אֵיכְדֵין תֵּימְרוּן לְפַרְעֹה בְּנֵי חַכִּימִין אֲנַחְנָא וְאַתְּ בַּר מַלְכִין דְּמִלְקַדְמִין׃ יב אָן אִינוּן חַכִּימָךְ וִיחַוּוּן כְּעַן לָךְ וְיִדְעוּן מַה מְלַךְ יְיָ צְבָאוֹת עַל מִצְרָיִם׃ יג אִטַּפְּשׁוּ רַבְרְבֵי טָאנֵס טְעוֹ אֱנָשׁ מֵפִיס אַטְעִיוּ יָת מִצְרָאֵי רַבָּנֵי פִּלְכָהָא׃ יד יְיָ רְמָא בֵּינֵיהוֹן רוּחַ דִּטְעוּ וְאַטְעִיאוּ יָת מִצְרַיִם בְּכָל עוֹבָדֵיהוֹן כְּמָא דְטָעֵי רַוְיָא וּמִדַּשְׁדֵּשׁ בְּתִיוּבֵיהּ׃ טו וְלָא יְהֵי לְמִצְרַיִם מַלְכָּא דִּמְלַךְ רֵישׁ וְהֶגְמוֹן שִׁלְטוֹן וְאִטְרוֹן׃ טז בְּעִדָּנָא הַהִיא

ויגידו ד רפין וסי' שאל את נעריך. אים איפוא חכמיך. יגישו ויגידו לנו. יבאו ויגידו צדקתו לעם: מעשה י' פתחין וסי' נמסר בריש סיפרא דא כי' ג':

תולדות אהרן נואלו שרי צוען. ברכות סג תענית ז מכות י:

רשי

ביאורים רבים. המשוין על שפתו על פני ארץ מצרים כולה הם שאין כן בכל הנהרות: חכה. אמ"ץ בלע"ז: (ט) עובדי פשתים. זורעי פשתים על הנהר: שריקות. פשתים שסורקין אותן ואורגין מהם מצודות דגים שהן עשויות חורין חורין: חורי. כמו בהמות שדי (שם ח) וקרע לו חלוני (ירמיה כב): (י) והיו שתותיה. מדוכאים כל עושי שכר. אישקלוס"א בלע"ז כמו (בראשית ח) ויסכרו מעינות תהום שסוכרים המים הולכין חוץ לשפת הנהר ומתפשטים ונעשים אגם מים הנקוים ועומדין במקומן ורבים שם דגים ואמר הנביא שיהו יסודות מפירותיקן מדכאים ויפלו אגמי השכר שעשו: אגמי נפש. אגמי שכת לשון שבת וינפש (שמות לב) שמי האגמים נחים ועומדים במקום אחד וי"ת דהוו עבדין סיכרא וכנשין מיא גבר לנפשיה: (יא) איך תאמרו. תעתה לפרעה כל איש חכם על עצמו בן חכמים אני ואחר שיכשל בעצתכם איך תתהללו לפניו לאמר בני חכמים אנחנו אתה בן מלכי קדם: (יג) נואלו. ל' אוילים: נשאו. כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (יד) מסך בקרבה. משקה אותה להם בתוכה שטות את רוחם לשון מסכה יינה (משלי ט) פירוש משקה בתבית עד שמעמידו בטעמו קרוי מסך: עועים. שם חולי של טירוף הדעת: (טו) אשר יעשה ראש וזנב כפה ואגמון. הם החרטומים והאיצטגנינים החוזים בכוכבים שיש ברקיע תלות וכוכבים המכונים כן ועשוין דוגמת ראש וזנב והם תלוים בתלי (ס"א כעלה) ויש לפרש כתרגומו ראש והגמון

רדק

מכמורת וסוא סירת וסמשים שם כדגים: ואמו. כמו ואכלו וכן תאניה ואניה: (ט) ובשו עבדי פשתים. פירוש עושי מתרגמין מעשה עבודה וכן יכיר מעבדיהם כמו מעביהם ואמר יבושו עבדי פשתן: שריקות. כלומר שמסרקין הפשתן במסרק והסורק והיפה בהו עושים ממנו הרשתות וזהו שאמר ואורגים חורי, כי הרשתות הן עשויות נקבים נקבים: חורי. כמו חורים וכן והשוטי שת כמו השוטים וקרע לו חלוני כמו חלונים ואחר שיבשו הנהר יבשו עושי הרשתות לצוד בדגים, ויש מפרשים שריקות הטוב שבפשתן וכן נקרא בערבי שרק וכן מפרשים חורי לבנים: (י) והיו שתותיה. כמו רשתותיה וכן כי השתות יהרסון, וכן בדברי רבותינו ז"ל הוא שותא דבוו מגלו עלה כי תרי פירוש רבם: מדוכאים. נשברים כאלו הם נכתשים שלא יגודו בהם כי אין נהר ואין יאור: כל עושי שכר. וכן כל עושי שכר כיו: אגמי נפש. ובוא כמו ענמי מן עגמה נפשו. ושכר כמו ויסכרו מעינות רוצה לומר שסוגרים בפני המים כדי שיקוו במים ויצודו בהם דגים כמו שאמרו בתלמוד הסוכר אמת המים מערב יום טוב ולמחר השכים ומצא בה דגים אמר אותם שהיו עושים סכר שהיה יבוו מדוכאים ואגמי נפש ויש מפרשים אגמי נפש האגמים שיש בהם דגים וקרא הדגים נפש, וי"ת מבה אתר בית שתי מחא כבישין אתר דהוו עבדין סכרא וכנשין מיא גבר לנפשיה: (יא) אך אוילים. חכמי יועצי פרעה בא סמוך על סמוך במו נצרי נחלי דבש וחמאה את מספר מפקד העם: אל פרעה. בעבור פרעה, איך שאמרו בעבור פרעה שהוא אומר בן חכמים אני בן מלכי קדם ואין חכמתו ומלכותו ואיש חכמתכם גם כן שלא הועיל נתת לו עצה נבעלה מרעתו, ויש מפרשים שכל אחד מחכמיו היה אומר בן חכמים אני כלומר אני חכם וכן חכם ויודע לתת עצה טובה לכל דבר ואיך נואלתם בעצה הזאת ועל דרך הזה תרגם יונתן איכדין תימרון לפרעה בני חכימין אנחנא ואת בר מלכין דמלקדמין: (יב) אים איפה חכמיך. כפל הענין במלות שונות אמר בכל חכמתכם לא יוכל להגיד מה יעץ ה' לבאות על מצרים הפורענות שעתידה לבא עליהם, ואמר יעץ כאלו יעץ שחייב לבא עליהם: (יג) נואלו. נואלו מבנין נפעל מענין הואלה כאלו כשטו אותם והכבדה חכמתם: השיאו את מצרים. הם השרים והחכמים השיאו את מצרים שהיא פנת שבטים כלומר ראש הממלכה והם השיאו אותה שהיו מבטיחים אותם בחכמתם שלא יוכל לבא לה רעה שלא ידעו הם בחכמתם והנה זאת סרעה לא ידעו אותה: (יד) ה' מסך בקרבה. כלו' מאת האל יתברך בא להם זה שבלבל עצתם ושחית חכמתם: מסך. ענין ערוב ובלבול כמו ביין מסכתי שהוא ענין ערוב המים ביין: ועועים. שרשו עוה והוא כפל הפ"א מענין ומעוה לב: והתעו. פירוש השרים והגדולים שיבוש הפרים שזכר כלומר השרים הגדולים שדרכם ליתן אותה הם התעו אותם שהאל בלבל עצתם והנה מצרים בלשון נקבה שאמר פנת שבטיה ובלשון זכר באמרו את כל מעשהו כן מנהג הלשון במקומות רבים כי כשידבר בלשון נקבה ידבר כנגד הכניסה וכשידבר בלשון זכר ידבר כנגד העם: כהתעות שכור בקיאו. תרגם יונתן כמא דטעי רויא ומדשדש בתיוביה פירוש כמו שהשכור נתעה ולא ידע מה יעשה ויקיא ויתגולל אחר כן בקיאו: (טו) ולא יהיה. למעשה אשר יעשה פירוש לא ישאר למצרים שום מעשה שיעשה ולא יועילנו: ראש וזנב. כלומר כל חכמת חכמיו והרטומיו בכל יכלה לבלבל מדעתו ולא יועילנו: ראש וזנב כפה ואגמון. כן משל על חכמי מצרים החכמים והגדולים הם ראש והפחותים זנב וכן כפה ואגמון כי כפה הם החזקים בחכמה והאגמון הם החלושים והוא כפל הענין במלות שונות רוצה לומר הם יעצו חכמתם ולא תועילם ויונתן תרגם מעשה כמו עצה אמר מלכא דימלוך ריש והגמון שלטון ואטרון וי"מ ראש וזנב כתלי וזנבו המתעסקים בחכמת הכוכבים ולא ידעו הרעה הבאה עליהם: (טז) ביום ההוא. אמר ביום ההוא לפי שבזמן אחד היה שהחריב מלך אשור

מצודת דוד

המים נכרתו וכפל הענין במ"ש: (ט) ובושו וגו'. העושים מלאכתם בפשתים לסרקו במסרק ואורגים רשתות העשויים חורים חורים יחפרו ויבשו כי לא יהיה עוד צורך במלאכתם: (י) והיו שתותיה מדוכאים. דרך ציידי דגים לסתום בפני המים המתפשטים ויוצאים משפת הנהר שלא ישובו למקומם והמים המתפשטים נעשים אגמים נחים ועומדים במקומם ובהם צדים הדגים ולזה אמר שבהחרב היאור ידוכאו יסודי הסתימות של כל העושים סתימה להיות אגמי נפש כי הואיל ואין מים אין עוד צורך בהסתימות ההם: (יא) אך אוילים. החכמה הלכה מצרי צוען ונעשו אך אוילים: חכמי יועצי פרעה. החכמים אשר ביועצי פרעה ייעצו עצה נבערה ובסילות כי לא הועילו בעצתם להציל עצמם: איך תאמרו. כל אחד מהם היה משבח עצמו לפני פרעה ואמר אני בן חכמים והחכמה מוחזקת בידי מאבותי: בן מלכי קדם. אבותי היו מלכי קדם אשר שם נמצא הכישוף וידיעת שמות הטומאה: (יב) אים איפוא. כאלו לפרעה יאמר איה הם ואיה פה חכמיך ויגידו לך עתה במה תנצל: וידעו. יתחכמו לדעת מה יעץ ה' וגו' להיות נשמר מהעצה היעוצה: (יג) נואלו. שרי צוען נעשו אוילים ושרי נוף נפתו בהפתח חכמים והיועצים בעצתם הנבערה: והתעו. השרים התעו את העם היושב במצרים אשר היא ראש הממלכה כי השרים הבטיחו את העם בדברי היועצים לאמר שהם יהיו המנצחים במלחמה: (יד) ה' מסך. במקום ערבב ובלבל בהם רוח עוות ועקום ר"ל בלבל דעתם בענין תכסיסי המלחמה: והתעו. היועצים והשרים התעו את מצרים בכל הדברים כמו השכור אשר יהיה נתעה בעת יקיא מאכלו בעבור רוב השכרות אשר לא ידע אן פה לעסות: (טו) ולא יהיה. לו שום תועלת בכל מעשה אשר יעשה הן הראש הן הזנב ר"ל לא יצליחו לא במעשה הראשים ולא במעשה הפחותים: כפה ואגמון. ר"ל

מצודת ציון

לויתן בחכה (שם מ): מכמורת. רשת כמו ויאספהו במכמרתו (חבקוק א): אמללו. נכרתו כמו ימולל ויבש (תהלים צ'): (ט) עובדי פשתים. עושי פשתים וכן יכיר מעבדיהם (איוב ל"ד): שריקות. מלשון מסרק והוא בה בלי עשוי לגרוק הפשתן להפרידו ולהשליך הקסמים ממנו: חורי. נקבים וכן סלי חורי (בראשית מ): (י) שתותיה. ענין יסודות כמו כי השתות יהרסון (תהלים י"א): מדוכאים. ענין כתיתה כמו דכא לארץ חיתי (שם קמ"ג): שכר. ענין סתימה כמו ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח): אגמי. כן יקראו מים מכונסים כמו לאגם מים (תהלים קי"ד): נפש. ענין מנוחה והשקט כמו שבת וינפש (שמו' ל"ב): (יא) נבערה. ענין כסילות כמו איש בער לא ידע (תהלים צ"ב): מלכי קדם. מלכי מזרח: (יג) נואלו. ענין אוילות וטפשות כמו אשר נואלנו (במדבר י"ב): נשאו. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג'): והתעו. מי שהוא בדעתו קרוי תועה והוא מסובב מסתובב ממקום: פנת. דבר החשוב נקרא בשם פנה על כי בדרך לשום האבן המובחרת בפנת הבנין להיות לראש מפתי הצדדים וכמ"ש אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה (תהלים קי"ח): שבטיה. מלשון שבט ומשפחה: (יד) מסך. ענין ערבוב ובלבול כמו מסכה יינה (משלי ט) שהוא ערבוב המים ביין: עועים. מל' עוות ועקימות: בקיאו. ענינו החזרת המאכל אל החוץ כמו וספק מואב בקיאו (ירמיה מ"ח): (טו) זנב. מקצת הדבר קורא זנב ודומה על השפלות: כפה. ענינו ענף כמו כפות תמרים (ויקרא כ"ג): ואגמון. הוא

טז יהיה מצרים כנשים וחרד | ופחד
מפני תנופת יד־יהוה צבאות אשר־
הוא מניף עליו: יז והיתה אדמת
יהודה למצרים לחגא כל אשר
יזכיר אתה אליו יפחד מפני עצת
יהוה צבאות אשר־הוא יועץ
עליו: יח ביום ההוא יהיו חמש
ערים בארץ מצרים מדברות שפת
כנען ונשבעות ליהוה צבאות עיר
ההרס יאמר לאחת: יט ביום
ההוא יהיה מזבח ליהוה בתוך
ארץ מצרים ומצבה אצל־גבולה
ליהוה: כ והיה לאות ולעד ליהוה
צבאות בארץ מצרים כי־יצעקו
אל־יהוה מפני לחצים וישלח להם
מושיע ורב והצילם: כא ונודע
יהוה למצרים וידעו מצרים את־
יהוה ביום ההוא ועבדו־זבח
ומנחה ונדרו־נדר ליהוה ושלמו:
כב ונגף יהוה את־מצרים נגף
ורפוא ושבו עד־יהוה ונעתר להם
ורפאם: כג ביום ההוא תהיה

טז יהון מצראי חלשין כנשין ויזועון ויתברון מן קדם ארמות גבורתא דיי צבאות דהוא מרים עליהון: יז ותהי ארעא דבית יהודה למצרים לדחלא כל דידכר יתה ליה יזוע מן קדם מלכא דיי צבאות דהוא מליך עליהון: יח בעדנא ההיא יהוין חמש קרוין בארעא דמצרים ממללן ממלל כנענאה וקימן בשמא דיי צבאות קרתא בית שמש דעתידא למחרב יתאמר היא חדא מנהון: יט בעדנא ההיא יהי מדבחא מתקן קדם יי בגו ארעא דמצרים וקמתא בסטר תחומה קדם יי: כ ויהי לאת ולסהיד קדם יי צבאות בארעא דמצרים ארי יצלון קדם יי מן קדם דהקיהון וישלח להון פריק ודין וישיזבינון: כא ותתגלי גבורתא דיי לאוטבא למצראי וידעון מצראי למדחל מן קדם יי בעידנא ההיא ויפלחון בנכסת קודשין ובקורבנין וינדרון נדרין קדם יי וישלמון: כב וימחי יי ית מצרים מחא ויסנון ויתובון לפולחנא דיי ויקבל צלותיהון ויסי יתהון: כג בעדנא ההיא תהא אורח כבישא

ג' דגשים . ג' וכל קרי' ההרס . ג' יזו כארנו . ג' ומד נדי' . ס' קמצין וסי' כדר' דתרמלתי' שלים עבדה ולא אתקבל . ג' מ"ל . ג' ול' ונעתור

כנשים ג' דגשים וסי' חדל להיות לשרה . כי לא כנשים המצריות . ביום ההוא יהיה מצרים כנשים :
יצעקו ג' וסי' שם יצעקו ולא יענה מפני גאון . והיה לאות ולעד לה' . ובעת צרתם יצעקו לעזרה :
תולדות אהרן חמש ערים . מנחות קט : מזבח לה' . (יומא מג) : נגוף ורפוא . מגלה יג :

רשי

והגמון שלטון ושוטרן : (יז) והית' אדמת יהודה למצרים לחגא . כששמעו המצרים כמצרים חשבי סנחרב את מפלתו שיפול בארץ יהודה בלא סוס מלחמות זרוע בשר ידעו כי יש שכינה בישראל ומושיעם חזק ויראו ויפחדו מפני אדמת יהודה : חגא . לשון שבר ואימה ופחד לשון יחוגו וינועו כשכור (תהלי' קז) וכן חגוי הסלע (שיר ב) : מפני עצת ה' צבאות אשר הוא יועץ עליו . להפילו ביד סנחריב ויהודה ימלט מידו : (יח) ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו' . שנינו בסדר עולם אחר מפלתו של סנחריב עמד חזקיהו ופטר את האוכלסין שהביא עמו ממצרים ומכוש בקולרין לפני ירושלים וקבלו עליהם מלכות שמים וחזרו למקומן שנאמר ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו' והלכו ובנו מזבח לה' בארץ מצרים ומקריבין עליו קרבן לשמים לקיים מה שנאמר ביום ההוא יהיה מזבח לה' בארץ מצרים . ויש מרבותינו שדרשוהו במסכת מנחות על מזבח בית חוניו או של שמעון הצדיק שברח לו למצרים ועשה שם מזבח : מדברות שפת כנען . כישראל שבארץ כנען : עיר ההרס יאמר לאחת . (ת"י קרתא דבית שמש דעתידא למיחרב יתאמר ישיא חדא מנהון) ההרס ת"י לשני פנים לשון האומר לחרס ולא יזרח (איוב ט) ולשון הריסה וחורבן והיכן למדה יונתן מנבואתו של ירמיה שנבא בתחפנחס ושבר את מצבות בית השמש אשר בארץ מצרים (ירמיה מג) למדנו שבית שמש שבארץ מצרים ומצבה עתידה ליחרב ומצבות האמורות שם היא מצבה אצל גבולה לה' האמורה כאן ויש לומר שהיתה בית שמש יושבת בגבול מצרים על הספר לכך נאמר אצל גבולה : (כ) והיה . המזבח לאות ולעד כונס ובין המקום : מושיע ורב . מושיע ושר : (כא) ונודע ה' . יהיה כח גבורתו ניכר להם : (כב) ונגף . לשון מכה היא : נגוף ורפוא . ואחר המכה יביא להם רפואה : ונעתר להם . ירצה להם : (כג) תהיה מסלה . תהיה דרך
כבושה

רדק

מצרים וכוש ואחר כן בא לירושלם ונגף שם לפיכך אמר ביום ההוא כי כוש אחד היה זה שהלך כנשים . חלשים כנשים מפני תנופת יד ה' צבאות כלומר מאת ה' צבאות באה להם זאת הרעה לפיכך לא יהיה להם כח להלחם כנגד אויביהם ויהיו כנשים : (יז) והיתה . כששמעו מצרים הנותרים בארצם מפלת סנחריב בירושלים תהיה להם אדמת יהודה לפחד ורגזו וחלו ממנה : לחגא . פירוש תנועת הפחד ורעדה וכן יחוגו וינועו כשכור : מפני עצת ה' צבאות . שמשו שראו מפלת מפלתן ביד מלך אשור ואחר כן מפלת מלך אשור בארץ יהודה ידעו כי עצת ה' צבאות היתה מפלתם כמו שהיתה מפלת אשור ביד ה' שהרי היו כלם מגרים מתים בלא חרב ידעו כי הכל מאת ה' הוא : (יח) ביום ההוא . כשראו מפלת אשור שבי מצרים וכוש שהיו שם במחנה אשור בשלשלאות של ברזל כמו שאומ' נהג מצרי' ושבי כוש וגו' ואומר בזקים יעברו וגו' , ויאמרו אך בך אל וגו' יכירו וידעו כי אין אלהי' כי אם אלהי ישראל וישובו לאמונת ישראל , כי חזקיהו התיר כל השבוים שהיו במחנה ממצרים ומכוש ולקח כל הבזה והתיר השבויים ושבו לארצם והגידו נפלאות הבורא והיו חמש ערים במצרים שבו לאמונת האל ובנו מזבח והעלו עולות לה' ועל זה נאמר יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען רוצה לומר שפת ארץ ישראל שהוא לשון עברי לפי שהיו הולכים ושבים לארץ ישראל ולומדים משיחם ולשונם , ואמר כנען לפי שמצרים וכנען היו אחים בני חם ונפלה ארץ כנען לישראל לנחלה ושבה ארץ כנען כנכרים למצרים ועתה ישובו אליה כאלו היא לכנען אחיהם כי יתחברו לישראל אחים : ונשבעות לה' צבאות . כי בו יאמינו ובו ישבעו לא באלילים שהיו מאמינים מתחלה : עיר ההרס יאמר לאחת . על כן יהיו דבקים באמונת האל עד שיסכימו ביניהם שאם תשוב מעבודת האל אחת מחמש ערים יאמר לה עיר ההרס כלומר שיעמדו עליה ויהרסוה , ויונתן תרגם כמו החרס בחי"ת כי כן שאומר לחרס ותרגם קרתא בית שמש דעתיד ליחרב יתאמר היא חדא מנהון : (יט) ביום ההוא . פירשנוהו : (כ) והיה לאות ולעד . זה יהיה למצרים לאות ולעד כי כל זמן שיחזיקו באמונת האל יקראו אל ה' והוא יושיעם מיד כל נוגשיהם וזה יהיה להם לאות כי האל ישמרם כשיחזיקו באמונתו : מושיע ורב . גדול כמו על כל רב ביתו כלומר גדול יהיה המושיע שישלח להם והוא מלאך ה' שיכה בשונאיהם וכם גלולים ויונתן תרגם ורב דיין וזה רוצה לומר שישפוט בשונאיהם : (כא) ונודע ה' . כי בזה ידעוהו עוד ויכירוהו מלבד מה שידעוהו מתחלה במגפת מלך אשור גם בעצמם ידעוהו ויכירוהו שיצילם בכל אשר יקראוהו : ועבדו זבח ומנחה . ועבדו כמו ועשו מתרגמי' מעשה עובדא . וכן ועבדם כצדקם וכדומים לו , או פירושו כמשמעו ופירוש ועבדו לה' בזבח ומנחה וכן תרגם יונתן ויפלחון בנכסת קודשין ובקרבנין : ונדרו נדר לה' . בעת צרתם ידרו נדרים וישלמו לא שידרו ולא ישלמו אחר שינצלו אלא שישלמו מה שידרו כי יכירו כי ה' הוא המושיעם : (כב) ונגף ה' . יכה וירפאם כדי שיכירו כי הוא המוחץ והרופא כי בשובם אל ה' ובהעתקם אליו יעתר להם וירפאם מיד : (כג) ביום ההוא . לפי שמתחלה היו מתגרים זה בזה מצרים ואשור ועתה הנותרים ממגפת מחנה
אשור

מצודת ציון

הוא קנה רך והוא הסוף מן גומא וכן הלכוף כאגמון ראשו (לקמן נ"ח) : (טז) וחרד . ענין רעדה : תנופת . ענין הרמ' : (יז) לחגא . ענין בקוע ושבר כמו יונתי בחגוי הסל' (ש"ה ב') : (יח) ההרס . מל' הריס' ונתיצה : (כ) לאות . לסימן : לוחצים . ענין דחק כמו וגר לא תלחץ (שמות כג) : ורב . ענין גדול וחשוב כמו ורבי המלך (ירמי' מא) : (כב) ונגף . ענין הכאה כמו ונגפו אשה הרה (שמות כ"א) : ונעתר . הוא ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזקאל ח) ור"ל יקבל
מרבים

מצודת דוד

ר"ל במעשה החזק ולא במעשה החלש וכפל הענין במ"ש : (טז) כנשים . חלושי כח ורכי לבב כנשים : מניף עליו . להכותו בו : (יז) אדמת יהודה . ר"ל השמועה הבאה מאדמת יהודה תהיה למצרים לשבר רוח ופחד לבב : כל אשר . ר"ל כל אדם אשר המזכיר יזכיר אותה אליו יפחד : מפני עצת . כי בעת שכבש סנחריב את מצרים חשב שבמקרה בא הכל כשראה שנפל סנחריב סביב ירושלים ע"י המלאך המכה בהם ישכיל לדעת שהיתה בעצת ה' אשר יעץ עליו להפילו ביד סנחריב : (יח) שפת כנען . לשון הקדש : ונשבעות וכו' . כי מעתה יאמינו בה' ויקבלוהו לאלוה : עיר ההרס . ר"ל יסכימו ביניהם שאם אחת מהערים ההם תשוב מאחרי המקום שיאמר עליה עיר ההרס ר"ל שיעמדו עליה ויהרסוה : (יט) מזבח וכו' . כי מצרים יקריבו קרבנות לשמים : ומצבה . מזבח מאבן אחת : (כ) לאות ולעד . המזבח יהיה לאות ולעד בארץ מצרים שהמה עובדים לה' ואם יצעקו לה' וכו' ישלח להם מושיע והמושיע יהיה גדול ונכבד והוא יצילם מיד הלוחצים : (כא) ונודע . יהיה ניכר למצרים : וידעו . והמה יתנו לב לדעה : זבח ומנחה . בזבח ובמנחה : ושלמו . את נדרם : (כב) ונגף . כאשר יחטאו לו יגוף אותם אבל לא תתמיד כי מיד אחר הנגיפה ירפאם ר"ל לא יאריך להם עד שתתמלא סאתם ויגנפו מבלי תקומה כי לטובתם יפרע מהם מעט מעט : ושבו . כאשר יעשו התשובה יתרצה להם ויקבל עתר תפלתם וירפאם : (כג) תהיה מסלה . דרך כבושה תהיה מזה לזה כי צבור אהבה והאחוה ירבו לבוא אלה באלה : את אשור . מצרים יעבדו עבודת המקום עם אשור כי המה ירבו עוד יותר מבאות ה' כשהכה בהם מלאך ה' :
שלישיה

כבושה שיהלכו בה תמיד ממצרי' לאשור : ובא אשור במצרים . ת"י ויניחון אתוראי למצראי : (כד) יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור . לשלום ולברכה לפי שלא היתה אומה חשובה בעולם באותו הזמן כמצרים וכאשור וישראל היו שפלים בימי אחז ובימי הושע בן אלה ואמר הנביא על ידי הנס שיעשה לחזקיהו יגדל שם של ישראל למעלה ויהיו חשובים כאחת מאלו הממלכות לברכה ולגדולה : (כה) אשר ברכו . לישראל : ברוך עמי . ישראל אשר בחרתי לי לעם בהיותם במצרים : ומעשה ידי . בראתי להם בגבורות שהפלאתי באשור וע"י אותם נסים ישובו אלי ויהיו כאילו עתה עשיתים מחדש והם יהיו נחלתי ישראל ודוגמא זו ת"י : (ב) ופתחת השק מעל מתניך . ת"י ותיסר סקא בחרצך והדברים מוכיחים שהרי עד עכשיו לא צוהו לחגור שק שהוא אומר לו להתירה ועוד שהוא אומר ונעלך תחלוץ והוא סימן לאבלות ופי' ופתחת כמו (שמו' לט) מפותחות פתוחי חותם לחגור שק בדוחק על בשרו כדי שתרא' חקוקה בבשרו : מעל מתניך . למעלה ממתניך : ערום . ת"י פחיח בבגדים קרועים ובלואים ולא ערום ממש : (ג) שלש שנים . ילך כן לאות ולמופת למצרים ולכוש שלסוף שלש שנים ינהג מלך אשור את שבי מצרים וגו' למדנו שכבש תרתן את אשדוד שלש שנים לפני מפלתו של סנחריב שהרי מפלתו היתה כשהביא את שבי מצרים ותרהקה מלך כוש לפני ירושלים בקולרין כשבא לצור על חזקיהו : (ד) וחשופי שת . כמו חשף שת והיו"ד יתירה כיו"ד חלוני וחורי ושדי : שת . בית מוצא הרעי וכן (ש"ב י) ויכרות את מדויהם עד שתותיה' וגמול זה היה להם תחת חם אביהם אשר ראה ערות אביו ולא כסה אותה מדה כנגד מדה : (ה) וחתו ובשו . כל המביטים ומצפים

מְסִלָּה מִמִּצְרַיִם אַשּׁוּרָה וּבָא־אַשּׁוּר בְּמִצְרַיִם וּמִצְרַיִם בְּאַשּׁוּר וְעָבְדוּ מִצְרַיִם אֶת־אַשּׁוּר׃

כד בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה לְמִצְרַיִם וּלְאַשּׁוּר בְּרָכָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ כה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר בָּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה יָדַי אַשּׁוּר וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל׃

כ א בִּשְׁנַת בֹּא תַרְתָּן אַשְׁדּוֹדָה בִּשְׁלֹחַ אֹתוֹ סַרְגוֹן מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּלָּחֶם בְּאַשְׁדּוֹד וַיִּלְכְּדָהּ׃ ב בָּעֵת הַהִיא דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ לֵאמֹר לֵךְ וּפִתַּחְתָּ הַשַּׂק מֵעַל מָתְנֶיךָ וְנַעַלְךָ תַחֲלֹץ מֵעַל רַגְלֶךָ וַיַּעַשׂ כֵּן הָלֹךְ עָרוֹם וְיָחֵף׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה כַּאֲשֶׁר הָלַךְ עַבְדִּי יְשַׁעְיָהוּ עָרוֹם וְיָחֵף שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹת וּמוֹפֵת עַל־מִצְרַיִם וְעַל־כּוּשׁ׃ ד כֵּן יִנְהַג מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־שְׁבִי מִצְרַיִם וְאֶת־גָּלוּת כּוּשׁ נְעָרִים וּזְקֵנִים עָרוֹם וְיָחֵף וַחֲשׂוּפַי שֵׁת עֶרְוַת מִצְרָיִם׃ ה וְחַתּוּ וָבֹשׁוּ

כבישא ממצרים לאתור ויניחון אתוראי למצראי ומצראי באתוראי ויפלחון מצראי ית אתוראי : כד בעדנא ההיא יהי ישראל תליתאה למצראי ולאתוראי ברכא בגו דארעא : כה דברכיה יי צבאות למימר בריך עמי דאפקית ממצרים דעל דחבו קדמי אגליתי יתהון לאתור וכדו דתבו מתקרן עמי ואחסנתי ישראל : א בשתא דאתא תרתן לאשדוד כד שלח יתיה סרגון מלכא דאתור ואגיח קרבא באשדוד וכבשה : ב בעדנא ההיא גזר יי ביד ישעיה בר אמוץ למימר אזיל ותיסר סקא בחצדך ומסנך תשלוף מעל רגלך ועבד כן אזל פחיח ויחיף : ג ואמר יי כמא דהליך עבדי ישעיהו פחיח ויחיף תלת שנין את ומופת על מצראי ועל כושאי : ד כן ידבר מלכא דאתור ית שבי מצרים וית גלות כוש עולימין וסבין פחיחין ויחיפין וגלן עריה קלן מצרים : ה ויתברון ויבהתון

ג' ומ"ע · ד' · ב'. כ"ע · ב' · ג' ומ"ע · ב' · פ' חסר. ח' חסר. ג' · ג' · ל' נון לו · ג'. כ' · ח'. כ'

נדר ה' קמצי בלישנא בקריאה וסי' במסרה רבתא: ברכו ד' בקריאה וסי' ראה ריח בני כריח. וישטם עשו את יעקב על הברכה. אשר ברכו ה' צבאות לאמר ברוך. עמיאל הששי יששכר השביעי: רגלך ח' חסר בלישנא בקריאה וסי' ויאמר אל תקרב הלום של נעלך. והם תכו לרגלך. של נעלך דיהושע. ונעלך תחלץ מעל רגלך. אם תשיב משבת רגלך. הטבעו בבוץ רגלך. וכל כתובים דכוו' חסר בם"א

תולדות אהרן ופתחת השק. יומא מו : עבדי ישעיהו. שבת קיד :

אשור ורואו יד ה' שעושה בהם ידעו כי ה' הוא האלהים ותהיה להם הכרה ואהבה ואהוה עם מצרים שידעו גם כן את ה' ותהיה מסלה ממצרים לאשור ומאשור למצרים : ועבדו מצרים את אשור . ופירוש עם אשור שניהם יעבדו את ה' וישראל תהיה להם שלישית : (כד) ביום ההוא . שלישיה , שלישית תהיה להם באמונת האל ויהיו ברכה בקרב הארץ שתהיה להם ברכה על שאר האומות כל זמן שיחזיקו באמונת האל : (כה) אשר ברכו ה' . אחת משלשתם ברכו ה' בנבואה ויאמר ברוך עמי מצרים שהם יהיו עמי : ומעשה ידי אשור בהכירו שהם מעשה ידי ואני האל ואין עוד : ונחלתי ישראל . ישראל הם נחלתי מקדם יונתן תרגם הפסוק כלו על ישראל ברוך עמי וגומר : (א) בשנת בא תרתן . זה הענין היה בשנת ארבע עשרה שנה לחזקיהו מלך יהודה שבא על ירושלם ושמע על תרהקה מלך כוש שיצא להלחם עמו ונסע משם ונלחם עם מצרים ועם כוש וכבשם ובא עם השבי וחזר לירושלם וקודם לכן באותה שנה שלח תרתן לאשדוד ולכדה , ואז נאמרה נבואה זו לישעיה כי כמו שלכד מלך אשור אשדוד כן ילכד מצרים וכוש , ויש מפרשים כי שלש שנים קודם שבא לירושלם מלך אשור היה זה שבא תרתן לאשדוד ולכדה ואז נאמרה נבואה זו לישעיה , כי לסוף שלש שנים ינהג מלך אשור את שבות מצרים ואת גלות כוש כמו שאמר שלש שנים אות ומופת על מצרים ועל כוש , ונפירושינו שלש שנים ידבק עם הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף , אמר כי שלש שנים הלך וזה אות ומופת על מצרים ועל כוש כי כן ילכו הם : וסרגון . הוא סנחריב , ורבותינו ז"ל אמרו שמונה שמות יש לו : (ב) בעת ההיא . ביד ישעיהו הנביא פורענות מצרים וכוש דבר בידו ואמר לו שיעשה האות בעצמו שיהיה סימן להם וילך ערום ויחף , ומה שאמר לו ופתחת השק לפי שהיה לובש שק על גלות השבטים ומתאבל עליהם ואמר לו שיפתח אותו השק שהיה חגור על בשרו ועל מתניו ויחלוץ נעליו וילך ערום ויחף : ויעש כן . הלוך ערום ויחף הדבר הזה אין לפרשו כמשמעו שלא היה האל את הנביא שילך ערום ויחף חלילה וכן מה שאמר האל להושע קח לך אשת זנונים וכן מה שאמר ליחזקאל והעברת על ראשך ועל זקנך תער , וכן מה שאמר לו שיאכל עוגת שעורים אפויה בגללי האדם וכל אלו והדומים להם אינם דברים שיצוה האל לנביאיו לעשותם , אלא הכל היה במראה הנבואה שהיה רואה הנביא במראה הנבואה שהיה מצוה אותו האל שיעשה כן והיה עושה כן במראה הנבואה הבית ואף על פי שיאריך הזמן כמו בזאת הנבואה שלש שנים ובנבואת הושע וילך ויקח ותהר ותלד בן ואמר כן ותהר ותלד בת כי זה במראה הנבואה ואף על פי שיראה שהיה זמן רב הכל היה במראה הנבואה בפעם אחת : ונעלך . אמר לשון יחיד דרך כלל ויונתן תרגם ופתחת השק כהפך הענין ותיסר סקא בחרצך : (ג) ויאמר . כן שמע במראה הנבואה אחר שהלך ערום ויחף שהיה ה' קורא אותו ואומר כאשר הלך עבדי ישעיהו אות ומופת מה שעשה עבדי ישעיהו זה כאשר נויהיו לאות ולמופת על מצרים ועל כוש עשה כן להודיע כי כן ילכו הם לפני שוביהם : (ד) כן ינהג . אמר וחשופי שת אחר שאמר ערום ויחף כי הגנות בלכתם ערומים הוא שילכו חשופי ערוה כמו שעשה מלך עמון במלאכי דוד לגנות ויכרות את מדויהם בחצי עד שתותיהם : וחשופי . כמו וחשופים וכן וקרע לו חלוני כמו חלונים והדומים להם : ושת . הוא כנוי לעגבות לערום וכן עד שתותיהם ואמר ערות מצרים והוא הדין לכוש כי כבר זכר שניהם ומה שתפס הענין במצרים לרוב גאותם כמו שאמר עליהם גדלי בשר אשר בשר חמורים בשרם : (ה) וחתו ובשו . על ישראל אמר שהיו בטחונם בכוש ובמצרים לפי שהיו בעלי מלחמה למלך אשור כמו שאמר על תרהקה מלך כוש יצא להלחם אתך ועל יהודה וביותר אמר ועל השרידים שנשארו מעטים בארץ כי עשרת השבטים בכלל כבר גלו בשנה שש לחזקיהו ובשנה ארבע עשרה נהג מלך אשור את שבות מצרים וגלות כוש היה בשנת רבע

מצודת דוד

(כד) שלישיה . שלישית תהיה לה באמונת האל . או שתהיה מושלת על מצרים ועל אשור : ברכה . כל השלשה יהיו ברכה בקרב הארץ שתהיה להם ברכה יותר מכל האומות : (כה) אשר ברכו . אשר כל אחד משלשתן ברכו ה' ויאמר ברוך עמי מצרים ר"ל ברוך הוא על שחזר להיו' עמי להאמין בי : ומעשה ידי . חוזר על מלת ברוך לומר ברוך מעשה ידי אשור ר"ל ברוך הוא על אשר הכיר שמה שעלתה בהם היה מעשה ידי ולא במקרה : ונחלתי ישראל . גם זה חוזר על מלת ברוך לומר ברוך נחלתי ישראל ר"ל ברוך הוא על אשר מעולם הוא נחלתי ומאמין בי : כ (א) בשנת וכו' . אז התחיל אשור לעשות גבורות ולכבוש ארצות העמים : (ב) ופתחת השק . כי ישעיה היה מתאבל על גלות עשרת השבטים ולבש השק על מתניו לצער ולאבל ואמר לו המקום שיתיר השק מעל מתניו וישאר ערום כי אותו לבד לבש : הלוך . היה מהלך ערום ויחף : (ג) שלש שנים . זהו סימן מה שיהיה בסוף שלש שנים על מצרים ועל כוש : (ד) כן ינהג . כמו שהלך ישעיה כן ינהג וכו' : וחשופי שת . מגולה עגבות ערות מצריה וכן כוש כי כבר זכר שניהם ואמר מצרים לרוב גאותן שנאמר בהם גדלי בשר (יחזקאל טז) : (ה) וחתו . ישראל שהיו מביטים לעזרת כוש והיו מתפארים בבטחון

מצודת ציון

מרדים מפלתם ויתגלה להם וכן ונעמוד להם (דה"א ה) : (כד) שלישיה . מל' שלש או יתכן שהיא ענין ממשלה ונסיכות כמו ומבחר שלשיו (שמות טו) : (א) סרגון . הוא סנחריב כן אחז"ל : (ב) לך . הוא ענין זרוז : ופתחת . ענין התרה כמו יתרי פתח (איוב ל) : מתניך . חגורך : ממתניך . ענין שליפה כמו חלוץ הנעל (דברים כה) : ויחף . ענין חוסר מנעלים כמו מנעי רגלך מיחף (ירמיה ב) : (ג) שלש שנים . כמו לשלש שנים ותחסר כלמ"ד : אות ומופת . פתרון אחד להם והם ענין סימן וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) והדומים : (ד) וחשופי . ענינו מגולה כמו מחשוף הלבן (בראשית ל) : שת . ענין יסוד כמו שתותיה מדוכאים (לעיל יט) והוא

מִכּוּשׁ מַבָּטָם וּמִן־מִצְרַיִם תִּפְאַרְתָּם׃ ו וְאָמַר יֹשֵׁב הָאִי הַזֶּה בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה־כֹה מַבָּטֵנוּ אֲשֶׁר־נַסְנוּ שָׁם לְעֶזְרָה לְהִנָּצֵל מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֵיךְ נִמָּלֵט אֲנָחְנוּ׃

כא א מַשָּׂא מִדְבַּר־יָם כְּסוּפוֹת בַּנֶּגֶב לַחֲלֹף מִמִּדְבָּר בָּא מֵאֶרֶץ נוֹרָאָה׃ ב חָזוּת קָשָׁה הֻגַּד־לִי הַבּוֹגֵד ׀ בּוֹגֵד וְהַשּׁוֹדֵד ׀ שׁוֹדֵד עֲלִי עֵילָם צוּרִי מָדַי כָּל־אַנְחָתָה הִשְׁבַּתִּי׃ ג עַל־כֵּן מָלְאוּ מָתְנַי חַלְחָלָה צִירִים אֲחָזוּנִי כְּצִירֵי יוֹלֵדָה נַעֲוֵיתִי מִשְּׁמֹעַ נִבְהַלְתִּי מֵרְאוֹת׃ ד תָּעָה לְבָבִי פַּלָּצוּת בִּעֲתָתְנִי אֵת נֶשֶׁף חִשְׁקִי שָׂם לִי לַחֲרָדָה׃ ה עָרֹךְ הַשֻּׁלְחָן צָפֹה

ל' . ל' — ל' ומ"ג — ל' ומ"ג — ז' מ"ג בליש"א — ל' א' מפיק ס"א — ל' — ד' חסר — ל' . ל' — ל'

מִכּוּשׁ בֵּית רוּחֲצָנֵיהוֹן וּמִן מִצְרַיִם תּוּשְׁבַּחְתְּהוֹן׃ ו וְיֵימַר יָתֵיב נִסָּא הָדֵין בְּעִדָּנָא הַהִיא הָכְדֵין הֲוָה בֵּית רוּחְצָנָא דַהֲוֵינָא סְבִירִין לְמֶעְרוֹק לְתַמָּן לְסָעִיד לְאִשְׁתֵּיזָבָא מִן קֳדָם מַלְכָּא דְאַתּוּר עַד כְּדוּן נַפְשְׁהוֹן לָא שֵׁיזִיבוּ וְאֵיכְדֵין נִשְׁתֵּיזִיב אֲנַחְנָא׃ א מַטַּל מַשִּׁירְיָן דְאָתְיָן מִמַּדְבְּרָא כְּמֵי יַמָּא דְנָגְדָן כְּעַלְעוֹלִין דְאָתְיָן בְּאוֹרַח דָּרוֹמָא מַדְבְּרָן וְאָתְיָן מִמַּדְבְּרָא מֵאַרְעָא דְאִתְעֲבִידָא בַהּ חֲסִינִין׃ ב אֲמַר נְבִיָּא נְבוּאָה קַשְׁיָא אִתְחֲוָאָה לִי אֲנִיסַיָּא מִתְאַנְסִין וּבָזְזַיָּא מִתְבָּזְזִין סְקוּ עִילָמָאֵי תְּקִיפוּ מָדָאֵי כָּל דַּהֲווֹ מִתְאַנְחִין מִן קֳדָם מַלְכָּא דְבָבֶל אַנְחֵית לְהוֹן׃ ג עַל כֵּן אִתְמְלִיאוּ חַרְצֵיהוֹן זִיעָא דַחֲלָא אֲחַדְתּוּנְהָא כְּחֶבְלִין לְיָלְדָתָא אִטַּפְּשׁוּ מִלְמִשְׁמַע טָעוּ מִלְמֶחֱזֵי׃ ד טָעֲיָה לִבְּהוֹן עָקָא וּבִיעוּתִין אֲחַדוּנוּן אֲתַר בֵּית רוּחְצָנֵיהוֹן הֲוָה לְהוֹן לִתְבַר׃ ה סַדַּרוּ פָּתוֹרִין

כָּבָא עד אשית אויביך הדום ; שודד ז' מלאים בקריאה וסי' כי בא עליה על בבל שודד. יגורו בך נדחי ; חזות קשה הגד לי ב' בפסוק. הוי שודד ואתה לא שדוד ב' בפסוק. קול פחדים באזני : פלצות ד' בקריאת וסי' פלצה לבבי. פלצות בעתתני. וכסתה אתם פלצות. יראה ורעד יבא בי. ואם זכרתי ונבהלתי :

מצודת ציון

מצודת דוד

רשי

בה"ר נוחין למהרתא לסיתא : אכל שתה . ומתוך האכילה והשתיה לעקו קומו השרים : משחו מגן . מגיני עור שלוק הן ומושחים אותן בשמן כדי שיחליק את הזיין וכך נאמר בשאול כי שם נגעל מגן גבורים פלט את משיחתו ולא קיבלה ונעשה מגן שאול כאילו לא נמשח בשמן : (ו) לך העמד המצפה . עמיד אחד מתלמידך לקרא תגר על מדותי על אדך שלוחה של בבל והוא חבקוק שעג עוגה ועמד בתוכה ואמר (חבקוק ב) על משמרתי אעמודה ומצפה לראות מה ידבר כי אמר הקב"ה לישעיה שעמידהו לאותו מצפה והבטיחהו מאתי שיעמד על מצפהו ואשר יראה במפלתה של בבל יגיד : (ז) וראה רכב . ואני הראתיו שם כמין רכב צמד פרשים אחד רוכב חמור ואחד רוכב גמל וסימן הוא לפרס ומדי : והקשיב קשב . ושם ישמע בנבואתו כמין רוח הומיות תשואות חילות : (ח) ויקרא אריה . הוא חבקוק אריה בגי' כמניין חבקוק ישעיה נתנבא שעתיד חבקוק להתפלל על זאת ולומר כן : על מצפה ה' . ה' אלהי על מצפה אנכי עומד תמיד יומם להודיעני על זאת : (ט) והנה זה בא . כשיתפלל על כך יראה כמין רכב אדם וגו' : נפלה נפלה בבל . ת"י נפלת ואף עתידה למיפל . ב' נפילות שנה אחר שנה תחלה ע"י מדי ופרס ובשנה השניה ע"י שמים והיתה בבל צבי ממלכות כמהפכת סדום וכן מצינו בסדר עולם ובא בשנה השמועה זו של דריוש ואחריו בשנה השמועה והיתה בבל צבי ממלכות כמהפכת וגו' (לעיל יג) : (י) מדושתי ובן גרני . תבואת קדש שלי ערימת חטיי אשר נכטויתי מפי רוח הקדש לתקן אתכם בדרך הישרה כאדם הדש וזורה תבואתו בגורן : אשר שמעתי . מאתו הגדתי לכם : (יא) דומה . הוא אדום וכן הוא אומר מי כצור כדומה בתוך הים (יחזקאל כז) : אלי קורא משעיר . אמר הקב"ה אלי קורא הנביא או מלאך משר מלכות שעיר : שומר מה מלילה . שומר ישראל מה תהא מן הלילה והחשכה הזאת : (יב) אמר שומר . הקב"ה : אתא בקר . יש לפני להזריח לעשות בקר

רדק

מפחדים מעם מדי ופרס ובעת שהיו אוכלים ושותים היו אומרים קומו השרים משחו מגן כלומר נלכה כמנוגנים למלחמה, וכן תרגם יונתן נפה הנפיה אקימו סכואן, ותרגם משחו מגן מריקו וצחצחו זינא, תרגם יונתן מגן זיינא, ר"ל כלי זיין כגון השריונות והכובעים כי גם הם מגן על האדם במלחמה, ויש מפרשים משחו מגן משחו המלך כי המלך מגן העם לפי שבאותו הלילה מת בלשצר כמו שכתוב ביה בלילה אתקטיל בלשצר מלכא, אמר הנה מת מלכם משחו אחר תחתיו, ובכ"ר נפה הנפים סדר מנורה אית אתרא דקריין מנרתא נפיתא : (ו) כי כה אמר . אמר הנביא בבבל, ואמר על לשון מדי בבל שיאמרו זה לזה שיעמידו המצפה לראות אם בא חיל מדי ופרס ויגיד אשר יראה : (ז) וראה רכב . וראה המצפה רכב צמד פרשים רכב שרוכבים עליו זוג פרשים . וראה גם כן רכב חמור רכב גמל : והקשיב קשב רב קשב . יקשיב אם הם קרובים אם ישמע קול פרסותם, ויונתן תרגם ויחזי רתך אינש ועמיה זוג פרשים וגומר : (ח) ויקרא . וקרא המצפה אריה על המצפה המשיל מדי ופרס לאריה העומד על המצפה ומביט אילך ואילך אנה ישרוף, אמר הנביא בלשון קריאה כראותו זה : אדני אנכי עומד תמיד . יומם ולילה על משמרתי אנכי נצב כל הלילות, כלומר ביום ובלילה אני עומד ומצפה מתי יבוא זה שיבא חיל מדי ופרס ויחריבו בבל לפי שהרעו לישראל, ובמדרש כי אריה אמר על חבקוק הנביא, אמר ישעיהו כי חבקוק עתיד לומר זה אנכי עומד תמיד יומם ולילה שעג עוגה ועמד בתוכה כמו שמפרש בתרגום תפלה לחבקוק וקרא חבקוק אריה כי כן הוא בגמטריא חשבון חבקוק כחשבון אריה, וי"מ הפסוק כן אמר ישעיה נבואה קל משריין וגומר : (ט) והנה זה . כמו שהיה המצפה מקשיב הנה בא החיל כמו שהיה רואה קרבו אל העיר : ויען המצפה . ויאמר נפלה נפלה בבל, הכפל לחזק : שבר . פירוש המשבר ויונתן תרגם נפלה נפלה אף עתידה למיפל בבל, ר"ל שתי נפילות ראשונה על ידי מדי ופרס ושנית על ידי שמים, שנאמר והיתה בבל צבי ממלכות . תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה, וזה היתה לעולם כי אותה בבל לא נתישבה עוד לעולם כמו שפירשנו למעלה במשא בבל : (י) מדושתי ובן גרני . יאמר הנביא בלשון האל בבל היא מדושתי שאדוש אותם בחיל מדי ופרס כמו שדשין התבואה . ובן גרני, כפל ענין במלות שונות, כי הבר והתבן יקרא בן גרן כמו שיודע בגורן : אשר שמעתי . אמר הנביא זאת היבואה אשר שמעתי על בבל הגדתי לכם כמו שהשמעתים ואמר אנכי ישראל לפי שבעבור ישראל יבוא עלה הפורענות לבבל : (יא) משא דומה . דומה היא מבני ישמעאל כמו שכתוב ומשמע ודומה ומשא ואמר הנביא אלי קורא קול הנבואה כי משעיר יבא להם המחריב ארצם ובקרוב תבא אליהם הרעה וישימו שומרים בחומות העיר, אומר שיקומו בני אדם מרוב הפחד ויסובבו בעיר וישאלו לשומרים מה מלילה, ובפל הדבר כדרך השואלים : מה מלול . בא על דרך הסמיכות, וכמוהו בא אל מוקשו בחיל כבד : (יב) אמר . ענה להם השומר אתא בקר, כלומר הבקר יבא, אבל מה תועילו כי גם הלילה יבא אחרי שתצטרכו לשמור עוד מפחד האויב : אם תבעיון בעיו . אם תשאלו שאלו : שובו אתיו . לשאול, כלומר עוד בלילות תשאלו כזה כי אין לכם בטח מן האויב וא"א ז"ל פירש כי עתידים בני שעיר להחריב דומה וקורא הנביא שומר ונופה והנביא מדבר כאלו בני שעיר קוראים אליו ושואלים לו מה מלילה כלומר מה מלילותם ויומם של דומה, כלומר אם הגיע זמן קיצן עדיין ונלך עליהם, והנביא השיב להם הבקר נגלמו טיומם והלילות ובא בקר שפלתם שובו בהם עליהם ושאלוהו, ותרגם יונתן כן מעל כם

ה הַצָּפִית אָכוֹל שָׁתֹה קוּמוּ הַשָּׂרִים
מִשְׁחוּ מָגֵן׃
ו כִּי כֹה אָמַר אֵלַי אֲדֹנָי לֵךְ הַעֲמֵד
הַמְצַפֶּה אֲשֶׁר יִרְאֶה יַגִּיד׃ ז וְרָאָה
רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים רֶכֶב חֲמוֹר רֶכֶב
גָּמָל וְהִקְשִׁיב קֶשֶׁב רַב־קָשֶׁב׃
ח וַיִּקְרָא אַרְיֵה עַל־מִצְפֶּה ׀ אֲדֹנָי
אָנֹכִי עֹמֵד תָּמִיד יוֹמָם וְעַל־
מִשְׁמַרְתִּי אָנֹכִי נִצָּב כָּל־הַלֵּילוֹת׃
ט וְהִנֵּה־זֶה בָא רֶכֶב אִישׁ צֶמֶד
פָּרָשִׁים וַיַּעַן וַיֹּאמֶר נָפְלָה נָפְלָה
בָּבֶל וְכָל־פְּסִילֵי אֱלֹהֶיהָ שִׁבַּר
לָאָרֶץ׃ י מְדֻשָׁתִי וּבֶן־גָּרְנִי אֲשֶׁר
שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הִגַּדְתִּי לָכֶם׃
יא מַשָּׂא דּוּמָה אֵלַי קֹרֵא מִשֵּׂעִיר
שֹׁמֵר מַה־מִּלַּיְלָה שֹׁמֵר מַה־מִּלֵּיל׃
יב אָמַר שֹׁמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם־לָיְלָה

אַקִימוּ סַכְוָאן אֲכוּלוּ שְׁתוּ
קוּמוּ רַבְרְבַיָא מְרִיקוּ
וְצַחְצַחוּ זַיְנָא׃ ו אֲרֵי כְּדְנַן
אֲמַר לִי יְיָ אֱזֵיל אֲקִים סַכְוָאָה
דְיֶחֱזֵי יְחַוֵי׃ ז וַיֶחֱזֵי רְתַךְ אֱנָשׁ
וְעִמֵיהּ זוּג פָּרָשִׁים רָכֵב עַל
חֲמַר רָכֵב עַל גַמְלָא אֲמַר
נְבִיָא אֲצֵיתִית אֲצָתָא וַחֲזֵית
וְהָא מַשְׁרְיָן לַחֲדָא׃ ח אֲמַר
נְבִיָא קָל מַשְׁרְיָן דְאַתְיָן
בְּסִיטוּנֵיהוֹן כְּאַרְיָא וְעַל
סְכוּתָא קֳדָם יְיָ אֲנָא קָאֵים
תְּדִירָא בִּימָמָא וְעַל מַטַּרְתִּי
אֲנָא מְעַתַּד כָּל לֵילְיָא׃
ט וְהָא דֵין אָתָא רְתַךְ אֱנָשׁ
וְעִמֵיהּ זוּג פָּרָשִׁין וַאֲתִיב
וַאֲמַר נְפַלַת וְאַף עֲתִידָא
לְמִפַּל בָּבֶל וְכָל צַלְמֵי
טַעֲוָתְהָא יְדַקְדְקוּן לְאַרְעָא׃
י מַלְכִּין דְאוּמָנִין לְאַנָחָא
קְרָבָא יֵיתוּן עֲלַהּ לְמִבְזְהָא
כְּאִכָּרָא דְאוּמָן לְמֵידַשׁ יָת
אִדְרָא אֲמַר נְבִיָא דִשְׁמַעִית
יָת קָל מֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל חַוֵיתִי לְכוֹן׃ יא מַטַּל כָּס דְלוּט
לְאַשְׁקָאָה יָת דוּמָה עֲלַי אַכְלֵי מִן שְׁמַיָא נְבִיָא פָּרֵישׁ לְהוֹן יָת נְבוּאֲתָא נְבִיָא
פָּרֵישׁ לְהוֹן מָה דַעֲתִיד לְמֵיתֵי׃ יב אֲמַר נְבִיָא אִית

ה׳.ג׳ מ״צ. נ׳ — קל״ד. נ׳ מ״צ — נ׳. קל״ד — נ״ל כ׳׳ס כמיצא — נ׳ — נ׳ ומפר. — נ׳מד מ״ל ותד חסר לאנרסס

תולדות אהרן משא דומה . סנהדרין לד וסר סרומס ויקרא (תענית כד) : אמר שומר . נ״ק ג :

מצודת דוד

הם באים חיל פרס ומדי : אכול שתה . בעוד שהיו אוכלים ושותים אמרו אלו לאלו קומו השרים ומשחו המגן לרדת אל המלחמה : (ו) לך העמד המצפה . הנביא יאמר על לשון שרי בבל שיאמרו זה לזה לך העמד המצפה שיגיד את אשר יראה : (ז) וראה . כאלו העומד על המצפה ראה רכב שרוכבים עליו זוג פרשים וראה ג"כ רכב חמור וכו' ר"ל אחד רוכב על חמור ואחד רוכב על גמל ר"ל ראה הרבה מיני בעלי מלחמה : והקשיב קשב . הקשיב באזניו אשר רב הקשב ר"ל קול המון העם היה נשמע מאד ויורה שיש המון רב : (ח) ויקרא אריה על מצפה . ר"ל העומד על המצפה קרא לאמר הנה בא האריה והמשיל פרס ומדי לארי הטורף הו שקרא לאמר הנה האריה על מצפה והמשיל פרס ומדי לאריה העומד על מצפה ומביט אילך ואילך אנה יטרוף : ה' אנכי עומד וכו'. כשראה הנביא את כל זה במראה הנבואה אמר אתה ה' הנה אנכי עומד תמיד בכל יום ומצפה מתי תחרב בבל על שהרעו לישראל : ועל משמרתי . ר"ל כאדם היושב ומשמר שלא יזוז ממקומו כן לא זזתי מלצפות : (ט) והנה זה בא . ר"ל זמן רב הייתי מצפה לה ועתה הנה זה בא רכב המיוחד לאיש ועליו זוג פרשים ר"ל באו פרס ומדי המחריבים את בבל : ויען ויאמר . המלאך הדובר בי אמר עתה נפלה בבל וכפל המלה לחזק הענין : שבר . המשבר שבר אותם והפילם לארץ : (י) מדושתי . גם הוא דברי המלאך שאמר שבבל תהיה מדושתי ר"ל אני אדוש אותה כמו שדשים התבואה : ובן גרני . התבואה נקראת בן גורן לפי שיונח ונדש בגורן וכפל הדבר במ"ש : אשר שמעתי . אמר נביא הדבר אשר שמעתי מאת ה' וגו' אותם הגדתי לכם : (יא) דומה . הוא מבני ישמעאל כמ"ש ומשמע ודומה ומשא (בראשית כה) : אלי קורא משעיר . אמר הנביא אלי קורא קול הנבואה כי משעיר יבא המחריב אליהם : שומר מה מלילה . ר"ל בעת יבוא האויב וישימו שומרים בעיר ובני העיר יקומו ויסיבבו בעיר וישאלו לשומר ויאמרו אתה שומר מה היה בלילה אם בא האויב : שומר מה מליל . דרך השואלים והמפחדים לכפול אמריהם : (יב) אמר שומר . השומר

מצודת ציון

כאים נקרא שפה : משחו מגן . יש מגן עשוי מעור שלוק ומושחין אותו בשמן להחליק מעליו מכת חרב וחנית וכן מגן שאול כלי משוח בשמן (ש"ב א) : (ו) המצפה . כמו הצופה : (ז) צמד . זוג כמו צמד בקר (איוב א) : פרשים . כן יקראו רוכבי סוס המלומדים בכך וכן פרש מעלה (נחום ג) : והקשיב . ענין שמיעה : (ח) מצפה . כן נקרא המקום שעומד עליו הצופה : (ט) פסילי . כן יקראו הגלולים כי סתם נפסלים ונחצבים והוא מל' ויפסלו בוני שלמה (מ"א ה) : (י) מדושתי . מלשון דישה : (יב) אתא . ענין ביאה כמו ואתא מרבבות קדש (דברים לג) : תבעיון בעיו ענין

רד"ק

מה דלוש ונשמר, והדברי רבותי' ז"ל בספרו של רבי מאיר מצאו כתוב משא דומה משא רומי: אלי קורא משעיר. אמר רבי יוחנן אלי קורא מפני שעיר: שומר מה מלילה. אמרו ישראל לישעיה רבינו ישעיה וכי מה יוצא לנו מתוך הלילה הזה אמר להם המתינו לי עד שאשאל כיון ששאל חזר אצלם אמרו לו שומר מה מליל, שומר מה מליל, אמר להם אתא בקר וגם לילה, אמר להם לא כשאתם סבורין אלא בקר לצדיקים ולילה לרשעים, בקר לישראל ולילה לגוים, אמרו לו אימתי אימת דאתון בעון הוא בעי אם תבעיון בעיו, אומרים להם ומי מעכב אמר להם תשובה שובו אתיו: (יג) משא בערב. נבואה זו נאמרה על ערב והם בני קדר, ובי"ת בערב במקום על, כמו כן יתנן בו כי אם הבהמה אשר אני רוכב בה כמו עליה: ביער בערב עליו ארחות דדנים. אומר כנגד שיירות בני דדן שהיו עוברים והנים בערב, אמר עתה במדבר ערב תלינו ביער כי לא ימצאו אהלים ללון בם כי חרבו אהלי קדר, ויונתן תרגם בחורשא ברמשא תביתון, תרגם בערב כמו בערב: (יד) לקראת צמא התיו מים. התיו כמו אתיו, אומר דרך משל למים שיבאו לקראת הצמא כי בני קדר יהיו גולים ונודדים במדבר ולא ימצאו מים לשתות ויושבי ארץ תימא כשימצאום גולים ונודדים צריך שיקדמום בלחמם: (טו) כי מפני חרבות. ולא מפני ... כי הם נודדים מפני חרבות שפשטו בארצם מפני חרב נטושה שפשטה בארצם, וכן וינטשו בלחי, כמו ויפשטו, ויש מפרשים כמו לעזבה, ויונתן תרגם שליפא: (טז) כי כה אמר ה' בעוד שנה. שנאמרה אלי נבואה זו וכלה כל כבוד קדר. כשני שכיר, שהם מצומצמים, ומדקדק בזמנו כמו שאומר כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו, וכן זאת השנה תהיה מצומצמת: (יז) ושאר מספר קשת. מה שישארו מהם רובי קשת שיכרתו ויהיו מתי מספר: ימעטו. יהיו מעטים ומתמעטים: כי ה' אלהי ישראל דבר. לפי שהרעו לישראל כשהגלם מלך אשור, אולי באו בני קדר עם מלך אשור והרעו לישראל בעת שהיו מוליכים אותם בשביה, או שעברו ישראל דרך ארצם בגלותם והרעו להם: (א) משא גיא חזיון. נבואה זו נאמרה על ירושלם, וקראה גיא חזיון לפי שהיא מקום הנבואה, ומה שקראה גיא והיא הר לגבוה לרעה לפי שהשפילוה יושביה ברעתם והשיבום מהר אל בקעה והיא ראויה שתקרא עתה הר אלא גיא: מה לך אפוא כי עלית כלך לגגות. דרך בני העיר לעלות לגגות ולמגדלים בעת שיבאו להם האויבי' ויכנסו בעיר במצור יעלו לגגותם להשגב בהם, או לשלוח בהם אל המצורים אם יוכלו. אמר סביבה כנגד ירושלם מה לך וכלה היית אתמול תשואות מלאה עיר הומיה מה לך עתה שנאספת אל הבתים ועלית אל הגגות מפני מה היה זה מפני פחד: (ב) תשאות מלאה. קול המון עיר מרוב העם אשר בתוכה, וכן תשאות חן חן לה: חלליך לא חללי חרב. כי לא יצאו חוץ לעיר להלחם עם אויביהם אלא נאספו אל העיר ומתו בתוכה ברעב וזהו אינם חללי חרב אלא חללי רעב: (ג) כל קציניך נדדו. קציניך ושריך נדדו וברחו: מקשת אסרו. כלומר

אם־תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ שֻׁבוּ אֵתָיוּ׃
יג מַשָּׂא בַּעְרָב בַּיַּעַר בַּעְרַב תָּלִינוּ אֹרְחוֹת דְּדָנִים׃ יד לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם יֹשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא בְּלַחְמוֹ קִדְּמוּ נֹדֵד׃ טו כִּי־מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נָדָדוּ מִפְּנֵי ׀ חֶרֶב נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כֹּבֶד מִלְחָמָה׃ טז כִּי־כֹה אָמַר אֲדֹנָי אֵלָי בְּעוֹד שָׁנָה כִּשְׁנֵי שָׂכִיר וְכָלָה כָּל־כְּבוֹד קֵדָר׃ יז וּשְׁאָר מִסְפַּר־קֶשֶׁת גִּבּוֹרֵי בְנֵי־קֵדָר יִמְעָטוּ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר׃

כב א מַשָּׂא גֵּיא חִזָּיוֹן מַה־לָּךְ אֵפוֹא כִּי־עָלִית כֻּלָּךְ לַגַּגּוֹת׃ ב תְּשֻׁאוֹת ׀ מְלֵאָה עִיר הוֹמִיָּה קִרְיָה עַלִּיזָה חֲלָלַיִךְ לֹא חַלְלֵי־חֶרֶב וְלֹא מֵתֵי מִלְחָמָה׃ ג כָּל־קְצִינַיִךְ נָדְדוּ־יַחַד מִקֶּשֶׁת אֻסָּרוּ כָּל־נִמְצָאַיִךְ אֻסְּרוּ

אַגַר לְצַדִּיקַיָא וְאִית פּוּרְעָנוּת לְרַשִׁיעַיָא אִם תִּיבִין אַתּוּן תּוּבוּ עַד דְּאַתּוּן יָכְלִין לְמֵיתָב׃ יג מַטַּל כַּס דְּלוּט לְאַשְׁקָאָה יָת עַרְבָאֵי בְּחוּרְשָׁא בְּרַמְשָׁא יְבִיתוּן שֵׁירַת בְּנֵי דְדָן׃ יד לְאַפֵּי צַחְיָא פּוּקוּ נַגְרִין דְּמַיָא דְּיָתְבֵי בְּאַרְעָא דָּרוֹמָא לַחְמָא דְּאַתּוּן אָכְלִין זַמִּינוּ לִמְעַרְקַיָא׃ טו אֲרֵי מִן קֳדָם קְטוֹל עֲרַקוּ מִן קֳדָם חַרְבָּא שְׁלִיפָא וּמִן קֳדָם קַשְׁתָּא מְתִיחָא וּמִן קֳדָם תְּקוֹף קְרָבָא׃ טז אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לִי בְּסוֹף שַׁנְיָא כִּשְׁנֵי אֲגִירָא וְיִסוֹף כָּל יְקָרְהוֹן דְּעַרְבָאֵי׃ יז וּתְקוֹף עָבְדֵי קְרָב גִּבָּרֵי בְּנֵי עַרְבָאֵי יִזְעֲרוּן אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל גְּזִיר כֵּן׃ א מַטַּל נְבוּאֲתָא עַל קַרְתָּא דְּיָתְבָא בְּחֵילְתָא דְּאִתְנַבִּיאוּ עֲלַהּ נְבִיַּיָא מָה לְכוֹן כְּדֵין אֲרֵי סְלֵקְתּוּן כּוּלְכוֹן לְאִגְּרַיָא׃ ב מִן קֳדָם אִתְרְגוּשָׁא דְּאִתְמְלִיאַת קַרְתָּא מְשַׁבַּחְתָּא כְּרַכָּא חֲדָאָה קְטִילַיִךְ לָא אִתְקְטִילוּ בְּחַרְבָּא וְאַף בִּקְרָבָא לָא מִיתוּ׃ ג כָּל שִׁלְטוֹנַיִךְ אִטַּלְטַלוּ כַּחֲדָא מִן קֳדָם מְתַח קַשְׁתָּא גְּלוֹ

תשואות ד' בקריא וסי' תשואות מלאה עיר הומיה, תשואות חן חן לה. תשואות נוגש לא ישמע. תשואות סכתו: הומיה ג' ב' מ"ל וא' חסר וסי' תשואות מלאה. המיה היא וסררת. אשת כסילות הומיה. הומיה דסוררת חסר:

תולדות אהרן משא בערב. (פסחים סט): לקראת צמא. תענית ד: מפני חרבות. סנהדרין לה: גיא חזיון. תענית כט זוכר מקץ (שקלים ו):

רשי

לכם: וגם לילה. מתוקן לפשעו לעת קץ: אם תבעיון בעיו. אם תבקשו בקשתכם למהר הקץ שובו אתיו. בתשובה: (יג) משא בערב. על ערביים: ביער בערב תלינו. ראיתי מה שעשיתם בגלות אשור את עמי והיו מבקשים לשכאים שלהם להוליכם דרך עליכם לפי שאתם בני דודיהם אולי תרחמו עליהם ואתם הייתם יוצאים ולנים ביער דרך העברת שיירות: ארחות דדנים. בני דודן: (יד) לקראת צמא. דרך להביא מים ואתם יושבי ארץ תימא לא עשיתם כן אלא בלחמו קדמו. שדרך הביאו לכם מיני מאכלים מלוחים ונודות נפוחים מלאי רוח והיה אוכל ומבקש לשתות ונותן פי הנוד לתוך פיו והרוח נכנס במעיו והוא מת. ד"א לקראת צמא התיו מים לא כן עשיתי לאביכם כשהיה צמא גליתי לו באר מים: (טו) כי מפני חרבות נדדו. עמי: וחרב נטושה. פשוטה על פני הארץ כמו (ש"א ל) והנם נטושים על פני כל הארץ (שם כה) וינטשו בעמק רפאים ד"א נטושה כמו לטושה כל אותיות אשר מוצאיהם קרובים להיות ממקום אחד מתחלפות זו בזו כגון בלמ"ד בענין שנא' (נחמיה יג) לעשות לו נשכה כמו לשכה: (טז) כשני שכיר. אדקדק בה לגמרם במועד כשכיר הנשכר לשנים שמדקדק במועד תשלום שנתו: (יז) ושאר. שארית: קשת גבורי בני קדר. בעלי רובי קשת שהם כאביהם שנאמר בו (בראשית כא) ויהי רובה קשת: (א) גיא חזיון. היא ירושלים גיא שנתנבאו עליה רוב נבואות: כי עלית כולך לגגות. כשבא עליהם חיל עולים על גגותיהם לראות החיל ולהלחם ורבותינו פירשו על כהנים שעלו על גגו של היכל ומפתחות העזרה בידם כדאיתא במסכת תענית. ומדרש אגדה אומר שהיו גסי הרוח. (באיכה רבתי): (ב) תשואות מלאה. עיר שהיתה תשואתו קול רוב אדם: הומיה ועליזה. עכשיו מה לך מתאבל: חלליך לא חללי חרב. טובים היו אילו חללי חרב היו מעכשיו שהם חללי רעב: (ג) כל קציניך נדדו יחד. לדקיהו ושריו שיצאו לברוח בלילה: מקשת אוסרו. אשר מאימת המורים חצים בקשת היו נאסרים להסגר בתוך העיר וכל

מצודת ציון

ענין שאלה ודרישה ובדרז"ל בעי מיניה וכו' ודומה לו נבעו מצפוניו (עובדיה א) שהוא ענין דרישה וחפוש וכמו שאלה בקשה הוגה לדרישה שאלה ולדרישה החפוש כן אלה בעיו הוגה לענינים: אתיו, בואו: (יג) בערב. הבי"ת היא במקום על כמו כן יתנן בו (ויקרא כד) ומשפטו עליו: תלינו. מל' לינה: ארחות. שיירות הולכי אורח: (יד) התיו. הביאו: קדמו. הביאו לפניהם וכן אשר לא קדמו (דברים כג): (טו) חרבות. מלשון חרב: נטושה. ענין הפשטות כמו וינטשו בלחי (שופטים טו): כבד. ענין רבוי: (א) גיא. עמק: חזיון. ענין נבואה: אפוא. כמו עתה וכן עשה זאת אפוא בני (משלי ו): כלך. מלבק כלו: (ב) תשואות. ענין הומים כמו תשואות נוגש (איוב לט): קריה. כרך כמו מעלך קריה (משלי יא): עליזה. ענין שמחה: (ג) קציניך. שריך כמו קצין תהיה לנו (לעיל ג): (ד) בבכי.

מצודת דוד

ישיב לאמר אף אם בא הבוקר ואין פחד מהאויב אבל גם הלילה תבוא ומהלך לשמור עוד מפחד האויב: אם תבעיון בעיו. אם השאלון לדרוש שאלה בואה שובו ובואו לאמר ולמהרהו כי בכל הלילות שתלך לשמור והזכלו לשאול בכולם: (יג) בערב. על ערב והם בני קדר: ביער בערב וכו'. אתם שיירות בני דדן שהייתם רגילים ללון באהלי אנשי ערב הנה עתה בחרבו אהליהם תלינו ביער אשר בערב: (יד) לקראת צמא. לקראת ערב הצמא בלכתו בגולה הביאו לו מים לשתות: יושבי וכו'. אתם היושבים בארץ תימא קדמו כל אחד בלחמו לקראת ערב הנודד ממקומו: (טו) כי מפני וכו'. כלומר ולא בחללו למה נדדו ממקומם השיב לאמר שנדדו מפני חרבות האויב: חרב נטושה. אשר פשטה בארצם: קשת דרוכה. הדרך לדרוך ברגל על הקשת למותחו היטב לירות למרחוק: כובד מלחמה. חוזק מלחמה: (טז) בעוד שנה. בעת תשלום שנה מהיום: כשני שכיר. ר"ל מצומצם כשכיר המדקדק בשני שכירתו: כל כבוד קדר. מרבית המון עם ערבי בני קדר: (יז) ושאר. השארית של מספר רבי קשת מגבורי בני קדר יהיו הולכים ומתמעטים: כי ה' וכו'. דבר ודברו לקיים: כב (א) גיא חזיון. זה ירושלים שהיתה מקום הנבואה ועם כי עמדה בהר קראה גיא לכנותה לרעה ולומר שהשפלות האויבים בחטאתיה ומהר נעשה גיא: מה לך אפוא. מה נעשה לך עתה אשר עלית על הגגות כי כן הדרך כשבא העיר במצור עולים על הגגות לראות כמה יש המון עם הצרים: (ב) תשואות. עד הנה היית מלאה המיית אנשים: עיר הומיה. כפל הדבר במ"ש: קריה עליזה. כפל [illegible] בשמחה [illegible]: חלליך. עתה איך עלתה בך אשר חלליך לא חללי חרב המה כי ברעב מתו הקשה ממיתת חרב: (ג) כל קציניך. [illegible] אשר נדדו יחד וברחו [illegible] מרחוק נרחו: אשר

ברחו

רשי

וכל הנמצאים בו אוסרו יחד בזיקים ורוזן מרחוק ברחו קודם לכן: (ד) שעו מני. חדלו ממני כך הקב"ה אומר למלאכי השרת: (ה) ומבוסה. מרמס כמו בוססו את חלקתי (ירמיה יב) וכמו כגבורים בוסים בטיט חוצות (זכריה י): מקרקר קיר. יום קרקור קיר החומה: ושוע אל ההר. וקול שועה לנוס אל ההרים להמלט: (ו) נשא אשפה. אשפות חצים קייבר"ן בלע"ז: וקיר ערה מגן. ת"י ועל שור דבקו תריסין והוא כמו ערות על יאור (לעיל יט) ומתערה כאזרח רענן (תהלים לז). ויש לפרש וקיר ערה מגן קיר של העיר כמו (מ"ב טו) ויגלם קירה בני אותה מדינה גלו מגיניהם על ירושלים: (ז) שת שתו השערה. שמו מצור על השערים ודוגמתו יש במלכים במלחמת בן הדד שימו על העיר (שם א כ): (ח) ויגל. לשון גילוי: מסך יהודה. הוא בית המקדש שהי' מגין ומיסך ומסכך עליה': ותבט ביום ההוא. תתבוננת להלחם בם: אל נשק בית היער. הם המגינים שלש מאות ומאתים (צנה) שעשה שלמה ויתנם המלך בית יער הלבנון (שם א ז): (ט) בקיעי עיר דוד. בקיעי החומה ראיתם כי רבו: ותקבצו את מי הברכה. י"ת וכנישתון ית עמא למי בריכתא ארעיתא שהוא אצל בקיעי עיר דוד להלחם שם לפי שראיתם שיש שם תורפה לירושלים ונוחה לכבוש משם: (י) ואת בתי ירושלים ספרתם. כמה בתים יש לכל אחד שיתנו מהם לפי חשבון כדי לקחת האבנים והעצים לבצר את החומה: לבצר. לחזק לשון ערים בצורות (במדבר יג): (יא) ומקוה עשיתם. אגם מים להיות חוזק לעיר בין החומותים החיצונות כפולות חיל וחומה ובין מי הברכה הישנה: ולא הבטתם אל עושיה. ואם תאמרו אף חזקיה עשה כן שנא' (ד"ה ב לב) ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלי' ולחוצה החומה האחרת ויחזק את המלא עיר דוד חזקיהו בה' אלהי ישראל בטח וגו' (מ"ב יח) אבל אתם בימי יהויקים וצדקיה לא הבטתם אל עושיה

ישעיה כב

ד עַל־כֵּן אָמַרְתִּי
שְׁעוּ מִנִּי אֲמָרֵר בַּבֶּכִי אַל־תָּאִיצוּ
לְנַחֲמֵנִי עַל־שֹׁד בַּת־עַמִּי: ה כִּי יוֹם
מְהוּמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה לַאדֹנָי
יֱהוִה צְבָאוֹת בְּגֵי חִזָּיוֹן מְקַרְקַר קִר
וְשׁוֹעַ אֶל־הָהָר: ו וְעֵילָם נָשָׂא אַשְׁפָּה
בְּרֶכֶב אָדָם פָּרָשִׁים וְקִיר עֵרָה
מָגֵן: ז וַיְהִי מִבְחַר־עֲמָקַיִךְ מָלְאוּ
רָכֶב וְהַפָּרָשִׁים שֹׁת שָׁתוּ הַשָּׁעְרָה:
ח וַיְגַל אֵת מָסַךְ יְהוּדָה וַתַּבֵּט בַּיּוֹם
הַהוּא אֶל־נֶשֶׁק בֵּית הַיָּעַר: ט וְאֵת
בְּקִיעֵי עִיר־דָּוִד רְאִיתֶם כִּי־רָבּוּ
וַתְּקַבְּצוּ אֶת־מֵי הַבְּרֵכָה הַתַּחְתּוֹנָה:
י וְאֶת־בָּתֵּי יְרוּשָׁלִַם סְפַרְתֶּם וַתִּתְצוּ
הַבָּתִּים לְבַצֵּר הַחוֹמָה: יא וּמִקְוָה
עֲשִׂיתֶם בֵּין הַחֹמֹתַיִם לְמֵי הַבְּרֵכָה
הַיְשָׁנָה וְלֹא הִבַּטְתֶּם אֶל־עֹשֶׂיהָ
וְיֹצְרָהּ מֵרָחוֹק לֹא רְאִיתֶם:

תרגום

כָּל דְאִשְׁתְּכַח בִּיךְ אִתְקְטָלוּ
כַּחֲדָא מְרָחִיק עֲרַקוּ: ד עַל
כֵּן אֲמָרִית שְׁבוּקוּ מִנִּי אֶבְכֵּי
בִּמְרָר לָא תִתְבְּעִיתוּ
לְנַחֲמוּתִי עַל תְּבַר כְּנִשְׁתָּא
דְעַמִּי: ה אֲרֵי יוֹם רְגוֹשׁ
וְאִתְרְשָׁא וּקְטוֹל קֳדָם יְיָ
אֱלֹהֵי צְבָאוֹת עַל קַרְתָּא
דְיִתְבָא בְחֵילְתָא דְאִתְנַבִּיאוּ
עֲלָהּ נְבִיַּיא מְבַלְשִׁין בָּתַּיָּא
מַקְפִּין מִגְדְּלַיָּא בְּרֵישֵׁי טוּרַיָּא:
ו וְעֵילָמָאֵי נְטָלוּ זֵין בִּרְתִּיךְ
אֱנָשׁ וְעִמֵּיהּ זוּג פָּרָשִׁין וְעַל
שׁוּר דַּבְּקוּ תְרִיסִין: ז וַהֲוָה
שְׁפַר מֵישְׁרָךְ אִתְמְלִיאוּ רְתִיכִין
וּפָרָשִׁין מְמַנָּן עַל תַּרְעִין:
ח וְגַלֵּי יָת מַטְמוֹרִית בֵּית
יְהוּדָה וְאִסְתְּכֵי בְּעִידָּנָא
הַהוּא עַל זֵין בֵּית גִּנְזֵי
מַקְדְּשָׁא: ט וְיָת פְּלוּגַת קַרְתָּא
דְדָוִד חֲזֵיתוּן אֲרֵי סַגִּיאַת
וְכַנֵּישְׁתּוּן יָת עַמָּא לְמֵי
בְּרֵיכְתָא אַרְעִיתָא: י וְיָת בָּתֵּי
יְרוּשְׁלֵם מְנֵיתוּן וְתָרַעְתּוּן בָּתַּיָּא לְתַקָּפָא שׁוּרָא: יא וּמְקְוְיָא עֲבַדְתּוּן בֵּין שׁוּרַיָּא
לְמֵי בְרֵכְתָא עַתִּיקְתָא וְלָא אִסְתַּכַּלְתּוּן בְּדַעֲבְדַהּ וְדִי בְרָאַהּ מִלְּקַדְמִין

שתו ד׳ מלעיל וסי׳ נמסר בסוף כי תשא: ותבט. ג׳ בקריאה וסי׳ ותבט אשתו מאחריו ותתי נציב. ותבט ביום ההוא אל נשק. ותבט עיני בשורי. אנ"ך:

רדק

כלומר רובי קשת שרדפו אחריהם השונא ואסרו אותם ומהם נדקוסו ומהם שברחו ויצאו מירושלים לילה ורדפו אחריהם הכשדים ותפשום: כל נמצאיך. פירוש כל הנמצאים בתוך העיר אסרו, וכן אשר מרחוק ברחו שחשבו להמלט אסרו גם כן: (ד) על כן אמרתי. דברי הנביא אמר כנגד המנחמים: שעו מני. כלומר הרפו ממני אל תנחמוני כי אמרר נפשי בבכי שאבכה: אל תאיצו לנחמני. כפל ענין במלות שונות אמר אל תדחקו לנחמני על שד בת עמי כי רב הוא מלהנחם ממנו:
(ה) כי יום מהומה. ענין שבר, כמו והמם מהומה גדולה: מבוסה. ענין הרמיסה והגאול, כמו כטיט חוצות: מבוכה. ענין בלבול, כמו נבוכים הם בארץ: מקרקר קיר. הורס הקיר כמו משרש ועוקר השורש, ומה שאמר קיר הוספת ביאור, כי הוא כמקרקר, וכן נגזה נזה, ותשרש שרשים, ויקסמו קסמים, וענין מקרקר קיר שהרסו הכשדים חומת ירושלים, כמו בכתוב ותבקע העיר, ואומר וינתצו את חומת ירושלים: ושוע אל ההר. שיוצאים מן העיר בוכים וצועקים אל ההר ומתבעה אל גבעה, ויונתן תרגם מבלשין בתיא מקפין מגדליא ברישי טוריא: (ו) ועילם. פירוש בני עילם נשאו אשפה בחצים וקשת להלחם על ירושלים, וכן קיר והוא עיר ממלך אשור כמו שאמר ויגלם קירה, וכן בני קיר גלו המגינים נגה למלחמה על ירושלים: ערה. ענין גלוי, כמו את מקורה הערה, ויש לפרש קיר כמשמעו כותל וערה ענין דבוק, וכן בדברי רבותינו ז"ל מעורה בטרפשים, פירוש דבוקה, ופירוש הפסוק עילם נשא אשפה לירות חצים אל ירושלים, וכן דבק אל החומה המגינים לחתור בחומה להפילה, וכן תרגם יונתן ועל שוריא דבקו תריסין: ברכב אדם פרשים. תרגם יונתן ברתך אנש ועמיה זוג פרשין: (ז) ויהי מבחר עמקיך. אומר כנגד ירושלים מבחר ארצך ימלאו ברכבי האויבים ואמר עמקיך כי הרכב לא ילך בהרים אלא בעמקים: שת שתו. שמו פניהם לשערי ירושלים להלחם, ויש מפרשים נלחמו, וכן ופני ישים כנגד נגיד ילחם, ויונתן תרגם ממנן על תרעין, וכן וישימו על העיר, ר"ל הפרשים שמו עסקם וכלי מפלתם לכבוש העיר: שת שתו. שמו כלי המצור אל השער: (ח) ויגל את מסך יהודה. גלה האויב את מסך יהודה הם הבורים שהיו מסוככין אלא הגלה עליהם רעת האויב מפני בית המקדש שהיה בנחלתם, והנה גלה האויב בעונותם וגלה המסך שלהם: ותבט. אומר כנגד עם ירושלים או כנגד המלך. אמר כשראית שהאויב בא עליך הבטת אל נשק בית יער הלבנון שנתן שם שלמה מגינים ונתת עיניך בהם להביאם אל ירושלים, כלומר הכינות עצמך למלחמה ולא התשובה ומעשים טובים, כלומר הבטחך היתה אל הנשק ולא אל האל, כמו שאמר ולא הבטתם אל עושיה, ויונתן תרגם אל נשק בית יער על זין בית גנזי מקדשא: (ט) ואת בקיעי עיר דוד ראיתם. פרצות שהיו בחומות עיר דוד היא ציון וראיתם הבנה לבנות אותם פרצות: ותקבצו את מי הברכה התחתונה. מי הברכה שהיו מתפזרים ממנה ולחוץ קבצתם אותם לתוכה להיות המים מזומנים לעבודת בנין החומה הפרצות, והבריכה היא חריץ בנוי באבנים מתקבלים בה מי גשמים: (י) ואת בתי. הנה הכינותם המים, וכן הכינותם האבנים שספרתם הבתים ומי שהיה לו בית יותר נתצתם אותו לבנות פרצות החומה מאותם האבנים: ותתצו. הוי"ו הבית רפה ומשפטה להדגש כי שרשו נתץ: לבצר. ענינו לחזק מן ערים בצורות: (יא) ומקוה. בקמץ בשקל משרה, עוד עשיתם מקוה למים בין שתי החומות כמוך למי הברכה הישנה עשיתם שם חריץ שיקוו בו מי גשמים כל אלה ההכנות עשיתם מפני האויב כדי להציל ירושלם מידו: ולא הבטתם אל עושיה. ולא הבטחתם אל הבורא אשר עשה אותה וקנה עד הנה ושמר מיד האויב לא הבטחתם לשוב אליו וללכת בדרכיו כי הוא היה מציל אתכם אם שבתם אליו יותר מכל ההכנות שעשיתם: ויוצרה מרחוק

מצודת דוד

ברחו למרחוק מגלות האויב ואסרום: (ד) שעו מני. חדלו ממני ואל תנחמוני: אמרר בבכי. אמרר לב השומעים במרבית הבכי: אל תאיצו. אל תדחקו לנחמני על השובר של בת עמי כי רב הוא להנחם עליו וכפל הדבר במ"ש כדרך המקונן: (ה) כי יום וגו׳ לה׳ וכו׳. מעבר לה׳ להביא על ירושלים יום מהומה וכו׳: מקרקר קיר. האויב יהרוס קירות החומות: ושוע אל ההר. האויב יצעק עליו לה׳ להר ציון ולכבשה: (ו) ועילם. בני עילם שהוא ממדינת מדי באו גם המה לעזרת בבל ונשאו אשפות מלאים חצים ובאו עם רכב המיוחד לאדם ועליו פרשים: וקיר. אנשי קיר גלו המגינים לקראת המלחמה: (ז) מבחר עמקיך. העמקים המובחרים מלאו רכב מאנשי המלחמה: שות שתו. שמו פניהם לשערי ירושלים להלחם: (ח) ויגל. האויב גלה את מסך יהודה כי היו סבורים שיהיו מסוככין מרעת האויב לפי שבהמ"ק היה בנחלתם ובא האויב וגלה המסך ר"ל לא הועיל להם ההמקדש: ותבט. אל מול יהודה יאמר כשראית אשר בא האויב הבטת אל הנשק אשר בבית יער הלבנון שנתן שם שלמה מגינים ונטה כמ"ש ויעש המלך שלמה מאתים צנה וכו׳ ושלש מאות מגינים וכו׳ ויתנם המלך בית יער הלבנון (מ"א י) ונתת עיניך בהם להלחם עמהם וכאומר הכינות עצמך למלחמה ולא לתשובה: (ט) בקיעי עיר דוד. ראיתם שנתרבו בקיעות ופדקים בחומות ציון והיתה נוחה לכבוש משם: ותקבצו. ולזה קבצתם את המים המפוזרים להיות מוכן לגבל הטיט לבנות פרצות החומה: התחתונה. כי היא היתה סמוכה אל החומה: (י) ספרתם. לקחתם לפי הערך להרסם לחזק באבניהם את החומה: (יא) ומקוה. עשיתם חריץ להקוות מים

מצודת ציון

ענין מניעה והסרה כמו שעה מעליו (איוב יד): מני. ממני: אמרר. מלשון מרירות: תאיצו. ענין דחק כמו והאץ לא אצתי (ירמיה יז): שוד. שובר: בת. כנסיה: (ה) מהומה. ענין שברון כמו והמם גלגל עגלתו (לקמן כח): מבוסה. ענין רמיסה ודריסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס): ומבוכה. ענין בלבול כמו נבוכים הם בארץ (שמות יד): מקרקר. מל׳ קיר וכפל ר"ל הורס את הקיר ולתוספת ביאור אמר קיר וכן מסעף פארה (לעיל י): ושוע. ענין צעקה כמו שועתי קולי (יונה ב׳): (ו) אשפה. הוא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב לט): וקיר. שם מקום כמו ויגלם קירה (מ"ב ט"ז): ערה. ענין הגלות הדבר כמו מקורה הערה (ויקרא כ): מגן. כענין מלבוש ברזל עשוי ללבוש במלחמה להגן ממכת חרב וחנית: (ז) שות שתו. ענין שימה כמו שתו עלי (תהלים ג): (ח) מסך. מל׳ סכך ומכסה: נשק. כלי מלחמה כמו ועיר מבצר ונשק (מ"ב י): (ט) הברכה. הוא מקוה בנוי באבנים וכסיד ושם מתכנסים המים כמו תעלת הברכה (לעיל ז): (י) ותתצו. מלשון נתיצה והריסה: לבצר. מל׳ מבצר ור"ל לחזק: (יא) ומקוה. מקום כנוס המים כמו ולמקוה המים (בראשית א): היתה

לא חֲזֵיתוּן: יב וְאַכְלֵי נְבִיָא דַייָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בְּיוֹמָא הַהוּא לְמִבְכֵּי וּלְמִסְפַּד וּלְנְזוֹז רֵישׁ וּלְמֵיסַר סַקִין: יג וְהָא בֵּיעַ וְחֶדְוָא אָמְרִין נִקְטוֹל תּוֹרִין וְנִנְכֵּס אָעָן נֵיכוּל בְּסַר וְנִשְׁתֵּי חֲמַר נֵיכוּל וְנִשְׁתֵּי מִדְנְמוּת לָא נְחֵי: יד אֲמַר נְבִיָא בְּאוּדְנַי הֲוֵיתִי שְׁמַע כַּד אִתְגְּזַר דָא מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת אִם יִשְׁתְּבַק חוֹבָא הָדֵין לְכוֹן עַד דִּי תְמוּתוּן מוֹתָא תִנְיָנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת: טו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת אִתָּא אֱזֵיל לְוָת פַּרְנְסָא הָדֵין לְוָת שֶׁבְנָא דִּי מְמַנָא עַל בֵּיתָא: טז וְתֵימַר לֵיהּ מָה לָךְ כָּא מַה לָךְ כְּדֵין אֲרֵי אַתְקֵינְתָּ לָךְ כָּא אֲתַר אַתְקֵין בְּרוּמָא אַתְרֵיהּ שַׁוֵי בְּכֵיפָא בֵּית מְדוֹרֵיהּ: יז הָא יְיָ מְטַלְטֵל לָךְ טַלְטוּל דְּגַבְרָא וְתַחְפִינָךְ בַּהֲתָא: יח יַעְדֵי מִנָּךְ יָת מִצְנַפְתָּא וְיַקִּיפוּנָךְ בַּעֲלֵי דְבָבָךְ כְּשׁוּר

יב וַיִּקְרָא אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה וְלַחֲגֹר שָׂק: יג וְהִנֵּה | שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה הָרֹג | בָּקָר וְשָׁחֹט צֹאן אָכֹל בָּשָׂר וְשָׁתוֹת יָיִן אָכוֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת: יד וְנִגְלָה בְאָזְנָי יְהוָה צְבָאוֹת אִם־יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד־תְּמֻתוּן אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת:

טו כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת לֶךְ־בֹּא אֶל הַסֹּכֵן הַזֶּה עַל־שֶׁבְנָא אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת: טז מַה־לְּךָ פֹה וּמִי־לְךָ פֹה כִּי־חָצַבְתָּ לְּךָ פֹּה קָבֶר חֹצְבִי מָרוֹם קִבְרוֹ חֹקְקִי בַסֶּלַע מִשְׁכָּן לוֹ: יז הִנֵּה יְהוָה מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה גָּבֶר וְעֹטְךָ עָטֹה: יח צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כַּדּוּר אֶל־אֶרֶץ רַחֲבַת יָדָיִם

(masoretic notes beside the verses: ל׳ . ל׳ / ל׳ ר"פ בסיפר׳ / ל׳ / י׳ מלאים / כ׳ . ד׳ / ד׳ ג׳ חסר וא׳ מ"ל / ד׳בספ׳ בסיפ׳ / ל׳ / ל׳ . ל׳ / ל׳ . ל׳ / ל׳ . ל׳ . ל׳ / ל׳)

הרג ג׳ חסר וס׳ נמסר בסדר שמיני: אכול י׳ מ"ל וסי׳ נמסר בהעלותך: תמתון ד׳ ג׳ חסרים וא׳ מ"ל בקריאות וסי׳ ולא תגעו בו פן תמתון. הנחש אל האשה לא מות תמתון. אם יכפר העון הזה. אבן כארם תמותון. בתראה מלא:

תולדות אהרן לבכי ולמספד. חגיגה ה ע"ב ג: הרוג בקר. תענית יא: ונגלה באזני. יומא פו תענית כט: ה׳ צבאות. חגיגה טו: יכפר העון. (יומא מח סנהדרין כו שבועות לג): הסוכן הזה. סנהדרין כו: טלטלה גבר. כתובות כח סנהדרין כו:

רשי

עושיה: ויוצרה מרחוק. מאז שברא את העולם עלתה ירושלים ובית המקדש במחשבה: לא ראיתם. לא הבטתם: (יג) והנה ששון ושמחה. הקב"ה כביכול אבל לפניו ואתם אוכלים ושמחים: כי מחר נמות. כשלם הבא הנביאים אומרים לנו מאת הקב"ה שלא יהיה לנו חלק לעוה"ב נעשה לנו הנאה בחיינו: (יד) עד תמותון. ת"י מותא תניינא לעלם הבא: (טו) הסוכן. בעל הגאות היה וכן (שם א א) ותהי לו סוכנת ות"א אומר תן סכני היה ובא לו לירושלים בויקרא רבה: אשר על הבית. ממונה היה על בית המקדש י"א כהן גדול וי"א אמרכל: (טז) מה לך פה. הכתוב מגנהו לפי שרצה להסגיר את חזקיהו למלך אשור כדאמרינן בסנהדרין כתב פיתקא ושדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו: ומי לך פה. מי ממשפחתך קבור כאן: חצבי מרום קברו. שהלב לו קבר בקברי בית דוד ליקבר בין המלכים לכך הוא אומר לו מה ירושה לך בקברות הללו: חקקי חקקי. יו"ד יתירה כמו שוכני סנה (דברים לג) המקימי מעפר דל (תהלים קיג): (יז) טלטלה גבר. כהדין תרנגולא דמטלטל מאתר לאתר ורבותינו אמרו טלטולא דגברא קשה מדאיתתא: ועוטך עטה. כמו (שמואל כה) ויעט בהם לשון עיט יפריחך כעוף בגלות. ורבותינו אמרו צרעת פרחה בו כד"א (ויקרא יג) על שפם יעטה: (יח) צנוף יצנפך. כמצנפת המקפת את הראש יקיפוך אויבים ומזיקים: כדור. כשור תקף רבותינו פירשו לשון כדור שקורין פלוט"א בלעז שזורקין אותו ומקבלין מיד ליד: אל ארץ רחבת ידים. בכסיפוא שם המקום: שמה תמות

רדק

מרחוק לא ראיתם. מי יוצר לירושלים זמן רב ורחוק לבשרות שכינתו בה ובחר אותה מכל הארצות לא ראיתם אותו לשוב אליו, ובדרש ויוצרה מרחוק לא ראיתם מי שברא אותה קודם שנברא העולם, כמו שאמרו רבותינו ז"ל ז׳ דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן גן עדן ותורה וצדיקים וישראל וכסא הכבוד וירושלם ומשיח בן דוד, ואין משמעות הדרש הזה כמו שמבינים אותו המון התלמידים אלא פירוש שעמדו בכח לבבראות קודם שנברא העולם לפי שהדברים האלה הם הבנים בריאת העולם: (יב) ויקרא. קרא ה׳ על ידי הנביאים נבואה א׳ טרם היות הפורענות כדי שיבכו ויספדו ויקרחו ויחגרו שק וישובו בתשובה שלמה לפני האל יתברך וינחם על הרעה והם לא עשו כן אלא והנה ששון ושמחה: (יג) והנה ששון ושמחה. לא דאגו ולא פחדו לדברי האל אלא לבבו ושמחו, ואמרו הואיל וסופנו למות מעתה נעשה ששון ושמחה ונהרג בקר ונשחט צאן ונאכל בשר ונשתה יין כי מחר נמות ונשמח בעודנו בחיים וכל זה ללעג ולשחוק לדברי האל וזהו חלול ה׳: (יד) ונגלה. מה שהם אומרים נגלה באזני וידוע לפני אני ה׳ צבאות, לפיכך אני נשבע: אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. כי קשה עון זה הדבר מהעונות שקדמו לכם ולא יכופר העון הזה בגלות אלא עד תמותון אבל המיתה שתמותו בחרב אותה תכפר עליכם, ויונתן תרגם עד תמותון מותא תנינא, ר"ל מיתת הנפש בעולם הבא, ותרגם ונגלה באזני אמר נביא באזני הויתי שמע כד אתגזר דא מן קדם ה׳, ואמרו רז"ל כל מי שיש בידו חלול השם אין כח בתשובה לתלות ויום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת, שנאמר אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון: (טו) כה אמר ה׳. הסוכן, פירוש אוצר מן מלי מסכנות לפרעה, וכן תרגם יונתן פרנסא, ושבנא היה פקיד ואוצר בבית המלך חזקיהו ונתן דעתו אל מלך אשור להסגיר לו העיר וקשר קשר עם קצת אנשי העיר ועליו נאמר ולא תאמרו קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כמו שפירשנו במקומו: על שבנא. כמו אל שבנא, וכן ויתפלל על ה׳ כמו אל ה׳: ואשר על הבית. ר"ל שממונה על בית המלך: (טז) מה לך פה. כאלו אמר ואמרת אליו מה לך פה ספרי אמר לו לך בא אל הסוכן הזה, וכן תרגם יונתן ותימר ליה מה לך כא, נראה כי שבנא לא היה מבני ירושלם אלא שבא לגור שם ונעשה פקיד בבית המלך, ובדרש כי מעיר ששמה סכני היה לפיכך קראו סוכן ובא לו לירושלם ולפי שלא היה מתושבי העיר ובאו לבו לקשור קשר להסגיר העיר למלך אשור אמר לו מה לך פה מה עסק יש לך בעיר הזאת ואינה ארץ מולדתך, ומי לך פה אח זה את או קרוב יש לך בעיר שאתה עושה דבריך כאלה כמיר: כי חצבת לך פה קבר. אתה מדמה בעצמך כאלו תצבת לך פה קבר שאתה בוטח שתמות כאן לא יהיה זה אלא הנה ה׳ מטלטלך: חצבי מרום קברו. ואתה כמי שחוצב במקום גבוה קברו שלא יפחד שיורידוהו משם, וכמי שחקק משכנו בסלע שאתה בוטח שתהיה לעולם בעיר הזאת בהרבה שאתה בה היום שלא יהיה אדם שיורידך ממנה, לפיכך קשרת עם מלך אשור לא יהיה זה כי אחר יצא תחתך שיורידך מן מרחך, כמו שאמר וקראתי לעבדי לאליקים בן חלקיהו, וי"מ קבר קברו אחר אהריב, ורז"ל פירשו חצבי מרום שהלב לו קבר בקברי בית דוד לפיכך אמר מה לך פה ומי לך פה מי קבור כאן ממשפחות אבותיך, ויו"ד חצבי חקקי נוספת על הפעל כיו"ד היושבי בשמים והוא דרך לחות: (יז) הנה ה׳ מטלטלך טלטלה גבר. פירש אדוני אבי ז"ל טלטול גדול וכבד, וגבר גם אחר לטלטול וה"א טלטלה נוספת ואינה לנקבה, ורז"ל פירשו טלטלת איש ואמרו טלטולא דגברא קשה מדאתתא, וזה לפי שהאשה תמצא יותר מרחמים בגלותה מן האיש, כלומר תגלה למקום שלא תמצא מרחמים, וכן ת"י טלטול דגבר, ולפי דעתי כי מלת גבר הוא הוא לשון קריאה, כלומר אתה הגבר הנה ה׳ מטלטלך טלטלה, וקראו גבר לפי שהיה מתגאה ומתגבר, ובדרש טלטלה גבר כהדין תרנגולא דמטלטל מאתר לאתר: ועטך עטה. כמו שאומר צנף יצנפך צנפה כדור כמו שאדם עוטה הבגד ולובשו וכורכו כמו כדור ומשליכו למקום רחוק, ויש שמפרשו ענין עיט, כלומר תפריחך אבל אינו מפרשו, ובדברי רז"ל ענין מלמד שפרחה בו צרעת כמו על שפם יעטה, וי"מ ותחפינך בבהתא, פירוש תכסך בושה כמו האדם המתבייש שמכסה פניו: (יח) צנוף. צנוף מקור לנפעל שם, ופירושו כמה שפירשנו: ועטך עטה. כמו שכורך אדם המצנפת ומשליכה למקום רחוק: ואמר

מצודת דוד

מים בין החומות הכפולות להיות נמשך לימי המצור היטה להיות לחוזק להעיר מול האויב: ולא הבטתם. ר"ל הנה עשיתם הכמות אנושית אבל לא הבטתם אל ה׳ העושה אותה ותקנה עד הנה כי לא שאלתם עזר ממנו: ויוצרה. היוצר את ירושלים מזמן רחוק להיות למשכן לו אותו לא ראיתם לשוב אליו בתשובה: (יב) ויקרא ה׳. ע"י הנביא קודם בוא הפורענות קרא ה׳ להזהיר להעם למען יספדו ויבכו ויקרחו קרחה לשוב מעונותיהם: (יג) והנה ששון ושמחה. והם לא עשו כן כי הנה לפניהם היה ששון ושמחה: הרוג בקר. ששחטו בהמות ואכלו בשר ושתו יין ואמרו זה לזה דרך לעג נאכל ונשתה בעודנו חיים כי מחר נמות ביד האויב ואם לא עכשיו אימתי: (יד) ונגלה באזני ה׳ צבאות. מאמר הנביא בשם ה׳ שאמר הנה דבריכם נגלה באזני אני ה׳ צבאות ותחסר מלת אני: אם יכופר. ר"ל לכן הריני נשבע אם העון הזה יכופר לכם בגלות כי אם עד תמותון בחרב: (טו) אל הסוכן. אל הממונה על האוצר וחזר ופירש אל שבנא אשר הוא פקיד על בית המלך: (טז) מה לך פה. כאלו אמר ואמרת אליו מה לך פה וכו׳ ולפי שחשב למסור את ירושלים ביד סנחריב אמר לו מה לך חלק בהעיר הזאת למסרה ביד סנחרב: ומי לך פה. ר"ל וכי יש לך פה משפחה מחשובי העיר לעשות בה דבר כזה: כי חצבת לך פה קבר. ר"ל אשר תדמה בנפשך לחשוב לך פה קבר כאלו פה תמות ופה תקבר כאחד מחשובי העיר אשר בעבור כן נשאר לבך לדבר כזה: חצבי מרום קברו. אתה כמי שחוצב קברו במקום גבוה שלא יפחד שיורידוהו משם וכמי שחוקק בסלע מקום שכנו שהוא לו למשגב ר"ל סבור אתה שתהיה לעולם בעיר הזאת בהשררה שאתה בה היום ולא יורידך מי ממנה ולזה מלאה לבך להסגיר העיר ביד סנחרב: (יז) הנה ה׳ מטלטלך. ר"ל לא כן יהיה כמו שחשבת כי ה׳ יטלטל ויגלה אותך מכאן: טלטלה גבר. טלטול גדול וחזק: ועוטך עטה. יפריחך כעוף בגלות: (יח) צנוף יצנפך

מצודת ציון

היטה. הנטשה מזמן רחוק: ויוצרה. ענין בריאה: (יב) ולקרחה. ענין תלישת השער ועל מקומה נשאר קרח וכן ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא (ויקרא יג): (יג) הרוג. ענין שחיטה ואמר בלשון בזיון: (טו) הסוכן. הממונה על האוצרות כמו ערי מסכנות (שמות א): על שבנא. אל שבנא: (טז) פה. הוא כמו כאן: חצבת. חפירה באבנים נקרא בל׳ חציבה: מרום. מלשון רם וגובה: (יז) גבר. ר"ל גדול וחזק: ועוטך עטה. ענין עטיפה והפרחה כמו ותעט אל השלל (ש"א יד): (יח) צנוף יצנפך צנפה. מל׳ מצנפת: כדור. כמו ככדור ותחסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה (משלי יז) והכדור הוא דבר עגול מה שזורקין מיד ליד ומקבלים אותה וכן עתיד לכידור (איוב טו): ידים. ענין מקום כמו והארץ רחבת ידים (שופטים יח): קלון. ענין חרפה: (יט) והדפתיך. ענין דחיפה כמו והארץ

רשי

תמות . לא תקבר בקברי בית דוד ושמה יהיו מרכבות כבודך להמכים לקלון בית אדוניך שבקשת : (יט) וממעמדך . ומשימושך במקדש יהרסך : (כ) לאליקים . הוא היה על הבית כשנפל סנחריב כמו שמצינו כשילאו אל רבשקה וגלה לו שבנא וסיעתו וגררוהו בזנבות סוסיהם כדאיתא בסנהדרין כשהלך סנחריב אל תרהקה מלך כוש שטף שבנא וסייעתו והלך לו כך שנינו בסדר עולם : (כב) מפתח בית דוד . ת"י מפתח בית מקדשא ושולטן בית דוד : (כג) ותקעתיו יתד במקום נאמן . ואמניניה אמרכל מהימן משמש באתר קיים ת"י נאמן לשון קיום מקום שהוא נאמן לנשענים עליו כי לא ימוט פרש את המקרא ותקעתיו יתד נאמן במקום : (כד) הצאצאים והצפיעות . ת"י בניא ובני בניא ומנחם חברו עם לפיעי הבקר (יחזקאל ד) ליתד שהוא ל' עוללים דקים היוצאים מתעי אמן ויהיה צפיעי לשון יציאה דבר היוצא : כל כלי הקטן . הקטנים שבמשפחותם יהיו מתפארין בו ונסמכין עליו : מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים . ת"י מכהני לבשי אפודא ועד בני לוי אחדי נבליא . ויהיה אגנות ל' כלי שרת שמשרתין בהם הכהנים בבית המקדש . הנבלים שאומרים בני לוי בהן השיר : (כה) תמוש היתד . גדולתו של שבנא : ונכרת

מרכבות ד' ג' מ"ל וא' חסר וסי' בסדר בשלח ובמ"ב סימן כ"ג : ולבית י' וסי' נמסר בסדר נשא : לכסא ו' רפין וסי' ותקעתיו יתד במקום נאמן . כי עשית משפטי

מקרא ותרגום

שָׁמָּה תָמוּת וְשָׁמָּה מַרְכְּבוֹת כְּבוֹדֶךָ
קְלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ׃ יט וַהֲדַפְתִּיךָ
מִמַּצָּבֶךָ וּמִמַּעֲמָדְךָ יֶהֶרְסֶךָ׃ כ וְהָיָה
בַּיּוֹם הַהוּא וְקָרָאתִי לְעַבְדִּי
לְאֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ׃
כא וְהִלְבַּשְׁתִּיו כֻּתָּנְתֶּךָ וְאַבְנֵטְךָ
אֲחַזְּקֶנּוּ וּמֶמְשַׁלְתְּךָ אֶתֵּן בְּיָדוֹ וְהָיָה
לְאָב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַםִ וּלְבֵית יְהוּדָה׃
כב וְנָתַתִּי מַפְתֵּחַ בֵּית־דָּוִד עַל־
שִׁכְמוֹ וּפָתַח וְאֵין סֹגֵר וְסָגַר וְאֵין
פֹּתֵחַ׃ כג וּתְקַעְתִּיו יָתֵד בְּמָקוֹם
נֶאֱמָן וְהָיָה לְכִסֵּא כָבוֹד לְבֵית
אָבִיו׃ כד וְתָלוּ עָלָיו כֹּל ׀ כְּבוֹד
בֵּית־אָבִיו הַצֶּאֱצָאִים וְהַצְּפִעוֹת כֹּל
כְּלֵי הַקָּטָן מִכְּלֵי הָאַגָּנוֹת וְעַד כָּל־
כְּלֵי הַנְּבָלִים׃ כה בַּיּוֹם הַהוּא
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תָּמוּשׁ הַיָּתֵד
הַתְּקוּעָה בְּמָקוֹם נֶאֱמָן וְנִגְדְּעָה

מַסֵּק וְיַגְלֵינָךְ לְאַרְעָא פְּתַיוֹת
יְדַיִן תַּמָּן תְּמוּת וְתַמָּן
רְתִיכֵי יְקָרָךְ יְתוּבוּן בְּקָלָן
עַל דְּלָא נְטַרְתָּא יְקָר בֵּית
רִבּוֹנָךְ׃ יט וְאַדְחִינָךְ מִמְּקוֹמָךְ
וּמִשִּׁמּוּשָׁךְ יְמַגְרִינָךְ׃ כ וִיהֵי
בְּעִדָּנָא הַהוּא וְאַרְבֵּי לְעַבְדִּי
לְאֶלְיָקִים בַּר חִלְקִיָּהוּ׃
כא וְאַלְבְּשִׁנֵּיהּ כִּתּוּנָךְ
וְהֶמְיָנָךְ אַזְרְזִנֵּיהּ וְשׁוּלְטָנָךְ
אֶתֵּן בִּידֵיהּ וִיהֵי לְאַב
לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וּלְבֵית
יְהוּדָה׃ כב וְאֶתֵּן מַפְתַּח
בֵּית מַקְדְּשָׁא וְשׁוּלְטַן בֵּית
דָּוִד בִּידֵיהּ וְיִפְתַּח וְלֵית
דְּאָחִיד וְיֵיחוּד וְלֵית דְּפָתַח׃
כג וְאֶמַנֵּינֵיהּ אֲמַרְכָּל מְהֵימַן
מְשַׁמֵּשׁ בַּאֲתַר קַיָּם וִיהֵי
לְכוּרְסֵי יְקָר לְבֵית אֲבוּהִי׃
כד וְיִסְתַּמְכוּן עֲלוֹהִי כָּל יַקִּירֵי
בֵּית אֲבוּהִי בְּנַיָּא וּבְנֵי בְנַיָּא
מֵרַבְרְבַיָּא וְעַד דְּעַדְקַיָּא
מִכַּהֲנַיָּא לָבְשֵׁי אֵפוֹדָא וְעַד
בְּנֵי לֵוִי אָחֲדֵי נַבְלַיָּא׃
כה בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת יַעְדֵּי אֲמַרְכָּל מְהֵימַן דִּי מְשַׁמֵּשׁ בַּאֲתַר קַיָּם וְיִתְקְטֵף

רדק

ואמר עוד כדור אל ארץ רחבת ידים , כמו שמשליך אדם הכדור בארץ רחבת ידים שאין שם גדר או דבר מעכבו שהוא מתגלגל והולך עד שימצא דבר שיעכבנו , והדור הוא מקרא שלוש"א וכל"ף סרס , וכן במשנה הכדור והאמום והספר ממנו במקום הוא כ"ף הדמיון ילנפך כדור , וכן לב שמח ייטיב גהה כנהה וגו' : שמה תמות . לא כמו שהלכת לך הם קבר : ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדוניך . פי' אדוני אבי ז"ל שמה בלותו מקום שתהיה שם מטולטל תרכב מרכבה שתחשב אותה לנפשך לכבוד גדול ובכאן היה לך בה קלון אם תרכב אותה אך שם תהיה מכובד בה . כלומר הכבוד שיש לך בעיר הזאת והנך שם לקלון לך , ורבותינו פירשו בקש קלון בית אדוניו נהפך כבודו לקלון , כי כשיצא למלך אשור שאלו אותו איה העם שקשרת עמהם , אמר להם חזרו בהם נקבום בעקביו וקשרוהו בזנבות סוסיהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנים , וזהו מרכבות כבודך המרכבות שהיה חושב שיתנו לך מרכבות לכבוד נעשו אותם לך לקלון שקשרו אותך בזנבי סוסיהן , ויונתן תרגם תמן תמות וגו' : והדפתיך . אמר והדפתיך כאלו כאל מדבר , ואמר יהרסך דבר בנביא על האל , וכן מנהג לשון הקדש במקומות רבים , כמו שמשו עמים שלה , כלם השוכו וכאו נא , לכלם ולסרניהם , והדומים לזה , והמלב והמעמד הוא הפקידות שהיה בה : (כ) והיה ביום ההוא , ביום שתגלה ממקומך זה אתן במקומך אליקים בן חלקיהו , ופירוש ביום בזמן ההוא , כמו והיה ביום ההוא טרם יומי אשר עומד לנס והדומים לו פירושם בזמן ההוא , ופירוש וקראתי שיתן בלב חזקיהו למנות פקיד אליקים במקום שבנא והאלו כאלו יקראהו שבנא ויקח הפקידות , ויונתן תרגם וקראתי ואדבי , כלומר אגדילהו ואמנהו על בית דוד , וכן תרגם אונקלוס ראה קראתי בשם חזו דרבותי בשום , ועוד הוא פירושו וכן שלוחים וקרואים ר"ל גדולים וכן קריאי עדה גדולי העדה שהם נקראים לכל עלה , והנה מצאנו בספר מלכים ובספר זה כי אליקים היה על הבית ושבנא היה סופר כמו שאמר ויצא אליו אליקים אשר על הבית ושבנא הסופר וזה היה כשבא סנחריב לירושלם , ואפשר כי קודם לכן מרד והיו דבריו עם מלך אשור והיה מכסה עצמו והאל גלהו על ידי הנביא ואמר לו לך בא אל הסוכן הזה , והנביא אמר לחזקיהו והורידהו מגדולתו ושם תחתיו אליקים וכשבא סנחריב לירושלם היה אליקים על הבית ושבנא נשאר סופר ואעפ"כ היה שבנא מכסה עצמו וקרע בגדיו על דברי רבשקה כמו האחרים כאילו היה הדבר קשה בעיניו : (כא) והלבשתיו כתנתך ואבנטך . ד"מ כי הכתונת מלבוש הוד ותפארת לגדולה והאבנט היא חגורה על המתנים . והוא משל לחוזק שלא ימעד מגדולתו : והיה לאב . ליועץ נאמן ולמנהיג טוב כמו וישימני לאב לפרעה יועץ ומנהיג מדינתו : (כב) ונתתי מפתח . ד"מ כי הוא יהיה יועץ של מלך יהודה ועל פיו יעשה לסגור ולפתוח . ואמר על שכמו והמפתח לא ישא אדם אותו על שכמו אמר כענין בב' משלים אמר מפתח כי בידו יהיה ענין בית המלכות לפתוח ולנעול . ואמר על שכמו שהוא כמו משא שישא אדם על שכמו , ר"ל כי הוא ישא ויסבול ויכלכל דברי המלכות , ואפשר שהיה אליקים בן חלקיהו כהן ומצאנו חלקיהו ביחס ד"ה ושלום הוליד את חלקיה וחלקיה הוליד את עזריהו ועזריה זה אפשר שהוא אליקים ושני שמות היו לו ומצאנו עזריה שהיה נגיד בית האלהים בימי חזקיהו : (כג) ותקעתיו יתד במקום נאמן . הוסיף עוד למשול משל על הגדולה ועל השררה שתהיה לו עד שיהיה לכבוד לכל בני משפחתו וכלם יהיו נתלים בו כמו הקטן שהוא נתלה בגדול ונסמך עליו , והמשילו ליתד שהוא תקוע במקום נאמן חזק וקיים שהיא ראויה לתלות בה כל דבר ולא יראו שתשבר ותזוז ממקומה : (כד) ותלו עליו . לפי שהיתה תולין עליה אמר ד"מ כי כל בני משפחתו יהיו מתכבדים בו ונתלים עליו , ופי' הצאצאים והצפיעות הבנים והבנות , ות"י בניא ובני בניא : כל כלי הקטן . אמר אפי' הקטנים יהיו מתכבדים ומתפארים בו כי כל כך תהיה גדולתו מפורסמת . ואמר כלי ד"מ לפי שהמשילו ליתד יהיו תולין עליה גדולים וקטנים לפי חוזקה של יתד , ופי' כלי קטן כלי השמשים הקטן כי מכל השמשים תולין על היתד לפיכך אמר מכלי האגנות עד כל כלי הנבלים וסמיכות כלי האגנות וכלי הנבלים לפי שהאגנות יש בהם גדולות וקטנות ומוכנות לתשמישים משונים זה מזה , וכן הנבלים יש בהם זה משונה מזה ביסודותיו או במיתריו וכלם יקראו נבלים , ות"י כלי הקטן מרברביא ועד דעדקיא , ותרגם מכלי האגנות עד כל כלי הנבלים מכהניא לבושי אפודא ועד בני לוי אחדי נבליא : (כה) ביום ההוא.

מצודת דוד

יצנפך צנפה . ר"ל תהיה מסובב באויבים ומציקים כמצנפת המסבבת את הראש מסביב : כדור אל ארץ רחבת ידים . תהיה מושלך בגולה למרחוק ככדור המושלך אל ארץ רחבת ידים . ר"ל במקום שלא ימצא דבר המעכבו שאז מתגלגל והולך למרחוק : שמה תמות . במקום שתגלה תמות ולא פה כמה שחשבת : ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדניך . במקום שתהיה מטולטל תרכב במרכבה שתחשוב אותה לנפשך כבוד גדול ואם היית רוכב בה בבית אדניך ר"ל בעוד היותך אדון היה לך בה קלון רצה לומר מה שיהיה נחשב לך בגולה לכבוד היה נחשב לך במקומך לקלון : (יט) והדפתיך . אמר במקום האל אהדף אותך מן המצב שלך ר"ל לא תהיה עוד בה בממשלה אשר אתה עתה בה : וממעמדך יהרסך . זה מאמר הנביא לומר שהאל יהרוס אותו ממעמדו והוא כפל ענין במ"ש : (כ) וקראתי וכו' . להיות פקיד וממונה במקומך : (כא) והלבשתיו כתנתך . הוא דרך משל לפי שהכתונת הוא מלבוש הוד ותפארת לגדולה ר"ל אלבישו בהוד הגדולה שיש לך עתה : ואבנטך אחזקנו . אחזק אותו בחגורת אבנטך להיות חזק ומזורז כמוך עתה : וממשלתך וגו' . מפרש המשל להוספת ביאור : והיה לאב . ולא כמו אתה שרצית למסור העיר ביד האויב : (כב) מפתח בית דוד . ר"ל הוא יסבול טורח צורך בית המלכות : ופתח . כשיפתח שערי הבית אין מי יסגור וכו' ר"ל הכל יהא נעשה על ידו : (כג) ותקעתיו יתד במקום נאמן . ר"ל לא יהיה נעתק ממשלתו כיתד התקועה במקום חזק ומתקיים : והיה לכסא כבוד וכו' . ר"ל כל משפחת בית אביו יתכבדו בו : (כד) ותלו עליו . לפי שהמשילו ליתד אמר ותלו עליו לשון הנופל ביתד ור"ל כולם יהיו סמוכים עליו : כל כבוד וכו' . כבוד בית אביו יהיה סמוך עליו ונשען בו : הצאצאים והצפיעות . הבנים והבנות : כלי הקטן . כלי השמשים הקטן במין ולפי שהמשילו ליתד אמר בין הנופל ביתד שתולין בו כלים הגדולים עם הקטנים ור"ל אף הקטנים יהיו מתכבדים ומתפארים בו כי תהיה גדולתו מפורסמת מאד : מכלי האגנות . בין כלי אגנות בין כל מין כלי נבלים ור"ל כולם יתכבדו בו איש לא נעדר : (כה) תמוש היתד . ר"ל שבנא שחשב להיות קבוע בממשלתו כיתד התקועה במקום

מצודת ציון

אשר הדפנו רוח (תהלים א) : ממצבך . מל' מצב ומעמד : (כא) כתנתך . מין מלבוש מפואר : ואבנטך : כמו ובאבנטך והוא חגורה כמו ועשית להם אבנטים (שמות כח) : לאב . למנהיג טוב ויועץ נאמן כמו וישימני לאב לפרעה (בראשית מה) : (כב) מפתח . שם הכלי שפותחין בו המנעול : שכמו . כתפו : (כג) ותקעתיו . ענין תחיבה כמו ותתקע את היתד (שופטים ד) : יתד . מסמר : נאמן . ענינו מתקיים כמו ונאמן ביתך (ש"ב ז) : (כד) ותלו . מל' תליה : הצאצאים . הבנים היוצאים מרחם אמן : הצפיעות . ענינו היוצאים מן הגוף וכן צפיעי בקר (יחזקאל ד) שהוא דבר היוצא מן הגוף ועל הבנות יאמר כאלו אמר הצאצאים והצאצאות : האגנות . הספלים כמו אגן הסהר (ש"א ז) : הנבלים . שם כלי נגון : (כה) תמוש . תסור כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : ונגדעה . ענין כריתה כמו שקמים גדעו (לעיל ט) :

סילונו

רש"י

ונכרת המשא אשר עליה. בני משפחתו וסיעתו הנסמכין עליו והתולים בו כלי תפארתם ולפי שדימהו ליתד דימה המתפארים בו והנשענים עליו למשא שמטעינים על היתד ויש פותרים אותו ותתקיים הנבואה שנתנבאה עליו: (א) הילילו אניות תרשיש. שהיו מתעשרים על ידי סוחרי צור שהיו מביאים אניות תרשיש סחורה לצור: תרשיש. שם הים: כי שודד מבית מבוא. כי שודד מהכנס מהוס שהייתם רגילין לפונדק מלבוא עוד לתוכו ולא יהי׳ עוד לכם מקום בצור ללון שם: מארץ כתים. הם הרומיים: נגלה למו. השודד לאנשי צור. ד״א מארץ כתים נגלה לאנשי תרשיש שוד של צור שברחו בני צור אצל כתים ומשם נשמעה השמועה: (ב) דומו יושבי אי. התאבלו ושבו דומם. יושבי אי הים למה סוחרי צידון עוברי ימים היו רגילים למלאותך כל סחורה עכשיו בשנפול צור תפול צידון עמה שסמוכות היו זו לזו בתוך מהלך יום: (ג) ובמים רבים. היה בו זרע מצרים היושבת על נהר שיחור אל צור: קציר. יאור מצרים היה תבואה של צור. שיחור הוא נילוס שנאמר (יהושע יג) מן השיחור אשר על פני מצרים והיו מביאים התבואה לצור באניות מצרים: ותהי צור סחר גוים. מעם רב שהיה בה כל הגוים מביאין לה סחורה: (ד) בושי צידון. שנפלה לצור: כי אמר ים. כי אמרה צור היושבת במעוז הים שהוא עיקר ראש המלכות הריני כמו שלא חלתי ולא ילדתי בחורים. כי כלם נכרתו והרי כמו שלא רוממתי בתולות וכן ת״י. ורבותינו אמרו באגדה בושי צידון כי אמר ים מה אני שאין לי בנים ובנות לדאג עליהם שלא יתפשו בעוני. הוני משנה מצות קוני לעבור גבול חול אשר שם לי על אחת כמה וכמה בושי צידון שיש לך לדאג בכל אלה: (ה) כאשר שמע למצרים. אשר שמעו על מצרים שהבאתי עליהם עשר מכות וסוף טבעו בים: יחילו. יבהלו: כשמע. כשומעים כשילא שמע צור כי גם מכותיה של צור יהיו דוגמת אותן מכות. דם ואש (יואל ג) דוגמת מכת דם. קול שאון מעיר (לקמן סו) זו קרקור הצפרדעים. ונהפכו נחליה לזפת וכו׳: (ו) עברו. אנשי צור לברוח לתרשיש: (ז) הזאת לכם עליזה. הרי נפלה לפניכם ויאמר לכם הזאת העיר שהיתה עליזה בעיניכם אשר מימי קדם קדמתה היתה עליזה עכשיו יובילוה

וסיכם

רדק

...במקום נאמן, אם משל על שבנא שהיה סגור שיהיה בכבודו קיים עד יום מותו כמו שאמר חוצבי מרום קברו ונכרת המשא אשר עליו כמו היתד כשנשבר ונפול ישתברו ויפלו ויעברו הכלים התלוים והנשואים עליו שיפלו עמה כן כשישבר שבנא תשבר משפחתו וכל ביתו: (א) משא צור. נבואה על צור שהרבה והיתה עיר סחורה, כמו שאומר, [illegible] סים והיא היתה עיר סחורה ג״כ והיו באים בספינות תמיד מתרשיש לצור, לפיכך אמר הילילו אניות תרשיש, כלומר ספדו כי אין לכם מקום שתלכו שם שצור נחרבה, וזהו שאמר שדד מבית מבא שדד בתיהם ומקומם שהיה נאכם שם ... שדד מבא של כל סוחר, ופירוש מבית מהיות בית ומקום וכן והכנתך מזונה מהיות זונה, וימאסך ממלך מהיות מלך, ויסירה מגבירה מהיות גבירה: מארץ כתים נגלה למו. ת״י מארע כתאי אתי עליהון, ואנו רואים כי נבוכדנצר החריבה כמו שמפורש ביחזקאל, וכתים הם מבני יון, אם כן איך אמר מארץ כתים נגלה, ופירש אדוני אבי ז״ל כי כתים היו סוחרים ההולכים לבבל ואמרו להם שיבאו לצור ויוכלו לתפשה אותה כי יעזרום ויבאו להם דרך הים: (ב) דמו יושבי אי. היושבים באיים אשר על הים שהם סוחרים והולכים באניות עמה דמו, כלומר שתקו והעצבו כי עיר סחורתכם נחרבה, ויונתן תרגם דמו אתברו, וכן הוא על הים גם כן: סוחר צידון עובר ים מלאוך. לשון יחיד דרך כלל, כמו ויהי לי שור וחמור, אם כסוס אסור וכחמור אסור, כה תאמרו לאיש יבש גלעד, והדומים להם: מלאוך. כנגד צור, ופירושו מלאו אותך בסחורה, ומלאוך קל הלמ״ד וראוי לדגש כי הוא מהדגוש: (ג) ובמים רבים. הפסוק כמו הפוך, אמר זרע שיחור שהוא במים וקציר יאור הוא תבואה לך כלומר כי ממצרים היה בא לה ברכה מתבואה לפי שמצרים רבת תבואות כי לא תצטרך לגשמים כי הנהר שנקרא שיחור משקה את הארץ כולה, וזהו שאמר במים רבים: ותהי סחר גוים. לכך היתה סחורת גוים כי כלם היו סוחרי׳ בה: (ד) בושי צידון. כיון שנחרב מקום שמורכך בושי והכלמי. כי הנה אמר ים. והוא צור לפי שהיתה בתוכם דרך ים והוא היתה מעוז הים, כלומר מעוז כל הערים שהם לחוף הים, אמר כאלהם בחורבנה כבני היום כאלו לא חלתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים ולא רוממתי בתולות כי אני היום חרבה ושכולה וזהו דרך משל למשיל העיר כאשה חלה ויולדת בנים ומגדלת אותם ומרוממת אותם, וכן אמר כי חלה גם ילדה ציון את בניה, ויונתן תרגם כי אמר ים ארי אמר מערבאה דיתיב בתקוף ימא ותרגם לא חלתי ולא ילדתי לוי לא מרעית ולא אעדיתי ולא רביתי עולמין פנקית בתולן, כלומר שלולי שלא היה לי כל הכבוד כי מה יועיל אמר שבושי לטוות הרבה: (ה) כאשר שמע למצרים. וכאשר ישמעו מצרים חרבן צר יחרדו ויחילו בעבור עצמם, כמו כן יחילו יושבי צר כשמעו כי נבוכדנצר בא עליהם להלחם, כי קודם החריב נבוכדנצר צר ואחר כך החריב מצרים כמו שמפורש בספר יחזקאל: (ו) עברו תרשישה. אמר כנגד הסוחרים אשר בצור עברו לכם תרשישה כי צור נחרב ותרשיש גם כן על הים והיו הסוחרים באים אליה אבל לא כמו אל צור, ועתה אין לכם עוד מסחר אל צור ועברו לכם תרשישה: הילילו יושבי אי. יושבי אי הים הילילו כי חרבה עיר סחורתכם, ולדעת יונתן אומר כנגד אנשי העיר שתרגם עברו גלו למדינת ימא: (ז) הזאת לכם. אמר כנגד אנשי העיר הזאת השבתם שהיה לכם צור שהיתה עליזה מרוב כבודה

תרגום

וְיִפּוֹל וְתִתְבְּטַל מְטַל נְבוּאֲתָא
דִי עֲלוֹהִי אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ
גְּזַר כֵּן׃ א מְטַל כָּס דְּלוּט
לְאַשְׁקָאָה יַת צוֹר אֵילִילוּ
נָחֲתֵי סְפִינֵי יַמָּא אֲרֵי
אִתְבְּזִיזוּ מֵחוֹזֵיהוֹן מִלְּמֵיתֵי
מֵאַרְעָא כִתָּאֵי אֲתִי עֲלֵיהוֹן׃
ב אִתְּבָרוּ יָתְבֵי נִיסָא תַּגָּרֵי
צִידוֹן דַּהֲווֹ עָדַן בְּיַמָּא מְלוּךְ׃
ג דַּהֲוַת מְסַפְּקָא סְחוֹרָא
לְעַמְמִין סַגִּיאִין דְּכַחֲצַד
כְּנִישַׁת נַהֲרָא עֲלַלְתָּא וַהֲוַת
סְחוֹרָא לְעַמְמַיָּא׃ ד בְּהִיתוּ
סִידוֹנָאֵי אֲרֵי אֲמַר מַעַרְבָאָה
דִי יָתִיב בִּתְקוֹף יַמָּא לְמֵימַר
כְּדֵי לָא מַרְעִית לָא אַעְדֵּיתִי
וְלָא רַבֵּיתִי עוּלֵימִין פַּנְקִית
בְּתוּלָן׃ ה כְּמָא דִי שְׁמַעוּ
לְמַחְתָּא דִּלְקוֹ מִצְרָאֵי זָעוּ כַּד
שְׁמַעוּ צוֹרָאֵי׃ ו גְּלוֹ לִמְדִינַת
יַמָּא אֵילִילוּ יָתְבֵי נִיסָא׃ ז הֲדָא לְכוֹן תַּקִּיפְתָּא צוֹר מִיּוֹמֵי קֳדָם מִלְּקַדְמִין הֲווֹ
מֵיתַן לַהּ תִּקְרוּבְתָּא מֵאֲרַע רְחִיקָא כְּדוּ לְאִתּוֹתָבָא הָא גַּרְיָא׃

ישעיה

וְנָפְלָה וְנִכְרַת הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר־עָלֶיהָ
כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ פ׳
כג א מַשָּׂא צֹר הֵילִילוּ ׀ אֳנִיּוֹת
תַּרְשִׁישׁ כִּי־שֻׁדַּד מִבַּיִת מִבּוֹא ו׳ ס׳ מ״ג
מֵאֶרֶץ כִּתִּים נִגְלָה־לָמוֹ׃ ב דֹּמּוּ כ׳
יֹשְׁבֵי אִי סֹחֵר צִידוֹן עֹבֵר יָם מִלְאוּךְ׃ ל׳
ג וּבְמַיִם רַבִּים זֶרַע שִׁחֹר קְצִיר יְאוֹר ל׳ מסר ו׳ מ״ג
תְּבוּאָתָהּ וַתְּהִי סְחַר גּוֹיִם׃ ד בּוֹשִׁי
צִידוֹן כִּי־אָמַר יָם מָעוֹז הַיָּם לֵאמֹר
לֹא־חַלְתִּי וְלֹא־יָלַדְתִּי וְלֹא גִדַּלְתִּי ג׳
בַחוּרִים רוֹמַמְתִּי בְתוּלוֹת׃ ה כַּאֲשֶׁר
שֵׁמַע לְמִצְרָיִם יָחִילוּ כְּשֵׁמַע צֹר׃ ל׳
ו עִבְרוּ תַּרְשִׁישָׁה הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי אִי׃ ל׳
ז הֲזֹאת לָכֶם עַלִּיזָה מִימֵי־קֶדֶם ג׳ ר״פ
קַדְמָתָהּ יֹבִלוּהָ רַגְלֶיהָ מֵרָחוֹק ל׳ וכ״כ

ודיני. ועל ידם החזיק מלטיה הגבעני. וידמו אתו סובות. נשבע ה׳ לדוד. אם ישמרו בניך: ובמים ג׳ בקריאה ומל׳ ובמים רבים זרע שיחור. ובמים עזים נתיבה. ובמים לא רחץ למשעי: תרשישה ח׳ בקריאה וסי׳ עברו תרשישה הלילו. ויקם יונה לברוח תרשישה ב׳ בפסוק קדמאה ובתראה. על כן קדמתי לברוח תרשישה. ובני יון אלישה ותרשישה דד״ה:

מצודת ציון

(א) הילילו. מל׳ יללה: שודד. ענין שוד: מבית. מהיות בית וכן מבוא ודוגמתו וימאסך ממלך (שמואל א טו) ופי׳ מהיות מלך: למו. להם: (ב) דומו. ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) ור״ל שתעצבו כי דרך המתעצב לשבת דומם: (ג) שיחור. הוא הנילוס נקרא יאור: (ד) מעוז. ענין חוזק: חלתי. כן יקראו חבלי הלידה וכן חלנו ילדנו (לקמן כו): רוממתי. ענינו כמו גדלתי: (ה) יחילו. מל׳ חיל ורעד: (ז) עליזה. ענין שמחה: יבלוה. ענין הבאה כמו יובל שי (לעיל יח): מרחוק. כמו

מצודת דוד

במקום המתקיים הנה ביום ההוא תמוש ממקומה: נגדעה. היתד נגדעה ותפול לארץ ר״ל יבוטל מממשלתו ויושפל ממעלתו: ונכרת המשא. בנפול היתד ישבר ויוכרת משא הכלים התלוים בה ור״ל במפלת שבנא יושפל משפחתו ואנשיו המתכבדים בו והנשענים עליו: כי ה׳ דבר. ובידו לקיים: כג (א) הילילו אניות תרשיש. אנשי הספינות ההולכים על ים תרשיש להביא סחורה לצור הילילו משמע על חורבן צור: כי שדד. כי צור שודד מהיות בה בית ומהיות בה בא: מארץ כתים. שוד העיר נתגלה לאנשי האניות מארץ כתים כי שמה ברחו בני צור: (ב) דומו יושבי אי. יושבי כל אי מהאיים סביבות צור שבו דומם והתעצבו כי עיר סחורתכם נחרבה: סוחר צידון. ר״ל וכן כל סוחר מסוחרי צידון: עובר ים. כי כל מי שהיה עובר ים בספינות הים מלאה אותך צור בהרבה סחורות ומזה היה לסוחר צידון ריוח גדול ועתה שבת המסחר: (ג) ובמים רבים. בדרך מים רבים היה בא לצור זרעים ממצרים היושבת על שיחור: קציר יאור תבואתה. התבואה הבאה אל צור היה מקציר יאור ר״ל הנקצרות משדות מצרים הגדל על ידי השקאת היאור והיתה רבת התבואה וטוב למאכל והוא כפל ענין במ״ש: ותהי סחר גוים. לכך היתה סחר גוים כי כולם היו סוחרים עמה: (ד) בושי צידון. כיון שנחרבה מקום שהורגלת בושי והכלמי: כי אמר ים. כי הים המקיף את צור אמר ומקונן בעד צור וכה יאמר אתה מעוז כל הערים היושבים לחוף הים יש לך לעבר ולקונן הריני כאלו לא חלתי וכאלו לא ילדתי וכו׳ כי נעכרתי שממה מבלי בנים ובנות ושואל וכן בושי צידון כי לסיבך הולך כחורבך: רוממתי. חוזר על מלת ולא כאלו אמר ולא רוממתי בתולות: (ה) כאשר. כאשר יהיה נשמע למצרים אבדן צור יחילו מפחד האויב שלא יבוא עליהם וימלאו רעדה כמו שחרדו אנשי צור בשמעם ושר האויב בא עליהם: (ו) עברו תרשישה. אתם הסוחרים המסחרים אל צור מעתה עברו לארץ תרשיש לסחור שמה והיא גם היא יושבת בחוף הים ויש מקום להסחר שמה בעת הדחק: יושבי אי. יושבי כל אי מהאיים סביבות צור עמו יללה כי מעתה לא תלכו שמה להסחר: (ז) הזאת לכם. אמר כנגד אנשי צור וכי זאת השבתם שהיה לכם צור שהיתה קריה עליזה מרוב העושר והכבוד מימי קדם קדמתה קדמה:

לָגוּר: ח מִי יָעַץ זֹאת עַל־צֹר הַמַּעֲטִירָה אֲשֶׁר סֹחֲרֶיהָ שָׂרִים כִּנְעָנֶיהָ נִכְבַּדֵּי־אָרֶץ: ט יְהוָה צְבָאוֹת יְעָצָהּ לְחַלֵּל גְּאוֹן כָּל־צְבִי לְהָקֵל כָּל־נִכְבַּדֵּי־אָרֶץ: י עִבְרִי אַרְצֵךְ כַּיְאֹר בַּת־תַּרְשִׁישׁ אֵין מֵזַח עוֹד: יא יָדוֹ נָטָה עַל־הַיָּם הִרְגִּיז מַמְלָכוֹת יְהוָה צִוָּה אֶל־כְּנַעַן לַשְׁמִד מָעֻזְנֶיהָ: יב וַיֹּאמֶר לֹא־תוֹסִיפִי עוֹד לַעְלוֹז הַמְעֻשָּׁקָה בְּתוּלַת בַּת־צִידוֹן כִּתִּיִּים קוּמִי עֲבֹרִי גַּם־שָׁם לֹא־יָנוּחַ לָךְ: יג הֵן ׀ אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה אַשּׁוּר יְסָדָהּ לְצִיִּים הֵקִימוּ בַחִינָיו עֹרְרוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ שָׂמָהּ לְמַפֵּלָה:

ח מַן מְלִיךְ דָא עַל צוֹר דַהֲוַת מְמַלְכָא מַלְכִין דִי תַגָרָהָא רַבְרְבִין שִׁלְטוֹנָאָה יַקִירֵי אַרְעָא: ט יְיָ צְבָאוֹת מַלְכָּה לְאַפָּסָא יְקַר כָּל חֶדְוָתָא לְאַקָלָא כָּל יַקִירֵי אַרְעָא: י גְלָא מֵאַרְעִיךְ כְּמֵי נַהֲרָא עֲרוֹקִי לִמְדִינַת יַמָא לֵית תְּקוֹף עוֹד: יא גְבוּרְתֵּיהּ מְרַמְמָא עַל יַמָא לְאַזָעָא מַלְכְוָתָא יְיָ פַּקִיד עַל כְּנַעֲנָאָה לְשֵׁיצָאָה תּוּקְפָּהָא: יב וַאֲמַר לָא תוֹסְפוּן עוֹד לְמִתְקַף דַהֲוֵיתוּן אֲנָסִין לְעַמָא דִי בְצִידוֹן לִכְתִּים קוּמוּ גְלוֹ אַף לְתַמָן לָא יְהֵי לְכוֹן נְיָח: יג הָא אַרְעָא כַּסְדָאֵי דֵין עַמָא כַּד לָא הֲוָה אַתּוּרָאָה שַׁבְקָהּ לְנַגְוָן אֲקִימוּ חָזְוָתָהָא פַּגַרוּ בִּרְנְיָתָהָא שַׁוְיוּהָא לְדִמְחַמְרָא:

נכבדי ג' בקריאה וסי' כנעניה ארץ. להקל כל נכבדי ארץ. נכבדי הים: יסדה ד' בקריאה וסי' אשור יסדה לציים. כי הוא על ימים יסדה. כארץ יסדה לעולם. ואגדתו על ארץ יסדה: שמה ג' בקריאה וסי' שמה למפלה. שמה לשממה. ושמה לצלמות ישית לערפל:

תולדות אהרן סוחריה שרים. פסחים נ ב"ב עה: ארץ כשדים. סכה נב (סמוך ס):

רשי

יובילוה רגליה מרחוק לבקש לה מנוח: (ח) כנעניה. תגריה כמו (הושע יב) כנען בידו מאזני מרמה. ולא יהיה כנעני עוד (זכריה יד): (ט) כל צבי. מלב חזק: (י) עברי ארצך. לגולה: כיאור. כיאור הזה שעולה ומתפשט: בת תרשיש. צור היושבת בים תרשיש: אין מזח. אין לך עוד חוזק ואזור לשנס מתני'. מזח. לשון אזור כמו (תהלים קט) ולמזח תמיד יחגרה וכל אזור לשון חוזק: (יא) ידו נטה. הטטה: ה' צוה אל כנען. צוה את קוראיו על כנען: לשמיד. כמו להשמיד וכוללכת לגיד ביזרעאל (מלכים כט) כמו להגיד וכן לשמיע קול תודה (תהלים כו) כמו להשמיע: מעוזניה. צור וצידון משל כנען היו כמו שנא' את צידון בכורו: (יב) כתים. אל ארץ כתי קומי עבורי גם שם לא ינוח לך למה אני אומר קומי עבורי: (יג) הן ארץ כשדים זה העם לא היה. אשר לא כדאי הוא להיות עם שהרי נקראו הגוי המר והנמהר (חבקוק א) עם שוטה הוא מן הבריות שהקב"ה מתחרט עליהן על שבראם כמו ששנינו שלשה הקב"ה מתחרט עליהם במסכת סוכה: אשור יסדה. להשכין בה ציים שלו ספינותיו בירניות גדולות כמו צי אדיר (לקמן לג): הקימו בחוניו. הם יקימו מטדותיהם על צור. בחוניו ל' עופל ובחן (לקמן לב) ביפריו"ן בלע"ז שעושין למצור על הכרכים: עוררו ארמנותיה. יחריבו ל' ערו ערו (תהלים קלז) ל' נתילה עד היסוד: ונשכחת

רד"ק

והיתה מימי קדם ועתה יובילוה רגליה לגור מרחוק, כלומר לגלות מארצה ולגור בארץ רחוקה, מרחוק, ואמר רגליה, כלומר כי על כרחה יובילוה רגליה ללכת בגלות, וזהו על דרך שאמר רגלוהי דבר אינש אינון ערבין ביה לאתר דמתבעי תמן מובילין יתיה, והקדמתה, שם כמו שקדמתה שלך יבש, וכה"א לנקבה והיא כמפיק, כלומר קדמת העיר היא מימי קדם, ויונתן תרגם מיומי קדם מלקדמין וגו': (ח) מי יעץ. מי היה יועץ להחריב צור במקום שאינו צונח כי האל יהכנך יען ועלתו תקום, כי צור היתה עיר גדולה ומעטירה, כלומר נותנת עטרה למלכה ועתה מרוב עשרה וכבודה, ואמי היה עולה בלב להחריבה כי סוחריה אנו שרים, היו נחשבים כמו שרים, וכנעניה כמו נכבדי ארץ. והענין כפיל במלות שונות: כנעניה. פירוש סוחרים, וכן כנען בידו מאזני מרמה, אלא שהוא משקל אחר, ויונתן תרגם שלטונאה: (ט) ה' צבאות יעצה לחלל גאון כל צבי להקל כל נכבדי ארץ. כפל ענין במלות שונות, ופירוש הפסוק כשם צבאות יעץ זאת לפי שהיתה מתגאה ברוב עשרה והיתה נותנת העטרה לעצמה ולא לאל לפיכך צוה להחריבה: לחלל גאון כל צבי. כלומר כל ארץ צבי ותאן יבטל גאונם ויחולל בעירתו תחבן טר יעצו קל ומומר בעלמא דהוו בעיניהם נקלים ומחוללים: (י) עברי ארצך. עברה וגלי משם: כיאור. יש מפרשים כיאור מצרים היוצא ממקומו ומתפשט כן תגלי ממקומך אנה ואנה, או יהיה פירושו כמו היאור שעובר במהרה, ועל הדרך הזה המשיל במקום אחר כי יבא כנהר צר ואנה תעברי לבת תרשיש, כלומר לעדת תרשיש, כמו בת ציון, ותרשיש גם כן על הים סמוך לצור, ואומר שתעבור אל תרשיש כי אין מזח עוד, כלומר אין לך עוד חוזק בארצך, וגם תרשיש חסר למ"ד השמוש, כמו ויבא ירושלם, וכמוהו רבים: (יא) ידו נטה. הקב"ה נטה ידו על הים, ר"ל על צור שהיא על הים וכל עשרה מהים, וכאלו הקב"ה נטה ידו על הים שלא יבא לצור עוד דרך ים כל עובר ים כי הרגיז הממלכות אל צור שהיא בנען, כלומר שהיא עיר הסוחרה כמו שפירש כנעניה: צוה. לנבוכדנצר שיבא עליה לשמיד מעוזיה, או יהיה פירוש הפסוק כן, והוא שב למה שאמר למעלה השם צבאות יעצה, אמר לא יהיה זה פלא בעיניכם אם ה' צוה להחריב צור כי כן צוה ונטה ידו על הים בטבועת פרעה ומצרים, וכן הרגיז ממלכות רבות כסיחון ועוג ודומיהם, והוא שצוה על ארץ כנען להשמיד מעוזיה אף על פי שהיתה ארצם ערים גדולות ובצורות בשמים הוא צוה להשמיד כל המעוזים ההם וישראל כבשום וכרצונו כבשו הכל לא היתה קריה אשר שגבה מהם: לשמיד. כמו להשמיד וכן בחסרון הה"א, ולנפיל ידך, ולשבים עניי הארץ, והדומים להם: מעוזניה, הנו"ן במקום אות הכפל שהיה משפטו מעוזזיה ולהקל הקריאה החליפו אות הכפל בנו"ן, וכן כי לא תמנו כמו תממו: (יב) ויאמר. הנה אמר כנגד צור, ומה שאמר לא תוסיפי עוד לעלוז לא אמר עוד לעולם שהרי לשבעים שנה חזרה לאיתנה אלא פירוש עוד לזמן רב, וכן ולא יספו עוד גדודי ארם, ושמו לא יזכר עוד: המעושקה. אמר ואת בת צידון גם כן. קומי עברי לך לארץ כתיים כי חרבה צור שהיא נמה אליך בסחורה שהיתה שכנה לך ואין לך עוד מעמד ואת מעושקה מצד צור, גם אפשר כי צידון גם כן החריב נבוכדנצר כשהחריב צור כי סמוכות היו, ואמר המעושקה שעשקוה עם צור, וכן נבא על שתיהן יואל, ואמר וגם מה אתם לי צור וצידון וגומר, קל מהרה אשיב גמולכם בראשכם, אבל צור היא העיקר, ולפי' נאמרה הנבואה על צור, ואמר בתולת לפי שלא נכבשה עד היום, וכן בתולת בת ציון, בתולת בת יהודה, קורא העיר בתולה קודם שיכבשוה ותהיה ברשות אחר כי היא כבתולה קודם בואה לרשות בעל: כתיים. בשני יודי"ן כתיב ולא קרי, כי החיר"ק בתי"ו ולא ביו"ד ואחד הוא, כמו עבריים ועברים: (יג) הן ארץ, הנה בבל ונינוה וכל עבר הארץ שהיא ארץ כשדים היום זה העם לא היה שם מקדם כי אשור יסדה לציים, כמו שאמר בתורה מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחובות עיר ואת כלח, וכשדים היו בני כשד בן נחור וכבשו הארץ הזאת והיא נקראת היום ארץ כשדים ואשור יסדה מקדם על כן נקראת הארץ ההיא בכלל אשור, והמלכים עליה נקראים מלכי אשור, אבל היא היום לבבל ולכשדים כי הם כבשוה והם הקימו בחוניו שהם היום, ועוררו ארמנותיה שהיו בה מתחלה ושמוה למפלה. ובאמרו שמה לשון יחיד הוא אומר על מלכה, ובכלל כל הגוים, ופי' לציים כמו לפניו יכרעו ציים, לעם לציים, והם השוכנים במדבר בארץ ציה, ואמר כי אשור

מצודת דוד

קדמת העיר והאסיפ בבנינה היא מימי קדם ר"ל מצנים מרובות: יובילוה. חאר לתחילת המקרא לומר וכי חשבתם שאנשי עיר כזאת יוליך אותם רגליהם לארץ מרחק לגור שמה ר"ל לברוח מפני האויב וללכת רגלי למרחוק: (ח) מי יעץ זאת. כאלו הנביא מתמה ואומר מי יעץ עצה כזאת על צור המעוטרת בעושר וכבוד אשר סוחריה המה שרים ומכובדים ר"ל על דעת מי עלה להחריב עיר כזאת: (ט) ה' צבאות יעצה. כאלו משיב לעצמו לומר ה' יעץ העצה ההיא ולא בא מקרה כי אם בהשגחה צוה להחריבה על מרבית גאותה בעשרה: לחלל גאון כל צבי. למען השפיל גאון כל ארץ חמדה לבזות דעת הנכבדים כי הכל יקחו מהם מוסר ולא יוסיפו להתגאות: (י) עברי ארצך כיאור בת תרשיש. אתה עדת תרשיש הגמלאים בצור להסתחר עברי מהר מארצך כמו היאור השוטף מהר כי מן המדקדק הרעה: אין מזח עוד. אין עוד לצור חוזק ואזור להיות מזורז מול האויב לעזור לעצמו וכ"ש לזולת: (יא) ידו נטה. כאלו המקום נטה ידו על הים לעכב על עוברי הים לבלי הביא עוד סחורה לצור: הרגיז ממלכות. העיר לב הממלכות לבוא עליה במרדה ומהירות רב: ה' צוה. לא במקרה בא אבל ה' צוה [illegible] להשמיד כל חזקה: (יב) ויאמר וגו' המעשקה וגו'. ה' אמר אתה עדת צידון שנעשקה מעולדי צור בהיות סחורתו שמה מעתה לא תוסיפי [illegible] היה קרוב לך: כתים קומי עבורי. לפי שאנשי צור ברחו לארץ כתים אמר עבורי לארץ כתים ועשה שם עסקם סחורה: גם שם. [illegible] סחורתך מ"מ לא תמצא שם הנחת רוח כי לא תמצא ידך להתעסק בסחורה כמאז: (יג) הן ארץ כשדים. הנה זאת העיר צור מארץ כשדים היא [illegible] עמה לא היה בה מאז ולא בנה אותה: אשור יסדה. אשור שהיתה ראש הממלכה לכשדים הוא יסדה להשכין בה אנשי הספינות עושי מלאכה במים [illegible] וכמה אנשים [illegible]: הקימו בחוניו. ר"ל הנה אנשי אשור הם בנוה והקימו מגדלות העיר והם החריבו ארמנותיה ושמה את העיר למפלה כאדם העושה בשלו: סלילו

מצודת ציון

כמו למרחוק: לגור. לדור: (ח) המעטירה. מל' עטרה ור"ל המפוארה: כנעניה. ענין תגר וסוחר כמו ותגור נתנה לכנעני (משלי לא) וכפל הדבר במ"ש: (ט) לחלל. מל' חלול והשפלה: גאון. מל' גאוה: צבי. ענין חמדה כמו נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג): להקל. מל' קלות ובזיון: (י) בת תרשיש. עדת תרשיש: מזח. ענין אזור וחגורה כמו ומזיח אפיקים רפה (איוב יב) ור"ל חוזק וכחו כי המתגבר במתניו הוא מזורז ביותר: (יא) הרגיז. ענין תנועת החרדה והמהירות וכן ואת התרגזך אלי (לקמן לז): אל. כמו על: כנען. ענין תגר ומסחר וכן כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב): לשמיד. כמו להשמיד וכן לנפיל (במדבר ט) ומשפטו להנפיל: מעוזניה. מל' עוז וחוזק ומשפטו מעוזזיה ולהקל הקריאה החליפו אות הכפל בנו"ן וכן כי לא תמנו (איכה ג) ומשפטו תממו: (יב) לעלוז. המעשקה. השדודה: בתולת. לפי שלא נכבשה עדיין קראה בתולה כי [illegible] כבתולה שלא באה ברשות בעל וכן בתולת בת ציון (מ"ב יט): בת צידון. [illegible] אל כתים: ינוח. מל' הנחת רוח: (יג) לציים. לאנשי ציים ר"ל לבעלי [illegible] (לקמן לג): בחוניו. ענין מגדל ומבצר כמו עופל ובחן (לקמן לב): [illegible]

אשור יסד זאת הארץ ביסדו שוכנים בה אותם ויושבי אהלים בציים קודם זה, ואמר ענין הפסוק על צור, כלומר אל יהי נדבר כזה בעיניכם אם תחרב צור כי הנה חיל כשדים שבא"ם להחריב ארצם גם הן כיוצא לאחר מתחילה ואחר כך נקמות הם מתרבאות וכם עוד יקמום אחרים מהם, כי כן מנהג העולם וזה עולם ואם יורד לגדולה כי הלא הוא אדון כל הארץ, ופי' בחוניו מגדליו, כמו עפל ובחן. ועירום עוררו שכרו, כמו ערער תתערער, ויש מפרשים הן ארץ כשדים על צור, כלומר ואם תעיר ארץ כשדים היא כי זה העם לא היה אומה אלא אשור יסדה לציימיו: ציים. הספינות כמו וצי אדיר. והם ערי אשור הקימו מגדלינו ועתה באו כשדים עם נבוכדנצר ועוררו ארמנותיה ושמה למפלה, ויש מפרשים הן ארץ כשדים גדולים הם ממך וסחורה עתיד להחריבה על ידי פרס ומדי וכוח עתיד להחריבה ולשמה עד שיאמרו הלא זה העם לא היה, וכן אשור יחריב כאלו ארצו והכיס מיוסדת לציים ולאיים והם הקימו מגדליה ושמה אותה למפלה: הילילו. שהייתם באים בספינות לסחורה לצור או לצידון עתה הילילו כי שדד מעוזכם שהוא צור, כי רוב האניות הם מתרשיש והסוחרים היו באים עם האניות לכם לצור או לצידון וכיון שנחרבו הילילו כי אבד שברכם כי צור היה מעוז לכם שהייתם באים שם עם הסוחרים: (טו) והיה ביום ההוא. ביום שתחרב צור יהיה נגזר עליה שתהיה נשכחת שבעים שנה שלא תבנה: כימי מלך אחד. ופירשו המפרשים כימי מלך דוד, ולא פירשו למה נתן הסימן הזה, והנראה בעיני כי אמר כימי מלך אחד לפי שימי האדם הם שבעים שנה כרוב, כמו שאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואמר כי זמן זה תשבת ממלוכה, ולפי שהיתה לה מלוכה גדולה וכבוד גדול, כלומר כמו שיוכל לחיות מלכה ומלכותה כן תהיה מאין מלוכה, ולדברי המפרשים שפירשו כימי מלך דוד נראה לי הטעם לפי שמלך דוד היה לו ברית עם חירום מלך צור ואחרי מות דוד ושלמה לא זכרו הברית והרעו לישראל כפי יכולתם, ואמר כי זמן זה תשבת מלכותם כדי שיזכרו ברית דוד שהיה לו עם מלכם והם לא שמרו הברית וידעו כי בעונו עון זה להם הגזרה הזאת: מקץ שבעים שנה יהיה לצור כשירת הזונה. לפי שהיתה צור רבת הסחורה ומכל הגוים והממלכות יוצאים לה ובאים לה בסחורה דמה אותה לזונה שיבאו אליה בני אדם רבים ופעמים תשכח ולא יבא אליה איש אחד, כן תהיה צור שתשכח מן הזונים אחריה והם הסוחרים, ובסוף ע' שנה יהיה לה פקידה כמו שירת הזונה, כי הזונה אחרי שתהיה נשכחת זמן רב ורואה הזונה עוברים ולא יפנו אליה היא מרימה קולה בשיר כדי שיבאו אליה, כן צור לסוף שבעים שנה תבנה וישובו הסוחרים אליה כאלו היא הרימה קולה בשיר כדי שיפנו אליה וישובו אליה: (טז) קחי כנור. אמר לה דרך משל שתעשה כמו שעושה הזונה הנשכחת שתקח הכנור בידה ותסובב העיר אחרי שענוגה ביפיה ורואה שאין פונה אליה תקח הכנור ותסובב העיר יראה אותה וישמע אותה אדם ויערב לו קולה ויבא אליה, לפיכך אמר סבי עיר זונה נשכחה וגו': (יז) והיה מקץ. יפקד ה'. הוא החריבה והוא יפקדנה למען תדע כי מה' היתה לה כי הנביא נבא עליה בשם ה' טרם שתחרב נבא על חרבנה ועל פקודתה: וזנתה. תסחר, כמו שפירשנו, וכן תרגם יונתן ותהא מספקא סחורה לכל מלכות עממיא די על אפי ארעא: (יח) והיה סחרה. זה הפסוק היה נבואה העתידה בימי המשיח, או אולי היתה בבית שני אך הקרוב כי היא עתידה, וכן הפרשה הבאה אחריה: (א) הנה ה' בוקק. המפרשים פירשו פרשה זו על גלות עשרת השבטים, וכן נראה מדברי רז"ל, וכן דעת יונתן, והנכון בעיני כי היא עתידה, וכן מבואר בסוף הפרשה: בוקק. מריק. כלומר אני אריק אותה שתהיה רקה מאנשיה, אבל גפן בוקק הוא פעל עומד וזה יוצא: ובולקה, גוזר אותה מן הישוב, וכן ומבוקה ומבולקה, וכן הענין בדברי רבותינו ז"ל לא חולק ידענא ולא בילק ידענא, פירוש שתבלק הטבעת וכרותה, ואדוני אבי ז"ל פירש ענין בפיתה מן שערבי בלקח אלכתב, ר"ל פתיחת הספר, ופירוש בולקה פותח אותם שילאו אנשים ממנה, ולזה נטה דעת המתרגם שתרגם ובלקה ומסר לה לסנאה: ועוה פניה, על דרך משל יעוה פני הארץ שלא ימצא בה כל חי, ויונתן תרגם ותחפי בהתא אפי רברבהא על דעברו על אוריתא, וכל אלו המלות אמר וכר בזה הפסוק הם כפל ענין בהשממת הארץ, וכפל ענין במלות שונות כמו שהוא דרך המקרא כדי לחזק הענין: (ב) והיה כעם. אלא

יד אֵילִילוּ נַחְתֵי סְפִינֵי יַמָּא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מְחוֹזֵי תוּקְפְכוֹן: טו וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהִיא וְתִתְרְחֵיק צוֹר שַׁבְעִין שְׁנִין כְּיוֹמֵי מַלְכָּא חַד מִסוֹף שַׁבְעִין שְׁנִין יְהֵי לְצוֹר כְּתוּשְׁבַּחַת נַפְקַת בְּרָא: טז אִתְחַלֵּיף יְקָרִיךְ אִטַּלְטַל לִמְדִינָא קַרְתָּא דִּי הֲוֵית כְּנַפְקַת בְּרָא אִתְרַחֲקַת הֲפוּכִי כִנָּרַיִךְ לְאֶבְלָא וְזִמְרַיִךְ לְאִלְיָא מָאִים יֵעוֹל דָּכְרָנִיךְ: יז וִיהֵי מִסּוֹף שַׁבְעִין שְׁנִין יֵעוֹל דָּכְרָנַהּ דְּצוֹר קֳדָם יְיָ וְתְתוּב לְאַתְרַהּ וּתְהֵי מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְכָל מַלְכְוַת עַמְמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא: יח וִיהֵי סְחוֹרְתַהּ וְאַגְרַהּ קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ לָא יִתְאַצַּר וְלָא יִתְגְּנֵז אֲרֵי לִדְמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם יְיָ יְהֵי אַגְרַהּ לְמֵיכַל לְמִסְבַּע וְלִכְסוּ דִּיקָר: א הָא יְיָ מְבֵיז אַרְעָא וּמְסַר לַהּ לְסָנְאָה וְתַחְפֵּי בְהִתָא אַפֵּי רַבְרְבָהָא עַל דַּעֲבַרוּ עַל אוֹרַיְתָא וִיבַדַּר יָת דְּיָתְבִין בַּהּ: ג וִיהֵי חִילוֹנָאָה כְּכַהֲנָא עַבְדָּא כְּרִבּוֹנֵיהּ אַמְתָא כְּמָרְתַהּ זָבְנָא כִּמְזַבְּנָא יָזְפָא

לַמַּפֵּלָה: יד הֵילִילוּ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ
כִּי שֻׁדַּד מָעֻזְּכֶן: (ג' וחד מעוזכם)
טו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְנִשְׁכַּחַת צֹר (י"ג בסיפרא)
שִׁבְעִים שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד מִקֵּץ
שִׁבְעִים שָׁנָה יִהְיֶה לְצֹר כְּשִׁירַת
הַזּוֹנָה: טז קְחִי כִנּוֹר סֹבִּי עִיר זוֹנָה
נִשְׁכָּחָה הֵיטִיבִי נַגֵּן הַרְבִּי־שִׁיר
לְמַעַן תִּזָּכֵרִי: יז וְהָיָה מִקֵּץ שִׁבְעִים
שָׁנָה יִפְקֹד יְהֹוָה אֶת־צֹר וְשָׁבָה (ג' מלרע)
לְאֶתְנַנָּהּ וְזָנְתָה אֶת־כָּל־מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: יח וְהָיָה
סַחְרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ קֹדֶשׁ לַיהֹוָה לֹא
יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן כִּי לַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי
יְהֹוָה יִהְיֶה סַחְרָהּ לֶאֱכֹל לְשָׂבְעָה
וְלִמְכַסֶּה עָתִיק:

כד א הִנֵּה יְהֹוָה בּוֹקֵק הָאָרֶץ
וּבוֹלְקָהּ וְעִוָּה פָנֶיהָ וְהֵפִיץ יֹשְׁבֶיהָ:
ב וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן כַּעֶבֶד כַּאדֹנָיו
כַּשִּׁפְחָה כַּגְּבִרְתָּהּ כַּקּוֹנֶה כַּמּוֹכֵר

סחרה ד' בקריאה וסי' והיתה סחרה ואתננה קדש לה'. לא יאצר ב' בפ'. כי טוב סחרה מסחר כסף. טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה:

תולדות אהרן ונשכחת צר. סנהדרין לט: סחרה. פסחים קיח: כעם ככהן. שבת קיט:

(טו) ונשכחת צור. לפי שמזכירה בלשון גנאי ל' זונה אחר ונשכחת כזונה ששכחוה אוהביה אף היא תשכח מאין סוחרים ותגרים פונים אליה לפי שתהיה חריבה: כימי מלך אחד. ימי דוד שבעים שנה היו ואיני יודע מהו הסימן הזה הניתן כאן: יהיה לצור. זכרון מעט שתתנער מאפלותה ותחזור לאותן שהיו רגילין אצלה לחזור אליה לשוב לקדמותה: כשירת הזונה. שרואה שאין פונה אליה ומשמעת קול ערב ונעים בשיר אולי תערב על אהביה: (טז) הרבי שיר. כלומר אף הרבי תחנונים והשפילי גאותך: (יז) לאתננה. לקדמותה ולמשרה ע"י סחורתה ותכנה אותה בל' גנאי: וזנתה. ותספק סחורה אף בל' גנאי כינה אותה: (יח) קדש לה'. עתידים צדיקים לבוז אותה בשיבת מלך המשיח: לא יאצר. להיות אוצר: ולא יחסן. לא ינחילנה לבניה: למכסה עתיק. למלבושי מי. עתיק מעולה כמו ידברו עתק (תהלים לא): (א) הנה ה' בוקק הארץ ובולקה. הרי נבואה זו פורענות לישראל שניבא להם נחמה זו והם עתידים לראות לפניה צרה רבה לכך אמר להם לא לכם אני אומר שתירשוה כי הנה הקב"ה בוקק ובולק אתכם והנותרים מכם ליום הגאולה המה ישאו קולם ירונו וזהו סוף הענין ולהם נבאתי הנבואה הטובה: בוקק. מרוקן: ובולקה. מחריבה: ועוה פניה. והכהיל תשובה שהוא ל' נעותי משמוע (לעיל כא): (ב) והיה כעם ככהן. תוספת. לא כשאר הולכי דרכים שהאדון מוליכו עבדו והגבירה מוליכה שפחתה האדון נכבד והעבד נקלה הגבירה נכבדת והשפחה נקלית אבל כשהגלי תוליך השטוים הכל שוין לפניו: כקונה כמוכר.

כזמן

מצודת ציון

ויששתם כמו ערו ערו (תהלים קלז): ארמנותיה. מלשון ארמון ופלטרין: (יד) שודד. נשדד: מעוזכן. מל' עוז וחוזק: (טו) מקץ. מסוף: (יז) יפקוד. ענין זכרון והשגחה: לאתננה. כן יקרא מתן הזונה כמו לא תביא אתנן זונה (דברים כג): (יח) יחסן. ענינו כמו אוצר וכן חוסן ויקר יקחו (יחזקאל כב): ולמכסה. ולכסות: עתיק. ענינו חוזק וחשוב וכן הון עתק (משלי ח): (א) בוקק. ענין רקות כמו גפן בוקק ישראל (הושע י): ובולקה. ענין כריתה וכן בוקה ומבוקה ומבולקה (נחום ב) ובדרז"ל לא חולק ידענא ולא בילק ידענא (חולין יט): ועוה. מל' עוות ועקום: פניה. ר"ל החשובים: והפיץ. ענין פזור: (ב) כעם ככהן. הכ"ף לסורות על דמיון גמור: כגבירתה. כאדונית: כנשה. ענין הלואת דברים ולא כסף

כיון

מצודת דוד

(יד) הילילו אניות תרשיש. אנשי הספינות ההולכות על ים תרשיש להביא סחורה לצור הילילו מעתה כי שודד צור שהיתה מעוז וחוזק לכל הערים היושבים לחוף הים: (טו) ונשכחת צור. ר"ל לא ילכו עוד אליה לסחורה: כימי מלך אחד. כימי דוד שהיה מלך מיוחד (ולפי שהיה לדוד ברית ושבועה עם חירם מלך צור והם לא שמרו את הברית והרעו לישראל ולזה נגזר עליהם שבעים שנה שהמה מול שנות דוד להכיר שמהאל נעשה ולא במקרה): יהיה לצור כשירת הזונה. כי דרך הזונה שבאים רבים אליה ולפעמים תשכח מאהוביה ולא יוסיפו לבוא ודרכה להרים קול בשיר ערב לעורר לב הזונים וכן יקרה לצור שהיו רבים באים לה לסחורה ונשכחה במפלתה ותצטרך לעורר לב הסוחרים לבוא אליה: (טז) קחי כנור. לפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה נשכחה שלוקחת כנור בידה ומסבבת העיר ומנגנת בטוב ובנעימות ומרבה בשיר ערב למען תהיה זכורה למאהביה ור"ל ראוי לעורר לב הסוחרים לבוא אליך כמאז: (יז) יפקוד ה'. יעלה זכרונה לפני המקום: ושבה וגו'. תקח אתנן כבראשונה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון אתנן ור"ל תקנה סחורה מן המביאים: וזנתה וגו'. ר"ל היא תספיק סחורה לכל העמים: (יח) סחרה ואתננה. הוא כפל ענין במ"ש: קדש לה'. מאשר תרויח תקדיש ממנו לשם ה': לא יאצר. לא יונח בבית האוצר: ולא יחסן. כפל הדבר במ"ש: כי ליושבים וגו' סחרה. ריוח סחרה תקדיש לאנשים היושבים לפני ה' בבהמ"ק: לאכול לשבעה. להיות להם למאכל עד כדי שביעה ולכסות חזק וחשוב: כד (א) הנה ה' בוקק וגו'. יריק את א"י מיושביה כי יגלו ממנה: ובולקה. גוזר אותה מן הישוב: ועוה פניה. יעוה ויעקר חשובי הארץ: והפיץ. יפיצם ע"פ הארץ: (ב) כעם ככהן וכו'. המתחשים את הארץ לא

ישאו

בַּמַּלְוֶה כַּלֹּוֶה כַּנֹּשֶׁה כַּאֲשֶׁר נֹשֶׁא
בוֹ׃ ג הִבּוֹק ׀ תִּבּוֹק הָאָרֶץ וְהִבּוֹז ׀
תִּבּוֹז כִּי יְהוָה דִּבֶּר אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃
ד אָבְלָה נָבְלָה הָאָרֶץ אֻמְלְלָה נָבְלָה
תֵּבֵל אֻמְלָלוּ מְרוֹם עַם־הָאָרֶץ׃
ה וְהָאָרֶץ חָנְפָה תַּחַת יֹשְׁבֶיהָ כִּי־
עָבְרוּ תוֹרֹת חָלְפוּ חֹק הֵפֵרוּ בְּרִית
עוֹלָם׃ ו עַל־כֵּן אָלָה אָכְלָה אֶרֶץ
וַיֶּאְשְׁמוּ יֹשְׁבֵי בָהּ עַל־כֵּן חָרוּ יֹשְׁבֵי
אֶרֶץ וְנִשְׁאַר אֱנוֹשׁ מִזְעָר׃ ז אָבַל
תִּירוֹשׁ אֻמְלְלָה־גָפֶן נֶאֶנְחוּ כָּל־
שִׂמְחֵי־לֵב׃ ח שָׁבַת מְשׂוֹשׂ תֻּפִּים
חָדַל שְׁאוֹן עַלִּיזִים שָׁבַת מְשׂוֹשׂ
כִּנּוֹר׃ ט בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ־יָיִן יֵמַר
שֵׁכָר לְשֹׁתָיו׃ י נִשְׁבְּרָה קִרְיַת־תֹּהוּ
סֻגַּר כָּל־בַּיִת מִבּוֹא׃ יא צְוָחָה עַל־
הַיַּיִן בַּחוּצוֹת עָרְבָה כָּל־שִׂמְחָה
גָּלָה מְשׂוֹשׂ הָאָרֶץ׃ יב נִשְׁאַר בָּעִיר

כְּמוֹזְפָא רָשָׁא כְּמָן דְּרָשֵׁי
בֵיהּ׃ ג אִתְבְּזָזָא תִּתְבְּזֵז
אַרְעָא וְאִתְדְּשָׁא תִּתְדָּשׁ אֲרֵי
יְיָ מַלֵּל יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין׃
ד אִתְאַבְּלַת חֲרוּבַת אַרְעָא
צְדִיאַת חֲרוּבַת תֵּבֵל סָפוּ
תְּקוֹף עַמָּא דְאַרְעָא׃ ה וְאַרְעָא
חָבַת תְּחוֹת יָתְבָהָא אֲרֵי
עֲבַרוּ עַל אוֹרָיְתָא אַבְטִילוּ
מוֹעֲדַיָּא אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִי
מִן עָלְמָא׃ ו עַל כֵּן מִן קֳדָם
מוֹמֵי דִשְׁקַר חֲרוּבַת אַרְעָא
וּצְדִיאוּ דְיָתְבִין בַּהּ עַל כֵּן
סָפוּ יָתְבֵי אַרְעָא וְאִשְׁתְּאַר
אֱנָשָׁא כִּזְעֵיר׃ ז אִתְאַבַּלוּ
כָּל שָׁתֵי חֲמַר אֲרֵי אִתְפְּרִיכוּ
גוּפְנַיָּא אִתְאֲנָחוּ כָּל חָדֵי
לִבָּא׃ ח בְּטֵלַת חֶדְוַת תּוּפִּין
אִתְמְנַעַת אִתְרְגוֹשַׁת תַּקִּיפִין
פְּסֵקַת חֶדְוַת כִּנָּרָא׃ ט עַל
יְדֵי זְמָר לָא יִשְׁתּוֹן חֲמַר יֵימַר
עַתִּיקָא לְשָׁתוֹהִי׃ י אִתְּבָרַת
קַרְתְּהוֹן צְדִיאַת אֲחִידוּ כָּל
בָּתַּיָּא מִלְמֵעַל׃ יא מְצַוְחִין
עַל חַמְרָא בְּשׁוּקַיָּא שְׁלֵימַת כָּל חֶדְוָתָא גְּלָא בִּיעַ מִן אַרְעָא׃ יב אִשְׁתְּאַר בְּקַרְתָּא

תולדות אהרן בשיר. סוטה מח גיטין ז :

רש"י

בזמן שהעם יושב על נחלתו לבטח הקונה שמח והמוכר עצב שלא ישוב ממכרו אבל כשהשבאי מוליכם הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל וכן כמלוה כלוה שניהם שוים שהלוה אין לו לפרוע והמלוה אם לא הלוה לזה היה השבאי נוטלו כמו כן כנושה כאשר נושה בו לוה נוטל בכסף ונושה נוטל בכל שאר דברים כגון יין ושמן ותבואה ודגן כדכתיב (דברים כד) כי תשה ברעך משאת מאומה ע"כ : (ג) הבוק תבוק. תתרוקן : הבוז תבוז. ל' בזה ושלל : (ד) נבלה. כמו (ירמיה ח) והעלה נבל ל' כמש ותשות כח : אומללה. ל' שפלות כמו היהודים האמללים (נחמיה ג'): תבל. היא א"י שהיא מתובלת במצות הרבה : מרום עם הארץ. גאון עם הארץ : (ה) והארץ חנפה. כמין חניפות עושה עשב ואינו עושה קמה מראה קמה ואין חטין בקשיה : תחת יושביה. בשביל יושביה : ברית עולם. היא התורה שקיבלו בברית : (ו) על כן אלה. בעון שבועת שוא : חרו. ל' יבש ולשון נחם הורה כמו נחר מפוח (ירמיה ו): (ח) משוש תפים. שהייתם אומרים הנה ששון ושמחה (לעיל כב) : (י) קרית תוהו. כשתשבר נקראת קרית תהו : מבוא. מלבוא לתוכ' איש : (יא) ערבה. החשיכה : משוש הארץ. היא ירושלים

והארץ ח' ר"פ וסי' נמסר בסדר בהר סיני וביהושע סי' י"ג : אבל ג' וסי' אבל תירוש אמללה גפן. אמללה ארץ החפיר לעגלות בית און יגורו. וא' ואבל העל זאת לא תרגז : בשיר ג' דגשים וסי' ימר שכר לשתיו. כל אלה על ידי אביהם. ויהיו משרתים לפני משכן דד"ה:

רד"ק

אלה הם כפי הדמיון ולא אמר נושה ונשוי לפיכך תבא הכ"ף עם שניהם, ר"ל זה כזה וזה כזה, וכן כמוך כמוהו, כמוך כפרעה, ובאמרו כעם הכהן כעבד כאדוניו, וכן כולם, ר"ל כי בהשחתת הארץ לא יכירו בם המשחיתים הנכבד ולא ישאו פני גדול אלא כולם יהיו שוים בגזירה ויהיו הגדול כקטן והקטן כגדול, וכל אלה שזכר הם זה למעלה מזה, כי הכהן אדון לעם, כמו יאמרו כהן מדין, והקונה למעלה מן המוכר, כי המוכר נחלתו מפני עניו מוכר והקונה עשיר והעשיר כאדון לעני וכן אמר הכתוב עשיר ברשים ימשול וכן המלוה כאדון ללוה, וכן אמר הכתוב עבד לוה לאיש מלוה, ומה שאמר כנושה כאשר נושה בו אחר שאמר כמלוה כלוה לפי שהאחד משאת כסף והאחד משאת אוכל, ופירוש כנושה הוא הלוה, ונושה בו הוא המלוה, וקשר הב' מגביד ביניהם : (ג) הבוק. כי ה' גזר הדבר. וכיון שהוא דבר לא יוכל אדם לגזור עליו כי באמת יהיה שתבוק הארץ ותבוז : (ד) אבלה. ענין השחתה, וכן אבל תירוש : נבלה. כמו נפלה, וכן כנבול עלה מגפן. ובבל הענין לחזק : מרום עם הארץ. גדולי כל עם ועם ישופו : (ה) והארץ חנפה. כאלו הראתה הטעם שהיתה שממה ולא נהנה פירותיה, ולמה היה זה לה בעון יושביה, וזהו פי' תחת בעונם, כמו תחת אשר לא עבדת : כי עברו תורות. אם על השבטים אמר כמו שפירשנו המפרשים הוא כפשוטו כי לרוב רשעתם גלו, ולפי שהוא מעידה על העכו"ם יהיה פירוש כי עברו תורות על השעבוד ששעבדו בישראל יותר מדאי, כמו שאמר הקב"ה אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה, הנה כי עברו תורות וחלפו חק בשעבוד ישראל : הפרו ברית עולם. כמו שאמר באדום ולא זכר ברית אחים, וכן עמון ומואב וישמעאל אחים היו לישראל וכולם הרעו להם והרעות שבאו להם בעונם ישראל באו להם וכן לעתיד לגוג ומגוג ולשאר האומות בעונם ישראל יבא להם מה שיבא מהרעה : (ו) על כן. אע"פ שיש שאר עבירות שבעבורם נענשו ישראל ושאר האומות האלה הוא על כולם שנשבעים בשם האל לשקר ועליה היא חרבן הארץ ברוב, וכן אמרז"ל כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו ומכל העולם כולו שנאמר אלה וכחש וגו', ואמר מפני אלה אבלה ארץ : אכלה ארץ. בכ"ף : ויאשמו. בשו"א האל"ף ובצי"ן והוא לשון שממה : חרו. ענין יובש ושרפה, ר"ל ענין כליון : אבל. חרבן הארץ היא בכלות פירותיה שלא תתן הדגן והתירוש והיצהר ואם אין עובדי האדמה אין פירות : (ז) אבל. ענין שממה, וכן ע"כ תאבל הארץ : נאנחו כל שמחי לב. טעם הדגן והתירוש כי ברבותם ישמח האדם ובכלותם יאנח : (ח) שבת משוש תפים. כי בתפים ובכנורות היו שמחים בבית המשתה שהיו עליזים ושמחים ועתה שבת וחדל : (ט) בשיר. כמו שהוא דרך השמחים ששותים על השיר והזמירות והם יהיו נאנחים ואין בפיהם שיר, וגם אותו המעט שכר שישתו ימר להם יהיה כמו מר בפיהם מרוב הצרות : (י) נשברה קרית תהו. אחר שנשברה היא קרית תהו, וכן אפיתי על גחליו לחם והדומים להם : סגר כל בית מבא. באמרו כל ר"ל רוב, כמו וכל הארץ באו מצרימה. כי הרבים יהיו רוב הבתים ואין בהם ענין לשכנם בהם : (יא) צוחה על היין. בשוקים צועקים על היין מי שיש לו יין למכור יבא וימכור, והצועקים הם עוברי דרך או המעט שישארו בעיר, או פירוש צוחה ויללה תהיה על היין בחוצות כי חסר מהם : ערבה כל שמחה. חשכה כל שמחה כי השמחה ביין, כמו שאמרו ויין ישמח לבב אנוש, וערבה מן ערב שהוא חשך, והשמחה אורה והפכה חשך : גלה משוש הארץ. גלה והלך המשוש מארצם : (יב) נשאר. המשוש גלה מן העיר ולא נשאר בה אלא שמה ושאיה, ופירש בעיר, בכל עיר ועיר מעיר עכו"ם, ופירוש שאיה ובשאיה יוכת שער העיר, כי

מצודת דוד

פני גדול אלא כולם יהיו שוין בגזרה כקטן כגדול : כקונה כמוכר. בזמן שהעם יושב בטח על נחלתו הקונה שמח והמוכר עצב בעת ימכר מה מאחוזתו אבל בעת ילכו בגולה לא ישמח הקונה והמוכר לא יתאבל על המכירה : כמלוה כלוה. דרך המלוה למשול בלוה כמ"ש עבד לוה לאיש מלוה (משלי כב) אבל כיון שהשבאי יקח הכל כאלו אין לזה על זה כלום כי הלוה אין לו מה לשלם ולא הפסיד למלוה כי אם היה נשאר בידו היה השבאי נוטל ממנו : כנשה. הוא הלוה בדבר זולת הכסף : כאשר נשא בו. הוא המלוה את הלוה : (ג) הבוק תבוק וכו'. ר"ל בודאי כן יהיה כי ה' דבר וכו' ומי יפר דברו : (ד) אבלה נבלה. נשחה ונכמשה הארץ : אומללה נבלה. נכרתה ונכמשה ארץ ישראל שהוא העיקר להמקומות המיושבות : אמללו. יוכרתו גדולי עם הארץ : (ה) והארץ חנפה. ר"ל כמו המחניף בשפתיו ולבו בל עמו כן הארץ עושה עשב ואינה עושה קמה מראה קמה ואין חטים בקשים : תחת יושביה. בעבור עון יושביה : כי עברו תורות. עברו תורה שבכתב ותורה שבע"פ : חלפו חוק. עברו להלן מחוק התורה ולא קיימוה : ברית עולם. היא התורה שקבלו בברית לקיימה עד עולם וכפל הדבר פעמים ושלש כדרך המליצה : (ו) על כן אלה. בעבור האלה אשר היתה לשוא לכן כלתה הארץ ושממו יושביה : על כן. בעבור עון האלה נשרפו יושבי הארץ ונשאר מהם מעט אנשים : (ז) אבל תירוש. נשחת ענבי היין כי אין זומר ועודר : אמללה גפן. כפל הדבר במ"ש : נאנחו כל שמחי לב. אף הרגילים בשמחה יאנחו כי נאבד היין המשמח את הלב כמו שכתוב ויין ישמח לבב אנוש (תהלים קד) : (ח) שבת משוש תופים. בטל השמחה ששמחו בקול תופים : שאון עליזים. המית השמחים : (ט) בשיר וכו'. לא ישתו לשמחת משתה ששותים בשיר אלא השכר יהיה מר להשותים כי ישתוהו להפג האבל והצער : (י) נשברה קרית תוהו. כל עיר תהיה שבורה ונקראה קרית תוהו ע"ש סופה כשתהיה נשברת תהיה תוהו וכן אפיתי על גחליו לחם (לקמן מד) שקוראהו לחם ע"ש סופו : סוגר כל בית מבוא. הבתים יהיו נתוצים ואין מי יבוא בהם כאלו סוגר הבית מבלי תת בא בו : (יא) צוחה על היין. יצעקו וילילו בחוצות על היין שחסר מהם ולזה חשכה כל שמחה כי היין ישמח לבב ואין להם במה לשמוח (ולפי שהשמחה קרוי אור

לא

מצודת ציון

כיין ושמן ותבואה כמ"ש משאת מאומה (דברים כד) : (ג) הבוק תבוק. ריקנות תתרוקן : והבוז תבוז. מלשון בזה ושלל : (ד) אבלה. ענין השחתה כמו תאבל הארץ (הושע ד) : נבלה. ענין כמישה כמו ועליהו לא יבול (תהלים א) : אמללה. ענין כריתה כמו ימולל ויבש (שם צ) : תבל. כן נקראת הארץ המיושבת : מרום. ענין גבהות וגדלות : (ה) תחת. ר"ל בעונם וכן תחת אשר לא עבדת (דברים כח) : חלפו. ענין העברה כמו וחלף ביהודה (לעיל ח) : חוק. ענין גזירה : הפרו. בטלו : (ו) אלה. שבועה וכן ושמעה קול אלה (ויקרא ה) : אכלה. ענין השחתה וכליון : ויאשמו. מלשון שממה וכן גם עדרי הצאן נאשמו (יואל א) : חרו. ענין יובש ושרפה וכן נחר מפוח (ירמיה ו) : אנוש. הוא שם משמות האדם : מזער. מעט כמו ושאר מעט מזער (לעיל טז) : (ז) אבל. ענין השחתה : תירוש. ענבי היין : אמללה. נכרתה : נאנחו. מלשון אנחה : (ח) שבת. בטל כמו ושבת נוגש (לעיל יד) : משוש. ענין שמחה : תפים. מין כלי נגון : חדל. ענין מניעה : שאון. ענין המייה : עליזים. ענין שמחה : (ט) ימר. מלשון מרירות : שכר. יין ישן : (י) קרית. עיר : תוהו. ענין שממון וכן והארץ היתה תוהו ובוהו (בראשית א) : (יא) ערבה. מלשון ערב ור"ל חשכה כערב :

רדק

כי אין יוצא ואין בא, והשאיר אמר׳ שמה כמו אם שאו ערים מאין יושב וכל התורמנה הגדול הוה שאמר יהיה בימי המשיח בגוג ומגוג ובשאר העכו״ם, ואלה הפרשה פסוקים אשר זכר בסוף פרשה זו מעידים על פירושינו כי עתידה היא זו הנבואה בימי גוג ומגוג ובשאר העכו״ם שיסופו רוב העכו״ם וישאר המעט, כמו שאמר ונשאר אנוש מזער, ובפסוק אחר זה גם כן אמר כנוקף זית: (יג) כי כה יהיה. כל המבר והיה בקרב הארץ בתוך העמים.

עד שיהיו הנשארים כנוקף זית או כעוללות אם כלה בציר, ופירוש כנוקף זית כחביטת עץ זיתים כשאדם חובט ונוקף אותו ישארו מעט זיתים שלא יפלו בחביטתו אחת הנה ואחת הנה. וכן אחר שיבצר אדם כרמו ישארו בו עוללות מעט. כן יהיו העמים רובם יסופו והמעט ישארו והנשארים יודו גאל וגואלנו כי הוא אדון הכל ויחד הכל כשיראו מפלת גוג ומגוג. ועליהם נאמר לקרא כולם בשם ה׳ ולעבדו שכם אחד. וכן הנשארים ממחנה אשור כשראו מפלתו שבו לעבוד את ה׳. כמו שכתוב וכמו שפירשנו למעלה בפרשת נבואת מצרים: אם כלה. כאשר אם. וכן אם יהיה היובל לבני ישראל. ואם מזבח אבנים תעשה לי והדומים לסם: (יד) המה ישאו קולם. בשבח האל וירונו בגאון ה׳ שראו שגאה על כל העמים בהפילו אותם בבואם על ירושלים: צהלו מים. כמו וצהלו עבר במקום עתיד והמסו רבים ובנבואות ברוב. ופירוש מים ממערב, כלומר אותם שהם רחוקים מירושלים בארץ מערב ירונו ויצהלו בגאון ה׳: (טו) על כן באורים. בעמקים כמו אור כשדים ומה שאמר באורים כי רוב הערים הם בעמקים לא בהרים. ואמר ע״כ ר״ל כשתראו ותשמעו ביכולת האל וגאונו על העמים כבדוהו בדברי שבח וכן באיי הים הרחוקים כבדו לה׳ אלהי ישראל. כי בעבורם עשה מה שעשה בעמים: (טז) מכנף הארץ. גם זו הפרשה עתידה כמו אשר לפניה. אמר הנביא מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק. מכנף הארץ פי׳ קצה הארץ. וכן לאחוז בכנפות הארץ בקצות הארץ. כלומר מרחוק באה לנו השמועה והבשורה הזאת. ואמר שמענו כי גם הנביאים שהיו בימיו נבאו על עתידה זו כמו שכתוב בנבואתם: צבי לצדיק. פי׳ צבי חפץ ופאר, וכן צבי היא לכל הארצות והדומים לסם. כלומר אלו הזמירות ששמענו נמי הם לצדיק כי הצדיק ראוי לשמוח בהם והם לו לזמירות. כמו שאמר הוא בתחלת הספר ביום ההוא יהיה צמח ה׳ לצבי

ולכבוד, ולמי יהיה לפלטת ישראל הם הצדיקים כמו שאמר הנה צדיק ואמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם, ואמר רזי לי רזי לי, כאלו אמר הנביא כשראיתי זה הפורענות העתידה לבא בישראל בימי הגאולה שיצרפו ולא ישארו אלא הצדיקים: רזי לי. כלומר רזון לי, כאלו אמר תבמן בשרי ירזה על זה ואוי לי על זה כי כמה בוגדים יש בהם וכולם יכלו, או פירוש כמה בוגדים יבגדו בהם, או פירוש שהוא רמז על ארבע מלכיות, בבל בוגדים, מדי ופרס בגדו, ובגד בוגדים על מדי ופרס בגדו יון וכותא, וכולם נשתעבדו בישראל ובגדו בהם בגלותם ביניהם, ורז״ל דרשו ואמרו יצאתה בת קול ואמרה רזי לי רזי לי, אמר הנביא עד מתי יצאתה בת קול ואמרה בוגדים בגדו וגו׳ עד דאתו בזוזי ובזוזי דבזוזי, ויו״ד רזי למד הפעל כיו״ד נקי ורזי מנפיל מפני מלת לי שהוא בנדה שהיא מלה זעירה, ויונתן תרגם רזי ענין סוד כמו וכל רז לא אנים לך, וכן תרגם הפסוק מבית מקדשא דמתמן וגו׳: (יז) פחד. זה אמר כנגד אדום וישמעאל ואלה שהיו יושבי הארץ והדונים עליה וישראל בגלות ביניהם, אמר אל תחשבו כי לישראל לבד תהיה הצרה כי גם לכולכם בהתשבו בחסיו אדונים ויושבי הארץ תנוע מתוכה וכל אומה ואומה תניע ממקומה וישראל ינצלו מהצרה והצדיקים הכם יכתבו לחיים אבל אתם לא תמלטו: (יח) והיה. זה הפסוק פירוש לאשר לפניו: והפחת. היא ההפירה הגדולה: כי ארבות ממרום נפתחו. לפי שהגזרות יורדות מן השמים אמר כאילו הוא מטר גובר כמו שאמר כמבול וארובות השמים נפתחו. וכן תכוינה הגזרות יורדות מן השמים לרוב מאוד כמו המבול ומפני זה וירעשו מוסדי ארץ באלה

ישעיה כד

ל׳ . ל׳ ל׳ בטעם	שַׁמָּה וּשְׁאִיָּה יֻכַּת־שָׁעַר׃ יג כִּי כֹה
	יִהְיֶה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ בְּתוֹךְ הָעַמִּים
ל׳ ל׳ כ״ס	כְּנֹקֶף זַיִת כְּעוֹלֵלֹת אִם־כָּלָה בָצִיר׃
י״ח ר״פ : כ׳	יד הֵמָּה יִשְׂאוּ קוֹלָם יָרֹנּוּ בִּגְאוֹן יְהוָה
כ׳ חד מלא וחד חסר בתרי לישני	צָהֲלוּ מִיָּם׃ טו עַל־כֵּן בָּאֻרִים כַּבְּדוּ
	יְהוָה בְּאִיֵּי הַיָּם שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי
	יִשְׂרָאֵל׃
ל׳ חסר דחסר	טז מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי
כ׳ בפסוק	לַצַּדִּיק וָאֹמַר רָזִי־לִי רָזִי־לִי אוֹי לִי
ס׳ מ״ע	בֹּגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ׃
י״ע	יז פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ׃
ג׳	יח וְהָיָה הַנָּס מִקּוֹל הַפַּחַד יִפֹּל אֶל־
ל׳ ומ״ע	הַפַּחַת וְהָעוֹלֶה מִתּוֹךְ הַפַּחַת יִלָּכֵד
ג׳	בַּפָּח כִּי־אֲרֻבּוֹת מִמָּרוֹם נִפְתָּחוּ
ל׳	וַיִּרְעֲשׁוּ מוֹסְדֵי אָרֶץ׃ יט רָעָה
ל׳ . ל׳	הִתְרֹעֲעָה הָאָרֶץ פּוֹר הִתְפּוֹרְרָה אֶרֶץ

תרגום

צדו ואתרגושתא בפגור תרעין: יג ארי כדין ישתארון יחידאין צדיקיא בגו ארעא ביני מלכותא כביעור זיתא כעוללן בתר קטף: יד אנון ירמון קליהון ישבחון במימרא דיי יבעון כמא דבעו על גבורן דאתעבידא להון על ימא: טו על כן במיתי נהורא לצדיקיא יקרון קדם יי בניסי ימא יהון מודן ומברכין שמא דיי אלהא דישראל: טז מבית מקדשא דמתמן עתיד למפק חדוא לכל יתבי ארעא תושבחא שמענא לצדיקיא אמר נביא רז אגר לצדיקיא אתחזי לי רז פורענות לרשיעיא אתגלי לי וי לאנוסיא דמתאנסין ולבזוז בזזין דהא מתבזזין: יז דחלא וכומצא ומצדא עלך יתיב ארעא: יח ויהי דיערוק מן קדם דחלא יפול לגו כומצא ודיסק מגו כומצא יתאחד בסריגתא ארי גבורן בשמיא אתעבידא וזעו יסודי ארעא: יט מזע תזוע ארעא מנד תנוד

באורים ב׳ בתרי לישני וסי׳ גם בחלומות גם באורים. ע״כ באורים כבדו ה׳. בתראה חסר: בוגדים ה׳ מ״ל בקריאה וסי׳ ובגד בוגדים בגדו. למה תביט בוגדים. יבושו הבוגדים ריקם. ורשעים מארץ יכרתו. אף היא כחתף: נפתחו ג׳ בקריאה וסי׳ וארובות השמים נפתחו. כי ארבות ממרום נפתחו. שערי הנהרות נפתחו: רעה ג׳ מג׳ ליש׳ בקריאה וסי׳ כי רעה היא. שן רעה ורגל מועדה. רעה התרועעה הארץ בתראה

תולדות אהרן ושאיה. סוטה מח׳ ב״ק צג: בגאון ה׳. ערכין יא: מכנף הארץ. סנהדרין לד זוטר ויען:

רשי

ירושלים: (יב) ושאיה יוכת שער. על ידי שאיות נלמוד שיהו הבתים שוחין מאין יושב יוכתו השערים ע״י מזיקין: (יג) כי כה. ישארו ישראל בקרב העמים אחד בעיר ושנים במשפחה: כנוקף זית. המשאיר גרגרים בראש אמיר: (יד) המה ישאו קולם. לאותו המעט הנשאר תבא הטובה שנבאתי למעלה: צהלו מים. יותר ממה שצהלו על הים בגאולת מצרים: (טו) על כן באורים. ת״י במיתי נהורא לצדיקיא על שתי (בפורות). (ס״א אורות) של גאולות בבל ושל ישמעאל ומנחם אמר אורים ל׳ נקיעים וסעיפים שהיו בורחים שם וכן אור כשדי׳ (בראשית יא) בקעת כשדים. וכן מאורת צפעוני (לעיל יא) נקע חור מעונתו: (טז) מכנף הארץ. ת״י מבית מקדשא שהוא כנוף ח״י במזרחה כמו ששנינו לוד מן המערב וירדן מן המזרח כנגד מירושלים לירדן מהלך יום ואני אומר לפי פשוטו שמעט מאחורי הפרגוד שעתידין להעלו׳ זמירו׳ מכנף הארץ ומה הן הזמירות צבי לצדיק עתיד להיות תקוה קומה לצדיקים: ואמר רזי לי וגו׳. אוי לי שנגלו לי שני רזים רז פורענות ורז ישועה והרי תרחק הישועה עד שיבאו אויבי׳ בוזזים אחר בוזזים אחרים ושודדי׳ אחרי שודדי׳ ה׳ בגידות אמורות כאן: (יז) פחד ופחת ופח עליך. על יושבי הארץ: פחת. גומא ליפול בה כמו שמפרש ואומר: (יח) הנס מפני הפחד יפול אל הפחת גומר. הנמלט מחרב משיח בן יוסף יפול אל חרב משיח בן דוד והנמלט משם ילכד בפח במלחמת גוג: (יט) רעה התרועעה. לשון שבר כמו (תהלי׳ ב) תרועם בשבט ברזל: פור התפוררה. לשון פירורין:

מצודת ציון

גלה. מלשון גלות: (יב) שמה. שממה: ושאיה. כמו ובשאיה והוא מענין שממה כמו שאו ערים (לעיל ו): יוכת. מלשון כתיתה: (יג) כה. כן: כנוקף. ענין כריתה וכן ונקף סבכי היער (לעיל י): כעוללות. הם הענבים הקטנים הנשארים באילן ואין מי חושש עליהם והוא מלשון עולל ויונק: כלה. נשלם: בציר. כן יקרא הליקוט בענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כ״ד): (יד) ישאו. ענין הרמה: גאון. ענין ממשלה רבה: צהלו. ענין השמעת קול גדול וכן צהלי קולך בת גלים (לעיל י׳): (טו) באורים. ענין בקיע וחריץ וכן מאורת צפעוני (לעיל יא): (טז) מכנף. מקצה כמו לאחוז בכנפות הארץ (איוב לח): זמירות. ענין כריתה כמו זמיר עריצים יענה (לקמן כה): צבי. ענין הדר כמו לעטרת צבי (לקמן כח): רזי. קדמאה ענין סוד כמו וכל רז לא אנס לך (דניאל ד) ותנינא ענין רזון וכחישות: (יז) ופחת. הפירה עמוקה כמו באחת הפחתים (ש״ב יז): ופח. רשת: (יח) הנס. ענין בריחה: ארבות. חלונות כמו וארבות השמים (בראשית ז): ממרום. מן השמים הרמים: מוסדי. מל׳ יסוד: (יט) רעה התרועעה. ענין שבירה כמו ורעו דלותיו (ירמיה יא): פור התפוררה. ענין הרצוץ להתפורר כמו אתה פוררת (תהלים עד):

מצודת דוד

לזה אמר בסעדרו ענין חוסך): גלה משוש הארץ. השמחה הלכה מהם: (יב) נשאר בעיר שמה. ר״ל המשוש הלכה ונשאר השמה: ושאיה. ובעבור השאיה יוכת שער כל עיר כי כן דרך עיר שוממה שעריה כתותים ותלוים כי אין מי משגיח בתקנתם: (יג) כי כה יהיה. כי כן יהיה מספר הנשארים בין הנשארים בח״י בין הנשארים בגולה בתוך העמים: כנוקף זית. חוזר לתחילת המקרא לומר מספר הנשארים יהיו כפורת פרי אילן זית אשר מעט ישאיר אחריו וכמספר העוללות הנשארים בגפנים כאשר כלה הבציר והמה כמעט וכן מעטים יהיו הנשארים מבני ישראל: (יד) המה ישאו קולם. המה יזכו לגאולה וישאו קולם ברנה: בגאון ה׳. בעבור גאון ה׳ יצהלו בקול יותר ממה שצהלו בקול שמחה על הים כאשר שקעו מצרים בעומק הים: (טו) על כן. הואיל ומובטחים הם על הגאולה לכן אותם הנסתרים בבקיעי הארץ מפחד האויב כבדו את ה׳: באיי הים. מלת כבדו משמשת בשתים לומר אותם שגלו לאיי הים כבדו את ה׳ וגו׳: (טז) מכנף הארץ זמירות שמענו. ר״ל

אני וחברי הנביאים שמענו בנבואה אשר בעת הגאולה תהיה כריתה והשמה מקצה הארץ עד קצהו ומאחריה יהיה ההדר לכל צדיק וצדיק: ואומר. כשמעי הדבר הזה אמרתי הסוד האמור לי מביא רזון לי ואוי לי על השמועה כי הבוגדים יבגדו בישראל וירעו להם: ובגד בוגדים בגדו. ר״ל קבוצת בוגדים אשר יבגדו בהבוגדים ההם יבגדו גם המה בישראל ר״ל יהיה הגר ומלחמה בין העכו״ם וכולם יבגדו בישראל: (יז) פחד וגו׳. ר״ל גזרות משונות ותכופות: עליך. יבואו עליך ישראל יושב הארץ הזאת: (יח) והיה הנס. מי שיברח ממקומו מקול הפחד יפול וכו׳ ר״ל מי שינצל מצרה אחת יפול באחרת: כי ארבות. אמר במשל כאלו נפתחו חלוני שמים ויורדים לרוב גם צרות מרובות: ורעשו וכו׳. ר״ל סוף החזקים ירעדו מפחד הצרות המרובות: (יט) רעה וגו׳. כלומר אבל סוף הדבר תספר הצרות על העכו״ם והארץ

(כ) כמלונה. סוכת שומרים שברחם הלילן: (כב) ואוספו. העכו"ם: אספה. שהיא לרעתם להכנים אסיר אל בור המוכן לו מחוייבי גיהנם לגיהנם: וסוגרו על מסגר. שהם שבעה מדורי גיהנם: ומרוב ימים יפקדו. עונות ימים רבים יפקדו עליהם וזהו שיעד סקלירי (כסילוק של יולר דפרשת זכור) לרוב ימים להמטות לחשוב להם תשבועות:
(כג) וחפרה הלבנה וגו'. ת"י ויבהתון דפלחין לסיהרא ויתכנעון דסגדין לשמשא:
(א) עצות מרחוק אמונה אומן. עצות שיעצת מרחוק לאברהם בברית בין הבתרים: אמונה אומן. אמונה נאמנת אומן כמו אוהל אוכל ואינו ל' פועל אלא ל' מפעל אבויי"רמינט בלע"ז: (ב) כי שמת. הר שעיר מעיר לגל: ארמון זרים מעיר. מעון שעשו בעירך שהחריבוה תחן ארמנותיה חורבן אשר לעולם לא יבנה:
(ד) מחסה מזרם. כיסוי אהל להציל מזרם ולא להגין מחורב ומהו אותו זרם הוא רוח עריצים כי רוחם דומה לזרם השוטף בקיר ומפילו: (ה) כחורב בציון. בעת יובש שמייבש הזרעים להתמולל כן תכניע שאון זרים: חורב בצל עב. כשהמים מתקשרים בענן עב בימי השרב שהכל שמחים בו כן יענה שיר הצדיקים על זמיר עריצים ותפלתן: זמיר. ל' לא תזמור (ויקרא כה):
ועשה

מוט התמוטטה ארץ: כ נוע תנוע
ארץ כשכור והתנודדה כמלונה
וכבד עליה פשעה ונפלה ולא־
תוסיף קום:
כא והיה ביום ההוא יפקד יהוה
על־צבא המרום במרום ועל־מלכי
האדמה על־האדמה: כב ואספו
אספה אסיר על־בור וסגרו על־
מסגר ומרב ימים יפקדו: כג וחפרה
הלבנה ובושה החמה כי־מלך
יהוה צבאות בהר ציון ובירושלם
ונגד זקניו כבוד:
כה א יהוה אלהי אתה
ארוממך אודה שמך כי עשית פלא
עצות מרחק אמונה אמן: ב כי
שמת מעיר לגל קריה בצורה
למפלה ארמון זרים מעיר לעולם
לא יבנה: ג על־כן יכבדוך עם־עז
קרית גוים עריצים ייראוך: ד כי־
היית מעוז לדל מעוז לאביון בצר־
לו מחסה מזרם צל מחרב כי רוח

ארעא פרוק תתפרק ארעא:
כ אשתדאה תשתדי ארעא
כרויא ותהי אזלא ואתיא
כערסלא ויתקפון עלה
חובהא ותפול ולא תוסיף
למקם: כא ויהי בעדנא ההיא
יסער יי על חילותא תוקפא
דיתבין בתוקפא ועל מלכי
בני אנשא דדירין על ארעא:
כב ויכנשונון מכנש לבית
אסירי ויעגנתון לבית עגנה
ומסגי יומין יעול דכרניהון:
כג ויבהתון דפלחין לסיהרא
ויתכנעון דסגדין לשמשא
ארי תתגלי גבורתא דיי
צבאות בטורא דציון
ובירושלם וקדם סבי עמיה
ביקר: א יי אלהי את
ארוממינך אודי שמך ארי
עבדתא פרישן מלכין
דאמרתא לאיתאה מלקדמין
בבנאיתיתא וקימתא: ב ארי
שויתא קרוי פצחין לגלין
כרך תקיף לדמחמרא בית
דחלת עממיא בקרתא
ירושלם לעלם לא יתבני:
ג על כן יקרון קדמך עם
תקיף קרית עממין חסינין ידחלון מן קדמך: ד ארי הויתא תקוף למסכן סעיד
לחשיך בעידן עקא כמא דמטמרן מן קדם זרמית כטלל משרב בן מלי
רשיעיא לצדיקיא כזרמית בשקפא

מלעיל: ולא תוסיף ד' בקריאת וסי' נוע תנוע ארץ כשכור. ולא תוסיף עיד לשקלם. עין שזפתו ולא תוסיף. ואמר עד פה תבא: יראוך ג' מ"ל וא' חסר וסי' למען יראוך כל הימים דהלכים. וחברו למען ייראוך ללכת דר"ח. קרית גוים עריצים ייראוך. ייראוך עם שמש. קדמא חסר:

הולדות אהרן וחפרה הלבנה. פסחים סח נדרים
ג סוטה לד סנהדרין נא ע"ב יז אבות יג: ונגד זקניו. ב"ב י (סנהדרין כט ע"ג מד): ה' אלהי. זוכר ס' נו וס' כלק:

תלה עמידה לוועמים: (יט) רעה התרועעה. ענין שבר וכן תרועם בשבט ברזל: מוט התמוטטה כמו אשה סורחת בתוך ים ובל שהפיל לחוק הצרות הגדולות בהפיכה בעת שהיא על כל הארץ: (כ) נוע תנוע ארץ. כמלונה. היא סוכת השומר הכרמים שנוטה שהיא בשדה ושומר משם כל הכרמים ואותה הסוכה היא עשויה מעצים קלים כי אין לה קבע כי אין יושב בה השומר אלא כל זמן שהענבים בכרמים לשומרם ואותה הסוכה נקראת מלונה לפי שגם בלילה לן שם השומר וכשהרוח מכה באותה מלונה היא מתנודדת הולך והולך ומפני קלותה היא עומדת כשתנודדם אלא תפול לארץ ואם יש ברוחה דבר שיכבד עליה תפול כן הסוה. שהארץ ימודו יושבים הולך והולך ולא הסוה לשם עמידם כי פשעיהם יכבדו עליהם ויפלו לארץ ולא יוסיפו לקום עליה עוד: (כא) והיה ביום ההוא יפקד ה' על צבא המרום במרום. יש מפרשי' זה על קדרות המאורות כי הוא סימן ואות לרעת האומות לפיכך אמר ועל מלכי האדמה ומהם רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירש כי צבא המרום הם המלאכים שהם עומדים לעזור לגוי אחד ונלחמים לגוי אחר כאשר הוא מפורש בספר דניאל. וע"כ אמר ועל מלכי האדמה כי מלכות הגוים דבק עם מלכות המלאכים: (כב) ואספו אספה אסיר. חסר כ"ף הדמיון. ופי' כאסיר, כמו שמאספים האסורים בלילה אל הבור וסוגרים אותם במסגר עד הבקר ביוציאים לעבודתם כן יאספו הרשעים. ר"ל יהיו כאסירים מפני ישראל בלא יהיה להם רשות להרים יד ורגל עד שיאספו לפנים בתכלית השפלות: ומרוב ימים. ר"ל לימים רבים יפקדו ויהיו כל גוי וגוי בממלכתו כי אחר שהורגנו ימים רבים בשפלות לא ירעו עוד וישבו גוי וגוי בממלכתו, ואדוני אבי ז"ל פירש הפסוק על ישראל שיהיו בגלות ימים רבים וסגרו על מסגר בין עכו"ם ובין ישמעאל ומרוב ימים יפקדו כל גוי וגוי ואחר שיהיו ימים רבים בגלות ירחם עליהם האל ויפקדו: (כג) וחפרה הלבנה. פי' והפרה להם לעכו"ם הלבנה ובושה להם החמה. כלומר יחשך בעולם עליהם מרוב הצרות וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג ואז תראה מלכות ה' לנאות בהר ציון ובירושלם כי שם יחנו על ירושלם גם יכבשו חצי העיר ויצא השם ונלחם בגוים ההם. ואז יכירו כל הנשארים מכל הגוים כי לה' המלוכה ויהיה נגד זקני עמו לכבוד ולתפארת. כמו שאמר בראש הספר יהיה צמח ה' לצבי ולכבוד וגו', ואמר והיה הנשאר בציון וגו'. והם זקניו הנזכרים הנה: (א) יהוה אלהי. ואז יאמר בימים ההם כל אחד מהזקנים בזכר ונגד זקניו כבוד לאמר ה' אלהי אתה. כלומר אתם שופטי כי לקחת משפטי מהעכו"ם עתה אני מכיר שאתה אלהי באמת על כן ארוממך אודה שמך. כלומר אתן לך בתהלתי רוממות לפי שהרוממת ונשאת על כל הגוים, ואמר ארוממך ואמר שמך, כי הוא שמו ושמו הוא: כי עשית. עמנו פלא דבר נפלא בעינינו כי קחתנו מבין הגוים שהיינו נפזרים ביניהם ועובדים להם, ועוד אחרי קבוץ גליות שיתקבצו עלינו גוג ומגוג ועמים רבים אשר אתו יפלו על הרי ישראל כולם, כמו שכתוב בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה פלא גדול יהיה זה: עצות מרחוק אמונה אומן. העצות שאמרת מזמן רחוק על ידי נביאיך נתקיימו קיום חזק, וזהו אמונ' אומן, כמו רעים ונאמנים שפירושו חזקים וקיימים, וכן במקום נאמן חזק וקיים: (ב) כי שמת מעיר. מאותו מקום שהיה עיר עשית גל, כלומר שמה גל אבנים כי רבים מערי הגוים יהרסו באותן הימים, ושפל הדבר במלות שונות לחזק הענין ואמר קריה בצורה למפלה בלי"ר הפ"א: ארמון זרים מעיר. יהיה נבנית מעיר כי לעולם לא יבנה, וארמון זרים אמר על בבל שהיא כמו ארמון לכל ערי העכו"ם והם יקראו זרים ונכרים: (ג) ע"כ. אפילו העזים והעריצים שבעכו"ם ייראוך ויכבדוך כשיראו מה שיהיה בגוג ומגוג ומחנהו: (ד) כי היית מעוז לדל. מהכה דל ואביון הם ישראל, ודמה הצרות והגלות לזרם מים ולחורב השמש והאל היה מחסה וצל להם שלא כלו בגלות. ופירש

מצודת דוד

השבר ותפרך לפרורים והיה נוטה ליפול והוא משל על מרבית הצרות ותכף הדבר לחזק: (כ) נוע וגו'. הארץ תתנועע כשכור המתנועע ולא יוכל לעמוד ביושר מבלי הנעה: והתנודדה. תהיה נדה ונעה כסוכת שומר קשואין הנדה ברוח: וכבד עליה פשעה. הפשע אשר פשעו בישראל להציר להם יכבד על הארץ ותפול למטה ולא תוכל לקום עוד רצה לומר העון הזה יקערג: (כב) ואספו וגו'. יהיו מאוספים לקבל תשלומים כדרך שמאספין בלילה את כל האסירים אל בור בית הסוהר וסוגרין אותם במסגר עד הבוקר שיוצאין איש איש לעבודתו ר"ל האסיפה שיאספו יחד על ה' ועל משיחו האסיפה ההיא תהיה לרעתה ר"ל כאסיפת האסירים: ומרוב ימים יפקדו. אז יפקד עליהם פורעניות על העונות שעשו מימים רבים: (כג) וחפרה הלבנה. אל מול העכו"ם תחפור הלבנה והחמה רצה לומר יחשך מאורם בעיני העכו"ם לפי רוב הצרות הבאות עליהם וכן נאמר במפלה בבל כי כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם (לעיל יג): כי מלך וכו'. ר"ל כאשר תגלה מלכותו בעשות נקם באנשי גוג: ונגד זקניו כבוד. ולנגד זקני עמו יהיה לכבוד ולהפארת מה שהשכילו לדעת מאז שה' הוא האלהים: **כה** (א) ה' אלהי אתה. בראות הנביא הגבורה ההיא התחיל לקלס למקום ואמר ה' אלהי אתה וכו': עצות מרחוק. העצות. היעצה מזמן רחוק אשר הבטחת ע"י הנביאים היא אמונה אמתית וקיימת כי כן נעשה: (ב) מעיר לגל. אותו מקום שהיה עיר שמתו להיות גל אבנים כדרך החורבה: קריה בצורה. עיר מבצר שמת להיות מפלה: ארמון זרים. מקום הארמונות של הבבליים יהיה נשבר מעיר ולעולם לא יבנה עוד לשוב לקדמותו: (ג) על כן. בראות ממפלתך יכבדוך כל עם חזק ואנשי ערי העכו"ם החזקים יפחדו ממך: (ד) כי היית. כי בכח זרועך היית
(לשמור)

מצודת ציון

מוט התמוטטה. מל' נטיה ונפילה: (כ) נוע תנוע. מל' הנעה והנדה: והתנודדה. מל' נדידה: כמלונה. כן יקרא סוכת שומר הקשואין על כי אינה עשויה אלא ללינת לילה כמ"ש כמלונה במקשה (לעיל א): (כא) יפקוד. כמו והוא פקד פלי (עזרא א): (כב) אסיר. כאסיר והאסר כ"ף הדמיון: על בור. אל בור: על מסגר. כמו במסגר על במקום בי"ת וכן על הרבבה (יחזקאל לג) ור"ל במנעול המסגר: (כג) וחפרה. ענין בושה ור"ל שהבושה מאורה כי המתבייש יכסה מאור פניו: כי. כאשר: (א) אומן. ענינו דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (לעיל כב): (ב) לגל. תל ודגור: ארמון. היכל ופלטרין: זרים. נכרים וכן יקראו האומות כמ"ש וגם אל הנכרי (מ"א ח): מעיר. מהיות עיר וכן כי שודד מבית (לעיל כג): (ג) עריצים. חזקים כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (ד) מעוז. חוזק: מזרם. ענין שטיפת המים כמו כזרם מים (לקמן כח): מחורב. ענין יובש התמימות כמו בחרבוני קיץ (תהלים לב): רוח. ענין כעס

וּפֵירֵשׁ הַמָּשָׁל וְאָמַר כִּי רוּחַ עָרִיצִים כְּזֶרֶם קִיר. רוֹצֶה לוֹמַר כַּעַס עָרִיצֵי הַגּוֹיִם עַל יִשְׂרָאֵל הָיָה לָהֶם כְּזֶרֶם מַיִם הַמַּפִּיל הַקִּיר. וְלוּלֵי רַחֲמֵי הָאֵל לֹא הָיָה לָנוּ תְּקוּמָה: וְרוּחַ. כַּעַס. כְּמוֹ אַל תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס. כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְּסִיל. הֵנִיחוּ אֶת רוּחִי: (ה) כְּחוֹרֶב בְּצָיוֹן. כִּי כְּחוֹרֶב וְהַשָּׁרָב בִּמְקוֹם צִיָּה וְאֵין לָאָדָם בַּעֲבוּרוֹ מַחְסֶה בִּמְשָׁלָם בֵּן הַכְנָעַת אֲשֶׁר חוֹסֵם שְׁאוֹן זָרִים וְהַכְּנוּס שֶׁלֹּא יָסִי' לְהַמְשִׁילָם וּמְקַלָּם: כְּחוֹרֶב בְּצֵל עָב. וְאוֹתוֹ הַחוֹרֶב יִהְיֶה לַגּוֹיִם כְּחוֹרֶב בְּצָיוֹן וְיִהְיֶה לְיִשְׂרָאֵל כְּחוֹרֶב בְּצֵל עָב כְּלוֹמַר כִּי צָרוֹת גְּדוֹלוֹת יִהְיוּ בְּאֵלּוּ הַיָּמִים לְעכו"ם וּלְיִשְׂרָאֵל. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בַּפָּסוּק וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וְיִשְׂרָאֵל יִמָּלְטוּ מֵאוֹתָהּ הַצָּרָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כָּל הַנִּמְצָא כָּתוּב בַּסֵּפֶר. וְיִהְיֶה לָהֶם אוֹתוֹ הַחוֹרֶב כְּמוֹ הַחוֹרֶב שֶׁיָּבֹא עָלָיו צֵל וִיקָרֵר אוֹתוֹ אֲבָל לְעכו"ם יִהְיֶה כְּרִיתָה שֶׁיַּכְנִיעַ אוֹתָם: זְמִיר. עִנְיַן כְּרִיתָה. כְּמוֹ וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמוֹר: יַעֲנֶה. עִנְיַן הַכְנָעָה כְּמוֹ לַעֲנוֹת מִפָּנַי וְהֶעָרִיצִים הֵם הָעכו"ם: (ו) וְעָשָׂה ה'. בָּהָר הַזֶּה. בְּהַר צִיּוֹן כִּי שָׁם יִהְיוּ נִקְבָּצִים כָּל הַגּוֹיִם עַל יְרוּשָׁלַיִם: מִשְׁתֵּה שְׁמָנִים. מֵעִנְיַן שׁוּמָן. וְהוּא דֶּרֶךְ מָשָׁל עַל הַכּוֹס שֶׁיִּשְׁתּוּ שָׁם כְּמוֹ שֶׁאָמַר כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָּל הַגּוֹיִם. וְכָל זֶה דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּמוֹ שֶׁאָמַר גַּם כֵּן אָתֵּן סִיפוּף סַף רַעַל לְכָל הָעַמִּים. וְאָמַר שֶׁהַמִּשְׁתֶּה הַהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה יִהְיֶה מִשְׁתֵּה שְׁמָנִים מְמֻחִים. כְּלוֹמַר שְׁמָנִים הַרְבֵּה מֵעִנְיַן מוֹחַ וְאִם אֵינוֹ מִשָּׁרְשׁוֹ. וְהַמִּשְׁתֶּה הַשָּׁמֵן בְּיוֹתֵר כְּשֶׁיִּשְׁתֶּה אָדָם מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה מַכְבִּיד הַלֵּב וּמוֹרִדוֹ וְכָל שֶׁכֵּן מִשְׁתֵּה שְׁמָרִים שֶׁיִּהְיוּ מְזֻקָּקִים מִן הַיַּיִן. וְכָל זֶה מָשָׁל לִמְהוּמוֹ' ה' שֶׁתִּהְיֶינָה בָּהֶם וְהֵם עַצְמָם יַהַרְגוּ אֶחָד אֶת חֲבֵרוֹ. כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְעָלְתָה יָדוֹ עַל יַד רֵעֵהוּ. וי"ת בְּטוּרָא הָדֵין שֵׁירוּ וְגוֹ'. וּפֵי' שֵׁרוּ סְעוּדָה, וּפֵי' זְמַן שֶׁיַּזְמִינָם לָבוֹא לִסְעוּדָה זֹאת. וְזֶהוּ עִנְיַן שֶׁאָמַר וְהַעֲלִיתִיךָ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן וַהֲבִיאוֹתִיךָ עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל: (ז) בִּלַּע. עִנְיַן הַשְׁחָתָה כְּמוֹ כְּבַלַּע רָשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ. וְהַדּוֹמִים לָהֶם: הַלּוֹט הַלּוֹט. הָרִאשׁוֹן שֵׁם וְהַשֵּׁנִי פָּעוּל. כְּמוֹ וְהַמַּסֵּכָה הַנְּסוּכָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּחוֹלָם. אוֹ הוּא תּוֹאַר. וְהַפָּסוּק כָּפוּל בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת. כִּי עִנְיַן הַלּוֹט הַלּוֹט כְּעִנְיַן הַמַּסֵּכָה הַנְּסוּכָה. וּפֵי' הַפָּסוּק הַהֶסְתֵּר וְהַכִּסּוּי שֶׁנִּסְתְּרוּ בּוֹ הַגּוֹיִם עַד הַיּוֹם הַהוּא שֶׁהָיוּ כֻּלָּם בְּשַׁלְוָ' וּבְהַשְׁקֵט. יַשְׁחִית הָאֵל אוֹתוֹ הַכִּסּוּי וְיִהְיוּ מְגֻלִּים וּמוּכָנִים לָרָעָה הַבָּאָה עֲלֵיהֶם וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם מִכְסֶה וּמַחְסֶה מִמֶּנָּה. וּפֵי' פְּנֵי כִּי עַד יוֹם הַהוּא הָיוּ מְכוּסִים כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ פְּנֵיהֶם נִרְאִים כְּעִנְיַן הַכַּת בַּעֲדוֹ אֲשֶׁר דַּרְכּוֹ נִסְתָּרָה, וא"א ז"ל פֵּי' הַלּוֹט הַלּוֹט רֶמֶז לְאֻמָּה שֶׁמְּכַסִּים אֶת פְּנֵיהֶם: (ח) בִּלַּע הַמָּוֶת. יַשְׁחִית וִיבַטֵּל הַמָּוֶת, רָצָה לוֹמַר מִיתָה מִקְרִית לֹא מִיתָה טִבְעִית, רָצָה לוֹמַר הַהֲרִיגָה שֶׁהָיוּ הוֹרְגִים אוֹתָם הַגּוֹיִם בַּגָּלוּת אָז תִּבָּטֵל אוֹתָהּ הַמִּיתָה וְהַדִּמְעָה שֶׁבּוֹכָה עַל כָּל פָּנִים, ר"ל עַל כִּי פְּנֵי עַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ בּוֹכִים בַּגָּלוּת תָּמִיד מֵהָרָעוֹת שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים לָהֶם הַגּוֹיִם אָז יִמְחֶה הָאֵל הַדִּמְעָה מֵעַל פְּנֵיהֶם כִּי לֹא תִהְיֶה לָהֶם צָרָה עוֹד, וְהֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ שֶׁהָיוּ מְפֻזָּרִים בְּכָל הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם הַרְפָּה בְּכָל מָקוֹם הָאֵל יָסִיר אוֹתָהּ חֶרְפָּה: כִּי ה' דִּבֵּר. בֶּאֱמֶת יִהְיֶה זֶה כִּי ה' דִּבֵּר. וּמַה שֶּׁהוּא מְדַבֵּר יְקַיֵּם עַל כָּל פָּנִים: (ט) וְאָמַר. עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל יֹאמַר בַּיּוֹם הַהוּא כְּשֶׁיִּרְאוּ הַתְּשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ בַּגָּלוּת שֶׁיּוֹשִׁיעֵנוּ הִנֵּה הוּא שֶׁיּוֹשִׁיעֵנוּ וְכָפַל הָעִנְיָן וְאָמַר זֶה ה' קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ: (י) כִּי תָנוּחַ יַד ה'. לִהְיוֹת בַּגּוֹיִם: וְנָדוֹשׁ מוֹאָב. אַף עַל פִּי שֶׁהָאֻמּוֹת נִתְבַּלְבְּלוּ וְלֹא נִכַּר הַיּוֹם אֵיזֶהוּ עַמּוֹן וְאֵיזֶהוּ מוֹאָב וְאֵיזֶה אֱדוֹם. וְכֵן שְׁאָר הָאֻמּוֹת. וְכֵן לְאוֹתָן הַיָּמִים גַּם כֵּן לֹא יִהְיוּ נִכָּרִים הָעַמִּים, וְכֵן כָּתוּב בִּנְבוּאַת דָּנִיֵּאל וְאֵלֶּה יִמָּלְטוּ מִיָּדוֹ אֱדוֹם וּמוֹאָב וְרֵאשִׁית בְּנֵי עַמּוֹן, פֵּירוּשׁ מִיַּד מֶלֶךְ הַצָּפוֹן. אֲבָל אִם יִמָּלְטוּ מִיַּד מֶלֶךְ הַצָּפוֹן לֹא יִמָּלְטוּ מִיַּד הָאֵל בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג, וְהָעִנְיָן כִּי אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם נִכָּרִים וְהֵם מְעוֹרָבִים זֶה עִם זֶה אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ בָּהֶם מִשְׁפָּחוֹת יְדוּעוֹת, אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁקּוֹרֵא אֱדוֹם הָאֻמָּה הַשּׁוֹכֶנֶת בְּאֶרֶץ אֱדוֹם. וְקוֹרֵא מוֹאָב הַשּׁוֹכֶנֶת בְּאֶרֶץ מוֹאָב וְכֵן לְכֻלָּם, וְזָכַר הִנֵּה מוֹאָב כִּי יִהְיֶה לְעֵזֶר לַגּוֹיִם הַבָּאִים מֵאֶרֶץ צָפוֹן לִירוּשָׁלַיִם עִם גּוֹג וּמָגוֹג, וּלְפִי שֶׁמּוֹאָב הֵם שְׁכֵנִים לא"י וּקְרוֹבִים לָהֶם יָכִינוּ לָהֶם הַבָּאִים דְּרָכִים וְיִהְיוּ עִמָּהֶם, לְפִיכָךְ זָכַר מוֹאָב בִּפְרָט, וְאָמַר נָדוֹשׁ מוֹאָב תַּחְתָּיו, וּפֵירוּשׁוֹ בִּמְקוֹמוֹ, וְכֵן ת"י בְּאַתְרֵיהוֹן, וְיִהְיֶה נָדוֹשׁ כְּמוֹ שֶׁהוּא נָדוֹשׁ הַתֶּבֶן בָּאַשְׁפָּה: מַתְבֵּן. כְּמוֹ תֶּבֶן: וּמַדְמֵנָה. הוּא הָאַשְׁפָּה כִּי הַזֶּבֶל שֶׁבָּאַשְׁפָּה יִקָּרֵא דּוֹמֶן, כִּי הוּא דּוֹמֶן לָאֲדָמָה, כְּדוֹמֶן עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, וַאֲדוֹנִי אָבִי ז"ל פֵּירֵשׁ מַדְמֵנָה שֵׁם עִיר מֵעָרֵי מוֹאָב. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּנְבוּאַת מוֹאָב, גַּם מַדְמֵן תִּדֹּמִּי. וּפֵי' הַפָּסוּק כֵּן וְנָדוֹשׁ מוֹאָב בִּמְקוֹמוֹ שֶׁהִיא מַדְמֵנָה כְּהִדּוֹשׁ מַתְבֵּן כְּמוֹ שֶׁדָּשִׁין הַתֶּבֶן: (יא) וּפֵרַשׂ. הָאֵל יִפְרוֹשׂ יָדָיו בְּקֶרֶב מוֹאָב כַּאֲשֶׁר יִפְרוֹשׂ הַשּׂוֹחֶה לִשְׂחוֹת כִּי הָאָדָם הַשָּׁט בַּמַּיִם יִפְרוֹשׂ יָדָיו בְּכָל כֹּחוֹ וְהָאֵל יַשְׁפִּיל גַּאֲוַת מוֹאָב: עִם אָרְבּוֹת יָדָיו. וְהֵם אַגְפֵי הַיָּדַיִם,

בְּשַׁקְפָּא בְּכוּתָל: ה כְּשָׁרָב בְּאַרְעָא צַחְיָא אִתְרְגוּשַׁת תַּקִּיפִין תְּמָאִיךְ בְּטַלַּל כֵּיף מֵקַר בְּאַרְעָא מְשַׁלְהֲיָא כֵּן נְיַח רְוָחָא לְצַדִּיקַיָּא כַּד יִמְאֲכוּן רַשִׁיעַיָּא: ו וְיַעְבֵּד יְיָ צְבָאוֹת לְכָל עַמְמַיָּא בְּטוּרָא הָדֵין שֵׁירוּ וְזַמְנָא מְרַמַן דְּהִיא דִיקָר וּתְהֵי לְהוֹן לְקָלָן מַחֲוְחִילָא מַחֲוְדְלָא יִשְׁתְּיזְבוּן מִנְהוֹן מַחַן דִּיסוּפוּן בְּהוֹן: ז וְיִסְתַּלְעֲמוּן בְּטוּרָא הָדֵין אַפֵּי רַבָּא דְּרַב עַל כָּל עַמְמַיָּא וְאַפֵּי מַלְכָּא דְּשַׁלִּיט עַל כָּל מַלְכְּוָתָא: ח יִתְנְשׁוּן מוֹתָא לְעָלְמִין וְיִמְחֵי יְיָ אֱלֹהִים דִּמְעָתָא מֵעַל כָּל אַפַּיָּא וְחִסּוּדֵי עַמֵּיהּ יַעְדֵּי מֵעַל כָּל אַרְעָא אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַּייָ גְּזִיר כֵּן: ט וְיֵימַר בְּעִדָּנָא הַהִיא הָא אֱלָהָנָא דֵּין דִּי סַבַּרְנָא לֵיהּ וְיִפְרְקִינָנָא דֵּין יְיָ דַּהֲוֵינָא מְסַבְּרִין לְמֵימְרֵיהּ נָבוּעַ וְנֶחְדֵּי בְּפוּרְקָנֵיהּ: י אֲרֵי תִתְגְּלֵי גְּבוּרְתָּא דַּייָ בְּטוּרָא הָדֵין וְיִתְדְּרְשׁוּן מוֹאָבָאֵי בְּאַתְרֵיהוֹן כְּמָא דְּמִתְדָּרַשׁ תִּבְנָא בְּטִינָא: יא וְיִפְרֵיס מַחַת גְּבוּרְתֵּיהּ בֵּינֵיהוֹן כְּמָא דִּמְפָרֵים שָׁיָטָא

ב' · יו"ן כלוסנח.ד' · ב' נסס כאסר · ל' . ל' · ל' . ל' · ל' · ב' . ל' · ל' · ד' · ל' דסמוכי · ע' נסיסרא · ג' ב' חסר · וא' מ"ל. ג' · ד' · ל' ומ"ע · במו ק' . ל' · ל'

עָרִיצִים כְּזֶרֶם קִיר: ה כְּחֹרֶב בְּצָיוֹן שְׁאוֹן זָרִים תַּכְנִיעַ חֹרֶב בְּצֵל עָב זְמִיר עָרִיצִים יַעֲנֶה: ו וְעָשָׂה יְהוָה צְבָאוֹת לְכָל־הָעַמִּים בָּהָר הַזֶּה מִשְׁתֵּה שְׁמָנִים מִשְׁתֵּה שְׁמָרִים שְׁמָנִים מְמֻחָיִם שְׁמָרִים מְזֻקָּקִים: ז וּבִלַּע בָּהָר הַזֶּה פְּנֵי־הַלּוֹט ׀ הַלּוֹט עַל־כָּל־הָעַמִּים וְהַמַּסֵּכָה הַנְּסוּכָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם: ח בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה אֲדֹנָי יְהוִה דִּמְעָה מֵעַל כָּל־פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל־הָאָרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר: ט וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְהוָה קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ: י כִּי־תָנוּחַ יַד־יְהוָה בָּהָר הַזֶּה וְנָדוֹשׁ מוֹאָב תַּחְתָּיו כְּהִדּוֹשׁ מַתְבֵּן בְּמֵי מַדְמֵנָה: יא וּפֵרַשׂ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׂ

(ו) ועשה ה' צבאות לכל העמים. כשיבאו לצבא על ירושלים: משתה שמנים. שהם סבורים שיהא טוב להם כשמן יהפוך למשתה שמרים: שמנים ממחים. טחים ושתים כמוח עצמות יהיה שמרים מזוקקים מכל משקה שמן ויין שלא יהא שם אלא שמרים לבדם וכל זה במלחמות גוג ומגוג: (ז) הלוט. הכסוי: הלוט על העמים. המכסה את כל העמים. הלוט כמו וילט פניו (מלכים א יט) הנה היא לוטה בשמלה (שמואל א כא): המסכה. לשון נסיכות ושררה: (ח) בלע המות. יכסה ויעלימנו עולמי' מישראל: (ט) ואמר. עמו ביום ההוא הנה וגו': קוינו לו ויושיענו. קוינו מקוה לו שיושיענו: (י) כי תנוח יד ה'. גבורתו של מקו': ונדוש. יהא נדוש: תחתיו. במקומו ונדוש כמו ונרוץ הגלגל (קהלת יב): מתבן. תבן: מדמנה. טיט וכן לדומן על פני האדמה (ירמיה טו): (יא) ופרש ידיו. ישבר ידיו וזרועותיו כשפוק כפים בבכי השוחה

בצל י"ב בקריאה וסי' במסורה רבתא: ונשמחה ד' בקריאה וסי' זה קוינו לו ויושיענו. נרננה ונשמחה בכל ימינו. זה היום עשה ה'. משכני אחריך נרוצה: במו ט' בקריאה וסי' כהדוש מתבן במו מדמנה. חציו שרפתי במו אש. הציו שרף במו אש. במו פי אחתכן לו. כי תלך במו אש לא תכוה. לירות במו אפל. ואניעה עליכם במו ראשי. אאמצכם במו פי. ותבוא חיה במו ארב. ראיוב. קדמא בסי' כתיב וקרינן במו:

תולדות אהרן בלע המות. פסחים סח סנהדרין צא: ומחה ה'. מ"ק כח סנהדרין נא: והרפת עמו. זוכר חיי שרה: ביום ההוא. פסחים נ:

מצודת ציון

כעס כמו אל תבהל ברוחך (קהלת ז): קיר. כותל: (ה) בציון. מל' ציה ושממה שאיון. ענין ההויה: זרים. נכרים והם האומות בא"י: עב. ענן: זמיר. ענין כריתה כמו וכרמך לא תזמור (ויקרא כה): יענה. ענין הכנעה כמו מאנת לענות (שמות י): (ו) משתה. כן נקרא סעודת שמחה וכן עשה משתה (אסתר א): שמנים מל' שמן: שמרים. פסולת המשקה השוקעת בתחתית הכלי וכן אך שמריה ימצו (תהלים עה): ממחים. מל' מוח העצמות: מזקקים. ענין צרוף להסיר הסיג ואמר בלשון שהוא על הסרת המשקה: (ז) ובלע. ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב): פני. ר"ל התכסות וכן ועוה פניה (לעיל כד): הלוט. ענין מכסה כמו לוטה בשמלה (ש"א כא): והמסכה. גם הוא ענין מכסה כמו קשות הנסך אשר יסך בהן (במדבר ד): (ח) בלע. ענין השחתה: ומחה. ענין מחיקה וקנוח כמו אכלה ומחתה פיה (משלי ל): (י) הנות. מל' הנחה: ונדוש. מל' דישה וכתישה: תחתיו. במקומו: מתבן. מל' תבן: כמו. בתוך כמו כי תלך במו אש (לקמן מג): מדמנה. ענינו אשפה כמו כדומן על פני השדה (ירמיה ט): (יא) ופרש. ענין שטיחה: השוחה

מצודת דוד

למעוז בעת צר לישראל עם דל ואביון: מחסה. היית להם למחסה מזרם מים ולצל מחום השמש ר"ל הצלתם מיד העכו"ם המכאיבים לישראל: כי רוח. המקרא מסורס והוא הזרם אמר שכעס העריצים דומה הוא לזרם מים השוטפים בחוזק להפיל הקיר: (ה) כחורב בציון. כעין החורב והחום אשר היה במקום ציה מבלי מלוא מחסה שהיא מצירה עד מאוד כן מאד תכניע גאון הזרים המשמיעים קול שאון: חורב בצל עב. כמו החורב תהיה נכנעת ותתקרר בבוא צל העבים כן הכריתה תכניע את העריצים: (ו) לכל העמים. הבאים למלחמה עם גוג: בהר הזה. הר בת ציון: משתה שמנים. ר"ל הם יחשבו שיהיה נוח להם לכבוש את ירושלים כשמן שהוא נוח ויוסף להם למשתה שמרים הקשה לגוף ר"ל שם יפלו מבלי תקומה: שמנים ממחים. שמנים הטובים והמנים כמוח עצמות יהפך לשמרים מזוקקים מן המשקה שהוא בלתי שמרים לבדה והוא כפל ענין במ"ש ולומר שיהפך מחשבתם מן הקלה אל הקלה: (ז) ובלע. המקום ישחית בהר הזה את חפוי המכסה וחוזר ומפרש המכסה ומגין על כל העמים ועל גוג יאמר: והמסכה. המסך המכסה על כל העכו"ם וכפל הדבר במ"ש: (ח) בלע. אז ישחית ויבטל המיתה לעולם: ומחה וכו'. ר"ל ישבית דמעת הבכי: וחרפת עמו יסיר. לא ימצא עוד מי יחרף את ישראל כי לא יהיו עוד גולים בין העכו"ם: מעל כל הארץ. כי כולם ישובו איש לא נעדר ולא ימצא גולה מהם בכל הארץ ולא יחרפו למי: כי ה' דבר. ובידו לאמת דברו: (ט) ואמר. אז יאמר ישראל הנה זהו אלהינו אשר קוינו לו והוא יושיענו: זה ה' וכו'. כפל הדבר במ"ש: נגילה. ונשמחה בהישועה הבאה ממנו: (י) כי תנוח יד ה'. להכות בעמים אשר באו על ירושלים: מואב יהיה נדוש וכתוש במקומו על שעזרו את הבאים למלחמה על ירושלים: כהדוש מתבן. כמו שנדוש התבן בתוך האשפה כי הדרך להשליך תבן במקום האשפה להיות נדוש ברגלי אדם ובהמה להיות לזבל לזבל בהם השדות: (יא) ופרש ידיו בקרבו. האל יפרש ידיו

כה 11 השחה לשחות והשפיל גאותו עם
ארבות ידיו׃ 12 ומבצר משגב
חומתיך השח השפיל הגיע לארץ
עד־עפר׃

כו 1 ביום ההוא יושר השיר־
הזה בארץ יהודה עיר עז־לנו
ישועה ישית חומות וחל׃ 2 פתחו
שערים ויבא גוי־צדיק שמר
אמנים׃ 3 יצר סמוך תצר שלום
שלום כי בך בטוח׃ 4 בטחו ביהוה
עדי־עד כי ביה יהוה צור עולמים׃
5 כי השח ישבי מרום קריה
נשגבה ישפילנה ישפילה עד־ארץ
יגיענה עד־עפר׃ 6 תרמסנה רגל
רגלי עני פעמי דלים׃ 7 ארח לצדיק
מישרים ישר מעגל צדיק תפלס׃
8 אף ארח משפטיך יהוה קוינוך
לשמך ולזכרך תאות־נפש׃ 9 נפשי

תרגום

למישט ויטמיך יקריה עם אשות ידוהי׃ יב וכרך תקוף כרכי עממיא ימגר ירמי ימטי לארעא עד עפרא׃ א בעדנא ההיא ישבחון תושבחתא חדתא בארעא דבית יהודה קרית תוקפא לנא פורקן יתשם על שורהא ורחמין׃ ב פתחו תרעיא ויעול עמא זכאה די נטרו אוריתא בלבב שלם׃ ג בלבב שלם נטרו שלמא שלמא יתעביד להון ארי במימרך אתרחיצו׃ ד אתרחיצו על מימרא דיי לעלם ולעלמי עלמיא בכן תתפרקון במימר דחילא דיי תקיף עלמיא׃ ה ארי אמאיך יתבי רומא קריא תקיפא ימאכינה וירמינה עד ארעא ימטינה עד עפרא׃ ו ידושונה רגלין רגלי צדיקיא פרסת ענותניא חשיבי עמא׃ ז אורחת צדיקיא כונן אף עבדי אורחת צדיקיא תתקן׃ ח אף לאורח דינך יי סברנא לשמך ולדכרנך חמידת נפשנא׃ ט נפשי מחמדא

תולדות אהרן גוי צדיק. שבת קיט סנהדרין קי זוהר ויקרא (שבועות לט)׃ בטחו בה׳. מנחות כט׃ ביה ה׳. (חגיגה טז)׃ כי השח. ר״ה לא׃ תרמסנה. חגיגה ג׃

רש״י

משחה. השט במים׃ לשחות. לשון שטיה וכן מי שחו (יחזקאל מז י׳)׃ והשפיל. כמשפיל את גאוותו׃ עם ארבות ידיו. לשון וארב לו (דברים יט) תירגם יונתן אשוות ידוהי מקום שהוא שם לו ידים לארוב והם מגדלים גבוהים אשוות חומות ומגדלים כמו (ירמיה נ) נפלו אשויותיה׃ (יב) משגב חומותיך. למואב הוא אומר׃ (א) עיר עז לנו ישועה ישית. העיר ירושלים תהיה אלו תמיד לנו לעוז ישועה ישית המושיע את חומותיה ואת חילה. וחל. חומה נמוכה שלפני החומה הגבוה׃ (ב) פתחו שערים. שלה ויבא לתוכה גוי צדיק׃ שומר. שמרו וצפה בגלותו ימים רבים לאמונתו של הקב״ה שיקיים הבטחתו שהבטיח ע״פ נביאיו לגאלם׃ שומר. ממתין וכן (בראשית לז) ואביו שמר את הדבר וכן (דברים ז׳) ושמר ה׳ אלהיך לך׃ (ג) יצר. שהיה סמוך על הקב״ה ונשען עליו בחזקה שלא זז מאמונתו בשביל שום אימה ויסורין׃ תצור. שיצא שלום כי בך היה בטוח לפיכך הגון לך לנצרו׃ (ד) כי ביה ה׳. כי יש לסמוך עליו שהוא דחילא ה׳ סלע וצור מחסה עולמים׃ (ה) יושבי מרום. צור ושאר ארצות׃ (ו) רגלי עני. מלך המשיח שנאמר בו עני ורוכב על החמור (זכריה ט׳ ט)׃ פעמי דלים. ישראל שהיו דלים עד הנה׃ (ז) אורח לצדיק מישרים. אורח שהיא מישור לקיבול שכרו של צדיק אתה ה׳ שאתה אל ישר תפלס מעגל צדיק להוליכו באותו אורח שיקבל שכרו והצדיק הוא יעקב וזרעו וכה פתרונו אורח לצדיק ליטול שכר מישרים שנוהג בכן׃ ישר. אתה הקב״ה מעגל רגלי הצדיק תפלס לאותו אורח פילוס זה לשון קונטרפיי״ש בלע״ז כמלך היושב ומחשב ומשקל בלבו איזה יכשר הזה או זה כך היישר בלבו להוליכו בדרך קיבול שכר על כל אשר הנהיג מעשיו לפניך בכשרון׃ (ח) אף אורח משפטיך ה׳ קוינוך. כאשר צפינו לקבול הטובה מאתך אף כך קוינו להראותנו אורח משפטי נקמתיך ברשעים׃ לשמך ולזכרך תאות נפש. אותה נפשנו לראות שם שילא לך מאז לעשות נקמה בצריך׃ (ט) נפשי אויתיך

רד״ק

כי השוחה ישפיל כל דבר שיזדמן לו במים בשחותו מתח אצילי ידיו בשחותו אותם. כן האל ישפיל כל גאות מואב ובמקום אחר זכר גם כן מואב בגאות. כמו שאמר שמענו גאון מואב גאה מאד וגו׳׃ (יב) ומבצר משגב. סמוך על סמוך. וכן מספר מפקד העם, והדומים להם׃ עד עפר. שלא תהיה לו תקומה׃ (א) ביום ההוא. כל זה בזמן הישועה, והשירה שיומר הם אלו הפסוקים שאומר והולך. ואמר בארץ יהודה כי שם תהיה המלחמה והתשועה, ואמר על ירושלים שהיא עיר עז לנו והשים הקב״ה חומותיה וחילה ישועה, וכן אומר וקראת ישועה חומותיך. וחיל היא החומה הקטנה שלפני החומה הגדולה. ובדברי רז״ל מאי חיל וחומה שורא ובר שורא. ופירוש חיל החפירה שסביב החומה. מתרגמינן גיא חילתא׃ (ב) פתחו. דרך משל שארץ ישראל הבאה להם שהיא כיום כאלו סגורה בפניהם׃ שומר אמונים. ששמרו בגלות אמונת האל ולא עבדו ע״ג כמו שאמר אם שכחנו שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר׃ (ג) יצר סמוך. אומר כנגד האל היצר שהוא סמוך ונשען עליך תצור אותו כי בך בטוח לפי שבטחה בך נצרת אותו ונתת לו שלום שלום והכפל לחזק השלום׃ בטוח. שם תאר בשקל פעול׃ (ד) בטחו בה׳ עדי עד. עד עולם. או יהיה עדי גם כן עולם ויהיה כפול. כלומר בכל העולמים בטחו בו. וכן תרגם יונתן לעלם ולעלמי עלמיא׃ כי ביה ה׳ צור עולמים. כי בו ראוי לבטוח כי הוא צור העולמים. פירוש חוזק הזמנים כולם. וצור תאר. וכן הצור תמים פעלו. ויש לפרש צור שם ופירושו כי הוא חוזק העולמים. ועל דרך זה פי׳ העולם. ופירוש ביה ה׳ הראשון שם תאר מורה על הוית העולם מאתו והשני יו״ד ה״א וי״ו ה״א שם העצם׃ (ה) כי השח. בזה הראה כי עוב נחבות ולבטוח בו לפי שאתם ניה ישראל נעתם בו כי השח והשפיל אויביכם שהיו יושבים מרום קריה נשגבה וכל קריה נשגבה מהם השפיל. או אמר על קריה מיוחדת מהם והוא ישפילנה וגו׳. הכפל לחזק הענין׃ (ו) תרמסנה. אמר שהפול נארץ תרמסנה רגל. ואיזה רגל רגלי עני והם ישראל׃ פעמי דלים. כפל הענין במלות שונות כמנהג. ר״ל שירמסו ישראל גאותם וגאונם ויהיו אדונים עליהם תחת אשר היו עבדים תחתיה׃ (ז) ארח לצדיק. כמו ארח מישרים לצדיק, ופירושו אתה תתן לצדיק ותכון לפניו ארח מישרים ותפלס מעגלו׃ ישר. הוא לשון קריאה כנגד האל יתברך. אמר אתה האל ישר ותישר מעגל צדיק, והוא על דרך שאמרו בא לטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו׃ ותפלס. ענין יושר, וכן פלס מעגל רגליך, ולזה נקרא מאזני המשקל פלס לפי שהוא מישר המשקל, וכן ושקל בפלס הרים׃ (ח) אף ארח. אף בדרך משפטיך ה׳ קוינוך, כלומר אפילו בעת שהגיעו משפטיך עלינו שהיית מיסר אותנו בגלות בהתאפינו אע״פ כן קוינו לך ולא היינו מתיאשים מן הגאולה ולשמך ולזכרך היתה תאות נפשנו, ופי׳ ולשמך ולזכרך שהיינו מתאוים לגאולה שיזכור לנו שמך, ויאמר לנו בגלות דבר מאתך׃ (ט) נפשי אויתיך. כמדבר על לשון ישראל

מצודת דוד

ידיו בקרב מואב להכותו׃ כאשר וכו׳. כי השט במים יפרש ידיו בכל כחו׃ והשפיל. הוא ישפיל גאות מואב עם המקומות שהיה לו לארוב בהם והם המגדלים הגבוהים ר״ל לא יועילו המגדלים׃ (יב) חומותיך. אל מול מואב יאמר׃ עד עפר. כפל הדבר פעמים רבות להורות על גודל ההשפלה והאבדון׃ כו (א) ביום ההוא. ביום מפלת גוג׃ עיר עז לנו. ירושלים שהיתה לנו למעוז מעולם הנה גם עתה ישים האל ישועה בחומתה וחילה ולא תפלום בהם יד האויב׃ (ב) פתחו שערים. פתחו שערי ירושלים ולא תפחדו מן האויב׃ ויבוא. בפתחי השערים יבוא ישראל שהיה שומר ומצפה להאמנת הבטחת האל׃ (ג) יצר סמוך. המחשבה שהיה נשען על האל השלום הצור אותו לבל יחרד וכפל מלת שלום לחזק הדבר׃ כי בך בטוח. ר״ל כן ראוי הדבר הואיל ובטח בך׃ (ד) בטחו בה׳. כאלו מזרזים אלה לאלה ואומרים בטחו בה׳ עד עולם כי בו תלוי חוזק עוה״ז ועוה״ב והכל בא ממנו ית׳׃ (ה) כי השח. הוא השפיל הכשדים אשר ישבו ברום המעלה׃ קריה. וכן השפיל כל קריה חזקה׃ ישפילנה. וכן ישפיל אותה עוד עד הארץ ועד העפר וכפל הדבר במ״ש לפי מרבית ההשפלה׃ (ו) תרמסנה רגל. הרגל תרמוס אותה וחזר ופירש לומר רגלי עני הרמוס והם ישראל שהמה מוכנעים בעני ובזיון׃ פעמי דלים. כפל הדבר במ״ש׃ (ז) אורח לצדיק מישרים. ר״ל כל זה הגדולה והממשלה תהיה להצדיקים בעבור כי אין אורח לכל צדיק וצדיק כי אם ללכת בדרך ישר ולא ינטה ממנה׃ ישר. אתה האל הישר הלא תפלס ותשקל מעגל כל צדיק וצדיק ותדע מכן הוא׃ (ח) אף אורח משפטיך. אף בזאת לנו אורח משפטיך לייסר אותנו ביסורי סגולה עכ״ז קוינו לך ולא היינו מתייאשים מן הגאולה׃ לשמך ולזכרך. […] תאות נפש. תאות כל נפש היתה להזכיר לנו שמך ולזכור לנו דבר מאתך׃ (ט) נפשי אויתיך. נפשי תאוה לך בלילה […]

מצודת ציון

השוחה לשחות. ענין השטיה במים כמו מי שחו (יחזקאל מז)׃ ארבות. מל׳ מארב׃ ידיו. ענין מקום כמו יד אבשלום (ש״ב יח)׃ (יב) ומבצר משגב. פתרון אחד להם מענין חוזק וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים׃ השח. ענין השפלה כמו ושח רום אנשים (לעיל ב) וכפל המלה בשמות נרדפים ואמר השפיל ודרך המקרא׃ (א) ישית. ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים עג)׃ חומות. כמו בחומות׃ וחל. היא החומה נמוכה שלפני הגבוה כמו ויאבל חל וחומה (איכה ב)׃ (ב) שומר. ענין המתנה ותקוה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז)׃ (ג) יצר. ענין פעולת המחשבה כמו וכל יצר מחשבות לבו (שם ו)׃ סמוך. ענין השענה׃ תצור. ענין שמירה כמו יצרנהו כאישון עינו (דברים לב)׃ (ד) עדי עד. עד עולם וכן שוכן עד (לקמן נז)׃ צור. ענין חוזק׃ (ה) השח. ענין השפלה׃ מרום. מל׳ רום וגבוה׃ קריה. עיר׃ נשגבה. חזקה׃ (ו) תרמסנה. ענין דריכה׃ פעמי. רגלים שפוסעים בהן כמו הרימה פעמיך (תהלים עד)׃ (ז) אורח. דרך׃ מעגל. שביל ומסילה וכן הדרכתיך במעגלי יושר (משלי ד)׃ תפלס. תשקול בפלס והוא שם הכלי ששוקלין בו כמו ושקל בפלס הרים (לקמן מ)׃ אויתיך. מל׳ תאוה׃ אשחרך. ענין דרישה כמו שוחר טוב (משלי יא)

רד"ק

ישראל פעמים מדבר בלשון רבים על דרך פרט ופעמים בלשון יחיד, אמר נפשי אויתיך, כלומר בכל כחי ורצוני אויתיך: אף רוחי בקרבי. כל עוד שיהיה רוחי בקרבי אשחרך ואקדמך בתפלתי: כי כאשר משפטיך לארץ. אע"פ שמשפטיך יבאו עלינו לא אמנע בעבור זה מדרוש אחריך ומהתאוות אליך כי אני רואה כי משפטיך טובים, כי כאשר משפטיך יבאו לארץ הם נוסרו ולמדו לעשות צדק יושבי תבל והם אשר נגע אליהם בלבם שבעבורם מתקיימת תבל, אבל הרשעים לא יוסרו וזהו שאמר:

(י) יוחן רשע. ופירשו בתמיה. אמר יוחן רשע והוא לא למד צדק בעבור משפטיך, כי אמר אינם למוסר אלא מקרה הוא בעולם לית דין ולית דיין: בארץ נכוחות יעול. בארץ ששבו לעשות נכחות ונוסרו בעבור משפטיך שנגעו בהם הוא לא כן יעשה אלא יעול יעשה עול כמשפטו: ובל יראה גאות ה'. יש מפרשים אותו דרך תפלה לאל שלא יראה הרשע גאות ה'. כלומר שלא יראה בטובה, והנכון שהוא על דרך הוה, כמו שאמר יעול ולמה שאינו רואה בגאות ה' ולא יחשוב שהאל משגיח בעניני בני אדם ויגאה עליהם לגמלם כרשעם: (יא) ה' רמה ידך בל יחזיון. הם הרשעים אינם רואים כשרמה ידך, כלומר אינם חושבים בזה הפורענות על הרשעים כי מידך הוא: יחזו ויבושו קנאת עם. יראו בעת הישועה השתקנא לעמך והושיעם יראו הם ויבושו, כמו שאמר קנאתי לירושלם קנאה גדולה, כי אז לא יוכלו לומר מקרה הוא כי יראו מעט עם נושעים מעמים רבים יאז יבושו ויכלמו: אף אש צריך תאכלם. אותם האש תאכל צריך כי כשיבוש האדם ישחירו פניו כמו שאומר פני להבים פניהם: (יב) ה' תשפת. תעריך מן שפות הסיר, אמר תערוך שלום לנו כי בידך לעשות כמו שפעלת ועשית לנו כל מעשינו מה שקרה לנו ממעשה העולם הן טוב הן רע אתה פעלת הכל ולא היה בדרך מקרה, והואיל ובידך הכל ערוך לנו השלום כי כמה ימים היינו בצער בגלות ומכאן ואילך תן לנו שלום, ואדוני אבי ז"ל פירש תערוך לנו השלום כי בטחון לנו השלום כל מעשינו פעלת לנו הכל אלא בשלום: (יג) ה' אלהינו. זכור לנו מה שקרה לנו עמך בגלות כי אע"פ שהיו האומות בעלים ואדונים לנו והיו עובדים בנו בפרך אע"פ כן לבד בך נזכיר שמך, ולא היינו זוכרים שם אלהים אחרים כאויבינו אשר היינו תחתיהם היינו נגועים מוכה והיינו במעלה ובגדולה כמוהם ולא רצינו וסבלנו העוני וזכרנו את שמך לאויבינו ואמרו כי כך בטחוננו ולא נמיר אותך באחר: (יד) מתים בל יחיו. ואנכי הטעמים ההם שלא פנינו אליהם בגלות כי הם מתים ואין בהם ממש, ופירוש לא יחיו אין בהם חיות והם כמו המתים שלא יקומו כמו שאמר ממקומו לא ימיש: לכן פקדת. אתה עליהם ועל עובדיהם והשמדת אותם מן העולם עד שלא נשאר זכר להם: כל זכר. פירוש שום זכר, כמו כל מלאכה לא תעשו: (טו) יספת לגוי ה'. אותם השמות השמדת והאבדת אבל הגוי הזה שהוא לך יספת והגדלת להם כל טובה יספת להם לפי שנכבדת עמהם ולא עם הגוים האחרים, לפיכך רחקת אותם עד קצוי ארץ, כלומר שטלטלתם הנה והנה והגליתם מארצם עד קצוי ארץ: (טז) ה' בצר פקדוך. כשהיו ישראל בגלות בצרה פקדוך. כלומר אותך לבדך פקדו בעת צרתם לא אחר: צקון לחש מוסרך למו. בעת שהיה מוסרך להם היו שופכים

ישעיה כו

ט אויתך בלילה אף־רוחי בקרבי אשחרך כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו ישבי תבל׃
י יחן רשע בל־למד צדק בארץ נכחות יעול ובל־יראה גאות יהוה׃
יא יהוה רמה ידך בל־יחזיון יחזו ויבשו קנאת־עם אף־אש צריך תאכלם׃
יב יהוה תשפת שלום לנו כי גם־כל־מעשינו פעלת לנו׃
יג יהוה אלהינו בעלונו אדנים זולתך לבד־בך נזכיר שמך׃
יד מתים בל־יחיו רפאים בל־יקמו לכן פקדת ותשמידם ותאבד כל־זכר למו׃
טו יספת לגוי יהוה יספת לגוי נכבדת רחקת כל־קצוי ארץ׃
טז יהוה בצר פקדוך צקון לחש

תרגום

לצלאה קדמך בליליא אף רוחי במעי מברכא לך ארי כמא דדינך תקין לארעא קושטא יתאלפון למעבד דדירין בתבל׃ י יהבתא להון ארכא לרשיעיא אם יתובון לאוריתך ולא תבו כל יומין דהוו קימין עבדו קשוט על ארעא הוו שקרין אף אינון לא יחזון בתושבחת יקרך יי׃ יא יי כד תתגלי בגבורתך לאוטבא לדחלתך לא ינהר לסנאי עמך יחזון רשיעיא ויבהתון פורענות עמא תתפינון אף אשתא לבעלי דבבך תשיצי׃ יב יי תתקין שלמא לנא ארי בכל עידן חסיכנא מחובנא את עביד עמנא׃ יג יי אלהנא שליטו בנא עממיא למהוי עלנא רבונין בר מינן ברם במימרך אנחנא רחיצין בשמך אנחנא מודן׃ יד אינון פלחין למתין דלא ייחון לגבריהון דלא יקומון בכן כד תסער עליהון חוביהון ותשיצינון ותוביד כל דכרנהון׃ טו אתגליתא לכנשא מבדרי עמך יי אף עתיד את לקרבא גלותהון לאתגלאה בגבורתך לרחקא כל רשיעיא לגהנם׃ טז יי בעקא הוו דכירין לדחלתך בעקתהון הוו מלפין

בקרבי י"א וסי' נמסר ביהושע סי' ס': רמה ג' לעיל בקריאה וסי' פן יאמרו ידינו רמה. רמה קרני. רמה ידך בל יחזיון: יחיו ג' וסי' ויאמרו אלי״ם תנשיאים יחיו. מתים בל יחיו. יחיו מתיך נבלתי. ה' עליהם יחיו. וגם אני נתתי להם. אבותיכם איה הם. מדוע רשעים יחיו. ונמס' גם ביהושע סי' ס': קצוי ארץ ב' וסי' יספת לגוי ה' יספת. מוראות בצדק תעננו. כשמך אלהים כן תהלתך. קדמה ארץ מלעיל:

תולדות אהרן אויתיך. עבר לך אחרי: יוחן רשע. מגלה ו': שלום לנו. ברכות נ"ז: בעלונו. אסר שמות: רפאים. וזכר בראשית:

רש"י

אויתיך. בגלותי שדומה ללילה לעשות את אלה: אף רוחי בקרבי אשחרך. אתחנן לך לכל זה למה כי כאשר משפטיך באים לארץ שאתה עושה משפט ברשעים: צדק למדו יושבי תבל. למדין להצדיק את דיניך ולהודות על תוכחתך שרואים שהחוטא לוקה והצדיק מקבל שכר טוב: (י) יוחן רשע. בארץ נכוחות ירושלים ובית המקדש יעול לשלול ולבוז ולהשחית: בל יראה גאות ה'. לא חשב בעיניו גדלך וגאותך וכל יראה ל' רגילות ותמידות לא ראה לא חשב כמו ככה יעשה איוב (איוב א): (יא) ה' רמה ידך וגו'. ראיתי מדרשי אגדה רבים למקראות של פרשה זו עליונה ותחתונה ואינם מיושבים לא על דקדוק הלשון או על סדר המקראות והוצרכתי לבאר אותם על אופני פשוטם ומ"מ יש שמבקש הנביא ה' אומר לו מוטב שיחזו ויבושו ואין זה אמר הל' שאין כתוב כאן הרימות ידך ועוד שאף התיבה חלוקה מתיבה כיוצא בה כל יד רמה שבמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעל' כמו (בראש' לז) הנה קמה אלומתי וכמו (רות א) הנה שבה יבמתך שכולו לשון עבר אף זה ה' נסתלקה יד גבורתך מעל צריך בל יראו הגאות עם בטובה שתיטיב לעמך אף בעלמן יראו אש משפט נקמתך שתאכלם האש: (יב) תשפות. תכין וכן שפות הסיר (מ"ב ד') וכן לעפר מות תשפתני (תהלי' כב) יש לפתור את כולן ל' שימה תשית שלום לנו: כי גם כל מעשינו. הרעים: פעלת לנו. כנגדם לקחנו מידך בכל חטאתינו: (יג) בעלונו. נעשו לנו אדונים ונגשונו: שמך. שם אלהותך מזכיר לאמר כי אלהינו לבד הוא אלהים: (יד) מתים בל יחיו. כלא פקד' עליהם כבר ותשמידם באמרי פיך כענין שנאמר כי מחה אמחה את זכר עמלק (שמות יז): (טו) יספת לגוי. לישראל יספת להם תורה וגדולה וכבוד וכל כמה שיספת להם נכבדת שהם מודין ומשבחין לפניך על כל הטובה הרי בטובתם כך עושים ישראל לפניך קילוס וכבוד ובצר להם: (טז) ה' בצר פקדוך. אינם מהרהרים אחר מדותיך: צקון לחש. שפך שיח ותפלה

מצודת ציון

(ט): תבל. כן נקרא מקום המיושב: (י) יוחן. מל' חנינה וחסד: נכחות. ענין ישרות כמו נכוחים למבין (משלי ח): יעול. מל' עול: (יא) יחזיון. ענין הסתכלות כמו ואתה תחזה (שמות יח): קנאת. ענין נקמה: (יב) תשפות. ענין עריכה וסדור כמו שפות הסיר (יחזקאל כד): (יג) בעלונו. ענין אדון ומושל כמו אם בעליו עמו (שמות כב): זולתך. כמו בלעדיך: (יד) רפאים. הם המתים שנרפו ונחלשו ע"י המיתה והשל' סדרך בה"א: פקדת. ענין נולאה הפורענות כמו יפקוד ה' על צבא המרום (לעיל כד): ותשמידם. ענין כליון: כל זכר. שום זכר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ) ור"ל שום מלאכה: למו. להם: (טו) יספת. מל' תוספה: כל. כמו בכל והחסר בבי"ת: (טז) פקדוך. ענין זכרון כמו וה' פקד את שרה (בראשית כא): צקון. מל' יציקה ושפיכה ואמר כן על הרבות השאל וכן ישפוך שיחו (תהלים קב)

מצודת דוד

היא עת שמחשבת האדם פנויה ממחשבות הטרדות: אף רוחי בקרבי. ר"ל כל עוד שרוחי בקרבי אשחר ואדרוש לך: כי כאשר וגו'. ר"ל כי אמרתי גם המשפט לטובה היא כי כאשר תבוא משפט בארץ אז יושבי תבל למדו צדק ועזבו הרשע מפחד המשפט הבא: (י) יוחן רשע. ר"ל וכי מהדין שיוחן הרשע הלא בל למד צדק אף מיראת המשפט: בארץ נכחות יעול. עם כי הוא בארץ ששבו לעשות נכחות ונוסרו בעבור המשפט הבאה הנה הרשע הזה לא כן יעשה כי יאחז דרכו לעול עוד: ובל יראה. ואינו מסתכל בגאות ה' ר"ל חושב שבא במקרה ולא מעשה ה' הסה שמתגאה לשלם גמול: (יא) רמה ידך. כשרמה ידך להכות ברשעים הללו אינם מסתכלין שרמה ידך כי יחשבו למקרה: יחזו. לכן יראו תשועת ישראל ויבושו אז בראותם הקנאה שיקנא ה' לעמו כי אז לא יוכלו לחשוב שבא במקרה כי יראו מעט עם נושעים מעמים רבים: אף אש. ר"ל אף יראו משפט נקמתך שהאש תאכל צריך והם הצרים לישראל ובאלו צרו למקום: (יב) ה' תשפות וכו'. ר"ל אתה ה' הערוך לנו שלום כי גם כל המעשים הבאים עלינו בין טוב בין רע הלא הכל אתה פעלת לנו ולא באו במקרה ואם כן הואיל והכל בידך ערוך לנו שלום: (יג) ה' אלהינו וכו'. הוא דרך רצוי לומר ראוים אנו לשלום: לבד בך. אבל לא שמענו אליהם כי בך לבד נזכיר שמך לומר שאתה לבדך נקרא אלהים ואין מי לשתף עמך: (יד) מתים. כי מתים המה ואין בהם חיות: בל יקומו. לא יוכלו לקום על רגליהם. לכן פקדת: (טו) יספת לגוי ה'. כל מה שיוסף ייסר עמך פעם אחר פעם עכ"ז הודו כבודך ולא מרו בך ואף כי הרחקתם ממקומם ללכת גולה בכל קצות הארץ לא זזו ממך: (טז) בצר. פעם בוא צרה עליהם היו בך ודורשים אליך בתפלה

רשי

וחפלה: מוסרך למו. בהיות מוסר יסוריך באין עליהם וכך הוא תפלתם: (יז) כמו הרה תקריב ללדת וגו'. כן היינו מפניך. רואים אנו שהם מיני סימני ישועה וגאולה: מפניך. מפני גזירותיך: (יח) הרינו חלנו. חיל כיולדה כאלו ילדנו רוח ואין ישועה: ישועות בל נעשה ארץ. ככל כאלו קרובים אנו להגאל והוא סגליט ורקיתו אין אנו מכינים לנו ישועה: ובל יפלו. אין נופלין הכשדים שהם יושבי תבל שכבשו ומלאו את הארץ וונתן קרנם בל יפלו ל' ונפליט אני ועמך (שמות לג) אין יושבי תבל יכולין לעשות פלא: (יט) יחיו מתיך. כאן התפלל שיחיו הצדיקים בבקשה ממך יחיו אותן שמומתין עליך יצא דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומון נבלות עמי שנבלו עצמן עלי להם תהי תקומה זו חילוף למה שכתוב למעלה רפאים בל יקומו אבל אלו יקומון: הקיצו ורננו. כל זה יאמר להם הקב"ה הקיצו ורננו ל' צווי הוא זה: כי טל אורות טליך. כי נאה לך לעשות כן שיהא טל תורתך ומצותיך להם טל של אור: וארץ רפאים תפיל. ולארץ ולעפר תפיל את ארץ רפאים שריפו ידיהם מתורתך: רפאים תפיל. לפי שאמר ובל יפלו יושבי תבל חוזר ואומר אתה תפילם כי אין בצדקותינו כדי להפילם: (כ) לך עמי בא בחדריך. תשובה זו השיבהו לנביא לך עמי בא בחדריך בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ד"א התבונן על מעשיך בחדרי לבך כך דרש רבי תנחומא: וסגור דלתך בעדך. ת"י עביד לך עובדין טבין דיגנון עלך ורבי תנחומא דרש סגור דלתי פיך שלא תהרהר אחר מידת הדין: חבי. התחבאי מעט עד יעבר זעם כי אותו אפקוד על שונאיך: (כא) כי הנה ה' יוצא וגומר. ממדת הרחמים למדת הדין: יושב הארץ. הוא בר שעיר: על הרוגיה. שהרגו בישראל: (א) על לויתן נחש בריח וגו'. ת"י על מלכא דאתרברב כפרעה מלכא

ישעיה כו

מוּסָרְךָ לָמוֹ׃ יז כְּמוֹ הָרָה תַּקְרִיב לָלֶדֶת תָּחִיל תִּזְעַק בַּחֲבָלֶיהָ כֵּן הָיִינוּ מִפָּנֶיךָ יְהֹוָה׃ יח הָרִינוּ חַלְנוּ כְּמוֹ יָלַדְנוּ רוּחַ יְשׁוּעֹת בַּל־נַעֲשֶׂה־אֶרֶץ וּבַל־יִפְּלוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃
יט יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ וָאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל׃
כ לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר דְּלָתְיךָ בַּעֲדֶךָ חֲבִי כִמְעַט־רֶגַע עַד־יַעֲבָור־זָעַם׃ כא כִּי־הִנֵּה יְהֹוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ לִפְקֹד עֲוֹן יֹשֵׁב־הָאָרֶץ עָלָיו וְגִלְּתָה הָאָרֶץ אֶת־דָּמֶיהָ וְלֹא־תְכַסֶּה עוֹד עַל־הֲרוּגֶיהָ׃
כז א בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהֹוָה

תרגום

אוּלְפַן אוֹרַיְתָךְ בַּחֲשַׁי׃ יז כִּמְעַדְיָא דְמְטָא דְבְעִדָּן מֵילְדָא זָיְעָא וּמְצַוְחָא בְחֶבְלָהָא כֵּן הֲוֵינָא מִן קֳדָם דְחַבְנָא קֳדָמָךְ יְיָ׃ יח אַחֲדַתְנָא עָקָא כִּמְעַדְיָא דְמְטַת עִדָּן מֵילְדַהּ קְלִיל כְּרוּחָא פוּרְקָן לָא אִתְיַאוּ אַרְעָא לָא עֲבַדוּ אַף פְּרִישָׁן לָא יְכִלִין לְמֶעְבַּד דְדָיְרִין בְּתֵבֵל׃ יט אַתְּ הוּא מְחַיֵי מֵיתִין גַרְמֵי נְבֵלָתְהוֹן אַתְּ מְקִים יֵחוּן וִישַׁבְּחוּן קֳדָמָךְ כָּל דַהֲווֹ רְמַן בְּעַפְרָא אֲרֵי טַל נְהוֹר טַלָּךְ לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָךְ וְרַשִׁיעַיָא דִי יְהַבְתָּא לְהוֹן גְבוּרָא וְאִינוּן עֲבַרוּ עַל מֵימְרָךְ לְגֵיהִנָּם תִּמְסַר׃ כ אֱזֵיל עַמִּי עֲבֵיד לָךְ עוֹבָדִין טָבִין דִיגְנוּן עֲלָךְ בְּעִדַן עָקָא אִטְמַר כִּזְעֵיר זְמַן עַד דְיֶעְדֵי לוֹט׃ כא אֲרֵי הָא יְיָ מִתְגְלֵי מֵאֲתַר שְׁכִנְתֵּיהּ לְאַסְעָרָא חוֹב יָתִיב אַרְעָא עֲלוֹהִי וְתִגְלֵי אַרְעָא עַל דַם זַכַּאי דְאִתְּשֵׁיד בָּהּ וְלָא תְּכַסֵי עוֹד עַל קְטִילָהָא׃ א בְּעִדָּנָא הַהִיא יַסְעַר יְיָ בְּחַרְבֵּיהּ

ג' | ד' | כ' ובטעם | ז"ג כ' ג כ' | כ' | ג' | כ' | ודלתך ק' | ד' מ"ל. כ' חסר בסיפרא | ג' ומ"ל | כ'. כ' חד מ"ל וחד חסר

וארץ ג' בקריאה וסי' וארץ רפאים תפיל. כי הנה ברא שמים חדשים. שמים לרום וארץ לעמק. ובל שמים וארץ דכוו': יעבור ד' מ"ל וסי' חבי כמעט רגע עד יעבור. וסלעו ממגור יעבור. ומאלהי משפטי יעבור. ירדפם יעבור שלום. חק נתן ולא יעבור. ודתי פרס ומדי ולא. קימו וקבלו היהודים:

תולדות אהרן כמו הרה. זוכר תפלה: הרינו. נדה ח (יבמות ו): יחיו מתיך. כתובות קיא סנהדרין צ זוכר חיי שרה תרומה ויקהל (ברכות ט תענית סג): הקיצו. סוטה ה: טל אורות. כתובות קיא: לך עמי. ב"ק ס סנהדרין בה קה עכו"ם ד' זוכר וישב: כמעט רגע. ברכות ז (ברכות יח):

רדק

שופכים לפניך תפלה כי יודעים היו כי הצרה שבאה להם בגלות מוסרך היה ולא בדרך מקרה אלא שהיית מיסר אותם על עונם והם היו מתודים ומתפללים לפניך כן היה דרכם וחקם כל זמן שהיו בגלות: לחש. הנו"ן נוספת כנו"ן אשר לא ידעון אבותיך, והוא תסר פ"א הפעל ושרשו יצק, ולחש פירוש תפלה, נקראת כן לפי שהיא נאמרת בלחש, וי"ת כי בעקא וגו', ר"ל בעתות השמד בגלות בשעה שהיו גוזרים עליהם שלא ללמוד תורה ושלא לעשות מצוה והם היו לומדים ועושים בחשאי: (יז) כמו הרה. פירשו א"א ז"ל דבק עם הפסוק שלמעלה לחש להם מוסרך למו, אמר כל כמה שהכה ותיסרם הם בכל עת שבים אליך ומתחננים. כמו הרה תקריב ללדת כי בעת שהיא קרובה ללדת חבליה יותר חזקים ואעפ"כ בהיא יודעת כי בעלה גרם לה זה איננה שונאה אותו וכאותה שעה שהחבלים חזקים היא תאהבנו, וכן היינו מפניך כי בעת שהכיתנו ותיסרתנו אנו אוהבים אותך יותר ושבים אליך בכל לב: (יח) הרינו חלנו כמו ילדנו רוח. פירש אדוני אבי ז"ל כיולדת כאשר ילדה ידעה כי כבר נמלטה, אך אנחנו כמו האשה המקרבת ללדת בלא עתה ולא ילדה והוא כמו רוח, ואינה במת' בהפסק החבלים כי יודעת היא כי בקרוב תעמד עוד במשבר בנים, כן היינו אנחנו בגלות כי בעת שהיינו נמלטים מצרה לא היינו שמחים כי ידענו כי אחרת תבואה ותחדה לנו אחרים. כן בענין זה היינו בכל ימי הגלות כי דבר הישועות אשר הבטחתנו לא היה נעשה בארץ: ובל יפלו יושבי תבל. לא היו נופלים ממלכות העכו"ם כי אותו דבר הוא סימן לישועתינו כשיפלו הם נקום אנחנו ובכל עת שהיו גלולים מצרה לא היינו שמחים בזה כי היינו יודעים כי לא הגיע עת הישועה ולא היינו רואים שהיו נופלים יושבי תבל: נעשה. נפעל עומד: (יט) יחיו מתיך. אמר אז בעת הישועה יחיו מתיך כי עתיד הקב"ה להחיות מתים בעת הישועה וכן אמר בנבואת דניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו. וכבר כתבנו בתחלת פרשה זו שהיא ביום השוא יושר השיר הזה, והשיר הוא ענין הפרשה הולך עד זה הפסוק, ואמר הנביא או יחיו מתיך ושכנוי הוא כנגד האל. ר"ל הצדיקים שבה לאל כמו שאמרו רבותינו ז"ל גדולה לברכה כי תחית המתים לצדיקים ולא לרשעים וכן נראה בזה הפסוק שאמר מתיך וכן בנבואת דניאל שאמר ורבים ואמר נבלתי יקומון, וחסר עם או כ"ף כנבלתי או עם נבלתי. אומר כשתקום נבלתי מן העפר יקומו גם כן שאר הצדיקים והוא היה בוטח באמת שיקום עמהם ידע בעצמו שהוא צדיק: הקיצו ורננו. ויאמר כל אחד לחברו הקיצו ורננו שוכני עפר, או יצא קול מן השמים ויאמר להם זה: כי טל אורות טלך. אורות הם ירקות, כמו ללקוט אורות, אמר על דרך משל על הראוי לירקות הוא טלך כמו שהטל מחיה הירקות ומצמיחם כן טלך אמר כנגד השם שיחיה המתים: וארץ רפאים תפיל. הארץ תפלין המתים ממנה ולחוץ, לשון התפשה המפלת והארץ כמו והארץ נעדרה ממנו ה"א הידיעה או יהיה פי"ו תפיל כנגד האל אמר, תחיה מתיך אבל הרשעים והם הרפאי' תפיל אותם לארץ עד שלא תחיה אותם: (כ) לך עמי. זה הפסוק אמר במלחמת גוג ומגוג שתהיה צרה לישראל מעט זמן אמר דרך משל לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך, וזה משל להסתר במעשים טובים ובתשובה שלמה, כי כמעט רגע יהיה הזעם ויעבור והטובים ימלטו, כמו שאמר כל הנמצא כתוב בספר: חבי. אמר לשון נקבה כנגד עמי שזכר כי עם מלאנו בלשון נקבה, כמו מדוע שובבה העם הזה. והטאת עמך. אבל ביוד הוא לשון זכר. ויש מפרשים אותו שם כפלס שבי לבי. ודלתיך כתיב ביו"ד לשון רבים וקרי דלתך לשון יחיד על דרך כלל, ואינו ממשקל דלת בסגול. כי היחיד הומר דלתך. כמו ויקוב חור בדלתו: יעבור. כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף מפני המקף: (כא) כי הנה ה' יוצא ממקומו. על דרך משל כמו שאמר גם כן ויצא ה' ונלחם בגוים ההם וכל עונם מקדם יפקד עליהם בעת ההיא וכל דם נקי ששפכו יפקד עליהם וכאשר לא ינקם הדם יראה כאלו הוא מכוסה תחת הארץ וכשינקם כאלו הוא מגולה, וכן אמר איוב ארץ אל תכסי דמי, לפיכך אמר ולא תכסה עוד על הרוגים, וזכר הדם ולא זכר החמסים האחרים שעשו כי הדם הוא החמס הגדול. וכן אמר בנבואת יואל ונקיתי דמם לא נקיתי: (א) ביום ההוא. קשה הגדולה והחזקה: ההפל להוק כריתם ...כרב בגוים שלא היתה כמוה, וכל זה במלחמת גוג ומגוג כמו שפירשנו. ולויתן שזכר הוא משל על

מצודת דוד

בתפלה: לקון לחש. שפיכת תפלה מגויה ביניהם כאשר בא להם מוסרך: (יז) כמו הרה. ר"ל וכה יאמרו בתפלתם הנה כמו אשה הרה אשר תקריב ללדת שאז תאחוז בחלה ותזעק בעבור יסורי חבלי הלידה כן היינו גם אנחנו חלים ורועדים מפני זעמך: (יח) הרינו חלנו. לפי שאנו מובטחים להגאל אנו במשל מאשה לידה היא לא נעצר הריון וחיל הלידה ויולדת רוח בעלמא שאין לה במה להתנחם על הצער שסבלה ור"ל יאמרו בתפלתם הלא דמינו לאשה לידה כזאת כי סבלנו קושי השעבוד ואין במה להתנחם כי עדיין לא נעשה ישועה בארץ ועדיין לא נפלו הכשדים שכבשו ומלאו פני תבל: (יט) יחיו מתיך. אמר דרך תפלה ובקשה קרוב יום יעמדו בתחיה אלו המומתים על קדוש שמך: נבלתי יקומון. יצא דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומון ר"ל נבלת עמי שנבלו עצמן עלי יקומון בתחיה ואתם שוכני עפר הקיצו משינת המיתה ושבחו לה': כי טל. כי טל התחיה שאוריד עליך יהיה כטל היורד על הצמחים שמגדל אותם כן יחיו המתים על ידי טל התחיה: והארץ וכו'. הארץ תפיל ותשליך לחוץ את המתים הקבורים בה: (כ) לך עמי. מאמר הנביא בדרך משל בוא בחדרך וסגור הדלת בעדך שלא יוכל לבוא מי אליך לעשות עמך רעה ותהיה כשיעור רגע מועטת עד אשר יעבור הזעם ויגע לו ורוצה לומר סתרי עצמך במסתר תשובה ומעש"ט להגן עליך מזעם הצרות שיבואו קודם בוא הגאולה: (כא) יוצא ממקומו. הוא ענין משל וכמ"ש ויצא ה' ונלחם בגוים: לפקוד. לזכור עון יושב הארץ על היושב בה לשלם גמול המפעל: וגלתה. הארץ תגלה את הדם על ההרוגים הנקברים בה: כז (א) יפקוד ה'. יעניש להכות בחרבו: על לויתן נחש בריח. הוא משל על ישמעאל שהוא מבריח

מצודת ציון

קב): לחש. ר"ל תפלה שנאמרה בלחש וכקול נמוך: מוסרך. משפט יסורין: למו. להם: (יז) תחיל. מל' חיל וחלחלה: בחבליה. הם מכאובי הלידה כמו שמה חבלתך אמך (ש"ה ח): מפניך. ענין כעס וזעם כמו פני ה' חלקם (איכה ד): (יח) הרינו. מל' הריון: חלנו. מל' חיל וחלחלה: (יט) נבלתי. אף גוף הצדיק המתה יקרא נבלה כמו את נבלת איש האלהים (מ"א י"ג): הקיצו. ענין הערה כמו לא הקיץ הנער (מ"ב ד): אורות. הוא שם למה מה כמו ללקט אורות (שם): רפאים. כן יקראו המתים על כי נרפו ונחלשו ע"י המיתה: (כ) בעדך. כנגדך: חבי. מלשון מחבואה ומסתור: זעם. כעס: (כא) לפקוד. ענין זכרון: וגלתה. ל' גלוי: (א) יפקוד. ענין הנקמה: לויתן. הוא דג הגדול שבים וכן תמשוך לויתן בחכה (איוב מ)

בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְּדוֹלָה וְהַחֲזָקָה עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִחַ וְעַל לִוְיָתָן נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן וְהָרַג אֶת־הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיָּם׃ ב בַּיּוֹם הַהוּא כֶּרֶם חֶמֶר עַנּוּ־לָהּ׃ ג אֲנִי יְהוָה נֹצְרָהּ לִרְגָעִים אַשְׁקֶנָּה פֶּן יִפְקֹד עָלֶיהָ לַיְלָה וָיוֹם אֶצֳּרֶנָּה׃ ד חֵמָה אֵין לִי מִי־יִתְּנֵנִי שָׁמִיר שַׁיִת בַּמִּלְחָמָה אֶפְשְׂעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יָּחַד׃ ה אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעֻזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה־לִּי׃
ו הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה׃

רבתא תקפתא וחסנתא על מלכא דאתרברב כפרעה מלכא קדמאה ועל מלכא דאתגאי כסנחריב מלכא תנינא ויקטול ית מלכא דתקיף כתנינא די בימא : ב בעדנא ההיא כנשתא דישראל דהיא ככרם נציב בארעא טבא שבחו לה : ג אנא יי נטר להון קים אבהתהון ולא אשיצינון אלא בזמן דאינון מרגזין קדמי אנא משקי להון כס פורענותהון אלולי חוביהון גרמין לאתפרע מנהון כבר לילי וימם מימרי מגין עליהון : ד הא גבורן סגי קדמי הלא אם ישוון בית ישראל אפיהון למעבד אוריתא אשלח רוגזי וחמתי בעממיא דמתגרון בהון ואשיצינון כמא דמשיצי אשתא הובאי ובור כחדא : ה אם יתקפון בפתגמי אוריתי אתעביד שלמא להון מכען שלמא יתעביד להון : ו יתכנשון מביני גלותהון ויתובון לארעהון תמן יתילידון דבית יעקב יפשון ויסגון

ב׳ חסר וג׳ חסר בלישנא ג׳. ל׳ וחסר · ל׳. ל׳ · ד׳. ג׳ · ג׳. ל׳ · ל׳ וי״ס פ״ן כמס״ק קמץ · ל׳. ל׳ · ל׳

לרגעים ד׳ בקריאה וסי׳ אני ה׳ נצרה. תרדות ילבשו על הארץ ישבו. חרדו לרגעים איש לנפשו. לרגעים

תולדות אהרן בחרבו הקשה. ב״ב עד : נצרה (ברכות יד עכו״ם מג) : חמה אין לי. נדרים ל״ב עכו״ם ד : במעוזי. סנהדרין לט : שלום לי. זוכר ויקרא : הבאים ישרש. שבת קמה :

רשי

מלכא קדמאה ועל מלכא דאתגאי כסנחריב מלכא תנינא. בריח ל׳ משוט כבריח הזה לפי שהוא ראשון: עקלתון. לשון כפול לפי שהוא שני ואומר אני לפי שאלו שלש אומות חשובות מצרים ואשור לכך אמר על אלו כמו שאמר בסוף הענין והאובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים: לויתן נחש בריח הוא מצרים לויתן נחש עקלתון. הוא אשור והרג את התנין אשר בים. היא יושבת בלב ימים וכן כתיים קרויים איי הים: (ב) ביום ההוא. בעת הגאולה ישירו לישראל זו היא כרם חמר הוליאה יינה הטוב. חמר וויינש בלע״ז: (ג) אני ה׳ נוצרה. בעת הגלות: לרגעים אשקנה. מעט מעט אני משקה אותה. טס פורענות הבא עליה פן אפקד עליה בכת אחת ואכלנה לכך לילה ויום אני מתבונן בה ויונתן תירגם אם לא שאני פוקד עליהם טועת שהם מרגילים לפני לילה ויום הייתי מגין עליהם: (ד) חמה אין לי. אין לי פה להגביר חמתי על העכו״ם לפי שאף ישראל חוטאין ומדת הדין מקטרגת: מי יתנני שמיר שית במלחמה. בבני מלחמתי והוא ישמעאל מי יתנני ואוכל לפקוד עליהם ולא תוכל מדת הדין למחות שישובו ישראל בתשובה והוא נותנת אותי שמיר ושית בבני מלחמה אפשע פסיעה על מדת הדין ואפקוד עליהם אף יתרון וטספות על עונם ואציתם יחד כן ת״י על האומ׳ ורז״ל פירשו על ישראל והוא מוסב על הכר׳ חמה אין לי בכל הכעסים שהכעיסוני הכר׳ הזאת לא אוכל לשפוך חמתי לבערה מפני השבועה שנשבעתי לאבותיהם מי יתנני כיוהם שעברו לולי השבועה הייתי שמיר ושית ופושע בכרם ואציתנה יחד: (ה) או יחזק במעוזי. או ל׳ אם כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כא) או יחזיק עמי במעוזי שלא יבקש מעוז אלא מעוזי או יעשה שלום לי להניח דעתי ואפי שמתקשקשת בי על שאיני נוקם בגרי ואנקם בהם: שלום יעשה לי. ממדת הדין שלא יוכל לקטרג ולומר מה נשתנו אלו מאלו: (ו) הבאים ישרש יעקב. הלא ידעתם מה עשיתי בראשונה הבאים למצרים אשר השריש יעקב שם ופרחו שם
עד

רדק

על מלכי העכו״ם החזקים ולויתן הוא הדג הגדול אשר בים. ויקרא גם כן תנין. כי כן כתוב ויברא אלהים את התנינים הגדולים, לפיכך המשיל העכו״ם הגדולים בלויתן והתנין, והתנין הוא הנחש, ומה שאמר בריח ואמר עקלתון כאלו היה מבריח הים מן הקצה אל הקצה מרוב גדלו ובמקומות מעקל עצמו מרוב ארכו לפיכך נקרא עקלתון, ומה שאמר לויתן לויתן תנין שלשה רמז למלכות אדום וישמעאל ומלכות הכשדיי׳ שנית וי״מ נחש בריח הפלי שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה גם הוא עקלתון. ועליו נאמר חוללה ידו נחש בריח. ולפירוש הזה גם כן הוא משל על גדולי העכו״ם, וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר השני מיד שמאורות ונטוי מן הקצה אל הקצה כבריח נחש עקלתון: (ב) ביום ההוא כרם חמר ענו לה. פירוש לכנסת ישראל שירו לה וענו לה כרם חמר כרם שעושה יין טוב. ולפי שהנביא בתחלת נבואתו קרא לה כרם בעושה באושים ולא ענבים לפיכך אמר כי בעת ההיא שהיא עת הישועה או יקראו לה כרם חמר שעושה ענבים טובי׳ שיצא מהם יין השוב אדום טוב, כי חמר ענין אדמימות. וכן אמר יין חמר רוצה לומר שאודם היין בו כי כן חשיבות היין אדמימותו, כמו שאמר אל תרא יין כי יתאדם, ותרגם יין חמרא, והאדום יקרא בערבי אל חמר: (ג) אני ה׳ נוצרה. הפך מה שאמר הסר משוכתו והיה לבער: לרגעים אשקנה. הפך מה שאמר ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר: פן יפקד עליה. פירש אדוני אבי ז״ל עליה מן עלה זית, אמר לרגעים אשקנה פן יחסר אחד העלים שלה כל שכן הפרי, או פירוש פן יפקד האויב עליה לילה ויום אצרנה, ופירוש המשל אני ה׳ נוצרה שתהיה השגחתי תמידה עליה, כמו שאמר ושמתי עיני עליהם לטובה: לרגעים אשקנה. שאשפיע עליהם רוח דעת ורוח נבואה כמים לרוב, כמו שאומר כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים, ונאמר אשפוך רוחי על כל בשר ואינו אומר כל בשר אלא על ישראל, כמו שאומר אחר כן ונבאו בניכם ובנותיכם וגו׳ : אצרנה. בקמץ חטף כל־״י במקצת ספרים : (ד) חמה אין לי. כי אינה ממדותי אלא ארך אפים, ואע״פ שכתוב נוקם ה׳ ובעל חמה הרי פירש אחריו נוקם הוא לצריו להם הוא נוקם ונוטר לעת יצא אידם, ואע״פ שמאריך להם זמן רב עושה זה כדי להאבידם ולהשמידם מכל, כמו שאומר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, ואומר להשמדם עדי עד, אבל לישראל אינו עושה כן אלא כשחטאו מעט מעט הוא פוקד עונם ואינו שומר להם עד שיכלם כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע״כ אפקוד עליכם את כל עונותיכם, לפיכך אמר חמה אין לי, כלומר על ישראל שאם היה לי חמה מי הוא שיתן לי שמיר ושית, כלומר הכרם שנותן לי שמיר ושית במקום ענבים אם היה לי חמה הייתי פושע בה פסיעה אחת והייתי שורפה כלה כאחד במלחמה כשאני נלחם עמה על כל עונותיה, כן פירש לי אדוני אבי ז״ל הפסוק, והוא הטוב שבפירושים : שמיר שית. חסר וי״ו השמוש כאלו אמר שמיר ושית, כמו שמש ירח עמד זבולה, והדומים להם, שמיר שית הם שני קוצים : (ה) או יחזק במעוזי. או יחזק בתורתי, כלומר הייתי מכלה אותה או היה מחזיק במעוזי, כלומר תורתי שהיא מעוז להם: יעשה שלום לי. כלומר יצא זה עוד שיעשה שלום לי : שלום יעשה לי. הכפל לחזק השלום שלא תהיה עוד מלחמה בין האל ובין ישראל והוא זמן הישועה, וזהו שאמר אחריו : (ו) הבאים. כלומר הימים הבאים והוא זמן הישועה כמו הנה ימים באים נאם ה׳ והקמותי לדוד צמח צדיק וגו׳, ואז בימים ההם ישרש יעקב, ופירוש ישרש יתן שרש כמו שאמר ויך שרש כ׳ כנון כי עתה בגלות הוא כמי שאין לו שרש אבל בימים ההם ישרש מלמטה ויציץ פרח מלמעלה: ומלאו פני תבל תנובה. כלומר כתנובה כמו שאמר ואילו משיר כמשב הארץ, ותנובה חבר

מצודת ציון

א) : נחש. הלויתן הוא דומה לנחש: בריח. הענין מטה המוטס לסגור השער ומבריח מקצה השער עד קצהו ולכן יקרא הלויתן בריח כי מבריח מקצה הים עד קצהו : עקלתון, מגין עקום ועוות כמו ארחות עקלקלות (שופטים ה): התנין. כן נקרא הדג הדומה למראית הנחש וכן התנינם הגדולים (בראשית א) : (ב) חמר. ענינו יין מסכת כמו השתה חמר (דברים לב): ענו. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים ונו קול רם (שם כו) : לה. עליה : (ג) נוצרה. ענין שמירה כמו נוצר חסד (שמות לד): לרגעים. מל׳ רגע : יפקד. ענין חסרון כמו כי יפקד מושבך (ש״א כ) : עליה. עלי הגפנים : אצרנה. אשמרנה : (ד) חמה. ענין כעס: שמיר שית. כמו שמיר ושית והתסר הוי״ו והם מיני קוצים וכן ועלה שמיר ושית (לעיל ה): אפשעה. כמו אפסעה בסמ״ך וענינו פסיעת הרגל: אציתנה. ענין הדלקה והבערה כמו ואלה בבבכי סיפר (לעיל ט): (ה) יחזק. ענין אחיזה כמו ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט) : במעוזי. מלשון עוז וחוזק וכן נקראה התורה כמו שכתוב ה׳ עוז לעמו יתן (תהלים כט) : (ו) יציץ. הענין הפרח וגדול ממנה וכן נאמר ויצא פרח ויצץ ציץ (במדבר י״ז) : תנובה. כמו התנובה ותמסר הכ״ף כמו ייעב נסס (משלי יז) ומשפטו כנסס, ותנובה ענינו למחי השדה כמו התנובות

מצודת דוד

ברוב חיפוי מהקצה אל הקצה כמו הלויתן שמבריח את הים מקצה אל הקצה : ועל לויתן נחש עקלתון. הוא משל על שהוא מעוקל במעשיו כמו הלויתן שמעביר רוב ארכו מעקל עצמו במקומות מהים : התנין אשר בים. הוא במשל על יתר האומות השוכנים באיי הים שאינם לא מאמונתם ולא מהמונם : (ב) כרם חמר ענו לה. כולם ירימו קול על ישראל לומר שהוא כרם המוציא יין משובח לא כמו לשעבר שנאמר בה ויקו לעשות ענבים ויעש באושים (לעיל ה) : (ג) אני ה׳ נוצרה. משמרה אשמרה לא כמו לשעבר שנאמר בה הסר משוכתו והיה לבער וגו׳ : לרגעים אשקנה. בכל רגע אשקה אותה במי מטר ולא כמו לשעבר שנאמר בה ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר : פן יפקוד עליה. כי פן ישים ויחסר העלים שלה ע״י כמישה לכן אצרנה לילה ויום להשקותה בזמנה ורצה לומר אחוס על העליון וכל שכן על הענבים והוא דרך משל לומר אשפיע להם הרבה טובה מגדוליהם ועד קטניהם : (ד) חמה אין לי. גם מאז לא הערתי עליהם כל חמתי כי אם הייתי מעיר כל חמתי אז מי הוא שית לי שמיר ושית כלומר זה הכרם שנתן לי מאז שמיר ושית במקום ענבים אם היה לי חמה מרובה הייתי פושע בה פסיעה אחת והייתי שורפה כולה כאחד במלחמה כשאני נלחם עמה להפרע ממנה על עונותיה : (ה) או יחזיק במעוזי. ר״ל או הייתי שורפה כאחת או היה כ״א שב מדרכו לאחוז במעוז שלי היא התורה שהיא לחוזק ומגן: יעשה שלום לי. אז היה עושה שלום עמדי ולא הייתי נלחם בו: שלום וגו׳. כפל הדבר לחוזק הענין: (ו) הבאים. תחסר מלת בימים ר״ל בימים הבאים ומעצמו יובן החסרון וכלומר אם מאז לא הערתי כל חמתי כ״ש בימי הגאולה ארחם עליהם ויתן יעקב את שרשו להיות מתפשט למרחוק וישראל יציץ ויפרח ר״ל יתפשטו עד למרחוק ויגדלו עד מאד: תנובה. כלומר האדמה:

הכמכה

רשי

עד (אשר) אלאו פני תבל תנובה: (ז) הכמכת מכהו הכהו. הראיתם גבורתי [כ]מכת שמכה יעקב הכתיו הם טבעום במים ואני טבעתים במים יש תמיהות [ב]הם מתקיימו׳ כגון זה וכגון (שמואל א ב׳) הנגלה נגלתי אל בית אביך (יחזקאל ח) הרואה אתה מה המה עושים: אם כהרג. ישראל שהיו הרוגיו של פרעה הורגיו [פ]רעה ועמו: (ח) בסאסאה. [ב]אותה מדה: בשלחה תריבנה. [כ]ששלחה מצרים את ישראל [ת]ריבנה המדה בסאה שלה: הגה ברוחו הקשה. הגה. דבר [ב]דבורו הקשה: ביום קדים. ביום [ש]הולך ה׳ את הים ברוח קדים [ע]זה (שמות יד): (ט) לכן. [ל]כן עתה בזאת היה מתכפר [ע]ון יעקב לזכות לגאול כתאו: [ו]זה כל פרי. הטוב לו תהסיר [ח]טאתו אם ישים כל אבני [מ]זבחות כמותיו כאבני גיר [מ]נופצות מדוקרות וכן (תהלי׳ קלז) ונפץ את עולליך וכן (ירמיה יג) ונפצתים איש אל [א]חיו. גיר מין צבע הוא: לא [י]קומו אשרים וחמנים. למען [ל]א יקומו להם עכו״ם: (י) כי [ע]יר בצורה בדד. כי עכשיו [ז]את עיר בצורה של ישמעאל [ת]היה בדד והנוה יהיה משולח [ו]עזוב כמדבר: שם ירעה עגל. [מ]צרים ירשנו שקרוי עגל שנא׳ (ירמיה לא) כעגל לא לומד: [ו]כלה סעיפיה. ענפיה: (יא) ביבש קצירה. קצירי [ש]רשיה כמו תשלח קצירה (תהלים פ) ועשה קציר (איוב יד) כלומר כשתכלה זכות מעט [ש]ביאד את אביו אז תשברנה [ס]עיפיה: נשים באות מאירות [א]ותה. עם חלש כנשים ידליקום [כ]ן ת״י. מאירות כמו (מלאכי א) ולא תאירו מזבחי חנם [כ]ן פתר דונש מחתת שהעצים [ל]חין ויבשים יהיו נאים להדליק [א]בל מנחם פתר מלקטות כמו [א]ריתי מורי (שיר ה) וארוה כל עוברי דרך (תהלים פ) השיב לו דונש ולא [כ]תיב ביבש קצירה והענפים יבשים אין מלקטין פרי וכן רבותינו שאמרו לקבל [כ]הן לדקה מפני הטעם הזה שאמרו בבא בתרא פ״ק (דף י׳) לית ליה ביבש [ק]צירה תשברנה: (יב) יחבט ה׳. ת״י יתרמון קטילין ואני אומר ב׳ לשונות הללו

ישעיה כז

ז הכמכת מכהו הכהו אם־כהרג
הרגיו הרג: ח בסאסאה בשלחה
תריבנה הגה ברוחו הקשה ביום
קדים: ט לכן בזאת יכפר עון־
יעקב וזה כל־פרי הסר חטאתו
בשומו | כל־אבני מזבח כאבני־
גר מנפצות לא־יקמו אשרים
וחמנים: י כי עיר בצורה בדד
נוה משלח ונעזב כמדבר שם
ירעה עגל ושם ירבץ וכלה סעפיה:
יא ביבש קצירה תשברנה נשים
באות מאירות אותה כי לא עם־
בינות הוא על־כן לא־ירחמנו
עשהו ויצרו לא יחננו:
יב והיה ביום ההוא יחבט יהוה

דבית ישראל וימלון אפי
תבל בני בנין: ז הכמחתא
דהוה מחי מחוהי אם כקטול
קטילוהי יתקטיל: ח בסאתא
דהויתא כאיל בה יכילון
לדהויתא שלח ומעיק לחון
הני עליהון במלא מתקיף
עליהון ביום לוט: ט בכן
בדא ישתביקון חובי בית
יעקב ודין קבל עוברי אסטיות
חובוהי בשויתיה כל אבני
אגורא כאבני גיר מנפצן
לא יתקימון אשריא
וחנסנסיא: י ארי קרתא
דהות כריכא בלחודא תתיב
תהי מטלטלא ושביקא
כמדברא בה יניחון צדיקיא
ויבזון ית נכסהא ויסופון
משריתהא מלמפק: יא יתקצר
חיליהון ויבהתון בעובדיהון
יתברון נשיא עלן לבית דחלתהון ומלפן יתהון ארי לא עם סוכלתן אינון על
כן לא ירחם עליהון דעבדינון דברנון לא יחוס עליהון: יב ויהי בעדנא
ההיא יתרמון קטילין קדם

תבחנו: יכפר ד׳ וסי׳ ולארץ לא יכפר. אם יכפר העון הזה. בזאת יכפר עון יעקב. בחסד ואמת יכפר עון. ונמסר גם בסדר שמעי: משלח ג׳ בקריאה וסי׳ נוה משלח ונעזב. והיה כעוף נודד. ונער משלח תולדות אהרן כמאמה. שבה קס סוטה ח ס סנהדרין ק (סוטה יז): כאבני גיר. עכו״ם נד: ביבוש קצירה. ב״ב י: עם בינות. סנהדרין לב:

רדק

חסר כ״ף הדמיון כמו לג במת יוציא גם פירושו כנהב: (ז) ההכמכת מכהו הכהו. כי עתה בזמן הזה אוכלו להכיר ולדמה כי אין חמה גאל על ישראל כמו שאמר חמה אין לי כי אם כמכת מכהו הכהו ומכהו הוא מכה ישראל כמו פרעה וסנחריב ואלפה ועמה אם ככל אשר חטאו ישראל הכהו אלא כמו שהכה מכה ישראל שהכה כאשר אמות: אם כהרג הרוגיו הורג. כאל הדבר אמר אם הורג ישראל כמו שנהרגו הרוגיו והם אויבי ישראל והכנוי לנגד ישראל כי הם הרוגי האל שהרגם בשביל ישראל או יהיה הכנוי לישראל ואמר הרוגיו כי בעבור ישראל הם הרוגים והרי הם כאלו הרגם: (ח) בסאסאה. ענינו סאה והוא כפול הפ״א ובעין אמר לא עשה האל עם ישראל כמו שעשה עם אויביו שהפך אותו לגמרי והכרם מן העולם לא עשה כן לישראל אלא כשהיו חוטאים לפניו במדה נפרע מהם לא יותר מן המדה ששית שפיכת חמה אלא במדה קו לקו הוא נפרע מהם והמדה ההוא שולח להם תריבנה כלומר תריב כנגד ישראל בשלחה והוא כלל לשדות התבואה ולפני הפרי כלומר שולח להם השדפון והירקון הארבה והחסיל וביזה בהם: הגה ברוחו הקשה, הסיר הפרי ברוחו הקשה שמשיב בהם: ביום קדים. יום שנושבת רוח קדים עזה רוחו הוא השולח בהם להנקם מהם לאכול תבואתם ופירותיהם לא שישפך חמתו עליהם בלא מדה עד שיכלם זה לא יעשה האל עם ישראל וזהו שקדם חמה אין לי אלא ההכמכת מכהו, ושלחה הוא שם על הגנות ושדות התבואה כמו ברכת השלח לגן המלך, שלחיך פרדס רמונים, ואדוני אבי ז״ל פירש הפסוק כן במדה שמדדה רצית נריב אתה ולשפטה ובשלחה ותריבה רצית לגורגה לדון אותם בהם כמדת סדום כי מעשיהם היו כמעשיהם לולי שתמאל האל והגה הלא הסירה ברוח קדים עזה ואמר שנרקם על העיר כמו שמפורש ביחזקאל, הגה ענין הסרה כמו הגה סיגים מכסף הגה רשע לפני מלך: (ט) לכן בזאת יכופר עון יעקב. אע״פ שיש בה עונות אחרים זהו עיקר עונם האשרים והחמנים שהם עובדים אותם ואם יתן המזבחות אשר עשו לבעלים יתצם וינפצם היטב כמו אבני גיר מנופצות ובתנאי שלא יקימו עוד אשרים וחמנים כי אם ינתצום עתה ויחזרו ויבנו אותם אחר זמן אין הועלתם שלמה אלא שיעקרו אמונתם מלבם וינתצום וינצלום שלא ישובו לבנותם עוד בזה יכופר עונם. וזה יהיה כל פרי הסיר חטאתו. כי אם יסור מה יהיה פרי ההסרה הסרת כל חטאתו כי מאמר שיעקרו עכו״ם כל שכן שישובו מאלה עותם כי משה שימתו עכו״ם ממעבה וממחשבה ישובו לאל בתשובה שלמה ויעשו מצותיו כי העכו״ם הוא עיקר כל העונות וגיר הוא סיד ובארמית על גירא די על כותל היכלא: (י) כי עיר בצורה. כי עתה שיעבדו עכו״ם העיר שהיתה בצורה היתה בעונותם בדד מאין יושב בה ואותו שהיה נוה ומשכן האדם הוא עתה חרב: משלח ונעזב כמדבר. והוא מקום מרעה הבהמות או פי׳ עיר בצורה בדד עתיד׳ כלומר בעונותיהם עיר שהיא בצורה עתה תהיה בדד ויאמר זה על ירושלם או על שומרון כי כשנאמר הנבואה א׳ לא גלו עדין השבטים כמו שאמר הוי עטרת גאות שכורי אפרים, ונוה אמר על בית המלכות או על בהמ״ק אמר שיחרב בעונותם ויהיה משלח ונעזב כמדבר ושם ירעה עגל וישאר כבמות והוא כמשמעו או על דרך משל: וכלה סעיפיה. אמר סעיפיה לפי שהמשיל כנסת ישראל לכרם אמר כי העגל ירעה אותה וכלה סעיפיה כמו שאמר בנבואתו הראשונה הסר משוכתו והיה לבער, ואדוני אבי ז״ל פירש עגל משל על מלך מצרים כמו שאמר עגלה יפהפיה מצרים וזה בעלות יאשיהו, ופירש החכם ר׳ אברהם בן עזרא שהעיר משל על ערי הפרזות, ואם עגל משל על פרעה יהיה סעפיה משל על הכסף והזהב שענש פרעה את הארץ: (יא) ביבש קצירה. קציר הוא ענף העץ כמו ועל ילין בקצירי תשלח קצירה עד ים. וקצירה הוא ל׳ יחיד דרך כלל ואמר על הדרך דרך רבוי תשברנה ר״ל הסעיפי׳ והפארות, ואמר דרך משל כמו העץ כשיבש בו ענף ישבר מאליו כן ישראל בהגיע עת פורענותם ישברו מאליהם ואפילו נשים באות מאירות אותה. פירוש מבעירות ומדליקות אותה כי כיון שיבש הענף אינו ראוי אלא לשרפה, פירוש אותה כנסת ישראל, ורוצה לומר כי כל אומה אפילו יהיו חלשים כנשים ירעו לה וישחיתו אותה: כי לא עם בינות הוא. ישראל עתה אינו עם בינות שאלו היה עם בינות היה מתבונן בעצמו ורואה כי כל זה הרע בא לו על שעזב ה׳: על כן לא ירחמנו. לפי שאינו מתבונן על מעשיו ואינו שב לאל בבא עליו הרעה לא ירחמנו מי שעשה אותו וגדלו לו על כל
עם

מצודת דוד

(ז) ההכמכת. ר״ל האף אמנם שהכה את ישראל הכהו כמו שהכה המצרים שהכו את ישראל: אם כהרג הרוגיו. וכי הורג הוא כמו שהרג את המצרים שהרגו בו והוא כפל ענין במ״ש: (ח) בסאסאה. ר״ל במדה שחטאו במדה ההיא נפרע מהם ולא הפליג ממנו: בשלחה תריבנה. כשהיה צריך עמה להפרע ממנה היה שולח חמתו על השדות והגנות לשלוח בהם שדפון וארבה ולא פגע בגופות האנשים: הגה. הסיר הפרי ברוחו הקשה ביום שמנשבת בו רוח קדים העזה שבשרוחות: (ט) לכן. בעבור ורחמי עליו העושה לו גם זאת להתכפר בדבר קל: וזה כל פרי. זה יהיה לו פרי טוב להסר ממנו חטאתו להיות נמחל לו: בשומו. במה שיתוץ המזבחות העשויות לעבודת כוכבים וישים אבניהם מנופצות כדרך שמנפצים אבני גיר הדק היטב: לא יקומו. ר״ל בתנאי שלא יחזרו לבנות ולא יקימו מעתה אשרים וחמנים: (י) כי עיר בצורה. כי עכשיו זאת אז העיר הבצורה היא כרך גדול וכו׳ תהיה בדד מיושביה וזהות שלו תהיה משולח מיושביה ונעזב מהם כמדבר הנעזב מאנשים וכפל הדבר במ״ש: שם. במקום העיר הבצורה ירעה עגל וירבץ שמה ויכלה ענפי האילנות אשר יגדלו שמה: (יא) ביבוש קצירה. כשתתייבשנה ענפיה תשבר מעצמה רצה לומר כשתתמלא סאתם ישברו מאליהם: נשים באות. נשים תבאנה ויבעירו בהם האש ר״ל עם חלש כנשים ישחיתו אותה: כי לא עם בינות הוא. להבין שכל ממשלתו באה לו מה׳ ולא בכח זרועו: עושהו. המגדלו והמשילו: ויוצרו וכו׳. כפל הדבר במ״ש: (יב) יחבוט ה׳. ר״ל כמו שחובטין את השבלים במקל להסיר התבואה

מצודת ציון

מהמורות שדי (איכה ד): (ח) בסאסאה. מלשון סאה והיא מדה משולש כמו ויקרב אדמדם: בשלחה. הוא שם כולל לשדות ולגנות וכן שלחיך פרדס רימונים (שה״ש ד): תריבנה. מלשון מריבה ועצה: הגה. ענין הסרה כמו הגו רשע לפני מלך (משלי כה): (ט) גיר. הוא הסיד וכן על גירא די כתל היכלא (דניאל ה): מנופצות. ענין רצוצה וכתיתה כמו ונפץ הכדים (שופטי׳ ז): אשרי׳. אילן הנעבד: וחמנים. דמות מה עשוי לעבודת החמה: (י) בצורה. מלשון מבצר וחוזק: בדד. יחידה מבלי יושבים כמו איכה ישבה בדד (איכה א): נוה. ענין מדור כמו נוה איתן (ירמיה מט): משולח. מגורש וכן הן ישלח איש את אשתו (שם ג): ירבץ. ענין השכיבה לנוח: וכלה. מלשון כליון: סעיפיה. ענפים כמו בסעפותיו קננו (יחזקאל לא): (יא) קצירה. כן נקרא הענף כמו ועשה קציר כמו נטע (איוב יד): מאירות. מבערות כמו ולא תאירו מזבחי חנם (מלאכי א): בינות. מל׳ בינה: עושהו. המגדל והמרומם אותו וכן ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט): (יב) יחבט. ענין הכאה במקל להפריד התבואה מהקשין כמו כי במטה יחבט קצח (לקמן כח):
מהבולת

מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר עַד־נַחַל מִצְרָיִם
וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃
יג וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר
גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ
לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם׃
כח א הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי
אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים הֲלוּמֵי
יָיִן׃ ב הִנֵּה חָזָק וְאַמִּץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם
בָּרָד שַׂעַר קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים
שֹׁטְפִים הִנִּיחַ לָאָרֶץ בְּיָד׃ ג בְּרַגְלַיִם
תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי
אֶפְרָיִם׃ ד וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי
תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא

קֳדָם יְיָ מִכֵּיף נַהֲרָא פְּרָת
עַד נַחֲלָא דְמִצְרַיִם וְאַתּוּן
תִּתְקָרְבוּן חַד לִסְטַר חַד בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ יג וִיהֵי בְּעִדָּנָא
הַהִיא יִתְקַע בְּשׁוֹפָרָא רַבָּא
וְיֵיתוּן דִּי גְלוֹ לְאַרְעָא דְאַתּוּר
וּדְאִטַּלְטַלוּ לְאַרְעָא דְמִצְרַיִם
וְיִסְגְּדוּן קֳדָם יְיָ בְּטוּרָא
דְקוּדְשָׁא בִּירוּשְׁלֶם׃ א וַי דִּי
יָהֵב כִּתְרָא לְגֵיוְתָנָא טִפְּשָׁא
רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל וְיָהֵב מִצְנֶפְתָּא
לְרַשִּׁיעַיָּא דְּבֵית מַקְדְּשָׁא
תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ דִּי עַל רֵישׁ
חֵילָא שְׁמֵינָא כְּתִישֵׁי חֲמַר׃
ב הָא מְחָן תַּקִּיפָן וְחַסִּינָן
אַתְיָן מִן קֳדָם יְיָ כְּזַרְמִית
בְּרָד כְּעַלְעוֹל רוּחַ כְּזַרְמִית
מַיִּין תַּקִּיפִין שָׁטְפִין כֵּן יַיְתוּן
עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וְיַגְלוּנוּן
מֵאַרְעֲהוֹן לְאַרְעָא אוּחֲרִי
בְּחוֹבַיָּא דִּי בִידֵיהוֹן׃ ג בְּרַגְלִין
יִתְדָּשׁ כִּתְרָא דְגֵיוְתָנָא טִפְּשָׁא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ ד וִיהֵי דְיָהֵב מִצְנֶפְתָּא לְרַשִּׁיעַיָּא
דְּבֵית מַקְדְּשָׁא תוּשבחתיה

ל' חס · ס' נסיבה · ד' ר"פ · ב' א' מ"ל וא' חס' · ל' ות"ל · ד' ג' מ"ל וא' חסר · ד' כ"ב · ל' · ל' מ"ל

סכום אחד: לאחד ולאחד ז' פתחין וסי' נמסר במלכים חלק ב' סי' פ': לאדני ד' כתובים כן וסי' ויאמר אל נא יחר לאדני רשלשים. ויאמר אל נא יחר לאדני דעשרה. תנה חזק ואמץ לאדני. וארור נוכל ויש בעדרו. לאדני אלהינו הרחמים והסליחות. זרע יעבדנו יספר לאדני. נפשי לאדני משמרים לבקר:
תולדות אהרן בשופר גדול. ברכות נו ר"ס ית סנהדרין קי מכות כד זוטר ואמגן (סנהדרין כט):

רש"י

חיבוט ולקיטה טפלין זה על זה כחובט זיתיו וחוזר ומלקטן ואחרים מלקטין אותו מן הארץ כך הקב"ה יתחיל האסיפה כמו שנאמר תקע בשופר גדול: משבולת הנהר. הם האובדי' בארץ אשור: עד נחל מצרים. הם הנדחים בארץ מצרים: הנהר. פרת. הם בני אשור היושבים על פרת: עד נחל מצרים. הם יושבי מצרים יחבט אותם כחובט זיתים: ואתם תלוקטו. מן הגליות: לאחד אחד. כמוצא אחד מכם יביאהו מנחה: (יג) האובדים בארץ אשור. לפי שנפוצו בארץ רחוקה לפנים מן הנהר סמבטיון קראם אובדים: (א) שכורי אפרים. שהיו משתכרין ביין טוב של מדינת פרוגיתא כדאמר חיא דדורמסקית וחמרא דפרוגיתא קפחו עשרת השבטים: וציץ נובל צבי תפארתו. ותנץ מטע תפארתו יהיה ציץ הפרח שלו: נובל. הם לאנינים המקולקלות כמו ששנינו בברכות על הנובלות ופירשו רבותינו בשולי תמרה. ואין כן כדמתרגמינן ואנן לין ואנן כן. אשר נטועים על ראש גיא שמנים היא כנרת שפירותיה מתוקים ושם הם הולמים עצמן ביין: הלומי יין. כתושי חמר. ויש עוד לפתור צבי תפארתו אשר על וגו' צבי התפארת שעל ראש עטרת השבטים המשוחין בגאוה ראש שמנים כמו שנאמר (עמוס ו) ראשית שמנים ימשחו. גיא לשון גאוה כמו (לעיל טו) מואב גיא מאד (ואותו הלין כלילה טבל תהיה): הלומי יין. כך קוראן על שם שכרותן שנאמר בהם (עמוס ו) השותים במזרקי יין: (ב) הנה. יש רוח חזק ואמיץ לה' שהוא כזרם ברד ושער קטב מרירי: הניח לארץ ביד. ימחהו על הארץ ביד בחוזקה ויפיל

רד"ק

עם: ויולדו. לסוף לעבד לו והוא לא כן עשה על כן לא ירחמו עליו ולא יחננו והסתיר פניו מהם והיה לאכול ושלחוהו לרוח רבות ורעות אולי אז ישוב. ויונתן תרגם אלה שני הפסוקים על העכו"ם כלומר אם יעשה שיהיה כאשרים והחמנים הרוס מיד בגבורת של העכו"ם כדר וכן תרגם יונתן אחרי קרתא וגו': (יב) והיה ביום ההוא. בזמן הישועה: יחבט. כמו חובט הזיתים מן הקש וכמו שהוא חובט זיתים מבחוץ כן יחבט האל ויקבץ את ישראל מבחוץ כי הם בתוך העמים כחטים בתוך הקש וכזיתים בין אילן הוא שילקט אדם ממנו הטוב שהם הפרי ויניח הקש והעלים: משבולת הנהר. שבולת הוא חוזק מרוצ' הנהר כמו ושבלת שטפתני ופי' הנהר יהוא נהר הנהרין כמ"ש על השבטים זרם מעבר הנהר. ואמר עד נחל מצרים כי עד מצרים יבאו וגם יתקבצו עם אחיה' מן הגלות הזה ויעלו לירושלם. ואמר ואתם כנגד בני הגלות שהם יהודה ובנימין שהם מפוזרים בכל פנה לפיכך אמר ואתם תלוקטו כאלו אמר אתם בני ישראל אשר מעבר הנהר תלוקטו לאחד אחד כמו שאמר בנבואת ירמיהו ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון ופירוש לאחד אחד לחבירו כלומר אחד מזה ואחד מזה יתקבצו יחד ומה שאמר עד נחל מצרים כי במצרים סוף מלכות עמים בהלחם מלך הצפון עם מלך הנגב ויבא מלך הצפון עד מצרים וימשול במכמני הזהב והכסף ובכל חמודות מצרים וגו' כמו שכתוב בחזיון דניאל ואמר בעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך וגו': (יג) והיה ביום ההוא. כפל ענין לחזק: יתקע בשופר גדול. כן יתקבצו כאלו היה נתקע בשופר גדול להשמיע הקול בכל העולם כמו שאמר גם כן וה' אלהים בשופר יתקע כן יבאו מכל פנה כאלו תקעו להם בשופר: ובאו האובדים הם השבטים שגלו מעבר הנהר שהגלם שם מלך אשור והוא בארץ אשור שהיו שם כאלו אבודים שלא יבאו עוד משם כי גלות בבל שהיו יהודה ובנימין שבו אחר כן לסוף שבעים שנה ואחר כן גלו פעם שנית והם נדחים בכל פנה ומפוזרים ומה שאמר בארץ מצרים כי שם יבאו כמו שפירשנו ומשם יעלו והשתחוו לה' בהר הקדש ובירושלם פי' בהר הקדש שהוא בירושלם: בהר הקדש. הוא הר המוריה והוא מקום בית המקדש: (א) הוי עטרת גאות. עתה דבר על אנשי דורו במלכות אפרים על השבטים שלא גלו עדיין והיו מתענגים בטובה שהיתה להם והיה כל עסקם במאכל ובמשתה ובתענוג בשמן המבושם עד שבאים לידי שכרות ומקיאים ומלאים כדרך השכורים והיו נמשכים אחר הנאות העולם ובכתוב האל ומצותיו כמו שאמר שמנת עבית כשית וישוש אלוה עשהו וגומר, ואמרו רבותינו ז"ל חמרא דפרוגיתא ומיא דדורמסקית הם קפחו עשרת השבטים מישראל, ואמר הנביא עליהם הוי עטרת גאות על דרך משל כי מן הגאוה היו עושין עטרות להם והיו מתפארים בעטרם ובתענוגם ודמה חמדתם והתפארותם כציץ העשב או האילן שהוא יפה כנאתו ובשכרות נופלת בו הוא נובל ונופל לארץ והנה נשחת יופיו ושב עפר כן יהיה צבי תפארת אפרים ועטרת גאותם ואמר אפרים כי הוא ראש מלכות ישראל, וצבי פירושו חפץ וחמדה ופאר כמו צבי היא לכל הארצות, ואמר אשר על ראש גיא שמנים פירוש עטרת הגאות ואין התפארת שהוא על ראש גיא השכורים האלה שהם הלומי יין כלומר מוכי היין שהיין מכה אותם לארץ שנופלים שכורים מתגוללים בקיאם ובצואתם: וקרא ראש גיא שמנים על דרך הפלגה מרוב השמן המבושם שיוצקים על ראשם כאלו היא גיא מליאה מים ועתה אומר להם מה סוף תענוגם ואמר: (ב) הנה חזק ואמיץ לה'. הנה יום חזק ואמיץ לה' שיבא עליכ' כזרם ברד שמפיל האילנ' ומשברם: שער קטב. ובשער, וכ"ף כזרם עומדת במקום שנים, ושער הוא אומר על רוח סערה שקוטב וכורת הכל, ועוד המשיגו כזרם מים כבירים שיבאו וישטפו כל אשר יעבור עליהם ויפילו האילנות הגבוהים לארץ כן זה היום החזק והאמיץ: הניח לארץ. כמו יניח עבר במקום עתיד וכמוהו רבים אמר שזה היום החזק יניח עטרת גאותם לארץ ביד כלומר בחוזקה: (ג) ברגלים תרמסנה. ולא די שיניח עטרת גאונם לארץ אלא שירמסנה ברגלים לאחר שתפול לארץ וזה כלו משל לרוב שפלותם, ואמר תרמסנה לשון רבות ואמר עטרת יחידה ואמר עטרת דרך כלל ואמר תרמסנה דרך פרט על כל עטרותיהם רוצה לומר כל הדברים שהם מתגאים בהם וכן כי הקראנה מלחמה: (ד) והיתה ציצת. נוכר כגשון זכר לין ובלשון נקבה ציצת וכן נן וגנה, וציצת איננו סמוך אלא הסי"ו תבא במקומות רבים במקום ה"א כמו עגלת שלשיה, אל תתני סוגת לך, והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל, ולפי שזכר הציץ בלשון זכר ובלשון נקבה אמר והיתה ואמר נובל עוד דמה ציץ תפארתם לבכורה בטרם קיץ ואמר כבכורה בטרם קיץ כלומר התאנה הבכורה בטרם שיבאו פירות הקיץ כלומר הבכורה שתבא בתחלה כי אדם קופצין עליה לקחתה ובולעה

מצודת ציון

משבלת. הוא חוזק מרוצת המים כמו אל תשטפני שבולת מים (תהלים סט): לאחד אחד. כמו אחד לאחד ור"ל לצרף אחד לאחד: (יג) יתקע. מלשון תקיעה: (א) הוי. ענין קריאה לנער: וציץ. כעין פרח: נובל. ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א): צבי. ענין הדר כמו וצבי עדיו (יחזקאל ז): גיא. עמק: הלומי. ענין הכאה וכתות כמו הלמוני בל ידעתי (משלי כג): (ב) כזרם. ענין שטף הבא בחוזק רב וכן כזרם קיר (לעיל כה): שער. רוח סערה והכ"ף של כזרם משמשת בשתים כאלו אמר כשער: קטב. ענין כריתה כמו אהי קטבך שאול (הושע יג): כבירים. חזקים או מרובים: שוטפים. נמשכים והולכים במרוצה: הניח. כמו יניח עבר במקום עתיד: ביד. ר"ל בכח ע"ש שהכח הוא ביד: (ג) תרמסנה. ענין דריכה: (ד) ציצת. מלשון ציץ: כבכורה. מלשון בכור ור"ל הנגמר והנתבשל ראשון וכן בכורי

מצודת דוד

מן הקשין כן יסיר את ישראל מבין האומות: משבולת הנהר. מארץ אשור היושבים על נהר פרת עד נחל מצרים ר"ל מכל המקומות שבין זה לזה יפריש את ישראל מבין האומות: ואתם וכו' בני ישראל. סוף המקרא ואתם בני ישראל תלקטו וכו' רצה לומר אחר הפרשה תהיו אתם הנלקטים אחד אחד והמוצא אחד מכם יביאהו לירושלים: (יג) יתקע בשופר גדול. הוא ענין משל לומר הלא יתקבצו ויבואו כאלו תקעו בשופר גדול להשמיע הקול בכל העולם להתקבץ ולבוא: האובדים. לפי שלא חזרו לארצם מעת שגלו שמה לכן קראם אובדים: בהר הקדש בירושלים. בהר המוריה העומד בירושלים והוא מקום המקדש: כח (א) הוי. הנביא מקונן על עטרת הגאוה של שכורי אפרים ר"ל על מה שהיו מתכבדים בגאותם: וציץ נובל צבי תפארתו. הדר תפארתו היא עטרת הגאוה שזכר הכלה מהר כציץ השדה אשר במעט זמן יבול ויכמוש והוא כפל ענין במ"ש: אשר על ראש. חוזר על עטרת גאות לומר העטרה אשר על ראש בני אפרים שהיו מעמקים עצמם למשוח ראשם הרבה בשמן מבושם וכאלו היה הראש גיא מלא שמן: הלומי יין. אשר היו מוכים מהיין כי לפי רוב השכרות יפלו לארץ וירוצו על האבנים המושלכים על פני האדמה וכאלו היין היא המכה: (ב) הנה חזק ואמיץ. הנה יש רוח חזק ואמיץ לה' שהוא כזרם ברד המשבר אילנות: שער קטב. כרוח סערה הכורת ומכרית: שוטפים. אשר המים שוטפים בחוזקה: הניח לארץ ביד. זה הרוח יניח עטרת הגאוה לארץ בחוזקה ביד וכחה לב: (ג) ברגלים תרמסנה. ברגלי האויב תרמסנה עטרת הגאוה של שכורי אפרים ר"ל האויב ישפיל גאותם: (ד) והיתה וכו'. הדר תפארתו הדומה לציצת הנובל אשר היא לעטרה על ראש גיא שמנים: כבכורה. אחר על והיתה האמור בתחלת המקרא לומר עטרת הגאוה תהיה כתאנה שנתבכרה בטרם יבשיל הקיץ והוא עת בשול התאנים כולם: אשר יראה וכו'. אשר מיד כשיראה אותה הרואה יבלענה מיד

שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָהּ בְּטֶרֶם קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה׃
ה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ׃ ו וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעְרָה׃
ז וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בָּרֹאֶה פָּקוּ פְּלִילִיָּה׃ ח כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם׃
ט אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת־מִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם׃ י כִּי צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם׃

תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ דִּי עַל רֵישׁ חֵילָא שְׁמֵינָא כְּבִכּוּרָא עַד לָא קִיְמָא דְּאִם יֶחֱזֵי דְּחָזֵי יָתַהּ כְּאִלּוּ הִיא בִּידֵיהּ יְבַלְעִנַּהּ׃ ה בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵא מְשִׁיחָא דַּיְיָ צְבָאוֹת לְכְלִילָא דְּחֶדְוָא וּלְכֶתֶר דְּתוּשְׁבַּחְתָּא לִשְׁאָרָא דְּעַמֵּיהּ׃ ו לְמֵימַר קְשׁוֹט דְּדִין לִדְיָתְבִין בְּבֵית דִּינָא לְמֵידַן דִּין דִּקְשׁוֹט וּלְמִתַּן נִצְחָנָא לִדְנָפְקִין בִּקְרָבָא לְאָתָבוּתְהוֹן בִּשְׁלָם לְבָתֵּיהוֹן׃ ז וְאַף אִלֵּין בְּחַמְרָא רְווֹ וּבְעַתִּיקָא אִסְתַּלַּעְמוּ כָּהֲנָא וְסָפַר רְווֹ מִן עַתִּיק אִסְתַּלְעֲמוּ מִן חֲמַר טְעוֹ מִן עַתִּיק אִתְפְּנִיאוּ בָּתַר מֵיכַל בְּסִים טְעוֹ דִּינָהָא׃ ח אֲרֵי כָּל פָּתוֹרֵיהוֹן מְלַן מֵיכַל מְגַעַל וּמַשְׁקְיָן לֵית לְהוֹן אֲתַר דִּי נְקִי מִן אוֹנָס׃ ט לְמַן אִתְיְהִיבַת אוֹרַיְתָא וּמַן אִתְפְּקַד לְמִסְבַּר חוּכְמָא הֲלָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּרְחִימִין מִכָּל עַמְמַיָּא וַחֲבִיבִין מִכָּל מַלְכְּוָתָא׃ י אֲרֵי אִתְפַּקַּדוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא וּמָא דְּאִתְפַּקַּדוּ לָא צְבִיאוּ לְמֶעְבַּד וְאִתְנַבִּיאוּ עֲלֵיהוֹן נְבִיַּיָּא דְּאִם יְתוּבוּן יִשְׁתְּבֵק לְהוֹן וּלְמֵימֵי נְבִיַּיָּא לָא קַבִּילוּ הֲלִיכוּ בִּרְעוּת נַפְשֵׁיהוֹן וְלָא חֲמִידוּ למעבד

רש"י

ויפול הנובלת מן התאנים: (ד) כבכורה בטרם קיץ. כבישול של תאנת ציץ נבל: בטרם קיץ. עת בישול שאר התאנים אשר מתוך שהיא בכורה קופץ עליה ובולעה בעודה בכפו כך וישקד על הרעה ויביאה עלינו (דניאל ט'): (ה) ביום ההוא. כהתם הפושעים: יהיה ה' נכאות לעטרת צבי. לצדיקים הנשארים בה: (ו) ולרוח משפט. יהיה הקב"ה להורות משפט: ליושב על המשפט ולגבורה. יהיה לאותן שהם משיבי מלחמה מלחמתה של תורה: (ז) וגם אלה. יושבי משפט ומשיבי מלחמה שבדור הזה כלומר טובים וחשובים שבהן ביין שגו כי פתה אין טוב בם: שגו ברואה. הלעיגו בדברי הנביאים ויין במאכל מעדנים שראוהו עונג להם: פקו פלילה. הכשילו המשפט. פקו. לשון פיק ברכים (נחום ב') פוקה (שמואל א' כ"ה): (ח) כי כל שולחנות. שלהם של זבחי מתים הם שהם כקיא צואה: בלי מקום. אין הדעת סובלתן: (ט) את מי יורה דעה. שמא לתינוקות שאין יודעין להבין כי הגדולים פנו לדרך רעה: גמולי מחלב. כגמולי מחלב: עתיקי משדים. לשון ויעתק משם (בראשית יב). ד"א כגמולי מן התורה שנקראת חלב ועתיקי משדים מוסרים מלפני ת"ח: (י) כי צו לצו צו לצו. הנביא מצוה להם מאת הקב"ה והם יש להם צו של עכו"ם כנגד צו זה וחוזר הנביא ומוכיחם והם תמיד אומרים יש לנו צו לנו שלנו חשוב משלך: קו לקו. יש להם קו משקולת משפטי רשע כנגד קו הצדק: זעיר שם. הנביא אומר להם עוד מעט תבוא עליכם רעה והם אומרים זעיר שם יחישה מעשהו ליאיס מועטין: כלענגי

רד"ק

ונראה אותם בתחילה לוקח אותם: בעודם בכפו יבלענם. כלומר בזמן שהטוב בכפו הטף יבלענם מרוב חמדתו אותה כן יהיה עושר אפרים וטובם יבלעם. שאויב במהר' ז כבכורה. מפיק ה"א ואינה לכנוי רק הוא למפארת הקריאה וכמוהו. ותפלותם יוליא אחר ובוא על ראשם, ואחוני אבי וי"ל פירש בכפו ענף כמו וכפתו לא רעננה כלומר כשיראה אותה בענף יבלענה מרוב תאותו לה: (ה) ביום ההוא. שיגלו עשרת השבטים כמו שאמר בתחלת יהיה ה' צבאות לעטרת צבי. ולצפירת תפארה לשאר עמו והם יהודה ובנימן שנשארו ומלך עליהם חזקיהו שמשה טובה בעיני ה' ובשנת שש לחזקיה גלו השבטים, ואמר לעטרת צבי כנגד לעטרת גאות שאמר על השבטים וכפל הענין ואמר לצפירת תפארה לחזק הענין כי עטרה וצפירה אחד וצבי ותפארת אחד ומנהג המקרא הוא לכפול הענין במלות שונות לחזק הענין, וצפירה הוא ענין סבוב כסיבוב נקראת העטרה או מצנפת בראש צפירה לפי שהיא סביב הראש וכמנהג הקופה מטעטה בה שתי צפירות והם מה שעוטין מן הגומא סביב הקופה ואמר שהאל יהיה להם לכבוד ולתפארת בימי חזקיהו: (ו) ולרוח משפט. ויהיה האל לרוח משפט למי שיהיה יושב על המשפט והוא חזקיהו שיהיה מלך וישב על כסא מלכות לעשות משפט ואמר כי האל יהיה לו לרוח משפט כלומר שהאל יתן לו דעת ובינה לעשות משפט אמת ואמר רוח כמו שאמר ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה כי החכמה והבינה מאלקי ברוח שהיא הנשמה: ולגבורה. שיהיה להם האל לגבורה וכן יהיה להם לאלהים במחנה אשור בגבורים ולא הוצרכו לגבורת אדם כי האל יהיה להם לגבורה וכן כשנלחמו באויביהם והשיבו מלחמה להם עד שער עריהם בגבורות האל היה להם לגבורה ובגבורתו נלחו אויביהם כמו שכתוב הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר ויונתן תרגם שני פסוקים כן בעדנא ההיא יהא וגו', וכן רבותינו ז"ל פירשו הענין הזה בימי המשיח לעתיד ואמרו לעושים רצונו של הקדוש ברוך הוא ולצפירת תפארה למצפין סברתו: (ז) וגם אלה. אלה אומר על יהודה ובנימין אחר כאשר שאמר על השבטים שכורי אפרים הלומי יין כן אמר על יהודה ובנימין כי אפילו הם ביין שגו וכשכר תעו עונם היה בימי אחז וכן הוי אלה ראויים לגלות כמו אלה אלא שעמיד למלוך מלך עליהם שישיבם אל הדרך הטובה והוא חזקיהו: כהן ונביא. הכהן והנביא שהיה להם להורות התורה הם שגו כמוהם במשתה ובתענוג העולם ונביא אינו אומר על נביאי האמת כי אם על נביאי השקר שהיו בימיהם והם היו מתעים אותם ומתירים להם התענוג ואומרים להם שלום יהיה לכם אל תיראו עשו מה שתרצו, וי"ת כהנא וספר רוצה לומר תלמיד: נבלעו מן היין. נשחתו מרוב שתיית היין ותעו מן הדרך הנכונה מרוב שתיית השכר: שגו ברואה פקו. רואה שם כפלא יורה ומלקוש ופירוש שגו בנבואה כנבואת נביאי אמת שגו ולא הלכו בה ואדוני אבי ז"ל פירש אפילו בדבר הנראה לעין הם שגו בו: פקו פליליה. כשלו מן ופיק ברכים. שפירושו מכשול אמר כשלו במשפט ולא שפטו דין אמת הכהן והנביא שהיה להם להורותם התורה ולשפטם המשפט מבשע אמת: פליליה. מן ונתן בפלילים: (ח) כי כל שלחנות. אפילו שלחן הכהנים מלאו קיא. צואה פי' קיא וצואה וחסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון אמר הם שותים עד שמשתכרי' ומקיאי' כי כן דרך השכור כמו שאומר כהתעות שכור בקיאו והנה הם מקיאים דרך פיהם ויוצאים דרך נקביהם ממעל ומתחת: בלי מקום. עד שאין מקום נקי במקום שתיהם אלא הכל מלא קיא וצואה: (ט) את מי. אחר שהם משתכרים וכל עסקם במאכל ובמשתה ומשתכרים המורה שיבא לסורותם למי יורה דעה ולמי יבין שמועה מה שמשמע הנביא מאת האל לצוותם ולהורותם ולהבינם ולמי יורה דעה ולמי יבין שמועה והנה הם אינם בני דעה והשכל והרי הם כנערים שמתגלגלים בעצמן ואין להם דעת ללכת למקום מוקצה נהשנות: גמולי מחלב עתיקי משדים. הם הנערים הקטנים אחר שנשלמה יניקתם כמו ויגדל הילד ויגמל, עד יגמל הנער, והנערים כשתשלם יניקתם מתחילין לדבר ואין להם עדין מתבונת האדם והבדל מן הבהמה אלא הדבור כי אין להם עדין דעת כן הם אלה הגדולים כקטנים ופי' עתיקי משדים, מוסרים מן השדים כמו שאמר ויעתק משם, ואמר גמולי עתיקי בדרך הסמיכות על אות השמוש כמו לנביאי מלכם, האלהי מקרוב, השכוני בחגוים: (י) כי צו לצו. לו הוא שם כמו מצוה ולא נאמרה המצוה בזה הלשון במקום אחר, ורוצה בו באמרו לו מצוה קטנה, אמר כי הם כמו הנערים ולוה אדם אותם מעט

וגם ג' ר"פ בסיפרא וסי' וגם הוא חכם ויבא רע. וגם אלה ביין שגו. וגם מהם אקח לכהנים: ואת מי ד' בקריאה וסי' ואת מי עשקתי. ואת מי יבין שמועה. ואת מי דאגת ותיראי. את מי אין כמו אלה: מחלב

תולדות אהרן לעטרת צבי. מגלה טו סנהדרין קיא: קיא צואה. תכות ס זוסר תרומה: יורה דעה. סוטה יב עכו"ם ג (יבמות ג):

מצודת דוד

מיד כשהיא עדיין תלויה על הענף ואינו ממתין עד שיתלשם ואמר שכן ימהר האויב להשיל גאותם: (ה) ביום ההוא. ביום תשלם מלכות אפרים: לעטרת צבי. ר"ל יתלו הכבוד בגאון ה': ולצפירת תפארה. כפל הדבר במ"ש: לשאר עמו. הם יהודה ובנימין: (ו) ולרוח משפט. האל יהיה לרוח משפט למי שיושב על המשפט ר"ל יחונן דעה להוקים לעשות משפט אמת: ולגבורה. הוא יהיה לגבורה לבני יהודה אשר שבו ממקום המלחמה להכנם אל שער העיר להשגב שמה ר"ל לא יצטרכו לגבורת מלחמה כי האל ילחם להם ויכה את האויב: (ז) וגם אלה. גם יהודה ובנימין בעבור שכרות היין שגו בדעתם ובעבור השכר תעו מדרך הישר: כהן. הוא המורה וכן נאמר כי שפתי כהן וכו' ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב): ונביא. נביאי השקר אשר העמידום לסוכיחם ולישר דרכם: שגו בשכר. בעבור שתיית השכר שגו בדעתם: נבלעו: נשחתו מן השכרות: שגו ברואה. שגו בדעתם בענין הראיה כדרך השכור שאין דעתו מסכמת לאמיתת הדבר הנראה: פקו פליליה. הכשילו את המשפט ולא דנוהו דין אמת: (ח) כי כל שלחנות. אשר הם מסובים עליהם: קיא צואה. הקאה והשלכת היציאה כדרך היין המביא הקאה והשלשול מלמטה: בלי מקום. אין מקום פנוי ונקי מאלה: (ט) את מי. הואיל והגדולים פונים אל השכרות א"כ למי ילמוד הנביא דעה ולמי יבין השמועה אשר שמע מאת ה': גמולי מחלב. וכי ילמד לאלה שנגמלו מיניקת החלב: עתיקי. הנעתקים משדי אמן וכפל הדבר במ"ש: (י) כי צו לצו

מצודת ציון

בכורי ענבים (במדבר יג): קיץ. הוא זמן בישול התאנים וכן ולחם והקיץ (ש"ב טז): בכפו. ענינו ענף כמו וכפתו לא רעננה (איוב טו): (ה) ולצפירת. כן יקרא העטרה או המצנפת המסבב את הראש כי נקראה היא ענין סבוב ובמשנה הקופה מטעטה שתי צפירות לרוחב שלה (כלים פי"ו) ור"ל הסבוב שעושים לקופה: (ו) ולרוח. ענין התעוררות וכן ותבא עליו רוח ה' (שופטים יא): (ז) שגו: מל' שגגה ומשגה: ובשכר. יין ישן: תעו. מי שהוא מבולבל בדעתו ואינו יודע מה לעשות נקרא תועה והושאל מהתועה בדרך שאינו יודע להיכן ילך: נבלעו. ענין השחתה כמו ובלע בסר הזה (לעיל כה): פקו. ענין הכשלה כמו ופיק ברכים (נחום ב): פליליה. ענין משפט כמו ופללו אלהים (ש"א ב): (ח) קיא. הוא המאכל החוזר מן הגוף דרך הפה: צואה. כמו וצואה ופה צואת הגוף: (ט) יורה. ענין למוד כמו ולהורות נתן בלבו (שמות לה): גמולי מחלב. כן נקרא התינוק הנפרד מקרוב מן היניקה כמו ויגדל הילד ויגמל (בראשית כא): עתיקי. מל' העתק והסרה וכן ויעתק משם ההרה (שם יב): (י) צו לצו. מל' צואה: קו לקו. ענינו חוט המשקולת של הבנאי וכן וקו ינטה (זכריה א): זעיר. מעט כמו כתר לי זעיר (איוב לו): שם. ר"ל במקום היסוד שהוכן לעמוד שמה וכן על כל המעשה שם קבלם

ישעיה כח

יא כִּי בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה׃
יב אֲשֶׁר ׀ אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ׃
יג וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃
יד לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה אַנְשֵׁי לָצוֹן מֹשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִָם׃
טו כִּי אֲמַרְתֶּם כָּרַתְנוּ בְרִית אֶת־מָוֶת וְעִם־שְׁאוֹל עָשִׂינוּ חֹזֶה שׁוֹט שׁוֹטֵף כִּי־עָבַר לֹא יְבוֹאֵנוּ כִּי שַׂמְנוּ כָזָב מַחְסֵנוּ וּבַשֶּׁקֶר נִסְתָּרְנוּ׃
טז לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אָבֶן אֶבֶן בֹּחַן פִּנַּת יִקְרַת

(Marginal notes: ל׳ רפוי. ל׳ / ל׳ מ״ל. ד׳ מ״ל / ד׳ / ג׳ וג״ל / ג׳ זמ״ל / שוט קרי / יעבר קרי ל׳ וכ״ל / ד. ל׳)

תרגום

לְמֶעְבַּד אוֹרָיְתִי סְבָרוּ דְיִתְקַיַּם לְהוֹן פּוּלְחַן טַעֲוָתָא וְלָא סְבָרוּ לְפוּלְחַן בֵּית מַקְדְּשִׁי כִּזְעֵיר הֲוָת בְּעֵינֵיהוֹן בֵּית מַקְדְּשִׁי לְמִפְלַח תַּמָּן כִּזְעֵיר בְּעֵינֵיהוֹן שְׁכִינְתִי תַּמָּן׃ יא אֲרֵי בְּשַׁנּוּי מַמְלַל וּבְלִישָׁן תּוֹלְעָבָא הֲווֹ מַלְעֲגִין לְקֳבֵל נְבִיַּיָא דְּמִתְנַבָּן לְהוֹן עַמָּא הָדֵין׃ יב דַּאֲמַרִין לְהוֹן נְבִיַּיָא דֵּין בֵּית מַקְדְּשָׁא פְּלָחוּ בֵיהּ וְדָא אַחְסָנַת בֵּית נְיָחָא וְלָא אֲבוֹ לְקַבָּלָא אוּלְפַן׃ יג דֵּין יְהֵי כַּס פּוּרְעָנוּתְהוֹן עַל דַּעֲבַרוּ עַל פִּתְגָמָא דַּיְיָ וְעַל דְּאִתְפַּקְּדוּ לְמֶעְבַּד אוֹרָיְתָא וּמָא דְּאִתְפַּקְּדוּ לָא צְבִיאוּ לְמֶעְבַּד בְּכֵן יִתְמַסְרוּן לְעַמְמַיָּא דְּלָא יָדְעוּ אוֹרָיְתָא עַל דַּהֲלִיכוּ בִּרְעוּת נַפְשְׁהוֹן וְלָא חֲמִידוּ לְמֶעְבַּד רְעוּתִי בְּכֵן יִסְבְּרוּן לְסָעִיד בְּעִדָּן דְּאִיתֵי עֲלֵיהוֹן עָקָא וְלָא יְהֵי לְהוֹן סָעִיד וְסָמִיךְ עַל דַּהֲוָה זְעֵיר בְּעֵינֵיהוֹן בֵּית מַקְדְּשִׁי לְמִפְלַח תַּמָּן בְּכֵן יִשְׁתָּאֲרוּן כִּזְעֵיר בֵּינֵי עַמְמַיָּא דִּיגְלוֹן לְתַמָּן בְּדִיל דִּיהָכוּן וְיִתְקְלוּן לַאֲחוֹרָא וְיִתַּבְּרוּן וְיִתְצַדוּן וְיִתְאַחֲדוּן׃ יד בְּכֵן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַּיְיָ גֻּבְרִין רַשִׁיעִין שִׁלְטוֹנֵי עַמָּא הָדֵין דִּי בִירוּשְׁלֶם׃ טו אֲרֵי אֲמַרְתּוּן גְּזַרְנָא קְיָם עִם קְטוֹלָא וְעִם מְחַבְּלָא עֲבַדְנָא שְׁלָמָא מְחַת סַנְאָה אֲרֵי תֵיתֵי עֲלֵיכוֹן כְּנַחַל מִגְבַּר דְּאַתּוּן אָמְרִין לָא תֵיתֵי עֲלָנָא אֲרֵי שַׁוֵּינָא בְּדִיב רְחֻצָנָנָא וּבְנִין שִׁקְרִין אִטְּמַרְנָא׃ טז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מְמַנֵּי בְּצִיּוֹן מֶלֶךְ מֶלֶךְ תַּקִּיף גִּבָּר וְאֵימְתָן אַתְקְפִינֵּהּ וְאַחְסְנִינֵּיהּ אֲמַר נביא

רשי

(יא) בלעגי שפה. וכן כל ל׳ לעגים וכן (לקמן לג) עלגים וכן שניהם לשון דבור הפוך שאינו מיושר להשמע: ידבר אל העם הזה. כל המדבר אליהם דבר נבואה ותוכחה דומה להם ללשון נלעג שאין יכולין להבין בו: (יב) אשר אמר. הנביא להם זאת המנוחה להיותכם בשלוה הניחו לעיף שלא תגזלוהו וזאת תהיה לכם המרגעה: (יג) והי׳ להם דבר ה׳ וגו׳. כמדחה יתדוד להם ויגזור שדברן עליהם צו של אומות המשתעבדים בם על צו פקודה על פקודה עבודה על עבודה קו של פורענות כנגד קו של עבירות שבידם קו לקו תקוה חילוף תקוה יקוו לאור והנה חשך: זעיר שם זעיר שם. ליתים מועטים תבא עליהם והם ותתעמו שם בארץ אויביהם: (יד) מושלי העם הזה. האומרים לשון בל׳ משל כנון: (טו) כרתנו ברית את מות. שלא יבא עלינו: עשינו חוזה. גבול שלא יעברנהו וכן מחזה חפצם (תהלים קז) וכן מחזה אל מחזה (מלכים א ז׳) כולם ל׳ גבול הם וקיצוע של דבר אקומיי״ר בלע״ז: שוט שוטף. מכה המתהלכת בארץ: לא יבואנו. לא יבא עלינו: שמנו כזב. שתנו ע״א: מחסנו. מחסה שלנו: ובשקר נסתרנו. בע״א בטחנו להסתירנו: (טז) הנני יסד. ל׳ עבר הוא כמו (מגלה א) יסד המלך וכן צריך לפותרו הנני הוא אשר יסד כבר (בציון אבן. כבר) גזורה הגזרה לפני והעמדתי מלך משיח שיהא בציון לאבן בוחן

רדק

[illegible] מעט ולמדם כדי שיקבלו כי אין להם לב לקבל אלא דברים מעט׳ וכן פי׳ קו לקו והקו הוא קו הבנין והבנאי מטה אותו עד שעשה אותו טור אחד ואח״כ יסלקהו וימטו לעשות טור אחר, וכן יעשה מעט מעט עד שישלים הקיר, וכן סוף הלמוד וספרא לנערים, וכן צריך שילמד הנביא לעם הזה כי הם מעטי הבינה ועוד כי הם נלאים לשמוע דבר ה׳ מפני שהיא [illegible] בו, ואחר שאמר לו צו לצו קו לקו וכפלם לחזק הענין ואמר זעיר שם זעיר שם כלומר יאמר להם מעט בדבר זה ומעט בדבר זה ואעפ״כ אין אתם מקבלים: (יא) כי בלעגי שפה. אמר הנביא שידבר אל העם הזה ידמה שידבר להם בלעגי שפה כמו הלועג בשפתותיו שלא יוכלו בני אדם להבין את דבריו היטב או כמי שידבר בלשון אחרת הן עושין עצמן שלא יבינו דברי הנביא: (יב) אשר אמר אליהם. והנביא לא יאמר להם אלא דברים טובים שיטיבו להם אם ישמעו לו ויאמר להם זאת המנוחה אם תשמעו אל דברי ה׳ ותעשו מצותיו תהיה לכם מנוחה בארצכם ולא תגלו ממנה והיה אומר לכהנים ולנביאים הניחו לעיף ישראל שהוא עיף רגע בצרו׳ רבות שיבאוהו הניחו לו והורוהו דבר ה׳ כי הוא יגיעו ואל תטעוהו בשקריכם ובתעתועיכם: ולא אבוא שמוע. נכתב באל״ף, וכן הסלכוא אתו וכן מלא פוא: (יג) והיה להם דבר ה׳. שלא רצו לשמוע מעט מעט היה להם למכשול שנו מעט מעט מדה כנגד מדה: למען ילכו וכשלו אחור. כלומר כשיחשבו ללכת לפנים יכשלו לאחור והיה בהם יד אויביהם ונשברו ונוקשו ונלכדו: (יד) לכן שמעו. אנשי לצון שהם מתלוצצים על דבר ה׳ ולא מתחשבים לכלום: מושלי העם הזה. אמר כנגד שרי יהודה שהם מושלים על העם הזה כי אחז המלך לא היה עושה התועבות האלה אם השרים היו מוחים בידו אבל כשהנביא היה מוכיחם ומודיעם הפורענות העתידה לבוא עליהם היו מתלוצצים ואומרים כרתנו ברית את מות: (טו) כי אמרתם. שאתם מתיאשים מן הפורענות ואומרים דרך ליצנות כרתנו ברית את מות שלא יבא לנו וכן שוט האויב כשיעבור בעולם לא יבא אלינו: חוזה. הם כמו רואה ספירשנו. כלומר מחוזה עשינו עמו כאדם המתראה פנים עם בעל דינו לעשות שלום עמו: כי שמנו כזב. והם נביאי השקר: כזב מחסנו. הם לא היו אומרים כזב ושקר אלא הנביא קורא אותו מחסה כזב והם דברי נביאי השקר שהיו מבטיחים אותם על שקר: שוט. כתוב ביו״ד וקרי שוט בוי״ו והאותיות אהו״י מתחלפות: עבור, כתוב בלא יו״ד והוא מקור וקרי יעבור ביו״ד שאינו, והענין אחד: (טז) לכן כה אמר ה׳. יסד עם אלף, ואף על פי שהוא פעל אמר הנבי׳ מיסד בציון אבן והוא כמלך החזקיהו [illegible] גדולים שלא יהיה כמוהו בכל דרכיו [illegible] מלך טוב בציון [illegible] כאבן הבנין, וכן [illegible] על יוסד עזר [illegible] הטוב והוא פוקיסו שיתחזר שעם בתשובה ויבער הרשעים, ופי׳ בחן מבלר מן סקימו במותו שעל ובתן: יקרת. שם כמו יקר, ובפי״ז במקום ה״א והיינו פתח כמו אמיר׳

מצודת ציון

(קהלת ג) ומי׳ במקום המוכן אל הדבר: (יא) בלעגי. המדבר בהפך הכוונה הדבר שאין טעם להבין קרוי נלעג בל׳ המקרא כמו נלעג לשון אין בינה (לקמן לג): (יב) המרגעה. ענין מנוחה כמו הלוך להרגיעו ישראל (ירמיה לא): אבוא. ענין רצון וחפץ כמו לא אבה יבמי (דברים כה) והאל״ף נוספת וכן ההלכוא אתו (יהושע י): (יד) לצון. מל׳ לץ: מושלי. מל׳ ממשלה: מהל. הוא בור הקבר: חוזה. ענין גבול כמו מחוז חפצם (תהלים קז): (טו) שוט. שבט המכה כמו שוט לסוס (משלי כו): שוטף. ענינו מהירות ההליכה והשטף מל׳ נחל השוטף: (טז) בוחן. ענין מבצר חזק כמו הקימו בחוניו (לעיל כג): פנת. מל׳ פנה וזויות: יקרת. מל׳ יקר והשוב: מוסד. מל׳ יסוד: יחיש. ענין מהירות כמו ימהר יחישה מעשהו (לעיל ה): [illegible]

מצודת דוד

[illegible] לנו מהתענג ומרב כל הטוב הרחוקים ממצות ה׳ עד שהסכימו לעשות להם נוהג למצות ה׳ ר״ל לעשות עוד הסייג וגדר למצות ה׳ ולא הנוהג והסייג הזה הסכימו לעשות עוד לה סייג ותוספת אחרת: קו לקו. ע״ש שקו המשקולת מסייע להשוות לבל יעקמו הבנין לזה קורא למשמרת בלשון קו ורצה לומר הסכימו לעשות להם משמרת למשמרת התורה ולעשות עוד משמרת למשמרת והענין כפול במ״ש: זעיר שם. ר״ל אף במקום המוכן ללמוד תורת ה׳ אין ללמד להם כי אם מעט מעט כי למעלה יתפב להם: זעיר שם. הכפל יורה על התמדה: (יא) כי בלעגי שפה. כי דברי הנביא בעיניהם כאלו ידבר אליהם בלעגי שפה ובלשון אחרת שאינם מכירים בו:

(יב) אשר אמר אליהם. רצה לומר הלא לטובתם ידבר כי זהו הדבר אשר אמר אליהם הניחו לעיף ותם כח ואל תגזלו אותו ובזאת תמלטו ממחה ומרגוע ועכ״ז אינם רוצים [illegible] עם שהדבר היא לטובתם: (יג) והיה להם דבר ה׳ וכו׳. ר״ל מאד נקל להם לעבור על דבר ה׳ כאלו לא היתה רק נוהג וסייג לנוהג אחרת ואף האחרת היתה [illegible] נוהג וסייג למצות ה׳ שאין אדם נזהר כ״כ בשמירתה לפי שהיא נוהג רחוקה ממצות ה׳: קו לקו. כאלו היתה רק משמרת למשמרת אחרת ואף האחרת רק משמרת למשמרת התורה שאין אדם מקפיד כ״כ והענין כפול במ״ש: זעיר שם. ר״ל אף במקום שלמדוה נחשבת מעט ואף כי אותם שלא דרכו בנסיונותיו: זעיר שם. הכפל יורה ההתמדה: למען ילכו. בעבור זאת כשילכו יכשלו לנפול אחור וישברו ויפלו במוקש וילכדו בה ר״ל יפלו בצרה ולא יוכלו להמלט: (יד) אנשי לצון. המלעיגים בדברי הנביא: מושלי. המושלים על העם אשר בירושלים: (טו) כי אמרתם. אשר אמרתם בלעג הנה כרתנו ברית עם המות שלא יבא עלינו קודם הזמן ולא נירא א״כ מהפחדת הנביא: עשינו חוזה. עשינו גבול שלא נבוא אל השאול קודם הזמן: שוט שוטף וכו׳. כאשר יעבור מכה המתהלכת בארץ לא יבוא עלינו: כי שמנו כזב מחסנו. נחסה בצל הכזב כי נכחד לומר לפני המכה שלא זה המקום לבוא עלינו והוא ענין ללצות: ובשקר נסתרנו. כפל הדבר במ״ש: (טז) לכן. הואיל ואם כבם אנשים מלעיגים בדברי הנביאים יבוא עת שיקבלו נמולם וכאשר מסיים והולך: הנני יסד. הנה אני הוא אשר מאז גזר ויסד להיות בציון מלך חזק כאבן ועל חזקיה יאמר. אבן בוחן. האבן הזה יהיה להם למבצר: פנת יקרת. יהיה כאבן יקר ההושם בפנת הבנין למען יראה מהעבר מזה ומהעבר מזה: מוסד מוסד. יהיה כהיסוד המיוחד שביסודות: המאמין לא יחיש. לפי שרובם לא היו מאמינים בדברי הנביא בימי אחז לכן אמר המאמין לדברי לא ימהר

פותן ל' חבלר ואוזק כמו (לקמן לב) עופל ובחן וכמו הקימו בחוניו (לעיל כג): מוסד מוסד. הראשון פתח לפי שהוא דבוק מוסד של מוסד (מוסד) שהוא מוסד גמור: המאמין לא יחיש. המאמין דבר זה לא ימהרהר לא יאחר אם אמת הוא ימהר לבא: (יז) ושמתי משפט לקו. לפני כא אותו מלך אביא עליכם גזרות להתם הפושעים שבכם ושמתי משפט יסוריו להיות לקו כלומר אשים קו מדת יסורין לבביא עליכם ואת צדקה אשים שתהא משקולת המיושרת בניין הבונין בחומות כלומר שתהא צדקה מהלכת לפניהם ומיישרת דרכיהם שיכלו הפושעים וגותרו הצדיקים: ויעה ברד מחסה כזב. אותו כיסוי שאמרתם כי שמנו כזב מחסנו יבא ברד ויטאטאנו ויעה לשון טיאטא כמו (מ״א ו) את היעים שגורפין בהם אפר הכירות וסתר שאמרתם עליו ובשקר נסתרנו המים ישטפוהו כלומר אביא המון (אומו') שישברו מלכותיהם' וסיליהם ולשון משפט האמור כאן יוסטיצ״א בלע״ז: (יח) וכופר בריתכם את מות. ויתבטל הברית אשר אמרתם כרתנו ברית את מות כל כפרה לשון קנות פילוק דבר וכן (בראשית לב) אכפרה פניו: וחזותכם. אשר אמרתם עם שאול עשינו חוזה: שוט שוטף. אשר אמרת' לא יבואנו והייתם לו למרמס: (יט) בבקר בבקר. כלו' תדיר תדיר אביא עליכם גזירות: והיה רק זועה הבין שמועה. זועה לכל השומעים להבין שמועות פורענו' הקשות שאביא עליכם כל השומעים יזועו: (כ) כי קצר המצע מהשתרע. כי אביא עליכם שונא דוחק אתכם אשר לא תוכלו להספיק עבודתו כשיצוע מלעו עליכם יקצר לו מהשתרע השוכב עליו. מהשתרע מהשתטח להאריך איבריו אישטנדלויי״ר בלע״ז: והמסכה צרה. הנסיך שימשול עליכם יהיה מקומכם דחוק לו בהתכנסו לתוכו. ורבותינו דרשוהו על צלם מנשה שהכניס מנשה להיכל קצר המצע הזה מהשתרע מהשתרר עליו שני רעים ואני פרשתיו לפי פשוטו וכדרך זה ת״י ואף מדרש רבותינו יש לישבו על אופן הדבור כלומר למה אני מביא עליכם פורענות זו לפי שקצר המצע מהשתרע אני לבדי עליו שנאמר (מ״א ח) הנה השמים לא יכלכלוך וכל שכן בהכניסכם מסכה שהי כביכול צר לנו המקום: (כא) כי כהר פרצים. ת״י ארי כמא דזעו טוריא כד אתגלי יקרא דה' ביומי עוזיה מלכא וכניסין דעביד ליהושע במישר גבעון וכו' כן יתגלי לאתפרעא מדעבדין וכו': זר מעשהו. ידמה לכם לזר כי יבוא עליכם פורענות קשה

16 מוּסָד מוּסָּד הַמַּאֲמִין לֹא יָחִישׁ׃
17 וְשַׂמְתִּי מִשְׁפָּט לְקָו וּצְדָקָה
לְמִשְׁקָלֶת וְיָעָה בָרָד מַחְסֵה כָזָב
וְסֵתֶר מַיִם יִשְׁטֹפוּ׃ 18 וְכֻפַּר
בְּרִיתְכֶם אֶת־מָוֶת וְחָזוּתְכֶם אֶת־
שְׁאוֹל לֹא תָקוּם שׁוֹט שׁוֹטֵף כִּי
יַעֲבֹר וִהְיִיתֶם לוֹ לְמִרְמָס׃ 19 מִדֵּי
עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי־בַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
יַעֲבֹר בַּיּוֹם וּבַלָּיְלָה וְהָיָה רַק־זְוָעָה
הָבִין שְׁמוּעָה׃ 20 כִּי־קָצַר הַמַּצָּע
מֵהִשְׂתָּרֵעַ וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס׃
21 כִּי כְהַר־פְּרָצִים יָקוּם יְהוָה
כְּעֵמֶק בְּגִבְעוֹן יִרְגָּז לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂהוּ
זָר מַעֲשֵׂהוּ וְלַעֲבֹד עֲבֹדָתוֹ נָכְרִיָּה

נְבִיָא וְצַדִּיקַיָא דְהֵימַנוּ בְאִלֵין בְּמֵיתֵי עָקָא לָא יִזְדַעְזְעוּן׃ 17 וַאֲשַׁוֵי דִינָא תְקִין דְאִתְאַמְרִיתוּן כְּחוּט בִּנְיָנָא וּזְכוּתָא כְּאֶבֶן מַשְׁקוֹלְתָּא וִידְלֵק רוּגְזִי בְּרוֹחְצָן כִּדְבֵיכוֹן וְעַל דְאִסְתַּרְתּוּן מִן קֳדָם מְעִיקָא יִתְכוֹן עַמְמַיָא יִגְלוּן׃ 18 וְיִבְטַל קְיָמְכוֹן דְעִם קְטוֹלָא וּשְׁלָמְכוֹן דְעִם מִתַּבְּרָא לָא יִתְקַיַם מְחַת סַנְאָה אֲרֵי תֵיתֵי עֲלֵיכוֹן כְּנַחַל מַגְבַּר וּתְהוֹן לְהוֹן לְדִישׁ׃ 19 בִּזְמַן מֶעֱדוֹהִי יַגְלֵי יָתְכוֹן אֲרֵי בִּצְפַר בִּצְפַר יֶעְדֵי בִּימָם וּבְלֵילֵי וִיהֵי עַד לָא יִמְטֵי זִמְנָא זִמְנָא תִסְתַּכְּלוּן בְּמִלֵי נְבִיַיָא׃ 20 אֲרֵי יִתְקַצַר חֵילֵיהוֹן מִשִׁעְבּוּד תַּקִיף וְשָׁלְטוֹן בִּבְלָאֵי מְעִיק יִסְגֵי מְרוֹנָא׃ 21 אֲרֵי כְּמָא דְזָעוּ טוּרַיָא כַּד אִתְגְלֵי יְקָרָא דַיְיָ בְּיוֹמֵי עֻזִיָה מַלְכָּא וּכְנִישִׁין דַעֲבַד לִיהוֹשֻׁעַ בְּמֵישַׁר גִבְעוֹן לְאִתְפְּרָעָא מֵרַשִׁיעַיָא דַעֲבָרוּ עַל מֵימְרֵיהּ כֵּן יִתְגְלֵי לְאִתְפְּרָעָא מְדַעֲבְדִין עוֹבְדִין נוּכְרָאִין

דבר ה' אנשי לצון. עד מתי פתיים תאהבו פתי. אנשי לצון יפיתו: תבין ת' בקריאה וסי' ושאלת לך הבין. ותיה רק זועה תבין שמועה. והבלבים עזי נפש. אל תהיו כסוס כפרד. חכמת ערום תבין דרכו.

הולדות אהרן מדי עברו. כנסדרין לס: קלר סמלע. יומא ס סנהדרין קג:

רד״ק: שפירו' כמלת אלת: מוסד מוסד. הראשון עם והשני פועל והוא דגוש עם הוי״ו ושני יבוא תוק שהיסודות יסוד זה שיסוד והוא חזקיהו והוא המאמין לא יחוש לפי שהוכם לא היו מאמינים בדברי הנביא בימי אחז לפי' אמר שהמאמין לא יחוש. גם לא יחוש ויאמר לבאות אלה שנבואתה אלל על כל פנים יראה אותה ואם לא תהיה כל כך בקרוב לא תרחק: (יז) ושמתי. על יד זה המלך שיקום אשים משפט לקו לא כמו שהוא עתה שאין משפט ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ אבל בימי המלך הזה יהיה המשפט במישור כמו הקו שנותנין אותו לישר הבנין, וכמו המשקלת והוא אבן הנתלה לו כשופר' שמעבירי' אותו על הבנין גם כן לראות אם הוא ישר ועל פי המשקלת היה שוברים הבנין כן יהיה הצדקה במישור: למשקלת. שם בפלס משקלת ומשני האותות נקמלה הקו״ף: ויעה ברד. המשיל האויב לברד ולמים שוטפים כמו שאמר למעלה כזרם מים כבירים שוטפים, ויעה מגזרת יעים שהם המגרפות שמגרפים אדם בהם הבית ואותו הכזב שהיו אומרי' כי שמנו כזב מחסנו הכרד יסיר אותו מהם: ואותו סתר שקר שאמרתם ובשקר נסתרנו אותו הסתר ישטפו אותו מים והוא כמו שמתנה אשר שיבא כמים כבירים שוטפים כמו שאמר למעלה את מי הנהר העצומים והרבים ואמר וחלף ביהודה שטף ועבר ובאמר כמו שאמר ויצא על כל פני יהודה בגלותם ויתפשם ואז נספו הרשעים אשר ביהודה שהיו משומם חסרים ומתפס בשקר ובכזב: (יח) וכפר. יתבטל ויוסר כמו ולא תכפר יכפרנה: וחזותכם. שאמרתם עשינו חוזה לא תקום כמו שחשבתם, וכן שוט שוטף שאמרתם לא יבאנו לא כמו שאמרתם אלא שתהיו לו למרמס: (יט) מדי עברו. מעת שיעבור אותו השוט יקח אתכם. כי בבקר בבקר יעבור. כלומר בכל יום ויום כי מעת נסעו לבא לארץ ישראל לא ינוח ביום ובלילה כמו שאמר למעלה לא ינום ולא יישן, ומה שאמר בבקר בבקר והמנהג הוא שהולך ביום ובלילה כי בלילה לא הוא נראה. אלא בכל בקר ובקר היו נראים בארץ שהיו באים אל ירושלם: והיה רק זועה הבין שמועה. כשיבינו שמועתו יזועו ויחרדו ויפחדו ממנו כי עתה אינם מאמינים: זועה. תנועה כמו ולא קם ולא זע ממנו כי המפחד ירעד וינוע ויזוע גופו: (כ) כי קצר המצע. משל עבר כי הוא קצר ואינו ארך, וכן נרה משל עבר כי הוא מלעיל אמר דרך משל כאדם שהוא שוכב על מצע והוא קצר ואינו יכול לפשוט רגליו ולהשתרע בו, וכן כאדם שיתכסה בכבנו בתמסכה שהיא צרה ולא יוכל להתכנס ולהתאסף תחתיה כן יהיה ישראל כי מתנה אשר יתפשם בארצם וכנס יהוא הארצם יהיה צר וקצר כמו שאמר מלא רחב ארצך עמנו אל, ולא נשאר להם מכל ארצם אלא ירושלם והיתה צרה וקצרה מהכניסם כולם בתוכה: מהשתרע. מענין שרוע וקלוט שהוא ענין יתרון: כהתכנס. כשירצו להתכנס התחים לא יוכל, שהכנס ענין אסיפה כמו נדחי ישראל יכנס: (כא) כי כהר פרצים. כמלחמה שנלחם דוד בפלשתים בבעל פרצים והיה שם הר כמו שכתוב ויבא דוד בבעל פרצים ואותו הדבר היה פלא גדול שהכה אותם דוד בעם אשר היו אתו הם ופליכם נאספו כל פלשתים ואמר דוד פרץ ה' את אויבי לפני כפרץ מים כלומר מאת ה' היתה זאת וכמו אותו המעשה שהיה גדול שקם ה' ונלחם בהם כן יקום עתה וילחם בישראל וכמו מלחמת יהושע בגבעון שהיה פלא גדול ואמר ויהומם ה' כן יהיה עתה ה' את ישראל ולא יהיה כהם כח לעמוד כנגד אויביהם ומה שאמר כעמק בגבעון ר״ל כמו שעשה

מצודת דוד

ימהר לראות הדבר ר״ל לא יתקוב בלבבו שעתה תהיה הדבר כי לא תהיה עד לאחר זמן: (יז) ושמתי משפט לקו. אז אשיב גמול המפעל ואשים משפט יסורים להרשעים כלם כמו קו המה ר״ל כדבר הנמדד בקו לא פחות ולא יותר: ולדקה למשקלת. ועל הלדיקים אעשה לדקה כפי משקל לדקתם כי בימי חזקיה יכבוש סנחריב ערי הבצורות ביהודה ויהרוג הרשעים והלדיקים יותרו ויקבלו הטובה: ויעה ברד. כלפי שאמרו כי שמנו כזב מחסנו אמר שהברד יכבד ויטאטא את המחסה הכזב ר״ל סנחריב המכה לא יפנה אל דברי הכזב: וסתר. כלפי שאמרו ובשקר נסתרנו אמר הגשמים השוטף את מסתור השקר ר״ל סנחריב לא יפנה אל השקר וכפל הדבר במ״ש: (יח) וכפר וגו'. כלפי שאמרו כרתנו ברית את מות אמר אז יוסר הברית ויבוטל כי בוא יבוא עליכם: וחזותכם וגו'. כלפי שאמרו ועם שאול עשינו חוזה אמר אז לא תקום הגבול שעשיתם עם השאול כי כן תבואו אל השאול: שוט שוטף וגו'. כלפי שאמרו שוט וגו' לא יבואנו אמר כאשר יעבור המכה המתהלכת תהיו לו למרמס כי עליכם יבוא וירמוס אתכם: (יט) מדי עברו. מתי שיעבור שוט השוטף יקח אתכם אליו: כי בבקר. בכל בוקר יעבור עליכם ואח״ז יתמיד לבוא ביום ובלילה: והיה וגו'. מי שיתן לב להבין שמועת הפורענות לא ישקוט לבבו רק יהיה מלא מרתת וחרדה: (כ) כי קצר וגו'. המצע אשר ישכב עליו יהיה קצר להשתטח עליו ולהאריך עצמו בפשוט הרגלים ר״ל ארצם תהיה צר מהכיל הפשטות מרבית חיל האויב סבה: והמסכה צרה כהתכנס. המסכה תהיה צרה לו כאשר יתכנס להתאסף תחתיה עם כל איבריו והוא כפל ענין במ״ש ויורה על הפלגת הדבר שיהיה רב מהמון וכמ״ש והיה מטות כנפיו מלא רוחב ארצך (לעיל ח'): (כא) כי כהר פרצים. כמו בעת מלחמת דוד בפלשתים בבעל פרצים המוזכרת בהר כמ״ש ויבא דוד בבעל פרצים (דה״א י״ח) ושם נקראו פלשתים פתאום ואמר כן יקום ה' להשמידם פתאום מעל פני האדמה: כעמק בגבעון. כמו בעת מלחמות יהושע באמוריים בעמק אשר בגבעון אשר מן השמים נלחמו עמהם כמ״ש וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים וגו' (יהושע י') כמו כן ירגז ה' עליהם וילחם בם: לעשות מעשהו. להפרע מהם: זר מעשהו. המעשה תהיה זרה ר״ל דבר בלא עשה עמהם יתמול אלהים: ולעבוד וגו'. הוא כפל ענין במ״ש כי עבודה היא

מצודת ציון

(יז) לקו. ענינו חבל המדה: ויעה. ענין כבוד ועלפה והוא מל' ואת היעים (שמות לח) שהם כלים העשוים לכבד ולהסיר את הדשן: (יח) וכופר. ענין העברה ובטול וכן אים חכם יכפרנה (משלי טז): וחזותכם. מל' מחזה ונבואה: לא תקום. לא תתקיים: למרמס. ענין דריכה ברגל: (יט) מדי. כמו מדי וכן מדי דברי בו (ירמיה לא): זועה. ענין רתת וחרדה כמו ביום שיזועו שומרי הבית (קהלת יב): (כ) המצע. ענינו הכרים והכסתות הפרושים תחת האדם בשכבו כמו ארע יצועי (תהלים קלב): מהשתרע. ענין עודף ויתרון שאורך כמו שרוע וקלוט (ויקרא כב): והמסכה. מל' מסך ומסכה כמו והמסכה הנסוכה (לעיל כה): צרה. דחוקה: כהתכנס. ענין אסיפה כמו נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז): (כא) ירגז. מל' רוגז וכעס: ולעבוד עבודתו

רדק

שעשה בעמק חילן ובגבעון : לעשות מעשהו זר מעשהו . כשיקום לעשות מעשהו זר בישראל יאמרו זר מעשהו כי לא עשה כזה מתמול שלשום וכפל הענין במלות שונות כי זר ונכריה אחד ומעשהו ועבודתו אחד כתרגום מעשה עובדא והחז"ל פי' זר מעשהו כי בהר פרצים ובגבעון קם בפורם ישראל להנקם מאויביהם אך עתה זה יהיה בהפך כי מישראל ינקם עתה וי"מ הפסוק כן אלי וגו': (כב) ועתה אל תתלוצצו . כמו שאמר עליהם אנשי לצון וכרוב התהלה כפעל יבא בלשון התפעל , כמו מתנקש בנפשי . מתדפקים על הדלת . והדומים להם . יחזקו בשו"א החי"ת והזי"ן : מוסריכ' . יסוריכם , אמר השמרו לכם שלא תתלוצצו עוד על דברי ה' פן יהיו יסוריכם חזקים הכל כפי מעשיכם כי הפורענות עתידה לבא כי שמעתי מאת ה' כי כלה ונחרצה . הכלה שהיא נחרצה חתוכה כלומר גמורה , וכן כליון חרוץ כליון גמור : (כג) האזינו . אמר להם דרך משל , ואמר להם שיאזינו וישמעו , וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין : (כד) הכל היום יחרש החרש . דמה משפטי האל ומצותו על ידי הנביאים למשפטי החרישה והזריעה , ונפרש תחילה המליצה ואחר כך נפרש המשל , אמר החורש שהוא חורש אדמתו כדי לזרעה יחרוש כל היום לא יעשה אלא מה יעשה אחר שחרש קלא היום יפתח וישוב שוריו וישדד אדמתו , כלומר יכתוש הרגבים וזהו וישדד שהולך בשדה וכותש הרגבים במקום שימלאה : (כה) הלא אם שוה פניה . אם כמו כאשר , וכן אם יהיה היובל . אמר כאשר ישוה פני האדמה שכתש הרגבים ישוה פני העיר כדי שיפול הזרע בשוה : והפיץ קצח וכמון . כי לכל אחד מן הזרעים יש משפט הולך וזרע והקצח והכמון צריך לזרען במקום שהעפר כתות הרבה ודק מאד : שורה . מדה . כמו במשקל ובמשורה בפירושו מדה , ושורה אמר לדבר הנתן במדה , והיא בלשון נקבה לפי שהיא אמר לחטה שהיא לשון נקבה : ואמר וכן ישים החטה בזריעתו במקום שהוא יודע מן האדמה שהוא מקום טוב לזריעת החטה וזרענה שם במדה לא יוסיף על המקום ההוא ולא יגרע מן האדמה שהיא טובה : וכן השעורה גם כן נסמן פי' לא סימן ומקום זריעת השעורים , והכוסמת גם כן ישימנה בגבולה הראוי לו , וכן לכל זרע וזרע כמשפטו ובמקום הראוי לו הכל זכר אלו שהן עיקר מאכל האדם והבהמה וכן הקצח והכמון הם מיני תבלין צריכים למאכל האדם כן הוא משפט החרישה והזרע ונסמן וגבולתו ענין אחד ואמר הענין במלות שונות כמנהג , וקצח הוא זרע שחור והוא ממיני התבלין וכמון ידוע והוא בנקודה קומץ בלע"ז : (כו) ויסרו למשפט . הלא יסר הזורע משפט הזריעה וזרעו כאלו אמר ואלהיו יסרו למשפט ויורנו כלומר בנתן חכמה זו בלבו ואחז"ל פירש הפסוק כן ואמר ויסרו למשפט על דרך משל כמו שמיסר הסוס אמר שיכה הזורע הרגבים הקשים כדי לשוות פני הקרקע כמשפטו , כמו שאמר אמר כי אלהיו יורנו , פירוש ימשירנו מענין יורה ומלקוש , כלומר הזורע יורע כמשפט ואח"כ יקוה לאל שיתן מטר וילמחו הזרעים : (כז) כי לא בחרוץ . פי' הוא לוח עץ ותכניס דקות תחובות תחתיו לדוש אמר כמו שיש חלוק בין הזרעים בעת הזריעה ומשפט זה אינו כמשפט זה כן בעת האסיפה : כי לא בחרוץ יודש קצח . ואופן עגלה על כמון יוסב . יוסב בוי"ו עם הדגוש ופירוש ולא אופן עגלה ולא שוכר עומד במקום שנים פירוש כי הקצח והכמון הם מיני זרעים דקים ולא ידושו אותם לא בחרוץ ולא בעגלה אלא במטה יחבטו ומטה ושבט אחד : (כח) לחם יודק . אבל הלחם רוצה לומר מה שעושין ממנו הלחם והם החטים והשעורים והכוסמין יודק עליהם על ידי החרוץ והעגלה , ומה שאמר יודק כמו יודש אלא אמר יודק על התבן שעל הזרע שיודק בדישה עד שיתגלה הזרע שבתוכו : כי לא לנצח . אף על פי כן לא ידשו לעולם אלא זמן קצוב יש להם שיבין האדם הדש בחרוץ או בעגלה מה שהוא מודש והדוש האל"ף כי

רשי

קשה : לעבוד עבודתו . לעשות מלאכתו כמו עבודת האדמה לבורי"ר בלע"ז : (כב) ועתה אל תתלוצצו . לאמר כרתנו ברית את מות: מוסריכם. יסורין : (כד) הכל היום . לשון תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח : יחרש . מי שחורש לזרוע וכי החורש כדי לזרע לעולמים חורש אף כן מה תועיל אף הנביאים מוכיחים אתכם להחזירכם למוטב הלעולמים יוכיחו ולא יועילו : יפתח וישדד אדמתו . וכי לעולם לא יזרע אלא תמיד יפתח את האדמ' באתים ובכלי מחרישה . וישדד לשון עבודת שדה יפתח וישדד בתחלה הוא עושה תלמים רחבים וסוף הוא עושה תלמים קטנים במדרש ר' תנחומא : (כה) הלוא . כן דרך החורש כיון שחורש משוה פני האדמה ואח"כ זורע : והפיץ קצח . אם קצח בא לזרוע זורע בתפוצה ואם כמון בא לזרוע זורעו בזריקה קצח מין אוכל הוא : ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו . ואם תבואה בא לזרוע כך הוא מנהגו זורע החטין באמצע החרישה . והשעורה זורע סביב להם והכוסמין זורעה על גבולי השד' ומצאנו שורה לשון שורה זורע באמצ' ובמגא' שורה על השעורין והכוסמין: (כו) ויסרו למשפט וגו' . אף מי שאלהיו יורנו לא לנצח ישלח נביאים להוכיחו אחרי שאינו שומע לתוכח' הוא ויסרנו במשפט יסורין כדי שתועיל עמל תוכחתו שהוכיח כזה שמשוה פני הארץ לזרוע כדי שתגלה עמל חרישתו שחרש: (כז) בחרוץ . הוא עצמשי חריצי' חריצים ושמו מורג ומחתך בו הקשין להיות תבן : כי לא בחרוץ דשין את הקצח . לפי שורעו נוח לצאת מתוך קשין שלו וכן על כמון לא יסבו אופן מגלה לדושו לפי כי קל הקצה להוצבה במט' והכמון בשבט : (כח) לחם יודק . ואת מי דקים בדברים קשין את הלחם של תבואה לפי שאינה נוחה ליחבט : כי לא לנצח

מקרא ותרגום

עֲבֹדָתוֹ׃ כב וְעַתָּה אַל־תִּתְלוֹצָצוּ פֶּן־יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם כִּי־כָלָה וְנֶחֱרָצָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת אֲדֹנָי יֱהוִֹה צְבָאוֹת עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃
כג הַאֲזִינוּ וְשִׁמְעוּ קוֹלִי הַקְשִׁיבוּ וְשִׁמְעוּ אִמְרָתִי׃ כד הֲכֹל הַיּוֹם יַחֲרֹשׁ הַחֹרֵשׁ לִזְרֹעַ יְפַתַּח וִישַׂדֵּד אַדְמָתוֹ׃ כה הֲלוֹא אִם־שִׁוָּה פָנֶיהָ וְהֵפִיץ קֶצַח וְכַמֹּן יִזְרֹק וְשָׂם חִטָּה שׂוֹרָה וּשְׂעֹרָה נִסְמָן וְכֻסֶּמֶת גְּבֻלָתוֹ׃
כו וְיִסְּרוֹ לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהָיו יוֹרֶנּוּ׃ כז כִּי לֹא בֶחָרוּץ יוּדַשׁ קֶצַח וְאוֹפַן עֲגָלָה עַל־כַּמֹּן יוּסָּב כִּי בַמַּטֶּה יֵחָבֶט קֶצַח וְכַמֹּן בַּשָּׁבֶט׃ כח לֶחֶם יוּדָק כִּי לֹא

עוֹבָדֵיהוֹן וּמְדַפְלְחִין פּוּלְחַן מְעוּתָא פּוּלְחַנְהוֹן׃ כב וּכְעַן לָא תִתְרַשְׁעוּן דִּלְמָא יִתְקְפוּן יְסוּרֵיכוֹן אֲרֵי גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה שְׁמַעִית מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃ כג אֲמַר נְבִיָּא אֲצִיתוּ וּשְׁמַעוּ קָלִי אִתְפְּנוּ וְקַבִּילוּ לְמֵימְרִי׃ כד בְּכָל עִדָּן מִתְנַבַּן נְבִיַּיָּא לְאַלָּפָא מָאִים יִתְפַּתְּחָן אוּדְנֵי חַיָּבַיָּא וִיקַבְּלוּן אוּלְפָּן׃ כה הֲלָא אִם יְשׁוּוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אַפֵּיהוֹן לְמֶעְבַּד אוֹרָיְתָא וִיתוּב וִיכַנֵּשׁ יָתְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּאִינּוּן מְבַדְּרִין בֵּינֵיהוֹן הָא כִּקְצָחָא וְכִכְמוֹנָא דִּמְזָּדְרִיק וְיִקָרֵיב יַתְהוֹן זַרְעִין לְשִׁבְטֵיהוֹן הָא כְּזַרְעֵי חִטִּין עַל בֵּיר וּסְעוֹרִין עַל סוּמָנִין וְכוּנְתִּין עַל תְּחוּמִין׃ כו הָא כָּל אִלֵּין אוּלְפַן דְּדִין דְּיֵידְעוּן דִּי אֱלָהָא מְחַוֵּי לְהוֹן אוֹרְחָא דְּתַקְנָא דִּיהָכוּן בַּהּ׃ כז אֲרֵי לָא בְמוֹרִיגֵי בַּרְזְלָא מַדְרְכִין קִצְחָא וְגַלְגְּלֵי עֶגְלָא עַל כְּמוּנָא מְחַזְּרִין אֲרֵי בְחוּטְרָא חָבְטִין קִצְחָא וְכַמּוּנָא בְּמַחְבּוּטָא׃ כח יָת עִבּוּרָא

ל' · ג' · ז' · ס' · ח' · ו' · ל' · ג' בלישנא · ל' · ל' · ג' · ח' · ג' · ל' · חסר · פ"ו · ג' · ל' · ח' · ל' · ל' · ל'

וסי' בלשון תרגום הוון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא : האזינו ה' ומ"ל וסי' השמים ואדברה. שמעו מלכים האזינו רוזנים. שמעו דבר ה' קציני סדם האזינו. האזינו ושמעו קולי. ולאמי אלי האזינו. האזינו כל יושבי תולדות אהרן אל תתלוצצו . (ברכות ה) : ויסרו למשפט . סנהדרין קה (תלה נה) :

מצודת ציון

עבודתו . תרגום של מעשה הוא עובדא : (כב) תתלוצצו . מל' לץ : מוסריכם . מל' יסורין : כלה . מל' כליון : ונחרצה . ענין כריתה כמו נחרצת שממות (דניאל ט) : (כד) יפתח . מל' פתיחה : וישדד . ענין כתישת רגבי העפר וכן אם ישדד עמקים אחריך (איוב לט) ויתן בסוף מל' שדה ר"ל יתקן השדה : (כה) אם . כאשר כמו ואם יהיה היובל (במדבר לו) : שוה . ר"ל דומה בכל המקומות שלא יהיה בה מוט ותלול זקוף : והפיץ . ענין פזור : קצח וכמון . הם מיני זרעונים : והם . מל' שימה : שורה . ענין מדה כמו במשקל ובמשורה (ויקרא יט) : נסמן . מל' סימן : וכסמת . מין תבואה : (כו) ויסרו . ענינו הכאה וחבטה כמו אבי יסר אתכם בשוטים (מ"א יב) : למשפט . כמו כמשפט וכהה הלמ"ד במקום הכ"ף וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל בכסא ומשפט ענינו דבר הנהוג והנאות כמו המלך עומד על העמוד כמשפט (מ"ב יא) : יורנו . ענין למוד כמו יהגו בדרך יגבר (תהלים כה) : (כז) בחרוץ . שם כלי עלה חריצים עשוי לדוש בו וכן והקרילו הברזל (ש"ב יב) : יודש . מל' דישה : ואופן . גלגל ולהוספת ביאור אמר עגלה מל' עגול : יוסב . מל' סבוב : כי במטה . אלא במטה : יחבט . ענין הכאה ודישה כמו חובט חטים בגת (שופטים ו) : (כח) יודק . מל' דק : כי לא . אלא לא : לנצח . ר"ל לזמן

מצודת דוד

היא כמו מעשה ונכרית הוא כמו זר ופתרון אחד להם : (כב) אל תתלוצצו . לומר דרך לעג כרתנו ברית את מות וגו': פן יחזקו מוסריכם . פן יתחזקו היסורים המוכנים לכם : כי כלה וגו' . מאת ה' שמעתי שיבוא כליון וכריתה על כל הארץ לכן אל תתלוצצו : (כג) האזינו . כמו אוזן ושמעו קול דברי : הקשיבו וגו' . כפל הדבר במ"ש : (כד) הכל היום . פתח במשל ואמר וכי כל היום יחרוש החורש לתקן השדה לזריעה : יפתח . מוסב על כל היום לומר וכי כל היום יפתח האדמה בכלי המחרישה ויכתוש רגבי העפר : (כה) הלא אם שוה פניה . הלא כאשר השוה פני האדמה מניח עבודתה ועוסק בזריעה : והפיץ קצח . בבואו לזרוע קצח זורעה בהפלה ואם בא לזרוע כמון זורעה בזריקה כל מין כדרכו : ושם חטה שורה . החטים שם במדה ר"ל בתמצעית השדה במדה הראוי לו לא יוסיף ולא יגרע . ושעורה נסמן . השעורה יזרע סביבות החטים כמו המסמן דבר מה : וכסמת גבולתו . הכוסמין זורע על גבולי השדה ומגזרו כל מין במקום הראוי לו והמשל הוא לומר כמו שאין דרך החורש לחרוש כל היום כי אחר שמשוה פני האדמה יזרע בה כל מין כדרכו ובמקום הראוי כן אין תועלת בתוכחת הנביא לבד כי מהראוי שאחר שישמעו דברי הנביא יתקנו מעשיהם ולשוב בתשובה כפי הראוי לכ"א לפי חטאו אשר יחטא ואשם : (כו) ויסרו למשפט . עוד מדבר במשל ואומר הנה כאשר מגדל התבואה והזרעונים צריכה להפריש מהם הפסולת והקשין הנה דרכו לחבוט ולהכות ולחבוט כל מין ומין במשפט הראוי כאשר למדו אלהיו ונתן חכמה בלבו לדעת משפט כל מין ומין : (כז) כי לא בחרוץ . ר"ל כי לא דישת כל המינין שוה אולם יש הפרש בין מין למין כי הקצח לא יודש בחרוץ לפי שהוא נוח וקל להפרש מהקשין ואין מהצורך לדושו בחרוץ : ואופן עגלה על כמון יוסב . מלת לא האמור בתחילת המקרא משמשת בשתים כאלו אמר על כמון לא יוסב ר"ל אין מהצורך להסב אופן עגלה על כמון להפרישו מהקשין כי גם מה להיפרש בדבר קל : כי במטה . אלא במטה יחבט קצח . וכמון יחבט בשבט כי גם באלה נפרשים מן הקשין : (כח) לחם יודק . התבואה שעושים ממנו הלחם באינו נוח להיפרש מהקשין בדבר קל יכו הוא נידש בחרוץ ובאופן עגלה לכתת את התבן דק דק עד שיתגלה הגרעין : כי לא

לנצח אדוש ידושנו . הרי כי זה משמש בלשון אלא לא לנצח כותשין עליו לפי שלעולם לא יכתשו גרעיני הזרע להיות נדשין ליכתת ע"י החרוץ ואופן העגלה : והמם גלגל עגלתו ופרשיו . וכשמסבבין עליו אופני עגלה לדוקו ולדושו אפי' הגלגל הומם ומשתבר וכן שאר כלי העגלה עמו המפרישים את התבואה מקשים לא ידוקנו והחטי' אינם נידוקין להיות נטחנין : אדוש ידושנו . כמו עשה יעשה (יחזקאל לא). נגף ינגף (לעיל כב) והאל"ף זו באה במקום ה"א כמו ואחרי כן אתחבר יהושפט (דה"ב כ') כמו התחבר אף כאן הדוש ידושנו וכן חברו מנח': (כט) גם זאת מעם וגו' . גם זאת כדרך דשי תבואה וחובטי קצח וכמון מעם הקב"ה יצא: הפליא עצה. להראותכם רמזים בדרך חידוש משל נפלא ומכוסה כי כאשר הכמון והקצח אינם מכבידין עליהם במדושה רבה לפי שהם נחבטין בקל כך אילו הייתם ממהרין לקבל מוסר לא היה מכביד עליכם גזירות ואתם קשים לקבל תוכחות כתבואה הקשה לדוש לכך יכביד עליכם הרבה ולא לנצח לכלייה יריב וידקה כאשר לא לנצח אדוש ידושנו ויכלו חצי מכותיו ואתם לא תכלו דוגמת המימת הגלגל והעגל' והחטין לא ידוקו ואילו הייתם טחי' לכלות לא הי' בודק אתכם ביסורין קשין כפשתני הזה כשהוא יודע שפשתנו יפה הוא מנקש עליה: (א)הוי אריאל. ת"י מדבחא דה' ואף יחזקאל קראו כן שנא' (יחזקאל מג) והאריאל שתים עשרה על אש של מעלה שהיתה רובצת כארי על גבי המזבח כמו ששנינו בסדר יומא ורבותינו פירשו על ההיכל שהיה צר מאחוריו ורחב מלפניו : קרית חנה דוד . דאיתכני בקרתא דשרא בה דוד : ספו שנה על שנה. ותמיד עונותיכם הולכים והוזקי' עד שחגים שלכם ינקופו ויכרתו ל' נוקף זית (לעיל יז): (ב) והיתה לי כאריאל. תהא תוקפת חללי חרב כמזבח המוקף זבחי בהמ': (ג) כדור. כשורה של גייסות מקיפות : מוצב . ל' כרקום המוצב

כח
כח
לָנֶ֫צַח אָד֣וֹשׁ יְדוּשֶׁ֔נּוּ וְהָמַ֗ם גִּלְגַּ֤ל עֶגְלָתוֹ֙ וּפָרָשָׁ֔יו לֹֽא־יְדֻקֶּֽנּוּ׃ כט גַּם־זֹ֕את מֵעִ֛ם יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת יָצָ֑אָה הִפְלִ֣יא עֵצָ֔ה הִגְדִּ֖יל תּוּשִׁיָּֽה׃

כט
א ה֚וֹי אֲרִיאֵ֣ל אֲרִיאֵ֔ל קִרְיַ֖ת חָנָ֣ה דָוִ֑ד סְפ֥וּ שָׁנָ֛ה עַל־שָׁנָ֖ה חַגִּ֥ים יִנְקֹֽפוּ׃ ב וַהֲצִיק֖וֹתִי לַאֲרִיאֵ֑ל וְהָיְתָ֤ה תַֽאֲנִיָּה֙ וַֽאֲנִיָּ֔ה וְהָ֥יְתָה לִּ֖י כַּאֲרִיאֵֽל׃ ג וְחָנִ֥יתִי כַדּ֖וּר עָלָ֑יִךְ

כח מדרכין אף יתיה ארי לא לעלמא אדרכא ידרכוניה ומבלבל בגלגלי עגלתיה ומפריש ית עבורא ומפרח ית דוקא : כט אף דא מן קדם יי צבאות נפקא דאתקין עלמא במחשבת רעתיה רבתא אסגי עובדי בראשית בסגי חוכמתיה :

א ווי מדבחא מדבחא דבני בקרתא די שרא בה דוד מן קדם כנישת משרין דמתכנשין עלה שנא בשנא ברחגין יבטלון : ב ואעיק לקרתא דמדבחא בה ותהי צדיא ורקניא ותהי מקפא קדמי דם קטילין כאקפות מדבחא דם נכסת קודשיא ביומא דחגא סחור סחור : ג ואשרי עליך משרין

חלד . שמעו חכמים מלי . ובית המלך האזינו : תושיה ו' מ"ל בלישנא וסי' הפליא עצה הגדיל . עמו עז ותושית . ותושיה יראה שמך דמיכה. כי כפלים לתושיה . לי עצת ולי תושיה . לתאוה יבקש נפרד . יצפן לישרים תושיה :

תולדות אהרן הפלוה עלה . סנהדרין כו פסו"ס סז : הוי אריאל . מדות לו :

כו. משפט והאמונה באר"ק ושנוי בסמ"ת והוא מקור : והמם גלגל עגלתו . כמו אופן עגלה שזכר כי אופן ועגלה אחד הוא כי אם יעשה זה זמן רב אופן עגלה יהום ויכתת הזרע וכן החרוץ גם כן ישמר שלא יעבירו על התבואה זמן רב כדי שלא ידקו פרשי החרוץ הזרע ופרשיו הם השנים מהחרוץ שבהם נכתת התבן מעל הזרע ואם יעשה זה זמן רב אשי' הזרע יהיה שבור ומכותת וכנוי ידושנו וידוקנו על שלשת שזכר ושב ידושנו שהוא לשון יחיד על האופן וכן שעל ידוקנו על החרוץ : (כט) גם זאת . לפי שאמר בתחילת הפרשה קולי ואמרתי אמר אל תחשבו כי זה אמרתי לכם מלבי כי גם זאת החידה כמו הדברים האחרים שאני אומר לכם מעם ה' נבאות יצאה שהפליא בזה עצה והגדיל בו תושיה . כי המשל הזה הוא נפלא וגדול ותושיה היא החכמה והסודות כי החכמה יש במשל הזה , ועתה נפרש המשל החורש הוא האל יתברך והאדמה הוא ישראל וכמו שהחורש יתקן האדמה כדי שתהיה נכונה לקבל הזרע כן האל יתברך תקן ענין ישראל כדי שיהיו נכונים לקבל דבריו , תחלה הוציאם ממצרים שהיו כה כשדה שאינו עבוד ומעלה קוצים כן היו הם במצרים במעשים רעים דומים לקוצים והוא שלח להם משה נביאו אחר ששלח להם אהרן ונביאים אחרים . כמו שאמר בנבואת יחזקאל ואומר להם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו וגו' ואחר ששלח להם משה ועשה להם אותות ומופתים עד שהאמינו , כמו שאמר ויאמן העם והוציאם בכסף וזהב והכה אויביהם במכות הידועות והראה להם עמוד הענן ביום ועמוד האש לילה והעבירם בים ביבשה ונער פרעה וחילו , וכל זה הוא תקון האדמה לקבל הזרע שיקבלו מצותיו וחקותיו , וכן אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע , ותקון האדמה ובזוי פניה לא יעשה אותו החורש כל היום כן האל לא ירצה הפלאות הסם בכל עת ואחר תקון האדמה התחיל נזרות בה והוריד שכינתו לעיניהם בכל סיני בקולות וברקים ולפידים והשמיע להם דבריו עד שכולם היו במדרגת נביאים אבל לא היו כולם שוים כמו שאמרו רבותינו ז"ל משה מחיצה בפני עצמו ואהרן מחיצה בפני עצמו וכן כולם איש איש לפי שכלו . והעוכים בשכלם והם דקי העיון הם הנמשלים למקום שהוא מיטב האדמה דקח שעפר ארצו לזרוע בה הקצח והכמון שהם זרעים דקים ואינם מאכל בפני עצמם אלא לטעם כל זה הוא דקות הענין ומעוט ההנהגה וכן קבלו דקי העיון שבהם והשכילו הדברים הדקים הרוחניים והחטים והשעורה והכסמת גם בדברים גסים יש בהם זה דק מזה וכן במקבלין יש בהם שיעור טוב זה מזה כמו שהחטים טובים דקם מאכל מהשעורה והכוסמת וצריך לה מקום טוב מן האדמה לזרעה בו וכן השעורה והכוסמת כל א' לפי מה שהוא כן כל א' מהדברים הדקים השוויים יש לו משפט בפני עצמו וכן המקבליהם והמשכילים כל אחד יש לו משפט וכמו שהזורע מקום בזרעו שתוליא לו האדמ' מגרעה א' כמה גרגירים כן קוה האל מישראל שיוסיפו על מה שהורם ושכילו ויבינו דבר מתוך דבר , כי כמו שטבע האדמה להוליא יותר על מה שנזרע בה כן טבע האדם להוליא יותר בכח הנפש המשכלת שנתנה בו להוסיף על מה שילמדוהו וכן אמר שלמה תן לחכם ויחכם עוד וגומר . ויסרו למשפט הוכיחם תמיד והמטר לאדם הוא המעורר לאדם והם הנביאים , והנה האל שלח להם נביאים תמיד לעוררם ולהשכילם , והם כמו המטר באדמה כמו שאמר אלהיו יורנו . ועוד כי הזרע יעמוד באדמה זמן קלור עד זמן למיחתו וגמר בשולו ואחר כן יקלור אדם אותו וידושנו להוליא המאכל וליהנות בו כן ישראל אחר שנתן הזרע בהם, והם החכמה והתורה והמצות ונתקיימו בהם והורגלו בהם וזה כנגד זמן עמידת הזרע באדמה היה ראוי שימצא הזורע תוספת ויראה הטוב שבו לעיני כל כמו שאמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים והיה להם להשכיל ולהטיב מעשיהם עד שיאמרו העמים עליהם רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה , והדישה הוא מאמר הנביא ואזהרתו להוליא הפרי הטוב , והם המעשים הטובים והמשכילים ראוים שיספיק להם מעט האזהרה כמו הקצח והכמון שיחבטו אותו בשבט וסעם ראוים לאזהרה גדולה וחזקה כמו הזרעים הגסים החטה והשעורה והכוסמת שצריך לדושם בחרוץ ואופן עגלה ואעפ"כ לא יהיה זה לנצח כן הנביאים לא יעשו אזהרתם לנצח כי כמו שהזרע יהיה נשבר ונפסד ברוב הדישה כן דברי הנביא הם נפסדים ברוב האזהרה אחר שאינם מקובלים , והנה נשארו באדמה לא תוליא כי ישראל כל מה שיוהירם הנביא יוסיפו לחטוא והנה הדברים נשתחים אחר שלא יכנו מהם ולא ישובו בעבורם מדרך הרעה והנה הם ספק המנוקש מהם והתקום בהם ויאמרו העמים עליהם עם סכל ואין לב הספק מה שנאמר עליהם בשביו שומרים דרך ה' רק עם חכם ונבון , ויונתן תרגם כן כל הפסוק ככל עדן מתנבין וגו' : (א) הוי אריאל אריאל . המזבח נקרא אריאל וכן בספר יחזקאל והאריאל ולמעלה קרנות ארבע , וכן תרגם יונתן ווי מדבחא מדבחא דבני בקרתא דשרא בה דוד , ורבותינו ז"ל אמרו שההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו ודומה לארי , שנאמר הוי אריאל מה הארי הזה צר מאחריו ורחב מלפניו וכו' ובפל אריאל כדרך הנוהים הכופלים דבריהם הנביא היה נוסם עליו ואמר עליו הס : ופירוש קרית חנה דוד כתרגומו . או יהיה אריאל הבני סמוך לקרית , וקרית אינו סמוך אלא הפי"ו במקום ה"א כמוכרת , כמו חלת מלה אחת , תמת למו , זולת נובל והדומים להם , וטעם שזכר דוד בספור הזה לפי שלדוד נראה מקום המזבח תחלה בגרן הארונה והוא קרבנו שם ונעצר שם בלאש ונעצרה המגפה , אבל מה שמקריבים עתה שם אינו לרצון כמו שאמר עולותיכם לא לרצון כיון שמעשיהם רעים גם זובחים גם כן לאלהים אחרים והבוטחים שם נחשב לו כאלו נוקף ועורף , וכן אמר זובח השה עורף כלב , לפיכך אמר חגים ינקופו הכבשים שישחטו נחשב להם כאלו עורפים אותה : חגים . כמו כבשים , וכן אמרו חג בעבותים , ומה שאמר ספו שנה , פירוש מה שתוסיפו לבוא שנה בשנה לזבוח זבחים אינם זבחים : (ב) והציקותי לאריאל . קרא שם העיר ירושלם אריאל על שם המזבח אשר בה , ואמר שיציק לה , וכן היה כי כל סביבותיה תפש מלך אשור : והיתה תאניה ואניה . שיבכו בעיר ירושלם על אחיהם הנהרגים בערים סביבותיהם וגם יפחדו על עצמם : והיתה לי כאריאל . ירושלם תהיה לי כמו המזבח שמוקף זבחים כן תהיה מוקפת הרוגים בערים אשר סביבותיה , ומה שאמר לי כי כמו שזובחי המזבח הם לי שמקריבים אותן כן דם ההרוגים הוא לי כי ברלוני נעשה כמו שקרא מלך אשור שבט אפי ומטה זעמי : (ג) וחניתי . כשיחנה מלך אשור על ירושלם אני הוא שאחנה עליה כי במלותי וברלוני יעשה מה שיעשה , וכן ולרתי והקימותי , ופי' כדור

מצודת דוד

לא לנצח. אלא לא לזמן מרובה ידוש בהם את התבואה רק לפי צורך הפרשת הגרעין מהקשין : והמם גלגל עגלתו . ר"ל כי אם יעשה זה זמן רב אז אופן העגלה יכתת וישבר אף את הזרע : ופרשיו לא ידקנו . ר"ל וכן החרוץ לא יעביר זמן רב על התבואה בכדי שלא יהיו שיני החרוץ מכתתים את הזרע דק דק והנמשל הוא לומר שכמו שאין דרך האדם לדוש קצח וכמון בחרוץ באופן לפי שנוחים המה להיפרש מהקשין ודי להם בדבר קל כן אלו הייתם נוחים לקבל מוסר במעט רמז משפט יסורים לא היה המקום מכביד היסורים עליכם אבל הואיל ולא כן הוא מהצורך להכביד היסורים למען תוסרו כתבואה הזה שאינה נוח להיפרש מהקשין אשר מהצורך לדוש בחרוץ ואופן ואולם לא לנצח יריב ולא יעשה כליה כתבואה זה שאינו נידש זמן מרובה שלא להפסיד הזרע : (כט) גם זאת וגו' . כאומר עם שאמרתי שמעו קולי דעו שמהשם נאמר לי המשל הזה ולא מלבי אמרתי: הפליא עצה. בזה המשל הראה עצה נפלאה: הגדיל תושיה . הראה חכמה גדולה ומוסר נגלה : כט (א) הוי אריאל . אמר הנביא יש להתאונן על המזבח העומד בהעיר אשר שכן שם דוד : ספו וכו' . כי מעולם לא לן אדם בירושלים ועון בידו כי תמיד השחר כפר על עונות הלילה ותמיד של בין הערבים כפר על עונות היום אבל מעתה יוסף עוונות שנה על עוונות שנה שעברה כי הקרבנות יכרתו ואינם להתכפר : (ב) והציקותי וכו' . הביא מציק וצרה על ירושלים והסיה מלאה מנער ויללה

מצודת ציון

לזמן מרובה : אדוש . מל' דישה והאל"ף נוספת : והמם . ענין המיתה ושבירה כמו יום מהומה ומבוסה (לעיל כב) : גלגל . אופן ולתוספת ביאור אמר עגלתו מל' עגול : ופרשיו . הם שיני החריצים הפרושים ופרודים זה מזה : ידקנו . מל' דק : (כט) הפליא . מל' פלא : הגדיל . מל' גדול : תושיה . מל' יש והחכמה הסודה נקראת כן על כי ישנה לעולם ולא תשוב לאין כשאר הדברים שבעולם : (א) הוי . ענין צעקת יללה: אריאל . המזבח נקרא אריאל וכן קראו יחזקאל כמ"ש והאריאל שתים עשרה אורך (יחזקאל מג) ונקרא כן ע"ש שירד עליו האש מהאל מן השמים ורבצה עליו כארי וכפל המל' כדרך הנוהה והנועק כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד): קרית. עיר : חנה . שכן : ספו . מל' תוספת : חגים . כן יקראו הקרבנות על כי רובם באים בחג וכן אסרו חג (תהלים קיח) : ינקופו . ענין כריתה וחתוך כמו ונקף סבכי היער (לעיל י) : (ב) והציקותי . מלשון צוקה וצרה : לאריאל . קרא שם העיר ירושלם ע"ש המזבח העומד בה : תאניה ואניה . ענין אבל וצער כמו וירבה בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב) : (ג) וחניתי . מלשון חניה ושכונה : כדור . כמו כדור ומאמר כ"ף השמוש וכן כדור אל ארץ רחבת ידים (לעיל כב)

וְצַרְתִּי עָלַיִךְ מֻצָּב וַהֲקִמֹתִי עָלַיִךְ מְצֻרֹת׃ ד וְשָׁפַלְתְּ מֵאֶרֶץ תְּדַבֵּרִי וּמֵעָפָר תִּשַּׁח אִמְרָתֵךְ וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֵךְ וּמֵעָפָר אִמְרָתֵךְ תְּצַפְצֵף׃ ה וְהָיָה כְּאָבָק דַּק הֲמוֹן זָרָיִךְ וּכְמֹץ עֹבֵר הֲמוֹן עָרִיצִים וְהָיָה לְפֶתַע פִּתְאֹם׃ ו מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת תִּפָּקֵד בְּרַעַם וּבְרַעַשׁ וְקוֹל גָּדוֹל סוּפָה וּסְעָרָה וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה׃ ז וְהָיָה כַּחֲלוֹם חֲזוֹן לַיְלָה הֲמוֹן כָּל־הַגּוֹיִם הַצֹּבְאִים עַל־אֲרִיאֵל וְכָל־צֹבֶיהָ וּמְצֹדָתָהּ וְהַמְּצִיקִים לָהּ׃ ח וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יַחֲלֹם הָרָעֵב וְהִנֵּה אוֹכֵל וְהֵקִיץ וְרֵיקָה נַפְשׁוֹ וְכַאֲשֶׁר יַחֲלֹם הַצָּמֵא וְהִנֵּה שֹׁתֶה וְהֵקִיץ וְהִנֵּה עָיֵף וְנַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה כֵּן יִהְיֶה הֲמוֹן כָּל־הַגּוֹיִם הַצֹּבְאִים עַל־הַר צִיּוֹן׃ ט הִתְמַהְמְהוּ וּתְמָהוּ הִשְׁתַּעַשְׁעוּ וָשֹׁעוּ שָׁכְרוּ וְלֹא־יַיִן נָעוּ

וְאַבְנֵי עֲלַיִךְ כְּרָקוֹם וְאֶצְבּוֹר עֲלַיִךְ מְלִיתָא׃ ד וְתִתְמָאכִין מֵאַרְעָא תְּמַלְלִין וּמֵעַפְרָא יִנְצְפַן מִלַּיִךְ וִיהֵי כְּאוֹב מֵאַרְעָא קָלִיךְ וּמֵעַפְרָא מִלַּיִךְ יִנְצְפַן׃ ה וִיהֵי כְּאַבְקָא דַּקִּיק הֲמוֹן מְבַדְרָיִךְ וּכְמוֹץ דְּעָדֵי אִתְרְגוּשָׁא תַּקִּיפִין וִיהֵי בִּתְכֵף אִתְרְגוּשָׁא׃ ו מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת תִּתְפְּקִיד בְּרַעַם וּבְזִיעַ וְקָל סַגִּי בְּעַלְעוֹל וּבְרוּחַ וְשַׁלְהוֹבֵי אֶשָּׁא דִּמְשֵׁיצְיָא׃ ז וִיהֵי כְּמֶחְלַם הִרְהוּר לֵילְיָא הֲמוֹן כָּל עַמְמַיָּא דְּמִתְכַּנְשִׁין עַל קַרְתָּא דְּמַדְבְּחָא בַהּ וְכָל מַשְׁרְיָתְהוֹן וְחֵילֵיהוֹן וּדְמְעִיקִין לְהוֹן׃ ח וִיהֵי כְּמָא דִּי יַחֲלוּם כַּפְנָא וְהָא אָכֵיל וּמִתְעַר וַחֲסִירָא נַפְשֵׁיהּ וּכְמָא דְּיַחֲלוּם צַחְיָא וְהָא שָׁתֵי וּמִתְעַר וְהָא מְשַׁלְהֵי וְנַפְשֵׁיהּ מְשַׁלְהֲיָא כֵּן יְהֵי הֲמוֹן כָּל עַמְמַיָּא דְּמִתְכַּנְשִׁין עַל טוּרָא דְצִיּוֹן׃ ט אִתְרְפוּ וּשְׁהוּ אִשְׁתַּנִּישׁוּ אִתְרְמִימוּ וְאִשְׁתְּמִמוּ רְווּ וְלָא מִן חֲמַר טְעוֹ וְלָא מִן עֲתִיק׃

מצודת ציון

מצודת דוד

רשי

או לשון נסיכות השליט בכם רוח תרדמה על פושעי ישראל היה ניבא שכון חוזים בכוכבים: (יא) חזות הכל. כל מה שהייתם חוזים בתולות יהיה מטושטש מכם כדברי אגרת החתומה בשעה אשר יתנוה לקרותה ליודע לקרות אגרת ואמר לא אוכל שהרי אין אני רואה בתוכה לפי שהיא חתומה: (יב) ונתן הספר על אשר לא ידע ספר. וכשנוטלין אותו ופותחין חותמה ונותנין אותה למי שאינו מכיר ל' אגרת ואומרין לו קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר כך כשתגיע עד כאן יאמר לא אוכל כי חתום הדבר ממני וכשתשביע את חבירו יאמר איני מכיר את השם הזה שאתה משביעני בו שאין זה שמי וזהו שאמר ירמיה הנני מיסב את כלי המלחמה אשר בידכם (ירמיה כא) זה השם המפורש במדר' תהלי': (יג) יען כי נגש העם הזה. יונתן תירגם חלף דאיתרברב עמא הדין כלומר נגשו להגביה עצמן עד לשמים הם מראין עצמן כמכבדין אותי בפה ובשפה ואת לבם הרחיקו ממני: ותהי יראתם אותי. לא בלב שלם כי אם במצות האנשים המלמדים אותם התראו כהכנעים מלפניו כדי לפתותו בפיהם: (יד) לכן הנני. הוא אשר יוסיף להפליא פלא ונוסף על פלא כיסוי על כסוי אוטם על אוטם ומהו הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו. קשה סילוקם של חכמי ישראל כפלים כחורבן בה"מ וכל קללו' שבמשנ' תורה שבכולן אינן אלא הפלאה אחת והפלא ה' את מכותך (דברי' כח) וכאן שתי הפלאות: (טו) לסתיר עצה. כמו להסתיר עצה

ישעיה כט

וְלֹא שֵׁכָר׃ י כִּי־נָסַךְ עֲלֵיכֶם יְהוָה
רוּחַ תַּרְדֵּמָה וַיְעַצֵּם אֶת־עֵינֵיכֶם
אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־רָאשֵׁיכֶם הַחֹזִים
כִּסָּה׃ יא וַתְּהִי לָכֶם חָזוּת הַכֹּל
כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ
אֹתוֹ אֶל־יוֹדֵעַ הַסֵּפֶר לֵאמֹר קְרָא
נָא־זֶה וְאָמַר לֹא אוּכַל כִּי
חָתוּם הוּא׃ יב וְנִתַּן הַסֵּפֶר
עַל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע סֵפֶר לֵאמֹר קְרָא
נָא־זֶה וְאָמַר לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר׃
יג וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם
הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ
רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת
אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה׃ יד לָכֵן הִנְנִי יוֹסִף
לְהַפְלִיא אֶת־הָעָם־הַזֶּה הַפְלֵא וָפֶלֶא
וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבֹנָיו
תִּסְתַּתָּר׃ טו הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵיהוָה
לַסְתִּר עֵצָה וְהָיָה בְמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם

ל' מ"ג ספר קרי · ל' ר"פ וחד נתן הספר · ל' · קל"ד ל' בסיפרא · וחד ורחק · ל' אספיס עגלה. י"א ס' כ"כ · ג' · ל' ר"פ ל' ות"ל ל' וחסר

תרגום

י אֲרֵי רְמָא בֵינֵיכוֹן יְיָ רוּחַ
דְטָעוּ וְאַטְמַר מִנְכוֹן יָת
נְבִיַיא וְיָת סָפְרַיָא וְיָת מַלְפַיָא
דַהֲווֹ מַלְפִין לְכוֹן אוּלְפַן
אוֹרַיְתָא טְמַר׃ יא וַהֲוַת
לְכוֹן נְבוּאַת כּוֹלָא כְּפִתְגָמֵי
סִפְרָא דַחֲתִים דְאִם יִתְּנוּן
יָתֵיהּ לְדְיָדַע סִפְרָא לְמֵימָר
קְרֵי כְעַן דֵין וְיֵימַר לֵית אֲנָא
יָכִיל אֲרֵי חֲתִים הוּא׃
יב וְיִתְיְהֵב סִפְרָא לִדְלָא יָדַע
סִפְרָא לְמֵימָר קְרֵי כְעַן דֵין
וְיֵימַר לֵית אֲנָא יָדַע סִפְרָא׃
יג וַאֲמַר יְיָ חֲלַף דְאִתְרַבְרַב
עַמָּא הָדֵין בְּפוּמְהוֹן
וּבְסִפְוַתְהוֹן מְיַקְרִין קֳדָמַי
וְלִבְּהוֹן אִתְרַחַק מִדַחְלְתִי
וַהֲוַת דַחְלַתְהוֹן קֳדָמַי
כְּתַפְקֵידַת גֻבְרִין מַלְפִין׃
יד בְּכֵן הָא אֲנָא מוֹסִיף
לְמִמְחֵי יָת עַמָּא הָדֵין מְחָן
מְפָרְשָׁן וְתֵיבַד חוּכְמְתָא
מֵחַכִּימֵיהוֹן וְסוּכְלְתָנוּתָא
מִסוּכְלְתָנֵיהוֹן תִּטְמַר׃ טו וַי דִמְדַמַן לְאַטְמָרָא עֵצָא מִן קֳדָם יְיָ וַהֲווֹ
כְּדִבְקִבְלָא עוּבָדֵיהוֹן וְאָמְרִין

ראשיכם ד' וסי' אל תפרעו. אתם נצבים ריש סדרא. ואת ראשיכם החוזים. ופארכם על ראשיכם. שאו שערים. וחברו שאו שערים: יוסף ה' ב"כ חסר י"ד וסי' ויאמר שאול. הנני יוסף להפליא. הנני

הולדות אהרן ומשי יראתם. עקידה שער נה: הנני יוסף. שבת קלח: המעמיקים. בבא קמא פט:

רדק

משתכרים אלא אומר כי גם בעת שאינם שותים הם שכורים כי לא ישכילו ולא יבינו כמו השכור וכפל הפסוק במלות שונות כי נעו כמו שכרו כי השכור ינוע וינוד נוטו סלם וסנה עד שנופל: (י) כי נסך. הסה כמו והמסכה הנסוכה ואת קשות הסכן שהוא ענין כסוי כלומר כסה אתכם נכח תרדמה שהשיא פניכם עד שאתם תשובים כנרדמים שאין אתם שומעים נמי שיקרא לכם: ויעצם. חסגור וכן מן הקל עוצם עיניו כסה עליכם וסגר עיניכם שלא תראו ולא תשכם לנדתם אלא הנביאים בכם נביאי שקר; ואת ראשיכם החוזים כסה. והם הם המעלמים את עיניכם עד שלא תראו ומה שאמר כי נסך ה' עליכם כלומר כל כך הוא הכסוי חזק עד שידמה כי מה' הוא, או פירושו על דרך השמן לב העם הזה כמו שפירשנו: (יא) ותהי לכם חזות הכל. נבואת הכל, כלומר נבואת כל נביאי ה' המתנבאים לכם הוא לכם כמו הספר החתום שאם יתנו האגרת ליודע לקרותה יאמר לא אוכל כי חתום הוא. ימצא זאת העלה לפי שאין רצונו לקרותה כי אם היה רצונו לקרותה היה אומר פתח אותו ואקראנו כן החכמים שבכם אומרים כי יש בדברי השם דברים סתומים לפיכך לא יתנו לב להם ואם היה רצונם לשמוע ולהבינם יאמרו לנביא פרש לנו זה הדבר הסתום: (יב) ונתן לאשר לא ידע ספר. ואמר לא ידעתי לקרות ספר ואפילו יהיה פתוח, כי הכסילים שבכם ימצאו עלה אין אנחנו מבינים דברי אלהים אמרו לחכמינו והנה חכמיכם ונביאיכם יטעום הנה כי כיון זה ואין זה הספר לא יקרא. כן דברי ה' לא ישמעו ביניכם לא לחכמים ולא לכסילים. ויתכן לפרש חזות הכל שלא יהיה חזות סמוך, ויהיה הכל כמו לכל ופירוש הנבואה היא לכולכם בין לחכמיכם בין לכסיליכם כדברי הספר החתום: על אשר לא ידע. כלומר אל אשר לא ידע כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו וכמו ויתפלל על ה' כמו אל ויש מפרשים הספר החתום שדבריו סתומים וחתומים: (יג) ויאמר ה'. כי נגש יש מחלוקת בקריאת המלה הזאת יש קוראים אותם בשי"ן הנקודה לצד ימין כמו נגש יוסף ורחל ענין קריבה, וכן הוא לפי המסרה אשר עליו שאמר ליה כוותיה בספרא, ואם בשי"ן הנקודה לצד שמאל הנה אחר לשונו נגש והוא נפעל אבל י"א בשי"ן כמו והנוגשים אלים שתרגם חלף דאתרברב וכן נמצא במקצת הספרים נגש בסי"ן, ופירוש לפסוק לקריאת נגש בשי"ן כן, ויהיה טעם יען נתקן אל לכן שאמר בפסוק אחר. אמר בעבור שעבו זה לכן הנני יוסיף אמר הנה הם קרובים אלי בנראה ומכבדים אותי בפיהם ומרחקים לבם ממני ולקריאת נגש בשי"ן יתפרש לפי דעת המתרגם בעבור שהם גדולים בעיניהם ומראים עצמם כנוגשים אל שאר העם לכבד את ה' בפיהם ולהשפיל לפניו ואנחנו נפרש נדחק כמו נגש והוא נענה יאמר כי בעת שיש להם צרה יכבדוני בפיהם ומקרבים אלי פיהם ושפתותיהם ומרחקים ממני לבם ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה כי מי שאינו עושה אלא מה שמצווה לבד ואינו מוסיף מעצמו אינו עושה הדבר מאהבה מרצונו: (יד) לכן יוסיף. פעל והוא בחולם כמו בגרי וכן הנני יוסיף על ימיך תומיך גורלי בחירק. ואמר יוסיף רוצה לומר עוד על מה שהבאתי עליכם עוד אביא רעה גדולה עליכם: להפליא. להביא רעה עליכם עד שיפלא בעיני הרואה על דרך ותרד פלאים לפיכך כפל ואמר הפלא ופלא: ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו. בגלות ובטלטול תאבד חכמתם שהם חכמים אבל הכמתם לרע להם ולא להטיב כמ"ש חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו או פי' ואבדה כי כשתבא להם הרעה תאבד חכמתם שלא יהיה להם עצה ותבונה להנצל ממנה ולא תועיל להם אז חכמתם: (טו) הוי המעמיקים. מעמיקים במחשבתם להסתיר עצתם מהאל, כלומר כי הם חושבים כי ה' אינו משגיח בעניני הארץ לפיכך עושים כל רצונם כי אומרים כי אין רואה ואין יודע ופירוש במחשך כאלו מעשיהם במקום חשך כנגד בני אדם שאין רואים אותם כן חושבים כל מעשיהם בסתר ובגלוי לא יראם האל וכן תרגם יונתן במחשך כדבקבלא: לסתיר. כמו להסתיר: (טז) הפככם אם. כענין אמת כמו ואם בריאה יברא ה' ואם ללצים הוא יליץ והדומים להם שפירשתי אותם כך בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו, אמר באמת הפככם נקל בעיני כחומר היוצר יחשב לפני כמו היוצר שהחומר בידו שיעשה ממנו כלי אחד ואחר כך שב לעשות כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר כן נקל הפככם בידי
כי

מצודת דוד

ושמחו על עצמיכם איך נהיתה הרעה הזאת לעזוב דברי הנביא האמת ולהשפתות מנביאי השקר: השתעשעו ושעו. התעסקו בצעקה וזעקו מרה על קלקולכם: שכרו. המה שכורים ולא משתיית יין ר"ל המה מתבלבלים בדעתם כשכור: נעו. המה נעים ונדים כדרך השכור שאינו יכול לעמוד ביושר כ"א מתנענע: ולא שכר. לא משתיית השכר וכפל הדבר במ"ש: (י) כי נסך עליכם ה'. המקום נסך עליכם רוח תרדמה להיות מבולבל כמי שהתרדמה אחזתו כי הבא לטמא פותחין לו: ויעצם. הוא סגר את עיניכם עד שלא תבחינו אף בדבר הנראה לעינים: את הנביאים. עם נביאי השקר ר"ל גם עליכם נסך וכו' גם על הנביאים: ואת ראשיכם החוזים. הם הנביאים החוזים להם וכפל הדבר במ"ש: (יא) ותהי לכם חזות הכל. לכם היו נבואות של כל נביאי ה' כמו דברי הספר החתום אשר אם יתנוהו אל היודע לקרות ויאמרו לו קרא נא זה וישיב הוא לומר לא אוכל לקרות כי חתום הוא והנה מוצא עילה ותואנה לפי שאין רצונו לקרות כ"א היה רצונו לקרות היה משיב פתח החותם ואקראנה וכן החכמים שבכם אומרים שלא יש בדבר ה' דברים תמוהים ולזה לא יתנו לב עליהם ואם היו חפצים בהם היו אומרים להנביא פרש לנו זה הדבר הסתום: (יב) ונתן הספר. וכאשר נתן ספר אל אשר לא ידע לקרות ספר ישוב לומר לא ידעתי לקרות אף אם היה פתוח וכן הכסילים שבכם אומרים אין אנו מבינים אף הדברים המפורשים לנו ואמרו לחכמים: (יג) יען כי נגש. בעבור כי העם הזה נגש אלי להתקרב בדבור הפה ובכבודו בשפתי' ולא בלב ידברו כי לבו רחק ממני: ותהי יראתם אותי. מה שהם יראים מפני איננה באה מן הלב אלא במצות אנשים המלמדים ואומרים הסרתו כאלו אתם יראים ונכנעים: (יד) לכן וכו'. בעבור זה הנני הוא אשר יוסיף להביא רעה עד אשר יפלא בעיני הרואים: הפלא ופלא. ר"ל פליאה רבה ועצומה: ואבדה. אז תהיה אובדת חכמת החכמים ותהיה לפון ונסתר בינת הנבונים ר"ל לא יוכלו להתחכם להמלט מהרעה הבאה: (טו) הוי המעמיקי' מה'. אמר הנביא יש להתאונן על עם החושבי' להסתיר עצתם מה' במעמקי הלב כי יאמרו אין האל יודע מחשבות האדם: והיה במחשך מעשיהם. כל מעשיהם הרעים יעשו בחושך ליסתתר מבני אדם ויאמרו מי רואה אותנו ומי יודע ממעשינו הואיל ונעשה
בחושך

מצודת ציון

שכר (לעיל כח): ולא יין. סירוש ולא מיין: נעו. מלשון תנועה: שכר. יין ישן: (י) נסך. מלשון סכך ומכסה כמו המסכה הנסוכה (לעיל כה): תרדמה. היא שינה עמוקה כמו והוא נרדם ויעף (שופטים ד): ויעצם. ענין סתימה וסגירה כמו ועוצם עיניו (לקמן לג): את הנביאים. עם הנביאים: החוזים. מלשון חזון ור"ל נביאי השקר הטועים עצמם כחוזים: (יא) חזות. ענין נבואה: החתום. ענין סתימה וסגירה כמו חתום תורה (לעיל ח): אוכל. מל' יכולת: (יב) על אשר. כמו אל אשר: (יג) נגש. מל' הגשה וקרוב: (טו) המעמיקים. מל' עומק: לסתיר

וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יֹדְעֵנוּ׃
טז הַפְכְּכֶם אִם־כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר יֵחָשֵׁב
כִּי־יֹאמַר מַעֲשֶׂה לְעֹשֵׂהוּ לֹא עָשָׂנִי
וְיֵצֶר אָמַר לְיֹצְרוֹ לֹא הֵבִין׃ יז הֲלוֹא־
עוֹד מְעַט מִזְעָר וְשָׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל
וְהַכַּרְמֶל לַיַּעַר יֵחָשֵׁב׃ יח וְשָׁמְעוּ
בַיּוֹם־הַהוּא הַחֵרְשִׁים דִּבְרֵי־
סֵפֶר וּמֵאֹפֶל וּמֵחֹשֶׁךְ עֵינֵי עִוְרִים
תִּרְאֶינָה׃ יט וְיָסְפוּ עֲנָוִים בַּיהוָה
שִׂמְחָה וְאֶבְיוֹנֵי אָדָם בִּקְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל יָגִילוּ׃ כ כִּי־אָפֵס עָרִיץ
וְכָלָה לֵץ וְנִכְרְתוּ כָּל־שֹׁקְדֵי אָוֶן׃
כא מַחֲטִיאֵי אָדָם בְּדָבָר וְלַמּוֹכִיחַ
בַּשַּׁעַר יְקֹשׁוּן וַיַּטּוּ בַתֹּהוּ צַדִּיק׃
כב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב
אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה
יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ׃

ואמרין לית דחזי לנא ולית
דידע בעובדנא: טז הלמהפך
עובדיכון אתון בען הא
כמא דטינא ביד פחרא כן
אתון חשיבין קדמי האפשר
דיימר טינא לעבדיה לא
עבדתני ובריתא דתימר
לברהא לא חכימתא לי:
יז הלא עוד צבחר בזעיר
ויתוב לבנן למהוי כברמלא
וכרמלא קרוין סגיאין יתוב:
יח וישמעון בעדנא ההיא
דכחרשין מלי ספר ומקביל
ומחשוך עיני סמן יחזין:
יט ויוספון מקבלי עולבן
במימרא דיי חדוא וחשיכי
בני אנשא במימר קדישא
דישראל יבעון: כ ארי סף
מעיקא ואשתיצי בחא וספו
כל דהוו משחרין למינם:
כא מחיבין בני אנשא
במליהון ודמוכח להון
בית דינא בתרעא פתגמי אוריתא בען ליה תקלא ואסטיאו בשקר דין זכאין:
כב בכן כדנן אמר יי על בית יעקב דפריק ית אברהם לא מכען יבהתון דבית
יעקב ולא מכען אפיהון

רש"י

עלה: (טז) הפככם אם כחומר היוצר יחשב. תהפוכות שלכם הזאת אתם יודעים שהוא כחומר היוצר שאין החומר יכול לומר לעושהו לא עשאני כך אינכם יכולין לומר שאיני מבין מעשיכם: כחומר וגו'. ל' תמיה הוא ויש תמיהות המתקיימות: לעושהו. כמו על עושהו ודוגמתו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות יד). מן יאמרו לי אשה הרגתהו (שופטי' ט): ויצר אמר ליוצרו לא הבין. אמר על יוצרו לא הבין מה ניצרי והלא הוא בנה את המטמוניו' והחדרי' והמחשבו': (יז) הלא עוד מעט. בימים מועטין נקל בעיני אם תשובו אלי: ושב לבנון. שהוא יער עצים להיות כרמל וישוב שדות וכרמים: והכרמל ליער יחשב. תירגם יונתן קירוין סגיאין יתיב ואגדה בבראשית רבה תורשין דבר אחר ישוב ערים ובני אדם רצוף ומלא כיער הזה שהוא מלא עצים: (יח) ושמעו ביום ההוא וגו'. ותיבטל הקללה האמורה למעל' כי נסך ה' עליכם וגו' ותהי לכם חזות הכל ואבדה חכמת חכמיו: (יט) ענוים. השפלים שסבלו עולו של הקב"ה וגזרותיו: (כ) כל שוקדי און. השוקדים ומתבוננים היאך יפעלו און: (כא) מחטיאי אדם בדבר. הם נביאי השקר: ולמוכיח בשער יקושון. ולדמוכח להון כעון תקלא ל' מוקש: ויטו בתהו צדיק. ואסטיאו בשקר דין זכאין: (כב) אשר פדה את אברהם. מאור כשדי': לא עתה יבוש יעקב. מאביו: ולא עתה פניו יחורו. מאבי אביו שאין נמצא פסול במטתו שלמה

רד"ק

כי אתם בודאי כמו החומר ביד היוצר והיאך אתם אומרים מי רואנו ומי יודענו ומעשיכם כי יאמר מעשה לעושהו בתמיה וכי יאמר מעשה לעושהו לא עשאני ואם לו לספוך אומר מכלי אל כלי וכפל הדבר במלות שונות ואמר ויצר אמר ליוצרו לא הבין: ויצר. הוא שם לכלי הנוצר ביד היוצר ולמ"ד לעושהו ליוצרו במקום בעבור כלמ"ד אמרי לי: (יז) הלא עוד. הלא עוד כמעט זמן תראו הספק שאני עושה בכם ואמר מעט מזער כפל ענין במלות שונות לחמיש הזמן והנבואה נאמרה בימי אחז ואמר שזה יהיה בקרוב בימי חזקיהו: ושב לבנון לכרמל. לבנון הוא יער הלבנון שיש בו ארזים גבוהים ונשאים: והכרמל. הוא מקום שדות תבואה וכרמים ועלים שפלים וזה המשל אמר על הגאים הרמים שהיו בימי אחז שישובו שפלים בימי חזקיהו עד שלא יהיה להם רשות לדבר ישובו על כרחם לדרך הטובה והכרמל והם השפלים והענוי' שהיו בימי אחז ולא היה כח בידם להוכיחם בימי חזקיהו יהיו נשאים כארזי יער הלבנון ויוסיפו בכבוד ובגדולה עד שידמו לארזי הלבנון כמו שאמר ויספו ענוים בה' שמחה: (יח) ושמעו. אותם שהיו חרשים יבואו עתה לשמוע דברי הספר והם היו עורים נראותם, כמו שאמר למעלה ותהי לכם חזות הכל כדברי הספר החתום, ומאופל ומחשך שיהיה להם רואה לומר הנרה תראינה הנבואה שתתקיים שהיו עורים בה כשהיו מוכיחם הנביא: (יט) ויספו. הם ישובו בנרה והענוים יוסיפו לשמוח בהשם שהיו מאמינים בו קודם בא הצרה עתה יוסיפו לשמוח כשיראו שתתקיים להם הנבואה ולרשעים הצרה ולהם הרוחה והכבוד, וכפל הענין במלות שונות, ואמר ואביוני אדם כנו' האביונים שבאדם שהיו בירושלם והם הענוים: (כ) כי אפס. ישמחו ויגילו כשיראו אפיסת העריצים והלצים ושוקדי און שהם לא היה להם רשות לדבר לפניהם ולא להוכיחם כשיראו בפורענותם יגילו כמו שאמר באבוד רשעים רנה, פירוש שוקדי און מתעסקים ומהירי' אל האון ומתכוונים תמיד איך יפעלו אותה: (כא) מחטיאי. כשאדם מוכיחם בדברים טובים כדבר עליו לחטא כאלו הכה אותם וכן למוכיח בשער יקושון מי שמוכיחם בשער כלומר ברבים. כדי שיוסרו ישימו לו שום ומכשולות בדרכיו, כלומר יזמינו לו כל רע וילשינו עליו למלך ויטו הצדיק בתהו ובהבל וכת"י ואסטיאו בשקר דין זכאין: יקושון. מנחי הע"ן והוא מענין מוקש ויהיה יקש ויקוש בענין אחד וכת"י כען ליה תקלא ויש לפרש יקושון מענין קש ומשרשו שהוא שרש קשש וכן התקוששו וקושו מן לקושש קש כי כמו שמקושש עצים או קשים לוקח מכאן ומכאן ואוספן יחד כן מחרף האדם מלקט מומיו מזה ומזה ואומרן לו כן הם עושים מי שמוכיחם אומרים לו חרפה וגדופין מלקטים ואומרים לו הלא אתה עשית כך וכך במקום פלוני או בזמן פלוני ועוד עשית כך ואיך תעשה עצמך מוכיח: (כב) לכן. אל בית יעקב אשר פדה את אברהם. פי' הפסוק כן אמר ה' אשר פדה את אברהם אמר אל בית יעקב שלא יבוש יעקב והענין כי כולם בני יעקב וכאשר יש בהם אנשים רשעים הרי יעקב אביהם כאלו בוש ממעשיהם אלו כיי חי כאדם שהוא צדיק שיש לו בנים רעים שהוא בוש ונכלם ממעשיו, וטעם אשר פדה את אברהם כי כמו שהיה אברהם אבינו דר בין רשעים ופדה ה' אותו מידם והוציאו מארצם כן היו הענוים שוכר למעלה בין הרשעים ולא היה בידם יכולת להחזיק בדרכי ה' בפרהסיא אמר עתה יבא זמן וזהו בימי חזקיהו שיחזיקו בגלוי בדרכי ה': והקדישו קדוש יעקב. והם יקראו בית יעקב באמת ולא יבוש יעקב ממעשיהם אלא ישמח ממעש' ילדיו בימי חזקיהו שישובו לדרך טובה ויכלו הרשעים במלחמות שקדמו ואותם שישארו מהם שלמדו ממעשיה' ולא היו רשעים כהם אותם שהיו תועי רוח ורעים ישובו לדרך טובה ולא יבוש יעקב ממעשיה' אלו היה חי: פניו יחורו. יתלבנו מתרגום לבן חיור והבוש יתלבנו פניו וכן בדברי רז"ל המלבין פני חברו ברבים: (כג) כי בראותו. פי' בראות יעקב ילדיו שהם ילדיו ובניו באמת בלכתם בדרך הטובה וראותו מעשה ידיו בקרבו והוא מה שאעשה במחנה אשור בכה בארצו וכראותו כי יקדישו ילדיו שמי על הנס הגדול: והקדישו את קדוש יעקב. שיאמרו בהקדישם שמו קדוש יעקב ואלהי ישראל שהוא אביהם או לא יבוש יעקב אבל ישמח וכל זה דרך משל כמו שפירשנו ופירוש יעריצו יתנו לו בהסלאם בהם והמעלה שהכה במחנה אשור בליל' אחד שמונים וחמשה אלף ולא הועילה להם גבורתם וכחם ורוב חילם ומה שסמך קדושת האל ליעקב בכל מקום לא עשה כן לשאר האבות כמו שאמר קדוש יעקב ואמר כי כה אמר ה' לגאולם קדוש ישראל אביר

יוסף על ימיך. אם יעמד ראש אלישע. ולא יוסף עצב עמה: מעשה ו' פתחין וסי' נמסר בסדר מטות ולעיל בסיפרא סוף סי' ג': כל מלכים וישעית ותריסר על בית ועל בית במי"א אל בית ואל בית וסי' נמסר במלכים חלק א' סימן י"ד: תולדות אהרן בית יעקב. סנהדרין יט אשר אתגי:

מצודת ציון

להסתיר. כמו נסתיר: (טז) הפככם. מל' הפוך ור"ל הפך הסדר: אם. באמת וכן ואם בריאה יברא ה' (במדבר טז): כחומר. כטיט: היוצר. כן נקרא אומן חרס: כי יאמר. שמא יאמר: לעושהו. על עושהו וכן אמרי לי אחי (בראשית כ) ודומים: ויצר. הכלי הנעשה מיוצר חרס: הבין. מל' בינה: (יז) מזער. כמו מעט כמו ונשאר אנוש מזער (לעיל כד) ואם שאמר מעט אמר מזער לשנות על הענין: לבנון. שם יער בא"י: לכרמל. הוא מקום שדות וכרמים וכן והיה מדבר לכרמל (לקמן לב): (יח) דברי ספר. ר"ל ספורי דברי המקום: ומאופל. מל' אפלה וחושך: (יט) ואביוני. מל' אביון ודל ע"ש שתאב לכל דבר כי הכל נחסר לו: (כ) אפס. ענין כליון כמו אפס כסף (בראשית מז): עריץ. חזק ר"ל חזק ברשע: שוקדי. ענין ממהירות והשתדלות כמו שקדו ושמרו (עזרא ח): און. ענין דבר שאינו הגון: (כא) יקושון. מל' מוקש: בתוהו. ענין דבר שאין בו ממש כמו והארץ היתה תוהו (בראשית א): (כב) פדה. מל' פדיון וגאולה: יחורו. תרגום של לבן הוא חיור והוא ענין בושה כי

מצודת דוד

בחושך אבל לא ידעו מה': (טז) הפככם. הספוקות שלכם באמת כמו החומר של היוצר כן יחשב הספוקכם אלי ר"ל כמו שהיוצר יודע מה בחומר כן גלוי אלי כל מחשבותיכם: כי יאמר. שמא יאמר דבר הנעשה על מי שעשה אותו הנה הוא לא עשני: ויצר. וכי הכלי הנעשה מהיוצר יאמר על היוצר הוא לא הבין ידיעת מלאכתי ור"ל כמו שאין זאת כן אין נעלם ממני מחשבותיכם: (יז) הלא עוד מעט. כלומר ואם תשאלו לומר אם המקום יודע כל המחשבות מדוע לא ישלם לצדיק כצדקו ולרשע רע כרשעתו לזה אמר הלא במעט מן הזמן אשיב גמול אשר יער הלבנון יהפך להיות כרמל והכרמל יתהפך להיות נחשב כיער ר"ל אגביה השפלים ואשפיל הגבוהים: (יח) ושמעו ביום וכו'. כאשר יראו שאני משיב גמול אז אף אלו שהטמו אזנם מלשמוע דברי ספר כאלו היו חרשים הנה אז ישמעו דברי ספר: ומאופל ומחושך וכו'. אף מתוך החושך ואף עיני העורים הראוים דברי הספר לא לומר אף אלה שלא אבו לראות דברי הספר כאלו היו בתוך החושך ואף היו סומים בעיניהם הנה אז יראו: (יט) ויספו. אז יוסיפו הענוים לשמוח במה שבטחו בה' מאז כי יראו שלא נאבדה תקותם: ואביוני אדם. האביונים שבבני אדם יגילו במה שבטחו בקדוש ישראל וכפל הדבר במ"ש: (כ) כי אפס עריץ. כי אז יכלה כל עריץ וכלה לץ ויכרתו כל הממהרים לעשות און: (כא) מחטיאי וכו'. חוזר על מלת ונכרתו האמור במקרא שלפניו לומר שגם יכרתו אותם שהיו מחטיאים בני אדם בדבר שפתיהם והם נביאי השקר: ולמוכיח. גם יכרתו אותם שהיו מכינים מוקש למי שהיה מוכיח בשער מקום מושב השופטים כמ"ש ועלתה יבמתו השערה (דברים כה): ויטו וכו'. גם יכרתו אותם שהיו מטים את הצדיק מלהדקתו בדברי תוהו: (כב) לכן. הואיל ומעשה

שלימה: (כג) כי בראותו ילדיו. אשר יהיו מעשי ידי כלומר צדיקים בקרבו כי בראותו בקרבו אשר יהיו מעשה ידיו יקדישו שמי כגון חנניה מישאל ועזריה לכך לא יחורו פניו: (כד) ורוגנים ילמדו לקח. לשון ותרגנו באהליכם (דברים א) אותם שהיו (מתלוננים) ונרגנים על דברי הנביאים ילמדו לקח:

ל (א) סוררים. סרים מן הדרך: לנסוך מסכה. להאציל עליהם מושל ולא רוחי ודעתי בדבר ומהו הנסוך אשר פרעה: (ב) ההלכים לרדת מצרים. על הושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים (מלכים ב י"ז): לרדת מצרי'. ארץ ישראל גבוה מכל הארצו' דבר אחר ירידה היא להם: ולחסות. להתכסות אבריא"ר בלע"ז: (ד) כי היו בצוען שריו. של מלך ישראל בשליחות למלך מצרים: חנס. היא תחפנחס: (ה) כל הובאיש. כולם ביישו את עצמן לקנות להם אחונים חנם ועם הארץ לא יועילו למו: על עם. בשביל עם לא יועילו למו: לחרפה. גידוף דיסטרג"ר בלע"ז: (ו) משא בהמות נגב. מטולין על בעירהון באורח דרומא לפי שארץ מצרים בדרומה של א"י וזהו הגידוף והחרפ' שמחרפין אותן (ורואין) את אלו שטוענין משאות מחונס על בהמתם להוליך שוחד למצרים חנס ומסכנין עצמן במדברות ארץ צרה וצוקה וכו': אפעה. מין נחש רע הוא ואין בעולם כי אם שנים זכר ונקבה והם יולדים לשבעים שנה ואף שרף מעופף מין נחש הוא ולא שיהיו כנפים לעוף אלא קופץ ומדלג רחוק מאד וזורק להב מפיו

שאלו ג' בקריאה וסימניהון ויקחו האנשים מצידם. ההלכים לרדת מצרים. נדרשתי ללא שאלו: אפעה ד' בקריאה וסי' לביא וליש ת"א אלכי ישראל. מגלה יז (ברכות ד): מני ארה. עקידה שער ק: היו בצען. כהוכוה קיב סוטה לד:

כג כִּי בִרְאֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי
בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־
קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
יַעֲרִיצוּ: כד וְיָדְעוּ תֹעֵי־רוּחַ בִּינָה
וְרוֹגְנִים יִלְמְדוּ־לֶקַח:

ל א הוֹי בָּנִים סוֹרְרִים נְאֻם־
יְהוָה לַעֲשׂוֹת עֵצָה וְלֹא מִנִּי וְלִנְסֹךְ
מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי לְמַעַן סְפוֹת
חַטָּאת עַל־חַטָּאת: ב הַהֹלְכִים
לָרֶדֶת מִצְרַיִם וּפִי לֹא שָׁאָלוּ
לָעוֹז בְּמָעוֹז פַּרְעֹה וְלַחְסוֹת בְּצֵל
מִצְרָיִם: ג וְהָיָה לָכֶם מָעוֹז
פַּרְעֹה לְבֹשֶׁת וְהֶחָסוּת בְּצֵל־
מִצְרַיִם לִכְלִמָּה: ד כִּי־הָיוּ בְצֹעַן
שָׂרָיו וּמַלְאָכָיו חָנֵס יַגִּיעוּ: ה כֹּל
הֹבְאִישׁ עַל־עַם לֹא־יוֹעִילוּ לָמוֹ לֹא
לְעֵזֶר וְלֹא לְהוֹעִיל כִּי לְבֹשֶׁת וְגַם־
לְחֶרְפָּה: ו מַשָּׂא בַּהֲמוֹת נֶגֶב בְּאֶרֶץ
צָרָה וְצוּקָה לָבִיא וָלַיִשׁ מֵהֶם אֶפְעֶה
וְשָׂרָף מְעוֹפֵף יִשְׂאוּ עַל־כֶּתֶף עֲיָרִים

כג אֲרֵי בְּמַחְזוֹהִי גְבוּרָן דַּאֲעֵבֵיד
לִבְנוֹהִי טָבְוָת אַבְרָהָם
לְזַרְעֵיהּ בַּתְרוֹהִי עַל אַרְעֲהוֹן
בֵּינֵיהוֹן יַקְדְּשׁוּן שְׁמִי וְיֵימְרוּן
קַדִּישׁ עַל קַדִּישָׁא דְיַעֲקֹב
וְעַל אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יֵימְרוּן
תַּקִּיף: כד וְיֵדְעוּן דְּלָא
אַלִּיפוּ רוּחַ דְּסוּכְלְתָנוּ וְדַהֲווֹ
אָמְרִין לֵית כָּל אִלֵּין יְקַבְּלוּן
אוּלְפַן: א וַי בְּנַיָּא מְרוֹדַיָּא
אֲמַר יְיָ לְמֶעְבַּד עֵצָה וְלָא
מִמֵּימְרִי וּלְאִתְמַלְכָא מְלַךְ
וְלָא שָׁאֲלִין בִּנְבִיַּי בְּדִיל
לְאוֹסָפָא חוֹבִין עַל חוֹבֵי
נַפְשְׁהוֹן: ב דְּאָזְלִין לְמֵיחַת
לְמִצְרַיִם וּבְפִתְגָמֵי נְבִיַּי לָא
שְׁאִילוּ לְאִתַּקָּפָא בְּתְקוֹף
פַּרְעֹה וּלְאִתְרְחָצָא בִּטְלַל
מִצְרַיִם: ג וִיהֵי לְכוֹן תְּקוֹף
פַּרְעֹה לְבַהֲתָא וְאִתְרְחָצְנָא
בִּטְלַל מִצְרַיִם לְאִתְכְּנִיעוּ:
ד אֲרֵי הֲווֹ בְטָאנִים
רַבְרְבוֹהִי וְאִזְגַּדּוֹהִי עַד
תַּחְפַּנְחֵס מְטוֹ: ה כּוּלְּהוֹן
אָזְלִין לְמִבְהַת לְוַת עַמָּא
דְּלָא יְהָנוּן לְהוֹן לָא לְסָעִיד
וְלָא לַהֲנָאָה אֲרֵי לְבַהֲתָא וְאַף לְחִסּוּדִין: ו מְטַלִּין עַל בְּעִירְהוֹן בְּאוֹרַח דְּרוֹמָא
בְּאַרַע עָקָא וְעִיוּק אֲתַר דְּאַרְיָא בַּר אַרְיָון וְחֵיוָן חוּרְמָנִין מְפָרְחִין נָטְלִין עַל

אביר יעקב ואמר קדוש ישראל מושיעך ואמר גאלכם קדוש ישראל ואמר קדוש ישראל ויוצרו ואמר גואל ישראל קדושו ואע"פ שמקצתם יש לפרש על כלל ישראל מכל מקום יש בהם שאין בהם דרך לפרשם אלא על יעקב עצמו, ואמר זה לפי שיעקב ראה קדושה שלא במראה הנבואה במתה שלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה: (כד) וידעו. אותם שהיו תועי רוח מתחלה בראותם הנס הגדול הזה ידעו בינה כלומר ישובו במעשה שלא ידעו כי הוא משגיח במעשה האדם וידעו כי כל אשר היו אומרים להם הנביאים נביאי השם היה אמת וכפל הענין במלות שונות ואמר ורוגנים הם תועי רוח ולקח הוא התורה כמו כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו: (א) הוי בנים סוררים. הנה אמר בתחלת הספר שישעיהו נבא בימי עוזיהו יותם אחז ולא ראינו במלכים אלה שבקשו עזר ממצרים כמו שאמר בזאת הפרשיות והוכיחם בזה ואם נאמר כי נתנבא על דור לדורות שהיו אחריו ואמר עליהם הוי שישלחו למצרים לעזרה וכן עשו, ולא יראה כן לענין הפרשיות שהוא אומר אחרי כן בתשועה שנעשית בימי חזקיהו, לפיכך נאמר כי בימי אחז היה זה ואע"פ שלא נכתב זה בספר מלכים ולא בדברי הימים או בימי חזקיהו עצמו שלא היו שרי יהודה טובים כי בסברת גדול השיבם חזקיהו לטובה והנה מלך אשור עלה על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ואילו היו טובים לא בא להם כן, וזהו הנכון לפי ענין אלו הפרשיות הסמוכות, ומה שאמר בכל פרשה מהם קדוש ישראל לפי שנקדש בישראל בדבר מחנה אשור ואמר הוי בנים סוררים אוי להם לאותם שנקראו בנים כמו שכתוב בנים אתם לה' אלהיכם אבל הם סוררים כפרה סוררה ונוטה מדרך הטובה ועוזבים אביהם שבשמים ובשתבא אליהם צרה לא ישובו אליו ולא יבקשו ממנו עזר אלא מבקשים עזר מאויביהם ובכל אשר הם עושים לא ישאלו פי נביא לשאול את פי ה' על מעשיהם אלא עושים בעצת עצמם ולא ממני. ובעצה אינה ממני וכפל הענין במלות שונות ואמר ולנסוך מסכה ולא רוחי. לא ברוחי ולא מדברי: ולנסוך מסכה. כמו לעצות עצה כי העצה בסוד ובסתר, וכן לנסוך מסכה ענין כסוי וסתר העצה ובת"י ולאתמלכא מלך ולא שאלן בנביי או פירוש ולנסוך מסכה שחושבים להתכסות בצל מצרים: למען ספות חטאת על חטאת. לא די להם בעונם ובחטאתם אלא שמוסיפין עליהם חטאת זו שישאלו על פני עזר מאחר שלא ברשותי וזהו מרד גדול כעבד באדוניו שנתלה באדון אחר על פניו: (ב) ההולכים. הולכים מארצם לרדת מצרים לבקש להם עזר ואמר לרדת כי ההולך מירושלים הוא יורד: (ג) והיה מעוז פרעה. שתבטחם שיהיה לכם מעוז יהיה לכם לבשת שלא יעזרו בו ותכלמו מעצתכם: והחסות בצל מצרים. חסות שם כמו גלות: (ד) כי היו שריו. שרי יהודה או בכנוי למלך יהודה: (ה) כל הבאיש. בשני נחין באל"ף וביו"ד, וכבר כתבנוהו עם חביריו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו, והוא מענין בשת, ופי' שכל בושו ממנו ונכלמו כשהלכו אל עם לא יועילו למו: על. במקום אל כמו והתפלל על ה' וילך אלקנה הרמתה על ביתו והדומים להם: (ו) משא בהמות נגב. נבואה זו שנתנבאת שיצאו בהמות הנגב, ר"ל חיות המדבר שילכו ההולכים לבקש עזר ממצרים, ונגב פי' ארץ יבשה וחרבה, כמו ארץ הנגב נתתני, והוא מדבר חיות הרעות יקרא נגב מצרים לפי שהיא דרומית לא"י: בארץ צרה וצוקה. אותה הדרך שהם הולכים בה היא צרה וצוקה שיפגשו בה חיות רעות ואמר שיצא מהם לביא וליש אפעה ושרף מעופף אל אשר ישאו על כתף עירים חיליהם שנושאים ממון על העירים ועל הגמלים לתת למלך מצרים שיעזרם ממלך אשור: דבשת. היא חטוטרת הגמל והיא סובלת המשא כמו הכתף בחמור: על. פי' שהוא כמו אל עם ויש משא כמו משא צמד פרדים אדמה אמר מטלין על בעירהון באורח דרומא

מצודת דוד

ואעשה הדבר הזה: אשר פדה. ר"ל ה' אשר פדה את אברהם מאור כשדים כשהשליך לכבשן האש: לא עתה יבוש יעקב. כי כשאין ישראל עושים רצון המקום הוא כאלו יעקב אבינו בוש בדבר ולכן אמר מעתה לא יבוש יעקב: פניו יחורו. כפל הדבר במ"ש: (כג) כי בראותו וכו', הרם המקרא כמו כי בראותו בקרבו וכו' ר"ל לזה לא יבוש כי בראותו בקרבו ילדיו מעשה ידי רוצה לומר צדיקים וכשרים אשר המה יקדישו שמי: והקדישו וכו'. כפל הדבר לחזוק: יעריצו. ישבחו לומר שהחוזק בידו: (כד) תועי רוח. אפילו התועים ברוחם לבלי דעת אותי ידעו אז בינה: ורוגנים. המודים בתלונה ותרעומות יעזבו דרכם וילמדו לקח היא התורה הקרויה לקח טוב כמ"ש כי לקח טוב (משלי ד) וכאומר ואם כל אלה בהם מדוע אם כן יבוש יעקב מעתה: ל (א) הוי. אמר הנביא יש להתאונן על ישראל שהמה בנים הסוררים מדרך הטוב במה שעושים עצה ואין העצה היא ממני רצה לומר אין אני חפץ בה: ולנסוך מסכה. להתכסות במכסה ולחסות בצלם ואין רצוני בזה: למען ספות. כאלו מעט להם בחטאות שמאז וחפצם להוסיף עליו כי לחטאה תחשב לבקש עזר ממצרים ואת פי ה' לא שאלו: (ב) ההולכים. עתה יפרש מה עשו ואמר אשר הלכו לרדת למצרים לבקש מהם עזר ולא שאלו פי ה': לעוז. להתחזק בחוזק פרעה: (ג) לבושה. כי לא יועילו: (ד) שריו. שרי ישראל הכניעו עצמם לבוא אל פרעה לצוען (ואלה היו מערי הבצורות שביהודה שלא חסו בה' ושאלו עזר מפרעה וכבשום סנחריב): חנס. היא עיר המלוכה: (ה) כל הבאיש. הכל בושו ונכלמו בלכתם אל עם אשר לא יועילו להם: לעזר. ההליכה שמה לא יהיה לעזר כ"א לכלימה: (ו) משא בהמות נגב. ר"ל הכלימה תהיה על אשר נשאו משאות חבר בהמתם להוליך שוחד למצרים היושבת בנגב א"י: בארץ צרה וצוקה. ועברו דרך המדבר שהוא ארץ צרה וצוקה מקום אריות: מהם. ר"ל מהמזיקים שמצויים שמה יש מהם אפעה ושרף

מצודת ציון

שמתביישים ותלבנה פניו: (כג) בקרבו. ר"ל בקרב זרעו: יעריצו. ענין חוזק: (כד) תועי. ענין בלבול הדעת והשואל מהסולך מדרך הישר אל דרך המעוקם: ורוגנים. ענין תלונה ותרעומת כמו ותרגנו באהליכם (דברים א): (א) סוררים. ענין נטייה מדרך הישר וכן סורר ומורה (שם כא): מני. ממני: ולנסך מסכה. מל' סכך ומכסה כמו והמסכה הנסוכה (לעיל כה): רוחי. ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (לקמן ל"ז): ספות. מלשון הוספה: (ב) לעוז במעוז. ענין חוזק: (ד) ומלאכיו. שלוחיו: (ה) על עם. אל עם: (ו) לביא וליש. שמות משמות האריה: אפעה. מין נחש רע: ושרף מעופף. מין נחש הדולג ממקום למקום ונראה כאלו הוא עף ופורח כעוף. כן יקרא המקום הסמוך לראש מהעבר מזה ומהעבר מזה: עירים. חמור הקטן יקרא עיר

דרומה: (ז) ומצרים. לכן קראתי לזאת פי' קראתי לזאת. ירושלם: רהב הם שבת. פחזק שלהם הוא שבתם בעיר ירושלם ולא יכלו לבקש עזר ממצרים כי לא יועילו להם ורהב פי' חוזק כמו ורהבם עמל ואון וי"ת בכן. ערעית מנהון קטולין: (ח) עתה. אמר האל לנביא כתוב אותה הנבואה על לוח אתם ר"ל אתם שתראה מה שתכתוב על לוח ואחר כך חקה אותה הנבואה על ספר כדי שתהיה עדות ליום אחרון ופי' לעד עד עולם כדי שיראו הם והבאים אחריהם כי לא לחנם הבאתי עליהם פורענות אלא בעבור כי עם מרי הוא והנה הייתי מעיד בהם יום יום ע"י נביאי ולא אבו שמוע, לפיכך כתוב התוכחה והרעה העתידה לבא עליהם כדי שתהיה לעדות: חקה. הה"א במפיק ועניינו חקוק אותה, ולדעת יונתן אין ה"א חקה במפיק ולא ה"א הכתבה שתרגם שהכתב על לוח בינימן ועל סימן דספר רשום: (ט) כי עם מרי. כחשים, אחר שאמר כחש והוא מן הדגושים ולולי התי"ו היה דגוש בשקל אבר אכריבם ופירוש עם מרי כתרגומו עם סרבן שמורים באל ובמצותיו: בנים כחשים. שהם היו בני האל וכחשו בו שאומרים אליהם כי אינם שומעים אליו כי הנה שאומרו שמע נאבו הרי הוא כאלו מכחש בו שאינו אביו: (י) אשר אמרו לרואים. ולחוזים. הם נביאי ה': נכוחות. דברים ישרים: חלקות. כמו שאומרים נביאי השקר שמחליקים להם ואומרים שלום יהיה לכם עם מעלליכם: מהתלות. הם אינם אומרים שהם מהתלות אבל הנביא קורא לדברי נביאי השקר מהתלות שהם מהתלים בהם ואומרים להם אל פורענות, והם אומרים לנביאי ה' חזו לנו כדברי אלו הנביאים שרואים לנו שלום וטוב והם אינם יודעים כי הם מהתלות ולא דברים ישרים: (יא) סורו מני דרך. מני ארח. שניהם הנו"ן בקמ"ץ, אומרים לנביאי ה' סורו מן הדרך הזה ומן הארח הזה שאתם רוצים שנלך בו ולא נעשה כמצות לבנו השביתו מפנינו מה שאתם אומרי' לנו בכל יום ויום בשם קדוש ישראל: (יב) לכן. בדבר הזה. בדבר נביאי ה' שמוכיחים אתכם ללכת אל הדרך הטובה: בעשק ונלוז. ותבטחו בממונכם שהוא מעושק וגזל: ונלוז. פירוש מוטה, כלומר דין מוטה כלו' שהטו משפט דין העשוקים. בממון שלקחו מהעושק והנה ממונכם הוא עושק ואתם בוטחים ונשענים עליו שהושעו בו שתשלחו שחד למלך מצרים לעזור לכם מיד מלך אשור, כמו שאמר למעלה ישאו על כתף עירים חיליהם, ואמר קדוש ישראל על הבוטחים בו כי הבוטחים בו ומקדישים שמו הוא יהיה בעזרם ואתם שבוטחים בהם תפלו כפרץ נופל: (יג) לכן. כפרץ נופל.

מפיו: חיליהם. ממונם: דבשת. חטוטר' חלדרוב"א בלע"ז יש לו לגמל במקום טעינת המשא ומ"ש שמתרקבת תמיד ונעשין שם דבש לרפואה קרויה דבשת כדאמרינן בב"מ דבש והדבים הוי לכתישא דגמלי: (ז) לזאת. למצרים: רהב הם. גסי הרוח: שבת. עם בטל ומתגאים חנם. ד"א שבת רהבם ונחותם שלהם ראוי הוא לשבתם: (ח) חוקה. חקוק אותה. הנבואה הזאת: (ט) עם מרי הוא. ישראל: (י) חלקות. חנפות: חזו. הנבאו: (יא) קחו. אותנו מני אורח. חפלים אנו בנבואת שקר: (יב) בדבר הזה. בנבואתי אתה: ונלוז. תעוקה וליזון: (יג) כפרץ. של חומה שנפל: נבעה בחומה נשגבה. תגלה ליכנם כה בחומות משגבכם נבעה לשון גלוי כמו בעובדיה (א' י') נבעו מצפוניו איגליין מטמרוהי. ודומה פתר נבעה בליטה שסמוכה נפשית כמין אבעבועות מפני הגשמים וקילקול טיט רשוע: (יד) נבל יוצרים. כד של חרס: ולא יחמל. כמכתת שברי חרס כנבל שיהא ראוי לחתות בו אש

מתם, כיולדה אפעה משום ואשאף יחד. תתרגמי לשון אפעה. והזורת תבקע אפעה: לזאת ג' וסי' ויפן פרעה ויבא אל ביתו. לכן קראתי לזאת רהב. אי לזאת אכלה לך: י"ב בתר ליש' דכתיב ה' וסי' אתה דכאת בחלל רהב. אזכיר רהב ובבל. תרהיבני בנפשי עז. ולא פנה אל רהבים. ורהבם עמל ואון. לך תהרהם וירהב הנער. ובתבונתו מחץ רהב. תחתיו שחחו עוזרי רהב. שהם הרהיבוני שערך כעדר. ירהבו הנער בזקן והנקלה. לכן קראתי לזאת רהב. עזרי עזרי לבשי עז. וא' ג"ל ושחר ורהב לבבך: כפרץ ד' וסי' פרץ ה' את אויבי לפני דשמואל. וחברו דד"ה פרץ האלהים את אויבי. כפרץ נופל נבעה. כפרץ רחב יאתיו:

חֵילֵיהֶם וְעַל־דַּבֶּשֶׁת גְּמַלִּים
אוֹצְרוֹתָם עַל־עַם לֹא יוֹעִילוּ׃
ז וּמִצְרַיִם הֶבֶל וָרִיק יַעְזֹרוּ לָכֵן
קָרָאתִי לָזֹאת רַהַב הֵם שָׁבֶת׃
ח עַתָּה בּוֹא כָתְבָהּ עַל־לוּחַ
אִתָּם וְעַל־סֵפֶר חֻקָּהּ וּתְהִי לְיוֹם
אַחֲרוֹן לָעַד עַד־עוֹלָם׃ ט כִּי
עַם מְרִי הוּא בָּנִים כֶּחָשִׁים בָּנִים
לֹא־אָבוּ שְׁמוֹעַ תּוֹרַת יְהוָה׃
י אֲשֶׁר אָמְרוּ לָרֹאִים לֹא תִרְאוּ
וְלַחֹזִים לֹא תֶחֱזוּ־לָנוּ נְכֹחוֹת דַּבְּרוּ־
לָנוּ חֲלָקוֹת חֲזוּ מַהֲתַלּוֹת׃ יא סוּרוּ
מִנֵּי־דֶרֶךְ הַטּוּ מִנֵּי־אֹרַח הַשְׁבִּיתוּ
מִפָּנֵינוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ יב לָכֵן
כֹּה אָמַר קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יַעַן מָאָסְכֶם
בַּדָּבָר הַזֶּה וַתִּבְטְחוּ בְּעֹשֶׁק וְנָלוֹז
וַתִּשָּׁעֲנוּ עָלָיו׃ יג לָכֵן יִהְיֶה לָכֶם הֶעָוֹן
הַזֶּה כְּפֶרֶץ נֹפֵל נִבְעֶה בְּחוֹמָה
נִשְׂגָּבָה אֲשֶׁר־פִּתְאֹם לְפֶתַע יָבוֹא
שִׁבְרָהּ׃ יד וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נֵבֶל
יוֹצְרִים כָּתוּת לֹא יַחְמֹל וְלֹא־יִמָּצֵא

פְּתַף עִילִין גִּבְסֵיהוֹן וְעַל
חֲטוּרִיאַת גַּמְלִין מָא
דִּבְאָצְרֵיהוֹן מוֹבְלִין לְעַם לָא
יְהָנוּן לְהוֹן׃ ז וּמִצְרָאֵי
לְמָא וְרֵיקָנוּ סַעֲדְהוֹן בְּכֵן
עֲרָעִית מִנְהוֹן קְטִילִין זְמִינִין
אִיתֵי עֲלֵיהוֹן׃ ח כְּעַן עוּל
כְּתַב עַל לוּחַ בֵּינֵיהוֹן וְעַל
שְׁמִין דִּסְפַר רְשׁוּם וּתְהֵי
לְיוֹם דִּין לְסַהֲדוּ קֳדָמַי עַד
עָלְמָא׃ ט אֲרֵי עַם סָרְבָן
אִינוּן בְּנַיָּא כַּדִּיבַיָּא בְּנַיָּא
לָא אֲבוֹ לְקַבָּלָא אוּלְפַן
אוֹרַיְתָא דַיְיָ׃ י דְּאָמְרִין
לִנְבִיַּיָּא לָא תִתְנַבּוּן וּלְמַלְפַיָּא
לָא תַלְפוּן לָנָא אוּלְפַן
אוֹרַיְתָא בְּסִימַן מַלִּילוּ עִמָּנָא
אִשְׁתָּעוּ לָנָא שְׁנָיָן׃
יא אַסְטִיוּנָא מֵאוֹרְחָא
דְּתַקְנָא אַבְטְלוּנָא
מִמַּסַּרְתָּא אַרְחִיקוּ מִן
קֳדָמָנָא יָת מֵימַר קַדִּישָׁא
דְיִשְׂרָאֵל׃ יב בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר
קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל חֲלַף
דְּקַצְתּוּן בְּפִתְגָּמָא הָדֵין
וְאִתְרַחֵצְתּוּן בְּשִׁקְרָא
וּבְאוּנְסָא וְאִסְתְּמֵכְתּוּן
עֲלוֹהִי׃ יג בְּכֵן יְהֵי לְכוֹן חוֹבָא הָדֵין כִּכְרַךְ דְּחָרוּב וְאִתְחַמַּר בְּשׁוּר מְתַקַּף דְּבִתְקֵיף תָּשְׁרוּ׃ יד וְיִתֵי חָבְרֵיהּ וְתִבְרַהּ
פְּתַבּוּר מָן דַּחֲסַף דְּפַחְרָא דִּמְדַקְדַּק לָא בְחַיִּים

אחר שנפל הבנין הוא פרץ כי הפרץ לא יפול אלא נאמר על שם סופו וכן ופתאי קמה, והנה פירש אחריו מה הפרץ ואמר נבעה בחומה נשגבה: ונבעה. הוא מקום נפוח בקיר והוא מענין שאין אבעבועות וכאשר בקיר מקום נפוח הוא קרוב ליפול ואמר בחומה נשגבה לפי שתכבד החומה שהיא גבוהה על מקום הנפח שהיא באמצעית' או למטה ממנה ותפול פתאום ותשבר לכובד גבהותה וכמו שאותו מקום הנפוח הוא גורם לנפילת החומה הנשגבה כן יהיה לכם העון הזה שאתם מבקשים עזר ממצרים יגרום לכם מפלתכם נפילה גדולה בשבר גדול מאין מרפא כנפילת החומה הנשגבה שישברו אבנים בנפילת' מפני שנתכעת חביטה רבה מפני גבהותם וכן המשיל לענין אחר בחומה נשגבה מפני שהם תאבו לכם פרעה מלך מצרים שיהיה לכם כמו חומה נשגבה מפני האויב: (יד) ושברה. האל ישבור אותה החומה שאתם חושבים להשגב בה ישבור אותם: כשבר נבל יוצרים. כמו שישבר נבל יוצרים שהוא כלי חרס כי השברים כלי חרש יקרא כתות

מצודת ציון

וכן על עיר בן אתונות (זכריה ט): חיליהם. עושרם: דבשת גמלים. הוא המוטרם הגמל שמניחים המשא עליו וע"ש שמרקיב תדיר ורפואתו למשחו בדבש קרוי דבשת: על עם. אל עם: (ז) הבל וריק. ר"ל דבר שאין בו ממש: רהב. ענין גאוה והתחזקות כמו ירהבו הנער בזקן (לעיל ג): שבת. ענין בטול כמו שבת נוגש (לעיל י"ד): (ח) לוח. הענין טבלא עשוי לכתיבה וכוא מלשון לוחות העדות (שמות ל"ב): חוקה. מל' חקיקה וכתיבה: (ט) מרי. ענין מרד: כחשים. שקרים: לא אבו. לא רצו כמו לא אבה יבמי (דברים כ"ה): (י) ולחוזים. ולנביאים: נכוחות. ענין דברים ישרים כמו כולם נכוחים למבין (משלי ח): חלקות. דברים רכים ותנופה: מהתלות. ענין לעג כמו ואיש ברעהו יהתלו (ירמיה ט): (יא) מני. כמו מן והיו"ד נוספת: השביתו. ענין בטול: (יב) ונלוז. ענין נטיה מדרך היושר כמו ונלוזים במעגלותם (משלי ב): ותשענו. ענין סמיכה: (יג) כפרץ. ענין שבירה: נבעה. מל' אבעבועות וכן מים תבעה אש (לקמן ס"ד): נשגבה. חוזקה: לפתע. כמו בפתע וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ותשפטו בכסא וכפל המלה במלות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י"ב): (יד) נבל. כן יקרא כד היוצר וכן ונבליהם ינפצו (ירמיה מ"ח): יוצרים. אומן חרס נקרא יוצר: כתות. ענין כתיתה ושבירה לחתיכות רבות:

מצודת דוד

ושרף המעופף: ישאו. היו נושאים עושר רב על עירים וגמלים אל עם אשר לא יועילו: (ז) ומצרים הבל וריק יעזרו. ר"ל מלבד שאין הכח בידם לעזור הנה עוד מזדון לבם לא ירצו לעזור כי מצרים המה לאויבים לישראל: לזאת. למצרים: רהב הם. מתגאים בדבר שאין בידם להבטיח עזר ואין לאל ידם: שבת. והם עם בטל ואינם רוצים לעזור: (ח) עתה בוא כתבה. אמר להנביא עתה כתוב זאת לזכרון על הלוח אשר אתם וחקוק הדבר על הספר למען תהיה לזכרון לימים האחרונים עד עולם לדעת אשר על חנם הבאתי הפורעניות עליהם כ"א בעבור עונם: (ט) כי עם מרי הוא. מה שהאלו עזר מפרעה ולא שאלו פי ה' נחשב למרד: בנים כחשים. מכחישים בהשגחת המקום: לא אבו שמוע. אינם רוצים לשמוע תורתו ונראה לא שאלו פיו גם בדבר המלחמה: (י) לרואים. לנביאי האמת יאמרו לא תראו נבואה למען הגיד לנו: לא תחזו לנו. לא תנבאו לנו נכוחות: דברו לנו חלקות. דברו כמו נביאי הבעל שמחליקין דבריהם ומתעיקין לומר שלום יהיה לכם: חזו מהתלות. הם אינם אומרים שהם מהתלות אבל הנביא קורא לדברי נביאי השקר מהתלות ובאלו הנביא אומר להם הנה תאמרו הנבאו לנו כדברי הנביאים האומרים שלום הלא דבריהם המה מהתלות ולא דברים ישרים: (יא) סורו מני דרך. אומרים לנביאי ה' סורו מן הדרך הזה מן האורח הזה שאתם אומרים לנו בכל יום שלא נעשה כתאות לבבינו: השביתו וכו'. השביתו ממה שאתם אומרים לנו כל יום בשם קדוש ישראל: (יב) בדבר הזה. בדברי הנביאים שאומרים בשם ה': בעושק ונלוז. במה שהעשקו עניי העם לתת שוחד ומתן לנלוז הוא מלך מצרים הנלוז במעגלותיו: (יג) העון הזה. הפרת הבטחון מה' והשענה במצרים: כפרץ נופל. כפרץ של חומה שנפל קלח ממנה והמקום נפוח כעין אבעבועות הנמלא בחומה מקלקול הגשמים שהיא עם כי הפרצה או הנפוח היא בקצה החומה והבנין החומה היא חזקה עכ"ז השבר והנפול כל החומה פתאום בעבור זה: (יד) ושברה וכו' ושבר החומה יהיה

רשי

אש מיקוד ולשאוב בו אש מן ההסק כל שאיבת אש נופל בה לשון חתייה: ולחשוף מים. לדלות וכן (חגי ב) לחשוף מחשים פורה וכן חשפי שובל (לקמן מז) דלי מים מן שבילך אשפוייש"ב בלע"ז: מגבא. גוב מלא מים: (טו) כי כה אמר. הקב"ה לכם זה ימים אין אתם צריכים לבקש לכם עזרה ממצרים ולאבד ממונכם כי בשובה ונחת תהיה לכם תשועה בלא שום טורח אם תשמעו לי: שובה. לשון ישוב ומרגוע וכן שובה ה' רבבות אלפי ישראל (במדבר י): בהשקט. הנה לכם מאתי ובבטח' תהי' גבורתכ': (טז) על סוס ננוס. נתקשר במלכי מצרי' ונביא משם סוסים קלים לנוס: (יז) אלף אחד מכם מפני גערת אחד. מן האויבים או כולכם מפני גערת חמשה תנוסו: אם נותרתם. כמו אשר נותרתם: כתורן. עץ גבוה תקוע בארץ כמין תורן הספינה שקורין מש"ט בלע"ז: וכנס. אף הוא כלונס גבוה שנותנים בראש הגבעה ובשרוח' הכופה נייסות באין נותן עליו סודר והרוח מוליכו והוא סימן שינוסו או יתקבצו: (יח) ולכן. על שלא אביתם לשמוע: יחכה ה' לחננכם. איננו מדלג לכם על הגזרה הרעה שנגזרה עליכם כדי למהר ולהביא הטובה אלא יחכה וימתין עד בא קיצה: ולכן ירום לרחמכם. יתרחק לרחמכם: כי אלהי משפט ה'. ויפרע תחילה מן המורדים בו: אשרי כל חוכי לו. לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר: (יט) כי. עוד ימים באים אשר ישאר לציון יושב בציון ובירושלים צדיק יהיה: בכו לא תבכה. לא תצטרך לבקש בקש' מאת הקדוש ברוך הוא בבכי כי לקול זעקך יענך: (כ) לחם צר ומים לחץ. לא תהיו כרוכים אחר תענוגי' כאשר אתם עתה כמה שנאמר השותים במזרקי יין (עמוס ו') הנה ששון ושמחה (לעיל כב): ולא יכנף. לא יתכסה ממך בכנף בגדיו כלומר לא יסתיר ממך פניו: מוריך.

ישעיה ל

במכתתו חרש לחתות אש מיקוד
ולחשף מים מגבא:
טו כי כה־אמר אדני יהוה קדוש
ישראל בשובה ונחת תושעון
בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם
ולא אביתם: טז ותאמרו לא־כי
על־סוס ננוס על־כן תנוסון ועל־קל
נרכב על־כן יקלו רדפיכם: יז אלף
אחד מפני גערת אחד מפני גערת
חמשה תנסו עד אם־נותרתם כתרן
על־ראש ההר וכנס על־הגבעה:
יח ולכן יחכה יהוה לחננכם ולכן
ירום לרחמכם כי־אלהי משפט
יהוה אשרי כל־חוכי לו: יט כי־
עם בציון ישב בירושלם בכו לא־
תבכה חנון יחנך לקול זעקך
כשמעתו ענך: כ ונתן לכם אדני
לחם צר ומים לחץ ולא־יכנף עוד
מוריך והיו עיניך ראות את־

ל׳. ל׳ ומ״ע · ל׳ וחסר. ל׳ · ל׳. ל׳ · ל׳. ל׳ · ל׳ ומ״ע · ל׳. ל׳ ר״פ · ל׳. ל׳ · פ׳. ל׳ · פ׳. ל׳ · ג׳. ל׳ וחד סמטפט ל׳ · ו״ל כתיב · ל׳. ל׳. ל׳ · ל׳. ל׳ כ״ג בסיפרא ל״ג · מ״ע בספוק

תרגום

ולא משתכח בדיקוקיה חסף למחתי נור ממבעור ולמדלח מיין מפציד: טו ארי כדנן אמר יי אלהים קדישא דישראל אמרית די תתובון לאוריתא תנוחון ותתפרקון תשקטון ותשרון לרוחצן תהון גברין ולא אביתון: טז ואמרתון לא אלהן על סוסותא נערוק ועל כן תערקון ועל קלילין נרכוב על כן יהון קלילין רדפיכון: יז אלפא חד מן קדם מזופית חד מן קדם מזופית חמשא תערקון עד דתשתארון כבוערא על ריש טורא וכאתא על רמתא: יח ובכן עתיד יי לרחמא עליכון ותקיף הוא דירחם עליכון ארי אלהא עביד דינא יי טובי צדיקיא דמסברין לפורקניה: יט ארי עמא בציון יתיב בירושלם מבכא לא תבכי רחמא ירחם עלך קל צלותך יקבל ויעבד בעותך: כ ויהב לכון יי נכסי סנאה ובזת מעיקא ולא יסלק עוד שכנתיה מבית מקדשא ויהוין עינך חזין ית

רדק

בהם יוצר ויהיה זה השבר כמו שישבור כלי היוצר בלי חמלה שאין בדעתו להשאיר ממנה מכתת. אתם להתות בה אש מיקוד. או להשוף בה מים מגבא אלא ישברנו עד שיהיו כתות כתיתות דקות והמקום שיוקדם בו האש נקרא יקוד וכן בדרך העולם נקחת אש מיקוד במכתת חרש ולהתות כמו לקחת וכן שיתהם איש אש בחיקו וגבא יקרא מקום שיקוו בו מעט מים וכן בגאותיו וגבאיו ואין אדם יכול לקחת ממנו בכלי כי אם בשבר כלי שיכול לסמוך בשפה העבידה בקרקע הגבא ויקח מעט מים בו וכאשר יקח המים מן הגבא הנה נשאר הגבא חשוף ומגולה, לפיכך אמר ולחשוף, וכן לחשוף המים פורה לקחת כל הפירות עד שלא ישאר ביקב כלום וי"מ ולחשוף ולמדלה ענין דלות מים: (טו) כי כה אמר ה' בשובה ונחת. השל ענין במלות שונות, וכן השל עוד ואמר בהשקט ובבטחה, אמר אני אמרתי אם תשמעו לי כי בנחת תושעון ולא תצטרכו ללכת למצרים לבקש עזר כי אם שתשבו בעיירכם וזאת תהיה גבורתכם, ר"ל כי ה' נלחם לכם ולא אביתם: (טז) ותאמרו לא כי על סוס ננוס. אם יבא האויב יש אתנו סוסים וננוס עליהם מפני האויב עד יעבור ואחר כן נשוב לארצנו: ועל קל נרכב. סוס או גמל קל, וכדבריכם כן יהיה שתנוסון אבל לא המנוסה שחשבתם שתנצלו מיד האויב כי אם תרכבו אתם על קל רודפיכם יקלו מכם וישיגו אתכם: (יז) אלף אחד. אמר אחד ואע"פ שאין צריך אלא אמר כן לפי שהאלף הוא אחד במעלה הרביעית ואחד הוא אחד במעלה הראשונה, ואמר שהרב ינוס מפני המעט: מפני גערת חמשה תנוסו. כולכם: עד אם נותרתם. אם במקום אשר, כי ימצא במקום אשר כמו עד אם דברתי דברי ובמקום כאשר כמו אם יהיה היובל לבני ישראל ואם מזבח אבנים תעשה לי, והדומים להם, אמר כל כך תנוסו הנה והנה עד שהנשארים בכם יהיו מעטים בין רבים כמו התורן על ראש ההר שיראה יחידי מרחוק, וכן כמו הנס על הגבעה, והענין כפול כי הנס ישרבו על התרן: (יח) ולכן יחכה ה' לחננכם. יחכה שעל יולא, כלומר ינסיתכם בתחבו בו לחננכם שעוד יהיו אתכם ויספר אתכם ובענין הזה על אשר יחלתני, יש מפרשים הפסוק הזה עם הפרשה הבאה אחריו עתידה. והנכון שסוף ענין הפרשה שמדבר על דורו של חזקיהו ועל הרעים בכם שמבקשים עזר ממצרים אמר עד הפסוק הזה והפסוק הזה כנגד השומרים חזקיהו וסיעתו: לחננכם. לחנן אתכם, לחנן בשקל אין גחלת לחמם: ירום לרחמכם. ירום וינשא על מתנה אשר לרחם אתכם: כי אלהי משפט ה'. ולא ישפוט הצדיקים עם הרשעים: אשרי כל חוכי לו. כי הם יוצאו: (יט) כי עם בציון ישב: לא כאשר עירי יהודה שנתפשו ביד מלך אשור בעבור שלא היו חוסים באל: בירושלים בכו לא תבכה. אמר העם אשר בירושלם שלא יצאתם ממנה לבקש עזר ממצרים בכם לא תבכה כמו שבוכים האחרים שנתפשו כי האל יחנך לקול זעקך: כשמעתו ענך. כאשר שמע זעקך ענה אותך והוא שקרע חזקיהו בגדיו והתכסה בשק ובא בית ה' והתפלל שם וענה אותו האל על ידי ישעיהו הנביא ואמר אל תירא מפני הדברים אשר שמעת וגו': (כ) ונתן לכם ה'. המפרשים פירשו כמו ואם נתן, כמו כי אינך יוצא, בפירושו כי אם אינך יוצא, ונמיה והלבה, ואם נמית והלכה והדומים להם, ויהיה לפי זה פסו' וי"ו ולא יכנף כפ"א רפ"א כלשון ישמעאל, אמר אם עד עתה נתן לכם לחם צר ומים לחץ לא יהיה עוד זה כי לא יכנף עוד מוריך

תגוסו ה' חסר בלישנא וסי' נמסר בסדר אם בחקתי: בכו ה' כתיב וי"ו בסוף וסימנהון כי עם בציון ישב. בכו בכו לחולך. חלוך ובכו ילכו. בגת אל תגידו דמיכה. בכו תבכה בלילה:

תולדות אהרן מים מגבא: שבת סב: בשובה ונחת. סנהדרין לז (תענית סב): חוכי לו. סוכה מה סנהדרין צז: עם בציון. סוטה מט: מוריך. עירובין יג סוטה מט הוריות יב כריתות ו:

מצודת דוד

תהיה מכותה כשבר נבל היוצר הרס אשר הוא כתות דק דק כי במכתת לא יחמול עליו מלכתתו כי טוב לו להחזירם לעפר לערבו בסיד לטוח הבתים והבורות: ולא ימצא במכתהו. בהשברים הכתותים לא ימצא חרס גדול שיהיה ראוי לשאוב בו אש מן היקוד או לקחת בו מים מן הגבא וכאומר אם העון הזה הוא קטן בעיניכם מ"מ יהיה סיבה על כליון נפלא: (טו) בשובה ונחת תושעון. אם הייתם בוטחים בי ולא במצרים הייתם אז נושעים בהשקט ונחת מבלי טורח מלחמה: תהיה גבורתכם. הייתם מתגברים על האויב בישיבת השקט ובבטחון ה' מבלי עמל: ולא אביתם. לא רציתם בזה כ"א במלחמה בעזרת מצרים: (טז) ותאמרו לא. אמרתם לא נבטח בה' אלא נתרומם כנס הזה בעזרת סוסים הבאים ממצרים: על כן תנוסון. בעבור זה תנוסון מפני האויב ויהיה לכם המפלה ולפי שהוא לשון נופל על לשון אמר כן: ועל קל נרכב. נתחזק ברכיבת סוסים קלים הבאים ממצרים: על כן יקלו רודפיכם. בעבור זה יקלו הרודפים ויתחזקו עליכם: (יז) אלף אחד. אלף אנשים מכם אשר כל אחד יהיה מיוחד: מפני. חוזר על מלת תנוסו לומר אלף מכם תנוסו מפני גערת אחד מן האויבים ומפני גערת חמשה תנוסו כולכם: עד אם. תהיו מפוזרים כאשר תשארו יחידים כתורן בספינה כאשר יעמידו על ראש ההר שנראה למרחוק יחידים כי אין דבר נראה עמו: (יח) ולכן. הואיל ולא אביתם לשמוע: יחכה וגו'. לא ידלג על הגזירה הרעה למהר להביא הטובה אלא יחכה וימתין עד בוא קיצה: ירום. יתרומם ויתרחק לרחמכם: כי אלהי משפט ה'. ולכן יפרע תחלה מן המורדים בו: אשרי וגו'. אבל אשרי לכל המקוים לו לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר: (יט) כי עם בציון, עוד ימים באים אשר העם הנשאר בציון והעם אשר ישב בירושלים לא יצטרכו לשפוך בקשה עם בבכיה כי יחון אותם לשמוע קול זעקתם ואם תהיה בזולת בכי: כשמעתו. מיד כשישמע את קול ישעך: (כ) ונתן וגו'. רצה לומר המקום יתן בלבבכם להסתפק בלחם צר ומים לחץ

מצודת ציון

יחמול. ענין רחמנות: במכתתו. בשברו: חרש. כמו חרס בסמ"ך: לחתות. ענין לקיחה כמו גחלים אתה חותה על ראשו (משלי כ"ה) ועפ"ז יקרא הכלי שחותין בו האש בשם מחתה: מיקוד. כן נקרא מקום הבערת אש כמו על מוקדה (ויקרא ו): ולחשוף. ענין שאיבה כמו לחשוף חמשים פורה (חגי ב): מגבא. מקום כניסת מעט מים וכן בגאיו וגבאיו (יחזקאל מ"ז): (טו) בשובה. ענין השקט ומרגוע וכן נפשי ישובב (תהלים כ"ג): ולא אביתם. ולא רציתם: (טז) ננוס. מלשון נס והוא כלונס ארוך ועניינו נרמה כנס וכן נס לתנוסס (שם ס): תנוסון. מלשון ניסה ובריחה: (יז) גערת. ענין גערה ונזיפה: כתורן. הוא העץ הגבוה הזקוף על הספינה וכן על יחזקו כן תרנם (לקמן ל"ג): וכנס. הוא כלונס ארוך עשוי לתלות בו מפה לסימן לאנשי הגולה להתאסף ולבוא: (יח) יחכה. ענין איחור כי לדבר המתאחר מחכים ומקוים לו: לחננכם. מלשון חנינה: ירום. מלשון הרמה למעלה: חוכי. ענין תקוה: (כ) צר. לחץ. פתרון אחד להם מענין דחק: יכנף. מלשון כנף הבגד והוא קצות הבגד: מורך. מלמדך וכן יורה דעת (ישעי

מוֹרֶיךָ: כא וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה דָבָר מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ בוֹ כִּי תַאֲמִינוּ וְכִי תַשְׂמְאִילוּ: כב וְטִמֵּאתֶם אֶת־צִפּוּי פְּסִילֵי כַסְפֶּךָ וְאֶת־אֲפֻדַּת מַסֵּכַת זְהָבֶךָ תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה צֵא תֹּאמַר לוֹ: כג וְנָתַן מְטַר זַרְעֲךָ אֲשֶׁר־תִּזְרַע אֶת־הָאֲדָמָה וְלֶחֶם תְּבוּאַת הָאֲדָמָה וְהָיָה דָשֵׁן וְשָׁמֵן יִרְעֶה מִקְנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא כַּר נִרְחָב: כד וְהָאֲלָפִים וְהָעֲיָרִים עֹבְדֵי הָאֲדָמָה בְּלִיל חָמִיץ יֹאכֵלוּ אֲשֶׁר־זֹרֶה בָרַחַת וּבַמִּזְרֶה: כה וְהָיָה ׀ עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַּ וְעַל כָּל־גִּבְעָה נִשָּׂאָה פְּלָגִים יִבְלֵי־מָיִם בְּיוֹם הֶרֶג רָב בִּנְפֹל מִגְדָּלִים: כו וְהָיָה אוֹר־הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבֹשׁ יְהוָה אֶת־שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא:

שְׁכִנְתִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא: כא וְאוּדְנָךְ יִשְׁמְעָן פִּתְגָמָא מִבָּתְרָךְ לְמֵימַר הָדָא אוֹרְחָא דְתַקְנָא הֲלִיכוּ בַהּ לָא תִסְטוּן מִנַּהּ לְיַמִּינָא וְלִסְמָאלָא: כב וּתְסָאֲבוּן יַת חִפּוּי צַלְמֵי כַּסְפֵּיכוֹן וְיַת תִּקּוּן מַתְּכַת דַּהֲבְכוֹן תְּרַחֲקִינוּן כְּמָא דִמְרַחֲקִין יַת סוֹאֲבָתָא כֵּן תְּרַחֲקִינוּן: כג וְיִתֵּן מְטַר זַרְעָךְ דִּי תִזְרַע יַת אַרְעָא וַעֲבוּרָא וַעֲלַלָא יִסְגֵּי בְּאַרְעָא וִיהֵי פַּרְנוֹס וְטָב וְיִתְפַּרְנְסוּן צַדִּיקַיָּא מִגֵּיתֵיהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא שְׁמַן רְבִיבִין וּפְטִימִין: כד וְתוֹרַיָּא וַחֲמָרַיָּא דִּי מְפַלְחִין בְּהוֹן יַת אַרְעָא בְּלִיל מְפַטְּמִין יֵיכְלוּן דִּי דְרָא בְרִיחַתָּא וּבְמַדְרְיָא: כה וִיהֵי עַל כָּל טוּר רָם וְעַל כָּל רָמָא מְנַטְלָא פַּצִּידִין נָגְדִין מַיִן תַּקְלָא לְמַלְכִין וּלְשִׁרְיַתְהוֹן בְּיוֹם קְטוֹל רַב בְּמִפַּל רַבְרְבִין: כו וִיהֵי נְהוֹר סִיהֲרָא כִּנְהוֹר שִׁמְשָׁא וּנְהוֹר שִׁמְשָׁא יְהֵי עָתִיד לְאַנְהָרָא עַל חַד תְּלָת מְאָה אַרְבְּעִין וּתְלָתָא כִּנְהוֹר שִׁבְעַת יוֹמַיָּא בְּיוֹמָא דְיָתִיב יְיָ יַת גָּלוּת עַמֵּיהּ וּמְרַע מַחָתֵיהּ יַסֵּי: הא

רשי

הקב"ה המלמדך להועיל: (כא) ואזניך תשמענה וגו'. לא כמו שאתם עושים עתה שאתם מואסים בדברו ואומרים לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יהיו נטויות אף אחריך לשמוע דבר מאתי. אולי יבא נביא ויורך דרך ללכת בין ימין ובין שמאל: (כב) אפדת. נוי: כמו דוה. יהיו מאוסות בעיניך כנדה: (כג) ונתן. הקב"ה מטר זרעך: ושמן. ל' דבר שמן ואינו ל' שמן לפיכך טעמו למטה ונקוד קמץ: כר נרחב. עד שיהיו הכרים שמינים ורחבים: כר. כבש ל"א מישור נרחב כמו (בראשית יג) ככר הירדן וכמו (ויקרא כג) כרמל כר שהוא מלא תבואה: (כד) והאלפי'. שוורי': בליל חמיץ. כמו (איוב ו) על בלילו קשין ותבן מחומצין ומחוזקין בתבואה שבתוכם יאכלו: אשר זורה. בתבואה פעמיים אחת ברחת ואחת במזרה כדי לנקות התבואה לפיכך יהיה התבן בלול בתבואה שזורה במזרה אבל הקשין. רחת פיל"א בלע"ז. מזרה וו"ן בלעז. ומדרש אגדה בליל ל' בלול שיהא האוכל בלול בתבן: (כה) יבלי מים. נהרי מים כמו (ירמיה יז) ועל יובל ישלח שרשיו: ביום הרג רב. שיהא מכה גדול (בארץ אשור) יונתן תירגם ביום קטול רב במיפל רברבין: (כו) שבעתים כאור שבעת הימים. שבעתים שבע שבעיות כאור של שבעת הימים הרי ארבעים ותשע שביעיות העולים לשלש מאות וארבעים ושלשה

דוה ג' וסי' ואיש אשר ישכב את אשה. הזורם כמו דוה. נתנני שוממה כל היום. אנ"ך: שבעתים ו' בקריאה וסי' נמסר בסדר בראשית: שבעת הימים ה' ומקומ' מצויין במסורה רבתא דאדרנא בריש האי חבורא בערך יום: חבוש ג' בקריאה וסי' ביום חבוש ה' את שבר עמו. פארך חבוש עליך. פניהם חבוש בטמון: ירפא ג' בקריא' וסי' נמסר בס"ב סי' ב':

רדק

מוריך ויהיה מוריך כמו מערך מן יורה ומלקוש ופי' לא יכנף לא יאסף ולא יעצר והדומה לו בדברי רז"ל כנופיא לאסיפת העם ולעצירתם ואז בימי חזקיהו היה להם בצורת ובצר להם אוהם בבצע כמו שאמר אכול השנה ספיח ובשנה השנית סחיש ובשנה השלישית זרעו וקצרו וגו' או פירוש ולא יכנף לא ירחק בכנף הארץ כלומר לא יהיה רחוק מכם כמטר אלא קרוב שיהיו עיניכם רואות תמיד ויש לפרש מוריך מן ולא שמעתי לקול מורי ואמר זה על חזקיהו ואם יו"ד מוריך לרבים יהיה חזקיהו ושריו, ר"ל שלא ישלח שלוחים בכנף הארץ כמו שעשה אחז ששלח למלך אשור לעזור לו במלחמת רצין ופקח אבל חזקיהו יהיה במות במקומו ולא יצטרך אל עזר אדם ועיניך יראו אותו תמיד בירושלים שיורה אותך הדרך הטובה והישרה. ויונתן פירש הפסוק על מתנה אשר תרגם הפסוק כן ויהב ה' לכון נכסי שנאה וגומר, ואין זה פירושו: ומים לחץ. בא בסמיכות עם השי"ן, כמו מ"ם נרכים: (כא) ואזניך. אפילו יקרא אותך המורה מאחריך ויאמר לך זה הדרך לכו בה תשמענה אזניך ותקשבנה כל שכן כשיורה אותך פנים בפנים, ר"ל שיהיו דורו של חזקיהו כולם חפצים לשמור התורה והמצות ושומעים לקול מוריהם אפילו יקראו אותם מאחריהם: כי תאמינו וכי תשמאילו. כשתרצו לנטות אל הימין או אל השמאל לא תטעו אלא הדרך הישר עד עיניכם לכו בה לא תטו ימין ושמאל ממצות התורה. ותאמינו. כמו כי תימינו והאל"ף תמורת היו"ד: (כב) וטמאתם. כשידבר כנגד העם ידבר פעם לשון יחיד דרך כלל ופעם לשון רבים דרך פרט, ופירוש וטמאתם תטמאו אותו כמו טמא, כי כן עשה חזקיה על הפסילים שעשה אחז אביו, אמר ללוים והוציאו את הנדה מן הקדש, ואמר ויוציאו את כל הטומאה אשר מצאו בהיכל ה' ואמר ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון חוצה והנדה והטומאה הם הפסילים והמסכות: אפדת. כמו ותאפד אפדתו כתרגומו ענין תקון: תזרם. תזרם למקום רחוק: כמו דוה. כמו הנדה שתשב במקום רחוק מבעלה בימי נדת דותה: לא תאמר לו. תאמר לפסל לא תוכה, וי"מ לא כמו לואה והשלכה לחוץ, וכן הוא במסורה לית לשון טנוף: (כג) ונתן. יתן לך האל מטר לצורך זרעך אשר תזרע וכן יתן לך לחם תבואת האדמה כי לא יבא בו שדפון וירקון ולא יאכלנו הארבה ועוד יהיה לחם הארץ דשן ושמן וגם מקנך ירעה כמו כן: כר נרחב. כי הכל יהיה מלא תבואה וירעה המקנה ברחב, כר הוא מקום מרעה: ומקנך. בחולם ביו"ד אף שהוא לרבים, או הוא תמורת למ"ד הפעל: (כד) והאלפים. השורים כמו שגר אלפיך: והעירים. הם עולי החמורים: עובדי האדמה. שעובדים בהם האדמה: בליל חמיץ יאכלו. תרוץ התבואה שיהיה להם יאכילו השורים והחמורים המספוא הנקי שינקו אותה להם ויזרו ויברו כמו שהיו לאכול האדם: בליל. הוא המספוא, כמו אם יגעה שור על בלילו: חמיץ. נקי לפי ענינו, וגם יש לו דומה בלשון ערבי, וי"ת בליל פטים: זורה. בינוני מגלה נזכר שלו מן הדגנים לפי' הוא בסגול: וברחת. רחת מן רוח לפי שמזרין בה ומנקים הקש מן התבואה: (כה) והיה. לענין שאמר שיתן מטר על פני האדמה אמר כל כך יהיה שפע המים עד שההרים והגבעות יצאו בהם מים ויהיה זה ביום הרג רב בנפול מגדלים: ביום. כמו בעת, כמו ביום הכותי כל בכור, יום צעקתי בלילה נגדך, וכן כל ביום ההוא שאומר על עתידה: הרג רב. הוא מה שהכה האל במחנה אשור כי אחר כן ברכם האל ליושבי ירושלם ויהודה בכל טוב ופי' בנפול מגדלים שרים גדולים וכן ת"י רברבין כמו שאמר ויכחד כל גבור חיל ונגיד במחנה אשור: (כו) והיה אור הלבנה. רוב המפרשים פירשו פסוק זה לעתיד, ויש שפירשו כמשמעו ואיננו נכון, ויש שפירשו משל לרוב הטובה שתהיה לעתיד בימי המשיח, וכן הוא, אבל יתכן לפרשו גם כן משל בימי חזקיהו שיהיה להם

תולדות אהרן ואזניך תשמענה. סנה קנג מגלה לב (סנה ח): פסילי כספך. (שבת יא): כמו דוה. שבת פב: ירעה מקנך. מנחות פו: והאלפים. (מעשרות מט): אור הלבנה. פסחים סח סנהדרין צא: שבעתים. עקידה שער כט:

מצודת ציון

כח): (כא) תאמינו. מל' ימין והאל"ף במקום היו"ד: (כב) צפוי. ענין חפוי וכסוי: אפדת. חגורה כמו ואפדת לו בחשב האפוד (שמות כ"ט): מסכת. פסל הניתוך מתכת וכן אלהי מסכה (שם ל"ד): תזרם. ענין פזור למרחוק וכן זרה הלאה (במדבר י"ז): דוה. כן יקרא הנדה כמ"ש כימי נדת דותה (ויקרא יב): (כג) דשן. ענינו כמו שמן: כר. כבש שמן וכן בלחו כר (לעיל טז): (כד) והאלפים. השוורים כמו שגר אלפיך (דברים ז): והעירים. כן יקראו החמורים עודם קטנים: בליל. מל' בלבול וערבוב: חמיץ. מל' חמץ ור"ל מחוזק כדבר המחומץ: זורה. ענין פזור התבואה מול הרוח להפריח הפסולת וכן זורה את גורן (רות ג): ברחת. שם כלי שזורין בו התבואה ונקרא כן לפי שמניפין אותו אל הרוח: ובמזרה. גם הוא שם כלי עשוי לזרות בו התבואה: (כה) פלגים. אמות המים המתפלגים ומתפרדים הילך והלך: יבלי מים. גם הוא מענין פלגים כמו ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה יז) וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב): (כו) חבוש. ענין כריכת מטלית על מקום השבר כמו ולא חובשו (לעיל א):

מצודת דוד

כאלו דחוק לכם הלחם והמים ולא תהיו מוסיפים אחר התענוגים כמו עתה: ולא יכנף עוד מוריך. הקב"ה המלמדך להועיל לא יסתיר פנים ממך ולא יהיה במשל כאדם המכסה פניו בכנף נגדו שלא יראוהו: והיו עיניך. כאלו יסתיר פניו אם כן יהיו עיניך רואות אותו ר"ל תוכל לשאול כל צרכיך כי ימלא משאלותיך: (כא) ואזניך וגו'. לא כמו שאתם מואסים עתה בדברי ותאמרו לא תחזו לנו נכוחות כי אז תהיינה אזניך נטויות לאחוריך לשמוע דבר מאתי אשר יאמר זה הדרך לכו בו: כי תאמינו. בין כשתרצו ללכת אל הימין בין אל השמאל תהיו תאבים לשמוע דבר ה' אם נכון הדבר: (כב) וטמאתם וגו'. רצה לומר בעיניכם יהיה טמא צפוי פסילי הכסף ואפודת מסכת הזהב: תזרם כמו דוה. תפזרם ותזרקם למרחוק כמו הנדה הרחוקה מבעלה בימי נדת דותה: לא תאמר לו. תאמר עליו לא תוכה וכן אמר חזקיה והוציאו את הנדה מן הקדש (דה"ב כט) ועל הפסל אמר: (כג) ונתן מטר זרעך. האל יתן מטר לצורך זרעך וגו' וכן יתן לך לחם תבואת האדמה כי לא יבוא בה שדפון וירקון ולא יאכלנו הארבה: והיה דשן ושמן. הארץ תהיה דשן ושמן לגדל פירות מבושלים: ירעה. כל אחד ממקניך ירעה במרעה שיהא עד שכל אחד מהכרים יהיה רחב ובעל בשר: (כד) עובדי האדמה. כי בהם חורשים השדה לזריעה: בליל חמיץ יאכלו. מאכלם יהיה תבואה בלולה במוץ המחוזק ברב תבואה: אשר זורה. ר"ל יחזקו המוץ בתערובות תבואה נקיה אשר זורה ברוח על ידי הרחת והמזרה להסיר הפסולת כי מרוב הברכה יאכילו גם לבהמות תבואה נקיה: (כה) והיה על כל הר גבוה ועל כל גבעה וגו': פלגים. מרוב המטר: ביום הרג רב. כל זה הטובה יהיה בעת שיהיה הרג רב במחנה אשור על ידי המלאך המכה בם: בנפול מגדלים. באבדן השרים הגדולים שבהם: (כו) כאור החמה. הפסיק

אורה

רש"י

ושנאה: (כז) שם ה'. גבורתו שתהא לו לשם מה שיעשה בסנחריב: בא ממרחק. להאמין מה שהבטיח זה ימים רבים: משאה. ה"א יתירה ואינו אלא כמו משא לפיכך נקודה רפי: (כח) כנחל שוטף. אשר העובר בו יחצה בו עד צוארו שאין בו שום כח לעמוד בפני שטף המים: להנפה. להניף אוונ"ר בלע"ז: בנפת שוא. לא להועיל להם ושם סנורים להועיל: רסן. פרומב"א פריצ"ק בלע"ז: (כט) השיר יהיה לכם. בליל הפסח תבא לכם שמחה זו: בליל התקדש חג. כמו שאמרתי שיר של הפסחים במצרים ונראה מקרא זה כאילו בא ללמד על סנחריב ולימד על פרעה שאמרו הלל בליל אכילת פסחים (מדרש תהלי'): כהולך בחליל. ותשמחו במפלת סנחריב כשמחת מביאי ביכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה'. כמו ששנינו במס' בכורים: (ל) ונחת זרועו. אין זה ל' נוח אלא ל' נוחת בו שלמנ"ט בלע"ז כמו וינח בכל גבול מצרים (שמות יז) הנחת גבורתו יראה בלהב אש שנשרפו אוכלוסי סנחריב: נפץ. ל' שיבור יותר: וזרם. קילוח מטר סוחף: (לא) מקול ה' יחת אשור. אזנים פתח להם ושמעו שירה מפי חיות ומתו (באגדת חלק): בשבט יכה. אשור אשר היה רגיל להכותך בשבטו: (לב) והיה כל מעבר מטה מוסדה. כל מעברות תוקף יסודות אוכלוסיו כל המקומות אשר עברו שם והשחיתום וביום מפלתם יניח ה' עליהם על שמועת מפלתם והם יהיו בתפים ובכינורות. וזה פתרון המקרא בסירוס והיה בתפים ובכינורות כל מעבר

ישעיה ל

כז הִנֵּה שֵׁם־יְהוָה בָּא מִמֶּרְחָק בֹּעֵר
אַפּוֹ וְכֹבֶד מַשָּׂאָה שְׂפָתָיו מָלְאוּ
זַעַם וּלְשׁוֹנוֹ כְּאֵשׁ אֹכָלֶת׃ כח וְרוּחוֹ
כְּנַחַל שׁוֹטֵף עַד־צַוָּאר יֶחֱצֶה לַהֲנָפָה
גוֹיִם בְּנָפַת שָׁוְא וְרֶסֶן מַתְעֶה עַל
לְחָיֵי עַמִּים׃ כט הַשִּׁיר יִהְיֶה
לָכֶם כְּלֵיל הִתְקַדֶּשׁ־חָג וְשִׂמְחַת
לֵבָב כַּהוֹלֵךְ בֶּחָלִיל לָבוֹא בְהַר־יְהוָה
אֶל־צוּר יִשְׂרָאֵל׃ ל וְהִשְׁמִיעַ יְהוָה
אֶת־הוֹד קוֹלוֹ וְנַחַת זְרוֹעוֹ יַרְאֶה
בְּזַעַף אַף וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה נֶפֶץ
וָזֶרֶם וְאֶבֶן בָּרָד׃ לא כִּי־מִקּוֹל
יְהוָה יֵחַת אַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט יַכֶּה׃
לב וְהָיָה כֹּל מַעֲבַר מַטֵּה מוּסָדָה
אֲשֶׁר יָנִיחַ יְהוָה עָלָיו בְּתֻפִּים
וּבְכִנֹּרוֹת וּבְמִלְחֲמוֹת תְּנוּפָה נִלְחַם־
בָּהּ׃

תרגום

כז הָא שְׁמָא דַיְיָ מִתְגְּלֵי כְּמָא דְאִתְנַבִּיאוּ עֲלוֹהִי נְבִיַיָא מִלְקַדְמִין תַּקִּיף רוּגְזֵיהּ וְקַשֵּׁי מִלְסוֹבְרָא מִן קֳדָמוֹהִי עַל רַשִׁיעַיָא נְפַק לְוָט וּמֵימְרֵיהּ כְּאֶשָּׁא אָכְלָא׃ כח וּמֵימְרֵיהּ כְּנַחַל מְגַבַּר עַד צַוָּאר תַּקִּיפִין יְקַטֵּיל לַאֲרָמָא עַמְמַיָא בְּרָמוּת דְּיִקְנוּ וּזְמָם דְּטָעוּ בְּלִיסַת עַמְמַיָא׃ כט תּוּשְׁבַּחְתָּא תְּהֵי לְכוֹן כְּלֵילְיָא דְאִתְקַדַּשׁ בֵּיהּ חַגָּא וְחֶדְוַת לִבָּא כְּמָא דְנָגְדִין בְּתוּדְתָא בְּאַבּוּבָא לְמֵיעַל בְּטוּר קוּדְשָׁא דַיְיָ לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ל וְיַשְׁמַע יְיָ יָת זִיו קָל מֵימְרֵיהּ וּתְקוֹף דְּרָע גְּבוּרְתֵּיהּ יְגַלֵּי בִּתְקוֹף רְגַז וְשַׁלְהוֹבֵי אֶשָּׁא דְמְשֵׁיצְיָא פְּסִילָן בַּדּוּר וְזַרְמִית וְאַבְנִין דְּבָרָד׃ לא אֲרֵי מִקָּל מֵימְרָא דַיְיָ מִתְּבַר אַתּוּרָאָה דִּי בְשׁוּלְטָן מָחֵי׃ לב וִיהֵי כָּל מֶעְבַּר דִּבְרַבְרְבֵיהוֹן וְתַקִּיפֵיהוֹן דִּי יָנִיחַ יְיָ פּוּרְעָנוּת גְּבוּרְתֵּיהּ בֵּינֵיהוֹן בְּתוּפִּין וּבְכִינוֹרִין יְשַׁבְּחוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל קְרָבָא

ולשונו ז' מ"ל בקריאה וסי' נמסר בספר שפטים סי' ז': גלדם י"ב פתחין וסי' נמסר בספר שפטים סי' ט: תולדות אהרן כהקדש חג. פסחים נ"ה ערכין י:

רד"ק

לבם טובה רבה אחרי מות מחנה אשור וההשועה ממנו היתה גדולה וכמו שקורא בצרה חשך ואפלה כמו שאומר שמש וירח קדרו והכוכבים אספו נגהם והפסוקים הדומים לזה. כן יקרא בתשועה אורה כמו שאומר ליהודים היתה אורה ושמחה לא שתוסיף לבנה אור בשמש ואור הלבנה אלא שתשועה היא הגדולה וכן לא יבא עוד שמשך וירחך לא יאסף עוד והדומים להם. ושבעתים ר"ל אורות גדולות רבות כמו שבעתים יוקם קין ר"ל נקמות רבות לא שני פעמים בכפל לבד, כי המנין שבע ושבעה יבא להגדיל התבנית, כמו שבע יפול צדיק וקם, שבע כחטאתיכם, והדומים להם: כאור שבעת הימים. דרך משל כאלו אור שבעת ימי השבוע יהיו כאחד בהוספה האחד על חברו: ביום חבוש ה' את שבר עמו. אם לעתיד ביום קבוץ גליות הוא אחר מלחמת גוג ומגוג ועליו יתפרש זה הפי' בפסוק שלפני זה ביום הרג רב שלא תהיה אחר המלחמה הביא צרה בעולם, וכאלו יהיה כל העולם אורה, ואם בימי חזקיהו אחרי מות מחנה אשור, ולענין הפרשיות האלה לפי הפסוקים הבאים האלה ונאמריהם ירא הענין הוא בימי חזקיהו כמו שפי' וכן דעת הגדול רבי' משה מימון ז"ל. ופי' כאור שבעת הימים שבעת ימי חנכת שלמה: (כז) הנה שם ה'. שם ה' שחרפו מלאכי מלך אשור הנה הוא בא להנקם ממנו, ומה שאמר ממרחק לפי שהיה חושב מלך אשור כי האל הוא כאלו הוא במרחק ממנו ולא יוכל להרע לו. לפיכך אמר כי הנה הוא בא ממרחק: בוער אפו. שאפו בוער על מלך אשור ועל מחנהו: וכובד משאה. הה"א אינה כמו לנקבה כי היא רפה ואמר כובד משאה כלומר כבד יהיה עליהם לא כמשא הכבדה הבאה שיבא האל עליהם: שפתיו מלאו זעם ולשונו וגו'. כפל הענין במלות שונות ושפתיו ולשונו הם דברי הנבואה שהתנבא הנביא עליהם: (כח) ורוחו. ודבורו וכן פי"י ומימריה כמו שאמר שפתיו ולשונו כן אמר ורוחו או יהיה פירוש ורוחו מלאכו והוא המלאך שהכה במחנה אשור יהיה להם כנחל שוטף שישטפם: עד צואר יחצה. כמו מי הנהר שהגיעו לאדם עד צוארו שאין לו דרך ללאת מהם אלא ישבע בתוכה או הוא קרוב לבוא טובע וכן מחנה אשור כמעט כלו כולם כי לא נשארו אלא מעט כשעור שראש אגל הניף: להנפה גוים בנפת שוא. מקור, כמו להניף פירוש רוחו יבא להניף הגוים אשר במחנה אשור בהנפת שוא. ושוא הוא ההכברה שמניפין בה התבואה ואותה אינה עושה אלא לברר הבר מן התבן, אבל זאת הנפה שיניף האל בה הגוים היא נפת שוא שלא ישאר בה דבר לורך אלא הכל ילך לשוא ולאבוד, ויהיה גם כן רוחו לעמים האלה כמו רסן מתעה כי הרסן שמשימין בפי הבהמה הוא מיישר הבהמה שתלך דרך ישרה למקום שרוצה הרוכב אבל זה הרסן יהיה האל על לחיי העמים להתעותם לא שיברם ויוליכם לאבדון: (כט) השיר. כאותו היום שתהיה המגפה במחנה אשור יהיה לכם יושבי ירושלם שיר ושמחה כמו הלילה שמתקדש בו החג והוא הלילה של חג שמתחים בו ואומרים בו שיר כן יהיה כם זה היום מפלת מחנה אשור בשמחתו ותשירו ותהללו לאל שעשה לכם נס גדול, והשיר הזה הוא בפה והשמחה היא בלב לפיכך אמר ושמחת לבב ואמר כהולך בחליל כי ההולך בחליל באמת יש לו שמחת לבב ואמר הולך כי המחול הוא שהולכים רבים איש ביד חברו סביב סביב והחליל מכה בתוכם: לבא בהר ה'. שיבאו בהר ה' שהוא בית המקדש לשיר ולהלל שם אל צור ישראל שהיה לזרם חזקם עם מלך אשור, ורז"ל פירשו כי בליל פסח היתה מגפת מחנה אשור, שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג שאומרים בו שירה והלל וזהו ליל הפסח: (ל) והשמיע ה'. כשבא מלאך ה' בא בקול רעש שהבהילם ויצאה נשמתם: ונחת. מתרגמינן וירד ונחת, ונחת הוא שם הירידה ר"ל שיוריד האל זרועו עליהם, ר"ל מכתו: ולהב אש אוכלה. פירשו רז"ל נשרפה נשמה וגוף קיים כמו שפירשנו בפסוק ותחת כבודו יקד יקוד: נפץ וזרם. כאלו ירדו ברקים מנפצים ומשברים וזרם מטר ואבן ברד כן יכלו במהרה: (לא) כי מקול ה'. בשבט יכה. האל יכה אותו בשבטו או פירוש אשור שהיה מכה בשבט עתה יחת וישבר שהרי קראו שבט כמו שאמר הוי אשור שבט אפי וכן פי"י: (לב) והיה כל מעבר מטה מוסדה. בכל מקום שיעבור במחנה המטה שיסד האל לו

מצודת דוד

אורה כמו אור החמה: יהיה שבעתים כאור וכו'. יהיה שבעה פעמים ככה וחזר ופירש שיהיה כאור שבעת הימים ביחד והוא ענין משל על רוב הטובה כלפי שאמר ביום רעה שמש וירח קדרו (יואל ב): ביום חבוש. זה הטובה יהיה בעת ירפא שברם ומכתם ר"ל אחר מפלת אשור שיהיה מכה בהם: (כז) הנה שם ה'. מפלת אשור בוא שם גבורתו על המקום הנה המפלה ההיא בא ממרחק רצה לומר מן השמים על ידי המלאך המכה בהם: בוער אפו. הבערת האף וכובד המשא העמוסה על אשור בא ממרחק מן השמים: שפתיו. שפתי ה' והוא דברי הנבואה על מפלת אשור: ולשונו וכו'. כפל הדבר במלות שונות: (כח) ורוחו. רוח פיו הוא כנחל השוטף בחזקה המגיע עד הצואר ושמה יתלקו את הגוף להיות מה ממעל למים ומה במים ור"ל כמו שיש סכנה במים הבאים ושוטפים בשעור זה כן יסתכנו מחנה אשור ויפלו: להנפה גוים. רוח ה' דבר להניף העמים אשר במחנה אשור בנפת שוא כי הנפה היפה עשויה לברר הבר מן התבן אבל הנפה הרעה שנקביה גסים אין בה תועלת כי הכל נופל דרך הנקבים וכן מחנה אשר ינפו בנפת שוא כי כולם יכלו ולא ישאר שארית: ורסן מתעה. כי הרסן הנותן על לחיי הבהמה מיישרה להוליכה בדרך הישר לבל תתע אבל הרסן שישים האל על לחיי העמים הכם להוליכם לירושלים הרסן הזה יתעה אותם כי ילכו לאבדון ר"ל המקום יתן בלבבם ללכת לירושלים לרע להם: (כט) השיר יהיה לכם. בעת יפלו מחנה סנחריב יהיה לכם שיר כמו השיר שהיה במצרים בלילה אשר התקדש להיות בו חג והוא ליל פסח: ושמחת לבב. יהיה לכם שמחת לבב כשמחת מביאי בכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה' הוא הר הבית: (ל) והשמיע ה' וכו'. אחז במשל מדרך בני אדם הנלחמים שמרימים קול צווחה לאיים על שכנגדם: ונחת זרועו. הנחת זרועו להכות בהם יראה בקצף גדול ובלהב אש השורפת ובנפץ וזרם ואבן ברד ר"ל לא ישאר מהם שאריות כאלו הביא עליהם כל המכות האלו: (לא) כי מקול ה'. מגערת ה' ישבר אשור כאלו הכה אותו בשבט המשבר: (לב) והיה כל מעבר וכו'. פתרון המקרא בסרוס כאלו אמר והיה בתופים ובכנורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח ה' עליו ובמלחמות

מצודת ציון

ומחץ. ענין מכה ופצע כמו מחץ ראש (תהלים קי): (כז) זעם. כעס וקצף: אוכלת. שורפת: (כח) ורוחו. ענין דבור הנאמר בנשימת הרוח: שוטף. ענין מהירות ההלוך: יחצה. ענין חלוקה כמו ותחץ לארבע רוחות השמים (דניאל יא): להנפה. להוליך ולהביא ולפזרה בתוך הנפה והוא כענין ככברה וכדרז"ל ונפה שמוליכה את הקמח (אבות פ"ה): שוא. ר"ל רעה: ורסן. הוא מה שמוליכין הבהמה בו כמו כמתג ורסן (תהלים לב): מתעה. מל' תועה: לחיי. הוא המקום שאצל הפה: (כט) התקדש. מל' קודש: בחליל. שם כלי נגון: צור. חוזק ומעוז: (ל) הוד. הדר ויופי: ונחת. מל' כנחת: בזעף. כעס אף. כפל המלה בשמות נרדפים: נפץ. ענין רצוצה עם השבור כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז): וזרם. ענין מרוצת המים: ואבן ברד. ר"ל ברד קשה וכבד: (לא) יחת. ענין שבירה כמו חתת קשתותם (ירמיה נא): (לב) מעבר. מל' מעברה: מוסדה. מל' יסוד וחוזק: בתופים ובכנורות. שמות כלי נגון: תנופה.

ישעיה ל–לא

לג כִּי־עָרוּךְ מֵאֶתְמוּל תָּפְתֶּה גַּם־הוּא (היא ק') לַמֶּלֶךְ הוּכָן הֶעְמִיק הִרְחִב מְדֻרָתָהּ אֵשׁ וְעֵצִים הַרְבֵּה נִשְׁמַת יְהוָה כְּנַחַל גָּפְרִית בֹּעֲרָה בָּהּ׃

לא א הוֹי הַיֹּרְדִים מִצְרַיִם לְעֶזְרָה עַל־סוּסִים יִשָּׁעֵנוּ וַיִּבְטְחוּ עַל־רֶכֶב כִּי רָב וְעַל פָּרָשִׁים כִּי־עָצְמוּ מְאֹד וְלֹא שָׁעוּ עַל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוָה לֹא דָרָשׁוּ׃ ב וְגַם־הוּא חָכָם וַיָּבֵא רָע וְאֶת־דְּבָרָיו לֹא הֵסִיר וְקָם עַל־בֵּית מְרֵעִים וְעַל־עֶזְרַת פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ ג וּמִצְרַיִם אָדָם וְלֹא־אֵל וְסוּסֵיהֶם בָּשָׂר וְלֹא־רוּחַ וַיהוָה יַטֶּה יָדוֹ וְכָשַׁל עוֹזֵר וְנָפַל עָזֻר וְיַחְדָּו כֻּלָּם יִכְלָיוּן׃ ד כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה ׀ אֵלַי כַּאֲשֶׁר יֶהְגֶּה הָאַרְיֵה וְהַכְּפִיר עַל־טַרְפּוֹ אֲשֶׁר יִקָּרֵא עָלָיו מְלֹא רֹעִים מִקּוֹלָם לֹא יֵחָת וּמֵהֲמוֹנָם לֹא יַעֲנֶה כֵּן יֵרֵד

תרגום

קְרָבָא תַקִּיפָא דְיִתְעֲבֵיד בְּהוֹן לְהוֹן בְּעַמְמַיָא׃ לג אֲרֵי מְסַדְרָא מִן עָלְמִין לְקֳבֵיל חוֹבֵיהוֹן גֵּהִנָּם אַף הִיא מְלַךְ עָלְמַיָא אַתְקְנָא לַעֲמִיקָא וּלְאַפְתָּאָה מְדוּרָא דְאֶשָּׁתָא דָּלְקָא בָהּ כְּבַר בְּאָעִין סַגִּיאִין מֵימְרָא דַיְיָ כְּנַחַל מִגְבַּר גָּפְרִית דָּלְקָא בָהּ׃ א וַי דְנָחֲתִין לְמִצְרַיִם לְסָעִיד וְעַל סוּסְוָתָא מִסְתַּמְכִין וּמִתְרַחֲצִין עַל רְתִיכַיָא אֲרֵי סַגִּיאִין וְעַל פָּרָשַׁיָא אֲרֵי תַקִּיפִין לַחֲדָא וְלָא אִסְתְּמִיכוּ עַל מֵימַר קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ׃ ב וְאַף הוּא בְּחוּכְמְתֵיהּ אַיְתֵי בִישְׁתָא עַל דְּעַבְדֵיהּ וְיָת פִּתְגָמוֹהִי לְאַבְטָלָא וַאֲקִים עַל בֵּית מַבְאֲשִׁין וְעַל דְּסָעֲדִין לְיָאוּת שְׁקַר׃ ג וּמִצְרַיִם אֱנָשׁ וְלָא רַב וְסוּסְוָתְהוֹן בְּסַר וְלָא רוּחַ וַיְיָ יָרִים מַחַת גְּבוּרְתֵיהּ וְיִתְקַל סָעִיד וְיִפּוֹל סְעִיד וְכַחֲדָא כּוּלְהוֹן יִשְׁתֵּיצוֹן׃ ד אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לִי כְּמָא דְמַכְלֵי אַרְיָא בַּר אַרְיָוָן עַל צֵידֵיהּ דְּמִזְדַּמְּנִין עֲלוֹהִי דִּיר בְּעָן מִקָּלְהוֹן לָא אִתְּבַר

ירידת מצרים ד' בלישנא וסי' ויקומו וירדו מצרים ויעמדו. ויעקב ובניו ירדו מצרים. ההלכים לרדת מצרים. הוי היורדים מצרים לעזרה: ויבא ג"א וסי' נמסר בסדר ויקהל: עוזר ח' מ"ל וסי' וכשל עוזר ונפל עזור. יתום אתה היית. אל תרחק ממני כי צרה קרובה. זכרה ירושלים. אהלי אפדנו:

תולדות אהרן תפתה. עירובין יט פסחים נד נדרים לט: העמיק. מנחות לט: היורדים מצרים. (סוכה נב): גם הוא חכם. יבמות ע (קידושין סה): אדם ולא אל. (סוכה נב):

רדק

לו שיניתנו עתה על מלך אשור בתפים ובכנורות לא בכלי מלחמה ומה שאמר בתופים ובכנורות כי כאלו רקדנים רבים וכאלו המלאך מנגן בהכתו אותם: ובמלחמות תנופה. כאלו שנון כי המנגן מניף בידו: מוסדה. הה וסה"א רפה: נלחם בה. בה כתיב ר"ל במחנה כי הוא ל' נקבה. כמו המחנה האחת אם המחנה עלי מחנה וקרי בם ר"ל באנשי המחנה: (לג) כי ערוך מאתמול. בשור"ק כמו באל"ם: תפתה. הוא גיהנם אומר כי ערוך הוא ונכון מאתמול קודם מותם שהגיהנם שהכנה לשרם בה הנגזרים על נשמתם ותמות גופם תמות גם כן נפשם ותהיה בגיהנם. ותפתה. וכרו נפסוק בלשון זכר ובלשון נקבה: גם הוא למלך הוכן. גם למלך אשור הוכן התפתה אע"פ שהיה מתגאה ומתנשא בעצמו ואומר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי נשיבך אמר גם כן העמיק הרחיב כלא העמיק והרחיב התפתה למחנה הגדול הזה שיכנסו כולם שם: מדורתה. מדורות התפתה אשים גדולים לשרוף נפשות הרשעים אלה כי יש שם אש ועצים רבים ונשמת ה' שהיא כנחל גפרית להם הם שם כמדור' שבוער' בה שלא תכבה. בוערה. דולקת ופי' נשמת ה' כהבל שיוצא מהפה שיקרא נשימה: וכן אמר. נשמו נחלים הלשנו. וכל הענין הזה דרך משל על הגזרה שהביא האל עליהם קשה ורעה. וכן אמר על אבדון נפשות הרשעים מדורתה אש ועצים הרבה והעמיק והרחיב בכל דרך משל: (א) הוי. על סוסים ישענו. על סוסי מצרים: ולא שעו על קדוש ישראל. ולא בטחו וכן ישעה האדם על עושהו: (ב) וגם הוא חכם. וגם האל חכם ויודע מחשבותם כי לא דרשו אל ה' וירדו אל מצרים לעזרה בעבור כי דעתם ומחשבותם כי לא ייטיב ה' ולא ירע ולכן לפי מחשבתם הביא עליהם רע להראותם כי ייטיב וירע ולא תועיל להם מה שחשבו לבטוח במצרים: ואת דבריו לא הסיר. מה שאמרו הנביאים בשמו לא הסיר אותם הדברים אלא הקים אותם למען ידעו כי האל משגיח בעניני בני אדם ומדבר עם הנביאים ושולח אותם להוכיח בני אדם והראותם שיבא עליהם הרע שדברו להם הנביאים בשם ה' ידעו כי שולח אותם: וקם על בית מרעים. אלו ישראל: ועל עזרת פועלי און. אלו מצרים: (ג) ומצרים אדם ולא אל. אין בידם לעזור אם לא ירצה האל כי בידו הטוב או הרע שיבא לו כי האדם אומר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה: וסוסיהם. גם כן שהיו בוטחים בהם ישראל בשר ולא רוח, ופי' ולא מלאך ושקר הסוס לתשועה ואיך יעזרום מצרים והם לא יעזרו לעצמם כי ה' יפילהו עליהם: וכשל עוזר. מצרים: ונפל עזור. ישראל: ויחדו. הוא מלך אשור ובנו אפו וחמה ועמו כי גם בזו נבכה מלך אשור וכאותו השני והבזה כא ירושלם משחנה עליהם ועל זה נאמר יגיע מצרים וסחר כוש וגו' וי"ת ולא אל ולא רב: (ד) כי כה אמר ה'. הנה אשור ומצרים יכלון כאשר לא ידעוני והנה מדעו כי ירוע השם לאשר ירצה וכן יטיב לאשר ירצה ושם תשמי ירושלם כי מלך אשור שהשחית את ישראל ויהודה ומצרים יבא להשחית ירושלם ולא יוכל כח בידו לפי שלא ירצה האל: כי כה אמר ה' אלי. אמר הנביא כי כן אמר לו האל כי יבא הוא על שמחנה השחה כמו האריה על טרפו

רשי

תעבר מטה מוסדה אשר יניחם ה' עליו ובמלחמות תנופת שוא מעלה ומוריד נלחם בם הקב"ה. ומדרש אגדה תנופה קליר העומר עתיד לישראל כלוקס מלחמה כי ליל שני עשר ניסן היה: (לג) כי ערוך מאתמול. יום שני לבריאת עולם יום שיש לו תמול ואין לו שלשום: תפתה. גיהנם שכל המתפתה ביצרו נופל שם: למלך הוכן. למורך סנחריב וחילו: מדורתה. לשון אש יסקת ומערכת עצים על האש קרויה מדורה: נשמת ה'. נפיחת רוחו: בוערה. בוערת: (א) הוי. על הרשע ועצת השבטים היורדים מצרימה לעזרה אשר שלחו מלאכים אל סוא מלך מצרים (מלכים ב יז): על סוסים. כמו המם שהם קלים לרוץ: ישענו. (כמו ולא שעו על קדוש ישראל) כמו שעשה חזקיה שנ' (מלכים ב יח) בה' אלהי ישראל בטח וימרוד במלך אשור: (ב) ואת דבריו לא הסיר. אשר אמר והשיבך ה' מצרים באניות (דברים כח) הדרך אשר אמרתי לך (שם) לא תוסיף עוד לראותה ואתה הלכת מדעתך סופך לילך בגלות על כרחך: וקם. על עזרת השבטים שהם בית מרעים ועל מצרים אשר הם להם לעזרה: (ג) יטה ידו. שהקב"ה סומך הכל בידו וכשיטה אותה יפלו כזה שאוחז דבר בכפו וכשהוא מרכין כפו הוא נופל כך מדרש אגדה וי"ת ירים יד מחת גבורתיה: (ד) כאשר יהגה. המיית קול כמו והגיתם הגו כהגה (לקמן נט): אשר יקרא עליו מלא רועים. יאספון עליו בקריאת קול המון. מלא רועים אסיפת רועים וכן קראו אחריך מלא (ירמיה יב) וכן יחד עלי יתמלאון (איוב טז) כולם ל' קיבוץ: לא יענה. לא יכנע לא יעשה עצמו עני וכן לענות מפני (שמות י) וכן וענה גאון ישראל (הושע ה): כן ירד.

ולא

מצודת ציון

על' נפס והוא כענין כנרים: (לג) ערוך. ענין סדור: מאתמול. ר"ל מזמן קרוב וכן ואתמול עמי לאויב יקומם (מיכה ב): תפתה. כן יקרא הגיהנם ע"ש שכל המתפתה ליצרו נופל בו וכן ותופת לפנים אהיה (איוב יז): הוכן'. מלשון הכנה: מדורתה. ענין מבערה כמו אגדיל המדורה (יחזקאל כד): נשמת. ענין נשיבת רוח הפה כמו מנשמת אל יתן קרח (איוב לז): בוערה. דולקת: (א) ישענו. ענין בטחון וסמיכה: פרשים. הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה: עצמו. ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו): ולא שעו. ולא פנו וכן ישעה האדם על עושהו (לעיל יז): (ב) מרעים. רשעים: (ג) רוח. כן נקרא המלאך וכן ה' אלהים שלחני ורוחו (לקמן מח): (ד) יהגה. ענין המיה כמו וכיונים הגה נהגה (לקמן נט) והושאל על שאגת האריה: והכפיר. הם מלמות הארי' והוא הארי' לאחר ל' יקרא. ענין אסיפה כי על ידי קריאה יתאספו המתאספים כמו ויזעק ברק את זבולון (שופטים ד): עליו. בעבורו: מלא. ענין אסיפה כמו

מצודת דוד

ובמלחמות תנופה נלחם בם. רצה לומר יסיר שמח לבב בתופים ובכנורות כל מקום אשר מחנה אשור שהוא כמטה מוסדה עבר שם בדרך מהלכו והשמחה תהיה במעשה אשר המקום הטה עליו זרועו להכותו ונלחם בם במלחמת תנופה שהיא הי כולם כלו ולא נשאר שארית. כמו שכתוב למעלה להנפה גוים בנפת שוא: (לג) כי ערוך מאתמול תפתה. הגיהנם בוערה בחוזק רב כאילו נערך מאתמול רצה לומר מזמן קרוב שלא נתקלקל הסדור עדיין: גם היא למלך הוכן. לצורך סנחריב וחילו: העמיק הרחיב. האל העמיק והרחיב את הגיהנם להחזיק את כל המחנה הגדול של אשור: מדורתה אש ועצים הרבה. מדורת הגיהנם היא גחלי אש ומערכת עצים הרבה: נשמת ה'. הבהל היוצא מפי ה' שהיא כנחל של גפרית דולק בוערה בה בגיהנם והכל הוא דרך משל על מרבית היסורים: **לא** (א) הוי. אמר הנביא יש להתאונן על הרשע ועצת השבטים. היורדים למצרים לבקש עזרה מול סנחריב: ועל סוסים ישענו. בטחונם היה על הסוסים הקלים הבאים ממצרים: על רכב כי רב. על המרכבות אשר הנו רב ועל מרבית הפרשים רוכבי הסוסים: ולא שעו. לא פנו לבטוח על ה': (ב) וגם הוא חכם. אם הם נתחכמו לבטל הרעה המיועדת ע"י עזרת מצרים הנה גם הוא חכם להפר עצתם ויביא את הרעה ולא יסיר דבריו אשר נאמר עליהם על ידי הנביאים: וקם על בית מרעים. האל יקום על ישראל שהם בית מרעים ויביא עליהם הרעה וגם יקום על אנשי עזרתם הם מצרים פועלי האון: (ג) ומצרים. ר"ל מהו הבטחון הזה הלא מצרים אדם ולא אל: וה' יטה ידו. להכות בהם: וכשל עוזר. אלו מצרים שבאו לעזור לישראל כי גם הם יפלו ביד אשור: ונפל עזור. אלו ישראל שחשבו להיות נעזרים במצרים: ויחדו. העוזר והעזור יכלו מן העולם: (ד) כי כה אמר ה' וגו'. ר"ל אז ידעו שהכל בהשגחה כי ירושלים שבטחה בי לא תפול ביד אשור וכאשר מסיים והולך והם יפלו בידו: כאשר יהגה. כמו האריה שהומה כשעומד על טרפו אשר אם יתאספו עליו אסיפת רועים הנה לא יפחד מקולם ולא יכנע מהמונם הרב לעזוב טרפו כן ירד ה' להגן על הר ציון ולהלחם נגדו שמה ולא יחוס להמון העמים ואמר בלשון הנהוג בבני אדם;

בנבראים

יהוה צבאות לצבא על הר ציון ל' דגש וכו'
ועל גבעתה: ה כצפרים עפות כן ג'.ל' ותיבה כן
יגן יהוה צבאות על ירושלם גנון ל'
והציל פסח והמליט: ו שובו ג'
לאשר העמיקו סרה בני ישראל: ל' מלרע
ז כי ביום ההוא ימאסון איש אלילי
כספו ואלילי זהבו אשר עשו לכם
ידיכם חטא: ח ונפל אשור בחרב ד'
לא איש וחרב לא אדם תאכלנו
ונס לו מפני חרב ובחוריו למס
יהיו: ט וסלעו ממגור יעבור וחתו ל'. ד מ"ל
מנס שריו נאם יהוה אשר אור לו ל'
בציון ותנור לו בירושלם:

לב א הן לצדק ימלך מלך ל'
ולשרים למשפט ישרו: ב והיה ל' בי טרים
איש כמחבא רוח וסתר זרם כפלגי ל'
מים בציון כצל סלע כבד בארץ ג'. ד' רפין
עיפה: ג ולא תשעינה עיני ראים ד' ר"פ בסיפ'
ואזני שמעים תקשבנה: ד ולבב ס'
נמהרים יבין לדעת ולשון עלגים ל'. ס'. ל'

ומאתרגושתהון לא מזדעזע כן תתגלי מלכותא דיי צבאות למשרי על טורא דציון ועל רמתה: ה כעופא דטאים כן תתגלי גבורתיה דיי צבאות על ירושלם יגין וישיזיב יציל ויעדי: ו תובו לאוריתא ארי אסגיתון למחטי בני ישראל: ז ארי בעדנא ההיא ירחקון גבר טעות כספהון וטעות דהבהון דעבדו לכון ידיכון חובא: ח ויפול אתוראה בחרב לא אנש וחרב לא אנש תשיציניה ויערוק ליה כמן קדם דקטלין בחרבא וגברוהי לתבר יהון: ט ושלטונוהי מן קדם דחלא יעדון ויתברון מן קדם ניסא דרברבוהי אמר יי דזיהור ליה בציון לעבדי אוריתא ותנור בעיר ליה דאשא בירושלם לדעברו על מימריה: א הא לקושטא ימלוך מלכא וצדיקיא למעבד פורענות דין מן עממיא יתרבון: ב ויהון צדיקיא דמיטמרין מן קדם רשיעיא כמא דמטמרין מן קדם זרמית יתובון ויתרבון ויתקביל אולפנהון בפריע כפציד מיא דנגדין בארעא משלהיא כטלל כיף מיקר בארעא משלהיא: ג ולא יטמטמן עיני צדיקיא ואודני מקבלי אולפן יציתן: ד ולבב מהרהרין יסבר למידע

רשי

ולא יפחד מהמון האומות: (ה) פסוח. דילוג ויש עוד לפותרו לשון חיים: והמליט. יוציא את ישראל מן הצרה ל' המלטה איסקמולייי"ר בלע"ז: (ו) שובו. למי שהעמקתם מחשבות היאך לסור ממנו וסרתם מעליו עתה שובו אליו: (ט) וסלעו ממגור יעבור. וחזקו מרוב פחד יחלוש: וחתו מנס. מפני הנסים שיראו שהקב"ה עשה לישראל: אשר אור לו בציון. שם יהיה האש מוכן לשורפם: (א) הן לצדק ימלך מלך. הן אין משפט מלך למלוך כי אם לעשות משפט צדק: ולשרים למשפט ישורו. ועל מי יש לו למלוך על שרים אשר למשפט ישורו. ואמר הנבואה זאת על אחז שהיה רשע אבל חזקיהו בנו ימלוך וכדי הוא: (ב) והיה איש. הגבור ביראת הקב"ה הוא חזקיה יהיה לישראל: כמחבא רוח. כמחסה סלע שנחבאים בו מפני רוח ונסתרים שם מפני הזרם כן יבטחו בו הנותרים מן השבטי': בציון. ל' יובש ציה: כצל סלע כבד בארץ עיפה. במקום שהשמש בארץ עיפה שם ומריבה ותאבה לצל: (ג) לא תשעינה עיני רואים. לא כמות שהם עכשיו אזניו הכבד ועיניו השע (לעיל ו) ל' טוח: (ד) ולבב נמהרים יבין לדעת. לא כמו שעכשיו השמן לב העם (שם): ולשון עלגים וגו'. ולא כמו שעכשיו כי כלעגי שפה (לעיל כח): עלגים.

כל

והציל ג' וסי' פן מצא לו ערים. גנון והציל. ורעו את ארץ אשור: בחרב ה' רפין וסי' נמס' בשמואל חלק א' סי' י"ז: בצל ד' רפין וסי' כפלגי מים בציון. בצל בנשותו נהלכתי. ימי כצל נטוי. ימינו כצל יעבר:

הולדות אהרן כלפרים. נרכוס נו: אור לו בציון. כירוכין ים:

רדק

ויהגה כמו ישאג אשר יקרא כתרגומו דמזדמן: מלא רעים. אסיפת רועים כמו קראו אחריך מלא והדומים לו ענין אסיפה וקבוץ ולשאגת האריה יבאו הרועים מפה ומפה להציל הטרף מידו אם יוכלו והוא האריה מקול הרועים לא יחת ולא יעזוב בעבורם טרפו: ומהמונם לא יענה, פי' לא יכנע כמו לענות מפני והדומים לו, כן ירד ה' לצבאות על המחנה צבא לצבא על הר ציון ובגבעתה ועין הוא לשון נקבה כמו עין היה דורש אין לו הוא פירוש לצבא כי האל ירד עליה לצבא לצבא כנגד צבא מחנה אשור: (ה) כצפרים עפות. לשון נקבה כמו כל צפור טהורה, וכתב אדוני אבי ז"ל המשיל מלאך ה' אשר הכה מחנה אשור לאריה בגבורתו ולצפרים עפות למהירותו: והציל. מקור בחירק הה"א וכן והמליט וכמו כן למען הרגיע את הארץ והדומים לו כתבתי בספר מכלל: (ו) שובו. אומר כנגד שהעמיקו לעשות סרה שובו ואם בני ישראל שהרשיעו לעשות שובו מדרכיכם הרעים שובו טרם בא היום שתשובו על כל פנים כאשר תראו המעשה הגדול שיעשה האל במחנה אשור ויוסר. יהיה לכם גמול טוב אם תשובו קודם לכן ותאמינו לדברי הנביא: (ז) כי ביום ההוא. כשיראו האל מחנה אשור ויראו כי לא בחרב אדם יפול ידעו כי יד ה' עשתה זאת וימאסו כל איש אלילי כספו וידעו כי הבל המה וה' הוא האלהים ואין עוד והאלילים שעשו לכם ידיכם תכירו שהוא הטעה והגיאה גדולה שעלתה בדעתיכם כי הם לא יועילו ולא יצילו כי תכו כמה ולא הצילו המחזיקים בהם שהרי נתפשו כל ערי יהודה ונצלה ירושלם לפי שהחזיקו בה' והתפללו לפניו שיושיעם מיד מלך אשור: (ח) ונפל. כי המלאך לא איש ולא אדם: ונס לו מפני חרב. פי' ונס לו מלך אשור כמפני חרב כאלו שולפי חרב ירדפו אחריו כשיראה המגפה הגדולה במחנהו ינוס לו: ובחוריו. המעט הנותרים למס יהיו. שימס לבבם מפני פחדם: (ט) וסלעו. והלא סלעו ומגדלו החזק יעבור כי לא יבטח בעצמו עד היותו שם מרוב פחד ויש מפרשי' אפילו סלעו יעבור מרוב פחד ויברח לו יותר רחוק. וכראשון כנין וי"ת ושלטונוי מן קדם דחלא יעדון: וחתו מנס שריו. כמו מנס ביפתח אדם ויחת כשיראה נס החיילות כן יחתו שריו השרידים מהמגפה אשר יראו: אשר אור לו. זה האור הוא התנור יש לו בירושלם שישרפם וי"ת אשר אור לו בציון ותנור על המזבח שהוא בבית המקדש. כלומר לכבוד מזבחו ומקדשו יהיה זה: (א) הן לצדק. זה המלך הוא חזקיהו ימלוך לעשות צדק ומשפט לפיכך תהיה תשועה זו בימיו, וכן השרים ישורו למשפט וצדק ולמ"ד לשרים להורות על העלם ויספיק זולתם, כמו הרגו לאבנר, והשליכו לאבשלום, לאמות תמם, והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: (ב) והיה איש. איש זה חזקיהו יהיה לבני דורו מחסה: כמחבא רוח. כמקום שנחבא אדם שם מפני הרוח או שנסתר האדם מפני זרם מטר כן יסתתרו בני דורו בו בצדקתו להנצל מרעת מלך אשור: כפלגי מים בציון. יהיה להם כפלגי מים שימצא אדם במקום ציה או כצל סלע כבד בארץ עיפה פי' בארץ צמאה וכן בארץ ציה ועיף בלי מים והוא המדבר שהוא מוביל אין שם מים ואין שם צל וימצאו ההולכים בו שמכה אותם כל היום חרב ושמש ואם ימצאו מים וכן אם ימצאו סלע גדול שינוחו בצלו מפני השמש ישיבו נפשם אליהם כן היה חזקיהו שהיו ישראל בצער בשבי ובבזה בימי אביו, וכבד גדול, כמו עמך הכבד הזה: (ג) ולא תשעינה. מענין ועיניו השע שני פרשים והענין אחד אמר כי באותו זמן לא יהיו עורים וחרשים לדברי ה' אלא יראו וישמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר וגו' כי עד הזמן הזה היו עורים וחרשים כמו שאומר ועצם את עיניכם: (ד) ולבב נמהרים. שהיו עד עתה נמהרים עתה יבינו לדעת דבר ה' ונמהרים הם הכסילים כמו ועצת נפתלים נמהרה אמרו לנמהרי לב אמר אותם שהיו עושים עצתם פתאים

מצודת דוד

(ה) כצפרים עפות. כצפרים המתמהרות לעוף כן ימהר ה' להגן על ירושלים: גנון והציל. יגן עליהם ויציל: פסוח והמליט. בבוא המלאך להכות במחנה אשור ידלג ממעל ירושלים ויהיו הם נמלטים מן המכה: (ו) שובו וכו'. אתם בני ישראל שובו למי שהעמקתם מחשבות היאך לסור ממנו ר"ל שובו לה' אשר סרתם ממנו: (ז) כי ביום ההוא. חוזר למעלה לומר שובו עד לא נעשה הנס כי אחר הנס ימאסו כל איש אלילי כספו אשר עשו לכם ידיכם לעבדם ולחטוא בהם ובהיות כן לא תהיה התשובה תשובה כ"כ לכן מהרו בתשובה עד לא יבא הנס: (ח) ונפל אשור. ר"ל אחר התשובה יבוא הנס אשר יפול אשור בחרב לא של איש כי אם בחרב המלאך: וחרב וכו'. כפל הדבר במ"ש: ונס לו. כשיראה מלך אשור את המגפה ינוס לו כמפני חרב: ובחוריו למס יהיו. הנשארים מחילו ימס לבבם מפחד: (ט) וסלעו. חזקו יעבור ממנו וילך לו מרוב הפחד: וחתו מנס שריו. שריו יפחדו כאשר יתפחדו הנסים ממפלת הנס הנראה למרחוק ולאמון לכל אנשי הצבא: אשר אור לו בציון. אשר הכין שם שלהבת ותנור אש לשרוף בהם מחנה אשור והוא דרך משל: לב (א) הן לצדק. הנה המלך חזקיהו ימלוך לעשות צדק ולמען ינהגו השרים את שררותם לעשות משפט ולא לעשוק עושק: (ב) והיה איש כמחבא רוח. האיש חזקיהו יהיה לבני דורו כמקום מחבואה מפני הרוח וכמקום סתר להסתר שמה מפני זרם מים ר"ל בצדקתו יגאלו ממחנה אשור: כפלגי מים בציון. והוא יהיה להם כנחלי מים במקום ציה שמשיב נפש האדם: כצל סלע כבד. כמו הצל הבא מסלע כבד בעבור גדלו ועביו שאז הצל הוא עב וגדול ומשיב נפש ההולך בארץ עיפה המגולה לאור השמש ר"ל הוא ידריכם בדרך הישר לטוב להם: (ג) ולא תשעינה. לא תהיה עיני הרואים לפנות מה' לא כמו עכשיו שנאמר בהם ועיניו השע (לעיל ו): תקשבנה. לא כמו עכשיו שנאמר

מצודת ציון

עלי יתמלאון (איוב טז): לא יחת. לא יפחד כמו ואל תחת (יהושע א): ומהמונם. ענין רבוי אנשים כמו על ההמון הזה (דה"ב כ): יענה. ענין הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמות י): לצבות. ענין חיל אנשי מלחמה: גבעתה. מל' גבעה והר: (ה) כצפרים. כן יקראו העופות כולן: עפות. מל' עפיפה ופריחה: פסוח. ענין דלוג וקפיצה כמו ופסח ה' על הפתח (שם יב): והמליט. ענין הצלה והשמטה מן הצרה: (ח) תאכלנו. ענין השחתה: ונס. ענין בריחה: למס. מל' המסה והמגה: (ט) וסלעו. ר"ל החוזק כסלע: ממגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): וחתו. ענין פחד: מנס. כלונס ארוך אשר ינשא בגבה: אור. שלהבת כמו אור לשבה נגדו (לקמן מז): (א) ישורו. מל' שררה: (ב) כמחבא. מל' מחבואה ומסתור: זרם. ענין מים שוטפים: כפלגי מים. כנחלי מים: בציון. מל' ציה ומדבר: בארץ עיפה. ר"ל במקום המגולה לאור השמש שבמקום יבש וצמא למים והשואל מהאדם העיף בצמא למים: (ג) תשעינה. ענין הסרה והסגה כמו ועיניו השע (לעיל ו): תקשבנה. ענין שמיעה והאזנה: (ד) נמהרים. מל' מהירות: עלגים. כן יקרא המדבר בספק תבונת הדבר וכן נלעג

תְּמַהֵר לְדַבֵּר צָחוֹת׃ ה לֹא־יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל נָדִיב וּלְכִילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ׃ ו כִּי נָבָל נְבָלָה יְדַבֵּר וְלִבּוֹ יַעֲשֶׂה־אָוֶן לַעֲשׂוֹת חֹנֶף וּלְדַבֵּר אֶל־יְהוָה תּוֹעָה לְהָרִיק נֶפֶשׁ רָעֵב וּמַשְׁקֶה צָמֵא יַחְסִיר׃ ז וְכֵלַי כֵּלָיו רָעִים הוּא זִמּוֹת יָעָץ לְחַבֵּל עֲנָוִים (עניים ק׳) בְּאִמְרֵי שֶׁקֶר וּבְדַבֵּר אֶבְיוֹן מִשְׁפָּט׃ ח וְנָדִיב נְדִיבוֹת יָעָץ וְהוּא עַל־נְדִיבוֹת יָקוּם׃
ט נָשִׁים שַׁאֲנַנּוֹת קֹמְנָה שְׁמַעְנָה קוֹלִי בָּנוֹת בֹּטְחוֹת הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי׃
י יָמִים עַל־שָׁנָה תִּרְגַּזְנָה בֹּטְחוֹת כִּי כָּלָה בָצִיר אֹסֶף בְּלִי יָבוֹא׃ יא חִרְדוּ שַׁאֲנַנּוֹת רְגָזָה בֹּטְחוֹת פְּשֹׁטָה וְעֹרָה וַחֲגוֹרָה עַל־חֲלָצָיִם׃ יב עַל־שָׁדַיִם סֹפְדִים עַל־שְׂדֵי־חֶמֶד עַל־גֶּפֶן

וְלִישָׁנְהוֹן דַּהֲוָה בְּלִים יוֹחִי לְמַלָּלָא בְּצַחְצָחָן׃ ה לָא יִתְאֲמַר עוֹד לְרַשִׁיעַיָּא צַדִּיקַיָּא וּלְדַעֲבָרִין עַל מֵימְרֵיהּ לָא יִתְאֲמַר תַּקִּיפִין׃ ו אֲרֵי רַשִׁיעַיָּא רִשְׁעָא מְמַלְּלִין וּבְלִבְּהוֹן מִתְעַשְּׁתִין אוֹנָס לְמֶעְבַּד שְׁקַר וּלְמַלָּלָא קֳדָם יְיָ סְטְיָא לְשַׁלְהָאָה נֶפֶשׁ צַדִּיקַיָּא דְּמִתְחַמְּדִין לְאוּלְפָנָא הָא כְּכַפְנָא לְלַחְמָא וּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דְּאִינוּן כְּמַיָּא לְצַחְיָא מְדַמַּן לְבַטָּלָא׃ ז וְרַשִׁיעַיָּא דְּעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין וְאִינוּן עַל עֵיצַת חֶטְאִין מִתְמַלְּכִין לְחַבָּלָא עִנְוְתָנַיָּא בְּמִלֵּי שְׁקַר וּפִתְגָּמֵי חֲשִׁיכַיָּא בְּדִינָא׃ ח וְצַדִּיקַיָּא קוּשְׁטָא מִתְמַלְּכִין וְאִינוּן עַל קוּשְׁטֵיהוֹן יִתְקַיְּמוּן׃ ט מְדִינָן דְּיָתְבִין שְׁלֵיוָן קוּמָא שְׁמַעְנָא קָלִי כְּרַכִּין שָׁרְיָן לְרוּחֲצָן אַצִּיתָא לְמֵימְרִי׃ י יוֹמִין עִם שְׁנִין יְזוּעוּן דִּי שָׁרְיָן לְרוּחֲצָן אֲרֵי סַף עִבּוּרָא עַלָּלָא לֵית לְמִכְנַשׁ׃ יא אִתְבָּרוּ דְיָתְבִין שְׁלֵיוָן זָעוּ דִּי שָׁרְיָן לְרוּחֲצָן שְׁלַחוּ וְאִתְעַרְטִילוּ וְאֱסָרוּ עַל חַרְצִין׃ יב עַל דַּדִּין סָפְדִין

על

ג׳ פסוקים בקריאה מן ז׳ מלין ג׳ מלין כבא וג׳ מלין מכא והוא באמצע וסי׳ מאשר שמנה לחמו והוא יתן. ונדיב נדיבות יעץ. אלהים הבין דרכה. אנ"ך שדי ו׳ כתיב ' בקריאה וסי׳ במסרה רבתא: שאננות ג׳ נשים שאננות קומנה. וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות. חרדו שאננות רגזה:

תולדות אהרן לנבל נדיב. סוטה מא: וכילי. (סנהדרין נח): נשים שאננות. ברכות יז עשר ויקרא: על שדים. מ"ק כו:

רדק

פתאים ועלגים לסבין דבר ה׳ כמו שאמר כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה ואחרי התשועה הגדולה הזאת ישובו להיות רואים ושומעים ומבינים ומדברים צחות: (ה) לא יקרא עוד. אינו אומר עוד כל ימי עולם אלא עוד כל ימי חזקיהו. וכן הוא אומר ועמלו לא יזכור עוד, ר"ל כל זמן שהיין בו, ואמר זה בעבור כי היו מתחלה מחניפים הרשעים ומיפים להם מעשיהם בפניהם וקוראים לנבל נדיב ולכילי שוע, ואמר כי עוד כל ימיו לא ייראו מפני הרשעים ולא יחניפום עוד אלא לכל אחד יאמרו מה שיש בו והנדיב הוא האיש שהוא בעל נפש טובה ונותן מה שנותן בעין טובה והנבל הפכו שהוא אדם פחות ולא יתן אלא בסכלות ובעין רעה: ולכילי. שנותן במדה לא יומר דבר בשום פנים ועינו צרה אבל אינו פחות כמו הנבל: ושוע הוא והפך בממונו מאד שמח במתנותיו והוא יותר במעלה מהנדיב: (ו) כי. צריך לספרים בין הנבל והנדיב כי מעשיהם יעידום בספך כי נבל ידבר בפיו נבלה יחשב בלבו לעשות און כי הלב אינו עושה אלא חושב, ואמר יעשה כי הוא חושב תמיד עד שיבא לידי מעשה, וכן אמר לעשות חונף ולדבר אל ה׳ תועה יחשב לדבר בעבור דבר התועה שאומר שאינו משגיח בבני אדם לפיכך יגזול כשיוכל כי חושב כי אין משפט ואין ה׳ רואה את הארץ ואינו מפחד כי אם מבני אדם: להריק נפש רעב. כי העניים שהם רעבים וצמאים אין להם עוזרים ברוב והנבל יריק נפשם כלומר יגזול מהם מאכלם ושרי הוא כאלו יריק נפשם ויוציאה וכן יחסיר משקם: (ז) וכילי. בצר"י הכ"ף. והוא כמו ולכילי שזכר בחיר"ק הכ"ף ודבר על הנבל שהוא עושה מעשה נבלה ועתה מדבר על הכילי שמחשבתו רעה אבל אינו כמו הנבל כי הנבל יעשה מעשה הרעה אבל הכילי אינו רע כל כך שיעשה מעשה אבל חושב ומדבר רע על ההולכים העניים ובאמרי שקר שמדבר יועץ לחבל העניים. וכן במשפט שהאביון ידבר להייב אותו בדין ולהענישו זהו שאמר ובדבר אביון משפט כאלו אמר בדבריו על אביון במשפט לחבלו ולהשחיתו ופי׳ כליו רעים מדותיו. ואומר כמו שהוא צר עין ודעת חסרה ורעה כן כליו רעים והם: י׳ וכשימכור ימכור במדה חסרה: זמות. דבריו נבלות כמו כי זמה היא: (ח) ונדיב. נבלו בכלו השוע והנה הוא הפך הכילי כי הוא זמות יעץ והנדיב נדיבות יעץ: והוא על נדיבות יקום. בעבור הנדיבות יקום ויעלה במעלה גדולה: (ט) נשים. כתרגומו מדינן, וכן בנות כרכין אמר כנגד ערי יהודה שהיו יושבות להיות שאננות ובטוחות אמר לכן הע"ש שאתם בוטחות עתה עוד תרגזנה: (י) ימים על שנה. כמו עם שנה וכן ויבאו האנשים על הנשים ר"ל שנה עם שנה כלומר לא שנה אחת לבד אלא שנה אחר שנה תרגזנה כי האויב ישחית הקציר והבציר ואחר כן יגלה אותם ותהיה השנים הרבות: אסף. האסיפת התבואה ונבואה זו אפשר לפרשה עתידה על חרבן ארץ ישראל כלה והחרבן בית המקדש בימי צדקיהו או החרבן בית שני וכן ה"י כי ארמון נוטש בה מקבלה חריב. עד נחמת עד יערה עלינו רוח ממרום וגו׳ וכל הפרשה עתידה בימי המשיח או תהיה נבואה זו על חרבן ערי ישראל וגלותם בימי הושע בן אלה ויהיה פירוש ארמון נוטש על שמרון שהיה ארמון מלך ישראל וגם על ערי יהודה שהשחית מלך אשור והיה נחמת עד יערה עלינו וכו׳ בימי חזקיהו אחר מגפת מחנה אשור: (יא) חרדו. אמר חרדו שהוא לשון זכרים לפי שענינו על העם אשר בתוך הערים: רגזה. לשון הנקבות בא בנו"ן הא ופעמים בנו"ן לבדה כמו קראן לו ופעמים בה"א לבדה כמו רגזה וכן פשטה ועורה וחגורה, ויש אומרים כי ארבעתם מקור, ועורה מן ערום ועריה: וחגורה. פירוש ותגור שק: (יב) על שדים סופדים. על שדים שהיו נומקים מהרעב, וכן יהיו סופדים על שדי חמד על

רשי

כל מי שאינו יודע נכון דיבורו להיות צח קרוי עלג ועלגג: (ה) ולכילי. רמאי שכל חורש רעים: שוע. ל׳ אדון שהכל שועין ופונין אליו: (ו) נבלה ידבר. מדבר ל׳ הוה הוא: יעשה און. יקבץ מחשבות און כמו (דברי׳ ח) עשה לי החיל הזה: לעשות חונף. חושב מחשבות איך יוכל לעשות חטפה. חונף שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח: ומשקה צמא יחסיר. לפי פשוטו שגוזלין העניים ותרגומו פתגמי אורייתא דאינון כמיא לצהיא מדמן לבטלא: (ז) ובדבר אביון משפט. לחבל אביון במשפטו. משפט זה ל׳ תחלת דברים במשפט כשמדבר האביון טענותיו זה יועץ ויחו׳ להכשילו בנכליו משפט משמש שלשה לשונות תחלת טענת דרייסנמ"ש בלע"ז וגמר הדין יואיימנ"ט בלע"ז ומשפט שסוטרין אותו ביסורין יוסטיל"א בלע"ז: (ח) על נדיבות יקום. בשביל נדיבותיו תהי לו תקומה: (ט) נשים שאננות. מדינן דיתבן שליון: בנות בוטחות. כרכין דיתבין לרוחצן: (י) ימים על שנה. כמו (לעיל כט) ספו שנה על שנה ותמיד שנותיכם מתגברין וסוף תרגזנה אלו שהן עכשיו לבטח כי יכלה מהם בציר הענבים ואוסף התבואה לא יבוא אל הבית: אוסף. שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח: (יא) רגזה. כמו לרגז: פשוטה. כמו לפשוט: ועורה. כמו לערות ל׳ ערוה (מיכה א): וחגורה. כמו לחגור לכך טעמו למעלה וכן תירגם יונתן שלחו איתערטלו ואסרו על חרצין מתוך שיפשיטו ויתערמו מבגדיהם לא יחגרו על בגדיהם כי על מתניהם: (יב) על שדים סופדים. יטפחו על לבם: (על שדי חמד. על שדות) חמדתן. ומ"א על חכמי סנהדראות שהם כשדי׳ המניקי׳ יספדו. ועל עיר חמדתן.

מצודת ציון

לבין (לקמן לג) והוא מהפך כמו כבש כשב והדומים: צחות. דברים זכים וברורים: (ה) לנבל. כן נקרא אדם פחות ונבזה: נדיב. אדם ישר ובעל מתן: ולכילי. רמאי ובעל מרמה כמו ואדור נוכל (מלאכי א): שוע. ענינו כמו נדיב וכן היערוך שועך לא בצר (איוב לו): (ו) נבלה. דברי כעור וגנות וכן לבלתי עשות עמכם נבלה (שם מב): יעשה. ענין קבוץ וכן וישראל עושה חיל (במדבר כד): און. דברי רשע: אל ה׳. על ה׳: תועה. ענינו הפך האמת והוא מאמר המתועה בדרך ההולך בהפך: להריק. מל׳ ריקות: (ז) זמות. מחשבת רשע כמו זמה הוא (ויקרא כ): לחבל. ענין השחתה: משפט. ענינו דברים ישרים ונכוחים: (ח) נדיבות. נתינת המתן: יקום. ענין עמידה והוא הפוך ההעברה: (ט) שאננות. ענין השקט ושלוה וכן שאנן מואב (ירמיה מח): קומנה. הוא ענין לשון זרוז וכן קום עבור את הירדן (יהושע א): האזנה. ענין נטיית האוזן לשמוע: (י) ימים. ענינו שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה): על שנה. עם שנה וכן ויבואו האנשים על הנשים (שמות לה): תרגזנה. ענין חרדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד): כלה. ענין השלמה: בציר. כן נקרא תלישת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כד): אוסף. הענבים המכניסים אל הבית עד לא יבואו ימי החורף וכן ולא נאסף את תבואתינו (ויקרא כה): (יא) פשוטה. מל׳ הפשט המלבוש: ועורה. ענין גלוי הבשר כמו

מצודת דוד

בהם ואזניו הכבד: (ד) ולבב נמהרים. מי שלבו נמהר מבלי דעת מיושבת יבין אז לדעת לא כמו עכשיו שנא׳ בהם השמן לב העם הזה: ולשון עלגים. מה שנדמה להם מאז דברי הנביאים כאלו ידברו בלשון עלגים כמ"ש כי בלעגי שפה וכו׳ (לעיל כח) הנה מעכשיו יחשב להם כאלו תמהר לדבר צחות אמרים ברורים המקובלים על הלב: (ה) לא יקרא. לא ימצא בהם חונף לקרוא לנבל בשם נדיב ועל כילי לא יאמר שהוא שוע: (ו) נבלה ידבר. בכל עת מדבר דברים מגונים וכעורים ומחשבות לבו לקבץ און לחשוב מחשבות לעשות חנופה ולדבר על ה׳ דברי תועה הפך האמת כי יאמר שאינו משגיח: להריק. ר"ל יחשב כזאת למען לעשוק מאכל הרעב וכאלו יריק נפשו ממש ולא ירא מה׳ בחושבו שאינו משגיח: ומשקה צמא יחסיר. ר"ל ולמען יחסיר המשקה מן הצמא כי חפצו לקחת ממונו בעושק וזה חוזר למעלה לומר הם כל אלה המדות הרעות נמצאו בנבל איך א"כ ראוי לקראו נדיב שהוא ההפך: (ז) וכלי כליו רעים. והרמאי הלא ערמותיו רעים המה לבריות כי הוא מתייעץ בנפשו להשחית עניים באמרי שקר: ובדבר אביון משפט. כשהאביון מדבר דברים ראוים ר"ל גם מתייעץ בנפשו לחבל הדברים ההם בדברי שקר וחוזר למעלה לומר הם כל אלה בו איך יקראהו שוע: (ח) ונדיב. אבל הנדיב מתייעץ בנפשו לעשות נדיבות והוא עומד על נדיבות רצה לומר לא בלבד יחשוב אלא עומד הוא על נדיבות ולא יעבור ממנו והם כן אינו דומה לנבל וכלי לא במחשבה ולא במעשה ואיך א"כ יהיו נקראים בשם נדיב ושוע: (ט) נשים שאננות. אמר דרך קינה אתן נשי בית יהודה היושבות שאנן כי לא השיגו אותן יד סנחריב: בנות בוטחות וכו׳. כפל הדבר במ"ש: (י) ימים על שנה. שנה עם שנה ר"ל לא שנה אחת כי אם שנה אחר שנה תחרדנה אתן נשים בוטחות כי גם עליכם יבוא האויב והוא נ"נ מלך בבל: כי כלה בציר. כי אף שיכלה הבציר לא יבוא האוסף אל הבית כי האויב יקחהו: (יא) חרדו. מעתה חרדו על הצרה הבאה: רגזה. כפל הדבר במ"ש: פשוטה ועורה. כי כל אחת

תהיה

רשי

שתחרש כשדה ועל גפן פוריה הם ישראל שנקראו גפן ממצרי' תסיע: (יג) קוץ שמיר. הובאי וטור כי כל חורבן זה יהיה על כל בתי משוש: ועל קריה עליזה. ירושלים שהיא משוש לכל הארץ (איכה ב): (יד) כי ארמון. מלך יהודה נוטש: והמון העיר. גלה: עופל ובחן. בית מקדשי שהיה להם למבצר: היה בעד מערות. יהיה בתוך חורבות מערת ל' ערו ערו (תהלים קלז). ובעד כמו הבעד ערפל ישפוט (איוב כב): עד עולם. עד עת קץ: עופל ובחן. שניהם ל' מבצר: משוש פראים. לתאות ישמעאל (ולמרעה אדום) לחיילותיו: (טו) עד יערה עלינו. ישפוך עלינו כמו ותער כדה (בראשית כד) ל' שפיכה נופל על הרוח כמו ושפכתי על בית דוד רוח חן (יואל ג) וכן אשפוך רוחי על כל בשר (זכריה יב): ליער יחשב. קירוין סגיאין כיער הזה שהוא מלא עצים: (טז) ושכן במדבר משפט. בירושלים שהיא כמדבר: וצדקה בכרמל. היא ארץ ישראל שתהא באותן הימים בכרמל: (יט) וברד ברדת היער. על כרחך אין ברד זה שם דבר שהרי נקוד אליו קמץ ותאיו פתח בל' פעל וכן פתרונו ל' פעולה כמו ורחץ וישב ועמד. וברד ויברוד את ברידת היער ויהי' הבי"ת של ברדת מן יסוד כמו עטרת עקרת כלומ' וימטיר הקב"ה את מטר פחי הרשעים שהם עכשיו בנויים ומלאים ערים כיער: ובשפלה. שנשפלו ישראל עד עכשיו תשפל עיר מטרפולין של פרס ודוגמא כן תרגם יונתן ויחות ברדא ויקטול משריית עממיא: (כ) אשריכם ישראל. שהצליחה זריעת צדקתכם כזורעים על מים מעתה תקצרו ותאספו תבואת שכרכם הטוב תשלחו רגל השור לדוש התבואה והחמור להביא אל הבית כך ת"י כלומר תקבלו שכר פעולתכם הטובה: (א) הוי. כאויב שאתה שודד תמיד ואתה לא שדוד ובוגד אתה תמיד ואין אדם בוגד ובוזז: כהתימך. להיות שודד ככלותך שדידתך כאותם שגזרה גזרה

ישעיה

פריה: יג על אדמת עמי קוץ
שמיר תעלה כי על כל בתי
משוש קריה עליזה: יד כי ארמון
נטש המון עיר עזב עפל ובחן היה
בעד מערות עד עולם משוש
פראים מרעה עדרים: טו עד יערה
עלינו רוח ממרום והיה מדבר
לכרמל וכרמל ליער יחשב: והכרמל ק'
טז ושכן במדבר משפט וצדקה
בכרמל תשב: יז והיה מעשה
הצדקה שלום ועבדת הצדקה
השקט ובטח עד עולם: יח וישב
עמי בנוה שלום ובמשכנות
מבטחים ובמנוחת שאננות:
יט וברד ברדת היער ובשפלה
תשפל העיר: כ אשריכם זרעי
על כל מים משלחי רגל השור
והחמור:

לג א הוי שודד ואתה לא
שדוד ובוגד ולא בגדו בך כהתמך

תרגום

על חקלי חמידתא על גופנין מענין: יג על ארעא דעמי הובאי ובור תסיק ארי על כל בתי דיצן קרוא תקיפא: יד ארי בית מקדשא חרוב המון קרויא דהואה פלחין ביה צדיאה בית תקפנא ומטמורנא אתבליש ובדי חרוב וצדי עד זמן אתר דהוה בית חדוא וחידו למלכיא כדו הוה מבז למשרין: טו כל דנה עד דייתי רנא רוח מן קדם דשכנתיה בשמי מרומא ויהי מדברא לכרמלא וכרמלא קירוין סגיאין יתיב: טז וישרון במדברא עבדי דינא ועבדי צדקתא ית כרמלא ייתבון: יז ויהון עבדי צדקתא שלם ומפלחי צדקתא ישקטון וישרון לרוחצן עד עלמיא: יח ויתבון עמי במדוריהון שלם ועל ארעהון לרוחצן ובקירויהון שליין: יט ויחות ברדא ויקטיל משרית עממיא פלחי טעותא ויצדון ויסופון דיריהון: כ טוביכון צדיקיא עבדתון לכון עובדין טבין דאתון דמן לדזרעין על שקיא משלחין לאדרכא בתוריא ולמכנש בחמריא:

א וי דאתי למבזזיתך לא יבזזון ודאתי למינס יתך לא ייגסון כד תיתי

תולדות אהרן מעשה הצדקה, ב"ב ט עקרים מ"ג פכ"ח: אשריכם, ב"ק יז עכו"ם ה זוכר שמות וכולא: משלחי רגל. ב"ק ג גם חולין קמא (ב"ק ג):

רדק

על גפן פוריה. כלומר על נהם ויין שאין להם שדי חמד כדי חמדה שהיו מתחלה ועתה הם בורים, וכן גפן פוריה שהיתה מתחילה ועתה בוקקה: (יג) על אדמת עמי. וכן יהיו סופדים כל אדמת עמי שתעלה והגדלת קוצים ושמירים ואע"פ שאמר על שדי חמד לא פירש מה הם ועתה פירש קוץ ושמיר תעלה: קוץ שמיר. חסר וי"ו השמוש כמו קוץ ושמיר וכן שמש ירח כאובן שמעון מלך שרים והדומים להם: כי על כל בתי משוש. כי גם עליהם יהיה ההספד שהיו בתי משוש מתחלה וכן קריה שהית' עליזה מתחלה: (יד) כי ארמון. פירשנוהו: עופל ובחן. מגדלים גבוהים וחזקים יהיו: בעד מערות. יהיו עוד למערות שידורו בם חיות השדה: בעד. במקום למ"ד השמוש, כי הנה זאת המלה בענין אותיות השמוש וכן בא במקום מ"ם בעד החלון: משוש פראים. שישמחו בם פראים במדבר פרא, למוד מדבר, מרעה עדרים מחיות השדה: (טו) עד יערה. עד ישפך עלינו רוח רצון ממרום כלומר יהיה זה החרבן עד ירצה האל וישפוך רצונו עלינו ואז יהיה המדבר לכרמל: רוח. רצון ה' כמו אל אשר יהיה שמה הרוח: והיה מדבר לכרמל. מה שהוא מדבר יהיה כרמל שהוא מקום זרע ושדות תבואה ועצי מאכל: והכרמל ליער יחשב. ברוב עצים כלו' יעלו ישראל ממדרגה למדרגה, וכרמל כתיב והכרמל קרי והענין אחד: (טז) ושכן. כתרגומו: (יז) והיה מעשה. בעבור מעשה הצדק' שיעשו יהיה להם שלום, ובעבור עבודת הצדקה יהיה להם השקט ובטח עד עולם והפסוק כפול בענין במלות שונות כי עבודת פירוש מעשה, כתרגום מעשה עובדא, וכן עובדי פשתים שריקות, אבל יונתן תרגמו עבודת אמת ומפלחי צדקתא: (יח) וישב. הפסוק כפול בענין במלות שונות ופשוט הוא: (יט) וברד. האלף קמץ והאלף פתח והוא פעל עבר ואם היה שם היה כולו קמוץ, אמר כשיברד יפול הברד ביער שלא יזיק לצמחים ועצי מאכל. ברדת שם כמו ברד. ובשפלה תשפל העיר. לא יזכר שום שפלות בעיר ירושלם אלא אם כן יזכרו השפלה שהיא כעיר הבל לא שפלות מעלה כי לא תשפל מעלת ישראל, ויש מפרשים תשב פרזות שיבנו בתים בבקעה כי לא יצטרכו לבנו' בהר מגדלים חזקי': (כ) אשריכם זורעי על כל מים. על כל מקום מים כי בכל מקום שתזרעו תמצאו מים: משלחי רגל השור והחמור. כל כך יהיה השבע גדול עד שישלחו השורים והחמורים לרעות בשדות: (א) הוי שודד. אם נאמר זו כמו שכתבנו היא בימי חזקיהו אמר הוי שודד על סנחריב ואם עתידה בימות המשיח יאמר הוי שודד על מלך העכו"ם שיהיה בימים ההם, והיא מלכות רביעית במראה דניאל. ואמר אוי לך שודד שלא היית עד עתה שדוד והיית בוגד ולא בגדו בך עדין: כהתימך שודד תושד. כשתשלים לסוף שודד כן תושד

מצודת דוד

היה מופשטת מבגדים ותהא מגולה בשרה בעת תלך בגולה: ותגורה. תחגור עצמה על החלצים לכסות הערוה לבד: (יב) על שדים. יספדו על שדיהן דרך הספד: על שדי חמד. ההספד תהיה על אבדן השדות החמודות ועל הגפנים המגדלים פירות הרבה: (יג) על אדמת עמי. על האדמה אשר תהיה שממה ויגדלו שם קוצים: כי על כל בתי משוש. כי הקוצים יגדלו אף על כל הבתים שהיו שמחים בהם תדיר העומדים בירושלים קריה עליזה: (יד) כי ארמון נטש. היכל המלך יהיה נעזב כי מלך יהודה יגלה ממנו: המון עיר. המון העם שבעיר יהיה נעזב ונעזב: עופל ובחן. מגדלי המבצר יחרבו וישובו למערות מחור לחיות השדה: עד עולם. ר"ל עד זמן רב וכן ועבדו לעולם (שמות כא): משוש פראים. הם ישמחו שמה כי ימצאו שמה מרעה: מרעה עדרים. יהיה מקום מרעה לעדרים: (טו) עד יערה. ר"ל כן תהיה חרבה עד אשר ישפוך עלינו ממרום רוח הרצון והרחמים: והיה מדבר לכרמל. מקום שממה כמדבר תשוב להיות כרמל והוא מקום שדות וכרמים: והכרמל. מקומות שהם עתה ככרמל תחשב להיות כיער מבלי מגוה שדות וכרמים: (טז) ושכן במדבר. ירושלים שהיתה כמדבר ישכון בה משפט ר"ל אנשים עושים המשפט: בכרמל. בא"י שתהיה באותן הימים ככרמל שמה תשב צדקה ר"ל אנשים יעשו צדקה: (יז) והיה מעשה הצדקה. בגמול הצדקה תבוא שלום: ועבודת הצדקה. כפל הדבר במ"ש: (יח) וישב עמי וכו'. מאז והלאה ישב עמי בנוה שלום וכו' וכפל הדבר פעמים רבות ויורה על מרבית השלום: (יט) וברד ברדת היער. ר"ל ואף ברדת ברד לא תרד על הצמחים כי ביער תרד: ובשפלה. בנין העיר תשפל להבנות במקום שפל ועמוק ועכ"ז יהיו בטוחים מן האויב ולא יצטרכו לבנותה בגובה הר להשגב שמה: (כ) אשריכם. הצלחה תהיה לכם כי הזרעו על כל מים ר"ל בכל מקום שתזרעו ימלא מים לגדל התבואה: משלחי רגל. ותהיו משלחים שמה רגל השור והחמור לאכול לשבעה ולרמוס ברגל ולא יחושו כי תגדל הרבה התבואה:

לג (א) הוי שודד. אוי לך סנחריב השודד כל האומות שלא היית עד עתה שדוד ממי ואתה הוא הבוגד בכולם ועדיין לא בגדו בך: כהתימך. כאומר לא כן תהיה לעולם

מצודת ציון

ואת ערום ועריה (יחזקאל טז): חלצים. מתנים: (יג) קוץ שמיר. שמות מיני קוצים: תעלה. מגדיל: קריה. עיר: עליזה. ענין שמחה: (יד) נוטש. נעזב כמו ונטשה נטש אביך (ש"א י): המון. רבוי עם: עופל. מגדל ומבצר כמו והקיף לעופל (דה"ב ל"ג): ובחן. גם הוא כעין מגדל וכן הקימו בחוניו (לעיל כ"ג): בעד. הוא במקום למ"ד השמוש וכן בא במקום מ"ם השמוש כמו בעד החלון (בראשית כ"ו) ותשקפו מהחלון: מערות. מלשון מערה: פראים. חמור הבר: (טו) יערה. ענין שפיכה כמו תחת אשר הערה (לקמן נ"ג): לכרמל. כן יקרא מקום שדות וכרמים: (יז) ועבודת. תרגום של מעשה הוא עובדא: (יח) בנוה. ענין מדור: שאננות. ענין השקט ושלוה: (יט) ברדת. מלשון ירידה: (כ) אשריכם. ענין הצלחה כמו אשריך ישראל (דברים ל"ג): משלחי. ענינו דבר שנעזב לרצונו וכן ונער משולח מביש אמו (משלי כ"ט): (א) הוי. ענין קריאה לצער: שודד. עושק: ובוגד. ענין מרי ומרד: כהתמך. מל' תם והשלמה וכן כי אם

רד"ק

תושד אתם שימדדו אותך, ר"ל שיבא זמן שתשבר שתשלם מלכותך : כנלותך . משפטו כשנלותך כי הוא מקור מבנין הפעיל וענינו כמו כהשלימך וכן לא יטה לארץ מנלם שפירושו השלמתם והכלותם : כהשימך . משפטו בדגש הת"ם כי שרשו תמם והוא קל במו שבוקלו רבים הכפל : תושד . מוי"ו עם הדגוש : (ב) ה' חננו . אם בימי חזקיהו פחדו יושבי ירושלם ממלך אשור עד שהוצרכו להתפלל ולבקש רחמים, כמו שכתוב ואמרו ה' חננו לך קוינו ואם בימי המשיח יפחדו מפני גוג ומגוג ויצטרכו להתפלל ולבקש רחמים : היה זרועם לבקרים . בכל בקר ובקר היה זרוענו מפני האויב : אף ישועתינו . כ"ש בעת צרה צריך שתהיה ישועתינו והיה נוכחים כך : ומה שאמר זרועם בכנוי הנסתרים ואמר הננו קוינו ישועתינו בכנוי המדברים בעדם כן דרך הלשון, כמו שמעו עמים כולם והוא כולם חשובו ובאו נא, והדומי' להם כמו שכתבנו בספר מכלל : (ג) מקול המון נדדו . אם במחנה אשור פי' מקול המון המלאך המכה במחנה אשור, ואם בגוג ומגוג גם כן כמו שכתוב ויצא ה' ונלחם בגוים ההם : נדדו עמים . נפצו גוים הנשארים מן המגפה : מרוממתך . מהרוממות שלך שידעו כי רמה ונשגבה עליהם ולא הועילה להם גבורתם ורב חילם : (ד) ואוסף שללכם . של הגוים שיהיה שללכם שתאספו ותשללו אותו : אוסף החסיל . כאסיפת החסיל והארבה שאוספים אותם כבנחו על האדמה שיוצאים בני העיר ואוספים אותם בכליהם שלא ישחיתו התבואה כן יצאו בני ירושלם ויאספו שלל מחנה אשור והמה גם כן הליכת המלאך במחנה אשור כהלוך הארבה בתבואה שמשחיתם : ואמר כמשק גבים שוקק בו . ומשק ושוקק ענין הליכה כמו וכן משק בימי : גבים . הארבה כתרגום ארבה גובא וי"מ הפסוק כן ויכנשון בית ישראל וגו' ואם הענין בימות המשיח כנה כתוב גם כן ויצאו יושבי ערי ישראל ובערו והשיקו בנשק וגו' ושללו את שולליהם ובזזו את בוזזיהם אבל רז"ל פירשוהו בימי חזקיהו וכך אמרו אמר להם נביא לישראל אספו שלליכם אמרו לו לבוז או לחלק אמר להם אוסף החסיל מה אסיפת החסיל זה כל אחד ואחד לעצמו אף שללכם כל אחד ואחד לעצמו, אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו אמר להם כמשק גבים שוקק בו מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף ממונם של ישראל כיון שנפל ביד עכו"ם מיד טהור : (ה) נשגב ה' . בזאת התשועה נשגב הוא שישגבוהו העמים על הנס הזה ויודו לו כי הוא שוכן מרום וידו להשפיל הגבוהים ולהרים השפלים שהשפיל מחנה אשור שבאו על ירושלם ביד רמה והרים ושגבו ציון שהיו שפלים ומלא ציון משפט וצדקה . נשגב . בינוני מבנין נפעל כי הוא קמוץ : ופירוש מלא ציון כי מהיום ההוא והלאה יהיו בציון עושין משפט לצדקה וכן ת"י דאמר לממלי ציון עבדי דין דקשוט וזכו ויש לפרש מלא ציון מהלל העמים במשפט ובצדקה : (ו) והיה אמונת עתך . אמר כנגד ישראל קיום זמנך וחוזק ישועתך יהיה חכמה ודעת ויראת ה' שהיא אוצרו של אדם כלומר הנה באה לכם ישועה זאת ואתם בשלום אם תרצו שיהיה קיים לכם השלום והישועה כל זמניכם התעסקו בחכמה ודעת ויראת ה' שהיא אוצרו של אדם כי כמו שאוצר האדם הוא מבטחו של אדם ועומד לו בעת צרה כן יראת ה' לפניך מפני יראי ה'. והתעסקו בחכמה ודעת אלהים ותנצלו מכל צרה ותחיו בשלום כל ימיכם

רש"י

גזרה עליהם להיות שדודים על ידך תושד : כנלותך לבגוד . מנחם חיבר כנלותך עם לא יטה לארץ מנלם בחלק אחד ונלם המ"ם הראשונה בו יסוד טפל כמו מ"ם של מאמר ושל מדע ויתכן להיות לשון כליון לפי הענין : כנלותך . לשון ככלותך ולא יטה לארץ מנלם כליון הנגזר עליהם לא יטה לארץ להיות בטל והולך אלא הולך וחזק : (ב) היה זרועם . של שדודים ביד השודד : לבקרים . מדי יום יום כשכות תיגר להם אף ישועתינו תהיה בעת צרה : (ג) מקול המון . הבא מלפניך נדדו עמים עד הנה כשהפלאת לנו נסיך : (ד) ואוסף שללכם . זה תשב על כנלותך לבגוד יבגדו בך ואוסף שללכם אתם הבוגדים את עמי כבא פקודתכם יבוזו אתכם שארית עמי ויאספו שללכם כאסיפת חסיל שאוסף לו תבואה בקיץ כל א' לעצמו אף בולן יבוזו איש לו : כמשק גבים שוקק . כקול נהם מ"ם הנאספים ונופלין בגבים בנהם כן ינהמו הבאים לשלול ולבוז . משק ל' נהם כמו (משלי כח) ארי נהם ודוב שוקק . וכן ממשק חרול (צפניה ב) בשהרוח מנשבת בחרולים והם מכים זה על זה משמיעים קול וכן בעיר ישוקו (יואל ב) : גבים . כמו להשוף מים מגבא ורבותינו דרשוהו באגדת חלק בביזת אוכלוסי סנחריב : (ה) כי שוכן מרום . הראה גבורתו שהוא רם על כל וידו על העליונה : (ו) והיה אמונת עתיך וגומר . והיה לחוסן ישועות ולחכמה ודעת אם תשר תאמין לבורא עתים שקבע לך לתרומות ולמעשרות בעת הפרשתן ללקט שבתה ופיאה בעתם לקיים את שבאמונה בשבת"ב בעתים שמיטין ויובלות בעתם : ד"א אמונת עתך . את שבאמונה בעתים שעברו עליך וצפית לישועה היה לך לחוסן : יראת ה' . סחורה מלפניו הוא אוצר טוב להפתח לך מאתו על ידה : (ז) הן אראלם צעקו חוצה . הוא הנביא מתאבל נחמות ואומר שהפורענות לבר אבלות ומעתה אקום ואנשא לבגלם : הן אראלם . שלהם הוא המזבח כבר צעקו וספדו בחוצותם וברחובותם בבכי ונהי : מלאכי שלום . מלאכי שליחותם שהיו רגילין לבשר שלום מר יבכיון ואומרים : נשמו מסילות שבת עובר אורח : (ח) הפר . האויב ברית שכרת לישראל : מאס ערים . ביזה

לְמִבַּז יְבוּזוּנָךְ וְכַד תִּלְאֵי	א שׁוֹדֵד תּוּשַּׁד כַּנְּלֹתְךָ לִבְגֹּד יִבְגְּדוּ בָךְ׃
לְמִינַס יְסוּנָךְ׃ ב יְיָ רַחִים עֲלָנָא לְמֵימְרָךְ סַבַּרְנָא הֲוֵי תוּקְפָנָא בְּכָל יוֹם אַף פּוּרְקָנָנָא בְּעִידַן עָקָא׃	ב יְהוָה חָנֵּנוּ לְךָ קִוִּינוּ הֱיֵה זְרֹעָם לַבְּקָרִים אַף־יְשׁוּעָתֵנוּ בְּעֵת צָרָה׃
ג מִקָּל הֲמוֹן אִתְבָּרוּ עַמְמַיָּא מִסְּגֵי גְבוּרְתָךְ אִתְבַּדַּרוּ מַלְכְוָתָא׃	ג מִקּוֹל הָמוֹן נָדְדוּ עַמִּים מֵרוֹמְמֻתֶךָ נָפְצוּ גּוֹיִם׃
ד וְיִכְנְשׁוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סַנְאֵיהוֹן כְּמָא דְכַנְשִׁין יַת זַחְלָא וְאָזֵן בְּמָאנֵי זֵינָא כְּמָא דְאָזֵן בְּזִירְקָתָא׃	ד וְאֻסַּף שְׁלַלְכֶם אֹסֶף הֶחָסִיל כְּמַשַּׁק גֵּבִים שֹׁקֵק בּוֹ׃
ה תַּקִּיף יְיָ דְּאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא דַּאֲמַר לְמִמְלֵי צִיּוֹן עָבְדֵי דִין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ׃	ה נִשְׂגָּב יְהוָה כִּי שֹׁכֵן מָרוֹם מִלֵּא צִיּוֹן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃
ו וִיהֵי מָא דַאֲמַרְתְּ לְאוֹטָבָא לְדַחֲלָתָךְ אַיְתִיתָא וְקַיֶּמְתָּא בְּעִידָּנֵיהּ תְּקוֹף וּפוּרְקָן חוּכְמְתָא וּמַדַּע לְדַחֲלַיָּא דַיְיָ אוֹצַר טוּבֵיהּ עָתִיד׃	ו וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְהוָה הִיא אוֹצָרוֹ׃
ז הָא כַּד אִתְגְּלֵי לְהוֹן יִצְוְחוּן בְּמָרַר אִזְגַּדֵּי עַמְמַיָּא דַאֲזָלוּ לְבַסָּרָא שְׁלָם תָּבוּ לְמֶהֱוֵי בָכַן בְּמָרִיר נְפַשׁ׃	ז הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חֻצָה מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר יִבְכָּיוּן׃
ח צְדִיאוּ כִּבְשַׁיָּא פְּסָקוּ עָדֵי אוֹרְחָא עַל דְּאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא אִתְרְחִיקוּ מִקִּרְוֵיהוֹן	ח נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת שָׁבַת עֹבֵר אֹרַח הֵפֵר בְּרִית מָאַס

Marginal notes: א מ"ג ס"ג · ב ג' כ' חד מ"ע · ד דגשים · ג' · ד' · ג' · ג' חסר וא' מ"ל · ד' · ד' · ג' ג' חסר · כ' מלאים

לבקרים ד' וסי' ה' חננו לך קוינו . ותוכחתי לבקרים . לבקרים אמונת כל רשעי ארץ . חדשים לבקרים רבה . וא' לבקרים וסי' ותפקדנו לבקרים ; ודעת ד' ג' קמצים וא' פתח וסי' והיה אמונת עתיך חוסן . טוב טעם ודעת למדני . הלא כתבתי לך שלישים . ולבי ראה הרבה חכמה :

תולדות אהרן מרוממתך . סנהדרין לה : אמונת עתך . שבת לא זוכר פקודי : יראת ה' . ברכות לג : הן אראלם . חגיגה ה זוכר ויקרא :

אמונת קיום כמו במקום נאמן שפירושו קיים : חוסן . חוזק כמו והיה ההוסן לנעורת : חכמת . כתי"ו במקום ה"א כמו גילת נוכל אלה מלה מכת בלתי סרה והדומים להם ואחז"ל פי' כי גרם להם ישועה זאת חכמת אלהים ודעת שבחזקיהו ויראת ה' שהיה אוצרו וי"מ הפסוק כן ויהא מה דאמרת וגומר : (ז) הן אראלם . פרשה זו על הפורענות הבאה לישראל קודם מפלת מחנה אשור : והאראלם . מלאכים, כי אראל שם למלאך וכן רז"ל זכרו המלאך בזה השם ואמרו נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש כי כמו שמלת מלאך יאמר על גליה גופני ועל גליה רוחני כן מלת אריאל : והפסוק כפול בענין במלות שונות. אמר המלאך שלהם שהיו בוכחים מתחלה מעיר אל עיר והיו מתחלה מלאכי שלום עתה יצעקו חוצה כי האויב בא בארץ ויבכיון מר וי"מ מלת אראלם כאתי מלות כלומר אראה להם וכן תרגומו הא כד אתגלי להון וגומר : (ח) נשמו מסלות . מפני האויב נשמו המסלות כי שבת עובר ארח : הפר . ברית מאס ערים . פירש אדוני אבי ז"ל היו ישראל

מצודת ציון

הם הכסף (ברכות מ"ז) : כנלותך . ענין תכלית והשלמה וכן לא יטה לארץ מנלם (איוב ט"ו) ור"ל הכליתם והשלמתם : (ב) לבקרים . מל' בוקר ור"ל בכל יום : (ג) המון . מלשון המיה : נפצו . ענין פזור : (ד) החסיל . מין הארבה : כמשק . ענין קול נהם כמו ודוב שוקק (משלי כ"ח) וכן ממשק חרול (צפניה ב) : גבים . הרוגות כמו באו על גבים (ירמיה י"ד) : שוקק . ניהום קול : (ה) נשגב . ענין חוזק : מרום . מל' רום וגובה : (ו) אמונת . ענין קיום כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כ"ב) : עתיך . מל' עת וזמן : חוסן . ענין חוזק כמו הסין יה (תהלים פ"ט) : (ז) אראלם . המלאך נקרא אריאל ובדרז"ל נצחו אראלים את המצוקים (כתובות ק"ד). וכמו שהשם מלאך מושתף למלאך רוחני ומלאך גשמי כן שם אריאל משותף לשניהם : מלאכי . ענין שליח : (ח) נשמו . מל' שממה : מסלות . ענינו דרך כבושה : שבת . בטל : אורח . דרך : הפר . ענין בטול : מאס . מל'

מצודת דוד

לעולם כי כאשר תשלם לשדוד אחריה אז תושד גם אתה : כנלותך . כשתכלה לבגוד באחרים אז הם יבגדו בך : (ב) ה' חננו . לגל השלום בגו יד סנחריב כי לך נקוה ולא נבטח במצרים כאשר בטחו עשרת השבטים : היה זרועם לבקרים . בכל יום היה לחוזק להמקוים לך : אף ישועתנו בעת צרה . אף היה לנו לישועה אם כבר באה הצרה : (ג) מקול המון . ר"ל וכן היה לנו לישועה כי מקול המייה המלאך המכה בהם נדדו העמים מן העולם : מרוממתך . מהרוממות שלך אשר נשגבת עליהם נפצו הנשארים מן המגפה : (ד) ואוסף שללכם . השלל שהניחו מחנה אשור יהיה מאוסף באין מוחה ומבלי פחד כדרך האסיפה שמאספים את החסיל כשנחים על האדמה שיוצאים בני העיר ומאספים אותם בכליהם לבל ישחיתו תבואת האדמה : כמשק גבים . כקול נסמת מים הנאספים ונופלים בגבורות כן ישמעו קול נהמת שוללים במחנה אשור : (ה) נשגב ה' . המקוים נתחזק עליהם כי הוא שוכן מרום בשמים ממעל ואף אם בהלם למעלה לגבור יחגב ומכ"ש חזק מפעל : מלא ציון . בהם הזה מילא את ציון משפט וצדקה כי מאז בעבור בלתי הכם יעשו משפט וצדקה : (ו) והיה אמונת עתיך . קיום זמניך וחוזק ישועתך יהיה על ידי חכמה ודעת ויראת ה' שהיה אוצרו של אדם ר"ל היא לו למבטח כאוצר בעת הצורך ולומר הנה באה לכם הישועה ואתם בשלום ואם תרצו שיהיה קיים לזמן מרובה וישועה חזקה התעסקו בחכמה ובדעת ויראת את ה' : (ז) הן אראלם . אמר הנביא ראיתי המה לרחמים כי כבר קבלו גמול הצרה כי כל המלאך השלוח מאתם הנה כולם בוכים המה ביכם לעקו בקול מר : מלאכי שלום . השלוחים ההולכים לבשר שלום עיר הנה הם בוכים במר נפש על מריבתם : (ח) נשמו מסלות . הדרכים נשמו שממה כי נשבת עוברי דרך מפחד האויב : הפר ברית . האויב הפר הברית שכרת עם ישראל ומאס עריהם מלהניחם על תלם כי הרסם עד היסוד · לא השב אנוש · לא חשב אותם לבני

בעיניו כל שוכח אינו חושב אנוש: (ט) אבל. ל' אבילות: קמל. יבש ונכרת: היה. לשון עבר הוא: השרון. שם מחוז מרעה בהמות כמו ששנינו אילים ממואב עגלים משרון: כערבה. חורבה: ונוער. ל' תשוק כמו (שמות יד) וינער ה': (י) עתה אקום. מרוב רעות שעשה האויב לעמי לא אתאפק עד עתה אקו' וארומ' ואנשא: (יא) חשש. מין מוץ דבר שעה לידלק: רוחכם אש. תגובכם תלא רוח אש ותאכל החשש והקש: (יב) כסוחים. קטלים: כסוחים כמו (ויקרא כה) לא תזמר ת"א לא תכסח: (יג) רחוקים. כמאמינים כי ועושים רצוני מנעוריהם: קרובים. בעלי תשובה שנתקרבו אלי מחדש: (יד) פחדו בציון חטאים. היאך ימלאו פתח לתשובה: מי יגור לנו אש אוכלה. כלומר מי יעמוד בעדנו לשכך חימה בוערת. ל"א מי יגור לנו פי' מי הוא לנו שיגור בציון עם הגור שהוא אש אוכלה והוא משיב הולך צדקות וגו': (טו) הולך צדקות. מי הוא ימלא הולך צדקות: נוער כפיו. אשקו"ע בלע"ז: אוטם. סותם וכן שקופים אטומים (מלכי' א ו'): עוצם. סוגר

עתה כ"ה ר"פ וסי' נמס' במסרה רבתא בשרש עת: קוצים ד' ב' חסר וב' מ"ל וסי' כי תצא אש ומצאה קצים. קוצים כסוחים באש יצתו. ואל תזרעו אל קצים. דעכו כאש קוצים. תניינא ובתרא מ"ל. ואי' זרעו חטים וקוצים:

תולדות אהרן תהרו חשש. סנהד' קה (יבמות ו): משרפות שיד. סוטה לה (סוטה כח): פחדו בציון. ברכות ס: הולך צדקות. מכות כד עקרים מ"ג פ"ג: מאס בבצע. עקדה שער ק: ועצם עיניו. שבת פו כ"ב נז:

עָרִים לֹא חָשַׁב אֱנוֹשׁ׃ ט אָבַל
אֻמְלְלָה אֶרֶץ הֶחְפִּיר לְבָנוֹן קָמַל
הָיָה הַשָּׁרוֹן כָּעֲרָבָה וְנֹעֵר בָּשָׁן
וְכַרְמֶל׃ י עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְהוָה
עַתָּה אֵרוֹמָם עַתָּה אֶנָּשֵׂא׃
יא תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ תֵּלְדוּ קַשׁ רוּחֲכֶם
אֵשׁ תֹּאכַלְכֶם׃ יב וְהָיוּ עַמִּים
מִשְׂרְפוֹת שִׂיד קוֹצִים כְּסוּחִים
בָּאֵשׁ יִצַּתּוּ׃ יג שִׁמְעוּ רְחוֹקִים אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי וּדְעוּ קְרוֹבִים גְּבֻרָתִי׃
יד פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים אָחֲזָה רְעָדָה
חֲנֵפִים מִי ׀ יָגוּר לָנוּ אֵשׁ אוֹכֵלָה
מִי־יָגוּר לָנוּ מוֹקְדֵי עוֹלָם׃ טו הֹלֵךְ
צְדָקוֹת וְדֹבֵר מֵישָׁרִים מֹאֵס בְּבֶצַע
מַעֲשַׁקּוֹת נֹעֵר כַּפָּיו מִתְּמֹךְ בַּשֹּׁחַד
אֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ דָּמִים וְעֹצֵם

סִקְרְוֵיהוֹן לָא חֲשִׁיבוּ בְּנֵי
אֱנָשָׁא דְבִישְׁתָא אַתְיָא
עֲלֵיהוֹן׃ ט אִיתְאַבְּלַת
חֲרוּבַת אַרְעָא יְבֵישׁ לִבְנָן
נְתַר הֲוָה שָׁרוֹנָא כְּמֵישְׁרָא
צְדֵי מַתְנָן וְכַרְמְלָא׃ י כְּעַן
אִתְגְלֵי אֲמַר יְיָ כְּעַן אֶתְרוֹמֵם
כְּעַן אֶתְנַטַּל׃ יא אִתְעַשְׁתוּן
לְכוֹן עַמְמַיָא עֲשְׁתּוֹנִין
דִּרְשַׁע עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין
בִּישִׁין בְּדִיל עוֹבָדֵיכוֹן
בִּישַׁיָא מֵימְרִי כְּעַלְעוֹלָא
לְקַשָׁא יְשֵׁיצֵי יָתְכוֹן׃
יב וִיהוֹן עַמְמַיָא יְקִידַת נוּר
כּוּבִין מְפַסְּכִין בְּנוּרָא
יִתּוֹקְדוּן׃ יג שְׁמָעוּ צַדִּיקַיָא
דְנָטְרוּ אוֹרַיְתָא מִלְקַדְמִין
מָא דַעֲבָדִית דְעוּ חַיָבַיָא
דְתָבוּ לְאוֹרַיְתִי קְרִיב
גְבוּרְתִי׃ יד אִתְבָּרוּ בְּצִיּוֹן
חַיָבִין דַחֲלָא אַחֲדַתִינוּן
לְרַשִׁיעַיָא דַהֲווֹ מְגַנְבִין אוֹרְחַתְהוֹן אָמְרִין מַן יְדוּר לָנָא בְּצִיּוֹן דְבָהּ זֵיהוֹר
שְׁכִינְתֵיהּ כְּאֶשָׁא אָכְלָא מַן יִתּוֹתַב לָנָא בִּירוּשְׁלֵם עֲתִידִין רַשִׁיעַיָא לְאִתְדָנָא
לְאִתְמַסְרָא לְגֵהִנָם יְקִדוּת עָלַם׃ טו אֲמַר נְבִיָא יֵתְבוּן בָּהּ צַדִּיקַיָא כָּל דִמְהַלֵךְ
בִּזְכוּ וּמְמַלֵיל בֵּיוָשְׁרָן מִתְרַחֵק מִמָּמוֹן דִשְׁקַר מַרְחִיק נַפְשֵׁיהּ מִן אֲנוּסִין מִנַע
יְדוֹהִי מִלְקַבָּלָא שׁוּחֲדָא מְטַמְטֵים אוּדְנֵיהּ מִלְמִשְׁמַע בְּאַשְׁדֵי דַם זַכַּאי וְכָל עֵינוֹהִי מִלְמֶחֱזֵי

ישראל אומרים כבר הפר בריתו כאלו עמנו ומאס עריו הפך מה שאמר עליו ה' אגין בה: לא חשב אנוש. לא חשב אותנו לכלום וי"ת על דאשניאו וגו': (ט) אבל. ענין השחתה וכן על כן תאבל הארץ, ואבר ארץ בל' זכר ובלשון נקבה, וכן נעמה ארץ, שרן ארצם, בלשון זכר ובלשון נקבה ברוב: היה השרון כערבה. השרון יקרא מקום דשן ושמן וכן על הבקר הרועים בשרון ואומר שאותו המקום יהיה כמדבר: ונער בשן וכרמל. נוער פירותיו הבשן והכרמל כלומר ישלו אילנותיהם פירותיהם: (י) עתה אקום. אקום על מלך אשור המחריב ארצכ' וארומ' ואנשא עליו: (יא) תהרו חשש. אומר כנגד העמים אשר במחנ' מלך אשור, וקורא המחשבה הריון והמעש' לידה והם חשבו ללכוד ירושלם ולא עלה בידם הנה מחשבתם הבל ומעשיהם הבו. והוא חשש וקש, והנה הוא הקש הדק: רוחכם אש תאכלכם. מחשבתכם תהיה אש שתאכל אתכם, כלומר כי בעבור שבאתם לירושלם וחשבתם ללכדה תצא אש ה' שתאכלכם והוא מלאך ה' שהכה במחנה אשור. והנה אומר המגפה בהרבות אש, וכן למעלה בפרשה לכן ישלח האדון וגו' כאשר כתבנו בפירושו: (יב) והיו עמים משרפות שיד. אותם עמים אשר במחנה מלך אשור יהיו כמו האבנים שנשרפים לסיד או כמו קוצים כסותי' שיצתו וידלקו באש: כסוחים. פירוש כרותים ותרגם לא תזמור לא תכסח ואמר כסוחים לפי שהקוצים שאינם כרותים אלא מחוברים הם לחים ולא ידלקו במהרה אבל כשהן כרותים והם יבשים ידלקו במהרה כן תהיה המגפה בהם: (יג) שמעו רחוקים אשר עשיתי. במחנה מלך אשור הרחוקים ישמעו והקרובים שהיו במחנה אשור ידעו גבורת האל שגבר עליהם והכה וידעו כי מלך אשור מה שעשה לא בכחו עשה כמו שהתפאר ואמר בכח ידי עשיתי: (יד) פחדו בציון. החטאים שהיו בציון פחדו כאשר ראו מחנה אשור הגדול והחנפים שהיו בה אחזם רעדה: ואמר מי יגור לנו כלומר מי יעמוד בעבורנו כנגד מחנה הזה שהוא אש אוכלה ומוקדי עולם, והחטאים והחנפים אשר בציון הם שפחדו כי לא בטחו בה' שיצילם והם שבנה ושיעתו אבל הצדיקים אשר בה הם פחדו ובטחו בה' ולא אמרו מי יגור כי ידעו כי האל יצילם בשובם אליו ותקם והתפללם לפניו והם חזקיהו וסיעתו: אוכלה. בצר"י מין הפעל וכן לכב אש אוכלה, ונזכרה את הכרמים והדומים להם ויונתן תרגם אש אוכלה על האל ותרגם אמרין מאן ידור לנא בציון וגו':

(טו) הולך צדקות. אמר הנביא אתם אומרים מי יגור לנו הולך צדקות יגור לכם והוא חזקיהו והצדיקים שעמו ואף על פי שהלא סוכות בדוד ואמר למעני ולמען דוד עבדי זכות דוד עמדה להם עם זכות חזקיהו אלא זכר דוד כי הוא עיקר ראש ממלכת ציון ונקראת עיר דוד וי"ת כל הפסוק על כל הצדיקים אשר בירושלם אמר יתכון בה כל צדיקיא וגומ': הולך צדקות. אמר כי"ת השמות כמו הולך בצדקות ואלה המדות אשר אמר בפסוק הם ראויות למלך ובהם תעמוד מלכותו: הולך צדקות. כל דרכיו ומעשיו הם בצדקה ובמעשים טובים: מואס בבצע מעשקות. הנה אומר בתורה בשופטים שונאי בצע אמר בצע סתמא כי כל ממון שונאים שאינם רודפים אחר הממון כי מתוך שאינם חומדים לא ימו אל השוחד אבל הנה אמר בצע מעשקות שרוצה לומר בממון של גזל ובל עשק לפי שזה מדבר במלך והמלך יצטרך לממון לתת לבני חילו ולאנשי מלחמתו ועבדיו ומשרתיו וצריך לו שישתדל אחר הממון שיהיה מן הדין אבל ממון שאינו דין מואס אותו לפיכך אמר בבצע מעשקות אע"פ שיש בידו כח לקחת ממון אחרים מואס אותו אם לא יהיה מן הדין כגון שיענש אדם למלכות בממונו נוער כפיו מתמוך בשוחד לפיכך אמר נוער כפיו לומר כי שוחד בעולם לא יקבל אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב ואפילו מנחה לא יקבל מיד בעל הדין בעוד הדין לפניו מנער ידיו מהם שוחד בעולם: אוטם אזנו משמוע דמים. לפי שהיה המלך להרוג העונשים העוברים על מצותו אמר כי לא יהרוג כי אם בדין ואם יבאו בני ביתו ויאמרו לו פלוני חייב לך מיתה שעשה לך כך וכך אוטם אזנו כלומר אינו רוצה לשמוע אם לא יתברר לו באמת שהוא חייב מיתה ודמים ר"ל דם זכאי או אפילו חייב בדבר שהוא לעצמו מוחל ומעביר שמעו כי קשה בעיניו הריגת אדם אם לא לבער הרע מן הארץ: ועוצם עיניו מראות ברע. אינו רוצה לראות בשום רע שבעולם

מצודת דוד

הדם: (ט) אבל. השחית הארץ ונכרתה: החפיר. בוש ומאס את הלבנון וכרת האילנות: היה השרון. מקום המרעה נעשה שממה כמדבר: ונוער וכו'. מקומות השמנים השירו ואפילו פירותיהן ר"ל אין מגדל שם פירות: (י) עתה אקום. ר"ל הואיל וקבלו עונש כזה לכן יאמר ה' עתה אקום להפרע ממלך אשור: עתה ארומם. כי כשהמקום עושה דין ברשעים הוא מרומם ומנושא: עתה אנשא. כפל הדבר במ"ש: (יא) תהרו חשש. קרא אל המחשבה הריון ואל המעשה לידה ר"ל לומר מה שחשבתם לכבוש את ירושלים לא תצליחו בה והנה המחשבה הבל והמעשה כמוה: רוחכם. מחשבותיכם תהיה אש אשר תאכל אתכם ר"ל המחשבה ההיא היתה סיבה להביא עליכם האבדון: (יב) והיו עמים. מחנה סנחריב ידמו אל האבנים הנשרפים להיות סיד: קוצים כסוחים. ידמו אל הקוצים הנכרתים שהמה יבשים והשלהבת בהם האש נשרפים מהרה וכן מחנה סנחריב מהר יכלו: (יג) שמעו רחוקים. היושבים ממרחק שמעו את אשר עשיתי במחנה אשור: ודעו קרובים. אותן שהיו במחנה אשור תנו לב לדעת את גבורתי: (יד) פחדו בציון. או בבוא אשור על ציון הצדיקים בטחו בה' אבל החטאים פחדו: אחזה וכו'. כפל הדבר במ"ש: מי יגור לנו. ר"ל וכה אמרו מי הוא מעמנו שיוכל לגור ולהתקיים פה מול מחנה אשור שהוא כאש אוכלה: מי יגור וכו'. כפל הדבר במ"ש: מוקדי עולם. ר"ל אשר שרפו והכלישו כל בני עולם: (טו) הולך צדקות. כאלו רוה"ק משיב זהו המתקיים מי שהולך בדרך צדקות ומדבר מישרים ממאס בחמדת עושק: נוער כפיו. המנער כפיו מתמוך בשוחד ולא יאבה לקחתו: אוטם. סוגר אזנו משמוע דברים המסיתים לשפוך דם: ועוצם

מצודת ציון

מחשבה: (ט) אבל. ענין השחתה כמו תאבל הארץ (הושע ד): אמללה. ענין כריתה כמו בשם ה' כי אמילם (תהלים קיח): החפיר. ענין בושה וכלימה: לבנון. שם יער בא"י: קמל. ענין כריתה כמו קנה וסוף קמלו (לעיל יט): השרון. הוא מקום שמן ודשן וכן הבצלת השרון (ש"ה ב): כערבה. ענינו כמו מדבר וכן ארץ ציה וערבה (ירמיה נא): ונוער. ענין הפלה הבלא מתנועע תוקף וכן גם חצני נערתי (נחמיה ה): בשן. הוא מקום מרעה שמן כמ"ש שמעו וגו' פרות הבשן (עמוס ד): וכרמל. הוא מקום שדות וכרמים: (יא) תהרו. מל' הריון: חשש. הוא תבן הדק וכן וחשש לבהבה ירפה (לעיל ה): קש. תבן: רוחכם. ענין רצון ומחשבה וכן הנני נותן בו רוח (לקמן לז): (יב) שיד. כמו סיד בשמ"ך: כסוחים. ענין כריתה וכן שרופה באש כסוחה (תהלים פ): יצתו. מל' הצתה והבערה: (יד) רעדה. ענין חרדה: חנפים. רשעים המחניפים לילרם למלאות תאותו: יגור. ענין מדור כמו עם לבן גרתי (בראשית לב): לנו. כמו ממנו: מוקדי. ענין הבערה כמו על מוקדה (ויקרא ו): (טו) מישרים. מל' ישר: בבצע. ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים ל): מעשקות. מל' עושק: נוער. ענין הפלה בתנועה חזקה: מתמוך. ענין השענה: אוטם. ענין סתימה כמו שקופים אטומים (מ"א ו) ועוצם ענין סגירה כמו ויעצם את עיניכם (לעיל כט)

סוגר

בעבדי ביש: טו הוא באתר
רם ומנטל יהי בית משרוהי
בית מקדשא תסבע נפשיה
מזוניה מספק טוהי קימין
כמבוע דמיין דלא פסקין
מוהי: יז ית יקר שכינת
מלך עלמיא בתושבחתיה
יחזין עינך תסתכל ותחזי
בנחתי ארע גהנם: יח לבך
יחשב רברבן איכא ספריא
איכא רברביא איכא
חשביא יתון אם יכלון
לחשבא מנין קטילי רישי
משרית גבריא: יט ית
מרות עם תקיף לא תכול
למחזי עמא דהוה עמיק
ממללהון מלמשמע מלעגין
בלישנהון מדלית בהון
סוכלתנו: כ תחזי
במפלתהון ציון קרית זמננא
עינך יחזין בנחמת ירושלם
באצלחותא בשלותא במשכנא דלא מתפרק ולא משתלפן סכוהי לעלם וכל
אטונוהי לא יתפסקון: כא ארי אלהן מתמן תתגלי גבורתא דיי לאוטבא
לנא מאתר נפקין נהרין שטפין פתיות ידין דלא תיזיל ביה ספינת צידין

עיניו מראות ברע: טו הוא
מרומים ישכן מצדות סלעים
משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים:
יז מלך ביפיו תחזינה עיניך
תראינה ארץ מרחקים: יח לבך
יהגה אימה איה ספר איה שקל
איה ספר את המגדלים: יט את
עם נועז לא תראה עם עמקי שפה
משמוע נלעג לשון אין בינה:
כ חזה ציון קרית מועדנו עיניך
תראינה ירושלם נוה שאנן אהל
בל יצען בל יסע יתדתיו לנצח
וכל חבליו בל ינתקו: * כא כי אם
שם אדיר יהוה לנו מקום נהרים
יארים רחבי ידים בל תלך בו
אני שיט וצי אדיר לא יעברנו:

ג' מ"ע · ד' · ג' · ג' · ל' ומ"ל · ד' · כ"א · ל' ומ"ל · ל' קמץ · קמץ · חצי הספר בפסוקים · ל' · ל'

רש"י

סוגר וכן (לעיל כט) ויעצם את עיניכם: (טז) לחמו נתן. לא יהא מבקש לחם כי מן השמים יספיקו לו מזון: מימיו נאמנים. מקור מימיו לא יכזב. כלומר זרעו יגדל וכל צרכיו יסופקו: (יז) מלך ביפיו תחזינה עיניך. פי' תזכה לראות מארץ מרחקים מלכך בהדר גאונו. או פי' (הקב"ה שהוא מלך אותו תחזה מארץ מרחקים שאתה עומד תראה הניסים והגדולה שאעשה לך ועם נועז עמקי שפה לא יראה שכינת המלך ביפיו ע"כ. כל זה בספרים אחרים אינו): מלך ביפיו תחזינה עיניך. לך הצדיק אני אומר שתזכה לראות זיו שכינתו של מקום: תראינה ארץ מרחקים. תירגם יונתן תסתכל ותחזי בנחתי ארעא גיהנם: (יח) לבך יהגה אימה. כשתראה השרים והחכמים של סנח"ריב שהיו שליטים בחייהן והרי הם נידונים בגיהנם יהגה לבך אימה ותאמר איה חכמתן וגדולתן של אלו איה שהיה סופר בחיות ושוקל כל דבר הכמה שהיו שואלין ממנו כל עצת מלכות: איה סופר את המגדלים. פירוש שהיה סופר המגדלים אשר בעיר ועיר כי אותם הבתים הגבוהים היו חשובים ונותנים יותר במס וכל אותה המחשבה והפחד לא יהיה לך עוד: (יט) את עם נועז. כמו לועז אלו אשור וככל שאין לשונם לשון הקודש: לא תראה. לא תחשוב בלבך כי כולם יהיו חשכים ושפלים: עמקי שפה. כמו ויהי כל הארץ שפה אחת (בראשית יא): נלעג לשון. עלגים ועמקי שפה (לעיל כג) כל זה לשון נכרית שאינן מכירין בלה"ק: (כ) חזה ציון. ואת תראה בלבך להחשב מלוכה ושררה את ציון אשר היא קרית בית וועד לנו: בל יצען. בל יסע ודומה לו אילון בצעננים (שופטי' ד') ומתרגמינן מישר אגניא והם נקעי' שבשדות שקורין פושיי"ר בלע"ז כמו אגני דארעא מקרי שהמים נאספי' שם מן ההרים והגבשושיות וכו"ת של בצעננים אומר אני שאינה נדרשת בתיבה אלא משמשת היא: בל יסע יתדותיו. היתדות שקושרין בו מיתרי האהל בל יסע אותם מן הארץ ממקום תקיעתם כמו ויסיעו אבנים גדולות (מלכים א ה) וכן ויסעם עם הבריח (שופטים טז) ל' תלישה: (כא) כי אם שם. כי אם מוסב על בל יסע יתדותיו ועל בל ינתקו. הרעה לא תהיה כי אם הטובה ה' יהיה שם אדיר לנו והעיר תהיה מקום נהרים יאורים כענין שנאמר (יחזקאל מז) וימד אלף ויעבירני נחל אשר לא אוכל לעבור וכן ניבא יואל ומעין מבית ה' יצא (יואל ד יח) והוא הנחל שיהא מתגבר והולך: אני שיט. אניה השטה במים

רד"ק

שבעולם או פירוש ברע באדם רע כלומר אדם בזוי רע לא יוכל לראותו כמו שאמר דוד דובר שקרים לא יכון לנגד עיני וכל אלה שמרום היו בחזקיהו: (טו) הוא מרומים ישכון. זה המלך ישכון בטח כשוכן במגדלים גבוהים. ובכל עוד כענין במלות שונות להזק, ופירוש מצדות מגדלים חזקים ולא נסמכה בסמיכות לסקל הקריאה: לחמו נתן. קמץ כי הוא בטעמי: מימיו נאמנים. קיימים שלא יפסקו, ואמר הענין הזה לומר כי בכל יהיה בימי חזקיהו כמו שאמר בפרשה של מעלה אשריכם זורעי על כל מים וגו': (יז) מלך ביפיו. הוא חזקיהו ואמר תחזינה עיניך כנגד שבט יהודה ואמר תראינה ארץ מרחקים פי' עיניך שהיו רואות עד עתה מלך ארץ מרחקים והוא מלך אשור שהיו עובדים אותו מתחלה ורואים את פניו במנחה שהיו מביאים לו. אמר עוד לא תראו אותו אלא מלך זה תראו ביפיו ובהדרו שלא יפחד וישב על כסאו בכבוד ועליו נאמר וינשא לעיני הגוים, ומלך שהיה עומד במקוםנים כמנהג המקרא כאלו אמר מלך ביפיו תחזינה עיניך תראינה מלך ארץ מרחקים ומרחקים כמ"ם פתוחה: (יח) לבך יהגה אימה. לבך שהיה הוגה אימה עד זה כלו' כל היום היית בפחד המס והיית מחשב בלבך איה סופר עתה יבא עלינו כותב המס ושוקל הכסף מידינו: סופר את המגדלי'. פירוש שהיה סופר המגדלי' אשר בעיר ועיר כי אותם הבתים הגבוהים היו חשובים ונותנים יותר במס וכל אותה המחשבה והפחד לא יהיה לך עוד: (יט) את עם נועז לא תראה. עוד לא תראה השופרים והשוקלים: את עם נועז. כמו עז והוא נפעל ושרשיו עז ויעז ועוז בענין אחד, ועם עז הם הכשדים, עם עמקי שפה משמע שהיו מדברים ארמית שלא היו שומעים ומבינים אותו ישראל אלא יהודית, כמו שאמרו אליקים ושבנא ויואח אל רבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו ואל תדבר אלינו יהודית באזני העם נראה כי העם לא היו מבינים ארמית, ולשון אחרת לאשר לא יבינו הוא לו עמוק ונלעג כמו שאמר כי בלעגי שפה ובלשון אחרת: משמוע. פי' מהבין כמו גוי אשר לא תשמע לשונו וכן אמר אין בינה שלא היו מבינים אותו והענין כפול במלות שונות: (כ) חזה ציון. אותו עם נועז לא תראה אלא עם תראה ציון קרית מועדינו שהיו באים שם במועדים שלש פעמים בשנה כי עד עתה לא היתה קרית מועדינו בימי מלכי ישראל שלא היו באים שם כל ישראל גם בימי אחז שהיו בטלים מועדי השם וקרבנותיו כי גם בתחילת מלכות חזקיהו כתב על אפרים ומנשה אגרות שיבאו בירושלם לעשות פסח היו מלעיגים ברלים ומלעיגים בם ועתה עינך תראינה ירושלם נוה שאנן כי עד עתה לא היה נוה שאנן כי היתה יד מלכי אשור עליה: אהל בל יצען. פי' לפי ענינו בתרגומו במשכנא דלא מתפרק כי לא מצאנו לו חבר במקרא ואאז"ל פי' מגרם ילע וממנינו והנו"ן נוספת כשקל כנין קנין אמגן רחמן ופי' אהל שלא יורד ולא יהיה מלע לעולם אלא לעולם יהיה פרוש ונטוי: בל יסע יתדותיו. אפילו אחת מיתדותיו לא יסע ולפי שדמה אותו לאהל אמר יתדותיו וחבליו שיתנהו עם יתדות וחבלים ומה שאמר לנצח ר"ל זמן רב: כי אם שם. זה אם פירושו כמו אמת וכן כי אם יש אחרים כי אם כאמר הוצר ויפגר והוחמים לכם אמר אין פסיס ירושלם מה שאמן ואהל בל יצען: (כא) כי באמת שם. בירושלם אדיר ה' שהוא לנו ובמזרחינו והוא אדיר ויכול על מחנה אשור ואע"פ שהוא רב ועצום: מקום נהרים יאורים. והוא יהיה לנו מקום נהרים כאלו סביב לירושלם

תולדות אהרן מרומים. ב"ב י: מלך ביפיו. פסחים יז סנהדרין כב (יומא מו סנהדרין כ): איה שקל. חגיגה טו סנהדרין קו: עיניך תראינה. זכר נחה: אני שיט. יומא עז:

מצדות ש' בלישנא וסי' את המנהרות ואת המצדות. וישב דוד במדבר במצדות. ויעלו זיפים. וישב במצדות עין גדי. נלכדה הקריות והמצדות. חדלו גבורי בבל. ואשר במצדות ובמערות מדבר. והוא מרומים ישכון. ויתנהו בהסגר בחוחים. וסי' בל' ארמי במערתא דגדיא בטורא מטמר מרים בבל אקש לה

מצודת דוד

סוגר עיניו מראות דבר האסור לראות: (טו) הוא. העושה כל אלה ישכון בטח כאלו היה במקום מרום אשר לא תשיג אותו יד האויב: מצדות. כאלו היו מצדי סלעים לו למשגב: לחמו נתן. מן השמים יספיקו לו צרכיו: מימיו נאמנים. לא יפסק מי בארו: (יז) מלך ביפיו. בעיניך תראה את המלך חזקיה ביפיו וגדולתו ולא תהיה גולה מארצך: תראינה ארץ מרחקים. מלת מלך האמור בתחלת המקרא עומדת במקום שתים כאלו אמר תראינה מלך ארץ מרחקים ור"ל הפירים שבאו עד הנה מלך אשור פנה עתה תראינה את המלך חזקיהו ביפיו וגדולתו: (יח) לבך יהגה אימה. לבך שהיה חושב אימה ואומר איה סופר המלך עתה יבוא עלינו ויכתוב המס ואיה שוקל כסף המס מידינו ואיה הסופר את מגדלי העיר והבתים הגבוהים כי לפי מספר המגדלים היה המס: (יט) את עם נועז וגו'. ר"ל הנה מעתה לא יהיה בן כי לא תראה בעיניך את העם החזק והוא אשור: עם עמקי שפה. העם אשר שפת לשונם עמוק וקשה להבין: נלעג לשון. מי מאתנו מכיר הלשון ידמה לו שמדבר בספק תכונת הדבר ואין הבנה לדבריו ומוסב לתחלת המקרא לומר לא תראה עוד את העם הזה והענין כפול במ"ש: (כ) חזה ציון. אבל תראה את ציון ולא תגלה ממנה: קרית מועדנו. העיר אשר אנחנו מתוועדים ומתכנסים שמה ברגל: נוה שאנן. שיהיה מדור שקט ואוהל אשר לא יהיה נע ממקומו כי יעמוד תמתיו ועד זמן רב לא יהיו נעקרים יתדות האהל וכל חבלי האהל הקשורים ביתדות לא יהיו נעתקים מן היתדות: (כא) כי אם שם וגו'. כי באמת שם בירושלים ה' האדיר יהיה

מצודת ציון

(טז) מרומים. מל' רוממות וגובה: מצדות. ענין מגדל ומבצר חזק כמו מצודת ציון (ש"ב ה): משגבו. ענין חוזק: נאמנים. ענינו דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (לעיל כב): (יז) תחזינה. ענין ראיה: (יח) יהגה. יחשוב כמו והגיון לבי (תהלים יט): אימה. פחד: שוקל. מל' משקל: (יט) נועז. מל' עוז וחזק: עמקי. כן נקרא דבר הקשה שאין נהבינו כאלו הוא במקום עמוק: שפה. כן יקרא לשון עם כמו ושפה אחת לכולם (בראשית יא): משמוע. מלשון הבנה כמו שומע יוסף (שם מב): נלעג. כן נקרא המדבר בספק תכונת הדבר כמו בלעגי שפה (לעיל כח): (כ) חזה. ענין ראיה: מועדנו. מלשון וועד ואסיפה: נוה. ענין מדור: שאנן. ענין השקט ושלוה כמו שאנן מואב (ירמיה מח): יצען. ענין דקירה והנעה ממקום למקום כמו ושלחתי לו זרים וצעהו (שם): יסע. ענין עקירה כי העוקר דבר מה מסיעו ממקומו: יתדותיו. מל' יתד ומסמר: לנצח. ר"ל לזמן רב: חבליו. מל' חבל וקו: ינתקו. ענין הפסק והסרה ממקומו: (כא) אם. באמת כמו כי אם שם הכסף (בראשית מ"ז): אדיר. ענין חוזק: יאורים. הם הנהרות כידוע: ידים. ענין מקום וכן יד חוזה (לקמן נ"ז): אני שיט. ספינה השטה במים והוא מלשון בשטים אופן (יחזקאל כ"ז): וצי

כב כִּי יְהוָה שֹׁפְטֵנוּ יְהוָה מְחֹקְקֵנוּ
יְהוָה מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ׃
כג נִטְּשׁוּ חֲבָלָיִךְ בַּל־יְחַזְּקוּ כֵן־
תָּרְנָם בַּל־פָּרְשׂוּ נֵס אָז חֻלַּק עַד־
שָׁלָל מַרְבֶּה פִּסְחִים בָּזְזוּ בַז׃
כד וּבַל־יֹאמַר שָׁכֵן חָלִיתִי הָעָם
הַיֹּשֵׁב בָּהּ נְשֻׂא עָוֺן׃
לד א קִרְבוּ גוֹיִם לִשְׁמֹעַ
וּלְאֻמִּים הַקְשִׁיבוּ תִּשְׁמַע הָאָרֶץ
וּמְלֹאָהּ תֵּבֵל וְכָל־צֶאֱצָאֶיהָ׃ ב כִּי
קֶצֶף לַיהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם וְחֵמָה
עַל־כָּל־צְבָאָם הֶחֱרִימָם נְתָנָם
לַטָּבַח׃ ג וְחַלְלֵיהֶם יֻשְׁלָכוּ וּפִגְרֵיהֶם
יַעֲלֶה בָאְשָׁם וְנָמַסּוּ הָרִים מִדָּמָם׃
ד וְנָמַקּוּ כָּל־צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנָגֹלּוּ
כַסֵּפֶר הַשָּׁמָיִם וְכָל־צְבָאָם יִבּוֹל
כִּנְבֹל עָלֶה מִגֶּפֶן וּכְנֹבֶלֶת מִתְּאֵנָה׃
ה כִּי־רִוְּתָה בַשָּׁמַיִם חַרְבִּי הִנֵּה עַל־
אֱדוֹם תֵּרֵד וְעַל־עַם חֶרְמִי לְמִשְׁפָּט׃

ובורני רבתא לא תגוזניה׃ כב ארי יי דיננא דאפקנא בגבורתיה ממצרים יי מלפנא די הב לנא אולפן אוריתא מסיני יי מלכנא הוא יפרקננא ויעביד לנא פורענות דין מן משירית גוג׃ כג בעדנא ההיא יתברון עממיא סחור סחור ירושלם מתוקפהון ויהון דמן לספינא דאתפסקו חבלהא ולית לה תקוף על תרנהון דאתפסיק ולא אפשר למפרס עלוהי קלע בכן יפלגון בית ישראל נכסי עממיא סחור סחור ירושלם סגיאות עדי ובוז ואפילו ישתארון בהון עוירין אף אינון יפלגון סגיאות עדי ובוז׃ כד ולא יימרון מכען לעמא דשרן סחור סחור אתיב לשכינתא מלותכון אתת עלנא מחת מרע עמא בית ישראל יתכנשון ויתובון לארעהון שביק לחוביהון׃ א אתקרבו עממיא למשמע ומלכותא אציתו תשמע ארעא ומלהא תבל וכל דדירין בה׃ ב ארי רגז מן קדם יי על כל עממיא ורוגזא על כל משיריתהון חיבינון מסרנון לקטלא׃ ג וקטיליהון יתרמון ופגריהון יסק תננהון ויתימסון טוריא מדמהון׃ ד ויתימסון כל חילי שמיא ויתמחון מתחות שמיא כמא דאמיר עליהון בספרא וכל משיריתהון יסופון כמיתר טרף מגפן וכנבלא מתאנה׃ ה ארי תתגלי בשמיא חרבי הא על אדום תתגלי ועל עמא

רשי

כמים : וצי אדיר. ובורני רבתא : (כב) כי ה' שופטנו. שר ושופט שלנו : (כג) נטשו חבליך. המושכים את הספינה את רותי החיבת : כן. הכן היטב: תרנם. תורן הספינה: בל פרשו נס. לא יוכלו לפרוס וילון המנהיג את הספינה : אז חולק עד שלל. עדאה : מרבה. הרבה יחלקו שלל סנחריב : פסחים. (ישראל) שהיו עד עכשיו חלשים : (כד) ובל יאמר שכן. של ישראל : חליתי. בשביל האומה הזאת באתני הרעה : כי העם. ישראל שנקראו עם היושב בירושלים יהיה סלוח עון : (ד) ונמקו כל צבא השמים. יפחדו כשאשליך את שרי אשור ובבל: ונגולו. ל' גולל ונגלו כספר השמים ת"י ויתמחון מתחות שמיא כמא דאמר עליהן בסיפרא ואני מפרשו לפי הענין מפני שעכשיו הטובה והאורה לרשעים לכשיתמחו ויחרבו יהיה דומה העולם חשך עליהם כאילו נגלל השמש והאור כגלילת ספר: יבול. יכמוש: וכנובלת מתאנה. כמושה באילן קרויה נובלת וזהו שפירשו רבותינו (ברכות מ) מאי נובלות בושלי כומרא שנתבשלו בכומר לאחר לקיטתן בוכרן ומתחממות ומתבשלות : (ה) כי רותה בשמים חרבי. להרוג שרים של מעלה ואחר כך תרד על עמלק למטה שאין כל אומה לוקה עד שילקה שר שלה במרום: עם חרמי. עם מלחמתי ל' משנה (כתובות יז) בשעת חירום שנו וכן (מלכים א כ) את

מותא : צבאם ד' וסי' ויכלו השמים והארץ. כי קצף לה' על כל הגוים. ונמקו כל צבא השמים. המוציא במספר צבאם. וארם עלי' בראתי. וברוח פיו כל צבאם. אתה עשית את השמים : וכל צבאם ד' וסי' גם' בס' בראשית :

תולדות אהרן ה' שפטנו. עקרים מ"א פ"ד : נשוא עון. כתובות קיא : קרבו גוים. עקידה שער ס : ונמקו. עכו"ם יח :

רדק

לירושלם יהיו נהרים ויאורים רחבי ידים שלא יוכלו לעבור עליה האויבים ואפילו אני שיט וצי אדיר לא יוכל ללכת בנהר הגדול הזה ולא לעבור אותו, ולפי שהמשיל מחנה אשור לנהר גדול כמו שאמר את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו' אמר כי ה' יהיה לנו מקום נהר גדול ממנו שלא יוכל מלך אשור לעבור בו ולכבוש ירושל' : אני שיט. שמוליכי' אותו במשוטים : וצי אדיר. ספינה גדולה : (כב) כי ה' שפטנו. והוא ישפטנו מיד מלך אשור כלומר שיקח משפטנו ממנו שעשה לנו כמה רעות : ה' מחוקקנו. הוא מושל בנו, כי המושל יקרא מחוקק כמו ומחוקק מבין רגליו לפי שהוא משים חקים בעם, כלומר הוא שופטינו ומחוקקנו ומלכנו והוא יושיענו מידו : (כג) נטשו חבליך. אמר כנגד מחנה אשור שדמה אותו לאני שיט ולצי אדיר. והספינה ינהיגו' בחבלים הקשורים בוילון הפרוש על התרן שימשכו החבלים כפי חכמת רב החובל ויפרשו הנס שהוא הוילון והלך הספינה ברוח שקולם הוילון, ואמר נטשו חבליך בל יחזקו כן תרנם בל פרשו נס, כאלו נטשו החבלים ואין חבל למשוך והתורנים לא יוכלו לחזק היטב התורן שלהם ולפרוש הנס כיון שהחבלים נטשו ונפסקו או פירוש נטשו נפשטו ואינם נטוים כמו והנם נטושים על פני האדמה : אז חלק עד שלל מרבה. אז כיון שלא תוכל הספינה ללכת יחלקו שללם השוללים בן מחנה אשור כיון שמתו יצאו ישראל ושללו ובזזו המחנה ואפילו הפסחים אשר בירושלם הלכו לשלול ולבזוז כי קרוב לשעיר היה המחנה : עד. כמו שלל מתרגמינן שלל עדאה, וכן בבקר יאכל עד, וחסר וי"ו השמוש כאלו אמר עד ושלל, וכן שמש ירח, ראובן שמעון ודומיהם להם, ואמר עד ושלל כפל ענין במלות שונות לחזק הענין כמו שהוא דרך המקרא: מרבה. שם בפלס מרפא מבקש, ר"ל שלל רב שללו : (כד) ובל יאמר שכן. לא יאמר השוכן בירושלם חליתי כמו שהיו אומרים מתחילה מרוב הצרות חלינו וכאבנו לא יאמרו עוד זה כי ה' נשא עונם בהכות חזקיהו שבוכיהם והחזיר' למוטב והושיעם מאל הצרה גדולה ויש מפרשים הפרשה הזאת הולכה עתידה לימות המשיח והנכון כמו שפירשנו : (א) קרבו גוים. פרשה זו עתידה ואמר כן זכר תשועת ישראל עד וזכי בארבע עשרה שנה, וקרא אותה בשם בצרה כמו שהיתה בצרה עיר גדולה וכן אמר ירמיה הנביאה במגלת איכה תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך הנה כשתחרב ארץ כותי' יצאו ישראל מגלות זה שלא יוסיפו עוד לגלות ואמר בנבואה זו גוים ולאומים תבל וכל צאצאיה : (ב) כי קצף לה' על כל צבאם שיצבאו גוי על גוי והוא יהיה ההרג והטבח בהם : (ג) וחלליהם ישלכו. שלא יהיה להם קובר לפיכך יעלה באשם וסרחונם : ונמסו ההרים מדמם. זה על דרך הפלגה : (ד) ונמקו. זה על דרך משל כי לאי שתבא לו צרה גדולה כאלו נחשכו השמים והארץ עליו והרי העולם לו נהפך וכאלו אין צבא השמים כי אין לו אורה והעולם חשך עליו וזה המשל הרגנו תמיד בדברי הנביאים : ונגלו כספר. כי השמים נטוים כאהל ועתה ידמו להם שיהיו נגללים כמו הספר הנגלל : וכנובלת. פירוש ובעלה נובלת מתאנה והנכון שיהיו הנסתר תאנה לא עלה כי עלה מן כדומה הוא לשון זכר אלא ר"ל כתאנה הפרי שנובלת מגן התאנה כי הפרי יקרא תאנה והעץ תאנה לפיכך היה נכון שיאמר כעלה וכנובלת מהיאמר וכתאנה מתאנה, ותאנה ל' נקבה לפיכך אמר עליה נובלת : (ה) כי רותה חרבי. שהיא בשמים הרוה מדם החללים תלה ועל מי תרד תחרב אותם מן השמים על עם חרמו

מצודת דוד

יהיה לנו ובעזרתו : מקום נהרים. יהיה ירושלים כאילו סביב לה מקום הנהרים ויאורים רחבים עד שלא תוכל לילך שם ספינה השטה ע"פ המים ואף ספינ' חזקה וגדולה לא תוכל לעבור את הנהר ור"ל תהי' שמור' מאשור כאלו היה מהלך הנהר לבוא שמה : (כב) כי ה' שופטנו. הוא יקח משפטנו מיד אשור אשר הרע לנו מאז : ה' מחוקקנו. ה' הוא מושל בנו והוא מלך עלינו והוא יושיענו מיד אשור וכאשר יאות למלך להושיע : (כג) נטשו חבליך. לפי שהמשיל את ירושלים כאלו היו נהרות סביב לה אחז במשל ההוא לומר לא תוכל לבוא לכבשה כי יהיה כאלו מוליכי הספינה עזבו החבלים שמושכים בהם הוילון להפנותה אל מול הרוח : בל יחזקו. לא יוכלו להחזיק כראוי את תורן הספינה ולא יוכלו לפרוש הוילון אל מול הרוח : אז. ביום מפלת אשור יחולק שללו הרב : פסחים. אף הפסחים ההולכים על משענתם יבוזו שלל כי מפלתו יהיה סמוך אל העיר ואף הפסחים ילכו שמה לשלול שלל : (כד) ובל יאמר שכן חליתי. השוכן בירושלים לא יאמר מעתה עוד נחליתי מרוב הצרות כי העם היושב בה יהיה נשוא ומכופר עון ולא יבוא עוד צרות ולא יהיו חולים : לד (א) לשמוע. את דברו : ומלואה. ומלאה : צאצאיה. היוצאים ומתהלכים בה : (ב) כי קצף. וזהו דברי דעו אשר יש קצף ה' על כל העמים וזה יהיה לעתיד : החרימם. כבר נגזר הדבר וכאלו כבר החרימם מסרם לטבח : (ג) ישלכו. בקרב חוצות : יעלה באשם. כי אין מקבר להם : ונמסו. מרוב הדם ימסו ההרים בהם והוא ענין גוזמא והפלגה : (ד) כל צבא השמים. הם שרי מעלה של הבבלים : ונגולו וכו'. כי השמש והירח קבועים ברקיע השמים וכאילו נגללין יכוסו גם המה ולא יאירו בעולם והוא ענין משל לומר שיהא חשך להם מרוב צרות : וכל צבאם. הם הכוכבים המזלות תחת שרי מעלה : יבול. כ"ה יכמוש כאשר תכמוש עלה מן הגפן : וכנובלת. וכאשר תכמוש עלה מן התאנה : (ה) כי רותה. בתחלה תהיה חרבי רוה בשמים מדם שרה של בבל והוא

מצודת ציון

וצי אדיר. ספינה חזקה וגדולה כמו אשר יסדם לצים (לעיל כ"ג) : (כב) מחוקקנו. המושל יקרא מחוקק וכן יסודה מחוקקי (תהלים ס') : (כג) נטשו. תעזבו כמו כי לא יטוש (ש"א יב) : חבליך. מל' חבל : כן. ענינו כראוי ונכון כמו לא יכין לדבר כן (שופטים יב) : תרנם. הוא עץ הגבוה שעל הספינה וכן ותורן על ראש ההר (לעיל ל') : נס. כן יקרא וילון הספינה וכן להיות לך לנס (יחזקאל כז) : עד שלל. פתרון אחד לשניהם כמו בבקר יאכל עד (בראשית מט) וכפל המלה במלות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : פסחים. חגרים : בזו. מל' ביזה : (כד) חליתי. מלשון חולי : (א) הקשיבו. ענין שמיעה : תבל. כן נקראו המקומות המיושבות : (ב) החרימם. ענין אבדון וכליה : (ג) ופגריהם. גוף המת נקרא פגר : באשם. ענין סרחון : (ד) ונמקו. ענין המסה : ונגלו. מל' גלילה וכריכה : יבול. ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א) : (ה) רותה. ענין שביעה כמו כגן רוה (לקמן נח) : חרמי. מלשון חרם והשמדה. או הוא ענין רשת וכן אום חרמי (מ"א כ) והוא מלשון

ענין

רד"ק

הרמי כי הוא עם שאני רוצה להחרים לפנותי משפט כבש על מה שהרעו לישראל, וטעם בשמים וטעם הרב דרך משל כי הגזרות יורדות מן השמים ורוקה פעל עומד מן הדגות וכן רותה ארצי מדם: (ו) חרב לה'. החרב שהכים בגוים שזכרנו אלה הוא אלה לה' היא כי לה ורלה זה: מלאה דם. מרוב הריגה. ואמר מלאה דרך משל על דרך אשכיר חצי מדם: הודשנה. מלשון דשן ושמן כלומר שמלאה מחלב כרים: ועתודים. ואילים ורחמים ופרים ואבירים הוא משל על מלכי העכו"ם פחות וסגנים והדקדוק מלת הדשנה היא מורכבת מן הפעל והתפעל כי הרא"ה המדשנה והנו"ן ראויה להדגש: (ז) וירדו. עמם יומם: מלכים רבים אחרים ממלכי העכו"ם: (ח) כי יום נקם. כל זה הוא נקם ושלומים לה' שנוקם מהם ומשלם להם גמולם וריב ציון הוא רב מהם: (ט) ונהפכו נחליה לזפת. תרגום יונתן ויתהפכון נחלהא וגומר ומה שאמר לזפת ולגפרית משל על חרבנה או הטים כארץ סדום ועמורה: (י) לילה. על שאמר הטים גפרית וזפת בערה אמר כי לעולם יעלה עשנה כמו שהיה עוד היום ארץ סדום ועמורה שעולה עשן מהנה תמיד: מדור לדור. בקמץ בלא"ד ולים כותיבו: (יא) וירשוה. שיהיו תמיד בה כאלה שעמד על ירושתו ואלה שזכר דרכם לעמוד בחרבות: קאת הוא הנקרא במשנה קיק והוא עוף מדברי נמצא בכרכי הים וקפוד הוא הנקרא קנפו"ד בערבי בלע"ז ערמינ"א: וינשוף כתרגום והוא עוף שהוא עף בלילה או תונו שהוא צועק בלילה, ולפיכך נקרא ינשוף מן נשף: ונטה עליה. אשר יטה עליה קו תהו ואבני בהו כי מי שבונה נוטה קו ואבן העופרת שהיא המשקולת והקו והמשקלת יהיו של תהו ושל בהו כלומר הפך הבנין יעשה בה שהוא החרבן: (יב) חוריה. שהיו קוראים מתחילה אין שם מלוכה כי אנחנו מלכים והם יהיו עתה אפס וכל שריה. ואין שם. כוי"ו, כמו וישא אברהם את עיניו והדומים לו שאינם לתוספת: חוריה. הבנים, וכן ואת כל חרי יהודה ואריבה את החורים: (יג) ועלתה. תעלה הארץ מקום ארמנותיה סירים כי במקום החרב יעלו ויצמחו הקוצים: סירים קמוש וחוח. מיני קוצים הם: חציר. כמו חצר בחצר"י וכן ישיש וישש, ותרגם יונתן כמו מקום אתרא לבת נעמה: (יד) ופגשו. חיות הם חיות יפגשו שם כי מדור החיות מדבריות תהיה העיר: ציים. חיות השוכנות בציה במדבר, וע"י קמוש פתוון, ואיים תרגם חתולין ושעיר כתרגומו שד וכן לשעירים אשר הם זונים אחריהם מתרגמינן לשדים ואפשר שהיא חיה מחיות המדבר וכן לילית חיה שצועקת בלילה או עוף שעף בלילה ודברי רז"ל המשלת דמות לילית שפניה כאדם וגד הוא מלאת פיה כה

תרגום

דחַיָבִית לְדִינָא: ו חַרְבָּא דַיְיָ אִתְמְלִיאַת דַם אִדְהֲנַת מִתְּרַב מִדַם מַלְכִין וְשִׁלְטוֹנִין מִתְּרַב כֻּלְיָת דִּכְרִין אֲרֵי קְטָלָא קֳדָם יְיָ בְּבָצְרָה וְנִכְסָא סַגִיאָה בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם: ז וְיִתְקַטְלוּן גִּבָּרִין דְּאַרְעָא חֲדָא עִמְהוֹן וְשִׁלְטוֹנִין עִם מוֹרְנִין וְתִרְוֵי אַרְעֲהוֹן מִדִּמְהוֹן וְעַפְרְהוֹן מִתַּרְבְּהוֹן יִדְהַן: ח אֲרֵי יוֹם פּוּרְעָנוּתָא קֳדָם יְיָ שְׁנַת תּוּשְׁלְמָא לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין עוּלְבָּנָא דְצִיוֹן: ט וְיִתְהַפְּכוּן נַחֲלָהָא לְזִפְתָּא וְעַפְרָא לְגוּפְרִיתָא וּתְהֵי אַרְעָהּ זִפְתָּא בָּעֲרָא: י לֵילֵי וִימָם לָא תִטְפֵי לְעָלַם יִסַּק תְּנָנָהּ מִדָּר לְדָר תֶּחֱרוּב לְעָלַם עָלְמַיָא לֵית דִּי עָדֵי בַהּ: יא וְיַחְסְנוּנַהּ קָתִין וְקִפּוֹדִין וְקִפּוֹפִין וְעָרְבִין יִשְׁרְיָן בַּהּ וְיִתְנְגִיד עֲלַהּ חוּט דְּחוּרְבָּנָא וּמַתְקַלְתָּא דְצַדְיוּתָא: יב דַּהֲווֹ אָמְרִין בְּנֵי חֵירִין אֲנַחְנָא וְלָא צְבַן לְקַבָּלָא עֲלֵיהוֹן מַלְכוּ וְכָל רַבְרְבָהָא יְהוֹן לִגְמָא: יג וְיִסְקוּן בִּרְנְיָתָהָא סִירִין קַרְסוּלִין וְחוּחִין בִּתְקוֹף כְּרַכָּהָא וּתְהֵי מְדוֹר יְרוֹדִין אַתְרָא לְבַת נַעֲמָא: יד וִיעָרְעוּן תַּמָן בַּחְתּוּלִין וְשִׁידִין חַד עִם חַבְרֵיהּ יְחִיכוּן בְּרַם תַּמָן יִשְׁרְיָן לִילִין וישכחן

ישעיה לד

ו חֶרֶב לַיהוָה מָלְאָה דָם הֻדַּשְּׁנָה מֵחֵלֶב מִדַּם כָּרִים וְעַתּוּדִים מֵחֵלֶב כִּלְיוֹת אֵילִים כִּי זֶבַח לַיהוָה בְּבָצְרָה וְטֶבַח גָּדוֹל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם: ז וְיָרְדוּ רְאֵמִים עִמָּם וּפָרִים עִם אַבִּירִים וְרִוְּתָה אַרְצָם מִדָּם וַעֲפָרָם מֵחֵלֶב יְדֻשָּׁן: ח כִּי יוֹם נָקָם לַיהוָה שְׁנַת שִׁלּוּמִים לְרִיב צִיּוֹן: ט וְנֶהֶפְכוּ נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת וַעֲפָרָהּ לְגָפְרִית וְהָיְתָה אַרְצָהּ לְזֶפֶת בֹּעֵרָה: י לַיְלָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה לְעוֹלָם יַעֲלֶה עֲשָׁנָהּ מִדּוֹר לָדוֹר תֶּחֱרָב לְנֵצַח נְצָחִים אֵין עֹבֵר בָּהּ: יא וִירֵשׁוּהָ קָאַת וְקִפּוֹד וְיַנְשׁוֹף וְעֹרֵב יִשְׁכְּנוּ בָהּ וְנָטָה עָלֶיהָ קַו תֹהוּ וְאַבְנֵי בֹהוּ: יב חֹרֶיהָ וְאֵין שָׁם מְלוּכָה יִקְרָאוּ וְכָל שָׂרֶיהָ יִהְיוּ אָפֶס: יג וְעָלְתָה אַרְמְנֹתֶיהָ סִירִים קִמּוֹשׂ וָחוֹחַ בְּמִבְצָרֶיהָ וְהָיְתָה נְוֵה תַנִּים חָצִיר לִבְנוֹת יַעֲנָה: יד וּפָגְשׁוּ צִיִּים אֶת אִיִּים וְשָׂעִיר עַל רֵעֵהוּ יִקְרָא אַךְ שָׁם הִרְגִּיעָה לִּילִית וּמָצְאָה לָהּ

רש"י

את איש חרמי לאבדה: (ו) כרים עתודים. פרים ושלטונים: בבצרה. מארץ מואב היא אבל לפי שהעמידה מלך לאדום שנאמר וימת יובב וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה (בראשית לו) לפיכך חלקה עמהם. בפסיקתא: (ז) ראמים עמם. עם העתודים הכתובים למעלה: אבירים. פרים בריאים וגדולים כמה דאת אמר עם אבירי בשן שלה: (ח) שלומים לריב ציון. שישלם גמול על עסקי ריב ציון הצועקת לפניו לשופטה מן המריעים לה: (ט) ונהפכו נחליה. של נהרים: (י) מדור לדור. מאותו דור אחרון. ד"א היא קללת משה (שמות יז) מלחמה לה' בעמלק מדור דור מדורו של משה לדורו של שאול ומשם לדורו של מרדכי ומשם לדורו של מלך המשיח: (יא) וקפוד. עוף הקורא בלילה צואיט"א בלע"ז: קו תהו. משפט של שממה: ואבני בהו. משקלות של דין חורבן כמו (דברים כה) אבן שלמה: (יב) חוריה ואין שם מלוכה יקראו. שרים שלה עומדים ואין אחד מהם קורא על עצמו שם שררה ומלוכה: אפס. כלייה: (יג) ועלתה ארמנותיה סירים. כך דרך חורבות לצמוח בהם קוצים וסנאים והוא קימוש והוא חוח כולם מיני קוצים הם כגון אורטיא"ש וכיוצא בהם: נוה תנים. הוא מדבר שהוא דרך להיות בו תנים שהוא מין חיה רעה: (יד) ופגשו ציים את איים. ויערעון תמן בחתולין כך תירגם יונתן חתול נמיו' מרטרי"ש בלע"ז: ושעיר. שד: הרגיעה. לשון מרגוע: לילית

לא תכבה ז' בקריאה וסי' אש תמיד תוקד על המזבח. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה. ואמרת ליער הנגב. ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי. לילה ויומם לא תכבה. כי אני ה' בערתיה: על רעהו. ח' בקריאה וסי' וכי יזיד איש על. כי כאשר יקום איש על רעהו. ופגשו ציים את איים. כה תאמרו איש על רעהו. גבר מחליק על רעהו:

תולדות אהרן קו תוהו, חגיגה יב: שם הרגיעה. זוהר ויקרא:

מצודת ציון

ינוח חרם (מיכה ז'): (ו) הודשנה. מלשון דשן ושמן: כרים. כבשים שמנים: ועתודים. הם הזכרים מן העזים הגדולים: כליות. הם מקום השומן וכמ"ש ואת הכליות ואת החלב אשר עליהן (ויקרא ג'): (ז) ראמים. הם חיה גדולה: אבירים. בהמות חזקים: ידושן. מל' דשן ושמן: (ח) שלומים. מל' תשלומין: (ט) לזפת. הוא שרף האילן הנועד כיוצר: (יא) קאת וקפוד. שמות העופות השוכנים בחרבות: וינשוף ועורב. שמות מיני עופות: קו. חבל הבנאי: תהו. ענין שממה: ואבני. אבן העופרת של הבנאי: בהו. ענין ריקות: (יב) חוריה. שרים כמו ואריבה את החורים (נחמיה ה'): אפס. ענין העדר וכליון: (יג) סירים קמוש וחוח. שמות מיני קוצים: נוה. מדור: תנים. מין נחשים: חציר. כמו חצר. וכן ישיש וישש (ד"ה לו): לבנות יענה. שם עוף מדברי בת היענה: (יד) ופגשו. ענין פגישה: ציים איים. שמות חיות קטנות: ושעיר. כן נקרא השד כי נראה כשעיר למי שמאמין בו וכן ושעירים ירקדו שם (לעיל יג): על רעהו. אל רעהו: הרגיעה. מל' מרגוע והשקט: לילית. היא שד:

הבבליים: לזפת. להיות זפת: (י) עשנה. עשן השרפה: מדור לדור. מדור ההוא עד סוף כל הדורות תהיה חרבה: אין עובר בה. כי שממה תהיה: (יא) וירשוה. ידורו שמה כאדם בירושתו: ונטה. המקום ינטה עליה קו תוהו ואבני בוהו כמו שהבונה נוטה על בנין הקו עם אבן העופרת ליישר הבנין כן ינטה עליה המקום הקו והאבן להחריבו והוא ענין מליצה: (יב) חוריה. שרים שלה עומדים ואין אחד בהם קורא על עצמו שם מלוכה וממשל: יהיו אפס. יהיו כאין: (יג) ועלתה ארמנותיה. הפלטרין שלה הגדל קוצים מרוב השממון: במבצריה. תעלה בערי המבצר שלה: נוה. מדור לתנים וחציר לבנות יענה כי שם ידורו שמה: (יד) ופגשו. ר"ל שיהיו הרבה מהם עד שיפגשו אלה באלה בדרך מהלכם: ושעיר. השד יקרא שמה אל רעהו כי שמה יספר זה עם זה כי דרכם להיות במקום שממה: אך שם. רק שמה תמצא הלילית מנוח מרגוע ותשבת שמה כי לא ימצא שם מי מבני אדם לטורדם ולגרשם:

מצודת דוד

ענין משל בלשון הנהוג בבן אדם: הנה. אח"ז הנה חרב על בבל ועל העם אשר גזרתי להחריבו. או על העם אשר ילכד בגורלו עליו חרב לעשות משפט: (ו) חרב לה'. החרב של ה' היא מלאה דם ההרוגים: הדשנה. נעשית דשן ושמן מן חלב ההרוגים ומדם כרים ועתודים ומחלב של כליות אילים והוא ענין משל על גודל האבדון: בבצרה. היא מארץ מואב אבל לפי שהעמידה מלך לאדום כמ"ש וימלוך וגו' מבצרה (בראשית לו) לפיכך חלקה עמהם. או היא מלשון מבצר ואמר על כך גדול וגו': (ז) וירדו ראמים עמם. הראמים ירדו על המטבח עם הכרים והעתודים: מדם. ארצם יהיה שבע מן הדם והעפר יהיה שמן מן החלב: (ח) כי יום נקם לה'. היום ההוא יהיה נקם לנקום נקמת עמו: שנת שלומים. בשנה ההיא ישלם גמול להבבליים בעבור ריב ציון הצועקת לפניו לעשות לה דין: (ט) נחליה. של ארץ קנים

מָנֽוֹחַ׃ טו שָׁמָּה קִנְּנָה קִפּוֹז
וַתְּמַלֵּט וּבָקְעָה וְדָגְרָה בְצִלָּהּ אַךְ־
שָׁם נִקְבְּצוּ דַיּוֹת אִשָּׁה רְעוּתָֽהּ׃
טז דִּרְשׁוּ מֵעַל־סֵפֶר יְהוָה וּקְרָאוּ
אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נֶעְדָּרָה אִשָּׁה
רְעוּתָהּ לֹא פָקָדוּ כִּי־פִי הוּא צִוָּה
וְרוּחוֹ הוּא קִבְּצָן׃ יז וְהוּא־הִפִּיל
לָהֶן גּוֹרָל וְיָדוֹ חִלְּקַתָּה לָהֶם בַּקָּו
עַד־עוֹלָם יִירָשׁוּהָ לְדוֹר וָדוֹר
יִשְׁכְּנוּ־בָֽהּ׃

לה א יְשֻׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה
וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצָּֽלֶת׃
ב פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל אַף גִּילַת וְרַנֵּן
כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתַּן־לָהּ הֲדַר הַכַּרְמֶל
וְהַשָּׁרוֹן הֵמָּה יִרְאוּ כְבוֹד־יְהוָה הֲדַר
אֱלֹהֵֽינוּ׃
ג חַזְּקוּ יָדַיִם רָפוֹת וּבִרְכַּיִם כֹּשְׁלוֹת
אַמֵּֽצוּ׃ ד אִמְרוּ לְנִמְהֲרֵי־לֵב חִזְקוּ
אַל־תִּירָאוּ הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם נָקָם יָבוֹא
גְּמוּל אֱלֹהִים הוּא יָבוֹא וְיֹשַׁעֲכֶֽם׃
ה אָז תִּפָּקַחְנָה עֵינֵי עִוְרִים וְאָזְנֵי

וִישַׁבְּחָן לְהֵן נְיָח׃ טו תַּמָּן
תַּקְנִין קוּפְדָא וְתְשֵׁיזֵיב
וְקִירֵיהוֹן יִנְצְפוּן בְּטוּלָא בְּרַם
לְתַמָּן יִתְכַּנְשׁוּן דַּיָּתָא אִתְּתָא
לְוָת חַבְרְתַהּ׃ טז תְּבָעוּ מֵעַל
סִפְרָא דַּייָ וּבְעוֹ חֲדָא
מִנְּהוֹן לָא שְׁגַת וְאִתְּתָא
לַחֲבֶרְתַּהּ לָא עֲכִיבַת
אֲרֵי בְּמֵימְרֵיהּ יִתְכַּנְשַׁן
וּבִרְעוּתֵיהּ יִתְקָרְבָן׃ יז וְהוּא
בְּמֵימְרֵיהּ רְמָא לְהוֹן עַדְבָא
וּבִרְעוּתֵיהּ פְּלֵיג לְהוֹן בְּחוּטָא
עַד עָלְמָא יַחְסְנוּנַהּ לְדָר
וְדָר יִשְׁרוֹן בַּהּ׃ א יֶחֱדוּן
דְּיָתְבִין בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא
צְחִיָא וְיָבְעוּן דְּשָׁרַן
בְּמֵישְׁרָא וְיִזְהֲרוּן כְּשׁוֹשַׁנַּיָּא׃
ב מֵידַע יְדוּצוּן וְיֶחֱדוּן אַף
בֵּיעַ וְחֶדְוָא יְקַר לִבְנָן
יִתְיְהֵיב לְהוֹן זִיו כַּרְמְלָא
וְשָׁרוֹנָא בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּלְהוֹן
אָמְרִין אִלֵּין אִינוּן יֶחֱזוּן יְקָרָא
דַּייָ זִיו תּוּשְׁבַּחְתָּא דֶּאֱלָהֲנָא׃
ג אֲמַר נְבִיָּא תַּקִּיפוּ יְדַיִן
דְּמַרְשְׁלָן וְרִכוּבִין דְּרָעֲלָן
חַסִּינוּ׃ ד אֲמַרוּ לִדְמוֹחַן
בְּלִבְּהוֹן לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא
תַּקִּפוּ וְלָא תִדַּחֲלוּן הָא אֱלָהֲכוֹן לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין אִתְגְּלֵי מָרֵי גְמַלַּיָּא
יְיָ הוּא יִתְגְּלֵי וְיִפְרְקִינְכוֹן׃ ה בְּכֵן יִתְפַּתְּחָן עֵינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּאִינוּן כְּסַמְיָן מִן אוֹרַיְתָא

רעותה ה' וסי' נמסר בסדר בא : מהנה ז' וסי' נמסר בסדר ויקרא : ואזני ג' וסי' ואזני חרשים תפתחנה . ואזני שמעים תקשבנה . ואזני כל העם אל ספר התורה :

תולדות אהרן ודגרה בצלה . חולין קמ : גילת ורנן . יומא כא לט (יומא מא) :

רשי

לילית. שם שידה : (טו) קננה . לשון קן לפור (שם כב) . קפוז . הוא קפוד : ותמלט . ותלד ביצה : ובקעה . היא יציאת האפרוחים מן הביצה וכן הוא אומר ביצי צפעוני בקעו (לקמן נט) : ודגרה . היא קריאת העוף שהעוף קורא בגרונו להמשיך אפרוחים אחריו גלוצייר בלע"ז וכן (ירמיה יז) קורא דגר : דיות . ולטוויר"ש בלע"ז : אשה רעותה. כמו אל רעותה : (טז) דרשו מעל ספר ה'. קראו מעל ספר בראשית כשהביא המבול גזר שיתקבצו כל הבריות להסגר בתיבה זכר ונקבה אחת מהנה לא נעדרה מלבא על אחת כמה וכמה כשיגזור עליה' זאת ולהקבץ לשתות דם לאכול בשר וחלב : לא פקדו . לא חסרו כמו (במדבר לא) לא נפקד ממנו איש : כי פי הוא צוה : שיבואו : ורוחו . של פי : הוא קבצן. רוחי מוסב על פי כמו (תהלים לג) וברוח פיו כל צבאם אף כאן רוחו של פי הוא קבצן : (יז) והוא הפיל להן . עכשיו הנביא אומר על הקב"ה והוא הפיל להם לאותן החיות והעופו' גורל שיעלו אלו לחלקם: (א) ישושום .. ישישו עליהם כמו ישושו מהן . כמו בני יצאוני (ירמיה י) שפתרונו יצאו ממני וכן נשלם הבשר (מ"א יט) בשל להם הבשר: מדבר וציה. ירושלי' קרוי' ציה וציון קרוי' מדב' הן ישושו על מפלת' של גבורי שעיר (ובצרה) : ותגל ערבה . של ירושלים : (ב) ורנן. כמו ולרנן : הלבנון . בית המקדש : הדר . כבודו לציון : (ג) חזקו ידים רפות . כל הנביאים מבשרי ישועה נחמו את ישראל וחזקו את ידיהם הרפות . חזקו ל' משקל כבד ופתרונו חזקו את אחרים ואם היה בא לומר חזקו אתם שידכם רפות היה לינקד חזקו ואמצו (דה"ב לב) עכשיו שאומר להם לחזק ולאמץ אחרי' נקוד חזקו אמצו: חזקו אל תיראו. זה נקוד חזקו ל' קל חזקו אתם אמליכם כמו שיאמר ליחיד חזק ואמץ (יהושע א) ולא יאמר חזקו: (ד) לנמהרי לב. שממהרין את הגאולה ומצירין על איחורה: נקם יבא. כמו בנקם יבא : גמול אלהים . על הרשעים הוא יבא ואתכם יושיע : (ה) עיני עורים . אותם שהיו עד הנה עורים מהכיר את מורא זו עליהם: ואזני חרשים. שלא היו שומעים לקול נביאים עד הנה תפקחנה ותפתחנה כי אתן להם רוח נכון ליראה אותי ועל ישראל הוא אומר שקראם עורי' וחרשי' כענין שנאמר

רדק

לה כנפים : (טו) שמה קננה קפוז . כמו קפוד : ותמלט . כמו והמליטה זכר ; ר"ל ותלד : ובקעה ודגרה . כמו קורא דגר ענין אסיפה כלומר אסיפת הביצים וי"ו ודגרה כמו אחר כלומר אחר שאספה הביצים וחממה אותם ואחר כך תבקע הביצים ויצאו הבנים , כמו וי"ו ויבקיעו המים כן אחה קלפת ונחשת : דיות . כמו ואת הדיה אולטויר בלע"ז : אשה רעותה . פי' עם רעותה : (טז) דרשו מעל ספר ה' וקראו. אומר כנגד מי שירצה דרשו מעל ספר ה' והוא הספר הזה וקראו החיות והעופות הנזכרות בזאת הפרשה כי כן תראו אותם כולם בחרבנה בתוכיותם שוכנות בעיר הזאת לא תחסר אחת מהן : לא פקדו. לא חסרו אחת מהן את רעותה אלא כולם תהיינה שם ואדוני אבי ז"ל פירש ספר ה' זה ספר תורת משה רמז דרשו כל חיות ועופות הכתובו' בפרשת ויהי ביום השמיני אחת מהן לא נעדרה והחכם רבי אברהם פירש כי הוא דרך משל רמז לגזרות שמים שכתובות בהלכת אלהים והטעם שכל הגזרות הבאות : כי פי הוא צוה . מאמר אלה יתברך פירוש צוה שיהיה כן לפיכך יהיה על כל פנים לא יעדר : ורוחו . פירוש רוח פי האל על דרך וברוח פיו כל צבאם , ר"ל רצונו וחפצו והוא קבצן שיבאו כולם בארץ כותי : (יז) והוא הפיל . כאלו הפיל גורל בארץ שתהיה להם ירושה : וידו חלקתה . ידו חלקה אותה הארץ לבן לחיות ולעופות : בקו . על דרך משל כמו שמחלק אדם הארץ בחבל ובקו : (א) ישושום מדבר וציה . פי"ד משל . ומ"ם ישושום במקום נו"ן הנוספת בעתידים רבים ישמעון יזכרון או מ"ם במקום הם או עמהם כמ"ש בשלם הבשר פירוש כמו בשל להם רוצה לומר המדבר והציה שהיו שוכנו' בהם החיות ישישו בהם בשילכו לשכון בארץ כותי . ויש לפרש מדבר וציה ארץ ישראל שהיתה כמדבר מיום שגלו ישראל ממנה עתה בחרבן ארץ כותי תשיש ותגיל כי כשתחרב זאת תתישב זאת כמו שפירשנו · וי"ת יחדון דיתבין במדברא בארעא לחיא: ותפרח כחבצלת . כמו הוורד שפורח ומתן ריחו : (ב) פרוח . אף גילת ורנן תגל גילה אחר גילה והוי"ו במקום ה"א וכמוהו רבים ורנן שם מקור : נתן לה . לארץ ישראל : המה . בני ישראל בשובם לארצם יראו כבוד ה' בשוב כבודו בירושלם : (ג) חזקו . פעמים יבא הצווי לא לאדם מיוחד אלא למי שיהיה, כמו ראה ריח בני אמור למלך ולגבירה וכן זה חזקו ידים רפות או אומר זה כנגד הנביאים או כנגד מי שיש להם לב חזק בגלות ובוטחים באל ובוטחים יום יום בביאת הישועה אומר להם שיחזקו ידי הרפים בגלות וכן פי"י אמר נביא תקיפו ידין דמרשלן : (ד) אמרו לנמהרי לב . אותם שהיו נבהלים בלבם בצרות גדולות מן הגלות : נקם יבא . בנקם יבא או לעשות נקם : גמול אלהים . ועתה פרהו גמול אלהים כי הוא יבא ויושיעכם מהגלות : (ה) אז תפקחנה . ישראל שהם בגלות כעורים וכחרשים ובפסחים

מצודת דוד

(טו) קננה קפוז . שמה העשה לעצמה קן ומקום מדור ושמה תטיל ביציה ותבקעם להוציא האפרוחים ושמה תקרא בקול להמשיך האפרוחים אליה להסתירם בצלה כדרך העופות : אך שם . ר"ל לא תמצאו מקום הגון לקבוץ כמו שמה : אשה רעותה. ר"ל אחת עם חברתה : (טז) דרשו מעל ספר ה'. דרשו בספר ויקרא בפ' שמיני וקראו החיות והעופות הנזכרים שמה ודעו אשר אחת מהנה לא יהיה נחסר מלהיות שמה : אשה . אחת מהנה לא תחסר את חברתה כי כולן תהיינה שמה : כי פי . אמר במקום ה' הנה פי הוא צוה שיבואו ורוחו של פי הוא קבצן והוא הדבור היוצא בהפחת רוח והוא כפל הענין במ"ש : (יז) והוא הפיל . ר"ל נתנה לחלקם כאלו נפל להן בגורל : חלקתה . בידו חלק להם בקו המדה והוא ענין מליצה : לה (א) ישושום מדבר וציה . ר"ל בהיות שהיא עתה כמדבר וציה ישישו אז : ותגל ערבה . ר"ל שהיא עתה כערבה תגל אז וכפל הדבר במ"ש : ותפרח . תעלה פרחים כחבצלת : (ב) אף גילת ורנן . ר"ל תגל גילה אחר גילה : כבוד הלבנון . הפאר והכבוד שיש בלבנון יהיה נתן לה מה' וגם יותן לה הדר הכרמל והשרון ר"ל תהיה ממולאה מכל טוב : המה . יושבי הארץ הזאת יראו כבוד ה' : (ג) חזקו . הוא מאמר ה' אל הנביאים חזקו ידים רפות ר"ל בשרו בגאולה למי שידיו רפות ומתייאש מן הגאולה : וברכים . את מי שברכיו כורעות ומטות לפול אמצו וחזקו והוא כפל ענין במ"ש : (ד) לנמהרי לב . לאלה בלבם מתאוות מהירות הגאולה ומצטערים על איחורה אמרו להם חזקו לבבכם ואל תיראו לחשוב פן לא תבוא עוד : הנה . בעמת אלהיכם יבוא לנקום נקמתו עמו ולשלם גמול הראוי לאלהים לפי מדת המשפט ואז יבוא הוא ויושיעכם : (ה) אז וכו' . רצה לומר שהיו כעורים וחרשים רואים ושומעים חרפתם ושתים

מצודת ציון

לא ששדים : מנוח . מקום מנוחה : (טו) קננה . ענין מדור כמו קן לפור (דברים כב): קפוז הוא קפוד האמור למעלה : ותמלט . כן נקרא לידת הביצה וכן והמליטה זכר (לקמן סו) : ודגרה . כן יקרא קריאת העוף להמשיך אחריו אפרוחיו וכן קורא דגר (ירמיה יז) : דיות . שם מין עוף דיה : אשה רעותה . כן דרך המקרא לומר על דברים השוים ואף אם אינו בעל חי כמ"ש הכרובים איש אל אחיו (שמות כה) : (טז) נעדרה . ענין חסרון כמו איש לא נעדר (לקמן מ) : פקדו . גם היא ענין חסרון כמו ויפקד מושבך (שמואל א כ) : קבצן . ענין אסיפה : (יז) בקו . הוא חבל המדה : (א) ישושום . המ"ם במקום נו"ן הנוספת בפעלים כגון ישמעון יזכרון : וציה . מקום שממון : ערבה . ענינו כמו מדבר : כחבצלת . הוא הורד וכן חבצלת השרון (שה"ש ב) : (ב) כבוד ר"ל פאר־ים הלבנון. שם יער בארץ ישראל : הדר . ענין יופי : הכרמל . כן נקרא מקום שדות וכרמים : והשרון . הוא מקום מרעה צאן : (ג) רפות . מלשון רפיון : כושלות . ענין חלשות ומטות לנפול : אמצו . ענין חוזק : (ד) לנמהרי . מלשון מהירות :

רדק

כשבתים והאלמים: (ו) כי נבקעו במדבר מים. הנה אמר מיכה המורשתי כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, והנה יהיה זה מהנפלאות שיבקעו במדבר מים: ונחלים בערבה. שיראו מים רבים בדרך בשובם לארצם: (ז) והיה השרב. מקום השרב ומקום הצמאון יהיה לאגם ולמבועי מים שיהיו נובעים להם בדרכם בלכתם במקום ניה שהוא מקום השרב שאין שם מים מרוב החום, ותרגום אבלני תורב אבלני שרבא: בנוה תנים רבצה. מקום שהיה נוה התנים והיו רובצים שהנות שם יהיה חציר לקנה וגומא שיצמחו שם קנה וגומא שאינם צומחי' אלא במקום מים: חציר. כמו הגר כמו שפירשנו למעלה ואמר רבצה כל אחת ואחת מהתנים והנים אומר עד שנקבות כמו שאומר גם תנים חלצו שד: (ח) והיה שם. שם במדבר שלא היה שם דרך מעולם יהיה שם מסלול ודרך ובדרכם שבאיו אין דרך במדבר שהולך חיל ושיירות אינה הולכת בנולם אלא נאור במלות ולא יהיה מסלול ודרך, ומסלול כמו מסלה: ודרך הקדש יקרא לו. נאותה בדרך כי עם קדש ילכו בו: לא יעברנו טמא. ר"ל אחד מן הרשעים: והוא למו. לישראל לבד יהיה אותו הדרך: הולך דרך. בין הולך דרך שהוא רגיל ללכת דרכים בין אוילים לא יתעו באותה הדרך: ואוילים. ר"ל אותם שהם אוילים לענין דרכים שלא הורגלו בהם בזה הדרך לא יתעו, אבל ילכו דרך ישר עד ירושלם: (ט) לא יהיה. לפי שתחלה היה מדבר חיות רעות שהיה מדבר עמה שילכו בה בני ישראל לא יהיה שם אריה, ופריץ חיות לא יעלנה באותה הדרך ולא תמצא שם חיה רעה, ופי' ופריץ חיות, אפילו הפריץ שבחיות שפורץ מנהג החיות שהולך למקום שבני אדם מצויין אפילו אותה לא תמצא שם והלכו שם גאולים בלי פחד: (י) ופדויי ה' ישובון. ושמחת עולם על ראשם, דרך משל כי ילכו קוממיות ראשם נשוא בשמחה: ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה. וכן ישיגו ונסו ושלמטה מזה בפרשת עורי עורי לבשי עוזך ישיגון בנו"ן, גם, אין יו"ן בראש הפסוק, והסימן שלא תטעה בהם וי"ו נון, ופירוש הסימן כי הוי"ו קודם לנו"ן, וזה שהוא ישיגו ונסו כוי"ו בסוף ישיגו וי"ו בראש ונסו הוא בראשית, והאחרון נו"ן בסוף ישיגון ונון בתחלה נסו אין שם וי"ו: (א) ויהי בארבע עשרה שנה. פרשה זו פירשנוה בספר מלכים באר היטב,

רש

רשי

שנאמר החרשים שמעו וגו': (ו) אז ידלג כאיל פסח וגו'. ישראל שהם עכשיו פסחים וחלשים אנינו שקוראם פסחים חלשים כמו שנאמר פסחים בזו בו (לעיל לג): ותרון. בישועתי: לשון אלם. לשונם של ישראל שהיו בין הכשדים אלמים שומעים חרפות ואינם משיבים: כי נבקעו במדבר מים. כי תשמחם ישועתי ויפרחו כמדבר ציה הצמאה למים ותעייתה נבקעי' בתוכה כלומר כי יצמח ישע לנדכאים: (ז) והיה השרב להם לאגם. התאב לתשועה יהא נושע והנבואה דבר בלשון משל: בנוה תנים רבצה וגו'. בנוה מקום שהיה מדבר ציה שהוא נוה מרבץ תנין יהיה לו מקום חציר הנעשה לקנה וגומא ואין דרך קנה וגומא גדלים אלא במקום מים כענין שנאמר היגאה גומא בלי בצה (איוב ח): רבצה. שם דבר הוא כמו מרבץ שהרי אינו מפיק ה"א: (ח) והיה שם מסלול. לעוברים ושבים: והוא למו. והוא הדרך של אותן עורים וחרשים ופסחי' ואלמים הנזכרים למעלה והיה הלוך אותו דרך ואפילו הם אוילים לא יתעו כי אוסירנו לפניהם: (ט) ופריץ חיות. חזיר מיער (תהלים פ) אין לך פריץ בחיות כחזיר הבר וגם אריה מסובכו (ירמיה ד) הוא נבוכדנצר לא ימצא שם: כל יעלנה. לאותה הדרך דרך משמש לשון זכר ולשון נקבה כדכתיב את הדרך אשר ילכו בה (שמות יח) הרי נקבה. בדרך אחד יצאו אליך (דברי' כח) הרי זכר: לא תמצא. חיה רעה שם: (י) ושמחת עולם. שמחה אשר מעולם שהיתה להם כבר בדרך יציאתן ממצרי' וה' הולך לפניהם יומם (שמות יג): ונסו. היגון והאנחה מהם: (ב) בתעלת. פוש"ד בלע"ז: בריכה. מקום כינוס מים חפור בקרקע בידי אדם לאת בו דגים ארוך ורחב: במסילות. דרך כבושה קמי"ן בלע"ז: שדה כובס. פי' הקל משטח קוריא ששוטחין שם הכובסים את הבגדים

תולדות אהרן או ידלג. סנהדרין צה: ופדויי ה'. ברכות נב שבת פח סנהדרין ק (סנהדרין כט) נששון ושמחה. סוטה מח:

ו חֵרְשִׁים תִּפָּתַחְנָה: ו אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ וְתָרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם כִּי־נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מַיִם וּנְחָלִים בָּעֲרָבָה: ז וְהָיָה הַשָּׁרָב לַאֲגַם וְצִמָּאוֹן לְמַבּוּעֵי מָיִם בִּנְוֵה תַנִּים רִבְצָהּ חָצִיר לְקָנֶה וָגֹמֶא: ח וְהָיָה־שָׁם מַסְלוּל וָדֶרֶךְ וְדֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ יִקָּרֵא לָהּ לֹא־יַעַבְרֶנּוּ טָמֵא וְהוּא־לָמוֹ הֹלֵךְ דֶּרֶךְ וֶאֱוִילִים לֹא יִתְעוּ: ט לֹא־יִהְיֶה שָׁם אַרְיֵה וּפְרִיץ חַיּוֹת בַּל־יַעֲלֶנָּה לֹא תִמָּצֵא שָׁם וְהָלְכוּ גְּאוּלִים: י וּפְדוּיֵי יְהוָה יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה:

לו א וַיְהִי בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ עָלָה סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְפְּשֵׂם: ב וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ־אַשּׁוּר ׀ אֶת־רַבְשָׁקֵה מִלָּכִישׁ יְרוּשָׁלְַמָה אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ בְּחֵיל כָּבֵד וַיַּעֲמֹד בִּתְעָלַת הַבְּרֵכָה

תרגום

וְאוּדְנֵיהוֹן דְּכַחֲרְשִׁין לְקַבָּלָא לְמִלֵּי נְבִיָּא יְצִיתָן: ו בְּכֵן יְשַׁוְּרוּן כְּאַיְלִין חֲגִירַיָּא וִישַׁבַּח לִישָׁנְהוֹן דַּהֲוָה בְלִים כִּי אֲרֵי בְכֵן בְּמֶחֱזֵיהוֹן גָּלְוָתָא דְיִשְׂרָאֵל דְמִתְכַּנְּשִׁין וְסָלְקָן לְאַרְעֲהוֹן הָא כְּאֵילִין קְרִירִין וְלָא לְאִתְעַכְּבָא אִתְבְּזָעוּ בְמַדְבְּרָא מַיָּא וְנַחֲלַיָּא בְמֵישְׁרָא: ז וִיהֵי שְׁרוּבָא לְאַגְמִין דְּמַיִן וּבֵית צַחְוָנָא לְמַבּוּעֵי מַיָּא אֲתַר דַּהֲוָה יְרוּדִין שָׁרַן תַּמָּן יִסְקוּן קְנֵה וְגוּמָא: ח וִיהֵי תַמָּן כְּבֵשׁ אוֹרַח וְתִקּוּן אוֹרְחָא דְקוּדְשָׁא יִתְקְרֵי לַהּ לָא יְעִדּוּן בֵּיהּ מְסַאֲבִין וְלָא יִפְסְקוּן עֲדֵי אוֹרְחָא וּדְלָא אֲלִיפוּ לָא יִטְעוּן: ט לָא יְהֵי תַמָּן מֶלֶךְ מַבְאִישׁ וְשִׁלְטוֹן מְעִיק לָא יְעִדִּינַהּ וְלָא יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן וִיהָכוּן פְּרִיקִין: י וּפְרִיקַיָּא דַייָ יְתוּבוּן וְיִתְכַּנְּשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן וְיֵעֲלוּן לְצִיּוֹן בְּתוּשְׁבַּחְתָּא וְחֶדְוַת עָלַם תְּהֵי לְהוֹן דִּי לָא פַסְקָא וַעֲנַן יְקָר תְּהֵי מְטַל עַל רֵישֵׁיהוֹן בֵּיעַ חֶדְוָא יִשְׁכְּחוּן וְיֵסוּף מִנְּהוֹן מִבֵּית יִשְׂרָאֵל דְּוָנָא וְתֵינַחְתָּא: א וַהֲוָה בְּאַרְבַּע עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא חִזְקִיָּה סְלֵיק סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר עַל כָּל קִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה כְּרִיכְתָּא וְאַחֲדִנּוּן: ב וּשְׁלַח מַלְכָּא דְאַתּוּר יָת רַבְשָׁקֵה מִלָּכִישׁ לִירוּשְׁלֵם לְוָת מַלְכָּא חִזְקִיָּה בְּמַשִּׁרְיָת סַגִּיאָן וְקָם בְּמָזִיקַת בְּרֵיכְתָּא עִילִיתָא דִּבְכְבִישׁ חֲקַל

משמח

מסורה

ו' ל'. והסר ג'. ו' ומ"ל. ל'. ל'. ל'. כ"ף. ל'. ג' חסר. ל'. י"א. סבירין דסיפא ישיגון. ד'. כ' ד' הסר ומ' מ"ל. ל'.

לאגם ג' פתחין וסי' והית השרב לאגם. אשים מדבר לאגם. ישם מדבר לאגם. ונסו ד' בקרי' וסי' ונסו מניסת הרב ונפלו ואין. ונסו יגון ואנחה קדמא' דישעיה. ונסו הצללים סב. וחברו ונסו הצללים אלך לי אל: ירושלימה ה' ד' מנהון חסר בקריאה וסי' ותבא ירושלימה בחיל כבד מאד דמלכת שבא. וירכיבו אותו עבדיו ירושלמה. וישלח מלך אשור דישעיה. וישלח תבנית יד. אחר

מצודת ציון

(ה) תפקחנה. תפתחנה כמו לפקח את עורי (ישעיה מ"ב): (ו) ידלג. ענין קפיצה כמו מדלג על ההרים (ש"ה ב): פסח. חגר: ותרון. תפצח רנה: (ז) השרב. ענין יובש החום כמו ולא יכם שרב ושמש (לקמן מ"ט): לאגם. מקום קבוץ המים: וצמאון. ר"ל מקום יובש: למבועי. ענין מעין ומקור וכן ותשבר כד על המבוע (קהלת י"ב): בנוה. במדור: תנים. מין נחש: רבצה. ענין השכיבה לנוח: חציר. דשא: לקנה וגומא. שם מיני צמחים: (ח) מסלול. מ' שן מסילה ודרך כבושה: למו. להם: יתעו. מלשון תועה: (ט) ופריץ. ענין עזות והתחזקות: (י) ישיגו. ענין הקרוב והדבוק: ונסו. ענין בריחה: יגון. מלשון תוגה וצער: (א) הבצורות. החזקות: ויתפשם. כבשם ולכדם: (ב) בחיל. ענין לבהלות עם: כבד. ענין רבוי וכן עמך הכבד הזה (מ"א ג): בתעלת הברכה. הבריכה היא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים והתעלה הוא החפירה הסמוך לו ובעת הצורך ממשיכים לה אמת המים מן הברכה וכן אל קצה תעלת הברכה (לעיל ז): במסילת. בדרך הכבושה:

מצודת דוד

ועושים פעלה כאלו לא יראו ולא ישמעו הנה אז יראו וישמעו: (ו) אז ידלג. ישראל שהיו תשושי כח כחגרים ידלגו אז כמו איל: ותרון. ישראל שהיו כאלם לא יפתח פיו ימלא לשונו רנה: כי נבקעו. במקום שלא היה מים יבקעו מעינות מים וכן ונחלים בערבה ור"ל יצמח ישע רב לנדכאים: (ז) והיה השרב. מקום היובש מרוב החום יהפך להיות אגם מים ומקום צמאון יהפך להיות שמה מבועי מים ר"ל השפלות יהפך לממשל רב: בנוה. במדור שהיה מרבץ לתנין השוב להיות רטוב ויצמח שמה דשא להיות קנה וגומא שאינה גדלים אלא במקום רטוב מאוד: (ח) והיה שם מסלול. במקומות השוממות יהיה מסילה ודרך כבושה ויקרא שמה דרך הקדש: והוא למו. הדרך הזה יהיה מיוחד להם לישראל: הולך דרך. בין הרגיל ללכת בדרך בין האוילים בענין הכרת הדרך על כי לא הורגלו ללכת בדרך: לא יתעו. לא יהיו תועים בזה הדרך כי יהיה דרך כבושה: (ט) לא יהיה שם. בזה הדרך לא יבוא אריה ואפי' הפריץ שבחיות הפורץ גדר החיות ללכת במקום אנשים הנה לא יעלה בדרך הזה ולא תמצא שמה: והלכו גאולים. ולכן ילכו שם ישראל הנגאלים מן הכשדים מבלי אימה ופחד: (י) ופדויי ה'. ישראל אשר יפדה ה' מן הגלות ישובון לארצם ויבואו לציון ברנה: ושמחת עולם. השמחה שהיה להם מימות עולם תשכון על ראשם: ישיגו. כאלו ירדפו אחריהם וישיגום: ונסו. היגון והאנחה ימום ויברח מאיהם ולא עליהם יהיו: לו (ב) מלכיש. כי שם היה: ירושלמה. אל ירושלים: בתעלה. בתעלה הנמשכת מהברכה העליונה אשר היה במסיבת הרוצך אל

הָעֶלְיוֹנָה בִּמְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ ג׳
ג וַיֵּצֵא אֵלָיו אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ
אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח
בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר׃ ד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
רַבְשָׁקֵה אִמְרוּ־נָא אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־
אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה ד׳
הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בָּטָחְתָּ׃ ב׳
ה אָמַרְתִּי אַךְ־דְּבַר־שְׂפָתַיִם עֵצָה ב׳ ר״פ סימן
וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה עַתָּה עַל־מִי
בָטַחְתָּ כִּי מָרַדְתָּ בִּי׃ ו הִנֵּה בָטַחְתָּ
עַל־מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־ ב׳ מ״ג
מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא ב׳
בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ כֵּן פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם ב׳
לְכָל־הַבֹּטְחִים עָלָיו׃ ז וְכִי־תֹאמַר ב׳ ר״פ
אֵלַי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בָּטָחְנוּ הֲלוֹא
הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר חִזְקִיָּהוּ אֶת־
בָּמֹתָיו וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר
לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלִַם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ ח׳
הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲווּ׃ ח וְעַתָּה הִתְעָרֶב
נָא אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה
לְךָ אַלְפַּיִם סוּסִים אִם־תּוּכַל לָתֶת
לְךָ רֹכְבִים עֲלֵיהֶם׃ ט וְאֵיךְ תָּשִׁיב ג׳ ר״פ. ו׳
אֵת פְּנֵי פַחַת אַחַד עַבְדֵי אֲדֹנִי כ״ב
הַקְּטַנִּים וַתִּבְטַח לְךָ עַל־מִצְרַיִם
לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים׃ י וְעַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי ב׳ בסיפרא
יְהוָה עָלִיתִי עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת ב׳ מי נח
לְהַשְׁחִיתָהּ יְהוָה אָמַר אֵלַי עֲלֵה ד׳
אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ׃ ב׳
יא וַיֹּאמֶר אֶלְיָקִים וְשֶׁבְנָא וְיוֹאָח
אֶל־רַבְשָׁקֵה דַּבֶּר־נָא אֶל־עֲבָדֶיךָ
אֲרָמִית כִּי שֹׁמְעִים אֲנָחְנוּ וְאַל־
תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ יְהוּדִית בְּאָזְנֵי הָעָם ז׳. נ״ז
אֲשֶׁר עַל־הַחוֹמָה׃ יב וַיֹּאמֶר
רַבְשָׁקֵה הַאֶל אֲדֹנֶיךָ וְאֵלֶיךָ שְׁלָחַנִי

משפח קצריא: ג ונפק לותיה אליקים בר חלקיה די ממנא על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר אסף די ממנא על דכרניא: ד ואמר להון רבשקה אמרו כען לחזקיה כדנן אמר מלכא רבתא מלכא דאתור מה רוחצנא הדין דאיתרחיצתא: ה אמרית ברם במלל ספון במלך וגבורא אעביד קרבא כען על מן איתרחיצתא ארי מרדתא בי: ו הא איתרחיצתא על סמך קניא רעיעא הדין על פרעה מלכא דמצרים דאם יסתמיך גברא עלוהי ויעול בידיה ויבזעיניה כן פרעה מלכא דמצרים לכל דמתרחצין עלוהי: ז וארי תימרון לי על מימרא דיי אלהנא אתרחיצנא הלא הוא דאעדי חזקיה ית במתוהי וית אגורוהי ואמר לאנש יהודה וליתבי ירושלם קדם מדבחא הדין תסגדון: ח וכען אתערב כען עם רבוני מלכא דאתור אתן לך תרין אלפין סוסון אם תכול למנאה עלך רכבין עליהון: ט ואיכדין את מדמי לאתבא ית אפי חד משלטוני עבדי רבוני זעריא ואיתרחצתא לך על מצרים לרתיכין ולפרשין: י וכען הבר ממימרא דיי סליקית לארעא הדא לחבלותה יי אמר לי סק על ארעא הדא וחבלה: יא ואמר אליקים ושבנא ויואח לרבשקה מליל כען עם עבדך ארמית ארי שמעין אנחנא ולא תמליל עמנא יהודית קדם עמא די על שורא: יב ואמר רבשקה הלות רבונך ועלך שלחני

רש״י

הבגדים: (ג) המזכיר. כותב הזכרונות בספרי דברי הימים. (ד״א המזכי׳ איזה דין בא לפניו ראשון שיפסקנו ראשון): (ה) אמרתי. עד הנה אך דברי שפתים הוא בפיו לאמר לא אעבוד למלך אשור ומשיראה שאעלה עליו לצבא יחזור בו עכשיו הרי עליתי מעתה או יעבדני או צריך הוא לבקש עצה וגבורה למלחמה: עתה. שבא העת אמור נא על מי בטחת למרוד בי: (ו) אשר יסמך איש. על הקנה הרצוץ הנשבר והקרומיות באים בכפו ונוקבין אותה כן פרעה לבוטחי׳ בו סופן להיות עזרתו לרעתן: (ז) אשר הסיר חזקיה את במותיו. ביער את כל בתי עכו״ם ומזבחות ובמות והזקיק את כל יהודה להשתחות לפני מזבח אחד: (ח) התערב נא. בדבר זה אם תוכל לקיימן ל׳ ערבון שקורין גי״ר בלע״ז: (ט) ואיך תשיב. אפי׳ פני פחת אחד שהוא מעבדי אדוני הקטנים שהקטן בראשי גייסות שלו ממונה על אלפים איש: אחד עבדי. אחד מעבדי כמו אחד הסוסים (בראשית כא) אחד הרי״ם (שמואל ב ו): (י) המבלעדי ה׳. שלא מרשותו: ה׳ אמר אלי. כבר נבאו הנביאי׳ ישא את חיל דמשק ואת שלל שומרון לפני מלך אשור (לעיל ח) והוא טעה לומר כאשר עשיתי לשומרון כן אעשה לירושלים: (יא) כי שומעים אנחנו. מכירים אנחנו אותו ול׳ שומעים אינטנד״ש בלע״ז: ואל תדבר אלינו יהודית. שכל העם מכירים בל׳ יהודית והם מתפחדים מדבריך (לפי שאמר להם אמרו נא אל חזקי׳ (סברו) שלא בא להפחיד העם ורבשקה ישראל מומר היה כסבורים הם אף שמלות רבו על רבשקה אבל לבו נמשך למשפחתו ויכמרו ניחומיו): (יב) האל אדוניך. תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח וכי אל שניכם לבדכם שלחני אדני הלוא אל כולם שלחני ולכך באתי שכל העם ישמעו ויראו ואל יסיתם חזקיהו למרוד

תולדות אהרן עצה וגבורה. עקדה שער לח: קנה הרצוץ. ברכות מ׳ יבמות נג:

רד״ק

ויש מוסיפים מנוי מעם א״ת שבבנין אחד, במלכים אמרת אך דבר שפתים אמר רבשקה כנגד חזקיהו הכנס נוכח כדבר שפתים יליגך, וזו הוא השנה ולא זה כי עצה וגבורה צריך למלחמה, ובזה השנה אמרתי אמר רבשקה אמרתי כי אתה תוכל להנצל על דבר שפתים רוצה לומר על הגלתך וכתבם רבי אברהם בן עזרא פי׳ אך דבר שפתים העצה והגבורה שלך כדבר שפתים

זה שלח סנחריב: ולירושלם חי׳ בקריאה וסי׳ נמסר בירמיה סימ׳ ר׳: יהודית ד׳ וסי׳ נמ׳ במלכים חלק ב׳ סי׳ י״ח: סימן מלכים ובארבע עשרה שנה. ישעיה ויהי בארבע עשרה שנה. מלכים וישלח מלך אשור את תרתן. ישעיה וישלח את רבשקה. מלכים וישלח מלך אשור פזר. ישעיה וישלח מלך אשור פסק. מלכים מן לכיש אל המלך חזקיהו. ישעיה מלכיש ירושלמה. מלכים ויעלו ויבאו ירוש׳. ויעלו ויבאו ויעמדו אשר במסלת. ישעיה ויעמד בתעלת במסלות. מלכים ויקראו אל המלך ויצא אלהם. ישעיה ויצא אליו אליקים. מלכים אמר׳ אך דבר שפתים. ישעיה אמרתי אך דבר שפתים. וסים ואיך אמרה אחתי היא בו׳ כי אמרתי. מלכים עתה הנה בטחת. ישעיה הנה בטחת. מלכים וכי תאמרון אלי. ישעיה וכי תאמר אלי. סימן מלכים רבים ישעיה לשון יחיד. מלכים ויאמר ליהודה ולירושלם לפני יתיב. ישעיה ויאמר ליהודה ולירושלם לפני תביר. מלכים השתחוו בירושלם. ישעיה הזה תשתחוו. מלכים את אדני את המלך. ישעיה את אדני המלך. מלכים עתה המבלעדי. ישעיה ועתה המבלעדי. מלכים על המקום על עלה על הארץ. ישעיה עליתי על הארץ עלה אל הארץ. מלכים עליתי על המקום הזה להשחיתו על הארץ. ישעיה על הארץ הזאת להשחיתה אל הארץ. מלכים ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנא ויואח. ישעיה ויאמר אליקים ושבנא ויואח. מלכים ואל הדבר עמנו. ישעיה ואל תדבר אלינו. מלכים חריהם את שיניהם כתיב. ישעיה חראיהם שיניהם כתיב. מלכים העל אדניך

מצודת ציון

(ו) משענת. ענין סמיכה: הרצוץ. מבוקע ומרוסס כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד): (ח) התערב. מל׳ ערבון ומשכון כי השנים חלוקים בדבר מה וכ״א מחייב עצמו בממון באם לא יהיה כדבריו הדרך הוא שכ״א נותן ערבון לסוף נבוח ומקיים: (ט) פחת. ענין שררה: (י) המבלעדי. ענינו כמו

מצודת דוד

ל הבדה שמכנסים שם הבגדים ושוטחים שמה מול השמש לנגבם: (ג) על הבית. הממונה על בית המלך: המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות: (ד) מה הבטחון. מה הבטחון אשר בטחת בו למרוד בי: (ה) אמרתי. אומר אני שרק כדבר שפתים בעלמא יועצים תרצה לעשות מלחמה אבל לא כן הוא כי צריכים אליה עצה עם גבורה: עתה. הואיל והמלך הוא גם אל הגבורה ושונה בך א״כ על מי בטחת שיתן לך גבורה: (ו) הנה בטחת. הנה בטחונך על מצרים אם הוא כי הלא הוא כמו משענת קנה רצוץ בראשו אשר אם יסמוך איש עליו יבאו עוד הקסמין והקרומיות בכפו ונוקבין אותה כן עזרת פרעה נוסף עוד לרעה: (ז) הלא הוא. הלא הוא אשר הסיר חזקיה את במותיו אשר היו בכל הארץ ואמר לישראל שרק למזבח העומד בבה״מ תשתחוו ומיעט א״כ בעבודתו ובזה בעיניו: (ח) התערב נא. עתה התחייב עצמך עם אדוני אם תוכל למלאות הדבר אשר ישאל: לתת לך. לתת מאנשיך: (ט) ואיך תשיב. את פניך להלחם עם פני פחה וכו׳ הלא אף הקטן שבהם ממונה הוא על אלפים: ותבטח. א״כ בודאי כל בטחונך ברכב ובפרשים על מצרים אשר הוא כקנה רצוץ: (י) המבלעדי ה׳ וכו׳. מבלי גזרת המקום: ה׳ אמר. כבר ניבא ישעיה וכו׳ ואת שלל שמרון (לעיל ח) וטעה לומר שכן יעשה לירושלים: (יא) ארמית. בלשון ארמית: כי שומעים. כי מבינים אנחנו ארמית: יהודית. בל׳ יהודית: באזני העם. בפניהם בשהם שומעים כי הכל מכירים בו ואין מהדרך לפרסם דברי המלחמה בפני המון העם:

האל

אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲלֹא עַל־הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל־הַחוֹמָה לֶאֱכֹל אֶת־חֹרֵאיהֶם וְלִשְׁתּוֹת אֶת־שֵׁינֵיהֶם עִמָּכֶם׃
יג וַיַּעֲמֹד רַבְשָׁקֵה וַיִּקְרָא בְקוֹל־גָּדוֹל יְהוּדִית וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
יד כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַל־יַשִּׁא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ כִּי לֹא־יוּכַל לְהַצִּיל אֶתְכֶם׃
טו וְאַל־יַבְטַח אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַצֵּל יַצִּילֵנוּ יְהוָה לֹא תִנָּתֵן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
טז אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר עֲשׂוּ־אִתִּי בְרָכָה וּצְאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ־גַּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֵנָתוֹ וּשְׁתוּ אִישׁ מֵי־בוֹרוֹ׃
יז עַד־בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ לֶחֶם וּכְרָמִים׃
יח פֶּן־יַסִּית אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר יְהוָה יַצִּילֵנוּ הַהִצִּילוּ אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אִישׁ אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
יט אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת וְאַרְפָּד אַיֵּה אֱלֹהֵי סְפַרְוָיִם וְכִי־הִצִּילוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי׃
כ מִי בְּכָל־אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־הִצִּילוּ אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל יְהוָה אֶת־יְרוּשָׁלִַם מִיָּדִי׃
כא וַיַּחֲרִישׁוּ וְלֹא־עָנוּ אֹתוֹ דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא לֵאמֹר לֹא תַעֲנֻהוּ׃
כב וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסּוֹפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה׃

לז א וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה׃
ב וַיִּשְׁלַח אֶת־אֶלְיָקִים אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְאֵת שֶׁבְנָא הַסּוֹפֵר וְאֵת

רבוני למללא ית פתגמיא האילין הלא על גבריא דיתבין על שורא למיכל ית מפקתהון ולמשתי ית מימי רגליהון בצירא עמכון:
יג וקם רבשקה ואכלי בקל רב יהודית ואמר שמעו ית פתגמא מלכא דרבתנא מלכא דאתור:
יד כדנן אמר מלכא לא יטעי לכון חזקיה ארי לא יכול לשיזבא יתכון:
טו ולא ירחיץ יתכון חזקיה על מימרא דיי למימרא שיזבא ישיזבננא יי לא תתמסר קרתא הדא ביד מלכא דאתור:
טז לא תקבלון מן חזקיה ארי כדנן אמר מלכא דאתור עבידו עמי שלמא ופוקו לותי ואכולו גבר פרי גופנוהי וגבר פרי תינוהי ושתו גבר מי גוביה:
יז עד מיתא ואדבר יתכון לארעא טבא כארעכון ארע עבור וחמר ארע חקלין וכרמין:
יח דלמא יטעי יתכון חזקיה למימר יי ישיזבננא השיזבא דחלת עממיא גבר ית ארעיה מיד מלכא דאתור:
יט אן דחלת חמת וארפד אן דחלת ספרוים וארי שיזבו ית שמרון מן ידי:
כ מן בכל דחלת מדינתא האלין דשיזבו ית ארעהון מן ידי ארי ישיזיב יי ית ירושלם מן ידי:
כא ושתיקו ולא אתיבו יתיה פתגמא ארי תפקידת מלכא היא למימר לא תתיבוניה:
כב ואתא אליקים בר חלקיה די ממנא על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר אסף די ממנא על דכרניא לות חזקיה כד מבזעין לבושיהון וחויאו ליה ית פתגמי רבשקה:
א והוה כד שמע מלכא חזקיה ובזע ית לבושוהי ואתכסי בסקא ועל לבית מקדשא דיי:
ב ושלח ית אליקים די ממנא על ביתא וית שבנא ספרא וית סבי

רשי

למרוד: לאכול את צואתם אף הם ברעב המצור יאכלו: את חריהם. רעי היוצא דרך הנקב שלהם. ול' נאה תקנו סופרים לקרותו צאתם כך שנו רבותינו מקראות הכתובים לגנאי קורין אותו לשבח כמו (דברים כח) בעפולים בטחורים (שם) ישגלנה ישכבנה. חוריהם צאתם. שיניהם. מימי רגליהם. שיניה' נוטה לשה שיני דברכשת' היא האלחולת שקורין עכחיא בלע"ז עומדת ע"י שלש שינים: (יד) ישיא. יטעה: (טז) עשו אתי ברכה. באו אלי לשלום וברכוני והביאו אלי תשורת שלום: ברכה. שלו"ד בלע"ז כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מז י): ואכלו איש גפנו. ואלך מעליכם ושבו בשלום עד שאחזור ארץ טובה כארצכם ואגלה אתכם שם כי כן דרכו להעביר האומות מארץ אל ארץ כמה שנאמר (לעיל י) ואסיר גבולות עמים: (יז) אל ארץ כארצכם. אמר ר"ש בן יוחאי שוטה היה זה משל למלך כו' בספרי פ' והיה עקב היה לומר אל ארץ יפה מארצכם אלא שלא היה יכול לספר בגנותה: (יט) וכי הצילו את שומרון מידי. ובני שומרון היו עובדים לאלהי ארם שכיניהם ואמת היא מארם: (כב) קרועי בגדים. על ששמעו גידופי השם והיא כמו ברכת השם:

מצודת דוד

(יב) האל אדוניך. וכי רק אל אדוניך ואליך שלחני אדוני לדבר דברי: על האנשים. אל האנשים: לאכול. להזהירם כי יבואו במצור ומעקת רעבון וצמאון יוכרחו לאכול צואה ולשתות מי רגלים: עמכם. ר"ל גם הם גם אתם: (טז) עשו אתי ברכה. ר"ל עשו עמי שלום לתת תשורות שלום: ואכלו וכו'. ר"ל לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר מבלי לצאת ללקוט פירות השדה ולשאוב מהבורות: (יז) ולקחתי. אקח אתכם משם להוליך אל ארץ טובה כארצכם כי כן היה דרכו להעביר את האומות שכבש מארצם לארץ אחרת: ארץ דגן. ארץ המגדל דגן: (יח) פן יסית. שמא יפתה אתכם: ההצילו. ר"ל ראו אלהין ממש בדבריו כי האם הצילו וכו': איה. ר"ל כי אלוה: (יט) איה וכו'. ר"ל וכי היה בידם כח להציל: וכי הצילו. וכי אלהי שמרון הצילו את שמרון מידי: (כ) מי בכל וגו'. ר"ל וכי מי מאלהי העמים הציל את ארצו מידי לשתחשבו שה' יציל את ירושלים מידי: (כב) קרועי בגדים. על ששמעו דברי רבשקה המחרף ומגדף כלפי מעלה דרך להדמותו לאלהי עמי הארצות:

מסורה

מלעיל. ישעיה האל אדניך ואליך. מלכים ויאמר אליהם רבשקה. ישעיה ויאמר רבשקה האל. מלכים יהודי' וידבר ויאמר שמעו דבר המלך הגדול. ישעיה יהודית ויאמר שמעו את דברי המלך הגדול. מלכים כי לא יוכל להציל אתכם מידו. ישעיה כי לא יוכל להציל אתכם. מלכים עד באי ולקחתי אתכ' תלישא. ישעי' עד באי ולקחתי זקף. מלכים ושבנא הסופר. ישעיה ואת שבנא הסופר. מלכים אל ישעיהו הנביא בן אמוץ. ישעיה אל ישעיהו בן אמוץ הנביא. מלכים אולי ישמע ה אלהיך את כל דברי רבשקה. ישעיה אולי ישמע ה' אלהיך את דברי רבשקה. מלכים ויאמר להם ישעיהו. ישעיה ויאמר אליהם ישעיהו. מלכים ושב לארצו. ישעיה ושב אל ארצו... מלכים וישמע אל תרהקה מלך. ישעיה וישמע על תרהקה מלך. מלכים הנה יצא להלחם. ישעיה לאמר יצא להלחם חסר הנה. מלכים וישב וישלח מלאכים. ישעיה וישמע וישלח מלאכים. מלכים את אשר עשו. ישעיה אשר עשו. מלכים אשר שחתו. ישעיה אשר השחיתו. מלכים אין מלך חמת. ישעיה איה מלך חמת. מלכים מיד המלאכים ויקראם. ישעיה מיד המלאכים ויקראהו. מלכים ויתפלל חזקיהו אזלא לפני ה' ויאמר. ישעיה ויתפלל חזקיהו יתיב אל ה' לאמר. מלכים ה' אלהי ישראל מרכא. ישעיה ה' צבאות אלהי ישראל אזלא: את השמי' ואת הארץ י"ג וסי' מקומם מצויין במסר' רבתא בערך שמים: מלכים הטה ה' אזנך ושמע את דברי סנחריב. ישעיה הטה ה' אזנך ושמע את כל דברי. מלכים אשר שלחו. ישעיה אשר שלח. מלכים את הגוים ואת ארצם. ישעיה את כל הארצות. מלכים ונתנו את אלהיהם. ישעיה ונתון את אלהיהם. מלכים הושיענו נא מידו. ישעיה הושיענו מידו. מלכים כי אתה ה' אלהים. ישעיה כי אתה ה' לבדך. מלכים אשר התפללת אלי תביר. ישעיה אשר התפללת יתיב. מלכים מבחור ישעיה מבחר וסי' רישי ספריהון. מלכים ואבואה מלון קצה. ישעיה ואבוא מרום קצו. מלכים אני קרתי זקף. ישעיה אני קרתי טפחא. מלכים ושתיתי מים זרים. ישעי' ושתיתי מים. מלכי' למימי קדם ויצרתיה. ישעיה מימי קדם ויצרתיה. מלכים להשות גלים.

תולדות אהרן מימי רגליהם. מגלה כה: עד באי. סנהדרין לד: אלהי הארצות. מגלה יא חולין סם: קרועי בגדים. מ"ק כו סנהדרין ס:

מצודת ציון

כמו זואת: (יב) חריהם. מל' חור ונקב ור"ל צואה היוצאת מנקב פי הטבעת: שיניהם. הוא מי רגלים והוא קרוב מל' שתן: (יד) ישיא. ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (טז) ברכה. ענין מנחה ותשורה שלום כמו קח נא את ברכתי (שם לג): (יז) ותירוש. ענבי היין: (יח) יסית. מל' הסתה ופתוי: (כא) ויחרישו. בשקו להדמותו לאלהי עמי הארצות: לז (א) ויתכס. כסה עצמו בשק דרך

זקני הכהנים מתכסים בשקים אל־
ישעיהו בן־אמוץ הנביא: ג ויאמרו
אליו כה אמר חזקיהו יום־צרה
ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו
בנים עד־משבר וכח אין ללדה:
ד אולי ישמע יהוה אלהיך את |
דברי רבשקה אשר שלחו מלך־
אשור | אדניו לחרף אלהים חי
והוכיח בדברים אשר שמע יהוה
אלהיך ונשאת תפלה בעד
השארית הנמצאה: ה ויבאו עבדי
המלך חזקיהו אל־ישעיהו:
ו ויאמר אליהם ישעיהו כה
תאמרון אל־אדניכם כה | אמר
יהוה אל־תירא מפני הדברים אשר
שמעת אשר גדפו נערי מלך־
אשור אותי: ז הנני נותן בו רוח
ושמע שמועה ושב אל־ארצו
והפלתיו בחרב בארצו: ח וישב
רבשקה וימצא את־מלך אשור
נלחם על־לבנה כי שמע כי נסע
מלכיש: ט וישמע על־תרהקה
מלך־כוש לאמר יצא להלחם
אתך וישמע וישלח מלאכים אל־
חזקיהו לאמר: י כה תאמרון
אל־חזקיהו מלך־יהודה לאמר אל־
ישאך אלהיך אשר אתה בוטח בו
לאמר לא תנתן ירושלם ביד
מלך אשור: יא הנה | אתה שמעת
אשר עשו מלכי אשור לכל־הארצות להחרימם
ואתה תנצל: יב ההצילו אותם אלהי הגוים אשר־
השחיתו אבותי את־גוזן ואת־חרן ורצף ובני־עדן
אשר בתלשר: יג איה מלך־חמת ומלך ארפד ומלך
לעיר ספרוים הנע ועוה: יד ויקח חזקיהו את־הספרים
מיד המלאכים ויקראהו ויעל בית יהוה ויפרשהו חזקיהו
לפני יהוה: טו ויתפלל חזקיהו אל־יהוה לאמר: טז יהוה
צבאות אלהי ישראל ישב הכרבים אתה־הוא האלהים
לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את־השמים ואת־

כהניא כד מכסן סקיא לות ישעיהו בר אמוץ נביא: ג ואמרו ליה כדנן אמר חזקיה יום עקא וחיסודין וניאוצא יומא הדין ארי אקיפתנא עקא כאתתא דיתבא על מתברא וחיל לית לה למילד: ד מאים שמיע קדם יי אלהך ית פתגמי רבשקה דשלחיה מלכא דאתור רבוניה לחסדא עמא קימא ויעביד פורענותא על כל פתגמיא דשמעין קדם אלהך ותתחנן בצלו על שארא דאשתאר: ה ואתו עבדי מלכא חזקיה לות ישעיה: ו ואמר להון ישעיה כדין תימרון לרבונכון כדנן אמר יי לא תדחל מן קדם פתגמיא די שמעתא דחסדו עולימי מלכא דאתור קדמי: ז הא אנא יהיב ביה רוחא וישמע בשורא ויתוב לארעיה ואפלינֵיה בחרבא בארעיה: ח ותב רבשקה ואשכח ית מלכא דאתור מגיח קרבא על לבנה ארי שמע ארי נטל מלכיש: ט ושמע על תרהקה מלכא דכוש למימר נפק לאגחא קרבא עמך ושמע ושלח אזגדין לות חזקיהו למימר: י כדין תימרון לחזקיהו מלך שבטא דבית יהודה למימר לא יטעינך אלהך די את רחיץ ביה למימר לא תתמסר ירושלם ביד מלכא דאתור: יא הא את שמעתא דעבדו מלכי אתור לכל מדינתא לגמרותהון ואת מדמי לאשתיזבא: יב השיזבא יתהון דחלת עממיא דחבילו אבהתי ית גוזן וית חרן ורצף ובני עדן דבתלשר: יג אן מלכא דחמת ומלכא דארפד ומלכא דלקרתא ספרוים הלא טלטלינון ואגליאינון: יד ונסיב חזקיה ית אגרתא מיד אזגדיא וקרא חדא מנהון וסליק לבית מקדשא דיי ופרסיה חזקיה קדם יי: טו וצלי חזקיה קדם יי למימר: טז יי אלהא צבאות אלהא דישראל דשכינתיה שריא על מן כרוביא אתה הוא יי ולית בר מנך לכל מלכות ארעא את עבדת ית שמיא וית ארעא:

רש"י

הפה: (ג) ותוכחה. אפרוכמנ"ט בלע"ז האויבים מוכיחים בהצלחתם לאמר ידינו רמה ואין אלהים כאלהינו: כי באו בנים. בני ישראל בניו של הקב"ה: עד משבר וכח אין ללידה. עת צרה הדומה לאשה היושבת על המשבר ואין כח לולד לצאת: (ד) והוכיח בדברי'. הגיד כחו והראה הצלחתו. והוכיח איספרובי"ר בלע"ז: (ז) ושמע שמועה. מיד זו שמועת תרהקה מלך כוש ומתוך כך ילך מעליכם הפעם הזאת להלחם עם תרהקה ואין זו שיבה לארצו ואח"כ ישוב הלום ואני עתיד להשיבו לארצו ולהפילו שם בחרב: (ט) וישמע. מלך אשור: על תרהקה. לאמר יצא תרהקה להלחם אתך: וישמע וישלח מלאכים. אין וישמע השני כמו וישמע הראשון הראשון ל' שמוע' והשני ל' קבל' קבל דברי השלוחי' וייטבו בעיניו לתת לב להסתלק מעל ירושל' להלחם תחלה עם כוש: וישלח מלאכים אל חזקיהו. להודיעו שאינו מסתלק לגמרי אלא ע"מ לשוב: (יב) עדן. שם מלכות כמה דאת אמר (יחזק' כז) חרן וכנה ועדן: (יג) הנע ועוה. הניעם ועוום מלך אשור החריב' וטלטלם

תולדות אהרן יום נרס. (סנה דף ח):

רדק

שהוא לבד: (יד) ויקראהו. כל אחד ואחד מן הספרים וכן הוא במלכים ויקראם, וכן אמר ויפרשהו, ויונתן תרגם ויקראהו וקרא חד מנהון, ואדוני אבי ז"ל פי' ויקראהו ויפרשהו על הספר שהיה בו גדוף האל: את

מצודת דוד

דרך נער ואבל: (ג) ותוכחה. האויב מתווכח להתגאות בהצלחתו ואומר ידי רמה: ונאצה. מבזה את המקום בדברי חרוף: כי באו בנים. דימה בני הדור לאשה הכורעת ללדת בנים ויושבת על המשבר ואין בה כח להוליד הבנים: (ד) אולי ישמע ה'. אולי יתן לב לשמוע: והוכיח. התווכח בדברים כאשר שמע ה': ונשאת. כאומר לזה שאלתי מעמך שתשא תפלה לה': בעד השארית הנמצאה. בעד שארית ישראל הנמצא בירושלים כי כבר כבש כל ערי הבצורות שביהודה: (ז) נותן בו רוח. אעיר רצונו ללכת משם כאשר ישמע שמועה היא שמועת תרהקה מלך כוש: ושב אל ארצו. סוף הדבר יהיה שישוב אל ארצו בפחי נפש ובארצו אפיל אותו בחרב: (ח) כי שמע וגו'. ולזה הלך לבקשו כאשר יצא ומצאו נלחם על לבנה: (ט) על תרהקה. על אודות תרהקה: וישמע. קבל דבריו והוטב בעיניו להלחם עמו תחלה: וישלח מלאכים. שלח שוב לומר שאינו מסתלק לגמרי כ"א על מנת לשוב: (יא) ואתה תנצל. וכי אתה תנצל בתמיה: (יב) ההצילו אותם. וכי אלהי הגוים הצילו את הגוים: (יג) לעיר ספרוים. לפי שהיתה גדולה וחשובה אמר בה לעיר: הנע ועוה. הניעם ממקומם והעקימם: (יד) את הספרים. כי שלח הדברים ההם בספר: ויפרשהו. פרש כל אחת ואחת: (טז) הכרובים. שעל הכפורת אשר על הארון וכאומר ואיך א"כ תמסור בידו את ירושלים ויבואו הכרובים ביד נכ' ורמה

מצודת ציון

שמקו: (ג) ותוכחה. ענין תוכחות ובכור דברים: ונאצה. ענין בזיון וכן נאצו האנשים (ש"א ב): משבר. מקום מושב היולדת וכן במשבר בנים (הושע יג): (ד) אולי. כמו אם לא וכן אולי יראה ה' בעניי (ש"ב טז): והוכיח. נתוכח: (ו) גדפו. חרפו: (ז) רוח. רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (יחזקאל א): (י) ישיאך. יסית ויפתה אותך: (יג) הנע. מל' הנעה: ועוה. מל' עוות

וטולטלם ממקומם: (יח) אמנם ה'. אמת הוא כי החריבו מלכי אשור. את כל הארצות ואת ארצם. הארצות (ראשי) המדינות ואת ארץ (ארצם) הסמוכה להם. ערי הממלכה אשר הגם ראש למדינות קורא ארצות ושאר המחוזות אשר סביבותיהם קורא ארצם ובספר (מלכים ב יט) כתוב את הגוים ואת ארצם ול' אחד הוא: (יט) ונתון. כמו ונתון אותו על כל ארץ מצרים ל' פעול שמור זכור דונ"ט בלע"ז: עץ ואבן. הם לפיכך לא היה בהם כח ויאבדם מלך אשור: (כד) מרום הרים. הר הבית: ירכתי לבנון. בית המקדש: ואכרות קומת ארזיו. לא אלך לארצי עד אשר אחריבנו: קצו. סופו: יער כרמלו. טוב שבחו וכובד חוזקו: (כה) אני קרתי ושתיתי. כלומר התחלתי בכל מעשי וגמרתי והצלחתי כזה הבורה בור ומוצא מים ומצליח ל' מקור: ואחריב בכף פעמי (אם) באתי לצור על עיר הבטוחה בחוזק נהרותיה הבאתי עליה גייסות רבים וכלו מימי נהרותם בשתיית בהמת' ומדרך כף רגליהם: ואחריב. ל' הוה כלומר כן דרכי תמיד: יאורי מצור. יאורי עיר הבאה במצור ע"י יאורות: (כו) הלא שמעת. ולמה תתפאר אין זה שלך כי גזרה היא מלפני זה שנים רבות שתהיה אתה פורע פורענות מן העכו"ם כענין שנא' (לעיל י') הוי אשור שבט אפי: הלא שמעת למרחוק. יותר מע' שנה שנתנבא עמוס (עמוס ז) שנתים לפני הרעש וישראל גלה יגלה מעל אדמתו מאז יש לך לשמוע שעשיתי והכנתי פורענות זו: מימי קדם. משעת ימי בראשית עלתה על לבי אותה גזרה שנגזרה עליך שנאמר (לעיל ל) כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכנעה כשהגברתי' על העכו"ם הביאותיה לאותה גזרה כדי שתהא להשאות לגלים נצים ערים בצורות. שתהרוג את יושביהן ותהיין שאיה מאדם ויתעתדו לגלים צומחים ירק: (כז) ויושביהן קצרי יד. אני התשתי את כחן לפניך: ושדמה לפני קמה. שדמה הוא שקורין אשטובל"א בלע"ז הנשארת בקרקע שרשי הקציר: לפני קמה. כשלא הגיע להתבשל ולהקשות לבא לידי קמה והוא חלש ורך: לפני קמה. בטרם יהיה קמה: ושבתך

תולדות אהרן מרום קצו. סנהדרין נד:

מצודת ציון

מוש ומקום: (יז) פקח. פתח כמו אפקח את עיני (זכריה יב): (כד) כרמלו. מקום שדות וכרמים משובחים קרוי כרמל: (כה) קרתי. חפרתי אמר מקור והוא מל' יקרוה עורבי נחל (משלי ל) שהוא ענין נקב ונקוב: פעמי. רגלי כמו פעמי דלים (לעיל כו): מצור. ענין חוזק והוא מל' צור: (כו) להשאות. ענין שממון וכן אשא שואה ומשואה (איוב ל): גלים. הוא כמוהו גל: נצים. פרחים וכן הנצו הרמונים (ש"ה ז): (כז) חתו. פחדו ונשברו: ושדמה.

הָאָרֶץ׃ יז הַטֵּה יְהוָה ׀ אָזְנְךָ
וּשְׁמָע פְּקַח יְהוָה עֵינֶךָ וּרְאֵה וּשְׁמַע
אֵת כָּל־דִּבְרֵי סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר שָׁלַח
לְחָרֵף אֱלֹהִים חָי׃ יח אָמְנָם יְהוָה
הֶחֱרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר אֶת־כָּל־
הָאֲרָצוֹת וְאֶת־אַרְצָם׃ יט וְנָתֹן אֶת־
אֱלֹהֵיהֶם בָּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה
כִּי אִם־מַעֲשֵׂה יְדֵי־אָדָם עֵץ וָאֶבֶן
וַיְאַבְּדוּם׃ כ וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
הוֹשִׁיעֵנוּ מִיָּדוֹ וְיֵדְעוּ כָּל־מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ כִּי־אַתָּה יְהוָה לְבַדֶּךָ׃
כא וַיִּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֶל־
חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִתְפַּלַּלְתָּ אֵלַי אֶל־
סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ כב זֶה הַדָּבָר
אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה עָלָיו בָּזָה לְךָ
לָעֲגָה לְךָ בְּתוּלַת בַּת־צִיּוֹן אַחֲרֶיךָ
רֹאשׁ הֵנִיעָה בַּת יְרוּשָׁלִָם׃ כג אֶת־
מִי חֵרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ וְעַל־מִי הֲרִימוֹתָה
קּוֹל וַתִּשָּׂא מָרוֹם עֵינֶיךָ אֶל־קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל׃ כד בְּיַד עֲבָדֶיךָ חֵרַפְתָּ ׀
אֲדֹנָי וַתֹּאמֶר בְּרֹב רִכְבִּי אֲנִי
עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן
וְאֶכְרֹת קוֹמַת אֲרָזָיו מִבְחַר בְּרֹשָׁיו
וְאָבוֹא מְרוֹם קִצּוֹ יַעַר כַּרְמִלּוֹ׃
כה אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מָיִם וְאַחְרִב
בְּכַף־פְּעָמַי כֹּל יְאֹרֵי מָצוֹר׃
כו הֲלוֹא־שָׁמַעְתָּ לְמֵרָחוֹק אוֹתָהּ
עָשִׂיתִי מִימֵי קֶדֶם וִיצַרְתִּיהָ עַתָּה
הֲבֵאתִיהָ וּתְהִי לְהַשְׁאוֹת גַּלִּים
נִצִּים עָרִים בְּצֻרוֹת׃ כז וְיֹשְׁבֵיהֶן
קִצְרֵי־יָד חַתּוּ וָבֹשׁוּ הָיוּ עֵשֶׂב שָׂדֶה
וִירַק דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת וּשְׁדֵמָה לִפְנֵי

יז גלי קדמך יי ודון ושמיע קדמך יי ואתפרע ועביד פורען על כל פתגמי סנחריב דשלח לחסדא עמא דיי קימא: יח בקושטא יי אחריבו מלכי אתור ית כל מדינתא וית ארעהון: יט ומוקדין ית טעותהון בנורא ארי לא טעון דאית בהון צרוך אינון אלהין עובד ידי אנשא אעא ואבנא ואבדונון: כ וכען יי אלהנא פרוקנא מן ידיה וידעון כל מלכות ארעא ארי את יי לית בר מנך: כא ושלח ישעיה בר אמוץ לות חזקיה למימר כדנן אמר יי אלהא דישראל דבעיתא מן קדמי על סנחריב מלכא דאתור: כב דין פתגמא די מליל יי עלוהי מבסרא עלך ממיקא עלך מלכות כנשתא דציון בתרך רישיהון מנידין עמא דבירושלם: כג ית מן חסדתא וית מן אתרברבתא וקדם מן ארימתא קלא וזקפתא לרומא עינך ואמרתא מלין דלא כשרין קדם קדישא דישראל: כד ביד עבדך חסדת עמא דיי ואמרת בסגיאות רתיכי אנא סלקית לתקוף כרכיהון ואף איחוד בית מקדשהון ואקטול שפר גבריהון מבחר שלטוניהון ואכבוש קרית תוקפיהון ואשיצי סני משריתהון: כה אנא הויתי חפיר גובין ושתי מין וטפחית בפרסת רגלי עמא דעמי כל מי נהרין עמיקין: כו הלא שמעתא מלקדמין מא עבדית לפרעה מלכא דמצרים ואף עלך אתנביאו נביי ישראל ולא תבתא ודא חזיא קדמי מיומי קדם למעבד לך ואף אתקנתא כען איתיתה ודא הות לך לתקלא על דהואה קדמך כאתרגושת גלין דשחו קרוין כריכן: כז ויתביהון אתקצר חילהון אתברו ובהיתו הוו כעשב חקלא וירוקית אה כעשב אגריא דשלוק עד לא מטא

(יח) את כל הארצות ואת ארצם. כתרגומו ית מדינתא וית ארעהון: ר"ל

מצודת דוד

(יז) וראה. דברי הספרים אשר שלח. ביד מלאכיו: (יח) אמנם ה'. אתה ה' הנה אמת הוא שהחריבו את הגוים: את כל הארצות. הם ערי הממלכה: ואת ארצם. הם שאר המחוזות: (יט) כי לא אלהים המה. אבל כל זה היה בעבור שאין בהם אלהות ולזה אבידם: (כא) אשר התפללת. בעבור הדבר אשר התפללת אלי: אל סנחריב. על סנחריב: (כב) עליו. על סנחריב: בזה לך. בת ציון תבוז אותך ותלעג עליך (וקראה בתולה על כי לא נכבשה מעולם ולא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשו' הבעל) וכן בתול' בת צידון (לעיל כג): אחריך. אחרי מפלתך תניע בראשה בדרך לעג: (כג) את מי. למה לא שמת על לבך לבחון את מי חרפת: מרום. לרום רקיע: (כד) מרום הרים. זה הר הבית: ירכתי לבנון. בסוף יער הלבנון מקום הארזים הגבוהים: קומת ארזיו. ר"ל הגבורים: מרום קצו. הוא בה"מ שהוא מקום הרם והקץ מכל הדברים הנחמדים שיש בעולם: יער כרמלו. ר"ל מיטב שבחו וכובד חוזקו: (כה) אני קרתי ושתיתי. ר"ל מעולם הצלחתי במעשי כמו שהבורה באר ומצליח למצוא המקור ושותה מימיו: ואחריב. כאשר באתי להלחם בעיר הבטוחה בחוזק הנהרות אשר סביב לה אז הבאתי עלי' חיילות רבו' והחריבו הנהרות במדרך כף רגליהם: (כו) למרחוק. מזמן רחוק אותה. את הגזרה הזאת עשיתי מימים קדמונים: ויצרתיה. ואני יצרתי את הדבר הזה וכפל הדבר במ"ש: עתה הבאתיה. אני הבאתי עתה את הדבר על ידך: ותהי. אתה תהיה למכת מרדות להחריב ערים בצורות לעשותם שממה וגלים מצמיחים נצים ופרחים: (כז) ויושביהן. יושבי הערים ההן עשיתים להיות קצרה ידם מלהלחם למולך ונשברו ונתביישו: עשב שדה. כעשב שדה: וירק דשא. מקום הירוק שבדשא שהלא מאד: חציר גגות. כחציר הגדל על הגגות שהוא חלש: ושדמה. כשבלים הנשדפים טרם נגמר בשולם נבוא לכלל קמה כי אז המה

(כח) ושבתך וצאתך ובואך ידעתי. ת"י ומיתבך בעצה ומיפקך לברא לאגחא קרבא ומיתיך לארעא דישראל גלי קדמי כשעלתה מחשבה בלבך ונועצת להחריב את ביתי אני ידעתי : (כט) התרגזך. התרעשך והתגברך עלי : שאננך. כמו ושאונך : חחי. כמין טבעת הוא ותוחבין אותו בשפת בהמה שעסקיה רעים למושכה בו: ומתגי. ת"י זמם והוא של ברזל ותוחבין אותו בנחירי הנאקה והוא ששנינו ונאקה בחטם במס' שבת (נ"ע כי מהפסוק נראה להדיא להיפך כי חח בחטם ומתג בשפה) : (ל) וזה לך האות. הדבור הזה אינו לסנחריב אלא הנביא אמר לחזקיה והתשובה הזאת תהיה לך לאות להבטחה אחרת שנה החריבו הלגיונות את כל הזורעים וגדעו את כל האילנות והקב"ה מבטיחך שתסתפקו השנה הזאת בספיחי הזורעים שילמחו מאליה': (ל) אכול השנ'. לאכול השנה ספיח : ובשנה השנית שחיס. הן ספיחי גידועי אילנו' כך הוא בסדר עולם אבל יונתן תירגם כתכתין ספיחי ספיחים ווה לך האות כשתראה שיתקיים דברי שישוב סנחריב לארצו ויפול תאמין שתתקיים עוד הבטח' השניי': (לב) קנאת ה' צבאות. שיקנא לשמו ולא מחמת זכות שבידכם שמדת זכות אבות : (לג) ולא יקדמנה מגן. לא יערוך לפניך מגן כדמתרגם לפני קדם : ולא ישפך עליה סוללה. לא יצבור עליה תליתא. אומר אני הוא ששופכין עפר וצוברין לפני החומה והמגדלות לבנות עליה כרכום : סוללה. פ"ע שסוללים וכובשין אותה במקבות כדי שיתקשה ותרגומו תליתא על שם ששושין לו מתחילה שני מחיצות גדר קני' ושופכין העפר ביניהם וכובשין אותו שם לאחר שמלאו את המחיצות ושמעתי שפותרין אותו זריקת האבנים גדולו' שקורין פורייר"א בלע"ז אבל אין באבנים ל' שפיכה ולא ל' סללה ואין ל' התרגום נופל על פתרון זה : (לו) ויצא מלאך ה' וגו'. לאחר שהלך ונלחם עם כוש חזר ובא לירושלים וכאותו שעה ויצא מלאך ה' וכך שנויה בסדר עולם הנני נותן בו רוח ושמע שמועה כמה שנאמר וישמע על תרהקה וגו' (לעיל לו) שתף שבנא הסופר וסיעתו והוליכם בזיקים והלך לו לכוש ולקח חמדת כל האוצרות ובא לו לירושלים לקיים מה שנאמר (לקמן מה) יגיע מצרים וסחר כוש עליך יעבורו זו ירושלים : אחריך ילכו. זה חזקיהו. באותה שעה וישלח את תרתן ואת רב סריס הם הנזכרים בספר (מלכים ב יח) והם המלאכים שנאמר עליהם שסלח אחר השמועה שנא' (לעיל לז) וישלח מלאכים אל חזקיהו ולא הם באו עם רבשקה בשליחות הראשון ועל אותן הספרים השיבו ישעיהו (שם) בזה לך לעגה לך אותה שעה ויצא מלאך ה' ויכה וגו'. כלם מלכים קשורי כתרים בראשיה' וקטן שבכולם היה שר על שני אלפים שנאמר (לעיל לו) ואתנה לך אלפים סוסים ואיך תשיב את פני פחת אחד וגו' למדנו על קטן שבפחותים שהוא שר על אלפים איש ונפלו הם וגייסותם : (לז) וישב בנינוה. היא ראש המלכות כענין שנאמר (בראשית י) מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה : (לח) בית נסרוך. נסר מקיבתו

קָמָה׃ כח וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ וּבוֹאֲךָ
יָדָעְתִּי וְאֵת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי׃ כט יַעַן
הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי
וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ
וַהֲשִׁיבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־בָּאתָ בָּהּ׃
ל וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה
סָפִיחַ וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית שָׁחִיס וּבַשָּׁנָה
הַשְּׁלִישִׁית זִרְעוּ וְקִצְרוּ וְנִטְעוּ
כְרָמִים וְאִכוֹל פִּרְיָם׃ לא וְיָסְפָה
פְּלֵיטַת בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ
לְמָטָּה וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה׃ לב כִּי
מִירוּשָׁלַ͏ִם תֵּצֵא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה
מֵהַר צִיּוֹן קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת
תַּעֲשֶׂה־זֹּאת׃
לג לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־מֶלֶךְ
אַשּׁוּר לֹא יָבוֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת
וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא־יְקַדְּמֶנָּה מָגֵן
וְלֹא יִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ סֹלְלָה׃ לד בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־בָּא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר
הַזֹּאת לֹא יָבוֹא נְאֻם־יְהוָה׃
לה וְגַנּוֹתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ
לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי׃
לו וַיֵּצֵא ׀ מַלְאַךְ יְהוָה וַיַּכֶּה בְּמַחֲנֵה
אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אָלֶף
וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים
מֵתִים׃ לז וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סַנְחֵרִיב
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה׃ לח וַיְהִי
הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית ׀ נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו
וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכֻּהוּ
בַחֶרֶב וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָרָט
וַיִּמְלֹךְ אֵסַר־חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

למהוי שובלין: כח ומתבך בעיצה ומפקך לברא לאגחא קרבא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי דארגיזתא קדמי גלי: כט חלף דארגזתא על מימרי ואתרגושתך סליקת לקדמי ואשוי שירין בליסתך וזמם בספותך ואתיבינך באורחא דאתיתא בה: ל ודין לך אתא אכול בשתא הדא כתין ובשתא תניתא כתכתין ובשתא תליתאה זרעו וחצודו וצובו כרמין ואכולו אבהן: לא ויספון משיזביא דבית יהודה דאשתארון כאילן דמשלח שורשוהי מלרע ומרים נופיה לעילא: לב ארי מירושלם יפקון שאר צדיקיא ושיזבת מקימי אוריתא מטורא דציון במימרא דיי צבאות תתעביד דא: לג בכן כדנן אמר יי על מלכא דאתור לא יעול לקרתא הדא ולא יקשית תמן גיר ולא יקדמיניה בתריסין ולא יצבור עלה מליתא: לד באורחא דאתא בה יתוב ולקרתא הדא לא יעול אמר יי: לה ואגין על קרתא הדא למפרקה בדיל מימרי ובדיל דוד עבדי: לו ונפק מלאכא דיי וקטל במשרית אתוראה מאה ותמנן וחמשא אלפין ואקדימו בצפרא והא כולהון פגרין מתין: לז ונטל ואזל ותב סנחריב מלכא דאתור ויתב בנינוה: לח והוה הוא סגיד בית נסרוך טעותה ואדרמלך ושראצר בנוהי קטלוהי בחרבא ואינון אשתזבו לארעא קרדו ומלך אסרחדון בריה תחותוהי:

ר"ל במדינות ובכפרים: (ל) שחיס. ובמלכים סחיש, וסמנין אחד כמו כסב

ישעית להשאות גלים: והשיבתיך ג' וסי' והנה אנכי עמך. יען התרגזך דמלכים. וחברו בספרא: השלישית ט' מ"ל וסי' נמסר בסדר שלח לך: ט' פסוקים אית בהון לא ולא ולא ולא וסי' נמסר לעיל בסיפרא בסוף סי' ח': ולמען ט' סיחדין וסי' ולמען תספר באזני. ולמען ספר שמי. לא בצדקתך וביושר לבבך. ושמרת את חקיו. ולמען תאריכו ימים. ולמען יאריכו ימים דיעקב. ולמען שמך תנחני. ולמען דוד עבדי דוגנתי על העיר. וחברו ולמען ירושלם: ארום ד' ג' קמצין ואחד פתח וסי' במלכים ב' סוף סימן י"ט:

תולדות אהרן וגנותי. כסוכות קיח ז בית נסרוך. סנהדרין לס לו:

מצודת ציון

סוא כמו ושדס' כנאמר במ"כ כי כומ"ף מתחלף ועניינו לקות הורע: (כח) התרגזך. ענין תנועה חרדס כמסילות וכן תרגיז ממלכות (לעיל כ"ג): (כט) ושאננך. הוא מל' שאון והמייה: חחי. הוא הטבעת המוטבה בלחי בהמה שעסקיה רעים למשכה על ידה וכן ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל ל"ח): ומתגי. הוא כמין רסן כמו מתג לחמור (משלי כ"ו): (ל) ספיח. הוא הצומח מהגרעין הנופל מאליו כמו ספיח קצירך (ויקרא כ"ה): שחיס. ענינו ספיחי ספיחים. או ספיחי האילנות ואין לו דומה: (לג) יורה. ישליך כמו ירה בים (שמות ט"ו): ולא יקדמנה. לא יערוך לפניה כי התרגום של לפני הוא קדם וכן במה אקדם ה' (מיכה ו'): סוללה. הוא צבור העפר ששופכים מול העיר ועולים בה להלחם וכן ושפכו על ירושלים סוללה (ירמיה ו'): (לה) וגנותי. מל' הגנה

מצודת דוד

המה אלופים עד לאחד ור"ל הנה אני הוא הממית לפניך את העכו"ם ולא בעוצם ידך נלחמת: (כח) ושבתך. ת"י ומיתבך בעצה. ואת התרגזך. ואף את התרגזך אלי ידעתי: (כט) אלי. בעבור מחי: ושמתי חחים. ר"ל בע"כ אשיב אותך: (ל) וזה לך האות. אל מול חזקיהו ידבר הנה התשובה הזאת תהיה לך לאות על הבטחה אחרת כי הנה הגליונות החריבו וקלקלו הזרעים וגדעו האילנות והקב"ה מבטיחך לכלכל אתכם בשנה ההיא בספיחי הזרעים: ובשנה השנית שחיס. אולי היתה שנת השמטה והיו האכורים בחרישה וזריעה ולזה נתברכו ספיחי הספיחים: ובשנה השלישית זרעו. ולא תפחדו עוד לאלה השדה מפחד האויב: (לא) שורש למטה. ר"ל יהיו ממולאים בכל טוב כהאילן הנטוע במקום רטוב שמוסיף שורש למטה ומרבה לעשות פרי למעלה: (לב) כי מירושלים וגו'. ר"ל ירושלים תהיה השארית לשנצל מיד סנחרב וכן ופליטה מהר ציון וכפל הדבר במ"ש: קנאת ה'. כי יקנא לשמו אשר חרף רבשקה וסנחריב: (לה) למעני. למען כבוד שמי: (לו) ויצא מלאך ה'. לאחר שהלך בכוש חזר ובא לירושלים ומאז יצא מלאך ה' וגו': וישכימו בבוקר. סנחריב והמעט אשר נשארו חיים: (לז) בנינוה. היא ראש למלכות אשור: (לח) בית נסרוך. נסר

לח א בימים ההם חלה
חזקיהו למות ויבוא אליו ישעיהו
בן־אמוץ הנביא ויאמר אליו כה־
אמר יהוה צו לביתך כי מת אתה
ולא תחיה : ב ויסב חזקיהו פניו
אל־הקיר ויתפלל אל־יהוה :
ג ויאמר אנה יהוה זכר־נא את
אשר התהלכתי לפניך באמת
ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי
ויבך חזקיהו בכי גדול : ד ויהי דבר־
יהוה אל־ישעיהו לאמר : ה הלוך
ואמרת אל־חזקיהו כה־אמר יהוה
אלהי דוד אביך שמעתי את־
תפלתך ראיתי את־דמעתך הנני
יוסף על־ימיך חמש עשרה שנה :
ו ומכף מלך־אשור אצילך ואת
העיר הזאת וגנותי על־העיר הזאת:
ז וזה־לך האות מאת יהוה אשר
יעשה יהוה את־הדבר הזה אשר
דבר : ח הנני משיב את־צל
המעלות אשר ירדה במעלות אחז
בשמש אחרנית עשר מעלות ותשב
השמש עשר מעלות במעלות אשר
ירדה :
ט מכתב לחזקיהו מלך־יהודה
בחלתו ויחי מחליו : י אני אמרתי
בדמי ימי אלכה בשערי שאול
פקדתי יתר שנותי : יא אמרתי
לא־אראה יה יה בארץ החיים
לא־אביט אדם עוד עם־יושבי
חדל : יב דורי נסע ונגלה מני כאהל

ס"ו מ"ג · י"ג · ו' כתיב ס"א · ג'. ד' · ס כ"כ · ג' ר"פ. מ' ו' · כ"ג ר"פ · ג'. ו' · ג' דגשים · ג' · ל"ה זקף · ג' וחכר · ג'. ג' · ג' · ל"ד מ"ג

א ביומיא האינון מרע חזקיה למתמת ואתא לותיה ישעיה בר אמוץ נביא ואמר ליה כדנן אמר יי פקד על אנש ביתך ארי מאית את ולא תיחי ממרעך : ב ואסחר חזקיהו אפוהי לכותל בית מקדשא וצלי קדם יי : ג ואמר קבל בעותי יי אדכר כען ית די פלחית קדמך בקשוט ובלב שלם ודתקין בעינך עבדית ובכא חזקיה בכיא סגיאה: ד והוה פתגמי נבואה מן קדם יי עם ישעיה למימר: ה איזיל ותימר לחזקיה כדנן אמר יי אלהיה דדוד אבוך שמיע קדמי צלותך גליא קדמי דמעתך הא אנא מוסיף על יומך חמש עסרי שנין : ו ומיד מלכא דאתור אשיזבינך וית קרתא הדא ואגין על קרתא הדא : ז ודין לך אתא מן קדם יי דיעבד יי ית פתגמא הדין די מליל : ח הא אנא מתיב ית טול אבן שעיא דנחתת במסקנא דאחז שמשא לאחורוהי עסר שען ותב שמשא עסר שען בצורת אבן שעיא דנחתת : ט כתב אודאה על ניסא דאתעביד לחזקיה מלך שבטא דבית יהודה כד מרע ואתסי ממרעיה: י אנא אמרית בדנן יומי אהך בתרעי שאול על דכרני לטב אתוסף על שני : יא אמרית לא אתחזי עוד קדם דחילא יי בארעא בית שכינתיה די בה אריכות חיא ולא אפלח קדמוהי עוד בבית מקדשא דמתמן עתיד למפק חדוא לכל יתבי ארעא מלמידר בירושלם קרתא דקודשא מדורי פסק; יב מבני דרי אתגמילו יומי אתקציצו וגלו מני אתכפילו כמשכנא

רשי

נסרוך. נסר מתיבתו של נח כדמפורש באגדת חלק: הכהו בחרב. שאמר אם תציל אותי שלא יהרגוני בני מלכותי שהבאתי בניהם כאן והוא אקריב שני בני לפניך עמדו והרגוהו : (א) בימים ההם. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיהו ויום ג' כשעלה בית ה' הוא יום מפלתו של סנחריב והוא י"ט ראשון של פסח : כי מת אתה ולא תחיה. מת אתה בעוה"ז ולא תחיה לעה"ב משום דלא עסקת איתתא כו' כדאיתא בברכות : (ג) אנה ה'. אוה רחמנותך : (ה) הנני יוסף. הנני הוא אשר יוסיף על ימיך : (ו) ומכף מלך אשור אצילך. למדנו שלפני מפלת סנחריב חלה : (ז) וזה לך האות. שתתרפא ויתוספו ימיך כמפורש למטה. ובמלכים (ב כ) שאל לו מה אות כי אעלה : (ח) הנני משיב. אחורנית עשר מעלות את הצל אשר ירדה : צל המעלות. כמין מדרגות עשויות כנגד החמה לבחון בהם שעות היום כעין אורלוגין שעושין האומנין: אשר ירדה. מיהרה לירד ונתקצר היום י' שעות ביום שמת אחז כדי שלא יהו מספידין אותו ועלו עכשיו לאחוריהם ביום שנתרפא חזקיהו ויתוספו על היום י' שעות : (ט) מכתב. ת"י כתב אודאה על ניסא דאיתעביד לחזקיה : (י) אני אמרתי בדמי ימי. כשראיתי ימי בדמי. בשממון וחרישה כמו נדמה כל עם כנען (צפני' א) כלומר כשחליתי אמרתי אלכה בשערי שאול עתה אמות. לפי שעד אותו היום לא נתרפא חולה : פקדתי יתר שנותי. כמו (במדבר לא) לא נפקד ממנו איש נחסרתי שאר שנותי ויונתן תירגם על דוכרני לטב איתוסף על שני נפקדתי לטובה ונתייתרו שנותי : (יא) (תוספות. אמרתי לא אראה יה. לא אשתמש עוד בשם של יה: בארץ החיים. חיים שמשתמשין בו אבל המתים אינם רשאין שנאמר לא המתים יהללויה חק למתים שאין מזכירין שם בן שתי אותיות לעולם ע"כ) : בארץ החיים. בנ"ה : לא אביט אדם. חי עוד : עם יושבי חדל. שאהיה עם המתים היושבים בארץ חלה ומטעה מן החיים : (יב) דורי נסע ונגלה מני. בני דורי

רדק

כהב והכה שלמה ושמלה: (ט) מכתב. כתב הודאה זו כשנתרפא מחליו ועלה בית ה' אמר הודאה נאות למזכרת על החסד שעשה עמו האל שהוסיף על ימיו ובמלכים ובשמואל פירש ענין תוספת הימים : ויחי. ענין רפואה וכן עד חיותם : (י) אני אמרתי בדמי ימי. בכריתת ימי כי לא היה אלא בן שלשים ותשע שנה, וכן ודמיתי ואמר אוי לי כי נדמיתי והדומים להם, ענין כריתה, אמר אני חשבתי כשאמר לי הנביא כי מת אתה ולא תחיה איך אלך בכריתת ימי לקבר טרם זמני ואיך פקדתי יתר שנותי בחיים רוב בני אדם יותר מחמשים שנה ואמרו רז"ל כי מת עד חמשים שנה זו היא מיתת כרת : פקדתי. חסרתי וכן אשה רעותה לא פקדו ולא נפקד ממנו איש והדומים להם ענין חסרון : (יא) אמרתי לא אראה יה. פירש רבנו סעדיה ענין הודאה ונכון הוא כי ראות האל הוא ההודאה והשבח לפניו והתבונן בדרכיו, ואדוני אבי ז"ל פירש לא אראה מעון יה כלומר בית המקדש והנה הוא פירש מהו לא אראה יה בארץ חיים ר"ל נפש העולם שיש בו ראות הלב וראות העין וראות הלב הוא נלב והוסיף עוד ואמר לא אביט אדם עוד וזהו ראות העין : עם יושבי חדל. עם יושבי העולם הזה שנקרא חדל וחלד כמו כהם וכשב : (יב) דורי. פירוש מגורי וכן מדור באהלי רשע אמרתי כי מגורי בעולם הזה נסע ממני : ונגלה מני. כמו ממני : כאהל רעי. כמו רועה היו"ד תמורת ה"א

אנה ו' כתיב ה' בסוף וסימ' זכר נא את אשר התהלכתי דסיפרא. וחברו דמלכים. אנה ה' מלטה נפשי. אנה ה' כי אני עבדך. אנה ה' אל נא נאבדה. אנה ה' הלא זה דברי : יוסף ה' כתיב כן חסרים ה' וסימ' נמסר לעיל בספרא בסימן כ"ט : אתרגים ז' וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סי' ב' : בארץ החיים ג' וסימ' לא אראה יה. אתה מחסי חלקי.

תולדות אהרן חלה חזקיהו. (סנהדרין כח) : ויסב חזקיהו. ברכות ה זוהר ויחי ואתחנן (ברכות ה) : והטוב בעינין. זוהר ויחי תרומה : צל המעלות. סנהדרין צו פקודי שער יב : אראה יה. זוהר נח: יושבי חלד. זוהר פקודי :

מצודת ציון

הגנה : (ב) הקיר. הכותל : (ג) אנה. הוא ענין לי בקשה : (ח) המעלות. המדרגות : (ט) ויחי. ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה') : (י) בדמי. ענין כריתה וכן מי כצור נדמה (לעיל ט"ו) : פקדתי. ענין חסרון כמו יפקד מושבך (ש"א כ) : (יא) חדל. כן נקרא העולם וכן כל יושבי חלד (תהלים מט) כי הוא מתהפך כמו כבש כשב והדומים : (יב) דורי. מל' מדור : נסע. מל' הסעה

מצודת דוד

מחיכתו של נח היה לו לאלוה ובעת אשר השתחוה לה הכוהו בניו : והמה. בני סנחריב אשר הכוהו : לח (א) בימים ההם. אמרז"ל שהיה שלשה ימים לפני מפלת סנחריב : למות. ר"ל חולי אנושה ומסוכנת שיש בה כדי למות : צו. היה מצוה על עניני ביתך : (ה) הנני יוסף. הנני הוא אשר יוסיף : (ח) הנני משיב. מעלות היו עשויות מול החמה לבחון בהם שעות היום כי כל שעה ירד הצל מעלה אחת ואמר הנני משיב את הצל עשר מעלות לאחוריו להאריך היום עשר שעות : אשר ירדה. ר"ל את הצל אשר כבר ירדה : במעלות אחז. כי אחז בנה המעלות האלה : בשמש. מוסב למעלה לומר בנסיית ניצוץ השמש אשיב ה"ל אחורנית עשר מעלות : ותשב השמש. ר"ל שכן היה כי שבה ניצוץ השמש עשר מעלות אשר ירדה וא"כ שב גם הצל : (ט) מכתב לחזקיהו. מכתב זה היה לחזקיהו ר"ל הוא כתב הודאה זו : בחלותו. בעבור שהיה חולה ונתרפא מחליו : (י) בדמי ימי. בכריתת ימי אלך אל הקבר : פקדתי. חסרתי שנותי הנשארים עד מלאת השנים הקצובים לרוב בני אדם : (יא) לא אראה יה. עוד לא אסתכל להתבונן במעשה יה ויפרש אחריו לומר לא אסתכל מעשה יה : בארץ החיים. ר"ל בזה העולם כי אמות ואלך ממנה : לא אביט אדם. מעתה לא אביט אותן בני אדם אשר הם עם יושבי חלד ר"ל המתהלכים עם הבריות היושבים בזה העולם : (יב) דורי נסע. מגורי בעוה"ז נסע ונגלה ממני כמו

רשי

דורי נסעו ממני. נסעו כמו נסחו כמו בל יסע יתדותיו (לעיל לג): כאהל רעי. כאהל רועי בהמה שמסיעו מכאן ותוקעו במקום אחר כשכלה מרעה זה: קפדתי. הכרתי מהר חיי כאורג הממהר לארוג כל זה הייתי סבור. וי"ת כנחל גדודין כנחל המושך בין גדודות גבוהין שאינו מתפשט ומתוך כך מימיו קלים לרוץ. ואומר אני שהוא כנחל חריף ששמו אורג והוא שאמר (איוב ז) ימי קלו מני ארג חלפו עם אניות אבה (שם ט): מדלה יבצעני. ת"י מיקר מלכותי אנא גלי סבור הייתי שעתה יבצעני מכל כבודי דלה ל' גובה וכן ודלת ראשך (שיר ז): מיום ועד לילה תשלימני. כמו מזכר ועד נקבה כלומר מימים ומלילות תכלני וכן תירגם יונתן יממי ולילותי שליתו: (יג) שויתי. עשיתי כל הלילה לסבול יסורי חולי ונתגברתי כארי לסבול: כן ישבר כל עצמותי. כמו (שמות א) כן ירבה וכן יפרוץ כל מה שאני מתגבר כן יגבר החולי עלי לשבור כל עצמותי: (יד) כסוס. כמו כסים והוא שם עוף. כסוס עגור. כמו כסוס ועגור. ד"א כעוף זה שתפשוהו בגרונו והוא מצפצף וכן ת"י כסוסיא דאחיד ומנציף: עשקה לי. כמו עשוק אותי לקחני מיד מלאך המות וערבני להנצל ל' ערבות גרנטי"ה בלע"ז כמו (תהלים קיט) ערוב עבדך לטוב: עשקה לי. עשוק אותי מידו כאשר תאמר רפא נא לה (במדבר יב) רפא אותה: (טו) מה אדבר. שבח וקילוסין לפניו והרי אמר לי נחמות והוא עשאן: אדדה כל שנותי. כמו (ברא' לא) ותדד שנתי אתנודד מכל שנתי לקלם לפניו. י"ת שנות ל' שנים: על מר נפשי. שהיתה מרה ונחמתני: (טז) ה' עליה' יחיו. י"ת ה' על כל מיתי' אמרת לאחיאה: ולכל בהן חיי רוחי. וקדם כלהון אחייתא חיי רוחי. ואני אומר לפי פשוטו ה' עליהם על שנותי הנזכרים לעיל. אדדה כל שנותי (ה') שיכן שכטו וחסדו עליהם ואמר לי ע"פ נביאו יחיו: ולכל בהן חיי רוחי. ולכל דבר אשר תלויין בהן חיי רוחי אמר ה' עליהם ויחיו: ותחלימני. ומעתה ידעתי שתחלימני ותחייני. תחלימני. תבראני ותחזקני כמו (איוב לט) יחלמו בניהם: (יז) הנה לשלום מר לי מר. כשנתבשרתי שלום אף הוא לי מר שהרי תלו לי הרפואה בזכות אחרים כה אמר ה' אלהי דוד אביך (לעיל לז) למעני ולמען דוד עבדי כאן הודעתני שאני חוטא כך פירשו חכמים אבל לפי ישוב המקרא' משמע הנה לשלום מר לי מר כשנתבשרתי מאתך להושיעני מיד שנהרב מר לי מר על חליי שהייתי נטוי למות ולא שמחתי בבשורה ואתה בטובך

לי והתכם רבי אברהם אבן עזרא פי' הנה לשלום כאשר הייתי נחלי ימי כי בן חמשה ושלשים שנה היה כשחלה כי אם תתגבר המרה האדומה על האדם לעולם יהיה חולה בנערותו ויסיה

פסוקים

רעִי קֻפַּדְתִּי כָאֹרֵג חַיַּי מִדַּלָּה יְבַצְּעֵנִי
מִיּוֹם עַד־לַיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי׃ יג שִׁוִּיתִי
עַד־בֹּקֶר כָּאֲרִי כֵּן יְשַׁבֵּר כָּל־עַצְמוֹתָי
מִיּוֹם עַד־לַיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי׃ יד כְּסוּס
עָגוּר כֵּן אֲצַפְצֵף אֶהְגֶּה כַּיּוֹנָה דַּלּוּ
עֵינַי לַמָּרוֹם אֲדֹנָי עָשְׁקָה־לִּי עָרְבֵנִי׃
טו מָה־אֲדַבֵּר וְאָמַר־לִי וְהוּא עָשָׂה
אֶדַּדֶּה כָל־שְׁנוֹתַי עַל־מַר נַפְשִׁי׃
טז אֲדֹנָי עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל־בָּהֶן
חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי׃
יז הִנֵּה לְשָׁלוֹם מַר־לִי מָר וְאַתָּה
חָשַׁקְתָּ נַפְשִׁי מִשַּׁחַת בְּלִי כִּי
הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גֵוְךָ כָּל־חֲטָאָי׃

תרגום

דְרָעֵי אִתְקְפָדוּ כְּגוּל נַרְדָאִין חַיֵּי מִיקַר מַלְכוּתִי אֲנָא גְלֵי יְמָמָא וְלֵילְוָתִי שְׁלִימוּ׃ יג נַהֲמִית עַד צַפְרָא כְּאַרְיָא דְנָהֵים וְתָבַר גַרְמֵי חֵיוְתָא כֵּן מִתַּבְּרִין מִן קֳדָם דְוָנָא כָל גַרְמֵי יְמָמֵי וְלֵילְוָתִי שְׁלִימוּ׃ יד כְּסוּסְיָא דְאָחִיד וּמְנַצֵּיף כֵּן נְצִיפַת וְנַהֲמִית כְּיוֹנָה זְקָפִית עֵינַי דְּהֲוַיתִי לִי רְוַח מִן קֳדָם דִשְׁכִינְתֵּיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא יְיָ קַבֵּיל צְלוֹתִי עֲבֵיד בָּעוּתִי׃ טו מָה אֲמַלֵּיל תּוּשְׁבַּחְתָּא וְאֵימַר קֳדָמוֹהִי וְהוּא אַסְגֵּי טַבְוָן לְמֶעְבַּד עִמִּי מָה אֶפְלַח וַאֲשַׁלֵּים קֳדָמוֹהִי כָּל שְׁנַיָּא דְאוֹסֵיף עַל חַיַּי וְשֵׁיזֵיב מִמְּרִיר נַפְשִׁי׃ טז יְיָ עַל כָּל מֵיתַיָּא אֲמַרְתָּ לְאַחֲיָאָה וְקֳדָם כּוּלְּהוֹן אַחֲיֵיתָא רוּחִי וְאַחֲיֵיתָנִי וְקַיֵּימְתָּנִי׃ יז הָא לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא סַגִּי שְׁלָמָא קֳדָמָךְ וְאַתְּ מַיְתֵי מְרִירָא לְרַשִׁיעַיָּא בְּכֵן כַּד יָדַעִית יוֹם מוֹתִי שְׁפָכִית דִּמְעָתִי בִצְלוֹ קֳדָמָךְ מַר לִי סַגִּי וְאַתְּ אִתְרְעִיתָא בְחַיַּי בְּדִיל דְלָא לְחַבָּלָא נַפְשִׁי אֲרֵי אַרְחֵיקְתָּא מִן קֳדָמָךְ כָּל חֲטָאַי

מסורה

תמצא בארץ החיים: אדני כ"ב ודי"א בספרא וסי' ושפח אדני קדקד בנות ציון. אם רחץ אדני. יסיר אדני את תפארת. בשנת מות המלך. ואשמע את קול אדני אמר. ואמר עד מתי אדני. לכן יתן אדני הוא. ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה. ולכן הנה אדני מעלה. דבר שלח אדני ביעקב. על כן על בחוריו. והיה כי יבצע. והיה ביום ההוא יוסיף אדני. כי כה אמר אדני דהעמד המצפה. ויקרא אריה. בעור שנה. יען כי נגש. לחם צר. ביד עבדיך חרפת. כסוס עגור כן אצפצף. אדני עליהם יחיו. התולדות אהרן מדלה יבצעני. נדרים מ: חיי רוחי. מנחות מד: ותחלימני. ברכות נס ט: הנה לשלום. ברכות יא (סנהדרין כז):

רדק

ה"א למ"ד הפעל: ופירוש כמו הרועה שמסיע אהלו ממקום למקום, ונגלה ענין גלות שהוא הפעלות: קפדתי כארג חיי. אמרתי שקפדתי חיי כמו האורג שמקפד היריעה כשנשלמה אריגתה, וקפדתי ענין כריתה, כמו קפדה בה שהוא ענין כריתה. ומה שאמר קפדתי רוצה לומר אני גרמתי בעונותי: מדלה יבצעני. אמרתי כי מחולי זה ימיתני האל. מדלה מתחלה כמו מדוע אתה ככה דל בן המלך תולה: יבצעני. ענין פתיחה ותחיכה וכן יתר ידו ויבצעני, ותרגום פתות אותה פתים בצע יתה בצועין: מיום עד לילה תשלימני. ביום החולי אמרתי כי עד לילה תשלימני כלומר תשלים ימי וכאמרו יבצעני ואחר כך אמר ישלימני ע"ד הכתוב לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא לנכח כמו במעו עמים כולם וזולתו: (יג) שויתי עד בקר. שויתי כמו שמתי והנה בהיותי בערב וראיתי כי לא מתי עדין שמתי זמני עד בקר והנה הלילה חזק חליי עד ששבר החולי כל עצמותי כמו האריה ששובר עצמות החיה הנטרפת בפיו. ותשבתי כי מיום עד סוף הלילה וזהו עד הבקר שאמר תשלימני. השלים זמני ואמות. ויש מפרשים כארי כן ישבר רצון עצמות לא שבירתם מפני הקדחת וזהו שאמר כי האריה תקתנו קדחת בכל יום ויש לו רצון עצמות: (יד) כסוס עגור. חסר וי"ו השמוש. ופירוש כסוס ועגור וכן שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם וסוס הוא עוף והוא נכתב בירמיה ותור וסיס ועגור ותרגם יונתן וכורכיא ובדברי רבותינו ז"ל קם ריש לקיש ולוה ככרוכיא ופירש רש"י שהוא גרוא"ה בלע"ז ועגור תרגם יונתן וסנוניתא והוא כנונית הנזכר בדברי רז"ל. ופירש רבינו האיי כעלף בערבי והוא שקורין ארונד"א אבל כאן תרגם יונתן כסוס עגור בענין אחר כמשמעו כמו סוס ורוכבו כסוסיא דאחיד ומנציף כן נגפית תרגם עגור כענין לפלוף וענין מנציף כמו הפוך בדברי רז"ל סוס שנגף, אמר אני בחליי אצפצף כמו העופות המצפצפים ואהגה כמו היונה והוא נהומות כחולה בחליו: דלו עיני למרום. ומתוך חליי הכבד נשאו עיני למרום לאל שהוא במרום ואמרתי לו ה' עשקה לי תחלתי: ערבני. אתה כמו ערוב עבדך לטוב. ענין הנחה והשקט ויש לפרש עשקה לווי ואע"פ שהעי"ן אינה הטופה אלא נקראת במאריך וכמוהו שמרה נפשי כי חסיד אני וענינו ענין תוספת ויתור וכן בדברי רז"ל עשיק לגביך ושוי לברסיך. אמר הוסיף לי על ימי וערבני: דלו עיני. ענין הרמה ויש לו חברים בשרש דלה ארוממך ה' כי דליתני ודומה לו וענין הרמת העינים כמו שאמר אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים לפי שהאל נקרא יושב שמים ואע"פ שאין לו מקום כבודו הגדול הוא בשמים: (טו) מה אדבר. מה אוכל לדבר ולהבת לפניו ואמר לו על ידי הנביא שאחיה מחלי זה ואעלה בית ה' ביום השלישי וכן עשה וכן יעשה גם כן בתוספת השנים אין לו לעשות אלא באזכור זה כל שנותי וכדברי זה אודה לאל שהלני ופירוש אדדה כמו אתנה שמדדה את גנה בדברי רז"ל והוא הנעמע מעט מעט וכן הוא דרך האדם כשזוכר הצרה שעברה עליו ונצול ממנה מנענע בראשו. ופירוש על מר נפשי על מרירות נפשי שהיה לי ונצלתי ממנה: (טז) ה' עליהם יחיו. אמר עתה ידעתי כי עליהם יחיו פירוש עליהם על סימים הקלויים לאדם יוכלו לחיות אם רצונך כמו שאני עושה כי כבר נשלמו ימי הקצובים והוספת עליהם חמשה עשר שנה: ולכל בהן חיי רוחי. לכל אספר ואומר כי בהן בשני התוספת חיי רוחי: ותחלימני והחייני. אני מתחנן לפניך שאלה השנים שהוספת לי תחלימני ותחייני והוא כפל ענין במלות בונות והוא ענין הבריאות שאהיה בריא באלה השנים: (יז) הנה לשלום. הנה בחליי היה לי מר בעבור שלום שלא היה

מצודת דוד

הרועה המסיע אהלו ממקום למקום: קפדתי. בעבור העון כאלו בעצמי כרתי חיי חיש מהר כמו האורג הממהר לכרות היריעה אחר שנשלמ': מדלה יבצעני. מהחולי הזה ישלים ימי חיי: מיום עד לילה תשלימני. חשבתי אשר מהתחלת היום עד הלילה תשלים ימי חיי כי בודאי אמות במשך זמן היום: (יג) שויתי עד בוקר. ר"ל כשבא הלילה שמתי זמן השלמת חיי עד בוקר: כארי. ר"ל נתחזק חליי עד ששבר החולי את עצמותי כמו הארי המשבר עצמות החיה הנטרפת בפיו: מיום וכו'. ר"ל חשבתי שוב אשר מהתחלת היום עד הלילה תשלים ימי חיי כי אמות במשך זמן היום: (יד) כן אצפצף. מגודל הכאב הייתי מצפצף כעופות והומה כיונה: דלו עיני למרום. הורמו עיני להביט השמימה לעזרתך ואמרתי ה' עשוק ממני החולי הזה והמתק והכשר לי: (טו) מה אדבר. ר"ל הרבה שבח וקילוסין יש לי לדבר כי הוא אמר לי נחמות והוא עשאן: אדדה. לכן אנדד כל השינה לקלם לפניו על נפשי שהיתה מרה ונחם אותה: (טז) ה' עליהם יחיו. על כל המתים גזר ה' שיעמדו בתחיה: ולכל בהן. ורואסון שבכולם החיה רוחי כי הייתי קרוב למות: ותחלימני. שלחת לי בריאות ונתת לי החיים: (יז) הנה לשלום. הנה בחליי מה שהייתי מצפה לשלום ולבריאות היה נהפך לי מר על מר ר"ל כאב על כאב: ואתה. אבל אתה בטובך חשקת נפשי להעלותה משחת המבלה והוא הקבר: כי השלכת. אחז במשל מדרך האדם המשליך דבר מה אחורי גופו לבל יראהו ר"ל הסתרה עין מחטאי ומחלת עליהם
כי

מצודת ציון

השעה ומקירה: ונגלה. מל' גלות: מני. ממני: רועי. כמו רועה בה"א: קפדתי. ענין כריתה כמו קפדה בא (יחזקאל ז): מדלה. ענין חולי וכחישות כמו מדוע אתה ככה דל (ש"ב יג): יבלעני. ענין השלמה כמו כי יבצע ה' (לעיל י): (יג) שויתי. שמתי: (יד) כסוס עגור. כמו כסוס ועגור והם מיני עופות וכן ותור וסיס ועגור (ירמיה ח): אצפצף. ענין השמעת קול עופות: אהגה. כן נקרא המיית היונה כמו וכיונה הגה נהגה (לקמן נט): דלו. ענין הרמה כמו ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל): עשקה. ענין לקיחה וחטיפה ואמר בלשון שאלה: ערבני. הטב והכשר לי וכן ערוב עבדך לטוב (שם קיט) והוא מענין מתיקות כמו וערבה לו (ירמיה לא): (טו) מה אדבר. מלת מה יורה על הרבוי וכן מה רב טובך (תהלים לא): אדדה. מלשון נדידה: שנותי. מל' שינה: (טז) ותחלימני. ענין בריאות וחוזק כמו יחלמו בניהם (איוב לט): (יז) חשקת. מל' חשק ואהבה: משחת. הוא בור הקבר: בלי. מל' בליה ורקבון:

יח כִּי לֹא שְׁאוֹל תּוֹדֶךָּ מָוֶת יְהַלְלֶךָּ לֹא־יְשַׂבְּרוּ יוֹרְדֵי־בוֹר אֶל־אֲמִתֶּךָ׃ יט חַי חַי הוּא יוֹדֶךָ כָּמוֹנִי הַיּוֹם אָב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל־אֲמִתֶּךָ׃ כ יְהוָה לְהוֹשִׁיעֵנִי וּנְגִנוֹתַי נְנַגֵּן כָּל־יְמֵי חַיֵּינוּ עַל־בֵּית יְהוָה׃ כא וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ יִשְׂאוּ דְּבֶלֶת תְּאֵנִים וְיִמְרְחוּ עַל־הַשְּׁחִין וְיֶחִי׃ כב וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מָה אוֹת כִּי אֶעֱלֶה בֵּית יְהוָה׃

לט א בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח מְרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן־בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ־בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל־חִזְקִיָּהוּ וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיֶּחֱזָק׃ ב וַיִּשְׂמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת־בֵּית נְכֹתֹה אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֵת הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב וְאֵת כָּל־בֵּית כֵּלָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאֹצְרֹתָיו לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ ג וַיָּבֹא יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ ׀ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ

חטאי: יח ארי לא דבשאול מודן קדמך מיתיא לא משבחין לך לא מסברין נחתי גוב בית אבדנא לפורקנך: יט דחי חי יודי קדמך כותי יומא הדין אבהן לבניהון יחוון גבורתך ויודון למימר דכל אילין קשוט: כ יי למפרקנא אמר יי ונגנון תושבחתיה נגנן כל יומי חיינא על בית מקדשא דיי: כא ואמר ישעיהו יסבון דבילת תינין וישורטון על שיחנא ואתסי: כב ואמר חזקיה מה את ארי אסק לבית מקדשא דיי: א בעידנא ההיא שלח מרודך בלאדן בר בלאדן מלכא דבבל איגרין וקורבנין לות חזקיה כד שמע ארי מרע ואתסי: ב וחדי עליהון חזקיה ואחזינון ית בית גנזוהי ית כספא וית דהבא וית בוסמנא וית משחא טבא וית כל בית מנוהי וית כל דאישתכח בגנזוהי לא הוה מדעם דלא אחזינון חזקיהו בביתיה ובכל שולטניה: ג ואתא ישעיה נביא לות מלכא חזקיה ואמר ליה מה אמרו גבריא האלין ומנן אתו לותך ואמר חזקיה מארעא רחיקא אתו

ותאמר ציון עזבני ה'; ומאין ה' וס"י נמסר בספר יהושע סי' ט':

תולדות אהרן שלא מרודך. יבמות סב סנהדרין נו (יבמות ד); בית נכתה. סנהדרין קד:

רשי

חשקת נפשי מבלי רדת שחת: (יח) כי לא שאול תודך. אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על הנס של מפלת סנחריב ולא הייתי סוכר אל אמתת הבטחון שהבטחתני עליו: (יט) חי חי. לשון בני אדם חיים כלומר בעוד בני אדם חיים בעולם זה חי וזה חי יוצאת ההודאה מביניהם: יודיע. אשיטפ"ר בלע"ז (ס"א חי חי אתה חי ונאה להודות לחי): אל אמתך. האב מודיע ומכין דעת בנו אל אמיתך להאמין בך: (כא) דבלת תאנים. דבלת העשויה מתאנים. כשהן לחין קרויין תאנים וכשנדרכין בעיגול קרויין דבלה: וימרחו. ויחליקוה לדבקה על השחין וגם בתוך נס היה שאף בשר חי שנותנין עליו דבלה מסריח אלא הקב"ה נתן דבר המקלקל לתוך דבר המתקלקל ומרפא: מה אות. מה טוב ומה נאה אות זה הניתן לי אשר אעלה בית ה': (א) וישמ' כי חלה ויחזק. היה למוד לאכול בשלש שעות ויישן עד ט' כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו כשעמד משנתו בט' שעות סבור שהוא שחרית בקש להרוג את כל עבדיו אמר הנחתם אותי ישן יומם ולילה עד הבקר אמרו לו גלגל חמה הוא שחזר אמר להם ומי החזירו אמרו לו אלוהו של חזקיהו כו' כדאיתא במגילתא ובפסיקתא: (ב) בית נכתה. בית גנזיו של בשמים כמו (בראשית לז) נכאת וצרי ולוט: ואת שמן הטוב. יש פותרים שמן המשחה. וי"א הוא שמן אפרסמון שהיה מצוי בא"י והוא פנג האמור ביחזקאל (כז) יהוד' וישראל המה רוכלין בחטי מנית ופנג וראיתי בספר יוסיפון שהוא אפרסמון וגדל בירחו לכך נקרא יריחו על שם הריח: לא היה דבר. אף ס"ת: (ג) מארץ רחוקה באו אלי. זה אחד משלשה בני אדם שבדקן המקו' קין וחזקיהו ובלעם חזקיהו היה לו להשיב אתה נביאו של מקום ולי אתה שואל התחיל מתגאה ואומר מארץ רחוקה באו אלי לפיכך נענש ועל ששמח עליהן והאכילן על שלחנו וכן בלעם שאמר לו מי האנשים האלה עמך והשיב ואמר בלק בן צפר מלך מואב שלח אלי (במדבר) ככה וכן קין שאמר לו אי הבל אחיך (ברא' יד) הי' לו לומ' רבש"ע

רדק

יהיה בשלום בזקנתו והפך זה אם תתגבר חליה והנה אמצעיים שנות שלום: ואתה חשקת נפשי משחת בלי. חשקת נפשי לבלום משחת הבליה, והוא הקבר שגופו של אדם בלה בו: כי השלכת. ואע"פ שהייתי חייב לפי עונותי וחטאי אתה השלכתם אחרי גוך, דרך משל כאדם שמשליך הדבר אחרי גוו שלא יראה אותו: (יח) כי לא שאול תודך. והנה ושלש הענין במלות שונות לחזק הענין, אמר טוב הוא שתחיה בני אדם בזמנם לפניך כהוכם מהללם כי יודוך כחייה' ולא יודוך במיתתם ועל הגוף אמר שהוא מת לא על הנשמה שתחיה אחר מיתת הגוף: מות. ולא מות ולא שאול עומד במקום שנים וכמוהו רבים: לא ישברו. הגופות שהם יורדי בור לא ישברו אל אמתך לספרה ולהגידה כמו שהחיים עושים ואין זה כנגד תחיית המתים כי הוא אינו מדבר אלא על הגופות בעודם בקבר ולא כל הגופו' יחיו ויעמדו מן הקבר: (יט) חי חי. כל חי וחי יודוך כמוני היום ואם הייתי מת לא הייתי מודה לך הודאת הפה כמו שאני עושה עתה ועוד אב לבנים יודיע אל אמתך אם לא היו לו בנים והחיה ויהיו לו בנים ויודיע אמתך כמו שאעשה אני ואף אם יהיו לו בנים כל זמן שיחיה עמהם ילמדם ויודיעם אם כן הוא טוב שתאריך לאדם ואם חלה שתרפאהו מחליו ויודה לך כהוכה שעשית לו ויודיע לבניו אחריו וכן אמרו רז"ל כי לא היו בנים לחזקיהו אלא עד אחר חליו ואע"פ שההודאה וההודעה לא תועיל לו ולא תסכן כמו שאמר אם צדקת מה תתן לו אף על פי כן אחר שהוא רוצה וברא בני אדם אם כן הוא רוצה בקיומם ובלכתם בדרך טובה ושיהיה בהם דעת להבין בחסדי הבורא ולהודות לפניו עליהם כי זה מדרך הטובה והאשר להם נכון הוא מסייע אותם ועוזרם בזה: אל אמתך. כמו את אמתך וכן יבא את במקום אל כמו ונראה את הכהן והדומים לו וכן יבא אל במקום את כמו אספרה אל חק וירדפו אל מדין או פירוש יודיעם בדרך שיביאם אל אמתך והחסד שעושה האל עם בני אדם אמת הוא מגיד עצמו כי הוא רב חסד וזהו מדרכיו אם כן הוא אמת ונראה כי יונתן תרגם אל זה כמו בגר"ו כמו האותיות האל שתרגם אבהן לבנן יחוון גבורתך ויודון למימר דכל אילן קשוט וכן פירש החכם רבי אברהם אבן עזרא וזהו לשון פירושו אב לבני' יודיע אלה האמונות ואני תמה בזה כי לא ראיתי בשום ספר אלא אל נקוד סגול והמוך במקום עם אמתך כמו שאמר. והמספרים אל אמתך שנים והם אלה בשנים אחר. הם בפסוק כי לא שאול תודך ובפסוק חי חי: (כ) ה' להושיעני. ה' אמר להושיעני מן החלי וכן עשה שהושיעני וכמו למ"ד לסרגו בערמה לשכב את בת יעקב והדומים להם: ונגינותי ננגן. ועל התשועה שהושיעני אודה נשיר תמיד וננגן אני וחברי בנגינותי שחברתי על התשועה כל ימי חיינו ננגן אותם: ועל בית ה'. כמו בבית ה' כי יבא על בענין בי"ת כמו ועל הרכב החיה שהוא כמו בהרכב ונתת אותם על סל אחד כמו בסל אחד כמו במלגע על נפשך כמו בנפשך: (כא) ויאמר ישעיהו. זה הפסוק שאחריו אינה מהמכתב ולא מצאתי להם טעם למה נכתבו הנה אחר המכתב, כי משפטם למעלה אחר ונגוהי על השיר הזאת וכן הם בספר מלכים: דבלת תאנים. וזה היה נס בתוך נס כי התאנים מזיקים לשחין: וימרחו. ענין תבישם והחלקה: (כב) ויאמר חזקיהו. מה שאמר למעלה שאמר ישעיהו וזה לך האות חזקיהו שאלו מישעיהו ואמר לו מה אות כי אעלה ביום ה' רוצה לומר שארפא ואעלה בית ה' כמו שהוא אומר: (א) בעת ההיא. גם זו הפרשה פירשתיה בספר

מצודת דוד

(יח) כי לא שאול תודך. מי שהוא בשאול אינו מודה לך ר"ל אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על מפלת סנחריב: מות יהללך. אנשי מות לא יהללך ומלת לא משמשת בשתים וכפל הדבר במ"ש: לא ישברו. האנשים אשר כבר ירדו אל הבור לא יקוו שתאמת להם הבטחתך כי אין להם תועלת בעניני זה העולם ור"ל אם כבר הייתי מת לא הייתי מקוה עוד על מפלת סנחריב כאשר הבטחת: (יט) חי חי. כל חי חי הוא יודך: כמוני היום. כאשר אני היום בחיים ומודה לך: אב לבנים. כל אב מלמד לבניו ומודיעם אמתך וכאומר הנה כמו כן אעשה גם אני כשאחיה ואוליד בנים אלמדם ואודיעם אמתך: (כ) ה' להושיעני. ר"ל ה' אמר להושיעני מהחלי וכן עשה ודוגמתו להרגנו בערמה (שמות כא) ור"ל חשב להרגנו וכן עשה: ונגינותי ננגן. נגינת השבח הזה אנגנה אני והמשוררים בבית ה' כל ימי חיינו: (כא) ישאו. יקחו התיכה מתאנים דרוסות להניח מתבוסת על השחין וירפא: (כב) מה אות. מה טוב ומה נאה האות הנפלא הזה אשר נרפאתי ואוכל לעלות לבית ה': לט (א) וישמע. ר"ל על כי שמע שחלה ונתרפא לכן שלח לו ספרים ומנחה דרך אהבה וכד"ש נאמר

בגנת

מצודת ציון

גוך. גופך כמו גוי נתתי למכים (לקמן נ): (יח) ישברו. ענין תקוה כמו עיני כל אליך ישברו (תהלים קמה): (יט) אל אמתך. את אמתך וכן וירדפו אל מדין (שופטים ז): (כ) ונגינותי. מל' נגון ושיר: על בית. כמו בבית. כמו בבי"ת על במקום בי"ת וכן עמדתם על חרבכם (יחזקאל לג): (כא) ישאו. יקחו: דבלת תאנים. חתיכת תאנים יבשות הנדרסות יחד עד שנעשה גוף אחד וכן ויתנו לו פלח דבלה (ש"א ל): וימרחו. ענין טיחה ובדרך שהתבוססת ובדרז"ל מפני שהיא ממרח (שבת קיז): השחין. מין נגע שנתלה על ידם וכן שחין אבעבועות (שמות ט): ויחי. ענין רפואה: (כב) מה אות. מלת מה יורה על גודל הדבר וחשיבותו: (ב) נכתה. ענין אוצר נחמד וכן נכאת וצרי (בראשית לז) ופר"ל דברים נחמדים:

ומאן

רחוקה באו אלי מבבל: ד ויאמר
מה ראו בביתך ויאמר חזקיהו את
כל אשר בביתי ראו לא היה דבר
אשר לא הראיתים באוצרתי:
ה ויאמר ישעיהו אל חזקיהו שמע
דבר יהוה צבאות: ו הנה ימים
באים ונשא | כל אשר בביתך
ואשר אצרו אבתיך עד היום הזה
בבל לא יותר דבר אמר יהוה:
ז ומבניך אשר יצאו ממך אשר
תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל
מלך בבל: ח ויאמר חזקיהו אל
ישעיהו טוב דבר יהוה אשר
דברת ויאמר כי יהיה שלום ואמת
בימי:

מ א נחמו נחמו עמי יאמר
אלהיכם: ב דברו על לב ירושלם
וקראו אליה כי מלאה צבאה כי
נרצה עונה כי לקחה מיד יהוה
כפלים בכל חטאתיה:
ג קול קורא במדבר פנו דרך יהוה
ישרו בערבה מסלה לאלהינו:
ד כל גיא ינשא וכל הר וגבעה
ישפלו והיה העקב למישור
והרכסים לבקעה: ה ונגלה כבוד
יהוה וראו כל בשר יחדו כי פי
יהוה דבר: ו קול אמר קרא ואמר
מה אקרא כל הבשר חציר וכל

לותי מבבל: ד ואמר מה חזו
בביתך ואמר חזקיה ית
כל די בביתי חזו לא הוה
מדעם דלא אחזיתינון
בגנזי: ה ואמר ישעיה
לחזקיה קביל פתגמא דיי
צבאות: ו הא יומיא אתן
ויתנטיל כל די בביתך ודי
גנזו אבהתך עד יומא הדין
ויתובל לבבל לא ישתאר
מדעם אמר יי: ז ומבנך
דיפקון מנך דתוליד ידברון
ויהון רברבין בהיכלא דמלכא
דבבל: ח ואמר חזקיהו
לישעיה תקין פתגמא דיי
דמלילתא ואמר ארי יהי
שלם וקשוט ביומי:
מ א נבייא אתנביאו תנחומין
על עמי אמר אלהכון:
ב מלילו על לבא דירושלם
ואתנבו עלה ארי עתידא
דתתמלי מעם גלותהא ארי
אשתביקו לה חובהא ארי
קבילת כס תנחומין מקדם יי
כאלו לקת על חד תרין בכל
חטאתהא: ג קל דמכלי
במדברא פנו אורח מן
קדם עמא דיי כבישו
במישרא כבשין קדם כנשתא
דאלהנא: ד כל חיליא
יראמון וכל טור ורמא
ימאכון ויהי כפלא למישרא
ובית גרודין לבקעה:
ה ויתגלי יקרא דיי ויחזון
כל בני בשרא כחדא ארי
במימרא דיי גזר כן: ו קל
דאמר אתנבי ומתיב ואמר מה אתנבי כל רשיעיא כעשבא

רשי

הלא כל הנסתרו' גלויו'לך ט' כדאית' בתנחומ': (ו) לא יותר דבר. מדה כנגד מדה כנגד לא היה דבר: (ז) ומבניך. הם חנניה מישאל ועזריה: (ח) טוב דבר ה'. מאחר שבימי יהיה שלום: (א) נחמו נחמו. חוזר על נבואותיו העתידות לפי שמכאן ועד סוף הספר דברי נחמו' הפסיק פרשה זו בינים לבין הפורענו' נחמו אתם נביאי נחמו את עמי: (ב) כי מלאה צבאה. ת"י עתידה דתיתמלי מעם גלוותהא כמו כי מלאה מלבאה ויש פותרין צבאה כמו (איוב ז) הלא צבא לאנוש עלי ארץ: נרצה. נתפייס: כי לקחה וגו'. ארי קבילת כס תנחומין מן קדם ה' כאילו לקת על חד תרין בכל חטאתהא ולפי פשוטו יתכן לפרש כי לקחה פורענות כפלים וא"ת היאך מדתו של הקב"ה לשלם לאדם כפלים בחטאו מצינו מקרא מלא (ירמיה טז) ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם: (ג) קול. רוח הקדש קורא במדבר פנו דרך ה'. דרך ירושלים לשוב גליותיה לתוכה: (ד) כל גיא ינשא. וההר ישפל הרי דרך חלקה ושוה ונוחה: והרכסים. הרים הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתן מורד שביניהם זקוף ואינו מעוקם שיהא נוח לירד ולהעלות (הרכסים מתורגם גרודים ל' גובה כמו גדודי הנהר): הרכסים. כמו וירכסו את החשן (שמות כח): לבקעה. קנפניא בלע"ז ארץ חלקה ושוה: (ו) קול. מאת הקב"ה אומר אלי קרא: ואמר. רוחי אליו מה אקרא והקול משיבו זאת קרא כל הבש' חציר כל המגביהי' תהפך גדולתם ותהיה כחציר. (ד"א כל הבשר חציר) סוף אדם למות לפיכך אם אמר לעשות חסד הרי הוא כציץ השדה אשר יתולל ויבש ואין לסמוך עליו שאין בידו לקיים שמא ימות שכשיבש חציר נבל ציץ כן כשמת האדם בטלה הבטחתו אבל דבר אלהינו יקום כי הוא חי וקיים ובידו לקיים לפיכך על הר גבוה עלי בשרי מבשרת ציון כי

תולדות אהרן ימים באים. זוכר מקן: יותר דבר. (תהלים מט): נחמו. עקידה שער סח: לב ירושלים. (ברכות ח): כי לקחה. עקידה שער לו: גיא ינשא. ערובין נד נדרים נה (ערובין כח):

רדק

בספר מלכים באר היטב: (א) נחמו נחמו. כל אלה הנחמות עתידה לימות המשיח והכפל לחזק תרגם יונתן נבייא אתנביאו תנחומין על עמי אמר אלהכון, נחמו וכן דברו כמו שפירשנו בפסוק חזקו ידים רפות. צבאה, זמנה, וכן הלא צבא לאנוש עלי הארץ, ופירוש כי מלאה כי השלימה שם זמנה רוצה לומר זמן שהיה לה להיות בגלות, ויונתן תרגם ארי עתידה דתתמלי מעם גלותהא תרגום צבאה כמשמעה מן לצבא צבא: (ב) כי נרצה עונה, נשלם ענשה כמו אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן עונה ענשה כמו כי לא שלם עון האמורי וגומר וי"ת אשתביקו לה חובהא: כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה. הכפל יוכל להיות פעמים שתים או יותר כמו ותכפל חרב שלישתה ר"ל שלש פעמים תכפל ובאמרו כפלים ר"ל שתים והוא אומר על שתי גליות שגלו ישראל גלות בבל וזה הגלות ולמה היה זה בעבור כל חטאתיה, והחכם ר' אברהם אבן עזרא פי' כפליה מגרו' שלקת כל גוי, ואאז"ל פירש כפלים עונותיהם ועונות אבותיהם כמו שאמר ירמיהו הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וי"ת ארי קבלת כס תנחומין מן קדם ה' כאלו לקת על חד תרין בכל חטאתהא: (ג) קול קורא. כאלו קול קורא, וטעם פנו ישרו, כי ימלאו במדבר ובערבה דרך סלולה כאלו פנו וישרו אותם לפם בני אדם וטעם לאלהינו כי הוא מנהיג זה העם היוצא מהגלות: (ד) כל גיא. כל זה דרך משל כי העלייה בהרים והירידה תיגע הולכי דרכים והם לא ייגעו ולא ייעפו, והעקוב הוא הדרך המעוות והרכסי' גבשושית הדרכים כי הוא ענין גבהות וכן מרוכסי איש: (ה) ונגלה. אז כשיצאו מהגלות כיד רמה ויצאו אפי' במדבר מים וכל צרכם כמו שאמר לא ירעבו ולא יצמאו אז יגלה כבוד ה' לעיני כל העמים: וראו כל בשר. ידעו כל בני אדם כי פי ה' דבר כלו' ידעו אז כי הנחמות האלה שדברו הנביאים על פי ה' דברו מה שדברו כשיראו שיתקיימו הנביאות, וראו ענין ידיעה והכנה ר"ל ראות הלב כמו ולבי ראה הרבה והדומים לו: (ו) קול אומר קרא. כאלו קול קורא או פירושו קול נבואה קורא לנביא קרא ואמר הנביא מה אקרא ויאמר לו הקול קרא ואמור כי כל הבשר חציר ר"ל על הגוים שיבאו עם גוג ומגוג שימותו רובם ומה שאמר כל הבשר הוא דרך הפלגה כמו וכל הארץ באו מצרימה והדומים לו ומש"א וכל חסדו אפי' עשו החסיד הרבה לא יזכרו להם כי עונותיהם רבים ועוד שהרעו לישראל ויקבלו ענשם, והמשילם לחציר ולציץ השדה שהם יבשים במהרה ובלין

באצרתי ג' חס' וסי' נמסר בסדר האזינו ובמלכים חלק ב' סי' כ': יקחו י' בקריאה וקמצין וסי' נמסר בריש סדר אמר אל הכהנים: פנו ג' בקריאה וסי' קול קורא במדבר פנו דרך. ואמר סלו סלו פנו דרך. פנו דרך העם: כי פי ה' דבר ג' דסמיכי בקריאה וסי' אם תאבו ושמעתם טוב. ונגלה כבוד ה' וראו. אז תתענג על ה:

מצודת דוד

שאלה לדרוש המופת הנעשה בחליו: (ב) עליהם. על בואם: (ו) ונשא. יהיה נשא ונלקח: ואשר אצרו. אשר שמנו באוצר: לא יותר דבר. מכל אשר בביתך: (ז) ומבניך. הם דניאל חנניה מישאל ועזריה: אשר יצאו וכו'. בפל הדבר פעמים ושלש כדרך המקרא: (ח) טוב דבר ה'. טוב הדבר בעיני ופי' דבריו ואמר הואיל ויהיה בימי שלום וה' יאמה לי הבטחתי איני חושש במה שיהיה אחרי מותי:

מ (א) נחמו נחמו. אלהיכם יאמר אל הנביאים נחמו את עמי והכפל המלה יורה על החוזק: (ב) על לב. דברים המקובלים על הלב: וקראו עליה. אמרו לה אשר מלאה ונשלמה זמן גלותה: כי נרצה. נתפייס עונה ר"ל נתכפר עונה: כי לקחה. כי כבר לקחה תשלומין מיד ה': כפלים. ר"ל שתי גליות גלות בבל וגלות ראמיים: בכל חטאתיה. בעבור כל חטאתיה: (ג) קול קורא. כאלו קול מכריז ואומר פנו במדבר דרך ה' להשיב בו בני הגולה: ישרו בערבה. עשו בערבה דרך ישר לאלהינו כי הוא ילך לפניהם: (ד) כל גיא. כל עמק ירומם וכל ההרים ישפלו להיות הדרך ישר ושוה: העקוב. דרך המעוות יהיה מישור: והרכסים. מקומות הגבוהות יהיו בקעה: (ה) ונגלה. אז יגלה כבוד ה' וכולם יראו כי פי ה' דבר הנחמות האלו הואיל ונתקיימו: (ו) קול אומר קרא. קול נבואה אומר להנביא קרא והכרז דרכים: ואמר. כאלו הנביא שואל מה אקרא וקול הנבואה משיבו קרא לאמר כל הבשר חציר ר"ל כל העמים שיבואו עם גוג ירושלים למלחמה יבולו ויכמשו כחציר

מצודת ציון

(ג) ומאן. ומאיזה מקום: (ז) סריסים. שרים וממונים: (ב) צבאה. ענינו זמן קצוב וכן הלא צבא לאנוש (איוב ז): נרצה. מל' רצוי ופיוס: (ג) פנו. ענין הסרת המכשול וכן ואנכי פניתי הבית (בראשית כד): ישרו. מל' ישר ושוה: בערבה. ענינו כמו מדבר: מסלה. דרך כבושה: (ד) גיא. עמק: העקוב. ענין עקום ועוות כמו עקוב הלב (ירמיה יז): למישור. מל' ישר ושוה: והרכסים. ענין גבשות וכן מרכסי איש (תהלים לא) ופי' מגאות האיש ומגבהותו.

חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה: ז יָבֵשׁ חָצִיר
נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ
אָכֵן חָצִיר הָעָם: ח יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל
צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם:
ט עַל הַר־גָּבֹהַ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת
צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת
יְרוּשָׁלָ͏ִם הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי
לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם: י הִנֵּה
אֲדֹנָי יְהוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה
לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו:
יא כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ
טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל:
יב מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם
בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ
וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת
בְּמֹאזְנָיִם: יג מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ
יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ: יד אֶת־
מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ בְּאֹרַח
מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַעַת וְדֶרֶךְ

כְּעִשְׂבָּא וְכָל תּוּקְפְהוֹן
כְּמוֹצָא דְחַקְלָא: ז יְבֵשׁ
עִשְׂבָּא נְתַר נְצִיצֵיהּ אֲרֵי רוּחָא
מִן קֳדָם יְיָ נְשַׁבַת בֵּיהּ בְּכֵן
כְּעִשְׂבָּא חֲשִׁיבִין רַשִׁיעַיָּא
בְּעַמָּא: ח מִיתוּ רַשִׁיעַיָּא
אֲבַדוּ עֶשְׁתּוֹנוֹהִי וּפִתְגָמָא
דֶאֱלָהָנָא קַיָּם לְעָלְמִין:
ט עַל טוּר רָם סַקוּ לְכוֹן
נְבִיַּיָּא דִי מְבַשְּׂרִין לְצִיּוֹן
אֲרִימוּ בְחֵילָא קָלְכוֹן דִי
מְבַשְּׂרִין לִירוּשְׁלֵם אֲרִימוּ
לָא תִדְחֲלוּן אֱמַרוּ לְקִרְוַיָּא
דְבֵית יְהוּדָה אִתְגְלִיאַת
מַלְכוּתָא דֶאֱלָהֲכוֹן: י הָא
יְיָ אֱלֹהִים בִּתְקוֹף מִתְגְלֵי
וְתַקוֹף דְרָע גְבוּרְתֵיהּ שָׁלְטָא
קֳדָמוֹהִי הָא אֲגַר עָבְדֵי
מֵימְרֵיהּ עִמֵּיהּ דְכָל
עוֹבָדֵיהוֹן גְלַן קֳדָמוֹהִי:
יא כְּרַעְיָא דְעֶדְרֵיהּ רָעֵי
בִּדְרָעֵיהּ מְכַנֵּשׁ אִמְּרִין
וּבְחֵינֵיהּ מְסוֹבַר רְבִיכִין
מֵינִיקָתָא בְּנִיחַ מְדַבַּר: יב מַן
אָמַר אִלֵּין קָיָם אֲמַר וַעֲבַד
דְכָל מֵי עָלְמָא חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי כְּטִפָּא בְשָׁעֳלָא וּמְשִׁחַת שְׁמַיָּא כְּאִלוּ בְזַרְתָּא
מִתְקְנִין וְעַפְרָא דְאַרְעָא כְּאִלוּ בִמְכִילְתָּא אִתְכַּל וְטוּרַיָּא כְּאִלוּ מִתְקַל תַּקִילִין
וְרָמָתָא כַּד בְּמוֹזַנְיָא: יג מַן תַּקִין יָת רוּחַ קוּדְשָׁא בְּפוּם כָּל נְבִיַּיָּא הֲלָא יְיָ
וְצַדִּיקַיָּא עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ פִּתְגָמֵי רְעוּתֵיהּ הוֹדְעִינוּן: יד לְהוֹן דְבָעוֹן מִן קֳדָמוֹהִי
אַסְבַּר חוּכְמָא וְאַלְפִינוּן אוֹרַח דִּין וִיהַב לִבְנֵיהוֹן

כציץ ג' בקריאה וסי' וכל חסדו כציץ השדה. כציץ השדה כן יציץ. כציץ יצא וימל. ושמים ד' וסי' ביום עשות ה' אלהים. ושמים בזרת תכן. הודו על ארץ ושמים. ושמים לא זכו בעיניו: תכן ג' בקריאה. וסי' מי תכן את רוח ה'. ושמים בזרת תכן וכל בשליש. ושמים תכן במדה:

תולדות אהרן הר גבוה. זוסר שלם: בשעלו. סנהדרין לט ק זוסר פרומה:

רשי

כי תפי החי לעולם היא הבטחת הבשורה : וכל חסדו כציץ השדה. כי חסד וגו' חטאת (משלי יד): (ז) נבל. כמש : (ט) מבשרת ציון . נביאה דמבשרן לציון ובמקום אחר הוא אומר רגלי מבשר (לקמן נב) וזהו קול הזוכר לה זכו תם הנקבה ותאחר פעמיו עד הקץ : (י) בחזק יבוא . על הבבליים ליפרע : הנה שכרו אתו . מזומן אתו לצדיקים : ופעולתו . שכר פעולה שעליו ליתן להם : (יא) כרועה. אשר עדרו ירעה בזרועו מקבץ טלאים ובחיקו טשאם : עלות ינהל. מיניקתא בניח מדבר . הצאן המניקות : ינהל . כמו מנהל : (יב) מי מדד וגו' . כל זה היה בו כח לעשות וכ"ש שיש בו כח לשמור הבטחות הללו: בשעלו. בהליכתו שנא' דרכת בים סוסיך (חבקוק ג) . בשעלו כמו (במדבר כב) במשעול הכרמים שביל. ד"א שעל שם כלי הוא וכן בשעלי שעורים (יחזקאל יג) : תכן . אמולאי"ר בלע"ז ל' מדה ומנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה) : וכל בשליש. ומדד בשלישי' שליש מדבר שליש ישוב שליש ימי' ונהרות. ל"א בשליש מגודל עד אמה שלישי לאמצעות . ומנחם פי' שהוא שם כלי וכן ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פ): ושקל בפלס הרים. הכל לפי הארץ הר כבד תקע בארץ קשה והקלים בארץ רכה : (יג) מי תכן . את רוח הקודש בפי הנביאים ה' תכנו וכדאי הוא להאמין: ואיש עצתו יודיענו. רוחו כן מ"י ולפי משמעו ואיש עצתו מוסב לראש המקרא מי תכן את רוחו ומי איש עצתו אשר יודיענו להקב"ה עצה : (יד) את מי נועץ ויבינהו . את מי מן העכו"ם נועץ כמו שנועץ עם הנביאי' כמו שנא' באברהם וה' אמר המכסה אני מאברהם (בראשית יח) וגו' : ויבינהו וילמדהו באורח משפט . את מי מן העכו"ם עשה כן שלמדו חכמה כמו שעשה לאברהם שנתן לב להכירו מאליו ולהבין בתורה שנא' וישמור משמרתי ואומר למען

רדק

והגיון נופל גם כן ברוח הנושבת : (ז) יבש. עבר במקום עתיד כמנהג ובדברי הנבואה ברוב : (ח) יבש. כפל עוד הענין לחזק הענין : ודבר אלהינו, שדבר על יד נביאיו : (ט) על הר גבוה . דרך משל כי מי שרוצה להשמיע קולו עולה במקום גבוה ולפי שירושלם היא עיקר ארץ ישראל וכן ציון כי שתיהן עיר אחת לפיכך שם אותן בדברי הנבואה כאלו הן מבשרות שאר הערים . ופירוש מבשרת ציון את ציון המבשרת וכן מבשרת ירושלם : אל תיראי. אל תפחדי מלבשר ואמר לערי יהודה הנה אלהיכם כי על כל פנים יבא ר"ל כבודו שישוב לירושלם ומה שזכר יהודה בעבור ירושלם ועוד כי המלכות ליהודה : (י) הנה ה' בחזק יבא . ביד חזק כי לא יצטרך ליד אחרים אלא ידו החזקה : וזרועו משלה לו . ר"ל לעצמו היא תעמוד לו למשול בעמים . ואומר היד בחזק לגון זכר כי ימצא לגון זכר כמו והנה בו מגלת ספר : שכרו . שיהיו לבוטחים בו בגלות : ופעלתו . שכר פעלה לפעלי אמת והנה הוא פעלתו ופעלתם וכן נסכתי מלכי , לפני מקדם בבית תפלתי שמפני את תפלתיך והדומים להם וחסרון שכר מפעלתו כמו לא תלין פעלת שכיר ר"ל שכר פעלת שכיר : (יא) כרעה עדרו . כמו רועה טוב שירעה עדרו ויקבץ הטלאים הקטנים שלא יוכלו ללכת כשאר הבהמות ויקבצם יחד ומוס אחד וישאם בחיקו והעלות שהן אמותיהן ינהל לאטם ולא ידחקם כך הקב"ה ינהל את ישראל בגלותם לאטם ויסמוך כל חולה וכל נשבר ויקראו האמות עלות על שם בניהם שהם קטנים כמו עול ימים שהם נסמכים לאמותיהם לינק וא"א ז"ל דקדק במלת עדרו שהעדר שהוא שלו חומל עליו יותר מן העדר שישמור בשכירות : (יב) מי מדד . אמר לא יפחדו הגוים אם הוציא ישראל מעבדותם שעמדו ברשותם כמה שנים כי מי שברא העולם מאין יכול לעשות זה לפיכך אמר מי מדד בשעלו מים בשעלו אגרופו והוא עד"מ כי אין לו יד ואגרוף יתברך ויתעלה , ופירוש מדד לפי שהמים במקום מקוה כאדם שמודד מים ונותן בתוך כלי שיודע מידתן , כן גם האל שמים במקומם ויודע מידתן , והשמים לפי שהם פתוחים אמר בם מדת הזרת כי דבר הפתוח ימדד אותו בזרת ובקנים , ואמר תכן מפני הפתח שצריך תקון כמו שכתוב וימתח' כאהל לשבת : וכל . פירוש ומדד , תרגם ויכלו כעומרא : בשליש . מדה גדולה וכן בדמעות שליש : בפלס . הוא מאזנים הברזל שהוא מסומן בנקודו' לדעת בהם המשקל : מאזנים . ידוע , ואמר וכל בשליש עפר הארץ שהוא כאלו הוא מדוד אצלו וכן ההרים והגבעות כאלו הן שקולים אצלו וכולם ברא בשיעור טוב ומדה נכונה , כמו שאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ומי שעשה כל זה בלי עוזר יוכל להוציא ישראל מיד חוקים מהם , וזכר מארבע יסודות העולם כי שמים מקום יסוד האש כי כן נדעת רבים מיסוד האש ואפילו יהיה יסוד חמישי כדברי ארסטו זכרן במקום יסוד האש לפי שהוא סמוך לגלגל הלבנה ולא זכר יסוד הרוח לפי שאיננו נראה ואף על פי שהוא מורגש וענין הפסוק לא נאמר אלא כנגד הסכלים שהם לא יאמינו אלא מה שיראו לפיכך זכר שלש היסודות הנראים אבל החכמים לא יתמהו בזה אם יוציא האל ישראל מהגלות כי ידעו בחכמתם כי לא קצרה יד השם מהושיע וי"מ מפרשים כי זכר גם כן הרוח והוא מי תכן את רוח ה' כי מפרשים מלת ה' תבוגה לגדלה ואינו נסמך רוח אל ה' והחכם ר' אברהם אבן עזרא פירש על זה הענין סמוך כמו ורוח אלהים מרחפת ולפי דעתי כי שמים שזכר הוא במקום פני היסודות העליונים כי שמים במקום יסוד האש כמו שפירשנו וכן במקום יסוד האויר כי נקרא שמים כמו שכתוב ויקרא אלהים לרקיע שמים וסמך השלם לעצמו שאמר בשעלו ובזרת לפי שהם עליונים ואע"פ שהמים התחתונים פעמים יעלו כמו העבים אבל יסוד המים שהוא בתחתון שהכבד והכבד סמוך אותו לדבר חוץ מעצמו בשליש ובפלס ובמאזנים ואע"פ שזה וזה דרך משל כמו שפירשנו : (יג) מי תכן את רוח ה' . כשעשה כל זה מי תכן את רוחו כמו ונפשו אותה ויעש אין מלאך וכל שכן אדם שיתקן את רוחו ושיודיעהו עצתו כשעשה העולם ואמר לו כן תעשה וכן אמר נוטה שמים לבדו ומי שזכר עומד במקום שנים כאלו אמר ומי איש עצתו יודיענו וכפל הענין עוד

מצודת ציון

(ו) חציר . כחציר : כציץ . כפרח : (ז) נבל . ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (שם א) : נשבה . ענין הנפיחה כמו ישב רוחו (שם קמז) : (יא) יקבץ . יאסף : עלות . קטנות והוא מל' עולל ויונק : ינהל . ענין הנהגה בנחת וכן אתנהלה לאטי (בראשית לג) : (יב) בשעלו . באגרופו וכן בשעלי שעורים (יחזקאל יג) : בזרת . שם מדה חצי אמה וכן זרת ארכו (שמות כח) : תכן . מל' הכנה : וכל . ענין מדידה כי וימודו בעומר (שם טז) ת"א וכלו : בשליש . שם מדה גדולה וכן ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פ') : בפלס . כן נקרא מאזני המשקל המסומן לדעת משקל הדבר הנשקל וכן פלס ומאזני משפט (משלי טז) : במאזנים . הוא כף המשקל : כמו

מצודת דוד

כחציר : וכל חסדו . ר"ל ואף אם מי מהם עשה חסד מה לא יחשב למאומה ויהיה כציץ השדה הכמוש מהר כי מאד הרעו לישראל והבריעו הכף : (ז) יבש חציר . לזה יתחייבו כחציר ויבולו כציץ : כי רוח וגו' . ר"ל בהשפעת רוח יאבדו : אכן . באמת העם ההוא נעשה גוי יהיה כחציר וכפל הדבר להחזיק : (ח) יבש חציר . העם הזה יתחייבו כחציר ויכמוש כציץ וכולם יאבדו ודבר ה' שהבטיח על ידי הנביאים יתקיים לעולם ולא יוכלו לבטל דבריו : (ט) על הר גבוה . להשמיע הקול למרחוק : מבשרת ציון . עדת הנביאים המבשרים הגאולה לציון : אל תיראי . להרים קול בחוזק פן תמלא מכתם ומשקר : הנה אלהיכם . בא המקום לגאול אתכם : (י) בחוזק . בכח ובגבורה : וזרועו משלה לו . ר"ל לא יהיה צריך לעזרת זולתו : שכרו אתו . שכר המעשה מזומנת עמו לשלם לכ"א כגמול : ופעולתו . שכר הפעולה מזומנת לפניו והוא כפל ענין במ"ש : (יא) כרועה . כמו הרועה המרעה עדרו בנחת ומקבץ הטלאים בזרועו לא במקל ונושאם בחיקו הקטנות שבהם מנהל בנחת כן יוליכם המקום בנחת בשובם מהגולה : (יב) מי מדד . ר"ל מי כמוהו היודע עומק המים כאלו מדד באגרופו ויודע רוחב השמים כאלו תכן מדתו בזרת ויודע מדת עפר הארץ כאלו מדדם בשליש ויודע משקל ההרים כאלו שקלם בפלס ומאזנים וכאומר היודע כל אלה יוכל הוא לעשות את זאת : (יג) מי תכן . מי הכין רצונו של מקום ר"ל מי הסה רצון המקום אחר דעתו : ואיש . מוסב על מלת מי לומר מי הוא האיש אשר המקום יודיענו עצתו : (יד) את מי . עם מי נתיעץ ומי השכילו בינה ומי למדו ללכת בדרך משפט

למען אשר ילוה(שם יח) וגו' וכליותיו היו נובעות חכמה שנא' אף לילות יסרוני כליותי (תהלים טז) : (את מי נועץ ויבינהו : האם להקב"ה הן כל גוים לפניו כמר מדלי ואיך ילמדו לו) : (טו) הן גוים כמר מדלי . העכו"ם המתאים להכיר את בוראם ואין חשובין לו להעמיד מהם לנביאים לגלות סודו :
כמר מדלי · כטיפה מרה המטפטפת משולי הדלי ומשקע טנופת המים ורוקבין העץ. לימוניד"א בלע"ז . וכשחק מאזנים . שהכתוב' מעלה עיפוש ומשחיק · כדק · אבק דק: יטול. כאבק הניטל ועולה על ידי רוח כדק אשר נטל : (טז) אין די בער . על מזבחו : וחיתו . של לבנון : אין די עולה · ד"א לבנון אין די בער וגו' לכפר על עון הבבליים : (יז) כאין נגדו · כאין הם בעיניו ואין חשובין לפניו· (יט) נסך . לו מסכה:נסך חרש· חרש של ברזל נוסכו מברזל או מנחשת ואח"כ הצורף מרקעו בעסי זהב ומלפהו מלמעלה. ורתקות . שלשלאות:(כ) המסכן תרומה . או אם בא לעשותו של עץ המלומד להבחין בין עץ המתקיים לשאר עצים שלא ירקב מהר יבחר · המסכן המלומד כמו(במדבר כב)ההסכן הסכנתי.תרומה הפרשה ברירת העצים : (כא) הלא תדעו : מוסדות הארץ מי יסדה ואותו היה

תבונות יודיענו : טו הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול : טז ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה :
יז כל־הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו־לו : יח ואל־מי תדמיון אל ומה־דמות תערכו־לו : יט הפסל נסך חרש וצרף בזהב ירקענו ורתקות כסף צורף : כ המסכן תרומה עץ לא־ירקב יבחר חרש חכם יבקש־לו להכין פסל לא ימוט : כא הלוא תדעו הלוא תשמעו הלוא הגד מראש לכם הלוא הבינותם מוסדות הארץ :

ג'. ל' · י"ו פסוקים אין אין באמצעות פסוק · ד' · חסר · ל' · ב' · ל' · י"ד · ל' ומ"ל

אוריתא ואורח דסוכלתנו לבני בניהון הודעינון : טו הא עממיא כטפא מדול וכעיזול מוזניא חשיבין הא נגותא כרוקא דפרח : טז ואילני לבנן לא יספקון לאדלקא וחיותא דביה לית היא כמיסת לעלתא : יז כל עממיא כלמא עובדיהון גמירא ושיצאה אינון חשיבין קדמוהי : יח ולמן אתון מדמין קדם אל ומה דמות אתון מסדרין קדמוהי : יט הא צלמא נגרא עביד וקינאה בדהב מחפי ליה ושלשלן דכסף קינאה מאחיד ליה : כ אורן ברי אעא דלא אחיד רקבא בחר נגר אומן בעי ליה לאתקנא צלם דלא יצטלי : כא הלא ידעתון הלא שמעתון הלא איתחואה מן אולא עובד סדרי בראשית לכון

עוד ואמר : (יד) את מי נועץ ויבינהו · בארח משפט , פירוש בדרך תכונת העולם מי למדהו , וכן ואהרן על משפטו ישב פירוש על תכונתו , וכן כמשפט הראשון והדומים להם : (טו) הן גוים ואחר שכל זה עשה מאין עוזר ומאין מלמד איך יוכלו הגוים למונעו מגאולת ישראל מתוכם , והלא כולם הן לפניו כמו הטפה מדלי שהוא דבר מועט כנגד מי הדלי , וזכר הדלי לפי שהטפים' נופלת מהדלי כשמושכין : שחק מאזנים · שהוא דבר מועט מן המועט כי בנפיחה מעוטה יצא העפר הדק ההוא אשר במאזנים : הן איים כדק יטול : כשירצה כל האיים ישאם ויטלם ויהפכם כמו ההבר הדק , וי"ם הא עותה כדוקא דברת , פירוש יטול' ההבל עומד אם כן הוא מבין נפשו משרש טיל , וכן כתבו רבי יהודה חיו"ג : (טז) ולבנון . לגוים שחושבים עלי ואומרים שאין לו יכולת לגאול ישראל מידם לא יכופר להם באם עולה שיקריבו לפני אחר שירא באלוהים ויאמרו כמה שאמרו , כל עצי הלבנון להדליק אש וכל חית הלבנון לשרפה לעולה לפני לא יספיקו להם · ומה שאמר לבנון דבר על ההוה לפי שהוא יער בארץ ישראל : (יז) כל הגוים מאפס · פחות מאפס על דרך המה מהבל יחד : (יח) ואל מי · אתם חושבים כי כמו שהאלוהות שלכם אין בהם כח לגאול כך הוא האל אלוהיכם שדמו או תערכו אותם לו כי הפסל שאתם עושים אלוה מעשה ידי אדם הוא : (יט) הפסל נסך · ענין כסוי כלומר שעושה הפסל מאבן או מעץ ואחר כך מכסהו בזהב או בכסף ' או פירוש נסך ענין התכה ועשה על הכסף ועל הזהב : ירקענו · כמו וירקעו את פחי הזהב : ורתוקות כסף · שלשלאות כסף כמו עשה הרתוק ואם איננו ממשקלו : צורף · הצורף נותן בו שלשלאות של כסף : וי"ת שלשלן דכסף קינאה מאחיד ליה: (כ) המסכן תרומה · מסכן כמו ילד מסכן כי זכר למעלה זהב וכסף והם העשירים שעושים הפסילים בזהב ובכסף , אבל העני שלא יוכל לעשות בזהב ובכסף יבחר לו עץ טוב שלא ירקב וממנו יעשה פסלו כל כך הוא בפחותם בפסל : (כא) הלא תדעו · אמר כנגד עובדי הפסל איך תוכלו לטעות בזה ולעבוד הפסל וכי הוא אדון העולם הלא תדעו מדעתכם מי הוא אדון העול' ואם לא תדעו זה מדעתכ' הלא תשמעו ממה שקוראים בספרים ואם לא זה וזה הלא הגד מראש לכם והיא הקבלה לא שמעתם דרך קבלה שהיא מראש מימים קדמונים כי באלה השלם ידע האדם או יבין מעצמו או ילמד ממי שילמדהו או ישמע מן המגידים דרך קבלה , וחזר ואמר הלא הבינותם מוסדות הארץ , כלו' אם יש לכם דעת להבין תוכלו להבין ממוסדות הארץ , ואחריך מעט בזה העניין ונאמר כי העובדי הפסילים אינם חושבים שהאבן ההוא או העץ ההוא או הכסף או הזהב ברא את העולם ושהוא אדון העולם לא יעלה על הדעת שיש שכל בעולם שיאמין זה אלא הפסילים נעשו מתחילה לשם כוכב מן הכוכבים או צורה מן הצורות העליונות , דמו' הטועים מתחילה שהם מורידים כח הכוכב ההוא על הצורה ההיא והעובד הצורה כאלו עובד את הכוכב , והכוכבים מנהיגים העולם התחתון אם כן ראוי לעבדם עד שנשתקע דבר זה בלבות בני אדם לעבוד את הצורות ולא נתנו לב למה שעשו בתחילה אלא חושבים שהצורה הזאת הנעשית מאבן או מעץ או משום דבר כיון שנעשה בצורה הזאת מטיבה ומריעה ואחרים בצורה אחת , והנה הראשונים טעו בדעתם והאחרונים טעו בבלי דעת , ועל זה היו מוכיחים אותם הנביאים כמו שאמר ולא ישיב אל לבו וגומר , חציו שרפת כמו אש וגו', וכן אומר ממקומו לא ימיש , וכן אמר אף לא ולא יריתון וגו' , נראה שהם היו חושבים כי הצורות ההם ייטיבו ויריעו והיו מקריבים להם מנסכים ומקטירי' להם ולא נתנו אל לבם שיש לעולם בורא והוא מנהיג העולם ומטיב לטובים ומריע לרעים אלא העולם הוא כמו שהוא היה ויהיה מאין בורא ומאין מנהיג כמו הדבר שיפול במקרה , והדברים האלה שאנחנו עובדים ומכבדים כן עשו אבותינו ובעבודה זו היו מצליחים וכן אנחנו אחריהם , וכן תפסו בדברים רבים ובמעשים שיעשו אותם ואומר שהדבר ההוא יועיל או יזיק יחלה או יבריא ואין הדברים ההם לא מדרך חכמה ולא מדרך רפואה ולא מדרך דת מן הדתות הידועים אלא כמו שהורגלו דור אחר דור וחושבים כי הדברים ההם הם עקר ואין לדרוש בורא או מנהיג או מכוין ואלו הם דרכי האמרי שזכרו רבותינו ז"ל ומי שהוא משתדל בדעות להבין העולם בכלל ובפרט יבין כי לעולם מנהיג ואליו ראוי לדרוש לפיכך אמר הנביא כנגד עובדי הפסל הלא הבינותם מוסדי הארץ , כלומר אם יש בכם דעת להבין תוכלו להבין ממוסדי הארץ ומהשמים כמו שאמר הנוטה כדוק שמים וכמו שאמר גם כן אחר זה מן הכוכבים , אמר הנביא מכל זה תוכלו להבין כי בורא יש לעולם שמנהיגו ובראו בסדר מסודר לא נפל רק במקרה , ומוסדות הארץ הם ארבע יסודות האש והרוח והמים ועפר וכל הנבראים אשר בארץ הם מארבע יסודות אלה נמזגים ובין היסודות האלה מחלוקת וטבעם משונה זה מזה וכנגד האש חם ויבש והמים בהפך קרים ולחים והפיכם כדורים זה על זה והאויר שביניהם לא ימנע האש ולא המים מלעבור בתוכו אם כן שם גבול לאש שלא ירד ממקומו ולמים שלא יעלו ממקומם עד שיפגשו זה בזה ונמצא מחלוקת ביניהם ויגלה הגובר כמו שאנו רואים באש ובמים אשר בינינו כשיפגשו זה בזה , אם כן מי יוכל לומר שזה היה במקרה בלא הנהגת מנהיג שהם טבע האש שלא ירד אלא יעלה ובעלותו גם כן שם לו גבול ולא יוכל לעלות אלא עד גלגל הלבנה כי שם גלגל הלבנה חזק בטבעו מגלגל האש שלא יוכל האש לעוברו אף על פי שטבעו הוא לעלות וכן שם טבע המים לרדת ולא לעלות ובירידתן גם כן שם גבול ולא ירדו אלא עד הארץ כי שם לארץ טבע חזק וקשה לעמוד כנגד המים שהם לחים ורכים והארץ יבשה ולא יעברום המים וכן שם האויר בין האש ובין המים להפריד ביניהם , לפיכך האויר חם ולא דומה בחומו לאש ובלחותו למים , ומי יאמר שהיה כל זה אלא במסדר חכם שם כל אחד מהם בסדר שיוכל לעמוד וכל אחד יעמוד בסדרו ולא ישתנה לעולם ודבר שהוא במקרה לא היה על סדר אחד קיים אלא פעם יהיה כן ופעם יהיה כך , ועוד שהארבע יסודות הם נמזגים בגוף אחד חי והם כנגד זה וטבעו בהפך חברו ואיך יעמוד הגוף שהם בו בשלום אלא שיש מסדר ומנהיג סדרם בדרך שלא יגבר האחד על חברו ויעמודו ארבעתם כאחד בגוף עד עת יבא קצו , וגם הגופות המתים כגון האבנים והמתכות הם נמזגים ארבעתם בכל אחד ואחד כפי משפטו , והנה העולם בכללו כמו בית בנוי והשמי' כמו התקרה על הבית והכוכבי' כנרות בבית , ומתי הארץ כשלחן ערוך בבית ובעל הבית שבנה הבית הוא האל יתברך העולם והאדם בעולמו כמו הפקיד בבית אשר נתן בידו כל עניני הבית והוא לא ראה בעל הבית בעיניו אלא שגדל באותו הבית ואמרו לו שאביו היה פקיד בזה הבית והוא גם כן יהיה כן אחריו

די ו' וסי' נמסר בסדר תזריע : י"ו פסוקים אין אין באמצעות פסוק וסי' ויקם פרעה לילה הוא · וכי יראה הכהן . ויאמר הכהן הרב · ולבנון אין די בער · וירא כי אין איש · דישעיה. הנה קול שועת · לבני עמון כה אמר . וכי תגישון עור . אמר נבל בלבו·והתעיבו · הכל סר . כלו סג . עשה גדלות עד אין חקר תניינא דאיוב · עיר פרוצה אין . ידעתי כי כל אשר . הצרי אין בגלעד :

תולדות אהרן הן גוים · פקדה שער ו : כאין נגדו · סנהדרין לה :

מצודת דוד

מי למדו דעת ומי הודיעו דרך תבונות וכפל הדבר פעמים הרבה להפלאת המליצה : (טו) הן גוים · גבורת העכו"ם נחשב למולו כטפה המרה הנוטף משולי הדלי שהיא דבר מועט מול מימי הדלי : וכשחק מאזנים נחשבו · בעיני המקום חשובים הם כאבק הנשחק מעפוש מאזני נחושת אשר יוצאים ממנה בנפיחה קלה : הן איים · איי הים ישליך כאבק דק וכאומר ואם כן הוא איך יעמדו למולו למחות בידו מלגאול את ישראל מתוכם : (טז) ולבנון · לפי רוב גדלו אין די בעצי יער הלבנון להבעיר בהם האש על מזבחו ואין די בחיות הלבנון להקריבם עולות לפניו : (יז) כאין . הלא דבר : נחשבו לו · למולו נחשבים כאלו המה מאפס ותוהו : (יח) ואל מי · אל מי מהדברים תדמו את המקום ומהו הדמיון אשר תשוו לו וכפל הדבר במ"ש : (יט) הפסל · וכי תדמו לו את הפסל אשר האומן התיכו ממתכת והצורף ירדד עליו את הזהב ממעל והצורף יעשה בו שלשלאות כסף לתופשו בהם כי ממקומו לא ימיש : (כ) המסכן · העני מלהספיק מכספו על הפסל כמו העשירים הנה יבחר מבין העצים עץ חזק אשר לא ירקב ויבקש לו חרש חכם להכין לו ממנו פסל חזק שלא ימוט ר"ל שלא יתפרדו חלקיו זה מזה וכאומר אם מהצורך לחזקו לבל יתפרדו חלקיו איך ידמה לעליון : (כא) הלא תדעו · משקול הדעת תוכלו לידע מי הוא אדון העולם : הלא תשמעו · מן המגידים והמלמדים אשר חקר ידעתם הלא הגד · מן הקבלה איש מפי

מצודת ציון

(טו) כמר מדלי · הכלי ששואבים בו מים נקרא דלי וכן ותדלנה ותמלאנה (שמות ב) ור"ל הטיפה עם הדלי והטיפה הנופלת מאחורי הדלי היא מרה בעבור טפוס הדלי מאחוריו : וכשחק · מל' שחיקה וכתיתה כמו ושחקת ממנה הדק (שם ל): כדק · כאבק דק : יטול · ישליך וכן ויטילו את הכלים (יונה א) : (טז) ולבנון · שם יער בא"י : בער · מל' הבערה ומוקד : (יז) מאפס · דבר שאין בו ממש : ותוהו · ענין ריקות : (יח) דמות · מל' דמיון : תערכו · מלשון ערך ושווי : (יט) הפסל · כן נקרא הצורה הנעבדת : נסך · ענין התכה וכן אלהי מסכה [שמות לד] : חרש · אומן : ירקענו · ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י) : ורתקות·שלשלאות כמו עשה הרתוק (יחזקאל ז) : (כ) המסכן · העני והדל כמו טוב ילד מסכן (קהלת ד) : תרומה

[illegible]

כב הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת׃ כג הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה׃ כד אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאֶרֶץ גִּזְעָם וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם׃ כה וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ׃ כו שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר׃ כז לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל

הֲלָא תִסְתַּכְּלוּן לְמִדְחַל קֳדָם מַן דִּבְרָא יְסוֹדֵי אַרְעָא׃ כב דְּאַשְׁרֵי בִּתְקוֹף רוּמָא שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ וְכָל יָתְבֵי אַרְעָא חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי כְּקַמְצִין דְּמָתַח כִּזְעֵיר שְׁמַיָּא וּפַרְסִינוּן כְּמַשְׁכַּן יְקָרָא לְבֵית שְׁכִינְתָּא׃ כג דִּמְסַר שַׁלְטוֹנִין לְחוּלְשָׁא דַּיָּנֵי אַרְעָא כִּלְמָא עֲבַד׃ כד אַפִּילוּ יִפְשׁוּן אַפִּילוּ יִסְגּוּן אַפִּילוּ יִתְרַבּוּן בְּאַרְעָא בְּנֵיהוֹן וְאַף רוּגְזֵיהּ יִשְׁלַח בְּהוֹן וְיִבְהֲתוּן וּמֵימְרֵיהּ כְּעַלְעוֹלָא לְקַשָּׁא יְדַבֵּר יָתְהוֹן׃ כה וּלְמַן תְּדַמּוּן קֳדָמַי וְתִשְׁווּן יֵימַר קַדִּישָׁא׃ כו זְקוּפוּ לְרוּמָא עֵינֵיכוֹן וַחֲזוּ לְמִדְחַל קֳדָם מַן דִּבְרָא אִלֵּין דְּאַפֵּיק בְּמִנְיַן חֵילֵי שְׁמַיָּא לְכוּלְהוֹן בִּשְׁמָהָן קָרֵי מִסְּגֵי גְבוּרָן וּתְקוֹף חֵיל חַד מִכְּדְרֵיהּ לָא מִתְעַכַּב׃ כז לְמָה תֵימַר יַעֲקֹב תְּמַלֵּיל

היה לכם לעמוד : (כב) חוג ל' מחוגה (לקמן מד) עוגל קומפ"ס בלע"ז : ויושביה לפניו כחגבים : כדוק. כירעה טייל"א בלע"ז : (כד) אף בל נטעו. אף הרי הם כמי שלא נטעו · אף בל זרעו · ועוד יתר מכאן שישורשו ויעקרו כאלו לא זורעו: זריעה פחותה מנטיעה: בל שורש בארץ גזעם . לכשיעקרו לא ישרים הגזע בארץ שיהא מחליף כל שורש שבמקרא טעמו באות ראשונה ונקודה הרי"ש פתח וזה טעמו למטה ונקוד קמץ לפי שהוא לשון פועל אירדרי"ני בלע"ז : (כו) מי ברא אלה כל הצבא אשר תראו במרום · מרוב אונים. שיש לו ושהוא אמיץ כח איש מהצבא לא נעדר שלא יקרא בשם : (כז) למה תאמר. עמי יעקב ותדבר בגלות נסתרה

וישביה ו' וסי' הישב על חוג הארץ · כמו כן ימותון · העיר ההללה · חזו לי כלם כטרם · וישתמר חקות עמרי אשר עשיריה מלאו · צבאם ז' וסי' נמסר לעיל

ברי' סי' לה : והדבר ג' בקריאה וסי' ותדבר נא אמתך · ותדבר ולא תאלם · למה תאמר יעקב ותדבר ישראל :

תולדות אהרן חוג הארץ · (ברכות ג) : כדוק שמים · חגיגה יב : הף בכסף · סנהדרין לט : תדמיוני · עקדת שער נ"ד עקרים מ"ד פי"ז : שאו מרום · זוכר בראשית : למה תאמר · עקרים מ"ק פ"ג :

(כד) אף בל נטעו · כל כך יתנם לאין עד שיאמרו עליהם לא נטעו ולא זורעו ולא נשרש בארץ גזעם על דרך שאמר ... בו לא ראיתיך , ואמר אף ג' פעם כל אחד לרבות את חברו כמו גם אנחנו גם אתה גם טפנו : שרש · ... מה שנראה ממנו על הארץ יקרא גזע והטמון תחת הארץ יקרא שרש כמו שאמרו רז"ל כעולה מן הגזע ... כמו נשפת ברוחך : וסערה · כמו ורוח סערה : (כה) ואל מי תדמיוני ואשוה · אל מי תוכלו לדמות אותי ... בעבור דמיונכם לא אשוה אני אם כן אני יחיד ובורא העולם כולו , ואמר קדוש כי הוא קדוש ונבדל מהתבות : [illegible]

מצודת ציון

תרומה · הפרשה : ימוט · מל' נטיה וקלקול : (כב) חוג הארץ · כן יקראו השמים והוא מושאל מעגול הנעשה במחוגה שמעמידים אחד מרגלי המחוגה במקום אחד ובהשני מקיף מסביב ומקום מעמד הרגל נקרא נקודה האמצעית והסבוב נקרא חוג וכן השמים מקיפים הארץ והם לה לחוג: כדוק · ענין קרום כמו או גבן או דק (ויקרא כא) : וימתחם · ענין משיכה ושריעה וכדרז"ל שמותח זמורה מאילן לאילן (כלאים פ"ו) ומענין זה אמתחת בנימין (בראשית מד) לפי שהוא נמתח כשממלאין אותו : (כג) רוזנים · שרים כמו ורוזנים נוסדו יחד (תהלים ב) : (כד) גזעם · שרשם וכן מגזע ישי (לעיל יא) : נשף · ענין הפחה כמו נשפת ברוחך (שמות טו) : כקש · תבן : (כה) תדמיוני · מלשון דמיון : אונים · ענין כח כמו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ) : ואמיץ · ענין חוזק : איש · ר"ל אחד מהם : נעדר · ענין חסרון כמו אתם מהם לא נעדרים (לעיל)

מצודת דוד

מפי איש המקובל אלנו מדלם ר"ל מימים קדמונים : הלא הבינותם וכו' · הלא תוכלו להבין יסודות הארץ מה המה וכאומר הלא אין לה יסוד כי השמים מקיף אותה מסביב ועל מה עומדת אם לא בגזירת המקום : (כב) היושב וכו' . הלא הוא יושב על השמים המסבבים את הארץ ויושבי הארץ המה בעיניו כחגבים ואמר במשל מהלך האדם היושב ממעל שכל מה שמתחת לו נדמה בעיניו לקטן : הנוטה · הלא הוא הנוטה את השמים כאדם הנוטה קרום כל שהוא : וימתחם · פרשם כאוהל להיות מוכן לשבת תחתיו : (כג) הנותן · הוא הנותן רוזנים להיות כאלו אינם : כתוהו עשה · עושה אותה להיות כדבר תוהו : (כד) אף בל נטעו · והרי הם אפי' כאלו לא נטעו מעולם ואפילו כאלו לא נזרעו מעולם שהוא פחות מנטיעה : אף בל שורש וכו' : לכשיעקרו לא ישרים אפי' הגזע בארץ שיהא מחליף ר"ל לא יחזרו לקדמותם : וגם נשף . ואפילו בנשיפתו בעלמא יבושו ויאבדו ורוח סערה תשאם ממקומם כקש הנישא ברוח : (כה) ואל מי תדמיוני · ר"ל הואיל וכל אלה בי א"כ אל מי תדמיוני להיות שוה לי בדמות : יאמר קדוש · ר"ל האל הקדוש יאמר אל מי וכו' : (כו) מי ברא אלה · הכוכבים והמזלות הנראים במרום ומי הוא המוציא בכל יום צבא מרום מספר אחד : לכלם . לכל כוכב קרא בשם הנאה והראוי לו וכאומר הלא ה' שמם כל אלה : מרוב אונים · בעבור רוב האון ואמצות הכח שיש לו לכן לא נעדר אחד מהם כל ימי עולם כי ממשלת משאן שיהיו קיימין לעולם : (כז) נסתרה דרכי : העלים עיניו מכל מה שעבדוהו והעביר מלפניו משפט הגמול כי לא שלם לנו הטוב כפי כפי.

רש"י

נסתרה דרכי מה' · הפלים מנגד עיניו כל מה שעבדנוהו והמשיל עלינו אות' שלא ידעוהו · ומאלהי משפטי יעבור. העביר מלפניו משפט הגמול הטוב שהי' לו לשלם לאבותינו ולנו : (כח) בורא קצות הארץ וגו' אין חקר לתבונתו : ומי שיש לו כח כזה וחכמה כזו הוא יודע את המחשבות למה הוא מאחר טובתכם אלא כדי לכלות את הפשע ולהתם את החטאת ע"י היסורין . (כט) נותן ליעף כח · וסופו להחליף כח לעייפותכם : (ל) ויעפו נערים. גבורת הכשדי' המנוערים מן המלות תיעף : ובחורים כשול יכשלו . אותם שהם עכשיו גבורים וחזקים יכשלו ואתם קוי ה' תחליפו כח חדש וחזק : (לא) אבר : כנף : (א) החרישו אלי · כדי לשמוע דבר : איים · אומות של עכו"ם : יחליפו כח · יתקשטו ויתחזקו בכל גבורתם אולי יעמדו בדין בכח : יגשו · הלום ואז משיגשו ידברו : למשפט נקרבה. להוכיח' על פניהם · (ב) מי העיר ממזרח. אותו שצדק יקראהו לרגלו מי העיר את אברה' להביאו מארם שהוא במזרח וצדק שהיה עושה היא היתה לקראת רגליו בכל אשר הלך : יתן לפניו גוים · מי שהעירו ממקומו להסיע הו' נתן לפניו ארבעה מלכים וחיילותיהם : ירד : ירדה : יתן כעפר חרבו : רמא כעפרא קטולין קדם חרביה · נתן את חרבו ועושה חללים רבים כעפר ואת קשתו נתן הרבה הרוגים ונופלים כקש נדף : (ג) ירדפם יעבור שלום · הלך על מעברותיו בשלום לא נכשל ברדפו אותם : אורח ברגליו לא יבא . דרך אשר לא בא קודם לכן ברגליו :

לא

ישעיה

נסתרה דרכי מיהוה ומאלהי משפטי יעבור : כח הלוא ידעת אם־לא שמעת אלהי עולם ׀ יהוה בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו : כט נתן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה : ל ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו : לא וקוי יהוה יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו :

מא א החרישו אלי איים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרבה : ב מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו : ג ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא

תרגום

ישראל מטמרא אורחי מן קדם יי ומן קדם אלהי דיני יעדי : כח הלא ידעתא אם לא שמעתא אלהא עלמא יי די ברא יסודי ארעא לא בעמל ולא בליאו לית סוף לסוכלתנותיה : כט דיהב לצדיקיא דמשלהן לפתגמי אוריתא חוכמא ודלית להון תקוף נכסין מסגי : ל וישתלהון עולימין חיבין וילאון ורוקי רשיעיא איתקלא יתקלון : לא ודסברו לפורקנא דיי יתכנשין מביני גלותהון ויוספון חיל ויתחדתון לעולימתהון כצימות דסליקן על גדפי נשרין ירהטון ולא ילאון יהכון ולא ישתלהון : א אציתו למימרי נגון ומלכון יוספון חיל יתקרבון בכן ימללון כחדא לדינא נתקרב : ב מן איתי בגלאי ממדינחא אברהם בחיר צדיקיא בקשוט קרביה לאתריה מסר קדמוהי עממין ומלכין תקיפין תבר רמא כעפרא קטולין קדם חרביה כקשא רדופין קדם קשתיה : ג רדפינון עדא שלם תילת אורח ברגלוהי לא עלת:

רד"ק

לריב עם הרשעים העובדים כי יעבור ממנו ולא ישים לפניו לזכרון כי חיננו חושש בו ולמה תאמר זה : (כח) הלא ידעת · מדרך השכל מדעתך : אתה לא שמעת · מתלמד ומורה : כי אלהי עולם ה' · אלהי שופט כמו עד האלהים יבא דבר שניהם , וכן כי אלהים שופט על האל יתברך ר"ל שופט העולם ומשגיח בו ושופט כל א' לפי מה שהוא אלא שאין אנחנו משיגים דעת משפטו בכל מקום לפיכך אמר אין תחשוב כי לא ישגיח עליך והוא משגיח על כל העולם כלו כי הוא בראו וכיון שמעשה ידיו הוא באמת משגיח עליו ואחר שהוא שופט העולם באמת יקח משפטך מן העובדים בך , ומה שאמר בורא קצות הארץ להודיע שברא הארץ עגולה באמצע הגלגלים המקיפים סביבותיה והיא כנקודה בתוך העגולה והקב"ה מעמידה בכחו באמצע בלי שום סמיכה כמו שנאמר תולה ארץ על בלימה ואין אחת מקצותיה נוטה לאחת משש הפאו' אלא כולה באמצע מכל צד ומכל קצה וזהו שאמר בורא קצות הארץ , ואם תאמרו הנה כי הוא אלהי עולם וברא אותו ומשגיח עליו אבל לא יוכל בכל עת לשפוט כי ייגע לפעמים ויחלה לפיכך אמר לא ייעף ולא ייגע שהרי אתה רואה כי הוא מסבב הגלגלים והם סובבים סבוב שאין לו הפסק וזה בכח מסבב שאין הפסק לכחו ולפיכך אין הפסקה לסבוב הגלגלים שהם סובבים בכח שאין לו הפסק אם כן אתה רואה כי לא ייעף ולא ייגע א"כ אינו מצד לאות ויגיעה כאשר אינו עושה משפט ברשעי' המעבידים ישראל·ואתה תאמר מאחר שברא העולם ומעמידו בכחו הגדול ומשגיח בו ושופטו והכח בידו לשפוט בכל עת ואין לכחו הפסק למה ראה זה הזמן הארוך בגרת ישראל בגלות ולא יושיעם מצרתם ולא יעשה משפט ברשעים , התשובה אין חקר לתבונתו אין אנחנו יודעים ויכולים להבין חכמתו ותבונתו ולא נוכל לחקור עליה ולדעת אותה אבל הוא יודע מה יעשה אלא שאין אנחנו מכירים ויודעים וזהו : (כט) נותן ליעף כח·והוא יתן כשירצה כח ועצמה לישראל שהם בגלות ויעפים ויגעים מאין אונים: (ל) ויעפו נערים ויגעו · רשעי העולם שמוסיפים כח בכל יום כמו הנערים יעפו כשיהי' רצון האל ייגעו ויפסיק כחם ולא יהיה להם אפילו כח נערים ובחורים ורשעי העולם שהם גם כן כבחורים שהם שלמים בכחם כימי הבחרות לא יועילם כחם כשירצה האל אלא כשול יכשלו : (לא) וקוי ה' · וקוי כתיב ביו"ד אחת לבד והוא עי"ן הפעל ויו"ד הרבים נעלמת מהמכתב ונשארה במבטא , אמר הרשעים כשול יכשלו אבל ישראל שהם קוי ה' בגלות והפסו כחם עוד יחליפו כח כמו העץ אם יכרת ועוד יחליף והוא ענין התחדשות הדבר בתמורת הדבר שחלף ועבר : יעלו אבר כנשרים · כתב רבינו סעדיה כי הנשר יעלה לעשר שנים גבוה מאד על פני רקיע השמים ויקרב לחום השמש ויפיל עצמו לים מרוב חומו וימרט ויתחדש אחר כן ויעלה אבר וישוב לימי עלומיו וכן כל עשר שנים עד מאה ובשנת המאה יעלה כמנהגו ויפול בים וימות : ירוצו · בשובם לארצם ולא ייגעו ילכו בדרך ולא ייעפו : (א) החרישו אלי איים · החרישו שתקו והאזינו אלי כי המדבר לא יאזין , ופירוש איים שוכני איים : יחליפו כח · יתאמצו בטענות אם יוכלו להשיבני : יגשו אלי · לשמוע דברי : אז ידברו · אז אחר שישמעו דברי ידברו אם יש להם טענה : יחדו אני והם נקריב למשפט על טענותי וטענותיה' כי הם מחסרי' כחי ויכולתי ואומרים שאין בי כח להציל ישראל מידם ועובדים פסילים שאין, בהם ממש יאמרו לי : (ב) מי העיר ממזרח · והוא אברהם אבינו שהעיר אותו כה' לצאת מארץ מזרח שהיתה ארץ מולדתו כמו שאמר ארצה בני קדם והעיר אותו האל מבית עובדי פסילים : צדק יקראהו לרגלו · בכל מקום שהיה הולך זהו לרגלו בכל מקום שהיה רגלו שם היה קורא צדק ואמת כמו שאמר ויקרא שם אברם בשם ה' וכנוי יקראהו לצדק זהו כצדק והאמת שהיה אומר להם עזבו העכו"ם כי אין בהם ממש ועבדו מי שברא העולם והיה מלמד אותם דרכי האמונה·ישם שלא כזה איש אחד בין כל בני הארץ שהיו כולם עכו"ם ומוכיחם על אמונתם ולא פחד מהם וממלכיהם מי העיר לבבו לעשות זה הלא אנכי ה':יתן לפניו גוים·ומי·הוא שנתן לפניו גוים והרדה אותו במלכים והם ארבעה מלכים כדרלעומר והמלכים אשר אתו רדפם אברהם בשלש מאות ושמנה עשר איש והכם והציל מהם כל השבי וכל הרכוש אשר לקחו וזה היה ברוב בטחונו בי : ירד · ענין ממשלה והוא מבנין הפעול ומענינו כמו לא תרדה בו בפרך , ורדו בכם שונאיכם , ופירוש ומלכים ירד , ובמלכים ר"ל שהשליטו במלכים והוא במעט עם , יקראהו יתן ירד ירדפם יעבר כולם עתיד במקום עבר וכמוהו רבים , וכטעם שאמר אלה כולם בלשון עתיד כי כמו שעשה האל עם אברהם אז כן יעשה בכל דור ודור עם כל צדיק שיהיה בו אהבת האל כמו אברהם : יתן כעפר חרבו : נתנם האל כעפר לדוש לפני חרב אברהם ונתנם כקש נדף לפני קשתו , וכן ת"י רמא כעפרא קטולין קדם חרביה כקשא רדופין קדם קשתיה , ויש מפרשים נתן חרב של כל אחד מהמלכים וקשתו כעפר וכקש נדף : (ג) ירדפם יעבר שלום · רדף אותם ועבר בשלום כי לא מת במלחמה אחד מאנשיו , שלום בחסרון בי"ת השמוש וכן הנמצא בית ה' כמו בבית ה' וכמוהו רבים , ויש לפרש שלום

עם

יעבור ז' מ"ל וסי' נמסר לעיל בסיפרא בס"פ כ"ו : העיר ה' בקריאה וסי' מי העיר ממזרח צדק יקראהו · חברו החצים · ובשנת אחת לכורש דריש עזרא · וחברו דסוף ד"ה . ויקומו ראשי האבות ; נדף ח' קמצין בקריאה וסי' נמסר בסדר בחקתי :

תולדות אהרן הלא ידעת · תענית ב ע עקדה שער נ ג פח ; ויעפו · בס עקרים מ"ד פמ"ע : וקוי ה' : קדושין פב סנהדרין נג (קידושין סו) : מי העיר · שבת קנו ב"ב טו סנהדרין קח זוכר לך תרומה : כעפר חרבו · תענית כא :

מצודת דוד

כפי הגמול : (כח) הלא ידעת · הלא תוכל להשכיל מדעתך אם לא שמעת מתלמד ומורה : אלהי עולם ה' · ר"ל ואף זה תשכיל אשר ה' הוא אלהים עד עולם והוא ברא כל הארץ מקצה אל הקצה ובכל ידו מעלה ולא ייעף ולא ייגע וכחו שוה בכל זמן א"כ יכול הוא לשלם גמול בכל זמן ובכל מקום : אין חקר לתבונתו . ר"ל ומה שמאחר לשלם הגמול הוא על כי אין חקר לתבונתו כי באמת בתבונה יעשה את זאת ואנחנו לא נדע : (כט) נותן ליעף כח · יבוא הזמן שיתן לישראל היעף : ולאין אונים וכו' · כפל הדבר במ"ש : (ל) ויעפו · ואז הבבליים שמוסיפים כח כנערים יעפו ויגעו : ובחורים וכו' · כפל הדבר במ"ש : (לא) וקוי ה' · אבל המקווים לה' יחליפו כח חדש בכל עת : יעלו אבר · יגדלו כנף כנשרים למהר לעוף אל ארצם והוא ענין מליצה : ירוצו · בשובם לארצם ירוצו ולא ייגעו ילכו בדרך ולא ייעפו : מא (א) החרישו אלי איים · יושבי האיים החרישו לשמוע אלי כי המדבר לא ישמע ולא יאזין : יחליפו כח · יתחזקו כח להתאמץ בטענות אם יוכלו להשיבני : יגשו אלי לשמוע אמרי ואז אחרי שמעם ידברו דבריהם אם ימצאו מענה : יחדו : אני והם נקרב למשפט על מה שהם אומרים שאין היכולת בידי להציל את עמי מידם : (ב) מי העיר ממזרח · אברהם שהיה במזרח מי העירו ללכת משם למקום בהלולי ארץ מולדתו : צדק יקראהו לרגלו · בכל מקום מדרך כף רגלו היה קורא את הצדק לעזוב האלילים ולהאמין בה' ובאומר ומי העירו בלא אלהי ה' : יתן לפניו גוים · ר"ל מי הוא הנותן לפניו גוים בהם כדרלעומר והמלכים אשר אתו : ומלכים ירד · השליטו במלכים : יתן כעפר חרבו · חרבו נתן ההרוגים מרובים כעפר הארץ וקשתו הרבה חללים כקש נדף : (ג) ירדפם · רדף אחריהם ועבר בשלום אף

מצודת ציון

(לעיל לד) : (כח) ייעף ייגע · פתרון אחד להם : (כט) עצמה · ענין החזק כמו ועולם כח' (דניאל ח) : (לא) יחליפו · ענין התחדשות ותמורה : אבר · כנף כמו אבר כיונה (תהלים נה) : ירוצו · ענין מהירות ההליכה : (א) החרישו · ענין שתיקה כמו יחריש באהבתו (צפניה ג) : (ב) העיר · מל' התעוררות : ירד · ענין שלטנות כמו ורדה בקרב אויביך (תהלים קי) : נדף · ענין התישה כמו אל ידפנו (איוב לב) : (ג) אורח · מסילה ודרך :

ויאמינו

יבוא: ד מי פעל ועשה קרא
הדרות מראש אני יהוה ראשון
ואת אחרנים אני הוא: ה ראו איים
וייראו קצות הארץ יחרדו קרבו
ויאתיון: ו איש את רעהו יעזרו
ולאחיו יאמר חזק: ז ויחזק חרש
את צרף מחליק פטיש את הולם
פעם אמר לדבק טוב הוא
ויחזקהו במסמרים לא ימוט:
ח ואתה ישראל עבדי יעקב אשר
בחרתיך זרע אברהם אהבי:
ט אשר החזקתיך מקצות הארץ
ומאציליה קראתיך ואמר לך
עבדי אתה בחרתיך ולא מאסתיך:
י אל תירא כי עמך אני אל תשתע
כי אני אלהיך אמצתיך אף
עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי:

ד מן אמר אלין קים אמר
ועביד וסדר דריא מלקדמין
אנא יי ברית עלמא מבראשית
אף עלמי עלמיא דילי אינון
בר מני לית אלהא: ה חזו
נגותא וידחלון דבסיפי ארעא
יזועון יתקרבון וייתון: ו גבר
ית חבריה יסעדון ולאחוהי
יימר תקיף: ז הלא יבהתון
בעובדיהון דמתקיף נגרא עם
קינאה מחי בפטישא עם
דמטפח בקורנסא זמנא אמר
על דבקא תקין הוא ומתקיף
ליה במסמרין דלא יצטלי:
ח ואת ישראל עבדי יעקב
דאתרעיתי בך זרעיה
דאברהם רחימי: ט דקריבתך
מזרעית ארעא וממלכותא
בחרתך ואמרית לך עבדי את
אתרעיתי בך ולא ארחקינך:
י לא תדחל ארי בסעדך
מימרי לא תתבר ארי אנא
אלהך אתקפינך אף אסעדינך אף אחדינך בימין קושטי:

וייראו ד' רפין בקריאה וסי' וכל העם ישמעו וייראו ולא יזידון. והנשארים ישמעו וייראו. וכל ישראל ישמעו וייראו דבן סורר. ראו איים וייראו. יראו רבים וייראו. יראו צדיקים וייראו. וחד חסר ואביהם וייראו: צרף ד' חסר וסי' הפסל נסך חרש וצרף קדמא דפסוק, ויחזק חרש את צרף. הוביש כל צרף מפסל. ויוצא לצרף כלי:

רדק

שם אמר כמו ויבא יעקב שלם ויפיס בשקל קרוב רחוק וכמוהו שלא ידו בשלומיו: אורח ברגליו לא יבא · וזהו תימה אורח שלא כאלו רגליו ולא עפס בו כלילם שבא עליהם והכם, וי"מ אורח רע ברגליו לא יבא שלא קרה לו שום רע בדרך ססיא, וי"מ חוילא ארח ברגלוהי לא עלם, ויש מפרשים הענין הזה ענין נבואה על כורש שיעירהו האל ממזרח לבא על בבל ויתפשם ולא יעמדו לפניו גוים ומלכי', והנכון כמו שפירשנו, ובפירשו א"א ז"ל, וכן פירש יונתן שתרגם מי העיר ממזרח מאן אייתי בגלאי ממדינחא אברהם בחיר לדיקא: (ד) מי פעל ועשה · כפל הענין במלות שונות אמר מי פעל ועשה גבורות אלו: קורא הדורות מראש · מי שקורא הדורות העתידות מקדם והחזיק אברהם וגדלו שידע שיצא ממנו זרע שיהיה נכון לפניו נבחר מכל העמים: אני ה'. אני הוא שאני ראשון ואני עם אחרונים שעתידים להיות כלומר שאני יודע כל הדורות מראש ועד סוף, ופירוש קורא כאלו קורא כך וכך יהיה בעתיד, וכן קורא ע"י נביאיו עתידות רבות: (ה) ראו איים · יושבי האיים ששם כראו ושמעו זה הדבר הגדול שעשה יראו ויפחדו גם כן קצות הארץ ששמעו זה הדבר מפי המגידים חרדו לזה הדבר: קרבו ויאתיון · קרבו ובאו לפני אברהם כמו מלך סדום שיצא לקראתו ואעפ"כ איש את רעהו יעזרו לעשות הפסילים ולא נתנו אל לבם לא דעת ולא תבונה איך היה זה הדבר באברהם שלא היה אלא בשלש מאות וי"ח איש ונצח ד' מלכים גדולים וזה דבר פלא שהם תאמרו המלכים היו חלשים הרי הם שהיו ארבעה ונצחו מתחילה חמשה מלכים והכו כל הארץ א"כ היה להם לתת לב למה היה זה הפלא על ידי אברהם אלא שאמונתו נבדלת מאמונת כל גוים והאל אשר דבק בו ועבד אותו הוא עזרו על המלכים האלה ולא די שלא אמרו זה אלא שהחזיקו יותר בפסילים ואמרו בפחד' וביראת' מהמעשה הגדול אשר ראו נתחזק ונתאמץ בעבוד' אלהיו כל אחד בפסלו והם יעזרוהו: (ו) איש את רעהו · ולאחיו, כמו ואיש אל אחיו, והפסוק כפול בענין במלות שונות: (ז) ויחזק חרש. חרש עלים עושה תחלה הפסל מעץ ומחזק בדבריו לורף הכסף והזהב לעשות לפוי הכסף מהרה וינסכו: מחליק פטיש · והצורף מה יעשה ממהר מלאכתו ומחליק פטיש להכות בו פחי הכסף או הזהב, מחליק מענין ואנכי איש חלק, חלקלקות: את הולם פעם · הולם שם דבר כי הוא מלעיל ופירוש הולם מכה מן והלמה סיסרא ופירוש פעם הסדן שמכין עליו: ופירוש מחליק פטיש להכות בו הפטיש על הסדן ואת במקו' למ"ד השמוש כאלו אמר למכת הסדן, יונתן תרגם מחי בפטישא עם דמטפח בקורנסא · ויהיה לדבריו פטיש המקבת הגדולה ופעם המקבת הקטנה שקרא בדברי רז"ל קורנס וכן דקך. הצורף מתחילה מכה במקבת גדולה ואחר כך בקטנה: אומר לדבק טוב הוא · כשמדבק הטסין על פסל העץ וכשמדבק יפה שמח ואומר טוב הוא ואחר כך יחזקהו במסמרים כדי שלא ימוט היום או מחר עם הכסף מעל פסל העץ: (ח) ואתה ישראל עבדי · איך כגויי הארצות כי עבדי אתה ואני בחרתיך להיות לי עבד, ולמה שאתה זרע אברהם אוהבי שאהבני ודבק בי ויצא מתוך עובדי פסילים ואלילים: (ט) אשר החזקתיך · עבר במקום עתיד כדרך הנבואות, ר"ל אחזיק בך להוליכך מהגלות: מקצות הארץ ומאציליה · מגדולי הארץ וממלכיה קראתיך שאלה מרשותם ולא יהיה בהם כח לעצור אותך: ולא מאסתיך: אע"פ שארך בגלות: (י) אל תירא · זהו כי עמך אני ואמר אחריו בפרשת המרשים שמעו אל תירא כי אתך אני, ותחד פסוק סימן וירדתי ודברתי עמך שם וגו': אל תשתע כי אני אלהיך · לפי ענינו אל תפחד, וי"מ לא תתבר, ובדברי רז"ל אל תשתע כי אני אלהיך אל תהיה כשעוה כלומר כדונג שנמס מפני האש כן אל תמס אתה, ואא"ז ז"ל פירש מענין שעו מפני בפי' הכפו, ופירוש אל תשתע אל

רשי

לא יבא לא היה רגיל לבא: (ד) מי פעל ועשה · לו את זאת מי שהוא קורא הדורות מראש לאדם הראשון הוא עשה לאברהם גם את זאת: אני ה' ראשון להפליא פלא ולעזור: ואת אחרונים אני הוא: אף עמכם בנים אחרונים אהיה ולעזור אתכם: (ה) ראו איים: עובדי עכו"ם הגבורות שמעשה ויראו: קרבו ויאתיון · זה אל זה נאספים להלחם כשיראו הגאולה: (ו) איש את רעהו וגו' יאמר חזק למלחמה אולי יעמדו להם אלהיהם: (ז) ויחזק חרש · ניסך הפסל: את צורף · המרקעו בזהב: מחליק פטיש · באחרונה כשהוא מכה בנחת להחליק את המלאכה: את הולם פעם · הוא המתחיל בה כשהיא עבת ומכה בכל כחו: אומר לדבק טוב הוא · על אותן שהיו מחורי' אחר קרקע טובה לדבק בה עששות ברזל: דבק שולדור"א בלע"ז: ויחזקהו: להגורה: במסמרי' לא ימוט · כולם יחזקו זה את זה: (ח) ואתה ישראל עבדי · ועליהם לעזור לך סוף המקרא אל תירא כי אתך אני כך נראה לי חבור הענין לפי פשוטו ומ"א בבראשית רבה דורש כל הענין במלכי צדק ואברה' ראו איים אותה מלחמ' ויראו שם נתיירא מאברהם פן יאמר לו העמדת רשעים אלו בעולם ואברהם נתיירא משם לפי שהרג את בני עילם שהם משם. איים כשם שאיי הים מסויימין בעולם כך אברהם ושם היו מסוימין בעולם: (ו) איש את רעהו יעזורו: זה עוזר את זה בברכו' ברוך אברם (בראשית יד) וזה עוזר את זה במתנות (שם) ויתן לו מעשר מכל: (ז) ויחזק חרש: זה שם שהיה נפח לעשות מסמרות ובריחים לתבה: את צורף: זה אברהם שהוא צורף את הבריות לקרבן אל השכינה: את הולם פעם · זה אברהם שהלם כל המלכים האלה פעם אחת: אומר לדבק טוב הוא. טוב לידבק באלוה של זה: ויחזקהו: שם לאברהם להיו' דבק בהקב"ה ולא ימוט: (ח) ואתה ישראל עבדי. אברהם שלא היה מזרע צדיקים עשיתי לו כל זאת: ואת ישראל עבדי הקנוי לי משני אבות: זרע אברהם אוהבי. שלא הכירני מתוך תוכחה ולימוד אבותיו אלא מתוך אהבה: (ט) אשר החזקתיך · לקחתיך לחלקי כמו (שמות ד) וישלח ידו ויחזק: מקצות הארץ: משאר העכו"ם: ומאציליה · מן הגדולים שבהן: קראתיך: בשם לחלקי בני בכורי ישראל: ולא מאסתיך · כזה שנאמר בו (מלאכי א) שנאתי: (י) אל תשתע · אל ימס לבך להיות כשעוה זו וזה הכלל כל תיבה שתחל' יסודה שי"ן כשבא לדבר בל' מתפעל או יתפעל התי"ו חולקת ונכנסת בין שתי אותיות שרשי התיבה כמו (ישעיה כט) וישתומם (מיכה ו) וישתמר חוקות

תולדות אהרן קורא הדורות · עדיות ב: אני ה': (סנהדרין יח): אלא אברהם · סוטה לא:

מצודת ציון

(ה) ויאתיון · ענין ביאה כמו אתא בוקר (לעיל כא): (ו) מחליק · מלשון חלק: פטיש · הוא המקבת וכן וכפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כג): הולם פעם · מיכה ענין הכאה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה) וכמו נפעמתי ולא אדבר (תהלים עז) וכפל המלה בשמות נרדפים ויורה על חוזק ההכאה: במסמרים · יתדות וכן וברזל לרוב למסמרים (ד"ה כב): ימוט · מלשון נטיה וקלקול: (ט) החזקתיך · ענין אחיזה כמו ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט): מאציליה · כן יקראו הגדולים וכן ואל אצילי בני ישראל (שמות כד): (י) תשתע · ענין ספנה וסחרה כמו ועיניו השע (לעיל ו): אמצתיך · ענין חוזק: תמכתיך · ענין סעד ומשען:
כנחרים

מצודת דוד

כי רדפם באורח שלא בא ברגליו מעולם ולא היה רגיל באורח ההוא: (ד) מי פעל · מי הוא שפעל ועשה את זאת הלא ה' שהוא שקורא הדורות קודם שיהיו ר"ל שיודע כל הדורות הבאים ויקרא לכל דור לעמוד בעתו: אני ה' ראשון: ראשון לכל הדורות שעברו ואני הוא עם הדורות האחרונים אשר יהיו: (ה) ראו איים: יושבי האיים ראו הנס שעשיתי לאברהם ופחדו גם השוכנים בקצות הארץ חרדו בשמעם הנס: קרבו ויאתיון. קרבו ובאו לפני אברהם לשאול ממנו מחנה הנס ולא באו במלחמה כמ"ש ויאמר מלך סדום וכו' תן לי הנפש וגו' (בראשית יד):

(ו) איש את רעהו יעזורו: ועכ"ז אף שראו אלאי האל מ"מ עזרו זה לזה לעשות הפסילים: לאחיו: כ"א אמר לאחיו חזק בעשיית הפסל וכפל הדבר במ"ש: (ז) ויחזק חרש: חרש העלים העושה הפסל חיזק בדבריו את הצורף להיות זריז במלאכה לצפות עם הזהב אשר יצפנו: מחליק פטיש · המכה בפטיש קטן להחליק את הטסין היה מזרז את המכה על הטסין בחוזק רב בהתחלה הרדוד למען יתחיל הוא מעשהו: אומר לדבק: כאשר ידבק הטסין על הפסל ישמח ויאמר הנה טוב הוא וכן יפה לו: ויחזקהו · מחזק הצפוי על ידי מסמרים למען לא יתפרד מעל הפסל: (ח) ואתה: אבל אתה ישראל איך כמוהם כי עבדי אתה אשר בחרתי בך לי לעם לפי שאתה זרע אברהם אשר אהבני ופירש מעכו"ם: (ט) אשר החזקתיך: עבר במקום עתיד כדרך הנבואות ור"ל אחזיק בך להוליך מקצות הארץ: ומאציליה: מגדולי הארץ קראתיך שאלא מרשותם ולא יהיה בהם כח לעצור אותך: בחרתיך: אלו בחרתי בך ולא מאסתיך: (י) אל תשתע · אל תסור מאלי בהתבך אחר כבר עזבתך כי
אל

רש"י

תיקות עמרי (ז' ה' א) משתכרין (איוב ל) תשתפך נפשי : (יד) תולעת יעקב . משפחת יעקב החלשה כתולעת שאין לה גבורה אלא בפיה : תולעת וירמולי"א בלע"ז : מתי ישראל . מספר ישראל : (טו) למורג חרוץ . כלי הוא של עץ וכבד ועשוי חריצים חריצים כעין כלי נפחים של ברזל שקורין לימ"א בלע"ז וגוררין על הקשין של שבלין ומחתכן עד שנעשו תבן דק : חדש . כשהוא חדש עד שלא הוחלקו פיות חריליו הוא חותך הרבה אבל משנתישן הוחלקו פיות חריליו : בעל פיפיות . הם חידודי החרילין : (טז) תזרם . אזרה אותם כבמזרה לרוח : ורוח תשאם . מאליהם לגיהנם : (יז) מבקשים מים נתנבא הנביא על אחרית הימים (עמוס ח) לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' יש טעו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו וכשישוב אפו יכין להם לחם ומים ישכון שכינתי ורוח בפי נביאכם : נשתה . ל' ונשתה . מים מהים (לעיל יט) לשון השאת והשבר (מיכה ג) וכולן ל' חורבה ויובש ולכך התי"ו מודגשת שהרי באה במקום שתים שאין שאת בלא תי"ו והיה לו לומר לנקבה נשתתה שהרי לזכר יחיד יאמר נשתה ולרבי' נשתו : (יח) נהרות' לב מבין לתורה ולנבואה : מדבר . מקום שלא היתה חכמת התורה : (יט) אתן במדבר ארז שטה . כל מיני ישוב אף כה אתן כל מיני חכמה וטובה ושלום .

ויאבדו ב' וס' הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך . בשוב אויבי אחור : פיפיות ב' ומ"ל וסי' הנה שמתיך למורג חרוץ חדש . וחרב פיפיות בידם : כמץ ב' וחסר וסי' וגבעות כמץ תשים . כי אם כמץ אשר תדפנו רוח : תגיל ב' וסי' ואתה תגיל בה' בקדוש ישראל תתהלל . ונפשי תגיל בה' : תתהלל ב' וסי' בקדוש ישראל תתהלל . אשת יראת ה' : לאגם ג' פתחין וסי' לעיל בסי' ל"ה :

תולדות אהרן הנחרים בך . אסתר תשא : אל תיראי . זכר ויטלח : למורג חרוץ . עכו"ם כד זבחים קטז מנחות כב : תזרם . עכו"ם מד . ארז שטה . סוכה לז ר"ה מג ב"ב ע (כתובות לא) :

ישעיה מא

יא הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך :
יב תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך יהיו כאין וכאפס אנשי מלחמתך :
יג כי אני יהוה אלהיך מחזיק ימינך האמר לך אל תירא אני עזרתיך :
יד אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתיך נאם יהוה וגאלך קדוש ישראל :
טו הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדק וגבעות כמץ תשים :
טז תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אתם ואתה תגיל ביהוה בקדוש ישראל תתהלל :
יז העניים והאביונים מבקשים מים ואין לשונם בצמא נשתה אני יהוה אענם אלהי ישראל לא אעזבם :
יח אפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעינות אשים מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים :
יט אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן אשים

ג' · ג' · ל' וחסר · ל' · ג' · ג' · ב' · ב' · כ' מ"ל וחרב · ל' וחסר · ג' · ל' · ר' · ג' · ל"ו מיחדין · ג' מ"ל · ג'

תרגום

יא הא יבהתון ויתכנעון כל עממיא דהוו מתגרין בך יהון כלמא ויבדון אנשי דינך : יב תבעינון ולא תשכחינון לאנשי מצותך יהון כלמא וכלא מרעם גברין דהוו מתגרין למעבד עמך קרב : יג ארי אנא יי אלהך מתקיף ימינך דאמרית לך לא תדחל מימרי בסעדך : יד לא תדחלון שבטיא דבית יעקב זרעיתא דישראל מימרי בסעדכון אמר יי ופריקכון קדישא דישראל : טו הא שויתיכון למורג תקיף חדת מלי סמפורין תקטיל פלחי כוכביא ותשיצי כמוצא תשוי : טז תדרינון ורוחא תטלונון ומימריה כעלעולא קקשא יבדר יתהון ואת תבוע במימרא דיי בקדישא דישראל תשתבח : יז ענותניא וחשיכיא דמחמדין לאולפנא הא כצחיא למיא ולא משכחין רוחיהון בסגופא משלהיא אנא יי אקביל צלותהון אלהא דישראל לא ארחקינון : יח אקרב גלותהון מביני עממיא ואדברינון באורח תקנא ואפתח להון על נגדין נהרין ובגו משרין מבועין אשוי מדברא לאגמין דמין וארע בית צחונא למבועי מיא : יט אתן במדברא ארזין שיטין והדסין ואעין דמשח ארבי במישרא

רד"ק

אל תתרפה כענין אל ירפו ידיך : (יא) הן יבשו . סנחריב גו' . כמו כי אמי נחרו בי מן חרה : יבשו ויכלמו . כיון שלא תעלה מחשבתם שהיו חושבים שלא יאלו מרעות' לעולם : (יב) תבקשם . אפילו אם תבקשם לא תמצאם כל כך יאבדו ויהיו כאין וכאפס : מלחמתך . כמו ה' לריב ומלה : (יג) כי אני . ולאמר שאני אומר לך אל תירא בשות הסים כי לא היה אל וכזב : (יד) אל תיראי תולעת יעקב . לפי שהם חלשים בגלות כתולעת ובילמדנו למה נמשלו ישראל לתולעת לומר לך מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפה והיא רכה ומכה את הקשה כך ישראל כל כחם בתפלה ומכים רשעי העולם שהם חזקים כארזים ונמשלים בהם שנאמר ארז בלבנון : מתי . כמו אנשי : עזרתיך . לשון נקבה כנגד התולעת אע"פ שאמר מתי : (טו) הנה שמתיך למורג חרוץ . כמו למורג וחרוץ וכן שמש ירח זבולה עמד והדומים להם ואע"פ שהמורג הוא החרוץ הכלי ההוא עשוי בשתי הכוונות לאחד קוראים מורג ולאחד חרוץ או יהיה חרוץ תאר למורג ר"ל מורג מחתך היטב כי חרוץ ענין חותך כמו אם תרולים ימיו אמר כנגד תולעת יעקב הנה שמתי אותך לרמסים כאשר מתגלגל למורג וחרוץ חדש : בעל פיפיות . בעל פיות רבות נפיק נכפל בו הפ"א והיו"ד כי כל מורג הוא בעל פיפיות והם המסירים הקליפה מעל הבר : הרים וגבעות . משל למלכי ושרי האומות : (טז) תזרם . אתה תזרה אותם כאדם שזורה התבואה אחר הדישה והרוח תשא ותפוץ המוץ והם יהיו כמו המוץ : (יז) העניים והאביונים . בני הגלות כאשר הם מתגלגלות לשוב לארצם וילכו דרך מדברות מקום שאין מים יבקשו מים במדבר ולא ימצאו . ולשונם יבשה בצמא ויצעקו אלי ואני אענם כי אני אלהי ישראל ואני הוצאתים מהגלות לא אעזבם למות בצמא במדבר אלא מים אעשה להם : (יח) אפתח על שפיים נהרות . נשתה . כמו נשתה גבורתם ודגש התי"ו מפני הפסק : אפתח על שפים . המקומות הגבוהים כמו וילך שפי : נהרות . מים שילכו כנהרות מהם : ובתוך בקעות . וכל שכן בתוך בקעות שילאו מעינות רבות ובכל יהיה דרך שלא כי לא ימלאו מים במדבר לא בהר ולא בבקעה : (יט) אתן . לא שימלאו מים במדבר לבד אלא אפילו עלים יגדלו בהם ואם תאמר מה לורך להם בעלים אלא בעבור מהגלות שכל לומר שיבראו אלה העלים במדבר בקומתן כמו שנבראו בימי בראשית ויהיה להם צל שלא יכם שרב ושמש או להעמיד הפלא ההוא מהיום ההוא והלאה ויהיו באותן מדברות לעולם מים ועלים גדלים בהם ויאמרו בני העולם בעברם בהם זה עשה האל לכבוד ישראל ויודו לשם ה' לעולם על הפלא ההוא וכן אמר למטה בפרשה דרשו ה' והיה לשם לאות עולם לא יכרת : עץ שמן . הוא העץ שקורין בלע"ז פי"ן והוא עלי שמן והשמן שיולא ממנו היא הזפת וכן תרגם יונתן ואעין דמשחא ולא נוכל לומר כי הוא עץ זית כי בעזרא זכר אותם בשניים ושנים וזכר עלי זית ועלי עץ שמן : מדבר . ה"י מורדין ומדברי רז"ל מדבר שאגא ושי'

מצודת דוד

אני ה' אלהיך כמאז : שמלאתיך . בדברים טובים ונחומים : אף עזרתיך : בימים הקדמונים : אף תמכתיך : כהיותך ביד האויב תמכתיך בימיני לבל יעשה בך האויב כלה : בימין צדקי : ר"ל לא בגמול כי אם בצדקה : (יא) הן יבושו : באחרית סוף הדבר יבושו כל הכועסים בך : אנשי ריבך . המריבים עמך : (יב) תבקשם : אפילו אם תבקשם לא תמצא את אנשי מצותך . יהיו כאין וכו' : כפל הדבר פעמים רבות לגודל האבדון : (יג) מחזיק ימינך . אוחז ימינך לבל תפול : האומר לך וכו' . ר"ל הואיל ואני האומר לך לזה אל תירא כי אעזור לך : (יד) תולעת יעקב : עדת יעקב החלושה כתולעת ואין כחה אלא בפה היא התפלה כתולעת הזה שבפיה מנסרת בארזים : אני עזרתיך . מאז : וגואלך : ולהיה גואלך לעתיד אני קדוש ישראל : (טו) הנה שמתיך . שמתי אותך להיות מורג העשוי חרילים והוא חדש החדוד ביותר והוא בעל פיפיות רבות : (טז) תזרם : אתה תזרם והרוח תשאם למרחוק : וסערה וכו' . כפל הדבר במ"ש : בה' תתהלל . תתפאר בעצמך במה שהלית בתוך בקדוש ישראל : (יז) העניים וכו' : בני הגלות כשישובו לארצם דרך המדבר יבקשו מים ולא ימצאוהו : בצמא . בעבור הצמאון כאלו נעתק לשונם ממקומו : אענם . בדבר שאלתם על המים : (יח) על שפיים . במקומות הגבוהים אוליך נהרות פה כי אין דרך שהנהרות למשוך שמה : מעיינות ; למוצאי מים . להיות מקום מוצא מים : (יט) אתן במדבר ארז וכו' . שיתענגו בני הגליות בצלם יחדו . כולם יחדו יהיו שמה : למען יראו וכו' . זה הפלא אעשה להם למען יראו העכו"ם וישימו על לב וישכילו לדעת אשר יד ה' עשתה זאת הגאולה והוא ברא הפלא

מצודת ציון

(יא) הנחרים . מל' חרון וכעס וכן בני אמי נחרו בי (ש"ה א) : כאין . כלא דבר : (יב) מלותך . ענין מריבה כמו הן לריב ומלה תלומו (לקמן נח) : וכאפס . דבר שאין בו ממש : (יג) מחזיק . אוחז : (יד) מתי : אנשי : (טו) למורג . הוא כעין לוח עץ ובתחתיתו תחובים אבנים דקים ובו דשים התבואה וכן והמוריגים וכלי הבקר (ש"ב כד) : חרוץ . עשוי חרילים ובקיעות בין אבן לאבן : בעל פיפיות . ר"ל שיש בו פיות וחדודים רבות והם חרילים : תדוש . מל' דישה : ותדוק . מלשון דק : כמוץ . היא פסולת התבואה : (טז) תזרם . ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב) : תפיץ . תפזר : תתהלל . מל' הלול ושבח : (יז) נשתה . ענין העתקה וכן ונשתו מים מהים (לעיל יט) : אענם . מל' עניה ותשובה : (יח) שפיים . כן נקראו המקומות הגבוהים וכן רוח צח שפיים (ירמיה ד) : לאגם . כן נקרא מקום כניסת המים וכן ועל אגמיהם (שמות ז) : ציה . שממון : (יט) ארז וגו' . שמות אילני סרק : בערבה . במדבר : ברוש וגו'

ורותו שתקף בלע"ז : ותאשור · פיי ותאשכרוען , ובדברי רז"ל תאשור שורבינא , וכתב רבי יונה כי כן נקרא בערבי שורבין , ובעל הערוך פירש תאשכרוע בערבי בקס והוא שקורין לו בלע"ז בוס"ו אם כן לדבריו ברוש איט בויי"ש : (כ) למען · אעשה הנפלאות האלה למען יראו אותם אומות העולם לפיכך אמר יחרדו כל הגוים וידעו · וישימו על לבם וישכילו כי יד ה' עשתה זאת שגואלת ישראל מהגלות ועשה להם הנפלאות האלה : בראה · זאת הפלאה כי הפלא הוא חדוש , לפיכך אמר בלשון בריאה : (כא) קרבו : עוד מפני הדגים אלא שהרי"ש אינה מקבלת הדגש עשה שב לדבר כנגד עובדי הפסילים : ריבכם · הריב שיש לכם עם ה' ועם עמו וכפל הענין במלות שונות : עצומותיכם . טענות עצומות שיש לכם פירוש אחר עצמותיכם הוא לשון ריב וזה בלשון משנה שנים שהיו מתעצמין לדין , וי"א עצמותיכם הדברים העצומים שעשיתם בעולם : (כב) יגישו · הפסילים שאתם אומרים שהם אלהים יגישו אלינו דבריהם , אומר הנביא בעדו ובעד ישראל שאינם עובדי הפסילים כמו הגוים אלא האל יתברך לבדו : ויגידו לנו את אשר תקרנה , המקרים שעתידים לבא , ואמו בלשון נקבה כאלו אמר הקורות המוצאות בני העולם : הראשונות מה הנה · יאמרו לנו הראשונות שעברו מה הנה : הגידו . אמר כנגד הפסילים כאלו מדבר עמהם : ונשימה לבנו · לזכור אם היו ראשונות כמו שאמרו : ונדעה אחריתן . ונדעה שידעו אחריתן אם ידעתם ראשיתם או הבאות השמיענו שעתידות לבא : (כג) הגידו האותיות . פירש הבאות , וכן אתא בקר , כתרגום בא אתא : לאחור · לסוף , וכן תרגומו לסופא · כי כתחלה אמר הבאות לעתיד שלא בזמן רחוק אלא ואחר כך אמר הגידו האותיות לאחור ר"ל באחרית הימים אם תעשו זה : נדעה כי אלהים אתם · אף תטיבו ותריעו כמו שחושבים עובדיכם : ונשתעה ונרא · כן כתוב בלא ה"א וקרי ונראה בה"א ושניהן אחד , ונשתעה פירוש ונספר , כמו שהוא תרגום ואשתעיא , כלו' נספר עליכם ונראה אתכם ימדו אנחנו כמו עובדיכם אחר שתאמרו כל זה : (כד) הן אתם ופעלכם . על מחשבת העובדים כי אין באלילים מועיל · מאפע · כמו מאפס , כי הפא"ף עי"ן באותו תהלפנה ביאה אמר במאתים ועשרים ואחד עשרים , ורבי אחי רבי משה ז"ל פי' כמו אפעה כלומר פעליכם כמעשה הנחשים שממיתים לדבקיהם : תועבה יבחר בכם · איש תועבה כלומר הנתעבים יבחרו בכם לא הקב"ה כי האל ימאס בכם : (כה) העירותי מצפון ויאת , שמפרשים פירשו זה על כרש מלך פרס כי הרגו מזרחים לפונית לבבל · לפיכך אמר מצפון , ואמר ממזרח שמש כי הוא החריב בבל וגאל את ישראל לעלות לארצם לפיכך אמר ראשון לציון הנה הנם ואחז"ל פירש הפרשה על השבית ואמר העירותי ולא אמר מי עד שאמר בן עבדי אחמך בו , והוא הנכון , ומה שאמר מצפון ואמר ממזרח כי הם עשרת השבטים בחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי ואותה הארץ היא לפונית מזרחית : ויאת · בא כמשרון למ"ד בעל והוא כמו ויאתה ; ויבא סגנים · כמו על סגנים והם מלכי העכו"ם : כמו חומר · כמו שיורד על החומר שמגבל אותו ברגליו , והנה הענין ואמר וכמו יוצר ירמס טיט , ויוצר הוא האומן שעושה כלי החרס : (כו) מי הגיד מראש · מתחלה קדם בא העתידה מתחלה מי הגידה מהאלילים ועובדיהם ואם הגידם אחד מהם נדעה כי הם אמת : ומלפנים · ומי הגידם מלפנים ונאמר עליו כי הוא צדיק ונאמן בדברו : אף אין מגיד · אבל ידענו כי אין מגיד : ואין משמיע · בכל האלילים ואין מעובדיהם שיאמר ששמע את אמריכם , אמר לנכח האלילים אף אין שומע אמריכם . שיעיד בבא עתידה פלוני נביא הבעל ניבא

בורון מורנין ואשכרוען כחדא: ב בדיל דיחזון וידעון וישוון דחלתי על לבהון ויסתכלון כחדא ארי גבורתא דיי עבדת דא וקדישא דישראל ברא יתה : כא קריבו דינכון אמר יי אעילו חזותכון אמר מלכיה דיעקב : כב יתקרבון ויחוון לנא ית דערעיננא קדמיתא מה אינון הוו ונשוי לבנא ונדע סופהון או דעתידין למיתי בסרונא : כג חוו דאתיין לסופא ונדע אם לטעון דאית בהון צרוך אתון פלחין אם יכלין אינון לאיטבא ולאבאשא ונסתכל ונידון כחדא : כד הא אתון לכא ועובדיכון לא מדעם תועיבא דאתרעיתון ביה לכון : כה איתיתי בגלאי מלך דתקיף מרוח צפונא ייתי כמפק שמשא בגבורתיה ממדנחא אגבריניה בשמי וייתי ויידוש שלטוני עממיא כמא דדישין ית עפרא וכפחרא דעריך ית טינא : כו מן חוי מן אורא ונדע ומלקדמין ונימר קשוט אף לית די מחוי אף לית דמבסר

בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו : כ למען יראו וידעו וישימו וישכילו יחדו כי יד־יהוה עשתה זאת וקדוש ישראל בראה : כא קרבו ריבכם יאמר יהוה הגישו עצמותיכם יאמר מלך יעקב : כב יגישו ויגידו לנו את אשר תקרינה הראשנות ׀ מה הנה הגידו ונשימה לבנו ונדעה אחריתן או הבאות השמיענו : כג הגידו האתיות לאחור ונדעה כי אלהים אתם אף־תיטיבו ותרעו ונשתעה ונרא יחדו : כד הן־אתם מאין ופעלכם מאפע תועבה יבחר בכם : כה העירותי מצפון ויאת ממזרח־שמש יקרא בשמי ויבא סגנים כמו־חמר וכמו יוצר ירמס־טיט : כו מי־הגיד מראש ונדעה ומלפנים ונאמר צדיק אף אין־מגיד אף אין משמיע

ו"ו כתיב וי"ו · ב' · ב' · י"א · ב' · ב' · ו' · ב' · ב' · ד' · ופ"ו · כתיב יו"ד · ב' · ה' · ב' · ב' · ב' · ח' · ב' · ונראה ק' · ב' · ב' · ל' ומ"ל · ל' · י"א · ב' · בסתר · עלס · י"ד · ב' · ב' · ב' · ב' · ב'

ושלום : תדהר ותאשור . שמות אילני סרק העשויין לבנין : (כא) קרבו ריבכם : כל העכו"ם בואו וריבו והתוכחו עם בני : עצומותיכם · טענות בריאות וחזקות שלכם ול' ריב הוא זה בל' משנה שנים שהיו מתעצמין בדין במסכת סנהדרין : (כב) יגישו · העכו"ם את נביאיהם וקוסמיהם : ויגידו לנו : את אשר תקרינה לעתיד : הראשונות : שהיו קודם בריאת עולם ועל מה נברא מה הנה (ס"א מאורעות שהתחילו כבר מה יהא בסופן) : או הבאות : לעתיד ישמיענו ונראה אם יש בהם ממש שיתקיימו דבריהם : (כג) הגידו האותיות לאחור : המופתים הבאים באחרונה : ונשתעה ונספר דבריהם ויספר מתרגמינן ולישתעי : (כד) הן אתם מאין . ודבריכם איך יתקיימו : ופעלכם מאפע : איכם אלא פועים ומרימים קול להמעו' מדברי מבתועבה. הנתעבים הם יבחרו בכם ולא הקב"ה ולא עבדיו ולא משרתיו : (כה) העירותי מצפון ויאת · אני מגיד העתידות הנני מעיר לבנות חרבות ירושלי' את כורש מצפון ויאת את בבל להחריבה : ממזרח שמש · יקרא בשמי : כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים (עזרא א) ונראה שארץ פרס במזרחית לפונית היא לארץ ישראל : ד"א העירותי מצפון את נבוכדנצר להחריב את עירי ויאת וכורש העירותי ממזרח שיקרא בשמי לבנות את עירי שמלכות פרס ממזרח הארץ ישראל היא שנא' ראיתי את האיל וגומר וי"ת אייתית בגלאי מלך דתקיף מרוח לפונא וייתי כמפק שמשא בגבורתיה ממדינתא אגבריני' בשמי : ויבא סגנים : ויבא על מלך בבל ועל שריו כאשר בא לרמוס על חומר וכמו יוצר הרמים ירמוס טיט לכלי חרס כן ירמוס הוא סגנים : (כו) מי מנביאי הבעל הגיד כמוני דבר העתיד לבוא ומי מלפנים הגידה ולכשתבא נאמר שהיא לדיק שנבואתו לדק : אף מגיד : אבל אין בכם שיגיד עתידות ותתקיים :

וישימו ב' רפי' בקריאה וסי' ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם למען יראו וידעו · וישימו באלהים כסלם : ונדעה ת' בק' יואה וסי' תוציאם אלינו ונדעה אותם · יגישו ויגידו לנו . תגידו האותיות לאחור · ונדעה בשלמי הרעה הזאת · ונדעה התצלית דרכינו דפסל מיכה . חזר פליגי וסי' ונדעה נרדפה לדעת : ד' פסוקים מיחדין הכל חד וחד לית נגה וסי' אין קדוש כה' אין אין ואין . מדוע באתי ואין ואין אין מי תגיד בראש ונדעה אין אין אין · יש אחד ואין ואין אין ואין :

תולדות אהרן העירותי מצפון · זוהר ויחב :

מצודת ציון

תו' · שמות אילני סרק : (כא) עצומותיכם · ענין חוזק הדבר ועצמותו וכן לא כחד עצמי ממך (תלים קלט) : (כב) תקרינה · מל' מקרה : (כג) האותיות · הבאות כמו אתא בוקר (לעיל כא) : לאחור · מל' אחרון : ונשתעה · ענין ספור דברים כי תרגום של ויספר הוא ואשתעי וכן ותשעם בחקיך תמיד (תהלים קיט) : (כד) מאפע · הוא אפעה והוא מין נחש רע : תועבה · איש תועבה וכן ואני תפלה (שם קט) ושפטו איש תפלה : (כה) העירותי · מל' התעוררות : ויאת · ענין ביאה : סגנים · מין שרים : חומר · הוא כעין טיט : יוצר · אומן חרס

מצודת דוד

הפלא הזה : (כא) קרבו ריבכם . שב לדבר לעובדי הפסל ואמר להם קרבו הריב שיש לכם עם ה' ועם עמו : הגישו עצומותיכם . חוזק הטענות והאמות הדבר : (כב) יגישו . הפסילים שאתם אומרים אלהים המה יגישו נא ויגידו לנו את אשר יקרא באחרית הימים : הראשונות מה הנה . יאמרו מה היה קודם בריאת העולם : הגידו . אמרו נא ונשימה לבנו לזכור אם כן היה ובזה נדע שמדעו גם אחריתן של העולם : או הבאות השמיענו ; השמיעו אותנו את העתידות לבוא אם ידעתם : (כג) האותיות לאחור . הבאות באחרית הימים : ונדעה : ואז נדעה אשר אלהים אתם ואף תוכלו לעשות למי טובה או רעה : ונשתעה . ואז נספר אני והם ונראה יחדו מה לעשות בעולם ואמר בדרך לעג . והכתוב : (כד) הן אתם מאין . בלאמת אתם והם מדבר שאין בו ממש : מאפע . ממעשה האפעה הממית להדבקים בו : תועבה . איש מתועב בוחר בכם : (כה) העירותי : כלומר הנה אני אגיד עתידות אשר כבר גזרה מלפני להעיר את כ"ל מצפון לבוא על ירושלים להחריבה ואח"כ יבוא כורש ממזרח ויקרא בשמי להצמיח בה והוא יבוא על שרי בבל לרמסם כמו חומר וכמו היוצר הרומס בפיו וכפל הדבר במ"ש : (כו) מי הגיד מראש . מי מהפסילים הגיד דבר מראש דבר מעתה שאמת דבר : ומלפנים . מי הגיד דבר לפני בואו ובבוא הדבר נאמר צדקו דבריו והוא כפל ענין במ"ש : אף אין מגיד : אף אין בהם מגיד שום דבר אף הכוח כי אם בהם ולא יתכנו : אף אין משמיע דבר בפומא ואחז בכלל במ"ש : אף אין שומע אמריכם . אף אין בהם מי שמעם אמריכם

רשי

נבא אותה מלפנים: (כז) ראשון לציון הנה הנם: מלך · ראשון שיתן לב לציון הנה זה הוא שאמרתי ואע"פ שלא תגמור הגאולה על ידו הוא יהיה המתחיל מי בכם מכל עמו (עזרא א): הנם · זקני ישראל יהיו נכונים על פי דברי לעלות מן הגולה ולהתחיל: ולירושלים מבשר אותן: באותן הימים חגי וזכריה אשר יזרזום לבנות בימי דריוש הפרסי לפרס:(כח) וארא ואין איש · תמיד אני מביט בנביאי הבעל ואין איש מגיד דבר עתיד: ומאלה · מכל אלה העתידות לבא ואין מהם יועץ שעמד בסוד ה' ידע אותם: ואשאלם וישיבו דבר · אשר ישיבו דבר אם אשאלם:(כט) הן כולם און · יש לכם לדעת שכל נביאי מכחישי תורה און ואפס כל מעשיהם: נסכיהם · דמות מסכותם כמו הפסל נסך חרש וי"ת בענין אחר: ראשון לציון וגו': כתרגומו נחמתא דאתנביאו נבייא מלקדמין על ציון הא אתו ולפי התרגום כל הענין מדבר ממלך המשיח ובגאולה אחרונה אבל אני רואה נבואה שנתנבא ישעיה על כוש כולם כל' הסינגון של פרשה זו אני ה' העירותיהו בצדק קורא ממזרח עיט המאותיות שאלוני מגיד מראשית אחרית כולם נוטה אחר ענין פרשה זו: (א) הן עבדי אתמך בו · הן עבדי יעקב אינו כמותכם כי אתמוך בו: בחירי · ישראל קרוי בחירי (תהלים קלה) כי יעקב בחר לו יה ואומר (לקמן מה) למען עבדי יעקב וישראל בחירי: רצתה נפשי: עליו נתתי רוחי להודיע נביאיו את סודו וסופו משפט לנכרים יוציא שנאמר (לעיל ב) והלכו גוים רבים וגו' ויורנו מדרכיו וגו': (ב) ולא ישא · לא יגביה קול לא יצטרך להוכיח ולהתנבאות אל הגוים שהם מעצמם יבואו ללמוד מהם כענין שנאמר (זכריה ח) נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם:

ישעיה מא

כז
שְׁמָעֵ֥ אֹֽמְרֵיכֶֽם׃ כז רִאשׁ֥וֹן לְצִיּ֖וֹן
הִנֵּ֣ה הִנָּ֑ם וְלִירוּשָׁלִַ֖ם מְבַשֵּׂ֥ר אֶתֵּֽן׃
כח וְאֵ֙רֶא֙ וְאֵ֣ין אִ֔ישׁ וּמֵאֵ֖לֶּה וְאֵ֣ין
יוֹעֵ֑ץ וְאֶשְׁאָלֵ֖ם וְיָשִׁ֥יבוּ דָבָֽר׃ כט הֵ֣ן
כֻּלָּ֔ם אָ֥וֶן אֶ֖פֶס מַעֲשֵׂיהֶ֑ם ר֥וּחַ וָתֹ֖הוּ
נִסְכֵּיהֶֽם׃

מב א הֵ֤ן עַבְדִּי֙ אֶתְמָךְ־בּ֔וֹ
בְּחִירִ֖י רָצְתָ֣ה נַפְשִׁ֑י נָתַ֤תִּי רוּחִי֙
עָלָ֔יו מִשְׁפָּ֖ט לַגּוֹיִ֥ם יוֹצִֽיא׃ ב לֹ֥א
יִצְעַ֖ק וְלֹ֣א יִשָּׂ֑א וְלֹֽא־יַשְׁמִ֥יעַ בַּח֖וּץ
קוֹלֽוֹ׃ ג קָנֶ֤ה רָצוּץ֙ לֹ֣א יִשְׁבּ֔וֹר
וּפִשְׁתָּ֥ה כֵהָ֖ה לֹ֣א יְכַבֶּ֑נָּה לֶאֱמֶ֖ת
יוֹצִ֥יא מִשְׁפָּֽט׃ ד לֹ֤א יִכְהֶה֙ וְלֹ֣א
יָר֔וּץ עַד־יָשִׂ֥ים בָּאָ֖רֶץ מִשְׁפָּ֑ט
וּלְתוֹרָת֖וֹ אִיִּ֥ים יְיַחֵֽלוּ׃
ה כֹּֽה־אָמַ֞ר הָאֵ֣ל ׀ יְהוָ֗ה בּוֹרֵ֤א
הַשָּׁמַ֙יִם֙ וְנ֣וֹטֵיהֶ֔ם רֹקַ֥ע הָאָ֖רֶץ
וְצֶאֱצָאֶ֑יהָ נֹתֵ֤ן נְשָׁמָה֙ לָעָ֣ם עָלֶ֔יהָ

תרגום

לֵית אַף דְשָׁמַע לְמִלֵיכוֹן׃ כז פִּתְגָמֵי נֶחָמְתָא דְאִתְנַבִּיאוּ נְבִיַיא מִלְקַדְמִין עַל צִיוֹן הָא אָתוּ וְלִירוּשְׁלֵם מְבַסַר אֶתֵּן׃ כח וּגְלֵי קֳדָמַי וְלֵית גְבַר דִלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין וּמֵאִלֵין לֵית דְמָלִיךְ מִילָךְ וּשְׁאֵילְתִּינוּן אִם יְתִיבוּן פִּתְגָם׃ כט הָא כוּלְהוֹן לְמָא וְלָא מְדָעַם עוֹבָדֵיהוֹן בּוּזָא וְתַבְרָא עֲשְׁתּוֹנֵיהוֹן׃ א הָא עַבְדִי מְשִׁיחָא אֲקָרְבִינֵיהּ בְּחִירִי דְאִתְרְעֵי בֵיהּ מֵימְרֵי אֶתֵּן רוּחָא דְקוּדְשִׁי עֲלוֹהִי דִינַי לְעַמְמִין יְגַלֵי׃ ב לָא יִצְוַח וְלָא יְכַלֵי וְלָא יָרִים לְבָרָא קָלֵיהּ׃ ג עִנְוְתָנַיָא דְאִינוּן דָמַן לְקַנְיָא רְעִיעַ לָא יִתַבְּרוּן וַחֲשִׁיכַיָא דִכְבוּצִין עֲמֵי לָא יִטְפוּן לְקוּשְׁטָא יַפֵּיק דִינָא׃ ד לָא יִלְהֵי וְלָא יִלְאֵי עַד דִיתַקֵין בְּאַרְעָא דִינָא וּלְאוֹרַיְתֵיהּ נַגְוָן יְכַתְּרוּן׃ ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהּ עָלְמָא יְיָ דִי בְרָא שְׁמַיָא וְתַלְנוּן שַׁכְלֵיל אַרְעָא וְדַיְרָהָא יְהֵיב נִשְׁמְתָא לְעַמָא

מסורה

ל' · ל' · ז' · ב' · ל' · ג' ר"פ · ב' · ל' · ב' · ל"ד פסוקים לא ולא ולא · ב' · ל' · ל' · ל' : ל' · ג' כתעם בסיפ' · ב' · ל' ומ"ל · ל' · וחסר · ל'

וישיבו ג' רפין בקריאה וסי' גבריא שאילו למיכל · ופירושן בסדר דברים : ד' מ"ל בקריאה לליש' שבירה וסי' אחרי שבור תגבית · קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה · וקשת וחרב מלחמה אשבור מן הארץ · ואוכלי פת בגו ישברוהו :

תולדות אהרן

ראשון לציון · פסחים ס : קנה רצוץ · ברכות ס יבמות מג : בורא השמים · זוכר ויגש שלח : נותן נשמה · כתובות קיא (כלאים לב) :

רשי (המשך)

(ג) קנה רצוץ לא ישבור · ת"י עינותניא דאינון כקניא רעיע לא יתברון וחשיכיא דאינון כבוצין עמי (פי' כנר כבה) לא יטפון : ופשתה כהה · פתילת פשתה לחה שקרובה ליכבות אלך שלהם לא יגזול את הדלים ולא ירצץ את העניים ואת החלשים : (ד) ולא ירוץ · כמו לא ירצץ כי מלאה הארץ דעה (לעיל יא) וישמעו לכן כענין שנא' (מיכה ד) כי אז אהפוך אל עמים וגו' וזהו לתורתו איים ייחלו כולם ישמעו לתורתו : (ה) האל ה' · בעל הדין ובעל הרחמי' : בורא השמים : תחילה כמין-פקיע של פתי ואח"כ נטה אותם כדאיתא במס' חגיגה : וצאצאיה · בורא את היוצא ממנה : נותן נשמה · נשמת חיים : לעם עליה · לכולם בשוה

רדק

כי שכולם ולא יחפרו, ושמנין כפול במלות שונות : (כז) ראשון לציון · ראשון היה לגזון מהגלות יבשר ציון ויאמר לציון הנה הנם בניך וכפל שלום למסירות הענין: (כח) וארא ואין איש · מעובדי האלילים שירע דבר : ואין יועץ · מאלה , אמר על האלילים ואין בהם יועץ לעובדיו מה לעשות ואשאלם וישיבו דבר · אני אשאלם והם לא ישנו ולא ישיבו דבר , ואין עוזר שהוא כמו לא עומד פניהו במקום שנים כאלו אמר ולא ישיבו : (כט) הן כולם · כל האלילים ונסכיהם כמו שפסל נסך חרש כלו לרוח ותהו עשו אותם עבדו ותהו אותם כסף וזהב כי לא יועילום ולא יגידו להם מן העתידות דבר : (א) הן עבדי · זהו מלך המשיח כמו שפירשנו · אתמך בו הדרך משל כמו המלך הנשען בעבדו הנאמן לו : נתתי רוחי עליו · כמו שאמר גם כן עליו ונחה עליו רוח ה' : משפט לגוים יוציא · יוציא משפטם לאור ויעשה בין גוי לגוי שלא יהיה עוד מלחמה ביניהם , כמו שאמר גם כן עליו ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וגו' ואמר ודבר שלום לגוים ומשלו מים ועד ים , וזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג:(ב) לא יצעק · כמו שהוא דרך השופט לצעוק על הנשפטים לפניו ולהכריחם לדבר משפטו הוא לא יהיה צריך לזה כי בנחת ידבר להם והם יקבלו דבריו : ולא ישא · פירוש ולא ישא קולו , וכפל הענין לחזק : (ג) קנה רצוץ · רצוץ פירוש קנה שהוא קרוב להשבר , ומן על משענת קנה הרצוץ שאם היה שבור מעל וכל לא היה אדם נשען עליו · אמר כל כך יהיו דבריו והנהגת מלכותו בנחת עד שאפילו החלשים לא ירגישו בו ודמה החלשים לקנה רצוץ ולפשתה כהה שעיניהם שהיא קרובה לכבות , ולא יעלה על דעתך לפי שיהיה נח ורפה לא יעשה משפט אלא אעפ"כ לאמת יוציא משפט כי לא יכבד ממנו מזימה : (ד) לא יכהה ולא ירוץ , לא יתרשל ולא יתלאה ולא יתרפה עד שישים לארץ משפט , ופירוש לארץ ליושבי הארץ וכן איים יושבי איים : ולתורתו · שיורה להם ייחלו , כמו שאמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו : (ה) כה אמר האל ה' · האל שהוא בורא שמים , הענין הזה אמרו הנביא כמה פעמים לפי שהיו בדורו בעלי אמונה רעה שהיו מאמינים כי העולם לא נברא אלא כך היה קדמון אבל הוא פעול ויש לו פועל , ויש שהיו מאמינים כי העולם מקרה אין לו בורא ולא פועל כמו שכתבנו , ומפני האמונות הרעות ההם היה שונה תמיד הענין הזה כי בהם יתעלם הוא בורא העולם ומחדשו והוא מוציאו מאין ליש , ואמר בורא השמים , אמר אל יתשוב אדם כי השמים בעבור שהם קיימים ולא יקרה אותם שום הפסד והוה שהיו הם קדמונים · אלא האל בראם וחדשם : ונוטיהם · שנטה אותם כאהל על הארץ , ואלה ונוטיהם כתבה בוי"ו ברבוי כלשון רבים כמו היו אלהי עושי , ישמח ישראל בעושיו : רוקע הארץ · הרקוע היא הפריסה והרדוד כמו וירקעו את פחי הזהב , ורקע ברגליך , ושם הארץ עגולה כדור והנה בהפקום המים אשר על פני הארץ אל מקום אחד להיות עליה למחיה וכולל הוא' במלת וצאצאי' שהארץ שהיא היבשה כאלו היא שטוחה לשבת עליה כאדם הרוקע דבר ופושט אותו כמו הצורף שעושה הפחים : וצאצאיה · פירוש ברא צאצאים עליה כי אחר שאמר והרחיב היבשה אמר תדשא הארץ ואחר כן נתן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה , וזה היה ביום הששי שברא האדם ונפח בו נשמה כמו שאמר ויפח באפיו נשמת חיים והוא נתן נשמה לעם עליה ויזכר אחר בעלי חיים כמ"ש תוצא הארץ נפש חיה למינה , והוא ורוח

מצודת דוד

אמריכם כי אותם לכם ולא יודיעו : (כז) ראשון לציון · כאומר אבל אני אגיד עתידות אשר הראשון שיבוא לציון מהגלות יבשר ויאמר הנה באה הגאולה ומיד הנה הם יבואו ולא יהיה עוד הגולה מפוזרים : ולירושלים מבשר אתן · ר"ל בהשגחה אביא מבשר כזה לבשר ממוך לה : (כח) וארא · אבל בעובדי הפסל אראה שאין בהם איש יודע העתיד : ומאלה · מהפסילים עצמן אין בהם מי מייעץ לעובדיו מה לעשות : ואשאלם · אלה ואין עומדת במקום שנים לומר אין בהם מי אשר אשאלם שישיבו דבר כי הדמום אין בהם : (כט) הן כולם . באמת הפסילים עם עובדיהם המה הבל ולא ממש וכפל הדבר במ"ש : מב (א) הן עבדי . הנה עבדי אשר אתמך בו והוא מלך המשיח ואמר במשל כמו שנשען על עבדו הנאמן : בחירי רצתה נפשי . הנבחר לי אשר רצתה נפשי בו : נתתי רוחי עליו . כמ"ש ונחה עליו רוח ה' וגו' (לעיל יא) : משפט לגוים יוציא · יוציא משפטם לאור וכמ"ש ושפט בין הגוים וגו' (לעיל ב) : (ב) לא יצעק · לא כדרך השופט הצועק על הנשפטים לפניו להכריחם על המשפט כי בנחת יקבלו דבריו : ולא ישא . לא ישא קולו וכפל הדבר לחזק : ולא ישמיע בחוץ קולו · אף כשיעשה משפט בחוצות במקום מרבית אנשים לא יצטרך להשמיע קול חזק כי מעצמם ישימו כף לפיהם : (ג) קנה רצוץ · קנה המרוסס שהוא קרוב להשבר : לא ישבור : ר"ל לא יעשה דין החוטאי' בכח לא כדרך שמחייבים לגדולים ועמים דין השלמים : ופשתה כהה . פשתה הדולקת שהוכהה מאורה וקרובה להכבות לא יגמור כבויה והוא גם כן משל על חוטאי' בכח וכפל הדבר במ"ש : לאמת יוציא משפט : כי יוציא המשפט לאמתו ולא ימהו בעבור חלשות חוטאי' בכח : (ד) לא יכהה . לא יכהה מאורו ולא ירוצץ ר"ל לא יחלש ולא יתרפה עד ישים משפט בכל יושבי הארץ : ולתורתו · אל מה שיורה וילמד יצפו ויקוו יושבי האיים הרחוקים : (ה) ונוטיהם · הוא נטה אותם להיות כאוהל : רוקע . פרש את הארץ

מצודת ציון

חרש : ירמוס · ענין דריסה ברגל : (כה) הנה · הנה הם : (כו) הנם · הנה הם : (כט) און אפס רוח ותהו · פתרון אחד להם דבר שאין בו תועלת וממש : נסכיהם · הפסל הנעשה בהתכת המתכת וכן הפסל נסך חרש (לעיל מ) : (א) אתמך · ענין הסעדה : רצתה · מלשון רצון : (ג) קנה · מקנה : רצוץ · מרוסס וכן משענת הקנה הרצוץ (לעיל לו) : ופשתה · פשתן : כהה · ענין פרירות ותושך וכן בהרות כהות (ויקרא יג) : יכבנה · מלשון כבוי : (ד) ירוץ · מל' רצוץ : ולתורתו · מלשון הוראה ולמוד : ייחלו · יקוו כמו יחל ישראל (תהלים קל) : (ה) רוקע · ענין

רש"י

בסוה : ורוח : קדושה : להולכים בה : למתהלכים לפניו : (ו) קראתיך · לישעיה הוא אומר : ואצרך : כשיצרתיך זאת היתה מחשבתי שתשי' את עמי לברית ולהאיר להם : לאור גוים . כל שבט קרוי גוי לעצמו כענין שנא' גוי וקהל גוים : (ז) לפקוח עינים עורות : שאני' רואין את גבורתי לתת לב לשוב אלי : להוציא ממסגר אסיר · וע"י שיתפקחו עיניהם יצאו אסורים ממסגר ד"א לבשרם על גלות בבל העתיד' לבא עליהן שסופן לצאת ממנה : (ח) הוא שמי הוא מסיר' בל' אדנות וכח ועלי להראות שאדון אני לפיכך כבודי לאחר לא אתן : (ט) הראשונות : שהבטחתי לאברהם על גלות מצרי' (שם טו) וגם את הגוי וגו': הנה באו . שמרתי הבטחתי ועת' חדשות אני מגיד לעמי להבטיח על גלות שנייה : (י) תהלתו מקצה הארץ יעל כראם שיראו את גבורתי לישראל יודו כל העכו"ם כי אלהים אני : יורדי הים : פורשי בספינות : ומלואו . הקבועים בים ולא במים אלא בתוך המים שופכים עפר כל א' ואחד כדי בית והולכים עבית לבית בספינה כגון עיר ווינלייא : (יא) ישאו מדבר · קול בשיר : חצרים תשב קדר · (מוסב על ישאו) מדבר קדר שהם דרים עתה באוהלים ישאו קול וירוצו (כמו והחצרים אשר תשב קדר) . במדבר קדר שהם דרים עתה באהליהם יהיו ערים וחצרים קבועים : יושבי סלע · המתים שיחיו כן ת"י : מראש הרים יצווחו · מרים עוריא ירימון קליהון : השמיטי

(ו) קראתיך

עינים כ"ח בקריאה וסי' הנה היא לך כסות עינים . ותשב בפתח עינים אשר . חכלילי עינים מיין . מכלות עינים דבחוקתי . גלוי עינים . וחברו · והלין עינים דכי תבא · עם יפה עינים · שמעו נא זאת עם סכל · ובבותם מלאות עינים סביב · וכל בשרם וגביהם · בתוך בית המרי אתה יושב · ומשקרות עינים · טהור עינים דתריסר · נגששה כעורים קיר . לפקוח עינים עורות · על אבן אחת שבעה עינים . ברה מאירת עינים : גבה עינים ורחב לב · עינים להם ולא יראו · והברו · ושח עינים יושיע . עינים הייתי לעור . עינים רמות לשון שקר · מאור עינים ישמח לב . רום עינים ורחב לב · למי חכלילות עינים . טוב מראה עינים מהלך נפש :

ישעיה מב

וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ׃ ו אֲנִי יְהוָה
קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ
וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר
גּוֹיִם׃ ז לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת
לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא
יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ׃
ח אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי
לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים׃
ט הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת
אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ
אֶתְכֶם׃
י שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ
מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ
אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם׃ יא יִשְׂאוּ מִדְבָּר
וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ
יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ׃
יב יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ
בָּאִיִּים יַגִּידוּ׃ יג יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא
כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ
אַף־יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר׃

תרגום

דִי עֲלַהּ וְרוּחַ לְדִמְהַלְכִין בָּהּ׃
ו אֲנָא יְיָ רַבִּיתָךְ בִּקְשׁוֹט
וְאַתְקֵפִית בִּידָךְ וְאַתְקְנִינָךְ
וְאֶתְנִינָךְ לִקְיָם עַם לִנְהוֹר
עַמְמִין׃ ז לְפַתָּחָא עֵינֵי בֵּית
יִשְׂרָאֵל דְאִינוּן כִּסְמָן מִן
אוֹרַיְתָא לְאַפָּקָא גָלְוָתְהוֹן מִבֵּינֵי
עַמְמַיָא דְאִינוּן דָמָן לַאֲסִירִין
וּלְמִפְרַקְהוֹן מִשִׁעְבּוּד מַלְכְוָתָא
דְאִינוּן עֲגִינִין כַּאֲסִירֵי קְבָל׃
ח אֲנָא יְיָ הוּא שְׁמִי וִיקָרִי
דְאִתְגְלֵיתִי עֲלֵיכוֹן לְעַם אוֹחֲרָן
לָא אֶתֵּן וְתוּשְׁבַּחְתִּי לְפָלְחֵי
צַלְמַיָא׃ ט קַדְמָיָתָא הָא
אֲתָאָה וַחֲדַתָּן אֲנָא מְחַוֵי עַד
לָא אַתְיָן אֲבַסַר יִתְכוֹן׃
י שַׁבַּחוּ קֳדָם יְיָ תוּשְׁבַּחְתָּא
חַדְתָּא אֲמָרוּ תוּשְׁבַּחְתֵּיהּ
מִסְיָפֵי אַרְעָא נָחֲתֵי יַמָא
וּמְלָאֵהּ נַגְוָן וְיָתְבֵיהוֹן׃ יא יְשַׁבַּח
מַדְבְּרָא וְקִרְוִין דְיָתְבִין בֵּיהּ
פְּצִיחִין יָתְבִין מַדְבַּר עַרְבָאֵי
יְשַׁבְּחוּן מֵיתַיָא כַּד יִפְּקוּן
מִבָּתֵּי עָלְמֵיהוֹן מֵרֵישֵׁי טוּרַיָא
יְרִימוּן קָלְהוֹן׃ יב יְשַׁוּוֹן קֳדָם
יְיָ יְקָרָא וְתוּשְׁבַּחְתֵּיהּ בְּנַגְוָן
יְתַנוּן׃ יג יְיָ לְמֶעְבַּד גְבוּרָן אִתְגְלֵי לְמֶעְבַּד. גְבוּרָא מִתְגְלֵי בְּרָגַז כְּמִטוּל אַף בְּזִיעַ עַל

רד"ק

ורוח להולכים בה כי לא יאמר נשמה אלא על האדם, ופי' כל אשר נשמת רוח חיים באפיו אמר נשמה בעבור האדם ואמר רוח בעבור שאר בעלי החיים, והקדים האדם אע"פ שהיה אחרון לפי שהוא עיקר היצירה , וכן אמר עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי , וזכר אדם לבדו לפי שהוא עיקר היצירה : (ו) אני ה' · אומר לישראל אני ה' שעשיתי כל זה יכול להוציאך מהגלות ואני הוא שקראתיך בצדק כשהגיע זמנך לצאת משם ולא פירא באמך כי אני מחזיק בידך : ואצרך · אשמרך מן הגוים שלא יהרגו בך : ואחזק · כמ"ש וכמו"ת שהוא לבדו : לברית עם · לקיום כל עם ועם כי בעבורך מתקיים כל העולם וכל ברית הוא ענין קיום וכן תהיה גם כן לאור גוים · כמו שאמר והלכו גוים לאורך , והאור הוא התורה שתצא להם מציון , וישראל יהיו קיום האומות על שני פנים שאחד שיהיה שלום בעבורם בכל הגוים כמו שאמר על המשיח ודבר שלום לגוים , ואמר והוכיח לעמים רבים , וכתתו חרבותם לאתים וגו' , והשנית כי בשבת ישראל יהיו הגוים שומרים שבע מצות וילכו בדרך טובה כמו ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו וגו' : (ז) לפקח · אני ה' קראתיך לפקות עינים עורות כלומר עיניהם שהם עורות בגלות מרוב הצרות : וכן להוציא ממסגר אסיר · אמר שאתם אסיר בגלות ובבית כלא ויושב בחשך אסיר , בדגש : (ח) אני ה' הוא שמי · הוא שמי המיוחד לי לא כשם הפסילים אע"פ שעובדיהם ישתתפו אותם עמי בשם אלהים ולא יוכלו לשתפם עמי בזה השם כי אני הוא אדון על הכל ועוד לא אתן כבודי לאחר כמו שעשיתי עד הנה שלא עשיתי משפט ברשעים על כן לא הכירוני ונטו אחרי האלילים ואחרי סוליאי ישראל מהגלות ואעשה עמהם נפלאות גדולות יכירוני כל העמים כי אין בלעדי אחרי עשיתי משפט ברשעים · כמו שאומר וסיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא וגו' : ותהלתי לפסילים · ולא תהלתי : ולא שזכר עומד במקום שמים וכן תקות ענוים תאבד ורבים כאוהם : (ט) הראשונות הנה באו · אמר הנביא הנבואות הראשונות שנבאתי על סנחריב הנה באו כי בימי ישעיהו הנביא באו : וחדשות אני מגיד · ועתה אני מגיד לכם נבואות חדשות שלא שמעתם ואשמיע אותן אתכם בטרם תצמחנה ותדעו כי כמו שנתקיימו הראשונות כן יתקיימו האחרונות · והלא הם העתידות שאומר לגאולת ישראל מגלות זה , ואמר תצמחנה על דרך משל , וכן אצמיח קרן לדוד אצמית קרן לבית ישראל כי הדבר החדש הוא כמו הצמח שיתחדש ויתגלה על פני הארץ אחרי הסתרו כן תהיה תשועת ישראל : (י) שירו לה' . בעת גאולת ישראל : מקצה הארץ . תהלתו יגידו הגוים מקצה הארץ כי ממזרח שמש ועד מבואו ידעו בגאולת ישראל כי הם מפוזרים בכל פאות והגוים בראותם הנפלאות ההם ישירו תהלתו : וכן יורדי הים באניות כלומר הים ויבשה ישירו לה', ואמר ומלואו , על דגי הים שהם מלא הים והוא כל דרך משל כמו וכל עצי השדה ימחאו כף , וכן איים ויושביהם כאלו המקומות ישירו : (יא) ישאו · קול : מדבר ועריו · על דרך משל כאלו ישאו קול בשירה המדבר והערים', כי יש מקומות במדבר שיש בם ערים: חצרים תשב קדר · וכן ישאו קול החצרים שתשב קדר בהם כי בני קדר שוכנים במדבר באהלים שהם כמו החצרים שהם הכפרים , כמו ובתי החצרים , כי בני קדר אינם יושבים בעיר אלא מפוזרים במדבר שהם בו הנה והנה כמו הכפרים , ופירוש תשב קדר , עדת קדר כמו ותשי ישראל ותשי ארם , וזכר מדבר ובני קדר כי דרך מדבר יצאו ישראל מהגלות : ירנו יושבי סלע · וכן יושבי סלע ר"ל המגדלים הבנוים על הסלעים ועל ההרים ירונו ויצוחו ופירוש ענין צעקה , וזכר יושבי סלעים והרים שהם רואים הולכי מדבר והעוברים מרחוק : (יב) ישימו · ישמו לו כבוד ויהללו בשיר וההלל : (יג) ה' כגבור יצא · לתשועת ישראל כמו הגבור שיצא למלחמה בלא פחד : יעיר קנאה : קנאת ישראל שהענו , והם כבנות כמה שנים : יריע אף יצרית · הכל דרך משל לגבורים במלחמה שהם מריעים

תולדות אהרן להולכים בה · עדכין סו זוכר ויפלא : ·

מצודת ציון

ענין פריסה וכן לרוקע הארץ על המים (שם קלו) : (ו) ואחזק · ענין אחיזה : ואצרך · ענין שמירה : (ז) לפקוח · ענין פתיחה כמו פוקח עורים (שם קמו) : מבית כלא · מקום מאסר ועוצר

מצודת דוד

הארץ והוציא צאצאיה הם הצמחים כולם : לעם עליה : אל העם אשר הם עליה נתן נשמה ואל שאר הבריות המתהלכים בה נתן רוח החיוני : (ו) קראתיך בצדק . על המשיח יאמר הם שקראתי בשמך על ידי הנביאים הוא בצדק ודבר המתקיים : ואחזק בידך : אחזק בידך להגביר אותך על כל : ואצרך : אני אשמור אותך : ואתנך לברית עם · אתן הכח בידך להשיב עמי לבריתי לקיים התורה והמצות : לאור גוים : להאיר עיני הגוים כולם לדעת שה' הוא האלהים : (ז) לפקוח מי שנתעוורו עיניו מגלות יפתח ה' את עיניהם וישכילו : להוציא · את ישראל האסורים בבבל הוציא מבית ומבית כלא הוציא את היושבים שמה בחשך : (ח) הוא שמי : המיוחד לי לא כשם הפסילים שאין שמם מיוחד להם כי יקראום בשם אלוה ואין אל אתם : וכבודי וגו' : לא אתן עוד כבודי לאחר כי עד הנה על מה שלא עשיתי משפט בעכו"ם נמו אחר הפסילים וכבדו אותם במקום שהיה ראוי לכבד אותי אבל מעתה אעשה משפט ולא יעבדו עוד לפסילים : ותהלתי . מלת לא עומדת במקום שתים לומר לא תהלתי לפסילים רלה לומר מה שראוי להלל אותי לא יהללו לפסילים כמאז וכפל הדבר במלות שונות : (ט) הראשונות : הנבואות הראשונות שנבאתי על סנחריב הנה כבר באו : וחדשות . עתה אני מגיד חדשות שלא שמעתם עדיין והיא הגאולה העתידה : בטרם תצמחנה ר"ל עד לא התחילה להתגלות אשמיע אתכם : (י) שירו לה' . אז ישירו לה' שיר חדש ותהלתו יהיה נשמע מקצה הארץ : יורדי הים : המפרשים בים והבריות הממלאים את הים גם המה יהללו לה' : איים ויושביהם : האיים עצמם והיושבים בהם יהללו לה' והוא ענין מליצה כי אין האיים והבריות בעלי דעת והדבר להלל וכן נאמר נהרות ימחאו כף (תהלים צח) : (יא) ישאו מדבר וגו' . כל מדבר ועריו וכל חצרים אשר תשב בהם עדת קדר כולם ישאו קול שיר : ירונו וגו' . היושבים על הסלע ירונו תהלת ה' : יצוחו ר"ל יהיה נשמע קול צוחה של שמחה והלל : (יב) ישימו . ר"ל בפיהם ישמו לו כבוד : יגידו : האנשים היושבים שמה : (יג) יצא · לתשועת ישראל : יעיר קנאה · יעורר לקנאת קנאת עמו : יריע כגבור המנצח במלחמה : יתגבר . יתחזק את עצמו על אויביו : (יד) החשיתי מעולם · זה זמן רב אני שותק על מה שעשו הבבלים לעמי : אתאפק . אתחזק לבבוש כעסי : כיולדה אפעה · אבל מעתה אצעק בקול כיולדה לנקום ולאבדם : אשום ואשאף יחד

רש"י

(יד) החשיתי מעולם: זה ימים רבים החשיתי על חרבן ביתי ותמיד אחרים. אתאפק. ל' הווה עד עתה הליקתי רוחי ומעתה כיולדה אפעה: אשום. אתבהל: ואשאף. ואתאוה להשמיד הכל יחד כל אויבי: (טו) אוביש. ל' יובש הוא לענין דבר לח כגון עשב ונהרות: (טז) והולכתי. ישראל שהיו עורים עד הנה מהביט אלי בדרך הטוב אשר לא ידעו להלוך בה: עשיתים: אעשה כן ל' נבואה לדבר על העתיד כאלו עשוי: (יח) החרשים והעורים. על ישראל הוא אומר: (יט) מי עור. בכם אין אחד כי אם עבדי הוא העור שבכלכ'. וחרש שבכם הרי הוא כמלאכי אשר אני שולח להנבא נבואו': מי עור כמשולם מי היה עור בכם כבר קבל יסוריו והרי הוא כמשולם כל תגמוליו ויוצא נקי: (כ) ראית רבות. ראיות הרבה לפניכם ואינכם שומרים להביט במעשי ולשוב אלי: פקח אזנים. אני עסוק לפקוח אזניכם ע"י נביאי ולא ישמע איש מכם את דברי ולשון הוה הוא: (כא) ה' חפץ. להרא'תכם ולפקוח אזניכם למען צדקו ולכך הוא מגדיל ומאדיר לכם תורה: (כב) והוא. העם הזה בזוי ושסוי וסוף הענין ולא ישים על לב כל זה לומר למה קראתנו זאת מי נתן למשיסה יעקב. הפח בחורים כולם. בחוריהם פחי נפש כולם. ונ' ד"א הפח בחורים כולם יפיחו את עלמם כפחי

ישעיה מב

יד החשיתי מעולם אחריש אתאפק
כיולדה אפעה אשם ואשאף יחד:
טו אחריב הרים וגבעות וכל
עשבם אוביש ושמתי נהרות לאיים
ואגמים אוביש: טז והולכתי עורים
בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו
אדריכם אשים מחשך לפניהם
לאור ומעקשים למישור אלה
הדברים עשיתם ולא עזבתים:
יז נסגו אחור יבשו בשת הבטחים
בפסל האמרים למסכה אתם
אלהינו:
יח החרשים שמעו והעורים הביטו
לראות: יט מי עור כי אם עבדי
וחרש כמלאכי אשלח מי עור
כמשלם ועור כעבד יהוה: כ ראית
רבות ולא תשמר פקוח אזנים ולא
ישמע: כא יהוה חפץ למען צדקו
יגדיל תורה ויאדיר: כב והוא עם
בזוז ושסוי הפח בחורים כלם ובבתי

(מסורה בגליון: ט · ג, · ל' · ל' · ב' · ב' · ל' · ב' · ז' · ל' · וידמ"ל · ס' · ב' וכ"כ · ב' · ל' · ב' · ראות ק' · ל' · ד' · ל' · ל' · ל' · ל')

תרגום יונתן

ט בעלי דבבוהי מתגלי
בגבורתיה: יד יהבית להון
ארכא מעלמא דאם יתובון
לאוריתא ולא תבו כחבלין
על ילידתא יתגלי דיני עליהון
יצדון ויסופון כחדא: טו אחריב
טורין ורמן וכל עסביהון
איבש ואשוי נהרין לנגון
ואגמין איבש: טז ואדבר
לבית ישראל דדמין כסמן
באורח דלא ידעון בשבילין
דלא אליפי אדרכינון אשוי
קבל קדמיהון לנהור וכפלא
למישרא אלין פתגמיא
אעבדינון ולא ארחיקינון:
יז יסתחרון לאחורא יבהתון
בהתא פלחי צלמיא דאמרין
לצלם מתכא אתון טעותנא:
יח רשיעיא דאינון כחרשין
הלא אודנין לכון שמעו ותיביא
דאינון כסמן הלא עינין לכון
אסתכלו וחזו: יט הלא אם
יתובון רשיעיא יתקרון עבדי
ותיביא דנביי שלחית עליהון
אלא רשיעיא עתידין
לאשתלמא פורענות חוביהון
ברם אם יתובון יתקרון עבדיא דיי: כ חזיתון סגיאן ולא נטרתון אתפתחא אודניכון ולא קבילתון אולפן: כא יי
רעי בדיל לזכאותה ישראל ירבי לעבדי אוריתה ויתקיף יתהון: כב והוא עם בזיז ואנים אתחפיאו בהתא עולימין

רד"ק

מריעים ומצריחים להתגבר על אשר כנגדם: ויצריח. כמו יריע, וכאמרו אף יצריח כי הצריחה יותר בהגבהת קול מהתרועה ויתגבר על אויביו: (יד) החשיתי. אמר האל יתברך מזמן רב החשיתי ושתקתי בצער ישראל בגלות והתאפקתי בהבל לחנם כאדם שמתאפק ולא יראה לאחרים מה שבלבו ומתחזק להסתיר רצונו, כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם, ויתאפק המן: כיולדה אפעה. עתה אצעק כמו היולדת שצועקת בחבלים כן אצעק על הרשעים שהם אויבי כמו שאמר בפסוק שלמעלה מזה כי יותר מדאי התאפקתי ולא אוכל עוד לסבול בצער': אשום ואשאף יחד. אשומם ואבלעם יחד כל אויבי, וכן כי שאפני אנוש, שאפה רוח, שמות ושאוף ענין בליעה והשחתה: (טו) אחריב הרים וגבעות. משל על מלכי ז' האומות וכן עשבם משל על ז' האומות. וכן נהרים ואגמים משל על גבהם האומות שהם מלאים כל טוב כמו הנהרות והאגמים עתה יחסרו כל הטוב ההוא ויהיו כמו הנהרות והאגמים שיבשו ושבו איים שהם מקומות לשבת: אחריב. ענין חרבן: (טז) והולכתי. אבל ישראל שהם העורים בגלות אוליך אותם בדרך לא ידעו שאוליכם לארצם דרך מדבר העמים: לאור. כי ההולך בחשך או בדרך מעקשים יכשל וההולך בדרך לא ידע כאלו הלך בחשך או במעקשות וישראל ילכו כהולך באור ובדרך מישור: עשיתים. עבר במקום עתיד וכמוהו רבים ודברי הנבואות ברוב העתידות כאלו נעשו: (יז) נסוגו. ואז יבושו עובדי הפסילים וכן הבוטחים בהם ויסוגו אחור ממחשבת': (יח) החרשים. אמר האל כנגד ישראל אשר בדור הנביא אתם ישראל שאתם חרשים לשמוע דבר ה' ועורים לראותו שמעו אלו הטובות שאני עתיד להטיב לישראל ומן הראשונות שבאו תדעו שהאחרונות העתידות יבאו ואיך תקשו לבבכם ולא תשמעו לי להטיב דרכיכם ולא עוד אלא שאתם אומרים לנביאי כשאקרא אתכם שאתם חרשים ועורים: (יט) מי עור. אתם תאמרו על נביא ה' שהוא עבדי שהוא עור: כמלאכי. נביאי שאשלח לכם תאמרו מי כור וחרש כמוהו, וכפל הענין במלות שונות: כמשלם. עבדי הנביא שהוא שלם בראות הלב תאמרו עליו מי עור כמוהו: (כ) ראות. ואתם תראו צרות רבות: ולא תשמור. בעין לבכם לכם כאלו אליטו הצרות האלו והנה עיניכם רואות ועורות כי מה תועיל הראיה לרואה אם לא ישמור את דרכו וכן אזניכם פקוחות ולא ישמע אחד מכם התוכחה והנה אתם כחרשים, ראות מקור וכן פקוח, ואמר תשמור ישמע לשון יחיד כי אפילו אחד מכם לא ישמור ולא ישמע לשוב אל הדרך הטובה, ואמרו תשמור בתי"ו הנוכח ואחר כך אמר ישמע אין תימה בזה כי כמוהו רבים במקרא ידבר לנכח ושלא לנכח בפסוק אחד כמו שמעו עמים כולם וזולתו: (כא) ה' חפץ למען צדקו. ישעיה לא למעננכם שיגדיל תורתו עדין בימי הגאולה ויאדיר אותה כמו שכתוב כי מלאה הארץ דעה את ה' ואז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תשמענה אבל עתה הם חרשים ועורים ובזויים כי הוא עם בזוז ושסוי ולא יבינו ולא ישכילו כי בעונותיהם יהיה להם זה: (כב) והוא עם. ישראל הוא עם בזוז שבוזזים אותם אויביהם ושוסים אותם תמיד: הפח בחורים כולם. כמו על

הגהות

מהשך ב' וסי' אשים מחשך לפניהם לאור. מיודעי מחשך: למישור י' מלאים וסי' נמסר במלכים חלק א' סי' ב: ולא ישמע ד' וסי' אליכם פרעה, ויסיר אזנו ולא ישמע. כל איש אשר ימרה. ראות רבות ולא תשמר:

תולדות אהרן החשתי. סכו"ם ג ז והולכתי עורים. עקדה שער ע זוהר ואתחנן: החרשים. פס שער ק עקרים מ"ג פ"ב זוהר ויחי: ה' חפץ. מגלה כז מכות כג אבות יג חולין סו נדה נא עקרים מ"ג פכ"ט:

מצודת דוד

יחד. אעשה שממה אבלע כולם יחד: (טו) אחריב. את ההרים והגבעות אעשה חורבה ואוביש את עשבם וכל המון העם: לאיים. להיות חורב ויובש כאיים: ואגמים וכו'. כפל הדבר במ"ש: (טז) והולכתי עורים. אז אוליך את ישראל לארצם דרך המדבר בדרך אשר לא ידעוהו והמה כעורים לה: בנתיבות וכו'. כפל הדבר במ"ש: אשים מחשך. ההולך בדרך שאין ידוע לו הוא כאלו הולך בחשך: ומעקשים למישור. דרך המעוקם אעשה ישר ושוה: עשיתים. אלו כאילו מאמרים עשיתי כאלה: ולא עזבתים: לעתיד לבוא: (יז) נסוגו וכו' אז הבוטחים בפסל יבושו בבושת ויחזרו לאחור כדרך אדם הנכלם שחוזר לאחוריו לבל יראהו בבשתו: האומרים וכו'. כפל הדבר במ"ש: (יח) החרשים שמעו. אתם ישראל החרשים משמוע דבר ה' והעורים מלראות מצותיו שמעו מעתה והביטו לראות הואיל וטובה גדולה מוכנת לכם: (יט) מי עור וכו'. כאלו יפרש דבריו לומר מה שאמרתי גם הכשרים שבכם לקראם חרשים ועורים כי מי הוא היותר ראוי לקרא עור כי אם עבדי על כי הוא יודע ומכיר בקלקול הדור ואינו מסתכל במעשיהם להיסירם ולתקנם: וחרש וכו'. חוזר על מלת מי הוא היותר ראוי לקרא חרש כמלאכי אשר אשלח לכם לומר מי שנתתי חכמה בלבו וכאלו שלחתיו ללמד דעת את העם והוא כחרש לא ישמע מעשי בני העם להזהירם על הדבר: כמשולם. השלם במדות כעבד ה'. כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המליצה: (כ) ראות רבות. הלא המה רואים הרבה חכמה ואין בהם מי אשר ישמור את הזולת להשיבו מדרכו הרעה ולכן מהראוי להקרא עור: פקוח אזנים. הלא יש להם אזנים פתוחות להבין מצות ה' ואין בהם מי אשר ישמע כי עושה עצמו כאלו לא יבין ואינו מזהיר לזולת ולכן מהראוי להקרא חרש: (כא) ה' חפץ. ר"ל הלא עיקר חפץ ה' בהנביאים כאלה הוא בעבור שכ"א מהם יצדיק את הזולת ללמדו דרך הישר ולהגדיל התורה ולהאדירה ר"ל להרבות למוד דעת את העם: (כב) והוא עם בזוז ושסוי. ר"ל והם לא כן עשו כי לא למדו דעת את העם ולא שבו מדרכם והמה בעונם בזוזים ורמוסים לכל:

מצודת ציון

יצחוי ענין הרמת קול: (יג) יעורר. מל' התעוררות: יריע. מל' תרועה: יצריח: ענין צעקה בקול גדול כמו מר צורח (צפניה א): (יד) החשיתי. ענין שתיקה כמו לא אחשה [לקמן סב]: אחריש אשתוק: אתאפק ענין התחזקות כמו המון מעיך וגו' התאפקו [לקמן סג]: אפעה. ענין צעקה ובדרז"ל פעיתא היא דא (סוכה נא): אשום. מל' שממון: אשאף. ענין בליעה וכן ושאף כמים חילם [איוב ה): (טו) אחריב. מל' חורבן: אוביש. מל' יבש: ואגמים. מקום כניסת המים: (טז) בנתיבות. מל' נתיב ושביל: אדריכם. מל' דריכה והלוך: אשים. מל' שימה: ומעקשים. מל' עקש ועקום: למישור. מל' ישר ושוה: (יז) נסוגו אחור. ענין החזרה לאחור וכן ונסג מאחר אלהינו (לקמן נט): למסכה. צורת גלולים הנעשה מהתכת בליקה והתכה: (יח) הביטו. ענין הסתכלות וראיה: כמלאכי. ענין שליח: (כ) פקוח. ענין פתיחה: (כא) חפץ. ענין רצון: ויאדיר. ענין חוזק: (כב) בזוז. מל' בזה ושלל: ושסוי. ענין רמיסה כמו שסוהו כל עוברי דרך (תהלים פט): הפח. ענין דאגה ודאג כמו ונפש בעלים הפחתי [איוב לא]: ובבתי כלאים. הוא מאמר

חור שהן אומר כי בחורים אשר בהתחבאו שם יפיתו אותם אויביהם כלו' ילכדו אותם בפח טלפם , וכאמרם חורים ר"ל מערות ואמר חורים על דרך גנאי כמו שאמרו פלשתים הנה עברים יוצאים מן החורים אשר התחבאו שם : ובבתי כלאים החבאו · אמר כשילכדום אויביהם יחבישום בבתי כלאים ובכל פרע הזה ובכל הבזיון הזה לא ישובו אל לבם בעונינו הוא זה : השב · בפתח בשי"ן מקום צרי בעבור הפסק ור"ל אין אומר לאויב השב הבזה : (כג) מי בכם יאזין ואפי' אם הוא עתה מי בכם שיאזינה ויבקשנה וישמע מה שעתיד להיות בסוף הימים וזהו לאחור ויתודה ויאמר מי נתן למשסה . (כד) מי נתן · שלא יאמר מקרה הוא היה לנו אלא שפקדום כרנן הוא עשה זה בחטאתינו : למשוסה · כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והענין אחד אלא שנכתב הוי"ו במקום אות הה"א : זו חטאנו . זו אשר חטאנו לו , ויש מפרשים זו במקום אשר וכן ברשת זו טמנו : ולא אבו · כן דרך המקרא כמו שכתוב כמה פעמים שיאמר בפסוק אחד בכנויים מחולפים זה מזה והענין אחד ודומה לזה היה זרועם לבקרים אף ישועתינו בעת צרה: (כה) וישפוך · נפי שמשה ישראל לכנין שפך עליו חמה אפו כמו חמה באפו , או הוא מוקדם במקום סמוך כאלו אמר חמת אפו , וכן כאשה נעורים תסיפה אסיר ; ועזוז · הם שלם והוא כמו עז אלא שבכתוב יבא חסר ככפל וזה בא שלום וכן נעזוזו ונפלאותיו : ותלהטהו · כמלחמה : ולא ידע. ולא ישים על לב כי בעונותיו בא לו כל זה וישוב בתשובה ותסור מעליו הרעה ואמר ותלהטהו מסביב על ביאת סנחריב על ערי יהודה ויתפשם : ותבער בו · כאשר בא חילו לירושלם כן פירש אדוני אבי ז"ל : (א) עתה כה אמר ה' · י"מ פרשה זו בענין כרש מלך פרס שגלה ישראל מגלות בבל ואאז"ל פירש אותה בענין סנחריב והוא הנכון , והנה הענין הזה דבוק במה שלמעלה ממנו ותלהטהו מסבי' כמו שפירשנו ועתה הבטית יושבי ירושלם מסנחריב · ויש לפרש גם מן זאת הפרשה עתידה : בוראך יעקב · שמכיר כי אני בוראך ומדאת כפולם; אל תירא כי גאלתיך · מחרב סנחריב כי לא ילכוד ירושלם , ואם היא עתידה פי' גאלתיך מן הגלות : לי אתה · ועלי לגאלך : (ב) כי תעבור במים . לפי שהמשיל חיל סנחריב למי הנהר כמו שאמר את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו' , ואמר שטף ועבר עד צואר יגיע אמר ליושבי ירושלם כי לא ישטפום נהרות מלך אשור ולא תבער בהם אשו כי המשילם ג"כ לאש כמו ותלהטהו מסביב , ואם היא עתידה יאמר כי בצאתך מהגלות ותעביר בין העמי' שהם כנהרות או כמו אש לא תיקוד : (ג) כי אני ה' · קדוש ישראל , אני קדוש ישראל אביך ואני מושיע אותך : נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך · פאשר בא חיל סנחריב ושם פניו לירושלם בשמע אל תרהקה מלך כוש לאמר יצא להלחם אתך ושב לו ונלחם עם כוש וסבא ומצרים ושב לו עם השבי שהוא להלחם בירושלם ושם נגף חיל מחנהו ועתה אומר כי כוש וסבא ומצרים נתנם האל כופר לשראל ונתנו ביד מלך אשור תחת ישראל ואף על פי שסבא בן כוש כלל בכוש כענין כאהרן , ואם הוא עתידה יהיה הענין מה שאמר בנבואת דניאל כי בא מלך הצפון ברכב ובפרשים ובאניות רבות וישלח ידו בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפליטה , ואמר ומשל במכמני הזהב והכסף וכל חמודות מצרים ולובים וכושים במצעדיו , ואמר בעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך וגו' : (ד) מאשר יקרת · כפל הענין עוד ואמר מאשר יקר ונכבד ישראל בעיני אתן אנשים

כולהון ובבתי יסורין עגינין הוו לעדי ולית דמשיזיב לבזא ולית דאמר אתיב : כג מן בכון יצית דא יקביל ויסבר לסופא: כד מן מסר לעדי יעקב וישראל לבוזזין הלא יי מן קדם דחבו קדמוהא ולא אבו למיהך באורחן דתקנן קדמוהי ולא קבילו אולפן אוריתיה : כה ושפך עליהון חימת רוגזיה ותקוף עברי קרביה איתי עליהון וקטלון בהון מסחור סחור ולא ידעו ושליטו בהון ולא שויאו דחלתיה על לבא :

א וכען כדנן אמר יי דבראך יעקב ודאתקנך ישראל לא תדחל ארי פריקתך רביתך בשמך דילי את : ב ארי בקדמיתא כד עברתון בימא דסוף מימרי הוה בסעדכון פרעה ומצראי דסגיאין כמי נהרא לא יכילו לכון ונפל בתנגיתא כד תהכון לביני עממיא דתקיפון כאשתא לא יכלון לכון ומלכון דחסינן כשלהוביתא לא ישיצון יתכון : ג ארי אנא יי אלהך קדישא דישראל פרקך יהבית חליפך מצראי כוש וסבא תחותך : ד מדאת חביב קדמי אתיקרתא ואנא רחימתך ומסרית עממיא תחותך ומלכותא חלף

כלאים החבאו היו לבז ואין מציל משסה ואין אמר השב : כג מי בכם יאזין זאת יקשב וישמע לאחור : כד מי נתן למשוסה (למשסה ק') יעקב וישראל לבזזים הלוא יהוה זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו : כה וישפך עליו חמה אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב :

מג א ועתה כה אמר יהוה בראך יעקב ויצרך ישראל אל תירא כי גאלתיך קראתי בשמך לי אתה : ב כי תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך : ג כי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך : ד מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך

כ' א' ס"פ וא' ר"פ · למשיסה ק' · נ' ומסר · ג' וחסר · ג' · י"א · נ' והסר · פ' · ז' · ג' · נ' · נ' כ"פ · נ' ד · ג' רפין

כפתי האדמה ובחורים ובבתי כלאים החבאו יוכיח שכן הוא : ואין אומר השב : כמי השב לפיכך הוא רפי אבל השב באתנחתא הוא דגש : (כג) יאזין · לתת לב לזאת מי נתן למשיסה יעקב : לאחור · יקשיב וישמע דבר שיעמוד לו באחרונה · וכן ת"י לאחור לסיפה וכן כל לאחור שבמקרא עתיד להיות הוא : (כד) זו חטאנו לו · זו היא שגרמה את המשיסה והבז את אשר חטאנו לו : ולא אבו אבותינו בדרכיו הלוך : (כה) ותלהטהו מסביב . כדי שיראו ויקחו מוסר כענין שנא' (צפניה ג ו) הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי אך תיראו וגו': ולא ידע . יודע הוא אלא שהם בעקב לא חש להבין זאת ולשוב מרשעו : ותבער בו · אחר פורענו' העכו"ם שמסביב בער' בעצמו : (א) ועתה . אף כל זאת כה אמר ה' אל תירא : (ב) כי תעבר במים . כשעברת בים סוף אתך הייתי : ובנהרות לא ישטפוך . גרתה בין המצרים והבבליים המרובין כמי נהר ולא יכלו לך לכלות : כי תלך במו אש : לעתיד לבא כי הנה היום בא בוער כתנור (מלאכי ג) שאקדיר חמה על הרשעים וליהט אותם היום הבא (שם) גם שם לא תכוה : (ג) נתתי כפרך מצרי' והם היו לך לפדיון שבכוריהם מתו ואתה בני בכורי גאלת והייתם חייבים כליה כמו שנאמר (ביחזקאל כ) ואומר לשפוך חמתי עליהם בארץ מצרים : (ד) ואתן אדם תחתיך: תמיד

ויצרך ג' וסי' בראך יעקב ויצרך ישראל · ויצרך מבטן יעזרך גאלך ויצרך מבטן : ולהבה ג וסי' כי תעבר במים אתך אני · בצל חשבון עמדו . אליך ה' אקרא כי אש אכלה ריואל :

תולדות אהרן

למשיסה יעקב . גטין נח זוכר חיי שרה (הוריות מח) :

מצודת ציון

בית האסורים : החבאו · מלשון מחבואה ומסתור : משיסה · כמו למשיסה והוא ענין רמיסה : (כג) יאזין · ישמע באזניו : יקשיב · ענין שמיעה : (כד) ולא אבו · ולא רצו כמו ולא אבה יבמי (דברים כה) : (כה) חמה אפו · כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) והדומים : ועזוז · מלשון עוז וחוזק : ותלהטהו · ענין הבערה ושרפה כמו אש לוהט (תהלים קד) : ותבער · מלשון הבערה : (ב) במו · בתוך וכן במו מדמנה (לעיל כה) : תכוה · ענין ארוך ושריפה כמו מכות אש (ויקרא יג) : (ג) כפרך · ענין פדיון : (ד) יקרת · מלשון יקר

מצודת דוד

הפח בחורים כולם . כל בחוריהם היו להם מפח נפש והמה היו חבואים ובלואים בבתי כלאים : ואין מי מציל . אין מציל מן הבזה : משיסה . היו למשיסה ואין מי אומר השיבהו למקומו ואל תוסיף לרמסהו ומוסב למעלה לומר הלא על כי לא נתנו לב לשמוע ולראות קלקול הדור ולתקנם באה עליהם הצרה הזאת ומספרו הוא לקראת עורים וחרשים : (כג) מי בכם . ר"ל וכי נמצא מי בכם אשר יאזין לתת לב לזאת האמור למעלה : יקשיב . וכי נמצא מי בכם אשר יקשיב לשמוע דבר שיעמוד לו באחרונה : (כד) מי נתן . הלא לומר וזהו הדבר להבין מי הוא אשר מסר את ישראל למשיסה ולבוזזים הלא ה' מסרם ולא במקרה בא : זו חטאנו לו . רצה לומר זו היא הסיבה אשר חטאנו לו וגמול הנא מהם : ולא אבו . ולא רצו ישראל ללכת בדרכיו : (כה) וישפוך . ולכך שפך עלינו חמה קצפו ותוקף מלחמה : ותלהטהו מסביב . רצה לומר אבל אין נותנים לב לדעת שבא בהשגחה וכאשר בערה מסביב לא ידע שמה' באה וכאשר בערה בו בעצמו ובגופו עכ"ז אינו משים על לבו להבין שבא בהשגחה ר"ל אינו משים על הלב לא בעת ההבערה ממשמשת לבא ולא בעת שהבער באה : מג (א) ועתה . ר"ל אף על כל זאת כה אמר ה' וכו' אל תירא מן הכלה בגולה : כי גאלתיך . כי הלא ממצרים גאלתיך וקראתי אז בשמך לאמר בני עמי ובני בכורי : (ב) כי תעבור במים · והיה קרוב להיות נטבע בהם : ובנהרות · אף אם תעבור בנהרות השוטפים לא ישטפוך : לא תכוה · לא תהיה נכוה מן האש ואף הלהב לא יבער בך ר"ל אף אם תהיה בעומק הצרות לא תכלה אתה : (ג) כי אני ה' וגו' · והכל בידי : נתתי כפרך מצרים · כלא במצרים הייתם חייבים כליה כמ"ש ואומר לשפוך חמתי עליהם בתוך ארץ מצרים (יחזקאל כ') ונתתי אז כפרך מצרים כי המה נאבדו תחתיך : כוש וסבא תחתיך . כאשר סנחריב שם פניו להלחם בירושלים יצא להלחם בתחלה עם כוש וסבא ובאו במקומך והם היו לך לפדיון לאומים וכו' כפל הדבר במ"ש וכאומר כאשר עשיתי לשעבר כן אוסיף לעשות עוד : (ד) מאשר יקרת · בעבור אשר יקרת בעיני ונכבדת ואני אהבתיך ולזה היה הדבר נפש

רשי

תמיד אני רגיל בכך: (ו) אומר. לרוח צפון תני הגליות שבצפון: ולתימן. שהיא רוח חזקה אל תכלאי מלשוב בחוקה להביא גליותי וכן (שיר ד) עורי צפון ובאי תימן מתוך שרוח צפונית חלשה צריכה חיזוק לכך כתוב עורי תני אבל דרומית שהיא צריכה חיזוק כתוב בואי כמות שהיא וכן אל תכלאי: (ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו. כל הצדיקים הנקראים בשמי וכל העשוי לכבודי יצרתיו אף עשיתיו תכנתיו וכל הצריך לו והכנתי הכל כלומר אע"פ שעברו בגולה וצרה כבר הכנתי להם כל צרכי גאולתם: (ח) הוציא עם עור. הוציא כמו להוציא מן הגולה אותם שגלו על שנעשו כעורים ועינים להם ולא ראו: (ט) כל הגוים נקבצו: אם כל הגוים מעכו"ם נקבצו יחדיו מי בהם ובנביאיהם יגיד עתידות וכיוצא בה מפי טעותם או הראשונים שכבר עברו ישמיעונו לאמר אנחנו הגדנו אותם קודם שבאו: יתנו עדיהם. שמעו שנבאו עליהם קודם לכן ויצדקו אבל אני יש לי עדים שאתם עדי שהגדתי לאברהם אביכם הגליות ובאו: (י) ועבדי יעקב אשר בחרתי יעיד שהבטחתיו בלכתו לארם נהרים ושמרתי הבטחתי. למען תדעו וגו': כל זה עשיתי למען שתנו לב לדעת אותי: (יב) אנכי הגדתי: הגליות לאברהם: והושעתי. לקיים דברי בעת קץ: והשמעתי לכם הראשונות: ואין בכם זר: באותן הימים שעשיתי כל אלה לא נראה בכולכם ביני העכו"ם אל זר להראות גדולתו ואלהותו בפני: ואתם עדי: שפתחתי לכם

רדק

שפמים תתפיך פם יכלו וישראל ינלו ויצא מהגלות: (ה) אל תירא. זה לא ימצא פירושם אלא עתידם, ולמה שפירשנו מה שלפני זה על סנחריב יאמר אל תירא כי כמו שעשיתי עמך כאשר עבר כן אעשה עמך בעתיד ואקבץ גלותך מארבע כנפות העולם, ומה שאמר זרעך ר"ל אפי' הקטנים אכלם לאטם, או אמר זרעך בעבור שהגבורה עתידה לזה הגלות והגבורה נאמרה לאותם שהיו בזמן ההוא והם לא ישנו מה אלא זרעם הוא שיהיה לפיכך אמר אביא זרעך, ומה שאמר אקבצם יורה על תחית המתים שמתים שיהיו אותם שהיו בדור ההוא וגלו: (ו) אומר. והנה זכר ארבעה רוחות כי תימן הוא דרום, ואמר אני תכלאי שביאי בלשון נקבה לפי שהרוח בלשון נקבה, ומה שאמר לרוחות הוא ע"ד משל כאלו הרוחות ישאום במקומם ויביאום אל ארץ ישראל, או אמר על יושבי הרוחות כמו שאמר והביאו בניך בחצן וגו', וטעם בני ובנותי האנשים והנשים כי יגאל לאנשים נשים עם ילדיהם כמו שאמר עלום יגאל: (ז) כל הנקרא בשמי. כל ישראל נקרא שם ה' ובאמרו כל אומר כי לא ישאר אחד מהם אע"פ שהם מפוזרים בכל פאות, או אמר כל הנקרא בשמי מישראל והם הצדיקים כי יצרפם האל בגלותם והטובים ישלמו כמו שאמר כל הכתוב לחיים בירושלים והם הנקראים בשם ה'. ולכבודי בראתיו, כמו שאמר בורא[ך] יעקב ויוצרך ישראל שהם מכירים ויודעים כי האל בראם וברא העולם והם עדים מזה והנה הם בראים לכבוד האל כי הם מודים בו ומודיעים שהשם ברא יצירת האדם מאין ליש לא מאין מתם שהרי נברא מן העפר אלא כיון שלא נברא מכמותו שהוא בשר כאלו נברא מאין, יצרתיו תקון אבריו, עשיתיו תקון מזונותיו וצרכי גופו לפיכך אמר עשיתיו, לפיכך צריך האדם להתבונן ביצירת האדם ומתקון אבריו איך תכנו בחכמה ובתקון פרנסתו מיום הולדו וזאת החכמה מביאה האדם להכיר בוראו ולשבחו ולהודות לשמו ותנו כבוד לאל, לפיכך אמר ישראל שבראתיו לכבודי והוא מתבונן במעשי ומודה על יחודי וזהו הוא שבוראו מהגלות, ויש לפרש הפסוק על העולם כולו לפי שאמר אומר לצפון תני וגו' אמר אני ראוי לצוות לארבע רוחות העולם כי כל העולם הוא הנקרא בשמי כמו שאמר בראשית ברא אלהים את השמים וגו', ולכבודי בראתיו, שהוצאתיו מאין ליש כי לא היה עם דבר שנברא ממנו: יצרתיו. צורותיו וצורתו: עשיתיו. ר"ל תקון פרטיו, וי"ת כל דא בדיל וגו': (ח) הוציא. מקור כלומר אמרתי להוציא עם עור שהם בגלות כעורים וכחרשים: (ט) כל הגוים נקבצו. עבר במקום עתיד ואמר הם והכמיהם כולם: מי בהם. שיגיד זאת העתידות: והראשונות ישמיעונו. הראשונות הם ענין סנחריב: ישמיעונו אותם טרם היותם כמו שהשמעתיך אני על ידי נביאי: יתנו עדיהם. שאמרום טרם היותם: ויצדקו. נאמר עליהם כי צדיקים הם במאמרם ונאמנים בדבריהם: וישמעו ויאמרו אמת. ואם לא ידעו ישמעו מה שיאמר הנביא ויאמרו כי אמת הוא ויודו על האמת: (י) אתם עדי. אמר לישראל, ועבדי אשר בחרתי הוא הנביא, אמר אתם עדי כי מה שאמרתי לכם בדבר סנחריב על הרעה שעשה לכם ועל מפלתו הכל אמרתי לכם על ידי הנביא קודם היותו, וכן הנביא עד שאמר לכם בשמי וכאשר אמר כן היה: למען תדעו: מן הראשונות תדעו האחרונות כי יתקיימו ותאמינו לי כן אקיים העתידות כמו שאמרתי להוציא גליכם מהגלות שאתם ותבינו כי אפילו לא היה לכם עדות בזה מדע הם תוכלו להבין כי מה שאני אומר אמת הוא כי אני הוא אמת ודברי אמת, וכתב רבי אברהם בן עזרא ס' אני הוא זה היחוד שאין נמצא ממנו כי כל יש אינו הוא בעצמו: לפני לא נוצר אל. כדבר הזה קשה למפרשים בעבור שאמר לפני ואחרי וכוה יתברך אין לו ראשית ואחרית ועוד שאמר נוצר לפיכך פירשו מקצתם נוצר כמו יצר ור"ל לפני שיצרתי היצורות לא יצר אל זולתי שום יצירה ואמר זה על האלילים ואחרי שיצרתי גם כן לא יצר אל זולתי שום יצירה, ואחרי אבי ז"ל פירוש נוצר כמשמעו נפעל ופירשו סמוך כי היה אומר ר"ל לא היה דבר נוצר על ידי אל זולתי לפי שהם נוצרים היצירות על ידי וכן לא יהיה דבר נוצר על יד שום אל אחר גם כן כלומר אחר בגולה על ידי לא יהיה דבר נוצר על יד שום אל, ויונתן תרגם אתון סהדין וגו': (יא) אנכי אנכי. הכפל לחזק, וכן אני אני הוא, אמר אנכי השם המורה על עצם אמתתו ואחר שאני עיקר המצואים וכל המצואים בסבתי אין מושיע זולתי, ר"ל מאין רצוני ועושה דבר זולתי והושעתי כמה פעמים אתכם והושיע עוד ואין מונע, וכתבה רבי אברהם בן עזרא ס' אנכי אנכי שתי פעמים כלא ההנהגה כהשגחת אלהות מעלה כנגד המוצק והשתחיים בעלם והתבונות על כן הושיע בכל עת: (יב) אנכי. הגדתי והושעתי ר"ל הפעמים שהושעתי אתכם קודם הגדתי לכם על ידי נביאי והשמעתי אתכם על ידיהם הושיעכם, וכן

הכתוב

ולאמים תחת נפשך: ה אל־תירא

כי אתך־אני ממזרח אביא זרעך

וממערב אקבצך: ו אמר לצפון תני

ולתימן אל־תכלאי הביאי בני

מרחוק ובנותי מקצה הארץ: ז כל

הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו

יצרתיו אף־עשיתיו: ח הוציא עם־

עור ועינים יש וחרשים ואזנים למו:

ט כל־הגוים נקבצו יחדו ויאספו

לאמים מי בהם יגיד זאת וראשנות

ישמיענו יתנו עדיהם ויצדקו

וישמעו ויאמרו אמת: י אתם עדי

נאם־יהוה ועבדי אשר בחרתי

למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי־

אני הוא לפני לא־נוצר אל ואחרי

לא יהיה:

יא אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדי

מושיע: יב אנכי הגדתי והושעתי

והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדי

תרגום

נפשך: ה לא תדחל ארי בסעדך מימרי ממדינחא איתי בנך וממערבא אקריב גלותך: ו אמר לצפונא איתא ולדרומא לא תעכב איתי בני מרחיק וגלות עמי מסיפי ארעא: ז כל דא בדיל אבהתכון צדיקיא דאתקרי שמי עליהון וליקרי בריתינון אתקנית גלותהון אף עבדית להון נסין: ח דאפיק עמא ממצרים דאינון כסמן ועינין להון וכחרשין ואודנין להון: ט כל עממיא יתכנשון כחדא ויתקרבון מלכון מן בהון יחוי דא וקדמיתא יבסרוננא יתנון סהדיהון ויזכון וישמעון ויימרון קשוט: י אתון סהדין קדמי אמר יי ועבדי משיחא דאתרעיתי ביה בדיל דתידעון ותהימנון קדמי ותסתכלון ארי אנא הוא דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי אינון ובר מני לית אלה: יא אנא אנא יי ולית בר מני פריק: יב אנא חויתי לאברהם אבוכון מה דעתיד למיתא אנא פרקית יתכון ממצרים כמא דקימית ליה בין בתריא ואנא אשמעית יתכון אולפן אוריתי מסיני ועד אתון קימין ולית בכון נוכרי ואתון סהדין

מסורה

ג׳ · ג׳ · נ׳ ומ״ג · נ׳ ומ״ע · ג׳ ר״ס · ג׳ · ב׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ · ס׳ · עדי ג׳ רפין · רפין ד׳ ר״ס · ואחרי ג׳ מ״ל כליפנא · ג׳ · ב׳

וממערב ג׳ בקריאה וסי׳ וממערב אקבצך · כי לא ממוצא וממערב. וממארצות קבצם: ועינים ג׳ בקריא׳ וסי׳ ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת. הוצ׳ א עם עור ועינים יש · ועינים רמות תשפיל · אנכי; אנכי אנכי ג׳ בקריאה וסי׳ הוא מוחה פשעיך למעני · אנכי אנכי ה׳. אנכי אנכי הוא מנחמכם מי את:

תולדות אהרן

אומר לצפון · זוהר שלח: הביאי בני · מנחות קי: כל הנקרא · יומא לח ב״ב עם אבות יג זוהר תרומה אמר (יומא אל שקלים מט): כל הגוים · עבו״ס ב עקרים מ״א פ״ב: אתם עדי · תענית ו תגיגה טו עקרים מ״א פ״ב זוהר קדושים: אנכי אנכי · זוהר לך עקרים מ״ב פי״ט ומ״ד פי״ג:

מצודת דוד

לתת בני אדם כמו הכנענים והמצרים תחתיך: (ה) ממזרח. הגלולים שמה: (ו) תני. תן את ישראל הפזורים שמה: אל תכלאי. אל תמנע מליתן את ישראל: הביאי. כאלו יצוה לכל אחד מהרוחות שיהיו להביא את ישראל: (ז) כל הנקרא בשמי. כל ישראל הנקראים בשם ה׳: ולכבודי. הנעשה להתכבד ולהתפאר בהם כמ״ש ישראל אשר בך אתפאר (לקמן מט): בראתיו וכו׳. ר״ל כבר הכנתי לו כל צרכי הגאולה אין מחסור: (ח) הוציא. לגואלה אותם שגלו על שנעשו כעורים ועינים להם ולא ראו מעשה ה׳ ר״ל יש לבם לב ואינם רוצים להשכיל: וחרשים. ועשו בחרשים ואזנים להם ולא ישמעו מצות ה׳: (ט) כל הגוים נקבצו. יתקבצו יחד מי בהם יגיד עתידות כזאת וכי הצליל אמר להם: ולאמים שכבר עברו ישמיעונו לאמר אנחנו הגדנו אותם קודם שבאו: ויתנו עדיהם. ר״ל יביאו עדים שהשמיעו דבר עד לא בא ואז יהיו צדיקים בדבריהם: וישמעו. ישמעו מה שיאמר הנביא ויאמרו אמת הדבר וכאומר או יבואו עדים או יודו על האמת: (י) אתם עדי. אבל לי יש עדים כי אתם ישראל עדי ועבדי הנביא אשר בחרתי בו הוא עד שלא בא ואז יהיו הוא עד על הגאולה: (י) מן הראשונות שנדעו על האחרונות שכן יהיה: למען תדעו: בעבור זה תדעו ותאמינו לי על המאמרי ותבינו כי אני הוא ממנה שאין מי יודע עתידות כמוני: ולפני לא נוצר אל. לפני אין אלוה: ואחרי. ר״ל לפני שיצרתי אני את היצירות לא היה דבר נוצר מאל זולתי ואחר שיצרתי את היצירות לא יהיה דבר נוצר על ידי אל זולתי: (יא) אנכי אנכי ה׳. הכפל לחזק: ואין מבלעדי מושיע. אין אלוה מושיע: (יב) אנכי הגדתי. קודם כל תשועה הגדתי אותה וכן הושעתי: והשמעתי.

מצודת ציון

(ז) ויאספו · (שמות ל״ו): (ו) תכלאי. ענין מניעה כמו ויכלא העם מהביא: (יא) מבלעדי. ענינו כמו זולת וכן בלעדי אלהים יענה (בראשית מא) · יקר והשוב: הוא״ו הוא וי״ו השמוש:

וכן עשיתי: ואין בכם זר. לפיכך שמתי שני אלילם לטובה להושיעכם ולא עשיתי כן לשאר העמים כי יש בהם אל זר ובוטחים בו ואתם עדי בזה כי כן עשיתי עם אבותיכם ועמכם ואני אל היכול בראשונה ובאחרונה, ויונתן תרגם אנא חזיתי לאברהם אבוכון וגומר: (יג) גם מיום: טרם שהיה יום, כלומר קודם שהיה העולם, וטעם גם לפי שאמר הגדתי והשמעתי ר"ל בימים הקדמונים בימי אבותיכם אמר כי גם קודם זה אני הוא, ועוד קודם שהיה העולם גם כן אני הוא, וכן מעולם ועד עולם אתה אל מטרם שהיה העולם, ואמר שאני כן אין מידי מציל כשארצה להושיע עם מעם או ארצה להרע להם: אפעל ומי ישיבנה. וכאשר אפעל ואעשה דבר מי ישיב אותה הפעולה לאחור, ויש לפרש ג"כ מיום אני הוא מזמן רב אני הוא עמכם, כמש"א כי מעולם שברתי עולך וגו', ר"ל מזמן רב ובכל אשר הייתי עמכם והושעתי אתכם מיד צריכם ואין מידי מציל: (יד) כה אמר ה'. נבואה זו על גלות בבל: גואלכם. מגלות בבל: קדוש ישראל. אביכם, וכבר פירשנו בפסוק כי בראותו טעם אמרו קדוש ישראל, ואמר אותו כמה פעמים בזה הספר, ר"ל כי בזכותו הוא מטיב להם בגלותם, כמו שאמר וזכרתי את בריתי יעקב: למענכם שלחתי בבלה. בעבורכם כדי שתצאו מהגלות שלחתי כורש לבבל להחריבה ולהוציא אתכם מתוכה ולהושיבכם לארצכם: והורדתי בריחים כולם. אוריד יושבי בבל ממעלותם ויברחו להם בבא כורש: בריחים. תאר, כמו בריחים עד נותר אלא שזה מן הדגים ובריחים מן הרעים: וכשדים באניות רנתם. וכשדים יברחו באניות וצעקתם כלומר לצעקת הבכי, וכמוהו קומי רוני בלילה, ויש מפרשי' בריחים כמו באניות והכ"ף לשמוש, וריתים הם האניות לפי שהולכות ברוח, וי"ת במשוטין. ואני תמה מהמכם רבי אברהם אבן עזרא שכתב פי' שלחתי כאלו הוא קורא אותו שולחתי בקמוץ שפתים שמי"ן מבנין פעל שלא נזכר שם פעלו וכך הוא לשון פירושו, והנה כטעם כל קץ באתי במהרה לגאול אתכם כאלו שלחתי, והכם גדול בספרד אמר כי הכתוב ידבר עם הנביא והנה ישראל הוא השלוח אל בבל לגאול ישראל, וזה לשונו, ואני מקובל כי קריאתו שלחתי בחיר"ק השי"ן מבנין פעל הדגוש, וכן מצאתי בכל הספרים המדוייקים אשר ראיתי, והמתרגם ידמה גם כן שכן היה קורא אותו שתרגם בדיל חוביכון אגלתיכון לבבל, אלא שאין פירושו כפירושינו כי הוא ר"ל שלחתי אתכם בגלות לבבל, אבל לפי מה שנמצא בדברי רז"ל ידמה שהם היו קוראין שלחתי בקמוץ שפתים השי"ן שאמרו כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם, גלו לבבל שכינה עמהם, שנאמר למענכם שלחתי בבלה, גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר ושמתי כסאי בעולם: (טו) אני ה' קדושכם. שאני מקדיש שמי בכם, כמו שאמר כורש כל ממלכות הארץ נתן לי ה' מי בכם מכל עמו יהיה אלהיו עמו ויעל: בורא ישראל. כמו שפירשנו בוראך יעקב: מלככם. הוא מלככם באמת ולא יעזבם ביד מלכי העמים: (טז) כה אמר ה' הנותן בים דרך. מי שנתן לעמו ישראל דרך בים סוף הוא יושיעכם מהגלות הזה, כי הענין דבק למעלה, וכפל הענין במלות שונות ואמר במים עזים נתיבה או אמר מים עזים על הירדן: (יז) המוציא. ואחר שזכר הנס שעשה להם בים סוף זכר נס כן הנס שעשה להם בדבר סנחריב, כלומר מי שעשה לכם הניסים האלה יעשה לכם עוד בבבל ואמר שהוציא שהוא הוציא חיל מלך אשור ברכב וסוס והביאו לארץ ישראל, כמו שכתוב ויברק ה' לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור וגו', ואמר אשור שבט אפי והנה הוא הוציאם והוא הפילם בירושלם: יחדו ישכבו בל יקומו, כשישכבו בלילה לא קמו, כמו שאמר וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים, וזהו שאמר דעכו כפשתה כבו, כלומר כי ברגע מתו כמו הפשתה שדולקת שכבה במהרה, ודעכו כמו כבו: (יח) אל תזכרו ראשונות. אמר הנה אלה הנפלאות הראשונות אל תזכרו אותם בקבוץ גליות כל כך תהיה הפליאה ההיא גדולה, וכפל הענין במלות שונות, ואמר וקדמוניות אל תתבוננו, וכן אמר ירמיהו הנביא עוד לא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה וגו', ורז"ל פי' אל תזכרו ראשונות זהו שיעבוד מלכיות, וקדמוניות אל תתבוננו, זהו יציאת מצרים: (יט) הנני עושה חדשה. הנני עושה פליאה חדשה, והוא אומר על קבוץ גליות: עתה תצמח. ובאמרו עתה וענין הפלה הואת על זמן קרוב לפי שהגאולה קרובה לבא אם ישובו ישראל בתשובה וזה כמה הגיע זמנה אם זכו ישראל, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו, אבואמר עתה כאלו עתה תצמח, כלומר תהיו בטוחים בה כאלו תראו אותה בעיניכם: הלא תדעו. זאת הישועה הלא תדעו מקדם כי כתובה בתורת משה, שנאמר ושב ה' את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים וגו', וזה לא נאמר על גלות בבל כי לא היו נפוצים בכל העמים ולא יצאו מן הגולה כי אם גולי בבל כי עזרת הבבטיה לא יצאו מנגזיפם, ועוד כי אמר כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך, והשבים לבבל לא שבו אל ה' בכל לבבם ובכל נפשם שהרי היו בהם מחללי שבת ונושאי נשים נכריות, ומה שאמר בספר ירמיה לפי מלאת לבבל שבעים שנה, ואמר ובקשתם אותי ומצאתם, על שתי הגליות זכר באותה הפרשה: אף אשים. אמר אף כלומר עוד אעשה עמכם טובה גדולה ופליאה רבה שלא תדעום מן הטורח שאשים במדבר דרך בישימון נהרות, כמו שאמר למעלה בפסוק קול קורא, וכן אמר למעלה בפרשת חזקו ידים רפות כל הענין: בישימון. מקום שמם שהוא המדבר, ופרשו ישם מן והבמות תשמנה: (כ) תכבדני. על דרך משל, כמו אז בית לארץ ותורך. כמו שאמר למעלה ישושום מדבר וציה כי בהיות במקום ציה מים כאלו המדבר והציה ששו וכל שכן חית השדה שתהא להם באלה מן

קָדָמַי אֲמַר יְיָ וַאֲנָא אֱלָהָא׃ יג אַף מֵעַלְמָא אֲנָא הוּא וְלֵית דְמִן יְדִי מְשֵׁיזֵיב אַעֲבְדִינָהּ וְלָא אֲתִיבִינָהּ׃ יד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ פָּרִיקְכוֹן קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בְּדִיל חוֹבֵיכוֹן אַגְלֵיתִי יַתְכוֹן לְבָבֶל וְאַחֲתֵיהּ בְּמְשׁוֹטִין כּוּלְהוֹן וְכַסְדָּאֵי בִּסְפִינֵי תוּשְׁבַּחְתְּהוֹן׃ טו אֲנָא יְיָ קַדִּישְׁכוֹן דִבְרָאֵי לְיִשְׂרָאֵל מַלְכְּכוֹן׃ טז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דְאַתְקֵין בְּיַמָּא אוֹרְחָא וּבְמַיִין תַּקִּיפִין שְׁבִילָא׃ יז דְאַפֵּיק רְתִיכִין וְסוּסָוָן מַשְׁרְיָן וְעַם סַגִּי כַּחֲדָא אִתְבְּלָעוּ וְלָא קָמוּ דְעִיכוּ כְּבוּצָא עֲמֵי טְפוּ׃ יח לָא תִדְכְּרוּן קַדְמָיָתָא וּדְמִן אוּלָא לָא תִסְתַּכְּלוּן׃ יט הָא אֲנָא עָבֵיד חַדְתָּא וּכְעַן תִּתְגְּלֵי הֲלָא תֵידְעוּנָהּ אַף אֲשַׁוֵּי בְמַדְבְּרָא אוֹרַח בְּצַדְיוּתָא נַהֲרִין׃ כ יְיקְרוּן קֳדָמַי בַּר אֵיתַב מְדִינָן דְצַדְיָן אֲתַר דַהֲוָאָה שַׁרְיָן יְרוֹדִין וּבְנַת נַעֲמִין אֲרֵי יְהָבִית בְּמַדְבְּרָא מַיָא נַהֲרִין בְּצַדְיוּתָא לְאַשְׁקָאָה גָלוּת עַמִּי דְאִתְרְעֵיתִי בָהּ׃

נְאֻם־יְהֹוָה וַאֲנִי־אֵל׃ יג גַּם־מִיּוֹם אֲנִי הוּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל אֶפְעַל וּמִי יְשִׁיבֶנָּה׃
יד כֹּה־אָמַר יְהֹוָה גֹּאַלְכֶם קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל לְמַעַנְכֶם שִׁלַּחְתִּי בָבֶלָה וְהוֹרַדְתִּי בָרִיחִים כֻּלָּם וְכַשְׂדִּים בָּאֳנִיּוֹת רִנָּתָם׃ טו אֲנִי יְהֹוָה קְדוֹשְׁכֶם בּוֹרֵא יִשְׂרָאֵל מַלְכְּכֶם׃
טז כֹּה אָמַר יְהֹוָה הַנּוֹתֵן בַּיָּם דָּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָה׃ יז הַמּוֹצִיא רֶכֶב־וָסוּס חַיִל וְעִזּוּז יַחְדָּו יִשְׁכְּבוּ בַּל־יָקוּמוּ דָּעֲכוּ כַּפִּשְׁתָּה כָבוּ׃
יח אַל־תִּזְכְּרוּ רִאשֹׁנוֹת וְקַדְמֹנִיּוֹת אַל־תִּתְבֹּנָנוּ׃ יט הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה עַתָּה תִצְמָח הֲלוֹא תֵדָעוּהָ אַף אָשִׂים בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בִּישִׁמוֹן נְהָרוֹת׃ כ תְּכַבְּדֵנִי חַיַּת הַשָּׂדֶה תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה כִּי־נָתַתִּי בַמִּדְבָּר מַיִם נְהָרוֹת בִּישִׁימֹן לְהַשְׁקוֹת עַמִּי

לכם שבעה רקיעי' ולא ראיתם כל תמונה: (יג) גם מיום אני הוא. לא איתו היום לבדו הייתי לבדי כי גם מאז היות יום אני הוא לבדי: אפעל. אם באתי לפעול אין משיב: (יד) למענכם שלחתי בבלה. י"ת בדיל חוביכון אגליתי יתכון לבבל: והורדתי בריחים כולם. ואחתית במשיטין כולהון משוטין הוא עץ שמנהיג את הספינה ומיישרה: וכשדים. הוליכו אתכם באניות רנתם גם יש לפרשם על בשורת הגאולה: למענכם שלחתי. אשלח מלכי מדי לבבל ואוריד הכשדים בספינות ומשוטין לגולה לארץ מדי. וכשדים אוריד באניות שהיתה רינתם בהם: (טז) הנותן בים דרך: בים סוף ושם הוצאתי מצרים לרדוף אחריכם רכב וסוס וחיל ועיזוז וכולם יחדיו ישכבו מתים על שפת הים בל יקומו: (יז) כפשתה כבו. תירגם יונתן כבוצא עמי טפו: (יח) אל תזכרו ראשונות. הניסים הללו שאני מזכיר לכם שעשיתי במצרים אל תזכרו אותם מעתה כי בגאולה זו תעסקו להודות ולהלל: אל תתבוננו. אל תסתכלו בהן אל תתנו להם לב: (כ) תכבדני חית השדה: מקים שהוא חרב ומרבץ לחיות השדה לתנים ולבנות יענה: כי נתתי במדבר מים. כלומר בארץ חריבה אתן ישוב:

באניות ד' וסי' והשיבך ה' מצרים. אז אמר אחזיהו. וכשדים באניות רנתם. יורדי הים באניות. והד ובאניות רבות ובא בארצות:

ת"א למענכם שלחתי. מגלה כה (תענית סד): בים דרך. חולין קלא (שבת ח): אל תזכרו. ברכות יג: עשה חדשה. (ברכות ד): חית השדה. חולין סד:

מצודת ציון

מ"א): (יד) בריחים. ענינו כמו ספינות ע"ש שכל מהלכה הוא ע"י הרוח: באניות. בספינות: רנתם. ענין קול צעקה ויללה כמו קומי רוני בלילה (איכה ב'): (טז) עזים. מל' עוז וחוזק: נתיבה. שביל ודרך: (יז) ועזוז. מל' עוז וחוזק: דועכו. ענין קפילה וכן דעכו כאש קוצים (תהלים קי"ח) ע"ש שבעת הכבוי קופלת השלהבת: (יח) תתבוננו. ענין ההסתכלות בכוונת הלב: (יט) בישימון. במקום שממה: (כ) תנים. מין נחש: ובנות יענה. מין עוף הטמאי במדבר ובכחיך

מצודת דוד

ר"ל לא להגביה לבד הגדתי כי אם להולכם השמעתי על ידו: ואין בכם זר. ר"ל לא היה מי בכם זר תלדעת הדבר כי הולכם שמעתם מהנביא: ואתם עדי. שכן הוא האמת: ואני אל. ר"ל אני הוא אשר הושעתי אתכם: (יג) גם מיום. גם מאז היום אני הוא לבדי לעזור ולהושיע: ואין מידי מציל את מי שארצה לאבדו: אפעל מה שארצה אפעל כן להושיע כן לאבד: ומי ישיבנה. מי יוכל להשיב הפעולה ההיא ולמנעה. (יד) למענכם למען תצאו מן הגולה שלחתי את כורש לבבל להחריבה: הורדתי בריחים כולם: כל בני בבל הורדתים כולם בספינות והכשדים השמיעו קול צעקתם באניות שהלכו בהם בגולה: (טו) אני ה'. ר"ל את זה עשיתי אני ה' המקודש לכם: בורא. ר"ל אני בורא ישראל ומלככם עשיתי את זה וכפל הדבר במ"ש: (טז) הנותן. אשר נתן דרך בים סוף בצאת ישראל ממצרים: ובמים עזים. זה הירדן שבקע בימי יהושע: (יז) המוציא רכב וכו'. הנותן בלב מצרים להוציא אנשי הרכב וסוסיהם ואנשי החיל עם כל החוזק לרדוף אחר בני ישראל: יחדו. כולם יחדו שכבו ולא הוסיפו לקום כי נטבעו במי הים: דעכו. נפסחת קפלה מהם וכבה מהר כפשתה הדולקת הכבה מהרה כי לא תתעכב הרבה בשריפתה: (יח) אל תזכרו ראשונות. אל תזכרו להפליא על הנסים שעשיתי לכם בימים הראשונות וקדמוניות וכו' כפל הדבר במ"ש: (יט) חדשה. גם חדש אשר לא עשיתי מעולם: עתה תצמח: בזמן קרוב תהיה אם בקולו תשמעו: הלא תדעו את הישועה ההיא, כי כתובה היא בתורה שנאמר ושב ה' וכו' ושב וקבצך וכו' (דברים ל) דרך. לשבי הגולה: נהרות. לרוות הצמאון: (כ) תכבדני חית השדה: אשר

רש"י

(כא) עם זו יצרת לי. למען תהלתי יספרו: (כב) ולא אותי קראת · ואתה לא אותי קראת בפנותך אחרי עכו"ם: כי יגעת בי: נלאיתם מהר בעבודתי: (כג) לא הבאת לי שה עולותיך: כ"א לעכו"ם לא העבדתיך: עבודה רבה במנחה קומץ מעט עולה לגבוה וגם הוא לא אמרתי לך להקריב לך חובה אלא נדבה: (כד) לא קנית לי בכסף קנה. לקטרת לא הוצרכת לקנותה בכסף לפי שהיתה מצויה בארצכם הרבה אמר רבי אבא קינמוני הית' גדילה בארץ ישראל והיו אוכלין אותה עזים וצביים במדרש איכה: העבדתני בחטאותיך · אתם גרמתם לי להיות שמש לעובדי פסילים כמו שראה יחזקאל והנה רוח סערה באה מן הצפון שהיתה חוזרת מרכבת השכינה מבבל שהלכה לכבש את כל העולם תחת ידו של נבוכדנצר שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו כדאיתא בחגיגה: (כה) אנכי אנכי: אני הוא שהתחיתים מאז ואני מוחה אותם גם עתה: למעני · לא בזכותך ולא בצדקת אבותיך: (כו) הזכירני כל הגמול שיש לך ולאבותיך עלי: נשפטה יחד. נבא למשפט · (כז) אביך הראשון חטא · באומרו במה אדע (בראשית טו): ומליציך פשעו בי. אין לך בכל מליצי' שאתה סומך על זכותם שלא מצאתי בו פשע יצחק אהב את שונאי: (כח) ואחלל שרי קדש · בשביל עונותיכם: (א) ועתה שמע: לשוב לתורתי יעקב עבדי

ישעיה מג

בחירי: כא עם־זו יצרתי לי תהלתי יספרו: כב ולא־אתי קראת יעקב כי־יגעת בי ישראל: כג לא־הביאת לי שה עלתיך וזבחיך לא כבדתני לא העבדתיך במנחה ולא הוגעתיך בלבונה: כד לא־קנית לי בכסף קנה וחלב זבחיך לא הרויתני אך העבדתני בחטאותיך הוגעתני בעונתיך: כה אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר: כו הזכירני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק: כז אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי: כח ואחלל שרי קדש ואתנה לחרם יעקב וישראל לגדופים:

מד

א ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו: ב כה־אמר יהוה עשך ויצרך מבטן

תרגום

כא עמא דין אתקינית לפולחני בתושבחתי יהון משתען: כב אמיר על ידי נביא ולא כפולחני ערעיתון דבית יעקב ארי לאיתון באולפן אוריתי ישראל: כג לא איתיתא קדמי אמרין לעלתא ונכסת קודשך לא יקרתא קדמי לא אסגיתי עלך בקורבנין ולא אתקפית עלך בלבונתא: כד לא זבינתא קדמי בכסף קני בסם ותרב נכסת קודשך לא דהינתא על מדבחי ברם אסגיתא קדמי בחובך אתקפתא קדמי בעויתך: כה אנא אנא הוא שביק לחובך בדיל שמי וחטאך לא ידכרון: כו אמר כען נדון כחדא אשתעי את בדיל אם תכול ותזכי: כז אבוך קדמאה חטא ומלפך מרדו במימרי: כח ואפיס רברבי קודשא ואמסר לקטלא יעקב וישראל לחסודין: א וכען שמע יעקב עבדי וישראל דאתרעיתי ביה: ב כדנן אמר יי דעבדך ודאתקנך ממעין

רד"ק

מן המים שישתו וישמחו וכאלו מכבדוני בתשבחותיך: עמי בחירי · שבחרתי בו משאר העמים: (כא) עם זו יצרתי לי · יצרתי להיות לי לעם והם יספרו תהלתי על הנסים שאעשה להם בגאולתם אותם מהגלות, ועתה החל בפרשה אחרת לתוכיח את ישראל שבאותו הדור אמר כי כל הטוב שאני עתיד לעשות לבניכם אחריכם שיהיו בגלות לא במעשיכם הטובים ולא למענכם אעשה ואמר: (כב) ולא אותי קראת יעקב · אפילו לא קראת לי בעת צרתך כל שכן שלא יגעת בי ישראל, ופי' כי יגעת כי תאמר שיגעת בי לא עשית כי אפילו לא קראת לי: בי · ר"ל בעבודתי כלומר לא קראתני ולא יגעת לעבוד אותי, ויש לפרש לא די שלא קראתני אלא שהוגעתי לעבוד עכו"ם שהוא עלי לטורח: (כג) לא הבאת לי · וזה היה בימי אחז שבטל עבודת האל מבית המקדש כמו שכתוב עליו ויסגור את דלתות בית ה' ויעש לו מזבחות בכל פנה בירושלם ובכל עיר ועיר בנה בית לקטר לאלהים אחרים, וכן התודה עליו חזקיהו בנו ואמר כי מעלו אבותינו ויסבו פניהם ממשכן ה' ויתנו עורף גם סגרו דלתות האולם ויכבו הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל: וזבחיך · כמו ובזבחיך חסר בי"ת השמוש וכמוהו רבים: לא העבדתיך · כי אם עבדתני ויגעת בעבודתי אני הייתי המעביד והמיגע וכיון שלא יגעת ולא עבדת אינני מעביד ומיגע: בלבונה. כי לבונה זכה היתה בקטרת וגם לא הקטירו: (כד) לא קנית קנה. קנה הוא קנה בשם שהיה בקטרת, ואמר בקנה לא קנית לפי שלא היה הקנה בארץ ישראל כי אם על ידי קנין כי מארץ רחוקה היה בא להם כמו שכתוב וקנה הטוב מארץ מרחק: הרויתני. על דרך משל: אך העבדתני · והנה הדבר הזה להפך כי אני לא העבדתיך ואתם העבדתוני והטעם שהייתי סובל כעבד סובל טרחו וכן אמר היו עלי לטורח נלאיתי נשוא כי החטאים והפשעים היו עלי למשא כבד וזה על דרך משל ואני סבלתי משאכם כעבד שאין לו יכולת לפרק טרחו והיה מדרך המשפט שאכלה אתכם כרגע על רוב חטאתיכם אך סבלתי שלא כליתי אתכם וזה למעני כי לא למענכם ועל חטאתיכם אני נפרע מעט מעט מכם: (כה) אנכי אנכי הוא · הכפל לחזק ר"ל אנכי הוא שסלחתי פשעם לדור המדבר ואנכי הוא הסולח ומוחה פשעיכם בכל דור ודור: למעני: שלא יחולל שמי בכם אם אכלה אתכם: (כו) הזכירני · ואם תאמר שאני שכחתי צדקותיך ואינם רבות חטאתיך כאשר אני אומר הזכירני כאדם המזכיר לחבירו דבר ששכח: נשפטה יחד · אני ואתה אם הייתי כפי משפטך או אם מחיתי אותם לך: ספר אתה למען תצדק · ספר אתה תחילה שעונותיך למען תצדק בדין כמו שאמר צדיק הראשון בריבו, ר"ל שאפילו תספר אתה אם תספר שאמת לא תצדק ואפי' לא תספר כל חטאתיך ולא תספר כל צדקותי שעשיתי עמך: (כז) אביך הראשון חטא · ואיך תאמר לא חטאת אתה והנה אביך הראשון חטא והוא אדם הראשון כי האדם מוטבע בחטא כי יצר לב האדם רע מנעוריו: ומליציך פשעו בי · פירוש שריך וגדוליך וכן במליצי שרי בבל כי הענין אחד כמ"ש כמו את מספר מפקד העם, וזכר השרים שהם היו ראויים להוכיח העם ולהשיב אותם לדרך הטובה והם פשעו בי, וי"מ אביך מלכך כמו והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם ומפרשים אותו על ירבעם, ויותר נכון להיות פירושו על אחז כי הוא מלך ראשונה על כל ישראל: (כח) ואחלל · הוי"ו פתוחה כי אין הענין עבר אלא פירושו בכל דור ודור אני מחלל שרי קדש ואני נותן לחרם יעקב וישראל לגדופים בעונותיכם אבל איני מכלה אותם מכל וכל, וזכר שרי קדש לפי שאמר ומליציך פשעו בי אמר כי שרי קדש שיש בישראל הם מחוללים ביד האויב ונספי' בעון השרים הפושעים והעם כי הטובים הם נספים בעון הרעים כאשר רבים וכן אמר פן תספה בעון העיר כי לא ימלט האחד בין הרבים אלא על ידי נס, וכן אמר נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ הנה היו עבדי הא-ל וחסידיו ונספו בעון הרבים, ועל זה אמר כי עד צדק ישוב משפט, ופי' לחרם לשרב כמו ואת כל הנשמה החרים: לגדופים · שהם לחרפה וגדופה בין העכו"ם, ובדרש ואחלל שרי קדש אלו הלוים: (א) ועתה שמע · אע"פ שאני מחלל אתכם ומכה אתכם בעונותיכם עוד איטיב לכם טובה גדולה ועתה שמע הנחמה הטובה כי אתה עבדי בין בשאר העכו"ם וכן בחרתי מכולם והעבד הטוב אע"פ שיחטא לפעמים לא יגרשהו אדוניו אלא מיסרו ובאחרונה אחר היסורים טוסר כמה פעמים וינחם העבד וישוב לעבוד את אדוניו בישרת לבב וייטיב לו אדוניו טובה רבה: (ב) כה אמר ה' · עושך, כמו אשר עשה את משה ואת אהרן שפירושו אשר הגדילום ולמדם, או יהיה פירוש עושך, כמו בורא יוצרך מבטן, פי' החכם רבי אברהם אבן עזרא

עם זו ג' בקריאה וסי' עם זו גאלת· עד יעבר עם זו קנית · עם זו יצרתי לי: ד' מ"ל יו"ד בלישן הבאה בקריאה וסי' ותביאתי אתם וידעו את הארץ. לך הביא העיר · עד שהביאותיו אל בית אמי. לא הבאת לי שה עלתיך · ר"ס מסרה שאין מונין אלא ג' ודין בתרא אין מונין אותו אלא ג' קדמאי: ספר ב' וסי' ולמען ספר שמי בכל הארץ. ספר אתה למען תצדק: תצדק ד' ג' קמצין וא' פתח וסי' ספר אתה למען תצדק · החפץ לשדי כי תצדק. תרשיעני למען תצדק · למען תצדק בדבריך· בתרא פתח:

תולדות אהרן קראת יעקב · יומא ים : שה עלתיך · עקידה שער מ : הוא מחה · שם נג : אביך הראשון · זוהר וישלח : שמע יעקב · עקידה שער סו :

מצודת דוד

דרך משל כאלו חית השדה מכבדי בתהלותיה על אשר ימצאו מים במדבר במקום מדורם: להשקות עמי. בעת שובם מהגולה דרך המדבר: (כא) יצרתי לי. יצרתים לי לעם למען יספרו תהלתי: (כב) ולא אותי. אבל אתה יעקב לא קראת אותי כי פנית אחרי העכו"ם: כי יגעת · כי נעשית יגע ועיף בעבודתי ובטלת את העבודה: (כג) לא הבאת לי · זה היה בימי אחז שבטל עבודת בה"מ כמ"ש ויסגור את דלתות בית ה' וגו' (דה"ב כח) וכן התודה חזקיהו בנו ואמר כי מעלו אבותינו וגו' גם סגרו וגו' ועולה לא העלו בקדש וגו' (שם כט): וזבחיך · לא כבדתני עם זבחיך כי לא הבאתם לי: לא העבדתיך במנחה. לא הטלתי עליך עבודה קשה, והעולה מרובה בהבאת המנחה כי לא צויתי להקטיר רק הקומץ וכן לא הוגעתיך בלבונה כי לא צויתי להרבות בלבונה: (כד) לא קנית. לא הוצרכת לקנות קנה להקטיר על המזבח כי היתה גדלה בירושלים: וחלב וגו'. לא השבעת אותי עם חלב זבחיך כי לא הקרבתם לפני: אך העבדתני. אני לא העבדתיך אך אתה העבדתני בחטאותיך והוא מה שהיה שמש לנ"נ לכבוש את כל העולם תחתיו שלא יאמרו תחת יד אומה עכו"ם שפלה מסר ה' את ישראל: הוגעתני · כפל הדבר במ"ש: (כה) אנכי אנכי · ר"ל אני הוא שמחיתי מאז ואני מוחה אותם גם עתה ולא בצדקתך כ"א למעני שלא יחולל שמי כשאעשה עמכם כלה כחטאותיכם: וחטאתיך לא אזכור · ר"ל אמחקם היטב לבל ישאר רושם כלל ולא יזכרו: (כו) הזכירני · אמר דרך משל מהאדם לחבירו לומר הזכיר אותי מה גמול יש לך עלי: נשפטה יחד · נדבר דברינו לראות הדין עם מי: ספר אתה · ר"ל ספר אתה תחילה למען תצדק כי צדיק הראשון בריבו וכאומר אף אם אתה תספר בתחילה לא תהיה צדיק נגדי: (כז) אביך הראשון חטא · אדם הראשון חטא כי באכלו מעץ הדעת ועם כי היה יציר כפי וכ"ש אתם שנולדתם מאיש ואשה המלאים עון: ומליציך. אף המליצים שאתה סומך עליהם להמליץ טוב בעדך והם הכהנים שבדור הזה גם המה פשעו בי: (כח) ואחלל · בעבור עונותיכם אחלל אף השרים הקדושים שבכם: ואתנה · אתנה אתכם לחרם

ושמען

מצודת ציון

[כג] וזבחיך · הוי"ו הוא במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א') ר"ל עם יוסף שהיה במצרים: הוגעתיך · מלשון יגיעה: בלבונה · מין בושם הנתון על המנחה: (כד) קנה · מין בושם: וחלב · הוי"ו היא במקום עם: הרויתני · ענין שביעה כמו ורותה מדמם (ירמיה מו): הוגעתני · מלשון יגיעה: (כה) מוחה · ענין מחיקה כמו אכלה ומחתה פיה (משלי ל): (כז) ומליציך · מל' מליץ והוא המפשר הדבר במיטב הענין: [כח] ואחלל · הוא הפך הקדש וכן לא יחלל זרעו (ויקרא כ"א): ואתנה · ענין מסירה: לחרם · ענין שממון ואבדון: לגדופים · ענינו כמו

מורא כי רמז ליעקב כמו שאמר בבטן עקב את אחיו כלומר מי שילד יעקב בבטן בכח שאחז ידו בעקב עשו אחיו שלא כדרך שאר הנולדים כי אין הנולד מוציא ידו מן הבטן.כל שכן שיתפוש בידו זה היה מעשה נס ואני שהייתי עם אביכם בבטן יכול אני לעמוד לכם כמו שהבטן לעזר, וישכן לפרש ויוצרך מבטן כמו בס"ו גוררם, וטעם מבטן כי בעת לאת הבן מן הבטן יכניסו נגדים כסל ויעזר אותו לשמורת ימים: יעזרך · שיעזרך וסוא אומר לך אל תירא: וישורון · יחוס שהוא ישראל ונקרא כן לפי שהוא ישר בין העמים: (ג) כי אצק · כי כמו שאני יוצק מים על מקום צמא כן אצק רוחי על זרעך, וכן אמר יואל אשפוך רוחי על כל בשר וכל בשר אינו ר"ל אלא ישראל לבד כמו שאמר ונבאו בניכם ובנותיכם, וכן אצק עליכם ברכתי, וכאמרו על זרעך ועל צאצאיך הנבואה היה מתנבא כנגד דורו והיה מבטיח בישועה על בניהם שתבא בגאולה בימיהם · ובמשל דבר המים לשני ענינים לרוחי ולברכתי כאחד לענין נפשם שישראל צמאים בגלות לדבר הנבואה שפסקה זה כמה שנים וכן אמר לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה׳ והבטיח לרוות הצמא כמו בשמי׳ מרווי׳ הצמא׳ הצמא וסיבש ואמר אצק רוחי על זרעך, ולענין הגוף שישראל צמאים בגלות לישועה ולכל טוב שהבטיחם ה׳ על בשובם לארצם ועל זה אמר וברכתי על צאצאיך, וכאמרו על יבשה ר"ל יבשה וצמאה כי כל הארץ נקראת יבשה על דרך כלל כמו שאמר ויקרא אלהים ליבשה ארץ אבל זהו פרט למקום הצמא והיבש מן הארץ: (ד) וצמחו בבין חציר · בי"ת בבין כמשמשת הוא לתוספת כאור כי מספיק היה אם אמר בין חציר וכמוהו בי"ת בתוך, אמר יצמחו ישראל כמו הם כאלו הין נזרעים בין חציר וזה על דרך משל והחציר הוא צומח במהרה וגם כמשילם לחציר לרוב הפירות ... לא לעמידה כי החציר לא יעמוד כמו שאמר כי כחציר מהרה ימלו לפיכך אמר אחר כך כערבים על יבלי מים שעומדים בלחותם כל הימים: (ה) זה יאמר · כי כשהאריכו בישראל כולם יהיו קדושים וכולם יקראו שם לה׳ ובשם מזרע יעקב כמו שאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו וגו׳, וכן אמר והיה כל אשר יקרא בשם ה׳ ימלט: יכתוב ידו לה׳ · יאמר בפיו ויכתוב בידו לה׳ ר"ל כי הוא לה׳, ויונתן תרגם יקריב קרבנים, וכאמרו זה וזה לפי שהיה מזה אחד ומזה אחד כמו שכתוב ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל: יכנה · יכנה עצמו בשם ישראל כי לא יזכר שם עצמו אלא יאמר ישראל אני: (ו) כה אמר ה׳ מלך ישראל וגואלו · כי כשיגאלנו יהיה הוא מלך ישראל לבדו שלא יהיו ברשות מלכי העכו"ם והוא אדון לגאות מהם ומעלה ולידו בכל והיכולת בידו להוציאם מבגלות מעלה בעומדים שלא ישתנו אף לגאות אני ראשון אף לכם אני ראשון ואני בראתים ואני אחרון הם יכלו ואני קיים ומבלעדי אין אלהים לבטל אמונת העובדים לשמש ולירח ולככבים אין כאחד מהם שהוא אלהים אלא במצותי וברשותי הם מנהיגים מה שמנהיגים: (ז) ומי כמוני ומי שהוא אלהים כמוני יקרא העוברות והעתידות ויגידם ויערכם לי מה שהיה משומי עם עולם כלומר מבריאת העולם, והנה יאמר משומי כלומר כי את שמתי הנבראים נעת שבראתים כל אחד ואחד נגבולו העליונים למעלה והתחתונים למטה וכן יאמר לי האותיות אשר תבאנה ואינו כפל לשון אלא פירוש האותיות העתידות לבא בזמן קרוב ואשר עתידו׳ לבא בזמן רחוק, ולפו תרגם יונתן כמו לנו ויש לפרשו כמשמעו, ופי׳ העבורם כלומר יגידו כדי לצדק עצמם, ויש מפרשים ואותיות דברי מופת וה"א יגידה ויערכה על ההוה שעבר מבריאת העולם עד הנה: (ח) אל תפחדו · אמר לישראל אל תפחדו מאלהים אחרים ואל תיראו מהם וכן אמר ירמיהו אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטב אין אותם: ואל תרהו · פירוש לפי מקומו כמו אל תפחדו, ויונתן תרגם לא תדחלון ולא תתברון כמו לא תירא ולא תחת הלא מאז שהשמעתיך והגדתי העתידות לבא ובאו ואתם עדי כי לכם שלחתי נביאי ועמכם עשיתי נסים ונפלאות ואתם יודעים אם יש אלוה מבלעדי כמו שאמר מסה בכינו או בנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות וגו׳ לעיניכם, כמו שאמר הנה ואתם עדי: ואין צור בל ידעתי · כי אין למעלה ממנו ידוע כי כל הידועים כולם אצלי, או פירוש אין צור שלא ידעתי והם אינם יודעים אותם כי אינם אלוה, ואמר זה על המזלות ועל הגלגלים, וי"מ וליה דתקיף אלהן דמן קדמי מתיהב ליה: (ט) יוצרי פסל · כאומנים

ב יַעַזְרֶךָּ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב
וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ׃ ג כִּי אֶצָּק־מַיִם
עַל־צָמֵא וְנֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹּק
רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־
צֶאֱצָאֶיךָ׃ ד וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר
כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־מָיִם׃ ה זֶה
יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־
יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה
וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה׃
ו כֹּה־אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ
יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי
אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃
ז וּמִי־כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ וְיַעְרְכֶהָ
לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם וְאֹתִיּוֹת
וַאֲשֶׁר תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃ ח אַל־
תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז
הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֵדָי הֲיֵשׁ
אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְאֵין צוּר בַּל־
יָדָעְתִּי׃ ט יֹצְרֵי־פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ
וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה

ו׳ חסר · כסיפרא · נ׳ · ס"ו נקודות · בקריאה

תרגום

ב יְסַעֲדִינָךְ לָא תִדְחַל עַבְדִּי
יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל דְּאִתְרְעִיתִי
בֵּיהּ׃ ג אֲרֵי כְּמָא דְּמִתְיַהֲבִין
מַיָּא עַל אֲרַע בֵּית צַחוּתָא
וּמִתְנַגְּדִין עַל יַבֶּשְׁתָּא כֵּן
אֶתֵּן רוּחַ קוּדְשִׁי עַל בְּנָךְ
וּבִרְכָתִי עַל בְּנֵי בְנָךְ׃
ד וְיִתְרַבּוּן צַדִּיקַיָּא רַכִּיכִין
וּשְׁפַנְקִין כְּלַבְלְבֵי עֲסַב כְּאִילָן
דְּמְשַׁלַּח שָׁרְשׁוֹהִי עַל נִגְדֵּין
דְּמַיִין׃ ה דֵּין יֵימַר מִדַּחֲלַיָּא
דַּיָי אֲנָא וְדֵין יְצַלֵּי בְּשׁוּם
יַעֲקֹב וְדֵין יְקָרֵיב קוּרְבָּנֵיהּ
קֳדָם יְיָ וּבִשְׁמָא דְיִשְׂרָאֵל
יִתְקְרֵי׃ ו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וּפָרְקֵיהּ יְיָ
צְבָאוֹת אֲנָא הוּא דְּמִלְקַדְמִין
אַף עָלְמֵי עָלְמַיָּא דִּילִי אִינוּן
וּבַר מִנִּי לֵית אֱלָהּ׃ ז וּמַן
כְּוָתִי דִּין עָרְעִינֵהּ וִיחַוִינֵהּ
וִיסַדְּרִינֵהּ קֳדָמַי מִשַׁוָּיוּתִי עַמָּא
דְּמִן עָלְמָא וּדְאָתְיָן וּדַעֲתִידִין
לְמֵיתֵי יְחַוּוּן לָנָא׃ ח לָא
תִדְחֲלוּן וְלָא תִתַּבְּרוּן הֲלָא
מִבְּכֵן בַּסַּרְתָּךְ וְחַוֵּיתִי וְאַתּוּן
סָהֲדִין קֳדָמַי הַאִית אֱלָהָא בַּר
מִנִּי וְלֵית דְּתַקִּיף אֱלָהִין דְּמִן קֳדָמַי מִתְיְהֵב לֵיהּ תּוּקְפֵּיהּ׃ ט עָבְדֵי צַלְמַיָּא כּוּלְּהוֹן לְמָא
וּפֻלְחָנֵיהוֹן דְּלָא יְהַנוּן לְהוֹן וְסָהֲדִין אִינוּן בְּנַפְשְׁהָתְהוֹן

רש"י

עבדי: (ג) כי אצק מים על צמא · כמו שאני יוצק מים על צמא כן אצק רוחי על זרעך: (ד) וצמחו בבין חציר · בתוך עמלק. על ידי גרים שיתוספו עליהם. בין חציר הוא עמלק שנאמר עליו והיתה נוה תנים חציר לבנות יענה (לעיל ל): (ה) זה יאמר לה׳ אני · אלו צדיקים גמורים: וזה יקרא בשם יעקב: אלו קטנים בני רשעים: וזה יכתוב ידו לה׳ · אלו בעלי תשובה: ובשם ישראל יכנה: אלו הגרים מעכו"ם כך שטיה באגדת דרבי נתן: (ז) ומי כמוני יקרא. ומי יקרא שהוא כמוני ויגיד ויערוך לי את כל מה שהיה משומי עם עולם ועד עתה: עם עולם. כל בריות: ואותיות: דברי מופת: ואשר תבאנה. ואת העתידות לבא יגידו כמו שאני עושה עתה שעדיין לא חרב הבית ולא גליתם ולא נולד כורש ואני מבשר אתכם עליו: (ח) ואל תרהו · אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין כמו אל תחתו מלהודיע את שמי לבין העכו"ם: הלא מאז השמעתיך · מהר סיני והגדתי לכם שם שאין אלוה מבלעדי: ואתם עדי · שפתחתי לכם שבעה רקיעים והראיתי אתכם שאין אחר ואתם עדי בדבר הזה שאין אלוה מבלעדי: ואין צור. בל ידעתי. ת"י ולית דתקיף אלהן דמן קדמי מתיהב ליה תקיף: בל ידעתי. לשון ואדעך בשם (שמות לג) ידע לכתך (דברים ב) אני ידעתיך במדבר (הושע יג): (ט) ועדיהם המה. הפסילים הם עדים על בושת עובדיהם שהרי אינו רואין שאין לא רואין ולא יודעין והיו עובדין להם

ראשון ח׳ ומי׳ נמסר בסדר בא ובשמואל חלק ב׳ סי׳ י"ט. תמה חד מן ד׳ נקודות בנביאים וסי׳ נמסר בסדר במדבר סיני:

תולדות אהרן

מלך ישראל · מקרים מ"ב פ"ח: יוצרי פסל · עכו"ם ג עקדה שער ע: ועדיהם · (נדרים יג עירובין כב סכו"ם נט):

מצודת ציון

כמו חרפה וכן אשר גדפו (לעיל ל"ז) : (ג) אצק · מל׳ יציקה ושפיכה: ונוזלים · ענין נטיפה כמו יזל מים מדליו (במדבר כ"ד): על יבשה · ר"ל על מקום יבש: רוחי · ענין רצון וכן עד יערה עלינו רוח ממרום (לעיל ל"ב): צאצאיך · הבנים היוצאים ממך: (ד) חציר · דשא ועשב: כערבים · המה אילן סרק ערבי נחל: יבלי מים · פלגי מים וכן ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה י"ז): (ה) יכנה · שם שלוחו שם העלמי וכן ולא ידעתי (לקמן מ"ה): (ז) ויערכה · מל׳ עריכה וסדור: ואותיות · הבאות כמו אתה בוקר (לעיל כ"א): למו · להם: (ח) תרהו · אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו הוא ענין פחד: צור · ענין חוזק: (ט) יוצרי · ענין עשיה והדוש וכן יוצר ממל

מצודת דוד

ושממון ולגדוף מפי האויב: מד (א) ועתה · ר"ל ועתה שמע את הטובה המיועדת לבוא: (ב) עושך ויוצרך · אשר עשה אותך ויצר אותך ומעת צאתך מבטן יעזר לך: וישרון · הם קרויים ישראל שהם עשה הישר: (ג) כי אצק · כמו שאני יוצק מים על ארץ צמאה וגו׳ כן יוצק רצוני הטוב על זרעך: וברכתי · כפל הדבר במ"ש כי הרצון הוא הברכה: (ד) וצמחו · ימלאו וירבו כאלו היו צומחים בין החציר ודומה לה: כערבים · כערבי נחל השתולים על פלגי מים שצומחים וגדלים מהר: (ה) זה יאמר · הצדיקים שבהם יאמרו אני משלם לה׳ להאמין בו: וזה יקרא בשם יעקב. אלו הקטנים בני רשעים שלא יקראו א"ע בשם יעקב לפי׳ שהם רשעים: וזה יכתוב ידו לה׳ · אלו בעלי תשובה שישיבו את עצמם לטוב לה׳ כמו שמתחייבים את עצמו בכתב ידו: ובשם ישראל יכנה. ובשם יקרא את אשר יכנה . ובשם ישראל אלו הגרים מגבלים אשר יתוספו עליהם: (ו) אני ראשון · ר"ל קודם בריאת העולם ואני אחרון · לאחר שיכלה העולם: (ז) ומי כמוני יקרא . ומי הוא אשר יקרא לומר שהוא כמוני ויגיד ויערוך לפני הדברים שעברו מעת שמתי עם עולם ומה שלא כל הבריות: ואותיות · הדברים הבאים בזמן קרוב והדברים אשר תבואנה בזמן רחוק ר"ל בעבור עצמם להצדיק דבריהם ומול להחילה המפלגה לומר מי הוא אשר יגיד כאלה: (ח) אל תפחדו · מאלהים אחרים: הלא מאז · כמעמד הר סיני השמעתיך והגדתי שאין אלוה מבלעדי ואתם עדי בדבר זה כי שמה לו שבעה רקיעים והראיתי לכם שאין עוד אחר כן אמרו רז"ל: היש אלוה מבלעדי: ואין צור · אין חזק בעולם אשר לא ידעתיו אני והאומר שלא אני הוא הטעות כי לכל החזקים ומעלם ידעתיו: (ט) יוצרי פסל . העושים

להם : למען יבושו : העובדים להם : (י) נסך : לשון יליקה ומסכה והנו"ן כתיבה יסוד הנופל ממנו כגון נו"ן של נסך ושל נגף : (יא) הן כל חביריו של אותו יוצר ומוסך פסילים המתחברים אליו לעבוד את יצירתו ונסכו יבושו : וחרשים המה · אותם יוצרים ונוסכים מבני אדם הם קל וחומר ליצירתם שהיא הבל : (יב) חרש ברזל . חרש של ברזל : מעצד. הוא אחד מכלי הנפחים : ופעל · הפסל : בפחם. קרבו"ן בלע"ז : ובמקבות . מרטי"ל בלע"ז : יצרהו : ל' ציור : ויפעלהו בזרוע כחו גם רעב וגו' . גם הוא היוצר חסר כח וחלש הוא שאם ירעב אין בו כח או אם לא שתה מים ויעף לאלהו קל וחומר שפעולתו אין בו תועלת לעזור : (יג) חרש עצים · ואם בא לעשותו של עץ וחרש עצים הוא כך דרכו : נטה קו : כדרך הנגרים ועל פי הקו יתארהו בשרד מישר אותו במסור שקורין דולאטו"א בלע"ז : יתארהו . יפהו יעשהו במקצועות . ומחליק ברהיטי ואיזמל . מקצועות ת"י אזמליא : ובמחוגה יתארהו · לשון ותאר הגבול (יהושע טו) אם בא לעשות בו ציורים עגולים מסבב את תו במחוגה קונפ"ש בלע"ז : כתפארת אדם : כמין איש : (יד) תרזה ואלון · מיני אילני סרק : ויאמץ לו בעצי יער · עושה לו חיזוקים בין לחיזוק בין לטוי במיני עצים המשונים וזה מזה במראיהן : נטע אורן · כשמולא ייחיד ונטע הראוי לכך נוטעו לכך והגשם מגדלו : אורן ל' נטע יונק פרגלו"ן בלע"ז : (טו) והיה לאדם לבער · והיה אותו עץ מקלתו לצרכי אדם לבער : ויקח . מן העצים ויחם גופו לנגדם : אף ישיק . מהם תנור ואופה

פסולים שהם תמודיהם שהם חומדים ואוהבים עדיהם המה · ואם תאמרו לו אין אנו עצמם שלא יועילו כי לא יראו ולא ידעו וכיון לאחרים : למען יבושו · חברו זה למען יבושו מעידים על עצמם כי אין להם כח כי אם תשרפם לא יוכלו למלט עצמם כל שכן אחרים :
(י) מי יצר אל · מי יעשה מעשה תהו כזה שיצרה לאהו ויפים כספו לפסל היה שגעון כזה : נסך · כספו או לשון יליקה : (יא) הן כל חבריו · המתחברים אליו לעשותו או לעבדו , או פירוש חבריו כמשמעו שהפסל תהו והמתעסקים בו הם תהו כמוהו כמ"ש יוצרי פסל כולם תהו הנה הם חברים לפסל בדבר תהו : וחרשים המה מאדם · אינם מלאכים וטרפים כעיפים זה האל אלא אומנים מבני אדם שעושים אחר מלאכות ועושים אותו אל , זה דבר תימה : יתקבצו כולם · פירוש כל עובדי הפסל יתקבצו ויבאו ויתנו במעשיהם מהו ויבהלו בו אם יעשו זה יש להם שיפחדו מהאל על מה שעשו ויבשו מעצמם ממעשיהם שהוא תהו שיתמוגגו בו : (יב) חרש · סמוך לברזל כי הרי"ש פתוחה , ספר מקום במעשה הפסל איך עורתים לצבא מי שהוא אמון בברזל יעשה מעצד ויעשה המקבת כי כל אומן צריך לכלי ברזל יעשו הפסל מעץ או מאבן או מברזל או בדיל או כסף או שאר מתכות בכלי ברזל יעשו אותם : מעצד · כלי ברזל שחותך בו חרש עצים והוא שקורין דולדויר"א בלע"ז או אייש"א : ופעל בפחם ובמקבות · אותו כחרש פעל בפחם שנופח בו לחמם הברזל שיעשה ממנו הכלי ופעל במקבות שיעשה אותם שיציר בהם הפסל וזהו שאמר יצרהו ופעל במקבות שיצרהו בהם , יצרהו שרשו יצר ופ"א הפעל נבלעת בדגש : ויפעלהו בזרוע כחו . בכל כחו הוא פועל בו כי יקוה בפעולתו שכר טוב וענינו בזרוע בכחו וני"ת בזרוע משמשת במקום שנים , או פירוש כמו הפוך בכח זרועו וכן מקום שם קבר : גם רעב ואין כח · עד שמרוב חשקו במלאכה כשיגיע עת האכילה לא ירצה לקום ממלאכה והוא רעב ופועל עד שלא ישאר בו כח וכן צמא ולא יקום אפילו לשתות והנה הוא עיף וצמא ורעב ועם כל זה פועל מרוב חשקו במלאכה : (יג) חרש עצים · גם כן סמוך והרי"ש פתוחה : נטה קו . כמדה : יתארהו יצבעהו

ישעיה מד

9 בַּל־יִרְאוּ וּבַל־יֵדְעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃
10 מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי
הוֹעִיל׃ 11 הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יֵבֹשׁוּ
וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם
יַעֲמֹדוּ יִפְחֲדוּ יֵבֹשׁוּ יָחַד׃ 12 חָרַשׁ
בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם וּבַמַּקָּבוֹת
יִצְּרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב
וְאֵין כֹּחַ לֹא־שָׁתָה מַיִם וַיִּעָף׃
13 חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו יְתָאֲרֵהוּ
בַשֶּׂרֶד יַעֲשֵׂהוּ בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה
יְתָאֳרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ
כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת׃
14 לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה
וְאַלּוֹן וַיְאַמֶּץ־לוֹ בַּעֲצֵי־יָעַר נָטַע אֹרֶן
וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל׃ 15 וְהָיָה לְאָדָם לְבָעֵר
וַיִּקַּח מֵהֶם וַיָּחָם אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם

דְלָא חָזָן וְלָא יָדְעִין בְּדִיל
דְיִבְהֲתוּן׃ 10 מַן עֲבַר דַחֲלָא
וְצַלְמָא אַתִּיךְ בְּדִיל דְלָא
לַהֲנָאָה׃ 11 הָא כָּל פָּלְחֵיהוֹן
יִבְהֲתוּן וְאוּמָנִין עָבְדִנִין
מִבְּנֵי אֱנָשָׁא יִתְכַּנְשׁוּן כּוּלְהוֹן
יְקוּמוּן יִתַּבְּרוּן יִבְהֲתוּן כַּחֲדָא׃
12 נַפָּחָא מִבַּרְזְלָא חֲצִינָא
עָבֵיד וְנָפַח נוּר בְּשִׁיחוּרִין
וּבְמַקּוֹבִין מַתְקֵיף לֵיהּ וְעָבֵיד
לֵיהּ בִּתְקוֹף חֵילֵיהּ דְאִם
יִכְפַּן עֲבָדֵיהּ וְלָא יֵיכוּל לָא
יְהֵי בֵיהּ חֵיל וְאִם יִצְחֵי וְלָא
יִשְׁתֵּי מַיָּא יְהֵי מִשְׁלְהֵי׃
13 נַגַּר אָעִין נָפֵיץ בְּחוּטָא
מְסַר לֵיהּ בְּמַשְׁקוֹלְתָּא מְגַזֵּי
לֵיהּ בְּאִזְמֵילַיָּא וּבְנַצּוּרִין
מְאַחֵיד לֵיהּ וְעָבֵיד לֵיהּ
כִּדְמוּת גְּבַר כְּתוּשְׁבַּחַת
אִתְּתָא לְמֵיתַב בְּבֵיתָא׃
14 לְמִקַּץ לֵיהּ אַרְזִין וּנְסִיב תְּרַז
וּבְלוּט וּמַתְקֵיף לֵיהּ בְּאָעֵי חוּרְשָׁא נְצַב אוֹרְנָא וּמִטְרָא יְרַבֵּי׃ 15 וְהָוֵי לֶאֱנָשָׁא
לְאַדְלָקָא וּנְסֵיב מִנְהוֹן וּשְׁחִין אַף אָזָא וְאָפָא לְחֵם אַף עָבְדֵיהּ דַחֲלָא

חבריו ד' ג' חסר וא' מלא וסי' הן כל חבריו יבשו · קח לך עץ אחד וכתב עליו ב' בו . ושלאחיו דבר אליהם כה אמר ד"ם . קרמא מ"ל : חרש ג' פתחין וסי' מעשה חרש אבן פתוחי חתם . חרש ברזל מעצד ופעל בפחם . חרש עצים נטה קו · וסי' עוברא דקיסא פרזלה : ארן נו"ן זעירא ותוא חד מן ג' נוני"ן זעירין וסי' נטע ארן·ונבושו זבן · ונרבן מפריד אלות.ואינון מן אלפא ביתא דאתוון זעירין ונמסרו בריש ספר ויקר'

מן ג' נומן זעירין דאית בה"ב דאתוון זעירין

כלומר ישים גבול בעץ בשרד והוא חוט הצבע שמסמן בו הנגר מה שרוצה לכרות מן העץ וכן ותאר הגבול , והצבע ההוא יקרא שרד והקו שאמר הוא החוט שצובע אותו בשרד : יעשהו במקצעות · ואחר שסמן אותו יתקנהו במקצעות ומקצועות הם שני כלים דומין במלאכתם לאחד קורין לו פלאנ"א ולאחר סימנ"ש שמקלף בהם הנגר פני העץ ומחליקו , ותרגום ואת הבית יקליפ יקלף ותרגום יונתן במקצעות באזמילא ואלו הכלים עשויין כמו אזמלים : ובמחוגה יתארהו · מחוגה , קונפא"ש בלע"ז ובו יעשו העגורות ותאר הדברים העגוליים , יתארהו הראשון אל"ף בחטף פתח והשני האל"ף בחטף קמץ : כתפארת אדם · כי צורתו נאה נמפוארת מאשר בעלי חיים , ות"י כתפארת אדם כתושבחת אתתא למתב בביתא כלומר כמו שהיא תפארת הבית שתשב בבית שלא תלא לחוץ כן הוא הפסל יושב בבית וכמוהו ונפש אדם מן הנשים , והאדוני אבי ז"ל פי' כמשמעו וטענין כפול ואמר ויעשהו כתבנית איש כתפארת אדם ואמר לשבת בית לא לצורך אחר כי הוא ממקומו לא ימיש : (יד) לכרות לו ארזים · עד הנה ספר מעשה הפסל מעץ סעוב עתה אומר כי עוד יטרח עושה הפסל שהולך אל היער לכרות לו ארזים לעשות מהם פסל , ועוד טורח יותר מזה שנוטע נטיעה ויגדל אותם עד שתהיה ראויים לכרות ממנה עצים לעשות פסל , ראו עד היכן הגיע כח עבודתם והכל נקל בעיניהם כחשבם לקבל שכר טוב על זה והם טועים לתהו ובהו והכל לא יתבוננו במעשיהם , ובאמרו ארזים תבקש המשובח שבהם לכרותו : תרזה · אילן מאילני סרק , ופירשו בו שהוא שקורין לו בערבי סנאב"ר : אלון · הוא ערמון : ויאמץ לו בעלי יער · לבקש מהם הטוב : נטע ארן · הם אילן גם כן טוב למלאכה , ובדרז"ל עשר ארזים ארנים וברושים : וגשם יגדל · יש מפרשים גשם גוף ר"ל גוף עץ , וכן באחרי גשמי ילטבם , והנכון לפרשו כמשמעו , וכן תרגם יונתן ומטרא ירבי , והוצרך לומר וגשם יגדל כי ידוע הוא כי כל צומח יגדל אותו הגשם אלא אמר שאף על פי שהוא נוטע העץ לשם עכו"ם הגשם יגדל אותו והרי הגשם בשליחות האל יתברך בא ואעפ"כ עולם כמנהגו נהג כמו שאמרו רבותינו ז"ל בזה שעכן הלי אגזל סאה של חטין וזורעה דין הוא שלא תצמח אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידים ליתן את הדין : (טו) והיה · כי כשכורת העץ

מצודת דוד

באומנים העושים הפסל כולם תוהו כי מעשיהם תוהו : וחמודיהם · הפסילים שהמה חמודים להם הנה אין בהם תועלת : ועדיהם המה · הפסילים הם עדים בעצמם שלא יועילו כי לא יראו ולא ידעו מאומה ואיך א"כ יועילו לאחרים : למען יבושו . העדות הזאת מועיל למען יבושו המודים אותם : (י) מי יצר אל · מי עשה שטות כזאת לעשות אל ולנסוך פסל לבלי תועלת : (יא) הן כל חבריו . המתחברים אליו לעבדו : וחרשים : האומנים העושים אותו הלא הם מבני אדם ואיך אפשר שיעשו אל : יתקבצו כולם . האומנים עם עובדי הפסל יתקבצו יחד ויעמדו להשכיל ולהבין בדבר וכולם יחד יפחדו מה' ויבושו במעשיהם : (יב) חרש ברזל : עתה יספר מעשה הפסל ואומר האומן של ברזל יעשה מעצד ופעל אותו ע"י גחלים בזרוע ובמקבות עשהו ומחשבו : בזרוע כחו · בזרוע בכחו וביי"ת בזרוע משמשת במקום שתים ור"ל בכל אומן כחו : גם רעב . אף כשירעב לא יעזוב מלאכתו עד שלא נשאר בו כח וכשיצמא לא ישתה מים עד שנעשה עיף ויגע וכ"ז מרוב חשקו בהמלאכה הזאת : (יג) חרש עצים וכשיגמר מלאכת המעצד . או אומן העצים יעשה קו המדה על הקורה למשוך במעצד לפי הראוי : יתארהו בשרד . אח"ז יסמן האומר הפסל בצבע השרד ועפ"ז המסומן יעשהו במקצעות והוא כלי מכלי הנגרים : ובמחוגה יתארהו : ובמחוגה מסבב בו ציורים עגולים ליפותו : כתפארת אדם . ר"ל צורתו מפוארה מאשר בעלי חיים : לשבת בית . ר"ל כל עצמו לא נעשה אלא לשבת בבית כי ממקומו לא ימיש : (יד) לכרת לו ארזים למעלה סיפר מעשה הפסל מעץ הטוב ועתה אמר עוד יש מי אשר יטרח לצאת ביער ולכרות לו ארזים לעשות מהם הפסל : ויקח תרזה ואלון . יש מי שיקח תרזה ואלון כי העצים ההמה יפים טובים ועל אשר הוא חזקים בהם מחזק אותם בממשכי עצי היער : נטע אורן . ר"ל ויש מי אשר יטרח עוד יותר

מצודת ציון

כמו בלי חוק (תהלים לד) : (י) נסך · ענין יליקה ומסכה : (יא) וחרשים · אומנים : (יב) מעצד · שם כלי גדול עשוי לחתוך בו וכן מעשה ידי חרש במעצד (ירמיה י) : בפחם . גחלת כמו נופח באש פחם (לקמן נד) ובמקבות · הוא פטיש וכן ותשם את המקבת בידה (שופטים ד) : יצרהו · יעשהו ויתדמהו : (יג) קו · חבל המדה : יתארהו · מלשון תואר ותמונה : בשרד · הוא שם צבע אדם : במקצעות · הוא מכלי הנגרים מקלף בהם העץ ומחליקו והוא מל' ואת הבית יקציע (ויקרא יד) שהוא ענין קלוף : ובמחוגה · כן שם הכלי שעושים בו העגולים : יתארהו · ענין סבוב וכן ותאר הגבול (יהושע טו) : כתבנית · דמות לצורה : (יד) תרזה ואלון · שמות אילני סרק : ויאמץ · ענין התחזקות : אורן · שם אילן סרק ובדרז"ל ארונים ערי (ר"ה כג) : (טו) לבער · ענין הדלקה · ויחם · מל' חמימות : ישיק · כמו יסיק בסמ"ך והוא מלשון היסק והבערה : ואפה · ענין התחלה כמו ולדניאל סגיד דניאל

העץ ותושב אותו לפסל מתחילת הפסלים יהיו לו לבער ולהחם ולאפות באותם פסילי העצים : ויחם · החי"ת נקרא בקמץ חטף והזקף ביו"ד : ישיק · כמו יבעיר כלומר ישיק בהם את התנור : ואפה לחם · כמו ופתני קמח : למו · כמו לו או כמשמעו , ופי' לפסילים אף על פי שלא זכר אלא אחד רבים הם : (טז) חציו · ר"ל מקצתו אמר כי בחציו שהבער ישנה בשני פנים שיצלה בו צלי ויאכל עד שישבע ועוד שיחם בשרו באש : על חציו בשר יאכל , פירוש יצלה צלי האיך יאכל בשר על חציו שיצלה בו הצלי : ויאמר האח · שמחה וכן האח האח ראתה עינינו , יאמר הסכל הזה מספחה דבר הפסל ויהנה בו להכלותו בשני פנים בהנאת הגוף לשעה ובחשבו כי יטיב לו שכר טוב בעבודתו יאמר מה טוב לי זה הפסל כי אני נהנה ממקצתו בהנאת גופי ומקצתו אעבדנו ויצילני בעת צרתי : חמותי , מלרע : (יז) ושאריתו לאל · פירוש לפסלו זהו האל שלו : יסגוד לו · ישתחוה הפל ענין במלות שונות כי יסגוד כמו ישתחוה בתרגומו , או פירוש יסגוד לו כריעה : וישתחו

אף־יפעל־אל וישתחו עשהו פסל
ויסגד־למו : טז חציו שרף במו־אש
על־חציו בשר יאכל יצלה צלי
וישבע אף־יחם ויאמר האח חמותי
ראיתי אור : יז ושאריתו לאל עשה
לפסלו יסגוד־לו וישתחו ויתפלל
אליו ויאמר הצילני כי אלי אתה :
לא ידעו ולא יבינו כי טח
מראות עיניהם מהשכיל לבתם :
יט ולא־ישיב אל־לבו ולא דעת
ולא־תבונה לאמר חציו שרפתי
במו־אש ואף אפיתי על־גחליו
לחם אצלה בשר ואכל ויתרו
לתועבה אעשה לבול עץ אסגוד :
כ רעה אפר לב הותל הטהו ולא־
יציל את־נפשו ולא יאמר הלוא־
שקר בימיני :
כא זכר־אלה יעקב וישראל כי
עבדי־אתה יצרתיך עבד־לי אתה ישראל לא תנשני :
כב מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי
כי גאלתיך : כג רנו שמים כי־עשה יהוה הריעו
תחתיות ארץ פצחו הרים רנה

ומגיד אתכיה צלמא ובעא
מניה : טז פלגיה אוקיד
בנורא על פלגיה בסרא
אכיל טוא טוי ושבע אף
שחין ואמר אח שחינית חזיתי
נור : יז ושאריה לדחלא עבד
לצלמא סגיד ליה ואשתעביד
ליה ובעא מניה ואמר שיזבני
ארי דחלתי את : יח לא
ידעין ולא מסתכלין ארי
מטמטמן מלמחזי עיניהון
מלאסתכלא בלבהון : יט ולא
מתיב לליביה ולא מדע ולא
סוכלתנו למימר פלגיה
אוקידת בנורא ואף אפיתי
על גומרוהי לחים טוית
בסרא ואכלית ושאריה
לתועבא אעביד ליבלי אעא
אסגוד : כ הא דחלתא
פלגיה קטמא לביה שטיא
אטעיה ולא ישיזיב ית נפשיה
ולא יימר הלא שקרא עבדית
בימיני : כא אדכר אלין יעקב
וישראל ארי עבדי את
אתקינתך למהוי עביד פלח
קדמי את ישראל לא
תתנשי דחלתי : כב מחיתי
כעיבא חובך וכענן עדיא
כל חטאך תוב לפולחני ארי
פרקתך : כג שבחו שמיא ארי עבד יי פורקן לעמיה יביבו יסודי ארעא בועו טוריא תושבחתא חדשא

ואופה לחם : אף יפעל אל מן הנותר : (יט) ולא ישיב אל לבו חציו שרפתי כמו אש : ולא דעת ולא תבונה · בו לאמר זאת : לבול עץ : לרקבון עץ : (כ) רועה אפר לב הותל הטהו . לבו אשר הותל הטהו לעשות לו רועה של אפר הדמות שנשרף חציו ונעשה אפר העושה הזה היה אומר שהוא לו לרועה ולפרנס . דבר אחר רועה אפר ל' ריעות עובד עבודת אחרים ומחבר אליו עבודת אחרים שהיא אפר : ולא יציל . הנתעה את נפשו לאמר הלא שקר בימיני ויפרד מעליו : (כא) לא תנשני - לא תהיה שכוח מיראתי : (כב) מחיתי כעב פשעיך · במצרים ובמדבר גם עתה שובה אלי : (כג) פצחו · ל' פתחון

ויתפלל ג' רפין בקריאה וסי' ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא . יסגוד לו ויתפלל אליו · ויחי ויתן לו מזהב שבא · אג"ך : שובה ה' מלרע בקריאה וסי' ובנחה יאמר שובה ה' רבבות · מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך · שובה ה' חלצה נפשי , שובה ה' עד מתי · שובה ה' את שביתנו :

פשוט ידים ורגלים כמו שפי' רבו' ז"ל, יונתן תרגם סגיד ליה ואשתעביד ליה : (יח) לא ידעו ולא יבינו . טח , מנחי העי"ן . ואם הוא פתח והוא פעל יוצא כחבירו והטח הוא האל על דרך השמן לב העם הזה כמו שפירשנו , או יהיה הטח יצרם הרע הגובר על שכלם : (יט) ולא ישיב . וי"ו ולא דעת כוי"ו ויצא אברהם את עיניו , או הוא כפל ענין , אמר ולא ישיב אל לבו אלה הדברים שזכר כי הם דברי תימה ואין בלבו לא דעת ולא תבונה לאמר זה כלומר לחשוב בלבו חציו שרפתי במו אש ואף וגו' : אפיתי על גחליו . למעלה אמר אף ישיק כי פעמים ישים אדם במצים , או ישיק בהם את התנור ויאפה הלחם על ידי הדבקה או יאפה הלחם על הגחלים : ויתרו · הנשאר ממנו והוא שם מן יתר הנזם : לתועבה . לדבר שתעב האל ומנע מעבוד אותם : לבול עץ . לענף עץ, והנכי בול הרים ישאו לו , ועקרו יבול : (כ) רועה אפר · אמר זה העושה הפסל לעבדו רועה אפר הוא כלומר מתעסק בדבר שלא יועיל לו והוא על דרך אפרים רועה רוח . וי"ת הא דחלתא פלגי קטמא : לב הותל הטהו · הותל תאר ואם הוא פתוח ומשפטו להדגש אלא בא קל כמו הטל בי . אמר יצר הרע שהתל בו הטהו לדרך רעה והוא לא יבין ולא יציל את נפשו טרם אבדה : ולא יאמר הלא שקר בימיני . מה שפעלתי ועשיתי בימיני שקר הוא וכת"י הלא שקרא עבדית בימיני : (כא) זכור אלה יעקב , אם העמים עובדי פסילים לא יבינו אתה זכור הדברי' האלה ולא תפותה לעובדי הפסילים : כי עבדי אתה · מאז עבדי אתה ולא עבד הפסילים ועל כן יצרתיך להיות לי עבד . וטעם יצרתיך כמו שפירש בוראך ויוצרך · או עת שלקח ישראל לעם והוציאם מבית עבדים הוא עת היצירה , וי"ת אתקינתיך למהוי עבד פלח קדמי : וישראל לא תנשני · לא תנשה ממני זכרני אתה ואזכרך : (כב) מחיתי כעב פשעיך . כמו העב שנמחה במים כן מחיתי פשעיך : שובה אלי , ומה שחטאת עד הנה מחיתי , והחכם ר' אברהם בן עזרא כתב כעת העוברת כלאת השמש . וכפל הענין במלות שונות : שובה . מלרע : גאלתיך . עתה אגאלך מגלות בבל : (כג) רנו שמים . על דרך משל כאלו כל העולם ישמח בגאת ישראל מהגלות : כי עשה ה' . טובה עם עמו וגאלם : תחתיות ארץ · היא הנקודה שהאמצעים אשר בארץ , והנה זכר הסגולה והנקודה וזכר ההרים והצומח והחיים לא זכר כי לא ישמחו כולם כי בכל האגל : פצחו · ענינו הרמת קול , וזכר הרים לפי

מצודת ציון

(דניאל ג) : (טז) כמו · בתוך : האח · הוא ענין ל' שמחה כמו האח האח ראתה עינינו (תהלים לה) : חמותי · מל' חמימה : אור · שלהבת כמאיר וכן אור לשנת נגדו (לקמן מז) : (יז) ושאריתו · ענין שיור : (יח) טח · ענין מריחה ומשיחה וכן וטח את הבית (ויקרא יד) : לבותם · מל' לב : (יט) ויתרו · מלשון נותר : לבול · כמו ליבול וכן כי בול הרים ישא לו (איוב מ) וענינו למח וענף : אסגוד · אשתחוה : (כ) רועה · ר"ל מנהיג : הותל · ענין לעג וכן ויהתל בהם אליהו (מ"א יח) : (כא) תנשני · ענין שכחה וכן נשני אלהים (בראשית מא) : (כב) מחיתי · ענין מחיקה וכן אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך (לעיל מג) : כעב וכענן · הם ענין אחד וכפל כמ"ש : (כג) הריעו · מלשון תרועה : תחתיות · מלשון תחת ומלמטה : פצחו · פתחו פה בהרמת קול לרנן וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נד) ו יפצחו · ענין שבח וכלל רוקע

מצודת דוד

יוקד שנופל מתחילה נטיעה של אורן הטוב למלאכה וממתין עד שיגדל ויהיה ראוי לפסל : וגשם יגדל . כאומר עם שהנטיעה הנופל הוא לעשות ממנו פסל על כל זה מגדלו הגשם בשליחות המקום כי עולם כמנהגו נוהג ועתידין הן ליתן את הדין וכמ"ש חז"ל בגזל סאה חטים וזרעה וכו' : (טו) והיה לאדם לבער . מאותו העץ עצמו יהיה מקצתו לצרכי אדם לבער בו את האש : ויקח מהם · מהעצים ההם יקח מה מהם להבעיר אש להתחמם בו ואף מהם ישיק התנור ויאפה לחם ואף מהם יקח ויפעל בו אל וישתחו אליו : עשהו וכו' . כפל הדבר במ"ש : למו . לפסילים עם כי לא זכר אלא אחד הנה רבים הם : (טז) חציו · ר"ל מקצתו שרף בתוך האש ע"י מקצתו אכל בשר כי יצלה בו צלי ויאכל וישבע ואף יחמם בשרו וישמח ויאמר האח הנה חממתי את עצמי אף נהנתי לראות ישב באור האש : (יז) ושאריתו . הנשאר מהעץ יעשהו אל ותואר ומשרש יעשהו לפסלו : יסגד לו . ישתחוה לו ויתפלל וכו' : (יח) לא ידעו · אין בהם לא דעת ולא בינה : כי טח . הקב"ה השמיט טח עיניהם מלראות ולבותם מלהשכיל : (יט) ולא ישיב · אינו טוען אל לבו לבחון בדבר ואין בו לא דעת ולא תבונה לחשוב שלא מקצתו שרפתי בתוך האש ואף וכו' : אפיתי על גחליו לחם : אמר לחם ע"ש סופו כי אחר שנאפה נעשה לחם וכן ופתני קמח (לקמן מו) : אצלה . כמו ואצלה : ויתרו . ואיך אעשה הנותר לפסל המתועב בעיני ה' ואיך אשתחוה לענף עץ : (כ) רועה אפר וכו' · ר"ל לבו המהתל ומלעיג בו השיתו שיקבל לרועה ומנהיג את הדבר אשר תשוב אל האפר כשישרפוהו : ולא יציל · אף האומן העושה הפסל לא יציל נפש עצמו ולא יאמר הלא מה שעשיתי בימיני הוא שקר ואין בו תועלת כי מעשה ידי הוא : (כא) זכר אלה יעקב : אם העכו"ם לא יבינו את זאת אתה יעקב זכור אלה הדברים ולא תפתה אחריהם כי עבדי אתה ולא עבד האליל : יצרתיך עבד לי . בראתיך להיות לי לעבד ולכן אתה ישראל לא תשכחנו : (כב) מחיתי כעב . מעולם מחיתי פשעיך כעב הזה הנמחה במים : וכענן וכו' · כפל הדבר במ"ש : שובה אלי · לכן שוב אלי כי אני הוא הגואל אותך : (כג) רנו שמים . הוא דרך משל ור"ל שמחה גדולה תהיה בעולם : כי עשה ה' · ר"ל עשה מה שעליו לעשות ולקיים והוא גאולת ישראל : תחתיות ארץ . הוא הנקודה

רש"י

פתחון פה : (כד) ויוצרך מבטן · מאז ויתרוצצו הבנים בקרבה (בראשית כה) הייתי לך לעזרה ובחרתיך : נוטה שמים לבדי : (כה) מפר אותות בדים : לפי שאני נטיתי שמים לפיכך אני יכול להפר אותם : בדי' · הם החוזים בכוכבי' ע"י אותות השמים ועל שם שפעמים הרבה שהם מכזבים קורין אותם בדים : ולפי שאילטגניני בבל היו חוזים בכוכבי' כמו שהוא אומר (לקמן מז) יעמדו נא ויושיעך הוברי שמים לכך הוא אומר שיפר אותות בדיהם כי אני הוא שהפרתי אותות בדי מצרים : (כו) מקים דבר עבדו . משה : ועצת מלאכיו · מלאך אחד אמר ליעקב ישראל יהיה שמך (ברא' לב) וקיימתי דבריו אף כאן אקיים עצת נביאי האומר על ירושלים תושב : (כז) האומר לצולה חרבי : האומר לבבל התיבשי : ונהרותיך אוביש : לפי שהיא יושבת על נהרות מדמה הריגת אוכלוסיה ליובש נהרות : (כח) רועי . מלך שלי : (א) למשיחו · כל שם גדולה קרויה משיחה כמו לך נתתיה למשחה (במדבר יח) ורבותינו אמרו למלך המשי' אומ' הקב"ה קובל אני לך על כורש כדאית' במסכת מגילה : לרד לפניו גוים · להרקיע ולרדד לפניו גוים . לרד לשטוח · ומתני מלכים אפתח . ל' אלטוא הוא זה וסבר כח כי חגורת מתנים הוא זרוע כח כמו אזר נא כגבר חלציך (איוב מ) ואתה תאזר מתניך (ירמיה א) ומזיח אפיקים ריפה (איוב יב) ל' שברון כח : לפתוח לפניו · דלתי שערי בבל : שערים הוא חלל פתח השער . דלתים הם הפותחים ונועלין בהן את השער : (ב) והדורים אישר : ת"י ושורייא אכבש כמו הדר הדרגה על שם שסובבת החומה את העיר ויש לפרש הדורים אורחות

פסוקים

כד יער וכל עץ בו כי גאל יהוה יעקב ובישראל יתפאר : ג' ג' נ'

כד כה אמר יהוה גאלך ויצרך מבטן אנכי יהוה עשה כל נטה שמים לבדי רקע הארץ מאתי : מאתי ק'

כה מפר אתות בדים וקסמים יהולל משיב חכמים אחור ודעתם יסכל : ג' ומ"ל

כו מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים האמר לירושלם תושב ולערי יהודה תבנינה וחרבותיה אקומם : ד' ב' מ"ל וב' חסר

כז האמר לצולה חרבי ונהרתיך אוביש : ג' . ג' ל' וחסר

כח האמר לכורש רעי וכל חפצי ישלם ולאמר לירושלם תבנה והיכל תוסד : ס' ו חסר ג' חסר

מה א כה אמר יהוה למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו לרד לפניו גוים ומתני מלכים אפתח לפתח לפניו דלתים ושערים לא יסגרו : ב אני לפניך אלך והדורים אושר דלתות אישר ק'

תרגום

וכל אילניא דביה ארי פרק יי יעקב . ובישראל ישתבח :
כד כדנן אמר יי דפרקך ודאתקנך ממעין אנא יי עביד כולא תלית שמיא במימרי שכלילית ארעא בגבורתי : כה מבטל אתות בדין וקסומין משגש מתיב חכימיא לאחורא ודעתהון מקלקל : כו מקים פתגמי עבדוהי צדיקיא ומלך שלוחוהי משלם דאמר לירושלם תתותב ולקרויא דבית יהודה יתבנין וחרבתהא אקומם : כז דאמר על בבל תחרוב ונהרהא איבש : כח דאמר על כורש למתן ליה מלכו וכל רעותי יקים ולדאמר לירושלם תתבני והיכלא ישתכלל : א כדנן אמר יי למשיחיה לכורש דאתקפית בימיניה לממסר קדמוהי עממין וחרצי מלכין אשרי לפתחא קדמוהי דשין ותרעין לא יתאחדון : ב מימרי קדמך יהך ושוריא אכביש דשין דנחש אתבר

ישלים ד' ב' מ"ל וב' חס' וסי' ועצת מלאכיו ישלים · גם איביו ישלם אתו · וכל חפצו ישלם : כי ישלים חקי · קדמאה ובתראה מ"ל :

רד"ק

לפי שעיקר בריאת הארץ הסרים שבה : יתפאר · כי תפארת האל יהיה בגאולה עמו מהגלות והעמים יספרוהו בזה , וכן אמר כורש כל ממלכות הארץ נתן לי ה' : (כד) כה אמר ה' · ויוצרך מבטן , פירשתיו : עושה כל · עשיתי כל העולם בעת הבריאה ולא היה אלא אני לבדי ובכל יום אני עושה שאני מעמידו כתוי : נוטה שמים , רוקע הארץ , פירשתים , ובאמרו לבדי ומאתי ר"ל כי אני ראשון לכל הנבראים ובעת הבריאה לא היה אלא אני לבדי ומאתי ומאתי היה הכל , ובבראשית רבה הכל מודים שלא נבראו מלאכי' ביום הראשון שלא יהיו אומרי' מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפונו והקדוש ברוך הוא ממדד באמצעיתו אלא אני ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי : מי אתי כתיב לומר מי היה שותף עמי בבריאתו של עולם : (כה) מפר אותות בדים · וכיון שהוא אדון הכל הוא מפר ומבטל השרלה שמעשים מהחכמים שהיו בבבל שהיו חוזים באותות שהם אותות השמים כמו שאמר ומאותות השמים אל תחתו . או פי' אותות שעות היום , כמו שאמר והיו לאותו', שלא הכירו הרעה שתבוא להם כמו שאמר יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים וגו' , וקראם בדים לפי שהם כוזבים במשפט המזלות לפעמים , ובדים מן בדיך מתים יחרישו שפי' כזביך , וכן פי' קוסמים הם החוזים , כמו בלעם בן בעור הקוסם , כי חוזים בכוכבים היה , ובדים וקוסמי' וחכמי' הם כפל ענין במלות שונות , והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש בדים מגזרת בדד כי יש נשמות שיש להם כח להתבודד ויגידו העתידות ולא בדרך חכמה , וקוסמים הם חכמי המזלות והחכמים הם הרואים בכבד ובכתף : (כו) מקים דבר עבדו · הוא ישעיהו ומלאכיו שאר הנביאים שהתנבאו על בנין בית שני : לירושלם · בעבור ירושלם , וכן ולערי : תושב · שישובו יושבים עליה , תושב , שרשו ישב מקלה נזכר פועלו מהנוסף : וחרבותי' טעמו על ירושלם שזכר : (כז) האומר לצולה · היא בבל המשיל אותה למצולת ים לשני דברים האחד שהיא מלאה מים והשני לפי שהיתה בקעה : חרבי · כלומר יבשי , כלומר שלא ישאר כל טוב בה אלא תחרב על ידי כרש , וכן ונהרותיך אוביש דרך משל , והנה ביד האל הכל כי הוא אמר לירושלם שהיתה חרבה שתבנה ואומר לבבל שהיתה בנויה שתחרב : (כח) האומר לכרש · בעבור כרש אומר שהוא רועה שלי כלומר שינהג את נאני והוא ישראל : וכל חפצי ישלים · בבבל ובירושלם : והיכל תוסד · הנה נמצא היכל זכר ונקבה כי נמצא והיכל ה' לא יסד , והאפשר כי התי"ו תי"ו הנכח , ואמר תוסד כי בימי כרש לא עשו אלא היסוד כי בטלו המלאכה והיתה בטלה עד שנת שתי' לדריוש : (א) כה אמר ה' למשיחו לכורש · כמו שקראו רועי כן קראו

תולדות אהרן אותות בדים . עקדה שער נו : משיב חכמים . גטין נו : לצולה . זבחים קי"ג (ברכות ז) האומר לכורש · עקדה שער ט : למשיחו לכורש . מגלה יב :

משיחו , כלומר מגבי כי אני המלכתיו לשבר יב את בבל והמלך הוא מגיה , או לפי שהמלוכה היתה על ידי משיח הנקרא השמי שממנה האדם על איזה דבר בלשון משיחה , וכן ומשחת את חזאל , ומשחת לנביא תחתיך , יען משח ה' אותי . וכן למשיחו לכרש כשמונה שלו כי האל מנה אותו למלך : לרד . מקור מן הקל בשקל כשך יקושים , והוא מגזרת הרודד עמי תחתי ' והוא ענין פריסה ורקיעה כתרגום וירקעו ורדידו : אפתח · שלא יהיה בהם כח לפני כורש כי האזור תוזק המתנים : לפתוח · כאלו הם פתוחות , וכן לא יסגרו כאלו לא יסגרו שערי אמר דלתות נחושה אשבור : (ב) אני לפניך · כלו' מולי ילך לפניך : והדורים · דרכים עקלקלות אישרם לפניך , והוא על דרך משל שלא יכשלו בבאו לבבל בשום ענין : ודומה להדורים בדברי רז"ל הדורה דכנפא

מצודת דוד

הנקודה האמצעי' מכדור הארץ : יער . מקו' צפידת האילנו' : ובישראל יתפאר . ע"י גאולת ישראל יתפאר בפי כל : (כד) ויוצרך מבטן . מעת נאסך מבטן אמך יצרתיך לי לעם : עושה כל · כל דבר הנעשה : לבדי . ואין מי יעזור לי : רוקע הארץ מאתי · פרישת הארץ הוא מאתי ר"ל ממני : (כה) מפר . מבטל האותות של חוזי הכוכבי' ולא יהיה כן : וקסמי' יהולל . משטה דעת הקוסמ' ולא יועילו בפעולותיהם : משיב חכמים אחור · לפי שדרך החכמים להתחכם בכל פעם יותר אמר שהמקום משיב החכמים לאחור ר"ל שמתפשטים ומתאבדים מן החכמה ונעשים סכלים : (כו) מקים דבר עבדו · זה ישעיהו : ועצת מלאכיו · המה יתר הנביאים : האומר · אשר כל אחד מהם ניבא ואמר בעבור ירושלים שתהיה מיושבת מאנשים ובעבור ערי יהודה אמר שתבנינה בנויה אחר מפלת בבל : (כז) האומר לצולה . אשר כל אחד מהנביאים אמר על בבל העומדה בעולם שהיה מקום הורב רלה לומר שכל אוכלוסיה יאבדו ולפי שיושבת במצול' המשיל אבדן אנשיה ליבושת המי' · ונהרותיך אוביש . כפל הדבר במ"ש : (כח) האומר לכורש · אשר כל אחד אמר בעבור כורש שהוא יהיה רועי נרעה נאני והם ישראל והוא ישלים חפצי לאבד את בבל ולגאול את ישראל מן הגולה : ולאמר . לנוות בעבור ירושלים לבנות אותה ואת ההיכל יסוד ליסדה (כי בימיו לא נבנה כי אם היסוד ונשלם בימי דריוש כמ"ש בחגי) : מה (א) למשיחו לכורש . על משיחו על כורש ר"ל על כורש שהגדיל והמשיל אותו : אשר החזקתי בימינו . הוא ענין מליצה ור"ל נתתי הכח בידו : לרד · לשום העכו"ם לפניו להיות לו למדרך הרגל : ומתני מלכים אפתח . ר"ל אתיש כח המלכים הנלחמים עמו

מצודת ציון

(כד) רוקע · ענין הריסה ושטיחה כמו לרוקע הארץ על המים (תהלים קלו) : (כה) מפר , ענין מניעה וביטול כמו איסה יפרם (במדבר ל) : אותות · מלשון אות וסימן : בדים : ענין כזב הבדוי מן הלב וכן בדיך מתים יחרישו (איוב יא) וחוזי הכוכבים יקראו כן כי ע"פ הרוב ידברו כזב הבדוי מן הלב : וקוסמים · הוא ענין כשוף : יהולל · ענין שטות כמו ושופטים יהולל (שם י"ב) : יהולל מל' הוללות ושטות : (כו) המקים · מל' קיום : מלאכיו · שלוחיו: שלוחי מלשון השלמה וגמר : לירושלים · בעבור ירושלם וכן פתח פיך לאלם (משלי ל"א) : תושב · מל' ישיבה : תבנינה · מל' בנין : וחרבותיה · מל' חורבה : (כז) לצולה · למצולה ועניינו מקום רבוי המים וכן ותשליכני מצולה (יונה ב) : חרבי · ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח) : אוביש · מל' יבש : (כח) חפצי · רצוני : תוסד · מל' יסוד : (א) למשיחו · הוא ענין גדולה ורוממות וכן נתתים למשחה (במדבר יח) : החזקתי · ענין אחיזה : לרד · ענין שטיחה כמו הרודד עמי תחתי (תהלים קמ"ד) : אפתח · ענין התרת הקשר וכן יתרי פתח (איוב ל) : (ב) והדורים · ר"ל דרך מעוקם ומסובב ובדרז"ל הדורה דכנפא [חולין קי"ג] והם השעים המעוקמים ומסובבים זה על זה

רדק

דכנתא : אוסר • כתוב בוי"ו וקרי איסר ביו"ד , והטעם אחד כי אותיות אהו"י מתחלפות : אשבור • אגדע , כי בעזרתי תלכד בבל אף על פי שדלתותיה נחושה ובריחיה ברזל : (ג) ונתתי לך אוצרות חשך • כי מה שאדם אוצר מכסף וזהב ואבנים טובות תחת הקרקע יאצור אדם אותם במקום שהוא חושך ומסתרים ובבבל היו אוצרות רבות כמו שקורא אותה מדהבה ואומר בעלת אוצרות : ומטמוני • בשורק כמ"ש השבים : למען תדע כי אני ה' • כי זה הנצחון שאתה עושה בארצות להכניע מלכי הארצות תחתיך לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי וברצוני והנה הכיר זה כדעתו כי מה' היתה לו , וכן אמר כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים , ולפי שהמלכים אשר לפניו התגאו ולא הכירו האל עד ששלח ידו בהם, כמו מלך אשור שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי , ונבוכדנצר אמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון , לפיכך התבונן כורש בעצמו וראה שהראשונים שהתגאו נפלו ביד האל הכיר כי הכח לאל וידע כי בידו הכל והוא המגבי' והוא המשפיל : (ד) למען עבדי יעקב • זה שאני עושה לא למענך אלא למען עבדי יעקב וכל זה להחריב בבל שהעבידום יותר מדאי והכבידו עולם ולהוציאם מהגלות בעבור זה אני נותן לך הכח הזה : אכנך ולא ידעתני • כי כמה שנים לפני כורש ולפני גלות ישראל התנבא הנביא על חרבן בבל , ואמר ואקרא לך בשמך , ואמר אכנך כי פעם היתה בשם כורש כמו בזאת הפרשה ופעם בלא זכר שם כרש וזהו הכנוי : ולא ידעתני • ועדין לא היית יודע אותי כשהייתי קורא על ידי נביאי שאתה תחריב בבל : (ה) אני ה' אאזרך • אתן אזור במתניך עד שלא ידעתני כי כבר דברתי על ידי עבדי הנביאים אליך שאתן לך כח על ממלכו' הארץ ועל בבל : (ו) למען • וממערבה , הה"א רפה ואינה לכנוי אלא הוא שם בלשון נקבה כמו מערב שם בל' זכר , ויתכן להיות הה"א כנוי לשמש , כי ימצא בל' נקבה ואם היא רפה ומלא כמוה , וזכר ממזרח וממערב כי ממזרח למערב הוא הישוב השלם ולא כן מצפון לדרום : (ז) יוצר אור ובורא חשך • מלרע : ובורא רע • מלעיל , וזכר אור וחשך ושלום ורע דבר והפכו וזכרם למשל כי כן יעשה האל יתן אור ושלום וחשך ורע לבבל ורע הפך שלום כי השלום טוב והמלחמה רע , ואמר על אור ושלום יוצר ועשה כי הם מעשה ועל חשך ורע אמר בורא כי אינם דבר כי הסרת האור היא החשך , והסרת הטוב והשלום הוא רע : ובורא • ענין גזרה , כמו ואם בריאה יברא ה' גזר ביהיה , ואאז"ל פירש ובורא חשך הארץ , כי היא הגורמת החשך בעולם כשתפסק השמש הארץ מסך בין השמש ובינינו לפיכך הוא החשך , ופירוש עושה שלום בין התולדות שהם השוכות בטבעם , ובהסכמת ארבעה תולדות אלה יהיה בריאות הגוף והוא שלום ואם תכבד אחת מהם על חברתה הקרה על החמה או החמה על הקרה או הלחה על היבשה או היבשה על הלחה וזו חלי הגוף שהוא רע וזה יבא ממאכלים רעים לגוף כי אם יהיו תמים ויאכל מהם יותר מדאי תגבר יד תולדות החמה או הכסף כי כל אחת עומדת כנגד חברתה , או יבא החלי מדברים אחרים והבורא ברא הדברים והמאכלים , ואע"פ שאדם גורם לעצמו החלאים שהם על המאכלים שבורא ית' בראם , זהו ובורא רע , ואע"פ שהוא לא בראם לרע , וכתב רבינו סעדיה יתם כטוב הרע לבריאת האל כנגד מחשב' מי שהוא מאמין בשני אלוהות אחד טוב ואחד רע , לפיכך אמר אני ה' עושה כל אלה : (ח) הרעיפו שמים ממעל . ענין הזלה : וכן מן הטל ושחקים ירעפו טל , והוא כמו הפוך : ירעפו • אמר זה על דרך משל על התשועה שתבא לישראל כאלו מלאכי שמים באים לעזרתם , וכן יושבי הארץ : ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד , פירוש ויפרו ישע וצדקה שתצמיח הארץ יחד , ואע"פ בהזקף כישע דבק עם וצדקה לפיכך אמר ויפרו לשון רבים : בראתיו . כל אחד מהם הישע והצדקה , וי"ת הפסוק על תחית המתים : (ט) הוי רב את יוצרו • אמר זה על מלך בבל שהיה מתגאה ומתנשא כנגד האל והוציא כלי בית המקדש לשתות בהם והמשיל משל ואמר אם החומר יריב עם היוצר אותו ויאמר לו מה תעשה אני יודע יותר ממך : חרש את חרשי אדמה

ישעיה מה

תרגום

וְעַבְרִין דְּבַרְזֶל אֲקַצֵּץ׃
ג וְאֶתֵּן לָךְ אוֹצְרִין דַּחֲשׁוֹךְ
וְסִימָן דְּמִטַּמְרָן בְּדִיל דְּתֵידַע
אֲרֵי אֲנָא יְיָ דְּרַבֵּיתִי בִּשְׁמָךְ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ד בְּדִיל
עַבְדִּי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירִי
וּקְרֵית לָךְ בִּשְׁמָךְ אַתְקֵינְתָּךְ
וְלָא יְדַעְתָּא לְמִדְחַל קֳדָמָי׃
ה אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד וּבַר מִנִּי
לֵית אֱלָהָא סַעֲדְתִּיךְ וְלָא
יְדַעְתָּא לְמִדְחַל קֳדָמָי׃ ו בְּדִיל
דְּיִדְעוּן מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא
וּמִמַּעַרְבָא אֲרֵי לֵית בַּר
מִנִּי אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד׃
ז דְּאַתְקֵין נְהוֹר וּבָרֵי
חֲשׁוֹךְ עָבֵיד שְׁלָם וּבָרֵי
בִישׁ אֲנָא יְיָ עָבֵיד כָּל אִלֵּין׃
ח יְשַׁמְשׁוּן שְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא
וַעֲנָנַיָּא יְגִדּוּן טוּבָא תִּתְפְּתַח
אַרְעָא וְיֵיחוֹן מֵתַיָּא וּזְכוּתָא
תִּתְגְּלֵי כַּחֲדָא אֲנָא יְיָ
בְּרֵיתִינוּן׃ ט וַי דִּי מְדַמֵּי
לְמֵידַן לְקָבֵיל פִּתְגָּמֵי בָּרְיֵהּ
וּרְחַץ דְּיוֹטְבִין לֵיהּ צַלְמֵי
פַּחֲרָא דַּעֲבִידִין מֵעֲפַר
אַדְמְתָא הַאֶפְשַׁר דְּיֵימַר

מקרא

ב' נְחוּשָׁה אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחֵי בַרְזֶל אֲגַדֵּעַ׃
י"ג מ"ל ב' וחסר ו' ג וְנָתַתִּי לְךָ אוֹצְרוֹת חֹשֶׁךְ וּמַטְמֻנֵי
מִסְתָּרִים לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי
י' מ"ל כ"ו מייחדין יְהוָה הַקּוֹרֵא בְשִׁמְךָ אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ד לְמַעַן עַבְדִּי יַעֲקֹב
ג"נ וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירִי וָאֶקְרָא לְךָ בִּשְׁמֶךָ
ג' • ב' אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתָּנִי׃ ה אֲנִי יְהוָה
ג' • ב' וְאֵין עוֹד זוּלָתִי אֵין אֱלֹהִים אֲאַזֶּרְךָ
וְלֹא יְדַעְתָּנִי׃
י"ב ו לְמַעַן יֵדְעוּ מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ
ב' וּמִמַּעֲרָבָה כִּי־אֶפֶס בִּלְעָדָי אֲנִי
יְהוָה וְאֵין עוֹד׃ ז יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא
ג' כמרחין ב' מלעיל חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע אֲנִי
יְהוָה עֹשֶׂה כָל־אֵלֶּה׃
ב' ח הַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁחָקִים
ג' • ב' יִזְּלוּ־צֶדֶק תִּפְתַּח־אֶרֶץ וְיִפְרוּ־יֶשַׁע
וּצְדָקָה תַצְמִיחַ יַחַד אֲנִי יְהוָה
בְּרָאתִיו׃
ג"נ ט הוֹי רָב אֶת־יֹצְרוֹ חֶרֶשׂ אֶת־חַרְשֵׂי
י"א • ג' אֲדָמָה הֲיֹאמַר חֹמֶר לְיֹצְרוֹ מַה־

רשי

אורחות עקלקלות אישר לפניו : (ג) הקורא בשמך . מדיין לא נולדת ואני קורא לך שם כורש : (ד) למען עבדי יעקב • שתוציאהו מגלות בבל : ולא ידעתני . לא עשית רצוני כי אני אמרתי הוא יבנה עירי והוא כשעמד אמר מי בכם מכל עמו רשות נתן להם לילך וכל הטורח פורק מעל צוארו : (ז) יוצר אור : לצדיקים : ובורא חושך • לבבל וכן עושה שלום ובורא רע : (ח) הרעיפו שמים וגו' • צדק האמור במקרא מוסב על הנזל ועל הרעיפה הרעיפו שמים צדק ושחקים יזלו צדק כלומר מאתי יבא הצדק להיטיב להם מן השמים : בראתיו : בראתי את הדבר הזה : (ט) הוי רב את יוצרו . נתנבא ישעיה על חבקוק שעתי' לעמוד ולקח תגר על אורך גלותו של נבוכדנצר עד אנה ה' שועתי וגו' ותעשה אדם כדגי הים (חבקוק א) והקב"ה אמר לישעיה למה זה בא לריב אתי סבור הוא שאיני שם על לב להושיע את עמי לעת מלאת אשר תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כו) : אין ידים לו : אין מקום

אוצרות י"א מלאים וסי' במסורת רבתא : ישע ח' פתחין וסי' תפתח ארץ ויפרו ישע • כי הלבישני בגדי ישע • וכהניה אלביש ישע. וקדרים שגבו ישע . ירחקו בניו מישע וידכאו .

תולדות אהרן יוצר אור • ברכות יא נב
עקדה שער פו : עושה שלום • עקרים ס' אחרון : הרעיפו • תענית ו וזהר ויקרא : תפתח ארץ • (ברכות יד) : הוי רב • (מגלה פס) :

מצודת ציון

זה : איסר • מל' ישר ושוה : ובריחי • כעין מטה עשוי לנועו אחורי השער לסגרו : אגדע • ענין כריתה כמו בקמים גודעו (לעיל ט) : (ג) ומטמוני • מל' טמינה : (ד) אכנך • ענינו שם שאינו שם העצמי וכן ובשם ישראל יכנה (לעיל מ"ד) : (ה) אאזרך • מלשון אזור וחגורה והוא ענין חוזק כי האזור במתניו הוא חזק ומזורז : (ו) וממערבה • הוא כמו ממערב והזכיר בלשון נקבה : (ח) הרעיפו • ענין הזלה ונטיפה כמו ירעפון דשן (תהלים ס"ה) . ושחקים : כן יקראו השמים : יזלו • מלשון הזלה ונטיפה : ויפרו : מל' פרי : (ט) רב • מל' מריבה : יוצרו • בוראו : חרש

מצודת דוד

עמו ולפי שמי . שהוא תגור במתניו הוא מזרז וחזק לכן אמר כאלו אפתח האזור ויותר כחם : דלתים . דלתי שערי בבל : לא יסגרו • יהיו כל כך נחפזו כאלו היום סגורים : (ב) אני לפניך אלך • אלך במלחמה כאלו אלך לפניך להלחם בעבורך : והדורים אישר • דרכים המעוקמים אעשה ישרים ושוים ר"ל לא תכשל בדרך הלוכך . דלתות וגו' : הוא ענין מליצה לומר לא יתחזקו במבצר סגיר : (ג) ונתתי לך . אמסור בידך אוצרות בבל : אוצרות חושך : דרך האוצר לטמון במקום חושך : ומטמוני מסתרים : דברים הטמונים במקום סתר וכפל הדבר במ"ש : למען תדע • אעשה לך כל זה למען תדע כי אני ה' עושה זאת ולא בכח ידך כי יהיה חוץ מן הטבע : הקורא וכו' . אשר קורא בשם כורש עד לא נולדת הוא אלהי ישראל וממנו בא הדבר : (ד) למען עבדי יעקב . כ"ז אעשה בעבור ישראל להוציאם מבבל : ואקרא וכו' . פעם קראתי עליך בשמך כורש ופעם סתם שמו עם כי ידבר עליו והרי הוא כאלו מזכירו בשם הכנוי : ולא ידעתני . ר"ל ולא בזכותך כי עדין לא הכרת ולא מצאת זכות א"כ אין זה כ"א למען עבדי יעקב : (ה) זולתי וכו' כפל הדבר במ"ש : אאזרך • נתתי לך חוזק ועדיין לא ידעת אותי כי עדיין לא נולדת : (ו) למען ידעו . אם זה הודעתי מראש למען ידעו כולם אשר אין אלוה מבלעדי למחות בידי לא כבשר ודם המסתיר עצמו מפחד המוחה : (ז) יוצר אור • ר"ל אני הוא העושה דבר והפכו אני יוצר אור לישראל ואני בורא חושך לבבל אני עושה שלום לישראל ואני בורא רע לבבל שהוא הפך השלום והוא כפל ענין במ"ש : (ח) הרעיפו וכו' • ר"ל יבוא לישראל הרבה צדקה וישועה כאלו יזלו מן השמים ממעל וכאלו פתחה הארץ פיה והגדילה פרי הישע : תצמיח יחד . עם הישע תצמיח גם הצדקה : בראתיו • ומאז הכנתי להם הישע והצדקה : (ט) הוי רב וכו' אמר זה על בלשאצר מלך בבל הוי עליו הרב עם היוצר וזהו במה שהיה מתגאה נגד האל והשתמש בכלי בה"מ : חרש את חרשי האדמה . הלא הוא ישוב כחרש עם שאר חרשי האדמה ודומה להם כי בכלי יוצר ינופץ במהרה כמ"ש ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה (דניאל ה) : היאמר • וכי מהראוי שיאמר החומר ליוצרו מה תעשה הלא אין ממש במעשיך ר"ל הלא הוא בידי כחומר ביד היוצר ואיך ימנע לנולי • אין ידים לו •
נדמה

תעשה ופעלך אין ידים לו : י הוי
אמר לאב מה תוליד ולאשה מה
תחילין :
יא כה אמר יהוה קדוש ישראל
ויוצרו האתיות שאלוני על בני ועל
פעל ידי תצוני : יב אנכי עשיתי ארץ
ואדם עליה בראתי אני ידי נטו
שמים וכל צבאם צויתי : יג אנכי
העירתיהו בצדק וכל דרכיו אישר
הוא יבנה עירי וגלותי ישלח לא
במחיר ולא בשחד אמר יהוה
צבאות : יד כה אמר יהוה יגיע
מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי
מדה עליך יעברו ולך יהיו אחריך
ילכו בזקים יעברו ואליך ישתחוו
אליך יתפללו אך בך אל ואין עוד
אפס אלהים : טו אכן אתה אל
מסתתר אלהי ישראל מושיע :
טז בושו וגם נכלמו כלם יחדו הלכו
בכלמה חרשי צירים : יז ישראל
נושע ביהוה תשועת עולמים לא־

טינא לעבדיה לא עבדתני
ועובדך לית ידין ליה : י ווי
דאמר לאב מה תוליד ולאתתא
מה תעדין : יא כדנן אמר יי
קדישא דישראל ודאתקניה
אתיא דעתידין למיתי אתון
שאלין מן קדמי על עמי ועל
עובד גבורתי תפקדונני :
יב אנא במימרי עבדית
ארעא ואנשא עלה בריתי
אנא בגבורתי תלית שמיא
וכל חיליהון שכלילית :
יג אנא איתיניה בגלי
בקשוט וכל אורחתיה אתקן
הוא יבני קרתי וגלות
עמי ישלח לא בדמין ולא
בממון אמר יי צבאות : יד כדנן
אמר יי ליאות מצרים
ותגרי כוש ואנשי סבא
גברין דסחורא עלך יעדון
ודיקך יהון בתר פתגמך יהכון
בשלשלן יעדון וליך יסגדון
ומניך יבעון ויודון למימר
בקושטא ביך אלהא ולית עוד
אלהא בר מנך : טו בקושטא
את אלהא אשריתא בתקוף
רומא שכינתך אלהא דישראל
פריק : טז בהיתו ואף אתכנעו כולהון כחדא הליכו באתכנעו פלחי
צלמיא : יז ישראל יתפריק במימרא דיי פורקן עלמיא

וכל צבאם ה' בק יאה וסי' ויכלו השמים והארץ · ונמקו כל צבא השמים · ונגלו כספר השמים · אנכי עשיתי ארץ ואדם · אתה הוא ה' לבדך : צבאם ז' וסי' נמסר לעיל בסיפרא בראש סי' ל"ד : מסתתר ד' וסי' נמסר בשמואל חלק א' ריש סי' כ"ו . נושע ג' ב' פתח וא' קמץ וסי' אשריך ישראל מי כמוך . ישראל נושע בה' תשועת · אין המלך נושע ברב חיל · וחד צדיק ונושע הוא · וסי' ישראל פתחי' מלכיא קמצין

רש"י

...קים לו : (י) הוי אומר לאב מה תוליד . כשבור שלא להיות מרחם על הבן יותר מאביו . ד"א הוי בן האומר לאב למה הולדת דומה הוא לזה שהוא רב את יוצרו : (יא) האותיות שאלוני וגומר : ה"א נקודה קמץ למדת שאינה תמוהה וכן פירשו אם נכתב לשאול לי אתם הנביאים שאלוני על אותיות שמי' ומופתי' אשר אתם רואים . נולדי' בארץ עליכם היו שואלים אותי מה הם אבל על בני ועל פועל ידי ישרים שבשבילם יצרתי את הכל אתם באים לצוותי ולקרוא לפני תגר : תצוני : תמוה הוא וכי עליכם לצוות על בני אני כבר בראתי להם הישועה במחשבה שעלתה לפני כילד אנכי העירותיהו בצדק על כורש הוא אומר : (יב) אנכי עשיתי ארץ . ונתתיה לאשר ישר בעיני : (יד) יגיע מצרים וגומר · הרי הודעתי אתכם במה אושיע את בני מיד בבל כי כורש לכך העירותיהו בצדקי ועוד אני מודיעכם תשועת סנחריב בימי חזקיהו כאשר ישוב (לעיל לז) מעל תרהקה מלך כוש יבא לירושלים וחמדת כל אוצרות כוש ומצרים שילכו לעזור את כוש בידו ויבא עם אותו השלל ויפול בירושלים וחזקיהו ועמו יבזו את הכל כן מפורש בסדר עולם שעל סנחריב נאמר : אנשי מדה : גובהי קומה : עליך . ירושלים בזקים יעבורו · שהביאם שם סנחריב שלולים בקולרים ולאחר מפלתו עמד חזקיהו ופטר את כל השבוים ונתגיירו והכירו מלכות שמים : אך בך אל · יהיו מודים שאין אלוה אלא ה' לבדו : (טו) אכן אתה אל מסתתר · וכן יאמרו להקב"ה אכן הבנתנו כי לגבות חיובותיהן של עמך אתה מסתתר מלהראות נלחם כביכול אין בך יכולת ובהתעורר רחמיך אתה אלהי ישראל מושיע כך מפורש במכילתא : (טז) חרשי צירים : אומני : ציורים של פסילים שמעכו"ם ומזלות :
לא

תולדות אהרן נושא כו' · מכות כג עקדה שער ע :

רדק

אדמה · כי זה כמלך חרש יתחבר עם חרשי אדמה , כי הכלי יוצר כפן כמהרס כמו שכתוב הים כלי'ה אמקשיל כלשכר מלכה : אין ידים לו · ידמה שלא עשהו ידים : (י) וכן המשיל לבן שאמר לאב מה תוליד או לאם מה תחילין כי זה דבר שאינו , ואיך יתגאה מלך בבל על האל שהוא בידו כחומר ביד היוצר , וכן אמר על מלך אשור היתפאר הגרזן על החוצב בו : (יא) כה אמר ה' האותיות שאלוני , יאמר כנגד העכו"ם שאלו לי עתידות הבאות לישראל אני אגיד לכם לא כאלהיכם שאינם יודעים מאומה : על בני · על ישראל שהם בני ופועל ידי תצוו לנביאים בעבורי שיאמרו לכם דברי והם יגידו לכם מה אני עתיד לעשות בעבור בני והכח בידי לעשות כי אני בראתי הכל : (יב) אנכי · ואדם עליה בראתי , זכר האדם כי הוא ממונה עליה והוא ראש בריאות הארץ וכל שנבראים בה בעבורו , אמר ידי נטו שמים , ואמר וכל צבאם צויתי , כמו שאמר דוד כי הוא צוה ונבראו , להודיעך כי המעשה והנטיה לא היה אלא מאמר והמצוה אינה בדבור אלא רצון : (יג) אנכי העירותיהו בצדק · הכנוי על כורש שזכר למעלה , אמר אני הוא שעשיתי כל זה העיר העירותי לכורש שיעשה צדק ויוציא ישראל מהגלות ויחריב שוכניהם ומעבידיהם , וזהו צדק : הוא יבנה עירי · כי הוא נתן להם כסף וזהב לבנות הבית והעיר : לא במחיר ולא בשחד · כי אם לעשות רצוני כי ידע בלבו כי אני המלכתיו , כמו שאמר נתן לי ה' אלהי השמים , ואמר והוא פקד עלי לבנות לו בית : וגלותי ישלח · כמו שאמר מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל , והנה זאת אעשה לישראל ועוד ישועה אחרת טרם זאת וטרם גלותם והוא דבר סנחריב , ועל זה אמר : (יד) כה אמר ה' יגיע מצרים . וזה הענין כמו שאמר למעלה נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך , ושם פירשנו הענין . וכן פירשנו בפרשת יהיו עוד חמש ערים בארץ מצרים : וסבאים אנשי מדה , פירוש מדה גדולה וכן אנשי מדות : עליך יעברו · כי מלך אשור העבירם על ירושלם : ולך יהיו · כי לקחו ישראל כל הבזה והם היו בזיקים ובשלשלאו', ועליך ואליך אמר לירושלי' : ואליך ישתחוו · ואליך יתפללו להתירם ממאסרם ויודו לך שאין אל אלא אתה ואין עוזר זולתך ואפס אלהים אלא אלהי ישראל : (טו) אכן · כן יאמרו הם , או הם דברי הנביא כי כן יודו העכו"ם , וכן הוא באמת שאתה אל מסתתר שאינך נראה ואתה אלהי ישראל כי בהם נראה כחך וגבורתך בתשועה שתושיעם בעת צרתם : מסתתר · פירשו יונתן כמו נסתר שתרגם בקושטא את אלהא אשריתא בתקוף רומא שכינתך . והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש כמשמעו שהוא תבנית התפעל אמת כי אתה אל מסתתר מסתתר מהגוי שאין לך חפץ בו ואתה אלהי ישראל מושיע : (טז) בושו וגם נכלמו · אמר כי הכלימה יותר מן הבושת : חרשי צירים · אומני פסילים , ונקראו צירים שהוא ענין צירים ותבלים יאחוז כמו שנקראו עצבים , והנה הלכו בכלימה אומני הפסילים ועובדיהם כי לא הושיעום בעת צרתם הפסילים שהביאו עמהם · אבל : (יז) ישראל
לא

מצודת דוד

נדמה הוא כאלו לא עשאוהו ידים : (י) הוי אומר לאב . חזר והמשילו לבן האומר לאב , למה הולדת תולדות ולאם יאמר למה היה לך חבלי לידה וכאומר שלא ידעתם כי יבוא יומם וימותו ולמה ילדתם לבהלה וכן יחשוב בלבבו לומר אם כלי בה"מ ישובו לירושלים למה הוגלה בבלה וכו' לא שם אדם : (יא) האותיות שאלוני : אמר נגד העכו"ם שאלו לי העתידות לבוא על ישראל ואגידה לכם : על בני · בעבור ישראל שהם בני ופועל ידי תצוו בעבורו להנביאים שיאמרו לכם בשמי מה יהיה בסופם : (יב) אנכי עשיתי ארץ ר"ל הלא הכל שלי ובידי לעשות כחפצי באין מוחה ולזה שאלו ואגידה לכם : צויתי . אני צויתי שיהיו נבראים ומידי בא להם הממשלה בארץ : (יג) אנכי העירותיהו . על כורש האמור בתחילת הענין יאמר שהוא העיר לבבי לבוא על בבל ולהחריבה והחרבה היה בצדק כי ראויה הוא לאבדון : וכל דרכיו אישר . ר"ל לא יכשל בהליכתו כאלו ילך בדרך ישר ושוה : הוא יבנה עירי . ר"ל הוא יתן כסף וזהב לבנותה : וגלותי . ישראל שהגלותים לבבל ישלחם הוא לארצם : לא במחיר · לא יתן לו מי מחירם ולא יקבל ממי שוחד בעבורם : (יד) כה אמר ה' . כלומר הנה המפתיך בטובה שיבוא ממפלת בבל ועתה אודיעך הטובה שיבא ממפלת סנחריב בימי חזקיה : יגיע מצרים וכו' . כי כששב סנחריב מעל תרהקה מלך כוש לבוא לירושלים למלחמה הביא עמו חמדת כל האוצרות שלל מכוש וממצרים ומסבא שהלכו לעזור לכוש ומאנשיהם הביא עמו אסורים בשלשלאות וכשנפל סנחריב סביב ירושלים בזו חזקיהו ועמו חמדת כל האוצרות ופטרו את האסירים ממאסרם ולזה אמר שאוצר של מצרים והסחורות של כוש וסבא גבהי הקומה יעבורו דרך עליך ויהיו לך : אחריך ילכו · ר"ל אותם שעברו עליך אסירים בזקים ילכו אחריך כי יהיו סרים אל משמעתך : ואליך ישתחוו . להתירם ממאסרם : יתפללו . ר"ל ישאלו ויבקשו על ההתרה : אך בך אל . ויאמרו עתה ראינו שאך בישראל יש אל האמתי ואין עוד זולת שאלהים אשר בישראל : (טו) אכן · באמת שאתה האל המסתתר ואינו נראה הוא אלהי ישראל מושיע : (טז) בושו וכו' : לא יבושו כלם כראותם שאין ממש באלהיהם כי לא היו להם למושיע ואשר הושיע המקום לישראל : חרשי צירים . האומנים העושים צורי הפסילים

מצודת ציון

חרש · כמו חרס בסמ"ך : חומר · טיט : ליוצרו · אומן החרס : (י) תחילין · ענין חבלי הלידה וכן לא חלתי ולא ילדתי (לעיל כ"ג) : (יא) האותיות · הבאות : (יג) העירותיהו . מל' התעוררות : במחיר · ענין חליפות הדבר ושוויו כמו יקחו מקום במחיר (מ"א י) : (יד) יגיע · הוא העושר הבא ביגיעה : וסבאים · אנשי סבא : אנשי מדה · ר"ל מדה גדולה וכן איש מדה (דה"א י"א) : בזקים · בשלשלאות כמו רתקו בזקים (נחום ג) : (טו) אכן · באמת : מסתתר : מלשון סתר :
צירים

לא יבושו ולא יכלמו כי הוא נושע בה' תשועת עולמים , ופי' עולמים זמנים ארוכים : ולא תבושו · דברי הנביא לישראל : עד עולמי עד · כל ימי עולם : (יח) כה אמר ה' אמר כי לפי שזאת הפרשה טעם לאשר עליה שדבר בענין האלילים שלא יושיעו ולא יצילו ואין מושיע אלא האל שהוא ברא הכל : ובורא שמים · כבר פירשנו כי זה הענין זכר אותו הנביא כמה פעמי' מפני האמונות הרעות שהיו בדורו : הוא האלהים · וכיון שהוא ברא הכל הוא האלהים ר"ל השופט והמנהיג ולא הגלגלים והככבים כי אף על פי שהם מנהיגים התחתונים במצותי הם עושים ואני אלהים עליהם , כמו שכתוב הוא אלהי האלהים , ואמר זה הענין כנגד עובדי האלילים כי אין ראוי לעבוד אלא למי שהוא אדון על הכל , וכן הוא אומר יוצר הארץ לקבל כח והנהגת העליונים : ועושה · מתקנה , כלומר הוא תקנה להיות יושבים עליה כשהקוה המים אל מקום אחד : הוא כוננה · כונן אותה להיות הנבראים עליה פרים ורבים , כמו שאמר להם פרו ורבו , ואם הם מתמעטים הוא בפשע בני אדם שיש להם דעת להבין הטוב והרע וכשעושה הרע הם מתמעטים או זה על ידי זה במלחמה או על ידי מגפה מאת האל , כמו שנגף מחנה אשור שזכר ובעונם נגפו ונתמעטו כי האל ברא הארץ לפרות ולרבות לא ברא אותה לתהו להיות תהו מאין אדם ובהמה אלא להיות יושבים עליה ואינם מתמעטים כ"א בעונם : אני ה' ואין עוד · מוחץ ורופא ממית ומחיה אלא אני לבדי : (יט) בסתר דברתי · כשדברתי במעמד הר סיני לא היה בסתר ובמקו' ארץ חשך שלא ראה ולא שמע אדם כי נגלה נגלתי על הר סיני לזרע יעקב בקולות וברקים וענן כבד וקול שופר חזק מאד ושמעו וראו הקולות במקומו' הסמוכים להר סיני ומהם שמעו אחרים ואחרים מאחרים, כי אי אפשר לענין גדול כזה שלא היה נודע בכל העולם וכל זה לא עשיתי לתהו אלא לצורך כדי שידעו כי אני הוא האלהים ואמרתי לזרע יעקב שיבקשוני , כמו שאמר אנכי ה' אלהיך , ולא יבקשו אחר זולתי , כמו שאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני , ואמרתי לזרע יעקב ואות הדין לכל בני אדם אלא הם ואבותם היו דבקים בי יותר מאשר הגוים ולקחתים סגולה מכל העמים והיה להם לבחור העמים ללמוד מהם ולא לבקש אלהים אחרים כי לא יועילום , כמו שזכר כי לא הועילו ולא הושיעו הפסילים שהיו במחנה אשור : אני ה' דובר צדק שדברתי והגדתי להם לזרע יעקב צדק ומישרים הוא הכל : (כ) הקבצו · התנגשו , תהיו נגשים כלכם אלי : פליטי הגוי' . הפחותים שבגוים והם עובדי הפסילים שאי אפשר שאין בגוים חכמים ומבינים כי הבל הוא עבודת הפסילים ואם הם רבים קורא אותם פליטי , רוצה לומר פחותים , וכן פליטי אפרים אתם פירושו הפחותים שבאפרים לא ידעו אלה הנושאים את עץ פסלם לא ידעו ולא יבינו איך הוא אלוה והוא נושא אותו ומתפלל אליו , ובאמת הוא אל שלא יושיען : (כא) הגידו . איש לחברו והגישו זה את זה לפני גדוליכם ומנהיגיכם : אף יועצו יחדו · הם אם ידעו זה ויאמרו מי מכל אליליכם השמיע זאת מקדם טרם בואם ומי מכל פסיליהם הגידם מאז לפני בואה זאת הגזרה שהבאתי על מחנה אשור , וכן הגזרה שהבאתי על בבל , ואמר זאת כי על שתיהן דבר הש' שלמעלה מזו : הלא אני ה' · אני הוא שהגדתי על ידי עבדי הנביאים הגזרה הזאת טרם בואה : ואין עוד אלהים מבלעדי · שהגידה ואני הוא אל צדיק , כלומר נאמן בדברי ומושיע שהושעתי ירושלם ממלך אשור והושעתי ישראל מגלות בבל : (כב) פנו אלי · כמו שראיתם ישראל נושעים כי לפי שהם פונים אלי כן אתם כל אפסי ארץ , כלומר כל הגוים מקצות הארץ ועד קצות הארץ פנו אלי גם כן ותהיו נושעים כי גם כן ותדעו כי אני אל ואין עוד · (כג) בי נשבעתי · השבועה היא הגזירה שלא תשוב , אמר כי נשבעתי שזה יהיה באחרית הימים שיפנו אלי ויושעו כל אפסי ארץ , וזהו שאמר יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב , ר"ל יצא מפי בצדקה ולא ישוב אחור אותו הדבר , ומה הוא כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון , כמו שאמר לפניו הנביא כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד : תשבע כל לשון ·
כמו

(יח) לא תוהו בראה : כי לשבת יצרה : (יט) לא בסתר דברתי · כשנתתי את התורה ולא אמרתי על תהו על חנם לזרע יעקב בקשוני כי אם לקבל שכר גדול : אני ה' דובר צדק . מאחר שפתחת להם בדבר צדקי להודיעם מתן שכרן אחר כן הגדתי להם מישרים חוקי ותורתי שקודם מתן תורה נאמר להם (שמות יט) ועתה אם שמוע תשמעו והייתם לי סגולה וממלכת כהנים וגומר : (כ) התנגשו . לשון הגשה והנו"ן שפילה בו כאשר יאמר התנגשו : פליטי הגוים · אשר נשארו מחרבו של נבוכדנצר לא ידעו הנושאי' את עץ פסלם· להבין דעת : (כא) השמיע זאת מקדם : מי בפסיליכם אשר השמיע מקדם להביא אלהיכם תשועה איש איש לעובדיו:הלא אני ה' ואין עוד . שאני מודיע מה אני עתיד לעשות לעמי ואקיים דברי : (כב) פנו אלי: והניחו פסילכם כל אפסי ארץ ובכך תושעו : (כג) בי נשבעתי. ויצא מפי צדקה לקבל כל השבים אלי דבר דברתי ולא ישוב מהו הצדקה אשר יצאת מפי כי לי תכרע כל ברך ואני אקבלם כענין שנאמר כי אז אהפוך אל עמים וגו' (צפניה ג)

תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד׃
יח כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם
הוּא הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשָׂהּ
הוּא כוֹנְנָהּ לֹא־תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת
יְצָרָהּ אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד׃ יט לֹא
בַסֵּתֶר דִּבַּרְתִּי בִּמְקוֹם אֶרֶץ חֹשֶׁךְ
לֹא אָמַרְתִּי לְזֶרַע יַעֲקֹב תֹּהוּ
בַקְּשׁוּנִי אֲנִי יְהוָה דֹּבֵר צֶדֶק מַגִּיד
מֵישָׁרִים׃ כ הִקָּבְצוּ וָבֹאוּ הִתְנַגְּשׁוּ
יַחְדָּו פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם לֹא יָדְעוּ
הַנֹּשְׂאִים אֶת־עֵץ פִּסְלָם וּמִתְפַּלְלִים
אֶל־אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ׃ כא הַגִּידוּ
וְהַגִּישׁוּ אַף יִוָּעֲצוּ יַחְדָּו מִי הִשְׁמִיעַ
זֹאת מִקֶּדֶם מֵאָז הִגִּידָהּ הֲלוֹא אֲנִי
יְהוָה וְאֵין־עוֹד אֱלֹהִים מִבַּלְעָדַי
אֵל־צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ אַיִן זוּלָתִי׃ כב פְּנוּ־
אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ כִּי אֲנִי־
אֵל וְאֵין עוֹד׃ כג בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא
מִפִּי צְדָקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי־לִי
תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן׃

ל' • ל' ומ"ל · ד' חסר · ל' · ל' · ל' · ל' ומ"ל · ג' . ל' · ל' · ל' · ג' · ל' · ל' · כ"א

לָא תִבְהֲתוּן וְלָא תִתְכַּנְעוּן
לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָא׃ יח אֲרֵי
כִדְנַן אֲמַר יְיָ דִי בְרָא שְׁמַיָא
הוּא אֱלֹהִים דְשַׁכְלֵיל אַרְעָא
וְעָבְדָהּ הוּא אַתְקְנַהּ לָא לְרֵיקָנוּ
בְרָהּ אֱלָהֵין לְאַסְגָאָה עֲלַהּ בְּנֵי
אֱנָשָׁא אַתְקְנָהּ אֲנָא יְיָ וְלֵית
עוֹד׃ יט לָא בְסִתְרָא מַלֵלִית
בַּאֲתַר אַרְעָא קְבָל וְלָא אֲמָרִית
לְזַרְעָא דְבֵית יַעֲקֹב לְרֵיקָנוּ
תְּבָעוּ דַחַלְתִּי אֲנָא יְיָ מְמַלֵל
קְשׁוֹט מְחַוֵי כֵיוָן׃ כ אִתְכְּנִישׁוּ
וְאָתוּ אִתְקָרָבוּ כַּחֲדָא מְשֵׁיזְבֵי
עַמְמַיָא לָא יָדְעִין דְנָסְבִין
יָת אָעֵי צַלְמֵיהוֹן וּבָעַן מִן
דַחֲלָא דְלָא יִפְרוֹק׃ כא חַווֹ
וְאִתְקָרָבוּ אַף אִתְמְלִיכוּ כַּחֲדָא
מַן בְּסַר דָא מִלְקַדְמִין מִבְּכֵן
חַוְיַהּ הֲלָא אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד
אֱלָהּ בַּר מִנִי אֱלָהּ דְזַכַּי וּפָרִיק
לֵית אֶלָא אֲנָא׃ כב אִתְפְּנוּ
לְמֵימְרִי וְאִתְפְּרִיקוּ כָּל דְבִסְיָפֵי
אַרְעָא אֲרֵי אֲנָא אֱלָהָא וְלֵית
עוֹד׃ כג בְּמֵימְרִי קַיֵמֵת נְפַק
מִן קֳדָמַי בִּזְכוּ פִּתְגָם וְלָא יִבָטֵל
אֲרֵי קֳדָמַי תִּכְרַע כָּל בְּרָךְ

הקבצו ד' בקריאה וסי' הקבצו ושמעו בני יעקב . הקבצו ובאו התנגשו . הקבצו כלכם ושמעו מי · הקבצו ובאו האספו מסביב : הלוא אני ג' וסי' אף יועצו יחדו · הלוא אני מחשה · הלא אני אמרתי למנות בעם ג

תולדות אהרן לא תהו · פסחים סח מגלה כז חגיגה ב יבמות סב גטין מא ב"ב יג עדיות א בכורות מו ערכין ב : מגיד מישרים · זוכר לך : עץ פסלם · עקדה שער נח : כל ברך · נדה ל :

מצודת ציון

(טז) צירים · ציורי הצורות : (יח) ועשה · ענין תקון וכן וימהר לעשות אותו (בראשית י"ח): כוננה · מלשון הכנה : תוהו · שממון : לשבת · מל' ישיבה : (כ) התנגשו · מל' הגשה : פליטי· ענין פחות ושפל כמו פליטי אפרים (שופטים יב) ופי' הפחותים והגרועים שבאפרים : פסלם·מל' פסל ומורה : (כא) אין· ענינו כמו לא : (כב) פנו · מל' פניה וסבוב : אפסי ארץ · קצות הארץ כי בקצה הארץ כאלו אפס וכלה : (כג) תכרע · מל' כריעה : ברך · מל' ברכים והם פרקי הרגלים :
ועזו

מצודת דוד

הפסילים ילכו להם בכלימה כי יראו שאין ממש במעשיהם : ישראל נושע בה' : אבל ישראל יהיה נושע בעזר ה' תשועה המתקיימת לעולם ולכן לא תבושו כמו שיבושו עובדי הפסילים : עד עולמי עד . כל ימי עולם · (יח) הוא האלהים . וכאומר אבל אין כח מה בצבא השמים הנבראים : יוצר הארץ · מי שיצר את הארץ ותקנה להיות מה ולא מן השמים הוא הכין כל אשר בה ואין דבר ביד צבא השמים : לא תוהו בראה : כשבראה את הארץ לא בראה להיות תוהו כ"א לשבת בה בני אדם א"כ בודאי הכין בה כל הצורך : אני ה' · הבורא את אלה : ואין עוד · מי עמדי כמוני : (יט) לא בסתר דברתי . כשדברתי דברי על הר סיני הלא לא בסתר דברתי ולא במקום ארץ חושך כי הדבר היה מפורסם בכל העולם וא"כ היה להם לאומות בימים ההלה לדעת שאני ה' ואין עוד : לא אמרתי וכו' . כשאמרתי להם המצות לא אמרתי להם לעשותם על תוהו ובחנם כ"א לקבל עליהם שכר הרבה וא"כ היה להם לאומות בימים ההלה לקבלם גם המה ולקבל שכר ולא לעבוד לאלילים ללא יועיל : דובר צדק . בתחלה אמרתי הצדק שמעשה בשכר המצות ואח"כ הגדתי מישרים הם חוקותי ותורתי שקודם מתן תורה נאמר להם ועתה אם שמוע וכו' והייתם לי סגולה וכו' (שמות יט) : (כ) הקבצו וכו' · הפחותים שבעכו"ם עובדי האליל הקבצו בואו אלי התנגשו כולכם יחד להתוכח עמדי אבל הנושאים את עץ פסלם אשר לא ימיש ממקומו המתפללים אל אשר לא יוכל להושיע לא ישימו לב לדעת ולהבין מעשיהם : (כא) הגידו וכו' ר"ל אם יש עמכם מענה הגידו אתם או הגישו את חכמיהם שיאמרו הם ואף יועצו יחדיו להשכיל למצא מענה : מי השמיע זאת · מי מהפסילים השמיע השמועה הזאת קודם בואה והוא מפלת בבל ואשור : מאז הגידה : מוסב על מלת מי לומר מי הגידה מאז עד לא באה וכפל הדבר במ"ש : הלא אני ה' · הוא המגיד דבר מאז : ואין עוד זולתי . אין עוד אלהים לדעת הנולדות : אל צדיק וכו' . לא יש זולתי אל צדיק ומושיע : (כב) פנו אלי : אתם העכו"ם היושבים בקצות הארץ פנו אלי להאמין בי ואז תהיו נושעים כי אני אל והכל בידי ואין עוד זולתי : (כג) בי נשבעתי · הכינוי נשבע בי אשר יצא מה דבר לצדקה ואמת : דבר · מוסב על יצא מפי לומר יצא מפי דבר ולא ישוב הדבר ההוא ריקם לומר לא אחזור בו והוא כפל ענין במ"ש : כי לי תכרע . וזהו הדבר היוצא אשר בימים העתידים יכרעו כל הברכים לי ולא לעכו"ם כי כולם יקבלו עול מלכותי עליהם :
בכמו

רש"י

ג): (כד) אך בה' לי אמר: המקרא זה מסורס וכן פתרונו אך לי בה' אמר לצדקות ועוז אע"פ שכל הגוים ישתחוו לפניו אך לי לבדי כנסת ישראל בה' הובטח לי צדקות ועוז וגלוי יבאו מכפירי תורה לחלל כבודי: עדיו יבוא ויבשו ונגמר. כל הנחרים בהקב"ה יבואו עדיו להתחרטו על מה שטעו בחייהם ויבושו: הנחרים · המתגרים:
(כה) בה' יצדקו ויתהללו · בהבטחת משען אהבתו ימלאו צדקה ויתפארו במעוז ויתהללו. פרוונטי"ר בלע"ז: (א) כרע בל קורס נבו. אלהותיהן של בבל כרעו קרסו ל' שחוק של עכו"ם הוא כמי שיש לו חולי מעים ואינו מפסיק ליסב על מושב בה"כ עד שהוא נהרג. כרע בל קורס נבו. איסקרופי"ר בלקינקיא"ה נבו כך שמעתי משמו של רבינו גרשום מאור הגולה: היו עצביהם · צלמי צורתם של בל ונבו היו לחיה ולבהמה נדמו להיות כחיה וכבהמה שמזהימין ומלכלכים צלמן ברעי שלהם נשואותיכם עמוסות משא. ריעי שבמעיהם כבדות הם לעמוס כמשא להדס עיף לפיכך קרסו כרעו יחדיו הקריסה עם הכריעה: (ב) לא יכלו מלט משא · להפליט מה שבמעיהם כשאר המוציאין כהוגן: מלט: ל' הוצאה ממקום בלוע וכן (לעיל לד) שמה קננה קפוז ותמלט: הוציאה בילתה וכן (לקמן סו) והמליטה זכר ויונתן תירגם כהמקראות הללו: (ג) העמוסים מני בטן · מאז נולדתם בבית לבן הארמי עמסתי אתכם על זרועותי כי מאז עמדו עליכם עכו"ם בכל דור ודור ולא כעכו"ם שהיו עומסים ונושאים את אלהיהם כמו שאמור למעלה אבל אתם עמוסים ונשואים בזרועותי:
(ד) ועד זקנה: אשר זקנתם וכלה כחכם שאין לכם זכות אני הוא ברחמי ובמדת טובי להושיעכם ולשאת למלט לפי שאמר על יראתם שהיא נסבלת וגם משאה אינ' יכולה למלט אמר אני הסובל אחרים ואת משאם אמלט:(ה) ותמשילוני · כמו (איוב ל) ואתמשל כעפר ואפר ל' דמיון: ונדמה · ונהיה אני והוא דומין זה לזה: (ו) הזלים זהב מכיס: ל' יזלו (תהלים קמז): בקנה ישקולו. הוא קנה המאזנים שקורין פלע"ל

ישעיה מה

כד אך ביהוה לי אמר צדקות ועז עדיו יבוא ויבשו כל הנחרים בו:
כה ביהוה יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל:

ישעיה מו

א כרע בל קרס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה נשאתיכם עמוסות משא לעיפה: ב קרסו כרעו יחדו לא יכלו מלט משא ונפשם בשבי הלכה:
ג שמעו אלי בית יעקב וכל שארית בית ישראל העמסים מני בטן הנשאים מני רחם: ד ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט:
ה למי תדמיוני ותשוו ותמשלוני ונדמה: ו הזלים זהב מכיס וכסף בקנה ישקלו ישכרו צורף ויעשהו

תרגום

תקים כל לישן: כד ברם במימרא דיי עלי אמר לאיתאה זכון ותקוף במימריה יודון ויבהתון בטעותהון כל עממיא דהוו מתגרין בעמיה: כה במימרא דיי יזכון וישתבחון כל זרעא דישראל: א חמיט בל אתקטף נבו הוו צלמניהון דמות חיוא ובעירא מטולי טעותהון יקירין על נטליהון ואנון משלהין: ב אתקצצו ואתקטפו כחדא ולא יכילו לשיזבא נטליהון ופלחיהון בשביא אזלו: ג קבילו למימרי דבית יעקב וכל שארא דבית ישראל דרחימין מכל עממיא וחביבין מכל מלכותא: ד ועד עלמא אנא הוא ועד עלם עלמיא מימרי קים אנא בריתי כל אנשא ואנא בדרית יתהון לביני עממיא אף אנא אשבוק לחוביהון ואסלח: ה למן תדמון קדמי ותשוון ותתכוונון קדמי בקשוט: ו הא עממיא נכן דהב מכים וכספא במאזניא תקלין אגרין קינאה

מסורה

י' סבירין לשון רבים · ג'
ג' דגשים ל' וחסר ל' מ"ל
ל' ל' ל' ל' ל' ל'

בל ג' וסי' ופקדתי על בל בבבל כרע בל קרס נבו · הוביש בל חת מרודך. רחם ת' ג' קמצין וב' פתחין וסי' הלא ימצאו יחלקו שלל: הנשאים מני רחם ואטמא אותם במתנתם. שאול ועצר רחם. וא' ברכות שדים ורחם:

תולדות אהרן

כרע בל · מגלה כה סנהדרין סג: משא לעיפה · עקידה שער ק: ועד זקנה · סנהדרין לח: הזלים זהב · ב"ב כה (כלאים לא סוטה יח יבמות כ קידושין סד ב"ב יז):

רד"ק

כמו שאמר ובשמו תשבע, ר"ל שלא ישיבו שם אלהים אחרים ולא ימינו לשמו אלא לפני כאל יכרעו ויתפללו ובשמו ישבעו באמת: (כד) אך בה' לי אמר צדקות · המפרשים פירשו פי' אנה דברי הנביא, ויש מפרשים אמר הנביא אלה התודות לא ידעתי בהרך ששמם אך כמו שאמר לו אלהי הצדקות והעוז, והחכם כמו אברהם בן עזרא פירש אך בה' לבדו צדקות ועוז והכנסם אלא לו, והטעם כאשר הזכיר עמו, ואדוני אבי ז"ל פי' אמר הנביא אני נשבע בה' כי לי אמר לצדקות ועוז: עדיו יבא · כלומר כאל הדקות ועוז יקרב אליו חכמו ויבושו כל הנחרים בו, ר"ל כל המונעים והקופצים בו, ויונתן תרגם ברם במימרא וגו', והנכון אלא בפירוש הפ' הזה כי הוא דבק במאמר למעלה ממנו, אמר תשבע כל לשון אך בה' לבדו ולא באל אחר, ופרושיו לפירוש זה כי תשבע אין לו קשר באותו הפסוק, כי לי שזכר איננו לו קשורים כי לא יקשר ענין שבועה בזה הדרך אלא עם בי"ת לא עם למ"ד, כמו בה' נשבעתי, בי נשבעתי, ובשמו תשבע ותשבע לו בה' וכן רבים: לי אמר · ה' לצדקות ועוז, וכן שאל אמר לי לצדקות ועוז לאחד לאמר עבדוני עדיו יבא ויבשו כל הנחרים בו, כל העמים שהיו נחרים בו ומואסים בו ובעבודתו עד סוף הגולה אז יבאו עדיו ויתודו לפניו ויבשו על מה שטעו, ואמר יבא בלשון יחיד ר"ל כל עם ועם, ואמר במסרה כי יבא זה אחד מן דסבירין לשון רבים: (כה) בה' יצדקו · העמים יבשו אבל זרע ישראל יצדקו בעבודת' אותו ויתהללו בו לעיני העמים, כי הם דבקו בו אפילו בגלותם, כמו שאמר אם שכחנו שם אלהינו ונפרוש כפינו לאל זר: (א) כרע בל · עתה שב לצחוק על הפסילי' שזכר הנושאים את עץ פסלם, אמר כי כשנלכדה בבל לא די שלא הצילם אלהיכם אלא הוא עצמו כרע, ר"ל ששברו אותו והכהו ונפל לארץ, וכן נבו קורס, והוא כמו קרע, ובל הוא שם פסל שעובדי' אותו בבבל, וכן נבו: לחיה ולבהמה · שנשאו אותם אחר ששברו אותם שמנו אותם על הבהמות להוליכם למדי ופרס כי היו מכוסים כסף וזהב, ויש מיה שטוענים עליה משא כמו הפיל: נשאותיכם עמוסות · אמר דרך שחוק ולעג מנשאותיכם הם עמוסות הבהמות, כלומר מעוטות יותר מדאי כי יכבדו המשאות מרוב הזהב שבהם עד שיאמרו החמורים והגמלים: משא לעיפה · עיפה, אמר לבהמה שהיא עיפה מכובד משאה: נשאותיכם · כמו מנשאותיכם, והוא תאר, ויש לפרש נשאותיכם תאר לבהמות הנושאות, ואמר עמוסות שהם טעונות יותר מדאי, וכפל נשאותיכם כנגד שעלבים ללעג שבבהמות שנשאות אותם עמוסות הם וטיפות, וי"ת חמיט בל אתקטף נבו וגו', ועוד שנה הענין ואמר: (ב) קרסו כרעו · מלט משא, למלט עצמם מן המשא שלא ישאו אותם הבהמות, ונפשם הם עצמם הלכו בשבי כל שכן שלא מלטו עובדיהם: ונפשם · עצמם כמו ברזל באה נפשו, או אמר נפשם לפי מחשבת עובדיהם, וי"ת לא יכלו לשיזבא נטליהון ופלחיהון בשביא אזלו: (ג) שמעו · אמר וכל שארית על גלות בבל שהיו שארית עשרת השבטים שגלו ראשונה והם לא שבו בשוב גלות בבל: העמוסים מני בטן · אתם עמוסים ונשואים מבטן ומרח' אתכם, וכן אשא ואסבול עלי אתכם עד שיבה, כלומר כל ימיכם לא אטוש אתכם, וכן אמר דוד עליך נסמכתי מרחם: (ד) ואמר ועד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני · שיבה יותר או אמר ועד שיבה שצריך יותר סבל וסעד, רוצה לומר כי בכל עת שתהיו בצרה אני אסבול אתכם, וכן אמרו בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה: אני הוא. אני הוא עמכם: אני עשיתי. וכיון שעשיתי וגדלתי אתכם עלי לשאת ולסבול אתכם ואשא והסבל עליו ימשך שיהא דרך משל: ואמלט. אמלט אתכם מגלות בבל: (ה) למי תדמיוני · ונדמה, ואחיה נדמה, אמר זה כנגד בני בבל שהיו בוטחים בפסיליהם ומעבידים ישראל ואומרים לא יוכל אלהיכם להציל אותם מידינו כי אלהינו מסרם בידינו, לפיכך אמר איך תדמו אותם אלהים לי כי אותם הם מזהב וכסף ומעשה ידי אדם הם: (ו) הזלים. ענין זול כדברי רבותינו ז"ל מוזלין, שהם בזול אף על פי שהזהב ביוקר הם עושים

מצודת דוד

תשבע · מוסב על מלת לי לומר לי תשבע כל ל' לקבל אותי לאלוה ולהאמין בי: (כד) אך בה' · זהו מאמר הנביא שאמר אף שכל העכו"ם יאמינו בה' אך הריני נשבע בה' אשר לי לישראל לבד שבשית ואמר לדקות ועוז ר"ל הצדקות והעוז שיהיו לישראל יהיו מיוחדת ולא יהיו בערך אחד עם של העכו"ם: עדיו יבוא · כל אחד מהעכו"ם יבא לישראל להיות סר למשמעתו וכל הכועסים בו לשעבר יבושו אז: (כה) בה' יצדקו. בהבטחת משען ה' ימצאו ישראל צדקה ויתהללו מפי כולם על שהשכילו לדעת מעולם שה' הוא האלהים ודבקו בו: מו (א) כרע בל. עתה שב לצחוק על הפסילים ואמר כשנלכדה בבל כרע על ברכיו ונפל לארץ ולא הציל את עצמו: קורס נבו · כפף קומתו להיות מוטה לארץ: היו עצביהם. הטעינו את העצבים על החיות ועל הבהמות להוליכם בגולה: נשאותיכם עמוסות · הבהמות הנושאות אתכם המה עמוסות יותר מדי והנכם משא כבד על הבהמה העייפה: (ב) קרסו כרעו יחדיו · כל העצבים יחד כפפו קומתם וכרעו על ברכיהם ולא יכלו למלט את עצמם מן המשא לבל לשאתם בגולה: ונפשם · הם עצמם הלכו בשבי וכאומר ואיך אם כן יוכלו להציל את העובדים להם: (ג) שארית בית ישראל · כי עשרת השבטים כבר גלו והיו דוכם: העמוסים. המעוגים עלי מאז נאתם מבטן ולפי שאמר למעלה שהעצבים יהיו עמוסים על הבהמות לזה אמר במשל מהאומן הנושא את היונק שהוא נושאו ואינו נישא ור"ל שהוא משולם בעזרתם: הנשואים וגו' · כפל הדבר במ"ש: (ד) ועד זקנה · כמו שנשאתי אותם מעת נאתם מבטן כן אשא אותם עד הזקנה ועד ימי השיבה אסבול אותם על שכמי ר"ל כמו שהייתי בעזרתם מאז כן אהיה עד עולם:

מצודת ציון

(כד) ועוז · ענין חוזק: עדיו · אליו כמו תגע עדיך (איוב ד): הנחרים · מל' חרון כעס וכן בני אמי נחרו בי (ש"ה א): (כה) ויתהללו · מל' הלול ושבח: (א) בל נבו · שמות גלולים של בבל: קורס · ענין כפיפה והוא מל' קרסי זהב (שמות כ"ו) שהיו כפופים בראשיהם לתתם בלולאות: עצביהם · כן יקראו הגלולים ע"ש שמעציבים לב עובדיהם צועקים אליהם ואינם נענים: עמוסות · ענין הטענת משא כבד וכן אבי העמיס עליכם (מ"א י"ב): לעיפה · מלשון עייפות ויגיעה: (ב) מלט · ענין הצלה: ונפשם · כמו וגופם וכן ורקם נפשו (לעיל כ"ט): (ג) שארית · שיור: מני · מן ויו"ד נוספת: הנשואים · מל' משא: רחם · רחם האשה: שיבה · הוא יותר מהזקנה: אסבול · ענין טעינת משא וכן יסור סובלו (לעיל י): (ה) תדמיוני · מל' דמיון: ותשוו · מל' השואה: ותמשלוני · ענין דמיון. (ו) הזלים · מל' הזלה והשפכה וכן יזלו מים (תהלים קמ"ז): מכיס · ענין אמתחת ושק: בקנה · הוא כעין מטה ובו תולים מאזני המשקל: ישקולו · מל' משקל: ישכרו · מל'

עושים אותו לפסילים כזול ומוציאים הרבה ממנו מכיסם : בקנה · הוא קנה המאזנים · אף ישתחוו · שהשתחואה יותר מהסגידה , לפיכך אמר אף כמו שפירש בפסוק יסגוד לו וישתחו : (ז) ישאוהו · אחר שיעשהו הצורף ישאוהו לביתם כי לא ילך ברגליו : תחתיו · במקומו ויעמוד · יעמוד שם במקום שיניחוהו : לא ימיש · הפסל עומד מכוון כהסיל , וכן לא ימיש מתוך האהל : (ח) זכרו זאת והתאוששו · מכוון אישים · כלומר היו אנשים ולא כבהמות שלא יבינו ולא ישכילו , ויש מפרשים התחזקו כענין אשישי קיר חרשת שענינו יסודות שהם חוזק הקיר , וכן פ"י ואתקיפו , וא"א ז"ל פירש מענין אש הכוו והנמרצו , כלומר שכלמו מעשיכם הרעים : (ט) זכרו ראשונות מעולם · שהוצאתי ישראל ממצרים בעל כרחם ובאלהיהם עשיתי שפטים בזה תוכלו להכיר כי אנכי אל ואין עוד אלהים : ואפס · כמו אין . (י) מגיד · כי כל העתידות האלה הגדתי טרם בואם שיבא כורש ויחריב בבל ואלהים ויוציא ישראל מתוכם : אומר עצתי תקום · אני אומר ועושה ועצתי שאמרתי תקום ואין מפר וכל חפצי אעשה ואין מוחה בידי : (יא) קורא · אמר זה על כורש שיבא מארצו שהיא מזרחית לבבל ויבא קל מהרה כמו העוף לפיכך קראו עיט : איש עצתי · שקיים מה שיעצתי על בבל דברתי זאת הגזרה והביאותיה , ובאמרו אף לרבות המעשה על המאמר , והראשון לרבות הקריאה שזכר , והקריאה היא שהעיר את לבבו כאלו קרא לו והדבור הוא על ידי הנביא , וא"א ז"ל פי' זה הפסוק על מלך המשיח וקראו עיט שיעוף במהרה בזמנו , וכן שני הפסוקים שאחר זה על גאולת הגלות הזה , וכן תרגם יונתן על הדרך הזה דאמר לכנשא גלותא וגומר : (יב) שמעו · אמר לאנשי בבל שהם אבירי לב ואכזרים לישראל : הרחוקים מצדקה · מעשות צדקה להם : (יג) קרבתי · תפארתי , התשועה שאתן להם תהיה תפארת לי : (א) רדי ושבי · רדי מכסא ממלכה שהיית מולכת על כל הארצות , ושבי על עפר לא שתהיה לך מלוכה אפילו בארצך כי על עפר תשבי , כלומר שתהיו תרגם , וקראה בתולה שהיתה עד עתה כבתולה שלא נבעלה , כלומר שלא שלטה יד אדם עליה , וכפל הענין במלות שונות , ואמר שבי לארץ וגו' : כי לא תוסיפי · מלרע בפשטא אחד לבד , אמר לא תוסיפי שיקראו לך רכה וענוגה כמו שהיו קוראי' עד עתה שהיית בעלת תענוגי', ובעל התענוגים יקרא רך, וכן אמר האיש הרך בך והענוג הרכה בך והענוגה , כי לפי התענוג יהיה הרך והחלושה באבריהם כי אנשי בבל ובהגיעם שאין להם תענוג ומאכליהם גסים יהיו קשים וחזקים ויסבלו העמל והטורח : (ב) קחי רחים · כדרך השבוים שישימו אותם בבית הסהר ויטחנו שם , כמו שאמר עד בכור השבי אשר אחר הרחים , וכן אמר בשמשון ויהי טוחן בבית האסורים , אמר לה שתלך בשבי : גלי צמתך . צמה הוא השער שמתקנת אותו האשה על לדעיה מעל פניה ומכסה אותו בצעיף , והוא כבודה אבל האשה ההולך בגלות תרד כבודה ולא תהיה לצעיף והשער למטה

תרגום

ועביד וליה דחלא סגדין אף משתעבדין : ז נטלין ליה על כתפיהון סבלין ליה מחתין ליה וקאים מאתריה לא אפשר ליה דינוד אף יבעי מניה לא יתיביניה מעקתיה לא יפרקניה : ח אדכרו דא ואתקפו ואתיבו מרודין על לב : ט אדכרו קדמיתא דמן עלמא ארי אנא אלה ולית עוד אלה בר מיני : י מחוי מן אזלא לסופא ומלקדמיזדלא אתעבידא אמר מלכי יתקים וכל רעותי אעביד : יא דאמר לכנשא גלותא ממדינחא לאיתאה בגלי כעוף קליל מארע רחיקא בני אברהם רחימי אף מלית אף איתינה אתקינתא אף אעבדינה : יב קבילו למימרי תקיפי לבא דרחיקין מזכותא : יג קריבא זכותי לא תתרחק ופורקני לא יתעכב ואתן בציון פריק לישראל תושבחתי : א חותי ותיבי על עפרא מלכו כנשתא דבבל תיבי לארעא לית כורסי יקר מלכות כסדאי ארי לא תוספין דיקרון לך רכיכא ומפנקא : ב קבילי מרועא

ועולי בשעבוד גלא יקר מלכותיך אתברו שלטוניך אתדברו עם משריתיך גלו

ישעיה

ו אַל יִסְגְּדוּ אַף־יִשְׁתַּחֲווּ :
ז יִשָּׂאֻהוּ עַל־כָּתֵף יִסְבְּלֻהוּ וְיַנִּיחֻהוּ תַחְתָּיו
וְיַעֲמֹד מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ אַף־
יִצְעַק אֵלָיו וְלֹא יַעֲנֶה מִצָּרָתוֹ לֹא
יוֹשִׁיעֶנּוּ : ח זִכְרוּ־זֹאת וְהִתְאֹשָׁשׁוּ
הָשִׁיבוּ פוֹשְׁעִים עַל־לֵב : ט זִכְרוּ
רִאשֹׁנוֹת מֵעוֹלָם כִּי אָנֹכִי אֵל וְאֵין
עוֹד אֱלֹהִים וְאֶפֶס כָּמוֹנִי : י מַגִּיד
מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם אֲשֶׁר לֹא־
נַעֲשׂוּ אֹמֵר עֲצָתִי תָקוּם וְכָל־חֶפְצִי
אֶעֱשֶׂה : יא קֹרֵא מִמִּזְרָח עַיִט מֵאֶרֶץ
מֶרְחָק אִישׁ עֲצָתוֹ אַף־דִּבַּרְתִּי אַף־
אֲבִיאֶנָּה יָצַרְתִּי אַף־אֶעֱשֶׂנָּה :
יב שִׁמְעוּ אֵלַי אַבִּירֵי לֵב הָרְחוֹקִים
מִצְּדָקָה : יג קֵרַבְתִּי צִדְקָתִי לֹא
תִרְחָק וּתְשׁוּעָתִי לֹא תְאַחֵר וְנָתַתִּי
בְצִיּוֹן תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל תִּפְאַרְתִּי :

מז א רְדִי ׀ וּשְׁבִי עַל־עָפָר
בְּתוּלַת בַּת־בָּבֶל שְׁבִי־לָאָרֶץ אֵין־
כִּסֵּא בַּת־כַּשְׂדִּים כִּי לֹא תוֹסִיפִי
יִקְרְאוּ־לָךְ רַכָּה וַעֲנֻגָּה : ב קְחִי
רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח גַּלִּי צַמָּתֵךְ

תולדות אהרן על כתף · (ברכות י"ג) : מגיד מראשית · עקדה שער לה : אבירי לב · ברכות יז זוהר לך (מעשר שני נו סוטה כד : קחי ריחים · סנהדרין לו :

רש"י

פלע"ל בלע"ז : (ח) זכרו זאת : אשר אני חפץ לומר : והתאוששו : והתחזקו כמו לאשישי קיר חרשת (לעיל טז) : השיבו פושעים על לב : ומה אני אומר לכם לזכור ולהשיב על לב : (ט) זכרו ראשונות מעולם . אשר ראיתם כי אנכי אל ואין עוד : אנכי אלהים ואפס כמוני : (י) מגיד מראשית אחרית . גלות מצרי' וגאולתה הודעתי בבין הבתרים לפני היותה : (יא) קורא ממזרח עיט . מארץ ארם שהיא במזרח קראתי לי את אברה' להיות נמלך בעצתי : עיט כמו התוב עיטה ושעיט (דניאל ב) אתיעטו כל סרכי מלכותא (שם ו) וגם יש לפותרו בל' עוף קראתי למהר אחרי כעוף הפורח ונודד ממקומו : מרחק · קראתי לאיש עצתי ועמו יעצתי בין הבתרים ד' גליות כמו שמפורש בבראשית רבה והנה אימה חשיכה גדולה וגו' : אף דברתי : עמו הגליות וגאולתן אף אביאנה : (יב) אבירי לב : אשר אמלתם לבבכם ודבקתם בי : הרחוקים מצדקה : אשר ארכו לכם הימים ולא הראיתי אתכם צדקתי לגאול : (יג) קרבתי צדקתי . מעתה ולא תרחק : (א) אין כסא · אין מלכות : כי לא תוסיפי · שיקראו לך עוד רכה וענוגה : (ב) קחי רחיים . היא עבודה קשה כלומר השתעבדי מעתה למלכי מדי ופרס . ד"א וטחני קמח לצדה לדרך גלותך : גלי צמתך . זרועיך ושוקיך דברים המצומת וקשור ומכוסה : חשפי שובל · גלי השבילים מן המים שעליהם כי דרך שם תלכי בגולה או גלי שוקך ועברי נהרות

ולא יענה ה' בקריאה וסי' ותעקתם ביום ההוא · אז יזעקו אל ה' דמיכה · ישאהו על כתף יסבלהו . שם יצעקו ולא יענה . לעברי קראתי ולא יענה : מראשית ה' בקריא' וסי' נמסר בסדר שלח לך : תאחר ד' בקריאה וסי' מלאתך ודמעך לא תאחר . כי תדר נדר לה' אלהיך לא . קרבתי צדקתי לא תרחק · באשר תדר נדר לאלהים לא תאחר : ישבי' לארץ ד' בלישנא וסי' נמסר בריש האי סיפרא סוף סי' ג' :

מצודת ציון

מל' שכר : יסגדו · ענין השתחואה אלא שקטנה הימנה וכן יסגד לו (לעיל מ"ד) : (ז) יסבלוהו · מל' סבל ומשא : תחתיו · במקומו וכן וישבו תחתם (יהושע ה) : ימיש · ענין הסרה כמו לא ימוש עמוד הענן (שמות יג) : יענה · מל' עניה ותשובה : (ח) והתאוששו · התחזקו כבנין היסוד מן לאשישי קיר חרשת (לעיל ט"ז) : (ט) ואפס · ענינו כמו לא : (יא) עיט · כן יקרא העוף הדורס כמו וירד על הפגרים (בראשית ט"ו) : (א) בת בבל · עדת בבל : רכה וענוגה · ר"ל בעלת תענוג וכן הרכה בך והענוגה (דברים כ"ח) : (ב) למתך · היא המקום המכסה את הפנים כמו מבעד לצמתך (ש"ה ד) : חשפי · ענין גלוי כמו וחשופי שת (לעיל כ) : שובל · מל' שביל ויאמר על הרגל ההולך בשביל וכמו שמלת פעם יאמר על הפסיעות כמ"ש פעמי מרכבותיו (שופטים ה) : וכן

מצודת דוד

אני עשיתי וגו' : לא כהפסילים אשר האומות עושים ואף המה נושאים אותם וסובלים משאם ובבוא הצורך לא יוכלו למלט את עצמם כי אני עשיתי את ישראל ואני אשא אותם ואסבול משאם ר"ל אהיה בעזרתם ואמלטם מן האויב בבואו : (ה) למי תדמיוני . אל מי תדמו אותי ותאמרו שאני שוה לו : ותמשלוני ונדמה . אל מי תמשילו אותי ונהיה דומים אני והוא : (ו) הזלים · אתם העכו"ם השופכים זהב מן הכיס ושוקלים כסף בקנה המאזנים ושוכרים צורף ועושים אל וישתחו אליו : (ז) ישאוהו · כל אחד נשא האל וסובל משאו על כתפו : יניחוהו . ואם מניחו במקומו יעמוד שם ולא יסיר ממקומו : אף יצעק . אף אם הוא צועק אליו בקול גדול לא יענה ולא יושיענו מצרתו וכאומר היש סכלות גדול מזה להאמין בדבר שאין בו ממש : (ח) זכרו זאת · דבר התוכו היש בפסילים : והתאוששו · התחזקו לקנות לב : השיבו . אתם הפושעים בי תנו לב על הדבר : (ט) זכרו · תנו לב לזכור הנפלאות הראשונות שעשיתי מימות עולם : (י) מגיד · אני מגיד אחרית הדבר מראשיתו : ומקדם . ומלפנים אגיד דברים אשר לא נעשו עדיין אף ראשית הדברים : אומר וכו' · אומר אני עצתי מתקיים כי אין ביד מי לבטלה ; וכל חפצי אעשה · כפל הדבר במ"ש : (יא) קורא . אני הוא קורא את העיט לבא ממזרח ר"ל אעיר לב כורש היושב במזרחה של בבל ומהרה קל יבוא כעוף הפורח : איש עצתי · הוא כורש שיעשה מה שיעצתי על בבל וכפל הדבר במ"ש : אף דברתי · הדבר הזה דברתי טרם בואה : יצרתי . את הפורענות הזאת על בבל : (יב) אבירי לב . הם אנשי בבל שהם אבירי לבב ואכזרים על ישראל ורחוקים המה מעשות להם צדקה וחסד : (יג) קרבתי הנה אני קרבתי צדקתי לישראל ולא הרחק מהם · ותשועתי · קרבתי תשועתי ולא תאחר לבא : לישראל תפארתי · ר"ל התשועה אתן לישראל שהם עם תפארתי כמ"ש ובישראל יתפאר (לעיל מד) : מז (א) רדי : אבל אתה בבל רדי מן הכסא ושבי על העפר . בתולת בת בבל . קראה בתולה לפי שלא נכבשה עדין מעולם אומה לבוא לרשות אחר כמו הבתולה שלא נבעלה ולא באה לרשות הבעל וכן בתולת בת צידון (לעיל כג) : אין כסא · לא יהיה עוד לך כסא מלוכה : יקראו לך . שיקראו לך רכה וענוגה ר"ל לא תהיה בעלת התענוגים כמאז : (ב) קחי רחים · כדרך

נהרות : (ג) ולא אפגע אדם : לא אבקש פני אדם לקחת נקמתי : (ד) גואלנו ה' צבאות שמו . הנביא אומר כל זה הקב"ה עושה לגאלו משם : (ו) על זקן הכבדת עולך . על הזקנים שלא היו יכולים לסבול סורח הכבדת עולך : (ז) ותאמרי . בלבבך לעולם אהיה גברת ואין פורענות בא עלי והדבר הזה הסיאך עד לא שמת אלה המכו' שיבואו עליך אל לבך ולא זכרת אחריתה של רעתך שעשית : (ח) עדינה . ת"י מפנקתא : ואפסי עוד . ואפס מאותי כמו אין זולתי : (ט) שתי אלה : שאמרת שלא תשבי אלמנה ולא תדעי שכול תבאנה לך פתאום : שכול . מיושביך : ואלמון . ממלכך כל קבורת בנים וגלות בני הארץ קרוי שכול : כתומם . כולם שלמי' בגזרת' השכול והאלמנו' : חבריך . לשון כשפים כמו וחובר חבר (דברים יח) : (י) חכמתך ודעתך . חכמתך ורוע לבבך היא שובבתך הפכו להיות שובבה אינימ"א בלע"ז שבבך מדרך שאר הבריות : (יא) לא תדעי שחרה : לא תדעי למצעי עלה את פני מי תשחרי

חֶשְׂפִּי־שֹׁבֶל גַּלִּי־שׁוֹק עִבְרִי נְהָרוֹת׃
ג תִּגָּל עֶרְוָתֵךְ גַּם תֵּרָאֶה חֶרְפָּתֵךְ נָקָם
אֶקָּח וְלֹא אֶפְגַּע אָדָם׃
ד גֹּאֲלֵנוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל׃ ה שְׁבִי דוּמָם וּבֹאִי בַחֹשֶׁךְ
בַּת־כַּשְׂדִּים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ־לָךְ
גְּבֶרֶת מַמְלָכוֹת׃ ו קָצַפְתִּי עַל־עַמִּי
חִלַּלְתִּי נַחֲלָתִי וָאֶתְּנֵם בְּיָדֵךְ לֹא־
שַׂמְתְּ לָהֶם רַחֲמִים עַל־זָקֵן הִכְבַּדְתְּ
עֻלֵּךְ מְאֹד׃ ז וַתֹּאמְרִי לְעוֹלָם אֶהְיֶה
גְבָרֶת עַד לֹא־שַׂמְתְּ אֵלֶּה עַל־לִבֵּךְ
לֹא זָכַרְתְּ אַחֲרִיתָהּ׃ ח וְעַתָּה שִׁמְעִי־
זֹאת עֲדִינָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה
בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד לֹא אֵשֵׁב
אַלְמָנָה וְלֹא אֵדַע שְׁכוֹל׃
ט וְתָבֹאנָה לָּךְ שְׁתֵּי־אֵלֶּה רֶגַע בְּיוֹם
אֶחָד שְׁכוֹל וְאַלְמֹן כְּתֻמָּם בָּאוּ עָלַיִךְ
בְּרֹב כְּשָׁפַיִךְ בְּעָצְמַת חֲבָרַיִךְ מְאֹד׃
י וַתִּבְטְחִי בְרָעָתֵךְ אָמַרְתְּ אֵין רֹאָנִי
חָכְמָתֵךְ וְדַעְתֵּךְ הִיא שׁוֹבְבָתֶךְ
וַתֹּאמְרִי בְלִבֵּךְ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד׃
יא וּבָא עָלַיִךְ רָעָה לֹא תֵדְעִי שַׁחְרָהּ

כְּמֵי נַהֲרָא : ג תִּתְגְּלֵי בַהֲתָתִיךְ
אַף יִתַחֲזֵי קְלָנִיךְ פּוּרְעָנוּת
גְּמִירָא אִתְפְּרַע מִינִיךְ וַאֲשַׁוֵּי
דִינִיךְ מִבְּנֵי אֱנָשָׁא : ד פָּרְקָנָא
יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ קַדִּישָׁא
דְיִשְׂרָאֵל : ה תִּבִי שַׁתְקָא וְעוּלִי
בְקַבְלָא יְקַר מַלְכוּת כַּסְדָּאֵי
אֲרֵי לָא תוֹסְפִין דִיקְרוֹן לִיךְ
תְּקִיפַת מַלְכְוָן : ו רְגֵיזִית עַל
עַמִּי אֲפֵיסִית אַחְסַנְתִּי
וּמְסַרְתִּינוּן בִּידִךְ לָא אִתְמַלֵית
עֲלֵיהוֹן רַחֲמִין עַל סָבָא
אַתְקֵיפַת מַרְוָתִיךְ לַחֲדָא :
ז וַאֲמַרְתְּ לְעָלַם אֱהֵי תַקִּיפַת
מַלְכְוָן עַד לָא שַׁוִית אִלֵין עַל
לִבִּיךְ לָא אִדְכַּרְתְּ לְסוֹפָא :
ח וּכְעַן שְׁמַעִי דָא מְפַנַּקְתָּא
דְיָתְבָא לְרַחְצָן דְאָמְרָא בְלִבָּהּ
אֲנָא וְלֵית בַּר מִינִי עוֹד לָא
אֵיתִיב אַרְמְלוּ וְלָא אֵדַע תִּיכְלוּ :
ט וְיֵיתְיָן לִיךְ תַּרְתֵּין אִלֵין זְמַן
בְּיוֹמָא חַד תְּכַל וְאַרְמְלוּ
כִּדְשַׁלְמָן יֵיתוּן עֲלָךְ בִּסְגִיאוּת
חַרְשַׁךְ בִּתְקוֹף קְסָמַךְ לַחֲדָא :
י וְאִתְרְחֵיצְתְּ בְּבִישְׁתִּיךְ אֲמַרְתְּ
לֵית דְחָזֵי לִי חוּכְמְתִיךְ וּמַדְעִיךְ
הִיא קַלְקֵלְתִּיךְ וַאֲמַרְתְּ בְּלִבִּיךְ
אֲנָא וְלֵית בַּר מִינִי עוֹד :
יא וְתֵיתֵי עֲלָךְ בִּישְׁתָּא לָא

למחה מגולה נופלת על פיה כאשה בזויה : חשפי שובל • חשפי כמו גלי , מענין מחשוף הלבן ותשופי פה והרגל יקרא שובל מענין שביל שהוא הדרך , שבילי עולם , ושבילך במים רבים , ולפי שבו אע"פ שמכסה רגליה בלכתה בדרך תגלה אותה ואם תעבור נהר תגלה אפילו השוק , ולפי שדמה בבל לאשה רכה וענוגה אמר לה שתהיה עוד שפחה טוחנת והלך בשבי גלות לפיכך ותעבור נהרות גלויות שוק : חשפי • כתי"ת כמגו"ל , ובמדר' מפרש שובל מענין שבלת הנהר שאמר במדרש חוית חשפי שובל קנמי שבלאה דנהרא : (ג) תגל ערותך • וכפל ואמר גם תראה חרפתך רוצה לומר שתראה לכל העולם חרפתה : נקם אקח • מהרעה שעשו לישראל : ולא אפגע אדם • מענין שן יפגעו בדבר או בחרב , ואדם חסר כ"ף הדמיון , כמו לב שמח ייטב גהה , פירוש כגהה , וכן אדם פירוש כאדם , כלומר לא אפגעם כאשר אדם אלא אקח נקמה שלמה מהם . ועל הדרך הזה תרגם יונתן ואשוי דינך מבני אינשא , ויש מפרשים אפגע מענין בקשה , כמו אל תפגעו בי , והאשר הוא בלא כ"ף הוא נופל על הנמצא , וכן לא אפגע אדם , לא אקבל בקשת אדם עליהם . וכן פגעת את שש , כמו שאני עתיד לפרשו : (ד) גואלנו • מי עשה כל זה בבבל גואלנו ה' צבאות והוא יקרא קדוש ישראל כי בעבור ישראל יראה קדושת שמו בבבל : (ה) שבי דומה • שבי בשתיקה שלא ישמע קולך , כמו שאמר והיה כאוב מארץ קולך , ודומה שם או תואר כלל זכר , כמו לנקבה ריק , וכן עורי לאבן דומם ובאי בחשך שלא תראי כי הדין עליך שתהיו נכלמת ולא ישמעו אותך ולא יראו אותך בני אדם כי היית גברת ממלכות ועתה שבויה וגולה , ואם תאמרי שתשובי עוד לממלכתך : לא תוסיפי יקראו לך גברת ממלכות , לא תוסיפי שיקראו לך והוא מלרע , כמו אשר בפסוקים שלמעלה , והם במקרה שנים מלרע : (ו) קצפתי • כל זה הטובה לא לך בשביל ישראל שקצפתי עליהם והם נחלתי וחלקי מכל שאר האומות וכאשר קצפתי עליהם בעונם לא שמתי להם רחמים : על זקן . שדרך העולם לכבדו ולא לסטריתו , וכן אמר ירמיהו פני זקנים לא נהדרו : (ז) ותאמרי . אלה , פי' אלה העתידות לבא עליך לא חשבת שיוכלו לבא , ופירש עוד אמר כך כך חשבת שתהיי לעולם גברת עד שלא שמת שום דבר על לבך מרעה שתבא עליך כי חשבת שתהיי לעולם לא זכרת אחרית גאותך הגדולה שתשפל , ויש מפרשי' לא זכרת אחרית ירושלם שהיתה גברת ונפלה בידך : (ח) ועתה . עדינה , כמו שקראה גם כן ענוגה : ואפסי • ואפס זולתי בגדולה כמוני : אלמנה • הפיר אלמנה במות מלכה שהוא לה כמו בעל לאשה והיא שכולה במות עמה שהם כמו בנים לה : (ט) ותבאנה • פי"ו כמוה : רגע ביום אחד . כי בלילה נהרג בלשאצר המלך ונכנסו פרס ומדי ולכדו העיר כמו שכתוב ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה ודריוש מדאה קביל מלכותא , ופירש ביום כעת , וכמו יום לפקדי בלילה נגדך : שכול ואלמון . שם , רוצה לומר שימותו נערים וגדולים ותהייה כנשים אלמנות מבעליהן ובתולות מבניהן : כתמם • כהשלמתם , כלומר רעות שלמות יבאו אליך : ברוב כשפיך . כלומר עם רב כשפיך ועצמת חבריך שלא יועילוך , והענין כפול במלות שונות : חבריך . מן ותוכר חבר והוא ענין כשפים : (י) ותבטחי ברעתך • אמר רעתך על כשפיך שהם רעה וחסרת הבטחון מהאל ואת בטחת בהם ולא יועילוך : אין רואני . כי מעשה הכשפים יעשם בלט ובסתר , וכן אומר ויעשו כן החרטומים בלטיהם , ואע"פ שהיית עושה בסתר אני ראיתי , והא"ף רואני פתח במקום ציר"י ובמקצת ספרים הוא קמוץ , וכן לבוליאני ממצרים הקמץ במקום ציר"י , חכמתך ודעתך , חכמות חיצוניות שהיו בך כחכמה ההיא היא שובבה אותך מלפנות לאל שהיית חושבת שהיא תועילך היא המרידה אותך מאל : שובבתך . ענין מרד , כמו שובו בנים שובבים , והדומים להם : (יא) ובא עליך רעה • ובא לשון זכר ורעה ל' נקבה

ג' • ב' ולפס פרלס עוד · ג' עורי נלקן ד' · ג' בטעם מלרע ובענין · ל' · ב' עד לא עשה ארץ · ה' כתיב ה' · ג' דסמיכי · ג' חד ר"פ · ל' וחסר · ב' . ל' · ו' • ל' · ל' · ל'

ובאי ד' ג' חס' וא' מ"ל וסי' נמסר בריש מלכים • וסי' דמ"ל תרוצת להעשיר יצפין . ולא אדע ג' בקריאה וסי' ועתה שמעי זאת עדינה • מי זה מעלים עצה' ואני בער ולא אדע : ובא י"ז ר"פ בקריאה וסי' ובא אשר לו הבית והגיד לכהן • ובא הכהן וראה והנה פשה . ובא אהרן אל אהל מועד ופשה • ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים . ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורידו. ובא האות והמופת אשר דבר אליך • ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה• ובא המלך דוד עד בחורי'. ובאה והכה את ארץ מצרי' דירמי' כן כתיב : ובא עליך רעה • ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ • ובא לפנימה וימד • ובא לציון גואל • ובא במהלך רישך • וחברו ובא בתהלך . ובא במלכות מלך הנגב • ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו :

תולדות אהרן גנזוק . נרטם כד :

מצודת דוד

כדרך השבוים שעושים מלאכה כבדה : ופחני קמח • אמר קמח פ"ה סופו וכן אפיתי על גחליו לחם (לעיל מד) : גלי צמתך • דרך הנשים המכובדות לכסות פניהם במסוה והוא מכסה דק ולזה אמר כשתלכי גולה תגלי המכסה שהיא מעל פניך כדרך השפחות השבויות : חשפי שובל . גלי הרגל בלכתך בדרך כי דרך האשה לכסות הרגל ולא כן כשתלך בדרך : גלי שוק • כאשר תעבור הנהרות תגלי גם השוק ולפי שהזכיר את בבל בל' נקבה אמר ענין בדמיון הנקבות : (ג) גם תראה • כולם יסתכלו בגלוי ערותך : חרפתך • ר"ל ערותך כי גלוי הערוה לחרפה תחשב : נקם אקח לנקום נקמת ישראל : ולא אפגע אדם • לא אקבל פגיעת אדם לבל עשות בהם נקם : (ד) גואלנו . מוסב על המקראות שלפניו לומר כל אלה יעשה גואלנו אשר שמו ה' צבאות וכו' : (ה) שבי דומם . שבי מושתק כאבל ובואי בחושך להטמן : יקראו לך . שיקראו לך מושלת על הממלכות : (ו) קצפתי כאשר קצפתי על עמי ומסרתם בידך לא רחמת עליהם ואף על זקן מאד הכבדת העול : (ז) ותאמרי • חשבת לומר עד עולם אהיה מושלת על כולם : עד לא שמת וכו' : עד שבעבור המחשבה ההיא לא שמת אלה הדברים על לבך לחשוב שגם לך יקרה כמקרה : לא זכרת אחריתה אחרית וסוף מעשה הרשע ותשלום גמולה : (ח) שמעי זאת הדבר אשר אדבר : עדינה • אתה בבל המפונקת : אני ואפסי עוד • ר"ל אני הגבירה ואין עוד זולתי : לא אשב אלמנה • ר"ל לא יהרוג המלך ולא יגלה העם כי במות המלך תחשב המדינה לאלמנה ובגלות עמה תחשב שעולה מבניה : (ט) שתי אלה • האלמנות והשכול פתאום ברגע אחת כי מיד כשנהרג בלשאצר נלכדה העיר וגלו אנשיה : ביום אחד וכו' • יפרש בזה מה הפי' השתים : כתומם . כדרך השלמתם באו עליך מבלי מחסור : ברוב • עם רוב כשפיך ר"ל אף שאתה מרובה בכשפים לא נצלת מידם : בעצמת . ע"ה חוזק חבריך אשר חזקו מאד וכפל הדבר במ"ש : (י) ותבטחי ברעתך . כל במתעיך

מצודת ציון

וכן יאמר על הרגלים כמ"ש פעמי דלים (לעיל כ"ו) : שוק • כן יקרא גובה הרגל ממעל : (ג) תגל • תגלה : ערותך • כן יקרא דבר הראוי להתכסות : אפגע • ענין בקשה ושאלה כמו אל תפגעו בי (ירמיה ז) : (ה) דומם • ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) : גברת • ענין שררה ושלטנות : (ו) חללתי • מל' חולין וגנאי : עדינה • ענין עונג ותפנוק וכן מלא כרסו מעדני (ירמיה כ"ח) : ואפסי • כמו ואין : שכול • מי שבניו אבודים קרוי שכול כמו כדוב שכול [הושע י"ג] : (ט) כתומם • מל' תם והשלמה : בעצמת • ענין חוזק כמו ועצם כחי (דניאל ח) : חבריך , הוא ממין הכשוף כמו וחבר חבר [דברים י"ח] : (י) שובבתך • ענין מרד והליכה בדרכי הלב מבלי הנהגה וכן משובת פתים [משלי א] : [יא] שחרה • ענין דרישה כמו

תשחרי למלוך מתנה : כפרה · לקנחה ולהעבירה . קינוח וסילוק . (יב) עמדי נא התחזקי נא : אולי · למיתקף : (יג) הוברי שמים · י"ת כמו לופי שמים לברה כחמה (שיר ו) ולברור מללו (איוב לו) וכן חברו

ונקבה , על כן נאמר פי רוח חסר יוד או דבר , כלומר יום רעה : לא תדעי שחרה · ולא תדעי עת בואה למו ספור שלא במקר נרגע , וי"מ תדעי שחרה כי תחפץ להשחר , ויותן תרגם לא תדעי למבעי עלה : הוה · כמו שבר : כפרה · לספיר אותה , כמו אכפרה פניו במנחה שפירושו אסיר כעסו : שואה · פירוש שממה : (יב) עמדי · בחבריך , כל ימי היותך , או פירש שאומרים להם שאלה כשפים ומכרים : אולי · לך לעג : תערוצי · תתחזקי , והוא פעל עומד מענין ערוך , כלומר תהיי ערוצה :
(יג) נלאית · כי לא יושיעוך עצתיך ומשאך ונלאית בכם : נלאית . כמו יגעת : עצתיך . לדברי הוברים לכך : הוברי שמים · פירושו כמו החוזים בכוכבים , ופי' גוזרי משפט העתידות על פי הכוכבים , והכתוב הוברי בלו' אשר חוו לך עד כאן , וקרי הוברי שתויים משם ועניינם ענין אחד : מודיעים לחדשים · הלמ"ד בשבת שלא כמנהג , והוא כהכם רבי אמרכם הכן ענלה מודיעים העתידות בחכמת' לחדשים · כי לא יסתכלו לדעת כל הקורות במזל ובמאזנות רק מעט בתחברות המאורות כי הם עיקר המונהם , וזהו טעם לחדשים עליך , ופי' כי מאשר יבאו דבק עם ויושיעוך , ורז"ל סדריקו לחדשים שאמרו מאשר ולא כל אשר , כלומר מודיעים מקצת העתידות ולא כולם , ועתה הפסוק

יא וּבָא עָלַיִךְ רָעָה לֹא תֵדְעִי שַׁחְרָהּ וְתִפֹּל עָלַיִךְ הֹוָה לֹא תוּכְלִי כַּפְּרָהּ וְתָבֹא עָלַיִךְ פִּתְאֹם שֹׁאָה לֹא תֵדָעִי׃ יב עִמְדִי־נָא בַחֲבָרַיִךְ וּבְרֹב כְּשָׁפַיִךְ בַּאֲשֶׁר יָגַעַתְּ מִנְּעוּרָיִךְ אוּלַי תּוּכְלִי הוֹעִיל אוּלַי תַּעֲרוֹצִי׃ יג נִלְאֵית בְּרֹב עֲצָתָיִךְ יַעַמְדוּ־נָא וְיוֹשִׁיעֻךְ הֹבְרוּ שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלָיִךְ׃ יד הִנֵּה הָיוּ כְקַשׁ אֵשׁ שְׂרָפָתַם לֹא־יַצִּילוּ אֶת־נַפְשָׁם מִיַּד לֶהָבָה אֵין־גַּחֶלֶת לַחְמָם אוּר לָשֶׁבֶת נֶגְדּוֹ׃ טו כֵּן הָיוּ־לָךְ אֲשֶׁר יָגָעַתְּ סֹחֲרַיִךְ מִנְּעוּרַיִךְ אִישׁ לְעֶבְרוֹ תָּעוּ אֵין מוֹשִׁיעֵךְ׃

מח א שִׁמְעוּ־זֹאת בֵּית־יַעֲקֹב הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וּמִמֵּי יְהוּדָה יָצָאוּ הַנִּשְׁבָּעִים ׀ בְּשֵׁם יְהוָה וּבֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַזְכִּירוּ לֹא בֶאֱמֶת וְלֹא בִצְדָקָה׃ ב כִּי־מֵעִיר הַקֹּדֶשׁ

תֵּדְעִין לְמִבְעֵי עֲלַהּ וְתִיפּוֹל עֲלָךְ עָקָא לָא תִיכְלִין לְאַעְדִּיתַהּ וְתֵיתֵי עֲלָךְ בִּתְכֵּיף אִתְרְגוּשָׁא לָא תִּידְעִין׃ יב קוּמִי כְעַן בִּקְסוּמַיִךְ וּבְסַגְיוּת חַרְשַׁיִךְ דַּהֲוֵית מִתְעַסְּקָא בְּהוֹן מִינְקוּתִיךְ מָאִים תִּכְלִין לַהֲנָאָה מָאִים תִּכְלִין לְמִתְקַף׃ יג לָאֵית בְּסַגִּיאוּת מַלְכָּךְ יְקוּמוּן כְּעַן וְיִפְרְקוּנִיךְ דִּמְסַכַּן לְמַזָּלַת שְׁמַיָּא וְדַחֲזַן בְּכוֹכְבַיָּא מְהוֹדְעִין זִמְנַיָּא מְטַעַן לִיךְ לְמֵימַר כֵּן עָתִיד לְמֵיתֵי עֲלָךְ יְרַח בִּירַח׃ יד הָא הֲווֹ חַלָּשִׁין כְּקַשָּׁא עַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא שֵׁיצִיאוּנוּן לָא יְשֵׁיזְבוּן יָת נַפְשְׁהוֹן מִיַּד קָטוֹלִין לֵית שְׁאָר וּמְשֵׁיזֵיב אַף לָא אֲתַר לְאִשְׁתֵּיזָבָא בֵּיהּ׃ טו כֵּן הֲווֹ בִיךְ עוֹבְדֵי שְׁקָרִיךְ דַּהֲוֵית מִתְעַסְּקָא בְּהוֹן מִינְקוּתִיךְ שִׁלְטוֹנֵי תּוּקְפִיךְ גְּבַר לָקֳבֵיל אַפּוֹהִי גְּלוֹ לֵית דְּפָרִיק לִיךְ׃ א שְׁמַעוּ דָא בֵּית יַעֲקֹב דְּמִתְקְרַן בִּשְׁמָא דְיִשְׂרָאֵל וּמִזַּרְעִית יְהוּדָה נְפַקוּ דְּגָזַר לְהוֹן קְיָם בִּשְׁמָא דַייָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יַפְסִיק דָּכְרָנֵיהוֹן הֲלָא קַיָּם מֵימְרֵיהּ בְּקֻשְׁטְ וּבִזְכוּ׃ ב אֲרֵי בְּקַרְתָּא דְקוּדְשָׁא חוּלָקְהוֹן וְעַל אֱלָהָא

לחמם ו' בקריאה ופי' כבת יאכלו בני ישראל לחמם טמא · לחמם בראגה יאכלו · אין גחלת לחמם ·

מצודת ציון

מצודת דוד

בחלה וחבור שאין להם גאולה : (ב) ועל אלהי ישראל נסמכו . בימי חזקיהו שנאמר בו בה' אלהי ישראל בטח (מ"ב יח) היא גרמה להם שלא גלו אלא בימי נבוכדנצר שגלם לבבל ותהי להם גאולה על ידי כורש : (ג) הראשונות שעברו גאולת מצרים ותשועת חזקיהו מיד סנחריב מאז הגדתי מטרם היותם ופתאום עשיתים : ותבאנה · כמו שהגדתי תחלה על פי נביאי : (ד) מדעתי כי קשה אתה . מאשר ידעתי אותך כי קשה אתה ואם יבא הנס ולא הגדתיו תחלה תאמר עצבי עשאם ולא מאת הקב"ה הם לפיכך אגיד לך מאז בטר' תבא וגו' · מדעתי מ"ם זו משמשת נתינת טעם כמו לפי שידעתי ודוגמתו כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה (דברים ז): (ו) שמעת חזה כלה . שמעת הראשונות שהגדתי ראה שבאו כולם : ואתם הלוא תגידו . ותעידוני אשר לא נפל דבר : השמעתיך חדשות מעתה. עתה אני חוזר ומשמיעכם חדשות שהם חדשות לכם ולפני הם גלויות מעולם ונצורות ושמורות באוצרותי ואתה לא ידעתם : (ז) עתה . נבראו ולא מאז הם : ולפני יום · היותם אני משמיעכם : ולא שמעתם . עד היום . ולפני יום מוסב על השמעתיך האמור למעלה · (ח) גם לא שמעת וגו' . ת"י אף לא שמעת למילי נבייא אף לא קבילתא אלפן אורייתא אף לפתגמי ברכן ולווטין קיימי דאקיימות עמכון בחורב לא ארכינתא אודנך : כי ידעתי בגוד תבגוד . כשירדתי להצילך מיד מצרים גלוי היה לפני שסופך לבגוד ואעפ"כ שמרתי שבועות אבות וזהו שנא' ראה ראיתי את עני עמי (שמות ג) שתי ראיות רואה אני שסופן לבגוד ומכל מקום ראיתי את עני עמי כך דרש ר' תנחומא : ופושע מבטן משהיית' במצרים כמו שמפורש (ביחזקאל כ) ואודע להם בארץ מצרים וגו' ואומר אליהם וגו' : (ט) אאריך אפי : לשון הוא ותהלתי אחטם לך : וזאת הוא תהלתי אשר אחטם לך ל' חוטם אסתו' חוטמי מלאת עשן נחירי ומקלוף עליך שהכועס יוצא עשן מנחיריו כמה דאת אמר עלה עשן באפו (תהלים יח) וכן כל חרון אף הוא לשון חימום החוטם : חרה אפי · וכן ועצמי חרה מני חורב (איוב)

א נִקְרָ֫אוּ וְעַל־אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל נִסְמָ֑כוּ יְהֹוָ֥ה צְבָא֖וֹת שְׁמֽוֹ׃

ג הָרִאשֹׁנ֗וֹת מֵאָז֙ הִגַּ֔דְתִּי וּמִפִּ֥י יָצְא֖וּ וְאַשְׁמִיעֵ֑ם פִּתְאֹ֥ם עָשִׂ֖יתִי וַתָּבֹֽאנָה׃

ד מִדַּעְתִּ֕י כִּ֥י קָשֶׁ֖ה אָ֑תָּה וְגִ֤יד בַּרְזֶל֙ עָרְפֶּ֔ךָ וּמִצְחֲךָ֖ נְחוּשָֽׁה׃

ה וָאַגִּ֤יד לְךָ֙ מֵאָ֔ז בְּטֶ֥רֶם תָּב֖וֹא הִשְׁמַעְתִּ֑יךָ פֶּן־תֹּאמַר֙ עָצְבִּ֣י עָשָׂ֔ם וּפִסְלִ֥י וְנִסְכִּ֖י צִוָּֽם׃

ו שָׁמַ֙עְתָּ֙ חֲזֵ֣ה כֻּלָּ֔הּ וְאַתֶּ֖ם הֲל֣וֹא תַגִּ֑ידוּ הִשְׁמַעְתִּ֤יךָ חֲדָשׁוֹת֙ מֵעַ֔תָּה וּנְצֻר֖וֹת וְלֹ֥א יְדַעְתָּֽם׃

ז עַתָּ֤ה נִבְרְאוּ֙ וְלֹ֣א מֵאָ֔ז וְלִפְנֵי־י֖וֹם וְלֹ֣א שְׁמַעְתָּ֑ם פֶּן־תֹּאמַ֖ר הִנֵּ֥ה יְדַעְתִּֽין׃

ח גַּ֣ם לֹֽא־שָׁמַ֗עְתָּ גַּ֚ם לֹ֣א יָדַ֔עְתָּ גַּ֕ם מֵאָ֖ז לֹא־פִתְּחָ֣ה אָזְנֶ֑ךָ כִּ֤י יָדַ֙עְתִּי֙ בָּג֣וֹד תִּבְגּ֔וֹד וּפֹשֵׁ֥עַ מִבֶּ֖טֶן קֹ֥רָא לָֽךְ׃

ט לְמַ֤עַן שְׁמִי֙ אַאֲרִ֣יךְ אַפִּ֔י וּתְהִלָּתִ֖י

דְּיִשְׂרָאֵל רוּחְצָנְהוֹן יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃ ג קַדְמָיָתָא מִבְּכֵן חַוֵּיתִי וּמִמֵּימְרִי נְפָקָא וּמְסַרְתִּינוּן בִּתְכֵיף עֲבַדְתִּינוּן וַאֲתָאָה׃ ד גְּלֵי קֳדָמַי דְּאַתְּ סָרְבָן וְקָשֵׁי כְּבַרְזְלָא קְדָלָךְ וּבֵית עֵינָךְ חֲסִין כִּנְחָשָׁא׃ ה וְחַוֵּיתִי לָךְ מִבְּכֵן עַד לָא יֵיתְיָן בַּסַּרְתָּךְ דִּלְמָא תֵימַר דַּחֲלָתִי עֲבַדְתִּינוּן וְצַלְמֵי וּמַתְּכֵי אַתְכִינוּן׃ ו שְׁמַעְתָּא הָא אִתְגְּלִיאַת לְכָל עַמָּא מָה דְּאִתְגְּלִיאַת לְכוֹן וְאַתּוּן הֲלָא תְחַוּוּן בַּסַּרְתָּךְ חַדְתָּן מִכְּעַן וְנַטִּירָן וְלָא יְדַעְתִּינוּן׃ ז כְּעַן אִתְבְּרִיאָה וְלָא מִבְּכֵן וּקְדָם יוֹם מֵיתֵיהוֹן וְלָא בַסַּרְתִּינוּן דִּלְמָא תֵימַר הָא יְדַעְתִּינוּן׃ ח אַף לָא שְׁמַעְתָּ לְמִלֵּי נְבִיַּיָא אַף לָא קַבֵּילְתָּא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא אַף לְפִתְגָּמֵי בִרְכַן וּלְוָטִן קְיָמַי דְּאַקֵּימִית עִמְּכוֹן בְּחוֹרֵב לָא אַרְכֵינְתָּא אוּדְנָךְ לְקַבָּלָא אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי דְּשַׁקְרָא תְּשַׁקַּר וּמְרוֹד מִמְּעַיִן יִתְקְרֵי לָךְ׃ ט בְּדִיל שְׁמִי אַרְחֵיק

צום ג' בקריאה וסי' ויעשו בניו לו כן כאשר · כי הקימו בני יהונדב בן רכב את · ופסלי ונסכי צום : ידעתם ד' קמצים בקריאה וסי' ובא האות והמופת אשר דבר אליך · השמעתיך חדשות מעתה . קרא אלי ואענך · והכעסתי לב עמים : י"ב פסוקים גם גם גם וסי' נמסר בספר שפטים סי' ח :

סמלך והוא תולד כו ראוי שיענשכו : (ב) כי מעיר הקדש · היא ירושלם עיר הקדש כי כאל בהרב לשכנתו שהוא קדוש ישראל והיה לכם להיות קדושים ולא לטמא העיר אשר אתם נקראים על שמה, כמ"ש ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם ואינו אומר על ירושלם לבדה כ"א על כל יושבי ארץ יסודה: נסמכו · בפיהם ולא בלבבם והוא ה' צבאות שמו שהוא אדון צבאות מעלה ומטה ובידו הכל לעשות נפס כרצונו ואיך לא יראתם ממנו: (ג) הראשונות · דבר סנחריב כי זאת התוכחה אחריו נאמרה וכיון שהגדתי ע"י נביאי ובא מה שאמרתי היה לכם להאמין בי ולשמור מצותי כי ראיתם כי פתאום עשיתי בסנחריב מה שגזרתי עליו, כמו שאמר ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור : ואמר הראשונות בלשון רבים , וכן יצאו ואשמיעם ותבאנה , כי הענינים הרבה שנבאה על דבר סנחריב כמו שכתוב בזה הספר כמו שפירשנו : (ד) מדעתי · כבר ידעתי כי קשה אתה ואע"פ כן הוכחתי כי התשועה הגדולה שראית בימי סנחריב הרי אתה כאלו לא ראית היה קשה לב בעולם כזה , וכן אמר משה רבינו עליו השלום כי אני ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה , ואמר ידעתי כי בעת שתחיתון : וגיד ברזל · קשה כגיד ברזל כי אחר שהפכת ערפך אלי לא פנית עוד אלי כאלו ערפך גיד ברזל שלא יוכל לחזור כאלו אינו פרקים , וכן מצחך הוא כנחושה שלא תבוש ממני , כי העזות יראה במצח ובפנים , כי מי שיש בו העזות יריס מצחו ופניו כנגד מוכיחו כאלו מצחו ופניו קשים שלא יוכל להכניעם ולהשפילם אלא יריס בעזות מצחו ופניו , וכן כתוב חזקו פניהם מסלע : (ה) ואגידם · הגזרות העתידה לבא הגדתי לך אותה מאז בטרם תבא פן תאמרו שאלו לא עשיתי זה שמא היית אומר עצבי עשם עשה אלו הגזרות הבאות ונסכי צוה אותה שיבאו : (ו) שמעת חזה כלה , שמעת אותם הגזרות כמו שהשמעתיך ראה אותה כלה באה: ואתם הלא תגידו , כי כן הוא, וכי תכחישו מה שראיתם בעיניכם והנה השמעתיך עוד חדשות מעתה העתידות לבא והוא חרבן בבל כמו שיספר : ונצורות , שמורות אצלי ולא ידעתם אותם : (ז) עתה נבראו , בעת שיצאו מפי השם הוא עת בריאתם : ולפני יום · ולא לפני היום הזה שאני מגידה שמא תאמר הנה ידעתין זה לא היה כי עתה נבראו ולא ידעתם ולא שמעתם עד עתה : (ח) גם לא שמעת , יש לפרשו דבק בפסוק שלפניו , והנכון לפרשו בפני עצמו , אמר לו דרך תוכחה גם לא שמעת מה שצויתיך , מלבך ושכחתם והנה לא ידעת כלומר לא קבלת גם לא ידעת כי סרו המצות אותם : גם מאז , לא היה עתה תחלת בוגדיך כי גם מאז הדורות שעברו לא פתחה אזנך לקבל דברי, ותירק כפ"א מקום שורק , וכן ופתחו שעריך , פתח הסמדר , והנכון שיהיו כמשמעם מבנין פעל והם פעלים עומדים : בגוד תבגוד , בכל דור ודור יש בך בוגדים : כי מבטן , ר"ל מעת היותך לי לעם פשעת בי , וכן קרא לך פושע כי במדבר פשעת בי כמה פעמים כי מי שהוא פושע פעם אחת לא יקרא פושע אלא מי שהוא תמיד בפשעו יקרא פושע , או פירוש מבטן כי הרשע יש קלם ממדותיו בטבע יצירתו , וכן הצדיק כמו שאמר ברשעים זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב , וכן אומר על הצדיק בטרם אצרך בבטן ידעתיך : (ו) למען שמי , שנקרא שמי עליכם שנקראתם עם ה' , וכן אמר משה רבינו בתפלתו והם עמך ונחלתך : אאריך אפי , בכל דור ודור כי אתם חייבים כליה במעשיכם הרעים אלא שאני מאריך אפי למען שמי ולמען תהלתי כי תהלה היא לי בהיות לי עם מיוחד מבין העמים דבקים בי כי אם יפשעו בי

מצודת דוד

על אלהי ישראל שמו ה' צבאות בעבור שפי אלה יגאלנו שלא יחולל שמו באמרם הלא השם מעירו ובטחו בו ומדוע לא גאלם אין זה כ"א מקוצר יד : (ג) הראשונות · זהו מפלת סנחריב : מאז הגדתי . מכבר טרם בואה הגדתים : ומפי יצאו · הדברים ההם יצאו מפי והשמעתי לכולכם וכפל הדבר במלות שונות : פתאום עשים , בסנחרב עשיתי פתאום מה שגזרתי עליו כי בלילה אחת נפלו פגרים מתים : ותבאנה : כפל הדבר במ"ש : (ד) מדעתי · מחמת שידעתי שאתה קשה לב וערפך הוא כגיד ברזל מבלי פרקים לא גיד בשר ר"ל לא פנית סניך אלי באלו ערפך מגיד ברזל שא"א להחזיר הפנים : ומצחך נחושה · כן יאמר על מי שהוא מעיז ביותר שהוא מרים מצחו ומחזקו כנחושה וכן נאמר חזקו פניהם מסלע (ירמיה ה') : (ה) ואגיד לך : בעבור כל אלה הגדתי לך מפלת סנחריב מאז והשמעתיך טרם בואה כי פן תאמר בבואה העצב"ם עשה הדברים האלה ולא ה' פעל זאת לכן הקדמתי להשמיעך : זוה . זוה את הדברים הבאה וכפל הדבר במ"ש : (ו) שמעת · מפי הנביאים שמעת מה שגזרתי על סנחריב ועתה ראה הכל כי כן באה : ואתם הלא תגידו . אשר לא נפל דבר : השמעתיך · עתה אשמיע אותך חדשות והוא מפלת בבל . ונצורות שמורות עמדי ואתם לא ידעתם אותם : (ז) עתה נבראו : כי בעת שיצאו הדברים מפי ה' היא עת בריאתם : ולא מאז ולפני יום : ולא מכבר ולא אפי' לפני יום הזה ולא שמעתם הדברים האלה עד הנה : פן תאמר : שמא תאמר הנה ידעתיו ובאומר זה לא היה כי עתה נבראו והיך א"כ ידעו ; (ח) גם לא שמעת · ר"ל כי הנך רואה שאני לבד מגיד דבר טרם היותו עכ"ז גם לא שמעת אמרי לקבל אותם גם לא ידעת אותם כי הסרתם מלבך : גם מאז · ר"ל לא עתה תחילת הבגידה כי גם מאז מזמן רב לא פתחת אזניך לשמוע אמרי : כי ידעתי . יודע אני שבכל דור ודור אתם בוגד בי ולך יקרא פושע מבטן כי מעת יצאת מבטן רוצה לומר מעת שהרחקתיך לי לעם אתה פושע בי : (ט) למען שמי . שלא יתחלל בבבליים לזה אני מאריך לך אפי : ותהלתי אחטם לך [illegible]

מצודת ציון

(בראשית ל"ו) : (ד) וגיד ברזל · רצה לומר שהוא ברזל ולפי שיש במורש גיד בשר לזה אמר לשון גיד : ערפך · ר"ל אחורי הצואר : ומצחך · מלשון מצח : נחושה · נחושת : (ה) עצבי · כן יקרא העכו"ם ע"ש שמעציב לב עובדיו קורא אליו ואינו נענה : פסלי · גלוליה הנפסל מאבן : ונסכי · הנתך ממתכת : (ו) חזה · ענין ראיה : ונצורות · שמורות כמו נוצר

כי ישובו אלי : אחטם , כמו אאריך אפי , כי האף יקרא חוטם : (י) הנה צרפתיך , לא רציתי להכריתך בשוטפיך אבל צרפתיך על ידי שעויים בחרב וברעב ובדבר : ולא בכסף , ולא כצורף כסף כי צורף הכסף יסיר כל הסיגים מן הכסף ויכלה אותם ממנו עד שלא ישאר בו אלא כסף צרוף ואני לא עשיתי כן כי מעטים הם הנשארים אם עשיתי כן אבל הרשעים שבכם שהם הסיגים עניתים בתלאים או בשבי או בטלטול בגוים או בשרי בהמה או בברי האדמה כמו שכתוב בקללות לא להכריתם הכל וכל , והו שאמר בחרתיך בכור עוני ובדרש ולא בכסף ולא ע"י אור של גיהנם כי כצרוף הכסף באור שבחרתי לך כור עוני כנגד טל האור , כור הוא כלי שמתיכין בו הכסף , ועוני כולל כל מיני ענויים , יש מפרשים בחרתיך כמו בחנתיך ואין צורך רק הוא כמשמעו כי הצרוף הוא בחירת הכסף מהסיגים : (יא) למעני למעני ' הכפל רוצה לומר למען שמי ולמען תהלתי , כמו שאמר כי איך יחל איך יהיה מחולל שמי אם אכריתך : וכבודי לאחר לא אתן , לא אתן לאחר כבודי שיסבארו עובדי אל אחר עלי שיאמרו אלהיהם מסר ישראל ולא היה כח בידו להושיעם מידם : יחל , מבנין נפעל מבעלי הכפל : (יב) שמע אלי יעקב וישראל מקוראי , שאני קראתיו ישראל ואתם נקראים על שמו ישראל : אני הוא , בזמן עומד : אני ראשון , בזמן שעבר : אני אחרון ' בזמן עתיד : (יג) אף ידי , לא תאמר כי מראשית הזמן אני לבד כי אף טרם הזמן אני כי ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים והזמן נברא בבריאתם , ואמר יסדה לפי שהארץ כיסוד לבנין לפי שהיא התחתונה והשמים נטויים עליה , וחבר היד שהיא שמאל לארץ לפי שהיא נקלה כנגד השמים , וחבר הימין לשמים שהשמים נכבדים מהארץ כמו שהימין נכבדת מהשמאל , ועוד כי פעולת הימין יותר קיימת מפעולת השמאל כן השמים קיימים באישיהם ואין כן אישי הארץ , ופירוש טפחה תכן אותם בטפחו , כמו שאמר ושמים בזרת תכן : קורא אני אליהם יעמדו יחדו , הנה נחלקו רבותינו ז"ל בבריאת שמים וארץ , בית שמאי אומרים שמים נבראו תחלה ואחר כך הארץ , שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ , ובית הלל אומרים הארץ נבראת תחלה ואחר כך השמים , שנאמר לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים , אמר רבי תנחומא אנא אמרית טעמא לבריאת שמים קדמו , שנאמ' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ , ולשכלול הארץ קדמה שנאמר ביום

אונקלוס / תרגום

רוגזי ותושבחתי אקים לך בדיל דלא לשיצאותך : י הא צרפתך ולא בכספא בחרתך ברחוק מסכינו : יא בדיל שמי בדיל מימרי אעביד דלא יתחל ויקרי דאתגליתי עליכון לעממיא אוחרן לא אתן : יב קבילו למימרי דבית יעקב וישראל מזמנא אנא הוא אנא הוא דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי אינון ובר מני לית אלהא : יג אף במימרי שכלילית ארעא ובגבורתי תלית שמיא קרית אנא להון קמו כחדא : יד אתכנשו כולהון ושמעו מן בהון חוי ית אלין יי דרחם ליה לישראל יעביד רעותיה בבבל ותקוף דרע גבורתיה יגלי בכסדאי : טו אנא במימרי גזרית קים עם אברהם אבוכון אף רביתיה אעיליתיה לארע בית שכינתי ואצלח ית אורחיה : טז אתקרבו למימרי שמעו הא לא מן אולא בסתרא מללית מעדן דאתפרישו עממיא מדחלתי תמן אברהם אבוכון קריבתיה לפולחני אמר נביא וכען יי אלהים שלחני ומימריה :

מקרא

י אחטם־לך לבלתי הכריתך : י הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עני : יא למעני למעני אעשה כי איך יחל וכבודי לאחר לא־אתן :

יב שמע אלי יעקב וישראל מקראי אני־הוא אני ראשון אף אני אחרון : יג אף־ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קרא אני אליהם יעמדו יחדו : יד הקבצו כלכם ושמעו מי בהם הגיד את־אלה יהוה אהבו יעשה חפצו בבבל וזרעו כשדים : טו אני אני דברתי אף־קראתיו הבאתיו והצליח דרכו : טז קרבו אלי שמעו־זאת לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה אדני יהוה שלחני ורוחו :

מסורה: וי"ו · ל' · ל' · ותסריב ל' · ל' · ג' ר"ס · ד' · ח' · ד' ב' חסר וב' מ"ל · י"ד · ל' ומ"ע · י' · ג' מד ר"ס ומד ר"פ ומד מלע' · ספוק

רש"י

(איוב ל) נחר חוטמו מהוד ותמוס : (י) ולא בכסף : ולא ע"י אור של גיהנם כלורף הכסף שהוא : בחרתיך · בחרתי לך כור עוני כנגד אור כור הוא כלי שמתיכין בו כסף וזהב : (יא) למעני : ולמען שמי הקדוש : כי איך יחל · איך יחולל שמי בהכריתו אתכם : וכבודי לאחר לא אתן . שאויבי יאמרו יד גלוליהם רמה : (יב) שמע אלי יעקב : שם שקרא לך אביך : וישראל מקראי · מאתי נקראת ישראל וי"ת וישראל מזומני : (יד) ה' אהבו לזה שיעשה חפצו של הקב"ה בבבל : וזרועו. ירא' בארץ כשדים ועל כורש אמר כן : (טו) אני גאלתי יש אל ממצרים ואני אגאל כל ישראל מגלות אחרון ומארבע כנפות הארץ : אף קראתיו · לכורש . וי"ת ה' אהבו לישראל אף קראתיו לאברהם וקריאה זו לי גדול להיות מקוראי כמו אלה קרואי העדה (במדבר א) : (טז) מעת היותה שם אני : מעידן דאיתפרשו עממיא מדחלתי תמן אנא קריבתיה לאברהם אבוכון לפולחני:ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו . אמר נביא וכען ה' אלהים שלחני ומימריה פירושו דברים פי שאמר זה לא אמר זה : ומדרש אגדה רבי תנחומא פירש שמעו זאת תורת משה שנא' בה זאת התורה לא מראש בסתר דברתי בסיני והנביא אומר מעת היות' לאותו דבר שהוא אומר שם אני. ולמדנו מכאן שכל הנביאים עמדו

הקבצו ד' ב' מנהון ר"פ וסי' נמסר לעיל בסיפרא דא סי' ס"ת : הביאתיו ד' בלישנא ב' מ"ל וב' חס' וסי' נמסר בסדר מקץ : ועתה אדני אלהים ג' וסמיכי בקריאה וסי' ועתה ת'אלהים הדבר · ועתה ה' אלהים אתה הוא · ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו · חד ועתה ה' אלהים יאמן נא דבריך דד"ה :

תולדות אהרן צרפתיך · חגיגה ט : למעני למעני . פסחים קיז סנהדרין לח : וישראל מקראי . (סוטה כא) : אף ידי . חגיגה יב כתובות ה מנחות לט (חגיגה עו) לא מראש . שבת פו מ"ק כח :

עשות ה' אלהים ארץ ושמים , אמר רבי שמעון בן יוחי תמה אני איך נחלקו אבות העולם בית שמאי ובית הלל על בריאת שמים וארץ אלא שניהם לא נבראו אלא כאלפס וכסויה שנאמר קורא אני אליהם יעמדו יחדו , ואדוני אבי ז"ל פירש יעמדו יחדו כי כאשר ברא הבורא יתברך שמים וארץ הנה הוציאם מאין ליש ומכח הטבע למעשה ומתוכרים ברא בראשיתם ונטו השמים בטבעם כדרך העליונים לעלות וירדה הארץ כטבעה כדרך התחתונים לרדת ואלו לא העמידה האל היו עוד היום השמים עולים והארץ יורדת אך כאשר ראה האל יתברך טוב עמידת' העמידם , וזהו שאמר קורא אני אליהם יעמדו יחדו , והחכם רבי אברהם פירש אני עשיתי' ובעת שאקרא אליהם למלאת חפצי יעמדו שניהם לפני כעבדים , והנכון בעיני שפירושו כן אני עשיתים בתחלת בריאתם וכל ימי עולם הם עומדים יחדו בכחי , ופירוש קורא אני אליהם שאני משפיע עליהם כחי בכל עת וכו יעמדו על תכונתם וכאלו אני קורא להם שיעמדו ועומדים : [יד] הקבצו · וכיון שאני עושה הכל בידי כל הנבראי' ואני אשפיל מלכות זו ואריס אחרת כמו שאעש' לבבל להשפילה ולהריס כורש , והתקבצו כולכם היש בכם הנקבצים מי שידע אלה העתידות בלתי עושה : מי בהם , שהגידה : ה' אהבו , פירוש כורש , וכבר זכרו כמה פעמים שהוא יחריב בבל לפיכך סמך על הסמוך , חברו בכנוי ולא זכר שמו , ה' אהב אותו כי יעשה חפץ האל בבבל וירא' זרוע האל בכשדים כי הוא לא התפאר בכחו כמו סנחריב ונבוכד נצר , אלא אמר כל ממלכות הארץ נתן לי אלהי השמים , ומה שאמר הקבצו לנכח ואמר בהם שלא לנכח כן דרך הלשון , וכן שמעו עמים כולם וזולתו : כשדי' , חסר בי"ת השמוש , והוא כמו בכשדים , וכן לנות בית אביה שהוא כמו בבית אביה , ורבים כמוהו , ויונתן פירש אהבו על ישראל שתרגם ה' דרחים ליה לישראל עביד רעותיה בבבל וגו' : (טו) אני אני , הכפל לחזק , או פירוש אני שציתי ואני שאשיב , וכמו שדברתי על כורש על ידי נביאי כן הביאותיו אל בבל והצלית דרכו , ומה שאמר אף קראתיו קראתיו בשם , כמו שאומר למשיחו לכורש : [טז] קרבו . אלה דברי הנביא : לא מראש בסתר דברתי : נבואת סנחריב שהיתה ראשונה לא דברתי בסתר אלא בגלוי אמרתי כי כן יהיה : מעת היותה , מעת היות הגזרה כמו שאמרתי ואתם עדי , וכן עתה אדני אלהים שלחני על הגזרה העתידה לבא והיא חרבן בבל · ורוחו , פירוש מלאכו , כלומר ומלאכו בא אלי בשליחות האל יתברך בנבואה והודיעני זאת הגזרה העתידה לבא שלחני אליכם שאודיענה לכם , ומה שהוצרך לומר ורוחו , כי פעמים ישמע הנביא קול בלא ראית מלאך ופעמים יראה מלאך במראה הנבואה , ואדוני אבי ז"ל פירש לא מראש כאשר נבאתי נבואת סנחריב בגלוי דברתי ומעת היותה אותה הנבואה שאמר את מי אשלח ומי ילך לנו שם אני מזומן , ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו שם בקרבי להתנבא העתידות , והגאון רב סעדיה פירש כמו ברוחו , על

מצודת ציון

מגר אתנם (משלי כ"ו) : (ט) אחטם · מלשון חוטם ואף : (י) בכור · הכלי שצורפים ומזקקים בו הזהב והכסף נקרא כור : (יא) יחל · מלשון חלול : (יג) טפחה · מלשון טפח והוא כף היד שמודדים עמו הטפחים : (יד) כשדים · בכשדים ותחסר בי"ת השמוש וכן לזונות בית אביה (דברים כ"ב) ומשפטו בבית אביה : (טז) ורוחו · ומלאכו וכן ורוח על פני יחליף (איוב ד)

מצודת דוד

האף כמ"ש עלה עשן באפו (תהלים יח) והמאריך האף ימשמש הכעס לצאת ולעשות רושם ואמר בלשון המשל באדם להסביר את האוזן : לבלתי הכריתך : אם זה מעשה למען לא אכריתך כפי הגמול כאשר יצא הקצף : (י) צרפתיך . להסר ולהמרק סיג העון : ולא בכסף . לא כמצרף כסף שמתיכים בו הכסף באור לצרוף הסיג : בחרתיך בכור עוני , בחרתי לך לשום אותך בכור שוני תמורת כור כסף הנתון על האש ר"ל אמרק סיג עונך בקשוי עיני השעבוד ולא באש הגיהנם ולפי שאמר במשל מצרף כסף אמר כור עוני : (יא) למעני וכו' · התשועה שאעשה לכם לא בצדקתכם כ"א למען שמי כי איך יחולל בין העכו"ם שיאמרו מבלי יכולת ה' וכו' וכפל שלא למעני לומר שבעבור זה לבד ולא בהצטרפות עמו עוד דבר : וכבודי . מה שראוי לכבד אותי לא אעזוב לאל אחר לבל יאמרו יד אלהיכם רמה : (יב) מקוראי · שאביו קרא לו יעקב וה' קראו ישראל : אני הוא · אני האל לבדי ואפס זולתי : אני ראשון · קודם בריאת העולם אף אני אחרון אחר שתכלה העולם : (יג) אף ידי וכו' : ר"ל בעוד תכן ימיני בטפחה את השמים אז אף ידי השניה יסדה הארץ כי בהם אחת נבראו : קורא וכו' . בזה יפרש אמריו לומר לא נעשו במעשה כ"א קראתי אני אליהם במאמר פי אשר יעמדו יחדיו כאחד : (יד) הקבצו · האספו ושמעו אמרי מי בכל עובדי הפסל יוכל להגיד את האמור לפנים : ה' אהבו . הה' אוהב לזה שיעשו חפצו בבבל וזהו כורש : וזרועו · ותחזק זרועו יעשה בכשדים : (טו) אני אני . ר"ל אני לבד דברתי שכן יעשה : אף קראתיו · ר"ל אני הערתי לבו לעשות כביאותיו . לבבל : (טז) שמעו זאת · האמור לפנים : לא מראש וכו' ר"ל מעולם סנחריב שהיתה ראשונה לא דברתים בסתר אלא בגלוי ... מעת היות הנבואה הזאת

גג זר׳ מתפרשם ע״ג ידי נביאיך, ובמאמר דתמו ה׳ ותא כמו שמו, ומחכם. רבי אברהם בן עזרא פירש ורותו ומלאכו כמשמעו על מלכות פרס כי יש מלאכים ממונים על המלכיות כמו שכתוב בספר דניאל, ויונתן תרגם מעדן דאתפרשו עממיה וגו׳: [יז] כה אמר ה׳ גואלך, מגלות בבל על ידי כורש: מלמדך, אני מלמד בכל יום להועיל לך שתהיה בשלום אם תשמע לי ולא תגלה לבבל ולא תצטרך לתשועה זאת אם תלך בדרך שאני מדריכך: (יח) לוא הקשבת, אלו עשית זה שהקשבת למצותי: ויהי כנהר שלומך, ולא תשלוט בך יד אויב ובא כנהר, רוצה לומר כמימי הנהר שהם רבים, ויונתן תרגם כשטף נהר פרת: וצדקתך, וצדקה שהייתי עושה עמך כגלי הים שהם תמידים בלי הפסק זה אחר זה: (יט) ויהי כחול, והיה כמו כן כחול זרעך שהיית מברך אותך כפרי בטן, וכפל הענין במלות שונות. ואמר וצאצאי מעיך כמעותיו, ומעות הם אבני החול שהם גרורות קטנות והם כדמו׳ מעות הנזכר בדברי רבותינו ז״ל, ויש מפרשים כמעותיו כמעי הים והם הדגים, ויונתן תרגם כפרודוהי והם אבני החול שהם פרודות קטנות: לא יכרת ולא ישמד שמו, פירוש שם זרעך, כלומר אע״פ שלא הקשבת למצותי לא אכריתך מכל וכל אלא אגלה אותך לארץ אויביך ואחר כן אגאלך ואומר לך צאו מבבל: מלפני, שלא אוציאך לפני בבית שכינתי, ואמר כאן שמו על זרעך בעבור כי רוב הבני הגולה היו הבנים כי האבות מתו: (כ) צאו מבבל ברחו מכשדים, אין זה בריחה מפחד כי ביד רמה יצאו ובקול רנה אלא פירושו מהירות ההליכה, וכן לברוח תרשיש כי מלפני ה׳ הוא בורח, כמו שפירש אדוני אבי ז״ל: הוציאוה, זאת הבשורה: (כא) ולא צמאו, אם נבואה זו על השבי מגלות בבל כמו שהוא בנראה הוא תימה איך לא נכתב בספר עזרא כשספר בואתם מהגלות שנעשו עמהם נסים אלו שבקע צור בעבורם במדבר: (כב) אין שלום אמר ה׳ לרשעים, לאנשי בבל, והו שאמר אמר ה׳, ושלמטה בפרשת כי כה אמר הם ונשא שוכן עד אמר אלהי, והסימן ה׳ אלהי: (א) שמעו איים, פירוש יושבי איים, ואלה דברי הנביא על עצמו, ואמר שמעו והקשיבו על העמים שהם מרחוק כאלו הם אלו לפי שהתנבא אליהם פורענות שעתידה לבא עליהם, שהרי התנבא על סנחריב מלך אשור כמה פעמים והתנבא על בבל ועל מואב ועל דמשק ועל מצרים ועל דומה ועל צור וצידון: ה׳ מבטן קראני, אל תתמהו עלי אם אני מתנבא רעות עליכם כי אני מזומן לנבואה מן הבטן, והוא על הדרך שפירשנו בפסוק ובטרם תצא מרחם: (ב) וישם פי, לא אוכל למנוע עצמי מלהתנבאות כי הוא שם פי כחרב חדה לדבר העתידות בתוך לשון בלא מורא: בצל ידו החביאני, שלא יוכלו להרע לי ישראל אע״פ שדברתי עליהם רעות: וישימני לחץ ברור, לירות בנבואתי למרחוק לאומות: באשפתו הסתירני, לפי שדמה עצמו לחץ דמה הסתר האל לאשפה שהחצים נסתרים שם, ואמר חרב חדה כנגד ישראל שהם קרובים אליו, ובחרב יכה אדם לקרוב ולא לרחוק, ואמר חץ כנגד האומות שהם רחוקים ובחץ יורה אדם למרחוק, ופירוש ברור מרוק ומרוט עד שהוא זך וברור: (ג) ויאמר לי עבדי אתה, שאתה מזומן לשליחתי כעבד לאדון שאמרתי הנני שלחני: ישראל, יאמר בכלל ופרט אתה ישראל שאתפאר בך כאדון המתפאר בעבדו הנאמן: (ד) ואני אמרתי, כראותי כי לא שבו ישראל בתשובה בתוכחתי אמרתי לריק יגעתי, וכפל הענין במלות שונות תפסי ופעלתי הם את השם שהיה שלחני אליהם ולא הועלתי ופעו אריב על

יז כֹּה־אָמַ֨ר יְהוָ֧ה גֹּאַלְךָ֛ קְד֥וֹשׁ
יִשְׂרָאֵ֑ל אֲנִ֨י יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ מְלַמֶּדְךָ֣
לְהוֹעִ֔יל מַדְרִֽיכֲךָ֖ בְּדֶ֥רֶךְ תֵּלֵֽךְ׃
יח ל֥וּא הִקְשַׁ֖בְתָּ לְמִצְוֺתָ֑י וַיְהִ֤י כַנָּהָר֙
שְׁלוֹמֶ֔ךָ וְצִדְקָתְךָ֖ כְּגַלֵּ֥י הַיָּֽם׃ יט וַיְהִ֤י
כַחוֹל֙ זַרְעֶ֔ךָ וְצֶאֱצָאֵ֥י מֵעֶ֖יךָ כִּמְעֹֽתָ֑יו
לֹֽא־יִכָּרֵ֧ת וְלֹֽא־יִשָּׁמֵ֛ד שְׁמ֖וֹ מִלְּפָנָֽי׃
כ צְא֣וּ מִבָּבֶל֮ בִּרְח֣וּ מִכַּשְׂדִּים֒ בְּק֣וֹל
רִנָּ֗ה הַגִּ֤ידוּ הַשְׁמִ֙יעוּ֙ זֹ֔את הוֹצִיא֖וּהָ
עַד־קְצֵ֣ה הָאָ֑רֶץ אִמְר֕וּ גָּאַ֥ל יְהוָ֖ה
עַבְדּ֥וֹ יַעֲקֹֽב׃ כא וְלֹ֣א צָמְא֗וּ בָּחֳרָבוֹת֙
הֽוֹלִיכָ֔ם מַ֥יִם מִצּ֖וּר הִזִּ֣יל לָ֑מוֹ וַיִּבְקַע־
צ֔וּר וַיָּזֻ֖בוּ מָֽיִם׃ כב אֵ֣ין שָׁל֔וֹם אָמַ֥ר
יְהוָ֖ה לָרְשָׁעִֽים׃

מט א שִׁמְע֤וּ אִיִּים֙ אֵלַ֔י
וְהַקְשִׁ֥יבוּ לְאֻמִּ֖ים מֵרָח֑וֹק יְהוָה֙
מִבֶּ֣טֶן קְרָאָ֔נִי מִמְּעֵ֥י אִמִּ֖י הִזְכִּ֥יר
שְׁמִֽי׃ ב וַיָּ֤שֶׂם פִּי֙ כְּחֶ֣רֶב חַדָּ֔ה בְּצֵ֥ל
יָד֖וֹ הֶחְבִּיאָ֑נִי וַיְשִׂימֵ֙נִי֙ לְחֵ֣ץ בָּר֔וּר
בְּאַשְׁפָּת֖וֹ הִסְתִּירָֽנִי׃ ג וַיֹּ֥אמֶר לִ֖י
עַבְדִּי־אָ֑תָּה יִשְׂרָאֵ֕ל אֲשֶׁר־בְּךָ֖
אֶתְפָּאָֽר׃ ד וַאֲנִ֤י אָמַ֙רְתִּי֙ לְרִ֣יק
יָגַ֔עְתִּי לְתֹ֥הוּ וְהֶ֖בֶל כֹּחִ֣י כִלֵּ֑יתִי אָכֵן֙

יז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ פָּרִיקָךְ קַדִּישָׁא
דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ מַלִּיף
לָךְ לְהַנָאָה מְתַנֵי לָךְ בְּאוֹרַח
דְתְהָךְ׃ יח אִילוּ אֲצֵיתָא
לְפִקוֹדַי וַהֲוֵי פּוֹן כְּשֶׁטֶף נְהַר
פְּרָת שְׁלָמָךְ וּזְכוּתָךְ כְּגַלֵי יַמָא׃
יט וַהֲווֹ פּוֹן סַגִין כְּחָלָא דְיַמָא
בְּנָךְ וּבְנֵי בְנָךְ כְּפֵירוּדוֹהִי לָא
יִפְסוֹק וְלָא יִשְׁתֵּיצֵי שְׁמֵיהּ
דְיִשְׂרָאֵל מִן קֳדָמַי לְעָלַם׃
כ פּוּקוּ מִבָּבֶל עֲרוּקוּ מִמְּדִינַת
אֲרַע כַּסְדָאֵי בְּקַל תּוּשְׁבַּחְתָּא
חַווּ וּבַסָרוּ דָא אַפְקוּהָא עַד
סְיָפֵי אַרְעָא אֲמָרוּ פְּרַק יְיָ
עַבְדוֹהִי דְבֵית יַעֲקֹב׃ כא וְלָא
אַצְחֵינוּן בְּחָרְבָתָא דַבְּרִינוּן מַיָא
מִטִינָרָא אַפִּיק לְהוֹן וּבְזַע טִינָרָא
וּנְגוּדוּ מַיָא׃ כב לֵית שְׁלָם אֲמַר יְיָ
לְרַשִׁיעַיָא׃ א קַבִּילוּ נַגְוָן לְמֵימְרִי
וְאַצִיתוּ מַלְכְּוָן מְרַחִיק יְיָ עַד
לָא הֲוֵיתִי זַמְנֵנִי מִמְּעֵי אִמִּי
אַדְכַּר שְׁמִי׃ ב וְשַׁוִי פִּתְגָמוֹהִי
בְּפוּמִי כְּחֶרֶב חֲרִיפָא בְּטַלַל
גְבוּרְתֵּיהּ אַגֵין עֲלַי וְשַׁוְיַנִי כְּגִיר
בְּחִיר דִי בְּבֵית אֲזֵינִין מְסַתַּר׃
ג וַאֲמַר לִי עַבְדִי אַתְּ יִשְׂרָאֵל
דְבָךְ אֶשְׁתַּבַּח׃ ד וַאֲנָא אֲמָרִית
לְרֵיקָנוּ לָאֵיתִי לְקֳמָא וְלָא
מִדַעַם חֵילֵי שֵׁיצֵיתִי בְּרַם דִינִי

עמדו בסיני ועת׳ שלחני להנבא אליהם ואף לשון זה ישנו עירוב דברים לא מראש בסתר דברתי אמרה שכינה מעת היותה שם אני אומר הנביא ויש לפתור שלא יהו עירובי דברים קרבו אלי שמעו זאת שאני התנבא לכם על מפלת בבל וגאולתכם לא מראש בסתר דברתי אותה מעת היות׳ שגזר הקב״ה להביאה שם הייתי לומד (ס״א למדת) שמשעת הגזירה הקב״ה מעמיד הנבי׳ שעתי׳ להנבא על הדבר בסוף שמליא של מעלה ואע״פ שעדיין אינו נולד: (יט) כמעותיו. של ים כדגי הים לרוב: (כב) לרשעי׳. לנבוכדנצר וזרעו: (א) מבטן קראני. משאני בבטן עלת׳ לפניו במחשבה להיו׳ שמי ישעי׳ להנב׳ ישועו׳ ונחמו׳: (ב) וישם פי כחרב חדה: להוכיח את הרשעים ולהתנבאו׳ עליהם פורענות: בצל ידו החביאני: שלא יוכלו להרע לי: לחץ ברור: ממורט קלי״ר בלע״ז: באשפתו. כלי נרתק החצים שקורין קוייבר״א בלע״ז: (ד) ואני אמרתי לריק יגעתי. כשראיתי שאני מוכיחם ואינם שומעים: אכן משפטי את ה׳. הוא יודע שאינה מאתי אלא מאתם: לו

שלומך ג׳ בקריאה ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסי׳ לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר · הסיתוך ויכלו לך · עד הגבול שלחוך. קרמא מ״ל: הוציאוה ג׳ בקריאה וסי׳ הוציאוה ותשרף. הוציאוה עד קצה הארץ הוציאוה אל מבית השדרות דד״ת אב״ך: בחרבות ב׳ וסי׳ כשעלים · ולא צמאו בחרבות. וסי׳ תעליא צחו: כחרב ג׳ בקריאה וסי׳ וישם פי כחרב חדה · ושמתיך בחרב גבור · חדה כחרב פיות; חרבה ה׳ וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ י״ם: והבל ג׳ בקריאה והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו · לתהו להבל פתי כליתי · שקר החן והבל היופי · אב״ך:

תולדות אהרן מלמדך להועיל · מכות י עקדה שער מ: לוא הקשבת · ברכות ו עכו״ם ס׳: כנהר שלומך · עקדה שער נה: אין שלום. חגיגה טו: עבדי אתה · יומא פו זוהר ויקהל: לריק יגעתי · (עכו״ם מב):

מצודת דוד

הייתי שם לקבל הנבואה ולהתפרסם על ידי: ועתה · הנה עתה שלחני ה׳ ומלאכו ר״ל ע״י מלאכו באה עלי הנבואה להשמיע עוד חדשות והיא מפלת בבל: (יז) מלמדך להועיל. אני הוא המלמד אותך להיות לך לתועלת: מדריכך · המנהיג אותך בדרך אשר תלך: (יח) לוא הקשבת · אם הקשבתי למצותי היה אז נמשך שלומך כמי הנהר והייתי עושה עמך צדקות מרובות וגדולות כגלי הים: (יט) וצאצאי מעיך · כפל הדבר במ״ש: כמעותיו כצאצאי מעי הים ועל הדגים יאמר בדרך השאלה כאלו הים ילדם: לא יכרת · ר״ל אע״פ שלא הקשבת למצותי עכ״ז לא יכרת שם זרעך מכל וכל: (כ) צאו מבבל · כי אמר לך צאו מבבל: ברחו. מהרו ללכת מכשדים: הגידו וכו׳: אמרו זאת הבשורה: הוציאוה · הוציאו קול הבשורה להיות נשמע עד קצה הארץ: עבדו יעקב · את עבדו יעקב: (כא) ולא צמאו. לא יצמאו בדרך עם כי יוליך אותם במקומות חרבות ושוממות כי יזיל להם מים מן הצור וימצאו לרוות צמאונם: ויבקע צור. כפל הדבר במ״ש: (כב) אין שלום וכו׳. זאת הטובה תהיה לישראל אבל להבבליים הרשעים אין שלום אמר ה׳ עליהם וכאומר ולזה ישלח כורש את ישראל מסגולה וישמיד את הבבליים כי כן גזירת המקום: **מט** (א) שמעו איים · יושבי איי הים: מרחוק: היושבים מרחוק: מבטן קראני · מעת היותי בבטן אמי קרא שמי ישעיה לרמז שאנבא ישועות: ממעי וכו׳. כפל הדבר במ״ש: (ב) כחרב חדה · להוכיח את הרשעים ולנבאות עליהן פורעניות: החביאני: לבל יוכלו להרע לי: לחץ ברור להוכיח ולנבאות וכו׳ וכפל הדבר במ״ש: באשפתו הסתירני · ר״ל היה לי למחסה מן הרשעים ולפי שהמשיל עצמו לחץ אמר לשון הנופל בחצים: (ג) עבדי אתה · מזומן אתה לשליחותי כעבד לאדון: ישראל. הרי אתה נאמן בכל המון ישראל אשר אתפאר בך כמו בכולם: (ד) ואני אמרתי · כשהייתי מוכיחם ולא שמו אוזן חשבתי מתחלה אשר יגעתי לריק כי הועיל ולא הועלתי ס״ב לא

מצודת ציון

ס׳): (יז) להועיל · מלשון תועלת: מדריכך · מלשון דרך: (יח) לוא · הוא כמו אם וכן לו חייתם אותם (שופטים ח׳): הקשבת · ענין שמיעה: (יט) מעיך · כמו בטן: כמעותיו · מלשון מעיים ור״ל כמו: ישמד · ענין כליון: (כ) ברחו · ענין מהירות ההליכה ומה היה מבלי פחד: (כא) בחרבות · מלשון חורבה ושממון: הזיל · מל׳ נזילה ונטיפה: ויזובו · מל׳ זובה ונטיפה כמו זב עמך (ירמיה מ״ט): (ב) חדה · חדודה ושנונה: החביאני · מלשון מחבואה ומסתור: ברור · נקי מן החלודה: באשפתו · כן נקרא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה [איוב]

משפטי את־יהוה ופעלתי את־אלהי׃
ה ועתה אמר־יהוה יצרי מבטן לעבד לו לשובב יעקב אליו וישראל לא יאסף ואכבד בעיני יהוה ואלהי היה עזי׃
ו ויאמר נקל מהיותך לי עבד להקים את־שבטי יעקב ונצירי ישראל להשיב ונתתיך לאור גוים להיות ישועתי עד־קצה הארץ׃
ז כה אמר־יהוה גאל ישראל קדושו לבזה־נפש למתעב גוי לעבד משלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען יהוה אשר נאמן קדש ישראל ויבחרך׃
ח כה אמר יהוה בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך ואצרך ואתנך לברית עם להקים ארץ להנחיל נחלות שממות׃
ט לאמר לאסורים צאו לאשר בחשך הגלו על־דרכים ירעו ובכל־שפיים מרעיתם׃
י לא ירעבו ולא יצמאו ולא־יכם שרב ושמש כי־מרחמם ינהגם ועל־מבועי מים

גלי קדם יי ואגר עובדי קדם אלהי׃ ה וכען אמר יי דאתקנני ממעין למהוי עביד פלח קדמוהי לאתבא דבית יעקב לפולחניה וישראל לדחלתיה יתקרב ואיקירנא קדם יי ומימר אלהי הוה בסעדי׃ ו ואמר הזעיר לכון דאתון מתקרן עבדי לאקמא ית שבטי יעקב וגלות ישראל לאתבא ואתנינך לניהור עממין למהוי פורקני עד סיפי ארעא׃ ז כדנן אמר יי פרקיה דישראל קדישיה לדבסירין ביני עממיא לדמטלטלין ביני מלכותא לדהוו עבדין לשלטונין להון מלכין יחזון ויקומון רברבין ויסגדון בדיל יי דמהימן קדישא דישראל ואתרעי בך׃ ח כדנן אמר יי בעידן דאתון עבדין רעותי אנא מקביל צלותכון וביום עקא אנא מקים פורקן וסעיד לכון ואתקנינך ואתנינך לקים עם לאקמא צדיקיא דשכבין בעפרא לאחסנא ירותן דצדיין׃ ט למימר לדאסירין ביני עממיא פוקו ולדעגינין ביני מלכותא כד בקבלא אתגלו לניהור על אורחן ישרון ובכל נגדין בית מישריהון׃ י לא יכפנון ולא יצחון ולא ילקינון שרבא ושמשא ארי בעתיד לרחמא עליהון ידברינון ועל

ולא ק' · ונצורי ק' · ג' מ"ג · ג' ל' וד' בליש' · ז' רפין · ד' כמעט כסים ח' · ס' ר"פ · ג' · ל'

רש"י

(ה) לא יאסף. אליו ישוב בתשוב': (ו) נקל מהיותך וגו'. מתנה קטנה היא בעיני שתהא לך זאת לבדה שתהא לי עבד להקים את יעקב ולהשיב אלי נצורי ישראל והנני מוסיף לך עוד ונתתיך לאור גוים ולהנבא על מפלתה של בבל שהיא שמחה לכל העולם: ונצורי ישראל. כמו (משלי ז) ונצורת לב שלבם מוקף יצר הרהורי עבירה כעיר נצורה מצור הגדו' עליה: (ז) לבזה נפש. נפש בזויה: למתעב גוי. למי שהגוי מתעבו: מלכים יראו. אותו וקמו: אשר נאמן. לשמור הבטחתו שהבטיח לאברהם כענין שנאמר וגם תגור עמן וגו' (בראשית טו): קדוש ישראל. הוא ויבחרך. (ח) בעת רצון. בעת תפלה שאתה מתרצה ומתפיים לפני: וביום ישועה. שאתה צריך לישועה: ואצרך. ואשמרך: לברית עם. להיות עם ברית לי: להקים ארץ. ארץ ישראל הבחירה לי בכל הארצות: (ט) לאסורים צאו. לעת אשר אומר לאסירי גולה צאו: שפיים. תרגם יונתן נגדין נגלי מים: סרב

למתעב ד' קמצין בליש' וסי' לבזה נפש למתעב גוי. ודבר תמים יתעבו: ויתעב את נחלתו: יתעב תי'. וא' מתעב אנכי. ובמסורת אנתריתי מוסיף זה כל אכל תתעב נפשם: שפיים ג' מל' וסי' אפתח על שפיים נהרות. לאמר לאסורים צאו. קול על:

תולדות אהרן

ונצורי ישראל. (כתובות לב): גואל ישראל. פסחים יד סנהדרין לו: בעת רצון. ברכות ח סנהדרין קג: לאסורים צאו. (סנהדרין קמ): לא ירעבו. ב"ק נב ב"מ קז: כי מרחמם. סנהדרין לג:

רד"ק

על זה: (ה) ועתה אמר, לשובב יעקב אליו. לשיב יצרני להיות לו לעבד ולהשיב יעקב אליו בתוכחתי ושיאסף ישראל לו, כלומר לעבודתו ואם לא יועיל בדור ההוא די לי שאכבד בעיני ה' ויו׳ יעני הודותיו ועתידותיו והוא היה פוי שלא ירעו לי, וכתוב ולא יאסף באל"ף ופירוש הכתוב בתמי': (ו) ויאמר נקל, בפעל עומד והקו"ף בצרי, ופירו' בתמיה והוא חסר ה"א התמה כאלו אמר הנקל למה אמרת כי לריק יגעת וכי נקל הוא מהיותך לי עבד לא די לך בזה אע"פ שלא ישמעו אליך אנשי דורך די לך שעשית שליחותי, ועוד להקים את שבטי יעקב מנפילתם בגלות בין העמים ולא די לך שהתנבאת על התשובה שאני עתיד לעשות עליהם: ונצורי ישראל להשיב. פירוש להשיב אותם לקדמותם. ונצורי פירוש חרבות כמו בנצורים ילינו: ונתתיך לאור גוים. פירוש כי נבואותיך יהיו לעתיד לאור גוים שיראו שיתקיימו נבואותיך ישובו לדרך טוב ויאירו בך להיות ישועתי עד קצה הארץ, כי בתשועת ישראל יהיו נושעים גם כן הגוים אחר מלחמות גוג ומגוג, כמו שאמר יבאו כל בשר להשתחוות לפני, ואמר והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך: (ז) כה אמר ה' גואל ישראל. מגלות העמים כי עתידות הם אלה הפרשיות הבאות אחר זה: קדושו, שיתקדש בהם בנפלאות שיראם בהוציאו אותם מהגלות: לבזה נפש. אמר האל בעבור ישראל שהוא בזוי נפש ומתעב אותו כל גוי והוא עבד מכמה מושלים עוד יראהם שיראוהו מלכים ויקומו מפניו ושרים וישתחוו לו: למען ה' אשר נאמן. למען ה' שהוא בעזרת ישראל יעשו זה, כמו שאמר והחזיקו עשרה אנשים וגומר, נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם: אשר נאמן. דברו והבטחתו שהבטיח את ישראל ולמען קדוש ישראל אשר בחר בך: (ח) כה אמר ה' בעת רצון. יאמר האל לישראל בעת שתעשה רצוני אני עניתיך בזעקך אלי מצרה אם באה עליך: וביום ישועה, פי' וביום שתהיה צריך לישועתי עזרתיך ואצרך, וכן אעשה בכל דור ודור שאשמרך מן הכליה אעפ"י שאתם חייבים לפעמים מכל מקום אצרך עד שאתן לברית עם אחד לעתיד לימות המשיח שתהיה צריך להיות לברית עם ר"ל לקיום עם, כמו שאמר יקימך ה' לו לעם קדוש: להקים ארץ, פירוש להקים חרבות ארץ ישראל ולהנחילך נחלות שהיו שוממות כל זמן הגלות, וכן ת"י בעת רצון כמו שפירש בעדן דאתון וגומר; ותרגם להקים ארץ לאקמא צדיקיא דשכבין בעפרא: (ט) לאמר לאסורים צאו. שהם בגלות כמו האסורים שאין להם כח לצאת מתחת ממשלת הגוים, וכן דמה הגלות לחשך: ירעו. שימצאו בכל מקום בצאתם מהגלות: ובכל שפיים. מקומות הגבוהים, וכן וילך שפי, וזכר שפיים כי אין דרך למצוא מרעה לבהמות בהרים כי אם במקום מים מן המקומות שלא ימצא בהם הולך דרך ספקו אבל הם ימצאו בהם ספקם: (י) לא ירעבו, בכל הדרך לא יהיה להם רעב וצמא כי האל יזמין להם כי יפתח להם במדבר מעינות וימציא להם גם כן עצי מאכל עם פירותיהם, והם דרך נס ופלא, כמו שאמר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות: שרב. כמו אכלני חרב תרגום שרבא: מבועי. שרשו נבע בכל מקום שילכו במדבר יהיו נובעים

מצודת ציון

(איוב ל"ט): (ה) לשובב. מלשון השבה: יאסף. ענין הכנסה: עזי. חזקי: (ו) נקל. מל' קל: ונצורי. מל' מצור והיקף כמו כעיר נצורה (לעיל א'): (ח) עניתיך. מל' עניה ותשובה: (ט) הגלו. מל' גלוי: שפיים. כן נקראו המקומות הגבוהים וכן רוח צח שפיים (ירמיה ד): (י) שרב. ענין התימות ויובש כמו והיה השרב לאגם (לעיל ל"ה): מבועי. ענין מקום ומעין כמו למבועי מים (שם): ינהלם. ענין הנהגה כמו נהלת בעזך (שמות ט"ו): ומסלותי. מלשון

מצודת דוד

לא אקבל שכר: לתוהו וגו'. כפל הדבר במ"ש: אכן. אבל באמת משפט גמולי הוא עם ה' והוא ישלם הגמול ופעולתי את שלי: ופעולתי. שכר פעולתי הוא עם אלהי וכפל הדבר במ"ש: (ה) ועתה אמר ה' וגו'. ר"ל ה' אשר מבטן יצר אותי להיות לו לעבד ללכת בשליחותו אמר לי עתה להשיב אליו את יעקב בתשובה ובעבור זה אהיה נכבד בעיני ה' ואף היה חזקו לבל יוכלו הרשעים להרע לי וכאומר כאשר אמר באחרונים כן אמר לי ה' שאף אם לא אועיל אהיה נכבד בעיניו וכן היה לי למעוז ולחוזק: (ו) ויאמר. ה' אמר לי מתנה קלה היא בעיני ממה שתהיה לי עבד כדבר זה לבד להקים את שבטי יעקב להיות עומדים באמונתם ולהשיב אלי בתשובה את ישראל המוקפים בהסתת פתוי היצה"ר כעיר נצורה המוקפת בגייסות: ונתתיך. אלא עוד מתנה גדולה אוסיף לך כי אתן אותך מתנבא ומבשר על הגאולה העתידה להיות אז תשועתי מקצה הארץ עד קצהו כי כולם יהיו מושעים בתשועת ה': (ז) לבזה נפש. על ישראל: למתעב גוי. על מי: לעבד מושלים. על מי שהוא עבד ישר ותמים למושלים: מלכים יראו וקמו. בעת הגאולה כשיראו מלכי כשדים יקומו וכאשר יראוהו השרים: למען ה' ר"ל לא למענכם יעשו הכבוד הזה כי אם למען ה' אשר נאמן בהבטחתו שהבטיח להיות עמכם וכמ"ש יחזיקו עשרה אנשים וגו' לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם (זכריה ח): קדש. למען קדש ישראל אשר בחר בך וכפל הדבר במ"ש: (ח) בעת רצון. בעת שתעשה רצוני אענה לך בזעקתך בעבור הצרה הבאה: וביום ישועה. וביום שאתה צריך ישועה שאתה בצרה אעזור לך וכפל הדבר במ"ש: ואצרך. בכל דור אשמרך מן הכליה ואתן לך להיות עם בריתי להיות בריתי עמך עד עולם להקים על תלה את הארץ המיוחד היא א"י ולהנחיל לך את הנחלות שהיו שוממות בזמן הגולה: (ט) לאמר וגו'. מוסב על ואצרך שבמקרא שלפניו לומר אצרך מן הכליה עד יבוא העת לאמר להאסורים בגולה צאו משם: לאשר בחושך. למי שהסתיר עצמו בחושך מפחד האויב: הגלו. היו מגולים ונראים לאור היום: על דרכים ירעו. עם כי אין המרעה מצוי בדרכים ובגובה ההרים ולזה אמר עם כי ישובו דרך המדבר לא יחסרו דבר: (י) לא ירעבו. בזה יפרש המקרא שלפניו: ולא יכם. לא יכאיבם חמימות האויר וחום השמש: כי מרחמם. ה' המרחם עליהם מעולם הוא ינהגם וינהלם במקום מבועי מים ויהיו נמצאים

לצרך

מכמים להם מים: (יא) ושמתי · כמו שאמר כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו, וזה יהיה כשמשמו דרך גם כדי שלא יעלו וירדו בדרכים, או הוא דרך משל רוצה לומר שלא יגעו ולא יעפו בדרכים כי העליה והירידה תיגע ההולך והאל יחזק כחם שלא ייעפו: ואמר הרי ומסלותי בכנוי המדבר והוא האל רוצה לומר שהוא יחדש הדרכים ההם במדברות מקום שאין שם דרך, כמו שאמר והיה שם מסלול ודרך וגומר: (יב) הנה אלה · זכר ארבע הפאות שישראל מפוזרים בכולם, ואמר על פאת מזרח מרחוק לפי שארץ ישראל באמצע הישוב בקרוב והיא רחוקה מפאת מזרח יותר כי היא נטה לפאת מערב בארץ, לפיכך אמר על מזרח מרחוק: ומים · הוא המערב: מארץ סינים · הוא הדרום כמו שתרגם יונתן מארע דרומא, כי הסינים שוכנים שם והסינים הוא מבני כנען, כמו שכתוב, ופירש רב סעדיה ז"ל אפריקא בלשון: (יג) רנו שמים · דרך משל כאלו כל העולם שמח בגאולת ישראל מהגלות: ופצחו: כתיב יפצחו קרי והענין אחד. ופירוש

פצחו

(י) שרב. חום: (יא) ושמתי כל הרי לדרך: כלפי שאמר (לעיל לג) על ידי חורבנות שבת עיבר אורח עכשיו ישובו וילכו בו עוברי' ושבי': ומסלותי ירומון. כלפי שאמר (שם) כשמו מסלות נתקלקלו מאין מתקן אותם עכשיו ומסילותי ירומון ותקנו קילקול הדרכים ויגביה אותם כמשפט בחלוקי אבנים ועפר: (יב) מארץ סינים. מארע דרומא: (יג) כי נחם ה' את עמו: (יד) ותאמר ציון · היא היתה סבורה ששכחתיה: (טו) התשכח אשה עולה · עולל שלה: מרחם בן בטנה · מלרחם על בן בטנה: גם אלה תשכחנה. אפילו אם אלה תשכחנה אנכי לא אשכחך: (טז) על כפים. על כפי רואה אני כאילו את חקוקה על כפי לראותך ולזכרך תמיד: ד"א על כפים · מעל ענני כבוד כמו (איוב לו) על כפים כסה אור · (יז) מהרו בניך · לשוב: (יט) הצרי מיושבי · תהי צרה מרוב יושבים שיבאו לתוכך יהי להם המקום צר מלבנות להם בתים: (כ) בני שכוליך: בנים שהיית שכולה מהם: גשה לי · התקרב לצד אחר בשבילי ואשבה: (כא) גלמודה · סולה בלע"ז: וסורה · מוסרת מכל אדם הכל אומרים עלי סורו ממנה: ידי

הנה אלה חד מן ח' פסוקים אית בהון הנה והנה וסי' נמסר בסדר ויצא: התשכח ב' רפין וסי' התשכח אשה עולהי התשכח בתולת עדיה: אשכחך ב' וסי' ואנכי לא אשכחך · אם אשכחך ירושלם: שאי ה' וסי' קומי שאי את הנער · ויקרא אל גיחזי. שאי סביב עיניך · ותקשרים ככלה · שאי עיניך על שפיים. יען שכחת אתי · גם את שאי כלמתך · קמי רני בלילה. י"ב פסוקים דמיין מן ג' ג' מלין קדמאה ותליתאה לא נסיב ו' וסי' ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש מיד ומיד מיד

ינהלם: יא ושמתי כל־הרי לדרך
ומסלתי ירמון: יב הנה־אלה מרחוק
יבאו והנה־אלה מצפון ומים ואלה
מארץ סינים: יג רנו שמים וגילי
ארץ יפצחו הרים רנה כי־נחם יהוה
עמו ועניו ירחם:
יד ותאמר ציון עזבני יהוה ואדני
שכחני: טו התשכח אשה עולה
מרחם בן־בטנה גם־אלה תשכחנה
ואנכי לא אשכחך: טז הן על־כפים
חקתיך חומתיך נגדי תמיד: יז מהרו
בניך מהרסיך ומחריביך ממך יצאו:
יח שאי־סביב עיניך וראי כלם
נקבצו באו־לך חי־אני נאם־יהוה
כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים
ככלה: יט כי חרבתיך ושממתיך
וארץ הרסתך כי עתה תצרי מיושב
ורחקו מבלעיך: כ עוד יאמרו
באזניך בני שכליך צר־לי המקום
גשה־לי ואשבה: כא ואמרת
בלבבך מי ילד־לי את־אלה ואני
שכולה וגלמודה גלה ׀ וסורה ואלה
מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה

מבועי מיין ישרינון: יא ואשוי
כל טוריא כבישין קדמיהון
כאורח וכבשיא ירומון: יב הא
אלין מרחיק ייתון והא אלין
מצפונא וממערבא ואלין
מארע דרומא: יג שבחו שמיא
ובועי ארעא ודוצו טוריא
תושבחתא ארי עתיד
לנחמא עמיה ועל ענותנוהי
ירחם: יד ואמרת ציון סליק
שכינתיה יי מני ויי רחקני:
טו האפשר דתתנשי אתתא
ברה מלרחמא על בר מעהא
מתיבא כנשתא דישראל
ואמרת אם לית קדמוהי
אתנשאה דלמא לא מתנשי
לי ית דעבדית עגל דדהב
אמר לה נביא אף אלין אתנשין
מתיבא ואמרה ליה אם אית
קדמוהי אתנשאה דלמא
מתנשי לי ית דאמרית בסיני
נעביד ונקביל מיתיב ואמר
לה מימרי לא ירחקינך: טז הא
כדעל ידין את ציירא קדמי
שורך לקבלי תדירא: יז יוחון
בניכי חרבתיך מפגרך
ומחרבך מניך יגלון: יח זקופי
ירושלם סחור סחור עינך וחזא
כל בני עם גלותיך מתכנשין
ואתן לגויך קים אנא אמר יי
ארי כולהון ליך כלבוש דיקר ועובדיהון בגויך כקשוט כלתא: יט ארי חרבתיך
וצדיותיך וארע מפגרותיך ארי כען תדחקון מיתיב ויתרחקון מסלעמך: כ סבען
יימרון חד חד בגויך בני עם גלותיך עק לי אתרא רוח לי ואיתיב: כא ותימרין
בלבבך מן רבי לי ית אלין ואנא תכלא ויחידא גליא ומטלטלא ואלין

רמת קול בשמחה, וזכר הרי בפני עצמם ואף על פי שהם בכלל ארץ לפי שהם עיקר בריאת הארץ והחלק הקיים שבה ועוד כי המתכו' בהרים: (יד) ותאמר ציון · זכר ציון לפי שהיא ראש ממלכת ישראל וכאלו העיר מתאוננת על בניה שגלו ממנה, וכל ישראל בניה ולא יושבים לבד כי אליה היו באים כל ישראל לעבוד את ה': עזבני · שכחני · אמרה זה לאורך הגלות כאלו עזבם ושכחם: (טו) התשכח אשה עולה · הנה הקטן כי היא מרחמת עליו יותר בעבור שאין לו כח לבקש פרנסתו כמו הגדול, ומשל הענין ואמר מרחם בן בטנה, וכן אמר גם כן על הקטן כמו עול וכן או בן יגח או בת יגח, אם בנים ואם בנות, אמר השכח אשה עולה שלא תרחם בן בטנה זה לא יהיה: גם אלה תשכחנה · פעמים שגם אלה הנשים תשכחנה מיבן הבנים כבן מדה האכזריות כי ימצא בהן אבל כן מעטות אבל אני רחום ולא אשכחך לעולם: (טז) הן על כפים · פירש רב סעדיה ז"ל כמו ענגים וכן נשא לבבינו אל כפים, והנכון כמשמעו, וכן תרגם יונתן, כאלו את חקוקה לפני שאזכרך תמיד: חומותיך · פירוש חומותיך ההרוסות: (יז) מהרו · עבר במקום עתיד כמו ימהרו וכן הוא המנהג בנבואות ברוב: מהרסיך ומחריביך · והם הפושעים יצאו ממך שיכלו שלא יהיה בך עוד רשע ופושע כי הם היו סבת ההריסה והחרבן: (יח) שאי סביב עיניך · כי מכל פאה יבאו כולם כל בניך מכל הפאות: חי אני · זו השבועה שלא תשוב אחור כמו כי נשבעתי בהקבץ כל ישראל אליך יהיו לך כמו העדי והקשורים לכלה: (יט) כי חרבותיך ושוממותיך · שאת דואגת עליהם לא תדאגי עוד: כי עתה תצרי מיושב · כל החרבות והשוממות יהיו מיושבות עד שתצרי מרוב יושבים: תצרי · תדחקו: ורחקו מבלעיך · משחיתיך ירחקו בקצה הארץ שלא יבא עוד בגבוליך משחית: (כ) עוד · שכליך · שאת שכולה מהם יהיו רבים בתוכך עד שיאמר כל אחד לחברו צר לי המקום גשה לי ואשבה, כלומר גם כלאם בעבורי שאוכל לשבת כל כך יהיו רבים היושבים, ויונתן תרגם רוח לי ואתיב: (כא) ואמרת: וגלמודה

תולדות אהרן ותאמר ציון · ברכות לב:
התשכח אשה · זוכר החיים: על כפים · תענית ד: ואני שכולה · סוטה מג: וגלמודה: ר"ס ט:

מצודת דוד

(יא) לדרך. ר"ל לדרך כבושה. ומסילותי. המסילות שאוליך אותה בהם ירימו מקומות העמוקים שבהם. למען יהיה שוה ישר ונוח ללכת בהם: (יב) הנה אלה. מקלת הבאים לא"י יבואו ממקום רחוק והיא פאת המזרח לפי שא"י מסוכה מקו המזרח ולמערב לזה קרא פאת המזרח רחוק: ומים. מפאת המערב: מארץ סינים. הוא פאת הדרום כן ת"י: (יג) רנו שמים וכו'. הוא ענין מליצה ור"ל הרבה שמחה יהיה בעולם: (יד) ותאמר ציון. הנה ציון תחשוב לומר ה' עזב אותי ושכח בי: (טו) התשכח כלומר הנה לא כן הוא כי האם תשכח אשה עולה ומי תקשה לבה מלרחם בן בטנה: גם אלה תשכחנה. אף אם יתכן בשום פעם שתשכחנה גם אלה אולם אנכי לא אשכחך: (טז) חקותיך · זכור אתה לפני כאלו חקקתיך על כפי: נגדי תמיד. לזכור בהם לטובה: (יז) מהרו בניך. יותר מהרה שבאו בני ציון את ארצם מאשר יצאו מאותה עת: מהרסיך: המהרסים והמחריבים אותך יצאו ממך ר"ל הרשעים שבקרבך הם סבבו ההריסה והחורבן ולא מאתי יצאה הרעה: (יח) שאי סביב עיניך · כאלו לציון יאמר הרי איך כל בניך נקבצו באו אליך: כעדי תלבשי · תתפאר בהם כמלבוש של קשוט: ותקשרים. תקשור אותם בצואריך לעדי כקשורי כלה והם תושי כמעי שקושרת בהם שערה: (יט) כי חרבותיך וכו' · ר"ל כי דאגת חרבותיך ושוממותיך וכו' לא תדאגי עוד כי עתה יהיו כולם מיושבות עד שתהיה צרה ודחוקה מרוב יושבים: ורחקו מבלעיך · המשחיתים אותך והיו מרוחקים בקצה הארץ ולא יבואו בגבולך: (כ) יאמרו באזניך · ר"ל באזניך תשמע אשר יאמרו הבנים

מצודת ציון

מלשון מסילה ודרך: ירומון · מלשון הרמה והתנשאות: (יב) סינים · נקרא כן על שם היושבים שמה כמ"ש ואת הערקי ואת הסיני (בראשית י): (יג) וגילי. ענין שמחה: ופצחו · ענין פתחון פה בהרמת קול וכן פצחי רנה וצהלי (לקמן נ"ד): (טו) עולה. ענינו ולד רך כמו מפי עוללים ויונקים (תהלים ח'): (טז) כפים · כף היד: חקותיך · מלשון חקיקה: (יח) כעדי · ענין תכשיט יפה: (יט) הרסותך · מלשון הריסה ונתיצה: תצרי · מלשון צר ודוחק: מבלעיך · ענין השחתה כמו בלע כל ארמנותיה (איכה ב'): [כ] שכוליך · מי שבניו אבודים ממנו קרוי שכול כמו כדוב שכול (הושע יג): גשה לי · התרחק בעבורי: (כא) וגלמודה · יחידה מבלי אנשים וכן הגלמוד ההוא יהי גלמוד (איוב ג'): וסורה · כמו מוסרה והענין הוא יוצרה על

אשר

רד"ק

וגלמודה: יחידה: גולה וסורה. אחר בניה שגלו וסרו ממנה וכן כאלו נולדת עליה. וסורה שם תאר כמו וסורי בארץ יכתבו: איפה הם. מאיפה כלומר מאיזה מקום באו, או פירוש איפה היו: (כב) הנה אשא. בחוצן, זרוע או כנף הבגד וכן חצני נערתי: (כג) והיו. אומניך מגדליך כמו כאשר ישא האומן את היונק: וידעת. אז תדעו כי אני ה' והידיה הכל להשפיל ולהרים ואם היית שפלה ימים רבים תהיו רמה על כל העמים. ואני הוא אשר לא יבושו קוי כי אם קויתם אותי ימים רבים בגלות לא אבדה תקותכם ולא יהיה לכם עוד בשת מן האומות שהיו אומרים כי אין לכם תקוה: (כד) היקח מגבור. אלה הם דברי האומות איך יוקח מגבור מלקוח שלקח. ועוד כי הוא שבי צדיק כי בצדק ובמשפט לקחו איך ימלט מידו מפני פנים כאחד שהוא גבור והאחד שהוא צדיק בשביו כן ישראל איך יצאו מתחת לשוניו: (כה) כי כה. ענה הקדוש ברוך הוא: גם שבי גבור יוקח. כי אני גבור מכם שאקחם מידכם, ומה שאמרו צדיק איננו כי אם עריץ כי בכח ובעריצות לקחתם אותו לא בצדק ובמשפט כך פירשו אדוני אבי ז"ל: יריבך. שם תאר והיו"ד נוספת כיו"ד יקים, כלומר המריב אותך בגלות ואושיע בניך מתוכם: (כו) והאכלתי את מוניך. אונסיך, כמו ולא ינו עוד נשיאי עמי ותרגומו ולא יאנסון: את בשרם. על דרך איש בשר זרועו יאכלו: וכעסיס. יין ענבים או יין רמונים נקרא כן לפי שיוצא על ידי הדיעה וכתישה, מן ועסותם רשעים, וכן מעסים רמונים יטפו ההרים עסיס: דמם. ודמם, ותרגם יונתן ית בשר דהוו מונין לך וגו': (א) כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם. הנה אמר ירמיהו שלחתיה ואתן את ספר כריתותיה אליה, פירשו המפרשים כי ירמיה דבר כנגד עשרת השבטים שנתן להם ספר כריתות שלא יהיה מהם עוד מלך כי בקבוץ גליות נאמר ועבדי דוד נשיא להם, ואמר ולא יחצו עוד לשתי ממלכות, אבל ליהודה לא נתן ספר כריתות אלא כבעל שמוציא אשתו מביתו שקפף עליה אבל לא נתן לה ספר כריתות לפי שעתיד להחזירה אליו כן יהודה עתיד להחזיר המלכות לו, ויוכל לפרש גם כן לפי שעשרת השבטים לא שבו בשוב הגלות מבבל ועוד שמשגלו לא יצאו ממקום גלותם וארך להם הגלות מאד כרי הם כאלו נתן להם ספר כריתות ובני יהודה שבו לארצם אחר שבעים שנה וישבו בארצם ארבע מאות ועשרים שנה, ואע"פ שיהודה לא גלה עדין הנביא דבר על העתיד ונחמה שמנחם את ישראל שהם בזה הגלות שישובו כי לא נמכרו כי אם בעונותיהם ובשובם הכל ישיב שבותם, ואמר כנגד יהודה אי זה ספר כריתות, כלומר כי קרובים אתם לשוב אלי כאשר שבתם פעם אחרת כי אין בימי וביניכם ספר כריתות ובשובכם ישובו גם כן שאר השבטים כי דוד ימלוך על ישראל כלו, וכן אמר יחזקאל הנה אני לוקח את עץ יהודה אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתים לעץ אחד, ואע"פ שנתן להם ספר כריתות כבר היה הכריתות גדול וארך גלות מאד והנה ישיב אותם עם שבט יהודה, והאם היא הכנסת והכלל והבנים הם הפרט והנה לא נמכרתם ואינכם צריכים לכסף בפדותכם אלא עונותיכם היו דמי המכירה והתשובה תהיה כסף הפדות: (ב) מדוע. אתם מעכבים הגאולה כי אני מזומן לקבל אתכם בתשובתכם אם תשובו, ולמה היה זה כי

אֵיפֹה הֵם׃ כב כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדִי וְאֶל־עַמִּים
אָרִים נִסִּי וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן
וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה׃ כג וְהָיוּ
מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם מֵינִיקֹתַיִךְ
אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ
יְלַחֵכוּ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר
לֹא־יֵבֹשׁוּ קֹוָי׃ כד הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר
מַלְקוֹחַ וְאִם־שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט׃
כה כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה גַּם־שְׁבִי גִבּוֹר
יֻקָּח וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ יִמָּלֵט וְאֶת־
יְרִיבֵךְ אָנֹכִי אָרִיב וְאֶת־בָּנַיִךְ אָנֹכִי
אוֹשִׁיעַ׃ כו וְהַאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנַיִךְ אֶת־
בְּשָׂרָם וְכֶעָסִיס דָּמָם יִשְׁכָּרוּן וְיָדְעוּ
כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ
וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃
נ א כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אֵי זֶה סֵפֶר
כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ
מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ
הֵן בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם
שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם׃ ב מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין
אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר

תרגום

מן רביהא אנא אשתארית
בלחודי אלין היכא הוו׃
כב כדנן אמר יי אלהים הא
אגלי בעממיא גבורתי ועל
מלכותא ארים נסי וייתון
בנך בציבין ובנתך על פרון
יתנטלן׃ כג ויהון מלכיא
תורבינך ומלכותהון
ישמשוניך על אפיהון על
ארעא ישתטחון למבעי ועפר
רגלך ילחכון ותידעין ארי
אנא יי דלא יבהתון צדיקיא
דמסברין לפורקני׃
כד היתנסיב מגברא עדי ואם
דשבו זכאין ישתזיב׃
ת״א אמרת ירושלם האפשר
דיתנסיב מעשו רשיעא
דאמיר עליה על חרבך תחי
עדאה בעדי מני ואם שביא
דשבא ישמעאל דאמיר עליה
דצדיקיא הוא ישתזיב׃
כה ארי כדנן אמר יי אף
דשבו גברין אתיב ודעדו
תקיפין שיזיב וית פורענותיך
אנא אתפרע וית בנך אנא
אפרוק׃ ת״א ארי כדנן אמר
יי אף עדאה דעדא מניך
עשו גברא יתנסיב מניה
ושביא דשבא מניה ישמעאל
גיותנא דאמיר עליה עדוד באנשא ישתזיב וית פורענותיך אנא אתפרע וית בנך אנא אפרוק׃ כו ואיתן
ית בסר דהוו מונן ליך מיכל לכל עופא דשמיא וכמא דמתרון מחמר מרית כן חית ברא מדמהון תתרוי
וידעון כל בסרא ארי אנא יי פרקיך ומשיזביך תקיפא דיעקב׃ א כדנן אמר יי אידא היא אגרת פטורין
דיהבית לכנשתכון ארי אתרחקת או מן גבר דליה חובא קדמי חבנית יתכון ליה הא מחוביכון אזדבנתון
ובמרדיכון אתרחקת כנשתכון׃ ב מא דין שליחת נביי ולא תבו אתנביאו ולא קבילו האתקפדא אתקפדת גבורתי

רש"י

(כב) ידי. נסי סימן להביא גליות: נסי פורקא בלע"ז כמו וכנס על הגבעה (לעיל ל) והוא סימן קיבוץ ונותנין בראשה בגד: בחוצן. אייסילשי"א בלע"ז ודומה לו בעזרא וגם אני חצני נערתי (נחמיה ה): (כד) היקח מגבור מלקוח: כשבורים אתם שאי אפשר לקחת מעשו מלקוח שביו של יעקב הצדיק: (כה) ואת יריבך. ועם מריבך אני אריב: (כו) והאכלתי את מוניך. הגבלי' לחית השדה את בשרם: מוניך לי' אל תונו (ויקרא כה) אונאת דברים המקניטי' אותך בגידופיהם: וכעסים. מתק יין: דמם ישכרון. כן ישכרו מדמם אותם הרגילים לשתות דם ומי הם אלו עיף השמים כן ת"י: מדוע באתי. להתקרב אליכם ואין איש מי מכם פונה אלי:

ולקחו מן הדם ונתנו על ותל על: כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר אשר. או ישוב הרוצח ואז אז: הנני ענו בי נגד ה' את ואת את. ויאמר אלהם עד ה' בכם ועד עד. אלהי אברהם ואלהי נחור אלהי: עלי עשור ועלי עלי. ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואלה אלה: לו חפץ ה' להמיתנו לא ולא לא. כי יצומו אינני שומע וכי כי: כה אמר ה' צבאות אל

תולדות אהרן

מלכים אומניך. זכרים יב (פכו"ס
מ): ספר כריתות. סנהדרין קה: מדוע באתי. ברכות ו וזהר תרומה ויקרא פסח:

מצודת ציון

על שאלת המקום כמו איפה הם רועים (בראשית ל"ז): (כב) נסי. הוא כלונס זקוף ומשימים עליו מפה לרמז: בחוצן. כן יקרא כנף הבגד כמו גם חצני נערתי (נחמיה ה): על כתף. על הכתף: (כג) אומניך. כן נקרא מגדל תינוקת כמו כאשר ישא האומן את היונק (במדבר יא): ילחכו. ענין לחיכה בלשון כלחוך השור (שם כב): קוי. מלי תקוה: (כד) מלקוח. כן יקרא שבי הבהמה כמו את השבי ואת המלקוח (שם לא): (כה) עריץ. חזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): (כו) מוניך. ענין קנטור. ולהונאת דברים וכן וגר לא תונה (שמות כב): וכעסים. הוא ענין כתישה כמו ועסותם רשעים (מלאכי ג) ונקרא כן יין ענבים או רמונים ע"ש שהמשקה יוצא ע"י סחיטה וכתישה וכן מעסים רמוני (ש"ה ח): ישכרון. ענין השתיה יותר מכדי המדה הראויה: אביר. ענין חזק: (א) ספר כריתות. גט הכורת ומפריד: אמכם. כנסיית ישראל: מנושי. ענין מלוה כמו כנושה כאשר נושה בו (לעיל כד): (ב) מן. מאשר כנערתי

מצודת דוד

אשר היית שכולה מהם: צר לי המקום. מרוב מרבים העם: גשה לי. שלאחד יאמר לחבירו גשה הלאה כמעבורי שאוכל לשבת גם אני: (כא) מי ילד וגו': ר"ל מהיכן באו עם רב כזה: ואני שכולה. שלא זה ימים רבים הייתי שכולה מהם יחידיה: גולה וסורה. שלא בני גלו וסרו ממני: אלה איפה הם. אלה הבאים מאיזה מקום באו: (כב) הנה אל גוים ידי. לרמז להם להביא את ישראל ר"ל אעיר לבם על זאת: ארים נסי. ארומם גם והם הוא ענין רמז וכפל הדבר במ"ש: בחוצן. ר"ל יביאום בכבוד רב: (כג) וידעת. אז תדע שאני ה' והישועה בידי: אשר לא יבושו קוי. כי המקוה לדבר ואינו בא מתבייש לבושה: (כד) היוקח. רלה לומר כשבורים אתם לומר וכי אפשר לקחת מיד עשו הגבור את המלקוח שלל: ואם שבי. וכי אפשר להמלט מידו את השבי השבה את יעקב הצדיק: (כה) כי כה וגו': ר"ל אבל לא כן הוא כי כה אמר ה' שגם זה אפשר לקחת השבי מיד עשו הגבור ולהמלים המלקוח מיד העריץ. ואת יריבך. עם המריבים בך אריב אני: (כו) והאכלתי. לחיות הראויות לאכול בשר אאכיל את המקנטרים אותך באונאות דברים: את בשרם. להוספת ביאור אמר שיאכיל את בשרם: וכעסים דמם ישכרון. העופות הראויות לשתות דם ישכרו מדמם כדרך השותה עסים והוא ענין מליצה: וידעו וגו'. אז יבינו הכל אשר ה' עושה כל אלה ולא בא במקרה: וגואליך וגו'. כפל הדבר במ"ש: נ (א) אי זה ספר וגו'. כאומר אם אמנם נתתי לה גם כריתות במ"ש ואתן את ספר כריתותיה וגו' (ירמיה ג) אבל איזה זה הספר אשר שלחתיה הם ר"ל גרשה הם מפני מה שלחתיה שלא היתה בעבור הפשע כמ"ש שם ומ"ש בשמעון

כי באתי ואין איש עונה אלי: קראתי · שובו אלי ואשובה אליכם: ואין עונה · מהם: הקצור קצרה ידי מפדות · וכי חשבתם לאורך גלותיכם כי לקוצר ידי הוא זה שלא פדיתי אתכם עד עת
אין זה אלא בשבילכם שלא שבתם אלי, והביאה והקריאה הם דברי הנביאים כמו שכתבנו בכמה מקומות כי האל מקבל הנביאים בכל עת קראם אליו בלב שלם הוא קרוב אליהם ונכון לקבלם:
הן בגערתי · איך תחשבו כי מקוצר ידי הוא זה שלא נגאלתם עד עתה והנה אחריב הים בגערתי כמו שעשיתי בים סוף בגערה לבד, וכן כתיב ויגער בים סוף ויחרב, והגערה הוא שהוליך
רוח קדים עזה את הים לחרבה: אשים נהרות מדבר · כשהרבה הורים הנהרות כמו שעשיתי בירדן שהובשתי אותו עד שעברו ישראל וממקום המעבר עד הים יבש הנהר כמו שאמר והיורדים
על ים הערבה ים המלח תמו נכרתו והנה מתה הדגה שהיתה בנהר כשתמו המים ובאשה, ומה שאמר על הירדן נהרות והוא אחד משני נהרות אחרים שנשפכים לתוכו; וכן אמר על

אלי: (ד) נתן לי לשון למודים · ישעיה היה אומר ה' שלחני ונתן לי לשון הראוי ללמד כדי לדעת לעות את העיפים ולמאחרי לשמוע את דברי הקב"ה דבר: לעות · מנחם חברו במחלוקת עת לעשות לה' (תהלים קיט) לקבוע להם עתים: יעיר לי אזן · מעורר את אזני ברוח קדשו לשמוע כלמודים · במשפט הלימודים האמת והנכוחה: (ה) פתח לי אוזן · והשמיעני את מי אשלח (לעיל ו) שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס שלחתי את מיכה כו' כדאיתא בפסיקת' דנחמו נחמו: ואנכי לא מריתי · מלילך בשליחותו ולא נסוגותי אחור אלא ואומר הנני שלחני (שם): (ו) גוי נתתי למכים · הוא אומר לי ישעיה בני סרבנים הם בני טרחנים הם על מנת שלא תכעס עליהם אמרתי לו על מנת כן: (ז) וה' אלהים יעזור לי · אם יקימו עלי: (ח) קרוב מצדיקי · הקב"ה קרוב לי לזכותי בדין: (ט) עש · תולע' הבגדים:

בקול

י' ב' הצרה ידי מפדות ואם־אין־בי כח
להציל הן בגערתי אחריב ים אשים
נהרות מדבר תבאש דגתם מאין
ל' רפי ומד דגש מים ותמת בצמא: ג אלביש שמים
ג' קדרות ושק אשים כסותם:
ל' ד אדני יהוה נתן לי לשון למודים
ל' · ח' לדעת לעות את־יעף דבר יעיר ׀
י"ג · ח' בבקר בבקר יעיר לי אזן לשמע
ל' וג"ג כלמודים: ה אדני יהוה פתח־לי
ג' אזן ואנכי לא מריתי אחור לא
נסוגתי: ו גוי נתתי למכים ולחיי
ל' למרטים פני לא הסתרתי מכלמות
ל' וחסר ורק: ז ואדני יהוה יעזר־לי על־כן
לא נכלמתי על־כן שמתי פני
ל' · ג' כחלמיש ואדע כי־לא אבוש:
ל' מ"ו ח קרוב מצדיקי מי־יריב אתי
ג' לפני סגים י"ז נעמדה יחד מי־בעל משפטי יגש
אלי: ט הן אדני יהוה יעזר־לי מי־
מ' ד' הוא ירשיעני הן כלם כבגד יבלו
עש יאכלם:

מלמפרק ואם לית קדמי חיל לשיזבא הא במזופיתי אחריב ימא אשוי נהרין מדברא יסרון נוניהון מבלי מיא וימותון בצחותא: ג אכסי שמיא כדקבלא וכסקא אשוי כסותהון: ד יי אלהים יהב לי לשן דמלפין להודעא אלפא לצדיקיא דמשלהן לפתגמי אוריתא חוכמא בכן בצפר בצפר מקדים לשלחא נביאוהי מאים יתפתחן אודני חיביא ויקבלון אולפן: ה יי אלהים שלחני לאתנבאה ואנא לא סריבית לאחורא לא אסתחרית: ו גבי יהבית למחן וליסתי למרטן אפי לא טמרית מאתכנעו ורוק: ז ויי אלהים סעיד לי על כן לא אתכנעית על כן שויתי אפי תקיפין כטינרא וידענא ארי לא אתבהית: ח קריבא זכותי מן ידין עמי נקום כחדא מן בעיל דיני יתקריב לותי: ט הא יי אלהים סעיד לי מן הוא די יהיבנני הא כולהון כלבושא דבלי וכעשא אכיל

זה אתה הובשת נהרות איתן, כמו שפירשתי בספר תהלים: (ג) אלביש. וכן עשיתי במצרים בהספד האויר להם שהלבשתי להם השמים קדרות שהיה להם חשך שלשת ימים: ושק אשים כסותם · כאלו שק היה כסותם שלא ראו אור, והשק הוא שחור ועם כל זה עשיתי כן אוכל לעשות לגואליכם מהגלות ואעפ"י שאתם בתוך עמים רבים, ותחר המים והאויר לפי שהם יסודות ואם היסודות יעשה חפצו כל שכן בנבראים מהם, ויש לפרש עוד אלביש שמים קדרות על קדרות השמש והירח, או על השרים כמו שאמר עליהם והשמים שהקדרו עננים ורוח, אלא שהכוון הוא לפרש שכל מה שעשה בעבור ישראל, ויתכן לפרש הפסוקים האלה דרך משל דמה קובות העמים שהיו להם בשפע כמו הים והנהרות, ואמר שיחריב אותם ויוביש אותם כלומר שיפסיק טובתם בעבור הרעה שעשו לישראל והענין כמו שפירשנו בפסוק ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש: (ד) אדני אלהים.אלה דברי הנביא אמרם על עצמו, אמר נתן לי לשון למודים לשון אנשים מורגלים בלשון כמו למוד מדבר וכן אמר למעלה וישם פי כחרב חדה, שתקן לשוני לדבר נחת מהרס כאדם הרגיל בדבר לדעת דברי השם ולעות בו את מי שהוא עיף, ר"ל צמא לשמוע את דבר ה' כמו לשתות העיף במדבר ר"ל הצמא. וכן בארץ ציה ועיף בלי מים, ופי' לעות לאמר דבר בעתו: יעיר בבקר בבקר · אולי היו נבואותיו במראות הלילה והיה כאלו הוא היה בבקר והנבואה, או פי' בבקר בבקר יום אחר יום כי לא היתה הפסקה בנבואתו שהיה בלא נבואה אחד או ימים: יעיר לי אזן. כנה תקן פי לדבר ואזני לשמוע כלמודים, כמו שאמר ה' אלהים נתן לי לשון למודים: (ה) אדני. אלהים · אמר שני פעמים ה' אלהים ועוד אמר וה' אלהים הן ה' אלהים, לפי שהיה מדבר על הנבואה והנבואה תבא לנביא באמצעו' המלאכים הנקראים אלהים: לא מריתי. ללכת בשליחותו ולא נסיגותי

תהלל חכם ואל אל: ושק ג' וקמץ וסי' אלביש שמים קדרות · בצום ושק ואפר דדניאל, הכזה יהיה צום אבחרהו: יעיר ח' וסי' כנשר יעיר קנו · ה' כגבור יצא · אדני ה' נתן לי לשון למודים ב' בו · והוא רחום יכפר עון · אם זך וישר אתה· ובחזקתו בעשרו יעיר· ויך אלחנן בן יעור דד"ה כן כתיב. בתרא שום בר נש: בבקר בבקר י"ג וסי' מצוין במסרה רבתא

תולדות אהרן אלביש שמים · ברכות נט: לשון למודים · עשר אחרי: לעות · (עירובין כב עט"ס נט):

אחור שלא אלך אלא אמרתי הנני שלחני: (ו) גוי · ואעפ"י שאתבזה בעבור השליחות לא נמנעתי בעבור זה אלא ברצון הלכתי ואין זה כדברי ירמיה שאמר ואמרתי לא אזכרנו וגומר, ומה שאמר גוי נתתי למכים אפשר שהיה זה אבל לא מצאנו זה בכתוב, ואפשר שיהיה פי' הפסוק כן אפי' היו מכים ומורטים אותי אני אקבל ברצון לאהבת האל: למרטים · מורטים שער לחיין וזקנו: (ז) ואדני אלהים יעזור לי, אם הכו אותי, ואמר יעזור לי שלא יתנני בידם להמיתני, ואם לא הכוהו פי' יעזור לי להקים דברי נבואתי על כן לא נכלמתי באמרי בפרסום דברי נבואתי כי ידעתי כי לא אבוש כי יתקיימו דברי: כחלמיש · פי' האבן החזק: (ח) קרוב מצדיקי · שיצדיק דברי ויקים אותם אמת וקרוב הוא אלי תמיד הוא מחדש נבואות אלי גם שוכה הוא אלי קלת נבואות כמו דבר סנחריב וכיון שהוא שוכה אלי תמיד על כל פנים יקיים אותם אם לא יעשו הם תשובה מהגבא אחור דברו וינחם על הרעה, או פי' קרוב כי בקרוב יצדיק דברי: מי יריב אתי · שלא יהיה כמו שנבאתי: (ט) הן ה' אלהים · מי הוא ירשיעני בדבריו, ולא אמר מי שלא ימלא מי שירשיענו כי רבים היו מרשיעים אותו אלא אמר מי הוא שירשיעני

מצודת דוד

כשתשובו נעקר הסריחות: או מי מנושי. מי הלוה לי דבר מה עד שמכרתי אתכם לו בפרעון החוב: הן בעונותיכם נמכרתם · ור"ל כשתעשו תשובה תהיו נפדין: ובפשעיכם · בעבור הפשעים נשלחה הכנסיה שלכם ור"ל בתשובה יהיה נעקר השילוחין: (ב) מדוע באתי. אני באתי להתקרב אליכם ואין איש עונה אני: קראתי שתבואו אלי ואין מי משיב לי: הקצור · ר"ל וכי אין בי היכולת וכי קצרה ידי מלפדות אתכם: בגערתי: כשאני גוער בים נעשה חורב ויבש והנהרות נעשות יבשות כמקום מדבר ר"ל אחריב העכו"ם הנמשלים למים רבים:
תבאש דגתם · קבוצת הדגים תבאש מחסרון המים כי תמות בצמא ותבאש ורצה לומר אנשי העכו"ם יאבדו ולפי שהמשילם לנהרות אמר לשון הנופל ביובש הנהרות: (ג) אלביש שמים. ושק וגו' · כפל הדבר במ"ש: (ד) ה'. ישעיה הוא אומר ה' שלחני לנבאות ונתן לי לשון מה הראוי ללמד: לדעת לעות. להשיב ללמד לפי העת והזמן את המאב לשמוע דבר ה' כאדם העיף המאב למים: יעיר בבוקר · בכל בוקר היה מעורר אותי ללכת לנבאות: יעיר לי אוזן. היה מעורר אזני לשמוע הנבואה כדרך הרב המעורר אזני התלמידים לשמוע אמריו: (ה) פתח לי אוזן · לשמוע דבריו שאמר את מי אשלח (לעיל ו): לא מריתי. לא סרבתי מללכת: אחור וגו' · לא חזרתי לאחור למאן בדבר והוא כפול במ"ש: (ו) גוי נתתי למכים · מסרתי גופי למכים רצה לומר לא מנעתי ללכת מחשש פן יכוני: ולחיי למורטים · מסרתי לחיי למורטים שערותם: פני לא הסתרתי ר"ל לא מנעתי ללכת מחשש פן יכלימוני וירוקו בפני: (ז) יעזור לי · רצה לומר קרוב היה הדבר שיכלימו אותי אבל ה' עזר לי לכן לא נכלמתי: על כן שמתי פני · ר"ל על כי ראיתי שה' עוזר לי לזה שמתי פני כחלמיש לדבר קשות ואדע שלא אבוא לידי בושה: (ח) קרוב מצדיקי · ה' המצדיק אותי בדין הוא קרוב אלי לכן מי הרוצה לריב עמדי נעמדה יחד אני והוא כאומר הנה בודאי לא יוכל לי: מי בעל משפטי. מי הרוצה לבוא עמי במשפט יגש אלי והוא כפול במ"ש: (ט) הן ה' וגו' · באמת ה' יעזור לי ומי הוא א"כ אשר יוכל להרשיע ולחייב אותי: הן כולם. באמת כל העומדים עלי יבלו כבגד הבלה: עש יאכלם:

מצודת ציון

בגערתי · ענין צעקת נזיפה: אחריב · מלשון חורב ויובש: תבאש · ענין סרחון: (ג) קדרות · ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב): (ד) לעות · מלשון עת וזמן: יעף · מלשון עיפות ולאות: יעיר · מל' התעוררות: כלמודים: ר"ל כתלמידים וכן חתום תורה בלמודי (לעיל ח): (ה) מריתי · מלשון מרי וסרוב: נסוגותי · ענין הסתובה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (לקמן נט): גוי · גופי כמו גוית שאול (ש"א לא): ולחיי · כן נקרא המקום שאצל השין: למורטים · ענין תלישת השער כמו ואמרטה משער ראשי (עזרא ט) · מכלמות · מלשון כלימה וחרפה · ורוק · רוק הפה: (ז) כחלמיש · סלע חזק כמו חלמיש למעינו מים (תהלים קיד): (ט) יבלו. מלשון בליה

לפי

רד"ק

פירשיעם כנגד יבלם , ופי' ירשיענו , כמו ופרשיעו את הרשע , אשר ירשיעון אלהים : כלם · כל העומדים כנגדי לסתור את דברי : (י) מי בכם · אחר שיש מרשיעים אותי מי שהוא בכם ירא את ה' ישמע אלי וגם מאשר הלך בחשך עד עתה ישוב מדרכו הרעה ויבטח בשם ה' וטוב לו : (יא) הן כלכם · רוצה לומר רובכם , כי באמת ירא··· האל היו··· אלא מאותם שהיה קורא לנפש אשר הלך חשכים שישובו לו אמר ידעתי שלא תשובו כי כלכם אתם שהייתם בחשך רעה עד עתה קודחי אש אתם ר"ל קודחי אש בכף האל , כמו כי אש קדחה באפי אבל אותו הפעל עומד וזה פעל יוצא , וכן יוצא כי אש קדחתם באפי : מאזרי זיקות . הפעל הענין בהלוח אותם ומוציאי אש מן הסלע ומן האבנים יקראו מאזרי זיקות : זיקות . הם ניצוצי האש , ויונתן תרגם מגרן באשתא , כתרגום והשלחתי בכם והגרי בכם : לכו באור אשכם , אש בערתם ואותו האש תאכלם כי העון יכלה אתכם : מידי היתה זאת · הרעה לכם שתשכבון למעצבה , והשכיבה הזאת שאמר כמו שכיבת החולי או המות , כלומר שלא יהיה בכם כח לקום לפני אויביכם : אתכם . האל"ף בסגול והמ"ם רפה : (א) שמעו דבר ה' כנג' החוזי' ירא' ה': הביטו אל צור חצבתם . פי' חצבתם ממנו זה אברהם : ואל מקבת בור נקרתם . נקרתם מן זה שרה · דמה רחם האשה לבור · ופירש מקבת נקיבת הבור , כאלו אמר אל בור נקובה שנקרתם בה ממנה , והחכם רבי משה בן עזרא פי' צור שרה , כי היא כנפעלת , ומקבת אברהם כי הוא ככלי הפועל בזכר : נקרתם . מן הענין הענשים ששם תנקר : (ב) הביטו ··· עתה פי' השכל : תחוללכם . התולל אתכם , ותחולל עתיד במקום עבר ··· אמר הוללה אתכם , ועניינו מן ··· אדם , אמר הביטו אליהם ולכ··· דרכיהם וראו מה עשיתי להם : כי אחד קראתיו , ואמרתי לו לך לך מארצך וממולדתך , אחד היה ואחר כן ברכתיו והרביתיו , ומה שסמך לענין זה נחמת ציון פי' אא"ז ל בעבור כי בזמן שנואשו שניהם מהיות להם בן לעת זקנתם אז פקדתי ונתתי להם בן , כן ישראל אחר שיארכו גלותם מאד עד שיהיו נואשים מן הגאולה אז יפקדם האל ויוציאם מן הגלות : ואברכהו וארבהו · עתיד במקום עבר כי וארבהו בואו וכן ואברכהו פתח הוי"ו שהוא במקום שוא : (ג) נחם ה' ציון . זכר ציון כי היא עיקר המלכות : וערבתה . כמו מדברה , וכן במדבר בערבה , והדומים להם , ואמר נחם ושם עבר במקום עתיד כמנהגו בנבואות ברוב : (ד) הקשיבו · ולאומי , בוי"ו עם סגול , והדומים לו כתבנו בספר מכלל : כי תורה מאתי תצא , כמו שאמר בתחלת הספר כי מציון תצא תורה , כי המלך המשיח יורה העמים ללכת בדרכי ה' , וזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג : ומשפטי · כמו שאמר שם ושפט

תרגום

ליה : י (אמר נביא עתיד קודשא בריך הוא למהוי אמר לעממיא) מן בכון מדחליא דיי די שמע בקל עבדיה נביא דעבד אוריתא בעקא כגבר דמהליך בקבלא ולית זהור ליה מתרחיץ בשמא דיי ומסתמיך על פורקנא דאלהיה: יא (מתיבין עממיא ואמרין קדמוהי רבוננא לא אפשר לנא למעסק באוריתא ארי כל יומנא אתגרינא דין עם דין בקרבא וכד נצחנא דין לדין אוקידנא בתיהון ושבינא טפלהון ונכסיהון ובחדא גונא שלימו יומנא ולא אפשר לנא למעסק באוריתא מתיב קודשא בריך הוא ואמר להון) הא כולכון מגרן באשתא מתקפי חרב אזילו פילו באשתא דגריתון ובחרבא דתקיפתון סמימרי הות דא לכון לתקלותכון תתובון : א קבילו למימרי רדפי קושטא דבען אולפן מן קדם יי אסתכלו די כחציבא מטינרא אתחצבתון וכפסולא דמגוב ריקן אתפסלתון: ב אסתכלו באברהם אבוכון ובשרה דאעדיאתכון ארי חד הוה אברהם יחידי בעלמא קריבתיה לפולחני ובריכתיה ואסגיתיה : ג ארי עתיד יי לנחמא ציון לנחמא כל חרבתהא וישוי מדברהא כעדן ומישראה כגינתא דיי ביע וחדוא ישתכח בה מעלי תודתא וקל דמשבחין : ד קבילו למימרי עמי וכנשתי לפולחני אציתא ארי אוריתא מן קדמי תיפוק ודיני כניהור ליה עממין אנרי ישתבחון :

מקרא

י מִי בָכֶם יְרֵא יְהוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם יְהוָה וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו׃
יא הֵן כֻּלְּכֶם קֹדְחֵי אֵשׁ מְאַזְּרֵי זִיקוֹת לְכוּ בְּאוּר אֶשְׁכֶם וּבְזִיקוֹת בִּעַרְתֶּם מִיָּדִי הָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְמַעֲצֵבָה תִּשְׁכָּבוּן׃

נא
א שִׁמְעוּ אֵלַי רֹדְפֵי צֶדֶק מְבַקְשֵׁי יְהוָה הַבִּיטוּ אֶל־צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל־מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם׃
ב הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם כִּי־אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ וְאַרְבֵּהוּ׃
ג כִּי־נִחַם יְהוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן־יְהוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה׃
ד הַקְשִׁיבוּ אֵלַי עַמִּי וּלְאוּמִּי אֵלַי הַאֲזִינוּ כִּי תוֹרָה מֵאִתִּי תֵצֵא וּמִשְׁפָּטִי לְאוֹר עַמִּים אַרְגִּיעַ׃

רש"י

(י) בקול עבדו . בקול הנביאים : אשר הלך חשכים · אפי' צרה באה עליו יבטח בשם ה' כי הוא יצילהו : (יא) הן כולכם שאינכם שומעים בקול נביאיו : קודחי אש . עברתו עליכם : מאזרי זיקות. מחזיקי זיקות הן גצין ונתלי אש הנזרקין בקלע ויש לו דוגמא בל' ארמי זיקיקין דנור כך וכך זיקתא ספיק לך: לכו באור אשכם . לפי דרככם חלקו : מידי . תהא גמולכם זאת לכם:(א) אל צור חוצבת' ממנו : ואל מקבת בור. שנוקבין וחוצבין בה את הבורות·אשר נוקרתם בה : נוקרתם ל' נקרת הצור (שמות לג) יקרוה עורבי נחל (משלי ל) כמו · ומי הוא הצור הוא אברהם אביכם ומי היא המקבת היא שרה אשר חוללתכם אשר ילדתכם ל' כי חלה גם ילדה (לקמן סו) : (ב) תחוללכם אשר תלד אתכם: כי אחד קראתיו : כי אחד היה יחידי בארץ כנען אשר הגליתיו שם מארצו וממולדתו· קראתיו רביתיו וגדלתיו לשון קריאי העדה (במדבר א) וכשם שהוא היה יחיד וגדלתיו כן אגדל אתכם שאתם יחידים לי: (ג) וערבתה · אף הוא ל' מדבר כמו בארץ ערבה ושוחה (ירמיה ב) אלא שהערבה כבר היו בה ישוב והוחרבה : תודה . קול הודייה : (ד) כי תורה מאתי תצא . דברי נביאים תורה הוא והמשפטים סופן להיות מרגוע ומנוחה לעמי' אשר אהפוך להם שפה ברורה לעבדני : ארגיע: אניח

מסורה

בערך 'בק ; למעצבה אילין משמשין בה בסוף תיבותא ותי' ורבבת ל' יפול מצדך אלף · קרבת ל' לא שמעה בקול · ראבה ל' בצוארו ילין עז · ורחבה ל' ונסבה למעלה למעלה · שאת ל' ואת תזנותיה ממצרים לא · ומריבה ל' ויקרא שם המקום מסה : למעצבה ל' תשכבון הקבה ל' ויבא אחר איש ישראל · בעקב ל' והוא עשה בעקבה' להעציבה ל' עשינו לה כתי' להעציבה דירמיה·שובב' מדוע העיר · קרבה ל' אל נפשי גאלה · תובה ל' אשר משמאל לדמשק נעזבה ל' וקראו להם עם הקדש גאולי ה': מארכה ל' כמוץ יסוער מגרן · נקרבת ל' תחרישו אלי איים · שנבה ל' ממנו את הכל נתן ה' :

תולדות אהרן מי בכם : ברכות ו זוכר נלק : למעצבה · כתובות קד : צור חצבתם · יבמות סד עקדה שער מו פג : אל אברהם · עם שער פג : כי אחד · עם שער כה :

מצודת ציון

בליא ורקבון : עש · הוא יקרא התולעת האוכל הבגד וכן כבגד יאכלם עש (לקמן נא) : (י) מגהי · ענין האורה וזוהר כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : (י) וישען · ענין סמיכה : (יא) קדחי · ענין שרפה כמו אש קדחה באפי (דברים לב): מאזרי . מלשון אזור ומתגורה וכן אזרו חיל (ש"א ב) : זיקות · ניצוצות האש ובדרז"ל נפקין זיקוקין דנור מפומיה דרב (חולין קלו) : באור · שלהבת כמו המוסי ראיתי אור (לעיל מד) : אשכם · מל' אש : בערתם · מלשון הבערה ושריפה : למעצבה · מל' עצבו ודאגה: תשכבון · כן נקרא המיתה כמו וישכב דוד עם אבותיו (מ"א ב) : (א) חוצבתם · כן נקרא חתוך וכריתות הסלע בלשון המקרא וכן חוצב בו (לעיל ה) : מקבת · מלשון נקב ועפ"ז נקרא הפטיש מקבת כי ראשו כא' חד וכו נוקבין הסלע : נקרתם . ענין בקוע ונקב כמו בנקרת הצור (שמות לג) : (ב) תחוללכם · ענין הולדה ויצירה כמו ותחולל ארץ (תהלים צ) : קראתיו · ענין גדולה ורוממות כמו שליסים וקרואים (יחזק' כג) לפי שדרך הגדולים להיות נקראים לכל דבר חשיבות: (ג) כעדן · הוא אשר הגן נטוע בו כמ"ש ויטע גן בעדן (בראשית ב) : וערבתה · ענינו כמו מדבר וכפל הדבר במ"ש:(ד) ולאומי·ענינו כמו עמי וכן ולאום מלאום יאמץ (בראשית כה) : האזינו · כמו הטו לשמוע : תורתי מל' הוראה ולמוד : ארגיעם · מלשון מרגוע והשקט וכן וזאת המרגעה (לעיל)

מצודת דוד

לפי שהמשילם לבגד אמר לשון הנופל בבגד : (י) ירא ה' אשר הוא ירא את ה' ושומע בקול עבדו הנביא : אשר הלך חשכים . אף ההולך במחשכת הצרות ואין לו נגה בצרות ותשועה : יבטח בשם ה' : שתבא לו התשועה : וישען . כפל הדבר במ"ש : (יא) הן כלכם · אבל באמת כמעט כלכם מעבירים את חמת ה' : מאזרי זיקות · מאזרים את המקום בניצוצי אש והיא כיה וכפל הענין במ"ש : לכו באור אשכם : ר"ל לפי המעשה כן יהיה הגמול : ובזיקות בערתם : כפל הדבר במ"ש : מידי וגו' לא במקרה היתה כי אם מידי באה בגזרה למען תמותו בעצבון כי לא תסור העצבון עד כי תמותו : (א) רודפי צדק . המהרים לעשות צדק : אל צור . אל הסלע אשר נחצבתם ממנו : ואל מקבת : אל נקב הבור אשר יצאתם מנקרתו: (ב) הביטו אל אברהם · בזה יפרש המקרא שלפניו ר"ל אברהם הוא הצור אשר נחצבתם ממנו והביטו בו לראות מה נעשה עמו : ואל שרה · ר"ל שרה היא נקב הבור וגו' כי היא ילדה אתכם : כי אחד קראתיו · עם כי היה יחידי בארץ כנען ולא היה מי שם תמשכתו להחזיק בידו עכ"ז אני קראתיו וגדלתיו וברכתי אותו והרבה את זרעו וכאומר כמו שעשיתי עם אברהם אעשה עמכם עם שאתם יחידים בין העכו"ם ואין מי יחזיק בידכם : (ג) כי נחם · המקום ינחם את ציון כי תשוב ותכונן כמאז ואמר בלשון עבר כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות כי הדבר ברור כאלו כבר נעשה : כל חרבותיה · כל המקומות החרבות : תודה · קול הודאה על הניסים ועל הנפלאות : (ד) ולאומי וגו' · כפל הדבר במ"ש : כי תורה . אשר מאתי תצא תורה וכמ"ש כי מציון תצא תורה (לעיל ב) כי מלך המשיח יורה

וכשפט בין הגוים : לאור עמים . שיאיר עיניהם בדרכי ה' ומשפט בינותם וביניהם שיהיו בשלום זה עם זה כמו שאמר וכתתו חרבותיהם לאתים וגו', וזהו שאמר ארגיע, כלומר אניחם ואשקיטם מעל המתי או ממלחמה, או פירוש לאור העמים לעיני העמים ארגיע להם ומשפטי להם, כלומר שאעשה משפט בהם : (ה) קרוב צדקי. אם יבטחו אלי כי הגאולה קרוב הוא צדקי לבוא : וישעי הרי הוא כאלו יצא, וכן אמר כי קרובה ישועתי לבא : וזרועי עמים ישפטו . זהו מלחמת גוג ומגוג , ואמר וזרועי בלשון רבים לרוב הנקמה שיעשה בהם כאדם המכה בשתי ידיו : אלי איים יקוו , יושבי איים יקוו אלי מהיום ההוא והלאה : ואל זרועי . שאסמוך אותם ביד ימיני : (ו) שאו . אם הפסוק הזה כמשמעו איך יאמר וישועתי לעולם תהיה ואם העולם יאבד איך תהיה ישועה וצדקה אם אין העולם נברא, ואאמ"ע פירש זה יהיה ולא יהיה זה , והוא על דרך ההפלגה כלומר קודם אחריב העולם משאני אבטל ישועתי וצדקתי , וכמו שאלו קיימים כן תהיה ישועתי קיימת וכן אמר ירמיהו הנביא אם ימושו החקים האלה מלפני גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני והחכם ר' אברהם בן עזרא כתב כן מזה הפסוק למדו אנשי תושיה כי נשמת האדם עומדת והגרם אמת והשמים הוא הרקיע והארץ היא המיושבת וישועת האדם וצדקתו לעולם עומדת , ר"ל כי האויר יקרה לו הפסד ושנוי וכן הארץ כמו רעש הארץ ונפול ההרים ויבא מזה הפסד היושב : ויושביה . כמו כן ימותון , ואע"פ שהם מד' יסודות זכר השנים כי באויר הם חי הגוף ויסוד הגוף הוא העפר , וכן אמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב , אבל הנשמה החכמה לעולם תהיה לא תמות , והרב הגדול רבי משה בר מימון ז"ל פי' דרך משל על אבוד האומות והמרעים לישראל , אמר ראו איך נחתכו השמים הסם ושממה הארץ הויא ויושם מי שעליה ואתם נעדרים כאלו אמר שהם אשר מלאו את הארץ והיה נתשב כהם שעמידה והקיום בשמים , על דרך משל ונוחמא אבדו מהר והלו ככלות העשן ועניניהם הקיימים בקיימות הארץ יאבדו הענינים ההם כאבוד הבגד הבלה : נמלחו . ענין השחתה , וכן ארץ מלחה לא תשב , והוא עבר במקום עתיד : תחת . תשבר , כמו אל תירא ואל תחת : (ז) שמעו . אמר עוד כנגד בני הגלות , והכל הענין כמ"ש אלא שחדש בו קצת הענין : תורתי בלבם . אותם שתורתי בלבם לא כפיהם לבד כי הם יראו הישועה : חרפת אנוש . שמחרפים אותם האומות על אחור הגלות , וכן אמר כל היום חרפוני אויבי וגומר . ומגדופותם . גדופים כמו חרפה : (ח) כי כבגד . זה הפסוק מסייע לפי' הרמב"ם ז"ל : יאכלם . הכנוי לרשעים , כלומר יאכל אותם הרע הבא עליהם כמו הבגד שיאכל אותו העש והם הוא אחי עש ובערבי יקרא סוס כי הם יאבדו מן הארץ ואתם תהיו גם לעולם בצדקתי וישועתי שאתן לכם : (ט) עורי עורי . שניהם מלרע : לבשי עוז . דרך משל כמו גאות לבש : עורי . זה מלעיל : כימי קדם . במצרים : עולמים . זה ימים רבים וחמשים ארוכים שעברו : עורי . רהב , זה מצרים , וכן אזכיר רהב ובבל , ואמר המחצבת שהכה אותם בעשר מכות : מחוללת . מגזרת חיל כיולדה . תנין זה פרעה , וכן אמר התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו : (י) הלא את היא המחרבת ים , זה ים סוף , כמו שאמר וישם את הים לחרבה , והנה הענין ושלש כמלות שונות : השמה . מלעיל בשני הענין כי הוא פעל עבר והוא במקום אשר שמה , וכן הבאה מצרימה שבעים , אשר באה , כי לא תבא ה"א הידיעה על הפעלים : (יא) ופדויי . כמו שעשית מקדם כן תעשה עוד עם גלות ישראל ועוד כמו שעברו גאולים בים סוף ובאו לארצם כן פדויי ה' ישובו מהגלות : ובאו ציון ברנה , וי"ו ופדויי במקום כן , כי יש וי"ו להשוות דברים כמו שכתוב בספר משלי , וכן וי"ו ושתי רננות יהלל פי כמו שפירשנו בספר תהלים , וכן ומוסם עונה תדבן עלה , ובספר משלי כמו אלה סוי"ן רבים : ושמחת עולם על ראשם , דרך משל כי יושבו קוממיות

ה קָרוֹב צִדְקִי יָצָא יִשְׁעִי וּזְרֹעַי עַמִּים יִשְׁפֹּטוּ אֵלַי אִיִּים יְקַוּוּ וְאֶל־זְרֹעִי יְיַחֵלוּן׃ ו שְׂאוּ לַשָּׁמַיִם עֵינֵיכֶם וְהַבִּיטוּ אֶל־הָאָרֶץ מִתַּחַת כִּי־שָׁמַיִם כֶּעָשָׁן נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה וְיֹשְׁבֶיהָ כְּמוֹ־כֵן יְמוּתוּן וִישׁוּעָתִי לְעוֹלָם תִּהְיֶה וְצִדְקָתִי לֹא תֵחָת׃ ז שִׁמְעוּ אֵלַי יֹדְעֵי צֶדֶק עַם תּוֹרָתִי בְלִבָּם אַל־תִּירְאוּ חֶרְפַּת אֱנוֹשׁ וּמִגִּדֻּפֹתָם אַל־תֵּחָתּוּ׃ ח כִּי כַבֶּגֶד יֹאכְלֵם עָשׁ וְכַצֶּמֶר יֹאכְלֵם סָס וְצִדְקָתִי לְעוֹלָם תִּהְיֶה וִישׁוּעָתִי לְדוֹר דּוֹרִים׃ ט עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי־עֹז זְרוֹעַ יְהוָה עוּרִי כִּימֵי קֶדֶם דֹּרוֹת עוֹלָמִים הֲלוֹא אַתְּ־הִיא הַמַּחְצֶבֶת רַהַב מְחוֹלֶלֶת תַּנִּין׃ י הֲלוֹא אַתְּ־הִיא הַמַּחֲרֶבֶת יָם מֵי תְּהוֹם רַבָּה הַשָּׂמָה מַעֲמַקֵּי־יָם דֶּרֶךְ לַעֲבֹר גְּאוּלִים׃ יא וּפְדוּיֵי יְהוָה יְשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּן נָסוּ יָגוֹן

ל' ומכר · ס"א חסר. ל' · ל"ות' כי השמים · ל' · כ' א' חסר · ס' · ל' · ס'. ב'. ל' כתיב סמך · ג' בלישנא · ל' זמר וארוע כ' · י"ב בלישנא ח' · ל' · י' · י' זוגין מתחלפין · ל' ומ"ג

ה קְרִיבָא זְכוּתִי נְפַק פּוּרְקָנִי וּבִתְקוֹף דְּרַע גְּבוּרְתִּי עַמְמַיָּא יִתְדָּנוּן לְמֵימְרִי נַגְוָן יְסַבְּרוּן וְלִיתְקוֹף דְּרַע גְּבוּרְתִּי יְכַתְּרוּן׃ ו זְקִיפוּ לִשְׁמַיָּא עֵינֵיכוֹן וְאִסְתַּכָּלוּ בְּאַרְעָא מִלְּרַע אֲרֵי שְׁמַיָּא כִּתְנָנָא דְּעָדֵי כֵּן יִעְדּוּ וְאַרְעָא כִּכְסוּתָא דְּבַלְיָא כֵּן תִּבְלֵי וְיָתְבָהָא אַף אִינוּן הָכֵן יְמוּתוּן וּפוּרְקָנִי לְעָלַם יְהֵא וּזְכוּתִי לָא תִתְעַכַּב׃ ז קַבִּילוּ לְמֵימְרִי יָדְעֵי קוּשְׁטָא עַמָּא דְּאוּלְפַן אוֹרָיְתִי בְּלִבְּהוֹן לָא תִדְחֲלוּן מֵחִיסוּדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא וּמֵאִתְרַבְרְבוּתְהוֹן לָא תִתַבְּרוּן׃ ח אֲרֵי כִלְבוּשָׁא דְּאָכִיל לֵיהּ עָשָׁא וְכַעֲמָרָא דְּאָחִיד בֵּיהּ רוּקְבָא וּזְכוּתִי לְעָלַם תְּהֵי וּפוּרְקָנִי לְדָר דָּרִין׃ ט אִתְגְּלָא אִתְגְּלָא לְבְשִׁי תְקוֹף גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ אִתְגְּלָא כְּיוֹמֵי קֳדָם דָּרַיָּא דְּמִלְקַדְמִין הֲלָא בְדִילִיךְ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל תַּבְרִית גִּבָּרַיָּא שֵׁיצִיתִי פַּרְעֹה וּמַשִּׁרְיָתֵיהּ דַּהֲווֹ תַקִּיפִין כְּתַנִּינָא׃ י הֲלָא בְדִילִיךְ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אַחְרֵבִית יַמָּא מֵי תְהוֹם רַבָּה שַׁוֵּיתִי עוּמְקֵי יַמָּא אוֹרַח לְמֵיגַז מְשֵׁיזְבַיָּא׃ יא וּפְרִיקַיָּא דַּיְיָ יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן וְיֵעֲלוּן לְצִיּוֹן בְּתוּשְׁבַּחְתָּא וְחֶדְוַת עָלַם תְּהֵי

אניח : (ה) ישפוטו . ייסח יושפיצ"א בלע"ז : (ו) שמים כעשן נמלחו . שהי לבאות העכו"ם שבשמים : נמלחו . נתבלו כמו (ירמיה לח) בלויי הסחבות והמלחי . בגד הנשחת . ל"א נמלחו נתבלבלו ל' מלחי הים שמבלבלין המים בתשוטות מנהיגי הספינה וכן ממולח טהור קדש (שמות ל) : והארץ . שלטוני הארץ : ויושביה . שאר העם : וישועתי . לעמי לעולם תהיה ד"א שמים וארץ ממש וכן פתרונו שאו עיניכם והביטו אל השמים ואל הארץ וראו כמה הם חזקים ובריאים ואעפ"כ יבלו וצדקתי וישועתי יהיו לעולם הרי שצדקתי בריאה וחזקה יותר מהם : (ח) עש וסס . מיני תולעים הם : (ט) עורי עורי . תפילת הנביא היא : (י) רהב . מצרים שכתוב בה רהב הם שבת (לעיל ל) : מחוללת . לשון הרג חלל : תנין . פרעה : (יא) ופדויי ה' ישובון . לשון תפלה ומוסב על עורי עורי :

פי

ששון י"ר בקריאה וסימן נמסר בסדר מדבר סיני : אנכי אנכי ג' וסמיכי וסי' נמסר לעיל בסיפרא דא סי' מ"ג :

תולדות אהרן כעשן נמלחו . עכו"ם : יז פקדה שער לט : חשי נק . פסחים פ"ד ס"ד :

מצודת דוד

יורה את ב"א ללכת בדרכי ה' : ומשפטי לאור עמים . ומשפט מצותי יצא להאיר עיני העמים בדברי רבותם כמ"ש ושפט בין הגוים וגו' : ארגיע . בזה אמציא מרגוע והשקט לכל אומה ואומה כי לא תוסיף להלחם זו בזו כמ"ש לא ישא גוי אל גוי וגו' : (ה) קרוב צדקי . הצדק שיבא להם קרוב הוא לבא וכאילו כבר יצא ישעי : ישפוטו . במשפט הראוי להם : איים יקוו . יושבי האיים יקוו אלי לשום במחונם בי : ואל זרועי . כפל הדבר במ"ש : (ו) שאו לשמים עיניכם . הסתכלו כלפי השמים וראו שרי של צבאות הכשדים כמה הם חזקים ורב ממשלתם והביטו אל שלטוני הכשדים אשר מתחת כמה הם מושפעים בטובה הרבה על ידי שריהם של מעלה : כי שמים . רצה לומר עכ"ז יושחתו שרי מעלה כעשן הכלה והולך לו : ויושביה . שאר העם : וישועתי . לישראל לעולם תהיה ולא תושחת : וצדקתי . הצדקה שאעשה לישראל לא תשתנה ותתקיים לעולם : (ז) יודעי צדק . הנותנים לב לדעת צדקה : חרפת אנוש . מחרפת הכשדים שמחרפים על איחור הגאולה : ומגדופותם . כפל הדבר במ"ש : (ח) כי כבגד . העש יאכל את העכו"ם כאשר יאכל את הבגד רצה לומר העכו"ם יכלו כבגד שאוכל מהעש ולפי שהמשילם לבגד אמר יאכלם עש כמו לשון הנופל בבגד : וכצמר וכו' . כפל הדבר במ"ש : וצדקתי . הצדקה שאעשה לישראל תתקיים לעולם : וישועתי . כפל הדבר במ"ש : (ט) עורי עורי . הנביא התפלל ואמר עורי וכו' והחר ומפרש זרוע ה' עורי כבימי קדם וכו' ר"ל הראה כח זרועך כמו בימי קדם ומימות עולם : המחצבת רהב . אשר חצבת את מצרים כחוצב באבנים ר"ל שהכה בם מכה רבה : מחוללת תנין . אשר הרמידה את פרעה : (י) המחרבת ים . אשר עשה את הים לחרבה : מי תהום רבה . למחרבת מי תהום רבה וגדולה וכפל הדבר במ"ש : השמה . אשר שמה עומק הים להיות בה דרך שיעברו בו ישראל אשר גאלת ממצרים : (יא) ופדויי וכו' . וזהו גמר תפלתו שאמר כן ידעתי אשר ישראל שיפדה ה' מן הגבלייס ישובון לארצם ויבואו לציון ברנה ועל ראשם תהיה השמחה עד עולם כי לא יגלו עוד : ישיגון . כאלו השגון וששמחה

מצודת ציון

(לעיל כח) : (ה) יקוו . מל' תקוה : ייחלון . מלשון תוחלת ותקוה : (ו) והביטו . ענין ראיה : נמלחו . ענין השחתה וכליון כמו ובלוי מלחים (ירמיה לח) : תבלה . מלשון בליה ורקבון : תחת . ענין שבירה כמו חתתה קשתותם (שמ"א ב) : (ז) ומגדפתם . ענין חרפה כמו אשר גדפו (לעיל לז) : אל תחתו . אל תשברו : (ח) עש . שם תולעת האוכלת הבגד : סס . שם תולעת האוכלת הצמר ודומה לו כמסוס נוסס (לעיל י) : (ט) עורי . מלשון התעוררות והכפל לחזק : המחצבת . זה הלשון יאמר על הכורת אבנים תם יקב חצב בו (לעיל ה) : רהב . כן יקרא מצרים כמ"ש לכן קראתי לזאת רהב (לעיל ל) : מחוללת . מל' חיל וחלחלה : תנין . כן יקרא פרעה מלך מצרים כמ"ש התנין הגדול (יחזקאל כט) : (י) המחרבת . מלשון חורב ויובש : תהום . כן יקרא מקום מים

ישעיה נא

יב אנכי אנכי הוא מנחמכם מי את ותיראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן:
יג ותשכח יהוה עשך נוטה שמים ויסד ארץ ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק כאשר כונן להשחית ואיה חמת המציק:
יד מהר צעה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו:
טו ואנכי יהוה אלהיך רגע הים ויהמו גליו יהוה צבאות שמו:
טז ואשם דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה:
יז התעוררי התעוררי קומי ירושלם אשר שתית מיד יהוה את כוס חמתו את קבעת כוס התרעלה שתית מצית:
יח אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה:
יט שתים הנה קראתיך מי ינוד לך השד והשבר והרעב והחרב מי

תרגום

להון דלא פסקה ועגן יקר יהי מטיל על רישיהון ביע וחדוה ישכחון ויסוף מנהון מבית ישראל דונא ותינחתא: יב אנא אנא הוא מנחמכון ממן אתון דחלין מאנשא דמאית ומבר אנשא די כעסבא חשיב: יג ואתנשיתא פולחנא דיי דעבדך דתלא שמיא ושכליל ארעא ודחלתא תדירא כל יומא מן קדם חמת מעיקא כמא דמתקנין לחבלא וכען אן היא חמת דמעיקא: יד מוחי פורענותא קאתגלאה ולא ימותון צדיקיא לחבל ולא יחסרון מזוניהון: טו ואנא יי אלהך דנזיף בימא והמן גלוהי יי צבאות שמיה: טז ושויתי פתגמי נבואתי בפומך ובטלל גבורתי אגנית עלך לקיימא עמא דאמיר עליהון דיסגון ככוכבי שמיא ולשכללא כנשתא דאמיר עליהון דיסגון כעפרא דארעא ולמימר לדהירין בציון עמי אתון: יז אתרבא אתרבא קומי ירושלם דקבילת מן קדם יי ית כסא דחימתיה ית פילי כסא דלוטא שתית אצרית: יח לית דמנחם לה מכל בנין דילידת ולית דמתקיף בידה מכל בנין דרביאת: יט תרתין עקן אתאה עלך ירושלם לא יכילית למיקם בר ארבע ייתון עלך ביזא ותברא וכפנא

רד"ק

קוממיות ראש נשוי בשמחה: ישיגון נסו, ... (יב) אנכי אנכי הוא מנחמכם. אמר מנחמכם לשון רבים ואחר כך אמר ותשכח ותפחד לשון זכר ... כי כן מנהג המקרא כשמדבר כנגד כנסת ישראל כשמדבר בלשון רבים מדבר כנגד הפרטים וכשמדבר בלשון יחיד מדבר כנגד הכלל וכשמדבר בל' נקבה מדבר כנגד הכנסת: ימות. כי בן תמותה הוא ואם יאר לך היום לא יאר לך מחר: חציר. פירוש כחציר, וכן גור אריה יהודה והדומים לו רבים: (יג) ותשכח. אחר שהוא בורא העולם היה לך לחשוב כי יש כח בידו להצילך מיד בן אדם ואיך פחדת מבן אדם ולא זכרת האל שאם תשוב אליו ותבקש מלפניו הוא יצילך מידו: נוטה ויסד, פירשתי כמה פעמים: כאשר כונן להשחית. ולמה אתה מפחד ממנו שוב לאל ולא תפחד ממנו כי בן אדם אם פלאה חמתו וכונן להשחית לא יעשה ולא יספיק לו כדבר כנחריב והיה חמתו הלכה בענן: (יד) מהר צעה. לא תזיק חמת המציק כי עתה ימהר הגולה להפתח מבית גלות והוא ישראל שהוא גולה בין העמים, ולשון צעה הוא ענין טלטול ונע ממקום למקום ... וכן לשון גלות כי גולה הוא ממקומו ... ולא ימות לשחת, לא ימות בגלות שהוא לו כמו קבר, ועל הכלל מדבר כי אם ימותון בגלות יחידים ... ולא יחסר לחמו, בעודו בגלות ... ולא יחסר לחמו בגלות ... (טו) ואנכי ה'. ... (טז) ואשים. הנה שמתי דברי בפיך להיות לו לעם, וכן דברי אשר שמתי בפיך: ובצל ידי כסיתיך. אלה יתכנו הטעמים לכלותך בגלות כל זמן שיהיו דברי בפיך ... כסיתיך, נטוע שמים ...

רש"י

(יב) מי את. בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למות: (יג) ותשכח ה' עושך, ולא נשענת עליו: המציק. מושלי אומיע המשעבדים בכם: כאשר כונן. מדמן: ואיה חמת המציק. מחר בא ואינו: (יד) מהר צועה להפתח. אשר נקבין קשין עליו וצריך הוא להפתח ... כדי שלא ימות לשחת וכיון שמיהר להפתח צריך הוא למזונות רבים שאם יחסר לחמו אף הוא ימות: צועה. ל' דבר העומד להיות מרוק כמו שאומר במואב שדימהו הכתוב ליין (ירמיה מח) ... (טו) רוגע הים. לשון ... (טז) לנטוע שמים ... (יח) קבעת. ... (יט) שתים הנה קראתך. ...

מצודת ציון

(יב) מאנוש. ... (יג) עושך. ... נוטה. ... כונן. ... (יד) צועה. ... להפתח. ענין פתיחה ... (טו) רוגע. ענין בקיעה ... (יז) התעוררי. ... קבעת. ... התרעלה. ... מצית. מלשון מציצה ... (יח) מנהל. ענין הנהגה

מצודת דוד

(יב) אנכי אנכי. באלו המקום משיב לומר אנכי הוא המנחם אתכם ... מי את. ר"ל בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למות: חציר ינתן. אשר הוא נתון בעולם כחציר ... (יג) ותשכח ה' עושך, שכחת השגחת ה' ... ותפחד. ... כאשר כונן. ... ואיה המציק. ... (יד) מהר צועה להפתח. ... ולא ימות לשחת. ... (טו) ואנכי וגו'. ר"ל ולמה לא תשען עלי הלא אנכי ה' אלהיך והכל בידי ... (טז) ואשים דברי בפיך. דברי התורה שמתי בפיך לדבר בהם ... ובצל ידי כסיתיך. משולם הגנתי עליך מן האויב בזכות התורה: לנטוע שמים. שיהיו נטועים על אדמתם עם ישראל אשר עליהם נאמר ככוכבי השמים ... וליסוד ארץ. שיהיו מיוסדים אלו המשולים גם לעפר הארץ כמ"ש ושמתי את זרעך כעפר הארץ (שם יג): ולאמר

קבעת. שמרי הכוס: התרעלה. פרשו, או פירוש הם כמות אמר די לך בגלות ככר שתית כוס התרעלה עד השמרים גם מצית אותה עד שלא נשאר בכוס אפילו טפה כלומר כל הרעות הבאות הגיעו עליך ודי לך קומי מהגלות התעוררי והתעוררי: (יח) אין מנהל לה. בעודה בגלות לא היה בה ביד בני הגולה לנהל האחד חברו ולהחזיק בידו ולסמכו מהרעה כי כולם היו שוים בה: (יט) שתים הנה. הרעות הקרובות אותך בהיותך בארצך קרוב לגלות שתים רעות היו השוד והשבר והם הרעב והחרב כי השוד הוא החרב והשבר הוא הרעב אלה הרעות היו לך מלבד רעות הגלות שהגלת זה כמה שנים: קראתיך. בנוע האל"ף: מי אנחמך. אתה עם שלקה במוכה שאוכל לנחמך בו: (כ) בניך עלפו שכבו. מענין על ראש יונה ויתעלף ענין עיפות ורפוק האברים עד שלא יוכל לעמוד על עמדו כמו שאמר בקינות ירמיה שכבו לארץ חוצות נער וזקן: כתוא מכמר. כתוא שהוא שוכב במכמר שלכדו אותו בו, והוא חיה שהיה הנזכרת בתורה ותאו ואמר בהפוך האותיות כמו כבש וכשב והוא שור הבר ומכמר הוא רשת, וכן יפלו במכמוריו רשעים, וכן ופורשי מכמורת: (כא) לכן. ושכורת ולא מיין. פירוש ושכורת מצרות ולא מיין: (כב) כה אמר אדניך. הוא יהיה אדוניך ולא העכו"ם והוא אלהיך שיקח משפטך מן העכו"ם: יריב עמו. יקח ריב עמו ומשפטו מן הגוים, וכן ריבו אלמנה: (כג) ושמתיה ביד מוגיך. פרשו ינה מן כי ה' הוגה: לנפשך. אמר נפשך ואמר גוך כי הנפש מעונה בענוי הגוף: וכחוץ. פירוש כמו השוק שהכל עוברים עליו וכל זה הבלת לאהבתי לפיכך אמר ותשימי: (א) עורי עורי. עוז. שסיה מופסקת ממנו עד עתה לבשי אותו: (ב) התנערי מעפר. דמה ישיבתה בגלות כמי שמתפלש בעפר ואומר התנערי מעפר וקום: שבי. כמו את השבי ואת המלקוח, ויונתן תרגם ענין ישב קומי תבי על כורסי יקרא ירושלם: התפתחי מוסרי צוארך. חסר מ"ם השמוש ממוסרי צוארך שהרי היא בגלות כאלו על מוסרים נשאר: שביה. אמר כפלם ענינה: (ג) כי כה אמר ה' חנם. בלא כסף ולא בשוה: ולא בכסף. אלא בתשובה, ועוד נצריך בענין זה בפסוק וילא כי אנן אזם: (ד) כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי בראשונה. זכר שתי גליות גלות מצרים וגלות בבל כי מלך אשור הוא מלך בבל, ואמר מצרים שירד שם בראשונה לגור שם ואשור כמו כן באפס עשקו כל אחד מהם, כי מצרים לא היה לו דין להעבידו בפרך כי לגור באו שם מתחלה וכן אשור לא היה לו דין בהם ולא היו בני מלחמתו למה בא סנחריב והגלה שבטים ונבוכדנצר הגלה יהודה ובנימין והוא באפס בלא משפט ואעפ"י שהיתה גזרה מהאל הם המצריים העבידום ועינו אותם יותר מדאי, וכן אשור כמו שאמר אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה: (ה) ועתה. כזה הגלות שהוא גלות שלישי: מה לי פה. מה לי על כך כמה הגלות שהארכתי אותם זמן רב בגלות בן ... יאמר

לקחה דוגמתך: (כ) עולפו. לשון עייפות כמו (עמוס ח) תתעלפנה הבתולות בלעז פשמיי"ר בלע"ז: כתוא מכמר. הסקר כתוא זה שנפל למכמר. תוא כמו ותאו וזמר (דברי' יד): (כא) ושכורת ולא מיין. שכורת מדבר אחר שלא מיין: (כב) יריב עמו. אשר ידין דין עמו: (כג) מוגיך. מגיעך ומטלטליך כמו והנה ההמון נמוג (ש"א יד) קרושליי"ש בלע"ז: שחי ונעבורה. על גביך: (ב) התנערי. איסקוריא"ש בלע"ז כמנער את הטלית: קומי. מן הארץ מגזרת לארץ תשב (לעיל ג): שבי. על הכסא: התפתחי. הוי נותרת: מוסרי. קירגלי"ש בלע"ז: שביה. כמו שבוים: (ג) חנם נמכרתם. על עסקי חנם הוא יגר הרע שאינו לכם לשכר: ולא בכסף תגאלו. אלא בתשובה: (ד) מצרים ירד עמי ונומר. הם המצריים היו להם קצת חוב עליהם שנעשו להם אכסניא וכלכלו' אבל אשור באפס ובחנם עשקו: (ה) מה לי פה. למה אני

אנחמך: כ בניך עלפו שכבו בראש
כל־חוצות כתוא מכמר המלאים
חמת־יהוה גערת אלהיך: לכן
שמעי־נא זאת עניה ושכרת ולא
מיין:
כב כה־אמר אדניך יהוה ואלהיך
יריב עמו הנה לקחתי מידך את־
כוס התרעלה את־קבעת כוס
חמתי לא־תוסיפי לשתותה עוד:
כג ושמתיה ביד־מוגיך אשר־אמרו
לנפשך שחי ונעברה ותשימי כארץ
גוך וכחוץ לעברים:
נב א עורי עורי לבשי עזך
ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלם
עיר הקדש כי לא יוסיף יבא־בך
עוד ערל וטמא: ב התנערי מעפר
קומי שבי ירושלם התפתחו מוסרי
צוארך שביה בת־ציון: ג כי־כה
אמר יהוה חנם נמכרתם ולא בכסף
תגאלו: ד כי כה אמר אדני יהוה
מצרים ירד־עמי בראשנה לגור
שם ואשור באפס עשקו: ה ועתה

ל׳ · ל׳. ל׳ · ל׳ וחסר · ב׳ מי הוא אדנין והשתחוי · ב׳ ובטנין · ל׳ומ״ל ל׳ ומ״ל · ל׳ ומ״ל · ל׳. ל׳ · ל׳. ל׳ · ד׳ דסמיכי · ל׳ חסר בסיפרא · התפתחי ק׳ · פ״ז רפין · ל׳. י״ג דסמיכי · ל׳

וחרבא לית די מנחמה אלהין אנא: כ בניך יהון מטרפין כמן בריש כל שוקיא כמזרקי מצדן מלן חימתא מן קדם יי מזופיתא מן קדם אלהיך: כא בכן שמעי כען דא מטלטלתא דרויא מתעקא ולא מן חמר: כב כדנן אמר רבונך יי ואלהיך דעתיד למעבד פורענות דין עמיה הא קבלית מן ידיך ית כסא דלוטא ית פילי כסא דחימתי לא תוספין למשתה עוד: כג ואמסרינה ביד דהוו מונן ליך דהוו אמרין לנפשיך אמאיכי וגעדי ואמאיכת בארעא יקריך והוית כשוק לעדן: א אתגלא אתגלא לבשי תוקפיך ציון לבשי לבושי תושבחתיך ירושלם קרתא דקודשא ארי לא יוספון ויעדון ביך עוד ערלין ומסאבין: ב אתנפצי מעפרא קומי תבי על כורסי יקרא ירושלם אתפסקו חנקי צוריכון שביא כנשתא דציון: ג ארי כדנן אמר יי מגן אזדבנתון ולא בכספא תתפרקון: ד ארי כדנן אמר יי אלהים למצרים נחת עמי בקדמיתא לאתותבא תמן ואתוראה בקמא אנסיה:

ארניך ב׳ וסימניהון ארניך ה׳ ואלהיך יריב עמו. כי הוא ארניך והשתחוי לו: עורי עורי ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ עורי עורי דבורה עורי עורי ב׳ בפסוק, לבשי עז זרוע ה׳. לבשי עזך ציון. לבשי בגדי תפארתך: בכסף פ״ו רפין וסי׳ נמסר ביהושע סי׳

תולדות אהרן עלפו. צ״ק ק״ח: ושכורת. עירובין סה (ברכות ח): ערל וטמא. זוטר ושלח: התנערי. ר״ה לא: חנם נמכרתם. מגלה כד:

מצודת דוד

ולאמר לציון. כל הטעוים יאמרו על בני ציון שהמה עמי כי יקים נראה בהם שפע טובה מרובה: (יז) התעוררי. זהו מאמר הנביא בבשורה הקילי מתרדמת הצער וקומי: אשר עד הנה שתית כוס החמה הבא מה׳ ונתמרק א״כ העון: את קובעת. השמרים הקבועים בתחתיות כוס התרעלה כבר שתית ומצית את הכל ולא נשאר מאומה ר״ל כל הרעות הכתובות כבר באו עליך ולא תוסיף לבוא עוד: (יח) אין מנהל לה. רודה בבבל לא היה בה מנהיג מי מאלפים: ואין מחזיק. לא היה מי להחזיק בידה שלא תפול לארץ כי מכולם אפס הכח והממשלה: (יט) שתים. צרה כפולה קרה לך ומי הוא אשר ינודד בראש עליך לנחמך כי כולם קמו עליך: השוד והשבר. עכשיו יפרש מה הם השתים ואמר שהם השוד והשבר והרעב והחרב. הוא פי׳ על השוד והשבר כי השבר הוא הרעב וכן נאמר בשברי לכם מטה לחם (ויקרא כ״ו) והשוד הוא שדידת נייסות הבתים בחרב במלחמה: מי אנחמך. תחסר הבי״ת והוא כמו במי אנחמך ר״ל את מי אביא לראיה ולדוגמא לומר שגם לו קרה כמקרך שיהיה לך לתנחומין כי כן דרך בני אדם להתנחם בזה וכאומר הנה באמת לא קרה למי כמקרך: (כ) בניך עלפו. מחסרון לחם ומים: שכבו וגו׳. מתי רעב והרג שכבו בחוצות ואין קובר להם: כתוא מכמר. ר״ל נשאר שוכב במקום שהומת כשור הבר הנלכד ברשת שהוא שם במקום שנלכד וא״א לו לזוז ממקומו: (כא) לכן. הואיל וקבלת גמול מוסך שמעי עתה זאת וכו׳: ושכורת. מבולבלת בשכור לא משתיית יין כ״א מצרה ויגון: (כב) ואלהיך יריב עמו. אשר יריב ריב עמו לקחת נקמתם מיד המריעים להם: הנה לקחתי מידך וגו׳. רצה לומר עוד לא יהיו הצרות פקודות אליך: את קובעת. השמרים הקבועים בתחתית הכוס והוא כפל ענין במ״ש: (כג) ושמתיה ביד מוגיך את הכוס התרעלה הביא אשים ביד השודדים הממסים אותך במכאוב וצרות הם ישתו הכוס הזה רצה לומר הם יקבלו הפורעניות: שחי ונעבורה. כפוף עצמך להשתטח בארץ ונעבור עליך: ותשימי. עשית גופך בארץ להיות מדרס להם כי סבלת עולם: וכחוץ לעוברים. ושמת גופך כחוצות העיר להיות מדרך הרגל לעוברים ושבים והוא כפל ענין במ״ש: נב (א) עורי וגו׳. את ציון הקיצי מעתה מתרדמת הצער ולבשי העוז שהיה לך מאז: לבשי וגו׳. את ירושלים עיר הקדש לבשי בגדי תפארתך והיה שמח: יבוא בך עוד. לבוא עוד בקרבך למשול בך: (ב) התנערי מעפר. התרוקני מעפר הארץ אשר ישבת בה בעבור האבל והצער: קומי שבי ירושלים. אתה ירושלים קומי מהארץ ושבי על הכסא: התפתחי וכו׳. אתם בת ציון השבויים בבבל הסירי מעל צוארך קשורי רצועות העול: (ג) חנם נמכרתם. מה שנמסרתם ביד הכשדים הנה לא לקחתי מהם מחיר בשאפדה אתכם בכסף ולכן תגאלו גם לא בכסף: (ד) מצרים וגו׳. רצה לומר מה שנעבדו למצרים עם כי היה זמן רב הנה לא על חנם היתה כי מתחלה ירדו לגור בארצם בימי הרעב וכלכלו אותם: ואשור. יאמר על סנחריב וה״נ פי

מצודת ציון

הנהגה כמו נהלת בעזך (שמות טו): מחזיק. אוחז: (יט) קראותיך. מל׳ מקרה: (כ) עלפו. ענין חלשות הלב והעדר ההרגשה כמו תתעלפנה הבתולות (עמוס ח): כתוא. הוא שור הבר והוא בהפוך מן ותאו וזמר (דברים יד) כמו כבש כשב: מכמר. רשת הלוכד כמו ופורשי מכמורת (לעיל יט) חמת. מלשון חמה ועכס: גערת. ענין צעקת נזיפה: (כג) מוגיך. מל׳ המגנה והמסה: שחי. ענין כפיפה והשפלה כמו וישח אדם (לעיל ב): גוך. גופך כמו גוי נתתי למכים (לעיל נ): וכחוץ. הוא השוק מקום הלוך בני אדם וכן מחוץ באותים (יחזקאל לז): (א) עורי. מלשון התעורות והקיצה: (ב) התנערי. ענין הטלטול והנעה להשליך ולהריק העפר הנדבק כמו גם חצני נערתי (נחמיה ה): התפתחי. ענין התרת הקשר: מוסרי. קשורי רצועת העול: בת ציון. עדת ציון: (ד) לגור. לדור: באפס. על חנם בלא דבר וכן אפס מעשכם (לעיל מא): עשקו. מל׳ ...

יאמר האל כהגיע זמן הגאולה : כי לקח עמי חנם . אינם מתעכבים בגלות בשביל כסף שהם חייבים לשוביהם אלא בעונותם גלו וכבר לקחו עונשם : מושלו יהילילו . הגוים המושלים בהם יהילילו אותם בעבודתם הקשה ובאה צעקתם אלי , ועוד כי כל היום שמי מנואץ בגלות שהעכו"ם ינאצוהו שהיו הורגים ומוללים אותם על יחוד שמי : לוקח . שהוא כי הוא פעל עבר שלא נזכר פעלו מן הדגוש : יהילילו . שרשו ילל מענין יללה והוא מבנין הפעיל והוא פעל יוצא : מנואץ . מורכב מפועל והתפעל וכבר בארנו דקדוקו היטב בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו בבנין פועל : (ו) לכן ידע עמי שמי . שאינו נודע בגלות אבל הוא מנואץ בעת הגאולה ידעו עמי שמי וזהו שאמר ביום ההוא אז ידע עמי שמי , וכן שאר העמים ידעוהו אז לא זכר עמי כי הם ידעוהו באמת ויעד כי הנבואה לא דברה לשוא וההבטחה שהבטחתים על ידי הנביאים אז ידעו שהיא אמת וידעו כי אני הוא המדבר לא שהכח הנביאים מעצמן אלא הם נבאו בשמי , ובראותם שיתקיימו ההבטחות ההם ידעו כי אני הוא שדברתי אותם והנני כמו שהייתי ולא שניתי ולא אשנה אלא שהם לא ידעוני כמו שידעוני אז בעת הגאולה : (ז) מה נאוו , שרשו אוה והאל"ף נחה והנו"ן לנפעל , וכן נאוו לחייך והוא ענין יופי : ואמר ענין יופי על הרגלים על דרך משל כמו מה יפו פעמיך כלומר מה יהיו נאים ויפים רגלי המבשר שיעלה על ההרים להשמיע קול לבשר שלום וטוב וישועה ולאמר לציון מלך אלהיך כי עד הזמן ההוא לא יראה שהוא מלך אבל אז יאמרו הכל שהוא מלך. כמו שאמר והיתה לה' המלוכה , והענין דרך משל כי יודע הדבר בעולם כלו כאלו אנשים על ההרים משמיעים קול הישועה , וכן דרך העולם לבשר על הטובה הארץ משובח לבשר עליה : (ח) קול צופיך . נראה לי כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך על הגוים לפי שהוא צופה העתידות ואמר כן פירש מה יהיה קול צופיך : ואמר נשאו קול כלומר שנשאו קול בשמחה : וירננו יחדו . כי יראו עין בעין בשוב השם לציון כלומר יראו במראה הנבואה כי שב הכבוד לציון והוא רוח הנבואה שפסקה משמתו חגי זכריה ומלאכי ובעת הישועה תשוב רוח הנבואה לקדמותה ועוד יותר משהיתה , וכן אמר עין בעין נראה אתה השם כי כולם יהיה בהם רוח הנבואה במעמד הר סיני מלבד הכבוד שראו בעין , ויו"ת צופין פרנסין : (ט) פצחו . ענינו הרמת קול . וכן פצחו רנה : (י) חשף . דרך משל . כלומר כי ישועת ישראל תהיה נגלית . וכן וחשפו חשוף גלויה : (יא) סורו סורו . הכפל לחזק : משם . ממקום הגלות : מתוכה . מתוך כל עיר ועיר שאתם בה : הברו . הנקו מכל טומאה ומכל עון : נושאי כלי ה' . כלי זיין שלכם יהיו כלי ה' ולא חרב ולא חנית אלא חסדי האל ורחמיו הם יהיו כליכם בצאתכם מהגלות ושמו לפניו : (יב) כי לא בחפזון . כלומר ביד רמה תצאו אל תפחדו מאדם ולא תהיו צריכים לכלי זיין , ויונתן תרגם נטלי מאני דבית מקדשא , ולא ידעתי דעתו כי אין בזה הגלות כלי בית המקדש כמו שהיו בגלות בבל שנשאו אותם בצאתם מהגלות : כי הולך לפניכם . לפיכך תצאו בנחת כי לא תיראו מאדם

מַה־לִּי־פֹה נְאֻם־יְהוָה כִּי־לֻקַּח עַמִּי
חִנָּם מֹשְׁלָו יְהֵילִילוּ נְאֻם־יְהוָה
וְתָמִיד כָּל־הַיּוֹם שְׁמִי מִנֹּאָץ׃ ו לָכֵן
יֵדַע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־
אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר הִנֵּנִי׃
ז מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים
רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר
טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ
אֱלֹהָיִךְ׃ ח קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל
יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב
יְהוָה צִיּוֹן׃ ט פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת
יְרוּשָׁלִָם כִּי־נִחַם יְהוָה עַמּוֹ גָּאַל
יְרוּשָׁלִָם׃
י חָשַׂף יְהוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי
כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת
יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃ יא סוּרוּ סוּרוּ צְאוּ
מִשָּׁם טָמֵא אַל־תִּגָּעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ
הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי יְהוָה׃ יב כִּי לֹא
בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן
כִּי־הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם יְהוָה וּמְאַסִּפְכֶם
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

ה וכען עתידנא למפרק אמר
יי ארי אזדבן עמי מגן עממיא
דשליטו בהון משתבחין אמר
יי ותדירא כל יומא על פולחן
שמי מרגזין׃ ו בכן יתרבא
בעממיא שמי בכן בעדנא
ההיא תידעון ארי אנא הוא
דמללית ומימרי קים׃ ז מה
יאין על טורי ארעא דישראל
רגלי מבסר משמע שלם
מבסר טב משמע פורקן אמר
לכנשתא דציון איתגליאת
מלכותא דאלהיך׃ ח קל
פרנסיך דמרימין קלהון כחדא
משבחין ארי בעיניהון יחזון
גבורן די עבד יי כד יתיב
שכנתיה לציון׃ ט בועו ושבחו
כחדא חרבת ירושלם ארי
עתיד יי לנחמא עמיה פריק
ירושלם׃ י גלא יי ית דרע
קודשיה לעיני כל עממיא
ויחזון כל דבסיפי ארעא ית
פורקנא דאלהנא׃
יא אתפרשו אתפרשו פוקו
מתמן במסאב לא תקרבון
פוקו מגוה אתבחרו נטלי מני
בית מקדשא דיי׃ יב ארי לא
בבהילו תפקון מביני עממיא ובעירוקי לא תתובלון לארעכון ארי מדבר קדמיכון

אני שותק ומה לי כאן : יהילילו . מתפארים לאמר ידינו רמה : מנואץ . מתנאץ והרי זה דוגמת וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז) : (ו) ידע עמי . כשאגאלם יכירו כי שמי אדון שלם ונאמן כהבטחתו : לכן ביום . גאולתם יכירו כי אני הוא המדבר והנני קיימתי : (ח) צופיך . צופים שמעמידין על החומות ובמגדלים לבשר ולראות מי בא לעיר : (י) חשף . גלה : (יא) צאו מתוכה . מתוך הגלות כל מקום שהוא האחרונות אינן אלא על גלות האחרון : טמא . אל תגעו . שקץ יהיו לכם מליגע בהם : הברו . הטהרו : נשאי כלי ה' . הכהנים הלוים שהיית' נושאים כליו (של הקב"ה) במדבר (מכאן לתח ית המתים): (יב) כי הולך לפניכם . שני דברים שבסוף המקרא הזה מיישבין שני דברים שבראשו : כי לא בחפזון תצאו . מה טעם . כי הולך לפניכם ה' לנחותכם הדרך ומי שגלוהו מקדים לפניו לנחותו הדרך אין יציאתו בחפזון : ובמנוסה לא תלכון . לפי שמאספכם אלהי ישראל הולך מאחריכם לשמור אתכם מכל רודף כמו ונסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנות ההולך אחרי המחנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתין את הנחשלים ואת הנכשלים וכן הוא אומר ביהושע והמאסף הולך אחרי הארון :

סנב

כ"ב : לקח ה' ג' פתחין וב' קמץ וסימ' וישלחהו ה' אלהים מגן עדן . ויאמר לאמו אלף כסף . ועתה מה לי פה נאם . אלין ג' קדמאי קמצין . אם תראה אתי לקח . מעצר וממשפט לקח . וא' תלקח סהב קללה . ב' בתראי פתחין : נשאו י' בקריאה וסי' נמסר בסדר שמות ובשמואל חלק ב' סי' י"ח : עין ג' וסי' אשר עין בעין נראה אתה . ולא תחוס עינך . קול צופיך נשאו קול : ישועת ח' פתחין וסי' נמסר בסדר בשלח : בחפזון ג' ומ"ל בקריאה וסי' ואכלתם אתו בחפזון . כי בחפזון יצאתם מארץ מצרים . כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה :

תולדות אהרן מה לי פה . פסח קב מגלה כד אוסר ואתקן : מה נאוו . מכות ט : קול צופיך . סנהדרין לא אוסר כבלה פקודי : חשף ה' . (פסחים יח) :

מצודת ציון

מלשון עושק וגזל : (ה) פה . במקום הזה וכן היש פה איש (שופטים ד) : יהילילו . מלשון הלול והתפארות : מנאץ . ענין בזיון כמו נאצו האנשים (ש"א ב) : (ז) נאוו . מלשון נאה ויופי : מבשר . כן נקרא המשמיע חדשות : (ח) צופיך . ענין הבטה וראיה : (ט) פצחו . פתחו פה בהרמת קול שמחה וכן פצחו רנה וצהלי (לקמן נד) : (י) חשף . גלה כמו חשפי שובל (לעיל מז) : אפסי . קצות כי בקצות הארץ כלו אפס וכלה : (יא) הברו . מלשון ברור ונקי : (יב) כי . אלא : בחפזון . ענין מהירות הבהלה : ובמנוסה . מלשון ניסה ובריחה : ומאספכם . ההולך אחר המחנה נקרא מאסף וכן מאסף לכל המחנות (במדבר י) והוא לפי שהוא מאסף את הנכשלים שנאחרים באחרונה :

מצודת דוד

גם הוא מלך באשור : באפס עשקו . רצה לומר עם כי היה בלא דבר הנה לא השתעבדו בידו זמן רב אלא כעושק את מי ומניחו והולך לו : (ה) ועתה מה לי פה . מה לי להשהות את בני פה זה זמן רב הלא מתחילה נלקח עמי להם על חנם כי מעולם לא גמלו להם טובה : מושליו יהילילו . המושלים בו יתפארו בהצלחתם ויאמרו ידיהם רמה : ותמיד כל היום . הוא כפול לתוספת ביאור : שמי מנואץ . שמי מחולל ומגונה בעיניהם : (ו) לכן ידע עמי שמי . כשיגאלו יכירו שמי לדעת כי נאה לי שמי המורה שאני אדון הכל : לכן ביום ההוא . ר"ל לכן ידע ביום ההוא כי אני הוא המדבר והמבטיח לטובת הגאולה והנני קיימתי הבטחתי : (ז) מה נאוו . מה מאד נאים רגלי המבשר העולה על ההרים להשמיע הקול למרחוק ומשמיע וכו' וכפל הדבר פעמים ושלש כמ"ש לפי מרבית השלום והישועה : אומר לציון . המבשר יאמר לציון הנה מלך אלהיך ר"ל הראה מלכותו וממשלתו לכל העולם : (ח) קול צופיך . קול של הצופים העומדים על המגדלים לראות ולבשר מי בא לעיר וחוזר ומפרש מה יהיה הקול ואמר כולם יחדיו ישאו קול וירננו בשמחה : כי עין בעין . ר"ל ראיה ודאית ונאמנה וכן אשר עין בעין נראה אתה ה' (במדבר יד) : בשוב . כאשר שב ה' אל ציון להשרות שם שכינתו כמאז : (ט) פצחו וכו' . הבתים החרבות אשר בירושלים פתחו פה להרים קול שמחה ורננו יחדיו והוא ענין מליצה : כי נחם ה' את עמו . במה שהשיב להם הטובה : גאל ירושלים . מיד העכו"ם המושלים בה : (י) חשף ה' . גלה זרועו להכות בהם ואמר במשל מגבור המגלה זרועו להלחם מול האויב : כל אפסי ארץ . כל היושבים בקצות הארץ : (יא) סורו סורו . הכפל לומר במהירות רב סורו מארץ כשדים וצאו משם : צאו מתוכה . מתוך כל עיר שאתם בה : הברו נושאי כלי ה' . הנקו מכל טומאה אתם הנושאים כלי ה' רצה לומר כלי זיין שלכם יהיו כלי ה' שהם התורה והמצות לא חרב ולא חנית : (יב) כי לא בחפזון . אלא לא תצאו בחפזון ובבהלה ר"ל פעם כי אמרתי שתסורו משם במהירות מ"מ לא תצאו בבהלה כאדם הנפחד ולא תלכון במנוסה ובריחה כאדם הבורח : כי הולך וגו' . כי ה' הוא שהולך לפניכם והוא המאסף

המאסף

יג הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא
וְגָבַהּ מְאֹד׃ יד כַּאֲשֶׁר שָׁמְמוּ עָלֶיךָ
רַבִּים כֵּן־מִשְׁחַת מֵאִישׁ מַרְאֵהוּ
וְתֹאֲרוֹ מִבְּנֵי אָדָם׃ טו כֵּן יַזֶּה גּוֹיִם
רַבִּים עָלָיו יִקְפְּצוּ מְלָכִים פִּיהֶם כִּי
אֲשֶׁר לֹא־סֻפַּר לָהֶם רָאוּ וַאֲשֶׁר לֹא־
שָׁמְעוּ הִתְבּוֹנָנוּ׃
נג א מִי הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ
וּזְרוֹעַ יְהוָה עַל־מִי נִגְלָתָה׃ ב וַיַּעַל
כַּיּוֹנֵק לְפָנָיו וְכַשֹּׁרֶשׁ מֵאֶרֶץ צִיָּה לֹא־
תֹאַר לוֹ וְלֹא הָדָר וְנִרְאֵהוּ וְלֹא־
מַרְאֶה וְנֶחְמְדֵהוּ׃ ג נִבְזֶה וַחֲדַל
אִישִׁים אִישׁ מַכְאֹבוֹת וִידוּעַ חֹלִי
וּכְמַסְתֵּר פָּנִים מִמֶּנּוּ נִבְזֶה וְלֹא
חֲשַׁבְנֻהוּ׃ ד אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא
וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנֻהוּ

(masoretic marginal notes: י"ג · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' וחסר · ל' · ל' מ"ל · ל' · ד' · ג' מ"ל · ל' · ל')

תרגום: יְיָ וַעֲתִיד לְכַנָּשָׁא גָלְוָתְכוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יג הָא יַצְלַח עַבְדִּי מְשִׁיחָא יָרוּם וְיִסְגֵּי וְיִתְקוֹף לַחֲדָא׃ יד כְּמָא דְסַבָרוּ לֵיהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל יוֹמִין סַגִּיאִין דַהֲוָה חֲשִׁיךְ בֵּינֵי עַמְמַיָא חֶזְוֵהוֹן וְזִיוְהוֹן מִבְּנֵי אֱנָשָׁא׃ טו כֵּן יְבַדַּר עַמְמִין סַגִּיאִין עֲלוֹהִי יִשְׁתְּקוּן מַלְכִין יְשַׁוּוֹן יְדֵיהוֹן עַל פּוּמְהוֹן אֲרֵי דְּלָא אִשְׁתְּעִיאוּ לְהוֹן חֲזוֹ וּדְלָא שְׁמַעוּ אִסְתַּכַּלוּ׃ א מַן הֵימִין לְבְסוֹרְתָנָא דָא וְתָקוֹף דְּרָע גְּבוּרְתָא דַיְיָ כְּדוּן עַל מַן אִתְגְּלִיאַת׃ ב וְיִתְרַבָּא צַדִּיקַיָא קֳדָמוֹהִי הָא כְלַבְלְבִין דְּפָרְחִין וּכְאִילָן דְמַשְׁלַח שׁוֹרְשׁוֹהִי עַל נַגְרִין דְּמַיִן כֵּן יִסְגוֹן תּוּלְדַת קוּדְשָׁא בְּאַרְעָא דַהֲוָת צְרִיכָא לֵיהּ לָא חֵיזוּ חוֹלָא חֶזְוֵיהּ וְלָא אֵימְתֵיהּ אֵימַת הֶדְיוֹט וִיהֵי זִיו קוּדְשָׁא זִיוֵיהּ דְּכָל דְּיִחְזִינֵיהּ יִסְתַּכַּל בֵּיהּ׃ ג בְּכֵן יְהֵי לְבוּסְרָן וְיִפְסוֹק יְקַר מַלְכְוָתָא יְהוֹן חַלְשִׁין וְדָוְיָן הָא כֶאֱנָשׁ כֵּיבִין וּמְזוּמַן לְמַרְעִין וּכְמָא דַהֲוָת מְסַלְּקָא אַפֵּי שְׁכִנְתָּא מִנָּנָא בְּסִירִין וְלָא חֲשִׁיבִין׃ ד בְּכֵן עַל חוֹבָנָא הוּא יִבְעֵי וַעֲוָיָתָנָא בְּדִילֵיהּ יִשְׁתַּבְקוּן וַאֲנַחְנָא

ונשא י"ב וסי' בסדר תרומה: ואשר לא ח' וסי' נמסר בסדר וארא: אישים ג' בקריאה וס"ל וסי' נבזה וחדל אישים. את אישים פעלי און. אליכם אישים אקרא:

תולדות אהרן ישכיל עבדי. זוהר ויצא: נבזה. עקרים מ"ד פ"ג: אכן חליינו. סנהדרין צח:

רשי

(יג) הנה ישכיל עבדי: הנה באחרית הימים יצליח עבדי יעקב צדיקים שבו: (יד) כאשר שממו. כאשר תמהו עליהם עמים רבים בראותם שפלותם ואמרו זה אל זה כמה משחת מאיש מראהו (של ישראל) ראו מה תארם חשוך משאר בני אדם כן כאשר אנחנו רואים בעינינו: (טו) כן יזה גוים רבים. כן עתה גם הוא תנכר ידו ויזה את קרנות העכו"ם אשר ויזוהו: יקפצו. יסגרו פיהם מרוב תימהון. כי כבוד אשר לא סופר להם על שום אדם ראו בו: התבוננו. אסתכלו: (א) מי האמין לשמועתנו. כן יאמרו העכו"ם איש לרעהו אילו היינו שומעים מפי אחרים מה שאנו רואים אין להאמין: וזרוע ה'. כזאת בגדולה והוד על מי נגלת' כזה: (ב) ויעל כיונק לפניו. העם הזה לפני בא לו הגדולה הזאת שפל היה מאד ועלה מאליו. כיונק מונקת האילנות: וכשורש. עולה מארץ ציה: לא תאר. היה לו מתחלה ולא הדר: ונראהו ולא מרא' ונחמדהו. וכשראינוהו מתחלה באין מראה היאך נחמדהו. ונחמדהו תמוה הוא: (ג) נבזה וחדל אישים. היה. כן דרך הנביא הזה מזכיר כל ישראל כאיש אחד אל תירא עבדי יעקב ואף כאן הנה ישכיל עבדי בבית יעקב אמר. ישכיל ל' הצלחה הוא כמו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א יח): וכמסתיר פנים ממנו. מרוב בשתם ושפלותם היו כמסתיר פנים ממנו חבושי פנים בטמון כדי שלא נראה אותם כאדם מנוגע שמסתיר פניו וירא מהביט: (ד) אכן חליינו הוא נשא. אכן ל' אבל בכל מקום אבל עתה אנו רואים שלא מחמ' שפלותו בא לו אלא מיוסר היה ביסורין: ואנחנו חשבנוהו.

אם

רדק

[illegible]

אבן עזרא

[illegible]

מצודת דוד

...התאסף ללכת אחריכם יאיר תהיו בטוחים ביותר: (יג) הנה ישכיל עבדי. אז יצליח עבדי ישראל וקראם כולם בל' יחיד כדרך המקרא במקומות רבות: ירום וכו'. יהיה רם ונשא וגו' וכפל הדבר במ"ש לפי מרבית הגדולה והממשלה: (יד) כאשר שממו. כפי שיעור מרבית התמהון אשר תמהו רבים על שפלותם באמרם הן אמת משחת מראהו מאיש ותוארו משונה מתואר בן אדם ר"ל אין בו לא ממשלה ולא גבורה ולא אמצת הלב: (טו) כן יזה גוים רבים. כמרבית השיעור הזה בעצמו ימשול ויגבר ידו ויאמץ לבבו להזות ולשפוך דמי עמים רבים עכו"ם: עליו יקפצו מלכים פיהם. על הדבר הזה יסגרו מלכי העכו"ם את פיהם לבלי דבר מאומה מרוב התמהון: כי אשר לא סופר להם ראו. ר"ל בעיניהם ראו הגדולה והממשלה עוד יותר ממה שסופר להם כי הוסיף על השמועה: ואשר לא שמעו. כפל הדבר במ"ש: התבוננו. הסתכלו בהבנה אמתת הדבר כפי מה שהיא: נג (א) מי האמין לשמועתנו. אז יאמרו הגוים עד הנה לא ראינו הדבר בעינינו מי מכולנו האמין אל השמועה אשר שמענו ממרבית הגדולה והממשלה הבאה לישראל: וזרוע ה'. חוזק כח זרוע ה' בעבור מי נגלתה מימות עולם להאמין שנגלה זרוע עוזו בעבור ישראל: (ב) ויעל כיונק לפניו. לפני בא לו הגדולה הזאת עלה כענף היוצא מן האילן שאין לו יניקה מן הקרקע אלא מן האילן רצה לומר לא היה לו השפעה אחרת: כשורש מארץ ציה. ר"ל מעט השפעה שהיה לו מעצמו כלה ואבד במעט זמן כשורש היוצא מארץ ציה שממה מבלי לחלוחית מים שחיש מהר ימולל ויבש: לא תואר לו ולא הדר. ר"ל ההשפעה לא היתה שלימה ומהודרת כשורש היוצא מארץ ציה שאין לו לא תואר ולא הדר: ונראהו ולא מראה. וכאשר הסתכלנו בו לא מצאנו בו מראה מפואר שנחמדהו על ידו ר"ל לא מצאנו בו לא גבורה ולא אמצת הלב לחמדו בעבורה ולזה היינו מתעבים אותו: (ג) נבזה וחדל אישים. על כי היה נבזה בעיני כל והיה חדל מאנשים כי לא היה מי מהעכו"ם מתחבר עמו לגודל שפלותו והיה בעל מכאובות וידוע ומוחזק לכל כבעל חליים ולא היינו יכולים לראות בפניו כאילו הסתיר פניו ממנו לבל ראותו ר"ל שהיה בכל עת מעונה בגלות וביסורין ובשפלות עד שהיינו ממאסים להסתכל בפניו: נבזה ולא חשבנוהו. ר"ל לכן היה נבזה בעינינו ולא היינו מחשיבים אותו כי אמרנו יד ה' עשתה זאת כי מאס בו: (ד) אכן חליינו הוא נשא, אבל באמת לא מאס בו ה'

מצודת ציון

[illegible]

נָגוּעַ מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה׃ ה וְהוּא מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ מְדֻכָּא מֵעֲוֺנֹתֵינוּ מוּסַר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו וּבַחֲבֻרָתוֹ נִרְפָּא־לָנוּ׃ ו כֻּלָּנוּ כַּצֹּאן תָּעִינוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ פָּנִינוּ וַיהוָה הִפְגִּיעַ בּוֹ אֵת עֲוֺן כֻּלָּנוּ׃ ז נִגַּשׂ וְהוּא נַעֲנֶה וְלֹא יִפְתַּח־פִּיו כַּשֶּׂה לַטֶּבַח יוּבָל וּכְרָחֵל לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה וְלֹא יִפְתַּח פִּיו׃ ח מֵעֹצֶר וּמִמִּשְׁפָּט לֻקָּח וְאֶת־דּוֹרוֹ מִי יְשׂוֹחֵחַ כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים מִפֶּשַׁע עַמִּי נֶגַע לָמוֹ׃ ט וַיִּתֵּן אֶת־רְשָׁעִים קִבְרוֹ וְאֶת־עָשִׁיר בְּמֹתָיו עַל לֹא־חָמָס עָשָׂה וְלֹא מִרְמָה בְּפִיו׃ י וַיהוָה חָפֵץ דַּכְּאוֹ הֶחֱלִי אִם־תָּשִׂים

חֲשִׁיבִין בְּתִישִׁין מְחַן מִן קֳדָם יְיָ וּמְעַנַן׃ ה וְהוּא יִבְנֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דְּאִתְחַל בְּחוֹבָנָא אִתְמְסַר בַּעֲוָיָתָנָא וּבְאוּלְפָנֵיהּ שְׁלָמֵיהּ יִסְגֵּי עֲלָנָא וּבְדְנִצֵּית לְפִתְגָּמוֹהִי חוֹבָנָא יִשְׁתַּבְקוּן לָנָא׃ ו כּוּלָנָא כְּעָנָא אִתְבַּדַּרְנָא גְּבַר לְקָבֵיל אוֹרְחֵיהּ גְּלֵינָא וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוַת רַעֲוָא לְמִשְׁבַּק חוֹבֵי כּוּלָנָא בְּדִילֵיהּ׃ ז בָּעֵי וְהוּא מִתְּחַב וְעַד לָא פָּתַח פּוּמֵיהּ מִתְקַבֵּיל תַּקִּיפֵי עַמְמַיָּא כְּאִמְּרָא לְנִכְסְתָא יִמְסַר וּכְרַחְלָא דִּקְדָם גָּזְזָהָא שָׁתְקָא וְלֵית לְקִבְלֵיהּ דְּפָתַח פּוּמֵיהּ מְמַלֵּיל מִלָּא׃ ח מִיסּוּרִין וּמִפּוּרְעָנוּת יְקָרֵיב גָּלְוָתָנָא וּפְרִישָׁן דְּיִתְעַבְדָן לָנָא בְּיוֹמוֹהִי מַן יִכּוֹל לְאִשְׁתָּעָאָה אֲרֵי יַעֲדֵי שׁוּלְטַן עַמְמַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל חוֹבִין דְּחָבוּ עַמִּי עַד לְוָתְהוֹן יִמְטוּ׃ ט וְיִמְסַר יָת רַשִׁיעַיָּא לְגֵיהִנָּם וְיָת עַתִּירֵי נִכְסַיָּא דַּאֲנַסוּ בְּמוֹתָא דְּאַבְדָנָא בְּדִיל דְּלָא יִתְקַיְּמוּן עָבְדֵי חֶטְאָה וְלָא יְמַלְּלוּן נִכְלִין בְּפוּמְהוֹן׃ י וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוַת רַעֲוָא לְמִצְרַף וּלְדַכָּאָה יָת שְׁאָרָא דְּעַמֵּיהּ בְּדִיל לְנַקָּאָה מֵחוֹבִין נַפְשְׁהוֹן יֶחֱזוּן בְּמַלְכוּת

רש"י

אנו היינו סבורים שהוא שנאוי למקום והוא לא היה כן אלא מחולל היה מפשעינו ומדוכא מעונותינו: (ה) מוסר שלומינו עליו. בא עליו יסורי השלום שהיה לנו שהוא היה מיוסר להיות שלום לכל העולם: (ו) כולנו כצאן תעינו. עתה נגלה שהעמים גם בו. נעתך על ידו ותרצה על עון כולנו שלא החרי' עולמו. הפגיע אפריאי"ר בלע"ז ל' תחינה: (ז) נגש והוא נענה. נגש הנה בנוגשים ודוחקים: והוא נענה. באונאת דברים סורפרלדיי"ן בלע"ז: לא יפתח פיו. סובל היה ושותק כמו השה אשר לטבח יובל וכרחל אשר לפני גוזזי' נאלמה: לא יפתח פיו, מוסב על שה לטבח יובל: (ח) מעוצר וממשפ' לוקח. הנביא מבשר ואומר כי זאת יאמרו העמים באחרית הימים בשיראו כשנלקח מן העולם שהיה עצור ביד' וממשפ' היסורין שסבל עד עתה: ואת דורו. שנים שעברו עליו: מי ישוחח. את התלאות אשר מצאוהו כי נגזר היה מתחלה ונולה מארץ חיים היא ארץ ישראל אשר מפשע עמי בא הנגע הזה לצדיקים שבהם: (ט) ויתן את רשעים קברו. מסר את עצמו להקבר כפי אשר יגזרו עליו הריגה וקבורת חמורים בשמי הכלבים: את רשעים. לרצות הרשעים נתרצה ליקבר ולא יכפור באלהי' חיים: ואת עשיר במותיו. ולרצות המושל מסר עצמו בכל מיני מות שגזר: (י) וה' חפץ דכאו החלי. הקב"ה חפץ לדכאו ולהחזירו למוטב לפיכך החלה אותו: אם תשים אשם נפשו וגו'

רד"ק

ירמיהו כספר קינות אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו, כי הוא על דרך פוקד עון אבות על בנים, זאת כשאוחזים בנים מעשה אבותם בידיהם, כמו שאמר לשונאי, שהוא משפט מאת האל במושא שבן פניו ושון שהב, ומה שאמר יאמרו אמר על לשון העמים כי מתוך ויורם לא יבא דבריהם כמשפט וכמשכל, אף שיאמרו האומות אכן חליינו הוא נשא והדומים כזה הוא דברי עצמם לא שישראל סבלו עון האומות אלא כם יהבכו זה בדעתם כאשר יראו כפת הישועה כי האמונה שהחזיקו בה ישראל היא האמת והאמונה שהחזיקו הם בה היא שקר ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין וגו', יאמרו לפי סברתם אם כן מה היה הצער שהיו סובלים ישראל בגלות הנה לא היה בעונם כי הם היו מחזיקים אמונת ישראל ואנחנו שהיה לנו שלום ושלוה והשקט ובטח היינו מחזיקים אמונת שקר, אם כן החולי והמכאוב שהיה ראוי לבא עלינו היה בא עליהם והם היו כופר ותמורה לנו ואנחנו חשבנוהו בהיותו בגלות שהוא נגוע ומוכה אלהים ומעונה מיד האלהים בעונו והנה אנו רואים כי לא זה כמונו אלא בעונינו זה שאמר: (ה) והוא מחולל פעל מן המרובע. מענין חיל כיולדה ומשמעו: ומדוכא. מן דכא לארץ חיתי: מוסר שלומינו עליו. שלומינו כמו כלנו, כמו הגלת שלומים, כמו גלות שלומים כלומר גלות שלמה, היסורים שהיו ראויים לבא עלינו כולם באו עליו, ויש מפרשים שלומינו מן שלום, כלומר כשהיינו בשלום והיה ראוי המוסר לבא עלינו כשהיינו והיה בא עליו: ובחבורתו. מן חבורה ...

נגש ד' וסי' צר לו כי נגש העם: ואיש ישראל נגש. נגש והוא נענה וס"א מונה חורים בקוצר. בקצת ספרי ... הוא בשי"ן ... דבשמואל ... וזה נמנה עם הד' בסי"ן דאית בקריאה ... ואע"ג דאיכא פלוגתא בקריאה לדעת בעלי המסורה הוא בשי"ן:

ת"א והוא מחולל חסר ויקבל: וה' חפץ. כרסא ו' חסר ויצב:

מצודת ציון

וכל ישראל (יהושע ח): ומעונה. מלשון שנוי: (ה) והוא. הה"א הוא במקום או: מחולל. מלשון חיל וחלחלה: מדוכא. ענין שבר וכתיתה: מוסר. מלשון יסורין: שלומינו. מל' שלום: ובחבורתו. מלשון חבורה ומכה: (ו) תעינו. מלשון תועה: פנינו. מל' פנים: הפגיע. ר"ל הפגיש בו לרעה להכריתו וכן גש ופגע בו (ש"ב א): (ז) נגש. גלחץ ונדחק לקחת עשרו כמו נגש את הכסף (מ"ב כג): והוא. הוא"ו היא במקום או: נענה. מלשון עינוי: לטבח. למטבח: יובל. כמו יוכל כי (לעיל יח): גוזזיה. ענין כריתת הצמר: (ח) מעוצר. מקום המאסר שהיה כלוא ומעוכב שם וכן והוא עודנו עצור (ירמיה לג): ישוחח. ענין סיפור והמירה כמו במעשה ידיך אשוחח (תהלים קמג): נגזר. ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג): נגע. ר"ל באלה ותלאות: למו. להם ולפי שכל הענין מדבר בלשון יחידי על כלל האומה לכן אמר למו לגלות שעל הכלל ידבר: (ט) עשיר. ר"ל המושל ... מיתה: (י) דכאו. ענין שבר וכתיתה: החלי. מל' ...

מצודת דוד

כי כל חלי וכל מכאוב אשר סבל הכל בא מסבת עלמינו מה שהיינו מחליאים ומכאיבים אותו ברוע בחירתינו: ואנחנו חשבנוהו. אבל אנחנו חשבנוהו ותשבנו אותו לנגוע ומוכה אלהים כי מאס בו ועל ידו הוא מעונה ביסורים: (ה) והוא מחולל מפשעינו. האמת שהוא מה' אבל לא בא בעבור מאסו בו ברוע מעלליו אך בעבור פשעינו נתמלא חלחלה להיות פשעי כל העמים מתכפרים ביסורין שבאים עליו: מדוכא מעונותינו. כפל הדבר במ"ש: מוסר שלומינו עליו. היסורין הראויים לבוא עלינו למרק העון להתמיד שלומינו הנה באו עליו: ובחבורתו. עם החבורה שבה עליו נרפא לנו נגעי העון כי בזה נתכפרו ולבנו להם והוא כפל ענין במ"ש: (ו) כולנו כצאן תעינו. ר"ל כי כן היה בידינו עון רב כי כולנו תעינו מדרך האמת ופיסר כדרך הצאן כשאחת תפן תועה מהדרך כולן נמשכות אחריה ותועות עמה ור"ל ולפי שאבותינו תעו מדרך האמת לזה נמשכנו גם אנחנו אחריהם: איש לדרכו פנינו. ר"ל והלואי היינו כהצאן הזה שהולכת בתר רחילה אולא בדרך המוטעה אבל אנחנו לא כן היינו אלא כל אחד פנה לדרכו לא ראי זה כראי זה וכולם מקולקלים ואם כן יש בידינו עון רב: וה'. הפגיע בו. עם העון של כולנו. ר"ל העון שלנו הוא המכה בו ומייסרו בגזירת המקום: (ז) נגש והוא נענה. בעבור זה היה נלחץ לקחת עשרו או היה הוא נענה בעינויי הגוף אם דל הוא ואין ידו משגת: ולא יפתח פיו. להתלונן ולהתרעם על הדבר כי פחד פן יוסיפו סרה: כשה לטבח יובל. והיה כשה המובא אל הטבח וכרחל המועמדת לפני הגוזז למרה שהרחל היא נאלמה ולא תצעק בקולה והשה לא יפתח פיו וכן לא התלונן המעונה הנמשל לשה המובל לטבח ולא התרעם המעונה הנמשל לרחל הגוזזה: (ח) מעוצר וממשפט לוקח. ממקום המאסר שהיה שם עצור וכלוא וממקום המשפט שהיה נדון שם הנה נלקח לעצמו או לעמתו ולא ספרוהו בלא כלום: ואת דורו מי ישוחח. מי יוכל לספר כל התלאות אשר עברו עליו בכל ימי דורו: כי נגזר מארץ החיים. כי סוף הדבר היה אשר נכרת מארץ חיים כי התלאות היו סיבה לקרב מיתתו: מפשע עמי נגע למו. כן יאמר כל אחד הנה לא באה אליהם הנגע בעונם כי באה מפשע עמי או עמי פשעו בהם לעונותם ברוע בחירתם או הם היו ממונעים לכפר פשעי עמי: (ט) ויתן את רשעים קברו. מסר עצמו להקבר עם הרשעים ודומה להם בענין רע ובזיון ר"ל לא רצה לעבור על דת להנצל מזה: ואת עשיר במותיו. מוסב על מלת ויתן לומר שמסר עצמו להסכים עם דעת העשיר המושל בכל מיני מיתות

ונו׳ . אמר הקב"ה אראה אם תתן נפשו אשם על כל אשר מעל אגמל לו גמולו ויראה זרע וגו׳. אשם זה לשון מוסר שנותן אדם למי שחטא לו תשיבו אותו ריקם כי השב תשיבו לו אשם : (יא) מעמל נפשו . יהיה אוכל ושבע ולא יהיה גזל וחומס : בדעתו יצדיק צדיק . היה שופט עבדי משפט אמת לכל הבאים לדין לפניו : ועונותם . היה סובל כדרך כל הצדיקים שנאמר אתה ובניך תשאו את עון המקדש (במדבר יח) : (יב) לכן . על עשותו זאת אחלק לו נחלה וגורל ברבים עם האבות הראשונים : הערה למות נפשו . לשון ותער כדה (בראשית כד) : ואת פושעים נמנה . סבל יסורין כאלו חטא ופשע והוא בשביל אחרים נשא חטא הרבים : ולפושעים יפגיע . על ידי יסורין שבאת על ידו טובה לעולם : (א) רני עקרה . ירושלים אשר היתה כלא ילדה : לא חלה . לשון לידה הוא שהיולדת על ידי חיל וחבלי יולדת : מבני בעולה . בת אדום : (ב) יטו . למרחוק : מיתריך . הם חבלים דקים התלוים בשולי אוהלים וקושרים ביתדות שקורין קבילים בלע"ז ותוקעין בארץ : (ג) תפרוצי . תגברי : עלומיך

אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים וחפץ יהוה בידו יצלח׃

יא מעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונתם הוא יסבל׃

יב לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו ואת פשעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע׃

נד א רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא חלה כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר יהוה׃

ב הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי׃

ג כי ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים ירש

משיחיהון יסגון בנין ובנן ירכון יומין ועבדי אוריתא דיי ברעותיה יצלחון׃

יא משעבוד עממיא ישיזיב נפשהון יחזון בפורענות סנאיהון יסבעון מבזת מלכיהון בחוכמתיה יזכי זכאין בדיל לשעבדא סגיאין לאוריתא ועל חוביהון הוא יבעי׃

יב בכן אפליג ליה בזת עממין סגיאין וית נכסי כרכין תקיפין יפלג עדאה חלף דמסר למותא נפשיה וית מרודיא שעביד לאוריתא והוא על חובין סגיאין יבעי ולמרודיא ישתביק בדיליה׃

א שבחי ירושלם דהוית כאתתא עקרה דלא ילידת בועי תושבחתא ודוצי דהוית כאתתא דלא עדיאת ארי סגיאין יהון בני ירושלם צדיתא מבני כרכא יתיבתא אמר יי׃

ב אפתי אתר בית מישרך ומקרוי ארעיך יתבי לא תמנעין אסגא עם משריתיך ושלטוניך תקיפי׃

ג ארי לדרומא ולצפונא תתקפין ובנך עממין ירתון וקרוין דצדין יתבון׃ ד לא תדחלין ארי לא תבהתין ולא תתכנעין ארי לא תתכלמין

לרבים ד׳ בקריאה וסימ׳ מעמל נפשו יראה . והגביר ברית לרבים . שק ואפר יציע לרבים . ומשכילי עם יבינו לרבים . וב׳ ברבים

מצודת דוד

מיתות שגזר עליו למען יעמוד באמונתו : על לא חמס עשה . ר"ל ובאונס נגזר עליו המיתה לא על החמס שעשה ולא על המרמה שבפיו כי לא עשה החמס ולא דבר מרמה ובעלילה בא : (י) וה׳ חפץ דכאו החלי . זהו מאמר הנביא כמשיב על דברי העכו"ם שיהיו כמסתפקים אם הצרות הבאות על ישראל היו מרוע בחירתם ולא בגזירת המקום או באו מיד ה׳ לכפר על עון העכו"ם ואמר להם לא כן הוא אבל ה׳ חפץ לדכאו ובגזירת המקום נעשתה והוא החלי אותו : אם תשים אשם נפשו . ר"ל אולם לא באו לכפר עון העכו"ם כי אם לנסותו להטיבו באחריתו וכאילו אמר הרצה אם נפשו תשים את עצמה אשם לומר שבדין בא מה שבא כי חטא ואשם לא יהרהר אחרי אז יהיה גמולו שכל ימי חייו יראה זרעו בעיניו ויאריך ימים ועכ"ז לא ימות מי בחייו : וחפץ ה׳ בידו יצלח . והנה הצלחת חפץ ה׳ כי עמד בנסיון ולא הרהר אחר מדת הדין : (יא) מעמל נפשו יראה ישבע . כי תחת עמל נפשו אשר ראה היה שבע והנאה ממנה : בדעתו יצדיק צדיק . כי בדעתו יתשוב להצדיק את ה׳ הצדיק לומר שבא למרק אשם העון למען לא יקופח שכר מצוה הטוב : עבדי לרבים . רלה לומר לא היה עבד של העכו"ם הרבים לשמוע בקולם בדבר האמונה כי היה עבדי אל מול העכו"ם הרבים ולא שמע אליהם ויש שכמו לסבול מה שעוו בו לייסרו ולהכאיבו בעבור זה : (יב) לכן . הואיל ועמד בנסיון אתן לו חלק בנחלת העמים הרבים : ואת עצומים . את העכו"ם החזקים יחלק לעצמו להיות לו לשלל : תחת וכו׳ . בגמול אשר שפך נפשו והפקירה למיתה : ואת פושעים נמנה . בפי העכו"ם היה מנוי בכלל הפושעים והכופרים וכדי בזיון וקצף : והוא חטא רבים נשא . והוא נשא שכמו לסבול מה שחטאו בו עמים רבים לייסרו ולהכאיבו : ולפושעים יפגיע . אל הכשדים הפושעים בו היה מפגיע ומתחנן ועיניו תלויות אליהם כעיני עבדים אל יד אדוניהם ולכן שורת הדין שבמקום מרבית ההכנעה ימשול בהם בעת הגאולה : נד (א) רני עקרה . אתה ירושלים אשר היית כעקרה שלא ילדה על כי אנשים כלו ממנה ואינם הנה אתה בזמן הגאולה רני ושמחי : פצחי . פתחי פה להרים קול רנה והשמיעי קול גדול אתה ירושלים אשר היית כאשה אשר לא חלה ללדת וכפל הדבר במ"ש : כי רבים . כי עתה יתרבו בני ירושלים שהיתה שוממה מבני אדם שהיתה מיושבת ברבת עם : (ב) הרחיבי . להחזיק את כל בניך המרובים : יטו . יפיו נוטים לאורך ולרוחב ואל תחשכי מלהטותם : האר כי מיתריך . החבלים התלוים בשולי האוהל לקשרם ביתדות האריכי אותם שיהא נוח לקשרם

וּבִשְׂמֹאל תִּפְרֹצִי. על דרך ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה: וזרעך גוים יירש. כמו מזרח ומערב: וערים נשמות. כן ארץ ישראל כי מאשר ארצות ישראל יושבו אותם: (ד) אל תיראי. אל הפחדי שיהיה לאחר מגלות זה כגלות מאשר גליות שמלאך בארץ צרות רבות ורעות כבים ראשון וכבית שני: כי לא תבושי. לעולם אחר שתגאלי מזה הגלות לא תהיה לך צרה לעולם כי בשלות כאדם לגדולה ותמלאכו שלות אחר כן יבוש ויכלים: כי בושת עלומיך. הצרות שהיו לך בארץ ובגלות שהיו כימים קדמונים קראם עלומים: וחרפת אלמנותיך. הצרות שהיו לך בגלות שהיית כאלמנה ומרוב טובה תשכחי כל הצרות הראשונות כמו שאמר בסוף הספר כי נשכחו הצרות הראשונות: ואל תכלמי. במקום אל תחפרי שזכר כלומר אל תכלמי מפחד שתפחדי אחר היותך בארצך לא יהיה זה כי לא תחפירי והוא כמו לא תבושי והוא פעל עומד מן הכבד, וכן החפיר לבנון: (ה) כי בועליך. מי שהיה אדוניך הוא עושך ומי שמעלך ובונך הוא יהיה גואלך ה' בגלות בעלוך אדונים אחרים כמו שאמר בעלונו אדונים זולתך: ה' צבאות שמו. והיכולת בידו כי הוא אדון צבאות מעלה ומטה: אלהי כל הארץ יקרא. אז יקרא כמו שאמר ולעבדו שכם אחד כי כל העמים יודו בו אז, ובעליך ועושיך לשון רבים דרך כבוד כמו מלת אלהים, וכן ישמח ישראל בעושיו: (ו) כי כאשה. אין את כמו כאשה שמת בעלה כי בעלך חי וקים לעולם אלא הרי את כאשה שקצף עליה בעלה ועזבה ימים רבים: ועצובת רוח. כן קרא שמך ה' אשה עזובה ולא אשה אלמנה, ואם תאמר שיעזבך לעולם כי מאס בך והלא את אשת נעורים ולא ימאס אותם בעלה לעולם: (ז) ברגע. אף על פי שארכו ימי הגלות הלא יהיו נחשבים כרגע קטן כנגד הרחמים שיהיו גדולים כשאקבצך. ורז"ל פי' ברגע ר"ל בימים שעזבתיך אותם הימים הם רגע כנגד ימי הטובה: (ח) בשצף קצף. זה הפסוק כענין הפסוק הראשון אלא שכפל הענין במלות שונות לחזק הענין, ומלת בשצף פירש מנחם לפי הענין כמו בחרי קצף, ואדוני אבי ז"ל פירש במעט קצף. וכן תרגם יונתן בשעה זעירא סלקית אפי שכינתי זמן זעירא מינך: (ט) כי מי נח. יש מחלוקת בספרים במלה הזאת ברוב הספרים הם שתי מלות ופי' מנחם מי המבול והמכה לנח שהלא בימיו ונגל מהם, ויש ספרים שהיא מלה אחת כמו כימי עדת זמה, וכן תרגם יונתן כיומי נח מכל מקום הענין אחד, אמר כמו דבר מי המבול שהיו בימי נח שנשבעתי שלא יעברו עוד על הארץ והיא גזרה שלא תבטל כן נשבעתי אחרי צאתך מהגלות מקצוף עליך ומגער בך, ופי' זאת הגלות והשבי' היא לך כמו מי נח כמו שהם לא יהיו עוד כן לא יהיה לך גלות עוד, ושבועת נח היא שאמר שני פעמים ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת כל בשר; כן פירשו רבותינו ולמדו מזה כי לאו לאו שבועה והן והן שבועה כן נמי שבועה, ויש לפרש כי הברית היא השבועה כמו שאמר והקמותי את בריתי אתכם והברית הוא קיום הדבר וכן שבועה הוא קיום הדבר: מגער בך. העי"ן נקרא בחטף קמץ: (י) כי ההרים ימושו. ההרים והגבעות הם הדברים הקיימים אשר בארץ ואעפ"י כן פעמים ימושו ותמוטנה ברעש הארץ אבל חסדי ובריתי אתך הוא יותר קיים שלא ימוש לעולם ויש לפרש ההרים והגבעות משל על שרי מכו"ם: (יא) עניה סוערה. סוערת בספרת בגלות: לא נחמה. פי' עד עתה לא נחמה. ויונתן תרגם חשיכתא מקבלא עולבן קרתא וגומר: מרבין. מרבין. מושיב או משכיב כלומר שיהיו אבני היסוד אבני פוך שהם כעין אבן וקם מרגליות ופליסם ארבין אבני

ארי בהתת עולמותיך תתנשין וחיסודי ארמלותיך לא תדכרין עוד: ה ארי מריך דעבדיך יי צבאות שמיה ופרקיך קדישא דישראל אלה כל ארעא יתקרי: ו ארי כאתתא שביקא ועיקת רוח ערעך שכינתא דיי וכאתת עולימין דאתרחקת אמר אלהיך: ז בשעא זעירא רחקתיך וברחמין סגיאין אקריב גלותיך: ח ברגז זעיר סלקית אפי שכינתי זמן זעירא מניך ובטבות עלם דלא פסקן ארחים עלך אמר פרקיך יי: ט כיומי נח דא קדמי דקימית במימרי דלא יעדון מי טופנא דהוו ביומי נח עוד על ארעא כן קימית במימרי דלא יחול רוגזי עלך ולא אזוף ביך: י ארי טוריא יעדון ורמתא יתפרקון וטובי מניך ירושלם לא יעדי וקים שלמי לא יתרחק אמר דעתיד לרחמא עלך יי: יא חשיכתא מקבלא עולבן קרתא דאמרין עלה עממיא לא תתנחם הא אנא כבש בצדידא אבני רצפתיך ואשכלליניך באבנין טבן: יב ואשוי במרגלין ואעקתרעיך

וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ: ד אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי־לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד: ה כִּי בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרֵא: ו כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ: ז בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֲקַבְּצֵךְ: ח בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה: ט כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ: י כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה: יא עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים: יב וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ

(ד) עלומיך. נעוריך: (ו) כי תמאס. כשתמאס פעמים שכועס עליה מעט: (ח) בשצף קצף. מתוך סתר חרי אף ודוגמא אמר כמעט קצף כמו ברגע קטן עזבתיך וכן תיי: ובחסד עולם. שיתקיים עד עולם: (ט) כי מי נח זאת לי. שבועה בידי והולך ומפרש [דבת] ואמר נשבעתי מעבור מי נח וגו': (י) כי ההרים ימושו. אף אם תכלה זכות אבות ואמהות חסדי מאתך לא ימוש: (יא) סוערה. שלבה סוער ברוחי לרוח: מרביץ בפוך. רוצף רצפתך מאבני פוך: (יב) כדכד. מין אבן טובה: שמשותיך. יית אעך ומנחם חברו עם ישמשוהו ויש פותרין ל' שמש חלונות שחמה זורחת בהן ועושין כנגדו מחילה במיני זכוכית צבעים למי ומדרש תהלים סותר

יסוו אביונים מדרך: ואשת ה' בקריאה וסי' ואשת נח ושלשת נשי בניו. ואשת נעורים כי תמאס. היא חברתך ואשת בריתך. ואשת איש נפש יקרה. ואשת מדינים נשתוה: ואשת חצרון אביה: בפוך ג' בקריאה וסי' ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה דאיזבל. כי תקרעי בפוך עיניך לשוא תתיפי. הנה אנכי מרביץ

תולדות אהרן כי עלומיך. סנהדרין כב: ברגע קטן. זוהר אדרת נשא: מי נח. סוטה יא. סנהדרין לט שמעות לו עקידה שמ' יד זוהר ויקרא (תענית טו): ההרים ימושו. עבו"ס יז (סנהדרין כח). מרבין בפוך. זוהר פקודי: כדכד: ב"ב עה סנהדרין ק:

מצודת ציון

ירושה: נשמות. מלשון שממון: (ד) תחפירי. ענין בושה וכלימה כמו והחפרה הלבנה (לעיל כד): עלומיך. נעוריך וכן הקצרת ימי עלומיו (תהלים פט): (ה) בועליך. ענין אדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב) [illegible]

מצודת דוד

לקברה היטב: ויתידותיך. היתדות התקועות בארץ חזקי למען לא יזוזו ממקומם והוא ענין מליצה לומר שתתרחב ירושלים מכמות שהיתה ועד עולם תעמוד ולא תחרב [illegible]

רש"י

פותר. שמשותיך ושמש ומגן (תהלים פד) מיני התומה: לאבני אקדח: י"ת לאבני גמר גימרין תרגום גחלים פתר אקדח לשון קדחי אש והם מין אבנים טובות בוערים כלפידי' והוא קרבונקל"א לשון גחלים ויש פותרין ל' מקדח אבנים גדולות שכל חלל הפתח קדוח בתוכו והמזוזות והמפתן והסף כולן מתוך האבן הם: לאבני חפץ לאבני לרוך: (יד) רחקי מעושק: כמו (לעיל נב) התנערי מעפר תרחקי מן העושקי' אות'(רחקי מעושק תרחק לעשוק בני אדם כדרך שעושים רשעי' שאוספי' ממון מגזל אבל אתם לא תצרכו לגזול כי לא תיראו מדלות ועניות וממחתה כי לא תבא ולא תקר' אליך. אברבנאל) (בצדקה שתעשה תהיה נכונה בגאולת עולם ותהיה רחוקה מעושק בני אדם כי לא תראו אפי' פחד ויראה לא יהיה לך מהם ותהיה רחוקה ממחתה שלא תקרב אליך. אול"ה שלוח'): (טו) הן גור יגור אפס מאותי. הן ירא יירא ויגור מגזרת רעו' אותו שאין אני עמו הוא סעיר: מי גר אתך. מי אשר נאסף עליך למלחמה. או מי גר מי שנתגרה בך. ורבותינו פירשוהו בגרים לומר שאין מקבלי' גרים לימות משיחנו ואף בפשוטו של מקרא יתכן מי שנעשו גרים אתך בעניותך עליך יפול בעשירותך כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה): (טז) הנה אנכי. אשר בראתי חרש המתקן כלי ואני אשר בראתי משחית המחבלו כלו' אני הוא שגריתי בך את האויב אני הוא שהתקנתי לו פורעניות: ומוציא כלי למעשהו לצורך גומרו כל צורכו: (יז) כל כלי יוצר. כל כלי זיין אשר ילטשוהו ויחדדהו בשבילך להלחם בך: יוצר. ל' חרבות צורים (יהושע ה) אף תשיב צור חרבו (תהלים פט): (א) הוי כל צמא יהוי זה ל' קריאה וזימון וקיבוץ הוא ויש הרבה במקרא (זכריה ב) הוי הוי ונוסו מארץ צפון: לכו למים. לתורה: שברו. ל' לשבור בר

מקרא

נד יב וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ
לְאַבְנֵי־חֵפֶץ׃ יג וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי
יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃ יד בִּצְדָקָה
תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי
וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ׃
טו הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר
אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל׃ טז הֵן אָנֹכִי
בָּרָאתִי חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם
וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי בָּרָאתִי
מַשְׁחִית לְחַבֵּל׃ יז כָּל־כְּלִי יוּצַר
עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־
אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת
עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־
יְהוָה׃

נה א הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם
וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כָּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ
וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר׃

תרגום

לְאַבְנֵי גְמַר וְכָל תְּחוּמִיךְ
לְאַבְנֵי צְרוֹךְ׃ יג וְכָל בְּנַיִךְ
אַלְפִין בְּאוֹרַיְתָא דַיְיָ וְסַגִּי יְהֵי
שְׁלָם בְּנַיִךְ׃ יד בִּזְכוּתָא תִּתַּקְנִין
אִתְרַחֲקִי מֵעוּשְׁקָא אֲרֵי לָא
תִדְחֲלִין וּמִתְּבִירָא אֲרֵי לָא יֵעוֹל
עֲלָךְ׃ טו הָא אִתְכַּנָּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן
לִיךְ גָּלְוַת עַמִּיךְ לְסוֹפָא מַלְכֵי
עַמְמַיָּא דְּמִתְכַּנְּשִׁין לְאָעָקָא לִיךְ
יְרוּשְׁלֵם בְּגַוִּיךְ יִתְרְמוֹן׃ טז הָא
אֲנָא בְּרֵית נַפָּחָא נָפַח נוּר
בִּשְׁחוּרִין וּמַפִּיק מָנָא לְצוֹרְכֵיהּ
וַאֲנָא בְּרֵית מְחַבְּלָא לְחַבָּלָא׃
יז כָּל זְיַן דְּיִתַּקַּן עֲלָךְ יְרוּשְׁלֵם
לָא יַצְלַח וְכָל לִישָׁן דִּיקוּם עִמָּךְ
לְדִינָא תְּחַיְּבִנֵיהּ דָּא אַחְסָנַת
עַבְדַיָּא דַיְיָ וְזַכְוָתְהוֹן מִן קֳדָמַי
אֲמַר יְיָ׃ א וַי כָּל דִּצְבֵי לְמֵילַף
יֵיתֵי וְיֵילַף וּדְלֵית לֵיהּ כְּסַף אֲתוֹ
שְׁמָעוּ וְאַלִּיפוּ אֲתוֹ שְׁמָעוּ
וְאַלִּיפוּ בְּלָא בְדָמִין וּבְלָא
בְמָמוֹן אוּלְפַן דְּטָב מֵחֲמַר

(הערות מסורה בגליון: ל'; א' מ"ל וא' חסר; ומ"ל כ' מ"ל; הגה ק'; ב' י"ח; ג' · ל'; ל'; ס"ו דגשים ל'; ס' דגשים; מ"ע ו' מ"ל)

בסוף אבניך: למודי ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' וכל בניך למודי ה' · תוזפך כושי קדמא מ"ל: לחבל ג' וסי' נמסר בריש האי כפרא סי' י"ג: למשפט ט"ו דגשין וסימ' נמסר בשמואל ב סימן מ"ו: למים ה' דגשים וסי' נמסר בסדר בשלח ובמלכים ב' סי' ב': בלוא ו' מ"ל בקריאה וסי' הוי כל צמא לכו למים ב' בפסוק · למה תשקלו כסף בלוא לחם ב' בפסוק · ועמי המיר כבודו בלוא יועיל · אם ישך הנחש בלוא לחש.

תולדות אהרן וכל בניך · ברכות סד יבמות קכב נזיר סו כריתות כח תמיד לב עקידה שער לב זוהר תרומה: מי גר. יבמות כד עקידה שם: בראתי חרש. עקידה שער עט: כל צמא. הכה נב תענית קידושין לב ב"ק יז עב עכו"ם ה:

רד"ק

אבני הקיר. וכן ויסדתיך בספירים וזה אומר לירושלם · וי"ם לא אלא כוים וגומר: ספיר · פירש הגאון רב סעדיה שהוא אבן לבנה, והחכם ר' אברהם כתב שהיא אדומה, וי"א באבני טבן כמו שתרגם אונקלוס לבנת הספיר כעובד אבן טבא: (יב) ושמתי כדכד · תרגום ירושלמי נפך ספיר כדכדינא וספרינא ונפך היא מרגלית שהורם: שמשותיך · החלונות שהכנס בהם השמש אשר כי שם החלונות יהיו אבן כדכד או אשר אויר החלונות יהנם כדכד כמו שעושין אותו בזכוכית לנועם כמיני לבעוים והשיכה ילון השמש עליהם יהיה המראה יפה מבפנים: לאבני אקדח. פלמ"ד מורה על הפנים כלמ"ד לכל כליו תעשה נחשת, פרש לאבנר · והשליטי לאבשלום: אקדח · אבן מזהירה כאש וכן בתוך אבני אש התהלכתי לפיכך נקראת אקדח מן קדחי אש, וכן תרגם יונתן לאבני גמר כתרגום גחלת גומרה: לאבני חפץ · אבנים שיש חפץ בהם, ומה שאמר כל גבולך כלומר לא ירושלים לבדה אלא אף ערי גבולה, ויתכן לפרש למ"ד לאבני אקדח לאבני חפץ משמשות כלומר האבנים שהיו בהם מתחילה אשים אותם לאבני' טובות ומרגליות, וכן למ"ד ושמתים ליער והדומים להם, והדברים האלה אפשר שיהיו כן כמשמעם או אפשר שהם משל לרוב הגדולה שתהיה לישראל ושפע הטובה עד שאם ירצו יעשו בניהם באבנים טובות ומרגליות: (יג) וכל בניך למודי ה'. למודי תאר כמו שפירשנו לשמוע כלימודים, וזה כענין שאמר ירמיהו הנביא ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם: ורב שלום בניך · ר"ל וירבה כי רב פעל עבר מבעלי הכפל מוסב ומורה לעתיד מפני הוי"ו: (יד) בצדקה. בצדקה שתעשי תהיי נכונה בגדולה לעולם ותהיי רחוקה מעשק בני אדם: כי לא תיראי. אפילו פחד ויראה לא יהיה לך מהם ותהיה רחוקה ממחתה שלא תקרב אליך, והענין כפול במלות שונות: רחקי. כמו תרחקי וכן ומות בהר כמו ותמות, ושים בסלע קנך כמו ותשים: (טו) הן גור יגור. פירושו כתרגומו ענין אסיפה כמו יגורו עלי עזים, ודרך פשוט יתפרש כן הנה יאספו עליך עמים: אפס מאותי · לא במאותי כמו שנאספו עליך פעמים אחרים במאותי כסנחריב ונבוכד נצר אבל אלה הגוים שיאספו אליך והם גוג ומגוג לא במאותי ואין האסיפה ההיא מאתי, ואע"פ שאמר בנבואת יחזקאל והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך אל הרי ישראל, ומה שאמר יעלו דברים על לבבך זהו הענין בעצמו כי האל שם בלבו לבא שם לא לרעת ישראל אלא לטובתם ולקחת נקמת ישראל מהם ומן העכו"ם האחרים שהרעו לישראל ובא"ך ישראל יקח נקמתו מהם לכבוד שמו ולכבוד ישראל ולהגלתם שיהיה בזאת ושלום לישראל זהו פירוש אפס מאותי לא יעלו מאתי לרעת ישראל כמו שאמר על הרי ישראל יפול: (טז) הן · הן כתיב וקרי הנה והענין אחד, אמר אף על פי שכלי המלחמה הם מעשה האדם ויבא גוג ומגוג והעכו"ם אשר עמיו בכלי מלחמה לרוב מי שעשה כלי המלחמה אני עשיתי אותו וכיון שאני עשיתי העושה ובידי לחבל העושה כל שכן המעשה ואם הם באים בכלי מלחמתם אני בראתי משחית לחבל הם וכליהם כמו שאמר והכתי קשתך מיד שמאלך וחציך מיד ימינך אפיל: באש פחם · כי בפחם יפעלו הרשי ברזל, ויונתן תרגם הפך בית השמוש שתרגם נפח נור בשחורין: ומוציא כלי למעשהו · למה שהוא רוצה לעשות חץ או חרב או חנית או רומח: (יז) כל כלי יוצר · ענינו יפעל כמו שפירשנו ובמקבות יצרהו ופרשו יצר מבנין פעל אבר שם פעלו מבטוף ואם לא כמלא: לא יצלח · לא יצלח לבעליו ולא יזיק לך' וכל לשון · אם יהיה לך משפט עם גוי אחד תרשיע אותו במשפט ויצא הוא חייב ותהיה טענתו בטלה וזאת תהיה לך כלומר לא יזיקו לך לא במעשה ולא בדברים וזאת הברכה היא נחלת עבדי ה', כלומר בנחלה היא להם לעולם וישראל יהיו עבדי ה' מיום הגאולה עד עולם: (א) הוי כל צמא · הוי לשון קריאה

מצודת דוד

מסמס רצפת האבנים במקום קמול כי כן הדרך לספוך מול מחת אבני הרלפה להכביב בהם האבנים: ויסדתיך · אשים היסודות באבני ספיר: (יב) ושמתי כדכד שמשתיך · מחיצות החלונות שהשמש זורחת דרך בם אשימם מאבן כדכד הבהיר ביותר: ושעריך. מזוזת השערים יהפכו להיות אבני אקדח המאירים ביותר: וכל גבולך · אבני רלפה כל גבוליך יהפכו להיות אבני חפץ ר"ל אבני יקר שהאדם חפץ ורוצה בהם ולא כשאר אבנים המושלכים בחוצות: (יג) למודי ה' · ר"ל ישכילו בחכמה כאלו יהיו תלמידי המקום ב"ה: ורב שלום בניך · השלום של בניך יהיה הרבה מאד. (יד) בצדקה. בעבור הצדקה שתעשי תהיה נכונה בכל טובה: רחקי מעושק. תהיה מרוחקת מן העושקים אשר לא היכולי מהם כלל וכלל: וממחתה · ותהיה מרוחקת ממחתה כי לא תוכל להתקרב אליך ותהיה א"כ מרוחקת ממנה: (טו) הן גור יגור: באמת יחת ויפחד מי שהוא נעדר ונפרד ומרוחק ממני: מי גר אתך · מי שהיה לו תגר ומריבה עמך הוא יפול אליך לשכון עמך להיות סר למשמעתך: (טז) נופח באש פחם: מנשב באש הנאחז בגחלים כבוים להבעירם יפה: ומוציא כלי למעשהו. ע"י הפחמים מוציא כלי הראויה לעשות עמו הדבר אשר עשאהו בעבורו: ואנכי בראתי משחית לחבל · בראתי איש משחית לקלקל את הכלי ההוא ור"ל אני המגרה בך את האויב ואני שמשלימו עמך ומחיש כחו: (יז) כל כלי יוצר עליך. כל כלי זיין אשר יחדדוהו בשבילך להלחם בך · לא יצלח. את בעליו לא יצלח כי לא יזיק לך: וכל לשון · כל איש לשון מדבר גדולות אשר תקום עמך למשפט להתווכח עמך: תרשיעי. את תרשיעי אותו במשפט ויצא מחוייב והשאר זכאי ר"ל לא יזיקו לך לא במעשה ולא בדיבור: זאת · הברכה הזאת היא נחלה לעבדי ה' וזאת היא הצדקה אשר תבוא להם מאתי: נאם ה' · כה אמר ה': נה (א) הוי כל צמא · כל מי שהוא צמא מחסרון המים ילכו אל

מצודת ציון

וכן ורתמת וכדכד (יחזקאל כז) והוא מלשון כידודי אש (איוב מא) שמשותיך · מלשון שמש: אקדח · שם אבן יקר המאיר והוא מלשון קודחי אש (לעיל נ): חפץ · ענין רצון: (יג) למודי ה' · תלמידי ה' וכן חתום תורה בלמודי (לעיל ח): (יד) תכונני · מל' הכנה: כי לא תיראי · אשר לא תיראי: וממחתה · ענין שבר ופחד כמו ואל תחת (יהושע א): גור יגור · ענין פחד כמו לא תגורו (דברים א): אפס · ענין העדר כמו באפס עצים (משלי כו): מאותי · ממני: גר · ענין תגר ומריבה כמו אל תתגרו בם (דברים ב): אתך · עמך: עליך · כמו אליך: יפול · ענין נטיה והטיה וכן אל הכשדים אתם נופלים (ירמיה לח): (טז) חרש · אומן ברזל: נופח · מלשון נפיחה ונשיבה: פחם · גחלים כבוים כמו פחם לגחלים (משלי כו): לחבל · ענין השחתה וקלקול כמו נחובל עול (לעיל י): (יז) יוצר · מחודד ושנון כמו חרבות צורים (יהושע ה): תרשיעי · מלשון רשע וחייב: (א) הוי · הוא ענין לשון קריאה: שברו · ענין קנין כמו לשבור אל יוסף (בראשית מא): מחיר · ענין דמי הדבר וערכו כמו ולא רבית במחיריהם (תהלים)

רד"ק

וכן סוף ענין הפלוני • ואחר מלחמת גוג ומגוג יבינו הגוים כי האל הוא מולך על כל ואין אלהו והם יבאו אל ירושלם ללמוד משפטי האל ותורותיו כמו שאמר בתחלת הספר לכו ונעלה אל הר ה' ויורנו מדרכיו ויסים הענין כאלו קראם לבא וללמוד ושמים משל לתורה ולחכמה כמו שאי אפשר לעולם בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא חכמה וכמו שהצמא מתאוה למים כך הנפש החכמה מתאוה לתורה ולחכמה כמו שנאמר בנבואת עמוס לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה': ואשר אין לו כסף • לא יחוש כי אינו צריך כי נתנם ישנו לו יין וחלב, נמשלה תורה ליין מה יין משמח הלב כמו שנאמר ויין ישמח לבב אנוש אף דברי תורה כן שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב • וחלב כמו שהחלב קיום היונק וגדולו כן דברי תורה קיום הנשמה וגדולה שהיא הולכת וגדלה בלמודה במדרגתה כמו שהיא, ואמר אכילה על היין והחלב כי הם מאכל ומשקה לגוף: (ב) למה תשקלו כסף. פירוש ההכם רבי אברהם שיגעו עצמם בחכמות נכריות שלא יועילו, ויפה פירש, וזהו בלא לשבעה וגם הם לא יקראו לחם כי לא יועילו לגוף ולנפש: ואכלו טוב • זה התורה שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו: ותתענג בדשן נפשכם, לעולם הבא וכן ותחי נפשכם, כי כמו שהדבר שהוא שמן ודשן הוא תענוג הגוף כן התורה והחכמה הוא תענוג הנשמה וחייה: (ג) הטו אזניכם • חסדי דוד הנאמנים, הוא המשיח כי יקרא שמו דוד וכן נאמר עליו ודוד עבדי נשיא להם לעולם: הנאמנים. הקיימים כמו במקום נאמן כלומר כמו שחסדי עם דוד קיימים כן תהיה בריתי עמכם קיימת ועוד זכר דוד בעבור שהוא יהיה המורה לעמים כמו שאמר בתחלת הספר ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים: (ד) הן עד. מזהיר ומעיד בהם כמו העדותי בכם היום העד העיד בנו האיש לאמר והועד בבעליו ואף על פי שאלה והדומים להם ענין התראה לשון עדות הם גם כן כי המתרה מתרה בפני עדים כדי שלא יכחיש בו המותרה, וכן אמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כאלו אמר בפניהם אני מתרה בכם שיהיו עדים ביני וביניכם, ועל המשיח אמר שיהיה מזהיר העם ומוכיחם, ויונתן תרגם הא רב: לאומים. בוי"ו עם הדגש: נגיד ומצוה, בצר"י שלא כמנהג: אמר כי יהיה נגיד עליהם ומצוה אותם כמו שהאדון מצוה על עבדיו: (ה) הן גוי • אמר כנגד ישראל גוי שלא תדע שהוא רחוק מארץ ישראל תקרא אותו ויבא לפניך אף על פי שלא תדעם ולא ידעוך עד היום בשמעם הנפלאות שעשה האל עמך ייראו ממך וירוצו לעבודתך למה שתלום, ומי נתן לך זה התפארת ה' אלהיך: (ו) דרשו ה' • אמר לבני הגלות דרשו ה' בהמצאו, הנכון בפירושו עם פירש אדוני אבי ז"ל דרשוהו בענין שימצא לכם: בהיותו קרוב • בענין שיהיה קרוב, וזו היא דרישה בכל לב כמו שכתוב קרוב השם לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, ורבותינו ז"ל פירשו בהמצאו קודם גמר דין, ויונתן תרגם תבעו דחלתא דה' עד דאתון חיין כמו מן קדמוהי עד דאתון קיימין, ר"ל שיעשו תשובה קודם מיתה כי אז הוא נמצא וקרוב ולא אחר מיתה כי אחר מיתה אין תשובה לנפש כמו שאמר כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה: (ז) יעזוב רשע דרכו • במעשה ובפה, וכן יעזוב מחשבותיו הרעות כי אין תשובה מועילה בנראה אם לא תהיה גם כן בנסתר כי עונות האדם ורעותיו הם תלויות ביד ובפה ובלב ומפלתן צריכה התשובה: כי ירבה לסלוח • אף על פי שהאדם הרבה להרע: (ח) כי לא • כי אם חטא אדם לחברו ינקם ממנו ולא ימחול לו ואף על פי שימחול לו בנראה ישמור לו בלבבו, והנראה יקרא דרך כמו שפירשנו והנסתר מחשבה, הנה אני מרבה לסלוח לא כהם וכאשר אני מוחל אני מוחל באמת ולא יאמר אלי מכוון דבר: (ט) כי גבהו • כמו שאמר דוד כי כגבוה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו וזהו חסד גדול כשישובו לירא מהאל ימחול להם וייטב להם גם אתם בגלות אם כרעותם והרבה לכם בגלותכם שובו אלי ודרשוני והמצאוני קרוב לכם כי לא ימוש דברי הטוב שהבטחתי אתכם, והמשיל

תרגום

וּמְחֲלַב: ב לְמָא תִתְקְלוּן כַּסְפְּכוֹן בְּלָא לְמֵיכַל וְלֵאוּתְכוֹן בְּלָא לְמִשְׂבַּע קַבִּילוּ לְמֵימְרִי וְאֵיכוּלוּ דְטַב וְתִתְפַּנַק בִּדְהִין נַפְשְׁכוֹן: ג אַרְכִינוּ אוּדְנֵיכוֹן וְקַבִּילוּ לְמֵימְרִי שְׁמַעוּ וְתִתְקַיַם נַפְשְׁכוֹן וְאֶגְזַר לְכוֹן קְיָם עָלַם טַבְוָת דָוִד דִמְהֵימְנָן: ד הָא רַב לְעַמְמַיָא מַנִיתֵיהּ מְלַךְ וְשַׁלִיט עַל כָּל מַלְכְוָתָא: ה הָא עַם דְלָא תֵידַע יִפְלְחִינָךְ וְעַם דְלָא יַדְעוּךְ יִרְהֲטוּן לְאַסָקָא לָךְ מִסִין בְּדִיל יְיָ אֱלָהָךְ וּלְקַדִישָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי שַׁבְּחָךְ: ו תְּבָעוּ דַחְלְתָא דַייָ עַד דְאַתּוּן חַיִין בְּעוֹ מִן קֳדָמוֹהִי עַד דְאַתּוּן קַיְמִין: ז יִשְׁבּוֹק רַשִׁיעָא אוֹרְחֵיהּ דְרִשְׁעָא וּגְבַר אֲנִיס עֶשְׁתּוֹנוֹהִי וִיתוּב לְפוּלְחָנָא דַייָ וִירַחֵים עְלוֹהִי וּלְדַחְלְתָא דֶאֱלָהָנָא אֲרֵי מַסְגֵי לְסַלָחָא: ח אֲרֵי לָא מַחְשְׁבָתַי מַחְשְׁבָתְכוֹן וְלָא אוֹרְחָתְכוֹן תַּקְנָן כְּאוֹרְחַת טוּבִי אֲמַר יְיָ: ט אֲרֵי כְּמָא דְרָמִין שְׁמַיָא מִן אַרְעָא כֵּן תַּקְנָן אוֹרְחָתַי מֵאוֹרְחָתְכוֹן וּמַחְשְׁבָתַי

ישעיה נה

יַיִן וְחָלָב: ב לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלוֹא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם: ג הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים: ד הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים: ה הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יְדָעוּךָ אֵלֶיךָ יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ:

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: ט כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי

(מסורה: ו' מ"ל • ל' • ג' • ג' • ד' ופ"ל • ד' • ג' • ג' • ס"ו רפין • ל' • ב' מ"ל ג' ומ"ל • ב' מ"ל כן ידעתי • ל' וחסר)

רש"י

בר (בראשית מב) קנו: יין וחלב • לקח טוב מיין וחלב: (ב) למה תשקלו כסף. למה תגרמו לכם לשקול כסף לאויביכם בלא לחם: (ג) חסדי דוד. שהגמול לדוד חסדיו: (ד) לאומים • שר וגדול עליהם ומוכיח ומעיד דרכיהם על פניהם: (ה) הן גוי לא תדע תקרא • לשמוסך אם אלי תשמעו לשם ה' הנקרא עליך: (ו) בהמצאו: קודם גזר דין בעוד שהוא אומר לכם דרשוני: (ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם. אין שלי ושלכם שוות לכך אני אומר לכם יעזוב רשע דרכו ויתפוש את דרכו: ואיש און מחשבותיו: ויתפוש את מחשבותי לעשות הטוב בעיני • ומדרש אגדה כי לא מחשבותי וגו' אין דיני כדיני בשר ודם אדם מי שמודה בדין מתחייב אבל אני מודה ועוזב ירוחם (משלי כח): (ט) כי גבהו שמים וגו'. כלומר כי יש הבדל וחילוק מעלות ושבח בדרכי יותר מדרכיכ' ובמחשבותי יותר ממחשבותיכם כגבוה שמים על הארץ אתם נותנים לב למרוד בי ואני נותן לב להטיב אתכם:

כי

וגוי ד' בקריאות וסי' ואתם תהיו לי ממלכת • וגוי גדול יעוד מירכתי ארץ • וחברו • וגוי לא ידעוך אליך ירוצו: דרשו ה' ג' דסמיכי וסימ' דרשו ה' בהמצאו קראוהו • דרשו ה' ועזו. וחברו דד"ה: לסלוח ב' מ"ל וסי' ואל אלהינו כי ירבה לסלוח • רם

תולדות אהרן דרשו ה'. ר"ה ית יבמות מט קס עקדה שער סג זוהר בראשית ויקרא (ברכות ט) ואיש און • עקרים מב פ"ג ומ"ד פכ"ו: גבהו שמים. עקרים מ"ב פ"ג פירוש נפלא: וירחמהו. מגלה יז (ברכות ד):

מצודת ציון

(תהלים מד): ותתענג • מל' עונג ותפנוק: בדשן • בשומן כמו ואכל ושבע ודשן (דברים לא): (ג) הנאמנים • ענין דבר מתקיים וכן במקום נאמן (לעיל כב): (ד) לאומים • אומות כמו שני לאומים (בראשית כה): נגיד • ענין שרה: (ה) ירוצו • מל' ריצה ודיפה: פארך • מלשון פאר ויופי

מצודת דוד

המים לרוות הצמאון: ואשר וגו'. ר"ל ואף אם אין לו כסף לקנות המים כי בחנם ימצא כלומר המתאב לדבר ה' ילך אל הנביא לשמוע דבר ה' מבלי מתן כסף: לכו שברו • לכו קנו דבר מאכל ואכלו ועל דברי התורה יאמר ואחר ומפרש לכו שברו בלא כסף ובלא מחיר. בולם מתן מחיר קנו יין וחלב ר"ל כל ענייני חכמת התורה הוכלו ללמוד בולא מחיר: (ב) למה תשקלו כסף • מה לכם בזה שתשקלו כסף בחנם בלא מאכל לחם ר"ל למה תרבו לתת מחיר בעבור לימוד חכמות נכריות שאין בהם תועלת: ויגיעכם • למה תתנו הון הבאה ביגיעה בעבור דבר שאין משביע ועל החכמות הנכריות יאמר וכפל הדבר במ"ש: שמעו וגו' • ללמוד חכמת התורה: ואכלו טוב. כן יקרא חכמת התורה כמ"ש כי לקח טוב וגו' תורתי אל תעזבו (משלי ד): ותתענג וגו' • זהו תענוג הנשמה בעולם הבא: (ג) הטו אזנכם • לשמוע אמרי: ולכו אלי • לכו ממקומכם לבא אלי ללמוד תורתי: שמעו וגו'. שמעו אלי וחזקו לעמוד בתחיה בימי המשיח: ואכרתה • אז אכרות לכם ברית אהבה להיות מתקיימת עד עולם: חסדי • כחסדי ר"ל יהיה כמו החסדים הקיימים אשר הבטחתי לדוד שלא תופסק המלוכה מזרעו: (ד) הן עד לאומים נתתיו • באמת נתתי את דוד להיות לעד ולראיה מול העכו"ם ר"ל ממעלת המלוכה אשר תתמיד בזרעו יקחו ראיה שדבר ה' אקום לעולם: נגיד ומצוה לאומים • המשיח הבא מזרעו יהיה נגיד ויהיה מצוה אל העכו"ם את המעשה אשר יעשון: (ה) הן גוי וגו' • ר"ל כמו שמתקיים החסד שהבטחתי לדוד כן מתקיים החסד שהבטחתי לך כי באמת גוי אשר לא תדע מעולם תקרא אליך לבוא אותך: לא ידעוך • אשר הם לא ידעוך מעולם: אליך ירוצו • להיות סרים למשמעתך: למען ה' • ר"ל לא למען כח זרועך כ"א למען ה' השוכן בקרבך: ולקדוש וגו' • למען קדוש ישראל אשר נתן לך פאר להשרות שכינתו בקרבך וכפל הדבר במ"ש: (ו) בהמצאו • בעוד הוא מצוי בכם עד לא תגלו מארצכם ועדיין השכינה שורה עמכם: בהיותו קרוב • כפל הדבר במ"ש: (ז) דרכו • דרך הרשע: מחשבותיו • יעזוב מחשבותיו: וישוב • יעשה תשובה אל ה' וירחם עליו: ואל אלהינו • ישוב אל אלהינו ויש תקוה כי ירבה לסלוח: (ח) כי לא וגו' • כי אין מחשבותי כמחשבותיכם כי אתם חושבים שלא יועיל לכם התשובה ולבבי לא כן יחשוב: ולא דרכיכם דרכי • דרך בשר ודם לנטות את המורד בו ואין מועיל תשובתו ושום אבל דרכי לא כן הוא: (ט) כי גבהו • כערך גבהות השמים מן הארץ כן דרכי גבהו בהבדל רב מדרכיכם כי דרך בשר ודם שלא ימחול כלל וכלל ודרכי למחול מכל וכל: ומחשבותי ממחשבותיכם • אתם חושבים שאין תשובה מועיל כל

כיקר

ומשיל זה הענין לגשם היורד מן השמים ואמר: (י) כי כאשר ירד הגשם, ושמה לא ישוב, כי לא יחזור גשם לגבוה אלא יעשה מעשה וישוב לו זה לא יהיה אלא אם יעשה הרוה את הארץ: ונתן זרע לזורע · והגשם הוא הנותן וכמו ונתנה הארץ את יבולה ומתבואות הארץ יגיע האדם תחילה מה שיצטרך לזרוע לו בשנה הבאה והשאר הוא לאכלו, ופשוטו של פסוק נראה כי אחר שהרוה ישוב הגשם אל השמים, פירוש אדוני אבי ז"ל כי שוב הגשם הוא הוא השמש שנושף אותו ולולי זה לא היתה הארץ צריכה גשם, גם נכון הוא מה שפירשנו בו ושמה לא ישוב לעולם אלא יעשה שליחותו והרוה את הארץ: (יא) כן יהיה דברי. שהבטחתי אתכם להוציאכם מהגלות ומפי אמרו הנביאים, לא ישוב אלי ריקם אלא כאמה יעשה את שחפצתי: והצליח · כענין שלא ימלאהו פגע שיתבטל קצת ממנו אלא הכל יעשה כמו שאמרתי: (יב) כי בשמחה תצאו, מהגלות: ובשלום · תובלון, לארצכם: ההרים והגבעות, וכל עצי השדה, דרך משל ר"ל שישמחו כל העולם: ימחאו כף · יכו כף לשמחה כמו ויכו כף אל כף ויאמרו יחי המלך · תרגום ויך ומחא, או יהיה ההרים והגבעות משל על הגדולים, וכל עצי השדה משל על השפלותים: (יג) תחת הנעצוץ. מין ממיני הקוצים וכן סרפד ואלה יגדלו במדבר, ואמר שאלה יהיו תמורתם במדבר ברוש והדס כמו שאמר למעלה בערבה ששים ותאשורים אתן במדבר ארז שטה והדס וגו': והיה לה' לשם. שזה הגאולה יהיה עומד כמו שפי' למעלה ויונתן תרגם דרך משל חלף רשיעיא יתקיימון צדיקיא וגו': (א) כה אמר ה'. אמר לבני הגלות שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא אם תטיבו דרכיכם מראה כי התשובה מעכבת הישועה: (ב) אשרי אנוש יעשה זאת. שמירת שבת: יחזיק בה. שמחזיק בה כל ימיו: מחללו. שלא יעשה בו שום מלאכה, וכן הוא בכלל שמירת שבת לקדשו כמו שאמר זכור את יום השבת לקדשו וקדוש שבת להבדילו משאר הימים כי כן כל לשון קדושה הוא ענין הבדלה משאר במעלה, כמו שאמר ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים והבדלו משאר הימים במאכל ובמשתה וכסות נקיה וזהו בענין הגוף ובענין הנפש שתהיה נפשו פנויה מעסקי העולם ובדלה מהם ומתעסקת בדברי תורה וחכמה ומתבוננת במעשי האל, וזכר ענין השבת בפרט במקום הזה לפי שהוא מדבר לבני הגלות שיטיבו דרכיהם ויצאו מהגלות, והטובה שבהם הוא שמירת השבת ובעון שבת גלו מארצם, ואמרו רז"ל לא חרבה ירושלם אלא בשביל שחללו בה את השבת שנא' ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם, ואמרו אם משמרים ישראל שתי שבתות מיד נגאלים שנאמר אשר ישמרו את שבתותי וגו', וכתיב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו', ובזכרו מצות שבת הוא הדין לשאר מצות עשה אבל זכר שמירה ואף ע"פ שיש בה מצות לא תעשה שעשה הוא בכלל שאם ישבות לא יעשה מלאכה, ואמר אחר כך מעשות כל רע, שהוא מצות לא תעשה בכלל, ואמר מחללו לשון זכר אף על פי שהשבת לשון נקבה ר"ל יום השבת: (ג) ואל יאמר: מה שזכר בן הנכר והסריסים מישראל בן הנכר שאין לו ירושה בארץ והסריסים שאין לו בן שירשנו אל יאמרו בעבור זה שהם מובדלים מארץ ישראל אני מבטיח אותם טובות אחרות כן פירש אא"ז, והנה מצאנו ביחזקאל כי הגרים תהיה להם נחלה בארץ ישראל נאמר כי בן הנכר שאמר הנה שלא הוליד בנים אחרי שנתגייר והרי הוא כסריס שאין לו בן, ויחזקאל אמר על אשר הוליד בישראל אחרי שנתגיירו, וכן אמר אשר הולידו בתוככם יהיו לכם כאזרח בבני ישראל: יבדילני · פתח באתנח מקום צרי, וכן יאספני איש והדומים לו שכתבנו בספר מכלל, והסריס הזאת היו חושבים שיאמר בן הנכר אף על פי שנלויתי אל ה' ונתגיירתי ואין לי בן בישראל לא אהיה נחשב מעם השם בין בעולם הזה בין בעולם הבא, וכן יאמר הסריס מה אני בעולם כיון שלא אניח בן כמותי הרי אני כאלו לא באתי לעולם ולא חפץ בי האל, והרי אני כעץ יבש שלא יוציא פרי וענף והנה האל ברא העולם לפריה ורביה כמו שכתוב פרו ורבו, וכתיב לשבת יצרה, ואחר שלא זכיתי לבנים.בן ובמותי יכרת שמי וזכרי מן העולם אין האל רוצה בי, ועל ענין זה אמרו

מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו: יב כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: יג תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ תַּחַת הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת:

נו א כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ

תַּקְנַן מִמַּחְשְׁבָתְכוֹן: י אֲרֵי כְּמָא דְנָחֵית מִטְרָא וְתַלְגָּא מִן שְׁמַיָּא וְתַמָּן לָא אֶפְשַׁר לֵיהּ דִיתוּב אֱלָהֵין מַרְוֵי יַת אַרְעָא וּמַרְבֵּי לַהּ וּמוֹעִילָה וְיָהֵיב בַּר זַרְעָא כְּמִסַּת זַרְעָא וְלַחְמָא כְּמִסַּת לְמֵיכַל: יא כֵּן הָוֵי פִּתְגָם טוּבִי דְנָפֵק מִן קֳדָמַי לָא אֶפְשַׁר דִּיתוּב לִקְדָמַי רֵיקָן אֱלָהֵין עָבֵד יַת דְּרַעֲוָנָא וּמַצְלַח לִדְשַׁלַּחְתָּא לֵיהּ: יב אֲרֵי בְחֶדְוָא תִפְקוּן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא וּבִשְׁלָמָא תִתּוּבְלוּן לְאַרְעֲכוֹן טוּרַיָּא וְרָמָתָא יְבוּעוּן קֳדָמֵיכוֹן תּוּשְׁבְּחָא וְכָל אִילָנֵי חַקְלָא יְשַׁגְּנוּן בְּעַנְפֵּיהוֹן: יג חֲלַף רַשִׁיעַיָּא יִתְקַיְּמוּן צַדִּיקַיָּא וַחֲלַף חַיָּבַיָּא יִתְקַיְּמוּן דַּחֲלֵי חֶטְאָה וִיהֵי קֳדָם יְיָ לְשׁוּם לְאָת עָלַם דְּלָא יִפְסוֹק: א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ טְרוּ דִינָא עֲבִידוּ צִדְקְתָא אֲרֵי קָרִיב פּוּרְקָנִי לְמֵיתֵי וְזַכְוָתִי לְאִתְגְּלָאָה: ב טוּבֵי אֱנָשׁ דְּיַעֲבֵד דָּא וּבַר אֱנָשָׁא דְיִתְקֵיף בַּהּ יְטַר שַׁבְּתָא מֵאַחֲלוּתֵיהּ וְיִטַּר יְדוֹהִי מִלְּמֶעֱבַד כָּל דְּבִישׁ: ג וְלָא יֵימַר בַּר עַמְמִין דְּמִתּוֹסַף עַל עַמָּא דַייָ לְמֵימַר אַפְרָשָׁא יַפְרְשִׁנַּנִי יְיָ מֵעַל עַמֵּיהּ וְלָא יֵימַר סָרִיסָא הָא אֲנָא חָשִׁיב

(י) כי כאשר ירד הגשם והשלג · ולא ישוב ריקם אך ייטיב לעול': (יא) כן יהיה דברי אשר יצא מפי: להודיעכם ע"י הנביאים לא ישוב ריקם אך ייטיב לכם אם תשמעו להם: (יב) כי בשמחה תצאו. מן הגלות: ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה · שיתנו לכם פריים ולמתי' ויהנו (ירוננו) יושביה': (יג) תחת הנעצוץ וגומר. רבותינו דרשו תחת הרשעים יעלו צדיקים: נעצוץ וסרפד: מיני קוצים הם כלו' הרשעים יאבדו והצדיקים יעלו ממשלתם: (ב) יעשה זאת · שומר שבת וגו': (ג) הבדל יבדילני ה' מעל עמו. למה אתגייר הלא הקב"ה יבדילני מעל עמו כשישלם שכרם · ואל יאמר הסרים · למה איטיב דרכי ומעללי הן אני כעץ יבש

מאין

תנכי: ושמה ח' וסימ' ושמה קברתי את לאה. כי מנגד תרא'. הראיתיך בעיניך ושמה. ושמה כל סרני פלשתים. ושמה מרכבות כבודך קלון בית · קום וירדת בית היוצר. בבלה יבאו ושמה יהיו. כי כאשר ירד הגשם: כה אמר ה' ד' בטעמא בסיפרא וסי' חנם נמכרת' ולא בכסף תגאלו· הנותן בים דרך ובמים. שמרו משפט ועשו צדקה · השמים כסאי והארץ הדום רגלי: הן אני ה' בקריא' וסי' הן אני ערל שפתים ואיך, הן אני נשארתי לבד, הן אני עץ יבש, הן אני כפיך לאל:

תולדות אהרן

כאשר ירד · תענית ו: אם הרוה.עקדה שער כב:והולידה · תענית ח: בשמחה תצאו.סכה מה זוהר בנק: הנעצוץ · מגלה י: שמרו משפט. ב"ב י מכות כד זוהר בלק: אשרי אנוש. שבת קיח:

מצודת דוד

עיקר אבל מחשבתי שמועיל הרבה מאד: (י) כי כאשר וגו'. ר"ל כמו הגשם והשלג היורד מן השמים אשר לא ישוב אל השמים על ידי חום השמש השואב הרטיבות כי אם בתחילה מרוה האדמה וכו' ואח"ז תשוב למעלה בחום השמש: והולידה · הוא הוצאת הצמח מהגרעין בעומק הארץ: והצמיחה · הוא הוצאת הצמח ממעל לארץ: ונתן. הגשם הוא סיבה לגדל תבואה לזרוע ממנה עוד במקום אחר ולהיות למאכל להצריך לאכול. (יא) לא ישוב אלי ריקם · מבלי יעשה הדבר הכול יאמר בלשון בן אדם השולח מי לפעמים דבר וחוזר לפעמים ריקם ולא גמר השליחות ולפי שאמר במשל ושמה לא ישוב לזה אמר לשון לא ישוב: כי אם עשה · הדבר יעשה וכו' ומוסב למעלה לומר שבודאי תתקיים הבטחתי: והצליח וכו' · כפל הדבר במלות שונות: (יב) כי בשמחה תצאו · וזהו ההבטחה אשר תצאו מן הגולה בשמחה והובלון לארצכם בשלום: יפצחו וכו' · הוא ענין מליצה כי כשהאדם בשמחה דומה לו שכל העולם שמח עמו: ימחאו כף · יכו בכפיהם לשמוח וגם זה ענין מליצה: (יג) תחת הנעצוץ · ר"ל במקום ממשלת העכו"ם ימשלו ישראל: ותחת הסרפד · כפל הדבר במ"ש: והיה. הדבר הזה יהיה לה' לשם גבורה: לאות עולם · ויהיה לאות ולסימן שכן יהיה עד עולם ולא יכרת הדבר הזה: נו (א) שמרו משפט. שמרו משפטי התורה ועשו צדקה זה עם זה: כי קרובה · ע"ז תהיה ישועתי קרובה לבוא וצדקתי לכם תהיה קרובה להיות נגלה לעין כל: (ב) יעשה זאת · את האמור למטה שישמור את השבת מלחללו כי הוא יסוד מוסד על אמונת חידוש העולם וא"כ בזה בודאי ישמור ידו מעשות כל רע מועיל ומאמין שיש בורא: (ג) הנלוה: המתחבר עצמו אל ה' להאמין בו: הבדל יבדילני. אהיה נבדל מישראל בעת יקבלו הטובה ולא אקבל עמהם ואם כן למה אצדק: הן אני עץ יבש. כמו עץ יבש שאין מגדל פרי כן אני מבלי זרע ולא ישאר שמי לזכרון ועל

מצודת ציון

וויושי: הרוש · ענין עדיפה כמו כגן רוה (לקמן נח) (יב): תובלון · ענין הבלה כמו יובל שי (לעיל יח): יפצחו · ענין פתיחת הפה בהרמת קול כמו פצחו הרים רנה (לעיל מד): ימחאו · ענין הכאה כף אל כף. דרך שמחה כמו מחאך יד (יחזקאל כה): (יג) הנעצוץ · מין אילן קוץ כמו ובכל הנעצוצים (לעיל ז): ברוש · שם אילן סרק חשוב: הסרפד · שם למין גרוע: הדס · שם אילן המריח: (ב) אנוש: שם מאמות אדם: יחזיק · יאחז: מחללו · כמו מלחלל: (ג) הנלוה · ענין התחברות ודבקות כמו ונלוה הגר (לעיל יד): הבדל · ענין הפרשה ופירוד:

סריסים

פה

כְּאָע יָבֵישׁ: ד אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לְסָרִיסַיָא דְיִטְרוּן יַת יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי וּמִתְרְעַן בִּדְצָבְנָא וּמִתְקְפִין בִּקְיָמִי: ה וְאֶתֵּן לְהוֹן בְּבֵית מַקְדְשִׁי וּבַאֲרַע בֵּית שְׁכִנְתִּי אֲתַר וְשׁוּם דְטַב מִבְּנִין וּמִבְּנָן שׁוּם עֲלַם אֶתֵּן לְהוֹן דְלָא יִפְסוֹק: ו וּבְנֵי עַמְמַיָא דְמִתּוֹסְפִין עַל עַמֵיהּ דַיְיָ לְשַׁמָשׁוּתֵיהּ וּלְמִרְחַם יַת שְׁמָא דַיְיָ לְמֶהֱוֵי לֵיהּ לְעַבְדִין כָּל דְיִטַר שַׁבְּתָא לְאַחֲלוּתֵיהּ וּמַתְקְפִין בִּקְיָמִי: ז וְאַיְתֵינוּן לְטוּרָא דְקוּדְשִׁי וְאַחֲדִינוּן בְּבֵית צְלוֹתִי עֲלָוָתְהוֹן וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיהוֹן יִתְסְקוּן לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחִי אֲרֵי בֵית מַקְדְשִׁי בֵּית צְלוֹ יִתְקְרֵי לְכָל עַמְמַיָא: ח אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים דַעֲתִיד לְכַנָשָׁא מְבַדְרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקָרֵיב גָלְוָתְהוֹן לְכַנָשָׁא יַתְהוֹן: ט כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָא דְמִתְכַּנְשִׁין לְאָעָקָא לִךְ יְרוּשְׁלֵם בְּגַוִיךְ יִתְרְמוּן יְהוֹן לְמֵיכַל לְחַיַת בְּרָא תִּשְׂבַּע מִנְהוֹן חֵיוַת חוּרְשָׁא: י סַכּוָאֵיהוֹן סָמָן כּוּלְהוֹן לָא יָדְעִין מַדַעַם כּוּלְהוֹן כַּלְבִין חַרְשִׁין לָא יָכְלִין לְמִנְבַּח נָיְמִין שָׁכְבִין רָחֲמִין לְמִדְמָךְ:

יָבֵשׁ: ד כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ז וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו: ט כֹּל חַיְתוֹ שָׂדָי אֵתָיוּ לֶאֱכֹל כָּל־חַיְתוֹ בַּיָּעַר: י צֹפָו עִוְרִים כֻּלָּם לֹא יָדָעוּ כֻּלָּם כְּלָבִים אִלְּמִים לֹא יוּכְלוּ לִנְבֹּחַ הֹזִים שֹׁכְבִים אֹהֲבֵי לָנוּם:

ט"ו; מ"ל; ס"ל ליתנה; ל'; ל"א; כ'; ד'; י"ו:; ל' כ"ב; ס'; כ"א; ל'; ל'; צפיו ק' ל' יו צ' רכתי; י"א ל' חסר; ל'. ל'

משה אל ה' לא יוכל העם לעלות. והיה נכון לבקר ועלית. ויפסל שני לחת אבנים. עלה אל הר העברים הזה וראה. עלה אל הר העברים הזה הר נבו. ויעל משה מערבות. ונסב הגבול מבעלה ימה. שלחו כר מושל ארץ.

במראות אלהים הביאני. והלכו גוים רבים ואמרו לכו. והלכו עמים רבים ואמרו לכו. והביאותים אל הר קדשי. עד שיפוח היום. שלח אורך ואמתך חמת. וכל הר הכרמל דכוו' אל הר:

תולדות אהרן לסריסים. סנהדרין נג זוכר יתרו קדושים: בביתי ובחומותי. סנהדרין לג: הר קדשי. ברכות ז שבת קיח (ברכות ד):

מצודת ציון

מצודת דוד

רשי

(יא) והכלבים עזי נפש · רוליס למלאות כריס׳ אינגר״ש בלע״ז: והמה רעים. כמו שהכלבים לא ידעו שבעה כן הרועים לא ידעו הבין מה יהיה באחרית הימים: כולם. לדרך הנייתם פנו איש לבצעו לגזול את שאר העם שהם ממונים עליהם: מקצהו · כמו בראשית יט) כל העם מקצה מקצה מנייהם ועד קצהו כולם נוהגי׳ כן: (יב) אתיו אקחה יין · כך היו אומרים זה לזה: והיה כזה יום מחר: במאכל ובמשתה: (א) הצדיק אבד: כגון יאשיהו: ואין איש שם על לב: למה נסתלק · באין מבין. אין בנותרים מבין מה ראה הקב״ה לסלקו: כי מפני הרעה · העתידה לבא אל הדור נאסף הצדיק: (ב) יבא שלום. כי כן אמר הקב״ה יבא הצדיק הזה אל אבותיו בשלום ואל יראה ברעה: ינוחו על משכבותם. בהיות הרעה זה שהיה הולך נכוחו ביושרו כמו עם ת׳ נכוחה (עמוס ג): (ג) אתם קרבו הנה · הנותרים משנסתלקו הצדיקים ותקבלו את רעותיכם: בני עוננה · בני מכשפים. זרע מנאף. שהזכר מנאף. ותזנה הנקבה: (ד) על מי התענגו: מאחר ששבתם מאחרי על מי השענו להתענג בטובה אילו זכיתם אז התענגו על ה׳ אבל עכשיו על מי תתענגו: על מי תרחיב פה · שאתם מתעתעים ומלעיבים בנביאיו: (ה) הנחמים באלים · נותחממין בע״ז תחת אלה ואלון: שוחטי הילדים · לקרבן בעו״ש: סעיפי · נקרת הצורים וכן (שופטים טו) אל סעיף סלע: בחלקי

מקרא

יא וְהַכְּלָבִים עַזֵּי־נֶפֶשׁ לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה וְהֵמָּה רֹעִים לֹא יָדְעוּ הָבִין כֻּלָּם לְדַרְכָּם פָּנוּ אִישׁ לְבִצְעוֹ מִקָּצֵהוּ: יב אֵתָיוּ אֶקְחָה־יַיִן וְנִסְבְּאָה שֵׁכָר וְהָיָה כָזֶה יוֹם מָחָר גָּדוֹל יֶתֶר מְאֹד:

נז א הַצַּדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב וְאַנְשֵׁי־חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין כִּי־מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק: ב יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ: ג וְאַתֶּם קִרְבוּ־הֵנָּה בְּנֵי עֹנְנָה זֶרַע מְנָאֵף וַתִּזְנֶה: ד עַל־מִי תִּתְעַנָּגוּ עַל־מִי תַּרְחִיבוּ פֶה תַּאֲרִיכוּ לָשׁוֹן הֲלוֹא־אַתֶּם יִלְדֵי־פֶשַׁע זֶרַע שָׁקֶר: ה הַנֵּחָמִים בָּאֵלִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן שֹׁחֲטֵי הַיְלָדִים בַּנְּחָלִים תַּחַת

תרגום

יא וְכַלְבַיָא תַקִיפֵי נַפְשָׁן לָא יָדְעִין לְמִשְׂבַּע וְאִינוּן מַבְאֲשִׁין לָא יָדְעִין לְאִסְתַּכָּלָא כּוּלְהוֹן גְבַר לְקֳבֵיל אוֹרְחֵיהּ גְלוֹ גְבַר לְמִבַּז מָמוֹנֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל: יב אָמְרִין אֱתוֹ וְנִסַּב חֲמַר וְנִתְרְוֵי מִן עֲתִיק וּתְהֵי שֵׁירוּתָנָא דְמָחָר טָבָא מִדְיוֹמָא דֵין רַבָּא סַגִיאָה לַחֲדָא:

א צַדִּיקַיָא מֵיתִין וְלֵית אֱנָשׁ דְמְשַׁוֵי חַלְתֵּי עַל לֵב וְגַבְרֵי גַמְלֵי חִסְדָא מִתְכַּנְשִׁין וְלָא מִסְתַּכְּלִין אֲרֵי מִן קֳדָם בִּישְׁתָא דַעֲתִידָא לְמֵיתֵי מִתְכַּנְשִׁין צַדִּיקַיָא: ב יְהָכוּן שְׁלָם יְנוּחוּן עַל אֲתַר בֵּית מִשְׁכְּבֵיהוֹן עָבְדֵי אוֹרַיְתֵיהּ: ג וְאַתּוּן אִתְקְרָבוּ הַלְכָא עַם דָרָא דְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין דְמִנִּצְבַת קוּדְשָׁא נִצְבַתְהוֹן וְאִינוּן מְנָאֲפִין וּמְזַנָן: ד עַל מָאתוּן מִתְפַּנְקִין וְקֳדָם מַן תִּפְתְּחוּן פוּמְכוֹן תַּסְגוּן לְמַלָלָא רַבְרְבָן הֲלָא אַתּוּן יַלְדֵי מְרוֹד זַרְעָא שִׁקְרָא: ה דְפַלְחִין לְטַעֲוָתָא תְּחוֹת כָּל אִילָן עֲבוֹף נָכְסֵי יַנְקַיָא בְּנַחֲלַיָא תְּחוֹת

רדק

של כלב זה אדם מעליך לו פרוסה סוכר את פיו כך היו דייני ישראל: עזים · כתרגומו מיימין שהיו ואין לו חבר: הוכבי לנום · סמוך על הות השמוש, וכן משכימי בבקר, לגבוהי מלכם, והדומים להם: (יא) והכלבים · ואם תאמר הכלבים שהלא לא יאכילום בעליהם, לפיכך לא ישמרו כלאן, הנה הם אוכלים אבל אינם שבעים כי עזי נפש הם נפשם כמתאוה היא עזה וחזקה ולא תשבע, כן אלה הגופים כל עסקם במאכל ובמשתה ואינם שבעים כי הם רודפים אחר התאוה, ומי שעושה כן לא ישבע לעולם · שבעה · שם או מקור: והמה רועים · רועים את עצמם ולא יחושו על הצאן שהם ישראל: לא ידעו הבין, לא ידעו להבין במעשיהם כי מעשיהם תהו הם ותועים ומתעים את ישראל וכל אחד מהם פונה לדרכו שיוכל להועיל לעצמו במאכל ובמשתה ולבצוע בצע ולא יחושו על העם: מקצהו · כל אחד מקצה שלו ובשכונתו עושים מעשים האלה, ומן התימה שתרגם יונתן רעים מבאישים ידמה שהוא קורא המלה בקמץ הרי״ש: (יב) אתיו · אומר כל אחד מנביאי השקר לבני העם בואו אלי ואקח היין להם שנשתה ביחד: ונסבאה · מן זולל וסובא: יום מחר · נעשה כמו היום, או יותר יהיה גדול יום מחר במשתה מן היום הזה: יתר · שם או תאר, אלה הם הדרכים שמורים נביאי השקר לישראל ומפתים אותם במאכל ובמשתה עד שישמעו להם לכל אשר יצוו אותם ומסירים אותם מדרך ה׳: (א) הצדיק. הפסוק כפול במלות שונות, ואינו אומר על צדיק מיוחד אלא על הצדיקים שעברו מן הדור ההוא, וכן אמר ואנשי חסד נאספים, פירוש נאספים אל עמם, והאמרו אבד לא ר״ל שהצדיק אבד במותו כי לעצמו לא אבד, אבל נשמתו בחיים ערבים טובים מחיי הגוף אלא אבד מדורו כי להם היה האבידה: ואין איש שם על לב· שיוכיח ישראל על המעשים הרעים האלה, או פירוש ואין איש שם על לב כפירוש ואין מבין בטעמו דבק עם כי מפני הרעה נאסף הצדיק, כלומר הצדיק ואנשי חסד נאספו מן הדור טרם זמנם מפני הרעה העתידה לבא על הדור ההוא ושלא יראו הם ברעה ההיא, כמו שאמרה חולדה הנביאה על פי הדבור ליאשיהו הנני אוסיפך אל אבותיך ונאספת אל קברותיך בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה: ואין איש שם על לב, ואין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק שלא יראה הרעה: (ב) יבא שלום · כשנאסף הצדיק טרם זמנו לטובתו היא כמו שאמר מפני הרעה, ועוד כי במותו יבא למנוחה טובה ויבא בשלום, כי טרם הרעה ימות בשלום, כמו ואתה תבא אל אבותיך בשלום: ינוחו על משכבותם · החסידים שזכר במותם ינוחו במרגוע גדול והמיתה תכונה בשכיבה, כמו ושכבתי עם אבותי, כי אף על פי שיובן ממנו שכיבת הגוף בקבר אף על פי כן בהיותה שכיבה תהיה מנוחה לנפש, כי לשון שכיבה גם כן כענין מנוחה, כמו לא שכב לבו ועורקי לא ישכבו: הולך נכוחו · השלום שזכר ובא נכח הצדיק בהאספו, לומר בשלום מת ולשלום יבא במותו, וכאלו השלום יצא לקראתו, והחכם רבי אברהם פירש לכל מי שיהיה הולך בחייו נכח השם יהיה לו במותו השלום והמנוחה: (ג) ואתם קרבו הנה · אמר כנגד בני דורו הרעים קרבו הנה למשפט על מעשיכם הרעים: בני עוננה · שאמותיכם מעוננות ומכשפות, כי הכשוף נמצא ברוב בנשים, ואבותיכם מנאפים ואמותיכם זונות ואיך הייו אתם טובים: ועוננה · תאר, וכן ועוננים כפלשתי׳, אם שרשם שלם ענן ואם שרשם עונן והוא בינוני: ותזנה · ר״ל ותזנה אמכם, כן היו בני הדור ההוא רעים בני רעים, ועל הדרך הזה אמר הושע לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם הזונות יפרדו: (ד) על מי תתענגו · כמו שאמר אתיו אקחה יין וגו׳ שהיו מתענגים במאכל ובמשתה והיו מרחיבים פה מאריכים לשון על נביאי ה׳ ומתלוצצים עליהם, כמו שאמר למעלה בפרשת הוי עטרת גאות, ואמר שמעו דבר ה׳ אנשי לצון, על עצמכם היה לכם להרחיב פה שאתם ילדי פשע זרע שקר. ילדי· היו״ד בחירק שלא כמנהג א״א בפתח: (ה) הנחמים · הנה ראינו בספרי הנביאים שהמשילו ישראל ועובדי עכו״ם לאשה שהיא מזנה תחת בעלה, ודבר יחזקאל ברוב על זה הדרך, וכן תחילת דברי הושע על הדרך הזה ועל הדרך הזה ענין פרשה זו, וזהו ענין הנחמים באלים: שמת משכבך · אהבת משכבה, וכל לשון הפרשה: הנחמים · מבנין נפעל שרשו יחם, מן בכל יחם הצאן משכב הזכר והנקבה אמר בלשון תמיהות כמו יתמהתי אמי, והיה בכל יחם הצאן, ויחמו הצאן, ליחמנה במקלות: באלים · ופירש אחר כך, תחת כל עץ רענן, כי אלים כלל לעצים כי כן היה דרכם לעבוד עכו״ם תחת

תחת

מסורה

ואכף ג׳ ב׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ אני נאסף אל עמי קברו · כאשר נאסף אהרן אחיך · כי מפני הרעה נאסף הצדיק · ב׳ בתראי פתחין:

תולדות אהרן

תולדות אהרן והכלבים · ברכות נו זוכר קדושים: אתיו. תענית יא: הצדיק אבד. סנהדרין קיג זוכר בראשית ויצב: מפני הרעה · ב״ק ע: יבא שלום · שבת קנב כתובות קד (סוטה יז) הנחמים באלים. נדה יג:

מצודת דוד

(יא) והכלבים עזי נפש · כמו שהכלבים המה במבטם חזקי התאוה ואינם יודעים השביעה כי בכל עת יתאוו תאוה: והמה רועים. וכן השרים ההמה הרועים את עצמם להתענג בתענוגים אינם יודעים בינה להשכיל אשר מי שמשוקע בתענוגים הוא חסר מהם כי בכל עת יתאוה להוסיף וא״כ הוא עוד מעונה: לדרכם פנו · כל אחד פונה לדרכו במקום שיוכל לענג נפשו: איש לבצעו. כל אחד פונה לבלוע בלע מקצהו · רלה לומר כולם עושין כן מן הקצה אל הקצה והוא מקרא קצר: (יב) אתיו כ״א יאמר לחביריו בואו עמי ואקח יין: ונסבאה שכר · כפל הדבר במ״ש: והיה כזה · כמשפט היום הזה יהיה יום מחר ועוד יהיה גדול ויתר מאד מהיום ר״ל נעסוק במשתה כמו היום אבל ברוב הכמות: נז (א) הצדיק אבד · כאשר הצדיק נאבד מן העולם ואין איש שם על לב להתבונן בדבר למה הומם מה עמם: ואנשי חסד: ע״ז נאספו הרבה אנשי חסד בעבור שאין מי מבין אשר מפני הרעה נאסף הצדיק הראשון למען לא יראה ברעה שמעותדת לבוא כי על כי לא היה מי מרגיש בדבר ולא שב לה׳ לזה הרבו למות עוד למען ירגישו או למען לא יראו גם המה ברעה: (ב) יבוא שלום · מוסב למעלה לומר כי כן אמר המקום יאסף הצדיק ויבוא בשלום אל הקבר ולא יראה ברעה: ינוחו · אנשי החסד ישכבו במנוחה על משכבותם בקבר: הלך נכוחו. כי כל אחד היה הולך בדרך הנכוחה ואין מהדין שיראה ברעה: (ג) ואתם · הואיל ונסתלקו הצדיקים קרבו אתם הנה למשפט ולקבל הרעה: בני עוננה: אתם בני מעוננה כי ברוב נמצא הכישוף בנשים: זרע מנאף ותזנה: זרע של מנאף ותזנה כי האב היה נואף והאם היתה זונה: (ד) על מי · מאחר ששבתם מעלי על מי תבטחו להתענג בטובה כי אם זכיתם הייתם בוטחים עלי אבל עכשיו על מי תבטחו: על מי תרחיבו פה · על מי תבטחו להרחיב פה לשאול כל המחסור: תאריכו לשון · לשאול כל הצורך וכפל הדבר פעמים ושלש במ״ש וכדרך הנבואה: ילדי פשע · מולידים פשע וזורעי שקר ר״ל כל מעשיכם פשע ושקר ומהו הזונה הנמצא בכם: (ה) הנחמים · שמתחממים עצמן תחת אילן אלה שעשו

מצודת ציון

הרדמה כה״י ואין דמיון: לנום · מלשון תנומה והיא שינה קלה: (יא) עזי · ענין חוזק: נפש · ענין תאוה כמו בנפש נדרי (תהלים כז): רועים · מלשון מרעה והוא לשון מושאל על אכילת התענוג: לבצעו · ענין גזל כמו מה תקות חנף כי יבצע (איוב כז): (יב) ונסבאה · ענין שכרות כמו זולל וסובא (דברים כא): שכר · יין ישן: יותר · מלשון יתרון: (א) נאספים · ענין מיתה כמו יאסף אהרן (במדבר כ): (ב) נכוחו · ענין יושר כמו בארץ נכוחות יעול (לעיל נו): (ג) הנה · לפה: עוננה · ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים יח): (ה) הנחמים · מלשון חמימה: באלים · שם אילן סרק כמו כי יבושו מאלים וכו׳ [לעיל א]: רענן · ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים נב): בנחלים · ענין עומק וגיא וכן ויחפרו עבדי יצחק בנחל (בראשית כו): סעיפי · כן נקרא שן הסלע כמו אל סעיף סלע (שופטים טו) והוא מושאל מענף היוצא מן האילן

סעפי הסלעים׃ ו בחלקי־נחל חלקך הם הם גורלך גם־להם שפכת נסך העלית מנחה העל אלה אנחם׃ ז על הר־גבה ונשא שמת משכבך גם־שם עלית לזבח זבח׃ ח ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך כי מאתי גלית ותעלי הרחבת משכבך ותכרת־לך מהם אהבת משכבם יד חזית׃ ט ותשרי למלך בשמן ותרבי רקחיך ותשלחי ציריך עד־מרחק ותשפילי עד־שאול׃ י ברב דרכך יגעת לא אמרת נואש חית ידך מצאת על־כן לא חלית׃ יא ואת־מי דאגת ותיראי כי תכזבי ואותי לא זכרת לא־שמת על־לבך הלא אני מחשה ומעלם ואותי לא

שקיפי כיפיא׃ ו בשעיעות כיף נחלא חולקיך אף תמן אינון עדבך אף להון נסיבת נסכין אסיקת קורבנין העל אלין יתוב מימרי׃ ז על טור רם ומנטל שוית אתר בית משריך אף לתמן סליקת לדבחא דבח׃ ח ואחורי דשא ומזוזתא שוית דוכרן טעותיך הוית דמיא לאתתא דרחימא על בעלה וטעת בתר נוכראין אפתית אתר בית משרך וגזרת ליך מנהון קים רחימת אתר בית משכבהון אתר בחרת׃ ט כד עבדת ליך אוריתא אצלחת במלכותא וכדאסגית ליך עובדין טבין סגיאה משיריתיך ושלחת איזגדך עד מרחיק ואמאיכת תקיפי עממיא עד לשאול׃ י בסגיאות אורחתיך לאית לא אמרת למתב נכסין סגיאין אסגית על כולא סברת למיתב׃ יא וית מן יציפת וקדם מן דחילת ארי אסגית למללא כדבין ופולחני לא אדכרת ולא שוית דחלתי על לביך הלא אנא איהבית ארכא

רש"י

(ו) בחלקי נחל : אבנים אשר בנחל : חלקך · בהם ירגמו אותך : הם הם גורלך · להתעלב בהם למה כי גם להם שפכת נסך : העל אלה אנחם · מלהרע לך : (ז) שמת משכבך : משכב ניאופך לעכו"ם על ההרים הרמי' : (ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך . לפי שהוא מדמה אותה לאשה מנאפ' אשר נואפי' נואפים וממתינים לפני פתח ביתה והיא לבה וזכרונה אל הדלת והמזוזה איך תפתח ותלא אליהם . כי מאתי גלית ותעלי. אצלי הייתי שוכב' וגלית הכיסוי שהיו מכוסי' יחד ותעלי מאצלי: הרחבת משכבך : לקבל בו נואפי' הרבה:ותכרת לך . ברית מהם . אהבת משכבם · כשחזית לך יד ומקום להראות להם אהבתך : יד . אויס"ו בלע"ז וכן ראו חלקת יואב על ידי (ש"ב יד) : (ט) ותשורי למלך בשמן · ואני מתחלה גדלתיך והיית מקבלת פני מלכך בכל מיני תפנוקים : ותשורי לשון ראיית פנים כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) וכן (ש"א ט) ותשורה אין להביא דורון של הקבלת פנים : ותשלחי ציריך : שלוחיך למרחוק לגנות מס ממלכי עכו"ם : ותשפילי . את חוקי הכשדים עד שאול כן תרגמו יונתן · (י) ברוב דרכך יגעת. נתעסקת בדרכייך למלא' תאותך להרבות הונך : לא אמרת נואש : אתייאש מאלו ולא אחוש עוד לעסוק בהן כי בתורה ובמצות אתן לב : חית ידך מצאת . צורך ידך מצאת הצלחת במעשיך : על כן לא חלית · לא נחלה לבך לדאג על עבודתו לעסוק בתורה : חית · לשון ערבי הוא צורך : (יא) ואת מי דאגת : ממי נתייראת . כי תכזבי. כי פסקת לך מעבודתי וכזבת בי כמו לא יכזבו מימיו (לקמן נח) כל האדם כוזב (תהלים קטו) פליינצ"ק בלע"ז וכן כל לשון כזב מי שבוטחין עליו והוא כוזב ובוגד : הלא אני מחשה . שהחשיתי על

רד"ק

תחת העלים הענפי' שענפיהם ועליהם נאים : שוחטי הילדים , הוא עכו"ם שהיו זובחים לה הבנים , וכן אמר יחזקאל הבניא ובתתם את בניכם לגלוליהם , והיו עושים זה במחלים מקום: שהיו בם סלעים תחת הסעיפים ופי' ספשים שנים , וכן בסעיף סלע עיטם , כמו שן סלע , נקרא כן לפי שהוא לסלע כמו הסעיף לאילן : (ו) בחלקי נחל · כשהיו מוצאין אבן חלקה ויפה באבני הנחל היו עובדים לה , על דרך שאמרו רבותינו וכרונס למרכוליס זקף לנגס והשתחוה לה : חלקי · שם תואר לאבן חלקה , כמו חלוקי אבנים אלא שהם שני משקלים ובניהם בלמ"ד דגושה , הם האבנים חלקך וגורלך , הפך ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי , ואמר חלקי ואמר חלקך לשון נופל על הלשון : אנחם · מבנין נפעל , כמו וינחם ה' על הרעה , אמר העל אלה , כלומר אם על אלה המעשים הרעים אוכל להנחם על הרעה מלהביאה להם : (ז) על הר גבוה , כמו שאמר על ההרים הגבוהים ותחת כל עץ רענן : משכבך · כבר פירשנו שהוא כנוי לעכו"ם שהיו עובדים שם גם שם לא השקט לטורח העליה היה בכל נקל לך להבהך העבודה ההיא : (ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך · שמת דבר ממין העבודה שתזכרי תמיד העבודה , הפך וכתבת על מזוזות ביתך ובשעריך , אני נתתי לך מצות מזוזה שתזכרי תמיד עבודתי ואת הנחת עבודתי בעבור עבודת אלהים אחרים ושמת להם זכרון אחר הדלת והמזוזה והנחת הזכרון שנתתי לך לזכרני תמיד , וי"מ זכרונך מן זכרו כיין לבנון , אזכרתה לה' , כלומר שמת קטרת לעכו"ם אחר הדלת והמזוזה : כי מאתי גלית ותעלי · כי מאתי גלית עצמך אני צויתי לך עבודתי במקום סתר , מזבח אדמה תעשה לי , לא בנין אבנים גבוה וצויתי לא תעלה במעלות על מזבחי , ואת עשית בהפך לאלהים אחרים במקום מגולה על ההרים הרמים : הרחבת משכבך · אני אמרתי לא תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר ה' אלהיך באחד שעריך , ואת הרחבת משכבך במקומות רבים כי מספר עריך היו אלהיך יהודה : יד חזית · בכל מקום ומקום אשר ראית הפך בכל מקום אשר תראה כי אני צויתי לך זה שלא תלמדי ממעשי הגוים שהם מקריבים בכל מקום ועשית הפך מצותי בכל דבר : (ט) ותשרי למלך בשמן · ותשורי פירש רב סעדיה ז"ל מענין תשורה שהוא מנחה , ואני פירשתיו בספר השרשים כמו ותלכי וכן תשורי מראש אמנה , ישור על אנשים , וכן שרותיך ומערביך , וכן בדברי רבותינו ז"ל שיירה שעוברת ממקום למקום : למלך · בפתח הלמ"ד לידיעה , ר"ל מלך אשור שהוא היה מושל בכל הארצות בימים ההם , אמר לא די שעבדת אלהים אחרים אלא שסלקת בטחונך ממני ובטחת בזרוע בשר ודם ועל זה נאמר ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו שאלו היה עובדים כוכבים ודעתה לאל שהוא הסבה הראשונה ועובדים השמש והירח לכבודו ועובדים צורותם לעבודם היה רע · כמו שאמר לא תעשון אתי אלהי כסף וגו' , אלא עוד עשו רעה שהסירו לבם ובטחונם מהאל ובטחו במלך אשור ושתו כן נפלו בידו , ואמר בשמן כי שמן היו מוליכים מארץ ישראל כמו שנאמר עליה ארץ זית שמן , ואמר יהודה וא"י המה רוכליך בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך , ואמר ושמן למצרים יובל : ותרבי רקחיך · שהיית שולחת להם למנחה שמן רוקח עשית ממנו הרבה לשלוח למלך אשור להיות לך לעזר : ציריך · שלוחיך . שלחת אותם במנחה עד מרחוק כי ארץ אשור רחוקה היא מארץ ישראל : ותשפילי · השפלת עצמך עד שאול ובזית כבודך אל ארץ רחוקה לבקש עזר , ואפשר שיהיה תשפילי פעל עומד · וכן השפילו שבו , כלומר שפלת עד שאול בעבור המעשים הרעים , ויונתן תרגם הפסוק כן כד עבדת לך אוריתא וגומר : (י) ברוב דרכך יגעת , אלו ראית היית נושעת במנוחה בארצך אלו הלכת בדרכי האל יתברך ועתה כי מרדת בו הוכרחת לבקש עזר ויגעת ברוב דרכים : לא אמרת נואש · כמו שאדם היגע בדרכים שיאמר נואש לבי מלכת בדרכים האלה אשב ואנוח לא אמרת אחר כן אלא ערב היה לך כל הטורח הזה על כן לא חלית ולא כאבת בטורח ההוא מאהבתך ללכת בדרכי הטעים ולסור מדרך ה' · פי' חית ידך , חיי כחך , כלומר מצאת דבר שהיה ערב לך כמו המזונות שהם חיי האדם וכחו : (יא) ואת מי דאגת · ממי פחדת ויראת : כי תכזבי · אם תרצי לכזבי לאמר שלא עשיתי אלה המעשים

ונשא י"ב דסי' נמסר בסדר תרומה : מרחוק ה' חס' וסי' נמסר בספר שמואל חלק א' סי' כ"ו : ומעולם ג' בקריאה וסי' הלוא אני מחשה · ומעולם לא שמעו · בטרם הרים יולדו : ואותי ה' מ"ל בסיפרא וסי' אשר גדפו נערי מלך אשור · הן גור יגור אפס מאותי · ואת מי ראגת ב' בפסוק . ואותי יום יום ידרשון ודעת

תולדות אהרן בחלקי נחל ג עכו"ם מג : ואחר הדלת , שבת קטז :

מצודת ציון

האילן אשר יקרא סעיף כמ"ש וכלה סעיפיה (לעיל כז) : (ו) בחלקי נחל · באבני נחל ויקראו כן ע"ש שהמה חלקים כמ"ש חמשה חלקי אבנים מן הנחל (ש"א יז) ולקצר לא אמר אבני וסמוך על המבין : גורלך · ענינו כמו חלק וכן וגורל לבוזזינו (לעיל יז) ע"ש שע"פ רוב יחולק בגורל : אנחם · ענין הסוף מהמחשבה : (ח) והמזוזה · הם העומדים אצל הלל הפתח מזה ומזה : גלית · מלשון גלוי : ותעלי · ענין הסתלקות כמו בעלות גדיש בעתו (איוב ה) : יד · מקום : חזית · ענין ראיה כמו ותחז בציון עינינו (מיכה ד) : (ט) ותשורי · מלשון תשורה ודורון כמו ותשורה אין להביא (ש"א ט) : רקוחיך · בשמים מעשה רוקח וכן רקחי במרקחת (דה"א ט) : ציריך · מלאכיך כמו וציר בגוים שולח (עובדיה א) : (י) נואש · מל' יאוש ועזיבת הדבר כמו ואמרו נואש (ירמיה יח): חית · ענין כח ובריאות וכן עד חיותם (יהושע ה) : חלית · מל' חולי ומכאוב : (יא) דאגת · מל' דאגה ופחד : תכזבי · ענין עזיבת הדבר כמו תהיה לי כמו אכזב (ירמיה טו)

מצודת דוד

המשוי לעכו"ם : תחת כל עץ רענן · ורצה לומר שחברו את עצמן לעכו"ם ולפי שהמשיל המקרא עובדי העבודת כוכבים לזונה אמר לשון המשל במשכב כאשה כמ"ש ובחטא יחמתני אמי (תהלים נא) : שוחטי הילדים · לפני העבודת כוכבים : בנחלים · כן היה דרכם לשחטם בעמקים אשר תחת סעיפי הסלעים כי העבודת כוכבים העמידו על סעיף הסלע במקום גבוה : (ו) בחלקי נחל חלקך . בחרת לך חלק באבני הנחל לעבדם עבודת אלהות : הם וגו' . כפל הדבר במ"ש : שפכת נסך היית מנסך לפניהם יין והעלית להם מנחה : העל אלה אנחם . וכי אהרהר על העושים מעשים כאלה יתהפך מחשבתי מרעה לטובה : שמת משכבך · עשית משכב לזנות ר"ל שם העמדת עבודת כוכבים ולפי שנמשלה לזונה אמר לשון המשל בזונה : גם שם . על גובה ההר : (ח) ואחר הדלת והמזוזה · לפי שהוא מדמה אותם אל אשה זונה אמר לשון המשל בזונה שנואפים עומדים וממתינים לה אחר הדלת לבה וזכרונה אל העומדים אחר הדלת והמזוזה ורצה לומר בעוד היותך במקדש ה' שמת זכרונך ללכת אל בית העבודת כוכבים : כי מאתי גלית והעלי . אצלי היית שוכבת גלית הכסות שהייתם מכוסים יחד ותעלי מאצלי ללכת אל הנואפים : הרחבת משכבך · עשית לך מקום משכב רחב לקבל בו נואפים הרבה ר"ל עבדת לעבודת כוכבים הרבה : ותכרת · כרת לך מהם ברית אהבה : אהבת משכבם : אהבת שישכבו עמך בכל מקום אשר ראית ואף בפרסום רב : (ט) ותשורי . ר"ל לא די שעבדת עבודת כוכבים אלא שסילקת בטחונך ממני ושלחת תשורה למלך אשור בדורון של שמן והרבית לשלוח לו בשמים מעשה רוקח למען יהיה בעזרתך : ותשלחי · שלחת מלאכיך אליו עד אשור הרחוקה מארצך : ותשפילי · השפלת נפשך עד שאול בהראות הכנעה מרובה : (י) ברוב דרכך · במה שהלכת הרבה בדרכי לבך לבקש עזר ממלך אשור הנה נתייגעת הרבה בזה ועכ"ז לא אמרת שתייאש עצמי מלבקש עזרה ממנו לפי רוב הטורח : חית ידך מצאת · על כי מצאת ממנו כח ידך כי

צוה

רשי

צל כמה פעמים שפשעת בי: (יב) אני אגיד צדקתך · אני תמיד מגיד לך דברים שאם תעשי אותם תצדקי: ואת מעשיך: שאתה עושה שלא כרצוני לא יועילוך בעת רעתך: (יג) בזעקך יצילוך קבוציך. יקומו נא קבוצי אליליך ופסיליך ומכחישו תורה אשר קבלת ויצילוך בזעקך מצרתך הלא את כולם ישא רוח ולא יוכלו להציל: (יד) ואמר סלו סלו · כה אמר הנביא בשמי לעמי כבשו מסילה סלולה פנו יצר הרע מדרכיכם: הרימו מכשול. סלקו האבנים שאתם נכשלי רגליכם בהם הם הירהורי רשע · (טו) מרום וקדוש: אני שוכן ומשם אני עם דכא ושפל רוח שאני מרכין שכינתי עליו: שפלים: נדכאים סובלי עוני וחליים: (טז) כי לא לעולם אריב. אם אביא יסורין על האדם אין תחרותי עליו לאורך ימים ולא קצפי לנצח: כי רוח מלפני יעטוף· כאשר רוח האדם שהוא מלפני שניתן בו מאתי יעטוף יודה ויכנע על מעלו כמו (איכה ב) העטופים ברעב. בעטף עולל (שם) ונשמות אני עשיתי: כי רוח מלפני · כי זה משמש בלשון כאשר כמו כי תראה כי תבא כלומר כשרוחו נעטפת והוא נכנע אני מבטל ריבי וקצפי מעליו: (יז) בעון בצעו · גזלתו: קצפתי: תחלה ואכהו הסתר פני תמיד מצרתו ואקצוף ועל כי הולך שובב בדרך לבו וסרס את המקרא וכן פירושו בעון בצעו וילך שובב בדרכי לבו קצפתי ואכהו:

דרכיו

תִּירָאִי: יב אֲנִי אַגִּיד צִדְקָתֵךְ וְאֶת־
מַעֲשַׂיִךְ וְלֹא יוֹעִילוּךְ: יג בְּזַעֲקֵךְ
יַצִּילֻךְ קִבּוּצַיִךְ וְאֶת־כֻּלָּם יִשָּׂא־רוּחַ
יִקַּח־הָבֶל וְהַחוֹסֶה בִי יִנְחַל־אֶרֶץ
וְיִירַשׁ הַר־קָדְשִׁי: יד וְאָמַר סֹלּוּ־סֹלּוּ
פַּנּוּ־דָרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי:
טו כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד
וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן
וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ
שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: טז כִּי
לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְּצוֹף
כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי
עָשִׂיתִי: יז בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי
וְאַכֵּהוּ הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף וַיֵּלֶךְ שׁוֹבָב

מֵעָלְמָא דְאִם תְּתוּבִין לְאוֹרַיְתָא וְקֳדָמַי לָא תַבְתְּ: יב אֲנָא חֲוֵיתִי לִךְ עוֹבָדִין טָבִין דְאִינוּן זַכָּן לִיךְ וְאַתְּ אַסְגֵית לִיךְ עוֹבָדֵי בִישִׁין דְלָא יְהַנוּן לִיךְ: יג אַצְוָחִי כְעַן אִם יִפְרְקוּנִיךְ עוֹבָדֵי שִׁקְרִין דַהֲוֵית מִתְעַסְקָא בְהוֹן מִנְקוּתִיךְ וְיָת כּוּלְהוֹן יִטּוֹל רוּחָא יְהוֹן כִּלְמָא וּדְרָחֵיץ עַל מֵימְרִי יַחְסִין אַרְעָא וְיֵירַת טוּרָא דְקוּדְשִׁי: יד וְיֵימַר אַלִיפוּ וְאַזְהָרוּ אַפְנוּ לֵב עַמָא לְאוֹרַח תַּקְנָא סְלִיקוּ תַקָלַת רַשִׁיעַיָא מֵאוֹרַח כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי: טו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר רָמָא וּמְנַטְלָא דְשָׁרֵי בִשְׁמַיָא וְקַדִּישׁ שְׁמֵיהּ בִּרוּמָא שָׁרֵי וְקַדִּישָׁא שְׁכִנְתֵּיהּ אֲמַר לְמִפְרַק לִתְבִירֵי לִבָּא וּלְמַכִּיכֵי רוּחָא לְקַיָמָא רוּחַ מַכִּיכִין וּלְמִסְעַד לֵב תְּבִירִין: טז אֲרֵי לָא לְעָלְמָא אִתְפְּרַע בְּדִין וְלָא לַאֲפְרֵשׁ יְהֵי רוּגְזִי אֲרֵי רוּחִי מֵתַיָא אֲנָא עָתִיד לַאֲתָבָא וְנִשְׁמָתָא אֲנָא עֲבָדִית: יז בְּחוֹבֵי מָמוֹנְהוֹן דַאֲנָסוּ הֲוָה רוּגְזִי עֲלֵיהוֹן וְאַלְקֵיתִינוּן סַלֵּיקִית שְׁכִנְתִּי מִנְהוֹן וְטַלְטֵלְתִּינוּן בְּדָרֵית גָלְוָתְהוֹן עַל דְטָעוּ בָתַר

רדק

שמעשים שזכרתי ממי פחדת כי אותי לא זכרת כשהיית עושה המעשים הרעים ולא שמת על לבך כי לא היית חושבת שאני רואה מעשיך אם כן לא פחדת ממני למה תכזבי שוב הוא שתודי אליהם: הלא אני מחשה · הלא אני שתקתי לך והארכתי אפי ולא הענשתיך מיד: ומעולם · ומקדם מדתי כן עם בריותי שאני מאריך אפי עליהם: ואותי לא תיראי · אבל את לא יראת אותי כי אם יראת אותי לא היית עושה המעשים הרעים ואם לא יראת אותי בעת המעשה לא תיראי אותי בעת התוכחה שתכזבי ותאמרי לא עשיתי רע: (יב) אני אגיד. אעפ"י שתכזבי את ותאמרי צדיקה אני אני אגיד הצדקה שעשית והם המעשים הנזכרים כשתאמרי כי הם מעשים טובים: ואת מעשיך. ואגיד מעשיך שעשית ולא יועילוך המעשים שעשית כאשר תחשבי אבל יזיקוך: (יג) בזעקך · בעת תראי אם יועילוך מעשיך כשתזעקי מרעת האויבי' תראי אם יצילוך קבוציך, ר"ל העמים שהיית מקבלת לעזור לך והיית נותנת מנחה להם לשום לך לעזרה עתה תראי אם יצילוך כי הם יחריבוך כי מלך אשור החריב א"י והם הם לא הגינו עליהם כשבא לירושלם בחיל כבד: ואת כולם ישא רוח · כמו הרוח שישא המוץ קל מהר כן מהר כולם ברגע אחד: והחוסה בי. והוא חזקיהו וסיעתו, ינחל ארץ לא כמו שחשב מלך אשור ללכוד ירושלם: ויירש הר קדשי הוא ירושלם, ואף על פי שהענין זה על חזקיהו וכלל בו ג"כ כל הארץ וכל קבוץ האדם לא יועילו בזעקו מצרתו, כי כל קבוצי האדם בעולם הזה הוא רוח והבל ויראת ה' היא אוצרו, והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי, העולם הבא נקרא ארץ חיים והר הקדש והעולם הזה מכשול והרמתו היא התשובה: (יד) ואמר סלו סלו · החוסה בי יאמר במגפת האויב סלו סלו פנו דרך, כי המכשול שהיה בדרכים הוסר, והוא האויב שלא היו יכולים ישראל לבא ירושלם מפני האויב, אמר פנו להם הדרך עתה והרימו המכשול, אם יש בדרכים אבני מכשול הרימו אותם כי המכשול הגדול והוא האויב כבר הוסר והנותר אינו לאבנים מיוחדים אלא למי שיהיה, וכן ראה ריח בני אמור למלך ולגבירה, חזקו ידים רפות, והדומים להם, ואמר שיפנו להם דרך ויבא עתה ישראל בהשקט ובבטחה, וענין סלו ומסלה שמרימים האבנים שמשימים בדרכים שהם מקולקלות בטיט, ויונתן תרגם סלו מה שמסירין האבנים מן הדרכים שלא יכשלו בהם בני אדם שעוברים בדרכים והבהמות: (טו) כי כה אמר ה': מאמר הנביא: שוכן עד · שוכן לעולם. וטעם שוכן עד כי כמו שיקרא שוכן מי שמתמיד עמידתו במקום וכן יקרא האל ית' שוכן עד לפי שמתמיד השגחתו בנביאים: וקדוש שמו · כמו ששמעתי שהיו קוראים אותו השרפים קדוש ה' צבאות מה יאמר האל מרום וקדוש אשכון: ואת דכא ושפל רוח · ואף על פי שאשכון עם מרומים וקדושים והם הגלגלים והמלאכים כן אשכון עם התחתונים עם מי שהוא נכה דכא ושפל רוח להחיות רוחם ולבם אעפ"י שהם כאדם פעמים לא תחשבו שאיני משגיח עליכם, וכן ישראל שעתידין להיות זמן ארוך בגלות והם שפלים ונדכאים אני עתיד להחיותם כי הם כמו מתים בגלות מרוב הצרות: (טז) כי לא לעולם אריב · מיום היותם לי לעם ועד עתה הייתי מריבם עמהם כי הם חוטאים ואני קוצף עליהם ולא תהיה זאת המריבה והקצף לעולם כי אסיר לב האבן מהם ועשיתי אשר בחקי ילכו: כי רוח מלפני יעטוף · הרוח מלפני הוא והוא יעטוף וילבש הגוף ויכסה אותו ללכת בדרך הטובה, וכפל הענין ואמר: ונשמות אני עשיתי · כמו שאמר מלפני כי אין הנשמה מטבע הארץ כמו הגוף שהוא מטבע הארץ, לפיכך הוא חוטא והולך אחר תאות הבהמות וימשוך הרוח אחריו ולא תהיה כן לעולם אלא יכיר האדם כי הנשמות מלפני הם ואני לבדי עשיתי אותם ואין בהם מטבע הארץ ומלאו דעה את ה' וזה מיום שאעלה אותם מהגלות ואחיה אותם מתמותת הגלות, וי"א הפסוק על תחית המתים, אחרי לא לנצח וגו': (יז) בעון בצעו · שהיה חומד ועושק, כי עון החמס גדול ואף על פי שאין בו מיתה, ומה שלא חייבה עליו תורה מיתה לפי שאין עון זה נמצא ברוב כי הוא מפסיד סדר הישוב לפיכך מונעים אותו בני אדם, אבל כשהעון הזה מתפשט במדינה לא תוכל לעמוד ותחרב מפני החמס, והמבול בא לעולם מפני החמס כמו שכתוב כי מלאה הארץ חמס מפניהם:

הסתר

דדכי: דכא ג' בקריאה וסי'/לא יבא פצוע דכא. את דכא ושפל רוח · תשב אנוש עד דכא · אנ"ך:

ת"א בזעקך. כ"ב לא: סולו סולו. סכה נב מ"ק ה: רם ונשא. מגלה לא עקדה שער ו (שבת ג שקלים מב): ואת דכאי עקרים מ"א פי"א: לא לעולם. עירובין נד עקרים מ"ד פכ"ח: כי רוח: חגיגה יב יבמות סב סג עכו"ם ה נדה יג זוכר מפספים (ברכות יג): וילך שובב: זוכר מפספים:

מצודת דוד

זרוע לך ברכב ובפרשים לכן לא נעשית חולה וכואב עם כל השורת כי קבלה בשמחה: (יא) ואת מי דאגת · ר"ל הנה כ"ז היה בחנם כי ממי פחדת ותיראי אשר עזבת במתוק בי ולא זכרת אותי ר"ל וכי יש מי בעולם אשר לא תגבר ידי עליו: לא שמת על לבך · כי טוב לחסות בה' וכפל הדבר במ"ש: הלא אני מחשה · באמת אני מספיק את כל הקמים עליך ומעולם בא הדבר ממני ולא מעזר העבודת כוכבים ועכ"ז לא תיראי ממני כי אם מן הקמים עליך: (יב) אני אגיד צדקתך · אני מגיד לך במה תמצא צדקה ממני ואת המעשה אשר תעשה והוא לחסות בה' לא בעזר העובדי כוכבים: ולא יועילוך: אבל כל דברי אינם מועילים לך כי אינך שומע אליהם:

(יג) בזעקך · בעת תאספי רכב ופרשים מצבא העובדי כוכבים הבאים לעזרתך מול האויב וכי יצילוך הקבוץ שקבצת בשמים: ואת כולם וכו' · אבל את כולם ישא הרוח וישאו על פני האדמה והבל יקחם ר"ל יכלו מן העולם במעט סיבה ואיה אם כן במחוק: והחוסה בי. מעא"כ החוסה בי הנה ארצו ישאר לו לנחלה ועיר ציון הר קדשי ישאר לו לירושה ולא יזוזו האויב משם ועל חזקיהו נאמר שבטח בה' ולא זז ממקומו לא כמו שחשב סנחריב: (יד) ואמר · חזקיה שחוסה בי יאמר סלו סלו ר"ל עשו מסילה ודרך כבושה: פנו דרך: מן המכשולות: הרימו · הסירו אבני מכשול מן הדרך שילכו בו בני עמי כי לא יפחדו עוד מן האויב כי מת ואיננו: (טו) כי כה אמר וכו' · מוסב למעלה לומר טוב לחסות בה' כי הוא משגיח בכל כי כה אמר ה' המרומם והמתנשא השוכן נצח כי לא יתואר בו הוה: וקדוש שמו · שמו מקודש ונבדל ואין ערוך אליו: מרום וגו' · ר"ל והוא אמריו אשר יאמר אני שוכן במרום במקום קדוש עכ"ז אני עם הדכא ושפל רוח להשגיח להחיות רוח שפלים וגו': (טז) כי לא לעולם אריב. כי המריבה אשר אני עושה עם החוטא להעניש בגמול מעשיו הנה לא אתמיד לעולם: ולא לנצח וגו': כפל הדבר במ"ש: כי רוח וגו'. כי רוח האדם מלפני בא לו והנשמות כולם הלא אני עשיתי ולכן ראוי לי לרחם עליהם: (בעון בצעו) · בעבור עון הגזל קצפתי עליו והכיתיו ולא על חנם: הסתר ואקצף. הסתרתי פני ממנו לבל תראה בצרתו ועוד הקצפתי עליו להכביד עליו הצרה: וילך שובב. כי אף בעוד הסתרתי פני היה הולך לפני בסרוב ומרד ובדרך תאוות לבו ולכן הרביתי עוד לקצוף:

מצודת ציון

(ירמיה מו): מחשה · ענין שתיקה כמו החשיתי מעולם (לעיל מב): (יב) יועילוך · מלשון תועלת: (יג) בזעקך · ענין קבוץ ואסיפה על כי באה בזעקה בהאסף וכן מה לך כי נזעקת (שופטים יח): הבל · דבר שאין בו ממש: והחוסה · ענין בטחון: ויירש · מל' ירושה: (יד) סלו · מלשון מסילה ודרך כמו ויסלו עלי ארחות אידם (איוב ל): פנו · ענין הסרה: הרימו · ענין הפרשה וכן תרומה לה' (שמות ל): (טו) עד · ענינו נצח וכן בטחו בה' עדי עד (לעיל כו): דכא · כתות ומשובר: ושפל רוח · כן נקרא הענו: נדכאים: כתותים: (טז) אריב · מלשון מריבה: אקצוף · מלשון קצף וכעס: יעטוף · מלשון עטיפה ולבישה: (יז) בצעו · ענין גזל וחמס כמו שונאי בצע (שמות יח): שובב · ענין מרד וסרוב כמו מדוע שובבה העם הזה (ירמיה ח):

ולנחהו

ישעיה נז

יח דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו׃
יט בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו׃
כ וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט׃
כא אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים׃

נח

א קְרָא בְגָרוֹן אַל־תַּחְשֹׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם׃
ב וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר־צְדָקָה עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב יִשְׁאָלוּנִי מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן׃
ג לָמָּה צַּמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ־

תרגום: ...בְּהוֹן הַרְהוּרֵי לִבְּהוֹן: יח אוֹרַח תְּיוּבְתְּהוֹן גְּלֵיָא קֳדָמַי וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן וַאֲרַחֵם עֲלֵיהוֹן וַאֲשַׁלֵּם תַּנְחוּמִין לְהוֹן וּלְמִתְאַבְּלִין עֲלֵיהוֹן: יט דְּבָרָא מַלַּל סְפַוָן בְּפוּם כָּל אֱנָשָׁא אֲמַר נְבִיָּא שְׁלָמָא יִתְעֲבֵיד לְצַדִּיקַיָּא דִּנְטָרוּ אוֹרַיְתִי מִלְּקַדְמִין וּשְׁלָמָא יִתְעֲבֵד לְתָבַיָּא דְּתָבוּ לְאוֹרַיְתָא קָרִיב אֲמַר יְיָ וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן: כ וְרַשִׁיעַיָּא כְּיַמָּא דִּמְטָרִיד דְּבָעֵי לְמִנַח וְלָא יָכִיל וְעָבְדִין מוֹהִי סְיָן וְטִין: כא לֵית שְׁלָמָא אֲמַר אֱלָהִי לְרַשִׁיעַיָּא: א נְבִיָּא אַכְלֵי בִגְרוֹנָךְ לָא תִמְנַע כְּקָל שׁוֹפָרָא אֲרֵים קָלָךְ וַחֲוֵי לְעַמִּי מְרָדֵיהוֹן וּלְבֵית יַעֲקֹב חוֹבֵיהוֹן: ב וְקֳדָמַי יוֹם יוֹם אוּלְפַן תָּבְעִין כְּאִלּוּ לְמִידַע אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמַי צָבַן כְּעַמָּא דְּזַכּוּ עֲבַד וּמִדִּין אֱלָהֵיהּ לָא אִתְרַחִיק שָׁאֲלִין מִן קֳדָמַי דִּין וּקְשׁוֹט כְּאִלּוּ לְאִתְקָרָבָא לְדַחַלְתָּא דַּיְיָ צָבַן: ג אָמְרִין לְמָא אֲנַחְנָא צַיְמִין וְקֳדָמָךְ גְּלֵי מְסַגְּפִין נַפְשָׁתָנָא וְקֳדָמָךְ יְדִיעַ נְבִיָּא אֲמַר לְהוֹן הָא בְּיוֹם תַּעֲנִיתְכוֹן אַתּוּן תָּבְעִין צָרְכֵיכוֹן וְכָל תַּקְלַתְכוֹן

רש"י: (יח) דרכיו ראיתי · כשהוא נכנע מלפני שבאתהו צרה: וארפאהו ואנחהו · אוליכו בדרך מרפא. לו ולאבליו · לו ואנחהו לי הנחה ומרגוע: לו ולאבליו · למצטערי עליו: (יט) בורא ניב שפתים · בורא אני לו ניב שפתים חדש כלפי שבאתהו צרה עד עתה והכל קראו עליו תגר יקראו לו שלום שלום: לרחוק ולקרוב · שניהם שוין מי שנתיישן והורגל בתורתו ועבודתי מנעורי ומי שנתקרב עתה מקרוב לשוב מדרכו הרע' אמר ה' ורפאתיו מחליו ומחטאיו: (כ) והרשעים · שאין נותנין לב לשוב: כים נגרש · הים הזה גליו מתגאים לרום למעלה ולצאת חוץ לגבול החול אשר שמתי גבול לים וכשמגיע שם הוא נשבר על כרחו וכל זה גל חבירו רואה ואינו חוזר בו כך הרשע רואה את חבירו לוקה ברשעו ואינו חוזר בו ומה הים רפשו וסריותו על פיו כך הרשעים סריותם בפיהם כגון פרעה אמר מי ה' (שמות ה') סנחריב אמר מי בכל אלהי הארצות (ישעיה לו) נבוכדנצר אמר (שם יד) אדמה לעליון: כים נגרש: כים אשר נגרש שגורש כל היום רפש וטיט: (כא) אין שלום · כלפי שאמר לצדיקים ולבעלי תשובה שלום שלום לרחוק וגו' חזר ואמר אין שלום לרשעים: (א) והגד לעמי פשעם · אלו תלמידי חכמים שכל שגגתם פשע שנא' תלמוד עולה זדון: ולבית יעקב חטאת': אלו עמי הארץ שאף זדונם שגגה: (ב) ואותי יום יום ידרשון: כענין שנא' ויפתוהו בפיהם (תהלים עח): ודעת דרכי יחפצון. תפלים לשאול הוראות לחכמים כאילו רוצים לקיימם: כגוי אשר צדקה עשה וגו' · כך שואלים אותי תמיד משפטי צדק ואין דעתם לקיימם וכשהן צמים ואין נענין אומרים למה צמנו ולא ראית ואני אומר הן ביום צומכם תמצאו חפץ כל חפצי צרכיכם אתם עמלים למצוא ואף בגזל וחמס: (ג) וכל עצביכם: בעלי חוב שלכם

רד"ק: הסתר · פירוש הסתר פנים כמו שאמר ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא: וילך שובב · מרד שמרד בי ועבודתי ופנה אחרי אלהים אחרים כמו שפשטו לנו: (יח) דרכיו ראיתי · ראיתי דרכיו כי אינו עומד זמן ארוך בדרך טוב שלא יחטא וישוב וכיון שסכתיו והגלתיו זמן רב אשוב: וארפאהו · ר"ל רפואות הנפש . כמו רפאה נפשי : ושב ורפא לו · אסלח לעונו : ואנחהו · בדרך הטוב , כלומר איישר לבו שלא יחטא עוד : ואשלם נחמים לו ולאבליו · על הצרות ועל הרעה שסבל בגלות אשלם לו נחומים , בגלוי טובות שינחם בהם ויוסר לאבליו לאותם שהתאבלו בגלות על חרבן ירושלם , כמו שאמר שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה . ויונתן תרגם דרכיו ראיתי ארח תיובתהון גלי קדמי , ותרגם לו ולאבליו להון ולמתאבלין עליהון : (יט) בורא . ואשיה מחדש דבר בשפתים שיאמר בפי הכל שלום שלום ולא יזכר שם מלחמה בעולם , אם יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג ופי' לרחוק ולקרוב לרחוק מירושלים ולקרוב לה . ולפי שהמלחמה היא תהיה בירושלם סמך הנה ה אליה : ורפאתיו · שב לישראל כמו שפירשנו וארפאהו · ויש מחלוקת בדברי רז"ל בדבר זה , ומקצתם פירשו בפסוק זה , ופירשו רחוק בעלי תשובה , ופירשו קרוב הצדיקים , ולמדו מזה ואמרו גדולים בעלי תשובה מצדיקים גמורים שאמר לרחוק ולקרוב בראשונה רחוק והדר קרוב , ופירשו רחוק מי שהיה רחוק ונתקרב וקרוב מי שהיה קרוב כבר : (כ) והרשעים . ואז ימופו הרשעים , כמו שאמר בנבואת מלאכי והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגומר , ופי' הפסוק נמשך עמו עד אין שלום לפי שאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אבל הרשעים שהם כים נגרש אין שלום להם אלא יספו כולם אז , ופירוש כים נגרש , כמו הים שהוא נגרש אל השפה כל רגע ורגע כי השקט לא יוכל אלא יבא גל אחר גל לעולם לא ינוח ובבואו אל השפה יגרשו מימיו רפש וטיט מקרקע הים אל השפה , ודמה מעשי הרשעים לרפש וטיט כי לעולם לא ינוחו הרשעים מהרגש העולם עד שימותו כמו שאמר שם רשעים חדלו רגז : (כא) אין שלום אמר אלהי · כן הוא והספרים בכתוב בהם אמר ה' טעות הוא כי הראשון אמר בפרשה לאו מבבל הוא אמר ה' וזהו אמר אלהי והסימן ה' אלהי : (א) קרא בגרון · אמר הא-ל לנביא שיקרא בקול לבני דורו שהיו מראים עצמם טובים והיו רעים ויוכיחם על מעשיהם ויריס קולו עליהם כמו השופר שישמע קולו למרחוק , ובקריאה שיה בגרון אף על פי שהדבור הוא נתתך בפה הקול יוצא מן הגרון , וכן אמר רוממות אל בגרונם . בקראי נחר גרוני : אל תחשך . אלא תמיד קרא להם : לעמים שהם נקראים עמי . וכפל הענין במלות שונות : (ב) ואותי · דורשים וחפצי' בהם ולא בלב ולא כמעשה כי העושה צדקה ומשפט לו נאה לדרוש ולשאול איך יעשה , אבל מי שלא יעשה למה ידרוש הנה בדרשו בפל פום : (ג) למה צמנו · והם אומרים לי למה צמנו ולא ראית תעניתנו ולא קבלת תפלתינו : ולא תדע · כאלו לא תדע כלומר אין אתה משגיח בנו ואויבינו מושלים בנו . וצמנו ולא ראינו שהושעתנו , והתשובה הן ביום צומכם

ואשלם ג' בקריא' וסי' ואשלם את נדרי אשר בחברון , ואשלם נחמים לו ולאבליו , מי הקדמני ואשלם: חטאתם ט' וסי' וכפר על הקדש מטמאת , וסמך אהרן את שתי , והיתה זאת לכם לחקת , וידבר אל העדה לאמר סורו , קרא בגרון אל תחשך , ישוב ירחמנו , כן אהבו לנוע , זבחי הבהבי , העמיקו שחתו' וכל בחטאתם ובחטאתה דכוותהון :

תולדות אהרן דרכיו ראיתי . עקרים מ"ד פ"מ : בורא ניב : ברכות לד גם ב"ק ס (ברכות מ) : שלום שלום · סנהדרין נט : כים נגרש · סוטה ה זוכר נח ויפלג : אין שלום . שבת קנב כתובות קד עקרים ס' אחרון : לעמי פשעם . ב"מ לג עקדה שער סא : ואותי יום . תגיגה ח (ר"ה נט) לדקה עשה . עקדה שער מח :

מצודת ציון

(יח) ואנחהו · ענין הנהגה כמו ולא נחם אלהים (שמות י"ג) : נחומים · מלשון נחמה : ולאבליו · מלשון אבילות וצער : (יט) בורא · כל דבר חדש יקרא בריאה : ניב · ענין דיבור כמו ינוב חכמה (משלי י') והוא מלשון תנובות שדי (דברים ל"ג) כי הדבור הוא פרי הלשון : (כ) נגרש · מלשון גרושין ותנודה : השקט · ענין מנוחה ומרגוע : יוכל · מלשון יכולת : רפש · הוא עפר לח כעין טיט ואין לו דמיון במקרא ובדרז"ל לא יהיה אלא כרפשו (ב"ק נ') : (א) בגרון · בצואר : אל תחשוך . אל תמנע כמו ולא חשכת (בראשית כ"ב) : פשע · מלשון פשע : (ג) צמנו · ענין תענית : עניתו · מלשון עינוי התענית : עצביכם · מלשון עצבון ותוגה :

מצודת דוד

(יח) דרכיו ראיתי · ובאשר ראיתי דרכיו הרעים לו אשר שב ללכת בהם ונחם על הרעה : וארפאהו : אז רפאתיו מן המכות הפקודות עליו ; ואנחהו . אוליכו בדרך הישר לטוב לו : ואשלם ; אתן לו טובה הרבה שיהיה לו תשלומין תנחומין על הרעה שעברה עליו : לו ולאבליו · אשלם לו תנחומין ולכל המתאבלים והמצטערים בצרתו : (יט) בורא ניב שפתים · אחדש אני לו ניב שפתים מחודש לו כמו לשעבר שהכל קנתרו אותו בדבריהם כי עתה כולם יאמרו לו שלום שלום והכפל לחזק : לרחוק ולקרוב : בין להרחוק ממנו בין להקרוב לו בשפתי כולם אחדש למולו דברי שלום : אמר ה' ורפאתיו ; ר"ל כן אמר ה' וכן היה כי נרפא מן המכות ומן העדר השלום (ומלת ורפאתיו אמר במקום ה' כאלו הוא המדבר) : (כ) והרשעים · אבל הרשעים העומדים במרדם יתמידו בצרה כים הזה אשר בכל עת הוא נגרש מן הרוח ומתנדנד בגליו אל השפה כי לא יוכל להיות בהשקט ובמנוחה כי הרוח קימעא מגרשו ומנדנדו : ויגרשו מימיו · ר"ל בבואו אל השפה יגרשו מימיו לחוץ את הרפש והטיט המצויים בעומק הים וכן הרשעים האלה יתמידו בצרה והם עוד יוסיפו סרה להכעיס לגולה : (כא) אין שלום וגו' · כלפי שאמר למעלה שאל עול הסב יאמרו אמרי שלום לכם אמר אבל אל הרשעים האלו אמר אלהי שלא יהיה שלום להם כי כולם יקנתרו אותו בדברי ריב ומצה : נח (א) קרא בגרון : זהו מאמר ה' אל הנביא קרא בגרון ר"ל קרא בקול רם ביותר עד שיצא הקול מן הגרון כדרך הצועק להיות נשמע למרחוק : אל תחשוך · אל תמנע הקריאה : כשופר . כהרמת קול השופר : והגד לעמי פשעם · אמור להם במה הם פושעים והוכיחם עליהם : ולבית וגו' . כפל הדבר במ"ש : (ב) ואותי יום וגו' · ר"ל והם מראים עצמן כצדיקים כי בכל יום ידרשו להתפלל אלי : ודעת · חפצים לדעת דרכי תורתי ; כגוי וגו' · כאלו היה גוי העושה צדקה בכל עת ולא עזב משפט אלהיו שדרכו לחקור לדעת את המשפט כן ישאלו' הם משפטי צדק וחפצים להתקרב אל אלהים לדעת מצותיו וכ"ל כן מראין עצמם כאלו היו חרדים על המצוה אבל לא כן הוא : (ג) למה צמנו · ר"ל כאשר יצומו ואינם נענים מתרעמים עלי ויאמרו למה היתה כזאת אשר צמנו נפשנו וכאלו לא ראית להשגיח בדבר ולהסיר מעלינו ממשלת העכו"ם : עינינו וגו' · כפל הדבר במ"ש : הן ביום צומכם : ר"ל התשובה היא

שמהם, ואיך תרצה לומר ואינו כי אם למריבה, כי ביום התענית יתקצר נפש וירצה אדם בעל חובו ויבהל ממנו תפלו כלומר חובו · כי ימלאנו ביום התענית ואם לא יתן יגוש אותו וידחקנו עד שמן וגם יכנו באגרוף רשע אם יענה לו שלא כרצונו הנה כי אין צומכם נאה כי אם לצורכיכם :. עצביכם · ממונכם כמו: ועצביך בבית נכרי כי הממון יגיע מאדם ועצבונו, ודגש הצ"די עצביכם לתפארת הקריאה כדגש קו"ף מקדש, והדומים להם : תנגשו · מן לא יגוש את רעהו ובא כמולם, ומן התימה שתרגם אותו יונתן וכל תקלתכון מקרבין תרגם כמו בשי"ן כמו ויגש אליו יהודה שתרגומו וקריב לותיה יהודה : (ד) הן לריב · הנה אין צומכם כי אם לריב ומצה ואיך תרצה אותו :. אגרוף · ידוע בדברי רז"ל כאמרם בעלי אגרופים וזולתו : כיום · כמו כהיום, והכף כף האמתי, כמו כף הטעם לי כיום, והדומים לו, להשמיע במרום שאתם צועקים בתפלתכם כאלו אתם עושים נפשיכם לפני ואינו כי אם דרך מרמה כאלו איני יודע לבבכם :

חֵפֶץ וְכָל־עַצְּבֵיכֶם תִּנְגֹּשׂוּ׃ ד הֵן
לְרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף
רֶשַׁע לֹא־תָצוּמוּ כַיּוֹם לְהַשְׁמִיעַ
בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם׃ ה הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם
אֶבְחָרֵהוּ יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ
הֲלָכֹף כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק וָאֵפֶר
יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם רָצוֹן
לַיהוָה׃ ו הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ
פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע הַתֵּר אֲגֻדּוֹת
מוֹטָה וְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁים וְכָל־
מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ׃ ז הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב
לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת
כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ
לֹא תִתְעַלָּם׃ ח אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר
אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ
לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְהוָה יַאַסְפֶךָ׃
ט אָז תִּקְרָא וַיהוָה יַעֲנֶה תְּשַׁוַּע
וְיֹאמַר הִנֵּנִי אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ
מוֹטָה שְׁלַח אֶצְבַּע וְדַבֶּר־אָוֶן׃

אַתּוּן מְקָרְבִין׃ ד הָא לְתַחֲרוּ
וּלְמַצוּ אַתּוּן צָיְמִין וּלְמִמְחֵי
בְּכוּרְמֵיזָא דְרִשְׁעָא לָא רִתְעַנּוּן
תַּעֲנִין כְּאִלֵין לְאַשְׁמָעָא
בִּמְרוֹמָא קָלְכוֹן׃ ה הַהֲדָא הוּא
תַּעֲנִיתָא דְרַעֲוָא בָהּ יוֹמָא
דִמְסַגֵּף אֱנָשָׁא נַפְשֵׁיהּ כָּפֵיף
רֵישֵׁיהּ כְּאַגְמוֹן כָּפֵיף וְעַל סַקָּא
וְקִיטְמָא בְּאֵית הַהֲדָא אַתּוּן קָרַן
תַּעֲנִית וְיוֹמָא דְרַעֲוָא בֵיהּ מִן
קֳדָם יְיָ׃ ו הֲלָא דָא הִיא
תַּעֲנִיתָא דְרַעֲוָא בָהּ פָּרְדוּ
כְּנִישַׁת רִשְׁעָא שְׁרוֹ קִטְרֵי כְתָבֵי
דִין מַסְטֵי וּפַטְרוּ דַהֲווֹ אֲנוּסִין
בְּנֵי חוֹרִין וְכָל דִין מַסְטֵי
תְּסַלְּקוּן׃ ז הֲלָא תְפַרְנֵס לְכַפְנָא
מִלַּחְמָךְ וַחֲשִׁיכִין מְטַלְטְלִין
תָּעֵיל לְגוֹ בֵיתָא אֲרֵי תֶחֱזֵי
עַרְטִילָאָה וּתְכַסֵּינֵיהּ וּמִקָּרִיב
בִּשְׂרָךְ לָא תִכְבּוֹשׁ עֵינָךְ׃
ח בְּכֵן יִתְגְּלֵי כִשְׁפַרְפְּרָא נְהוֹרָךְ
וְאַסְוַת מַחֲתָךְ בִּפְרִיעַ תִּיסַּק
וִיהָכוּן קֳדָמָךְ זַכְוָתָךְ בִּיקָר מִן
קֳדָם יְיָ תִּתְכְּנִישׁ׃ ט בְּכֵן
תְּצַלֵּי וַיְיָ יְקַבֵּל צְלוֹתָךְ תִּבְעֵי
מִן קֳדָמוֹהִי וְיַעֲבֵד בָּעוּתָךְ אִם תַּעְדֵּי מִבֵּינָךְ אַסְטָיוּת דִּיזְמְרַמֵּז בְּאֶצְבַּע וּמַלֵּילָא מִלִּין

רשי

שלכם הנעלבים על ידכם אתם נוגשים אותם ביום צומכם : (ד) לא תצומו כיום : כמשפט היום לשבור לבבכם כדי שישמע קולכם במרום : (ה) הלכוף · ה"א זו תמיהא כלו' שמא לכוף כאגמון ראשו אני צריך · אגמון הוא כמין מחט כפוף וצדין בו דגים וקורין לו אי"ים בלע"ז : הלזה תקרא צום · לי תמיהא לפיכך הה"א נקודה חטף פתח: (ו) חרצובות · ל' קישור ואיסור: מוטה · הטיית משפט : וכל מוטה תנתקו . ת"י וכל דין מסטי תסלקון : (ז) ועניים מרודים . נאנחים ונאנקים על צרתם כגון עניי ומרודי (איכה ג) אריד בשיחי (תהלים נה) : ומבשרך · ומקרובך : (ח) יבקע כשחר · כעמוד השחר הבוקע בעבים : וארוכתך מהרה :. ורפואתך מהרה כמו אעלה ארוכה

תביא י"ג בקריאה וסי' ומכל החי מכל בשר · ראשית בכורי אדמתך תביא · וחברו · לא תביא אתנן זונה · ובם את ימי טהרה . ולא תביא תועבה אל ביתך . ולקחת מראשית כל פרי האדמה . וצו את יהושע בן נון . ואת עשרת חריצי החלב . תשמע זעקה מבתיהם . הלא פרום לרעב לחמך ועניים · אף על זה פקחת עיניך · היתה כאניות סוחר ממ: חק :

תולדות אהרן

עוס אבחרהו · (תענית סה) : כאגמון ראשו · שבת נד קידושין סב (שבת ז) : הלא פרס . ב"ב ט י זוהר ויקהל : ומבשרך. כתובות נב שבועות נט (כתובות לד) : והלך לפניך. סוטה ט ב"ב יא עכו"ם ה : אז תקרא. יבמות סג סנהדרין עו :

רדק

(ה) הכזה . אין הצום הנרצה התענית מאכול ומלשתות וכפיפת הראש כמו האגמון יכוף הגומא שכופף ראשו ולא הצעת השק והאפר כי אין המעשים האלה נבחרים ונרצים לפני אם לא בלב נשבר ובמעשים טובים ושוב מדרכים רעים : (ו) הלא זה · חרצובות רשע . קשורי רשע, וכן כי אין חרצובות למותם, כי מעשה הרשע כשיתחזק ידמה לקשר אמיץ שלא יוכל אדם לפתחו ולהתירו כי אם בטורח גדול, וכפל הענין במלות שונות : ואמר התר אגודות מוטה · כי מוטה כמו רשע שהמטים העניים מן ישימו עלי און, או יהיה המוטה שם העול, כמו ויקח חנניה את המוטה ודמה דחקם העניים ונגשה אותם כאלו ישימו עול ומוטה על צוארם, ויונתן תרגם שרי קטרי כתבי דין מסטי : ושלח רצוצים חפשים, הם העבדים שהם רצוצים ושבורים ביד אדוניהם עובדים על לא תרדה בו בפרך ולא ישלחום מקץ שבע שנים כמו שהוכיח ירמיהו הנביא גם כן בני דורו על זה : מוטה. פירשנוהו : (ז) הלא פרוס . הפריסה היא הבציעה ידוע בדברי רז"ל בענין המיכות הלחם מברך ואחר כך בוצע וזולתו: מרודים · כתרגומו מטלטלין, וכן עניי ומרודי עניה ומרודה ענין טלטול : ומבשרך לא תתעלם · להאכיל הרעב ולכסות הערום הוא חובה לכל ישראל אבל מי שהוא קרובו הוא חייב יותר זה · ואם יראה אותו שהוא עני לא יעלים עיניו ממנו עד שיצטרך לשאול מאחרים אלא חייב להלוות לו ולפתוח לפניו דרכים שיחיה בהם : ומבשרך · כמו איש איש אל כל שאר בשרו ומי שעושה המעשים האלה הוא שמקיים כל המצות אלא זכר מעשים אלו שהם הפך המעשים הרעים שזכר : (ח) אז . אם תעשה מעשים אלו לא תצטרך לצום ולשק ואפר ויבקע כשחר אורך כמו השחר ההולך ואור עד נכון היום: אורך. הצלחתך : וארוכתך מהרה תצמח רפואתך אם בא עד עתה עליך רעה בגופך או בממונך עתה בהטיבך מעשיך תצמח רפואתך מהרה כצמח האדמה שהולך וגדל כן תהיה הצלחתך זה יהיה בעולם הזה ובעולם הבא : והלך לפניך צדקך · כשתמות כבוד ה' יאספך אל מקום הכבוד אשר נשמות הצדיקים צרורות שם בצרור החיים, ושנה זה הענין ושלש במצות שומת לחזק הענין אלא שבפעם שנית פרט דברים שזכר בכלל ובפעם השלישית זכר בפרט שמירת שבת שהוא יסוד גדול לכל המצות כמו שפירשנו למעלה : (ט) אז תקרא · כי עתה בעשותך המעשים הרעים תאמר למה צמנו ולא ראית אבל כהטיבך מעשיך תדע שמענה אותך בקוראך אלי ותראה צומך ושמע תפלתך : אם תסיר · אם תשוב מהמעשים האלה הרעים ותעשה מעשים טובים : מוטה · פירשתיו : שלח אצבע · מקור כמו שאמר למעלה ולהכות באגרף רשע, אמר אם תסיר אותו המעשה הרע ואפילו שלח אצבעך תסיר כדרך בני אדם המריבים שישלח אצבעו האחד אל פני חברו לא יכנו, וכן

תסיר

מצודת דוד

כן ביום צומכם וגו' : כלומר כ"א מכם ידרוש וימצא דבר החפץ בו ותאותו אליו ויעסוק בו להפנג ממנו בעת התענית ולא שת לבו לשוב לה' : וכל עצביכם . כל עצבון התענית תלחצו להסירו מכל וכל בדברים המשמחים : (ד) הן לריב וגו' : באמת הצום היא סיבה לכם לחפוץ לריב ולהתקוטט זה עם זה ולהכות באגרוף כי הדרך להתאסף יחד בימי הצום והאדם מצוי עם שונאו ומתקוטט עמו ובאים לידי הכאה : באגרוף רשע · כי המכה בה קרוי אגרוף רשע : לא תצומו כיום : אינכם צמים כמשפט יום הצום להתפלל לפני להשמיע קולכם אל השמים : (ה) הכזה · וכי בזה הענין ראוי להיות צום שאבחר בו ואחוז ומפרש שהוא יום שהאדם מענה נפשו בתענית : הלכוף : הלא מה שהאדם כופף ראשו למטה בהכנעה כאמח הגומא ויציע תחתיו שק ואפר וכי לזה תקרא לה' צום מקובל ויום רצון : (ו) הלא זה · באמת זהו ענין הצום אשר אבחר בו שיפתח ביום ההוא את קשרי הרשע ר"ל לבטל הקשר לבל יעשהו : התר אגודות מוטה . התר קשרי אגודות עולי העול אשר הוכנו לתת על צוארי העניים (ודמה נגישת העניים ודחקם כאלו ישימו העול על צוארם) : ושלח רצוצים חפשים . העבדים הרצוצים ועשוקים בידך שלחם לנפשם בתום השביעית ויהיו חפשים : וכל מוטה . כל עולי העול אשר שמתם על צוארם תנתקו מהם ר"ל לא תוסיפו לעשות בהם שום עבודה : (ז) הלא פרוס : באמת ביום ההוא פרוס לחמך ותן למי שהוא רעב ואין לו מה יאכל : ועניים מרודים · עניים הנאנחים על כי לא ימצאו מקום לחסות בו הביאם אל ביתך : כי תראה : כאשר תראה ערום מבלי לבוש תכסהו מלבושך : ומבשרך · לא תתכסה עינך מקרובך לבל ירחוק : (ח) אז יבקע וכו' . כשתעשה כן אז יאיר אור הצלחתך כעמוד השחר הבוקע בעבים ומאיר לעולם : וארוכתך . רפואתך תצמח מהרה : והלך . הצדקה שעשית תלך לפניך להוליכך אל הג"ע וכבוד ה' יאספך אל המקום אשר שם גנוזות נשמות הצדיקים : (ט) אז תקרא וכו' . כשתעשה כן אז כאשר תקרא לה' הוא ישיב לך לאמר הנני : תשוע וכו' : כפל הדבר במ"ש : הנני להשלים חפצך : אם תסיר אם מכל וכל תסיר מתוכך את עולי העול שהכבדת על צוארי העניים : שלח אצבע : מוסב על אם

תסיר

מצודת ציון

תנגשו · תלחצו ותדחקו כמו ונגש העם (לעיל ג) : (ד) ומצה · ענין מריבה כמו וזדון יתן מצה (משלי י"ג) : באגרוף · כן יקרא היד הכפופה באצבעותיה וכן באבן או באגרוף (שמות כ"א) : במרום · בשמים הרמים : (ה) הלכוף · מלשון כפיפה והשפלה : כאגמון · הוא הסוף מן גומא והוא שם לאמח רך וכן כפה ואגמון (לעיל ט') : ושק · יריעה עבה : יציע · מלשון מצע המשכב : (ו) פתח · ענין התרה : חרצבות · ענין קישור ואיסור וכן אין חרצובות למותם (תהלים ע"ג) : אגודות · ענין דבר הקשור יחד וכן אגודת אזוב (שמות י"ב) : מוטה · ענין עולי העול כמו מוסרות ומוטות (ירמיה כ"ז) : רצוצים · ענין שבירה ורציצה כמו הרוצצות אביונים (עמוס ד') : חפשים · ענין חירות כמו יצא לחפשי חנם (שמות כ"א) : תנתקו · ענין העתק והסרה ממקומו : (ז) פרוס · ענין שבירה ובציעה וכן פורס אין להם (איכה ד') : מרודים · נאנחים ונאנקים כמו אריד בשיחי (תהלים נ"ה) : ומבשרך · מקרובך כמ"ש כי אחינו בשרנו הוא (בראשית ל"ז) : תתעלם · מלשון העלם והסתר : (ח) כשחר · הוא האור המאיר בעלות השחר עד לא יצא השמש : וארוכתך · ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (ירמיה ח') : יאספך · ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט) : (ט) יענה · מלשון עניה ותשובה : תשוע · ענין צעקה כמו שועתי שמעת קולי (יונה ב') : הנני · הנה אני : מוטה · עולי העול : און · ענינו דבר שאינו הגון :

ותפסק

תסיר דבר און שלא תריב עם רעך אפילו בדברים , והכל הוא בכלל חרצובות רשע שזכר : (י) ותפק לרעב נפשך · ואלה המעשים הטובים שתעשה שתוציא לרעב נפשך ורעק , כלומר כשתרחם לו לתתך ברוח נדיבה תעשה ובהסברת פנים שיכיר כי ברצון ובלב טוב אתה נותן לו , וכן על הכסות שזכר זכרו : ותפק · כמו ותוציא , וכן ויפק רצון מה' , מפיקים מזן אל זן : תשביע · שתשים ברוחה כלתם שתתן לו כדי שביעה : כצהרים · אם ה"כ לך אפלה וצרה תשיב כמו הצהרים שהוא חוזק אור היום : (יא) ונחך ה' · כדרך ה' נתני בצדקתיך , כלומר תמיד ישגיח עליך בכל אשר תפנה : בצחצחות · ענין יובש , כמו צחא צמא בעת שיהיה צמא ותהרון טוב בעולם הוא ישביע נפשך : ועצמותיך יחליץ · ידשן , על דרך ושמועה טובה תדשן עצם , וזכר העצמות לפי שהם מוסדות הגוף . ובענין זה אמרו רבותינו ז"ל שעובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה אומר שהחליצנו ה' אלהינו , כלומר השביענו ודשנו בצחצחות , או פירוש הגיתו כי כן פירשוהו לשון

י וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה
תַּשְׂבִּיעַ וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ
כַּצָּהֳרָיִם : יא וְנָחֲךָ יְהוָה תָּמִיד
וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ
יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם
אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו : יב וּבָנוּ מִמְּךָ
חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וָדוֹר
תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשֹׁבֵב
נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת : יג אִם־תָּשִׁיב
מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם
קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ
יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת
דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר :
יד אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה וְהִרְכַּבְתִּיךָ
עַל־בָּמֳותֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת
יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר :

דְאוֹנָס : י וְתִתְפַּח קֳדָם כַּפְנָא נַפְשָׁךְ וּנְפַשׁ מְסַנְפָא תִּשְׂבַּע וְיִדְנַח בַּחֲשׁוֹכָא נְהוֹרָךְ וְקִבְלָךְ יְהֵי כְּטִיהֲרָא : יא וִידַבְּרִינָךְ יְיָ תְּדִירָא וְיַשְׂבַּע בִּשְׁנֵי בַצּוֹרְתָא נַפְשָׁךְ וְגוּפָךְ יְחַיֵי בְּחַיֵי עָלְמָא וּתְהֵי נַפְשָׁךְ מַלְיָא תַפְנוּקִין כְּגִנַּת שַׁקְיָא דִמְרַוְיָא וּכְמַבּוּעַ דְמַיִן דְּלָא פָסְקִין מוֹהִי : יב וְיִבְנוּן מִנָּךְ חָרְבַת עֲלַם יְסוֹדֵי דָר וְדָר תְּקוֹמֵם וְיִקְרוֹן לָךְ מְקַיֵּם אוֹרְחָא דְתַקְנָא מְתִיב רַשִׁיעַיָּא לְאוֹרַיְתָא : יג אִם תְּתִיב מִשַּׁבְּתָא רִגְלָךְ לְמֶעְבַּד צוֹרְכָךְ בְּיוֹמָא דְקוּדְשִׁי וּתְעָרַע לְשַׁבַּתָּא בְּתַפְנוּקִין לְקַדִּישָׁא דַיְיָ תְּיַקַּר וּתְיַקַּר קֳדָמוֹהִי מִלְּמֶעְבַּד אוֹרְחָךְ מִלְּסַפָּקָא צוֹרְכָךְ וּמַלָּלָא מִלִּין דְּאוֹנָס : יד בְּכֵן תִּתְפַּנַּק קֳדָם יְיָ וְיַשְׁרִינָךְ עַל תּוּקְפֵי אַרְעָא וְיוֹכְלִינָךְ פֵּרֵי אַחְסָנַת יַעֲקֹב אֲבוּךְ אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְּזִיר כֵּן :

מרוכה לך (ירמיה ל'): (י) ותפק לרעב נפשך · בתנחומא דברים טובים : (יא) בצחצחות . בעת צמאון ובצורת כך ת"י : יחליץ · יזיין כמו חלוצי צבא (במדבר לא) . (יב) משובב נתיבות לשבת : תירגם יונתן מתיב רשיעיא לאורייתא: משובב כמו משיב · לשבת ליישובו של עולם: (יד) נחלת יעקב אביך · נחלה בלא מצרים כמה שנא' ופרצת ימה וקדמה וגו' (בראשית כח) לא כאברהם שנאמר (שם יג) הארץ אשר אתה רואה ויעקב שמר את השבת שנא' (שם לג) ויחן את פני העיר שקבע תחומין עם דמדומי חמה כך פי'

על ה' ל"א וסי' נמסר במסר'דבתא בערך אדני: קורא ו' וקמץ בקריא' וסי' והאו גוים צדקך וכל מלכים כבודך · ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור · לשום לאבלי ציון · גם לא שמעת גם · נדרשתי ללא שאלו · לאופנים להם קורא הגלגל · וכל לשון עץ רכות : במותי ג' מ"ל בקריאה וסי' ירכבהו על במותי ארץ · והרכבתיך על במותי ארץ . הנה ה' יוצא ממקומו :

תולדות אהרן ותפק לרעב · ב"ב ט : וזרח בחשך · זוהר תולדות תרומה : ועצמותיך יחליץ . יבמות קב : אם תשיב . עקדה שער מח זוהר בשלח:לשבת עונג.שבת קיח פסחים סח בילק לד זוהר אמור : וכבדתו . שבת קיג קיד : ממצוא חפצך . שבת קנ : אז תתענג . שבת קיח עזר יפתח :

מנוחה , ואמרו כי בארבע לשונות נשתמשו בלשון הזה, ישלף , ישזיבן , יזין , יניח , ישלף כמו ותלצה נעלו , ישזיב כמו חלצני ה', יזין כמו חלוצים תעברו , יניח כמו ועצמותיך יחליץ , סיך מה דאת אמר רצה והחליצנו : כגן רוה : שיש בו מעינות ישקוהו והוא רוה ושבע תמיד ושריקות אשר בו לחים , או פירש כמו מוצא מים והוא המקור אשר לא יכזבו מימיו כי אפילו בעת שרבה הוא נובע , ובלות הדבר הוא כזב כאלו מכזב בו אם היה שם מעולם , על דרך כחש מעשה זית ותירוש יכחש בה : (יב) ובנו ממך : כי כמו שהמעשים הרעים מחריבים הארץ כן המעשים הטובים מיישבים אותה : ופי' ממך . המעשים הטובים היוצאים ממך יבנו חרבות העולם שהיו חרבות זמן רב . מוסדי דור ודור , שהמוסדות שנפלו זה דור ודור אתה במעשיך הטובים תקומם אותם : וקורא לך גודר פרץ . בני העולם יקראו לך כי בזכותך ובמעשיך הטובים יגדרו הפרצות : משובב נתיבות לשבת · כי בחרבן הארץ הנתיבות שוממות אין עובר בהם , כמו שאמר דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד , ויאמרו עליך כי אתה המשובב הנתיבות לעבור בהם לשבת כי מפני ישיבת הערים ישובו גם כן הדרכים , ויונתן תרגם ויקרון לך מקוים ארח תקנא מתיב רשיעיא לאוריתא : (יג) אם תשיב משבת · מלכת בשבת חוץ לתחום , ואמר אם תשיב כלומר אם היית הולך בדרך ונזכרת שהוא שבת והשיבות רגלך אחור מלכת עוד לכבוד שבת כל שכן עשות חפצך שהוא כולל המלאכות שחייבין עליהם מיתה כי אפילו לצאת חוץ לתחום שהוא כלאו תמור עליך ותשמר ממנו : ביום קדשי . שאני קדשתי כמו שאמר ויקדש אותו , והקדוש הוא שהבדילו משאר הימים ,

ופירוש עשות חפציך מעשות , ומ"ם משבת עומדת במקום שנים , ורגלך , וחפצך , חסרים יו"ד הרבים , ורבותינו זכרונם לברכה פירשו רגלך דרך המקרא לשון רבים שאמרו רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס שנאמר אם תשיב משבת רגלך , רגליך קרינן , כלומר אף על פי שכתוב רגלך בלא יו"ד יש אם למקרא או וקראת לשבת עונג , אם תשיב משבת , מצות לא תעשה , וקראת לשבת עונג , מצות עשה לע"ג הגוף ביום השבת במאכלים ערבים וטובים שמתוך שישכחו מאחר ימים לטוב יזכור מעשה בראשית ושבת ביום השביעי ומתוך כך ישבות לגל ויפארוהו בפיו ובלבבו , ותתענג נפשו בו , ופי' וקראת כמו מקרא קדש : לקדוש ה' מכובד כפל הענין במ"ש , ורבים פירשו ביום הכיפורים שאמרו מאי דכתיב לקדוש ה' מכובד זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה : וכבדתו מעשות דרכיך · זהו הכבוד שתמנע מעשות כל מלאכה , כי פירוש דרכיך חפצי כמו מעשיך דרכי ספרתי ודרכיך לעשות מלאכת והדומים להם , ורז"ל פירשו דרכיך מנהגיך שלא יהא מנהגו של שבת כמנהגו של חול , כמו שאמרו וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול , וכן שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול , וכן שלא יאכל המאכלות והמשתה של שבת כשל חול , ופי' לשנות מנהג עת האכילה להקדים או לאחר : ממצוא חפצך · כפל ענין במ"ש כי הוא כמו מעשות דרכיך כמו שפירש על דרך הפשט , וכת"י מלמספקא צורכך , ורז"ל פירש ממצוא חפצך , בדברים שלא ידבר בשבת בחפציו , והם הדברים שצריך לעשותם בחול , ודקדקו מחפציך , ואמרו חפציך אסור לדבר בה חפצי שמים מותרים כמו שאמרו חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת , ואמרו פוסקין צדקה לעניים בשבת , ואמרו משדכין על התינוקות ליארס ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות · כי כל הדברים האלה אם ידבר בהם הם מצוה , ואפי' למדו במה שיחיה כדי שלא יהיה גנב ומלסטם את הבריות , ואמרו דבר · שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול : כלומר שידבר בשבת בנחת וימעט בדברים : ואמר דבר דבור אסור הרהור מותר ואעפ"כ החסידים נזהרים אפי' מהרהור חפצים אלא בחפצי שמים כמעשה בחסיד שהוא שמספר במס' שבת , וי"ת ודבר דבר ומלמללא מלין דאונס , פי' דבר און כי כן מתרגם און אונס וזה אסור אפילו בחול : (יד) אז תתענג על ה' · אם תתענג את השבת תתענג על ה' כלומר יוסיף לך טובות עד שתתענג עליו ותודה בו ובטובו כי מאתו הכל ובידו , והתענוג
על

מצודת ציון

(י) · ותפק · ותוציא כמו ותמו אל תפק (תהלים ק"מ) : נפשך · ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כ"ג) : נענה · מלשון עינוי : וזרח · ענין האור : ואפלתך · מלשון אופל וחושך : כצהרים · היא עת עמידת השמש בחצי השמים : (יא) ונחך · ענין הנהגה כמו ולא נחם (שמות י"ג) : בצחצחות · ענין יובש וצמאון, כמו שכנו צחיחה (תהלים ס"ח) : יחליץ · יזיין כמו חלוצי צבא (במדבר ל"ב) ור"ל יבריא ויחזיק : רוה · שביעה כמו תלמיה רוה (תהלים ס"ה) : יכזבו · ענין עזיבת הדבר והפסקה כמו היה תהיה לי כמו אכזב (ירמיה ט"ו) : מוסדי · מלשון יסוד : גודר פרץ · בונה כותל במקום הפרוץ והשבור כמו והגודר גדר וכו' (יחזקאל מ"ג) : משובב · מלשון השבה : נתיבות · שביל ודרך : לשבת · מלשון ישיבה : (יג) תשיב · מלשון השבה: חפצך · מלשון חפץ ורצון : עונג · מלשון תענוג ותפנוק : דרכיך · עניניך וכן דרכי ספרתי (תהלים קי"ט) : (יד) והרכבתיך · מלשון רכיבה והנשאות : במותי · ענין גובה כמו על במתי עב (לעיל י"ד) :
נגאלו

מצודת דוד

תסיר לומר אם גם תסיר מלשלוח אצבעך אל מול פני חברך כדרך בני אדם המריבים וגם תסיר מלדבר לחברך און ודברי קנטור : (י) ותפק · תוציא לרעב את רצונך הטוב לדבר דברי נחומים בעת תתן לו המאכל : ונפש נענה . נפש המעונה ברעב תתן לה די שבעה : וזרח בחושך אורך . בהיות בעולם חשכת הצרות יזרח אורך ולא תהיה נכלל עמהם : ואפלתך · אם תהיה לך אפלת צרה תשוב כמו הצהרים בהארת אור ישועה : (יא) ונחך . המקום ינהג אותך תמיד בדרך הטוב לך : והשביע בצחצחות נפשך . בעת יהיה בעולם צמאון ויובש ישבע את נפשך ולא תהיה חסר מכל טובה : ועצמותיך יחליץ . יבריא ויחזיק את עצמותיך וזכר את העצמות לפי שהם מוסדי הגוף : והיית · תהיה שבע מטובה כגן השבע מן המים כי הדרך הוא להשקותה בכל עת וכמוצא מים תהיה בכל עת מושפע בטובה כמקור המוצא מים אשר המים הנובעים אינם נפסקין : (יב) ובנו ממך . רצה לומר המעשים הטובים היוצאים ממך יבנו את חרבות העולם וכמו שהמעשים הרעים מחריבים את העולם כן הטובים יבנו החרבות : מוסדי דור ודור . היסודות שנפלו בימי הדורות אשר תקומם אותם במעשיך הטובים וכפל הדבר במ"ש : וקורא לך · כל בני העולם יקראו אותך גודר פרץ שהרי בזכות מעשיך נגדרת פרצות העולם : משובב · אשר הוא המשיב את הנתיבות להיות מיושבות באנשים כי בהיות הערים חריבים נשמו הנתיבות ובזכותך נבנו הערים ונתיישבו הנתיבות : (יג) אם תשיב משבת וגו' . ר"ל אם תחזיק בדרך לצאת חוץ לתחום ונזכרת שהוא שבת והשבות רגלך בעבור השבת : עשות . המ"ם של משבת עומדת במקום שנים ור"ל אם תשוב מעשות חפצך אחד מן המלאכות האסורות : ביום קדשי . זהו שבת שקדשו המקום : וקראת לשבת ענג . תקרא את השבת יום עונג ר"ל יהיה מיוחד לך להתענג בו : לקדוש ה' מכובד · ליום השבת שקדשו המקום תקרא יום מכובד מבלי עשות בו מלאכה של חול : וכבדתו . ר"ל לא בקריאת שם לבד אלא תכבדו מעשות בו עסקיך : ממצוא . מבלי מצוא בו חפצך ר"ל שלא תעשה בו חפצך מדברים האסורים בשבת : ודבר דבר . ומלדבר בו דבר האסור בשבת כחשבונות וכדומה : (יד) אז תתענג על ה' · כשתעשה כן אז יוסיף לך טובה הרבה ותתענג על ה' ור"ל לא תתענג לעדון הגוף כ"א להעמיד הגוף במצב הראוי להשכיל בתורת ה' : והרכבתיך . ר"ל תהיה גבוה
ממעלה

על ה' הוא תענג הנפש, והגאון רב סעדיה פירש תענוג הגוף כלומר תענג גופך יהיה על ה' לא ככסילים שנאמר בהם לא נאה לכסיל תענוג אבל המשכיל לא ירבה בתענוג יותר מדאי כי הוא במשפט בעבור כי הוא נתעסק בחכמה ובה יתענג יותר אלא שתענוגי הגוף במשפט ייטיבו שכלו ויתחזקו כחותיו השלשה והם כח הזכרונות וכח הבחינה וכח המחשבה: והרכבתיך על במותי ארץ· כמו ירכיבהו על במותי ארץ והיא ארץ ישראל שהיא גבוה מכל הארצות, כלומר אם תגלה ממנה ישליטך עוד עליה בשכר שמירת שבת ושאר המצות והשבעתה ה' זאת לכל בני הגלות אם הוא קרוב מזמן הגאולה יזכה לישועה ואם הוא רחוק מזמן הגאולה יזכה לתחיית המתים ויזכה לארץ ישראל ולטובה: והאכלתיך. כפל הענין במלות שונות, ואמר יעקב כי בניו הם מיוחדים בנחלה לא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בן יצחק וכן אמר ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם, ורז"ל דרשו כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב אביך. לא כאברהם שנאמר בו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, ולא כיצחק שנאמר בו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אלא כיעקב שנאמר בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה: כי פי ה' דבר. וכיון שהוא דבר יקיים דברו: (א) הן לא קצרה. אחר שהשלים להורותם על המעשים הטובים ושיסורו מהמעשים הרעים שב להוכיחם עוד על רוע מעשיהם, ואמר כי לשוא יתלוננו על האל, ואומרים למה צמנו ולא ראית, ואמר להם זה שלא רצה האל צומכם ולא הושיע אתכם מאויביכם לא מפני שקצרה ידו מהושיע ולא מפני שכבדה אזנו משמוע כי הוא שומע צעקתכם ובידו להושיע אתכם אלא שעונותיכם גרמו לכם והם מבדילים ביניכם לבינו והרי הוא כאילו אינו שומע או כאלו אין כח בידו להצילכם, ולמה מפני עונותיכם: הסתירו. עובר לשלישי: (ב) כי אם. מפורש הוא: (ג) כי כפיכם נגאלו בדם. בשפיכות דם נקי: ואצבעותיכם בעון. לשלוח אצבע ולהכות באגרוף: ושפתותיכם. והנה הפון במעשה ובדבור, ומלת נגאלו מורכבת מן נפעל ופעל שלא נזכר שם פועלו, וסבת ההרכבה כתבנו בספר מכלל, ועניינו ענין טנוף מן לחם מגואל: (ד) אין קורא. אחד מהם לחבירו להוכיח בצדק, ויונתן תרגם לית דמצלי בקשוט: ואין נשפט. באמונה כי השופט יעוות דינו: בטוח על תהו: כשמדבר עם חבירו הוא שאין לבו עמו כפיו על מה הוא בוטח על תהו כי חושב בלבו שלא יגלה לחבירו אם הוא מדבר בשוא ושלא הוא גלוי לפני האל וגם לחבירו יגלה יום אחד מתוך מעשיו והנה בטחונו בהבל: הרה עמל. דמה המחשבה להריון והדבור והמעשה ללידה: והוליד. נכתב ביו"ד השמך: (ה) ביצי. דמה עוד מחשבות' ומעשיה' לביצי צפעוני כשיבקעו יצאו מהם צפעונים כן מחשבותם רעות ומעשיהם רעים, ופירוש בקעו הצפעונים מבקעים אותם, כמו ביצת הצפרות שמנקר בחוטמו ובוקע הקליפה מעט מעט עד שיצא כך הם מטרידים לבם תמיד במחשבות רעות עד שיוציאום למעשה: וקורי עכביש. יריעות שאורג העכביש שאין להם תועלת וקיום והעמדה כן מעשיהם לא יועילום: האוכל מביציהם. שב לביצי צפעוני זוכר, אמר כמו האוכל ביצי צפעוני שימות בלא ספק כן המתחבר אליהם ולמעשיהם ימות: והזורה. כמו והזורה בקמץ הרי"ש של משקל על פי אבשלום שיתה שומם, ובא הסגול תחת הקמץ, כמו ולנה בקמץ, ועניינו כמו ותשכח כי רגל תזורה, והוא אומר על ביצי הצפעוני כשהוא זורה ברגל, אמר אם יאכל אדם מביצי הצפעוני ימות, וכן אם תזורה רגלו על הביצה תבקע הביצה ויצא האפעה וימיתנו כן כל המתחבר עם הרשעים בכל ענין שיתחבר עמהם ימיתוהו, והאפעה הוא הצפעוני ושני שמות יש לו וכן תרגם יונתן שהיה חיון חורמנין, ותרגם והזורה תבקע אפעה, ומשתגן ומפקין חיון חורמנין מפרייתהון: (ו) קוריהם. כמו קורי עכביש שאינם ראוים לעשות מהם בגד ולהתכסות בהם כן לא יתכסו הם במעשיהם בבא הרעה עליהם בעבור כי מעשיהם מעשה און: (ז) רגליהם. וימהרו, כי אפילו כתייב מיתה ראוי לדיין לאמן דינו ולא ימהר בדיני נפשות והם ימהרו לשפוך

נט

א הֵן לֹא־קָצְרָה יַד־יְהוָה מֵהוֹשִׁיעַ וְלֹא־כָבְדָה אָזְנוֹ מִשְּׁמוֹעַ׃ ב כִּי אִם־עֲוֺנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּלִים בֵּינֵכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם וְחַטֹּאותֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מִשְּׁמוֹעַ׃ ג כִּי כַפֵּיכֶם נְגֹאֲלוּ בַדָּם וְאֶצְבְּעוֹתֵיכֶם בֶּעָוֺן שִׂפְתוֹתֵיכֶם דִּבְּרוּ־שֶׁקֶר לְשׁוֹנְכֶם עַוְלָה תֶהְגֶּה׃ ד אֵין־קֹרֵא בְצֶדֶק וְאֵין נִשְׁפָּט בֶּאֱמוּנָה בָּטוֹחַ עַל־תֹּהוּ וְדַבֶּר־שָׁוְא הָרוֹ עָמָל וְהוֹלֵיד אָוֶן׃ ה בֵּיצֵי צִפְעוֹנִי בִּקֵּעוּ וְקוּרֵי עַכָּבִישׁ יֶאֱרֹגוּ הָאֹכֵל מִבֵּיצֵיהֶם יָמוּת וְהַזּוּרֶה תִּבָּקַע אֶפְעֶה׃ ו קוּרֵיהֶם לֹא־יִהְיוּ לְבֶגֶד וְלֹא יִתְכַּסּוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂי־אָוֶן וּפֹעַל חָמָס בְּכַפֵּיהֶם׃ ז רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרֻצוּ וִימַהֲרוּ לִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם מַחְשְׁבוֹת אָוֶן שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּמְסִלּוֹתָם׃ ח דֶּרֶךְ שָׁלוֹם לֹא יָדָעוּ וְאֵין מִשְׁפָּט בְּמַעְגְּלוֹתָם

א הָא לָא מְקַפְּדוּת יְדָא מִן קֳדָם יְיָ לֵית אַתּוּן מִתְפָּרְקִין וְלָא מִדִּיקַר קֳדָמוֹהִי מִלְּמִשְׁמַע לָא מִתְקַבְּלָא צְלוֹתְכוֹן׃ ב אֱלָהֵין חוֹבֵיכוֹן הֲווֹ מַפְרְשִׁין בֵּינֵיכוֹן לְבֵין אֱלָהֲכוֹן וְחַטָּאֵיכוֹן גְּרָמוּ לְסַלָּקָא אַפֵּי שְׁכִנְתָּא מִנְּכוֹן מִלְּקַבָּלָא צְלוֹתְכוֹן׃ ג אֲרֵי יְדֵיכוֹן שׁוּטְפִין בִּדְם זַכַּאי וְאֶצְבְּעָתְכוֹן בְּחוֹבִין סִפְוָתְכוֹן מְמַלְּלִין שְׁקַר לִישַּׁנְכוֹן נִכְלִין מְחַשֵּׁיב׃ ד לֵית דִּמְצַלֵּי בְּקוּשְׁט וְלֵית דְּמִתְדַּן בְּהֵימְנוּתָא מִתְרַחֲצִין עַל לְמָא וּמְמַלְּלִין שְׁקַר מוּחָן וּמַפְּקִין מִלִּבְּהוֹן מִלִּין דְּאוֹנָס׃ ה הָא כְּבֵיעֵי חִוְיֵי חוּרְמָנִין מַפְרְחִין וּכְקוּיֵי דְעַכּוּבִיתָא מַחְיָא דְּמַן דְּאָכִיל מִבֵּיעֵיהוֹן מָאִית וּמְשַׁתְּנָן וּמַפְּקָן חִיוָן חוּרְמָנִין מַפְרְחִין׃ ו הָא כְּקוּיֵי דְעַכּוּבִיתָא דְּלָא כָשְׁרִין לְאִתְכַּסָּאָה כֵּן לֵית הֲנָאָה בְּעוֹבָדֵיהוֹן רַשִׁיעַיָּא עוֹבָדֵיהוֹן עוֹבָדֵי אוֹנָס וּלְיָאוּת שְׁקַר בִּידֵיהוֹן׃ ז רַגְלֵיהוֹן לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ רַהֲטִין וּמוֹחִין לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּאי עֶשְׁתּוֹנֵיהוֹן עֶשְׁתּוֹנֵי אוֹנָס בִּזָּא וּתְבָרָא בִּכְבִישֵׁיהוֹן׃ ח אוֹרַח שְׁלָמָא לָא יָדְעִין וְלֵית דִּינָא בְּמַהֲכֵיהוֹן

פי' ר' שמשון: (א) הן לא קצרה. את אשר לא נושעתם לא מקוצר ידו הוא: (ב) הסתירו פנים. גרמו לכם שהסתיר פניו מכם: (ג) נגאלו. לשון טינוף וכן לחם מגואל (מלאכי א): (ה) צפעוני. מין נחש רע: בקעו. איסקלורש"ש בלע"ז כלומר מעשים מכוערי' שאינם לטובתם עשו: וקורי עכביש. אירניי"ט בלע"ז וקורי אורטו"ש בלע"ז. קורי הם כלי האורג שהשתי מוסך בהן. ומנחם חברו במחברת מיסך קורות ע"ש שהעכביש (מיסך אריגותיו בקורות): והזורה. ת"י משתגן לשון חימום שקירין בלע"ז קוב"ר המתחמם יוצא מהן כשהוא מבקע הקליפה. ועיקר לשון והזורה לשון עיצור הוא להוציא הבלוע בתוכו כמו ויזר את הגזה (שופטים ו) ועיצורו של זה הוא חימומו: אפעה. מין נחש שהוא רע כך לא ישתלמו במעשיהם אלא רעה: (ח) ואין משפט במעגלותם. כלומר אין במעגל דרכיהם דבר נשפט

נשפט ח' קמצין וסימ' אין קורא בצדק · כי באש ה' נשפט · נשפטה אותך על אמרך. בא שאון עד קצה · איש חכם נשפט:

תולדות אהרן היו מבדילים · סנהדרין סה: נגאלו בדם · שבת קלט:

מצודת דוד

המעלה והממשלה: והאכלתיך. ר"ל אך אתן לך הארץ אשר הנחלתי ליעקב אביך ואמר יעקב לפי שלו ולבניו נתנה הנחלה ולא לישמעאל בן אברהם ולא לעשו בן יצחק וכן נאמר ויעמידה ליעקב לחוק וגו' לאמר לך אתן את ארץ כנען (תהלים קה): כי פי ה' דבר. וכיון שהוא דבר יקיים: נט (א) הן לא קצרה. אמר לא בעבור שקצרה ידו ולא יוכל להושיע ולא בעבור שכבדה אזנו מלשמוע קול צעקתכם מצרת הטוב: (ב) כי אם. רק פשעת מעשיהם הם המבדילים ביניכם לבין אלהיכם ולכן לא יפנה אליכם: הסתירו. הם גרמו להסתיר פני המקום מכם לבל שמוע צעקתכם: (ג) נגאלו בדם. מטונפים ומלוכלכים בדם נקי אשר שפכתם: בעון. נגאלו בעון כי תכתבו בהן דברי און ומרמה: (ד) אין קורא בש"מ: אין מי קורא לה' בצדק ובכוונת הלב: ואין נשפט באמונה. כי הדיינים מעוותים את המשפט: בטוח על תוהו. כל אחד בוטח על תוהו כי כאשר יבטח מי לחברו לא יקיים הבטחתו: ודבר שוא. כל אחד מדבר שוא: הרו עמל. מדמה המחשבה להריון והמעשה ללידה ור"ל לא בהזדמן עשה און כי אם חשב עליה מתחילה לעשותה: (ה) ביצי צפעוני בקעו. ר"ל כמו הביצים האלה שעד לא נתבקעו עדיין אין המזיק בעולם וכאשר יתבקעו אז תצא הצפעון ובא המזיק כן הם חושבים רע בקרבם ואח"ז יעשוהו ויזיקו לבני אדם: וקורי עכביש יארגו. ר"ל אין תועלת וקיום והעמדה במעשיהם כמו שאין תועלת וקיום ביריעות העכביש: האוכל מביציהם ימות. האוכל מביצי הצפעון ימות ר"ל המתחבר עמהם עוד הרעה ממונה בקרבם ישיגהו המיתה והאבדון: והזורה. הממעך אותם להוציא הבלוע הנה מן הבקע תצא אפעה ותזיקנו ור"ל וכן המתגרה בו להראות קלונו יפול ברעה ואין תקנה אלא ללכת מנגד: (ו) קוריהם. ר"ל כמו שאין ראוי לעשות בגד מיריעות העכביש כן אין קיום למעשיהם: ולא יתכסו. לפי שהמשיל מעשיהם לקורי עכביש אמר לשון כסוי המשל בו יריעה ור"ל אין העמדה למעשיהם: ופעל חמס. מעשה עושק וגזל: (ז) לרע ירוצו. ברדיפה ילכו לעשות רע: במסלותם. במקום שהם הולכים ימצא שם שוד ושבר כי הם יעשו אותם בדרכיהם: (ח) לא ידעו. אינם מכירים דרך שלום כי בכל מקום שהולכים אין למו שלום בשבתם: ואין משפט. אין במעגל דרכיהם דבר העשוי במשפט ויושר: נתיבותיהם. הנתיבות שהולכים בהם הם עוו אותם לצורך עצמם

מצודת ציון

(ג) נגאלו. ענין טינוף ולכלוך כמו לחם מגואל (מלאכי א'): תהגה. תדבר כמו ולשוני תהגה (תהלים ל"ה): (ד) תהו. דבר שאין בו ממש: הרו. מלשון הריון: (ה) צפעוני. שם מין נחש רע: וקורי עכביש. אריגת השממית קורא בלשון קורי על שמיסך אריגותיו בקירות הבית: והזורה. ענין מעוך להוציא הבלוע וכן כי רגל תזורה (איוב לט) והוא מלשון ויזר את הגיזה (שופטים ו): אפעה. הוא הצפעון ובשתי השמות נקרא: (ו) קוריהם. אריגת השממית המחובר בקירות: (ז) ירוצו. מל' ריצה ורדיפה: שוד. מלשון שדידה וגזלה: במסלותם. מלשון מסילה ודרך: (ח) במעגלותם. ענין שביל ודרך כמו מעגל צדיק תפלס (לעיל כו): נתיבותיהם. מלשון נתיב

נְתִיבוֹתֵיהֶם עִקְּשׁוּ לָהֶם כֹּל דֹּרֵךְ
בָּהּ לֹא יָדַע שָׁלוֹם׃ ט עַל־כֵּן רָחַק
מִשְׁפָּט מִמֶּנּוּ וְלֹא תַשִּׂיגֵנוּ צְדָקָה
נְקַוֶּה לָאוֹר וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ לִנְגֹהוֹת
בָּאֲפֵלוֹת נְהַלֵּךְ׃ י נְגַשְׁשָׁה כַעִוְרִים
קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נְגַשֵּׁשָׁה כָּשַׁלְנוּ
בַצָּהֳרַיִם כַּנֶּשֶׁף בָּאַשְׁמַנִּים כַּמֵּתִים׃
יא נֶהֱמֶה כַדֻּבִּים כֻּלָּנוּ וְכַיּוֹנִים הָגֹה
נֶהְגֶּה נְקַוֶּה לַמִּשְׁפָּט וָאַיִן לִישׁוּעָה
רָחֲקָה מִמֶּנּוּ׃ יב כִּי־רַבּוּ פְשָׁעֵינוּ
נֶגְדֶּךָ וְחַטֹּאותֵינוּ עָנְתָה בָּנוּ כִּי־
פְשָׁעֵינוּ אִתָּנוּ וַעֲוֺנֹתֵינוּ יְדַעֲנוּם׃
יג פָּשֹׁעַ וְכַחֵשׁ בַּיהוָה וְנָסוֹג מֵאַחַר
אֱלֹהֵינוּ דַּבֶּר־עֹשֶׁק וְסָרָה הֹרוֹ
וְהֹגוֹ מִלֵּב דִּבְרֵי־שָׁקֶר׃ יד וְהֻסַּג
אָחוֹר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה מֵרָחוֹק תַּעֲמֹד
כִּי־כָשְׁלָה בָרְחוֹב אֱמֶת וּנְכֹחָה לֹא־
תוּכַל לָבוֹא׃ טו וַתְּהִי הָאֱמֶת
נֶעְדֶּרֶת וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל וַיַּרְא

שְׁבִילֵיהוֹן עַקִּימוּ לְהוֹן כָּל
דְּדָרִיךְ בְּהוֹן לָא יָדַע שְׁלָמָא׃
ט עַל כֵּן אִתְרְחַק דִּינָא מִנַּנָא וְלָא
מְעָרְעָן לָנָא זַכְוָן סַבַּרְנָא לִנְהוֹר
וְהָא חֲשׁוֹךְ לְזִיהוֹר וְהָא
כִּדְבִקְבָלָא אֲנַחְנָא מְהַלְּכִין׃
י נְמַשְׁמֵשׁ כְּסַמְיָן כּוֹתְלִין וּכְדְלֵית
לְהוֹן עַיְנִין נְמַשְׁמֵשׁ אִתְקִילְנָא
בְּטִיהֲרָא כְּמָא דְמִתְקַלִין
בְּקִבְלָא אִתְאֲחַד בְּאַפָּנָא כְּמָא
דַּאֲחִידִין קִבְרַיָּא בְּאַפֵּי מִיתַיָּא׃
יא עַמִּינָא מִן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבָנָא
דְּמִתְכַּנְשִׁין עֲלָנָא כְּדוּבִּין כּוֹרְנָא
וּכְיוֹנִין נְהָמָא נְהֵימְנָא סַבַּרְנָא
לְדִינָא וְלֵית לְפוּרְקָנָא אִתְרְחַק
מִנָּנָא׃ יב אֲרֵי סְגִיאִין חוֹבָנָא
קֳדָמָךְ וְחַטָאנָא אַסְהִידוּ בָנָא
אֲרֵי חוֹבַן לָנָא וַעֲוָיָתָנָא
יְדַעְנָא לְהוֹן׃ יג מְרַדְנָא
וְאִסְתְּחַרְנָא לְאַחוֹרָא מִבָּתַר
פּוּלְחָנָא דֶּאֱלָהָנָא הֲוֵינָא
מְמַלְּלִין שְׁקַר וְסַטְיָא מוֹחַן
וּמַפְּקִין מִלִּבְּהוֹן פִּתְגָמֵי שְׁקַר׃
יד וְאִסְתְּחַר לַאֲחוֹרָא עָבְדֵי דִינָא
וְעָבְדֵי זַכְוָתָא מְרַחִיק קָיְמִין
אֲרֵי אִתְקִילוּ עָבְדֵי קוּשְׁטָא וְעָבְדֵי הֵימְנוּתָא לָא יָכְלִין לְאִתְגַּלָּאָה׃ טו וַהֲווֹ
עָבְדֵי קוּשְׁטָא מִטַּמְרִין וּדְסָטָן מִבִּישׁ מִתְבַּזְזִין זְגָלִי

תולדות אהרן ותהי האמת נעדרת. סנהדרין צז:

רדק לשפוך דם נקי: (ח) דרך שלום לא ידעו · כי לא דרכו בה: עקשו להם · כמו עותו נתיבותיהם לעצמם כי יכשלו בה: (ט) על כן · הפסוקים האלה עד וירא כי אין איש הם דברי הנביא על לשון בני הגלות הזה כי בעון האבות עם עון הבנים ארכה הגלות הזאת כי רוב ישראל לא שבו עוד משגלו בגלות ראשונה, וכן אמר ירמיהו הנביא על לשון בני הגלות אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו · ואמר דוד על לשון בני הגלות אל תזכור לנו עונות ראשונים, ואמר על כן שהרבו אבותינו לפשע אנחנו עוד היום בגלות והנה האל שופטנו מדה כנגד מדה הם רחקו המשפט והצדקה והשלום על כן רחק משפט ממנו: ולא תשיגנו צדקה · כי ממדות הבורא הוא לפקוד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: נקוה לאור · יום יום נקוה לאור וישועה שהיא האור והנה חשך והוא הגלות, וכפל הענין במלות שונות: (י) נגששה כעורים קיר · כמו נמששה. מן והיית ממשש בצהרים והצרות בגלות הם החשך והעורון: באשמנים כמתים · פי' אנו חשובים כאלו אנו נקברים כמו המתים ומלת באשמנים פירשה אדוני אבי ז"ל כי הנון נוספת ושרשו אשם, מן תאשם שמרון שהוא ענין שממה והקברים הם מקום שממה וי"ת אתאחד באפנא וגו': (יא) נהמה כדובים כלנו · קול הדובים כקול המיה ויללה וכן היונים הוגות בקול יללה כי ההגיגה והיללה נמצא בזה הענין בקול יללה, וכן אמר כיוני הגאיות כולם הומות וי"ת עמינא מן קדם בעלי דבבנא וגו': למשפט. שיקח האל משפטנו מאויבינו: (יב) כי רבו פשעינו · עם פשעי אבותינו כי בתחלה אמר כי בפשעי האבות היה אריכות הגלות, ועתה הוסיף ואמר לא בפשעי האבות לבד ולא בפשעי הבנים לבד אלא אלה ואלה גרמו, ואמר נגדך כי אנחנו מתודים בגלות על עונותינו שהם גלוים וידועים לפניך לפיכך אמר נגדך לא כמו האבות שהיו אומרים מקצתם אין השם רואה אותנו: וחטאתינו ענתה בנו. אמר וחטאתינו לשון רבים ואמר ענתה לשון יחידה רוצה לומר כל אחת ואחת מהחטאות העידה בנו כי בעונש העונות באות לנו הצרות, וכמוהו בנות צעדה עלי שור, ועיניו קמה, ויבא אלי הנשים, נלכדה הקריות, לא תמעד אשוריו · והדומים להם: אתנו. שאנחנו מכירים בהם ומתודים עליהם · וכפל הענין ואמר ועונותינו ידענום: (יג) פשע וכחש בה', שניהם מקור, וכן נסוג דבר: הרו והגו, מקור, או יהיה נסוג מנחי העי"ן וסמוך לנפעל, כמו לא נסוג אחור לבינו, ופירוש וכחש אין זה כמו כחשו בה' ויאמרו לא הוא שהרי אמר נגדך כלומר שהוא יודע בנו ובמעשינו אלא פירוש וכחש בהשם כי כשיכחש איש בחברו כאלו מכחש בה', וכן אמר ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו וכיון שמכחש בעמיתו בפקדון אלו או שהלוה לו בלא עדים הרי הוא כאלו מכחש בה' שהרי הוא עד ביניהם, או פירוש בה' כמו שתרגם יונתן במימרא דה' כלומר כחש במצותו שצוה לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו: ונסוג מאחר אלהינו. הפך אחרי ה' אלהיכם תלכו, ונסוג פרשו נסג עניינו ענין התאחרות כמו נסוג לאחור: (יד) וכן והוסג אחור משפט · וסרה, רוצה לומר דברו סרה פירוש מעוותת: הרו · כמו הרו עמל הנזכר למעלה ובאה הה"א בחולם וחיה משפטו בקמץ, וכן והגו כי שרשו הגה ובא הה"א בחולם במקום קמץ, ופירושו כמו הרו עמל שפירשנו למעלה ומה שחושבים בה ומוציאים מן המחשבה אל הדבור ואל המעשה מחשבותיהם ודבריהם דברי שקר, ואדוני אבי ז"ל פירש הרו כמו נכורות את בני ישראל שפרשו ירה, ויונתן תרגם הרו והגו מוחן ומפקן: והסג. אמר על דרך משל כי המשפט שב להאחור כי אין לו מקום ביניהם, וכן הצדקה מרחוק תעמוד ולא תקרב אליהם והמשפט היא לשפוט בין שני בעלי ריב להצדיק הצדיק ולהרשיע הרשע בדינו: והצדקה · היא לתת לעני ולהלוות לו וגמילות חסדים ותקון המדות בין לעניים בין לעשירים, והאמת להיות דובר אמת ולא ישקר בעמיתו בפקדון או בתשומת יד והדומה להם ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב ורחם האמת שיודה באל ובמצותיו: ונכוחה. הוא היושר שיהיה ישר בדרכיו וכמה שבינו ובין חברו ולא יאהב לעצמו יותר מלחברו כמו שנאמר ואהבת לרעך כמוך:

ויהיה

רשי נשפט באמת כמשפטו: נתיבותיהם עקשו להם: הם עשו את הדרכים לעצמם: (ט) רחק משפט ממנו · שהיינו צועקים חמס מאויבינו ואין הקב"ה שופט לנקום נקמה: ולא תשיגנו צדקה. הנחמות הטובות שהבטיחנו אין משיגות אותנו לבוא: לנגוהות. נקוה ובאפלות נהלך: (י) באשמנים · מנחם פתר לשון מחשכי' ורוב הפותרי' מודים לו אבל דונש פתר בו לשון שומן והאל"ף נוסף בו כמו אל"ף שבאחותי (איוב יג) ושבאכזב (ירמיה טו) ודרך האתרים (במדבר כא) אף כאן בין השמני' בין החיים השמני' אנחנו כמתים וי"ת לשון מסגר איתאחד באפנא כמה דאחידין קבריא באפי מיתיא · (יא) הגה נהגה · לשון יללה: דבר עשק. כמו לדבר עשק: (יג) הורו והוגו. לירות ולהוציא הורו לשון ירה בים (שמות טו) ד"א הורו והוגו הרב והתלמיד שם המקור (סא"ת) והוגו כאשר הוגה מן המסילה (שמואל ב כ) הגו סיגים מכסף (משלי כה): (יד) הוסג אחור משפט. נקמתינו מאויבינו שהיא תלויה בהקב"ה וצדקתו עומדת מרחוק למה כי כשלה אמת ברחובותינו וכיון שהאמת כשלה מארץ אף משמי' אין הצדק והמשפט באין: (טו) משתולל. מוחזק שוטה על הבריות כמו (מיכה א) אלכה שולל והוא מגזרת שיגג דמתרגמינן שלו וכן (ש"ב ו) על השל:

הגה ג' וסי' נהמה כדבים כלנו, הגו סיגים מכסף, ודבתריה הגו רשע לפני מלך, קדמא כתיב ה' בסוף תיבותא: ברחוב ד' ומ"ל בקריאה וסי' ויאמרו לא כי ברחוב נלין, רק ברחוב אל תלן, כשלה ברחוב אמת, ברחוב אכין מושבי: וסר מרע ה' בקריאה וסי' וסר מרע משתולל, איש היה בארץ עוץ איוב שמו, השמת לבך אל עבדי איוב וחברו, חכם ירא וסר מרע:

מצודת ציון

נתיב והדרך: עקשו · ענין עקום ומעוקל: להם · לעצמם: דורך · מלשון דריכה והלוך: (ט) תשיגנו · ענין קריבה: לנגוהות · מלשון נוגה והארה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח): באפלות · מלשון אופל וחושך: (י) נגששה · ענין משוש והגיעה בדבר ואין לו דמיון במקרא ובדברי רז"ל בזמן שהספינה גוששת (גיטין ז): קיר · כותל: בצהרים · הוא חצי היום: כנשף · פירושו חשכת הלילה כמו ויקומו בנשף (מ"ב ז): באשמנים · בקברים השוממים כמו תאשם שמרון (הושע יד) והנון נוספת: (יא) נהמה · מלשון המייה: כדובים · שם חיה: הגה נהגה · ענין לפצוף ביונים כמו אהגה כיונה (לעיל לח): (יב) ענתה · העידה כמו לא תענה (שמות כ): (יג) ונסוג · ענין החזרה לאחור כמו הנסוגים מאחרי ה' (צפניה א): וסרה · ענין עזות ומרד כמו כי דבר סרה (דברים יג): הרו · מלשון הוראה ולימוד: והגו · ענין הוצאה כמו הגו רשע (משלי כה): (יד) והוסג · ענין החזרה לאחור: כשלה · ענין הכאה ותקלה כמו והיה הכושל (זכריה יב): ונכחה · ענין דבר יושר והוא כמו נכוחים (משלי ח): (טו) נעדרת · ענין

מצודת דוד

עצמם ר"ל עשו אותם מעוקל ומעוקם למען יכשלו שם בני אדם ויהיו להם לשלל: כל דורך בה · כל הפוסע בזו הדרך לא ידע מן השלום כי השודדים ישללו שמה לשלול שלל: (ט) על כן · בעבור זה רחק משפט שאין המקום שופט משפטנו לקחת נקם מיד העכו"ם: ולא תשיגנו צדקה · הצדקה שהבטיח לנו המקום לא השיגו אותנו: נקוה לאור · ר"ל אנו מקוים לישועה ובאה עוד צרה: לנגוהות · אנו מקוים לנגוהות ולא כן הוא כי נלך בחושך והוא כפל ענין במ"ש: (י) נגששה · בעבור החושך נמשש הכותל ללכת בדרך הזאת כדרך העורים והוא ענין מליצה לומר שנכבד עלינו חשכת הצרות: וכאין עינים. כמו שממשש מי שאין לו עינים כן נמשש אנו וכפל הדבר במ"ש: כשלנו בצהרים · בעת הצהרים נכשלנו כמו שמדרך להכשל בחשכת הלילה ר"ל אף בעת שיש שלום בעולם אנו יושבים בצער ובחרדה:

באשמנים · כאלו אנו שוכנים בקברים השוממים כמו המתים: (יא) נהמה · מרוב הצרות נהמה כולנו כדובים וכיונים המהגים: נקוה למשפט · נקוה שיעשה משפט בעכו"ם לנקום נקמתינו · ואין · אין משפט: לישועה · נקוה לישועה והנה רחקה ממנו ולא באה: (יב) כי רבו · מה שהמשפט נגדך רבו מאד: וחטאתינו · כ"א מהחטאים העידה בנו לקטרג עלינו: אתנו · ר"ל עדיין לא עזבנום: ידענום · ידועים הם לנו ומכירים בהם ולא בלא דעת עשינו אותם: (יג) פשע · דרכנו לפשוע בה' ולכחש בו ולנסוג מאחר אלהינו לבל נקבל מצותיו: דבר עושק · ולדבר דברי עושק וסרה: הורו והוגו · כ"א מורה ומלמד ומוציא מלב דברי שקר: (יד) והוסג · ובעבור זה המשפט הראוי לעשות בבבלים הוסג אחור ולא נעשה והצדקה שהבטיח לנו המקום העמוד מרחוק ולא באה: כי כשלה · על כי האמת נכשלה ונפלה ברחוב במקום פרסום רב לכן לא תוכל מן השמים דבר נכוחה הוא המשפט לבבלים וצדקה לנו: (טו) נעדרת. הולכת ונחסרת: משתולל · מוחזק הוא לשוטה בעיני הבריות ושכל

וירא

רש"י

שכל : וירע בעיניו כי אין משפט . לפיכך הביא עליהם הפירענות : (טז) וירא כי אין איש : ונתנה בכחתנו על הרעה לעמו רואה כי אין איש לדיק לעמוד בפרץ : וישתומם . ויתרגם לרפאות אם יש מפגיע בעדם ואין מפגיע וישתומם ל' אדם העומד ותוהא ושותק בתמהונו ות"י וישתומם כתי"ו של משתולל נשניהם כאן משמשות לשון מתפעל וכן דרך התיבה שיסודה הראשון שי"ן או סמ"ך כשהיא נהפכת ללשון מתפעל להפעל ויתפעל בא התי"ו באמצע אותיות שרש התיבה כמלא וישתימם לשון שמו שמים (ירמיה ב) משמים בתוכם (יחזקאל ג) נשמו אחרונים (איוב יח) ל' תמהון : ותושע לו זרועו : ויתקם מאויביו : ולדקתו סמכתהו · הוא להשיאו ולאמץ ידיו ינקמתו ואע"פ שאין אנחנו הגונים להושיע (יח) קנאה · איגפרימנ"ט בלע"ז לקנאות לשמו הגדול : (יח) כעל גמולו'. כדת להשיב על גמולות האויבים : כעל ישלם . כדת להשיב עליהם ישלם : (יט) כי יבא כנהר : לרה על אויביו : נוססה בו · פלאות בו ל' נס : ד"א נוססה בו אוכלות בו כתולעת בעץ כמו (לעיל י) והיה כמסוס נוסס : (כ) ובא לציון גואל . כל זמן שאין מריבה

רד"ק

ויהיה ישר עם כל אדם מאיזה עם שיהיה , ומה שאמר בדרוב פי בפשר היו בהם אנשי אמת וכן אמר ירמיהו ובקשו ברחובותיה אם יש איש מבקש אמונה כי אנשי אמת היו והבאים לא יהיו מתראים בשני האחרים כי היו פחים ושפלים בעיניהם , ויונתן תרגם משפט עבדי דינא ולדקה עבדי ז:ואין אמת עבדי קושטא וכוונה עבדי הימנותא : (טו) ותהי האמת נעדרת שלא היתה נמצאת ביניהם כלל כאילו לא היתה מעולם : וסר מרע משתולל · אינו נמצא כאלו שלא ובאו אותו מן העולם : וירא ה' וירע בעיניו · כי אין משפט , וסר משפט והגית בהגרים כי זה קשה מכולם כי אם אין משפט בעל סדר בני אדם ולא יעמוד הישוב , ואמרו רבותינו ז"ל גדול כחו של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דין אלא על החמס , שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם : (טז) וירא כי אין איש . שהם מלאכו בתורה ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו , ואמר ושב יה' אלהיך את שבותך ורחמך , וכן אמר ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך , הנה פי' התשובה יהיה קודם גליות , ויש שיהיה אמר וירא כי אין איש והושע לו זרועו וגומר · וכן אמר ואביט ואין עוזר , וכן אמר דרכיו ראיתי וגומר , כמו

יהוה וירע בעיניו כי־אין משפט :
טז וירא כי־אין איש וישתומם כי
אין מפגיע ותושע לו זרעו וצדקתו
היא סמכתהו : יז וילבש צדקה
כשרין וכובע ישועה בראשו וילבש
בגדי נקם תלבשת ויעט כמעיל
קנאה : יח כעל גמלות כעל ישלם
חמה לצריו גמול לאיביו לאיים
גמול ישלם : יט וייראו ממערב את־שם
יהוה וממזרח־שמש את־כבודו כי־
יבוא כנהר צר רוח יהוה נססה בו :
כ ובא לציון גואל ולשבי פשע

תרגום

קדם יי ובאיש קדמוהי ארי
לית דינא : טו וגלי קדמוהי
דלית גבר דליה עובדין טבין
וידיע קדמוהי ולית אנש דיקום
ויבעי עליהון ופרקינון בדרע
תוקפיה ובמימר רעותי
סעדינון : יז אתגלי למעבד
זכון לעמיה תקוף ופורקן
איתי במימריה לדחלוהי
ויתגלי למעבד לאתפרעא
בתקוף מסנאי עמיה ויתיב
נקמא לבעלי דבבוהי : יח מרי
גמליא הוא גמלא ישלם
פורענותא לסנאוהי גמלא
לבעלי דבבוהי לנגותא גמלא
ישלם : יט וידחלון ממערבא
ית שמא דיי וממדנח שמשא ית יקריה ארי ייתון כשפע נהר פרת מעיקן במימרא
דיי יתברון : כ וייתי לציון פריק ויאתבא מרודיא דבית יעקב

ובא ציון ד"פ וסי' נמסר בשמואל ב' סי' ל"ו ולעיל בהאי סיפרא סי' מ"ו :

תולדות אהרן ויצא נדקת: תגיגה י"ב : כגהר נר : ברכות נו סנהדרין לח : לאון יומא פו סנהדרין לח :

... רוצה לומר על כלל ישראל שלא ישובו בתשובה שלמה ולא יפגעו אלא כלב נכון עד שיראו סימני הגאולה , ואיש אומר על כלל ישראל כמו ואיש ישראל שבכא בתפלה שהיו עם כל ישראל , כי לא יתכן שלא יהיה איש ואנשים בישראל לדיקים וטובים שיהיו ראוים לגאולה אבל לא לגאול כל ישראל בזכותם , וכן מה שאמרו רבותינו ז"ל דור שכלו חייב ר"ל רובו כי לא היה עם לם בישראל דור שכלו חייב שלא היה בהם אנשים לדיקים וטובים , וגם החייבים לא אמר שיהיו חייבים כליה הם ושלום אלא שאין ראוין לגאולה : וישתומם · ענין תמהון לבב , וכן כאשר שממו עליך רבים , השתומם כטעם חדה : מפגיע · ענין תפלה ובקשה , כמו אל תפגע בי : ותושע לו זרועו · כי אין עוזר וסומך עמו כי אם כחו ולדקתו לבדו כי מעשה האיש ולדקתו הם כעוזרים וסומכים למושיע אותו ' ואמר זרועו ואמר לדקתו אמר זרועו שנגד העכו"ם לקחת נקמה מהם כמו שנאמר היוקח מגבור מלקוח כמו שפירשנו , ואמר לדקתו כנגד האבות שוכר בריתו עמהם ולזרעם אחריהם ועושה עמהם הלדקה לחושיעם מהגלות , ושאמרו ותושע לו רוצה לומר לעצמו , והטעם לפי שעל האדון מוטל להושיע עבדו מיד המחזיקים בו והמשתעבדים בו כמו שהיו עושים בנו העכו"ם ובתשועת העבד יושע האדון , רוצה לומר שיגדל שמו , וכן הושיעה ימינך וענני : (יז) וילבש לדקה · כליו יהיו שני מינים על דרך משל כלי לדקה וישועה לישראל וכלי נקם לעכו"ם , המשיל כלי הישועה לכלי מלחמה שהם מגן שריון וכובע , משל שיגן על ישראל בגלות ובלאתם מהגלות מהאויבים שלא ירעו להם , והשריון והכובע אינם מלבושים אלא לפי שעה בעת המלחמה , והתשועה תאריך מעת התחלתה עד שיהיו ישראל בארלם ובשעת מלחמת גוג ומגוג · והמשיל כלי הנקם והקנאה לבגדים והמעיל שילבש האדם אותם כל שעה כי עוד כל ימי עולם יהיו העכו"ם עבדים לישראל ורדו בשונאיהם ובני נכר אכריהם וכורמיהם והוא נקם וקנאה על השעבוד שעבדו בישראל כל ימי הגלות : תלבשת · שם ואמר השם אחר הפעל לחזק הענין · כמו ויאנס דוד לום , קנא ה' על אבותינו קנא , ומעלה מעל , למען טבוח טבח , והדומים להם : כמעיל · המ"ם נקראת רפה שלא כמנהג ברוב אלא שנמצא כמוהו : (יח) כעל גמולות · כמו שלבש קנאה על גמולות שגמל לפרעה ולסנחריב ולשאר מררי ישראל כן ילבש קנאה כשיוליאם מגלותם , וכפל הענין עוד לחזק , ואמר כעל ישלם , כמו שגלם על אותם גמולות לאויביו כן ישלם , ומהו השלום חמה לגריו גמול לאויביו : גמול · פרש שעשו לישראל ישלם להם , וכפל עוד ואמר לאיים גמול ישלם , לאיי הגוים , וזכר איים לפי שישראל מפוזרים בגלות בכל האיים וכולם הרעו לישראל ולכולם ישלם הגמול : (יט) וייראו · ואחר שישלם הגמול ייראו אותו כל העולם ממערב וממזרח כלומר בכל העולם : כי יבא כנהר גר · פירש אא"ז ז"ל יבא לשון שקיעה , כמו ובא השמש וטהר , אמר ישקע הגר ולא יראה עוד , כמו שאמר שיכנס בים ולא יראה , ופי' נוססה ענין ניסה , אמר רוח ה' תנוס הגר שלא יראהו : נססה · מבנין מרובע ושרשו נוס , ואז ובא לציון גואל · ובדברי רז"ל אם ראית דור שלרות רבות עליו חכה לו , שנאמר כי יבא כנהר גר וגו' , וכתיב בתריה ובא לציון גואל , ויש לפרש כי יבא כנהר גר טעם למה שאמר וייראו ממערב וגומר אמר טעם למה ייראו ה' כי יבא כנהר גר כי יבא גוג ומגוג שהוא הגר בארץ ישראל כמו הנהר הבא במרולה ואז רוח ה' מוססה בו ותכלהו מן העולם , כמו שנאמר בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה , ואז ובא לציון גואל , כי אף על פי שיהיו ישראל בירושלם קודם שיבא גוג ומגוג כיון שיבא סוף יאמרו כי לא בא להם גואל שהיל והעכו"ם באים ונלחמים עליכם וכשישפטנו האל עם בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אז יאמרו כי בא לציון גואל באמת ולשבי פשע ביעקב , כי אז ישובו כל ישראל בתשובה שלמה , ונוססה מענין נס , כמו כמסוס נוסס , כי מנהג העולם כי נושא הנס מכה ברלאובה שחיל שנגדו ואתה ה' הניף נוססה בו ומכה בחיל גוג ומגוג , ועל הדרך הזה תרגם יונתן וייתון כשפע נהר פרת מעיקין ובמימרא דה' יתברון :
ובא

מצודת דוד

וירא ה'. את מעשיהם וירע בעיניו כי אין דבר מעשה במשפט הראוי : (טז) וירא . וכאשר יראה שאין בהם איש כשר והגון להיות נגאלין בזכותו : וישתומם . וכאשר יעמוד בתמהון ויתבונן שאין בהם מי מפגיע ומתפלל על הגאולה : ותושע · זרוע ...

מצודת ציון

...

(כ) ובא לציון גואל · מפורש הוא : ולשבי · מלרע : (כא) ואני זאת בריתי אותם · פירוש כתבה רבי אברהם בן עזרא זאת הברית שאמרתי שתהיה רוח הנבואה שורה ליהודים לנצח, וזו שאמר רוחי אשר עליך : ודברי אשר שמתי בפיך · כפל דבר כמו שכתוב והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר וגו', והנבואה לא תפסק מהם לעולם וזו שאמר לא ימושו מפיך וגו' · אמר כנגד ישראל, ואדוני אבי ז"ל פירש כי בריתי היא התורה שנתנה בברית והבטיחם שלא תמוש מפיהם לעולם ותהיה ברית דבר שהוא קיים כי כל ברית הוא קיום דבר, ולפי דעתי כי כן הוא פירוש הפסוק, אמר ואני, פירוש ואני מבטיח אותם בזאת לפי שאמר ולשבי פשע ביעקב שיהיו בלי עון נקיים מכל פשע אמר כי זאת תהיה בריתי אותם, כמו שאמר ירמיהו וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה וגו', ואמר ונתתי תורתי בלבם וגומר, ואומר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם וזה שאמר רוחי אשר עליך זאת רוח טהרה שאתן בתוכם שלא יחטאו עוד, וזה שאמר יחזקאל ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו וגו' וזהו שאמר ישעיהו רוחי אשר עליך כי זאת הרוח היתה בגאולה ואמר לו שאותם הרות תהיה לישראל אז ודברי כמו שהם סדורים בפיך, ואמר כנגד ישראל לא ימושו מפיך אחר שאשים אותם בפיהם לא ימושו עוד לעולם לא מפיך ולא מפי זרעך לעולם : (א) קומי אורי. אמר כנגד ירושלם, ואורי לוי וכבר פירשנו כי האורה משל על השמחה ועל הטובה, והחשך נמשלו על הצרה ועל הרעה שיבא : כי בא אורך. הגיע זמן ישועתך שהוא לך אורה גדולה, וכפל הענין ואמר וכבוד ה' עליך זרח, וכן תרגם יונתן ארי מטא זמן פורקנך, ויש מפרשים כי בא אורך שקע אורך כמו שאמר ובא השמש אמר דרך משל שקע אורך שהוא אור בעולם הזה ויהיה לך תמורתו אור גדול והיא הישועה והשמחה וכן אמר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם והכל דרך משל : (ב) כי הנה החשך · חשך וערפל משל על הצרות : יזרח ה' · וכבודו עליך יראה · כפל ענין במלות שונות כי ה' כבוד ה', ויש מפרשים כמו בכבודו, וכן נראה בכבודו : (ג) והלכו גוים · כמו שאמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו וזהו שילכו הגוים לאור ישראל הם ומלכיהם ושריהם : זרחך . שם יאמר ממנו ז"ת על משקל למת פרח : (ד) שאי סביב . כולם פירוש בניך ובנותיך, ובת"י כל עם גלותא ובא הידיעה אחר הכנוי כמו וישנו את טעמו ותפתח ותראהו את הילד והדומים להם שכתבנו בספר מכלל : תאמנה . מענין כאשר ישא האומן את היונק והיתה הנו"ן ראויה להדגש לחסרון נו"ן השרש כי הנו"ן כתובה לרבות ואדוני אבי ז"ל כתב כי המלה יחידה והנו"ן שרש והה"א נוספת כה"א ותקרבנה ותבאנה ואעפ"י שאמר ובנותיך, ר"ל כל אחת ואחת, ופי' על צד תאמנה, על צד המלכות והשרות כמו שכתוב ושרותיהם מניקותיך : (ה) אז תראי. מן ראה, ורבים טעו בזאת המלה שקראו היו"ד נגעיה, כמו מן ירא, וגם יש ספרים שכתב ביו"ד וטעות הוא כי מן ראה היא, וכן ת"י בכן תחזין ותנהרין, ופירש תראי בניך שיבאו מכל צד ויגלכו אליך, וזהו ונהרת שהוא ענין אורה כמו ואל תופע עליו נהרה שהיתה אליו ונהרו : ופחד ורחב לבבך · ופחד האדם ההולך באה אליו טובה רבה פתאום ורחב לרוב הטובה ולרוב העם שיבאו לך כי כמו שיצר הלב בעבור הרעה והצרה והאבל כי ירחב לטובה ולשמחה : כי יהפך עליך המון ים, כי הים הרבה ושמחה ועתה תשוי כבקך כי יבאו עליך עמים רבים כהמון ים ות"י ותידחלין ויפתי לביך וגומר : (ו) שפעת · ענין רבוי וכן ושפעת מים תכסך כי שפע ימים יינקו : בכרי · הם גמלים הקטנים עולי ימים, וכן בכרה קלה : ותהלות ה' יבשרו · כתרגומו כלומר הגמלים והסוחרים והזהב והלבונה יביאו אותם בבחורים גם למנחה למלך המשיח ולבית ה', וטעם יבשרו לפי שיהיו אומות העולם הדשים בספור תהלות ה' כי עד אותו הזמן ישראל הוא שיהיו בספור תהלות ה' וכל מספר חדשות יקרא מבשר : (ז) כל צאן קדר, ר"ל רוב כמו וכל הארץ באו מצרימה, קדר ונביות מגדלי צאן לרוב כי הם יושבי אהלים ונוסעים ממקום למקום ומבקשים מקום המרעה : אילי נביות ישרתונך · חסר בי"ת השמוש ופי' באילי נביות ישרתונך הגוים שיביאו לך מנחה מהם : ישרתונך · מלעיל האתנחתא בתי"ו להפיך הנו"ן בסגו"ל : יעלו על רצון מזבחי · כמו הסוף יעלו על מזבחי לרצון, וכן מקום הם קבר כמו מקום קבר שם ופירוש יביאו מנחה מהם, וכן יעלו מהם על מזבחי שיקריבו מהם קרבן לה' : או ישראל יקריבו מהם · יש מחלוקת בדבר זה בדברי רז"ל כי רבי אליעזר אומר שאין מקריבין מבהמות העכו"ם לא אתנו ולא הם לפי שחוששין בהם לרביעה, והקשו זה הפסוק לר' אליעזר ופירן

בְיַעֲקֹב נְאֻם יְהוָה׃ כא וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְהוָה רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא־יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ ס

א קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְהוָה עָלַיִךְ זָרָח׃ ב כִּי־הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה־אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה׃ ג וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ׃ ד שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה׃ ה אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמוֹן יָם חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ׃ ו שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ בִּכְרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ וּתְהִלֹּת יְהוָה יְבַשֵּׂרוּ׃ ז כָּל־צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךְ יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי

לְאוֹרָיְתָא אֲמַר יְיָ׃ כא וַאֲנָא דֵין קְיָמִי עִמְּהוֹן אֲמַר יְיָ רוּחַ קוּדְשִׁי דַעֲלָךְ וּפִתְגָמֵי נְבוּאָתִי דְשַׁוֵּיתִי בְּפוּמָךְ לָא יֶעְדּוֹן מִפּוּמָךְ וּמִפּוּם בְּנָךְ וּמִפּוּם בְּנֵי בְנָךְ אֲמַר יְיָ מִכְּעַן וְעַד עָלְמָא׃ א קוּמִי אַנְהָרִי יְרוּשְׁלֵם אֲרֵי מְטָא זְמַן פּוּרְקָנִיךְ וִיקָרָא דַיְיָ עֲלָךְ יִתְגְּלֵי׃ ב אֲרֵי הָא חֲשׁוֹכָא יַחְפֵּי אַרְעָא וְקִבְלָא לְמַלְכְּוָתָא וּבִיךְ יִשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא דַיְיָ וִיקָרֵיהּ עֲלָךְ יִתְגְּלֵי׃ ג וִיהָכוּן עַמְמִין לִנְהוֹרִיךְ וּמַלְכַיָּא לִקְבֵיל זְהוֹרִיךְ׃ ד זְקוֹפִי יְרוּשְׁלֵם סְחוֹר סְחוֹר עֵינָךְ וַחֲזִי כָּל בְּנֵי עַם גָּלְוָתִךְ דְמִתְכַּנְשִׁין וְאָתַן לְגַוִיךְ בְּנָךְ מֵרְחִיק יֵיתוּן וּבְנָתִךְ עַל גִּסְסִין יִתְנַסְבָן׃ ה בְּכֵן תֶּחֶזְיָן וְתִנְהֲרִין וְתִדְחֲלִין וְיִפְתֵּי לִבִּיךְ בְּדַחֲלַת חַטְאִין אֲרֵי יִתְהֲפֵךְ לִיךְ עוֹתַר מַעַרְבָא נִכְסֵי פָלְחֵי כוֹכְבַיָּא יִתְעֲלוּן לְגַוִיךְ׃ ו שִׁירָוַת עַרְבָאֵי תַּחְפֵּי סַחֲרָנָיךְ הוּגְנֵי מִדְיָן וְהוֹלַד כּוּלְהוֹן מִשְּׁבָא יֵיתוּן דְּהַב וּלְבוֹנָה יְהוֹן טְעִינִין וּדְאָתַן עִמְּהוֹן בְּתוּשְׁבַּחְתָּא דַיְיָ יְהוֹן מִשְׁתָּעַן׃ ז כָּל עָאן עַרְבָאֵי יִתְכַּנְשׁוּן לְגַוִיךְ דִּכְרֵי נְבָיוֹת יְשַׁמְּשׁוּנִיךְ יִתַּסְקוּן לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחִי וּבֵית

חריבה עדיין לא בא הגואל סא"א):(כא) זאת בריתי אותם. בדבר זה כריתי בריתי להם ואקיים כי אף בגלותם לא תשכח תורתי מהם : (ד) על צד תאמנה : על גססין.כסלים של מלכים תהיינה אומנות : (ה) אז תראי ונהרת : בכן תחזין ותנהרין : ופחד ורחב לבבך : ויתמה וירחב לבך : כי יהפך עליה המון ים . ארי יתחלף ליך עתר מערבא : חיל גוים . נכסי דפלחי כוכביא : (ו) שפעת : רוב : בכרי מדין : הוגני מדין הם גמלים בחורים וכן בכרה קלה (ירמיה ב) : ועיפה . גם הם מבני מדין עיפה ועפר (בראשית כה) : (ז) אילי נביות · דכרי נביות : בראשונה

ומסי ג' בקריאה וסימ' תראשונה מאז הגדתי . ואני זאת בריתי אותם אמר ב' בפסוק : ועד עולם י"ב דסמי' בקריאה וסימ' למרבה המשרה ולשלום אין קץ . ואני זאת בריתי אותם אמר · לאמר שובו נא איש מדרכו · ושכנתי אתכם במקום הזה . ושמתי את הצולעת לשארית · ויברך דוד את ה' לעיני · ואנחנו נברך יה מעתה : יחל ישראל אל ה' . יהי שם ה' מבורך · וחסד ה' מעולם ועד עולם . ירושלם הרים סביב לה . ה' ישמור צאתך ובואך ·

תולדות אהרן
זאת בריתי כ"ב מ ספ עקידה שער

מד עקרים מ"ד פכ"ד : הנה החשך . סנהדרין לט עקדה שער סו : והלכו גוים . ב"ב שם עקרים מ"ג פכ"ט : צאן קדר · עכו"ם כג כד :

מצודת ציון

כמו והיה כמסוס נוסס (לעיל י) : (כ) גאום · ענין אמירה : רוחי · כן יקרא הנבואה כמו והיה אחרי כן אשפוך את רוחי (יואל ג') : ימושו · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : (ב) וערפל · עב הענן : (ג) לנוגה · ענין האורה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : זרחך · מלשון זריחה : (ד) על צד · כדרך לשאת הקטן על הצד : תאמנה · ענין גידול בנים קטנים כמו ויהי אומן את הדסה (אסתר ב) : (ה) תראי · מלשון ראיה : ונהרת · ענין האורה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג) : המון · ענין רבוי כמו ומי אוהב בהמון (קהלת ה) : ים · פאת מערב : חיל · ענין עושר כמו חיל בלע (איוב כ) : שפעת · ענין רבוי כמו ושפעת סוסיו (יחזקאל כו) : בכרי · גמלים בחורים כמו בכרה קלה (ירמיה ב) : ולבונה · שם מין בושם הוא מבשמי הקטורת : יבשרו · ענין ספור חדשות : (ז) נביות · שם מקום ישבו שם מבני ישמעאל כמ"ש בכור ישמעאל נביות (בראשית כה) : ישרתונך · יהיו לצורכך וכמוהו את בגדי השרד

מצודת דוד

(כא) ואני זאת בריתי . ר"ל הנה על זאת אכרות ברית עמהם אמר ה' ופירש על מה היא הברית ואמר רוח הנבואה השורה עליך אתה ישראל ודברי התורה אשר שמתי בפיך ללמדם הנה שתי אלה לא ימושו מפיך וגו' כן אמר ה' שלא ימושו מעתה ועד עולם עד סוף כל הדורות : ס (א) קומי אורי אתה ירושלים קומי והאירי כי בא לך ההארה הראויה לך והוא משל על השמחה והטובה : וכבוד ה' וגו' . ר"ל השכינה יגלה עליך ותשרה בך : (ב) יכסה ארץ . רצה לומר גוים ישרבו בעולם : וערפל לאמים · כפל הדבר במ"ש : יזרח ה' · יאיר לך אור הישועה : וכבודו וגו' . ר"ל ישרה השכינה עליך : (ג) לאורך . ר"ל ממך ילמדו דרכי ה' ואיש אחיר עיניהם : ומלכים וגו' · כפל הדבר במ"ש : (ד) שאי . אתה ירושלים שאי עיניך מסביב וראי איך כל אנשיך נקבצו ובאו אליך על צד האמנה . כל אחת מהן תהיה מגודלת על צד המלכים ובהיקם וכמה שכתוב והיו מלכים אומניך (לעיל מט) : (ה) אז תראי . את בניך באים מכל צד ויאיר פניך מרוב השמחה : ופחד : דרך האדם להיות נבהל ונאלו מפחד בבוא אליו טובה פתאום : ורחב . יתרחב לבך בעבור רוב הטובה והשמחה : כי יהפך · המון עושר הפכו"ם השוכנים בפאת המערב יתהפך לבא לך : חיל וכו' . כפל הדבר במ"ש : (ו) שפעת גמלים : רבוי גמלים יביאו לך למנחה ויכסו הארץ : בכרי מדין · גמלים בחורים הבאים ממדין ועיפה : כולם משבא יבואו . כל בני שבא יבואו אליך וישאו עמהם זהב ולבונה למנחה לה' ובבואם לארצם יבשרו ויספרו תהלות ה' : (ז) כל צאן קדר . הצאן שבארץ קדר המה מובחרים : יקבצו לך . יאספו לסביאם אליך : אילי נביות · האילים שבנביות המה מובחרים : ישרתונך · יהיו לך לצרכך : יעלו וכו' הוא כמו הפוך יעלו על מזבחי לרצון כמו כל תשא עון (הושע יד) ורבים כמוהו : ובית תפארתי

ומירך כולם גרים גרויים שם לעתיד לבא דכתיב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד : אפאר . שיביאו שם הגוים מנחה וקרבנות , וטעם אפאר שאתן בלבם לפארו , וכן טעם אהפוך אל עמים : (ח) מי אלה • אמר תעופינה לשון נקבות על קהלות ישראל סעולות מהגלות מזה ומזה ותבאנה קל מהרה כמו העב , והמשיל ארוצם הקהלות לעופפות כי היה המניפה הקלה שבתנועות וכן מתן יעוף יומם : וכיונים אל ארבותיהם , כי יותר יעופו מהרה כשובה אל קניהם ממה שיעופו בצאתם מהם מפני שממהרות לשוב אל גוזליהם שהניחו להאכילם מאשר בהיהם : ארבותיהם • הם חלונות השובך , וכ"ף כיונים פתוחה לידיעה כלומר היונים שיניחו הגוזליס בשובך : (ט) כי לי איים יקוו • פירוש שוכני האיים יקוו לי כי אני המטיב ומריע לפיכך יביאו בניך במקומם , ואפילו יהיו רחוק יביאו אותם אל א"י : ואניות תרשיש בראשונה • כתסרון כף הדמיון כבראשונה כמו שהיו באות אניות תרשיש בראשונה בימי שלמה : כספם וזהבם אתם . אמר כספם וזהבם של ישראל כלומר עם כל ממונם יבאו לא יניחו מממונם דבר בארצות הגולה , או אמר כספם וזהבם של העכו"ם כמו שנאמר בעושר בבל ישאהו אנשי מקומו בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה לשם ה' אלהיך כי ישמעו את שמע כבודו וגדלו שיעשה בהוציאו עמו מהגלות ובעשותו נקמה בשונאיהם : פארך • בקמץ הרי"ש לנקבה כמו בכנוי הזכר בעבור כי כאשר מדבר כנגד כנסת ישראל ידבר פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה לשון זכר כנגד העם ולשון נקבה כנגד הכנסת , ופירוש פארך הוא נתן לך הפאר והכבוד הזה שיעבדוך העכו"ם : (י) ובנו בני נכר • מלבד שיעבדוך במנחות שיביאו לך יעבדוך בארצך שיבנו חומותיך ויעשו מלאכתך : ישרתונך , מלעיל כמו אשר לפניו : כי בקצפי . לא תכיר כי כל ענייניך בין הטוב בין הרע הוא מאתי ואינו מקרה כלל כי בעת שהיה קצפי עליך היית אמה לעבדים בגלות ובעת רצוני שיהיה עליך יעבדוך אפילו מלכי העכו"ם : (יא) ופתחו . מן הדגש והוא פעל עומד , וכן פתח המדבר פתחה אזניך , כלומר יהיו נפתחים תמיד יומם ולילה להביא אליך חיל גוים , אמר כנגד העיר ירושלם כמו שהיא כל הפרשה שעריך יהיו נפתחים תמיד בלילה כמו ביום כדי שיכנסו נושאי חיל הגוים אליך למנחה כי יהיה שלום בעולם וילכו בלילה בעת החום , וכן תרגם יונתן להביא אליך לאעלא בגוך נכסי עממיא : ומלכיהם נהוגים • יהיו נהוגים אליך שיבאו לפני מלך המשיח כעבדים לפני אדוניהם , ומה שאמר נהוגים כי מנהג המלכים כשילכו בדרך ילכו רוכבים או רגלים ינהגו אותם שרים דרך כבוד , ויונתן תרגם נהוגים זקוקים כולם לומר אסורים בזיקים : (יב) כי הגוים חרוב יחרבו • ענין חרבן ויש מפרשים ענין חרב כלומר יהרגו : (יג) כבוד הלבנון • האילנים הטובים שבו וא"כ מפרש מה הם כמו שהיה מעלה מלך צור למלך שלמה : ברוש תדהר ותאשור , כבר פירשנו בפרשת העניים והאביונים : לפאר מקום מקדשי • שיבנו בהם בית המקדש : ומקום רגלי אכבד • כי בית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד ואם כסא הכבוד מושבו בית המקדש הדום רגליו אכבד כי הוא יתן בלבם להביאו : (יד) והלכו שחות • שם בשקל גבוה קומתו מן תחתיו שחתו : בני מעניך • אותם שהיו מעניך בגלות ומתו כבר בזמן הישועה בניהם ילכו אליך שוחחים ומתנפלים לפניך , ור"ל מעניך מעני בניך . כי כנגד ירושלים מדבר . על כפות רגליך ועל כפות רגלי בניך ורוצה לומר על מדרך הכפות כי הכף מתחת : עיר ה' • כי כבודו יראה בה : ציון קדוש ישראל , סמוך ציון של קדוש ישראל : (טו) תחת שהיתה • שתהיה כבוד ה' מעליך : ואין עובר . בתרגום : משוש דור ודור • לכל דורות העולם תהיה משוש כמו שנקראת יפה נוף משוש כל הארץ : (טז) וינקת חלב גוים • דרך משל כלומר שתאכלי טוב ארץ העכו"ם : ושד מלכים • כתולם כמו בשתה כמו אלנו שד , והוא על דרך משל תאמר לומר טובם

(ט) בראשונה • כמו כבראשונה בימי שלמה כענין שנאמר (מ"א י) כי אני תרשיש למלך בים אחת לשלש שנים תבא אני תרשיש וגו'. תרשיש שם הים: לשם ה' אלהיך : שנקרא עליך כי ישמעו שמעו ושם גבורתו ויבואו : כי פארך • נתן לך פאר : (י) וברצוני . ובהרצותי לך אימוצ"א פיימנ"ט בלע"ז • (יא) ופתחו שעריך תמיד . פת"ח ממשקולת ל' כבד ע"ש שפתיהן פתוחות עולם פתיחת תמיד כמי שבר מל' שבירה כך מלשון פתיחה הי"ש אובירט"ש בלע"ז : (יג) ברוש תדהר ותאשור . מיני עצי יער לבנין: (יד) ציון קדוש ישראל . ציון דאתרעי בה קדישא דישראל ציון של קדוש ישראל : (טו) ושד מלכים : ל' שדים ותינקי

אפאר : ח מי־אלה כעב תעופינה
וכיונים אל־ארבתיהם : ט כי־לי
איים יקוו ואניות תרשיש בראשנה
להביא בניך מרחוק כספם וזהבם
אתם לשם יהוה אלהיך ולקדוש
ישראל כי פארך : י ובנו בני־נכר
חמתיך ומלכיהם ישרתונך כי
בקצפי הכיתיך וברצוני רחמתיך :
יא ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה
לא יסגרו להביא אליך חיל גוים
ומלכיהם נהוגים : יב כי־הגוי
והממלכה אשר לא־יעבדוך יאבדו
והגוים חרב יחרבו : יג כבוד הלבנון
אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור
יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום
רגלי אכבד : יד והלכו אליך שחוח
בני מעניך והשתחוו על־כפות
רגליך כל־מנאציך וקראו לך עיר
יהוה ציון קדוש ישראל : טו תחת
היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך לגאון עולם
משוש דור ודור : טז וינקת חלב גוים ושד מלכים תינקי
וידעת כי־אני יהוה מושיעך

תושבחתי־אשבח : ח מן אלין
דאתן בגלי כעננין קלילין ולא
אתעכבא גלותא דישראל
דמתכנשין ואתין לארעהון
הא כיונין דתיבן לגו
שובכיהון : ט ארי למימרי נגון
יסברון ונחתי ספיני ימא אידא
פרסא קלעהא בקדמיתא
לאיתאה בנך מרחיק כספהון
ודהבהון עמהון לשמא דיי
אלהך ולקדישא דישראל ארי
שבחך : י ויבנון בני עממיא
שורך ומלכיהון ישמשונך
ארי ברוגזי אלקיתיך וברעותי
ארחם עלך : יא ויתפתחון
תרעך תדירא יימם ולילי לא
יתאחדון לאעלא לגויך נכסי
עממיא ומלכיהון זקיקין :
יב ארי עם ומלכו דלא
יפלחונך ירושלם ייבדון
ועממיא אשתיצאה ישתיצון :
יג יקר לבנן לגויך יתעל בירן
מורנין ואשכרעין כחדא
לשבחא אתר בית מקדשי
ואתר בית אשריות שכנתי
איקר : יד ויהכון לגויך כפיפין
בני משעבדיך וישתטחון
למבעי מניך על פרסת רגליך
כל דהוו מרגזין ליך ויקרון ליך
קרתא דיי ציון דאתרעי בה קדישא דישראל : טו חלף דהוית שביקא ומטלטלא ולית דעדי ואשוינך ליקר
עלם בית דיץ דר ודר : טז ותסבעין נכסי עממיא ובבזת מלכין תתפנקין ותידעין ארי אנא

וסקום ג' בקריאה וסימ' ומקום רגלי אכבד • ומקום משכן כבודך • ומקום הצדק שמה הרשע : והשתחוו ז' בקריאה וסימ' גמסר בסדר בא :

תולדות אהרן כעב תעופנה • ב"ב עם זוכר מפעלים : והגוים חרב ? (סוטה כא) :

מצודת דוד

אפארהו • והו בהמ"ק : אפאר • כי האומות יביאו שמה מנחה כסף וזהב : (ח) מי אלה . כאלו הבריות ישאלו על בני הגולה מי אלה אשר ממהרים לשוב כעפיפת הענן וכיונים הממהרים לשוב אל ארובותיהם הם חלונות השובך : (ט) איים יקוו • יושבי איי הים יאספו לבוא אלי והאניות ההולכות על ים תרשיש הם יתעוררו בראשונה להתאסף ולהביא בניך וכו' . להביא מנחה לה' : כספם וכו' : לשם ה' . ר"ל יהיה בעבור הכבוד הנקרא שם ה' : ולקדוש ישראל . כפל הדבר במ"ש : כי פארך . אשר נתן לך פאר והדר ותפארת : (י) חומותיך : חומות הערים : ישרתוך . ישמשו אותך : כי בקצפי • ר"ל כל הבאה עליך לא היה בדרך המקרה כי בעבור הכיתי אותך בקצפי ולזה היית בהכלית השפלות ועתה רחמתי אותך ברצוני הטוב ולזה תמשול ממשל רב : (יא) ופתחו וכו' . יהיו פתוחים ועומדים : יומם וכו' . כפל הדבר במ"ש : חיל גוים . עושר העכו"ם : (יג) כבוד הלבנון . האילנות הנכבדים שביער הלבנון יביאו אליך והם ברוש תדהר ותאשור כולם יחדיו : לפאר : לבנות בהם מקום מקדשי בנין מפואר : ומקום רגלי אכבד : בהמ"ק יבנה בנין מכובד ואז במשל כאלו המקום יושב על הכסא אשר בשמים ורגליו יורדים לנוח בבהמ"ק כמו והשתחוו להדום רגליו (תהלים צט): (יד) שחות • בכפיפה ובהכנעה : על כפות רגליך • ר"ל עד סמוך לארץ : עיר ה' • עיר של ה' : ציון של קדוש ישראל וכפל הדבר במ"ש : (טו) תחת . במקום שהיית עזובה ולא היה מי מתחבר עמך והיית שנואה לכולם ואין מי עובר בארצך לשאול לשלום לך : ושמתיך . במקום זה אשים אותך לגאון מעלת עד עולם ולהיות מלאה משוש בכל ימי הדורות : (טז) וינקת : הוא דרך משל לומר שתאכלי טוב הגבלים : ושד וכו' כפל הדבר במ"ש : וידעת •

מצודת ציון

הסרד לשרש בקודש (שמות לג) : (ח) כעב • כענן : תעופינה : מלשון עפיפה ופריחה : ארובותיהם • מלשון ארובה והוא כמו וארובות השמים (בראשית ז) ור"ל חלונות השובך והוא מקום מדורם : (ט) יקוו • ענין אסיפה כמו יקוו המים (בראשית א) : ואניות • ספינות: (י) בקצפי • מלשון קצף וכעס : (יב) חרב יחרבו • מלשון חורבן : (יג) הלבנון • שם יער בארץ ישראל : ברוש וגו' • שמות מיני אילנות חשובים : (יד) שחות • ענין כפיפה והשפלה כמו שחתי שחחו עורי דכב (איוב ט) : מעניך • מלשון עינוי : כפות רגליך • כמו שנקרא שטיחת היד כף היד כן נקרא שטיחת הרגל כף הרגל : מנאציך : ענין בזיון כמו נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב) : (טו) תחת • במקום : לגאון : ענין ממשל רב : משוש : ענין שמחה : (טז) וינקת • מלשון יניקה

טובה, וכן תרגם יונתן ותסבעון נכסי עממין ובזת מלכין תסתפקון: (יז) תחת הנחשת · תחת הנחשת שלקחו האויבים ממך אביא זהב, כלומר אתן להם כפלים וכפלי כפלים מאשר לקחו ממך הם והמלכים: ושמתי פקידתך שלום. תחת הפקודים שהיו הפקודים מתחלה פקידים על ישראל לגבות מהם מס אשים לך שלום וצדקה ולא יהיו עוד עליך פקידים ונוגשים: (יח) לא ישמע עוד חמס · שיעשו לך האויבים לא ישמע עוד: וקראת. את חומותיך ישועה, כי לא תבהלי עוד לשום על החומות ולשמור השערים מפני האויב, לפיכך תקראי להם ישועה הטעם שמלחמה שהיתה מקדם וכן השערים לא יספרו בהם אלא תהלות ה', ויונתן תרגם ויעדעון פורקן על שורך ועל תרעך יהון משבחין: (יט) לא יהיה · בזה פירשנו כי ימשיל הישועה והטובה לאורה, אמר כי כך יהיה. אורך גדול שהוא אור ה' שהוא הטובה הגדולה עד שלא יהיה נחשב אור השמש והירח לכלום. ובכל דרך משל כמו שאמר. ואור החמה יהיה שבעתים: לתפארתך. שתתפאר בכבודו ובטובו שיגדיל עמך:

(כ) לא יבא · גם זה משל, ותרגומו לא תבטל עוד מלכותך ויקרך לא יעדי: (כא) ועמך כולם צדיקים. שיצרף אותם השם, כמו שכתוב וצרפתים כצרוף כסף והנשארים יהיו כולם צדיקים וקדושים, כמו שכתוב והיה כל הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וגו': לעולם ירשו ארץ, שלא יגלו עוד ממנה לעולם כי יהיו כלם מטעי שרשו במעשיהם כי אני נטעתים לא כבראשונה שאמר עליהם מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באושים ולא היה נטע מטע ה' אלא זמורת זר: להתפאר. שאתפאר בהם בקרא להם עם ה' כמו שאמר ישראל אשר בך אתפאר: (כב) הקטן · אינו אומר על גוף אחד כי מה שנין קטן וצעיר אלא רוצה לומר השבט והמשפחה, הקטן מהם יהיה לאלף פעמים ממה שהוא עתה, וכפל הענין במ"ש כמנהג, ואמר הצעיר לגוי עצום: אני ה' בעתה אחישנה · זאת הטובה שאני מבטיחם אני ה' המשנה שהיכולת בידי, ואמר בעתה ואמר אחישנה אמרו רז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה, ויש לפרש כשיגיע עתה אחישנה, לגמרם מהרה כי לא יאריך זמן מעת בוא הישועה עד כלותה, וי"ת אמר בהם בזמנה איתינה: (א) רוח ה' עלי · אלה הם דברי הנביא על עצמו רוצה לומר כי הבשורות הטובות שאמר והעתיד לומר רוח הנבואה מאת ה' היא שהריקה עליו ושלחו האל לבשר בהם ישראל העתידים להיות בגלות זמן ארוך ויואלו אלה הנחמות הכתובות ולא יתיאשו מן הגאולה, כי מפי ה' הם אלה הנחמות ששלחני לאומרם ולכתבם לבשר בהם מי הגלות בהם ענוים ונשברי לב כי סובלים הגלות לשם ה', ואלו רצו לצאת מיהדותם ומתורתם היו כאחד מהעמים אשר הם ברשותם, וטעם משח, רבה וגדל ומנה אותי להיות שליח באלה הנחמות, וכן ומשחת את חזאל, ואת אלישע משחת לנביא תחתיך, אל תגעו במשיחי, ולפי שמנוי המלכים הוא על ידי משיחה באמר למנוי אחר לשון משיחה, ואף על פי שאין שם משיחה, ופירוש יען בעבור, כי אמר שהריקה עליו רוח נבואה זאת ימנה אותו להיות שליח לבשר בנבואה הזאת אחרים, לפיכך אמר רוח ה' עלי יען משח אותי, כלומר מה שאני אומר ברוח נבואה שהריקה עלי בעבור כי האל מנה אותי לזה להיות שליח לבשר ענוים לחבש לנשברי לב: פקח קוח. שתי מלות וענינם מלה אחת, ופירוש פתוח המאסר, ויש שפרשו כענין שתי מלות ופי' ויקראו לאסירים פקח, רוצה לומר שיפתחו מהאסר, וכן יקראו להם קום, ר"ל שילקחו מהגלות, ואדוני אבי ז"ל פירש כי שם המאסר קוח לפי שבו נלקחים והנלקחים בו נקרא כאלו אמר פתחו בית המאסר ויצאו האסורים, ויונתן תרגם ולדאסירין אתגלו לנהור:

יז תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה׃ יח לֹא־יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה׃ יט לֹא־יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא־יָאִיר לָךְ וְהָיָה־לָךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ׃ כ לֹא־יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה יִהְיֶה־לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ׃ כא וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַו מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃ כב הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה׃

סא א רוּחַ אֲדֹנָי יְהוִה עָלָי יַעַן מָשַׁח יְהוָה אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים שְׁלָחַנִי לַחֲבֹשׁ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ׃

יי פָּרְקִיךְ וּמְשֵׁיזְבִיךְ תַּקִּיפָא דְיַעֲקֹב׃ יז חֲלַף נְחָשָׁא דִבְזוֹ מִנִּיךְ יְרוּשְׁלֶם אַיְתֵי דַהֲבָא וַחֲלַף בַּרְזְלָא אַיְתֵי כַּסְפָּא וַחֲלַף אָעַיָּא נְחָשָׁא וַחֲלַף אַבְנַיָּא בַּרְזְלָא וַאֲשַׁוֵּי פַּרְנָסַךְ שְׁלָם וְשִׁלְטוֹנַיִךְ בְּזָכוּ׃ יח לָא יִשְׁתְּמַע עוֹד חֲטוֹפָא בְּאַרְעִיךְ בְּזָא וּתְבִירָא בִּתְחוּמַיִךְ וְיַעְדְּעוֹן פּוּרְקָן עַל שׁוּרַיִךְ וְעַל תַּרְעַיִךְ יְהוֹן מְשַׁבְּחִין׃ יט לָא תִצְטָרְכִין עוֹד לִנְהוֹר שִׁמְשָׁא בִּימָמָא וְאַף לָא לִזְהוֹר סִיהֲרָא בְּלֵילְיָא וִיהֵי לִיךְ יְיָ לִנְהוֹר עָלַם וֶאֱלָהִיךְ לְתוּשְׁבַּחְתִּיךְ׃ כ לָא תְבַטֵּיל עוֹד מַלְכוּתִיךְ וִיקָרִיךְ לָא יֶעְדֵּי אֲרֵי יְיָ יְהֵי לִיךְ לִנְהוֹר עָלַם וְיִשְׁלְמוּן יוֹמֵי אֶבְלִיךְ׃ כא וְעַמִּיךְ כּוּלְהוֹן זַכָּאִין לְעָלַם יַחְסְנוּן אַרְעָא נִיצְבָא דְחֶדְוָתִי עוֹבַד גְּבוּרְתִּי לְאִשְׁתַּבָּחָא׃ כב דִּזְעֵיר בְּהוֹן יְהֵי לְאַלְפָא וּדְחַלָּשׁ לְעַם תַּקִּיף אֲנָא יְיָ בִּזְמַנַּהּ אַיְתִינַהּ׃ א אֲמַר נְבִיָּא רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים עֲלַי חֲלַף דְּרַבִּי יָתִי יְיָ לְבַשָּׂרָא עִנְוְתָנַיָּא שַׁלְחַנִי לְתַקָּפָא לִתְבִירֵי לִבָּא לְמִקְרֵי לִדְשְׁבַן חֵירוּ וְלִדְאֲסִירִין תְּמַן אִתְגְּלוּ

ופינקי יורה עליו: (יז) תחת הנחשת שנטלו ממך: ושמתי פקידתך שלום: ואשוי פרנסך שלם ושלטוניך בזכו: פקודתך. פקידים שלך. ורבותינו אמרו הפקידות שבאו עליך בגלותך והנוגשים שדחקוך יהיו לך לשלום ולצדקה: (יט) לא יהיה לך עוד: לא תצטרכי לאור השמש: (כ) לא יאסף. לשון אספי נגהם (יואל ב) הכניסו אורם: (כא) להתפאר. שאהיה מתפאר בהם פרונטי"ר בלע"ז: (כב) בעתה אחישנה. זכו אחישנה לא זכו בעתה: (א) יען משח. אין משיחה זו אלא לשון שררה וגדולה: לקרוא לשבויים דרור. כלומר לבשר להם בשורת הגאולה: פקח קוח · פקח את מלקוחם ושבים והתירם:

שנת

ישמע י' בקריאה וסי' ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו · לא ישמע עוד חמס בארצך · וגלתי בירושלם וששתי · כחקיר בור מימיה כן · כה אמר ה' עוד ישמע במקום · ויתנהו בסתר בחתים · והשבתי המון שיריך · קול מלאכה · אחריו ישאג קול · ותם נביאים חעמדת · ואו' וישמעו ויקשו הלוים: לאלף ב' וסי' מאת לאלף ואלף · הקטן יהיה לאלף · לגוי עצום ג' וסי' הרק ממני ואשימים · הקטן יהיה לאלף · והצעיר לגוי עצום:

תולדות אהרן תחת הנחשת י ר"ה כג תמורה כו: ונגשיך, ב"ב ט: ועמך כלם צדיקים סנהדרין לג לא זוכר נח עד ויגע: נצר מטעי, סכה כט סנהדרין ? אחישנה. סנהדרין צח (תענית סג): משח ה'. ערכ"ס כ:

מצודת ציון

דקים: ושוד · מלשון שדים: תעקת · מלשון ויעקב ב. אביר · ענין חוזק: (יז) פקידתך · מלשון פקיד וממונה: ונגשיך · ענין מלחץ לקחת הכסף כמו נגש את הכסף (מ"ב כג): (יח) חמס · עושק וגזל: שוד · מלשון שדידה וגזל: תהלה · ענין שבח: (יט) ולנגה · ענין זהירה ובהירה: (כ) לא יבא · לא ישקע כמו כי בא השמש (בראשית כח): יאסף · ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): ושלמו · ענין גמר: (כא) נצר · ענף כמו ונצר משרשיו יפרה (לעיל יא): מטעי · מלשון נטיעה: (כב) והצעיר · הקטן כמו ורב יעבוד צעיר (בראשית כה): עצום · ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו): בעתה · מלשון עת וזמן: אחישנה · ענין מהירות כמו אחישה מפלט לי (תהלים נה): (א) יען · בעבור: משח · ענין גדולה וכן למשיחו לכורש (לעיל מה): לחבש · ענין כריכת המטלית על השבר כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד): דרור · חפשי וחירות כמו וקראתם דרור (ויקרא כה): פקח · ענין פתיחה כמו פקוח אזנים (לעיל מב):

מצודת דוד

תכיר שלא במקרה בא הדבר רק הוא בעבור שאני ה' מושיעך ואביר יעקב הוא גואלך: (יז) תחת הנחשת · במקום הנחושת שמשו והגבילים ממך אביא במקומו זהב וכו': ושמתי פקודתך שלום. ר"ל תחת הפקידים שהיו נוגשים אליכם לגבות המס אשים עליך שלום כי לא יבואו עוד בשום לגבות המס כי אם יבואו לשאול בשלומך: ונוגשיך · במקום הנוגשים את הכסף יבואו לעשות עמך צדקה: (יח) לא ישמע וכו' · מן האויב המחריב כי לא יהיה עוד: שוד וכו' · כפל הדבר במ"ש: וקראת. לא תקראי עוד על חומותיך ובשעריך קול מלחמה כי אם תקראי קול ישועת ה' ותהלתו: (יט) לא יהיה לך · ר"ל לא תהיה צריך לאור השמש להאיר לך ביום: ולנגה: לזריחת הירח לא תצטרך להאיר לך בלילה: והיה לך ה' · אבל אור השכינה יהיה לך לאור עולם ביום ובלילה: לתפארתך · תתפארי בכבוד ה': (כ) לא יבא · לא ישתקע עוד שמשך וירחך לא יכנס אורו לבל יאיר לך ר"ל לא תבטל מלכותך וממשלתך: כי ה' וכו' · ר"ל הואיל ומה' בא הממשלה א"כ יהיה לאור עולם ולא תבוטל עוד: ושלמו · יתמו ויגמרו ימי אבלך כי לא תתאבלי עוד: (כא) ועמך · העם הנשאר בך יהיו כולם צדיקים כי הרשעים יכלו בחבלי המשיח: לעולם יירשו ארץ · הם ירשו הארץ לעולם ולא יגלו עוד ממנה: נצר מטעי · הענף אשר נטעתי מעשה ידי הוא ויש מה להתפאר בו ר"ל העם אשר בחרתי אתפאר בו כי יהיו צדיקים ותמימים: (כב) הקטן · השבט הקטן יתרבה עד אלף פעמים ככה: והצעיר · כפל הדבר במ"ש: אני ה' · אשר היכולת בידי לתת בבוא עת הגאולה אמהר להרבות הקטן לאלף והצעיר לגוי עצום: סא (א) רוח וכו' · רוח נבואה מה' שורה עלי ר"ל כל התנחומין שאני אומר לא מלבי המה כי אם בדבר ה': יען · בעבור כי ה' משח אותי לבשר את הענוים ושלחני לשום תחבושת לנשברי לב ר"ל לנבאות נחמה למצטערים על איחור הגאולה: לקרוא · לנבאות על שבויי ישראל שיצאו לחפשי: ולאסורים · לנבאות על האסורים בגולה שיפתח מאסרם ויצאו:

(ב) לקרא שנת רצון. שנת הגאולה שהיא שנת רצון כמו שכתוב וברצוני רחמתיך אבל שנות הגלות היו שנות קצף כמו שאמר כי בקצפי הכיתיך: ויום נקם. הוא יום גוג ומגוג שינקם כהם ובזה ינחם האל כל אבלים ואחר כן פירש מי הם האבלים ואמר לאבלי ציון: (ג) לשום פאר תחת אפר. כי מנהג האבל לשום אפר בראשו: שמן ששון. וכן שמן ששון מאבריך ואם גלה על הגרו פאר תחת אפר: מעטה תהלה. הוא משל כי אין מעטה תהלה סעף רוח כהה אם לא יהיה דרך משל כי מלאכו גם כן מעטה ולבישה ברוח כמו ורוח לבשה את עמשי. שמן ששון תחת אבל כי האבל אינו סך שמן כמו שאמר בדבר התקועית: כהה. אחר לנקבה וכן והיא כהה פי' רוח קצרה וחלושה וכן וכהתה כל רוח כי רוח ישראל קצרה בגלות: אילי הצדק. כמו אלני. כמו שאמר מטע ה'. כמו כי יבשו מאלים [illegible] ככר פירשתיו: (ד) ובנו חרבות עולם. כזה אין בו ספק אלא כאותו של מעלה בפרשת קרא בגרון

ובנו ממך חרבות עולם, וכן מתחלף באחר המלות, ופי' ובנו ישראל אילי הצדק שהם חרבות עולם שהיו חרבות מזמן רב: שממות ראשונים. שהיו שוממות מדורות הראשונים הם יקוממו אותם: וחדשו ערי חרב, אותן הערים שהיו חרבות יחדשו אותם, והפסוק כפול במלות שונות: (ה) ועמדו זרים, ועמדו מעצמם יקומו ממקומם ויבאו לעבוד אתכם ורעו צאנכם: אכריכם. עובדי שדותיכם: וכורמיכם. עובדי כרמיכם: (ו) ואתם. לא תהיו צריכים לעבוד עבודתכם כי בני נכר יעשו אותם ותהיו פנויים לעבוד את השם, כמו הכהנים שהיו מוכנים ומזומנים לעבודת בית המקדש כן תהיו פנויים מעסקי העולם ותתעסקו בתורת האלהים ובדברי חכמה לדעת את ה': חיל גוים תאכלו. זהו מלבד שיעבדו אתכם בארצם יביאו לכם למנחה זהב וכסף וכל טוב ארצם, והחכם ר' אברהם ב"ע פירש והנה יהיו העכו"ם כנגד ישראל שישראל כנגד בני אהרן הכהנים, על כן חיל עכו"ם כנגד המעשר: תתימרו. תתגדלו ותתרוממו בכבודם שהוא ממונם: תתימרו. היו"ד תחת אל"ף וכן וה' האמירך היום, וי"מ תתפנקון: (ז) תחת בשתכם. שהייתם בגלות לבשת ולחרפה ותחת אותו הבשת יהיה לכם הפכו והוא הכבוד על פי משנה שהיה לכם בשת יהיה לכם כבוד, ויונתן תרגם חלף דבהתתון ואתכנעתון על חד תרין בטבוון די אמרתי איתי לכון: וכלימה ירונו חלקם. תחת שאמר עומד במקום שנים, ותחת כלימה שהיה להם בגלות ירונו בחלקם הטוב שאתן להם, וי"ת ויתבהתון עממיא דהוו משתבחין בחולקהון: לכן בארצם משנה יירשו, ולא יצטרכו לצאת מארצם לסחורה להביא ממון כי בארצם יירשו מטוב העולם משנה ממה שהיה להם ואותה השמחה תהיה להם לעולם בלא הפסק: (ח) כי אני ה' אוהב משפט. נותן טעם למה שאמר שיתן להם משנה, אמר כי אני אוהב משפט, וזה יהיה עול ולא משפט, כי ישראל שהם מכאר הגוים ואשר דכאו הם' כל ימיהם ואכלו להם ימי הגלות והרעה אם לא יהיה להם עוד תקוה לא יהיה משפט, ואני ה' אוהב משפט. אוהב פירושו אותו כמו האדם כל שכן שאעשנו אני כי אסי' בעבודתי אני שונא גזל, והוא בעולה כמו שאמר והבאתם גזול, אם כן

(ב) שנת רצון. שנת פיוס ורצוי: (ג) אילי הצדק. לשון אילנות כמו (לעיל ב) מאילים אשר חמדתם ומטע ה' יורה עליו: (ה) אכריכם. מנהיגי המחרישה: (ו) כהני ה'. נשיאי הקב"ה: חיל גוים. נכסי פלחי כוכביא: תתימרו. אתם תכנו תתיהם בכבוד שנפלו עד הנה: (ז) תחת בשתכם. שהיה משנה אף הם כלמה ירונו תמיד חלקם כלו' תחת אשר עד הנה תמיד עמי היו רוננים כלמה חלקם. יש רנה שהוא אבל כמו (איכה ב) קומי רוני בלילה וכמו (מ"א כב) ותעבור הרנה דאחאב: (ח) כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה. לכך איני מקבל עולות העכו"ם שכולן גזל: ונתתי פעולתם. של ישראל שהיא באמת אז ונתתי פעולתם שפעלו שכר שסבלו גידופי העכו"ם על כבודי באמת:

ב לִקְרֹא שְׁנַת־רָצוֹן לַיהוָה וְיוֹם נָקָם
לֵאלֹהֵינוּ לְנַחֵם כָּל־אֲבֵלִים: ג לָשׂוּם ׀
לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן לָתֵת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת
אֵפֶר שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן תַּחַת אֵבֶל מַעֲטֵה
תְהִלָּה תַּחַת רוּחַ כֵּהָה וְקֹרָא לָהֶם
אֵילֵי הַצֶּדֶק מַטַּע יְהוָה לְהִתְפָּאֵר:
ד וּבָנוּ חָרְבוֹת עוֹלָם שֹׁמְמוֹת
רִאשֹׁנִים יְקוֹמֵמוּ וְחִדְּשׁוּ עָרֵי חֹרֶב
שֹׁמְמוֹת דּוֹר וָדוֹר: ה וְעָמְדוּ זָרִים
וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם
וְכֹרְמֵיכֶם: ו וְאַתֶּם כֹּהֲנֵי יְהוָה תִּקָּרֵאוּ
מְשָׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ יֵאָמֵר לָכֶם חֵיל
גּוֹיִם תֹּאכֵלוּ וּבִכְבוֹדָם תִּתְיַמָּרוּ:
ז תַּחַת בָּשְׁתְּכֶם מִשְׁנֶה וּכְלִמָּה יָרֹנּוּ
חֶלְקָם לָכֵן בְּאַרְצָם מִשְׁנֶה יִירָשׁוּ
שִׂמְחַת עוֹלָם תִּהְיֶה לָהֶם: ח כִּי אֲנִי
יְהוָה אֹהֵב מִשְׁפָּט שֹׂנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה
וְנָתַתִּי פְעֻלָּתָם בֶּאֱמֶת וּבְרִית עוֹלָם
אֶכְרוֹת לָהֶם: ט וְנוֹדַע בַּגּוֹיִם זַרְעָם
וְצֶאֱצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כָּל־
רֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ
יְהוָה:

לְנִיהוֹר: ב לְמִקְרֵי שְׁנַת רַעֲוָא קֳדָם יְיָ וְיוֹם פּוּרְעָנוּתָא קֳדָם אֱלָהָנָא לְנַחָמָא כָּל אֲבִילַיָא: ג לְשַׁוָאָה לַאֲבִילֵי צִיוֹן לְמִתַּן לְהוֹן כְּלִיל חֲלַף קְטַם מְשַׁח דְּחֶדְוָה חֲלַף אֶבְלָא רוּחַ מְשַׁבַּחְתָּא חֲלַף רוּחָתְהוֹן דַּהֲוָת עֲמְיָא וְיִקְרוֹן לְהוֹן רַבְרְבֵי קוּשְׁטָא עַמֵּיהּ דַּיְיָ לְאִשְׁתַּבָּחָא: ד וְיִבְנוּן חָרְבַת עָלָם צַדְיַת קַדְמָאֵי יְקוֹמְמוּן וִיחַדְתּוּן קִרְוִין דַּהֲוָאָה חָרְבָן צַדְיָא דָר וְדָר: ה וִיקוּמוּן נוּכְרָאִין וְיִרְעוּן עָנְכוֹן וּבְנֵי עַמְמַיָא אִכָּרֵיכוֹן וּמְפַלְחֵי כַּרְמֵיכוֹן: ו וְאַתּוּן כַּהֲנַיָא דַּיְיָ תִּתְקְרוּן דִּמְשַׁמְשִׁין קֳדָם אֱלָהָנָא יִתְאֲמַר לְכוֹן נִכְסֵי פַּלְחֵי כוֹכְבַיָא תֵּיכְלוּן וּבִיקָרְהוֹן תִּתְפַּנְּקוּן: ז חֲלַף דִּבְהַתְתּוּן וְאִתְכְּנַעְתּוּן עַל חַד תְּרֵין בְּטָבְוָן דַּאֲמָרִית לְכוֹן אַיְתֵי לְכוֹן וְיִתְבַּהֲתוּן עַמְמַיָא דַּהֲווֹ מִשְׁתַּבְּחִין בְּחוּלָקְהוֹן בְּכֵן בְּאַרְעֲהוֹן עַל חַד תְּרֵין יַחְסְנוּן חֶדְוַת עָלַם תְּהֵי לְהוֹן: ח אֲרֵי אֲנָא יְיָ רָחֵים דִּינָא מַרְחִיק קֳדָמַי שִׁקְרָא וְאוֹנְסָא וְאֶתֵּן אֲגַר עוֹבָדֵיהוֹן בְּקוּשְׁטָא וּקְיָם עָלַם אֶגְזַר לְהוֹן: ט וְיִתְרַבּוּן בְּעַמְמַיָא בְּנֵיהוֹן וּבְנֵי בְנֵיהוֹן בְּגוֹ מַלְכְוָתָא כָּל חָזְוֵיהוֹן

מסורה: יחרב י"ז וחסר וסי' הייתי ביום אכלי חרב. על הגזה לבדה. אל הגזה לבדה. ויהי חרב אל הגזה לבדה. תהיה משלכת לחרב. לחרב וקללה תהיה בצרה דירמיהו. חרב אל מימיה ויבשו. ונתתי את ארץ מצרים. וסוכה תהיה לצל יומם. מחסה מזרם. כחרב בציון ב' בו. וחשו עדי חרב. קול ישורר בחלון חרב בסף. ואקרא חרב. שנא ושנא ד' חסר בקריאה וסי' יהושע. שנא גזל בעולה. ושנא תקעים בטח. שנא בצע יאריך ימים. וכל אורייתא דכוו' חסר: ברך י"ג בקריאה וסי'

תולדות אהרן לאבילי ציון. תענית יז ב"ב ס: ועמדו זרים. ברכות לה פסחים לח סנהדרין נא: לכן בארצם. חגיגה טו: שונא גזל. סכה ל:

על כל פנים כיון שאני אוהב משפט ושונא הפכו שהוא גזל צריך שאגמול להם תחת גלותם ורעתם רב טובה ... פעולתם שפעלו ועשו לשמי אתן להם באמת וברית עולם שלא יהיה לו הפסק אכרות לכם לא כ... הגוים לטייל או לסחורה אף על פי שלא יצטרכו יהיו נודעים ונכרים לרוב הכבוד והגדולה שיהיה ל... ונודע

מצודת דוד

וילקחו מן הגלות: (ב) לקרוא. לבשר שיבא מה' שנת רצון לישראל עת נקמה מהכשדים: לנחם. נקמת הכשדים יהיה לתנחומין לאבלי ציון על הצער שסבלו: (ג) לשום וכו'. לשום דבר לאבלי ציון וחוזר ומפרש מהו ואמר לתת להם פאר במקום האפר שהיו מתפלשין בו בזמן האבל: שמן ששון. כי לפעמים מושחים בשמן לרפאות המכה לכן אמר שמן ששון העשוי להתענג: מעטה תהלה. עטיפת שבח והלול תחת כהה וחשוכה: וקורא להם. כי אם יקרא אותם אילי הצדק כי יהיו גדולים במעשה הצדק: מטע ה'. אשר ה' נטע אותם להתפאר בהם: (ד) ובנו חרבות עולם. יבנו הערים החרבות מימות עולם ר"ל מזמן רב: שוממות ראשונים. הערים השוממות מימים ראשונים יקוממו וכפל הדבר במ"ש: וחדשו. יבנו מחדש הערים החרבות והשוממות מדור ראשון וכפל הדבר פעמים רבות לחזק הד... (ה) ועמדו זרים. הכשדים הזרים יעמדו וירעו צאנכם ובני נכר יעבדו אתכם בחרישת השדה ועבודת הכרם: (ו) כהני ה'. נשיאי המקום: יאמר לכם. יהיה נאמר עליכם: ובכבודם תתימרו. אתם תהיו מרוממים בהכבוד שיש עתה אל הכשדים כי לכם יבוא: (ז) תחת. במקום הבושת שהיה לכם יהיה לכם משנה פי שנים מהכבוד: וכלימה. ותחת הכלימה שהיה להם בגלות ירונו וישמחו בחלקם הטוב שאתן להם: לכן. בעבור הכלימה שהיה להם מן העכו"ם לזה יירשו בארצם ירושה כפולה ומרובה: שמחת עולם. כי לא יגלו עוד מארצם: (ח) אוהב משפט. לכן נכון הדבר שיקבלו ישראל את הטובות האלה: שונא גזל בעולה. אפי' בהבאת העולה אני שונא אם בא מגזל וכמ"ש והבאתם גזול וכו' הארצה אותה (מלאכי א): פעולתם. שכר פעולתם אתן באמת: וברית עולם. ברית המתקיים לעולם אכרות להם: (ט) ונודע בגוים זרעם. זרע ישראל יהיה ניכר בחשיבות: וצאצאיהם. הבנים היוצאים מהם יהיו נודעים בתוך העמים וכפל הדבר במ"ש: כל רואיהם.

מצודת ציון

(לעיל מח): קוה. מלשון לקיחה: (ג) מעטה. ענין עטיפה כמו כבגד יעטה (תהלים קט): תהלה. מל' הלול ושבח: כהה. ענין עכירות וחושך כמו כהה הנגע (ויקרא יג): אילי. שם אילן גדול ויפה כמו מאילים אשר חמדתם (לעיל ב): מטע. מלשון נטיעה: (ד) חרב. מל' חורבן: (ה) זרים. עכו"ם: ורעו. מלשון מרעה: אכריכם. כן יקראו החורשים בשדה כמו בשו אכרים (ירמיה יד): וכרמיכם. מל' כרם: (ו) כהני. ענין שררה וגדולה כמו ובני דוד כהנים היו (ש"ב ח'): חיל. עושר: תתימרו. ענין גדולה ורוממות כמו את ה' האמרת (דברים כו) והוא היו"ד במקום האל"ף וכן אשר יומרוך למזמה (תהלים קלט): (ז) משנה. כפול כמו וכסף משנה (בראשית מג): (ט) וצאצאיהם. מלשון יציאה והם הבנים: יכירום. מלשון הכרה

ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים, כי הם הבחורים הם שילכו לתאותם לראות ארצות העכו"ם: (י) שוש אשיש כו'. אלה הם דברי ירושלים לדעת המתרגם שתרגם אמרת ירושלם מחדא אחדי במימרא דה', או הם דברי ישראל בשובם מהגלות, וכתב אדוני אבי ז"ל ה' במדת רחמים: באלהי. במדת הדין ועל כן כפל שוש אשיש ועוד כי כאשר זכר מדת רחמים הגוף והנפש שמחים אך במדת הדין תגל הנפש שהיא עליונית ומקבלת יסורין יותר מהגוף: בגדי ישע מעיל צדקה. דרך משל והבגדים הם שילבש אותם האדם והמעיל הוא שיתעטף בו לפיכך אמר יעטני על מעיל: יכהן פאר. יגדיל פארו בלבושים נאים כי הכהן שהוא עובד האל הוא ראש העם וגדולם לפיכך נאמרה הגדולה בלשון כהונה וכן ובני דוד כהנים היו ויונתן תרגם כחתנא דמצלח בגנונים וככהנא רבא דמתקן בלבושוי: כליה. כלי תכשיטיה וקשוריה: (יא) כי כארץ. ועוד כמשל ישועת ישראל לארץ שתוציא צמחה כי היא הגרגיר כארץ ששם

שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי
בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע
מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר
וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ׃ יא כִּי כָאָרֶץ
תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ
כֵּן ׀ אֲדֹנָי יֱהוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה
וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם׃
סב א לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה
וּלְמַעַן יְרוּשָׁלִַם לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא
כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר׃
ב וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ וְכָל־מְלָכִים
כְּבוֹדֵךְ וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר
פִּי יְהוָה יִקֳּבֶנּוּ׃ ג וְהָיִית עֲטֶרֶת
תִּפְאֶרֶת בְּיַד־יְהוָה וּצְנוֹף מְלוּכָה (וצניף ק')
בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ׃ ד לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עוֹד
עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר עוֹד
שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ
וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ יְהוָה בָּךְ
וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל׃ ה כִּי־יִבְעַל בָּחוּר
בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן
עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ׃ ו עַל־
חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים
כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא

ישתמודעינון ארי אינון זרעא
דבריך יי׃ י אמרת ירושלם
מחדא אחדי במימרא דיי
תבוע נפשי בפורקנא דאלהי
ארי אלבשני לבושין דפורקן
מעיל דכו עטפני כחתנא
דמצלח בגנוניה וככהנא רבא
דמתקן בלבושוהי וככלתא
דמתקשטא בתיקונהא׃ יא ארי
כארעא דמפקא צמחה וכגנת
שקיא דזירועהא מרביא כן יי
אלהים יגלי זכותא ותושבחתא
דירושלם לקבל כל עממיא׃
א עד דאעבד פורקן לציון לא
אניח לעממיא ועד דאיתי
נחמא לירושלם לא אשקיט
למלכותא עד דיתגלי
כשפרפרא נהורא ופורקנא
כבעיר יבער׃ ב ויחזון עממיא
זכותיך וכל מלכיא יקריך
ויקרון ליך שמא חדתא די
במימריה דיי יפרשיניה׃
ג ותהון כליל דחדוא קדם יי
וכתר דתושבחא קדם אלהיך׃
ד לא יתאמר ליך עוד שביקא
ולארעיך לא יתאמר עוד צדיא
ארי ליך יתקרי עבדי רעותי
בה ולארעיך יתבא ארי תהי
רעוא מן קדם יי ביך וארעיך
תתיתב׃ ה ארי כמא דמתיתב
עולים עם בתולתא כן יתיתבון בגויכי בניכי וכמא דחדי חתנא עם כלתא יחדי עלך אלהיך׃ ו הא על עובדי
אבהתך צדיקיא קרתא דירושלם מתקנין נטרין קדמי כל יממא וכל ליליא תדירא לא פסקין מתאמר דכרן

(י) כחתן. אשר ילבש לבושי פאר הכהן גדול: וככלה תעדה כליה. תכשיטיה: (יא) כי כארץ תוציא צמחה וגו': (א) למען ציון. אפעה ולא אחשה על מה שעשו לה: לא אשקוט. לא יהא שלום לפני עד יצא כנגה צדקה: (ב) יקבנו. יפרשנו: (ד) בעולה. מיושבת: (ה) כי יבעל וגו'. ארי כמה דמתיתב עולם עם בתולתא כן יתייתבון בגוייכי בנייכי: (ו) על חומותיך ירושלים. רבותינו דרשוהו כמשמעו מלאכי' המזכירים את ה' על חורבנה לבנותה מאי אמרו אתה תקום תרחם ציון (תהלים קב) כי בחר ה' בציון (שם קלב) כדאיתא במסכת מנחות ויש חומותיך אבות הראשונים המגינים עליה כחומה: הפקדתי שומרים. לכתוב ספר זכרונות שלא ישתכח זכותם מלפני: לא יחשו. מלהזכיר זכותם לפני: המזכירים את ה'. את זכות האבות

במסורה רבתי: ישיש ד' בקריאה וסי' כן ישיש ה' עליכם להטיב אתכם ולהרבות. ומשוש חתן על כלה. ישיש עליך בשמחה. ישיש כגבור לרוץ ארח. וחד וישיש בכח יצא לקראת נשק.

תולדות אהרן יכהן פאר, מ"ק כח: שוש אשיש. פקדה שער נא זוכר ישחו: תוציא צמחה. שבת סב עוקרים פ' אחרו (כלאים כח שבת יא): והיית עטרת [שבת ח]: כי יבעל. מ"ק כ: ומשוש חתן. סנהדרין לט: על חומותיך מנחות פט:

ונשחת ואחר כך יצמח ויתחדש וישוב למה שהיה ויותר טוב ויפה בחדוש, כי ברוב החדש טוב מן הישן ועוד כי מגרגיר אחד יצאו כמה גרגירים, כן ישראל היו ימים רבים בגלות נשחתים ונפסדים וכמעט אבדה תקותם ויצמחו בהגיע עת הגאולה ויפרו וירבו ויוסיפו על מה שהיו במספר ובכבוד ובגדולה יותר ממה שהיו בפלאי פלאים, ועוד כמשל אותם לגנה שתצמיח זרועיה זו אחר זו שאין הירקות צומחין כאחד אלא לפי עתי השנה ויתחדשו הם צומחים לפי עתי השנה, כן ישראל תתחדש להם טובה אחר טובה וזה יהיה עד כל העכו"ם כי כולם ידעו ויכירו בטובתם שהיא גדולה על כל האומות שבעולם: זרועיה. שם על כל זרע וזרע תואר והדוגי. אבי ז"ל פירש כי מקצת הטובה הם מאת הבורא יתברך והוא משל כארץ תוציא צמחה מעצמה בלא זריעה ומקצתם שישראל זרעו בטובות מעשיו והוא משל כגנה זרועיה תצמיח שזורעים אותה ומצמחת כן יצמיח צדקה מאתו ותהלה מזכיות ישראל: (א) למען ציון. אלה הם דברי ה' בהיות ישראל בגלות ואמר למען ציון אשר נקרא שמי עליו, וזכר ציון וירושלם הוא כפל ענין במלות שונות וכן לא אחשה ולא אשקוט כן ציון וירושלם עיר אחת אלא שהמצודה נקראת ציון: כלפיד יבער. כלפיד הבוער שיראו אותו מרחוק כן צדקך וישועתך יראו אותו הגוים הרחוקים: (ב) וראו גוים צדקך. הצדק שיעשה האל עמך צדקך וכבודך אמר כנגד ירושלם: שם חדש. כמו שאמר חפצי בה: יקבנו. יפרשנו כמו אשר נקבו בשמות: (ג) והיית. הענין כפול במלות שונות: עטרת וצניף תפארת ומלוכה יד וכף, וטעם ביד ה' בכף אלהיך לומר כי כלא יחזקם לך שלא ישלו לעולם עטרת תפארתך וצניף מלוכתך כי תמיד יהיה ידו עמך לסמכם והטעם שהיא תהיה במשל עטרת תפארת לעכו"ם שיתפארו בה ובמלכותה: (ד) לא יאמר. ולארצך, שאר ארץ ישראל כי לירושלם ידבר: חפצי בה. כי בירושלם יהיה הכבוד בעולם. על דרך משל כי הארץ המיושבת דומה לאשה שיש לה בעל וכשהיא שוממה היא כאלמנה שאין לה בעל וכן אמר העיר רבתי עם היתה כאלמנה, ומ"ש בעולה יתכן וכן תרג' תבעל תתיתב: (ה) כי יבעל. כי כמו שיבעל בחור בתולה שהוא דבר נאה ומתקבל בחור שיבעל בתולה יותר משיבעל זקן בתולה או בחור בעולה כן ארץ ישראל כל זמן שלא היו בניה בתוכה אף על פי שהיו יושבים בה אומות העולם לא היתה נקראת בעולה כי לא היו מתקבלים בה ולא היה נאה שבתם בה אלא כמו זקן עם בתולה או בחור עם בעולה אבל כשישובו ישראל בתוכה הרי היא כבעולת בחור בתולה: ומשוש חתן על כלה. בימי חופתם שהוא נקרא חתן והיא כלה ואז הוא השששון והשמחה ביניהם יותר כי אז הם בחדושם כן ישיש שמחת אלהיך עליך כל הימים: (ו) על חומותיך. דרך הדרש כנס יודע שהשומרים הם המלאכים והם מתפללים לאל על ירושלם שישיבנה ליושבה ויש מפרשים כי השומרים הם אבלי ציון שמתפללים ביום

מצודת ציון

(י) שוש אשיש. ענין שמחה: תגל. מל' גילה וששון: ישע. מל' תשועה: מעיל. שם מלבוש מה: יעטני. ענין עטיפה: יכהן. ענין גדולה: תעדה. מל' עדי וקשוט כמו ועדית עדי (יחזקאל כג): (יא) וכגנה. מלשון גן: זרועיה. מלשון זרעונים: (א) אחשה. ענין שתיקה כמו החשיתי מעולם (לעיל מב): אשקוט. ענין מנוחה: כנוגה. ענין הארה וזריחה: כלפיד. הוא הענן אשר מנדנדים בו האש שמתיירא מתוך האש ומעלה שלהבת רב וכן וכלפיד אש בעמיו (זכריה יב): יבער. ידלק: (ב) יקבנו. יפרש אותו כמו אשר נקבו בשמות (במדבר א): (ג) וצניף. מל' מצנפת העשוי לסבב את הראש: (ד) בעולה. מיושבת כמו מבני בעולה (לעיל נד): (ו) הפקדתי. ענין מינוי והזכרה: לא יחשו. לא ישתקו. ענין שתיקה כמו וידם אהרן (ויקרא)

מצודת דוד

כל הרואה אותם יכיר נגם אשר הם זרע המבורך מה': (י) שוש אשיש. אז יאמר ישראל שוש אשיש בתשועת ה' תגל נפשי במזר אלהי: כי הלבישני וכו'. ר"ל סבב אותי בישע ובצדקה כלבוש המסבב את הגוף וכמעיל המעטף את הלובשו: כחתן. כמו החתן אשר יגדיל פארו וכמו הכלה אשר תתקשט בכלי תכשיטים: (יא) כי כארץ. כמו הארץ מוציאה צמחה אחר שנרקב ונפסד הגרגיר הזרוע וכמו הגנה המצמחת הדברים הנזרעים בה אחר ההפסד כן יצמיח ה' לישראל צדקה והלול: סב (א) למען ציון לא אחשה. לא אשתוק להעלבון שעשו לציון שהחריבו אותה עד היסוד: לא אשקוט. לא יהיה מנוחה לפני עד אשר יראה הצדקה שאעשה לה כדבר המאיר ומזריח והישועה שאביא עליה יהיה נראה לכל כלפיד אש הבוער: (ב) צדקך. הצדקה שאעשה לך: וקורא לך. יהיה נקרא לך שם חדש אשר פי ה' יפרשנו והוא חפצי בה. דרושה עיר לא נעזבה האמור למטה: (ג) עטרת תפארת. ר"ל תהיה שמורה בידו כעטרת תפארת: וצניף מלוכה. כפל הדבר במ"ש: (ד) לא יאמר לך. לא יאמר עוד עליך שאתה עזובה מה'. ולארצך. על ארצך: חפצי בה. רצוני בה ואינה נעזבת ממני: ולארצך בעולה. לארצך יקרא מיושבת ולא שממה: כי חפץ וכו'. לזאת יקרא ירושלים חפצי בה כי חפץ ה' בך ולכל הארץ בכללה יקרא בעולה כי תבעל ותתיישב באנשים: (ה) כי יבעל. כמו כשהבחור נושא בתולה מתיישבים יחד מבלי פירוד כן יתיישבו בך בניך ולא יתפרדו ממך: ומשוש. כמו השמחה שיש להחתן על כלתו כן ישיש וכו': (ו) על חומותיך. על עסק חומותיך: הפקדתי שומרים. אלה השומרים ביומי על

רש"י

האבות: אל דמי לכם. אל תחרישו: (ט) יאכלוהו. מוסב על דגנך: ישתוהו. מוסב על תירושך: עברו עברו בשערים. אמר נביא עברו ותובו בתרעיא אפנו לבא דעמא לאורח תקנא: (י) סלו סלו המסלה. כבשו הדרך בפיי"ן לוקמיי"ן בלע"ז סולו לשון מסלה הוא: סקלו מאבן. סקלו המסילה: והשליכו אבני מכשול לצדדין. סקלו אישפירייאי"ן בלע"ז: מאבן. מהיות שם אבן וכנגד יצר הרע הוא אומר. ויש עוד לפותרו על תיקון הדרכים לקבוץ הגליות: הרימו נס. כלונס פורקא בלע"ז אות הוא שיקבצו אלי ויביאו לי את הגולים אללם: (יא) הנה שכרו. שמוכן לתת לעבדיו מוכן אתו: ופעולתו. שכר הפעולה שפעלו עמו לפניו הוא מוכן לתת: (א) מי זה בא מאדום. נתנבא הנביא על שעיר ובצרה. אמרו רבותינו שתי טעיות עתיד שר של שעיר לטעות כסבור הוא שבצרה היא בצר במדבר שהיתה עיר מקלט. וטועה משום שאין קולטת אלא שוגג והוא הרג את ישראל מזיד. ועוד יש מדרש אגדה על שהספיקה בצרה מלך לשעיר במות מלכה הראשון וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה ובצרה ממואב היא כענין שנא' על קריות ועל בצרה: זה. (שהיה) הדור בלבושו וגאה ונאזר ברוב כחו והקב"ה משיבו אני

יאכלוהו ד' וחסר וסי' ואכלו את הבשר בלילה הזה. בחדש השני בארבעה עשר יום בחדש הזה. בשלו את הבשר פתח אהל מועד. כי מאספיו יאכלוהו והללו: סבצרה ג' יובב בן זרח. וחברו דה"ה. מי זה בא מאדום. אנ"ד.

יֵחֱשׁוּ הַמַּזְכִּרִים אֶת־יְהוָה אַל־דֳּמִי לָכֶם׃ ז וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ׃ ח נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ׃ ט כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי׃ י עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים׃ יא הִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ יב וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה עִיר לֹא נֶעֱזָבָה׃

סג א מִי־זֶה ׀ בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ

ל'.ג' טַבְוָתִיךְ קֳדָם יְיָ לָא פָּסִיק
י"ח פסוקים עד ועד לְכוֹן׃ ז וְלָא יִפְסוֹק דְּכְרָנְהוֹן מִן קֳדָמוֹהִי עַד דִּיתַקֵּן וְעַד דִּישַׁוֵּי יַת יְרוּשְׁלֵם תּוּשְׁבַּחְתָּא בְּאַרְעָא׃ ח קַיֵּם יְיָ בִּימִינֵיהּ
ל' וּבִדְרַע תּוּקְפֵיהּ אִם אֶתֵּן יַת עִבּוּרִיךְ עוֹד מֵיכַל לְבַעֲלֵי
ל' דְבָבִיךְ וְאִם יִשְׁתּוֹן בְּנֵי עַמְמַיָּא חַמְרִיךְ דִּלְאֵית בֵּיהּ׃ ט אֲרֵי
ד' וחסר דְּכַנְשׁוֹהִי לְעִבּוּרָא יֵיכְלוּנֵיהּ
ל'. ל' וחסר וִישַׁבְּחוּן קֳדָם יְיָ וּדְעַצְרוּהִי
ל' דסמי' לְחַמְרָא יִשְׁתּוּנֵיהּ בְּדָרַת קוּדְשִׁי׃ י אֲמַר נְבִיָּא עִבְרוּ
ל' וְתוּבוּ בְּתַרְעַיָּא אַפְנוֹ לִבָּא עַמָּא
י"ב ר"פ לְאוֹרַח תַּקְנָא בְּסָרוּ בְּשׁוּרָן
ו' ל' דסמיך טָבָן וְנַחְמָן לְצַדִּיקַיָּא דִּסְלִיקוּ הִרְהוּר יִצְרָא דְּהוּא כְּאֶבֶן תַּקְלָא אֲרִימוּ אָתָא עַל עַמְמַיָּא׃ יא הָא יְיָ אַשְׁמַע
ל'. כ"א לְסִיָּפֵי אַרְעָא אֱמָרוּ לִכְנִשְׁתָּא
ל' דְצִיּוֹן הָא פָּרְקִיךְ מִתְגְּלֵי הָא
ל' אַגַר עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ עִמֵּיהּ וְכָל
ג'. ל' עוּבָדֵיהוֹן גְּלַן קֳדָמוֹהִי׃ יב וְיִקְרוֹן לְהוֹן עַמָּא דְקוּדְשָׁא פְּרִיקַיָּא דַיְיָ וְלִיךְ יִתְקְרֵי תְּבִיעְתָּא קַרְתָּא דְּלָא אִתְרְחָקַת׃ א מַן אֲמַר אִלֵּין עָתִיד לְאַיְתָאָה מְחָא עַל אֱדוֹם פּוּרְעָנָא תַּקִּיפָא עַל בָּצְרָה

תולדות אהרן ובזרוע עזו. ברכות ו נזיר ג: חמוץ בגדים. מגלה כט מכות יב אסור אמור:

רד"ק

ביום ובלילה על ירושלם, וגם יש לפרש על כל ישראל בגלותם שהם שומרים ועושים תמיד בנין ירושלים ומזכירין טובת ירושלם ביום ובלילה בתפלותיהם ובברכותיהם, וי"ת על עובדי אבהתך צדיקיא קרתא ירושלם וגו' וכן תרגם יונתן אל תתנו דמי לו ולא יפסוק דכרנהון מן קדמוהי עד דיתקן ועד דישוי ית ירושלם תושבחתא בארעא, ויש לפרש הפסוק הזה על חומותיך ירושלים אמר הנה לירושלם אחר שיבנו חומותיך אל תפחדי שיפלו עוד לעולם כי אני הפקדתי עליהם שומרים כל היום וכל הלילה תמיד: לא יחשו. כי אחר שומרי חומות אם הם ערים בלילה ולא יחשו מלדבר להעיר האחד את חברו וביום הם ישנים. אבל שומרי חומות ירושלם יהיו ערים ביום ובלילה תמיד, והשומרים הם דרך משל כלומר השגחת האל, כמו עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה: המזכירים את ה', אמר כנגד בני הגלות אתם שעליכם להזכיר את ה': אל דמי לכם. לא יהיה לכם דמי ושתיקה והתפללו לפניו תמיד ושפכו לפניו לבבכם עד יכונן ירושלם בחומותיה ובבניניה וישימה תהלה בארץ, הנה מה שהיא עתה כל ימי הגלות חרפה לגוים וקלסה לכל הארצות, ודברים אלה הם דברי האל מראש הפסוק. על דרך שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם, הננו אתאנו לך כי אתה אלהינו שמזרז אותם על התשובה, ומה שאמר תחלה הפקדתי ואחר כך אמר המזכירים את ה' ואמר אל תתנו דמי לו כן דרך הכתוב, כמו ואל משה אמר עלה אל ה' והדומים לו, ויש לפרש כי המזכירים את ה' הם דברי הנביא כנגד בני הגלות ואמר הואיל וכל הנביאים הטובות האלה מבטיח אותם האל הזכירו את שמו תמיד שפכו לפניו לבבכם עד יקבץ הגלות ויכונן ירושלם וישימה תהלה בארץ: (ז) ואל תתנו דמי לו. כפל ענין לחזק ומפורש הוא בפסוק של מעלה ממנו, ואמר דמי לכם, ואמר דמי לו, כי כמו שהמדבר לחברו מתעסק בדבר וכן המעמיד דברו מוקיר את חבירו להיות מאזין לו שיתן את לבו לכל דבריו בלא דמי ובלא הפסק, והנה כשיפסוק מלדבר הוא השתיקה וההפסק לשומע כמו למדבר: (ח) נשבע ה'. כי כאשר יזכור השבועה הוא קיום הדבר בלא תנאי ואמר נשבע ואמר אמן, כמו שפירשנו כמו ואל משה אמר עלה אל ה', ואמר בימינו ובזרוע עזו, רוצה לומר כי הכח והיכולת בידו לקיים השלום ולא ישלטו עוד בהם אויבים: בימינו ובזרוע עזו. הוא כפל ענין במלות שונות כי הימין הוא הזרוע כענין בהדם וכן מדבר האל על דרך משל: (ט) כי מאספיו. מן הדגוש והוא מן הקל וכמוהו רבים וטעם והללו את ה' רמז למעשר שני ונטע רבעי וזהו כי מאספיו אכלוהו שהיו נאכלים לבעלים ונטע רבעי הוא הלולים לה' וכן במעשר שני היה מהודר ומהלל לאל והוא שאמר בחצרות קדשי כי מעשר שני ונטע רבעי לא היו נאכלין אלא בירושלם פנים מן החומה כמו שכתוב לפני ה' אלהיך תאכלנו וכל העיר נקרא לפני ה' אלהיך וכן נקראת חצרות קדשי והחצר כלל הבתים: (י) עברו עברו. הכפל כמו שפירשנו במלת סלו סלו והכפל הוא כן לחזק הענין: בשערים. על דרך עברו מעבר לעבר במחנה: פנו דרך העם עם ישראל וענין סלו ומסלה פירשנוהו גם כן שם: סקלו מאבן. לפירוש הראשון שפירשנו שם יהיה פירוש סקלו מאבן שישליכו במסלות אבנים וזהו פירוש סקלו ומה שאמר מאבן רוצה לומר מאבנים גדולות סקלו אותם ולפירוש השני יהיה פירוש סקלו הסרת האבנים מהדרכים: הרימו נס על עמים שיכשרו אותם בכל מקום שהם בגלות וכל זה דרך משל לא שירימו נס ויסקלו דרכים אלא דרך משל כלומר פנו דרך לפלוני שבא כי כהגיע עת הישועה יאמרו העמים לישראל לכו ושובו לארצכם כאלו הרימו להם נס כל כך תגלה הישועה לכל: (יא) הנה ה' הנה שכרו אתו שכר טוב שישלם לישראל על הגלות שסבלו בעבור שמו הגדול: ופעלתו לפניו. ושכר פעלתו שכר שזכר עומד במקום שנים ופירוש ופעלתו הפעלה הטובה שעשו הם לאל בהחזיקם בגלות בתורתו ובמצותיו עם הצרות הגדולות וכנוי וי"ו ופעלתו שב לאל כי פעלתם היא פעלתו כי לשמו יעשו וכן ושמחתים בבית תפלתי כמו שפירשנו ולפניו רוצה לומר עמו כי מה שעמו הוא לפניו ומה שלפניו הוא עמו ויונתן תרגם הא אגר עבדי מימריה עמיה וכל עובדיהון גלן קדמוהי: (יב) וקראו. דרושה הפך ממה שהיו קוראים לך ציון היא דורש אין לה: עיר לא נעזבה. הפך ממה שאמרת עזבני ה': (א) מי זה בא מאדום. נבואה זו על חורבן אדום העתיד כמו שפירשנו בפרשת קרבו גוים לשמוע. והמשיל האל

יפנק

מצודת דוד

אבל ציון שאין להם פסק אחר כי אם יתמידו בבכי ואבל כשומרי החומות שאינם זזים מן השמירה והוסיף לומר כל היום וכל הלילה כי מנהג שומרי החומות לישן ביום ולא כן המה כי יבכו ויתאבלו ביום ובלילה: תמיד לא יחשו. אינם שותקים בשום זמן וכפל הדבר במ"ש: המזכירים את ה'. כאלו הנביא מזרז לומר להם אתם המתאבלים על ציון להזכיר את המקום על בניינם לא יהא שתיקה לכם אלא התאבלו והזכירו את ה': (ז) ואל תתנו דמי. לא תניחו את ה' לשתוק מלבנותה אלא תפצירו בו עד יכונן את ירושלים על כנה ובסיסה וישים אותה לפאר ולתהלה בקרב הארץ: נשבע ה'. הנביא אומר להם בנחמה הן נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו והוא כפל במ"ש: אם אתן. ענין שבועה הוא וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר כך וכך יהיה אם אעשה הדבר הזה וכן אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב (תהלים פט): אשר יגעת בו. בעבודתו ולאספו אל הבית: (ט) כי מאספיו. המאספים אותו אל הבית הם יאכלו את הדגן: והללו את ה'. על השפעת הטובה: ישתוהו. את התירוש: בחצרות קדשי. ר"ל בבתיהם העומדות בחצרות ירושלים עיר הקודש ולא ישתוהו העכו"ם בארצותם: (י) עברו עברו. הוא מאמר הנביא אל העכו"ם עברו בשערי העיר ללכת השדה ופנו ממכשול את הדרך אשר ילכו בו ישראל לשוב לארצם: סלו סלו המסילה. הרימו והגביהו את המסלה להשוות הגומות להיות נוח ללכת: סקלו מאבן. השליכו משם האבנים מהיות נשאר שם אבן מכשול: הרימו נס. הגביהו למעלה נס לרמז את העכו"ם להביא את ישראל לארצם: (יא) השמיע. שבא זמן הגאולה: ישעך בא. ר"ל בא תשועתך: שכרו. גמול השכר שעליו לשלם לישראל הנה מוכן אתו: ופעולתו. שכר הפעולה שפעלו לפניו הוא לפניו ומוכן לתתו והוא כפול במ"ש: (יב) להם. לבני ציון: גאולי ה'. הנגאלים של ה': ולך. על ציון יאמר: דרושה. ה' דורש בשלומה ולא נעזבה תמיד: סג (א) מי זה בא. הנביא מתנבא שעתיד הקב"ה לעשות נקמה בשעיר

התלם

מצודת ציון

(ויקרא י): (ז) ואל תתנו. ואל תניחו וכן ולא נתן סיחון [במדבר כא]: יכונן. מל' כן ובסיס. (ח) עזו. ענין חוזק: תירושך. יינך כמו ואספת דגנך ותירושך [דברים יא]: (ט) מאספיו. ענין הכנסה אל הבית כמו ואין איש מאסף אותם [שופטים יט]: והללו. ושבחו: (י) פנו. מל' פנוי והסרה: סלו. ענין הרמה והגבהה ודוגמתו סולו לרוכב בערבות [תהלים סח]: המסילה. ענין שביל ודרך: סקלו. הסירו האבנים וכן ויעזקהו ויסקלהו (לעיל ה): מאבן. מהיות בה אבן וכן ומאבן מגולל [ב"ה פ"ז] ור"ל מהיות מלך: נס. כלונס ארוך ובראשו אוגן: (א) חמוץ. ענין צביעה ואין לו דומה ויתכן שהוא הפוך מן ממחץ רגלך בדם [תהלים סח]: שהרגל הצבוע מדם נראה כחמוץ: מבצרה. מלשון מבצר: הדור. ענין פאר ויופי: צועה. ענין

יתנכן המתאדם לגבור עושה נקמה כאויביו ובגדיו אדומים מדם הרוג, וכאלו אדם שואל מי הוא זה והוא עונה אני מדבר בצדקה, כלומר מה שדברתי אני בצדקתי לישראל עשיתי כי אני רב להושיע, כלומר רב כחי להושיע ישראל כי בחורבן אדם תהיה ישועת ישראל כמו שפירשנו בתחלת פרשה: חמוץ. אדום. לפי ענין הפסוק: מבצרה. בצרה היתה עיר גדולה לאדם לפיכך הזכיר אדם בצרה: הדור בלבושו. שלבש בגדי נקם: צועה ברב כחו. מניע ומטלטל הגוים ממקום אל מקום, וכבר פירשנו המלה בפסוק מהר צועה להפתח: (ב) מדוע אדום ללבושך. הלמ"ד כלמד לאמור חמס, הרגו לאבנר, והשלישי לאבשלום, והדומים להם, וכל זה דרך משל כמו שפירשנו שדמה האל לגבור הורג באויביו: ובגדיו אדומים. מן הדם וי"ת מה דין יסמקון טורין וגו': (ג) פורה. והנה האל כעונה לשואלין ואמר פורה דרכתי לבדי, הגת נקרא פורה לפי שמפררי' ומרסס' בתוכה הענבי' כשדורכים אותם, והמשיל הרשעי' כאלו הם ענבי' בגת והאל דורכם, ומה שאמר לבדי ואין איש אתי, רוצה לומר שאין זכות לישראל והוא היה כעוזר להם אם היה נכם זכות, וכבר פירשנו זה בפסוק וירא כי אין איש: גם מה עמים אין איש. לעזרתי להנקם באויבי ישראל כי העכו"ם היו אויביהם ובהמה אעשה נקמה: לפיכך אדרכם באפי. שיש לי עליהם על שהרעו לישראל שהגליתי' ביניהם ואני קצפתי מעט והם עזרו לרעה: נצחם. דמם יזה על בגדי לפיכך הם אדומים ונקרא הדם נצח לפי שהוא חיי האדם וחזקו: אגאלתי. כמו הגאלתי והאל"ף תמור' ה"א הפעל, וכן אתחבר יהושפט כמו התחבר, ואגאלתי ענין טנוף ולכלוך, וכן לחם מגואל: (ד) כי יום. היה בלבי, זמן רב עד שבאה שנת גאולי, ואז יהיה יום נקם בעמים: (ה) ואביט. פירשנו זה הענין בפסוק וירא כי אין איש ואמר למעלה זרועו וצדקתו, והנה אמר זרועי וחמתי זרועי כמו שפי' שם וחמתי על נקם שיעשה ברשעים בזמן הישועה לפיכך סמך לו ואבוס עמים: (ו) ואבוס. ענין רמיסה ודריכה כמו בוסס בטיט חוצות: ואשכרם בחמתי. אשקם כוס חמתי עד שישכרו: נצחם. תוקפם: (ז) חסדי ה'. אמר הנביא על החסדים שעשה לו האל שיעשה לעתיד לעמו אזכור לבני אדם החסדים שעשה להם בשעבר כדי שיודו וישבחו שמו, ואמר חסדי לבד לפי שהם מרו את רוחו והוא היטיב להם בכל דור ודור, לפיכך אמר תהלות ה' כי על אותם החסדים ראוי להלל את ה' כעל כל אשר גמלנו ה' אזכיר אותם החסדים כמו שהוא על כל אשר גמלנו: ורב טוב. שעשה לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו לא לפי מעשיהם: (ח) ויאמר. כאשר לקחם לו לעם כשהוציאם ממצרים אמר אך עמי המה. אלא עמי הם שלקחתים מתוך עם אחר ולקחתים לי לבנים ולא ישקרו בי לעולם: ויהי להם למושיע. כיון שהם לבנים להושיע שהושיעם ממצרים אמר שלא ישקרו בי לעולם ולא לאחר כמו אך עמי ובעבור אשר אך טוב לישראל אלהים והדומים להם: (ט) בכל צרתם לא צר. כתוב באל"ף וקרי בוי"ו ופי' הכתוב לא הרגם להם הצרה כי הושיעם ממנה. ופי' הקרי לו בכל צר שהיה להם כאלו היה לו צר ודרך משל וקצר

אף הוא שמלתם לפי לדבר בצדקה הלשנות ובצדקת דורו אל ארם וצדקתי גם היא עמהם ונגליתי להיות רב להושיע והם אומרים מדוע אדום ללבושך מדוע בגדים אדומים: (ג) ומעמים אין איש אתי. שמסייע לפני להלחם: ויז נצחם. דמים שהוא תוקפו וגבורתו של אדם: אגאלתי. כמו נגאלו בדם (איכה ד): (ה) ואביט ואין עוזר. לישראל: ואשתומם. ל' שתיקה וכבר פירשתי למעלה וישתומם כי אין מפגיע: ואשתומם אני: וחמתי היא סמכתני. חמתי שיש לי על הבבליים אף קצפתי מעט על עמי והמה עזרו לרעה היא סמכתני החזיקה ידי ועוררה את לבי ליפרע מהם ואע"פ שאין ישראל ראוין והגונים לגאולה: (ו) ואבוס. ל' מתגולל בדם ודורך ברגלים כמו מתבוססת בדמיך (יחזקאל טז) וכמו בוססו את חלקתי (ירמיה יב): נצחם. גבורת נצחונם: (ז) חסדי ה' אזכיר. הנביא אמר אזכיר את ישראל את חסדי ה': ורב טוב. אזכיר אשר גמל לישראל ברחמיו: (ח) אך עמי המה. אעפ"י שגלוי לפני שיבגדו בי מכל מקום עמי הם והרי הם לפני כבנים אשר לא ישקרו: (ט) בכל צרתם. שהבאתי עליהם: לא צר. לא היה צר לפני כפי מעלליהם שהיו ראויין ללקות כי מלאך שר פניו הוא מיכאל שר הפנים המשמשים לפניו הושיעם תמיד בשליחותו של

1 צעה ברב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע: ב מדוע אדם ללבושך ובגדיך כדרך בגת: ג פורה | דרכתי לבדי ומעמים אין־איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי ויז נצחם על־בגדי וכל־מלבושי אגאלתי: ד כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה: ה ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרעי וחמתי היא סמכתני: ו ואבוס עמים באפי ואשכרם בחמתי ואוריד לארץ נצחם:

ז חסדי יהוה | אזכיר תהלות יהוה כעל כל אשר־גמלנו יהוה ורב־טוב לבית ישראל אשר־גמלם כרחמיו וכרב חסדיו: ח ויאמר אך־עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע: ט בכל־צרתם | לא צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם

למעבד פורענות דין עמיה כמא דקיים להון במימריה אמר הא אנא מתגלי כמא דמלילית בזכו סגיא קדמי חיל למפרק: ב מא דין יסמקון טורין מדם קטילין ומישרין יפקון כחמר במעצרא: ג הא כביעוט דמתבעיט במעצרא כן יסגי קטול במשרית עממיא ולא יהי להון תקוף קדמי ואקטלינון ברוגזי ואדושינון בחמתי ואתבר תקוף תקיפיהון קדמי וכל חכימיהון אסלעים: ד ארי יום פורענותא קדמי ושנת פורקן עמי מטת: ה וגלי קדמי ולית גבר דליה עובדין טבין וידיע קדמי ולית אנש דיקום ויבעי עליהון ופרקתינון בדרע תוקפי ובמימר רעותי סעדתינון: ו ואקטיל עממיא ברוגזי ואדושינון בחימתי וארמי לארע ארעיתא קטילי גבריהון: ז אמר נביא טיבותא דיי אנא מדכר תושבחתא דיי כעל כל דגמלנא יי וסגי טוביה לבית ישראל דגמלינון כרחמוהי וכסגיות טוביה: ח ואמר ברם עמי אינון בניא דלא ישקרון והוה מימריה להון פריק: ט בכל עדן דחבו קדמוהי לאיתאה עליהון עקא לא אעיק להון ומלאך שליח מן קדמוהי פריקינון ברחמתיה ובמחסיה עליהון הא שזבינון

פורה ב' חסר ג' מ"ל וסי' נמסר לעיל בספרא ס"ס י': ואין עוזר ו' דסמיכי וסי' נמסר במלכים ב' ס"ס י"ד: תהלות ד' ג' מ"ל וא' חסר וסי' חסדי ה' אזכיר נורא תהלת עשה פלא: ואתה קדוש יושב. לא נכחד מבניהם. ואו' ותהלות ה' יבשרו. דאורי' חסר: ומלאך ב' פתחין וסי' ומלאך הברית ומלאך פניו הושיעם:

תולדות אהרן ויז נצחם. ברכות גם חולין לב: יום נקם. סנהדרין לט: וחמתי. עקדה שער לג: בכל צרתם. פסחים מן סוטה לא אזכר ויח״ב:

מצודת ציון

ענין הטרוד והטלטול כמו צועה זונה [ירמיה ב]: (ב) ללבושך. על לבושך. כדורך. מלשון דריכה ורמיסה: בגת. כן שם הכלי שדורכים שם הענבים להוציא היין וכן גת דרך ה' [איכה א]: (ג) פורה. הגת תקרא פורה כי שם מפררים הענבים להוציא היין וכן חמשים פורה [חגי ב]: ואדרכם וארמסם. ענינם אחד וכפל הדבר: ויז. מל' הזאה וטפטוף: נצחם. הוא הדם שהוא כח האדם וחזקו והוא מלשון וגם נצח ישראל [ש"א טו]: אגאלתי. ענין לכלוך כמו לחם מגואל [מלאכי א] והאל"ף תחת הה"א: (ה) ואשתומם. ענין תמהון והתבוננות וכן וישתומם כי אין מפגיע [לעיל נט]: (ו) ואבוס. ענין רמיסה כמו כגבורים בוסים [זכריה י]: ואשכרם. מלשון שכרות ובלבול הדעת: נצחם. דמם: (ז) גמלנו. מל' גמול ותשלום טובה: (ט) ובחמלתו. מלשון חמלה ורחמנות: וינטלם. ענין הנשאה כמו כי נטל עליו [איכה ג] ולתוספת ביאור אמר

מצודת דוד

תחלה והנביא מדבר בלשון הנוהג בבני אדם לבוש בגדים אשר נכרתם את מי נתז הדם על בגדיהם ולזה אמר כאלו ישאלו מי הוא זה הבא מאדום מלובש בגדים בדם מעיר הבצרה היא כרך גדול וכו': זה הדור בלבושו. אלא זה היה הדור בלבושו המפואר ומה זה נתלכלכו בדם: צועה ברב כחו. אלא ברוב כחו מניע ומטלטל את כל הרוצה ממקום למקום ואין מי עומד נגדו ומה זה הדם על לבושו: אני מדבר בצדקה. כאלו המקום משיב לומר אני הוא זה המדבר והמבטיח לעשות צדקה לישראל ואני הוא המרבה להושיע כאשר הבטחתי: (ב) מדוע אדום ללבושך. כאלו ישאלו גם אותו מדוע כתמים אדומים על לבושך ובגדיך דמה כבגדי הדורך בגת להוציא היין מן הענבים שיש על בגדיו כתמים אדומים מהתזת היין: (ג) פורה דרכתי לבדי. כאלו המקום ישיב לומר אני לבדי דרכתי גת העמים ר"ל לא בזכותם כי אם בצדקתי לבד הרגתי בשר להוציא דמו כמו שדורכים בגת להוציא היין: ומעמים. אין מי לעמוד עמדי במלחמה: ואדרכם. אם כן אני דורך גם אותם באפי ואני רומס אותם בחמתי. ויז נצחם. ודמם מטפטף על בגדי ולכלכתי כל מלבושי וכ"ז הוא דרך משל מלשון הנוהג בבני אדם: (ד) כי יום נקם בלבי. זמן רב היה בלבי יום הנקם: ושנת גאולי באה. בא זמן לגאול את עמי ולעשות הנקם: (ה) ואביט. הייתי מסתכל אם אמצא עוזר אבל אין עוזר ר"ל הסתכלתי אם יש זכות בישראל שיהיה עוזר וסעד אל הגאולה ולא מצאתי בהם זכות: ואשתומם. עמדתי בתמהון והתבוננתי אם אמצא בהם זכות להיות סומך את הגאולה ואין סומך וכפל הדבר במ"ש: ותושע לי זרועי. הזרוע שלי תושע לי ואם אין בהם זכות: וחמתי. החמה שיש לי על הבבליים היא תסמוך אותי לגאול את ישראל ולעשות בהם נקם: (ו) ואבוס. ארמוס את הבבליים באפי ואשכר אותם בכוס חמתי (המשיל חמת המקום ליין המשכר המבלבל דעת האדם): ואוריד לארץ נצחם. את דמם אשפוך לארץ: (ז) חסדי ה' אזכיר. אמר הנביא אזכיר את ישראל חסדי ה' שעשה עמהם אשר מהראוי להרבות תהלות ה' כפי הראוי להללו על כל הטובה אשר גמלנו ה' ורב הטיב הנותן לישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו ולא בצדקותינו: (ח) ויאמר. כשהוציאם ממצרים אמר אך המה לבד עמי המה ובהם בחרתי מכל העכו"ם ולבנים יחשבם ולא ישקרו בי לעזבני ולכן היה להם למושיע: (ט) בכל צרתם. בכל זמן שהיו בצרה שיה לו צר: ומלאך פניו. מלאך המשמש לפניו הושיעם

רש"י

של מקום: (י) והמה מרו. הקניטו כמו ממרים הייתם: (יא) ויזכור ימי עולם משה עמו. הנביא מתאונן ואומר בל' תחינה היום בגולה אחר עמו את ימי עולם את ימי משה וכזכרתו הוא אומר איה משה רועהו שהעלהו מים סוף: את רועי צאנו. דמיון רועה המעלה את צאנו איה הוא אשר שם בקרב ישראל את רוח קדשו של הקב"ה ולמדם חוקים ומשפטי': (יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו. הקב"ה היה מוליך לימין משה את זרוע גבורתו בכל עת שהיה צריך לעזרתו של הקב"ה היה זרועו מוכן לימינו: (יג) כסוס במדבר. שאינו נכשל לפי שהיא ארץ חלקה כן לא נכשלו בתהום: (יד) כבהמה אשר בבקעה תרד ובקעה היא ארץ חלקה ואין בה מכשול קנשיי"א בלעז: תרד. תתפשט כמו (לעיל מה) לרד לפניו גוים כן רוח ה' תניחנו לתהום ועשה בו דרך כמישור: כן נהגת עמך. כן היה הכל כמו שאמרנו נהגת עמך: (טו) איה קנאתך. הראשונה: המון מעיך. שהיו תלוים להמות עלינו כאשר מאז כענין שנאמר [ירמיה לא] על כן המו מעי לו והמון רחמיך הראשונים אלינו עתה התאפקו נתחזקו מהיות הומים עלינו כאשר מאז: התאפקו. כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם [בראשית מג] נתאפק ולא הכירו את אשר נכמרו רחמיו אל אחיו: כי אתה אבינו. ועליך להבים ולראות בצרותינו:

ישעיה סג

כִּימֵי עוֹלָם: י וְהֵמָּה מָרוּ וְעִצְּבוּ
אֶת־רוּחַ קָדְשׁוֹ וַיֵּהָפֵךְ לָהֶם לְאוֹיֵב
הוּא נִלְחַם־בָּם: יא וַיִּזְכֹּר יְמֵי־עוֹלָם
מֹשֶׁה עַמּוֹ אַיֵּה ׀ הַמַּעֲלֵם מִיָּם אֵת
רֹעֵה צֹאנוֹ אַיֵּה הַשָּׂם בְּקִרְבּוֹ אֶת־
רוּחַ קָדְשׁוֹ: יב מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה
זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ בּוֹקֵעַ מַיִם מִפְּנֵיהֶם
לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם: יג מוֹלִיכָם
בַּתְּהֹמוֹת כַּסּוּס בַּמִּדְבָּר לֹא יִכָּשֵׁלוּ:
יד כַּבְּהֵמָה בַּבִּקְעָה תֵרֵד רוּחַ יְהוָה
תְּנִיחֶנּוּ כֵּן נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ
שֵׁם תִּפְאָרֶת: טו הַבֵּט מִשָּׁמַיִם
וּרְאֵה מִזְּבֻל קָדְשְׁךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ אַיֵּה
קִנְאָתְךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ הֲמוֹן מֵעֶיךָ
וְרַחֲמֶיךָ אֵלַי הִתְאַפָּקוּ: טז כִּי־אַתָּה
אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יְדָעָנוּ וְיִשְׂרָאֵל

ל' / ל' / י"ב ר"פ בתרי / ל'. ל' / ד' / ל' / כ' ומ"ל / כ'. ל' דגש / ל'. ל' / כתוב הספרים חסר / ג' בליש' / ל' / ל'. ל"ג

תרגום

וְנַטְלִינוּן וְסוֹבַרִינוּן כָּל יוֹמֵי עָלְמָא: י וְאִינוּן סָרִיבוּ וְאַרְגִיזוּ עַל מֵימַר נְבִיֵי קוּדְשֵׁיהּ וְאִתְהֲפִיךְ מֵימְרֵיהּ לְהוֹן לִבְעֵיל דְּבָב הוּא אַגִּיחַ קְרָבָא בְּהוֹן: יא וְחָס עַל יְקַר שְׁמֵיהּ בְּדִיל דּוּכְרַן טַבְוָתֵיהּ דְּמִן עָלְמָא גְּבוּרָן דַּעֲבַד עַל יְדֵי מֹשֶׁה לְעַמֵּיהּ דִּלְמָא יֵימְרוּן אָן דְּאַסְקִינוּן מִן יַמָּא אָן דְּדַבְּרִינוּן בְּמַדְבְּרָא כְּרַעְיָא לְעָנֵיהּ. אָן דְּאַשְׁרֵי בֵּינֵיהוֹן יָת מֵימַר נְבִיֵי קוּדְשֵׁיהּ: יב דְּבַר לִימִינָא דְּמֹשֶׁה דְּרָע תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ בְּזַע מֵי יַמָּא דְּסוּף מִן קֳדָמֵיהוֹן לְמֶעְבַּד לֵיהּ שׁוּם עָלַם: יג דְּבַרִינוּן בֵּין תְּהוֹמַיָּא כְּסוּסְיָא דִּי בְּמַדְבְּרָא לָא מִתְקַל כֵּן אַף אִינוּן לָא אִתְקִילוּ: יד כִּבְעִירָא דִּי בְמֵישְׁרָא מְדַבְּרָא מֵימְרָא דַּיְיָ דַּבְּרִינוּן כֵּן דַּבַּרְתֵּיהּ לְעַמָּךְ לְמֶעְבַּד שׁוּם דְּתוּשְׁבַּחְתָּא: טו אִסְתְּכֵי מִן שְׁמַיָּא וְאִתְגְּלֵי מִמְּדוֹר קוּדְשָׁךְ וְתוּשְׁבַּחְתָּךְ אָן פּוּרְעָנוּתָךְ וּגְבוּרְתָךְ הֲמוֹן טַבְוָתָךְ וְסַגִּיאוּת רַחֲמָךְ עֲלַי יִתְחַסְנוּן: טז אֲרֵי אַתְּ הוּא דְרַחֲמָךְ עֲלָנָא סַגִּיאִין כְּאַב עַל בְּנִין אֲרֵי אַבְרָהָם לָא אַסְקָנָא מִמִּצְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לָא עֲבַד קְנָא

והמה י' ר"פ בקריאה וסי' והמה פרם ישכבון. והמה לקחו את אשר עשה מיכה. והמה מביאים איש מנחתו דמלכים. והמה אמרו אל ירמיהו יהי ה'. והמה מרו ועצבו את רוח. והמה אם ישמעו ואם יחדלו. והמה כאדם עברו ברית. והמה לא ידעו מחשבת ה', והמה עזרו עם דוד דד"ה. והמה לשואה יבקשו נפשי:

תולדות אהרן משה עמו זוכר נח (סנהדרין כח סוטה ב): לימין משה. זוכר ולך: הבט משמים. חגיגה יב: אתה אבינו. שבת פט עקדם שמר קו. זוכר ויגש:

רד"ק

ותקצר נפשו בעמל ישראל, וככה דרך משל, והנה מורה בלשון בני אדם וי"ת בכל עקתהון דאתא קדמוהי וגו' ורז"ל כתבו על הפסוק הן יקטלני לו איחל, שהוא קרי וכתיב גם כן אמרו לחד כתי' לא בלמ"ד אל"ף כתוב לא בלמ"ד וי"ו כתוב וכל היכא דכתוב למ"ד אל"ף לא הוא אלא מעתה בכל צרתם לא צר דכתיב בלמ"ד אל"ף הכי נמי דלא הוא וכי תימא הכי נמי והא כתיב ומלאך פניו הושיעם אלא מעתה הכי ומשמע הכי ומלאך פניו הושיעם תפרש הכתוב להושיעם והסבות יצאו מלפניו לא שיהו מקרה, והסבה תקרא מלאך גאלם מצרה שהם בה כן יעשה עמהם בכל דור ודור, וזהו שאמר כל ימי עולם: וינטלם. וינשאם, כמו ענין במלום שנות: (י) והמה מרו. ענין מרי, כמו מריתם פי: ועצבו. ענין הכעסה, וכן כמה ימרוהו וגו', אמר אחר שהיה גואל אותם מצרה המה שנו ומרו את דברו ולא שמעו לקולו ורוח קדשו והוא דברי נביאיו הנאמרים ברוח הקודש, וכן ת"י: ויהפך להם לאויב. כשך שגאלם מיד אויב הוא נלחם בם והיו עוניהם באים להם כדרך רעה עד שהיו אומרים זה מיד האלהים הוא: (יא) ויזכור ימי עולם. ישראל בגלות בעתות הצרה הוא זוכר ימים מקדם, וזהו ימי עולם. השאלה מבה לעמו, ועמו, חסר למ"ד השמוש, כמו ויבא ירושלים, ודומים לו, ואמר הנביא כדרך בנ"א והם של ישראל אשר בגלות אותן הימים ואומר הנה ישראל במצרים היו רבים בהם עובדי עכו"ם כמו שמפורש בספר יחזקאל, ואעפ"י כן כיון שראה את עניים רחם עליהם, ואמר וישמע אלהים את נאקתם וגלה למשה ואמר ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ובאתו להם ועשה עמהם אותות ומופתי' והוציאם ממצרים וגאלם, ואעפ"י כן כשרדפו מצרים אחריהם לא זכרו הנפלאות שעשה עמהם, ואמרו המבלי אין קברים במצרים וגו'. ואעפ"י כן הפרידם הים בינתם והעלם מן הים ולכסו מים צריהם, ולפיכך הם תמהים בגלות ואומרי' איה המעל' מים את רועה צאנו. עם רעי צאנו והם משה אהרן. ואעפ"י שאנו חוטאים לפניו שלא גם אבותינו חטאו והיה מושיעם בעת צרתם למה ארך לנו זה הגלות כל כך עד שנצטרך לומר איה הוא המושיע את אבותינו כאלו היום אינו נמצא: איה השם בקרבו את רוח קדשו. שיצלה בהם רוח נבואה מלבד משה אהרן ומרים היו שבעים זקנים שנחה עליהם רוח נבואה גם ביום מעמד הר סיני אז הלא נביאים, ומי שעשה עמהם כל זה איה הוא עתה, והנה עתה נסתלק רוח נבואה משמתו חגי זכריה ומלאכי שאלו היו עמנו נביאים היו מודיעים לנו קץ הגאולה והיה לנו נחת רוח בזה אבל אנחנו זה כמה אנחנו בגלות ואין לנו נביא ולא אתנו יודע עד מה: המעלם. בצר"י ותנכג הפעל בקמץ עם מ"ם הפעלים. כמו אינני רואה, והמפרשים פירשו ויזכר על האל יתברך ועל הדרך הזה תרגם יונתן. (יב) מוליך לימין משה. עתה ספר איך העלם מים ואיך ירדו בתוך הים ואעפ"כ שהוא ידוע אומר כן להגדיל הספור ולהודות האל יתברך כי הנס גדול ופלא מופלא היה שהיה מוליך זרוע תפארתו לימין משה שהיה בימינו המטה ואיך היה משה מטה בוקע הים אלא שהאל היה מוליך לימינו זרוע תפארתו והיה בוקע הים מפניהם פירוש מפני ישראל כדי שיעברו בתוכו: לעשות לו שם עולם. שיזכרו אותו כל העמים על זה הדבר הגדול וייראו ממנו כמו שאמר שמעו עמים ירגזון כי לא היה צריך זה להעביר ישראל לפתח התאחרת כי מהודה הפלה [illegible] לאותה הפלה עשה יצאו אלא [illegible] אך לפרסם ידו הגדולה ולהראות כי בידו הכל אפילו להפך הטבעיים היסודיים וזהו תפארת לו ושם עולם וכל זה הראה על ידי משה וישראל עמו מאהבתו אותם: (יג) מוליכם. עוד ספר גודל הנס שלא תאמר אעפ"י שהיה יבש קרקע הים לא היה כל כך יבש שיהיו יכולים ללכת בו בחוזקה או לרוץ בו לפיכך אמר מוליכם בתהומות כסוס במדבר מוליכם באותם התהומות כמו הסוס ארץ במדבר שהיא ארץ המישור ואין שם לא אבן ולא טיט שיהיה לו מכשול כן היו הם יכולין לרוץ באותו קרקע הים כל כך נתקשה הקרקע בים כרגע ולא נכשלו בו: (יד) כבהמה. והמשיל עוד לכתם בקרקע הים ואמר כי הם ירדו בתוך הים כמו שתרד הבהמה בבקע' בלי עמל כי המורד מעט וההליכה בבקעה נוחה כי היא דרך מישור: רוח ה' תניחנו. הכנוי לעמך שזוכר אחר כן. כמו ותראהו את הילד והדומים לו, ואמר רוח ה' כנוי עמך מנהיג והרודפים אחריו ואמר רוח ה' כמו רוחך וכן ואל משה אמר עלה אל ה' ומלת כן מוסב לדמיון כבהמה שזכר ועניין הפסוק כן כבהמה בבקעה תרד כן נהגת עמך ורוח ה' תניחנו ויונתן תרגם תניחנו כמו תנחנו מן נחה את העם כבעירא דבמישרא מדברא מימרא ה' דברינון: שם תפארת. שם שיהיה לך תפארת וכבוד לעולם והנה כל זה עשית בימים הקדמונים ועתה נשתכחנו בגלות זה כמה שנים: (טו) הבט. ע"ד כי רם ה' ושפל יראה ובשמים זבול קדשו ותפארתו כי בשם יראתם [illegible] שם עומדים לעד לעולם בגבורתם לא יבשו ולא יתלשו: איה קנאתך וגבורתך. שהיית מקנא בראות שוי עמך ומראה גבורתך בעמים איה הם עתה המון מעיך ואיה המון מעיך ורחמיך שאמרת המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה':

מצודת דוד

הושיעם בשליחות המקום: באהבתו. בעבור אהבתו להם וחמלתו עליהם גאלם מן הצרה הבאה: וינטלם. הנשאם לתת די מחסורם כל ימי עולם בכל שני הדורות: והמה מרו. ר"ל לא כן היה כפי מה שחשב אשר לא ישקרו בו כי המה מרו בו ועצבו לפני רוח קדשו: ויהפך. אז נהפך להם לאויב להביא עליהם הרעות והוא נלחם בם ולא באו במקרה: (יא) ויזכור. בגלות יזכור ישראל את ימי עולם שהיה מקדם כששלח את משה לעמו וחסרה למ"ד השמוש במלת עמו: איה המעלם מים. ר"ל יאמרו איה הוא המעלה אותם מן הים עם רועה צאנו ר"ל על ידי משה שהיה מנהיג את עמו וכאלו יאמרו מדוע לא יעשה עמנו כזאת גם היום: איה השם כו'. איה הוא השם בקרב משה את רוח הנבואה: (יב) מוליך. מוסב עם מלת איה לומר איה המוליך לימין משה את זרוע תפארתו ר"ל אתק ה' היתה מוכנת למשה בכל עת חפצו: בוקע. איה הבוקע מפניהם מי הים והירדן לעשות לעצמו שם גבורה עד עולם: (יג) מוליכם. איה המוליכם בעומק הים כסוס הרץ במדבר במקום ישר ושוה שאינו נכשל במרוצתו כן לא נכשלו כאשר הלכו בעומק הים כי היה המקום שוה וישר: (יד) כבהמה בבקעה תרד. כמו הבהמה היורדת ללכת בבקעה שנוח לה מאלו עלתה ללכת בהר כן רוח ה' הנהיג את ישראל בנחת: כן נהגת עמך. ר"ל כך היה הכל כמו שאמרנו באופן זה נהגת עמך לעשות לך פרסום שם תפארת: (טו) הבט משמים. ר"ל הואיל וכן עשית בימים הקדמונים לכן גם עתה הבט משמים וראה ממדור קדשך: איה קנאתך. איה הקנאה והגבורה שהראית במצרים בימים הקדמונים: המון מעיך. מה שבימים הראשונים היו מעיך הומים עלי ורחמת אותי הנה עתה התחזקו אלי כי אמנת לבבך ומאנת לרחם: (טז) כי אתה

מצודת ציון

אמר וינשאם: (י) מרו. מלשון מרי ומרד: (יג) בתהומות. עומק הים: (יד) תניחנו. ענין הנהגה כמו נחית כצאן [תהלים עז]: (טו) מזבול. ענין מדור כמו בית זבול לך [מ"א ח]: קנאתך. ענין חימה וכעס כמו בקנאו את קנאתי [במדבר כה]: המון מעיך. הוא ענין הכמרת רחמים וחמלה וכן על כן המו מעי לו [ירמיה לא]: התאפקו. ענין התחזקות ואמצות הלב וכן ויתאפק ויאמר

לא יכירנו אתה יהוה אבינו גאלנו
מעולם שמך׃ יז למה תתענו יהוה
מדרכיך תקשיח לבנו מיראתך
שוב למען עבדיך שבטי נחלתך׃
יח למצער ירשו עם־קדשך צרינו
בוססו מקדשך׃ יט היינו מעולם
לא־משלת בם לא־נקרא שמך
עליהם לוא־קרעת שמים ירדת
מפניך הרים נזלו׃
סד א כקדח אש המסים מים
תבעה־אש להודיע שמך לצריך
מפניך גוים ירגזו׃ ב בעשותך
נוראות לא נקוה ירדת מפניך הרים
נזלו׃ ג ומעולם לא־שמעו לא
האזינו עין לא־ראתה אלהים זולתך

פרישן במדברא את הוא יי
ורחמך עלנא סגיאין כאב על
בנין פרקנא מעלם שמך׃
יז למה תרחקיננא יי למטעי
מאורחן דתקנן קדמך
כעממיא דלית להון חולק
באולפן אוריתך לא יתפני
לבנא מדחלתך אתיב שכנתך
לעמך בדיל עבדך צדיקיא
דקימתא להון במימרך למעבד
ביניהון שבטי אחסנתך׃
יח בזעיר דיריתו עמא
דקודשך בעלי דבבנא דשישו
מקדשך׃ יט הא אנחנא עמך
דמן עלמא לא לעממיא יהבת
אולפן אוריתך לא אתקרי
שמך עליהון לא להון
ארכינתא שמיא אתגליתא מן
קדמך טוריא זעו׃ א כד
שלחתא רוגזך כאשתא ביומי
אליהו אתספיא ימא מיא מלחבא אשתא להודיע שמך לסנאי עמך מן קדמך
עממיא זעו׃ ב במעבדך פרישן לא סברנא להון אתגליתא מן קדמך טוריא
זעו׃ ג ומעלמא לא שמעת אודן קל גבורן לא אציתת למלול זיע עין לא חזת מא
דחזו עמך שכינת יקרך יי ארי לית בר מנך דאת עתיד למעבד לעמך

תולדות אהרן בקדוח. ב״ק ד׳: עין לא ראתה. ברכות לד שבת סג סנהדרין צט עכו״ם סה עקרים מ״ד פל״ג:

רד״ק

... אלא נמכרו למסר לרחם עלי ואין סיס זה: (טז) כי אתה אבינו. והאב לא יתאפק על בנו אלא ירחם עליו מיד: כי אברהם לא ידענו. על דרך אבי ואמי עזבוני וה׳ יאספני, כי אף על פי שאברהם אבינו הנה כמה דורות מתו ואב בשר ודם לא ידע בנו או בן בנו אלא בחייו אלא אתה אבינו חי וקיים מעולם ועד עולם ואין לנו לשוק אלא אליך ובכל הדורות שעברנו ובימינו אתה אבינו ואתה גואלנו מכל צרה ומעולם שמך עלינו, וזכר אברהם כי הוא ראש האבות. ועוד שאמר לו כאלו כי ביצחק יקרא לך זרע ואמר ואתן לו את יצחק ולא אמר את ישמעאל, כמו שאמר ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו, וזכר ישראל כי כל זרעו זרע אמת לא כיצחק שיצא ממנו עשו, ואמר ויאהב יצחק את עשו: (יז) למה תתענו ה׳. בראותינו אורך הגלות הרבים ואורך הגלות לנו והצרות המיתות עלינו, הנה אנו תועים מדרכיך ואומרים אין תקוה עוד וכאלו אתה התעתנו בהאריכך גלותינו, וכאמרו תתענו תקשיח לבנו, אינו אומר על כלם אלא רבים מישראל נואשו מהגאולה לאורך הגלות ואין שום נכס קשה מדבר בלשון כלל וכן אמר הקב״ה אל משה עד אנה מאנתם, בעבור קצת העם שלא שמרו ללקוט מן, וכן אמר דניאל חטאנו והרשענו והעוינו ומרדנו: תקשיח. ענין אכזריות ורחוק הלב מהדבר כאלהב וכן הקשיח בניה ללא לה: שוב למען עבדיך. שוב מחרון אפך בנו ואם לא למעננו כי אנחנו חוטאים שוב למען עבדיך, והם האבות ולמען שבטי נחלתך והם י״ב שבטים וקראם נחלתך שהיו לך לנחלה כמו שכתוב יעקב חבל נחלתו: (יח) למצער. לזמן מועט ירשו הארץ עם קדשך שנתת להם הארץ נחלה מעט זמן עמדו בה וגלו ממנה כי לא היו בה אלא ארבע מאות ועשר שנים בבית ראשון ויצאו ישראל לא שבו עוד אליה: צרינו בססו מקדשך. זמן מצער עמדו וכאלו צרינו וגרשונו ממנה ולא עוד אלא שבססו ורמסו מקדשך שהיה מקום כבוד ולא היו נכנסים בו אלא יחידים: (יט) היינו מעולם, כאינו אנחנו עתה ממשלתך לא צרינו כי לא משלת בם ולא נקרא שמך עליהם ואין כאלו הם פתחנו בארץ ירושתנו: לוא קרעת שמים ירדת. דרך שאלה שמא קרעת שמים וירדת לדבר עמהם כמו שעשית לנו ואם מפניך הרים נזלו בעבורם כמו בעבורנו ואם היום מעמד הר סיני שירד כבודו על הר סיני והיה אש וענן והסר חרד ונזדעזע הוא והאחרים שסביבותיו אלו כמו הר שעיר והר פארן גם כן נזלו מים מהענן שהיה עליהם אלא שעיקר הדבור היה על הר סיני לפיכך נזכר בתורה הר סיני לבד והנה היה ההר בוער באש ונוזל מים כי האש והענן עליו: קרעת שמים. דרך משל כמו ודלתי שמים פתח ושמים הוא האויר: נזלו. דגש הלמ״ד לתפארת הקריאה משפטי ספפק: (א) כקדוח אש המסים, המסים שם שרשו מסס [illegible] ואש גדול וחזק יקרא אש המסים שממס כל דבר [illegible] כאש שבאה על הר סיני: כקדוח. ענין בעירה ושריפה, כמו כי אש קדחה באפי [illegible]

רש״י

כי אברהם לא ידענו. בצאת מצרים: וישראל לא יכירנו. במדבר כי כבר נסתלקו מן העולם ואתה ה׳ אבינו בכולם ועשית לנו טוב. ורבותינו דרשו בו כמו שדרשו במסכת שבת: (יז) למה תתענו. כי בידך להסיר יצר הרע כמה שנאמר כחומר ביד היוצר וגו׳ (ירמיה יח) ואומר והסירותי את לב האבן וגו׳ [יחזקאל לו]: תקשיח. ל׳ אימוץ לב: (יח) למצער ירשו עם קדשך. גדולתם וירושתם זמן מועט היתה להם: בוססו. דושו: (יט) היינו. עתה כעם אשר לא בחרת למשול בם מעולם וכאילו לא נקרא שמך עליהם: לוא קרעת שמים. וירדת להצילם עתה כאשר ירדת להציל מיד מצרים אז מפניך הרים מולו ברתת חיל: סד (א) כקדוח אש. את דבר הנימם מלפניו וכאשר המים תבעה האש כשתתן גחלת אש מתוך המים יעלו המים אבעבועות כל זה עשית במצרים ויהי ברד ואש מתלקחת בתוכה (שמות ט) אבל יו״ת כקדוח אש המסים על אליהו בהר הכרמל שנאמ׳ בו גם המים אשר בתעלה לחכה (מלכים א יח): להודיע שמך לצריך. כענין שנא׳ באותה מכה ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו׳ (שם) לו עשית עתה כן אז מפניך גוים ירגזו: (ב) בעשותך. במצרים ובכל האויבים נוראות אשר לא היינו מקוים שתעשה לנו כל אותן נוראות שלא היינו קווים לכך: ירדת. להר סיני אז מפניך הרים מולו כך פי׳ דונש בן לברט: (ג) ומעולם לא שמעו. כאותן נוראות שעשית לאחת מכל העכו״ם לפני כן וגם עין לא ראתה אלהים אחר זולתך אשר יעשה הפלאים למחכי לו מה שעשית אתה למחכה לך כך שמעתי מר׳ יוסי והנאה.

מצודת ציון

ואמר שימו לחם [בראשית מג]: (יז) תתענו. מלשון טועה: תקשיח. היא מלה מורכבת מן קשה ומן שח ר״ל תקשה ותשים לבנו וכן הקשיח בניה [איוב לט] ועם כי השמ בשי״ן תחת הסמ״ך בעבור מלת קשה: (יח) למצער. למעט זמן כמו הלא מצער הוא [בראשית יט]: בוססו. ענין רמיסה כמו יבוס צרינו [תהלים ס]: (יט) לוא. הוא כמו אם וכן לו החייתם אותם [שופטים ח]: נזלו. ענין הטפה כמו יזל מים מדליו [במדבר כד]: סד (א) כקדוח. ענין שרפה כמו אש קדחה באפי [דברים לב]: המסים. מלשון המסה והמגה: תבעה. מל׳ אבעבועות: ירגזו. ענין תנועה ברעדה כמו רגזו ואל תחטאו [תהלים ד]: (ב) נזלו. נמסו: (ג) האזינו. ענין שמיעה והוא מלשון אזן: זולתך. בלעדיך: למחכה. ענין תקוה כמו לכן חכו לי [צפניה ג]

מצודת דוד

אתה אבינו ודרכו לאב לרחם על בנים: כי אברהם לא ידענו. עשה עצמו כאלו לא ידענו עם כי עלה לו בברית לא התפלל עלינו: וישראל לא יכירנו. עשה עצמו כאלו לא הכיר אותנו עם כי בשעה שראה סולם מוצב ארצה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו הם שרי העכו״ם זו עולה וזו יורדת לא שם לבו להתפלל עלינו: אתה ה׳ אבינו. בכל יום שמת לבך עלינו כדרך האב המשים לבו בתקנת בנו: גאלנו מעולם שמך. מימות עולם שמך הוא גאלנו כי בכל פעם אתה הוא הגואל אותנו: (יז) למה תתענו. ר״ל בעבור שלות הבבליים ואורך הגלות אנו תועים מדרכיך וכאלו אתה מתעה אותנו: תקשיח לבנו. בעבור זה הקשה לבנו והסר מן היראה וכאילו מידך בא והוא כפל ענין במ״ש: שוב. לכן שוב אלינו להשרות שכינתך בימינו כמאז ואם אין בנו מעשים טובים למען עבדיך הם האבות ולמען השבטים אשר המלתם לך לנחלה: (יח) למצער. על מעט זמן ירשו עם קדשך את המקדש ועתה הצרים אותנו הנה בוססו ורמסו את מקדשך: (יט) היינו מעולם. כאלו מעולם היינו אנחנו עם ממשלתך ולא משלת בהעכו״ם ואחר ומפרש לא היה שמך נקרא עליהם כמו שהיה נקרא עלינו להקרא אלהי ישראל: לוא קרעת שמים. הלא למענם קרעת הרקיעים להיות נפתח וירדת על הארץ ולתת התורה להרעיד ההרים ולהחרידם להיות הזיעה משפשף מהם מגודל החרדה כמו בירידה למעננו לתת לנו התורה לכן גם עתה עשה עמנו כמאז: סד (א) כקדוח אש המסים. ר״ל הנה מאז כלית את הצרים אותנו כמו אש המקדיח ושורף את הדבר בגמם עד התכלית וכמו אש שהוא מעלה במים רתיחה ואבעבועות ומוספת והולכת כן הוספת לייסר את הצרים: להודיע. ר״ל לא בצדקותינו כ״א להודיע פרסום שמך אל צריך הם העכו״ם וגו׳: מפניך. אז חרדו הגוים מפניך: (ב) בעשותך. בעת עשיית פלאות מראות אשר לא היינו מקוים להם כי לא היינו כדאים לפלאות כאלה: ירדת. ר״ל לא היה זה באלה כי עוד ירדת למעננו על הר סיני ונתת לנו התורה ואז חרדו ההרים מפניך עד שהיו מטפטפים זיעה מגודל החרדה: (ג) ומעולם. מימות עולם לא שמעו הבריות ולא האזינו הדברים האלה: עין לא

ראתה

מעשים אתה למחכה לך. וי"ת כן ומעלמא לא שמעת אודן וגו' ובדברי רבותינו ז"ל אמר שמואל כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו: (ד) פגעת את שש ועשה צדק. י"א פגיעת המיתה כלומר סלקת מן העולם הצדיקים שהיו ששים במצותיך ועושים צדק יש מפרשים פגעת קבלת תחנת הצדיקים וכן לא אפגע אדם לא אקבל תחנת אדם עליהם ולשני הפירושים ענין הפסוק על דרך אבד חסיד מן הארץ. אמר אותם הצדיקים שהיו ששים ועושים מצותיך בשמחה אין בעולם עתה שיעמוד לנו בפרץ כמו שהיו עושים הראשונים: בדרכיך יזכרוך. היו זוכרים אותך בדרכיך שהם י"ג מדות כשהיית כועס על עמך בעונותם היו הצדיקים עומדים לפניך כמו שעשה משה בדבר העגל ובדבר המרגלים אמר ה' ארך אפים ורב חסד נושא עון וגו' סלח נא לעון העם הזה וגו': הן אתה קצפת ונחטא. כשהיית קוצף עלינו בעבור שחטאנו לפניך: בהם עולם ונושע. בהם היינו סומכים כל ימי עולם כלומר בכל דור ודור שהיו בהם צדיקים והיינו נושעים בהם שהיו מתפללין לפניך בעדינו אבל עתה בגלו' אפסו החסידים והצדיקים וכלנו אנחנו כטמא אין דבר אלא שתעשה אתה למען שמך: ונחטא. אחר שחטאנו, וכן וירם תולעים ויבאש, אחר שבאש, וכן ויבקעו המים אחר שנבקעו המים: (ה) ונהי כטמא. עדים. מתרגום כסחת עדיה, מפרשים מתרגום דרך מעדיה, כלומר כשלך בגדים מלוכלכים בדם, ויש לפרש כבגד המרטוט והבלוי, וכן בדברי רבותינו ז"ל המטפטת בעדים עד שהוא נותן מתח הכר, והענין אמר כי בגד מלוכלך הוא מוסר מהבריות, אמר אנחנו נשארנו בגלות כמו הדבר הטמא, או כמו בגד עדים שהוא נמאס כן כל צדקותינו אשר הצדקות שאנו עושים אינן רצויות אלא נמאסות כי אין אנחנו עושים אותם אלא להתפאר בהם ולהתגדל ולקנאת איש מרעהו, ולפיכך ונבל כעלה כלנו כמו העלה שהוא נובל כן אנחנו נובלים כלנו, וכמו הרוח שנושא העלה הנופל כן ישיאונו עונותינו לגזרותינו בכל מקום, ודקדוק מלת ונבל יש אומרים שהוא מבנין נפעל ומשפטו וננבל ובהעדר פ"א הפעל הומלה תנועתה על נו"ן איתן, ויש אומרים שהוא מבנין הפעיל והיה משפט הבי"ת להדגש ובא הנה תמורת הדגש, כמו שבא במלת ויזד יעקב: ועונינו. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: (ו) ואין קורא בשמך. כמו שהיו חסידים הראשונים עושים, מתעורר, ואין מתעורר, ואין שכר עומד במקום שנים: להחזיק בך, במצותיך ובדרכיך: כי הסתרת פניך. כי כענין כאשר, כמו כי תוליד בנים; אמר כאשר הסתרת פניך ותמוגגנו ביד עונינו אין קורא בשמך: מתעורר להחזיק בך. כמו שהיו עושים הראשונים שהיו עומדים בפרץ לפניך: ותמוגנו. ענין המסה ואמר ביד עונינו כי לא אתה עשית אלא עונינו: (ז) ועתה ה'. אע"פ שחטאנו לפניך אנחנו בניך ואתה אבינו והאב לא יזנח הבן ואע"פ שחטא לו, והנה אנחנו כחומר ואתה יוצרינו והיוצר יהפך החומר מכלי לכלי כאשר ישר בעיני היוצר כן אנחנו בידך ולא כן שאר העכו"ם כי אין השגחתך עליהם תמידה אבל אנחנו בידך כחומר ביד היוצר שעושה אותו כחומר ועושה כלי ואם לא ישר בעיניו ישוב ועשהו כלי אחר כן אתה עושה בנו תמיד ופוקד מעשינו ואם חטאנו וקצפת עלינו והנה אנחנו כלי נשחת שוב ועשנו כלי אחר: ואל תזכור לעד עונינו והבט כי עמך כלנו ואע"פ שחטאנו לא יצאנו מתחת רשותך ולא עזבנו שמך הגדול ולא פנינו אל אלהים אחרים לפיכך העבר עונינו ורחם עלינו: (ח) אל תקצוף. מפורש הוא: (ט) ערי קדשך. והבט ערי קדשך שהיו מדבר ציון וירושלם שהיו משכן כבודך הנה הם מדבר ושממה אע"פ שאחר חרבנה שבו הגוים ובנו אותה כיון שאין ישראל עליה הרי היא חרבה ושממה מיושביה ועוד כי בידם תחרב מזמן כי יבואו אדומים ויקחוה מיד ישמעאל ויחריבוה והנה היא היתה כזה הענין מיום גלות ישראל ממנה: (י) בית קדשנו. אבותינו הללוך בו והיה לשרפת אש בראשונה ובשניה ועודנו בחרבנו כי לא נבנה מעולם מקום המקדש ביד הגוים: וכל מחמדינו היה. בית המקדש והנה הוא לחרבה זה כמה שנים: (יא) העל אלה. איך תוכל להתאפק על אלה ולא תרחם: תחשה. השתוק כאלו אין אתה שומע לצעקתינו: ותעננו. שאנחנו מעונים בגלות ביד האויבים וי"ת העל אלין תתחסן ה' וגו'.

רש"י

אבל רבותינו שאמרו כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו' משמע עין שום נביא לא ראתה את אשר יעשה הקב"ה למחכה לו זולתי עיניך אתה אלהים: (ד) פגעת את שש ועושה צדק. כמו ויפגע בו וימת (שם א ב) סילקת ממנו והרגת את הצדיקים שהיו ששים לעשות צדק לדרכי רחמיך היו מזכירים אותך בתפלתם: הן אתה. כשקצפת עלינו על כל אשר היינו חוטאים בהם מעולם נושענו בתפלתם נושענו מעולם: ונושע. לשון הווה: (ה) ונהי כטמא. מאחר שנסתלקו הצדיקים ממנו: וכבגד עדים. ולבוש מרחק כבגד מאוס שהכל אומרים הסר. עדים תרגום של הסרה: ונבל כעלה. ונכמוש כעלה פלייטמי"ר בלעז: ועוננו כרוח ישאנו. וכחובנא כרוחא איתנטילנ': (ו) מתעורר. כמו מתגבר על יצרו: ותמוגנו. ותניענו: (יא) תחשה ותעננו. תחריש על הנעשה לנו עד כאן תפלת הנביא ותחלתה חסדי ה'

צדקותינו ג' בקריאה וחסר וסי' הוציא ה' את צדקתינו. ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו. כי לא על צדקתינו אנחנו: היתה ד' קמצין וסי' נמסר בריש האי סיפרא סי' י"ד:

ישעיה סד

יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה־לוֹ׃ ד פָּגַעְתָּ אֶת־שָׂשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בִּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ הֵן־אַתָּה קָצַפְתָּ וַנֶּחֱטָא בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ׃ ה וַנְּהִי כַטָּמֵא כֻּלָּנוּ וּכְבֶגֶד עִדִּים כָּל־צִדְקֹתֵינוּ וַנָּבֶל כֶּעָלֶה כֻּלָּנוּ וַעֲוֹנֵנוּ כָּרוּחַ יִשָּׂאֻנוּ׃ ו וְאֵין־קוֹרֵא בְשִׁמְךָ מִתְעוֹרֵר לְהַחֲזִיק בָּךְ כִּי־הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ מִמֶּנּוּ וַתְּמוּגֵנוּ בְּיַד־עֲוֹנֵנוּ׃ ז וְעַתָּה יְהוָה אָבִינוּ אָתָּה אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יֹצְרֵנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ כֻּלָּנוּ׃ ח אַל־תִּקְצֹף יְהוָה עַד־מְאֹד וְאַל־לָעַד תִּזְכֹּר עָוֹן הֵן הַבֶּט־נָא עַמְּךָ כֻלָּנוּ׃ ט עָרֵי קָדְשְׁךָ הָיוּ מִדְבָּר צִיּוֹן מִדְבָּר הָיָתָה יְרוּשָׁלִַם שְׁמָמָה׃ י בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ אֲשֶׁר הִלְלוּךָ אֲבֹתֵינוּ הָיָה לִשְׂרֵפַת אֵשׁ וְכָל־מַחֲמַדֵּינוּ הָיָה לְחָרְבָּה׃ יא הַעַל־אֵלֶּה תִתְאַפַּק יְהוָה תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ עַד־מְאֹד׃

תרגום

צַדִּיקַיָּא דְּמִן עָלְמָא דִּמְסַבְּרִין לְפוּרְקָנָךְ׃ ד מִתְעַרְעִין קֳדָמָךְ עוֹבָדֵי אֲבָהָתָנָא צַדִּיקַיָּא דַּחֲדִיאוּ לְמֶעְבַּד רְעוּתָךְ בְּקוּשְׁטְ וּבְזָכוּ בְּאוֹרַח טוּבָךְ וְרַחֲמָךְ הֲווֹ דְכִירִין לְדַחְלְתָךְ הָא בְּכָל עִדָּן דַּהֲוָה רְגַז מִן קֳדָמָךְ עֲלָנָא עַל דְּחַבְנָא בְּהוֹן בְּעוֹבָדֵי אֲבָהָתָנָא צַדִּיקַיָּא דְּמִן עָלְמָא אֲנַחְנָא מִתְפָּרְקִין׃ ה וַהֲוֵינָא כִּמְסָאַב כּוּלָּנָא וְכִלְבוּשׁ מְרָחַק כָּל זָכְוָתָנָא וּנְתַרְנָא כְּמִתַּר טְרַף כּוּלָּנָא וּבְחוֹבָנָא כְּרוּחָא אִתְנְטֵילְנָא׃ ו וְלֵית דִּמְצַלֵּי בִּשְׁמָךְ מִתְרְעֵי לְאִתַּקָּפָא בְּדַחְלְתָךְ אֲרֵי סְלֵיקְתָּא אַפֵּי שְׁכִנְתָּךְ מִנָּנָא וּמְסַרְתָּנָא בְּיַד חוֹבָנָא׃ ז וְאַתְּ יְיָ רַחֲמָךְ עֲלָנָא סַגִּיאִין כְּאַב עַל בְּנִין אֲנַחְנָא טִינָא וְאַתְּ בְּרֵיתָנָא וְעוֹבַד גְּבוּרְתָּךְ כּוּלָּנָא׃ ח לָא יְהֵי רְגַז מִן קֳדָמָךְ יְיָ בָּנָא עַד לַחֲדָא לָא לְעָלְמָא תִּדְכַּר חוֹבִין הָא גְלֵי קֳדָמָךְ דְּעַמָּךְ אֲנַחְנָא כּוּלָּנָא׃ ט קִרְוֵי קוּדְשָׁךְ הֲוָאָה מַדְבְּרָא צִיּוֹן מַדְבְּרָא הֲוָת וִירוּשְׁלֵם צַדְיָא׃ י בֵּית קוּדְשָׁנָא וְתוּשְׁבַּחְתָּנָא אֲתַר דִּפְלַחוּ קֳדָמָךְ אֲבָהָתָנָא הֲוָה לִיקֵידַת נוּר וְכָל בֵּית רִגְגָנָא הֲוָה לְחָרְבָּא׃ יא הַעַל אִלֵּין תִּתְחַסַּן יְיָ וְאַתְּ יָהֵיב אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָּא דִּמְשַׁעְבְּדִין

תולדות אהרן פגעת. תענית ח: וכבגד עדים. ב"ב ט: קורא בשמך. ויקרא רבה פכ"ג: אבינו אתה. שם פל"ג: ערי קדשך. מ"ק כו. מדבר היתה. ר"ה לא מ"ק כו: בית קדשנו (ברכות ז):

מצודת דוד

ראתה. שום עין לא ראתה אשר אלהים זולתך יעשה כדברים האלה אל מי אשר מחכה לו ומאמין בו: (ד) פגעת. הנה אתה סלקת ממנו את הצדיקים אשר כל אחד מהם היה שש לעשות צדק כי היה נעלה שתבוא לידו: בדרכיך יזכרוך. בדרכי רחמיך היו מזכירים אותך בתפלתם: הן אתה קצפת. באמת כאשר אתה קצפת עלינו והקצף היה בעבור כי נחטא לך ודוגמתו הקילותי ואראה (ירמיה לא) ור"ל הקצף היתה על כי חטאתי: בהם עולם ונושע. בכל ימי עולם בטחנו בזכותם ובתפלתם והיינו נושעים על ידיהם והלך לו הקצף אם כי בא על החטא ולא שבנו עליו: (ה) ונהי. ועתה בהסתלקם נהיה כולנו כטמא כי אין מי להגן עלינו: וכבגד עדים וגו'. כל הצדקות שאנו עושים המה כבגד בלוי ומרטוטין כי אינם מדעת שלימה רק להתיהר: ונבל כעלה כולנו. ולכן כמשנו ותש כחנו כעלה הכמוש: ועוננו. העונות מקטרגים עלינו ונפרעים מאתנו להיות נעים ונדים כרוח הנושא דבר ומנידו: (ו) ואין קורא. לא יש בנו מי אשר יקרא בשמך להתפלל עלינו: מתעורר. מלת ואין משמשת בשתים לומר אין מי מתעורר להחזיק ידו להיות נמשך אחריך לחזור אותנו למוטב ולשוב אליך: כי הסתרת. כאשר הסתרת פניך ממנו בעבור מעשינו היינו נמסים בעבור עונינו כי אין מי להשיב אפך ממנו לא כמו לשעבר שהיה מי להסביר הקצף ולבטל הגזירה: (ז) ועתה ה'. ר"ל עכ"ז הלא אתה אבינו ודרך האב לרחם על הבן: אנחנו החומר. ר"ל כמו יוצר חרס הוא העושה הכל מן החומר כן הלא אתה בראת אותנו וכולנו המה מעשה ידך והיאך תשחית מעשה ידיך: (ח) עד מאד. אל תרבה לקצוף: ואל לעד וכו'. אל תזכור העון עד עולם: הן הבט נא. התבונן עתה בנו וראה אשר כולנו המה עמך ומאמינים בך ואין לבנו פונה מאחריך: (ט) ערי קדשך. הנה ערי קדשך היו חרבות כמדבר וגם ציון היתה כמדבר וירושלים היא שממה: (י) ותפארתנו. אשר היינו מתפארים בו: אשר הללוך. אשר בו הללוך אבותינו: לשרפת אש, להיות

מצודת ציון

(ד) פגעת. ענין פגיעה לרעה בהכאה כמו וה' הפגיע בו (לעיל נג): שש. ענין שמחה: (ה) ונהי. ונהיה: עדים. ענינו מוסאס והבלוי ובדרז"ל המטפטת בעדים (נדה ב) ור"ל המרטוטין: ונבל. ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א): כעלה. עלי האילן: (ו) מתעורר. מלשון הערה והתגברות: להחזיק. לאחוז: ותמוגנו. מלשון המגה והמסה: ביד. ר"ל בעבור: (ז) החומר. טיט היוצר: יוצרנו. יאמר על יוצר חרס ועל הבריאה המוחלטת: (י) הללוך. מל' הלול ושבח: מחמדינו. מלשון חמוד ואהוב: לחרבה. מל' חורבן: (יא) תתאפק. ענין התחזקות והמנעות הלב: תחשה. ענין שתיקה כמו עת לחשות (קהלת ג). והבנו

רדק

(א) נדרשתי. ויחזור הפלא מדבר לגבי הגאולה כי בשנות אמותיהם עשו ושמו מפר"ש וכשנותם בגלות ומכח על כמות אלך שלום על כן. ואמר נדרשתי ללא שאלו נדרשתי לאבותיכם אם דרשוני ולא שאלוני וכפל הענין במלות שונות ובלב הענין ורבע שאמר נמצאתי ואמר אמרתי ואמר פרשתי ידי וכל זה לחזק הענין כי כמה פעמים היה שולח להם ביד הנביאים שובו אלי ואשובה אליכם וכיוצא בענין הזה : לא קורא בשמי. כאלו לא נקרא בשמי עם ה' כן לא שבו אלי : (ב) פרשתי ידי. לקבלם בתשובה אם ירצו וי"ת שלחית נביי וגו' : לא טוב. ר"ל דרך רע וכן מנהג הלשון כמו יחולב על הדרך לא טוב אבל לא טובה היא אבל איננה טהורה והדומים לו : (ג) הכעס על פני. ר"ל בירושלים גם בבית המקדש עשו תועבות : בגנות. כמו בשיש מנהג תחת כל עץ רענן : על הלבנים. כטעם שהיו שורפין הלבנים היו מאמינין עליהם קטרת לעכו"ם : (ד) היושבים בקברים. לדרוש אל המתים וי"ת דיתבין בבתיא וגו' : ובנצורים ילינו. בחרבות ילינו בלילה בירחו לגבי השדים לדעתם. כי המזיקים נראים בחרבות למאמינים בהם, וכן נוצרי ישראל להושיב ענין חרבות, וי"ת ועם פגרי בני אנשא דיירין : בשר החזיר. עוברין על כל המצות התורה : ומרק פגולים. כולל כל אשר בבהמות טמאות שקצים ורמשים וכלם הם פגולים ונתעבים : ומרק. כמו ואת המרק בפרור, כי הוא מרוק הבשר וכליהם נראים באותו השומן הדבק בהם ויכיר אדם כי בשר חזיר ושקצים בשלו בהם אם ירצו לכפור בהם ולומר שלא אכלום, וכתוב ופרק והענין אחד : (ה) האומרים. הם עמהם אוכלים כל טמא ואומרים למי שהוא טהור אני טהור ממך : קרב אליך. כלומר עמוד בעצמך אל תקרב אלי : אל תגש בי כי קדשתיך. אני קדוש ממך : אלה. שעשו במעשים הרעים האלה ולא הכירו בעצמם כי רע עשו הם מעלים עשן באפי : אש יוקדת, באפי כל היום עליהם ועל זרעם אחריהם, לפיכך ארכה הגלות לבניהם זמן רב : (ו) הנה כתובה, המעלה הגדולה לא נמחית אלא כאלו היא כתובה לפני לזכרה תמיד : לא אחשה, ולא אשקוט : כי אם שלמתי, עד אשר אשלם להם משלם רעות אבותיהם המצטרף עם עונותם בגלות אבל העיקר הוא עונות אבותם שאמר : ושלמתי על חיקם, אף על פי שאני עתיד לשלם גמולם לבניהם אחריהם מעתה אשלם לעצמם שעשו הרעה וי"ת כן הא כתיבא קדמי וגו' : (ז) עונותיכם ועונות אבותיכם יחדיו, כלומר כשמרו אלה עם אלה והאריכו אתכם בגלות : אשר קטרו, אותו המעשה הרע כפרו בי ועבדו עבודת כו"ם, והוא שאמר חרפוני, כי כשעבדו על הגבעות הנה חרפוני ובזוני וכפרו בי כי אני טוחים שלא לעבוד עבודת כו"ם כי העובד עבודת כו"ם כופר בעיקר : ומדותי פעולתם ראשונה אל חיקם, תחלה אמדד להם עצמם פעולתם אל חיקם ואחר כך לבניהם הראשון כתוב אל וקרי על חיקם וזה השני על וקרי אל חיקם : (ח) כה אמר ה', אמר כנגד בני הגלות אל תתיאשו בעבור זה שאמרתי מן הגאולה כי אף על פי שאשלם לכם עון אבותיכם בהאריכי גלותכם כשנים עם שנותיכם לא אתום אתכם, אלא על כל פנים אוציא אתכם מן הגלות ואשיבכם אל ארצכם אחר שישלם ענשכם, והמשיל לאשכול ענבים שבכל אשכול ממנו פסולת ולא

ישעיה סה

סה א נדרשתי ללוא שאלו
נמצאתי ללא בקשני אמרתי הנני
הנני אל גוי לא קרא בשמי :
ב פרשתי ידי כל היום אל עם סורר
ההלכים הדרך לא טוב אחר
מחשבתיהם : ג העם המכעסים
אתי על פני תמיד זבחים בגנות
ומקטרים על הלבנים : ד הישבים
בקברים ובנצורים ילינו האכלים
בשר החזיר ופרק פגלים כליהם :
ה האמרים קרב אליך אל תגש בי
כי קדשתיך אלה עשן באפי אש
יקדת כל היום : ו הנה כתובה לפני
לא אחשה כי אם שלמתי ושלמתי
על חיקם : ז עונתיכם ועונת
אבותיכם יחדו אמר יהוה אשר
קטרו על ההרים ועל הגבעות
חרפוני ומדתי פעלתם ראשנה
על חיקם :
ח כה | אמר יהוה כאשר ימצא
התירוש באשכול ואמר אל
תשחיתהו כי ברכה בו כן אעשה
למען עבדי לבלתי השחית הכל :

תרגום

בנא עד עלמא : א אשתאילית
במימרי לדלא שאילו מן
קדמי תבעית אולפן אוריתי
לדלא תבעו דחלתי אמרית
הא אנא משתאיל תדירא כל
יומא לעם דלא מצלי בשמי :
ב שלחית נביאי כל יומא
לעמא מסרבנא דאזלין באורח
דלא תקנא בתר עשתונידהון :
ג עמא דמרגזין על מימרי
קדמי תדירא דבחין בגנן
טעותא ומסקין בוסמיא על
לבניא : ד דיתבין בבתיא דבנן
מעפר קבריא ועם פגרי בני
אנשא דירין דאכלין בשר
חזירא ורטב פגול במניהון :
ה דאמרין רחיק להלא לא
תקרב בי ארי דכינא מנך
אלין רוגזיהון כתננא קדמי
פורענותהון בגיהנם דאשתא
דלקא בה כל יומא : ו הא
כתיבא קדמי לא אתן להון
ארכא בחייא אלהין אשלם
להון פורענות חוביהון
ואמסור למותא תגינא ית
גויתהון : ז חוביכון וחובי
אבהתכון גלן קדמי בחדא
אמר יי דאסיקו בוסמין על
טוריא ועל רמתא חסידו קדמי
ואתן אגר עובדיהון בקדמיתא על חינהון : ח כדנן אמר יי כמא דאשתכח נח
זכאי בדרא דטופנא ואמרית דלא לחבלותיה בדיל לקימא עלמא מניה
כן אעביד בדיל עבדי צדיקיא בדיל לחבלא כלא :

תולדות אהרן נדרשתי. עקדה שער ס: המכעיסים. כ"מ נט: קרב אליך. הבוערים: המוכה לפני. מקמס פ"ד ה"ג :

רש

ה' אוכיר : (א) נדרשתי ללא שאלו. הקב"ה משיבו אין שלא להנקם מהם כי נדרשתי מהם להוכיחם על ידי נביאי והם לא היו שואלים : אמרתי הנני הנני. שובו אלי והנני מוכן לקבל : אל גוי לא קורא בשמי. אשר לא היה חפץ להיות נקרא על שמי : (ב) פרשתי ידי. כדי לקבלם בתשובה : סורר. סר מן הדרך : (ג) זובחים בגנות. מעמידים עכו"ם בגנותיהן ושם מקטרין בשמים על הלבנים : (ד) היושבים בקברים. שתשרה עליהם רוח טומאה של שדים : ובנצורים. הם פגרי המתים שהם כנתונים במצור שאינם יוצאים לנוח : ומרק פגולים. רוטב נתעב כמו ואת המרק שפך (שופטים ו) : (ה) האומרים. אל הצדיקים קרב אליך עמוד בעצמך ואל תגע בי : כי קדשתיך. כי קדשתי ומהרתי יותר ממך כן ת"י : אלה. התועבה אשר עשו הנה לעשן חמה באפי : (ו) הנה כתובה. חמתם לפני כבר גזר דינם ונחתם : (ז) עונותיכם. אשלם עם אבותיכם יחדיו אשלם לכם : (ח) כאשר ימצא התירוש באשכול. ת"י כמה דאשתכח נח זכאי בדרא דטופנא : התירוש. זה מן הענבים מתוק : באשכול. בדור המבול ויש לפתור כמשמעו : למען עבדי. למען כל צדיק וצדיק

שאלו ג' קמצין בקריאה וסי' ויקחו האנשים מצידם ואת פי. ההלכים לרדת מצרים. נדרשתי ללא שאלו : פרשתי ג' בקריאה וסי' פרשתי ידי כל היום. כי בארבע רוחות השמים. פרשתי ידי אליך. הלבנים ג' בקריאה וסימן לא תאספון לתת תבן לעם ללבון. ואת מתכנת הלבנים אשר הם עשים. ומקטרים על הלבנים : ראשונה י' בקריאה וסי' נמסר

מצודת ציון

התאפק. מלשון עיכוב : (ב) סורר. מטות וכן בן סורר ומורה [דברים כא] : (ג) על פני. לפני וכן על פניך יברכך [איוב א] : הלבנים. עשויים מחומר ושורפין בכבשן לבונות בבנין. (ד) ובנצורים. מלשון מצור כמו בעיר נצורה (לעיל א) : ומרק. רוטב מבושל הבשר כמו ואת המרק שפך [שופטים ו] : פגולים. ענין מתועב כמו פגול הוא לא ירצה (ויקרא יט) : (ה) עשן. ענין כעס כמו עלה עשן באפו [תהלים יח] : יקדת. בוערת כמו אש תמיד תוקד [ויקרא ו] : (ו) אחשה. ענין שתיקה : על חיקם. ר"ל על עצמם ובשרם : (ז) חרפוני. מל' חרוף וגדוף : מדותי. מלשון מדידה : (ח) התירוש. יין כמו ותירשך ויצהרך [דברים יא] : באשכול.

מצודת דוד

להיות הדרך בלא : ולא ממחדשו. כל המקומות ששים לא הספק כל אחד להיות חרבה : (יא) העל אלה. וכי על אלה הדברים תתאפק ותאמץ לבך לבל יכמרו רחמיך. תחשה. וכי תחריש לעבדיך אשר כל אלה עשו וכי עוד תפרע אותנו בידם עד זמן מרובה בלא די במה שעבר : סה (א) נדרשתי. כאלו אמר משיב לבני הגולה על תלונתם לומר איך אגאל אתכם הלא הכעסתם אותי להיות נדרש בדרך אבל היתה בלא תועלת כי היה היתה לעם אשר לא שאלו לדרוש אלי : נמצאתי. היותי ממצא וגו' להיות מצוי להם אבל לא בקשו אותי וכפל הדברים כמשפט רוב לפלגת הענין והתמדתו כי הרבה לשלוח נביאים להחזירם למוטב ולא הועיל : אמרתי הנני. לקבל תשובתך : אל גוי. ר"ל אבל היותם אל גוי אשר לא רצו לקרוא בשמי : (ב) פרשתי ידי. שיתקרבו אלי ולקבל תשובתם כאדם המרים לחבירו לבוא אליו : אל עם סורר. אבל היותם אל עם סורר אשר הולכים בדרך לא טוב אחר מחשבות לבם : (ג) העם. הם העם המכעיסים וכו' : על פני. לפני בירושלים מקום השראת השכינה : בגנות. לעכו"ם : בגנות. דרכם היה להעמיד עכו"ם בתוך הגנות וכן נאמר המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן סו) : על הלבנים. בעת שהיו שורפין הלבנים היו מעשנים עליהם קטרת לשם עכו"ם : (ד) היושבים בקברים. שתשרה עליהם רוח טומאה : ובנצורים ילינו. בין פגרי המתים שאינם יכולים לצאת ממקומם כמו הנתונים במצור וכפל ענין במ"ש : ומרק פגולים כליהם. כל כליהם בלוע מרוטב מתועב מדבר טמא : (ה) האומרים. לאלה שאינם אוכלים ממאכליהם יאמרו גשה אליך לעמוד במקומך אל תגש לנגוע בי כי קדשתי ממך ולא תטמא אותי : אלה. הדברים האלה העלו עשן באפי להיות חמתי בוערת כל היום כאש הבוער : (ו) הנה כתובה לפני. פעולת עונם כתובה לפני ולא תשכח : לא אחשה. לא אשתוק עליהם כי אם אשלם גמול והתשלומין יהיה על חיקם ולא לבניהם אחריהם : (ז) עונותיכם. תשלום יהיה על עונותיכם ועל עונות אבותיכם יחדיו : אשר קטרו. לעכו"ם ; חרפוני בגבה שעבדו שמה לעכו"ם בפרהסיא רב : ומדותי.

כראשונה

(ט) והוצאתי מיעקב זרע, פירוש זרע ברכה, כלומר זרע הראוי ליעקב, וכלל בכלל יעקב עשרת השבטים: ומיהודה, כלל בו בנימין, כי מלכות אחת היו ונלוו כאחד, וזכר שתי הגליות שלא יתיאשו אילו עשרת השבטים שלא שבו מהגלות כראשונה מהגלות אותם שחזרו עוד לארצם וירשוה, ואמר הרי ר״ל הר ציון והר הבית שהוא בחלק יהודה: (י) והיה השרון לנוה צאן, כמו שהיה, כי השרון מקום מרעה, וכן כתוב ועל הבקר הרועים בשרון: ועמק עכור לרבץ בקר, וכן העמקים ירבצו בהם הבקר ויהנו בהם כמו שהיו ויותר טוב כי ירבצו במה ולא יפחדו מאויב והעמקי׳ מקום מרעה גם כן ומה שזכר עמק עכור לפי שהיה לו שם גנאי מתחילה, אמר עוד לא יזכר אותו השם כי רבץ בקר יקראו עמק ברכה, וכן אמר הושע ואת עמק עכור לפתח תקוה, ולמי תהיה כל זאת הברכה לעמי אשר דרשוני לא לאשר עזבוני, לפיכך אמר אחריו: (יא) ואתם עוזבי השם, אמר כנגד אנשי הדור שהיו עובדים עכו״ם והם ימותו ברשעתם והמתים ולא יראו בטובת ישראל לעתיד לבא כמו שאמר ורבים מישני אדמת עפר יקיצו רבים ולא כלם אלא הצדיקים: השכחים, שם התאר, אמר השוכחים הר קדשי שהוא בית המקדש להקריב עליו קרבן: העורכים לגד שלחן, גד פירושו מזל, כלומר מקריבי׳ למזל מן המזלות, ואמר רבי משה כהן שהוא כוכב צדק כי כן יקרא בלשון ערבי: והממלאים למני ממסך, וכן ממלאים, כלומר מגלימים ממסך יין, ר״ל נסך למני והוא שם כוכב, וי״מ מפרשים לכבשים שהם מנוים והם שנפש ככוכי לכם: (יב) ומניתי, לשון נופל על הלשון, והוא דרך צחות, כמו גד גדוד יגודנו, דן ידין עמו, ועקרון תעקר, ולפי שאמר למני אמר ומניתי, אתם עובדים למנין הכוכבים ואני אמנה אתכם לחרב ולא יחסר אחד, וכן אמר אחריו כלכם לטבח תכרעו יען: ובאשר לא חפצתי, זה היה עוד לכפירה שבחרתם באשר לא חפצתי: (יג) לכן כה אמר ה׳, מה שאמר למעלה מזה הוא כנגד אותו הדור שהיה בגלות בו כמו שפירשנו שהיו עובדים עכו״ם, ואם כעדם אמר זאת הפרשה גם כן לא יתכן זה כי כלם גלו כשגלו צדיקים ורשעים, גם הצדיקים מתו בחרב כמו שכתוב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ, אלא מה שאמר ומניתי אתכם לחרב על הרשעים גמורים במכתיבים

ישעיה סה

ט וְהוֹצֵאתִי מִיַּעֲקֹב זֶרַע וּמִיהוּדָה
יוֹרֵשׁ הָרָי וִירֵשׁוּהָ בְחִירַי וַעֲבָדַי
יִשְׁכְּנוּ־שָׁמָּה׃ י וְהָיָה הַשָּׁרוֹן לִנְוֵה־
צֹאן וְעֵמֶק עָכוֹר לְרֵבֶץ בָּקָר לְעַמִּי
אֲשֶׁר דְּרָשׁוּנִי׃ יא וְאַתֶּם עֹזְבֵי יְהוָה
הַשְּׁכֵחִים אֶת־הַר קָדְשִׁי הַעֹרְכִים
לַגַּד שֻׁלְחָן וְהַמְמַלְאִים לַמְנִי מִמְסָךְ׃
יב וּמָנִיתִי אֶתְכֶם לַחֶרֶב וְכֻלְּכֶם
לַטֶּבַח תִּכְרָעוּ יַעַן קָרָאתִי וְלֹא
עֲנִיתֶם דִּבַּרְתִּי וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתַּעֲשׂוּ
הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
בְּחַרְתֶּם׃ יג לָכֵן כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי
יְהוִה הִנֵּה עֲבָדַי ׀ יֹאכֵלוּ וְאַתֶּם
תִּרְעָבוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׁתּוּ וְאַתֶּם
תִּצְמָאוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׂמָחוּ וְאַתֶּם
תֵּבֹשׁוּ׃ יד הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב
וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב וּמִשֵּׁבֶר
רוּחַ תְּיֵלִילוּ׃ טו וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם
לִשְׁבוּעָה לִבְחִירַי וֶהֱמִיתְךָ אֲדֹנָי

ט וְאַפֵּיק מִיַּעֲקֹב זַרְעָא
וּמִיהוּדָה יָרִית טוּרֵי וְתַחְסְנִנַּהּ
בְּחִירַי וְעַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יִשְׁרוּן
תַּמָּן׃ י וִיהֵי שְׁרוֹנָא לְבֵית
מִישְׁרֵי עֶדְרִין דְּעָן וּמִישַׁר
עָכוֹר לְבֵית רְבוּעָה בַּקְרָן
דְּתוֹרִין לְעַמִּי דִּתְבָעוּ דַּחַלְתִּי׃
יא וְאַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁבַקְתּוּן
פּוּלְחָנָא דַּיְיָ אִתְנַשֵּׁיתוּן יַת
פּוּלְחַן טוּרָא דְקוּדְשִׁי דִּמְסַדְּרִין
לְטַעֲוָן פָּתוֹרִין וּמְמַזְגִין
לְדַחַלְתְהוֹן אַגָּנִין׃ יב וְאֶמְסַר
יַתְכוֹן לְחַרְבָּא וְכוּלְכוֹן לְקַטְלָא
תִּתְמַסְרוּן חֲלַף דִּשְׁלָחִית נְבִיַּי
וְלָא תָּבְתּוּן אִתְנַבִּיאוּ וְלָא
קַבֵּילְתּוּן וַעֲבַדְתּוּן דְּבִישׁ קֳדָמַי
וּבִדְלָא צְבֵינָא אִתְרְעֵיתוּן׃
יג בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
הָא עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יֵיכְלוּן וְאַתּוּן
רַשִׁיעַיָּא תִּכְפְּנוּן הָא עַבְדֵי
צַדִּיקַיָּא יִשְׁתּוּן וְאַתּוּן רַשִׁיעַיָּא
תִּצְחוּן הָא עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא
יֶחְדּוּן וְאַתּוּן רַשִׁיעַיָּא תִּבְהֲתוּן׃
יד הָא עַבְדֵי צַדִּיקַיָּא יְשַׁבְּחוּן
מִטּוּב לֵב וְאַתּוּן תְּצַוְּחוּן מִכְּאֵב
לֵב וּמִתְּבַר רוּחַ תְּיַלְּלוּן׃ טו וְתִשְׁבְּקוּן שׁוּמְכוֹן לְקַיָּמָא לִבְחִירַי וִימִיתִנְּכוֹן יְיָ אֱלֹהִים

כי • ד׳ — י״מ ס״פ — ל׳ — ל׳ — ל׳ — ל׳ • י׳ • ל׳ • כ׳ — ל׳ — ד׳ — כ׳ בטעם בסיפרא — י״פ — ג׳ — ל׳ • ג׳ — ל׳

תם ישאל אדם לחבירו יאמר לו הברו אל תשחיתהו כי ברכה בו כי תירוש יש בו שהוא ברכה וטובה כן ישראל אף על פי שיש בהם חוטאים לדיקים יש בהם שהם ברכה לעולם ובעבור הצדיקים אין ראוי לכשחיתו וכזנים כן יעשה האל בישראל יוציאם מבגלות בבנים אתם ויצרפם כדרך, כמו שכתוב בנבואת יחזקאל: (ט) והוצאתי מיעקב זרע, פירוש זרע ברכה: עשרת השבטים שלא שבו מבגלו בראשונה מכניס אותם שיבנו עוד לארצם וירשוה:

ויצק הגמלא בם: (י) השרון, שם מקום שהיה בארץ ישראל: ועמק עכור, כמשמעו: (יא) עוזבי ה׳: רשעי ישראל שהחזיקו בעכו״ם ומתו ברשעם: העורכים לגד: שם עכו״ם העשוים על שם המזל ובלשון משנה יש גד גדי וסיעק לא: למני, למנין חשבון הכומרים היו ממלאים אגנות מזג יין: ממסך, יין מזוג במים כמשפטו כמו לחקור ממסך (משלי כג) מסכה יינה (שם ט) ויש פותרים למני לכשדים שמניתם עליכם אבל ומניתי אתכם שלא נקוד ומניתי דגש יורה שהוא לשון מניין: (יג) עבדי, הצדיקים (של ישראל): ואתם, הפושעים די: (טו) שמכם לשבועה, יוקח משמכם קללה ושבועה לדורות אם לא יקיים כאשר טירע לפלוני: והמיתך, מיתת עולם

במלכים א׳ סי׳ י״ח: וירשוה ד׳ בקריאה וסי׳ וירשוה קאת וקפוד וינשוף וערב ישכנו בה׳ וירשוה בחירי ועבדי׳ והשיבותים אל הארץ דירמיה • ויבנה ערי יהודה דתהלים: ומשבר ג׳ קמצים בריש׳ וסי׳ ולא נחלו על שבר • ומשבר רוח תיילילו • ושברת

תולדות אהרן עד. שבת סו: סנהדרין סג נג:
עבדי יאכלו • שבת קנ:

[illegible]

מצודת דוד

ברחבונה אמדוד לא תיקם כמו״ל שטלפם ואס״ו אפרע מהם עון אבותם הוסיל ולמא במעשה אבותם: (ח) כאשר ימצא, ר״ל עכ״ז אל תשחיתהו מן הגאולה כי כמו כאשר ימצא באשכול ענבים בבגרים מבושלים כל נרבם ברחוים למשות מהם יין: ואמר, ר״ל ואם מי רוצה לבשחיתו יאמר האומר אל תשחיתהו כי יש בו תירוש שהוא ברכה וטובה ואף על פי שיש בו הבלים וגבים שלוים הבכה ע״מ השחיתו בעבור התירוש: למען עבדי, הצדיקים אשר בקרבם: לבלתי השחית הכל. בלל ובלע לא אשחית בעבור עבדי הצדיקים: (ט) זרע, רלה לומר זרע ברכה הראוים ליעקב: יורש הרי, הר ציון והר הבית: וירשוה בחירי, העם שבחרתי לי הם ירשו את הירושה שהבטחתי להם ש ארץ ישראל: ישכנו שמה. ולא יגלו עוד ממנה: (י) והיה השרון, מקום המישור והשמן יהיה לנוה לאן כי שמה ירעו כמאז ולא תהיה שממה כמות שהיתה בזמן הגולה: ועמק עכור, אף העמקים העכורים והמקולקלים יהיה לרבץ בקר כי שם ירבצו ושם ירעו מרעה שמן: לעמי. כל הטובה הזו יהיה לעמי אשר דרשוני בהיותם בגולה ולא עזבו את ה׳: (יא) ואתם. אבל אתם המתועבים את ה׳ ובפרט בו: השכחים, אשר שכחו את בה״מ ולא ערכו שבו לבד ראוי להקריב קרבנות: העורכים. אשר ערכו מאכלים על השלחן להקריב לגד והוא כוכב צדק והיו ממלאים יין מזוג לנסך למני וגם הוא שם כוכב: (יב) ומניתי אתכם לחרב, במנין אמסור אתכם לחרב למען לא יפקד מי: וכולכם לטבח תכרעו: איש לא נעדר מן המנין: יען, בעבור אשר קראתי לכם. ר״ל אמרו ביד עבדי הנביאים לשוב מדרך הרע ולא עניתם לאמר נשוב מדרך הרע הזה: ובאשר, בהדבר אשר לא חפצתי אני בחרתם אתם: (יג) לכן וגו׳. ר״ל מלבד העונש שיהיה לכם בעולם הזה עוד תקבלו עונש בעולם הבא כי עבדי הצדיקים יאכלו ר״ל יהנו מזיו השכינה וכן ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כד) ור״ל שנהנו מזיו השכינה כאלו אכלו ושתו: ואתם, אבל אתם עוזבי ה׳ שהוו הרעבים מזה בגולה כי לא תזכו לזה: הנה עבדי ישמחו וגו׳. כפל הדבר במ״ש: ואתם תבושו. על אשר תעלמם בה׳: (יד) מטוב לב. מסיבת טוב לב: ומשבר, מסיבת שבר רוח שתשקו בילדם. (טו) והנחתם שמכם. לאמר בשבועה

מצודת ציון

טף • מגרגרי ענבים כמו והשכול ענבים (במדבר יג): ברכה • ר״ל דבר טובה: (י) השרון • שם מקום מישור ושמן כמו הרועים בשרון (ד״ה כז): לנוה • ענין מדור: ועמק עכור • עמק מקולקול וכן ואת עמק עכור לפתח תקוה (הושע ב): לרבץ • מלשון רביצה והוא השכיבה לנוח: (יא) העורכים • ענין סדור: לגד למני • שמות כוכבים: ממסך • יין מזוג כמו לחקור ממסך (משלי כג): (יב) ומניתי • מלשון מנין ומספר: לטבח • ענין שחיטה: תכרעו • ענין נפילה על הברכים: עניתם. מלשון ענייה ותשובה: (יד) ומשבר רוח • ר״ל מצער ויגון: תיילילו • מלשון יללה

הולכם מסים מכאב לב ומשבר רוח ויסים קולכם קול יללה : (טו) והנחתם · על טובת הגוף אמר זה כי טובת הנפש לא ידע אדם בו, אלא פירוש כשתמותו מיתת הגוף בחרב וברעב אחריכם שמכם לשבועה ולקללה כמו הצדיק שכתוב בו זכר צדיק לברכה, אבל אתם יזכר שמכ' לקללה כי בחירי יקללו ככה מי שיקללו ויאמרו יהיה כך וכך והמיתך ה' כמו שהמית פלוני ופלוני כמו שאמר על צדקיהו ואחאב שקלם מלך בבל, שנ' בהם ולוקח מהם קללה בכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישימך אלהים כצדקיהו וכאחאב אשר קלם מלך בבל באש : ולעבדיו יקרא שם אחר, כאשר זה שיהיה שמם וזכרם אחרים' לברכה ויתברכו בהם, כמו שאמר כך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה : לשבועה, כמו לקללה, וכן אמר בשבועה יתן ה' אותך לאלה ולשבועה, כי בשבועה יזכיר האדם קללה כמו שאומר אדם בשבועתו יהיה כך וכך אם עשיתי זה, ויונתן תרגם והמיתך ויסיפכון ה' אלהים מותא תנינא : (טז) אשר שמתברך, ימתו יהיו זה שיקללו בחירי ה' הרשעים אחר לאת ישראל מהגלות יבאו הרשעים לעם הזאת לכליון שהיו כל זדים וכל עושי רשעה קש כי באותו הזמן המתברך בארץ יתברך באלהי אמן שלא ישאר בעולם שום אמונה ושום ירא' שיתברך וישבע אדם בה אלא באלהי אמן לבד, ואמר בארץ כי בכל העולם תהיה אמונה אחת והיא אמונת אלהי אמן, ופי' אלהי אמן, כמו אל אמונה, כמו שאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד, ופי' מתברך מבקש הברכה לעצמו, כמו והתברכו בזרעך, ולא אמר ונברכו בך, והמתברך יאמר אלהי אמן יברכני כמו שבירך פלוני ופלוני הצדיקים, וכן לא ישבעו שום שבועה אלא באלהי אמן, כמו שאמר כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון : כי נשכחו הצרות הראשונות. כי עד אותו הזמן לא היה בעולם בלא צרות ובלא מלחמות ובאותו זמן יהיה שלום בעולם, כמו שאמר ודבר שלום לגוים, ואמר וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, ועל כן יהיה שלום עד שישכחו הצרות הראשונות, ובאמרו וכי נסתרו מעיני, הרא' כי הכל היה מאת ה' לכל גוי וגוי לא בדרך מקרה וכן דברו הנביאים מפי ה' על הצרות והמלחמות על כל גוי וגוי טרם בואם : (יז) כי הנני, מרוב הטובה שתהיה כאלו יהיה בעולם חדש שמים חדשים והארץ חדשה, כמו שאמר ולא תזכרנה הראשונות · פי' הצרות הראשונות כמו שאמרנו, והחכם רבי אברהם פירש שמים חדשים על הרקיע, אמר שהאל יחדש אויר טוב שיהיו בני אדם בריאים ויחיו שנים רבות גם יוסיף בכח הארץ והנה היא חדשה, ואם כפירושו יהיה זה בכל העמים והנה אמר הכתוב כי כימי העץ ימי עמי לא עמים אחרים : (יח) כי אם שישו ואמר כנגד ישראל יאמר לכם כאל שישו וגילו עדי עד מרוב הטובה לא יאמר לכם דבר אחר, כלומר שום דבר רע כי אם זה הדבר הטוב : אשר אני בורא, פירוש מחדש, כי הדבר החדש יקרא בריאה, כמו בראשית ברא אלהים וגו', ואם בריאה יקרא : כי הנני בורא את ירושלים גילה, שיהיה שמה גילה ושם עמה משוש, חכר ירושלים כי אף על פי שיהיה שלום בכל העולם תהיה ירושלים העיקר ומשם יצא השלום לעולם והתורה והדרך הטוב שבעבורו יהיה שלום, כמו שאמר מלך המשיח ודבר שלום לגוים ואמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם, ורב הטובה והשלום ואריכות הימים בירושלם ובארץ ישראל יהיה, כמו שאמר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות : (יט) וגלתי בירושלם, לפיכך יהיה שמה גילה כי אני אשמח בה מפני שיעשו בה רצוני ויבנה בה כבודי, וכן עמה משוש שאשיש בהם שישי כבודי ובחירי ועושי חפצי : קול בכי וקול זעקה, כי יבכו בני אדם בעיר על מת בלא זמנו או על הלל או על שביה שנשבו מן העיר וכל זה לא יהיה כי חרב ומלחמה לא יהיה ומיתה ושביה לא תהיה כי אם לשנים ארוכים שיהיה האדם מלא ימים כשימות עד שלא יבכו לו, והנה יהיה הפירוש בפסוק שאחריו : (כ) לא יהיה משם, מירושלם, והוא הדין לכל ארץ ישראל אבל ירושלם היא העיקר והיא ראש ממלכת ישראל, ופירוש משם כי באמרו לא יהיה, ר"ל לא יצא משם לקבורה : עול, נער, כמו עולל וזקן, כי בן שנים לזקנה והנה הוא זקן ולא מלא את ימיו עד שיהיה בן שבעים, וזה בזמן הזה אבל באותו הזמן לא יאמרו על זקן שמלא את ימיו עד שיהיה בן שלש מאות או חמש מאות שנה ויותר כמו שהיו הדורות הראשונים בתחלת בריאת העול' כיון בחיים כמם בכלל או ביחידים ולעתיד לבא יהיה בכלל ישראל : כי הנער בן מאה שנה ימות, אם ימות אדם בן מאה שנה זהו יהיה בעונו יאמרו עליו נער מת, ופירש זה ואמר והחוטא בן מאה שנה יקולל, כלו' כי קללת האל תהיה לו והוצאה הוא כשימות בן מאה שנה : (כא) ובנו בתים וישבו בהם, כל ימי עמוד הבנין ויותר, וכן ונטעו כרמים ואכלו פרים כל ימי היותם נושאי פרי, ושרש הענין ואמר : (כב) לא יבנו, כי כימי העץ שיעמוד כן יהיו ימיהם, כמו שאמר לא יטעו ואחר יאכל, ואמר עמי ובחירי כי לבם יהיה אריכות הימים לבד ועל דרך מוסף לא

יְהֹוִה וְלַעֲבָדָיו יִקְרָא שֵׁם אַחֵר׃ טז אֲשֶׁר הַמִּתְבָּרֵךְ בָּאָרֶץ יִתְבָּרֵךְ
בֵּאלֹהֵי אָמֵן וְהַנִּשְׁבָּע בָּאָרֶץ יִשָּׁבַע
בֵּאלֹהֵי אָמֵן כִּי נִשְׁכְּחוּ הַצָּרוֹת
הָרִאשֹׁנוֹת וְכִי נִסְתְּרוּ מֵעֵינָי׃ יז כִּי־
הִנְנִי בוֹרֵא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וָאָרֶץ
חֲדָשָׁה וְלֹא תִזָּכַרְנָה הָרִאשֹׁנוֹת וְלֹא
תַעֲלֶינָה עַל־לֵב׃ יח כִּי־אִם־שִׂישׂוּ
וְגִילוּ עֲדֵי־עַד אֲשֶׁר אֲנִי בוֹרֵא כִּי
הִנְנִי בוֹרֵא אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם גִּילָה וְעַמָּהּ
מָשׂוֹשׂ׃ יט וְגַלְתִּי בִירוּשָׁלַ͏ִם וְשַׂשְׂתִּי
בְעַמִּי וְלֹא־יִשָּׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי
וְקוֹל זְעָקָה׃ כ לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד
עוּל יָמִים וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא־יְמַלֵּא אֶת־
יָמָיו כִּי הַנַּעַר בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יָמוּת
וְהַחוֹטֶא בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל׃
כא וּבָנוּ בָתִּים וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים
וְאָכְלוּ פִּרְיָם׃ כב לֹא יִבְנוּ וְאַחֵר
יֵשֵׁב לֹא יִטְּעוּ וְאַחֵר יֹאכֵל כִּי־כִימֵי

ב' וחד לסריכיו · ג' · ב' כפסוק · ב' · ה' ד' · ג' · ב' י' ג' · ג' · ד' ג' · ב' י' · ג' · ג' בסיפרא · ב' קרי' דכו' למ"א · י"ג

מוֹתָא תִנְיָנָא וּלְעַבְדוֹהִי
צַדִּיקַיָּא יִקְרֵי שְׁמָא אוֹחֲרָנָא׃
טז דִּמְבָרֵךְ בְּאַרְעָא יְבָרֵךְ
בֶּאֱלָהָא קַיָּמָא וְדִמְקַיֵּם בְּאַרְעָא
יְקַיֵּם בֶּאֱלָהָא קַיָּמָא אֲרֵי
יִתְנַשְׁיָן עָקָתָא קַדְמָיְתָא וַאֲרֵי
מְסַתְּרָן מִן קֳדָמַי׃ יז אֲרֵי הָא
אֲנָא בָרֵי שְׁמַיָּא חַדְתִּין וְאַרְעָא
חַדְתָּא וְלָא יִדְכְּרוּן קַדְמָיְתָא
וְלָא יִתַּסְקָן עַל לֵב׃ יח אֱלָהֵין
יֶחֱדוּן וִיבוּעוּן בְּעָלַם עָלְמַיָּא
דַּאֲנָא בָרֵי אֲרֵי הָא אֲנָא בָרֵי
יָת יְרוּשְׁלֵם בְּיָעָא וְעַמַּהּ חָדֵי׃
יט וְאָבוּעַ בִּירוּשְׁלֵם וְיֶחֱדוּן בָּהּ
עַמִּי וְלָא יִשְׁתְּמַע בָּהּ עוֹד קָל
דְּבָכָן וְקָל דִּמְצַוְּחִין׃ כ וְלָא
יְהֵי מִתַּמָּן עוֹד יָנִיק יוֹמִין
וְסָבָא דְלָא יְשַׁלֵּם יָת יוֹמוֹהִי
אֲרֵי דְחַיָּיב עוּלֵים בַּר מְאָה
שְׁנִין יְהֵי מָאִית וּדְחָטֵי בַּר מְאָה
שְׁנִין יִתְרָךְ׃ כא וְיִבְנוּן בָּתִּין
וְיִתְּבוּן וְיִצְבוּן כַּרְמִין וְיֵיכְלוּן
אִבְּהוֹן׃ כב לָא יִבְנוּן וְאָחֳרָנִין
יָתְבוּן לָא יִצְבוּן וְאוֹחֳרָנִין
יֵיכְלוּן אֲרֵי כְּיוֹמֵי אִילָן חַיָּיא

עולם : ולעבדיו יקרא שם אחר. שם טוב וזכר לברכה : (טז) אשר המתברך בארץ · כי תהיה יראתי על כולם ומלאה הארץ דעה והמתהלל ומשתבח בארץ יתברך באלהי אמן יתהלל שהוא עבד לאלהי אמן אלהי האמת שאימן ושמר הבטחתו זאת : כי נשכחו הצרות : לכך יקראוני אלהי אמן : (יז) שמים חדשים · ויש אומרים שמים חדשים ממש וכן עיקר כי מקרא מוכיח כי כאשר השמים החדשים וגו' (לקמן סו) : (כ) עול ימים · נער כמו עולל (איכה ב) עול ימים קטן בשנים · בן מאה שנה ימות . יהא בן עונשין להתחייב מיתה בעבירה שיש בה מיתה כך מפרש בב"ר : יקולל : בעבירה שהיא צריכה נדוי : (כב) כימי העץ · ת"י כען כחיים

כשבר נבל : מעיני ד' וסי' ותהד שנתי מעיני · כי נשכחו הצרות · נוחם יסתר מעיני · ויסתר עמי מעיני :

תולדות אהרן כי הנער . פסחים פח סנהדרין צא:

מצודת ציון

יללה : (טו) המתברך · ענין התפארות כמו מברך רעהו (משלי כז) : אמן · ענינו כמו אמת : (יח) וגילו · ענין שמחה : עדי עד · עד עולם כמו בטחו בה' עדי עד (לעיל כו) : (יט) וגלתי · מלשון גילה : (כ) עול ימים · קטן בימים והוא מלשון עולל וכן התשכח אשה עולה (לעיל מט) : לא ימלא · לא ישלים : והחוטא · ענין חסרון כמו מבכרים יתחטאו (איוב מא) : (כב) יבלו · ענין

מצודת דוד

תמיתו את עצמכם לשים לשבועה לבחירי הצדיקים כי יאמרו בשבועתם אם עשית כזאת יקרני כמקרה הרשעים ההם כמו ישימך ה' כצדקיהו וכאחאב וגו' (ירמיה כט) : והמיתך . כל אחד מכם ימות מיתת עולם באבדן הנפש בעולם הבא : ולעבדיו . אבל לעבדיו הדבקים בו יקרא שם אחר לכבוד ולתפארת וכמ"ש ואתם כהני ה' תקראו וכו' (לעיל סא) : (טז) אשר המתברך בארץ . ר"ל כ"כ יגדל השם עד אשר כל המתברך והמתהלל בפני אנשים בכל הארץ לא יתהלל בשום דבר כי אם בזאת יתהלל לומר עליו שנדבק באלהים אמת שאימן ושמר ההבטחה ההיא לגדל שמות הדבקים בו. ישבע באלהי אמן ' כי כולם יאמינו בו על שהאמין הבטחתו ולכן ישבעו בו וכמ"ש ונשבעות לה' צבאות (לעיל יט) : כי נשכחו · ר"ל כ"כ תרבה הטובה עד שיהיו נשכחים כל הצרות הראשונות שסבלו בהיותם בגולה : וכי נסתרו מעיני . גם מעיני יהיו נסתרים צרות הגולה כי לא יהיה עוד בעולם א"כ לא יהיה צרה : (יז) כי הנני בורא שמים וגו' ר"ל יהיה רוב טובה בעולם כאלו נברא עולם חדש אשר לא ימצא שם צרות . או הדברים כמשמען וכמ"ש כי כאשר השמים החדשים וכו' עומדים לפני (לקמן סו) : ולא תזכרנה הראשונות . לפי רוב הטובה שיהיה אז לא תזכרנה הצרות הראשונות : ולא תעלינה על לב . כפל הדבר במ"ש · (יח) כי אם שישו · רצה לומר לא יאמר לכם שום דבר כי אם שישו וגילו עד עולם על אשר אני הוא הבורא את השמחה והיא מתקיימת לעולם : בורא את ירושלים גילה : אחדש את ירושלים להקרא גילה ואחדש את עמה להקרא משוש : (יט) וגלתי בירושלים . כי כשהיתה ירושלים חריבה ועמה בגולה לא היתה שמחה לפני המקום לכן אמר כשתהיה בנויה ועמה יהיו בטובה יהיה שמחה לפני המקום : ולא ישמע וכו' . כי לא תבוא עוד עליהם צרות : (כ) לא יהיה משם · לא יצא משם לקבר אדם שהוא קטן בשנים ואף הזקן קנה שלא השלים כל ימיו ולא ימות גם הוא כי אז יאריכו ימי האדם באריכות גדולה : כי הנער בן מאה שנה ימות · ר"ל אם ימות מי בן מאה שנים יאמרו עליו נער מת : והחוטא · שנחסר מן העולם בהיותו בן מאה שנה לקללה תחשב כי עודו נער · לפי מרבית חיי האנשים שיהיה אז והכל ענין כמ"ש : (כא) ובנו בתים וישבו · לא ימותו טרם יכלה הבנין עד לא ישבו בה וכן ונטעו כרמים וגו' : (כב) ואחר ישב . על כי ימותו הם עד לא ישבו בה : כי כימי העץ . כימי משך זמן עמידת העץ המתקיים הרבה כאילן חרוב והדומה כיה

בן

אחרים : (כה) יאכל תבן · ולא יטרוף להשחית בבהמה : ונחש · הרי עפר לחמו מצוי לו תדיר · ומדרש אגדה ואריה כבקר יאכל תבן לפי שמלינו שנושל ביד בני יוסף שנאמר בית עשו לקש ובית יוסף להבה וגו' (עובדיה א) אבל ביד בני שאר השבטים שנמשלו לחיות לא מלינו לכך נאמר ואריה כבקר יאכל תבן אותם השבטים שנמשלו כאריה כגון יהודה ודן כיוסף שנמשל כשור יאכלו אותו שנמשל כתבן: (א) השמים כסאי. איני צריך לבית המקדש שלכם : איזה בית : אשר הוא כדאי לשכינתי: (ב) ואת כל אלה : השמים והארץ ידי עשתה זאת אשר לימלמתי שכינתי בתוככם כהיותם נשמעים לי לפי שכן דרכי להביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי אבל עתה אין לי חפץ בכם שהרי שוחט השור הכה את בעליו וגזלו ממנו לפיכך זובח השה דומה לפני כעורף את הכלב והמעלה את המנחה הרי הוא לפני כדם חזיר והמזכיר לבונה מקטיר לבונה כמו אזכרתה (ויקרא ה) והיתה ללחם לאזכרה (שם כד): (ג) מברך און · מברך אותי בתשורת אונס מברך און מתשיר אונס זה פירושו ולשון ברכה נופל בתשורה שהוא להקבלת פנים כמו קח נא את ברכתי (בראשית לג) עשו אתי ברכה (מלכים ב יח) וצאו אלי : גם המה בחרו בדרכיהם · הם תפלים בדרכים כללו הרעים וגם אני אבחר ואתפוץ בתעלוליהם' וא"ת מה גם בן דרך לשון עברי לומר שני גמין זה אצל זה כמו גם בחור גם בתולה (דברים לב) גם לי גם לך (מלכים א ג) גם אהבה גם שנאה (קהלת ט) לי ולא ימותו גם הם גם אתם (במדבר יח) אף כאן גם הם בחרו וגם אני

כב הָעֵץ יְמֵי עַמִּי וּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם יְבַלּוּ בְחִירָי׃ כג לֹא יִיגְעוּ לָרִיק וְלֹא יֵלְדוּ לַבֶּהָלָה כִּי זֶרַע בְּרוּכֵי יְהוָה הֵמָּה וְצֶאֱצָאֵיהֶם אִתָּם׃ כד וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע׃ כה זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְאֶחָד וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר קָדְשִׁי אָמַר יְהוָה׃

סו א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃ ב וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ ג שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם

ז' פסוקים ואני ואני · ס"ס בנמ"א

כב יוֹמֵי עַמִּי וְעוֹבַד יְדֵיהוֹן יְבַלּוּן בְּחִירָי׃ כג לָא יְהֲלוּן לְרֵיקָן וְלָא יְרַבּוּן לְמוֹתָא אֲרֵי זַרְעָא דְבָרְכֵיהּ יְיָ אִינוּן וּבְנֵי בְנֵיהוֹן עִמְּהוֹן׃ כד וִיהֵי עַד לָא יְצַלּוֹן קֳדָמַי וַאֲנָא אֲקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן עַד לָא יִבְעוֹן מִן קֳדָמַי אַעֲבֵיד בָּעוּתְהוֹן׃ כה דִּיבָא וְאִמְּרָא יִרְעוֹן כַּחֲדָא וְאַרְיָא כְּתוֹרָא יֵיכוּל תִּבְנָא וְחִוְיָא עַפְרָא מְזוֹנֵיהּ לָא יְבָאֲשׁוּן וְלָא יְחַבְּלוּן בְּכָל טוּרָא דְקוּדְשִׁי אֲמַר יְיָ׃

א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ שְׁמַיָּא כּוּרְסֵי יְקָרִי וְאַרְעָא כְּבֵשׁ קֳדָמַי אֵידֵין בֵּיתָא דְתִתְבְּנוּן קֳדָמַי וְאֵידֵין אֲתַר בֵּית אַשְׁרָיוּת שְׁכִנְתִּי׃ ב וְיַת כָּל אִלֵּין גְבוּרְתִי עֲבַדַת וְהָלָא הֲוָאָה כָּל אִלֵּין אֲמַר יְיָ וּבְדֵין רַעֲוָא קֳדָמַי לְאִסְתַּכָּלָא בֵּיהּ בְּרַעֲנוּתָן וּמַכִּיךְ רוּחַ וּמִשְׁתְּוֵי לְקַבָּלָא פִּתְגָמַי׃ ג נָכֵים תּוֹרָא כְּקָטֵיל גְּבַר דָּבַח אִימַּר כְּנָקֵיף כְּלַב מַסֵּיק קוּרְבַּן דַּם חֲזִירָא קוּרְבַּן מִתְּנַתְהוֹן מַתְּנַת אוֹנָס אַף אִינוּן אִתְרְעִיאוּ

לא לנאמר סעמים · ויונתן תרגם כי כימי סען ארי כיומי אילן חייא , והאפשר שכיון בזה למה שאמרו רבותינו ז"ל עץ חיים. מהלך חמש מאות שנה : יבלו בחירי · שיבלו מעשה ידיהם בימיהם , כמו שאמר ולא יבנו ואחר ישב : (כג) לא יגעו לריק , הפך מה שאמר בקללם וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם,אמר להם כי כל יגיעם יהיה לברכה כי לא יבא אויב שיאכל יגיעם ולא שדפון וירקון : ולא ילדו לבהלה , כי לא ימותו בניהם בחייהם שיבהלו במיתתם : וצאצאיהם אתם · כל ימיהם יהיו אתם כי לא ימותו בחייהם , וכפל הענין במלות שונות : (כד) והיה · הפך מה שנאמר בגלות סכותה בענן לך מעבור תפלה : טרם יקראו · פעמים טרם יקראו ופעמים עוד הם מדברים : (כה) זאב וטלה · כבר פירשנו הענין בספר' ויצא חטר : ונחש עפר לחמו· כמו שהיה לא דבר אחר , כלומר לא ישוך אדם מישראל , כמו שמפרש לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי והיא ארץ ישראל , והמשיל התורה כנחש יהיה פירוש שלא יהיה מאכלו אלא מין שהוא עפר שנאמר כי עפר אתה כי ישראל נאמר עליו בזמן ההוא כי מלאה הארץ דעה את ה' והנה אינו עפר ולא ישוך הנחש עקבו : (א) כה אמר ה' · עתה חזר להוכיח בני דורו הרשעים והוכיחם על דברי הזבחים עם מעשים רעים כמו שהוכיחם בתחילת הספר גם כן למה לי רוב זבחיכם וגו' , אמר השמים כסאי , כלומר וכי סבורים אתם שהבית שאתם מביאים שם הזבחים שאני שוכן בו ושיכילני הבית כמו שמכיל הגוף אין זה כי הנה השמים כסאי והארץ הדום רגלי , כמו שאמר שלמה הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי אלא אני לא צויתי על הבית שאשכון אני בו ולא על הזבחים שאוכלם לא צויתי אלא כדי שיכינו ישר' לבם אלי ויהיה להם מקום מיוחד לבא שם להתפלל ולעלות עולות וזבחים נעורר לבם לבער המחשבות הרעות ולפרשם כדמות הדבר הנשרף על המזבח אם כן אם אתם עושים הרע ובאים לביתי וזובחים לפני ספסדתם הטובה ואין זה מנוחי ואין אתם עושים בזה רצוני אלא הכעס ואתם מכעיסים אותי בזה לפיכך אמר השמים כסאי ' ומה שאמר כסאי לא שיהיה הוא שיצרך גוף שישב בכסא אלא דרך משל כמלך שיושב על הכסא ורגליו בהרפרף ומצום על עמו מה יעשו , והכסא באמת מכובד מהרפרף לפיכך דמה השמים לכסא והארץ להדום רגלים שהוא כהרפרף , וכל מה שבשמים ובארץ הוא הכל וכל והכל נעשה במצותו ובגזרתו מן העליונים על התחתונים : ואי זה מקום . כפל ענין במלות שונות : (ב) ואת כל

באחד ז' בקריאה וסי' זאב וטלה ירעו באחד · כל הקהל באחד : וחברו כל הקהל · כי הטהרו הכהנים . ויעמד ישוע ובניו · בבקר זרע את זרעך ולערב · ויהי כאחד למחצדים ׃ וסי' דובא וכל קהלנא ארכון קטון

תולדות אהרן טרם יקראו (ברכות כ' תענית סד כז) ונהש . יומא עה : השמים כסאי . ברכות נט חגיגה יב יד קידושין לא סנהדרין ז אבות ג פקדה שער כח זוהר פקודי (חגיגה עז) : הדום רגלי · חגיגה מז : אכים . עקדה שער כח : מברך און . עקדה שער קא :

אלה · ולא תחשבו לפי שאמרתי השמים כסאי והארץ הדום רגלי כי הם קדומים כמוני לא כן אלא אני הקדמון לבדי וחדשתי ועשיתי את כל אלה השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה : ויהיו כל אלה · אני עשיתים והיו כמו שצויתי ועם כל זה שאני רם על רמים אני מביט אל השפלים והענוים והחרדים אל דברי לקיים מצותי אף על פי שאין מקריבין קרבן מי שאינו חוטא אין צריך לקרבן אבל המקריבים קרבן ומעשיהם רעים אין קרבנם לרצון אבל הם לעון ועל זה אומר : (ג) שוחט השור · אמר מי שישחט השור להקריבו לפני והוא ברשעו הרי אני חושב אותו בשוחטו השור כאלו מכה איש ומת , וכן זובח השה להקריבו כאלו ערף כלב להקריבו לפני, וכן מעלה מנחה לפני כאלו מעלה דם חזיר לפני שהם כמו הכלב והחזיר טמאים, וכן מזכיר לבונה כאלו מברך און ודבר שוא לפני כלומר גזל שהוא און ושוא : מזכיר · מקטיר כמו אזכרתה לה' : מברך · מביא מנחה כמו קח נא ברכתי שענינו כמו מנחתי , וכן קח נא ברכה מאת עבדך מנחה וכן לשאול לו בשלום ולברכו ולהביא לו מנחה , ומה שאמר עורף כלב לפי שאינו בן שחיטה אמר בו לשון עריפה כמו שאמר בפטר חמור וערפתו , וכן וערפו שם את העגלה שהוא מכין אותם

מצודת דוד

עץ הזה יהיה ימי עמי : ומעשה וגו' כי יש מעשים שיעשה האדם והוא יזקין והם עדיין נראים חדשים כבנין והמכתב לכן אמר עמי בחירי יבלו מעשה ידיהם כי הם יראו בתורים ומזקים ומעשה ידיהם יזקינו ויבלו בימיהם : (כג) לא יגעו לריק . לא יהיה יגיעתם לריק ר"ל לא ימותו בניהם בחייהם לבהלה . למות בחייהם להבהיל אותם וכפל הדבר במ"ש : כי זרע · כי זרעם המה זרע ברוכי ה' ולא ימותו בקוצר שנים : וצאצאיהם אתם · כל ימיהם יהיו צאצאיהם עמהם כי לא ימותו בחייהם וכפל הדבר במ"ש : (כד) והיה טרם יקראו · פעמים אענה להם למלאות שאלות לבבם עד לא יקראו להתפלל בפה פעמים כשעוד הם מדברים בתפלה אשמע אני לתת משאלותם : (כה) ירעו כאחד : ולא יטרוף הזאב את הטלה כי אף החיות הטורפות לא יטרפו עוד כמ"ש וגר זאב וגו' (לעיל יא) : כבקר · כמו הבקר אוכל תבן כן יאכל האריה : ונחש עפר לחמו : הנה עפר יהיה מאכלו כתולדתו והכשנו ולא יזיק למי : לא ירעו . לא יעשו רעה למי ולא ישחיתו את מי : בכל הר קדשי . הוא ארץ ישראל : אמר ה' : כן יאמר ה' : סו (א) השמים כסאי . עתה שב להוכיחם ואמר הלא השמים הוא מקום המכון לשבתי והארץ היא הדום רגלי ואחז במשל מבן אדם היושב על הכסא ורגליו יורדים לנוח על ההרפרף : אי זה בית · מהו הבית אשר תוכלו לבנות לי שיהיה הגון לי לפי רוב גדולתי : ואי זה מקום מנוחתי · כפל הדבר במ"ש : (ב) ואת כל אלה . אף השמים והארץ אינם קדומים כמוני כי ידי עשתה אותם : ויהיו כל אלה : ואח"ז היו כל אלה אבל אינם קדומים כמוני : ואל זה אביט . ועם שאני רם על רמים עכ"ז אביט ואשגיח בשפלים אל העני ואל מי שרוחו נשברת בעבור הצער וסיגון ואל החרד על דברי לעשותם וכאומר אבל לא על המקריבים קרבנות ולבם רחוק ממני : (ג) שוחט השור . ר"ל כי קרבנות הרשעים אינם מקובלים לפני והשוחט את השור הרי הוא כאלו מכה איש כי דם יחשב ולא לרצון : עורף כלב . נמאס בעיני כאלו ערף את הכלב : דם חזיר : נמאס בעיני כאלו זרק דם חזיר : מזכיר לבונה . המקטיר לבונה הוא מביא תשורה דבר שאינו הגון ולאוי : גם המה בחרו · רצה לומר שהאיל והמה

מצודת ציון

ענין זוקן כמו יבלו בטוב ימיהם (שם כא) : (כד) אענה · ענין תשובה : (כה) ירעו · מל' מרעה : לחמו · מאכל : ירעו · מלשון רעה : (א) הדום · ענין הרפרף ההכא הכתון תחת רגלי האדם כשהוא יושב וכן והשתחוו להדום רגליו (תהלים לט) : (ב) ונכה · ענין שבור וכתוש כמו ונכאה לבב (תהלים קט) : וחרד· ענין מהירות רב וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז) : (ג) עורף : ר"ל כורת · עורף והוא אחורי הצואר כמו ואם לא תפדה וערפתו (שמות יג): מזכיר · כן נקרא הקטרת הלבונה כמ"ש והיתה ללחם לאזכרה [ויקרא כ"ד] : מברך · הוא ענין תשורה שהיא להקבלת פנים וכן קח נא את ברכתי (בראשית לג) : און · ענין דבר שאינו ראוי והגון : ובשקוציהם

אותה בקופין ממול ערפו ופירושו כריתות הערף, וערף קריאתו בשני טעמים והוא פעל כי השה הוא מלעיל ערף ולא פנים, וזכר כלב וחזיר לפי שהכלב מפריס פרסה אף על פי שאינו שוסע שסע והחזיר מפריס פרסה ושוסע שסע, והנה שניהם יש בהם אחד מסימני טהרה והם טמאים, כן הם מראים בעצמם כי מעשה טוב בהקריבם הקרבן והם טמאים במעשיהם הרעים, ואמר גם המה, פירוש הם שעושים כאשר ואוכלים השה גם הם כמו עורף כלב ומעלה דם חזיר למה שבחרו בדרכיהם הרעים:

וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ ד גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ ה שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ ו קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ ז בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ ח מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ ט הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ ס

באורחתהון ובשיקוציהון נפשיהון אתרעיאת׃ ד אף אנא אצבי בתברהון ומדמה דיצפן לא ישתיזבון חלף דשלחית נביי ולא תבו אתנביאו ולא קבילו ועבדו דביש קדמי ובדלא צבינא אתרעיאו׃ ה קבילו פתגמא דיי צדיקיא דמשתוקן לקביל פתגמי רעותיה אמרין אחיכון סנאיכון מרחקיכון בדיל שמי יסגי יקרא דיי ונחזי בחדותכון ואינון יבהתון׃ ו קל אתרגושא מקרתא דירושלם קלא מהיכלא קל מימרא דיי דמשלם גמלא לבעלי דבבוהי׃ ז עד לא מיתי עקא לה תתפריק עד לא ייתי לה זיע כחבלין על ילידה יתגלי מלכה׃ ח מן שמע כדא מן חזא כאלין האפשר דתתעביד ארעא ביומא חד אם יתברי עמא זמן חדא ארי עתידא דתתנחים ציון ותתמלי מעם שבי גלותהא׃ ט אנא אלהא בריתי עלמא מבראשית אמר יי אנא בריתי כל אנשא אנא בדרית יתהון לביני עממיא אף אנא עתיד לכנשא גלותיך׃

רש"י

אני אבחר : (ד) בתעלוליהם . להיות עולל גם לשון כי התעללת בי (שם לח) : ומגורותם . מה שהם יראים : יען קראתי · שמעו שמוע ושובו אלי : ואין עונה : לאמר שמעתי : (ה) החרדים אל דברו : הצדיקים הממהרים בחרדה לאתקרב אל דבריו : אמרו אחיכם : פושעי ישראל הנזכרים למעלה : ד"א אמרו אחיכם מנדיכם . אשר אמרו לכם סורו טמא (איכה ד) : שנאיכם מנדכם: האומרים קרב אליך אל תגש בי (לעיל סה) : למען שמי · יכבד ה' בגדולתי הקב"ה מתכבד שאנו קרובים לו יותר מכם · ונראה בשמחתכם והם יבושו · הנביא אומר אבל לא כן הוא כדבריהם כי בשמחתכם נראה והם יבושו למה כי קול שאון שלהם בא לפני הקב"ה ממה שעשו בעירו וקול יוצא מהיכלו ומקטרג על מחריביו ואחרי כן קול ה' משלם גמול לאויביו: (ז) בטרם תחיל · ציון חיל היולדה ילדה את בניה כלומר יתקבצו בניה לתוכה אשר היתה שוממה מהם ושכולה והרי הוא כאילו ילדתן עכשיו בלא חבלי יולדה כי כל העכו"ם יביאום לתוכה : והמליטה זכר כל יציאת דבר בלוע קרוי המלטה והמליטה אישקמולי"ר בלעז : (ח) היוחל ארץ ביום אחד · היבוא חיל ליולדת לילד אלא ארץ בניה ביום אחד : (ט) האני אשביר ולא אוליד : האני אביא את האשה על המשבר ולא אפתח רחמה להוציא עוברה כלומר שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור והלא אני המוליד את כל היולדות ועכשיו שמא עצרתי בתמיה

רד"ק

ובשקוציהם נפשם חפצה · לא בדרכי ובמצותי שאמרתי להם אלא עשקו את נפשותיכם : (ד) גם אני אבחר בתעלוליהם · כיון שהם משחיתים דרכיהם גם אני אבחר בהשחתת מעשיהם, וכן ובעליליהם שמחתם, והדומים להם ענינם מעשה רע והשחתה : ומגורותם · מה שהם יראים ממנו והוא החרב והרעב אביא להם : יען קראתי · להם על ידי הנביאים להשיבם לדרך הטובה : ואין עונה · כלומר אין מקבל דברי : (ה) שמעו · מנדיכם, מרחיקים אתכם בעבור שאתם חרדים לדבר ה' הם שונאים אתכם ומרחיקים אתכם והם אומרים למען שמי יכבד ה', כלומר כבד הוא עלינו במצותיו אשר אתם עושים ולא נכבד עליך, הם אמרו זה בעבור ה' אבל הוא באל יהיה נראה ונגלה בשמחתכם שתשמחו בישועתו והם יבשו ומתי יהיה זה כאשר יהיה קול שאון מעיר, ואלה כנגד בני דורו החרדים אל דבר ה' אמר כמו שאמר ואגד על דברי יבזו פירושו ונראה בשמחתכם על שכר הצרות כמו שפירשנו, או לפי שהם עתידים לחיות בתחית המתים לימות המשיח, ויתכן לפרש כי אמר זה כנגד עולי הגולה החרדים אל דבר ה' : (ו) קול שאון מעיר · או לימות המשיח יצא קול שאון מעיר ירושלם על גוג ומגוג והם אויבי ה', וכן אמר בנבואת זכריה ויצא ה' ונלחם בגוים ההם : (ז) בטרם · ר"ל כי פתאום תבוא הישועה לישראל, והמשיל ירושלם לאם וישראל לבנים, ואמר זכר כי הוא טוב וחזק מן הנקבה וכן ישמחו יולדיו יותר מן הנקבה כן יהיה אותו הדור שתהיה להם הישועה, והנה אמר בטרם תחיל ילדה, ואמר אחר כן היוחל, ואמר כי חלה, הטעם כי הישועה תבא להם פתאום כמו אם תלד הנקבה בטרם יבא חבל לה, אבל קודם שתבא הישועה וטרם שיקבצו כל ישראל בארצם ותהיה גלותם קשים להם מעט זמן כמו חבלי יולדה כמו שאמר חבי כמעט רגע עד יעבור זעם כמו שפירשנו, וכן אמר בנבואת זכריה ונלכדה העיר ונשסו הבתים וגו', ואחר כך אמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם, ואמר לעת ערב יהיה אור, ויוסיף הלידים אחר שאמר, ואמר וישבו בה וחרם לא יהיה עוד : והמליטה הלידה נאמרה בזה הלשון, וכן שמה קננה קפוז ותמלט ובקעה ודגרה בצלה והמליטו ותמלט : (ח) מי שמע · היוחל ארץ, בא בלשון זכר כמו ולא נשא אותם הארץ, והוא מבנה נפעל מפעל הפעול, והנוכף ימלא כן פעל עומד ויולד, כפועל כמו יחולו עמים, ולאשם מם החלין, והיולא קול ה' יחיל מדבר, יחולו יריכון בכל עת, ומלת היוחל פעל מבואר כי ממנו יבנה שלא נזכר פועלו : (ט) האני אשביר · אחר שהמשיל ציון לאשה יולדת אמר האני אשביר ולא אוליד כלומר אם אביא האשה על המשבר ולא אוליד אותה כן זה לא יתכן, ואם אביא ציון על המשבר במלחמת גוג ומגוג באמת אוליד אותה, והלידה היא הישועה : אם אני המוליד ועצרתי · אני הוא המוליד ארצות הגוים עד הזמן ההוא ולא אעצור אותם מלדת כי

שבחא בחעוררתהון : גם אני ו' ר"פ וסי' נמסר בספר שפטים סוף סי' ב' ; ובאשר ד' בקריאת וסי' ומניתי אתכם לחרב · גם אני אבחר בתעלוליהם · ואפרוחיו יעלעו דם · והאמר רות אל תפגעי בי לעזבך : בחרו ג' בקריאת וסי' ויקחו להם נשים מכל אשר · ובאשר לא חפצתי בחרו · תחת כי שנאו דעת · אנ"ך : חלה ג' מלעיל וסי' פצחי רנה וצהלי לא חלה · כי חלה גם ילדה ציון · כי חלה לטוב יושבת מרות דמיכה :

תולדות אהרן החרדים . [illegible]

מצודת ציון

ובשקוציהם · מלשון שקץ ותעוב : (ד) בתעלוליהם · ענין לעג והתול כמו כי התעללת בי (במדבר כב) : ומגורותם · ענין פחד כמו ויגר מואב (שם) : (ה) החרדים · הממהרים · מנדיכם · מל' נדוי והרחקה : (ו) שאון · ענין המייה : (ז) תחיל · היא הצער בלידה וכן לא חלתי ולא ילדתי (לעיל כג) : חבל · צירים ומכאובי לידה כמו חבלי יולדה (הושע יג) : והמליטה · כן נקרא לידת הולד כמו ותמלט ובקעה (לעיל לד) : (ח) היוחל חלה · גם מלשון חיל : (ט) אשביר · מקום מושב היולדת נקרא משבר כמו לא יעמוד במשבר בנים (הושע יג) : ועצרתי · ענין עכוב ומניעה

מצודת דוד

והמה גם בחרו בדרכיהם ולא הלכו בהם כדרך קרי וזדמן והמה חפצה נפשם לעשות השקוצים הנראה להם ולא בלא דעת ובלא לב יעשו : (ד) לכן גם אני אבחר · לכן גם אני אבחר להתעולל בהם בהבאת הרעות ולא אטובם אף שהקריב ר"ל אבחר בהבאת הרעות : ומגורותם . המדבר אשר הם יראים זה בעצמו אביא עליהם : יען : בעבור כי קראתי אליהם ע"י הנביאים להוסירם לישר דרכם ואין מי משיב לומר אישר דרכי מעתה : דברתי וגו'. כפל הדבר במ"ש : הרע בעיני : הדבר הרע בעיני : ובאשר : בהדבר אשר לא חפצתי אף בחרו בם : (ה) שמעו וגו' · אתם הצדיקים החרדים אל דבר ה' לעשותם שמעו דבר ה' : אמרו וגו' . פושעי ישראל : אחיכם השונאים אתכם המנדים להרחיק אתכם כמ"ש האומרים קרב אליך וגו' (לעיל סה) הנה הם אמרו למען שמי יכבד ה' ר"ל בעבור פירוש שמי בא כבוד לה' כי אנו קרובים אליו ומתכבד הוא עמנו : ונראה · אבל לא כן הוא כדבריהם כי בעיניו נראה בשמחתכם והרשעים הנה יבושו על כי אלה אחר ההבל : (ו) קול שאון מעיר . אז יצא קול שאון מעיר ציון ותחר ומספר שיצא הקול מן היכל ה' שעומדת בציון ולהוסיף ביאור אמר שהוא קול ה' היוצא לשלם על עכו"ם לשלם גמול לאויביו הם גוג ומגוג כמ"ש ויצא ה' ונלחם בגוים (זכריה יד) : (ז) בטרם תחיל · על ציון יאמר בטרם תחיל חיל היולדת אז ילדה ר"ל יתקבצו בניה לתוכה כאלו ילדה אותם עכשיו מבלי חיל וחבלי לידה : בטרם יבוא וגו' · כפל הדבר במ"ש : והמליטה זכר · ילדה זכר ולפי שהרבה השמחה בלידת זכר מלידת נקבה אמר והמליטה זכר לפי גודל השמחה : (ח) מי שמע כזאת · מי שמע מלה כזאת ומי ראה מלה כאלה האם מעולם בא חיל יולדת לכל נשי הארץ ביום אחד האם מעולם נולד אומה שלימה בפעם אחת : כי חלה · ר"ל כי זה הפלא נעשה בציון כי חלה מכל בניה ומה ילדתם בפעם אחת ר"ל כולם מאחד יצאו ממקום גלותם ובאו לציון באין שטן ובאין פגע רע : (ט) האני אשביר · האני אביא את האשה על המשבר ולא אפתח רחמה בתמיה ר"ל שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור : אם אני המוליד : אם אמנם אני הוא המוליד את כל היולדות ושמא עכשיו אעצור אותך בתמיה ר"ל הלא לכל העכו"ם אני הוא הנותן כח בידם וכו'

רש"י

בחמיה: (יא) משד. ל' שדים: תמוצו. סוליי"ר בלעז: מזיז כבודה: מכבוד גדול הזז וממשמש לבא לה: זיז: איסמובינ"ס בלעז: (יב) וכנחל שוטף. אני נוטה אליה כבוד גוים: על צד. על צדי אומניכם על גיסתן: תשעשעו. תהיו משועשעין כדרך שמשעשעין את התינוק איסבניי"ר בלעז: (יד) ונודעה יד ה'. בעשותו נקמותיו ונוראותיו ידעו עבדיו את כח גבורת ידו: (טו) כי באש יבוא. בחמת אש יבוא על הרשעים: להשיב. לצריו בחימה את אפו: (טז) כי באש: של גיהנם ה' נשפט עם צריו ולפי שהוא כמו דין ודיין נופל בו ל' נשפט שאף הוא טוען טענותיו למולם פונים ופשעם וכן ונשפטתי אתו (יחזקאל לח) הנני נשפט אותך (ירמיה ב) לשון וויכוח הוא דריסניי"ר בלעז: ופשוטו כי באש ה' וחרבו נשפט כל בשר וכן רבים מסורסים במקראות: (יז) המתקדשים: המזדמנים אני ואתה נלך ליום פלוני לעבוד לעכו"ם פלונית: אל הגנות. שזורעין שם ירק ושם היו מעמידין עכו"ם: אחר אחת: כמה שת"י סיעה בתר סיעה מתקדשים ומטהרים לעבוד סיעה אחר שגמרה חבירתה את עבודתה: בתוך: באמצע הגינה כן היה דרכם להעמיד'

ישעיה סו

י שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־
אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־
הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ יא לְמַעַן תִּינְקוּ
וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן
תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃
יב כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־
אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף
כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ
וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ יג כְּאִישׁ
אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי
אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם תְּנֻחָמוּ׃
יד וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם
כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה
אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ טו כִּי־
הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה
מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ
וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ טז כִּי בָאֵשׁ
יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר
וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ יז הַמִּתְקַדְּשִׁים
וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד
בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ
וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃

תרגום

אֲמַר אֱלָהָיִךְ׃ י חֲדוּ בִירוּשְׁלֵם
וּבוּעוּ בָהּ כָּל רָחֲמָהָא דוּצוּ
עִמַּהּ דוּץ כָּל דַּהֲווֹ מִתְאַבְּלִין
עֲלַהּ׃ יא בְּדִיל דְּתִתְפַּנְקוּן
וְתִשְׂבְּעוּן מִבִּזַּת תַּנְחוּמְתַהָא
בְּדִיל דְּתִשְׁתּוּן וְתִתְרַווּן מֵחֲמַר
יְקָרַהּ׃ יב אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ
הָא אֲנָא מַיְתֵי לַהּ כְּשֶׁפַע נְהַר
פְּרָת שְׁלָם וּכְנַחַל מִגְבַּר יְקַר
עַמְמַיָּא וְתִתְפַּנְקוּן עַל גִּסְסִין
תִּתְנַטְלוּן וְעַל רְכוּבִין תִּתְרַבּוּן׃
יג כִּגְבַר דְּאִמֵּיהּ מְנַחֲמָא לֵיהּ
כֵּן מֵימְרִי יְנַחֵים יָתְכוֹן
וּבִירוּשְׁלֵם תִּתְנַחֲמוּן׃ יד וְתִחְזוּן
וְיֶחְדֵּי לִבְּכוֹן וְגוּוִיַּתְכוֹן כְּדִתְאִין
יַזְהֲרוּן וְתִתְגְּלֵי גְבוּרְתָא דַיְיָ
לְאוֹטָבָא לְעַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא
וְיֵיתֵי לְוָט לְבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי׃
טו אֲרֵי הָא יְיָ בְּאֶשָּׁתָא מִתְגְּלֵי
וּכְעַלְעוֹלִין רְתִיכוֹהִי לְאָתָבָא
בִּתְקוֹף רוּגְזֵיהּ וּמְזוֹפִיתֵיהּ
בְּשַׁלְהוֹבִית אֶשָּׁתָא׃ טז אֲרֵי
בְּאֶשָּׁתָא עָתִיד יְיָ לְמֵידַן
וּבְחַרְבֵּיהּ יָת כָּל בִּשְׂרָא
וְסַגִּיאִין קְטִילַיָּא קֳדָם יְיָ׃
יז דְּמִזְדַּמְּנִין וְדִמְדַכַּן לְגִנַּן
דְּטַעֲוָתָא סִיעָא בָּתַר סִיעָא
אָכְלֵי בְּשַׂר חֲזִירָא וְשִׁקְצָא
וְעַכְבְּרָא כַּחֲדָא יְסוּפוּן אֲמַר

רד"ק

כי הגדולה והכבוד יהיה לישראל לבדם, וי"ת הנה אלהא בריה עלמא תגי': (י) שמחו. כל אוהביה, הגלות על דרך כי רצו עבדיך את אבניה ואז בקבוץ גליות תשמחו בה ותשישו בתוכה שתראו בבנינה כמו שראיתם בחרבנה והתאבלתם עליה כן תשמחו בה ותשישו בתוכה: (יא) למען. התאבלתם עליה למען שתראו בשמחתה ותינקו ושבעתם משוד תנחומיה כי ידעתם כי זה יהיה גמולכם: משוד. כמו ושוד מלכים תינקי והוא כמו שד בהמה והוא על דרך משל ר"ל תמלוג: תמצו. ענין מציצה: מזיז. ענינו לפי מקומו כמו זיו ויונתן תרגם מחמד יקרים: (יב) כי כה אמר ה' שלום. שלום הגוים שיהיו מכל פאה לגאול אותם ומביאים לפה אותה, ומה שאמר כנחל שוטף, לא פירש כמו הנחל השוטף אלא כמו שהנחל השוטף יבא במרוצה כן יבא להם הכבוד והמונם במרוצה, ועל הדרך הזה בא כוס הדין ידין לגוים: וינקתם. על דרך משל כמו שיונק התינוק החלב מאין עמל כן תאכלו כבוד העכו"ם שלא יגעתם בו, ואמר שהמשיל אותם לתינוק כי התינוק שמגדל אותם גם כן ליונק כמו שנושאת אותו האומנת על זרועה והיא משעשעת אותו על ברכיה וכל זה משל גדול שיהיו בו תלוין אותם מרוממים בעכו"ם ומכובדי' בכל מיני כבוד וגדולה: תשעשעו. מבנין פעלל שלא נזכר שם פועלו מבנין פועל שמשקלו יתגלגל זה, וכן והשעה יוצק: (יג) כאיש אשר אמו תנחמנו. מדרש שמגדלו עליו כן אנכי אנחמכם מצרת הגלות: ובירושלם תנוחמו כי שמה יראה כבודי עליכם, ומה שזכר האם ולא האב לפי שהאשה מגדלת בדברים יותר מן האיש: (יד) וראיתם. ועצמותיכם כדשא תפרחנה. כפל ורוח נכאה תיבש גרם לי כמו שהדאגה והיגון יבשו עצמותיכם בגלות כן בשובכם לירושלם בשמחה ובששון יפריחו עצמותיכם: את עבדיו. כמו עם עבדיו שיהיה יד ה' עמהם לטובה ועם אויביו לרעה ולנוטע וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג: וזעם. מלרע כי הוא פעל לפיכך האיו קמץ והאיו פתח, ויונתן תרגם ועצמותיכם כדשא תפרחנה וגויתכון כדתאין יזהרון: (טו) כי הנה ה' באש יבא. כמו שאמר בנבואת יחזקאל אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו: מרכבותיו. גדודיו היורדים מן השמים להשיב בחמה אפו שלא היה עדין נד"ל על כל העכו"ם עתה ישיבם בחימה, והחמה גדולה מאף, כי חימה לשון חמום כי כשיתחמם בעל הכעס בדבר שיכעס בו יהיה הכעס גדול, ועל הדרך הזה תרגם יונתן לאתבא בתקוף רוגזיה, ואדוני אבי ז"ל פירש להשיב להבעיר מן שביב אש, והוא על משקל להקל כל נכבדי ארץ. ואם זה כמדרש הוא בערי' אחר הוא:

(טז) כי באש ה' נשפט. נפעל עומד והוא קמוץ ואמר כי יהיה נשפט עם גוג ומגוג באש כמו שאמר בנבואת יחזקאל ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגו' ואת חרבו הוא מה שאמר שם חרב איש באחיו תהיה והוא חרבו את כל בשר כמו שאמר בנבואת זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה: (יז) המתקדשים. רוב המפרשים פירשו אלו שהם מתקדשים במעשה ידיהם שעושים הם קוראים בזה הלשון בלע"ז סגמוג"ר: והמטהרים. דינו מתעברים כי הוא מבנין התפעל כמו המתקדשים וכן הוא בענין התפעל כמו והתברך בלבבו כי לא יהיה ברוך אלא מתברך הוא בעצמו שהוא חושב שיהיה ברוך, וכן המתקדשים מראים עצמם לקדושים והם טמאים, וכן המטהרים והם טמאים שהם מטהרים גופם ורוחניים

משוש ד' בקריאה וסי' כי על כן בתי משוש. גילה ופעמת משוש. שישו אתה משוש כל המתאבלים. הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי: נשפט ה' וקמצין וסי' נמסר לעיל

תולדות אהרן ועיין בס' העקרים פ' כ"ב מ' זכור וינם במדבר: מיתו אתם. גטין נו: כנהר שלום. ברכות נו: כי באש יבא סוטה יא. סנהדרין לט: כי באש סוטה יא ובחיב קיז:

מצודת דוד

אמן היה בידכם: (י) שמחו: אתם הבאים מן הגולה שמחו את ירושלים בבואכם אליה: כל אוהביה: כל מי שאהב אותה ואהב לראותה בבניינה: כל המתאבלים עליה. בעת חורבנה: (יא) למען תינקו. התאבלתם עליה למען שתראו בשמחתה ותינקו ותשבעו משדי תנחומיה כי ידעתם אשר זה יהיה גמולכם: למען תמוצו. למען תהיו מוצצים ומתענגים מן הכבוד הזה וממשמש לבוא לה והוא כפל ענין במ"ש לומר שהרבה טובה תקבלו בבוא עת בניינה: (יב) נוטה אליה. אטה אל ירושלים שלום הרבה כמי נהר וכבוד הגליים ועשרם אטה לה לבוא במרוצה כנחל שוטף: וינקתם. אתם המתאבלים עליה תהיו יונקים את העושר הזה והוא דרך משל לומר כמו התינוק יונק חלב מאין עמל כן תאכלו כבוד העכו"ם אשר לא יגעתם בה: על צד תנשאו. ר"ל תהיו מכובדים מאד ולפי שהמשילם ליונק אמר לשון הנופל בתינוק היונק שנושאים אותו על הזרוע בצד הגוף ומשעשעים אותו על הברכים לשמחו: (יג) אשר אמו תנחמנו. דרך האם לנחם את בנה יותר מן האב: ובירושלים תנוחמו. כל התנחומין שלכם תהיה בירושלים כי שם תקבלו רבה טובה וזה יחשב להנחומין על הצרות שעברו עליכם: (יד) וראיתם. כאשר תראו ירושלים בבניינה ישיש לבכם: כדשא תפרחנה. יפרחו כעשב השדה ר"ל יתחזקו בבריאות ולפי שהדאגה והיגון מייבשים העצמות כמ"ש ורוח נכאה תייבש גרם (משלי יז) אמר בעת השמחה יתחזקו העצמות: ונודעה יד ה'. אז ידעו עבדיו כח גבורת ה': וזעם. גם ידעו הזעם אשר זעם את אויביו: (טו) באש יבוא. לאבד בו את חיל גוג ומגוג: וכסופה. רוח סופה יבא מרכבותיו ר"ל יבוא בחימה עזובה: להשיב בחמה אפו. להשיב לצריו גמול אף בחימה רבה: וגערתו. הגערה אשר יגער עליהם תהיה בלהבות אש: (טז) נשפט. יהיה מתווכח עמהם בהבלם אש ובחרבו יהיה מתווכח את כל בשר וירבו החללים אשר יהרג ה' וזה יחשב לויכוח כי בזה יודיע שפשעו לו: (יז) המתקדשים: המזדמנים יחד ומספרים כל אחד לחבירו לבא אל העכו"ם העומדות בגנות: אחר אחת בתוך. סיעה אחר סיעה אחר שגמרה הראשונה את עבודתה נכנסת השניה באמצע הגנה מקום מושב העכו"ם

מצודת ציון

ומניעם כמו עברני פ' מלרע (בראשית יח): (י) המתאבלים. מלשון אבלות וצער: (יא) תינקו. מלשון יניקה: משד. כמו משד בפת"ח וכן ושד וכו' (לעיל ס): תנחומיה. מלשון נחמה: תמצו. מלשון מציצה כמו מצית מצים (לעיל נא): והתענגתם. מלשון תענוג: מזיז. מלשון זזה ממקום למקום וכן וזיז שדי ירעהו (תהלים נ): (יב) שוטף. ענין רדיפה ומהירות המשיכה: כבוד. ענין עושר כמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא): תנשאו. מלשון משא וסבל: תשעשעו. ענין ההעסקות בשמחה: (יד) כדשא. כעשב: תפרחנה. מל' הפרחה וגדול: וזעם. ענין כעס: (טו) וכסופה. רוח סופה וסערה: וגערתו. ענין צעקת כויסה: (טז) נשפט. ענין ויכוח וכן הנני נשפט אותך (ירמיה ב'): (יז) המתקדשים. ענין הזמנה כמו קדשו עליה מלחמה (שם ו'): בתוך. באמצע וכן ויבדל אותם בתוך (בראשית מ"ו): והשקץ. ר"ל כל מין שקץ והוא שם כולל לכל השרצים: והעכבר. שם פרט הוא: יסופו. ענין כליון כמו אסוף

רדק

ורוחצים עצמם תמיד והם מחזיקים במעשיהם הרעים ומטונפים והנה הם מראים עצמם טהורים ואינם : אל הגנות . בבריכות המים אשר בגנות ; אחר אחד בתוך ' אחר הבריכה הגדולה המיוחדת שהיא בתוך הגן ׳. הולכים אחריה ושם רוחצים גופם ומעשיהם מכוערים הם כזונות , וכתיב אחד וקרי אחת כלומר ישיה מעין או בריכה , כי מעין לשון זכר ובריכה לשון נקבה , ויש מפרשים אחר אחת האשרות בתוך הגן , והנה אין עתה עובדי אשרה אלא יש בקצות הארץ : והשקץ והעכבר , אלו הפרסיים שהם אוכלים השקץ והעכבר : יחדיו יסופו , במלחמת גוג ומגוג כי המלכיות אלה הנזכרות בעולם הזה , והיא מלכות רביעית במראות דניאל והתיכן נחשבית למלכות אחת לפי שלא שלטה אחת לבדה בעולם׳ והמפרשים הפסוק על ישראל אינו נכון כי אינו ענין הפרשה אלא על העתיד בימי גוג ומגוג ואין עתה בישראל אוכלי בשר החזיר ועובדי אשרה , וי״ת דמזדמנין ודמדכן לגיני וגו׳ : (יח) ואנכי מעשיהם . אנכי אשים עם מעשיהם ומחשבותיהם של אלה העמים המתקדשים ׳ אמר עת הבאה לקבץ את כל הגוים , כלומר אני אסבב שיבאו כל העמים עם גוג ומגוג כדי שיראו את כבודי שאכבד בהם כמו שאמר בנבואת יחזקאל ונתת חחים בלחייך , והעליתי אותך , ואמר והעליתיך והביאותיך ואמר יעלו דברים על לבבך וחשבת מחשבה רעה כמו שאמר הנה ומחשבותיהם , ואמר בנבואת זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלים , נראה כי האל יסבב ויתן בלבבם , לפיכך אמר הנה ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם , ואמר באה , על עת , כלומר העת היא העתידה , וכן אמר בנבואת זכריה הנה יום בא לה׳ , וכמוהו בחסרון עת הנה באה ונהיתה שנאמר הוא הענין בנבואות יחזקאל : (יט) ושמתי בהם אות , זהו שאמר בנבואת זכריה ומיזו המגפה בתוריהם והוא האות שיהיה האל , ואלה שילכו בגוים יהיו עדות על המעשה הגדול שעשה האל במחנה גוג ומגוג , וכן ושלחתי מהם פליטים אל הגוים הוא שאמר שם והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה וגו׳ , כי האל יותירם להגיד כבודו בגוים שלא באו לירושלם והם איים רחוקים מירושלם שלא שמעו , ואלה הפלטים ובעלי האות ילכו בכל הארצות להגיד : ואומר מושכי קשת הם הפידק״ם תובל ויון , ואף על פי שכתוב כי גוג הוא נשיא משך ותובל אם כן יבאו עמו ואיך יאמר כי להם יגידו המגידים לא יתכן שלא ישארו בארצם רבים מן הגוים אלא בעלי מלחמה ילכו והמגידים יגידו לנשארים בארצם : (כ) והביאו ישראל ׳ שהיו נשארים באיים הרחוקים שלא עלו עם אחיהם אותם הגוים אשר הם בתוכם כשישמעו זה הפלא הגדול שעשה האל במחנה גוג , ומגוג יביאו ישראל בסוסים וברכב מנחה לה׳ ויביאו אותם מלובשים בגדי תפארת ורוכבים בסוסים וברכב כמו שמביאים ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה׳ כן יביאו הגוים את ישראל בבגדים טהורים נאים ובמרכבות נאות ונכבדו׳ , ופי׳ בצבים , כמו שש עגלות צב שתרגומו כד מחפין , והנה כלים מעלים מחוברים שנושאים בהם בני אדם על גבי בהמה ונושים אותם מכסי׳ בבגדים נאים : ובכרכרות , הם הגמלים או שאר בהמה שהם קלים בהליכתם עד שמרוב מרוצתם ידמה שהם מרקדים לפיכך נקראו כרכרות , כמו ודוד מכרכר שפירושו מרקד , וי״ת מכרכר מפנח , ובכרכרות ובתושבחן וגו׳ : על הר קדשי , כמו אל , וכן והתפלל חנה על ה׳ כמו אל ה׳ , וילך אלקנה הרמתה על ביתו כ׳׳ו אל ביתו , והדומים : (כא) וגם מהם , כלומר אפילו מאותם שהיו מפוקפקים בגוים באיים הרחוקים עד שלא נודע זכרם ולא עלו עם אחיהם בית ישראל מן הגולה . ואפשר שהנו קצת מן הדת אף על פי כן מהם אקח לכהנים ללוים אותם שהיו בכר ממשפחות כהונה ולויה אקח אותם הכהנים להיות כהנים משרתים לפני והלוי לשרת כמו הלוים לשורר בשיר בכנורות ובנבלים , ובדברי רבותינו ז״ל וגם מהם אקח מהם מביאים אותם ומנחתם והם באים ליעך והוא זה ישראל וזה כהן וזה לוי כגון שנמכרו לעבדים ונשתכחו ועל אונם נעשו גוים , אמר רבי אליעזר וגם מהם אקח שהם מביאים את ישראל למלך המשיח כל מי שיהיה בן ישראל או כהן או לוי , גם מהם אקח מן המביאים ומן המובאים : וי״ת ואף מנהון וגו׳ ואדוני אבי ז״ל פירש וגם מהם אקח לכהנים ללוים לצרך הכהנים להיות להם חוטבי עצים ושואבי

רשי

להעמיד׳ : (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה וגו׳ . ואנכי מה לי לעשות מעשיהם ומחשבותיהם באה אלי והיא תזקיקני לקבץ את כל העכו״ם ולהודיע שמעשיהם הבל ומחשבותם שהם חושבין למען(שמי) יכבד ה׳ יביטו שהוא שקר והיכן הוא אותו קיבוץ הוא האסוף שניבא זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלים (זכריה יד) : וראו את כבודי בהלחמי בהם במכת המק בשרו ועיניו ולשונו (שם)׳ (יט) ושמתי בהם אות וגו׳ . פליטים ינצלו מן המלחמה ואני אשגירם כדי שילך לבשר לאיים הרחוקים את כבודי אשר ראו במלחמה ואף באותם פליטים אשים אחת מן האותות שנידונו חביריהם בהם כדי להודיע לרחוקים במגפה זו נגפו הצובאים על ירושלים : (כ) ובצבים . הם עגלות מטוקסות במחילות ואהל ודומה לו שש עגלות צב (במדבר ז) : ובכרכרות : בשיר משחקים ומכרכרים כמו ודוד מכרכר (שמואל ב ו) טריפי״ר בלעז ומנחם פירשו לשון כבש כמו שלחו כר מושל ארץ (לעיל טז). כאשר יביאו . מנחה בכלי טהור לרצון כן יביאו את אחיכם למנחת רצון . (כא) וגם מהם אקח לכהנים ללוים : מן העמים המביאים אותם ומן המובאים אקח

פסוקים ותרגום

יח וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃
יט וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃
כ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַ͏ִם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃
כא וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם

יְיָ׃ יח וּקְדָמַי גְלַן עוּבָדֵיהוֹן וְעֶשְׁתּוֹנֵיהוֹן עֲתִידָנָא לְכַנָּשָׁא יָת כָּל עַמְמַיָא אוּמַיָא וְלִישָׁנַיָא וְיֵיתוּן וְיֶחֱזוּן יָת יְקָרִי׃ יט וַאֲשַׁוֵי בְהוֹן אָתָא וַאֲשַׁלַּח מִנְהוֹן מְשֵׁיזְבִין לְבֵינֵי עַמְמַיָא לִמְדִינַת יַמָא פּוּלָאֵי וְלוּדָאֵי דְנַגְדִין וּמָחַן בְּקַשְׁתָּא לִמְדִינַת תּוּבַל וְיָוָן נִגְוָתָא רְחִיקָן דְלָא שְׁמָעוּ יָת שְׁמַע גְבוּרְתִּי וְלָא חֲזוֹ יָת יְקָרִי וִיחַוּוּן יָת יְקָרִי בְּעַמְמַיָא׃ כ וְיֵיתוּן יָת כָּל אֲחֵיכוֹן מִכָּל עַמְמַיָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ בְּסוּסָן וּבִרְתִיכִין וּבִרְחֵילִין וּבִכְדָנָן וּבִכְרִכְרָן וּבְתוּשְׁבְּחָן עַל טוּרָא דְקוּדְשִׁי לִירוּשְׁלֵם אֲמַר יְיָ כְּמָא דְיַיְתוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת קוּרְבָּנָא בְּמָנָא דְכֵי לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ כא וְאַף מִנְהוֹן אֲקָרֵיב לְמֶהֱוֵי

יח ס׳ ר״פ · יח מלרע · ל׳ מ״ל · כ׳ · ו׳ · ד׳ · ד׳ · ל׳ · כ׳ · ל׳ · פ׳ · י״ח בליש׳ · ג׳ ר״פ בסיפרא · כא

בסיפרא ריש פי׳ נם : אל הגוים ת׳ וסי׳ ושמתי בהם אות · ויבא אל הגוים · בתגלותי אתם · אל הגוים חשוללים אתכם וזכרית · שסוף הפסוק ודתחלות : והביאו ד׳

וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא : בכלי י״ח בלישנא וסי׳ ובאו האנשים על הנשים · וכל כלי פתוח אשר · לא יהיה כלי גבר · ויקח מקלו בידו · ותבית בהבנותו · בשלם הבשר · אך לא יעשה בית ה׳ · ב׳ בו · ומוציא כלי למעשהו · והביאו את כל אחיכם · שאנן מואב מנעוריו · ונשחת הכלי אשר הוא עושה · אכלני הממני נבוכדנצר · ואתה קח לך חטין · ויקרא באזני קול גדול · והנה ששה אנשים · לא יערבנה זהב · יש זהב ורב פנינים · וכל יוצר יוצר חרש חפץ חמדה רבוותא במ״א כלי וסימ׳ ויהי לחזקיהו עושר וכבוד הרבה · וכל תורת כתנים מן ויצאו משה ואלעזר הכהן עד סוף סיפרא וכוותא כלי וכלי וכל תריסר ותהלות דכוותא כלי וכלי במ״ב המפורשים על פי הגבל · ולו תכין כלי מות · ונמסר גם בסדר ויקהל ;

תולדות אהרן את המנחה . (ברכות ה) ;

מצודת ציון

אסוף אסיפם (ירמיה ח׳) : (יח) והלשונות · כן יקראו אומות חלוקות שיש לכל אחד שפת לשון בפני עצמו : (יט) אות · סימן : פליטים · ענין שארים כמו אל יהי לה פליטה [שם נ׳] : תרשיש וגו׳ · שמות ארצות : (כ) ברכב · במרכבות : ובצבים · עגלות מכוסות וכן עגלות צב (במדבר ז׳): ובפרדים · הם הנולדים מן הסוס והחמור : ובכרכרות · ברקודים של שמחה וכן ודוד מכרכר בכל

מצודת דוד

העכו״ם : אוכלי . עם ישראל האוכלים בשר החזיר וגו׳ : יחדיו . כולם יחד יתמו מן העולם : (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם · רצה לומר ואנכי עם מעשיהם ומחשבותיהם כלומר הן ידעתי כל מעשיהם ומחשבותיהם כאלו נמצאתי עמהם : באה · ר״ל לכן באה העת לקבץ את כל העכו״ם והלשונות כלומר אני אסבב שיבואו כל העכו״ם עם גוג ומגוג למען יראו את כבודי שאתכבד בהם בנקמה בהם נקם ויכירו שהבל נהלו : (יט) ושמתי בהם אות · בכל הבאים אשים אות והוא מ״ש ועיניו תמקנה בחוריהן וגו׳ (זכריה יד) : ושלחתי מהם פליטים . כי רובם ימותו סביב ירושלים ופליטים מהם אשלח לנפשם ללכת אל העכו״ם היושבים בתרשיש וגו׳ : מושכי קשת · המלומדים לירות חיצים בקשת ולפי שהדרך למשוך יתר הקשת למותח לכן אמר מושכי קשת : האיים הרחוקים · ואל היושבים באיים הרחוקים ; אשר לא שמעו . אשר לא שמעו מעולם שמועת ה׳ ומעולם לא ראו כבוד ה׳ : והגידו . אלה הפליטים אשר בהם האותות יבואו בכל המקומות ההם ויגידו את כבודי בין העכו״ם כי יראו את האותות הנעשים בהם : (כ) והביאו את כ׳ אחיכם בני ישראל הרחוקים שלא עלו עם אחיהם אותם העכו״ם שישראל הם בתוכם כשישמעו הפלא הגדול שיעשה המקום במחנה גוג ומגוג יביאו את ישראל בסוסים וברכב וכו׳ למנחה לה׳ : על הר קדשי · אל הר קדשי ולתוספת ביאור אמר ירושלים : כאשר יביאו וכו׳ בכלי טהור · כמו שמביאים ישראל את המנחה בית ה׳ בכלי טהור כן יביאו העכו״ם את ישראל בבגדים טהורים ונאים ובמרכבות נאות ומכובדות : (כא) וגם מהם . גם מהמובאים אקח להיות כהנים ולוים מאותם שהיו ממשפחת כהונה ולויה עם כי נשכחה זכרם בהיותם בארץ רחוקה והיו מחזיקים עצמם בחזקת ישראל הנה לפני גלוי הכל : (כב) אשר אני עושה . בימים ההם : עומדים לפני : אשר יהיו עומדים וקיימים לפני ר״ל שיהיה עמידתם לעולם על ידי ולא יבלו עוד כקדמונים : כן יעמוד . כן יתקיים לעולם זרעכם ושמכם כי

ושולחי מים, וכן אמר בנבואת זכריה ולא יהיה כנעני עוד בבית ה', רז"ל הגבעונים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים כי מגדולי הגוים יהיו עובדים בבהמ"ק: (כב) כי כאשר שמים החדשים, קראם חדשים כי הם עומדים בחדושם ולא יבלו כמו שהיו ביום שנבראו כן הם היום, וכן יהיו, וכן הארץ עומדת בחדושה לא תבלה אלא שתולדותיהם בלים, וכן אמר שלמה דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת, ופירש לפני כי אני הנה קיומם ועמידתם: ופירוש אשר אני עושה שאני מעמידם בחדושם, וכן יעמד זרעכם ושמכם שלא תחשבו אתם שתהיה בימיהם הגאולה שמא זרעכם אחריכם יגלו מארצם ויאבד שמם בגלות לא יהיה זה כי הגאולה הטובה שתהיה אתם יעמד זרעכם אחריכם כל ימי עולם כימי השמים על הארץ כי לעולם לא יאבד שם ישראל ולא יגלו עוד מארצם כמו שחשבו אלו הגוים שבאו עם גוג ומגוג להלחם על ירושלם שחשבו להגלות את ישראל ולאבד שמם, לפיכך אמר כי כאשר לא יהיה כמו שהם חשבו כי לעולם יעמד זרעכם כעמוד השמים והארץ [כג] והיה מדי חדש בחדשו, כמו מחדש לחדש.

ומלת די מורה על התמדת הדבר בלא הפסק, וזכר שני זמנים הקרובים לקרובים והרחוקי' לרחוקים כמו משנה לשנה או יותר לפי רחוק הארצות וקרבתם לירושלם: כל בשר · ר"ל כל בני אדם ואפילו שאר העמים, וכן ויברך כל בשר את שם קדשו, והנה ראינו בנבואות זכריה כי כל הנותר מכל הגוים הבאים אל ירושלם יעלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסוכות, וטעם חג הסכות כי מלחמת גוג ומגוג תהיה באותו הזמן: (כד) ויצאו וראו. אותם הגוים שיבאו להשתחוות מחדש לחדש או משבת לשבת יצאו חוץ מירושלם לעמק יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו באל וחשבו לעשות כנגדו להגלות ישראל מארצם, וזה יהיה קרוב ליום המשפט, ואף על פי שיקברום בית ישראל כמו שכתוב וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים אפשר כי באותם שבעה חדשים יראו משפט הרשעים ההם: כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה, והאש תהיה לאות בהם, וכן התולעת תהיה גם כן אות שלא תמות מפני האש: והיו דראון לכל בשר, לאותם שבאו להשתחוות לשם כמו שאמר יבא כל בשר להשתחוות לפני · וכשיראו ויראו בהם משפט הנגזר להם ויראו שרישה מלאים תולעים אוכלים אותם והאש הבוער בהם יעלה כאשה ויהיה מאום להם וילכו ויספרו אחר שראו משפטם לא יוכלו לעמוד שם מרוב הסרחון, ומלת דראון ענין מאוס, וכן לדראון עולם, ועקר מלת דראון היא תולעת בלשון רבותינו ז"ל סדרא והכנס שבתבואה כשרץ מפני שאין בהם לחם, ויש מפרשים שזה כוח יום הדין לפושעי ישראל ויצאו הצדיקים חוץ לירושלם בגיא בן הנום ושם יראו הפושעים זה במשפט, ויש מפרשים שזה יהיה אחר תחיית המתים ויקיצו גם כן הרשעים ויהיו אחר שיקיצו לדראון עולם כמו שכתוב בדניאל, ואחרים אמרו כי ואשם לא תכבה, רמז לנשמה הנפרדה מעל גויתה אם לא היתה זוכה לעלות אל מלאכי האל תשאר אצל גלגלי האש: ותולעתם לא תמות · אמר על הגוף שהרי אמר בפגרי האנשים, והנכון בעיני מה שפירשנו, ויונתן תרגם ויפקון ויחזון בפגרי גבריא וגומר:

אקח כהנים ולוים ולפני גלוים הכהנים והלוים שבהם ואברור אותן מתוכן ויהיו משמשין לפני אמר ה' והיכן אמר הנסתרות לה' אלהינו (דברים כט) כך מפורש באגדת תהלים: (כד) תולעתם · רמה האוכלת את בשרם: ואשם · בגיהנם: דראון · לשון בזיון: וי"ת כמין שתי תיבות די ראייה · עד דיימרון עליהון צדיקיא מיסת חזינא:

אָמַר יְהוָה׃ כב כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם
הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר
אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה
כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ כג וְהָיָה
מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת
בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת
לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ כד וְיָצְאוּ וְרָאוּ
בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי
תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה
וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא
כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה : חזק

ל' דסמיכי כַהֲנַיָא וְלֵוָאֵי אֲמַר יְיָ׃ כב אֲרֵי
כְּמָא דִשְׁמַיָא חַדְתִּין וְאַרְעָא
חַדְתָּא דַאֲנָא עָבִיד קַיְמִין
קֳדָמַי אֲמַר יְיָ כֵּן יִתְקַיַם
זַרְעֲכוֹן וְשׁוּמְכוֹן׃ כג וִיהֵי בִּזְמַן
רֵישׁ יְרַח בְּיַרְח וּבִזְמַן שַׁבָּא
בְּשַׁבָּא יֵיתוּן כָּל בִּשְׂרָא
לְמִסְגַד קֳדָמַי אֲמַר יְיָ׃
כד וְיִפְּקוּן וְיֶחֱזוּן בְּפִגְרֵי גֻבְרַיָא
חַיָבַיָא דִמְרָדוּ בְּמֵימְרִי אֲרֵי
נִשְׁמַתְהוֹן לָא יְמוּתוּן וְאֶשָּׁתְהוֹן
לָא תִטְפֵי וִיהוֹן מִתְדָנִין
רַשִׁיעַיָא בְּגֵיהִנָם עַד דְיֵימְרוּן
עֲלֵיהוֹן צַדִיקַיָא מִסַת חֲזֵינָא׃
חזק

לא תכבה ו' וסי' נמסר בסדר צו ולעיל בטיפרא רא סימן ל"ד · לכל בשר ו' וסי' נמסר בסדר קרח :

סכום פסוקי של ספרי ישעיה אלף ומאתים ותשעים וחמשה וסימנו אמת ארצה וחציו · כי אם שם אדיר ת' לנו וקאפיטולי ששים ושש וסימנו ועזובי ה' יכלו וסדריו כ"ו והיה יהוה למלך על כל הארץ סימן :

תולדות אהרן השמים החדשים: עקדה שער כו עקרים מ"ד פמ"ב זוהר בראשית: מדי חדש. מגלה לד סוטה ס זוהר אחרי: כל בשר. זוהר תרומה שלח: בפגרי האנשים · עירובין יט ספחים נד ר"ה טז סנהדרין ק: הפשעים בי · זוהר תרומה:

ברוך השם אשר ברא הרים וגבעות · וחלק לנו מכחו להשלים ספר ישועות :
הוא יבשרנו בשורות טובות ושמועות · ויראנו מתורתו נפלאות :
וישם לנו למובה אות · ויקרב לנו קץ הפלאות :

מצודת דוד

לא ימחה שם ישראל עד עולם : (כג) והיה מידי חדש בחדשו , מתי שיהיה ראש חדש והוסיף לומר בחדשו ר"ל בראש חדש עצמו ולא יעבור הזמן וכן ומדי שבת בשבתו : יבוא כל בשר · ר"ל כל בני אדם אפילו שאר העמים : להשתחות לפני · בבית המקדש : (כד) ויצאו · העכו"ם הבאים להשתחות לפני ה' יצאו מירושלים לעמק יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו באל יתברך וחשבו להגלות את ישראל וזה יהיה בתוך אותם שבעת חדשים בעוד שלא קברו אותם וכמ"ש וקברום וכו' שבעת חדשים (יחזקאל לט) : כי תולעתם . הרימה האוכלת בשר הפגרים ההם לא תמות והאש הבוער בהם לא תכבה . והיו דראון · פגרי מחנה גוג ומגוג יהיו לחרפה ולבזיון בעיני כל בשר הבאים להשתחות לפני ה' :

מצודת ציון

בכל עוז (שמואל ב' ו') : (כג) מדי · ענינו כמו מתי וכן מדי עברו (לעיל כ"ח) : חדש · כן יקרא ראש החדש וכן מחר חדש (ש"א כ') : (כד) בפגרי · כן יקראו גופות ההרוגים וכן כפגר מובס (לעיל י"ד) : תולעתם · מלשון תולעת ורימה : ואשם · מלשון אש : תכבה · מלשון כבוי : דראון · ענין בזיון וכן לדראון עולם (דניאל י"ב) : לכל בשר · לכל אדם :

הקדמת רדק לספר ירמיה

אמר דוד בן יוסף בן קמחי זה הספר מלאכתו מסודר בסדרן של נביאים אחר ספר ישעיה וכן כתבתי פירושו אחר פירוש ספר ישעיה ואע"פ שאינם מסודרין כן בדברי רז"ל שאמרו סדרן של נביאים יהושע שופטים שמואל מלכים ירמיה יחזקאל ישעיה תרי עשר ונתנו טעם כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסופיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא אע"פ כן בכל הספרים הטובים אשר ראינו שנכתבו בספרד מכמה שנים סדרם לפי זמנם ישעיה קודם לירמיהו כמו שקדם זמנו לזמנו וכן ירמיהו קודם ליחזקאל ובכמים עשר שהוא אחרי כן השוו עם סדר רז"ל אע"פ שיש בהם נביאים קדמו לירמיהו ויחזקאל לפי שנבואתן קטנה לא כתבו כל ספר וספר לבד כדי שלא יאבד במעוטו כמו שאמרו רז"ל איידי דזוטר מרכס וכתבו נבואתם בספר אחד עם נבואת חגי זכריה ומלאכי שהיו נביאים האחרונים ונבואתם גם כן קטנה ואני אכתוב בע"ה פי' הספר הפסוקים שצריך לפרשם והמלין שצריך לדקדק לא פסוק אחר פסוק בכל מקום כמו שעשיתי בפי' ישעיהו אלא כמו שעשיתי בפירוש ארבעת ספרים הראשונים, ומאלה שלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור ירמיה ואמרו רז"ל ירמיהו היה מתנבא בשוקים ונפשו בתוך בתי כנסיות ותולדת אלו מעולם, ועתה אתחיל בעזרת המלמד אדם דעת :

עוּר נָא אֵל אַדִּיר, וְצִיּוֹן לִבִּי הָאֵר, בְּבַתְּבִי דִבְרֵי, יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא · הֱיֵה עִם פִּי עֲשֵׂה, וְדַבֵּר לֹא אֶחְטָא, וְיִצְדַּק סָבְתִי, וְיֹשֶׁר מַחְשְׁבִי:
סְמֹךְ אוֹתִי תָמוֹךְ בִּיהִי לְבָבִי, הֱיֵה עֶזְרִי בְּפֵירוּשׁ יִרְמְיָהוּ · בִּרְנוֹתִי בְּשׁוּרָתְךָ הֲלֹא הִיא, וּבִינָתִי בְּאֵיפָה הוּא וּמָה הוּא:

רש"י

(א) **דברי** ירמיהו בן חלקיהו וגו': ליתי בר קלקלתא דתקן עובדוהי ירמיה בא מרחב הזונה ולוכח בר מתקנתא דמקלקלן עובדוהי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן שבאו מזרע כשר: (ב) אשר היה דבר ה' אליו וגו' · אשר התחילה שכינה לשרות עליו באותו הזמן: (ג) ויהי בימי יהויקים. ויהי נביא כל ימי יאשיהו הנותרים וימי יהויקים כלו וימי צדקיהו כלו עד תום עשתי עשר' שנה היא השנה עד גלות ירושלים בחדש החמישי: (ה) בטרם אצרך בבטן וגו': מימי אדם הראשון הראהו הקב"ה לאדם דור ודור ונביאיו. אצרך: לשון צורה: ידעתיך: קגיושטו"ני בלעז כמו לא נודעתי להם (שמות ו): הקדשתיך · זמנתיך לכך: נביא לגוים: לישראל שהיו נוהגים עצמם כעכו"ם כך מדרש בספרי נביא מקרבך וגו' (דברים יח) יקים לך וגם למבחישי תורה הא מה אני מקיים נביא לגוים נתתיך בבני ישראל שהיו נוהגים כעכו"ם ד"א בטרם תצא מרחם הקדשתיך עליך אמרתי למשה נביא אקים להם כמוך (דברים יח) זה הכותב וזה הוכיחם זה נתנבא ארבעים שנה וזה נתנבא ארבעים שנה: (ו) אהה: ל' יילל קונפליינ"ט בלעז: כי נער אנכי. איני כדאי להוכיחן משה הוכיחן סמוך למיתתו כבר נתגדל בעיניהם בכמה נסים שעשה להם הוציאם ממצרים וקרע להם את הים הוריד את המן הגיז את השליו נתן להם את התורה העלה את הבאר ואני בתחלת שליחותי אני בא להוכיחם

א א דִּבְרֵ֣י

ב' עד כאן יִרְמְיָ֖הוּ בֶּן־חִלְקִיָּ֑הוּ מִן־הַכֹּֽהֲנִים֙

אֲשֶׁ֣ר בַּעֲנָת֔וֹת בְּאֶ֖רֶץ בִּנְיָמִֽן׃ ב אֲשֶׁ֨ר

הָיָ֤ה דְבַר־יְהוָה֙ אֵלָ֔יו בִּימֵ֛י יֹאשִׁיָּ֥הוּ

בֶן־אָמ֖וֹן מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֑ה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵ֥ה

שָׁנָ֖ה לְמָלְכֽוֹ׃

ס' ג וַיְהִ֗י בִּימֵ֨י יְהוֹיָקִ֤ים בֶּן־יֹאשִׁיָּ֙הוּ֙

מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֔ה עַד־תֹּם֙ עַשְׁתֵּ֣י עֶשְׂרֵ֣ה

שָׁנָ֔ה לְצִדְקִיָּ֥הוּ בֶן־יֹאשִׁיָּ֖הוּ מֶ֣לֶךְ

ב' ומ"ל יְהוּדָ֑ה עַד־גְּל֥וֹת יְרוּשָׁלִַ֖ם בַּחֹ֥דֶשׁ

הַחֲמִישִֽׁי׃

ד וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃

ה ר"פ ל' ומ"ל בְּטֶ֨רֶם אֶצָּרְךָ֤ בַבֶּ֙טֶן֙ יְדַעְתִּ֔יךָ

ג' ל' וּבְטֶ֛רֶם תֵּצֵ֥א מֵרֶ֖חֶם הִקְדַּשְׁתִּ֑יךָ

נָבִ֥יא לַגּוֹיִ֖ם נְתַתִּֽיךָ׃ ו וָאֹמַ֗ר אֲהָהּ֙

ג' אֲדֹנָ֣י יְהוִ֔ה הִנֵּ֥ה לֹא־יָדַ֖עְתִּי דַּבֵּ֑ר כִּי־

תרגום

א פִּתְגָּמֵי נְבוּאַת יִרְמְיָהוּ בַּר חִלְקִיָּהוּ מִן רֵישֵׁי מַטְרַת כַּהֲנַיָּא מִן אֲמַרְכְּלַיָּא דַּהֲווֹ בִּירוּשְׁלֵם גַּבְרָא דְּקַבֵּל אַחְסַנְתֵּיהּ בַּעֲנָתוֹת בְּאַרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִן׃ ב דַּהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵּיהּ בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּה בַּר אָמוֹן מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בִּתְלַת עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכוּתֵיהּ׃ ג וַהֲוָה בְּיוֹמֵי יְהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַד דִּשְׁלִימָא חֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין לְצִדְקִיָּה אֲחוּהִי בַּר יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַד דַּאֲתָא נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וְצָר עַל יְרוּשְׁלֵם תְּלַת שְׁנִין וְאַגְלֵי עַמָּא דְבַהּ בְּיַרְחָא חֲמִישָׁאָה׃ ד וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ה עַד לָא בְרֵיתָךְ בִּמְעַיִן אִתְקַנְתָּךְ וְעַד לָא אַתֵּיתָא לְעָלְמָא זַמֵּינְתָּךְ נְבִי מְשַׁמֵּשׁ כְּדוּ דְקוּם לְעַמְמַיָּא מַנֵּיתָךְ׃ ו וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים הָא לֵית אֲנָא יָדַע לְאִתְנַבָּאָה אֲרֵי רַבִּי אֲנָא וּמְשַׁדְּרוּתִי עָקָא וְרָגָז אֲנָא

רד"ק

(א) **דברי** ירמיהו בן חלקיהו · כתב אחרי אבי ז"ל כי חלקיהו זה הוא חלקיהו בן שפן הכהן שמצא ספר התורה בבית ה' בימי יאשיהו וירמיהו בנו ונבא בימי יאשיהו ותחלת נבואתו היתה בשנת שלש עשרה למלכו ועדין לא שבן יאשיהו וירמיהו מרעתם עד שמנה עשרה שנה למלכו שמצא ספר תורה · מן הכהנים · תרגם יונתן מן רישי מטרת כהניא מן אמרכליא דהוו בירושלם גברא דקביל אחסנתיה בענתות · בענתות : שהיא עיר מערי הכהנים כמו שכתוב בספר יהושע ומה שכתב בדברי לפי שהוא בספר הזה כל דברי נבואות שנבא על ישראל ועל הגוים וכן דברי עצמו מה שקרה לו בנבואתו עם ישראל והיכם בו עוונם על ידי פשחור נבואתם דברי קינותיך לפיכך כתבם נאמנין בעצמן ואלו הן דברי קהלת דברי עמוס דברי ירמיהו בעצמן שהכתב מדבר בעצמן כמו שלמה שאמר אני קהלת הייתי מלך ובא שמנין שספר בעצמו וכן עמוס ספר בדברי עצמו קשר עליך עמוס וכל הענין במו שכתוב וכן ירמיהו ספר בתפלה ספרו דברי עצמו בשמם האמך בבטן ידעתיך וכל הענין וכן סתוך מהדו מה שספר מן כרעות שעשו לו : (ג) ויהי בימי · דבר ה' שהיה אליו היה גם כן בימי יהויקים בן יאשיהו וכן בימי צדקיהו עד תום מלכותו שמלך י"א שנה כשנת אחת עשרה נפל ביד מלך בבל וגלות ירושלם מהיה בחמישי כמו שכתוב בספר מלכים : (ה) בטרם אצרך · ק' כתיב בו"ו וקרי בלי"י בקמץ חטף כמשפטו עם הכנוים ואין עמו ו"ו והענין אחד וענין בטרם אצרך כתב אדוני אבי כאשר בכח היסודות שדי' ידעתי שכח הנגע ואח"כ כשתא לפעל וכן אמר ידעתיו מעת כשתם שם אמי בבטן כשיצאת סיתי מוכן שתשקה עת בשולם ועתה בשאתי מכה לפעל ושלחתי כראות לו מדה ידעתיך כמו ידעתיך בשם שאמר למשה ומצא חן בעיני ובטרם תצא מרחם : הקדשתיך · מלשון קדושה , וידעתיך לשון גדולה ולפירוש הראשון יש לפרש יכללו כל הנביאים והצדיקים וכן הרשעים בטרם שבראם ידעם והכירם אך יורש זה שלבו ואמו מכבו בקדושה ומכרה בעת ההריון שיהיה הנביא מקודם והחכם הגדול ר' משה בר מימון ז"ל כתב כי זה ענין כל נביא אי אפשר לו מבלתי הכנה טבעית בעיקר יצירתו שיהיה נכון לנבואה עם ההתלמדות ויש לדעתו לישאל למה לא אמר זה הענין לנביא אחר אלא לירמיהו ונוכל לומר לפי שידע האל יתברך שירמיהו ימרד בשליחות האל הודיעו כי הוא מוכן לנבואה מן הבטן כדי שיחזק לבו ללכת בשליחות האל ואם תאמר והלא משה רבינו ע"ה היה ממרב ג"כ בשליחות האל ולא אמר לו כן הנה כאשר לו אות גדול לחזק את לבו ושאל אות בסנה והאותות האחרים שנתן בו יכולת לעשות לפני פרעה ונם נוכל לומר כי משה רבינו כבר ידע זה מעצמו כי חכם גדול היה וידע כי בעיקר יצירת האדם יש הכנה טבעית לנבואה למי שהוא מפיד להתנהג ולא זה בלבד אלא חכמה וכל טבע שיש באדם שהוא נוכר בו יש לו קצת הכנה בו בעיקר היצירה יגבר בה עם ההתלמדות וי"ת הפסוק כן עד לא בריתך וגו' כנעמוד : (ו) ואומר אהה. לשון

אלין מלין דכתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרי' י' וסי' מצותו ועשה חסד המשנה תורה · אתו ויאמר שאול לרצים · כלבו ושם האיש נבל · שבואו ויאמר דוד ביום התנא · בנפשו או עשיתי בנפשו שקר . בעינו מרוע בזית את דבר ה' · וישבו בנוב אשר בילידי הרפה · ברבו האל מעוזי חיל · העצנו אלה שמות הגבורים · חצרו הכרמלי פערי הארבי · רגלו ואתה יהעתי את דוד אבי · וקרשו ויבא את קרשי אביו . נביאו ורעי ה' בישראל וביהודה · הביאו עצה עשו פליליה . הברו גלאית ברוב עצתיך · התפתחו התנערי מעפר . עצתו קורא מסורת עיש · ממשי ועמך כולם צדיקים · תקראו ואנכי אמרתי איך אשיתך . תשיבו ב' בפסוק · אכלני חממנו נבוכדנצר ח' בפסוק · ירדו אדם מתחת כנפיהם . חתיתו כי נתתי את חתיתו · רבו אכתוב לו רבי תורתי · ישבו ומשפחות סופרים · בנו אלקנה בנו אלקנה . בנו ויאמר דוד לשלמה בנו אבי היה . ומוציאי וישלח ה' מלאך ויכחד · נורו למנצח לדוד בח' תמיתי , חסרו אלהי חסדו יקדמני · ועגני למען יחלצון ידידך · כתו ענה בדרך כחו · וודעי ישובו לי יראיך · הראתנו אשר הראתנו צרות · תמיינו ב' נ' פסוק . יתרו כי יתרו עשה . במו אם התרחצתי במו שלג.או אל למלכים למואל : אשתנו בארין נבוכדנאצר אתמלית לשרושו וכל די לא להוי עבד רתא · ויעשו מתניה מתני ויעשו . ירו מבני נכו יעיאלי ועגו ובקבקיה ועגו אחיהם : וחלופיהון חד מן כ"ד כתיבן י' בסוף תיבותא וקרי' ו' וכו' דודי ואח"יו אלעזר בן דודי . בטי כי תנות יד ת' בהר הזה · ילודתני אמרים לעץ אבי אתה . תצאי אל תצאי השדה ובדרך . תלכי אל תלכי יבו' . ב' בפסוק · הלילו הוביש סובב כי תחת . חעקי ב' בפסוק דברי תגיגא כי מי עמד בסוד ה'. תשמחי כי תשמחי כי תעלזי שוסי נחלתי ד' בפסוק סבבוני אשורנו עתת סבבוני.ושובי שובי נא אל תהי עולה · יערי ושאר דברי שלמה . וישבי ויבאו אל חלקיהו הכהן ושפי יכל בשת מראי ושפי עצמותיו . נפשי פרת נפשי מעבר בשחת וחיתי באור תראה ב' בפסו'. למלופי יוצתן ואבנה גשי על אלת נשאי, נאם גברות.כלותי בניה בריה כלות : ויהי בימי הרסמיכי בקריא' ופי' ויהי בימי אמרפל מלך שנער ויהי בימי יהויקי' בן יאשיהו מלך יהודה דמעברא עד תם עשתי עשרה שנה ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מלך יהודה עלה רצין רישעיה . ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ . ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש : ובטרם ג' בקריאה וסימ' ובטרם יקרב

תולדות אהרן דברי ירמיהו. סנהדרין קג: בימי יהויקים. מגלה י: אצרך בכהן · יומא פה עקדה שער לט שער ברלאים אחרי ולודם נגא:

מצודת ציון

א (ג) תם · ענין השלמה כמו כי אם תם הכסף (בראשית מז) : (ה) אצרך · לשון יצירה : ידעתיך · ענין הכרה כמו ושמואל טרם ידע את ה' (ש"א ג) הקדשתיך · מלשון קודש : נתתיך · ענין מנוי ופקידות כמו נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז) : (ו) אהה · ענין לשון יללה הוא

מצודת דוד

(א) **דברי** ירמיהו · אלה הם דברי ירמיהו וכו' : אשר בענתות · אשר ישב בענתות שהיא בנחלת בנימין : (ב) אשר היה וכו' בימי יאשיהו . תחלת דבר ה' בו היה בימי יאשיהו וכו' : (ג) ויהי בימי יהויקים : היה מתנבא גם בימי יהויקים בנו והתמידה נבואתו עד כלות עשתי עשרה שנה לצדקיהו וכו' ולהתמיד עד גלות ירושלים שהיתה בחדש החמישי הוא חדש אב : (ד) ויהי דבר ה' והוא דברי ירמיה שאמר לישראל. (ה) בטרם . עד לא יצרתיך מבטן אמך הכרתי בך שתהיה הגון ומוכן לנבואה : הקדשתיך · קדשתי אותך ותזר ופי' לומר בזה קדשתיך במה שנתתיך להיות נביא להתנבא גם על העכו"ם כולם : (ו) ואומר וכו' · אמרתי אהה ה' אוי לי על השליחות והמבלה המוטלת כי אמר לא ידעתי לסדר

ולבך ליראה אותי: (כ) שברתי עלך: השל של עץ נופל בו לי שבירה והמוסרות שהן של עור נופל בכן לשון נתיקה: מוסרותיך. הם רצועות שקושרין בהם העול: ותאמרי לא אעבור: על דבריך: כי על כל גבעה. אך אתה לא שמרת הבטחתך ועל כל גבעה את צועה: לי תשכב ותלע כי תשמש לי אלא: (כא) נטעתיך שורק · שורק הוא זמורות גפן טוב כלומר בני אבות כשרים ולדיקים ומדרשו נטעתיך שורק הוספתי לך על שבע מצות של בני נח שש מאות ושש כמנין שורק: סורי · דיסטוולטויר"ש בלעז: גפן נכריה · הלוקחת ביערים: (כב) בנתר: מין אדמה שחפין ושפין בה את הבגדים: בורית · נקיון כמו ובר לבב (תהלים כד) ויש לועזים בורית שאבו"ן בלעז: נכתם עונך: הא כרושם כתמא דלא דכי כן סגיאו חוביך קדמי: כתם · סאק"א בלעז: עונך · על עון העגל כאמר שהוא קיים לעולם כמו שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם (שמות לב) כל פקידות הבאות על ישראל יהיה מקלת עון העגל בהם: (כג) ראי דרכך בגיא: מה עשית מול בית פעור ועוד עתה את מחזקת באותו הדרך כבכרה קלה המשרכת דרכיה: בכרה: גמלה נקבה בחורה שהיא אוהבת לטע בכרי מדין (ישעיה ס) מתורגם הוגני מדין והם גמלים בחורים כמו שמלינו בסנהדרין נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני: משרכת מחזקת בדרכי נעורי' ל' מסריך שריך ויש לחברו עם שרוך הנעל (בראשית יד) קושרת דרכי נערותיה בלבה: (כד) פרה: שלוואהיק"ו בלעז ויש לועזין קוליי"ן בלעז: למוד מדבר

פעמים כי בעשותך רעה יבא לך רע ובעבור משובותיך שאת מורדת כי ימשלו בך האויבים הם בעונם רעתך ומשובותיך יהיו לך מוסר ותוכחה ליסרך שלא תשובי עוד בדרך הרעה שהרי נסית כי יבא לך רעה כמעשיך וכן ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך: פחדתי. שם בשקל פחדה אהבה אהוב אמר יראתי ופחדתי לא היתה אליך ולא פחדת שתביא עליך רע בעונם מעשיך הרעים: (כ) כי מעולם: מזמן קדמון שברתי עול מצרים מעליכם וכן בכל דור ודור נתקתי מוסרות הגוי' מעליך וכשהייתי מציל אותך היית אומרת לא אעבור עוד על מצותיך וכתוב אעבוד לא אעבוד עוד עכו"ם ולא עשית כן אלא כמו לך עברת על מצותי ושבת לעבוד עכו"ם כמו שאתה עושה עתה כי על כל גבעה גבוהה וגו': צועה זונה. דמה אותה בעבודתה אלהים אחרים כמו הזונה שתדבק מעט זמן בזונה אחד ואחר כך תחשוק זונה אחר ותלך אחריו וכזה המשל הם רוב דברי יחזקאל כן את עבדת עכו"ם פלוני זמן אחד ואחר כך עכו"ם פלו' ואת הולכת מגבעה אל גבעה ומעץ רענן אל עץ רענן לעבוד עכו"ם: צועה. הולכת ונוסעת ממקום למקום וכן מהר צועה להפתח וכן צועה ברוב כחו אך הוא שפל יוצא: (כא) ואנכי שורק. שם הגפן המשובחת שבמיני הגפן ואומר כי במעיו לא יצא הרע ואמר זה על אברהם אמר איך היה זה ואיך יצא כמו גפן נכריה כי מעשיך היה גפן נבחר וזרע אמת וטוב ראוי שיצא ממנו גם כן פרי טוב והענפים שיצאו ממנו יהיו טובים ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה והוא הגפן הרע והוא נכרי לגמרי שהיה שורק ונעשה אתה הוא לי כמו נכרי וזר כאילו לא יצא ממנו וסורי הגפן הם הבדים הרעים שמסירין אותם מן הגפן שאין בהם צורך אמר נהפכת לי כמו סורי הגפן או כמו גפן נכרים שפירותיהם באושים לא ענבים והגפן תמצא בלשון זכר ובלשון נקבה בלשון זכר גפן בוקק וימצא גפן וילקט ממנו ובלשון נקבה והיא כפורחת לגפן אחת והגפן פורחת והגפן נכריה: (כב) כי אם תכבסי. כמו שמכבסין הבגד בנתר ובבורית להעביר ממנו הכתם כן אם תכבסי עונך ותנקי עצמך כלומר שתשובי בתשובה אעפ"כ לא אעניש על עונך כל כך שהוא רב ועצום והנה כתוב כבסי מרעה לבך ירושלם למען תושעי התשובה לזאת בשאלה כי על כל ענים אם עמו ישראל שבאותו הדור התשובה היו טעמים מהאויב ולא היה מגלה אותם אבל היו מקבלים עונש הרב בארצם כי יש עון שאינו מכופר בתשובה לבדם אלא עם היסורין שממרקין העון אחר התשובה ורז"ל הקשו אלו הפסוקים ואמרו כי זה וזה אחר גזר דין אלא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה כי גזר דין שיש עמו שבועה אינו נקרע כמו שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם: בנתר. יש מפרשים הוא שקורין לו בלע"ז אלומ"י ויש מפרשים שהוא העפר שרוחצין בו הראש ובו מנקין כל דבר: בורית. י"מ שהוא שקורים לו בלע"ז סבו"ן וי"מ שהוא עשב שמכבסין בו: (כג) איך תאמרי. רוצה לומר כל כך עוונך מגולה שאם רצית להכחישו לאמר לא נטמאתי ואחרי הבעלים לא הלכתי לא תוכלי לכחש: ראי דרכך בגיא. הלא על הגבעות היתה עבודתם איך אמר בגיא אלא ר"ל ראי דרכך שהוא דרך בגיא לא ות אל הגבעה וזכר הגיא בעבור כי הגבעה כמו ההר היא אבן ולא יכיר בה אדם הדרך כמו בגיא לפיכך תוכלי לראות הדרך שיש לך בגיא שלא היה לך דרך בה אלא לעלות על הגבעה לעלות עולות ואת תמידה ללכת שם עד שהדרך נעשה מסלה נכרת לכל שדורכין בה בני אדם ואין כאותו הגיא דרך כי אם לגבעה הסמוכה לו דעי מה עשית מעבודת הבעל בגבעה ולמה שפירש בו יונתן הוא פירוש נכון שתרגם כן ראי דרכך זקפי עיניך וגומר כבעמוד ולפי דרך יונתן נפרש הפסוק כן איך תוכלי לומר אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך שזאת כמו שהיה בגיא מול בית פעור שהלכת אחרי בעל פעור כן את הולכת עתה אחרי הבעלים ואיך תוכלי לכחש: דעי מה עשית. בגיא מול בית פעור והנה גם כן כארצך שנה את כבכרה קלה שמשרכת דרכיה פעם תרוץ הנה ופעם תרוץ הנה כן את פעם את עובדת עכו"ם פלונית ופעם עכו"ם פלונית ות"י הוית דמיא כינקתא קלילא דמקלקלא ארחתא ובכרה היא גמלה הקטנה בו.מ ימים והיא רצה יותר מהזכר, משרכת מענין שרוך הנעל שקושרין אותו סביב הנעל כמה פעמים: (כד) פרה. כס"א כמו בהלכ"ף פרא אדם בן פראים במדבר והוא חמור הבר

אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת׃ כ כִּי מֵעוֹלָם
שָׁבַרְתִּי עֻלֵּךְ נִתַּקְתִּי מוֹסְרֹתַיִךְ
וַתֹּאמְרִי לֹא אֶעֱבוֹד (אעבור קרי) כִּי עַל־כָּל־
גִּבְעָה גְּבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן אַתְּ
צֹעָה זֹנָה׃ כא וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שֹׂרֵק
כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי סוּרֵי
הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה׃ כב כִּי אִם־תְּכַבְּסִי
בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם עֲוֺנֵךְ
לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כג אֵיךְ
תֹּאמְרִי לֹא נִטְמֵאתִי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים
לֹא הָלַכְתִּי רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא דְּעִי
מֶה עָשִׂית בִּכְרָה קַלָּה מְשָׂרֶכֶת
דְּרָכֶיהָ׃ כד פֶּרֶה ׀ לִמֻּד מִדְבָּר בְּאַוַּת

צְבָאוֹת׃ כ אֲרֵי מֵעָלְמָא
תַּבָרִית נִיר עַמְמַיָא מְצַוְרֵיכוֹן
פְּסָקִית חֲנִיקֵיכוֹן וַאֲמַרְתּוּן
לָא נוֹסִיף עוֹד לְמֶעְבַּר עַל
מֵימְרָךְ אֲרֵי עַל רָמָא
מְנַטְלָא וּתְחוֹת כָּל אִילַן עֲבוּף
אַתְּ פָּלְחָא לְטַעֲוָתָא׃ כא וַאֲנָא
קַיֵמְתְּכוֹן קֳדָמַי כִּמְנַצַב גַּפְנָא
בְּחִירָא כּוּלְכוֹן עָבְדֵי קְשׁוֹט
וְאִיכְדֵין אִשְׁתַּנֵיתוּן קֳדָמַי
בְּעוֹבָדֵיכוֹן מְקַלְקְלַיָא סְטֵיתוּן
מִבָּתַר פּוּלְחָנִי הֲוֵיתוּן כְּגֻפֶן
דְלֵית בֵּיהּ הֲנָאָה׃ כב אֲרֵי אִם
תִּדְמִין לְאִתְנַקָאָה מֵחוֹבַיִךְ
כְּמָא דְמִנַקַן בְּנִתְרָא וּמְחַוְרִין
בְּבוֹרִיתָא הָא כְּרוֹשֶׁם כְּתָמָא
דְלָא דְכֵי כֵּן סַגִיאוּ חוֹבַיִךְ
קֳדָמַי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ כג אֵיכְדֵין תֵּימְרִין לָא אִסְתְּאָבִית וּבָתַר טַעֲוַת עַמְמַיָא לָא
הֲלָכִית זְקוֹפִי עֵינַיִךְ עַל אוֹרְחָתַיִךְ כַּד הֲוֵית יָתְבָא בְּחֵילְתָא לָקֳבֵיל בֵּית פְּעוֹר דְעִי
מָא עֲבַדְתְּ הֲוֵית דָמְיָא לְיַנְקָא קְלִילָא דִמְקַלְקְלָא אוֹרְחָתָהָא׃ כד כְּעָרוֹדָא דִמְרוֹדָה
בְּמַדְבְּרָא בִּרְעוּת נַפְשָׁהּ שָׁתְיָא רוּחָא

עשית ד' וסי' מה זאת עשית · ראי דרכך בגיא דעי · איפה לקטת היום · אשר עשית את הבלשת . ומן הודע את ירושלם עד ונחלת בך דכוו':

תולדות אהרן שברתי עולך · שקדם שער טו : נטעתיך שורק · אשר וילא : תכבסי בנתר · ר"ה יח חגיגה טו יבמות קה :

מצודת דוד

אחריו בעת שהיה מוליך אותך בדרך הישרה ובשובך לא מה שבא ולא במקרה: (יח) ועתה · הואיל והכל בהשגחה למה לך ללכת לדרך מצרים ואשור לרחם ולאחוק במי הארצות ר"ל לבקש מהם עזרה להיות נושע על ידיהם הלא הכל בהשגחה ומה יועילו לך: (יט) תיסרך רעתך · הרעות שאתה עושה המה יוסרו אותך במוסר יסורין ר"ל בעבורם תוסר ביסורין: ומשובותיך · מה שהלכת בדרכי לבך תוכיחוך במכאוב וכפל הדבר במ"ש: ודעי וראי · תן לב לדעת ועינים לראות אשר רע ומר דבר העזיבה אשר עזבת את ה' ולא היה פחד ה' אליך כאומר אין היה מכרחו לעזוב את מפחת העזר הבאה ממנו את מפחה ירצה העתה: (כ) כי מעולם · הלא מימות עולם הייתי לך לעזרה ושברתי העול אשר הכבידו עליך הכשדים: נתקתי . המוסרות מעל צוארך קשרי רצועות עולם: ותאמרי · ואז אמרת לא אעבור עוד על דבר ה': כי על כל גבעה: כאומר והנה לא קיימת כי על כל וכו' את זונה הולכת ונוסעת ממקום למקום ר"ל כמו הזונה אין דרכה לשבת במקום אחד וכמ"ש בה בביתה לא ישכנו רגליה וגו' (משלי ז) כן הלכת אתה מבית עכו"ם זו לבית עכו"ם זו: (כא) ואנכי נטעתיך שורק. מתחילה נטעתיך מענפי גפן משובח ומובחר ומעם הכל מזרע אמת הם אברהם יצחק ויעקב וא"כ ראוי היה להיות כמותם ואיך נהפכת למולי להיות בדים רעים המוסרים מן הגפן אשר כל אחת גבריה ורם מן הנפיפה ולא תמוה אליה: (כב) והרבי לך בורית · תרבי לעצמך בורית לנקות עצמך ע"י ר"ל אף אם תראה לפני הבריות לזכות ומעמ"ש הנה לא תועיל בזה כי עוונך שאתה עושה בסתר נראה לפני ככתם כי לא העבירה הנתר והבורית כלומר הצדקה שאתה עושה לפני הבריות לא כפרו על העון שבסתר: (כג) איך תאמרי. איך תכחשו לומר לא נטמאתי עתה בעכו"ם ומעולם לא הלכתי אחרי הבעלים: ראי דרכך בגיא · כאומר איך תוכל לומר כן הלא ראי דרכך בגיא מול בית פעור שם עבדת הבעל ודעי מה עשית שם מעשים היום כזה ודעי ותשכיל שאותו העון אשר התחלת שם הוא עשך עד סוף כזה: בכרה קלה · ודמי אתה כגמלה נקבה בחורה הקלה לרוץ יותר מהזכר אשר נתקשר עם דרכה ומנהגה עד שבל ימיה תתמיד בהנהגה ההוא לרדוף ולרוץ בכל עת וכן אתה כאשר התחלת בעבודה בעל פעור

מדבקת

מצודת ציון

ענין משפט הגמול כמו ותוכח במכאוב (איוב לג): ומר · מלשון מרירות: (כ) עולך · מלשון עול הכובש על צואר הבהמה והוא משל על הכבדת השעבוד: נתקתי · ענין הנתק והסרה: מוסרותיך · הם קשרי רצועות העול: גבעה · ענינו כמו הר: רענן · ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צב): צועה · ענין טלטול ונוע ממקום למקום וכן ושלחתי לו צועים וצעהו (לק' מח): (כא) שורק · זמורות משובחים וכן ויטעהו שורק (ישעיה ה): סורי · מלשון הסרה והבלה: נכריה · זרה: (כב) תכבסי · מלשון כיבוס ורחיצה: בנתר · מין אדמה רכה ומכבסין בו וכן חומץ על נתר (משלי כה): בורית · שם עשב המנקה וכן וכבורית מכבסים (מלאכי ג): נכתם · מל' כתם ורושם: (כג) בגיא · הוא מול בית פעור כמ"ש ונשב בגיא מול בית פעור (דברים ג): בכרה · גמלה בחורה כמו בכרי מדין (ישעיה ס): משרכת · ענין קשירה והוא מלשון שרוך נעל (בראשית יד) שהוא הרצועה שקושרין בו הנעל: דרכיה · ענין מנהג וסדר: (כד) פרה · כמו פרא בהלכ"ף והוא חמור הבר: למוד · ענין הרגל וכן כעגל לא לומד (לקמן לא): באות · מלשון תאוה

ותשק

הנה אמר והנה את כמו הפרא שהוא למוד מדבר שהוא רגיל במדבר ושם ארץ מישור לרוץ בו אחד וזכר הפרא בפסוק זכר ונקבה כי פרא הוא לשון כלל לזכר ולנקבה כמו תמור ופור ויש לו שור וחמור ואפשר שנקבה רצה יותר לפיק זכר לשון נקבה ואמר באות נפשה אבל אחר שהוא כתוב נפשו לשון זכר אמר המשל שהוא על זה והקרי נפשה כמו שהוא רוב הפסוק על נקבה ואמר באות נפשה שאפה רוח כי היא רצה למקום שתאוה לא יוכל אדם להשיבה ממקום תאותה וענין שאפה רוח כמו שאפו רוח תנים והוא הכרתה ומשיכת האויר אל הלב והאישה הוא בגרונם כמו שכתב החכם הגדול ר' שלמה בן גבירול כי רמז חוש הריח באמרו כי לא נקלים הגרון מפני שהמרוץ יהיה בנשימת האויר מחוץ לרחף או לנופף על התמימות הטבעי אשר בתוך גוף האדם והנשימה תהיה בחוט האף ואולי האף לא היתה הנשימה שהיא מביאה לידי התנועה ויונתן תרגם שאפה רוח שתיא רוח כירודא הוסיף בו כתנים כמו שאפו רוח כתנים: תאנתה · מן אנה לידו שהוא גרם הדבר והסבתו כלומר כאשר תאנה עלת' ללכת למקום תאוה מי יוכל להשיבה. כל מבקשיה לא ייעפו · כי בחנם ירוצו אחריה כי לא יוכלו להשיגה: בחדשה ימצאונה · יש מפרשים בחדש שתשלם הריונה אז היא מלאה וכבדה ואז יוכלו להשיגה והמשל בן כנסת ישראל והמבקשים אותה הם הנביאים המוכיחים אותה לשוב אל ה' ולא יועילו אמר כי בחדש שיכבד עליה הפשע והעון והוא חדש אב שנפל הבית ונחרב אז ימצאום ויודו על הפשע כי לא שמעו אל הנביאים כשהתראה בחורבנם ויש מפרשים בחדשה בחדושה כלומר בכל עת ימצאו' כאלו פעם תחל לרוץ והיא חדשה במרוצה ויונתן תרגם בזמני' ישכחונה: (כה) מנעי · כשהנביאים אומרים לך מנעי רגלך מיחף שלא תלך יחף וגרונך מנעי גם כן מצמאה כלומר שלא תלכי בדרכים רחוקים לשטור מן האומות ובדרכים יקרה לאדם צמא והלך יחף כי יבלו מנעליו בדרכים וכן לא ימצא בכל מקום מים ואם תרצי לא תצטרכי לזה כי במקומך יהיה לך עזר מהאל אם תלכי אחריו ואת אמרת להם נואש כלומר נואש לבי מלכת אחרי ה' לא אלך עוד אחריו אלא אחרי זרים שאני רואה שהם מצליחים ואהבתי אותם ואחריהם אלך ויונתן תרגם מנעי רגלך מלאיתחברא לעממיא ופומך מלמפלח לטעות עממיא וגו' כטעמו: יחף · שם כי אילו היה תואר הי' אומר יחפה כי רגל היא בלשון נקבה או יהי' זכר ונקבה כמו יד והנה יד שלחה אלי והנה בו מגלת ספר: צמאה שם בשקל שמחה: וגרוק וגורך כתיב והטעם אחד אולי הם שני משקלים: (כו) כבשת גנב פירוש הנכון כתרגומו כבהתת גבר דמתחשב נאמן ומשתכח גנב כי הגנב המפורסם אין לו בשת: כן הובישו · פירוש היה להם להבוש כי הם לא היה להם בשת כי אילו היה להם בשת היו שבים מדרכיהם הרעים אלא היה להם להבוש ממעשים הרעים כי הם היו עם אשר בחר ה' בהם ובאבותיהם והם תעו אחרי אלהים אחרים הנה הם במשל כאדם שהיה מוחזק בנאמן ונמצא בגנבה שיתביישו מהמעשה אשר קרבו באמת כן ישראל היו מוחזקים בעם ה' עושים מצותיו ודבקים בו ושבו לעבוד אלהים אחרים היה להם להבוש כי יצאו מחזקתם: שריהם · בלא וי"ו כמו בוי"ו כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם: וכהניהם · כהני הבעל: נביאיהם · נביאי השקר: (כז) אומרים לעץ · ולאבן. לצלמי העץ והאבן: אבי אתה גדולי ואדוני: ילדתנו. כמו ילדתנו וכן בטרם הרים יולדו: כי פנו אלי עורף . רוצה לומר · כל עבודתם אינה אלא לעכו"ם אינם פונים לעבודתי כלל ופניהם אלי אינו אלא בעורף והיא הפירה כי וכן מכר הפנים בעורף, הפנה עורף מואב כוס: ובעת רעתם. כשתבא עליהם הרעה ורואים כי אין אלהים מושיע אותם יאמרו אלי קומה והושיענו כמו שאמר צדקיהו דרוש נא בעדינו את ה' כי נבוכדנצר מלך בבל נלחם עלינו: (כח) ואיה · כי מספר עריך · ואם תאמר אין לי אלהים אחרים מספר עריך היו אלהיך כי בכל עיר יש לך אלוה: (כט) למה תריבו · ענין מריבה ותלונה אמר כשיבא הרע עליכם אתם מריבים אלי ואומרים למה עזבתנו ה' ויפגע ביד אויבינו ולמה זה אתם מריבים אלי והלא כלכם

מדבר: הלמוד להיות במדברות כן אוהבת לנוע. שאפה רוח: פותחת את פיה ושואפת רוח ולעולם היא תוזר למקומו: תאנתה מי ישיבנה: אותה מדת תנינים שיש בה כי גם התנין שואף רוח כמה שנאמר: שאפה רוח כתנים (ירמיה יד) מי ישיבנה מאותה מדה כן אתם מי יוכל להשיבכם מדרככם הרעה: כל מבקשיה לא ייעפו · כי על חנם ייעפו שלא יוכלו להשיגה ומה סופה בחדשה ימצאוה חדש אחד יש בשנה שהיא ישנה כל החדש ואז היא נלכדת אף אתם חדש אחד (הוא אב) הוכן לכם כבר מימות המרגלים שבכו אבותיכם בכיית חנם בו תלכדו: תאנתה. שי"ן תרומיצ"ש בלעז וכן ת"י כירודא · ד"א ל' יללה כמו תאניה ואניה (איכה ב) ל"א שאקונטרי"ה בלעז כמו תאנת שילה (יהושע טז): (כה) מנעי רגלך מיחף. זו היא מדתך כפרה האוהבת לנוע נביאו אומרי' לך מנעי עצמך מעכו"ם שלא תלכי יחף בגולה ומנעי גרונך מלמות בצמא ותאמרי על דברי הנביאים נואש אין מיחוש נואשתי בדבריכם · נואש נוקלייר בלעז: (כו) כי ימצא' בתחלה כשהוא נמצא גנב והוא היה מוחזק נאמן כך ת"י: (כז) ובעת רעתם יאמרו אלי קומה והושיענו וכן ת"י ובעידן דבישתא אתיא עליהון כפרין בטעותהון ומודן קדמי ואמרין רחם עלנא ופרוקנא: (כח) מספר עריך היו אלהיך. בכל עיר ועיר אלוה אחר: (כט) למה תריבו. איך תבואו להתווכח בריב ולומר לא חטאנו · כולכם פשעתם בי · אף הצדיקים במשמע היינו דאמרי אינשי בהדי הוצא לקיא כרבא

נַפְשׁוֹ [נפשה ק'] שָׁאֲפָה רוּחַ תַּאֲנָתָהּ מִי יְשִׁיבֶנָּה כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ לֹא יִיעָפוּ בְּחָדְשָׁהּ יִמְצָאוּנְהָ׃
כה מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף וּגְרוֹנֵךְ [וגרונך ק'] מִצִּמְאָה וַתֹּאמְרִי נוֹאָשׁ לוֹא כִּי־אָהַבְתִּי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֵךְ׃
כו כְּבֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא כֵּן הֹבִישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם׃
כז אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן אַתְּ יְלִדְתָּנִי [ילדתנו ק'] כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ׃
כח וְאַיֵּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה׃
כט לָמָּה תָרִיבוּ אֵלָי כֻּלְּכֶם פְּשַׁעְתֶּם

כִּירוֹדָא כֵּן כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל מְרָדַת וּטְעַת מִן אוֹרַיְתָא וְלָא צְבִיָא לְמֵיתַב נְבִיָא אֲמַר לַהּ כָּל בָּעֲהָא דְאוֹרַיְתִי לָא יִשְׁתַּלְהוּן בְּזִמְנָא יִשְׁכְּחוּנַהּ׃ כה מְנַעִי רִגְלִיךְ מִלְאִתְחַבָּרָא לְעַמְמַיָא וּפוּמִיךְ מִלְמִפְלַח לְטַעֲוַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָא וַאֲמַרַתְּ תָּבִית מִבָּתַר פּוּלְחָנָךְ לָא אֲרֵי רְחִימִית לְאִתְחַבָּרָא לְעַמְמַיָא וּבָתַר פּוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן אֵהָךְ׃ כו כִּבְהָתַת גְּבַר דְּמִתְחַשֵּׁיב מְהֵימַן וּמִשְׁתְּכַח גְּנִיב כֵּן בְּהִיתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל אִינוּן מַלְכֵיהוֹן רַבְרְבֵיהוֹן וְכָהֲנֵיהוֹן וּנְבִיֵּיהוֹן דְּשִׁקְרָא׃ כז אָמְרִין לְצַלְמָא אָעָא אֲבוּנָא אַתְּ וּלְמָא דְּמִתְעֲבֵיד מִן אַבְנָא אָמְרִין לֵיהּ אַתְּ בְּרֵיתָנָא אֲרֵי אַחֲזַרוּ בְּפוּלְחָנִי קְדָל וְלָא שַׁוִיאוּ דַּחַלְתִּי לָקֳבֵיל אַפֵּיהוֹן וּבְעִידָן דְּבִישְׁתָּא אַתְיָא עֲלֵיהוֹן כָּפְרִין בְּטַעֲוָתְהוֹן וּמוֹדָן קֳדָמַי וְאָמְרִין רַחֵים עֲלָנָא וּפְרוֹקְנָא׃ כח וְאָן דַּחַלְתְּכוֹן דַּעֲבַדְתּוּן לְכוֹן יְקוּמוּן אִם יָכְלִין לְמִפְרְקְכוֹן בְּעִדָּן בִּישַׁתְכוֹן אֲרֵי מִנְיַן קִרְוֵיכוֹן הֲוָאָה דַּחַלַתְכוֹן לְבֵית יְהוּדָה׃ כט לְמָא אַתּוּן מִדַּמַּן לְמֵידַן לָקֳבֵל פִּתְגָמַי כּוּלְכוֹן מְרַדְתּוּן

לעץ ג' בקריא' וסי' אמרים לעץ אבי אתה ולאבן · לעץ תקיצה עורי לאבן · כי יש לעץ תקוה :

תולדות אהרן רגלך מיחף · יומא עו: אומרים לעץ · יבמות ח: פנו אלי · חולין יט מקדש פער ק: למה תריבו · ב"ק לג:

מצודת ציון

ותשק: שאפה · ענין משיכת אל בית הבליעה וכן שאפו רוח כתנים (לקמן יד): רוח · כן נקרא האויר: תאנתה · ענין צער ואבלות כמו תאניה ואניה (איכה ב): ייעפו · ענין יגיעה: (כה) מנעי · הדלי: מיחף · כן נקרא ההולך מבלי מנעלים וכן ערום ויחף (ישעיה כ): וגרוך · מלשון גרון ואמר: נואש · מלשון ייאוש ועזיבת הדבר וכן אמרו נואש (לקמן יח): זרים · מלשון זר ונכרי: (כו) הובישו · מל' בושה: (כז) אבי · ענין אדון וגדול וכן אבי דבר גדול הנביא דבר אליך (מ"ב ה): ילדתני · הוא כמו ילדתנו וכן בטרם הרים ילדו (תהלים צ): פנו · מל' פנים ופנוי: עורף

מצודת דוד

נדבקת בעבודת הבעלים עד היום הזה ולא תעזבם: (כד) פרא · הרי את כפרא הזה שלמוד והרגיל במדבר אשר באות נפשה שאפה רוח ר"ל אין מי מכריחה לרוץ ולרדוף אבל היא בחפצה תרוץ ותרדוף בכל עת ותושכם את האויר אל פיה הבליעה כדרך הרצים מהרה: תאנתה מי ישיבנה · ר"ל בכל פעם תרוץ ותחזור במרוצה למקומה כאלו היה לה צער ואבלות ודאגה מי ישיבנה למקומה ולזה תרוץ מהרה והוא ענין מליצה: כל מבקשיה · כל המבקשים אותה לתפשה ביד אינם צריכים להתייגעות לרדוף אחריה כי בחדשה שתתמלא הריונה ימצאו אותה בקלות כי אז היא כבדה ואינה יכולה לרוץ וכן ישראל הנה כפרא הזה כי ה"ה מעשיהם אשר לא טובים בם עליהם האויב והנה מתוספים לבוא עוד ממצרים למען יוכלו עמוד בארצם אם כן כל הפרוד הזה בא באות נפשם וכן סופם יהיה כסוף הפרא כי האויב הבא עליהם ולכבשם לא יהיה לו יגיעה רבה כי בקל יכבשם בחדש המוכן לפורענות והוא אב שהוקבע בכיה לדורות בזמן המרגלים כמ"ש רז"ל: (כה) מנעי רגלך מיחף . ר"ל רצה לתקן מעשיך ולא תלכי בגולה יחף ותמות בצמא: ותאמרי נואש · אמרת אני מיואש מעבודת המקום ולא אשוב אליו כי אוהב אני את הזרים הם עבודת הבעלים: ואחריהם אלך . לעבוד אותם. (כו) כבושת גנב כי ימצא. כמרבית בושת הגנב אשר היא בעת ימצא שהוא גנב אחר שהיה מוחזק לנאמן כן ירבה בושת בית ישראל בעיני העו"ם על כי היו מוחזקים לעובדי ה' ונמצאו עובדי כוכבים ככל העמים: המה · המון העם: וכהניהם כהני הבעל: ונביאיהם. נביאי הבעל: (כז) אומרים . על אשר אומרים לפסל העשוי מעץ אתה אבי ולצלם מאבן יאמרו אתה ילדתנו כאלו הכוכבים בראו העולם ומנהיגו: כי פנו אלי עורף . ר"ל אינם שומעים לדברי כאדם המהפך עורף מול רעהו ולא יאבה לשמוע אמריו: ובעת רעתם · בעת בוא עליהם הרעה יתפללו אלי ויאמרו קומה והושיענו מן הרעה: (כח) ואיה . ר"ל והנה אשיב לך איה אלהיך אשר עשית לך בפועל ידיך יקומו הם ויקומו אם יוכלו להושיע לך בעת בא עליך הרעה: כי מספר עריך . לפי חשבון מספר עריך עשית מזל של כוכבים אשר יסודה א"כ רבים המה ואף אחד לא ימלא מהם שיוכל להושיעך: (כט) למה תריבו אלי. למה תערערו לומר על אשר אני מביא עליכם מן הרעה הבאה הלא מכם מעשיכם כי היא לא נכחד ומהו סוכם

פשעתם

כרבה: (ל) לשוא הכיתי: על חנם כי לא הועיל. לקחו מוסר: אכלכם חרבכם. את נביאכם הרגתם את זכריה וישעיה: (לא) ראו דבר ה': הוליא להם צנצנת המן אמר להם ראו כאן מה הוא מועיל: המדבר הייתי לישראל: ל' תימה הוא לכך נקודה פ"ם רפי וה"א בחטף פתח כלום נדמה לאבותיכם שהוא מדבר כשהלכו בו שהורדתי להם לחם זה דבר יום ביומו: מאפליה. ל' חשך: מדוע אמרו עמי רדנו. נבדלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש רבי תנחומא ומנחם פירש רדנו ל' ירידה ועוד פנים אחרים: (לג) היטיבי. תקשטי עצמך לקראת נואפיך כמו (מלכים ב ט) ותיטב ראשה דאיזבל בספר יהוא: גם את הרעות למדת. חזרת על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלת שבכולם: גם. ל' אפילו: לכן. ל' שבועה אמת אך את הדרך הרעה שבכל הדרכים. למדת לעצמך: למדת. הנהגת: (לד) במחתרת מלאתים. לא מלאת אותם במחתרת כשהרגת אותם: מלאתים. כה יאמר לנקבה ל' פעלת. והרבה יש בספר (יחזקאל י"ז) את נשאתים: כי על כל אלה: שהיו מוכיחים אותך בדברים האלה: (לה) ותאמרי. בלבך: כי נקיתי. אשר זכאה אני נפשי. נשפט אותך. בא עמך במשפט: (לו) תזלי. לשון זלזול: לשנות את דרכך: לעזוב אותי ולסמוך על מצרים לעזרה בימי יהויקים וצדקיהו (לקמן ל"ז): לשנות. ל' שינוי: כאשר בושת מאשור: שסמך אחז עליו ויצר לו ולא חזקו כמה שנאמר בד"ה

כי נאם־יהוה: ל לשוא הכיתי את־
בניכם מוסר לא לקחו אכלה
חרבכם נביאיכם כאריה משחית:
לא הדור אתם ראו דבר־יהוה ג' ר"פ
המדבר הייתי לישראל אם־ארץ ג'
מאפליה מדוע אמרו עמי רדנו לוא־ י' מלין בתרי טעמי
נבוא עוד אליך: לב התשכח בתולה ב'
עדיה כלה קשריה ועמי שכחוני ג' וחסר ו' יתיר
ימים אין מספר: לג מה־תיטבי יתיר י' חסר בליש'
דרכך לבקש אהבה לכן גם את־
הרעות למדתי את־דרכיך: לד גם למדת ק'
בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים
נקיים לא־במחתרת מצאתים כי ג' מ"ל ב'
על־כל־אלה: לה ותאמרי כי נקיתי ב' ודע' ב'
אך שב אפו ממני הנני נשפט כ"ו ו' ב'
אותך על־אמרך לא חטאתי: י"ז
לו מה־תזלי מאד לשנות את־דרכך ג'
גם ממצרים תבשי כאשר־בשת ג'

במימרי אמר יי: ל למגן
אלקיתי ית בניכון אולפן לא
קבילו קטלת חרבכון נבייכון
כאריא דמחבל: לא עם
דרא אתון קבילו פתגמא
דיי הא כמדבר צדי דלית
ביה הנאה והוה מימרי
לישראל אם כארע חורבא
מה דין אמרו עמי
איתרמיתנא לא נתוב עוד
לפולחנך: לב האפשר
דתתנשי בתולתא תקונה
כלתא קישוטהא ועמי שבקו
פולחני יומין דלא מנין: לג מה
משתפרא באורחתיך למעבד
רחמי לאתחברא בעממיא
בכן אף ית בישן אליפת
מן אורחתיך: לד אף בסתרא
אשתכחת דאשדת דם זכאין
דם נפשת דמסכנין זכאין
לא כמא דמשכחין
במחתרתא אלהין על כל
אלין עבדת: לה ואמרת ארי
זכיתי ברם תב רוגזיה מני הא אנא עביד עמיך פורענות דין על דאמרת לא חטיתי:
לו מה את מסתכלא לחדא לקלקלא ית אורחתיך אף ממצרים תבהתין כמא

כלכם פשעתם בי ופי' כלכם גדוליכם וקטניכם וי"ת ענין דין למה אתון מדמן למדן לקבל פתגמי: (ל) לשוא. אמר בניכם לפי שאמר כלכם אמר למה אתם מריבים אלי ואם תאמר למה אני מכה אתכם ביד האויבים אתם פשעתם בי ואם תאמרו למה אני מכה בניכם מי שהם למדים מקטנותם לדבר שוא ואם מיסרים אותם נביאי ה' מוסר לא לקחו אם כן למה תריבו אלי ויונתן תרגם לשוא למגן כלומר בחנם הכיתי אותם כי מוסר לא לקחו ורז"ל פי' לשוא על עסקי שוא שאמרו בטון נדרים ??? שנאמר לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו: אכלה חרבכם נביאיכם. יש מפרשים כי אמר זה על זכריה ועל אוריה הנביאים שהרגום ואין זה הפי' נכון כי לא היה אומר נביאיכם כי לא היו נביאיהם אלא נביאי השקר כמו שאמר בניכם ונביאיכם אלא הנכון כמו שפירש אדוני אבי ז"ל אמר נביאיכם שהם נביאי השקר אתם הרגתם אותם כשמעכם דבר ה' ונבואת' גרמה לכם אבוד הנפשות לפיכך אמר כאריה משחית שמשחית שמשבר וקורעו קרעים בטרפו כן אתם השחתם אותם בנפשות' ובגופותם: (לא) הדור. הה"א ה"א הקריאה כה"א שקבל חקה אתה לכם: ראו דבר ה'. הביטו מה שהוא אומר לכם כי יש ראיה בלב כמו ולבי ראה הרבה ראה דברין טובים והדומים להם, ודרש כי צנצנת המן הראה להם לפיכך אמר לכם ראו ולא אמר שמעו: המדבר הייתי. אם הייתי להם כמו המדבר או ארץ מאפליה שלא ימצא בהם האדם טרפו אלא כל צרכם וספוקם מאתו כי כל זמן שהלכו אחרי אם כן מדוע אמרו עמי רדנו כלומר יש לנו ממשלה מלכים ושרים לא נבא עוד אליך, רדנו מענין רד עם אל שהוא ענין ממשלה, מאפליה מלה אחת בשוא כלמ"ד ונקודתה מחלוקת בין הספרים יש ספרים שנקוד' מאפלי' המ"ם בפתח והאל"ף בשוא ויש ספרים שנקוד בהם מאפליה המ"ם בשוא והאל"ף בפתח והפ"א דגושה ופירוש ארץ אפל ולהגדיל האפל סמך אותו למלת י"ה וכן שלהבת י"ה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ומהו לחרדת אלהים וי"מ מאפליה חרוכה כי היא כמו ארץ אופל שלא ימצא בה דבר ותרגם רדנו אטלטלנא וכן תרגם עניי' מרודים מטלטלין: (לב) התשכח בתולה עדיה. בתולה כלה והכפל שטעין במלות שונות כי אין כלה. העדים והקשורים ר"ל בתולה וכן אין בתולה בעדיה והקשורין ר"ל כלה וישראל נמשלו לכלה ביום מעמד הר סיני ואיך שכחו אותו היום והלכו אחרי אלהים אחרים זה כמה ימים ושנים ובאמרו אין מספר הוא להפלגה: (לג) מה תיטיבי. תתקני דרכך לבקש אהבה כלומר אהבת האומות כמו שאמר מה לך לדרך מצרים ומה לך לדרך אשור ומלאה לשון הטבה ברעה כי רוצה לומר תקון הדבר או חזוקו כמו היטב חרה לך כי יטיב את אבי הרעה עליך על הרע כפים להטיב: גם את הרעות. כלומר האומות הרעות למדת את דרכיך כלומר שהרעות מהם והם למדו מרעותיך וכתיב למדתי והוא מאמר האל רוצה לומר למדתי אותך בדרכיך הטוב רעות ויבא לך בעבורן רע כאילו למדתי אותן מדרכיך שיוסרו עליך וקרי למדת כמו שפירשנו: (לד) גם בכנפיך. בכנפי בגדך על דרך ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי הגאלתי ויונתן תרגם אף בסתרא אשתכחת דאשדיתא דם זכאי תרגם בכנפיך סתרה כמו ולא יגלה כנף אביו שמפרשין אותו סתר אביו והיא אשתו ומה שאמר נמצאו ולא אמר דם כאילו אמר דמים שהרי אמר נפשות: לא במחתרת. שאמר אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים ואם לא מצאת אותם במחתרת למה הרגת אותם והם נקיים: מצאתים. מצאת אותם כי כן תחבר הנקבה הנמצאת עם הכנוי בחירק התי"ו: כי על כל אלה. טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו: (לה) ותאמרי. אמר כי על כל אלה אני מוכיחך על שאת הולכת אחרי העמים ועובדת אלהיהן ושופכת גם כן דם נקי ואת אומרת כי נקית ממעשים רעים ושב אף האל ממני ולא ירע לי עוד ובזה עוק כפול כמה שאמר התכם כפירת העון שתי עונות ובזה אני נשפט אותך ומעניש בזה על אמרך לא חטאתי: (לו) מה תזלי. פרשו

י' מלין בתרי טעמי פי' האתבחתא לא ישרתנה כי אם מונח במ"א מקומות שישרתנה כאילת ופי' נמסר בסדר פנחס ושם נמסר י"א כי יש ספרים מוסיפי' לאפנים להם קורא הגלגל:

תולדות אהרן לשוא הכיתי. שבת לב כתובות עב: נשפט אותך: (שמות סס):

מצודת דוד

הנמצא לכם: (ל) לשוא. על חנם הכיתי את בניכם כיון שעכ"ז לא לקחו האבות מוסר ועדיין עומדים במרדם וכל עקר כוונת הכאת הבנים היה למען יוסרו האבות: אכלה. כי חרבכם הרגה את נביאיכם כי הרגו את ישעיה ואת זכריה: כאריה משחית. כאריה המשחית בני אדם: (לא) הדור אתם. אתם בני הדור ראו בהבנת הלב את מצות ה' אשר יש תשלום גמול עליהם: המדבר. וכי עד הנה הייתי לישראל כמדבר וארץ מאפליה אשר לא ימצא שמה די צורך האדם ר"ל וכי לא היה ספוק בידי לשלם גמול טוב על המצוה שעשו: רדנו. כבר נבדלנו ממך ולא נבוא עוד אליך: (לב) התשכח. וכי הדרך הוא שתשכח הבתולה להשים עדיה עליה להתקשט בו וכי תשכח הכלה את קשוריה הם עוטי הנשי מקושטת שערה בהם להתקשט וכאומר הלא אין דרך האדם לשכוח דבר הנצרך לו ביותר: ועמי. אבל עמי שכחו אותי ימים הרבה ואין מספר להם עם שזהו עיקר הייסם על האדמה: (לג) מה תתקני דרכך. מה תתקני מנהגך בעבודת הבעל לעשות בדמיון גמור אל מעשה העכו"ם לבקש מהם אהבה בעשותך כמעשיהם: לכן. באמת גם את העכו"ם הרעות למדת אתה את מנהגיך ר"ל אתה הרעות לעשות יותר מכולן ואף לרעות שבהן למדת להרשיע יותר כמוך: (לד) גם בכנפיך. גם בכנפי בגדיך נמצאו דמי נפשות אביונים נקיים מעון מיתה ועל חנם הרגתם: לא במחתרת מצאתים. דמי הנפשות האלה לא מצאתים במחתרת ובמקום נסתר כי אם בגלוי: על כל אלה. הכנפים הנזכרים למעלה: ר"ל לא עשית הדבר בהסתר כי אם בפרסום רב מבלי בוש: (לה) ותאמרי. ר"ל אם אמנם כל אלה עשית בפרסום איך תאמרי לא כן הוא כי נקי אני מעבירה ואין האמת עם הנביאים שאומרים שחרה בי אף ה' אך שב אפו ממני ולא מני הנני מעוכב. לכן הנני נשפט אותך. הנני מתווכח עמך גם על מה שהתחת לומר לא חטאתי ר"ל מלבד גמול החטא אוסיף עוד עונש על מה שהבהבת בזה לאמר: (לו) מה תזלי מאד: למה תרבי ללכת לבקש עזר מן המצרים: לשנות את דרכך פעם

מצודת ציון

עורף. הוא אחורי הראש והצואר: (כט) תריבו. ענין תרעומות וקטטה: (ל) לשוא. לחנם: (לא) ראו. יאמר גם על הבנת הלב וכן ולבי ראה הרבה חכמה (קהלת א): מאפליה. מלשון אופל וחושך וכה"א להגדיל הדבר סומכו למלת יה וכן שלהבת יה (ש"ה ח) והיא כמו מדבר וכפל הדבר במ"ש: רדנו. ענין הסבדלות ממקום הדבוק כמו רדה הדבש (שופטים יד): (לב) עדיה. מל' עדי ותכשיט: [לג] תיטיבי. ענין תקון כמו ותיטב את ראשה (מ"ב ט): דרכך. מנהגך: (לד) בכנפיך. שולי הבגד: במחתרת. ר"ל במקום נסתר והיא מלשון חתירה וחפירה כמו אם במחתרת ימצא הגנב (שמות כב): (לה) נשפט. ענין ויכוח וכן כי באש ה' נשפט (ישעיה סו): (לו) תזלי. ענין הלוך כמו אזלו מים מני ים (איוב יד): מאוד. היא כמו הרבה: לשנות. מלשון השנות

[illegible]

דִּבְהֵיתַת מֵאַתּוּרָאָה : לז אַף מִלְוַת דֵּין תִּפְּקִין וּבְהֵיתַת חוֹבַיִךְ עַל רֵישִׁיךְ אֲרֵי רָחֵיק יְיָ רוּחְצָנַיִךְ וְלָא תַצְלְחִין לְהוֹן :
ג א לְמֵימַר הָא יִפְטַר גְּבַר יַת אִתְּתֵיהּ וּתְהַךְ מִלְוָתֵיהּ וּתְהֵי לִגְבַר אוֹחֲרָן הַאֶפְשַׁר דִּיתוּב לְוָתַהּ עוֹד הֲלָא מֵיחַב תָּחוּב אַרְעָא הַהִיא וְאַתְּ טְעֵיתָא וְאִתְחַבַּרְתְּ לְעַמְמִין סַגִּיאִין וְתוּבוּ מִכְּעַן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ : ב זְקוֹפִי עֵינַיִךְ עַל נַגְרִין וַחֲזָא הֵיכָא לָא אִתְחַבַּרְתְּ לִיךְ לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא עַל אוֹרְחַת בֵּית מִישְׁרֵיהוֹן אוֹרִיכַתְּ לְהוֹן כַּעַרְבָאֵי דְּשָׁרַן בְּשְׁכוּנִין בְּמַדְבְּרָא וְחַיֵּיבַתְּ אַרְעָא בְּטַעֲוָתִיךְ וּבְבִישָׁתִיךְ : ג וְאִתְמְנָעוּ רְסִיסַיָּא וּמַלְקוֹשָׁא לָא הֲוָה וְחוּצְפָּא כְּאִתְּתָא נָפְקַת בָּרָא הֲוָה לִיךְ מְסָרֶבֶת לְאִתְכְּנָעָא : ד הֲלָא מִכְּעַן תְּצַלִּין קֳדָמַי רִבּוֹנִי אַתְּ פָּרְקֵי דְמִן עָלְמָא : ה הַאֶפְשַׁר דְּתִתְנַטְרוּן לִיךְ חוֹבַיִךְ לְעָלַם אִם תִּתַּקַּף עָלַךְ מְחָא לְאַפְרֵשׁ הָא מַלֵּילְתְּ וַעֲבַדְתְּ בִּישָׁן

מֵאַשּׁוּר : לז גַּם מֵאֵת זֶה תֵּצְאִי וְיָדַיִךְ עַל־רֹאשֵׁךְ כִּי־מָאַס יְהוָה בְּמִבְטַחַיִךְ וְלֹא תַצְלִיחִי לָהֶם :
ג א לֵאמֹר הֵן יְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהָלְכָה מֵאִתּוֹ וְהָיְתָה לְאִישׁ־אַחֵר הֲיָשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד הֲלוֹא חָנוֹף תֶּחֱנַף הָאָרֶץ הַהִיא וְאַתְּ זָנִית רֵעִים רַבִּים וְשׁוֹב אֵלַי נְאֻם־יְהוָה : ב שְׂאִי־עֵינַיִךְ עַל־שְׁפָיִם וּרְאִי אֵיפֹה לֹא שֻׁגַּלְתְּ עַל־דְּרָכִים יָשַׁבְתְּ לָהֶם כַּעֲרָבִי בַּמִּדְבָּר וַתַּחֲנִיפִי אֶרֶץ בִּזְנוּתַיִךְ וּבְרָעָתֵךְ : ג וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים וּמַלְקוֹשׁ לוֹא הָיָה וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם : ד הֲלוֹא מֵעַתָּה קָרָאתִי לִי אָבִי אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה : ה הֲיִנְטֹר לְעוֹלָם אִם־יִשְׁמֹר לָנֶצַח הִנֵּה דִבַּרְתְּ וַתַּעֲשִׂי הָרָעוֹת וַתּוּכָל :

ג׳ ד׳ ; ל׳ ; ר״פ י״ב ; ל׳ ל׳ ; ל׳ כ׳ ; כ׳ מ״ל ח׳ ; י׳ כ״כ ; שכבת ק׳ ; כ׳ חסר ; קראת ק׳ ג׳ חסר ; ל׳ ; דברת ק׳ ג׳

(כד״ה כח) : (א) יוכל כי הן ישלח וגו׳ : יש לי לומר שאין עוד את רשאי לי כי כן דרך המשלח את אשתו והלכה לה וגו׳ : ואת זנית רעים רבים. עם אוהבים רבים ואעפ״כ שובי אלי : ושוב אלי. כמו שובות ולס״ב אלי אני עוסק בך : (ב) שפים : יבלו מים : לא שגלת. לי פלגש : ישבת להם : להיות נכונה לקראתם : כערבי. יושב אוהלים שהוא תמיד מצוי בחוץ במדברות ועל שם כך הוא קרוי ערבי ששוכן בערבה : (ג) ומלקוש. כמטר היורד בניסן על המלילות ועל הקשין ומלקוש ערדיי״א בלעז : (ד) הלוא מעתה. הלואי שבת מרעתך וקראת לי אבי ואם תעשי כך הינטור לך אדוניך לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנצח לא ישמור : (ה) הנה דברת. בפיך לא נכונה עוד אליך ועשית הרעה תעשי ולא תתני לב לשוב : ותוכל. ויכולת למרוד

רעים ח׳ בקריאה וסי׳ לאמר הן ישלח איש את אשתו. להלך יגיד רעים. תן יוסף רעים רבים. איש רע להתרועע. אבלו רעים שתו ושכרו דודים : ותוכל ב׳ קמצין וסי׳ כי שרית עם אלהים ועם אנשים. ותעשי הרעות ותוכל. פתיתני ה׳ ואפת :

תולדות אהרן

[illegible]

[illegible]

מצודת ציון

פשתמנות : (א) ישלח. ענין פרוד וגרושין וכן ושלחה מביתו (דברים כד) : תחניף. ענין חיוב ואשמה כמו ולא תחניפו את הארץ (במדבר לה) : (ב) שפיים. נקראו המקומות הגבוהים כמו אשפות על שפים נכרות (ישעיה מא) : איפה. אי פה וכן איפה הם רועים (בראשית לז) : שגלת. ענין משכב משגל וכן ושלים אחר ישגלנה (דברים כח) : להם. לגרכם : כערבי. שם אומה : (ג) רביבים. הוא המטר בחוק וכן כרביבים עלי עשב (שם לב) : ומלקוש. כן נקרא המטר שאומר היורד על הקשין ועל המלילות וכן יורה ומלקוש (שם יא) : ומצח. הוא המצח : מאנת. מלי מיאון : הכלם. מלשון כלימה : (ד) אלוף. בר אלוף : כמו אלוף ומיודעו (תהלים נה) : אלוף נעורי אתה. מלשון כלימה : (ה) הינטור. ענין שמירה כמו נוטרה את הכרמים (ש״ה א) :

מצודת דוד

[illegible]

לשון קריאה על שאמר ועל הדאגה ומה שאמר לא ידעתי דבר ר"ל דברי תוכחה כי אני נער ואיך אוכיח עם אחד ואין שימה אם גאה לו ונואם והוא נער כי הנה גם כן שמואל היה נער בתחלת נבואתו כמו שכתוב ורוח הנבואה החכימה אותם אע"פ שהיו נערים (ואפשר כי נער ר"ל משרת ואף על פי שהוא גדול בשנים יקרא נער כמו שכתוב ומשרתו יהושע בן נון נער והיה משרת נביא אחד שהיה בימיו או חכם ר"ל ביד גדול ממני ראוי לשלוח זה השליחות לא מידי כמו שאמר משה רבינו שלח נא ביד תשלח והמפרשים פירשו כי נער היה בשנים כשנבא וכן שמואל והכירהו בן עדוא וי"ת כן ואמרית קביל בעותי וגו' כשעמוד : (ז) כי על כל אשר אשלחך · על כמקום אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ומה שאמר אשלחך תלך כי בנבואות באה לו הנבואה בתחלה ורצה שאל נשלחו לירושלם מקום המלוכה להוכיח את המלך ואת עמו והבטיחו שיחזק לבו ללכת למקום שלא היה רגיל שם ויסקן דבריו בפיו שידע לדבר דברי תוכחות בלא מורא :

נַ֥עַר אָנֹֽכִי׃ ז וַיֹּ֤אמֶר יְהֹוָה֙ אֵלַ֔י אַל־
תֹּאמַ֖ר נַ֣עַר אָנֹ֑כִי כִּ֠י עַֽל־כׇּל־אֲשֶׁ֤ר
אֶֽשְׁלָחֲךָ֙ תֵּלֵ֔ךְ וְאֵ֛ת כׇּל־אֲשֶׁ֥ר אֲצַוְּךָ֖
תְּדַבֵּֽר׃ ח אַל־תִּירָ֖א מִפְּנֵיהֶ֑ם כִּֽי־
אִתְּךָ֥ אֲנִ֛י לְהַצִּלֶ֖ךָ נְאֻם־יְהֹוָֽה׃
ט וַיִּשְׁלַ֤ח יְהֹוָה֙ אֶת־יָד֔וֹ וַיַּגַּ֖ע עַל־פִּ֑י
וַיֹּ֤אמֶר יְהֹוָה֙ אֵלַ֔י הִנֵּ֛ה נָתַ֥תִּי דְבָרַ֖י
בְּפִֽיךָ׃ י רְאֵ֞ה הִפְקַדְתִּ֣יךָ ׀ הַיּ֣וֹם
הַזֶּ֗ה עַל־הַגּוֹיִם֙ וְעַל־הַמַּמְלָכ֔וֹת
לִנְת֥וֹשׁ וְלִנְת֖וֹץ וּלְהַאֲבִ֣יד וְלַהֲר֑וֹס
לִבְנ֖וֹת וְלִנְטֽוֹעַ׃
יא וַיְהִ֤י דְבַר־יְהֹוָה֙ אֵלַ֣י לֵאמֹ֔ר מָֽה־
אַתָּ֥ה רֹאֶ֖ה יִרְמְיָ֑הוּ וָאֹמַ֕ר מַקֵּ֥ל שָׁקֵ֖ד
אֲנִ֥י רֹאֶֽה׃ יב וַיֹּ֧אמֶר יְהֹוָ֛ה אֵלַ֖י
הֵיטַ֣בְתָּ לִרְא֑וֹת כִּֽי־שֹׁקֵ֥ד אֲנִ֛י עַל־
דְּבָרִ֖י לַעֲשֹׂתֽוֹ׃
יג וַיְהִ֨י דְבַר־יְהֹוָ֤ה ׀ אֵלַי֙ שֵׁנִ֣ית לֵאמֹ֔ר
מָ֥ה אַתָּ֖ה רֹאֶ֑ה וָאֹמַ֗ר סִ֤יר נָפ֙וּחַ֙ אֲנִ֣י
רֹאֶ֔ה וּפָנָ֖יו מִפְּנֵ֥י צָפֽוֹנָה׃ יד וַיֹּ֥אמֶר
יְהֹוָ֖ה אֵלָ֑י מִצָּפוֹן֙ תִּפָּתַ֣ח הָרָעָ֔ה עַ֥ל

תולדות אהרן מקל שקד. (תענית כח) : מגמון תפתח · [גטין ו ב"ב כס] :

ד' בטעם בסיפ' וסי' ס"א · לדיקית קרא לשמואל · ל' חסר וי' חסר בליסנא · כ' ססם נגע וכו' · ד' · ג' · כ' מ"ל בליסנא · כ' מ"ל · ג' ספארס · י"ג · ס' ומסר · ג' · כ' בסיפרא

מִתְנַבֵּי עַל עַמָּא הָדֵין׃ ז וַאֲמַר
יְיָ לִי לָא תֵימַר רַבִּי אֲנָא אֲרֵי
כׇּל אֲתַר דְּאַשְׁלְחִינָךְ תְּהָךְ
וְיָת כׇּל דַּאֲפַקְדִינָךְ תִּתְנַבֵּי׃
ח לָא תִדְחַל מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי
בְּסַעֲדָךְ מֵימְרִי לְשֵׁיזָבוּתָךְ
אֲמַר יְיָ׃ ט וּשְׁלַח יְיָ יָת
פִּתְגָמֵי נְבוּאָתֵיהּ וְסַדַּר בְּפוּמִי
וַאֲמַר יְיָ לִי הָא שַׁוֵּיתִי פִּתְגָמֵי
נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ׃ י חֲזִי דְמַנִּיתָךְ
יוֹמָא הָדֵין עַל עַמְמַיָּא וְעַל
מַלְכְוָתָא לְמֶעֱקַר וּלְתַרָעָא
וּלְאַבָּדָא וּלְפַגָּרָא וּלְמִבְנֵי
וּלְקַיָּמָא׃ יא וַהֲוָה פִּתְגָם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימַר מָה אַתְּ חָזֵי יִרְמְיָה
וַאֲמָרִית מַלְךְ דְּמוּתֵי לְאַבְאָשָׁא
אֲנָא חָזֵי׃ יב וַאֲמַר יְיָ לִי יָאוּת
חֲזֵיתָא אֲרֵי מוֹחֵי אֲנָא עַל
פִּתְגָמֵי לְמֶעְבְּדֵיהּ׃ יג וַהֲוָה
פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
תִּנְיָנוּת לְמֵימַר מָה אַתְּ חָזֵי
וַאֲמָרֵית מַלְךְ דְּרָתַח כְּדוּד
אֲנָא חָזֵי וּמְקוֹם מַשִּׁירְיָתֵיהּ
דְּמַדְבְּרָן וְאָתְיָן מֵאַפֵּי צִפּוּנָא׃
יד וַאֲמַר יְיָ לִי מִצִּיפּוּנָא תִּשְׁרֵי
בִּישְׁתָּא לְמֵיתֵי עַל כׇּל יָתְבֵי

רש"י

להוכיחם : (ז) על כל אשר אשלחך : אל העכו"ם : ואת כל אשר אצוך · לישראל תדבר · (ט) וישלח ה' את ידו : כל שליחות שהוא אצל יד לשון הושטה ל"א כתרגום ושלח ה' ית פתגמי נביאותיה : (י) הפקדתיך · מיניתך על העכו"ם : לנתוש ולנתוץ . דיספליר בלעז : (יא) מקל שקד . מנדולי"ר בלעז : ויונתן תרגם מקל שקד מלך דמותי לאבאשא : (יב) היטבת לראות . השקד הזה הוא ממהר להוציא פרח קודם לכל האילנות אף אני ממהר לעשות דברי . ומדרש אגדה השקד הזה הוא משעת חניטתו עד גמר בישולו עשרים ואחד יום כמנין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית : (יג) סיר נפוח . רותח בוייל"ק בלעז : ופניו · רתיחותיו אשישאינדי"ש בלעז : (יד) מצפון תפתח הרעה · בבל לצפונה של ארץ ישראל היא ודברתי

אליהם ויתגבלו אתו · ובטרם תצא מרחם הקדשתיך · ובטרם יתנגפו רגליכם : ויאמר ה' אלי ד' בטעמא בסיפרא וסי' אל תאמר נער אנכי · צדקה נפשה משובה ישראל · קרא את כל הדברים · אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי · וסי' מליא צריקא קרא לשמואל : על הגוים ה' וסי' ראה הפקדתיך היום הזה . שפוך חמתך על הגוים דירמיה · אשר היה דבר ה' · מן הממלכות תחית · וקצף גדול אני : דברי י"ג וסימ' נמסר

רד"ק

(ח) להצילך · בא בטרחא בסגול שלמ"ד לפי שיש לו ההמדה ופעמים יש לו מפסק שהפסק לא הבטיחו שלא יגעו בו אלא יגעו בו ויכוהו . ויצילהו מידם שלא ימיתוהו אף על פי שהיה ברצונם להמיתו כמו שכתוב ויבקשו להמיתו ואת ברוך אמר ויסתירם ה' · (ט) וישלח ה' את ידו . הוא המלאך שנראה אליו ודבר אליו בשם השם ונקרא בשמו ונראה במראה הנבואה שהושיט ידו אליו והגיע הדברים על פיו ונראה לו כאילו שם בפיו דבר שיש בו ממש לתקן אף על פי שאין בנפש הדבר אלא על האוזן; לא על הפה במראה הנבואה נראה לו כאילו שם בפיו דבר שיש בו ממש לתקן בו בפיו לדבר במתוק לשון בלא מורא וכן אמר בישעיהו ויגע על פי שהגיע הרצפה על פיו כי שניהם ויגע בפתח היו"ד מבנין הפעיל וי"ת הפסוק דרך משל ושלח ה' ית פתגמי נבואתיה וגו' כשעמוד : (י) ראה הפקדתיך · שמתיך פקיד וממונה עליהם לטוב ולרע כי כאשר תנבא עליהם כן יבא עליהם וכפל הלשונות הנפילות וההריסה לפי שהרבה לדבר רע על ישראל ועל האומות והטוב היה מעט באומות כמו שאמר בבני עמון ואחר כן אשיב שבות בני עמון ואמר בעולם והיה באחרית הימים אשיב את שבות עולם ואמר לבנות כנגד לנתוש ולנטוע כנגד לנתוץ ויונתן חלק הפסוק הרע לאומות והטוב לישראל שתרגם חזי דמניתך יומא הדין על עממיא ועל מלכוותא למעקר ולתרעא ולאבדא ולפגרא ועל בית ישראל למבני ולקיימא : (יא) ויהי דבר ה', זה היה במראה הראשונה כי בתחלה אמר לו שילך כאשר ישלחהו ואחר כן באותה המראה עצמה נראה לו במראה הנבואה מקל שקד כאמרו מקל שקד אני רואה כי ראה המקל בלא עלים ובלא פרחים והתבונן אליו במראה הנבואה והכיר בו שהוא מעץ שקד לפיכך אמר לו היטבת לראות שאינו ראה אותו בעלים ובפרחים מה היתה הסבה שראית מקל הוא להכיר זה שראה לו באלו מקל שקד להיות משל על הפורעניות שעתידה לבא על ישראל

כי שקד אני על דברי לעשות ואמר לשקוד השגחה להם במהרה כמו שען השקד ממהר לפרוח יותר מאחר העצים לפיכך נקרא שקד כי הפקידה ענין המהירות והשקדנות וכן אמר כי שקד אני על דברי לעשות ואמר לשקוד על דלתותי יום יום ויונתן תרגם מקל שקד מלך דמותי לאבאשא אנא חזי : ויהי דבר ה' שנית · ומה שאמר שנית לפי ששתי המראות היו בענין אחד ואף על פי שהדברים הנראים לו בשתם אמר כי בענין זה נראה לו פעם שנית ששאלו ג"כ מה הוא רואה ופי' לו ג"כ המשל תוך המראה לא כבא לספר הפעמים שנראה לו כי לא ספר אלא זאת וכן ויהי דבר ה' אל יונה שנית לפי שדבר עמו בענין ניגוד שתי פעמים לפיכך אמר שנית לא כדברי בעל הדרוש שאמר שנית דבר עמו שליבית לא דבר עמו : סיר נפוח · נפוח תאר ופירושו רותח והסיר בשהוא רותח מעלה הבל כמו הנופח כאש שמוליא הבל מפיו בעת הנפיחה : ופניו מפני צפונה · כנגד מן הסיר שילקו ממנו יקרא פנים : מפני צפונה · היה לו לומר אל פני צפונה אלא כאמרו כמ"ס כאר בו שני פנימים כי פני צפונה מורה כי פני הסיר היו פונים פני צפונה ואמר אותו כמ"ס לכורות כי כמרתיחים אותה היו מארץ צפון והיא בבל שהיא מורחית צפונית לארץ ישראל ואדוני אבי ז"ל פירש ופניו פני השפתים או הכירה שהופתין עליה הקדרה אמר כי פני השפתים שמכניסים משם האש תחת הסיר היו לצד צפון מורה שהמבעיר האש תחת הסיר יבא מצפון והסיר היא ירושלם כמו שבמשל אותם גם כן בנבואת יחזקאל לסיר ואמר שפות הסיר שפות וכל הענין ושם מבואר הענין וי"ת סיר נפוח מלך דרתח כדוד אנא חזי וטקום משריתיה דמדברן ואתיין מאפי צפונא : [יד] תפתח · ענין הסרה כמו ויפתח את הגמלים כאילו היתה קשורה עד הנה ועתה תהיה מותרת לבא על ישראל ועל הדרך הזה תרגם יונתן תשרי בישתא כמו שתרגם אונקלוס ויפתח את הגמלים ואשרי ית גמליא ואפשר ג"כ ענין פתיחה כי שני הענינים קרובים : (טו) כי הנני קורא · כאילו אני קורא להם שיבאו כלומר אשים בלבם שיבאו : משפחות ממלכות צפונה · המשפחות אמר על העם והמלכות אמר על המלכים ראשי הממלכות ועל שם נקראים ממלכות ואומר זה על מלכי ארץ בבל והמלך הגדול היה נבוכדנצר ועל הממלכות אמר ובאו ונתנו איש כסאו ר"ל כשיצורו על ירושלם

מצודת דוד

דברי הנבואה בלאות הלשון כי עדיין אני רך בשנים ולא הורגלתי בזה : (ז) אל תאמר · ר"ל אל תמאן בדבר בעבור הנערות : כי על כל · אלא על כל הדברים אשר אשלחך תלך ותדבר את כל אשר אצוך : (ח) אל תירא · אל תפחד מפני מי אשר אשלחך אליהם פן תכשל בלשון ויקלסו עליך כי אני עמך להצילך מיד הבאים להרע עמך : (ט) וישלח · בנבואה נראה לו כאלו המקום הושיט ידו ונגע על פיו כאלו נותן הנבואה אל פיו : הנה נתתי · בזה שנגעתי ידי בפיך נתתי דברי הנבואה בפיך : (י) הפקדתיך היום · בזה מיניתי אותך לנבאות עליהם חורבן והשקט כפי מה שאצוה לך : (יא) מה אתה רואה · במראה הנבואה : מקל שקד · ממה מאילן שגדילים בו שקדים : (יב) היטבת לראות · ר"ל ראית דבר הראוי לפי הזמן כי שוקד אני על דברי לעשותו וזה כן ראית דבר הנרמז כמו על מה שעתיד להיות כי מקל שקד ראית ואני שוקד על דברי והמה אחד בל' : (יג) שנית · ר"ל שאלני פעם שנית : מה אתה רואה · במראה הנבואה : סיר נפוח · קדירה מעלה רתיחה : ופניו · פני הרתיחה מקום שמעלה רתיחה מרובה הוא מעבר שלפון : (יד) מצפון תפתח הרעה · זה ירמוז אשר מבבל העומדת מצפון תפתח הרעה כי עד הנה כאלו היתה הרעה קשורה לבל תבוא ועתה הותרה הקשר ותבוא הרעה על יושבי ארץ ישראל והמשילה לסיר לומר כמו הסיר שהבשר המתבשל בה נותחים אליה ואח"ז מרתיחין אותה כן כולם יכנסו במצור העיר והאויב ילחם בם וכן נאמר שפות הסיר שפות וכו' אסוף נתחים

מצודת ציון

הוא כמו והומר אהה ה' (יחזקאל ד) : (ט) וישלח · ענין הושטה וכן שלח ידך ואחוז (שמות ד) : (י) הפקדתיך · מלשון פקידות ומנוי כמו ופקדו שרי צבאות (דברים כ) : לנתוש · ענין עקירה כמו ונטעתי אתכם ולא אתוש (לקמן מב) : ולנתוץ . ענין כתיתה ושבירה כמו תנור וכירים יותץ (ויקרא יא) : ולהרוס · מלשון הריסה וסתירה : לבנות · מלשון בנין : (יא) מקל · מטה : שקד · שם פרי שקדים כמו ויגמל שקדים (במדבר יז) : (יב) שוקד . ענין מהירות כמו וישקוד ה' (דניאל ט) : (יג) סיר · קדרה וכן על סיר הבשר (שמות טז) : נפוח · ר"ל מעלה רתיחה ע"ש שנראה נפוחים והנשבועות וכן כדוד נפוח ואגמון (איוב מא) : (יד) תפתח · ענין התרת הקשר

כל־ישבי הארץ: טו כי ׀ הנני קרא
לכל־משפחות ממלכות צפונה
נאם־יהוה ובאו ונתנו איש כסאו
פתח ׀ שערי ירושלם ועל כל־
חומתיה סביב ועל כל־ערי יהודה:
טז ודברתי משפטי אותם על כל־
רעתם אשר עזבוני ויקטרו לאלהים
אחרים וישתחוו למעשי ידיהם:
יז ואתה תאזר מתניך וקמת ודברת
אליהם את כל־אשר אנכי אצוך
אל־תחת מפניהם פן־אחתך
לפניהם: יח ואני הנה נתתיך היום
לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחמות
נחשת על־כל־הארץ למלכי יהודה
לשריה לכהניה ולעם הארץ:
יט ונלחמו אליך ולא־יוכלו לך כי־
אתך אני נאם־יהוה להצילך:
ב א ויהי דבר־יהוה אלי לאמר:
ב הלך וקראת באזני ירושלם
לאמר כה אמר יהוה זכרתי לך
חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך
אחרי במדבר בארץ לא זרועה:
ג קדש ישראל ליהוה ראשית
תבואתה כל־אכליו יאשמו רעה
תבא אליהם נאם־יהוה: ד שמעו
דבר־יהוה בית יעקב וכל־משפחות
בית ישראל: ה כה ׀ אמר יהוה מה־
מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו

ג׳ • נ׳ ס׳ כסיפרא — פ׳ דסמיך לדבור רפין — וי״א כתיב יו״ד — ל׳ — כ׳ ר״פ — ד׳ • ל׳ — ו׳ דסמיך — י״א — ג׳ מד חסר — ל׳ — ל׳ — ל׳ — ב׳ כתיב ס״א בסוף וכיתה תבואתה ללמס — י״ו חסר — י״א בטעם כסיפרא

ארעא: טו ארי הא אנא מקרי
לכל זרעית מלכות צפונא
אמר יי ויתון וירמון גבר
כורסוהי לקביל תרעי ירושלם
ועל כל שורהא סחור סחור
ועל כל קרויא דבית יהודה:
טז ואמליל פורענות דיני מנהון
על כל בישתהון דשבקו
פולחני ואסיקו בוסמין לטעות
פקחי כוכביא ואשתעבדו
לעובדי ידיהון: יז ואת תתקף
חרצך ותקום ותתנבי להון
ית כל דאנא מפקיד לך לא
תתמנע מלאוכחותהון דלמא
אתברינך קדמיהון: יח ואנא
הא יהבתך יומא דין תקיף
כקריה כריכא וכעמודא
דברזל וכשור דנחש
לאשקאה כס דלוט לכל
יתבי ארעא למלכיא דבית
יהודה לרברבהא לכהנהא
ולעמא דארעא: יט ויהון דינין
ומגיחין לקבלך למסתר ית
פתגמי נבואתך ולא יכלין לך
ארי בסעדך מימרי אמר יי
לשיזבותך: א והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עמי
למימר: ב איזיל ותתנבי קדם
עמא די בירושלם למימר
כדנן אמר יי דכירנא לכון
טבות יומי קדם רחמת
אבהתכון דהימנו במימרי
ואזלו בתר תרין שליחי בתר
משה ואהרן במדברא ארבעין
שנין בלא זודין בארעא דלא
מזדרעא: ג קודשיא אינון
בית ישראל קדם יי ועל בזזיהון כדמעה ארמות עללא דמן דאכל מניה חיב למימת
וכשירו חצד עומר ארמותא דעד לא מקרבין מניה כהניא בני אהרן קורבניא על
מדבחא מזדאכיל מניה מתחיב אף על כן כל בזזיהון דבית ישראל יתובון בישתא
תיתי עליהון אמר יי: ד קבילו פתגמא דיי בית יעקב וכל זרעית בית ישראל: ה כדנן אמר יי מה
אשכחו אבהתהון במימרי שקר ארי אתרחקו מדחלתי

רדק

ירושלם והם נרגל שראצר רב מג וכל רבי מלך בבל שזכר למעלה כאשר נלכדה ירושלם: (טז) ודברתי. דבור האל עמהם הוא הבאת המלכים עליהם וכן אמר אליהוא כי באתם ידבר אל וגומר ואמר ובמסרם יחתום והוא הדבור שידבר עמהם שיביא יסורים עליהם להוכיחם: למעשי ידיהם. ביו״ד ויש ספרים שכתוב בהם למעשה בה״א טעות הוא וע״פ המסורת שנה ידענו זה: (יז) ואתה תאזור מתניך: ענין גבורה וזריזות כמו שאמר באליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב: פן אחתך. אם לא תירא מהם ותבטח בי אצילך מידם ואם תירא מהם אחתך ואפילך לפניהם: (יח) על כל הארץ. ואחר כך פירש למלכי יהודה אמר תהיה כנגדם כעיר מבצר שלא יוכלו לך כמו שלא יוכל אדם לכבוש עיר מבצר כל שכן אם יהיו לה חומות נחשת ומה שאמר לעמוד ברזל שלא יוכל אדם להטותו ולשברו וי״מ על כל הארץ להשקאה כס דלוט על כל יתבי ארעא: (יט) ונלחמו עליך. כמו שתרגם יונתן ויהון דינין ומגיחין לקבלך למסתר פתגמי נבואתך: להצילך. שלא ימיתוך: (ב) הלך. מקור או צווי וכן זכור את יום השבת תמוך אשורי: באזני ירושלם. ר״ל עם ירושלם ומדבר כנגד העיר כאלו מדבר כנגד העם: זכרתי לך חסד נעוריך. אף על פי שאני מביא עליך רעה בעבור מעשיך הרעים לא אעשה אותך כלה וגם אנכים שמריעים לך כי זכרתי לך חסד נעוריך וענין חסד נעוריך אהבת כלולותיך כמו שת״י דכיר אנא לכון טבות יומי קדם רחמת אבהתכון דהימנו במימרי וגו׳ כמעמד והפסר שהיה דעתו באמרו יומי קדם על אהבות אברהם יצחק ויעקב שהיו אנשי חסד או אהבת כלולותיך פירש חסד נעוריך והכל ענין אחד על דור המדבר וקורא הימים הקדמונים ימי נעורים בדרך משל כמו שהנערים קודמין לבחורים ולזקנים ופי׳ כלולותיך הם מן כלה כי כנסת ישראל נודעת לכלה ביום מתן תורה והקב״ה נדמה לחתן: (ג) קדש ישראל. נחשב כמו קדש שלא יאכלנו זר ומה שאמר ראשית תבואתה הוא כפל ענין במלות שונות כי התרומות שהיא ראשית התבואה הוא קדש וכל זרים אוכליו יש עליהם אשם כן ישראל אף על פי שהקב״ה מביא עליהם החיוב הוא נענש עליהם כי זוכר להם חסד נעורים שהוא חסד האבות כמו שראינו בסנחריב וכן בנבוכדנצר ולעכום ישראל נתרכם בבבל כמו שכתוב: תבואתה. כתוב בה״א במקום וי״ו כמו אהלה והדומים לו וי״מ קדש התרומה וראשית תבואתה שהעומר שתרגם כן קודשיא אינון בית ישראל קדם ה׳ ועל בזזיהון וגומר כמעמוד: יאשמו. האל״ף נחה בלבד: (ה) כה אמר. מה מצאו [illegible]

רשי

(טז) ודברתי משפטי אותם. אתווכח עמהם עם יהודה וירושלים: (יז) תאזר מתניך. ל׳ זירוז כאיש חיל: (יח) למלכי יהודה: כנגד מלכי יהודה: (יט) ונלחמו אליך: ויהון דינין ומגיחין לקבלך למסתר ית פתגמי נבואתך: (ב) זכרתי לך. אם הייתם שבים אלי תאותי לרחם עליכם כי זכרתי חסד נעוריך ואהבת כלולת חופתך שהכללתיך לחופה ול׳ הכנסה הוא. כלולותיך נוליצ״ש בלעז. ומה הוא חסד נעוריך לכתך אחר שלוחי משה ואהרן מארץ נושבת יצאתם למדבר ואין צדה לדרך כי האמנתם בי: (ג) קדש ישראל. כתרומה. ראשית תבואתה: כראשית קציר לפני העומר שאסור באכילה והאוכלו מתחייב כן כל אוכליו יאשמו כן

בספ׳ מלכים א׳ סי׳ ו׳: לעיר ד׳ וסי׳ לעיר מבצר ולעמוד ברזל • ויעמד שופטים בארץ • וישרם למטה מערב׳ בנה חומה חיצונה: יוכלו י״א בקריאה וסימ׳ ונלחמו אליך ולא יוכלו לך כי אתך אני. ולא יוכלו בני ישראל לקום • אמתצם ולא יוכלו קום ויפלו. ויהותן ואחימעץ עמדים בעין רגל • צפו עורים כלם. ונתתיך לעם הזה. על מי אדברה ואעידה. לכן כה אמר ה׳ הנני מביא רעה׳ זנח עגלך שומרון • נעו עורים בחוצות • מים רבים לא יוכלו לכבות. ב׳ קדמאי חסר:

תולדות אהרן

הנני קורא. עקדה שער סח: הלוך וקראת. סנהדרין ק: חסד נעוריך • זוהר אמר: קדש ישראל. קידושין מג זוהר אמור כאזינו: כי עולי חגיגה פ:

מצודת ציון

הקשר כמו יפרי פתח (שם ג). (יז) תאזור. מלשון אזור וחגורה: תחת אחתך. ענין פחד ושבר כמו אל תערוץ ואל תחת (יהושע א): (יט) יוכלו. מלשון יכולת והתגברות: (ב) כלולותיך. מלשון כלה ונקראת כן שהוא ענין עלוי היופי כמו כלילת יופי (איכה ב) והכלה כינוי תוספת היא כלולה בכל מיני יופי וקשוט: (ג) ראשית. ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (לקמן מט): יאשמו. מל׳ אשם

מצודת דוד

נתמים אליה וכו׳ כמה כמים (יחזקאל כד): (טו) הנני קורא. ר״ל אעיר לבוא כל משפחות של ממלכות צפונה והם בבל וכל ארצות הממשלה בבל לבוא על ירושלים: ונתנו איש כסאו • כל אחד יתן כסאו מול פתחי השערים ועל החומות לצור עליה מסביב: (טז) ודברתי • אז אדבר עמהם משפט ר״ל אביא עליהם משפט הגמול בעבור רעתם: (יז) תאזור מתניך • הוא ענין זרוז כי החגור במתניו הוא מזורז: אל תחת מפניהם • אל תפחד מפניהם מלומר להם את כל דברי: פן אחתך • כי כשתפחד בעבור אוסף לפניהם ויוכלו לך להזיקך לכן אל תפחד ובטח עלי ואז לא יוכלו לך: (יח) נתתיך היום: נתתי כח בידך להיות חזק כעיר מבצר וכו׳ להתגבר על כל הארץ ותוכל ותסרב על מלכי יהודה ועל שרי יהודה ועל כהנים ועל כל עם הארץ מיתר העם: (יט) ונלחמו אליך: כולם ילחמו עמך ולא יוכלו לך כי אני עמך להצילך מידם: ב (ב) באזני ירושלים: באזני יושבי ירושלים: זכרתי לך • זוכר אני לך את החסד אשר עשיתי עמך בימי נעוריך בעת בחרתי אותך לי לעם כי נפלאת הן בעיני: אהבת כלולתיך • האהבה שהיה לי עליך בעת שהיית ככלה בזמן חופתה וזהו במעמד הר סיני לקבל התורה: לכתך • ר״ל זכור לפני ההאמנה שהאמנת כי הלכת אחרי במדבר בארץ שאין בה זרע זרוע ואין מה לאכול: (ג) קדש ישראל • ולזה הוא קדש לה׳: ראשית • הוא המובחר שבכל תבואתו הבכורים: כל אוכליו • בבליים הגוזלים ואוכלים את ישראל יהיו אשמים והרעה תבוא אליהם ר״ל אף שישראל יהיו נמסרים ביד בבל בעבור החטא עכ״ז אהיה נפרע בסוף מן הבבליים על שהרעו להם: נאום ה׳ • זהו מאמר ה׳: (ה) מה מצאו וכו׳ • מה דבר עולה

כן ת"י : (ו) ולא אמרו איה ה' : כי נלך אחרי אלהים אחרי': ערבה · פלמר"א בלעז : ושוחה : נטויה אינפוסיא"ה בלעז : ציה : דישנאט"ס בלעז : וצלמות · לשון חשך הוא : (ז) אל ארץ הכרמל . לארעא דישראל דהות מגלבא ככרמלא · פירש נטועה כיער : (ח) תופשי התורה · סנהדרין : והרועים.

(ו) איה ה' · לא נתנו על דעתם לאמר איך נעבוד אלהים אחרים ואיה ה' המעלה אותנו כלומר איה ה' שהלכנו אותו אחרי גוינו ולא פנינו אליו : ערבה ושוחה · כתרגומו מישר וחרוב : ולא עבר בה איש · שלא תאמר כבר ביישים ההם נתיישבו המקומות ההם ואמר כן חרבו ושבו מדבר זה לא היה כי אין המקומות ההם ראויים לישוב כי אינם מקום זרע ושם שדרשו רז"ל גזרה ידוע ופי' אדם אדם הראשון . ואמר מאחר שלא עבר משיכן ישב אלא כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון ליישוב נתיישבה ושלא גזר עליהם אדה"ר ליישוב לא נתיישבה : (ז) אל ארץ הכרמל · פה שמשך אותה אל הכרמל לפי שהארץ הנעבדת בשדות ובכרמים ואילנות טובים נקרא כרמל ולפי שארץ ישראל היתה כן כמו שכתוב עליה ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון וגו' קראה ארץ הכרמל וי"ת לארעא דישראל דהות מגלבא ככרמלא: לתועבה · כתרגום לפולחן טעותא שהם תועבת ה' ומה שאמר ארצי נחלתי ר"ל שהארץ הראויה לי לגרות בה שכינתי כי היא נבחרת מכל הארצות לטעם ידוע אל המשכילים : (ח) הכהנים · איה ה' · פירשנוהו והכהנים שהם לפני ה' כל היום ומקריבים קרבנות לפניו היה להם לומר לעם העובדים לבעל איה ה' שתעבדו לזולתו : ותופשי התורה · הם החכמים לומדי התורה לא ידעוני שלא למדו התורה לשמה לקיים מה שכתוב בה אלא לומדים בפה ולא בלב זהו לא ידעוני כי המחשבה הטובה והמעשים הטובים הוא דעתה לא הלמוד לבד וי"ת ומלפי אוריתא לא אליפו למדע דחלתי : והרועים · הם המלכים שהם רועי העם כמו שהרועים רועים הצאן וכת"י ומלכיא מרדו במימרי : והנביאים · הם נביאי השקר : (ט) לכן עוד אריב אתכם · אדבר אתכם עוד דברי ריב ותוכחה ואמר עוד כי הקדים בדברי תוכחה כאמרו מה מצאו אבותיכם ואמר כמו שאמרתי על אבותיכם כן אני צריך לומר לכם כי גם אתם רעים כמותם וכן אתם צריך להריב עם בני בניכם כי גם הם ירעו ככם וזה הדרך שאמר משה רבינו כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וסרתם מן הדרך, ודברי תוכחה אלה שאחרונים כי עברו איי כתיים וראו וכל הענין וי"ת בכן אנא עתיד לאתפרעא מנכון אמר ה' ומן בני בניכון אם יעבדון כעובדיכון אנא עתיד לאתפרעא : (י) כי עברו איי כתיים · מלת בשתי יודי"ן פירשו רז"ל כי נפיק זכר אלו האומות כי הקדרים עובדים לאש והכתים עובדים למים ואע"פ שיודעים עובדי האש כי המים מכבים האש אעפ"כ אינם ממירים אלהותם וי"ת כן ארי עברו לנגוות כתאי וחזו למדינת ערבאי וגו' כבעמוד והאריך הוא על זה הפסוק : כן היתה כזאת · כדרך שאלה לא היתה כן כדרך הם כמו שכתב רבינו יונה אבל כן כמשמעו לקיום הדבר בחבריו ויבא ענין השאלה בלא ה"א השאלה ובלא אם כמו אתה זה בני ופרוטם לו : (יא) ההימיר · כן כתוב ביו"ד בין הה"א והמ"ם וכתב כן לכבוד המלה ב' ענינים ענין ההפלא כמו ואם המר ימיר מנהו ספ"ר והענין כמו מן והכבודם תתימרו מנהו ספ"א והוא הענין גדולה ר"ל אם החליף גוי אלהיו ואם הגדיל אלוה גוי אחר ואע"פ שהמה לא אלהים לא זה ולא זה כל אחד דבוק באלו : (יב) שומו · כלומר

ה מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו :

ו ולא אמרו איה יהוה המעלה אתנו

מארץ מצרים המוליך אתנו במדבר

בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה

וצלמות בארץ לא עבר בה איש

ולא ישב אדם שם : ז ואביא אתכם

אל ארץ הכרמל לאכל פריה וטובה

ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי

שמתם לתועבה : ח הכהנים לא

אמרו איה יהוה ותפשי התורה לא

ידעוני והרעים פשעו בי והנביאים

נבאו בבעל ואחרי לא יועלו הלכו :

ט לכן עד אריב אתכם נאם יהוה

ואת בני בניכם אריב : י כי עברו

איי כתיים וראו וקדר שלחו

והתבוננו מאד וראו הן היתה

כזאת : יא ההימיר גוי אלהים והמה

לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא

יועיל : יב שמו שמים על זאת ושערו

ג' ר"פ · כ' חסר יו"ד · י"ד חסר · ו' דסמיכי · כ' מ"ל · ג' ם · ג' ומ"ל · ו' ומ"ל

ומה בתר טעותא והוו לריקא : ו ולא אמרו נדחל מן קדם יי דאסיק יתנא מארעא דמצרים דדבר יתנא במדברא בארע מישר וחרוב בארע צדיא וטולימותא בארע דלא עדא בה אנש ולא אתותב אנשא תמן : ז ואעלית יתכון לארע דישראל דהות מנצבא ככרמלא למיכל אבה וטובה ועלתון וסאיבתון ית ארע בית שכינתי ואחסנתי שויתון לפולחן טעותא : ח כהניא לא אמרו נדחל מן קדם יי ומלפי אוריתא לא אליפו למידע דחלתי ומלכיא מרדו במימרי ונביאי שקרא מתנבן בשום טעותא ובתר דלא יהנון להון אזלו : ט בכן אנא עתיד לאתפרעא מנכון אמר יי ומן בני בניכון דאם יעבדון כעובדיכון אנא עתיד לאתפרעה : י ארי עברו לנגות כתאי וחזו ולמדינת ערבאי שלחו ואסתכלו לחדא וחזו עממיא דגלן מכרך לכרך וממדינה למדינה נטלין ית טעותהון ומובלין להון עמהון ובאתר דאינון שרן פרסין ית משכניהון ומקיימין ית טעותהון וסגדין להון אידא היא אומה ולישן דעבדת כותכון בית ישראל : יא הא עממיא לא שבקו פולחן טעותא ואינון טעון דלית בהון צרוך ועמי שבקו פולחני די בדיליה אנא מיתי עליהון יקרא ואזלו בתר דלא יהנון להון : יב אתאבלו שמיא על כדין על ארעא דישראל בעדידא למחרב ועל בית מקדשא בעתיד לאצטדאה

המלכים : נבאו בבעל . בשם הבעל : (ט) עוד אריב : טרם אביא עליכם רעה אתווכח עמכם עוד ע"י נביאי אע"פ שרבתי עמכם כבר ימים רבים: (י) איי כתיים . לאיי כתיים : איי איסל"ש בלעז : וקדר שלחו : ולקדר שלחו לרחות מנהגם : והתבוננו מאד : ושימו לב להסתכל בדבר יפה : הן · כמו אם : אם המיר גוי מהם את אלהיו ואע"פ שהמה לא אלהים ועמי המיר את כבודו אשר בו היה נכבד וכתיים וקדריים יושבי אוהלים ורועי מקנה ונוסעים והולכים ומטלטלין ממרעה למרעה וממדבר למדבר ונושאים את אלהיהם עמהם למקום שחונים שם ואני נשאתי אתכם עד אשר קבעתי אתכם והנחתם אותי כך ת"י ורבותינו אמרו כתיים עובדים למים וקדריים עובדים לאש ואע"פ שיודעים שהמים מכבין את האש לא הניחו את אלהיהם : (יא) בלא יועיל · בעכו"ם שאין בה תועלת: (יב) שמו שמים : ל' תמהון כמו השתוממו והוא לשון לווי כמו אם כה יאמרו אלינו דומו (שמואל א' יד) : ושערו · לשון סער

ולא אמרו ד' בקרי' וסי' ולא אמרו איה ה' המעלה אתנו מארץ מצרים · ולא אמרו לעלות עליהם לצבא · ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלהינו · ולא אמרו העברים ברכת ה' אליכ' : הכהני' ג' ר"פ וסי' הכהנים לא אמרו איה ה' : הכהנים בני ידעיה · וחברו : ועמי י"א בקריאה וסי' ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים · איש ריב הייתי אני · ועמי שכחוני ימים אין מספר . ועמי המיר כבודו בלוא יועיל · ועמי אהבו כן ומה תעשו. ועמי לא ידעו את דרך ה' . ועמי את טובי ישבעו ועמי תלואים למשובתי : שמעוני אחי ועמי בר"ת . כי נמכרנו אני ועמי .

תולדות אהרן לא עבר . ברכות לא סוטה מו : ארץ הכרמל . עקדה שער ס : ותטמאו. : זוהר אחרי (כלאים ב) : איה ה' : זוהר נו : איי כתיים : תענית ה : ההימיר גוי . עקדה שער עג :

מצודת דוד

עלה מאלו בי אשר בעבורם רחקו מעלי : ההבל : זהו עכו"ם שהוא הבל ואין בו ממש : ויהבלו · ובעבור זה נעשו גם המה הבל מבלי ממש כי נשפל ממעלתם עדי ארץ : (ו) ולא אמרו · לא חזרו מדרכם לומר איה ה' ר"ל נשוב לעבוד את ה' אשר העלה אותנו מארץ מצרים : המוליך וגו' : ר"ל ולא תעינו בדרך ולא חסרנו דבר בארץ וגו' · כפל הדבר במ"ש פעמים רבות להפלגת הענין ובדרך המליצה : לא עבר : בדרך ההיא : ולא ישב · בקביעות מקום : (ז) ואביא · הלא הבאתי אתכם משם אל ארץ הכרמל ר"ל מקום שדות וכרמים : ותטמאו · כמה שעבדתם בה לעכו"ם : ונחלתי . ארץ ישראל שהיא נחלתי שמשם להיות מתועב לפני : (ח) הכהנים · אשר עליהם להורות דרכי ה' כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : לא אמרו איה ה' · לא הזכירו לעם לומר איה ה' למה עזבו אותו : ותופשי התורה : הם הסנהדרין אשר עליהם משפטי התורה : לא ידעוני · לא רצו לדעת ולהכיר גודל רוממותי . והרועים · המה מלכי ישראל מרדו בי : והנביאים · נביאי השקר מתנבאים בשם הבעל : ואחרי לא יועילו הלכו · הולכים אחר דברים שאין בהם תועלת והם הפסילים שאין בהם ממש : (ט) לכן עוד אריב אתכם · מלבד מה שהוכחתי את אבותיכם על רשעם הנה עוד אריב אתכם וידעתי שגם את בני בניכם אריב כי המעשה הזאת הולך מאבות לבנים דור אחר דור וכולם ראוים לתוכחה ומריבה : (י) איי כתים : לאיי כתים : וראו · מעשה מנהגם : וקדר שלחו · שלחו מלאכים לקדר הם בני ערב אשר הם נפלאת המראה : והתבוננו מאד · חקרו מאד בתבונה יתירה : וראו הן היתה כזאת · ראו מעשה העכו"ם ההם וכי באמת היתה ביניהם כתועבה הזאת : (יא) ההימיר · וכי [illegible] והמה . ואף כי גם אלהיהם לא אלהים המה עכ"ז

מצודת ציון

אשם : (ו) ערבה · הוא כמו מדבר : ושוחה · מקום גומות ובורות כמו בשחת עשו (תהלים ט) · ציה · ענין שממה : וצלמות : צל של מות ר"ל חשכת הקבר : (ז) הכרמל · ענין מקום שדות וכרמים וכן ונופל הבן והכרמל (ישעיה לג) : (ח) ותפשי · ענין אחיזה כמו כי יתפוש איש באחיו (ישעיה ג) : בבעל · שם הגלולים : יועילו · מלשון תועלת : (י) הן · כמו הכן ותסר ה"א התימה וכן תרקיע עמו לשחקים (איוב לז) ומשפטו הרקיע בה"א התימה : (יא) ההמיר · מלשון תמורה וחלוף וכן ואם המר ימירנו (ויקרא כז) : כבודו · זה תקון סופרים והראוי כבודי : (יב) שומו · מלשון שממון : ושערו · כמו ושער נשערה ור"ל רוח סערה : חרבו : מלשון חורבן:

מאד

ועל דעובדין בישו עבדו
עמי לחדא אמר יי: יג ארי
תרתין בישן עבדו עמי
פולחני שבקו די ברדיליה אנא
מיתי עליהון יקרא כמבוע
דמיין דלא פסיק ושעו בתר
טעותא דאינון להון כגובין
תבירין דלא יכלין לקימא
מיא: יד הכעבדא הוה ישראל
אם יליד ביתא הוא מדין
אתמסר לבזוזין: טו עלוהי
יכלין מלכיא ירימון קלהון
ושוו ארעיה לצדו קרווהי
צדין מבלי יתיב: טז אף בני
מפים ותחפנחס יקטלון גברך
ויבזון נכסך: יז הלא דא
פורענותא תתעביד מניך
על דשבקת ית פולחנא דיי
אלהך דאחזיך אורחא תקנא
ולא הליכתא בה: יח וכען
מה לכון לאתחברא לפרעה
מלכא דמצרים למרמי

חרבו מאד נאם־יהוה: יג כי־שתים
רעות עשה עמי אתי עזבו מקור
מים חיים לחצב להם בארות בארת
נשברים אשר לא־יכלו המים:
יד העבד ישראל אם־יליד בית הוא
מדוע היה לבז: טו עליו ישאגו
כפרים נתנו קולם וישיתו ארצו
לשמה עריו נצתה מבלי ישב:
טז גם־בני־נף ותחפנס ירעוך קדקד:
יז הלא־זאת תעשה־לך עזבך את־
יהוה אלהיך בעת מוליכך בדרך:
יח ועתה מה־לך לדרך מצרים
לשתות מי שחור ומה־לך לדרך
אשור לשתות מי נהר: יט תיסרך
רעתך ומשבותיך תוכחך ודעי
וראי כי־רע ומר עזבך את־יהוה
אלהיך ולא פחדתי אליך נאם־

דכוריכון בנהרא ומה לכון למגזר קים עם אתוראה לאגלאה יתכון להלאה מעבר
פרת: יט איתיתי עלך יסורין ולא מנעתא מבישתיך ועל דלא תבתא לאוריתא
פורענותא תתעביד מניך ודעי וחזי ארי בישתא ומרידא איתי עלך ירושלם
על דשבקת ית פולחנא דיי אלהך ולא שויתא דחלתי לקבל עינך אמר יי אלהים

רשי

שער: חרבו מאד: כאילו אתם נחרבים על בית המקדש שעתיד ליחרב. (יג) שתים רעות: אם המירו יראתם בכיוצא בה יש כאן רעה אחת ועכשיו שאותי עזבו שאני מקור מים חיים ללכת אחרי העכו"ם שהם בורות של מים מכונסין ונשברין ונסדקין ומימיהם נבלעים בסדקיהם הרי שתים רעות: לחצב. לחפור: אשר לא יכילו: שידרוס"ש בלעז את מימיהם שהמים מטפטפין את שפתם וכותליהם והם נופלין: (יד) יליד בית. בן האמה: (טו) ישאגו: שואגים ל' הווה: כפירים: מלכים: נצתה · נצתו באש: (טז) גם בני נוף ותחפנחס. הם מצרים שאתם בוטחים עליהם לעזרה: ירעוך קדקוד: ל' רצוצה כדמתרגמינן ורצוץ ורעעו: (יז) הלא זאת תעשה לך · הלא את הרעה ואת הפורענות הזאת תגרום לך האשמה והעון אשר עוזבת את ה' אלהיך: בעת מוליכך בדרך: שהיה מלמד אותך דרך הטובה והישרה: (יח) מה לך לדרך מצרים · למה תעזבי אותי ותבטחי על מצרים: לשתות מי שיחור · שטבעו זכוריכם בנילוס שיחור הוא נילוס כמה שנאמר מן השיחור אשר על פני מצרים בספר (יהושע יג): ומה לך. למרוד בי למען תגלי לדרך אשור למעבר נהר פרת: (יט) תיסרך רעתך. סוף שרעתך תביא עליך יסורין: ומשובותיך: ל' בנים שובבים (לקמן ג): תוכיחוך · ל' מוסר: ולא פחדתי פחד שלי לא היה בלבך.

רדק

כלומר ראוי שהעולם שיהיה חרב על זאת הרעה שהוא ענין שממה: שערו · ענין סער: חרבו · ענין חרבן והחי"ת נקראת בקמץ חטף והוא צוי מן הקל והמסורת עליו לית חטף ובשם רבי יונה כי יש אנשים שהיו קוראים אותו חרבו כמו חרבו פני האדמה והיו מפרשין אותו ג"כ צוי אבל מן הדגוש כמו פרקו נזמי הזהב והשיב הוא עליהם מפני המסרה ועוד שמסרה על חרבו. פני האדמה שנים ובפסוק וי"ת הפסוק כן אם תקבלו ממנו על כרחך כל ארעא דישראל ועתידה לאתחרב כבעמוד: (יג) כי שתים · המשיל הטוב המשפיע לישראל בעודם מחזיקים בתורתו למקור מים חיים שנובע מים בלא הפסק כן הייתי להם אני ועזבוני לעבוד אלוהות שהם להם כמו בארות נשברים: בארות · הם הרילים עשוים בבנין לאסוף לתוכם מי המטר ואם הם נשברין יצאו המים מהם כמו שיכנסו בהם והנה תוחלת הבוטחין בהם נכזבה והנה טוב האל למיחלין לו הוא נמשל למקור מים חיים לשני פנים לטובה אחת שלא יבאו לו המים ממקום אחר אלא ממקומו הם נובעין ועוד שאין להם הפסק כן טוב האל למיחלים לו כי הטובה יבא להם מאתו והוא לא יקבלנו מאחר וטובו גם כן אין לו הפסק וכן המשיל הטוב שמיחלין ישראל מהאלוהות ומהאומות העובדים אותם והיו בוטחים במלך אשור ובמלך מצרים שהיו בוטחים בו שיעזרום מהאויבים הצרים אותם כמו הבארות הנשברים כי אפילו יהיו שלמים יש להם הפסק כשיכלו המים שמכונסים כי ממקום אחר יבאו להם המים שמכונסים לא מעצמם כן הטוב שהיה לעוזריהם היה בא להם מאחר כי המלך לא יעשה דבר אלא בעזר לאוהביו גם כן אם לא בעזר אלהים כמו שנאמר אין המלך נושע ברוב חיל ואם הם בוטחים שאלהיהם יעזרם הנה הם כמו בארות נשברים שלא יכילו המים כי אפילו ישים אדם בהם מים יצאו כנגד השברים ולא ימצא בהם מים כן הם הבוטחים באלהים אחרים אפילו יהיו עם רב אפילו יהיו להם כלי זיין הרי הם כאילו אינם וינצחום אויביהם ואפילו יהיו מדוקרים וכן דגנם ותירושם יהיו למארה כמו שאמר פנה אל הרבה והנה מעט ואמר והבאתם הבית ונפחתי בו: יכילו · יחזיקו כמו אלפים בת יכיל: (יד) העבד · הה"א פתוחה כי היא לתמיה כלומר אם עבד הוא או יליד בית ואם הוא יליד בית שנולד בן השפחה שיש לו לאדם בביתו והלא נקרא בני בכורי בנים אתם לה' אלהיכם ומנהג האב לרחם על הבן ואיך נטשו האל שיתנו אותו לאויביו וכי עבד הוא שאין משגיח האדון כל כך עליו כמו שמשגיח האב על הבן ומדוע: (טו) עליו ישאגו כפירים ונתנו קולם עליו שהבהילוהו בקולם ובזזוהו בידם ומדוע היה זה והכפירים הם מלכי העכו"ם נדמו לכפירי אריות והשאלה הזאת כאילו ישראל שואלים מדוע היה להם זה והנביא משיבם שלא זאת תעשה לך עזבך את ה' אלהיך: נצתה · תרגם ושממו ות"י צדיין ושרפו נצתו וכתיב בה"א וקרי בוי"ו כמו ידינו לא שפכה והדומים לו או יהיה נצתו ענין הדלקה והבערה כמו ונצת בסבכי היער והוא על דרך עריכם שרופות אש ואדוני אבי ז"ל פירש נצתו נתצו כי המקום שחרב ישלג נתצים: (טז) גם בני נף · אמר הנביא והשיב להם כתופש דבריהם כן הוא כמו שאתם אומרים ועוד כי אפילו בני נף ותחפנחס שאת בוטחת בהם והולכת למצרים לבקש עזר ממצרים גם הם ירעון קדקד ומה יעשה לך כל זה עזבך את ה': ירעוך · ישברוך כמו רעה התרועעה ורעו את דליותיו ורעו את ארץ אשור ומה שאמר קדקד כי מכת הקדקד מכה רבה מוחלת הראש באמצע כי הוא חוזק הראש והערף זרוע אף קדקד ות"י ירעוך קדקד יקטלון גיברך ויבזו נכסך: ותחפנס כתיב וקרי ותחפנחס והיא עיר בארץ מצרים תקרא כזה וכזה כי קרובים הם: (יז) הלא זאת תעשה לך · אמר תעשה בלשון נקבה על עזבך שהוא מקור לפי שהמקור הוא כדמות השם ויבא לשון זכר ולשון נקבה ואמר בלשון זכר כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך וכשאמר הלא זאת תעשה לך עזבך כאילו אמר עזיבתך כי הוא דמות השם וכן בא בלשון נקבה כמו הנקלה בעיניכם התחתן במלך: בעת מוליכך בדרך · הוא היה מוליך אותך בדרך ישרה ואת נטית מעליה ועזבת את ה' ללכת אחרי אלהים אחרים ואמר בדרך הידועה כלומר בדרך הידועה שהלכו בה אבותיך הראשונים: (יח) ועתה מה לך · למה תלכי לבקש עזר ממצרים ומאשור ועזבך במקומך אם תרצי ללכת דרך ישרה לא היית צריכה לערות דרכים רחוקים כאילו הסאוית לשתות מי שיחור או מי נהר מלך אשור וי"ת וכען מה לכון לאתחברא לפרעה מלכא דמצרים וגומר כבעמוד: (יט) תיסרך · אמר שנים כמו
פעמים

תנתן לי נפשי: ישב ח' חסר בסיפרא וסימ' עריו נצתה מבלי ישב. כתבו את האיש הזה ערירי· ולא יכרת לדוד איש· ואת ערי יהודה אתן שממה· ואני הנני ישב במצפה· לדרך ג' רפין בקריא' וסי' ועתה מה לך לדרך מצרים ב' בפסוק· וישם לדרך פעמיו: ה' אלהיך ו' דסמיכי בקריאת וסי' כי לי איים יקוו ואניות תרשיש. הלא זאת תעשה לך עזבך את ה' אלהיך· תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך. ותרא איבתי ותכסה בושה: ה' אלהיך בקרבך גבור· אך דעי עונך כי בה' אלהיך פשעת' וכל סופי פסוקים דכוו' במ"א ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו:

תולדות אהרן שתים רעות · זוהר ואתחנן: העבד ישראל · עקדה שער פ: תיסרך רעתך · עקרים מ"ג פ"ג:

מצודת ציון

מאד · ר"ל גדול וחזק: (יג) מקור · מעין: לחצוב · זה הלשון נופל על החסירה במקום האבנים וכן ובורות חצובים (דברים ו): יכילו · ענין החזקה כמו קטן מהכיל את העולה (מלכים א ח): (יד) לבז · מל' בזה ושלל: (טו) ישאגו · ענין זעקת קול: כפירים · אריות: וישיתו · ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים עג): נצתה · ענין שממון כמו נצתה כמדבר (לקמן ט): (טז) ירעוך: ענין שבירה כמו ורעו דליותיו (לקמן יא): קדקד · הוא אמצעית הראש ששם יחולק שם השער אילך ואילך: (יח) שיחור · זה נילוס: נהר · ר"ל נהר פרת: (יט) תיסרך · מלשון יסורין: ומשובותיך · ענין מרד וסליחה בדרכי הלב כמו וילך שובב (ישעיה נז): תוכיחוך · ענין

מצודת דוד

כיון שהחזקו בהם לא החליפום: ועמי · אבל עמי החליף כבוד המקום בעכו"ם דבר שאין בו תועלת: (יב) שומו שמים · ר"ל ראוי שיהיה בעולם שממון וסערה וחורבן גדול בעבור התועבה הזאת: (יג) שתים רעות · ר"ל רעה כפולה תחשב לעשות: מקור מים חיים · אשר כמעיין הנובע מים חיים ר"ל משפיע להם טובות בכל עת: לחצוב · למען לחצוב לעצמם בארות רבות נשברות כותליהם אשר לא יחזיקו את המים אשר נתנו בהם ר"ל עובדים למזלות השמים המקבלים ההשפעה מאת המקום ואף אין בידם להחזיק את ההשפעה ההיא בכל עת והאומר הנה המחליף דבר בדבר השוה לו הנה לרע יחשב אף כי המחליף דבר בדבר הגרוע ממנו: (יד) העבד ישראל · וכי ישראל הוא כעבד מקנת כסף או יליד בית בן השפחה כי אלו מפני פחיתותם לא ישגיח האדון עליהם בהשגחה פרטיות ולכן המה נעזבים אל המקרים ואמר וכי ישראל הוא כמותם להיות נעזב אל המקרים ומדוע א"כ היה לבז: (טו) עליו · על ישראל ישאגו הכפירים לאיים עליו והם גבורי הכשדים: נתנו קולם · עליו נתנו קולם וכפל הדבר במ"ש: וישיתו · ישימו ארצו לשממה ועריו נעשו שממה מבלי איש יושב בהם ועל מלכות אפרים יאמר שגלו כבר מארצם: (טז) גם בני נוף ותחפנחס · שהם מארץ מצרים אשר אתה בוטח בהם ותשאל מהם עזר גם המה ישברו אותך החוד ומפרש את הקדקוד ישברו והאומר וכי זהו בעבור שנעזבו אל המקרים וכי מהראוי שיהיו נעזבים אל המקרים וכי המה כעבד או כיליד בית: (יז) הלא זאת תעשה לך · ר"ל לא זהו בעבור שנעזבים אל המקרים אלא זאת היא הדבר העושה את הרעה והיא עזיבתך אשר עזבת את ה' ולא הלכת
אחריו

רשי

לבלהם : (כד) התקלקלו . נתקו ומרקו ממקומן ושם קלקל בחלים (יחזקאל כא) תכרו פנים : (כו) והנה הכרמל . ארץ המשוע כל טוב כפרמל נעשה מדבר מדרש אגדה ראיתי ההרים אלו האבות וכל הגבעות אלו האמהות כלומר זכותן תמה . אין האדם . זכות משה שנאמר בו עניו מכל האדם (במדבר יב) והנה הכרמל אליהו : (כז) וכלה לא אעשה . כיוצאים כי מותיר פליטים שילכו בגולה : (כח) תאבל . תחרב : זמותי . לי מחשבה : על כי דברתי . הפורענות הזה והקימונה : ולא אשוב . ולא אנחם לחשוב מחשבות טובות עליהם : (כט) ורומה . כמו רמה בים (שמות טו) : באו בעבים . ביערות עבים מקום סיבוך קוצים להטמן : ובכפים עלו . סלע מתורגם כיפיא : (ל) כי תלבשי שני . לבתולות ולמלוה רחמים לפני השודד : תקרעי בפוך . לשון קריעה שהפוך נראה כמרחיב קרע שמין כך שמעתי וגם מנחם לא חלק במחברת קרע : פוך . לי כחול : עוגבים . המשחקים עם הנשים בלדי מיני ניאוף כמו ותעגבה על פלגשיהם (יחזקאל כג) : נפשך יבקשו . מבקשים להרגך :

ירמיה ד

ידעו : כג ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורם : כד ראיתי ההרים והנה רעשים וכל הגבעות התקלקלו : כה ראיתי והנה אין האדם וכל עוף השמים נדדו : כו ראיתי והנה הכרמל המדבר וכל עריו נתצו מפני יהוה מפני חרון אפו : כז כי כה אמר יהוה שממה תהיה כל הארץ וכלה לא אעשה : כח על זאת תאבל הארץ וקדרו השמים ממעל על כי דברתי זמתי ולא נחמתי ולא אשוב ממנה : כט מקול פרש ורמה קשת ברחת כל העיר באו בעבים ובכפים עלו כל העיר עזובה ואין יושב בהן איש : ל ואתי שדוד מה תעשי כי תלבשי שני כי תעדי עדי זהב כי תקרעי בפוך עיניך לשוא תתיפי מאסו בך עגבים נפשך יבקשו :

תרגום

ידעין : כג חזיתי ית ארעא והא צדיא ורקניא אסתכלית בשמיא והא לא מזהרין נהוריהון : כד חזיתי טוריא והא זיעין וכל רמתא אתפרקא : כה חזיתי והא לית עמא שרי עלה וכל עופא דשמיא אטלטלו : כו חזיתי והא ארעא דישראל דהויה מנצבא כברמלא תבת למהוי כמדברא וכל קרוהא צדיאה מן קדם יי מן קדם תקוף רוגזיה : כז ארי כדנן אמר יי צדו תהי כל ארעא וגמירא לא אעביד : כח על דא תחרוב ארעא ויקבלון נהורי שמיא מלעילא על דגזרית במימרי חשיבית בעצתי אעבדינה ולא אתיבינה : כט מקל פרשין ודנגדין בקשתא גלו כל יתבי ארעא עלו למערק בחורשיא סליקו לאסתרא בכיפיא כל קרויהון שביקן ולית דיתיב בהון אנש : ל ואת הא מתבזזא מה אית ביך חיל למעבד ארי אתרחיצת על לבשי צבענין ועל דמתקנין בתיקונין דדהב ארי תכחלין בצדידא עינך לא

מסורה

ג'. ג'. ג' ; ג' ; ד' ; מ"ז ; ואת ק' ; ג' ; כ' כ' בקריה ; לקמן ; כ"ג פסוקים בספר ; ג' . ג'

נתצו ג' בקריאה וסי' וכל עריו נתצו מפני ה' . ומצורים נתצו ממנו . ונתצו רמותיך : פרש ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' מקול פרש ורמה קשת . פרש וגלגל ורכב פרש מעלה ולהב חרב . מציעתא פתח : בפוך ג' וסי' בפוך עיניה דאיזבל . מרביץ בפוך אבניך . כי תקרעי בפוך עיניך :

תלדות אהרן ואם שהד מינם מן ג בפך . כ"כ סן :

רדק

ידעו אותי כי אני המטיב להם והמריע . לפי מעשיהם לא היו רוצין גם . והשתנים קול שופר : בנים סכלים לפי שנקראו בני האל כמו שאמר בנים אתם לה' אלהיכם ואמר הלא בנים סכלים המה ולא נבונים המה כלומר תורתם וחכמתם אינם נחשבת תבונה וחכמה אלא סכלות כיון שלא ידעו את ה' כמו שאמר במקום אחר הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם וכן אמר ישעיהו הנביא וביולדי נכרים ישפיקו וחכמת שלמה אינה כי אם עם תורת ה' כמו שאמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ואמר שאינם יודעים את ה' ולא שיפים מלותיו הכמתם היא ערמה ותחבולה להרע . לא להטיב אבל התורה מלמדת את האדם לעשות הטוב והישר : (כג) ראיתי . אמר הנביא ראיתי בנבואה את הארץ : והנה תהו ובהו . כתרגומו צדיא ורקניא כלומר שהיא שממה ואין יושבין עליה . הנה היא כתהו ובהו כמו בתחלת בריאתה שנאמר והארץ היתה תהו ובהו : ואל השמים . כמו ואת השמים וכן אספרה אל חק כמו אספרה את חק וירדפו אל מדין כמו את מדין והדומים להם ויונתן תרגם כבשמיא אסתכלית לשמיא וכו' זה דרך משל מרוב הצרה כאילו קדרו השמים ורעשו ההרים והגבעות וכן ושוף השמים נדדו אמר דרך הפלגה מרוב הרבן הארץ כי השופים משם ולא ישובו בתוכה הארץ : (כד) ראיתי . התקלקלו . ענין קלקל וזהו בדברי רז"ל ואדוני אבי ז"ל פי' ענין קלות כלומר רעשו מרוב קלותם כי בנדוחם יעמידם : (כה) ראיתי . אין האדם . האדם שהיו בארץ אינם והם ישראל : (כו) ראיתי . הכרמל שהוא מקום תבואה ופרי ראיתי אותו כמו המדבר : עריו . כמו הערים לכרמל שאמר עריו לפי שהערים שהם סביבה נהם שדות וכרמים ועץ פרי והם נקראים בכלל כרמל : נתצו . ענין נפילה והריסה ויונתן תרגם כמו כמו נדיה כמו שתרגם נגתו אולי היה לומר כן אבל אנחנו תרגמנו כמו נתצו קודם לנדי : (כז) כי כה אמר . וכלה לא אעשה . במי שהבטחתים בתורה לא אכלם ולא נעלים לכלותם : (כח) על זאת תאבל . השחת וכן אבל פירוש נשחת : על כי דברתי זמותי . כי מה שדברתי אל הנביאים כאשר חשבתי לא נחמתי על הנה ולא אשוב ממנה עוד כי כאשר חשבתי ודברתי כן יהיה על זאת דאוי בתאבל הארץ : וקדרו השמים . זה דרך משל לגודל הצרה כמו שפירשנו : (כט) מקול פרש ורמה קשת . לשון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ורומה קשת יורה הפלים בקשת אמר כשישמעו קול הפרשים והקשתות שיהיה מחנה רב וישמעו קולם מרחוק יברחו ויבאו מהערים להמנע במקומות הנבוהים : בורחת כל העיר . בורחים כל אנשי העיר וכן אמר וכל הארץ באו מגרימה והדומים לו ואינו אומר על עיר מיוחדת כאמרו כל העיר אלא רוצה לומר כל אנשי עיר ועיר : באו בעבים . במקומות הגבוהים לעבים ע"ד הפלגה או פירוש בעבים ענין עבי רוצה לומר ביערים העבים והמסובכים באילנות להסתר שם וכן תירגם יונתן עלו למערק בחורשיא ותרגום יער הורשא : ובכפים עלו . בסלעים תרגום סלע כיפא : כל העיר עזוב . רוצה לומר כל העיר ועיר כמו שפירשנו לעיל אמר ואין יושב בהן איש : (ל) ואת שדוד . י"א שבנא חסר כ"ף הדמיון ענינו ואת כשדוד ואין צורך לכל זה כי לכנסת ישראל ידבר פעם לשון נקבה פעם לשון זכר וכל אחד מהן נכון כמו שפירשנו בפסוק ותעשי ברעות : מה תעשי . כשיבא לך השוד והשבר מה תעשי כלומר נמה תנצלי כי תלבשי עתה שני ותתקשטי מן הפורענות ולא תחושי לרעה העתידה לבא עליך ולא תכנעי ותשוב לך לבכות מפני האל וללבוש שקים כדרך הנכנע והיה מתעתע לא תלבש שני ולעדות עדי זהב כמו שאמר עליהם ושפיכו הנביא וכתב בשקו ושמחה הנה בקר ושחוט צאן ונומר ואין אומרים עוד הרעה ברית את מות ועם שאול עשינו חזה שוט שוטף כי יעבור לא יבאנו ונומר והנה אתם רואה שהיו מתיאשים מן הפורענות והמשילם גם כן לזונה כמו שפירשנו וכמו שדרך הזונה ללבוש בגדים נאים ולהתיפות ולקרוע בפוך עיניה כדי שיחשקו בה החושקים כן כנסת ישראל היתה מתדמה במעשה האומות לעבוד את אלהיהם וללבוש בגבוהיהם להתגדל ולהתפאר בפניהם בבגדים נאים ובמרכבות נאות כדי שיאהבו אותם ויאמרו הרי היא כמוני ויאהבוה והנביא אומר לה מאסו בך עוגבים נפשך יבקשו כלא מה שחשבתם כי אתם סלקתם בתחנוכם מעלי ובטחתם באומות והתדמיתם להם במעשיכם כדי לצאת חן בעיניהם ויהיו אוהבים בכם והנה מאסו בכם עד שיבקשו נפשותיכם להרג ולאבד . תקרעי . כתרגומו תכחלין ואמר בלשון קריעה כי היא קורעת עיניה מרוב התמדתה לכחול אותם : עוגבים . חושקים וכן פי' קצו בן רחמן וכן כי תתענג על מאהביה והדומים לו כזה בלשון ענין חשק :

מצודת דוד

דבריו לומר הלא זה הוא בעבור כי עמי הוא אויל ואינם מתנים לב לדעת אותי : בנים וגו' . כפל הדבר במ"ש : להרע . להפרים לעשות הרע : לא ידעו . אינם נותנים לב להפרים לעשות הטוב : (כג) ראיתי . זה מאמר הנביא שאמר לכן ראיתי במראה הנבואה את הארץ והנה היא תהו ובהו כי גלו אנשים : ואין אורם . האור שהיה בהם מאז הלך לו והוא משל על הצרה כי מי שהוא בצרה העולם חשוך בעדו : (כד) והנה רועשים . הוא משל על אבדון השרים והגבורים : (כה) אין האדם . אין מי מבני האדם שהיו בה כי כולם גלו : נדדו : הלכו להם מן הארץ לגודל השממון : (כו) הכרמל המדבר . מקום הכרמל נהפך להיות מדבר : וכל עריו . כל ערי הכרמל נתצו ונהרסו מפני ה' והוא ומפרש מפני חרון אפו ולא במקרה הביא כל זאת : (כז) וכלה . אבל לא אעשה כלה בישביה : (כח) על זאת . על הדבר האמור למעה תאבל הארץ וחשכו השמים אשר ממעל : על כי וכו' . ר"ל בעבור זה תאבל הארץ וכו' על אשר דברתי מחשבתי לעשות הארץ שממה ולא נחמתי על הדבר ההיא ולא אשוב ממנה וכפל הדבר במ"ש : (כט) מקול פרש . מקול קבוצת הפרשים ומורים חצים בקשת יברחו כל אנשי העיר : באו בעבים . יבואו להסתתר ביערים העבים והמסובכים באילנות : ובכפים עלו . יעלו בין הסלעים להסתתר שמה : עזובה . מיושבים ולתוספת ביאור אמר ואין יושב בהן איש : (ל) ואת שדוד . אתה יהודה המוכן להיות עשוק ביד הבבלים : מה תעשי וכו' . ר"ל מה מועיל אשר תלבשי מלבושי תולעת שני אשר תקשטי עצמך בעדי זהב אשר תתמידי לצבוע עיניך בצבע הפוך להיות נראית יפה להלהיב לבות הנואפים : לשוא תתיפי .

מצודת ציון

כאויל : (כב) גם . כלומר אויל : (כב) אויל . שוטה : סכלים . טפשים : (כג) תהו . שממה ובהו . ענין ריקות וכן והארץ היתה תהו ובהו (בראשית א) : ואל השמים . כמו ואת השמים וכן אספרה אל חק (תהלים ב) : (כד) רעשים . מלשון רעש ותנועה חזקה : התקלקלו . ענין בתנועה ובדרז"ל וכל המקלקלין פטורין (שבת קו) : (כו) הכרמל . כן נקרא מקום שדות וכרמים וכן ושער כהן וכרמל (ישעיה לג) : נתצו . מלשון נתיצה והריסה : (כח) תאבל . ענין השחתה כמו אבל אומללה ארץ (כט) : וקדרו . ענין חשך ושחרות וכן שמש וירח קדרו (יואל ב) : זמותי . ענין מחשבה כמו זממו אל תפק (תהלים קמ) : נחמתי . ענין הפוך מחשבה : (כט) פרש . כן יקרא רוכב הסוס כרגיל בזה : ורומה . ענין השלכה וכן ושטף רומי קשת (שם עח) : בעבים . מלשון עב ור"ל ביערים עבים ומסובכים : ובכפים . תרגום של סלע היא כיפא וכן חורי צפר וכפים (איוב ל) : (ל) שדוד . עשוק : שני . תולעת שני והוא מין צבע אדום : עדי . מלשון עדי וקשוט : תקרעי . מרוב ההתמדה לכחול העינים נראה כאלו קורעת פתיחת בית העין : בפוך . הוא הכחל בלשון בו העינים וכן ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט) : לשוא . לחנם : תתיפי . מל'

(לא) כי קול כחולה. חולה שם תואר נפעל מענין חיל כיולדה ומפרשו ואמר דרך משל כי בת ציון תרים קול כמו האשה היושבת על המשבר תחיל חופק בחבליה ועוד הגדיל הענין
ושמשילה למבכירה והיא האשה היולדת ראשונה כי חבליה קשים מחבלי אשה אחרת ופירוש צרה שהיא צעקת צרה כמבכירה: תתיפח. מענין ויפח נקן שהוא ענין הגיון: תפרש והכתם
ותקונן על הרוגיה ואומרת אוי נא לי כי עיפה נפשי אמרה נפשי כנגד בת ציון אוי נא לי כי עיפה מכובד כאמר הגדול לרוב הורגים שמלאוה וי"ת דמשתטחא ופרסא ידהא אמרה וי כען לי וענין
תפרש כפיה שמבר ידיה כמו פרשה ציון בידיה כי כן דרך המצטער לפרש כפיו אחת באחת לרוב הצער: (א) שוטטו. חפשו ובקשו והנה אמר דוד בספר תהלים נתנו נבלת עבדיך מאכל
לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ הנה כי היו בירושלם חסידים ועבדי האל ואיך אמר ירמיה אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה פירש אדוני אבי ז"ל כי ירמיה אמר בחוצות ירושלים ואמר
ברחובותיה כי החסידים שהיו בירושלם היו מתחבאים בבתיהם ולא היו יכולים להתראות ברחובות ובחוצות מפני הרשעים ורז"ל פירשו כיון שנהרגו ע"י אויבים אף על פי שהיו רשעים והיינו מיתה נתכפר להם במיתתן וקרי להו עבדיך וחסידך: אם תמצאו איש. ר"ל איש טוב וגדול במעשיהם וכן הלא איש אחד וכן אם גבר דליה שכדין סבין: (ב) ואם חי ה'. כי ברוב הם נשבעי' באלהים אחרים כמו שאמר וישבעו בלא אלהים ואם יהיה שישבעו בה' לפרקים עם כן שהם יראי שמי ונשבעים בשמי לשקר הם נשבעים בשמי ואני יודע: (ג) ה' עיניך הלא לאמונה. אמר הנביא תמיד על זה הענין אמר דרך קריאה ה' עיניך הלא לאמונה כלומר השגחתך בעולם הלא לאמונה כלומר לדבר קיים לא לדבר בטל והנה הכית אותם על מעשיהם הרעים ולא חלו כלומר לא כאבו ולא הרגישו בעצמם כי אתה המכה אותה כשונה אם כן מה הועילה השגחתך בהם ודומה למה שאמר לשוא הכתי את בניכם מוסר לא לקחו וכן מה שאמר ישעיה הנביא על מה תכו עוד תוסיפו סרה: כליתם מאנו קחת מוסר. הבאתם עד קרוב לכלוי אף על פי כן מאנו קחת מוסר ואם נביאיך מוכיחים אותם חזקו פניהם מסלע ולא בשו מפניהם מאנו לשוב לאמונה ענין קיום כמו אמונה אומן במקום נאמן וי"ת ה' הלא גלי קדמך וגומר כבעמוד: (ד) ואנו אמרתי. אמר הנביא נסיתי אותם בעניני התוכחה הקטנים והגדולים אמרתי כלומר חשבתי בעצמי כשהוכחתי העם ולא קבלו אמרתי אך דלים הם נואלו כי ברוב דלת העם אין להם דעת ובינה כמו הגדולים לפי שהם חורשים ויוגבים וכל עסקיהם עבודת האדמה ולא יתעסקו בדברי מוסר ובתורה ובחכמה לפיכך לא קבלו תוכחת כי נואלו ואין להם דעת כי לא ידעו דרך ה' משפט אלהיהם: (ה) אלכה לי אל הגדולים. כי לפי שהם נכבדים ועשירים ואינם מתעסקים במלאכה יש להם פנאי ללמוד תורה וחכמה וברוב הם בעלי מוסר ודעת ולמדו תורה ומשפט אלהיהם ואולי תועיל בהם תוכחתי כי יבינו וישכילו למה שאומר להם והנה כשדברתי עמהם יחדיו שברו עול התורה אע"פ שידעוה נתקו עולם מעליהם ונתקו מוסרותיה ואמר יחדו ר"ל כולם מאחים בן וכן ת"י ברם אינון כחדא מרדו וגו' כבעמוד:
(ו) על. כן הכם. על שברו עול התורה מעליהם הכם אריה מיער המשיל האויב לאריה שיוצא מן היער לטרוף ולזאב שיוצא לעת ערב ובא סמוך לישוב כדי לטרוף הנמצא יהודי

לַהֲנָאָה תִּתְקְנִין קְצוּ בִיךְ
רַחֲמַךְ מְקַטְלִין נַפְשָׁךְ בְּעַן׃
לא אֲרֵי קָל כְּמַעְדְיָא שְׁמָעִית
עָקָא כְּאִתְּתָא דְמַשְׁרְיָא לְמֵילַד
בְּכוּר קָל כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן
דְמִשְׁתַּטְּחָא וּפָרְסָא יְדָהָא
אָמְרָא וַי כְּעַן לִי אֲרֵי מִשְׁלְהְיָא
נַפְשִׁי מִן קֳדָם קָטוֹלִין׃ א הֲלִיכוּ
בְּשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם וַחֲזוֹ כְעַן וּדְעוּ
וּבְעוֹ בִרְחוֹבָהָא אִם תַּשְׁכְּחוּן
גְּבַר דְּלֵיהּ עוֹבְדִין טָבִין אִם
אִית עָבֵיד דִּין דִּקְשׁוֹט בָּעֵי
הֵימָנוּתָא וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן׃ ב וְאִם
בִּשְׁמָא דַיְיָ יֵימָן בְּכֵן לְשִׁקְרָא
אִנּוּן מִשְׁתַּבְּעִין׃ ג יְיָ הֲלָא גְּלֵי
קֳדָמָךְ לְאוֹטָבָא לְעָבְדֵי
הֵימְנוּתָא רַשִׁיעַיָּא אַלְקֵיתָא
יָתְהוֹן וְלָא תָבוּ שֵׁיצֵיתִינוּן
סְרִיבוּ לְקַבָּלָא אוּלְפַן אַתְקִיפוּ
אַפֵּיהוֹן מִטִּנָּרָא מְסָרְבִין
לְמֵיתַב׃ ד וַאֲנָא אֲמָרֵת בְּרַם
מְדַמְסְכְּנִין אִנּוּן אִטַּפָּשׁוּ אֲרֵי
לָא אֲלִיפוּ לְמִידַע אוֹרַח דְּתַקְנָן
קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד דִּין דִּקְשׁוֹט
קֳדָם אֱלָהָהוֹן׃ ה אֵהַךְ לִי לְוָת
רַבְרְבַיָּא וַאֲמַלֵּיל עִמְּהוֹן אֲרֵי
אִנּוּן אֲלִיפוּ לְמִידַע אוֹרַח
דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד דִּין דִּקְשׁוֹט קֳדָם אֱלָהֲהוֹן בְּרַם אִנּוּן כַּחֲדָא מְרַדוּ מִן אוֹרַיְתָא אִתְרְחַקוּ מִן אוּלְפָנָא׃
ו עַל כֵּן מַלְכָּא בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יִסַּק עֲלֵיהוֹן כְּאַרְיָא מֵחוּרְשָׁא וְיִקְטְלִינוּן עֲמִמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּדִיבֵי רַמְשָׁא יְבַזְּזוּנוּן שִׁלְטוֹנִין דְּחָסִינִין כְּנִמְרָא כְּמִנִּין עַל קִרְוֵיהוֹן כָּל דְּיִפּוֹק מִנְּהוֹן יִתְקְטִיל אֲרֵי סַגִּיאִין מְרָדֵיהוֹן תַּקִּיפִין

ל' לא כִּי קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה
ל' ב' כְּמַבְכִּירָה קוֹל בַּת־צִיּוֹן תִּתְיַפֵּחַ
ב'. ל' תְּפָרֵשׂ כַּפֶּיהָ אוֹי־נָא לִי כִּי־עָיְפָה
נַפְשִׁי לְהֹרְגִים׃
ל' ל' ומ"ע ה א שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַםִ
ל'. ל' מ"ע וּרְאוּ־נָא וּדְעוּ וּבַקְשׁוּ בִרְחוֹבוֹתֶיהָ
אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם־יֵשׁ עֹשֶׂה
מִשְׁפָּט מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ׃
ל'. ל' ב וְאִם חַי־יְהוָה יֹאמֵרוּ לָכֵן לַשֶּׁקֶר
יִשָּׁבֵעוּ׃ ג יְהוָה עֵינֶיךָ הֲלוֹא לֶאֱמוּנָה
י"ג מ"ל. י"ה חס' כסיפ' הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא־חָלוּ כִּלִּיתָם מֵאֲנוּ
ד' קַחַת מוּסָר חִזְּקוּ פְנֵיהֶם מִסֶּלַע מֵאֲנוּ
לָשׁוּב׃ ד וַאֲנִי אָמַרְתִּי אַךְ־דַּלִּים הֵם
ב' שרי נוען נוֹאֲלוּ כִּי לֹא יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָה מִשְׁפַּט
אֱלֹהֵיהֶם׃ ה אֵלֲכָה־לִּי אֶל־הַגְּדֹלִים
ט'כלים'. ר"ין וַאֲדַבְּרָה אוֹתָם כִּי הֵמָּה יָדְעוּ דֶּרֶךְ
יְהוָה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵיהֶם אַךְ הֵמָּה
יַחְדָּו שָׁבְרוּ עֹל נִתְּקוּ מוֹסֵרוֹת׃
ו עַל־כֵּן הִכָּם אַרְיֵה מִיַּעַר זְאֵב
ל'. ג' עֲרָבוֹת יְשָׁדְדֵם נָמֵר שֹׁקֵד עַל־עָרֵיהֶם
ד' מ"ע נגמ' כָּל־הַיּוֹצֵא מֵהֵנָּה יִטָּרֵף כִּי רַבּוּ

(לא) כמבכירה. כאשה המבכרת תחלת לידתה: תתיפח. תייליל ותצעק נמתו' קונפלי"ינש בלעז כמו ויפח חמס (תהלים כז) ל' דיבור: אוי נא לי. כך אומרת: (ג) ה' עיניך. הלא הם בעלי אמונה להביט ולמה נגזר אלה כך ואין מבקשין אמונה: הכיתה אותם. ולא נעשו חולים על המכה לשום על לבם לשוב מרעתם: קחת. כמו לקחת: (ד) ואני אמרתי. הנביא אומר כך אך דלים הם מחכמה אלו שאני מדבר עמהם: נואלו. לשון אויל כתרגומו איטפשו: (ה) אלכה לי אל הגדולים. הם ישמשו אך לא סופלתי וגם המה יחדו שברו עולו של הקב"ה מעליהם: (ו) אריה. מלכות בבל: זאב. מלכות מדי: נמר. מלכות אשור: זאב ערבות. לשון ערבה וגוחה זאב המדבר: שקד. ממהר וממהר חברו עם ל' שמירה כמו לשקוד על דלתותי (משלי ח) וי"ת לשון פריחה

הכיתה ג' מ"ל ה' וסי' לך והכיתה את עמלק. והכיתה את בית אחאב. הלא לאמונה הכיתה אתם: ב' קדמאי מלרע: כל דבור אתו אתך אתם דגש במ"ש רפי. אותו אותך אותם וסי' נמסר בסדר וירא מהנה ד' בקריאה וסי' תעשה מאות מתנה כל תוצא מתנת ישראל. ושמרון בתוך תחאתיך. והלשכות העליונות קצרות. אחת מהנה לא נעדרה. אחת מהנה לא נשברה. בחר לך אחת מהנה ואעשה לך:

תולדות אהרן שמעו. שנת קץ מגינה יד: חי ה'. פקידה עשר מה: אך דלים. עקרים מ"ד פ"ח:

מצודת ציון

מל' יפה: עוגבים. חושקים ואוהבי הניאוף כמו ותעגב על מאהביה (יחזקאל כג): (לא) כמבכירה. יולדת בכור: תתיפח. ענין אמירה ודבור כמו ויפח חמס (תהלים כז): תפרש. מלשון פריסה ושבירה כמו פרשה ציון בידיה (איכה א): נא. עתה: עיפה. ענין יגיעה: להורגים. בא הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי לא) ור"ל בעבור האלם: (א) שוטטו. ענין ההליכה אנה ואנה וכן משוט בארץ (איוב א): בחוצות. בשוקים וכן וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א כ): ברחובותיה. מלשון רחוב: איש. ר"ל גדול ובעל מעשים טובים וכן הלא איש אתה (ש"א כ"ו): (ג) עיניך. ר"ל השגחתך: לאמונה. ענין דבר המתקיים וכן יתד במקום נאמן (ישעיה כב): חלו. מלשון חולי: כליתם. מלשון כליון: מאנו. מלשון מיאון: (ד) נואלו. ענין סכלות ושטות כמו נואלו שרי צוען (שם יט): (ה) אותם. עמהם: עול. הוא הכובד על צואר בהמה החורשת: נתקו. ענין העתק והסרה: מוסרות. קשורי רצועות העול: (ו) ערבות. ענינו כמו מדבר וכן במדבר בערבה (דברים א): ישדדם. ענין עושק ושוד: נמר. שם חיה הוא: שוקד. ענין מהירות כמו

מצודת דוד

על חנם עשית עצמך יפה ומהודרת כי החושקים מאסו בך מעתה ומבקשים לקחת נפשך ממך והוא ענין משל לומר מה תתרצי אל הבבלים בחזונות הנה כל זה לא יועיל לך כי נהפכו לך לאויבים: (לא) כי קול. שמעתי קול כקול חולה: צרה. צעקת צרה שמעתי כאשה המבכרת שחבליה חזקים: קול בת ציון. והוא הקול של עדת ציון אשר תרבה אמרים כדרך המקונן: תפרש כפים. משברת כפיה זה בזה כדרך המצטער: אוי נא לי. צועקת מר ואומרת אוי עתה לי כי נפשי עיפה בעבור ההורגים אותנו: ה (א) שוטטו. לכו בחוצות ירושלים אנה ואנה וראו עתה ושימו לב לדעת ממעשה האנשים ובקשו ברחובותיה אם תמצאו שם איש ישר אם יש מי עושה משפט ומבקש אמונה: ואסלח לה. אם תמצאו אף איש יהודי כזה אז אסלח לכל העיר: (ב) ואם חי ה'. ואם יאמרו בשבועתם חי ה' לא הוא נשבעו הנה מאמינים בו אבל באמת הנמצאים להשבע בשקר נשבעין בה': (ג) עיניך הלא לאמונה. הוא מאמר הנביא אל מול ה' לומר הנה השגחתך בהם הלא היא על דבר המתקיים ולא על דבר הבל שאין בו תועלת: הכיתה אותם. בהשגחתך הכית אותם למען יוסרו לטוב להם: ולא חלו. לא נעשו חולים מן המכה ר"ל לא הרגישו שבאה עליהם לעורר להם לתשובה: כליתם. הבאתם קרוב אל הכליון ועכ"ז ממאנים לקחת מוסר: חזקו פניהם מסלע. הקשו פניהם יותר מן הסלע ר"ל לא נכנעו אבל העיזו פניהם וממאנים לשוב: (ד) ואני אמרתי. כשהוכחתים ולא קבלו מוסר אמרתי בתחלה אין תבונה בהם ואך דלים המה מחכמה: נואלו. נשתטו בדעתם כי לא ידעו דרך ה' וכו' שמביא סורענות לגלות אזן למוסר: (ה) אל הגדולים. בדבר החכמה: ואדברה אותם. אדבר עמהם דברי תוכחתי: כי המה ידעו וכו'. שהפורענויות בא לגלות אזן למוסר: המה יחדו. הדלים עם הגדולים: שברו עול. ר"ל אינם רוצים להיות נכנעים למקום: נתקו. העתיקו מעליהם מוסרי העול והוא כפל ענין במ"ש: (ו) על כן. בעבור שאינם רוצים להיות נכנעים למקום לכן מהרס

תְּצֶינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב: ח עַל־זֹאת חִגְרוּ
שַׂקִּים סִפְדוּ וְהֵילִילוּ כִּי לֹא־שָׁב
חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִמֶּנּוּ: ט וְהָיָה בַיּוֹם־
הַהוּא נְאֻם־יְהוָה יֹאבַד לֵב־הַמֶּלֶךְ
וְלֵב הַשָּׂרִים וְנָשַׁמּוּ הַכֹּהֲנִים
וְהַנְּבִאִים יִתְמָהוּ: י וָאֹמַר אֲהָהּ ׀
אֲדֹנָי יְהוִה אָכֵן הַשֵּׁא הִשֵּׁאתָ לָעָם
הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַ͏ִם לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה
לָכֶם וְנָגְעָה חֶרֶב עַד־הַנָּפֶשׁ: יא בָּעֵת
הַהִיא יֵאָמֵר לָעָם־הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַ͏ִם
רוּחַ צַח שְׁפָיִים בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בַּת־
עַמִּי לוֹא לִזְרוֹת וְלוֹא לְהָבַר: יב רוּחַ
מָלֵא מֵאֵלֶּה יָבוֹא לִי עַתָּה גַּם־אֲנִי
אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים אוֹתָם: יג הִנֵּה ׀
כַּעֲנָנִים יַעֲלֶה וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו
קַלּוּ מִנְּשָׁרִים סוּסָיו אוֹי לָנוּ כִּי
שֻׁדָּדְנוּ: יד כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ יְרוּשָׁלַ͏ִם

לְצָדוּ קִרְוַיִךְ יִצְדְּיָן מִבְּלִי יָתִיב:
ח עַל דָא יִסְרוּן סַקִּין יִסְפְּדוּן
וִילִילוּן אֲרֵי לָא תָב תְּקוֹף רוּגְזָא
דַיְיָ מִנָּנָא: ט וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא
אֲמַר יְיָ יִתְבַּר לִבָּא דְמַלְכָּא
וְלִבָּא דְרַבְרְבַיָּא וְיִצְדוּן כַּהֲנַיָּא
וּנְבִיֵּי שִׁקְרָא יִשְׁתַּעַמְמוּן:
י וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ
אֱלֹהִים בְּכֵן הָא נְבִיֵּי שִׁקְרָא
מַטְעַן לְעַמָּא הָדֵין וּלְיָתְבֵי
יְרוּשְׁלֵם לְמֵימַר שְׁלָמָא יְהֵי
לְכוֹן וּכְעַן הָא חַרְבָּא מְקַטְּלָא
בְּעַמָּא: יא בְּעִדָּנָא הַהִיא
יִתְאֲמַר לְעַמָּא הָדֵין וּלְיָתְבֵי
יְרוּשְׁלֵם כְּרוּחַ טִיהֲרִין עַל רֵישֵׁי
נַגְרִין דָּמְיָין בְּמַדְבְּרָא כֵּן אוֹרַח
כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי לָא לְמִדְרֵי וְלָא
לְבָרָרָא: יב עַל דִּטְעוֹ בָּתַר
נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבָּן לְהוֹן
בְּרוּחַ דִּשְׁקַר כְּבֵן מַשְׁרְיַת
עַמְמַיָּא מֵאִלֵּין קַלִּילִין כְּרוּחָא
יֵיתוּן עֲלֵיהוֹן כְּעוּאַת בְּמֵימְרִי
אִיתֵינוּן וַאֲמַלֵּיל פּוּרְעֲנוּת דִּינֵי מִנְּהוֹן: יג הָא מְלָךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יִסַּק עֲלֵיהוֹן
בַּעֲנָנָא דְסָלֵיק וְחָפֵי יָת אַרְעָא וּכְעַלְעוֹלִין רְתִיכוֹהִי קַלִּילִין מִנִּשְׁרַיָּא סוּסְוָתֵיהּ וַי
לָנָא אֲרֵי אָתֵי לְמִבְזְנָא: יד אִתְחֲוָרִי מִלְּמֶעְבַּד בִּישָׁא לִבִּיךְ יְרוּשְׁלֵם בְּדִיל

כ׳ יוסאולד בו · ח׳מ״ל כסי׳ · י״ח. ג׳. נ׳ · ל״ס מ״ע. ג׳ · ט׳ רפין דסמוך לדכור

רשי

בלעז : תאינה. לשון ליה : (ח) על זאת. מה הוא זאת כי לא שב וגו׳ ואע״פ שדבר למעלה בנבוכדנאצר על החורבן כאן חזר לדבר במיתת יאשיהו : כי לא שב חרון אף וגו׳. ואע״פ ששב יאשיהו בכל לב נאמר בו (מלכים ב כג) לא שב ה׳ מחרון אפו על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה : (ט) והיה ביום ההוא. ביומו של יאשיהו יתמהו למה עלתה לו כל כך והם אין יודעין שאין דורו חוזר יפה כשבא לבער את עבודה זרה היו ליצני הדור עושין חוקקין צורת עבודה זרה על דלתותיהן חציה בדלת זו וחציה בדלת זו כשהיה פותחו לא היתה ניכרת וכשהלך משם סוגרה והיא מתחברת : (י) השא השאת. אטינצאי״ר בלעז לשון הנחש השיאני (בראשית ג) שהביאו השקר נבאים לכם שלום יהיה לכם : (יא) לעם הזה. על העם הזה כשיגלו כולם : צח שפים. מכבד ומטאטא אף את שדות בלי המים לשיתם מדבר. לי״א צח לי למא דמתרגמינן לחוחא : דרך בת עמי. אותו רוח בא וגם לא לזרות מוץ מגורן אבנטויי״ר בלעז כמו וזורה במזרה (לקמן כא) : ולא להבר. ולנקות תבואה הוא בא כלומר לא לטובה כי אם לרעה להגלות את אנשים (ונשים) טף ובהמה : (יב) רוח מלא. מאלה הפורענות יבא לי : רוח מלא. רוח שלם שלא אחזור בו ולא אנחם. רוח פלנ״ש בלעז : משפטים. לשון ויכוח : (יג) וכסופה. איקומפאורבילו״ן בלעז טוק :

רדק

העיר. מלשון. מבבל שהוא צפון לארץ ישראל : (ז) עלה אריה מסבכו. זהו מלך בבל והמשילהו לאריה שאין עומד לפניו כן נבוכדנצר כבש כל הארצות לא עמד איש בפניו ופי׳ המשל לפניו ומשחית גוים. מסבכו היא סכתו שהוא שוכב בה תמיד ולפי שנעשית מסבכי עצים נקראת כן : תאינה. תחרבנה כמו גלים גלים וכן ת״י קרוין צדין והאחא״ל פי׳ תנמחנה מענין הנצו הרמונים ויהי׳ לפי זה הפתרון שנים שרשים וענין אחד והערים החרבות ימיתו דאלים ועשבים : (ח) על זאת כי לא שב חרון אף השם ממנו כי לא שבנו אליו וחרון אפו לא שב ממנו אלא עתיד לבא עלינו : (ט) והיה ביום ההוא. יאבד לב המלך ולב השרים. כי דרך המלך והשרים לחזק לב העם כשבא עליהם אויב וגם יאבד לבם ויהיו נבהלים כשבא עליהם השבר הגדול והמלך הוא צדקיהו הכהנים הם כהני הבמות ואין יהיה נשמים כי בטלה עבודתם והנביאים נביאי השקר יתמהו כי שקר נבאו לעם שהיו אומרים להם שלום יהיה לכם ות״י יתמהו ישתעממון כמו שתרגם אונקלוס ונתמסון לבב ובשעמימות לבא והוא אבדת הלב והבהלה : (י) ואמר. אכן השא השאת. כיון שאתה מאריך אף לנביאי השקר המטעים אותם ומשיאין אותם שלום שלום הרי הוא כאילו אתה משיא אותם ויחשבו רוב העם כי ה׳ דבר אתם וכם על שני הסעיפים אם ישמעו לי ואם ישמעו להם ורובם נוטים אחריהם לפי שהם רבים או פי׳ כמו אני ה׳ פתיתי את הנביא ההוא שעמינו הערת חטן כדי נגלות שקריהם ורעתם שעושין בסתר ועוד נפרש זה הענין בספר יחזקאל בפסוק והנביא כי יפותה וי״ת בכן הא נביאי שקרא מטען לעמא הדין וליתבי ירושלם ובאמרו לעם הזה ולירושלם פירוש ולעם הזה לעם שזכר וזכר בפרט ירושלם לפי שהיא העקר ורבינו סעדיה פירש השאת רוצה לומר גלות נביאי השקר המשיאים אותה וכן אני ה׳ פתיתי את הנביא באחרית עליו שהוא מפותה ומגלה זו כמו והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע : ונגעה חרב. עד הנפש. והנה חרב האויב נגעה עד הנפש כלומר שהחלו להרוג בעם לא שבי ולא בזה לבד אלא אף הורגים ואיך יאמרו שלום יהיה לכם וי״ת הא חרבא מקטלא בעמא : (יא). בעת ההיא. בעת יבא האויב אמר להם הנה האויב בא עליהם כמו רוח צח העובר על שפיים שהם מקומות הגבוהים כמו ההרים והגבעות או כמו רוח העובר במדבר שבאלה המקומות יעבור הרוח מאין מונע כי בישוב כשתעבור הרוח תמצא מונעים הרבה שלא תעבור הבתים והכותלים והגדרות אבל בשפיים ובמדבר לא תמצא מונע כן האויב בא ואין מונע אותו ואיזה דרך בא דרך בת עמי וזה הרוח לא ימצאו בו שום נחת רוח כמו רוח שזורים בו התבואה ומבררים אותה מן המוץ ע״י הרוח הנה הרוח כשלא תהיה חזקה יותר מדאי אע״פ שתזיק לדברים תועיל לדברים אבל הרוח הזה במשל בו, האויב לא יבא לישראל אלא להרע להם ולא ימצאו בו שום דבר טוב וזהו שאומר אחר כן רוח מלא מאלה וזהו הרוח יותר חזק מאלה כלומר מרוח שהוא לזרות ושהוא להבר ופירושו רוח צח זך ובהיר כמו דודי צח ואדום צח מחלב רוצה לומר שהאויב הוא בכל רצונו בעם רב בסוסים ופרשים נבוזי מבלול כולם או פי׳ רוח צח רוח יבש מן והשביע בצחצחות נפשך כלומר שיבש הארץ ויחריבנה וי״ת ברוח טיהרין על רישי וגו׳ כבעמוד : (יב) רוח מלא. חזק כלומר יבא הרוח מלא בכל כחו וכן על הדרך האם מלא ידו בקשת : יבא לי. מאמר הנביא במקום ישראל עתה קודם בואו : גם אני אדבר משפטים אתם. פי׳ על ישראל ובאמרו גם אני לרבות על משפט הנבואה ותוכחותיה אדבר גם אני מעצמי משפט תוכחה עמם ואולי ישובו בהרבותי תוכחתי עליהם וי״ת על דטעו בתר נביאי שקרא נביאי וגו׳ כבעמוד : (יג) הנה כעננים. כמו שהעננים עולים מן הארץ כמו ונשא׳ ואד יעלה מן הארץ ועולים קל מהרה כן יעלה האויב על ארץ ישראל ואומר יעלה כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות : וכסופה. היא הרוח החזקה שהולכת במרוצה ובחזקה כן ילכו מרכבותיו : קלו מנשרים. כי הנשר קל לעוף מכל עופות ועף בגובה האויר יותר מכלם וכן אמר כאשר ידאה הנשר : כי שודדנו. כי לשדוד אותנו יבא : (יד) כבסי. לא תהיה תשובתך בנראה נגד אלא אף בנסתר וזהו שאמר לבך כמו שאמר למעלה ולא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר וכן אמר הנה ג״כ תלין בקרבך מחשבות אונך וזהו כי התשובה לא היתה מלב ומה שאמר תלין לשון זכר והוא מדבר כנגד

המלך. האספו ונבואה אל ערי המבצר. קדמא חסר. וא׳ נבואה למשכנותיו נשתחות : לעם הזה ב׳ בעניין וסימן ויאמר אהה. בעת ההיא ולירושלם ה׳ וסים׳ הלא הוא אשר הסיר דמלכים. וחברו דישעיה. ולירושלם מבשר אתן. עכן השא השאת. ודבתריה בעת ההיא יאמר לעם הזה. נירו לכם ניר דירמיה. הלא הוא יחזקיהו דד״ה. כי עזבו הלוים :

תולדות אהרן כהני מרעם. ר״ס יח.

מצודת דוד

לשבת בתוך הבכי האילנות ועל כ״ג יאמר : ומשחית גוים. זהו ר״ל שהשחית כל העכו״ם וכפל הדבר במ״ש : תצינה. הערים. שלך תהיינה שממה מאין מי יושב בהן : (ח) על זאת. על השמועה הזאת : ממנו. ישראל : (ט) יאבד לב המלך. ר״ל יבוא בו מורך לב : ונשמו. ר״ל לא ידעו מה לעשות : (י) ואומר. זהו מאמר הנביא שאמר אתה ה׳ באמת כאלו אתה הסתה את העם הזה לאמר להם שלום יהיה לכם אל תיראו כי כן נבאו להם נביאי השקר ועל כי לא עשית בהם משפט חטא הזה שהאמת אתם וכאלו אתה פתית אותם : ונגעה. ר״ל בעבור זה לא שבו לה׳ והנה תגע החרב עד הנפש כי הפורענות קרובה לבוא : (יא) בעת ההיא. בעת בא הפורענות יאמר לעם וכו׳ הנה רוח יבש סוער במקומות גבוהות אשר במדבר במטאטא ומכבד הכל מאיל ואין שם דבר לעמוד בפני הרוח ולעכבו והרוח הוא יבוא דרך בת עמי לטאטא את כולם ללכת גולה : לא לזרות. לא יבוא הרוח לזרות המוץ מן הגורן ולא לנקות את התבואה מן הפסולת ר״ל לא יבוא לטובה כ״א לרעה : (יב) רוח מלא. רוח שלם מאלה הרוחות המנשבות במקומות הגבוהות שבמדבר הנה יבוא לצרכי להפרע מהם : עתה. ר״ל בזמן קרוב אתווכח עמהם גם אני כי עד הנה היה הנביא מתווכח עמהם להגיד להם פשעם ומעתה אתווכח גם אני כי בנביאי עליהם הפורעניות כאילו אגיד להם בזה פשעם אשר נגררו למעלה : (יג) כעננים יעלה. האויב יעלה עליהם חיש מהר כעננים העולים ברום השמים : וכסופה. כרוח סוער כן ימהרו מרכבותיו : כי שדדנו. קרובים אנו להיות נעשקים ביד האויב : (יד) כבסי. לכן עתי התועה וכבסי לבך מן הרעה למען

מצודת ציון

תאינה. מלשון אנה ואמתון : (ח) חגרו. ולשון חגורה ואזור : ספדו. מלשון הספד : והילילו. מלשון יללה : (ט) ונשמו. ענין תמהון כמו על יומו נשמו (איוב יח) : (י) אהה. הוא ענין ל׳ יללה : השא השאת. ענין הסתה והפתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג) : (יא) צח. ענין יובש כמו צחה צמא (ישעיה ה) : שפיים. מקומות גבוהות : בת עמי. עדת עמי וכן בת בבל (תהלים קלז) : לזרות. ענין פזור וזריקה וכן ואזרם במזרה (לקמן טו) : להבר. מלשון ברור ונקי : (יב) רוח מלא. רוח שלם וכן ומלוא החבל (שמואל ב ח) : משפטים. ענין ויכוח : (יג) כעננים. כעבים : וכסופה. רוח חזק : קלו. מלשון קלות : שדדו. ענין עשק וגזל : (יד) תלין. ענין

למען תושעי עד מתי תלין בקרבך
מחשבות אונך: טו כי קול מגיד
מדן ומשמיע און מהר אפרים:
טז הזכירו לגוים הנה השמיעו על
ירושלם נצרים באים מארץ המרחק
ויתנו על ערי יהודה קולם: יז כשמרי
שדי היו עליה מסביב כי אתי
מרתה נאם יהוה: יח דרכך
ומעלליך עשו אלה לך זאת רעתך
כי מר כי נגע עד לבך:
יט מעי מעי אחולה קירות לבי
הומה לי לבי לא אחריש כי קול
שופר שמעתי נפשי תרועת
מלחמה: כ שבר על שבר נקרא
כי שדדה כל הארץ פתאם שדדו
אהלי רגע יריעתי: כא עד מתי
אראה נס אשמעה קול שופר:
כב כי אויל עמי אותי לא ידעו
בנים סכלים המה ולא נבונים המה
חכמים המה להרע ולהיטיב לא

יא בליסנא · ג׳ חס׳ · ג׳ את עיון את דנדמלכי׳ · ג׳ כתרי לישני · כתיב ו״ו · אוחילה ק׳ · ב׳ ז׳ חס׳ בליסנא · שמעת ק׳ · ב׳ חד מ״ע וחד חס׳ · כ״ן מ״ע

דתתפרקין עד אימתי יתרכון
ויתקימון עבדי אונסדי בגויך:
טו ארי קל נביא דמתנבן
עליהון דיגלון על דפלחו
לעגלא די בדן ומבשרי בשורן
בישן ייתון עליהון על
דאשתעבדו לצלמא דאקים
מיכה בטורא דבית אפרים:
טז אדכרו לעממיא הא בשרו
על ירושלם אמרו משרית
עממין חטופין כקטופין אתן
מארע רחיקא ויהבון על
קרויא דבית יהודה וירימון
עליהון קלהון: יז כנטרי חקלן
הוו עלה סחור סחור ארי על
מימרי סריבת אמר יי:
יח אורחתך בישתא ועובדך
מקלקליא גרמו אלין לך דא
בישתא ומרדא איתי עלך
ירושלם עד דאתבר רשע
לביך: יט אמר נביא מעי מעי
כיבין ליזע סמך לבי המי לי
לבי לא שתיק ארי קל צוחת
קרנא שמעה נפשי יבבות
עבדי קרבא: כ תברא על
תברא יתערע ארי אתבזיזת
כל ארעא בתכיף חרובת ארעי זמן חדא כל קרוי: כא עד אימתי אנא חזי סמון
אשמע קל קרנא: כב ארי אטפשו עמי מידע דחלתי לא אליפו בנין טפשין אינון
ולא סוכלתנין אינון חכימין אינון לאבאשא ולאוטבא לית אינון

רשי

(יד) אונך. חמסך: (טו) כי קול מגיד מדן. ארי קל נביא מתנבן עליהון דיגלון על דפלחי לעגלא דבדן ומבשרן בשורן בישן ייתון עליהון על דאשתעבדו לגלמא דאקים מיכה בשורא דבית אפרים ופעמים שכבר גלו העגלים מימות סנחריב סדיין עוונם קיים גדולה היא עבירה שגורמת לפניה ולאחריה לפניה מימות אברהם שנאמר וירדוף עד דן (בראשית יד) כיון שהגיע לדן תשש כחו שעתידין בניו לעבוד שם עכו״ם ולאחריה בחורבן הבית שנאמר כי קול מגיד מדן: ומשמיע און. און שבר: (טז) נוצרים. מצור עליהם: (יז) שדי. כמו שדה: אותי מרתה. הקניטה כמו ממרים הייתם (דברים ט) מרגזין: (יח) עשו אלה. לעשות אלה לך: (יט) אוחילה. לשון חיל ורתת: קירות לבי. פנימיות בלבו: שמעת נפשי. מאחורי ספרתי באחי בשורת קול תרועת מלחמה: (כ) שבר על שבר. חרבות ירושלם על גלות יכניה: רגע יריעותי. רגע שודדו יריעותי: (כא) עד מתי אראה. האסיפות האלה כשמאים גם לסקלן לנוס לגלות:

על ערי ב׳ וסי׳ את עיון ואת דן דמלכים. ויתנו על ערי יהודה קולם: מעי מעי חד מן י״א מקומות בטעם לגרמיה משרת לגרש אבל לא תמנע האולא סבוא ביניהם וסימן את מחלת בת ישמעאל. אי כבר בן פנחס בן עלי. ויען יונדב בן שמעה אחי דוד: בכל איביו במואב ובבני עמון ובאדום. את תרתן ואת רבשקה מלכים ירושלים. גם כל היהודים אשר במואב. באים מדרך שער העליון. מעי מעי אוחילה. עבד מלך האנשים. הן ישא איש בשר קדש ויעש בירושלם חשבונות דד״ה:

תולדות אהרן ומשה. במדבר י: קומה לבי. (סנהדרין כח): נסים סכלים. קדושין לו:

רדק

כנגד נקבה שהיא ירושלם כבר פירשנו למעלה כי כשמדבר הנביא כנגד כנסת ישראל ידבר פעם לשון זכר פעם לשון נקבה כי הנקבה כנגד הכנסת והזכר כנגד העם וכן כשמדבר כנגד ירושלם והנה אמר הנה כבסי למען תושעי ולמעלה אמר כי אם תכבסי בנתר וחרפי לך בורית ובאותו פסוק כתבנו תשובה השלם: ואונך. מענין עמל ואון וזכ״ב בענ״ד נחה כמו עולתם ועולתה פעם נחה פעם נעה ומנין תלין אינו לינת לילה אלא ההקידה על הדברים תמיד כי כן נמצא בלשון הקדש לשון לינה בזה הענין כמו ובהמרותם תלן עיני בעלותו ילין בה והדומים להם וי״ת עד אימתי יתרכון ויתקיימון עבדי אונס בגויך: (טו) כי קול מגיד מדן. אומר כי מדן יבא מי שיגיד הרעה הבאה עליך כי היא גבול ארץ ישראל כמו שנא׳ מדן ועד באר שבע ובן בר אפרים ואון פי׳ עמל ורעה כמו עמל ואון והפסוק כפול בענין במלות שונות כי משמיע כמו מגיד וי״ת הפסוק בן ארי קל נבייא דמתנבן עליהון וגו׳ כמשמעו: (טז) הזכירו לגוים. ומה הוא הקול המגיד שאומר בעבור הגוים. הנה השמיעו על ירושלם כי נוצרים באים וגו׳ ולמ״ד לגוים כמו בעבור כלמ״ד אמרי לי אחי הוא והדומים להם ופירוש נוצרים חיל נבוכדנצר וקראו אל שמו וי״ת טוערים כמו בוערים בני״ת שהכנס משרית עממיא חטופין כקטופין אתן מארע רחיקא ותרגם לא תבצור לא תקטף: ויתנו על ערי יהודה קולם. כלומר השמיעו על ירושלם כי כבר נתנו על ערי יהודה קולם ובמהרה יבואו לירושלם ופירוש נתינת הקול תקיעת השופרות והחצוצרות בחיל: (יז) כשמרי שדי. כמו שדים לו בדום ובא בספרון פ״ב כמו וקרא לו חלוני שהוא כמו חלונים וחשוני שם כמו והשופים והדומים לגבם או שיו״ד תמורת הה״א והוא כמו שדה אבל י״ת לשון רבים כנטרי חקלן ופירוש כשומרי שדי כמו שומרי השדות מהבהמות שלא יכנסו בו לרעות שהיו שמורים סביב השדה שלא תכנס בו הבהמה משום בכ כן בא האויבים סביב ירושלם כי בכל ערי יהודה שבסביבה חנו כי פירוש עליה על ירושלם ועליה ר״ל סביב לה כסמוך כמו ועליו מטה מנשה והדומים להם: כי אותי מרתה. אותי פירוש דברי על יד הנביאים כי דברו כמו עצמו וכן ממרים הייתם עם ה׳ פי׳ את פי ה׳ כי לשון מרי יקשר במלת את עם דבר כמו מריתם את פי ולא מרו את דברו כי ענין מרי הוא שנות והחליף הדבר והמצוה או יהיה פירוש אותי כמו כי כי יבא בקשר בני״ת כמו כי מרו בך ויתרגם כי וי״ת ארי על ממרי סריבת: (יח) דרכך ומעלליך. הדרך שהלכת בה והמעשים שעשית הם גמרו לך כל זה הרע שבא האויב להחריב ארצך: עשו. מקור והוא במקום עבר כאילו אמר עשה או עשו: זאת רעתך. רעתך גרמה כי מר וקשה הדבר הרע הבא עליך עד כי נגע עד לבך וי״ת דא בשתא ומרדא איתי וגו׳ כמשמעו: (יט) מעי מעי אוחילה. הכפל מדרך הנוסח בגופלים דבריהם וכן ראשי ראשי. אוחילה מענין חיל כיולדה אמר הנביא אנעק מכאב מעי כלומר שאחזני חיל וכאב במעי על הרעה הבאה לנו וכן קירות לבי אוחילה ואם תאמרו אנעק פעם אחרים שגם הומה לי לבי. לא אחריש. לא אוכל להחריש כי לבי הומה לי תמיד: שמעת נפשי. אמר למה לא אוכל להחריש כי את נפשי שמעת קול שופר ואמר נפשי ולא אמר אזני כי עדיין לא שמעו אזניו כי עדיין לא בא האויב אבל נפשו שמעה בנבואה ידבר כנגד נפשו כלומר את נפשי גרמת לי שלא אוכל להחריש כי את שמעה קול שופר תרועה מלחמה וכתוב שמעתי בי״ד והיא כי״ת על הקרי כי שמיעתו היא שמיעת הנפש ומה שאמר קירות לבי הוא דרך השאלה לפי שהלב דפנות כחלליו ביש בו וי״ת אמר נביא וגו׳ כמשמעו: (כ) שבר על שבר. שבר השבטים בא בתחלה ואחר כך שבר יהודה: נקרא. מבין מקרא אל״ף שהוא באל״ף: שדדו אהלי. כנה הבתים החשובים והארמונים הגבוהים באהלים כאילו היו אהלים ויריעות נטויות שנקל לכבשם כמו ההאהלים כן בם שדדו פתאם ורגע: (כא) עד מתי. השומרים מנהגם לעמוד במגדלים הגבוהים ובהרים הרמים וכשרואין האויבים באים מרימים הנס כדי שיראוהו העם ויתקעו בשופר כדי שישמעו העם ויהיו נזהרים ואמר הנביא עד מתי יהיה זה שלא תשוב מחרון אפך על עמך ישראל ויענו האל: (כב) כי אויל עמי. כי אילו היו חכמים ומכירין מדרך הטובה וידעו

מצודת ציון

ענין התמדה כמו לדק ילין בה (ישעיה א): אונך. מלשון און ועם שהוא נחה וכן ומולהה קשה פיה (איוב ה) שהו״ו נחה עם כי הוא נעה בכ״ם: (טו) און. עמל: (טז) הזכירו. ענין אמירה בשמעת הקול כמאסף וכן והמשמע שאול (ש״א טו): נוצרים. בעלי מצור כלוים על העיר וכן ונצורה לב (משלי ז): (יז) שדי. כמו שדה: מרתה. ענין מרד והקנטה: (יח) מעלליך. מעשיך: מר. מלשון מרירות: (יט) אוחילה. מלשון חיל והלחלה: קירות לבי. כתלי לבי ואמר בדרך השאלה לפי שהלב יש בו דפנות וחללים: (כ) נקרא. מל׳ מקרה ועם הוא באל״ף: שדדה. נעשקה: פתאום. ענין מהירות: רגע: יריעותי. ענין וילון הנטוי באוהל

מצודת דוד

יבוא לך התשועה: תלין בקרבך. התמיד להיות בקרבך מחשבות עמל ואון שאתם רגילה בהם: (טו) קול מגיד מדן. קול שמועה מגיד מדן שבוא בקצה ארץ ישראל ומשם יבוא השמועה כי בא האויב ומהר אפרים משמיע הקול שבא העמל והשבר: (טז) הזכירו. כאלו בקול אומר הזכירו אלה לאלה בעבור העמים הבאים למלחמה להיות נשמרים מהם כי הנה הם ואמרו לבוא על ירושלים: נוצרים. בעלי מצור באים מארץ מרחק לצור ועל ערי יהודה נתנו קולם לאיום ולהפחידה: (יז) כשומרי שדי. כשומרי שדות אשר יסבבום מסביב כן היו האויבים על ירושלים

מסביב: כי אותי מרתה. כי הקניטה אותי בהמרותה ולכן באה עליה האויב מסביב: (יח) עשו אלה לך. ר״ל הם גרמו לך מרבית הצרות האלה: זאת רעתך. הפורעניות הבאה היא על רעתך כי בעבורם כי יאמר לך: כי מר. ר״ל קרובה היא ובאה אליך ונוגע עד לבך: (יט) מעי מעי. כפל המלה כדרך הבוכים והמקוננים מכאב וכן ראשי ראשי (מ״ב ד) ור״ל בעבור הכאב שיש לי במעי מגודל הדאגה לא אוכל להחריש: קירות לבי. מגודל החוגה מקבקב לבי בקרבי ובחלי הלב המעמידים לי קול הומיה: לבי לא אחריש. לא אוכל להחריש ולהשתיק את לבי מהמייתו: שמעת נפשי. בנבואה שמעה נפשי שיבוא קול שופר ולתוספת ביאור אמר תרועת מלחמה ר״ל שיבוא האויב וירים בשופר כדרך הנלחמים: (כ) שבר על שבר נקרא. פורעניות על פורעניות יבוא במקרה רעה כי בראשונה גלו עשרת השבטים ועתה יגלה יהודה: כי שדדה. בזה יפרש מהו השבר על שבר ואמר כי בראשונה שדדה כל הארץ היא ארץ עשרת השבטים ועתה פתאום שודדו אהלי וזהו בסימן: רגע. ברגע אחת שודדו יריעותי והוא כפל ענין במ״ש: (כא) עד מתי. ר״ל עד מתי תעמוד הגזירה במקומה ואראה הנס מוראה הכאלם בה באלו האויב בא ועשה הנס להודיעם וקול שופר מתרועת מלחמה אשמע בנבואה: (כב) כי אויל עמי. אמר המקום ה׳ במשיב על

לכם. חזוק לכם מדברי רז"ל שריד וקים: (יח) בימים ההמה. בקבוץ גליות: על בית ישראל. עם בית ישראל וכן ויבאו האנשים על הנשים: מארץ צפון. כמו שכתבנו כי השבטים בארץ צפון כלפי מזרח מבלאה נבבל: (יט) ואנכי אמרתי. זה שנאמר עד הנה אני עתיד לקיים כלם באחרית הימים אע"פ שהיו בגלות וימים רבים אבל אם תרצו לא הגנו כי אנכי ה' אמרתי איך אשיתך בבנים כלומר במאמר שתקראו לי בנים כמו שאמר בנים אתם לה' אלהיכם: ואתן לך. כלומר אשיתך בהם כמו שאתנה לך הארץ שנקראת ארץ חמדה שחומדין אותה כל הגוים נחלת צבי כהא הענין כמ"ש כי צבי הי' חפץ והוא כמו חמדה שזכר שחפצים בה צבאות הגוים וי"א צבי צבאות גוים חדות תושבחת עממיא ואיך יהיה זה ובאי זה ענין שאתנהג לך ואמר בזה הענין יהיה שאשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה שתקראו לי אבי ומאחרי לא תשובו תקראו כתיב וקרי תקראי כנגד הכנסת והכתוב כנגד העם ואחד סוף אם תקראו לי אב אקרא לכם בנים כמו שאמר אשיתך בבנים תשובו כתיב לשון רבים. וקרי תשובי לשון נקבה כמו שפי' במלת תקראו: (כ) אכן בגדה כמו שבגדה אשה מרעה לזנות בעלה כן בגדתם בי ומה שאמר זה בלשון עם מ"ם שלא כמנהג. ר"ל כי כנגדה בבעלה הולכת מאתו לאיש אחר: (כא) קול על שפיים. נשמע. נפעל בינוני כי הוא קמץ ופי' שפים המקומות הגבוהים ואמר על שפים כדי שישמע קולם למרחוק בהתודותם וגו'. הפסוק אמר היה ראוי להם שישמע קולם למרחוק על שפים ויבכו ויתחננו לאל בני ישראל ויתודו כי הם העוו את דרכם ושכחו את ה' אלהיהם כי אם היו עושים זה אני הייתי מקבל אותם בתשובה ואומר להם שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם והם יאמרו הננו אתנו לך כי אתה ה' אלהינו: (כב) שובו. ארפה, כתיב בה"א והוא כמו באל"ף ענין רפואה ואמר ענין רפואה על הסליחה דרך משל וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך כי כמו שמכת הגוף נרפאת ברפואה שעושין לה כן מכת הנפש והוא העון רפואתה הסליחה עם התשובה: הננו. קל ונשא הנו"ן: אתנו. נקרא בקמץ בבעלי האל"ף והוא מבעלי הה"א מן ואתא מרבבות קדש: (כג) אכן לשקר. יתודו ויאמרו לשקר עבדנו עבודת ע"ג כי לא הועילה לנו כי העכו"ם היו עובדים על ההרים ועל הגבעות לפיכך אמר מגבעות המון הרים ופי' מגבעות התשועה שהיינו מקוים מעבודת הגבעות לשקר היא כי אין תשועת ישראל כי אם בה' אלהינו והמון קמץ הה"א ואינו סמוך להרים שאם היה סמוך היה אומר המון בשוא ובפתח הה"א כמו אב המון גוים ופירושו התשועה שהיינו מקוים מהגבעות בעבודה שהיינו עובדים עליהם לשקר הוא וכן ההמון שהיינו מתקבצים בהרים לעבוד שם עכו"ם לשקר הוא והרים חסר בית השמוש כמו הנמצא בית ה' לזנות בית אביה וזולתו והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ועל הדרך הזה פירש יונתן הפסוק בכן לשקרא פלחנא על רמתא. ולא להגיה אתרגישנא על טוריא ויש לפרש הפסוק בענין אחר: אכן לשקר מגבעות. אנחנו שהיינו מלאים מהגבעות מן האומות וכן מההרים. הוא מלשון שיבא המון מן הגוים לעזרתנו לשקר היה כמו שאומר בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע וכן פי' אדוני אבי ז"ל ויאמרו תשועת ישראל לפי שעינו עליה' לטובה כבילם בדרכו תמיד ולא כן אחר האומות: (כד) והבשת. ויתודו ג"כ ויאמרו כי הבשת והוא העכו"ם אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו הבעל שהיו עובדים נקרא בשת כמו ויזנו לבשת שהוא כמו לבעל וכן נקרא

(מדבר כד): (יח) ילכו. בית יהודה על בית ישראל. עמם יתחברו ויתוספו עליכם להיות ממלכה אחת: (יט) ואנכי אמרתי. בלבי ולכן הנחלתים לאבותיכם: איך אשיתך בבני'. את עדתי ואומתי בתוך שאר בנים לפיכך בררתי מנה יפה ואתן לך ארץ חמדה: צבי צבאות גוים. צביון כל צבאות גוים: (כ) אכן. אבל אתם לא עשיתם מחשבתי כ"א כמו אשה שבוגדה מריעה על שאינו יכול להספיק מזונותיה כן בגדתם בי המספיק לכם כל טוב כך מדרש אגדה: (כא) על שפיים נשמע. קרוב הוא להשמע: (כב) הננו אתנו לך. הנביא מלמדם להתוודות ולומר כן הננו אתנו לך אכן לשקר וגו' והבשת אכלה וגו' נשכבה בבשתנו כל זה לשון תפלה שהנביא מלמדם לומר: אתנו. באנו: (כג) אכן לשקר. שמרנו מגבעות והמון הרים שעבדנו הכומרים שם: אכן. באמת: (כד) והבושת. עכו"ם שפסקנו בה כד"א וימרו לבשת: אכלה את יגיע אבותינו. בשכר עבודתה היה יגיענו לבז:

הרע: יח בימים ההמה ילכו בית־
יהודה על־בית ישראל ויבאו יחדו
מארץ צפון על־הארץ אשר
הנחלתי את־אבותיכם: יט ואנכי
אמרתי איך אשיתך בבנים ואתן־
לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות
גוים ואמר אבי תקראו־לי ומאחרי
לא תשובו: כ אכן בגדה אשה
מרעה כן בגדתם בי בית ישראל
נאם־יהוה: כא קול על־שפיים נשמע
בכי תחנוני בני ישראל כי העוו
את־דרכם שכחו את־יהוה אלהיהם:
כב שובו בנים שובבים ארפה
משובתיכם הננו אתנו לך כי אתה
יהוה אלהינו: כג אכן לשקר
מגבעות המון הרים אכן ביהוה
אלהינו תשועת ישראל: כד והבשת
אכלה את־יגיע אבותינו מנעורינו
את־צאנם ואת־בקרם את־בניהם
ואת־בנותיהם: כה נשכבה בבשתנו
ותכסנו כלמתנו כי ליהוה אלהינו
חטאנו אנחנו ואבותינו מנעורינו
ועד־היום הזה ולא שמענו בקול
יהוה אלהינו:

יח ביומיא האינון יתחברון
דבית יהודה עם בית ישראל
וייתון כחדא מארע צפונא
לארעא דאחסינית ית
אבהתכון: יט ואנא אמרית
איכדין אצלחינך בבניא ואתן
ליך ארע חמדתא אחסנת
חדות תושבחת עממיא
ואמרית דבוני תצלן קדמי
ומבתר פולחני לא תתובין:
כ בכן כמה דמשקרא אתתא
בבעלה כן שקרתון במימרי
בית ישראל אמר יי: כא קלא
על נגרין אשתמע דבכן
ומתאנחין בני ישראל ארי
קלקילו ית אורחתהון
אתנשיאו ית פולחנא דיי
אלההון: כב תובו בניא
דמתחסנין למיתב אשבוק
לכון כד תתובון הא בכל עדן
אתון אמרין תבנא לפולחנך
פרוקנא ארי את יי אלהנא:
כג בכן לשקרא פלחנא על
רמתא ולאלהנא האתרגישנא
על טוריא ברם במימרא דיי
אלהנא פורקן ישראל:
כד וכהתת חובין אסיפת ית
ליאות אבהתנא מזעורנא ית
ענהון וית תוריהון וית בניהון
וית בנתיהון: כה נשכוב
בבהתת חובנא ותחפיננא
אתכנעותנא ארי קדם יי אלהנא חבנא אנחנא ואבהתנא מזעורנא ועד יומא

אס
ימלט: בימים ההמה ח' בקריא' וסי' והיה כי תרבו ופריתם בארץ. ילכו בית יהודה על בית ישראל. לא אעשה אתכם כלה. בני ישראל המה ובני יהודה. אשר יחזיקו עשרה אנשים. וגם על העבדים. אשר אשיב את שבות יהודה. דרכים גתות בשבת ומביאים: ההמה י"ב וסי' נמסר בסדר בהעלותך: ויבאו ז' חטפין וסי' ואתה הרם את מטך. ואני הנני מחזק את לב מצרים. קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים. על הר נשפה. בימים ההמה ילכו בית. ויבאו אליך כמבוא עם. בתרא מ"ל: נשמע ד' קמצין וסי' קול על שפיים נשמע. קול ברמה נשמע נהי בכי. בלי נשמע קולם. כתיב בה בגוים נשמע: מנעורינו ג' ומ"ל ומי' אנשי מקנה היו. והבשת אכלה את יגיע. ושל אחריו נשכבה

תולדות אהרן ארפה משובותיכם. שבת סו: נגלה נט. כתובות קי: מדרש. סנהדרין סג:

מצודת דוד

מראית לכם שמראים לכם את הרע ומסית אותם לעשותה: (יח) ילכו. ממקום שגלו: בית יהודה. אלו שגלו מערי יהודה ע"י סנחריב מלך אשור ולא חזרו בבית השני: על בית ישראל. עם בני עשרת השבטים: יחדיו. יהודה וישראל: מארץ צפון. ממקום שגלו שמה: על הארץ. אל הארץ: (יט) ואנכי אמרתי. מתחלה כשלקחתיך לי לעם אמרתי בלבי באיזה ענין אשימך בין הבנים ודומה להם ר"ל להיות דומים למלאכי מעלה הנקראים בני אלהים כמ"ש ויבואו בני האלהים (איוב א): ואתן לך. ולזה נתתי לך ארץ חמדה נחלה מפוארה לכל צבאות הגוים כי כולם משתוקקים ומתאוים לה ומפארים אותה על כי הוא מקום השראת השכינה והוא מבוא גדול ליראה את ה' להיות כמלאכי מעלה: ואומר. אמרתי בענין זה תקראי לי אבי ולא תשובי מאחרי עד עולם: (כ) אכן. באמת לא כן הוא כי כמו שבגדה אשה את ריעה שהוא בעלה והלכה מאתו כן אתם בית ישראל בגדתם בי: (כא) קול על שפיים נשמע. ר"ל ראוי היה להיות נשמע קול על המקומות הגבוהות להשמיע למרחוק וקול יהיה מבכי תחנוני בית ישראל לבכות על מעלם ולבקש עליהם סליחה כי הרבה רעות עשו העקימו את דרכם מה שבין אדם לחבירו ושכחו את ה' ולא עבדוהו: (כב) שובו בנים שובבים. אתם בנים מורדים שובו אלי למען ארפא ואסלח על המרידה שמרדתם בי ואמרו כמו באנו אליך בתשובה כי אתה מעולם ה' אלהינו: (כג) אכן לשקר מגבעות. באמת לשקר קוינו עזר מהעכו"ם העומדים על הגבעות ומהמון הפסילים שעל ההרים: בה'. בעזר ה' בא תשועת ישראל: (כד) והבושת. העכו"ם שהיא לבושת ולכלימה לעובדיה עון עבודתה כלה והפסיד את אשר אספו אבותינו ביגיעה ועמל: מנעורינו. ר"ל מעולם והפסד שהיה מעת נעוריהם היה בעון הזה: את צאנם. עכשיו מפרש לומר את זה הפסידה מה שאספו הם את צאנם וכו': (כה) נשכבה. ר"ל הנה הבושת

מצודת ציון

(בראשית א): שרירות. ענין ראות והבטה כמו אשר שררו אנשים (איוב לג): (יח) על בית ישראל. עם בית ישראל כמו ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה): (יט) אשיתך. ענין שימה: צבי. ענין הדר ופאר וכן צבי ממלכות (ישעיה יג): (כ) בגדה. מרדה: מרעה. מלשון ריע וחבר: (כא) שפיים. מקומות גבוהות: העוו. מלשון עוות ועקום: (כב) ארפה. מלשון רפואה ועם היא בה"א ועל הסליחה יאמר בדרך משל וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהלים מא): אתנו. ענין ביאה כמו אתא בוקר (ישעיה כא): (כג) המון. ענין רבוי: (כד) אכלה. מלשון כליון

נקרא ירובשת ירובעל כי הבעל בשת וכלמה למי שיתעסק בו והיגיע היא תבואת השדה כי בעונה זה המון היה בתבואתן השדפון או ירקון או ארבה או חסיל וכן אכלה את צאנם ואת בקרם ואת בניהם ואת בנותיהם שהיו מתים בדבר בעונש עון עכו"ם הנה באנהנו יודעים כי הבשת והיא עכו"ם אכלה הכל וי"ת ובהתת תובין אסתא ית לאות אכספנא ובאמרו אבותינו ואמר מנעורינו ר"ל כי אנחנו ראינו מנעורינו כי יגיע אבותינו נאכל בעונינו: (כה) נשכבה בבשתינו. אנחנו ג"כ כמו אבותינו שהיו כלים בבשתם כן אנחנו אחריהם אחזנו דרכיהם ונשכבה בבשתינו ובאמרו נשכבה לפי שהאדם שהוא בצרה גדולה לא ידע מה לעשות יפיל עצמו בשינה ושוכב וכן על הדרך הזה אם תשכבון בין שפתים והיית כשוכב בלב ים וכשוכב בראש חבל וכ"א ותכסנו כלימתינו על דרך ובשת פני כסתני. מנעורינו פי' מנעורינו עשינו הרע כמו שראינו לאבותינו: (א) אם תשוב. אם תשובו בדברים שאמרים ותשובו אלי אני אקבל אתכם בתשובה ותנחמו ולא תגלו מארצכם תשוב משני ענין מנוחה כמו בשובה ונחת תושעון וכפל הענין במלות שונות ואמר אם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד כלומר לא תנוד מארצכם

ד
א אם תשוב ישראל ׀ נאם יהוה אלי תשוב ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד׃
ב ונשבעת חי יהוה באמת במשפט ובצדקה והתברכו בו גוים ובו יתהללו׃
ג כי כה ׀ אמר יהוה לאיש יהודה ולירושלם נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קצים׃
ד המלו ליהוה והסרו ערלות לבבכם איש יהודה וישבי ירושלם פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רע מעלליכם׃
ה הגידו ביהודה ובירושלם השמיעו ואמרו ותקעו (תקעו ק') שופר בארץ קראו מלאו ואמרו האספו ונבואה אל ערי המבצר׃
ו שאו נס ציונה העיזו אל תעמדו כי רעה אנכי מביא מצפון ושבר גדול׃
ז עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקמו לשום ארצך לשמה עריך

הדין ולא קבילנא למימרא דיי אלהנא׃ א אם תתוב ישראל לפולחני אמר יי תתקבל תיובתך עד לא תתחתמים גזירתך ואם תעדי שקוצך מן קדמי לא תטלטל׃ ב אם תקים בשמי קים הוא יי בקושטא בדינא ובזכותא ויתברכון עממיא בישראל וביה ישתבחון׃ ג ארי כדנן אמר יי לאנש יהודה וליתבי ירושלם עבידו לכון עובדין טבין ולא תבעון פורקן בחובין׃ ד תובו לפולחנא דיי ואעדו רשע לבבכון אנש יהודה ויתבי ירושלם דלמא יתלק כאשתא רוגזי וישיצי ולא יהי חיים מן קדם בישות עובדיכון׃ ה חוו ביהודה ובירושלם בסרו ואמרו תקעו שופרא בארעא אכלו אסנו ואמרו אתכנשו וניעול לקרוין כריכן׃ ו זקופו אתא על ציון גלו לא תתעכבון ארי בישתא אנא מיתי מצפונא ותבירא רבא׃ ז גלא מלכא מכרכיה ומחבל עממיא נטל במשריתיה נפק מאתריה לשואה ארעיך

בבשתנו: ניר ח' ז' מ"ל וחד חסר וסי' למען היות ניר לדוד. נתן ה' אלהיו לו ניר בירושלם. לתת לו ניר ולבניו כל הימים. לתת לו ניר ולבניו דד"ה. נירו לכם ניר ואל תזרעו. נירו לכם ניר והושע. רב אכל ניר ראשים. ניר רשעים חטאת. בתרא חסר: ונבואה ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' לכו ונבואה ונגידה בית

תולדות אהרן נירו לכם, פסחים קיז מסובכו. ברכות נו מגלה יא סנהדרין סב:

רש"י

(א) אם תשוב ישראל. בתשובה אלי תשוב לכבודך וגדולתך הראשונה: ואם תסיר שקוציך מפני. לא תנוד לצאת בגולה: (ב) ונשבעת חי ה' באמת. כשתשבע בשמי תשבע באמת ולא כאשר עתה שכתוב בהם (לקמן ה) אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו: והתברכו בו גוים. אם תעשו כן אז יתברכו בישראל הגוים כל גוי יאמר לבני תהא כפלוני ישראל: יתהללו. יגידו שבחכם. ד"א יתהללו מי שיוכל להדבק בישראל יתפאר בדבר פורוונסייר בלע"ז. (ג) כי כה אמר ה' וגו' נירו לכם ניר. הוו למידין מעובדי אדמה שחורשים אותה בימי הקיץ להמית שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוצים בעת הזרע בחורף אף אתם הסירו מעשיכם בטרם תבא עליכם הרעה שלא תהא תפלתכם נאמת כשתצעקו: ואל תזרעו אל קוצים. ואל תהי לעקתכם לפני מתוך הרשע כי אם מתוך תשובה שלא תהיו דומים לזורע בלא ניר והיא נעשית לקוצים קרדונ"ש בלע"ז: (ד) המלו לה'. בטרם תצא חמתי כאש והו כניר לפני הזרע: (ה) ואמרו תקעו שופר. הזהירו את יושבי הארץ שיתקעו בשופר לברוח: מלאו. לשון אסיפה והרבה יש במקרא אשר יקרא עליו מלא רועים (ישעיה לא) יקראו אחריך מלא (לקמן יב) יחד עלי יתמלאון (איוב טז): (ו) שאו נס. לברוח לציון: העיזו. האספו כמו שלח העז (שמות ט): (ז) עלה אריה. נבוכדנצר: מסובכו. דרך אריה לישב במארב סבכי היער אספיישו"ש בלע"ז

רד"ק

ואל תנוד כלומר לא תנוד מארצכם וי"ו ולא כוי"ו ויסח אברהם את עיניו ובאמרו מפני רוצה לומר בכל מקום שהם בארצכם השקוצים והגלולים כי בכ"מ שהם הם לפני ויותר בארצכם שהיא מקום קבול רוח עליוני ויותר בית המקדש ששמו שם השקוצים וי"ת תשוב השני קבול התשובה אמר אם תתוב ישראל לפולחני אמר ה' תתקבל תיובתך עד דלא תתחתם גזרתך: (ב) ונשבעת. לא כמו שאתם נשבעים עתה שאתם נשבעים בשם ה' לשקר כמו שאמר ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו ומה שאמר באמת במשפט ובצדקה פי' א"א ז"ל באמת כשהדבר שהוא באמת במשפט כשתתחייב מן הדין השבועה ובצדקה שאם תסיר שהמשפט אינו בצדקה לא תקבל השבועה וי"ת ונשבעת ואם נשבעת ואם תקיים בשמי קים הוא ה' בקושטא ובדינא ובזכותא רוצה לומר אם תצטרך להשבע תשבע באמת ויתכן פי' ונשבעת כמו ובשמו תשבע כי השבועה בשם ה' היא כבוד והדר למי שיראנו ויעבדנו בלב שלם השבועה כדבר שיזדמן לו להשבע הוא מצוה הרי הוא כמו שמהללו ומגדלו כשנשבע בשמו כמו שדרך העולם להשבע במה שיאהב יותר כמו נפשו וראשו וכן בנביאים היו נשבעים תמיד בדבריהם ולא כל אדם ראוי להשבע אפילו באמת אלא יראי השם ולהוכיח לפיכך אמר באמת במשפט ובצדקה וכן אמר בתורה את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד וגו' ובשמו תשבע ופירשו רבותינו זכרם לברכה כשיש בך כל המדות האלה ראוי לך להשבע בשמו ואם לאו אי אתה רשאי להשבע בשמו: והתברכו בו גוים ובו יתהללו. כי עוד יבא זמן שאפילו שאר הגוים יתברכו בו ויתהללו בו ולא באליליהם ויתכן לפרש בו בו שם לישראל כלומר אם תעשה כל זה יתברכו הגוים בך כמו שכתוב ונברכו בזרעך כל גויי הארץ ומה שאמר ונשבעת לנכח ויאמר בו שלא לנכח כן דרך המקרא במקומות רבים: (ג) כי כה אמר ה' נירו לכם ניר. נירו כמו הנירו כמו שימו השאו כי ה"א הבנין נופלת להקל והניר הוא חרישת השדה קודם הזריעה ובחרישה הזאת יעקרו הקוצים והעשבים הרעים מן השדה ויהיה ראוי לזריעה אחר כן והמשל הוא שיטיבו את לבם להכין דרכי השם ולקבלם בלב נכון והוא כחורש האדמה לקבל הזרע לא שיאמרו בפה נשמע את דבר השם ולבם לא נכון עמו כמו שאמר למעלה לא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר והוא כזורע אל הקוצים שלא יצמח וי"ת עבידו לכון עובדין טבין ולא תבעון פורקן בחובין: אל קוצים. כמו על קוצים. כמו ויך הפלשתי אל אלהיו כמו על אלהיו והדומים לו: (ד) המלו לה'. זאת היא מילת הלב ופירושו לפניו והסירו ערלת לבבכם: (ה) הגידו. אומר לשומעים נבואתו שיגידו איש לחברו שמלך בבל עתיד לבא עליכם מפני רוע מעלליכם השמיעו ע"י כרוז ולהשמיע יותר יתקעו בשופר: קראו מלאו. שזו מהדגוש והוא קל הלמ"ד והיה ראוי להדגש ופירושו אספו כמו מלא רעים קראו אחריך מלא שפירושו ענין אסיפה וכל זה כדי שיאספו אל ערי המבצר ועוד ישאו נס כמגדל ציון כדי שיראוהו מרחוק וינוסו ויאספו אל ערי המבצר או לירושלם ואע"פ שכלם עתידים להכבש ערי המבצר וירושלם אמר להם זה להצלת זמן מועט או אמר להם זה לפי מחשבתם שינצלו: (ו) שאו נס. לציון כלומר במגדל ציון כי הוא מקום גבוה ויראוהו למרחוק: העיזו. כמו שלה: שאו את מקנך ענין העמדה והאסיפה אל המבצר

מצודת ציון

כליון: (א) שקוציך. ענין תעוב כמו שקץ תשקצנו (דברים ז): ולא. הוי"ו הוא במקום אז כן אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם (ויקרא כו): תנוד. מלשון הנדה וטלטול: (ב) יתהללו. מלשון הלול ושבח: (ג) נירו. ענין חרישה כמו רב אוכל ניר ראשים (משלי יג): אל קוצים. על קוצים: (ד) המולו. ענין חתוך וכריתה וכן ומל ה' אלהיך (דברים ל): ערלות. ענין אוטם וכן ערלי לב (לקמן ט): מעלליכם. מעשיכם: (ה) מלאו. ענין אסיפה כמו קראו אחריך מלא (לקמן יב): (ו) נס. כלונס ארוך ובראשו וילון לרמז להתאסף: העיזו. ענין אסיפה כמו שלח העז (שמות ט): (ז) מסובכו. ענינו ענפים אחוזים אלה באלה כמו עד סירים סבוכים (נחום א): האילנות

מצודת דוד

הבושת מסבבת אותנו מסביב כאלו נשכב על מצעות הבושת וכאלו הכלימה מכסה אותנו ממעל והוא ענין מליצה: כי לה' וגו'. ואין בושת גדול מזה: מנעורינו. ר"ל מעת שלקח אותנו לעם: ולא שמענו וגו'. כפל הדבר במ"ש: ד (א) אם תשוב. מוסב למעלה לומר אם אתה ישראל תשוב בוידוי וסיוסים כאלה אז תחזור ותשוב אלי להיות לפני כמאז סגולה מכל: ואם תסיר. אם תעביר הפסילים מארצי ומירושלים עירי אז לא תנוד ללכת בגולה: (ב) ונשבעת וגו'. ואם תשבע חי ה' באמת לא כמו שאתם נשבעים עתה לשקר כמ"ש ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו (לקמן ה): במשפט ובצדקה. הענין כפול במ"ש: והתברכו. אז יתגדל מאד עד שהעמים יתברכו בו לאמר בברכתם ישימך אלהים כישראל: ובו יתהללו. כמהלל עצמו יאמר הנה אני מועלה כישראל: (ג) לאיש יהודה. כמו לאנשי יהודה: נירו לכם ניר. מתחלה חרשו השדה לחתוך שרשי הקוצים ואחר זרעו על שדה נקיה ולא תזרעו על הקוצים בעודם מחוברים בארץ כי לא תצלח הזריעה ור"ל מתחילה הסירו הפסילים ואחר זה יקובל תפלתכם לפני ולא בעוד יין לא עזבתם הפסילים: (ד) המלו לה'. ולתוספת ביאור אמר הסירו אוטם לבבכם לשם ה' להתבונן בדרכיו ולדבקה בו: איש יהודה. אתם אנשי יהודה ויושבי ירושלים: פן תצא וגו'. פן תצא חמתי כאש הדולק ובערה בכם ואין מי יכבה אותה ר"ל לא ימצא מי מעביר החמה מפני רוע מעלליכם אשר גברו ואין במי זכות להעביר החמה: (ה) הגידו. כאילו לשרי העם יאמר הגידו ביהודה וכו': תקעו שופר. להשמיע ולזרז: קראו מלאו. קראו את העם ואספו אותם ואמרו להם האספו וכו' להסגר שם מפני האויב: (ו) שאו נס. הרימו נס לרמז להתאסף לציון להסגר שם. מביא. על הארץ הזאת: מצפון. זה בבל השמדה מצפון לא"י: ושבר גדול. הרעה הבאה תהיה שבר גדול:
(ז) עלה אריה מסבכו. דרך האריה לשבת

רש"י

למרוד: (ו) משובה. אלה ומוכחת בימי יאשיה המלך כשבאו להחזיר עשרת השבטים הראית אשר עשתה משובה ישראל השובבה אנבוויישי"ש בלעז: ישראל. עשרת השבטים: הולכה היא. בעודה על אדמתה קודם שגלתה בימי חזקיה עם הושע בן אלה: הולכה. היתה הולכת על כל הר גבוה: ותזני שם. לעכו"ם. ותזני כמו ותזן יו"ד יתירה: (ז) ואמר. על ידי נביאי עמוס והושע בן בארי ושאר נביאים אלי תשוב: ותרא בגודה אחותה יהודה. כל זה. בגודה קשה ממשובה ישראל שהם ראשונים לקילקול ולא ראו פורענות ללמוד ממנו ולשוב קרויין משובה יהודה שראו שגלו אלו ולא לקחו מוסר קרויין בגודה: (ח) וארא כי על כל אודות וגו'. נקודות טעמי מקרא זה מלמדין על פירושו ישראל נקוד זקף מובדל משלחתיה שלחתיה נקוד זקף גדול לעצמו וזה פירושו וארא נסתכלתי בה ליפרע ממנה ולמה כי על כל אודות אשר נאפה. משובה ישראל ומה היתה נקמתי שלחתיה מעל פני ולא יראה בגדה יהודה שראתה בפורענות של שומרון לתת לבה לשוב: (ט) ותחנף את הארץ. ותטעה עם פלחי אבנים ועצים. וי"ת מקל זנותה ל' קלות מדקלילא בעינהא טעוותהא: (י) וגם בכל זאת. שראו בקלקלת פורענות חבריהם: כי אם בשקר. דורו של יאשיה מראין עצמם שהם צדיקים והם רשעים היו צרים צורות של עכו"ם על דלתותיהם מבפנים חציה על זו וחציה על זו וכשהיו מבערי עכו"ם בודקים היה הדלת פתוח ולא היו מכירין בה: (יא) צדקה נפשה משובה ישראל. נקתה ופטרה עצמה מן הדין שלא

ירמיה ג

ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ הֲרָאִיתָ אֲשֶׁר עָשְׂתָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל הֹלְכָה הִיא עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַּ וְאֶל־תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וַתִּזְנִי־שָׁם׃
ז וָאֹמַר אַחֲרֵי עֲשׂוֹתָהּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֵלַי תָּשׁוּב וְלֹא־שָׁבָה וַתִּרְאֶה בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה׃
ח וָאֵרֶא כִּי עַל־כָּל־אֹדוֹת אֲשֶׁר נִאֲפָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל שִׁלַּחְתִּיהָ וָאֶתֵּן אֶת־סֵפֶר כְּרִיתֻתֶיהָ אֵלֶיהָ וְלֹא יָרְאָה בֹּגֵדָה יְהוּדָה אֲחוֹתָהּ וַתֵּלֶךְ וַתִּזֶן גַּם־הִיא׃
ט וְהָיָה מִקֹּל זְנוּתָהּ וַתֶּחֱנַף אֶת־הָאָרֶץ וַתִּנְאַף אֶת־הָאֶבֶן וְאֶת־הָעֵץ׃
י וְגַם־בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁבָה אֵלַי בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה בְּכָל־לִבָּהּ כִּי אִם־בְּשֶׁקֶר נְאֻם־יְהוָה׃
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי צִדְּקָה נַפְשָׁהּ

(הערות בגליון: נ' והס' · ותרא ק' · מ"ע · כ' · נ' כ' · כ' · נ' חס' בקליטתא · ו' נ"ר כסס' · נ' כסיפר' · ד' בטעמ' בסיפרא.)

תרגום

וְאַסְגֵית׃ ו וַאֲמַר יְיָ לִי בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָה מַלְכָּא הַחֲזֵיתָא מָה דַעֲבָדוּ דְמִתְחַסְנִין לְמֵיתַב לְפוּלְחָנִי דְבֵית יִשְׂרָאֵל אָזְלִין אִינוּן עַל כָּל רָמָא מְנַטְלָא וּלְתְחוֹת כָּל אִילָן עֲבוּף וּפָלְחִין אַגָן לְטַעֲוָתָא׃ ז וַאֲמָרִית בָּתַר דַעֲבָדוּ יָת כָּל אִלֵין לְפוּלְחָנִי יְתוּבוּן וְלָא תָבוּ וַחֲזוֹ מִשְׁקְרַיָא אֲחֵיהוֹן דְבֵית יְהוּדָה׃ ח וּגְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי עַל כָּל עֵיסַק דִטְעוֹ דְמִתְחַסְנִין לְמֵיתַב לְפוּלְחָנִי דְבֵית יִשְׂרָאֵל אַגְלֵיתִינוּן כְּמָה דִיהָבִין אִגֶרֶת גַט פִּטוּרִין וּמְשַׁלְחִין וְלָא דְחִילוּ מִשְׁקְרַיָא דְבֵית יְהוּדָה אֲחֵיהוֹן וַאֲזַלוּ וּטְעוֹ אַף אִינוּן׃ ט וַהֲוָה מִדְקְלִילָא בְעֵינָהָא טַעֲוָתְהָא וְחַיֶבֶת יָת אַרְעָא וּטְעַת עִם פָּלְחֵי אַבְנַיָא וְאָעַיָא׃ י וְאַף בְּכָל דָא לָא תָבוּ לְפוּלְחָנִי מִשְׁקְרַיָא אֲחֵיהוֹן דְבֵית יְהוּדָה בְּכָל לִבְּהוֹן אֱלָהֵין בְּשִׁקְרָא אֲמַר יְיָ׃ יא וַאֲמַר יְיָ לִי זַכִּיאוּ

שלחתיה ב' וסי' איזה ספר כריתות אמכם. ואתן את ספר כריתותיה: ויאמר ה' אלי. ד' בטעמא בסיפרא וסי' נמסר בריש סיפרא:

תולדות אהרן אשר נאפה. פקדם שמר מת: מקל זונתה. (תלם נג):

רד"ק

ותעשי הרעות וקרי דברת כשוא התי"ו כמו הנמצאת אמר הנביא הנה דברת לעשות רעות ועשית כמו דברת: ותוכל. תרגם יונתן ואסגית כלומר הרבית לעשות רעות בכל יכלתך ואאז"ל הפירוש הוא נכון אמר עשית הרעות כמו היכולת עשות או פירושו כאשר יכולת לעשות ויש וי"ו במקום כאשר כמו אם לא ישבעו וילינו ושפתי רננות יהלל פי ובאמרו ותעשי לשון נקבה ותוכל לשון זכר כן הוא מנהג המקרא במקומות רבים כשזוכר כנגד כנסת ישראל ידבר בלשון נקבה כנגד הכנסה ולשון זכר כנגד העם ובכל אחד ואחד אבי ז"ל פירש שני אלו הפסוקים כן אלא מעתה קראת לי אבי מעתה מקרוב כשחזר יאשיה המלך בתשובה ושבו אנשי יהודה עמו מוכרחים הוי כמו שהוא מפורש שאמר בכל זאת לא שבה אלי בגוד' אחותה יהוד' בכל לבה כי אם בשקר. היטור לעולם כן היו אומרים הם והנביא אומר להם הנה דברת ועשית הרעו' ותוכל: (ו) ויאמ'. בימי יאשיהו המלך. למה אמר זה והלא ידוע כי בימי יאשיהו נתנבא אלא לפי שנתנבא' אף בימי יהויקי' ובימי צדקיהו אמר כי נבואתו היתה בימי יאשיהו קודם שעשה תשובה יאשיהו ויהודה שהרי יאשיהו בער עכו"ם מן הארץ וכאן הוא אומר ותחנף את הארץ ואת העץ אם כן הנבואה נאמר' קוד' התשובה ומה שאמר בכל זאת לא שבה אלי כי אם בשקר שדומה שעשו תשובה אלא שעשו אותה בשקר אפשר כי בתוכחו' הנביא ירמיה שהתנבא עליה' אפשר ששבו מקצתם בנראה ובגלוי לא בסתר וזהו שאמר בשקר וגם יש לפרש שנבואה זו נאמרה אחר התשוב' ואף על פי שאומר ביאשיהו אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו יאשיהו הוא ששב בכל לבבו אבל אנשי דורו שבו מוכרחים מאימת המלך וזהו שאמר לא שבה אלי כי אם בשקר: הראית אשר עשתה. זה לא היה בימי יאשיהו שכבר גלו ישראל בשנת שש לחזקיהו ואיך ראה ירמיהו מה שעשו ישראל קודם גלותם והלא בתחלת נבואת ירמיהו היה לגלות ישראל כ"ג שנה והוא אמר לא ידעתי דבר כי נער אנכי ואם כן נפרש הראית שמעת או הידעת כמו וירא יעקב כי יש שבר במצרים והדומים לו או נפרש אשר עשתה על השארית הנמלטת מישראל מפוזרין בא"י מאפרים וממנשה ומשמעון ומנפתלי שהיו שם בימי יאשיהו שאמר בדברי הימים ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי ואמר אשר אספו הלוים שומרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל. משובה. שב אחור ועניינו מורדת מן שובו בנים שובבים. הולכה היא. לפירוש הלשון פירש שהיתה הולכת היא' ולפי' השני כי עתה הולכת היא ולא לקחה מוסר כאשר גלו: ותזני שם. היו"ד במקום ה"א למ"ד הפעל והוא כמו ותזנה וכן לנר ילדך אמי ותשלחם מלפניך אל תמחי: (ז) ואומר. אמרתי כיון שעשתה כל הרעות האלה ומצאוה צרות רבות ורעות עליה התחרט על מעשיה הרעים ותשוב אלי והנה לא שבה עם כל זה: ותרא בגודה אחותה יהודה, כלומר ראתה שעשתה כל זה משובה ישראל ולא שבה אל' לבה והכתוב חסר הענין אבל מן הכתוב נבין מה שאינו כתוב וכן פסוקים רבים במקרא כמו שעוד חסר הבונות וזולתו כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו: ותרא. ותראה כתיב ואחד הוא: בגודה. שם תאר כמו קטן הבי"ת על דרך היחיד: (ח) וארא. ואני ג"כ ראיתי כי היא ראתה ולא שבה ומה ראתה כי על כל אודות אשר נאפה משובה שלחתיה עם כל זה לא יראה בגודה אחותה יהודה שאשלח אותה ג"כ ולא שבה אלי ומה שאמר וארא טעמו נקשר בסוף הענין כי אם בשקר לפיכך אמר וארא כי בני אדם לא ראו זה אבל אני ראיתי כי תשובתה בשקר ולא בכל לבה ואני בוחן לב ראיתי כל זה ואתן את ספר כריתותיה אליה והנה אמר ישעיהו איזהו ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה וירמיהו אמר ואתן את ספר כריתותיה אליה פי' המפרש כי ירמיה דבר כנגד עשרת השבטים שנתן להם ספר כריתות שלא יהיה עוד מהם מלך כי בקבוץ גליות אמר ודוד עבדי נשיא להם לעולם ואמר ולא יחצו עוד לשתי ממלכות אבל ליהודה לא נתן ספר כריתות אלא כבעל שמוציא אשתו מביתו שקצף עליה אבל לא נתן לה ספר כריתות מפני שעתיד להחזירה אליו וכן יהודה עתיד להחזיר המלכות אליו ונוכל לפרש ג"כ לפי שעשרת השבטים לא שבו בשוב הגלות מבבל ועוד שגלו לא יצאו ממקום גלותם וארך להם הגלות מאד הרי הם כאילו נתן להם ספר כריתות אבל שבט יהודה הרי הם כאילו לא נתן להם ספר כריתות ששבו לארצם אחר שבעים שנה וישבו בארצם ת"כ שנה ואע"פ שעתידים לחזור אבל שבט יהודה לא גלו עדיין הנביא דבר על העתיד ונחמה שמנחם ישראל שהם בזה הגלות שישובו כי לא נמכרו כי אם בעונותיהם ובשובם אל האל ישיב שבותם ואמר כנגד יהודה או זה ספר כריתות כלומר כי קרובים אתם לשוב אלי כמו ששבתם פעם אחרת כי אין ביני וביניכם כריתות ובשובם ישובו ג"כ שאר השבטים כי דוד ימלוך על כל השבטים וכ"א יחזקאל הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתים לעץ אחד ואפילו שנתן להם ספר כריתות כבר היה הכריתות גדול וארך גלותם מאד והנה ישיב שבותם עם שבט יהודה: בגדה. בא בצרי עין הפעל על דרך היחיד וכן נוטרה את הכרמים והדומים להם: (ט) והיה מקל זנותה. ענין קלות ואמר המסרה עליו לית חבר בקלילותא ופירושו כתרגומו והוה מדקלילא בעינהא טעוותהא וחייבת ית ארעא וטעת עם פלחי אבניא ואעיא וכבר פירשנו כי לשון זנות ונאוף הנזכר בזה הענין הוא ענין הדבקות בעכו"ם: (י) וגם בכל זאת. בכל זאת שראתה שלחתי אחותה לא שבה אלי בכל לבה וזה קודם השובה יאשיהו או אחר תשובתו כמו שפי' למעלה בפסוק ויאמר ה' אלי: בגודה. שם תאר היה מבשקו כבוא פ"א הפעל כמו קרובה רחוקה ונשאר עם הקמץ כמו שהוא לזכר: (יא) ויאמר ה' אלי צדקה נפשה. אע"פ שהחטאה משובה ישראל החלה בנה אחותה יהודה הוסיפה להטא עד שנתחכמת אחותה ישראל צדקת כנגדה והוספת החטא ביהודה הוא לבזותם בית האל ונכנסים שם פסיליהם ואליליהם ולבטל שם עבודת האל ולעבוד עכו"ם בבית עצמו כמו שנאמר באחז שצוה לעשות מזבח בב"ה דמות המזבח אשר בדמשק ובטל עבודת מזבח ה' וגו' ויסגר את דלתות בית ה' ונאמר ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ונאמר עליו וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים וכן במנשה נאמר וישתחו לכל צבא השמים ונאמר

מצודת דוד

אבל במעשה עשית הרעות וכל מה היכולת לעשות מן הרעות עשית ומוסב למעלה לומר איך לא תכלמי אם אין לבך שלם עמי איך תדבר בתפלה כדברים האלה: (ו) הראית. אם נתת לב לראות אשר עשתה עדת ישראל המורדת הם בני עשרת השבטים. ותזני שם. עבדת שם לפסילים: (ז) ואומר. אמרתי לה על ידי הנביאים שוב אלי בתשובה: ולא שבה. לא רצתה לשוב: ותרא. ר"ל ועוד הגבה שאחותה בגודה יהודה ראתה מעשיה ולמדה ממנה: (ח) וארא. ר"ל ואני רואה וגלוי לפני כי עם היות שעל כל אודות אשר נאפה משובה ישראל בעכו"ם שלחתיה וכו' רואה אני שלא יראה ממני בגודה אחותה יהודה ותלך ותזן גם היא בעכו"ם כאחותה ישראל: (ט) והיה מקל זנותה. בעבור הקלות שיש עמה בדבר הזנות לעכו"ם חנפה את הארץ להיות חרבה ושממה: ותנאף וכו'. עשתה עכו"ם מעץ ומאבן: (י) וגם בכל זאת. עם כל הרעה שראתה שבא על ישראל עכ"ז לא שבה אלי וכו' בכל לבה כ"א בשקר מהשפה ולחוץ: (יא) צדקה נפשה וכו'. ר"ל עם ישראל

מצודת ציון

נגלה. כמו לשלם: ותוכל. מלשון יכולת: (ו) הראית. הה"א השאלה: משובה. ענין מרד וסליבה בדרכי הלב כמו וילך שובב (ישעיה נז): רענן. לח ורטוב: (ז) בגודה. ענין מרד כמו כל רעיה בגדו בה (איכה א): אחותה. רעותה וחברתה: (ח) אודות. ענינו כמו עסק וכן על אודותי (יהושע יד): נאפה. מלשון ניאוף וזנות: שלחתיה. ענין פירוד וגרושין: ספר כריתותיה. כן נקרא גט האשה וכן וכתב לה ספר כריתות (דברים כד) ע"ש שכורת ומפריד ביני לבינה: ותזן. מלשון זנות: (ט) מקל. מלשון קלות: את האבן. עם האבן: (יב) הלוך. הוא ענין

רד"ק

ונאמר והפעמי׳ את כמו נאם ושכן ונתם וכמו ועמה אוב וידעוני להנה לעשות הרע בעיני ה׳ ונאמר עליו הרע מכ: אשר עשו האמרי אשר לפניו והחטיא גם את יהודה בגלוליו ונאמר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא ירושלם פה לפה הגלוים: (יב) הלוך וקראת. אינו אומר לנביא שילך לצונה במקום שגלו עשרת השבטים כי הגלה אותם מלך אשור בחלח ובחבור ונהר גוזן וערי מדי והם לצון העולם כלפי מזרח אלא פירושו הלוך ענין זרוז כמו לכה נא אשכבה בשמתה לכו ונפילה גורלות והדומים להם ומה שאמר וקראת. ר״ל שיקרא הדברי׳ האלה בירושלם לפני זקני יהודה ויקרא הדברים בנגד ישראל שגלו כאילו מדבר עמהם פנים בפנים ויאמר להם שובה משובה ישראל כמו להם שעתידים לשוב באחרית הימי׳ וזהו שאמר לא אטור לעולם כלומר שלא ישמור שנאה לעולם אלא ישיבם אליו אחר זמן ארוך ויקבצם עם גלות יהודה ומה שאמר לא אפיל פני בכם ר״ל לעולם וטעם לעולם לשנים ולא אפיל פני ולא אטור כי כבר הפיל פניו בהם בגלותו אותם ופני פירוש כעסי כמו ונתתי אני את פני באיש ההוא פני ה׳ חלקם והדומים להם ומה שאמר כי חסיד אני ר״ל כי אע״פ שחטאתם והייתם חייבים כליה אני חסיד כמו שאמר במדות האל ורב חסד והחסד הוא יתרון הטובה יאמר על ברואיו: (יג) אך דעי. אך קודם שאשיבך אני צריך שתדעי עונך ותכירי בעצמך על מה הגליתיך כי בה׳ אלהיך פשעת וכיון שתכירו זה תשובי אלי ואשובה אליך: ותפזרי. כי לא עבדת עכו״ם אחת לבדה אלא פזרת את דרכך לזרים לזה ולזה כמו שאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: ובקולי לא שמעתם. כי הייתי מתרה בכם תמיד על ידי הנביאים ולא שמעתם: (יד) שובו בנים שובבים. מורדים כמו משובה שפירשנו: כי אנכי בעלתי בכם. כלומר אדון בכם אשר הגרשתי אתכם ות״י אתרעיתי בכון ואדנ״ל פירש בעלתי קצתי לפי דבות קשור בגו״ת וכן אנכי בעלתי בם נאם ה׳ ודומה אותו כן בזה הענין בלשון ערבי: אחד מעיר. אפי׳ יהודי אחד יהיה נגדו בעיר מערי הגוים משם אקחנו וכן אם יהיו אפילו שנים נגדים בתוכם אתת מהם אקחם ואותם נקראת משפחה כמו והם משפחת מגרים לא מעלה וכן לכל משפחות ממלכות צפונה וה״ל פירשו אחד מעיר מזכה את כל העיר שנים ממשפחה מזכים את כל המשפחה ובזכותן יצאו כלם מהגלות: (טו) ונתתי. כלבי. שירעו אותם כלבי ואמר לא כרועים הראשונים והם מלכי ישראל ויהודה שהיו מדריכים אותם בדרך רעה ולעבוד עכו״ם אבל אותם הרועים שאתן להם בזמן התשובה ירעו אותם דעה והשכל והרועים הם פרנסי ישראל שיהיו עם מלך המשיח כמו שנאמר בגבולם מיכה והקמונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם: (טז) והיה כי תרבו. לא יאמרו עוד ארון ברית ה׳ ולא יעלה על לב כלומר אע״פ שתרבו ופריתם בארץ לא יקבלו בכם הגוים שיבאו להלחם בכם ותצטרכו לצאת למלחמה ואחר הגלוכים עמהם כמו שהיה המנהג שהיו מוציאים הארון במלחמה וביומים ההם לא יצטרכו לזה כי לא יהיה להם מלחמה עוד ולזה אמר לא יאמרו ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד כלומר לזה הדבר לצאתו למלחמה והפ״י ולא יעשה עוד ולא יגיתון ביה עוד קרב: (יז) בעת ההיא. אין צריך לומר שלא יבאו הגוים על ירושלם להלחם אלא יקראו אותה כסא ה׳ ונקוו אליה הגוים לשם ה׳ ולעבדו לא להלחם ומה שאמר לירושלם אחר שאמר אליה רוצה לומר שיאמר אחד לחברו נלך לירושלם ולא ילכו עוד אחרי שרירות לבם הרע לא ישראל ולא הגוים: שרירות לבם

רש"י

שלא היה לה ממי ללמוד: (יב) הלוך וקראת וגו׳. הלוך כתרגומו אזיל ל׳ צווי כמן צוונהו. לילך ולהחזיר עשרת השבטים בימי יאשיהו כמו שאמר למעלה שבימי יאשיהו נאמרה לו נבואה זו והחזירו מקצת מהן בתשובה עשרה ליאשיהו: צפונה. אל המקומות שגלו שם לאשור: פני. רוגזי כן ת״י: (יג) פשעת. מרדת: ותפזרי את דרכיך. ל׳ זנות פיסוק רגלים למעברי אפס: (יד) שובבים. אמוזיי״ל בלעז שהיבבתם דרכיכם פרוצ כל ... מהם שלום וערוג כמו שהוא אומר הפורשים על פי הנגל (ממש ו) השומים במורקי יין (שם): כי אנכי בעלתי בכם. ונקראתם בשפי אלהי ארון לכם ואין כבודי להניח אתכם ביד אויבי: (טז) לא יאמרו עוד ארון. כי כל כניסתכם תהא קדושה ואשכון בה כאלו הוא ארון: יפקדו. כמו יזכרו ולא יעשה עוד... מה שהשמש ... כבר הגילם שהכיאוהו במלחמה עם פלשתים בימי עלי (ש״א ד): (יז) ונקוו. ... לשון מקוה מים: שרירות. ל׳ ראיה כמו אשורנו (במדבר

צפונה ה׳ חס׳ בסיפרא וסי׳ פיר סם ... אני רואה ופניו. כי תנני קורא ל ... משפחות ממלכות: הלוך וקר׳ את הדברים האלה. כי אם הי ... תניינא דספרא. אל ינום הקל. ו...

תולדות אהרן הלך וקראת. סנהדרין ... ק: אנכי בעלתי. יומא פר סנהדרין ט: ופריתם. עוקדם ספר לא: שובו בנים: יומא פי ... תניגה פו סנהדרין לג׳ מס״ס ופסוקים לא סקדה ספר א (יומא פה סנהדרי׳ בן שמושם (ג):

מקרא ותרגום

משבה ישראל מבגדה יהודה׃
יב הלך וקראת את־הדברים האלה
צפונה ואמרת שובה משבה ישראל
נאם־יהוה לוא־אפיל פני בכם כי־
חסיד אני נאם־יהוה לא אטור
לעולם׃ יג אך דעי עונך כי ביהוה
אלהיך פשעת ותפזרי את־דרכיך
לזרים תחת כל־עץ רענן ובקולי
לא־שמעתם נאם־יהוה׃ יד שובו
בנים שובבים נאם־יהוה כי אנכי
בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד
מעיר ושנים ממשפחה והבאתי
אתכם ציון׃ טו ונתתי לכם רעים
כלבי ורעו אתכם דעה והשכיל׃
טז והיה כי תרבו ופריתם בארץ
בימים ההמה נאם־יהוה לא־יאמרו
עוד ארון ברית־יהוה ולא יעלה
על־לב ולא יזכרו־בו ולא יפקדו
ולא יעשה עוד׃ יז בעת ההיא
יקראו לירושלם כסא יהוה ונקוו
אליה כל־הגוים לשם יהוה לירושלם
ולא־ילכו עוד אחרי שררות לבם

נפשיהון דמתחסנין למיתב
לפולחני דבית ישראל
ממשקריא דבית יהודה׃
יב איזיל ותתנבי ית פתגמיא
האלין בארע צפונא ותימר
תובו דמתחסנין למיתב
לפולחני בית ישראל אמר יי
כד תתובון לא אשלח רוגזי
בכון ארי מסגי למעבד טבון
אנא אמר יי ולא אתנטר לכון
חוביכון לעלם׃ יג ברם דעי
חוביך ארי במימרא דיי אלהך
מרדת וקלקילת יתאורחתך
אתחברת לעממיא פלחי
כוכביא תחות כל אילן עבוף
ולמימרי לא קבילתון אמר
יי׃ יד תובו בניא דמתחסנין
למיתב אמר יי ארי אנא
אתרעיתי בכון ואקריב יתכון
באלו אתון משתארון חד
מקרתא ותרין מזרעיתא
ואעיל יתכון לציון׃ טו ואמני
עליכון פרנסין עבדי רעותי
ויפרנסון יתכון במדע
ובחוכמא׃ טז ויהי ארי תסגון
ותפשון בארעא ביומיא
האינון אמר יי לא ייתרון עוד
ארון קימא דיי ולא יסק על
לבא ולא ידכרון עוד ביה ולא יזועון ולא יניתון ביה עוד קרב׃ יז בעדנא ההיא יקרון לירושלם אתר בית שכנתא
דיי ויתגהון למפלח בה כל עממיא לשמא דיי לירושלם ולא יהכון עוד בתר הרהור לבהון בישא׃

מצודת ציון

ענין לשון זרוז: אפיל. ענין הניה והשכנה כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה): פני. ענין חמה ובעס כמו פני ה׳ חלקם (איכה ד) ר״ל שהכעס יוכר בפני אדם: אטור. ענין שמירה: (יג) ותפזרי. מלשון פזור ופרוד: דרכיך. רגליך ע״ש שהורכים ופוסעים בו וכמו שמלת פעם משותף על ענין ההלוך ועל הרגל כמ״ש פעמי מרכבותיו (שופטים ה) ונאמר פעמי דלים (ישעיה כו): (יד) בעלתי. ענין שר ואדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב): (טז) ופריתם. מל׳ פרי ר״ל תלדו בנים מרובים: יפקדו. ענין זכרון: (יז) ונקוו. ענין אסיפה וקבוץ כמו יקוו המים בראשית

מצודת דוד

ישראל חטא ראשונה כנה יהודה שהכבידה ל״ל בפשעה עד שלמולם נחשבת ישראל לצדקת: (יב) צפונה. אל מול צפון לאשור מקום שגלה ישראל: לא אפיל. לא אשכון חמתי בכם: כי חסיד אני. ר״ל לא כאדם שאינו מוחל לשונאו אף אם יעשו תשובה: לא אטור. לא אשמור האיבה לעולם כי מיד כשתשובו אלך לה האיבה: (יג) אך דעי עונך. תהא מכיר בעצמך שהרבית עון כי פשעת בה׳: ותפזרי. פזרת רגליך זה מזה לנאוף עם הרבה זרים ור״ל עבדת עכו״ם הרבה: ובקולי לא שמעתם. ר״ל לא עבדתם אותי אף בשיתוף: (יד) שובו. אתם בנים מורדים שובו אלי כי אנכי האדון והמושל בכם לכן מהראוי שתשובו אלי: ולקחתי אתכם. ואז אקח אתכם מהגולה: אחד מעיר. ר״ל אף אם מעט ישובו אלי אקח אותם ולא ישתקעו שם עם העומדים במרדם: (טו) רועים כלבי. מלכים צדיקים וכפי רצון לבי לא כמו לשעבר שהמליכו מדעתם מלכים רשעים והם הסיתו אותם לעכו״ם כי לעתיד המשיח ימלוך עליכם: ורעו. ירעו אתכם בדרך דעה והשכל: (טז) לא יאמרו עוד ארון ברית ה׳. ר״ל לא יאמרו עוד זה לזה נלך לפני הארון להתפלל שמה כי לפי מרבית העם לא יוכלו כולם לבוא שמה כי המקום לא יכילם: ולא יעלה על לב. לא יעלה מי בלבו ללכת שמה אף יחידי כי מאוד יקשה לבוא שמה מדוחק המון העם: ולא יזכרו בו. לא יזכור מי בארון ללכת שמה יכשל הדבר במ״ש וכן לא יפקדו: ולא יעשה עוד. לא יהיה נעשה עוד ארונות אחרות למען יוכלו כולם לבוא לפני אחד מהם וכאשר יאמר למטה שהשראת השכינה יהיה בכל ירושלים ושמה יקובל תפלת המתפללים: (יז) כסא ה׳. ר״ל גם שמה תהיה השראת השכינה: ונקוו אליה. כל העמים יתקבצו אליה בעבור שם ה׳ השורה בה ושוב ומשם אל ירושלים יתקבצו כי שמה תהיה השראת השכינה: שרירות לבם הרע. מראית

רש"י

הרנה : (ז) אי לזאת אסלח לך . בתמיה מעל לזאת אסלח לך ומנחם פירש אי כמו אין אשר בניך עזבוני ואשביע אותם כל טוב : יתגודדו . יתקבצו גדודים : (ח) סוסים מיוזנים משכים היו . בכל בקר היו משכים לאור בקר בהשכמה : יצהלו . ל' זה נופל על הסוסים מקול מצהלות אביריו (לקמן ח) לשון צהלה אנווייסמילי"ש בלעז : (י) בשרותיה . ל' מישור ומנחם חברו ל' תומם עם אדלג שור (תהלים יח) אך לא יתכנו נטישותיה לי"ש בלע"ז שהם שרשי כרם להיות נחשבים עם התומות ולא עם המישור . ואני אומר שרותיה ל' שורות הכרם ויו"ת בשרותיה בקירוהא ונטישותיה ברניתהא: (יב) ויאמרו לא הוא . לא מן קדמוהי אתיא עלנא טבתא : (יג) והנביאים יהיו לרוח . כתרגומו ונבייא שקרא יהון ללמא כלומר הנבואה שהיבאו לנו נביאי שקר בשמו של הקב"ה דבריהם יהפכו להבל והדבור של קודש שהם אומרים לנו בשם הקב"ה אינו בהם : כה יעשה להם . הנביא אומר לאומרים זאת כה יעשה להם כאשר אמר ה' לי ומה אמר ה' לי יען דברכם את הדבר הזה וגו' : (יד) ואכלתם . ותאכל אותם

ירמיה ה

ל. ס׳ פִּשְׁעֵיהֶם עָצְמוּ מְשֻׁבוֹתֵיהֶם׃ ז אֵי
ג׳ אסלה ק׳ לָזֹאת אֶסְלוֹחַ־לָךְ בָּנַיִךְ עֲזָבוּנִי
ל׳ וחס׳ וַיִּשָּׁבְעוּ בְּלֹא אֱלֹהִים וָאַשְׂבִּעַ אוֹתָם
ל׳ וַיִּנְאָפוּ וּבֵית זוֹנָה יִתְגּוֹדָדוּ׃ ח סוּסִים
מיוזנים ק׳ מוּזָנִים מַשְׁכִּים הָיוּ אִישׁ אֶל־אֵשֶׁת
ל׳. נ״ס מ״ג רֵעֵהוּ יִצְהָלוּ׃ ט הַעַל־אֵלֶּה לוֹא־
ל׳ אֶפְקֹד נְאֻם־יְהוָה וְאִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־
ס׳ כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי׃ י עֲלוּ
ל׳ ומ״ע בְשָׁרוֹתֶיהָ וְשַׁחֵתוּ וְכָלָה אַל־תַּעֲשׂוּ
ל׳ ומ״ע נ״ס ומ״ע הָסִירוּ נְטִישׁוֹתֶיהָ כִּי לוֹא לַיהוָה
הֵמָּה׃ יא כִּי בָגוֹד בָּגְדוּ בִּי בֵּית
יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה נְאֻם־יְהוָה׃
נ״ס ומ״ע יב כִּחֲשׁוּ בַּיהוָה וַיֹּאמְרוּ לוֹא־הוּא
ג׳ וְלֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה וְחֶרֶב וְרָעָב
נ״ס מ״ג. ס׳ לוֹא נִרְאֶה׃ יג וְהַנְּבִיאִים יִהְיוּ לְרוּחַ
ל׳. ל״ו וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם כֹּה יֵעָשֶׂה לָהֶם׃
ס׳, בטעם יד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת
יַעַן דַּבֶּרְכֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הִנְנִי
ג׳. ל׳ נֹתֵן דְּבָרַי בְּפִיךָ לְאֵשׁ וְהָעָם הַזֶּה
עֵצִים וַאֲכָלָתַם׃ טו הִנְנִי מֵבִיא

תרגום

תְּיוּבְתְּהוֹן׃ ז נְבִיָא אֲמַר לֵיהּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עַל אֵידָא אֶשְׁבּוֹק לְכוֹן אֲנָא קְרֵיתִי לְכוֹן בְּנִין וְאִינוּן שְׁבַקוּ פּוּלְחָנִי וּמְקַיְמִין בְּשׁוּם טַעֲוָתָא עוֹד שְׂבַעִית יַתְהוֹן טוּבָא וְאִינוּן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי זַנָּאִין וּבֵית נַפְקַת בָּרָא מִסְתַּיְעִין׃ ח סוּסְוָן אֲגִירִיסִין אֲחֵרִין הֲווֹ גְּבַר עַל אִתַּת חַבְרֵיהּ מְצוֹחִין׃ ט הַעַל אִלֵּין לָא אַסְעַר לְאַיְתָאָה עֲלֵיהוֹן בִּישְׁתָּא אֲמַר יְיָ וְאִם מִן עַמָּא דִכְדֵין עוֹבָדוֹהִי לָא אִתְפְּרַע מִנְהוֹן כִּרְעוּתִי׃ י סְקוּ בִּקְרְוָהָא וְחַבִּילוּ וּגְמִירָא לָא תַעְבְּדוּן פַּגְרוּ בִּרְנִיָּתְהָא אֲרֵי לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בְּהוֹן׃ יא אֲרֵי שְׁקַרָא שְׁקַרוּ בְּמֵימְרִי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֲמַר יְיָ׃ יב כַּדִּיבוּ בְּמֵימְרָא דַייָ וַאֲמַרוּ לָא מִן קֳדָמוֹהִי אָתְיָא עֲלָנָא טַבְתָא וְאַף לָא תֵיתֵי עֲלָנָא בִּישְׁתָּא וּדְקַטְלִין בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא לָא נֶחֱזֵי׃ יג וּנְבִיֵי שִׁקְרָא יְהוֹן לִלְמָא וּנְבוּאַת קֻשְׁטָא לֵית בְּהוֹן כֵּן יִתְעֲבֵד לְהוֹן׃ יד בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת חֲלַף דְּאִתְנַבִּיתוּנָא פִּתְגָמָא הָדֵין הָא אֲנָא יָהֵיב פִּתְגָמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ תַּקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא וְעַמָּא הָדֵין חַלָּשִׁין כְּקַשָּׁא וְיִקְטְלוּנוּן׃ טו הָא אֲנָא

רד"ק

כי אינו בעל לב חזק כמו הנמר וכל שכן האריה לפיכך ירא לצאת ביום אלא לעת ערב לפיכך אמר זאב ערבות ואמר זאב ערבות ישדדום שלא נקוד על דרך ההבר או הוא מבנין מרובע כמו ישודד מלכופרי ובא כמשפטו והוא הנכון האריה משל למלך כמו שהאריה מלך החיות הזאב משל לאויל ונמר לשרי החיל וכן תירגם יונתן מלך במשירתיה יסק עליהון וגו' כבעמוד ויש מפרשים ערבות כמו במדבר בערבה : נמר שקד . כמו שוא שקד שומר ענין ההשתדלות על הדבר והכהתמדה בו : מהנה . ר"ל מהערים : (ז) אי לזאת אסלח לך . מלת אי לשון קריאה והוא הפוך בלשון ערבי י"א מה טובה יש כך שאומר לזאת אסלח לך כלומר בעבור זה הטובה ואינני מוצא כך טובה רק רעות רבות בניך עזבוני וגו' והקריאה כנגד ירושלם : ואשבע אותם וינאפו . על דרך וישמן ישורון ויבעט : יתגודדו . יתקבצו גדודים ולא ישובו איש מחברו וכן תירגם יונתן מסתייעין : (ח) סוסים מוזנים . כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד ואותיות אה"וי מתחלפו' והוא כמו הפוך מזוגים מן מזון אמר הנה הם כמו הסוסים שנתנו להם מזון רב בלילה והם שבעים בתאותם בבקר יצאו ויצהלו והצהלה היא נתינת קולם ובשמחה אורי"ניר בלע"ז כן הם ינאפו בלילה עם נשי רעיהם וימלאו תאותם ובבקר יוצאים שמחים מתהללים ברעתם : אל אשת רעהו . בעבור אשת רעהו : משכים . שם וכן כשל משכים הולך כלומר בהשכמה בבקר : (ט) העל אלה . אם על אלה הרעות לא אפקוד אי אפשר שלא אעניםם על הרעות הגדולות האלה והפל המנין במלות שונות ואמר : ואם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי ונפשו הוא והוא נפשו וכן נשבע ה' בנפשו כמו בי נשבעתי ויונתן פי' בנפשי כלומר ברצוני תרגם ואם עמא דכדין עבדיהון לא אתפרע מנהון כרעותי : ואם בגוי אשר כזה . זה עם וי"ו השמוש ואם והבאים אחר זה בפרשיות האחרות אם בלא וי"ו השמוש בגוי שיהיה כזה העם או פירוש אם בגוי אשר כזה מעשיהם כתרגומו : (י) עלו בשרותיה . בחומותיה תרגום חומה שורא והכנוי לירושלם והמוי עלו ושחתו כנגד האויבים ויונתן תירגם בשרותיה בקרוהא : הסירו נטישותיה . הם שיני החומה ויונתן תירגם כמו ארמנותיה בירניתהא : כי לא לה' המה . עתה כבר היו הל' שאמר וגנותי על העיר הזאת להושיעה אבל עתה אין חומותיה לה' שיגן עליהם כי עם העיר עזבוהו והוא עזבה והתירם לאויב ויש מפרשים הסירו נטישותי' כמו ואת הנטישו' הסר התז שהם שיני האילנות המתפשטי' ובאמרו וכלה לא תעשו איננו אומר על החומה שהרי נתצוה כלה כמו שאמר ואת חומות ירושלם כתיב נתצו כל חיל כשדים אלא פי' וכלה לא תעשו בעם : (יא) כי בגוד . לפיכך תקחו נקמתם מהם ובדין אני מצוה להם שתחריבום כי הם בגדו בי : (יב) כחשו בה' ויאמרו לא הוא . פירוש לא הוא ביטגיח עלינו ויראה במעשינו ואם נעשה כחפצנו לא תבא עלינו רעה בעבור זה וחרב ורעב לא נראה אע"פ שמפחידין אותנו נביאיו על זה שקר הם אומרים כי לא תבא להם נבואה מאת האל כי הוא אינו רואנו ואינו יודענו ועל הדרך הזה תירגם יונתן כדיבו במימרא דה' ואמרו וגו' כבעמוד : (יג) והנביאים . הנביאים מפטעים אותם ואומרים שלום יהיה להם יהיו לרוח כלומר כמוץ לפני רוח : והדיבר אין בהם . כיון שהדבר אין בהם כלו' רוח הקדש איך ידעו הם כך וכך אלא שהם סומכין בהלומותיהם או בקסמיהם ומבטיחים הטוב לטוב כדי שימצאו חן בעיניהם כשמיפין להם מעשיהם ואומרים לא תבא עליכם רעה וכשוגם זה יכלו ויהיו כרוח : כה יעשה להם . על דרך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כלומר כן ועך רעה יעשה להם וי"מ ונבואה בקרוב יהון וגו' כבעמוד : (יד) לכן כה אמר . את הדבר הזה שאתם אומרים עלי לא הוא ולא נבואתי והנה דברי מגיעים אליך : הנני נותן דברי בפיך והעם הזה עצים ואכלתם וזה יכירו כי נבואתי מגעת אליך שיתקיימו עליהם דברי לרעה כמו שאתה אומר ויהי דבריך להם כמו האש לעצים שתאכל אותם ומה שאמר דברכם כמדבר כנגד העם ואמר בפיך כמדבר כנגד הנביא הרי הוא כאו ומר אמור להם יען דברכם את הדבר הזה כי הנני נותן דברי בפיך לאש והעם הזה עצים ואכלתם ויונתן פירש דברכם כנגד הנביאים

מסורה

הו"ה . רוא ל"ת מ"ל ומי' נמסר בסדר ויקרא : ואכלתם ב' בקריאה והי' ותעם הזה עצים ואכלתם . ואכלים חית השדה :

מצודת דוד

ביד הבבליים : הכה אריה מיער . זה משל על הבבליים : זאב ערבות . זאב היושב במדבר יעשוק נפשותם : שוקד . ימהר לבוא על עריהם להשחיתם : כל היוצא מהנה . מן העיירות ההנה : יטרוף . ע"י אחד מהחיות ההם : עצמו . חזקו בדבר המרידה : (ז) אי לזאת . אנה הזכות אשר לזאת אסלח לך הלא בניך עזבוני : בלא אלהים . בעכו"ם שאין בו ממש בו האמינו ונשבעו בו : ואשביע . אני השבעתי אותם בכל טוב ומרוב טובה והאות הלב פנו אל הזונות : ובית זונה . לבית זונה הלכו גדודים יחד ולא יתבוששו אלה מאלה : (ח) סוסים מיוזנים . הם היו כמו הסוסים שנהנו להם מזון הרבה בלילה והמה שבעים לתאותם שכאשר ישכימו בבוקר יצאו ויצהלו וכן המה ימלאו תאותם וינאפו עם אשת ריעיהם כל הלילה וכאשר ישכימו בבקר יהללו איש אל אשת רעהו מרוב שמחה והשגת תאות הלב : (ט) העל אלה . וכי על מעשים האלה לא אשגיח לספרע מהם בהמיה : אשר כזה . אשר עושה כדבר הזה : (י) עלו בשרותיה . אתם מחריבי ארץ ישראל עלו בין שורות כרמיה ושחתו אותם אבל לא תכלו את הכל ור"ל שחתו בעם ואל תאבדו את כולם : הסירו נטישותיה כי לא לה' המה . כי אינם עם ה' כי פשעו בו . (יא) כי בגוד וכו' . כי בגדו בי אלה כאלה כמו שבגד ישראל כן בגד יהודה : (יב) כחשו בה' . כחשו בהשגחת המקום : לוא הוא . ר"ל אין הוא משגיח : ולא תבוא עלינו רעה . כי הואיל ואין משגיח אין שכר ועונש : (יג) והנביאים . ר"ל דברי הנביאים יהיו דומים לדברי רוח שאין בהם ממש : והדבר אין בהם . לא ה' דבר בם כי היו מכחישים דברי הנבואה : כה יעשה . היו מקללים את הנביאים לאמר להם כה יעשה ה' להם כפי הרעות אשר הם מתנבאים עלינו : (יד) יען . בעון אשר דברתם הדבר הזה להכחיש ההשגחה והנבואה : הנני נותן וגו' . דברי הנבואה אשר נתתי בפיך תהיה כאש השורף והעם הזה יהיה מה להשרף כעצים : ואכלתם . דבר הנבואה תשרוף אותם ר"ל דבר הנבואה תבוא עליהם :

מצודת ציון

כמו כי שוקד אני (לעיל א'): עצמו . ענין חוזק : משובותיהם . ענין מרד וסרוב : (ז) אי . ענינו כמו אנה וכן אי הבל אחיך (בראשית ד) : ובית . כמו ולבית : יתגודדו . מלשון גדוד ומחנה : (ח) סוסים . כסוסים : מיוזנים . מלשון מזון : משכים . מלשון השכמה : יצהלו . ענין הרמת קול גדול וכן צהלו מים (ישעיה כד) : (ט) אפקוד . ענין השגחה וכן ופקוד גפן זאת (תהלים פ): תתנקם . מל' נקמה : (י) בשרותיה . מלשון שורה וידוע הוא בדרז"ל וכן בין שורתם יצהירו (איוב כד) : נטישותיה . הם הענפים הגדולים המתפשטים למרחוק כמו ואת הנטישות הסיר התז (ישעיה יח) : (יד) ואכלתם . ושרפתם וכן ואש מפיו תאכל (תהלים יח) : (טו) איתן . ענין חוזק כמו איתן מושבך

רדק

תרגם הלף דאתנביאון ית פתגמא הדין : (טו) הנני מביא עליכם . בית ישראל קראם : ממרחק. כי בבל היא רחוקה מארץ ישראל : גוי איתן. חזק שלא תוכל לעמוד כנגדו : גוי מעולם הוא. מזמן רב הוא גוי זה חזק ואמר הגוים הם יראים אותו ולא תוכל להעזר עם גוי זולתו : גוי לא תדע לשנו . ולא תבין מה יאמר וזה יותר קשה מהאויב שתבין אדם לשונו וכן אמר בתורה בקללות גוי אשר לא תשמע לשונו : ולא תשמע. ולא תבין והענין כפול במלות שונות : (טז) אשפתו. כי חצי האשפה ימותו כל מי שיגע בהם והאלו כלם קבורים באשפה ואמר כקבר פתוח שמוכן להשליך בו המתים : כלם גבורים . כי הם מלומדי מלחמה ואין לבב מפלט להנצל מידם : (יז) ואכל. לחמך כלל כל מאכל והאכילה הנזכרת בפסוק יש אכילה היא איכות כמאכל ויש אכילת החרב כמו שתרגם יונתן ויבח המדן וגו׳ כבעמוד: ירושש. ענין רש ושבר וענין הרישות נופל ג״כ בהריסת הערים כמו כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות : בחרב . כמה החרב או טעם בחרב למעלה לבניך ולבנותיך כאלו אמר יאכלו בניך ובנותיך בחרב ומה שאמר בניך ובנותיך כי כמו כן יאכל האבות אלא שאמר בהורס ואכל פרי בטנך וזה להכאיב נפש האבות שיראו בניהם לעיניהם והם הקטנים שמתים בעון אבותם : (יח) וגם. בימים ההמה . כשיבא האויב ויאכל זה וזה כמו שכתוב לא אעשה אתכם כלה כי אתן בלב האויב להשאיר לכם פלטה : (יט) והיה כי תאמרו. מדבר כנגד העם כמו שדבר עד הנה . ופנה לדבר כנגד הנביא שיענה להם תשובה בשאלה כאשר עזבתם וגו׳ והשאלה והתשובה תהיה אחר שיבא האויב ויגלה העם : כן תעבדו זרים. מדה כנגד מדה אתם עבדתם אלהי נכר בארצכם תעבדו עם נכר בארץ לא לכם : (כ) הגידו. אומר לכל השומעים דברו שיאמרו להם זאת התוכחה דבר חול יכול הוא : (כא) שמעו נא . מבואר הוא : (כב) האותי. איך לא תיראו מפני והנה יש לי שני עדים שלא תוכלו להכחיש כי האחד הוא בכלל העולם והאחר הוא בכם לבדכם אשר הוא בכלל העולם הוא דבר הים כי בראשית בריאת העולם היו המים מכסים הארץ כולה כי כן היה טבעם אחר כן אמרתי שיקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה והנה נקוות המים שהיו על פני כל הארץ אל מקום אחד היו שוטפים על המקום ההוא גבוהים כמו נד והיה להם לפי טבעם לרדת ולהתפשט על פני כל הארץ כבתחלה אלא שאני אמרתי לו עד פה תבא ולא תוסיף והאמירה היא הרצון ושמתי החול על שפתו גבול לו שלא יעברנהו והנה החול אין חומה גבוה שתעמוד בפני המים ולא עוד אלא שגלי הים מתגעשים והומין ובאים עד השפה ההיא ויעברו עליה כפי טבעם ולא יוכלו לפי שאני ... טבעם ... תוכלו להכיר כי אני משגיח ... ועושה בהם כרצוני ואיך ... אותי ולא תחילו מפני ולא תעלו בדעתכם שאני יכול לעשות בכם כרצוני אם תעברו מצותי אם כן ראוי לקרוא אתכם עם סכל ואין לב שלא תבינו זה או אם תבינו ויש לכם לב להבין אם כן לבבכם סורר ומורה שאתם מכירים ויודעים כי הנה שמתי בכם עד כי בעשותכם רצוני אני נותן גשמיכם בעתם יורה במרחשון ומלקוש בניסן ונתנה הארץ את יבולה ועץ השדה יתן פריו ובימי הקציר לא ירד לכם מטר וזהו שאמר שבועות חקות קציר ישמור לנו ובהיותכם מיוחדים בין שאר האומות בזאת ההנהגה איך לא תשימו זה על לב כי אני משגיח עליכם ואיך תכחשו בי ותאמרו לא הוא ואם תאמר למה לא נתן להם לעדים האותות והמופתים הכתובים כמו קריעת ים סוף והירדן וזולתן משנוי הטבע שאי אפשר להם מבלתי מכוין ומשגיח שופך הטבע כרצונו נאמר כי כל האותות והמופתים יוכלו להכחיש בהם אם ירצו כי לא היו אלא פעם אחת בזמן אחד והאחד שלא היו בזמן ההוא יוכלו להכחיש בהם אם יהיו כופרים בתורה אבל זה כעד היות החול גבול לים הוא חק עולם לא כך ולא יסור כל ימי היות עולם ובזה לא יוכלו להכחיש שהרי רואים בעיניהם ושומעים באזניהם רואים ביאת גלי הים עד השפה ולא יעבור החול שהוא גבול לים ושומעים התגעשות הגלים והמייתם כאלו בכחם יעברו הכל ויכסו פני הארץ

תרגום

סיתי עליכון עם מרחיק בית ישראל אמר יי עם תקיף הוא עמא דמעלמא הוא עמא לא תידע לישניה ולא תשמע מה דימליל: טו בית אזניה כקברא פתיח כולהון גברין: יז ויבוז חצדך ומיכלך יקטלון בנך ובנתך ישבי ענך ותורך יבוז פרי גופנך ותינך יפגר קרוי ארעך כריכתא דאת רחיץ לאשתיזבא בהון מן קדם דקטלין בחרבא: יח ואף ביומיא האינון אמר יי לא אעביד עמכון גמירא: יט ויהי ארי תימרון חלף מה עבד יי אלהנא לנא ית כל אלין ותימר להון כמא דשבקתון פולחני ופלחתון לטעות פלחי כוכביא בארעכון כן תשתעבדון לעממיא פלחי כוכביא בארעא דלא דילכון: כ חוו דא בבית יעקב ובשרוה בדבית יהודה למימר: כא שמעו כען דא עמא טפשא ולית ליה לב דעינין להון ולא חזן אודנין להון ולא שמעין: כב המן קדמי לא תדחלון אמר יי אם מן קדם מימרי לא תזועון דשויתי חלא תחומא לימא קים עלם ולא עדי ליה ומטרפין ולא יכלין והמון גלוהי

ירמיה ה

עליכם גוי ממרחק בית ישראל
נאם־יהוה גוי ׀ איתן הוא גוי
מעולם הוא גוי לא־תדע לשנו ולא
תשמע מה־ידבר: טז אשפתו כקבר
פתוח כלם גבורים: יז ואכל קצירך
ולחמך יאכלו בניך ובנותיך יאכל
צאנך ובקרך יאכל גפנך ותאנתך
ירשש ערי מבצריך אשר אתה בטח
בהנה בחרב: יח וגם בימים ההמה
נאם־יהוה לא־אעשה אתכם כלה:
יט והיה כי תאמרו תחת מה עשה
יהוה אלהינו לנו את־כל־אלה
ואמרת אליהם כאשר עזבתם אותי
ותעבדו אלהי נכר בארצכם כן
תעבדו זרים בארץ לא לכם: כ הגידו
זאת בבית יעקב והשמיעוה
ביהודה לאמר: כא שמעו־נא זאת
עם־סכל ואין לב עינים להם ולא
יראו אזנים להם ולא ישמעו:
כב האותי לא־תיראו נאם־יהוה אם
מפני לא תחילו אשר־שמתי חול
גבול לים חק־עולם ולא יעברנהו
ויתגעשו ולא יוכלו והמו גליו ולא־

רשי

אותם : (טו) איתן . תקיף : גוי מעולם הוא . מימי קדם התחיל למרוד כי בדור הפלגה בארץ שנער : (טז) אשפתו . מקום נרתק החצים : (יז) ירושש ערי מבצריך וגו׳ . הרי זה מקרא מסורס ירושש בחרב את ערי מבצריך אשר אתה בוטח בהנה : ירושש . ימסכן : בחרב . על ידי נייסות וכן הוא אומר וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כו) (כב) האותי לא תיראו . הלא היה שאינו דואג מפני הסערות ואינו מגפה לקיטול שהוא ירא מפני ואינו עובר הגבול אשר שמתי סביביו : תחילו . לשון פחד : ויתגעשו גליו . ומרומם לעבור הגבול ולא יוכלו לעבור : והמו גליו . לשון קול גדול : ולא יעברנהו . הגלים לא

ולא תשמע ד׳ דסמיכי בקריאה וסימניהון לא תאבה לו ולא תשמע אליו . ואם יפנה לבבך ולא תשמע. הנני מביא עליכם גוי ממרחק . עד אנה ה׳ שועתי דתרימר : אשפתו ג׳ בקריאה וסי׳ אשפתו כקבר פתוח . אשרי הגבר אשר מלא אשפתו . הביא בכליותי בני אשפתו : פתוח ד׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר חקת : בהנה ג׳ וסי׳ לחמא . אשר הוא יושב בהנה . אשר אתה בוטח בהנה בחרב : חק עולם ה׳ בקריאה וסי׳ ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו. כל זכר בבני אהרן יאכלנה חק עולם . והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה . והיתה לאהרן ולבניו ואכלוהו במקום קדוש . האותי לא תיראו נאם ה׳ ואם מפני . ו״א בליש׳ וכו׳ נמסר בסדר

תולדות אהרן גוי איתן . סוטה מו: אשפתו . סוטה מב : ואכל קצירך . ב״ק קיז : עם סכל . סנהדרין פ״ד ס״ח : לא תחילו . ב״ב עג עקדה שער א:

מצודת ציון

מושכך (במדבר כד) : תשמע . ענין הבנה כמו כי שומע יוסף (בראשית מב) : (טז) אשפתו . הוא נרתק החצים כמו עליו תרנה אשפה (איוב לט) : (יז) לחמך . כל המאכל קרוי בל׳ לחם כמו ונתם עפר לחמו (ישעיה סה) : ירושש. מל׳ רש ועני : (יח) תחת . במקום : זרים . נכרים : (כב) תחילו . מלשון חיל ורעדה : חק . דבר קבוע : ויתגעשו . ענין נדנוד וטלטול חזקה וכן ותגעש ותרעש הארץ

מצודת דוד

(טו) הנני וכו׳ בית ישראל . ר״ל אתם בית ישראל הנני מביא עליכם וכו׳ : גוי איתן הוא . גוי חזק : גוי מעולם הוא . ר״ל מזמן רב הוא בממשלה ולכן יגבה לבו להשחית הכל : לא תדע . לא תבין לשונו ולזרה תחשב כי לא יוכלו להתרעת אליהם בדברים : ולא תשמע . לא תבין וכפל הדבר במ״ש : (טז) אשפתו . נרתק חציו הוא כקבר פתוח ר״ל כמו קבר פתוח הוא מוכן להביא בו את המת כן חצי האשפה יביאו מתים רבים כי ילליהו במלחמה : כולם . כל אנשי המלחמה המה גבורים : (יז) ואכל . הגוי ההוא יאכל קציר שדך וכל מאכלך אשר היה למאכל לבניך ולבנותיך : ירושש . ייעני ערי מבצריך אשר אתה בוטח בהנה להשגב בהן מפני האויב : בחרב . ר״ל בעת יבוא עליך בחרב מלחמה : (יח) וגם בימים ההמה . שיבוא עליך צרות מרובות מ״מ לא אכלה הכל כי ישאר ממך שארית ללכת גולה : (יט) כי תאמרו . אתם ההולכים גולה : תחת מה . בעבור מה עשה וכו׳ את כל אלה להיות מקצתם נהרגים ומקצתם גולים : ואמרת . אתה ירמיה תאמר להם שבא מדה במדה כמו אשר עזבתם את ה׳ ועבדתם אלהי נכר בארצכם כן תהיו נעזבים מה׳ ותלכו בגולה לארץ אחרת ותעבדו גויי הארץ ההיא : (כ) הגידו זאת . את האמור למטה : והשמיעוה . את הדבר הזאת : (כא) עם סכל . עם טפש ואין להם לב מבין : ולא יראו . מפלאות המקום : ולא ישמעו . פלאי מעשיו : (כב) האותי . וכי לא תיראו ממני וכי לא תרעדו מפני : גבול לים . להיות גבול לים שעד החול יבוא : חק עולם . החק הזה הוא כל ימות עולם : ולא יעברנהו . אין מי הים עוברים את הגבול : ויתגעשו . אף כי יעלו בהתנועה חזקה עכ״ז לא יוכלו לעבור הגבול : והמו גליו . אף כי ירומו גליו עד כי נשמע קול המייתם עכ״ז לא יעברו הגבול וכי״ש

זה דבר שלא יוכל אדם לסבלם : תחיל . מן חיל כיולדה : יעברנהו . הנו"ן נוספת כמו כל סוס ירכבנהו : ויתגעשו . גליו שאומר בסוף . ויעברנהו גם כן בנו"ן נוספת : (כג) ולעם סרו וילכו . סרו מהדרך הטובה והלכו להם בשרירות לבם וי"ת על דסטו מבתר פולחני גלו : (כד) ולא אמרו . נירא נא . ס"ן נא נקראת רפ"ה אע"פ שמלת נירא נקראת מלעיל : הנותן גשם . ואחר כך פי' יורה ומלקוש בעתו אבל למה שכתב ויורה בוי"ו השמוש הנותן גשם בשאר עתי השנה לצורך הגנות ולשתות ולשאר צרכי האדם והבהמות ונתן גם כן יורה ומלקוש לצורך התבואה כל אחת בעתו : שבועות חקות קציר ישמור לנו . אותם שבועות מחקות קציר ישמור לנו שלא ירד מטר בימי הקציר שלא יפסיד הקציר וזהו חק הקציר ומשפטו וגם שתהיה רוח טובה נושבת בימי הקציר לזרות ולהבר הוא חק הקציר ומשפטו גם כן לפיכך אמר חקות ומה שאמר שבועות ולא אמר ימי הקציר לפי שאלו טורים שגמרו שבועות עד חג השבועות נפיק הלב ימי הקציר בשבועות וי"ת בזמן קיים שבועיא דבזמן חצדא גמר לנא : (כה) עונותיכם. וסיה לכם לאמר בלבבכם כי אלה הרעות הבאות עליכם עונותיכם הטו אתכם שהרי כשהייתם עושים רצון האל היה נותן לכם גשם בעתו וכל דבריכם באים על הנכונה אם כן מי מנע הטוב מכם ומי הביא אליכם הרע אלא עונותיכם וחטאתיכם : (כו) כי נמצאו. ישור כשך יקושים . יביט כל אחד בדרכו אם יעבור אדם שיגזלו ממנו מה שעמו ויביט כאדם המניח יקושים ומציב משחית ללכד העופות כן יביטו הם וירצחו ויהרגו והציבו משחית אנשים ילכדו ולא עופות ומשחית יקרא הפח שלוכד העופות כן הם מציבים ומארבים מזה ומזה ללכוד אנשים ולגזול מהם מה שעמהם : ישור . יביט כמו אשורנו ולא קרוב : כשך . הוא מקור כמו כהניח או תואר והוא כמו מטה מן ותמת המלך שככה שפירושו נחה וכן הוא פעל יוצא והככה פעל עומד : יקושים . הם כמו מוקשים וי"ת ארי אשתכחו בעמי חייבין ונומר כבעמוד : (כז) ככלוב מלא עוף . כלוב כלי עשוי מנסרין מגדלים בהם עופות ומטמינין אותם שם וכן פ"י בבית פיטמא והדומה לו והנה כלוב קיץ של עשוי מנסרים והמשילה לכלוב מלא עוף כמו שהכלוב ממלאים אותו עופות כפי מה שהוא ותוחנים לתוכו מאכלם ומשקם ואוכלין שם תמיד כן בתי אלה הרשעים מלאים מרמה ר"ל ממון מקובץ במרמה ובאין ומתעדנין בו : על כן גדלו ויעשירו . על כן שבא להם ממון זה בלי עמל ויגיעה גדלו בנכסים והעשירו : (כח) שמנו עשתו . על דרך משל כמו וישמן ישורון ויבעט כלומר שרבו נכסים גם יש בו קצת המלות כי העשירים ברוב הם שמנים ודשנים עשתו זכו מן עשת שן כי השמן עור בשרו זך וכן תרגם יונתן עתרו אף קנו טכסין : גם עברו דברי רע . לא דים במעשים אלא שרבו לגזול ולחמוס עד שעברו כל דברי איש רע כלומר יותר הרעו לעשות מאשר אנשים רעים עד שעברו עליהם ברעתם ויונתן תרגם אף עברו על פתגמי אורייתא עבדו דביש ופי' דין יתום כלומר משפט היתום והאדם החלוש לא שפטו ולא לקחו משפטם מעושקיהם : ויצליחו . ואף על פי כן ויצליחו : ומשפט אביונים . כפל ענין במלות שונות : (כט) העל אלה .

לא יעברו הגבול : (כד) יורה ומלקוש . כתרגום בכיר ולקיש : שבועות חוקות קציר . שבעה שבעות שחקק לנו כהן שתי חוקות קציר חק העומר וחק שתי הלחם : ישמר לנו . היפה הקציר בזמנו : (כה) הטו אלה . הטו החוקות האלה מעליכם שאינם שומרים לכם ואתם כלים ברעב : (כו) ישור . יארוב וכן למען שוררי (תהלים ה) ל' אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) : כשך יקושים . כאשר ישוך היקוש שעושין ללכוד צפרים ביער כשרגלו בא לתוכו והוא מסכו ומחזיקו ברגלו ונלכד וקורין לו פייד בלעז : הציבו משחית . ליגכי"ל בלעז כן עושי' אורבים על עיר או על דרך : הציבו . כמו מצב פלשתים (ש"א) : (כז) ככלוב . הוא מקום שמפטמין בו עופות וכן תרגמו יונתן כבית פיטמא ובלעז פרניק : (כח) עשתו . ל' עשת שן (שיר ה) גוף עב ובלעז אוספיסורי"ש : עברו דברי רע . אם באת רעה או עבירה לידם לא נפו ממנה אלא עברו בה ופשטוה : לא דנו דין יתום . למען יצליחו : (ל) שמה . תמהון : ושערורה . דבר מגונה לכל ומהו דבר התמהון הנביאים נבאים שקר ואומרים כזו נחלין ואונסין והכהנים שהם שופטי העם ומנהיגים ירדו את העם על ידי הנביאים כלומר לאחריהם כמו (שמואל ב כז) והמלך עובר וכל העם עוברים על ידו (רודף) (סיא דדוד) אחריו אף כאן

יַעַבְרֻנְהוּ׃ כג וְלָעָם הַזֶּה הָיָה לֵב
סוֹרֵר וּמוֹרֶה סָרוּ וַיֵּלֵכוּ׃ כד וְלוֹא־
אָמְרוּ בִלְבָבָם נִירָא נָא אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ הַנֹּתֵן גֶּשֶׁם וְיוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ
בְּעִתּוֹ שְׁבֻעֹת חֻקּוֹת קָצִיר יִשְׁמָר־
לָנוּ׃ כה עֲוֺנוֹתֵיכֶם הִטּוּ־אֵלֶּה
וְחַטֹּאותֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם׃ כו כִּי־
נִמְצְאוּ בְעַמִּי רְשָׁעִים יָשׁוּר כְּשַׁךְ
יְקוּשִׁים הִצִּיבוּ מַשְׁחִית אֲנָשִׁים
יִלְכֹּדוּ׃ כז כִּכְלוּב מָלֵא עוֹף כֵּן
בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה עַל־כֵּן גָּדְלוּ
וַיַּעֲשִׁירוּ׃ כח שָׁמְנוּ עָשְׁתוּ גַּם עָבְרוּ
דִבְרֵי־רָע דִּין לֹא־דָנוּ דִּין יָתוֹם
וְיַצְלִיחוּ וּמִשְׁפַּט אֶבְיוֹנִים לֹא שָׁפָטוּ׃
כט הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקֹד נְאֻם־יְהוָה
אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם
נַפְשִׁי׃ ל שַׁמָּה וְשַׁעֲרוּרָה נִהְיְתָה
בָּאָרֶץ׃ לא הַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַשֶּׁקֶר
וְהַכֹּהֲנִים יִרְדּוּ עַל־יְדֵיהֶם וְעַמִּי אָהֲבוּ
כֵן וּמַה־תַּעֲשׂוּ לְאַחֲרִיתָהּ׃

וְלָא עֲדָן לֵיהּ׃ כג וּלְעַמָּא הָדֵין
הֲוָה לֵב סָטֵי וּמָרִיד עַל דִּסְטוֹ
מִבָּתַר פּוּלְחָנִי גְלוֹ׃ כד וְלָא
אֲמַרוּ בְלִבְּהוֹן נִדְחַל כְּעַן קֳדָם
יְיָ אֱלָהָנָא דְמַחֵית מְטַר בַּכִּיר
וְלַקִּישׁ בְּעִדָּנֵיהּ בִּזְמַן קְיָם
שְׁבוּעַיָא דִבְזְמַן חַצְדָא נְטַר
לָנָא׃ כה חוֹבֵיכוֹן גְרַמוּ אִלֵּין
לְכוֹן וְחֶטְאֵיכוֹן מְנַעוּ טוּבָא
מִנְכוֹן׃ כו אֲרֵי אִשְׁתְּכַחוּ בְעַמִּי
חַיָּבִין כְּנִכְלִין אַשְׁדִין דַּם זַכַּאי
כְּלִבּוּשׁ צַיָּדִין דְּמָחֵי וְקָטֵיל
מִתְעַשְּׁתִין לְחַבָּלָא נַפְשִׁין
קָטְלִין׃ כז כְּבֵית פִּטְמָא דְמַלֵּי
עוֹפָא כֵּן בָּתֵּיהוֹן מְלַן גְזֵלִין עַל
כֵּן סַנִּיאוּ וְעַתִּירוּ׃ כח עֲתַרוּ
אַף קְנוֹ נִכְסִין אַף עֲבַרוּ עַל
פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא עֲבַדוּ דְבִישׁ
דִּין דִּקְשׁוֹט לָא דַיְנִין וְאַלּוּ
הוּא דַיְנִין יַתְמָא הֲווֹ מַצְלִיחִין
וְדִין חֲשִׁיכַיָּא בְקוּשְׁטָא לֵית
אִינוּן דַיְנִין׃ כט הַעַל אִלֵּין לָא
אַסְעַר לְאַיְתָאָה עֲלֵיהוֹן בִּישָׁא
אֲמַר יְיָ אִם מִן עַמָּא דִכְדֵין
עוֹבָדוֹהִי לָא אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן
כִּרְעוּתִי׃ ל תְּמִיהָא וּשְׁנוּ הֲווֹ
בְאַרְעָא׃ לא נְבִיֵּי שִׁקְרָא מִתְנַבַּן שְׁקַר וְכָהֲנַיָּא מְסַיְעִין עַל יְדֵיהוֹן וְעַמִּי רְחִימוּ כְּווֹתֵהּ

כי תשאו : שבועות ד' ג' מ"ל חא' חסר וסי' שבעת חקת קציר ישמר לנו . שבועי שבעות להם . חג שבעות ימים דיחזקאל . שבעות מטות אומר קדמא חסר : כזה ה' וסי' הנמצא כזה איש אשר רוח. והיה כזה יום מחר . אם בגוי אשר כזה . ותרין חברוהי :

תולדות אהרן הנותן גשם . עקרים מ"ד פ"ח : הטו אלה . מנעות כג קידושין סב :

אלה כ"כ : כתרגומו העל אלין לא אסער וגו' כבעמוד : (ל) שמה ושערורה נהיתה . שמה ענין תימה כמו כאשר שממו עליך רבים כלומר דבר תימה הוא מה שיהי' בארץ מרעות שעושין והדבר טנוף ולכלוך וזהו פירוש שערורה ענין טנוף ולכלוך כמו כתאנים השוערים וכת"י שמה תימה יש נוסחאות תיומא והוא לשון כליון כמו מהם תיומי מיא כדברי רז"ל ותרגום שערורה ושנו : (לא) הנביאים . אמר פי' מה היא השמה והשערורה שנהיתה בארץ נבאו בשקר להם ויאמרו שלום יהיה לכם וכזה משים העם לדרך רע : נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם . ענין לקיחה מן רדה הדבש כלומר יקחו השחד לעות המשפט יקחו אותם על ידיהם כרודה הדבש בידו שהוא טוב וערב וי"מ אותו ענין ממשלה מן כי הוא רודה לא תרדה בו ר"ל הכהנים רודים בעם על ידי הנביאים ומאותם ומטים המשפט כרצונם : ועמי אהבו כן . ר"ל רוצים בכל זה לפי שהם מיפים להם מעשיהם כרעים : ומה תעשו לאחריתה . כלומר לאחרית שמה ושערורה שזכר כלומר אם השערורה יפה

מצודת דוד

הוא מפחד ה' ומהדר גאונו : (כג) ולעם הזה . אבל לעם הזה היה לב מעוות וממרה: סרו וילכו . סרו מה' והלכו להם : (כד) נירא נא . ר"ל אם עד הנה לא היה פחד אלהים לנגד עיניהם הנה עתה נשיב אל לב לירא את ה' הנותן גשם והוא ומפרש שנתן יורה ומלקוש כ"א בזמן הצורך : שבועות חקות קציר . ר"ל החוק של שבועות ימי הקציר ישמר לנו שלא היה מוריד גשמים באלו כל ימי הקציר שהוא סימן קללה וכ"ה הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר (ש"א יב) : (כה) הטו אלה . הטו מכם הידיעה וההשכלה : מנעו הטוב . היא תבונת הלב המביאה טובה : (כו) כי נמצאו בעמי רשעים . ומעשיהם הם המטמטמים את הלב : ישור . יביט לארוב על אנשים כאדם המניח פח יקושים ללכוד עופות כן הציבו הם פח משחית וילכדו אנשים לגזול הונם ולהרגם : (כז) ככלוב . כמו הכלוב הוא מלא מן העופות כן בתיהם המה מלאים מן המרמה : גדלו . בהון רב ולתוספת ביאור אמר ויעשירו : (כח) שמנו . נעשו שמנים ולאו בבריאות רב : גם עברו . ר"ל גם כל דברי רע הבא לידם עברו עליהם : דין לא דנו . לא דנו דין אמת ואפילו דין יתום והעפ"כ הצליחו ולא נפרעתי עדיין מהם : ומשפט . ר"ל בעבור כי הצליחו אחזו בדרכם ולא שפטו משפט האביונים אשר יצעקו מפני נוגשיהם : (כט) העל אלה . וכי על מעשיהם כאלה לא אשגיח להפרע מהם בתמיה : אשר כזה . אשר עושה כדבר הזה : (ל) שמה . דבר תמהון ומגונה נהיתה בארץ : (לא) הנביאים . נביאי הבעל : בשקר . בשם הבעל שהוא דבר שקר : והכהנים . כהני הבעל : ירדו . ימשלו בכח הנביאים כי הם המשילום : אהבו כן . להיות הם המושלים

מצודת ציון

סאה (תהלים יח) : יובלו . מלשון יבולא . וכמו . מלשון המיים : (כג) סורר . מעוות ומורה . ענין מרי ומרד וכן בן סורר ומורה (דברים כא) : (כד) יורה . הוא המטר היורד על הזרעים במרוב הזרעים והאדמה : ומלקוש . הוא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל השבולות וכן ונתתי מטר וגו' יורה ומלקוש (שם יא) : שבועות . הוא מל' מלא שבוע זאת (בראשית כט) : חוקות . מלשון חק ודבר קבוע : (כו) ישור . ענין הבטה וראיה כמו למען שוררי (תהלים כז) : כשך . ענין הנחה כי וישכו המים (בראשית ח) ת"א ונחו מיא : יקושים . פח מוקשים : משחית . פח משחית : ילכדו . יתפשו : (כז) ככלוב . מעשהו כעין סל ועשוי לעופות והדומה לו כלוב קיץ (עמוס ח) : (כח) שמנו . מלשון שומן : עשתו . ענין נחת ובהירות כמו מעיו עשת שן (ש"ה ה) : (ל) שמה . ענין תמהון : ושערורה . ענין דבר מגונה ומאוס וכן ראיתי שערוריה (לקמן כג) : נהיתה . מלשון היה : (לא) ירדו . ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים קי) : על ידיהם

רד"ק

יפה בעיניכם עתה מה תעשו לאחריתה כי תדעו כי מרה תהיה באחרונה : (א) העיזו . הניסו כמו שלת העז מקנך אמר לבני בנימן שהם בירושלם אתם בנימן נוסו והניסו את אשר לכם מקרב ירושלם כל שכן מבאר עריכם כי אפילו ירושלם תלכד ומה שאמר העיזו הוא דרך גוזמא כי אין לכם מקום אנה ינוסו שם אלא כאומר אם יש לכם מקום שתנוסו נוסו והניסו מקרב ירושלם כי גם היא תלכד וירושלים היתה ליהודה ובנימן ומה שאמר לבנימן ולא אמר ליהודה כאדם שנוהם על קרוביו תחלה כי הוא כואב על אחרים יותר ממה שהוא כואב עליהם והוא היה מענתות בארץ בנימן והם היו קרוביו בני משפחתו כמו שאמר לו עליהם כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך וי"ת העיזו גלו : ובתקוע תקעו שופר . תקוע שם מקום הוא כמו שאמר ויבא יואב תקועה ואמר דרך צחות ובתקוע תקעו לשון נופל על לשון כמו ועקרון תעקר ואמר תקעו שופר לסנים סמס על העיר : ועל בית הכרם שאו משאת . מגדל שהיה בכרם אחד גבוה לשמור על הכרמים אשר סביבותיו ולזה נקרא בית הכרם וכן הוא אומר ויבן מגדל בתוכו ואמר שישאו בו משאת שיראו הרחוקים הלהבה וינוסו ומשאת כמו משאות במשנה : נשקפה . נראתה ונגלתה עתה הרעה : מצפון . היא בבל שהיא לצפון : (ב) הנוה והמעונגה דמיתי . פעל יוצא כמו אם היה מן הדגוש דמיתיך רעיתי כלומר דמיתי בת ציון לאשה נוה והמעונגה והנה אני רואה שיבאו עליה רועים ועדריהם להחריבה ופירוש נוה האשה היושבת בנוה שלה שוקטת ומעונגה ונוה תאר לנקבה כשלם ורבי יהודה חיוג' פירש נוה כמו נאוה באל"ף מן נאוו לחייך בתורים ענין יופי וכן ת"י ומפנקא ואדוני אבי ז"ל פירש דמיתי כרתי כמו נדמו עמי : (ג) אלי' . המשיל המלכים הבאים אליה להחריבה לרועים והעדרים הם חייליהם ולכאותה וכמו זה רבים במקרא והמשיל המלכים והמנהיגים לרועים והעם לצאן כמו הוי רועה האולי ונתתי לכם רועים כלבי והדומים לכם וכת"י לה ייתון מלכים ומשרייתהון : רעו איש את ידו . את מקומו וכן רועה על ידיהן כלומר מלך אחד או שר יעמד על עיר או על ערים וכן האחר עד כלותם לכבוש את הארץ : (ד) קדשו עליה מלחמה . אומר איש לחברו מהרועים זמנו מלחמה על ציון כלומר אף על פי שרעו איש את ידו כולם זמנו עצמם למלחמה על ציון : (ה) קומו ונעלה בצהרים . ואמר בפסוק שאחריו קומו ונעלה בלילה זכר צהרים ולילה לפי שהם זמני הפגעים כמו שאמר מדבר באופל יהלך מקטב ישוד צהרים אמרו בזמנים קשים נהיה עולה עליהם אמר הנביא אוי לנו כי פנה היום כלומר בצהרים שאומרים אויבנו לרעה הוא לנו ולא לטובה כי צהרים קשה לרוב החום ועתה יפה לרוב האורה ואנחנו נקה ממנו הרע ולא כטוב כי לנו תחך היום זהו כי פנה היום כלומר האור פנה לנו נדרכו והצללים הם נוטים ומתפשטים כי אין לנו אורה אלא חשכה : קומו ארמנותיה . שהם חושבים להשגב בהם נשחיתה אותם : (ו) כי כה אמר ה'. כלומר מאת ה' היתה זאת כי הוא רואה לבשחיתם והעיר את רוחם לבא עליה וכאילו אמר להם כרתו עצה .

עצה כמו עץ והה"א איננה לכינוי כי היא רפה אמר כרתו עצים לעשות מהם דיק ולשפוך סוללה על ירושלם והם האבנים שמשליכין בדיק וכדומה לו על העיר לנתוץ חומותיה ומגדליה ולדעת יונתן סוללה הוא תל גבוה שתרגום סוללה מליתא והוא ששופכין עפר ועצים תוך התפירות אשר סביב העיר עד שממלאים אותם מעפר ועצים תלים סביב לעיר על מלוי התפירות כדי לעבור מהם לחומה והוא הנקרא סוללה : היא העיר הפקד . היא העיר שהפקד עונה אף על פי שהאריך לה הקב"ה לא יאריך לה עוד כי כל הפקד בקרבה בכל העיר ימצא אדם עשק בקרבה כלומר אפילו בתוך העיר עושקים אין צריך לומר חוץ לעיר בדרכים : (ז) כהקיר ביר . כהקיר מן מקור ביר כמו באר אמר כמו שהבאר מימיה נובעין תמיד בלי הפסק כן הקרה רעתה חמס ושוד חוו שאמר על פני תמיד ומה שאמר תמיד כלומר שאני רואה ומשגיח לעד לא כמו שהם אומרים אין ה' רואה אותנו : חלי ומכה. אמר חמס ושוד חלי ומכה ישמע בה שמחלים העניים ומכים אותם כמו שנאמר ופני עניים תטחנו או פירושו עונש החמס והשוד שהם עושים אני מביא עליהם חלי ומכה וכן ת"י כגובא דמקיים מוהי וגומר כבעמוד : (ח) הוסרי . פן תקע נפשי ממך . שלא תוסרי יפרד רעני ממך שלא ארצה לך תקע

תרגום

תעבדון לסופא : א גלו בני בנימין מגו ירושלם ארי קל צוחת קרנא אשתמעת בארעא ועל בית בקעת כרמיא זקופו עממיא סמותא ארי בישתא אסתכיאת מצפונא ותבירא רבא : ב יאתה ומפנקתא איכדין קלקילת ית אורחתיך כבן בהיתת כנשתא דציון : ג לה ייתון מלכין ומשריתהון יגדון עלה משכנין סחור סחור וסיעין גבר ית תבריה : ד זמינו עלה עבדי קרבא קומו ונסק בטיהרא וי קנא ארי פנא יומא ארי גגרו טולי רמשא : ה קומו ונסק בליליא ונחבל בירניתהא : ו ארי כדנן אמר יי צבאות קוצו אעא וצברו על ירושלם מליתא היא קרתא דאתפקידו בה חובתא כולהון אונסין בגוה : ז כגובא דמקיים מוהי כן אוריכו ואתקימו בגוה עבדי בישתא קל חטופין ובזוזין משתמע בה קדמי תדירא על כן איתיתי עלה מרע ומחא : ח איתרדא ירושלם דלמא

ירמיה ו

ו א העיזו בני בנימן מקרב
ירושלם ובתקוע תקעו שופר ועל־
בית הכרם שאו משאת כי רעה
נשקפה מצפון ושבר גדול : ב הנוה
והמענגה דמיתי בת־ציון : ג אליה
יבאו רעים ועדריהם תקעו עליה
אהלים סביב רעו איש את־ידו :
ד קדשו עליה מלחמה קומו ונעלה
בצהרים אוי לנו כי־פנה היום כי־
ינטו צללי־ערב : ה קומו ונעלה
בלילה ונשחיתה ארמנותיה : ו כי
כה אמר יהוה צבאות כרתו עצה
ושפכו על־ירושלם סללה היא העיר
הפקד כלה עשק בקרבה : ז כהקיר
בור מימיה כן הקרה רעתה חמס
ושד ישמע בה על־פני תמיד חלי
ומכה : ח הוסרי ירושלם פן־תקע

בני ל' ומס' · קל ל' ומדו' ובתקוע · ג' · ל' . ל' · ל' . כ' · ג' · י"ג · ג' · ל' . כ' · ל' . ל' לא מפיק לשון חטא · ג' · ביר ק' . ל' · י' · כ' . ל'

רש"י

כאן על ידיכם שאחריכם לבשות כדברי הנביאים : (א) העיזו בני בנימן : ללכת לעריכם לשמור מבצריכם : בית הכרם. שם מקום הוא : שאו משאת . נס להקבץ ולהלחם על נפשכם : (ב) הנוה והמעונגה דמיתי . החרבתי תרגמו יונתן ל' ודמו נאות השלום (לקמן כה) נדמתה אשקלון (לקמן מז) : (ג) רועים ועדריהם . משל הוא מלכים וחיילותיהם : רעו . אכלו : את ידו . את מקומו סביביו : (ד) קדשו . זמנו : אוי לנו . לפי פנות היום : כי פנה היום . כאשר פנה לעת ערב הליתו האור בבהמ"ק : (ו) כרתו עצה . לא מפיק הי"א והוא ל' עץ שאין לשון כריתה נופל על העצה ועצה האמור כאן ל' הרבה עצים כמו תנה ל' רבים הרבה : העיר הפקד . שנאה פקודתה : (ז) כהקיר . ל' מקור : ביר . באר : כן הקרה רעתה . כן נובעת רעתם תמיד מוסיפי' ומחדשים : חלי ומכה . ע"כ אייתיתי עלה מרע ומחא : (ח) הוסרי . קבלי מוסר : פן תקע . פן תנתק

מסורה

משאת ג' בקריאה וסי' ועל בית הכרם שאו משאת . נותי ממועד . ויתן משאת כיד המלך . ותר ומשאת ויתן לו ארוחה ומשאה .

קומו ונעלה ג' בקריאה וסי' קומו ונעלה בצהרים . ודבתריה קומו ונעלה בלילה . קומו ונעלה ציון אל ה' אחר קומו נעלה : ישמע י' וסי'

תולדות אהרן אוי לנו . תענית כע זכר בראשית תוי אחרי : כה אמר . זוכר ואתחנן : כהקיר בור. כרמת ט מרומין קו : חמס ושד . כ"ח נפ

מצודת ציון

דיהם. בעבור כוחם של הנביאים : (א) העיזו . ענין אסיפה כמו העיזו אל מעמוד (לעיל ד) : ובתקוע . שם מקום כמ"ש וישלח יואב תקועה (ש"ב יד) : בית. הכרם : משאת . ענינו להבת אש וכן וישאם דוד (ש"ב ה) : נשקפה . ענין הבטה וראיה כמו וישקף אבימלך (בראשית כו) : (ב) הנוה. כמו הנאוה באל"ף והוא ענין יופי כמו נאוה כירושלים (ש"ה ו) : והמעונגה . מלשון עונג ועידון : דמיתי . מלשון דמיון והשואה : בת ציון . עדת ציון : (ג) תקעו . ענין תחיבה כדבר מה וכן ותקעתיו יתד (ישעיה כב) : רעו . האכילו המרעה : ידו . מקומו : (ד) קדשו . ענין הזמנה כמו הקדים קראיו (צפניה א) : קומו . הוא ענין זרוז : בצהרים . הוא חצי היום : פנה . ענין הסוב : צללי . מלשון צל : (ה) ארמנותיה . מלשון ארמון ופלטרין : (ו) עצה . מלשון עץ : סוללה . הוא תל העפר למול העיר : הפקד . ענין ההגבהה כמו לא תפקוד (לעיל ה) : (ז) כהקיר . ענין נביעה והוא מלשון מקור : ביר . כמו באר : ושוד . עושק : על פני . כמו לפני וכן לא יהיה לך וגו' על פני (שמות כ) : (ח) הוסרי . מלשון מוסר : תקע . ענין הסרה מן המקום וכן ותקע נפשי מעם (יחזקאל)

מצודת דוד

המושלים : ומה תעשו . הנביא אומר להם ומה תעשו בבוא אחרית הדבר הוא גמול התשלומין וכי בידם להציל אתכם : ו (א) העיזו . אתם בני בנימין האספו ללכת מקרב ירושלים כי האויב יכבשה ויהרוג עמה : ובתקוע . בעיר תקוע תקעו שופר להזהיר את העם להיות נכונים למלחמה (ולפי שהם עיר תקוע אמר תקעו שופר לשון נופל על לשון) : ועל בית הכרם . דרך לבנות בית גבוה ומגדל בכרם אחד לשמור בו כל הכרמים אשר סביבותיו : שאו משאת . הרימו להבת אש להיות נראה למרחוק להזהיר את העם (וגם שאו משאת הוא לשון נופל על לשון) : נשקפה . נראתה לבוא מבבל העומדת בצפון : ושבר גדול . הרעה הבאה תהיה שבר גדול : (ב) הנוה והמעונגה וכו' . אני דמיתי את בת ציון לאשה נאוה ומעונגה : (ג) אליה . עתה יבואו אליה רועים ועדריהם ר"ל אנשים שפלים ובזוים הם הכשדים אשר אינם יודעים לכבד המכובדים : תקעו . דרך לתקוע ספולי האהל בארץ על ידי יתדות : רעו . כ"א מהם רעו את מקומו שעמד בו ר"ל כל אחד מגדודי הכשדים החריבו את המקום אשר חנו שמה : (ד) קדשו . יזרזו אלו לאלו ויאמרו הזמינו עליה מלחמה קומו ונעלה עליה בצהרים והיא העת המוכן ביותר למלחמה : אוי לנו כי פנה היום . וכאשר לא יכבשו העיר ביומו ועל כי יהיה רב הפלא לשחת העיר יתאוננו לומר אוי כי פנה היום ועדיין לא לכדנו העיר : כי ינטו צללי ערב . בגלל של ערב נטה כי כאשר קרבה השמש לבית מערבו לשקוע ינטו הצללים למרחוק ויתארכו ביותר והוא כפל ענין במ"ש : (ה) קומו . מרוב תאוותם להשחיתה יאמרו קומו ונעלה בלילה ונשחיתה ארמנותיה ולא נמתין עד יאיר היום : (ו) כרתו עצה . כרתו העץ אשר סביבות ירושלים להתם עם העפר בסוללה : ושפכו . דרך כובשי העיר לשפוך תל עפר מול העיר ומשימים בה עצים ועולים עליה להלחם על העיר וכן וישפוך סוללה (דניאל יא) : הפקד כולה . ר"ל המקום הפנוית בכל העיר ומלא עושק בקרבה : (ז) כהקיר ביר . כמו שהבאר שמימיו נובעים והולכין כן רעתה נובע ואינה פוסקת : חמס ושוד . זעקת חמס ושוד נשמע בה לפני תמיד לכן אביא עליה חלי ומכה : (ח) הוסרי . קבלי מוסר פן

נפשי ממך פן־אשימך שממה ארץ
לוא נושבה׃ ט כה אמר יהוה צבאות
עולל יעוללו כגפן שארית ישראל
השב ידך כבוצר על־סלסלות׃ י על־
מי אדברה ואעידה וישמעו הנה
ערלה אזנם ולא יוכלו להקשיב הנה
דבר־יהוה היה להם לחרפה לא
יחפצו־בו׃ יא ואת חמת יהוה ׀
מלאתי נלאיתי הכיל שפך על־
עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדו
כי־גם־איש עם־אשה ילכדו זקן עם־
מלא ימים׃ יב ונסבו בתיהם לאחרים
שדות ונשים יחדו כי־אטה את־ידי
על־ישבי הארץ נאם־יהוה׃ יג כי
מקטנם ועד־גדולם כלו בוצע בצע
ומנביא ועד־כהן כלו עשה שקר׃
יד וירפאו את־שבר עמי על־נקלה
לאמר שלום ׀ שלום ואין שלום׃
טו הובישו כי־תועבה עשו גם־בוש
לא־יבושו גם־הכלים לא ידעו לכן
יפלו בנפלים בעת־פקדתים יכשלו
אמר יהוה׃ טז כה אמר יהוה עמדו

ירחק מימרי יתך דלמא
אשוינך צדיא כארע סדום
דלא אתותבת: ט כדנן אמר
יי צבאות אתבזזא יתבזזון
כמא דמהלכין על שולי גפן
למקטף שארא דישראל
ותתיב מחתך עליהון כדקטיף
על סלסלין: י על מן אמליל
ואסהיד ויקבלון אולפן הא
אטפשת אודנהון ולא יכלין
למיצת הא פתגמא דיי הוה
להון לחיסודין ומדלא צבן ביה:
יא וית נבואת דיי בתקוף מן
קדם יי אתמליתי לאיתי
לסוברא ולא יכילתי למשפך
על ינקין בשוקא ועל סיעת
עולמין כחדא ארי אף גבר עם
אתא יתאחדון סב עם דשבע
יומין: יב ויסתחרון בתיהון
לאוחרנין חקלן ונשין כחדא
ארי ארים ית מחת גבורתי
על יתבי ארעא אמר יי:
יג ארי מזעירהון ועד רבהון
כולהון אנסי ממון ומספר ועד
כהין כולהון עבדי שקר:
יד ואסיאו ית תבר כנשתא
דעמי במלי שקריהון למימר
שלמא שלמא ולית שלם:
טו עליהון למבהת ארי
תועבתא עבדו אף מבהת לית אינון בהתין אף אתכנעא לית אינון ידעין בכן יתרמון
קטילין בעדן דאסער עליהון חוביהון יתקלון אמר יי: טז כדנן אמר יי קומו על

רש"י

תנתק: תוקע. לשון חיבור והוקע אותם (במדבר כה). ויש לי פותרין לשון חיבור והרבה תיבות משמשות כן: (ט) עולל. גרפליי"ן בלע"ז לאחר שבצרו הכרם ונשארו עוללות והעניים באים ועוללים אותם כן יבואו ויחזרו ויבוזו: השב ידך. אתה השונא השב ידך לשלול שנית כבוצר המשיב ידו על סלסלות המסלסל ומחפש העוללות וכן היתה מתחלה את יהויקים והרגו והמליך את יכניה חזר לסוף שלשה חדשים והגלהו חזר לסוף עשתי עשרה שנה והגלה את צדקיהו: סלסלות. דינרקירי"ש בלע"ז כמו סלסלה ותרוממך (משלי ד) כך פירש דונש ומנחם פירש לו סלבלירי"ש בלע"ז: (י) ואעידה. לי התראה: ערלה. אטומה וכן כל לי ערלה: לחרפה. מחרפין אותו: (יא) ואת חמת ה' מלאתי. לפי מלא נבואה לבוא חמת ה' עליהם: הכיל. כמו להכיל אשופרי"ר בלע"ז: שפוך על עולל. לשפוך על התינוקות: בחוץ. בשוק: מלא ימים. קרוב למות והוא יתר על זקן: (יב) שדות ונשים יחדו. יוסבו לאחרים: (יג) בוצע בצע. אונס ממון: (יד) על נקלה. קל הוא לנביאי השקר להוציא מפיהם ולומר שלום יהיה לכם ובדבר זה מרפאין בדבורם את השבר העתיד לבא עליהן: (טו) הובישו. עליהון למיבהת: הכלים. כמו להכלים: גם בוש לא יבושו. אינם מתביישין ממעשיהם:

נמסר בישעיה סימן ס': ואעידה ה' בקריאה וסי' ואעידה בם את השמים ואת הארץ. ואעידה לי עדים נאמנים. על מי אדברה ואעידה. שמעי עמי ואדברה. שמע עמי ואעידה בך. מלאתי ג' וסי' ואת חמת ה' מלאתי. ואולם אנכי מלאתי כח. כי מלאתי מלים: בתרא מלתי כתיב: שלום שלום. ה' דסמיכי בקריאה וסי' יצר סמוך תצר. בורא ניב שפתים שלום. וירפאו את שבר עמי. ותברו וירפאו את שבר בת עמי על נקלה. והוה לבשה את עמשא. תולדות אהרן ערלה אזנם. בנה קה: על עולל. שם קיט:

רד"ק

תקע נפשי ממך כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדבר ממקומו ופירושו קרוב לו יוקע: לא נושבה. כאלו לא נושבה מעולם כך תהיה שממה ות"י כארע דסדום דלא אתותבת: (ט) כה אמר ה'. עולל. מקור מן הדומה למרובע כי פירושו עולל אחר כמו שמעוללין הגפן אחר שבצרו אותה שישובו על העוללות שנשארות ויבצרו אותם כן יעשו האויבים כי שארית ישראל הוא כמו העוללות בגפן ועוד פי' ואמר השב ידך כבוצר על סלסלות כל אחד מהאויבים יאמר לחבירו השיב ידך לבוז ולשלול כמו שהוא בוצר ושם בסלסלים ומשיב ידו פעם אחר פעם עד שיעולל הגפן כולה ויונתן פירש השב ידך דברי הנבואה כנגד הגלו והשיב מחתך עליהון כדקטיף על סלסלין. סלסלות כמו סלים פירשו סלו והדגש לאות סלי חורי ובסלסלות נכפלה גם כן פ"א הפעל: (י) על מי. ואעידה ענין הזהרה כמו העד העד בנו האיש בלשון עדות כי המזהיר לאחד מזהיר בו בפני עדים כדי שלא יכחיש בו אחר כן: ולא יוכלו להקשיב. הם עושים עצמן כאילו ערלה אזנם ואין בהם יכולת להקשיב: לחרפה. כי מה שהוא חרפה לאדם לא ירצה לשמוע כן הוא להם דבר ה': (יא) ואת חמת. חמת ה' כי נבאת על ישראל מלאתי ממנה עד שנלאיתי להכילה: שפוך על עולל. לשפוך החמה על עולל: בחוץ. כלומר שיהרגו האויבים העוללים בחוצות בלי חמלה וכן נשפכה החמה: ועל סוד בחורים יחדיו. ולא תועיל להם כחם כי ר"ל סודם שמתחברים יחד בסוד אחד ובעצה אחת ולא יועילם כל זה: איש עם אשה. כלומר עם אשתו: זקן עם מלא ימים. כי לא יחמלו על זקן ומלא ימים הוא יותר מהזקן ת"י ואת חמת ה' וית נבואת ה' בתקוף מן קדם ה' אתמליתי: (יב) ונסבו. שדות ונשים. וכן שדותיהם תסובנה לאחרים: (יג) כי מקטנם. כמו שחטאו כולם כן ילקו כולם: מנביא. נביא השקר ות"י ומספר ר"ל סופר מזכיר העם וכן כהן כהן הבעל או מכהני הלוים כי גם הם היו רעים: (יד) וירפאו. נביאי השקר והכהנים רפאו את שבר עמי: על נקלה. כלומר על אמירה נקלה שאין בו ממש: לאמר שלום שלום ואין שלום. הם אמרו שלום והנה אין שלום כי הנה האויב בא יום יום: (טו) הובישו. פי' בהמיהם שעשו תועבה לא הובישו: גם הכלים לא ידעו. פי' לא הרגישו בכלימה שיכלימה אדם על רוע מעשיהם: לכן יפלו בנופלים. נביאי השקר וכהני הבעל יפלו בעת שיפלו שאר הנופלים מישראל וזה יהיה בעת פקודתם שאפקוד עליהם חטאתם והוא יום חורבן הבית והעיר: (טז) כה אמר ה' עמדו על הדרכים. פירוש עמדו בדעתיכם על הדרך הטוב ועל הדרך הרע וראו בבינתכם ואמר זה כמו שאמר אליהו לעובדי הבעל עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' הוא האלהים לכו אחריו וכן אמר להם הנה נביאי האמת אומרים לכם הוסרו ושובו מדרכיכם הרעים ולא תנתנו ביד האויב ונביאי השקר אומרים לכם טוב הוא הדרך שאתם אוחזין

מצודת דוד

תקע נפשי ממך: ארץ לא נושבה. כאלו לא היתה מיושבת מעולם: (ט) עולל יעוללו כגפן. כמו הגפן אחר שבצרו אותם ונשארו עוללות חוזרים ללקט גם העוללות כן יהיה שארית ישראל כי יחזור האויב לגלות גם אותם: השב ידך. אתה האויב השב שנית ידך לקחת בגולה את הנסתרים כמו הבוצר המשיב שנית ידו בעבור למשמש ולחפש אחר הענבים הנסתרים מעיניו: (י) על מי אדברה. אל מי אדבר ואזהיר וישמעו אלי: ערלה אזנם. כאלו אזנם אטומה ולא יוכלו להקשיב אמרים: לחרפה. שמועת דבר ה' יחשב להם לכלימה לכן לא יחפצו בו: (יא) ואת חמת ה'. החמה אשר אני רואה עליכם הנה מלאתי ממנה כי רבה היא: נלאיתי הכיל. נעשיתי עיף ויגע לסבול הצער בראותי שהחמה היא לשפוך על קבוצת העוללים היושבים בחוץ מקום קבוצת העוללים: ועל סוד. על קבוצת בחורים על כולם יחדיו: ילכדו. ברשת החמה: מלא ימים. מי שכלו ימיו והוא קרוב למות: (יב) ונסבו. יבאו מאתם ויסובב לאחרים: יחדו. בפעם אחת: אטה את ידי וכו'. להכות אותם בה והוא ענין משל: (יג) בוצע בצע. גוזלים הון מאחרים: ומנביא. מנביא הבעל עד כהני הבמות: (יד) וירפאו. הם מרפאים את שבר עמי ורעתם העתידה לבוא ר"ל הם מוציאים מלבם דאגת הרעה הבאה: על נקלה. עם אמירה נקלה ומבזה לאמר שלום תהיה ולא תבא הרעה ובזה המה מרפאים שברם אבל לא יהיה שלום והמה מכחשים: (טו) הובישו. ר"ל עליהם היה להם להנביאים והכהנים להיות נכלמים כאשר עשו דבר תועבה כדרך החשובים אשר יכלמו אם באה לידם דבר תועבה במקרה: גם בוש לא יבושו. ר"ל עשו התועבה וגם לא יבושו בעבורה: גם הכלים לא ידעו. אינם יודעים מה היא כלימה והכל הדבר בעיניהם: לכן יפלו בנופלים. הנביאים והכהנים ההם יפלו בעת יפלו כל הנופלים ע"י האויבים: בעת פקדתים יכשלו. בעת אזכור עליהם עונם להפרע מהם והוא בזמן החורבן אז יכשלו גם המה: (טז) ראו. העוברים והשבים ושאלו אותם על נתיבות העולם אי זה הדרך היותר טוב ולכו בה ואז תמצאו מרגוע ומנוחה והוא ענין

מצודת ציון

(ט) עולל יעוללו. כן נקרא הליקוט שאחר הבציר כמו לא תעולל אחריך (דברים כד): כבוצר. כן נקרא תלישת הענבים מן המחובר כמו כי תבצור כרמך (שם): על. בעבור: סלסלות. ענין תשמיש והשמוש כמו סלסלה ותרוממך (משלי ד): (י) על מי. אל מי: ואעידה. ענין אזהרה והתראה כי ע"פ רוב מתרין בעדים שלא יכחשו: ערלה. ענין אטום כמו ערלי לב (לקמן ט): להקשיב. ענין שמיעה והאזנה: (יא) נלאיתי. ענין עייפות ויגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז): הכיל. ענין הסבלה והחזקה כמו מרבה להכיל (יחזקאל כג): עולל. ילדים רכים: בחוץ. בשוק: סוד. קבוצה הנאספת להמתיק סוד ועצה וכן בסוד מתקים (לקמן ט): (יג) בוצע בצע. גוזלים הון וכן עוכר ביתו בוצע בצע (משלי טו): (יד) על. הוא כמו עם: נקלה. מלשון קלון ובזיון: (טו) הובישו. מלשון בושה: תועבה. דבר מאוס ומגונה: הכלים. מל'

רדק

האחין לא תסורו ממנו ומה שהנביאים מפחידים אתכם כי תנתנו ביד אויב אל תיראו כי שלום יהיה לכם ועתה כתנו בשבלכם איזה הוא הדרך הטוב גם שאלו בעבור נתיבות עולם כמו שאמר שאלו רעיתו עליו השלום שאל אביך ויגדך כן אמר להם שאלו נתיבות עולם כלומר שאלו בעבור הדרכים אשר מעולם כלומר הדורות שעברו ותמצאו כי מי שאחז דרך האמת בא לו הטוב. ומי שאחז דרך שמורים אתכם נביאי השקר בא לו הרע לפי שאחז בדרך השקר מבני שנים אלה תוכלו להכיר איזה הדרך הטוב ולכו בו או מדרך השכל או מדרך הקבלה: ומצאו מרגוע לנפשכם. וכזה תמצאו מרגוע נפש ונחת רוח בשתי השעיפים וכשאמרתי לכם זה אמרתם לא נלך ולא נחקור על הדרכים כי מה שאנו אוחזין הוא טוב בעינינו: (יז) והקימותי צופים. נביאי אמת שמזהירים אותם ואומרים להם הקשיבו לקול השופר ראו איך מבטיחין אתכם נביאי השקר על תוהו שאומרים לכם שלום יהיה לכם ועתה הקשיבו לקול שופר שהוקעו שכינותיכם בשופר מפני שהוא לשנים העם ויאמרו לא נקשיב וכן אמרו לא נחוש לכל זה כי אנחנו בירושלם נהיה בשלום וי"ת ואקימית עליכון וגומר כמשמעו: (יח) לכן שמעו הגוים. שאר העמים שמעו כי אני אשיר בכם: ודעי עדה. ואת עדת ישראל: את אשר בם. כמו שאמר ראו את עונך ודעו את אשר בם העונות אשר בהנשין מקטנם ועד גדולם וכן תרגם יונתן ודעי כנישתא דישראל ית חוביהון: (יט) שמעי הארץ. כי אתם עד ביני וביניהם ואמר הארץ ולא אמר השמים כי גם הם ערים לפי שהארץ תהיה חרבה בעונם: פרי מחשבותם. אינו אומר שענשם על המחשבה לבד אלא על מעשיהם שהם פרי מחשבותם שהם חושבים שאין אני רואה מעשיהם לפיכך הולכים אחר לבם למלאות תאותם: על דברי. אל דברי כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו. ורז"ל פי' פרי מחשבותם המחשבות שאדם חושב ולא באו לידו על כן נמנע מעשותם עליהם אמר פרי מחשבותם אבל המחשבות שיבאו לידו ונמנע מעשותם מיראת שמים לא יצטרפו למעשים וי"ת פרי מחשבותם תושלמת עובדיהון: ותורתי וימאסו בה. כמו ואל תורתי לא הקשיבו כי על דברי ר"ל דברי הנביאים שמזהירים אותם ותורתי ר"ל תורת משה לא די שלא הקשיבו לה כשקוראים אותה אליהם אלא גם מאסו בה שלא רצו לקרותה ולשמעה כי בימי יאשיהו כשמצא הלקיהו ספר התורה ויקראו בה היה תמוה אצלם כי כבר שכחו אותה: (כ) למה זה לי לבונה. וקנה הטוב. שהיו מביאין אותם מארץ רחוק לקטרת כי לא היתה נמצאת בארץ ישראל ושאר סמני הקטרת היו נמצאים בה או זכר השנים והוא הדין אחרים והקטרת שהם באים להכשיר הקרבן ואם הקרבן אין נרצה לפני ולמה תטרחו להביא הכשרון שהוא הקטורת: (כא) לכן. אבות ובנים. שכן ורעו. זכר כן להודיע כי האב לא יזהיר הבן אם ידע וכן אם הבן ידע לא יזהיר לאב וכן האיש עם שכנו ר"ל שהוא שוכן אצל ביתו וכן עם רעו שיש לו משא ומתן או שותפות עמו אין אחד מהם מתירא ומזהיר את חברו לפיכך יאבדו כולם כי כל אחד ירצה ברעת חברו: יאבדו כתיב ואבדו קרי והענין אחד: (כב) כה אמר ה'. יעור. ואני הוא המעיר אותו לבא מבבל אל ירושלם ארץ רחוקה לא יהיה בלתי העירם ויעור מבנין נפעל: (כג) קשת וכידון יחזיקו. כל אחד יחזיק בידו שני כלי זיין: כים יהמה. בגלי הים: ועל סוסים ירכבו. כי לא יבאו רגלים לבד אלא אף רוכבי סוסים יהיו בהם רבים ועל אותם יותר חזקה: ערוך כאיש למלחמה. כל אחד מהם יהיה ערוך בכלי זיין כמו איש אחד הנועד להלחם עם חברו מלחמה ערוכה שמכין עצמו בכלי זיין וכרוב לא יהיו הרבים כל כך מזויינין וזה החיל יהיה כל אחד מהם ערוך למלחמה כאיש אחד ועל מי יבאו עליך בת ציון: (כד) שמענו את שמעו. שמעו שם שזכר והנפרד מן שמעו שומע בפלס רומה ושמענו מאמר הנביא שכולל עצמו עם ישראל שהרדים אל דבריו:

תרגום

אוֹרְחָן וַחֲזוֹ וּשְׁאִילוּ לִשְׁבִילִין
דְמִן עָלְמָא אֵידָא אוֹרְחָא
דְתַקְנָא וְהַלִיכוּ בַּהּ וְאַשְׁכָּחוּ
נְיָח לְנַפְשְׁכוֹן וַאֲמַרוּ לָא נְזֵיל:
יז וַאֲקֵימִית עֲלֵיכוֹן סַפְרִין
קַבִּילוּ לְמֵלֵי נְבִיַא וַאֲמַרוּ לָא
נְקַבֵּיל: יח בְּכֵן שְׁמָעוּ עַמְמַיָא
וּדְעִי כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יָת
חוֹבֵיהוֹן: יט שְׁמָעִי אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי
בִישְׁתָא עַל עַמָא הָדֵין
תּוּשְׁלְמַת עוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי
לְפִתְגָמֵי עַבְדֵי נְבִיַיא לָא קַבִּלוּ
וְאוֹרַיְתִי וְקַצוּ בַהּ: כ לְמָא דְנַן
קֳדָמַי לְבוֹנְתָא דְמִשְׁבָא תֵיתֵי
וּקְנֵי טַבְתָא מֵאֲרַע רְחִיקָא
עֲלָוָתְכוֹן לָא לְרַעֲוָא וְנִכְסַת
קוּדְשֵׁיכוֹן לָא יִתְקַבְּלוּן קֳדָמַי:
כא בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא
מַיְתֵי עַל עַמָא הָדֵין תַּקְלָן
וְיִתְקְלוּן בְּהוֹן אֲבָהָן וּבְנִין
כַּחֲדָא מְגִיר וְקָרִיבֵיהּ יֵיבְדוּן:
כב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא עַמָא
אָתֵי מִצִּפּוּנָא וְעַמְמִין רַבְרְבִין
יֵיתוּן בְּגַלֵי מִסְיָפֵי אַרְעָא:
כג קַשְׁתָּן וּתְרֵיסִין אֲחִידִין
אַכְזְרָאִין אִינוּן וְלֵית לְהוֹן
רַחֲמִין קָלְהוֹן כְּיַמָא
בְּאִתְרְגוּשֵׁיהּ וְעַל סוּסְוָתָא
רָכְבִין מְסַדְרִין אִינוּן כִּגְבַר
עָבֵיד קְרָבִין עֲלָךְ כְּנִשְׁתָּא דְצִיוֹן: כד שְׁמַעְנָא יָת שִׁמְעֵהוֹן וְאִתְרַשְׁלָא יְדָנָא עָקָא אֲחַדְתָּנָא

ירמיה ו

עַל־דְּרָכִים וּרְאוּ וְשַׁאֲלוּ ׀ לִנְתִבוֹת
עוֹלָם אֵי־זֶה דֶרֶךְ הַטּוֹב וּלְכוּ־בָהּ
וּמִצְאוּ מַרְגּוֹעַ לְנַפְשְׁכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא
נֵלֵךְ: יז וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם צֹפִים
הַקְשִׁיבוּ לְקוֹל שׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ לֹא
נַקְשִׁיב: יח לָכֵן שִׁמְעוּ הַגּוֹיִם וּדְעִי
עֵדָה אֶת־אֲשֶׁר־בָּם: יט שִׁמְעִי הָאָרֶץ
הִנֵּה אָנֹכִי מֵבִיא רָעָה אֶל־הָעָם הַזֶּה
פְּרִי מַחְשְׁבוֹתָם כִּי עַל־דְּבָרַי לֹא
הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרָתִי וַיִּמְאֲסוּ־בָהּ:
כ לָמָּה־זֶּה לִי לְבוֹנָה מִשְּׁבָא תָבוֹא
וְקָנֶה הַטּוֹב מֵאֶרֶץ מֶרְחָק עֹלוֹתֵיכֶם
לֹא לְרָצוֹן וְזִבְחֵיכֶם לֹא־עָרְבוּ לִי:
כא לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶל־
הָעָם הַזֶּה מִכְשֹׁלִים וְכָשְׁלוּ בָם אָבוֹת
וּבָנִים יַחְדָּו שָׁכֵן וְרֵעוֹ יֹאבֵדוּ: כב כֹּה
אָמַר יְהוָה הִנֵּה עַם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן
וְגוֹי גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ:
כג קֶשֶׁת וְכִידוֹן יַחֲזִיקוּ אַכְזָרִי הוּא
וְלֹא יְרַחֵמוּ קוֹלָם כַּיָּם יֶהֱמֶה וְעַל־
סוּסִים יִרְכָּבוּ עָרוּךְ כְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה
עָלַיִךְ בַּת־צִיּוֹן: כד שָׁמַעְנוּ אֶת־
שָׁמְעוֹ רָפוּ יָדֵינוּ צָרָה הֶחֱזִקַתְנוּ חִיל

ב' חסר י' · ל' · ב' חסר וי"ו · ל' · ד' · ב' מ"ע ב' · ל' · ב' ל"ל חס' וי"ו קדמאה · י"ד בטעם · ל' וכ"ע · ואבדו ק' · ד' · ל' · ד' וכל נדרים דכו'

תולדות אהרן לנתיבות. עקדה שער ק': פרי מחשבותם. קידושין מ:

רשי

מחשבותם: (טז) מרגוע. מנוחה: (יז) והקימותי עליכם צופים. הוא שמעמידין אנשים על המגדלים עת החירום איש צופה ורואה אם גייס בא לעיר תוקע בשופר ומזהיר את העם להחלץ ולבא על החומה אף אני העמדתי נביאים המשמיעים אתכם את הפורענות הבאה לסודרו ולתקן דרכיכם שתנצלו והוא כשופר תקיעות הגונה הקשיבו לקול השופר הזה והנצלו: והקימותי. פירוש העמדתי לכם כבר וכן חיי ואקימיה. צופים גייס בלעז: (יח) את אשר בם. את הרעה אשר בידם: (יט) פרי מחשבותם. שכר מחשבותם: ותורתי וימאסו בה. הרי זה דוגמת עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (שמות ט"ו) שהיה לו לומר היה לי לישועה אף כאן היה לו לומר ותורתי מאסו בה ודרך המקראות לדבר כן: (כ) למה זה לי לבונה. אשר אתם מקריבים לפני אשר משבא באה. לא ערבו. לא נעמו: (כג) יחזיקו. יקחו כמו וישלח ידו ויחזק בו (שם ד) וכן גרס החזקתי אחותי:

מסורה

ראש השלישים לך דוד: צפים ב' כתיב כן חסר וי"ו וסימ' ויקחהו שדה צפים. והקמתי עליכם צפים וא' מ"ל דמ"ל צופים מהר אפרים: עלותיכם ב' כתיב כן בקריאה וסי' למה זה לי לבונה משבא תבוא. עלותיכם ספו על זבחיכם. והיה המקום אשר יבחר אלהיכם בו. והביאותים אל הר קדשי עולתיהם כתיב ושארא עלתיכם כתיב במ"א מ"ל דמ"ל ויכלו את חטים והיה ביום השמיני. בעולתינו ובזבחינו כן כתיב. ועולתיך לנגדי תמיד. ועולתך ידשנה סלה. כן כתיב

מצודת ציון

מל' כלימה: פקידים. מגין זכרון: (טז) לנתיבות. ענין שביל הדרך: מרגוע. מנוחה והשקט כמו וזאת המרגעה (ישעיה כח): (יז) צופים. מביטים ממקום גבוה: הקשיבו. ענין האזנה: (כ) לבונה. מין בושם: משבא. שם מדינה: וקנה. הוא קנמון מסממני הקטורת: ערבו. ענין נעימות ומתיקות כמו וערבה לה' (מלאכי ג): (כא) שכן. זהו הדר עמו בבית: (כב) יעור. מגזרת התעוררות: מירכתי. מסוף וכן ולירכתי המשכן ימה (שמות כו): (כג) וכידון. הוא כעין רומח וכן נטה בכידון (יהושע ח): ערוך. מסודר ומוכן: כאיש ר"ל כגבור חיל: (כד) רפו. מלשון רפיון: החזיקתנו. ענין אחיזה: חיל. חלחלה ורעד

מגור

מצודת דוד

ענין תלי' לומר שאלו לחכמים והם יורו לכם דרך הטוב: ויאמרו. והם השיבו לא נלך לשאול כי דרכם ישרה בעיניהם: (יז) צופים. כזמן המלחמה שדרך להעמיד צופים לראות אם הגונה בא וכשרואה שהם באים תוקע בשופר להזהיר את העם ואמר למשל לומר הנה העמדתי נביאים להזהירם על התשובה כי הצרה קרובה: לא נקשיב. לא נשמע לאזהרת הנביא: (יח) שמעו הגוים. אתם עמים שמעו מה שאני מתרה בכם: ודעי עדה. כל עדה דעי את הרעה אשר בידם: (יט) שמעי הארץ. אתם יושבי הארץ שמעו מה שאני מתרה בהם: פרי מחשבותם. גמול מחשבותם: כי על דברי. כי אל דברי אשר ביד הנביאים לא הקשיבו וגם אל תורתי שנתתי ביד משה לא הקשיבו וימאסו בה: (כ) למה זה לי. מה נחת רוח יש לי בהקטרת הלבונה אשר תבוא משבא ובהקטרת קנה הטוב הבא מארץ מרחק: לא לרצון. אינם לי לרצון. לא ערבו לי. לא נעמו לי: (כא) מכשולים. דברים המכשילים: ורעו. חבירו הרגיל אצלו: ואבדו. כולם יאבדו יחד כי בבוא המכשול אל הבית כולם יכשלו בו ויאבדו: (כב) מארץ צפון. הוא בבל: ישור. יבוא נעור לבוא מסוף הארץ ר"ל ממרחק: (כג) יחזיקו. יאחזו בידם להלחם בכם: ולא ירחמו. על הנופלים בידם: כים יהמה. כמו הים אשר הומה מן גליו המרעישים בקול: ועל סוסים ירכבו. וימהרו לרדוף אחרי הנסים במלחמה: ערוך כאיש: כל אחד מהם ערוך ומוכן כאיש גבור חיל ללכת למלחמה עליך בת ציון: (כד) את שמעו. ר"ל שמועת גבורתו: רפו ידינו. נעשו רפויים

כַּיּוֹלֵדָה׃ כה אַל־תֵּצְאִי הַשָּׂדֶה
וּבַדֶּרֶךְ אַל־תֵּלֵכִי כִּי חֶרֶב לְאֹיֵב
מָגוֹר מִסָּבִיב׃ כו בַּת־עַמִּי חִגְרִי־
שַׂק וְהִתְפַּלְּשִׁי בָאֵפֶר אֵבֶל יָחִיד
עֲשִׂי־לָךְ מִסְפַּד תַּמְרוּרִים כִּי פִתְאֹם
יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ׃ כז בָּחוֹן נְתַתִּיךָ
בְעַמִּי מִבְצָר וְתֵדַע וּבָחַנְתָּ אֶת־
דַּרְכָּם׃ כח כֻּלָּם סָרֵי סוֹרְרִים הֹלְכֵי
רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל כֻּלָּם מַשְׁחִיתִם
הֵמָּה׃ כט נָחַר מַפֻּחַ מֵאֵשְׁתַּם עֹפָרֶת
לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף וְרָעִים לֹא נִתָּקוּ׃
ל כֶּסֶף נִמְאָס קָרְאוּ לָהֶם כִּי־מָאַס
יְהוָה בָּהֶם׃

ז א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב עֲמֹד
בְּשַׁעַר בֵּית יְהוָה וְקָרָאתָ שָּׁם אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־
יְהוָה כָּל־יְהוּדָה הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים
הָאֵלֶּה לְהִשְׁתַּחֲוֺת לַיהוָה׃ ג כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם
וַאֲשַׁכְּנָה אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ד אַל־
תִּבְטְחוּ לָכֶם אֶל־דִּבְרֵי הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר
הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל יְהוָה

תצאו ק' · תלכו ק' · מאש תם ק' · ס' טעם בספרא

הא כחבלין לילדתא: כה לא תפקון לחקלא ובאורחא לא תהכון ארי חרבא דסנאה מקטלא למתכנשין מסחור סחור: כו כנשתא דעמי אסרו סקין וחפו רישכון בקטמא אבל כיחיד עבידו לכון מספיד במרר ארי בתכיף ייתון בזוזין עלנא: כז בחיר יהבתך בעמי ככרך תקיף ותתהודע ותתחזי להון ית אורחתהון: כח כל רברביהון מרדין מהלכין בנכילו כמא דמערב נחש עם פרזלא כולהון מחבלין אינון: כט הא כמשב נפחין דחריך בגו נורא כן חשא קלהון דנבייא דמתנבן להון תובו לאוריתא ולא תבו וכאברא דמתמסי בגו כורא כן הואה במילין בעיניהון מלי נבייא דמתנבן להון לא להנאה אליפונון מלפיהון ועובדיהון בישיא לא שבקו: ל הא מכסף פסולא מרחקין קרו להון ארי רחיק יי יתהון: א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי למימר: ב קום בתרע בית מקדשא דיי ותתנבי תמן ית פתגמא הדין ותימר קבילו פתגמא דיי כל דבית יהודה דעלין בתרעיא האילין למסגד קדם יי: ג כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל אתקינו אורחתכון ועובדיכון ואשרי יתכון באתרא הדין: ד לא תתרחצון לכון על פתגמי נביי שקרא דאמרין קדם היכלא דיי אתון פלחין קדם היכלא דיי אתון דבחין קדם היכלא דיי אתון

רשי

(כה) מגור. יראה. ל"א ל' אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כא) וכן תרגם יונתן: (כו) והתפלשי. התגלגלי: אבל יחיד. אבל של בן יחיד מי שאין לו אלא בן יחיד ומת: מספד תמרורים. לפי שהוא דבוק נקוד מספד בפתח ואינו נקוד מספד בצירי: (כז) בחון נתתיך. לירמיה נאמר חזק נתתיך בתוכם ותדע ובחנת את דרכם שתוכיחם והם לא ישמעו. בחון ל' חוזק כמו טופל ובחן (ישעיה לב) הקימו בחוניו (שם כג): (כח) סרי סוררים. סרים מן הדרך: הולכי רכיל. בין הנחשת והברזל משלי איבה בין שני שרים שיש בהן כח להתגרות יחד כך שמעתי. ואני אומר הולכי רכיל הם וחזקים כנחשת וברזל להחזיק כזביהם. וי"ת רכיל זה ל' נוכל מהלכין בנכילו כמא דמערב נחש עם פרזלא. ונוכל הוא ל' מחשבה כמו ויתנכלו אותו להמיתו (בראשית לז): (כט) נחר מפוח. משל הוא כשצורפים כסף נופחין במפוח ונותנין תמיד עופרת בתוך הכור ומועיל לצרוף אבל אתם באתי לצרוף אתכם המפוח נחר ונחרך מכח האש ותם העופרת כולו. נחר לשון חרה אפי (איוב לב) ועצמי חרה מני חורב (שם ל) איסר"ש בלעז. על חנם צרף הצורף כי לא הועיל: ורעים לא נתקו. מדרכם הרעה כלומר יגעו הנביאים להוכיח ולא הועילו: נתקו. שורנפראקיי"ן בלעז. (ל"א ורעים כמו רשעים ס"א): (ל) כסף נמאס. שאינו נצרף בשום יגיעה: (ד) היכל ה' היכל ה' היכל ה'. תלת זימנין

ושארא עלתיך כתיב. שק ד' קמצין וסי' וכל אשר יפול עליו. בת עמי חגרי שק. על כל מתנים שק. ואני בחלותם לבושי שק. וכל השק בשק ואס"ף דכוות'. ורעים ג' וסי' מעט ורעים היו ימי שני חיי. ויתן ה' אתות ומופתים.

תולדות אהרן בת עמי. גטין נח:
היכל ה' נזיר לב:

רדק

(כה) אל תצאי. הלכי תצאי הלכי כתוב ביו"ד הנקבה מדבר כנגד הכנסת אלכו תצאו קרי מדבר כנגד הפרטים והענין אחד: חרב. יש לאויב מבחוץ להכותכם אם תצאו: ומגור. ופחד יש בכל סביבותיכם אם תצאו וי"ת מגור מסביב מקטלא למתכנשין מסחור סחור: (כו) בת עמי והתפלשי באפר. התגוללי בתוך האפר וי"ת וחפו רישיכון: אבל יחיד. אבל אדם שמת לו בנו יחידו שהוא אבל קשה: מספד תמרורים. מספד סמוך לפיכך הוא פתוח מספד של מרירות והמסרה ג' פתחין וסי' תמריה סמוך לרמונית פירוש תמרית מספד תמרורים סמיכין מספד בית האבל רמיה כמספד הדרימון: כי פתאום. מעתה התחילו לספוד כי לא תדעי עת בואו כי פתאום יבא עלינו: (כז) בחון. אמר לנביא אף על פי שאתה אומר להם דברים קשים ומתנבא עליהם רעות אל תירא מהם כי בחון ומבצר נתתיך להם בחון פירושו מבצר כמו הקימו בחוניו וכן אמר לו בתחלת נבואתו הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל לפיכך אל תירא מהם ותשא אחר דרכיהם זהו שאמר ותדע ובחנת את דרכם ואמר ובחנת לשון נופל על לשון לפי שקראו בחון אמר ובחנת את דרכם ויונתן תרגם בחון בחיר: (כח) כלם סרי סוררים. סרי בסמ"ך כמו בשי"ן שרים. הם שרי סוררים כלומר שעבדיהם סוררים והשרים כמו כן סוררים והעבדים הולכי רכיל לאדוניהם לאכול עניים באמרי שקר והנה השרים עם העבדים נמשלים לנחשת וברזל שעושו המלאכה כאחד כשהן מעורבין זה בזה והנחשת בזה המקום פירוש הברזל שקורין בלע"ז אצי"ר שמבערין אותו עם הברזל לעשות בו כלי אומנות כי לא יחתוך הברזל לבדו אלא עם זה הנחשת וכן פי' אחי אבי כל נחושה ונחושת שבמקרא שמדבר לענין חוזק וי"ת כל רברביהון מרדין וגו' כמשמעו: (כט) נחר מפוח. לפי שהמשילם לנחשת וברזל שעושה אותה הנפח כלי ע"י האש המשיל עוד למלאכ' הצורף כשיתיך הכסף ישים העופרת עם הכסף כדי שלא יכלה הכסף באש והנופח נופח באש לצרף הכסף והמפוח הוא משל על הנביא הנופח הוא הנביא והמפוח הוא פיו וגרונו אמר כי המפוח נחרך מרוב שהתמיד הנופח בו והדבור הנביא הוא הנפיחה והעופרת הם ועדיין הכסף הרע לא נתך והם ישראל הרעים שמדבר אליהם הנביא הכהם והערב תמיד עד שנחר גרונו ועדיין רעים לא נתקו ועודם בקשם והעופרת משל למעשה ההשתדלות וההתמדה בדברי משל ומליצה להחזירם למוטב והנה לשוא צרף צרוף צרוף הם תאר בשקל גדול. נחר מבנין נפעל ענין שרפה וכן וחרה נחשתה: מאשתם. כתיב מלה אחת וקרי תרין מלין: (ל) כסף נמאס. ואחר שלא נתקו מרעתם הנה הם ככסף נמאס וכן קראו אותם היודעים אותם ורעתם כי מאסם ה' בהם כיון שלא נתקו מרעתם ואינן חוזרים למוטב: (א) הדבר. אמר בזה הענין הדבר אשר היה אל ירמיהו מה שלא אמר כן בפרשיות הקודמות אלא כה אמר ה' לפי שאמר לו זאת הנבואה בשער בית ה' לפיכך אמר הדבר אשר היה להודיע כי מה שעמד בשער בית ה' מאת ה' נאמרה לו דבר זה שיעשה כן: (ב) עמוד בשער בית ה'. הוא שער מזרחי כי הוא המיוחד בשערים: הבאים בשערים האלה. שבעה שערים היו בעזרה שלשה בצפון ושלשה בדרום ואחד במזרח: (ג) כה אמר. ואשכנה אתכם. אעמידכם בשכונכם במקום זה ולא תגלו ממנו וכמוהו השוכנים כל נקבה העמדתם אותן בחיים: (ד) אל תבטחו לכם אל דברי השקר. לשון בטחון נקשר עם מלת אל ועם מלת על ובזה הפסוק הוא אל דברי ובפסוק הנה אתם בוטחים הוא על: היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה

מצודת דוד

וחלבים: לרה שמתיקתה. אחז אותנו לרה וחיל כיולדה: (כה) כי חרב לאויב. כי החרב אשר היא להאויב מביא פחד מסביב. (כו) חגרי שק. דרך לער ואבילות. והתפלשי באפר. התגוללי באפר ועשי לך אבל כעל בן יחיד ומספד מר: השודד. הם בבל: (כז) בחון. מאמר המקום לירמיה הלא נתתיך בעמי מחוזק כמגדל מבצר ולא תירא מהם להוכיח דרכם על פניהם. ותדע. ואז ידעת ובחנת את דרכם כי הרבית להוכיחם ואין מי שומע: (כח) סרי סוררים. ר"ל השרים המיוחדים שבכל הסוררים ודוגמתו שיר השירים (ש"ה א) שר"ל השיר המיוחד שבכל השירים: הולכי רכיל. מדברי לה"ר נחושת וברזל. ר"ל נכונים לאבד אנשים ככלי זיין העשוי מנחושת וברזל מעורב זה בזה שהוא חזק מאד וכן נאמר ברזל מצפון ונחושת (לקמן טו): משחיתים המה. הורגים זה את זה: (כט) נחר מפוח מאש. דרך צורף כסף להסיר הסיג מניח הכסף בכור ועמו עופרת ומעמיד על האש ונופח במפוח עד יותך הכסף והעופרת ונצרף העופרת ונשאר הכסף נקי מכלי סיג ולזה אמר הנה המפוח נתייבש מן האש וגם העופרת כבר תם ונשלם כי נצרף הכל אבל בחנם צרף את הכסף כי הסיגים הרעים לא נעתקו מן הכסף

מצודת ציון

(כה) מגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): (כו) בת עמי. עדת עמי: חגרי. מלשון חגורה ואזור: שק. ידוע. ענה: והתפלשי. התגלגלי וכן בעפר התפלשי (מיכה א): תמרורים. מל' מרירות: השודד. השוסק: (כז) בחון. ענין מגדל חזק וכן טופל ובחן (ישעיה כב): ובחנת. מלשון בחינה: (כח) סרי סוררים. ענין עזות ועקום כמו סורר ומורה (דברים כא): הולכי רכיל. ענין לה"ר כמו לא תלך רכיל (ויקרא יט): (כט) נחר. ענין יובש כמו חרה מני חורב (איוב ל): מאשתם. הם שבלי שמתיחים בו לשבעיר האש: תם. ענין גמר והשלמה: עופרת. מין מתכת: צרף. ענין זיקוק והתכה: ורעים. הם הסיגים שהוא רע מול הכסף: נתקו. ענין העתק והסרה: (ג) היטיבו. מלשון טוב ותקון וכן

וכנה

המה: ה כי אם היטיב תיטיבו את
דרכיכם ואת מעלליכם אם עשו
תעשו משפט בין איש ובין רעהו:
ו גר יתום ואלמנה לא תעשקו ודם
נקי אל תשפכו במקום הזה ואחרי
אלהים אחרים לא תלכו לרע לכם:
ז ושכנתי אתכם במקום הזה בארץ
אשר נתתי לאבותיכם למן עולם
ועד עולם: ח הנה אתם בטחים
לכם על דברי השקר לבלתי הועיל:
ט הגנב ׀ רצח ונאף והשבע לשקר
וקטר לבעל והלך אחרי אלהים
אחרים אשר לא ידעתם: י ובאתם
ועמדתם לפני בבית הזה אשר
נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו
למען עשות את כל התועבת
האלה: יא המערת פרצים היה
הבית הזה אשר נקרא שמי עליו
בעיניכם גם אנכי הנה ראיתי נאם
יהוה: יב כי לכו נא אל מקומי
אשר בשילו אשר שכנתי שמי שם
בראשונה וראו את אשר עשיתי
לו מפני רעת עמי ישראל: יג ועתה יען עשותכם את
כל המעשים האלה נאם יהוה ואדבר אליכם
השכם ודבר ולא שמעתם ואקרא אתכם ולא עניתם:
יד ועשיתי לבית ׀ אשר נקרא שמי עליו אשר אתם
בטחים בו ולמקום אשר נתתי לכם ולאבותיכם כאשר
עשיתי לשלו: טו והשלכתי אתכם מעל פני כאשר

סגדין תלת זמנין בשתא אתון
מתחנן קדמוהי: ה ארי אם
אתקנא תתקנון ית אורחתכון
וית עובדיכון אם מעבד
תעבדון דין דקשוט בין גברא
ובין חבריה: ו גיור יתום
וארמלא לא תוניסון ודם זכאי
לא תשדון באתרא הדין
ובתר פלחי כוכביא לא תהכון
לאבאשא לכון: ז ואשרי
יתכון באתרא הדין בארעא
דיהבית לאבהתכון למן
עלמא ועד עלמא: ח הא
אתון מתרחצין לכון על פתגמי
נביי שקרא בדיל דלא להנאה:
ט גנבין קטולי נפשן וגיפין
ומשתבעין לשקר ומסקין
בוסמין לבעלא ואזלין בתר
פלחי כוכביא דלא ידעתון:
י ואתן אתון וקיימין קדמי
בביתא הדין דאתקרי שמי
עלוהי ואמרין אתון שיזיבנא
בדיל למעבד ית כל תועבתא
האלין: יא הכבית כנישת
רשיעין הוה ביתא הדין
דאתקרי שמי עלוהי בעיניכון
אף קדמי כן גלי אמר יי:
יב ארי אזילו כען לאתר בית
שכנתי די בשלו דאשריתי
שכנתי תמן בקדמיתא וחזו
ית דעבדית ליה מן קדם
בישת עמי ישראל: יג וכען
חלף דעבדתון ית כל עובדיא
האלין אמר יי ושלחית לותכון
ית כל עבדי נביא מקדים
וממליל ולא קבילתון ואתנביאו לכון ולא תבתון: יד ואעביד לביתא דאתקרי שמי עלוהי דאתון
רחיצין ביה ולאתרא דיהבית לכון ולאבהתכון כמא דעבדית לשילו: טו ואגלי יתכון מארעא בית שכנתי כמא

רש"י

זימנין בשעתא אתון מתחנן קדמוהי: (ט) הגנוב רצוח וגו'. בתמיה וכי אלה תעשו ותבאו בהיכל לכם: (יא) המערת פריצים. היה בעיניכם הבית הזה בתמיה: הנה ראיתי. שכך הוא בעיניכם: (יד) כאשר עשיתי לשילו. בימי עלי: (טו) כאשר. השלכתי וגו'

מסרת

צרוף ורעים לא נתקו: היטיב ב' מ"ל וסי' כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם. וגם היטיב אין אתם. גר ג' ר"פ בקריאה וסי' גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת. גר ויתום ואלמנה לא תעשקו. גר אנכי בארץ. אג"ך: ועד עולם י"ב וסי' נמסר בישעיה סימן ס': שילו ח' כתיב כן בוי"ו בקריאה וסי' נמסר בסדר ויחי: בראשונה ח' מ"ל בקריא' וסי' כי הרג תהרגנו ידך תהיה בו. ושמתי מקום לעמי ישראל דמלכים. וחברו דד"ה. כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר. כל מכה יבוסי בראשונה דד"ה ב' בפסוק. נחלה מבוהלת בראשונה. ואמצא ספר היחש.

מצודת ציון

וכן והיטב את דרכם (מ"ב ט): ומעלליכם. מעשיכם: (ח) לבלתי. מניעה כמו לא: הועיל. מלשון תועלת: (י) נצלנו. מל' הצלה: (יא) המערת. מגין חפירה בקרקע: פריצים. רשעים וקלי הדעת: (יג) השכם. מל' מהיר והשכמה ומלא:

רד"ק

המה. אלו דברי השקר שאומרים להם נביאי השקר שמטעים אותם או הם היו אומרים לנביא והוא ירמיהו והיו אומרים לו לא יחריב היכלו בעבור העון ולא תחרב העיר הזאת ואמר שלשה פעמים היכל ה' לפי שהיו שלשה אולם והיכל ודביר כן פירש אדוני אבי ז"ל ויש מפ' כי פסוק ארץ ארץ ארץ שמעת דבריהם אמר היכל ההיכלות שאתם אומרים לפני הטובים כמו הארץ כיון שאתם חוטאים לפני ומבזים ההיכלות וי"מ לא תתרגמון לכן וגומר כבעמוד ויתכן פי' השכפל לחזק כי כן מנהג הלשון לכפול המלות לחזק הענין פעם בשתי מלות פעם בשלש: עשו תעשו מקור בוי"ו כמו בה"א: (ו) גר יתום. כמו שלש ירח בחסרון וי"ו החבור וזכר אלה והוא הדין לאחרים אלא זכר אלה לפי שהם עשוקים ברוב לחולשתם: במקום הזה. בכל מקום הוא רע ובמקום הזה הוא יותר רע שהוא מקום השכינה: לרע לכם. אתם רעים כי לרע לכם הוא הליכתכם אחרי אלהים אחרים כי בזמן שאתם עושים זה אתם נופלים לפני אויביכם: (ז) ושכנתי. למן עולם ועד עולם. למזמן רב שנתתיה לכם מימי אברהם נתתיה לכם עד עולם ר"ל כל ימי עולם אם ילכו בניכם בדרכי: (ח) הנה. לבלתי הועיל. כי אתם רואים כי אין תועלת באותם הדברים: (ט) הגנוב. התחשבו שתעשו מעשים רעים ותנצלו מעונשם בעבור שתבאו ותעמדו לפני בבית הזה כאשר אתם אומרים אחר שתעשו כל התועבות האלה ותבאו בבית הזה ואמרתם נצלנו ופי' אתם אומרים נצלנו בעבור שתשובו לעשות את כל התועבות האלה: (י) ובאתם. מפורש הוא: (יא) המערת פריצים. וכי תחשבו הבית הזה כמו מערת פריצים וכן הוא בעיניכם הבית הזה מה שתחשבו שאתם נצולים בבואכם אליו הוא כפל עונכם שתעיזו פניכם לבא אלי אחר עשותכם מה שמנעתי לעשותו אין זה אלא פריצות ועזות מצח וקשי לב שתעשו הפך רצוני ותבאו לפני זה מרד גדול והכעסה: גם אנכי הנה ראיתי. לא תחשבו כי אני לא אראה מחשבותיכם הרעות כי אינני כמו בן אדם שיכול אחד לגנוב לבבו ולהראות לפניו מה שאין בלבו כי אני ראיתי לבבכם וראיתי כי בבואכם אלי אין לבבכם אלי אלא בלבבכם שתעשו עוד את התועבו' אחר עשיתם מתחלה ומה שאמר מערת כי כן דרך הפריצים בעשותם הרעות להחבא יחד חוץ לעיר בארץ המערות להסתר שם מבני אדם ומה שאמרו כי לא אחריב ביתי בעבור מעשיכם כמו שאמר היכל ה' כמו שפירשנו למעלה אלה הם דברי שקר: (יב) כי לכו נא. ראו מה עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל שהחרבתי אותו וסלקתי שכינתי ממנו וגלה הארון ממנו והיה עם פלשתים ולא חששתי לכבודי אחר שהיו הם מבזים אותו כן אעשה בבית הזה לשוב אל תבטחו אל דברי שקר כאלו. ושלשת הפסוקים האלה אחר זה הפסוק מבוארים הם: (טו) את כל זרע אפרים. עשרת השבטים שגלו

מצודת דוד

והנה מעורב בו הטוב והוא למשל לומר הנה הנביאים מתייגעים להוכיח את העם ואינם מועילים כי עדיין עומדים במרדם: (ל) כסף נמאס קראו להם. קראו שם ישראל כסף נמאס שא"א להפריד מהם את הסיגים הם המעשים המגונים: כי מאס ה' בהם. על אשר אינם עוזבים מעשיהם אשר לא טובים:
ז (ג) ואשכנה. אשכין אתכם במקום הזה ולא תגלו ממנו: (ד) אל דברי השקר. אל דבר שאין בו ממש שהם אומרים היכל ה' וכו' המה ר"ל שלא היכל ה' המה בתוכנו ולא יחריב ה' את היכלו ואמר שלשה פעמים היכל ה' על האולם והיכל והדביר שכולם נקראים בשם היכל ולזה אמר המה בלשון רבים כי שלשה המה: (ו) לרע לכם. אשר מעבודתם תמשך לכם רעה ולא טובה: (ז) ושכנתי. כאשר כן תעשו אז אשכין אתכם במקום הזה ולא בזולת זה: למן עולם. מעת בואכם שמה עד ימות עולם: (ח) על דברי השקר. הוא בטחון ההיכל שאין תועלת בבטחון הזה: (ט) הגנוב. וכי תגנבו ותרצחו וגו': (י) ובאתם. אחר המעשים האלה תבואו אל ההיכל להתפלל שמה ותאמרו הנה בזה נצלנו מהעונש הראוי לבוא על מעשים כאלה: למען עשות. למען תשובו לחטוא ולעשות עוד כמעשים האלה ותהיה בית ה' סיבה וגורם לעשות התועבות בבטחכם בו: (יא) המערת. האם חשבתם שיהיה הבית הזה וכו' בעיניכם כמערת הפריצים שכאשר יעשו התועבות ילכו להחבא במערה: גם אנכי. ר"ל כמו שיש הדבר הזה עם לבבכם לעשות התועבות על בטחון ביאת הבית גם כן אני רואה שכן הוא עם לבבכם ולא נכחד ממני: (יב) לכו נא אל מקומי. ר"ל התבוננו עתה אל המשכן אשר עמד בשילו: בראשונה. עד לא נבחר ירושלים: את אשר עשיתי לו. שהחרבתי אותו מפני רעת ישראל בימי עלי הכהן ולא חששתי עליו: (יג) השכם ודבר. אני משכים ומדבר ע"י הנביאים: ואקרא אתכם. לשוב אלי בתשובה. (יד) ועשיתי. ולכן אעשה לבית וגו': ולמקום וגו'. הוא ירושלים: (טו) והשלכתי וגו'. לארץ אחרת: כל אחיכם. והוא ומפרש את כל זרע אפרים והם בני עשרת השבטים

וקרא

[illegible]

השלכתי את־כל־אחיכם את כל־
זרע אפרים׃ טז ואתה אל־תתפלל ׀
בעד־העם הזה ואל־תשא בעדם
רנה ותפלה ואל־תפגע־בי כי־אינני
שמע אתך׃ יז האינך ראה מה המה
עשים בערי יהודה ובחצות ירושלם׃
יח הבנים מלקטים עצים והאבות
מבערים את־האש והנשים לשות
בצק לעשות כונים למלכת השמים
והסך נסכים לאלהים אחרים למען
הכעסני׃ יט האתי הם מכעסים
נאם־יהוה הלוא אתם למען בשת
פניהם׃ כ לכן כה־אמר ׀ אדני יהוה
הנה אפי וחמתי נתכת אל־המקום
הזה על־האדם ועל־הבהמה ועל־
עץ השדה ועל־פרי האדמה ובערה
ולא תכבה׃ כא כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל עלותיכם ספו
על־זבחיכם ואכלו בשר׃ כב כי לא־
דברתי את־אבותיכם ולא צויתים
ביום הוציא אותם מארץ מצרים
על־דברי עולה וזבח׃ כג כי אם־את־
הדבר הזה צויתי אותם לאמר

דאגליתי ית כל אחיכון ית כל
זרעא דישראל׃ טז ואת לא
תצלי על עמא הדין ולא
תתחנן עליהון בבעוצלו ולא
תבעי מן קדמי ארי לא
רעוא קדמי לקבלא צלותך׃
יז הלית את חזי מא דאינון
עבדין בקרויא דבית יהודה
ובשוקי ירושלם׃ יח בניא
מלקטין אעא ואבהתא
מדלקין ית נורא ונשיא לישן
לישא למעבד כרדומין
לכוכבת שמיא ולנסכא
נסכין לפלחי כוכביא בדיל
לארגזא קדמי׃ יט המדמן
דיקדמי אינון מרגזין אמר יי
הלא לאבאשא להון בדיל
דיבהתון בעובדיהון׃ כ בכן
כדנן אמר יי אלהים הא
רוגזי וחמתי חל באתרא
הדין על אנשא ועל בעירא
ועל אילן חקלא ועל אבא
דארעא וישיצי ולא יהי חים׃
כא כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל עלותכון אוסיפו על
נכסת קודשיכון ואכולו
בסרא׃ כב ארי לא מלית
עם אבהתכון ולא פקדתינון
ביומא דאפקית יתהון מארעא
דמצרים על עסקי עלון
ונכסת קודשין׃ כג אלהין ית פתגמא הדין פקדית יתהון למימר קבילו למימרי ואהוי

עשרת הדברים׃ (יח) לעשות כונים. דפוס הכוכב׃ למלכת השמים. הכוכב הגדול היו קורין מלכת השמים ל' מלוכה וכן ת"י לכוכבת שמיא׃ (כ) נתכה. יורדת ונגרפת כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט) לא מטר׃ (כא) עולותיכם. שאתם מקריבים כליל טוב לכם שתוסיפו אותם על שלמיכם ותקריבו אותם שלמים ותאכלו הבשר שהרי אינם מקובלות לפני ולמה תפסידום׃ (כב) ביום הוציאי אותם. תחלת תנאי לא היתה אלא אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי

המה עשים ח' בקריאה וסי' ויבאו כל החכמים העשים את כל מלאכ'׃ כן המה עשים גם לך בשמואל. האינך ראה מה המה עשים. עד תשוב תראה תועבות גדולות דיחזקאל. כ. ענבים בפיהם המה עשים דיחזקאל׃ מלקטים ב' וסי' שבעת מלכים בהנות. הבנים מלקטים עצים׃ האותי ב' א' מ"ל וסי' האותי לא תראו נאם ה'. האותי הם מכעיסים קדמא מ"ל׃ כה אמר ו' בטעמא בסיפרא וסי' עלותיכם ספו. לא יכרת איש ליונדב. על הכלים הנותרים. אנוש לשברך. עוד יקנו בתים. לכל הגולה אשר הגלתי׃

תולדות אהרן ואל תפגע. ברכות כו תענית ח סוטה יד סנהדרין לה (ברכות ז)׃ עולותיכם ספו. מגלה כג׃ לא דברתי. עקרים מ"ב פכ"א׃

ועוד כי בתמיד היו מוסיפים ואין על התמיד קרבן אלא היו מביאים עולות לכרצות עצמם שהם עובדים את ה' בנבואה והשלמים היו מביאין לאכול בשר עם הכרצות במעשיהם עבודת האל ואמר מה לכם להביא זבחיכם ולהוסיף עוד עליהם עולות ותחשבו כי יהיו נרצין לי כמו שכתוב בהם ונרצה לו לכפר עליו וזה לא יהיה כי אם אין מעשיכם רצוין לפני עולות וזבחים ג"כ לא יהיו רצוין׃ ספו. ענין תוספת שני שרשים בענין אחד יסף וספה וכן ספות חטאת על חטאת לספות עוד ואפשר גם כן ספו משרש יסף בשקל שבו רדו והאיווי הזה אינו למצוה רשות אלא כאומר למחרו עשה מה שתעשה כי לא יועילך׃ (כב) כי לא דברתי. ביום הוציאי אותם מארץ מצרים. וי"מ כי היא המצוה הראשונה והוא מה שצוה אותם במרה שנאמר כי שם שם לו חק ומשפט והוא מה שאמרו רז"ל שבת ודינין במרה איתפקוד ולא צוה על דבר עולה או זבח וי"ל ג"כ כי עקר המצוה לא היתה על דברי עולה וזבח אלא שמעו בקולי והייתם לי לעם ובזה התנאי נתן להם התורה ואין בכל עשרת הדברים שהם כלל התורה כלה זכר עולה וזבח ואף כשדבר על הקרבנות לא צוה להם שיקריבו קרבן אלא אדם כי יקריב

[illegible]

מצודת דוד

וקראם ע"ש אפרים כי ירבעם שמלך בהם לראשונה היה מזרע אפרים׃ (טז) ואתה. לירמיה ידבר שאל יתפלל בעדם׃ ואל תשא וגו'. כפל הדבר במ"ש׃ כי אינני. כי אין אני שומע אליך׃ (יז) האינך. וכי אין אתה רואה מה המה עושים וגו'׃ (יח) הבנים וגו'. ר"ל כל אחד מסייע לעבירה׃ לעשות כונים. לעשות מיני מאכלים לכנים מנחה למלכת שמים ר"ל לכוכב גדול שבשמים והוא השמש וכאלו מולך על כולם׃ והסך. ולהסך אף נסכים וגו'׃ למען הכעיסני. ר"ל יודעים הם שאין תועלת בעבודתם אבל כל מעשיהם להכעיסני׃ (יט) האותי. ר"ל וכי הכעס הוא בעבורי כלומר וכי מעשיהם מזיקים לי הלא הכעס יזיק להם כי יהיה להם לבושת ולכלימה׃ (כ) נתכת. תהיה נשפכת אל המקום הזה והאדם ועל האדם וגו'׃ ולא תכבה. ר"ל לא תפסק החמה עד תכלה הכל׃ (כא) עולותיכם ספו וגו'. העולות שאתם מביאים שהמה כולם כליל הוסיפו אותם על זבחי שלמיכם ואכלו הבשר ר"ל הואיל ואין העולות לרצון לפני למה תפסידו הבשר׃ (כב) כי לא דברתי וגו'. ביום שהוצאתים ממצרים לא דברתי עמהם אז על דבר עולה וזבח ואם היה עיקר הגאולה בעבור הבאת הקרבנות כי בזה הכל תלוי אף בזולת שמוע בקול ה' היה אם כן מהראוי להזהירם עליה ביום שהוצאתים ממצרים׃ (כג) כי אם וכו' שמעו בקולי. רק הדבר הזה צויתים אז שמעו בקולי וכו' כמ"ש ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו' (שמות יט) א"כ זה העיקר והבאת הקרבנות היא כאחד מכל המצות שאין מהם כשם בזולת שמוע בקול ה'׃ והייתי לכם לאלהים.

מצודת ציון

(טז) ואל תשא. ענין הרמת קול׃ בעדם. בעבורם׃ רנה. הוא ענין ל' תפלה׃ תפגע. ענין בקשה וכן ופגעו לי (בראשית כג)׃ (יז) האינך. האין אתה וכן איך יודע אי זה יכשר (קהלת יא)׃ ובחוצות. בשוקים׃ (יח) מלקטים. מלשון לקיטה׃ מבערים. מדליקים׃ לשות. מל' לישה והוא גלגול העיסה׃ בצק. עיסה כמו מלוש בצק עד חמצתו (הושע ז) ואמר בצק ע"ש סופו וכן אסיתי על גחליו לחם (ישעיה מד)׃ כונים. מין מאכל ויתכן שנקרא כן על כי עשאום בכוונת הלב בתקון רב וכן עשינו לה כונים להעציבה (לקמן מד)׃ למלכת השמים. הוא השמש וכן מקטרים למלכת השמים (שם)׃ (כ) נתכת. ענין השפכה והרקה כמו ותתך עלינו האלה (שם)׃ תכבה. מלשון כבה׃ (כא) ספו.

שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים
ואתם תהיו־לי לעם והלכתם בכל־
הדרך אשר אצוה אתכם למען
ייטב לכם: כד ולא שמעו ולא־הטו
את־אזנם וילכו במעצות בשררות
לבם הרע ויהיו לאחור ולא לפנים:
כה למן־היום אשר יצאו אבותיכם
מארץ מצרים עד היום הזה ואשלח
אליכם את־כל־עבדי הנביאים יום
השכם ושלח: כו ולוא שמעו אלי
ולא הטו את־אזנם ויקשו את־
ערפם הרעו מאבותם: כז ודברת
אליהם את־כל־הדברים האלה ולא
ישמעו אליך וקראת אליהם ולא
יענוכה: כח ואמרת אליהם זה הגוי
אשר לוא־שמעו בקול יהוה אלהיו
ולא לקחו מוסר אבדה האמונה
ונכרתה מפיהם: כט גזי נזרך
והשליכי ושאי על־שפים קינה כי
מאס יהוה ויטש את־דור עברתו:
ל כי־עשו בני־יהודה הרע בעיני
נאם־יהוה שמו שקוציהם בבית
אשר־נקרא־שמי עליו לטמאו:
לא ובנו במות התפת אשר בגיא
בן־הנם לשרף את־בניהם ואת־
בנתיהם באש אשר לא צויתי ולא
עלתה על־לבי: לב לכן הנה ימים
באים נאם־יהוה ולא־יאמר עוד
התפת וגיא בן־הנם כי אם־גיא

ט' פסוקים ולא ולא ולא — כ' א"מ וא' חסר — ד' בספרא — נ"ס מל' — י"א — ד' — ל' ומל' — נ"ס מל' — ל' — ל' — ב' בספרא — ס' חסר וכל עזרא כותיה — י"ד בטעם בספרא — ד'

לכון לאלהא ואתון תהון קדמי לעם ותהכון בכל אורחא דאפקיד יתכון בדיל דייטב לכון: כד ולא קבילו ולא ארכינו ית אודניהון ואזלו בעצתהון בהרהור לבהון בישא ואחזרו בפולחני קדל ולא שויאו דחלתי לקביל אפיהון: כה למן יומא דנפקו אבהתכון מארעא דמצרים עד יומא הדין ושלחית לותכון ית כל עבדי נבייא מקדים ומשלח: כו ולא קבילו למימרי ולא ארכינו ית אודניהון וקשיאו ית קדלהון אבאישו מאבהתהון: כז ותמליל עמהון ית כל פתגמיא האלין ולא יקבלון מנך ותתנבי להון ולא יתיבונך: כח ותימר להון דין עמא די לא שמעו למימרא דיי אלההון ולא קבילו אולפן פסקת הימנותא ואתמנעת מפומהון: כט תלישי על רברביך דיגלון וטולי על נגרין אליא ארי רחיק יי חמיש ית דרא דעברו על מימריה: ל ארי עבדו בני יהודה דביש קדמי אמר יי שויאו שקוציהון בביתא דאתקרי שמי עלוהי לסאבותיה: לא ובנו במתתופת די בחילת בר הנום לאוקדא ית בניהון וית בנתיהון בנורא דלא פקדית באוריתי ולא רעוא קדמי: לב בכן הא יומיא אתן אמר יי ולא יתאמר עוד תופת וחילת בר הנום אלהן

רש"י

לי סגולה (שם יט): (כד) בשרירות לבם. במראה לבם לי אשורנו (במדבר כד): (כה) יום השכם ושלוח. מידי יום ביום השכם ושלוח: (כט) גזי נזרך. תלשי שערך כמו ויגז שערים (שם ס) ויגז את ראשו (איוב א) ל"א נזרך כתרך לי גדולה וכן תרגם יונתן. רברביך וכן תיכרו מתום: ויטוש. ויעזוב: (לא) במות התופת. הוא המולך שהיה של נחשת והסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות וניסקות ומתגין את הילד על ידיו והוא נכוה ונוהם והכומרים היו מקישין בתופים שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו. תופת. על שם התוף: הנם. על שם נהמת הבן: לא צויתי. בתורה שיקריבו בניהם לקרבן: ולא דברתי. לאחד מן הנביאים והזכרתי לאברהם לשחוט את בנו לא עלתה על לבי שישחטוהו אלא להודיע צדקו:

ואין

ט' פסוקים ולא ולא ולא וסי' ולא אם עודנו חי. ויאמר אלהים יען אשר. ולא ישיב אל לבו ולא. ולא שמעו ולא אבו. והקימותי עליהם רעים. ולא שמעו ולא הטו את אזנם. בן אדם תבני לקח מסך. ולא יסכרו ממנו. אתה תזרע ולא תקצור: ולא ישמעו ד' בקריאה וסימן והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו. ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי. אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים. ודברת אליהם את כל הדברים האלה: בנתיהם ה' חסר וי"ו וסי' נמסר בסדר ראה: לכן י"ד בטעם בספרא וסי' כל אבליך יאכלו. ונגשי פקד על שמעיה. הנה אני והמתי כתבת. ולא יאמר עוד התפת. על הנביאים. אם תשוב ואשיבך לפני. ולא יקרא למקום הזה עוד. אל יהויקים. על הנביאים הנבי. על יהויקים אל קרינא. ושלחתי לו צעים. שמעו עצת ה'. חזקו. ופקדתי על

תולדות אהרן [illegible] זכור ויקרא: גזי [illegible]

רד"ק

זה. מבואר הוא: (כד) ולא שמעו. במועצות. פירוש בעצה שלהם לא בעצתי. כמו שפירש בשרירות לבם הרע שרירות פירוש הבטת לבם מענין ישור על אנשים למה שלבם פונה אליו וי"מ פירוש לבם מענין שריר וקיים בדברי רז"ל וי"ת בהרהור לבהון: ויהיו לאחור. מה היה מנהגם שהיו לאחור ולא לפנים כלומר שהיו אחרים במעשה ידיהם ולא ברכה וי"מ ואחזרו לפולחני קדל וגו' כבהמה: (כה) למן היום. פי' בכל דור ודור היו בהם טובים ורוב הדורות היו רובם רשעים ואף על פי כן היתה מוסרם תמיד על ידי הנביאים: יום. כלומר יום יום: השכם ושלוח. בכל בקר ובקר כי דרך המזהיר מזהיר בבקר קודם שילך אדם למלאכתו ואליה היתה שולחת הנבואה הנביאים להזהירם: (כו) ולא הטו את אזנם הרעו מאבותם. בכל דור ודור הבא הרעו מאבותם כמו מנשה ואמון שהיו אחרונים הרעו הם מן הראשונים: (כז) ודברת. ולא ישמעו. ידעתי כי לא ישמעו אליך ואפי' לא יענוכה בשתקרא להם אעפ"י כן הזהירם. יענוכה נכתב בו ה"א הנעלמת אחר כ"ף הנוכח וכן והסידין יברכוכה והדומין לו: (כח) ואמרת. מפיהם. אפילו מפיהם אבדה ונכרתה שלא יאמרו אמת בפיהם כל שכן בלבבם כי רוב בני אדם מדברים בפיהם מה שאין כן בלבבם להראות עצמן טובים והנה הפך מי שנאמר עליו ודובר אמת בלבבו אבל אלה אפילו בפיהם אין אמת: (כט) גזי נזרך. גדול השער נקרא נזר לפי שהנזיר היה מגדל שערו וענין גזי נזרך כענין קרחי וגזי על בני תענוגיך והשליכי הנזר שהיה לך לפאר גזי אותו והשליכי במספד ואבל ואמר לשון נקבה על הכנסיה וי"ת תלושי על רברבך דיגלון: את דור עברתו. הדור הזה שנשפך עליהם עברתו וחמתו וי"ת ית דרא די עברו על מימריה: (ל) כי עשו. שמו שקוציהם. אחז ומנשה עשו זה כמו שכתוב ובני יהודה עמהם: (לא) ובנו. אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי. לא היה רצוני בזה ולא צויתי להם שישרפו לי בניהם ובנותיהם ואם צויתי על בשר בהמה לשרוף לפני לא צויתי להם שישרפו בניהם ובנותיהם והם שורפים אותם לאל אחר והיאך מרחמים עליהם [illegible] הכתוב וי"ת דלא פקידית באוריתי ולא רעוא קדמי ורז"ל פירשו אשר לא צויתי זה יפתח ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שנאמר ויקח את בנו הבכור ויעלהו לעולה ודעתם שהעלהו לשמים: (לב) לכן וקברו בתופת מאין מקום. כי לא יהיה לפני זה מקום לקבורה

מצודת ציון

לי סגולה: על דברי. על ענין וכן על דבר כזבי (במדבר כה): (כד) במועצות. מל' עצה: בשרירות. ענין הבטה וראי' כמו אשר שררו אנשים (איוב לו): לפנים. לצלן מול פנים: (כו) ויקשו. מל' קשה: ערפם. הוא מול הפנים: (כז) יענוכה. מל' עניה ותשובה: (כח) לקחו. ענין למוד: ונכרתה. ר"ל נפסקה: (כט) גזי. ענין תלישה כמו קרחי וגזי (מיכה א): נזרך. גדול השער יקרא נזר כמו נזר אלהיו על ראשו (במדבר ו): והשליכי. ענין הרחקה: שפים. כן נקראו מקומות הגבוהות: ויטוש. ענין עזיבה כמו ויטוש משכן שלו (תהלים עח): עברתו. מל' עברה וזעם: (ל) שקוציהם. מל' שקץ ותועבה: (לא) במות. [illegible]

מצודת דוד

ר"ל אני בעצמי אשפיע לכם טובה בזולת אמצעי: למען ייטב לכם. ר"ל לא יגיע לי תועלת מזה רק למען ייטב לכם: (כד) ולא שמעו. אף יוצאי מצרים לא שמעו וכו': במועצות. בעצתם מה שנראה לבם הרע ר"ל מה שחמדו ושאלו [illegible] ויהיו לאחור. הלכו לאחור ולא לפנים ר"ל בכל יום היו פוחתים והולכים בעבודת ה' ולא היו מוסיפים והולכים: (כה) למן היום וכו'. מאז ועד הנה המה פוחתים והולכים: יום השכם ושלוח. בכל יום אני משכים ושולח: (כו) ולא שמעו אלי. אנשי הדור ההוא: ויקשו את ערפם. הוא ענין משל כאלו נתקשה ערפם עד שאין להם להחזיר הפנים מול המקום ואחז במשל מבן אדם לחבירו שאינו רוצה להחזיר הפנים מול חבירו לשמוע דבריו. הרעו. עשו רעות עוד יותר מאבותם: (כז) ודברת. אמר ה' לירמיהו כאשר תדבר אליהם את כל הדברים האלה ידעתי אשר לא ישמעו אליך ויבזוהו להם ואם תקרא אליהם ידעתי אשר לא יענו לך: (כח) ואמרת אליהם. אז תאמר אליהם זה הגוי וכו' ר"ל אין אלה מבני ישראל אשר שמעו דבר ה' בסיני אלא כאלו אשר לא שמעו בקול ה' וכאלו לא למדו מעולם מוסר: אבדה האמונה. הלא אבדה מלבותם וגם נכרתה מפיהם ולא יזכרו בה: (כט) גזי נזרך. לכן תלוש שער ראשך והשלך אותו והוא דרך צער ואבלות: ושאי. הרימי קול קינה על [illegible] עברתו: (ל) שמו שקוציהם. עבודים המתועב שמו בבית לטמא אותו: (לא) במות התופת. (ולפי שהיו מקישין בתופים לבל ישמע האב בנהימת הבן כשהוא נשרף ויכמרו רחמיו קראו בית [illegible]): אשר לא צויתי. אפילו לפני לא צויתי להקריב בנים ובנות ולא עלתה על לבי. לשאול דבר כזאת: (לב) ולא יאמר עוד. [illegible] לא יקרא עוד בית הבמות בשם תופת והגיא בן הנום כי אם יקרא

לקבורה : (לג) והיתה . אומה שלא יוכלו לקבור מאין מקום או שילאו הקוברים מרוב הרוגים : (לד) והשבתי . לחרבה תהיה הארץ . ובמקום קול שמחה יהיה קול אללי קול נהי ונענה : (א) בעת ההיא .
ויוציאו כתיב וקרי יוציאו והענין קרוב כי פירוש ויוציאו לא שיוציאו מעצמם וזה הענין לא ספר הכתוב בחרבן ירושלם בספר מלכים שהוציאו הכשדים עצמות המלכים והשרים והכהנים והנביאים מיושבי
ירושלם מקבריהם אלא הנבואה נבאה עליהם שיהיה כך והיה כך ואע"פ שלא ספר הכתוב וזה יהיה העונש להם אחר מיתתם כמו שנאמר : (ב) אשר אהבום ואת אשר עבדום וכן אמר על יהויקים כשהתנבא
עליו עונשו לא יהיה לו יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה וכן אמר בפושעי ישראל יהיו מושלכים בחוצות ירושלם ורז"ל אמרו בעון חרים מתים נתעטים וסמכו זה בפסוק
ושמתם יד ס' כבש ובאביתיכם זה חטופי שכני והפילו גם זה הפסוק לא יאספו ולא יקברו והקשו אליו הפסוק שלא אחריו ונבחר מות מחיים כלומר למה היה נבחר מות מחיים אם המתים נהטתים ואם היה עונש

ההרגה וקברו בתפת מאין מקום :
לג והיתה נבלת העם הזה למאכל
לעוף השמים ולבהמת הארץ ואין
מחריד : לד והשבתי מערי יהודה
ומחצות ירושלם קול ששון וקול
שמחה קול חתן וקול כלה כי
לחרבה תהיה הארץ :
ח א בעת ההיא נאם־יהוה
ויוציאו את־עצמות מלכי־יהודה
ואת־עצמות שריו ואת־עצמות
הכהנים ואת עצמות הנביאים
ואת עצמות יושבי־ירושלם
מקבריהם : ב ושטחום לשמש
ולירח ולכל צבא השמים אשר
אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו
אחריהם ואשר דרשום ואשר
השתחוו להם לא יאספו ולא יקברו
לדמן על־פני האדמה יהיו : ג ונבחר
מות מחיים לכל השארית הנשארים
מן־המשפחה הרעה הזאת בכל־
המקמות הנשארים אשר הדחתים
שם נאם יהוה צבאות : ד ואמרת
אליהם כה אמר יהוה היפלו ולא
יקומו אם־ישוב ולא ישוב : ה מדוע
שובבה העם הזה ירושלם משבה
נצחת החזיקו בתרמית מאנו לשוב :
ו הקשבתי ואשמע לוא־כן ידברו

י"ג | יוציאו ק' | ז' ד' מנהון בפסוק | ח' מ"ל בפס' | חָ' | ל' | ל'. ל' | ל' | ל' | ל' | ל' דסמיכי | פ"ו | ל'. ל' | ל' | ל' | ל' | ל'. ל"פ מ"ל. י"ס

תרגום: חילת קטילא ויקברון בתופת מבלי אתר : לג ותהי נבילתא דעמא הדין משגרא למיכל לעופא דשמיא ולבעירא דארעא ולית דמניד : לד ואבטיל מקרויא דבית יהודה ומשוקי ירושלם קל ביע וקל חדוא קל חתנין וקל כלן ארי לחורבא תהי ארעא : א בעדנא ההיא אמר יי יפקון ית גרמי מלכיא דבית יהודה וית גרמי רברביהון וית גרמי כהניא וית גרמי נביי שקרא וית גרמי יתבי ירושלם מקבריהון : ב וישטחונון לקביל שמשא וסיהרא ולכל חילי שמיא דרחמונון ודפלחונון ודטעו בתריהון ודתבעונון ודסגידו להון לא יתכנשון ולא יתקברון לזיבל מבדר על אפי ארעא יהון : ג ויתרעון במותא מדבחיא לכל שארא דישתארון מן זרעיתא בישתא הדא בכל אתריא דישתארון דאגליתינון לתמן אמר יי צבאות : ד ותימר להון כדנן אמר יי היפלון ולא יקומון אם למיתב גלי קדמי דלא יתובון : ה מה דין מתחסנין למיתב לפורקני עמא הדין יתבי ירושלם תבו למרד מן אוריתא ולא צבן למיתב אתקיפו בנכלין מסרבין למיתב : ו אציתית וגלי קדמי לא כקשר מטללין

רש"י: (לג) ואין מחריד . את העופות מעל הפגרים : (ב) ושטחום לשמש . והכשדים ישכנו לגור על העיר בקברי השרים שהיו נאים כפלטין : לדומן . לזבל : (ג) ונבחר מות מחיים . אע"פ בהם רואים את המתים נתונין בבזיון : ארת : מחיים . גדולה חייתם ויבחרו את המות : (ד) היפלו ולא יקומו . המנהג להם שיפילו את עצמם לנפילה שאין להם תקומה : אם ישוב ולא ישוב . לבשירע לשוב מרעתם לא ישוב הקב"ה מגזירתו . ד"א אף אם ישובו בתשובה לא תתקיים בידם כי ימסרו לשוב לרעתם וכן ת"י אם למיתב גלי קדמי דלא יתובון : (ה) תשובה נצחת . משובת עולם כמו נצח : החזיקו . אחזו : בתרמית . במרמה : (ו) לא כן . לא כדין כמו כן בנות צלפחד (במדבר כז)

פסילתא : ואת עצמות ז' בקריאה וסי' ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים . וילך דוד ויקח תניינא דפסוק . ושל אחריו ויעל משם את עצמות שאול תניינא דפסוק . יוציאו את עצמות מלך יהודה ד' בפסוק : ולא ישוב ו' וסי' בלשון ארמי תורא אשתבע ונפל אריה ארכר וגחיך . וסי' שודך מבוח לעיניך . ב' נשבעתי יצא מפי . היפלו ולא יקומו . ליש גבור בבהמה . ויזכור כי בשר המה .

תולדות אהרן את עצמות . סנהדרין נו : לא יאספו
יבמות סג : מדוע שובבה . סנהדרין קה :

רד"ק: המתים היה לפם כערך וזה ונבחר מות אלא אם הוא שונא החיים וכמון החיים מתים נהטתים למה אמר ונבחר מות מחיים ופירש נבחר מות לרשעים שלא יחיו בעולם הזה ויחפאו ויפלו בגיהנם : לדומן . לזבל יהיו כלומר כי לעולם יהיו על פני האדמה כי לא יקברו ולרוב שיודחו על פני האדמה ירקבו ויהיו עפר וזבל ונבחר המות יהיה ענשם מה שאמר שיהיו נהטתים מקבריהם והחיים והם הנשארים הנשארים שלא יהרגו ויגלו ויבחרו בגלותם מות מחיים כי יהיו ביד גוי נבל עבדים לעם אכזרים שלא ירחמו עליהם ויטוב מותם מחייהם · (ג) בכל המקומות הנשארים . בכל מקום שיהיו הנשארים כמו הפוך הנשארים בכל המקומות אשר הדחתים שם כמו והשם בתוך עינך וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף באו מצרימה אל יוסף לשבר לו יזעקו אלהי ידעתוך ישראל לו יזעקו ישראל אלהי ידעתוך והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק : (ד) ואמרת . היפלו ולא יקומון טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו מדוע שובבה כלומר למה זה החזיקו כל כך במעשיהם הרעים ומאנו לשוב והי נפלו בעונם מעשיהם שלא קמו אחר כן כלומר כמה פעמים נפלו בעונם מעשיהם ואחר כן כשובם קמו והי מגורים הם : אם ישובו הם למוטב לא ישוב האל מחרון אפו עליהם היה טוב פעם עד שהם נפלו ולא קמו אחר כן או אם ישוב ישראל ממעשיו הרעים ולא ישוב האל מחרון זה לא היה אם כן מדוע שובבה ר"ח היפלון ולא יקומון ונומר כבעמוד : (ה) מדוע שובבה . בא הנה עם לשון נקבה כי רצונו על הכנסה כמו שפירשנו וכן והטאת עמך הפם אשר הקריבה ישבות לבמת שובבה ענין מרד וכן בנים שובבי' משובה ישראל : העם הזה ירושלם . חסר הכסמך העם הזה עם ירושלם וכמוהו רבים כמו שפירשנו בחלק הדקדוק מספר מכלל משובה : נצחת . פתח באתנח ושרשו עולמים כן נצח : משובה של משובה ישראל תאר : החזיקו בתרמית מאנו לשוב . ידמה כי לעולם ירצו להחזיק בם בתרמית כמו תרמה : (ו) הקשבתי . מאמר הנביא כאומר מלך ביניהם אני מקשיב ומאזין להם אם אחד מדבר טוב ואם לא

מצודת דוד

גיא ההרגה כי שמה יפלו הרוגים רבים : וקברו . ההרוגים יקברו בתופת הרבה מאד עד שלא ימצא עם מקום לקבור עוד : (לג) והיתה נבלת העם . הנשארים אשר לא יקברו יהיה למאכל לעוף השמים וכו' : ואין מחריד . לא יהיה מי להחרידם ללכת מן הנבלות : (לד) והשבתי וכו' . ר"ל לא ישמעו עוד שמה קול ששון וכו' כי לחרבה תהיה ולא ישאר בה איש : ח (א) יוציאו . האויבים הבאים יוציאום מקבריהם לבזותם : הכהנים . כהני הבעל : הנביאים . נביאי השקר : יושבי ירושלים . מותר העם : (ב) ושטחום . ויפרשו אותם אל מול השמש וכו' לבזותם : אשר אהבום . לקבלם לאלהות : ואשר וכו' . כפל הדבר במ"ש להתמדת הדבר : לא יאספו . לא יכניסום אל הקבר : ולא יקברו . כפל הדבר במ"ש : לדומן . יהיו מונחים ע"פ האדמה דומה לדומן : (ג) ונבחר מות מחיים . הנשארים מן המיתה ההולכים בגולה יהיו בצרה גדולה עד שיבחרו המיתה : המשפחה הרעה . אשר עבדו לבעל : בכל המקומות הנשארים . הוא הפוך כמו הנשארים בכל המקומות אשר הדחתים שם בגולה : (ד) היפלו . וכי בעוונם יפלו ולא יוכלו לקום ר"ל וכי אין תשובה מועלת לשיקומו מנפילתם : אם ישוב . וכי אם מי מהם ישוב בתשובה האם לא ישוב ה' מחרון אפו בתמיה (דרך המקרא כשאומר שני תמיהות זה"א נאמר בראשונה ה"א התימה ובשנייה מלת אם וכן במקום מקומה את יהודה אם בציון געלה נפשך) (לקמן יד) : (ה) מדוע . למה מרדה העם הזה מרידה מתמדת עד העולם : העם הזה ירושלים . הבר הנסמך העם הזה עם ירושלים ורבים כמוהו : החזיקו . אוחזים בערמה וממאנים לשוב כאלו אין התשובה מועלת : (ו) הקשבתי

מצודת ציון

חל' כמו : נגיה. כעמק : (לג) נבלת . כן נקרא גוף ההרוג : מחריד . מל' חרדה ופחד : (לד) והשבתי . ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד) : לחרבה . מל' חורבן : (ב) ושטחום . ענין פרישה כמו משטח חרמים (יחזקאל כו) : צבא השמים . הם המזלות : יאספו . ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט) : לדומן . לזבל כמו כדומן על פני השדה (לקמן ט) : (ג) הדחתים . מלשון דחוי : (ה) שובבה . משובה . ענין מרד והליכה בדרכי הלב : נצחת . מלשון נצח ועולם : החזיקו . ענין אחיזה : בתרמית . ענין מרמה וכן שקר תרמיתם (תהלים קיט) : מאנו . מל' מיאון : (ו) הקשבתי . ענין האזנה : נחם . ענין חרטה והפוך

לא : כן . טוב וכשר כמו כן במה לאחד דוברות : אין איש נחם . נפעל שומר כי הוא קמץ גם מלת אין מורה עליו : כלה שב במרוצתם . וכתיב במרוצתם לשון רבות והכתוב דרך כלל וסקרי דרך
פרט כלם הולכים ושבים במרוצתם לעשות כסוס שוטף במלחמה ולרב המרוצה אמר שוטף שהוא כמו נחל שוטף במרוצתו במלחמה יונתן תירגם כקשתי מאמר הלא יתכן אמיסי ונלי קדמי : (ז) גם
חסידה . אפילו העופות שאין להם שכל בבת הדמיון שיש להם יש להם ידיעה להרחק מן הנזק ולהתקרב אל הטוב ושומרים מנהגם ומה שגדלו עליו ועמי שיש להם שכל לא ידעו את משפט ה' שהיה
להם לדעת מן השכל גם לשמרו לפי מה שהנהיגו אותם מורי התורה ומה שנחלו בו מן אבותם דור אחר דור ואמר להם ירמיהו זה כדרך שאמר ישעיהו ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ועוד זכר
חסידה וחבר בשמים לפי שהיא מקננת בישוב במגדלים הגבוהים ומדבר בעלים הגבוהים כמו שאמר חסידה ברושים ביתה לפיכך אמר בשמים שהוא גובה האויר כמו שאמר גדולות ובצורות בשמים דרך גוזר

אֵין אִישׁ נִחָם עַל־רָעָתוֹ לֵאמֹר מֶה
בִמְרוּצָתם ק' עָשִׂיתִי כֻּלֹּה שָׁב בִּמְרֻצוֹתָם כְּסוּס
שׁוֹטֵף בַּמִּלְחָמָה : ז גַּם־חֲסִידָה
כ' מ"ל . ל' וסים ק' בַשָּׁמַיִם יָדְעָה מוֹעֲדֶיהָ וְתֹר וְסוּס
ג' כ' מ"ל וחד חס' וְעָגוּר שָׁמְרוּ אֶת־עֵת בֹּאָנָה וְעַמִּי
י"ז לֹא יָדְעוּ אֵת מִשְׁפַּט יְהוָה : ח אֵיכָה
כ' חס' תֹאמְרוּ חֲכָמִים אֲנַחְנוּ וְתוֹרַת יְהוָה
י"ח אִתָּנוּ אָכֵן הִנֵּה לַשֶּׁקֶר עָשָׂה עֵט
כ' חסר דחסר שֶׁקֶר סֹפְרִים : ט הֹבִשׁוּ חֲכָמִים
ס' חַתּוּ וַיִּלָּכֵדוּ הִנֵּה בִדְבַר־יְהוָה מָאָסוּ
כ"ד וְחָכְמַת מֶה לָהֶם : י לָכֵן אֶתֵּן אֶת־
כ' חד מ"ל וחד חסר ל' ומ"ל נְשֵׁיהֶם לַאֲחֵרִים שְׂדוֹתֵיהֶם לְיוֹרְשִׁים
כִּי מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל כֻּלֹּה בֹּצֵעַ בָּצַע
מִנָּבִיא וְעַד־כֹּהֵן כֻּלֹּה עֹשֶׂה שָּׁקֶר :
כ' יא וַיְרַפּוּ אֶת־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל־
ס' . ס' נְקַלָּה לֵאמֹר שָׁלוֹם | שָׁלוֹם וְאֵין
כ' חסר דחסר שָׁלוֹם : יב הֹבִשׁוּ כִּי תוֹעֵבָה עָשׂוּ
ל' גַּם־בּוֹשׁ לֹא־יֵבֹשׁוּ וְהִכָּלֵם לֹא יָדָעוּ
לָכֵן יִפְּלוּ בַנֹּפְלִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם
כ' ס"פ ג' וחס' . ל' יִכָּשְׁלוּ אָמַר יְהוָה : יג אָסֹף אֲסִיפֵם
ו' פסוקי' אין ואין מלעות פסוק נְאֻם־יְהוָה אֵין עֲנָבִים בַּגֶּפֶן וְאֵין
תְּאֵנִים בַּתְּאֵנָה וְהֶעָלֶה נָבֵל וָאֶתֵּן

לֵית גְבַר דִמְתִיב מִן בִּישְׁתֵיהּ לְמֵימַר מָה עֲבָדִית כּוּלְהוֹן מְסַגַן בִּרְעוּת נַפְשֵׁיכוֹן כְּסוּסְיָא דְגָזַר בִּקְרָבָא : ז אַף חֲוָרִיתָא בִשְׁמַיָא יָדְעָא זִמְנָהָא וְשַׁפְנִינָא וְכוּרְכְיָא וּסְנוּנִיתָא נַטְרִין יַת עִדַן מֵיעַלְהוֹן וְעַמִי לָא הֲווֹ יָדְעִין לְמֶעְבַּד יַת קְיָמָא דַיְיָ : ח אֵיכְדֵין תֵּימְרוּן חַכִּימִין אֲנַחְנָא וְעַל אוֹרַיְתָא דַיְיָ אֲנַחְנָא רְחִיצִין בְּכֵן הָא לְשִׁקְרָא עֲבִיד סְפַר קוּלְמוֹס דְשַׁקַר קָנְיָפָא : ט בְּהִיתוּ חַכִּימַיָא אִתְּבַרוּ וְאִתְאֲחִידוּ הָא בְּפִתְגָמָא דַיְיָ קָצוּ וְחוּלַק בְּחוּכְמְתָא לֵית לְהוֹן : י בְּכֵן אֶתֵּן יַת נְשֵׁיהוֹן לְאוּחֲרָנִין חַקְלָתְהוֹן לְיָרוּתִין אֲרֵי מִן זְעֵירָא וְעַד רַבָּא כּוּלְהוֹן אַנְסֵי מָמוֹן מִסָפַר וְעַד כָּהֵן כּוּלְהוֹן עָבְדֵי שְׁקָר : יא וְאַסִיאוּ יַת תְּבַר כְּנִשְׁתָּא דְעַמִי בְּמִלֵי שִׁקְרֵיהוֹן לְמֵימַר שְׁלָמָא שְׁלָמָא וְלֵית שְׁלָם : יב עֲלֵיהוֹן לְמִבְהַת אֲרֵי תוֹעֵבָה עֲבָדוּ אַף מִבְהַת לֵית אִינוּן בָּהֲתִין וְאִתְכְּנָעוּ לֵית אִינוּן יָדְעִין בְּכֵן יִתְרְמוֹן קְטִילִין בְּעִדָן דְאַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן יִתַּקְלוּן אֲמַר יְיָ :

יג שֵׁיצָאָה אֱשֵׁיצִינוּן אֲמַר יְיָ וִיסוּפוּן כְּמִיסַף עִנְבִין מִגֻּפְנָא וּכְנִבְלָא מִתְּאֵינָא וּכְמֶרֶף מִאִילָן

תולדות אהרן גם חסידה. עקרים מ"ג פ"ו : אסף . מגלה לא :

(ו) : כלה שב במרוצתם . בדרך הראשון הוטאים וחוזרים וחוטאים . מרוצתם קורש"י בלעז : שוטף . אישפידיין בלעז : (ז) חסידה . ציגוניא"ה בלעז : מועדיה . עת עברה אל איי הים מפני הצנה ועת שובה : שמרו . המתינו : ותור וסוס ועגור . ושפנינא וכורכיא וסנוניתא . כורכיא גרוע"א בלעז סנונית ארונדול"י בלעז : (ח) אכן הנה לשקר . הנה חכמתכם לשקר נהיה ברשותכם על נקלה : עשה עט שקר סופרים . נביאכם : (ט) הובישו חכמים . כמותכם ומה היתה להם בדברי ה' מאסו וחכמת מה להם : (יא) וירפו . כמו וירפאו : (יב) הובישו . בושת וכלימה תבא להם : גם בוש לא יבושו . אינם מתביישים במעשיהם הרעים לחזור למוטב : (יג) אסוף אסיפם . לי כליה כמו אסוף אסף כל מעל פני האדמה (צפניה א) : אין ענבים בגפן . לא יותר דבר : והעלה נבל . לי כמוש פלייצ"א בלעז כמו וכמבלה מתאנה (ישעיה לד) כאלה נובלת עליה (שם א) : ואתן להם

ישחק לפחד ולא יחת : בדבר ה' דסמיכי בקריאות ויוסף ה' להראה בשילה . ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו . הובישו חכמים חתו . גם ביהודה היתה . בדבר ה' שתים נפשי . והנה איש אלהים בא מיהודה עד אחר הדבר הזה לא שב ירבעם רבות' בס"א וישמע הנביא אשר השיבו . ואין שלום ה' וסי' וירפאו את שבר עמי . ותחברו וירפו את שבר בת עמי . קול הרדה שמענו . גבי ישראל . יען וביען : אסוף ג' וחסר וסי' אסף אסיפם נאם ה' .

בשמים והחסידה מנהגה לשכון בימי הקור והחורף במקום אחד ובימי הקיץ והחום במקום אחר וזהו מועדיה שאמר ולא תשנה מנהגה ועמי משנים משפט ה' שידעוהו בשכל אם ירצו וגדלו עליו אבותיהם והם ואינם רוצים להחזיק בו : ותור וסוס ועגור . גם כן שמרו את עת בואנה במקום אחד בזמן ידוע ובזמן אחר במקום ידוע הכל לפי השתנות המקומות והזמנים ושומרות חקן ומנהגן ולא ישנוהו ולא כן עמי . חסידה פירשו רז"ל זו דיה לבנה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה כלומר במזונות שמחלקת להם וי"מ שהיא שקורין לה ציגוניא : ותור . ידוע : וסוס כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד וכן נמצא כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו כסיס עגור כן אנפף ות"י וכורכיא ובדברי רבותינו ז"ל קם ריש לקיש טח בי כרוכיא ופי' רש"י ז"ל גרוא"ה בלע"ז : ועגור . תרגם יונתן וסנוניתא ובדברי רבותינו ז"ל אימת סנונית על הנשר ופי' רבינו האי קאו"ף בערבי והוא הדרור שקורין בלע"ז רונדונ"א וי"מ הוא העוף המצפצף מלות מעטות כלשון בני אדם כשמלמדין אותו נוי"ס בלע"ז : (ח) איכה תאמרו חכמים אנחנו . בחכמת התולדות ועוד תורת ה' אתנו כלומר אנחנו היא כתובה : אכן לשקר עשה עט . אם תורת ה' אתכם מה תועיל אם לא תקיימו אותה מי שעשה הקולמוס לכתוב אותה לחנם עשה אותו וכן שקר סופרים הסופרים כתבו אותם לחנם כי אחרי שאין אתם מקיימין אותם הרי היא כאילו היתה כתובה לשקר לחנם כמו אך לשקר שמרתי : (ט) הובישו . כי שקר בטחו בשירתו שלא תועיל להם חכמתם אז בבא יסים להם בשת פנים ויראו כי אם התעסקו בתורה וקיימו אותה היתה מועילה להם להצילם מהרעות הבאות עליהם ואחר שבדבר ה' מאסו ולא רצו ללמוד התורה ולעשותה מה חכמה להם לא תועיל החכמה מבלי התורה והחכמת סמוך למלת מה כלומר מה מועיל ממה שיש להם חכמה אם אין להם התורה : (י) לכן אתן . ליורשים . כלומר למי שיחזיקו בהם בגלות כאילו הם יורשים : כי מקטון ועד גדול . כל זה הענין הוא כתוב למעלה עם שאר הפסוקים הבאים אחר זה במלות שונות כי כל הכופל ענין ישנה במלות למעלה מקטנם ועד גדולם והנה מקטון ועד גדול למעלה כלו בוי"ו והנה כלה בה"א ואחד הוא : (יא) וירפו . למעלה וירפאו באל"ף נעם והנה וירפו בבעלי הה"א והענין אחד ענין רפואה למעלה את שבר עמי והנה את שבר בת עמי :
(יב) הובישו . פירשנוהו למעלה כי פירושו כתמים , למעלה גם הכלים והנה הכלם מבנין נפעל ומקורו הוא והכלים שהוא מבנין הפעיל פירש למעלה עם שאר הפסוקים ולמעלה בעת פקדתים פירשנו פקדתי' אותם והנה בעת פקדתם והענין אחד : (יג) אסוף אסיפם נאם ה' . שניהם לשון כליון אסף מקור מן ואספת נפשך ונפש ביתך אסיפם מן יחדו

מצודת ציון

והפוך מחשבה כמו אך ינחם פעם (שמות יג): במרוצתם . ענין רדיפה ומהירת ההליכה : שוטף . ענין רדיפה ואמר בלשון שאלה מרדיפת המים : (ז) חסידה . שם עוף מה : מועדיה . ענין זמן כמו למועד אשוב אליך (בראשית יח) : ותור . שם תורים ידוע : וסיס ועגור . גם הם שמות עופות וכן כסוס עגור (ישעיה לח) : שמרו . ענין המתנה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז) : (ח) איכה . כמו איך : לשקר . על חנם : עט . קולמוס כמו עט סופר מהיר (תהלים מה) : (ט) הובישו . מל' בושה : חתו . ענין שבר ופחד : (י) בוצע בצע . גזל הון : (יא) וירפו . מל' רפואה : בת עמי . עדת עמי : על . הוא כמו עם : נקלה . מלשון קלון ובזיון : (יב) תועבה . דבר איסור וגנאי : והכלם . מלשון כלימה : פקודתם . ענין זכרון : (יג) אסף אסיפם . ענין כלוי כמו אסף אדם ובהמה (צפניה א) : נבל . ענין כמישה כמו ועלהו לא

מצודת דוד

אני מקשיב ושומע אשר לא ידברו כן לומר שמתאוים לשוב בעבור כי חושבים שאין תשובה מועלת אבל גם אין איש מהם מתחרט על הרעה שעשה לאמר מה עשיתי הלא פגמתי בנפשי : כלה שב . ר"ל לא די שאין מי מתחרט הלא אפילו כולם כאיש אחד שב לרוץ במרוצתם שרצו מאז כמו שהיו רודפים מאז אחר הרעות כן הם רודפים גם עתה : כסוס . כמו הסוס הרודף במלחמה כנחל שוטף והם כי הוא בנפשו כן הם רודפים אחר הרעות עם כי מאבדים נפשם בזה : (ז) גם חסידה בשמים . אפי' עוף החסידה הפורח באויר השמים אשר אינה ברבות אדם הלא תדע ותכיר מתי תלך ומתי תשוב כי דרכם לעוף בזמן הקור לארצות החמים בזמן הקיץ תשוב לארצות הקרים : שמרו . גם המה בלכתם לארצות החמים ממתינים את עת בואם ולא יקדימו ולא יאחרו : ועמי וכו' . ר"ל העופות ההם יודעים דרך מנהג העולם ועמי לא ידעו משפט והנהגת המקום ב"ה שמשלם לאיש כמפעלו : (ח) ותורת ה' כו' . ר"ל יודעים אנו את התורה : אכן . באמת הנה לחנם עשה העושה את הקולמוס לכתוב את ספר התורה ולחנם היו הסופרים שכתבו את התורה הואיל ואינכם מקיימים אותה : (ט) הובישו חכמים . הם המחזיקים עצמם לחכמים הלא יבושו בעת יחתו וילכדו ברעה ולא יצילו נפשם בחכמתם : וחכמת מה להם . ר"ל מה היא החכמה שבידם הלא בחכמת התורה מאסו ואף לא יוכלו להציל נפשם בחכמה א"כ במה יתפארו : (י) לאחרים . לעם אחר : ליורשים . כל מי שירצו לרשת : כולם בוצע בצע . כולם נוחלים הון : מנביא . הנביא השקר : כהן . כהן הבעל : (יא) וירפו . הם הרפאים את שבר בת עמי ורעתם שהתידה לבוא ר"ל הם מוציאים מלבם דאגת הרעה הבאה : על נקלה . הם אמירה נקלה ומבוזה לאמר שלום תהיה ולא תבא הרעה ובזה שמה מרפאין שברם שבל לא יהיה עוד וכמה מכחשים : (יב) הובישו . ר"ל עכ"ם היה להם להתבייש והכלמים

לכם יעברום. כל זאת תהיה להם על כי נתתי להם חוקים ועברו עליהם: (יד) ונדמה שם. נשב שם דומים ואבלים: מי ראש. כם דלווע בים כריסי חיון כראש פתנים כוא אכם שבשימיו: (טז) נחרת סוסיו. עטישות נחיריו: מדן נשמע. על דפלחו לעגלא דבדן: מצהלות אביריו. צהלות משחק סוסיו ומגינו במקום אחר סוסים נקראים אבירים מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה) לשון סוס דוהר (נחום ג) וי"ת מקל ססיעות גברוהי: (יז) נחשים צפעונים. לסוף שבעים שנה נעשה צפע והופך אותו שלא ישמע לקול חבר המלחשו שנאמר כמו פתן חרש יאטם אזנו (תהלים נח) הוא שנאמר אשר אין להם לחש: (יח) מבליגיתי עלי יגון. כמו הבלגתי ושם דבר הוא מישאוסימנ"ץ בלעז כלומר אם אמרתי אבליגה ואתאפק עלי יגוני: עלי לבי דוי. מקול נבואות הגלות אלי בפורענות הבאות: (יט) הנה קול שועת בת עמי. אני שומע שסופן לצעוק בארץ מרחקים ולמה כל זאת הלא ה' בציון ואם ישובו אליו ימצא להם: (כ) עבר קציר כלה קיץ. נסינו לעזרת מצרים ולא באה אמרנו יעבור הקציר ויסיו סנויין ויבאו והנה עבר זמן הקציר באייר וזמן הקיץ בתמוז ולא באו: (כא) קדרתי. לשון שחרות ואופל: שמה. תמהון:

החזיקתני

יד עַל־מָה֙ אֲנַ֣חְנוּ
לָהֶ֖ם יַעַבְרֽוּם׃ יד עַל־מָה֙ אֲנַ֣חְנוּ
יֹֽשְׁבִ֔ים הֵאָֽסְפ֗וּ וְנָב֛וֹא אֶל־עָרֵ֥י
הַמִּבְצָ֖ר וְנִדְּמָה־שָּׁ֑ם כִּי֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהֵ֤ינוּ
הֲדִמָּ֙נוּ֙ וַיַּשְׁקֵ֣נוּ מֵי־רֹ֔אשׁ כִּ֥י חָטָ֖אנוּ
לַיהוָֽה׃ טו קַוֵּ֥ה לְשָׁל֖וֹם וְאֵ֣ין ט֑וֹב
לְעֵ֥ת מַרְפֵּ֖ה וְהִנֵּ֥ה בְעָתָֽה׃ טז מִדָּ֤ן
נִשְׁמַע֙ נַחְרַ֣ת סוּסָ֔יו מִקּוֹל֙ מִצְהֲל֣וֹת
אַבִּירָ֔יו רָעֲשָׁ֖ה כָּל־הָאָ֑רֶץ וַיָּב֗וֹאוּ
וַיֹּֽאכְלוּ֙ אֶ֣רֶץ וּמְלוֹאָ֔הּ עִ֖יר וְיֹ֥שְׁבֵי
בָֽהּ׃ יז כִּי֩ הִנְנִ֨י מְשַׁלֵּ֜חַ בָּכֶ֗ם נְחָשִׁים֙
צִפְעֹנִ֔ים אֲשֶׁ֥ר אֵין־לָהֶ֖ם לָ֑חַשׁ וְנִשְּׁכ֥וּ
אֶתְכֶ֖ם נְאֻם־יְהוָֽה׃ יח מַבְלִ֥יגִיתִ֖י
עֲלֵ֣י יָג֑וֹן עָלַ֖י לִבִּ֥י דַוָּֽי׃ יט הִנֵּה־ק֞וֹל
שַֽׁוְעַ֣ת בַּת־עַמִּ֗י מֵאֶ֙רֶץ֙ מַרְחַקִּ֔ים
הַֽיהוָה֙ אֵ֣ין בְּצִיּ֔וֹן אִם־מַלְכָּ֖הּ אֵ֣ין בָּ֑הּ
מַדּ֗וּעַ הִכְעִס֛וּנִי בִּפְסִלֵיהֶ֖ם בְּהַבְלֵ֥י
נֵכָֽר׃ כ עָבַ֥ר קָצִ֖יר כָּ֣לָה קָ֑יִץ וַאֲנַ֖חְנוּ
ל֥וֹא נוֹשָֽׁעְנוּ׃ כא עַל־שֶׁ֥בֶר בַּת־עַמִּ֖י
הָשְׁבָּ֑רְתִּי קָדַ֕רְתִּי שַׁמָּ֖ה הֶחֱזִקָֽתְנִי׃

עַל דִיהָבִית לְהוֹן אוֹרַיְתִי
מִסִינַי וַעֲבָרוּ עֲלַהּ׃ יד עַל מָה
אֲנַחְנָא יָתְבִין אִתְכַּנָשׁוּ וְנֵיעוֹל
לְקִרְוִין כְּרִיכָן וְנִשְׁתּוֹק תַּמָן
אֲרֵי יְיָ אֱלָהָנָא אַיְתִי עֲלָנָא
תְּבַר וְאַבְהַתְנָא וְאַשְׁקְנָא כָּס
דְלוּט בִּישׁ כְּרֵישֵׁי חִיוָן אֲרֵי
חַבְנָא קֳדָם יְיָ׃ טו סַבַּרְנָא
לִשְׁלָם וְלֵית טַב וּלְעִדָן סְלִיחוּת
חוֹבִין וְהָא פוּרְעָנוּת תְּמָאן׃
טז עַל דִי פְלָחוּ לְעֶגְלָא דְבְדָן
מֶלֶךְ בְּמַשְׁרִיתֵיהּ יִסַק עֲלֵיהוֹן
וִינַרֵי יַתְהוֹן מִקַל פְּסִיעוּת
גִבָּרוֹהִי יְזוּעוּן כָּל יָתְבֵי אַרְעָא
וְיֵיתוּן וְיִבְזוּן אַרְעָא וּמְלוֹאָהּ
קִרְוַיָא וּדְיָתְבִין בְּהוֹן׃ יז אֲרֵי
הָא אֲנָא מְגָרֵי בְכוֹן עַמְמִין
קָטוֹלִין כְּחִיוָן חוּרְמָנִין דְלֵית
לְהוֹן לְחָשָׁא וְיִקְטְלוּן יַתְכוֹן
אֲמַר יְיָ׃ יח עַל דַהֲווֹ מַלְעִיגִין
לְקָבֵל נְבִיַיָא דְמִתְנַבָּן לְהוֹן
דוּנָא וְתִינְחֲתָא אֲתִי עֲלֵיהוֹן
אֲמַר נְבִיַיָא לִבִּי דָוֵי׃ יט הָא
קָל צְוָחַת כְּנִשְׁתָּא דְעַמִי
מֵאַרְעָא רְחִיקָא נְבִיַיָא אוֹכַח
יַתְהוֹן הַשְׁכִינְתָּא דַיְיָ לֵית בְּצִיוֹן אִם מַלְכָּא לֵית בַּהּ מָא דֵין מַרְגְזִין קֳדָמַי בְּצַלְמָנֵיהוֹן
בְּפוּלְחַן טַעֲוָתָא׃ כ אֲמָרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עֲדָא זִמְנָא שְׁלִים קִצָא וַאֲנַחְנָא לָא
מִתְפָּרְקִין׃ כא אֲמָרַת יְרוּשְׁלֵם עַל תְּבַר כְּנִשְׁתָּא דְעַמִי אִזְדַעְזְעִית אִתְחַפְּיאוּ אַפַּי

(Masorah notes beside the verses: ל׳; ב׳ כתו׳ ונגה ירושלים; ל׳; ל׳; ב׳. ב׳; ל׳ כתיב ה״א; ל׳; ג׳ מ״ע; ג׳ מ״ע; ל׳ וחס׳. ל׳; ח׳ מלין כב׳ שעמי; ב׳; ל׳; ל׳ וכ״כ. ל׳; ב׳ אתנחתא ג׳ הסר)

אספ אאסופ יעקב. אסף אסף כל מעל פני.: ומלואה ג׳ וסי׳ ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה. וישטפו ארץ ומלואה. לה׳ הארץ ומלואה: י״ו פסוקין בקריאה אית בהון אין אין במצעות פסוק וסי׳ ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו. וכי יראה הכהן את נגע הנתק. הנה היא לוטה בשמלה. ולבנון אין די בער והיתו. וירא כי אין איש דישעיה. הנה קול שועת בת עמי מארץ. הצרי אין בגלעד אם רופא. הבנים אין לישראל אם יורש. וכי תגישון עוד לזבוח אין רע. אמר נבל בלבו אין אלהים. ותברו. הכל סר יחדו נאלחו אין עשה. כלו סג יחדו נאלחו. עשה גדולות תנינא דאיוב. ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים.

יחדו ימשו אלא שמלת אכיסם מבין השפיל וזות יצא היסם מבין סקל וזות שומר הכל יכלם מד שלא יתלאו ענבים בגפן ולא התאנים בתאנה וזכר אלו שני המינים כי הם עקר הפירות ואותם שירבה אדם מהם יוהר משאר הפירות כמו שאמר בברכה איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואמר בקללה יאכל גפנך ותאנתך: והעלה נבל. אפילו העלה יבול טרם זמנו כדי לכרות רעתם: ואתן להם יעברום. מה שנתתי להם רוב הפירות וברכתי פרי אדמתם יעברו מהם שיאכלום האויבים מ״ם יעברום במקום מהם וכן חזקתני והוכל חזקם ממני

תולדות אהרן מדן נשמע. סנהדרין פו:

מצודת דוד

להיות נכלמים כאשר עשו דבר תועבה כדרך החטאים אשר יכלמו אם בא לידם דבר תועבה במקרה: גם בוש וגו׳. ר״ל עשו התועבה וגם לא יבושו בעבורה: והכלם וגו׳. אינם יודעים מה היא כלימה וכפל הדבר במ״ש: לכן יפלו. הנביאים והכהנים ההם יפלו בעת יפלו כל הנופלים ע״י האויבים: בעת פקודתם. בעת שאזכור עליהם עוונם להפרע מהם והוא בזמן החורבן אז יכשלו גם המה: (יג) אסף אסיפם. אכלה אותם מן העולם: אין ענבים בגפן. באילני הגפן לא ישאר ענבים ר״ל לא יותר דבר: בתאנה. באילני התאנה: והעלה נבל. גם העלים יכמשו ר״ל לא ישאר שארית מה: ואתן להם יעברום. אזמין להם אויבים אשר יעברו אותם מן העולם: (יד) על מה וגו׳. כשיבוא האויב יאמרו יושבי השדות על מה אנחנו יושבים בשדות להיות נמסרים ביד האויב הבא: ונדמה שם. כאומר אבל קרוב הדבר שגם בערי המבצר נהיה נכרתים ואנודים כי ה׳ הכרית אותנו ואין עצה עד גזרת המקום: וישקנו. הוא השקה אותנו מים הנכחשים מעשב מר ר״ל המקום הכין לנו פורעניות ולא על חנם כי באשמת חטאנו לה׳ ובגמול הוא: (טו) קוה לשלום. הם יקוו לשלות לא יהיה טוב כי לא יבא השלום: לעת מרפא. יקוו לעת מרפא והנה בא בעתה ורעד: (טז) מדן. בעוד יהיה האויב בדן בקצה גבול ארץ ישראל יהיה נשמע נחרת סוסיו: מקול מצהלות. מהרמת קול גבוריו רעשה כל הארץ: ומלואה. הדברים שבארץ מלאה מהם: עיר. יאבדו כל עיר והיושבים בה: (יז) משלח בכם. אגרה בהם נחשים רעים אשר אין מועיל להם לחש והם ישכו אתכם ר״ל לא תוכלו לרצות את האויב בדברים רכים ותחנונים: (יח) מבליגיתי. ר״ל אם אמרתי אתחזק על היגון לבל אתמיד בה אבל לא אוכל כי עלי לבי דוי: (יט) הנה קול. ר״ל איך לא יהום לבי בלא הגליות

מצודת ציון

לא יבול (תהלים א): יעברום. ענין העברה מן העולם: (יד) ונדמה. הדממו. ענין כריתה כמו אל תדמו בעונם (לקמן נא): ראש. שם עשב מר וכן שורש פורה ראש ולענה (דברים כט): (טו) מרפא. מל׳ רפואה ועם היא בה״א: בעתה. מל׳ בעתה ומורא: (טז) נחרת. הקול היוצא מנחיריו כשנוקבי האף וכן הוד נחרו אימה (איוב ל״ט): מצהלות. ענין הרמת קול גדול כמו אל אשת רעהו יצהלו (לעיל ה): אביריו. מלשון אביר וחזק: (יז) משלח. ענין גרוי והשסה כמו וגם בהמות אשלח בם (דברים לב): צפעונים. מין נחש רע: ונשכו. מלשון נשיכה וכן אם ישך הנחש בלא לחש (קהלת י): (יח) מבליגיתי. ענין התחזקות כמו ואבליגה מעט (איוב י): דוי. מל׳ מדוה וחולי: (יט) שועת. צעקה: (כ) כלה. מל׳ כליון: קיץ. היא עת שמיחת התאנים ליבשם וכן כהלג בקיץ (משלי כו): (כא) השברתי. מלשון שברון: קדרתי. ענין שחרות והושך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב): שמה. תמהון ובלבול כמו ונשמו השמים

על עצמו שהשבר לשבר ישראל ויונתן פי' שאלה מאמר ירושלם שהרגש אמרה ירושלם ועל השבר כנשתא וגו' כבעמוד ואכרום פי' מן והכרכום שמו : (כב) הצרי אין בגלעד. אמר דרך משל אם אין צרי בגלעד אם רופא אין שם לרפאות עמי ממכות וגלעד היה מקום הצרי כמו שאמר גם כן עלי גלעד וקחי צרי והיא רפואה לחלאים קשים כמו נשיכת הנחש ואלתו כלומר לא יהיה להם שלום מאחר שהרס ומי אין חסיד ביניהם שיכפר כהל בעדו : ארוכה. רפואה וי"ת אמר ירמיהו נביאה וגומר כבעמוד : (כג) מי יתן ראשי מים. מי יתן שיהיה ראשי כלו מים ויזוב דרך עיני בבכי וכן תהיה עיני מקור דמעה שלא יפסק : את חללי בת עמי. מי שהוכים עליו נעשה כחשוב לבכי ואם לא יפינט כן דרך לשון העברי וכן אמר ויבך אותו אביו וכן ולבכות וכן נפשם זה השמוש כלשון אחר וחולאי העברי לשי שבעבורו נעשה הבכי הרי הוא כאילו מקבל הפעולה : (א) מי יתנני מלון אורחים במדבר. יתכהו מלון לעוברי אורח שילינו שם בלילה ואמר הגביא שאלו' לפיום שוב גלותו השלן שלא יראם עוד אם ישראל כי לא יוכל לראות רעתם : עצרת בוגדים. שהם נעצרים יחד לדבר בגד ושקר וכן פ"י סיעת שקרין ואחוי אמי ז"ל היתה מלות בוגדים מן יורם עצר זה יעצר בעמי : (ב) וידרכו. מבנין הכשל משפטו וידריכו וכמוהו בא וידבקו גם המה : לשונם. היא קשת דרוכה והחיצים דבר שקר ודבר מר : ולא לאמונה גברו בארץ. מה שהם מתגברים ומתחזקים על החלשים לא לאמונה שישפטו משפט אמת ושימנעו העשוקים : כי מרעה אל רעה יצאו. יש לפרשו על המעשים יוצאים ממעשה רע למעשה רע ר"ל כי כל ימיהם במעשה רע עוסקים עתה בזה ועתה בזה ובכל זה לא נתנו אל לבם שמה אחת לדעת את ה' ויש לפרשו על השונה פרעה אויב זה יוצאים לרעת אויב אמר אך לוקים שנה זו בשדפון ושנה זו בירקון בא בהרגם ועם כל זה לא נתנו לבם לשוב ממעשיהם הרעים ולדעת את ה' : (ג) איש מרעהו. עקוב יעקב. ענין התרמית והערמה כמו ויעקבני זה פעמים ויעקב הע"ין בשו"א לגזרה וכל אחר יעקב שם כי גם הע"ין בשו"א ופתח : (ד) ואיש. יהתלו. דגש הלמ"ד להתאחר הקריאה מפני ההפסק : למדו לשונם. הרגילו כמו פרא למוד מדבר : העוה נלאו. להתעוות ונעשות מעשה עול ובא על דרך המשל. נלאה : (ה) שבתך. אמר הסל ושבתך מה יועיל שבתך בתוך מרמה כלומר בתוך עם מרמה שלא תוכל להשיבם אליך : במרמה. כל כך גדלו במרמה עד שמאנו לדעת אותי לא יוכלו לשנות דרכם הרעה וי"ת יתבין בבית כנישתהון וגומר כבעמוד : (ו) לכן. הנני צורפם. בצרות שאביא עליהם אראה אם יבאו טובים או אם ישובו כסף נבחר מפני סגרים : כי איך אעשה מפני בת עמי. כי אך אעשה שלא אצרפם מפני הבות בת עמי לא אוכל שלא אצרפם כי איך אניחם ברעתם והם קראים עמי וי"ת איכדון אעביד מן

תולדות אהרן הצרי. עמוס ד : ... מדרש ... עקרים
שפר בבר : למדו לשונם. סוטה מו
יבמות סג : חץ שחוט. חולין ל ערכין
כו :

אכרום אוכמין וּתְקַרְּא
אִשְׁתַּמְמוּ אַחֲדָתְנִי : כב אֲמַר
יִרְמְיָה נְבִיָא דִלְמָא לָא אִית
בִּי עוֹבְדִין טָבִין לְמִבְעֵי עַל
בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלָא מַחְמִיד
הֲוֵיתִי לְאוּלְפָנֵיהּ דְאֵלִיָה נְבִיָא
דְמִגִלְעָד דְפִתְגָמוֹהִי אִינוּן
אסוּתָא אֲרֵי עַל דְלָא תָבוּ בְּכֵן
לָא סְלֵיקַת אָסוּ לְמַחַת
כְּנִשְׁתָּא דְעַמִי : כג מִי יִתֵּן
רֵישִׁי כְּנַחַל דְמִין וְעֵינַי
כְּמַבּוּעָא דְמַעְיָן וְאֶבְכֵּי יְמָם
וְלֵילֵי עַל קְטִילֵי כְּנִשְׁתָּא
דְעַמִי : א מִי יִתְנִנַנִי בְמַדְבְּרָא
בֵּית מְבָתַת עָדֵי אוֹרְחַן
וְאֶשְׁבּוֹק יַת כְּנִשְׁתָּא דְעַמִי
וְאֶחַךְ מִלְוָתְהוֹן אֲרֵי כוּלְהוֹן
וְנָאֲפִין סִיעַת שַׁקְרִין : ב וְאַלִיפוּ
יַת לִישָׁנְהוֹן פִתְגָמֵי שְׁקַר
דְמַן אִינוּן כְּקַשְׁתָּא נְבִילָא
וְלָא לְהֵימָנוּתָא תַקִיפוּ
בְּאַרְעָא אֲרֵי מִבִישְׁתָּא
לְבִישְׁתָּא נְפָקוּ וּמִידַע דַחֲלְתִּי
לָא אֲלִיפוּ אֲמַר יְיָ : ג גְבַר
מֵחַבְרֵיהּ אִסְתַּמָרוּ וְעַל כָּל
אַחָא לָא תִתְרַחֲצוּן אֲרֵי כָל
אַחָא מִכְמַן כְּמַן וְכָל רָחִים
בִּנְכִילוּ מְהַלֵךְ : ד וּגְבַר
בְּחַבְרֵיהּ מְשַׁקְרִין וְקוּשְׁטָא לָא
מְמַלְלִין אַלִיפוּ לִישָׁנְהוֹן

כב הַצֳרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם־רֹפֵא אֵין
שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת־
עַמִּי : כג מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם וְעֵינִי
מְקוֹר דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה
אֵת חַלְלֵי בַת־עַמִּי :
ט א מִי־יִתְּנֵנִי בַמִּדְבָּר מְלוֹן
אֹרְחִים וְאֶעֶזְבָה אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה
מֵאִתָּם כִּי כֻלָּם מְנָאֲפִים עֲצֶרֶת
בֹּגְדִים : ב וַיַּדְרְכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם קַשְׁתָּם
שֶׁקֶר וְלֹא לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ בָאָרֶץ כִּי
מֵרָעָה אֶל־רָעָה ׀ יָצָאוּ וְאֹתִי לֹא־
יָדָעוּ נְאֻם־יְהוָה : ג אִישׁ מֵרֵעֵהוּ
הִשָּׁמֵרוּ וְעַל־כָּל־אָח אַל־תִּבְטָחוּ כִּי
כָל־אָח עָקוֹב יַעְקֹב וְכָל־רֵעַ רָכִיל
יַהֲלֹךְ : ד וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלּוּ וֶאֱמֶת
לֹא יְדַבֵּרוּ לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר
הַעֲוֵה נִלְאוּ : ה שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה
בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ דַעַת־אוֹתִי נְאֻם־
יְהוָה : ו לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
הִנְנִי צוֹרְפָם וּבְחַנְתִּים כִּי־אֵיךְ
אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַּת־עַמִּי : ז חֵץ שׁוֹחֵט
לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִבֵּר בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת־
רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ :

ג' וחסר · ל' · כ' על ג כתובי · ל' · ל' ומל וידרכו · ק' · ג' א' חסר ג' והסר · כ' ג' וכל נח דכו' · ג' ר"פ · כ"ז מ"ע · ס' נטעם בספרא · כ' · שחוט ק' · כ' ל'

פִּתְגָמֵי שְׁקַר אִיטַפְּשׁוּ טְעוּ : ה יָתְבִין בְּבֵית כְּנִשְׁתְּהוֹן וּמִשְׁתְּעַן עַל עֲנָוְתְהוֹן בִּנְכִילוּ מְקַרְבִין לְמִידַע דַחֲלְתִּי
אֲמַר יְיָ : ו בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת הָא אֲנָא מֵיתֵי עֲלֵיהוֹן עָקָא וְצָרִיף לְהוֹן וּבָחַר לְהוֹן אֲרֵי אֵיכְדֵין
אַעְבֵּיד מִן קֳדָם חוֹבֵי כְּנִשְׁתָּא דְעַמִי : ז כְּגִיר דִי מְחָרֵף לִישָׁנְהוֹן נִכְלִין מְחַשֵׁב בְּפוּמְהוֹן שְׁלָמָא גְּבַר עִם

רשי

החזקתני. אחזתני : (כב) הצרי אין בגלעד. שהצרי בא משם כמו שנאמר עלי גלעד וקחי צרי (לקמן מו) כלומר וכי לא היו להם אנשים צדיקים שמי ללמוד ויטיבו דרכיהם : ארוכה. רפואה איינפלשטר"א בלעז : (א) עצרת בוגדים. כנסיות בוגדים : (ב) וידרכו. לשון זה נופל בזומנת הקשת לירות חץ וקשת הי' ארבלישט"א בלעז וברגלים דורכין אותה לכך קורא אותה דריכה והנביא ממשיל לשונם לקשת שקר שדרכו לשונם קשת בשקר : מרעה אל רעה. מעבירה אל עבירה : (ג) עקוב יעקב. ארוב יארוב : (ד) העוה נלאו. יגעו ונלאו לעוות את דרכם : העוה. כמו הכבד את לבו. (שמות ח) להעות : (ה) שבתך בתוך מרמה. כשהן יושבין חושבין מחשבות מרמה ובמרמה שהליפו יראתי ומאנו דעת אותי : במרמה. בשביל המרמה : (ו) הנני צורפם. ביסורין : מפני בת עמי. מן קדם חובי כנשתא דישראל : (ז) חץ שחוט לשונם. משוך כמו זהב שחוט (מלכים א י) וכן ומטוה שמים (שמות ה) פריעי"ש בלעז ליטנא אחרינא לי' שחיטה ממש פרנקפ"א בלעז וכן חברו מנחם וכן תיי כגיר די מחריף : ובקרבו. תוי וכמעוהי :

שד פרוצה אין חומה. ובחנתים ב' הנני צורפם ובחנתים. ובחנתים כבחון את הזהב : ובקרבו ג' וסי' ישים ארבו. ובקרבו הם יושבים.

מצודת ציון

הכסים (לעיל ד): החזיקתני. ענין אחיזה : (כב) הצרי. הוא נטף המוכר בסממני הקטורת והוא שרף אילן והוא מיוחד לרפואה וכן קחו צרי למכאובה (לקמן נא): ארוכה. ענין רפואה כמו העלה לה ארוכה (לקמן לג) : (כג) מי יתן. ענינו כמו הלואי וכן מי יתן והיה לבבם וכו' (דברים ה) : מקור. מעין : את חללי. על חללי כי ויתנכלו אותו (בראשית לז) ה"א וחשיבו עלוסי : (א) מלון. מקום ללון : אורחים. הולכי אורח : עצרת. קבוצה וכן קראו עצרה (יואל ב) : (ב) וידרכו. הדרך לדרוך ברגל על הקשת למתחו ולהכינו לירות למרחוק : (ג) עקוב יעקב. ענין עקום ועיות וכן והיה העקוב למישור (ישעיה מ) : (ד) יהתלו. ענין לעג כמו הנה התלה בי (שופטים יז) : למדו. ענין הרגל כמו פרא למד מדבר (לעיל ב) : העוה. מל' עוון ועקום: נלאו. ענין יגיעה כמו ונלאתי כלכל (לקמן כ) : (ו) צורפם. ענין זקוק : ובחנתים. מל' בחינה : (ז) שחוט. משוך כמו זהב שחוט (מ"א י) : ארבו. מל' מארב : הספק

מצודת דוד

בעיני כאלו כבר נעשה וכאלו אני שומע קול צעקת בת עמי מארץ מרחקים אשר הלכו שם בגלות בבל והלא בידם היה לתקן הדבר כי האם אין ה' בציון וכו' ולמה א"כ לא התפללו אליו לבטל הגזרה ומדוע הוסיפו עוד להכעיסני בהבלי אל נכר : (כ) עבר קציר. מגפים אנו לתשועה והיא מתאחרת לבוא כי כבר עבר הקציר וכבר כלה זמן הקיץ ועדיין לא נושענו ר"ל זה זמן רב אנו בתוחלת ממושכה : (כא) על שבר. על השורעניות העתידה לבוא השברתי גם אני : קדרתי. הושחר תארי והשממון אחז אותי : (כב) הצרי אין בגלעד. וכי אין בגלעד צרי לרפאות בו החלי הלא שם הוא מקום הצרי וכי אין שם רופא לדעת אופן הרפואה ומדוע לא נתרפאת בת עמי ר"ל וכי אין בידם תורה ומצות וכי אין לבם חכמים לשורתם הדרך ומדוע א"כ לא החזירום למוטב לבטל את הגזרה : (כג) מי יתן. הלואי והיה ראשי מלא מי בכי ועיני היה מקור המנבע דמעה והייתי אז בוכה יומם ולילה על חללי בת עמי : (א) מי יתנני במדבר. מי יתן לי לצרכי להיות במדבר מקום מלון להולכי אורח : ואעזבה. אז הייתי עוזב את עמי ללכת מאתם אל מלון המדבר : עצרת. קבוצת אנשים בוגדים : (ב) וידרכו. הזמינו את לשונם שיהא להם לקשת להרוג אנשים ממרחק כמו שהורגין בקשת אותם הזמינו לדבר שקר ולפי שהמשילם לקשת אמר לשון הדריכה הנופל בקשת : ולא לאמונה גברו בארץ. מה שמקצתן מתגברים על קצתם אין דעתם למען תחזק ידם לעשות אמונה : כי מרעה וכו'. כי יוצאים מעבירה אחת אל עבירה שנית ואינם נותנים לב לדעת אותי ולעשות אמונה : (ג) השמרו. היו נשמרים זה מזה לבל תגלות מסתרי לבבו : ועל כל אח. אל בוטח אח : עקוב יעקב. יעקם ויעוות דרכו מול אחיו : רכיל יהלך. מדבר רכילות על רעהו : (ד) ואיש. כל איש מהתל ומלעיג ברעהו : למדו. הרגילו את לשונם לדבר שקר כי מתמידים בזה : העוה נלאו. כאלו נתייגעו לעוות דרכם כי הרבה עווה עשו והוא ענין מליצי : (ה) שבתך בתוך מרמה. ר"ל שהמרמה מקפת

בוהן

מן קדם חובא כגיבהא דעמי: (ז) חץ שוחט. כן כתיב וקרינן שחוט והכתוב ר"ל כמו שוחט שהוא הורג כן הורגים הם בני אדם בלשונם הרע שהם הולכי רכיל וקרי שחוט ר"ל נמשך אוצ"ם כלומר
רוצה לומר שהוא נמשך על המטחזה להדדו וי"מ כגיר די מהריף כמו כרינא חריפא בדברי רבותינו ז"ל שפירשו מחודד והק החתיכה ומה שפי' בו גם כן לשון משיכה הוא ג"כ מדברי רבותינו ז"ל שאמרו
המין את הראש בכח אחת פסוקה ואמרו מנא הני מילי אמר קרא חץ שחוט לשונם ואמר תנא דבי רבי ישמעאל ושחט אין ושחט אלא ומשך וכן הוא אומר זהב שחוט ואומר חץ שחוט לשונם מרמה
דבר ואדוני אבי ז"ל פירש שחוט גם הוא כמו שוחט וכן במשקלו אדם עשוק כדם נפש כמו עושק: מרמה דבר. כל אחד מהם ידבר מרמה לחברו ומפרש מה היא שמרמה בפיו שלום את רעהו:
(ח) העל אלה. מבואר הוא: לא אפקד בם. והבנים הראשונים אין כתוב בם והענין אחד: (ט) על ההרים. נאות מדבר. ההרים מקום מרעה הצאן והנאות ברוב או זכר ההרים להשמיע קולו
למרחוק וכן נאות מדבר רוצה לומר
אפילו המדבר שיש נאות מדבר פירוש
אהלים ומשכנים כמו נוטו נאות השלום
וכן נוה"ו שם מעלה ונמצא עם כרום
רועים ואמר מדבר כי אין מדבר שיש
בו מקום מרעה כמו וינהג את הצאן
אחר המדבר ותרגם אונקלוס בתר שפר
רעיא דמדברא וכן על פני דרך במדבר
ואמר שנכנה בהוש מרכן הארץ שישבו
בהן ועוד לקינם במקומות המרעה כי
נחרבו מבלי איש עובר אין צריך לומר
שאין אהלים מקומים ברועים אלא
אפילו איש אין עובר שם לרעות מקנה
ולא נשמע קול מקנה כי כלם נדדו הלכו
בשבי וכאמרו מעוף השמים הוא דרך
גוזמא לספלים הדבר או נאמר זה
לענין חרבן הארץ כששממו כי רוב
העופות לא ישכנו במדבר כי אם
במקומות שימצאו זרע ופירות ופרחי
האילנות: נצתו. ענין חרבן וכן נצתו
כמדבר ונרצו יצת ובדברי רז"ל ר'
יהודה אומר חמשים ושתים שנה לא
עבר איש ביהודה שנאמר על ההרים
וגו' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו
בהמה בגימטריא נ"ב הוו ר' יוסי אומר
שבע שנים נתקיים בה גפרית שנאמר
גפרית ומלח שרפה כל ארצה: (י) ונתתי.
לגלים. גלי אבנים מהבתים והחומות
שנהרסו: מעון תנים. משכן התנים
ומגורם ות"י מדור ירודין: (יא) מי
האיש החכם ויבן את זאת. יבין מדעתו
והנביא יגיד התשובה והשאלה כמו
שאמרה לו מפי ה': (יב) ויאמר
ה'. לפניהם. לא בשמים היא ולא
מעבר לים היא: (יג) וילכו.
שרירות. פירשתיו למעלה: למדום
אבותם. שרגילו בהם האבות וראו
אבותם עובדים אותם ועבדום הם גם
הם אחריהם והאבות הם הדורות
הרשעים שעברו: (יד) לכן. מאכיל'.
לא הכנוי קודם היודעם שהוא את
העם הזה כמו ותראהו את הילד אשר
לא יעבדו אותו את נבוכדנצר והדומים
להם שכתבנו בספר מכלול בחלק
הדקדוק ממנו והמשיל הצרות ללענה
ורוש והם שמי סמות וכאמרו מי רוש
לפי שהוא מי סחוטם כמשה שקורין
רוש גם יש שהוא מראש הפתן ואמרו
כי לפיכך נקרא ראש כי ברוב עושין
אותו מראש הפתן: (טו) והפיצותי'.
עד כלותי אותם. רוגם: (טז) כה
אמר

(ט) על ההרים. על חורבן ההרים: ועל נאות מדבר.
טה רועים שבמדברות נאות לי
הם וכן נאות אלהים (תהלים
פג) וכן לביתך נאוה קודש
(שם צג): נצתו. לשון ציה וכן
נצתה: נדדו הלכו. הופך ליעך.
חמשים ושתים שנה לא עבר
איש ביהודה מגלות צדקיהו עד
פקידת כורש מלך פרס חמשים
ושתים שנה היו ורמזו לדבר
ועד בהמה הבהמה בגימטריא
נ"ב והחשבון מכוון במס' מגילה:
(י) לגלים. דערין: (יא) מי
החכם. שיבין זאת ומי הנביא
אשר דבר פי ה' אליו: ויגידה.
ומי יגיד על מה אבדה הארץ
וגם כל הפורענות הזה:
(יד) לענה. עשב מר: מי
ראש

ח הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקָד־בָּם נְאֻם־
יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם
נַפְשִׁי׃ ט עַל־הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי
וָנֶהִי וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה כִּי
נִצְּתוּ מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ
קוֹל מִקְנֶה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־
בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלָכוּ׃ י וְנָתַתִּי אֶת־
יְרוּשָׁלִַם לְגַלִּים מְעוֹן תַּנִּים וְאֶת־
עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב׃
יא מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן אֶת־זֹאת
וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וְיַגִּדָהּ
עַל־מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַמִּדְבָּר
מִבְּלִי עֹבֵר׃ יב וַיֹּאמֶר יְהוָה עַל־
עָזְבָם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי
לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא־
הָלְכוּ בָהּ׃ יג וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת
לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם
אֲבוֹתָם׃ יד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַאֲכִילָם
אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מֵי־
רֹאשׁ׃ טו וַהֲפִצוֹתִים בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא
יָדְעוּ הֵמָּה וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד
כַּלּוֹתִי אוֹתָם׃ טז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת

ס"א מ"ע · ג' בספרא · ג'. ד' · ב' בספרא · ג' רפין · ב' לי. ג' ומס' · ו' · ל' · ג' בטעם בספרא וסי' סק. פוקד. ודין · ב' חד מ"ל וחד חסר · ס"א ידעום · ז' בטעם

ישית מרמה: לגלים ג' וסי' ונתתי
את ירושלם לגלים. והיתה בבל
לגלים מעון תנים. אשר התעתרו
לגלים: ויבן ג' רפין בקריאה וסי'
מי האיש החכם ויבן את זאת.
מי חכם ויבן אלה נבון וידעם.
ויבן על עוזבי ברית קדש: ואשר
דבר ב' ל'. מי האיש החכם:
כה אמר ז' בטעמא בספרא וסי'

תולדות אהרן על ההרים. נרכות
מי שבת קמה:
ועד בהמה. (תענית כט): מי ראש.
מרים את כ"מ שם:

חַבְרֵיהּ מְמַלֵּל וּבִמְעוֹהִי
מְשַׁוֵּי כְּמַנְתֵּיהּ׃ ח הַעַל אִלֵּין
לָא אַסְעַר לְאַיְתָאָה עֲלֵיהוֹן
בִּישְׁתָּא אֲמַר יְיָ אִם מִן עַמָּא
דְּהָדֵין עוֹבָדוֹהִי לָא אִתְפְּרַע
מִנְהוֹן כִּרְעוּתִי׃ ט עַל טוּרַיָּא
אֲנָא מָרִים הִלֵּי וּבְכֵי וּמְצוֹת
וְעַל דִּירָוַת מַדְבְּרָא אִלְיָא אֲרֵי
צְדִיאוּ מִבְּלִי אֱנָשׁ דְּעָדֵי וְלָא
אִשְׁתְּמַע קָל בְּעִירָא בְּאַרְעֲהוֹן
מֵעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְעַד בְּעִירָא
אִטַּלְטָלוּ גְּלוֹ׃ י וְאֶתֵּן יָת
יְרוּשְׁלֵם לְיַגְרִין מְדוֹר יְרוֹדִין
וְיָת קִרְוַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה אֶתֵּן
לְצָדוּ מִבְּלִי יָתֵיב׃ יא מַן גַּבְרָא
דְחַכִּים וְיִתְבַּר יָת דָּא וּדְאִתְמַלַּל
מִן קֳדָם יְיָ עִמֵּיהּ יְחַוֵּינַהּ עַל
מָה חֲרוּבַת אַרְעָא צְדִיאַת
כְּמַדְבְּרָא מִבְּלִי יָתֵיב׃ יב וַאֲמַר
יְיָ עַל דִּי שְׁבַקוּ יָת אוֹרָיְתִי
דִּיהָבֵית קֳדָמֵיהוֹן וְלָא קַבִּילוּ
לְמֵימְרִי וְלָא הֲלִיכוּ בַהּ׃
יג וַאֲזַלוּ בָּתַר הִרְהוּר לִבְּהוֹן
וּבָתַר בַּעֲלַיָּא דְּאַלִּיפִינוּן
אֲבָהָתְהוֹן׃ יד לְכֵן כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וְהָא
אֲנָא מַיְתֵי עָקָא עַל עַמָּא
הָדֵין מְרַר כְּגִידִין וְאַשְׁקֵינוּן כַּס
דְּלוּט כְּרֵישֵׁי חִיוָן׃
טו וַאֲבַדְּרִינוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא
דְלָא יְדָעוּ אִנּוּן וַאֲבָהָתְהוֹן וְאֶגְרֵי בָּתְרֵיהוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא עַד דְּאֱשֵׁיצֵי יָתְהוֹן׃ טז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת

מצודת דוד

אותך מסביב וכאלו היא לך להפרד ממנו ובעבור עסקם במרמה ממאנים לדעת
אותי כי המרמה נוח להם מלדעת את ה': (ו) צורפם ובחנתים. כדרך שהכסף
שצורפים אותו בכור להסיר הסיג ולבחון הכסף המזוקק היא אם רעה כן אביא
עליהם פורעניות למרק ולהסיר מהם סיגי העון: כי איך אעשה וכו'. ר"ל אם
אניחם להיות מזוקקים בעון הלא המה עדת עמי ורחמי עליהם להיות עם קדוש
את אעשה עמהם כלייה הלא המה עדת עמי ורחמי עליהם ולכן אצרפם בייסורים למרק מהם העון למען ישארו מזוקקים מעון: (ז) חץ שחוט לשונם. דמה לשונם
לחץ הנמשך על יתר הקשת כי בלהיר הורגים למרחוק כמו חצי הקשת: מרמה דבר. כל אחד מדבר מרמה כי בפיו ידבר שלום עם רעהו ובקרב לבו ישים ארבו
עליו: (ח) העל אלה. וכי על מעשים כאלה לא אשגיח בם להפרע מהם: אם בגוי. וכי בגוי אשר וכו': (ט) על ההרים. על חורבן ההרים אשר לא נמצאו ארים
קול בכי ויללה: ועל נאות מדבר. על חורבן אהלי הרועים אשר במדבר ארים קינה כי נצתו שממה ואין איש עובר שם ולא נשמע קול מקנה כי בהיות שלום
עמנו: נדדו הלכו. נדדו ממקומם והלכו להם כי רוב העופות ישכנו במקום אנשים כי שם ימצאו פירות ופרחי אילנות חרעים למאכלם וכאשר יהיה שממה ילכו להם
והבהמות יקחם האויב: (י) לגלים. כי ינתצו הבתים ויהיו גלי אבנים ויהיו מדור לתנים כי דרכם לשכון בין גלי אבנים: מבלי יושב. כי כולם ילכו בגלות: (יא) ויבן
את זאת. האמור למטה על מה אבדה וכו': ואשר דבר. ר"ל ומי הוא אשר ה' דבר בו הוא הנביא: ויגידה. ויגיד מדעתו בעבור מה אבדה הארץ ונעשה שממה
כמדבר מבלי מי עובר שמה ר"ל מהו הדבר העיקרי בדבר החורבן וכאומר אין מי בהם יגיד זאת: (יב) ויאמר ה'. המקום בעצמו אמר שהעיקר הוא על אשר
עזבו את תורתי וכו' ר"ל שלא למדו את התורה ולכן לא שמעו בקולי בכל הדברים ולא הלכו בדרך התורה לקיים מצותיה כי אם עסקו בתורה היה המאור שבה מחזיר
אותם למוטב אבל בעבור שלא עסקו בה באו לכל אלה הפשעים ואבדה הארץ בעונם: (יג) שרירות לבם. מה שלבם רוצה וחומד. אשר למדום אבותם. אשר הרגילום
אבותם: (יד) הנני מאכילם וכו'. ר"ל אביא עליהם צרות קשות: (טו) והפיצותים. אפזר אותם במקומות אשר לא הכירו מעולם גם המה גם אבותם:
ושלחתי

מצודת ציון

(ח) אפקד. ענין השגחה כמו פקדה נא ורחל (ש"א יד): (ט) ונהי. ענין יללה כמו ונהי נהי
(עמוס ה): נאות. ענין מדור כמו בנאות דשא (תהלים כג): מדבר. לפעמים מקום המרעה סמוך
למדבר וכן הגלון הסנה במדבר (ש"א יז): נצתו. מל' ציה ושממה: (י) לגלים. ענין תל ודגור
כמו עד הגל הזה (בראשית לא): מעון. מדור כמו למעון קדשו (דה"ב ל): תנים. מין נחש:
(יא) נצתה. מלשון ציה ושממה: (יג) שרירות. ענין ראיה כמו אשר שוררו אנשים (איוב לג):
למדום. ענין הרגל כמו פרה למוד מדבר (לעיל ב): (יד) לענה. שם עשב מר: מי ראש. מי
סחיטת ראש וגם הוא שם עשב מר:
והפיצותים

אמר. התבוננו. בפורענות הקרוב לבא ומעתה קראו למקוננות. בפתח הלמ״ד ר״ל המקוננות הידועות: ואל החכמות. שהן חכמות בדברי הספד וקינה: ותבואינה. הראשון בהטעם האל״ף בסגול והשני וחבואנה בהעלם האל״ף בתנועה ושני המשקלים נמצאים בכתוב בענין במקרה: (יז) ותמהרנה ותשנה. בהעלם האל״ף מהמכתב: עלינו. מאמר הנביא בכלל ישראל: ותרדנה עינינו דמעה. כלו׳ ליל גזיון והספקן נכבה ופי׳ דמעה בדמעה כי תרדנה פעל עומד ומרב כנכי דמה הענין כאילו העין נהפכת ויורדת בדמעה וכן עיני ירדה מים וי״ת ויזלגן עיננא דמעין: ועפעפינו. הם אישוני העינים וכפל הענין במלות שונות וי״ת ותגלגלי עיננא יגרון מיא: (יח) כי קול נהי נשמע מציון. וכן נשמע משאר המקומות אלא קודם שנכבשה אין היו הוכרים להגבר בציון וירושלם שלא השאר לכם ירושלם עוד היו נכנות שער הערים שנכבשו וקוראין לישוב פתו מעט בימי סנחריב שכבש הכל אולתי ירושלם וכיון שנשארה ירושלם נשאר הכל ולא גלו ולא עזבו ארץ ישראל אבל כיון שנכבשה ירושלם אין עוד תקוה ולא היה קול הנהי נשמע ואומרים איך שודדו בושנו מאד כי עזבנו ארץ, ארץ בקמץ בזקף והוא אחד מי״ד ארץ בהם זקפין קמצין: כי השליכו משכנותינו. כאילו משכנותינו השליכו אותנו חוצה לא בא על דרך ולא תקיא הארץ אתכם ואין נשה גדול מזה שיצא אדם מכרח מביתו לשכון בושנו מאד: (יט) כי שמעו. כי המספד והנהי בנשים ברוב כי הן רכות הלב יותר מן האנשים: (כ) כי עלה. הארמון הוא הבית הגדול וההסגר שערי הארמון אין דרך לכנוס בו אלא שיעלה שנכנס בו דרך החלונים וזה דבר רחוק כי הם נבוסים לשכן לא יסגרו חלוני הארמון אלא יהיו פתוחים תמיד ואמר דרך משל כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו כלומר כי בא לנו הצרה מהאום שלא היינו נשמרים ממנה ואע״פ שהיו נביאי השקר אומרים זה אלינו תמיד לא היינו שומעים אליהם ולא עלה על לבנו שתהיה והם תהיה שתהיה גדולה כזאת: עולל מחוץ. כי דרך העוללים לצחוק בשוק והבחורים ברחובות והנה הם נכרתים משם: (כא) דבר כה נאם ה׳. אמר הנביא דבר ואמור כה נאם השם כמו כה אמר ה׳ אלא שנאם הוא שם המאמר: כדומן. כבר פירשתיו למעלה: וכעמיר מאחרי הקוצר. שהכחו הקוצר ונשאר מאחריו ואין מאסף אותו כן יהיו פגריהם כנשכחים על פני השדה ואין קובר אותם: (כב) כה אמר ה׳ אם יש בכם חכמים אל יתהללו בחכמתם כי לא תועילם כיון שלא ידעו את ה׳ ולא הלכו בדרכיו חכמת מה להם וכמו שאמר חכמים המה להרע וכן אם יש בכם גבורים אל יתהללו בגבורתם כי לא תועילם להצילם מן המות או מן השבי וכן אם יש בכם עשיר אל יתהלל בעושרו כי לא יפדהו מן החרב כי הוא ועושרו יאבדו וזכר אלו הסגולות שלש כי החכם יגדל פעמות רבות בתחבולותיו ובערמתו וכן הגבור יגדל בגבורתו ובכחו וכן העשיר יפדה נפשו מיד האויב בעשרו כן מנהג העולם ברוב ואמר להם הנביא כי לא ינצלו באלה כדרך העולם להנצל בהם אלא במה ינצלו אותם שינצלה: (כג) בהשכל וידוע אותי. פירוש בהשכל אותי וידוע אותי והשכל הזה הוא שישכיל כי הוא אחד קדמון ואינו גוף והוא בורא הכל ומשגיח על הכל ומנהיג כל העולם בחכמתו עליונים ותחתונים וידיעת האל היא ללכת בדרכיו לעשות חסד משפט וצדקה כי כן עושה אותם הוא: בארץ. כלומר עם בני העולם והסולך בדרכיו הוא ידע אותו כמו שאמר אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו כי דן דין עני ואביון אז טוב לו הלא היא הדעת אותי נאם ה׳ הנה כי מעשה המשפט והצדקה הוא ידיעת האל וכזה נצלו דניאל וחבריו שגלו במרבין בארץ [illegible] גלות יהודה וגלו מן הקלון והבזיון שהגיע לשאר השבוים והיו נכבדים וגדולים בארץ גלותם לפי שהיו צדיקים וחסידים ולא היה להם דרך להנצל מן הגלות כי אין ישארו בארץ ג׳ או ד׳ אז

ט״ז התבוננו וקראו למקוננות
ותבואינה ואל־החכמות שלחו
ותבואנה: יז ותמהרנה ותשנה
עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה
ועפעפינו יזלו־מים: יח כי קול נהי
נשמע מציון איך שדדנו בשנו
מאד כי־עזבנו ארץ כי השליכו
משכנותינו: יט כי־שמענה נשים
דבר־יהוה ותקח אזנכם דבר־פיו
ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה
קינה: כ כי־עלה מות בחלונינו בא
בארמנותינו להכרית עולל מחוץ
בחורים מרחבות: כא דבר כה
נאם־יהוה ונפלה נבלת האדם
כדמן על־פני השדה וכעמיר
מאחרי הקוצר ואין מאסף: כב כה
אמר יהוה אל־יתהלל חכם בחכמתו
ואל־יתהלל הגבור בגבורתו אל־
יתהלל עשיר בעשרו: כג כי אם־
בזאת יתהלל המתהלל השכל
וידע אותי כי אני יהוה עשה חסד
משפט וצדקה בארץ כי־באלה

אסתכלו וקרו לאליתא וייתין
ולחכימתא שלחו וייתין:
יז ויוחין ויטלן עלנא אליא
וישגרן עיננא דמעין ותגלגלי
עיננא יגרון מיא: יח ארי קל
אליא אשתמע מציון אכדין
אתבזזנא בהיתנא לחדא
ארי חרובת ארעא ארי צדיאה
ברניתנא: יט ארי שמעא
נשיא פתגמא דיי ותצית
אודניכון למלי נבוהי
ואליפנא לבנתיכון אליא
ואתתא לחברתה עגויא:
כ ארי סליק מותא בחרכנא
על בברניתנא לשיצאה ינקין
משוקא עולימין מרחובין:
כא אתנבי כדנן אמר יי
ותתרמי נבלתא דאנשא
כזיבל מבדר על אפי חקלא
וכעמירא מבתר חצדא ולית
דמכנש: כב כדנן אמר יי לא
ישתבח שלמה בר דויד חכימא
בחוכמתיה ולא ישתבח שמשון
בר מנוח גברא בגבורתיה
ולא ישתבח אחאב בר עמרי
עתירא בעותריה: כג אלהין
בדא ישתבח דמשתבח דחכים
ואליף למידע דחלתי ארי
אנא יי עבידנא חסדא ודין דקשוט ותבו בארעא ארי באלין רעוא קדמי אמר יי:

רעה. ארם מו: (יח) כי השליכו משכנותינו. את שוכניהם ויש עוד לומר כי השליכו הלוינים את משכנותינו לארץ: (כ) להכרית עולל מחוץ. מן השוק כמו ותולות תמיד לך בדמשק (מלכים א כ): (כב) אל יתהלל חכם. אל תתהללו לומר חכמים אנחנו הנה בדברי מלחמה וחכמת מה לכם אם השכלתם וידעתם אותי אל תתהללו בחכמתכם: (כג) השכל. כמו הסבר (ברכות ה) אנטליי״ס

עולל יעוללו. התבוננו וקראו. צורפם ובחנתים. משלח. הנה רעה יוצאת. קשת עילם. עשוקים: רעותה ה׳ מ״ל וסי׳ וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת. אך שם נקבצו דיות אשה. דרשו מעל ספר ה׳ וקראו. ולמדנה בנותיכם נהי ואשה. והנשארות תאכלנה אשה בשר. חו׳ לרעותה הטובה: מאסף ד׳ בקריאה וסי׳ מאסף לכל המחנות דדן דבהעלתך. אין איש מאסף אותם הביתה דגבעה. ושלאחריו ויאמר אליו עברים אנחנו מבית לחם יהודה. וכעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף. אותי י״ג מ״ל בסיפרא וסי׳ כי אם בזאת יתהלל המתהלל. כאשר עזבתם אותי. האותי לא תראו. שבתך בתוך מרמה. ואשמנהו בפרת. זה גורלך מנת מדיך. על אשר עזבו אותי. כגבור עריץ. ולא תבעיטו אותי. כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם. ודרך אחד ליראה אותי. כי אויל עמי אותי לא ידעו. כי נתתם אותי אל בית הכלא:

תולדות אהרן ולמדנה בנותיכם. מ״ק כה: עלה מות. ב״ק כ: אל יתהלל. ערכין י עקרה שמר סו: בזאת יתהלל. מקרים מ״ב פכ״ד ומ״נ פ״ס: עשה חסד. מקדם שמר לו:

מצודת ציון

(טז) והכאוהם. ענין פזור: כלוה. מל׳ כליון: (טז) המקוננות. מל׳ קינה: (יז) ותשנה. כמו ותשאנה בהאל״ף: ותרדנה. מל׳ ירידה: ועפעפינו. הוא אישון העין: יזלו. מלשון הזלה ונטיפה: (יח) שדדנו. ענין עושק: משכנותינו. מלשון משכן ומקום מדור: (יט) ותקח. ר״ל תקבל: רעותה. חברתה: (כ) בארמנותינו. מלשון ארמון ופלטרין: עולל. כן יקרא הקטן כמו עוללים שאלו לחם (איכה ד): מחוץ. משוק: (כא) נבלת. כן נקרא פגר המת: כדומן. כזבל: וכעמיר. כן נקרא אגודת שבלי התבואה כמו ושכחת עומר (דברים כד): מאסף. ענין הכנסה

מצודת דוד

ושלחתי. אל המקומות אשר ימצאו ויתפזרו שמה וכנס שמה אשלח את חרב האויב עד אכלה אותם: (טז) התבוננו. תנו לב להבין בפורענות הזאת המשותדת לבוא ומעתה קראו למקוננות הם הנשים הידועות לספוד ולקונן על המתים: ותבואינה. אליכם לעורר קינות ויללות: ואל החכמות. הם הבקיאות לומר לסדר אמרי קלגון רוח ויתן להדאיב נפשות השומעים: (יז) ותמהרנה. כן תמהרנה לבריח בעטוריה קול יללה למען יתעוררו לבכות ותרדנה עינינו דמעה: יזלו מים. יפיסו מי דמעת הבכי וכפל הדבר במ״ש: (יח) כי קול. כי מציון נשמע קול יללה שאומרים איך שודדו ובושנו מאד כי חשבנו להשגב בציון ועתה לא כן היה כי עזבנו ארץ מלחמה כי השליכו משכנותינו את השוכנים בהם חוצה וכענין שנאמר ולא תקיא הארץ אתכם וכו׳ כאשר קאה וכו׳: (יט) דבר ה׳. המאמר שהפורענות מעותדת לבוא: ותקח וכו׳. כפל הדבר במ״ש: נהי. דברי יללה: ואשה רעותה. ואשה תלמד את רעותה קינה: (כ) כי עלה וכו׳. אף כי סגרו שערי הארמון לבלי תת לבוא האויב הממית הנה עלה דרך החלונות ודרך שם בא אל הארמונות ור״ל לא הועילו בכל התחבולות וההתחכמות למנוע האויב. להכרית. והיה בדעתו להכרית קבוצת העוללים מן החוץ שהוא מקום שמשחקים שם התינוקות כי הרג כולם ואין מי ישחק בחוצות: בחורים. וכן הכרית הבחורים מן הרחובות ששם מנהגם ללכת תמיד: (כא) דבר כה. מאמר ה׳ אל הנביא כה דבר אל ישראל נאם ה׳ וכו׳: ונפלה. הרבה פגרי אדם יפלו על הארץ כמרבית הזבל על פני השדה וכמרבית עומרי התבואה המושלכים מאחרי הקוצר אשר דרכו לעשות עומרים ומניחם ע״פ השדה והולך לפנין לקצור עוד: ואין מאסף. אין מי יכנס את ההרוגים אל הקבר כי הנשארים יפחדו לצאת ממקום מחבואם: (כב) אל יתהלל חכם. כי לא יוכל להציל נפשו בחכמתו והגבור לא יוכל להציל נפשו בגבורתו והעשיר לא יפדה נפשו בעשרו ואי״כ אין להם להתהלל באלו כי לא יבוא להם מזו תועלת מאומה: (כג) כי אם בזאת יתהלל המתהלל. המשבח את עצמו ישבח את עצמו בזאת וחוזר ומפרש במה שמשכיל ויודע אותי אשר אני ה׳ ואין עוד מלבדי ואני הוא העושה חסד לאוהבי ולשומרי מצותי ואני הוא העושה משפט להפרע מן הרשעים ואני

או אפרנו י׳ : (כג) כי אם בזאת. בזאת התכונה שתהיה לו תמונה נשיית להשכיל וידעת אותי ומה שאמר כי אני ה׳ טעם למה שאמר וידוע אותי כי בכלל וידוע אותי עשות חסד ומשפ׳ וצדקה שהו
שפירשנו לפיכך פי׳ ואמר כי אני ה׳ עושה חסד אלה הם דרכי ומדותי שאני מתנהג בהם בעולמי : באלה חפצתי. שיעשה אותם האדם ואני בהם ומה שאמר בארץ וחסדו וצדקתו גם כן בשמים כמו
כאשר ה׳ בהשמים חסדו אמר בארץ לפי שחסדו וצדקתו בארץ גלויה לבני אדם כלם ומה שבשמים אינו גלוי כי אם לחכמים, הנה פירשתי לך שני הפסוקים האלה לפי ענין הפרשה דבקים בענינים
ואחר היטב והחכמים אשר ראינו שהריהם פירשו אלה שני הפסוקים לענין נאות אבל לא הדביקום לענין הפרשה והחכם רבי אברהם ב"ר חייא הממונה נלאה"ב אלמירס"א פירש אלו שלש
התשועות בחכמה יקנה שאדם החכמה ויקרא הגה וכשיהיה מוסיף על קניינו ומתגבר בה נקרא גבור והמעדיף על זה נקרא עשיר ואשר מגיע אל עומק החכמה נקרא משכיל והבאר של ראש
החכמות והמגדל ככנוי עליהם הוא דעת אלהים שאין האדם ראוי להתהלל כי אם בה במה שאמר כי אם בזאת יתהלל המתהלל בידיעת האל ובלמוד פו רתו אשר היא חסד ומשפט וצדקה גם ראוי שיהלל המתהלל , והחכם הגדול מורה צדק אבי מצה בר מימון ז"ל פי׳ כן ואמר החלה כי שם החכמה נופל בלשון עברי על ארבעה ענינים נופל על השגת האמיתות אשר תכלית כוונת השגתו יתברך שמו אמר והחכמה מאין תמצא ונופל על ידיעת המלאכות איזו מלאכה שתהיה וכל חכם לב בכם וכל אשה חכמת לב ונופל על קנות מעלות המדות וזקניו יחכם בישישים תבונה ונופל על הערמה והתחכמות הבה נתחכמה לו ולפי זה הענין אמר ויקח משם אשה חכמ׳ ומזה הענין חכמי׳ המה להרע והאפשר שיהיה ענין החכמה מורה על הערמה ושימוש המחשבה פעמים יהיה החכמה שהיא והשתחכמו לקנות מעלה שכלית או לקנו׳ מעלות מדות אמר שאין שלמות הקנין ולא שלימות בריאות הגוף ולא שלמות המדות הטובות אין כל זה שלמות שראוי להתפאר ולהתהלל בו והשלמות שראוי להתהלל בו הוא ידיעת האל יתברך שהיא החכמה האמיתית וגו׳ גם כן שלמה השמות חסד ומשפט וצדקה חסד הוא ההפלגה בגמילות הטובה וכולל שני ענינים האחד לגמול טוב למי שאין לו חק עליו כלל והשני להטיב למי שראוי לך להטיב לו יותר ממה שהוא ראוי וצדקה היא היושר לתת לכל אחד כפי הראוי לו ומשפט לדון במה שראוי על הנדון יהיה נקמה או יהיה טוב ואמר שאין ראוי לאדם להתהלל לא בהחכמה ולא בגבורה ולא בעשר כי אם בהשכל וידוע האל

חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ כד הִנֵּה יָמִים
בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־כָּל־
מוּל בְּעָרְלָה׃ כה עַל־מִצְרַיִם וְעַל־
יְהוּדָה וְעַל־אֱדוֹם וְעַל־בְּנֵי עַמּוֹן
וְעַל־מוֹאָב וְעַל כָּל־קְצוּצֵי פֵאָה
הַיֹּשְׁבִים בַּמִּדְבָּר כִּי כָל־הַגּוֹיִם
עֲרֵלִים וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי־לֵב׃
י א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃
ב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אֶל־דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם
אַל־תִּלְמָדוּ וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל־
תֵּחָתּוּ כִּי־יֵחַתּוּ הַגּוֹיִם מֵהֵמָּה׃
ג כִּי־חֻקּוֹת הָעַמִּים הֶבֶל הוּא כִּי־עֵץ
מִיַּעַר כְּרָתוֹ מַעֲשֵׂה יְדֵי־חָרָשׁ
בַּמַּעֲצָד׃ ד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יְיַפֵּהוּ
בְּמַסְמְרוֹת וּבְמַקָּבוֹת יְחַזְּקוּם וְלוֹא

י"ג
ל׳
י"ת כטעם ל׳
ל׳. ל׳
כ׳
ס׳
ס"ו רפין ג דסמיכי ל׳ ל"ס מ"ע

כד הָא יוֹמַיָא אָתַן אֲמַר יְיָ
וְאַסְעַר עַל כָּל עַמְמַיָא פַּלְחֵי
כּוֹכְבַיָא וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל
דְדָמַן עוֹבָדֵיהוֹן לְפַלְחֵי
כוֹכְבַיָא׃ כה עַל מִצְרָאֵי וְעַל
יְהוּדָה וְעַל אֱדוֹמָאֵי וְעַל בְּנֵי
עַמּוֹן וְעַל מוֹאֲבָאֵי וְעַל כָּל
מַקְפֵי פָּתָא דְשָׁרַן בְּשְׁכוּנִין
בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי כָל עַמְמַיָא
עַרְלִין בִּבְשְׂרְהוֹן וְכָל בֵּית
יִשְׂרָאֵל עַרְלִין בְּלִבְּהוֹן׃
א קַבִּילוּ יַת פִּתְגָמָא דְמַלֵּיל
יְיָ עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ מֵאוֹרְחַת עַמְמַיָא לָא
תֵילְפוּן וּמֵאָתְוָן דְמִשְׁתַּנְיָן
בִּשְׁמַיָא לָא תִתַּבְרוּן אֲרֵי
מִתַּבְרִין עַמְמַיָא מִנְהוֹן׃
ג אֲרֵי גְזֵירַת עַמְמַיָא לְמָא
אִינוּן אֲרֵי אָעָא מֵחוּרְשָׁא
קִיץ לֵיהּ עוֹבַד יְדֵי נַגָּר
ד בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא חָפֵי לֵיהּ בְּמַסְמְרִין וּבְמַקְבִין מַתְקִיף לֵיהּ דְלָא

אנפליינ"ש בלעז : (כד) על כל מול בערלה. על כל מול שיש לו ערלה אפילו ערלת לב : (כה) על מצרים וגו׳. שכיני ה"י היו ולקו אחריה בסמוך לה כמו שכתוב (ביחזקאל כט) ומסרם בסדר עולם : קצוצי פאה. ל׳ קצה המוקצין בפאת מדבר : (ב) אל דרך הגוים אל תלמדו. ומן מאותות השמים אל תחתו מחמה לוקה וממאורות לוקין : (ג) חרש. אומן : מעצד. דולדויר"א בלעז : (ד) מסמרות. קלויי"ש בלע"ז : ומקבות. קורנס מרטי"ל בלעז : יפיק. יכרע ברכיו ל׳ פוקה (שמואל א כה) ופיק ברכים (נחום ב) :
כתומר

תולדות אהרן פי"ו לג. נדרים
כח : אל תלמדו
בבת קמו סוכה כט עקדה שער לו :

שהיא החכמה והגבורה ולא כתב לבד אלא גם בידיעת מדות האל ותאריכם והם לעשות חסד משפט וצדקה כמו שאני עושה אותם והוא ית׳ לפי המצאתו הכל נקרא חסיד ולפי שרחמיו על הענוים ר"ע שהנהגתו בכ"ת
בהתחתונים יקרא צדיק ולפי מה שיתחייב בעולם מן הטובות כפי מה שמחייב אותם הדין הנמשך אחר החכמה יקרא שופט והוסיף עוד ואמר בארץ להודיע כי השגחתו ג"כ בארץ כפי מה שהוא כמו שמשגיח בשמים
כפי מה שהם : (כד) הנה ימים באים. קרובים לבא ולכך אלא האומות בעבור ישראל כי אלו הם אשר הרעו לישראל ועוד כי אלו האומות החריב נבוכדנצר וגם הוא וחרש לקו באחרונה לפי שהרעו לישראל יותר
מדאי : על כל מול בערלה. על כל מול אלו ישראל שהם מולים ועל אשר בערלה אלו האומות בזוכר ועל בזכר עומד במקום שנים : (כה) על מצרים ועל יהודה. כי ישראל מלכות אפרים החריב
מלך אשור כבר ויהודה החריב נבוכדנצר וכל שאר הגוים שזכר : ועל כל קצוצי פאה היושבים במדבר. זה קדר וממלכות חצור אשר הכה נבוכדנצר כמו שהנבא ירמיהו ונבואתו כתובה בסוף הספר
ופירוש קצוצי פאה שוכנים בקצה הפאה כלומר במדבר רחוקים והדבר הרחוק יקרא קצה ויקרא פאה כי קצה ופאה רחוקי הגבול בכל דבר וקצה וקצן בענין אחד : כי כל הגוים. עתה פי׳
מול ופי׳ בערלה כי בערלה אמר על העכו"ם שהם ערלים ומול אמר על ישראל כי אף על פי שהם מולי בשר הם ערלי לב ורואין ניעגם ולא אמר על העכו"ם שיהו עונשים בעבור הערלה
כי לא נצטוו עליה אלא בעבור ישראל אמר כלומר הרי שוו ככל הגוים שהם ערלים שלא נבדלו מן האומות במילתם אלא שיבדלו מהם גם כן במעשיהם וכיון שמעשיהם כמעשה העכו"ם והם
ערלי לב לא הועילם מילת הבשר והרי הם כאילו לא מלו כי מילת הבשר נתנה לברית ולאות להיות סגולה מכל העמים לעבוד את ה׳ כמו שאמר לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך
ונתתם אות בבשרם למען יזכרו תמיד כי הם נבדלים מן האומות והואיל והתערבו בגוים ולמדו ממעשיהם הרי הם בהם כאילו הפרו הברית והאות והיטו להם לאלהים כי בחרו תחתיו לאלהים
אחרים לפיכך אמר אחר זה אל דרך הגוים אל תלמדו וגומר : (א) שמעו, מבואר הוא : (ב) כה אמר ה׳ אל דרך הגוים. כמו את דרך הגוים וכמוהו אספרה אל חק ה׳ וירדפו אל מדין
אמר אל תלמדו דרך העכו"ם כיון שאתם מולים לאות ולברית ביני וביניכם שמרו את דרכי ולא דרכי העכו"ם : ומאותות השמים אל תחתו. ואם תאמר נעבוד הכוכבים כדרך העכו"ם כי הם שולטים
בארץ ואותותם נראים להטיב ולהרע כמו השמש שיש לו ממשל בארץ בתבואות ובפירות כמו שכתוב וממגד תבואות שמש ואם נעבוד אותו ירבו תבואותינו ואם לא נעבדנו ירע לנו ויחסרו
תבואותינו וירח גם כן מקרותו בהוא כימן רע לעולם אל תחתו ממנו ומזולתו מן הכוכבים כי הם עבדי עושי דברי ואם תעבדו אותן לא תגבירנו אל העבד ואם תעבדו העבד יכעס האדון
ויבלה מאדם בתבואותיכם ספק ממשלתכם : כי יחתו הגוים מהמה. אע"פ שיחתו העכו"ם מהמה אתם אל תחתו כי אם תעבדוני אין להם רשות לפגע בכם ולא תזיק לכם קדרותם ואם הם
דרך הסתבתם בעולם יהיה קיום העולם ולעמים יבא הפסד בפרטים כדרך מהלכם וזהו לשאר העמים כמו שאמר אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים אם להטיב אם להרע ואתכם לקח את
תעבדיהו בכל שלם יצילכם מכל נזק מבטיי הכוכבים וגם העכו"ם לא תועילם עבודתם להם כי האדון ראוי ליעבד לא העבד לפיכך לא תועילם עבודתם אותם מנזקם : (ג) כי חוקות העמים.
ראו אל מה הכילם עבדם ז. כי מעבודת הכוכבים באו אל עבודת הצלמים כי יאמרו להם הכהנים צלם הזה נעשה במקום השמש ולכבודו נעשה והעובדו כאילו עובד השמש. כמו צלם הזהב שעשה נבוכדנצר
לשמש וכן יעשו הצלמים לשאר הכוכבים ואלו הם חוקות ששמו להם לתת כהני הצלמים והרגילו אותם בזה הדעת עד שהרבו השנים בזה הדעת עד שיחשבו ההמון כי זה הצלם מטיב ומריע
וזה הוא הבל ודבר שאין בו ממש כי הצלם הזה עץ הוא ומיער כרתו העושה אותו והוא מעשה ידי חרש שתקנו במעצד והוא שקורין אותו דולדויר"א בלע"ז וזה הצלם אין לו פעולה בעצמו
ואין ייטיב ואין ירע כאשר יחשבו אלה הסכלים וזה הבל שאין כמוהו : (ד) בכסף ובזהב ייפהו. לפי שהוא עץ חופה אותו בכסף ובזהב כדי שיהיה יפה ונאה בעיני הרואים ויכנס בלבם לעבדו :
יחזקום. עם הכסף והזהב יחזקו אותם על העץ במסמרות ובמקבות שיכו בהם עליהם עד שלא יפיק כלומר שלא יצא מתכונתו ולא יכשל מענין ופיק ברכי׳ וים לפרשו מענין ופסק לרעב ויסיף
אל

מצודת דוד

ואני הוא העושה צדקה לקבל את השבים ולהסיר מעליהם המשפט ולא שיש חיין פיעל טוב ופועל רע כי בכל אלה חפצתי אני לתת לכ"א כגמולו והמשכיל את זאת ראוי להתהלל בעצמו כי בזה יבוא לו תועלת רב : (כד) הנה ימים באים. וזהו בעת ההגברות נ"נ : ופקדתי. אשגיח לענוש ולהביא גמול : (כה) על מצרים. עתה מפרש מי הם המקבלים העונש והגמול ליפול ביד נ"נ : קצוצי פאה. הנפרדים ומפוזרים בהעבר הפאה היושבים במדבר : י (ב) אל דרך וכו׳. אל תלמדו ללכת אל דרך עכו"ם לעבוד אל הפסילים הנעשים למזלות השמים : ומאותות. ר"ל אל תחשבו שבעבור עבודתם תהיו נצולים מהרעות אשר יורו עליהם מחברות הכוכבים ולקיית המאורות כי אין לכם לפחוד מאלה כי העכו"ם יפחדו מהם ; (ג) כי חוקות. אשר חוקות העכו"ם הבל היא גם למולם במה שעושים צורה לצבא השמים ואליו יעבדו : כי עץ. ר"ל אף אם היה כח ביד צבא השמים להסך הרעה לטובה ע"י העבודה להם מ"מ הבל הוא לעבוד את הצורה כי הלא הוא עץ בעצמה הנכרת מן היער והוא מעשה ידי אומן בכלי המעצד : (ד) ייפהו. מייפה את הצורה בחפוי כסף וזהב ומחזק עליו החפוי ע"י מסמרות והכאת המקבות : לא יפיק. למען לא יהיה נכשל

מצודת ציון

הכנסה : (כג) יתהלל. מלשון הלול והתפארות : (כד) ופקדתי. ענין השגחה : מול. מלשון מילה : בערלה. עד שלא נמול : (כה) קצוצי. ענין חתוך כמו וקצץ פתילים (שמות לט) ור"ל נפרדים וכאלו הם קצוצים הלה מאלה : פאה. ענין עבר וצד וכן על ארבע הפאות (שם כה) : ערלי לב. אטומי לב כאלו מכוסה בעורלה : (ב) ומאותות. מלשון אות וסימן : תחתו. ענין פחד ושבר : (ג) כי. אשר : חוקות. ענין דבר קבוע : חרש. אומן עץ : במעצד. שם כלי גדול עשוי לחתוך בו וכן חרש ברזל מעצד (ישעיה מד) : (ד) במסמרות. ביתדות וכן ברזל לרוב למסמרים (דה"א כב) : ובמקבות. הוא הפטיש כמו ותשם את המקבת בידה (שופ׳ ד) ויקרא כן ע"ש שראשו א׳ חד לנקוב בו האבנים : יפיק. ענין כשלון וכן ופיק ברכים (נחום)

[illegible]

יצטלי: ח עובד נגיד וקיפין אינון ולא ממללין אתנטלא יתנטלון ארי לית בהון רוחא להלכא לא תדחלון מנהון ארי לא מבאשין ואף לאיטבא לית אינון ידעין: ו לית כר מנך יי רב את ורב שמך בגבורתא: ז מן לא ידחל מן קדמך מלך על כל עממיא ארי דילך היא מלכותא ארי בכל חכימי עממיא ובכל מלכותהון לית בר מנך: ח ובחדא יחובון עממיא פלחי כוכביא על דאתפשו על דפלחו לטעותא דלמא אינון: ט כספא דמחפן מאפריקא מיתן ודהבא מאופיר עובד נגר וידי קיני תכלא וארגונא לבושהון ועובד חכימין כולהון: י ויי אלהים קשוט הוא אלה קים ומלך עלמין מרוגזיה תזוע ארעא ולא יכלין עממיא לסוברא רוגזיה: יא דנא פתשגן אגרת דשלח ירמיה נביא לות שאר סבי גלותא די בבבל ואם ימרון לכון כשדאי דאתון ביניהון פלחו לטעותא בית ישראל כדין תתיבו וכדין תימרון להון טעון דאתון פלחין להון טעות דלית בהון צרוך אינון מן שמיא לא יכלין לאחתא מטרא ומן ארעא לא יכלין לצמחא פרין אינון ופלחיהון ייבדו מארעא וישתיצון מן תחות שמיא אלין: יב וכדנא תימרון להון אנחנא פלחי

יפיק: ה כתמר מקשה המה ולא ידברו נשוא ינשוא כי לא יצעדו אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטיב אין אותם: ו מאין כמוך יהוה גדול אתה וגדול שמך בגבורה: ז מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך: ח ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא: ט כסף מרקע מתרשיש יובא וזהב מאופז מעשה חרש וידי צורף תכלת וארגמן לבושם מעשה חכמים כלם: י ויהוה אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם מקצפו תרעש הארץ ולא יכלו גוים זעמו: יא כדנה תאמרון להום אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מארעא ומן תחות שמיא אלה: יב עשה ארץ בכחו מכין תבל

(ה) כתומר מקשה. מקים אותם בקורנס עד שזוקף לו קומה כדקל: אל תיראו מהם. אם תפרשו מהם כי לא ירעו לכם: וגם היטיב אין אותם. אם תעבדום. היטיב כמו להיטיב: (ז) לך יאתה. לך נאה: (ח) ובאחת יבערו. עכו"ם ומה היא האחת מוסר הבלים של עץ שלהם ויתייסרו עליו. יבערו ל' שטות וכן ויכסלו: (ט) מרוקע. מרודד: (י) וה' אלהים אמת. למה כי הוא אלהים חיים ומלך עולם לכך יכול לאמת דבריו אבל בשר ודם אומר לעשות ומת או תשש כחו או יורד מנכסיו ואין בידו לקיים: (יא) כדנה תאמרון. אגרת היא ששלח ירמיה ליכניה וגלותו בגולה להשיב לכשדים ארמית תשובה אם אומרין להם לעבוד לעכו"ם: (יב) נטה. מודיי"ש בלע"ז

הוא אלהים א' בנביאים וסים' ונשמע וימס לבבינו. ולא קמה עוד רוח. מקצפו תרעש הארץ ולא יכילו. דין כי ה' הוא אלהים. ויאמר ה' אלהי אבותינו הלא אתה:

תולדות אהרן מלך הגוים. זוהר בראשית משפטים:

כדנה תאמרון. זוהר בראשית סוף כח:

[illegible]

מצודת ציון

(נחום ב): (ה) מקשה. ענין הקשת הקורנס וכן מקשה אחת (שמות כה): נשוא ינשוא. מל' משא וסבל: יצעדו. ענין פסיעות והילוך כמו מטיבי לכת (משלי ל): ירעו. מל' רעה: אותם. עמהם וכן ואדבר אותך (יחזקאל ב): (ז) יאתה. ענין ראוי כמו ויאותו הכהנים (מ"ב יב): (ח) יבערו. מלשון בער ושוטה וכן איש בער לא ידע (תהלים צב): ויכסלו. מלשון כסיל: מוסר. ענין תוכחה: (ט) מרקע. מרודד לעשות טסים וכן ועשו אותם רקועי פחים (במדבר יז): מתרשיש. שם מקום: מאופז. מין זהב טוב וכן בכתם אופז (דניאל י): תכלת וארגמן. שמות מיני צבעים חשובים: (י) מקצפו. מל' קצף וזעם: תרעש. ענין הנועה והנדה: יכילו. ענין סבל כמו ומי יכילנו (יואל ב): (יא) כדנה. כזאת: להום. להם ומלאנו בל' ארמי הא"ם במקום הנו"ן כמו וכן אמרין להום (עזרא ה): אלה. כזה בלשון ארמי כלשון עברי וכן אלה מאניא (שם): (יב) תבל. הם המקומות המיושבות מבני אדם

מצודת דוד

ר"ל שלא יתקלקל להפרד הנפוי ממנו: (ה) כתומר מקשה המה. ר"ל אין הפרש בין אלה הטרות ובין צורת אילן תמר הנעשה בהקשת הקורנס ממתכת כי גם המה כמוהו ולא יוכלו לדבר כמוהו: נשוא ינשוא. מהמורך לשאתו על כתף כי לא יצעדו בעצמם א"כ הואיל וכן אין לך הבל גדול מזה: אל תיראו מהם. ר"ל ועתה ישראל אל תיראו אף מצבא השמים עצמם כי אין בידם לעשות לכם רעה וגם אין עמהם לעשות טובה למי מהם כי הכל נא לכם בהשגחת המקום: (ו) מאין כמוך. מה שאני רואים שאין כמוך ה' לכן גדול אתה על כל צבא השמים: בגבורה. בה שאתה מתגבר עליהם לבטל הוראתם: (ז) מי לא יראך. מי לא יפחד ממך אתה מו' על כל העמים: כי לך יאתה. כי לך נתרצת דבר היראה: כי בכל חכמי וכו'.

הירא ממך תקופה בלב כל חכמי וכו' ממה שהם רואים שאין כמוך אף בצבא השמים (אבל יחשבו שגם להם מועיל העבודה): (ח) ובאחת. בדבר אחת הם כולם בוערי וכסילים: מוסר הבלים. במה שהם מייסרים ומוכיחים את העם לעבוד להבלי עכו"ם כי הלא עץ הוא. ומה א"כ יעבדו ור"ל אף לפי מעותם שמועיל עבודי לצבא השמים הנה זהו בודאי כסילות לחשוב שגם יועיל העבודה לצורה מעץ: (ט) כסף מרוקע. הסי כסף יובא מתרשיש לצפות בהם את הצורה והזהב יקי מזהב אופז ליפות בו את הצורה: מעשה חרש. כל עכו"ם נעשה ממעשה חרש וידי צורף העץ עשה החרש והצפוי עשה ידי צורף: לבושם. בגדי הפסילים מתכו ותכלת וארגמן: מעשה חכמים כולם. כל הלבושים המה מעשה חכמים וכאומר ואיך יעסקו חכמים בדבר שטות כזה: (י). אבל ה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ר הוא חיי כל הברואים והוא מלך מושל על כל העולם מקצפו תרעש כל יושבי הארץ וכל העכו"ם לא יסבלו זעמו כי כל אשר יחפוץ יעשה ואין ערוך אליו בכל מ השמים: (יא) כדנה. כן אמר הנביא לישראל שיאמרו אל עכו"ם העובדים לצבא השמים: אלהים. האלהים אשר לא עשו את השמים ואת הארץ יהיו נאבדים

הוא אלה וקרי אלו ואלה אחד כמו הארעא הלא והוזר אנה לפי שהם נראין גבוה האדם אף על פי שהם גבוהים : וארקא . פי' ארץ ; ובדברי רז"ל ארבע שמות נקראו לה כנגד ארבע תקיפותיה ארץ תבל אדמה ארקא וי"מ הפסוק כן כשמעו ולא האריך בלשון הארמי כי עדין לא הפסיק הענין עד ה' צבאות שמו הכל הוא מענה שיאמרו להם בני ישראל כי אנחנו לא נעבוד אלה האלהות שלא עשה שמים וארץ אלא אלהים שעשה ארץ בכחו והם יבינו העברי ויאמרו להם בלשון ארמי אבל פתח הדברים אלא להם ירמיה בלשון ארמי וכן פי' יונתן כזה הענין עשה ארץ בכחו כדין תימרון להום אנחנא פלחין לדעביד ארעא בחילים ואמת הוא שלא עבדו ישראל ע"א משגגו ומה שהשתחוו לצלם שהעמיד נבוכדנצר אנוסים היו ואעפ"כ היו ענושים בזה כמו שאמר כמו לולא שרחם עליהם האל כמו שאמרו מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה מפני שהשתחוו לצלם :(יב) עושה ארץ בכחו . למי שעשה הארץ בכחו אנחנו עובדים וזכר בכחו על הארץ לפי שהגלגלים

בלעז : (יג) לקול תתו . בעת בא קול שהוא נותן המון מים בשמים : נשיאים . עננים : ברקים . פלגדורים בלעז : (יד) נבער . לשון איש בער (תהלים לב) וכן נבערו הרועים (כאן) : נסכו . לשון מסכה : (טו) בעת פקודתם . כשאפקוד עליהם : (יז) אספי מארץ כנעתך . הכניסי כנוסי מארעא סחורתיך כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יא) ומנחם פירש כנעתך לשון הכנעה ושפלות ואספי ל' שחייה שחי והשפילי יותר משפלות ארץ את הכנעתך את ירושלים היושבת עתה במצור : (יח) קולע . כזה שהוא זורק אבן בקלע : למען אשר ימצאו . שכר פעולתם : נחלה

בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמָיִם׃
יג לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם
וַיַּעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה אֶרֶץ בְּרָקִים
לַמָּטָר עָשָׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֹצְרֹתָיו׃
יד נִבְעַר כָּל־אָדָם מִדַּעַת הֹבִישׁ כָּל־
צוֹרֵף מִפָּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ וְלֹא־
רוּחַ בָּם׃ טו הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה
תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ׃
טז לֹא־כְאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקֹב כִּי־יוֹצֵר
הַכֹּל הוּא וְיִשְׂרָאֵל שֵׁבֶט נַחֲלָתוֹ
יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ יז אִסְפִּי מֵאֶרֶץ
כִּנְעָתֵךְ יֹשַׁבְתִּי בַּמָּצוֹר׃ יח כִּי־כֹה
אָמַר יְהוָה הִנְנִי קוֹלֵעַ אֶת־יוֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ בַּפַּעַם הַזֹּאת וַהֲצֵרוֹתִי לָהֶם

ג' · ג' חסר בנביאים · הארץ ק' · י"ב מ"ל · ב' וחסר · ס"ר"ס בסיפרא · ג' · ל"ג · ל · יושבת ק' · ו' בטעם · כ"ח מ"ל · ל"ד מ"ל · ב' וחסר

דעביד ארעא בחילי שכליל תבל בחוכמתיה בסוכלתנותיה תלא שמיא : יג לקל מתניה רגשת דמיין בשמיא ומסיק ענגין מסיפי ארעא ברקין לזמן מטרא עבד ומפיק רוחין מבית גנזוהי : יד אתברו כל פלחי כוכביא מלמידע חכמא בהית כל קיני מלמעבד צלמא ארי שקרא אתכוונון ולא רוחא בהין : טו למא אינון עובד תולעבא בעדן דאסער עליהון חוביהון ייבדון : טז לא כאלין חולקיה דיעקב ארי דברא כולא הוא וישראל שבטא דאחסנתיה יי צבאות שמיה : יז כנושי מארעא סחורתיך דיתבא בתוקפא בקרוין כריכן :
יח ארי כדנן אמר יי הא אנא מיתי עקא על עמא הדין וכמה דשדן אבנא בקלעא כן אבדר ית יתבי ארעא בזמנא הדא ואעיק להון בדיל

ריוצא י"ב מ"ל וסי' נמסר בספר שפטים סימן ו' : לא ט' ר"פ בסיפר' וסי' לא כאלה חלק יעקב . וחבירו. לא ישוב אף ה'. לא ישבתי בסוד משחקים · לא שלחתי את הנביאים . לא תקח לך אשה . לא כברית אשר כרתי . לא דכאו עד היום : והצרתי ב' וחסר וסי' כי כה אמר ה' הנני קלע את ישבי הארץ. והצרתי לאדם :

תולדות אהרן המון מים. ברכות נט מגלה פו : ברקים למטר. ברכות נט : הבל המה. תענית ה סנהדרין נג עשר ברהשית: בעת פקודתם. סנהדרין קב :

ראים עליון סביב תמיד בכח שאין לו הפסק בכח מאתו יתברך ובאותו הכח עומדת הארץ תלויה בינתים לא תזוז אילך ואילך אפילו כחוט השערה כמו שכתוב תולה ארץ על בלימה לא ידע אדם במה אלא שהכח מתכונן כי מכח הסבוב היא עומדת בנתים בלא שום סמיכה אף על פי שיש טעם אחר כי בטבעה היא שתעמוד באמצע לפי שהיא כבדה אף על פי כן האל שם בה זה הטבע ומכחו הוא הכל : מכין תבל בחכמתו . תבל היא מקומות הישוב מן הארץ והכין אותם האל בחכמתו בנהרות נמשכים ובמעיינות נובעים בלא יתכן הישוב מבלעדיהם ונטע בהם כל עשב וכל עץ פרי הצריכים לישוב אדם ולבהמה וכל התועלות הנמצאות בה הכל עשה בחכמה : ובתבונתו נטה שמים . שנטה אותם כאהל לשבת תחתיו כמו שאמר וימתחם כאהל לשבת והאהל הוא כחצי כדור ואין אנו משיגים מן השמים אלא חצי כדור אשר על הארץ אלא שאנחנו מתבוננים שיש חצי כדור אחר כי עגולים הם ונטיתם ומהלכם ותנועתם ממזרח למערב וממערב למזרח הכל נעשה בתבונתו שלא תושג : (יג) לקול תתו . וכן אנחנו מודים אותו לקול תתו המון מים בשמים והוא האויר הנקרא רקיע כי ידענו כי הוא הנותן מטר , כמו שאמר הנותן מטר על פני ארץ ולא האלילים , כמו שאמר היש בהבלי הגוים מגשימים אם השמים יתנו רביבים הלא אתה הוא אלהינו והנה אנחנו ישראל שאנו חלק ה' יתברך ועמו מודים בו כי בידו לעשות כל מה שזכר לא יתנו השמים המטר כי אין בהם מים אלא הוא נותן אותם בהם אחר שיעלה נשיאים מקצה הארץ כמו שאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה והמים לא יעלו מן הארץ אלא אד הוא שיעלה מן הארץ שמעלה אותו האל בטבע ששם בו והאל יתנהו מים באויר בכח שנתן בו וזהו שאמר לקול תתו המון מים בשמים : ויעלה נשיאים . וי"ו ויעלה כוי"ו וירד מעשות החטאת והעולה שפי' אחר שירד מעשות העולה נשא ידיו על העם ויברכם וכן הן אתה קצפת ונחטא אחר שחטאנו קצפת וכן ויעלה נשיאים אחר שמעלה נשיאים נותן המים כי בעבור במקום מיוחד בנו ישוב האיד מים ובאמרו מקצה הארץ זה מאמר הפלוסופים שאומרים שהאידים עולים מפאתי צפון ודרום זהו מקצה הארץ הפאות הרחוקות מן הישוב , ארץ כתיב הארץ קרי והענין אחד : ברקים למטר עשה . ועוד פלא גדול עשה בירידת המטר שיורדים ברקים עם המטר והברק אש ואין המים מכבין אותו ומה שאמר לקול תתו הוא נחימת התחלת המטר במשמעת קול וכן אמר כי קול המון הגשם : ויוצא רוח מאוצרותיו . זכר המטר וזכר הרוח כי בסבת הנשיאים שמעלה מן הארץ יהיה המטר ויהיה הרוח כי שני אידים הם שעולים מן הארץ שקורא אותם נשיאים ונשואים מעל הארץ האחד לח והוא הנקרא אד וממנו יהיה המטר והאחד יבש וממנו יהיה הרוח והוא הנקרא קיטור ומה שאמר באוצרותיו לפי שהיא מרחפת ואינה נראית כדבר הנתון באוצר : (יד) נבער כל אדם מדעת . מדעת חכמתו שעושה הדברים בחכמה : הוביש כל צורף מפסל . וכל צורף יבוש לפסלו שלא יוכל לעשות זה וקורא אותו אלוה יש לו לבושים כי שקר נסכו נשקר חפה אותו בזהב כי לא יועיל כלום אלא להטעות העם והוא שקר : כי לא רוח בם . באלילים והוא נסך ויפה אותם בזהב ובכסף ללא צורך : נסכו . ענין כסוי וחפוי כמו המסכה הנסוכה ואת קשות הנסך : (טו) הבל . בעת פקודתם יאבדו , כמו שאמר למעלה יאבדו מארעא ופקודתם היא פקידת בבל שפקד האל עליה מונה והתריבוה מדי ופרס ואז באה פקודת האלילים גם כן שאבדו מאלהותם ומעבודתם כמו שאמר כרע בל קורס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה וגו' כלומר ששברו אותם ונשאו על הבהמות רוצה לומר הכסף והזהב שבהם : (טז) לא כאלה חלק יעקב . לא כמו אלה האלילים שהם חלקם אין חלק יעקב כאלה כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו ואנחנו לא נעבוד בלתו כי הוא יוצר הכל ואין זולתו נוצר ונברא ובחר ישראל לנחלה שיעבדוהו ויהיה הוא חלקם והם נחלתו וחלקו ואף על פי שגלינו לא עזבנוהו ובעבור שעזבנוהו בארצנו גלינו ממנה וזה אנחנו מכירים ומודים ה' צבאות שמו שהוא אדון צבאות מעלה ומטה והאדון ראוי לעמוד לא הכוכבים שהם צבאותיו כל אלה הדברים שלח ירמיהו הנביא לזקני ישראל אשר בגלות בבל בגלו ראשונה עם יהויכין שיענו הדברים האלה לכשדים אם ירצו לפתותם בעבודת האלילים והחכם הכוזרי פירש בעת פקודתם יאבדו אם תפקדם ותחפש עליהם יהיה לחפש כדבר המזויף שאם יחפשו עליו יהיו מוגלים התבולה אבל הענין האלהי כל אשר תחפש עליו תמצאהו כזהב : (יז) אספי מארץ כנעתך . יאמר כנגד בבל אל תתגאו עתה על ישראל בבבל שגלו ביניכם כי לא בצדקתכם ולא תאמרו להם שיעבדו אלילים בעבור שאתם עתה מושלים באומות כי הנה ה' אומר לך בבל אספי מן הארץ כנעתך ההכנעה שהיית מכנעת העמים אספי אותם ההכנעה כי לא תכניעי עוד וענין אספי כענין אסוף ידך וי"ת כנושי מארעא סחורתך פירש כנעתך מן כנענים נכבדי ארץ : יושבת במצור . את שאת יושבת במקום חזק ואת חשבת שלא תשלוט בך אומה . מצור ענין חוזק כמו ותבן צור מצור לה וכת"י דיתבא בתוקפא בקירוין כריכן וי"מ מן ובנית מצור ופי' את שאת עתידה לשבת במצור , ושבתי כתיב בתוספת יו"ד כמו אוהבתי לדוש וקרי יושבת והענין אחד : (יח) כי כה אמר ה'. קולע, כמו שמשליכין אבן בקלע ישלכו כל גוי וגוי ממקומו ויגלו כולם לא ישראל בלבד

מצודת דוד

הארץ ומתחת השמים האלה שעשה המקום ב"ה ר"ל מהראוי שיהיו נאבד מהם שם אלהות בכל המקומות שברא אלהי האמתי כי מה להם במקומות האלה (ולפי שכן גם לומר להכשדים אמר בלשון ארמי לשון שמכירים בו הכשדים ולזה פתח ואמר כדנה תאמרון להום ג"כ בל' ארמי) : (יב) עושה ארץ בכחו . עתה בא לגמור דבריו שאמר ה' אלהים אמת וכו' ואמר הוא העושה ארץ בכחו : מכין תבל . המקומות המיושבות מכין בהם בחכמתו כל הדברים הנצרכים שמה : נוטה שמים . אמר בל' שאלה מנטיות אוהל : (יג) לקול תתו . בעבור נתינתו קול המיית מים באויר השמים אז מעלה את העננים לרום השמים : מקצה הארץ . ר"ל כאשר המה נראים למראה העין שהם בשפולי הרקיע בקצה הארץ אז מעלה אותם אל מול המקום אשר ירצה להמטיר שמה : ברקים . לעת בא המטר מבריק ברקים ואז המטר מכבה אותם . ויוצא . הוא מוציא את הרוח ממקום אוצרו : (יד) נבער . כל אדם העובד הפסל הוא נבער מהיות בו דעת וכל צורף העושה צורת כוכבים יקבל בושה מן צורת כוכבים בראותו כי שקר המסכה שנסך ואין במי מהם רוח החיוני : (טו) מעשה תעתועים . המה מעשה ידי התועים מדרך השכל : בעת פקודתם . בעת ישגיח המקום להפרע מהם אז יאבדו מבלי תקומה : (טז) לא כאלה . לא כצורת כוכבים האלה הוא אלהי יעקב הנתון לחלקו : כי יוצר הכל הוא . לא כצורת כוכבים שהמה מעשה ידי אדם כי חלק יעקב הוא היוצר את הכל : וישראל . ואת ישראל בחר להיות כ"א משבטיו שבט נחלתו : ה' צבאות שמו . כי הוא מושל על צבאות מעלה ומטה : (יז) אספי . אתה היושבת בירושלים הבצורה אספי סחורתך מן הארץ אל תוך העיר להסתר בה גם אתה : (יח) הנני קולע . ר"ל גם אתם לא ימלטו

מצודת ציון

אדם : (יג) לקול . באה הלמ"ד במקום בעבור וכן שמה סוף לאלה (משלי לא) : תתו . מל' נתינה : המון . מל' המייה ושאון : ויעלה . באה הוי"ו במקום אז וכן אם נקבה תלד וטמאה שבועים (ויקרא יב) ור"ל אז טמאה : נשיאים . עננים ע"ש שמנשאים עצמן למעלה וכן מעלה נשיאים (תהלים קלה) : (יד) נבער . מל' בער ושוטה : מדעת . מהיות בו דעת וכן וימאסך ממלך (ש"א טו) ור"ל מהיות מלך : צורף . מלשון בושה : נסכו . הפסל . הנעשה ביציקת המתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד) : (טו) תעתועים . מל' תועה : פקודתם . ענין השגחה : (יז) אספי . ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט) : כנעתך . ענין סחורה כמו ותגור נתנה לכנעני (משלי לא) : במצור . ענין מבצר ע"ש שאין לכבשה בלא מצור וכן ערי מצור (דה"ב ח) : (יח) קולע . ענין השלכת אבן בכלי המיוחד לזה וכן ויקלע ויך את הפלשתי (ש"א יז) : והצרותי . מל' צר וצוק : נחלה

נלנד לציק אל תרחני פה עליהם וכן נבא עליהם ירמיהו לאחם ולמואב וכן בספר כמה שכתוב בפעם הזאת כי כולם לקו על ידי נבוכדנצר ואמר כן לקם הוא ותלה בכל נמחלה מלכות בן נא :
והצרתי להם למען ימצאו · אשר דברתי עליהם על ידי עבדי הנביאים למען ידעון כי מאתי הכל , והצרתי ענין צרה וצוקה והחכם רא״ע פירש כן כי ה׳ יביא עליהם קלעים ויצר להם מקומם
הטעם להיותם נתברים במקום אחד למען ימצאו אותם הקלעים ואדוני אבי ז״ל פירש סמוך לפסוק הבא אחריו למען ימצאו גרום עד שיאמר כל אחד מהם אוי לי על שברי כי ישראל נוקן והצרתי
תלמיל סטעם ברי״ש וי״ת ופציק להון כדיל דיקבלון תוביהון : (יט) אוי לי על שברי . אמר הנביא לשי שדבר בפורענות יושבי הארץ ר״ל אמר האומות הבעודה למה אמר כן כן וכן כך הרי
לי על שברי כי ישראל לוקים תחלה : נחלה מכתי . פתי״ת כש״ת נכוה נחלה פירוש נכאבת כלומר מכה קשה היא והכאבי שזה חלי שאוכל לסבול אותו ולא אוכל לכי אבלי שוד , אבלי המשיל ירושלים
לאהל ועדי יהודה כמיתרים לאוהל :

למען ימצאו : יט אוי לי על שברי
נחלה מכתי ואני אמרתי אך זה חלי
ואשאנו : כ אהלי שדד וכל מיתרי
נתקו בני יצאני ואינם אין נטה
עוד אהלי ומקים יריעותי : כא כי
נבערו הרעים ואת יהוה לא דרשו
על כן לא השכילו וכל מרעיתם
נפוצה : כב קול שמועה הנה באה
ורעש גדול מארץ צפון לשום את
ערי יהודה שממה מעון תנים :
כג ידעתי יהוה כי לא לאדם דרכו
לא לאיש הלך והכין את צעדו :
כד יסרני יהוה אך במשפט אל
באפך פן תמעטני : כה שפך חמתך
על הגוים אשר לא ידעוך ועל
משפחות אשר בשמך לא קראו
כי אכלו את יעקב ואכלהו ויכלהו
ואת נוהו השמו :
יא א הדבר אשר היה אל
ירמיהו מאת יהוה לאמר : ב שמעו
את דברי הברית הזאת ודברתם

דיקבלון פורענות חוביהון :
יט ני לי על תברי ממרעא
מחתי ואנא אמרית ברם
דין מרעי ואסובריניה :
כ ארעי חרובת וכל קרוי
אתבזיזא עמי גלו וליתינון
לית דמתח עוד משכני ומקים
יריעתי : כא ארי אטפשו
מלכיא ואורפן מן קדם יי לא
תבעו על כן לא יצלחון וכל
עמהון יתבדרון : כב קל
בסורתא הא אתיא ותברא
רבא מארע צפונא לשיאה
ית קרויא דבית יהודה לצדו
מדור ירודין : כג ידענא יי
ארי לא לאנשא אורחיה ולא
לגבר דאזיל ומתקין ית
פסיעתיה : כד איתי עליהון
יסורין יי ברם בדין חשוך לא
יתקף רוגזך בהון דלמא
יזערון : כה שפוך חימתך על
עממיא דלא אליפו למידע
דחלתך ועל זרעיתא דבשמאי
די בפולחן שמך לא תבעו
ארי שליטו בדבית יעקב ובזו
נכסיהון ושיציאונון וית
מדורהון אצדיאו : א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי למימר : ב קבילו ית פתגמי קימא הדין ותמללון

(יט) נחלה. לי חלי : ואשאם . ת״י ואסוברינה אספורילורי׳ בלעז : (כ) יצאוני . יצאו ממני ירושלים אומרת כן : (כא) לא השכילו . לא הצליחו במלכותם כמו בכל אשר יפנה ישכיל (משלי יז) : מרעיתם . לאן מרעיתם : (כג) לא לאדם דרכו . כי יצר הרע שברא בו מטהו מן הדרך , ד״א ידעתי ה׳ כי לא לאדם דרכו אין ביד כל אדם כח להצליח דרכו ואם לא על פיך אין כח בידו אויב להחריב ביתך : (כד) אך במשפט . בייסורין : במשפט ירושלי״א בלעז : אך במשפט ת״י ברם בדין חשוך : אל באפך . פן תהא כלייה : (כה) אכלו . דיוורידרו״ש בלעז וכן

באה י״א בטעם מלרע וסי׳ בזכרי, סי׳ י״ד: לאדם ה׳ קמצין וסי׳ בל׳ ארמי לבא דירע עקא בפוסיה אמרי וסי׳ מי שם פה לאדם או מי ישום. ידעתי ה׳ כי לא לאדם דרכו . והצרותי לאדם. כמים הפנים לפנים כן לב. ויאמר לאדם הן יראת ה׳ ולב קהלת דכוו׳ במ״א וסי׳ לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת: ואכלהו ג׳ חסר וסי׳ ואכלהו במקום קדוש . ואכלהו איביכם . כי אכלו את יעקב וירושה :

(כ) בני יצאוני · כי הטעם כבנים לגלות כמוכר אותם כאב המוכר את בנו אם ישמעו אליו : יצאוני . יצאו ממני כלומר בגלו עם יהויכין וכן הזקנים והוכל הזק״ת ממני : אין נוטה עוד אהלי . אם אומר עוד יהיה מלך שיטה האהל כעבד ראותו כי אינונו ואין מקים יריעות האהל נפלו כי האהל עשוי מיריעות : (כא) כי נבערו הרועים . לפיכך אין נוטה עוד האהל והרועים הם יהויכין וצדקיהו שהיו מלכים והמלך יקרא רועה וכן תרגם יונתן ארי אטפשו מלכיא : לא השכילו . לא הצליחו כמו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל והחזוק לו ויסוריוני , ולדקיהו בעבור שלא דרשו את ה׳ כמו שאמרנו על כן לא הצליחו במלכות כמו שהגלות הוא כמו שכתוב עליהם ועל מרעיתם נפוצה כלאן שהיו רועים והם ישראל נפוצו בגלות : (כב) קול שמועה . הקול שאנחנו שומעים ורעש גדול בשמועה מבהילות כמו הרעש בא מארץ צפון כלומר ששמענו שהנה נבוכדנצר ממקומו זה היה הקול אשר לא היו אומרים לאיזה מקום יבא ואחר הנביא שראה בנבואה כי יבא לשום את ערי יהודה שממה : (כג) ידעתי ה׳ . פירושו כמו שפי׳ אדוני אבי ז״ל כי על נבוכדנצר נאמר בהיה דעתו על בני עמון כמו שאמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך כי הוא היה דעתו על בני עמון בנסעו ממקומו וכאשר היה על אם הדרך והיה לפני דרכים שאחת לבני עמון ושאחת לירושלים עמד בדעתו כאילו חוזר מדעתו שהיה בתחלה ושאל בתלמים הוא ושאם הקסמים נבא אל ירושלים בעמוד לדקיהו שעבר על שבועתו ולא היה בטפס ואמר הנביא ידעתי ה׳ לא לאדם בקפן אלמ״ד כלומר לא לאדם דרכו · כלומר אינו ברשותו כי אתה הטעם רצונו : לא לאיש הולך . וכן לא לאיש הולך בשלום שהולך בדרך אין לו דרכו לפשוט אותו כי לא ידע מה יבואהו ואין הדרכים בידו כמו שאמר דוד מה׳ מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ : (כד) יסרני ה׳ · אך

מספט . פירושו כמו שפירש אבי מורי ז״ל כי הנביא מדבר בלשון ישראל בלשון יחיד דרך כלל ואמר כראותו נבוכדנצר בא לארץ יהודה לשום כבל שממה אמר ידעתי כי זה מוסר שאתה מוסר אותנו טוב כשתסרני אך במספט כפי שנוכל לסבול אל באפך כי תמעיטני כי אם תיסרנו באפך תמעיטנו מהיות גוי וכן ת״י אתי עליהון יסורין ותו׳ כבעמוד וכן ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך : (כה) שפוך חמתך . אם יש לך אף וחמה שפוך אותם אל הגוים אשר לא ידעוך ועל משפחות הממלכות אשר בשמך לא קראו כי ישראל אף על פי שחטאו לפניך לא יצאו מתחת רשותך מכל וכל ולא נתערבו עם עם . אחר אלא גם נבדלים מן העכו״ם ומחזיקים ברוב המצות וקוראים בשמך ומתפללין לפניך ואף על פי שאין להם נמן ישובו עוד בתשובה כי לא אבד התקוה מהם ועוד היום יש בהם חסידים : משפחות . כמו גוים כי האומה תקרא משפחת כמו ואם משפחה מצרים לא תעלה : כי אכלו . ואע״פ שבהם שבם אסף על ישראל אתה קצפת מעט והם עזרו לרעה ורואיין הם ליענש ועליהם שפוך חמתך : ואת נוהו השמו . כתרגומו וית מדוריהון אצדיאו ויתכן לפרש כי על בית המקדש אמר ודבר על העתיד : (א) הדבר . לאמור שיאמרו אותו לאיש יהודה ומהו הדבר שיאמרו שמעו את דברי הברית . בזאת הברית הברית הם כתובים בתורת משה ברכות וקללות אם תשמעו אם לא תשמעו וכתב בסוף אלה דברי הברית אשר צוה ה׳ את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ובחורב אמר ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה׳ עמכם על כל הדברים האלה ודברי הברית הם שישמעו לקול ה׳ ויעשו מצותיו והוא יהיו לשם לאלהים והם יהיו לו לעם וכאמרו הזאת כמו שכתוב בתורה : (ב) ודברתם . אתה ונביא׳

מצודת ציון

(יט) נחלה . מלשון חולי : ואשאנו . מל׳ משא וסבל : (כ) שדד . ענין עושק : מיתרי . חבלי האהל וכן יתרים לחים (שופטים ח) : נתקו . נעתקו ממקומם : ומקים . מלשון הקמה : יריעותי . ענין וילון : (כא) נבערו . מלשון בער ושוטה : השכילו . ענין הצלחה וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש״א יח) : מרעיתם . מל׳ מרעה ור״ל צאן מרעיתם : נפוצה . ענין פזור . (כב) ורעש . ענין תנועה והנדה : מעון . מדור : תנים . מין נחש : (כג) צעדו . ענין פסיעות והלוך כמו ויהי כי צעדו : (ש״ב ו) : (כד) במשפט . ר״ל כמשפט הראוי לגלות אחן למוסר וכן ויסרתיך למשפט (לקמן ל) : (כה) אכלו . ואכלוהו . ענין אבדון : ויכלהו . מל׳ כליון : נוהו . ענין מדור כמו ישכון על נוהו (איוב יח) : השמו . מלשון שממון : (ב) שמעו . ענין הבנה : איש יהודה . אנשי יהודה וכן איש ישראל ראו (ש״א יג) : ועל יושבי ירושלים . ואל

מצודת דוד

תשארו בה כי בפעם הזאת אשליך להלאה מן העיר את יושבים כאדם המשליך אבן בקלע וכאומר אל תחשבו שתתחזקו עתה במצב העיר כמו מאז בשנה שעברה סנחריב כי בפעם הזאת לא תתחזקו עוד : והצרותי להם . אביא עליהם צרות למען ימצאו הגמול הראוי : (יט) אוי לי וכו׳ . זהו מאמר הנביא המתאונן על צרת ישראל: נחלה מכתי . המכה הבאה אלי יש בה חולי רב : ואני אמרתי . מתחילה חשבתי שאף זה חלי בעלמא ואוכל לשאתו ולסובלו וכאומר אבל לא כן הוא וקצר כדבר המובן : (כ) וכל מיתרי נתקו , כל חבלי האוהל נעתקו ממקומם והוא משל על חורבן ירושלים ובה״מ : בני יצאוני . בני יצאו ממני ואין להם ואין . א״כ מי עוד לנטות אהלי ומקים יריעות האוהל : (כא) כי נבערו הרועים . שרי העם נשתטו : לא השכילו . לא הצליחו על כי המצליח נראה שעושה דבריו בהשכל : וכל מרעיתם . כל הצאן מרעיתם נפוצו הנה והנה ר״ל בני העם הלכו בגולה ואמר דבריו כאלו כבר נעשה כי כן ראה במראה הנבואה : (כב) מארץ צפון . הוא בבל : מעון תנים . להיות מדור לתנים השוכנים במקום שממון : (כג) ידעתי ה׳ . זה מאמר בני יהודה שיאמרו אתה ה׳ הן ידעתי כי לא היה לאדם מכל בני יהודה אז כדרך הראוי לו להלוך בו : לא לאיש . לא ימצא ביניהם איש שהיה הולך ומכין את צעדו ללכת בדרך הישר אבל הלכו כפי ההזדמן והקרי : (כד) יסרני ה׳ . אבל עכ״ז יסרני ה׳ אך במשפט ר״ל שיהיו הייסורין בדרך משפט ייסורין לבד הבאים לגלות אחן למוסר אבל אל תייסרני באפך כדרך המתנקם פן תהיה מתמעט והולך עד לא ישאר ממני מאומה : (כה) שפוך . על הכשדים חמתך לעשות בהם נקם : אשר לא ידעוך . שלא היו רוצים לדעת אותך ולקרות בשמך : כי אכלו . את יעקב . ואכלוהו . ר״ל פעם אחר פעם : ויכלהו ואת מהו השמו . גם כלו אותו גם השמו את מהו זה בה״מ : יא (ב) שמעו . אתה ושאר הנביאים שמעו ר״ל תנו לב להבין את דברי הברית הזאת כלומר הברית ידוע המוזכר בתורה והם הברכות והקללות שבערבות מואב אשר כרת עליהם ברית כמ״ש שם אלה דברי הברית וגו׳ (דברים כח) : ודברתם

רש״י

וכן ואגלוהו: (ה) אמן ה'. שיהא ארור: (ז) העד העדותי. ל' התראה: (ח) ואביא עליהם את כל דברי הברית. האלות האמורות בברית על הדברים אשר צויתי לעשות ולא עשו:

ויאמר ד' בט"ם בסיפרא וסי' כל' ארמי עולימ' צדיקא קרא לשמואל וסי' נמסר בריש האי סיפרא: ט' פסוקים ולא ולא ולא וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סי' ז': לשמוע ד' מ"ל וסי' בני נכר דשמואל. העם הזה הרע. שבו על עונות אבותם. לשמוע אל הרנה דד"ה: יוכלו י"א וסי' נמסר ביהושע סי' ז' ובריש האי סיפרא סוף סי' א':

תולדות ונתתן למען הקים. סוטה יח: נלאה ממנה. יבמות כג:

אל־איש יהודה ועל־ישבי ירושלם:
ג ואמרת אליהם כה־אמר יהוה
אלהי ישראל ארור האיש אשר לא
ישמע את־דברי הברית הזאת:
ד אשר צויתי את־אבותיכם ביום
הוציאי־אותם מארץ־מצרים מכור
הברזל לאמר שמעו בקולי ועשיתם
אותם ככל אשר־אצוה אתכם
והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם
לאלהים: ה למען הקים את־
השבועה אשר־נשבעתי לאבותיכם
לתת להם ארץ זבת חלב ודבש
כיום הזה ואען ואמר אמן | יהוה:
ו ויאמר יהוה אלי קרא את־כל־
הדברים האלה בערי יהודה
ובחצות ירושלם לאמר שמעו את־
דברי הברית הזאת ועשיתם אותם:
ז כי העד העדתי באבותיכם ביום
העלותי אותם מארץ מצרים עד־
היום הזה השכם והעד לאמר
שמעו בקולי: ח ולא שמעו ולא־
הטו את־אזנם וילכו איש בשרירות
לבם הרע ואביא עליהם את־כל־
דברי הברית־הזאת אשר־צויתי
לעשות ולא עשו: ט ויאמר יהוה
אלי נמצא־קשר באיש יהודה
ובישבי ירושלם: י שבו על־עונת
אבותם הראשנים אשר מאנו
לשמוע את־דברי והמה הלכו אחרי
אלהים אחרים לעבדם הפרו בית־
ישראל ובית יהודה את־בריתי
אשר כרתי את־אבותם: יא לכן
כה אמר יהוה הנני מביא אליהם
רעה אשר לא־יוכלו לצאת ממנה
וזעקו אלי ולא אשמע אליהם:

ג' בטעם. י"ן מ"ל. כ"ד. כל סיפרא מ"ל במ"ג. ד' בטעם בסיפרא וסי' טלית נדיקא קרא נשמואל. ד' ג' מ"ל ול' חסר. ד' כתיב'. יא. ב' מ"ל. פ'. ב'. ל' ר"פ. ד' מ"ל. ד'. י"ד בטעם. ל' בסיפרא. יא. ג'.

תרגום

עם אנש יהודה ועל יתבי
ירושלם: ג ותימר להון
כדנן אמר יי אלהא דישראל
ליט גברא דלא יקביל ית
פתגמי קימא הדין: ד דפקדית
ית אבהתכון ביומא דאפקית
יתהון מארעא מצרים
מכורא דברזלא למימר קבילו
למימרי ותעבדון יתהון ככל
דאפקיד יתכון ותהון קדמי
לעם ואנא אהוי לכון לאלה:
ה בדיל לקימא ית קימא
דקימית לאבהתכון למתן
להון ארעא עבדא חלב ודבש
כיומא הדין ואתיבית ואמרית
אמן יי: ו ואמר יי לי אתנבי
ית כל פתגמיא האלין בקרויא
דבית יהודה ובשוקי ירושלם
למימר קבילו ית פתגמי קימא
הדין ותעבדון יתהון: ז ארי
אסהדא אסהדית באבהתכון
ביומא דאסקית יתהון מארעא
דמצרים ועד יומא הדין
מקדים ומסהיד למימר קבילו
למימרי: ח ולא קבילו ולא
ארכינו ית אודנהון ואזלו
גבר בהרהור לבהון בישא
ואיתיתי עליהון פורענותא
על דלא קבילו פתגמי קימא
הדין דפקדית למעבד ולא
עבדו: ט ואמר יי לי אשתכח
דמרדו במימרי אנש יהודה
ויתבי ירושלם: י תבו
לחובי אבהתהון קדמאי
דסריבו לקבלא ית פתגמי
ואינון טעו בתר פלחי טעותא
למפלחהון אשניאו בית
ישראל ובית יהודה ית קימי
דגזרית ית אבהתכון:
יא בכן כדנן אמר יי הא אנא
מיתי עליכון בישתא דלא
יכלון לאשתזבא מנה ויצלון
קדמי ולא אקביל צלותהון:

מצודת ציון

ואל יושבי ירושלים: (ג) ארור. ענין קללה: (ד) מכור. הוא הכלי שצורפין בו הזהב כמו וכור לזהב (משלי יז): (ה) הקים. מל' קיום: זבת. ענין נזילה כמו זב ממקו (לקמן מט): (ו) ובחוצות. בשוקים: (ז) העד העדותי. ענין התראה כי ע"פ רוב מתרין בהעדת עדים: השכם. מל' השכמה ור"ל בזריזות: (ח) בשרירות. במראית: (ט) קשר. ענין אגודת מרד כמו ותקרא קשר קשר (מ"ב יא): (י) מאנו. מלשון מיאון: הפרו. בטלו:

מצודת דוד

תדברתם. אתם הנביאים תדברו דברי הברית אל אנשי יהודה ואל יושבי ירושלים: (ג) אשר לא ישמע. אשר לא ירצה לעשות: (ד) מכור הברזל. ר"ל מצרים שם נצרפו הצרות כמו שצורפין זהב בכור ברזל: לאמר שמעו וכו'. ר"ל אשר תכלית הברית ההוא כולו לאמר שמעו בקולי ועשיתם את המצות ככל אשר וכו': (ה) למען הקים. ר"ל וזהו לתועלתם למען הקים וכו': זבת. מתוך רבוי חלב ודבש זב ויורד בארץ: כיום הזה. שהנכם ליום בארץ זבת חלב ודבש. ואען. אמר ירמיה עניתי ואמרתי אמן ה' כן יאומן הדבר מפיהם ארור האיש אשר לא ישמע וכו': (ו) את כל הדברים. אשר אני אומר אליך: ועשיתם אותם. עשו המצות אשר בעבורם כרתי הברית: (ז) כי העד העדתי. מאז התריתי על זה באבותיכם ביום העלותים ממצרים ומשם והלאה עד היום הזה: השכם והעד. אני משכים ומתרה ע"י הנביאים לאמר שמעו בקולי: (ח) ולא שמעו. והם אינם שומעים: וילכו איש. כ"א הולך במה שלבם הרע מראה אותם ומתאוה לה: ואביא. ולכן אביא עליהם את כל דברי הברית הזאת והם הקללות המוזכרות בברית: אשר צויתי לעשות. יען אשר צויתי אותם לעשות מצותי והם לא עשו: (ט) נמצא קשר. נמצא אגודת מרד באנשי יהודה וכו': (י) שבו. חזרו על עונות אבותם וכו' כי אחזו בדרך הזה: והמה. ישר' הוסיפו במה ללכת אחרי אלהים אחרים: הפרו. א"כ כולם יחד הפרו את הברית כמות בית ישראל כן בית יהודה: (יא) אשר לא יוכלו

רד״ק

ונכרת עליהם האלות האמורות שם פי' היום להטיב שנתנהג בימי יאשיהו ואולי היו אחרים אמר לו שיאמרו דברי הברית לאיש יהודה וליושבי ירושלם וזכר להם הברית לפי שהברית הוא דבר קיום אשר בין אדם לחבירו אם יעשו תנאים ביניהם יעשו ברית לקיים התנאים ביניהם כל שכן בין האל ובין בני האדם שראוי לקיים הברית: אל איש יהודה. כולל נבלם כאחד וכן הלשון לומר לשון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ואיש ישראל עבר והבים כמוהם: ועל יושבי ירושלם. כמו ואל יושבי ירושלם וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ותתפלל על ה' כמו אל ה' והדומים להם וי"ת ודברתם והמללון נראה שהיה קורא ודברתם בקמץ התי"ו. ואנחנו מצאנו בכל הספרים המדויקים ודברתם בסגול התי"ו: (ג) ואמרת. עוד תאמר אליהם הדברים בקללם בארור כמו שנאמרו בתורה בסיני ובערבות מואב הדבר להם עד לשון ארור אולי ישמעו וישובו: (ד) אשר. ביום הוציאי, בכר סיני בעת שהוצאתים מארץ מצרים כי לחמשים יום שיצאו ממצרים נעשה זה הברית: ביום. פי' במקום עת וזמן כמו והיה ביום ההוא טרם ישי וחרם אפי בו ביום ההוא. מכור הברזל. שהיו שם במצרף הצרוף כמו שצורפין הכסף והזהב בכור: ועשיתם אותם. המצות וזהו שמעו בקולי המצות שיהם: (ה) למען. ואען ואמר אמן ה'. אמת יהיה זה שיהיה ארור מי שלא ישמע אל דברי הברית. וה' לשון קריאה ותפלה כלומר ה' כן יהיה: (ו) ויאמר. הוסיף עוד והזהירו לקרא אליהם את כל הדברים וה' לו כי מה שאמר אל איש יהודה שלא יתמין להם עד שיבאו לירושלם אלא שילך הוא בערי יהודה ויקרא באזניהם כל הדברים ויאמר להם בלשון ארור ויפרש להם אולי ישובו וכן מה שיאמר ליושבי ירושלם יאמר להם בחוצות בפרסום כנגד כל העם: (ז) כי העד. באבותיכם התריתי כשהעליתי אותם מארץ מצרים וכן בכל דור ודור עד היום הזה השכם והעד שלחתי להם הנביאים להתרות בכל בקר ובקר בכל יום ויום תמיד: (ח) ולא שמעו. את דברי הברית הקללות שהן תנאי הברית אם לא ישמעו וזהו שאמר אשר צויתי לעשות ולא עשו צויתי להם לקיום דברי ולא קיימו ובכלל קיום הברית עשה ולא עשהו וקיום הברית קורא מעשה: (ט) ויאמר ה' אלי נמצא קשר. יראה מן הדומה כי נבואה זו נאמרה בימי יהויקים וזהו שאמר נמצא קשר כלומר מרדו בי אחר ששבו בימי יאשיהו: (י) שבו על עונות אבותם הראשונים. דור אמון ומנשה ואחז וכל הפסוקים עד מה לידידי מבוארים הם ופירוש והלכו ערי יהודה יושבי ערי יהודה וכן וכל הארץ באו מגרימה ופסוק ואתה אל תתפלל פירשנוהו למעלה ולמעלה אמר כי אינני שומע אותך והנה אמר כי אינני שומע בעת קראם אלי הוסיף לומר כי אפילו הם יקראו אלי לא אשמע אליהם אלא אנקם מהם כל כך הרעו לעשות הרע

בפיהם

נכח

בעסי להכעיסני שלא אוכל למלא אות' מהשרפתני: (יד) בעת רעתם. פי' רעתם וכן כעד העלה ישלו והדומים להם רבים: (טו) מה לידידי בביתי. אמר הנביא מה לידידי בביתי קרא כאלו ידידי לפי שהוא היה מאוהבי האל אמר מה לו עוד בביתי ר"ל בבית המקדש כלומר להבדום שכינתו שם: עשותה המזמתה הרבים. כעשות כנסת ישראל התועבה את רבים כלומר עם אלהים אחרים כמו שאמר למעלה כי מספר עריך היו אלהיך יהודה וכיון שהיא הניחה אל אחד ועשתה מזמה את הרבים ועבדה אותם מה לו לידידי בביתי ואמר בביתי כמו שאמר לידידי כי ידיד הנביא הוא ולא ידידם וכן בית המקדש בית הנביא הוא ולא ביתם: ובשר קודש יעברו מעליך. אמר לכנסת ישראל ואומר לה אם מקרבת קרבנות לרבים בהם אלהים אחרים ובשר קודש בשר זובח ה' שהוא קודש אותן קרבנות שקדש עוברים מעליך כלומר כאלו אינם מועלים עליך לעשותם. כי רעתכי אז תעלוזי. ולא שם לך כוונה ושע לך מזה כי נפש שפעמי ברעות אז תעלוזי ותשמחי וי"ת ובשר קדש כמו ואנשי קדש וכמו יבא כל בשר להשתחות שפירושו בני אדם, כלומר החסידים אנשי קדש עברו מעליך לפיכך אם עושה הרעות במזמתה. הכאל להוק הענין וכן ישועתה עזרתה: רעתיכי. היו"ד נוספת כיו"ד נעוריכי התלוכי וי"ת הפסוק כן מה לעמא דהוה חביב וגו' כשמעוד. ובמדרש בשעה שחרב בית המקדש מצאו הקב"ה לאברהם עומד בבית המקדש ואמר לו מה לידידי בביתי אמר לו על עסקי בני באתי אמר לו בניך חטאו וגלו אמר לו שמא בשוגג חטאו אמר לו עשותה המזמתה אמר לו שמא מעוטם חטאו אמר לו הרבים אמר לו היה לך לזכור ברית מילה אמר לו ובשר קדש יעבור מעליך אמר לו שמא אם המתנת להם היו חוזרים בתשובה אמר לו כי רעתיכי אז תעלוזי אמר לו שמא חס ושלום אין להם תקנה אמר לו זית רענן וגו': (טז) זית רענן. המשילה לזית לפי שהוא רענן כל זמן וכל ימות השנה עליו לחים: יפה פרי תאר. פירוש יפה פרי ויפה תואר ויפה שזכר עומד במקום שנים ר"ל שפריו יפה ותארו יפה אמר לכנסת ישראל מתחלה קרא ה' שמך זית רענן בהיותך עושה רצונו היית כמו זית רענן לא יבול עלהו ר"ל שהצלחה היתה תמידה עמך ולא היית עושה מעשים טובים ויפים דומים לפרי זית אשר בדשנו והוא שמנו יכבדו אלהים ואנשים: לקול המולה גדולה. ועתה גרמו עליך עונייך להביא גוים רבים ישמעו קול המולתם שהיא גדולה ועל ידם הצית אש עליה כאלו אמר עליך כי כל דרך המקרא לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא לנכח כמו שמעו עמים כולם כי יבאו מחנים אשר המדתם וה' הודיעני אז הראיתני והדומים להם רבים: ורעו דליותיו. ואתם הגוים ישברו דליות הזית שהיא נמשלת בו ואדוני אבי ז"ל פירש עליה כמו עלה זית ר"ל באות אש בעלים פי' בעלי הזית שהיו רעננים והיום מתה ואת אש בהם וכנה הזית בלשון נקבה ואף על פי שהוא לשון זכר כמו שאמר רענן דליותיו והנה מצאנו גפן בלשון זכר גפן בוקק ותלאנהו בלשון נקבה לגפן אדרת בן יכיה זית כמוהו ועוד לפי שהמשיל בו כנסת ישראל שהוא בלשון נקבה זכר הזית שהוא משל לה גם כן בל' נקבה כאלו זכר הכנסת ואחר כך בא דבר בלשון זכר בלשון עצמו ואמר דליותיו. המולה כתיב בוי"ו עם הדגש וכמוהו מעטים נמצאו באותיות אהו"י עם הדגש זכרנום בספר מכלל מהלק הדקדוק ממנו ופי' המולה כמו מלה כמו אין מלה בלשוני וכן קול המולה כקול ההמון ופי' כלית הכמיר כמו ויאת אש כאין והבוזמים לו ורעו פי' וישברו כמו ירעוך קדקד ורעו את ארץ אשור בפתיחה: דליותיו. פי' ענפיו וקרא כזה כלשון ר"ל כל הענפים הרמים ישברו והוא משל על ירושלים ובית המקדש ויונתן תרגם הפסוק כן הא כאילן זיתא וגו' כטעמה: (יז) וה' צבאות הנוטע אותך. לפי שהמשילה לזית אמר עליה לשון נטיעה כלומר שהשכינך בארץ טובה כמו שנטע לך עוכה בעמקך טובה כן דבר עתה עליך על ידי הנביאים שבתיד לבא אליך בגלל רעת בית ישראל ובית יהודה על בית ישראל דבר רעה ובאה להם ועליך גם כן דבר רעה ותבא לך: (יח) וה' הודיעני. פי' אז"ל הודיעני שהיו חושבים להמיתני הם המות כמו שאמר בפסוק שאחר זה אמר הודיעני גם ואדעה אז ידעתי כי לא היותי יודע כי לא היה עולה על לבי כי אני לא הרעותי להם אם אני מוכיח אותם לטובתם אני עושה: אז הראיתני מעלליהם. כי בזה הראיתני מעלליהם הרעים אם לי היו חוטאים לעבות

יב וְהָלְכוּ עָרֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם וְזָעֲקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הֵם מְקַטְּרִים לָהֶם וְהוֹשֵׁעַ לֹא־יוֹשִׁיעוּ לָהֶם בְּעֵת רָעָתָם׃ יג כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה וּמִסְפַּר חֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת מִזְבְּחוֹת לְקַטֵּר לַבָּעַל׃ יד וְאַתָּה אַל־תִּתְפַּלֵּל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה כִּי ׀ אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ בְּעֵת קָרְאָם אֵלַי בְּעַד רָעָתָם׃ טו מֶה לִידִידִי בְּבֵיתִי עֲשׂוֹתָהּ הַמְזִמָּתָה הָרַבִּים וּבְשַׂר־קֹדֶשׁ יַעַבְרוּ מֵעָלָיִךְ כִּי רָעָתֵכִי אָז תַּעֲלֹזִי׃ טז זַיִת רַעֲנָן יְפֵה פְרִי־תֹאַר קָרָא יְהוָה שְׁמֵךְ לְקוֹל ׀ הֲמוּלָּה גְדֹלָה הִצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דָּלִיּוֹתָיו׃ יז וַיהוָה צְבָאוֹת הַנּוֹטֵעַ אוֹתָךְ דִּבֶּר עָלַיִךְ רָעָה בִּגְלַל רָעַת בֵּית־יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לָהֶם לְהַכְעִסֵנִי לְקַטֵּר לַבָּעַל׃ יח וַיהוָה הוֹדִיעַנִי וָאֵדָעָה אָז הִרְאִיתַנִי מַעַלְלֵיהֶם׃

(מסורה: ג' חד מסר · ד' · ס' ד' וחי' · כ' ויגמו · ל' · כ"ד. ג' · ל' · ד'. ל' · ב' חד מ"ע ה' הסר וכל אוריתא דכו' כמ"ד · ל' ומ"ע · ל' · ל'. כ' לרות)

יב וִיהָכוּן אֱנָשׁ קִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְיִבְעוּן מִן טַעֲוָתָא דְאִינוּן מַסְּקִין בּוּסְמִין לְהֶן תְּאִם יִכְּלָן לְמִפְרְקְהוֹן בְּעִידַן בִּישְׁתְהוֹן׃ יג אֲרֵי מִנְיַן קִרְוֵיכוֹן הֲוָאָה דַחֲלָתְכוֹן דְבֵית יְהוּדָה וּמִנְיַן שׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם שַׁוִּיתוּן אֱגוֹרִין לְבַהֲתָא וְאֱגוֹרִין לְאַסָּקָא בוּסְמִין לְבַעְלָא׃ יד וְאַתְּ לָא תְצַלֵּי עַל עַמָּא הָדֵין וְלָא תִתְחַנַּן עֲלֵיהוֹן בְּבָעוּ וּבִצְלוֹ אֲרֵי לָא רַעֲוָא קֳדָמַי בְּעִידַן דְאַתְּ מְצַלֵּי עֲלֵיהוֹן קֳדָמַי בְּעִידַן בִּישְׁתְהוֹן׃ טו מָה לְעַמָּא דַהֲוָה חֲבִיב קֳדָמַי שְׁבָקוּ פּוּלְחַן בֵּית מַקְדְּשִׁי עֲבָדוּ עֵצָה לְחֶטְאִין סַגִּיאִין מְעָרְבִין בְּשַׂר שִׁקּוּצִין עִם בְּשַׂר קוּדְשָׁא יִגְלוּן מִנִּיהוֹן קֳדָם בִּשְׁתִיךְ בְּכֵן הֲוֵיתָא תַקִּיפָא׃ טז הָא כְּאִילַן זֵיתָא דְשַׁפִּיר בְּרֵוֵיהּ וְיָאֵי בְּחֶזְוֵיהּ וְסוֹכֵיהּ מְטַלַּן בְּאִיבָּנַיָא כֵּן רַבֵּי יְיָ שְׁמִיךְ בְּעַמְמַיָא וְכַד הַעֲבַרְתְּ עַל אוֹרַיְתָא מַשְׁרְיַת עַמְמִין דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא יֵיתוּן עֲלָךְ וְיִתְחַבְּרוּן לְהוֹן סוּמְכָן׃ יז וַיְיָ צְבָאוֹת דְקַיֵים יָתִיךְ גְזַר לְאַיְתָאָה עֲלָךְ בִּישָׁא בְּדִיל חוֹבֵי בֵית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה דַעֲבָדוּ לְהוֹן לְאַרְגָזָא קֳדָמַי לְאַסָּקָא בוּסְמִין לְבַעְלָא׃ יח וַיְיָ אַלְפַנִי וְאַלֵיפִית בְּכֵן אַחֲזֵיתַנִי

(יב) ערי יהודה. אנשי יהודה: (יד) רנה ותפלה. בכיה וצעקה: (טו) מה לידידי בביתי. מה לעם סגולתי לבא עוד בביתי: עשותה המזמתה. לעשות היא מזימת עצת חטאים אלה: הרבים. שנכסה: ובשר קודש יעברו מעליך. אף המילה בטלו מבשרם שעל ידה היו מקודשים לי: כי רעתכי אז תעלוזי. כשאתם עוברים עביר' אתם שמחים: (טז) לקול המולה. ל' שאון עם רב שיבוא עליהם: ורעו דליותיו. ורצצו את ענפיו: (יח) וה' הודיעני. כך אמר הנביא הקדוש ברוך הוא הודיעני את פורענותם: ואני

והושע ג' וסי' מבא בדמים והושע ידך לך. ברוך טעמך וברוכה. והושע לא יושיעו בעת רעתם: ומספר ה' ד' פתחין וא' קמץ וסי' מי מנה עפר יעקב. כי מספר עריך היו אלהיך יהודה. כל ימי רשע הוא מתחולל. כי מה חפצו בביתו אחריו. ידעתי כי אז תולד. קדמא קמץ: מעליך ד' בקריאת וסי' הסירי את יינך מעליך. ובשר קדש יעברו מעליך. ואשטוף דמך. אשבור מוטהו מעליך:

תולדות אהרן מה לידידי. מנחות נג: זית רענן. מנחות נג: לקול המולה. תענית כט:

מצודת ציון

בעלו: (יד) בעד. בעבור: תפלה. ענין צעקה: (טו) לידידי. אהובי: המזמתה. ענין מחשבה רע כמו זמה היא (ויקרא יח): רעתכי. מלשון רעה: תעלוזי. ענין שמחה כמו יעלזו חסידים (תהלים קמט): (טז) רענן. רטוב ומלוחלח כמו דשנים ורעננים יהיו (שם צב): תואר. מסודר: המולה. ענין המייה ושאון וכן קול המולה (יחזקאל א): הצית. מל' הלהבה והבערה: ורעו. ענין שבירה כמו ירעוך קדקד (לעיל ב): דליותיו. ענפים גדולים כמו לשלח דליותיו אליו (יחזקאל יז): (יח) בגלל. בעבור כמו בגלל הדבר הזה (דברים)

מצודת דוד

בכח הזרוע: וזעקו אלי. להושיע למו: (יב) ערי יהודה. אנשי ערי יהודה: והושע. אבל לא יוכלו להושיע להם בעת בוא עליהם הרעה: (יג) מספר. כחשבון מספר הערים כן מספר אליליהם: ומספר. כמספר שוקי ירושלים כמספר הזה עשיתם מזבחות לבושת היא עכו"ם אשר היא לבושת לעובדיה על כן מעתיקים אליה ואינם מעניה: (יד) ואתה. לירמיה אמר שאל יתפלל בעדם: כי אינני וכו'. ר"ל אף אם הם עצמם יהיו קוראים ומתפללים אלי בעבור הרעה הבאה להסירה מעליהם ומבלי תשובה וחרטה על העונות אינני שומע להם וכש"כ שהם אינם מתפללים לפני ואיך א"כ אשמע לך מה שאתה מתפלל עליהם: (טו) מה לידידי בביתי. ישראל שהיו מקדם עם סגולתי מה להם לבוא בבהמ"ק לעשות שמה המזימות הרבים מאד: ובשר קדש. ר"ל הקרבנות שאתה מקריב שמה יעברו ממך אינני חפץ בהם: כי רעתכי. בעת תעשי הרעות אז תשמחי ולא תדאג עליהם ומה לי א"כ בהקרבנות ולמה הבאוה בבהמ"ק: (טז) זית רענן. אל מול המקדש אמר הנה מאז קרא ה' שמך זית רענן שהוא אילן מפואר: יפה. כך נמצא היופי של פרי בעל תואר מהודר: לקול המולה. אבל עתה לעת בוא קול המייה גדולה של חיל הכשדים הבאה למלחמה אז המקום ב"ה בעצמו יהיה המצית והמבעיר אש עליה וישברו ענפיו ולפי שהמשילו לזית אמר בלשון הנופל באילן: (יז) המטע אותך. הבונה הבית והשכין בה שכינתו הוא גזר הרעה ולא באה בכח הזרוע של הכשדים (ועל כי המשילו לזית אמר לשון נטיעה הנופל באילן): רעה. היא הבעל: עשו להם. עשו לעצמם להכעיסני לקטר לבעל: (יח) וה' הודיעני. ה' הודיע לי הרעה הבאה ולכן ידעתיה: אז. כשהודיע לי הרעה אז גלה לי מעשיהם אשר

לא

לעשות כן קל וחומר לאחרים ואמר הודיעני ואמר הראיתני אלא לנכח ולנכח כאחד וכמוהו רבים במקרא כמו שכתבנו למעלה: (יט) ואני ככבש אלוף. כמו ואלוף השר וי"ו כמו ואלוף והוא שמו וכן כמש ירה לאוכן שמעון והדומים להם ואלוף הוא שר כמו אלופינו מסובלים וכן במשקל אחר שגר אלפיך וי"ת כאימר בחיר פי' אלוף תאר לכבש שהיה נבחר כמו אלוף הימן אמר הנביא אני הייתי עמהם קודם שהודיעני האל זה כמו הכבש או השור שיובילו אותו לבית המטבחיים לטבח אותו והוא כשמוליכין אותו אינו יודע כי לטבחו מוליכין אותו כן אני היו מוליכין אותי קרובי ומיודעי לאכול עמהם לא הייתי יודע כי להמיתני מוליכין אותי והנה אם לא הודיעני האל היו ממיתים אותי ומה היו חושבים עלי ואומרים נשחיתה עץ בלחמו וגו' כתרגום נרמי סמא דמותא במיכליה ואמר נשחיתה במקום נשימה כי בתבשיל כזאת היתה השחתה. ועץ פירוש עץ מות כלומר עץ שהוא סם המות וכן ויורהו ה' עץ אמרו שהוא עץ מר והיה גם

יט וַאֲנִי כְּכֶבֶשׂ אַלּוּף יוּבַל לִטְבוֹחַ ג'. ד'
וְלֹא־יָדַעְתִּי כִּי־עָלַי ׀ חָשְׁבוּ ב'
מַחֲשָׁבוֹת נַשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ ג"ז
וְנִכְרְתֶנּוּ מֵאֶרֶץ חַיִּים וּשְׁמוֹ לֹא־ ל'
יִזָּכֵר עוֹד׃ כ וַיהוָה צְבָאוֹת שֹׁפֵט
צֶדֶק בֹּחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב אֶרְאֶה נִקְמָתְךָ
מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גִּלִּיתִי אֶת־רִיבִי׃
כא לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה עַל־אַנְשֵׁי ס"ת בטעם ובספרא. ד'
עֲנָתוֹת הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשְׁךָ לֵאמֹר
לֹא תִנָּבֵא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא תָמוּת ב'
בְּיָדֵנוּ׃ כב לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה ט"ו בטעם בסיפרא
צְבָאוֹת הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיהֶם הַבַּחוּרִים
יָמֻתוּ בַחֶרֶב בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יָמֻתוּ
בָּרָעָב׃ כג וּשְׁאֵרִית לֹא תִהְיֶה לָהֶם ל' ר"פ
כִּי־אָבִיא רָעָה אֶל־אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת
שְׁנַת פְּקֻדָּתָם׃

יב א צַדִּיק אַתָּה יְהוָה כִּי אָרִיב
אֵלֶיךָ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתָךְ
מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה שָׁלוּ כָּל־ ל. ו'
בֹּגְדֵי בָגֶד׃ ב נְטַעְתָּם גַּם־שֹׁרָשׁוּ ב. ל'
יֵלְכוּ גַּם־עָשׂוּ פֶרִי קָרוֹב אַתָּה

עוֹבָדֵיהוֹן׃ יט וַאֲנָא כְּאִימַר
בְּחִיר דִּלְנִכְסְתָא מִתּוּבַל וְלָא
יְדָעִית אֲרֵי עֲלַי חֲשִׁיבוּ
עֵשְׁתּוֹנִין בִּישִׁין אָמְרִין נִרְמֵי
סַמָּא דְמוֹתָא בְּמֵיכְלֵיהּ
וּנְשֵׁיצֵינֵיהּ מֵאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל
וּשְׁמֵיהּ לָא יִדְּכַר עוֹד׃ כ וַיְיָ
צְבָאוֹת דַּיָּן קְשׁוֹט גְּלַיָּן
קֳדָמוֹהִי כּוּלְיָן וְלִבָּא אֶחֱזֵי
פּוּרְעֲנוּת דִּינָךְ מִנְּהוֹן אֲרֵי
קֳדָמָךְ אֲמָרִית יַת עֻלְבָּנִי׃
כא בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל אֱנָשֵׁי
עֲנָתוֹת דְּבָעַן לְמִקְטְלָךְ
דְּאָמְרִין לָא תִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא
דַּייָ וְלָא תְמוּת בִּידָנָא׃ כב בְּכֵן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת הָאֲנָא
מַסְעַר עֲלֵיהוֹן עוּלֵימֵיהוֹן
יִתְקַטְּלוּן בְּחַרְבָּא בְּנֵיהוֹן
וּבְנָתֵיהוֹן יְמוּתוּן בְּכַפְנָא׃
כג וּשְׁאָרָא לָא יְהֵי לְהוֹן אֲרֵי
אַיְתֵי בִּישְׁתָא עַל אֱנָשֵׁי עֲנָתוֹת
שְׁנַת סוֹעֲרָן חוֹבֵיהוֹן׃ א זַכַּאי
אַתְּ יְיָ מִלְמִידַן לְקַבֵּל פִּתְגָמָךְ
בְּרַם שְׁאֵילַת דִּינִין אֲנָא שָׁאֵיל
מִן קֳדָמָךְ מָה דִין אוֹרְחַת
רַשִׁיעַיָּא מַצְלְחָא שְׁלַן שְׁלֵיוָא
כָּל מְשַׁקְּרֵי שְׁקָר׃ ב קַיֵּימְתִּינוּן
אַף תְּקִיפוּ עֲתָרוּ אַף קְנוֹ נִכְסִין קְרִיבִין פִּתְגָמֵי אוֹרָיְתָךְ בְּפוּמְהוֹן וּרְחִיקָא דַחֲלְתָךְ

רש"י

(יט) ואני ככבש אלוף אשר יובל לטבוח: יובל. לפי שאחי מודיעם הרעה הם אומרים להרגני. ככבש אלוף דוגמ ויהודה בן קוריש פתרוהו ככבש וסר אשר יובל לטבח ואלוף כמו שגר אלפיך (דברים כח) ואעפ"י שלא נאמר אלוף יש לנו כיוצא בו שמש ירח עמד זבולה (חבקוק ג) כסוס עגור כן אצפצף (ישעיה לח) ומנחם פתר ככבש אלוף כבש גדול (ע' בתהלים נ"ה בפרש"י) ויונתן מסייעו שתירגם כאימר בחיר: נשחיתה עץ בלחמו נרמי סמא דמותא במכליה: (כ) אראה נקמתך מהם. את אנשי ענתות היה מקלל: (כג) אל אנשי ענתות. כמו על אנשי ענתות: (א) צדיק אתה ה' כי אריב אליך. כשאתווכח עמך ידעתי כי תצדק בדבריך אך חפץ אני לדבר משפטים אותך להודיעני דרכך: מדוע דרך רשעים צלחה. שנתת גדולה לנבוכדנצר הרשע ותצליחהו להחריב ביתך. ד"א על אנשי ענתות היה צועק וקורא תגר: שלו. לשון שלוה

ולא ידעתי ה' בקריאה וסי' ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו. ויאמר המלך שלום. ואני ככבש אלוף יובל לטבוח. המליכו ולא מהני. ובצלעי שמחו ונאספו: על אנשי ד' בקריאה וסי' וישמחו שאול על אנשי המלחמה. ומן העיר לקח סרים אחד דמלכים. חברו דירמיה. כה אמר ה'

רד"ק

כתוך גם: בלחמו. במאכלו כי לחם כלל לכל מאכל: מארץ חיים. מן העולם הזה וי"ת מארעא דישראל: לא יזכר עוד, פירש בחיים וכאל הענין במלות שונות: (כ) וה' צבאות שופט בצדק: בוחן כליות ולב. כי אתה בחנת לבם וכליותם והודעתני מחשבותם כדי שאשמר מהם: אראה נקמתך. כלומר שלא אמות עד שאראה שתקח נקמה מהם: כי אליך גליתי את ריבי. אין לי את וקרוב לגלו' את ריבי כי הם חשבו להמיתני. אליך גליתי את ריבי ואתה תקח משפטי מהם ובאמרו גליתי דברה תורה כלשון בני אדם כי גלוי וידוע לפניו וכמ"ש גליתי אמרים: (כא) לכן ולא תמות בידינו. ואיך אמר ירמיהו וה' הודיעני והרי הם אומרים לו על פניו כי ימיתוהו אם יתנבא אלא שירמיהו לא היה חושש למה שהיו אומרים בפניו כי חשב כי זה דרך הפחד והגזום כי לא יתכן שימיתוהו בגלוי ולא היה מפחד מזה אך שימיתוהו בסתר על ידי סם זה היה יכול להיות כי היה דבר שלא היה נודע כי יש סם שמאכיל אותו שלא ימות מיד אלא עד שמנה או עשרה ימים ואם ימות על הדרך הזה לא היו אומרים כי על ידי סם המות מת: (כב) לכן כה אמר ה'. הבחורים ימותו בחרב. הבחורים שיבטחו בגבורתם ויצאו להלחם ימותו בחרב: בניהם ובנותיהם ימותו ברעב. בעיר וזכר הבנים ולא האבות כי האבות אם ישיגו דבר מאכל יאכלו הם כי חייהם קודמים לחיי בניהם ולא עוד אלא שיאכלו בשר בניהם ובנותיהם מפני הרעב: (כג) ושארית. אנשי ענתות ילקו יותר משאר ישראל לפי שהיה להם להחזיק יד ירמיהו שהיה קרובו ובני עירו והם היו אומרים להמיתו אם ינבא בשם ה': שנת פקדתם. שנת החרבן שהיתה שנת תשע עשרה לנבוכדנצר שפקד האל עליהם את עונם והרבה הארץ וגלו הנשארים מן החרב ומן הרעב ואמר כי אנשי ענתות לא תהיה להם שארית ואף על פי שנגזרה עליהם גזרה שלא תהיה להם שארית בעת שחלה עליהם הגזרה ולכדו האויבים את העיר עשו תשובה והיתה להם שארית וזהו אמרו רז"ל וכן מצאנו בשוב גלות בבל אנשי ענתות מאה ועשרים ושמונה: (א) צדיק אתה ה' כי אריב אליך כלומר שאם אומר שאריב אליך. לא יתכן שאתה צדיק ואין לי להלוק בזה: אך משפטים אדבר אותך. אך אדבר עמך כאדם הנשפט על חברו ונושא ונותן בטענות הנידונין כי אני נבוך בזה: מדוע דרך רשעים צלחה. כי הנה בישראל רשעים מצליחין וכה"ג זכאי את ה' מלמידין וגו' כבעמוד: (ב) נטעתם. משל על הצלחתם שהיא קיימת והולכת וגדלה ובאמרו נטעתם הראה כי טובת הרשעים תבא להם מאת האל לא שהיא להם דרך מקרה וכן אמר בתורה ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו כתרגומו: שרשו. ענין משל השבה אשר על דרך המרובע וכן כל שורש צלרן נזעם: קרוב אתה בפיהם. אם יקראון בתפלה או יזכרון בשבועה לשקר הוא כי אתה רחוק מכליותיהם ואינם חושבים כי ניזק ואתה

תולדות אהרן ככבש אלוף. עקרים מ"ד פט"ו: צדיק אתה ה'. סנהדרין ע עקידה שער לו עקרים מ"ד פט"ו:

כוונתם ושאתה כמטיב המריע ת"י קריבין פתגמי אוריתך וגו' כבעמוד:

מצודת דוד

לא טובים ובגמול תבא הרעה: (יט) ואני. ר"ל לא מדעתי אני עונך לנבאות עליהם הרעה כי יד ה' היתה חזקה עלי ללכת אליהם ולנבאות ואני ככבש ואלוף אשר כל אחד מהם יובא לטבוח שלא מרצונו כי אין חפצי לנבאות עליהם רעה: ולא ידעתי. ולא אדע מה פשעי בזה אשר המה חשבו עלי מחשבות רעות ואומרים נשחית מאכלו בעץ הממית ר"ל נשים סם המות במאכלו ובזה נכרית אותו מארץ חיים כי ימות ואין לו ולא יזכר עוד שמו: (כ) וה' צבאות. אבל אתה ה' צבאות הלא אתה שופט צדק ובוחן לדעת מחשבות כליות ולב ותדע שאין שמחה בלבי בהנבאות להם הרעה: אראה. לכן אראה הנקמה שתקח מידם: כי אליך. לבד אליך אני מגלה את הריב שיש לי עמהם אבל הוכחתים על זה להודיעם שאני יודע מחשבתם: (כא) המבקשים. אשר הם מבקשים לקחת את נפשך: לאמר. אשר הומרים לך לא תנבא בשם ה' ואז לא תמות בידינו: פוקד. אזכור להם עונם להשיב גמול: (כב) הבחורים. ההולכים במלחמה: בניהם. הקטנים: (כג) שנת פקודתם. השנה אשר אזכור עליהם עונם להשיב גמול: יב (א) צדיק. אמר הנביא ידעתי ה' שאתה צדיק בדבר אשר אריב אליך אך אדבר עמך דברי ויכוח יכאומר עליו להתווכח למען דעת את הטעם והסבה לא על היותי מסופק אם צדיק אתה בדיך: מדוע. וזהו דברי מדוע דרך רשעים מצלחת וכל הבוגדים יושבים בשלוה ואמר זה נראה בנבואה מרבים ממעלת נבוכדנצר: (ב) נטעתם. מיד כשנטעתם השרש נוטה ר"ל נ...ואו בא להם הגדולה: ילכו. והם הולכים ומתפשטים ועשיו פירות מרובות ר"ל בנים ובני בנים יורשים הנדולה: קרוב אתה בפיהם. גם כי נפיהם מזכירים עלמם יראים את האל זהו מן השפה ולחוץ אבל רחוק אתה ממחשבות כליותיהם

מצודת ציון

(דברים טו): (יח) מעלליהם. מעשיהם: (יט) אלוף. כמו ואלוף ומחסר הוי"ו והוא שר כמו שגר אלפיך (שם ו): יובל. יובא כמו יובל שי (ישעיה יח): לטבוח. לשחוט: עץ בלחמו. כמו בעץ לחמו ועץ ר"ל מין עץ שהוא סם המות ועליו נאמר ויורהו ה' עץ (שמות טו) והיה גם בתוך גם כמ"ש רז"ל: בלחמו. כל מין מאכל קרוי בשם לחם: (כ) בוחן. מל' בחינה ונסיון: כליות. בהם מקום העצה: גליתי. מל' גלוי: (כב) פוקד. ענין זכרון: (כג) ושארית. ענין שיור: (א) משפטים. ענין וויכוח: צלחה. מל' הצלחה: שלו, מלשון שלוה

בפיהם ורחוק מכליותיהם: ג ואתה
יהוה ידעתני תראני ובחנת לבי
אתך התקם כצאן לטבחה והקדשם
ליום הרגה: ד עד־מתי תאבל הארץ
ועשב כל־השדה ייבש מרעת
ישבי־בה ספתה בהמות ועוף כי
אמרו לא יראה את־אחריתנו: ה כי
את־רגלים רצתה וילאוך ואיך
תתחרה את־הסוסים ובארץ שלום
אתה בוטח ואיך תעשה בגאון
הירדן: ו כי גם־אחיך ובית־אביך
גם־המה בגדו בך גם־המה קראו
אחריך מלא אל־תאמן בם כי־
ידברו אליך טובות: ז עזבתי את־
ביתי נטשתי את־נחלתי נתתי את־

מכוליתהון: ג ואת יי כולא
ידיע וגלי קדמך דאת בחר
לבביא דרעון בדחלתך דרשיעיא
אתקנינון בענא לנכסתא
וזמנינון ליום קטולי: ד עד
אימתי תחרוב ארעא ועשבא
דקרי חקלא יבש מחובי
רשיעיא דיתבון בה סף בעירא
ועופא ארי אמרו לא גלי
קדמוהי סופנא: ה דנא
תיובתא לירמיה נביא על
בעותיה נביא את דמי לגברא
דרהט עם רגלאה ולאי
ואיכדין את מדמי למרהט
כל קביל סוסותא בבקעתא
ובארעא שלמא את מתבטח
ונפיק ואיכדין את מדמי
למעבד כל קביל חיות ברא
די ברום ירדנא ואם על טבון
דאנא מוטב לנבוכדנאצר
מלכא דבבל דגלאה נביא את חזי ומתמיה ומנפון דאתחזיתמה דאנא עתיד למעבד
לאבהתך צדיקיא דמן עלמא דרהטו כסוסותא למעבד עובדין טבין קדמי ואף
אגרית להון דאיתי על בניהון פרכן ונחמן הא כמיא דנחתין שטוף לירדנא: ו ודאת
ירמיה בעי עליהון רחמין ארי ית אחך ובית אבוך אף אינון שקרו בך אף אינון
אמרו עלך מילין בישין לא תהימן בהון ארי ימרון עלך פתגמין תקנין: ז שבקית ית

ל' וכ"ל · ב'. ב' ונספרת ועיין · ל' ז' רשין ל' ומ' חסר בליש' · ל'. ל' · ל'. ל'. ל' · ל'. ס' · ב'. מ"ל · י"ב פסוקים גם גם גם · ב' מ"ל

צבאות על אנשי ענתות: תראני ב' וסי' אנגע ועין לא תראני. ואתה ה' ידעתני תראני ובחנת לבי: ובחנת ב' וסי' בחון נתתיך. ה' ידעתני תראני ובחנת לבי: י"ב פסוקים אית בהון גם גם גם וסימן גם תבן גם מספוא רב עמנו. רעה גם את השני גם את השלישי. ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער. לא איש דברים אנכי. גם צאנכם גם בקרכם קחו. משל בנו גם אתה. וישאל שאול בה'. כי גם אחיך ובית אביך. כי גם נביא גם כהן. גם תמול גם שלשום. גם לא שמעת גם לא ידעת. גם אהבתם גם שנאתם:

רש"י

שלוה: (ג) ואתה ה' ידעתני. גם כל אנשי ענתות העומדים עלי מורי כי אתה ידעתני: התיקם כצאן לטבחה. נתקם מן החיים למות דישפאקלטים בלעז כמו עד התיקנו אותם מן העיר (יהושע ח): והקדשם. הזמינם: (ד) עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש. עד כאן דברי הנביא ורוח הקודש משיבתו מרעת יושבי בה ספתה בהמות ועוף: תאבל. תחרב: ספתה. סונדיא"ה בלעז: כי אמרו. יושבי הארץ הזאת. לא יראה את אחריתנו. אין גלוי לפניו מה יהיה בסופינו: (ה) כי את רגלים רצתה וילאוך. קרוביך הכהנים כמותך ואנשי עירך באים לסורך: את רגלים. עם רגלים פיאונידש בלעז: ואיך תתחרה את הסוסים. לרוץ את הסוסים כלומר ומה קרוביך הכהנים באים להרגך כל שכן שיקומו להרגך שרי יהודה והם קשים עליהם אחי היא הגלחת הסוב וכן תיי דנא תיובתא וגו'. ומדרש רבותינו אם על שכר שלם פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבודי בימי מרודך בלאדן אתה תמה שהרביתי גדולתו כל כך מה התמה עד כשתראה שילום שכר שאשלם לצדיקים שרצו לפני כסוסים: תתחרה. אטמיריש בלעז: ובארץ שלום אשר אתה בוטח. אם שלאנך: ואיך תעשה בגאון. שרי יהודה. וגאון הירדן משל הוא לפי שהוא מקום אריות ונמרים. וכן למדנו יונתן בהרבה מקומות וכאן תירגם ואכדין את מדמי לקבל חיות ברא די ברום ירדנא וכנה כאריה יעלה מגאון הירדן (לקמן מט) תיי בשתי מקומות כאריה דסליק מרום ירדנא: (ו) קראו אחריך מלא. קבוצת אנשים: (ז) ידידות נפשי.

רד"ק

(ג) ואתה ה' ידעתני תראני. ואתה הבא לתומי בתם עלתי: ובחנת לבי אתך. הנך לא כלבם שאתה רחוק ממנו אם כן לתם הם בטוב ואני ברע: התיקם כצאן לטבחה. כמו עד התיקנו אותם מן העיר אמר אלו השלוים הרשעים התיקם ממקום רבצם לרעתם כצאן לטבחה: והקדישם. והזמינם ליום הרגה. ליום שיהיה בו הרג רב וזאת יום החרבן הזמינם להרג ולא יהיה להם מקום להנצל מן ההרג ולא ידע לעולם כי רשעתם גרמה להם אבל עתה יש מבוכה במחשבתם: (ד) עד מתי תאבל הארץ. עד מתי והיה זה שהוקדשו אלה ליום הרג' כשתאבל הארץ והוא יום החרבן: ועשב כל השדה ייבש. זה על דרך ההפלגה וכן ספתה בהמות ועוף ומעני מה האבל והבחת הארץ מרעת יושבי בה כי אמרו הדין מכן שלא יתגלו אלה הרשעים כשלוים מיום ההרגה כי הם האומרים בשלותם לא וזאת אחריהנו הם יאמרו להם נביאי האמת יבוא אחריתכם לרע. אף על פי שאתם שלוים עתה והם אומרים לא יראה האל אחריתנו כי אינו מבגיה בנו ובמעשינו. ואינו יודע מה אחריתנו: ספתה. ענין כליון כמו האף תספה צדיק עם רשע אלא שהוא פעל יוצא וזה פעל עומד והנה שאל ירמיהו על הצלחת הרשעים ולא השיבו האל: (ה) כי את רגלים. פי' אדוני אבי ז"ל כלו זה הפסוק תשובת שאלתו [illegible]

[illegible]

מצודת ציון

שלוה: בוגדי בגד. ענין סרוב ומרד: (ב) מכליותיהם. מל' כליות: (ג) התיקם. ענין העתק: והקדישם. ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב): (ד) תאבל. ענין השחתה כמו אבלה נבלה הארץ (ישעיה כד): ספתה. ענין כליון כמו האף תספה (לעיל ח): אחריתנו. מלשון אחרית וסוף: (ה) רצתה. מל' ריצה ודריסת הרגלים: וילאוך. ענין עייפות [illegible]: תתחרה. ענין דמות והתערב [illegible]: בגאון. ענין גבהות [illegible] (ו) מלא. ענין קבוץ [illegible] (ז) נטשתי. ענין עזיבה:

מצודת דוד

כליותיהם ולא יאמינו כך באמת: (ג) ידעתני. הלא ידעת אותי ותראה לבי ובחנת אותה אם היא אתך להאמין בך ר"ל מכיר אני בעצמי שנגלה לך תעלומות לב וא"כ יודע אתה שרחוק אתה מכליותיהם כי אין דבר נעלם ממך: התיקם. לכן העתיקם מהצלחתם אל השחיטה כצאן הזה והזמינם ליום הרגה: (ד) עד מתי. [illegible]

ידדות נפשי בכף איביה: ח היתה
לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי
בקולה על כן שנאתיה: ט העיט
צבוע נחלתי לי העיט סביב עליה
לכו אספו כל חית השדה התיו
לאכלה: י רעים רבים שחתו כרמי
בססו את חלקתי נתנו את חלקת
חמדתי למדבר שממה: יא שמה
לשממה אבלה עלי שממה נשמה
כל הארץ כי אין איש שם על לב:
יב על כל שפים במדבר באו
שדדים כי חרב ליהוה אכלה
מקצה ארץ ועד קצה הארץ אין
שלום לכל בשר: יג זרעו חטים
וקצים קצרו נחלו לא יועלו ובשו
מתבואתיכם מחרון אף יהוה:
יד כה אמר יהוה על כל שכני
הרעים הנגעים בנחלה אשר
הנחלתי את עמי את ישראל הנני
נתשם מעל אדמתם ואת בית

רחמישית ית אחסנתי ומסרית ית עמא דהוה חביב קדמי ביד סנאוהי : ח הות קדמי אחסנתי כאריא בחורשא סליקת עלי אתרגושתה על כן רחיקתה : ט כעופא דמתבדר כן אתבדרת אחסנתי קדמי וכעופא דמשתדי כן יתכנשון עלה דקטלין בחרבא מסחור סחור מלכי עממיא ומשריתיהון ייתון עלה למבזה : י מלכין סגיאין קטלו עמי דושישו ית אחסנתי יהבין ית אחסנת חמדתי למדבר צדו : יא שויוהא לצדו אתאבלת קדמי חרובת צדיאת כל ארעא לית אנש דמשוי דחלתי על לבא : יב על כל נגרין במדברא אתו בוזזין ארי חרבא קדם יי מקטלא מסיפי ארעא ועד סיפי ארעא לית שלמא לכל בשרא : יג לא תהון דמין לדזרעו חטין על בר ולא משכחין למכנש אלהין כובין ומעללתהון לית להון הנאה ותבהתון בעובדיכון במיתי עליכון תקוף רוגזא דיי : יד כדנן אמר יי על כל מגיריא בישיא דמנזקין באחסנתא דאחסנית ית עמי ית ישראל הא אנא מטלטיל להון מעל ארעהון

רשי

עם סגולתי : (ח) נתנה עלי בקולה . עלתה לפני צעקת חמסיה : (ט) העיט צבוע . הה"א תמוה לכך הוא נקוד פתח הכי הם עוף צבוע מגואל בדם שאר העופות מאספים עליו . ד"א העיט צבוע עוף אחד שהוא צבוע וכל העופות נאספים עליו ואוכלו ששונאים אותו : העיט סביב עליה . שמא עוף שמים הם אלו החיילות הגדודים הקלים אשר סביביה : התיו . בואו : (י) רועים רבים . ראשי גייסות של חיל נבוכדנצר כמו שנאמר למעלה אליה יבאו רועים ועדריהם (לעיל ו) : בססו . ל' מרמס וכן והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות (זכריה י) : חלקת . קמפניי"א בלעז : (יא) אבלה עלי . לפני : (יג) זרעו חטים וקוצים קצרו . התפללו ולא נתקבלה תפלתם למה לפי שלא נצרו להם מיד תשובה ומעשים טובים לכך זרעו אל קוצים . ספר שנקוד בו זרעו בחיריק משיי"ן שיבוש הוא . נחלו . ל' חולי נחלו במכאובם ובצעקתם לפני ולא יועילו : מתבואותיכ'. ממעשיכ': (יד) שכיני הרעים . מצרים עמון ומואב וצור וצידון שהיו שכני ארץ ישראל ומזיקין אותם: (טו) אשוב ורחמתים . כולן לקו סמוך לחורבן הבית ובכולם נאמר ושבתי את שבות בספר זה

לכל בשר ז' בקריאה וסימ' נמסר בסדר קרח : כה אמר י"ח בטעמא בספרא וסי' מה מצאו אבותיכם בי עול . אל יתהלל חכם בחכמתו . אל דרך הגוים אל תלמדו . ארור הגבר . עמוד בחצר . על כל שכני הרעים . עשו משפט וצדקה . כתבו את האיש . הנני שב שבות . קול ברמה נשמע נהי . מנעי קולך מבכי ועיניך . נותן שמש לאור יומם . עוד ישמע במקום הזה . אם ימדו שמים . אל תשיאו . את הרעה הפרע . תאמר אליו . סים

רדק

נפשי אהבתיה אהבה עזה ועתה בעונותיה נתתיה בכף אויביה : (ח) היתה . כאריה ביער . כשמוע האריה ביער ונותן קולו וישמעו העוברים והבהמות הקול יעזבו דרך היער או הסמוך לו כן עזבתי אני את נחלתי כי היתה לי כמו האריה ביער השואג בלילה ונתינת קולה והאגדה היא צעקת העשוקים מפני החמס או נתינת קול עובדי עכו"ם בבתי האלילים כמו שנאמר במעשה אליהו עם אחאב ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואומר ויקראו בקול גדול : על כן שנאתיה . ונטשתי' כי גלאתי נשאת עוד מעשים הרעים : (ט) העיט . שימהם הה"א בשאלה כי היא לשאלה ופירש אדוני אבי ז"ל הפסוק כן העיט צבוע בדם חללים יהיה סביב על נחלתי שבחרתי לי ואחר שישבע העיט יבאו כל חיות השדה לאכול כמו שנאמר לכו אספו כל חית השדה התיו לאכלה אמר לעופות אחר שתשבעו אתם לכו אספו כל חית השדה בעבור כי כן מנהג העופות יבאו על החללים תחלה כי הם יראו בעופפם כמו שאמר באשר חללים שם הוא והחיות רואות העופות נועים אל החללים ויתורו ממקומם : התיו . הה"א תמורת אל"ף אתיו אקחה יין שובו אתיו וענינו כמו באו והחיות הן משל על האומות שבאו עם נבוכדנצר להחריב ירושלם כאילו עשו להם אתם והרימו להם גם שיבאו והוא משל העיט הצבוע לחיות והוא דבר הנבואה : (י) רועים רבים . מלכי גוים שבאו עם נבוכדנצר והמלך כמו הרועה לצאן והת"י מלכין סגיאין קטלו עמי : כרמי . ישראל כמו שאמר כי כרם ה' צבאות בית ישראל : בססו . רמסו : (יא) שמה . נבוכדנצר ואע"פ שלא זכרו הרי זכר רועים רבים והוא היה הראש והוא שם החלקה לשממה : אבלה עלי שממה . שם תאר כנסת ישראל שהיא שממה שמתאבלה עלי על שממותיה לאמר שאני השימותיה : כי אין איש שם על לב . למה התרגה כי אין איש מהם שם על לב דברי ותוכחותי שהייתי מוכיח אותם ע"י הנביאים ולא שמו על לבם ולא שמשו אליהם וי"ת הרי לית אנש דמשוי דחלתי על לבא : (יב) על כל שפים במדבר . מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר כמו שפירש ושפים הם המקומות הגבוהים כמו הרים וגבעות גם משם שהוא מן הישוב באו שודדים : חרב לה' אכלה . כמו אוכלת אמר בזה ובזה כמו לא אכלה אבל ברוב יאמר על משקל פעלת והכר: שהיא אוכלת החרב כמו וחרבי תאכל בשר כזה ובזה תאכל חרב : מקצה ארץ ועד קצה הארץ . כי גם בשאר המקומות תהיה כי בכולם פגעה יד נבוכדנצר ותרבו הוא נס' כי הוא העיר את תרבי עליהם והנביא הנבואה על אתה מכן טרם בא לה הפורענות כמו שכתוב בזה הספר וזהו שאמר אין שלום לכל בשר : (יג) זרעו חטים וקוצים קצרו . אמר הנביאים זורעי' חטים בכם ישראל שאתם נקראים חלקתי כמו שאמר למעלה והנה הנביאים זרעו בחלקה חטים הם דברי הנבואה : וקוצים קצרו . כי לא נמצא להם בחלקם כי אם קוצים אלו הם מעשים רעים שדומין לקוצים : נחלו לא יועילו . ונחלו הנביאים על זה כי לא הועילו מעשיהם: ובשו מתבואותיכם . היה להם לנביאים בשת מתבואותיכם שהיו מיחלים שיהיו חטים והיו קוצים ונחלו הנביאים על זה מחרון אף ה' מפחדם מחרון אף ה' העתיד לבא עליכם מפני מעשיכם הרעים ואמר ירמיהו משל זה על החלקה כמו שאמר ישעיהו משל דומה לו על הכרם שאמר ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש באושים וישראל הם שנקראו כרם ה' וחלקת ה' ואדוני אבי ז"ל פירש זרעו ישראל חטים והוא משל על הממון הרב שהיו שולחים למלכי מצרים שיהיו להם לעזרה ושיבאו לעזרתם מפני מלך בבל ובטחונם על משענת קנה רצוץ זהו וקוצים קצרו נחלו ולא יועילו מרוב ממון שנתנו ולא היה להם בו שום תועלת ופי' בשו מתבואותיכם כלומר יש לכם ליבוש מתבואותיכם שהם קוצים וי"ת לא תהון דמין לדזרעו חטין וגומר כטעמו : (יד) כה אמר ה' על כל שכני הרעים . הם פלשתים ועמון ומואב וצר וצידון שהיו שכנים לארץ ישראל והיו מריעים להם ואמר שכני כי ישראל הם חלקו וכרמו והנה הם שכניו : הנוגעים . פירוש לרע וכן כל הנוגע בהם הנוגע באיש הזה כתרגומו

תולדות אהרן ידידות נפשי. מנחות נג: נחלתי כאריה . תענית טז זבחים קיט (מגלה עב): נתנה עלי . (תענית כט): כל שכני. ברכות ח :

מצודת דוד

...כל העם הזה ומוסב למעלה לומר בעבור כ"ז נתתי הכח ביד ר"נ להיות אמה ועמי : (ז) עזבתי . לכן עזבתי את בה"מ : נחלתי . הם ישראל כמ"ש יעקב חבל נחלתו (דברים לב) : את ידידות נפשי . את ישראל שהיו אהובים לפני מסרתים ביד האויב וכפל הדבר במ"ש : (ח) כאריה ביער . עדת ישראל היו לפני כאריה ביער הטורף כל בשר כי כן המה טורפים ומאבדים זה את זה : נתנה עלי . מדברת למולי בקול רם וברמות רוח : (ט) העיט צבוע . וכי ישראל המה לפני כעיט הצבוע בעלת גוונים המוזרה לכל העופות וקבוצת העופות הדורסים תחנה סביב עליה לאכלה ועוד יוסיפו לזרז זא"ז לומר אספו החיות אשר ישנאו גם המה לאכלה כי כן אנשי נבוכדנצר שונאים את ישראל ומזרזים אלה לאלה לכלותם : (י) רועים רבים . מה שהיו יפרש אמריו ויאמר רועים וכו' ר"ל מלכי הכשדים משחיתים את ישראל : בוססו . רמסו חלקת שדי ר"ל החריבו ארצי : נתנו וכו' . את החלקה החמודה לי שמו להיות מדבר שממה : (יא) שמה . נבוכדנצר המחריב שם את ארצי לשממה והנה הארץ השוממה מתאבלת לפני : נשמה . ר"ל עכ"ז לא ארחם ותהיה נשמה כל הארץ כי אין בה איש שם על לב להתחרט מעוונו לשוב אלי : (יב) על כל שפים . על כל המקומות הגבוהות שבמדבר באו שודדים . כי חרב לה' . חרב מלחמה המוכן מה' היא תאכל ותאבד מקצה ומו' ולכל בשר לא יהיה שלום כי ר"ל יעורר מלחמות על כל העכו"ם ויכבוש את כולם : (יג) זרעו חטים . ר"ל עוד אשלח בהכשדים חלי רעב וכאשר יזרעו חטים יקצרו קוצים כי תצמיח קוצים : נחלו . מעקת רעבון נחלו ולא ימצאו רפואה מועלת : ובושו . אמר הנביא כנגדם ראוי היה לכם שתבושו מתבואותיכם שהדבר נגלה שהם במארה מחרון אף ה' ולא במקרה: (יד) שכני הרעים . שכני א"י הרעים הנוגעים לרעה בנחלת ישראל : הנני נותשם . אעקור אותם מאדמתם ללכת גולה : ואת בית יהודה . גם בית יהודה

מצודת ציון

ידידות . ענין אהבה : (ט) העיט . הוא שם עוף הדורס וכן וקץ עליו העיט (ישעיה יח) : צבוע . ר"ל בעלת גוונים ונראה כצבוע : התיו . ענין ביאה כמו שובו אתיו (שם כא) : (י) בוססו . ענין רמיסה כמו בוססו מקדשך (שם סג) : חלקתי . ענין אחוזת שדה כמו ואכלה את החלק (עמוס ז) : (יא) עלי . ר"ל לפני : נשמה . מלשון שממה : (יב) שפים . מקומות הגבוהות : אכלה . ענין הרג ואבדון וכן וחרבי תאכל בשר (דברים לב) : (יג) נחלו . מל' חולי : יועילו . מל' תועלת : (יד) הנוגעים . ר"ל לרע וכן הנוגע באיש הזה (בראשית כו) : נותשם . אעקור

יהודה אתוש מתוכם: טו והיה
אחרי נתשי אותם אשוב ורחמתים
והשיבתים איש לנחלתו ואיש
לארצו: טז והיה אם־למד ילמדו
את־דרכי עמי להשבע בשמי חי־
יהוה כאשר למדו את־עמי להשבע
בבעל ונבנו בתוך עמי: יז ואם
לא ישמעו ונתשתי את־הגוי ההוא
נתוש ואבד נאם־יהוה:

יג א כה־אמר יהוה אלי הלוך
וקנית לך אזור פשתים ושמתו על־
מתניך ובמים לא תבאהו: ב ואקנה
את־האזור כדבר יהוה ואשם על־
מתני: ג ויהי דבר־יהוה אלי שנית
לאמר: ד קח את־האזור אשר
קנית אשר על־מתניך וקום לך
פרתה וטמנהו שם בנקיק הסלע:
ה ואלך ואטמנהו בפרת כאשר
צוה יהוה אותי: ו ויהי מקץ ימים
רבים ויאמר יהוה אלי קום לך
פרתה וקח משם את־האזור אשר
צויתיך לטמנו־שם: ז ואלך פרתה
ואחפר ואקח את־האזור מן־המקום
אשר־טמנתיו שמה והנה נשחת
האזור לא יצלח לכל:
ח ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ט כה
אמר יהוה ככה אשחית את־גאון
יהודה ואת־גאון ירושלם הרב:
י העם הזה הרע המאנים | לשמוע
את־דברי ההלכים בשררות לבם
וילכו אחרי אלהים אחרים לעבדם
ולהשתחות להם ויהי כאזור הזה
אשר לא־יצלח לכל: יא כי כאשר
ידבק האזור אל־מתני איש כן
הדבקתי אלי את־כל־בית ישראל
ואת־כל־בית יהודה נאם־יהוה
להיות לי לעם ולשם ולתהלה
ולתפארת ולא שמעו:
יב ואמרת אליהם את־הדבר הזה

וית דבית יהודה אטלטיל
מביניהון: טו ויהוה בתר
דאטלטיל יתהון אתוב במימרי
וארחים עליהון ואתיבינון
גבר לאחסנתיה וגבר
לארעיה: טז ויהי אם מילף
יילפון מאורחת כנשתא דעמי
לקימא בשמי קים הוא יי
כמא דאליפו ית עמי לקימא
בשום טעותא ויתקימון בגו
עמי: יז ואם לא יקבלון אולפן
ואטלטיל ית עמא הדין טלטול
דאובדן אמר יי: א כדנן אמר
יי לי איזיל ותזבון לך זרז רכתן
ותשויניה על חרצך ובמיא
לא תעליניה: ב וזבניה ית
זרזא כפתגמא דיי ושויתיה
על חרצי: ג והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עמי תנינות
למימר: ד סב ית זרזא די
זבינתא די על חרצך וקום
איזיל לפרת וטמריהי תמן
בשעיעות כיף גלי: ה ואזלית
וטמרתיה בפרת כמה די
פקיד יי יתי: ו והוה מסוף
יומין סגיאין ואמר יי לי קום
איזיל לפרת וסב מתמן ית
זרזא די פקדתך למטמריה
תמן: ז ואזלית לפרת
וחפרית ונסיבית ית זרזא מן
אתרא דטמרתיה תמן והא
אתחביל זרזא לית ביה צרוך
לכל מדעם: ח והוה פתגם
נבואה מן קדם יי למימר:
ט כדנן אמר יי כדין אחביל
ית תקוף אנש יהודה וית
תקוף יתבי ירושלם דהוה
סני: י עמא הדין דעובדיהון
בישין דסריבו לקבלא ית
פתגמא דאזלין בתר הרהור
לבהון וטעו בתר טעות פלחי
כוכביא למפלחהון ולמסגיד
להון ויהון כזרזא הדין דלית
ביה צרוך לכל מדעם:
יא ארי כמא דמדבק זרזא
בחרצא דגברא כן קריבית
לפולחני ית כל בית ישראל
וית כל בית יהודה אמר יי
למהוי קדמי לעם ולשום ולתושבחא ולרבו ולא קבילו: יב ותימר להון ית פתגמא

רדק

בתרגומו רחוק וכן הנגעים והמזיקין: בבני נתשם. גם הם יגלו כמו עמי לפיכך אל ישמחו לגלותם: אתוש מתוכם. אותם שגלו מביניהם אתוש מתוכם בשובי שבות עמי: (טו) והיה אשוב ורחמתים. כמו שנבא עליהם ירמיהו שנבא על גלותם נבא גם כן על שובם כמו שנאמר והשבותי את שבות מואב ואמר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון ואמר כי כששבו יהודה ובנימן מגלות בבל שבו גם הם: (טז) והיה את דרכי עמי. הדל״ת מעמדת בגעיא והמסרה ל׳ געיא: בשמי חי ה׳. כי מעת ששבו ישראל מגלותם לא עבדו עכו״ם ולא נשבעו בבעל ואם הם ילמדו דרכיו בזה ובזה הוא בטול עכו״ם: כאשר למדו. כי באמת ישראל לא למדו לעבוד עכו״ם כי אם משכניהם: ונבנו בתוך עמי. כי הרבה נתגיירו מהם בשובם מגלותם ושכנו בתוך בני ישראל. ונבנו יהיה להם בנין ביניהם כלומר עמידה וקיום וכן תרגם יונתן ויתקימון: (יז) ואם. ואבד. שלא ישובו עוד לארצם ומה שאומר בנבואת בני עמון ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון הוא אם שלמדו דרכי ישראל או עדיין לא שבו כדברי רבי יהושע במחלקתו של רבן גמליאל בברכות: (א) כה אמר ה׳. ענין האזור אפשר שהיה ממש ושבה כן ירמיהו עם שלוחו אלא והחכם הגדול מורה צדק רמב״ם כתב כי בחלום של נבואה היה כל המעשה הזה ומה שאמר לו ובמים אל תביאהו לא אדע בו טעם עדין ואם ר״ל שלא יכבסהו אחר שחגרו ימים אלא יתגרהו עם הזיעה למה לא אמר לא תכבסהו וה״ר בענין מפורש ופירש בנקיקי הסלע בחור הסלע ויונתן תרגם בשעיעות כיף גלי ומה שאמר שילך לנהר פרת לטמנו שם לפי שהוא גבול א״י ר״ל כי כשילכו מארץ ישראל לבבל ישחת גאונם: (ז) לא יצלח לכל. לשום דבר כמו כל מלאכה לא תעשו שום מלאכה כל חלב וכל דם שום חלב ושום דם: (י) המאנים. הם תאר האחד מאן בצר״י לפיכך הוא נקבוץ האל״ף בשו״א ופת״ח: ויהי כאזור. ופי׳ ויהיה גאונם שזכר את גאון יהודה ואת גאון ירושלם: (יב) ואמרת כל נבל ימלא יין. אמור להם גם כן זה המשל והנבל הוא כלי חרס והנבל היה להם משל לשני דברים האחד כי כמו שהנבל ימלא יין וגו׳ כלומר ימלא בתוכו ושהוא נבלע בדפניו כן יהיו מלאים שכרון מכל צד והשכרון הוא משל לרוב הצרות כי כמו שהשכור אין בו דעת לא ידע מה יעשה כן מי שתכפוהו הצרות הוא נבהל ונדהם ולא ידע מה יעשה והדבר השני שנמשלו בנבל כי כשיכה אדם נבל בנבל

מצודת ציון

נתוש. ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (לעיל א): (טז) ונבנו. מל׳ בנין: (א) אזור. חגורה: מתניך. הלמך: (ד) וטמנהו. ענין הסתרה: בנקיק הסלע. בחור הסלע. ודומה לו ובנקיקי הסלעים (ישעיה ז): (ו) מקץ. מסוף: (ז) ואחפור. מלשון חפירה וכרייה: לכל. ר״ל לשום דבר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ) ר״ל שום מלאכה: (ט) גאון. מל׳ גאות ורוממות: (י) המאנים. מלשון מיאון וסרוב: בשררות. במראה: (יא) ולתהלה. מלשון הלול ושבח: נבל

רשי

זה: (טז) אם למוד ילמדו. אם ילמדו בה׳: ונבנו. לשון בנין: (א) אזור. פורצינ״ש בלעז: ובמים לא תביאהו. לכבסו כשיהא מלא זיעה כדי שיסרח וירקב: (ז) לא יצלח לכל. אינו ראוי לכלום. (י) ויהי כאזור הזה. גאונם יהיה כאזור הזה הנרקב: נבל

עולים מצפון: וקח י״ג וסי׳ נמסר בסדר קרח: לכל י״א דגשים בקריאה וסי׳ והנה נשחת האזור אשר לא יצלח. ויהי כאזור הזה אשר לא יצלח. ובידך לגדל ולחזק לכל. טוב ה׳ לכל רחמיו. במספר במשקל לכל. ואחיהם לכל משפחות יששכר. לכל זמן ועת לכל חפץ. הכל כאשר לכל מקרה אחד. זה רע בכל אשר נעשה ואמר לכל סכל הוא. כי מקרה

תולדות אהרן סימן נמסר. פקדם בער סד:

מצודת דוד

יהודה אעקור מתוכם ולפי שהעכו״ם ההם שוכנים סביבות ארץ ישראל לכן אמר אתוש מתוכם: (טו) אשוב ורחמתים. את כל הכבושים אף מן העכו״ם: (טז) אם למוד ילמדו. אם העכו״ם ילמדו דרכי עמי להאמין בה׳ ולהשבע בו לומר בשבועתם חי ה׳ כאשר בתחלה למדו הם את עמי להשבע בבעל: ונבנו. אז יהיו בנוים ומתקיימים בתוך עמי ר״ל דומים ושוים לעמי: (יז) ואם לא ישמעו. ללמוד מעמי אמונת ה׳: ונתשתי. אז אעקור שוב אותם: נתוש ואבד. יהיה נעקר ואבוד עד עולם. יג (א) אזור. חגורה של פשתן: ושמתו על מתניך. למען ימלא זיעה ויסרח וירקב: ובמים לא תביאהו. לא תכבסו לנקותו מן הזיעה: (ג) שנית. בדבר האזור: (ד) פרתה. לנהר פרת: וטמנהו שם. תניחו שם בחור הסלע: (ה) בפרת. אצל נהר פרת: (ז) ואחפור. כי כסהו בעפר ממעל: נשחת. נתקלקל ונרקב: לא יצלח לכל. לא היה ראוי לשום דבר: (ט) ככה. כמו השחתת האזור כן אשחית את גאון וגו׳: הרב. המרובה מאד: (י) כאזור הזה. ר״ל לפי שהעם הזה סרו מן המאמינים לשמוע דבר ה׳: בשרירות לבם. כמה שלבם מראה להם ומתאוה לה: ויהי. לכן יהיה העם כאזור היה: (יא) כי כאשר ידבק. ר״ל לזה המשלתים לאזור כי כמו האזור דבוק הוא למתני איש כן וגו׳: ולשם

כגל ינפצו שבריו וכן כפול לשון נפץ בנבלים כמו שכתוב ונבליהם ינפצו כן יפיץ מריבם מיניכם על רוב נתחים אפילו האבות עם הבנים ינפצו איש באחיו והנם יפחתו על״י הלאויים ופ״י עצמם :
(טו) שמעו אל תגבהו . לא תתגאו ותחשבו עצמכם כי המוסר והתוכחה עמכם ואינם צריכים לשמוע מוסר האל על ידי נביאיו לא תעשו זה : (טז) תנו לה׳ אלהיכם כבוד . ואל תבזוהו שלא לשמוע דבריו אלא תנו לו כבוד : בטרם יחשיך . יחשיך עליכם השמש כלומר שידמה לכם היום כלילה מרוב הצרות : ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף . על הרי חשך . נשף הרוח לילה ואמר הרי כשתחשבו להמלט בהרים שנשגב בהרים כן תחשבו להשגב בעזר מצרים או על ההרים עצמם יתנגפו רגליכם כמי שהולך בחשך שתנוף רגלו באבן כמו בנגלה עליהם ישיבו משל בהמות נגב כמו שפירשנו :
וקויתם לאור . פ״י מצרים : ושמה לצלמות . שלא ישים אותה המקום לצלמות : ושית לערפל . כפל ענין במלות שונות ישית כמו ישים ושית ושים והוא מקור וסענין אחד : (יז) ואם לא תשמעוה .

(יב) נבל . כלי חרס הוא ועשוי לשכנים בו יין : (יד) ונפצתים איש אל אחיו . אכה זה על זה עד שישברו חתיכות דקות כמו ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב) ונפץ את עולליך (שם קלז) וכן כל ניפוץ שבמקרא : והאבות והבנים . אנפץ זה אל זה : (טז) יתנגפו . יכשלו אנופייר בלעז : הרי נשף . הרי חשך בלכתם בגולה : ושית לערפל . כמו ולשית את האור לערפל . (יז) מפני גוה . מפני גדולה שלכם שהתגאל ד״א מפני גאותם של מלכות שמים שתתנן לאלילים של כשדים : (יח) למלך ולגבירה . יהויכין ואמו : ירד מראשותיכם . ווספריקאי״ץ בלעז עלייתכם כמו שנאמר (מלכים ב כד) ויצא אליו יהויכין הוא ואמו ועבדיו וכולם הוליכם בגולה : (יט) ערי הנגב סגרו . לפני הבאין עליכם מן הצפון ערי א״י הגבורות מאימת נבוכדנצר :
הגלת

בני הארם ומקרא : הידוע ג׳ בקריאה ב׳ חסר וא׳ מ״ל וסימ׳ הידוע נדע כי יאמר הורידו . הידע תדע כי בעלים מלך בני עמון . הידוע לא נדע כי כל נבל ימלא יין . ויש חלוק באתהון ע׳ בפרשה מקץ : כה אמר ה׳ אלהי ישראל כ״ד וסי׳ במסרה רבתא בערך אדני : ימלא ח׳ בקריאה וסי׳ יגע בהם ימלא ברזל . והנחל ההוא ימלא מים . והבית ימלא עשן . כי כל נבל ימלא יין ב׳ בפסוק ימלא פי תהלתך אז ימלא שחוק פינו . ואחר ימלא פיהו חצץ : במסתרים ג׳ רפין בקריאה וסי׳ ואם לא תשמעוה במסתרים

12 כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־
נֵבֶל יִמָּלֵא יָיִן וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ הֲיָדֹעַ
לֹא נֵדַע כִּי כָל־נֵבֶל יִמָּלֵא יָיִן׃
13 וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה
הִנְנִי מְמַלֵּא אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
הַזֹּאת וְאֶת־הַמְּלָכִים הַיֹּשְׁבִים לְדָוִד
עַל־כִּסְאוֹ וְאֶת־הַכֹּהֲנִים וְאֶת־
הַנְּבִיאִים וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם
שִׁכָּרוֹן׃ 14 וְנִפַּצְתִּים אִישׁ אֶל־אָחִיו
וְהָאָבוֹת וְהַבָּנִים יַחְדָּו נְאֻם־יְהוָה
לֹא־אֶחְמוֹל וְלֹא־אָחוּס וְלֹא אֲרַחֵם
מֵהַשְׁחִיתָם׃ 15 שִׁמְעוּ וְהַאֲזִינוּ אַל־
תִּגְבָּהוּ כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ 16 תְּנוּ לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כָּבוֹד בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ וּבְטֶרֶם
יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל־הָרֵי נָשֶׁף וְקִוִּיתֶם
לְאוֹר וְשָׂמָהּ לְצַלְמָוֶת יְשִׁית לַעֲרָפֶל׃
17 וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים
תִּבְכֶּה־נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוָה וְדָמֹעַ תִּדְמַע
וְתֵרַד עֵינִי דִּמְעָה כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר
יְהוָה׃ 18 אֱמֹר לַמֶּלֶךְ וְלַגְּבִירָה
הַשְׁפִּילוּ שֵׁבוּ כִּי יָרַד מַרְאֲשׁוֹתֵיכֶם
עֲטֶרֶת תִּפְאַרְתְּכֶם׃ 19 עָרֵי הַנֶּגֶב
סֻגְּרוּ וְאֵין פֹּתֵחַ הָגְלָת יְהוּדָה כֻּלָּהּ

הָדֵין כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל כָּל גְרַב יִתְמְלֵי
חֲמַר וְיֵימְרוּן לָךְ הֲמִידַע לָא
הֲוֵינָא יָדְעִין אֲרֵי כָּל גְרַב
יִתְמְלֵי חֲמַר׃ 13 וְתֵימַר לְהוֹן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְמַלֵּי
יַת כָּל יָתְבֵי אַרְעָא הָדָא וְיַת
מַלְכַּיָּא דְיָתְבִין לְדָוִד עַל
כּוּרְסוֹהִי וְיַת כָּהֲנַיָּא וְיַת
נְבִיֵּיא דְשִׁקְרָא וְיַת כָּל יָתְבֵי
יְרוּשְׁלֶם עָקָא וִיהוֹן דָּמַן
לְרַוְיָא׃ 14 וְאֲגָרֵינוּן גְבַר
בְּאָחוּהִי וַאֲבָהָן וּבְנִין כַּחֲדָא
אֲמַר יְיָ לָא אֶחְמוֹל וְלָא אֵיחוּס
וְלָא אֲרַחֵם מִלְחַבָּלוּתְהוֹן׃
15 קַבִּילוּ וְאַצִּיתוּ לָא
תִתְרַבְרְבוּן אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַייָ
גְזִיר כֵּן׃ 16 הָבוּ קֳדָם יְיָ
אֱלָהֲכוֹן יְקָרָא עַד לָא תֵיתֵי
עֲלֵיכוֹן עָקָא וּתְהוֹן דָּמַן
לִדְמְהַלְּכִין כִּדְבִקְבָלָא וְעַד לָא
יִתְנַגְּפוּן רַגְלֵיכוֹן עַל טוּרֵי
קְבָל וְתִסְבְּרוּן לִנְהוֹר וִיהֵי
עֲלֵיכוֹן חֲשׁוֹךְ לְזֵיהוֹר וְהָא
כִּדְבִקְבָלָא תְּהוֹן מְהַלְּכִין
אַתּוּן׃ 17 וְאִם לָא תְקַבְּלוּן
אוּלְפַן כַּד בְּסִתְרָא תִּבְכֵּי
נַפְשִׁי מִן קֳדָם דְיַעֲדֵי מִנְכוֹן
יְקָרְכוֹן וּמִדְמַע תִּדְמַע וְתַשְׁגַּר
עֵינִי דִּמְעִין אֲרֵי אִשְׁתְּבֵי עַמָּא דַייָ׃ 18 אֱמַר לְמַלְכָּא וּלְמַלְכְּתָא אִמֵּיהּ אִתְמְאִיכוּ תִּבוּ אֲרֵי גְלָא יְקָרְכוֹן מִנְכוֹן נְפַל כְּלִיל
תּוּשְׁבַּחְתְּכוֹן׃ 19 קִרְוֵי דָרוֹמָא אִתְאֲחִידוּ וְלֵית דְּפָתַח גְּלוֹ דְבֵית יְהוּדָה כּוּלְהוֹן גְּלוּשְׁלֵימָא אִתְקַבְּלוּ תוּשְׁלֵימַת

אמר הנביא אם לא תשמעו זאת הנבואה שאני אומר לכם מפי האל ית׳ במסתרים תבכה נפשי כי אני רואה אחריתכם ובכיית הנפש במסתרים היא הדאגה : מפני גוה . מפני גאותכם שאין אתם רוצים להשפיל עצמכם לשמוע דבר ה׳ כמו שנאמר להם ואל תגבהו : גוה . כמו גאה ת״ת מן קדם דיעדי מנכון יקרכון : ודמוע תדמע . נפשי תבכה במסתרים ועיני תדמע בגלוי כי אני רואה שנשבה עדר ה׳ שהיה האל להם רועה ועתה נטשם כי לא שמעו לו והניחם ביד שובים : ותרד . כל כן תדמע עיני עד שתרד כדמע : (יח) אמר למלך ולגבירה . זה הטור אינו לאדם מיוחד אלא לכל מי שיהיה וכן ראה ריח בני קול אומר קרא אמרו לנמהרי לב והדומים להם והמלך והגבירה הם יהויכין ואמו שהם גלו ראשונים עם הגבורים והחרש והמסגר : השפילו שבו . כאילו אמר שבו בשפל , כי השפילו שפל עומד כמו כי השפילו ותאמר גוה או יהיה פעל יוצא ופירושו השפילו כסאכם ושבו על הקרקע : כי ירד מראשותיכם . כפלם ממלכותיכם שאחד מראשם נפלה ממלכה והוא שם לראות ולממלכה ואמר ירד ואמר מראשותיכם לשון רבים ר״ל שום ראש לא נשאר לכם אלא הכל יורד כי אף בגלותם לא נהגו בהם מנהג מלכים שהרי נתנו יהויכין בבית הכלא כאחד העם : עטרת תפארתכם . כפל הענין במלות שונות ואמר ירד לשון זכר ומראשותיכם ועטרת לשון נקבה רוצה לומר דבר מראשותיכם וכן כי יהיה נערה ישבה מלאכה אמר פעולו לא נסיתה והדומים לו ובזה נוכל לתקן גם לשון רבוי אבל ענין טוב הוא מה שכתבנו בו : (יט) ערי הנגב . ת״י קרוי דרומא ועל ערי יהודה אומר כי חלק יהודה היה בדרום א״י כמ״ש וזכרו בזה הנגון מפני זה הפסוק הבא אחריו שזכר לשון הבאים מצפון כי המחריבים והמגלים יבאו מצפון : סגרו ואין פותח , ר״ל תרבו כי העיר שהרבה אין יוצא ואין בא אין סוגר ואין פותח ובאמרו סוגר ר״ל שלא יכנס אדם שם וכן אמר בזה שלמה בחרבן הארץ בנבואתם ישעיהו סגר כל בית מבא : הגלת יהודה כלה . ואף על פי שלא הגלה כלם עד שהדקיהו סוף הגלה מלכם והוא יהויכין הרי הוא כאילו גלתה כולה כי סופה לגלות בקרוב והגדולים שבהם גלו עם יהויכין הגלת

תולדות אהרן במשה והאזינו . סוטה ה מדרש רבה פ׳ ראה : במסתרים תבכה . חגיגה ה פקרים מ״ד פל״ן :

מצודת דוד

ולפה . ולהיות להם הדבר כזה לשם טוב וכו׳ : ולא שמעו . והם לא שמעו אל דברי ולכן יהיו נשחתים כאזור הזה : (יב) את הדבר הזה . הוא כה אמר ה׳ וכו׳ : כל נבל . כל נאד יהיה מלא יין : ואמרו . וכשיאמרו אליך וכי לא נדע אשר כל נבל דרכו למלאותו יין : (יג) הנני ממלא וכו׳ . ר״ל דברי המה למשל לומר כמו הנאד על שהוא ראוי ליין כן אמלא את כל יושבי ארץ יהודה וכו׳ שכרון ר״ל יהיו מתגלגלים מהצרות כמו השכור המתגלגל ביינו כי כן ראוי להם כן יהיו : היושבים לדוד . ר״ל זרע דוד היושבים על כסא המלוכה : הכהנים . כהני הבעל : הנביאים . נביאי השקר : (יד) ונפצתים . אשבר אותם זה אחר זה סמוך לו : (טו) אל תגבהו . אל תהיו גבהי לב לבלי הכנע למקום : כי ה׳ דבר . שאל תגבהו : (טז) תנו וכו׳ . הכבדו לה׳ והכניעו עצמכם לפניו : בטרם יחשיך עד לא יחשיך עליכם מאור היום בעבור מרבית הצרות : יתנגפו רגליכם . יוכו רגליכם באבני מכשול כשתלכו גולה על הרי חושך : וקויתם לאור . כאשר תקוו שיהיה לכם ברווחה מה אז ישים אותה המקום לצלמות ויהיה מושם לערפל וכפל הדבר במ״ש : (יז) ואם לא תשמעוה . אם לא תקבלו אמרי הנה תבכה נפשי במסתרים במקום בכיה בחדרי הגוף כי רואה אני הרעה המוצאת אתכם : מפני גוה . מפני הגאות שיש בכם ולא תאבו להכניע אל המקום : ודמוע תדמע . מלבד בכיית הנפש עוד דמוע תדמע ותזל ופירש ותרד עיני דמעה בעבור שנשבה עדר ה׳ הם ישראל עם מרעיתו וצאן ידו : (יח) אמור . ה׳ אמר אל הנביא אמור ליהויכין ולמלכה אמו השפילו שבו ר״ל שבו במקום שפל מושב לארץ ואל תשבו על כסאות : כי ירד מראשותיכם . ר״ל גלותכם וחזר ופירש עטרת תפארתכם : (יט) ערי הנגב . הם ערי יהודה שהמה בדרום א״י : סגרו ואין פותח . ר״ל הרי הם חרבים ולכן סגרו ואין מי פותח כי הופיל ואין עם אדם מי יפתח השער סעיר

מצודת ציון

(יב) נבל . נאד היין וכן ונבל יין (ש״א א) : (יד) ונפצתים . ענין השבור עם הרעש וכן ונפוץ הכדים (שופטים ז) : איש אל אחיו . ר״ל זה אחר זה וכן ואת כל מלכי הצפון וגו׳ איש אל אחיו (לקמן כה) : אחוס . ענין חמלה כמו יחוס על דל (תהלים עב) וכפל הדבר במ״ש : (טו) והאזינו . הטו אוזן לשמוע : (טז) יתנגפו . ענין הכאה וכן פן תגוף באבן רגליך (שם צא) : נשף . ענין חושך כמו אך חושך ישופני (שם קלט) : לצלמות . צלו של מות והוא חשכת הקבר : ישית . ענין שימה כמו ישת חושך סתרו (שם יח) : לערפל . עב הענן : (יז) גוה . כמו גאה וכאלה הוי״ו במקום האל״ף וכן כי השפילו ותאמר גוה (איוב כב) והוא ענין רוממות : ודמוע . הוא דמעת הבכי : נשבה . נ׳ שבוים : (יח) ולגבירה . היא המלכה : מראשותיכם . מלשון ראש ור״ל גדולתכם :
שלומים

הגלת שלומים. הגלה בניין במלות שונות כי שלומים כמו כלם ר"ל שלמים וכן מוסר שלומנו עליו כמו מוסר שלנו ויו"ת רבוי מלת שלומים וכלל בו שני ענינים גלו שלמה אתקבלו תושלמת עובדיהון: הגלת. משפטו הגלתה כמו והרגת את שבהותים והרגתם: (כ) שאו עיניכם. כתוב שאי וראי כנגד הכנסת כמו תחלת הפסוק ושני הפסוקים הבאים אחריו וקרי שאו וראו כנגד הרבים הפרטים ולפי דעתי כי שאו וראו אמר למלך ולגבירה בזכר כי להם היה העדר כי הם הרועים ומה שזכר בל' נקבה הוא כנגד כנסת הערים הגדולים שגלו עם יהויכין החרש והמסגר שגם להם הוא העדר והם בכלל הרועים אמר שאו עיניכם וראו הבאים מצפון ראו הכשדים הבאים מצפון להגלותכם: איה העדר נתן לך. ראו העדר שנתן לך להיות רועה עליהם והיו צאן תפארתך איה הם עתה כי לא תרעם עוד: (כא) מה תאמרי כי יפקוד עליך. יפקוד האויב עליך כלומר שיבא עליך להגלותך ולהחריבך מה תאמרי אז וי"ת ארי יסער עלך חובך ר"ל יפקוד השם אבל לענין הפסוק נראה מה שפירשנו שהרי אומר ואת למדת אותם עליך אלופים לראש ואמר מה תאמרי כי יפקוד עליך האויב כי את למדת אותם להיות עליך אלופים ולהיות לך לראש כי אחז שלח למלך אשור עבדך ובנך אני עלה והושיעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקמים עלי אמר את גרמת לך שיגלוך אלה ויחריבוך כי את הגלת אותם עליך כי רחוקים היו מארצך מה תאמרי כשיבאו להחריבך כי בכבר באו לעזרתך: הלא חבלים יאחזוך. כשתראי זה יאחזו אותך חבלים כמו אשת לידה האשה העומדת ללדת וזה הענין יתהפך כי נאמר כי צירים וחבלים יאחזוך: יאחזוך. כהו"א בחטף קמץ: לדה. יתכן שיהיה שם כמו מלידה ומבטן ויהיה אשת סמוך גם אפשר שיהיה לדה תואר כמו וכה אין ללידה ויהיה אשת סמוכה כמו אשת יפת תואר: (כב) וכי תאמרי. נגלו שוליך שולי הבגד הם התחתוני' וכשיהפכו למעלה הנה הם נגלים והלובש נגלה וכן אמר וגליתי שוליך על פניך והנה אחר שיהפכו השולים העקבים נגלים: נחמסו. כמו נגלו וכן ויחמוס כגן סוכו ויגלה וזה הוא משל על כנסת ישראל שהיתה נסתרת תחת כנפי האל ונכבדת בארצה ועתה היא גולה והסיר סתרה מעליה והנה היא גלויה ונגלה קלונה לעין כל בארצות נכרים: (כג) היהפוך. כי דבר טבעי הוא השחרות בכושי ואינו דבר מקרה ולא יסור ממנו לעולם וכן החברבורות בנמר כן הרשע לא יוכל לסור מכם כאילו הוא טבעי בכם כ"כ למדתם והרגלתם עצמכם במעשה הרע עד ששב אצלכם דבר טבעי: למדי. כמו למוד מדבר מורגל: הרע. מקור כמו ואם הרע תריע וי"ת כושי הנדואה: חברבורותיו. כתמיו וי"ת שלטי רקמתיה: (כד) ואפיצם. לפיכך אפיץ אותם מהרה בגלות כקש שהוא עובר לרוח מדבר פירוש כקש שהוא עובר מהרה בעבור הרוח שנושבת בו כן אפיצם במדבר כלומר אוליכם מעריהם למקום רחוק כמו המדבר גם יש מדבר בין ירושלם ובבל: (כה) זה גורלך מנת מדיך. כמו מדותיך או יהיה מדה מחובר בלשון זכרים ובלשון נקבות כמו ארבע פנותיו ויקובן בלשון זכרים כמו עבר הפנים כן יאמר מן מדה מדות ויאמר מדים וממנו מדיך ופי' כמדה שמדדת מדדתי לך את שכחת אותי ואני שכחתי אותך פנה אלי עורף ולא פנים ואני הסתרתי פני ממך והיית לאכול ... גרות רבות ורשעת וזה גורלך ומנתך מאתי: (כו) וגם אני. מבואר הוא: (כז) נאופיך. כבר פירשנו כי כל ענין

רש"י

הגלת שלומים. לא יגלה יהויכין כי לשלום יצא ויגלהו. ל"א שלומים גרדומים נגלו כלומר השלום תמה וכן ת"י איתקבלו תושלמת עוביהון: שאו עיניכם וראו. את הבאים עליכם מצפון: איה העדר נתן לך. אחר שיגלו יאמר לירושלים כן: (כא) מה תאמרי כי יפקוד. הקב"ה עליך. למדת אותם עליך אלופים לראש שלחתם אליכם מלאכים לכשדיים לסבא משם אלילים שלהם לעבדם. כמו שנא' (ביחזקאל כג) ותעגבה עליהם למראה עיניה ותשלח מלאכים אליהם כשדימה. ד"א למדת אותם עליך אלופים חזקיהו שהראה לשלוחי מרודך בלאדן את כל בית נכאתה (ישעי' לט): (כב) שוליך. שיפולי הבגדים פיי"ש אורלא"ש בלעז כשמפשיטין את האשה דרך בזיון מהפכין חלוקה מלמטה למעלה: נחמסו עקביך. נגזלו דרכיך. נחמסו כמו ויחמס כגן שכו (איכה ב): עקביך. פרלי"ש בלעז פסקי עוברי דרכים: (כג) כושי. אדם שחור וקורין מאו"ר בלעז: ונמר. ליאפרי"ש בלעז: חברבורותיו. הנמר מנומר הוא והם החברבורות טקי"ש בלעז ואי אפשר שיהפכו: הרע. כמו להרע: (כה) מנת מדיך. חלק מדותיך מדה כנגד מדה: (כו) חשפתי שוליך. גיליתי שיפולי בגדיך להכסות על פניך: (כז) מצהלותיך. כצהלת סוסים נואפים: אחרי מתי. תשהרי

הגלת שלומים: כ שאי עיניכם וראי הבאים מצפון איה העדר נתן־לך צאן תפארתך: כא מה־תאמרי כי־יפקד עליך ואת למדת אתם עליך אלפים לראש הלוא חבלים יאחזוך כמו אשת לדה: כב וכי תאמרי בלבבך מדוע קראני אלה ברב עונך נגלו שוליך נחמסו עקביך: כג היהפך כושי עורו ונמר חברברתיו גם־אתם תוכלו להיטיב למדי הרע: כד ואפיצם כקש־עובר לרוח מדבר: כה זה גורלך מנת־מדיך מאתי נאם־יהוה אשר שכחת אותי ותבטחי בשקר: כו וגם־אני חשפתי שוליך על־פניך ונראה קלונך: כז נאפיך ומצהלותיך זמת זנותך על־גבעות בשדה ראיתי שקוציך אוי לך ירושלם לא תטהרי אחרי מתי עד:

שאו ק׳ וראו ק׳

עובדיהון: כ זקיפו עיניכון וחזו דאתן מצפונא אן עמא דאתמסר ליך עם תושבחתיך: כא מה תימרון ארי יסער עלך חובך ואת אליפת יתהון למעבד בישין עלך הוו רברבין כדמן אולא הלא עקא וחבלין ייחדונך הא כחבלין ליולדתא: כב וארי תימרון בלבביך מא דין ערעוני כל אלין על דסגיאו חובך אתגליאת בהתתיך אתחזי קלניך: כג האפשר דישני הנדואה משכיה ונמרא שלטי רקמתיה אף אתון תיכלון לאוטבא דהויתון מלפין למעבד בישין: כד ואבדרינון כקשא דעדי מן קדם רוחא למדברא: כה דין עדביך וחולק אחסנתיך מן קדמי אמר יי דשבקת פולחני ואתרחיצת על שקרא: כו ואף אנא אגלי בהתת חובך על אפך ויתחזי קלניך: כז טפשותיך ושטותיך ועצת חטאי ינקותיך על רמתא בחקלא גלי קדמי שקוציך ווי ליך ירושלם לא תדכין עד כען ליך ארכא יומין סגיאין:

תולדות אהרן היהפוך כושי. שבת כו:

סוד

תבכה. דמינו כאריה יכסוף. רוב ארב הוא לי ארי: נשבת ג' בקריא' וסי' נמסר בכדי לך לך: אלפים ח' חסר וי"ו בלישנא וסי' לאלפיה' בארץ שעיר ואת למדתי אתם עליך אלפים לראש. ואמרו אלפי יהודה בלבם. אשים את אלפי יהודה כביור. והיה כאלוף ביהוד': ונראה ח' וסי' שנית אל הכהן. ונראה אל הכהן דוחיה במקום תשחין. והביאותיו ונראה פני ה': אני חשפתי שוליך. גלה חציר

מצודת דוד

העיר: הגלת יהודה כולה. כל יהודה גלה: הגלת שלומים. ר"ל גלות שלימה כי בהגלה יכניה נשארו רבים מהשרים וכל עם הארץ לכן אמר עתה בגלות צדקיה יהיה גלות שלימה כי יגלו כלם: (כ) שאו עיניכם. אתה המלך והגבירה שאו עיניכם וראו חיל כשדים הבאים מצפון: איה העדר. איה עם יהודה הניתן לך להיות לכם לרועה ומלך ואיה לאן תפארתך הלא ילכו גולה: (כא) מה תאמרי. במה תגלל כאשר האויב ישגיח בך לנקמת אותך בשבי: ואת למדת. אתה בעצמך הרגלת את הבבלים להיות עליך אלופים להיות ראשים עליך כי על שהראה חזקיה לשלוחי מרודך בלאדן מלך בבל את כל בית נכאתה הסית לבם אותם להלחם בישראל פעם בפעם לקחת האוצרות: חבלים יאחזוך. בבוא האויב יאחזו אותך חבלים מכאובים כמו אשה הכורעת ללדה: (כב) וכי תאמרי. וכי תוכל להרהר בלבך מדוע קרה לי הצרות האלה הלא בעבור רוב עונך בא לך בזיון רב כאשה זונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין מלמטה למעלה דרך בזיון ומגלים שולי החלוק בהגבהתה כלפי מעלה: נחמסו עקביך. עקבי רגליך נתגלו והוסרו מן הכסות שעליהם ר"ל קבלת בזיון הרבה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון המשל בזונה שמפשיטין חלוקה ומוליכים אותה ערומה ויחפה: (כג) היהפוך. האם יוכל הכושי להפוך עורו משחרות ללובן האם יוכל הנמר להפוך הכתמים שבעורו לבל יהיה בו הכתמים הלא הוא דבר שא"א כי המה דבר טבעי בהם: גם אתם. כן גם אתם תוכלו להיטיב מפני הרגל הרע שאתם מורגלים ונעשה אצלכם כדבר טבעי ור"ל כמו שאין הכושי והנמר יכול להשתנות כן גם אתם והוא ענין גוזמא והפלגה ולומר בקושי רב תשובו ממעשיכם: (כד) ואפיצם. לכן אפזרם במדינות במהירות רב כמו הקש העובר ממקומו בקלות על ידי הרוח הבא מפאת המדבר שאין שם דבר לעמוד בפני הרוח ולעכבו: (כה) זה גורלך. זה הגמול יהיה חלקך וזהו המנה

מצודת ציון

(יט) שלומים. מלשון שלם וכלל: (כא) יפקוד. ענין השגחה: למדת. ענין הרגל וכן פרה למד מדבר (לעיל ב): אלופים. שרים וכן מפריד אלוף (משלי יז): חבלים. מכאובי יולדה וכן חבלי יולדה (הושע יג): (כב) קראני. מלשון מקרה: שוליך. הם תחתיות הבגד כמו על שולי המעיל (שמות כח): נחמסו. ענין הסרה כמו ויחמס כגן שכו (איכה ב): עקביך. עקבי הרגל: (כג) כושי. הם השחורים: ונמר. שם חיה: חברבורותיו. ענין כתמים וכן חבורה תחת חבורה (שמות כא) כי במקום המכה נראה כעין כתם: למדי. ענין הרגל: (כד) ואפיצם. ענין פזור: (כה) גורלך. חלקך לפי שעל פי רוב הנלקח בגורל יקרא חלק בשם גורל: מנת. גם זה ענין חלק כמו מנת שועלים יהיו (תהלים סג): מדיך. מלשון מדה: (כו) חשפתי. ענין גלוי כמו וחשופי שת (ישעיה כ): שוליך. תחתיות הבגד: קלונך. מל' קלון ובזיון: (כז) נאופיך. ענין זנות: ומצהלותיך. ענין הרמת קול שמחה של קיום וכן איש אל אשת רעהו יצהלו (לעיל ה): זמת. ענין מחשבה רעה: שקוציך. מלשון שקץ ותעוב: מתי. ענין השאלה על הזמן וכן מתי תנחמני (תהלים)

בסימן

ענין הגאוה הוא מגל לפ"א: ומנלונוך. בהיות שיאהם על מעיין הרעים: לא תטהרי אחרי מתי עוד. לא תטהרי אחרי מנמאת ולא תאמרי שתטהרי מתי עוד כיון שלא תטהרי קודם שתגלי וי"א לא הדבק עוד כען ליך אזרחא יומין הגיאין: (א) דבר היה. הבצרות. האחד בצרה וי"מ זה לעתות בצרה הבי"ת ברם ופירושו יוקר המאכל והוא הרעב והמשקל אחר ובשנת בצורת והוא מלשון לא יבצר מהם ענין מניעה כי הרעב מפני מניעת הגשמים ואמרו כלשון רבים בצרות ר"ל יוקר מעות ויוקר פירות והיה דבר ה' אליו קודם היות הבצרות כי יהיה ואמר לו בנבואה כך: (ב) אבלה יהודה. ענין השחתה כמו אבל תירוש אמלל יצהר וי"ת אתאבלו דבית יהודה: ושעריה אומללו. על דרך כל שעריה שוממים ר"ל אין יוצא ואין בא בהם או שבתו הזקנים מבבת בשערים כמו שאמר זקנים משער שבתו וי"ת וקרויהון חריבא: קדרו לארץ. השערים על דרך משל או פירוש יושבי השערים על דרך ישבו לארץ ידמו וי"ת אתחפיאו אפיהון אכרום אוכמין בקדרא ואתרטישו לארעא: וצוחת ירושלם עלתה. על דרך ותפל שועת העיר השמימה ר"ל יושבי העיר ירושלם: (ג) ואדיריהם, הגדולים שלחו צעיריהם ואין צעיר לראות אם ימצאו מים באו על החפירות בדרך למצא בהם מים המתכנסים שם מי גשמים או שיהיו שם מקום מים לעומק המקום והנה לא מצאו מים לפיכך היה להם בשת ששבו כליהם רקים כלומר שבו ריקם כמו שנאמר באיוב באו כי בטח ופירש שבו כליהם שבו עם כליהם או פי' שבו על הכלים כלומר ע"י משיב וכן אשר ירד ביתו לבלתי באו הכלים, לצעיריהם כתיב והקרי ביו"ד ובניהם נכונים במשקל השמות אלא שהקרי יותר מבואר כי נמצא צעיר ביו"ד ולא נמצא צעור בוי"ו: (ד) בעבור האדמה חתה. בעבור טעם לסוף הפסוק שאלו למה חפו ראשם בעבור שהאדמה חתה ונשברה כי לא היה גשם בארץ או טעם בעבור לסוף הפסוק הזה שאמר בשו אכרים חפו ראשם: היה. מגרע: בארץ. ר"ל בארץ ישראל: אכרים. הם עובדי השדות: (ה) כי גם אילת. אפילו האילת ילדה בשדה ועזבה אותם מהרעון מרעה כי לא היה דשא ועזבה ילדיה לבקש מרעה בארץ אחרת ולא חסה על ילדיה אף על פי שהיא רחמנית והלכה לחיות את נפשה: ועזוב. מקור במקום עבר כאילו אמר ועזבה וכן והחיות רצוא ושוב כאילו אמר רצו ושבו: (ו) ופראים. שפים. חסר יו"ד הרבוי מהמכתב וכבר פירשנו שפירושו המקומות הגבוהים ועמידתם שם לראות משם אם יראו עשבים בזה המקום וילכו שם ושאיפת הרוח פירש בפסוק פרה למוד מדבר שם אמר על ספרה שאיפת רוח בלא סמיכה אל אחר והנה סמך אותם אל התנים נראה כי עקר השאיפה היא בתנים וכן הוסיף המתרגם שם ואמר כירודא ובאמרו שאפו רוח ר"ל כי לא היה להם הנאה בעמדם על השפים אלא שאיפת הרוח: כלו עיניהם. בראותם כי אין עשב כאילו כלו עיניהם מרוב הביטם למרחוק ולא ראו עשב וזה היה במוצא עונותיהם בישוב ובמדבר ואמר הנוים היה להם שובע וזה היה להם בעמים לאות לקבל עונש עונותיהם מאת האל כמו שאמר והיו בך לאות ולמופת: (ז) אם עונינו ענו בנו. אמר הנביא בראותו בנבואה

יד א אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ עַל־דִּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת׃ י' דסמיך. ל'
ב אָבְלָה יְהוּדָה וּשְׁעָרֶיהָ אֻמְלְלוּ
קָדְרוּ לָאָרֶץ וְצִוְחַת יְרוּשָׁלִַם עָלָתָה׃ ל'. ל'
ג וְאַדִּרֵיהֶם שָׁלְחוּ צְעוֹרֵיהֶם לַמָּיִם צעיריהם ק' ל'
בָּאוּ עַל־גֵּבִים לֹא־מָצְאוּ מַיִם שָׁבוּ ס' דגשים
כְלֵיהֶם רֵיקָם בֹּשׁוּ וְהָכְלְמוּ וְחָפוּ
רֹאשָׁם׃ ד בַּעֲבוּר הָאֲדָמָה חַתָּה
כִּי לֹא־הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ בֹּשׁוּ ג' כמפס
אִכָּרִים חָפוּ רֹאשָׁם׃ ה כִּי גַם־אַיֶּלֶת ל'. ל'
בַּשָּׂדֶה יָלְדָה וְעָזוֹב כִּי לֹא־הָיָה כ' מ"ע
דֶּשֶׁא׃ ו וּפְרָאִים עָמְדוּ עַל־שְׁפָיִם
שָׁאֲפוּ רוּחַ כַּתַּנִּים כָּלוּ עֵינֵיהֶם כִּי־ ל'
אֵין עֵשֶׂב׃ ז אִם־עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְהוָה ס' ר"פ ג' מ"ע
עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי־רַבּוּ מְשׁוּבֹתֵינוּ
לְךָ חָטָאנוּ׃ ח מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ ל'
בְּעֵת צָרָה לָמָּה תִהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ
וּכְאֹרֵחַ נָטָה לָלוּן׃ ט לָמָּה תִהְיֶה
כְּאִישׁ נִדְהָם כְּגִבּוֹר לֹא־יוּכַל ל'. ל'

א דַהֲוָה פִתְגָם נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה עַל עִסְקֵי
בוּצְרָתָא׃ ב אִתְאַבָּלוּ דְבֵית
יְהוּדָה וְקִרְוֵיהוֹן חֲרוּבָא
אִתְחַפִּיאוּ אַפֵּיהוֹן אֲכָרוּם
אוּכְמִין בְּקִדְרָא אִתְרְטִישׁוּ
לְאַרְעָא וְצַוְחַת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם
סְלֵיקַת׃ ג וְתַקִּיפֵיהוֹן שְׁלָחוּ
תַּגָּנֵיהוֹן לְמַיָּא אֲתוֹ עַל
פְּצִידַיָּא וְלָא אַשְׁכַּחוּ מַיָּא תָּבוּ
מָנֵיהוֹן רֵיקָן בְּהִיתוּ וְאִתְכְּנָעוּ
וְחָפוּ רֵישֵׁיהוֹן׃ ד בְּדִיל חוֹבֵי
יָתְבֵי אַרְעָא אִתְבָּרוּ אֲרֵי לָא
הֲוָה מִטְרָא בְּאַרְעָא בְּהִיתוּ
אִכָּרַיָּא וַחֲפוּ רֵישֵׁיהוֹן׃ ה אֲרֵי
אַף אַיַּלְתָּא בְמַדְבְּרָא יְלֵידַת
וְשָׁבְקָא אֲרֵי לָא הֲוֵי דִתְאִין
דְּעִשְׂבָּא׃ ו וַעֲרָדִין קָמוּ עַל
נִגְרִין שָׁתָן רוּחָא כְּיָרוֹדִין
קָמָא עֵינֵיהוֹן אֲרֵי לֵית עִשְׂבָּא׃
ז אִם חוֹבָנָא אַסְהִידוּ בָנָא יְיָ
עֲבִיד בְּדִיל שְׁמָךְ אֲרֵי סַגִּיאִין
תְּיוּבְתָנָא קֳדָמָךְ חַבְנָא׃
ח סְבוּר יִשְׂרָאֵל פָּרְקֵיהּ בְּעִדָּן
עָקָא לְמָא יֵיחוֹל רוּגְזָךְ עֲלָנָא
וַאֲנַחְנָא כְּתוֹתָבִין בְּאַרְעָא וּכְעָדֵי אוֹרְחָא דִסְטָא לִמְבָּת׃ ט לְמָה יֵיחוֹל רוּגְזָךְ עֲלָנָא
וַאֲנַחְנָא מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין וְאַתְּ גְבַר יָכִיל לְמִפְרַק וְאַתְּ שְׁכִינְתָּךְ בֵּינָנָא יְיָ וּשְׁמָךְ

עוד: (א) דברי הבצרות. שיבא עליהם רעב ומנהם חברו לי מבצר כמו ומבצר משגב חומותיך (ישעיה כה): (ב) ושעריה. עריה: וצוחת ירושלם. צעקת ירושלים כמו תרעה סרים יצוחו (שם מב): (ג) על גבים. בורות שהמים מתכנסים בהם: שבו כליהם ריקם. שלא ירד מטר. וחפו. ל' כסוי: (ד) אכרים. בוביירש בלעז: (ה) ילדה ועזוב. את יולדה לבקש לה מרעה: (ו) על שפיים. יגלי מים ריביירש בלעז: (ז) ענו בנו. העידו בנו: עשה למען שמך. עשה מה שתעשה עמנו למען שם גדול שיאמרו לך שאתה מושל בכל ואנחנו עמך ואין מרפיתך ולא נאה שתתן שם גנאיך לאלילים ומדרש אגדה יש למען שמך וכו': (ח) מקוה. תוחלת: (ט) נדהם. דקרוי"ן בלעז מושך ידו מן המלחמה ויש לקריאר"ן בלעז: ושמך

ונראה דשא: לא מצאו ד' וסי' ואדיריהם שלחו צעיריהם. ובשלש' רעיו ורדה. ויצא מן בת ציון כל הדרה. מבעו בארץ שעריה: כתנים ג' וסי' ופראים עמדו על שפים. אעשה כמספד כתנים.

רולדות אחרן אם עונינו. סוקם לנו: מקוה ישראל. מקדם סמר ג (יומא מח): נדהם. סוסה לם:

הרעה שיהיה אומר לאל וכולל עצמו בכלל ישראל ואף על פי שהוא לא היה בו עון אמר אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך וכן אמר משה רבינו וסלחת לעונינו ולחטאתנו ונחלתנו, אמר אם עונינו ענו בנו העידו בנו כי בהיות מניעת הגשם בארצנו ולא בארצות הגוים הם העידו בנו כי עליהם אנו לוקים ואף על פי כן עשה למען שמך הנקרא עלינו: כי רבו משובותינו לך חטאנו, אמת כי הדין עליך להענישנו כי רבו משובותינו שמרדנו בך בכמה דברים בעבור אלהים אחרים ובהרבות החמס ובשמוע לנביאי השקר ולא לנביאי האמת לפיכך אמר כי רבו ואעפ"כ עשה למען שמך הנקרא עלינו שאנו נקראים עם ה', עוננו חסר יו"ד הרבים: (ח) מקוה ישראל. כי אע"פ שהם מדריכך לך הם מקוים ובכל דור ודור אתה מקוה ישראל ואתה מושיעו בעת צרה אע"פ שהצרה תבא להם בשונם אתה תושיעם ותרחם עליהם גם כן עתה בזמן הזה הושיעם ורחם עליהם ולא יכלו ברעב: למה תהיה כגר בארץ. במקומות רבים דברה תורה בענין הצורה כלשון בני

מצודת דוד

המתן לך מאתי מדה במדה על אשר שכחת אותי ובטחת במצרים שהיא שקר לכן אשכחך גם אני: (כו) וגם אני חשפתי שוליך. ר"ל על כי זנית אחרי עכו"ם לכן אביא עליך בזיון רב כדרך שמבזין את הזונה ולפי שהמשיל אותה לזונה אמר לשון בזיון הזונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין מלמטה למעלה ומגלים שולי החלוק בהגבהתה כלפי מעלה על פניה: ונראה קלונך. בזיונך יהיה נראה לכל: (כז) נאופיך. מרבית הניאוף שבך והרמת קול שמחה של קלות ראש ומחשבות אותך ר"ל בנה כל אלה עדיין הם עמך ולא עזבתם: שקוציך. הפסולים כמתועב השקץ: לא תטהרי. ר"ל אינך רוצה לטהר אחר שנטמאת כי קשה לך לפרוש מן הטומאה ואם תאמרי שתטהרי עדיין אמרי אחרי מתי עוד תטהרי וכי אחר שתלך בגולה: יד (א) על דברי. על ענין מניעת הגשמים: (ב) אבלה יהודה. עם יהודה האבל: ושעריה. שערי יהודה נכרתו ונשמדו להתדמות לשחרות הארץ והוא ענין מליצה לומר שהיה צער בעולם על מניעת הגשמים: וצוחת ירושלים. עם כי היא שרתי במדינות נחסר לחמה ומימה וצעקת אנשיה עלתה למעלה: (ג) ואדיריהם. השרים שלחו נעריהם לבקש מים לשתות והמה באו על הבורות ולא מצאו בהם מים והחזירו את כליהם כשהם ריקים מבלי מים: בושו. ולזה בושו הנערים וגם נכלמו וכסו ראשם דרך צער ואבל על שלא מצאו מים להביא לאדוניהם: (ד) בעבור. על כי נשברה ונשחתה האדמה כי לא היה גשם בארץ לכן בושו עובדי האדמה וכסו ראשם כי לריק היה יגיעם: (ה) אילת בשדה. נקבת האיל אשר בשדה כשילדה הולד עזבה אותה והלכה לה כי לא היה דשא למאכלה ולזה הלכה מולדה לבקש מרעה בארץ אחרת: (ו) עמדו על שפים. עמדו על מקומות הגבוהות לראות משם אולי ימצאו דשא: שאפו רוח. על כי רדפו לבקש מרעה שאפו את האויר כי כן דרך הרצים מהרה: כתנים. כטבע התנין היא לשאוף הרבה את האויר: כלו עיניהם. המצפה לדבר ואינו משיגו קרוי כליון עינים בלשון המקרא: (ז) אם עונינו. ובעבור הצרה הזאת התפלל הנביא ואמר אם עונינו העידו בנו לקטרג על מ: עשה למען שמך. עשה עמנו צדקה למען שמך לבל יחולל בעמים כי הם יאמרו זהו מבלתי יכולת ה' להושיע לעמו כי רבו. כי באמת מרדנו הרבה וחטאנו לך ואין אנו ראויים לתשובה לכן עשה למען שמך: (ח) מקוה ישראל. אתה תקותם של ישראל כי לך יקוו ואתה הוא המושיע בעת

מצודת ציון

(תהלים קיט): (א) על דברי. על ענין וכן על דבר פעור (במדבר כה): הבצרות. ענין מניעה כמו לא יבצר מהם (בראשית יא) ור"ל מניעת הגשמים וכן בשנת בצורת (לקמן יז): (ב) אומללו. ענין כריתה כמו כי אומלל אני (תהלים ו): קדרו. ענין שחרות וחושך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב): וצוחת. מלשון צוחה וצעקה: (ג) ואדיריהם. מלשון אדיר וחזק ור"ל השרים: צעיריהם. ענין קטן ושפל וכן לצעיר אלפי ונבזה (תהלים קיט): גבים. בורות כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל): וחפו. ענין כסוי וכן ופני המן חפו (אסתר ז): (ד) חתה. ענין שבר כמו ונ"ק חתה (ישעיה נא): אכרים. הם עובדי האדמה בחרישה וכדומה וכן ונכרי בך הכר וכרמו (לקמן נא): (ו) ופראים. הוא חמור הבר: שפים. מקומות גבוהות: שאפו. ענין ההמשכה אל בית הבליעה וכן שאפה רוח (לעיל ב): רוח. האויר: כתנים. מין נחש: (ז) ענו. העידו כמו לא תענה (שמות כ): משובתנו. ענין מרד כמו שובבה העם הזה (לעיל ח): (ח) מקוה. מל' תקוה: וכאורח. הולך דרך: (ט) נדהם. ענינו כמו נבהל ואין לו דומה: טוטעו

להושיע ואתה בקרבנו יהוה ושמך
עלינו נקרא אל־תנחנו׃ י כה־
אמר יהוה לעם הזה כן אהבו לנוע
רגליהם לא חשכו ויהוה לא רצם
עתה יזכר עונם ויפקד חטאתם׃
יא ויאמר יהוה אלי אל־תתפלל
בעד־העם הזה לטובה׃ יב כי יצמו
אינני שמע אל־רנתם וכי יעלו עלה
ומנחה אינני רצם כי בחרב וברעב
ובדבר אנכי מכלה אותם׃ יג ואמר
אהה ׀ אדני יהוה הנה הנביאים
אמרים להם לא־תראו חרב ורעב
לא־יהיה לכם כי־שלום אמת אתן
לכם במקום הזה׃ יד ויאמר יהוה
אלי שקר הנביאים נבאים בשמי
לא שלחתים ולא צויתים ולא
דברתי אליהם חזון שקר וקסם
ואלול ותרמות לבם המה מתנבאים
להם׃ טו לכן כה־אמר יהוה על־
הנבאים הנבאים בשמי ואני לא־
שלחתים והמה אמרים חרב ורעב
לא יהיה בארץ הזאת בחרב וברעב
יתמו הנביאים ההמה׃ טז והעם
אשר־המה נבאים להם יהיו

עלנא אתקרי לא תשבקיננא׃
י כדנן אמר יי לעמא הדין
כמא דרחימו כן אתפרע
מנהון לאגלותהון מארע
בית שכנתי וכמה דהוו
מערבין לפולחן טעותא
ומבית מקדשי רגליהון לא
מנעו וקדם יי לא רעוא
בהון כען יסער עליהון
חוביהון ויתפרע עויתהון׃
יא ואמר יי לי לא תצלי על
עמא הדין לטבא׃ יב ארי
יצומון לא רעוא קדמי לקבלא
צלותהון וארי יסקון עלתא
ומנחתא לא רעוא קדמי
בהון ארי בחרבא ובכפנא
ובמותא אנא משיצי יתהון׃
יג ואמרית קביל בעותי יי
אלהים הא נביי שקרא אמרין
להון לא תחזון דקטלין בחרבא
וכפנא לא יהי לכון ארי שלם
דקשוט אתן לכון באתרא
הדין׃ יד ואמר יי לי שקרא
אמרין נביי שקרא דמתנבן
בשמי לא שלחתינון ולא
פקדתינון ולא מללית עמהון
נבואת שקר ואולפן וכדבין
ורשע לבהון אינון מתנבן
לכון׃ טו בכן כדנן אמר יי על
נביי שקרא דמתנבן בשמי
ואנא לא שלחתינון ואינון
אמרין חרבא וכפנא לא יהי בארעא הדא בחרבא ובכפנא יסופון נביי שקרא האינון׃ טז ועמא דאינון מתנבן להון

רדק

כמו אדם ויתמה אותו בראות ובשמע ודריח וביד וברגל כדברי בני אדם׃ יאמר דרך משל לשכן בני אדם ובכל מקום רחוק אונקלוס מתרגם בתורה ויונתן בן עוזיאל מתרגם ספרי הנביאים רחוק שמעל הבורא יתשי האחרים וענין הפסוק גם כן ואשר אחריו השב יונתן הדבר שנאמר על האל על ישראל ראה נרחק מעליו ויתכך אשילו דרך דמיון ותרגם כן סבור ישראל וגומר כבעמוד׃ (ט) למה תהיה כאיש נדהם. למה יהול הגבר פלגה וגומר כבעמוד ופשט הפסוקים כן הוא למה היה כגר בארץ כי מי שהוא גר בארץ ואינו מאזרחי הארץ ומתושבים אינו חושש בענין הארץ מה יהיה בה כ״א הוא בה היום לא יחוש בה למחר וכל שכן האורח שנטה בעיר ללון בה לבד כי הוא עובר אורח שאינו חושש בטובתה וברעתה ואתה דומה להם בענין הזה בהסתירך פניך מהארץ ולא תחוש לצרתה ולך הארץ ואנחנו גרים בה ותושבים עמך או אתה דומה בענין הזה כאיש נדהם ונבהל לא ידע מה לעשות או כגבור אמר כגבור כי בידו התשועה ויש עת שלא יוכל להושיע בגבורתו׃ ואתה בקרבנו ה׳. ואיך תוכל להעלים עיניך מצרותינו׃ ושמך עלינו נקרא. כי אנחנו נקראים על שמך עם ה׳ לפיכך אל תניחנו, נדהם שמך משותף בשמנו ישראל, נדהם פירושו לפי מקומו נבהל ואדוני אבי ז״ל כתב כי מפרש אותו מן בערבי למי שהוא מכוסה לב מבהלי מדהם׃ (י) כה אמר ה׳. כן אהבו לנוע. כמו שאהבו הם לנוע כן אעשה עמהם כי הם הולכים למצרים ולאשור לבקש מהם עזר מאויביהם ולא בטחו בי רגליהם לא חשכו מלכת אעפ״י שהיו מוכיחים אותם הנביאים כמו שאמר להם ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר ואף על פי כן לא מנעו רגליהם מלכת וכיון שאהבו לנוע אני אניעם ואגלם בין העמים ואם תאמר מה תשובה היתה זאת לדברי ירמיהו כי הוא היה מתפלל על הרעב נאמר כי אף על פי שהיה מניעת גשמים אם היו יכולין ללכת לארצות הגוים לקנות תבואה לא היה הרעב כל כך גדול אבל האויבים היו נאבים עליהם בכל יום ולא היו יכולים ללכת לפיכך היה רעב חזק לפיכך השיב לו האל על שלוח האויבים בהם ויגלו אותם ובין כך הרעב והחרב עליהם לפיכך אמר עתה יזכור עונם כלומר עתה קודם הגלות יזכור עונם ברעב ויפקוד חטאתם בחרב׃ (יא) ויאמר ה׳. לטובה. לפי שהתפלל על מקצתם לרעה והם רצו להמיתו ואמר אראה נקמתך מהם ואמר התיקם כצאן לטבחה והקדישם ליום הרגה לפיכך אמר לו לטובם אל תתפלל עליהם׃ (יב) כי יצומו. כשיקראו צום ויתענו ויתפללו אינני שומע אל רנתם פי׳ אל צעקתם כמו קומי רני בלילה ואמר אל רנתם והוא לא הזכיר תפלה וצעקה אלא שהם לפי שאין טוב בלא תפלה וצעקה׃ רצם. ירצה אותם כלומר עולותם ומנחתם לא יהיו לרצון לפני׃ (יג) ואמר. מה יוכל ישראל לעשות אם הנביאים מטעים אותם ואומר להם לא תראו חרב ורעב׃ שלום אמת. שלום של קיימא׃ (יד) ויאמר ה׳. חזון שקר. כי לא ראו זו בנבואה והם אומרים כי בנבואה ראו אותה׃ וקסם ואליל ותרמית לבם. קסם כתב החכם הגדול רמב״ם ז״ל כי יש אנשים שישפעו אליהם הכח השכלי בכח המדמה עד שידברו עתידות ויחלמו חלומות צודקים ומזה הכח היו נביאי הבעל ומפני זה היו מאמינים בהם ויקרא זה הענין קסם ויקרא בעליו קוסם וי״מ כי חוזה בכוכבים יקרא קוסם׃ ואליל ותרמות, כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד והענין אחד ואליל הוא דבר שאינו וזה שהם אומרים חרב ורעב לא יהי׳ זהו דבר שאינו כי באמת יהיה הרעב והחרב. ותרמית לבם מרמה חושבים בלבם כיון שחושבים אותנו שאנו צודקים בדברינו כמו שנשא אותנו בקלת העתידות נאמר להם שלא יפחדו מדברי ירמיהו כי אנחנו ראינו בנבואה כי לא יראו חרב ורעב ויהיה להם מעשיהם כדי שיהיו נכבדים בעיניהם ונאהבים להם וזהו תרמית לבם שהם חושבים לרמות העם בדבריהם׃ מתנבאים לכם. אמר לכם ובכלל הנביאים עמהם כמו שהוא היה כולל עצמו בכלל ישראל כאומר כי רבו משובותינו וגומר׃ (טו) לכן יתמו הנביאים ההמה. ר״ל האומר יוקו הם בחרב וברעב בעבור שהם התעו את ישראל׃ (טז) והעם. אע״פ

רשי

ושמך עלינו נקרא לפיכך אין כשורך בכך׃ תנחנו. פי׳ כמו תעזבנו׃ (י) כן אהבו לנוע. כן כמה שגזרתי עליהם גולה במצרים ובכל אהבו שם להיות גולים לעבוד אליליהם בחוקותי׃ (יד) ואליל. ל׳ אל דבר [illegible] נתלה.

ואתה כתנים בימים׃ לנוע ד׳ בקריאה וסי׳ ויאמר להם הזית. התאנה. הגפן. כן אהבו לנוע. שלום ב׳ וסי׳ כי שלום אמת אתן לכם. שלום אסתר ומה יעשה בה׃ לכן י״ד בטעם׳ בסיפרא וסי׳ נמסר בסיפרא דא סימן ז׳׃ ההמה י״ב בקריאה וסימ׳ ויאמרו האנשים ההמה אליו. כי עד הימים ההמה היו בני ישראל. לכן כה אמר ה׳ על הנביאים. והיו בי תרבו ופריתם בארץ. ילכו בית יהודה על. יבאו בני ישראל. וגם על העבדים ועל השפחות. אשר יחזיקו עשרה אנשים. אשר אשיב את שבות יהודה. לא אעשה אתכם כלה. וכן תהיה מגפת הסוס הפרד. ראיתי ביהודה דרכים

מצודת ציון

תניחנו. מלשון הנחה ועזיבה׃ (י) לנוע. מל׳ נע ונד׃ חשכו. ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כב)׃ רצם. מלשון רצון׃ יזכור. ענין זכרון׃ (יב) יצומו. ענין תענית׃ רנתם. ענין תפלה׃ (יג) אהה. ענין כמו אוי׃ (יד) חזון. מראה החלום וכן הבין בכל חזון (דניאל א)׃ וקסם. זה הרואה בכוכבים׃ ואליל. ענין דבר שאין בו ממש וכן רופאי אליל (איוב יג)׃ ותרמית. ענין ערמה כמו כי שקר תרמיתם (תהלים קיט)׃ (טו) יתמו. יכלו כמו תם הכסף (בראשית מז)׃

מצודת דוד

בוא לרה למה עתה תהיה כגר בארץ שאינו חושש בטובת הארץ כי כמו כן אינך חושש על רעבון הארץ׃ נטה ללון. הנוטה ללון במלון שאינו חושש בטובתה וכפל הדבר במ״ש׃ (ט) כאיש נדהם. כאיש נבהל שאינו חושש בשום דבר בעבור הבהלה אשר החזיקתהו׃ כגבור לא יוכל להושיע. דרך הגבור מאמד ומשער כחו עד כמה הוא וכאשר יבין כי הדבר אשר הדביקתהו הוא רב מכחו ולא יוכל להושיע או מושך ידו ולא יעשה עוד גבורות וכאומר וכי אתה מאלה הוא כך׃ ואתה. הלא אתה שוכן בקרבנו ושמך נקרא עלינו כי אנו נקראים עם ה׳ ולכן אל תעזבנו לבל יחולל שמך כי יאמרו העכו״ם מבלי יכלת ה׳ [illegible] מעמו׃ (י) לעם הזה. על העם הזה׃ כן אהבו לנוע. כמו שהם נעים עתה מפני הרעב לבקש מאכל בארצות אחרות כן אהבו מאז להיות נעים ולא חשכו רגליהם מללכת שמה למצרים ושם לאשור לבקש מהם עזרה והמוסר לכן ימנעו גם עתה׃ לא רצם. לא מרוצה להם והנה עתה יזכר את עונם ויפקוד חטאתם׃ (יא) לטובה. להיטיב עמהם׃ (יב) כי יצומו. אף כי פעמה יצומו לא ישמע אל תפלתם אשר יתפללו ביום הצום ואף אם יעלו עולה ומנחה אינני מרוצה להם כל עוד שאוחזים במעשיהם׃ כי בחרב. אלא אכלה אותם בחרב וכו׳׃ (יג) ואומר אהה. אמרתי אוי לי מזה יכלו כלה אין להם אשם כי הנה נביאי השקר מטעים אותם ואומרים להם לא תראו חרב וכו׳ ולזה חושבים שמעשיהם מרוצים לה׳ ומשרלו לבקש התשובה על הנביאים ההם לבד׃ שלום אמת. שלום מתמיד ומתקיים׃ במקום הזה. במקום הזה׃ כי לא תגלו ממנו׃ (יד) שקר וכו׳. ר״ל הלא יש להם דעת שהם אשר המה מתנבאים בשקר כי מעולם לא שלחתים ולא צויתי אותם שום צווי אף לא דברתי אליהם דבר מבלי שליחות וא״כ אין בידם לאמר שום אות ומופת ובמה מחזיקים אותם לנביאים׃ חזון שקר. ר״ל אם כן היה להם לדעת שהם מתנבאים או בחזון שקר מה שראו בחלום הלילה בדמיונות כוזבות או במעשה הקסם מה שראו בכוכבים או מה שמעו מן התרפים שהם דבר שאין בו ממש כלל או בערמת לבם יבדאו שקרים׃ (טו) לכן וכו׳. שואל והנביאים

מתנבאים

בס"ד מספים אותם נביאי השקר היה לכם לבחון בין נביאי האמת לנביאי השקר כי נביא האמת מעמיד אותם על תורת משה ונביאי השקר מיאשים לכם ע"כ שהוא כמו שאורה ואף על פי שהם צודקים בקצת דבריהם בעתידות היה לכם להזהיר זה בקשם לא בנבואה כיון שדבריהם נבטל תורה והוא עכו"ם שאפילו יעשו אותות ומופתים אמרה תורה יומת כי דבר סרה וקיום האותות והמופתים אמר הכתוב הטעם כי מנסה ה' אלהיכם אתכם : ואין מקבר להמה. זה היה עונש עונש מוסף על היסורים והמיתה : נשיהם. כי היו נמשכות לדברי שקר יותר מן האנשים : ובניהם ובנותיהם. הקטנים כעונש אבותיהם כי כן הוא כמשפט מאת האל יתברך שבוא אל המונים יאין עול : (יז) ואמרת. אתה תאמר להם זה הדבר שאתה בוכה ומצטער על השבר שאתה רואה שיבא עליהם בנבואה ותאמר להם שאתה רואה גם כן חללי חרב מבחוץ ותחלואי הרעב מבפנים וזה להפחידם אולי ישבר לבם ויכנעו במעם את הדברים האלה : בתולת בת עמי. עד שתגלה היא כמו בתולה שלא ידעה איש ולא שלט עליה

משכבים בחוצות ירושלם מפני ׀
הרעב והחרב ואין מקבר להמה
המה נשיהם ובניהם ובנתיהם
ושפכתי עליהם את־רעתם׃
יז ואמרת אליהם את־הדבר הזה
תרדנה עיני דמעה לילה ויומם
ואל־תדמינה כי שבר גדול
נשברה בתולת בת־עמי מכה
נחלה מאד׃ יח אם־יצאתי השדה
והנה חללי־חרב ואם באתי העיר
והנה תחלואי רעב כי־גם־נביא
גם־כהן סחרו אל־ארץ ולא ידעו׃
יט המאס מאסת את־יהודה אם־
בציון געלה נפשך מדוע הכיתנו
ואין לנו מרפא קוה לשלום ואין
טוב ולעת מרפא והנה בעתה׃
כ ידענו יהוה רשענו עון אבותינו
כי חטאנו לך׃ כא אל־תנאץ למען
שמך אל־תנבל כסא כבודך
זכר אל־תפר בריתך אתנו׃
כב היש בהבלי הגוים מגשמים
ואם־השמים יתנו רבבים הלא
אתה־הוא יהוה אלהינו ונקוה־
לך כי־אתה עשית את־כל־אלה׃

יהון מטרפין רמן בשוקי
ירושלם מן קדם כפנא וחרבא
ולית דקבר להון אינון נשיהון
בניהון ובנתיהון ואשפוך
עליהון ית בישתהון׃
יז ותימר להון ית פתגמא
הדין ישגרן עיני דמען ליליי
ויומם ולא ישתקן ארי תברא
רבא אתברת מלכות כנשתא
דעמי מחא מסרעא לחדא׃
יח אם נפקית לחקלא והא
קטילי חרבא ואם עלית
לקרתא והא ממרעי כפנא
ארי אף ספר אף כהן אתפניאו
לסחורתהון על די מה בארעא
ולא בקרו׃ יט המרטש
רטשתא ית דבית יהודה ואם
יתבי ציון רחיק מימרך מה
דין אלקיתנא ולית לנא אסא
סברנא לשלם ולית טב ולעדן
סליחת חובין והא פורענות
חמאין׃ כ ידענא יי חובנא
וחובי אבהתנא ארי חבנא
קדמך׃ כא לא תרחקיננא
בדיל שמך לא תנבל אתר בית
כורסי יקרך ייעול דוכרן קים
אבהתנא קדמך לא תשני
קימך עמנא׃ כב הא לית
צרוך בטעות פלחי כוכביא
לאחתא מטרא ואם שמיא
לא יתנון רסיסין אלהין על מימרך הלא את הוא יי אלהנא ונסבר קדמך ארי את

(יז) נחלה מאד. ל' חולי : (יח) סחרו. סבבו לבקש כללי : אל ארץ ולא ידעו. אל ארץ אחרת ולא היו יודעין כה עד הנה : (יט) אם בציון געלה נפשך. על מנת שלא לשוב עליה כי אם דעתך לשוב מדוע הכיתה באין מרפא : (כא) למען שמך. שנקראת רחום : כסא כבודך. בה"מ. ומדרש אגדה ישראל החקוקים בכסא כבודך : (כב) ואם השמים יתנו רביבים. מאליהם אם לא על פיך בתמיה כל תמיהה הכפולה הראשונה בה"א והשנייה באם כגון המכחנים אם במבצרים (במדבר יג) הטובה היא אם רעה (שם) המאוס מאסת אם בציון געלה נפשך (כאן) אף כאן היש ואם השמים

גהות : ולא ידעו ב' וסי' המעתיק הרים ולא ידעו. סחרו אל ארץ ולא ידעו : אבותינו ח' ס"ל וסי' גם אנחנו גם אבותינו תבייגא דפסוק. והבשת אכלה את יגיע. נשכבה בבשתנו. ידענו ה' רשענו ח' עזי ומעזי. ירא אלהי אבותינו. והנה גמלו אבותינו. על אשר לא

תולדות אהרן היש בהבלי. עקדה שער ע :

וכן היא דומה לבתולה כלומר שלא שלטו עליה גוים ובגלותה מארצה עד עתה ותהיה נכנעת לכל בגלותה כמו הבתולה כשנבעלה : מכה נחלה. מכה קשה כחולי גדול : (יח) אם. תחלואי רעב. שם האר על משקל והעלולים ימצאו גם ורזכר החולים מפני הרעב ולא זכר המתים ברעב כי החולים היו רבים מהמתים : כי גם נביא גם כהן. נביא מנביאי השקר כהן מכהני הגוים שהיו בהם רעים כמו שאמר כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך : סחרו אל ארץ ולא ידעו. סבבו ללכת לגלות אל ארץ אחרת ולא ידעו לא הרגישו בעצמם עד שגלו כי אף על פי שהיו מתנבאים על הנביאים שימתו בחרב וברעב מהם גלו עם יהויכין כמו שכתוב שהיו מתנבאים שם בגולה ואמר גם ר"ל גם הם שהם גדולי העם כי גלו עם יהויכין החרש והמסגר באמרו סחרו לפי שהסוחר דרך רחוקה אי אפשר שלא יסוב הדרכים כי אין כל הדרך דרך ישרה וי"ת ארי אף ספר וגו' כבעמוד : (יט) המאום מאסת. חזר הנביא להתפלל עוד ואף על פי שאמר לו האל אל תתפלל בעד העם הזה על מקצת העם שב להתפלל : אם בציון. אם ביושבי ציון כתרגומו כי לא דבר עד עתה על החרבן אלא על גרת היושבים בה : הכיתנו. מכת רעב : ואין לנו מרפא. כי אין מטר : קוה לשלום. מקור אם נקוה שלום מהאומות שכנינו וגלך ונשבור בר מאתם : ואין טוב. שום טובה לא יבא לנו משום צד : ולעת מרפא. מרפא מגרת הרעב ומגרת האויב : והנה בעתה. והנה אנחנו נבעתים מגרת שניהם ויונתן תרגם ולעדן סליחת חובין והוא פורענות חטאין ומקרא זה הפסוק הוא כתוב למעלה בפרשה אסף אסיפם ויש ביניהם שנוי מעט הראשון לעת וזה ולעת הראשון מרפא בה"א וזה מרפא באל"ף : (כ) ידענו ידענו רשענו וידענו גם כן עון אבותינו. כי חטאנו לך. אנחנו והם והדין עליך לפקוד עלינו עונם ועונינו כי אחזנו מעשיהם הרעים בידינו וזכר בפסוק המרדים והוא שאמר רשענו וזכר הזדונות והוא שאמר עון וזכר גם כן השגגות והוא שאמר כי חטאנו לך : (כא) אל תנאץ. אף על פי כן למען שמך עשה ואל תנאץ : אל תנבל כסא כבודך. אל תשליכו לארץ כי כסא כבודך היא ירושלם אל תשליכו ותנבלהו בהיות יושביה נעזבים אין פונה אליהם : זכור. כלומר זכור ברית אבות ואותו הברית אל תפירהו אתנו וכן תרגם יונתן ישול דוכרן קיים אבהתנא קדמך לא תשני קימך עמנא : (כב) היש. למי נלעק על המטר אלא לך : בהבלי הגוים מגשימים. פירוש נותנין גשם : ואם השמים יתנו רביבים. אפי' השמים והוא הרקיע שנותנים המטר כי השמים הם נותנים המטר זולתך זה אינו שהרי אתה עוצרם כשתרצה שלא יתנו מטר א"כ אין נהיגת המטר ברשותם וברצונם וכן אתה פותחן כשתרצה שלא אתה הוא ה' אלהינו הנותן מטר לפיכך עלינו שנקוה לך שתתן מטר : כי אתה עשית את כל אלה. מניעת הגשמים אתה עשית אותה בעצרת השמים שלא יתנו מטר והארץ שלא תתן את יבולה וזהו שאמר את כל אלה וכן אמר בנבואת זכריה כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם והנחלתי את שארית העם הזה את כל אלה כנה אמר את כל אלה

מצודת דוד

מתנבאים מאחת מאלה : יתמו. יכלו מן העולם : (טז) מפני הרעב. אשר ימותו מפני הרעב והחרב : ואין מקבר. כי ירבו מאד ולא יספיקו לקברם : המה. הם יהיו מושלכים ונשיהם וכו' : ושפכתי. אשלם להם גמול רעתם : (יז) הדבר הזה. והוא הן תרדנה עיני דמעה מבלי הפסק : כי שבר. רואה אני בנבואה כי שבר גדול וכו' : בתולת בת עמי. קראה בתולה כי עוד לא כבשה שום מלך כבתולה שלא באה ברשות הבעל : נחלה מאד. כאובה ביותר : (יח) והנה חללי חרב. והנה מושלכים חללי חרב : והנה תחלואי רעב. שוכבים חולים מעקת הרעבון. כי גם נביא. ר"ל ונדין הוא כי עשו הרע כי גם נביא השקר וכהן הבעל סבבו מעיר אל עיר לנבאות להם ולא ידעו מה מדבר ה' כי נבאו בשקר : (יט) המאום. אמר הנביא וכי מאסת את יהודה וכי תעבה נפשך בציון מדוע הכיתנו ואין למצוא רפואה על מכה : קוה. כאשר נקוה לשלום ולא הוטב ממה שהיה וכאשר נקוה לעת רפואה והנה בא עוד חרדה : (כ) ידענו. מכירים אנו שהרשענו אנחנו וגם מכירים אנו בעוון אבותינו כי כולנו חטאנו לך כמונו כמוהם : (כא) אל תנאץ. עכ"ז אל תבזה אותנו למען שמך לבל יחולל בין כשדים באמרם שמקולר יד עוז ממנו : אל תנבל. אל תוריד כסא כבודך להיות מחולל בפי הכשדים וכפל הדבר במ"ש : זכור הברית שכרת. עמנו להיות לך לעם ואל תפר היום את הברית : (כב) היש. כאומר אל מי נזעק בעבור הגשם וכי יש מי בהבלי העכו"ם הם אלילים : מגשימים. מורידים גשמים : ואם השמים. וכי מערכות השמים יתנו רביבים מעצמם מבלי גזירות מקום : כלא אתה וכו'. מוריד את הגשם ולכן נקוה לך לבדך שאתה תורידו : את כל אלה. הם מערכות השמים

מצודת ציון

(יז) תדמינה. ענין שתיקה והפסק כמו אל דמי לכם (ישעיה סב) : בת עמי. עדת עמי : נחלה. מלשון חולי : (יח) חללי. הרוגים : תחלואי. מל' חולי : סחרו. ענין סבוב ועל שם זה נקרא התגר בשם סוחר כי מסבב אחר הסחורה לקנותה : (יט) געלה. ענין העוב כמו וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כו) : בעתה. חרדה ורתת : (כא) תנאץ. ענין בזיון וכן נאצו כל תוכחתי (משלי א) : תנבל. ענין הורדה ושפלות כמו וינבל צור ישועתו (דברים לב) : תפר. ענין בטול : (כב) בהבלי. מלשון הבל וכמה הגלולים : מגשימים. מלשון גשם : רביבים. כן נקרא הגשם הדק

וש"כ

אלה על מניעת הגשמים שלא יתנו מטר והארץ שלא תתן את יבולה : (א) ויאמר ה' אלי. למה הרבה בתפלה לפני כי אם יעמוד משה ושמואל לפני בתפלה שהיו גדולים ממך אם יעמדו הם לפני אין נפשי אל העם הזה. נפשי ר"ל רצוני כמו אל תתנני בנפש צרי וזכר משה ושמואל שהיו לויים ונביאים והגדול שבנביאים אחר משה רבינו היה שמואל וכן אמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ונאמר כי נאמן שמואל לנביא לה' ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה : שלח מעל פני ויצאו. שלחם מעל פני ויצאו ואמר הלוי כנגד ירמיהו כאילו אמר אם בידך לשלחם טוב שתשלחם משתתפלל עליהם : (ב) והיה כי יאמרו. אשר למות. אמרו רז"ל כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו חרב קשה ממות איבעית אימא סברא ואי בעית אימא קרא סברא האי קא מנוול והאי לא מנוול ואיבעית אימא קרא יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב סברא האי קא מצטער והאי לא מצטער קרא טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי קשה מכולם כלהו איתנהו ביה : (ג) ופקדתי. משפחות על דרך המשל כלומר ארבע מיני פורעניות : לסחוב. על דרך הכלבים לגרר הנבלה באכלם אותה : (ד) ונתתים לזועה. כתיב וקרי לזעוה והענין אחד אלא שהם שני שרשים והם ענין התנועה : בגלל מנשה. כי הוא הנהיג את יהודה במעשים רעים ודם נקי שפך עד שמלא ירושלים תלוים כמו שכתוב וי"ת על דלא תבו כמנשה בר חזקיהו : (ה) כי מי ינוד לך. כמו לנוד לו ולנחמו ענין נהמת האבל וספור הצרות עמו ובא בזה הלשון לפי שהמנחמי' נדין ממקומן זה מפה וזה מפה לנחם האבל אמר מי יחמול ומי ינוד לך ומי יסור לשאול לשלום לך כי את גרמת הרבה שנטשת אותי לפיכך תלכי אחור ולא לפנים : (ו) את. נלאיתי הנחם. כמה פעמים נחמתי על הרעה אשר דברתי לעשות להם ולא עשיתי נלאיתי על זה לא אוכל עוד להנחם אלא אפרע מהם : (ז) ואזרם. כמו שזורים התבואה במזרה כן אזרם בשערי הארץ כלומר בגלותם אפיצם בכל ערי הארץ ואמר בשערי במקום בערי כי דרך השער נכנסין ויוצאין בעיר וכן אמר לכל באי שער עירו וכת"י בקרוי ארעא וכן הרגם במקומות רבים בשעריה בקרוא ואמר ואזרם על עשרת השבטים שגלו וכן שכלתי אבדתי אומר עליהם ואף על פי כן שבט יהודה שראו כל זה מדרכיהם הרעים לא שבו ואמר שכלתי כי בניו היו : (ח) עצמו לי. יבא זה הלשון בענין הכמות והאיכות ואמר לי ר"ל כי אני מגר עליהם ורבו אלמנותיו בעיני. אלמנותו כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד ומצאנו רבים כמוהו חס היה סתו

תולדות אהרן אנה נלא. ב"ב ח :
לזעוה. סנהדרין קג :
עצמו לי (יבמות סו) :

השמים : (א) משה ושמואל. שניהם מקיו לבקש רחמים על ישראל ומתחלה החזירום למוטב ואח"כ התפללו עליהם ולא עלה בלבם להשיב אפי עד שהחזירום למוטב. משה שימו איש חרבו וגו' (שמות לב) ויזר על פני המים וגו' (שם) ואח"כ אעלה אל ה' אולי אכפרה. שמואל במצפה ויסירו בני ישראל את הבעלים (שמואל א ז) ואח"כ קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל עליכם (שם) אתה איך יכול להשיבם אלי לכך אל תתפלל עליהם : נפשי. רצוני : (ב) אשר למות וגו'. כל המאוחר בפסוק קשה מחבירו חרב קשה ממות מיתת חרב מנוולת ומיתה על מטתו אינה מנוולת וכן הוא אומר (תהלים קטז) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב שזה מצטער וזה אינו מצטער וכן הוא אומר טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי כולהו איתנהו ביה : (ג) ופקדתי. לשון מינוי ופקידות : לסחוב. לגרר וכן אם לא יסחבום (לקמן מט) : (ד) לזועה. מגורה לא קם ולא זע (אסתר ה) וכמוהו גאוה מגורת גא מאד (ישעיה טז) : לכל ממלכות הארץ. כל השומע רעה שבאה עליהם יזוע : (ה) ינוד. יקונן : ומי יסור. אליך לנטות מדרכו אליך לשאול לך לשלום : (ו) נלאיתי הנחם. כמה פעמים חשבתי להשחית ונחמתי על הרעה עתה נלאיתי הנחם. הנחם דפורפנסי"ר בלעז : (ז) במזרה. נפה שקורין וי"ן בלעז כמו שהוא זורה בשערין שלא יהו טלן גולין למקום אחד : (ח) עצמו לי. רבו לפני אלמנותיו : על אם. על ירושלים שהיתה עיר ואם

שמרו אבותינו : יחזקיהו ב' בנביאים וסי' נמסר בריש האי סיפרא : לשאל ו' חסר בקריאת וסי' ותסיתהו לשאל מאת אביה שדה דשפטים. לשאל בו לשלום ולברכו דשמואל. כי מי יחמל עליך ירושלם. וינסו ה' בלבבם. ולא נתתי לחטא חכי : לוא ל"ה

טו א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אִם־
ד' בטעם, בספרא וסי' טלית נדיקה קרא לשמואל יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לְפָנַי אֵין
נַפְשִׁי אֶל־הָעָם הַזֶּה שַׁלַּח מֵעַל־פָּנַי
ל' וְיֵצֵאוּ׃ ב וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ
אָנָה נֵצֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר
לַחֶרֶב לַחֶרֶב וַאֲשֶׁר לָרָעָב לָרָעָב
וַאֲשֶׁר לַשְּׁבִי לַשֶּׁבִי׃ ג וּפָקַדְתִּי
עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת נְאֻם־יְהוָה
אֶת־הַחֶרֶב לַהֲרֹג וְאֶת־הַכְּלָבִים
ל' וחס' לִסְחֹב וְאֶת־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
בֶּהֱמַת הָאָרֶץ לֶאֱכֹל וּלְהַשְׁחִית׃
לזעוה ק' ד וּנְתַתִּים לְזַוְעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת
ג' וכל ד"ה דכו' כמ"ס הָאָרֶץ בִּגְלַל מְנַשֶּׁה בֶן־יְחִזְקִיָּהוּ
ג' מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל אֲשֶׁר־עָשָׂה
בִּירוּשָׁלִָם׃ ה כִּי מִי־יַחְמֹל עָלַיִךְ
ו' חס' יְרוּשָׁלִַם וּמִי יָנוּד לָךְ וּמִי יָסוּר לִשְׁאֹל
ח' חס"ב לְשָׁלֹם לָךְ׃ ו אַתְּ נָטַשְׁתְּ אֹתִי נְאֻם־
ל' יְהוָה אָחוֹר תֵּלֵכִי וָאַט אֶת־יָדִי עָלַיִךְ
ל'. ג'. ל' וָאַשְׁחִיתֵךְ נִלְאֵיתִי הִנָּחֵם׃ ז וָאֶזְרֵם
ל' בְּמִזְרֶה בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ שִׁכַּלְתִּי
ל"ס מ"ע אִבַּדְתִּי אֶת־עַמִּי מִדַּרְכֵיהֶם לוֹא־
חיו ק' שָׁבוּ׃ ח עָצְמוּ־לִי אַלְמְנוֹתָו
מֵחוֹל יַמִּים הֵבֵאתִי לָהֶם עַל־אֵם

עֲבֵדְתְּ יַת כָּל אִלֵין׃ א וַאֲמַר
יְיָ אִם יְקוּם מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל
לְמִבְעֵי מִן קֳדָמַי לָא רַעֲוָא
קֳדָמַי בְּעַמָּא הָדֵין שְׁלַח מֵאֲרַע
בֵּית שְׁכִנְתִּי וְיִגְלוֹן׃ ב וִיהֵי
אֲרֵי יֵימְרוּן לָךְ לְאָן נִגְלֵי
וְתֵימַר לְהוֹן כְּדְנַן אֲמַר יְיָ
דִּלְמוֹתָא לְמוֹתָא וְדִלְחַרְבָּא
לְחַרְבָּא וְדִלְכַפְנָא לְכַפְנָא וְדִי
לְשִׁבְיָא לְשִׁבְיָא׃ ג וְאַסְעַר
עֲלֵיהוֹן אַרְבַּע פּוּרְעָנוּן בִּישָׁן
אֲמַר יְיָ יַת דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא
לְמִקְטַל וְיַת כַּלְבַיָּא לְגָרְרָא
וְיַת עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְיַת בְּעִירָא
דְאַרְעָא לְמֵיכַל וּלְחַבָּלָא׃
ד וְאֶתְּנִינוּן לְזִיעַ לְכָל מַלְכְוָת
אַרְעָא עַל דְּלָא תָבוּ כִּמְנַשֶּׁה
בַּר יְחִזְקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה עַל דְּאַסְגֵּי לְמֶעְבַּד
בִּירוּשְׁלֵם׃ ה אֲרֵי מַן יְחוּס
עֲלָךְ יְרוּשְׁלֵם וּמַן יְדֵי עֲלָךְ
וּמַן יְזוּר לְמִשְׁאַל לִשְׁלָמָא לָךְ׃
ו אַתְּ שְׁבַקְתְּ פּוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ
לַאֲחוֹרָא אִסְתַּחַרְתְּ וַאֲרֵים יַת
מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלָךְ וְאֶחַבְּלִינָךְ
עַל דַּהֲוֵית יָכְלָא לְמֵיתַב וְלָא
תָבְתְּ׃ ז וּכְמָא דְדָרַן בְּמַדְרְיָא
כֵּן אֲבַדַּר יַת עַמִּי בְּקִרְוֵי
אַרְעָא תַּכְלִית אַבְדֵּית יַת עַמִּי
מֵאוֹרְחַתְהוֹן לָא תָבוּ׃
ח סְגִיאַת קֳדָמַי אַרְמְלָתְהוֹן
מֵחָל יַמְמִין אַיְתֵיתִי עֲלֵיהוֹן עַל סִיעַת עוּלֵימֵיהוֹן בְּזוֹוִין בַּר

מצודת דוד

ואיך אל כל אשר תחפוץ המה ולא ימרו את פיך : טו (א) אם יעמוד. ר"ל בתפלה ובקשה : משה ושמואל. משה או שמואל. ר"ל אף שהיה תפלתם מקובלת לפני מ"מ אם מי מהם יתפלל בעד העם הזה אין רצוני עליהם להיות מרוצה לבב : שלח. אמור להם בנבואה שאמרתי לגרשם מארצי ויצאו משם : (ב) אנה נצא. להיכן נלך ולתכלית מה : אשר למות. מי שראוי למות בשוגג כמיתת דבר יומת למיתה ואשר לחרב וכו' כל אחד יענש כדבר הראוי לו : (ג) ופקדתי. אמנה עליהם ארבעה משפחות ר"ל ארבעה מיני עונשין : לסחוב. דרך הכלבים לגרר הנבלות ממקום למקום : לאכול ולהשחית. הסיף לאכול הנבלות והבהמות להשחית בדריסת בגלל : (ד) לזועה לכל ממלכות. כולם יחרדו וירעדו שלא יקרה להם כמקרם : בגלל מנשה. ר"ל בעבור שאחזו במעשה מנשה וכו' : על אשר וכו'. בעבור אשר עשה מעשיו בירושלים בפרסום לכך למדו ממנו ואחזו בהם : (ה) כי מי יחמול. ר"ל אין מי יחמול עליך ואין מי ינודד בראש עליך כדרך המנחמים לאחמך בבוא הצרה עליך ואין מי יסור לנטות מדרכו לבוא אליך לשאול בשלומך : (ו) את נטשת אותי. על כי עזבת אותי ותלכי לאחור לפרוש ממני לכן אטה את ידי עליך להכות בך ואשחיתך : נלאיתי הנחם. הנה רבות פעמים גזרתי עליך השחתה ואח"כ נחמתי ועתה נלאיתי להנחם על הרעה : (ז) ואזרם. אפזרם בכל ערי הארץ כהמפזר התבואה במזרה באין כולם נופלים במקום אחד : שכלתי. אף כי שכלתי אותם והאבדתים עכ"ז לא שבו מדרכיהם ולא לקחו מוסר : (ח) עצמו לי. האלמנות שבהם המה מרובות בעיני יותר מחול ימים ר"ל אין אני עוסה בהם כמתקנה להיות הכל נחשב לפני להרבה נחשב לפני למעט כי אדרבה ואין בזה שמחה לפני : הבאתי להם. הבאתי עליהם וחוזר ומפרש על אם רבה לומר על ירושלים הבאתי קטולת בחורים להיות שודד אותם בעת צהרים למען ירבה למעט על

מצודת ציון

סריך כמו והכרימים עלי עשב (קה) : ונקיה. מלשון תקוה : (א) נפשי. ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כג) : שלח. ענין סילוק וגירושין כמו כן ישלח (לעיל ג) : (ב) אנה. להיכן וכן אנה אעלה (ש"ב ב) : (ג) ופקדתי. ענין מנוי והזכרות : משפחות. אמר כן כדרך משל : לסחוב. ענין גרירה ומשיכה כמו סחוב והשלך (לקמן כב) : (ד) לזועה. ענין רתת והרדה כמו והיה רק זועה (ישעיה כח) : בגלל. בעבור כמו בגלל הדבר הזה (דברים טו) : (ה) יחמול. מלשון חמלה ורחמים : ינוד. מלשון נ ידה : (ו) נטשת. עזבת : ואט. מלשון נטיה : נלאתי. ענין עייפות ויגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז) : הנחם. ענין הפוך מחשבה כמו פן ינחם העם (שם יג) : (ז) ואזרם. ענין פזור כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו) : במזרה. הוא הכלי שזורין בו התבואה וכן ברחת ובמזרה (ישעיה ל) : בשערי. בערי וכן באחד שעריך (דברים יז) : שכלתי. ענין מיתה כמו מחוץ תשכל חרב (שם לב) : (ח) עצמו. ענין רבוי כמו בעם עצום (תהלים לה) : אם. כן יקרא עיר גדולה אשר הקטנות סביב לה וכן עיר ואם בישראל

בָּחוּר שֹׁדֵד בַּצָּהֳרָיִם הִפַּלְתִּי עָלֶיהָ
פִּתְאֹם עִיר וּבֶהָלוֹת׃ ט אֻמְלְלָה
יֹלֶדֶת הַשִּׁבְעָה נָפְחָה נַפְשָׁהּ בָּאָה
שִׁמְשָׁהּ בְּעֹד יוֹמָם בּוֹשָׁה וְחָפֵרָה
וּשְׁאֵרִיתָם לַחֶרֶב אֶתֵּן לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם
נְאֻם־יְהוָה׃ י אוֹי־לִי אִמִּי כִּי
יְלִדְתִּנִי אִישׁ רִיב וְאִישׁ מָדוֹן לְכָל־
הָאָרֶץ לֹא־נָשִׁיתִי וְלֹא־נָשׁוּ־בִי
כֻּלֹּה מְקַלְלַונִי׃ יא אָמַר יְהוָה אִם־
לֹא שֵׁרִותִךָ לְטוֹב אִם־לוֹא ׀
הִפְגַּעְתִּי בְךָ בְּעֵת רָעָה וּבְעֵת צָרָה
אֶת־הָאֹיֵב׃ יב הֲיָרֹעַ בַּרְזֶל ׀ בַּרְזֶל
מִצָּפוֹן וּנְחֹשֶׁת׃ יג חֵילְךָ וְאוֹצְרוֹתֶיךָ
לָבַז אֶתֵּן לֹא בִמְחִיר וּבְכָל־
חַטֹּאותֶיךָ וּבְכָל־גְּבוּלֶיךָ׃

ל' | כ' חס' בא ק' | כ'. ל' | ל' וחסר | ב' בתרי לישני | ל'. ג' ר"פ | שריתיך ק' ל"ס מ"ל | ס.ל' והס' ל' | ג' מ"ל

בטיהרא איתיתי עליהון משרין
בתקיף וחבילא קרויהון׃
ט צדיאת ארעהון מבלי עמא
הוו למפחת נפש גלא יקרהון
בחייהון ועד דאינון קימין
בהיתו ואתכנעו ושארהון
לחרבא אמסר קדם בעלי
דבביהון אמר יי׃ י ווי לי אמי
ארי ילדתיני למהוי גבר דין
ואנש מצו לכל יתבי ארעא
לא רשן בי ומא דאנא
רשינא לא תבע מנהון
כולהון מטטמין לי׃ יא אמר
יי אם לא סופך יהא לטב
אם לא ייתון ויבעון מנך בעדן
דאיתי עליהון סנאה ויעיק
להון בגיל דבבא׃ יב מלך
דתקיף כברזלא יסק לסעיד
מלך דתקיף בברזלא ובנחשא
יתי מצפונא עלה למתברא׃
יג נכסיכון ובית גנזיכון לבזא אמסר לאבדמין בחובין דהויתון פלחין למעותא ובכל

מ"ל וסי' נמסר בסדר ויקרא: בעוד ג' חסר וסי' בעד שלשת ימים ישא פרעה. בעד יומם בושה וחפרה. בעד רשע לנגדי: נשיתי ב' בתרי לישני וסי' לא נשיתי ולא נשו בי. ותזנח משלום נפשי וא' ונשיתי אמך: חטאתיך ג' מ"ל וסי' חילך ואוצרתיך לבז אתן. וחלב זבחך לא הרויתני. מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך. וא' על חטאתיך. ושארא חטאתך כתיב:

תולדות אהרן יולדת השבעה. גשן מה זוכר פרשת פקודי:

רש"י

ואם בישראל: ובגבורים. הכל יהא גלוי לפניו כל גנזי מטמונים: הפלתי עליה פתאום עיר. הפכתי עליהם פתאום גייסות של עיר ובהלות לבות. ויש פותרים עיר ל' שנאה כמו ויהי עריך (שמואל א' כח) ופשריי לערך (דניאל ג): (ט) אמללה יולדת השבעה. שומרון וכ... נשיים של עשרת שבטים שעמדו מהם ז' משפחות כבר אומללה תלתה: ושאריתם. אלו יהודה וקצת בנימן שנשתיירו בישראל לחרב אתן אלו הן שבע משפחות ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו זמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע וביתו: נפחה נפשה. ל' דאבה נפשה מתרגמינן ודאבון נפש (דברים כח) ומפחן נפש: בעוד יומם. בלא זמנם. שהרו ליפול קך מדרש במס' גיטין. ובמדרש רבי תנחומא דרשו כלפי ירושלים ומונה שבעה רשעים יהורם יואש אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו אף יש למנות עוד רחבעם אביה אמציה אחזיה: וחפרה. ל' בושת: (י) אוי לי אמי. ירמיה היה מתאונן על עצמו שהיו שונאין אותו בני עירו על דברי תוכחותיו: ואיש מדון. איש מריבה כמו לא ידון רוחי (בראשית ו): לא נשיתי. כמו לא תהיה לו כנושה (שמות כב): לה מקללוני. איני רב עמהם על עסקי ממון שיש לי עליהם ולא להם עלי והרי כל העם מקללני: (יא) שריתיך. השארתיך ל' שארית וכן פתרו מנחם אבל דונש פתר אותו ל' התרה ושריתיך כמו (דניאל ה) משרי קטרין ופתרון שריתיך כן הוא שנאמר הנה פתחתיך היום מן האזיקים (לקמן מ) כלומר ביום אשר הקים ה' את דברו נאמר לו ועתה הנה פתחתיך היום מן האזיקים אשר על ידיך אם טוב בעיניך לבוא אתי בבלה. וגם ישראל בקשו ממנו שיתפלל בשבילם כאשר נאמר לו התפלל בעדינו אל ה' אלהינו כי נשארנו מעט מהרבה (לקמן מב): אם לא. ל' שבועה: הפגעתי בך בעת רעה. את האויב כשתבא עליהם הרעה יפגעו בך שתבקש רחמים עליהם כגון צדקיה אמר לו דרש נא בעדנו את ה' וגו' ד"א נבוזראדן יבקש מאתך אם טוב בעיניך לבא אתי בבלה (לקמן מ): (יב) הירוע ברזל ברזל מצפון. אומר אני ברזל הבא מצפון קשה משאר ברזל וכן פתרונו הם נמשלו לברזל הולכי רכיל נחשת וברזל (לעיל ו) ובירמיה נאמר נתתיך לעמוד ברזל ולחומת נחשת (לעיל א) ושלו חזק משלהם כי נבוכדנצר מצפון יבא כדבריו עליהם: הירוע. הירוצץ ברזל שלהם את שלך ד"א הירוצץ פרעה הבא בעזרתכם שהוא קשה כברזל את נבוכדנצר שהוא ברזל הבא מצפון ונחשת ותרגום יונתן פתר לצד זה: (יג) חילך. ל' ממון: ואוצרותיך. לישראל

רד"ק

כימי אחז שהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד ונשארו הנשים אלמנות: הבאתי להם על אם בחור שודד בצהרים. על קהלת בחורים הבאתי שודד בצהרים כלומר כי לא באו בלילה כגנבים אלא בצהרים ולא הועילה לבחורים גבורתם. אם ר"ל קהלה או משפחה כמו שנקראת אום ולאומה, בחור על דרך כלל כמו בחורים וכן שש מאות רכב בחור וכן ת"י איתיתי עליהון תומר כבעמוד: הפלתי עליה פתאום עיר ובהלות, עליה על האם שזכר הפלתי עיר ר"ל חרבן הערים ובהלות כמו פתאום כמו ויבהילו את המן מהרוהו לבכם פתאום וכאילו אמר הפלתי עליה פתאום ובהלות עיר והבהל נחזק הענין כמו פתע פתאום ואדוני אבי ז"ל פירש עיר שונא מן ויהי עריך וי"ת איתיתי עליהון משירין וגומר כבעמוד: (ט) אמללה יולדת השבעה. יולדת בנים רבים והיא כנסת ישראל והשבעה ענין רבוי במקומות לא תשבון מכוון וכן עד עקרה ילדה שבעה. שבע יפול צדיק וקם הכע כהעלאתיכם: נפחה נפשה. ענין דאבון כמו מפח נפש: באה שמשה בעוד יומם, על דרך משל מרוב הצרות כמו שאמר גם כן על הצרות האבן השמש בגלותו, באה כתוב בא קרי והשמש ימלא לשון זכר ולשון נקבה: בושה וחפרה. כפל ענין במלות שונות: ושאריתם. השארית שלא ילכו בגלות אתן לחרב ויש לפרש ושאריתם בניהם כמו שם ושאר: (י) אוי לי אמי. איש ריב ואיש מדון. כי כלם מריבים עמי ומדון כמו ריב: לא נשיתי ולא נשו בי. לא נשיתי בהם שאהיה תובע הלואתי מהם ויקללוני בעבור זה וגם הם לא נשו בי שיהיו תובעים הלואתם ממני ולא ארצה לתת להם ובעבור זה יקללוני אין שום דבר מכל זה שישנאים אותי מפני שאני מוכיח אותם לטובתם: כלה מקללוני. הורכבה המלה משני שרשים מן קלל ומן קלה כי הם שני ענינים הקללה היא הפך הברכה והקלון הוא הפך הכבוד וכן אמר הנביא כלה מקללני ומקלני והורכבו שניהם כאחד ואמר במלה אחת שני ענינים לקללה ולקלון ולגנות והומרה ה"א קלה בוי"ו כמנהג התחלפה במקומו ולולי שהאיפ"ה וקראו נח"ד הפעל בקריאה לא היה נכר במלה ענין קלה: (יא) אמר ה'. אמר לי האל בשטותי מתרעם עליהם שסופי יהיה לטוב: אם לא. לשון שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי אם לא כאשר דמיתי כן היתה: שרותיך. כמו שריתך והירק התי"ו במקום סגול וכן תי"ו והפוצותיכם חירק התי"ו במקום סגול והאל"ף אחר נעלם מהמכתב וכן תרגם כל שרית ישראל כמו שארית ושאריתך ענינו אחריתך כלומר מה שאשאר לך מכוזמן בבא רעתם וכן תרגם יונתן אם לא סופך יהא לטב: אם לא הפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה את האויב. בעת רעת ישראל וצרתם אפגיע בך את האויב והוא נבוזראדן יפגע בך שתעשה הטוב והישר בעיניך אם לבוא אם ללכת כמו שכתוב. הפגעתי בפעל יוצא כלומר אשימנו שיפגע בך ויבקש ממך שתעשה איזה דבר שתרצה ויש לפרש הפגעתי ענין פגיעה בחרב ויהיה הפסוק חלוק אם לא שריתך יאמר כנגד הנביא אם לא הפגעתי בך יאמר כנגד ישראל כי גם לפירוש הראשון יאמר חילך ואוצרותיך כנגד ישראל, ויש מפרשים שריתך פתחתיך מן משרא קטרין כמו שאמר לו נבוזראדן הנה פתחתיך היום מן הזיקים אשר על ידיך. שרותך כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד והאותיות אהו"י מתחלפות: (יב) הירוע. מן תרועם בשבט ברזל ענין שבר אמר היחבר ברזל ברזל אם ברזל אחד יתחבר ברזל אחר אם הברזל הוא מעורב עם הנחשת והוא הברזל החזק שקורין בלע"ז אסייר כ"ל יתחברו שהם יוכלו לעמוד בפני נבוכדנצר כי אם הם ברזל נבוכדנצר הוא ברזל ונחשת: מצפון. כי בבל לצפונית לארץ ישראל כמו שנאמר מצפון תפתח הרעה: (יג) חילך. לא במחיר. כל כך יהיו בוזזים רבים כי לא ימכר ולא יותן במחיר הכל לעצמו אלא כל אחד ואחד יבוז

מצודת דוד

כל נחי המטמוניות: הפלתי. הבאתי עליה פתאום קבוצת שונאים ועדת עם המבהילות: (ט) אמללה. כבר נלאה שומרון ועשרת השבטים שגדלה ז' משפחות מלכים רשעים והם ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע בן אלה וביתו: נפחה נפשה. היה לה דאבון נפש: באה שמשה. שקעה שמשה כשהיה עוד היום גדול ר"ל הושפל גדולתה במהירות בלא זמנה: בושה וחפרה. והיא יושבת בגולה בבושה וכלימה: ושאריתם. השארית הנשארה מעדת ישראל הם יהודה ובנימין אתן גם אותם לחרב לפני אויביהם: (י) אוי לי אמי. ירמיה היה מתאונן והיסב הדבור מול אמו ואמר אוי לי אמי אשר ילדתני להיות איש ריב ומדון לכולם כי ירבו עמדי על שאני מוכיחם: לא נשיתי. לפעמים מריבים עם המלוה על שהוא נוגש כסף ההלואה ולפעמים מריבים עם הלוה על שאינו משלם ההלואה אבל אני לא הלויתי להם ולא הם לוו לי ועכ"ז כולם מקללים ומבזים אותי: (יא) אמר ה'. אמר הנביא ה' אמר לי מה אתה חושש על קללתם הריני נשבע אם לא השאיר אותך לטוב. כל המקללים אותך ימותו וילכו שבי ואתה תשאר לטובה: אם לא. הריני נשבע אם לא בעת בוא הרעה והצרה אעיר את לב האויב הוא נבוזראדן להפגיע בך ולחלות פניך לבוא עמו לבבל ולא יקחך בשבי ביד חזקה כמ"ש אם טוב בעיניך לבוא אתי בוא ושמתי את עיני עליך (לקמן מ): (יב) הירוע. וכי אפשר שהברזל מתחרבות

מצודת ציון

בישראל (ש"ב כ): בחור. נבחר וגבור: שודד. עושק: הפלתי. ענין השכנה והניח כמו שהלים בעמק (שופטים ז): עיר. ענין שינאה כמו ויהי ערך (ש"א כח): ובהלות. מל' בהלה ופחד: (ט) אמללה. ענין כריתה כמו אומלל אני (תהלים ו): נפחה נפשה. ענין דאבון נפש וכן ותקותם מפח נפש (איוב יא): באה. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח): וחפרה. ענין כלימה וכן וחפרה הלבנה (ישעיה כד): ושאריתם. מל' שארית ושיור: (י) מדון. ענין מריבה כמו ישבות מדון (משלי כו): נשיתי. ענין הלואה כמו לא תהיה לו כנושה (שמות כב): מקללוני. הוא מלשון קללה ומלשון קלון ובזיון: (יא) אם לא. הוא ענין לשון שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה) ורבים כמוהו: שריתיך. מלשון שארית ובא בחסרון אל"ף וכן וגם כל שרית ישראל (דה"א יב): הפגעתי. ענין בקשה כמו ופגעו לי (בראשית כג): (יב) הירוע. ענין שבירה כמו ורעו דליותיו (לעיל יא): (יג) חילך. מלשון חיל ועושר כמו וישראל עושה חיל (במדבר כד): לבז. מלשון בזה ושלל: במחיר. ענין דמי הדבר וערכו כמו אקנה מאותך במחיר (ש"ב כד):
קדהם

רד"ק

נעזמו : ובכל חטאתיך. ובעבור מה יהיה זה בעבור כל חטאתיך : ובכל גבולך. הם חטאתיך כי לא במקום אחד לבד אלא בכל גבוליך הם כמותיך כמו חטאתיך חה פנין עליכם תוקד ונאמר אחר זה בפרשת הטאת יהודה במנום לוגות במקלם : (יד) והעברתי. כרי"ש פירוש אעביר אותך אל אויבך בארץ אשר לא ידעת : את אויבך. כמו אל אויביך וכן וכראה את הכהן כמו אל הכהן וכראה כי יונתן הוא קרא והעבדתי בדל"ת פי' כן תרגם ותשתעבדון לבעלי דבביכון אבל אנחנו קבלנו והעברתי ברי"ש וכן נמצא בספרים המדוייקים הראשון לכמוך עליכם והפרשת הטאת יהודה והעבדתיך בדל"ת : קדחה. פעל עומד פירוש בערה : (טו) אתה ידעת. כלומר ידעת מה שעושים לי מה שאומרים על כהונתם אותם : אל לארך אפך תקחני. אם תאריך אפך עליהם אל תקחני רלומר אל תמיתני כדי שאראה נקמתך מהם וי"ת לא תתן ארכא לעולבני : דע שאתי עליך חרפה. כלומר הראה להם שידעת ולא נעלם ממך : (טז) נמצאו. כשנמצאו לי דבריך בנבואה קבלתים ברצון כמו שאוכל אדם הדבר הערב לו לשכך אמר ואכלם : כי נקרא שמך עלי. בזה אני שמח מאד שיאמרו עלי נביא השם ואשר הנביאים יקרא נביאי הבעל : ויהי דבריך. כתוב בוי"ו וקרי דברך בלא יו"ד לשון יחיד כמו שאמר ויהי והכתיב דרך פרט והקרי דרך כלל : (יז) לא ישבתי בסוד משחקים. כי דברך היה שמחה לבבי ובאמרו לבבי ר"ל שמחה הבלב אבל שמחה אחרת לא היתה במחה שהיא שמחת הגוף שאשב בסודם וכקהלם בשהם משחקים ואשמח עמהם זה לא היה לי אילו לשבה לא היה לי שמחם אלא בדד ישבתי כי אני מתבודד בביתי : מפני ידך. רוצה לומר מפני יד הנבואה כמו שהיה עלי יד ה' וכן תרגם יונתן מן קדם מימרך פריש יתיבית וכן תרגם כי זעם מלאתני ארי נבואה דלוט מליתני ויש לפרש מפני ידך מכתך כמו הנה יד ה' הויה והמכה והזעם והכאב הוא בזותם אותו וקללם אותו עד שהיו מכים אותו כמו שכתוב : (יח) למה היה. למה בדגש ומלעיל על ס"ה והוא אחד מן התמשה : נצח. עולמי ותמידי שלא יפסק לי בכל יום ויום אני במריבה וכאילו מכתי אנושה ברפאת ולשון אנושה נאמר על דרך מליצת השיר כי אין למכה רצון למה היה זה מה שאין יש בו : היו תהיה לי כמו אכזב : והנה אתה תהיה לי כמו אכזב רוצה לומר כמו מקור אכזב וכמו מים לא נאמנו שיבטח אדם שימצא מים ויכזבו כלומר יפסקו והנה לא נאמנו וטעין אחד כפול במלות שונות ובאמרו אכזב וזכר התאר ולא זכר המתאר כן דרך הכתוב במקומות כמו כעדר הקטנות ומאכלו בריאה ואמר המשל כנגד הכל בעבור שאמר לו בתחילת נבואתו ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות נחשת וגו' והנה הם מתרסים ומכים אותי ואע"פ שאמר לו [illegible]

[illegible]

תרגום

תחומיכון : יד ותשתעבדון לבעלי דבביכון בארעא דלא ידעתון ארי קידום תקיף כאשתא נפק מן קדמי ברגז עליכון ייחול : טו אתגלי קדמך יי ייעול דוכרני ופקדני לאוטבא לי ואסער על בעלי דבבי אתפרע לי מרדפי לא תתן ארכא לעולבני גלי קדמך דקבלית חסודין על מימרך : טז קבלית לפתגמך וקימתינון והוה מימרך לי לביע ולחדות לבי ארי אתקרי שמך עלי יי אלהים צבאות : יז לא יתיבית בסיעת משבחין ולא חדיתי מן קדם מימרך פריש יתיבית ארי נבואה דלוט מליתני : יח למא הוה כיבי לאפרש ומחתי תקיפא למסרבא לאתסאה לא יהי מימרך לי כדבין כסבע דמיין דפסקין מוהי : יט בכן כדנן אמר יי אם תתוב ואתיבינך קדמי תשמש ואם תתיב רשיעיא למהוי צדיקיא בעות מימרי תקים יתובון אינון לפתגמך ואת לא תתוב

ירמיה טו

יד והעברתי את איביך בארץ לא
ידעת כי אש קדחה באפי עליכם
תוקד : טו אתה ידעת יהוה זכרני
ופקדני והנקם לי מרדפי אל לארך
אפך תקחני דע שאתי עליך
חרפה : טז נמצאו דבריך ואכלם
ויהי דבריך לי לששון ולשמחת
לבבי כי נקרא שמך עלי יהוה
אלהי צבאות : יז לא ישבתי בסוד
משחקים ואעלז מפני ידך בדד
ישבתי כי זעם מלאתני : יח למה
היה כאבי נצח ומכתי אנושה
מאנה הרפא היו תהיה לי כמו
אכזב מים לא נאמנו : יט לכן כה
אמר יהוה אם תשוב ואשיבך
לפני תעמד ואם תוציא יקר מזולל
כפי תהיה ישבו המה אליך
ואתה לא תשוב אליהם :

(הערות בגליון: ס' ר"פ בנבי' · ל' · דברך ק' · ס"ס נפס' · ח' · ה' דגש למה · ל' · ל' · י"ד בטעם בספרה · ל' · מ"ע)

תולדות אהרן / אם תשוב. ב"מ פ"ט פקדם שמר לה :

רש"י

לישראל הוא אומר : ובכל חטאתיך. ולמען כל חטאתיך אשר זאת לך : ובכל גבולך. אשר בעמדת אליליס במלון : (טו) אל לארך אפך תקחני. תרגום יונתן לא תתן ארכא לעולבני אל תקח את ריבי להאריך להם אפך אלא מהר והנקם לי : שאתי. כמו סבלתי : עליך. בשבילך : (טז) נמצאו דבריך ואוכלם. לתאוה מתחלה והיו לששון כי דמיתי שישמעו אלי. מתה : (יז) מפני ידך. מפני נבואה הבאה לי מאתך : ישבתי. יחידי ומשתומם באבילות כי נבואת זעם מלאתני. במורבן ביתך : (יח) אנושה. חולה כמו ויאנש ויחלה בבנה של בת שבע : היו תהיה לי. אתה הוה לי : כמו אכזב. כאדם שמבטחו נפסק ממנו שאתה מניחני להכלמער בידם. אכזב מקור פוסק פיילייהן בלעז : מים לא נאמנו. לסמוך עליהם : (יט) לכן. בעבור שאני סובל הצרות האלה : כה אמר ה'. לי : אם תשוב. אתה ישראל עי' ואשיבך אני אליו אמר לי לפני תעמוד : ואם תוציא יקר מזולל. אם תוציא אדם כגון מאדם רשע שתחזירם למוטב : כפי תהיה. שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה : ישובו המה אליך ואתה לא תשוב

תוקד ה' בקריאה ופי' נמסר בסדר צו : אתה ז' ר"פ בנביאים וסי' אתה ידעת את דוד אבי. אתה תשמע השמים דנברי דמלכים. אתה ידעת ה' זכרני ופקדני. אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה דספרא. הגד את בית ישראל את הבית ויכלהו. אתה תאכל ולא תשבע. אתה תזרע ולא תקצור : לכן י"ד בטעם בסיפרא וסי' נמסר

מצודת ציון

(יד) קדחה. ענין הבערה כמו הן כלכם קודחי אש (ישעיה נ) : תוקד. ענין שריפה כמו ותוקד עד שאול (דברים לב) : (טו) ופקדני. ענין השגחה : שאתי. מלשון משא וסבל : (יז) בסוד. ענין קבוץ כי להמתיק סוד מתקבצין הרעים לזה וכן על סוד בחורים (לעיל ו) : ומשחקים. מלשון שחוק ושמחה : ואעלוז. ענין שמחה : בדד. יחידי כמו איכה ישבה בדד (איכה א) : זעם. כעס וחרון : נצח. ר"ל זמן רב : אנושה. כאובה ביותר כמו אנוש חציו (איוב לד) : (יח) מאנה. מלשון מיאון : אכזב. ענין הפסק ועזיבה כמו אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נח) : נאמנו. ענין דבר המתקיים כמו יתד במקום נאמן (שם כב) : (יט) יקר. מכובד וחשוב : מזולל. ענין כרבות ההוללה

מצודת דוד

שלך ישבר ברזל החרבות הבא מצפון שהברזל חזק מאוד ונחשת משרב בו כמחוק עוד יותר וכן נאמר הולכי רכיל נחושת וברזל (לעיל ו) ור"ל ומי התשוב שאתה תתגבר במלחמה מול נבוכדנצר הלא מאד יחזק ממך : (יג) לבז אתן. לו אתן לשללו ולא תקח בעדם מחיר ר"ל לא יפדיר אותך בארץ שמתיר באוצרות שיקח כי יקחם דרך שלל : ובכל חטאתיך. כי ישיב בכל חטאותיך שחטאת לפני ובכל גבוליך חטאת מכלי מקום נעדר : (יד) והעברתי. אעביר אותך מארצך ללכת עם אויביך בארץ אשר לא ידעת מאז : כי אש. אש החרון הבער באפי ועליכם תשרוף ר"ל עליכם אשפוך את החרון : (טו) אתה ידעת ה'. את הרעה שעושים לי אנשי ענתות : זכרני ופקדני. זכור בי והשגיח עלי ועשה לי נקמה מרודפי : אל לארך אפך תקחני. ר"ל אל תמיתני להאריכות אפך בנקמתי אבל מהרה חושה תנקום נקמתי מהם : דע. תן לב לדעת מה שאני נושא וסובל חרפה בעבורך במה שאני מתנבא בשמך : (טז) נמצאו דבריך. כשהרתה עלי רוח הנבואה ונמצאו לי דבריך קבלתים בשמחה כאוכל דבר מה לתאוה וחזר ופירש ויהי דברך לי לששון וכו' על כי נקרא שמך עלי אתה ה' וכו' ר"ל שמחתי היה על כי באה עלי שפע הנבואה להיות נקרא נביא ה' : (יז) לא ישבתי. אחר שקבלתי הנבואה לא ישבתי בקבוצת משחקים לשמוח עמהם: מפני ידך. מפני הנבואה הבאה לי מידך ישבתי בדד ויחידי כדרך המצטער כי מלאת אותי נבואות זעם הם הייעודים הרעים מחורבן הבית וגלות העם : (יח) כאבי נצח. ר"ל זה זמן רב אורבים עלי אנשי ענתות : ומכתי אנושה. המכה שעלי היא כאובה מאד ר"ל הם מכאיבים אותי ביותר : מאנה הרפא. ממאנת לקבל רפואה ר"ל אינם חוזרים מרעתם : היו תהיה לי. אתה תהיה למולי כמו מקור מים הנפסק ועוזב הנבואה ולתוספת ביאור אמר מים לא נאמנו שאין מתקיים ומתמיד כי כמו כן חדלת ממני העזרה והצלה מן הקמים עלי : (יט) לכן כה אמר ה'. שלא יקיפה בכרי וכן אמר אם אתה ישראל תשוב לה' ואני אשיבך ר"ל תשובתך תהיה ע"י בגמול זה כבמיתתי לומר לפני תעמוד עד עולם ולא תפסוק הנבואה ממך ואם תוציא את מי מן הזוללות להיות אדם יקר אז תהיה כפי כי יתקיים גזרתך כמו גזרתי : ישובו המה אליך. יהיו דבר המסורות שהמה ישובו אליך להיות כשרים כמותך ואל תדאג ליגך אליהם בגליות כי הן תלמוד [illegible]

זה שאמר לך השתדל עמהם שישובו המה אליך והשמר שלא תשוב אתה אליהם : (כ) ונתתיך . אמר לו אתה לא כמו אדם אכזב אלא כמו שאמרתי לך בתחלה כן אעשה שאתנך לעם הזה לחומת נחשת
בצורה : ונלחמו אליך ולא יוכלו לך . כי אני לא אמרתי שמלחמתם אליך תהיה לזמן ולא תבא לא הבינות הטעב דברי אלא כמו שהבטחתיך כן אקיים כי לא יוכלו לך להמיתך אבל הם ילחמו אליך בין בדברים
בין במכות ובין בבזיון כל זמן התוכיחם וכו'. זה השורת הסכל להבינם אבל כי אם לא תשוב כלם אף אפשר שלא תשוב מקדם כמו שראינו שאמרו מקדם כשרצו להמיתו אמרו השרים אין לאיש הזה
משפט מות כי בשם ה' אלהינו דבר אלינו ואם תערת כזה ולא תחוש לחרפתם וגדופם תקבל שכר מאתי : (כא) והצלתיך מיד רעים . מכף עריצים . שרוצים להמיתך : (א) ויהי דבר ה' : (ב) לא תקח
לך אשה . יש הנה מנוכה לפה מהו השאל שלא יקח אשה ולא יוליד בנים ובנות לפי שנגזרה גזרה על הבנים ועל הבנות הילודים במקום הזה שימותו כרעב ומי לא היה רואי ירמיהו שימיו בניו בזכותו

כ וּנְתַתִּיךָ לָעָם הַזֶּה לְחוֹמַת נְחֹשֶׁת
בְּצוּרָה וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ
לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהוֹשִׁיעֲךָ וּלְהַצִּילֶךָ
נְאֻם־יְהוָה׃ כא וְהִצַּלְתִּיךָ מִיַּד רָעִים
וּפְדִתִיךָ מִכַּף עָרִצִים׃
טז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ב לֹא־תִקַּח לְךָ אִשָּׁה וְלֹא־
יִהְיוּ לְךָ בָּנִים וּבָנוֹת בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃
ג כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה עַל־הַבָּנִים וְעַל־
הַבָּנוֹת הַיִּלּוֹדִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־
אִמֹּתָם הַיֹּלְדוֹת אוֹתָם וְעַל־אֲבוֹתָם
הַמּוֹלִדִים אוֹתָם בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃
ד מְמוֹתֵי תַחֲלֻאִים יָמֻתוּ לֹא יִסָּפְדוּ
וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה
יִהְיוּ וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב יִכְלוּ וְהָיְתָה
נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ ה כִּי־כֹה ׀ אָמַר
יְהוָה אַל־תָּבוֹא בֵּית מַרְזֵחַ וְאַל־
תֵּלֵךְ לִסְפּוֹד וְאַל־תָּנֹד לָהֶם כִּי־
אָסַפְתִּי אֶת־שְׁלוֹמִי מֵאֵת הָעָם־הַזֶּה
נְאֻם־יְהוָה אֶת־הַחֶסֶד וְאֶת־
הָרַחֲמִים׃ ו וּמֵתוּ גְדֹלִים וּקְטַנִּים
בָּאָרֶץ הַזֹּאת לֹא יִקָּבֵרוּ וְלֹא־יִסְפְּדוּ
לָהֶם וְלֹא יִתְגֹּדַד וְלֹא יִקָּרֵחַ לָהֶם׃
ז וְלֹא־יִפְרְסוּ לָהֶם עַל־אֵבֶל לְנַחֲמוֹ

לְמַמְעֵי בְּתַרְיהוֹן : כ וְאֶתְּנִינָךְ
לְעַמָּא הָדֵין כְּשׁוּר דִּנְחָשׁ
כְּרִיךְ וִיגִיחוּן לְקִבְלָךְ וְלָא
יִכְּלוּן לָךְ אֲרֵי בְּסַעֲדָךְ מֵימְרִי
לְמִפְרְקָךְ וּלְשֵׁיזָבוּתָךְ אֲמַר יְיָ :
כא וְאֲשֵׁיזְבִינָךְ מִיַּד מְבָאֲשִׁין
וְאֶפְרְקִינָךְ מִיַּד תַּקִּיפִין :
א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִּי לְמֵימַר : ב לָא תִסַּב
לָךְ אִתְּתָא וְלָא יְהוֹן לָךְ בְּנִין
וּבְנָן בְּאַתְרָא הָדֵין : ג אֲרֵי
כִדְנַן אֲמַר יְיָ עַל בְּנִין וְעַל בְּנָן
דְּמִתְיַלְדִין בְּאַתְרָא הָדֵין וְעַל
אִמְּהָתְהוֹן דְּיָלְדָן יָתְהוֹן וְעַל
אֲבָהָתְהוֹן דְּמוֹלְדִין יָתְהוֹן
בְּאַרְעָא הָדָא : ד מְמוֹת מַמְרְעֵי
כְּפַן יְמוּתוּן לָא יִסְתַּפְדוּן
וְלָא יִתְקַבְרוּן כְּזִבַל מְבַדַּר
עַל אַפֵּי אַרְעָא יְהוֹן וּבְחַרְבָּא
וּבְכַפְנָא יְסוּפוּן וּתְהֵי נְבִילַתְהוֹן
מְשַׁגְרָא לְמֵיכַל לְעוֹפָא
דִשְׁמַיָּא וְלִבְעִירָא דְאַרְעָא :
ה אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לָא
תֵעוֹל לְבֵית מַרְזֵיחָא וְלָא
תְהַךְ לְמִסְפַּד וְלָא תְּדָוֵי לְהוֹן
אֲרֵי כְנֵישִׁית יָת שְׁלָמִי מִן
עַמָּא הָדֵין אֲמַר יְיָ יָת חִסְדָּא
וְיָת רַחֲמֵי : ו וִימוּתוּן רַבְרְבִין
וְדַעְדְּקִין בְּאַרְעָא הָדָא לָא
יִתְקַבְּרוּן וְלָא יִסְפְּדוּן לְהוֹן
וְלָא יִתְחַמְּמוּן וְלָא יִמְרְטוּן
לְהוֹן : ז וְלָא יִפְרְסוּן לְהוֹן עַל

תשוב אליהם. יתיבון אינון לפתגמך ואת לא תתוב לממעי בתריהון : (ה) בית מרזח . משתה בספרי בפרשת בית פעור ראיתי תרגו למשתה להם מרזיחין אבל רבותינו פירשו מרזח אבל : תנוד . תקונן : כי אספתי את שלומי וגו'. השלום שאמר לאברהם אביהם שבא עושה צדקה ומשפט נתתי לזרעו חסד ורחמים ושמר ה' אלהיך לך וגו' (דברים ז) ונתן לך רחמים (שם יג) הם הפכו ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו (עמוס ה) אף אני חזרתי ואספתי אלי את חסדי ואת רחמי : אספתי . אסופי"ש בלעז כמו אסף אלהים את חרפתי (בראשית ל) . (ו) ומתו גדולים וקטנים . ואחר שהכל מתים מה לך לספוד : ולא יתגודד ולא יקרח להם : דרך האבלים להתגודד ולשרוט בשרם ולקרוח קרחה בראשם ומכל מקום לישראל אסור ולא הוכיחו אלא לדוגמת אבל : (ז) ולא יפרסו . לי שבירה כמו (דמאי ה) מגלא הקל ופרסין שמשברין את האבלים ברחבה ופורסין להם ברכת המולים כי הוא יברך הזבח (שמואל א ט) תירגם יונתן ארי הוא פרים על מזונא

בסיפרא סימן ז' : יוכלו י"א וסי' נמסר בריש סיפרא סוף סימן א' : ולא יהיו ג' וסימ' בנים ובנות תוליד . לא תקח לך אשה . ולא יהיו כאבותם . וכל יחזקאל דכוו' במ"א לא יהיו סי' והיתה ידי : לספוד ג' מ"ל בליש' וסי' אל תבא בית מרזח . כי צמתם וספוד בחמשי . עת ספוד ועת רקוד : תולדות אהרן לא יספדו . סנהד' מו : בית מרזח . כ"בי (מ"ק פג) :

והנה הקטנים אינם מתים אלא בעון אבותיהם וירמיהו לא היה לו עון שימותו בניו בעונו ועוד אף על פי שנגזרה גזרה שימותו בחרב וברעב הגזרה על קצתם ולא על כלם כי גם גלות נגזר עליהם והנה נאמר בנבואת יחזקאל על ירושלם והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות ועוד שגם על האבות ועל האמות גזר שימותו ולא מתו כלם שהרי גלו מהם וכענין הזה נאמר בנבואת יחזקאל אם בנים ואם בנות יצילו המה לבדם ינצלו ולמה לא הצילו האבות הצדיקים את בניהם שהרי הם כמותם כי אין לבנים הקטנים חטא שימותו בעבורו אלא כשהם מתים בעון אבותיהם מתים ואם האבות הם צדיקים לא ימותו הבנים ומה שאני רואה בזה הוא כי במקום הזה רוצה לומר בענתות ובענתות נאמרה לו נבואה זו והזהירו שלא יקח אשה ולא יוליד בנים ובנות שם כי עזרה גזרה על הבנים והבנות הנולדים בענתות וכן אמר למעלה על אנשי ענתות והאחרים לא תהיה להם כי אביא רעה על אנשי ענתות שנת פקודתם הנה אמר כי לא תהיה שארית לאנשי ענתות אבל בירושלם היתה שארית ופלטה כמו שנאמר בנבואת יחזקאל והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות וכיון שנגזרה גזרה זו על אנשי ענתות כולה אם יהיו לירמיהו שם בנים ובנות יכלו בכלל האחרים כמו שנאמר כי עד צדק ישוב משפט כמו שפירשנו במקומו כי יסוף צדיק אחד בתוך אלפים אנשים חייבים כמו שאמרו ללוט פן תספה בעון העיר וכל שכן מי שאין לו זכות מעצמו כמו הבנים והבנות ואילו היו לירמיהו בנים ובנות בענתות והיה מוציאם מענתות טרם בא הגזרה לא היו נספים עם האחרים אלא שלא היו מניחין אותם קרוביהם בני ענתות כי לא היו מאמינים בנבואתו לפיכך אמר לו האל שלא יהיו לו שם בנים ובנות כי יספו בעון העיר ואפילו היה ירמיהו עצמו בענתות שמא לא ינצל בין כלם ומה שאמר המה לבדם ינצלו זהו כשיהיו שלשה צדיקים בעיר אחת כמו שאמר נח דניאל ואיוב בתוכה לא אמר צדיק אחד לבד אלא כשהם שלשה או יותר ינצלו כי יצטרפו זכיות שלשתן להצילם ואם יהיו עשרה הם בצדקתם יצילו כל העיר כמו שאמר ונשאתי לכל המקום בעבורם ואם ינצלו ממיתה אפשר שלא ינצלו מגלות או משנוי אחר ומה שנאמר בשיר של פגעים יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש לא יקרה זה לכל צדיק אלא למי שהשגחתו בו תמיד לא תסור ממנו כמו שנאמר בו כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי

ידע שמי , ואף על פי שנגזרה גזרה על אנשי ענתות שלא תהיה בהם שארית היתה להם שארית שעשו התשובה בעת כבוש הארץ כי מנהו בשוב גלות בבל אמר אנשי ענתות מאה ועשרים ושמנה אף על
פי כן שאל זה ירמיהו על מה שהיתה גזרתם תחלה ולא גלה התשובה לירמיהו לפי שאמר לו ה' כי גזרתם קשה עד שלוש שאל שלא יקח אשה במקום הזה : (ג) כי כה . הילודים. הם אחר וכן
הילודים במדבר : (ד) ממותי . הם כפלם כמכוחי עיר מבוקעה וכלא מ"ם נוספת מותי חלאים המות והוא קבוץ מן מות ר"ל מיתת התחלואים ימותו ותחלואים רוצה לומר בחלי רעב ימותו כמו שאמר
למעלה ואם באתי העיר והנה תחלואי רעב וכן תרגם יונתן ממרעי כפן ימותון ואם לא יהיה זה פירושו מה ירצה לומר מיתת התחלואים ימותו כל בני אדם מתים בחלי אם לא ימותו בחרב אלא כן פירש
כמו שתרגם יונתן : לא יספדו ולא יקברו . כי כל אחד יהיה טרוד בעצמו לא יהיה פנאי לספוד ולקבור : (ה) כי כה . בית מרזח . בית אבל כן פירשו רז"ל וכן וסר מרזח סרוחים ואדוני אבי ז"ל פי'
כי מרזח הוא לשון הרמת קול בין בבכי בין בשמחה וכן הוא בלשון ערבי מרזח : ואל תנוד להם . בחולם. ועניינו פירשנו למעלה : כי אספתי את שלומי מאת העם הזה . השלום והחסד והרחמים שהייתי
נותן להם כמו לקחתי אותם מאתם ואספתים אלי וכיון שאספתי אני שלומי מהם לא תדרוש אתה בשלומם לא באבלם ולא בשמחתם : (ו) ומתו . ולא יתגודד ולא יקרח להם , ואע"פ שהוא אסור
לישראל לעשות כמו שכתוב לא תתגודדו לא תשימו קרחה בין עיניכם למת אולי הם בין שוגג

מצודת דוד

ממעשיהם להיות כמוהם כי תהיה במוח כזה : (כ) ונתתיך . אתן אותך מול העם הזה להיות חזק כחומת נחושת בצורה ועם כי ילחמו עליך לא יוכלו לך כי אני מושיעך : (כא) מיד רעים . הם אנשי ענתות : מכף עריצים . החזקים ממך בכח הזרוע וכפל הדבר במ"ש : טז (ב) ולא יהיו וכו'. למען לא יהיה לך בנים וכו' : (ג) המולידים . המעברות אותם : (ד) ממותי תחלואים . ממיתת תחלואי רעב ימותו במ"ש ואם באתי העיר והנה תחלואי רעב (לעיל יד) : לא יספדו . כי יהיו מרודים בצרתם : ולא יקברו . כי ירבו מאד ולא יספיקו לקברם ויהיו מושלכים על פני האדמה כזבל : למאכל וכו'. הואיל ולא יקברו : ולבהמת הארץ . ר"ל לחית הארץ כי חיה בכלל בהמה : (ה) כי כה וכו'. ר"ל כי כן אמר לי ה' וגו' למען היות לאות : בית מרזח . לבית אבל לנחמו : ואל תנוד. דרך המנחמים לנוד בראש : כי אספתי . ר"ל זה להם לאות אשר כליתי מהם את שלומי ולא אעשה עמהם חסד ולא ארחם עליהם : (ו) לא יקברו . בעבור שרבו : ולא יספדו .

מצודת ציון

האכילה ורדיפת התאות וכן זולל וסובא (דברים כא) : (כ) : בצורה . חזקה : יוכלו . ענין יכולת : (כא) ופדיתיך . מלשון פדיון : מכף . מיד : עריצים . חזקים כמו כגבור עריץ (לקמן כ) : (ד) תחלואים . ענין חולי : לדומן . לזבל : (ה) בית מרזח . בית אבל וכן סר מרזח סרוחים (עמוס ו) : תנוד . מלשון נדידה : להם . עליהם : אספתי . ענין כליון כמו אסף אסיפם (לעיל ח) : (ו) יתגודד . ענין שריטה בבשר כמו ויתגודדו כמשפטם (מ"א יח) : יקרח . ענין מריטת השער כמו קרחי וגזי (מיכה א) : (ז) יפרסו . מלשון פרוסה ושבירה כמו פרוס לרעב לחמך (ישעיה נח)

עַל־מֵת וְלֹא־יַשְׁקוּ אוֹתָם כּוֹס
תַּנְחוּמִים עַל־אָבִיו וְעַל־אִמּוֹ׃
ח וּבֵית־מִשְׁתֶּה לֹא־תָבוֹא לָשֶׁבֶת
אוֹתָם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃ ט כִּי כֹה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִנְנִי מַשְׁבִּית מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה
לְעֵינֵיכֶם וּבִימֵיכֶם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל
שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה׃ י וְהָיָה כִּי
תַגִּיד לָעָם הַזֶּה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ עַל־מֶה דִבֶּר
יְהוָה עָלֵינוּ אֵת כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה
הַזֹּאת וּמֶה עֲוֹנֵנוּ וּמֶה חַטָּאתֵנוּ
אֲשֶׁר חָטָאנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃
יא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם עַל אֲשֶׁר־עָזְבוּ
אֲבוֹתֵיכֶם אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה וַיֵּלְכוּ
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעַבְדוּם
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וְאֹתִי עָזָבוּ וְאֶת־
תּוֹרָתִי לֹא שָׁמָרוּ׃ יב וְאַתֶּם הֲרֵעֹתֶם
לַעֲשׂוֹת מֵאֲבוֹתֵיכֶם וְהִנְּכֶם הֹלְכִים
אִישׁ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבּוֹ־הָרָע
לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֵלָי׃ יג וְהֵטַלְתִּי
אֶתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת עַל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם אַתֶּם וַאֲבוֹתֵיכֶם
וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֶת־אֱלֹהִים אֲחֵרִים
יוֹמָם וָלַיְלָה אֲשֶׁר לֹא־אֶתֵּן לָכֶם
חֲנִינָה׃ יד לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים
נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד חַי־יְהוָה
אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ טו כִּי אִם־חַי־יְהוָה אֲשֶׁר
הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹן
וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדִּיחָם שָׁמָּה

אֶבְלָא לְנַחָמוּתְהוֹן עַל מִיתָא
וְלָא יַשְׁקוּן יָתְהוֹן כָּס תַּנְחוּמִין
גְּבַר עַל אֲבוּהִי וְעַל אִמֵּיהּ׃
ח וּבֵית אִסְחָרוּתָא לָא תֵיעוֹל
לְאַסְחָרָא עִמְּהוֹן לְמֵיכַל
וּלְמִשְׁתֵּי׃ ט אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא
אֲנָא מְבַטֵּיל מִן אַתְרָא הָדֵין
לְעֵינֵיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן קָל בְּיַע
וְקָל חֶדְוָא קָל חַתְנִין וְקָל כַּלָּן׃
י וִיהֵי אֲרֵי תְחַוֵּי לְעַמָּא הָדֵין
יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וְיֵימְרוּן
לָךְ עַל מָה גְזַר יְיָ עֲלָנָא יָת
כָּל בִּישְׁתָּא רַבְּתָא הָדָא וּמָה
חוֹבָנָא וּמָה סוּרְחָנָנָא דְחַבְנָא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא׃ יא וְתֵימַר
לְהוֹן עַל דִּשְׁבַקוּ אֲבָהָתְכוֹן
פּוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ וּטְעוֹ בָּתַר
טַעֲוַת פַּלְחֵי כּוֹכְבַיָּא וּפְלַחוּנוּן
וּסְגִידוּ לְהוֹן וּפוּלְחָנִי שְׁבָקוּ
וְיָת אוֹרַיְתָא לָא נְטַרוּ׃
יב וְאַתּוּן אַבְאֵישְׁתּוּן לְמֶעְבַּד
מֵאֲבָהָתְכוֹן וְהָא אַתּוּן אָזְלִין
גְּבַר בָּתַר הִרְהוּר לִבֵּיהּ בִּישָׁא
בְּדִיל דְּלָא לְקַבָּלָא לְמֵימְרִי׃
יג וְאַטְלְטֵיל יָתְכוֹן מֵעַל אַרְעָא
הָדָא לְאַרְעָא דְלָא יְדַעְתּוּן אַתּוּן
וַאֲבָהָתְכוֹן וְתִפְלְחוּן תַּמָּן
לְפַלְחֵי כּוֹכְבַיָּא יְמָם וְלֵילֵי דְּלָא
יְהֵי לְכוֹן רַחֲמִין׃ יד בְּכֵן
הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְלָא
יְהוֹן מִשְׁתָּעַן עוֹד בִּגְבוּרְתָּא
דַיְיָ דְּאַסֵּיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ טו אֱלָהֵין
יְהוֹן מִשְׁתָּעַן בִּגְבוּרְתָּא דַיְיָ
דְּאַסֵּיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲרַע צִפּוּנָא וּמִכָּל מְדִינָתָא דְאַגְלֵינוּן

רדק

כמנהגי הגוים כמו שהיו עושים עברות אחרות כמנהג הגוים ואמר כי לא יהיה להם פנאי לעשות כדברים שעושים על מת לא דברי אבל ולא דברי נחמה: (ז) ולא יפרסו. בהם"ך כתוב ועניינו כמו פרשה ציון בידיה פרשה ידיה באבל. והכות כף אל כף ופירוש לא יפרסו ולא יתגודדו על המתים ולא ינחמו מן החיים ואדוני אבי ז"ל פירש ולא יפרסו כמו שפורסין ובוצעין הלחם לאבל כשמברין אותו וזהו שאמר לנחמו על מת ואמר על אביו ועל אמו לשון יחיד והפסוקים לשון רבים רוצה לומר כל אחד על אביו ועל אמו וכן תרגם יונתן גבר על אבוהי ועל אימיה: (ח) ובית משתה. הפסוקים האלה מבוארים עד לכן הנה ימים באים: (י) על מה דבר ה'. מה בסגול והוא אחד מכ"ד מה שהם בסגול וכל דסמיך לה"ע דכו' במ"ז: עוננו. בלא יו"ד וכן חטאתנו לשון יחיד: (יב) ואתם הרעותם. והוא מן הדין פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: (יג) והטלתי. ענינו והשלכתי: ועבדתם שם אלהים אחרים יומם ולילה, כתרגומו ותפלחון תמן וגומר כבעמוד: חנינה. רחמים כלומר לא ירחמו עליכם האויבים אלא יעבדו בכם בפרך: (יד) לכן הנה ימים באים. זו היא עתידה והיא הנחמה אומר להם נחמה זו אחר פורענות והיה כאלו שולח להם בזה הענין על ידי נביאיו פורענות ונחמה כדי שלא יאמרו אבדה תקותינו כי אע"פ שיפרע מהם על מעשיהם הרעים עוד באחרית הימים תהיה להם תקוה: ולא יאמרו עוד חי ה'. כשישבע אדם ויאמר חי ה' ודרך העולם לסמוך על הזכרת ה' דבר ממעשיו או מנפלאותיו כמו שאמר צדקיהו חי ה' אשר עשה לנו את הנפש הזאת וכן היו אומרים חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים ואמר הנה ימים באים שלא יאמר כי אם חי ה' אשר העלה וגו' וזה יהיה בימות המשיח בקבוץ גליות: (טו) אשר הדיחם. המדיחים והם מלכי האומות המגלים אותם ותרגם יונתן לא יהון משתעין עוד בגבורתא דה' דאסיק ית בני ישראל וגומר כבעמוד והענין הזה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל יש אומרים שלא יזכרו יציאת מצרים כל עיקר ויש אומרים שיזכרו אלא שיהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל

רשי

מזוגה: ולא ישקו אותם וגו'. הרי טעם למה שאמרתי אל תלך לספוד: (ח) ובית משתה. אשר אמרתי לך למעלה לא תבא זה הטעם הנני משבית מן המקום הזה וגו': (יד) לכן. ל' שבועה אע"פ שבגדתם בי שבועה היא בידי שאגאול אתכם: ולא יאמר עוד וגו'. רבותינו דרשו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא גאולה אחרונה עיקר ויציאת מצרים

ישקו ג' בקריאה וסי' כי מן הבאר ההיא ישקו. ולא ישקו אתם כוס. ישקו כל חיתו שדי. אנך: לעיניכ' ח' וסימ' ככל אשר עשה ה'. ואתפש בשני הלחת. ויקרא משה. גם עתה התיצבו. הנני משבית. ושלמתי לבבל. והנם לעיניכם. כשובי את שבותכם: הרעה הגדול' הזאת ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר וישב: שמרו ח' קמצין בקריאה וסימניהון את משמרת ה' שמרו. ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו. על מאסם את תורתי. ועדותיו לא שמרו. ראיתי בוגדים ואתקוטטה. והר אכל בערים ושמרו: הדחת שמה ג' בלישנא וסי' והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה. כי אם חי ה' אשר העלה ר"פ. אל תירא עבדי יעקב דירמיה:

תולדות אהרן [illegible] סנהדרין לב: ה' ס'. שם פו עקדה שער מג: אשר העלה. עקרים מ"ג פ"ן.

מצודת ציון

(ישעיה נא): כוס. ר"ל כוס יין: (ח) משתה. ענין סעודה כמו בשתה משתה (אסתר א): לשבת. מלשון ישיבה: אותם. עמהם. (ט) משבית. ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד): (יב) שרירות. ענין ראיה והבטה: לבלתי. כמו לבלי: (יג) והטלתי. ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א): חנינה. מלשון חן: (יד) העלה. מל' עליה: (טו) הדיחם. מל' דחוי: והשיבותים. מל'

מצודת דוד

בעבור פרדות הצרות: ולא יתגודד. ר"ל לא ישרטו בשרם ולא יתלשו שער ראשם כי יהיו מבולבלים בצרתם ולא יחושו על מתיהם (ועם כי אסרה התורה לשרוט שרטת ולעשות קרחה על מת מ"מ דרכם היה לעשות כן אשר לא כדת): (ז) ולא יפרסו להם. לא יפרסו פרוסת המוציא עליהם בעבור הברכת האבל לנחמו על מת (כי סעודה הראשונה אין האבל אוכל משלו ומברין אותו משל אחרים): ולא ישקו. כי הדרך הוא להשקות האבלים כוס תנחומין אבל או יהיו טרודים בצרתם ולא יעשו הדברים האלה: על אביו. לכל אחד על אביו ועל אמו: (ח) ובית משתה. לבית משתה נשואין לא תבוא לשבת עמהם לאכול ולשתות וזה לאות להם למופת ואות: (ט) הנני משבית. אבטל ואמנע מן המקום הזה וכו': לעיניכם ובימיכם. היא היא וכפל הדבר במ"ש: קול חתן. קול שמחת חתן: (י) ואמרו אליך. ואם יאמרו אליך: על מה. בעבור מה: (יא) ואותי עזבו. לא השגיחו כי בלבם ולא שמרו תורתי: (יב) הרעותם. עשיתם הרע עוד יותר מאבותיכם: והנכם. והנה אתם הולכים כל איש אחר מה שלבו הרע מראה לו ומתאוה לו: לבלתי שמוע אלי. ר"ל כל עצם התאוה היא לבל שמוע אלי: (יג) והטלתי. לכן אשליך אתכם וכו': אשר לא ידעתם. מאז גם אתם גם אבותיכם: את אלהים אחרים. אשר וכו'. על אשר לא אתן לכם חן בעיני הכשדים לכן תעבדו אותם יומם ולילה ולא תמצאו מנוח: (יד) לכן. ר"ל הואיל והצרות יהיו מרובות כ"כ לכן תהיה הגאולה בגל חשובה עד מאד כי אז לא יאמר עוד חי בשבועתו חי ה' אשר העלה וכו' מארץ מצרים: (טו) כי אם. כי אז יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה וכו' מארץ צפון ומכל ארצות אשר הדיחם שמה כי הגאולה ההיא תהיה חשובה יותר ויזכירו יותר בזה הגאולה: והשיבותים. כן יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה וכו' ואשר השיבותי אותם על אדמתם [illegible]

מצרים ספל לה : (טז) ודיגום . מה הדייג שולהו מתוך מקום גדולו אף אלו ילכדו אותם שבתוך העיר ומה עסקו של דג מבלבד הוא את כך תביא עליהם הורגים ואח"כ אשלח ליצדים לנשארים ולנטרחים מן החרב על ההרים והגבעות ולדוס לבגלותם בשבי : (יח) משנה עונם . את ששנו על עונם לעשות עומת אבותיהם ויונתן תירגם כן ואשלם לתנינין כקדמאין על חד תרין : (יט) ה' עוזי ומעוזי ומנוסי . אנפיפויימאנ"ש בלעז ומנחם חברו ל' ספא כמו נתת ליראיך נס להתנוסס (תהלים ס) וכן ה' נסי (שמות יז) תרגם פתר אותו ל' מנוס ממש : אליך גוים יבאו . בסוף האומות לשוב אליך ולעבדך שכם אחד ויאמרו איך עשו להם אלהים והמה לא אלהים : מאפסי . כמו מקצה : נחלו . ל' נחלה : מועיל . ל' תועלת : (כא) כי שמי ה' . כמשמעו מושל ושליט לקיים גזרתי : (א) בעט ברזל . משל הוא כלומר חקוקה בשיקוע ואין ניתנה למחוק . ומדרש אגדה בעט ברזל בצפורן שמיר על ידי ירמיה שנקרא עמוד ברזל ועל ידי יחזקאל שנאמר לו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך : חרושה . חקוקה כזה שהוא חורש בעומק : על לוח לבם . שאינם שוכחין עבודת אלהיהם :

כזכור

ספל לה : (טו) הנני שולח לדוגים . כתוב בוי"ו כמו שהוא עליו דוגים וקרי לדיגים ביו"ד והענין אחד והוא תואר לצדי הדגים : ודיגום . משפטו והדגים כמו מדוע אלי רבות משפטו הרבות אמר עתה הנני שולח לדיגים כלומר שיפיר את רוחם לבא כאילו שלם לכם שבאו והמשל כמשל צידת הדגים ומשל צידת החיות והעופות ומשל הדגים הוא על המתים בחרב כי הדגים מסיר בצידתם כשיעלו אותם מן המים ומשל החיות הוא על הגולים כי צדי החיות והעופות יצודו אותם חיים ולא ימותו בצידתם אם לא ימיתון אחרי כן וכן תירגם יונתן לדיגים לעממין קטולין ויקטלינון : (יז) כי עיני . לא כמו שהם אומרים אין ה' רואה אותנו : (יח) ושלמתי ראשונה . כתחלה הארץ מהם על חלול הארץ שהיא ארץ טהורה והם טמאוה כי לא תסבול הארץ תועבות ומעשים רעים כמו שאמר אלהי נכר הארץ ואמר ויורם את משפט אלהי הארץ ואמר ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם כי אפילו לא טיהרו ולא הזהירם על התועבות כמו שלא טיהו ולא הזהירו הגוים שהיו בה מקדם אף על פי כן הארץ לא סבלה אותם התועבות והקיאה אותם כי אע"פ שהגוים לא נצטוו הרי נתן בהם השכל שכל ובינה ומדרך השכל יש להשמר מכל התועבות ומלעבוד אלהים אחרים עד ואכן כל שכן ישראל שנלמדו שהוא מן הדין שתקיאם הארץ לפיכך בתחלה יפרע מהם על חלול הארץ ומה שאמר משנה עונם רוצה לומר עונותיהם ועונות אבותיהם כמו שאמר פוקד עון אבות על בנים והוא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שאמר לשונאי וי"ת ואשלם לתנויין כקדמאין על חד תרין חוביהון וחטאיהון על דאחילו ית ארע בית שכנתי ומה שאמר בנבלת שקוציהם וגלוליהם רצה לומר שיעור שקוציהם וגלוליהם ועל הדרך הזה נאמר והשלכתי פגריך שקוצים וגלוליך כי עבודת השקוץ דבר בזוי ומגונה הוא מה שאמר ארצי ונחלתי הארץ הראויה לי להשרות בה שכינתי וכן אמר ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה כי היא מקודשת מכל הארצות לטעם ידוע אצל מביני מדע : (יט) ה' עזי ומעזי ומנוסי . אמר הנביא דרך קריאה אתה ה' שאתה עזי מאלו הנלחמים עמי ומנוס אליך ביום צרתי אלה שאני מוכיחם על השם"ם אינם רוצים לשוב מדרכם הרעה וידעתי כי יבא זמן שאפילו הגוים הרחוקים ישובו ויבאו אליך מאפסי ארץ יבאו אליך במקום הזה ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו והבל וזה יהיה בימות המשיח ובאמרו נחלה שעבדו עכו"ם דור אחר דור נחלה לבנים מאבות : ואין בם מועיל . פירש באלהים אחרים כי אין בהם שיהיה מועיל שום תועלת : (כ) היעשה לו . אלהים . לא יעשו משפט אלהים שיענום בקראם אליהם ויעזרום מצרתם זה יאמרו הגוים כשיבאו אליך ויודו על עונם

ויאמרו איך היתה עילה על דעתם זאת האמונה : (כא) לכן . אמר לו האל לכן הנני מודיעם לאלה שאינם רוצים לשוב כי בפעם הזאת אודיעם את ידי : וידעו כי שמי ה' . כמו כי אני ה' כי הוא שמו וכמו הוא : (א) חטאת יהודה . ידמה כי חטאהם היא כתובה וחרושה על לוח לבם שלא הוכל למחה הגנב כאילו היא כתובה וחרושה בעט ברזל כי הדבר שיכתוב האדם בו וחוקק באבן היא דבר קיים לעולם כמו שאמר בעט ברזל ועופרת לעד בצור יחצבון ומה שזכר עופרת כי ימלא האדם חקוק הכתיבה בעופרת כדי שלא יעברו מדי החקיק ותפסד צורת הכתיבה ושירוש בצפורן כמו בעט כי לפי שהאדם חוקק בצפרניו דמה עט ברזל שהאדם חוקק בו לצפורן או נקרא צפורן וכן הוא אומר במדרש נטל צפורן של ברזל וחקק בו : ושמיר . פירושו הברזל החזק כמו שקרא האבן החזק שמיר כשאמרו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך ותרגם ירושלמי מצור בחלמיש שמיר סיגרה ויש לפרש כי שמיר אמר על האבן החזק וכי"ת בצפורן במקום שנים כאילו אמר בשמיר כלומר כתובה בעט ברזל ובצפורן

והשבתים על־אדמתם אשר נתתי
לאבותם : טו הנני שלח לדוגים
רבים נאם־יהוה ודיגום ואחרי־כן
אשלח לרבים צידים וצדום מעל
כל־הר ומעל כל־גבעה ומנקיקי
הסלעים : יז כי עיני על־כל־
דרכיהם לא נסתרו מלפני ולא־
נצפן עונם מנגד עיני : יח ושלמתי
ראשונה משנה עונם וחטאתם על
חללם את־ארצי בנבלת שקוציהם
ותועבותיהם מלאו את־נחלתי :
יט יהוה עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה
אליך גוים יבאו מאפסי־ארץ
ויאמרו אך־שקר נחלו אבותינו
הבל ואין־בם מועיל : כ היעשה־
לו אדם אלהים והמה לא אלהים :
כא לכן הנני מודיעם בפעם הזאת
אודיעם את־ידי ואת־גבורתי וידעו
כי־שמי יהוה :

יז א חטאת יהודה כתובה בעט
ברזל בצפרן שמיר חרושה על־לוח

ד' לתמן ואתיבינון לארעהון
לדיגים ק' דיהבית לאבהתהון : טז הא
ל' אנא שלח לעממין קטולין
ג'. ל'. אמר יי ויקטלונון ובתר כן
אשלח לסגיאין צידין
ל' ויצדונון מעל כל טור ומעל
כל רמתא ומשקיפי כיפיא :
י"ג יז ארי קדמי גלן כל אורחתהון
ל' לא מסתרן מן קדמי ולא
ג' מ"ע. ד' מטמרן חוביהון מלקביל
מימרי : יח ואשלם לתנינין
בקדמאין על חד תרין
מ"ל חוביהון וחטאיהון על דאחילו
ל' ית ארע בית שכנתי בנבלת
שקוציהון ותועבתהון מלו ית
יד קמין קמצין אחסנתי : יט יי תוקפי ורוחצני
ס'. ד' ח' מ"ע ומשיזבי בעדן עקא לשמע
ל' גבורתך עממין ייתון מסיפי
ארעא ויימרון ברם לשקרא
פלחו אבהתנא ללמא ולית
בהון הנאה : כ האפשר דיעבד
ליה אנש דחלן ואינון טען
ל' דלית בהון צרוך : כא בכן הא
ז' פתחין אנא מחוי להון בזמנא הדא
ל' אחוינון ית פורענותי וית מחת
גבורתי וידעון ארי שמי יי :
א חובי בית יהודה כתיבן
בעט דברזל בטפר שמיר

ראשונה י' בקריאה וסי' וישם את השפחות ואת ילדיהן . ויהי כלדתה ויתן יד . והקריב את אשר לחטאת ראשונה . כל הפקדי' למחנה יהודה . ויהי לבני אהרן . בחרו לכם את הפר האחד . ושלמתי ראשונה משנה . ומדתי פעלתם . והקרוב אליו כרשנה . היתה במעל הזה ראשונה . במעל . ומלק . ושלמתי . ראשונה כתיב ויהי לבני אהרן ראושנה כתיב . ושארא ראשנה כתיב : חטאת ז' פתחין סי' נמסר בסוף סדר תצוה ובש"א

מצודת דוד

אבל הם יאמרו והשיב אותם אשר נתן וכו' וכמדברים בעדם) : (טז) הנני שולח . חזר לדבריו לומר הנה הצרות ירבו מאוד ובתחלה אשלח לדיגים רבים וכו' ר"ל צייד הדגים : ודיגום . יצוד הדגים ור"ל בתחלה יקחו הכשדים בשבי את הנמצאים בתוך העיר כדייגים האלה הצדים הדגים במקום גדולם ומאסף כולם ברשתו : צידים . הם ציידי החיות : מעל כל הר . ר"ל ילכדו גם הבורחים על ההרים כדרך הצייד הרודף בהרים לצוד החיות : ומנקיקי . הבורחים על שני הסלעים : (יז) כי עיני . משגיח אני על דרכיהם : לא נסתרו וכו' . כפל הדבר במ"ש וכפל עוד ואמר ולא נצפן וכו' וזה להחזק הענין : (יח) ושלמתי ראשונה . פרש הוא הגאולה אשלם להם בתחלה על מה ששנו בעון אבותם לכפלם הטוב : בנבלת . במה שהעמידו בה עכו"ם : ותועבותיהם . עם תועבותיהם מלאו את נחלתי וכפל הדבר במ"ש : (יט) ה' עוזי ומעוזי . אמר הנביא אתה ה' חזקי וכפל המלה לחזק הענין . ביום צרה . בשבא צרה אני נס אליך להמלט והוא ענין מליצה לומר אז אבטח בך : אליך . הן ידעתי שסוף הדבר יהיה שהגוים מקצות הארץ יבואו אליך להאמין בך ויאמרו האלילים אשר נחלו אבותינו להיות להם לאלהים אך המה שקר והבל ואין בהם תועלת : (כ) היעשה . וכי ראוי שאדם במעשה ידיו יעשה לעצמו אלהים הלא בני אדם עצמם אינם אלהים ואיך יהיו מעשה ידיהם טובים מהם : (כא) לכן . אמר במקום ה' אודיעם את כח ידי ואת גבורתי ואז ידעו אשר שמי ה' המורה על היכולת המוחלט ולא יהיו עוד נבוכים בדבר כמו שהיו לעבר : יז (א) חטאת יהודה . מוסב למעלה לומר הנה בסוף גם העכו"ם יעזבו הפסילים ויאמינו בה' והנה יהודה עדיין עתה חטאתם שמורה בלבם כאלו כתובה שמה בקולמוס מברזל ובצפורן משמיר החוקק בחוזק ובעומק רב : חרושה . חרותה בעומק כמו המחרישה :

מצודת ציון

מלשון השבה : על אדמתם . אל אדמתם : (טז) לדיגים . הצדים את הדגים : ודיגום . ר"ל יצודו דגים וכן עולל יעוללו (לעיל ו) ור"ל ילקטו העוללות : ומנקיקי . כן יקרא שן הסלע המולט וכן בנקיק הסלע (לעיל יג) : נצפן . ענין הסתרה כמו יצפן לישרים (משלי ב) : (יח) משנה . מלשון שנים וכפל : חללם . מלשון חלול : שקוציהם . מלשון שקץ וגרן : (יט) עוזי ומעוזי . ענין חוזק : ומנוסי . מלשון מיסה ובריחה : מאפסי . מקצות כי בקצות הארץ כהלו אפס וכלה : מועיל . מל' תועלת : (א) בעט . בקולמוס כמו לשקר עשה עט (לעיל ח) : בצפורן . והוא שפל האצבעות ממעל וכן ועשתה צפרניה (דברים כא) ולפי שדרך האדם להתוך בצפרנין קרא לעט בלשון צפורן כדרך שאלה : שמיר . כן נקרא ברזל החזק וכן כשמיר חזק מצור (יחזקאל ג) : חרושה . החרושה בעומק כמחרישה : לוח . נסר ודף כמו ואת לחותיה (שם כז) : ולקרנות . הם הבליטות שבארבע זויות המזבח וכן ועשית קרנותיו (שמות כז) והלמ"ד הוא במקום בי"ת וכן וישבת לכסא (תהלים ט) : ואשריהם

לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם: ב כִּזְכֹּר
בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ
רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת: ג הֲרָרִי
בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־אוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז
אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ:
ד וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר
נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ
קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד:
ה כֹּה | אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר
יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־
יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ: ו וְהָיָה כְּעַרְעָר
בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב
וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה
וְלֹא תֵשֵׁב: ז בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח
בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: ח וְהָיָה
כְּעֵץ | שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל

חֲרִיתִין עַל לוּחַ לִבְּהוֹן וּלְקַרְנַת
אֱגוֹרֵיכוֹן: ב כְּאִדְכְּרָא בְּנֵיהוֹן
אֱגוֹרֵיהוֹן וַאֲשֵׁירֵיהוֹן תְּחוֹת כָּל
אִילָן עֲבוּף וְעַל רָמָתָא
מְנַטְלָתָא: ג עַל דִּפְלַחְתּוּן עַל
טוּרַיָּא בְּחַקְלָא נִכְסֵיכוֹן וְכָל
בֵּית גִּנְזֵיכוֹן לְבִזָּא אֶמְסַר
בְּחוֹבִין דַּהֲוֵיתוּן פָּלְחִין
לְטַעֲוָתָא בְּכָל תְּחוּמֵיכוֹן:
ד וְאֵיתֵי סַנְאָה עַל אַרְעֲכוֹן
וּתְהֵי צַדְיָא כְּשִׁמְטְתָא וּבְכוֹן
אַעְבֵּיד פּוּרְעָנוּת דִּינִין עַד
דְּאִגְלֵי יָתְכוֹן מֵאַחְסַנְתְּכוֹן
דִּיהָבִית לְכוֹן וְתִשְׁתַּעְבְּדוּן
לְבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן בְּאַרְעָא דְּלָא
יְדַעְתּוּן אֲרֵי קֳדָם תַּקִּיף
כְּאֶשָּׁתָא נְפַק מִן קֳדָמַי בְּרֻגַז
עַד עָלְמָא יְהוֹל: ה כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ לִיט גַּבְרָא דְּאִתְרְחֵיץ
בֶּאֱנָשָׁא וִישַׁוֵּי בִּשְׂרָא רְחָצְנֵיהּ
וּמִן מֵימְרָא דַּיְיָ יֶעְדֵּי לִבֵּיהּ:
ו וִיהֵי כְּעֻבּוּבִיתָא בְּמֵישְׁרָא
וְלָא יֶחֱזֵי אֲרֵי יֵיתֵי טַבָא וְישְׁרֵי בְּלָא וְלָד בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא סְדוֹם דְּלָא אִתְיְתָבַת: ז בְּרִיךְ
גַּבְרָא דְּאִתְרְחֵיץ בְּמֵימְרָא דַּיְיָ וִיהֵי מֵימְרָא דַּיְיָ רוּחְצָנֵיהּ: ח וִיהֵי כְּאִילָן דִּשְׁתִיל עַל

רש"י

(ב) כזכר בניהם מזבחותם. כזכירת בניהם כן היתה להם זכירת מזבחותם כאדם שיש לו געגועין על בנו. ואשריהם אשר על עץ רענן. על עץ כמו אצל וכת"י תחות כל אילן עבוף: (ג) הררי בשדה. ירושלים היושבת בהר המישור כל סביב הסביר מישור שדה ול' הררי כמו הרבי (ישעיה יג) על שם שיושב בערבה אימיינד"ש יושבי הכר (פי' יושבת הכר): חילך. כמו ממונך: במותיך בחטאת. במותיך עשויות בחטא לשם עכו"ם בכל גבולך: (ד) ושמטתה. על כרחך תשמט ארצך את אשר לא שבתה בשבתותיכם שאמרתי לכם ושבתה הארץ (ויקרא כה): ובך. אנקם ממחת נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רצוני להשמיטה. ד"א ובך מנחלתך ובך אנקם מנחלתך שאגלה אותך ממנה: כי אש קדחתם באפי. יקדתם בחירי: (ה) אשר יבטח באדם. בחריטו וקצירו לומר אזרע בשביעית ואוכל: זרועו. כמו עזרו וכן תרגם יונתן רוחצניה: ומן ה' יסור לבו. שהבטיחו וצויתי את ברכתי לכם (שם) כך שמעתי: (ו) כערער. כען יחידי ל' ערירי (בראשית טו) ויש אומר דגאספ"ה בלעז ומנחם פי' שם ען מעצי היער וערער שמו וכן פי' כערער במדבר ען אחד מעצי היער: בערבה. לשון מישור: חררים. יובש כמו חרה מני חרב (איוב ל): ארץ מליחה. ארץ שהיא מליחה ולא תהא מיושבת: (ח) ולא יראה. כמו

סימן ב': במותיך ב' וסימ' הצבי ישראל. יהונתן על במותיך חלל

רד"ק

ונגפרן ובשמיר פי' אחר שאמר הכלי שיכתוב בו צריך שיאמר הדבר שיכתוב עליו ואף על פי שאמר על לוח לבם לבם הוא שמיר וחזק שהמשילו במקום אחר לאבן כמאמר והסירותי את לב האבן והסמנה הפסוק כן הוא כתובה בעט ברזל ובצפורן שמיר... לוח לבם ולוח לבם הוא השמיר ... הכלי ... כמו הרואה ... באמר לבם לשון נסתר ואחר כך אמר מזבחותיכם לשון נוכח כן הוא דרך המקרא במקומות רבים אמר וכן השלחתיכם הרובם בקרנות מזבחותיכם כי שם החטאת ולמ"ד ולקרנות במקום בי"ת כלמ"ד לגויהם לחרב הרגתי לנפשי ישבת לבכה והדומים להם: (ב) כזכור. אמר זכירת מזבחותם ואשריהם והבטור עליהם הוא ערב עליהם כזכר בניהם שהם הטובים עליהם. וזוכרים אותם תמיד לאהבתם אותם ויש מפרשים כזכר ענין הקטרה כמו אזכרה. לפי' כלומר שהיו מקטירים בניהם באש והראשון נכון ויונתן תרגם כאדכרא בניהון אגוריהון: על עץ רענן. טעמו דבק עם מזבחותם לא עם אשריהם כי עץ רענן היא האשרה ופי' על סמוך כמו ועליו מטה מנשה וזבחת עליו את עולותיך והדומים להם כי האשרה היא העץ שהיו נוטעים לעבדו או שהיו מניחים העבודה שהיו עובדים תחת האילן ובטו נאמר בכל מקומות תחת כל עץ רענן. והיו בונין מזבחותם סמוך לאותו אילן שהיו מקריבין עליו קרבנות לעבו"ם הנעבדה תחת האילן או לאילן עצמו וכן היו בונין מזבחות על ההרים הרמים ועל הגבעות הגבוהות שהיו עובדים שם אלהיהם כמו שכתוב: על גבעות. חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם ואני אמה מהמתרגם שתרגם על עץ רענן תחות כל אילן עבוף איך תרגם מלת בהפכה כי על ותחת שני הפכים: (ג) הררי בשדה. לפי שהיו עובדים על ההרים קרא ישראל הררי אמר דרך קריאה אתה הררי ומלת בשדה אע"פ שבטעם עמד בה פירושה שהיא דבוקה עם חילך אמר אתה הררי בשדה חילך. וכל אוצרותיך לבז אתן כלומר שאויביו ששוללים הבזה בשדה נתבזק שם השלל: חילך. ממונך: כל אוצרותיך. חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם: במותיך בחטאת. כמו כאשר כאילו אמר בחטאת במותיך שהם בכל גבולך כלומר למה יהיה כל חילך וכל אוצרותיך לבז בעבור חטאת במותיך וכמוהו רבים היכות שהן הפוכות בטעמם כמו מקום שם קבר שטעמו מקום קבר שם ומספד אל יודשי נהי כמו ויודעי נהי אל מספד והדומים להם רבים וכן תירגם יונתן הפך בחובין דהויתון פלחין לטעוותא בכל תחומיכון: (ד) ושמטתה וגו'. ...

במותיך בחטאת בכל גבולך. בתרא חסר: ושם ה' בקריאה וכי' נמסר בסדר ויצא: ולא תשב ד' דסמיכי בקריאה וסימ' אשה תארש ואיש אחר ישכבנה. לכן ישבו ציים את איים. ולא תעבר בה. רגל אדם ורגל בהמה. והיה כערער בערבה ולא יראה: מבטחו ד' בקריאה וסי' ברוך הגבר אשר יבטח בה'. אשרי הגבר אשר שם ה'. ינתק מאהלו מבטחו. ובית עכביש:

ר ולדות אהרן כזכר בניהם. סנהדרין ס"ג: והיה כערער. אבות ח: ברוך הגבר. פאה יא עקדה שער נח: כעץ שתול. אבות ט בכורות נט עקדה ש' נח

הפך בחובין דהויתון פלחין לטעוותא בכל תחומיכון: (ד) ושמטתה ובך. פירוש ושמטתה והשמטה תהיה בך שתשמט מנחלתך לפי שלא שמטת אותה כשהוא בה וי"ם ואיתי סנאה על ארעכון ותהא צדיא כשמטתא ובכן אעביד פורענות דינין: והעבדתיך. כדל"ת ולמעלה בהרבה חוי לי עמי והעברתי כרי"ש: קדחתם. כהברתם למעלה קדחה בכאן קדחתם, למעלה עליכם בכאן עד עולם: (ה) כה אמר ה'. לפי שהיו ישראל בוטחים במצרים ובאשור אמר זה: ומן ה' יסור לבו. כי אם לא יסור לבו מה' ... רע לא יבטח באדם ... וחסיה ... כי בעצם שלא יוכל האדם לעזור לא זולתו: (ו) והיה כערער בערבה. ה"י כעכוביתא במברא ופירש רב האי ז"ל עכבית הוא קוץ מבהון ומבפנים פרי נאכל ונקרא ערער: ולא יראה. על דרך המשל: כי יבא טוב. הוא המטר: ושכן חררים במדבר. בשען הוא ישכון במקום שהוא חררים וזהו במדבר במקום שלא ישול שם מטר מרוב החום וחררים ענין שרפה ודלקה מרוב חמימות ... חרה מני חרב והוא נתחה נחר מפוח חררים שם בשקל חרריו ... הארץ מלחה ולא תשב ... ואמר ארץ מלחה כי מלח יבש ... כאדם ... דלא אתיתבת וכמשל האדם ... בטחונו מהאל כזה הען ... ואע"פ שאין מת ... זמן ... ויבחר מותו מחייו: (ז) ברוך הגבר. והיה ה' מבטחו. אם יבטח בו הוא יהיה מבטחו ולא יירא מכל רע: (ח) והיה על מים. שלא יצמא לעולם: ועל יובל. ועל פלגי מים ישלח

מצודת ציון

(ב) ואשריהם. הוא אילן הנעבד: רענן. ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (שם צב): (ג) הררי. מלשון הר: חילך. עושרך. לבז. לבזה ולשלל: במותיך. מלשון במה: (ד) ושמטתה. מלשון השמטה ועזיבה כמו שמוט כל בעל משה ידו (דברים טו): קדחתם תוקד. ענין הבערה והריפה כמו אש קדחה באפי עליכם תוקד (לעיל טו): (ה) ארור. ענין קללה: הגבר. האיש: בשר. ר"ל אדם שהוא בשר: זרועו. חוזק: (ו) כערער. שם ען מדברי וכן כערער במדבר (לקמן מח): בערבה. ענינו כמו במדבר: חררים. ענין יובש כמו נחר מפוח (לעיל ו): מלחה. מלשון מלח: (ח) שתול. נטוע כמו שתולים בבית ה' (תהלים צב): יובל. פלגי מים כמו

מצודת דוד

על לוח לבם. הם דבקת הלב כי הוא עשוי כעין דפוס והלוח ואמר בדרך משלה: ולקרנות. גם בקרנות מזבחותיכם חקוק וחרות חטאתם כי על הקרנות ההם יתמידו לזרוק דם לעכו"ם וכאומר בין במחשבת הלב בין במעשה אמור הדבר אצלכם: (ב) כזכור. כמו שיתמידו לזכור בניהם כן זוכרים מזבחותם ואשריהם: על עץ רענן. סמוך לעץ רענן ומוסב על המזבחות שהעמידום סמוך לעץ רענן ועל הגבעות הגבוהות: (ג) הררי. ר"ל אתה יהודה העובדים לעכו"ם העומדים על ההרים הנה חילך יוציאו השוללים ויחלקו ביניהם בשדה במקום אשר יחנו עליך בכל האוצרות הממונות אתן לשם לבזה: במותיך. ר"ל בעבור במות העשויות בחטאת לעכו"ם העומדים בכל גבולך מקום אחד לא נעדר: (ד) ושמטתה. העזוב את האדמה מלעבדה בחרישה וזריעה: ובך. ר"ל לא מרצון העזוב עבודתה אלא בך תהיה העזיבה כי תהיה נעזב מנחלתך וגו' ולא תהיה שמה לעבדה וזה בגמול שלא שמטו בשביעית: והעבדתיך. ר"ל אבל אתה תעבוד אדמת האויב בארץ אשר לא ידעת מה: כי אש. הבערתם חמתי והתמיד עד עולם ר"ל אבעם עליכם זמן מרובה: (ה) אשר יבטח באדם. ר"ל ולא ימלאו עזר מבשר ודם כי ארור הגבר וכו': ושם. ומשים חוזקו ובטחונו בבשר ודם ומסיר לבו מלבטוח בה': (ו) והיה. הבוטח באדם יהיה כערער הגדל בערבה: ולא יראה. אינו רואה בשבא טובה בעולם והם הגשמים ור"ל לא עליו יהיו הגשמים: ושכן חררים. שוכן שם ביבשות מרוב החמימות שבמדבר: ארץ מלחה. והיא ארץ שמספרה מלוח ואינה מיושבת והוא כפל ענין במ"ש: (ז) והיה ה' מבטחו. ר"ל כמו שיבטח בו כן יהיה למבטח ולעזרה: (ח) והיה כעץ שתול. יהיה מעולה בטוב כאילן הנטוע אצל המים ושרשיו מתפשטים אצל פלגי מים: ולא ירא. ר"ל

רשי

הפך כי יבא חום: בצורת. לי רעב שאמליא בלשו. ליא בצורת לי מבצר וכן הבצר. מנחם: לא ידאג. לא יפחד: (ט) עקוב הלב. מלא תוסכ ועקובה מכל דעה: ואנש. לשון חולי וחליו הוא זה: מי ידענו. הוא. סבור מי ידענו אני ה' חוקרו: (יא) קורא דגר. קוקיא בלע"ז: ולא ילד. הקורא הזה מושך אחריו אפרוחים שלא ילד דגר. ליסנוף שמצפצף בעוף בקולו למשוך אפרוחין אחריו ואלו שהקורא דגר לא ילכו אחריו משיגדלו שאינם מינו כך עושה עושר ולא במשפט. יהיה נבל. מתקרי רשיעא: (יב) כסא כבוד וגו'. לפי שבא לומר כל עוזביך יבושו מתחיל בקילוסו של מקום ומדבר לפניו אתה שכסא כבוד ומרומם מראשית בריאות עולם ומכון כנגד מקדשנו: (יג) מקוה ישראל. ה' יושב עליו לפיכך כל עוזביך יבושו: וסורי. בארץ יכתבו. אותם הסרים מדברי שאינם שומעים אליותי בקברות תחתיות הארץ יכתבו: (יד) כי תהלתי אתה. בך אני מתהלל ומתפאר לומר שאתה מושיעי: תהלתי. מתגלה בלשו:

איה

רדק

ישלח שרשיו שאפילו שרשיו שיתפשטו במקום רחוק יהיו על פלגי מים: ולא יראה. על דרך ההלצה כלומר אפי' כשיהיה חום בעולם לא יהום ממנו כי על מים הוא שתול ולא יוכל החום ליבשו ואפילו עליו יהיה רענן שלא יפול כשאר העלים הנובלין עליהם בימות הגשמים ואפילו יהיה שנת בצורת שימנעו גשמים לא ידאג מפני זה כי הוא על מים ואמר ידאג על דרך ההלצה: ולא ימיש מעשות פרי. כי אפילו בשנת בצורת יהיה בלחותו ויתן פריו בעתו כן האדם הטוב אשר יבטח בה' לא יסור טובו לעולם ואפילו בשעה שאחר בני אדם בצרה הוא יהיה בטוב כמו שאמר כשם לרעב יעלך ובשבע לא יגע בך רע ופרי האדם הטוב שילמדו בני אדם חכמתו ומעשיו הטובים והעלה הוא משל לממונו ועשרו שיהנו בני אדם ממנו: (ט) עקוב הלב. לפי שדבר על הבטחון שהוא רע כשישים בטחונו באדם וזה תלוי בכוונת הלב כמו שאמר ומן ה' יסור לבו כמו שפירש לפיכך דבר בכוונת הלב ואמר כי הלב עקוב יותר מכל דבר כלומר מרמה כי יוכל אדם להראות בפיו ובמעשיו טוב ויהיה לבו רע ומי ידע זה בלתי השם לפיכך אמר מי ידענו ואמר אני ה' חוקר לב ובמרמה תלויה הלב לא כפה ובמעשים כי אף על פי שהכל לפעמים סמתם נפה שיאמר דברים בכוונה נפש על פי פנים או יעשה מרמה בידיו הכל הוא בכוונת הלב לפיכך אמר מכל כי אין דבר מרמה כמו הלב: ואנוש הוא. ענין כאב ושבר כמו אנוש כאבי אנושה מכתי ויאמר על דרך ההלצה כאלו הלב ביגון או בדאגה או בעסקים רעים או במחשבה לפיכך אמר ואנוש הוא ואמר חרפה שברה לבי ואנושה: (י) אני ה' חוקר לב בוחן כליות. זכר כליות כי הכליות יועצות והלב גומר: ולתת. בפתח הוא ולתת מ"ם כפרי בלא ויו ולמנוס בפתח תחת המלך בן שלום כסתך לתת בלא ו"ו והפרי בו"ו וכמוהו רבים ופי' ולתת אמר אני ה' חוקר לב וכן בידי גם כן לתת לאיש כדרכיו: כדרכו. לשון יחיד כתוב וקרי כדרכיו לשון רבים והענין אחד כי הם דרך אחד וזה הדרך פרש או הוא גם כן במקום לשון רבים ויו"ד הרבים חסרה מהמכתב: (יא) קורא דגר. לפי שאמר ולתת לאיש כדרכיו אמר אל תתמה על הרשע שהוא מצליח בנכסים איך לא יתן לו האל כדרכיו כי תדע כי הרשע שאין עשרו במשפט לא יעמוד לו אלא יצא מידו בחצי ימיו והמשילו לקורא והוא עוף שקורין בלע"ז פרטי"ץ והוא דוגר על ביצי עוף אחר ומגדלם אותם והביצים בהם לכשיבקעו ויצאו האפרוחים לא יהיו כמו בניו שילכו אחריו אלא יעזבוהו ולא יכירוהו אלא אחרי מי שהוא אמם אם ג"כ הרשע שעשה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו או ימות הוא ויעזוב עשרו לאחרים ולא ישלים ימיו עם העושר שעשה ויהיה נבל באחריתו כלומר מפני מת טרם זמנו או יאבד העושר מידו בחצי ימיו ויהיה נבל ושחות באחריתו וכן ת"י הפסוק הא כקוראה די מכנש בעין דלא דיליה וגומר כבעמות עמו כתוב בלא יו"ד הרבים וקרי ימיו ביו"ד הרבים וכמוהו יחתו מריבו עלו בשמים ירעם: (יב) כסא כבוד. פירש הגאון רב סעדיה דבק עם סוף הפסוק שלמעלה ממנו כאילו אמר יהיה נבל מכסא הכבוד כלומר מושלך וי"ת פורענותא תתעביד מניה וגומר כנעמוד ורבותינו פירשו על בית המקדש שאמרו שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואחד מהם מקום בית המקדש שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו מראשון עד שלא נברא העולם ועוד אמרו שבית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וזה הדרך דרכו המפרשים ואמרו בספר יצירה והיכל קדש מכוון באמצע ואני הארכתי בזה הענין בפירוש תהלים במזמור שיר המעלות זכור ה' לדוד והענין הוא טוב אלא שאין ענינו דבק עם הפסוק שלפניו ושלאחריו והחכם רבי שמואל בן חפני סדיקו לענין הכתוב שאמר אני ה' חוקר לב בוחן כליות וגומר ופירש כסא כבוד בחסרון כ"ף הדמיון כאילו אמר ככסא כבוד וכמוהו רבים ופירש כי הנביא בא להודיע שהשם יתברך שוכן במקדש כמו שהוא בכסא כבוד. מרום שהוא השמים העליונים שקראו ישעיהו הנביא גם כן כסא רם ונשא כן קראו ירמיה מרום ואמר שהוא מראשון כלומר מקדם כמו שכתוב נכון כסאך מאז אמר כמו שבשמים השם כסא ה' והם כסא כבודו מעידים על מלאכתו ועל כבודו כן מקום מקדשנו מעיד ומורה על עוצם מלאכתו שבכאן אורו וכבודו בו ולא יחשוב חושב שיהיה השם על כסא רם ונשא והוא בשמים ימנעהו מלדעת מה אשר בארץ ומלהשגיח בשפלים ומעשה הרשעים על רשעה כי מקום מקדשנו הוא עדות ורואה שהוא רואה בשפלים וחוקר לבותם וכליותם כי הוא שוכן במקדשנו ושכנו ושבתו בשמים ונראה בו אורו וכבודו ואמר שהוא טוב בו והוא נמצא בתוכנו. מן הסברא להאמין שהשם רואה אותנו וחוקר את מעשינו ובוחן את לבבינו וכליותינו לטוב ולרע וזה הוא שהוסיף ואמר מקוה ישראל וגומר וענין יסורי בארץ יכתבו כלומר הסורים אשר בעמו שהם סרים מהשם ית' ומעבודתו יכתבו בארץ לשוב עפר כבהמות לא יהיה בהם חלק נבחר שיכתב בשמים תבנית עלום וזה מפני שעזבו מקור מים חיים בולא השי"ת על כן לא ימיו אך ימותו כבהמות וזה הפירוש הוא נכון לענין הפרשה: (יג) מקוה ישראל. ענינו לשון קריאה אתה שאתה מקוה ישראל ומבטח לכל בוטחיו כן כל עוזביך שאין להם בטחון כן יבשו ממבטחם כבשר ודם כמו שהסדים שהוו בוטחים באדם ואמר עוד וסורי בארץ יכתבו והסורים ממך כמו שאמר ומן ה' יסור לבו בארץ יכתבו לא יהיה להם חלק בכ' מין ממעוף אלא יבשו בארץ כמו הבהמות שלא ישאר מהם

דבר

ח יִשְׁלַח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבֹא חֹם
וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא
יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי׃
ט עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי
יֵדָעֶנּוּ׃ י אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן
כְּלָיוֹת וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָו כִּפְרִי
מַעֲלָלָיו׃ יא קֹרֵא דָגַר וְלֹא יָלָד
עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָו
יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל׃ יב כִּסֵּא
כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ׃
יג מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ
יֵבֹשׁוּ יסורי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ
מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה׃ יד רְפָאֵנִי
יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי

ג' ירא ק'. ג' חס' כתיב. ג' פסוקי' ולא ולא כסי'. ב' מרחכה. ב' חד מ"ל וא' וחסר. ח' כדרכיו ק'. ל'. ל'. ימיו ק'. ל'. ל'. ל'. וסורי ק'. ד'. ל'. ל'.

מבוע דמין ועל נגרין ישלח שורשוהי ולא יהי ארי ייתי
חומא ויהון טרפוהי עבוף
ובשנת בצורתא לא יתר ולא
יפסוק מלמעבד פרין:
ט גביל לבא מכולא ותקיף
הוא מן ידעיניה: י אנא יי
חקר לבא בחר כוליתא ולמתן
לאנש כאורחתיה כפירי
עובדוהי: יא הא כקוראה
דמכנש בעין דלא דיליה
ומשחין אפרוחין דבתרוהי
לא יהכון כן כל גבר רשיע
דקני נכסין דלא בדינא
בפלגות יומוהי שביק להון
ובסופיה מתקרי רשיעא:
יב פורענותא תתעביד מניה
מן קדם דשכנתיה על כורסי
יקרא בשמי מרומא עיל מן אולא מקביל אתר בית מקדשנא: יג סבור ישראל
יי כל דשבקו פולחנך יבהתון ורשיעיא דעברו על מימרך בגיהנם איתן עתידין
למפל ארי שבקו פולחנך דיי דבדיליה את מיתי עליהון יקרא כמבוע דמין דלא
פסקין מוהי: יד אסיני יי ואתסי פרוקני ואתפרק ארי תושבחתי את:

ימיש ו' בקריאה וסי' לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש. יהושע בן נון נער. ושאתו על כתף יסבלהו. לא ימיש מרה. ולא ימיש מעשות פרי. איך ימיש לי לשובב שדינו. לא ימיש מרובהו חוד ומרמה: יכתבו ד' בקריאה וסי' מקוה ישראל ה' כל עוזביך יבשו. ובכתב בית ישראל יכתבו. ועם צדיקים אל יכתבו.

תולדות אהרן. עקוב הלב. מקדש שער י. קורא דגר. מולין קמ: כסא כבוד. פסחים ס נד נדרים לט:

מצודת דוד

ר"ל לא ירגיש בשיבוא חום והרב הוא שתול והוא נטוע אצל המים המשלחים אותו: והיה עלהו רענן. העלים שבו יהיו לטובים: ובשנת בצורת. בשנה שיהיה מניעת גשמים לא ידאג הוא רצה לומר לא יזיק לו: ולא ימיש. לא יסור מלגדל פירות ור"ל וכן יהיה הבוטח בה' שלא יחסר לו טוב דבר ולא ידאג מהצרות המתרגשות בעולם: (ט) עקוב הלב. עם כי לב האדם הוא מעוקם ומעוות יותר מכל איברים ויש בו מחשבות חוק ר"ל דעה נפסדת לחשוב מי הוא היודע תעלומות לבי אם הוא בוטח באמת או לא: (י) אני ה'. ר"ל אולם אני ה' חוקר לב האדם ובוחן מחשבת הכליות לדעת מה הוא למען לתת לכל איש כדרכי לבו וכפרי מעלליו הם המחשבות שהם מעשה הלב ודרכיו וכפל הדבר במלים: (יא) קורא דגר. כמו עוף הקורא מושך אחריו אפרוחים בצפצוף הקול והוא לא ילדם שהוא דבר שאין מתקיים כי כשיגדלו יביטו שהוא לא ילדם ויעזבו אותו כן הוא המקבץ עושר ולא במשפט יוסר כ"א בערמת הלב כי העושר הזה לא יתקיים בידו ובחצי ימיו יעזוב העושר הזה ובסוף יגלה לאנשים ערמת לבו ויהיה מוחזק לנבל: (יב) כסא כבוד. כמו כסא הכבוד והוא שמי מרום כמ"ש השמים כסאי (ישעיה סו): מראשון. המוכן לך מקדם כמ"ש נכון כסאך מאז (תהלים נג): מקום מקדשנו. ר"ל כן הוא מקום מקדשנו כי כמו שהשכינה היא בשמים כן היא בבהמ"ק. (יג) מקוה ישראל ה'. לכן מראוי שתקוות ישראל יהיה אל ה' הואיל ונטעת שכינתך ביניהם: כל עוזביך. כל העוזבים אותך ובוטחים באדם יבושו מבטחם: וסורי. הסרים ממני והוא מאמר הנביא בדבר האל: בארץ יכתבו. בספר יכתבו לרדת בתחתיות הארץ במקום השאול על כי עזבו מקור הנובע מים חיים והאל ומפרש אות כי מתמשיע המנובע בכל עת כמקור המנבע: (יד) רפאני. אמר הנביא בשאתה

מצודת ציון

במו. על יבלי מים (ישעיה מד): ישלה. ענין התפשטות וכן תשלח קציריה (תהלים פ): חום. מלשון חמימות: עלהו. העלין. רענן. ענין לחות: בצורת. ענין מניעת הגשמים וכן על דברי הבצרות (לעיל יד): ידאג. מלשון דאגה: ימיש. ענין הסרה כמו לא ימוש עמוד הענן (שמות יג): (ט) עקוב. ענין עקום ועוות וכן כל אח עקוב יעקוב (לעיל ט): ואנוש. ענין מכאוב חזק כמו אנוש חצי (איוב לד): (י) חוקר. ענין חיפוש ודרישה: בוחן. מלשון בחינה ונסיון: מעלליו. מעשיו: (יא) קורא. שם עוף וכן כאשר ירדוף הקורא בהרים (ש"א כו): דגר. ענין נאסף העוף להמשיך האפרוחים אחריו כמו ודגרה בצלה (ישעיה לד): עושה. ענין קביצה כמו וישראל עושה חיל (במדבר כד): ובאחריתו. בסופו: נבל. פחות ונבזה: (יב) כסא. כמו כססא ותחסר כ"ף הדמיון וכן ויושיב גבה (משלי יז) ומשפטו הגבה: מרום. השמים הרמים: מראשון. מאז מקדם: (יג) מקוה. מלשון תקוה: וסורי. מלשון הסרה: מקור. מעין: (טו) נא. עתה.

הנפלא

דבר שיהיה לכם תלוי כן : כי עזבו מקור מים חיים את ה'. וזה מדה כנגד מדה שהם עזבו שהוא מקור מים חיים שלא יפסקו כן הדבקים בו לא תפסק ... נבטחים בבשר הם שהולך כן יכתבו שם בארץ ולא בשמים מקום מגין מקוה וכן תרגם יונתן סבור ישראל ויש מפרשים כמו מקוה מים כלו' שאתה מקוה ישראל וכן ... יכורי כתוב כלומר אותם שיסורו ממך וקרי וסורי וזאת אחר פנתי העי"ן כשורק כמו סורי הגפן נכריה גולה וסורה נהלך הדים והדומים להם והכנוי לנביא כלומר סורי ממני שהם סרים מהשם כי אני דבק בשם והם סרים ממנו ועוזבים את ה' ועל דרך הזה אמר ככל אשר לקח מצה עבדי אל סבור ממנו כי ממנו פב אל משה ור"ל מדרכו כטוב וכן אמר ירמיה וסורי ר"ל הסורים ממני כלומר מדרכי כטובה שאני דבק בהם ואמר שיהיה וסורי כמו סורים ויהיה חסר מ"ם סרבים כמו וקרא לו חלוני הסוה כמו חלונים והדומים לסם : (יד) רפאני ה'. הוא נקם רפואה מן המכה והכאב כמו שאמר

ט תָא אִינוּן אָמְרִין לִי אָן דְאִתְנַבֵּיתָא בִּשְׁמָא דַיְיָ יִתְקַיַם כְּעַן : טז וַאֲנָא לָא עַכְּבִית עַל מֵימְרָךְ מִלְאִתְנַבָּאָה עֲלֵיהוֹן לְאוֹתָבוּתְהוֹן לְדַחְלְתָךְ וּלְיוֹם בִּישׁ דְאַתְּ מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן לָא חֲמֵידִית אַתְּ גְלֵי קֳדָמָךְ אַפָּקוּת שִׂפְוָתִי גְלֵי קֳדָמָךְ הֲוָה : יז לָא יְהֵי מֵימְרָךְ לִי כְּדִבְרִין רְחִצְנִי אַתְּ בְּעִדַן עָקָא : יח יִבְהֲתוּן רָדְפַי וְלָא אֶבְהֵית אֲנָא יִתְכַּלְמוּן אִינוּן וְלָא אֶתְכְּלַם אֲנָא אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יוֹם בִּישׁ וְעַל חַד תְּרֵין תַּבְרָא תַבְּרִינוּן : יט כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִי אֱזֵיל וּתְקוּם בִּתְרַע בְּנֵי עַמָא דְעָלִין בְּנֵי מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּדְנָפְקִין בֵּיהּ וּבְכָל תַּרְעֵי יְרוּשְׁלֵם : כ וְתֵימַר לְהוֹן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה וְכָל דְבֵית יְהוּדָה וְכָל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם דְעָלִין בְּתַרְעַיָא הָאִילֵין : כא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִסְתַּמְרוּ בְּנַפְשָׁתְכוֹן וְלָא תִטְלוּן מְטוּל בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְתַעֲלוּן בְּתַרְעֵי יְרוּשְׁלֵם : כב וְלָא תַפְקוּן מְטוּל מִבָּתֵּיכוֹן בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְכָל עֲבִידְתָא לָא תַעְבְּדוּן וּתְקַדְשׁוּן יַת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא כְּמָא דְפַקֵדִית יַת אֲבָהַתְכוֹן : כג וְלָא קַבִּילוּ וְלָא אַרְכִינוּ יַת אוּדְנֵיהוֹן וְאַקְשִׁיאוּ יַת קְדָלְהוֹן בְּדִיל דְלָא לְמִשְׁמַע וּבְדִיל דְלָא לְקַבָּלָא אוּלְפָּן : כד וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי אֲמַר יְיָ בְּדִיל דְלָא

תהלתי אתה : טו הנה־המה אמרים
אלי איה דבר־יהוה יבוא נא :
טז ואני לא־אצתי מרעה אחריך
ויום אנוש לא התאויתי אתה ידעת
מוצא שפתי נכח פניך היה : יז אל־
תהיה־לי למחתה מחסי אתה ביום
רעה : יח יבשו רדפי ואל־אבשה
אני יחתו המה ואל־אחתה אני
הביא עליהם יום רעה ומשנה
שברון שברם : יט כה־אמר יהוה
אלי הלך ועמדת בשער בני־עם
אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר
יצאו בו ובכל שערי ירושלם :
כ ואמרת אליהם שמעו דבר־יהוה
מלכי יהודה וכל־יהודה וכל ישבי
ירושלם הבאים בשערים האלה :
כא כה אמר יהוה השמרו
בנפשותיכם ואל־תשאו משא ביום
השבת והבאתם בשערי ירושלם :
כב ולא־תוציאו משא מבתיכם ביום
השבת וכל־מלאכה לא תעשו
וקדשתם את־יום השבת כאשר
צויתי את־אבותיכם : כג ולא שמעו
ולא הטו את־אזנם ויקשו את־ערפם
לבלתי שומע ולבלתי קחת מוסר :
כד והיה אם־שמע תשמעון אלי

(הערות מסורה בגליון: ל' . ל' ; ל' ; ל' . ל' ; ל' חס' ; ח' . ב' כסף ; ג' ; העם ק' ; י"ד ; ז' וכל ר"פ דכו' . ח' ; ח' בטעם בספרא ; ב' מ"ע ; ל' ; ג' ; ב' אם מנה ; כ"ג פסוקים ולא ולא ; שמוע ק' ; ז')

רש"י

(טו) איה דבר ה'. הפורעניות שאתה מתנבא : (טז) ואני לא אצתי. לא מהרתי לורוץ לנביאים מהיות רועה טוב מחזר אחריך לבקש עליהם רחמים : ויום אנוש. חולי של פורענות לא התאויתי וי"ת ואנא לא עכבית על מימרך מלאתנבאה עליהון לאתבותהון לדחלתך ולפי התרגום יהיה אצתי לי' עכוב כלומר לא עכבתי מלומר להם שליחותיך ולהשיבם אליך אם היו שומעים אלי : מוצא שפתי. נכח פניך היה. להשיב את חמתך מהם : (יז) אל תהיה לי למחתה. אל יהי שליחותיך למחתה : (יח) יבושו רודפי. אנשי ענתות לבדם : (כג) ולא שמעו אבותיכם. למה שעיתים ובאו

ועל ספרך כלם יכתבו : תביא ח' וסי' נמסר בריש ישעיה סימן א': יצאו י"ד וסי' ותם את הגוי. ולפני אלעזר הכהן יעמד. יתן ה' את איביך. ואני וכל העם אשר אתי. אם יצאו בנות שילו. ומבניך אשר יצאו ממך דמלכים. ותבהו רישעית. ויקם המלך לילה. כה אמר ה' אלי הלוך. והיה ביום ההוא יצאו מים חיים. ואתה בן אדם שים לך שנים דרכים. ביום ההוא יצאו מלאכים. בבאם הכהנים ולא. ואתה בחליים רבים. והד ויצאו וסי' עלו הסוסים והתהללו :

תולדות אהרן ומשה מכון. תגינה מו :

מצודת ציון

עקם : (טז) אצתי. ענין מהירות כמו ולא אץ לבא (יהושע י') : אנוש. ענין מכאוב כמו ואנוש מכאבי (ירמיה טו) : (יז) למחתה. ענין שבר ... (יח) ומשנה. ענין

רד"ק

... למה היה כאבי נצח ומכתי אנושה וכהלכה וכמכה כמו שפירשנו הוא כבוד ומבחיר : כי תהלתי אתה. אני מתפלל כך בתחלתי מידם : (טו) הנה המה. דבר ה'. שאתה אומר מתחרב שלא יבוא נא מאין אנחנו מאמינים כי דבר ה' בתבא עתה : (טז) ואני לא אצתי. לא דחקתי עצמי ולא דלגתי מהיות רועה אחריך כלומר שלא היתה נבואה : ויום אנוש לא התאויתי. כי ידעתי כי יום אנוש יבוא לי יום הגבואה אבל אתה בכרתת אותי יום אנוש יום חזק וכבד : מוצא שפתי. שלא אמרתי לך הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי ויונתן תרגם ואנא לא עכבית על מימרך מלאתנבאה עליהון וגומר כמשמעו : (יז) אל תהיה לי למחתה. כלומר אל תגרום לי כנבואתי שתהיה מחתה לפניהם : מחסי אתה ביום רע. ביום שמתנבאים עלי העם אתה מחסי וכן העשה תמיד שלא אחת לפניהם כמו שהבטחתני : (יח) יבשו רודפי. הכל עליהם אמר שהם אומרים יבא הביא עליהם. ומשנה שברון שברם. ... כמו וכתב כמו והכרון שנו וכן ומשנה כסף כמו כסף שנו ויאמר ... שנו שברון אחר שברון ולא רצה לומר שנים לבד כאמרו משנה אלא שברון אחר שברון כמה פעמים וכן ... בני ישראל שמם כמו שפירשנו : (יט) כה אמר ה'. עם כתוב וקרי העם ואחד הוא אלא שהכתוב חסר ה"א הידיעה: אשר יבאו בו. תהלים קרא השער שנכנסין ויוצאין בו מלכי יהודה כי לכם התוו להוכיח העם ולשמור את יום השבת ומה שאמר בשער בני העם ליראת באחוי העם הנכנסים והיוצאים באותו שער כי לא מלכי יהודה לבד היו נכנסים ויוצאים בו כי גם העם שהיו שוכנים סמוך לאותו שער היו נכנסין ויוצאין בו ואמר לו שיקרא אחר כן בכל שערי ירושלם כדי להזהיר כל העם. ומה שאמר לו לקרות בשערים לפי שהיו מכניסין ומוציאין דרך השערים בשבת ולא הזהירם אלא בהכנסה. והוצאה דרך השערים הן לעיר כי בעיר לא היו חייבים כי ירושלם דלתותיה נעולות בלילה ואין חייבין עליה משום ר"ה לפיכך אמר והבאתם בשערי ירושלם לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ואמר ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלם ומה שאמר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת ר"ל חוץ לעיר ומה שזכר ההבאה יותר מן ההוצאה לפי שירושלם היה כרך גדול ובכרך המביאים יותר מן המוציאים כי מביאים בני הכפרים לעיר תבואה פירות וכן ממכר וכן כתוב בספר עזרא כשהוכיחם נחמיה על השבת ואמר ומביאים ירושלם ביום השבת ואמר ויסגרו הדלתות ואמר אשר לא יפתחום עד אחר השבת ומנערי העמדתי על השערים לא יבא משא ביום השבת הנה לא הזהירם אלא מחוץ לעיר לא בתוך העיר כי לא היו חייבים בהכנסה והוצאה מבתיהם בתוך העיר לפי שירושלם היו דלתותיה נעולות בלילה ואין חייבין עליה משום ר"ה

מצודת דוד

חרפה אותי אביה כרפה ולתוספות ביאור אמר הושיעני מן הקמים עלי ואז אביה נושע ר"ל אין ביד מי להושיע לי זולתך : כי תהלתי אתה. בך אני מתהלל לומר שאתה אלהי ישעי : (טו) הנה המה. הקמים עלי אומרים אלי בלעג איה דבר ה' יבוא עתה ונראה אם האמת אתך כי יחשבו שמלבי אני בודאם לבהלתי אותם : (טז) ואני. אבל אני לא מהרתי מהיות רועה אחריך לרעות צאן עמך ולנבאות להם וכמ"ש בתחלת נבואתו שאמר הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי (לעיל א) : ויום אנוש לא התאויתי. ואף אחר שהלכתי לנבאות שלא ברצוני לא הייתי מתאוה לנבואות עליהם שיבוא יום אנוש : אתה ידעת. כי כן הוא : מוצא שפתי. מה שהתפללתי עליהם שלא יהיה מול פניך וכאומר הלא לא רציתי לנבאות להם ובבוא אלי נבואת פורעניות התפללתי עליהם והמה חושבים שמלבי אני בודאם מנגלתי גם : (יז) אל תהיה. לכן שאלתי אל תהיה לי הנבואה למכשול ולמחתה הלא מעולם אתה מחסי בעת רעה לזה הושיעני גם עתה : (יח) יבושו רודפי. בעת ילכו נולה יחתו. הם ישברו ביד האויב : ומשנה שברון. שבר כפול ר"ל שבר על שבר שברם: (יט) בשער בני העם. בשער שמצויים שם בני העם והוא השער אשר מלכי יהודה באים ויוצאים בו : ובכל. וכן תלך ותעמוד בכל שערי ירושלים : (כא) השמרו בנפשותיכם. ר"ל היו נשמרים בדבר שיש בו שמירת נפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת להביא אותם בשערי ירושלים מן החוץ : (כב) ולא תוציאו וגו'. אל החוץ : וכל מלאכה. ושום מלאכה : וקדשתם. מבלי לחללו כדבר הנאסר בשבת : (כג) ולא שמעו. אבל הם האבות לא שמעו למצותיו : ויקשו את ערפם. הוא ענין מליצה כאלו נתקשה ערפם עד שלא יוכלו לחזור פניהם ולשמוע : ולבלתי קחת מוסר. לא החזירו פניהם למען לא יקבלו מוסר והוכחה מן הנביאים : (כד) אם שמוע

נְאֻם־יְהוָה לְבִלְתִּי ׀ הָבִיא מַשָּׂא
בְּשַׁעֲרֵי הָעִיר הַזֹּאת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
וּלְקַדֵּשׁ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְבִלְתִּי
עֲשׂוֹת־בָּהּ כָּל־מְלָאכָה׃ כה וּבָאוּ
בְשַׁעֲרֵי הָעִיר הַזֹּאת מְלָכִים ׀ וְשָׂרִים
יֹשְׁבִים עַל־כִּסֵּא דָוִד רֹכְבִים ׀ בָּרֶכֶב
וּבַסּוּסִים הֵמָּה וְשָׂרֵיהֶם אִישׁ יְהוּדָה
וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם וְיָשְׁבָה הָעִיר־הַזֹּאת
לְעוֹלָם׃ כו וּבָאוּ מֵעָרֵי־יְהוּדָה
וּמִסְּבִיבוֹת יְרוּשָׁלִַם וּמֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן
וּמִן־הַשְּׁפֵלָה וּמִן־הָהָר וּמִן־הַנֶּגֶב
מְבִאִים עֹלָה וְזֶבַח וּמִנְחָה וּלְבוֹנָה
וּמְבִאֵי תוֹדָה בֵּית יְהוָה׃ כז וְאִם־לֹא
תִשְׁמְעוּ אֵלַי לְקַדֵּשׁ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת
וּלְבִלְתִּי ׀ שְׂאֵת מַשָּׂא וּבֹא בְּשַׁעֲרֵי
יְרוּשָׁלִַם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְהִצַּתִּי אֵשׁ
בִּשְׁעָרֶיהָ וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלִַם
וְלֹא תִכְבֶּה׃

יח א הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב קוּם
וְיָרַדְתָּ בֵּית הַיּוֹצֵר וְשָׁמָּה אַשְׁמִיעֲךָ
אֶת־דְּבָרָי׃ ג וָאֵרֵד בֵּית הַיּוֹצֵר
וְהִנֵּהוּ עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל־הָאָבְנָיִם׃
ד וְנִשְׁחַת הַכְּלִי אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה
בַּחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר וְשָׁב וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּלִי
אַחֵר כַּאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינֵי הַיּוֹצֵר
לַעֲשׂוֹת׃ ה וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמוֹר׃ ו הֲכַיּוֹצֵר הַזֶּה לֹא־אוּכַל
לַעֲשׂוֹת לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־
יְהוָה הִנֵּה כַחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר כֵּן־
אַתֶּם בְּיָדִי בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ז רֶגַע
אֲדַבֵּר עַל־גּוֹי וְעַל־מַמְלָכָה לִנְתוֹשׁ
וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד׃ ח וְשָׁב הַגּוֹי
הַהוּא מֵרָעָתוֹ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלָיו
וְנִחַמְתִּי עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁבְתִּי
לַעֲשׂוֹת לוֹ׃ ט וְרֶגַע אֲדַבֵּר עַל־גּוֹי

ס' | כו ק' | י' | ג' וחסר | ס' יחידאין כ' וחסר עם סמך. ו' | פ' ר"ס | ג' | והנה הוא ק' כ' ורחיקן י"ם כלישנא | ג' | ג' מ"ע. ג' | ג' | ג' כ' | ג' בסיפרא | ג'

לְאַעָלָא מַטוּל בִּתְרְעֵי קַרְתָּא הָדָא בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא וּלְקַדָּשָׁא יַת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא בְּדִיל דְלָא לְמֶעְבַּד בֵּיהּ כָּל עֲבִידְתָּא׃ כה וְיֵיעֲלוּן בִּתְרְעֵי קַרְתָּא הָדָא מַלְכִין וְרַבְרְבִין יָתְבִין עַל כּוּרְסֵי דָוִד רְכִיבִין בִּרְתִיכִין וּבְסוּסָוָן אִינוּן וְרַבְרְבָנֵיהוֹן אֱנַשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְתִתֵּב קַרְתָּא הָדָא לְעָלַם׃ כו וְיֵיתוֹן מִקִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּמִסַּחְרָנֵי יְרוּשְׁלֵם וּמֵאֲרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִן וּמִן שְׁפֵילְתָּא וּמִן טוּרָא וּמִן דָּרוֹמָא מַיְתָן עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין וְקוּרְבָּנִין וּלְבוֹנְתָא וּמַעֲלֵי תוֹדְתָא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃ כז וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי לְקַדָּשָׁא יַת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא וּבְדִיל דְלָא לְמִטַּל מַטוּל וּמֵיעַל בִּתְרְעֵי יְרוּשְׁלֵם בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְאַדְלֵיק אֶשָּׁתָא בִּתְרְעָהָא וּתְשֵׁיצֵי בִּירָנְיַת יְרוּשְׁלֵם וְלָא תִטְפֵי׃ א פִּתְגָם נְבוּאָה דַהֲוָה עִם יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ לְמֵימָר׃ ב קוּם וְתֵיחוֹת לְבֵית פַּחֲרָא וְתַמָּן אַשְׁמְעִינָךְ יַת פִּתְגָמַי׃ ג וּנְחָתֵית לְבֵית פַּחֲרָא וְהָא הוּא עָבֵיד עֲבִידְתָּא עַל סַדְנָא׃ ד וְאִתְחַבַּל מָנָא דַהֲוָה עָבֵיד דְטִינָא בְּיַד פַּחֲרָא וְתָב וַעֲבְדֵי מָן אוֹחֲרָן כְּמָא דְכָשַׁר בְּעֵינֵי פַּחֲרָא לְמֶעְבַּד׃ ה וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ו הַכְּפַחֲרָא הָדֵין הֲלָא יוּכְלָא קֳדָמַי לְמֶעְבַּד לְכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ הָא כְּמָא דְטִינָא בְּיַד פַּחֲרָא כֵּן אַתּוּן חֲשִׁיבִין קֳדָמַי בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ז זְמַן אֲמַלֵּיל עַל עַמָּא וְעַל מַלְכוּתָא לְמֶעְקַר וּלְתָרָעָא וּלְאַבָּדָא׃ ח וִיתוּב עַמָּא הַהוּא מִבִּישְׁתֵּיהּ דִגְזָרִית עֲלוֹהִי וְאֵיתוּב מִן בִּישְׁתָא דַחֲשֵׁבִית לְמֶעְבַּד לֵיהּ׃ ט וּזְמַן אֲמַלֵּיל עַל עַמָּא וְעַל

רשי

(כו) ובאו. כתו ולבוא: (ג) על האבנים. על סדנו פרומא"ש בלעז: (ד) אחר הוא עושה בחומר. אשר הוא עושה מן החומר נשחת ביד היוצר כשהו לח ומקרא מסורס הוא: (ח) מרעתו אשר דברתי עליו. מעבירות שבידו אשר בשבילו דברתי עליו לנתוש ולנתוץ השרפוק"י בלע"ז: ונחמתי. והסבתי

הביא ה' וסי' נמסר בריש ישעי': ומבאי תר מן מלין דחסר יו"ד בלישן ביאה וסי' והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע. תבאמו ותטעמו בהר. ואבא אתכם אלי. ויבאנו אל המקום. ויבאום אל יהושע. ואבאה אתכם. ומבאי תודה בית ה'. ויבאם בבלה. והבאותם בית ה'. סמל הקנאה הזה בבאה. ואבאם אל ארץ. כמים רבים תבאוך. ושובבתיך ושיאתיך. ואבא אותם בית ה' אל לשכת: לאמור ג' ס"ל בקריאה וסים' ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך קדמאה דפסוק. ויהי דבר ה' אלי דעליה הכיוצר הזה לא אוכל לעשו' לכם. ויהי דבר ה' אל ירמיהו לאמור דעליה אם תפרו את בריתי היום

תולדות אהרן

ביום השבת. בילם יב סוריות ד (שבת ד שבועות לג): והצתי אש. שבת קיט: בית היוצר. סופה יח. כנה כחומר. ברכות לב סוכה נב (ברכות יד: רגע אדבר. עקדה שער נו:

מצודת דוד

שמוע. אם אתם תשמעון אלי לבלי הביא וכו' ולקדש השבת לבלי עשות בו שום מלאכה: (כה) ובאו. אז יבאו בשערי וכו': על כסא דוד. ר"ל על כסא המלוכה ומושב על מלכים: ברכב. במרכבה העשוי לרכוב בו: ובסוסי'. המושכים המרכבה: המה. המלכים: איש יהודה. אנשי יהודה מיתר העם: וישבה. תהיה מיושבה באנשים: (כו) ובאו. יבואו אנשים מערי יהודה וכו': ומן השפלה. מן הערים היושבים בעמק: ומן הנגב. היושבים בפאת הדרום: מביאים. והמה יהיו מביאים עולה וזבח וכו'. ומהם יהיו מביאי קרבן תודה אל בית ה': (כז) ואם לא תשמעו אלי. מה שצויתי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ולבא עמה בשערי ירושלים: והצתי. אז אבער אש בשעריה ותשרוף הארמנות ולא תכבה עד השרוף הכל: יח (ב) בית היוצר. לבית אומן חרס: (ג) עושה מלאכה. עושה מלאכתו בחומר אשר בידו על האבנים והוא הכלי המיוחד לכך: (ד) ונשחת הכלי. נתקלקל הכלי אשר היה עושה בחומר כשהי' ביד היוצר כשעשה הכלי: ושב. וחזר היוצר ועשה מהחומר ההוא כלי אחר מתוקן מן הראשון כפי אשר ישר בעיניו: (ו) הכיוצר. וכי לא אוכל לעשות עמכם כדרך שעושה היוצר עם החומר שעושה ממנו כלי אחר אחר שנשחת הראשון: הנה כחומר. באמת כמו שהחומר הוא ביד היוצר לעשות בו מה שירצה כן אתם בידי: (ז) רגע אדבר. ברגע אחת אגזור על אומה מהעכו"ם כליון ואבדן בעבור רעתה: (ח) ושב. כאשר שב הגוי ההוא מהרעה אשר בעבורה גזרתי עליה האבדון: ונחמתי. אז בהרגע ההיא אני מהפך

רד"ק

ר"ס ומה שאמר שמעו דבר ה' מלכי יהודה ולא היה אלא מלך אחד ר"ע המלך ובניו ולפי שהיו עתידים למלוך אחר האב קראם מלכים: (כד) עשות בה כל מלאכה. בה כתיב וקרי בו והעניים נכונים כי ימצא שבת לשון זכר ולשון נקבה לשון נקבה כרוב ולשון זכר כל שומר שבת מחללו ומה שאמר ובאו בשערי העיר הזאת ר"ע ובאו ויבאו כמו שאמר אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו ומה שלוה להזהירם על השבת והיו כמה עברות אחרות בידם ואף ע"פ כן לפי ששמירת שבת עיקר גדול באמונה כאלו כאדוק הכולם ובאמונה באותות ובמופתים ובקיום כל התורה וכל המשמר השבת באמונה ישרה לא במקרה הוא מופת בשאר המצות ואמרו רבותינו ז"ל כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עכו"ם כדור אנוש מוחלין לו שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה כל שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו והענין שהאמונה שנצטוו ישראל קודם מתן תורה היא שבת ואמר רואה כמה גדולה שמירת שבת שהרי תלה הרבן ירושלים בשמירת שבת ומפסוק והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים למדו רז"ל רמז ואמרו אין הדלקה מצויה אלא במקום שיש בו חלול שבת ואמרו מאי לא תכבה בשעה שאין בני אדם מצוים לכבותה והנה הפרשה מבוארת וענין פרשת היוצר גם כן מבוארת וענינה כי ההשגחה בבני אדם ויכולת ביד האל וכל שכן ישראל שהשגחתו תמיד עליהם לפיכך אמר כן אתם בידי בית ישראל: (ג) והנהו. כתוב הנה אחת וקרי והנה הוא שתי מלות וענין אחד: האבנים. כלי היוצר שעושה עליו הכלים מחומר אשר בידו ויו"ת סדנא ובספר השרשים הארכתי בפירושו עוד: (ד) ישר. פעל עבר כי הוא האלף קמוץ ואלו פתח: (ח) מרעתו אשר דברתי עליו. פי' מרעתו אשר דברתי עליו בעבורה להרע לו אחר כן אמר ורגע אדבר וגו': (ט) לבנות ולנטוע. פי' וכן עשיתי בנביאים ובמטעים ואחר כך עשה הרע ואמחי והוצרכנו לפירוש הזה לפי שצריך להפריש בין שני המדות האלה כי הרעה לא תחול אם ישובו מהטובה אבל הטובה תחול על כל פנים כיון שיעדה האל אבל לא תעמוד אם יעשו הרעה כמו שאמר ירמיהו לחנניה בן עזור ויש רמז בענין

מצודת ציון

בענין כאל: ויקשו. מלשון קשה: ערפם. הוא אחורי הפנים: (כו) השפלה. העמק: (כז) והצתי. ענין הבערה: ואכלה. והשרוף וכן כמאכלת אש (הם ט): ארמנות. היכלות ופלטרין: תכבה. מלשון כיבוי: (ב) קום. הוא ענין זרוז: (ג) האבנים. כן שם הכלי המיוחד ליוצר חרס לעשות עליו מלאכתו ודומה לו וראיתן על האבנים (שמות א) שהוא המיוחד אל היולדת: (ד) בחומר. טיט: (ז) לנתוש. ענין עקירה: ולנתוץ. ענין כתיתה ושבירה וכן לנתוש ולנתוץ ולהרוס (לקמן א)

וְעַל־מַמְלָכָה לִבְנֹת וְלִנְטֹעַ׃ י וְעָשָׂה הָרַע בְּעֵינַי לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ בְּקוֹלִי וְנִחַמְתִּי עַל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְהֵיטִיב אוֹתוֹ׃
יא וְעַתָּה אֱמָר־נָא אֶל־אִישׁ יְהוּדָה וְעַל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה וְחֹשֵׁב עֲלֵיכֶם מַחֲשָׁבָה שׁוּבוּ נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְהֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם׃
יב וְאָמְרוּ נוֹאָשׁ כִּי־אַחֲרֵי מַחְשְׁבוֹתֵינוּ נֵלֵךְ וְאִישׁ שְׁרִרוּת לִבּוֹ־הָרָע נַעֲשֶׂה׃
יג לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁאֲלוּ־נָא בַּגּוֹיִם מִי שָׁמַע כָּאֵלֶּה שַׁעֲרֻרִת עָשְׂתָה מְאֹד בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל׃
יד הֲיַעֲזֹב מִצּוּר שָׂדַי שֶׁלֶג לְבָנוֹן אִם־יִנָּתְשׁוּ מַיִם זָרִים קָרִים נוֹזְלִים׃
טו כִּי־שְׁכֵחֻנִי עַמִּי לַשָּׁוְא יְקַטֵּרוּ וַיַּכְשִׁלוּם בְּדַרְכֵיהֶם שְׁבִילֵי עוֹלָם לָלֶכֶת נְתִיבוֹת דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה׃
טז לָשׂוּם אַרְצָם לְשַׁמָּה שְׁרוּקֹת עוֹלָם כֹּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיָנִיד בְּרֹאשׁוֹ׃
יז כְּרוּחַ־קָדִים אֲפִיצֵם לִפְנֵי אוֹיֵב עֹרֶף וְלֹא־פָנִים אַרְאֵם בְּיוֹם אֵידָם׃
יח וַיֹּאמְרוּ לְכוּ וְנַחְשְׁבָה

מַלְכוּתָא לְמִבְנֵי וּלְקַיָּמָא׃ י וְיַעֲבֵד דְּבִישׁ קֳדָמַי בְּדִיל דְּלָא לְקַבָּלָא לְמֵימְרִי וְאֵיתוּב מִן טַבְתָא דַּאֲמָרִית לְאֵיטָבָא לֵיהּ׃ יא וּכְעַן אֱמַר כְּעַן לֶאֱנָשׁ יְהוּדָה וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא בָּרֵי עֲלֵיכוֹן בִּישָׁא וּמְחַשֵּׁב עֲלֵיכוֹן מַחְשָׁבָא תּוּבוּ כְּעַן גְּבַר מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָּא וְאַתְקִינוּ אוֹרְחָתְכוֹן וְעוֹבָדֵיכוֹן׃ יב וַאֲמָרוּ תַּבְנָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָךְ אֲרֵי בָּתַר עֶשְׁתּוֹנָנָא נְהָךְ וּגְבַר הִרְהוּר לִבֵּיהּ בִּישָׁא נַעְבֵּיד׃ יג בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ שְׁאִילוּ כְעַן בְּעַמְמַיָּא מַן שְׁמַע כְּאִלֵּין (שְׁנוּי) עֲבָדַת לַחֲדָא כְּנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל׃ יד הָא כְּמָא דְּלֵית אֶפְשַׁר דְּיִפְסוֹק מֵי תְלַג דְּנָחֵית עַל חַקְלֵי לִבְנָן כֵּן לָא יִפְסְקוּן מִמְטַר נָחְתִּין וּמֵי מַבּוּעַ נָבְעִין׃ טו אֲרֵי שְׁבָקוּ פּוּלְחָנִי עַמִּי לָא לַהֲנָאָה אַסִּיקוּ בּוּסְמִין וְאַטְעִיאוּנוּן בְּאוֹרְחָתְהוֹן בִּישְׁתָּא מִשְּׁבִילִין תַּקְנָן דְּמִן עָלְמָא לְמֵיזַל בְּאוֹרְחָן דְּלָא תַקְנָן בִּשְׁבִילִין דְּלָא מְכַבְּשָׁן׃ טז לְשַׁוָּאָה אַרְעֲהוֹן לְצָדוּ אִשְׁתְּמָמוּת עָלַם כָּל דְּיֶעְבַּר עֲלַהּ יְכַלֵּי וִינִיד בְּרֵישֵׁיהּ׃ יז כְּבִדּוּר רוּחַ קִידוּמָא כֵּן אֲבַדְּרִינוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן קְדָל וְלָא אַפִּין אַחְזֵינוּן בְּיוֹם תְּבָרֵיהוֹן׃ יח וַאֲמַרוּ אֱתוֹ וְנֶחְשַׁב עַל

(Masoretic marginal notes:) הרע ק' ו"א · כ' · ג' מ"ל בסיפרא · ל"ד מ"ל ז' מנהון בסיפר' · ד' · ג' מ"ל · כ' · ג' חס' · ג' · ב' מ"ע ג' חסר · וחסר יו"ד שבילי ק' · ב' א' מ"ל וא' חסר. ד' · שריקת ק' ב' מ"ל · י"ד ג'. ג'.

רש"י

וחשבתי מחשבה אחרת: (יב) ואמרו נואש. וידעתי שהם יאמרו לך על דבריך שאין חוששין להם: (יג) שערורית. דבר גנאי: (יד) היעזוב מצור שדי שלג לבנון. היעזוב אדם הצריך לשתות מים הנוזלים מצור שבשדות הבאים משלג הלבנון שהוא נקי: אם ינתשו מים זרים. או אם יעזבו מים חיים טבעים שהם זרים עד הנה מכל אדם והם קרים זרים הם טבעים וזה יוכיח אתו קרקע ושתיתי מים זרים (ישעיה לז) ומנחם חברו זרים עם לא זורו ולא חובשו (שם א) ל' מימי תרופה ונתן טעם לדבריו ואמר כי אם בקש לדבר בלשון זרם היה מכפיל את המ"ם והיה מוסיף יו"ד מ"ם והיה אומר זרומים לרבות המים ולהיותם זרמים: שדי. כמו שדה: קרים. פריגודא"ש בלעז: נוזלים. קורנ"ט בלעז ועוד יש לפתרו אם ינתשו להיות מים זרים כמאוסים קמים שהם קרים נוזלים: (זרים. ללשון ראשון הוא לשון זרים ללשון שני הוא ל' זרות כלומר מים מאוסים): (טו) כי.כן עשו עמי אשר שכחוני ולשוא יקטרו: שבילי עולם. שבילים המתוקנים אמרו שהם מכשול כדי ללכת דרך לא סלולה לא כבושה: (טז) שריקות. השוכר על חרבות שרל"ה כבר בבנייניס טובות רגיל לשרוק: ישום. יתמה: (יז) עורף ולא פנים. כשיברחו מפני האויב: אראם. ולא אושיעם: (יח) ויאמרו לכו וגו'

רד"ק

כענין הזה כי ברעה אשר הבאתי ובטובה אשר אמרתי: (י) להטיב אותו. כמו להטיב לו וכן את מי הגדת מלין כמו למי: (יא) ועל יושבי כמו ואל יושבי. וכן והתפלל על ה' כמו אל ה': יוצר עליכם רעה. משל ואמר בזה הלשון לפי שזכר בפרשה יוצר כלי חרש שהוא מחדש הכלים ועושה כלי זה ואחר כך כלי אחר חדש שלא ידמה לראשון כן אחדש עליכם רעה אחר רעה: (יב) ואמרו נואש. וכשתאמר להם זה הם יאמרו לך נואש כלומר נואש לבנו מהלוך אחרי ה': (יג) לכן. שערורית. ענין נבלות ושקוץ מי שמע כזה שיניח אדם הטוב וילך אחר גנאי ושקוץ וי"ת שנוי כלומר דבר משונה עשתה והמשיל משל ואמר: (יד) היעזוב מצור שדי שלג לבנון. היעזוב אדם המים היוצאים מצור שדה וזכר שדה לפי שהם נמצאים אתו בשדה ומזומנים לו ולא יצטרך ללכת אחריהם לרחוק לשתות מהם אבל אם הם בשדה ונוזלים מצור שהם קרים היעזוב אדם אותם משתותם בימי החום באמת לא יעזוב אותם ואני לישראל עוב כמים על גבה טיפה ואני מזומן וקרוב אליהם בכל קראם אלי ואיך עזבוני ושכחוני עמי והמשיל עוד משל אחר קרוב לזה כי המים הקרים והטובים יביאום בני אדם מרחוק דרך צנורות מתחת הארץ עד לעיר או קרוב לעיר מלוב השיבותם וקראם זרים לפי שהם באים ממקום זר ורחוק ואומר מים אם ינתשו באמת לא ינתשו ואני רחוק מהם לפי מעלתי וקרוב אליהם להטיב להם אם ישמעו אלי ואיך נטשוני ושכחוני עמי: ינתשו. בתי"ו וכמו בטי"ת שהיא נטישה ועזיבה כי הטי"ת והתי"ו ממוצא אחד ויבאו בענין אחד כמו טעה ותעה וכן ונטשתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאבותיכם מעל פני כענין ונתשתי בתי"ו. וי"ת הפסוק כן כמא דלית אפשר דיפסקון מי תלג וגו' כמשמעו: כי שכחוני. ויכשילום. אשר המכשילים וכן ויגד ליעקב ויגד המגיד והמכשילים הם נביאי השקר: (טו) שבילי עולם. אשר לעזוב שבילי עולם כלומר הם המכשילים השבילים שדרכו אבותיהם הצדיקים מעולם וללכת נתיבות: דרך לא סלולה. כי דרכם היא דרך לא דרוכה כי חדשה היא כמו שאמר חדשים מקרוב באו. שבולי כתוב בוי"ו וקרי שבילי ביו"ד והענין אחד אבל המפרשים אינם אחד וחסרון מלת לעזוב וימלאו כמוהו רבים כי כן דרך הכתוב לחסר מלים שיובן ענינם מהכתוב והם עליך שחסר נפשי או עיני והבל דוד והדומים להם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל: (טז) לשום. הם גורמין בדרכיהם הרעים לשום ארצם לשמה: שרוקות עולם. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד שריקות ר"ל שישרוק עליהם כל עובר והם יהיה לעולם כלומר זמן רב: ישום ויניד בראשו. יתמה בלבו ויניד בראשו כאדם התמה: (יז) כרוח. כמו רוח קדים שהיא חזקה ומפיצה הקש והדברים הדקים כן אפיצם לפני האויב שיברחו לפניו בנס ובהם ערף ולא פנים: אראם. מדה כנגד מדה כמו שהם פנו אלי ערף ולא פנים כן אפנה להם ערף ולא פנים אראם כי אפנה אליהם כלומר בשיבא יום אידם אסתיר פני מהם ולא אראם בפנים להושיעם רק ראיות ערף שהוא הסתרת פנים והשלכה אחר גו: (יח) ויאמרו. אלה הם דברי ירמיהו שאמר כנגד הקהל כלומר אני אוכיחם בדבריך והם אומרים איש לאחיו לכו ונחשבה על ירמיהו: לכו. ענין זרוז כמו לכו נא אבקשה בשעתם לכו נא ונוכחה לכו ונכסו

ואת בריתי הלילה: אותי ב' מ"ל וסי' ונחמתי על הטובה. ויקפצו השרים: נואש ד' וסי' ברב דרכיך יגעת. מנעי רגלך מיחף. ואמרו נואש כי אחרי מחשבותינו. תולדות אהרן לכו ונחשבה. עקדת שפר כח: הלהוכח מלים תחשבו. וא' ונואש ממנו. שאול: סלולת ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' דרך לא סלולה. וארח ישרים סלולה בתרא חסר:

מצודת ציון

(ח) ונחמתי. ענין הסך מחשבה: (יא) יוצר. בורא ומחדש: מעלליכם. מפעליכם: (יב) נואש. מלשון יאוש ועזיבת הדבר כמו ונואש ממני (ש"א כז): שרירות. ענין ראות. (יג) שערורית. ענין דבר מגונה ומכוער כמו שמה ושערורה (לעיל ה): (יד) מצור. מסלע.

מצודת דוד

מתנחם על הרעה ולא אביאה: (יא) איש יהודה. אנשי יהודה: ועל יושבי. ואל יושבי: יוצר. בורא עליכם רעה וחושב להפרע בה ממכם לכן שובו עתה כל איש מדרכו וגו': (יב) ואמרו נואש. ידעתי שיאמרו אנו מתייאשים מדרכי המקום אלא נלך אחר מחשבותינו

על־ירמיהו מחשבות כי לא־תאבד
תורה מכהן ועצה מחכם ודבר
מנביא לכו ונכהו בלשון ואל־
נקשיבה אל־כל־דבריו׃ יט הקשיבה
יהוה אלי ושמע לקול יריבי׃
כ הישלם תחת־טובה רעה כי־כרו
שוחה לנפשי זכר ׀ עמדי לפניך
לדבר עליהם טובה להשיב את־
חמתך מהם׃ כא לכן תן את־בניהם
לרעב והגרם על־ידי־חרב ותהינה
נשיהם שכלות ואלמנות ואנשיהם
יהיו הרגי מות בחוריהם מכי־חרב
במלחמה׃ כב תשמע זעקה מבתיהם
כי־תביא עליהם גדוד פתאם כי־
כרו שיחה ללכדני ופחים טמנו
לרגלי׃ כג ואתה יהוה ידעת את־
כל־עצתם עלי למות אל־תכפר על־
עונם וחטאתם מלפניך אל־תמחי
והיו מכשלים לפניך בעת אפך
עשה בהם׃
יט א כה אמר יהוה הלך וקנית
בקבק יוצר חרש ומזקני העם
ומזקני הכהנים׃ ב ויצאת אל־גיא
בן־הנם אשר פתח שער החרסות
וקראת שם את־הדברים אשר־

ד' · ל' · ר"ע בליטנא ב' ה' פתח · ד' · ל' וחסר ב' חסר · ד' · ל' חסר. ל' כתיב י' ול' כתיב ה"א ל' · י"ג · שוחה ק'. ל' · י'. ל' · ויהיו ק' · כ' בפסוק · החרסית ק'

ירמיה מחשבן ארי לא
תפסוק אוריתא מכהין ומלך
מחכים ואולפן מספר אתו
ונסהדיניה סהדון דשקר ולא
נצית לכל פתגמוהי: יט גלי
קדמך יי דיני ושמע קדמך
עולבני: כ האפשר לשלמא
חלף טבתא בישתא ארי
כרו פחת למקטלי יעול
דוכרן מקמי קדמך למללא
עליהון פתגמין תקנין לאתבא
ית חמתך מנהון: כא בכן
הב ית בניהון לכפנא
ותכבינון על ידי קטולי
חרבא ויהוין נשיהון תכלן
וארמלן וגבריהון יהון קטילי
מותא עולימיהון מטעני
חרבא בקרבא: כב תשתמע
צוחתא מבתיהון ארי תיתי
עליהון משרין בתקיף ארי
כרו פחת למקטלי וקורין
צלו לפרסת רגלי: כג ואת
יי ידיע וגלי קדמך ית כל
אתמלוכיהון עלי למקטלי
לא תכפר על חוביהון
וחטאיהון מן קדמך לא
יתמחון ויהון מתכלין דמן
קדמך בעדן פורענות רוגזך
אתפרע מנהון: א כדנן אמר
יי לי איזיל ותזבון זלוע דחסף
פחר ותדבר עמך מסבי עמא
ומסבי כהניא: ב ותפוק
לחילת בר הנום דקדם תרע קלקלתא ותתנבי תמן ית פתגמא דאמליל עמך:

רשי

ונו' ירמיה היה קובל על אנשי ענתות ואומר שאומרים כן: תורה מכהן. שעל הכהנים להורות תורה שנאמר יורו משפטיך ליעקב (דברים לג): ודבר מנביא. דברי נבואה: ונכהו בלשון. ונסהדיניה סהדותא דשקר: (כא) והגירם. (הורידם ע"י חרב) לשון מיני נגרה (איכה ג) כמים המוגרים (מיכה א): על ידי חרב. ע"י גייסות: ואנשיהם. של האלמנות יהיו הרוגי מלאך המות: (כב) כי כרו שוחה. שחשדוהו מאשת איש שנאמר (משלי כג) כי שוחה עמוקה זונה: (כג) אל תמחי. אל תהי מחויה ולפי שהוא ל' נקבה נתן בו יו"ד ואף היא יתירה כיו"ד של ותזני בם (יחזקאל טז): (א) בקבוק. צלוחית: יוצר חרש. כלומר של יוצר שהוא של חרש: ומזקני העם. הולך עמך ומזקני העם מוסב על הלוך ומזקני העם עמך: (ב) שער החרסית. שער האשפות ששם זורקין חרסים הנשברים וכן ת"י

על ירמיהו ד' בקריאה וסי' לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבות: ויקצפו השרים. ויצו נבוכדנצר. תראשונות לנבוכדנצר: ואנשיהם ד' בקריאה וסי' ויבאו אל גדליהו דמלכים: לכן תן את בניהם לרעב והגרם על ידי חרב. וישמעו כל שרי החילים. ויבאו אל גדליהו המצפתה דסיפרא: מכי ב' קמץ חד כתיב ה"א וסימ' מכי חרב במלחמה. מכה אלהים ומענה: מלפניך י' בקריאה וסימ' ושלחתי את הצרעה תניינא דפסוק. אל תאמר בלבבך בהדף. שורך טבוח לעיניך. הוא ישמיד את הגוים האל מפניך. אשר הסירתי מלפניך. וחטאתם מלפניך אל תמחי. משפטי יצא. אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך. והעושר והכבוד

רדק

ונכהו בלשון והדומים להם: מחשבות. רוצה לומר מחשבות רעות להמיתו: כי לא תאבד תורה מכהן. כלומר מה אנו חסרים אם ימות כי לא תאבד בעבור זה התורה כי אחר הכהנים יודעים אותה וכן יש אתנו חכמים בעלי עצה וכן יש אתנו נביאים שיאמרו לנו דברי נבואה ולא יהיו כמו זה שאינו מתנבא עלינו כי אם רע: ונכהו. נלשין עליו למלך בדברים רעים כדי שימיתהו: ואל נקשיבה אל כל דבריו. כלומר אל רבוי דבריו שאומר לנו אל נקשיב ואמר ירמיהו: (יט) הקשיבה. הם אומרים שלא יקשיבו לו אתה הקשיבה אני כלומר לתפלתי: ושמע לקול יריבי. כלומר לדבריהם שמדברים עלי: (כ) הישולם. כי כרו שוחה לנפשי. הם המות שרצו להשקותו שהוא כמו שכורים. שוחה לאדם לנפילו בה בלא ידיעתו והנה הם משלמים לי רעה תחת טובה כי אני דברתי עליהם טובה לפניך והתפללתי עליהם עד העת שהיא שגלית לי שרצו להמיתני: (כא) לכן. מעתה אני רצאי להתפלל עליהם לרעה כיון שחשבו להמיתני: והגרם. נאמר לשון הגרה בחרב מפני הדם הנגר וכן יגרהו על ידי חרב: שכולות. מבניהם. ואלמנות מאנשיהם שיהיו הרוגי מות כלומר שימותו בדבר ובחוריהם שדרכם לצאת במלחמה יהיו מוכי חרב במלחמה: (כב) תשמע זעקה. כי הזעקה תהיה כשיבא הרע פתאם: כי כרו שיחה. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו שוחה והשוחה והפחים הוא הם המות שחשבו להאכילו: (כג) ואתה אל תמחי. כמו אל תמחה היו"ד במקום ה"א למ"ד הפעל כמו אל ילדך אשי: והיו מוכשלים. כתוב וקרי ויהיו והענין אחד: בעת אפך עשה בהם. על דרך ויחר אפי בהם ואכלם: (א) כה אמר ה'. בקבוק יוצר חרש. מיוצר חרש הקנה הבקבוק כי יש בקבוק מכלי זכוכית או מאחר מתכות ויונתן תירגם הכל כמלות ותרגם דלוע דחסף פחר והסרון כמ"ש יתנה כמוהו אלחנן בן דודו בית לחם כמו מבית לחם: מזקני העם ומזקני הכהנים. פירוש הוליך עמך זקנים כדי להשמיעם הנבואה ולשבר לעיניהם הבקבוק להיות להם מופת כמו שאומר ושברת את הבקבוק לעיני האנשים ההולכים אתך וכן תירגם יונתן ותדבר עמך מסבי עמא והפרשה מבוארת זולתי תפש ממנה שצריכה באור: (ב) אשר פתח שער החרסית. משער החרסית יוצאים לגיא בן הנם ותירגם יונתן די קדם תרע קלקלתא וקלקלתא הוא. בדברי רז"ל אשפה ולדעתי הוא השער הנזכר בס' עזרא והוא שער האשפות ורז"ל פירשו שהוא שער משערי העזרה שהוא שער מזרחי ואמרו שבעה שמות נקראו לו שער סור ששם היו טמאים פורשים כדא הוא דכתיב סורו טמא שער היסוד ששם היו מיסדים ההלכה שער החרסית שהוא מכוון כנגד זריחת החמה כין מה דתימא האומר לחרס ולא יזרח שער האיתון שהוא מעמש כניסה ויציאה ושער התוך שהוא ממוצע בין שני שערים שער חדש שבו חדשו סופרים את ההלכה שער העליון שהוא למעלה מעזרת ישראל. החרסות בוי"ו כתיב וקרי ביו"ד

תולדות אהרן כרו. שוחה. ב"ק פ"ז; בעת אפך. ב"ב ט:

מצודת דוד

ויניד בראש כדרך המתמיה: (יז) כרוח. כמו רוח קדים שהיא העזה שברוחות המפזר דברים הנפזרים כן אפזרם במסם מפני האויב: עורף וכו'. ביום בא אידם אסתיר פני מהם ואראה להם העורף ואחז במשל מאדם המהפך פניו מאדם השנאוי לו ור"ל לא אשגיח עליהם להושיעם: (יח) ויאמרו. כשאמרתי להם הנבואה ההיא אמרו אלו לאלו נחשבה על ירמיה מחשבות מה לעשות עמו לבל נשמע לדברים האלו: כי לא תאבד. כאומרים מה נהיה חסרים במיתתו הלא לא תאבד התורה מיתר הכהנים (על הכהן ללמד תורה וכמ"ש כי שפתי כהן וכו' ותורה יבקשו מפיהו. מלאכי ב) ולא תאבד העצה מהחכמים אחרים אשר יש עמנו ודבר נבואה לא תהיה נאבדת מיתר הנביאים אשר לא יתנבאו רעה כמוהו: לכו ונכהו. לכו נכהו גם בלשון כי נדבר עליו בשקר: ואל נקשיבה. אז לא נשמע כמו כל הדברים שדבר הוא כי אין מי בנביאים לדבר דברים כמוהו: (יט) הקשיבה ה' אלי. מה שאני מתפלל עליהם טובות ולעומת זה שמע קול המריבים עמדי אשר יתייעצו עלי: (כ) הישולם. וכי מן הראוי שישולם רעה תחת טובה כי חפרו בור ללכדני ר"ל חושבים עלי מחשבות רעות: זכור. הן דעתך לזכור עת עמדי לפניך בתפלה לבקש עליהם טובה להעביר את חמתך מהם: (כא) לכן. הואיל ומשלמים רעה תחת טובה: והגירם. שפוך דמיהם ע"י חרב האויב: שכלות ואלמנות. שכולות מבניהן ואלמנות מבעליהן: ואנשיהם. אנשי האלמנות יהיו מתים ע"י הרג ולא במיתה עצמן: במלחמה. כי דרך הבחורים ללכת במלחמה: (כב) זעקה. זעקת שבר: פתאום. לבל ידעו להזהר מהם: כרו שוחה. חפרו בור ללכדני ר"ל יעצו עלי רעות: ופחים. הטמינו רשתות ללכוד רגלי וכפל הדבר במ"ש: (כג) עלי למות. אשר המה עלי להמיתני: אל תמחי. אל תמחוק חטאתם מלפניך כי יהיו כתובים לזכרון למען יקבלו גמול: ויהיו וכו'. אף בעת ילכו לפניך בדרך מגוחיך יבוא להם מכשול למען לא יוכלו לעשות כתקנם: בעת אפך. בזמן שאתה כעוס אז עשה בהם נקם למען יהיה מרבה להכיל: יט (א) בקבק. צלוחית מן יוצר חרס: ומזקני וכו'. מוסב על הלוך ור"ל הלוך אתה וגם מזקני העם וכו' ילכו עמך: (ב) אשר פתח. אשר מול

מול

מצודת ציון

(יח) לכו. הוא ענין זרוז: נקשיבה. ענין שמיעה והאזנה: (כ) כרו. חפרו כמו בור כרה (תהלים ז): שוחה. בור כמו שוחה עמוקה (משלי כג): (כא) תן. ענין מסירה: והגירם. ענין הולכה ושפיכה וכן יגירהו על ידי חרב (תהלים סג): שכולות. מי שמתו בניו קרוי שכול: (כב) גדודי. גייסות עם: ופחים. מלשון פח ורשת: טמנו. ענין הצפנה: (כג) תמחי. מלשון מחייה ומחיקה: (א) בקבק. כן שם הכלי שקרא לו על כי בעת ישופך ממנה נשמע כעין קול בקבק וכן ובקבק דבש (מ"א יד): יוצר חרש. אומן חרש: (ב) גי בן הנם. כן שם המקום:

[illegible]

אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ: ג וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר־
יְהוָה מַלְכֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם
כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעָהּ תִּצַּלְנָה אָזְנָיו:
ד יַעַן׀ אֲשֶׁר עֲזָבֻנִי וַיְנַכְּרוּ אֶת־
הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְקַטְּרוּ־בוֹ לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם הֵמָּה
וַאֲבוֹתֵיהֶם וּמַלְכֵי יְהוּדָה וּמָלְאוּ
אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה דַּם נְקִיִּם: ה וּבָנוּ
אֶת־בָּמוֹת הַבַּעַל לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם
בָּאֵשׁ עֹלוֹת לַבָּעַל אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי
וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי:
ו לָכֵן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה
וְלֹא־יִקָּרֵא לַמָּקוֹם הַזֶּה עוֹד הַתֹּפֶת
וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא הַהֲרֵגָה:
ז וּבַקֹּתִי אֶת־עֲצַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם
בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְהִפַּלְתִּים בַּחֶרֶב לִפְנֵי
אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְנָתַתִּי
אֶת־נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ: ח וְשַׂמְתִּי אֶת־
הָעִיר הַזֹּאת לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה כֹּל
עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק עַל־כָּל־
מַכֹּתֶהָ: ט וְהַאֲכַלְתִּים אֶת־בְּשַׂר
בְּנֵיהֶם וְאֵת בְּשַׂר בְּנֹתֵיהֶם וְאִישׁ
בְּשַׂר־רֵעֵהוּ יֹאכֵלוּ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק
אֲשֶׁר יָצִיקוּ לָהֶם אֹיְבֵיהֶם וּמְבַקְשֵׁי
נַפְשָׁם: י וְשָׁבַרְתָּ הַבַּקְבֻּק לְעֵינֵי
הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים אוֹתָךְ: יא וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר׀ יְהוָה צְבָאוֹת כָּכָה
אֶשְׁבֹּר אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאֶת־הָעִיר
הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר יִשְׁבֹּר אֶת־כְּלִי
הַיּוֹצֵר אֲשֶׁר לֹא־יוּכַל לְהֵרָפֵה עוֹד
וּבְתֹפֶת יִקְבְּרוּ מֵאֵין מָקוֹם לִקְבּוֹר:
יב כֵּן־אֶעֱשֶׂה לַמָּקוֹם הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה
וּלְיוֹשְׁבָיו וְלָתֵת אֶת־הָעִיר הַזֹּאת
כְּתֹפֶת: יג וְהָיוּ בָּתֵּי יְרוּשָׁלִַם וּבָתֵּי

ס"פ | ב' | ל' | ל' חסר | ד' מ"ל בנביאים | ב' | י"ד בטעם בסיפרא | ל' . ב"א | ל' וחסר | ל' חסר . ל' | ה' חסר וכל עזר' דכוותיה | ג' בטעם בסיפרא וסי' נכל . ממנא . ודין | ח' | ל' כתיב כ' | ב' מ"ל כלוס' | ס' | ל'

ג קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ מַלְכַיָא
דְבֵית יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי
בִישְׁתָא עַל אַתְרָא הָדֵין דְכָל
דְיִשְׁמְעִינֵיהּ יִצְלַן אוּדְנוֹהִי:
ד חֲלַף דִשְׁבָקוּ פוּלְחָנִי
וְסָאִיבוּ יַת אַתְרָא הָדֵין
וְאַסִיקוּ בֵיהּ בּוּסְמִין לְטָעֲוַת
פַּלְחֵי כוֹכְבַיָא דְלָא יְדָעוּנוּן
אִינוּן וַאֲבָהָתְהוֹן וּמַלְכַיָא
דְבֵית יְהוּדָה וּמְלוֹ יַת אַתְרָא
הָדֵין דַם זַכָּאִין: ה וּבְנוֹ יַת
בָּמַת בַּעֲלָא לְאוֹקָדָא יַת
בְּנֵיהוֹן בְּנוּרָא עֲלָוָן לְבַעֲלָא
דְלָא פַקְדֵית בְּאוֹרָיְתִי וּדְלָא
שְׁלָחִית בְּיַד עַבְדֵי נְבִיַיא וְלָא
רַעֲוָא קֳדָמָי: ו בְּכֵן הָא יוֹמַיָא
אָתָן אֲמַר יְיָ לָא יִתְקְרֵי
לְאַתְרָא הָדֵין עוֹד תּוֹפֶת
וְחֵילַת בַּר הִנוֹם אֱלָהֵין חֵילַת
קְטִילַיָא: ז וַאֲקַלְקֵיל יַת מְלַךְ
אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם
בְּאַתְרָא הָדֵין וְאַרְמִינוּן
בְּחַרְבָּא קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
וּבְיַד דְבָעַן לְמִקְטַלְהוֹן וְאֶתֵּן
יַת נְבֵלַתְהוֹן מְשַׁגְרָא לְמֵיכַל
לְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וּלְבְעִירָא
דְאַרְעָא: ח וַאֲשַׁוֵי יַת קַרְתָּא
הָדָא לְצָדוּ וּלְאִשְׁתְּמָמוּ כֹּל
דְיֶעְבַּר עֲלַהּ יְכְלֵי וְיָנִיד עַל
כָּל מַחֲתָהָא: ט וְאוֹכְלִינוּן
יַת בְּשַׂר בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּשַׂר
בְּנָתְהוֹן וּגְבַר נִכְסֵי קְרִיבֵיהּ
יְבוּזוּן בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא
דִיעִיקוּן לְהוֹן בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
וּדְבָעַן לְמִקְטַלְהוֹן: י וְתִתְבַּר
זְלוּעַ לְעֵינֵי גַבְרַיָא דְאָזְלִין
עִמָךְ: יא וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת כְּדֵין אֲתַבַּר
יַת עַמָא הָדֵין וְיַת קַרְתָּא
הָדָא כְּמָא דְמִתְּבַר יַת מָנָא
דְפַחֲרָא דְלָא אֶפְשַׁר
לְאִתַּסָאָה לֵיהּ עוֹד וּבְתוֹפֶת
יִקְבְּרוּן מִבְּלִי אֲתַר לְמִקְבַּר:
יב כֵּן אַעֲבֵיד לְאַתְרָא הָדֵין
אֲמַר יְיָ וּלְיָתְבוֹהִי וּלְמִתַּן יַת
קַרְתָּא הָדָא כְּתוֹפֶת: יג וִיהוֹן בָּתֵּי יְרוּשְׁלֶם וּבָתֵּי

רד"ק

כיו"ד כחרסית ואחד הוא: אשר אדבר אליך. הדברים שאני מדבר פתח אליך ושם תן ואמרם עד והכך נכסים באלהים אחרים: (ג) תצלנה אזניו. ענין הנועם הרעשה והוא מבנין נפעל ואמר זה בלשון בלזוים ובשפתים כמו לקול צללו שפתי: (ד) וינכרו. כמו שכתוב אשר נכר הארץ כי לא יסבול המקום הזה העו"ם: (ה) אשר לא צויתי. פירשתיו בפרש' גוי נכך ויונתן תרגם דלא פקדית באורייתי ודלא שלחית ביד עבדי נבייה ולא רעוא קדמי: (ז) ובקותי. ענין ריקות כמו בוקק הארץ ויונתן תרגם ואקלקל: (ח) מכותה. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: (יא) כאשר ישבור. פירוש כאשר ישבור איש וכן אם יחרש בבקרים תורה: להרפה: בה"א כמו באל"ף וכא, כדרך שאלה כמו וירפא את מזבח ה' ההרוס: ובתפת יקברו. אף על פי שהוא מקום טמ"ס שלא' במקום התפת אשר שמו יאמינו: (יג) הטמאים. טמאו אל בתי ירום' ובתי מלכי יהודה: לכל הבתים. פירוש בעבור כל הבתים או על כל הבתים מלומר זה שאני אומר שיהיו בתי ירושלם ובתי מלכי יהודה במקום התפת על הבתים אשר קטרו על גגותיהם אני אומר: כס

מלפניך: יקרא ב"א בקריאה וסי' לזאת יקרא אשה. עוד שמך אברם. ולא יקרא שמך עוד יעקב. כי ביצחק יקרא לך זרע. אולי יקרה ה' לקראתי ל' בתיב ה'. יתהוא יקרא ארץ רפאים. כי יקרא קן צפור לפניך. כי לנביא היום יקרא רק יקרא שמך עלינו אסוף. לא תחד אתם בקבורה. עוד לנבל נדיב. ז:שר יקרא עליו סלא רועים. כי ביתי בית תפלה יקרא דרך הקדש יקרא לה. כי בעליך עשיך. עיר הצדק קריה נאמנה. ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה. למקום הזה עוד התפת. כי לך יקרא חפצי בה. לחכם לב יקרא נבון. אחת דתו להמית. ולתת ה' וסי' ויצו יוסף וימלאו. עליכם היום ברכה. ולתת איביך לפניך. לתת לאיש בדרכיו. ולתת את העיר כתפת. ועתה בטעם רגע. ושל אחריו ולתת לנו גדר ביהודה.

תגלדות אהרן לא נוחי. הטעם ד עקרים ב"ג סי"ד:

מצודת ציון

(ג) תצלנה. ענין הנועם הרעש וכן לקול צללו שפתי (חבקוק ג): (ד) וינכרו. מלשון נכר וזרות: (ז) ובקותי. ענין ריקות כמו הנה ה' בוקק הארץ (ישעיה כד) והוא לשון נופל על לשון בקבוק: (ח) לשמה. לשממון: ולשרקה. ענין השמעת קול בקבוץ השפתים ודרכו לעשותו כשרואים דבר תמוה שנחרב: ישום. ישתומם: (ט) במצור. ענין הקפת גייסות סביבות העיר לכבשה ולסגר עליהם: ובמצוק. יציקו. מל' צוקה וצרה: (י) אותך. עמך: (יא) ככה. כן: היוצר. אומן חרס: להרפה. והוא מלשון רפואה ועם כי היא בה"א ר"ל נתקנה ואמר כן' שהוא וכן וירפא את

קַרְתָּא הָדָא כְּתוֹפֶת:

רש"י

ח"י חרס. קולקולתא: (ג) תצלנה. טינטני"ר בלע"ז ל' מצלתים (ד"ה א' טו) בצלצלי שמע (תהלים קנ): (ד) וינכרו. עשו אותו נכרי לפני: (ז) ובקותי. ורוקנתי ל' בוקה ומבוקה (נחום ב) ועל שם בקבוק שהוא מדבר בו לקח לשון בן: (ט) ובמצוק. לשון צרה כמו צוקה: (יא) אשר לא יוכל להרפא. שהשברים קטני קטנים דרך כלי חרס נשבר לעפר: (יג) כמקום התופת. כולם תלויה ההרוגים כמו התופת שהורגין שם את הילדים

מצודת דוד

אל פתח: שער החרסית. הוא שער האשפות הנזכר בנחמיה ששם זורקים חרסים הנשברים: אשר אדבר אליך. הוא האמור במקרא שלאחריו: (ג) כל שומעה. כל השומע הרעה ההיא ירעשו אזניו מפאת הרעד: (ד) יען. בעבור אשר עזבו אותי: וינכרו. עשו את המקום הזה נכרי חרה ממני ר"ל לא הקריבו שם לפני כאלו לא היתה שלי: ויקטרו בו. אבל קטרו בו לאלהים אחרים: המה וגו'. מוסב על ויקטרו בו לומר שגם המה קטרו את אבותיהם וגו': דם נקיים. דמי הילדים שהקריבו לפני העכו"ם: (ה) עולות לבעל. להיות לעולות לבעל: אשר לא צויתי. אפילו לשמי לא צויתי להקריב בנים ובנות: ולא דברתי. אפילו דבור בעלמא מבלי צווי ואזהרה: ולא עלתה וגו'. לשאול דבר כזאת: (ו) ולא יקרא. אז לא יקרא: התופת. בית הבמות קראו תופת לפי שהיו מקישים שם בתופים לבל ישמע האב בנהימת הבן כשהוא נשרף ויכמרו רחמיו: בן הנם. הגיא שעמד בו בית הבמות קראו בן הנם ע"ש נהימת הבן הנשרף: גיא ההרגה. כי יפלו שם הרוגים רבים: (ז) ובקותי. ארוקן עצתם ר"ל לא ימצאו עצה להנצל: מאכל וגו'. כי לא יקברו: (ח) לשמה. לשממון להיות שורקין עליה: (ט) במצור. בסבת המצור יהיו חסרים ממאכל ויאכלו בשר בניהם וגו': (יא) ככה אשבור. כמו שנשבר הבקבק כן אשבור וגו': כאשר ישבור וגו'. ר"ל כשבירת כלי יוצר אשר ישבור מי שאין למצוא תקנה לעשותו כן ישבר העם והעיר מבלי תקנה: ובתופת. ההרוגים יקברו בתופת הרבה מאד עד שלא ימצא שם מקום לקבור עוד: (יב) כן אעשה. כמו שאמרתי כן אעשה וגו': כתופת. ר"ל מלאה הרוגים כתופת שהיא מלאה מהרוגי הילדים המומתים לעכו"ם: (יג) והיו וגו'. ר"ל הם הבתים

יהיו מקום קבורת ההרוגים כמקום התופת: הטמאים. מוסב על הבתים לומר הבתים

מלכי יהודה כמקום התפת הטמאים
לכל הבתים אשר קטרו על
גגתיהם לכל צבא השמים והסך
נסכים לאלהים אחרים: יד ויבא
ירמיהו מהתפת אשר שלחו יהוה
שם להנבא ויעמד בחצר בית יהוה
ויאמר אל כל העם: טו כה אמר
יהוה צבאות אלהי ישראל הנני
מבי אל העיר הזאת ועל כל עריה
את כל הרעה אשר דברתי עליה
כי הקשו את ערפם לבלתי שמוע
את דברי:

כ א וישמע פשחור בן אמר
הכהן והוא פקיד נגיד בבית יהוה
את ירמיהו נבא את הדברים
האלה: ב ויכה פשחור את ירמיהו
הנביא ויתן אתו על המהפכת
אשר בשער בנימן העליון אשר
בבית יהוה: ג ויהי ממחרת ויצא
פשחור את ירמיהו מן המהפכת
ויאמר אליו ירמיהו לא פשחור
קרא יהוה שמך כי אם מגור
מסביב: ד כי כה אמר יהוה הנני
נתנך למגור לך ולכל אהביך
ונפלו בחרב איביהם ועיניך ראות
ואת כל יהודה אתן ביד מלך
בבל והגלם בבלה והכם בחרב:
ה ונתתי את כל חסן העיר הזאת
ואת כל יגיעה ואת כל יקרה ואת
כל אוצרות מלכי יהודה אתן ביד
איביהם ובזזום ולקחום והביאום
בבלה: ו ואתה פשחור וכל ישבי
ביתך תלכו בשבי ובבל תבוא
ושם תמות ושם תקבר אתה וכל
אהביך אשר נבאת להם בשקר:
ז פתיתני יהוה ואפת חזקתני

(Masoretic marginal notes: מבי״א ק׳ · ס׳ חסר א׳ · כלישנא כיוה · י״א · ס״ע · ר׳ · ג׳ וחד ולא · י״נ חסר · ח׳ . ד׳ · כ״ס · ד׳ · י״ג מ״ל · ג׳ . ג׳ מ״ל · כ״ס . ה׳ · ד׳ · ג׳ . ג׳)

מלכיא דבית יהודה כאתר
תופת דמסאב לכל בתיא
דאסיקו בוסמין על אגוריהון
לכל חילי שמיא ונסיבו נסכין
לטעות פלחי כוכביא:
יד ואתא ירמיה מתופת
דשלחיה יי תמן לאתנבאה
וקם בדרת בית מקדשא דיי
ואמר לכל עמא: טו כדנן
אמר יי צבאות אלהא
דישראל הא אנא מיתי על
קרתא הדא ועל כל קרוהא
ית כל בישתא דגזרית עלה
ארי אקשיאו ית קדלהון
בדיל דלא לקבלא ית פתגמי:
א ושמע פשחור בר אמר
כהנא והוא ממנא סגן
כהניא בבית מקדשא דיי
דירמיה מתנבי ית פתגמיא
האלין: ב ואלקי פשחור ית
ירמיה נביא ויהב יתיה
לכיפתא דבתרע שבטא
בנימין עלאה די בבית
מקדשא דיי: ג והוה ביומא
דבתרוהי ואפיק פשחור ית
ירמיה מן כיפתא ואמר ליה
ירמיה לא פשחור רבי יי
שמך אלהין יתכנשון עלך
דקטלין בחרבא מסחור
סחור: ד ארי כדנן אמר יי
הא אנא מסר לך לתבר לך
ולכל רחמך ויתקטלון בחרב
בעלי דבביהון ועינך חזין
וית כל דבית יהודה אמסר
ביד מלכא דבבל ויגלינון
לבבל ויקטלינון בחרבא:
ה ואתן ית כל עותר ארעא
הדא וית כל עמלה וית כל
ליאותה וית כל אוצרי
מלכיא דבית יהודה אמסר
ביד בעלי דבביהון ויבזונון
וישבונון ויובלינון לבבל:
ו ואת פשחור וכל יתבי
ביתך תהכון בשביא
ולבבל תתובל ותמן תמות
ותמן תתקבר את וכל
רחימיך דאתנביתא להון
בשקרא: ז שבישתני יי ואשתבישית תקיפתני ויכלת לי הויתי

רשי

פולריס לחולך: (ב) המהפכת. שם מקום האסורים וי״מ לכיפתא ארזולו״ר בלעז: (ג) מגור. ירמיה: לא פשחור קרא ה׳ שמך וגו׳. לא נקרא שמך פשחור אלא בשביל דבר זה כלומר פשה סחור כמו אילן שנפשה וכן ויפשחני (איכה ג) וכן אמר לו לא פשחור קרא שמך שלשון פשחור משמע אדם גדול וכן מורך פש חור אלא לכך נקרא שמך פשחור פשה סחור. ד״א פשה סחור רבים סביבותיך לשרוג וללשון זה מגור הוא ל׳ אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כא): (ה) חוסן. ממון: (ז) פתיתני. ללכת בשליחותך: חזקתני. הכנעת על ידך בחוזק ללכת על כרחי

ומנת הספר התמיד: שמע י״א ד׳ מ״ל וז׳ חסר וסי׳ ואם ביום שמע אשה יניא. לבלתי שמע אל הכהן העמד לשרת. הנה שמע מזבח טוב להקשיב. זאת המנחה הנהו לציף. בנים כחשים בנים לא אבו שמוע מ״ל. כי הקשו את ערפם מ״ל. ועשה הרע בעיני רעה כתיב. אם אמרים אתם לא נשב. ואתם הרעתם לעשות. וסור לבלתי שמוע דדניאל מ״ל. ויקשו את ערפם לבלתי שומע כן כתיב דירמיה: והביאום ג׳ בקריאה ב׳ מ״ל וא׳ חסר וסימ׳ למען אשר יביאו בני ישראל. ובזזום ולקחום והביאום בבלה. ולקחום עמים

תולדות אהרן ואהב פשחור (כלאים נג):

מצודת דוד

הבתים הטמאים יהיו כתופת וחוזר ומפרש מי הם הבתים ואמר לכל הבתים אשר קטרו וכו׳: (יד) להנבא. בנבואה האמורה למעלה: (טו) ועל כל עריה. הערים הסמוכים לה: כי הקשו. לבל יוכלו להפך אלי פניהם והוא ענין מליצה: כ (א) פקיד נגיד. ממונה ושר היה בבית ה׳: את ירמיהו. מוסב על וישמע: (ב) המהפכת. הוא שם של בית הסוהר: בשער בנימן. כן נקרא שם השער: העליון. העומד בגובה ההר: (ג) לא פשחור וכו׳. ר״ל לא נקרא שמך פשחור כי אם לאות שאסיפת גייסות יקיפו אותך מסביב כי פשחור הוא כמו פש סחור ופש הוא ענין רבוי כמו ופשו פרשיו (חבקוק א) וסחור הוא תרגומו של סביב: (ד) למגור. לאסיפת הגייסות: לך. אותך אמן ולכל אוהביך: ועיניך רואות. כשיפלו בחרב: והכם. מהם יכה בחרב: (ה) ואת כל יקרה. כל הדברים היקרים הנמצאים בה: אתן. על כי האריך והפסיק חזר ואמר אתן וכן דרך המקרא: (ז) אשר נבאת. כי פשחור אמר מהוא נביא ומיכה בשקר: (ז) פתיתני. אתה ה׳ פתית אותי ללכת בשליחותך: ואפת. קבלתי הפתוי: חזקתני. חזקת אותי בדברים כאמרך אל תירא מפניהם (לעיל א) והנה בזה יכולת לפתות אותי הייתי

רדק

(טו) כה אמר ה׳ צבאות אלהי ישראל. אדון צבאות מעלה ומטה ואלהיכם עליכם נקרא מעם: אלהי ישראל. אף על פי שהם חוטאים לפני ועבדו אלהים אחרים אלהיהם אני כי כלם לא פשעו כי ומקצת החוטאים יחזרו בהם: הנני מבי. חסר אל״ף לנ״ד הפעל מהמכתב: ועל כל עריה. ערי יהודה כי כלם היו נסמכות אל ירוש׳ כי היא האם: (א) פקיד. נגיד הפקיד הגדול שהוא נגיד על כלם ותרגם יונתן ממנא סגן כהניא: (ב) על המהפכת. יש מפרשים שהוא בית הסוהר ואדוני אבי ז״ל פירש כלי שהוא עשוי שני עצים ותוחבין בנקבים בית צואר ומכניסין שם צוארי האסורין וי״ת לכיפתא: בשער בנימן העליון. השער הזה היה בחלק בנימין העליון. השער הזה היה מקצתו בחלק יהודה ומקצתו בחלק בנימן: (ג) לא פשחור קרא ה׳ שמך. אמר קרא ה׳ שמך לפי שהוא היה מתויק עצמו כנביא ואומר כי ה׳ קרא לו כי שלום יהיה לכם לפיכך אמר לו ירמיהו אשר נבאת להם בשקר ואמר לו ירמיהו אתה אומר כי קרא ה׳ שמך ודבר עמך לא קרא ה׳ אותך בשם פשחור כי אם מגור מסביב לא היה כמות כמו שאתה אומר אלא פחד יהיה לך מכל סביבותיך ומגור ראוי לקרות שמך כי מגור יהיה לך: (ד) כי כה אמר ה׳. נתנך למגור. הוא לו לומר נתן מגור לך ולכל אוהביך אלא כן אמר לו במקום שאתה עתה בנבואתך מבטח לך ולכל אוהביך שבוטחים בדברי שקר שאתה אומר להם שלום להם במקום מבטח למגור ולפחד וגם אתה תפחד מפחם: (ה) והנפי חוסן. ענין חוזק ותוקף כמו והיה החסון לנעורת ותמן הוא האוצרות והוסן כלם נאמר. האוצר הטוב והיקר וכן חוסן ויקר יקחו וכן הנפעל ממנו לא יאצר ולא יחסן וקרא האוצר חוסן לפי שהאוצר חוזק האדם ותקפו לעת צרה: (ו) ואתה. אתה וכל אהביך. ולמעלה אמר על אהביו שיפלו בחרב אויביהם והנה אומר שיקברו בבבל רוצה לומר אותם שימלטו מחרב ילכו בשבי בבל ושם ימותו ויקברו והקללה היא שיקברו בארץ טמאה לפיכך אמר ושם תקבר כי אחר שאמר ושם תמות ידוע הוא ששם יקבר אלא דרך קללה אמר לו שהקבורה שיקבר בארץ טמאה ומה שאמר בכל פסוק ופסוק כל אהביך רוצה לומר רבים מאוהביך כי יבא כל בענין הזה כמו וכל הארץ באו מצרימה רוצה לומר רבים מהארץ וכמוהו רבים: (ז) פתיתני. לפי שהכה אותו פשחור ונתן אותו במהפכת נשק חמס מתוך לבבו ואמר פתיתני ה׳ באדם המפתה חברו כי אני הייתי מונע עצמי מן שליחותך ואמרתי אהה ה׳ אלהים הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי ואתה פתיתני ואמרת לי אל תאמר נער אנכי. ואפת. ואני הייתי נפתה לדבריך: חזקתני ותוכל. הייתי

מצודת ציון

את מוכה ה׳ (מ״א יח): (טו) הקשו. מל׳ קשה: ערפם. הוא אחורי הפנים: (ג) מגור. ענין אסיפה וקבוץ כמו אוגר בקיץ (משלי י): (ה) חוסן. ענין חוזק ועל האוצר יאמר שבוא המחזק וכן חוסן ויקר יקחו (יחזקאל כב): יגיעה. גם הוא יאמר על האוצר הבא ביגיעה ועמל: ובזזום. מל׳ בזה ושלל: (ז) פתיתני. מלשון פתוי

רד"ק

חזק ממני בטעם ויכולת לי ובשיפי שליחותך והנה הייתי לשחוק כל היום כי הם שוחקים ולועגים לי : כלה. אומר על ישראל דרך כלל. ואפש מבנין נפעל ויהיה בהשלומו אפתם על משקל אכנה ובחסרון למ"ד הפעל אפת פתו מגל פתוך ויקר אלהים והדבר הזה אשר דבר ירמיה לא היה דבר שלא כהוגן כנגד האל אלא דברי צער על עצמו לפיכך לא השיב לו אלה הדברים באלה הפסוקים לעון כמו שהשב לו לעון מה שאמר למעלה היו תהיה לי כמו אכזב כי אותו הדבר היה דבר חטא כנגד האל לפיכך אמר לו אם תשוב ואשיבך כמו שפירשנו : (ח) כי מדי. בכל עת שאדבר בדברי נבואה וכן מדי עברו והיה מדי גאתם והדומים להם : אזעק. אמר אני זועק ומרים קולי להם להוכיחם והנה חמס ושוד אקרא שהם אומרים לי דברי חמס ושוד עד שיכוני ואצטרך לקרא חמס על דבריהם הרעים שאומרים לי כי היה דבר ה' לי לחרפה ולקלס : כל היום. כל הימים שאדבר דבר ה' הוא לי לחרפה ולקלס שהם מחרפים אותי עליו וקלס ענינו לעג ובוז וכן וקלסה לכל הארצות וי"ת ארי בזמן דאנא מתנבא אנא מרים קלי בכי ומצוח ועל חטופין ובזוזין אנא מתנבא ארי הוה פתגמא דה' לי לחסודין ולמעג כל יומא : (ט) ואמרתי. ואם אחשב בלבי שלא אזכרנו עוד ושלא אדבר בשמו עוד לא אזכרנו להם ולא אדבר עוד בשמו להם כי אני נבזה עליו : והיה בלבי כאש בוערת. היה דבר ה' בלבי כאש בוער' שאשתדל בכל כחי לסובלה וכן כמו אם היה אש עצור בעצמותי שאשתדל לסובלו בכל כחי כן דבר ה': ונלאיתי כלכל. נלאיתי לכלכלו ולא אוכל לסבול בקרבי כמו אם היה אש ואני על כרחי מוציאו בשפתי ואומרו להם ואמר בוערת ואמר עצור כי האש יוצא זכר ונקבה כי אש יוצאה מחשבון ובפסוק אחר זכר ונקבה תאכלהו אש לא נפח. כלכל ענין סבל וכן ומי מכלכל את יום בואו : (י) כי שמעתי דבת רבים. לשון רעה שאומרים עלי : מגור מסביב. מפחידים אותי מסביב זה מכאן וזה מכאן ויונתן תרגם מגור לשון אסיפה דמתכנשין מסחור סחור כמו יגורו עלי עזים יגורהו בחרמו ומה הם אומרים עלי זה לזה : הגידו ונגידנו. פירוש הגידו דבר שקר עליו ונגידנו למלך כמו שאמר לכו ונכהו בלשון : כל אנוש שלומי שומרי צלעי. אותם שהייתי חושב שהם אנשי שלומי הם שומרים ומצפים מתי אהיה צולע ונכשל בשום דבר : אולי יפתה ונוכלה לו. אולי יפתה לדברינו שיאכל וישתה עמנו ונקחה נקמתנו לפי שנשקהו סם המות וי"ת מאים יטעי : (יא) וה' אותי. הם חושבים להמיתני ואני לא אפחד כי ה' הבטיחני ואמר אני ונלחמו אליך ולא יוכלו לך והוא עמי כגבור עריץ שהיה עמי שלא אפחד או פי' ותקן אותי כמו גבור עריץ לעמוד כנגדם ותרגם יונתן וה' מימריה בסעדי כגבר תקיף : בשו מאד כי לא השכילו. ענין הצלחה כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל והוא עבר במקום עתיד בשו מאד כי לא השכילו כלומר יהיה להם בשת שלא יצליחו במעשיהם ובמחשבותם עלי ואותה הבושת תהיה כלימה שלא תשכח כי יהיו לקללה בפי האנשים לעולם : ולא יכלו. חסר וי"ו שהוא במקום יו"ד ס"א הפעל מהמכתב : וה' צבאות בוחן צדיק. אותו שהוא צדיק לעיני בני אדם לא ידעו בו אם תוכו כברו וה' צבאות בוחן אותו אם לבו כסתר כמו מעשיו בגלוי יגמלהו כצדקו ואם לאו יגלהו ויפרסמהו לעיני האנשים שידעו מי הוא כלומר שיכשילהו במעשיו : (יג) שירו לה'. אמר זה כנגד החסידים אשר היו בירושלים כי. הציל. שגלה לו שלא יאכל ולא ישתה עמהם כי היו רוצים להמיתו : (יד) ארור היום. המרירות נפשו יקללו הצדיקים יום הולדם בו ואף על פי שלא חטאנו. קללה כי כבר עבר וכן אמר איוב יאבד יום אולד בו וגו'

ירמיה כ

וַתּוּכָל הָיִיתִי לִשְׂחוֹק כָּל־הַיּוֹם כֻּלֹּה
לֹעֵג לִי׃ ח כִּֽי־מִדֵּי אֲדַבֵּר אֶזְעָק
חָמָס וָשֹׁד אֶקְרָא כִּֽי־הָיָה דְבַר־יְהוָה
לִי לְחֶרְפָּה וּלְקֶלֶס כָּל־הַיּוֹם׃
ט וְאָמַרְתִּי לֹֽא־אֶזְכְּרֶנּוּ וְלֹֽא־אֲדַבֵּר
עוֹד בִּשְׁמוֹ וְהָיָה בְלִבִּי כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת
עָצֻר בְּעַצְמֹתָי וְנִלְאֵיתִי כַּלְכֵל וְלֹא
אוּכָל׃ י כִּי שָׁמַעְתִּי דִּבַּת רַבִּים
מָגוֹר מִסָּבִיב הַגִּידוּ וְנַגִּידֶנּוּ כֹּל
אֱנוֹשׁ שְׁלֹמִי שֹׁמְרֵי צַלְעִי אוּלַי
יְפֻתֶּה וְנוּכְלָה לוֹ וְנִקְחָה נִקְמָתֵנוּ
מִמֶּנּוּ׃ יא וַיהוָה אוֹתִי כְּגִבּוֹר עָרִיץ
עַל־כֵּן רֹדְפַי יִכָּשְׁלוּ וְלֹא יֻכָלוּ בֹּשׁוּ
מְאֹד כִּי־לֹא הִשְׂכִּילוּ כְּלִמַּת עוֹלָם
לֹא תִשָּׁכֵחַ׃ יב וַיהוָה צְבָאוֹת בֹּחֵן
צַדִּיק רֹאֶה כְלָיוֹת וָלֵב אֶרְאֶה
נִקְמָתְךָ מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גִּלִּיתִי אֶת־
רִיבִי׃ יג שִׁירוּ לַיהוָה הַלְלוּ אֶת־
יְהוָה כִּי הִצִּיל אֶת־נֶפֶשׁ אֶבְיוֹן מִיַּד
מְרֵעִים׃ יד אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יֻלַּדְתִּי
בּוֹ יוֹם אֲשֶׁר־יְלָדַתְנִי אִמִּי אַל־יְהִי

(מסורה: ג' · ב"מ"ל בנביאי' · ל' · ג' · ל' · ל' חסר · ג' · ל' חסר בתרי ניסחי · ג' · י"ג מ"ל בסיפרא · ד' · ל' · ל')

תרגום

ללעיב כל יומא כולהון
מחיכין בי: ח ארי בזמן דאנא
מתנבי אנא מרים קלי בכי
ומצוח ועל חטופין ובזוזין אנא
מתנבי ארי הוה פתגמא דיי
ליחסודין ולמעג כל יומא:
ט ואמרית לא אדכרניה ולא
אמליל עוד בשמיה והוון
פתגמוהי בלבי כאשתא
בערא שמפן ית גרמי ולאיתי
לסוברא ולא יכילית: י ארי
שמעית מלי סגיאיא
דמתכנשין מסחור סחור הוו
ונחויניה כל אנש שלמי
במנין לאבאשא לי מאים
יטעי תכול ליה ונתפרע
פורענותנא מניה: יא ויי
מימריה בסעדי כגבר תקיף
על כן רדפי יתקלון ולא יכלון
קמיקם יבהתון לחדא ארי לא
יצלחון ותתפינון אתכנעות
עלם דלא תפסוק: יב ויי
צבאות בחר קשוט גלין
קדמוהי כולין ולב אחזי
פורענות דינך מנהון ארי
קדמך אמרית ית עולבני:
יג שבחו קדם יי אודו קדם
יי ארי שיזיב ית נפש מסכן מיד מבאשין: יד ליט יומא דאיתילידית ביה יומא

רשי

כרחי : ותוכל. ונצחת : כולה. כל הפעם לועג לי : (ח) מדי אדבר. בכל עת שאדבר אליהם אני צריך לזעוק ולהרים קול ואני קורא אליהם טוענה כי אם נבואות חמס ושוד : כי יהיה דבר ה' לי. לפיכך דברו לי חרפה שהם מחרפים אותי : ולקלס. לדבור כמו וקלסה : (ט) ואמרתי לא אזכרנו. ואם אמר לי לבי שלא לילך בשליחותו עוד : והיה בלבי. הנבואה כאש בוערת. ועל כרחי אני צריך לילך : עצור בעצמותי. וכנוס בעצמותי האש : כלכל. לסבול האש : (י) כי שמעתי. אני אמרתי שלא אזכרנו לפי ששמעתי דבת רבים אלו שמתלחשים עלי. מגור. ל' אסיפה וכן ת"י : הגידו. עליו עדות שקר : ונגידנו. ונעידנו ומנחם פי' הגידו ונגידנו כמו (דברים יד) לא תתגודדו וכן חבר לחלק יגיד רעים (איוב יז) ל' השחתה כמו גודו אילנא (דניאל ד) ודונש פתר אותו לשון הגדה ממש וכן פתרונו הגידו עליו דברי שקר ונגידנו למלך ויש לנו כמו נגידנו דברים רבים במקרא אשר לא יכון פתרונו כי אם עד אשר יחלקו לשתי תיבות או לשלש כמו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לז) בני יצאוני (לעיל י) : שומרי צלעי. מצפים שברי : אולי יפותה. לשמוע לנו ולעשות אחריכו : (יא) כי לא השכילו. לא הצליחו בעצתם : (יד) ארור היום אשר ילדתי בו. שמע"י מונייצי"ר בלעז היא שעת הריון ועל ידי אונס שמש חלקיהו אביו ששמו [illegible]

מנחת שי

הביאו אל מקומם : לשחוק ז' ו' מ"ל וא' חסר וסי' כי היה דבר ה' חסר. פתתני ה' ואפת חזקתני. ושפק מואב בקיאו. והיה מואב לשחוק. לשחק אמרתי מהולל. עת לשחוק. לשחק עשים לחם. לישנא אחרינא ב' מ"ל בלישנא בנביאים וסימ' הראים בשחוק שמשון. פתיתני ה' ואפת. וכל כתובים דכוו' מ"ל בר"ד חסר וסימ' שחק לרעהו אהיה קדמאה דפסוק. גם בשחוק יכאב לב. כ שחק הכסיל. הייתי שחק לכל עמי. ואני הצעיר המאסף בקשת ולא מצאתי פסוק קדמאה דהיינו כי היה דבר ה' לשחוק ובכ' ספרי המסורת שהיו לפני כן הוה

מצודת ציון

פתוי והפתה : ותוכל. מל' יכולת : (ח) מדי. ענינו כמו מתי וכן מדי דברי בו (לקמן לא) : חמס. ענין הסרת היושר והוא מלשון נחמסו עקביך (לעיל יג) : ושוד. עושק השוד : ולקלס. ענין לעג כמו וקלסה לכל הארצות (יחזקאל כב) : (ט) עצור. כנוס ומאוסף כמו עצרת בוגדים (לעיל ט) : ונלאיתי. ענין עייפות ויגיעה כמו הנה מתלאה (שם) : כלכל. ענין סבלה והחזקה כמו ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג) : ואוכל. מל' יכולת : (י) דבת. ענין אמירה ועל פי רוב יאמר על האמירה הרעה כמו דבת הארץ (במדבר יג) : מגור. ענין אסיפה : שומרי. ענין קווי וצפי כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז) : צלעי. ענין חגר ופסח ויאמר על המכשול והסקלה וכן ובצלעי שמחו (תהלים לה) : יפותה. מל' פתוי והסתה : ונוכלה. מל' יכולת : (יא) אותי. עמי וכן ואדבר אותך (יחזקאל ב) : עריץ. חזק כמו אל נערץ (תהלים פט) : השכילו. ענין הצלחה כמו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א יח) : (יב) בוחן. מלשון בחינה : [illegible]

מצודת דוד

הייתי לשחוק. אני הייתי לשחוק וכולם מלעיגים עלי : (ח) כי מדי אדבר. מתי שאדבר דברי נביאות אני צועק על הרעה הנעשה לי ואקרא בקול החמס והשוד הבא בעבורה : לחרפה. המה מחרפים אותי כל הימים בעבור דבר הנבואה : (ט) ואמרתי פעמים רבות אמרתי בלבי לא אזכור בפניהם שם ה' על פי ולא אדבר עוד בשמו : והיה בלבי. אבל הנבואה היה בלבי כאש בוערת וכנס בעצמותי : ונלאיתי. נעשיתי לאה ועיף לסבול כי הנבואה ולא יכולתי להתאפק לבלי לאמרה : (י) כי שמעתי. אני שמעתי דברי רבים אסיפת אויבים מסביב שאומרים אלו לאלו הגידו עליו עדות שקר ונגיד הדבר הזה לפני המלך : כל אנוש. כל איש ואיש אשר הם אנשי שלומי המה מצפים על חקלבי להיות צולע ונופל : אולי יפותה. אולי ישמע לדברינו ונוכלה לו ונקחה נקמתנו ממנו : (יא) וה' אותי. הנה ה' היה עמי לעזרה כגבור חזק על כן רודפי ולא יוכלו לי לעשות עמי רעה : בושו מאד. נתביישו מאד כי לא הצליחו בעצתם וכלימת עולם תהיה זאת להם ולא תשכח : (יב) וה' צבאות. ואתה ה' צבאות הבוחן את הצדיק לדעת מעשיו ורואה מחשבות כליות ולב [illegible] : כי אליך. [illegible] (יג) שירו לה'. [illegible] (יד) ארור היום. [illegible]

ברוך: טו ארור האיש אשר בשר
את־אבי לאמר ילד־לך בן זכר שמח
שמחהו: טז והיה האיש ההוא
כערים אשר־הפך יהוה ולא נחם
ושמע זעקה בבקר ותרועה בעת
צהרים: יז אשר לא־מותתני מרחם
ותהי־לי אמי קברי ורחמה הרת
עולם: יח למה זה מרחם יצאתי
לראות עמל ויגון ויכלו בבשת ימי:
כא א הדבר אשר־היה אל־
ירמיהו מאת יהוה בשלח אליו
המלך צדקיהו את־פשחור בן־
מלכיה ואת־צפניה בן־מעשיה
הכהן לאמר: ב דרש־נא בעדנו
את־יהוה כי נבוכדראצר מלך־בבל
נלחם עלינו אולי יעשה יהוה אותנו
ככל־נפלאתיו ויעלה מעלינו:
ג ויאמר ירמיהו אליהם כה תאמרן
אל־צדקיהו: ד כה־אמר יהוה
אלהי ישראל הנני מסב את־כלי
המלחמה אשר בידכם אשר אתם
נלחמים בם את־מלך בבל ואת־
הכשדים הצרים עליכם מחוץ
לחומה ואספתי אותם אל־תוך
העיר הזאת: ה ונלחמתי אני אתכם
ביד נטויה ובזרוע חזקה ובאף
ובחמה ובקצף גדול: ו והכיתי את־
יושבי העיר הזאת ואת־האדם ואת־
הבהמה בדבר גדול ימתו: ז ואחרי־
כן נאם־יהוה אתן את־צדקיהו
מלך־יהודה ואת־עבדיו ואת־
העם ואת־הנשארים בעיר הזאת
מן־הדבר מן־החרב ומן־הרעב
ביד נבוכדראצר מלך־בבל וביד
איביהם וביד מבקשי נפשם והכם
לפי־חרב לא־יחוס עליהם ולא

דילדתני ביה אמי לא יהי
בריך: טו ליט גברא דבשר
ית אבא למימר אתיליד לך
בר דכר חדאה חדיה:
טז ויהי גברא ההוא כקרויא
דהפך יי ברוגזיה ולא
אתותבא וישמע צוחתא
בצפרא ויבבא בעדן טיהרא:
יז לדלא אמיר עלי דמיתית
ממעין והות לי פון אמי
קברי והות כדלא הוית:
יח למה מבטנא נפקית
למחזי עמל ודון וספו
בבהתא יומי: א פתגם
נבואה דהוה עם ירמיה
מקדם יי כד שלח לותיה
מלכא צדקיה ית פשחור
בר מלכיה וית צפניה בר
מעשיה כהנא למימר:
ב צלי כען עלנא קדם יי
ארי נבוכדנצר מלכא דבבל
מגיח קרבא בנא מאים
יעבד יי עמנא ככל פרישתיה
ויסתלק מננא: ג ואמר
ירמיה להון כדין תימרון
לצדקיה: ד כדנן אמר יי
אלהא דישראל האנא
מסחר ית מאני קרבא
דבידכון דאתון מגיחין קרבא
בהון עם מלכא דבבל ועם
כשדאי דצירין עליכון מברא
לשורא ואכניש יתהון לגו
קרתא הדא: ה ואגיח אנא
עמכון ביד מרממא ובדרע
תקיפא וברגז ובחמה
ובתקוף רב: ו ואמחי ית
יתבי קרתא הדא וית אנשא
וית בעירא במותא סגיאה
ימותון: ז ובתר כן אמר יי
אמסר ית צדקיה מלכא
דשבטא דבית יהודה וית
עבדוהי וית עמא וית
דאשתארו בקרתא הדא מן
מותא ומן חרבא ומן כפנא
ביד נבוכדראצר מלכא
דבבל וביד בעלי דבביהון
וביד דבען למקטלהון ויקטלינון לפתגם דחרב לא יחוס עליהון ולא יחמול ולא

רש"י

נחם שהיה בורח מפני מנשה שהיה הורג את הנביאים ושמש מטתו ונהרג: (טז) כערים אשר הפך. סדום ועמורה: ולא נחם. מהגזור עליהם חורבן לא חשב מחשבה אחרת לבטל גזרתו: שמח. מ"ס דגושה שהיא ל' משמח אחרים ששמח את אביו בבשורתו: (יז) אשר לא מותתני. מלאך המות מרחם והרי זה מן המקראות קצרי דבור: הרת עולם. הריון של עולמית: (יח) עמל ויגון. חורבן בית המקדש: (ד) הנני מסב את כלי המלחמה. יש בכם היודעים להשביע את השרים של מעלה הממונים על הפורעניות להציל איש איש מן הרעה שהוא ממונה עליה ובכך אתם בוטחים הנני מיסב את השררה של זה לזה ולא תדעו על מי תשביעו: ואספתי אותם. כלי מלחמה אל תוך העיר כזאת שאשחית אתכם בדבר ע"י מלאך המות שהוא מן השרים העליונים וכן מפורש בענין בדבר גדול ימותו:

וכו'

מצודת דוד

זה ילדך (משלי כג): אשר ילדתני אמי. זה יום הלידה המיוחס לנגד לאם: (טו) ארור האיש וכו'. הואיל ולמפרע לא היתה הבשורה טובה בודאי לא היה המבשר איש טוב כי דרך איש טוב לבשר טובה כמ"ש איש טוב זה ועל בשורה טובה יבא (ש"ב יח): שמח שמחהו. אמר בתמיה וכי למפרע היתה שמחה: (טז) והיה האיש ההוא. זה המבשר: כערים וכו'. הם סדום ועמורה: ולא נחם. מהגזור עליהם שהוכה לא חשב מחשבה אחרת לבטל הגזירה: ושמע. המבשר הזה ישמע מאוהביו זעקת צרה ותרועת יללה: (יז) אשר לא מותתני מרחם. ר"ל לזה אני מקלל יום הלידה והמבשר כי למה מי שבידו להמית לא המית אותי עודי ברחם והיה לי א"כ אמי לקבר לפי שעה ורחמה היה לי הריון עד עולם עד המיתה: (יח) למה זה מרחם יצאתי. ר"ל למה יצאתי מעצמי כדרך הנולד חי: לראות עמל ויגון. התולדה הזאת היתה לרעתי לראות עמל ויגון והנה ימי כלים בבושה כי כל הימים מביישים אותי הקמים עלי: כא (ב) דרש נא. עמה דרש בתפלה בעבורנו אל ה': ככל נפלאותיו. כמו כל הנפלאות הרגיל לעשות מאז: ויעלה. ויסתלק מעלינו: (ד) הנני מסב. אסבב מכם את כלי המלחמה לתתם אל מלך בבל וכו' ר"ל לא אצליח עם כלי המלחמה כאלו הם לקוחים מכם ונתונים בידם להלחם עמכם: ואספתי. אני אכניס את הכשדים אל העיר ולא תוכלו למנעם: (ה) ונלחמתי. ר"ל אגביר הכשדים עליכם כאלו אני נלחם עמכם: עד נטויה. אחז בשמאל מגבור הנלחם ונוטה ידו מול האויב: (ו) את יושבי העיר. ואחזר ומפרש ואת האדם ואת הבהמה: בדבר. ר"ל

רד"ק

וגו' והוסיף הענין בגלות שאמר ואמר יום אשר ילדתני אמי: (טו) ארור האיש אשר בשר את אבי. ואע"פ שהיה מקלל המבשרים נפשו יש לתמוה איך היה מקלל המבשר כי אם הוא היה בחיים השיגתו קללה ואולי היה איש טוב המבשר והיה לירמיהו עון על קללו אותו ואמר כי נודע לו כי פשחור בן אמר היה המבשר: שמח שמחהו. באמת שמחהו כשאמר לו כי בן זכר נולד לו כי בני אדם שמחים לבן זכר ודואגים על הנקיבה ואם היה יודע אבי סופו שיהיו ימי בעמל ויגון לא היה שמח בי: (טז) והיה. ושמע זעקה בבקר. זעקה מקרוביו ומאוהביו בבקר כאומר בתחלת היום. וכן ישמע תמיד עד עת צהרים. וכן אמר ואילך כל היום אלא זכר צהרים לפי שאחר הולך ומוסיף מהבקר עד עת הצהרים והיה קללתו מוספת והולכת כי התרועה יותר מהזעקה והתרועה היה לשמחה כמו לא ירונו ולא יריעו יתרועעו אף ישירו והיה לאבל ולצער כמו למה תריע רע וכן ותרועה בעת צהרים: (יז) אשר לא מותתני מרחם. מותתני מבנין מרובע אומר על איש למה לא המיתו קודם לאתו מרחם או אמר על ה' כמו שאמר איוב כי לא סגר דלתי בטני: ותהי לי אמי קברי. שאם מותתני קודם לאתי מרחם היתה לי אמי קברי: ורחמה הרת עולם. רחם אמי למה לא היתה לי להריון עולם ממני הרה בהמון הרת כמו מן הנה שנת שלושים שנה שמה היאור ובאמרו הרת ל' נקבה ורחם מן הדומה לשון זכר פעם הנקבות על כלם שהיה כרת עולם ממני שאהיה לעולם ברחמה: (יח) למה זה. מבואר הוא וכן הפרשה הבאה אחריו מבוארת: (ב) נלחם עלינו. קומץ כי הוא בינוני: (ג) כה תאמרן. חסר וי"ו המשך: (ד) הנני מסב. כאילו כלי המלחמה אשר בידכם יהיו בידם שלא יהיה לכם כח להלחם כנגדם. ואספתי אותם. הכשדים: (ה) ונלחמתי. הכשדים ילחמו אתכם מחוץ ואני אלחם אתכם בדבר גדול שאכה אתכם ואם בתוכם: (ז) מן הדבר מן החרב. מחרב המלחמה כשלחמו על העיר

אמן

כתוב: והיה האיש ההוא ב' דסמיכי וסי' כערים אשר הפך ה'. איש היה בארץ עוץ: ויכלו ב' בקריאה וסימ' ויכלו המים מן החמת. ויכלו בבשת ימי. ויכלו באפס תקוה: תאמרון ה' וסימ' נמסר בריש סדר וישלח ובמ"ב סי' י"ח: ואת הכשדים ג' וסי' ואת כל היהודים דספרא. ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל דסוף מלכים. הנני מסב את כלי המלחמה: יושבי ל"ד מ"ל וסי' נמסר בפסרת

מצודת ציון

(יג) מרעים. רשעים: (טו) נחם. ענין הפך מחשבה: ותרועה. ענין זעקת יללה כמו נפשו ירעה לו (ישעיה טו): (יז) מרחם. הוא מקום הולד: הרת. מל' הריון: (יח) עמל. ענין יגיעה: ויכלו. מל' כליון: (ב) ויעלה. ענין סלוק כמו העלות הענן (במדבר ט): (ד) מסב. מל' סבוב: את מלך. אל מלך: הכשדים. מל' מצור: ואספתי. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): (ז) יחוס. ענין חמלה כמו יחוסו עלי (נחמיה יג)

וכאל

יַחְמֹל וְלֹא יְרַחֵם׃ ח וְאֶל־הָעָם הַזֶּה
תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן
לִפְנֵיכֶם אֶת־דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְאֶת־דֶּרֶךְ
הַמָּוֶת׃ ט הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת
בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדָּבֶר וְהַיּוֹצֵא וְנָפַל
עַל־הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם יחיה
וְהָיְתָה־לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל׃ י כִּי־שַׂמְתִּי
פָנַי בָּעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה
נְאֻם־יְהוָה בְּיַד־מֶלֶךְ בָּבֶל תִּנָּתֵן
וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ׃
יא וּלְבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה שִׁמְעוּ דְּבַר־
יְהוָה׃ יב בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה
דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד
עוֹשֵׁק פֶּן־תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה
וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מעלליהם׃
יג הִנְנִי אֵלַיִךְ יֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק צוּר
הַמִּישֹׁר נְאֻם־יְהוָה הָאֹמְרִים מִי־
יֵחַת עָלֵינוּ וּמִי יָבוֹא בִּמְעוֹנוֹתֵינוּ׃
יד וּפָקַדְתִּי עֲלֵיכֶם כִּפְרִי מַעַלְלֵיכֶם
נְאֻם־יְהוָה וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּיַעְרָהּ
וְאָכְלָה כָּל־סְבִיבֶיהָ׃

כב א כֹּה אָמַר יְהוָה רֵד בֵּית־
מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדִבַּרְתָּ שָּׁם אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה׃ ב וְאָמַרְתָּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה
מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד
אַתָּה וַעֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים
הָאֵלֶּה׃ ג כֹּה אָמַר יְהוָה עֲשׂוּ
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד
עָשׁוֹק וְגֵר יָתוֹם וְאַלְמָנָה אַל־תֹּנוּ
אַל־תַּחְמֹסוּ וְדָם נָקִי אַל־תִּשְׁפְּכוּ
בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ד כִּי אִם־עָשׂוֹ תַּעֲשׂוּ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וּבָאוּ בְשַׁעֲרֵי הַבַּיִת
הַזֶּה מְלָכִים יֹשְׁבִים לְדָוִד עַל־כִּסְאוֹ
רֹכְבִים בָּרֶכֶב וּבַסּוּסִים הוּא ועבדו

ד' מ"ע · וחיה ק' · ג' ר"פ · ב' מ"ע · מעלליכם ק' · כ' כתיב ה"א · בלמ"ע וקרי' · כ"ך · חסר · ב' מ"ל בלישנא · ו' דסמיך · ס"א שמעו ובספר מוגה שמע · י"ח בטעם בפשרא · כ"ו פסוקים · ג' ג' חסר · ד' כתיב ו"ו · ועבדיו ק'

תולדות אהרן סוטה כטוב. סנהדרין כ"ו: ל"ס דוד. שבת נ"ו: סנהדרין ב':

יַרְחֵם׃ ח וּלְעַמָּא הָדֵין תֵּימַר
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָאֲנָא יָהֵיב
קֳדָמֵיכוֹן יָת אוֹרַח חַיֵּי וְיָת
אוֹרַח מוֹתָא׃ ט דְּיָתֵיב
בְּקַרְתָּא הָדָא יִתְקְטִיל
בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא וּבְמוֹתָא
וּדְיִפּוֹק וְיִשְׁתְּמַע לְכַשְׂדָּאֵי
דְּצָיְרִין עֲלֵיכוֹן יֵיחֵי וּתְהֵי לֵיהּ
נַפְשֵׁיהּ לְשֵׁיזָבָא׃ י אֲרֵי חַל
רוּגְזִי בְּקַרְתָּא הָדָא לְבִישָׁא
וְלָא לְטָבָא אֲמַר יְיָ בִּידָא
דְּמַלְכָּא דְּבָבֶל תִּתְמְסַר
וְיוֹקְדִינַהּ בְּנוּרָא׃ יא וּלְבֵית
מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה
קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַּיְיָ׃ יב בֵּית
דָּוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דִּינוּ
לְצַפְרָא דִּינָא וְשֵׁיזִיבוּ אֲנִיסָא
מִיַּד דְּאָנֵיס לֵיהּ דִּלְמָא יִדְלַק
כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזִי וְיִשֵּׁיצֵי וְלָא
יְהֵי תָּיֵיב מִן קֳדָם בִּישׁוּת
עוֹבָדֵיכוֹן׃ יג הָאֲנָא שָׁלַח
רוּגְזִי עֲלָךְ דְּיָתְבָא בְּתוּקְפָא
בִּקְרוּין כְּרִיכָן אֲמַר יְיָ דְּאָמְרִין
מַן יֶחוֹת עֲלָנָא וּמַן יֵיעוֹל
בְּבִירָנְיָתָנָא׃ יד וְאַסְעַר
עֲלֵיכוֹן כְּפֵירֵי עוֹבָדֵיכוֹן אֲמַר
יְיָ וְאַדְלֵיק אֶשָּׁתָא בְּקִרְוָהָא
וּתְשֵׁיצֵי בְּכָל סַחֲרָנָהָא׃
כב א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חוּת לְבֵית
מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה
וְתִתְנַבֵּי תַּמָּן יָת פִּתְגָמָא
הָדֵין׃ ב וְתֵימַר קַבֵּיל
פִּתְגָמָא דַּיְיָ מַלְכָּא שִׁבְטָא
דְּבֵית יְהוּדָה דְּיָתֵיב עַל
כּוּרְסֵי דָּוִד אַתְּ וְעַבְדָּךְ
וְעַמָּךְ דְּעָלִין בְּתַרְעַיָּא הָאִלֵּין׃
ג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עֲבִידוּ דִּינָא
וּצְדַקְתָּא וְשֵׁיזִיבוּ אֲנִיסָא
מִיַּד דְּאָנֵיס לֵיהּ וְגִיוֹר יַתַּם
וְאַרְמְלָא לָא תוֹנוֹן וְלָא
תֶּאֱנְסוּן וּדְם זַכַּאי לָא
תֵּישְׁדוּן בְּאַתְרָא הָדֵין׃
ד אֲרֵי אִם מֶעְבַּד תַּעְבְּדוּן
יָת פִּתְגָמָא הָדֵין וְיֵעֲלוּן
בְּתַרְעֵי בֵּיתָא הָדֵין מַלְכִין
יָתְבִין לְדָוִד עַל כּוּרְסֵיהּ רָכְבִין בִּרְתִיכִין וּבְסוּסָוָן הוּא וְעַבְדוֹהִי וְעַמֵּיהּ׃

רש"י

(ט) והיתה לו נפשו לשלל. כאדם השולל שלל ויוצא והולך לו כן תהיה לו נפשו שלולה מן המיתה מן הסורגים: (י) פני. כתרגומו רוגזי: (יב) מיד עושק. טעמו למטה שאינו שם דבר אלא שם הגזלן העושק את אחרים: ואין מכבה. שלא ימלט לכם שריד: (יג) יושבת העמק. ירושלים היא בתוך עמק. ד"א שהעמיק הקב"ה עצה עליך להחריבך: צור המישור. סר שכל סביבתו מישור: מי יחת עלינו. מי יחנה עלינו כמו כי שם ארם נחיתים (מלכים ב ו) (ג) אל תונו. אל תונאו דברים: נלעד

רבתא בערך ישב: והצתי אש ש' בקריאה וס' והצתי אש בשעריה. והצתי אש ביערה. בבתי אלהי מצרים. והצתי אש בעריו. והצתי אש בחומת דמשק. והצתי אש בחומות רבה: עשו ד' כתיב ו' בסוף וס' דרכך ומעלליך. כי אם השיב תשיבו. כי אם עשו תעשו את הדבר הזה. ואתנהו ביד אל גוים. ויש ספרים נמסר בגוונך אחר גוים במקום אם עשו תעשו דספר' ובדקתי אח"כ בספרים מדויקים ומצאתיו בה"א ותמיה לי אם כן למה לא נמנה עם אותם ד' עשה שהם כתובים בה"א. ואם נאמר שהוא בו"ו א"כ נשבש כל הספרים המדויקים שבכלם נמסר על כל אחד מהד' עשו כתיב ו"ו ומה ספרי המסורה עוד תמיה לי לשה נמנה תמכלה עשו דאורייתא עם הד' כתיב ה' מאחר שהוא בה"א ונמסר עליו לית כתיב ה"א ימנה ונתקשתי בהאי עניינא טובא ולא ידענא מה למימר בה:

מצודת דוד

ר"ל ההכאה תהיה שימותו בחרב גדול: (ח) הנני נותן לפניכם. ר"ל מערת אני לפניכם ובחרו שמן מתלה חיים ובחרו שמן הבאי למתכם המיתה: (ט) בחרב וכו'. ר"ל באחד מאלה: ונפל. ישמע אל הכשדים להיות סר למשמעתם: יחיה. יחזיק חי ויחיה כשאר באלו שלה לעבודה ביד ההורגים: (י) שמתי פני. שמתי מחשבתי בעיר הזאת להרע לה וכו': (יא) ולבית מלך יהודה. מוסב על מלה האמור הממד בתחלה הענין ולאמר ולבית וכו' תאמר שמעו וכו': (יב) דינו לבקר. כאן ענין ולך זירוז: גזול. הנגזל: עושק. הגזלן העושק את הגזלה: כאש חמתי. ר"ל כמו האש המלהט אוכלת ותורפת מעגמה כן תבער בהם חמתי ולא ימלט מי יכבנה ר"ל

מצודת ציון

וכמל הדבר כמ"ש: (ח) נותן. ענין אמירה כמו ולא נתן אלוה (איוב א): את דרך. את ענין: (ט) וגזל. ענין הסכנה ונמים כמו אל הכבדים אשם נופל (נקמן לו): לשלל. ענין ביזה: (יב) דינו. מלשון דין: מעלליכם. מעשיכם: (יג) צור. סלע: המישור. מל' ישר ושוה: יחת. ענין ירידה כמו תלך נחתו כי (תהלים לח): במעונותינו. מל' מעון ומדור כמו מ' ענין מצודה: (יד) ופקדתי. ענין הפקדה. עוד ענין סיבוב כמו כמו מלה יבאו (ישעיה לג):

רד"ק

אהן אותם ביד נבוכדנאצר כשיכבוש העיר ואין נזקקים ומבדיו שברחו וסכם לפי חרב. מי שירצה לכמית ימית ומי שירצה לגלות יגלה: לא יחוס עליהם ולא יחמול ולא ירחם. ספרי שהם כני נזקקים לשוסו וכן בגרים ונזקנים לא חמל: (ט) מצרים עליכם יחיה. כתיב וקרי וחיה והסנין אחד: והיתה לו נפשו לשלל. כלומר כאילו שלל אותה: ולבית מלך יהודה חסר תאמר כמו שאמר למעלה ואל העם הזה תאמר וסמך על המבין בהכרונו וזה מנהג המקרא במקומות רבים וסירובו ונביא לו וגוונו והדין שהם כני משפחתו: (יב) בית דוד. זכר דוד לפי שהוא היה עושה משפט כמו שאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן היה ראוי שיעשו בניו ובני בניו שילמדו מעשיו הטובים: דינו לבקר משפט. לבקר קודם שתתעסקו באכילה ושתיה ובדבר מצרכיכם תבנו במקום הדין לדון כל מי שיבא לצעוק וכן אמר במכס רבינו ע"ה ויצב משה לשפוט את העם מן הבקר: והצילו גזול מיד עושק. מיד מי שעושק אותו וגוזלו והגוזל הוא מי שמוציא מיד הנכה או לוקח מידו או מכיתו בחוקה ועושק הוא בכח ממון הנכו לידו בפקדון או בהלואה ואין רוצה להחזירו לו הוא גוזל כ"ש שמעשק לביתך אמר והצילו גזול מיד עושק כי הגוזל גוזל ועושק: מעלליכם. כתב בכ"ח לנסתרים וקרי בכ"ף מעלליכם לנמצאים כמו שאמר דינו והצילו: (יג) הנני אליך. אמר כנגד ירושלים ופירש יושבת העמק לפי שהיא גבוהה ובסביבותיה עמק וסיה יושבת בעמק וכן קראה צור המישור כי היא צור וסביבותיה מישור ואמר לה הנני אליך לפי שיושביך מתגאים ואומרים מי יחת עלינו ומי יבא במעונותינו הנני אלה אליך ולהלחמה אתך: יחת. פרושו נחת ובלי ספק בסיה גרונית סיתם דגושה ופירש ירד ויחנה וכן ונחת עלי ידך וכרגום ויורד ונחת ואמר כלפון שירדה לענין המלחמה בסיה בעמק ובמישור כמו שאמר אל במלחמה ירד ונספה: (יד) ופקדתי. ביערה. סכוני לירושלם רוצה לומר ספרים אשר בסביבותיה שמקיפים יער לענין שאם כמו שאם שבחר יער וכס"י ביערה בקדושה: (א) כה אמר ה' רד בית מלך יהודה. כאר סבית נאמרה לו גבוהה זו לפיכך אמר רד ואף על פי שנאמרה כבר אמרה בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט אמר לו עוד שיאמר אותם לפני המלך בפניהם ושיכוחיה סהכבתה סוקנה אם ישמעו: (ג) בשערים האלה. בשערי העזרה כמו שאמר בשערי ובית ובשערי סוס אל יסיה בק' כבית סוס כים המלך לפי שאמר רוכבים ברכב ובסוסים ולא יכנס אדם רוכב בשערי העזרה: (ג) כה אמר ה'. מיד עשוק. חוזר כאלה קרוב גדול ופירש כמו עושק: (ד) כי אם

אין מי ימחה בידי: מפני רוע מעלליכם. מוסב על ובערה: (יג) הנני אליך. כנגד אני אליך להלחם בך היושבת בתוך העמק כי היה סביב ירושלים בעמק לא היה עמק והיא על הצור ממעל: צור המישור. היושבת על הצור אשר במישור: מי יחת עלינו. מי ירד עלינו למלחמה. ומי וכו'. כלומר הלא העיר בצורה וחזקה ומי יערב לבו לגשת אלינו למלחמה ומי יכנס לביתנו: (יד) ופקדתי. אשגיח עליכם להשיב כגמול מעשיכם: ביערה. הם עדי יהודה: (כב א) רד בית מלך יהודה. ועלה שמע גם עבדיך וכו' ישמעו: בשערים האלה. שערי בית המלך: (ג) גזול. הנגזל: עושק. הגזלן: (ד) ועבדו. אל יוכלו בשערי הבית. עמנם כו: אל תחמוסו. אל תעשו להם חמס וזהו עושק הממון: (ד) ובאו. יבואו בשערי

כמו מלה יבאו (ישעיה לג) אולה. מעין שרש ... מלגלה לא (גם ט) ... (ג) מונו. ענין אונאת דברים וכן

עכו העם. עשו מקור בוי"ו במקום ה"א למ"ד הפעל: ועברה. כתוב בלא יו"ד ברבים והענין אחד וכמוהו רבים: (ה) ואם לא. מבואר הוא: (ו) כי כה אמר ה'. גלעד אתה לי ראש הלבנון. אמר על בית מלך יהודה שהוא ראש ממלכת ישראל אתה היית לי כמו גלעד כי גלעד עיר אחת בעבר הירדן וכל הארץ ההיא ארץ סיחון ועוג וכל הענין ההיא נקראת על שמה ארץ הגלעד כי היא ראש להם וכן היית אתה לי ראש ממלכת ישראל כי ציון וירושלם ראש לכל ארץ ישראל וכן היית ראש הלבנון שנקראת ג"כ ארץ ישראל בשם הלבנון כמו שאמר ההר הטוב הזה והלבנון ועתה אשיתך מדבר ואשית הערים אשר סביבותיך כאלו לא נושבו: אם לא. ענין שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי אם לא בתים רבים והדומים להם: נושבה. כתוב בה"א על הארץ דרך כלל וקרי נושבו על הערים ויונתן פי' גלעד בית המקדש ותרגם הפסוק כן ארי כדנן אמר ה' על בית מלך שבטא וגו' כבעמוד: (ז) וקדשתי. אזמן עליך משחיתים שיהיו כמוכן: איש וכליו. ר"ל וכלי מעשו להפיל הבית:

ועמו: ה ואם לא תשמעו את־
הדברים האלה בי נשבעתי נאם־
יהוה כי־לחרבה יהיה הבית הזה:
ו כי־כה ׀ אמר יהוה על־בית מלך
יהודה גלעד אתה לי ראש הלבנון
אם־לא אשיתך מדבר ערים לא
נושבה: ז וקדשתי עליך משחתים
איש וכליו וכרתו מבחר ארזיך
והפילו על־האש: ח ועברו גוים
רבים על העיר הזאת ואמרו איש
אל־רעהו על־מה עשה יהוה ככה
לעיר הגדולה הזאת: ט ואמרו על
אשר עזבו את־ברית יהוה אלהיהם
וישתחוו לאלהים אחרים ויעבדום:
י אל־תבכו למת ואל־תנדו לו בכו
בכו להלך כי לא ישוב עוד וראה
את־ארץ מולדתו: יא כי כה אמר־
יהוה אל־שלם בן־יאשיהו מלך
יהודה המלך תחת יאשיהו אביו
אשר יצא מן־המקום הזה לא־ישוב
שם עוד: יב כי במקום אשר־הגלו
אתו שם ימות ואת־הארץ הזאת
לא־יראה עוד: יג הוי בנה ביתו
בלא־צדק ועליותיו בלא משפט
ברעהו יעבד חנם ופעלו לא יתן־
לו: יד האמר אבנה־לי בית מדות

ה ואם לא תקבלון ית פתגמיא
האלין במימרי קימית אמר
יי ארי לחורבא יהי ביתא
הדין: ו ארי כדנן אמר יי
על בית מלך שבטא דבית
יהודה אילו את חביב קדמי
מבית מקדשא דרם בריש
טוריא אם לא אשוינך
מדברא קרוין דלא אתיתבא:
ז ואזמין עלך מחבלין גבר
וזיניה ויקטלון שפר גברך
במא דקצצין אעי חורשא
ורמן לנורא: ח ויעברון
עממין סגיאין על קרתא הדא
ויימרון גבר לחבריה על מה
עבד יי כדין לקרתא רבתא
הדא: ט ויימרון על דשבקו
ית קימא דיי אלההון וסגידו
לטעות פלחי כוכביא
ופלחונון: י לא תבכון על
מית ולא תרוון עלוהי בכו
מבכא לדגלי ארי לא יתוב
עוד ויחזי ית ארעא
דילדותיה: יא ארי כדנן אמר
יי על שלום בר יאשיה מלך
שבטא דבית יהודה דמלך
תחות יאשיה אבוהי דגלא
מן אתרא הדין לא יתוב
לתמן עוד: יב אלהין באתרא
דאגליאו יתיה תמן ימות וית
ארעא הדא לא יחזי עוד:
יג וי דבני ביתיה בלא קשוט
ועליתיה בלא דינא בחברוהי
בחבריה מפלח מגן ואגריהא יהב ליה: יד דאמר אבני לי ביתין דמשחן ועליון מרוחן

ו' בטעם כסיפרא
נושבו ק' ר' כ"ל
י"ו וכו וגו' דכו' במ"ת
ז' פסוקים על אל על
פ'
כ' לא אכלתי כאוני ממנו
פ' כ"כ
כ' מסוח
מ' פסוקים מטעי כהון.ב'
פ'
כ' נגון

רש"י

(ו) גלעד אתה לי וגו'. אלו את חביב קדמי כבית מקדשא דרם בריש טוריא אם לא אשויך מדברא. גלעד אתה. במקדש שממנו צרי ורפואה לכל העולם: (ז) וקדשתי. וזמנתי. וכרתו מבחר ארזיך. לפי שדמוהו ללבנון נופל כאן בל' הזה: (י) אל תבכו למת. ליהויקים שימות לפני השער כשיתכוהו לגלותו: בכו להולך. ליהויכין ולצדקיהו אמור מעתה חביבה מיתתו של יהויקים שנאמר בו ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה (לקמן לו) מחייו של יהויכין שנאמר בו וארוחתו ארוחת תמיד וגו' (לק נן נב): (יא) אל שלום. הוא צדקיהו וכן נקרא (בדה"א ג) והרביעי שלום וקראו רביעי למלכות בבני יאשיהו שנתחלה מלך יהואחז ואח"כ יהויקים ואחריו יהויכין ואחריו צדקיהו: אשר יצא. ואע"פ שלא יצא עדיין מתנבא עליו כאלו יצא: (יג) הוי בונה ביתו. על יהויקים הוא אומר שהוא היה רשע וסוף הענין מוכיח לכן כה אמר ה' אל יהויקים וגו': (יד) בית מדות. בית גדול כמו אנשי מדות (במדבר יג) הים

בכו בכו ה' כתיב ו' בקריא' וסי' כי עם בציון ישב. בכו בכו להולך. הלוך ובכו ילכו. בנת אל תגידו דמיכת. בכו תבכה בלילת ודמעתה: ואת הארץ ה' דסמיכי בקריאה וסי' ואת הארץ תסתרו. ואת הארץ אשר נתתי לאר־הם ר"פ. וירא מנחה כי טוב ואת הארץ. ואת הארץ הזאת ירשנו בעת. כי במקום אשר הגלו אתו. הכל את השמים ואת הארץ

תולדות אהרן אל תבכו. מ"ק
כן: כמו נס. נ"כ
זית: שי נס. זכר פוריע:

רד"ק

מבחר ארזיך. ר"ל קירות הבתים הספונים כמו שאמר נמשח בענין וספון בארז וכן כי ארזה ערה אמר על קירות הבתים הספונים בארז: והפילו על האש. כמו שנאמר וישרוף את בית ה' ואת בית המלך וגומר וי"ת ואזמן עלך מחבלים וגומר כבעמוד: (ח) ועברו. מבואר הוא וכן ואמרו: (י) אל תבכו למת. למי שימות מבית דוד בזכר והוא יהויקים שמת בדרך כשהוליכו אותו מירושלם לגלותו אמר אל תבכו לו כיון שמת טוב הוא משיגלה ויהיה חי נער ובזיון כמו יהויכין ואמר בעבור יהויקים אל תבכו ואל תנודו לו כי טובה היא לו מיתתו אלא למי ראוי שתבכו למי שהולך בגלות כי לא ישוב עוד ויראה את ארץ מולדתו וזהו יהויכין שהגלו אותו לבבל ושם מת והיה בבית הכלא ל"ז שנה לו ראוי לבכות ודרשו רז"ל אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד שלשה לבכי שבעה להספד שלשים לגיהוץ ולתספורת ואמר בכו בכו להולך בלא בנים בכו מקור בוי"ו במקום ה"א למ"ד הפעל: (יא) כי כה אמר ה' אל שלום בן יאשיהו. שלום הוא יהויכין ושני שמות היו לו ואע"פ שהיה בן בנו בני בנים הרי הם כבנים לפי שאמר בכו בכו להולך פירש מי הוא ההולך והוא לא שב עדיין מהגלה ומת בבבל ורז"ל פירשו כי שלום הוא צדקיהו והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש כי שלום הוא יהואחז כי במצרים מת וכבר בארתי כל זה הענין בספר מלכים ובספר דברי הימים: (יג) הוי בונה ביתו. זהו נאמר על יהויקים שזכר בכתוב אל תבכו למת כמו שפירשנו ואחר שפירש ההולך פירש במת שבנה בתים ועליות בגזל ובחמס וכן זכרו בפי' בסוף הפרשה לכן כה אמר ה' אל יהויקים: ברעהו יעבוד חנם. היה שוכר הפועל במלאכת הבתים ולא היה נותן לו שכרו וזהו חנם והוסיף לפרש ואמר ופעלו לא יתן לו ופעלו הם מן ואת פעל ה' לא יביטו ואמר פעלו הטעי"ן כקמץ חטף כמו מן האר מה תארו יבא זה בחולם הה"א כמו שבא מן תאר ותארו מן בני אדם ופירוש שכר פעולתו לא יתן לו וזהו חנם שאמר וכן לא תלין פעלת שכיר שכר פעלתו והדומי' אבי ז"ל פירש ופעלו פעל לו שם כאילו אמר ופועלו שעבד עמו לא יתן לו שכרו: (יד) האומר אבנה לי. אמר לבנות ובנה: בית מדות. גדולות וכן אנשי מדות

מצודת דוד

הבית וכו': לדוד. ר"ל מי מזרע דוד יושב על כסאו למלוך על ישראל: ברכב. במרכבה הראוי למלך: ובסוסים. המושכים את הרכב: הוא וכו'. גם הוא יבוא בשערי הבית הזה גם עבדיו ועמו יבואו עמו: (ה) כי לחרבה וכו'. ואין מי יבוא בשעריו: (ו) גלעד אתה לי. אם אמנם אתה בעיני כגלעד אשר כל ארץ סיחון ועוג וכל הבשן היו נקראים על שמה כמ"ש ויבואו וכו' אל ארץ הגלעד (יהושע כב) כי כן הוא ציון וירושלים מקום בית המלך כי היא העיר החשובה שבכל ארץ ישראל ולתוספת ביאור אמר ראש הלבנון ר"ל ראש לכל ארץ ישראל הנקראת בשם לבנון כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ד): אם לא. הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וגזם ולא אמר וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה) ור"ל עם כל החשיבות הריני נשבע שאשים אותך כמדבר וכערים אשר לא נתיישבו מעולם: (ז) וקדשתי. אזמין עליך אנשים משחיתים כל איש יהיה עם כלי מלחמתו: וכרתו. ר"ל יהרגו השרים והגבורים ולפי שאמר ראש הלבנון אמר לשון הנופל בעצי היער: (ח) על העיר. סמוך להעיר: על מה. בעבור מה: (ט) ואמרו. רעיהם ישיבום לומר על אשר עזבו וכו': (י) אל תבכו למת. אין ראוי לבכות על מי שמת בארצו ונקבר בקברי אבותיו: ואל תנודו לו. כן דרך המקונן להניע בראשו דרך אבל וצער: בכו בכו להולך. אבל בכו על ההולך מארצו בשבי ובמקרא שלאחריו יפרש מי הוא: כי לא ישוב. על כי לא ישוב. עוד לארצו ולא יראה ארץ מולדתו כי שם בגולה ימות ויקבר: (יא) כי כה. כי כן אמר ה' על שלום הוא צדקיהו וכן נקרא בד"ה כדרז"ל: המולך וכו'. לפי שלא בא לו המלוכה מפאת יחוס שהמלך לפניו הי' מפאת

מצודת ציון

וגר לא תונה (שמות כב): התמוהו. ענין עושק: (ו) אשיתך. ענין שימה כמו שתו עיני (תהלים ג): נושבו. מל' ישיבה: (ז) וקדשתי. ענין הזמנה כמו קדשו מלחמה (יואל ד): (י) תנודו ענין הנעה: (יג) ועליותיו. מל' עליה והם החדרים שבנה ממעל: ופעלו. רצה לומר שכר הפעולה: מרווחים

ורוח יד ועליות מרוחים וקרע לו חלוני וספון בארז ומשוח בששר: טו התמלך כי אתה מתחרה בארז אביך הלוא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו: טז דן דין עני ואביון אז טוב הלוא היא הדעת אתי נאם יהוה: יז כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך ועל דם הנקי לשפוך ועל העשק ועל המרוצה לעשות: יח לכן כה אמר יהוה אל יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה לא יספדו לו הוי אחי והוי אחות לא יספדו לו הוי אדון והוי הדה: יט קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם: כ עלי הלבנון וצעקי ובבשן תני קולך וצעקי מעברים כי נשברו

ופצים ליה תרכין ומטליל בכיורי ארזיא ומציר בסמכנין: טו האת מדמי למהוי מלכא קדם אבוך הלא אכל ושתא ועבד דין דקשוט תכו בכן טב ליה: טז דן דין מסכן וחשוך בכן הוה טב הלא היא דעתא דרעינא בה אמר יי: יז ארי לית עינך ולבך אלהין על ממונא למינס ועל דם זכאי למשפך ועל עושקא ועל דברעות נפשך למעבד: יח בכן כדנן אמר יי על יהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה לא יספדון ליה וי על אחי וי על אחת לא יספדון ליה וי על מלכא וי על מלכו תיהו: יט כמה דמשרכן ית נבלת חמרא כן ישגרון ית נבילתיה יתגרר וישתדי להלאה לתרעי ירושלם: כ סקי לבית מקדשא וצוחי ובתרעי טור ביתא ארימי קליך וצוחי על מגיזתא

תולדות אהרן הלא אכל. פסחים מ"ג פ"ס: קבורת חמור. סנהדרין פב קד:

רשי

מדות כהן מה למדוד: וקרע לו. והרחיב לו. אחרים פניו וקרע לו ופתח לו וכן ותקרעי בפוך (לעיל ד) קרעת שמים ירדת (ישעיה סג) כולן לשון פתיחה: וספון בארז. מסכך הגג בארזים: ומשוח בששר. ומצייר בסממנים. ת"י בששר לגם הוא ממין הציורים. ל"א ומשוח בששר כמו חוט המשחה אלייניאי"ר בלע"ז: (טו) התמלוך. התאריך ימים על שאתה מתחרה להכביד על ממשלתך להודיע שאתה מלך: אביך. יאשיהו שהתענג בעונג הלא אכל ושתה וראה טוב כל ימי חייו: (יז) על בצעך. לגזול ממון: המרוצה. רינון דלים ועושק יוכיח עליו כי עשוק ורצוץ תמיד סמוכין בלשון מקרא וכן את מי עשקתי ואת מי רצותי (שמואל א יב): (יח) והוי הדה. הוי על תפארתו: (כ) עלי הלבנון וצעקי. סקי לבית מקדשא וצוחי: ובבשן תני קולך. על הבשן תירגם ויונתן ובתרעי טור ביתא ואיני יודע לפרש. האיך מפלו לשון בשן בשערי הר הבית אם לא בשביל הדלתות שעשוין מאלוני הבשן והוא שם מקום או לשון בשן מקום בקעה רחבה כן היקף הר הבית מגרש ריוח לבהמות: וצעקי מעברים. וצוחי על מגיזתא והם לשון מקום:

בשלותיך

דכוו': דן יג' לישן דין וסי' וגם את הגוי אשר. דן דין עני ואביון או טוב אין דן דינך למזור. וכל שום אינש וקרתא דכוו'. ולכך ה' בקריאה וסי' בספר שפטים סי' י"ו: הודו ח' בקריאה וסי' הוי אדון והוי הודה ל' כתיב ה'. ויהי בזית הודו. כסוס הודו למלחמה. כסה שמים הודו. הודו על ארץ ושמים וירם קרן: עלי ל' בקריאה וסי' עלי באר ענו לה. עלי הלבנון וצעקי ובבשן תני. עלי גלעד וקחי צרי. על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון. עלי עילם צורי מדי. ולה

רדק

מדות: עליות מרווחים. מן ורוח לשאול פנוך בהרחב ויתכן לשיות מרווחים מענין רוח כלומר שיכנס בהם הרוח עשוים לימי הקיץ והוא באמר וקרע לו חלוני ופירוש שהוא לו חלונים כתרגומו ופלים ליה תרכין הלוני כמו הלונים וכן על דברי החי כמו חונים והלונים חורי והשופי בה והדומים להם: וספון בארז. פירוש בית מדות שזכר הוא מקורה בקורות ולופות ארזים ועוד שהוא משוח בששר שיהיה מצוייר במיני צבעונים וזכר אחד מהם שמאדירים בו: כחוב והוא שטר נקרא כשכרי ובנפו"ל וכלב"ן מיני: ספון. מקורה כמו חלקת מחקק ספון, אתם יושבים בבתיכם ספונים. בארז בקמץ האל"ף בזקף. ומשוח שם התאר בפלם קרוב רחוק ונקרא מעשה העיור בזה בלשון לפי שהוא במשיכת היד על הדבר כמו המשיחה: (טו) התמלוך. התחשוב לעמוד במלכותך בעבור זאת הסגולה שאתה נגנה בבתים הנאים הבנוים בהם: מתחרה בארז. מתערב בארז כלומר בבנין הארזים אתה מתערב ונאחז לסגולתך: אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה. כלומר אני רוצה אותך במלכותך אם היית עושה משפט. והדקה כי אביך יאשיהו אכל ושתה כדרך המלכים ונהנה בטובתו ועם זה עשה משפט וצדקה אז טוב לו והיה בטוב כל ימיו אבל אתה נהנה בטובת העולם הזה כדרך דעת שבעיניך שאתה נהנה בהם אינם ביושר ובמשפט כי אם בעושק וכן מהכלך ומשקך ושאר הנאותיך הם בהם כמו שאמר. כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך וגו' ויש אומרים כי יהויקים היה מתענה תמיד והיה סבור כי התעניות הם תשלום מעשיו הרעים לפיכך אמר לו אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה וי"ת הלא נדמי למהוי במלכא קדמאה ר"ל כדוד שהיה המלך הראשון ואתה לפי שאתה מזרעו אתה חושב להיות כמוהו אין זה כי דוד עשה משפט וצדקה וקרא דוד ארז כי היה בארז בלבנון: (טז) דן דין עני. הלא היא הדעת אותי נאם ה'. פי' אותו בפסוק כה אמר ה' אל. יתהלל חכם וגו' וי"ת הלא היא דעתא דרעינא בה אמר ה': (יז) כי אין. בצעך. אחר המדקדק בממון: המרוצה. ענין שבר כמו את מי עשקתי ואת מי רצותי ואחז אותו מהרצו כי ימצא זה הענין מנחי העי"ן כמו לא יכהה ולא ירוץ והעושק בממון והמרוצה בגוף שהיה עושק שכר שכיר כמו שכתוב והיה מכה אותם ומכריחם לעבודתו וזהו המרוצה שאמר וגם היה שופך דם נקי ועל כל זה אמר בד"ה ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ועל זה הספר אמר שמדבר על ישראל ויהודה ועל מלכיהם: (יח) לכן. הוי אחי והוי אחות. הספד הקרובים כמו שאמר הוי אדון והוי הודו הורם הספד העם ולא יספדו על המלך אלא זכר לשון הספד שהקרובים סופדים על כהים הוי אחי ועל החכה הוי אחות או אמר הוי אחות על אשת יהויקים ואע"פ שלא נזכרה: הודה. כמו והדרו ר"ל מלכותו כמו שמ"י וי על מלכותיה והס"ת במקום וי"ו שהנוי הס"ת אהלם והדומים לו: (יט) קבורת חמור. ר"ל כמו שהחמור לא יקבר כן לא יקבר הוא כי מה הוא קבורת החמור שימשכו אותו וישליכוהו להאשפה כן יסחבו נבלת יהויקים וישליכו אותו מכלתה לשערי ירושלים כי מתוך ירושלים מה כהיו מוליכים אותו כנגות כפעם הבניה והכשדים לא הניחוהו להקבר: (כ) עלי הלבנון. אמר כנגד כנסת ישראל ראי אם יש לך עזר מכל מאהביך בהם אשור ומצרים שהיית בוטחת בהם וסלקא בטחונך ממני עתה כלה בברך לעקי להם אם יושיעוך כי גם להם לא שבר כי מלך אשור נשבר ומצרים ג"כ נשבר ע"י נבוכדנאצר בימי יהויקים כמו שאמר ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר היה למלך מצרים ואע"פ שאחר זמן בימי צדקיהו אמר וחיל פרעה יצא ממצרים וגו' באחרונה גלה נבוכדנצר והחריב מצרים ואמר על דרך משל עלי הלבנון ר"ל עלי לשר הלבנון וכן ובבשן ר"ל וכן בהר הבשן כי מן ההרים ישמע קול שצועק למרחוק: וצעקי. בקמץ הצד"י מפני הקוף והאל"ף מפולרם בקמץ חטף: מעברים. מכל עבר ומכל צד ג"כ לצעקי וראי כי לא יועילוך כי נשברו כל מאהביך וי"ת סקי לבית מקדשא וצוחי ובתרעי טור בית מקדשא כמו שפ"א ההר הטוב הזה והלבנון וגיס מקדשא וכן פירשו רז"ל ואמר ולמה נקרא שמו לבנון שהוא מלבין עונותיהם של ישראל אבל ... ובבשן

מצודת ציון

(יד) מרווחים. מל' ריוח: וקרע. ענין פתיחה וכן וקרעי בפוך עיניך (לעיל ד): חלוני. כמו חלונים ונפלה המ"ם: וספון. ענין קרוי הבתים וכסוין כמו ויספון את הבית גבים (מ"א ו): ומשוח. ענין טיחה וצביעה: בששר. הוא מין צבע חשוב וכן חקוקים בששר (יחזקאל כג): (טו) מתחרה. ענין הדבוק והתערב וכן ואיך תתחרה את הסוסים (לעיל יב): (יז) בצעך. ענין חמדת הממון כמו מה בצע (בראשית לז): העושק. הגזל: המרוצה. מל' רציצה ושבירה וכן ואת מי רצותי (ש"א יב): (יח) הוי. הוא ענין לשון יללה: הדה. ענין הדר ויופי: (יט) סחוב. ענין גרירה ומשיכה על הקרקע וכן ולא הכלבים לסחוב (לעיל טו): מהלאה. מכאן ורחוק: (כ) מעברים. מל' עבר וצד: בשלותיך

מצודת דוד

מפאת יאשיהו אביו. לכן אמר המולך תחת יאשיהו אביו: אשר יצא בשבי. לבבל: (יג) הוי בונה. יש להתאונן על זה שבונה ביתו בלא צדק ועליות הבית במה בלא משפט כי עבד ברעהו חנם כי לא הקדים לו שכרו ואף אחר העבודה לא נתן לו שכר פעולתו ועל יהויקים הוא אומר כמפורש בסוף הענין: (יד) בית מדות. ר"ל מדות גדולות וכן אנשי מדות (במדבר יג): מרווחים. לבית ריוח גדול בין חדרי העליה שיכנס שם הרוח בימי הקיץ: וקרע לו חלוני. כדי להשתמש ברוח היום בזמן החום פתח לעצמו חלונות רבות בביתו: וספון בארז. והיה מכסה הבתים בלוחות ארז: ומשוח בששר. ועל הלוחות היה מושח בטיח ששר והוא מין צבע: (טו) התמלוך. וכי סבור אתה שתמלוך לזמן מרובה אשר אתה מתערב ונאחז בעצי ארזים לשבת בהם על שהם מתקיימים לזמן מרובה ור"ל למה לך בית חזק כ"כ וכי תשב בו לאורך ימים: אביך. הוא יאשיהו: הלא אכל ושתה. ימכן שהיה יהויקים מסגף עצמו במאכל ומשתה ועשה הרע בחושבו שהסגוף יכפר על רעתו ולזה אמר הלא אביך התענג במאכל ומשתה ועשה משפט וצדקה ובעבור זה היה טוב לו כי לא עשה הרע ולא היה לו צורך אל הסגוף: (טז) דן. היה דן דין עני ואביון ובעבור זה היה טוב לו כי הלא זהו הדעת אותי כי בזה מדבק במעשי לרחם על העניים כמוני: (יז) כי אין עיניך. ר"ל אבל בסגוף שלך אין נחת כי אין מחשבתך כ"א על חמדת הממון ולסגף עצמך למען יכופר העבר ולעשותה עוד: ועל המרוצה לעשות. ר"ל לרוצץ דלים ואביונים: (יח) לא יספדו לו. כאשר ימות לא יספדו עליו קרוביו לומר הוי כי אחי היה וקרובותיו לא תספדנה לומר הוי כי הייתי לו לאחות: הוי אדון. עבדיו לא יספדו לומר הוי כי אדון היה לנו הוי על הודו והדרו ר"ל על מלכותו שאבדה ממנו במותו: (יט) קבורת חמור יקבר. ר"ל שכמו שלא יקבר החמור כשימות בדרך אבל יעזבוהו בדרך ויהיה לו קבורה כמו שיש אל החמור ר"ל כמו שאין לחמור כן לא יהיה לו: סחוב והשלך. יהיה מגורר ומושלך להלן לשערי ירושלים מחוץ להם ולא יקבר כלל: (כ) עלי הלבנון. עלי על הר הלבנון וצעקי למען יהיה נשמע הקול למרחוק: ובבשן. על הר בשן הרימי את קולך וצעקי בכל עבר ובכל צד: כל מאהביך. העכו"ם שהיו לך לעזרה והם אשור ומצרים גם המה

כָּל־מְאַהֲבָיִךְ׃
כא דִּבַּרְתִּי אֵלַיִךְ
בְּשַׁלְוֺתַיִךְ אָמַרְתְּ לֹא אֶשְׁמָע זֶה
דַרְכֵּךְ מִנְּעוּרַיִךְ כִּי לֹא־שָׁמַעַתְּ
בְּקוֹלִי׃ כב כָּל־רֹעַיִךְ תִּרְעֶה־רוּחַ
וּמְאַהֲבַיִךְ בַּשְּׁבִי יֵלֵכוּ כִּי אָז תֵּבֹשִׁי
וְנִכְלַמְתְּ מִכֹּל רָעָתֵךְ׃ כג ישבתי
בַּלְּבָנוֹן מקננתי בָּאֲרָזִים מַה־נחנתי
בְּבֹא־לָךְ חֲבָלִים חִיל כַּיֹּלֵדָה׃ כד חַי־
אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי אִם־יִהְיֶה כָּנְיָהוּ
בֶּן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם עַל־
יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתְּקֶנְךָּ׃
כה וּנְתַתִּיךָ בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשֶׁךָ וּבְיַד
אֲשֶׁר־אַתָּה יָגוֹר מִפְּנֵיהֶם וּבְיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד
הַכַּשְׂדִּים׃ כו וְהֵטַלְתִּי אֹתְךָ וְאֶת־
אִמְּךָ אֲשֶׁר יְלָדַתְךָ עַל הָאָרֶץ אַחֶרֶת
אֲשֶׁר לֹא־יֻלַּדְתֶּם שָׁם וְשָׁם תָּמוּתוּ׃
כז וְעַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הֵם מְנַשְּׂאִים
אֶת־נַפְשָׁם לָשׁוּב שָׁם שָׁמָּה לֹא
יָשׁוּבוּ׃ כח הַעֶצֶב נִבְזֶה נָפוּץ הָאִישׁ
הַזֶּה כָּנְיָהוּ אִם־כְּלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ
מַדּוּעַ הוּטְלוּ הוּא וְזַרְעוֹ וְהֻשְׁלְכוּ

יושבת ק׳ · מקננת ק׳ · נחנת ק׳

אֲרֵי אִתְבָּרוּ כָּל רַחֲמָךְ׃ כא וּשְׁלָחִית לְוָתִיךְ יָת כָּל עַבְדֵי נְבִיַיָא כַּד הֲוֵית יָתְבָא שְׁלֵיָיא אֲמַרְתְּ לֵית אֲנָא מְקַבְּלָא אוּלְפָן דָא אוֹרְחָתִיךְ מִזְעוּרַיִךְ אֲרֵי לָא קַבֵּילְתְּ לְמֵימְרִי׃ כב כָּל פַּרְנָסָךְ יִתְבַּדְּרוּן לְכָל רוּחַ וְרַחֲמָךְ בְּשִׁבְיָא יְהָכוּן אֲרֵי בְּכֵן תִּבְהֲתִין וְתִתְכַּנְעִין מִכָּל בִּישְׁתִיךְ׃ כג דְּיָתְבָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא בֵּינֵי מַלְכַיָא מְרַבְיָא בְּנָהָא מָה תַעְבְּדוּן בְּמֵיתֵי לִיךְ עָקָא וְזִיעַ הָא כְּחֶבְלִין לִילֵידְתָּא׃ כד קַיָים אֲנָא אֲמַר יְיָ אֲרֵי אִם יְהֵי כָּנְיָה בַּר יְהוֹיָקִים מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה כְּגֻלַף דְּעִזְקָא עַל יַד יְמִינִי אֲרֵי מִתַּמָּן בְּמֵימְרִי אַגְלֵינָךְ׃ כה וְאֶתְּנִינָךְ בְּיַד דְּבָעַן לְמִקְטְלָךְ וּבְיַד דְּאַתְּ דָּחֵיל מִן קֳדָמֵיהוֹן וּבְיַד נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וּבִידָא דְכַשְׂדָּאֵי׃ כו וְאַטְלְטֵיל יָתָךְ וְיָת אִמָּךְ דִּילֵידְתָּךְ לְאַרַע אוֹחֲרִי דְּלָא אִתְיְלֵידְתּוּן תַּמָּן וְתַמָּן תְּמוּתוּן׃ כז וּלְאַרְעָא דְּאִינוּן מַטְעַן יָת נַפְשֵׁיהוֹן לְמֵתַב תַּמָּן לְתַמָּן לָא יְתוּבוּן׃ כח בְּסִירָא חֲלַשָׁא מְטַלְטְלָא גַּבְרָא הָדֵין כָּנְיָהוּ כְּמָנָא דְּלֵית צְרוֹךְ בֵּיהּ מָה דֵּין אִטַּלְטָלוּ הוּא

רשי

(כא) בשלותיך . בהיית בשלוה : (כב) כל רועיך . כל מלכיך : תרעה רוח . רוח קדים תרעם : (כג) מקוננת בארזים . עושה קנך במגדלות בתי ארזים לבנות בתי מדות : מה נחנת . מה מצאת חן בשביל גובה מגדלייך בעיני שודדך כבא לך חבלים של יולדה ומנחם פתר נחנת ל' חנים אבל דונש פתר אותו ל' חן : (כד) חותם על יד ימיני . חקוק וחתום בתוך בשר זרועי : אתקנך . אנתקך לשון התיקם כאשר לטבחה (לעיל יב) עד התיקנו אותם (יהושע ח) ושנוי יתירה בו ומדרש אגדה במקום שנתק נתקן שעשה תשובה בבבל ונשאל הקב"ה על שנשבע כתבו את האיש הזה ערירי (כאן) ונולד לו זרובבל בבבל ונאמר לו על פי חגי ביום ההוא אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ושמתיך כחותם (לקמן סוף מ"ג) כלפי שאמר לאביו אם יהיה חותם על יד ימיני אנתקנו : (כו) והטלתי . לשון השלכה : (כז) מנשאים את נפשם . לשון תנחומים שנפשם מתנשאה להתנחם ולומר עוד נשוב לארצנו : (כח) העצב נבזה . תמיה הוא שמא צורה נשבר ונבזה האיש הזה שהושלך מעל פני כמו שאין חפץ בו : נפוץ . נשבר כמו ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב) ואחרים פירשו העצב כמו העצבים מעצבין את הקמח במסכת שבת כלומר האתה נבזה ונפוץ בעיניך כעולל קטן שמעצבין אותו מילו ויליר בלעז אין זה כדי: הושלכו . ל' השלכה שאין לה תקומה כמו כי יפול לא

אמר עלי לשלום לביתך : כניה ג' וסי' חי אני נאם ה' כי אם יהיה . העצב נבזה נפוץ. וימלך מלך צדקיהו . מנשאים ג' וסי' ועל הארץ אשר הם . ולא יהיה פליט . מנשאים את היהודים . וזרעו ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר

רדק

וכבר שתרגום ותרגמי סור מיפא לא ידעתי טעם אלו כנס סר סכות בסם כסן לפי שסכסן סיס מקום מרעה סבהמות ובנית המקדש גם כן סיס תמיד בסמות לקרבן : (כא) דברתי אליך בשלותיך . אמר בלשון רבים כי סיו לסם שלות רבות כשהיו מעשיהם טובים וכאשר החלו לסרע והיו בשלותם הוכיחם הא' על ידי הנביאים ולא הועיל . מנעוריך . רוצה לומר דור המדבר שהיו לפס כימי הנעורים כי אותה הכנס האומה בעבודת האל ובתחלתו היה הדור ההוא וכן פי' אחד נעוריך : (כב) כל רעיך תרעה רוח . כתרגומו כל פרנסיך ר"ל מלכי אשור ומצרים שהיו לסם כפרנסים וכרועים אותם . תרעה רוח תאכלם הרוח כלומר שישברו קל מהרה כאילו הרוח הדיחה אותם ותירגם יונתן יתבדרון לכל רוח : כי אז תבושי . כשיהיה בטחונך : (כג) יושבתי בלבנון מקוננתי בארזים . יושבתי מקוננתי ביו"ד יתרה בכתב לא במבטא ונמצא יתרה גם במבטא הושבתי לדוש מלאתי משפט ושתי המלות האלה אמרו שהן מורכבות יושבתי מן יושבת ויושבת מקוננתי מן מקננת ומקוננת וטעם הסרכבה רוצה לומר שיושבת וקוננת מקדם וגם עתה את יושבת ומקוננת כי עדין היו בארץ שהיא מיוחסת ללבנון אמר לבנון והארזים לפי שהיו בתי הגדולים בירושלם עשוים בארז כבית המלך כמו שאמר על יהויקים וספון בארז : מה נחנתי . פתרו נחננת והוא מענין חן ומה ומלא לשני פנים למעלת הדבר ולחסרונו למעלה כמו מה רב טובך מה יקר חסדך אלהים ולחסרון מה אנוש כי תזכרנו וכזה יתפרש לשני הפנים למעלה כלומר מה חן ומה יופי היה לך כשבאו לך החבלים והצרות האלה ולחסרון אמר מה חן הוא אשר נשאר לך מכל אשר בנית וקננת בארזים בבא לך החבלים : (כד) חי אני . כיון שדבר על יהויקים דבר גם כן על יהויכין בנו וקראו כניהו לפחיתות : חותם על יד ימיני . הטבעת שחותמים בה הכתבים נקרא חותם וכן שימני כחותם חותמך ופתילך והטבעת כשהוא לא תסיר מיד האדם לא ביום ולא בלילה לפיכך אמר כי אפילו יהיה כניהו כמו החותם על ידי סימן מלא יוסר ממנה משם אסירך ואתקנך : אתקנך . פירשו נתק ...

(כה) ונתתיך . כל אלו ביד שאמר לענין אחרים וכן אשר גואל אתכם

מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים זה הכפל ג"כ לחזק לענין הסוף ופירוש ביד מבקשי נפשך שלא יחמלו עליך : אשר אתה יגור מפניהם . שלא יהיה לך כח לעמוד כנגדם : וביד נבוכדנצר מלך בבל . שהוא מלך עז וקשה כמו שנאמר עליו עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע ממקומו : וביד הכשדים . שהם גוי עז וקשה אשר לא ישא פנים כמו שנאמר עליהם הגוי המר והנמהר : (כו) והטלתי . כמו והשלכתי וכן ויטילו את הכלים ובאמרו אשר ילדתך ר"ל שהיה דומה לה במעשים רעים לפיכך היה אומר ושם אמו במלכים שהיה הכן דומה לאם : על הארץ אחרת . נידעת כמתואר בלא ידיעת התאר כמו הגפן נכריה הכבש אחד הדור אחד : אשר לא ילדתם שם . שלא המצאו שם בני משפחה שירחמו עליכם : ושם תמותו . גם זו קללה כלומר בארץ שמאה ימותו : (כז) ועל הארץ , כמו ואל הארץ ורבים כמוהו : אשר הם מנשאים את נפשם . שהיו מבטיחים אותם נביאי השקר שישובו הגולים עם מהרה שאמר הנה כלי בית ה' מושבים מבבל עתה מהרה וכו' ובעבור זה היו מנשאים את נפשם ובוטחים על שקר כמלך יהויכין ושאר הגולים : (כח) העצב נבזה . הכ"א ה"א השאלה לפיכך היא פתוחה אמר אם כניהו הוא כמו עצב נבזה ועצב הוא מן עצבים שהוא שם לצלמים והעצב הוא נבזה ומשליך אותו המכיר בו שהוא הבל אין בו תועלת משליך אותו ומשבר אותו וזהו שאמר נפוץ כמו ונפוץ הכדים כי בהבליך אדם סכלי ישבר ויתנפצו שבריו ויתפזרו וכן כלי שאין חפץ בו ישליכו האדם חוץ מביתו : הושלכו . כמו הושלכו הוא וזרעו והנה היה לו זרע בגלותו והרי אמר עליו ערירי והפשר שהיו לו בנים בגלותו כגולם ומתו בבבל

מצודת דוד

נשברו על ידי נ"נ ומעתה לא תמצא עוזרים : (כא) בשלותיך , עוד היית יושבת בשלווה דברתי אליך לשוב אלי ואתה אמרת לא אשמע : זה דרכך . כן דרכך מאז בחרתיך לי לעם כי מעולם לא שמעת בקולי : (כב) כל רועיך . אשור ומצרים שהיו רועים ומנהיגים אותך ישבר אותם הרוח ועל נ"נ יאמר כי הוא ישברם : ומאהביך. הם אשור ומצרים וכפל הדבר במ"ש : כי אז . כאשר ילכו בשבי תבושי מכל רעתך אשר עזבת את ה' ובטחת עליהם : (כג) יושבת בלבנון . אתה ישראל היושבת בלבנון ואזר וכירה מקוננת בארזים ר"ל יושבת בבתי ארזי לבנון : מה נחנת . מהו החן אשר תמצאי אז בבוא לך חבלים וחיל כיולדה ר"ל וכי בעבור זה תמצא חן במכאובים והיל כיולדה ...

מצודת ציון

(כא) בשלותיך . מלשון שלוה : (כב) תרעה . ענין שבירה כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב) : ונכלמת . מל' כלימה וחרפה : (כג) מקוננת . ענין מדור כמו ודרור קן לה (תהלים פד) ואמר בלשון שאלה : נחנת . מל' חן : חבלים . מכאובים : חיל . חלחלה : (כד) כניהו . הוא יכניה והוא יהויכין : חותם . כן נקראת הטבעת שחותמים בה האגרות וכן חותמך ופתילך (בראשית לח) : אתקנך . ענין העתקה והסרה : (כה) יגור . ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב) : (כו) והטלתי . ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א) : ילדתך . ...

בבבל ושם היה ערירי וכפל הענין ואמר הוטלו אחר שאמר הוטלו והענין אחד לחזק הדבר כי כן דרך המקרא לכפול הענין במלות שונות לחזק הדבר: (כט) ארץ ארץ ארץ. כבר כתבתי בפסוק היכל ה׳ היכל ה׳ היכל ה׳ המה שפירש בו אדוני אבי ז"ל ויתכן לפ׳ כי הכפל לחזק הענין הוא כן מנהג הלשון פעם בשתי מלות, פעם בשלש בשתי מלות כמו כל הקרב הקרב נחמו נחמו עמי והדומים להם ובשלש מלות כמו ארץ ארץ ארץ היכל ה׳ היכל ה׳ היכל ה׳ שוה שוה אשימנה, והקריאה לארץ ר"ל לאנשי הארץ שהרי אמר כתבו וכן כל הארץ באו מצרימה וי"ת מארעיה דגלוהי לארע אוחרי ארעא דישראל קבילי פתגמא דה׳: (ל) כה אמר ה׳ כתבו. זה כמו כתוי ראש רית בני סלו סלו והדומים: ערירי. אם היו לו בנים ימותו בחייו ואם לא היו לו לא יהיו לו. לא יצלח בימיו. כי כל ימי חייו היה בצער: כי לא יצלח. וגם כזה לא תהיה לו הצלחה שיהיה מזרעו מושל ביהודה והנה זרובבל שהיה בן בנו היה מושל ביהודה אלא כמו שאמרו רז"ל שעשה תשובה ככתוב בהיסטוריות אמרו רבותינו ז"ל גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי וכיון שעשה תשובה נהפך לו גזר דינו לטובה ואמר לו אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ושמתיך כחותם כי בך בחרתי ועוד אמרו א"ר יוחנן גלות מכפרת על הכל שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי ובתר דגלה כתיב ובני יכניהו אסיר בנו שאלתיאל בנו וגו׳: (א) הוי רועים. אמר על מלכי יהודה הרעים אמר להם הוי אתם מאבדים ומפיצים את צאן מרעיתי כלו׳ שאני הייתי רועה אותם כשהיו שומעים לקולי ואחר שהייתם אתם רועים אותם נהגתם אותם בדרך רעה ואבדתם והפיצותם אותם בגלות: (ב) לכן. ולא פקדתם אותם. ולא השגחתם עליהם אנה הם ומה הם עושים אם טוב ואם רע והיה לכם לדעת כי כמו הוא שהם נדחים וגולים ובעונש שלא פקדתם אותם הנני פוקד עליכם את רוע מעלליכם: (ג) ואני אקבץ. אם על גלות בבל אמר יהיה פירש ולא יראו עוד זמן רב או יהיה כמשמעו לעולם והוא אומר על קבוץ זה הגלות כמו הפרשה הבאה אחריו והוא הנכון: (ד) והקימותי. ורעים. ירעו אותם כמו הרועה הטוב: ולא יפקדו. לא יחסרו כמו ולא נפקד ממנו איש: (ה) הנה ימים באים. צמח צדיק. זהו המשיח וקראו צמח שיהיה נאחז בעולם כצאת צמח השדה שהוא רבבה כן בהיות צדיק יהיו עמו צדיקים רבים בעולם כמו שאמר יפרח בימיו צדיק ואמר והוכיח עמים רבים: ומלך מלך. אמר הכפל לחזק הפעולה כי בזכור הפעולה השם נזכר עמה ובזכור אחריה השם הוא לחזק כמו למען בצע בצע ממטיר עליו מטר כל בוגדי בגד וכן ומלך מלך כי באמרו ומלך ידענו שהוא מלך ובהוסיפו מלך היא לחזק המלכות שתהיה מלכותו בכל הארץ לא בישראל לבד כמו שא"ר עליו וירד מים ועד ים ומנהר עד אפסי ארץ: והשכיל. הצליח וכת"י ויצלח וכן ויהי דוד בכל דרכיו משכיל ואחרים אמרו: (ו) בימיו. וזה שמו אשר יקראו ה׳ צדקנו. יקראו ישראל יקראו המשיח בזה השם ה׳ צדקנו לפי שבימיו יהיה צדק ה׳ לנו קיום תמיד לא יסור וזו הקריאה על דרך הקריאה שקרא משה רבינו עליו השלום למזבח ה׳ נסי וקרא יעקב למזבח אל אלהי ישראל כל אחד לפי ענינו הנמצא בו וכן והם העיר מיום ה׳ שמה ויונתן תרגם דיהוון קרן ליה וגומר כבעמוד: (ז) לכן. אלה שני הפסוקים נאמרו למעלה אלא שיש ביניהם שנוי מעט בקלת

ובנוהי ואתגליאו לארעא דלא
ידעו: כט מארעיה אגלוהי
לארעא אוחרי ארעא דישראל
קבילי פתגמי דיי: ל כדנן
אמר יי כתובו ית גברא הדין
דלא ולד גברא דלא יצלח
ביומוהי ארי לא יצלח מזרעיה
גבר יתיב על כורסי דוד
ועביד שולטן על דבית
יהודה: א וי פרנסיא דמאבדין
ומבדרין ית עם דאתקרי
שמי עלוהי אמר יי: ב בכן
כדנן אמר יי אלהא דישראל
על פרנסיא דמפרנסין ית
עמי אתון בדרתון ית עמי
וטלטילתינון ולא תבעתון
יתהון האנא מסער עליכון ית
בישות עובדיכון אמר יי:
ג ואנא אכניש ית שארא
דעמי מכל מדינתא דאגליתי
יתהון לתמן ואתיב יתהון
לאתריהון ויפשון ויסגון:
ד ואקים עליהון פרנסין
ויפרנסונון ולא ידחלון עוד
ולא יתברון ולא יזועון אמר יי:
ה הא יומיא אתן אמר יי
ואקים לדוד משיח דצדיקיא
וימלוך מלכא ויצלח ויעבד
דין דקשוט וזכו בארעא:
ו ביומוהי יתפרקון דבית
יהודה וישראל ישרי לרחצן
ודין שמיה דיהון קרן ליה
יתעבדן לנא זכון מן קדם יי ביומוהי: ז בכן הא יומיא אתן אמר יי
ולא יהון משתען עוד בגבורתא דיי דאסיק ית בני

י״ג ר״פ · י״ח בטעם · ב׳ ואנכי סולך · ה׳ חס׳ כסיפ׳ · ג׳ וחסר יו״ד קדמאה · ב׳ בטעם בסיפרא · ג׳ חס׳ · ג׳ חסר יו״ד · י״ו חס׳ כסיפ׳ · י״ו חס׳ כסיפ׳ · ג׳ בספ׳ מלפי׳ · ס׳ בסיפרא

עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּ׃ כט אֶרֶץ
אֶרֶץ אָרֶץ שִׁמְעִי דְּבַר־יְהוָה׃ ל כֹּה ׀
אָמַר יְהוָה כִּתְבוּ אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה
עֲרִירִי גֶּבֶר לֹא־יִצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא
יִצְלַח מִזַּרְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא
דָוִד וּמֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה׃
כג א הוֹי רֹעִים מְאַבְּדִים
וּמְפִצִים אֶת־צֹאן מַרְעִיתִי נְאֻם־
יְהוָה׃ ב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל עַל־הָרֹעִים הָרֹעִים אֶת־עַמִּי
אַתֶּם הֲפִצֹתֶם אֶת־צֹאנִי וַתַּדִּחוּם
וְלֹא פְקַדְתֶּם אֹתָם הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיכֶם
אֶת־רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה׃ ג וַאֲנִי
אֲקַבֵּץ אֶת־שְׁאֵרִית צֹאנִי מִכֹּל
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּי אֹתָם שָׁם
וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְהֶן עַל־נְוֵהֶן וּפָרוּ וְרָבוּ׃
ד וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעִים וְרָעוּם וְלֹא־
יִירְאוּ עוֹד וְלֹא־יֵחַתּוּ וְלֹא יִפָּקֵדוּ
נְאֻם־יְהוָה׃ ה הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־
יְהוָה וַהֲקִמֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק
וּמָלַךְ מֶלֶךְ וְהִשְׂכִּיל וְעָשָׂה מִשְׁפָּט
וּצְדָקָה בָּאָרֶץ׃ ו בְּיָמָיו תִּוָּשַׁע יְהוּדָה
וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לָבֶטַח וְזֶה־שְּׁמוֹ אֲשֶׁר־
יִקְרְאוֹ יְהוָה ׀ צִדְקֵנוּ׃ ז לָכֵן הִנֵּה־
יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֹאמְרוּ
עוֹד חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־בְּנֵי

לא יוכל (שם לו): (כט) ארץ ארץ ארץ. משארץ גלה אל ארץ אחרת ואת ארץ ישראל שמעי דבר ה׳. ד"א ארץ ארץ ארץ. ארץ שהוא ארץ שבארצות שהיתה חשובה שבכולן. ד"א ארץ ישראל שלש ארצות היו בה יהודה ועבר הירדן והגליל: (ל) גבר אשר לא יצלח בימיו כתבוהו: (א) הוי רועים. מלכי יהודה: (ב) לא פקדתם אותם. לא הייתם לשומרם: (ד) ולא יפקדו. ולא יחסרו לשון ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא): (ה) והשכיל. ויצליח: (ו) ה׳ צדקנו. ה׳ מצדיק אותם בימיו של זה.
לנביאים

בלק. ג׳ פסוקים משולשים בקריא׳ וסי׳ ארץ ארץ ארץ שמעי דבר ה׳. קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות. עוה עוה עוה אשימנה. והיכל ה׳ היכל ה׳ היכל ה׳ המה. אותם י"ו חסר בסיפרא וסי׳ הבית אתם ולא חלו. תאותי הם מכעיסים. ואת למדת אתם. ולא פקדתם אתם. ואני אקבץ את ירושלם ואת ערי. אל אחאב. וצוית אתם אל ארניהם. ותכבשו אתם להיות לכם לעבדים. עד תמי אתם גידו. בבלה יובאו ושמה. ותקראו אתם. השכם ולמד. ויהי כפגש אותם. אתם זכר: קדמא. ואביא אתם

תולדות אהרן ארץ ארץ. חולין קכו: ערירי. סנהדרין לז: חס שמו. ב"ב עה: ימים באים. ברכות יב קידושין סט פקידה שער מג (ברכות ד): חי ה׳. ברכות יב קדושין סט:

מצודת ציון

ועיין וכן בחשן לשדי כי תלין (איוב כג): הוטלו. הושלכו: (ל) ערירי. ענין השחתה והריק כמו ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קלז): גבר. איש: (א) ומפיצים. ענין פיזור כמו ויפץ העם (שמות ה): מרעיתי. מלשון מרעה: (ב) ותדיחום. מלשון נדחה: פקדתם. ענין זכרון והשגחה: מעלליכם. מעשיכם: (ג) נויהן. מדורה כמו נוה שאנן (ישעיה לג): ופרו. ירבו פירות ר"ל יולידו בנים: (ד) יחתו. ענין שבר ופחד: יפקדו. ענין חסרון כמו אשה רעותה לא פקדו (שם לד): (ה) והשכיל. ענין הצלחה כמו ויהי דוד לכל

מצודת דוד

הוא לצורה נבזה ומשולך וכי הוא ככלי שאין בו צורך ומדוע א"כ הוטלו מארצם הוא וזרעו וכו׳: אשר לא ידעו. עד הנה: (כט) ארץ ארץ ארץ. ר"ל ארץ שהיתה ארץ מיוחדת בכל הארצות ועולה על כולן: (ל) האיש הזה. הוא כניהו: ערירי. שיהיה ערירי ר"ל נשחת ומחרב ולתוספת ביאור אמר שיהיה גבר אשר לא יצלח בכל ימיו כי בימיו לא יצלח איש מזרעו לשבת על כסא המלוכה ולמשול ביהודה כי כשגלה הוא לא נתנה המלוכה לזרעו כ"א לצדקיה דודו ולא היה לזרעו ממשלת מה בימיו אבל לאחר מותו היה ממשלה לזרובבל שהיה מזרעו: כג (א) הוי רועים. יש להתאונן אשר במעשיהם מאבדים ומפזרים את העם ללכת גולה בארצות אויביהם: צאן מרעיתי. הם ישראל שאני להם לרועה: (ב) אתם הפיצותם. ר"ל במעשיכם נפזרו בין העכו"ם ונדחו בארצות האויב; ולא פקדתם אותם. לא השגחתם עליהם להשיבם בדרך הישר: פוקד עליכם. אזכור עליכם רוע מעשיכם להשיב עליכם גמול: (ג) ואני אקבץ. וכחסדי אקבץ את שארית וכו׳ כי רובם יכלו ומעט ישארו: והשיבותי. אשיב אותם אל מדורם ושמה ירבו: (ד) והקימותי. אני אקים להם רועים כשרים והם ירעו אותם להנהיגם בדרך הישר: ולא ייראו. ולכן לא ייראו עוד מן העכו"ם ולא ישברו ולא יהיו חסרים: (ה) והקימותי לדוד. אקים לדוד מזרעו צמח צדיק זהו מלך המשיח: ומלך מלך. מלך ימלוך על ישראל והנהיג ויעשה משפט וצדקה: (ו) בימיו. בימי המשיח תושע גם יהודה גם ישראל ישכון בארצם לבטח לא כמו בבית שני שלא חזר כי אם יהודה: וזה שמו. של המשיח אשר יקראו אותו ישראל: ה׳ צדקנו. ה׳ יצדיק אותנו בימיו של זה: (ז) לכן וגו׳. הואיל והגאולה ההיא תהיה חשובה כ"כ לכן לא יאמרו עוד בשבועתם חי ה׳
אשר

בקלת המלות הו כן דרך המקרא לכפול מלין או פסוקים במלות שונות וענין אחד והכפל בכ"מ לחזק הענין וכבר פירשנו אלו הפסוקים למעלה במקומם : (ט) לנביאים . בעבור נביאי השקר שהם מטעים ישראל כי לולי הם שהם אומרים. שהם נביאים ודבר ה' אתם היו ישראל שבים בתשובה בתוכחות נביאי האמת אבל הם מטעים אותם ואומרים להם עשו איש כתאות לבו כי דבר ה' לנו שלא תבא עליכם רעה : רחפו. התנודדו וכן מן הכבד מרחפת על פני המים : וכגבר עברו יין . עבר עליו היין כלומר שגבר עליו ונשתכר ואינו יודע מה יעשה כן הייתי מפני ה' שהוא מחולל ע"י הנביאים האלה : ומפני דברי קדשו . שהם מחוללים על פיהם שהם אומרים כי דברי ה' הם מה שהם אומרים : (י) כי מנאפים. איך יוכלו ליצות מהם מעשיהם והנה מנאפים מלאה הארץ ועוד כי מפני אלה אבלה הארץ ומפני שבועות שקר נשחתה הארץ אלו שתי הרעות הם ברוב אנשי הארץ ואין יוכלו נביאי השקר להשמעם כי לא תבוא עליהם רעה והנה הם רואים בעיניהם כי רוב א"י נשחתה מפני רוב מעשיהם הרעים : נאות מדבר . מקום מרעה הבהמות : ותהי מרוצתם רעה . ריצתם ומרוצתם הם לרעה כי לא ירוצו לדבר טוב ולעבודת האל אלא לרעה: וגבורתם לא כן . וכן גבורתם אינה לדבר אמת : כן . פירושו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות שהיו להם להתגבר על נביאי השקר ולמנעם מלספר חלומות' ודברי שקריהם והם מתגברים על נביאי האמת ואומרים להם שלא יתנבאו בשם ה' כמו שאמרו לירמיהו לא תנבא בשם ה' ולא תמות בידינו ויונתן תרגם מרוצתם ענין רצון וכן תרגם ועל דמסגן ברעות נפשהון בישתא תיתי עליהון וגבריהון לא יצלחון : (יא) כי גם נביא גם כהן חנפו. בגדרי בגזרת פעל ופי' נביא וכהן כתרגומו ארי אף ספר אף כהן ר"ל ספר מזכיר העם כי נבואה ענין דבור ויש מהם דובר רוח הקדש ויש מהם דובר דברי שקר כדברי נביאי השקר וכן מזכיר העם מדבר להם לפי דעתו דברים לסופרים והכהן הוא מכהני הבעל כמו שאמר גם בביתי מצאתי רעתם : חנפו . ענין רשע ונשוא פנים ות"י גניבו ארחתהון: גם בביתי . כי גם בבית המקדש היו עובדים ומזבחים לאלהים אחרים : (יב) לכן יהיה. כחלקלקות באפלה . כמו דרכים חלקלקות שתמעד רגל ההולך בהם כל שכן כשהיא אפלה שלא יראה אנה יסמוך ואנה ילך : ידחו ונפלו בה. כאילו ידחה אותם דוחה מאחריהם כי על כל פנים יפלו בה ולרוב מהירות הנפילה זכר בה שלש סבות חלקות הדרך והאפלה והדחיה : ידחו מלפיל שלא כמנהג נחי הלמ"ד . (יג) ובנביאי שומרון. תפלה. כמו נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא נתן תפלה ענין דבר גרוע שאין לו טעם : הנבאו בבעל . כי אחאב עבד את הבעל וקמו נביאי שקר רבים מתנבאים בבעל שהיו ד' מאות וחמשים איש בימי אחאב שכתב' אליהו ואחרי כן קמו אחרים שהרג יהוא והם היו מתעים את ישראל עד שגלו בעונם אבל בירושלם לא קמו נביאי הבעל ולא עבדו לבעל מלכי יהודה כי אם מנשה ואחרי כן [illegible] בתשובה, הנבאו חסר [illegible] ומבמו כהנבאו [illegible] ירושלם . לא [illegible]

(ט) לנביאים נשבר לבי בקרבי : לדברי הנביאים האומרים שלום יהיה לכם נשבר לבי : רחפו . הולכים ונעים ככנפי צפור המרחף על קנו טרמבלירי"ש בלעז : מפני ה' . שאני שומע ממנו גזירה רעה זאת : (י) מפני אלה . שבועת שקר . אבלה . חרבה : מרוצתם . קורש"א בלעז ויש לי רצון : לא כן . לא כדין : (יא) גם נביא גם כהן . אפילו אלו שהכל למידין מהם : גם בביתי מצאתי רעתם . שהעמידו דמות בהיכל : (יב) כחלקלקות . ארץ חלקה שהרגל מחלקת בה והאדם נופל : כחלקלקות באפלה . כשלון על כשלון חלקלקות באור יש כשלון אפלה בלא חלקלקות יש כשלון: (יג) ובנביאי שומרון ראיתי תפל'. קודם שגלו : (יד) ובנביאי ירושלים . אני רואה עתה שערורה דבר מגונה : וחזקו ידי מרעים . אומרים לרשעים שלום יהיה לכם : לבלתי שבו. שלא ישובו המריעים איש מרעתו

יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ח כִּי אִם־
חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא
אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפֹנָה
וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם
וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם׃ ט לַנְּבִאִים
נִשְׁבַּר לִבִּי בְקִרְבִּי רָחֲפוּ כָּל־עַצְמוֹתַי
הָיִיתִי כְּאִישׁ שִׁכּוֹר וּכְגֶבֶר עֲבָרוֹ יָיִן
מִפְּנֵי יְהוָה וּמִפְּנֵי דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ׃ י כִּי
מְנָאֲפִים מָלְאָה הָאָרֶץ כִּי־מִפְּנֵי אָלָה
אָבְלָה הָאָרֶץ יָבְשׁוּ נְאוֹת מִדְבָּר
וַתְּהִי מְרוּצָתָם רָעָה וּגְבוּרָתָם לֹא־
כֵן׃ יא כִּי־גַם־נָבִיא גַם־כֹּהֵן חָנֵפוּ
גַּם־בְּבֵיתִי מָצָאתִי רָעָתָם נְאֻם־
יְהוָה׃ יב לָכֵן יִהְיֶה דַרְכָּם לָהֶם
כַּחֲלַקְלַקּוֹת בָּאֲפֵלָה יִדַּחוּ וְנָפְלוּ בָהּ
כִּי־אָבִיא עֲלֵיהֶם רָעָה שְׁנַת פְּקֻדָּתָם
נְאֻם־יְהוָה׃ יג וּבִנְבִיאֵי שֹׁמְרוֹן רָאִיתִי
תִפְלָה הִנַּבְּאוּ בַבַּעַל וַיַּתְעוּ אֶת־עַמִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ יד וּבִנְבִאֵי יְרוּשָׁלַםִ
רָאִיתִי שַׁעֲרוּרָה נָאוֹף וְהָלֹךְ בַּשֶּׁקֶר
וְחִזְּקוּ יְדֵי מְרֵעִים לְבִלְתִּי־שָׁבוּ אִישׁ
מֵרָעָתוֹ הָיוּ־לִי כֻלָּם כִּסְדֹם וְיֹשְׁבֶיהָ
כַּעֲמֹרָה׃ טו לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה

ישראל מארעא דמצרים :
ח אלהין יהון משתען
בגבורתא דיי דאסיק ודאיתי
ית זרעא דבני ישראל מארע
צפונא ומן מדינתא
דאגליתינון לתמן ויתבון על
ארעהון : ט מן קדם נביי
שקרא אתבר לבי במעי זעו
כל גרמי הויתי כגבר רוי
וכגברא דמשתטי מן קדם
חמריה מן קדם יי ומן קדם
פתגמי קודשיה : י ארי זנאין
אתמליאת ארעא ארי מן קדם
מומי דשקר חרובת ארעא
יבישו דירות מדברא ועל
דמסגן ברעות נפשיהון
בישתא תיתי עליכון וגבריכון
לא יצלחון : יא ארי אף ספר
אף כהן גניבו אורחתהון אף
בבית מקדשי גלין קדמי
בישתהון אמר יי : יב בכן
תהי אורחתהון להון
כמשרועין בקבלא יתקלון
ויפלון בה ארי איתי עליהון
בישתא שנת סעורן חוביהון
אמר יי : יג ובנביי שמרון
חזיתי רשע מתנבן בשום
טעותא ומטען ית עמי ית
ישראל : יד ובנביי ירושלם
חזיתי שנו נגאין ומה[illegible]
בשקר ומתקפין ידי מבאשין בדיל דלא למיתב גבר מן בישתיה [illegible]
כולהון כסדום ויתבהא כעמורה : טו בכן כדנן אמר יי צב[illegible]

בית ה': צפנת ה' בסיפרא וסי' נמסר בריש סיפרא סי' ד': לא כן י"ט וסי' ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי. לא כן לכו נא הגברים ועבדו. לא כן עבדי משה בכל ביתי. ואתה לא כן נתן לך. לא כן אוחילה לפניך. כי איש מהר אפרים. לא כן ביתי עם אל. והוא לא כן ידמה ב' בפסוק. שמענו גאון מואב גא מאד. הקשבתי ואשמע. וגבורתם לא כן. אני ידעתי. לא כן אנחנו עשים היום. הזה. ויחטאו בני ישראל. לא כן הרשעים כי אם כמוץ. ולב כסילים לא כן. כי לא כן אנכי עמדי. והד ולא כן בדיו. תפלה ג' בקריא' וסימניהון ובנביאי שמרון ראיתי תפלה. בכל זאת לא חטא איוב. מעיר מתים

תולדות אהרן נשבר לבי. סנהדרין ט: מפני אלה. קדושין יג שבועה לא :

מצודת דוד

אשר העלה וכו' מארץ מצרים : (ח) כי אם . כי אז יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה וכו' מארץ צפונה ומכל הארצות וכו' כי הגאולה ההיא יזכר יותר בפי האנשים לפי מרבית התשועות : הדחתים . הדחתי אותם (וזהו מאמר המקום כמדבר בעדו אבל הם יאמרו הדיח אותם שם וכמדברים בעדם) : וישבו . כן יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה וכו' והמה יושבים על אדמתם : (ט) לנביאים . בעבור נביאי השקר נשבר לבי בקרבי וכל עצמותי נעים ונדים ואני מבולבל כנער ההוא שכור וכגבר אשר היין עבר עליו להתחזק ממנו ולבלבל מוחו : מפני ה' . ר"ל כל הצער הזה בוא עלי מפני ה' שהיה מחולל על ידי הנביאים האלה ומפני דברי קדשו שהמה מחוללים על פיהם : (י) כי מנאפים . כי על ידיהם מלאה הארץ ניאוף וזנות : כי מפני אלה . בעבור שבועת שוא הבאה בסבתם [illegible] אבלה הארץ ויבשו [illegible] המדבר מקום מרעה הצאן : מרוצתם . מה שהם רצים לעשות בזריזות היא רק לרעה ולא לטובה : וגבורתם . התגבורת הלב שבהם . איננה על דבר נכון ואמת : (יא) נביא . זה נביא השקר : כהן . זה כהן הבעל : חנפו . מחניפים לבני אדם ואינם אומרים האמת : גם בביתי . בבהמ"ק מצאתי רעתם כי היו מזבחים שם לאלהים אחרים : (יב) דרכם להם . ר"ל יוכשלו בדרכם כמו ההולך באפלה במקום חלק שהוא נוח שימעדו רגליו : ידחו . יהיו נדחים ממקומם ויפלו בדרך : כי אביא . בזה יפרש ראשית המקרא לומר המכשול יהיה כי אביא הרעה : פקודתם . זכרון עונותיהם לשלם עליהם גמול : (יג) ובנביאי שומרון . ר"ל כמו שמצא ראיתי בנביאי שומרון דבר גרוע מבלי טעם וזהו מה שנבאו בשם הבעל והתעו את עמי ללכת בדרך רעה : (יד) ובנביאי ירושלים . ר"ל כן אני רואה בנביאי ירושלים דבר
מגונה

מצודת ציון

לכל דרכיו משכיל (ש"א יח) : (ט) לנביאים . [illegible] (משלי לא) : רחפו . ענין תנועה ותנודה כמו על גוזליו [illegible] כמו והמעה קול אלה (ויקרא ה) : אלה . ענין השבועה כמו [illegible] ענין מדור כמו בנאות דשא (תהלים כג) : מדבר . לפעמים [illegible] במדבר (ש"א יז): מרוצתם. מלשון ריצה ומהירות ההליכה : כן [illegible] (יב) כחלקלקות . מלשון חלק : באפלה . ענין חושך : פקודתם [illegible] גרוע מבלי טעם וכן ולא נתן תפלה לאלהים (איוב א) : ויתעו [illegible] דבר מגונה כמו שמה ושערורה (לעיל ה) : נאוף . ענין זנות [illegible]

ראו: כקדוש. כאנשי סדום. ויושביה כעמורה. ויושבי ירושלם כאנשי עמורה כלומר הנביאים כהם והעם כנביאים ברשע ובמעשים רעים: (טו) לכן. מאכיל אותם לענה. אביא עליהם צרה מרה כלענה וכמי ראש והוא סם המות: חנופה. רשע וגלות פנים שהם מיפים להם מעשיהם ומשיאים אותם שלא לתוכחתם: לכל הארץ. לכל יושבי ארץ יהודה: (טז) כה אמר. על דברי הנביאים. כמו אל דברי וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ונתן הספר על אשר לא ידע ספר כמו אל: מהבילים. משתים אתכם בדברי הבל לאמר שלום יהיה לכם כי החזון שהם אומרים מלבם הוא לא מפי ה׳: (יז) אומרים אמור. המקור הוא כרוב קודם הפעל וכאשר יבא אחרי הפעל הוא לחזק הפעולה כמו ויברך ברוך אותם והדומים לו: וכל הולך בשרירות לבו. כמו ולכל הולך ולמ״ד למנאצי עומד שומדת במקום שנים: (יח) כי מי עמד. כי מי מהם שעמד בסוד השם רוצה לומר בסוד הנבואה ואיך יאמרו כי דבר השם אתם: וירא. פי׳ במראה הנבואה: וישמע. הראשון בשוא הוי״ו והשני בפתח הוי״ו: (יט) הנה סערת ה׳ חמה יצאה. עבר במקום עתיד כדרך הנבואות במקומות רבים כי דבר ה׳ בנבואה קיים כאלו נעשה והנבואה הזאת עתידה לימות המשיח כי אז יכלו הרשעים כולם ואמר זה הענין על דבר נביאי השקר הרשעים כי כבר אמר כי יעשה משפט בהם כמו שאמר הנני מאכיל אותם לענה ואמר אע״פ שאין האל עושה משפט ברשעים כולם הנה ימים באים שתצא סערת ה׳: חמה יצאה. בחמה תצא אותה הסערה מלפני האל ותחול על הרשעים עד כלותם: וסער מתחולל. כפל הענין לחזק הדבר ויונתן תרגם בספרים מעט ביניהם שתרגם סער׳ מזופיתא ותרגם וסער מתחולל ועלעול משתגש וענין מתחולל ויחול ענין נפילה ותנים כמו יחולו על ראש יואב: (כ) לא ישוב באחרית הימים. זהו לימות המשיח ואז תתבוננו בזאת הנבואה כי עד אותם הימים הרי אתם כאלו אינכם מתבוננים בה לפי שאינכם רואים כליון הרשעים ובאמרו בינה אחר תתבוננו הוא לתוספת ביאור ולחזק הפעולה כמו קצף ה׳ על אבותיכם קצף ויאם דוד נום, למען טבוח טבח והדומים להם ובאמרו תתבוננו ולא אמר יתבוננו רמז להחיית המתים לימות המשיח: (כא) לא שלחתי את הנביאים. אלה נביאי השקר אני לא שלחתי אותם: והם רצו. מהרו לומר לעם דברים אשר בדו מלבם בשמי: (כב) ואם עמדו בסודי. ואם הוא כמו שהם אומרי׳ שעמדו בסודי והדבר הנבואה באה להם מאתי ישמיעו את דברי אל עמי לא דבר שקר וישיבום מדרכם הרעה לא שיחזקו ידי מרעים, וי״ו וישמיעו כוי״ו ושמלה שבעים כנדתם ונתתי גשמכם והדומים להם שהוא לתנאי כלומר אם יהיה זה יהיה זה: (כג) האלהי מקרוב. כמו אלהים אחרים שנאמר עליהם חדשים מקרוב באו וכי אנכי אלהי מקרוב הלא מבריאת עולם ידעו בני אדם כי אני אלהי עולם ואינני כמו אלהים חדשים אלה אשר לא יראו ולא ישמעו כי אני רואה מעשי בני אדם ושומע דבריהם ואני שומע דברי הנביאים הנבאים בשמי לשקר ו״ם אנא אלהא בריה עלמא וגו׳ כמשמעו: (כד) אם יסתר. אם מלא, כמו וכבוד ה׳ מלא את המשכן כלומר שהיה ממלא את המשכן כי נאמר זה על האור שנברא בו

צבאות על־הנבאים הנני מאכיל
אותם לענה והשקתים מי־ראש כי
מאת נביאי ירושלם יצאה חנפה
לכל־הארץ: טז כה־אמר יהוה
צבאות אל־תשמעו על־דברי
הנבאים הנבאים לכם מהבלים
המה אתכם חזון לבם ידברו לא
מפי יהוה: יז אמרים אמור למנאצי
דבר יהוה שלום יהיה לכם וכל
הלך בשררות לבו אמרו לא־תבוא
עליכם רעה: יח כי מי עמד בסוד
יהוה וירא וישמע את־דברו מי־
הקשיב דברו וישמע: יט הנה ׀
סערת יהוה חמה יצאה וסער
מתחולל על ראש רשעים יחול:
כ לא ישוב אף־יהוה עד־עשתו
ועד־הקימו מזמות לבו באחרית
הימים תתבוננו בה בינה: כא לא־
שלחתי את־הנבאים והם רצו לא־
דברתי אליהם והם נבאו: כב ואם־
עמדו בסודי וישמעו דברי את־עמי
וישבום מדרכם הרע ומרע
מעלליהם: כג האלהי מקרב אני נאם־
יהוה ולא אלהי מרחק: כד אם־יסתר
איש במסתרים ואני לא־אראנו נאם־יהוה הלוא את־השמים

על נביי שקרא האנא מיתי
עליכון עקא מרר כגידין
ואשקינון כס דלוט ביש
כרישי חיוין ארי מן נביי
ירושלם נפקית חנפתא לכל
יתבי ארעא: טז כדנן אמר יי
צבאות לא תקבלון לפתגמי
נביי שקרא דמתנבן לכון
מטען אינון לכון רשע לבהון
ממללין לא במימרא דיי:
יז אמרין בנבואת שקריהון
לדמרגזין קדמי מליל יי
שלמא יהי לכון וכל דאזיל
בהרהור לביה אמרין לא תיתי
עליכון בישתא: יח ארי לא
קמו דאתגלי להון רז מן קדם
יי ולא חזו ולא שמעו ית
פתגמוהי ולא אציתו
למימריה ולא קבילו: יט הא
מזופיתא מן קדם יי ברגז
נפקת ועלעול משתגש על
ריש רשיעין יחול: כ לא יתוב
רוגזא דיי עד דיעבד ועד
דיקים מחשבת רעותיה בסוף
יומיא תסתכלון בה אסתכלא:
כא לא שלחית ית נביי שקרא
ואינון רהטין לאבאשא ולא
מללית עמהון ואינון מתנבן
שקר: כב ואלו קמו אתגלי
להון רז מן קדם יי ואשמעו
פתגמי ית עמי ואתיבינון
מאורחתהון בישתא ומבישות עובדיהון: כג אנא אלהא בריא עלמא מבראשית אמר יי אנא אלהא
עתידנא לחדתא עלמא לצדיקיא: כד אם ידמי גבר לאסתרא כד בסתרא קדמי הלא גלי אמר יי הלא ית שמיא וית

מרעתו: (יז) וכל הולך בשרירות לבו וגו׳. ולכל הולך בשרירות לבו וגו׳: (יח) מי עמד בסוד ה׳. וישמע את הנאמר מלפניו אותו שהקשיב דבר תורתו וישמע למצותיו ולא הרשעים האלה שמיעה הראשונה שבמקרא זה שמיעה ממש שמיעה האחרונה קבלה: (יט) מתחולל. מתכוין מחול לשון ועל ראש רשעים ישכון: (כ) מזמות. לשון מחשבה: (כב) ואם עמדו בסודי וישמיעו דברי וגו׳. היה להם להשמיע דברי ותורתי את עמי ולא להטעותם כה מעלי: (כג) האלהי מקרוב. שאיני רואה אלא בסמוך לי ואין בי כח לצפות את התחתונים שהם רחוקים ממני ואיני יודע במעשיהם: (כד) אם יסתר איש. זהו כפל תמיהה האלהי מקרוב כדרך כל

ינאקו וסימן. קרתא דאויב שמרון: לכן י״ד בטעמא בסיפרא וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא סי׳ ד׳: ז׳ פסוקים אית בהון ואני אני וסי׳ ויאמר יעקב אל שמעון. וישב אל אחיו. ואומר לכם אתם תרשו. תמול בואך והיום אניעך. ואמרת בלבבך מי ילד לי. אם יסתר איש במסתרים. ואני אהיה להם

תולדות אהרן כה׳ סערת. תגיתם ינ: אם יסתר. זוכר נא:

מצודת דוד

מגונה והוא שהמה שטופים בניאוף והולכים בדרך שקר ומחזיקים ידי רשעים לבל ישובו מרעתם כי מנבאים להם לשלום: כולם. כל בני יהודה ויושבי ירושלים: (טו) הנני מאכיל וכו׳. ר״ל אביא עליהם צרות מרות וגדולות: כי מאת וכו׳. על ידיהם יצאה חנופה לכל הארץ רצה לומר כולם מחניפים ליצרם למלאות תאותו: (טז) על דברי. אל דברי: מהבלים. אומרים לכם דברי הבל: חזון לבם. מראית לבם ידברו כי לא ראו בנבואה רק בודים מלבם: (יז) אומרים אמור. רגילים הם לומר לרשעים המנאצים אותי ה׳ דבר שלום יהיה לכם: וכל הולך. ולכל ההולך בשרירות לבו אמרו וכו׳: (יח) כי מי עמד. נתן טעם למה לא ישמעו אליהם באמרו כי מי מאלה עמד בסוד ה׳ לקבל נבואה ומי ראה מראות הנבואה ומי מהם שמע את דברו כי בהיותם רשעים אינם ראויים לנבואה: מי הקשיב. אמנם מי שהקשיב דברו כירמיה שהקשיב בקול ה׳ ועשה מצותיו הוא השומע הנבואה ולא הרשעים האלה: (יט) חמה יצאה. תצא בחמה עבר במקום עתיד: וסער מתחולל. הסער הזה הוא מלא מחלחלה ורעד והוא יהיה חל ושוכן על ראש הרשעים האלה הם נביאי השקר: (כ) לא ישוב וכו׳. לא ישוב מהם חרון אפו עד יעשה ויקיים מחשבות לבו: באחרית הימים. ר״ל אם יתמהמה הנה בסוף הימים כשתתקיים תתבוננו בה בינה שלא שב ה׳ מחרון אפו עם כי נתארך הזמן: (כא) והם רצו. במהירות רב כאלו היו שלוחים בדבר: והם נבאו. מלבם ולא שמעו ממני: (כב) ואם עמדו בסודי. ר״ל אם הוא כדבריהם שעמדו בסודי לקבל נבואה היה ראוי שישמיעו את דברי אשר דברתי בתורתי להשיבם מדרכם הרע ולא להכשילם עוד בעבירה: (כג) האלהי מקרוב אני. ר״ל וכי אינני רואה ושומע אלא בסמוך לי ולא את התחתונים שהמה רחוקים ממכון שבתי בתמיה: (כד) אם יסתר. הלא אף אם יסתר איש במקום נסתר וכי

מצודת ציון

מרעים. רשעים: (טו) לענה. מין עשב מר: והשקיתים. ענין שתיה: מי ראש. מי כתושת עשב מר ששמו ראש כמו וישקנו מי ראש (לעיל ח): (טז) מהבלים. מלשון הבל: חזון. ענין ראיה ופ״ה רוב יאמר על מראה הנבואה: (יז) למנאצי. ענין בזיון כמו כי נאצו האנשים את מנחת ה׳ (ש״א ב): וכל. כמו ולכל: בשרירות. ענין ראיה ר״ל מה שהלב רואה וחומד: (יח) בסוד. ר״ל במקום השפעת הנבואה: הקשיב. ענין האזנה וקבלה: (יט) סערה. רוח סערה: חמה. כמו בחמה: מתחולל. מלשון חיל וחלחלה: יחול. ישכון כמו יחולו על ראש יואב (ש״ב ג): (כ) הקימו. מלשון קום: מזמות. מחשבות כמו זממה שדה (משלי לא): באחרית. בסוף: (כא) רצו. מלשון מרוצה ומהירות ההליכה: (כב) וישיבום. מלשון השבה: מעלליהם. מעשיהם:
ונביאי

אני מלא רוצה לומר אני ממלא כלומר כי בכ"מ אני חס דרך משל כי הוא ית' אינו גוף שיהיה ממלא מקום אלא רוצה לומר כי השגחתו בכל מקום בשמים ובארץ ות"י יקרי מלי : (כה) שמעתי . חלמתי
חלמתי . הכפל לחזק הענין ויהיו אומרים שהוא חלום של נבואה : (כו) עד מתי היש בלב . ר"ל היש לעולם כמו שנאמר עד מתי . נבאי השקר . מבנין נפעל : ונביאי תרמית לבם . כמו מרמה כלומר הם
נביאים מתרמית שחושבים בלבם לא שבאה אליהם הנבואה : (כז) החושבים להשכיח את עמי שמי . כי הם מונעים אותם לשמוע אל נביאי האמת המדברים בשמי כמו שהיו עושים אבותם כשהיו עובדים
לבעל שהיו נביאי הבעל מתנבאים להם בבעל ושכחו שמי כן עתה שוכחים שמי בחלומות נביאי השקר וי"ת כמה דשבקו אבהתהון וגו' כפשוטו : (כח) הנביא . אמר אין תשוו חלום החולם עם הנבואה
הבאה בחלום כי החולם יספר חלומו ואם יזדמן שיהיה בו דבר אמת מעט הוא כי החלומות מדמיון המחשבות בהקיץ והמחשבות בעתידות לא ידיקו רובם וכ"ש והטעות השוא ידבקו: ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת. ידבר דבר

וְאֶת־הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם־יְהוָה׃
כה שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־אָמְרוּ הַנְּבִאִים
הַנִּבְּאִים בִּשְׁמִי שֶׁקֶר לֵאמֹר חָלַמְתִּי
חָלָמְתִּי׃ כו עַד־מָתַי הֲיֵשׁ בְּלֵב
הַנְּבִאִים נִבְּאֵי הַשָּׁקֶר וּנְבִיאֵי
תַּרְמִת לִבָּם׃ כז הַחֹשְׁבִים לְהַשְׁכִּיחַ
אֶת־עַמִּי שְׁמִי בַּחֲלוֹמֹתָם אֲשֶׁר
יְסַפְּרוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ כַּאֲשֶׁר שָׁכְחוּ
אֲבוֹתָם אֶת־שְׁמִי בַּבָּעַל׃ כח הַנָּבִיא
אֲשֶׁר־אִתּוֹ חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר
דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת מַה־
לַתֶּבֶן אֶת־הַבָּר נְאֻם־יְהוָה׃ כט הֲלוֹא
כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם־יְהוָה וּכְפַטִּישׁ
יְפֹצֵץ סָלַע׃ ל לָכֵן הִנְנִי עַל־הַנְּבִאִים
נְאֻם־יְהוָה מְגַנְּבֵי דְבָרַי אִישׁ מֵאֵת
רֵעֵהוּ׃ לא הִנְנִי עַל־הַנְּבִאִם נְאֻם־
יְהוָה הַלֹּקְחִים לְשׁוֹנָם וַיִּנְאֲמוּ נְאֻם׃
לב הִנְנִי עַל־נִבְּאֵי חֲלֹמוֹת שֶׁקֶר נְאֻם־
יְהוָה וַיְסַפְּרוּם וַיַּתְעוּ אֶת־עַמִּי
בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבְפַחֲזוּתָם וְאָנֹכִי לֹא־
שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְהוֹעֵיל לֹא־

אַרְעָא יְקָרִי מָלֵי אֲמַר יְיָ׃
כה שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת דַּאֲמַרִין
נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן בִּשְׁמִי
שִׁקְרָא לְמֵימַר פִּתְגָם נְבוּאָה
בְּחֶלְמָא אִתְחֲוָא לִי׃ כו עַד
אֵימָתַי אִית בְּלִבְּהוֹן דִּנְבִיֵּי
שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן שִׁקַר וּמִתְנַבַּן
רְשַׁע לִבְּהוֹן׃ כז דִּמְחַשְּׁבִין
לְאַנְשָׁאָה יָת עַמִּי שְׁמִי
בְּחֶלְמֵיהוֹן דְּמִשְׁתָּעַן גְּבַר
לְחַבְרֵיהּ כְּמָה דִּשְׁבָקוּ
אֲבָהָתְהוֹן יָת פּוּלְחַן שְׁמִי
וּמְקַיְמִין בְּשׁוּם טָעֲוָתָא׃
כח נְבוּאָה דְּעִמֵּיהּ חֶלְמָא
יִשְׁתָּעֵי חֶלְמָא וּדְפִתְגָמַי עִמֵּיהּ
יְמַלֵּיל פִּתְגָמַי קְשׁוֹט הָא כְּמָה
דִּפְרִישׁ בֵּין תִּבְנָא לְעִבּוּרָא
כֵּן פְּרִישׁ בֵּין צַדִּיקַיָּא
לְרַשִׁיעַיָּא אֲמַר יְיָ׃ כט הֲלָא
כָּל פִּתְגָמַי תַּקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא
אֲמַר יְיָ וּכְפַטִּישָׁא דִּמְפַגַּע
כֵּיפָא׃ ל בְּכֵן הָא אֲנָא
שָׁלַח רוּגְזִי עַל נְבִיֵּי שִׁקְרָא
אֲמַר יְיָ מְגַנְּבִין פִּתְגָמַי גְּבַר
מִן חַבְרֵיהּ׃ לא בְּכֵן הָא אֲנָא
שְׁלַח רוּגְזִי עַל נְבִיֵּי שִׁקְרָא
אֲמַר יְיָ דְּמִתְנַבַּן כִּרְעוּת
לִבְּהוֹן וְאָמְרִין כֵּן אֲמַר׃ לב הָא אֲנָא שְׁלַח רוּגְזִי עַל דְּמִתְנַבַּן חֶלְמָא דְשִׁקַר אֲמַר יְיָ
וּמִשְׁתָּעַן וּמַטְעַן יָת עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהוֹן וּבְבַקְרוּתְהוֹן וַאֲנָא לָא שְׁלַחְתִּינוּן וְלָא פַקֵּדְתִּינוּן

כל תמיהות הכפולות : (כו) עד מתי . ינבאו שקר וכי יש בלבם של הנביאים הללו הנבאים שקר לקיים מחשבותם שהם חושבים להשכיח את עמי שמי וגו' : תרמית . לשון מרמה : (כח) יספר חלום . יספרנו לי כבאי כספר חלומות ולא יחזיקנו כדברי נבואה : מה לתבן את הבר . מה ענין שקר אצל אמת : את הבר . עם הבר : (כט) הלא כה דברי כאש . לא היה להם לעשות ולדמות חלומות לומר שהם נבואה כי דבר נבואה כשבאה בפי הנביא בגבורה היא באה בו כאש בוערת כענין שנאמר ותהי בלבי כאש בוערת (לעיל כ) ואומר ויד ה' עלי חזקה (יחזקאל ג) : וכפטיש . פייק בלעז ויש אומר מרטייל בלעז : (ל) מגנבי דברי איש מרעהו . איש מאת רעהו יש להם מרגלים אצל נביאי האמת ושומעין הגנון שלהם שהם מתנבאים בו ואומרין נביאות שקר באותו לי' כמו שעשה חנניה בן עזור שמע את ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם והוא ניבא בשוק התחתון שברתי את עול מלך בבל (לקמן כח) כמו שאמרו רבותינו בסנהדרין : (לא) הלוקחים לשונם . המלמדים לשונם לומר שקריהם בל' נאם ה' כנביאי האמת למען יאמינו בהם : (לב) ובפחזותם . לשון תמהון איסטורדישו"ן

שהוא אמת אם יהיה דברי בחלום לנביא ידבר דברי אמת אין בו שקר כלל אם כן דברי החולמים הם כמו התבן והתבן אין בו הנאה כי אם למאכל הבהמות או למלאכה והבר הוא מאכל לבני אדם אם כן אין ישוו ביניהם מה לתבן את הבר יאמר בחלום יספר ובנבואה ידבר כי מספר החלום אין דבריו אלא ספור דברים שראה בחלומו כמו שיספר דברים ששמע אין לשכל בהם חלק כי אם בכח המדמה אבל דברי חלום הנבואה נאמר עליהם ידבר כי הם בכח הדברי רוצה לומר השכלי עם כח המדמה ויונתן תירגם הא כמה דפריש בין תבנא לעבורא כן פריש בין רשיעיא לצדיקיא ורז"ל אמרו וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אמר רבי יוחנן משום רשב"י כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים : (כט) הלא כה דברי. דברי החולמים הם בטלים כמו שפרשתי כי הם אומרים שלום ואין שלום אבל דברי הוא כאש שתאכל ותשרף את אשר תמצא וכן הוא כפטיש יפוצץ סלע לא יעמוד דבר לפני דברי לבטלו כי את אשר דברתי אעשה ולא יפול דבר : (ל) לכן הנני על הנביאים . כלומר הנני עליהם לכלותם וכן ת"י הא אנא שלח רוגזי וכן תירגם כל אלה הנני אשר בפרשה ואמר שלשה פעמים הנני כי שלשה חלקים היו נביאי השקר באותו הזמן היו בהם נביאים שהיו שומעים דברי נביאי האמת בנבואות אומות העולם כמו שהתנבא ירמיה על האומות והיו הולכים לעם ואומרים להם כה אמר השם לעמון ועניין הנבואה כמו שאמר ירמיהו בביתו לתלמידיו כדי שיאמינו העם להם באמרם להם בשם ה' שלום יהיה לכם ועל אלה אמר מגנבי דברי איש מאת רעהו ועל זה אמרו רז"ל המתנבא מה שלא נאמר לו מה שנאמר לחברו נאמר כגון חנניה בן עזור דקאי ירמיה בשוק העליון ואמר כה אמר ה' צבאות הנני שובר את קשת עילם ראשית גבורתם נשא חנניה קל וחומר בעצמו ומה עילם שלא בא אלא לעזור את כשדים אמר הקדוש ברוך הוא הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן על אחת כמה וכמה אתא איהו לשוק התחתון ואמר כה אמר ה' אלהי ישראל לאמר שברתי את עול מלך בבל והקשו על זה ואמרו הא לחברו לא נאמר כיון דאתיהיב קל וחומר כמאן דאתמר ליה דמי והחלק השני היו בהם נביאים שהיו בעלי לשון נח ומתק שפתים ובאלה נאמר הלוקחים לשונם וינאמו נאם היו אומרים לעם דברי שלום בשם ה' והיו מראים פניהם במתק דבריהם כדי שישמעו להם ועל"ז אמרו רז"ל המתנבא מה שלא שמע והחלק השלישי נביאי חלומות שקר שהיו אומרים כי חלומותיהם נבואה והיו אומרים אותה לעם בשם ה' : (לא) הנני . הלוקחים לשונם . שמחליקים לשונם. וכן הטעו ברוב לקחה . החלק בפתיה פרימנו כמו שאמר במתק שפתים תדיחנו

לאלהים : הנביא ב' ר"פ וסי' אשר אתו חלום . אשר ינבא לשלו': דברי י"ג וסי' גמסר במלכים חלק א' סי' ג' : ויספרום . ב' וסי'

תולדות אהרן יספר חלום . ברכות נה : דברי כאש . ברכות כב סנה נג תענית ד חגיגה כו קידושין ל (נדרים לז) :
וכפטיש . שבת פח סנה נג סנהדרין לד :

מצודת דוד

וכי אני לא אראה אותו : הלא וכו' אני מלא . אם כן במקום שנסתר שם אני : (כה) שמעתי . ר"ל הואיל ואין נסתר ממני לכן שמעתי מה שמנבאים בשמי שקר שאומרים כל היום חלמתי חלמתי ומחזיקים חלומותם הפשוט הדמיוני כחלום נבואיי : (כו) עד מתי . יהיה השמות והטעות הזה : היש בלב . וכי יש בלבם מה שאומרים תדיר שחלום הדמיוני הוא כחלום הנבואיי : ונביאי תרמית לבם . אבל הם נביאי ערמות לבם כי יודעים המה שאין ערך לחלום הדמיוני עם חלום הנבואיי ובערמת הלב ידברו בפיהם שדומים הם : (כז) החושבים . אשר יחשבו לסבב לעמי שישכחו שמי ע"י חלומותם אשר יתמידו לספר זה לזה להיות כל עסקם בזה : בבעל . בהתמדת עבודת הבעל : (כח) הנביא כו' . ר"ל מראוי שהנביא אשר אתו חלום הפשוט ודמיוני יספרנו בדרך ספור חלום בעלמא : ואשר דברי אתו . ומי אשר בחלום אדבר בו הוא ידבר דבר ויאמת אותו ר"ל חלום כזה יוכל לספר בדרך ספור נבואה : מה לתבן . מה ענין תבן להדמותו עם הבר ר"ל מה ענין חלום דמיוני להדמותו עם חלום נבואיי : (כט) הלא כה דברי . הלא החלום אשר הוא דברי באה בחוזק רב ובהרגשה יתירה כאש הבוערת וכפטיש המפוצץ את הסלע שהוא דבר המורגש מאד כן הוא חלום הנבואיי ולא כן חלום הדמיוני כי הרגשתה קלה מאד : (ל) לכן הנני וכו' . ר"ל הואיל ויש הפרש רב בין חלום נבואיי לחלום דמיוני ובזדון לבם יאמתו חלום דמיוני כחלום נבואיי לכן כמו שהנני מוכן להביא פורעניות על הנביאים אשר גונבים דברי וכו' ר"ל שהיו שומעים דברי נביאי האמת והיו מגידים אותם מעצמם ואמרו שאליהם נאמרו וכאלו יגנבו דברי הנביאים מן הנביא האמיתי : (לא) הנני וכו' . וכמו שהנני מוכן להביא פורענות על הנביאים המלמדים לשונם לומר לדבר נאות : וינאמו נאם . ר"ל שבודים שקרים מלבם ומתיקו אמריהם וידברום במקום נבואה ובלשון הנביאים כאלו היה דבר ה' : (לב) הנני על נבאי חלומות . ר"ל כמו כן הנני מוכן להביא פורעניות על המנבאים חלומות שקר כלומר שאומרים חלום דמיוני כאלו הוא חלום נבואיי כי בזדון ידברו

מצודת ציון

(כו) ונביאי . הוי"ו במקום אבל : תרמית . ענין ערמה כמו שקר תרמיתם (תהלים קיט) : (כז) החושבים . מלשון מחשבה : (כח) לתבן . קש : הבר . כן נקרא התבואה וכן לשבור בר (בראשית מג) : (כט) וכפטיש . הוא המקבת כמו הפיש כל הארץ (לקמן נ) : יפוצץ . ענין השבר לחתיכות רבות וכן ויתפוצצו הררי עד (חבקוק ג) : (לא) הלוקחים . ענין למוד והרגל כמו הטהו ברוב לקחה (משלי ז) : וינאמו נאם . הוא ענין אמירה והוא לשון שהנביאים רגילים בו : (לב) ויתעו . מלשון תועה : ובפחזותם . ענין קלות הדעת כמו אנשים ריקים ופוחזים (שופטים ט) : והועיל . מלשון

ירמיה כג

יועילו לעם־הזה נאם־יהוה: לג וכי־ישאלך העם הזה או־הנביא או־כהן לאמר מה־משא יהוה ואמרת אליהם את־מה־משא ונטשתי אתכם נאם־יהוה: לד והנביא והכהן והעם אשר יאמר משא יהוה ופקדתי על־האיש ההוא ועל־ביתו: לה כה תאמרו איש על־רעהו ואיש אל־אחיו מה־ענה יהוה ומה־דבר יהוה: לו ומשא יהוה לא תזכרו־עוד כי המשא יהיה לאיש דברו והפכתם את־דברי אלהים חיים יהוה צבאות אלהינו: לז כה תאמר אל־הנביא מה־ענך יהוה ומה־דבר יהוה: לח ואם־משא יהוה תאמרו לכן כה אמר יהוה יען אמרכם את־הדבר הזה משא יהוה ואשלח אליכם לאמר לא תאמרו משא יהוה: לט לכן הנני ונשיתי אתכם נשא ונטשתי אתכם ואת־העיר אשר־נתתי לכם ולאבותיכם מעל פני: מ ונתתי עליכם חרפת עולם וכלמות עולם אשר לא תשכח:

תרגום

והנאה לא יהון לעמא הדין אמר יי: לג וארי ישאלינך עמא הדין או ספר או כהין למימר מה נבואתא בשמא דיי ותימר להון כדין נבואתא וארטוש יתכון אמר יי: לד וספר וכהן ועמא דיימר נבואתא בשמא דיי ואסער על גברא ההוא ועל ביתיה: לה כדין תימרון גבר לחבריה וגבר לאחוהי מה אתיב יי ומה מליל יי: לו ונבואה בשמא דיי לא תדכרון עוד ארי נבואתא תהי לגבר דמקים פתגמי רעותיה ואתון מדמן לבטלא ית פתגמי אלהא קימא דיי צבאות אלהנא: לז כדין תימר לנביא מה אתיבך יי ומה מליל יי: לח ואם נבואה בשמא דיי תימרון בכן כדנן אמר יי חלף דאמרתון ית פתגמא הדין נבואה בשמא דיי ושלחית לותכון למימר לא תימרון נבואתא מקדם יי: לט בכן האנא שלח רוגזי וארטוש יתכון מרטש וארחיק יתכון וית קרתא דיהבית לכון ולאבהתכון מקביל מימרי: מ ואתן עליכון חסודי עלם ותחפינון ואתכנעות עלם

רד"ק

הדיתני: (לב) הנני על נבאי. מבנין נפעל: ובפחזותם. ובקלותם כלומר בקלות דעתם וכן אנשים רקים ופוחזים: (לג) וכי ישאלך. שאל ית' שהוא חוקר לב ובוחן כליות ידע את לבבם כי בשחוק אומרים משא ה' היה דעתם והנה ענין כבדות ומשא כמו אתה משאו לשיק אמר לירמיהו הנביא מיוסרים שלא ישאלו דבר ה' בלשון משא: או הנביא. נביאי שקר. ויונתן תרגם ספר וכבר פירשנוהו: או כהן. מכהני בעל: את מה משא. תאמר להם את שאלתם שהואלים מה משא ומה תאמר ונטשתי אתכם. זו תהיה תשובת שאלתם ותירגם יונתן וקימר לכון כדין נבואתא וארטיש יתכון: (לד) והנביא. מבואר הוא: (לה) כה. איש על רעהו. כמו אל רעהו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: מה ענה ה'. כמו מה דבר וכן ויענו ותאמרנה ויען איוב הראשון: (לו) ומשא ה'. כי המשא יהיה לאיש דברו. לכל איש מהם יהיה המשא דברו כלומר בדברו לבד יאמר משא שמשמע נבואה אך בלבו הוא לשון כבדות וזהו שאמר והפכתם את דברי אלהים חיים כלומר בלבבכם הפכו אותם מנבואה לכבדות: ה' צבאות. כי הוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה ובידו להביא עליכם מה שידבר: אלהינו. כלומר אלהינו הוא ולא אלהיכם שאין אתם מאמינים בו. ואדוני אבי ז"ל פירש כי דברו של אדם הוא נשיאות שפתיו כמו שאמר וכל אסר אשר שמתם על שפתי כלומר ובראוי נקראת הנבואה משא שהיא נשאת בפי הנביא אלא שאתם הופכים דברי אלהים חיים ותחשבו משא ענין כבדות: (לז) כה. מבואר הוא: (לח) ואם. מבואר הוא: (לט) לכן הנני ונשיתי אתכם נשא. מה שאמר בזה הענין בכל דבר ודבר הנני מורה על מהירות הפורענות עליכם כלומר הנני מוכן ומזומן להביא עליכם רעה. ונשיתי ושכחתי וכבר כתבנו כי נשא המקור אחרון הוא לחזק הפעולה ר"ל כמו שאתם שוכחים דברי ואותותי שעשיתי על ידי נביאי ועתה אתם מואסים נבואתי ומבזים אותה אני גם כן אשכח אתכם אף על פי שקניתי אתכם וכרתי ברית אתכם כי אתם בטלתם הברית תחלה: ונטשתי אתכם. אעזוב אתכם ואת העיר שאסלק שכינתי ממנה ובאמרו מעל פני טעמו למלת אתכם ר"ל כי בשבי אתכם תגלו מעל פני כמו שאמר שלח מעל פני ויצאו וי"ת וארטיש יתכון מרטש וארחק יתכון וית קרתא דיהבי' לכון ולאבהתכון מקביל מימרי ויש לפרש ונשיתי כמו ונתשתי בתי"ו והוא הנכון כי התי"ו והשי"ן ממוצא אחד הן ויבאו בענין אחד וכן טעה בשי"ן והטעה בתי"ו ענין אחד הוא וכן אם ינתשו מים זרים בתי"ו כמו ינשתו בשי"ן: (מ) ונתתי. וכלימות.

רש"י

היסטורדיפורין בלעז: (לג) מה משא ה'. לשון שחוק לפי שנבואתו להם למשא: ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי וגו': ונטשתי. ועזבתי. אומרים לכם מה המשא. אתם למשא להקב"ה והוא אמר שיטוש וישליך אתכם מעל וזועתיו מטמיש אלא קץ שמעתי: (לו) כי המשא יהיה לאיש דברו. לפי שאתם מהפכין את המשא לגנאי משא דבר ה' לאיש דברו ולאיש עלתו הוא מגלגלו ואתם מהפכין אותו ללשון משאוי זו לא שמעתי כן והיא עיקר אבל כך שמעתי כי המשאוי יהיה משאוי של פורענות למי שאומרו השואל מה משא. עיקר משא ה' לי נבואה הוא והיה הנביא השקר שואל לנביא האמת לאמר לנו את דבר הקב"ה בל' שבח השיגנון אליו והשיגנון לא היה מפרש הדיבור על כך והיה הנביא השקר מהפך את פיו לצד אחר והיה מדבר בדוגמת נביא האמת כדי שיאמינו בו וכן עשה חנניה בן עזור לכן הוא אומר אל תשאלו משא ה' את לי השיגנון אלא מה דבר ומה ענה את פירוש הדבר שאלו לנביא אמת לאמר להם מה הקב"ה אומר ולהיכן נוטין את דבריו: כי המשא יהיה לאיש דברו. שיגנון ההם הקב"ה אמרו ההם לאיש עלתו שאינו תמיד לנפשו ואתם שואלין אותו כדי לנפשו והפכתם את דברי הקב"ה וזהו שאמר למעלה מגנבי דברי איש מאת רעהו (כג) גם זה לי פותר: (לז) כה תאמר אל הנביא. כשאתם באים לשאול דברי מאת הנביא: (לט) ונשיתי. ל' גיד הנשה (בראשית לב) ול' ונשתה גבורתם (לקמן נא) קופץ ומטלטל ממקום למקום:

דודאי

לאביהם. ויתעו את עמי: וכי י"ד ר"פ בנביאים וסי' כי ירדף גאל הדם אחריו. וכי הקים ה' להם. וכי ימצא איש את. וכי תאמרון אל ה' דמלכים. וכי יאמרו אליכם דרשו. וכי תאמר אלי אל ה' דישעיה: וכי ישאלך העם הזה. וכי תאמר בלבבך. וכי יאמרו השרים. וכי אנחנו מקטרים. וכי יעשה תנשיא נדבה. וכי תאכלו וכי תשתו. וכי תגישון עוד. וכי יתן מתנה: ואת העיר ח' בקריא' וסי' וילחמו בני יהודה דשפטים והטה לקחו את אשר עשה מיכה. ונתתי את הבית הזה כשלה. ככה אשביר את בני יהודה דירמיה. ונשיתי אתכם נשא. והוספתי על ימיך דמלכים. את אדום ואת מואב. והכה מלך אשור ואמילך דישעיה:

מצודת ציון

מלשון תוספה: (לג) משא. כן נקרא הנבואה: ונטשתי. ענין עזיבה: (לד) ופקדתי. ענין זכרון: (לה) על רעהו. אל רעהו: ענה. מלשון עניה ותשובה על השאלה: (לט) ונשיתי נשא. ענין שכחה. ספרים

מצודת דוד

ידברו ואינם מועילים: ויספרום. מתמידים לספרם כאלו היה דבר ממש: ויתעו. והמה מתעים את עמי בחלום כדמיוני שהוא דבר שקר: ובפחזותם. בקלות דעתם יפתו את העם להאמין בחלומות כדמיוני: ואנכי וגו'. אמר כמתרעם על הנפתים להם ואמר הלא אנכי מעולם לא שלחתים ולא צויתי אותם שום דבר ומעולם לא הועילו לעם הזה בשום דבר וא"כ אין בידם לתת שום אות ומופת וגם היטב אין עמהם ולמה א"כ מחזיקים אותם לנביאים: (לג) וכי ישאלך. אמר המקום לירמיה אם ישאלך העם הזה או נביא השקר או כהן הבעל לאמר מה משא ה' ר"ל מה דבר ה' ובדרך לעג אמרו לשון משא לפי שהיה להם למשא ולעול כבד: ואמרת. אז תאמר אליהם את מה משא ר"ל את מה שאתם שואלים ואומרים מה משא היאות למשות במשא אעשה לכם וחזר ופירש ונטשתי אתכם כאדם העוזב ומשליך את המשא הכבידה עליו: (לד) ופקדתי. במקרא קצר אמר שהנביא ישוב להם דרך אונאת דברים שהמקום יעזוב את ישראל במשא וישליכם כאדם המשליך משא כבידה ובזה אמר העון הזה אזכור להשיב גמול ביחוד על האיש המדבר ועל ביתו: (לה) כה תאמרו. בלשון הזה תאמרו וכו': מה ענה ה' וכו'. ר"ל אם תשאלו על המענה תאמרו מה ענה ה' ואם תשאלו על מה שמדבר מבלי שאלה תאמרו מה דבר ה': (לו) ומשא. לשון משא לא תזכרו עוד: כי המשא יהיה לאיש דברו. ר"ל דברי הנבואה שמה כאלו למשא על הנביא שהי' דבר בו על כי לא יוכל לכבוש הנבואה בלבו להכבידה כאלו היתה למשא עליו וכמ"ש ואמרתי וכו' ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש וכו' ונלאיתי כלכל (לעיל כ) ובעבור גם זה יתכן לקרוא בשם משא מלבד מה שנקראה כן על כי נשאת בפי הנביא: והפכתם. אבל אתם מהפכים את דברי וכו' היא מלת המשא לומר שהיא למשא על השומעים ולא כן הוא: (לז) כה תאמר אל הנביא. ר"ל ואף אם תשאלו את הנביא שאלתו עם כי נמולו כאלו למשא על כי לא יוכל להסתירם הכ"י לא תזכרו שם משא רק בלשון הזה תאמרו מה ענה לך ה' אם יהיה השאלה על המענה או מה דבר כי אם יהיה על דבר מבלי שאלה קודמת: (לח) ואם וכו'. ואם אחר כל האזהרות תאמרו שוב לשון משא ה': לכן. בעבור זה כה אמר וכו': ואשלח. ר"ל ואף כי שלחתי אליכם אשר לא תאמרו לשון משא ה' ועכ"ז לא שמעתם: (לט) לכן הנני. בעבור זה הנני מוכן לשלם גמול ועל העון הזה בלבד אסיר אתכם בשכחה מלפני ואעזוב אתכם כאדם העוזב משא הכבידה עליו ר"ל שעון הזה לבד כדאי הוא לזה השונא מדה במדה על שאמרו לשון משא יעזוב אותם כמשא: ואת העיר. גם את העיר אשר

כד א הֶרְאַנִי יְהוָה וְהִנֵּה שְׁנֵי
דּוּדָאֵי תְאֵנִים מוּעָדִים לִפְנֵי הֵיכַל ג'
יְהוָה אַחֲרֵי הַגְלוֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־יְכָנְיָהוּ בֶן־יְהוֹיָקִים כ"א יכניהו
מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרֵי יְהוּדָה וְאֶת־ ג'
הֶחָרָשׁ וְאֶת־הַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלַם
וַיְבִאֵם בָּבֶל׃ ב הַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים ג' חס'
טֹבוֹת מְאֹד כִּתְאֵנֵי הַבַּכֻּרוֹת וְהַדּוּד
אֶחָד תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־
תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי ד'
מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר תְּאֵנִים
הַתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת טֹבוֹת מְאֹד
וְהָרָעוֹת רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־ ג' ד' מ"ע וה' חסר
תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ׃ ד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ד'
אֵלַי לֵאמֹר׃ ה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל כַּתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת הָאֵלֶּה כֵּן
אַכִּיר אֶת־גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי
מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶרֶץ כַּשְׂדִּים
לְטוֹבָה׃ ו וְשַׂמְתִּי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְטוֹבָה כ"ס
וַהֲשִׁבֹתִים עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְנִיתִים ג' ח' חס' וה' מ"ע
וְלֹא אֶהֱרֹס וּנְטַעְתִּים וְלֹא אֶתּוֹשׁ׃
ז וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב לָדַעַת אֹתִי כִּי אֲנִי
יְהוָה וְהָיוּ־לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָהֶם
לֵאלֹהִים כִּי־יָשֻׁבוּ אֵלַי בְּכָל־לִבָּם׃ ו' חסר
ח וְכַתְּאֵנִים הָרָעוֹת אֲשֶׁר לֹא־ ג'
תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה ד'
כֵּן אֶתֵּן אֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וְאֶת־שָׂרָיו וְאֵת ׀ שְׁאֵרִית יְרוּשָׁלַם כ'
הַנִּשְׁאָרִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְהַיֹּשְׁבִים ג' חסר א'
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ט וּנְתַתִּים לזועה לְזַעֲוָה לזועה ק'
לְרָעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ לְחֶרְפָּה המס"ק כימן
וּלְמָשָׁל לִשְׁנִינָה וְלִקְלָלָה בְּכָל־
הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר־אַדִּיחֵם שָׁם׃
י וְשִׁלַּחְתִּי בָם אֶת־הַחֶרֶב אֶת־הָרָעָב י"ג פסוקים את את את ד'
וְאֶת־הַדָּבֶר עַד־תֻּמָּם מֵעַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם׃ ד"מ"ע בנבי'

דְלָא תְפַסוֹק׃ א אַחֲזְיַנִי יְיָ וְהָא תְּרֵין סַלֵי תֵינִין מַחְתִין מִקֳדָם הֵיכְלָא דַייָ בָּתַר דְאַגְלֵי נְבוּכַדְרֶצַר מַלְכָּא דְבָבֶל יַת יְכָנְיָה בַר יְהוֹיָקִים מְלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְיַת רַבְרְבֵי יְהוּדָה וְיַת אוּמָנַיָא וְיַת תָּרְעַיָא מִירוּשְׁלֵם וְאוֹבֵילִינוּן לְבָבֶל׃ ב סַלָא חֲדָא תֵּינִין טָבָא לַחֲדָא כְּתֵינִין בַּכִּירִין וְסַלָא חַד תֵּינִין בִּישִׁין לַחֲדָא וּדְבִישִׁין בִּישִׁין לַחֲדָא דְלָא מִתְאַכְלִין מִבִּישׁוּ׃ ג וַאֲמַר יְיָ לִי מָה אַתְּ חָזֵי יִרְמְיָה וַאֲמָרִית תֵּינִין תֵּינַיָא טָבָתָא טָבָן לַחֲדָא וּדְבִישִׁין בִּישִׁין לַחֲדָא דְלָא מִתְאַכְלִין מִבִּישׁוּ׃ ד וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִקֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל כְּתֵינַיָא טָבָתָא הָאִלֵין כֵּן אִשְׁתְּמוֹדַע יַת גָלוּת יְהוּדָה דְאַגְלֵיתִי מִן אַתְרָא הָדֵין לַאֲרַע כַּסְדָאֵי לְטָבְתָא׃ ו וְאֲשַׁוֵי מֵימְרִי עֲלֵיהוֹן לְטָבָא וַאֲתֵיבִינוּן לַאֲרַע הָדָא וְאֶבְנֵינוּן וְלָא אֶתְּגַר וַאֲקִימִינוּן וְלָא אֶטְלְטֵל׃ ז וְאֶתֵּן לְהוֹן לֵב לְמִידַע דְחַלְתִּי אֲרֵי אֲנָא יְיָ וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ אֲרֵי יְתוּבוּן לְפוּלְחָנִי בְּכָל לִבְּהוֹן׃ ח וּכְתֵינַיָא בִּישָׁתָא דְלָא מִתְאַכְלָא מִבִּישׁוּ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ כֵּן אֶתֵּן יַת צִדְקִיָה מְלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְיַת רַבְרְבוֹהִי וְיַת שְׁאָרָא דִירוּשְׁלֵם דְאִשְׁתְּאָרוּ בְּאַרְעָא הָדָא וְדְיָתְבִין בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ט וְאֶתְּנִינוּן לְזִיעַ וּלְבִישָׁא לְכֹל מַלְכְוָת אַרְעָא לְחִסוּדִין וּלְמַתַל וּלְשׁוּעֵי וּלְקִלְטָא בְּכָל אַתְרַיָא דְאַגְלֵינוּן תַּמָן׃ י וַאֲגָרֵי בְהוֹן יַת דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא בְּכַפְנָא וּבְמוֹתָא עַד דִיסוּפוּן מֵעַל אַרְעָא דִיהָבִית לְהוֹן וְלַאֲבָהָתְהוֹן׃

רש"י

(א) דודאי. קדרות: מועדים. מוכנים: החרש והמסגר. תלמידי חכמים שגלו עם יכניה וכבר פירשתיו בספר (מ"ב כד) החרש והמסגר לימיינרא"ה ליספרטי"ר בלעז. נ"א החרש והמסגר חרש לי חרש המסגר לי סגור כלומר חכמים גדולים בתורה שכשהם אחד מדבר הכל שותקים מסגר שהיו סוגרים ואין פותח: (ב) כתאני הבכרות. שבישלו כל צרכן בתחלת בכורי תאנים שהם חביבות על אוכליהם בראשיתם: (ה) כן אכיר את גלות וגו'. הרי זה מקרא מסורס בן אכיר לטובה את גלות יהודה שהגליתי כבר יכניה וגלותו: (ו) אתוש. ל' עקירה: (ט) לזועה. לרעה לכל ממלכות הארץ. שישמעו הרעה הבאה עליהם ויזועו: ולשנינה. שישננו וידברו הכל בפורענותם:

מצודת דוד

וכו' אעזוב ואשליך מעל פני ותהיה מסורה ביד הכשדים: (מ) חרפת עולם. זמן מרובה תהיו בחרפה גולים ביד הכשדים: וכלימות עולם. זמן מרובה יזכר הכלימה שהיתה לכם בעת הלכו שבי לפני צר אשר לא תשכח הכלימה ההיא על כי תהיה מרובה וגדולה: כד (א) הראני ה'. במראה הנבואה: דודאי. כלים מלאים תאנים היו מזומנים לפני ההיכל: אחרי הגלות. חוזר לתחילת המקרא לומר שזה ראה אחר שגלה יכניה וכו': ואת החרש ואת המסגר. הם אומני' ועושי השערים אשר סגרו אותם בעתם וכן ת"י: (ב) תאנים. מלאה תאנים וכו': כתאני הבכרות. כתאנים המבושלין כל צרכן: מרוע. בעבור רעתן לא היה אפשר לאכלן: (ג) טובות מאד. המה טובות מאד: רעות מאד. המה רעות מאד: (ה) כתאנים הטובות האלה. שהמה חביבים ובני אדם מתקרבין אליהן כן אכיר את גלות יהודה ר"ל עם כי נעשו זרים ממני כי הרחקתים מעל. גבולי הנה עתה אכיר אותם ואתקרב אליהם: לטובה. חוזר למעלה לומר כן אכיר לטובה: (ו) ושמתי עיני. אשגיח עליהם לטובה לשמרם בגולה: והשיבותים. בזמן בית שני: ובניתים ולא אהרוס. ר"ל הואיל וכבר עבר עליהם הצרה לא יקוו עוד מעתה הריסה כי אם בנין בטובה לירושלים בבית השני לא כמו הנשארים בירושלים אשר יקוו על הריסה הואיל ועדיין לא עבר עליהם הצרה ולא קבלו הגמול: ונטעתים וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ז) ונתתי וכו'. אתן להם לב מבין לדעת אותי אשר אני ה': והיו לי לעם. להאמין בי ולקבל עול מוראי: ואנכי וכו'. להיות בעזרתם: (ח) וכתאנים הרעות. כאלו אמרו הנשארים הם יהיו כתאנים הרעות אשר אין לאכלן בעבור רעתן הנמאסין ומרוחקים מבני אדם: כן אתן וכו'. להיות נמאס ומרוחק: והיושבים בארץ מצרים. שהלכו עם יוחנן בן קרח למצרים ונתיישבו שמה אשר לא כמצות ה': (ט) ונתתים וכו'. ר"ל אמסרם לכל ממלכות הארץ להיות לזועה ולרעה כי כלם יפחדו וירעו להם: לחרפה וכו'. ר"ל בכל המקומות אשר אדיח אותם שם

רדק

שם בזורק שו"א ודגש הש"ם: (א) הראני ה'. בתי"ק הה"א. והנה שני דודאי תאנים. אמר הראני במראה הנבואה שני דודאי תאנים ודודאי תאנים נוכחת כאל"ף תמיד נולאות וכן אמר הדוד אחד בלא אל"ף וענינו סלים וכת"י סלי: מועדים. מוכנים ומזומנים לאכול והיה זה אחר שגלות נבוכדנצר מלך בבל את יכניהו: ואת החרש ואת המסגר. יועצים והחכמים הם וי"ת ית אומניא וית תרעיא: (ב) הדוד אחד. כתאני הבכורות. הסמוכות לענים כאלו אמר כתאני עת התאנה המבכרות. בכורות אמר ותאר אותם תאנים כי הן נחמדות בעיני אוכליהן לפי שהן בכורות וכן אמר כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכם: (ח) וכתאנים. כאלו אמר והנשארים יהיו תאנים הרעות ואמר כן פירש ואמר כה אמר ה': והיושבים בארץ מצרים. השארית שהיו יושבים אז בארץ מצרים אותם שהלכו עם יוחנן בן קרח: (ט) לזועה. כתיב וקרי לזועה וענין אחד כמו כשב וכבש: לחרפה. בלא וי"ו: לשנינה. בלא וי"ו: (י) את הרעב. בלא וי"ו הדבר:

ואת שרי ג' בקריאה וסימ' ויעבר יורם צעירה. ותברו דד"ה. והנה שני דודאי תאנים: תאכלנה ד' בקריאה וסי' הדוד תאחד תאנים טבות. התאנים טובות מאד. וכתאנים הרעות אשר לא תאכלנה ג' ונתתי אותם כתאנים: ובניתים ב' וסימ' והשיבתי את שבות. והשיבתים על הארץ הזאת. קדמא חסר: והישבים ג' בקריאה וסימ' וישמחו כל קהל. וכתאנים הרעו' והישבים הראשונים דד"ה. חד חסר וב' מ"ל. דתאנים חסר. אלין מתחלפין ונתתים לחרפה ולמשל ולשנינה ולקללה. והחרמתים לשמה ולשרק' לחרבות עולם. נחיתה לחרב לשמה. ורדפתי לאלה ולשמה ולקללה ולחרפה. ולא יוכל לחרבה ולשמה ולקללה. כי בי נשבעתי כי לשמה לחרפה לחרב ולקללה:

תולדות אהרן שני דודאי תאנים. עירובין כא:

מצודת ציון

הסרה והעתקה כמו נסחם גמורתם (לקמן נא): (א) דודאי. שם כלי כעין קדרה וכן כפיו מדוד תעבורנה (תהלים פא): מועדים. מזומנים וכן הנה ענין מועדות (יחזקאל כא): החרש. קבוצת האומנים כמו חרש עצים (ישעיה מד): (ב) הבכורות. המבושלות כל צרכן וכן בכורי ענבים (במדבר יג): אסיר. מלשון הסרה: (ו) והשיבותים. מלשון השבה: אהרס. מל' הריסה ונתיצה: אתוש. ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (לעיל א): (ט) לזועה. ענין רעד ורתת וכן והיה רק זועה (ישעיה כח): לשנינה. ענין ספור ואמירה כמו ושננתם לבניך (דברים ו): (י) תומם. ענין כליון והשלמה כמו תם הכסף (בראשית מז): אשכים

כה א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה עַל־
יִרְמְיָהוּ עַל־כָּל־עַם יְהוּדָה בַּשָּׁנָה
הָרְבִעִית לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ
יְהוּדָה הִיא הַשָּׁנָה הָרִאשֹׁנִית
לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ב אֲשֶׁר
דִּבֶּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־כָּל־עַם
יְהוּדָה וְאֶל כָּל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר׃
ג מִן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְיֹאשִׁיָּהוּ
בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַד ׀ הַיּוֹם
הַזֶּה זֶה שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֵלָי וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם
אַשְׁכֵּים וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם׃ ד וְשָׁלַח
יְהוָה אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדָיו הַנְּבִאִים
הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְלֹא־
הִטִּיתֶם אֶת־אָזְנְכֶם לִשְׁמֹעַ׃ ה לֵאמֹר
שׁוּבוּ־נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמֵרֹעַ
מַעַלְלֵיכֶם וּשְׁבוּ עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה לָכֶם וְלַאֲבוֹתֵיכֶם לְמִן־
עוֹלָם וְעַד־עוֹלָם׃ ו וְאַל־תֵּלְכוּ אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת
לָהֶם וְלֹא־תַכְעִיסוּ אוֹתִי בְּמַעֲשֵׂה
יְדֵיכֶם וְלֹא אָרַע לָכֶם׃ ז וְלֹא־
שְׁמַעְתֶּם אֵלַי נְאֻם־יְהוָה לְמַעַן
הַכְעִסוּנִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם לְרַע לָכֶם׃
ח לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן
אֲשֶׁר לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֶת־דְּבָרָי׃ ט הִנְנִי
שֹׁלֵחַ וְלָקַחְתִּי אֶת־כָּל־מִשְׁפְּחוֹת
צָפוֹן נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל עַבְדִּי וַהֲבִאֹתִים עַל־
הָאָרֶץ הַזֹּאת וְעַל־יֹשְׁבֶיהָ וְעַל כָּל־
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה סָבִיב וְהַחֲרַמְתִּים
וְשַׂמְתִּים לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה וּלְחָרְבוֹת
עוֹלָם׃ י וְהַאֲבַדְתִּי מֵהֶם קוֹל שָׂשׂוֹן
וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה קוֹל
רֵחַיִם וְאוֹר נֵר׃ יא וְהָיְתָה כָּל־הָאָרֶץ
הַזֹּאת לְחָרְבָּה לְשַׁמָּה וְעָבְדוּ הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה׃

ד' בטעמ' ב' · ל' וכ"כ · כ' ובטעמ' · ל' · ל' ות"ל ג' מ"ל בלישנא. י"ח · ל' דסמי' · ט' ר"פ · כ' · י"כ · ל' י"ג מ"ל לכספ' כ' · הכעיסני ק' · כ' בטעם זקף בספרא · ל' · ד' · ל'. י' · ל' · ל' · י"ג

א פִּתְגָם נְבוּאָה דַהֲוָה עִם יִרְמְיָה עַל כָּל עַמָּא דְבֵית יְהוּדָה בְּשַׁתָּא רְבִיעֵיתָא לִיהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה הִיא שַׁתָּא קַדְמֵיתָא לִנְבוּכַדְרֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל׃ ב דְאִתְנַבֵּי יִרְמְיָה נְבִיָּא עַל כָּל עַמָּא דְבֵית יְהוּדָה וְעַל כָּל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם לְמֵימַר׃ ג מִן תְּלַת עַשְׂרֵי שְׁנִין לְיֹאשִׁיָה בַּר אָמוֹן מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְעַד יוֹמָא הָדֵין דְנַן עַשְׂרִין וּתְלַת שְׁנִין הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי וּמַלֵּית עִמְּכוֹן מַקְדִּים וּמְמַלֵּיל וְלָא קַבֵּילְתּוּן׃ ד וּשְׁלַח יְיָ לְוָתְכוֹן יָת כָּל עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָא מַקְדִּים וּמְשַׁלַּח וְלָא קַבֵּילְתּוּן וְלָא אַרְכֵינְתּוּן יָת אוּדְנְכוֹן לְקַבָּלָא׃ ה לְמֵימַר תּוּבוּ כְעַן גְּבַר מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָּא וּמִבִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן וְתִיבוּ עַל אַרְעָא דִיהַב יְיָ לְכוֹן וְלַאֲבָהָתְכוֹן לְמִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא׃ ו וְלָא תְהָכוּן בָּתַר טַעֲוַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָּא לְמִפְלְחֲהֶן וּלְמִסְגַּד לְהֶן וְלָא תַרְגְּזוּן קֳדָמַי בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן וְלָא אַבְאֵישׁ לְכוֹן׃ ז וְלָא קַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרִי אֲמַר יְיָ בְּדִיל דְלָא לְאַרְגָזָא קֳדָמַי בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן לְאַבְאָשָׁא לְכוֹן׃ ח בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת חֲלַף דְלָא קַבֵּילְתּוּן יָת פִּתְגָמַי׃ ט הָא אֲנָא שְׁלַח וַאֲדַבַּר יָת כָּל מַלְכְוַת צִפּוּנָא אֲמַר יְיָ וְלִנְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל עַבְדִּי וְאַיְתֵינוּן עַל אַרְעָא הָדָא וְעַל יָתְבַהָא וְעַל כָּל עַמְמַיָּא הָאִלֵּין סְחוֹר סְחוֹר וְאֶגְמְרִינוּן וַאֲשַׁוֵּינוּן לְצָדוּ וּלְאִשְׁתְּמָמוּ וּלְחָרְבַת עָלַם׃ י וְאוֹבֵד מִנְּהוֹן קַל בִּיעַ וְקַל חֶדְוָא וְקַל חַתְנִין קַל כַּלָּן קַל סִיעַן דְמִשְׁבְּחִין בִּנְהוֹר בּוֹצִין׃ יא וּתְהֵי כָּל אַרְעָא הָדָא לְחָרְבָּא לְצָדוּ וְיִפְלְחוּן עַמְמַיָּא הָאִלֵּין יָת מַלְכָּא דְבָבֶל שַׁבְעִין שְׁנִין׃

רשי

בפורענותם: (א) בשנה הרביעית. שנה שנתחתם גזר דינם שיגלו וישתו כוס החמה כמו שאמור בענין קח את כוס וגו' וקודם גזר דין אמר לנביא להוכיחם אולי ישובו ולא יתחתם גזר דינם: (ג) שלש ועשרים. יאשיהו מלך שלשים ואחת לא מהם שתים עשרה שנה נשארו תשע עשרה וארבע של בנו הרי שלש ועשרים: אשכים ודבר. ל' הוה הייתי משכים ומדבר תמיד: (י) קול רחים. סימן הוא לסעודת ברית מילה על שם שטוחנין ושוחקין לו סממנין לרפואה: אור נר. סימן משתה כך שנינו בסנהדרין

רדק

(א) הדבר. על ירמיהו. כמו אל: השנה הראשונה לנבוכדנצר. והנה כתב בתחלת ספר דניאל בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר מלך בבל ירושלם ויצר עליה עד נאמר כי בשנת שלש למלכות יהויקים התחילו מרעה גם מלך נבוכדנצר ובא לירושלם ויצר עליה ובשנה הרביעית ליהויקים בתחלת השנה נתן ה' בידו את יהויקים והיא שנה ראשונה לנבוכדנצר: (ב) על כל עם יהודה. כמו אל: ואל כל יושבי ירושלם. עם יהודה מן הערים הבאות שבאו לירושלם ודברי ירמיהו אליהם ואל יושבי ירושל': (ג) זה שלש ועשרים שנה. יאשיהו מלך שלשים ואחת שנה ובי"ג שנה למלכו תחלת נבואת ירמיהו נמצא ירמיהו נתנבא בימי יאשיהו י"ט שנה ונבואה זו היתה בשנה הרביעית ליהויקים בנו הנה שלש ועשרים שנה: אשכים ודבר. האל"ף במקום ה"א השכם כי אותיות אהו"י מתחלפות ונכתבה יו"ד סמוך בלא כמנהג עם הצר"י ברוב: (ה) למן עולם ועד עולם. מזמן רב נתנה לאבותיכם ועד עולם ישנה לכם ולבניכם אם תרצו ומ"ד למן עולם לא בא על ענין הדבר אלא לאמתת הדבר ויספיק הענין אלמה והוצאו למן היום אשר יצא מארץ מצרים למפי אעתיר לך והדומים לזה: (ז) למען הכעיסוני. הטוב ראוי לומר בעבור שהכעיסוני וקרי הכעיסני למען הכעיס אותי עושים המעשים לא נכתב שיש לפס בה: (ט) את כל משפחות צפון. ולמעלה בתחלת הספר אמר לכל משפחות ממלכות צפונה וכאן אמר כי משפחות אומר על העם וממלכות אומר על ראשי הממלכות. ולפי שאמר ותתנו איש כסאו זכר שם ממלכות: ואל נבוכדנצר מלך בבל עבדי. וטעם אל: אל שולח לא אל ולקחתי או ואל במקום ואת כמו אספרה אל חק ה'. וירדפו אל מדין. ועל כל הגוים האלה. הסמוכים לארץ ישראל או האלה על הגוים שאמתיד לזכור בסמוך בפרשת כוס יין החמה: (י) קול רחים ואור. קול רחים שטוחנין הבלין לסעודת שמחה וכן מדליקין נרות רבות בבית המשתה וי"ת קל בוען דמשבחין בנהור בוצין: כמלהוס

אשכים ג' מ"ל בלישנא וסי' מן שלש עשרה שנה. ושלח אליכם את כל עבדי בתרא. מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים: לאמר ט' ר"פ בקריאה וסי' לאמר שובו נא איש מדרכו. לאמר לאסורים צאו. לאמר הן ישלח איש את אשתו. לאמר לא כי ארץ מצרים. לאמר לך אתן את ארץ כנען. וחברו דה"ה לאמר אל הכהנים. לאמר מתי יעבור החדש. לאמר אלהים עזבו: והבאתים ד' וסי' והביאותים אל הר קדשי. והביאותי' על הארץ הזאת. והביאותים אל אדמתם. אל המקום הזה. וכן דינן באותיותו' ישעיה ויחזקאל והביאותים כתיב מ"ל דכ"ל. ירמיה והביאותים כתיב חסר וי"ו. עזרא והבאתים כתיב

מצודת דוד

יהיו לחרפה כי הכל יחרפו אותם: ולמשל. יביאו משל מהפורענויות הבאה עליהם: לשנינה. יתמידו לספר מהצרות הבאות עליהם: ולקללה. המקלל יקלל בקללה ההם לומר תהיה כהיהודים המקוללים: (י) עד תומם. עד יכלו מעל האדמה וכו': כה (א) על ירמיהו. אל ירמיהו: ליהויקים. למלכות יהויקים: (ב) על כל עם. אל כל עם: (ג) ליאשיהו. למלכות יאשיהו: זה שלש ועשרים שנה. י"ט שנה בימי יאשיהו כי מלך ל"א שנים וד' בימי יהויקים בנו הרי כ"ג: היה דבר ה' אלי. דבר בי הנבואה: ואדבר. ואני דברתי אליכם הנבואה והייתי משכים ומדבר ר"ל אני הייתי זריז לומר הנבואה אבל אתם לא שמעתם: (ד) ושלח ה'. וגוד שלח ה' שאר נביאים והיה משכים ומשלח בזריזות רב ואתם לא שמעתם: ולא וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ה) לאמר. ר"ל הלא כל הנבואות היו למוכחכם לאמר שובו נא איש מדרכו וכו' ובעבור זה תשבו על האדמה וכו': למן עולם. ר"ל מעת הנתינה עד עולם: (ו) במעשה ידיכם. באלילים העשוים במעשה ידיכם: ולא ארע לכם. לא אעשה עמכם רעה: (ז) ולא שמעתם. עם כי הדבר היה למוכחכם לא שמעתם לי: למען הכעסני. לא היה זה אלא למען הכעסני וכו' וההכעסה תהיה באמת לרע לכם: (ט) הנני שולח. ר"ל אעיר לבות הכורים אומות משפחות צפון: עבדי. ר"ל עושה שליחותי בדבר זה: סביב. היושבים סביבות א"י: והחרמתים. אתי כולם אחרים ואשימם לתמהון ולהיות שורקין עליהם ועד זמן רב יהיו חרבים: (י) והאבדתי וכו'. ר"ל לא ישמע עוד קול ששון וכו': קול חתן. קול שמחת חתן: קול רחים. מגודל הרעה לא ימצאו תבואה לטחון ברחים: ואור נר. ממסרון השמן ישבו באפלה: (יא) הגוים האלה. היושבים סביבות ארץ ישראל

מצודת ציון

(ג) השכם. מלשון השכמה והוא ענין זריזות: (ז) לרע. מלשון רעה: (ח) יען. בעבור: (ט) והחרמתים. ענין כרת ואבדון כמו כי החרם תחרימם (דברים כ): לשמה. ענין תמהון: לשרקה. ענין השמעת קול בקמוץ שפתים ועושה על דבר תמוה מאד: ולחרבות. מלשון חורבן

יב והיה כמלאות שבעים שנה
אפקד על־מלך־בבל ועל־הגוי
ההוא נאם־יהוה את־עונם ועל־ארץ
כשדים ושמתי אתו לשממות
עולם: יג והבאותי על־הארץ ההיא
את־כל־דברי אשר־דברתי עליה
את כל־הכתוב בספר הזה אשר־
נבא ירמיהו על־כל־הגוים: יד כי
עבדו־בם גם־המה גוים רבים
ומלכים גדולים ושלמתי להם
כפעלם וכמעשה ידיהם: טו כי כה
אמר יהוה אלהי ישראל אלי קח
את־כוס היין החמה הזאת מידי
והשקיתה אתו את־כל־הגוים
אשר אנכי שלח אותך אליהם:
טז ושתו והתגעשו והתהללו מפני
החרב אשר אנכי שלח בינתם:
יז ואקח את־הכוס מיד יהוה ואשקה
את־כל־הגוים אשר־שלחני יהוה
אליהם: יח את־ירושלם ואת־ערי
יהודה ואת־מלכיה את־שריה לתת
אתם לחרבה לשמה לשרקה
ולקללה כיום הזה: יט את־פרעה
מלך־מצרים ואת־עבדיו ואת־שריו
ואת־כל־עמו: כ ואת כל־הערב
ואת כל־מלכי ארץ העוץ ואת כל־
מלכי ארץ פלשתים ואת־אשקלון
ואת־עזה ואת־עקרון ואת שארית
אשדוד: כא את־אדום ואת־מואב
ואת־בני עמון: כב ואת כל־מלכי
צר ואת כל־מלכי צידון ואת מלכי
האי אשר בעבר הים: כג את־דדן
ואת־תימא ואת־בוז ואת כל־קצוצי
פאה: כד ואת כל־מלכי ערב ואת
כל־מלכי הערב השכנים במדבר:
כה ואת | כל־מלכי זמרי ואת כל־

תרגום

יב ויהי כמשלם שבעין שנין
אסער על מלכא דבבל ועל
עמא ההוא אמר יי ית חוביהון
ועל ארע כסדאי ואשוי יתיה
לצדות עלם: יג ואיתי על
ארעא ההיא ית כל פתגמיא
דגזרית עלה ית כל דכתיב
בספרא הדין דאתנבי ירמיה
על כל עממיא: יד ארי
פלחו בהון אף אינון עממין
סגיאין ומלכין רברבין ואשלים
להון כאגוריהון וכעובדי
ידיהון: טו ארי כדנן אמר יי
אלהא דישראל לי קביל ית
כסא דחמר לוטא הדין מן קדמי
ותשקי יתיה ית כל עממיא
דאנא שלח יתך עליהון:
טז וישתון וישתגשון ויטרפון
מן קדם דקטלין בחרבא דאנא
שלח ביניהון: יז וקבלית ית
כסא מן קדם יי ואשקיתי ית
כל עממיא דשלחני יי לותהון:
יח ית ירושלם וית קרויא
דבית יהודה וית מלכהא וית
רברבהא למתן יתהון לחרבא
לצדו לאשתממו וללוטא
ביומא הדין: יט ית פרעה
מלכא מצרים וית עבדוהי
וית רברבוהי וית כל עמיה:
כ וית כל מלכי סומכותה וית
כל מלכי ארע עוץ וית כל
מלכי ארע פלשתאי וית
אשקלון וית עזה וית עקרון
וית שארא דאשדוד: כא ית
אדום וית מואב וית בני
עמון: כב וית כל מלכי צור
וית כל מלכי צידון וית כל
מלכי ניסא די בעברא דימא:
כג ית דדן וית תימא וית בוז
וית כל מקפי פאתא: כד וית
כל מלכי ערב וית כל מלכי
ערבאי דשרן בשכונין
במדברא: כה וית כל מלכי
זמרי וית כל מלכי עילם וית

רש"י

בסנהדרין: (יג) את כל הכתוב. על בבל: בספר הזה. בסופו: (יד) כי עבדו בם. כמו כי יעבדו בם בבני בבל: גם המה גוים רבים. מדי ופרס: (טו) כוס היין החימה. נבואת הפורענות: והשקיתה אותו. הגבא להם שלא תשוב עוד בגוס תשובה: (טז) והתגעשו. וישתגשון: והתהללו. לי הוללות ישתטו: (יח) כיום הזה. כאשר הם היום לאחר החורבן כתב ירמיה ספרו: (כ) ואת כל הערב. כל סומכותא אשר ערבה פרעה ומשכנתו עליהם לעזרה. הערב גרנמית"ה בלע"ז: (כב) ואת מלכי האי. כל אלו שמנה ע"ב שכיני א"י הם: (כג) קצוצי פאה. המוקצים בקצה אותה הרוח: (כד) מלכי ערב. ערביא: ואת כל מלכי הערב. סומכוותא של ערביים:

סליק

מנחת שי

חסר יו"ד קדמא והו"ו: במלאת ג' ב' חסר וא' מ"ל וסימ' ויהי במלאת הכלים ותאמר אל בנה דגישה. שלישי' באור תבעיר. כמלאות שבעים שנה. שנה מ"ל גדולים ו' מ"ל בקריאה וסי' גדולים הקרי לב. כי עבדו בם גם המה. כשם הגדלים אשר בארץ דד"ה. כי מרפא יניח חטאים גדולים. זבדיאל בן הגדלים. ויזבחו ביום ההוא: ואת ערי ז' וסימ' נמסר במלכים חלק א' סימן ט': לחרבה ולשמה ב' וסי' ונתה כל הארץ הזאת לחרבה לשמה. ואת מלכיה ואת שריה לתת אתם: את ד' ר"פ בסיפרא וסי' את ירושלם ואת ערי יהודה. ודבתריה פרעה מלך מצרים. את אדום ואת מואב. את דדן ואת תימא ואת בוז: תימא ח' וסי' נמסר בישעיה סימן כ"א:

מצודת דוד

(יב) כמלאות. כאשר יהיה נשלם השבעים שנה: אפקוד. אזכור עליהם עוונם: ועל הגוי ההוא. זה בבל: (יג) בספר הזה. בסוף הספר: על כל הגוים. שהם יבואו ויחריבו את בבל עד היסוד בה: (יד) כי עבדו. עבר במקום עתיד ר"ל יעבדו בבבל: גם המה. רצה לומר כמו שעבד בבבל אחרים כן גם המה יעבדו בם וחוזר ומפרש גוים רבים וכו' הם יעבדו בבבל: בהם. לבני בבל: (טו) את כוס היין החמה. המשיל חמת ה' וגזרת הפורעניות ליין המבלבל את המוח. והשקיתה. רצה לומר התנבא עליהם: (טז) והתגועשו והתהוללו. יניעו בתנועה חזקה וישתטו מאימת החרב אשר אשלח ביניהם: (יז) ואקח וכו'. ר"ל קבלתי הנבואה ונבאתי להם: (יח) את ירושלים. חוזר למעלה שאמר והשקיתה וכו' את ירושלים וכו': ואת מלכיה. עם כי לא היה אלא מלך אחד אמר מלכיה כי גם בני המלך נקראו בשם מלכים: כיום הזה. כי ירמיה כתב ספרו אחר החורבן לזה אמר כיום הזה שהמה חרבים: (כ) כל הערב. עם המקובץ מעמים רבים כמו וגם ערב רב (שמות יב): ואת אשקלון וכו'. הם ערי פלשתים: שארית אשדוד. יתכן שנחרבה עד לא בא רק ונשאר בה שארית: (כב) האי. קהלת האיים אשר בפאת הים: (כג) קצוצי פאה. השוכנים בקצות פאת עולם: (כד) מלכי ערב.

רד"ק

(יב) כמלאת שבעים שנה. כי נבוכדנצר מלך מ"ה שנה ואויל מרודך בנו מלך בשנת ל"ז לגלות המלך יהויכין כמו שכתוב בספר מלכים בסופו ובסוף זה הספר ויהויכין גלה בשנת ח' לנבוכדנצר הרי מ"ה ואויל מרודך מלך כ"ג שנה והולך ידענו זה מספרי חכמינו לבלשצר בנו מלך ג' שנים נשארו כ"ג ונותנים והשלם לא שלמו לו לבלשצר כי בשנה השלישית נהרג הרי מ"ה וכ"ג הרי ס"ח ושתים לבלשצר הרי ע' לפיכך אמר כמלאת כי שלמים היו להם ע' שנה כי לא מת בלשצר עד שנה שלישית לו: לשממות עולם. שם מקובץ מן שממה והוא סמוך: (יג) את כל הכתוב בספר הזה. עם כל הכתוב. כלומר אביא על ארץ בבל את כל זה הדבר כמו שאביא על כל הגוים כל הכתוב בספר הזה אשר ניבא ירמיהו: (יד) כי עבדו בם גם המה. עבדו עבר במקום עתיד אמר יעבדו בכשדים גם המה כמו שעבדו הם בכל הגוים כן יעבדו בהם גוים רבים ומלכים גדולים והם מלכי מדי ופרס: (טו) כי כה אמר. קח. והשקית. הכל במראה הנבואה: היין החמה. חסר הנסמך ומשפטו היין יין החמה וכמוהו רעם המלחמה הספר המקנה והדומים להם: ושתו והתגועשו. התפעל מורכב עם פעל שלא נזכר פועלו וענינו ענין ותגעש ותרעש הארץ. (טז) והתהללו. ענין הוללות והוא התפעל מורכב עם פעל הדומה למרובע: (יז) ואקח. ואשקה. הכל במראה הנבואה: (יח) את ירושלם. היא שהתחיל תחלה כי כל אלה הגוים נתן על ידי נבוכדנצר ושנה ראשונה שמלך והיא השנה הרביעית ליהויקים בא על ירושלם: ואת מלכיה. יהויקים ויהויכין וצדקיהו: את שריה. בלא וי"ו: לשרקה. בלא וי"ו: (כ) ואת כל הערב. עם מקובץ מעמים נתערבו יחד ותי' סומכוותא לשון ערבות: ואת כל מלכי ארץ פלשתים. שאר ארץ פלשתים לבד הערים הנזכרות וכן כתוב בספר שמואל אחר שזכר הערים בענין הטחורי הזהב אמר עוד מעיר מבצר ועד כפר הפרזי ולא זכר הנה גת כי לישראל היתה כי דוד לקחה מיד פלשתים כמו שכתוב בדברי הימים ויקח את גת ואת בנותיה מיד פלשתים והיא מתג האמה הנזכרת בספר שמואל: ואת שארית אשדוד. נראה כי בהלכדה נבוכדנצר מלאם נחרבת מקצתה ע"י מלך מצרים או זולתו: (כב) ואת מלכי האי. אין בו כל בספר מוגה: (כג) קצוצי פאה. השוכנים בקצה העולם בפאתו כי הפאה הוא קץ הדבר וי"מ מקפי פאתא: (כד) ואת כל מלכי ערב. הם הערביים יושבי אהלים כמו שנא' לא יהל שם ערבי: ואת כל מלכי הערב השוכנים במדבר. לפי שזכר למעלה ואת כל הערב פירש הנה כי אלה הם אחרים שהם שוכנים במדבר: (כה) ואת כל מלכי זמרי. אפשר כי זמרי

מצודת ציון

הורבן: (יב) כמלאות. ענין השלמה כמו ובמלאות ימי טהרה (ויקרא יב): אפקוד. ענין זכרון: (טז) והתגועשו. ענין תנועה חזקה כמו ותגעש ותרעש הארץ (תהלים יח): והתהוללו. מלשון הוללות ושטות כמו והתהוללו הרכב (נחום ב): בינותם. ביניהם. (כג) קצוצי. מלשון קצה: פאה. ענין עבר וצד: אים

רד"ק

זמרי הוא זמרן מבני קטורה : (כו) הממלכות הארץ . בא הממלכות עם ה"א הידיעה שלא כמנהג ברוב וכן באו כמהו הלבשות הקדש ויתר הארג והדומים להם מעטים : ומלך ששך . מלך בבל וכן תרגם יונתן וששך הוא בבל באלפא ביתא דא"ת ב"ש : (כז) וקיו . כן דרך השכור לקיא אכל השכור אחר שיקיא ישוב מעט לדעתו ויקום אבל להם אמר ונפלו ולא תקומו : וקיו . שרשו קאה וכא הוי"ד תמורת האל"ף : (ל) ממרו' ישאג . על דרך משל כאלו ישאג ויתן קולו ויכאו הגוים לקולו להחריב נוהו והוא בית המקדש : הידד כדורכים יענה . יצעק כמו הדורכים בגת שמרימין קול להזק עצמם ואיש את אחיו במלאכה ודבר הקול הוא הידד ובלע"ז חאודו : (לא) נשפט . כאלו נכנס במשפט עמהם ויענישם על רעתם ונתנם ביד מלך בבל : (לב) כה אמר ה' : אמר שפרשה זו מענין שלפניה ויהיה פירוש עוד ככפיר סכו על חרבן בית ראשון ע"י נבוכדנצר או היה עתידה והוא הענין ויהיה פירוש עוד ככפיר סכו על חרבן בית שני : (לד) הילילו הרועים . הרועים ואדירי הצאן הם מלכי הארץ : והתפלשו . התגוללו בעפר או באפר : לטבוח . שיהיו טובחים אתם את רעתו : ותפוצותיכם . זאת המלה בלא שלא

מסורה

ותקומו ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' ואתם תקמו מתאורב והורשתם . שכרו וקיו ונפלו ולא תקומו קדמא חסר : כה אמר ה' צבאות י"ו מיתרין בקריא' וסי' פקדתי את אשר עשה לך עמלק . אני לקחתיך מן הנוה דשמואל . וחברו דד"ת . עולל יעוללו כגפן . התבוננו וקראו כבה . אשבר דסיפרא . והיה כי ימאנו . מהבילים המה אתכם . הנה רעה יוצאת . מיכה המרשתי . הנני אשלח בכם . עוד יהיה במקום . לאדום כה אמר ה' צבאות . הנני שובר את קשת . עשוקים בני ישראל . חומות בבל הרחבה . ומן ריש דתני עד סוף תריסר דכוותהון במ"ב וסי' שבתי לירושלם ברחמים . רעה את צאן ההרגה : להרע ז' וסימניהון תלא תגן אלהים להרע עמדי . או נפש כי תשבע . חכמים המה להרע . אנכי מחל להרע . נשבע להרע ולא ימיר . וזמותי להרע : נשפט ה' קמץ וסי' בישעיה ריש סי' נ"ט ובריש סיפרא סוף סימן ב' : מקצה הארץ ועד קצה הארץ ג' דסמיכי וסי' גואלתי העמים . והפיצך ה' בכל העמים . והיו חללי ה' ביום ההוא : לטבוח ד' ומ"ל בקריאה וסי' ואני ככבש אלוף יובל לטבוח כי נמלאו ימיכם לטבוח אורידם כברים לטבוח . לטבוח ישרי דרך :

מצודת ציון

(כו) איש אל אחיו . זה אחר זה כסמוך לו וכן ונפלתים איש אל אחיו (לעיל יג) : (כז) וקיו . מל' הקאה יהוא החזרת המאכל מן הגוף דרך הפה : (כח) ימאנו . מל' מיאון : (כט) מחל . מל' התחלה : (ל) ממרום . מהשמים הרמים : ישאג . ענין צעקה : וממעון . ענין מדור כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כו) : נוהו . מדורו כמו ואת נוהו השמו (תהלים עט) : הידד . המלה הזאת מיוחדת לקריאת דורכי היין לזרז עצמם וכן הידד הבציר (ישעיה טז) : דורכים . הם הלוחצים והדוחקים על הענבים להוציא היין : יענה . ענין הרמת קול וכן וענו הלוים וגו' (דברים כז) : (לא) שאון . ענין המיה . לכל בשר . לכל אדם : (לג) וסער . רוח סערה : ישור . מלשון ההמוררות : (מירכתי . מסוף וכן ולירכתי המשכן (שמות כו) : (לג) יאספו . ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט) : לדומן . ענין זבל : (לד) הילילו . מל' יללה : והתפלשו . ענין הגלגול בעפר כמו עפר התפלשי (מיכה א) . אדירי . ענין חוזק . ותפוצותיכם . מלשון וכן נפוצו

ירמיה כה

כו
מַלְכֵי עֵילָם וְאֵת כָּל־מַלְכֵי מָדָי׃
כו וְאֵת ׀ כָּל־מַלְכֵי הַצָּפוֹן הַקְּרֹבִים
וְהָרְחֹקִים אִישׁ אֶל־אָחִיו וְאֵת כָּל־
הַמַּמְלְכוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה וּמֶלֶךְ שֵׁשַׁךְ יִשְׁתֶּה
אַחֲרֵיהֶם׃ כז וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ וּקְיוּ וְנִפְלוּ וְלֹא תָקוּמוּ
מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ
בֵּינֵיכֶם׃ כח וְהָיָה כִּי יְמָאֲנוּ לָקַחַת־
הַכּוֹס מִיָּדְךָ לִשְׁתּוֹת וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שָׁתוֹ תִשְׁתּוּ׃
כט כִּי הִנֵּה בָעִיר אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי
עָלֶיהָ אָנֹכִי מֵחֵל לְהָרַע וְאַתֶּם הִנָּקֵה
תִנָּקוּ לֹא תִנָּקוּ כִּי חֶרֶב אֲנִי קֹרֵא
עַל־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת׃ ל וְאַתָּה תִּנָּבֵא אֲלֵיהֶם אֵת
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
יְהוָה מִמָּרוֹם יִשְׁאָג וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ
יִתֵּן קוֹלוֹ שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל־נָוֵהוּ הֵידָד
כְּדֹרְכִים יַעֲנֶה אֶל־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃
לא בָּא שָׁאוֹן עַד־קְצֵה הָאָרֶץ כִּי
רִיב לַיהוָה בַּגּוֹיִם נִשְׁפָּט הוּא לְכָל־
בָּשָׂר הָרְשָׁעִים נְתָנָם לַחֶרֶב נְאֻם־
יְהוָה׃ לב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
הִנֵּה רָעָה יֹצֵאת מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וְסַעַר
גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ׃ לג וְהָיוּ
חַלְלֵי יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא מִקְצֵה הָאָרֶץ
וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא
יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה יִהְיוּ׃ לד הֵילִילוּ הָרֹעִים
וְזַעֲקוּ וְהִתְפַּלְּשׁוּ אַדִּירֵי הַצֹּאן כִּי־
מָלְאוּ יְמֵיכֶם לִטְבוֹחַ וּתְפוֹצוֹתִיכֶם

תרגום

כָּל מַלְכֵי מָדַי׃ כו וְיַת כָּל
מַלְכֵי צִפּוּנָא דְקָרִיבִין וּדְרְחִיקִין
גְּבַר לַאֲחוּהִי וְיַת כָּל מַלְכְוָת
עַמְמַיָּא דְעַל אַפֵּי אַרְעָא
וּמַלְכָּא דְבָבֶל יִשְׁתֵּי בָּתְרֵיהוֹן׃
כז וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל שְׁתוּ
וּרְווּ וְאִשְׁתַּגִישׁוּ וּנְפָלוּ וְלָא
תְקוּמוּן מִן קֳדָם דְקָטְלִין
בְּחַרְבָּא דַאֲנָא שָׁלַח בֵּינֵיכוֹן׃
כח וִיהֵי אֲרֵי יְסָרְבוּן לְקַבָּלָא
כָּסָא מִן יְדָךְ לְמִשְׁתֵּי וְתֵימַר
לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
מִשְׁתָּא תִשְׁתּוּן׃ כט אֲרֵי הָא
בְקַרְתָּא דְאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלַהּ
אֲנָא מְשָׁרֵי לְאַבְאָשָׁא וְאַתּוּן
מִדְמָן דְמִזְכָּא תִזְכּוּן לָא תִזְכּוּן
אֲרֵי דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא אֲנָא
מְכָלֵי עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת׃ ל וְאַתְּ תִּתְנַבֵּי לְהוֹן
יַת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְתֵימַר
לְהוֹן יְיָ מִמְּרוֹמָא יַכְלֵי וּמִמְּדוֹר
קוּדְשֵׁיהּ יָרִים מֵימְרֵיהּ אַכְלָאָה
יַכְלֵי דְיֵיתוֹן כְּזוֹזִין עַל אֲרַע
בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ הָא כִּנְחָתֵי
מַעְצְרָא דְמָרִימִין קָלְהוֹן כֵּן
יֵיתֵי זְוָעָא לְכָל יָתְבֵי אַרְעָא׃
לא מְטָא אִתְרְגוּשָׁא עַד סְיָפֵי
אַרְעָא אֲרֵי דִינָא קֳדָם יְיָ
בְּעַמְמַיָּא מִתְפְּרַע הוּא לְכָל
בִּשְׂרָא רַשִׁיעַיָּא דִבְהוֹן מְסָרִינוּן
לְקַטָּלָא אֲמַר יְיָ׃ לב כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת הָא בִּישְׁתָא
נָפְקָא מֵעַם לְעַם וְעַמְמִין
רַבְרְבִין יֵיתוֹן בִּגְלֵי מִסְיָפֵי
אַרְעָא׃ לג וִיהוֹן קְטִילַיָּא
רְמַן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא
מִסְיָפֵי אַרְעָא וְעַד סְיָפֵי אַרְעָא
לָא יִסְתַּפְדוּן וְלָא יִתְכַּנְשׁוּן
וְלָא יִתְקַבְּרוּן לְזִיבַל וּמְבַדַּר עַל
אַפֵּי אַרְעָא יְהוֹן׃ לד אֲלִילוּ
מַלְכַיָּא וּצְוַחוּ וְחוּפוּ רֵישֵׁיכוֹן
בְּקִטְמָא תַּקִּיפֵי עַמָּא אֲרֵי שְׁלִימוּ יוֹמֵיכוֹן לְקַטָּלָא וְתִתְבַּדְּרוּן וְתִפְּלוּן דְהֲוֵיתוּן

רש"י

(כו) ששך . היא בבל בא"ת ב"ש : (כז) וקיו . כאדם ששותה יותר מדאי שמקיא : החרב . התגר של המלחמה : (כט) מחל . מתחיל : (ל) על נוהו . מתאבל על חורבן ביתו : הידד . לי הוי שטועקין עושי מלאכה כבדה בקול רם לזרז זה את זה להתחזק ודורכי גתות רגילין בה : יענה . כל לשון ענייה צעקת קול רם הוא . (לא) נשפט . מתווכח בדין : (לב) מגוי אל גוי . שאו מסכסכן זה בזה : מירכתי . כתרגומו מסופי : (לד) הילילו . לי יללה : והתפלשו . התגוללו בעפר ואולדוייר בלעז : ותפוצותיכם . הרי זה מקרא קצר כלו' ותפוצותיכם תפוצו נבא

מצודת דוד

הם אומה מה : מלכי המדי . הם הפרסיים : (כו) איש אל אחיו . כוס החמה ישתו זה אחר זה בסמוך לו ר"ל כולם ילקו זה אחר זה : ומלך ששך . הוא בבל בא"ת ב"ש וכן יקרא בסוף הספר : ישתה אחריהם . ר"ל הוא ילקה אחר כולם בסוף : (כז) שתו ושכרו . שתו יין החמה ותהיו שכורים ותקיאו ותפלו בארץ ולא תקימו כדרך השותה יין הרבה ור"ל קבלו עליכם עול השעבוד ותלפר מפני חרב האויב : (כח) כי ימאנו וכו' . ר"ל אם יתפללו להנצל מן הפורעניות : שתו תשתו . ר"ל בע"כ תשתו : (כט) אשר נקרא שמי עליה . להיות נקראה עיר ה' : אנכי מחל . אני מתחיל להביא הרעה ואתם תהיו נקיים מהרעה בתמיה הנה לא תנקו : (ל) ממרום ישאג . וכפל הדבר ואמר וממעון קדשו וכו' וחזר ופירש שהוא ישאג על נוהו ור"ל הוא קרא גזירת חורבן על ירושלים : הידד . כדרך דורכי היין שמרימים קול הידד לזרז ואז"א כן ירים קול על כל יושבי הארץ לגזור עליהם חורבן ואבדון : (לא) בא שאון . קול שאון המקום בא עד קצה הארץ ר"ל הגזירה היא על כולם : נשפט הוא . הוא יתווכח עם כל בשר והוכוח יהיה אשר יתן את הרשעים לחרב כי בזה מודיע להם שעשו התועבה לכן וכן כי באש ה' נשפט (ישעיה סו) : (לב) הנה רעה יוצאת . היא ואבדון תלך מעם בבל אל כל עם ועם : וסער גדול . המלחמה יתעורר מסוף הארץ והוא בבל : (לג) חללי ה' . הנהרגים בגזירת המקום : לא יספדו . על כי יהיו רבים לא יספיקו להספידם ולהכניסם במקום מיוחד או לקברם אבל יהיו זרוקים על פני האדמה כמו הזבל : (לד) הילילו הרועים . המלכי יהודה וכו' . אלילו תמקו אתם מנהיגי העם ואתם אדירי הצאן ר"ל

רש"י

(לד) ככלי חמדה. כלומר אם תאמרו הטובים אנחנו הרבה יש כלי חמדה של זכוכית נופלים ומשתברים ואובדים: (לז) ונדמו. ל' חורבה לשון דמינו. ונדמה עם (לעיל ח): (לח) עזב ככפיר וגו'. גלה מלכא מכרכיה ככפיר העוזב את סוכו: היונה. המשכרת כיין כן ת"י. דבר אחר לשון אונאה: (א) בראשית ממלכות. פרשה זו התחתונה קדמה לעליונה ארבע

וּנְפַלְתֶּם כִּכְלִי חֶמְדָּה׃ לה וְאָבַד
מָנוֹס מִן־הָרֹעִים וּפְלֵיטָה מֵאַדִּירֵי
הַצֹּאן׃ לו קוֹל צַעֲקַת הָרֹעִים וִילְלַת
אַדִּירֵי הַצֹּאן כִּי־שֹׁדֵד יְהוָה אֶת־
מַרְעִיתָם׃ לז וְנָדַמּוּ נְאוֹת הַשָּׁלוֹם
מִפְּנֵי חֲרוֹן אַף־יְהוָה׃ לח עָזַב כַּכְּפִיר
סֻכּוֹ כִּי־הָיְתָה אַרְצָם לְשַׁמָּה מִפְּנֵי
חֲרוֹן הַיּוֹנָה וּמִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ׃

כו

א בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוּת
יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃
ב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה עֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית־
יְהוָה וְדִבַּרְתָּ עַל־כָּל־עָרֵי יְהוּדָה
הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֺת בֵּית־יְהוָה אֵת
כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְדַבֵּר
אֲלֵיהֶם אַל־תִּגְרַע דָּבָר׃ ג אוּלַי
יִשְׁמְעוּ וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה
וְנִחַמְתִּי אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר
אָנֹכִי חֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם מִפְּנֵי
רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃ ד וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה
אָמַר יְהוָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי
לָלֶכֶת בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם׃
ה לִשְׁמֹעַ עַל־דִּבְרֵי עֲבָדַי הַנְּבִאִים
אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁלֵחַ אֲלֵיכֶם וְהַשְׁכֵּם
וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם׃ ו וְנָתַתִּי אֶת־
הַבַּיִת הַזֶּה כְּשִׁלֹה וְאֶת־הָעִיר
הַזֹּאתָה אֶתֵּן לִקְלָלָה לְכֹל גּוֹיֵ
הָאָרֶץ׃ ז וַיִּשְׁמְעוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים
וְכָל־הָעָם אֶת־יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּבֵית יְהוָה׃ ח וַיְהִי ׀
כְּכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה לְדַבֵּר אֶל־כָּל־הָעָם
וַיִּתְפְּשׂוּ אֹתוֹ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים
וְכָל־הָעָם לֵאמֹר מוֹת תָּמוּת׃
ט מַדּוּעַ נִבֵּיתָ בְשֵׁם־יְהוָה לֵאמֹר
כְּשִׁלוֹ יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה וְהָעִיר הַזֹּאת
תֶּחֱרַב מֵאֵין יוֹשֵׁב וַיִּקָּהֵל כָּל־הָעָם

(מסורה בשוליים: ל'. ד' | ג' | ג' | ג' ר"פ. ד' | י"ח בטעם בספרא | י"ג חסר ה"ה | ה' רפין | ז' בליטעא | ה' בטעם | י"ב בליש'. י' | ל' | ה' | הזאת ק' | כ"א מלעיל ספו' | ה' מ"ל בספרא | כ"א מלעיל ספו' | י"ב ר"פ ג' חס' | ל'. ל')

תרגום

רְגִיגִין כְּמָנֵי חֶמְדְּתָא׃ לה וְיֵבַד בֵּית עֲרוֹקִי מִן מַלְכַיָּא וְשֵׁיזָבָא מִתַּקִּיפֵי עַמָּא׃ לו קָל צְוַחַת מַלְכַיָּא וִילָלַת תַּקִּיפֵי עַמָּא אֲרֵי אַבַּז יְיָ יַת עַמְהוֹן׃ לז וְיִצְדוֹן מְדוֹרֵי שְׁלָמְהוֹן מִקֳּדָם תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ׃ לח גְּלָא מַלְכָּא מִכְּרַכֵּיהּ אֲרֵי הֲוָת אַרְעֲהוֹן לְצָדוּ מִן קֳדָם חֲרַב סַנְאָה דְּהִיא כַּחֲמַר מַרְוְיָא וּמִן קֳדָם תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ׃
א בְּרֵישׁ מַלְכוּת יְהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה הֲוָה פִּתְגָמָא הָדֵין מִן קֳדָם יְיָ לְמֵימָר׃ ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ קוּם בְּדָרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְתִתְנַבֵּי עַל כָּל קִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה דְּעָלִין לְמִסְגַּד בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא דְפַקֵּידְתָּךְ לְאִתְנַבָּאָה לְהוֹן לָא תִמְנַע פִּתְגָם׃ ג מָאִים יִשְׁמְעוּן וִיתוּבוּן גְּבַר מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישָׁא וְאָתֵיב מִן בִּישְׁתָּא דַּאֲנָא חָשֵׁיב לְמֶעְבַּד לְהוֹן מִקֳּדָם בִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן׃ ד וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי לִמְהַךְ בְּאוֹרָיְתִי דִּיהָבִית קֳדָמֵיכוֹן׃ ה לְקַבָּלָא לְפִתְגָמֵי עַבְדֵי נְבִיַּיָּא דַּאֲנָא שָׁלַח לְוָתְכוֹן מַקְדֵּם וּמְשַׁלַּח וְלָא קַבֵּילְתּוּן׃ ו וְאֶתֵּן יַת בֵּיתָא הָדֵין כְּשִׁלוֹ וְיַת קַרְתָּא הָדָא אֶתֵּן לְלוּטָא לְכָל עַמְמֵי אַרְעָא׃ ז וּשְׁמַעוּ כָּהֲנַיָּא וְסָפְרַיָּא וְכָל עַמָּא דְּיִרְמְיָה מִתְנַבֵּי יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃ ח וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי יִרְמְיָה לְאִתְנַבָּאָה יַת כָּל דְּפַקֵּיד יְיָ לְמַלָּלָא עִם כָּל עַמָּא וַאֲחַדוּ יָתֵיהּ כָּהֲנַיָּא וְסָפְרַיָּא וְכָל עַמָּא לְמֵימַר מֵימָת תְּמוּת׃ ט מַדֵּין אִתְנַבֵּיתָא בִּשְׁמָא דַיְיָ לְמֵימַר בְּשִׁלוֹ יְהֵי בֵּיתָא הָדֵין וְקַרְתָּא הָדָא תֶּחֱרוּב מִבְּלִי יָתֵיב וְאִתְכְּנִישׁ כָּל עַמָּא עַל

רד"ק

אלא כמנהג כי הפ"א בחולם וקמ"ץ בחיר"ק והנון הפ"א בשר"ק ופתח בצר"י כי הוא מן הפועל בשקל הכונה תמונה והקבוץ הפועל בשקל התנועות תמונת תשובות ועם כמו הנמצאים תפוצותיכם בשקל ותשובותיכם כשאר מעל ונאמר כי בא הפ"א בחולם לזוג התנועות כמו תהומות יכסיומו ובא הקי"ו בחיר"ק כמו אם לא תריבך לזוב שראוי שאריבך כמו שפירשנו: ונפלתם ככלי חמדה. אתם שהייתם ככלי חמדה בגלותכם עתה תפלו ותשברו וכת"י ותפלון דכויתון רגיגין כמני חמדתא: (לו) וילכת. בחיר"ק הוי"ו ומה הוי"ו לכן אשר ולכן נפתחו בשו"א הוי"ו והיר"ק היו"ד: מרעיתם. נאון מרעיתם והם הגוים שהם מלכיהם ורועיהם: (לז) ונדמו. נכרתו כמו גם מדמן תדמי: נאות השלום. מקומות המרעה שהיו רועים בשלום והוא משל על עריהם ומדינותם: (לח) עזב ככפיר סכו. כראוי שהוא כי כשנפרד שכן לא יוסיף הנפרד שוך בשלום עוד חוש יאמר מתנו סכו בשקל עזו אמר כמו שהכפיר עוזב סכו מפני שאינו מוצא שם טרפו כן עזב האל יתברך בית המקדש מפני שלא מצא שם רצונו וכיון שעזבו והסתיר פניו ממנו נחרב: כי היתה ארצם לשמה. כי נהרס חרבן הבית היתה ארצם לשמה ועם כל זה מוסר לא לקחו ולא יכול להתאפק עוד ועזבו: מפני חרב היונה. חרון חרב היונה ר"ל חרב האויב המאנסת אותם כן ולא יונו גלותו עוד את עמי: ומפני חרון אפו. והחרב באה מפני חרון אפו ויונתן פי' היונה כן יין שהרגש מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא: (א) בראשית ממלכות. על דברי עבדי הנביאים. כמו אל דברי וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ודומים לו: (ו) כשלה. כשלקחו פלשתים את הארון במלחמה אז חרב משכן שילה: (ט) מדוע נבית. בלא אל"ף כנחלי כה"א: כשלו יהיה הבית הזה. הראשון כתוב כה"א וזה סי"ן [illegible]

סכו ג' בקריאה וסי' עזב ככפיר סכו כן כתיב. ויהי בשלם סוכו כן כתיב ויחמס כגן שכו שחת מועדו כן כתיב בשי"ן: בראשית ג' ר"פ וסי' בלשון תרגום ואלהא מקיים צדקתא: כל לשון נחמה על בס"ז אל וסי' נמסר בש"ב סימן י': שמיעה על י"ב בליש' וסי' נמסר במ"ב סימן ב': ואת העיר ח' וסי' לעיל בסיפרא סוף סימן כ"ג: הנביאים ח' מ"ל בירמיה וסי' למן היום אשר. הנביאים יהיו לרוח. יוציאו את עצמות. ויתפשו אתו הכהנים. ויאמרו השרים וכל. ואלה דברי הספר. ואשלח אליכם בתראה. הנביאים אשר היו לפני. וכל שאר נביאים וכתובים חסר במ"א מ"ל וסי' וכל הנביאים

מצודת דוד

אתם הנבחרים שבעם התפלשו בעפר דרך צער ואבלות כי מלאו ימיכם להביא מקלתכם לטביחה וגם זמן תפוצותיכם מקלתכם נפוצים בגולה: ונפלתם ככלי חמדה. ר"ל לא תהיה נפילתכם ככלי עץ הנופל בארץ שאין היזק בנפילתו אלא היזק רב וקלון מתמיד יהיה לכם בהנפילה כהיא בכלי חמדה הנופל בארץ שהוא היזק רב במה שנפחת בנפילה: (לה) ואבד מנוס. לא יוכלו לברוח מיד האויב: ופליטה. מלת ואבד משמשת בשתים לומר שיאבד פליטה ושארית מה מאדירי הצאן המה הגבורים: (לו) קול צעקת. ר"ל הנה נשמע קול צעקת וגו': כי שודד ה'. ר"ל מה' באה השדידה בגזירה: מרעיתם. מקום שהרועים רעו את הצאן והוא למשל על ירושלים: (לז) ונדמו. המדורות היושבות בשלום יהיו חרבים מפני חרון אף ה' שיחרה בהם: (לח) עזב ככפיר סוכו. כל מדור יהיה נעזב מבעליו ולא יזכר בו כמו כפיר אריות שאינו זוכר בסוכתו אחר שעזבה: חרון היונה. חרון האויב המאנה ואונס אותם לקחת ההון והכל מפני חרון אף ה' שחרה בם ולא במקרה: כו (ב) על כל ערי יהודה. אל כל יושבי ערי יהודה: אל תגרע דבר. אל תפחת מלדבר דבר אחד מכל הדברים: (ג) אולי ישמעו. אולי יקבלו הדברים וישובו כל איש מדרכו הרעה: ונחמתי אל הרעה. אז אנחם על הרעה: (ה) לשמוע על דברי. מוסב על המקרא שלפניו והוא כמו ולשמוע אל דברי וכו': והשכם ושלוח. ואני הייתי משכים ומשלח ועכ"ז לא שמעתם ר"ל א"כ תעשו כמו שעשיתם עד כה: (ו) ונתתי. אז אתן את הבית הזה להיות חרבה כמו שחרבה משכן שילה בימי עלי: לקללה. שיהיו מקללים בה לומר בקללתם שתהיה כירושלים:

מצודת ציון

ימי סהרם (ויקרא יג): ותפוצותיכם. ענין פזור וכן כי נפץ העם (ש"א יג): (לה) מנוס. ענין בריחה: ופליטה. שארית וכן אל יהיה לו פליטה (לקמן מב): (לו) וילכת. ענין יללה: שוד. ענין עושק וגזל: מרעיתם. מל' מרעה: (לז) ונדמו. ענין חורבן וכריתה כמו גם מדמן תדמי (לקמן מח): נאות. מדור כמו בנאות דשא (תהלים כג):

(לח) ככפיר. כן יקרא הארי בנעור: היונה. מלשון אונאה. [illegible] (ב) תגרע. מלשון גרעון: (ג) ונחמתי. [illegible] (ח) ויתפשו. [illegible] (ז) הכהנים. כהני הבעל: והנביאים. נביאי השקר: (ח) ויתפשו. [illegible] (ט) אל ירמיה. אל המקום [illegible]

אל־ירמיהו בבית יהוה: י וישמעו ׀
שרי יהודה את הדברים האלה
ויעלו מבית־המלך בית יהוה וישבו
בפתח שער־יהוה החדש: יא ויאמרו
הכהנים והנבאים אל־השרים
ואל־כל־העם לאמר משפט־מות
לאיש הזה כי נבא אל־העיר הזאת
כאשר שמעתם באזניכם: יב ויאמר
ירמיהו אל־כל־השרים ואל־כל־
העם לאמר יהוה שלחני להנבא
אל־הבית הזה ואל־העיר הזאת את
כל־הדברים אשר שמעתם: יג ועתה
היטיבו דרכיכם ומעלליכם ושמעו
בקול יהוה אלהיכם וינחם יהוה
אל־הרעה אשר דבר עליכם:
יד ואני הנני בידכם עשו־לי כטוב
וכישר בעיניכם: טו אך ׀ ידע תדעו
כי אם־ממתים אתם אתי כי־דם
נקי אתם נתנים עליכם ואל־העיר
הזאת ואל־ישביה כי באמת
שלחני יהוה עליכם לדבר באזניכם
את כל־הדברים האלה: טז ויאמרו
השרים וכל־העם אל־הכהנים ואל־
הנביאים אין־לאיש הזה משפט־
מות כי בשם יהוה אלהינו דבר
אלינו: יז ויקמו אנשים מזקני הארץ
ויאמרו אל־כל־קהל העם לאמר:
יח מיכיה המורשתי היה נבא בימי
חזקיהו מלך־יהודה ויאמר אל־
כל־עם יהודה לאמר כה־אמר ׀
יהוה צבאות ציון שדה תחרש
וירושלים עיים תהיה והר הבית
לבמות יער: יט ההמת המתהו
חזקיהו מלך־יהודה וכל־יהודה
הלא ירא את־יהוה ויחל את־פני
יהוה וינחם יהוה אל־הרעה אשר־
דבר עליהם ואנחנו עשים רעה
גדולה על־נפשותינו: כ וגם־איש
היה מתנבא בשם יהוה אוריהו בן־
שמעיהו מקרית היערים ויתנבא

ירמיה בבית מקדשא דיי:
י ושמעו רברבי יהודה ית
פתגמיא האלין וסליקו מבית
מלכא לבית מקדשא דיי
ויתיבו במעלנא דתרע בית
מקדשא דיי מדינחאה:
יא ואמרו כהניא וספריא
לרברביא ולכל עמא למימר
חובת דין דקטול לגברא
הדין ארי אתנבי על קרתא
הדא כמה דשמעתון
באודניכון: יב ואמר ירמיה
לכל רברביא ולכל עמא
למימר יי שלחני לאתנבאה
על ביתא הדין ועל קרתא
הדא ית כל פתגמיא
דשמעתון: יג וכען אתקינו
אורחתכון ועובדיכון וקבילו
למימרא דיי אלהכון ויתוב יי
מן בישתא דמליל עליכון:
יד ואנא האנא מסיר בידכון
עבידו לי כמה דתקין וכמה
דכשר בעיניכון: טו ברם
מידע תידעון ארי אם קטלין
אתון יתי ארי דם זכאי אתון
יהבין עליכון ועל קרתא הדא
ועל יתבהא ארי בקשוט
שלחני יי עליכון לאתנבאה
קדמיכון ית כל פתגמיא
האלין: טז ואמרו רברביא
וכל עמא לכהניא ולספריא
לית לגברא הדין חובת דין
דקטול ארי בשמא דיי אלהנא
מליל עמנא: יז וקמו גבריא
מסבי ארעא ואמרו לכל
קהלא דעמא למימר:
יח מיכה דממרישא הוה
מתנבי ביומי חזקיה מלך
שבטא דבית יהודה ואמר
לכל עמא דבית יהודה למימר
כדנן אמר יי צבאות ציון
חקל תתרדי וירושלם ליגרין
תהי וטור בית מקדשא דיי
לחישת חורשא: יט המקטל קטלוהי חזקיה מלך שבטא
דבית יהודה הלא דחיל מן קדם יי וצלי
קדם יי ותב יי מן בישתא דמליל עליהון ואנחנא גרמין
לאיתאה בישתא רבתא על נפשתנא: כ ואף גברא הוה
מתנבי בשמא דיי אוריה בר שמעיה מקרית יערים ואתנבי

רשי

הרבה שנים: (י) וישמעו שרי יהודה. ששמעו נביאי השקר והכהנים את ירמיהו: בפתח שער ה' החדש. אחרים הביאו כשגלה יהויכין ונלקח כל בית אלהים עמו שנבה חילו של נבוכדנצר שער המזרחי וחזר צדקיהו ותקנו וחדשו. לכך נקרא חדש: (יח) מיכה המורשתי. דמן מרישה: עיים. גלים. (יט) ויחל. ל' תפלה: ואנחנו עושים רעה גדולה. אם נהרוג אותו: (כ) וגם איש היה מתנבא. מי שאמר

רדק

שניהם חסרים: (י) בפתח שער ה' החדש. הוא שער המזרחית כמו שת"י במעלנא דתרע בית מקדשא דה' מדינחאה ופירשו רז"ל כי נקרא החדש כי שם חדשו סופרים את ההלכה ושבעה שמות נקראו לו ויתכן לפרש שחדשוהו או חדשו בו שום בנין לפיכך נקרא חדש: (יז) ויקומו אנשים מזקני הארץ. אלה הזקנים היו צדיקים וספרו זה הענין שהיה בימי חזקיהו שהתנבא מיכה לאמר שדה תחרש וכן כתוב בנבואת מיכה: (יט) הלא ירא את ה'. כמו שכתוב בדברי הימים ויכנע חזקיהו בגובה לבו וגו' ענו אותם העם שרצו להמית את ירמיהו: (כ) וגם איש היה מתנבא וגו'. כלומר מה שאתם מעידים כי חזקיהו לא המיתו כשהיה מתנבא רעה הנה יהויקים מלך יהודה כמוהו ובזאת השנה הרג אוריהו לפי שהיה מתנבא רעה כמו ירמיהו

מתנבאים לפניהם. ושמעו ו' בקריאה וסי' הקבצו ושמעו בני יעקב ב' בפסוק.. האזינו ושמעו קולי ב' בפסוק: תטיבו דרכיכם ומעלליכם בתרא דירמיה. ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה ושמעו. בשם ה' אלהינו ג' דסמיכי בקריאה וסי' אין לאיש הזה משפט מות. כי כל העמים ילכו איש בשם. אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו. ירושלם ה' מ"ל וסי' מיכה מורשתי. ואלה נולדו לו. ושם אמו יהועדן דד"ה אחר זה שלח. אשר הגלה מירושלים: שמעיהו ה' וסי' ואל שמעיהו הנלחמי. וגם איש היה מתנבא בשם ה': וירד בית המלך על. ויהי דבר האלהים אל דד"ה. ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו. וכל ושמעיהו דכוו' במ"א ושמעיה הנביא בא אל רחבעם:

תולדות אהרן אין שדה מגרש. (דמאי כס' קדושין סא):

מצודת דוד

שעמד שם ירמיה: (י) וישמעו בעבור רגשת המון העם שמעו את הדברים האלה: בית ה'. אל בית ה': בפתח שער. ר"ל באצל השער: החדש. יתכן שנפל וחדשו אותו בבנין (ואולי זהו שבנה יותם כמ"ש הוא בנה את שער בית ה' העליון. ד"ה ב' כז): (יא) משפט מות. כי התדוהו שאמר נגד הדבר ולכן אמרו שיש לו דין חיוב מיתה: אל העיר. על העיר: כאשר שמעתם. העם שמעו מפי ירמיה והשרים מפי המספרים: (יב) ה' שלחני. ולא מלבי אמרתי הדברים: (יג) ועתה. הואיל ומה' הדבר היטיבו ותקנו דרכיכם וכו' ואז ינחם ה' על הרעה וכו': (יד) כטוב וכו'. ר"ל כפי הנראה לכם: (טו) כי דם נקי. עון דם נקי: (טז) וכל העם. עם כי מתחלה היה ידם עם הכהנים והנביאים עתה כששמעו דברי ירמיה שדבר בשליחות ה' חזרו בהם: כי בשם ה'. ולא אמר מלבו: (יז) ויאמרו וגו'. הביאו ראיה לפטור את ירמיה מן המיתה: (יח) שדה תחרש. ר"ל תחרש להיות שדה לזרוע בה: עיים תהיה: תהיה מלאה גלים כדרך הבתים החרבות מנפילת הקירות: לבמות יער. יהיה מלא מגלי אבנים דומה לבמות המצויים ביער: (יט) ההמת. וכי המית אותו חזקיה וכו' בעבור שנבא כזאת: הלא ירא. הלא המלך חזקיהו היה ירא את ה' והתפלל לפניו לבטל הגזרה ואז נחם ה' על הרעה וכו': ואנחנו. אבל אנחנו כשנמית אותו נעשה עוד רעה גדולה על נפשותינו ולא די שלא ינחם על הרעה אלא שיוסיף עוד על הרעה: (כ) וגם איש היה מתנבא. אלה דברי הכהנים

מצודת ציון

ויקהל. ענין קבוץ כמו ויקהל משה (שמות לה): (יג) היטיבו. ענין תקון כמו מה תיטיבי דרכך (לעיל ב): (יח) עיים. ענין גלים ותלים כמו שמו את ירושלים לעיים (תהלים עט): לבמות. גבשושית גבוהות כי במה ענין גבוה כמו במתי עב (ישעיה יד): (יט) ויחל. ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב):

על־העיר הזאת ועל־הארץ הזאת
ככל דברי ירמיהו : כא וישמע
המלך־יהויקים וכל־גבוריו וכל־
השרים את־דבריו ויבקש המלך
המיתו וישמע אוריהו ויירא ויברח
ויבא מצרים : כב וישלח המלך
יהויקים אנשים מצרים את־אלנתן
בן־עכבור ואנשים אתו אל־מצרים :
כג ויוציאו את־אוריהו ממצרים
ויבאהו אל־המלך יהויקים ויכהו
בחרב וישלך את־נבלתו אל־קברי
בני העם : כד אך יד אחיקם בן־
שפן היתה את־ירמיהו לבלתי תת־
אתו ביד־העם להמיתו :

כז א בראשית ממלכת
יהויקם בן־יאושיהו מלך יהודה
היה הדבר הזה אל־ירמיה מאת
יהוה לאמר : ב כה־אמר יהוה אלי
עשה לך מוסרות ומטות ונתתם
על־צוארך : ג ושלחתם אל־מלך
אדום ואל־מלך מואב ואל־מלך בני
עמון ואל־מלך צר ואל־מלך צידון
ביד מלאכים הבאים ירושלם אל־
צדקיהו מלך יהודה : ד וצוית אתם
אל־אדניהם לאמר כה־אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל כה תאמרו
אל־אדניכם : ה אנכי עשיתי את־
הארץ את־האדם ואת־הבהמה
אשר על־פני הארץ בכחי הגדול
ובזרועי הנטויה ונתתיה לאשר
ישר בעיני : ו ועתה אנכי נתתי את־
כל־הארצות האלה ביד נבוכדנאצר
מלך־בבל עבדי וגם את־חית
השדה נתתי לו לעבדו : ז ועבדו
אתו כל־הגוים ואת־בנו ואת־בן־
בנו עד בא־עת ארצו גם־הוא
ועבדו בו גוים רבים ומלכים גדלים :
ח והיה הגוי והממלכה אשר לא־

על קרתא הדא ועל ארעא הדא ככל פתגמי ירמיה : כא ושמע מלכא יהויקים וכל גברוהי וכל רברביא ית פתגמוהי ובעא מלכא למקטליה ושמע אוריה ודחיל וערק ואתא למצרים : כב ושלח מלכא יהויקים גברין למצרים ית אלנתן בר עכבור וגברין עמיה למצרים : כג ואפיקו ית אוריה ממצרים ואיתיוהי לות מלכא יהויקים וקטליה בחרבא ורמא ית גבלתיה לקברי גלניא : כד ברם יד אחיקם בר שפן הות עם ירמיה בדיל דלא למסר יתיה בידא דעמא למקטליה :
א בריש מלכות יהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה הות פתגמא הדין עם ירמיה מן קדם יי למימר : ב כדנן אמר יי לי עביד לך חנקין ונירין ותתנינון על צורך : ג ותשלחינון לות מלכא דאדום ולות מלכא דמואב ולות מלכא דבני עמון ולות מלכא דצור ולות מלכא דצידון ביד אזגדיא דאתן לירושלם לות צדקיה מלך שבטא דבית יהודה : ד ותפקיד יתהון לות רבונהון למימר כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כדנן תימרון לרבונכון : ה אנא במימרי עבדית ית ארעא ית אנשא וית בעירא דעל אפי ארעא בחילי רבא ובאדרעי מרממא ויהבתה לדכשר קדמי : ו וכען אנא יהבית ית כל מדינתא האלין ביד נבוכדנאצר מלכא דבבל עבדי ואף ית חית ברא יהבית ליה למפלחיה : ז ויפלחון יתיה כל עממיא וית בריה וית בר בריה עד דימטי עדן תבר ארעיה אף הוא ויפלחון ביה עממין סגיאין ומלכין רברבין : ח ויהי עם ומלכו

רש״י

א לא אמר זו כד כאן דברי צדיקים ועמדו רשעים שהיו שם ואמרו גם איש מתנבא וגו' כשם שאוריה נהרג יהרג ירמיה כך מפורש בספרי : (א) בראשית ממלכת יהויקים. שלא שמים לפני שמלך נבוכדנצר נתנבא עליו שימלוך : (ב) מוסרות. הם רצועות העול שקורין קיינגליש : (ג) ושלחתם אל מלך אדום . בימי צדקיהו בשנה הרביעית למלכו שמשחו נבוכדנצר שליש על חמשה מלכים : מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון וגו' . אלו חמשה מלכים נתן נבוכדנצר תחת ידו של צדקיהו : חמש עשרה שנה היו על צוארו משנה אחת ליהויקים עד השנה הרביעית לצדקיהו שהנבא שימנו חנניה בן עזור : (ו) עבדי . שעשה רצוני לפרע מאויבי : (ז) ואת בנו . אויל מרודך : ואת בן בנו . בלשאצר : עד בא עת ארצו . שיבוא דריוש

מצודת דוד

הכהנים והנביאים שאמרו מה זו עדות וראיה הנה גם איש היה מתנבא בשם ה' ר״ל שהיה מוחזק לנביא ה' : וינבא . ר״ל שהיה מתנבא כדרכו בשם ה' : (כא) ויבקש המלך המיתו . כי לא האמין לו שבא דבר ה' : וישמע אוריהו . אשר המלך חפץ להמיתו : (כג) וישלך . דרך בזיון השליך את נבלתו אל קברי בני העם ולא קברו בקבורת הנביאים כי חשבו למדבר סרה אשר לא עם ה' וכאלו יאמרו הנה גם ירמיה כמוהו וראוי להמיתו כמוהו : (כד) אך יד אחיקם . כשתמם דברי הכהנים והנביאים לא אמרו עוד השרים דבר והעם חזרו להיות נמשכים אחר דעת הכהנים והנביאים ואך יד אחיקם היתה עם ירמיה לבלי למסרו ביד העם להמית אותו וכח ידו גבר על כולם והצילו : כז (ג) ושלחתם וכו'. בימי יהויקים אמר לו כשימלוך צדקיהו ישלח המוסרות והמוטות אל המלכים האלה על ידי המלאכים הבאים אל צדקיהו . (ד) וצוית אותם . את המלאכים שצוה להגיד אל אדוניהם : (ה) אנכי עשיתי וכו' . ואם כן הכל שלי הוא : ונתתיה . לכן בידי לתתה לאשר ישר בעיני : (ו) הארצות האלה . של המלכים אדוניכם : עבדי . ר״ל עושה שליחותי כדבר זה : את חית . ארז״ל שרכב על ארי וקשר תנין בראשו : (ז) בנו . זה אויל מרודך : בן בנו . זה בלשאצר : עת ארצו . זמן חורבן ארצו בימי דריוש המדי : גם הוא . כמו תבא עת חורבן ארצות המלכים שבהריב ל״ג : (ח) אשר

רדק קלד

ירמיהו גם ירמיהו יהרג : (כא) וירא . ביו״ד אחת ווי״ו הסרה נעלמת מהמכתב : (כב) אלנתן . מלה אחת היא : (א) בראשית ממלכת . נבואה זו נאמרה לירמיהו בשנה ראשונה למלכות יהויקים ואמר לו כאלו כי כשימלוך צדקיהו אחר מלכות יהויקים ויהויכין יעשה מוסרות ומטות וישלחם למלכים הנזכרים ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו ויצוה אותם אל המלכים אדוניהם שישלחו אותם אל צדקיהו ויאמרו להם כל הדברים הנזכרים בפרשה ויאמר להם ירמיה גם כן ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי ככל הדברים האלה כי נראה כי המלכים הנזכרים שלחו לצדקיהו שיהיה עמהם וימרדו כלם במלך בבל לשוב עם כאל לירמיה שיאמר למלאכים האלה אחר שיכלו דברי אדוניהם יאמר להם ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי ככל הדברים האלה ובלכם הביאו צואריכם בעול מלך בבל ורז״ל אמרו כי כשהמליכו מלך בבל השליטו על המלכים האלה ומה שנאמר לו נבואה זו בראשית ממלכת יהויקים והנבואה הנה עדין עד י״א שנה כדי שידע יהויקים שעתיד למלוך נבוכדנצר אלא יבטח יהויקים במלך מצרים שהמליכו : (ב) מוסרות ומוטות . רצועות וגידים שקושרים בהם העול על צואר הבהמה וי״ת חנקין ונירין : (ה) לאשר ישר בעיני . ישר פעל עבר תאיו קמץ ותאיו פתח : (ו) עבדי . שיעשה רצוני בגוים : וגם את חית השדה נתתי לעבדו . פי״ד ותיו השדה הבלמה לך וי״ת כי בזמן ששים בין החיות היו עובדות אותו במאכל שהיו מביאות לו וזה דרך דרש והוא בזמן הכות עשב כיוה אוכל כמו שאמר לו ועשבא כתורין לך יטעמון ויש דרש שרכב על ארי וקשר תנין בראשו : (ז) ואת בנו . אויל מרודך : ואת בן בנו

תמיתו ג' בקריאה וסימניהון ויהי בדרך במלון ויפגשהו . ויבקש המלך המיתו . ישר בנך כי יש תקוה ואל : אל מצרים ב' וסימן והמדנים מכרו . בן עכבור ואנשים אתו : ויביאהו ז' וסי' ויאמר אדני בזק . ופלשתים לקחו את ארון האלהים . ויוציאו את אודיהו . וירכיבוהו עבדיו מת ממגדו . וישמעו אליו גוים . ויתגהו במוגר בתחים . ויבקש את אחזיהו וילכדהו : ג' פסוקים דמיין אית בהון אל ואל ואל ואל אל וסי' ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב . אל תשמעו אל נביאכם ואל קוסמיכם . הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו : על פני הארץ ה' חסר כל וסי' נמסר בסדר בהעלתך את הנרות . ישר ג' פתחין בקריאה וסי' כאשר ישר בעיני היוצר לעשותו . ונתתיה לאשר ישר בעיני . ויאמר כל הקהל לעשות . וסי' בארמי פתרותא אתיחיבת לקהלא : אנכי נתתי ג' דסמיכי בקריאות וסים' בסדר לך לך : ואת בני ב' ומי'

מצודת ציון

(כג) נבלתו . גם גוף אדם המת יקרא נבלה : (כד) יד . ענין כח והתחזקות : (ב) מוסרות . רצועות שקושרין בו העול וכן ומוסרות עולך (איוב לט) . ומוטות . מלשון מוטה והם עצי העול : (ג) מלאכים . שלוחים :

תולדות אהרן בראשית ממלכת . סנהדרין קג . ערכין יז עקדה שער סג : חית השדה . שבת קנ : והיה הגוי . מגלה יא :

יעבדו אתו את־נבוכדנאצר מלך־
בבל ואת אשר לא־יתן את־צוארו
בעל מלך בבל בחרב וברעב
ובדבר אפקד על־הגוי ההוא נאם־
יהוה עד־תמי אתם בידו: ט ואתם
אל־תשמעו אל־נביאיכם ואל־
קסמיכם ואל־חלמתיכם ואל־
ענניכם ואל־כשפיכם אשר־הם
אמרים אליכם לאמר לא תעבדו
את־מלך בבל: י כי שקר הם
נבאים לכם למען הרחיק אתכם
מעל אדמתכם והדחתי אתכם
ואבדתם: יא והגוי אשר יביא את־
צוארו בעל מלך־בבל ועבדו
והנחתיו על־אדמתו נאם־יהוה
ועבדה וישב בה: יב ואל־צדקיה
מלך־יהודה דברתי ככל־הדברים
האלה לאמר הביאו את־צואריכם
בעל ׀ מלך בבל ועבדו אתו ועמו
וחיו: יג למה תמותו אתה ועמך
בחרב ברעב ובדבר כאשר דבר
יהוה אל־הגוי אשר לא־יעבד את־
מלך בבל: יד ואל־תשמעו אל־
דברי הנבאים האמרים אליכם
לאמר לא תעבדו את־מלך בבל
כי שקר הם נבאים לכם: טו כי לא
שלחתים נאם־יהוה והם נבאים
בשמי לשקר למען הדיחי אתכם
ואבדתם אתם והנביאים הנבאים
לכם: טז ואל־הכהנים ואל־כל־
העם הזה דברתי לאמר כה אמר
יהוה אל־תשמעו אל־דברי
נביאיכם הנבאים לכם לאמר הנה
כלי בית־יהוה מושבים מבבלה
עתה מהרה כי שקר המה נבאים
לכם: יז אל־תשמעו אליהם עבדו את־
מלך־בבל וחיו למה תהיה העיר הזאת
חרבה: יח ואם־נבאים הם ואם־יש דבר־יהוה אתם
יפגעו־נא ביהוה צבאות לבלתי־באו הכלים ׀ הנותרים
בבית־יהוה ובית מלך יהודה ובירושלם בבלה: יט כי כה

דלא יפלחון יתיה ית
נבוכדנאצר מלכא דבבל וית
דלא יתן ית צוריה בניר
מלכא דבבל בחרבא ובכפנא
ובמותא אסער על עמא ההוא
אמר יי עד דאמסר יתהון
בידיה: ט ואתון לא תקבלון
מן נבייכון דשקרא ומן
קסמיכון ומן חלמי חלמיכון
ומן עוננכון ומן חרשיכון
דאינון אמרין לכון למימר לא
תפלחון ית מלכא דבבל:
י ארי שקרא אינון מתנבן
לכון בדיל לארחקא יתכון
מעל ארעכון ואטלטיל יתכון
ותיבדון: יא ועמא דיעיל
ית צוריה בניר מלכא דבבל
ויפלחיניה ואשריניה על
ארעיה אמר יי ויפלחה ויתיב
בה: יב ועם צדקיה מלך
שבטא דבית יהודה מללית
ית כל פתגמיא האלין
למימר אעילו ית צואריכון
בניר מלכא דבבל ופלחו
יתיה ועמיה ואתקיימו:
יג למא תתקטלון את ועמך
בחרבא ובכפנא ובמותא
כמא דמליל יי על עמא דלא
יפלח ית מלכא דבבל:
יד ולא תקבלון לפתגמי נביי
שקרא דאמרין לכון למימר
לא תפלחון ית מלכא דבבל
ארי שקרא אינון מתנבן לכון:
טו ארי לא שלחתינון אמר יי
ואינון מתנבן בשמי שקרא
בדיל דאטלטיל יתכון
ותיבדון אתון ונביי שקרא
דמתנבן לכון: טז ולכהניא
ולכל עמא הדין מללית למימר
כדנן אמר יי לא תקבלון
לפתגמי נבייכון דשקרא
דמתנבן לכון למימר הא מני בית מקדשא דיי מתותבין
מבבל כען בפריע ארי שקרא אינון מתנבן לכון: יז לא
תקבלון מנהון פלחו ית מלכא דבבל ואתקיימו למא תהי
קרתא הדא חורבא: יח ואם מתנבן אינון ואם אית פתגמא
דיי עמהון יבעון כען במימרא דיי צבאות בדיל דלא איתובלון
מניא דאשתארו בבית מקדשא דיי ובית מלך
שבטא דבית יהודה ובירושלם לבבל: יט ארי כדנן אמר יי

רד"ק

בנו. כלשלר: (ח) לותו לת נבוכדנלר. בא כידיעה אחר שכבר אלא כמנהג כרוב אלא בפעמים בא כן כמו ותראהו את הילד והילדה את תרומת ה' והדומים להם שהכנו כבר במכלל: עד תמי אותם בידו. בא יוצא אף על פי בבנינו עומד כי המקור כמשפט כבנה: (ט) ואל חלמתיכם. פי' ואל תוצאי חלומותיכם ובת"י ומן חלמי חלמיכון: ואל כשפיכם. כם תאר למכשפים: כשף. בשלם גנב: (יח) נגלתי מאו הכלים. מגזרת פוגע בשאל מה פוגע אליך יעקב כי אורו פניו והוא פגע במקום עמיד ואמר כאן אל הכלים ואף על פי שאינם תגלתי כאלה כמו אפוד ירד בידו בנו לביהם ריקם: ובית מלך יהודה. כמו ובבית וני"ת בבית הכסם שזכר שמדם במקום ששם: (יט) אל העמודים

אשור או שה אתו ואת בנו. ואת בנו ואת בן בנו. צוארו בצוארו ה' בקריאה וסי' וישם רבד הזהב על צוארו: והיה הגוי והממלכה. והגוי אשר יביא את צוארו התתן לסוס גבורה. בצוארו ילין עז: צדקיה ו' בקריאה וסימ' ויעש לו צדקיהו בן כנענה דמלכים. ואל צדקיהו מלך יהודה. ויהי בשנה ההיא בראשית ביד אלעשה בן שפן. אשר היה דבר ה' אל ירמיהו ובני יהויקים יכניה וא' וצדקיה ובן חכליה וצדקיה: הביאו ג' וסי' בסדר מקץ: אל הגוי חד מן ו' אגין מן ג' ג' חד אל וחד על וחד ועל וסי' נמסר במסר' רבתא בערך על: וחיו ז' וסי' נמסר במלכים הלק ב' סי' י"ח: ח' פסוקים ואם ואם וסי' נמסר בסדר בחקתי וביהושע סי' כ"ב: יהודה ובירושלם ג' דסמיכי בקריאת וסי' תם את האבות ואת דיאשיה דמלכים. ואם נביאים הם ואם והצורים ישבו בת דעזרא: כה אמר ו' בטעם בסיפרא וסי' נמסר בסי' ז':

תולדות אהרן יפגעו נא בס' (ברכות ז):

מצודת ציון

(ח) אפקוד. ענין השגחה: תומי. ענין כליון וכן עד תום כל הדור (דברים ב): והנחתיו. מל' מנוחה: (יח) יפגעו. ענין תפלה ובקשה כמו ואל תפגע בי (לעיל ז): גם. עתם

רש"י

דרוש המדי והורש ויגרשו את בלשאצר: (יב) ואל צדקיה מלך יהודה דברתי וגו'. כל זה אמר ירמיה אל שלוחי המלכים: (טז) הנה כלי בית ה'. שגלו עם יכניה: השכונות

מצודת דוד

לא יעבדו אותו. אשר לא ירצה לעבדו ברצון: ואת אשר וגו'. אשר לא יקבל עליו מעצמו עול העבוד והכל כדבר נמ"ש: אפקוד. אשגיח עליהם בהבאת חרב וגו': עד תומי. עד כלותי אותם ביד מלך: (ט) אל נביאיכם. הנביאים שלכם המנבאים לכם בשקר: ואל קוסמיכם. השואלים בקסם וסוס מין כשוף: ואל חלומותיכם. המגידים עתידות על ידי שאלת חלום: ואל עוננכם. גם הוא מין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים יח): ואל כשפיכם. העוסקים בשאר מיני כשוף: לא תעבדו. רצה לומר לא יתחזק עליכם להיות לו לעבדים: (י) למען הרחיק אתכם. ר"ל הם יועילו למען הרחיק וסו' כי כשתקבלו עליכם העבוד תשבו בארצכם ותעלו כמס אבל כשתלחמו עמו ויגבר עליכם יוליך אתכם בשבי אל ארץ מרחוק: והדחתי. רצה לומר אני אסיר בעזרתו ואדיח אתכם ממקומכם ותהיו אבודים: (יא) והנחתיו. ישכון במנוחה על אדמתו: ועבדה. ישבה. עבודת האדמה בחרישה וזריעה וישב בה ויאכל מלחמה: (יב) וחיו. תשארו חיים: (יג) אל הגוי. על הגוי: אשר לא יעבוד. אשר לא יקבל עליו מעצמו עול העבודה: (יד) לא תעבדו. רצה לומר לא יתחזק עליכם להיות לו לעבדים: (טו) למען הדיחי אתכם. הם יועילו למען הדיחו אתכם בשבי ושם תאבדו אתם והנביאים אבל כשתקבלו עליכם עול העבודה תשבו בארצכם ותעלו המס: (טז) הנה כלי בית ה'. אשר הובאו לבבל עם גלות יכניה: מושבים. יהיו מושבים מהרה מבבל לירושלים: (יז) למה יהיה. כי כשלא תקבלו עול העבודה יכבוש את העיר ויחריבה: (יח) יפגעו נא בה'. יתפללו עתה

ירמיה כז כח

יט כי כה אמר יהוה צבאות אל־העמדים ועל־הים ועל־המכנות ועל יתר הכלים הנותרים בעיר הזאת: כ אשר לא־לקחם נבוכדנאצר מלך בבל בגלותו את־יכוניה בן־יהויקים מלך־יהודה מירושלם בבלה ואת כל־חרי יהודה וירושלם: כא כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל על־הכלים הנותרים בית יהוה ובית מלך־יהודה וירושלם: כב בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אתם נאם־יהוה והעליתים והשבתים אל־המקום הזה:

כח א ויהי | בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך־יהודה בשנת הרבעית בחדש החמישי אמר אלי חנניה בן־עזור הנביא אשר מגבעון בבית יהוה לעיני הכהנים וכל־העם לאמר: ב כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל לאמר שברתי את־על מלך בבל: ג בעוד | שנתים ימים אני משיב אל־המקום הזה את־כל־כלי בית יהוה אשר לקח נבוכדנאצר מלך־בבל מן־המקום הזה ויביאם בבל: ד ואת־יכניה בן־יהויקים מלך־יהודה ואת־כל־גלות יהודה הבאים בבלה אני משיב אל־המקום הזה נאם־יהוה כי אשבר את־על מלך בבל: ה ויאמר ירמיה הנביא אל־חנניה הנביא לעיני הכהנים ולעיני כל־העם העמדים בבית יהוה: ו ויאמר ירמיה הנביא אמן כן יעשה יהוה יקם יהוה את־דבריך אשר נבאת להשיב כלי בית־יהוה וכל־הגולה מבבל אל־

תרגום

צבאות על עמודיא ועל ימא ועל בסיסיא ועל שאר מניא דאשתארו בקרתא הדא: כ דלא שבינון נבוכדנאצר מלכא דבבל כדאגלי ית יכניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה מירושלם לבבל וית כל רברבי יהודה וירושלם: כא ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל על מניא דאשתארו בית מקדשא דיי ובית מלך שבטא דבית יהודה ובירושלם: כב לבבל יתובלון ותמן יהון עד יומא דיעול דכרנהון קדמי אמר יי ואסיקונון ואתיבינון לאתרא הדין: א והוה בשתא ההיא בריש מלכות צדקיה מלך שבטא דבית יהודה בשתא רביעתא בירחא חמישאה אמר לי חנניה בר עזור נביא שקרא דמגבעון בבית מקדשא דיי לעיני כהניא וכל עמא למימר: ב כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל למימר תברית ית ניר מלכא דבבל: ג בסוף תרתין שנין אנא מתיב לאתרא הדין ית כל מני בית מקדשא דיי דשבא נבוכדנאצר מלכא דבבל מן אתרא הדין ואובלינון לבבל: ד וית יכניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה וית כל גלות יהודה דאתגליאו לבבל אנא מתיב לאתרא הדין אמר יי ארי אתבר ית ניר מלכא דבבל: ה ואמר ירמיה נביא לחנניה נביא שקרא לעיני כהניא ולעיני כל עמא דקימין בבית מקדשא דיי: ו ואמר ירמיה נביא אמן כן יהי רעוא מן קדם יי יקיים יי ית פתגמך דאתנביתא לאתבא מני בית מקדשא דיי וכל גלותא מבבל

רשי

(יט) המכונות. ת"י בסיסיא כמו את הכיור ואת כנו (שמות ל"ח): (כ) בגלותו. כמו בהגלותו: חורי. כמו שרי: (כב) עד יום פקדי אותם. בימי כורש כמו שמפורש בספר עזרא: (א) ויהי בשנה ההיא. כשהגיע אותו הזמן שהשלים נבוכדנצר את צדקיהו על חמשת מלכים שהיה ירמיה אומר שלחתו ומשלח המוסרות והמוטות אל המלכים ביד מלאכיהם: בראשית ממלכת צדקיה. בתחלה שהשלימו על חמשת המלכים ואי"א לומר בתחלת מלכותו שהרי נאמר בשנה הרביעית אותה שנה ירד להקביל את פני נבוכדנצר בבבל ושריה שר המנוחה עמו וכמו שנא' בסוף הספר והשלימו על המלכים: אמר אלי וגו'. אמרו רבותינו מי הפסה את חנניה שמע שהיה ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם (לקמן מט) ונבואה זו בסוף הספר נאמרה בראשית ממלכת צדקיהו כמו שמפורש שם ולפי שעילם ממוכה לבבל עמד הוא בשוק התחתון ודרש ודן ק"ו ואומר ומה עילם שלא באה אלא לעזור את הכשדים וכו' במס' סוף פ' בסנהדרין: (ו) יעשה. פתא"ח בלמו: יקם. ל' הפלה (שלי"ש שמיין אלו ע"ד והביא"ז לבית הכלי"א לא סדרין פר"ב המחבי"ר): אמן כן יעשה וגו'. במלי אגדה אומרים בך אמר לו הלואי ויתקיימו דבריך אני משתבר ואתה נפסד אני כהן ואוכל קדשי שמים אם יעמוד הבית בבנינו ואתם גבעוני דכתיב (כאן) אשר מגבעון ותהיה לי עבד חוטב עצים ושואב

מצודת דוד

עתה לה' לא של השבת הכלים אלא לבל יבואו לבבל הכלים הנותרים מה שלא לקח כשגלה את יכניה: (יט) אל העמודים. על עמודי הנחשת ועל ים הנחשת וגו': (כ) בגלותו. בעת שגלה לבבל עם יכניה ואת כל שרי יהודה וירושלים: (כא) כי כה אמר ה' וגו'. בעבור שארכו הדברים באמרו אשר לא לקחם וכו' אמר שנית כי כה אמר ה' וגו' וכן דרך המקרא: (כב) עד יום פקדי אותם. עד הזמן שאזכור אני בהם והוא בימי כורש ואז אעלה אותם משם ואשיב אותם אל המקום הזה: כח (א) בראשית ממלכת צדקיה. שנה הראשונה למלכו: בשנה הרביעית. רצה לומר לשנות השמטה ואי"כ היתה שנת השמטה בד' למלכו והוא מלך י"א שנים ואם כן כלו בשנת השמטה וכן אמרז"ל שנחרב הבית במוצאי שביעית: (ב) שברתי את עול. ר"ל לא ימשול ולא יעבוד עוד באחרים: (ג) בעוד. בסוף שתי שנים. (ד) כי אשבור וכו'. ויאמר אי"כ חפשי לארצם באין מותם: (ו) ויאמר ירמיהו. בעבור שארכו הדברים באמרו לעיני הכהנים וכו' אמר שנית ויאמר ירמיה וכו': אמן. יאומן לבריך: יקם ה'

רדק

העמודים. כמו על או פי' נעברו כמו ויאמר אברהם אל שרי אשתו: (כ) בגלותו. כמו בהגלותו והשפלה הה"א להקל הקריאה נשארה תנועתה על בי"ת השמוש: חורי יהודה. גדולי יהודה כמו חורים ואין שם מלוכ' יקראו ואריבה את החורים: (כב) עד יום פקדי. ע"י כרש מלך פרס שנתנה לשעבר הגשיא ליהודה והוא העלם עם הגולה: (א) ויהי בשנה ההיא. השנה שעשה המוסרות והמוטות אשר צוה בהם ונתן אחת מהן על צוארו וזה היה בראשית ממלכת צדקיהו: בשנת הרביעית. כן כתוב וקרי בשנה והענין אחד אלא שהכתוב נסמך אל המספר כמו בשנת ג' למלכו והקרי מוכר' כמשפטו. ומה שאמר בראשית ממלכת צדקיהו ואחר כן אמר בשנה הרביעית פירש בעל סדר עולם כי היא שנה רביעית למלכות צדקיהו שהלך להקביל פני מלך בבל ושריה שר המנוחה עמו כמו שכתוב בסוף זה הספר ושב לירושלם למלכותו לפיכך חשב אותה שנה ראשונה ראשית מלכותו לפיכך אמר בראשית ממלכת צדקיהו ויתכן לפרש בראשית ממלכת צדקיהו כמשמעו שנה ראשונה שמלך כמו שפירשנו ויהיה פירוש בשנת הרביעית רביעית לשני השבוע והוא מלך י"א שנה שנה כששלמו למלכות צדקיהו ארבע שנים נשלם השבוע ונשארו ממלכותו ז' שנים והנה שבוע אחד וחרב הבית בסוף השבוע כמו שקבלו רז"ל כי כשחרב הבית מוצאי שביעית היתה ונכתב זה הספור הנה להודיע תחלת מלכות צדקיהו שבימיו היה החרבן בסוף השבוע שישמטו ישראל מנחלתם לפי שלא עשו כה שמיטה לפיכך כתב גם כן בחדש החמישי לרמוז כי בחדש החמישי יהיה החרבן וכל הספור הזה היה לצורך כמו שפירשנו: חנניה בן עזור הנבי'. נביא שקר היה: (ד) הבאים בבלה. שהיו בהם: (ו) אמן כן יעשה ה'. פשוטו מבואר ויש דרש אמר לו ירמיה

בראשית ה' ג' מנהון ר"פ וסי' בראשית ברא אלהים. ממלכות יהויקים. ממלכת יהויקים בן יאשיה. הלין ג' ר"פ. וב' מנהון במצעתא פסוק וסי' אשר היה דבר ה' אל ירמיהו הנביא. בראשית ממלכ' צדקיה: ולעיני ד' וסי' לעיני פרעה ולעיני עבדיו דדם. את המדינית. אל חנניה הנביא לעיני הכהנים. לעיני תנמאל דודי ולעיני כל היהודים: יקם ג' וסי' אך יקם ה' את דברו. אמן כן יעשה ה'. יקם סערה:

תולדות אהרן נבלם יוכלו. ברכות כד כתובות קיא: ממלכת צדקיה. סנהדרין קג: שברתי את עול. שם פט (סנהדרין ל): אמן. סוטה מא שבועות לו:

מצודת ציון

עתה: (יט) הים. שמו הוא כעין גיגית כמ"ש במלכים: המכונות. מלשון כן ובסיס והיא מתחת לכיורות כמ"ש במלכים: (כ) בגלותו. כמו בהגלותו: חורי. כן יקראו השרים הגדולים וכן ואריבה את החורים (נחמיה ה) שהוא מלשון חור ולובן וכאשר יקראו השפלים החשוכים כמ"ש בל יתיצב לפני החשוכים (משלי כב): (כב) פקדי. ענין זכרון: (ג) בעוד. בסוף כמו בעוד שלשת ימים (בראשית מ): שנתים. שתי שנים: ימים. כן

הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ ו אַךְ שְׁמַע־נָא הַדָּבָר
הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר בְּאָזְנֶיךָ וּבְאָזְנֵי
כָּל־הָעָם׃ ח הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי
וּלְפָנֶיךָ מִן־הָעוֹלָם וַיִּנָּבְאוּ אֶל־
אֲרָצוֹת רַבּוֹת וְעַל־מַמְלָכוֹת גְּדֹלוֹת
לְמִלְחָמָה וּלְרָעָה וּלְדָבֶר׃ ט הַנָּבִיא
אֲשֶׁר יִנָּבֵא לְשָׁלוֹם בְּבֹא דְּבַר
הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר־שְׁלָחוֹ
יְהוָה בֶּאֱמֶת׃ י וַיִּקַּח חֲנַנְיָה הַנָּבִיא
אֶת־הַמּוֹטָה מֵעַל צַוַּאר יִרְמְיָה
הַנָּבִיא וַיִּשְׁבְּרֵהוּ׃ יא וַיֹּאמֶר חֲנַנְיָה
לְעֵינֵי כָל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר
יְהוָה כָּכָה אֶשְׁבֹּר אֶת־עֹל ׀
נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּעוֹד שְׁנָתַיִם
יָמִים מֵעַל צַוַּאר כָּל־הַגּוֹיִם וַיֵּלֶךְ
יִרְמְיָה הַנָּבִיא לְדַרְכּוֹ׃ יב וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ אַחֲרֵי שְׁבוֹר
חֲנַנְיָה הַנָּבִיא אֶת־הַמּוֹטָה מֵעַל
צַוַּאר יִרְמְיָה הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ יג הָלוֹךְ
וְאָמַרְתָּ אֶל־חֲנַנְיָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר
יְהוָה מוֹטֹת עֵץ שָׁבָרְתָּ וְעָשִׂיתָ
תַחְתֵּיהֶן מֹטוֹת בַּרְזֶל׃ יד כִּי כֹה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
עֹל בַּרְזֶל נָתַתִּי עַל־צַוַּאר ׀ כָּל־
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לַעֲבֹד אֶת־נְבֻכַדְנֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל וַעֲבָדֻהוּ וְגַם אֶת־חַיַּת
הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ׃ טו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה
הַנָּבִיא אֶל־חֲנַנְיָה הַנָּבִיא שְׁמַע־נָא
חֲנַנְיָה לֹא־שְׁלָחֲךָ יְהוָה וְאַתָּה
הִבְטַחְתָּ אֶת־הָעָם הַזֶּה עַל־שָׁקֶר׃
טז לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מְשַׁלֵּחֲךָ
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הַשָּׁנָה אַתָּה מֵת
כִּי־סָרָה דִבַּרְתָּ אֶל־יְהוָה׃ יז וַיָּמָת
חֲנַנְיָה הַנָּבִיא בַּשָּׁנָה הַהִיא בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי׃

כאתרא הדין׃ ז ברם שמע
כען פתגמא הדין די אנא
ממליל קדמך וקדם כל עמא׃
ח נבייא דהוו קדמי וקדמך
מן עלמא ואתנביאו על
מדינן סגיאן ועל מלכון
רברבן לקרבא ולבישא
ולמותא׃ ט נביא דיתנבא
לשלמא במיתי פתגם נביא
יתידע נביא דשלחיה יי
בקשוט׃ י ונסיב חנניה נביא
שקרא ית נירא מעל צור
ירמיה נביא ותבריה׃
יא ואמר חנניה לעיני כל עמא
למימר כדנן אמר יי כדין
אתבר ית ניר נבוכדנאצר
מלכא דבבל בסוף תרתין
שנין מעל צור כל עממיא
ואזל ירמיה נביא לאורחיה׃
יב נהוה פתגם נבואה מן קדם
יי עם ירמיה בתר דתבר
חנניה נביא שקרא ית נירא
מעל צור ירמיה נביא למימר׃
יג איזיל ותימר לחנניה למימר
כדנן אמר יי נירין דאע
תברתא ותעביד חלופיהון
נירין דברזל׃ יד ארי כדנן אמר
יי צבאות אלהא דישראל ניר
דברזל יהבית על צור כל
עממיא האלין למפלח ית
נבוכדנאצר מלכא דבבל
ויפלחוניה ואף ית חיות ברא
יהבית ליה׃ טו ואמר ירמיה
נביא לחנניה נביא שקרא
שמע כען חנניה לא שלחך
יי ואת ארחיצתא ית עמא
הדין על שקרא׃ טז בכן
כדנן אמר יי הא אנא מגלך
מעל אפי ארעא בשתא הדא
את מאית ולשתא אוחרנתא
את מתקבר ארי סטיא
מליתא קדם יי׃ יז ומית
חנניה נביא שקרא בשתא
ההיא ואתקבר בירחא שביעאה׃

רדק

ירמיהו אם יהיה כמו שאתה אומר אני רוצה בזה כי אני נשכר ואתה נפסד אני נשכר שאני כהן ואוכל מקדשי שמים אם ישאר הבית בבנינו ואתה תהיה נפסד שאתה גבעוני כמו שנאמר בגבעון ואתה חוטב לי עצים ושואב לי מים ודרך פשוטו ישראל היה ומגבעון היה כי לא ישבו בה גבעונים מעת שנפלה בנחלת בנימן: (ז) אך שמע נא. הענין הזה שאמר לו כי בהבטחת הטובה יבחן הנביא כי אם יבטיח טובה ולא תבא נידוע שהוא נביא שקר כי כל דבר טוב שיבטיח האל אפילו על תנאי הוא בא. אבל בהבאת הרעה ממנו הטובה בהוא אם יתעה כמו שאמר ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני ונחמתי על הטובה אמנם על כל פנים תחול הטובה ותבא אבל אם יתנבא לרעה ולא תבא כלל לא ידע בזה שהוא נביא שקר שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה כשעשו תשובה כמו שעשה באנשי נינוה: (י) את המוטה מעל צואר ירמיהו הנביא וישברהו. טעם וישברהו על העול שהוא נתק המוטה מעל צואר ירמיהו ושבר העול שהיה נקשר במוטה: (יג) ועשית תחתיהן מוטות ברזל אמר האל לירמיה אמור לחנניה מוטות עץ שברת ואתה תעשה תחתיהן מוטות ברזל כשתאמר לו זה הדבר מוטות עץ שברת ותאמר לו עוד כי כה אמר ה' אלהי ישראל וגומר אל השם צבאות אלהי ישראל כנגד מה שאמר הוא בזה הלשון: הוא אמר לו כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל שברתי את עול מלך בבל ומה שאמר מוטות עץ ולאחר פירשו מוטות רצועות כן הוא כי המוטות רצועות או גידים שקושרים בהם העול והעול מעץ לפיכך סמך המוטות אל עץ וכן מוטות ברזל אין אומר שהמוטות יהיו מברזל אלא העול יהיה מברזל והמוטות רצועות או גידים שקושרים אותו בהם: (טז) מעל פני האדמה. ר"ל שיקבר בתוכה והנה הוא משולח מעל פניה: (יז) בשנה ההיא בחדש השביעי. פירשו רז"ל ואמרו בחדש השביעי שנה אחרת היתה ואת

הנביאים ח' מ"ל בסיפר' וסי' נמסר בסימן כ"ו : למלחמה ב' רפין וסי' אם לשלום יצאו תפשום . ועל ממלכות גדולות : הנביא ב' ר"פ וסי' הנביא אשר אתו חלום . אשר ינבא לשלום : וישברהו ב' וסימן ויתנהו ה' לאריה . ויקח חנניה הנביא את המוטה : הלוך ו' מ"ל בסיפרא וסימ' וקנית לך אזור פשתים . הלוך ואמרת אל חנניה וגו' מטות עץ שברת . הלוך להרגיעו ישראל . הלוך אל בית הרכבים . לעבד מלך הכושי . הלוך ובכו : נבכדנאצר י' חסר וי"ו וסי' וחילוף שאר נביאים נמסר במסרת רבתא בערך נב : ואלה דברי ב' וסימ' ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה . ואלה דברי דוד : אל יתר ב' וסי' אל יתר תתנו . ואלה דברי הספר. ותרין על יתר וסי' כוננו חצם על יתר. ומשלם על יתר :

רש"י

ושואב מים (ומורה צדק שלא פי' נקיט ליה פעם רבותינו שלמדו מכאן כל המחניף לרשע סוף נפל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו שכן ירמיה בן שלמיה בן חנניה תפשו לבסוף והביאו לבית הכלא) : (ז) אך שמע נא וגו'. עד הנביא אשר ינבא לשלום. אמר אני מתנבא פורענות אם לא יבא איני שקרן שהקב"ה נחם על הרעה אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגו' בבא דבר הנביא יודע וגו' אבל אם לא יבא דברו שקרן הוא שנאמר לא איש אל ויכזב וגו' (במדבר כג) כך דרש רבי תנחומא : (יד) את חית השדה נתתי לו. שרכב על ארי וקשר תנין בראשו : (טז) השנה אתה מת. ובשנה הבאה תקבר : (יז) בשנה ההיא בחדש השביעי. והלא אין חדש השביעי מן השנה אלא מת ערב ר"ה וצוה לבניו שיקברוהו לאחר ר"ה ולא קודם ויעלימו את מיתתו אותו היום כדי

מצודת דוד

ה'. מי יתן ויקם ה' וגו' וכפל הדבר במ"ש : אשר נבאת. אמר לפי דבריו שאמר שנבואה דבר אבל באמת היה שבדא מלבו : (ז) אך שמע נא. ר"ל מה שאמרתי אמן וגו' הוא בעבור כי גם אני מתאוה שכן יהיה כי טוב הוא אך עתה שמע דברי שאין מקום להאמין לך יותר ממני על שאתה מתנבא לטובה ואני לרעה : באזניך ובאזני כל העם. כלומר לא בסתר אדבר כי אם בפניך ובפני כולם : (ח) הנביאים וגו'. רצה לומר והנה דברי הנה הנביאים אשר נבאו מעולם לרעה כמוני היום : אל ארצות. על ארצות : (ט) הנביא. ר"ל הנה הנביא אשר סתר דבריהם ונבא לשלום כמוך היום : בבוא דבר הנביא. בעת בוא דבר הנביא המתנבא לשלום אז יהיה נודע הנביא ההוא אשר שלחו ה' באמת אבל לא האמינו לו מיד על כי ינבא לטובה וכן אין מקום להאמין לך יותר ממני : (י) את המוטה. מן המוטות שנתן על צוארו כדבר ה' כמ"ש למעלה ויתכן שעדיין לא שלחם אל המלכים האמורים למעלה או שנשאר אחת על צוארו כנגד מלך יהודה ואותה לקח חנניה: וישברהו. שבר הקשר שהיה במוטה ולכן אמר בלשון זכר: (יא) וילך וגו'. כי פחד ממנו להשיב לו דבר מעצמו : (יג) מוטות עץ שברת. כי באמרו ככה אשבור וגו' מעל צואר כל הגוים הרי הוא כאלו שבר כל המוטות : ועשית. אתה תעשה במקומן מוטות ברזל החזקים מן העץ ר"ל על ידי השבירה והכחשת דבר ה' יוגדל הקצף ויחזק עלו עוד יותר : (טו) על שקר. על הבטחת שקר: (טז) לכן. הואיל ונבאת בשקר לכן אגרשך מעל פני האדמה השנה היית תמות : אל ה'. כמו על ה' ר"ל דברת בעבור ה' דבר המוסר ממנו מה שלא אמרה : (יז) בחדש השביעי. אמרו ז"ל שמת ער"ה וצוה לבניו שיקברוהו אחר ראש השנה והיא בשנה האחרת והעלימו יום מיתתו כדי לעשות נבואת ירמיה שקר :

מצודת ציון

כן נקרא השנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) וכפל הדבר בשמות ירדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : (י) המוטה. כן העול : (יג) תחתיהן. במקומן: (טז) משלחך. מגרשך וכן וישלחם ביד פשעם (איוב ח)

כט א וְאֵלֶּה דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר
שָׁלַח יִרְמְיָה הַנָּבִיא מִירוּשָׁלִָם אֶל־
יֶתֶר זִקְנֵי הַגּוֹלָה וְאֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־
הַנְּבִיאִים וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר הֶגְלָה
נְבוּכַדְנֶאצַּר מִירוּשָׁלִַם בָּבֶלָה׃
ב אַחֲרֵי צֵאת יְכָנְיָה־הַמֶּלֶךְ וְהַגְּבִירָה
וְהַסָּרִיסִים שָׂרֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם
וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלִָם׃ ג בְּיַד
אֶלְעָשָׂה בֶן־שָׁפָן וּגְמַרְיָה בֶּן־חִלְקִיָּה
אֲשֶׁר שָׁלַח צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־
נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּבֶלָה
לֵאמֹר׃ ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־
הִגְלֵיתִי מִירוּשָׁלִַם בָּבֶלָה׃ ה בְּנוּ
בָתִּים וְשֵׁבוּ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־
פִּרְיָן׃ ו קְחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים
וּבָנוֹת וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת־
בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים וְתֵלַדְנָה
בָּנִים וּבָנוֹת וּרְבוּ־שָׁם וְאַל־תִּמְעָטוּ׃
ז וְדִרְשׁוּ אֶת־שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר
הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בַעֲדָהּ
אֶל־יְהוָה כִּי בִשְׁלוֹמָהּ יִהְיֶה לָכֶם
שָׁלוֹם׃ ח כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַל־יַשִּׁיאוּ לָכֶם
נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר־בְּקִרְבְּכֶם וְקֹסְמֵיכֶם
וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם אֲשֶׁר
אַתֶּם מַחְלְמִים׃ ט כִּי בְשֶׁקֶר הֵם
נִבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי לֹא שְׁלַחְתִּים
נְאֻם־יְהוָה׃ י כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה כִּי
לְפִי מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה
אֶפְקֹד אֶתְכֶם וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם אֶת־
דְּבָרִי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־
הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ יא כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־
הַמַּחֲשָׁבֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב עֲלֵיכֶם
נְאֻם־יְהוָה מַחְשְׁבוֹת שָׁלוֹם וְלֹא
לְרָעָה לָתֵת לָכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה׃
יב וּקְרָאתֶם אֹתִי וַהֲלַכְתֶּם

א ואלין פתגמי ספרא דשלח
ירמיה נביא מירושלם לות
שאר סבי גלותא ולות
כהניא ולות ספריא ולות כל
עמא דאגלי נבוכדנאצר
מירושלם לבבל: ב בתר
דנפק יכניה מלכא ומלכתא
ורברביא רברבי יהודה
וירושלם ואומניא ותרעיא
מירושלם: ג ביד אלעשה
בר שפן וגמריה בר חלקיה
דשלח צדקיה מלכא דשבטא
דבית יהודה לות נבוכדנאצר
מלכא דבבל לבבל למימר:
ד כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל לכל גלותא
דאגליתי מירושלם לבבל:
ה בנו בתין ותיבו וצובו גנין
ואכולו ית אבהן: ו סבו נשין
ואולידו בנין ובנן וסבו
לבניכון נשין וית בנתיכון
הבו לגבריא וילידת בנין ובנן
וסגו תמן ולא תזערון:
ז ותבעו ית שלם קרתא
דאגליתי יתכון לתמן וצלו
עלה קדם יי ארי בשלמא יהי
לכון שלם: ח ארי כדנן אמר
יי צבאות אלהא דישראל לא
יטעון לכון נביאיכון דשקרא
דביניכון וקסמיכון ולא
תקבלון מן חלמי חלמיכון
דאתון מחלמין: ט ארי
בשקרא אינון מתנבן לכון
בשמי לא שלחתינון אמר יי:
י ארי כדנן אמר יי ארי לפום
משלם לבבל שבעין שנין
ייעול דכרנכון קדמי ואקים
עליכון ית פתגמי תקנא
לאתבא יתכון לאתרא הדין:
יא ארי קדמי גלין ית
מחשבתא די אנא מחשב
עליכון אמר יי מחשבת
שלמא לא לבישא למתן
לכון סוף וסבור: יב ותצלון
קדמי ואקביל צלותכון
ותבעון מן קדמי ואעביד

רש״י

כדי לעשות נבואת ירמיה שקר: (ב) והגבירה. אם המלך: (ח) ישיאו. ל׳ הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (יב) וקראתם אותי והלכתם. בדרכי והרי זה מקרא קצר אל

מצודת דוד

כט (א) אל יתר וכו׳. על אותן שבירושלים: (ב) אחרי צאת וכו׳. שהגלה אחר שיצא יכניהו וכו׳ להיות נמסרים ביד נ״נ כמ״ש במלכים: והגבירה. המלכה והיא אם המלך כי היא יצאה עמו כמ״ש שם: והסריסים. וחזר ופירש שרי יהודה וירושלים: והחרש והמסגר. הם האומנים ושומרי השערים אשר סגרו אותם בעתם כן ת״י: (ג) ביד אלעשה. ר״ל הספר ההוא שלח ביד אלעשה וכו׳: בבלה. לבבל: לאמר. דברי הספר היו לאמר את האמור למטה: (ה) ושבו. ותשבו בהם כי לא תצאו מבבל בזמן קרוב: (ו) והולידו. עד לא תצאו משם: ורבו שם. ר״ל קחו נשים למען תרבו שם וכפל הדבר במ״ש: ואל תמעטו. ר״ל אל תמנעו לקחת נשים לבל תמעטו כי כשימותו הם ולא ישארו בנים במקומם ימעטו א״כ במספר: (ז) ודרשו. בקשו את שלום העיר וכו׳: כי בשלומה. כשיהיה בה שלום יהיה גם לכם שלום כמאמ׳ חכמינו ז״ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות: (ח) אל ישיאו וכו׳. נביאי השקר והקוסמים אשר בקרבכם אל יפתו אתכם במה שאומרים שמהר תשובו לירושלים בהפך מדברי וקצר בדבר המובן מעצמו. חלומותיכם. האומרים לכם מה שראו בחלום: אשר אתם מחלמים. רצה לומר שאתם שואלים מהם שהם ישאלו שאלת חלום: (ט) כי בשקר. מה שאומרים בשמי הוא שקר כי לא שלחתים: (י) כי לפי מלאת לבבל ע׳ שנה. כאשר ישלם לבבל ע׳ שנה מהתחלת התפשטותה על ישראל מעת שכבש נ״נ את יהויקים בראשונה והיא היתה בשניה למלכות נ״נ והוא מלך מ״ה שנים א״כ נשארו עוד משנותיו מ״ד שנים וימי אויל מרודך בנו כ״ג שנים אלא שנבלעה שנה אחת בימי מלכות אביו כי עלתה לזה ולזה הרי אם כן ס״ו שנים וימי בלשאצר בנו ג׳ שנים הרי שבעים שנה חסר אחת א״כ בשנת אחת לדריוש מלאו שבעים שנה ומיד כשמת דריוש ומלך כורש בשנה הראשונה היתה הפקידה ושבו לארצם וכמ״ש בדניאל: אפקוד אתכם. אז אזכור בכם ואז אקיים עליכם את ד׳ רי הטוב וכו׳ אבל לא קודם הזמן הזה כדברי הנביאים המשקרים: (יא) כי אנכי ידעתי. אשר אנכי ידעתי את המחשבות וכו׳ שהמה לשלום ולא לרעה ר״ל מה שתתעכבו בגולה שבעים שנה לכם לטובה כי אז יכנע לבבכם הערל וזהו יהיה סבה לתת לכם אחרית טוב ותקוה טובה אחר שתשובו הנה: (יב) וקראתם אותי. ר״ל

רד״ק

ולא אמרה כן אלא מלמד שמתה בערב ראש השנה ושם את בניו ובני ביתו שיוציאוהו אחר ר״ה כדי לעשות נבוא׳ ירמיהו שקר וכן ת״י ומית חנניה נביא שקר בשתא ההיא ואתקבר בירחא שביעא׳ ומה שתרגם גם כן השנה ההיא מה בשתא הדא את מית ובשתא אחרניתא את מתקבר פירוש הוא שפירש כי כן סובא ירמיהו לא שאמר לו כן בפירוש שאם כן לא היתה נבואתו מוכחשת בזה ולפי הפשט אין צריך לכל זה כי הוא לא אמר לו השנה הזאת אתה. את אלא השנה ור״ל תוך שנה לנבואה זו וכן אמרו ז״ל לענין נדרים המודר הנאה מחבירו לשנה מונה י״ב חדשים מיום ליום ואם אמר לשנה זו אפילו לא עמד אלא בכ״ט באלול כיון שהגיע אחד בתשרי עלתה לו שנה: (ב) והגבירה. היא אם המלך: והסריסים. כתרגומו רברביה: (ג) אלעשה. מלה אחת: (ז) כי בשלומה יהיה לכם שלום. כל זמן שתמשך הגלות כי בהרבן בבל היה להם יותר שלום שיצאו מהגלות: (ח) מחלמים. משפטו מחלימים כי הוא מבנין הפעל וכן הם מעזרים אותם כמו מעזירים ופי׳ אשר אתם מחלימים שאתם גורמים שיהיו הם הולמים שאם לא הייתם אתם שומעים אל חלומותיהם לא היו חולמים אם כן אתם מחלימים אותם לפיכך אמר חלומותיכם כי שלכם הם החלומות שהם חולמים: (י) כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם. וע׳ שנה למלכות בבל כתבנו למעלה תחכונם. אפקוד שהעיר את רוח כרש מלך פרס כמו שכתוב והפקידה היתה לשבעים שנה למלכות בבל אבל בנין הבית לא היה אלא עד מלאת לחרבות ירושלם שבעים שנה שהוא בגלות צדקיהו: (יא) אחרית ותקוה. אחרית טובה כמו שאתם מקוים: והלכתם

כה אמר ג׳ בטעם בסיפרא וסימ׳ נמסר בסיפרא סימן ז׳: בבלה כ״ט וסי׳ נמסר במסר׳ רבתא בערך כב: שלום י׳ חטפין בקריאה וסי׳ לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן ב׳ בפסוק. ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי. וכל בניך למודי ה׳. ובכל יום ויום מרדכי מתהלך. ואמר אהה ה׳ אלהים הנה על הנביאים דסיפרא. ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי. ירנו וישמחו חפצי צדקי. כי קנאתי בהוללים. שאלו שלום ירושלם ישליו: אנכי ידעתי ג׳ וסי׳ גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך. כי אנכי ידעתי את מריך. כי אנכי ידעתי את המחשבת: וקראתם ג׳ ר״פ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר

תולדות אהרן במו בפוס. ב״ב כט: וקחו נשים. כתובות נב: מלאת לבבל. מגלה יא יב (סנהדרין ל): אחרית ותקוה. תענית כט:

מצודת ציון

(ח) (א) הספר. האגרת: יתר. מלשון יתרון: (ב) והסריסים. כן יקראו השרים כמו והיו סריסים בהיכל מלך בבל (ישעיה לט): והחרש. קבוצת האומנות כמו חרש ברזל (שם מד): (ח) ישיאו. ענין פתוי והסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג): וקוסמיכם. הוא מין כישוף: (י) לפי. לשעור כמו איש לפי אכלו (שמות יב): מלאת. ענין השלמה: אפקד

והתפללתם אלי ושמעתי אליכם:
יג ובקשתם אתי ומצאתם כי
תדרשני בכל לבבכם: יד ונמצאתי
לכם נאם יהוה ושבתי את
שביתכם וקבצתי אתכם מכל (שבותכם ק׳)
הגוים ומכל המקומות אשר הדחתי
אתכם שם נאם יהוה והשבתי
אתכם אל המקום אשר הגליתי
אתכם משם: טו כי אמרתם הקים
לנו יהוה נבאים בבלה: טז כי כה
אמר יהוה אל המלך היושב אל
כסא דוד ואל כל העם היושב
בעיר הזאת אחיכם אשר לא יצאו
אתכם בגולה: יז כה אמר יהוה
צבאות הנני משלח בם את החרב
את הרעב ואת הדבר ונתתי אותם
כתאנים השערים אשר לא
תאכלנה מרע: יח ורדפתי אחריהם
בחרב ברעב ובדבר ונתתים לזועה (לזעוה ק׳)
לכל ממלכות הארץ לאלה ולשמה
ולשרקה ולחרפה בכל הגוים אשר
הדחתים שם: יט תחת אשר לא
שמעו אל דברי נאם יהוה אשר
שלחתי אליהם את עבדי הנבאים
השכם ושלח ולא שמעתם נאם
יהוה: כ ואתם שמעו דבר יהוה
כל הגולה אשר שלחתי מירושלם
בבלה: כא כה אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה
ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים
לכם בשמי שקר הנני נתן אתם
ביד נבוכדראצר מלך בבל והכם
לעיניכם: כב ולקח מהם קללה לכל
גלות יהודה אשר בבבל לאמר
ישמך יהוה כצדקיהו וכאחב אשר
קלם מלך בבל באש: כג יען אשר
עשו נבלה בישראל וינאפו את

בעותכון: יג ותתבעון דחלתי
ותשכחון ארי תבעו מן קדמי
בכל לבכון: יד ואשתאיל
לכון במימרי אמר יי ואתיב
ית גלותכון ואכנוש יתכון
מכל עממיא ומכל אתריא
דאגליתי יתכון לתמן אמר
יי ואתיב יתכון לאתרא
דאגליתי יתכון מתמן: טו ארי
אמרתון אקים לנא יי מלפין
בבבל: טז ארי כדנן אמר יי
על מלכא דיתיב על כורסי
דוד ועל כל עמא דיתיב
בארעא הדא אחיכון דלא
נפקו עמכון בגלותא: יז כדנן
אמר יי צבאות האנא מגרי
בהון ית דקטלין בחרבא
ובכפנא ומותא ואתן יתהון
כתיניא בישתא דלא מתאכלן
מבישו: יח וארדוף בתריהון
בחרבא ובכפנא ובמותא
ואתנינון זיע לכל מלכות
ארעא למומי ולצדו
ולאשתממו ולחיסודין לכל
עממיא דאגליתינון לתמן:
יט חלף דלא קבילו לפתגמי
אמר יי דשלחית לותכון ית
עבדי נביא מקדים ומשלח
ולא קבילתון אמר יי:
כ ואתון קבילו פתגמא דיי
כל גלותא דאגליתי מירושלם
לבבל: כא כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל על
אחאב בר קוליה ועל צדקיה
בר מעשיה דאתנביאו לכון
בשמי שקרא האנא מסר
יתהון ביד נבוכדראצר מלכא
דבבל ויקטלינון לעיניכון:
כב ויתנסיב מנהון לוטא לכל
גלות יהודה די בבבל למימר
ישוינך יי כצדקיה וכאחאב
דקלנון מלכא דבבל בנורא:
כג חלף דעבדו קלנא בישראל

רשי

(טז) אל המלך. צדקיהו אשר לא גלה: (יז) כתאנים השוערים. לי' שערוריה (הושע ו): (יח) ולחרפה. שיחרפו אותם דשפרוויר בלעז וכן כל חרפה שבמקרא: (כב) אשר קלם. לשון קלוי באש (ויקרא ב): (כג) וינאפו את נשי רעיהם. כמו שמפורש בסנהדרין כה אמר הקדוש ברוך הוא שכבי עם תציתי: ועד. לשון עדות

רדק

(יב) והלכתם. פי' בדרכי: (טו) כי אמרתם הקים לנו ה' נביאים. זה שאני אומר לכם כי לשבעים שנה אפקוד אתכם הוא האמת אבל כשאתם אומרים הקים לנו ה' נביאים בבבל שאומרים לכם מעתה תשובו אינו כלום כי שקר הם נבאים לכם וי"ת נביאים מלפין: (טז) היושב אל כסא. כמו על כסא: (יז) כתאנים השוערים. שמקולקלים כמו שערוריה עשתה וכן המשילם למעלה בנבואת שני דודאי תאנים שארית ירושלם כתאנים הרעות. השוערים השי"ן נקמץ כמלא פועלים כינוים: (יח) אשר הדחתים שם. עבר במקום עתיד כמו אדיחם כי עדין לא גלו שארית ירושלם: (יט) ולא שמעתם. לא הם ולא אתם: (כב) וכאחב. הקטין שמו ונגזר ויש תוספת לנגזר הסמיכות אחיך: קלם. שרפם מן קלוי באש.
ואנכי

אמור: ובקשתם ג' בקריאה וסימ' גם כהונת. משם את ה' אלהיך ומצאת. ובקשתם אתי ומצאתם. היושב ב' מ"ל וסי' כי כה אמר ה' אל המלך היושב אל כסא ב' כו. וכל יהושע ושפטים וכל כתיביא דכוו' מ"ל במ"א חסר וסי' ורכב ברזל בכל תבגעני: כה אמר ד' בטעמא בסיפרא וסי' נמסר בסיפרא סי' ט': תאכלנה ד' וסימן נמסר לעיל בסיפרא סי' כד: אל דברי ג' וסי' והיה האיש אשר לא ישמע. תחת אשר לא שמעו אל דברי. הלא תקחו מוסר: אותם י"ו חסר בסיפרא וסי' נמסר בסיפרא סימן כ"ג: בבבל ח' בקריאה וסי' וידבר אותו טובות. והברו דד"ה. יעשה חפצו בבבל. ולקח מהם קללה לכל גלות יהוד'. ופקדתי על בל בבבל. ומכל בית ה'. וכען הן על מלכא טב בארץ.

תולדות אהרן אחאב בן קוליה. סנהדרין צג:

מצודת דוד

ר"ל אחר שיכנע לבבכם תשובו ותהיו במקום המקודש מקום המוכן ביותר לעבוד את ה' אז כאשר תקראו אלי ותלכו בדרכי ותתפללו אלי להשיב את כל בני הגולה מכל המקומות: ושמעתי אליכם. אז אשמע אליכם: (יג) ובקשתם אותי. וכאשר תבקשו אותי אז תמצאו אם תדרשו אותי בכל לבבכם: (יד) ונמצאתי לכם. אז אהיה גם אני לכם למלאות משאלותיכם והשיב את שבותכם ר"ל את הדבר הראוי להשיב לכם והוא הממשלה הראשונה: וקבצתי אתכם. ר"ל את כל הגולה אקבץ מכל הגוים וכו' ואת כולם אשיב אל המקום הזה וכאומר מה שתשובו מבבל אין עלה הכוונה של הגאולה היא לשיבה נתנה מסירות ההשבה לטובה כי עלה הכוונה היא למען תהיו במקום המקודש מקום מוכן ביותר לעבוד את ה' להתפלל לפניו על גאולה כללית ושלימה גאולת עולם א"כ לטובה תחשב מה שתתעכבו שמה למען יכנע לבבכם לשוב לה' ויקבל תפלתכם (אבל הם לא כן עשו והוסיפו עוד לחטוא לכן גלו שוב משנה): (טו) כי אמרתם. אם תאמרו הנה ה' העמיד לנו נביאים בבבל והמה מתנבאים שמהר נשוב ונקל בדבר המובן מאליו: (טז) כי כה אמר ה'. ר"ל לא אמת ידברו כי כה אמר ה' אל המלך היושב על כסא המלוכה ואל כל העם וגו': (יז) כה אמר ה'. בעבור שארכו הדברים באמרו אחיכם וגו' אמר שנית כה אמר ה': הנני משלח בהם. אגרה בם חרב האויב וברעב ובדבר וכאומר ואיך א"כ תשובו אתם מהרה הם הנמסר ביד האויב גם את היושבים שם: כתאנים השוערים. כתאנים המגונים אשר אין לאכול בעבור היותן המטולים ומרוחקים מבני אדם וכמ"ש והתאנים הרעות וגו' כן אתן את צדקיהו וגו' (לעיל כד): (יח) ורדפתי. אפרע מהם בחרב האויב וברעב ובדבר: ונתתים לזועה. ר"ל אמסרם לכל ממלכות הארץ להיותם לזועה כי כולם יחרידום: לאלה. ישבעו לומר בשבועתם אהיה כהיהודים המקוללים: ולשמה. כולם יתמהו על גודל הרבנה: ולשרקה. ישרקו על גודל האבדון: ולחרפה. יחרפו אותם: הדחתים. כמו אדיחם עבר במקום עתיד: (יט) תחת. בעבור אשר לא שמעו את דברי: השכם ושלוח. עם כי הייתי משכים ומשלח בזריזות רב עכ"ז לא שמעתם וכאלו ידבר אל מול יושבי ירושלים: (כא) אל אחאב וכו'. על אחאב ועל צדקיה: שקר. דבר אשר לא צויתי: והכם. ר"ל ימיתם: (כב) לכל גלות. לכל בני הגולה: לאמר. שיאמרו בקללתם ישימך ה' כצדקיהו וגו': (כג) יען. בעבור שעשו נבלה וחמו עם
נשי

מצודת ציון

אפקוד. ענין זכרון: (יא) אחרית. סוף: (יד) שבותכם. מל' השבה: (טו) הקים. העמיד: (יז) משלח. ענין גרוי והשסה כמו ושן בהמות אשלח בם (דברים לב). השוערים. ענין דבר מגונה ומאוס כמו שמה ושערורה (לעיל ה): (יח) לזועה. ענין רעד ורפיון. לאלה. ענין שבועה. ולשמה. ענין שממון. ולשרקה. ענין השמעת קול בקמוץ השפתים ודרכו לעשות כשרואים דבר מכוער: (כב) קלם. ענין חמוך ושריפה כמו קלוי באש (ויקרא ב): (כג) נבלה. דבר כעור ומגונה וכן כי נבלה עשה בישראל.

נְשֵׁי רֵעֵיהֶם וַיְדַבְּרוּ דָבָר בִּשְׁמִי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לוֹא צִוִּיתִם וְאָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וָעֵד נְאֻם־יְהוָה׃ כד וְאֶל־שְׁמַעְיָהוּ הַנֶּחֱלָמִי תֹּאמַר לֵאמֹר׃ כה כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יַעַן אֲשֶׁר אַתָּה שָׁלַחְתָּ בְשִׁמְכָה סְפָרִים אֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם וְאֶל־צְפַנְיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן וְאֶל־כָּל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר׃ כו יְהוָה נְתָנְךָ כֹהֵן תַּחַת יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן לִהְיוֹת פְּקִדִים בֵּית יְהוָה לְכָל־אִישׁ מְשֻׁגָּע וּמִתְנַבֵּא וְנָתַתָּה אֹתוֹ אֶל־הַמַּהְפֶּכֶת וְאֶל־הַצִּינֹק׃ כז וְעַתָּה לָמָּה לֹא גָעַרְתָּ בְּיִרְמְיָהוּ הָעֲנְּתֹתִי הַמִּתְנַבֵּא לָכֶם׃ כח כִּי עַל־כֵּן שָׁלַח אֵלֵינוּ בָּבֶל לֵאמֹר אֲרֻכָּה הִיא בְּנוּ בָתִּים וְשֵׁבוּ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־פְּרִיהֶן׃ כט וַיִּקְרָא צְפַנְיָה הַכֹּהֵן אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה בְּאָזְנֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃ ל וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ לא שְׁלַח עַל־כָּל־הַגּוֹלָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אֶל־שְׁמַעְיָה הַנֶּחֱלָמִי יַעַן אֲשֶׁר נִבָּא לָכֶם שְׁמַעְיָה וַאֲנִי לֹא שְׁלַחְתִּיו וַיַּבְטַח אֶתְכֶם עַל־שָׁקֶר׃ לב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה הִנְנִי פֹקֵד עַל־שְׁמַעְיָה הַנֶּחֱלָמִי וְעַל־זַרְעוֹ לֹא־יִהְיֶה לוֹ אִישׁ ׀ יוֹשֵׁב ׀ בְּתוֹךְ־הָעָם הַזֶּה וְלֹא־יִרְאֶה בַטּוֹב אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה־לְעַמִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־סָרָה דִבֶּר עַל־יְהוָה׃

ל א הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כְּתָב־לְךָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־סֵפֶר׃ ג כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְשַׁבְתִּי אֶת־

ד׳ · חוירע ק׳ · ג׳ מ״ל · ז׳ בטעם · ב׳ מ״ל וב׳ חסר · ג׳ · ג׳ · ג׳ דגשים · ל׳ · ל״ג · ז׳ פסוקים על אל על · י״ד בטעם · ל׳ · ט׳ דגשים · ח׳ • ל״ג · כ״ד · ג׳ חסר · ג׳

וגייאו ית נשי חבריהון ומלילו פתגמא בשמי שקרא דלא פקידתינון וקדמי גלי ומימרי סהיד אמר יי׃ כד ולשמעיה דמן חלם תימר למימר׃ כה כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל למימר חלף דשלחת בשמך אגרן לות כל עמא די בירושלם ולות צפניה בר מעשיה כהנא ולות כל כהניא למימר׃ כו יי מניך כהין חלף יהוידע כהנא למהוי ממנא סגן כהניא בבית מקדשא דיי לכל גבר דמשתלי ומטפש ותתן יתיה לכיפתא ולגו צינוקא׃ כז וכען למה לא נזפת בירמיה דמן ענתות דמתנבא לכון׃ כח ארי על כן שלח לותנא לבבל למימר אריכא היא בנו בתין ותיבו וצובו גנין ואיכולו ית אביהון׃ כט וקרא צפניה כהנא ית אגרתא הדא קדם ירמיה נביא׃ ל והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה למימר׃ לא שלח לות כל בני גלותא למימר כדנן אמר יי על שמעיה דמן חלם חלף דאתנבי לכון שמעיה ואנא לא שלחתיה וארחיץ יתכון על שקרא׃ לב בכן כדנן אמר יי הא אנא מסער על שמעיה דמן חלם ועל בנוהי לא יהי ליה גבר יתיב בגו עמא הדין ולא יחזי בטובא דאנא עביד לעמי אמר יי ארי סטיא מליל קדם יי׃ א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי למימר׃ ב כדנן אמר יי אלהא דישראל למימר כתב לך ית כל פתגמיא דמללית עמך על ספרא׃ ג ארי הא יומיא אתן אמר יי ואתיב ית גלות עמי ישראל ויהודה אמר יי

רש״י

עדות : (כד) הנחלמי · שם מקום · (כו) נתנך כהן · אל לפניה כתב כן : פקידים : ממונים : מהפכת : כיפה : הצינוק · סגן ליס״ב בלעז : (כח) כי על כן שלח · כי יש לך לגעור בו על אשר שלח אלינו בבל לאמר ארוכה היא גלותכם זה : על כן כמו על אשר : (ג) כי הנה ימים באים. ולא תאמר למה אכתבנו כי יאבדו כולם ואין קורא בו ואין זוכרו עוד כי הנה ימים באים

מצודת דוד

נשי רעיהם ועוד שמה שדברו בשמי שקר : היודע : אשר דברו שקר כי לא צויתים : ועד . כי ראיתי את אשר נאפו : (כד) ואל שמעיהו · גם זה מדברי הספר ששלח לבבל ואמר שה׳ אמר לו שיאמר כזאת על שמעיהו הנחלמי : (כה) יען . בעבור ששלחת ספרים אגרות משמך לבד לא בשם כל בני הגולה וכאלו הכל תלוי בך לבד : לאמר . וכה דברת באגרות : (כו) ה׳ נתנך · כן כתב לצפניה הנה ה׳ העמיד אותך להיות כהן רצה לומר להיות מן הכהנים במקום יהוידע הכהן : להיות פקידים : להעמיד להיות ממונים בבית ה׳ על כל איש משוגע ומתנבא דברי שגעון מלבו : ונתתה אותו · ר״ל על פי דבר יתנהו הממונים אל המהפכת וכו׳ להיות כלוא שם : (כז) ועתה · הואיל וכן למה אפילו לא גערת גערת נזיפה בירמיה המתנבא לכם דברי שגעון מלבו וקצר בדבר המובן : (כח) כי על כן · ר״ל כי נראה בו שמדבר שגעון מלבו על אשר שלח וכו׳ . ארוכה היא · הגלות הזה שאתם בה תהיה לזמן ארוך לכן בנו שם בתים ושבו בהם כי לא תצאו משם בזמן קרוב וכאומר הלא הדברים האלה לשגעון יחשבו כי לא כן דבר ה׳ עמדי (ויתכן שעד לא שלח ירמיה הספר עד אלעשה שלח ירמיה הקודם הדברים האלה בע״ש לו באכסף) : (כט) ויקרא צפניה וכו׳ : גם זה מדברי הספר שכתב אליהם שלפניה קרא הספר לפניו ורצה כי כן כתב (ואף שירמיה עצמו כתב הדבר לא אמר באזני כמדבר בעדו כי אם כאחר המדבר וכן דרך המקרא כמ״ש וישלח ה׳ וכו׳ ואת שמואל (ש״א יב) ולא אמר ואותי עם כי שמואל עצמו היה המדבר) : (ל) ויהי דבר ה׳ . בעבור שארכו הדברים באמרו הספר ושלפניה קרא הספר באזניו לכן אמר שוב ויהי דבר ה׳ וכו׳ : (לא) על כל הגולה . אל כל הגולה : אל שמעיה . על שמעיה : על שקר · על הבטחת שקר : (לב) הנני פוקד : העון הזה אזכור להשיב גמול על שמעיה ועל זרעו : לא יהיה לו . ר״ל לא יהיה מזרעו איש יושב במושב השרים והזקנים : ולא יראה בטוב וכו׳ • הוא הסבה מן הגולה : על ה׳ · בעבור ה׳ דבר דבר המוסר ממנו מה שלא אמרה : ל (ב) אשר דברתי אליך · הם הדברים האמורים במקראות שלאחריו וכמ״ש ואלה הדברים וכו׳ ולפי שיכתבם אחר שידבר אליו לכן אמר אשר דברתי : אל ספר • על ספר וקראו ספר ע״ש סופו שאחר שיכתוב יהיה ספר וכן ומתני קמא (ישעיה טו) : (ג) ושבתי את שבות ; אשיב בהשקט ובמנוחה את

רד״ק

(כג) ואנכי היודע ועד . יודע שהם מדברים שקר בשמי ועוד שנאפו את נשי רעיהם וי״ת וגלי קדמי ומימרי סהיד , והיודע כתוב בכפך ההופעות הוידע : (כד) הנחלמי · נקרא כן לפי שהיה חולם להם חלומות שישובו מהרה לירושלם וי״ת הנחלמי דמן חלם : (כה) בשמכה · כתוב בה״א כמו אשר נותי אתכה והסידין ברכוכה והדומים להם : (כו) ה׳ נתנך . אף על פי שהיו כופרין בדברי נביא שאמת מודים היו כי ה׳ הסבה הראשונה וזכר יהוידע לפי שהיה כהן גדול והיה רשע וגדול בדורו וכן צפניה היה כהן גדול כי אמר תחת יהוידע להיות פקידים אתה ושאר הכהנים : בית ה׳ , כמו בבית ה׳ וכן הנמצא בית ה׳ והדומים להם : לכל איש משגע . בעבור כל איש ולנביא היו קוראים לגנאי משגע וכן מדוע בא המשגע הזה : אל המהפכת ואל הצינק · המהפכת הוא בית הסהר וכן ת״י כיפתא ובדברי רז״ל כונסין אותם לכיפה : הצינק · כלי מסגר לידים : (כח) ארכה · היא הגלות : את פריהן · תרגום פרין וזה פריהן : (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו • מבואר : (ב) כה אמר ה׳ . את כל הדברים אשר דברתי אליך . פירוש אשר אני מדבר עמך כי אל אלה הדברים אשר כמו שאמר ואלה הדברים אשר דבר ה׳ וגו׳ ואמר שיכתבם בספר כי הם דברים שעתידין לבא באחרית הימים ואמרה לו סמוך לפורענות שאמר למעלה לפי שזאת הפרשה להיות נחמה לישראל שהיו באותו הדור כי כמו שראו שנתקיים הפורענות בקרוב כן ידעו שתתקיים הנחמה הגדולה באחרית הימים : אל ספר . כמו בספר וכן אל הארון תתן את העדות כמו בארון : (ג) כי הנה ימים באים · לעתיד לימות המשיח כמו

באדרין דריוש מלכא : פקידים ד׳ ב׳ מ״ל וב׳ חסר יו״ד קדמא וסי׳ יעשה פרעה ויפקד · ה׳ נתנך כהן תחת יהוידע . פקידים מיד כנניהו · ויפקד המלך פקידים · ב׳ בתראי מ״ל דמ״ל : ארוכה ג׳ דגשים וחסר וסי׳ ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול · לאמר ארכה היא . ארכת מארץ מדה : ז׳ פסוקים על אל על וסי׳ וישכב שמשון עד חצי הלילה · ויתמרמר על הילד . ועברו גוים רבים על העיר · שלח על כל בני הגולה · על כן לבי למואב · לשלל שלל ולבז בז · ויתן שרי מלחמו׳ דר״ה : בטוב ט׳ דגשים בקריאה וסימ׳ נמסר בישעיה סימן ז׳ : אל ספר ג׳ וסי׳ כתב לך את כל הדברים · ויכתב ירמיהו את · ויקרא בו

מצודת ציון

כישראל (בראשית לד) : ועד . מל׳ עדות : (כד) הנחלמי • שם מקום אלם כן ת״י : (כה) בשמכה , כמו בשמך והה״א נוספת כמו אשר מיתי אותכה (שמות כט) והדומים : (כו) פקידים · ממונים כמו פקודי החיל (במדבר לא) : המהפכת . שם של בית הסוהר : הצינוק • שם הכלי העשוי לסגור בו ידי התפוש : (כז) גערת . ענין צעקת נזיפה : הענתתי · מן ענתות והוא שם עירו של ירמיה : (כח) כי על כן · כי על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך (בראשית לג) : (לב) פוקד • ענין זכרון : (ג) ושבתי . ענין השקט ומנוחה כמו בשובה ונחת תושעון (ישעיה)

רד"ק

כמו שאמר ושבתי את שבות עמי ישראל ויהודה ומגלות בבל לא שבו אלא יהודה ובנימין שגלו שם : ואלה הדברים · הם עתידים כמו שפירשנו : (ה) כי כה אמר ה' קול חרדה שמענו · דבר זה יאמרו כל הגוים או כימות המשיח : (ו) שאלו נא וראו אם יולד זכר · הקל מזה הפעל ברוב על האשה אף על פי שהוא נופעים על הזכר אמר על כרוב אם יולד זכר כלומר כי הזכר מוליד ואינו יולד והאשה היא היולדת ויולדת בחבלים אם כן מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה וכי נקבה הוא שיש לו חבלים ולפי שחבלי יולדה חזקים מחבלים אחרים לפיכך אמר זה והמשיל חבלי האנשים מרוב הצרה שתבואה לחבלי היולדה : לירקון · כי ברוב החבלים ינוס הדם מהפנים והם ירוקים : (ז) הוי כי גדול · מאין כמהו · בנוע היו"ד : ועת צרה היא ליעקב · וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג שתהיה לפי שעה צרה לישראל וכן נאמר בנבואת ישעיהו חבי כמעט רגע עד יעבור זעם . ונאמר בנבואת דניאל והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות וגו' : (ח) והיה . עולו · עול גוג ומגוג או עול כל גוי וגוי שהיו נותנין עולם עליכם בגלות וכ"י אתבר ניר עממיא מצואריכון ואמרו לוחך ומוסרותיך ואמר בו כי כן דרך המקרא לדבר פעם לנכח ופעם שלא לנכח : (ט) ועבדו · אשר אקים להם : אפשר שאמר זה על דוד המלך שיקימנו מעפרו בעת תחיית המתים ואפשר שיאמר על המשיח בנו ויקרא שמו דוד : (י) ואתה אל תירא . מרחוק . מארץ רחוקה שאתם בגלות שם : ואת זרעך : בניך הקטנים שלא יאמר אדם הגדולים יברחו מהגלות והקטנים שלא יוכלו לברוח יבאו בארץ שבים לא כן אלא בנחת תבאו גדולים וקטנים כמו שאמר בנבואת ישעיהו כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון : ושאנן פעל עבר מושב לעתיד מפני הוי"ו והנו"ן שפותח והשאר בנו"ן קמוצה : (יא) כי אתך · ויסרתיך למשפט . כמו שפירש יסרני ה' אך במשפט כלומר איסרך כפי שתוכל לסבול לא כפי אפי וחמתי לפי מעשיכם הרעים וכת"י ואייתי עלך יסורין לאלפותך ברם בדין חסוך מה שאמר למשפט בפתחות הלמ"ד לפורות בידיעה ר"ל לאותו משפט שהנהגתי עמך מיום שיסרתיך בעוק כמו שאמר ישעיהו הכמכת מכהו הכהו : ונקה לא אנקך . ענין כריתה כמו ונקתה לארץ תשב · כי כל הגונב מזה כמוה נקה גם הם ענין נקיות כי הנכרת מן העולם נקי ממנו ות"י ושיצאה לא אשיצינך : (יב) כי כה אמר ה' אנוש לשברך . הלמ"ד במקום העלם ויספיק זולתה וכן למ"ד לאמות המה הרגו לאבנר והדומים להם אחר העתידה שאמר אמר סמוך לענין לא אנקך אנוש לשברך ודבר בלשון נקבה כנגד הכנסת אמר אף על פי שעתה אנוש לשברך ונחלה מכתך עוד תהי לך תקוה וכל המרעים לך ילקו בעבורך וזהו שאמר בסוף הענין לכן כל אוכליך יאכלו , אנוש ונחלה פירשנו למעלה : (יג) אין דן · כל כך היא נחלה מכתך שאין רופא שיהיה דן החולי : למזור . כלומר שיועיל בו מזור ותחבושת וכלם אומרים כי אין לך

רש"י

בהים וגו' · (ה) קול חרדה שמענו · יש פותרין על שמועת בבל שהיו חרדים ממנה אותם שגלו שם ומדרש אגדה על מלחמת גוג ומגוג · (ו) אם יולד זכר . אם דרך לזכרים ללדת שנאחזום חבלים כיולדה . חלציו . כמו מתניו · (ז) הוי כי גדול היום ההוא . יום הריגת בלשאצר ומפלת בבל . ע"א יום מפלת גוג : (י) ואתה אל תירא . מכל הרעות אשר תראה באה על בבל אשר אתה בתוכה : ושאנן . כמו ושקט : (יא) ויסרתיך למשפט . בדין חסוך : ונקה לא אנקך · ל' טיהור השמד : (יב) אנוש לשברך נחלה · שברך אנוש כלומר : (יג) למזור . רפואה אין אדם סובר שתהא לך תעלה : תעלה : רפואה לשון

ירמיה ל

שבות עמי ישראל ויהודה אמר
יהוה והשבתים אל־הארץ אשר
ד נתתי לאבתם וירשוה :
ד ואלה הדברים אשר דבר
יהוה אל־ישראל ואל־יהודה : ה כי־
כה אמר יהוה קול חרדה שמענו
פחד ואין שלום : ו שאלו־נא וראו
אם־ילד זכר מדוע ראיתי כל־גבר
ידיו על־חלציו כיולדה ונהפכו כל־
פנים לירקון : ז הוי כי גדול היום
ההוא מאין כמהו ועת־צרה היא
ליעקב וממנה יושע : ח והיה ביום
ההוא נאם יהוה צבאות אשבר
עלו מעל צוארך ומוסרותיך אנתק
ולא־יעבדו־בו עוד זרים : ט ועבדו
את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם
אשר אקים להם : י ואתה אל־תירא
עבדי יעקב נאם־יהוה ואל־תחת
ישראל כי הנני מושיעך מרחוק
ואת־זרעך מארץ שבים ושב יעקב
ושקט ושאנן ואין מחריד : יא כי־
אתך אני נאם־יהוה להושיעך כי
אעשה כלה בכל־הגוים אשר
הפצותיך שם אך אתך לא־אעשה
כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא
אנקך : יב כי כה אמר יהוה אנוש
לשברך נחלה מכתך : יג אין־דן
דינך למזור רפאות תעלה אין לך :

תרגום

ואתיבינון לארעא דיהבית
לאבהתכון ויחסנונה :
ד ואלין פתגמיא דמליל יי על
ישראל ויהודה : ה ארי כדנן
אמר יי קל זועא שמענא
דחלא ולית שלם : ו שאילו
כען וחזו אם יליד דכר מדין
חזיתי כל גבר ידוהי מתתן על
חרציה כילידתא ומשתנין
כל אפיא למהוי כירקנא :
ז וי ארי רב יומא ההוא לית
דכותיה ועדן עקא הוא
ליעקב ומנה יתפרק : ח ויהי
בעידנא ההיא אמר יי צבאות
אתבר ניר כשדאי
מצואריכון ותנקיכון אפסק
ולא ישתעבדון בישראל עוד
כשדאי : ט ויפלחון קדם
יי אלההון וישתמעון
למשיחא בר דוד מלכהון
דאקים להון : י ואת לא
תדחל עבדי יעקב אמר יי ולא
תתבר ישראל ארי האנא
פריק לך מרחיק וית בנך
מארע גלותכון ויתובון דבית
יעקב וישקטון וישרון לרחצן
ולית דמניד : יא ארי בסעדך
מימרי אמר יי למפרקך ארי
אעביד גמירא בכל עממיא
דבדרתך לתמן ברם עמך לא
אעביד גמירא ואיתי עלך
יסורין לאלפותך ברם בדין
חסוך ושיצאה לא אשיצינך :
יב ארי כדנן אמר יי תקיף
תברך ממרעא מחתיך :
יג לית דדאין דינך לרחמא
עליך אסו לא סליקת

לפני תרחוב :אל ישראל ז' רסמני בקריאה וסימ' ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער . הקבצו ושמעו בני יעקב · והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות · וישמעו פלשתים כי התקבצו · נסכלת · ואלה הדברים אשר דבר ה' משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי · וכל משתחיך למלך דבורתי אל ישראל בש"א על וסי' ויאמר נתן אל דוד אתה האיש : אקם ו' וסי' נמסר בש"א סי' ג' : ושאנן ר' פתחין בלישנא וסימ' ושקט ושאנן ואין מחריד . שאנן מואב מנעוריו ושב יעקב ושקט ושאנן

תולדות אהרן שאלו נא. סנהדרין צח (שביעית לו) קידושין סא : ועת צרה (תענית סג) : עבדי יעקב · זוהר בלק : שני מגיעך . זוהר תולדות ויקרא :

מצודת ציון

(ושאלו נ) : שאלו. מל' פרישה והשיבו אותי. מל' השגה : (ו) כל גבר · כל איש : חלציו · מתניו : לירקון . למראה ירוק : (ח) ומוסרותיך · הם קשורי רצועות העול : אנתק . ענין הפסק והסרה : זרים · נכרים : (י) תחת . ענין פחד ושבר כמו אל תחת מפניהם (לעיל א) : ושב . ענין השקט ומנוחה : ושאנן . ענין שלוה כמו שאנן מואב מנעוריו (לקמן מח) וכפל הדבר במ"ש לרוב ההשקט : מחריד . מלשון חרדה : (יא) ויסרתיך . ענין יסור : למשפט : כמו במשפט ובאה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל במשפט הראוי לעלות און המוסר וכן יסרני ה' אך במשפט (לעיל י) : (יב) אנוש · ענין מכאוב חזק כמו ושבתי אנושה (לעיל טו) : לשברך · הלמ"ד היא במקום את וכן הרגו לאבנר (ש"ב ג) : נחלה : מל' חולי · (יג) למזור : ענין רפואת המכה וסקרא

מצודת דוד

השבי של עמי ישראל ויהודה והיא הגאולה האחרונה בימי המשיח ר"ל לכן כתוב הדברים בספר למען יקראו בו ויקוו אליה : (ד) אל ישראל · על ישראל ועל יהודה : (ה) כי כה · אמר כה אמר ה' הנה שמענו קול חרדה והיא בעת בוא גוג ומגוג : פחד ואין שלום . כפל הדבר במ"ש לגודל הפחד שיהיה אז : (ו) שאלו נא וראו · אמר בדרך מליצה שאלו עתה לאנשים וראו מה הנעשה בעולם אם דרך הזכר ללדת באם להיות לו חבלי יולדה וכאומר הלא זה לא היה מעולם ומדוע א"כ ראיתי כל גבר סומך ידיו על חלציו כדרך היולדה בעת יגיעו לה חבלים וכל פני האנשים נהפכו למראה ירוק כדרך האשה הכורעת ללדת : (ז) הוי · יש להתאונן כי היום ההוא יהיה גדול מאד רבה לומר מכות גדולות ומרובות יהיו אז : מאין כמוהו · ר"ל כמה שאנו רואים בו שאין כמוהו לכן יקרא גדול ודוגמתו אין כמוהו ה' (לעיל י) : ועת צרה . אז יהיה עת צרה לישראל אבל מן הצרה היא אף עד תשועה : (ח) אשבור עולו · של הכשדים אשבור מעל צואריך וקשורי רצועות העול אפתיק ואסיר ממך : (ט) ועבדו וכו' . רק את ה' יעבדו : ואת דוד מלכם . הוא מלך המשיח הבא מזרע דוד : אשר אקים להם . אשר אעמיד עליהם : (י) ואתה אל תירא · לכן מעתה אל תירא שלא תתבקע בגולה : ואל תחת ישראל · כפל הדבר במ"ש : כי הנני מושיעך מרחוק · כי אני אהיה המוכן להושיעך ולגאלך מארץ מרחק ממקום שאתה שם : ואת זרעך · ר"ל לא אותך אגאל בלבד אלא זרעך הנולדים לך אותם אגאל מארץ שבים : ושב יעקב . ואז והלאה ישב יעקב במנוחה נחת והשקט ובטח ולא ימצא עוד מי יחרידו : (יב) אנוש לשברך · הן אמת את השבר שהיה לך היה כאוב ביותר : נחלה מכתך · המכות שבאו עליך היו מחליאים מאד : (יג) אין דן דינך . לא היה מי מהרופאים שופט משפט המכה לקבל רפואה ולכן לעייתו תעלי מאד לא

ך רפואות תעלה פי' רפואה וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין וחסר וי"ו השמות כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם וענינו רפואה ותעלה והטעם הזה הוא משל המשיל הצרות הגדולות והחרבן הארץ לחולי כבד שלא יקוו לרפואתו : (יד) כל מאהביך שכחוך . אשור ומצרים שהיית הולכת אלהם לעזרה שכחו אותך : לא ידרשו . ולמה כי מכת אויב הכיתיך כלומר שהבינו כי יד מלך בבל והנכבד מאכזרי והם כשדים שלא יוכלו הם לעזור לך כי אפילו לעצמם לא יועילו ולא יוכלו להנצל מיד נבוכדנצר ואדוני אבי ז"ל פירש כל מאהביך שכחוך דבק עם משל החולי אמר כדרכי כל אדם שיבואו אוהביו אליו לבקרו אך כאשר יראו כי חליו כבד והוא נוטה למות יתיאשו ממנו אוהביו הרעים ולא יבקרו ולא ידרשו אותו אבל אותך שכחוך כל מאהביך בין רעים בין טובים ודין דע חליך למיתה כי מכת חרב אויב הכיתיך : מוסר אכזרי . פרושו מוסר אדם אכזרי שמכה ומיסר באכזריות מוסר סמוך לאכזרי כי הוא פתוח . (טו) מה תזעק . אמר תזעק לשון זכר וכל הענין לשון נקבה וכבר כתבנו כמה פעמים כי כשמדבר לישראל פעם ידבר בלשון זכר כנגד העם ופעם ידבר בלשון נקבה כנגד הכנסת והענין אחד אמר מה תזעק על שברך אין לך לזעק עליו כי אתה גם לך הדבר הגדול על רוב עוך : עצמו חטאתיך . ולפי שעצמו חטאתיך עשיתי אלה לך ואף על פי כן אוכליך לא ינקו כי גם המה יאכלו : (טז) לכן וכל צריך כלם . הכפל לחזק הענין : שאסיך . האל"ף במקום וי"ו השמך כי פרשו שסה ופרש משסה שסה והענין אחד כזה וכן בא אל"ף במקום וי"ו השמך במלת באשיו וגבאיו כי פרשו כגן : (יז) ארוכה . רפואה : קראו לך . אומות העולם ואמרו כי ציון היא עיר שאין לה דורש להשיבה לישראל : (יח) כה אמר : ונבנתה עיר על תלה . כתרגומו ומתבני קרתא דירושלם באתרה ואמר על תלה לפי שהיא גבוה מכל ארץ ישראל ושאל גבוה וכן העומדות על תלם ואותו תרגם יונתן בקפתו : וארמון . ארמון המלך ובית המקדש כמו שת"י ובית מקדשא כדחזי ליה ישתכלל : (יט) ויצא מהם . מאהלי יעקב ומשכנותיו יצא מהם תודה כלומר קול תודה וקול משחקים ופירוש תודה שיהיו מודים לאל על רוב הטובה שיתן להם : והכבדתים . כמו והרביתים כלומר יהיו עם כבד וכן יכבדו בניו ולא ידע : ולא יצערו . כלומר ולא ימעטו והענין כפל במלות שונות ויונתן תרגם ואתקפינון ולא יהון חלשין : (כא) והיה אדירו ממנו . מלכו ממנו וכן אמר ומושלו והענין כפול במלות שונות ומה שאמר ממנו מקרבו כי ידוע הוא שהמלך המשיח מישראל יהיה אלא בא להודיע כי לא יהיה לישראל עוד מושל מהאומות כמו שהיה עד עתה כל זמן שהיו בגלות ואף בהיותם בא"י פעמים שהיו נותנים מס למלכי האומות ואמר שלא יהיה זה עוד כי לא יהיה עוד מושל בו כי אם ממנו ומקרבו ופי' מקרבו כמו שאמר מקרב אחיך תשים עליך מלך : והקרבתיו ונגש אלי . יתכן לפרש על המושל על דרך שאמר אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן וגם יש לפרשו על ישראל וכת"י ואקרבינון ויתנהגון לפולחני . כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי . פי' מי הוא זה שהטיב את לבו והכשירו לגשת אלי ולא הקרבתיו אפילו מהאומות כל שכן מישראל שהם עם קרובי מקדש שאקריבם אלי והם
יהיו

יד כָּל־מְאַהֲבַיִךְ שְׁכֵחוּךְ אוֹתָךְ לֹא
יִדְרֹשׁוּ כִּי מַכַּת אוֹיֵב הִכִּיתִיךְ מוּסַר
אַכְזָרִי עַל רֹב עֲוֺנֵךְ עָצְמוּ חַטֹּאתָיִךְ:
טו מַה־תִּזְעַק עַל־שִׁבְרֵךְ אָנוּשׁ
מַכְאֹבֵךְ עַל ׀ רֹב עֲוֺנֵךְ עָצְמוּ
חַטֹּאתַיִךְ עָשִׂיתִי אֵלֶּה לָךְ: טז לָכֵן
כָּל־אֹכְלַיִךְ יֵאָכֵלוּ וְכָל־צָרַיִךְ כֻּלָּם
בַּשְּׁבִי יֵלֵכוּ וְהָיוּ שֹׁאסַיִךְ לִמְשִׁסָּה
וְכָל־בֹּזְזַיִךְ אֶתֵּן לָבַז: יז כִּי אַעֲלֶה
אֲרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ נְאֻם־
יְהוָה כִּי נִדָּחָה קָרְאוּ לָךְ צִיּוֹן הִיא
דֹּרֵשׁ אֵין לָהּ: יח כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה
הִנְנִי־שָׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקוֹב
וּמִשְׁכְּנֹתָיו אֲרַחֵם וְנִבְנְתָה עִיר עַל־
תִּלָּהּ וְאַרְמוֹן עַל־מִשְׁפָּטוֹ יֵשֵׁב:
יט וְיָצָא מֵהֶם תּוֹדָה וְקוֹל מְשַׂחֲקִים
וְהִרְבִּתִים וְלֹא יִמְעָטוּ וְהִכְבַּדְתִּים
וְלֹא יִצְעָרוּ: כ וְהָיוּ בָנָיו כְּקֶדֶם
וַעֲדָתוֹ לְפָנַי תִּכּוֹן וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־
לֹחֲצָיו: כא וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ
מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא וְהִקְרַבְתִּיו וְנִגַּשׁ אֵלָי
כִּי מִי הוּא־זֶה עָרַב אֶת־לִבּוֹ לָגֶשֶׁת
אֵלַי נְאֻם־יְהוָה: כב וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה
לָכֶם לֵאלֹהִים:

לִיךְ: יד כָּל רָחֲמַיִךְ אַנְשִׁיוּךְ
מִשְׁאַל בִּשְׁלָמִךְ לָא תָבְעוּ
אֲרֵי מָחַת סָנְאָה אַלְקֵיתִיךְ
יְסוּר אַכְזְרָאִין עַל דִּסְגִיאוּ
חוֹבַיִךְ תַּקִּיפֵי חַטָּאַיִךְ: טו מָה
אַתְּ מְצַוְחָא עַל תַּבְרִיךְ
מַמְרְעָא מַחְתִּיךְ עַל דִּסְגִיאוּ
חוֹבַיִךְ תַּקִּיפֵי חַטָּאַיִךְ עֲבָדִית
אִלֵּין לִיךְ: טז בְּכֵן כָּל אֶנְסַיִךְ
יִתְאַנְסוּן וְכָל סָנְאַיִךְ כּוּלְהוֹן
בְּשִׁבְיָא יְהָכוּן וִיהוֹן עֲדָיִךְ
לַעֲדִי בָזְזַיִךְ אֶמְסַר לְבִזָּא:
יז אֲרֵי אַיְתֵי אַסוּ לִיךְ
וּמִמַּחֲתַיִךְ אֲסֵינִיךְ אֲמַר יְיָ אֲרֵי
מְטַלְטַלְתָּא קְרוֹ לִיךְ צִיּוֹן הִיא
תָּבַע לֵית לַהּ: יח כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ הָאֲנָא מְתִיב גָּלוּת אַרְעֵיהּ
דְיַעֲקֹב וְעַל קִרְווֹהִי אֲרַחֵים
וְתִתְבְּנֵי קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם
בְּאַתְרָהּ וּבֵית מַקְדְּשָׁא כִּדְחָזֵי
לֵיהּ יִשְׁתַּכְלֵל: יט וְיִסְגוֹן בְּהוֹן
מַעְלֵי תוֹדְתָא וְקָל דִּמְשַׁבְּחִין
וְאַסְגִינוּן וְלָא יִזְעֲרוּן
וְאַתְקֵיפִינוּן וְלָא יְהוֹן חַלָּשִׁין:
כ וְיִסְגוֹן בְּנֵיהוֹן כְּדִמְלְקַדְמִין
וּכְנִשְׁתְּהוֹן קֳדָמַי תִּתַּקַּן
וְאַסְעַר בִּישְׁתָא עַל כָּל
דָּחֲקֵיהוֹן: כא וְיִתְרַבָּא מַלְכֵּיהוֹן
מִנְּהוֹן וּמְשִׁיחֵהוֹן מִבֵּינֵיהוֹן
יִתְגְּלֵי וְאֶקָרְבִינוּן וְיִתְנַהֲגוּן
לְפוּלְחָנִי אֲרֵי מַן הוּא דֵין
דְּאִתְרְעֵי לִבֵּיהּ לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ: כב וּתְהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ:

לשון סופיל : (יד) מוסר אכזרי . ייסורי אכזריות המוסר אכזרי היא : (טז) לכן . שמופה נ: שאסיך . למשסה . לשון ביזה וכת"י ויהון עדיך לעדי : (יז) ארוכה : רפואה : (יח) וארמון . המקדש : (יט) והכבדתים . שיהיו עם כבד : ולא יצערו . כמו ימעטו : (כא) אדירו . שר שלו : ערב את לבו . לשון ערבון סרוויל"א הטיק"א בלעז : לגשת אלי . למלחמה למחות בידי :
מתעורר

ושאנן מפחד רעה : מוסר י"ב פתחין בקריאה וסי' מוסר שלומנו עליו . מוסר הבלים עץ הוא . מכת אויב הכיתיך מוסר אכזרי . מוסר מלכים פתח . מוסר כלמתי אשמע . לקחת מוסר השכל : שמע בני מוסר אביך . שמעו בנים מוסר אב . ובעכס אל מוסר אויל . אויל ינאץ מוסר אביו . בן חכם מוסר אב . יראת ה' . מוסר חכמה : יעקוב ה' מ"ל וסי' וזכרתי את בריתי יעקוב . הנני שב שבות אהלי יעקוב . גם זרע יעקוב ודוד עבדי . ושב יעקוב ושקט ושאנן תניינא . לא כאלה חלק יעקוב תניינא דסיפ"ר : כקדם ב' וסי' והיו בניו כקדם . השיבנו ה' : מי הוא זה ג' דסמיכי וסי' מי הוא זה ערב את לבו . מי הוא זה מלך הכבוד . מי הוא זה ואי זה הוא אשר : ערב ה' פתחין וסי' נמסר

תולדות אהרן ערב את לבו . קידושין ע :

מצודת דוד

לא עשו לך רפואה כלל כי כן הדרך כשהרופאים מתייאשים לרפאות החולי לא יעשו עוד רפואה כלל : (יד) כל מאהביך . כל האוהבים אותך שכחו בך ולא ידרשו אותך לבקרך בעת החולי : כי מכת אויב הכיתיך : הכיתי אותך כאויב המכה ביסורי אכזרי ולכן עזבו אותך שמאסתי בך : על רוב עוך . ר"ל אולם לא על חנם הכיתיך כי אם על רוב עוך כי רבו חטאתיך : (טו) מה תזעק . לכן מה תועיל להתרעם על שברך באמרך שאנוש מכתך הואיל ועל רוב עוך ומרבית חטאתיך עשיתי אלה לך לשלם גמול ולא באו בחנם : (טז) לכן . הואיל ואני משלם גמול המעשה לכן כל אוכליך יאכלו ר"ל המשחיתים אותך ישחתו גם המה כגמולם : וכל צריך . כל הצרים אותך ילכו בשבי : והיו שאסיך למשיסה . הרומסים אותך יהיו למרמס וכל השוללים אותך אתן לשלל ביד האויב כי גמול אני משלם : (יז) כי אעלה : רלה לומר אלא לך לבד אעשה חסד ואעלה רפואה וארפאך ממכותיך לשוב להיות כמאז : כי נדחה . ר"ל עם כי יקראו לך נדחה ואמרו ציון היא עיר אשר אין לה דורש לא כן הוא כי אני אבקשנה ואדרוש אותה : (יח) הנני שב . אשיב השבים את שבי אהלי יעקב שגלו משם : ומשכנותיו ארחם . לגל יהיו שוממים : עיר . זה ירושלים : על תלה . ר"ל על גבהה וחזקתה שהיתה לה מאז : וארמון . זה בהמ"ק : על משפטו : ר"ל בדרך ובענין שהיה מאז : (יט) ויצא מהם . מאהלי יעקב יצא השמעת תודה למקום וקול משחקים ושמחים על רוב הטובה : והרביתים . בבנים ובבנות ולא ימעטו כדרך שהיו מתמעטים והולכים בהיותם בגלות : והכבדתים : יהיו עם כבד וכפל הדבר במ"ש : (כ) כקדם . מסיבים עלי כימי קדם : לפני תכון . יהיו נכונים לפני רלה לומר אשגיח בם להכין אותם ברוב טובה : ופקדתי . אשגיח להשיב גמול על כל הלוחצים אותו : (כא) והיה אדירו ממנו . רלה לומר מלכו יהיה מישראל : ומושלו וכו' . כפל
הדבר

מצודת ציון

ותקרא כן לפי שדרך לסור על המכה סממנים לרפאותה כמו לא זורו ולא חובשו (ישעיה א) וגם המכה עצמה נקראת כן כמ"ש ויהודה את מזורו (הושע ה) וזהו לפי שעליה מפוזרים הסממנים : תעלה . ענין רפואה כמו תעלה אין לו (לקמן מו) וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) : (יד) מוסר . מלשון יסורים : עצמו . ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (לעיל טו) : (טז) שאסיך . למשיסה . ענין למשיסה ודריסה כמו מי נתן למשיסה יעקב (ישעיה מב) : (יז) ארוכה . ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (לעיל ח) : (יח) שב . ענין השקט : שבות . מלשון שבי : ומשכנותיו . מל' משכן ומדור : תלה . מלשון תל וגל ור"ל על גבהה וחזקתה : וארמון . ענין היכל ופלטרין וכן כי ארמון נוטש (ישעיה לב) : משפטו . דרכו ומכונו וכן עומד על העמוד כמשפט (מ"ב יא) : (יט) תודה . מלשון הודאה : משחקים . מל' שחוק ושמחה : והכבדתים . ענין רבוי כמו בעם כבד (במדבר כ) : יצערו . ענין מיעוט כמו ויצערו ולא יבין למו (איוב יד) : (כ) ופקדתי . ענין השגחה : לוחציו . הדוחקים ומצירים לו כמו וגר לא תלחץ (שמות כג) : (כא) אדירו . ענין חוזק ועל המלך יאמר שהוא החזק מכל : ונגש . ענין הקרבה : ערב . ענין התחייבות ודוגמתו התערב נא את אדוני וגו' (ישעיה לו) :
סערת

יסיו נגשים אלי : (כג) כנה סערת ה' · גם זו כפרשה עתידה ופיא כתובה למעלה ושנה אותה עוד לחזק הענין ויש ביניהם שנוי בקלת המלות כי למעלה ובער מ"ע ובזאת שער בלא וי"ו ולמעלה מתחולל ובזאת מתגורר והענין אחד למעלה אף ה' ובזאת חרון אף ה' למעלה תתבוננו בה בינה ובזאת תתבוננו בה בלבד וכבר פירשנו למעלה מתגורר כענין מתחולל ענין חיה ודירה וי"מ ענין אסיפה מתכנס : (א) כה אמר ה' מצא חן במדבר · ענין זה דבק לענין הגאולה שאמר למעלה אמר זה הטעם כבר מצא חן בעיני פעם אחרת כשהוצאתיו מגלות מצרים כי מצא חן בעיני והיו עם שרידי חרב שהיו המצריים מתנכלים עליהם להמיתם ולכלותם ואני הוצאתים מתוכם ומצאו חן בעיני במדבר שהולכתים במדבר ארבעים שנה וכלכלתים במן בלא יגיעה ובלא עמל : הלוך להרגיעו · הלוך מקור במקום עבר כמו ילדה ועזוב כמו ועזבה כן הלוך ענינו כמו הלך כלומר שאל הלך לפניהם במדבר להמציא לו מרגוע כמו שאמר לתור להם מנוחה ואמר ישראל אחר להרגיעו לתוספת באור כי כבר זכר עם וידוע הוא כי אותו עם שמצא חן במדבר הוא ישראל וכת"י הפסוק כדנן אמר ה' דיהב רחמין לעמא וגו' כבעמוד : (ב) מרחוק ה' נראה לי · הפסוק חלוק במענה והשובה אומרת כנסת ישראל בגלות למה שאמר האל מצא חן במדבר אמר' היא אמת הוא זה כי מזמן רחוק ה' נראה לי אך עתה הסתיר פניו ממנו בגלות ענה אותה האל ואהבת עולם אהבתיך לא היתה אהבתי אליך לפי שעה אלא להיות האהבה לעולם : על כן משכתיך חסד · ר"ל על כן משכתי לי חסדי וראיתי לך בכבודי על הר סיני להיות אהבתי לך לעולם לא לזמן ואף על פי שעזבתיך בגלות זה כמה שנים עוד אבנך ונבנית וגו' : (ג) עוד אבנך · כי העדה הפזורה כמו הבנין ההרוס שיתפזרו אבניו ועציו והשיבהם· ישקבא : בתולת ישראל · כי עוד תהיה כבתולה שלא נבעלה ולא יבעלוך אדונים זולתי : עוד תעדי תפיך · כלומר מרוב הטובה תגלי ותשמחי בתפים ובמחולות והתפים יהיו כעדי לך : (ד) עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נוטעים · וחללו · נטעו עבר במקום עתיד דרך העולם לנטוע הכרמים בהרים כי יהיה מהם היין משובח ובהיותם שוחדים בארצם מאויביהם היו יראים לצאת לכרמים כל שכן לנטעם כמו שאמר בתלים ובקשת יבאו שמה ועתה בהיותם שיהיה להם שלום גדולה ויטעו כרמים להם ויחללו בשנה הרביעית כמשפט פדיון פירות הכרמים ועופים אותן חולין ויהיו מותרין לזר לאכלן אחר החלול וזכר החלול לפי שהיא במשתה ובשירים כמו שאמר קדש הלולים ובזמן הפחד לא יעשה אדם הלולים ומה שזכר שמרון לפי שהיו שם בפחד האויב ימים רבים במצור ובמצוק : (ה) כי יש יום : יש יום שעתיד לבא שיקראו נצרים והם הצופים שיהיו : עומדים שם לקרא ליושבי הכפרים לעלות לציון להודות לה' על רוב הטובה ויום פי' עת וזמן כמו ביום ההוא פרס ישי והדומין לו

כג הִנֵּ֣ה ׀ סַעֲרַ֣ת יְהוָ֗ה חֵמָה֙ יָֽצְאָ֔ה
סַ֖עַר מִתְגּוֹרֵ֑ר עַ֛ל רֹ֥אשׁ רְשָׁעִ֖ים
יָחֽוּל׃ כד לֹ֣א יָשׁ֗וּב חֲרוֹן֙ אַף־יְהוָ֔ה
עַד־עֲשֹׂת֥וֹ וְעַד־הֲקִימ֖וֹ מְזִמּ֣וֹת לִבּ֑וֹ
בְּאַחֲרִ֥ית הַיָּמִ֖ים תִּתְבּ֥וֹנְנוּ בָֽהּ׃
כה בָּעֵ֤ת הַהִיא֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה אֶֽהְיֶה֙
לֵֽאלֹהִ֔ים לְכֹ֖ל מִשְׁפְּח֣וֹת יִשְׂרָאֵ֑ל
וְהֵ֖מָּה יִֽהְיוּ־לִ֥י לְעָֽם׃

לא א כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה מָצָ֥א חֵן֙
בַּמִּדְבָּ֔ר עַ֖ם שְׂרִ֣ידֵי חָ֑רֶב הָל֥וֹךְ
לְהַרְגִּיע֖וֹ יִשְׂרָאֵֽל׃ ב מֵרָח֕וֹק יְהוָ֖ה
נִרְאָ֣ה לִ֑י וְאַהֲבַ֤ת עוֹלָם֙ אֲהַבְתִּ֔יךְ
עַל־כֵּ֖ן מְשַׁכְתִּ֥יךְ חָֽסֶד׃ ג ע֤וֹד אֶבְנֵךְ֙
וְנִבְנֵ֔ית בְּתוּלַ֖ת יִשְׂרָאֵ֑ל ע֚וֹד תַּעְדִּ֣י
תֻפַּ֔יִךְ וְיָצָ֖את בִּמְח֥וֹל מְשַׂחֲקִֽים׃
ד ע֚וֹד תִּטְּעִ֣י כְרָמִ֔ים בְּהָרֵ֖י שֹֽׁמְר֑וֹן
נָטְע֥וּ נֹטְעִ֖ים וְחִלֵּֽלוּ׃ ה כִּ֣י יֶשׁ־י֔וֹם
קָרְא֣וּ נֹצְרִ֔ים בְּהַ֖ר אֶפְרָ֑יִם ק֚וּמוּ
וְנַעֲלֶ֣ה צִיּ֔וֹן אֶל־יְהוָ֖ה אֱלֹהֵֽינוּ׃ ו כִּי־
כֹ֣ה ׀ אָמַ֣ר יְהוָ֗ה רָנּ֤וּ לְיַעֲקֹב֙ שִׂמְחָ֔ה
וְצַהֲל֖וּ בְּרֹ֣אשׁ הַגּוֹיִ֑ם הַשְׁמִ֤יעוּ הַֽלְלוּ֙
וְאִמְר֔וּ הוֹשַׁ֤ע יְהוָה֙ אֶֽת־עַמְּךָ֔ אֵ֖ת

ל' · פ' ר"פ בסיפרא · כ"י כ' חסר · ל' · פ' כצעם בסיפרא · ו'מ"ל בסיפרא · ל' · כ' כצע · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · כ' · ל' · ל' · כ' חסר · ל' · ג' · ל"ב · י' · ל'

כג הָא מְאַפִּיתָא מִן קֳדָם
יְיָ בְּרְגַז נְפָקָא וְעַלְעוֹל מִתְכְּנֵשׁ
עַל רֵישׁ רַשִׁיעִין יְחוּל : כד לָא
יְתוּב תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ עַד
דְיַעֲבֵד וְעַד דִיקַיֵם מַחְשְׁבַת
רְעוּתֵיהּ בְּסוֹף יוֹמַיָא
תִּסְתַּכְּלוּן בָּהּ : כה בְּעִדָנָא
הַהִיא אֲמַר יְיָ אֱהֱוֵי לֵאלָהָא
לְכָל זַרְעֲיַת יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן יְהוֹן
קֳדָמַי לְעָם : א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
דִיהַב רַחֲמִין לְעַמָא דִנְפַק
מִמִצְרַיִם סְפוּק צָרְכֵיהוֹן
בְּמַדְבְּרָא כַּד הֲווֹ מְעָרְקִין
מִן קֳדָם דְקַטְלִין בְּחַרְבָּא
דַבַּר בְּמֵימְרֵיהּ לְאַשְׁרָאֵיהּ
בֵּית נְיָחָא יִשְׂרָאֵל : ב אֲמָרֵית
יְרוּשְׁלֵם מִלְקַדְמִין יְיָ אִתְגְלֵי
עַל אֲבָהָתָנָא נְבִיָא אֲמַר לְהוֹן
הָא רַחֲמַת עָלְמָא רְחֵימַת
יַתְכוֹן עַל כֵּן דַבְּרִית יַתְכוֹן
בְּטַבְוָן : ג עוֹד אֲקִימִינָךְ
וְתִתְקַיְמִין כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
עוֹד תִּתְקְנִין בְּתִקוּנִין וְתִפְקִין
בְּסִיעַת מְשַׁבְּחִין : ד עוֹד
תִּצְּבִין כַּרְמִין בְּטוּרֵי שֹׁמְרוֹן
צוּבוּ שְׁתִילִין וְאַחִילוּ : ה אֲרֵי
אִית אֲרִיכוּת יוֹמַיָא וְסַגִי טוּבָא
דַעֲתִיד לְמֵיתֵי לְצַדִיקַיָא
דְנַטְרוּ אוֹרַיְתִי מִלְקַדְמִין
חוּלָקֵיהוֹן בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ מְחַמְדִין לְשְׁנֵי נֶחְמָתָא דַאֲתַן דְאָמְרִין אֵימָתַי
נְקוּם תְּסַק לְצִיוֹן וְנִתְחֲזֵי קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא : ו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ שַׁבְּחוּ דְבֵית יַעֲקֹב
בְּחֶדְוָא וְדוּצוּ בְּרֵישׁ גְלֵי לְעֵינֵי כָּל עַמְמַיָא בַּשַׂרוּ שַׁבָּחוּ וְאֶמָרוּ פְּרִיק יְיָ יַת עַמֵיהּ יַת שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל :

(כג) מתגורר : חונה ודר לי ארץ מגורי ודוגמתו והעד מתחולל (לעיל כג) האמור במקרא האחר הוא זה שניהם ל' חנייה : על ראש רשעים · על ראש עכו"ם : (א) מצא חן. בעיני דור המדבר : שרידי חרב · מצרים והעמלקי והכנעני הלוך להרגיעו ישראל · בהוליכם לנחול ארץ מרגועם · (ב) מרחוק : בזכות אבות . נראה לי . אני הנביא ואמר לי לאמר לכנסת ישראל אהבת עולם אהבתיך : (ג) עוד אבנך ונבנית . בניינים שניים היו לך על ידי אדם לכך חרבו עוד אבנך אני בעצמי בנין שלישי ונבנית לעולם : תעדי . תתקשטי : (ד) וחללו · בשנה הרביעית יחללו את פרים לפדותו בכסף : (ה) נוצרים . צופים בראשי מגדלים גבוהים להבריז קול נשמע למרחוק ל"א נוצרים כמו נוצר חסד לאלפים (שמות ל"ד) לשון שמירה כלומר יש יום שיקראו אותם ששמרו התורה ויאמרו קומו וכת"י ארי אית אריכות יומיא וסגיא טובא דעתיד למיתי לצדיקיא דנטרו אורייתי מלקדמין : (ו) וצהלו בראש הגוים . במגדלות גבוהים כדי

בסדר וינש : י"ז פסוקים אית בהון עד ועד וסי' נמסר בס"א סי' י"ח : נראה לי ב' וסי' כנגע נראה לי · מרחוק ה' נראה לי : רנו ג' יסי' רנו ליעקב שמחה : רנו שמים כי עשה ה' · רנו שמים וגילי ארץ :

תולדות אהרן הלוך להרגיעו: מכות כד:מרחוק ה' · סוטה יא : ואהבת עולם . ברכות יא :

מצודת ציון

(כג) סערת . רוח סערה · מתגורר : ענין כריתה ונתוך כמו מגוררות במגרה (מ"א ו) יחול · ישכון כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב ג) : (כד) מזימות : מחשבות כמו על בכל מזמתו (לקמן נא) : באחרית . בסוף . תתבוננו · מל' בינה : (א) שרידי · ענין שארית ופיור כמו שריד ופליט (לקמן מב) : להרגיעו · ענין מנוחה והשקט כמו ומצאו מרגוע לנפשכם (לעיל ו) : (ג) אבנך ונבנית · מלשון בנין : תעדי · מלשון עדי וקשוט · תופיך · הם כלי נגון : במחול · ענין רקוד השמחה כמו הפכת מספדי למחול לי (תהלים ל) ולזה יש כלי נגון נקראת מחול כמ"ש הללוהו בתוף ומחול (שם קנ) לפי שהוא מעוררת רקוד השמחה : (ד) ותחללו פדיון כמו נטע כרם ולא חללו (דברים כ) : (ה) נוצרים · ענין שמירה ועל הצופים יאמר שדרכם לעמוד במקום גבוה לראות מי ומי הבאים לשמור את העיר מן הסכנה : (ו) וצהלו · ענין השמעת קול גדול כמו

מצודת דוד

הדבר בפ"ם והקרבתיו . אני אקרב אותו והוא יהיה נגש אלי להתקרב ר"ל אטע בלבו יראת ה' והוא יהיה מוסיף והולך : כי מי הוא זה . בא ליתן טעם למה בתחלה אקרבו ואח"ז יגש אלי ואמר כי מי הוא זה האיש אשר המחייב את לבו לגשת אלי להתקרב אם לא אסייעו לקרבה ולהתדבק בי : (כב) והייתם לי לעם · ר"ל כולכם תאמינו בי ותהיו עמי ואני אהיה לכם לאלהים להשגיח בכם ולהיטיב אתכם : (כג) חמה יצאה . הנה בחמה עבר במקום עתיד : סער מתגורר · הסער הזה הוא מלא מכריתה ומחוך והוא יהיה חל ושוכן על ראש הרשעים : (כד) לא ישוב וכו' · לא ישוב מהם חרון אפו עד יעשה ויקיים מחשבות לבו : באחרית הימים ; רצה לומר אם יתמהמה הנה בסוף הימים כשתתקיים תתבוננו בה שלא שב ה' מחרון אפו עם כי נארך הזמן : (כה) בעת ההיא · בזמן הגאולה אהיה לאלהים וכו' : רצה לומר אשגיח בהם ואיטיב עמהם ; והמה יהיו לי לעם ; כולם יאמינו בי ויהיו עמי : לא (א) עם שרידי חרב · עם ישראל הנשארים מחרב מצרים שהתנכלו אותם להמיתם הנה הוא מצא חן בעיני בעת שהלכו אחרי במדבר ארץ לא זרועה : הלוך . לכן הלך ישראל למקום מרגוע לבטח את הארץ לשבת בה בהשקט : (ב) מרחוק . אמר הנביא מזמן רחוק עד היום במצרים נראה לי ה' ר"ל נגלה אז לנביאי ישראל הם משה ואהרן : ואהבת עולם · ר"ל וכן יאמר תמיד הנה אהבת עולם אהבתיך על כן אמשיך לך חסד : (ג) עוד אבנך ונבנית . ר"ל הנה הבית הראשון והשני בנו בני אדם ונחרבו ועוד אבנך אני את השלישי ותשאר בנויה עד עולם בתולת ישראל · אתם עדת ישראל החביבים עלי כבתולה אשר לא ידעה איש שהיא חביבה לבעלה : תעדי תפיך תקשטי תופיך לייפותם כדרך המתענגים שמייפים כלי הנגון בכל מיני פאר : ויצאת : ותצא ברקוד של שמחה ולפי שהמשיל את ישראל לבתולה אמר ענין שמחת הבתולות ותענוגים ור"ל הרבה טובה יבוא לך : (ד) בהרי שמרון : עם כי עתה השמה שוממין : נטעו עבר במקום עתיד ור"ל הנוטעים יטעו הכרמים והם יחללום בשנה הד' כמ"ש ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה' (ויקרא יט) שצריך להביא הפירות לירושלים ולאוכלן שם או לפדותן ולאכלן על כסף ויוציא הכסף בירושלים ואמר שהנוטעים יחללום ולא יקחם הנותן כמאז ומגודל הכבוד לא יוכלו להביאם לירושלים ויחללום על כסף ; (ה) כי יש יום : הנה יום מוכן אשר

שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל׃ ז הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם
מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ
בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו
קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה׃ ח בִּבְכִי יָבֹאוּ
וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אוֹלִיכֵם אֶל־
נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָּהּ
כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם
בְּכֹרִי הוּא׃ ט שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה
גוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק וְאִמְרוּ
מְזָרֵה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה
עֶדְרוֹ׃ י כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב
וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ׃ יא וּבָאוּ
וְרִנְּנוּ בִמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב
יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר
וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם
כְּגַן רָוֶה וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד׃
יב אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל
וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם
לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם׃
יג וְרִוֵּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דָּשֶׁן וְעַמִּי
אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה׃ יד כֹּה
אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי
בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ
מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ׃

ז האנא מיתי להון מארע צפונא ואכנשינון מסיפי ארעא דהוו בהון עוירין וחגרין יסגן בהון מעדין וילדן כחדא במשרין סגיאן יתובון הלכא : ח במנלהון כד הוו בכן גלו במתבהון מביני גלותהון ברחמין סגיאין אקרבינון אדברינון על פצידי מיא באורח תקנא לא יתקלון בה ארי הוה מימרי לישראל כאב ואפרים חביב הוא קדמי : ט קבילו פתגמא דיי עממיא וחוו בנגון מרחיק ואמרו מן דבדריה לישראל יכנשיניה ויטריניה כרעיא לעדריה : י ארי פריק יי ית דבית יעקב ושיזבינון מיד דתקיפין מנהון : יא וייתון וישבחון בטור בית מקדשא דאתבני בציון ויתפנקון בטובא דיהב להון יי בעבורא ובחמרא ובמשחא ובני ען ותורין ותהי נפשהון מליא תפנוקין כגנת שקיא דמרויא ולא יוספון ליצפא עוד : יב בכן תחדין כנשתא דישראל כד בחנגין ועולימין וסבין כחדא ואהפוך אבלהון לביע ואנחמינון ואחדינון מדוונהון : יג ואשבע נפש כהניא תפנוקין ועמי בית ישראל ית טובי דיהבית להון ישבעון אמר יי : יד כדנן אמר יי קרא ברום עלמא אשתמע בית ישראל דבכן ומתאנחן בתר ירמיה נביא כד שלח יתיה נבוזראדן רב קטוליא מרמתא אליא ודבכן במרר ירושלם מבכיא על בנהא מסרבא לאתנחמא על בנהא ארי גלו :

רשי

כדי שישמעו למרחוק. (ז) בם עור ופסח. אפילו הנכשלים שבהם לא אמאס : (ח) בבכי יבאו : על ידי תפלה ותשובה. (ט) מזרה. סייפרנ"ש בלעז : (יא) ונהרו. יאספו כמו נהר: (יג) דשן . שמן : (יד) קול ברמה נשמע · קלא ברום עלמא איסתמע קל בית ישראל דבכן על ירמיה נביאה כד שלח יתיה נבוזרדן מרמתא לשוב מאחר הגולים אל גדליה בן אחיקם כמו שאמר בספר זה (לקמן מ) : רחל מבכה על בניה · מדרש אגדה אמר שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה דמות בהיכל ולא נתפייס נכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובים רחמיך או רחמי ב"ו הוי אומר רחמיך מרובים והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם אמר לה יפה

רדק

לו וי"ת אלי אית ארוכות יומיא וגו' כבעמוד : (ו) כי כה אמר ה' רנו ליעקב שמחה ? זה יאמר על תחלת הגאולה בבא קול המבשרים וזהו פקדם כאלו אמר כה אמר ה' ליעקב רנו שמחה פירוש בשמחה וכמוהו המוקדם מאוחר מקום שם קבר כמו מקום קבר שם כל רבים עמים כמו כל עמים רבים והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו : וצהלו בראש הגוים · כתרגומו ודומה בריש גלי לעיני כל עממיא : השמיעו · הבשורה והללו את ה' · ואמרו הושע ה' · כמו שהשמעתנו הבשורה כן עשה והושע את עמך אמר זה ואני אעשה כדבריכם ואביא אתכם מכל המקומות אשר נדחתם שם ועל זה אמר : (ז) הנני מביא אותם מארץ צפון · כי רוב הגלות בצפון : מירכתי ארץ · ארץ בקמץ בסגול וזהו אחד מי"ד שהם קמצין בזקף ובסגול: בם עור ופסח · כל כך יבאו בנחת שאפילו העור והפסח שיהיו בם וההרה והיולדת ילכו לאטם ואדוני אבי ז"ל פי' ואמר כל כך אובילם בנחת דרך ישר עד שיוכלו ללכת עמהם עור ופסח והרה ויולדת ולא יכשלו בהליכתם : (ח) בבכי יבאו . יש בכי של שמחה כמו וישק יעקב לרחל וישא קולו ויבך · ויבך על צואריו עוד והדומים להם כן הוא זה מרוב שמחה שיבאו לארצם יבכו כי כמה שנים גלו ממנה : ובתחנונים אובילם · ענין תפלה ורחמים כמו חלו נא פני אל ויחננו ובגלותי היום להם תחנה שיהם תחנה מאת ה' אלהינו והדומים להם ענין תפלה ורחמים וי"ת במגליהון ·כד הוו בכן וגו' כבעמוד : אל נחלי מים : כמו על נחלי מים וכמו ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל ההרים לא אכל כמו על והדומים להם : ואפרים בכורי הוא · זכר אפרים כי רוב ישראל והם עשרת השבטים היו במלכות אפרים תחלה כשנחלקה המלכות ואחר כך נקראו בשם אפרים ואמר בכמה מקומות יסודם ואפרים ומה שאמר בכורי הוא לפי שנתנה הבכורה ליוסף או פי' חביב הוא עלי כבן הבכור לאביו וכן אמר בני בכורי ישראל לענין חבה ואהבה וכתרגם יונתן ואפרים חביב הוא קדמי : (ט) שמעו . מזרה ישראל יקבצנו . מי שזרה אותו והגלהו בין האומות הוא יקבצנו וידעו הגוים כי לא בכחם הגלוהו אם לא ברצון האל שהרי על כרחם יוציאנו מרשותם וישיבנו לארצנו וזהו שאמר אחר כן כי פדה ה' וגו' : (יא) ובאו במרום ציון · ת"י בטור בית מקדשא דאתבני בציון : ונהרו אל טוב ה' . ענין מרוצה אל המקום וכן ונהרו אליו כל הגוים : לדאבה · להעצב ולדאג וזהו מקור פ"א הפעל בפתח כמו לאהבה את ה' אלהיך : (יב) אז תשמח בתולה . ר"ל כל בתולה ובתולה וי"ת בכן יחדון כנישתא דישראל כד בחינגין · מיגונם · מיו"ד שיא נחה : (יג) ורויתי · הטעם מלרע בתי"ו וזכר הכהנים לומר שתשוב עבודת בית המקדש במקומה וישבעו דשן הקרבנות שירבו מכל המקומות כמו שאמר אילי נביות ישרתונך יעלו לרצון על מזבחי : (יד) כה אמר ה' קול ברמה נשמע · אמר

מצודת ציון

כמו פצחי רנה וצהלי (ישעיה נד) : (ז) מירכתי · מסוף : ופסח . חגר : (ח) אובילם : ענין הבלה כמו יובל שי (שם יח) : אל נחלי מים · על נחלי מים : (ט) מזרה · ענין פזור כמו וזריתים לכל רוח (לקמן מט) : (יא) ונהרו · ימשכו כנהר וכן ונהרו אליו כל הגוים (ישעיה ב) : תירוש · כן יקרא ענבי היין : יצהר . הוא השמן : רוה · השקה כמו הרוה את הארץ (שם נה) : לדאבה . ענין עצבון ודאגה כמו ודאבון נפש (דברים כח): (יב) במחול · ריקוד של שמחה : (יג) ורויתי · ענין שביעה : דשן · ענין שומן : (יד) ברמה · בשמים ברמים : בכי · ענין יללה : תמרורים . מל'

ואפרים ה' בקריאה וסי' ואפרים לא הוריש את יושבי בבכי יבאו ובתחנונים אובילם · כאשר ראיתי לצור תניינא דפסוק ? וענה גאון ישראל בפניו · עגלה מלמדה ·וכל מנשה ואפרים רכוות' : ונהרו ג' וסי' ונהרו אליו כל הגוים : וחברו ונהרו אליו עמים רמיכה . ונהרו אל טוב ה' על דגן . וא' מלעיל הביטו אליו ונהרו , כגן ז' בקריאה וסי' כגן ה' כארץ מצרים באכה . והשקית ברגלך · וערבתה כגן ה' ששון . והיית כגן רוה וכמוצא מים. והיתה נפשם כגן רוה. הארץ הלזו הנשמה . כגן עדן הארץ לפניו . בחורים ד' חסר ו' בקריאה בלישנא וסי' בשמואל ב' סימן ג': נשמע ד' קמץ וסי' נמסר לעיל

תולדות אהרן

בם עור · סנהדרין נא : הרה ויולדת · שבת ל : מזרה ישראל · מקדש פרק יג : בתולה במחול · ברכות נה (ברכות ט) : קול ברמה : ונבי רקבה

מצודת דוד

אשר הצופים העומדים בהרים יקראו בקול קומו ונעלה אל ציון אל ה' כי באה הגאולה וחזרה השכינה למקומה לציון : (ו) רנו ליעקב שמחה : הוא הסוף ה' אמר ליעקב רנו בקול שמחה : וצהלו . השמיעו קול גדול : בראש הגוים · רצה לומר במקומות הגבוהות שבארצות הגוים להיות הקול נשמע למרחוק : השמיעו הללו וכו' · השמיעו קול והללו את ה' ואמרו אתה ה' הנה הושעת את עמך וכו' : (ז) הנני מביא · כי הנני מביא אותם מארץ צפון שם גלו לבבל : מירכתי ארץ . הם בני עשרת השבטים שגלו למרחק לקצות הארץ : בם . בהבאים יהיה עור ופסח וכו' ר"ל כולם ישובו איש לא נעדר : קהל גדול · קבוץ גדול : (ח) בבכי יבואו · ר"ל ע"י תשובה ותפלה אנחלם : אל נחלי מים · אצל נחלי מים למען ימצאו לרוות הצמאון : בדרך ישר . בדרך שוה מבלי עקימות למען לא יכשלו בה : לאב . לאהוב בהקנאה כאב האוהב בתקנת בנו : בכורי הוא . חביב עלי כבן בכור לאביו : (ט) והגידו · מה ששמעו הגידו באיים הרחוקים : ואמרו . הם שאמרו הנה המפזר המקום יקבץ אותו וישמרו כרועה השומר עדרו : (יא) במרום ציון · בהר ציון שהוא רם ונשא · ונהרו . ימשכו לבו אל טוב ה' ר"ל לקבל טובה מרובה וחוזר ומפרש על דגן וכו' : כגן רוה . יהיו שבעים בטובה כגן הירק השביעה בכל עת כי הדרך להשקותה ברגל : ולא יוסיפו עוד · לא יוסיפו להיות בעצבון ודאגה כמאז · (יב) ובחורים וזקנים יחדיו · לרוב השמחה יהיו הזקנים נמשכים אחר הבחורים לעשות כמעשיהם לשמוח במחול : והפכתי · האבל שהיה להם מאז אהפוך לששון ובזה יהיו מנוחמים על האבל שמאז : ושמחתים מיגונם · ר"ל ערך השמחה יהיה יותר מערך היגון שהיה להם מאז : (יג) ורויתי . לפי שבעת החורבן היה נעדר מהכהנים מיתר אמי ה' לכן אמר הנה אז אשביע נפש הכהנים דשן כי יאכלו בשר הקדשים : את טובי · את הטוב הבא להם מאתי : (יד) קול ברמה נשמע · הנה

טו כה ׀ אמר יהוה מנעי קולך מבכי
ועיניך מדמעה כי יש שכר
לפעלתך נאם־יהוה ושבו מארץ
אויב : טז ויש־תקוה לאחריתך נאם־
יהוה ושבו בנים לגבולם : יז שמוע
שמעתי אפרים מתנודד יסרתני
ואוסר כעגל לא למד השבני
ואשובה כי אתה יהוה אלהי : יח כי־
אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי
ספקתי על־ירך בשתי וגם־נכלמתי
כי נשאתי חרפת נעורי : יט הבן יקיר
לי אפרים אם ילד שעשעים כי־
מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על־
כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם־
יהוה : כ הציבי לך צינים שמי לך
תמרורים שתי לבך למסלה דרך
הלכתי שובי בתולת ישראל שבי

ו"ח כטעם בסיפרא · ג' · ל' · ב' · ל' · ו' ר"פ · ל' · ל' · ל' · ב' חסר · ג' מלרע · ל' · ל' · ג' · ל' רפי · ג' · ב' חסר · ב' · ל' · ל' ומסר · ל' חסר · ג' ב' חסר · הלכת ק' · ל' חסר

טו כדנן אמר יי מנעי קליך
מלמבכי ועיניך מלשגרא
דמען ארי אית אגר לעובדי
אבהתך צדיקיא אמר יי
ויתובון מארע בעלי
דבביהון : טז ואית סבור
לסופיך אמר יי ויתובון בניא
לתחומהון : יז שמיע וגלי
קדמי בית ישראל דבכן
ומתאנחין על דאטלטלו
אמרין איתיתא עלן יסורין
ולא אליפנא כעגל לא מליף
ניר כדו אתיבנא לפולחנך
ונתיב ארי את יי אלהנא :
יח ארי כד אנחנא תיבין
לאוריתא מתנחם עלנא וכדו
דאתגלי לנא טפחנא על
ירכנא בהיתנא ואף
אתכנענא ארי קבילנא
חסודי חובנא דמלקדמין :
יט הכבר חביב קדמי ישראל
הלא רבי רחים הוא ארי
בזמן דמשוי פתגמי אוריתי על לביה למעבדהון מדכר דכירנא לאוטבא ליה
עוד על כן אתגולגלו רחמי עליהון רחמא ארחים עליהון אמר יי : כ כנשתא
דישראל אדכרי ליך עובדי אבהתיך תקניא שפוכי תחנונין במרר שואי
לביך אסתכלי בעובדין דעבדת אם תקנין דכן גלית לאורח רחיקא כדו תובו

תולדות אהרן הבן יקיר . מגלה לא עקרים מ"ג פל"ו : הציבי לך . עירובין נד .

רדק

אמר על דרך משל על אפרת. הבנים שהלכו אשריש וזכר האם לכלם ושיה רחל כאילו בוכה על דרך משל על בנים : כי איננו . פי' כעם וזכר אלו ואמר עליהם איננו לפי שלא שבו עוד משגלו כמו ששבו יהודה ובנימין מגלות ראשון מבבל ועשרת השבטים לא שבו עוד ולא נודע מקומם היום לפיכך אמר כי איננו ופי' ברמה בגבעה רמה להשמיע הקול למרחוק ויש דרש למה רחל לפי שהלכו האבות והאמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה צלם בהיכל ולא נתפייס נכנסה רחל ואמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובין רחמיך או רחמי בשר ודם הוי אומר רחמיך מרובין והלא אני הכנסתי צרתי לביתי שכל שעבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו אחותי ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בניך צרתך לביתך שתוק להם אמר לה יפה למדת סניגוריא על בניך יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימניך לאחותך ועוד יש דרש כי דרך קבר רחל הוליכם בגולה על כן אמר רחל מבכה על בניה ודרשו זה על פסוק ותקבר בדרך אפרת ואמרו מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת אלא שצפה יעקב אבינו ברוח הקדש שהגליות עתידות לעבור דרך שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים הדא הוא דכתיב קול ברמה נשמע וגו' וי"ת הפסוק כן כדנן אמר ה' קלא ברום עלמא וגו' כנעמוד : בכי תמרורים · שבוכה במרירות לב על דרך אמרר בבכי ובכה אליך במר נפש : רחל מבכה · יבוא הפעל מפעל הדגוש לרוב הבכי : (טו) כה אמר ה' . לפעולתך · לפעולת בניך שסבלו הגלות כמה שנים ולא שכחו את שמי ולא עברו על בריתי ויונתן תרגם ארי אית אגרא לעובדי אבהתך לדיקיא : (טז) ויש תקוה לאחריתך . לאחרית בניך · (יז) שמוע : מתנודד · בוכה ונוסה פלאניר"א בלע"ז ואומר לי : יסרתני · יסרתני זה כמה שנים בגלות וסבלתי מוסר ולא אדע עוד : כעגל לא למד · שלא למדו אותו למשוך בעול ולא למד עד שמכין אותו ומרגילין אותו עד שילמוד כך אני סבלתי יסוריך ולמדתי לשוב אליך ושבני שב אליך : השיבני . כלומר קבלני בתשובה : (יח) כי אחרי שובי נחמתי . אחרי ששבתי אליך נחמתי ממעשי הרעים כי בעל תשובה אין תשובתו שלמה אם לא יהיה תוהא ונחם על הראשונות וכן הוא אומר מי יודע ישוב ונחם : ואחרי הודעי ספקתי על ירך · אחר שנודעתי בעצמי והשבתי מעשים רעים שעשיתי והכרתי כי רעות גדולות עשיתי ספקתי על ירך כמצטער מתאבל ובשתי בעצמי למעשים שעשיתי : וגם נכלמתי · הכלימה יותר מהבושה לפיכך אמר וגם וכן בשו וגם נכלמו : . כי נשאתי חרפת נעורי : כשזכרתי כי מה שנשאתי וסבלתי חרפת נעורי היה כלומר ממעשים הרעים שעשיתי בימי הנעורים שהיו לי לחרפה ולקלס ופי' נעורי בימים הקדמונים וקראו הימים הקדמונים נעורים בדרך משל כמו שימי הנעורים קודמים לימי הבחרות וימי הזקונים וכן חסד נעוריך כמו שפירש וכת"י חסודי חובנא דמלקדמין : (יט) הבן יקיר · מה זה שאני זוכר אותו תמיד כאילו הוא בן יקר לי שלא חטא לי מעולם : אם ילד שעשועים · כאב שמשתעשע עם בנו שהוא חביב לו : מדי דברי בו · בכל עת שאדבר בו אזכרנו עוד באהבתי שקודמם לו וכן והיה מדי עברו יקח אתכם ענינם בכל עת : על כן המו מעי · על כן שאזכרנו באהבה הקודמת המו מעי לו בראותי אותו בגלות : רחם ארחמנו · ואוציאנו מהגלות ופי' דברי בו לעבדי הנביאים וי"ת הכבר חביב קדמי וגו' כנעמוד : (כ) הציבי לך ציונים · אמר כנגד כנסת ישראל בצאתו מהגלות הציבי לך ציונים כמו גלי אבנים או אבן מצבת להכיר הדרך ר"ל אע"פ שתגלי לא אבדה תקותה כי עוד תבואי אל עריך אלה : שימי לך תמרורים · כפל ענין במלות שונות כי תמרורים כמו ציונים כי הוא לשון גובה כמו ויתמרמר אליו ר"ל נציב גבוהים : שיתי לבך · ואם לא תציבי שיתי לבך שתזכרי הדרך שהלכת בה בגלות כי בחזרה הדרך תשובי וכל זה דרך משל לנחמה וי"ת כנשתא דישראל אדכרי ליך עובדי אבהתך

רשי

יפה למדת סנגוריא יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך : (יז) מתנודד . קומפלייני"ט בלעז לשון מי ינוד לך (לעיל טו) . יסרתני · ביסורין אתה הקב"ה · כעגל לא לומד . פושאנייוני"ן בלעז לשון מלמד הבקר (שופטים ג) הייתי בתחלה לכך חטאתי לך : (יח) נחמתי . אני מתחרט על תועבותי : הודעי . שהתבוננתי בעצמי שמעלתי אפריגו"יי בלעז : חרפת נעורי · סיקולים אויבי לחרפני על חטאת נעורי : (יט) הבן יקיר לי אפרים . מן דברי שכינה כלומר הוא מתנודד ואני לבי נהפך עלי לרחם שהוא בני יקירי הוא כמו שאין לו אלא בן אחד שהוא עושה לו כל רצונו : שעשועים . איסבנויימנ"י בלעז : מדי דברי בו · בכל עת שאני מדבר בו ומדרש ויקרא רבה די דבורי שהיתי בו שלימדתיו תורתי לרחם עליו : (כ) הציבי לך ציונים · סימנים בדרכי אבותיך הטובים : תמרורים . תמרים קטנים נטועים לסימן בדרך ופשוטו של מקרא עשי סימנים לדעת הדרך שהלכת בה מארץ ישראל לבבל שתחזורי בה זו דרך כלומר כי ודאי תשובי משם : דרך הלכת · הלכתי כתיב וכל מקום שהלכתי הלכתי אני עמך ויונתן תרגם שימי לך תמרורים התקלל במרר נפשך (ומנחם פירש תמרורין ענין מוצל וכן פירש ותמרות עשן (יואל ג) סה"א

בריש סיפרא סי' ג' : ויש ו' ר"פ וסי' נמסר בסדר בהעלתך · שובי ג' מלרע וסי' כי אחרי שובי נחמתי ואחרי · שובי נפשי למנוחיכי · ער שובי בשלום דד"ת : בשתי ג' בקריאה וסי' וגם נכלמתי כי נשאתי . אלהי בשתי ונכלמו להרים : בשתי לשאול מן המלך : שיתי ג' בקריאה ב' חסר ומרעיל וא' מלרע וסי' למען שתי אתתי אלה . שיתי כליל צלך . שתי לבך למסלה דרך הלכתי · מצעי'

מצודת ציון

מלשון מרירות : מאנה · מלשון מיאון : [יז] מתנודד · מל' נדוד והנעה : לומד · ענין הסרגל כמו פרה למוד מדבר (לעיל ב) : (יח) נחמתי · ענין הסוף מחשבה והרטה : ספקתי · ענין הכאה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כד) : ירך · לד הגוף : נשאתי · מל' משא וסבל : (יט) יקיר · מלשון יקר וחשוב : שעשועים · ענין התעסקות בשמחה וכן ושעשע יונק (ישעיה יא) : מדי · מתי וכן מדי עברו (שם כח) : עוד · הוא ענין רבוי כמו ויבך על צואריו עוד (בראשית מו) : המו · מל' המייה והוא ענין עפין הכמרת רחמים והמלה וכן המון מעיך (ישעיה סג) : (כ) הציבי · ענין העמדה : ציונים · ענין סימן והוא כמו ובנה אצלו ציון (יחזקאל לט) : תמרורים · אילני תומר : שתי

מצודת דוד

כנס בשמי מרום נשמע קול והוא יללת בכי מר : רחל מבכה . הקול ההוא הוא של רחל אמנו אשר מבכה על בניה : מאנה · ממאנת לקבל תנחומין כי אין מי נשאר מהם כי כולם גלו : (טו) ועיניך · מנעי עיניך מדמעה : כי יש שכר לפעולתך · ארז"ל בשעה שהעמיד מנשה דמות בהיכל נכנסה רחל לפני המקום ואמרה הלא רחמיך מרובים מרחמי בשר ודם ואני הלא הכנסתי צרתי בתוך ביתי כי בעצמי מסרתי הסימנים ביד לאה אחותי ואף אתה אם בניך הכעיסו לך בביתך מחול להם ואמר לה המקום הנה עתה תקבל שכר על פעולתך שמסרת הסימנים ובגמול זה ישובו בניך מארץ אויב . או ר"ל לפעולת בניך שעם קושי גלות בבל לא כחשו בה' ועשו מצותיו ובגמול זה ישובו מארץ אויב : (טז) ויש תקוה · יש לך מקום לצפות לאחרית טוב לבניך כי בגמול זה ישובו בניך לגבולם וכפל הדבר במלות שונות : (יז) שמוע שמעתי · הוא מאמר המקום שמעתי אשר מלכות עשרת השבטים הנקראים ע"ש אפרים הנה הוא מתנודד בראש כדרך המצטער ומקונן ואומר הנה יסרתני ביסורין לגלות אוזי למוכר והנה קבלתי המוסר כעגל הזה אשר לא הורגל למשוך בעול והמאר ירגילנו יחזור וימשך כן אני כמוהו : השיבני · אתה עורר לבי לשוב אליך וכן אעשה ואשוב אליך : כי אתה ה' אלהי · אם כן מהראוי לשוב אליך : (יח) כי אחרי שובי · אחרי שהבאתי מדרכי הרעים אני תוהה ומתחרט על העוונות שעשיתי . ואחרי הודעי · אחרי שהתבוננתי בעצמי שלא עשיתי הטוב ספקתי כיד על ירכי כדרך אדם המתחרט : כי נשאתי חרפת נעורי · ר"ל כאשר תמהתי עתה היו נזכרים עלי חרפת העונות שעשיתי מאז כי כן הדרך כשימעוד האדם ללכת בדרך רשע בהלאדם רואהו עובר עבירה יאמר עליו הנה זה רשע מנעוריו : (יט) הבן יקיר · זהו מאמר המקום שאמר וכי אפרים הוא לי לבן יקיר וכי הוא לי לילד נחמד שלביו משעשע עמו אשר מתי שאני מדבר בו לא אפסוק מיד כי אם אזכרנו עוד זמן רב כדרך האב כן לא מזמן רב כי יתענג בזכרון שמו : על כן · הואיל ואני זוכר בו זמן מרובה לכן המו מעי לו ולרחם עליו : (כ) הציבי · אתה ישראל בעת תלכי בגולה הציבי לך ציונים על הדרך למען תכיר את הדרך לשוב בה והוא ענין מליצה והפלגה : שימי · נפשי לך הרבה לבך אילני תומר להכיר הדרך וכפל הדבר במלות שונות : שתי

אֶל־עָרַיִךְ אֵלֶּה׃ כא עַד־מָתַי תִּתְחַמָּקִין הַבַּת הַשּׁוֹבֵבָה כִּי־בָרָא יְהוָה חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר׃ כב כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יֹאמְרוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְעָרָיו בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתָם יְבָרֶכְךָ יְהוָה נְוֵה־צֶדֶק הַר הַקֹּדֶשׁ׃ כג וְיָשְׁבוּ בָהּ יְהוּדָה וְכָל־עָרָיו יַחְדָּו אִכָּרִים וְנָסְעוּ בַּעֵדֶר׃ כד כִּי הִרְוֵיתִי נֶפֶשׁ עֲיֵפָה וְכָל־נֶפֶשׁ דָּאֲבָה מִלֵּאתִי׃ כה עַל־זֹאת הֱקִיצֹתִי וָאֶרְאֶה וּשְׁנָתִי עָרְבָה לִּי׃ כו הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְזָרַעְתִּי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה׃ כז וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שָׁקַדְתִּי עֲלֵיהֶם לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וְלַהֲרֹס וּלְהַאֲבִיד וּלְהָרֵעַ כֵּן אֶשְׁקֹד עֲלֵיהֶם לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ נְאֻם־יְהוָה׃ כח בַּיָּמִים הָהֵם לֹא־יֹאמְרוּ עוֹד אָבוֹת אָכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי בָנִים תִּקְהֶינָה׃ כט כִּי אִם־אִישׁ בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת כָּל־הָאָדָם הָאֹכֵל הַבֹּסֶר תִּקְהֶינָה שִׁנָּיו׃ ל הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְכָרַתִּי

כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְתִתּוּבוּן לְקִרְוַיךְ אִלֵּין׃ כא עַד אֵימָתַי אַתְּ מִתְחַסְנָא לְמֵתַב כְּנִשְׁתָּא דְסַגִּיאִין תְּיוּבְתָּהָא אֲרֵי הָא יְיָ בְּרָא חַדְתָּא בְּאַרְעָא וְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִתְנַהֲרוּן לְאוֹרָיְתָא׃ כב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עוֹד יֵימְרוּן יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְקִרְווֹהִי כַּד אָתֵיב גָּלְוָתְהוֹן יְבָרְכִינָּךְ יְיָ מְדוֹר קֻשְׁטֵיהּ טוּרָא קַדִּישָׁא׃ כג וְיִתְּבוּן בַּהּ דְבֵית יְהוּדָה וְכָל קִרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא אִכָּרִין וּדְנָטְלִין בְּסִיעָן׃ כד אֲרֵי שְׂבַעִית נְפַשׁ מְשַׁלְהֲיָא וְכָל נְפַשׁ יִצְפָּא מַלֵּיתִי כָּל טוּב׃ כה אֲמַר נְבִיָּא עַל דָּא בְּשׂוֹרְתָא דְיוֹמֵי נֶחָמְתָא דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי אִתְּעָרִית וַחֲזֵית תָּבֵית דְמָכִית וּשְׁנָתִי הֲנָאַתְנִי׃ כו הָא יוֹמַיָּא אָתָן אֲמַר יְיָ וַאֲקִים יָת דְבֵית יִשְׂרָאֵל וְיָת דְבֵית יְהוּדָה אַסְגִּיאוּן כַּאֲנָשָׁא וְאַצְלְחִינוּן כִּבְעִירָא׃ כז וִיהֵי כְּמָה דַחֲשֵׁבַת עֲלֵיהוֹן לְמֶעֱקַר וּלְתַרָעָא וּלְפַגָּרָא וּלְאַבָּדָא וּלְאַבְאָשָׁא כֵּן יְחַדֵּי מֵימְרִי עֲלֵיהוֹן לְמִבְנֵי וּלְקַיָּמָא אֲמַר יְיָ׃ כח בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן לָא יֵימְרוּן עוֹד אֲבָהָתָנָא חָטַן וּבְנַיָּא לָקָן׃ כט אֱלָהֵין אֱנָשׁ בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת כָּל אֱנָשׁ דְּיֶחְטֵי הוּא יְמוּת׃ ל הָא יוֹמַיָּא אָתָן

מצודת דוד

לכך וכו׳. תן לבך על המסילה שהלכת דרך בה לזכור אותה: שובי. ובדרך הזה תשובי בתולת ישראל. ר״ל התחיבה עלי כבתולה על הנושאה: שובי וגו׳ · כפל הדבר במ״ש: (כא) עד מתי תתחמקין. אתה הבת השובבה עד מתי תסיב עוד מסובב מאחרך להיות בשוב: כי ברא. כי אז יברא ה׳ דבר חדשה שעם היות ...

מצודת ציון

...

קימם

קיימת לא תופר כמו שהופרה הברית שכרת ה' עם בני ישראל בהר סיני זהו ולומר כי הנביא נבא אל תורה חדשה שעתידה להיות לא כתורה חדשה שנתנה בהר סיני כמו שאמר לא כברית אשר כרתי את אבותם והיא התורה חדשה שחדש להם תשובתם הרי אמרו פי' מה היה לא כברית אשר כרת את אבותם והם הפרו את בריתי ואת הברית לא יפרוה כי אתן תורתי בלבם ועל לבם אכתבנה שלא תשכח מהם לעולם וכל כענין כמו שפירש והולך כי לא תהיה חדוש הברית אלא קיומה והרי אומר מלאכי חותם הנביאים בחתימת דבריו זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותה בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים וכל אותם הפרשה עתידה כמו שהתם הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא הרי אתה רואה כי לא תהיה לעולם תורה חדשה אלא אותה שנתנה בהר סיני כמו שכתוב אשר צויתי אותו בחורב : (לא) לא · כהחזיקי · בסגול הה"א תחת פתח כי הוא מקור וכן שכל אדם הצריך אלו : בעלתי בם · כלומר אע"פ שבעלתי בם והייתי להם לאלהים המה הפרו את בריתי ותרגם יונתן ואנא אתרעיתי בהון ואדוני אבי ז"ל פירש כי כל לשון בעילה שהוא קשור בבי"ת הוא לשון גאול ופירש בעלתי כמו בחלתי ענינו קצתי כמו וגם נפשם בחלה בי : (לב) זאת · מבואר הוא : אכתבנה · בקמץ חטף בהי"ו לבן אשר ולכן נפתלי בשוא ופתח : (לג) ולא ילמדו · אינו אומר שיהיו כולם שוים בחכמה כי זה אי אפשר כל שכן שיהיו הקטנים חכמים כגדולים כמו שאמר למקטנם ועד גדולם אלא פירוש לדעת את ה' כלומר ליראה אותו וללכת בדרכיו כמו שפירשנו שלא היה הדעת אותי נאם ה' : כולם · בוי"ו עם הדגש : כי אסלח לעונם · שעברו בעודם בגלות ואתן להם לב חדש שידעו אותי : (לד) כה אמר ה' נותן שמש לאור יום · זכר אלה הדברים שהם קיימים לא נשתנו מאשר היו מקדם ולא ישתנו כן זרע ישראל לא ישתנה מעת שובם מגלות זה מהיות גוי עובד אלהים כל ימי עד ואמר בירח וכוכבים חקות רוצה לומר חקי מהלכם שהיא חכמה נפלאה ולא ישיגנה האדם על בוריה וכן אמר הידעת חקות שמים וטעם נותן על שמש ועל חקות ירח כאילו אמר ומתן חקות ירח וכוכבים לאור לילה : רוגע הים ויהמו גליו · רוגע כמו בוקע וכן עורי רגע אבל הוא פעל עומד וזה פעל יוצא ופירש שבקע הים לבני ישראל אע"פ שהמו גליו הוא השקיטם ונלכו מי הים כחומה מימינם ומשמאלם ועברו ישראל : ה' צבאות שמו : שהוא אדון לצבאות מעלה ומטה ובידו הכל וי"ו ויהמו כוי"ו וירד מעשות העולה וכל הדומים לו שפירשנו אחר שירד כן פירוש זה אחר שהמו : (לה) אם ימושו החקים · על שמש וירח וכוכבים אמר שלא ימוש חקם לא על בקיעת הים כלומר כמו שלא ימושו החקים האלה כן לא ימושו ישראל ולא ישבתו מהיות גוי לפני כלומר עובדים לפני כל הימים ופירוש מלפני שאני מעמידם בחקותיהם ולא זכר רוגע להמשילו לעמידת ישראל וקיומם שהרי אותה הבקיעה לא עמדה אלא וישב הים לפנות בקר לאיתנו אבל זכר אותו לומר מי שבטל חק הים בעבור ישראל ועשה דבר חדש בעבורם הוא יעשה זה החדוש עוד שיברא להם לב חדש ליראה אותו כל הימים ויבטל בעבורם טבע היצר שנאמר עליו כי יצר לב האדם רע מנעוריו ואחר שהמשיל קיום ישראל על דרך האמת לחקות השמים המשיל אהבתם למדידת שמים למעלה ולחקירת מוסדי ארץ מלמטה לבני אדם כמו שאי אפשר לזה כן אי אפשר שהרע האל מישראל שימאס אותם : (לו) על כל אשר עשו · כלומר על כל עונות שעשו לא ימאסם בעבור זה כי יסלח לעונם כמו שאמר למעלה ועל זה אמר : (לז) כה אמר ה' אם ימדו שמים וגו' · וזכר המדידה לשמים לפי שהם נטוים ויתכן בהם ענין

אמר יי ואגזר עם דבית ישראל ועם דבית יהודה קימא חדתא׃ לא לא כקימא דגזרית עם אבהתהון ביומא דאתקפית בידיהון לאפקותהון מארעא דמצרים דאנון אשניאו ית קימי ואנא אתרעיתי בהון אמר יי׃ לב ארי דין קימא דאגזר עם בית ישראל בתר יומיא האינון אמר יי אתן ית אוריתי במעיהון ועל לבהון אכתבינא ואהוי להון לאלהא ואינון יהון קדמי לעם׃ לג ולא ילפון עוד גבר ית חבריה וגבר ית אחוהי למימר דעו למדחל מן קדם יי ארי כלהון ילפון למדחל דחלתי למזעירהון ועד רבהון אמר יי ארי אשבוק לחוביהון וחטאיהון לא ידכרון עוד׃ לד כדנן אמר יי דיהב שמשא לאנהרא ביממא גזירת סיהרא וכוכביא לאנהרא בליליא נזף בימא והמן גלוהי יי צבאות שמיה׃ לה כמה דלית אפשר דיעדון קימיא האלין מן קדמי אמר יי אף זרעא דישראל לא יבטלון מלמהוי עם משמש קדמי כל יומיא׃ לו כדנן אמר יי כמה דלית אפשר דידע אנש משחת שמיא מלעילא
ואף לא למבדק יסודי ארעא מלרע אף מימרי לא ירחיק בכל זרעא דישראל על כל דעבדו קדמי אמר יי׃ לז הא יומיא אתן אמר יי ותתבני קרתא דירושלם קדם

את־בית ישראל ואת־בית יהודה
ברית חדשה׃ לא לא כברית אשר
כרתי את־אבותם ביום החזיקי
בידם להוציאם מארץ מצרים אשר־
המה הפרו את־בריתי ואנכי
בעלתי בם נאם־יהוה׃ לב כי זאת
הברית אשר אכרת את־בית
ישראל אחרי הימים ההם נאם־
יהוה נתתי את־תורתי בקרבם ועל־
לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים
והמה יהיו־לי לעם׃ לג ולא ילמדו
עוד איש את־רעהו ואיש את־אחיו
לאמר דעו את־יהוה כי כולם ידעו
אותי למקטנם ועד־גדולם נאם־
יהוה כי אסלח לעונם ולחטאתם
לא אזכר־עוד׃ לד כה ׀ אמר יהוה
נתן שמש לאור יומם חקת ירח
וכוכבים לאור לילה רגע הים ויהמו
גליו יהוה צבאות שמו׃ לה אם־
ימשו החקים האלה מלפני נאם־
יהוה גם זרע ישראל ישבתו מהיות
גוי לפני כל־הימים׃ לו כה ׀ אמר
יהוה אם־ימדו שמים מלמעלה
ויחקרו מוסדי־ארץ למטה גם־אני
אמאס בכל־זרע ישראל על־כל־אשר עשו נאם־יהוה׃
לז הנה ימים נאם־יהוה ונבנתה העיר ליהוה

(באים ק' ולא כתיב)

אבות : (לד) לאור : פיסקא רביע בלעז . וכן ת"י לאנהרא : רוגע הים · מגידו ומרתיתו ונעם' קמטים קמטים כמו עורי רגע (איוב ז) : (לה) ימושו · כמו לא ימיש : (לו) אם ימדו שמים . כמה גובהם : גם אני אמאס בישראל · כלומר כשם שהם לא ימדו ולא יחקרו כך ישראל לא ימאסו בכל אשר חטאו

שקותי : לא ט' ר"פ בסיפרא וסי נמסר לעיל בסיפרא סי' י' ; הפרו ר' וסי' כי עברו תורות . אשר המה הפרו את בריתי · שבו על עונות אבתם · עת לעשות לה' הפרו : ידעו י"ב וסי' למען ידעו דרתיכם · ולא ידעו כי את אשת ירבעם . יצרי פסל כלם למען ידעו ממזרח שמש · לא ילמדו עוד איש את רעהו , ואשמא אתם במתנתם . באו ימי הפקדה · כל תפלה כל תחנה דד"ה . ואתה תשמע מן השמים בתרא דד"ת · שיתה ה' מורה להם · למען ידעו דור אחרון · ויאמרו צרינו לא

תולדות אהרן נתן שמש · פסוק : ספר י"ם

מצודת ציון

הברזל (קהלת י) ור"ל שהלם הברזל לכרות העץ : (לא) החזיקי · ענין אחיזה : הפרו · ענין ביטול : בעלתי · ענין אדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב) : (לד) חוקת · ענין דבר קצוב : רוגע · ענין בקיעה כמו עורי רגע (איוב ז) : (לה) ימושו · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : ישבתו · ענין ביטול : (לו) מוסדי · מלשון יסוד והוא מרכז כדור הארץ : על כל · בעבור כל : (לז) שער הפנה · שער העומד בזוית :

מצודת דוד

בעתיד לא יתגבר עליהם היצה"ר כ"כ לעשות עבירות אמורות, ושיאחזו הבנים גם המה בהם עד שיענשו גם בעון אביהם : (ל) ברית חדשה ר"ל ענין הברית יהיה חדש מה שלא היה מאז : (לא) לא כברית . לא יהיה כמו הברית אשר כרתי עם אבותם וכו' : אשר המה . הברית ההוא הפרו הם : ואנכי : אבל אנכי לא הפרתי כי הייתי להם לאדון להושיעם מכף האויב : (לב) אחרי הימים ההם · אחר שיובו מן הגולה : נתתי · עבר במקום עתיד ר"ל אתן תורתי בקרבם כלומר אשים לבם לקיים את התורה : ועל לבם אכתבנה · ר"ל לא תשכח מלבם כאלו היתה חקוקה שמה : והייתי וכו' והמה וכו' . ר"ל כמותי כמותם לא תופר הברית בהיה כי אני אהיה להם לאלהים להושיעם ולהצילם והמה יהיו לי לעם לשמוע בי ולשמור מצותי : (לג) ולא ילמדו . לא יצטרכו עוד ללמד איש את רעהו ולזרז לאמר דעו את ה' כי כולם מעצמם ידעו אותי מן הקטנים עד הגדולים : כי אסלח וכו' · הכל ישוו אם כן מסורים ומעוקים מעון ולכן כולם ישיגו ההשגה ההוא בה' הוא האלהים : (לד) נותן שמש . הנותן את השמש להאיר בכל יום ונותן חוקות ירח וכוכבים להאיר בכל לילה : רוגע הים . הבוקע הים לפני בני ישראל בצאתם ממצרים : ויהמו גליו . רצה לומר עם כי גליו היו הומים בקול גדול והיו שוטפים והולכים עכ"ז בקעו ולא הלכו הגלים כדרכם : (לה) אם ימושו החוקים . אם חוקות השמש והירח יסורו מלפני לבל יאיר כי אם בזמנו הקצוב לו אז גם זרע ישראל ישבתו וכו' ור"ל כמו שהחוקים האלה לא ימושו כן זרע ישראל לא ישבתו : מהיות גוי לפני · לבלי היות לפני גוי ר"ל עם מיוחד : כל הימים · ר"ל כל הימים ישבתו וכו' כמו החוקים האלה כלומר כמו שהם לא ימושו כן וכו' : (לו) אם ימדו · אם יהיה נמדד גובה השמים אשר הוא ממעל ואם יהיה נחקר במדידה עומק יסוד הארץ אשר היא מלמטה אז גם אני אמאס בכל זרע ישראל בעבור כל הפשעים אשר עשו ור"ל כמו שא"א למדוד גובה השמים ולחקור במדידה עומק יסוד הארץ

מִמִּגְדַּל חֲנַנְאֵל עַד־שַׁעַר הַפִּנָּה׃
לח וְיָצָא עוֹד קָוֵה הַמִּדָּה נֶגְדּוֹ עַל
גִּבְעַת גָּרֵב וְנָסַב גֹּעָתָה׃ לט וְכָל־
הָעֵמֶק הַפְּגָרִים ׀ וְהַדֶּשֶׁן וְכָל־
הַשְּׁרֵמוֹת עַד־נַחַל קִדְרוֹן עַד־פִּנַּת
שַׁעַר הַסּוּסִים מִזְרָחָה קֹדֶשׁ לַיהוָה
לֹא־יִנָּתֵשׁ וְלֹא־יֵהָרֵס עוֹד לְעוֹלָם׃
לב א הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בִּשְׁנַת הָעֲשִׂרִית
לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הִיא הַשָּׁנָה
שְׁמֹנֶה־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לִנְבוּכַדְרֶאצַּר׃
ב וְאָז חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל צָרִים עַל־
יְרוּשָׁלָםִ וְיִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא הָיָה כָלוּא
בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה אֲשֶׁר בֵּית־מֶלֶךְ
יְהוּדָה׃ ג אֲשֶׁר כְּלָאוֹ צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־
יְהוּדָה לֵאמֹר מַדּוּעַ אַתָּה נִבָּא
לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־
הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ׃
ד וְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא יִמָּלֵט
מִיַּד הַכַּשְׂדִּים כִּי־הִנָּתֹן יִנָּתֵן בְּיַד
מֶלֶךְ־בָּבֶל וְדִבֶּר־פִּיו עִם־פִּיו וְעֵינָיו
אֶת־עֵינוֹ תִּרְאֶינָה׃ ה וּבָבֶל יוֹלִךְ
אֶת־צִדְקִיָּהוּ וְשָׁם יִהְיֶה עַד־פָּקְדִי
אֹתוֹ נְאֻם־יְהוָה כִּי תִלָּחֲמוּ אֶת־
הַכַּשְׂדִּים לֹא תַצְלִיחוּ׃ ו וַיֹּאמֶר
יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ז הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן־שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא
אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־שָׂדִי
אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה
לִקְנוֹת׃ ח וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן־
דֹּדִי כִּדְבַר יְהוָה אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה
וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר־
בַּעֲנָתוֹת אֲשֶׁר ׀ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין כִּי

יי ממגדל פקוס ועד תרע זויתא: לח ויהי נפיק עוד חוט משח בניינא לקבלה עד מטי לגבעתא דסמיכא לגרב ויהי מסתחר לבריכת עיגלה: לט וכל מישרא אתר דנפלו תמן פגרי משרית אתוראה וכל אריתא עד נחלא דקידרון עד זוית תרע בית ריסא דמלכא מדינחא קודשא קדם יי לא יתעקר ולא יתפגר עוד לעלם: א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי בשתא עשיריתא לצדקיה מלך שבטא דבית יהודה היא שתא תמני עסרי שנין לנבוכדנאצר: ב בכן משרית מלכא דבבל צירין על ירושלם וירמיה נביא הוה כלי בדרת בית אסיריא די בבית מלך שבטא דבית יהודה: ג דאסריה צדקיה מלך שבטא דבית יהודה למימר מדין את מתנבי למימר כדנן אמר יי האנא מסר ית קרתא הדא ביד מלכא דבבל ויכבשינה: ד וצדקיה מלך שבטא דבית יהודה לא ישתיזיב מידא דכסדאי ארי אתמסרא יתמסר ביד מלכא דבבל וימליל פומיה עם פומיה ועינוהי ית עינוהי יחזין: ה ולבבל יוביל ית צדקיהו ותמן יהי עד דייעול דוכרניה קדמי אמר יי ארי תגיחון קרב עם כסדאי לא תצלחון: ו ואמר ירמיה הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ז הא חנמאל בר שלם אחבוך אתי לותך למימר זבון לך ית חקלי דבענתות ארי לך חזיא אחסנתא למזבן: ח ואתא לותי חנמאל בר אחבי כפתגמא דיי לדרת בית אסיריא ואמר לי זבון כען ית חקלי דבענתות דבארע שבטא בנימן ארי לך חזיא

חמתו: (מ) העמק הפגרים. עמק שנפלו שם פגרי מחנה סנחריב: והדשן. מקום שפך הדשן שהיה חוץ לירושלים יוסיפו על העיר ויכניסו כל זה לתוך חומותיה ונבואה זו עתידה לבא: השדמות. קנפריא בלעז: (ב) כלוא. לשון מעצר: בחצר המטרה. לשון בית המשמר: (ה) עד פקדי אותו. פקודת כל האדם היא המיתה: (ו) ויאמר ירמיהו וגו'. לא לצדקיהו אמר כן אלא פי' הכתוב למה כלאו וחוזר לדבורו הראשון לפרש מה הדבר אשר היה אל ירמיהו: (ז) בא אליך. על פי הדבור:

ידעו: השרמות חד מן ד' מלים כתיב רי"ש וקרינן דל"ת וסימן עמיהוד ואבשלום ברח וילך. וארומים בעת ההיא השיב רצין. השרמות וכל עמק הפגרים. גדל חמה נשוא ענש: ואז ד' בקריאה וסי' ואז יקרב לעשתו והיה כאזרח ואז ירצו את עונם. כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל. ואז חיל מלך בבל: עינו ח' חסר יו"ד בתרא בקריאה וסי' ועינו התחלו כהות. ולא כהה עינו. ויברח אבשלום. ועברת העברת. ויקח ויעל. ועינו את עינו תראינה. יראו עינו כידו. קורץ בעינו

תולדות אהרן ה:ה חנמאל. פקודה שער סט:

מצודת דוד

כן לא אמאס בישראל בעבור מעשיהם: (לז) ונבנתה העיר. ר"ל ירושלים תתרחב ממה שהיתה ותהיה בנויה להיות קודש לה' ממגדל חננאל עד שער הפנה והוא הרוחב מצפון לדרום: (לח) ויצא עוד. רצה לומר עד כל הרוחב ההוא יצא עוד קו המדה למדוד ארכו עד גבעת גרב ויסבב געתה והם שמות מקומות: (לט) וכל העמק הפגרים. גם יסבב העמק שנפלו שם פגרי מחנה סנחריב: והדשן. מקום שפך הדשן שהיה חוץ לעיר: וכל השדמות. מקום השדות: עד נחל קדרון. העומד מסביב להם: עד וגו'. עד זוית שער אשר הסוסים באים בו העומד מעבר מזה ברוחב הפונה כלפי המזרח: קדש לה'. כל הרוחב והאורך הזה יהיה קדש לה' בקדושת העיר: לא ינתש. אבל ולאלה לא יעקר ולא יהרס עד עולם כי לא יחרבה עוד פעם אחרת: לב (א) בשנת העשרה. כי נבוכדנאצר מלך בד' ליהויקים והוא מלך י"א שנים הרי ח' שנים ויכניה בנו מלך ג' חדשים וי' ימים ואחריו מלך צדקיה אם כן עשירית לצדקיה היא י"ח לנבוכדנאצר: (ב) צרים. היו צרים על ירושלים כי בט' לצדקיה צרו עליה ובכבוש בי"א לצדקיה כמ"ש במ"ב: היה כלוא. היה אסור בחצר בית האסורים: אשר בית מלך. אשר בבית המלך: (ג) לאמר. כי אמר לו מדוע אתה נבא לאמר וגו' ובעבור זה כלאו: (ד) ודבר פיו. זה היה כשדבר אתו מפסים כמ"ש וידבר אתו משפטים (לקמן לט): (ה) עד פקדי אותו. והיא המיתה שהיא פקודת כל חי: כי תלחמו. אם תלחמו לא תצליחו וכאלו אמר לכן קבלו עליכם עבודת מלך בבל ואל תלחמו: (ו) היה דבר ה'. הוא חוזר למעלה לומר שזהו הדבר אשר היה אל ירמיהו בשנה העשירית ובעבור שאלה הדברים בספור כמעט וסבת כליאת ירמיה חזר לומר שוב היה דבר ה' אלי: (ז) דודך. אחי אבא על שלום:

מנין המורדים ונכר בא"י המוכרי שהוא תחתונה היסוד לבנין וכן אמר בפ' אחר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים: (לז) הנה ימים. באים קרי ולא כתיב: ונבנתה העיר. ר"ל ירושלם: לה'. שתהיה כל ימיה עוד לה' ולא תחרב עוד ואמר שתרחב העיר ממה שהיתה ונתן גבול הרחבה: ממגדל חננאל עד שער הפנה. ר"ל עד שער הפנים וכן אמר בנבואת זכריה עד שער הפנים וזכר גם כן שם ומגדל חננאל וחננאל שם ידוע אצלם ויונתן תרגם פקוס: (לח) ויצא עוד קו המדה. כתוב קוה בה"א כי נמצא זה השם בלשון נקבה כמו תקות חוט השני וקרי קו על הרוב: גרב וגעתה. שמות למקומות ידועים אצלם בירושלים או סמוך לה: (לט) וכל העמק. פירושו כתרגומו וכל מישרא אתר וגו' כמשמעו פירוש הדשן מן הדן ושמן ר"ל מחנה אשור שהיו דשנים ושמנים ואמר שמותו פירוש הדשן מקום אפר הדשן מחוץ לעיר וכל זה יהיה תוספת העיר ומה שתרגם שער הסוסים תרע בית ריסא דמלכא ר"ל מקום מרוצת הסוסים. ר"ל שער שהיה יוצא בו המלך עם פרשיו והיה שם דרך שם למרוצת הסוסים והדרך ההוא היה מישור רחב בהוא שנפים קוים והקנים שם אמות וזרע והשדמות. לפי פשוטו השדות ר"ל רוב השדות הסמוכים לעיר עתה יהיו גם בכלל העיר תוך החומה: קדש לה'. כמו קדש ישראל לה' כמו שאומר לא ינתש ולא יהרס עוד או אומר כי תקנת התוספת הזה יהיה במקדש כי גם הוא ירחיב מקומו כמו שאומר בנבואת יחזקאל לא ינתש ולא יהרס כמו בית ראשון ובית שני שנהרסו ואם כנין העיר וכנין הבית ולא יהרס עוד לעולם: השרמות. כתוב בר"ש וקרי בד"ת ויונתן תרגם אריתא הוא מלשון רז"ל אריתא דדלאי והוא אמת המים שמשקים ממנה השדות: (א) הדבר. אמר הוא ועמו נמשך עד ויאמר ירמיהו היה דבר חננאל כ"ח שהיה אליו בשנה העשירית ואחרי השלמת הדבר ספרתי ירמיהו לאנשי המטרה: (ב) בחצר המטרה. בחצר שהיו נשמרים שם האסורים מטרה שרשו נטר ממנו מטרה כמו שנטור לעולם ותרגום ויאסוף אותם למשמר לבית מטרא: (ד) הנתון. מקור בחולם וכן הנתון תנתן ואם האכול יאכל: (ה) עד פקדי אותו. רוצה לומר שאקח נשמתו: (ו) ויאמר ירמיהו. חנמאל בן שלום דודך. שלום היה דוד ירמיהו אחי אביו כמו שאומר חנמאל בן דודי בא אליך שהולך למכור שדהו והנה הוא בא אליך ויאמר לך שתקנהו: (ז) משפט הגאולה. אם מכרתיו לאחר לך משפט הגאולה שתגאלנו מידו אף כי אתה ראוי לקנותו מידי: (ח) כדבר ה'. כמו שאמר ה' שיבא אלי כן עשה:

מצודת ציון

(לח) קו המדה. חבל המיוחד למדוד בו: על גבעת גרב. עד גבעת גרב וכן ויוכחו על אהרן (בראשית מט): ונסב. מלשון סבוב: (לט) הפגרים. הנבלות: והדשן. אפר המזבח: השדמות. מלשון שדה וכן שדמות חשבון (ישעיה טז): קדרון. כן שם הנחל: ינתש. ענין עקירה: יהרס. מלשון הריסה וקלקול: (ב) חיל. גבורות עם: צרים. מקיפים ומצרים נגדר נסה: כלוא. אסור כמו אדני משה כלאם (במדבר יא): המטרה. כן נקרא בית האסורים כי יאמר בית משמרתם (בראשית מב) ת"א מטרתכון: (ה) פקדי. ענין זכרון והשגחה ויאמרו כן על השגחת כלות המיתה וכן ופקודת כל האדם יפקד עליהם (במדבר טז): (ז) משפט. ענין

כט וּבָאוּ הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עַל־
הָעִיר הַזֹּאת וְהִצִּיתוּ אֶת־הָעִיר הַזֹּאת
בָּאֵשׁ וּשְׂרָפוּהָ וְאֵת הַבָּתִּים אֲשֶׁר
קִטְּרוּ עַל־גַּגּוֹתֵיהֶם לַבַּעַל וְהִסִּכוּ
נְסָכִים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן
הַכְעִסֵנִי׃ ל כִּי־הָיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי
יְהוּדָה אַךְ עֹשִׂים הָרַע בְּעֵינַי
מִנְּעֻרֹתֵיהֶם כִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אַךְ
מַכְעִסִים אֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם נְאֻם־
יְהוָה׃ לא כִּי עַל־אַפִּי וְעַל־חֲמָתִי
הָיְתָה לִּי הָעִיר הַזֹּאת לְמִן־הַיּוֹם
אֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָהּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה
לַהֲסִירָהּ מֵעַל פָּנָי׃ לב עַל כָּל־רָעַת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ
לְהַכְעִסֵנִי הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם
כֹּהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם וְאִישׁ יְהוּדָה
וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם׃ לג וַיִּפְנוּ אֵלַי עֹרֶף
וְלֹא פָנִים וְלַמֵּד אֹתָם הַשְׁכֵּם וְלַמֵּד
וְאֵינָם שֹׁמְעִים לָקַחַת מוּסָר׃
לד וַיָּשִׂימוּ שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר־
נִקְרָא־שְׁמִי־עָלָיו לְטַמְּאוֹ׃ לה וַיִּבְנוּ
אֶת־בָּמוֹת הַבַּעַל אֲשֶׁר ׀ בְּגֵיא בֶן־
הִנֹּם לְהַעֲבִיר אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־
בְּנוֹתֵיהֶם לַמֹּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִים
וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי לַעֲשׂוֹת הַתּוֹעֵבָה
הַזֹּאת לְמַעַן הַחֲטִי אֶת־יְהוּדָה׃
לו וְעַתָּה לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר ׀
אַתֶּם אֹמְרִים נִתְּנָה בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל
בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדָּבֶר׃ לז הִנְנִי
מְקַבְּצָם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר
הִדַּחְתִּים שָׁם בְּאַפִּי וּבַחֲמָתִי וּבְקֶצֶף
גָּדוֹל וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
וְהֹשַׁבְתִּים לָבֶטַח׃ לח וְהָיוּ לִי לְעָם
וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃ לט וְנָתַתִּי
לָהֶם לֵב אֶחָד וְדֶרֶךְ אֶחָד לְיִרְאָה

כט וְיֵעֲלוּן כַּסְדָאֵי דִמְגִיחִין
קְרָבָא עַל קַרְתָּא הָדָא וְיַדְלְקוּן
יַת קַרְתָּא הָדָא בְּנוּרָא וְיוֹקְדוּנַהּ
וְיַת בָּתַּיָא דְאַסִיקוּ בוּסְמִין עַל
אֱגָרֵיהוֹן לְבַעֲלָא וְנַסִיכוּ נִסְכִּין
לְטַעֲוַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָא בְּדִיל
לְאַרְגָזָא קֳדָמַי׃ ל אֲרֵי הֲווֹ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה בְּרַם עָבְדִין
דְבִישׁ קֳדָמַי מִזְעוּרֵיהוֹן אֲרֵי
בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרַם מַרְגְזִין קֳדָמַי
בְּעוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן אֲמַר יְיָ׃
לא אֲרֵי רוּגְזִי וְחֵימְתִי חַל
בְּקַרְתָּא הָדָא לְמִן יוֹמָא דִבְנוֹ
יָתַהּ וְעַד יוֹמָא הָדֵין לְאַגְלָיוּתַהּ
מִקֳבֵיל מֵימְרִי׃ לב עַל כָּל
בִּישַׁת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה
דַעֲבָדוּ לְאַרְגָזָא קֳדָמַי אִנּוּן
מַלְכֵיהוֹן רַבְרְבָנֵיהוֹן וּנְבִיֵיהוֹן
דְשִׁקְרָא וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי
יְרוּשְׁלֵם׃ לג וְאַחְזָרוּ בְּפוּלְחָנִי
קְדָל וְלָא שַׁוִיאוּ דַחַלְתִּי לְקֳבֵיל
אַפֵּיהוֹן וּשְׁלָחִית לְוָתְהוֹן יַת
כָּל עַבְדֵי נְבִיַיָא מַקְדִים וּמַלִיף
וְלֵית אִנּוּן צָבַן לְקַבָּלָא אוּלְפַן׃
לד וְשַׁוִיאוּ שִׁיקוּצֵיהוֹן בְּבֵיתָא
דְאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלוֹהִי
לְסָאֳבוּתֵיהּ׃ לה וּבְנוֹ יַת בָּמַת
בַּעֲלָא דִי בְחֵילַת בַּר הִנֹּם
לְאַעְבָרָא יַת בְּנֵיהוֹן וְיַת
בְּנָתְהוֹן לְמוֹלֵךְ דְלָא פְקֵדִית
בְּאוֹרָיְתִי וְלָא רַעֲוָא קֳדָמַי
לְמֶעְבַּד תּוֹעֶבְתָּא הָדָא בְּדִיל
לְחַיָבָא יַת דְבֵית יְהוּדָה׃
לו וּכְעַן בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עַל קַרְתָּא
הָדָא דְאַתּוּן אָמְרִין אִתְמְסָרַת
בִּידָא דְמַלְכָּא דְבָבֶל בְּחַרְבָּא
וּבְכַפְנָא וּבְמוֹתָא׃ לז הָא
אֲנָא מְכַנֵשׁ לְהוֹן מִכָּל מְדִינָתָא
דְאַגְלֵיתִינוּן לְתַמָּן בְּרוּגְזִי
וּבְחֵימְתִי וּבִתְקוֹף רַב
וְאָתֵיבִינוּן לְאַתְרָא הָדֵין
וְאַשְׁרֵינוּן לְרֻחְצָן׃ לח וִיהוֹן
קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְהוֹן
לֶאֱלָהּ׃ לט וְאֶתֵּן לְהוֹן לִבָּא חַד וְאוֹרַח חַד לְמִדְחַל קֳדָמַי כָּל

רש"י

(לא) למן היום אשר בנו אותה. ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה: (לג) ולמד אותם. לשון פעול אפרנ"ש בלעז: (לז) הנני מקבצם. ברחמים מכל אשר הדחתים שם באפי

רדק

כזאת: (כט) ואת הבתים. כתמ"א ואת כל הבית הגדול שרף באש כי היו מקטרים על הבתים הגדולים והגבוהים על גגותיהם: (ל) מנעורותיהם. מימי נעורים והם ימי המדבר כמו שפירשנו: כי היו בני ישראל. כי הם החלו להכעיסני תחלה ואחר כך בני יהודה וטעם אך לאמת הדבר· כמו אך עצמי ובשרי אתה אך לבקר אמרתי· והדומים להם: (לא) למן היום אשר בנו אותה. כי בימי שלמה בבנה את העיר והבית החלו לזנות בבמות ונשי שלמה עבדו לאלהים אחרים למן היום ההוא היתה על אפי ועל חמתי כלומר היתה קימת על אפי ועל חמתי כי באפי היה להסירה והארכתי אפי עד היום הזה ולא אאריך עוד. ובדרש ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה: (לב) ונביאיהם. הנביאים שלהם שהם נביאי שקר: (לג) ולמד אותם. ע"י נביאי האמת: (לד) וישימו שקוציהם. אחז ומנשה: (לה) אשר לא צויתים. בג' מקומות בזיוהם מעט והענין אחד הראשון בפ' גיא נזכר אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי. והשני בפ' וקנית בקבוק אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. השלישי בזה הפרשה אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת: למען החטי את יהודה. ענינו פירשנו בפרשת גיא נזכר, החטי בחסרון האל"ף למ"ד הפעל וכן אשר החטי את ישראל הם הלך דלך לא הכו חסר אל"ף למ"ד הפעל: (לו) ועתה לכן כה אמר ה'. פרשה זו עתידה ומבוארת כי כה אמר ה', ופרשה זו לזמן שתשוב גלות בבל לשבעים שנה ומה שזכר החרב והרעב והדבר כי חלק יהודה בשלשתן כמו שכתוב

בשר. מביא רוח בכם וחייתם. פותח את קברותיכם. לוקח את עץ יוסף. לקח את בנו ישראל. בנה בית לשם ה': על העיר י"ט וסי' בהיותם כאבים. רק עץ אשר תדע. והיה בבקר בורח. ועתה אסף את יתר. ויהי כשמע את הדבר הזה. וישלח שמה סוסים ורכב. וישלח אשר על הבית ואשר על העיר. ויבא נבוכדנצר. ותבקע העיר וכל אנשי דמלכים. ועבדו גוים רבים. ובאו הכשדים. וישבו הכשדים. וגם איש היה מתנבא. ותבקע העיר וכל דירמיה. ויאמר אל האיש לבוש. ויואל בן זכרי פקיד עליהם. וכל וגנותי דכוו' במ"א אל העיר וסי' וגנותי אל העיר הזאת להושיעה קדמאה דמלכים: אותה י"ב מ"ל בקריאה וסי' בסדר בלק וב' מנהון בסיפרא וסי' למן היום אשר בנו אותה. ת' יוצר אותה להכינה: ואיש יהודה ו' דסמיכי וסי' שלשים אלף. דבקו במלכם. חמש מאות אלף. ועתה ישב ירושלם. נטע שעשעיו. ואיש יהודה וישב ירושלם: והושבתים ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' והושבתים מארץ. אל המקום

ת לדורות אהרן על אפי. מה ע עקדה שער ג

מצודת דוד

הוא הנותן את העיר הזאת ביד הכשדים ולא יקחוה בכח זרועם: (כט) ובאו. אל תוך העיר: ואת הבתים וגו'. אף אותם יציתו באש: והסיכו. שם על הגגות: למען הכעיסני. ר"ל יודעים היו שאין בהם ממש אבל עשו למען הכעיסני: (ל) אך עושים הרע וגו'. ר"ל מעת שלקחתיו לי לעם לא עשו הטוב בעיני כי עשו אך את הרע: אך מכעיסים. לא יתרצו אלו במעשה ידיהם אך מכעיסים אותי בהם: (לא) כי על אפי וגו'. כאומר הנה בעבור מעשיהם היו ראויים מזמן רב להסיר את העיר מעל פני השגחתי אלא היה על אפי ועל חמתי להסירה על כי העיר הזאת היתה לי למן היום אשר בנו וגו' והוא מקרא מסורס: (לב) על כל רעת. מוסב למקרא של מעלה לומר שהיה על אפי להסירה בעבור כל רעת ב' ישראל וגו' ולכן לא הסרתיה מזמן רב כי ההסרה היה על אפי: ונביאיהם. הם נביאי השקר: ואיש יהודה. כל גדול וחשוב ביהודה: (לג) ויפנו אלי עורף. אחז במשל מבן אדם לרעהו כשאינו רוצה לשמוע דבריו מהפך ערפו למולו: ולמד אותם. ועם כי אני מלמד אותם ע"י הנביאים ואני משכים ומלמד אותם בזריזות רב ועכ"ז אינם שומעים לקבל מוסר לייסר דרכם: (לד) וישימו. שמו הפסילים בבית אשר נקרא שמי עליו להקרא בית ה': לטמאו. למען טמא את הבית: (לה) במות הבעל. במות עשויות לעבודת הבעל אשר עמדו בגיא בן הנם: להעביר. ר"ל להעביר שם באש: למולך. כן שם העבודות הכבים: אשר לא צויתים. אפילו לפני לא צויתים להקריב בנים ובנות: ולא עלתה על לבי. לשאול דבר כזאת: לעשות וגו'. מוסב על להעביר לומר להעביר את בניהם לעשות התועבה הזאת למען החטיאם להכעים אותי ולא בעבור שחשבו שיש תועלת בזה: (לו) ועתה לכן כה אמר ה'. ר"ל אף כי על שנגזרה הגלות למעלה יגלו מן העיר והסירם מעל פני אולם הואיל והעיר היא שלי מעולם לכן כה אמר ה' על העיר הזאת אשר תחשבו שבעבור החרב והרעב והדבר נתנה ביד מלך בבל בכל זאת לא בן יהיה כי הנני מקבץ את ישראל מכל הארצות וכו' ואשיב אותם אל המקום הזה וישבו בה לבטח כמאז: (לח) והיו לי לעם. כמה יאמינו בי וישמרו מצותי ואני אשגיח עליהם ועל העיר הזאת כמאז: (לט) ונתתי להם. רלה לומר אתה לבם להיות לבם לב אחד ולא יהיו עוד מסופקים ופוסחים על שתי הסעיפים ולא ישנו מללכת בדרך אחד ליראה את

מצודת ציון

(יא): וסך. סגס אתם: (כט) והציתו ענין הדלקה: קטרו. מל' הקטרה: (לא) כי על אפי. אלא על אפי: (לב) ואיש. שמיטו גדול והשוב וכן באלה איש אחד (שמואל א' כו): (לד) שקוציהם. מלשון שקץ ותועבה ונקנה:

ס'

לֹא־יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל־דָּבָר׃ יח עֹשֶׂה
חֶסֶד לַאֲלָפִים וּמְשַׁלֵּם עֲוֺן אָבוֹת אֶל־
חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל
הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ יט גְּדֹל
הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ
פְקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם לָתֵת
לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו׃
כ אֲשֶׁר־שַׂמְתָּ אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל
וּבָאָדָם וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה׃
כא וַתֹּצֵא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים
וּבְיָד חֲזָקָה וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא
גָּדוֹל׃ כב וַתִּתֵּן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת
לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ כג וַיָּבֹאוּ
וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלֶךָ
וּבְתֹרוֹתְךָ לֹא־הָלָכוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
צִוִּיתָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ
וַתַּקְרֵא אֹתָם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃
כד הִנֵּה הַסֹּלְלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלָכְדָהּ
וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים
עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדָּבֶר
וַאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהִנְּךָ רֹאֶה׃
כה וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יְהוִה
קְנֵה־לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֵדִים
וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים׃ כו וַיְהִי
דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃
כז הִנֵּה אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי כָּל־בָּשָׂר
הֲמִמֶּנִּי יִפָּלֵא כָּל־דָּבָר׃ כח לָכֵן כֹּה
אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־הָעִיר
הַזֹּאת בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וּבְיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּלְכָדָהּ׃

וּבְדִרְעָךְ מְרָמָא לָא יִתְכַּסֵּי מִן קֳדָמָךְ כָּל פִּתְגָם׃ יח עָבֵיד טִיבוּ לְאַלְפֵי דָרִין וּמְשַׁלֵּם חוֹבֵי אֲבָהָתָא לִבְנַיָּא כַּד מַשְׁלְמִין לְמֶחֱטֵי בַּתְרֵיהוֹן אֱלָהָא רַבָּא גִּבָּרָא יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃ יט דְּרַבְרְבִין מַלְכוֹהִי וְסַגִּיאִין עוֹבָדוֹהִי דִּי גְלָן קֳדָמָךְ כָּל אוֹרְחַת בְּנֵי אֱנָשָׁא לְמִתַּן לֶאֱנָשׁ כְּאוֹרְחָתֵיהּ וּכְפֵירֵי עוֹבָדוֹהִי׃ כ דְּשַׁוִּיתָא אָתִין וּמוֹפְתִין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד יוֹמָא הָדֵין נַעֲבַדְתָּא לָךְ שׁוּם כְּיוֹמָא הָדֵין׃ כא וְאַפֵּיקְתָּא יָת עַמָּךְ יָת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין וּבִיד תַּקִּיפָא וּבְאֶדְרַע מְרָמַם וּבְחֶזְוָנָא רַבָּא׃ כב וִיהַבְתְּ לְהוֹן יָת אַרְעָא דְקַיֶּמְתָּא לַאֲבָהַתְהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ׃ כג וְעָלוּ וְאַחְסִינוּ יָתַהּ וְלָא קַבִּילוּ לְמֵימְרָךְ וּבְאוֹרַיְתָךְ לָא הֲלִיכוּ יָת כָּל דְּפַקֵּידְתָּא לְהוֹן לְמֶעְבַּד לָא עֲבַדוּ וַעֲרַעַת יָתְהוֹן יָת כָּל בִּישְׁתָּא הָדָא׃ כד הָא מְלִיתָא עָלוּ עַל קַרְתָּא לְמִכְבְּשַׁהּ וְקַרְתָּא אִתְמְסַרַת בִּידָא דְכַסְדָּאֵי דִּמְגִיחִין קְרָבָא עֲלַהּ מִן קֳדָם דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא וּמוֹתָנָא וּדְמַלֵּילְתָּא הֲוָה וּקְדָמָךְ גְּלֵי׃ כה וְאַתְּ אֲמַרְתְּ לִי יְיָ אֱלֹהִים זְבוֹן לָךְ חַקְלָא בְּכַסְפָּא וְאַסְהֵיד סָהֲדִין וְקַרְתָּא אִתְמְסַרַת בִּידָא דְכַסְדָּאֵי׃ כו וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה לְמֵימָר׃ כז הָא אֲנָא יְיָ אֱלָהָא כָּל בִּשְׂרָא הֲמִן קֳדָמַי יִתְכַּסֵּי כָּל פִּתְגָם׃ כח בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָאֲנָא מְסַר יָת קַרְתָּא הָדָא בִּידָא דְכַסְדָּאֵי וּבִיד נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וְיִכְבְּשִׁנַּהּ׃

רש"י

עדה: (יח) ומשלם עון אבות אל חיק. בדור הזה שהולכים אחרי אבותיהם בדרך הרעה: הגדול הגבור. ולא אמר והנורא אמר עובדי אלילים מרקדין בהיכלו איה נוראותיו במסכת יומא: (כ) ובאדם. בשאר אנשים. ד"א אותות שהיו שקולין לישראל ולמצרים כגון ויהי הענן והחשך ויאר הלילה (שמות יד) אותו מאל שהיה חשך למצרים היה אור לישראל מדרש אגדה: (כג) ותקרא אותם. הקרית אותם לשון מקרה: (כד) ואשר דברת. רעה עליה היא ובא: (כה) והעיר נתנה. ולמה לי שדה: (כז) הממני יפלא. וכי הפתיחות עלומות ממני: נמן

עקב. ומשלם ג' וסי' בסו' ואתחנן: גדול ג' ב' מ"ל וא' חסר וסי' העצה וכו'. הכנפים ארך האבר. הכנפים ורב נוצה. קדמא חסר: כל סיפרא ועד היום הזה בר מן ד' עד היום הזה וסי' נמסר במלכים ב' סימן כ"א: ובישראל ג' דסמיכי בקריאה וסימ' ובישראל ובאדם ותעשה לך שם. ובישראל יתפאר. ובישראל נחלתו: וירשו ד' חסר וסי' נמסר ביהושע ריש סימן י"ב: צויתה ג' מ"ל וסי' את כל אשר צויתה לעשות להם ולא עשו. את; צויתה פקדיך. אשר צויתה לא יבאו. וא' וצויתה אותו לעיניהם: הנה אני ד' וסי' קשרת על ארני. הנה אני ה' אלהי כל

רד"ק

וזהו מגיד תפלתו: (יח) אל חיק בניהם אחריהם. כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שכתוב בתורה לשונאי: האל הגדול הגבור. אמרו רז"ל למה לא אמר ירמיהו והנורא אמר כשדים מרקדין בהיכלו ואיה נוראותיו: (יט) גדול העצה. שעצותיו גדולות ומעשיו רבים שהשגם: העליליה. המעשים: על כל דרכי בני אדם. לא כמו שאמרו אין ה' רואה אותנו: לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. ואמר כפרשה בו כמו ולתת כפרי ... : (כ) עד היום הזה. פירוש עד היום הזה הם ידועים בבני אדם: ובישראל ובאדם. ובישראל עושה אותות ומופתי' ובשאר בני אדם בעבור ישראל: ותעשה לך שם. אתה נודע באותות ומופתים בכם ידשן בני אדם על כרחם ובמדרש ובישראל ובאדם ובישראל ובמצרים עשית מופתים כאחד לזה טוב ולזה רע והוא שאמר ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה אותו מאל שבשעה החשך למצרים שימש אור לישראל ד"א ולישראל עבדם פרעון בנו בני אומה: (כא) ובאזרוע. באל"ף נוספת באותיות אמהי"ן: (כג) ויבאו וירשו. בוי"ו אחר לכד וי"ו הפרע נעלם' מהמכתב. ובתורתך, כתוב והוא דרך פרט על התורות וקרי ובתורתך דרך כלל כי כל התורה אחת: ותקרא. בה כי הקרה ה' אלהיך וכתוב באל"ף במקום ה"א ואמר כן להודיע כי המקרה הרע הבא להם איננו מקרה גמור הבא מאליו אלא הוא ית' הקרה אותו: (כד) הנה הסוללות. הם העצים שמשליכים בהם האבנים בחומות העיר להכותם ויונתן תירגם הא מליתא עלו על קרתא למכבשה והוא על עפר שצוברין סביב החומה לעלות מהם על החומה וכן כדרז"ל מליא בנגא: (כז) הנה. הממני יפלא. באמת לא יפלא וידעתי שהעיר תנתן ביד הכשדים כי לא שב אפי מהם כי רבו עונותיהם להכעיסני ואעפ"כ אמרתי לך לקנות השדה לאות להם נחמה שישובו מהגלות ויקנו שדות ובתים בארץ הזאת

תולדות אהרן גדול העצה. עכו"ם יח עקידם שער ק' עקרים מ"ד פ"ט: כל בשר. עקידה שער כט: הממני יפלא. (מ"ק טו):

מצודת ציון

דבר. שום דבר וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ): (יט) העליליה. ענין מעשה כמו גם במעלליו (משלי כ): פקוחות. פתוחות כמו פקח ה' עיניך (ישעיה לז): (כא) ובאזרוע. האל"ף נוספת: (כב) זבת. מלשון זיבה ונטיפה: (כג) ותקרא. מלשון מקרה ובא האל"ף במקום ה"א: (כד) הסוללות. הוא העפר ששופכין מול העיר לעלות עליה (לכח' על העיר) קרוי סוללה וכן וישפוך סוללה (דניאל יא)

מצודת דוד

דבר: (יח) עושה חסד לאלפים. בעבור צדקת הצדיק עושה חסד לזרעו עד אלפים דורות: אל חיק בניהם. משלם גמול העון אל קרב בניהם: אחריהם. רצה לומר כשהולכים אחריהם לאחוז במעשיהם: (יט) גדול העצה. עצתו גדולה וחשובה: ורב העליליה. מעשיו מרובים כי כל אשר יחפוץ יעשה: על כל דרכי. להשגיח על כל דרכי בני אדם למען תת לכל איש כפי דרכיו: וכפרי מעלליו. ר"ל הדבר הנמשך ממעשיו מה שלא היתה כוונתו עליו כי גם על זה יבוא במשפט: (כ) עד היום הזה. ר"ל הנזכרים עד היום הזה: ובישראל ובאדם. מוסב על אשר שמת אותות ומופתים לומר שמת אותות בישראל ובשאר בני אדם הם המצרים ר"ל בפעם אחת שניהם עושה טוב לזה ורע לזה כענין שנאמר ויהי הענן והחושך ויאר את הלילה (שמות יד) שהיה החושך למצרים ואורה לישראל ותעשה לך שם. פרסום לשבח: כיום הזה. שהדבר נודע ומפורסם לשבח: (כא) ובאזרוע נטויה. אחז במשל מגבור הנוטה בידו על מי שנלחם בו. ובמורא גדול. שהיה מאיים על מצרים: (כב) ארץ זבת. והיא ארץ אשר החלב נוטף מדדי הבהמות כי ירעו מרעה שמן והלחם רב והתמרים נוטפים הדבש: (כג) ובתורתך. בדרכי תורתך לא הלכו: ותקרא. ולכן הבאת עליהם מקרה הרעה הזאת המפורש במקרא שלאחריו: (כד) הנה הסוללות. כי הנה אנשי המלחמה העומדים על הסוללות ללחום ממנה הנה כבר באו על העיר ללכדה וכאלו כבר נתנה בידם כי אין כח ביד אנשי העיר לעכב על ידם כי ספו תמו מפני החרב והדבר: ואשר דברת. מאז שתלכד העיר הנה כן היה והנך רואה שכן הוא: (כה) ואתה אמרת. ר"ל ומה זה אשר הודעתני מביאת חנמאל וכאלו אמרת לי בזה שתקנה ממנו השדה ולהזמין עדים כדרך הקונים: והעיר. והלא העיר נתנה ביד הכשדים ומה אם כן תועלת בקניית השדה הלא הכשדים יקחוה (ועם כי הוא אמר בעצמו לברוך בן נריה שהדבר בא לרמז ולאות הנה זה אמר ממחשבות לבו ולא באמרו שנבואה ע"ז כמ"ש): (כז) כל בשר. כל הבריות: הממני. ר"ל ואם אמנם אני אלהי העולם וכי יהיה שום דבר שיהיה מכוסה ממני לבל אוכל עשותו וכאומר אף שהארץ ניתנה ביד הכשדים מ"מ בידי להחזירה לישראל ולזה צויתי לך לקנות השדה שיהיה לאות ולרמז שכן אעשה וכאשר יאמר בענין: (כח) לכן. הואיל והכל בלי: הנני נותן. אני הוא

כט ובאו הכשדים הנלחמים על העיר הזאת והציתו את העיר הזאת באש ושרפוה ואת הבתים אשר קטרו על גגותיהם לבעל והסכו נסכים לאלהים אחרים למען הכעסני: ל כי היו בני ישראל ובני יהודה אך עשים הרע בעיני מנערתיהם כי בני ישראל אך מכעסים אתי במעשה ידיהם נאם יהוה: לא כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה להסירה מעל פני: לב על כל רעת בני ישראל ובני יהודה אשר עשו להכעסני המה מלכיהם שריהם כהניהם ונביאיהם ואיש יהודה וישבי ירושלם: לג ויפנו אלי ערף ולא פנים ולמד אתם השכם ולמד ואינם שמעים לקחת מוסר: לד וישימו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו: לה ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנם להעביר את בניהם ואת בנותיהם למלך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת למען החטי את יהודה: לו ועתה לכן כה אמר יהוה אלהי ישראל אל העיר הזאת אשר אתם אמרים נתנה ביד מלך בבל בחרב וברעב ובדבר: לז הנני מקבצם מכל הארצות אשר הדחתים שם באפי ובחמתי ובקצף גדול והשבתים אל המקום הזה והשבתים לבטח: לח והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים: לט ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה

כט ויעלון כסדאי דמגיחין קרבא על קרתא הדא וידלקון ית קרתא הדא בנורא ויוקדונה וית בתיא דאסיקו בוסמין על אגוריהון לבעלא ונסיכו נסכין לטעות פלחי כוכביא בדיל לארגזא קדמי: ל ארי הוו בני ישראל ובני יהודה ברם עבדין דביש קדמי מזעוריהון ארי בני ישראל ברם מרגזין קדמי בעובדי ידיהון אמר יי: לא ארי רוגזי וחימתי חל בקרתא הדא למן יומא דבנו יתה ועד יומא הדין לאגליותה מקביל מימרי: לב על כל בישת בני ישראל ובני יהודה דעבדו לארגזא קדמי אינון מלכיהון רברבניהון ונביהון דשקרא ואנש יהודה ויתבי ירושלם: לג ואחזרו בפולחני קדל ולא שויאו דחלתי לקביל אפיהון ושלחית לותהון ית כל עבדי נביא מקדים ומליף וית אינון צבן לקבלא אולפן: לד ושויאו שיקוציהון בביתא דאתקרי שמי עלוהי לסאבותיה: לה ובנו ית במת בעלא די בחילת בר הנם לאעברא ית בניהון וית בנתהון למולך דלא פקדית באוריתי ולא רעוא קדמי למעבד תועבתא הדא בדיל לחיבא ית דבית יהודה: לו וכען בכן כדנן אמר יי אלהא דישראל על קרתא הדא דאתון אמרין אתמסרת בידא דמלכא דבבל בחרבא ובכפנא ובמותא: לז הא אנא מכניש להון מכל מדינתא דאגליתינון לתמן ברוגזי ובחימתי ובתקוף רב ואתיבינון לאתרא הדין ואשרינון לרחצן: לח ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלה: לט ואתן לבא חד ואורח חד למדחל קדמי כל

בזאת: (כט) ואת הבתים. כמש"ה ואת כל הבית הגדול שרף באש כי היו מקטרים על הבתים הגדולים והגבוהים על גגותיהם: (ל) מנעוריהם. מימי נעורים והם ימי המדבר כמו שפירשנו: כי היו בני ישראל. כי הם החלו להכעיסני תחלה ואחר כך בני יהודה וטעם אך לאמת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה אך לשקר שמרתי והדומים להם: (לא) למן היום אשר בנו אותה. כי בימי שלמה שבנה את העיר ובנית החלו לזבוח בבמות ונשי שלמה עבדו לאלהים אחרים למן היום ההוא היתה על אפי ועל חמתי כלומר היתה קיימת על אפי ועל חמתי כי באפי היה להסירה והארכתי אפי עד היום הזה ולא אאריך עוד. ובדרש ביום שהוכה הבית נשא שלמה את בת פרעה: (לב) ונביאיהם. הנביאים שלהם שהם נביאי שקר: (לג) ולמד אותם. ע"י נביאי האמת: (לד) וישימו שקוציהם. אחז ומנשה: (לה) אשר לא צויתים. בג' מקומות כיוצא בזה והענין אחד הראשון בפ' גזי נזרך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי. והשני בפ' וקנית בקבוק אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. השלישי בזו הפרשה אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת: למען החטי את יהודה. ענינו פירשנו בפרשת גזי נזרך, החטי בחסרון האל"ף למ"ד הפעל וכן אשר החטי את ישראל כה כלך דלא לא הרו חסר אל"ף למ"ד הפעל: (לו) ועתה לכן כה אמר ה'. פרשה זו עתידה ומבוארת כי כה אמר ה', ופרשה זו לזמן שתשוב גלות בבל לשבעים שנה ומה שזכר הכר והשפלה והנגב הוא חלק יהודה בשלטון כמו שכתוב

בשר. מביא רוח בכם וחייתם. פותח את קברותיכם. לוקח את עץ יוסף. לקח את בנו ישראל. בנה בית לשם ה': על העיר י"ז וסי' בהיותם כאבים. רק עץ אשר תדע. והיה בבקר כורח. ועתה אסף את יתר. ויהי כשמע את הדבר הזה. וישלח שמה סוסים ורכב. וישלח אשר על הבית ואשר על העיר. ויבא נבוכדנצר. ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה. ועברו גוים רבים. ובאו הכשדים. ושבו הכשדים. וגם איש היה מתנבא. ותבקע העיר וכל דירמיה. ויאמר אל האיש לבוש. ויואל בן זכרי פקיד עליהם. וכל וגנותי דכוו' במ"א אל העיר וסי' וגנותי אל העיר הזאת להושיעה קדמא דמלכים: אותה י"ב מ"ל בקריאה וסי' בסדר בלק וב' מנהון בסיפרא וסי' למן היום אשר בנו אותה. ה' יוצר אותה להכינה: ואיש יהודה ו' דסמיכי וסי' שלשים אלף. דבקי במלכם. חמש מאות אלף. ועתה יושב ירושלם. נטע שעשעיו. ואיש יהודה ויושב ירושלם: והושבתים ב' א' מ"ל וא' חסר וסי' והושבתים מארץ. אל המקום

תולדות אהרן על אפי. נחם פ עקדה שער נ

מצודת ציון

(יח): וסנך. סנה אחת: (כט) והציתו. ענין הדלקה: קטרו. מל' הקטרה: (לא) כי על אפי. אצל אפי: (לב) ואיש. ענינו גדול וחשוב וכן כלא איש אתה (שמואל א כו): (לד) שקוציהם. מלשון שקץ ותועבה ונקרא

רש"י

(לא) למן היום אשר בנו אותה. ביום שהוכה הבית נשא שלמה את בת פרעה: (לג) ולמד אותם. לשון פעול הפרנסים בלמו: (לז) הנני מקבצם. ברחמים הבי אשר הדחתים שם באפי

מצודת דוד

הוא הנותן את העיר הזאת ביד הכשדים ולא יקחוה בכח זרועם: (כט) ובאו. אל תוך העיר: ואת הבתים וגו'. אף אותם ישרפו באש. והסכו. הסה פ' הגגות: למען הכעיסני. ר"ל יודעים היו שאין בהם ממש אבל עשו למען הכעיסני: (ל) אך עושים הרע וגו'. ר"ל מעת שלקחתים לי לעם לא עשו הטוב בעיני כי עשו אך את הרע: אך מכעיסים. לא יתרצו אלו במעשה ידיהם אך מכעיסים אותי בהם: (לא) כי על אפי וגו'. כלומר הנה בעבור מעשיהם היו ראויים מזמן רב להסיר את העיר מעל פני הנחתי אלא היה על אפי ועל חמתי להסירה על כי העיר הזאת היתה לי למן היום אשר בנו וגו' והוא מקרא מסורס: (לב) על כל רעת. מוסב למקרא של מעלה לומר שהיה על אפי להסירה בעבור כל רעת בני ישראל וגו' ולכן לא הסרתיה מזמן רב כי הסבה היה על אפי: ונביאיהם. הם נביאי השקר: ואיש יהודה. כל גדול וחשוב ביהודה: (לג) ויפנו אלי עורף. אף במעל הבן אדם לרעהו כשאינו רוצה לשמוע דבריו מהפך ערפו לנגדו: ולמד אותם. ועם כי אני מלמד אותם ע"י הנביאים ואני משכים ומלמד אותם בזריזות רב ובכ"ז אינם שומעים לקבל מוסר לייפר דרכם: (לד) וישימו. שמו הפסילים בבית אשר נקרא שמי עליו לנקרא בית ה': לטמאו. לטמא את הבית: (לה) במות הבעל. במות עשויות לעבודת הבעל אשר עמדו בגיא בן הנם: להעביר. ר"ל להעביר שם באש: למולך. כן שם העבודות כוכבים: אשר לא צויתים. אפילו לפני לא צויתים להקריב בנים ובנות; ולא עלתה על לבי. לשאול דבר כזאת: לעשות וגו'. מוסב על להעביר לומר להעביר את בניהם לעשות התועבה הזאת למען החטיאם להכעיס אותי ולא בעבור שחשבו שיש תועלת בזה: (לו) ועתה לכן כה אמר ה'. ר"ל אף כי על שנגרה חמתם למעלה יגלו מן העיר ואסירם מעל פני הואיל והעיר היא שלי מעולם לכן כה אמר ה' אל העיר הזאת אשר תאמרו שבעבור החרב והרעב והדבר נתנה ביד מלך בבל להיות שלו לחלופין עד עולם: (לז) הנני מקבצם. רצה לומר לא כן יהיה כי הנני מקבץ את ישראל מכל הארצות וגו' ואשיב אותם אל המקום הזה וישבו בה לבטח כמאז: (לח) והיו לי לעם. כמה יאמינו כי ישמרו מצותי ואני אשגיח עליהם ועל העיר הזאת כמאז: (לט) ונתתי להם. רצה לומר אתן להם לב להיות להם לב אחד ולא יהיו עוד מסופקים ופוסחים על שתי הסעיפים ולא יפנו מללכת בדרך אחד ליראה אתם ס'

אותי כל־הימים לטוב להם
ולבניהם אחריהם: מ וכרתי להם
ברית עולם אשר לא־אשוב
מאחריהם להיטיבי אותם ואת־
יראתי אתן בלבבם לבלתי סור
מעלי: מא וששתי עליהם להטיב
אותם ונטעתים בארץ הזאת
באמת בכל־לבי ובכל־נפשי:
מב כי־כה אמר יהוה כאשר הבאתי
אל־העם הזה את כל־הרעה
הגדולה הזאת כן אנכי מביא
עליהם את־כל־הטובה אשר אנכי
דבר עליהם: מג ונקנה השדה
בארץ הזאת אשר | אתם אמרים
שממה היא מאין אדם ובהמה
נתנה ביד הכשדים: מד שדות
בכסף יקנו וכתוב בספר | וחתום
והעד עדים בארץ בנימן ובסביבי
ירושלם ובערי יהודה ובערי ההר
ובערי השפלה ובערי הנגב כי־
אשיב את־שבותם נאם־יהוה:

לג א ויהי דבר־יהוה אל־
ירמיהו שנית והוא עודנו עצור
בחצר המטרה לאמר: ב כה־אמר
יהוה עשה יהוה יוצר אותה
להכינה יהוה שמו: ג קרא אלי
ואענך ואגידה לך גדלות ובצרות
לא ידעתם: ד כי כה אמר יהוה
אלהי ישראל על־בתי העיר הזאת
ועל־בתי מלכי יהודה הנתצים אל־
הסללות ואל־החרב: ה באים
להלחם את־הכשדים ולמלאם את־
פגרי האדם אשר־הכיתי באפי
ובחמתי ואשר הסתרתי פני מהעיר
הזאת על כל־רעתם: ו הנני מעלה־
לה ארכה ומרפא ורפאתים וגליתי

תרגום

יומיא דייטב להון ולבניהון
בתריהון: מ ואגזר להון קים
עלם דלא יתוב מימרי
מבתריהון לאיטבא להון וית
דחלתי אתן בלבהון בדיל
דלא יסטון מבתר פולחני:
מא ויחדי מימרי עליהון
לאיטבא להון ואקימינון
בארעא הדא בקשוט במימרי
וברעותי: מב ארי כדנן אמר
יי כמה דאיתיתי על עמא
הדין ית כל בישתא רבתא
הדא כן אנא מיתי עליהון
ית כל טבתא דאנא ממליל
עליהון: מג ויזדבנון חקלין
בארעא הדא דאתון אמרין
צדיא היא מבלי אנשא
ובעירא אתמסרת בידא
דכסדאי: מד חקלין בכספא
יזבנון ויכתבון בשטרא
ויחתמון ויסהדון סהדין בארע
שבטא דבנימן ובסחרני
ירושלם ובקרויא דבית יהודה
ובקרוי טורא ובקרוי שפלתא
ובקרוי דרומא ארי אתיב ית
גלותכון אמר יי: א והוה
פתגם נבואה מן קדם יי עם
ירמיה תנינות והוא עוד כען
כלי בדרת בית אסיריא
למימר: ב כדנן אמר יי
דעבדה יי ברא יתה
לאתקנותה יי שמיה: ג צלי
קדמי ואקביל צלותך ואחוי
לך רברבן ונטירן דלא
ידעתינון: ד ארי כדנן אמר
יי אלהא דישראל על בתי
קרתא הדא ועל בתי מלכיא
דבית יהודה דמתרעין להון
וצברין מליתא לתקפא שורא
מן קדם דקטלין בחרבא:
ה אתן לאנחא קרבא עם
כסדאי ולמליותהון ית פגרי
בני אנשא דאלקיתי ברוגזי
ובחימתי ודסלקית שכנתי מן
קרתא הדא על כל בישתהון: ו הא אנא מיתי להון אסו ופורקן ואסינון ואגלי להון

רשי

באפי: (א) עצור. בבית הכלא: (ב) כה אמר ה' עושה. העושה זאת: (ג) קרא אלי ואענך. להודיעך העתידות ונצורות. שמורות בלבי לעשותם: (ד) הנתוצים אל הסוללות. לעשות מהם סוללות תלים שנוטרים למעלה אשר נותנים בני העיר לעלות אל הסוללות להלחם מעליהם אל הכשדים: ואל החרב. לתקפא שורא מן קדם דקטלין בחרבא: (ה) ולמלאם את פגרי האדם. ואת הבתים אשר נתצו עושים קברות לפגרים שנהרגים בתוך העיר: ואשר הסתרתי וגו'. כה אמר ה' הנני מעלה לה וגו': עתרת שלום. ברכת שלום

שלוד

מצודת דוד

ה'כל הימים: לטוב להם. ר"ל לא למען יבא לי תועלת מה כי אם למען יהיה טוב להם ולבניהם אשר יהיה אחריהם: (מ) ברית עולם. ברית המתקיים עד עולם: לא אשוב. לא אהפך מהם מלהיטיב עמהם: לבלתי סור. לבל יסורו מעלי: (מא) וששתי עליהם. יהיה שמחה לפני כמה שאטיב עמהם: באמת. ר"ל בנטיעה המתקיימת: בכל לבי. באהבה רבה: (מב) אל העם. על העם: הזאת. אשר הם עתה בה: (מג) ונקנה. לא יהיה נקנה שדות בארץ הזאת: שממה היא. ר"ל עד עולם תהיה שממה וכבר נמסרה ביד הכשדיי לחלוטין: (מד) שדות. לא כן יהיה כי עוד יבוא זמן אשר יקנו שדות בכסף ויכתבו הקנין בספר ובעל השדה יחתום שמו בו ויזמינו עדים וכדרך הנהוג: בארץ בנימן. השדות יקנו בארץ בנימין וכו': ובערי ההר וכו'. הערים העומדים בהר ובעמק ובפאת הדרום: כי אשיב. אשיב לארצם את השבים ללכת בבבל וכ"ז אחר למעלה לומר הלא הכל בידי ואשיב ישראל לארצם ולכן צויתי לך לקנות השדה מחנמאל להיות לאות ולרמז שכן יקנו עוד שדות כי ישובו מבבל וישבו בארצם:

לג (א) שנית. פעם שנית בדבר ענין הגאולה העתידה: והוא עודנו. כשבא לו הנבואה הזאת היה עדיין כלוא בחצר המטרה: לאמר. מוסב על ראשית המקרא ויהי דבר ה' וגו' לאמר: (ב) עושה. המגדלה והמרוממה ועל ירושלים יאמר שזכר למעלה וקצר בדבר המובן: יוצר אותה. המחדש אותה להכינה עד עולם: ה' שמו. ר"ל והוא מורה שהכל בידו: (ג) קרא אלי. להודיע לך הגאולה העתידה ואשיב לך: גדולות. נחמות גדולות וחזקות שלא ידעתם: (ד) על בתי העיר הזאת. רצה לומר בתי השרים ויתר העם: הנתוצים. אשר המה עתה נתוצים בעבור לעשות מאבניהם סוללות מבפנים לעלות עליהם להלחם מול הכשדים: ואל החרב. ר"ל הנתצו אותם בחרב והוא שם כלי עשוי לשבר בו וכן ומגדלתיך יתוץ בחרבותם (יחזקאל כו): (ה) באים להלחם. ר"ל כי לא יאבו לקבל עליהם עול שעבוד והמה באים להלחם עם הכשדים

רדק

שכתוב בספר יהושע: (א) ויהי דבר ה' שנית. ר"ל על זה הענין: (ב) כה עשה. עושה ירושלם שזכר למעלה ופי' עשה מגדלה כלו' שהגדיל אותה על כל הארצות וכן אשר עשה את משה ואת אהרן: יוצר אותה להכינה. מחדש אותה להכינה לעולם וכן הנה אנכי יוצר עליכם רעה וכל יצירה הוא מורה חדוש לעשותם: (ג) קרא. אם תקרא אלי אענך כרצונך הפך מה שאומר ואל תשא בעדם רנה ותפלה: ואגידה לך גדולות ובצורות לא ידעתם. אגידה לך נחמות גדולות וחזקות שלא ידעתם וי"ת רברבן ונטירן היה קורא ונצורות בנו"ן: (ד) כי כה אמר ה'. אל הסללות ואל החרב. כמו בסללות ובחרב וכן ואל האהרן תתן את העדות כמו ובארון אלא שאומה בי"ת הבגי ואלא בי"ת העזר ופי' החרב כלי השחתה שמפילים המגדלים וכן ומגדלותיך יתוץ בחרבותיו והסללות שירשנוהו: (ה) באים להלחם. אמר למה היו נתוצים לפי שהיו באים ויצאו הבתים להלחם עם הכשדים ולא פתחו להם לפיכך התחזקו הכשדים והכו הבתים בסללות ובחרב עד שלכדו העיר: ולמלאם את פגרי האדם. והם גרמו גם כן למלאת הבתים פגרי אדם שנלחמו עם הכשדים: (ו) הנני מעלה לה. לעיר ירושלם שזכר: ארוכה ומרפא. ענין כפול במלות שונות: וגליתי להם עתרת שלום ואמת. אמר אגלה לפי שהיה דבר סתום מכוסה עד יום הגאולה

עתרת

הזה והשכבתים לבטח: וששתי ב' וסי' וגלתי בירושלם. וששתי עליהם להטיב אותם. וא' בדרך עדותיך ששתי: הרעה הגדולה הזאת ו' דסמיכי בקריאה וסימ' איננו גדול בבית הזה ממני. והיה אם דרך גבולו יעלה. אל אדות הרעה הגדולה הזאת. והיה כי תגיד לעם הזה דסיפרא. כאשר הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה. ולכם תגשמע דעזרא: ותתום ד' מ"ל בלישנא וסי' נמכר בישעיה ריש סי' ח': ידעתם ד' בקריאה וקמץ וסימ' ובא האות והמופת אשר דבר אליך. שמעת חזה כלה. קרא אלי ואענך. והכעסתי לב עמים רבים. וסימ' אתית וקרית שמעית וכעסים: ארוכה ד' ב' מ"ל וב' חסר וסימ' הנני מעלה לה. כי אעלה ארכה. ותעל ארוכה למלאכה כי עלתה

תולדות אהרן בדות בכסף יקנו
עקדס שער כט

מצודת ציון

(מג) ונקנה. מל' קנין: (מד) אשיב. מל' השבה: בשובם. מל' שבים: (א) עודנו. עדיין: עצור. מעוכב וכלוא וכן מעוצר וממשפט לוקח (ישעיה נג): (ב) עושה. ענין הגדלה ורוממות כמו ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט): יוצר. מחדש וכן יוצר עליכם רעה (לעיל יח): להכינה. מלשון הכנה: (ג) ובצורות. חזקות והוא מלשון מבצר: (ד) הנתוצים. ענין שבירה והריסה: אל הסוללות. על הסוללות ר"ל בעבור סוללות וכו' תלים שעושים לעלות עליהם להלחם: ואל החרב. בחרב כמו ואל הארון (שמות כה) ומשפטו ובהארון: (ו) ארוכה. ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (לעיל ח') ולהוס' ביאור אמר מרפא: וגליתי. מלשון גלוי:

עתרת

וכיפ

לָהֶם עֲתֶרֶת שָׁלוֹם וֶאֱמֶת׃ ז וַהֲשִׁבֹתִי
אֶת־שְׁבוּת יְהוּדָה וְאֵת שְׁבוּת
יִשְׂרָאֵל וּבְנִתִים כְּבָרִאשֹׁנָה׃
ח וְטִהַרְתִּים מִכָּל־עֲוֺנָם אֲשֶׁר
חָטְאוּ־לִי וְסָלַחְתִּי לְכוֹל־עֲוֺנוֹתֵיהֶם
אֲשֶׁר חָטְאוּ־לִי וַאֲשֶׁר פָּשְׁעוּ
בִי׃ ט וְהָיְתָה לִּי לְשֵׁם שָׂשׂוֹן
לִתְהִלָּה וּלְתִפְאֶרֶת לְכֹל גּוֹיֵי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּ אֶת־כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר
אָנֹכִי עֹשֶׂה אוֹתָם וּפָחֲדוּ וְרָגְזוּ עַל
כָּל־הַטּוֹבָה וְעַל כָּל־הַשָּׁלוֹם אֲשֶׁר
אָנֹכִי עֹשֶׂה לָּהּ׃ י כֹּה׀ אָמַר יְהוָה
עוֹד יִשָּׁמַע בַּמָּקוֹם־הַזֶּה אֲשֶׁר אַתֶּם
אֹמְרִים חָרֵב הוּא מֵאֵין אָדָם וּמֵאֵין
בְּהֵמָה בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת
יְרוּשָׁלִַם הַנְשַׁמּוֹת מֵאֵין אָדָם וּמֵאֵין
יוֹשֵׁב וּמֵאֵין בְּהֵמָה׃ יא קוֹל שָׂשׂוֹן
וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה קוֹל
אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת כִּי־
טוֹב יְהוָה כִּי־לְעוֹלָם חַסְדּוֹ מְבִאִים
תּוֹדָה בֵּית יְהוָה כִּי־אָשִׁיב אֶת־
שְׁבוּת־הָאָרֶץ כְּבָרִאשֹׁנָה אָמַר
יְהוָה׃ יב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
עוֹד יִהְיֶה׀ בַּמָּקוֹם הַזֶּה הֶחָרֵב מֵאֵין
אָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־עָרָיו נְוֵה
רֹעִים מַרְבִּצִים צֹאן׃ יג בְּעָרֵי הָהָר
בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב וּבְאֶרֶץ
בִּנְיָמִן וּבִסְבִיבֵי יְרוּשָׁלִַם וּבְעָרֵי
יְהוּדָה עֹד תַּעֲבֹרְנָה הַצֹּאן עַל־יְדֵי
מוֹנֶה אָמַר יְהוָה׃ יד הִנֵּה יָמִים
בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וַהֲקִמֹתִי אֶת־
הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּית
יִשְׂרָאֵל וְעַל־בֵּית יְהוּדָה׃ טו בַּיָּמִים
הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא אַצְמִיחַ לְדָוִד
צֶמַח צְדָקָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה
בָּאָרֶץ׃ טז בַּיָּמִים הָהֵם תִּוָּשַׁע יְהוּדָה
וִירוּשָׁלִַם תִּשְׁכּוֹן לָבֶטַח וְזֶה אֲשֶׁר־
יִקְרָא־לָהּ יְהוָה׀ צִדְקֵנוּ׃ יז כִּי־כֹה
אָמַר יְהוָה לֹא־יִכָּרֵת לְדָוִד אִישׁ

כ' מד חסר · ל' מ"ע · כ' מ"ל כסם' · ג' מ"ל וכל אוריי' דכו' · ד' דגשים · י"ח בטעם · י' · כ' ספר' מ"ל כמ"ה חסר · חס' י' קדמא · ס'. כ' ס"ס · י"ז מיחדין · ל' · ל' וכ"כ · ס' · כ' · י"ב חסר · כ' מ"ע · ד' כסיפרא · ס · ג' מ"ע

תְּרַע תְּיוּבָא וְאַחֲוֵינוּן דִּיהָכוּן
בְּאוֹרַח שְׁלָם וּקְשׁוֹט׃ ז וַאֲתֵיב
יָת גָּלוּת יְהוּדָה וְיַת גָּלוּת
יִשְׂרָאֵל וַאֲקִימִינוּן
כִּדְבְקַדְמֵיתָא׃ ח וַאֲדַכֵּינוּן
מִכָּל חוֹבֵיהוֹן דְּחָבוּ קֳדָמַי
וְאֶשְׁבּוֹק לְכָל חוֹבֵיהוֹן דְּחָבוּ
קֳדָמַי וְדִמְרָדוּ בְּמֵימְרִי׃
ט וִיהוֹן קֳדָמַי לְשׁוּם דְּחֶדְוָא
לְתוּשְׁבְּחָא וְלִיקַר לְכָל עַמְמֵי
אַרְעָא דִּי יִשְׁמְעוּן יָת כָּל
טַבְתָא דִּי אֲנָא עָבֵיד עִמְּהוֹן
וְיִזּוּעוּן וְיִדַּחֲלוּן עַל כָּל טַבְתָא
וְעַל כָּל שְׁלָמָא דַּאֲנָא עָבֵיד
לְהוֹן׃ י כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עוֹד
יִשְׁתְּמַע בְּאַתְרָא הָדֵין דְּאַתּוּן
אָמְרִין חָרוּב הוּא מִבְּלִי אֱנָשָׁא
וּמִבְּלִי בְעִירָא בְּקִרְוַיָּא דְבֵית
יְהוּדָא וּבְשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם דְּצַדְיָן
מִבְּלִי אֱנָשָׁא וּמִבְּלִי יָתֵיב
וּמִבְּלִי בְעִירָא׃ יא קָל בֵּיעַ
וְקָל חֶדְוָה קָל חַתְנִין וְקָל כַּלָּן
קָל דְּאָמְרִין אוֹדוּ קֳדָם יְיָ
צְבָאוֹת אֲרֵי טַב יְיָ אֲרֵי לְעָלְמָא
טִיבוּתֵיהּ מַעֲלֵי תוֹדְתָא לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ אֲרֵי אָתֵיב יָת
גָּלוּת אַרְעָא כִּדְבְקַדְמֵיתָא
אֲמַר יְיָ׃ יב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת עוֹד יְהֵי בְּאַתְרָא הָדֵין
דְּחָרוּב מִבְּלִי אֱנָשָׁא וּמִבְּלִי
בְעִירָא וְכָל קִרְוֵיהוֹן דִּירַת
בֵּית מֵישְׁרֵי רָעֲוָן וְחוּטְרִין
דְּעָן׃ יג בְּקִרְוֵי טוּרָא בְּקִרְוֵי
שְׁפֵלְתָא וּבְקִרְוֵי דָרוֹמָא וּבַאֲרַע
שִׁבְטָא בִנְיָמִן וּבְסַחְרָנֵי יְרוּשְׁלֵם
וּבְקִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה עוֹד
יִתְנְהוּן עַמָּא עַל יְדֵי מְשִׁיחָא
אֲמַר יְיָ׃ יד הָא יוֹמַיָּא אָתָן
אֲמַר יְיָ וַאֲקִים יָת פִּתְגָמָא
תָּקְנָא דְמַלֵּילִית עַל בֵּית
יִשְׂרָאֵל וְעַל בֵּית יְהוּדָה׃
טו בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן וּבְעִדָּנָא
הַהִיא אֲקִים לְדָוִד מְשִׁיחַ
דְּצִדְקָא וְיַעֲבֵיד דִּין וּקְשׁוֹט
וְזָכוּ בְּאַרְעָא׃ טז בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן יִתְפַּרְקוּן דְּבֵית יְהוּדָה וִירוּשְׁלֵם
תִּשְׁרֵי לְרוּחְצָן וְדֵין שְׁמָהּ דִּיהוֹן קָרַן לַהּ יִתְעַבְדָן לַנָא זָכְוָן
מִן קֳדָם יְיָ בְּגַוַּהּ׃ יז אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לָא יִפְסוֹק לְדָוִד גְּבַר

רדק

עתרת ע' רז"ל כי כל לשון עתרת הוא ענין רבוי מה שהוא כענין תפלה כמו ויעתר יצחק הוא ענין רבוי תפלה וכן שעתרתם עלי דבריכם רבוי דבריכם: (ט) ופחדו. ורגזו, גויי הארץ יפחדו וירגזו: על כל הטובה ועל כל השלום אשר אני עושה לה. פי' לירושלם: (יא) מביאים תודה. ולא אמר חטאת ואשם לפי שבזמן ההוא לא יהיו בהם רשעים וחוטאים כי כלם ידעו את ה' וכן אמרו רז"ל כל הקרבנות בטלים לעתיד לבא חוץ מקרבן תודה: (יב) מרביצים צאן. בכל מקום מאין פחד יהיו לרועים נוה וירבצו שם צאנם בלי פחד: (יג) בערי ההר בערי השפלה. כלא וא"ו והבאים אחריהם בוי"ו: על ידי מונה. ישראל נמשל לצאן והרועה הוא המלך ודרך הרועה למנות צאנו אם חסרה אחת מהן או יותר זה הענין לכלות הפושעים מישראל בצאתם מהגלות כמו שמפורש בספר יחזקאל ואמר שם והעברתי אתכם תחת השבט וזהו שאמר הנה גם כן עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה: (טו) צמח צדקה. זהו מלך המשיח: (טז) זהו אשר יקרא לה ה' צדקנו. הקב"ה יקרא לירושל' ה' צדקנו כלומר שיושבים יאמרו ה' צדקנו וי"ת ודין שמא דיהון קרן לה יתעבדון לנא זכון מן קדם ה' בגוה ולמעלה אמר על מלך המשיח וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו ושניהם עולים לענין אחד והם פירשוהו וא"א ז"ל פירש וזה אשר יקרא לה הקב"ה שבוא

מסורה

ארוכת. ב' קדמאי חסר: גויי ג' מ"ל וסימ' והיתה לי לשם ששון לתהילה. ונאספו עליה. וספרים כתב לתרף דר"ח: וכל אוריתא דכו': כבראשונה ה' בקריאה וסימן נגפים הם לפנינו. ותהי כבראשונה דירבעם. ואשיבה שפטיך כבראשונה. ובניתים כבראשונה. כי אשיב את שבות הארץ: ובארץ ה' וסי' נמסר בסדר ויגש: אל בית ד' בסיפרא וסי' הנה ימים באים נאם ה' והקימתי. הלוך אל בית הרכבים. כי בא ירמיהו אל. ויאמר אל המלך צדקיהו:

תולדות אהרן ופחדו ורגזו. עקדס שער נג: קול ששון. ברכות ו: תעבורנה הצאן. בכורות נד זוהר משפטים:

מצודת ציון

עתרת. ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזקאל ח): (ז) שבות. מלשון שבים: ובנותים. מלשון בנין: (ט) לשם. ענין פרסום: ורגזו. ענין תנועת הרעדה וכן רגזו ואל תחטאו (תהלים ד): (י) חרב. מל' חורבן: הנשמות. מלשון שממון: (יב) נוה. ענין מדור: מרביצים. ענין שכיבה לנוח: (יג) מונה, מל' מנין ומספר: (יד) והקמותי. אקיים תפרו:

רשי

שלא גלמו: (יב) נוה רועים. מדור רועים: (יג) עוד תעבורנה הצאן וגו'. יצאו ויבאו ישראל ע"פ מנהיג הולך בראשם: (יז) לא יכרת. כריתות

מצודת דוד

והיא הבה למלאות הבתים ההם את פגרי האדם וכו': ואשר. ועל אשר הסתרתי פני מן העיר בעבור רעתם ולכן ימלאו הבתים מפגרי המתים: (ו) הנני מעלה לה. הנה אעלה רפואה להעיר הזאת וירפאו גם אנשים ר"ל העיר תבנה ואנשים ישובו לה: וגליתי. אגלה להם שלום רב ומתקיים: (ז) והשיבותי. אשיב לארצם את שבי יהודה ואת שבי ישראל: ובניתים. ר"ל לומר יהיו מושפעים בטובה והצלחה כמאז: (ח) וטהרתים. ר"ל אמחול עונם ויהיו מטוהרים מטומאת העון: וסלחתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: פשעו בי. מרדו בי: (ט) והיתה לי. הדבר הזה תהיה לי לפרסום ששון ולתהלה לכל הגוים השומעים הטובה אשר אעשה לישראל כי כולם ישמחו בתשועת ישראל ויהללו ויפארו את ה' על כי אז יכירו באמת שה' הוא האלהים: ופחדו ורגזו. ישראל יפחדו וירעדו מחטא עוד בעבור כל הטובה וכו' ר"ל יפחדו לחטוא שלא יאבדו הטובה המרובה עושה לה. ר"ל לירושלים: (י) חרב הוא. ר"ל עד שלא יהיה חרב ושמם מבלי ימצא שם אדם ובהמה: בערי יהודה. להוספת ביאור יפרש עתה מה הוא המקום ואמר בערי יהודה וכו': הנשמות. אשר הם שוממות מבלי אדם עובר שם ומבלי אדם יושב בהם: (יא) קול ששון. מוסב על המקרא שלפניו לומר עוד ישמע במקום הזה קול ששון וכו'. קול חתן. קול שמחת חתן: כי לעולם חסדו. כי עד עולם יעשה חסד: מביאים. ובמה יהיו מביאים קרבן תודה בבית ה' הבא על הנס: כי אשיב אל ארצם. אשיב את שבותם להיות בטובה כמאז: (יב) במקום הזה. הוא ירושלים: ובכל עריו. בכל ערי ישראל: נוה רועים. בכל המקומות יהיו מדורי רועים המרביצים צאן כי יתרבו הצאן מאד: (יג) בערי ההר. בערים העומדים על ההר ובעמק ובפאת הדרום. עוד תעבורנה. ר"ל כ"כ יתרבו הצאן עד שלא יספיקו בעליהם למנותם בעצמו ויעמיד מונה במקומו להעביר הצאן לפניו למנותם: (טו) אצמיח לדוד. מזרעו אצמיח צמח צדקה וזהו מלך המשיח והוא יעשה משפט וצדקה: (טז) וזה אשר יקרא לה. הם השם אשר יקרא המקום לירושלים: ה' צדקנו. ה' יצדיק אותנו בזמן קיומה: (יז) איש יושב. ר"ע איש מזרעו יושב על כסא המלוכה

ולכהנים

יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא בֵית־יִשְׂרָאֵל׃
יח וְלַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם לֹא־יִכָּרֵת אִישׁ
מִלְּפָנָי מַעֲלֶה עוֹלָה וּמַקְטִיר מִנְחָה
וְעֹשֶׂה זֶּבַח כָּל־הַיָּמִים׃ יט וַיְהִי דְּבַר־
יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמוֹר׃ כ כֹּה
אָמַר יְהוָה אִם־תָּפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי
הַיּוֹם וְאֶת־בְּרִיתִי הַלָּיְלָה וּלְבִלְתִּי
הֱיוֹת יוֹמָם־וָלַיְלָה בְּעִתָּם׃ כא גַּם־
בְּרִיתִי תֻפַר אֶת־דָּוִד עַבְדִּי
מִהְיוֹת־לוֹ בֵן מֹלֵךְ עַל־כִּסְאוֹ וְאֶת־
הַלְוִיִּם הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתָי׃ כב אֲשֶׁר
לֹא־יִסָּפֵר צְבָא הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִמַּד
חוֹל הַיָּם כֵּן אַרְבֶּה אֶת־זֶרַע דָּוִד
עַבְדִּי וְאֶת־הַלְוִיִּם מְשָׁרְתֵי אֹתִי׃
כג וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃
כד הֲלוֹא רָאִיתָ מָה־הָעָם הַזֶּה דִּבְּרוּ
לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר
יְהוָה בָּהֶם וַיִּמְאָסֵם וְאֶת־עַמִּי יִנְאָצוּן
מִהְיוֹת עוֹד גּוֹי לִפְנֵיהֶם׃ כה כֹּה אָמַר
יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה
חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי׃
כו גַּם־זֶרַע יַעֲקוֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס
מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע
אַבְרָהָם יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשׁוּב אֶת־
שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים׃

לד א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה וּנְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל ׀ וְכָל־חֵילוֹ וְכָל־מַמְלְכוֹת
אֶרֶץ מֶמְשֶׁלֶת יָדוֹ וְכָל־הָעַמִּים
נִלְחָמִים עַל־יְרוּשָׁלַםִ וְעַל־כָּל־עָרֶיהָ
לֵאמֹר׃ ב כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הָלֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־צִדְקִיָּהוּ

יְתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא
דְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ יח וּלְכַהֲנַיָא
לֵוָאֵי לָא יִפְסוֹק גְבַר מִן קֳדָמַי
מַסִיק עֲלָוָן וּמְקָרֵיב קוּרְבָּן
וְעָבֵיד נִכְסַת קוּדְשִׁין כָּל יוֹמַיָא׃
יט וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִם יִרְמְיָה לְמֵימָר׃ כ כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ כְּמָא דְלֵית אֶפְשַׁר
דִיבְטֵיל קְיָמִי דַאֲקֵימִית עִם
יְמָמָא וְעִם לֵילְיָא וּבְדִיל דְלָא
לְמֶהֱוֵי יְמָם וְלֵילֵי בְּעִדָּנְהוֹן׃
כא אַף קְיָמִי לָא יִבְטֵיל
דַאֲקֵימִית עִם דָוִד עַבְדִי
מִלְמֶהֱוֵי לֵיהּ בַּר מְלִיךְ עַל
כּוּרְסֵיהּ וְיָת לֵוָאֵי כַהֲנַיָא
דִמְשַׁמְשִׁין קֳדָמַי׃ כב כְּמָה
דְלֵית אֶפְשַׁר דְיִתְמְנוּן חֵילֵי
שְׁמַיָא וְלָא יִתְכִּיל חָלָא דְיַמָא
כֵּן אַסְגֵי יָת זַרְעָא דָוִד עַבְדִי
וְיָת לֵוָאֵי דִמְשַׁמְשִׁין קֳדָמַי׃
כג וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִם יִרְמְיָה לְמֵימָר׃ כד הֲלָא
חֲזֵיתָא מָא עַמָא הָדֵין מְמַלְלִין
לְמֵימַר תַּרְתֵּין זַרְעֲיָתָא
דְאִתְרְעֵי יְיָ בְּהוֹן וְרַחֲיקִינוּן
וְיָת עַמִי מַרְגְזִין מִלְמֶהֱוֵי עוֹד
עַם מְשַׁמֵשׁ קֳדָמַי כִּקְבָלֵיהוֹן׃
כה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּמָא דְלֵית
אֶפְשַׁר דִיבְטֵיל קְיָמִי דַאֲקֵימִית
עִם יְמָמָא וְעִם לֵילְיָא כֵּן גְזֵירַת
שְׁמַיָא וְאַרְעָא לָא שְׁוִיתוּן
דְיֶעְדוּן׃ כו אַף זַרְעָא דְיַעֲקֹב
וְדָוִד עַבְדִי לָא אַרְחֵיק
מִקָּרְבָא מִבְּנֵיהוֹן עָבְדִין
שׁוּלְטָן עַל זַרְעֵיהּ דְאַבְרָהָם
יִצְחָק וְיַעֲקֹב אֲרֵי אָתֵיב יָת
גָלְוָתְהוֹן וְאֶרְחַם עֲלֵיהוֹן׃
א פִּתְגַם נְבוּאָה דַהֲוָה עִם
יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ וּנְבוּכַדְרֶאצַּר
מַלְכָּא דְבָבֶל וְכָל מַשִׁרְיָתֵיהּ וְכָל מַלְכְוָת אַרְעָא שׁוּלְטָן יְדֵיהּ וְכָל עַמְמַיָא מַגִיחִין
קְרָבָא עַל יְרוּשְׁלֵם וְעַל כָּל קִרְוַהָא לְמֵימָר׃ ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֱזֵיל וְתֵימַר

רשי

בריתית עולם אלא אם יפסוק סופו לחזור: (יח) כל הימים. לא יכרת להם זרע הראוי להעלות עולה ולהקטיר מנחה: (כ) אם תפרו את בריתי היום. אם תוכלו להפר את בריתי אשר כרתי את היום ואת הלילה להיותם בעתם אשר כרתי לנח יבניו ויום ולילה לא ישבותו: (כד) שתי המשפחות. המלכות והכהונה: ואת עמי ינאצון. והדברים האלה הם גורמים לעמי לנאץ מהיות גוי לי: לפניהם. לפי דבריהם אלה שמלמדין אותן לומר לא ישוב הקב"ה מחרונו עוד ולא תועיל להם תשובה: (כה) אם לא בריתי וגו'. אי אפשר שלא יתקיים הברית שכרתי ליום ולילה להיות בעתם ואי אפשר לחוקות שמים וארץ ליבטל כאלו לא שמתים גם זרע יעקב וגו' ורבותינו דרשוהו לענין ברית התורה ללמוד מכאן שבשביל התורה נבראו שמים וארץ

ולכהנים ה' בקריאה וסי' ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולכהנים. ולכהנים הלוים לא יכרת איש. ואחד הכינו להם ולכהנים ב' בפסוק. והסגנים לא ידעו אנה הלכתי. ומקטיר ג' בקריאה וסי' רק בבמות הוא מזבח ומקטיר ולכהנים הלוים לא יכרת איש. והשבתי למואב: הלוים ד' דקדמי' לכהנים וסי' גם בריתי תופר. וגם בירושלים העמיד. ויעמדו הלוים בכלי דויד. ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות דחזקיה דד"ה: ואת הלוים ד' בקריאה וסי' גם בריתי תופר. ודבתריה אשר לא יספר. ויבאו את הכהנים מערי יהודה. ויאסף דוד את בני: יעקוב ה' מ"ל וסי' נמסר בסדר בחקתי ולעיל בסיפרא סי' ל': ישחק ד' כנוי ליצחק וסי' גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס. ולא תטיף על בית ישחק. ונשמו במות ישחק. ושבועתו

מצודת ציון

(כ) תפרו. ענין בטול: בריתי. ענינו בכ"מ דבר מתקיים: בעתם. מל' עת וזמן: (כב) אשר. כאשר ותחסר כ"ף הדמיון: ימד. מל' מדידה: (כד) ינאצון. ענין מיאוס ובזיון כמו ותוכחת נאץ לבו (משלי ה): (כו) ישחק. יצחק כי זשר"ץ מתחלף: כי. כאשר: שביתם. מל' שביה: (א) חילו. גבאות עמו:

רדק

שהוא ס' מדקו: (כ) כה אמר ה' אם תפרו את בריתי היום. אם תוכלו להפר בריתי שכרתי עם נח ובניו עד כל ימי הארץ וגו' ויום ולילה לא ישבתו כמו שזה לא יופר ולא ישבות כן לא תופר בריתי את דוד שכרתי לו בהיות לנצח מלכותו קיימת וכן בריתי שכרתי עם אהרן ועם בניו: בעתם. על סדר התקופות: (כב) אשר. כמו כאשר חסר כ"ף הדמיון וכן כי אשר ראיתם את מצרים היום כמו כאשר: כן ארבה. עד שלא יספר ולא ימד ולשון ימד נופל על חול הים ולא על צבא השמים והמספר נופל על זה ועל זה: משרתי אותי. כמו משרתים כי פעמים יפול מ"ם הרבוי ויספיק ביו"ד הרבוי כמו נטעי נעמנים מי המריב מלאכי רעים והדומים להם: (כד) הלוא ראית. שתי המשפחות. משפחת דוד ומשפחת אהרן אשר בחר ה' בהם להיות מנהיגי העם ואת עמי ינאצון. וכיון שראו שהאויבים מאסם ינאצו בניהם את ישראל מהיות עוד גוי לפניהם ולא יוכיחום ולא ינהיגום בדרך ישרה כי חשבו כי פסקה המלכות והכהונה כי רוב ישראל גלו והנשארים נתונים ביד גויי הארמים ואדוני אבי ז"ל פירש ואת עמי כמו ועמי כלומר כיון שראו עמי כי האלהים מאסם גם הם ינאצו אותם ולא ילכו אחר מצותיו ולא ירצו להיות גוי לפניהם ולעשות מצותם ולפירושו יהיה את זה נופל על הפעל כמו ואת מלכינו ואת שריע ואת הברזל נפל אל המים וכבר פירשנו אותם על הפעול ככל את הנופל על הפעול: (כה) כה אמר ה' אם לא בריתי. כלומר אם לא יהיה בריתי יומם ולילה ולא שמתי חקות שמים והארץ להיות חוק עולם אם לא יהיה זה לא יהיה זרע יעקב ודוד שאמאסם אבל כל זמן שתהיה קיימת בריתי עם שמים והארץ ועם יומם ולילה תהיה בריתי עם זרע יעקב ודוד עם זרע יעקב להיות גוי ועם זרע דוד להיות מושל ולא הוצרך להשיב משפחת הכהונה כי כבר זכרה למעלה ואת הלוים משרתי אותי אבל שנה בדבר המלכות כי הוא עקר הנהגת ישראל מיראת המלכות: (כו) גם זרע יעקב ודוד. כתב רבי יונה המדקדק כי יעקב במקום אהרן לפי שזכר שתי המשפחות וכן אומר כל"ב מדות של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי במדת מדבר בנאמר בזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחברו כמו וזאת ליהודה שאינו ענין ליהודה שהרי נאמר שמע ה' קול יהודה אנהו ענין לשמעון כיוצא בו גם זרע יעקב ודוד שאינו ענין ליעקב שהרי נאמר יצחק ויעקב אנהו ענין לאהרן ראוי לדבר שתי המשפחות שאמר וכבר פירשנוהו והחכם ר"א בן עזרא ז"ל פי' אך מי שהוא מזרע יעקב אמאס בעבור שאמרה תורה שלא יהא מלך מושל בישראל כי אם מיעקב ועוד שהוא ממשפחת דוד והם שתי מעלות: אל זרע אברהם. כמו על וכן ואל הסרים לא אבל כמו על הסרים: ישחק. כתיב בשי"ן כמו
תולדות אהרן אם לא בריתי.
סבת לג קלו
פסחים סח תענית כו מגילה לא נדרים לא לב עבו"ס ג זוסר ויקרא:

מצודת דוד

(יח) ולכהנים הלוים. הכהנים בני לוי: לא יכרת. לא יהיה נכרת מהם איש מלפני מלהיות מעלה העולה וכו': כל הימים. ר"ל כל הימים לא יהיו נכרתים כי עד עולם תהיה העבודה בהם: (כ) אם תפרו. אם תוכלו להפר את בריתי אשר העמדתי אל היום וכו': ולבלתי. ולבל יהיו יומם ולילה בעת שקבעתי להם והוא כפל ענין במלות שונות: (כא) גם בריתי. אז גם בריתי תופר עם דוד לבל היות לו בן מולך על כסאו וגם תופר הברית עם הכהנים בני לוי המשרתים אותי לבל ישרתו עוד ור"ל כמו שאין בידכם להפר הברית שעם היום והלילה כן א"א שיופר הברית שעם דוד ושעם הכהנים: (כב) אשר לא יספר. ר"ל כמו אשר לא יספר כוכבי השמים ולא ימדד חול הים בעבור רוב הכמות כן ארבה בכמות את זרע דוד והכהנים מבני לוי: (כד) שתי המשפחות. משפחת דוד ומשפחת אהרן הכהן: וימאסם. הנה עתה מאס בהם: ואת עמי ינאצון. וגם ימאסו את עמי ר"ל אומרים שמאסתי בהם לבל היות עוד גוי לפני שתי המשפחות האלה כי מאס בכולם ועוד לא ימלוך עליהם מי ממשפחת דוד ולא יכהנו בהם משפחת אהרן והם לא יהיו עוד נקראים בני עמם כי תתפרד החבילה: (כה) אם לא בריתי. אם לא יתקיים הברית שעם היום והלילה אם יהיו חוקות והנהגות שמים וארץ כאלו לא שמתי להיות בטלים מחוק הנהגתם: (כו) גם זרע יעקב. אז אמאס גם זרע יעקב ודוד עבדי לבלי קחת מזרעו מושלים על זרע אברהם וכו' ור"ל כמו שלא יבטל זמן היום והלילה וחוקות השמים והארץ כן

ירמיה לד

מלך יהודה ואמרת אליו כה אמר
יהוה הנני נתן את העיר הזאת
ביד מלך בבל ושרפה באש:
ג ואתה לא תמלט מידו כי תפש ל'
תתפש ובידו תנתן ועיניך את עיני ל'. ו'
מלך בבל תראינה ופיהו את פיך כ"ס
ידבר ובבל תבוא: ד אך שמע ד'
דבר יהוה צדקיהו מלך יהודה כה
אמר יהוה עליך לא תמות בחרב:
ה בשלום תמות ובמשרפות ל' ומ"ע
אבותיך המלכים הראשנים אשר ג' מ"ע
היו לפניך כן ישרפו לך והוי אדון
יספדו לך כי דבר אני דברתי נאם
יהוה: ו וידבר ירמיהו הנביא אל ל' דסמיכי
צדקיהו מלך יהודה את כל
הדברים האלה בירושלם: ז וחיל
מלך בבל נלחמים על ירושלם ועל
כל ערי יהודה הנותרות אל לכיש ג' ב' חס' וא' מ"ל
ואל עזקה כי הנה נשארו בערי
יהודה ערי מבצר: ח הדבר אשר
היה אל ירמיהו מאת יהוה אחרי
כרת המלך צדקיהו ברית את כל
העם אשר בירושלם לקרא להם
דרור: ט לשלח איש את עבדו
ואיש את שפחתו העברי והעבריה ל'
חפשים לבלתי עבד בם ביהודי ס'
אחיהו איש: י וישמעו כל השרים ד'
וכל העם אשר באו בברית לשלח ס' ס' חס'
איש את עבדו ואיש את שפחתו
חפשים לבלתי עבד בם עוד ס'
וישמעו וישלחו: יא וישובו אחרי ל' ו' ז' חס' וג' מ"ל
כן וישבו את העבדים ואת
השפחות אשר שלחו חפשים ד'
ויכבישום לעבדים ולשפחות: ק' ויכבשום
יב ויהי דבר יהוה אל ירמיהו מאת
יהוה לאמר: יג כה אמר יהוה אלהי כ"ד
ישראל אנכי כרתי ברית את

לצדקיה מלך שבטא דבית
יהודה ותימר ליה כדנן אמר
יי הא אנא מסר ית קרתא
הדא ביד מלכא דבבל
ויוקדינה בנורא: ג ואת לא
תשתיזב מן ידיה ארי
אתאחדא תתאחד ובידיה
תתמסר ועינך ית עיני מלכא
דבבל יחזין ופומיה עם פומך
ימלל ולבבל תתובל: ד ברם
קביל פתגמא דיי צדקיה מלך
שבטא דבית יהודה כדנן
אמר יי עלך לא תתקטיל
בחרבא: ה בשלמא תמות
וביקידות אבהתך מלכיא
קדמאי דהוו קדמך כן יוקדון
עלך וי על מלכא יספדון עלך
ארי פתגמא אנא מלית אמר
יי: ו ומליל ירמיה נביא עם
צדקיהו מלך שבטא דבית
יהודה ית כל פתגמיא האלין
בירושלם: ז ומשירית מלכא
דבבל מגיחין קרבא על
ירושלם ועל כל קרויא דבית
יהודה דאשתארא על לכיש
ועל עזקה ארי אינון
אשתארא בקרויא דבית
יהודה קרוין כריכן: ח פתגם
נבואה דהוה עם ירמיה מן
קדם יי בתר דגזר מלכא
צדקיה קים עם כל עמא
דבירושלם למקרי להון חרו:
ט לשלחא גבר ית עבדיה וגבר
ית אמתיה בר ישראל ובת
ישראל דלא בני חורין בדיל
ודלא יפלחון בהון גבר
באחוהי יהודאה: י ושמעו כל
רברביא וכל עמא דעלו
בקימא לשלחא גבר ית
עבדיה וגבר ית אמתיה בני
חורין בדיל דלא יפלחון בהון
עוד וקבילו ושלחו: יא ותבו
בתר כן ואתיבו ית עבדין
וית אמהתא דפטרו בני חורין
וכבישונון לעבדין ולאמהן:
יב והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה מן קדם יי למימר: יג כדנן אמר יי אלהא דישראל אנא גזרית קים עם

רדק

כמו נה"ר פי שני הפרשים שוים בענין ושני הלוחות מגולה אחד וזוה אחד מה' הכתובים בשי"ן כנוי לנוכח: כי תפש. כתוב בוי"ו וקרי תפש ביו"ד והענין אחד כי נמצא מן הקל יוצא בזה הענין כמו ושני ה' את הבוקר וזולתו: (ד) אך. בזה התנחם אף על פי שתגלה לא תמות בחרב: (ה) בשלום תמות. אע"פ שנקרו עיניו כיון שלא ימות בחרב וימות על מטתו ויעשו לו כבוד כמו שעושים למלכים זהו בשלום ורז"ל אמרו מהו בשלו' שמת נבוכדנצר בימיו: ובמשרפות. כמו שהיו שורפים על מטתם בשמים וזנים מרוקחים כמו שנאמר באסא ורז"ל פי' מה היו שורפים עליהם מטתן וכלי תשמישן: כי דבר אני דברתי. כי זה הדבר אני דברתיו אותו לפיכך תדע שיתקיים: (ז) אל לכיש ואל עזקה. כמו על לכיש ועל עזקה. וכמוהם רבים כמו שכתבנו: (ח) הדבר. אחרי כרות המלך צדקיהו. שמו לבם מזה הענין וכרתו להם ברית לקיים הדרור והסדר שלם כי מה שאומר בספר יחזקאל ויהי בשנה השביעית בחמישי בעשור לחדש באו אנשים מזקני ישראל לדרוש את ה' וישבו לפני היא שנת שביעית למלכות צדקיהו ואותה שנה כרת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלם לקרא להם דרור שיהיו נקיים לעבדים ולשפחות כמו שאמר לשלח איש את עבדו וגו' ובא הכנוי טרם הידיעה כמו ותראהו את הילד והדומים לו: (ט) לבלתי עבד בם. בעברי ובעבריה ואחר כן הוסיף באור ואמר ביהודי אחיהו איש והוא כמו הסוך לבלתי עבוד איש ביהודי אחיהו וכן מקום שם קבר מקום קבר שם והדומים להם שהמוקדם מאוחר: (יא) ויכבישום. כתיב ויכבשום קרי והענין אחד אלא שזה מן נוסף אם מן

לישחק דתהלים: ועיניך ז' וסי' בניך ובנותיך נתונים לעם אחר. הנני נותנך למגור. קחנו ועיניך שים. את עיני מלך בבל. ועיניך על רמים. תהי נא אזנך קשבת. ועיניך דרכי תצרנה: אבותיך ג' מ"ל בקריאה. וסי' שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך. ובמשרפות אבותיך המלכים. אל תסג גבול עולם. אנ"ך: הנותרות ג' ב' חסר וסי' ויעקב רעה את צאן. על פי השנים הנותרת. וחיל מלך בבל נלחמים. בתרא מ"ל דמ"ל ושארא חסר וי"ו בתרא. אחיהו ד' וסי' ויביאו את התרומה. אבד חסיד מן הארץ. לשלוח איש את עבדו. איש באחיהו ידבקו: שלחו ד' דגשים וסי' בשפטים סי' א':

תולדות אהרן בשלום תמות. מ"ק כח סנהדרין מו גג עמ"ס יא (סנהדרין כ ע"ב ע"ס לט): וישמעו וישלחו. ערכין לג:

רשי

ואין אך אין המדרש מיושב על סדר המקראות: (ה) בשלום תמות. אמרו רבותינו שמת נבוכדנצר בימיו שכל ימי נ"נ לא יצאו אסוריו מאסיריהם וכשמת נבוכדנצר יצא צדקיה מבית האסורים ולמחרת מת וקברוהו בכבוד: ובמשרפות אבותיך. כך היה דרכם לשרוף על המלכים מטתן וכלי תשמישן: (ח) אחרי כרות המלך. בשנה השביעית למלכו קץ שמטה בסדר עולם ויהי בשנה השביעית באו אנשים מזקני יהודה לדרוש את ה' אמרו ליחזקאל עבד כהן שמכרו רבו מהו שיאכל בתרומה כלומר לפי שהיו רוצין לומר

מצודת דוד

כן לא אמאס זרע יעקב ודוד והיה לזרע אהרן ולקצר לא זכרו ומאליו יובן: כי אשיב. ר"ל חנה יהיה כאשר אשיב לארצם את בני השבי וארחם עליהם אז תשוב המלוכה לזרע דוד: לד (א) וממשלת ידו. שהוא מושל עליהם: וכל העמים. כי גם מעמים אחרים באו לעזרתו: עליה. רצה לומר הסמוכים לה: לאמר. מוסב על הדבר וכו' מאת ה' לאמר: (ב) ואמרת אליו. רצה לומר אליו לבד ולא יהיה עוד פי כדרכך אליו: (ג) ובידו תנתן. ולא ימיתו אותך התופשים: ופיהו. של מלך בבל: (ד) לא תמות בחרב. כי גם נ"נ לא ימיתך: (ה) בשלום תמות. ארז"ל לאחר שמת נ"נ הוציאו לצדקיה מן המאסר ומת על מטתו: ובמשרפות. כמו ששרפו על אבותיך המלכים מטתן וכלי תשמישן כן ישרפו עליך כי כן היה הדרך לשרוף על המלכים כמ"ש ישרפו לו וגו' (דה"ב טז): והוי אדון. בעת יספדו אותך יאמרו הוי הוי על מיתת האדון: אני דברתי. ובודאי תקום: (ז) הנותרות. מה שלא כבשם עדיין: אל לכיש. על לכיש ועל עזקה כי כולם כבשם ושאר מבצרים: (ח) לקרא להם דרור. ר"ל לקרא לעבדים ולשפחות דרור וכאשר יפרש במקרא שלאחריו: (ט) לשלח. מפרש יפרש למי יהיה הדרור ומה היא ואמר לשלח כל איש את עבדו וגו' חפשים ולתוספת ביאור אמר לבלתי עבד בם ביהודי אחיהו איש והוא מקרא מסורס ור"ל שום איש לא יעבוד עוד ביהודי אחיו אשר שעבדו עד שרים וכמשפט התורה: (י) וישמעו וכו'. רצה לומר קבלו על עצמן לשלח איש את עבדו וכו': וישמעו וישלחו. קבלו על עצמן לשלוח וכן שלחום ולפי שארכו הדברים במה שאמר לשלח וכו' לכן חזר ואמר וישמעו וכן דרך המקרא: (יא) וישובו. אח"ז נתחרטו והחזירו את העבדים וכו'. ותפשו בהם בחוזק להיות להם לעבדים ולשפחות: (יב) ויהי דבר ה'. זה סוף האמור בתחילת הענין הדבר אשר היה וכו' ולפי שארכו הדברים חזר לומר ויהי דבר ה': (יג) ביום הוציאי. בעת הוציאי וכו' ועל עומד הר סיני

מצודת ציון

(ג) תפוש תתפש. ענין האחיזה בחוזק: (ה) והוי. ענין צעקת יללה: (ח) דרור. ענין חירות וחפשי כמו וקראתם דרור (ויקרא כה): (י) וישמעו. ענין קבלה דברים: (יא) ויכבשום. ענין התפיסה בחוזק כמו ויש מבנותינו נכבשות (נחמיה ה):

אבותיכם ביום הוצאי אותם מארץ
מצרים מבית עבדים לאמר: יד מקץ
שבע שנים תשלחו איש את־אחיו
העברי אשר ימכר לך ועבדך שש
שנים ושלחתו חפשי מעמך ולא־
שמעו אבותיכם אלי ולא הטו את־
אזנם: טו ותשבו אתם היום ותעשו
את־הישר בעיני לקרא דרור איש
לרעהו ותכרתו ברית לפני בבית
אשר־נקרא שמי עליו: טז ותשבו
ותחללו את־שמי ותשבו איש את־
עבדו ואיש את־שפחתו אשר־
שלחתם חפשים לנפשם ותכבשו
אתם להיות לכם לעבדים
ולשפחות: יז לכן כה־אמר יהוה
אתם לא־שמעתם אלי לקרא דרור
איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא
לכם דרור נאם־יהוה אל־החרב אל־
הדבר ואל־הרעב ונתתי אתכם
לזועה לכל ממלכות הארץ:
יח ונתתי את־האנשים העברים
את־בריתי אשר לא־הקימו את־
דברי הברית אשר כרתו לפני
העגל אשר כרתו לשנים ויעברו
בין בתריו: יט שרי יהודה ושרי
ירושלם הסרסים והכהנים וכל עם
הארץ העברים בין בתרי העגל:
כ ונתתי אותם ביד איביהם וביד
מבקשי נפשם והיתה נבלתם
למאכל לעוף השמים ולבהמת
הארץ: כא ואת־צדקיהו מלך־
יהודה ואת־שריו אתן ביד איביהם
וביד מבקשי נפשם וביד חיל מלך
בבל העלים מעליכם: כב הנני מצוה
נאם־יהוה והשבתים אל־העיר
הזאת ונלחמו עליה ולכדוה ושרפה
באש ואת־ערי יהודה אתן שממה
מאין ישב:
לה א הדבר אשר־היה אל־ירמיהו
מאת יהוה בימי יהויקים בן־יאשיהו מלך יהודה לאמר:

ג' חסר יו"ד · ר"פ תפסק בפסוק · ג' · ג' ג' בספרא · יא. ג' · ו' חסר יו"ד ג' וחסר · ג' וחסר · יו"ן חסר בסיפרא ג' בטעם בסיפרא · ג' · לזועה ק' · יו ר"פ · ג' חסר בסיפרא · ג' · ג"ע · ג'. ט' חסר · ד' · ט' חסר בסיפרא

אבהתכון ביומא דאפקית
יתהון מארעא דמצרים מבית
עבדותא למימר: יד מסוף
שבע שנין תשלחון גבר ית
אחוהי בר ישראל דיזדבן לך
ויפלחינך שית שנין
ותפטרניה בר חורין מעמך
ולא קבילו אבהתכון למימרי
ולא ארכינו ית אודנהון:
טו ותבתון אתון יומא דין
ועבדתון ית דכשר קדמי
למקרי חירו גבר לחבריה
וגזרתון קים קדמי בביתא
דאתקרי שמי עלוהי:
טז ותבתון ואחלתון ית שמי
ואתיבתון גבר ית עבדיה וגבר
ית אמתיה די פטרתון בני
חורין לנפשתהון וכבישתון
יתהון למהוי לכון לעבדין
ולאמהן: יז בכן כדנן אמר יי
אתון לא קבילתון למימרי
למקרי חירו גבר לאחוהי וגבר
לחבריה הא אנא מכריז לכון
חירו אמר יי מן חרבא ומן
מותא ומן כפנא ואתן יתכון
לזיע לכל מלכות ארעא:
יח ואתן ית גבריא דעברו
על קימי דלא קימו ית פתגמי
קימא דגזרו קדמי עגלא
דפסקו לתרין ועברו בין
פלגוהי: יט רברבי יהודה
ורברבי ירושלם ורברביא
וכהניא וכל עמא דארעא
דעברו בין פלגי עגלא:
כ ואמסר יתהון ביד בעלי
דבביהון וביד דבעין למקטלהון
ותהי נבלתהון משגרא למיכל
לעופא דשמיא ולבעירא
דארעא: כא וית צדקיה מלך
שבטא דבית יהודה וית רברבוהי אמסר ביד בעלי
דבביהון וביד דבעין למקטלהון וביד משירית מלכא דבבל
דאסתלקא מנכון: כב הא אנא מפקיד אמר יי ואתיבינון
על קרתא הדא ויגיחון קרבא עלה ויכבשונה ויוקדונה
בנורא וית קרויא דבית יהודה אתן לצדו מבלי יתיב:
א פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי ביומי
יהויקים בר יאשיהו מלך שבטא דבית יהודה למימר:

רשי

לומר לא נענש על המצות על שהחזירו את העבדים: (יז) הנני קורא לכם דרור, מלהיות אדון לכם להציל ותהיו הפקר אל החרב ואל הרעב: (יח) העגל אשר כרתו לשנים. כשחזרו וכבשום כרתו כולם ברית למרוד במקום וכרתו העגל לשנים ועברו בין בתריו למרוד בו והיא היתה ברית חזקה וגמורה לאמר ככה יבתר ויחלק העובר עליה: (כא) העולים מעליכם, מפני חיל פרעה שיצא ממצרים כמו שמפורש בספר זה (לז): (כב) הנני מצוה. והנה חיל פרעה לארצו והכשדים ישובו עליכם

רדק

מן הקל: (יז) הנני קורא לכם דרור. נאם ה' אל החרב ואל הדבר ואל הרעב. כי אותם ישלחו בכם ולא יהיה לכם אדון שימנע אתכם מהם כי הפקיר אתכם להם: לזועה. לזועה כתיב וקרי לזעוה והענין אחד ענין תנועה ונדידה אלא שהאותיות הפוכות כמו כבש וכשב והוחמים להם: (יח) העגל אשר כרתו לשנים. כן היה דרך כורתי הברית וכן ברית אברהם אבינו בין הבתרים: (יט) שרי יהודה ושרי ירושלם. שרי יהודה הם השרים אשר מן הערים מחוץ לירושלם ואמר אחר כך והסריסים והם שרי בית המלך: (כא) העולים מעליכם. כמו שכתוב בזה הספר למטה וחיל פרעה יצא ממצרים וגו' וישמעו הכשדים ויעלו מעל

מצודת דוד

כל המצות בכללן: (יד) מקץ. ר"ל מתחילה כי הראש יקרא קצה כמו הסוף: שבע שנים. לימי עבודתו וכאשר יפרש אחריו ועבדך שש שנים ואחר כך תשלחו חפשי: ולא שמעו. אל המצוה הזאת והלאה: (טו) ותשובו. ואתם שבתם בתשובה היום וגו': לרעהו. לעבדו העברי: אשר נקרא שמי עליו. כי נקרא בית ה': (טז) ותחללו את שמי. בעברכם על שבועת הברית: ותשיבו. והחזרתם לקחת איש את עבדו כו': לנפשם. ללכת לרצונם: ותכבשו. ותפשתם בכח בחזקה: (יז) לקרא דרור. ר"ל להתקיים קריאת הדרור: הנני קורא לכם דרור. ר"ל אתן אתכם חפשים מתחת להיות מופקרים אל החרב וגו' ולא יהיה עוד אדון עליכם להגן אתכם מידיהם: לזועה לכל ממלכות הארץ. ר"ל כולם יחרידו אתכם: (יח) אשר לא הקימו. כפל הדבר במ"ש: אשר כרתו לפני. והוא מפרש שכרתו העגל לשני חלקים ועברו בין החלקים כי כן היה דרך כורתי ברית וכמ"ש בברית בין הבתרים ויבתר אותם בתוך וכו' והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה (בראשית טו) והוא היה שלוחו של מקום: (יט) שרי יהודה. והם שרי יהודה וכו' אשר עברו בין בתרי העגל: (כ) ונתתי. לפי שהאריכו בדברים חזר לומר ונתתי אותם: למאכל וכו'. כי לא יקברום על כי ירבו מאד: ולבהמת הארץ. לחית הארץ כי חיה בכלל בהמה: (כא) וביד חיל וכו'. הם האויבים ומבקשי נפשם והוא כפל ענין במ"ש: העולים מעליכם. אשר נסתלקו מעליכם בעבור שבאו חילים לעזור לכם כמ"ש וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים וכו' ויעלו מעל ירושלים (לקמן לז): (כב) הנני מצוה. ר"ל אצוה להם: והשיבותים. השיב להם את חיל מלך בבל:

מצודת ציון

(טז) ותחללו. מל' חלול: לנפשם. ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כג): (יז) לזועה. ענין מרוס: (יח) העוברים. כמעברים: הקימו. מל' קום: בתריו. חלקיו כמו ואת הצפור לא בתר (שם טו): (יט) הסריסים. מין שררה: העוברים. מל' עברה: (כא) העולים. ענין סלוק כמו ויעלו מעל ירושלים (לקמן לז)

ועבדך ב' וסימ' כי ימכר לך אחיך העברי, מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו: אותם י"ז חסר בספרא וסי' נמסר לעיל בספרא סי' כג: לא שמעתם ג' דסמיכי בקרי' וסי' לכן כה אמר יי' צבאות יען, לקרא דרור איש לאחיו, רעי עונך כי בה' אלהיך פשעת: וכל עם ז' דסמי' בקריאה וסימ' ויקם יהושע וכל עם המלחמה. ויעל יהושע מן הגלגל. ויבא יהושע וכל עם המלחמה. ויעבר המלך הגלגלה. ותרא והנה המלך עומד על העמוד כמשפט המלכים. וחברו דד"ה שרי יהודה ושרי ירושלם. וסימ' בלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא ושרים מלכא וחמא נבראה: הדבר ה' בטעמא בספרא וסימ' בשלח אליו המלך צדקיהו את פשחור. ונבוכדראצר מלך בבל. אחרי כרות המלך צדקיהו ברית. בימי יהויקים בן יאשיהו. אשר דברת

תולדות אהרן מקץ שבע. (ר"פ כח): בימי יהויקים. מקדם שמר פן:

ב הָל֗וֹךְ אֶל־בֵּית֮ הָרֵכָבִים֒ וְדִבַּרְתָּ֣
אוֹתָ֔ם וַהֲבִאוֹתָם֙ בֵּ֣ית יְהֹוָ֔ה אֶל־
אַחַ֖ת הַלְּשָׁכ֑וֹת וְהִשְׁקִיתָ֥ אוֹתָ֖ם יָֽיִן׃
ג וָאֶקַּ֞ח אֶת־יַאֲזַנְיָ֤ה בֶן־יִרְמְיָ֙הוּ֙ בֶּן־
חֲבַצִּנְיָ֔ה וְאֶת־אֶחָ֖יו וְאֶת־כָּל־בָּנָ֑יו
וְאֵ֖ת כָּל־בֵּ֥ית הָרֵכָבִֽים׃ ד וָאָבִ֤א
אֹתָם֙ בֵּ֣ית יְהֹוָ֔ה אֶל־לִשְׁכַּ֗ת בְּנֵ֛י חָנָ֥ן
בֶּן־יִגְדַּלְיָ֖הוּ אִ֣ישׁ הָאֱלֹהִ֑ים אֲשֶׁר־
אֵ֙צֶל֙ לִשְׁכַּ֣ת הַשָּׂרִ֔ים אֲשֶׁ֣ר מִמַּ֗עַל
לְלִשְׁכַּ֛ת מַעֲשֵׂיָ֥הוּ בֶן־שַׁלֻּ֖ם שֹׁמֵ֥ר
הַסַּֽף׃ ה וָאֶתֵּ֞ן לִפְנֵ֣י ׀ בְּנֵ֣י בֵית־
הָרֵכָבִ֗ים גְּבִעִ֛ים מְלֵאִ֥ים יַ֖יִן וְכֹס֑וֹת
וָאֹמַ֥ר אֲלֵיהֶ֖ם שְׁתוּ־יָֽיִן׃ ו וַיֹּאמְר֖וּ
לֹ֣א נִשְׁתֶּה־יָּ֑יִן כִּ֣י יוֹנָדָ֨ב בֶּן־רֵכָ֜ב
אָבִ֗ינוּ צִוָּ֤ה עָלֵ֙ינוּ֙ לֵאמֹ֔ר לֹ֧א תִשְׁתּוּ־
יַ֛יִן אַתֶּ֥ם וּבְנֵיכֶ֖ם עַד־עוֹלָֽם׃ ז וּבַ֣יִת
לֹא־תִבְנ֗וּ וְזֶ֤רַע לֹֽא־תִזְרָ֙עוּ֙ וְכֶ֣רֶם לֹֽא־
תִטָּ֔עוּ וְלֹ֥א יִהְיֶ֖ה לָכֶ֑ם כִּ֧י בָּאֳהָלִ֣ים
תֵּשְׁב֗וּ כָּל־יְמֵיכֶ֔ם לְמַ֙עַן֙ תִּֽחְי֞וּ יָמִ֣ים
רַבִּ֗ים עַל־פְּנֵ֙י הָֽאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁ֥ר אַתֶּ֖ם
גָּרִ֥ים שָֽׁם׃ ח וַנִּשְׁמַ֗ע בְּקוֹל֙ יְהוֹנָדָ֣ב
בֶּן־רֵכָ֣ב אָבִ֔ינוּ לְכֹ֖ל אֲשֶׁ֣ר צִוָּ֑נוּ
לְבִלְתִּ֨י שְׁתֽוֹת־יַ֜יִן כָּל־יָמֵ֗ינוּ אֲנַ֙חְנוּ֙
נָשֵׁ֔ינוּ בָּנֵ֖ינוּ וּבְנֹתֵֽינוּ׃ ט וּלְבִלְתִּ֛י
בְּנ֥וֹת בָּתִּ֖ים לְשִׁבְתֵּ֑נוּ וְכֶ֧רֶם וְשָׂדֶ֛ה
וָזֶ֖רַע לֹ֥א יִֽהְיֶה־לָּֽנוּ׃ י וַנֵּ֖שֶׁב בָּאֳהָלִ֑ים
וַנִּשְׁמַע֙ וַנַּ֔עַשׂ כְּכֹ֛ל אֲשֶׁר־צִוָּ֖נוּ יוֹנָדָ֥ב
אָבִֽינוּ׃ יא וַיְהִ֗י בַּעֲל֞וֹת נְבוּכַדְרֶאצַּ֣ר
מֶֽלֶךְ־בָּבֶל֮ אֶל־הָאָרֶץ֒ וַנֹּ֗אמֶר בֹּ֚אוּ
וְנָב֣וֹא יְרוּשָׁלִַ֔ם מִפְּנֵי֙ חֵ֣יל הַכַּשְׂדִּ֔ים
וּמִפְּנֵ֖י חֵ֣יל אֲרָ֑ם וַנֵּ֖שֶׁב בִּירֽוּשָׁלִָֽם׃
יב וַיְהִ֥י דְבַר־יְהֹוָ֖ה אֶֽל־יִרְמְיָ֥הוּ לֵאמֹֽר׃
יג כֹּה־אָמַ֞ר יְהֹוָ֤ה צְבָאוֹת֙ אֱלֹהֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֔ל הָלֹ֣ךְ וְאָמַרְתָּ֤ לְאִ֣ישׁ יְהוּדָ֔ה
וּלְיוֹשְׁבֵ֖י יְרוּשָׁלִָ֑ם הֲל֨וֹא תִקְח֥וּ מוּסָ֛ר
לִשְׁמֹ֥עַ אֶל־דְּבָרַ֖י נְאֻם־יְהֹוָֽה׃
יד הוּקַ֡ם אֶת־דִּבְרֵ֣י יְהוֹנָדָ֣ב בֶּן־רֵ֠כָב
אֲשֶׁר־צִוָּ֨ה אֶת־בָּנָ֜יו לְבִלְתִּ֣י שְׁתוֹת־

ב אֱזֵיל לְוָת בְּנֵי בֵית רֵכָב וּתְמַלֵיל עִמְהוֹן וְתַעֲלִינוּן לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיָי לַחֲדָא מִלִשְׁכְּתָא וְתַשְׁקֵי יַתְהוֹן חַמְרָא׃ ג וּדְבָרִית יַת יַאֲזַנְיָה בַּר יִרְמְיָה בַּר חֲבַצִנְיָה וְיַת אֲחוֹהִי וְיַת כָּל בְּנוֹהִי וְיַת כָּל בְּנֵי בֵית רֵכָב׃ ד וְאַעֲלֵיתִינוּן לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיָי לְלִשְׁכַּת בְּנֵי חָנָן בַּר יִגְדַלְיָהוּ נְבִיָא דַיָי דִבְסְטַר לִשְׁכַּת רַבְרְבַיָא דְמִלְעֵיל לְלִשְׁכַּת מַעֲשֵׂיָה בַר שַׁלֻם אֲמַרְכְּלָא׃ ה וִיהָבִית קֳדָם בְּנֵי בֵית רֵכָב כְּלִידִין מְלַן חַמְרָא וְכָסִין וַאֲמָרֵית לְהוֹן שְׁתוּ חַמְרָא׃ ו וַאֲמָרוּ לָא נִשְׁתֵּי חַמְרָא אֲרֵי יוֹנָדָב בַּר רֵכָב אֲבוּנָא פַּקֵיד עֲלָנָא לְמֵימַר לָא תִשְׁתּוּן חַמְרָא אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן עַד עָלְמָא׃ ז וּבֵיתָא לָא תִבְנוּן וְזַרְעָא לָא תִזְרְעוּן וְכַרְמָא לָא תִצְבוּן וְלָא יְהֵי לְכוֹן אֲרֵי בְמַשְׁכְּנִין תֵּיתְבוּן כָּל יוֹמֵיכוֹן בְּדִיל דְתִתְקַיְמוּן יוֹמִין סַגִיאִין עַל אַפֵּי אַרְעָא דְאַתּוּן דַיְרִין תַּמָן׃ ח וְקַבֵּילְנָא לְמֵימַר יוֹנָדָב בַּר רֵכָב אֲבוּנָא לְכֹל דְפַקְדְנָא בְּדִיל דְלָא לְמִשְׁתֵּי חַמְרָא כָּל יוֹמָנָא אֲנַחְנָא נְשָׁנָא בְּנָנָא וּבְנָתָנָא׃ ט וּבְדִיל דְלָא לְמִבְנֵי בָתִּין לְמִתְבְּנָא וְכַרְמִין וַחֲקַלִין וְזַרְעִין לָא יְהֵא לָנָא׃ י וִיתֵיבְנָא בְמַשְׁכְּנִין וְקַבֵּילְנָא וַעֲבַדְנָא כְּכֹל דְפַקְדְנָא יוֹנָדָב אֲבוּנָא׃ יא וַהֲוָה כַּד סְלֵיק נְבוּכַדְנֶאצַר מַלְכָּא דְבָבֶל עַל אַרְעָא וַאֲמַרְנָא אֱתוֹ וְנֵיעוּל לִירוּשְׁלֵם מִן קֳדָם מַשִׁרְיַת כַּסְדָאֵי וּמִן קֳדָם מַשִׁרְיַת אֲרָם וִיתֵיבְנָא בִירוּשְׁלֵם׃ יב וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה לְמֵימַר׃ יג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֱזֵיל וְתֵימַר לֶאֱנַשׁ יְהוּדָה וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם הֲלָא תְקַבְּלוּן אוּלְפַן לְקַבָּלָא לְפִתְגָמַי אֲמַר יְיָ׃ יד אִתְקַיָמוּ פִתְגָמֵי יוֹנָדָב בַּר רֵכָב דְפַקֵיד יַת בְּנוֹהִי בְּדִיל

רש"י

עליהם: (ב) אל בית הרכבים. בני יונדב בן רכב ומבני יתרו היו: (ד) איש האלהים. נביא ה': שומר הסף. אמרכלא תרגומו בלע"ז: (ז) באהלים תשבו. במדבריות אשר אתם גרים שם לא היה להם חלק בארץ שבני יתרו היו: (יא) ויהי בעלות נבוכדנאצר. על כרחם באנו העיר לכך עכשיו אנו יושבים

מצודת דוד

לה (ב) בית הרכבים. הם בני יונדב בן רכב ומזרע יתרו היו: בית ה'. אל בית ה': אל אחת הלשכות. אל אחת מן הלשכות: והשקית. השתדל להשקותם יין: (ד) איש האלהים. נביא ה': אשר אצל. הלשכה ההיא היתה אצל הלשכה אשר השרים מאספים שמה ממעל ללשכת מעשיהו: (ה) וכוסות. לשפוך בהם יין מהגביעים לשתות מהם: (ו) אבינו. ר"ל ראש המשפחה: עד עולם. עד סוף כל הדורות: (ז) ולא יהיה לכם. הם בקנין או במתנה לא יהיה לכם בית בנוי ושדה זרועה וכרם נטוע: באהלים. העשויים על פני השדה שאפשר להעתיקם ממקום למקום: למען תחיו וגו'. כי בית ושדה וכרם יש בהם סבה המעכבת את האדם במקום שהם ולפעמים יאבד עם אנשי המקום ההוא אבל היושב באהלים ואין לו שדה וכרם בקל יוכל להעתיק ממקום למקום (ופעם מניעת שתיית היין לא הוצרך לפרש כי ידוע הוא שמביא למעשים מגונים): אשר אתם גרים שם. במקום נטיית האהלים: (ח) ונשמע בקול. רלה לומר קבלנו מאמריו: נשינו ובנותינו. ר"ל אף הנשים והקטנות: (ט) לשבתנו. לשבת אנחנו בהם: חורע. ר"ל כל מין זרע אף גן זרוע: (י) ונשב. עד הנה ישבנו באהלים: ונשמע ונעש. ר"ל כמו שקבלנו על עצמינו כן עשינו ככל אשר וגו': (יא) ויהי בעלות. ר"ל ומה שאנו עתה בבתי העיר הסבה היא כי בעלות וגו' אל הארץ (והוא מה שעלה בימי יהויקים כמ"ש במ"ב) אז אמרנו אלו לאלו בואו ונבוא לירושלים מפחד הכשדים ואנשי ארם אשר עמהם לבל יגזלו אותנו ולכן נשב בירושלים: (יג) לאיש יהודה. לאנשי יהודה: הלוא תקחו מוסר. רלה לומר בלמוד מהדבר הזה יש לכם ללמוד לשמוע אל דברי: (יד) הוקם. הנה נתקיים את דברי יהונדב וגו': ולא שתו. והנה הם לא שתו (ולא אמר מה שמנעו לקחת בית ושדה וכרם כי מניעת שתית היין ראו בעיניכם ולא כן אלו): כי שמעו. ר"ל לא מנעו מרצון נפשם כי אם לשמוע מצות אביהם:

רד"ק

העל ירושלם: (ב) בית הרכבים. מבית הוגבל ומקן משם היו ונקראו בית הרכבים על שם רכב אבי יונדב שהיה גדול המשפחה וכן אמר בדברי הימים המה הקינים הבאים מחמת אבי רכב: והשקית אותם יין. אע"פ שהם לא שתו אמר והשקית שתתן לפניהם כוסות יין לשתות: (ד) איש האלהים. תרגומו נביא דה': שומר הסף. הוא הגזבר לכלי הבית וכלי השרת חולקם ות"י שומר הסף אמרכלא: (ו) כי יונדב בן רכב אבינו. ר"ל אבי הבינו כי הנה מלאנו יונדב בן רכב כמלך יהוא בן נמשי וממנו עד מלכות יהויקים קרוב לג' שנה: (ז) ולא יהיה לכם. טעמו על כולם: לא בית ולא כרם ולא שדה. לא יהיה לכם לא במתנה ולא במקח ממכר: למען תחיו ימים רבים, כי הבתים והשדות והכרמים מעכבים את האדם במקומו ויהיה רעב או חרב וימות בקוצר ימים מדאגה וכשלא יהיה לו במקומו כל זמן שיראה טוב בזה המקום ישב בו וכשיראה רע ילך למקום אחר שיהיה בו בטוב לפיכך טוב להם שיהיו יושבי אהלים ויסעו ממקום למקום כפי מה שיראו הטוב במקום בית שדה וכרם ואריכו ימים בזה וכן ראינו בהבות שהיו נוסעים ממקום למקום באהליהם מפני הרעב ושתית היין שמנעם ממנו שידע מסבתו שמערב דעת מי שוגה בו כמו שכתוב כל שוגה בו לא יחכם וכתיב למי אוי למי אבוי למי מדינים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים למאחרים על היין וסבת גלות עשרת השבטים היה על הרבות שתות היין כמו שנאמר הוי עטרת גאות שכורי אפרים ואמר הוי גבורים לשתות יין ואמר משכימי בבקר שכר ירדפו וגם יהודה ובנימין סבת גלותם היין כמו שכתוב וגם אלה ביין שגו וכל הענין כמו שכתוב וראשון שבהם היין אע"פ שהיה צדיק ותמים נשתכר בו ונתגלה בו: (יא) ויהי בעלות נבוכדנאצר. כפי"ת ונאמר באו ונבוא, בואו ל' זרוז כמו לכו ונעלה הגלגל: (יד) הוקם את דברי וגו'. הוקם לשון יחיד על רבים

מסורה

אלינו: ואת אחיו ה' בקריאה וסימ' ויושב יוסף את אביו. ודבתריה ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. האומר לאביו ולאמו לא ראתיו. ויורש זבול את געל ואת אחיו. ואקח את יאזניה בן ירמיה בן חבצניה: יונדב ב' וסי' ויאמרו לא נשתה יין כי. ונשב באהלים ונשמע ונעשה. לכן כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לא יכרת איש. וכל שמואל דכוו' יונדב במ"א יהונדב וסי' ויאמר לו יהונדב שכב על משכבך: תחיו ג' בקריאה וסימ' ועתה ישראל שמע אל החקים. ובית לא תבנו וזרע. דרשו טוב ואל רע: ונשב ג' בנביאים ובכתובים וסי' ונשב באהלים ונשמע ונעשה ודבתריה בירושלם. בגהר אהוא: באהלים ד' בקריאה וסימן בשפטים סימן ח: צונו ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר דברים: הוקם ג' בקריאה ב' מל' וא' חסר וס' הוקם המשכן. נאם הגבר הקם על. את דברי יהונדב בן רכב.

מצודת ציון

לה: (ב) הלשכות. ענין חדר: (ד) שומר הסף. שומר מזוזות השערים כי סף הוא מזוזה וכן הכהנים שומרי הסף (מ"ב יב): (ה) גביעים. הם כעין כוסות וגדולים מהם וכוסות קטנים מהן וכן ואת גביעי גביע הכסף (בראשית מד): (ז) גרים. ענין דירה (בראשית לג):

ובנית כנכים : (ט) עֵדֶר . כנית

יין ולא שתו עד־היום הזה כי שמעו
את מצות אביהם ואנכי דברתי
אליכם השכם ודבר ולא שמעתם
אלי : טו ואשלח אליכם את־כל־
עבדי הנביאים השכם ושלח ׀
לאמר שבו־נא איש מדרכו הרעה
והיטיבו מעלליכם ואל־תלכו אחרי
אלהים אחרים לעבדם ושבו אל־
האדמה אשר־נתתי לכם
ולאבתיכם ולא הטיתם את־אזנכם
ולא שמעתם אלי : טז כי הקימו בני
יהונדב בן־רכב את־מצות אביהם
אשר צום והעם הזה לא שמעו אלי :
יז לכן כה־אמר יהוה אלהי צבאות
אלהי ישראל הנני מביא אל־יהודה
ואל כל־יושבי ירושלם את כל־
הרעה אשר דברתי עליהם יען
דברתי אליהם ולא שמעו ואקרא
להם ולא ענו : יח ולבית הרכבים
אמר ירמיהו כה־אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל יען אשר שמעתם
על־מצות יהונדב אביכם ותשמרו
את־כל־מצותיו ותעשו ככל אשר־
צוה אתכם : יט לכן כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל לא־יכרת
איש ליונדב בן־רכב עמד לפני
כל־הימים :

לו א ויהי בשנה הרבעית
ליהויקים בן־יאשיהו מלך יהודה
היה הדבר הזה אל־ירמיהו מאת
יהוה לאמר : ב קח־לך מגלת־ספר
וכתבת אליה את כל־הדברים
אשר־דברתי אליך על־ישראל
ועל־יהודה ועל־כל־הגוים מיום
דברתי אליך מימי יאשיהו ועד
היום הזה : ג אולי ישמעו בית יהודה
את כל־הרעה אשר אנכי חשב
לעשות להם למען ישובו איש
מדרכו הרעה וסלחתי לעונם
ולחטאתם : ד ויקרא ירמיהו את־
ברוך בן־נריה ויכתב ברוך מפי ירמיהו את כל־דברי יהוה אשר־

(הערות המסורה בשוליים: כ״ג פסוקים בספר׳ ולא ונה · י״א · פ׳ חסר בנביא׳ ובכתובים · ז׳ · כ׳ בסיפרא · פ׳ · ג׳ · כ׳ בטעם בסיפרא · ו׳ · ל״ד מ״ע · י׳ · ל׳ · ד׳ · ג׳ · סימן · י״ב ר״פ · י״א חסר ה״א · י׳ דסמיכי · ג׳)

דלא למשתי חמרא ולא
אשתיאו עד יומא הדין ארי
קבילו ית תפקדתא דאבוהון
ואנא שלחית לותכון ית כל
עבדי נביא מקדים וממליל
ולא קבילתון למימרי :
טו ושלחית לותכון ית כל
עבדי נביא מקדים ומשלח
למימר תובו כען גבר
מאורחיה בישתא ואתקינו
עובדיכון ולא תהכון בתר
טעות פלחי כוכביא
למפלחהון ותיבו על ארעא
דיהבת לכון ולאבהתכון ולא
ארכינתון ית אודנכון ולא
קבילתון למימרי : טז ארי
אקימו בני יונדב בר רכב ית
תפקדתא דאבוהון דפקדינון
ועמא הדין לא קבילו למימרי :
יז בכן כדנן אמר יי צבאות
אלהא דישראל הא אנא
מיתי על אנש יהודה ועל כל
יתבי ירושלם ית כל בישתא
דגזרית עליהון חלף דשלחית
לותהון ית כל עבדי נביא
ולא קבילו ואתנביאו להון ולא
תבו : יח ולבני בית רכב אמר
ירמיה כדנן אמר יי צבאות
אלהא דישראל חלף דקבילתון
לתפקידת יהונדב אבוכון
ונטרתון ית כל פקודוהי
ועבדתון ככל דפקיד יתכון :
יט בכן כדנן אמר יי צבאות
אלהא דישראל לא יפסוק גבר
ליונדב בר רכב משמשקדמי
כל יומיא : א והוה בשתא
רביעיתא ליהויקים בר יאשיה
מלכא דשבטא דבית יהודה הוה
פתגמא הדין עם ירמיה מן
קדם יי למימר : ב סב לך מגלת ספרא ותכתוב עלה ית
כל פתגמיא דמליית עמך על ישראל ועל יהודה ועל כל
עממיא מיומא דמליית עמך ביומי יאשיה ועד יומא הדין :
ג מאים ישמעון דבית יהודה ית כל בישתא דאנא מחשב
למעבד להון בדיל דיתובון גבר מאורחיה בישתא
ואשבוק לחוביהון ולחטאיהון : ד וקרא ירמיה ית ברוך בר
נריה וכתב ברוך מפום דירמיה ית כל פתגמיא דיי

מצודת דוד

השכם. ר״ל בזריזות רב בהשכמה אני מדבר אליכם ע״י הנביאים ועכ״ז לא שמעתם : (טו) ואשלח. רצה לומר ואחר שעברתם על דברי שלחתי אליכם הנביאים בהשכמה ובזריזות לאמר שובו עתה כל איש מדרכו הרעה ומעתה היטיבו מעלליכם : ושבו. ואז תשבו על האדמה וכו׳ : (טז) כי הקימו. ר״ל ובעבור כי בני יהונדב הקימו מצות אביהם והעם הזה לא שמעו אלי ולא למדו מהם : (יז) לכן. הואיל ולא שמעו ולא למדו מהם לכן וכו׳ : אשר דברתי עליהם. הפורעניות שיעדתי ע״י הנביאי׳ : יען. בעבור שדברתי עליהם דברי ולא שמעו : ואקרא להם. לשוב אלי : (יח) אשר שמעתם. לקבל מאמריו : על מצות. אל מצות : ותשמרו. ר״ל שמרתם בלב ולא שכחתם בהם : ותעשו. וגם עשיתם ככל אשר צוה אתכם עם כי רבים המה : (יט) לא יכרת וכו׳. ר״ל לא יהיה נפסק מזרע יונדב מלהיות איש מהם עומד לפני כל הימים כלומר עד עולם יהיו מהם יושבים בסנהדרין ומורים בדברי תורה כן אחז״ל. או יהיה ירצה ע׳ ותושבי שמו ונכנסים לעבודתו : לך (ב) מגלת ספר. הקלף קרוי מגלה והכתיבה ע״ה קרויה מגלת ספר וקראה ע״ש סופה כי בהלקחה עדיין לא כתב בה ובן ומחוי קמה (ישעיה נו) : אליה. כמו עליה : את כל הדברים. אחז״ל שזאת היתה מגלת איכה ומה שאמר את כל הדברים וכו׳ ר״ל שיזכיר בה את כל הפורעניות כעת אשר ייעד מאז על ישראל ועל יהודה אשר כן באו וגם היעודים העתידים לבוא : מיום דברתי. רצה לומר כל היעודים אשר דברתי אליך מיום שהתחלתי לדבר אליך והוא מימי יאשיהו ועד היום הזה את כולם תזכור בה : (ג) אולי ישמעו. ר״ל כשתכתוב במגלה הכל אשר כבר נעשו היעודים ההם אולי יתבוננו את כל רעה וכו׳ ויהיה תועלת בדבר למען ישובו כל איש מדרכו הרעה ואז אסלח לעונם ולא תבוא אם כן הרעה ההיא : (ד) מפי ירמיהו. ר״ל ירמיהו אמר הדברים מפיו וברוך היה כותב בספר : את כל דברי ה׳. ר״ל כפי כל הענין אשר עם לו ה׳ : על מגלת ספר.

רמים כי מלת לא מלות כרכוי : (טו) ואשלח. אמר והא׳ פלסו אמר שאמר שוס וספים כי עבודה זרה שקולה כנגד כל המצות : ושבו אל האדמה. כמו על וכן אל הסריס לא אבל, על מעם יהונדב. כמו אל וכן והלך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו : (יט) לכן. לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים תרגם יונתן משמש קדמי ובדברי רז״ל בני יהונדב לומר ...גרים נכנסים ... לא ישראל אין נכנסים אלא שהיו יושבים בסנהדרין ומורים בדברי תורה וי״א מבנותיהם נשואות לכהנים והיו מבני בניהם מקריבים על גבי המזבח : יונדב. בלא ה״א שלשה בפרשה וסימן ויאמרו. ונשב לא יכרת : (א) ויהי בשנה הרביעית ליהויקים. קח לך מגלת ספר. מגלה וגליון יקרא הקלף או הגויל שיכתוב אדם עליו ובכתבו המגלה לספר רוצה לומר שיכתוב עליה וזו תקרא ספר : (ב) וכתבת אליה. כמו עליה אמר שיכתוב בה כל הדברים מראש הספר ועד הנה ורז״ל דרשו מגלת איכה :

סימן

נאם הגבר חסר ומלעיל : שבו ח׳ חסר בנביאים וכתובים וסימן אם תבעיון בעיו שבו אתיו . ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים דאריך . וגם עתה נאם ה׳ שבו עדי . ויעד ה׳ בישראל וביהודה. ושבו עוד צדקי בה כתיב : אל יהודה ה׳ וסימן וישב ג׳ יהודה ויאמר לא מצאתיה . הנני מביא אל יהודה ואל כל יושבי ירושלם את כל הרעה . ויהי לתקופת השנה עלה דה״ת . אשר תשלחני אל יהודה דעזרא . עד אשר אבוא אל יהודה . וא׳ ואל יהודה וסימן ואלה הדברים אשר דבר ה׳ : קח י״ב ר״פ וסימן נמסר בסדר במדבר סיני : את כל הדברים י״א חסר האלה וסימן ויספר העבד ליצחק את כל . וידבר אהרן את כל הדברים . ויעש אהרן ובניו . ואצוה אתכם בעת ההיא את . ויגד לו שמואל . עמד בחצר בית ה׳ . ויאמר ירמיה אל כל השרים . כתב לך דכה אמר ה׳ אלהי ישראל . קח לך מגלת ספר . ויגד להם מכיהו . ויהי בשמעם את כל הדברים פחדו קדמא דפסוק .

מצודת ציון

(טו) נא. עתה : מעלליכם. מעשיכם : (יט) לא יכרת. לא יפסק : עמד

דבר אליו על־מגלת־ספר: ה ויצוה
ירמיהו את־ברוך לאמר אני עצור
לא אוכל לבוא בית יהוה: ו ובאת
אתה וקראת במגלה אשר־כתבת
מפי את־דברי יהוה באזני העם
בית יהוה ביום צום וגם באזני כל־
יהודה הבאים מעריהם תקראם:
ז אולי תפל תחנתם לפני יהוה
וישבו איש מדרכו הרעה כי־גדול
האף והחמה אשר־דבר יהוה אל־
העם הזה: ח ויעש ברוך בן־נריה ככל
אשר־צוהו ירמיהו הנביא לקרא
בספר דברי יהוה בית יהוה: ט ויהי
בשנה החמשית ליהויקים בן־
יאשיהו מלך־יהודה בחדש
התשעי קראו צום לפני יהוה כל־
העם בירושלם וכל־העם הבאים
מערי יהודה בירושלם: י ויקרא
ברוך בספר את־דברי ירמיהו בית
יהוה בלשכת גמריהו בן־שפן הספר
בחצר העליון פתח שער בית־
יהוה החדש באזני כל־העם:
יא וישמע מכיהו בן־גמריהו בן־שפן
את־כל־דברי יהוה מעל־הספר:
יב וירד בית־המלך על־לשכת
הספר והנה־שם כל־השרים יושבים
אלישמע הספר ודליהו בן־שמעיהו
ואלנתן בן־עכבור וגמריהו בן־
שפן וצדקיהו בן־חנניהו וכל־
השרים: יג ויגד להם מכיהו את
כל־הדברים אשר שמע בקרא ברוך
בספר באזני העם: יד וישלחו כל־
השרים אל־ברוך את־יהודי בן־
נתניהו בן־שלמיהו בן־כושי לאמר המגלה אשר קראת
בה באזני העם קחנה בידך ולך ויקח ברוך בן־נריהו
את־המגלה בידו ויבא אליהם: טו ויאמרו אליו שב
נא וקראנה באזנינו ויקרא ברוך באזניהם: טז ויהי
כשמעם את־כל־הדברים פחדו איש אל־רעהו
ויאמרו אל־ברוך הגיד נגיד למלך את כל־הדברים
האלה: יז ואת־ברוך שאלו לאמר הגד־נא לנו איך
כתבת את־כל־הדברים האלה מפיו: יח ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל־הדברים האלה

דמליל עמיה על מגלת ספרא:
ה ופקיד ירמיה ית ברוך
למימר אנא כלי לית אנא
יכיל למיעל לבית מקדשא
דיי: ו ותיתי את ותקרי
במגלתא דכתבתא מפומי
ית פתגמיא דיי קדם עמא
בבית מקדשא דיי ביומא
דצומא ואף קדם כל בית
יהודה דאתן מקרויהון
תקרינון: ז מאים תתקביל
בעותהון קדם יי ויתובון גבר
מאורחתיה בישתא ארי רב
רוגזא וחימתא דגזר יי על
עמא הדין: ח ועבד ברוך
בר נריה ככל די פקדיה
ירמיה נביא למקרי בספרא
פתגמא דיי בית מקדשא דיי:
ט והוה בשתא חמשתא
ליהויקים בר יאשיה מלך
שבטא דבית יהודה בירחא
תשיעאה גזרו צומא קדם יי
כל עמא בירושלם וכל עמא
דאתן מקרויא דבית יהודה
בירושלם: י וקרא ברוך
בספרא ית פתגמי ירמיה
נביא בית מקדשא דיי
בלשכת גמריה בר שפן ספרא
בדרתא עליתא במעלנא
דתרע בית מקדשא דיי
מדינחאה קדם כל עמא:
יא ושמע מכיהו בר גמריה
בר שפן ית כל פתגמא דיי
מעל ספרא: יב ונחת לבית מלכא ללשכת ספרא והא
תמן כל רברביא יתבין אלישמע ספרא ודליה בר
שמעיה ואלנתן בר עכבור וגמריה בר שפן וצדקיה בר
חנניה וכל רברביא: יג וחוי להון מיכיהו ית כל פתגמיא
דשמע כד קרא ברוך בספרא קדם עמא: יד ושלחו
כל רברביא לות ברוך ית יהודי בר נתניה בר שלמיה
בר כושי למימר מגלתא דקריתא בה קדם עמא
סבהי בידך ואתא ונסיב ברוך בר נריה ית מגלתא
בידיה ואתא לותהון: טו ואמרו ליה תוב כען
וקרהא קדמנא וקרא ברוך קדמיהון: טז והוה
כמשמעהון ית כל פתגמיא תוהו גבר לחבריה ואמרו
לברוך תואה נחוי למלכא ית כל פתגמיא האלין: יז וית
ברוך שאילו למימר חוי כען לנא איכדין כתבת ית כל
פתגמיא האלין מפומיה: יח ואמר להון ברוך מפומיה

רדק

(ו) ביום צום. ביום תענית ולדעתי אני ז"ל [פירש ביום קנת] מן ימות הנידין כדכתי רבותינו ז"ל ר"ל יום שיתקבצו לדבר ולהתענות על הרעה: (י) החדש. הוא שער המזרחי כמו שכתבנו למעלה וכן תירגם יונתן מדינחאה: (יא) מעל הספר. שהיו כתובים על הספר: (יב) על לשכת. כמו אל לשכת: (טז) הגיד. כתיב ביו"ד כמשך שלא כמנהג כרוב: (יח) על הם ספו כי לא יקרא

ויגידו באזני המלך. שוב קח לך מגלה: האף ג' קמצין וסימן כי יגרתי מפני האף. מה חרי האף הגדול. כי גדול האף והחמה: החמשית ה' בקריאה חסר יו"ד קדמא וסי' ובשנה החמשית תאכלו את פריו. ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן יאשיהו. היא השנה החמשית לגלות. ויהי בשנת החמשית למלך רחבעם. ותבוא עלה שישק מלך בבל. דאורייתא החמישת כתיב חסר יו"ד בתרא. דירמיה החמשית כתיב חסר יו"ד קדמא. ושארא החמישית כתיב מ"ל דמ"ל: דליהו ג' בלישנא בקריאה וסימן אלישמע הספר ודליהו בן. וגם אל נתן. לדליהו שלשה ועשרים: שמע ד' בקריאה וסימן ויגד להם מכיהו. צעקו וה' שמע. זה עני קרא. כי לא בזה ולא שקץ. וסימן בלשון תרגום מכיהו צוח מסכינא ואת בזוי: ברוך בן נריהו ג' בקריאה וסימן קחנה בידך ולך. וירמיהו לקח מגלה. את הגברים ואת הנשים. ושארא ברוך בן נריה: הגיד ג' מ"ל בליש' בקריאה וסימן ותגיד לבני ישראל. הגיד נגיד למלך. ובעל כנפים יגיד דבר אנך.

תולדות אהרן משה יקרא. כ"כ הן מנהות לה (מנלה מה):

מצודת ציון

(ה) עצור. כלוא כמו והוא עודנו עצור (לעיל לג): (ו) צום. תענית: (ז) תפול. ענין נפיה וכן ותפול מאל כנגל

רשי

בבית הכלא: (י) פתח שער בית ה' החדש. הוא שער המזרחי. כן תירגם יונתן: (טז) הגיד נגיד למלך: אולי ישמע

מצודת דוד

מוסב על ויכתוב לומר שברוך כתבם על מגלת ספר: (ה) אני עצור. אני כלוא במאסר ולא אוכל לבוא בעצמי בבית ה' (כי גם יהויקים כלאו במאסר עם כי לא מסר): (ו) את דברי ה'. רצה לומר הענין אשר צוה לו ה' וגם לפי שירמיה אמרם וברוך יקראם דברי ה' עם כי לא אמרם בנבואה ממש: ביום צום. כי אז יתקבצו שמה עם רב מירושלים ומערי יהודה: (ז) אולי. בשמעו הדברים האלה אולי יכנע לבם ותפול תחנתם וכו': אל העם. על העם: (ט) קראו צום. גזרו תענית והכריזו ברבים: כל העם בירושלים וכו'. ר"ל אנשי ירושלים ואנשי ערי יהודה אשר באו אז והיו בירושלים: (י) את דברי ירמיהו. מה שדבר ברוך: בחצר העליון. היא עזרת כהנים שעומדת במעלה יותר מול עזרת ישראל: פתח שער. ר"ל הלשכה היתה עומדת בהלל השער הזה. יתכן שנפל ותדשו אותו בבנין: (יא) את כל דברי ה'. האמורים בה: מעל הספר. הנקראים מעל הספר: (יב) על לשכה. אל לשכה: (יד) ולך. ר"ל לך ממקומך ובוא אלינו: (טז) פחדו איש אל רעהו. פחדו לבהלים הדבר מלפני המלך כי כל אחד פחד מרעהו שלא יגלה הוא ויאמר הם המעלים על בלי הגיד לו: הגיד נגיד. הם לך שנגיד הדברים לפני המלך: (יז) איך כתבת וכו' מפיו. ר"ל איך היה שכתבם מפיו ולאומר אם ירמיה אמר מפיו גם פרטי הדברים כמו שהם ואם כן יש לחשוב הרבה גם על הפרטים או שאמר רק כללות הענין ואתה סדרת הפרטים ואין לחשוב עליהן כ"כ: (יח) מפיו וכו'. ר"ל כל

ואני כתב על־הספר בדיו: יט ויאמרו
השרים אל־ברוך לך הסתר אתה
וירמיהו ואיש אל־ידע איפה אתם:
כ ויבאו אל־המלך חצרה ואת־
המגלה הפקדו בלשכת אלישמע
הספר ויגידו באזני המלך את כל־
הדברים: כא וישלח המלך את־
יהודי לקחת את־המגלה ויקחה
מלשכת אלישמע הספר ויקראה
יהודי באזני המלך ובאזני כל־
השרים העמדים מעל המלך:
כב והמלך יושב בית החרף בחדש
התשיעי ואת־האח לפניו מבערת:
כג ויהי | כקרוא יהודי שלש דלתות
וארבעה יקרעה בתער הספר
והשלך אל־האש אשר אל־האח
עד־תם כל־המגלה על־האש אשר
על־האח: כד ולא פחדו ולא קרעו
את־בגדיהם המלך וכל־עבדיו
השמעים את כל־הדברים האלה:
כה וגם אלנתן ודליהו וגמריהו
הפגעו במלך לבלתי שרף את־
המגלה ולא שמע אליהם: כו ויצוה
המלך את־ירחמאל בן־המלך ואת־
שריהו בן־עזריאל ואת־שלמיהו
בן־עבדאל לקחת את־ברוך הספר
ואת ירמיהו הנביא ויסתרם יהוה:
כז ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו אחרי |
שרף המלך את־המגלה ואת־
הדברים אשר כתב ברוך מפי
ירמיהו לאמר: כח שוב קח־לך
מגלה אחרת וכתב עליה את כל־
הדברים הראשנים אשר היו על־
המגלה הראשנה אשר שרף
יהויקים מלך־יהודה: כט ועל־
יהויקים מלך־יהודה תאמר כה
אמר יהוה אתה שרפת את־המגלה

קרי לי ית כל פתגמיא האלין
ואנא כתיב על ספרא בדיותא:
יט ואמרו רברביא לברוך
איזיל אטמר את וירמיה ואנש
לא ידע איכא אתון: כ ואתו
לות מלכא לדרתא וית
מגילתא פקידו בלשכת
אלישמע ספרא וחויאו קדם
מלכא ית כל פתגמיא: כא ושלח
מלכא ית יהודי למיסב ית
מגילתא ונסבה מלשכת
אלישמע ספרא וקרהא יהודי
קדם מלכא וקדם כל רברביא
דקימין מעילוי מלכא: כב ומלכא
יתיב בית סתוא בירחא
תשיעאה וית נורא קדמוהי
מדלקין: כג והוה כד קרי
יהודי תלת פצין וארבע בזע
באזמיל ספרא ורמי לנורא
דלגומריה עד דשלימת כל
מגלתא על נורא דעל גומרי:
כד ולא תוהו ולא בזעו ית
לבושיהון מלכא וכל עבדוהי
דשמעין ית כל פתגמיא
האלין: כה ואף אלנתן ודליה
וגמריה בעו מן מלכא בדיל
דלא לאוקדא ית מגלתא ולא
קביל מנהון: כו ופקיד מלכא
ית ירחמאל בר מלכא וית
שריה בר עזריאל וית שלמיה
בר עבדיאל למדבר ית ברוך
ספרא וית ירמיה נביא ואגין
עליהון יי: כז והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עם ירמיה
בתר דאוקיד מלכא ית
מגלתא וית פתגמיא דכתב
ברוך מפומא דירמיה למימר:
כח תוב סב לך מגילתא אוחרי
וכתוב עלה ית כל פתגמיא
קדמאי דהוו על מגלתא
קדמיתא דאוקיד יהויקים
מלך שבטא דבית יהודה:
כט ועל יהויקים מלך שבטא
דבית יהודה תימר כדנן אמר
יי את אוקידתא ית מגלתא

רשי

ישמע: (כ) חצרה. אל חצר כל הבית שצריכה למיד בתחלתה שהיה לא היה בגופה: (כב) ואת האח. פירשו רבותינו עצים של אש שנדלקים באחוה (כלומר שנדלקים זה מזה כאחים שמהנים זה לזה אח״א) ולפי פשוטו משמע שהוא כלי שמבערין עליו אור לפני השרים: (כג) שלש דלתות. רבותינו אמרו מגלת קינות היתה קראו לפניו איכה בכה תבכה גלתה יהודה דרכי ציון אבילות בכל זה לא חש אמר אני מלך על הנותרים כיון שקרא היו צריה לראש אמר מעכשיו איני מלך מיד ויקרעה בתער הסופר: יקרעה. כמו קרעה: (כה) הפגיעו. התחננו: דברים

מצודת דוד

פרשי הדברים קרא אלי בפיו ובעת שקרא כתבתי על הספר בדיו וכאומר לא המתנתי עד שיגמר כל דבריו אלא מיד כשאמר דבר כתבתיו למען לא אשנה דבר ממה שסדר הוא ולא שמתי דבר במגילה הכיא אלא הדיו והכתיבה בלבד: על הספר. קראו ספר ע״ש סופו שאחר הכתיבה נעשה ספר: (יט) לך הסתר וכו׳. כי פן יבקש המלך להרוג אתכם: ואיש אל ידע. כי פן יגלה למלך: (כ) חצרה. אל חצר המלך: (כא) מעל המלך. סמוכים אל המלך: (כב) בית החורף. בבית העשוי לשבת בה בחורף כי הדבר היה בחדש התשיעי והוא כסליו ואז סותן קר: ואת האח, הכלי העשוי להדליק בה האש היתה לפניו מבוערת להתחמם מגדה: (כג) שלש דלתות וארבעה. ר״ל כשקרא שלשה פסוקים וגמר לקרות הרביעי: יקרעה. היה קורא וחותך אותה בתער הסופר והיה משליך על האש אשר על האח ור״ל כשקרא לפניו איכה ישבה וכו׳ בכה תבכה וכו׳ גלתה יהודה וכו׳ דרכי ציון וכו׳ עדיין לא חש כי אמר אף על פי כן אני מלך על הנשארים וכשקרא לפניו פסוק היו צריה לראש אמר אם כן מעתה איני מלך מיד קרעה ושרפה: עד תום. היה קורע ומשליך עד שהשליך את כל המגלה על האש וכו׳: (כד) ולא פחדו. מהדברים הנאמרים במגלה ולא קרעו בגדיהם דרך צער ואבל כאשר היה מהראוי: המלך. ר״ל לא המלך ולא כל עבדיו וכו׳: (כה) וגם. ר״ל ועם כי אלנתן וכו׳ התחננו לפניו לבל ישרוף עכ״ז לא שמע אליהם: (כו) לקחת. כי רצה להרגם על דבר המגלה: ויסתרם ה׳. דרך נס היו נסתרים מפניהם: (כז) את המגלה. ר״ל גליון הכתב והכתב עצמו: לאמר. מוסב על תחלת המקרא: (כט) ועל יהויקים. ועל יהויקים: לאמר

רדק

יקרא ספר עד שיכתוב בו: בדיו. הוא שכותבים בו: (יט) הסתר. כתוך אמר כמשפט שמא יחרם אף המלך עליכם כשמעו הדברי׳ וירע לכם: (כ) חצרה. מלעיל הקמץ בגר״ש והה״א נוספת והוא כמו אל חצר ר״ל חצר המלך: (כב) בית החרף. כי עושים בית לקיץ שישלוט בו הרוח לקרר וכן עושים בית לחרף שלא ישלוט בה הרוח: ואת האח לפניו מבוערת, הוא שמדליקין בו אש ואמר מבוערת מפני העצים המבוערים בה כאילו היא מבוערת ויונתן תירגם וית נורא קדמוהי מדליקין ובדברי רז״ל מאי אח רב אמר אהונא ושמואל אמר עצים המדלקים באחוה: (כג) שלש דלתות וארבעה. פירוש דפין כלומר דפי המגלה ונקראים דלתות לפי שנפתחים ונסגרים כדלתות ובאו בפסוק זכר ונקבה שאמר שלש וארבעה ואמר כן לפי שהוא שם מושאל כי דלת לשון נקבה: והשלך. מקור: אל האש אשר אל האח. כמו על והראשונים אל והאחרונים על ופסוק זה סימן ואל על יקראוהו ורז״ל פירשו שלש דלתות וארבעה שלשה פסוקים וארבעה אמרו מאי שנא שלש דלתות וארבעה אמרו ליה ליהויקים כתב ירמיה ספר קינות אמר להו מאי כתיב ביה אמרו ליה איכה ישבה בדד העיר אמר להו ואנא מלכא בכה תבכה אמר להו ואנא מלכא גלתה יהודה אמר להו ואנא מלכא דרכי ציון אבילות אמר להו ואנא מלכא היו צריה לראש אמר להו מאן אמרה כי ה׳ הוגה מיד קדר כל האזכרות שבה ושרפה באש ויונתן תירגם דלתות פצין: (כד) ולא פחדו ולא קרעו. כי היה להם לפחוד ולקרוע כשמעם הדברים ולשוב בתשובה לפני האל ולא חששו כשמעם הדברים המלך וכל עבדיו אשר עמו בבית אבל השרים שבאו אל המלך והגידו לו הם פחדו כמו שכתוב למעלה פחדו איש אל רעהו וכן הפגיעו במלך לבלתי ישרוף את המגילה ורז״ל דרשו ולא קרעו בגדיהם מכלל דבעי קריעה וסמכו על זה ואמרו הרואה ספר תורה שנקרע בזרוע חייב לקרוע: (כה) הפגיעו במלך. ענין תחנה ובקשה וכן ויתחננו כי אין מפגיע: (כו) ויסתירם ה׳. שחבאו במקום שהיו ולא מצאום כי הסתירם ה׳ אפשר שסם הבך סביבותם או שבלבל כח רואתם בלאוו מקום שהיו ירמיהו וברוך: (כז) ויהי דבר ה׳. אחרי שרוף המלך את המגלה ואת הדברים.

[illegible]

איש׳ י׳ כתי׳ בן ויפת וסי׳ גם׳ בספר וישב ובשמואל ב׳ סי׳ ט׳: ישיבת בית ו׳ וסי׳ שבי אלמנ׳ בית אביך ב׳ בפסוק. וישב ארון ה׳ בית עובד דשמואל. וישב בית החפשית דד״ה. ותשב תמר ושוממה. והמלך יושב בית החרף: וכל עבדיו ד׳ בקריאה וסימן גמס׳ בשמואל א׳ סי׳ כ״ב: שלמיהו ג׳ בקריאה וסימן וישלחו כל השרים אל ברוך את יהודי. ויצוה המלך את ירחמאל בן המלך. וישמע שפטיהו בן מתן: וא׳ ושלמיהו וסימן עזראל ושלמיהו שמריהו. ובספרי מסרה ואחריתי מונח במקום וישמע שפטיהו וישלח המלך צדקיה את יהוכל: הראשונה ח׳ בקריאה וסימן נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה. ותהי המכה הראשונה. אשר היו על המגלה הראשונה. ובאת הממשלה הראשנה. במרכבה הראשונה סוסים. על המחלוקת הראשנה לחדש הראשון. הארץ אמות במדה. הוא

מצודת ציון

סנתל (בראשית כח): (יח) בדיו. הוא השחור העשוי לכתיבה: (יט) איפה. איה הם: (כ) הפקידו. על פקדון ונתינה: (כב) האח. כך שם הכלי שמבערין בו האש: מבוערת. דלוקה: (כג) דלתות. [illegible] על הפסוקים: בתער. סכין קטן [illegible] [illegible] (כב) בחורף.

הזאת לאמר מדוע כתבת עליה
לאמר בא־יבוא מלך־בבל והשחית
את־הארץ הזאת והשבית ממנה
אדם ובהמה: ל לכן כה־אמר יהוה
על־יהויקים מלך יהודה לא־יהיה־
לו יושב על־כסא דוד ונבלתו תהיה
משלכת לחרב ביום ולקרח בלילה:
לא ופקדתי עליו ועל־זרעו ועל־
עבדיו את־עונם והבאתי עליהם
ועל־ישבי ירושלם ואל־איש יהודה
את כל־הרעה אשר־דברתי אליהם
ולא שמעו: לב וירמיהו לקח ׀ מגלה
אחרת ויתנה אל־ברוך בן־נריהו
הספר ויכתב עליה מפי ירמיהו את
כל־דברי הספר אשר שרף יהויקים
מלך־יהודה באש ועוד נוסף עליהם
דברים רבים כהמה:

לז א וימלך־מלך צדקיהו בן־
יאשיהו תחת כניהו בן־יהויקים
אשר המליך נבוכדראצר מלך־
בבל בארץ יהודה: ב ולא שמע
הוא ועבדיו ועם הארץ אל־דברי
יהוה אשר דבר ביד ירמיהו הנביא:
ג וישלח המלך צדקיהו את־יהוכל
בן־שלמיה ואת־צפניהו בן־מעשיה
הכהן אל־ירמיהו הנביא לאמר
התפלל־נא בעדנו אל־יהוה אלהינו:
ד וירמיהו בא ויצא בתוך העם
ולא־נתנו אתו בית הכליא: ה וחיל
פרעה יצא ממצרים וישמעו
הכשדים הצרים על־ירושלם את־
שמעם ויעלו מעל ירושלם: ו ויהי
דבר־יהוה אל־ירמיהו הנביא
לאמר: ז כה־אמר יהוה אלהי
ישראל כה תאמרו אל־מלך יהודה
השלח אתכם אלי לדרשני הנה ׀
חיל פרעה היצא לכם לעזרה שב
לארצו מצרים: ח ושבו הכשדים
ונלחמו על־העיר הזאת ולכדה

הכלוא קרי

הדא למימר מא דין כתבתא
עלה למימר מיתי ייתי מלכא
דבבל ויחביל ית ארעא הדא
ויבטל מנה אנשא ובעירא:
ל בכן כדנן אמר יי על יהויקים
מלך שבטא דבית יהודה לא
יהי ליה יתיב על כורסי דויד
ונבלתיה תהא משגרא
לשרבא ביממא ולגלידא
בליליא: לא ואסער עלוהי
ועל בנוהי ועל עבדוהי ית
חוביהון ואיתי עליהון ועל
יתבי ירושלם ועל אנש
יהודה ית כל בישתא דגזרית
עליהון ולא קבילו: לב וירמיה
נסיב מגלת אוחרי ויהבה
לברוך בר נריה ספרא וכתב
עלה מפומא דירמיה ית כל
פתגמי ספרא דאוקיד יהויקים
מלך שבטא דבית יהודה
בנורא ועוד אתוספו עליהון
פתגמין סגיאין כותהון:
א ומלך מלכא צדקיה בר
יאשיה חלף כניה בר יהויקים
דאמליך נבוכדנאצר מלכא
דבבל בארעא דבית יהודה:
ב ולא קביל הוא ועבדוהי
ועמא דארעא לפתגמא דיי
דמליל ביד ירמיהו נביא:
ג ושלח מלכא צדקיהו ית
יהוכל בר שלמיה וית צפניה
בר מעשיה כהנא לות ירמיה
נביא למימר צלי כען עלנא
קדם יי אלהנא: ד וירמיה
עליל ונפק בגו עמא ולא
יהבו יתיה בבית אסירי:
ה ומשרית פרעה נפקא
ממצרים ושמעו כסדאי
דצירין על ירושלם ית
שמעהון ואסתלקו מעל
ירושלם: ו והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עם ירמיה למימר:
ז כדנן אמר יי אלהא דישראל
כדין תימרון למלך שבטא
דבית יהודה דשלח יתכון
לקדמי למתבע אולפן מן
קדמי הא משרית פרעה
דנפקא לכון לסעיד תבא
לארעהון למצרים: ח ויתובון כסדאי ויגיחון קרבא על קרתא הדא ויכבשונה

רש״י

(לב) דברים רבים כהמה. מתחלה היו שלש אלפא ביתין איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליה אני הגבר שכל אות משולשת בה: (א) וימלך מלך. לפי שמעתה בא לספר ולומר שנתקיימו הפורעניות שנבא עד הנה התחיל לומר כן ובא עת הפקודה שיקרבו הימים להתקיים הדברים וימלך מלך אחר על יהודה תחת כניהו בן יהויקים וגו׳: (ד) וירמיהו בא ויוצא בתוך העם. כשמלך צדקיהו צוה והוציאוהו מבית הכלא שכלאו יהויקים שצדקיה היה צדיק ודורו רשעים ויהויקי׳ היה רשע ודורו צדיקים: (ה) וחיל פרעה יצא ממצרים. לעזרה ליהודה: (ז) שב לארצו מצרים. בספינות היו באים ורמז הקב״ה לים והציף עליו כמו גודות ואוצות (כלומר נפוחות) דומה לשערות בני אדם אמרו זה לזה מה זאת אמרו אלו אבותינו שטבעו. אבותיהם של

מצודת דוד

לאמר. ר״ל כי אמרת מדוע כתבת על המגלה דברים המורים שמלך בבל ישחית את הארץ וגו׳: (ל) לא יהיה לו. ר״ל לא יהיה לו בן אשר יתמיד לשבת על כסא המלוכה כי יכניה בנו לא מלך כי אם שלשה חדשים ועשרה ימים: ונבלתו וגו׳. כי לא יקבר אחר מותו כי בדרך ימות כשיוליכוהו בגולה: לחורב ביום. יתבזה בשכבו ביום מול חום השמש ובלילה לקרח בעת ינלד המים מתוקף הקור: (לא) ופקדתי. אזכור עליו וגו׳ את עון שריפת המגלה: את כל הרעה. ר״ל הרעה האמורה במגלה ההיא: אשר דברתי וגו׳. רצה לומר על אשר דברתי אליהם דברי והמה לא שמעו לי: (לב) ועוד נוסף עליהם. מפי ירמיה היה עוד נוסף עליהם מדעתו דברים רבים בשעור שהי׳ בראשונה כי מתחלה אמר שלש אלפא ביתא איכה ישבה עוד איכה יעיב איכה יועם זה והוסיף עוד אני הגבר ר״ל ענין שהוא משולשת אלפא: רי״ז (ד) בא ויוצא וגו׳. כי כשמלך צדקיה צוה להוציאו מבית הכלא שכלאו יהויקים ולא עזבו אותו בבית הכלא: (ה) יצא ממצרים. לעזרת יהודה: את שמעם. את פרסום גבורתם: ויעלו. הלכו מירושלים: (ז) לדרשני. לדרוש אותי בתפלה: שב לארצו. ולא יבא לעזרה: (ח) ושבו. הכשדים ישובו לנלחם בכם:

רד״ק

אלא שאמר נלחמי המגלה שרף אלף הדברים הכתובים בה שרף ורבותינו ז״ל ראו מזה שהרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב שנא׳ את המגלה ואת הדברים המגלה זה גויל הדברים זה כתב: (ל) לא יהי׳ לו יושב על כסא דוד, כי יהויכין לא מלך אלא שלשה חדשים ולא נחשב יושב על כסא: לחרב ביום, כי לא השליכוהו הכשדים לקבר: ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה, בדברי רז״ל רבי חמא ב״ר חנינא ורב חד אמר ועוד נוסף עליהם זה איכה ישיב דברים זה איכה יועם רבים זכור ה׳ כהמה זה אני הגבר שהוא מן אלפא אלפא וחד אמר ועוד נוסף עליהם זה אני הגבר שהוא מן אלפא תלתא מלמד שהיה כתוב על המגלה הראשונה איכה ישבה ואיכה יעיב ואיכה יועם הלא הוא דכתיב ונוסף עליהם דברים כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא אלפא רבים זה זכור השם: (א) וימלך מלך לפי שמלכות יהויכין לא עמדה אלא ג׳ חדשים אמר וימלך מלך כי יהויכין לא נחשב למלך: (ד) בית הכליא. כתיב ביו״ד וקריא הכלוא בוי״ו והוא בית האסורים כי כשמלך צדקיהו צוה להוציאו משם ולא נתנו אותו שם עד שתפשו יראייה: (ה) יצא ממצרים, לעזור אל צדקיהו כי צדקיהו מרד במלך בבל אשר השביעו באלהים כשהמליכו ומרד בו ושלח למלך מצרים לעזרו וכששלח שם מלך בבל חילו מפני שמרד בו יצא חיל פרעה ממצרים להלך:

בשנת הראשונה למלכו בחדש הראשון. וירמיהו ב׳ ר״פ וסי׳ וירמיהו בא ויצא בתוך העם. וירמיהו לקח מגלה אחרת: ועוד כ״ג וסימן חמש שנים אשר אין חריש. ועוד לו אך המלוכה. ותהי נבלתם כסוחה. ועוד בה עשיריה. מנשה את אפרים. ארם מקדם ופלשתים מאחור. על כן על בחוריו. בלתי כרע תחת. ועוד נוסף עליהם דברים. ועוד תשוב תראה. ועוד בחיים חיתם. ועוד הסיר את הבמות דד״ה דיהושפט. ועוד העם לא הכינו לבבם דד״ה דיהושפט. ועוד העם משחיתם. ועוד ברצותי בית אלהי. ועוד ארומים באו. ועוד דבר עבדיו. ועוד מכם ואין רשע. כי יש לעץ תקוה. ועוד ראיתי תחת. אני מדבר ומתפלל. אני מדבר בתפלה.

תולדות אהרן ואם אלה. מכם
כ: קראו יהודה..
פ״ק כו: יקרעם בתער. (מ״ק פ״ג):

מצודת ציון

ענין פתגם ובקשה כמו ופגעו לי (שם כג): (כט) והשבית: ענין בטול והעדר: (ל) לחורב. ענין חמימות כמו חורב בצל עב (ישעיה כה): ולקרח. ענין גליד הנקרש מן המים מחמת הקור כמו משליך קרחו (תהלים קמז): (לא) ופקדתי. ענין זכרון: איש יהודה. אנשי יהודה: (ד) ולא נתנו. ולא עזבו כמו ולא נתן סיחון (במדבר כא): בית הכלוא. בית המאסר: (ה) וחיל. צבאות עם: הצרים. המקיפים לכלל: ויעלו. ענין סלוק כמו העלו מסביב (שם טז):

וישרפה באש : ס כה אמר יהוה
אל-תשאו נפשתיכם לאמר הלך
ילכו מעלינו הכשדים כי-לא ילכו :
י כי אם-הכיתם כל-חיל כשדים
הנלחמים אתכם ונשארו-בם
אנשים מדקרים איש באהלו יקומו
ושרפו את-העיר הזאת באש :
יא והיה בהעלות חיל הכשדים מעל
ירושלם מפני חיל פרעה : יב ויצא
ירמיהו מירושלם ללכת ארץ
בנימן לחלק משם בתוך העם :
יג ויהי-הוא בשער בנימן ושם בעל
פקדת ושמו יראייה בן-שלמיה בן-
חנניה ויתפש את-ירמיהו הנביא
לאמר אל-הכשדים אתה נפל :
יד ויאמר ירמיהו שקר אינני נפל
על-הכשדים ולא שמע אליו ויתפש
יראייה בירמיהו ויבאהו אל-השרים :
טו ויקצפו השרים על-ירמיהו והכו
אתו ונתנו אותו בית האסור בית
יהונתן הספר כי-אתו עשו לבית
הכלא : טז כי בא ירמיהו אל-בית
הבור ואל-החניות וישב-שם ירמיהו
ימים רבים : יז וישלח המלך צדקיהו
ויקחהו וישאלהו המלך בביתו
בסתר ויאמר היש דבר מאת יהוה
ויאמר ירמיהו יש ויאמר ביד מלך-
בבל תנתן : יח ויאמר ירמיהו אל-
המלך צדקיהו מה חטאתי לך
ולעבדיך ולעם הזה כי-נתתם אותי
אל-בית הכלא : יט ואיו נביאיכם (ואיה קרי)
אשר-נבאו לכם לאמר לא-יבא
מלך-בבל עליכם ועל הארץ הזאת :
כ ועתה שמע-נא אדני המלך תפל-
נא תחנתי לפניך ואל-תשבני בית
יהונתן הספר ולא אמות שם :
כא ויצוה המלך צדקיהו ויפקדו את-

ויוקדונה בנורא : ס כדנן
אמר יי לא תטעון נפשתיכון
למימר אסתלקא יסתלקון
מננא כסדאי ארי לא יסתלקון :
י ארי אם תקטלון כל משרית
כסדאי דמגיחין קרבא עמכון
וישתארון בהון גברין מטענין
גבר במשכביה יקומון ויוקדון
ית קרתא הדא בנורא :
יא והוה כד אסתלקא משרית
כסדאי מעל ירושלם מן קדם
משרית פרעה : יב ונפק
ירמיה מירושלם למיזל לארעא
שבטא בנימין לפלגא
אחסנתא דאית ליה תמן בגו
עמא : יג והוה הוא בתרע
שבטא בנימין ותמן גברא
ממנא ושמיה יראיה בר
שלמיה בר חנניה ואחד ית
ירמיה נביא למימר לכסדאי
את משתמע : יד ואמר ירמיה
שקרא את אמר לית אנא
משתמע לכסדאי ולא קביל
מניה ואחד יראיה בירמיה
ואיתיה לות רברביא :
טו ורגיזו רברביא על ירמיהו
ואלקיאו יתיה ויהבו יתיה
בית אסירי בית יהונתן ספרא
ארי יתיה עבדו לבית אסירי :
טז ארי על ירמיה לבית אסירי
ולגיו מן חנותא ויתיב תמן
ירמיה יומין סגיאין : יז ושלח
מלכא צדקיה ודבריה
ושאליה מלכא בביתיה
בסתרא ואמר האית פתגמא
מן קדם יי ואמר ירמיה אית
ואמר ביד מלכא דבבל
תתמסר : יח ואמר ירמיה
למלכא צדקיה מה חבית לך
ולעבדך ולעמא הדין ארי
יהבתון יתי לבית אסירי :
יט ואן נביאיכון דשקרא
דאתנביאו לכון למימר לא
ייתי מלכא דבבל עליכון ועל
ארעא הדא : כ וכען שמע
כען רבוני מלכא תתקביל
בעותי קדמך ולא תתיבינני לבית יהונתן ספרא ולא אימות תמן :
כא ופקיד מלכא צדקיה ופקידו ית

רש"י

של אלו שהם הולכים לעזרתם היום מיד שבו לארצם : (יב) לחלק משם בתוך העם . להנצל אחסנתא דיליה בגו עמא ובעוד הכשדים צרים עליה לא הי' יוצא ממנה מהתפלל על העיר שלא תלכד : (יג) ושם בעל פקידות . ממונה לשמור שלא יצא איש מן העיר להשלים אל הכשדים : בן שלמיה בן חנניה . הוא חנניה בן עזור בן בנו היה זה ולכך יחסו הכתוב ללמד שכל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה החניף לו שאמר לו אמן יקים ה' את דבריך (לעיל כח) . ומדרש אגדה שנוי חנניה את בנו ראה שאני מת על ידי ירמיה והעמידני שקרן בנבואתי אם תוכל להכשילו הכשילהו וצוה זה גם הוא לבניו כך והשגיח שעה הכשילו : (טז) ואל החניות . תירגם יונתן לגיו מן חנותא חנויות היו

מצודת דוד

(ט) אל תשיאו . אל תהיו משיאים בעצמיכם לאמר שהכשדים ילכו להם מכל וכל : כי לא ילכו . ר"ל לא ילכו מכל וכל כי ישובו : (י) כי אם הכיתם . אף אם תכו את כל הכשדים ורק ישארו בה אנשים מדוקרי חרב : איש באהלו . אותם המדוקרים אשר ישכבו איש באהלו הם יקומו וישרפו את העיר הזאת והוא ענין הפלגה וגוזמא והאומר לא יועיל שום תחבולה נגד גזירתי: (יא) בהעלות . בעת שנסתלקו הכשדים מעל ירושלים על כי שמעו שבאים חיל פרעה לעזור ליהודה : (יב) ויצא . אז יצא ירמיה מירושלים וכו' : לחלק משם . להשמיט עצמו משם בתוך עם היוצאים ר"ל שהיה יוצא בין עם היוצאים להיות נשמט מהם לבל ירגישו בו שומרי השער: (יג) ויהי הוא. כאשר בא בשער הנקרא שער בנימין ושם היה בעל פקידות שהיה ממונה לשמור פתח השער ההוא : ויתפוש . אחז בחוזק את ירמיה באמרו הנה אתה נופל אל הכשדים להיות עמהם : (יד) שקר . הדבר הזה הוא שקר : ולא שמע אליו . לא קבל דבריו ולא האמין לו : (טו) בית יהונתן . בבית יהונתן: כי אותו . כי את הבית ההוא הכינו להיות בית הכלא:(טז) כי בא ירמיה . אשר משם בא ירמיהו אל בית הבור אשר הם בור בית האסורים והוא המקום היותר רע שבמאסר : ואל החנויות. ר"ל אשר בתוך החנויות: (יז) היש דבר . ר"ל אם זה מקרוב בא לו נבואה מה : יש . באה לי נבואה מקרוב : ויאמר ביד וכו' . וחזר ואמר חזו הנבואה הבאה אשר תנתן ביד מלך בבל : (יט) ואיה נביאיכם . ר"ל איה הבטחת נביאיכם אשר נבאו וכו' והאומר שלא יבא ועושה מצור על העיר : (כ) ועתה

רד"ק

(יב) לחלק משם בתוך העם . כמו להחליק חסר ה"א ההפעיל והשלמה בנוע' תחת הלמ"ד וכן להשמיד מעוזניה והדומים להם ופי' להחליק להחליק עצמו משם שהיה בתוך העם והיה ירא שלא יתפשוהו להיות הולך אל הכשדים לפי שאמ' כי אם הכיתם את כל חיל כשדים ונומר וענין לחליק לשון השמטה שהוא קרוב לענין חלקלקות כלומר היה רוצה להיות נשמט משם ויונתן תירגם לפלגא אחסנתא דאית ליה תמן בגו עמא , ובדרש ליטול חלק עם הכהנים שהיו בענתות : (יג) בשער בנימן . שער משערי ירושלם היה נקרא שער בנימן לפי שהיה בחלק של בנימן או שהיה מוצא השער הדרך ארץ בנימן : ושם בעל פקידות , בעל מנוי שמנו אותו באותו השער כי היו אנשים ממונים לשמור שלא יצא אדם משם אל הכשדים : ושמו יראייה , בזה השער יראייה בג' יודין הראשונה נקראת והשנית אינה נקראת וכן מהויאל יולד את מתושאל וכן יששכר לקריאת בן אשר , ובדרש כי זה חנניה בן עזור והשביל שהכחישו ירמיהו בנבואתו ומת לו במיתה צוה את בנו שאם יוכל להכשיל את ירמיהו יעשה וכן שלמיה בנו צוה לירא"יה בנו ועכשיו כשמצאו לו עלה בידו : אל הכשדים אתה נופל , רוצה לומר מתחבר ונשמע אליהם וכן תרגם יונתן משתמע ומענין זה והמנשה נפלו על דוד גם ונפלה אל מחנה ארם : (יד) אינני נופל על הכשדים . זה על והראשון אל וסימן אל ועל יקראוהו : (טו) בית האסור . בית הכלא כמשמעו : (טז) ואל החניות . פי' ולגיו מן חנותא כלומר בית האסור היה לפנים מן החניות שהיו שם לפני בית האסורים : (יט) ואיה נביאיכם . ואיו

ועוד תוספת : כה אמר ה' אל תשיאו י"ח בטעמא כה אמר בסימ' וסי' נמסר לעיל בסיפרא דא סי' י"ב : מדקרים ב' וסי' ונשארו בם אנשים מדקרים . שהם יהבו מדקרים . וא' ומדקרים ונפלו חללים בארץ כשדים : יראייה ב' ומ"ל ובענין וסימן ושם בעל פקדת ושמו יראייה . ויתפש יראייה בירמיהו : בית הבור חד מן ה' זוגין חד בית וחד בבית וסימן בית הבור כי בא ירמיהו אל בית הבור . בבית הבור . ויהי בחצי הלילה . בית רשע עוד האש בית רשע . בבית רשע מארת ה' . בית החפשית ויהי עזיהו הד"ה . בבית החפשית וינגע ה' המלכים . בית אבל טוב ללכת . בבית אבל לב חכמים . בית המלכות גם ושתי . בבית המלכות ותלבש אסתר מלכות : ואיה ג' ר"פ בקריאה וסי' ואיה אלהיך אשר עשית לך יקומו . ואיו נביאיכם כן בתים . ואיה איפה תקותי :
ונתון

מצודת ציון

(ט) תשיאו . ענין פתוי והסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג) : (י) מדוקרים . ענין תחיבת חרב ותוכו בגוף כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה יג) : (יא) בהעלות . ענין סלוק : (יב) לחלק . כמו להחליק והוא מלשון החלקה והשמטה : (יג) בעל . שר והאדון כמו אם בעליו עמו (שמות כב) : פקדת . מלשון פקיד וממונה : ויתפוש . אחז בחוזקה כמו והיא לא נתפשה (במדבר ה): נופל . ענין נטיה והתחברות כמו ונפלה אל מחנה ארם (מלכים ב ז) : (טו) ויקצפו . מלשון קצף וכעס : בית האסור . בית המאסר : (טז) כי בא . אשר בא : החנויות . הם המקומות שמוכרין שם סחורה וכל ממכר וידוע הוא בדרז"ל : (כ) תפל . ענין נטיה ;

ירמיה

ירמיהו בחצר המטרה ונתן לו ככר־
לחם ליום מחוץ האפים עד־תם
כל־הלחם מן־העיר וישב ירמיהו
בחצר המטרה:
לח א וישמע שפטיה בן־מתן
וגדליהו בן־פשחור ויוכל בן־
שלמיהו ופשחור בן־מלכיה את־
הדברים אשר ירמיהו מדבר אל־
כל־העם לאמר: ב כה אמר יהוה
הישב בעיר הזאת ימות בחרב
ברעב ובדבר והיצא אל־הכשדים
יחיה והיתה־לו נפשו לשלל וחי:
ג כה אמר יהוה הנתן תנתן העיר
הזאת ביד חיל מלך־בבל ולכדה:
ד ויאמרו השרים אל־המלך יומת
נא את־האיש הזה כי על־כן הוא
מרפא את־ידי אנשי המלחמה
הנשארים בעיר הזאת ואת ידי
כל־העם לדבר אליהם כדברים
האלה כי האיש הזה איננו דרש
לשלום לעם הזה כי אם־לרעה:
ה ויאמר המלך צדקיהו הנה־הוא
בידכם כי־אין המלך יוכל אתכם
דבר: ו ויקחו את־ירמיהו וישלכו
אתו אל־הבור מלכיהו בן־המלך
אשר בחצר המטרה וישלחו את־
ירמיהו בחבלים ובבור אין־מים
כי אם־טיט ויטבע ירמיהו
בטיט: ז וישמע עבד־מלך הכושי
איש סריס והוא בבית המלך כי־
נתנו את־ירמיהו אל־הבור והמלך
יושב בשער בנימן: ח ויצא עבד־
מלך מבית המלך וידבר אל־המלך
לאמר: ט אדני המלך הרעו
האנשים האלה את כל־אשר עשו
לירמיהו הנביא את אשר־השליכו
אל־הבור וימת תחתיו מפני הרעב

(מסורה: ז' ג' חסר; ל' דגש; ל'; ג'; ז' בטעם כספרה; ח'; והיה ק'; ל'; ל' כתיב ל' ולהון י"ד פסוקים דמיין הל לא ולא; ה' פסוקים לית כהון מ' היכום; ל'; ד' וכל אוריתא דכות' במ"א ל'; ל'; י'; ל' דסמיכי; ג' ומ"ע)

תרגום

ירמיה בדרת בית אסיריא
ויהבון ליה פתא דלחמא
ליומא משוק נחתומיא עד
דשלים כל לחמא מן קרתא
ויתיב ירמיה בדרת בית
אסיריא: א ושמע שפטיה
בר מתן וגדליה בר פשחור
ויוכל בר שלמיהו ופשחור
בר מלכיה ית פתגמיא
דירמיה ממליל עם כל עמא
למימר: ב כדנן אמר יי
דיתיב בקרתא הדא יתקטיל
בחרבא בכפנא ובמותא
ודיפוק ויישתמע לכשדאי ויחי
ותהי ליה נפשיה לשיזבא
ויתקים: ג כדנן אמר יי
אתמסרא תתמסר קרתא
הדא ביד משרית מלכא
דבבל ויכבשינה: ד ואמרו
רברביא למלכא יתקטיל כען
גברא הדין ארי על כן הוא
מרשל ית ידי גברי עבדי
קרבא דאשתארו בקרתא
הדא וית ידי כל עמא למללא
עמהון כפתגמיא האלין ארי
גברא הדין ליתוהי תבע
לשלמא לעמא הדין אלהן
לבישו: ה ואמר מלכא
צדקיה הא הוא מסיר בידכון
ארי לית מלכא יכיל לאתבא
יתכון פתגם: ו ודברו ית
ירמיה ורמו יתיה לגובא
דמלכיה בר מלכא דבדרת
בית אסיריא ושרביבו ית
ירמיה באטוניא ובגובא לית
מיא אלהן טינא וטבע ירמיה
בטינא: ז ושמע עבדא
דמלכא צדקיה גבר רב והוא
בבית מלכא ארי יהבו ית
ירמיה לגובא ומלכא יתיב
בתרע שבטא בנימן: ח ונפק
עבדא דמלכא מבית מלכא
ומליל עם מלכא למימר:
ט רבוני מלכא אבאישו גבריא
האלין ית כל העבדו לירמיה
נביא ית דרמוהי לגובא כבר
מית באתריה מן קדם כפנא

רד"ק

ואיו כתיב רולה לומר אין הדבר שהבטחתם כי. מפי נביאכם: מחוץ האופים. משוק הנחתומים. ומדרש שהיו מתגים לו פת קיבר שהיא נמכרת חוץ לפלטרא שהיא פת קיבר פת סובין. (ב) יחיה: כתיב והיה קרי והשלל אחד. לשלל, ר"ל כלומר כאלו שלל שהציל מן החרב ומן הרעב: (ד) יומת נא את האיש הזה, נא מלה היא עם השלל לבדו לתוספת בחור ובן יחלק את הארץ: על כן הוא מרפה, ענין רפיון והאל"ף תמורת ה"א למ"ד הפעל ובן תירגם יונתן מרשל: (ה) כי אין המלך יוכל אתכם דבר, אין מנהג לשון הקדש לבא מלת אין עם הכנויין המוכרים והעתידים אלא כן פירוש אין המלך שיוכל אתכם דבר כלומר איננו כדאי שיוכל לעשות דבר כנגדכם ושלא כרצונכם ויונתן תירגם כמו יכול לית מלכא יכול לאהבא יתכון פתגמא: (ו) אל הבור מלכיהו בן המלך. בא בסמיכות עם ה"א הידיעה כמו העם המלחמה האדון הברית והדומים להם וכן תירגם יונתן כמו לגובא דמלכיה בר מלכא: וישלחו את ירמיהו בחבלים. שלשלו אותו תוך הבור כי היה עמוק: (ז) עבד מלך הכושי. זה האיש היה עבד המלך והיה כושי וסריס וי"א עבדא דמלכא צדקיהו ותרגם איש סריס גבר רב וכן רז"ל פי' הכושי על צדקיהו ואמרו מה כושי זה משונה בעורו אף צדקיהו משונה במעשיו מבני דורו ואחרי דורו היו רעים ואמרו זה העבד היה ברוך בן נריה והנכון בעיני עוד כי זה הכושי עבד מלך היה שמו כי לולי זה למה אמר בכל מקום עבד מלך ולא אמר המלך כאחד מהם כי אם רוצה לומר מלך על צדקיהו היה לו לומר עבד המלך ועוד למה לא זכר גם האיש הזה כאחד המקומות אלא שמו היה עבד מלך כי מצאנו אחימלך ואבימלך: (ט) וימת תחתיו. מפני הרעב קרוב למות מתחיו במקומו:

(מסורה:) נתון ד' בקריאה ג' חסר וד' מל' נסימן. ונתון אותו על כל ארץ מצרים, העלה עליהם קהל ו. ונתן את אלהיהם באש רישעיה. ונתן לו ככר לחם. את כל זה ראיתי ונתון אל לבי. ונתון אל תמרוקיהן. ונתון הלבוש והסוס על. קדמא וג' בתראין מל': בחרב ברעב ח' וסימן למה תמותו אתה ועמך. ורדפתי אחריהם בחרב. כה אמר ה' הישב בעיר הזאת ימות. והיו כל האנשים אשר שמו את פניהם. ועתה ידע תדעו כי בחרב ולקחתי את שארית יהודה קדמא דפסוק. ודבתריה ופקדתי על היושבים. כה אמר אדני ה' הכה בכפך ורקע: וישלחו ד' בנביאים ובכתובים. וסימן וישלחו את ארון האלהים עקרון. ויקחו את ירמיהו. ויכרתו את ראשו. וישאו את ראשו ואת כליו. וכל אוריתא דכו' במ"א וישלחו האנשים את

רש"י

היו לפני אותו בית הכלא: (כא) מחוץ האופים. משוק נחתומים כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א' כ'): (ב) והיתה לו נפשו לשלל. והיו לו חייו הנלה כאילו שלל נשה כאדם השולל שלל ומשתכר כך ישתכר זה נפשו: (ד) על כן הוא מרפא. אלאקריך בלעז לשון רפיון: (ה) יוכל. כמו יכול על אשר הוא מרפא את וגו'. (ו) הבור מלכיהו. של מלכיהו: (ז) עבד מלך. ברוך בן נריה: הכושי. לדקיהו מה כושי משונה בעורו אף צדקיהו משונה במעשיו מכל דורו ויש מדרש דורש הכושי על ברוך: איש סריס. גבר רב: (ט) וימת תחתיו וגו'. אילו בביתו אותו במקומו היה מת מאליו ברעב וכס

תולדות אהרן בספר במדבר. מטה מנ: עבד מלך. מ"ק מז:

מצודת דוד

הואיל והנביאים מהשו והאמת אתי שמע אתה אלי תפול עתה תחנתי לפניך וכו': ולא אמות. למען לא אמות שם מעקת המאסר: (כא) ויפקדו. והניחו בחצר המטרה שאין שם מאסר קשה כ"כ: ונתון לו. גם צוה לתת לו משוק האופים ככר לחם בכל יום עד אשר יהיה תם כל הלחם מן העיר: וישב ירמיה. ר"ל שם ישב מרוצה ולא שאל להוציאו גם משם: לח (א) אשר ירמיה מדבר. בהיותו בחצר המטרה היה מדבר כן אל העם הבאים שמה: (ב) אל הכשדים. למסור עצמו בידם: וחיה. ישאר חי: לשלל. כאילו שלל נפשו להחזיקה לעצמו: (ד) יומת נא. לפי שצדקיהו צוה להוציאו מן המאסר הקשה לכן לא יומת לזה אמרו לו עתה יומת ומה בכך: כי על כן וכו'. ר"ל כי ראוי הוא למיתה על אשר הוא מרפא ומחליש ידי אנשי המלחמה לבל ילחמו באומץ הלב כי המה מתייאשים מן הנצחון: כל העם. אשר מלבד אנשי המלחמה: לדבר. במה שמדבר אליהם כדברים האלה: איננו דורש לשלום. איננו מבקש להיות להם שלום כי אם מבקש להיות להם רע ולזה ידבר הדברים האלה למען ירפו ידיהם ויפלו ביד הכשדים: (ה) כי אין המלך יוכל אתכם דבר. כאומר אתם ממרים במלך ואין לו עמכם יכולת מה לעשות בידכם: (ו) אל הבור מלכיהו. אל הבור של מלכיהו אשר היה בחצר המטרה: וישלחו. לפי שהיה הבור עמוק לזה הורידו על ידי החבלים: ויטבע. נשקע נעשו נטבע במים כי היה רק ולא: (ז) עבד מלך. כן שמו העלמי: הכושי. שהיה כהושי בעורו: איש סריס. איש שר: והוא בבית המלך. כששמע היה בבית המלך: כי נתנו. מוסב על וישמע: והמלך. ואז היה המלך יושב בשער הנקרא שער בנימין: (ח) וידבר. לבוא לשער בנימין אל המלך: (ט) הרעו. ר"ל כל מה שעשו את ירמיהו עשו רע

מצודת ציון

(כא) ויפקדו. מלשון פקדון והנחה: בחצר המטרה. שם משמר בית האסורים: ככר. כן יקרא לחם העגול: מחוץ. משוק כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ): האופים. מלשון אפיית הפת: תם. ענין השלמה: (ב) לשלל. ענין בזה: (ד) מרפא. מלשון רפיון והלאות: לדבר. הדבר שלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ומשפטו בכסא: (ה) יוכל. מלשון יכולת: (ו) וישלחו. ענין הוספה וכן תשלח קציריה עד ים (שם). (ט) הרעו. מלשון רע: תחתיו:

כי אין הלחם עוד בעיר: י ויצוה
המלך את עבד־מלך הכושי לאמר
קח בידך מזה שלשים אנשים
והעלית את־ירמיהו הנביא מן־
הבור בטרם ימות: יא ויקח עבד־
מלך את־האנשים בידו ויבא בית־
המלך אל־תחת האוצר ויקח משם
בלוי הסחבות ובלוי מלחים וישלחם
אל־ירמיהו אל־הבור בחבלים:
יב ויאמר עבד־מלך הכושי אל־
ירמיהו שים נא בלואי הסחבות
והמלחים תחת אצלות ידיך מתחת
לחבלים ויעש ירמיהו כן: יג וימשכו
את־ירמיהו בחבלים ויעלו אתו מן־
הבור וישב ירמיהו בחצר המטרה:
יד וישלח המלך צדקיהו ויקח את־
ירמיהו הנביא אליו אל־מבוא
השלישי אשר בבית יהוה ויאמר
המלך אל־ירמיהו שאל אני אתך
דבר אל־תכחד ממני דבר: טו ויאמר
ירמיהו אל־צדקיהו כי אגיד לך
הלוא המת תמיתני וכי איעצך לא
תשמע אלי: טז וישבע המלך
צדקיהו אל־ירמיהו בסתר לאמר
חי־יהוה את אשר עשה־לנו את־
הנפש הזאת אם־אמיתך ואם־
אתנך ביד האנשים האלה אשר
מבקשים את־נפשך: יז ויאמר
ירמיהו אל־צדקיהו כה־אמר יהוה
אלהי צבאות אלהי ישראל אם־
יצא תצא אל־שרי מלך־בבל וחיתה
נפשך והעיר הזאת לא תשרף
באש וחיתה אתה וביתך: יח ואם
לא־תצא אל־שרי מלך בבל ונתנה
העיר הזאת ביד הכשדים ושרפוה
באש ואתה לא־תמלט מידם:
יט ויאמר המלך צדקיהו אל־ירמיהו
אני דאג את־היהודים אשר נפלו
אל־הכשדים פן־יתנו אתי בידם
והתעללו־בי: כ ויאמר ירמיהו לא

(מסורה: ס׳ | נ׳ | סחבות ק׳ | ג׳ וכול חד מי״ן מפקי׳ א | ל׳ | ב׳ | ל׳ | ט״ע | כ״ו | י׳ זקפין בנביי׳ וכתובי׳ | כתי׳ ולא קרי | סימן ל׳ | ד׳ כ׳נסמי בנלנן | ב׳ וכתיב ול׳ כתיב כן | ג׳ | ב׳ נטעם פן ינתם)

תרגום

ארי לית לחמא עוד בקרתא: י ופקיד מלכא ית עבדא דמלכא צדקיה למימר דבר עמך מכא תלתין גברין ותסיק ית ירמיה נביא מן גובא עד לא ימות: יא ודבר עבדא דמלכא ית גבריא עמיה ועל לבית מלכא לתחות אוצרא ונסיב מתמן בלאי טפסן ובלאי שחקן ושרבבינון לות ירמיה לגובא באטוניא: יב ואמר עבדא דמלכא צדקיה לירמיה שוי כען בלאי טפסן ושחקן תחות ומדבקי ידך מלרע לאטוניא ועבד ירמיה כן: יג ונגדו ית ירמיה באטוניא ואסיקו יתיה מן גובא ויתיב ירמיה בדרת בית אסיריא: יד ושלח מלכא צדקיה ודבר ית ירמיה נביא לותיה למעלנא תליתאה די בבית מקדשא דיי ואמר מלכא לירמיה שאל אנא יתך פתגמא לא תכסי מני פתגמא: טו ואמר ירמיה לצדקיה ארי אחוי לך הלא מקטל תקטלינני וארי אמלכינך לא תקביל מני: טז וקים מלכא צדקיה לירמיה בסתרא למימר קים הוא יי ית דקים לנא ית נפשתא האלין אם אקטלינך ואם אמסרינך ביד גבריא האלין דבען למקטלך: יז ואמר ירמיה לצדקיה כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל אם מפק תפוק לות רברבי מלכא דבבל ותתקים נפשך וקרתא הדא לא תתוקד בנורא ותתקים את ואנש ביתך: יח ואם לא תפוק לות רברבי מלכא דבבל ותתמסר קרתא הדא בידא דכסדאי ויוקדינה בנורא ואת לא תשתיזיב מידיהון: יט ואמר מלכא צדקיה לירמיה אנא יציף מן יהודאי דאשתמעו לכסדאי דלמא ימסרון יתי בידיהון ויתלעבון בי: כ ואמר ירמיה לא ימסרון

רשי

והם הרישו לקרב מיתתו: (י) שלשים אנשים. מתוך שלחץ הם ברעב נצרכו כולן: (יא) בלויי הסחבות. בלואי בגדים הנסחבי׳: (יב) והמלחים. לשון רקבון כמו נמלחו (ישעיה נא): תחת אצילות ידיך. שלא יזיקוך החבלים. אצילות. איסילא״ש בלע״ז: (יד) מבוא השלישי. לא ידעתי היכן הוא ושמא בעזרת ישראל היא לומר שהחיל ועזרת נשים לפנים: (יט) דואג. ירא: פן יתנו אותי. הכשדים ביד היהודים לומר מלככם יהי׳ כבדכם על שקדמתם להשלים עמנו

מצודת דוד

ואף כי את אשר השליכוהו אל הבור: וימת תחתיו. ר״ל ואם כוונתם שימות ולא יהנה עוד להיות מרפא את ידי אנשי המלחמה עכ״ז יניחו לו והוא מעצמו ימות במקומו מפני הרעב כי אין עוד לחם בעיר: (י) קח בידך מזה. מן המקום הזה קח עמך שלשים אנשים ועל ידם הוציא את ירמיה מן הבור עד לא ימות (ולפי שהיו חלושים כח מעקת הרעבון הוצרכו שלשים): (יא) בידו. ר״ל עמו וברשותו. אל תחת האוצר. מקום ימצא שם בגדים שחקים ובלוים: בלוי סחבות. בגדים בלוים הראוים נגררים להשליכם אל החוץ: ובלוי מלחים. בגדים בלוים הנשחתים: וישלחם. הורידם אל ירמיה על ידי חבלים ולא זרקם למטה למען לא ימבעו בטיט גם המה: (יב) תחת אצילות ידיך. כי שם החבלים תחת בית השחי להעלותו בזה ולכן נוח לו להשים שמה הבגדים הבלוים מתחת לחבלים למען לא יזיקו לו החבלים: (יד) מבוא השלישי. תחת עזרת ישראל שהחילו עזרת נשים לפניה: שואל אני אותך דבר. ר״ל מה דבר ה׳ ונבואתו אשר ראית ואל תמנע מלהגיד לי דבר ה׳: (טו) כי אגיד. אם אגיד וכאומר למה אגיד לך הלא לי יש סכנה בדבר וגם לך אין תועלת כי אם איעצך בדבר ה׳ הנה לא תשמע לי: (טז) את הנפש הזאת. הנתונה בגוף כל אחד מאתנו: (יט) את היהודים. מן היהודים אשר נפלו מאז אל הכשדים: פן יתנו. פן הכשדים ימסרו אותי בידם על שהקדימו להשלים עמהם והיהודים ההם יתעללו בי: (כ) לא יתנו. לא ימסרון הכשדים בידי היהודים:

רדק

מפני הרעב. כי במות הבור בהגל שמטרה היו רואין אותו ומרחמים עליו ועוד הי המלך צוה להת לו ככר לחם ליום מחוץ האופים עד תום כל הלחם ועדיין לא תם כל הלחם ומה שאמר כי אין הלחם עוד בעיר רוצה לומר אין הלחם נמצא כי אם בקושי ומאחר שהוא בבור ולא יראו אותו ולא ירגישו אלא ימות בבור מפני הרעב: (י) שלשים אנשים. הוצרכו שלשים אנשים להוציא אדם אחד מן הבור מפני שתשש כחם מפני הרעב: (יא) בידו. עמו ברשותו לעשות מצוה להוציא ירמיהו מן הבור וכן אנשי המלחמה אשר בידינו או פי׳ בידו כמשמעו כי מהם כל אחד בידו ללכת אתו כי היו מכרזין מפני תשות כחם: בלוי סחבות, בלוי ביו״ד למ״ד הפעל לבד ויו״ד הרבים נעלמת מהמכתב והאל״ף נמצאת: הסחבות. כתיב וקרי סחבות וענין אחד אין ביניהם אלא ה״א הידיעה ופירוש הסיכות בגדים בלוים נסחבים ברגלים וכן ובלוי מלחי׳ ופירוש בגדים בלוים נשחתי׳ מפני בליתם וכן וארץ כבגד תבלה ובלוי שם פחר: (יב) בלואי הסחבות והמלחים. באל״ף תמורת ה״א למ״ד הפעל. תחת אצלות ידיך. כתי׳ השחי וכן בלשון זכרים על כל אצילי ידי: (יד) אל מבוא השלישי. מקום שהיו באים מבית המלך לבית יי׳: את אשר עשה. כתוב את ולא קרי והוא חד מן ח׳ דכתיבין ולא קריין: (טז) אשר עשה לנו את הנפש הזאת. נשבע לו מעין הענין באמרו לו הלא המת תמיתני ופירוש הנפש הזאת היא המדברת כלומר הנפש אשר בה כח הדבור והנבואה ויונתן תירגם דקיים לנא ית נפשתא האלין: (יט) אני דואג את היהודים. אני מפחד מן היהודים: פן יתנו. פירוש פן

מסורה

ידם: והעלית ג׳ וסימן אבנים שלמות תבנה ובנית שם מזבח. והעלית את ירמיהו הנביא: וישלחם ט׳ בקריאה וסי׳ וישלחם מעל יצחק בנו. וישלחם יצחק וילכו מאתו. ויברכם יהושע. וישלחם ביהודה להאביד דמלכים. ויברר את מדויהם שמואל. וחברו דד״ה. אל ירמיהו אל הבור. ויכרה להם כירה: וישלחם ביד פשעם. [ויהושע נמצא פסוק אל ירמיהו]: איעצך ג׳ בקריאה וסי׳ עתה שמע בקולי איעצך ויהי. לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך. ויאמר ירמיהו אל צדקיהו: יצא ז׳ ד׳ חסר וג׳ מל׳ וסים׳ נכס׳ בסדר נח ובסדר משפ׳: ונתנה ג׳ בקריאה וסימן מלא שבוע זאת ונתנה לך גם. ונתנה לעבדים המתהלכים. ואם לא תצא אל

מצודת ציון

במקומו: (י) בידך. עמך ברשותך לעשות מאמרך וכן אנשי המלחמה אשר בידינו (במדבר לא): (יא) בלוי. מלשון בליה ורקבון: סחבות. ענין גרירה והמשכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כב): מלחים. ענין השחתה כמו כי שמים כעשן נמלחו (ישעיה נא): וישלחם. ענין הושטה: (יב) אצילות ידיך. הם בתי השחי כמו על כל אצילי ידי (יחזקאל יג): (יד) מבוא. פתח שבאים דרך בו: תכחד. ענין מניעה והעלמה: (יט) דואג. ענין פחד ומורא: את היהודים. מן היהודים וכן כצאתי את העיר (שמות ט) ומצאתו מן העיר: נפלו. ענין תיה והתחברות: והתעללו. ענין לעג ובזיון כמו כי התעללתי בו במדבר

ירמיה לח לט

יתנו שמע־נא ׀ בקול יהוה לאשר
אני דבר אליך וייטב לך ותחי
נפשך : כא ואם־מאן אתה לצאת
זה הדבר אשר הראני יהוה :
כב והנה כל־הנשים אשר נשארו
בבית מלך־יהודה מוצאות אל־שרי
מלך בבל והנה אמרות הסיתוך ויכלו
לך אנשי שלמך הטבעו בבץ רגלך
נסגו אחור : כג ואת־כל־נשיך ואת־
בניך מוצאים אל־הכשדים ואתה
לא־תמלט מידם כי ביד מלך־בבל
תתפש ואת־העיר הזאת תשרף
באש : כד ויאמר צדקיהו אל־ירמיהו
איש אל־ידע בדברים־האלה ולא
תמות : כה וכי־ישמעו השרים כי־
דברתי אתך ובאו אליך ואמרו
אליך הגידה־נא לנו מה־דברת אל־
המלך אל־תכחד ממנו ולא נמיתך
ומה־דבר אליך המלך : כו ואמרת
אליהם מפיל־אני תחנתי לפני
המלך לבלתי השיבני בית יהונתן
למות שם : כז ויבאו כל־השרים
אל־ירמיהו וישאלו אתו ויגד להם
ככל־הדברים האלה אשר צוה
המלך ויחרשו ממנו כי לא־נשמע
הדבר : כח וישב ירמיהו בחצר
המטרה עד־יום אשר־נלכדה
ירושלם והיה כאשר נלכדה
ירושלם :

לט א בשנה התשעית
לצדקיהו מלך־יהודה בחדש
העשרי בא נבוכדראצר מלך־בבל
וכל־חילו אל־ירושלם ויצרו עליה :
ב בעשתי־עשרה שנה לצדקיהו
בחדש הרביעי בתשעה לחדש
הבקעה העיר : ג ויבאו כל שרי
מלך־בבל וישבו בשער התוך
נרגל שראצר סמגר־נבו שר־סכים
רב־סרים נרגל שראצר רב־מג וכל־

קביל כען למימרא דיי דאנא
ממליל עמך וייטב לך ותתקים
נפשך : כא ואם לית את
צבי למפק דין פתגמא
דאחזיני יי : כב הא כל נשיא
דאשתארא בבית מלך שבטא
דבית יהודה מתפקן לות
רברבי מלכא דבבל ואינון
אמרין אטעיוך ויכילו לך
אנש שלמך אשתקעא
בבהתא רגלך אסתחרא
לאחרא : כג וית כל נשך וית
בנך מתפקין לות כסדאי ואת
לא תשתיזיב מידהון ארי ביד
מלכא דבבל תתמסר וית
קרתא הדא תתוקד בנורא :
כד ואמר צדקיה לירמיה אנש
לא ידע בפתגמיא האלין
ולא תמות : כה וארי ישמעון
רברביא ארי מללית עמך
וייתון לותך ויימרון לך חוי
כען לנא מה מללית עם מלכא
לא תכסי מננא ולא נקטלינך
ומה מליל עמך מלכא :
כו ותימר להון בעו אנא בעי
קדם מלכא בדיל דלא
לאתבותי בית יהונתן למימת
תמן : כז ואתו כל רברביא
לות ירמיה ושאילו יתיה וחוי
להון ככל פתגמיא האלין
דפקיד מלכא ושתיקו מניה
ארי לא ישתמע פתגמא :
כח ויתיב ירמיה בדרת בית
אסיריא עד יומא דאתכבישת
ירושלם והוה כד אתכבישת
ירושלם : א בשתא תשיעיתא
לצדקיה מלך שבטא דבית
יהודה בירחא עשיראה אתא
נבוכדנאצר מלכא דבבל
וכל משיריתיה לירושלם וצרו
עלה : ב בחדא עשרי שנין
לצדקיה בירחא רביעאה
בתשעה לירחא אתרעת
קרתא : ג ואתו כל רברבי
מלכא דבבל ויתיבו בתרעא
מציעיתא נרגל שראצר
סמגרנבו שר סכים רב סרים
נרגל שראצר רב מג וכל

רדק

פן יתנו הכשדים אותי בידם : והתעללו בי . יהרגוני בדקירות נקמה ובזיון לפי שהבליעו את הכשדים בגנבה בעל כרחי שאם הייתי יודע הייתי הורגם . (כא) אשר הראני . כתיב ק"ה ה"א : (כב) אשר נשארו בבית מלך יהודה . הוא יהויכין כשיצא הוא ואמו אל מלך בבל נשארו בביתו הנשים האחרות ועתה יהיו מוצאות אל שרי מלך בבל : והנה אומרות . הנשים אומרות עליך כשהם מוצאות : הסיתוך אנשי שלומך , נביאי השקר והשרים שהיו מאמינים בהם הסיתוך שלא תשלים עם מלך בבל : ויכלו לך אנשי שלומך , שהלכת אחר דעתם : הטבעו בבוץ רגליך , בבוץ בטיט ובזיון מן היגאה גומא בלא בצה בגאתיו ובגבאיו : רגלך , חסר יו"ד הרבים מהמכתב : נסגו אחור , שלא יכלו רגליך ללכת לפנים ונסוגו אחור אמר זה על דרך משל או לפי שהשיגוהו הכשדים כשהיה בורח ודגש סמ"ך הסיתוך תמורת נח הכיתוך : (כג) מוציאים אל הכשדים . מוציאים אותם המוציאים מבני העיר או הכשדים שנכנסו לעיר כשכבשוה הוציאום אל הכשדים שהיו בחוץ : תשרף באש , אתה תהיה גורם שתהיה שרופה לפי שלא תרצה לצאת אליהם ולהשלים הרי כאילו אתה תשרף אותה : (כז) כי לא נשמע הדבר . לפי שלא נשמע הדבר כלל שדבר עמו המלך לסיבה שהאמינו לו כמו שאמר להם ולא חקרו אותו יותר : (כח) והיה כאשר נלכדה ירושלים . לפי שזכר עד יום אשר נלכדה ירושלם זכר בכמות ללכידת ירושלם איך היתה ואמר כי בשנה התשיעית החלו ימי המצור עד י"א לצדקיהו שנלכדה ירושלם : (ג) וישבו בשער התוך . שער שהיה בין ב' שערים או פי' שער החומה התיכונה ורז"ל פי'

שרי מלך בבל : ותחי ג' בקריאה וסימן אמלט' נא שמה הלא מצער : הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם . ויאמר ירמיהו לא יתנו : שלומך ג' בקריאה ב' חסר וסימן לוא הקשבת למצותי . עד הגבול שלחוך . הסיתוך ויכלו לך אנשי שלומך . קדמא כלא : ואמרו אליך י"ו בטעמא פזר גדול וגלגל וסי' במסר' רבתא בערך טעם : ויחרשו ממנו ז' חסר יו"ד בלישן החרשה וסימן והחרש יעקב עד באם . ה' ילחם לכם ואתם תחרשון : ושמע אישה תגינא . כי החרש לה ביום שמעו בתרא . למה אתם מחרשים . הומה לי לבי לא אחרש . ויחרשו ממנו כי לא נשמע דסיפרא . בעשתי ג' וסימ' ויהי בארבעים שנה דריש סדר דברים . בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי . בעשתי עשרה שנה דצור דיחזקאל

תולדות אהרן בשער התוך סנהדרין קיג :

מצודת ציון

(במדבר כב) : (כב) הסיתוך . מל' הסתה ופתוי : ויכלו . מלשון יכולת : הטבעו . מל' טביעה : בבוץ . ענינו טיט הלח וכן היגאה גומא בלי בצה (איוב ח) : נסגו אחור . ענין הפרישה לאחור וכן ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נט) : (כג) תתפש . ענין התאחזות בחוזק : (כו) מפיל . ענין נטיה והגיה : (כז) ויחרישו . שתקו כמו ואם החרש יחריש (במדבר ל) : (א) ויצרו . סבבו עליה להצר לה : (ב) הבקעה . מלשון בקיעה ופתיחה : (ג) התוך . האמצעי כמו ויבתר אותם בתוך (בראשית טו) : נרגל וגו' . שמות השרים ושניים היו נקראים בשם נרגל וכן

רשי

שמה : והתעללו בי . שיהודים אינגרוזי"ש בלע"ז : (כב) אנשי שלומך . נביאי השקר שאמרו לך לא תלכד : בבוץ . טיט לשון ביצה גומא בלי בצה : (כג) ואת העיר הזאת תשרף באש . הרי אתה כאילו שורפה בידים שאתה גורם לה : (ג) ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך וגו' . מגיד שנתקיימה כאן נבואה עליונה ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים וגו' (לעיל א) : בשער התוך . בתרגום מציעתא שער העזרה שער ניקנור המזרחי והוא בין שער עזרת נשים ובין שער ההיכל ורבותינו אמרו שער התוך שער שמחתכין בו

מצודת דוד

(כא) זה הדבר . ר"ל אגיד לך דבר ה' וזה הדבר אשר הראני ה' : (כב) כל הנשים . נשי המלך יהויכין אשר נשארו שם ולא יצאו להמסר ביד מלך בבל בעת שיצא יהויכין : מוצאות . תהיינה מוצאות : והנה . הנשים ההנה תאמרנה עליך הנה הסיתו אותך אנשי שלומך הם נביאי השקר שהיו לך שלום עמהם הם הסיתו אותך לבל תכנע למלך בבל כי נבאו לך בשקר והנה יכלו לך כי נמשכת אחריהם : הטבעו . הם השקיעו רגליך בבוץ ר"ל הם גרמו לך הצער הזה והמה חזרו אחור לעמוד מנגד כי אין בידם להושיעך : (כג) מוציאים . יהיו מוציאים : תשרוף . כאלו אתה תשרוף כי אתה הוא הגורם על שאינך יוצא להשלים עם הכשדים : (כד) בדברים האלה . מה שדברתי עמך : ולא תמות . ואז לא תמות ביד השרים כי כשידעו מהדברים ההם ימיתוך : (כה) וכי ישמעו . ואם ישמעו אשר דברתי עמך וישאלוך לומר הגיד לנו מה אמר ולא נמיתך בעבור זה : ומה . אמור לנו מה דבר לך המלך : (כו) מפיל אני . מבקש הייתי לפני המלך שלא ישיב אותי אל בית יהונתן שהייתי אסור שמה בראשונה למות שם מגודל עקת המאסר : (כז) ויחרישו ממנו . שתקו ממנו ולא עשו לו מאומה רע כי האמינו לו : כי לא נשמע הדברים שהיה מדבר עם המלך לא היה נשמע לשום אדם לזה האמינו לו כי לא היה מי יוכל לכחשו : (כח) והיה וגו' . ר"ל גם בעת כאשר נלכדה ירושלים היה שם ולא זז מעמדו משם :
לט (ב) הבקעה העיר . ר"ל בקעו חומה כאלו נעשית מעצמה כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב ולא עמדו למולם להכות על ידם : (ג) בשער התוך . הוא השער שהיה בתוכה [illegible]

שארית שרי מלך בבל: ד ויהי
כאשר ראם צדקיהו מלך יהודה
וכל אנשי המלחמה ויברחו ויצאו
לילה מן העיר דרך גן המלך
בשער בין החמתים ויצא דרך
הערבה: ה וירדפו חיל כשדים
אחריהם וישגו את צדקיהו
בערבות ירחו ויקחו אותו ויעלהו
אל נבוכדראצר מלך בבל רבלתה
בארץ חמת וידבר אתו משפטים:
ו וישחט מלך בבל את בני צדקיהו
ברבלה לעיניו ואת כל חרי יהודה
שחט מלך בבל: ז ואת עיני צדקיהו
עור ויאסרהו בנחשתים לביא אתו
בבלה: ח ואת בית המלך ואת
בית העם שרפו הכשדים באש
ואת חומות ירושלם נתצו: ט ואת
יתר העם הנשארים בעיר ואת
הנפלים אשר נפלו עליו ואת יתר
העם הנשארים הגלה נבוזראדן
רב טבחים בבל: י ומן העם הדלים
אשר אין להם מאומה השאיר
נבוזראדן רב טבחים בארץ יהודה
ויתן להם כרמים ויגבים ביום ההוא:
יא ויצו נבוכדראצר מלך בבל על
ירמיהו ביד נבוזראדן רב טבחים
לאמר: יב קחנו ועיניך שים עליו
ואל תעש לו מאומה רע כי אם
כאשר ידבר אליך כן עשה עמו:
יג וישלח נבוזראדן רב טבחים
ונבושזבן רב סריס ונרגל שראצר
רב מג וכל רבי מלך בבל:
יד וישלחו ויקחו את ירמיהו מחצר
המטרה ויתנו אתו אל גדליהו בן
אחיקם בן שפן להוצאהו אל הבית
וישב בתוך העם: טו ואל ירמיהו
היה דבר יהוה בהיותו עצור בחצר

תרגום

שאר רברבי מלכא דבבל: ד והוה כד חזנון צדקיה מלך שבטא דבית יהודה וכל גברי עבדי קרבא ערקו ונפקו בליליא מן קרתא באורח גינתא דמלכא בתרעא בין שוריא ונפק באורח מישרא: ה ורדפו משירית כסדאי בתריהון ואדביקו ית צדקיה במישרי יריחו ודברו יתיה ואסקוהי לות נבוכדראצר מלכא דבבל לרבלת בארעא דחמת ומליל עמיה פתגמי דינין: ו ונכיס מלכא דבבל ית בני צדקיה ברבלה לעינוהי וית כל רברבי יהודה נכס מלכא דבבל: ז וית עיני צדקיה עור ואסריה בשלשלן דנחש לאובלא יתיה לבבל: ח וית בית מלכא וית בית עמא אוקידו כסדאי בנורא וית שורי ירושלם תרעו: ט וית שאר עמא דאשתארו בקרתא וית שמיעיא דאשתמעו עלוהי וית שאר עמא דאשתארו אגלי נבוזראדן רב קטוליא לבבל: י ומן עמא חשיכיא דלית להון מדעם אשאר נבוזראדן רב קטוליא בארעא דבית יהודה ומנינון למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין ביומא ההוא: יא ופקיד נבוכדראצר מלכא דבבל על ירמיה ביד נבוזראדן רב קטוליא למימר: יב דבריהי ועינך שוי עלוהי ולא תעביד ליה מדעם ביש אלהין כמא דמליל עמך כן עביד עמיה: יג ושלח נבוזראדן רב קטוליא ונבושזבן רב סריס ונרגל רב מג וכל שאר רברבי מלכא דבבל: יד ושלחו ודברו ית ירמיהו מדרת בית אסיריא ויהבו יתיה לגדליה בר אחיקם בר שפן לאפקותיה לביתא ויתיב בגו עמא: טו ועם ירמיה הוה פתגם נבואה מן קדם יי כד הוה כלי בדרת בית

רשי

כי הלכות עליהם הוא אומר מקום המשפט שמה הרשע (קהלת ג): (ד) דרך גן המלך. מער׳ היתה לו מביתו עד ערבות יריחו ויצא לילך דרך המערה מה עשה הקב״ה לקיים ופרשתי את רשתי עליו (יחזקאל יב) זימן צבי לפני הכשדים מהלך על גג המערה חוץ לעיר ורצו אחריו לתפשו והוא רץ עד פתח המערה וראו את צדקיהו יוצא מן המערה: (ה) וידבר אתו משפטים. למה עברת על השבועה: (ו) ואת כל חורי יהודה. אלו הסנהדרין על שהתירו לו שבועתו החטא היה בעיני ה׳ שהתירו השבועה: (ח) ואת בית העם. בתי כנסיות: כרמים ויגבים. שדות לעבדו כל יגיבה לשון חפירה אפי״ן בלע״ז: (יג) רבי. כמו שרי: (יד) אל גדליהו בן אחיקם. שנפל על הכשדים עם ירמיה וכשנלכדה העיר תימל׳ אלים בנשארים שם

פלוגתא: ראם ב׳ ויאמר יעקב כאשר ראם. כאשר ראם צדקיהו: וישגו ח׳ חסר בלישנא בקריאה וסי׳ וישגם וידבר אליהם. ארדוף אחרי הגדוד הזה האשגנו. פן ימהר והשגנו הרעה. וישגו אתו בערבות ירחו דמלכים. וחברו קדמאה דירמיה: לביא ב׳ לשון ביאה. וכנמן לביא אתו בבלה. ויאמן מחהל התרומה. וכל לשון ארי דכוו׳ במ״א מה אמך לביא: ועיניך ז׳ בקריאה וסימן בניך ובנותיך נתנים לעם אחר. הנני נותנך למגור לך ולכל אהביך. קחנו ועיניך שים עליו. ועיניך את עיני מלך בבל. ועיניך על רמים. תהי נא אזנך קשבת ועיניך דר כי תצרנה. ג׳ נונין ועירין בקריאה וסימן ונבושזבן רב סריס ונרגל שראצר. בשע ארן ותשם

תולדות אהרן שני צדקיהו. סופה ס:

מצודת דוד

השמאלית כי שלש חומות היו בירושלים: (ד) דרך גן המלך. בדרך שאצל גן המלך בשער העומד בין שתי החומות: דרך הערבה. בדרך ההולך אל ערבות יריחו: (ה) וירדפו. אמרו רז״ל ברח דרך מער ההולכת עד ערבות יריחו ומזמן צבי הולך ממעל על המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: את צדקיהו. אותו לבד כי כל חילו נפוצו מעליו כמ״ש בסוף הספר ובמ״ב: רבלתה. כי בהאריך ימי המצור הלך נ״נ לרבלה: משפטים. התווכח עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמ״ש בדברי הימים: (ח) ואת בית העם. ר״ל בית כ״א מגדולי העם כמ״ש בסוף הספר ובמ״ב את כל בית גדול: (ט) הנשארים. אשר לא נהרגו: אשר נפלו עליו. להשלים עמו ואת יתר העם הנשארים. בכל ערי יהודה: רב טבחים. שר על ההורגים במצות המלך: בבל. הגלה לבבל: (י) מאומה. כלל וכלל לא: יעיניך שים עליו. להשגיח בו: כי כאשר. כפי שידבר אליך לעשות עמו כן תעשה: (יג) וישלח. ר״ל מהם שלח: (יד) וישלחו. לפי שאמר (יא) ויצו אל ר״ל הדברים חזר לומר שוב וישלחו

רדק

פירש שהוא שער בעזרה והיה מזרחי ושכעה שמות נקראו לו ונקרא שער התוך שהיה בין שני שערים והגאת שהיה משערי ירושלים שנאמר ויבאו וישבו בכניסתם בעיר אחר שהבקעה העיר ישבו בשער התוך וזהו שנבא ירמיהו ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם: נרגל, מלה זרה: שראצר, מלה זרה: סמגרנבו, מלה זרה ויש ספרים שכתוב סמגר נבו תרתין מלין מקף ביניהם ויש ספרים נבו בנורק: שרסכים, מלה זרה וכתוב בסי״ן ובמ״ם: רב סריס. תרין מלין: רב מג, תרתין מלין ומה שזכר נרגל שראצר פעם אחרת אולי אחרי׳ היה שמם כשמם: (ד) דרך גן המלך, דרשו בו כי מערה אחת היתה מביתו עד ערבות יריחו ודרך המער׳ ברח׳ אלא ראו אותו וזימן הקדוש ברוך הוא צבי אחד ורהוטו חיל כשדים ורדפו אחריו והצבי הלך אל המערה והם אחריו בהגיע אל פתח המערה ראו צדקיהו יוצא מן המערה ולקחו אותו: (ה) ויעלהו אל נבוכד נאצר רבלתה, והלא בא נבוכד נאצר ירושלים אלא שארכו ימי המצור והלך לו נבוכד נאצר: וידבר אתו משפטים, על שמרד בו והפר בריתו ועבר על שבועת ה׳ אשר השביעו באלהים: (ו) ואת כל חורי יהודה. קציני יהודה ושריו: (ז) בנחשתים, שלשלאות של ברזל והם בלשון שנים לפי שהם לשתי הרגלים ובלשון נחשת כי מנחשת היו או מן ברזל חזק שנקרא נחושה: לביא אתו בבלה, כמו להביא וכן מהחל התרומה לביא בית ה׳: (ח) ואת בית העם. כמו בתי העם דרך כלל, ודרש ואת בית העם זה בית הכנסת: (ט) נבוזראדן. מלה זרה וכן כל נבוכדנאצר ונבוכד ראצר מלה זרה: (י) כרמים ויגבים. שדות וכן נקראו עובדי השדות יוגבים לכורמים וליוגבים וכן תירגם יונתן למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין: (יב) מאומה רע. בדגש הרי״ש שום רע בעולם לא תעשה לו שאם יהיה רע בעיניו בואו בבלה לא תביאהו שם ואם רע בעיניו השארו עם דלת העם אל תשאירהו: כי אם כאשר ידבר. אם כתוב ולא קרי: (יג) ונבושזבן. הנו״ן זעירא והוא אחד מן שלשה נוני״ן זעירין: רבי מלך בבל. כמו על כל רב ביתו: (יד) וישלחו ויקחו את ירמיהו. זה הפסוק הוא ספור מה עשו בסוף הענין כי קודם שנתנו אותו אל גדליהו דבר עמו נבוזר אדן שמצאו בתוך הגלות אסור בזיקים כשאר הגולים שאסרום הכשדים שנכנסו בעיר והם לא היו יודעים דבר בירמיהו מה צוה עליו נבוכד נאצר כי לנבוזר אדן צוה ומה שאמר מחצר המטרה רוצה לומר כי משם לקחו אותו השבים כי שם היה

מצודת ציון

וכן שראצר: (ד) הערבה. כמו מדבר: (ה) משפטים. ענין ויכוח: (ו) חורי. ענין שררה כמו ואריבה את החורים (נחמיה ה): (ז) בנחושתים בשלשלאות של נחושת: לביא. כמו להביא: (ח) נתצו. ענין שבירה והריסה: (י) ויגבים. כמו ויקבים כי גיכ״ק מתחלף והם הבורות שהיין נמשך ויורד בהם כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה): (יג) רבי. ענין גדולה ושררה כמו על כל רב ביתו (אסתר א): (טו) עצור. כלוא במאסר: יגיר

הַמַּטָּרָה לֵאמֹר׃ טו הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ
לְעֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי לֵאמֹר כֹּה־אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי
מֵבִי אֶת־דְּבָרַי אֶל־הָעִיר הַזֹּאת (מביא ק')
לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה וְהָיוּ לְפָנֶיךָ בַּיּוֹם
הַהוּא׃ יז וְהִצַּלְתִּיךָ בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה וְלֹא תִנָּתֵן בְּיַד הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־
אַתָּה יָגוֹר מִפְּנֵיהֶם׃ יח כִּי מַלֵּט
אֲמַלֶּטְךָ וּבַחֶרֶב לֹא תִפֹּל וְהָיְתָה לְךָ
נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל כִּי־בָטַחְתָּ בִּי נְאֻם־
יְהוָה׃

מ א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־ (ד' בטעם בספרא)
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחַר ׀ שַׁלַּח אֹתוֹ
נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים מִן־הָרָמָה
בְּקַחְתּוֹ אֹתוֹ וְהוּא־אָסוּר בָּאזִקִּים
בְּתוֹךְ כָּל־גָּלוּת יְרוּשָׁלִַם וִיהוּדָה
הַמֻּגְלִים בָּבֶלָה׃ ב וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים
לְיִרְמְיָהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
דִּבֶּר אֶת־הָרָעָה הַזֹּאת אֶל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה׃ ג וַיָּבֵא וַיַּעַשׂ יְהוָה כַּאֲשֶׁר
דִּבֵּר כִּי־חֲטָאתֶם לַיהוָה וְלֹא־
שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְהָיָה לָכֶם דָּבָר (הדבר ק')
הַזֶּה׃ ד וְעַתָּה הִנֵּה פִתַּחְתִּיךָ הַיּוֹם
מִן־הָאזִקִּים אֲשֶׁר עַל־יָדֶךָ אִם־טוֹב
בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא אִתִּי בָבֶל בֹּא וְאָשִׂים
אֶת־עֵינִי עָלֶיךָ וְאִם־רַע בְּעֵינֶיךָ
לָבוֹא־אִתִּי בָבֶל חֲדָל רְאֵה כָּל־
הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ אֶל־טוֹב וְאֶל־הַיָּשָׁר
בְּעֵינֶיךָ לָלֶכֶת שָׁמָּה לֵךְ׃ ה וְעוֹדֶנּוּ
לֹא־יָשׁוּב וְשֻׁבָה אֶל־גְּדַלְיָה בֶן־

אֲמִירָא לְמֵימָר׃ טז אֱזֵיל וְתֵימַר לְעַבְדָּא דְמַלְכָּא צִדְקִיָּה
לְמֵימָר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי
יָת פִּתְגָמַי עַל קַרְתָּא הָדָא
לְבִישְׁתָּא וְלָא לְטָבָא וִיהוֹן
קֳדָמָךְ בְּיוֹמָא הַהוּא׃
יז וְאֲשֵׁיזְבִינָךְ בְּיוֹמָא הַהוּא
אֲמַר יְיָ וְלָא תִתְמְסַר בְּיַד
גֻּבְרַיָּא דְאַתְּ דָחֵיל מִן קֳדָמֵיהוֹן׃
יח אֲרֵי שֵׁיזָבָא אֲשֵׁיזְבִינָךְ
וּבְחַרְבָּא לָא תִתְקְטֵיל וּתְהֵי לָךְ
נַפְשָׁךְ לְשֵׁיזָבָא אֲרֵי אִתְרְחֵיצְתָּא
עַל מֵימְרִי אֲמַר יְיָ׃ א פִּתְגָם
נְבוּאָה דַהֲוָה עִם יִרְמְיָה מִן
קֳדָם יְיָ בָּתַר דְּשַׁלַּח יָתֵיהּ
נְבוּזַרְאֲדָן רַב קְטוֹלַיָּא מִן רָמְתָא
כַּד דְּבַר יָתֵיהּ וְהוּא אֲסִיר
בְּעִזְקַיָּא בְּגוֹ כָל גָּלוּת יְרוּשְׁלֶם
וִיהוּדָה דְּאִתְגְּלִיאוּ לְבָבֶל׃
ב וּדְבַר רַב קְטוֹלַיָּא לְיִרְמְיָהוּ
וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ אֱלָהָךְ גְּזַר יָת
בִּישְׁתָּא הָדָא עַל אַתְרָא הָדֵין׃
ג וְאַיְתִי וְקַיֵּים יְיָ כְּמָא דְמַלֵּיל
אֲרֵי חַבְתּוּן קֳדָם יְיָ וְלָא
קַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרֵיהּ וַהֲוָה לְכוֹן
פִּתְגָמָא הָדֵין׃ ד וּכְעַן הָא
שְׁרֵיתָךְ יוֹמָא דֵין מִן עִזְקַיָּא
דִּי עַל יְדָךְ אִם תַּקִּין בְּעֵינָךְ
לְמֵיתֵי עִמִּי לְבָבֶל אֱתָא וְאֶשַּׁוֵּי
יָת עֵינִי עֲלָךְ וְאִם בִּישׁ בְּעֵינָךְ
לְמֵיתֵי עִמִּי לְבָבֶל אִתְמְנַע חֲזֵי
כָּל אַרְעָא קֳדָמָךְ לִדְתַקִּין
וְלִדְכָשַׁר בְּעֵינָךְ לְמֵיזַל תַּמָּן
אֱזֵיל׃ ה וְאִם לֵית אַתְּ צָבֵי
לְמֵיתַב וְתוּב לְוָת גְּדַלְיָה בַר

רדק

היה עד יום שנלכדה ירושלם כמו שכתוב למעלה ואמר על ירמיהו שלקחו אותו השרים מחצר המטרה והוליכוהו עם שאר הגולים ונתנו אותו אל גדליהו כאשר אדון ושאר רבי המלך: להוציאהו אל הבית, אל הבית שהיה שם גדליהו וכן עמה: וישב בתוך העם, כמו שנאמר בסוף הענין וישב אתו בתוך העם: (טז) הנני מבי. חסר אל"ף למ"ד הפעל: והיו לפניך ביום ההוא. הדברים שגזרתי על העיר יהיו לפניך שתראה אותם כלומר שלא תפחד שימיתוך השרי' טרם כבוש העיר לפי שעשית בירמיהו כנגד רצונם ואתה לעבור שבטחת בי ואתה אחד והשרים רבים ועשית כנגדם. תמלט מחרב והם ימותו בחרב אף על פי שאתה מבני ביתו של צדקיהו והם שיבוהו עמו ימותו בחרב ואתה תמלט ותראה כבוש העיר ותראה שיתקיימו דברי בעיר זהו שאמר והיו לפניך כלומר תראה ולא תפחד שתמות בחרב והיתה לך נפשך לשלל: (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו. הדבר הזה הוא מה שאומר בסוף כל הענין ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' אל ירמיהו ולפי שאמר ואל ירמיהו היה דבר ה' בהיותו עצור בחצר המטרה רוצה לומר שלא היה דבר ה' אליו עוד עד אחר כל הענין שמספר אחר כבוש ירושלם וכן הוא פירוש הפסוק הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת השם זה הדבור מתי היה אחר שלוח אותו נבוזר אדן רב טבחים מן הרמה ואחר כל הענין שהולך ומספר בדבר גדליה עד סוף כל הענין. ובדרש אותו דבר היה אל ירמיהו אחר שלוח אותו נבוזר אדן הוא מה שאמר ושבה אל גדליהו זהו דבר ה' שהיה אליו כי לא היה יודע לבחור אם ילך עם הגולה או אם ישאר ועודנו לא ישוב עד שהיה לו דבר ה' ואמר ושובה אל גדליהו: מן הרמה. כי ברמה נשאר נבוזראדן כשנכנסו שאר שרי בבל לירושלם כי לא נזכר עמהם: באזיקים, האל"ף נחה ופי' טבעות כבלים שיאסרו בהם הידים: (ב) וי' אלהיך דבר את הרעה הזאת, כי שמעו מה שהיה מתנבא להם ירמיהו: (ג) כי הטאתם. כנגד הכלל כמו שאמר האל למשה רבינו עד אנה מאנתם והיה לכם דבר הזה, דבר הזה כתיב וקרי הדבר ופירושו כמו שדבר ה' כן היה לכם: (ד) הנה פתחתיך. כשלקחו מתוך הגלו' לא פתחו מן האזיקים: ועודנו לא ישוב ושובה

רשי

הם: (טז) והיו לפניך ביום ההוא. והיו הדברים לפניך שתראה אותם מתקיימים: (יז) ביד האנשים. ביד הכשדים (א) הדבר אשר היה. מה שנאמ' בסוף הענין: (מב) ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' וגו' אלא שכתב תחלה על מה נאמר לו ומדרש אגדה באיכה רבתי מה היה הדבר ושובה אל גדליהו אמר לו או את נחית עמהון ואנא מסובר הכא או את סובר הכא ואנא נחית עמהון אמר אין אנא נחית עמהון מה אנא מהני להון אלא יחות ברייהון עמהון דמגין הוא מהני להון: מן הרמה. שהיה גולה מעצמו עמהן היה רואה כת שלולים בקולרין היה מכניס צוארו ביניהם כו' כדאיתא בפסיקתא דאפטרתא דברי ירמיהו שא"א לומר שנתנו נבוזראדן באזיקים שהרי צוה נבוכדנאצר אל תעש לו מאומה רע (לעיל לט): באזיקים. בזיארי"ש בלע"ז: (ב) ה' אלהיך דבר וגו'. למה אתה מצטער עליה, והלא אתה נבאת להם ולא שמעו כדאיתא בפסיקתא: (ד) פתחתיך. לשון ויפתח הגמלים (בראשית כד) ותרגם וכפן הא שריתך ומתם פהר כולם לשון פתיחה ממש: (ס) ועודנו לא ישוב. בכל זאת לא היה חפץ לשוב אמר לו הקב"ה

יגרל. ונרגן מפריד אלוף: מבי ה' חסר אל"ף בליש' ביאה וסימ' כי על יום טוב בנו. תמוצ"א ותמבי דשמואל. הנני מבי אליך רעה דאחאב. ויבו ירבעם וכל דמלכים לא אבי הרעה בימיו דהראות כי נכנע אחאב. הנני מבי את דברי אל העיר הזאת דסיפרא. עד חורש אבי לך. הלוך ואמרת לעבד. חבי המספרת אשר עליך. בתרא פלוגתא: ויבא נ"א וסי' נמסר בסדר ויקהל: עיני כ"ב וסי' נמסר במס' רבתא בערך עין: ושובה ב' וחסר וסי' אל גדליהו. הראה אתה גדלה ה' וסימן ועודנו לא ישוב ושבה. ויבא ירמיהו אל גדליה בן אחיקם. ויבאו אל גדליה המצפתה. ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החילים. דבר ה' אשר

מצודת ציון

(יז) יגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): (יח) מלט אמלטך. ענין הצלה: לשלל. ענין ביזה: (א) הרמה. שם עיר: אסור. קשור באזקים: בשלשלאות כמו לאסור מלכיהם בזיקים (תהלים קמט): (ד) פתחתיך. ענין התרת הקשר כמו יתרי

מצודת דוד

ויפלחו: אל גדליהו. כי הוא נפל אל הכשדים על פי ירמיה וכשנלכדה העיר הפקידו מלך בבל על הנשארים: להוציאהו אל הבית. להוציאהו מחצר המטרה ללכת לשבת בבית: וישב. ירמיה ישב בתוך העם כי השרים הוציאוהו מחצר המטרה: (טו) לעבד מלך הכושי. זהו שדבר עליו טוב לפני צדקיהו והעלהו מן הבור: ולא לטובה. לא אביא עליהם הטובה שדברתי עליה הואיל ולא שבו אלי: והיו לפניך. הרעות האלה תראה בעיניך: ביום ההוא. ביום בוא הרעות: (יז) ביד האנשים וכו'. הם הכשדים: (יח) לשלל. כאלו שללת נפשך להחזיקה לעצמך: כי בטחת בי. כי מה שדבר טוב על ירמיה לפני המלך ולא פחד מכל שרי העם אשר היו לו לאויבים היה על כי בטח בה': מ (א) הדבר אשר היה וכו'. הוא הדבר הנאמר אחר הספורים ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' אל ירמיהו (לקמן מ"ב) ולפי שהדבור היה להשיב על שאלת השרים בדבר הליכה למצרים לזה הקדים לומר שירמיה היה נמצא עמהם ולא הלך גולה לבבל עם כי אסרוהו עם הגולים כמ"ש בענין כי חזר נבוזראדן והתירו ובא אל גדליהו וגם הקדים לספר הסיבה אשר בעבורם רצו ללכת למצרים ולזה שאלו מירמיה לשאול פי ה' ואחז"ל אמר מה השיב המקום ע"ז: אחר שלח אותו וכו' מן הרמה. כי כשצוה נבוזראדן להוציאו מחצר המטרה ישב בתוך העם כמ"ש למעלה וכשחזרו אנשי כשדים לקחת את העם בשבי להוליכם גולה בבלה לקחו גם את ירמיה עמהם והביאו את כולם אל העיר רמה כשהם אסורים באזקים ומשם שלחו נבוזראדן כמ"ש בענין: בקחתו אותו. בעת שלקח אותו מבין הגולים והוא היה אסור בתוך כל גלות וכו': (ב) ויקח. לפי שאמרו הדברים אמר טוב ויקח: ה' אלהיך דבר וכו'. ר"ל יודע אני שאתה נבאת להם בשם ה' את הרעה הזאת וכו': (ג) ויבא. וכן הביא את הרעה והוא עשה את הרעה ולא גבר ר"ל כח ידו: ולא שמעתם בקולו. ר"ל מה שנבאת להם בשם ה' להשלים עם מלך בבל לעבדו: (ד) ועתה. ר"ל הואיל ולא בכח ידו גבר ר"ל כי אם בחמת ה' בעוונם ואתה הלא הזהרתם להשלים עמה א"כ אין עליך אשמה ולכן אתיר אותך היום מן האזיקים ואם טוב וכו'. ואשים את עיני. להשגיח בך: חדל: מנע לבוא אתי לבבל: לפניך. ר"ל ברשותך: אל טוב. אל מקום הטוב והישר בעיניך וכו': (ה) ועודנו לא ישוב. ועדיין ירמיה לא אמר שישוב משם לשבת בתוך

רשי

הקב"ה ושובה אל גדליהו אשר הופקד על העניים. הנשארים גם הם צריכין לך כאשר הגולים: ארוחה ומשאת. מזון ומתנה: (י) וקיץ. דבלה: וכו'

תולדות אהרן וסמו בפריכם. קידושין ב

אחיקם בן־שפן אשר הפקיד מלך־
בבל בערי יהודה ושב אתו בתוך
העם או אל־כל־הישר בעיניך ללכת
לך ויתן־לו רב־טבחים ארחה
ומשאת וישלחהו: ו ויבא ירמיהו אל־
גדליה בן־אחיקם המצפתה וישב
אתו בתוך העם הנשארים בארץ:
ז וישמעו כל־שרי החילים אשר
בשדה המה ואנשיהם כי־הפקיד
מלך־בבל את־גדליהו בן־אחיקם
בארץ וכי ׀ הפקיד אתו אנשים
ונשים וטף ומדלת הארץ מאשר
לא־הגלו בבלה: ח ויבאו אל־
גדליה המצפתה וישמעאל בן־
נתניהו ויוחנן ויונתן בני־קרח
ושריה בן־תנחמת ובני ׀ עופי
הנטפתי ויזניהו בן־המעכתי המה
ואנשיהם: ט וישבע להם גדליהו
בן־אחיקם בן־שפן ולאנשיהם לאמר
אל־תיראו מעבוד הכשדים שבו
בארץ ועבדו את־מלך בבל וייטב
לכם: י ואני הנני ישב במצפה
לעמד לפני הכשדים אשר יבאו
אלינו ואתם אספו יין וקיץ ושמן
ושמו בכליכם ושבו בעריכם אשר־
תפשתם: יא וגם כל־היהודים אשר־
במואב ׀ ובבני־עמון ובאדום ואשר
בכל־הארצות שמעו כי־נתן מלך־
בבל שארית ליהודה וכי הפקיד
עליהם את־גדליהו בן־אחיקם בן־
שפן: יב וישבו כל־היהודים מכל־
המקמות אשר נדחו־שם ויבאו
ארץ־יהודה אל־גדליהו המצפתה
ויאספו יין וקיץ הרבה מאד: יג ויוחנן
בן־קרח וכל־שרי החילים אשר
בשדה באו אל־גדליהו המצפתה:
יד ויאמרו אליו הידע תדע כי בעליס
מלך בני־עמון שלח את־ישמעאל
בן־נתניה להכתך נפש ולא־האמין
להם גדליהו בן־אחיקם: טו ויוחנן
בן־קרח אמר אל־גדליהו בסתר במצפה לאמר אלכה נא

אחיקם בר שפן דמני מלכא דבבל בקרויא דבית יהודה ותיב עמיה בגו עמא או לכל דכשר בעינך למיזל אזיל ומני ליה רב קטוליא מתנן ונבזבן ושלחיה: ו ואתא ירמיה לות גדליה בר אחיקם למצפיה ויתיב עמיה בגו עמא דאשתארו בארעא: ז ושמעו כל רבני חילותא די בחקלא אינון וגבריהון ארי מני מלכא דבבל ית גדליה בר אחיקם בארעא וארי מני עמיה גבריא ונשיא וטפלא ומחשיכי עמא דארעא מדלא אתגליאו לבבל: ח ואתו לות גדליה למצפיא וישמעאל בר נתניה ויונתן בר קרח ושריה בר תנחמת ובני עיפי דמנטופא ויזניה בר מעכת אינון וגבריהון: ט וקיים להון גדליה בר אחיקם בר שפן ולגבריהון למימר לא תדחלון מלמפלח לכסדאי תיבו בארעא ופלחו ית מלכא דבבל וייטב לכון: י ואנא הא אנא יתיב במצפיא למיקם קדם כסדאי דייתון עלנא ואתון כנושו חמרא ודבילתא ומשחא ושוו במניכון ותיבו בקרויכון דאחדתון: יא ואף כל יהודאי די במואב ובבני עמון ובאדום ודי בכל מדינתא שמעו ארי שבק מלכא דבבל שארא לדבית יהודה וארי מני עליהון ית גדליה בר אחיקם בר שפן: יב ותבו כל יהודאי מכל אתריא דאתבדרו לתמן ואתו לארעא דבית יהודה לות גדליהו למצפיא וכנשו חמרא ודבילתא סגי לחדא: יג ויוחנן בר קרח וכל רבני חילותא די בחקלא אתו לות גדליהו למצפיא: יד ואמרו ליה המידע ידע ארי בעלים מלכא דבני עמון שלח ית ישמעאל בר נתניה למקטלך נפש ולא הימין להון גדליה בר אחיקם: טו ויוחנן בר קרח אמר לגדליה בסתרא במצפיא למימר איזיל

רדק

ושובה אל גדליה בן אחיקם, כאשר ירמיהו לא אמר לו שישוב הבין נבוזראדן כי דעתו לשב ואמר לו ושובה אל גדליה אחר שדעתך לבלתי שוב אל גדליה ושב אתו או אל כל הישר בעינין ללכת או עם גדליה במקום שהוא או במקום אחר בהכתר בארץ לשבת שם לך עשה כרצונך ויונתן תרגם ואם ליה אח גבי למיהב ותוב עם גדליה בר אחיקם: ארוחה ומשאת. שניהם ענין מנחה והכפל רוצה לומר שני מיני מנחה ותרגם יונתן מתנן ונבזבן: (ז) אשר בשדה, רוצה לומר בכפרים: והחילים, הם שברחו מפני הכשדים ייה והנה והקימו להם שרים להתנהג על פיהם: (י) וקיץ. פי' פירות הקיץ שמיבשי' אותם כמו תאנים וזולתם והראשון וקין נבו"א הוי"ו והבני וקיץ הרבה בקמץ הוי"ו: אשר תפשתם. שתפשתם אותם לשבת בהם: (יד) בעלים. בסמ"ך: אל תעש, כתיב אל תעשה קרי והטעם אחד: וכו'

מצודת דוד

בתוך העם הכין נבוזראדן שהיה דעתו לשוב ואמר לו ושובה אל גדליה וכו' והוא מקרא קצר: או אל כל הישר וכו'. כלומר אין אני מכריח אותך ללכת אליו אלא או שוב אליו או לך אל כל מקום הישר בעיניך: ארוחה ומשאת. פרס מבית המלך ותשורה: וישלחהו. שלחו לנפשו: (ו) המצפתה. כי במצפה ישב: (ז) אשר בשדה. אשר היו בשדה בברחם מן העיר מפני הכשדים: המה ואנשיהם. גם המה שמעו גם אנשיהם שמעו: כי הפקיד וכו' בארץ. שאהו פקיד וממונה בארץ: וכי הפקיד אתו. ואשר הניח עמו אנשים ונשים וכו': (ח) וישמעאל וכו'. וגם ישמעאל וכו' באו המה ואנשיהם: (ט) אל תיראו וכו'. ר"ל אל תפחדו מהכבדות עול עבודת הכשדים ושבו בארץ ועבדו את המלך באמונה לבד וייטב לכם. כי הוא לא יכביד העול: (י) הנני יושב במצפה. ר"ל לא אלך מזה מוכן אני תמיד לעמוד לפני הכשדים אשר יבואו אלינו במהלכם דרך שם לבלי תת להרע לכם וכאומר הלא המלך הפקיד אותי ויש לאל ידי למנעם מלעשות לכם רעה: ואתם אספו. ר"ל מעתה אל תחושו פן יקחום האויב כי מאספיו יאכלום: אשר תפשתם. אשר אחזתם לשבת בהן (אף כי עתה באו ולא תפשו עדיין אמר אשר תפשתם כי כשיאספו כבר תפשו ערים לשבת): (יא) אשר במואב וכו'. אשר ברחו שמה בעת מלחמת נ"נ: כי נתן. אשר עזב שארית ליהודה ואשר הפקיד וכו': (יב) אשר נדחו שם. בעת המלחמה: (יג) אשר בשדה. אשר היו בשדה בברחם מן העיר מפני הכשדים (וחזר וכתבו כאן להסמיכו למקרא של אחריו): (יד) שלח. גירה אותו בך להכותך מכות נפש וכאומר והוא קבל מאמריו: (טו) אלכה נא. עתה אלך ואכהו נפש עד

ויצו רב טבחים. כ"ה. כתיב בכפרים ייה. ויריב וגדליה: ויונתן ז' וסימן עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר. ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדננו. ובני יונתן פלת. ובני ידע אחי שמי בני השב הגזוני. וידבקו פלשתים את שאול דד"ה. ויבאו אל גדליה המצפתה. ומן רישא דשמואל עד ויהי ככלותו לדבר אל שאול ונפש דכו' יונתן במ"ב יהונתן וסימן לכה ונעברה אצל מצב הערלים ויאמר יהונתן הנה אנחנו. ומן ויהי ככלת עד סוף סיפרא דכו' במ"א יונתן וסימן וידבר שאול אל יונתן בנו וכל עזרא דכו' יונתן במ"א יהונתן וסימן לבלגה שמוע לשמעיה: גדליהו בן אחיקם בן שפן ו' וסימן והעם הנשאר בארץ יהודה דמלכים. וישבע להם גדליהו דסיפרא. וישלח ויקחו את ירמיהו מחצר המטרה. ועודנו לא ישוב ושבה אל. וגם כל היהודים אשר במואב. וישב ישמעאל את כל שארית. את הגברים ואת הנשים. ואני הצעיר המאסף מצאתי בכל הספרים אשר לפני בפסוק ויקם ישמעאל בן נתניה גדליהו בן אחיקם בן שפן ופסוק וישב ישמעאל את כל שארית שמביא המסרה אין בו בן שפן ובכל ספרי המסרה מביא פסוק וישב ישמעאל במספר השש גדליהו בן אחיקם

מצודת ציון

יתרי ספת (איוב ל): (ה) הפקיד. מלשון פקיד וממונה: ארוחה. ענין פרס קבוע מבית המלך וכן וארחתו ארחת תמיד (לקמן נב): ומשאת. ענין תשורה ודורון כמו וירב משאת בנימין (בראשית מג): (ז) החילים. לגאות עם: הפקיד. קמייתא מלשון פקיד וממונה ותנייתא מלשון פקדון והנחה: וטף. ילדים קטנים: (י) וקיץ. פירות המתבשלים בקיץ וכן הלחם והקיץ (ש"ב ט"ז): תפשתם. ענין אחיזת נחלה: (יד) כלה. ענין גרוי והסתה כמו ושן כסמות אבלה כם (דברים לג): (טו) ונסוכו. ענין שמר והגנה

ירמיה מ מא

וְאַכֶּה אֶת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וְאִישׁ
לֹא יֵדָע לָמָּה יַכֶּכָּה נֶּפֶשׁ וְנָפֹצוּ כָּל־
יְהוּדָה הַנִּקְבָּצִים אֵלֶיךָ וְאָבְדָה
שְׁאֵרִית יְהוּדָה׃ טז וַיֹּאמֶר גְּדַלְיָהוּ
בֶן־אֲחִיקָם אֶל־יוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ אַל־
תַּעַשׂ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כִּי־שֶׁקֶר אַתָּה
דֹבֵר אֶל־יִשְׁמָעֵאל׃

מא א וַיְהִי | בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי
בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה בֶן־אֱלִישָׁמָע
מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וְרַבֵּי הַמֶּלֶךְ וַעֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים אִתּוֹ אֶל־גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם
הַמִּצְפָּתָה וַיֹּאכְלוּ שָׁם לֶחֶם יַחְדָּו
בַּמִּצְפָּה׃ ב וַיָּקָם יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה
וַעֲשֶׂרֶת הָאֲנָשִׁים | אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ
וַיַּכּוּ אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם בֶּן־
שָׁפָן בַּחֶרֶב וַיָּמֶת אֹתוֹ אֲשֶׁר־הִפְקִיד
מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאָרֶץ׃ ג וְאֵת כָּל־
הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ אֶת־
גְּדַלְיָהוּ בַּמִּצְפָּה וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר
נִמְצְאוּ־שָׁם אֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
הִכָּה יִשְׁמָעֵאל׃ ד וַיְהִי בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי
לְהָמִית אֶת־גְּדַלְיָהוּ וְאִישׁ לֹא יָדָע׃
ה וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְּׁכֶם מִשִּׁלוֹ
וּמִשֹּׁמְרוֹן שְׁמֹנִים אִישׁ מְגֻלְּחֵי זָקָן
וּקְרֻעֵי בְגָדִים וּמִתְגֹּדְדִים וּמִנְחָה
וּלְבוֹנָה בְּיָדָם לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃
ו וַיֵּצֵא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה
לִקְרָאתָם מִן־הַמִּצְפָּה הֹלֵךְ הָלֹךְ
וּבֹכֶה וַיְהִי כִּפְגֹשׁ אֹתָם וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם בֹּאוּ אֶל־גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם׃
ז וַיְהִי כְּבוֹאָם אֶל־תּוֹךְ הָעִיר וַיִּשְׁחָטֵם
יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה אֶל־תּוֹךְ הַבּוֹר
הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־אִתּוֹ׃ ח וַעֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים נִמְצְאוּ־בָם וַיֹּאמְרוּ אֶל־
יִשְׁמָעֵאל אַל־תְּמִתֵנוּ כִּי־יֶשׁ־לָנוּ
מַטְמֹנִים בַּשָּׂדֶה חִטִּים וּשְׂעֹרִים
וְשֶׁמֶן וּדְבָשׁ וַיֶּחְדַּל וְלֹא הֱמִיתָם
בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם׃ ט וְהַבּוֹר אֲשֶׁר
הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמָעֵאל אֵת | כָּל־
פִּגְרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד

(Masorah notes: ל׳ · יש. ג׳ · ל׳. ג׳ · תעשה ק׳ · ל׳ כסיפ׳ · ד׳. כ׳. ל׳ · ח׳ · כ׳ · כ׳ ר״פ ואת את ואת את · ג׳ · כ׳ ר״פ בטע׳ חביר · ח׳חסר כתיב וי״ו · ל׳ · כ׳ חס׳. ל׳ · ט׳. ל׳ והס׳ י״ו הס׳ כסס׳ · כ׳ חד מ״ל וחד חס׳. ג׳ · ל׳ וחס · ג׳ · ל׳ · כ׳ רק)

תרגום

כְּעַן וְאֶמְחֵי יַת יִשְׁמָעֵאל בַּר
נְתַנְיָה וֶאֱנָשׁ לָא יְדַע לְמָה
יִקְטְלִינָךְ נְפַשׁ וְיִתְבַּדְּרוּן
כָּל דְּבֵית יְהוּדָה דְּאִתְכְּנִישׁוּ
לְוָתָךְ וְיוֹבִיד שְׁאָרָא דְּבֵית
יְהוּדָה׃ טז וַאֲמַר גְּדַלְיָהוּ בַּר
אֲחִיקָם לְיוֹחָנָן בַּר קָרֵחַ לָא
תַעֲבֵיד יַת פִּתְגָמָא הָדֵין אֲרֵי
שִׁקְרָא אַתְּ מְמַלֵּל עַל יִשְׁמָעֵאל׃
א וַהֲוָה בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה אֲתָא
יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה בַּר
אֱלִישָׁמָע מִזַּרְעָא דְּמַלְכוּתָא
וְרַבְרְבֵי מַלְכָּא וַעֲסְרָא גֻּבְרִין
עִמֵּיהּ לְוָת גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם
לְמִצְפְּיָא וַאֲכָלוּ תַמָּן לַחְמָא
כַּחֲדָא בְּמִצְפְּיָא׃ ב וְקָם
יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה וַעֲסְרָא
גֻּבְרִין דַּהֲווֹ עִמֵּיהּ וּמְחוֹ יַת
גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם בַּר שָׁפָן
בְּחַרְבָּא וּקְטַל יָתֵיהּ דְּמַנֵּי
מַלְכָּא דְּבָבֶל בְּאַרְעָא׃ ג וְיַת
כָּל יְהוּדָאֵי דַּהֲווֹ עִמֵּיהּ עִם
גְּדַלְיָה בְּמִצְפְּיָא וְיַת כַּסְדָּאֵי
דְּאִשְׁתְּכָחוּ תַמָּן יַת גֻּבְרֵי
עָבְדֵי קְרָבָא קְטַל יִשְׁמָעֵאל׃
ד וַהֲוָה בְּיוֹמָא תִנְיָנָא לְמִקְטַל
יַת גְּדַלְיָה וֶאֱנָשׁ לָא יְדַע׃
ה וַאֲתוֹ גֻּבְרַיָּא מִשְּׁכֶם
וּמִשִּׁילוֹ וּמִשֹּׁמְרוֹן תְּמָנַן גֻּבְרִין
כַּד מְגַלְּחִין דִּקְנֵיהוֹן וּמְבַזְּעִין
לְבוּשֵׁיהוֹן וּמִתְחַמְּמִין וְקוּרְבָּנָא
וּלְבוֹנְתָא בִּידֵיהוֹן לְאַיְתָאָה
לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיָי׃ ו וּנְפַק
יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה לְקַדָּמוּתְהוֹן
מִן מִצְפְּיָא אָזֵיל מֵיזַל וּבָכֵי
וַהֲוָה כַּד עָרַע יַתְהוֹן וַאֲמַר
לְהוֹן עוּלוּ לְוָת גְּדַלְיָהוּ בַּר
אֲחִיקָם׃ ז וַהֲוָה כְּמֵיעַלְהוֹן לְגוֹ
קַרְתָּא וְנַכְסִינוּן יִשְׁמָעֵאל בַּר
נְתַנְיָה לְגוֹ גוּבָּא הוּא וְגֻבְרַיָּא
דִּי עִמֵּיהּ׃ ח וַעֲסְרָא גֻבְרִין
אִשְׁתְּכָחוּ בְּהוֹן וַאֲמַרוּ
לְיִשְׁמָעֵאל לָא תִקְטְלִינָנָא אֲרֵי
אִית לָנָא מַטְמוֹרִין בְּחַקְלָא
חִטִּין וְסַעֲרִין וּמְשַׁח וּדְבַשׁ
וְאִתְמְנַע וְלָא קַטְלִינוּן בְּגוֹ
אֲחֵיהוֹן׃ ט וְגוּבָא דִּי רְמָא תַמָּן
יִשְׁמָעֵאל יַת כָּל פִּגְרֵי גֻבְרַיָּא
דִּי קְטַל בְּיַד גְּדַלְיָהוּ הוּא דַעֲבַד

רדק

(א) ויהי בחדש השביעי. כמו שאמר חדש וכר"ה נהרג גדליה בן אחיקם וקבעו התענית במוצאי ר"ה מפני שבות י"ט: מזרע המלוכה. מלכות בית דוד וקנא בגדליה שהפקידו מלך בבל על הארץ ורז"ל דרשו כי ישמעאל זה בן גרי' היה כי ירחמאל לקח אשה ושמה עטרה כמו שכתוב בדברי הימי' ואמרו עטרה זו היתה גויה ובת מלכים היתה ולקחה ירחמאל להתעטר בה לפי שהיתה בת מלכים ולפיכך קרא שמה עטרה ואמרו אל תאמן בגר עד כ"ד דורות ומעטרה עד ישמעאל זה כ"ד דורות כמו שכתוב בם והנה הרג גדליה: ורבי המלך. מקצת שרי המלך נדיקהו כי לא הלכו כולם עמו: אשר הפקיד. פירוש שקנא בו בעבור שהפקידו מלך בבל בארץ: (ה) מגלחי זקן וקרועי בגדים. על חרבן בית המקדש: ומתגודדים. שסרטו שריטות בבשרו לאבל: לבביא בית ה'. כי כשנסעו ממקומם לא ידעו בחרבן הבית וכששמעו בדרך גלחו זקנם וקרעו בגדיהם והתגודדו והימ' הוא מן החדש החמישי שחרב הבית עד החדש השביעי איך לא שמעו בשילו ובשכם ובשמרון כי נלכדה ירושלם וחרב הבית וגלו ישראל ממנה ויש לפרש כי שמעו בכבוש ירושלם ובגלות ישראל ממנה אבל חשבו כיון שהאמיר נבוזר אדן דלא החרן שהאיר גם בית המקדש בלא נתצו ושרפו כלו או מקצתו שיקריבו הנשארים בארץ קרבנותיהם וכיון ששמעו בדרך שנשרף בית ה' קרעו בגדיהם ושמעו גם כן כי מלך בבל הפקיד גדליה בארץ והיו באים אליו: (ו) הולך ובכה. היה מראה עצמו בוכה: (ט) אשר הכה ביד גדליהו, בהכות גדליהו כי הוא היה הכה להריגת כלם כי בעבורו באו למצפה להכותו וכיון שהרג גדליהו הרג גם כן אשר היו עמו והבאים אליו וכן היד יואב אתך כלומר הכהו אם הוא סבב את הדבר ויש לפרש ביד גדליה במקום גדליהו כלומר במקום שהיה בו במצפה וכן ויד הכיה לך איש על ידו פירושו מקום ורז"ל אמרו וכי גדליהו הרגם והלא

בן שפן: יככה ג׳ בקריאה וסימן כה אמר אל תירא עמי יושב. למה יככה נפש ונפוצו. יומם השמש לא יככה: תעשה ד׳קמצים וסימן אם תעשה עמנו רעה. ויאמר גדליהו בן אחיקם. ומה תעשה לשמך הגדול. ותאמר לו אל אחי: וימת ה׳ וסימן בלשון ארמי אבאש דויג לגדליה וקטל נוניה. ופי׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ כ״ב: ואת הכשדים ג׳ וסימן בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. ואת כל היהודים דירמיה. תנגי מסב את כלי המלחמה: בכה ובכה ז׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות: וישחטם ג׳ בקריאה וסי׳ וישחטם במדבר. ויורדם אליהו אל נחל קישון. וישחטם ישמעאל בן נתניה אל תוך הבור: והבור ב׳ וסי׳ והבור רק אין בו מים. והבור אשר

רשי

(א) ורבי המלך. ושרי המלך נתקנאו בו שנטל גדולה: (ה) לבביא בית ה׳. כשנסעו מביתם לא היו יודעים בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו בגדי ה׳ וגלחו זקנם: ומתגודדים. לשון שריטה: (ט) אשר הכה ביד גדליהו. מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש העלה עליו כאילו נהרגו על

תולדות אהרן בחדש השביעי. מגלה טו: מגולחי זקן. מ״ק כו: כל פגרי. מכ כח:

מצודת דוד

עד לא יכוך: ואיש לא ידע. מי הכהו ועל מה הוכה: ונפוצו יהיו נפוצים מכאן ולא ישאר שארית: (טז) אל ישמעאל. על ישמעאל: מא (א) בא ישמעאל. מארץ בני עמון: ורבי המלך. השרים של מזרע הממשלת בבתים כאומ׳ עם רבי המלך ר״ל שגם היה משרי המלך ובאומר בעבור שהיה מזרע מלוכה ושר גדול לפני המלך לזה נתקנא בגדליה על שלקח הגדולה: (ב) ויכו. כולם הכהו וישמעאל לבדו המיתו: אשר הפקיד. כמו על אשר הפקיד ר״ל הסבה היה על שהפקידו בארץ ונתקנא בו: (ג) את אנשי המלחמה. כי יתר הפס לקח בשבי כמ״ש בענין: (ד) ויהי ביום השני. מוסב למקרא של אחריו: ואיש לא ידע. עדיין לא היה מדע הדבר: (ה) מגולחי זקן וגו׳. דרך צער ואבל על חורבן ירושלים והבית וגלות יהודה: לבביא בית ה׳. יתכן שגם אחר החורבן הקריבו על המזבח וכמ״ש רז״ל שמעתי שמקריבין אע״פ שאין בית (מגילה י): (ו) הולך הלוך ובכה. מראה עצמו כבוכה על אבדן תולדתו למען לרמות אותם: בואו. הסיבם מללכת לירושלים כי במצפה היה לו מקום נאות להרגם: (ז) וישחטם. יתכן שהיתה כוונתו לבל יגולה על ידם מהר מהריגת גדליה לבל ירדפו אחריו: אל תוך הבור. שהיה שם: הוא והאנשים הוא שחטם עם אנשיו: (ח) נמצאו בם. בהבאים משכם וגו׳: כי יש לנו וגו׳. ונגיד לך שתקחם אתה: ויחדל. חדל מהם ולא המיתום: (ט) ביד גדליהו. במקום גדליה במצפה: הוא. וזו הבור אשר עשה וגו׳: מפני בעשא. לבל יוכל לבא שמה בהלחמו עמו: אותו. את הבור הזה: ורש

מצודת ציון

פרוד: (א) ורבי. ענין שרים כמו כל רבי מלך בבל (לעיל ל״ט): לחם. כל סעודה קרויה ע״ש הלחם: (ה) מגלחי. מלשון גלוח השער: ומתגודדים. ענין שריטת הבשר וכן ויתגדדו כמשפטם (מ״א יח): (ז) כבוא. ענין שניעה: (ח) מטמונים. אוצרות ע״ש שדרך לטמנם במחבואה: (ט) ביד גדליה. במקום גדליה כמו

רשי

על ידי: (יב) אל מים רבים. על ברכת מיין סגיאין: (יז) בגרות כמהם. בגרות דיהב דוד לכמהם בר ברזילי גלעדאה. כשבא ממלחמת אבשלום כמו שנאמר בספר (ש״ב יט) אתי יעבור

תולדות אהרן כי נשארנו. כ״מ״ש:

גדליהו הוא אשר עשה המלך אסא
מפני בעשא מלך ישראל אתו מלא
ישמעאל בן נתניהו חללים: י וישב
ישמעאל את כל שארית העם
אשר במצפה את בנות המלך ואת
כל העם הנשארים במצפה אשר
הפקיד נבוזראדן רב טבחים את
גדליהו בן אחיקם וישבם ישמעאל
בן נתניה וילך לעבר אל בני עמון:
יא וישמע יוחנן בן קרח וכל שרי
החילים אשר אתו את כל הרעה
אשר עשה ישמעאל בן נתניה:
יב ויקחו את כל האנשים וילכו
להלחם עם ישמעאל בן נתניה
וימצאו אתו אל מים רבים אשר
בגבעון: יג ויהי כראות כל העם
אשר את ישמעאל את יוחנן בן
קרח ואת כל שרי החילים אשר
אתו וישמחו: יד ויסבו כל העם
אשר שבה ישמעאל מן המצפה
וישבו וילכו אל יוחנן בן קרח:
טו וישמעאל בן נתניה נמלט
בשמנה אנשים מפני יוחנן וילך
אל בני עמון: טז ויקח יוחנן בן
קרח וכל שרי החילים אשר אתו
את כל שארית העם אשר השיב
מאת ישמעאל בן נתניה מן
המצפה אחר הכה את גדליה בן
אחיקם גברים אנשי המלחמה
ונשים וטף וסרסים אשר השיב
מגבעון: יז וילכו וישבו בגרות כמוהם
אשר אצל בית לחם ללכת לבוא
מצרים: יח מפני הכשדים כי יראו
מפניהם כי הכה ישמעאל בן נתניה
את גדליהו בן אחיקם אשר הפקיד מלך בבל בארץ:
מב א ויגשו כל שרי החילים ויוחנן בן קרח ויזניה
בן הושעיה וכל העם מקטן ועד גדול: ב ויאמרו אל
ירמיהו הנביא תפל נא תחנתנו לפניך והתפלל בעדנו
אל יהוה אלהיך בעד כל השארית הזאת כי נשארנו
מעט מהרבה כאשר עיניך ראות אתנו: ג ויגד לנו יהוה

ס׳ ג׳ ל׳ ממנו שני; ג׳; ל׳; ז׳ דסמיכי; ג׳; כ׳ כתרי ג׳ וסני; ז׳; ה׳; כ׳ מס׳ יו״ד יו קדמא; כמהם ק׳; ל׳. ס׳; ו׳ ר״פ בטעם; ל׳. ד׳ רפין

מלכא אסא כד צר עלוהי
בעשא מלכא דישראל יתיה
מלי ישמעאל בר נתניה
קטילין: י ושבא ישמעאל ית
כל שארא דעמא די במצפיא
ית בנת מלכא וית כל עמא
דאשתארו במצפיא דמני
נבוזראדן רב קטוליא על
גדליהו בר אחיקם ושבנון
ישמעאל בר נתניהו ואזל
למעבר לות בני עמון: יא ושמע
יוחנן בר קרח וכל רבני
חילותא די עמיה ית כל
בישתא דעבד ישמעאל בר
נתניה: יב ודברו ית כל גבריא
ואזלו לאגחא על ישמעאל בר
נתניה ואשכחו יתיה על
בריכת מיין סגיאין די בגבעון:
יג והוה כד חזא כל עמא דעם
ישמעאל ית יוחנן בר קרח
וית כל רבני חילותא די עמיה
וחדיאו: יד ואסתחרו כל עמא
דשבא ישמעאל מן מצפיא
ותבו ואזלו לות יוחנן בר
קרח: טו וישמעאל בר נתניה
אשתיזיב בתמניא מן קדם
יוחנן בר קרח ואזל לות בני
עמון: טז ודבר יוחנן בר קרח
וכל רבני חילותא די עמיה
ית כל שארא דעמא דאתיב
מלות ישמעאל בר נתניה מן
מצפיא בתר די קטל ית
גדליה בר אחיקם גברין גברי
עבדי קרבא ונשיא וטפלא
ורברביא די אתיב מגבעון:
יז ואזלו ויתיבו בגרות דיהב
דוד לכמהם בר ברזילי
גלעדאה די בסטר בית לחם
למיזל למיעל למצרים: יח מן
קדם כסדאי ארי דחילו מן
קדמיהון ארי קטל ישמעאל
בר נתניה ית גדליה בר
אחיקם דמני מלכא דבבל
בארעא: א וקריבו כל רבני חילותא ויוחנן בר קרח ויזניה
בר הושעיה וכל עמא מזעירא ועד רבא: ב ואמרו לירמיה
נביא תתקביל כען בעותנא קדמך וצלי עלנא קדם יי
אלהך על כל שארא הדין ארי אשתארנא זעיר מסגי
כמא דעינך חזין יתנא: ג ויחוי לנא יי אלהך ית אורחא

רדק

והלא ישמעאל הרגם אלא כיון שהוא גו לחום על עלת יוחנן ולא הם מעלה עליו שהכתוב כאלו נהרגו בידו: אשר עשה המלך אסא מפני בעשא. לא נזכר זה הבור אלא במקום הזה ותרגם יונתן הוא דעבד מלכא אסא כד צר עלוהי בעשא: (י) ואת בנות המלך. כי לא הכה ישמעאל אלא אנשי המלחמה שהיו במצפה אבל העם שלא היו אנשי המלחמה והנשים והטף שבה אותם ישמעאל ובנות המלך שנשארו עם גדליה גם כן שבה אותם ולא הגלם נבוכד אלה עם הגלות אלא הבחורים עם דלת העם ולא ידענו אם היו בנות המלך צדקיהו או יהויכין או יהויקים: לעבור אל בני עמון, כמו אל בני עמון וכן והראה את הכהן כמו אל הכהן ואת מי הגדת מלין כמו אל מי: (יב) אל מים רבים אשר בגבעון. כמו על וכן אל ההרים לא אכל כמו על ותרגם יונתן על בריכת מיין סגיאין די בגבעון: (טז) וסריסים. תרגם יונתן ורברביא: בגרות כמהם. במקום שגר שם: כמהם. בן ברזילי הוא היה בנה אותו ובא לגור שם לפי׳ נקרא על שמו ויונתן תרגם גרות דיהב דוד לכמהם בר ברזילי גלעדאה

השליך שם ישמעאל: נתניהו ה׳ וסי׳ וישלחו כל השרים אל ברוך. ויבאו אל גדליה המצפתה. והבור אשר השליך שם ישמעאל. החמשי נתניהו בניו ואחיו. ועמהם הלוים שמעיהו: אל מים בקצת ספרי מסרה נמסר עם אותן שהם על מים וזה לא נמצא בספרי׳ המדוייקים וגם בהרבה ספרי מסרה הספרדים כי אינם אלא ז׳ על מים וזה לא נמנה עמהם וג׳ אל מים וזה אחד מהם וזאת המסרה שמונה זה ג״ב כתוב שם על מים ח׳ בקריא׳ ונראה טעות: וכל שרי ז׳ דסמי׳ וסימן והגו נצב על עלתו. יוחנן בן קרח וכל שרי החילי׳. וישמע יוחנן בן קרח וכל שרי. ויקח יוחנן בן קרח. וחבירו. ולא שמע יוחנן. והאחשדרפנים והפחות: ויאמרו ו׳ בטעם ר״פ וסי׳ הבה נבנה לנו עיר. הבה נלבנה. אבל אשמים. לכו ונפיל׳ גורלות דיונה. למלאכים הבאים. ויאמרו אל ירמיהו הנביא

מצודת דוד

(י) וישב. לקח בשבי את העם הבאים מעומם למצפה כמ״ש למעלה ואת העם אשר השאיר נבוזראדן והניחם עם גדליה: וישבם. לפי שארכו הדברים חזר ואמר וישבם: וילך לעבור. הלך עמהם לעבור אל בני עמון לשבת שמה: (יא) וישמע. במקום שהיה כי לא היה או במצפה: (יב) את כל האנשים. אשר עמהם. אל מים רבים. על ברכת המים הרבים: (יג) כל העם. שהוליך בשבי: (יד) ויסבו. העם השבוי שבו ושבו מישמעאל והלכו אל יוחנן: (טו) נמלט. ברח ונמלט ונפשו עם שמנה אנשים: (טז) מן המצפה. אשר שבה ישמעאל מן המצפה אחר שהכה את גדליה: גברים וכו׳. מוסב על תחלת המקרא ויקח יוחנן וכו׳ אשר השיב מגבעון ברדפו אחר ישמעאל: (יז) בגרות כמהם. במקום אשר גר שם כמהם בן ברזילי הגלעדי המוזכר בש״ב שחזר עם דוד אחר שנהרג אבשלום: ללכת. בדרך ההולך לבוא למצרים: (יח) מפני הכשדים. רצו ללכת שמה מפני הכשדים: כי הכה וכו׳. וחשבו פן יעלילו הכשדים לומר שזה היה בהסכמת כלם והריגת פקיד המלך תחשב למרידה: מב (ב) תפל נא. בקשו ממנו להתפלל בעדם אל ה׳: כאשר עיניך רואות אותנו. שאנחנו מתי מספר: (ג) ויגד לנו. ר״ל בתפלה תהיה שיגיד לנו את הדרך וכו׳ אם ללכת למצרים או לבל אשר

מצודת ציון

יח הכשלום (ש״ב י״ח): (י) וישב. מלשון שבי: הפקיד. מלשון פקדון והנחה: וישבם. מלשון שבי: (יד) ויסבו. מלשון סבוב: שבה. מלשון שבי: (טו) נמלט. ענין ההשמטה והצלה: בשמנה. בשי״ן הוא במקום סמ״ך וכן הרק אך במטה דבר ה׳ (במדבר י״ב): (טז) גברים. אנשים: וסריסים. מין שררה: (יז) בגרות. מל׳ גרות ומדור: (א) ויגשו. ויקרבו: (ב) תפל.

אלהיך את־הדרך אשר נלך־בה
ג׳ ואת־הדבר אשר נעשה: ד ויאמר
אליהם ירמיהו הנביא שמעתי הנני
ג׳ מתפלל אל־יהוה אלהיכם כדבריכם
והיה כל־הדבר אשר־יענה יהוה
אתכם אגיד לכם לא־אמנע מכם
י׳ ר״פ דבר: ה והמה אמרו אל־ירמיהו יהי
יהוה בנו לעד אמת ונאמן אם־לא
ככל־הדבר אשר ישלחך יהוה
ח׳ ר״פ בספ׳ אלהיך אלינו כן נעשה: ו אם־טוב
ג׳ ואם־רע בקול | יהוה אלהינו אשר
אנחנו ק׳ אנו שלחים אתך אליו נשמע למען
אשר ייטב־לנו כי נשמע בקול
יהוה אלהינו: ז ויהי מקץ
עשרת ימים ויהי דבר־יהוה אל־
ירמיהו: ח ויקרא אל־יוחנן בן־
קרח ואל כל־שרי החילים אשר
ל׳ דסמיכי אתו ולכל־העם למקטן ועד־גדול:
כ״ד מיחדין ט ויאמר אליהם כה־אמר יהוה
אלהי ישראל אשר שלחתם אתי
אליו להפיל תחנתכם לפניו:
ח״ל ר״פ בספ׳ י אם־שוב תשבו בארץ הזאת
כ״ג פסוקים לא ולא בספ׳ ובניתי אתכם ולא אהרס ונטעתי
ז׳ כלישנא אתכם ולא אתוש כי נחמתי אל־
כ״ג ר״פ הרעה אשר עשיתי לכם: יא אל־
תיראו מפני מלך בבל אשר־אתם
יראים מפניו אל־תיראו ממנו נאם־
יהוה כי־אתכם אני להושיע אתכם
ג׳. ג׳ ולהציל אתכם מידו: יב ואתן לכם
רחמים ורחם אתכם והשיב אתכם
אל־אדמתכם: יג ואם־אמרים אתם
י״א לא נשב בארץ הזאת לבלתי שמע
ט׳ ר״פ בקול יהוה אלהיכם: יד לאמר לא
כי ארץ מצרים נבוא אשר לא־
כ׳ נראה מלחמה וקול שופר לא
ח׳ פסוקים לא לא לא ג׳ נשמע וללחם לא־נרעב ושם נשב:
טו ועתה לכן שמעו דבר־יהוה
שארית יהודה כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל אם־
רג׳ ול׳ חסר אתם שום תשמון פניכם לבא מצרים ובאתם לגור שם: טז והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם
תשיג אתכם בארץ מצרים והרעב אשר־אתם | דאגים ממנו שם ידבק אחריכם מצרים ושם תמתו:

תרגום

דנהך בה וית פתגמא דנעביד:
ד ואמר להון ירמיה נביא
שמעית הא אנא מצלי קדם
יי אלהכון כפתגמיכון ויהי
כל פתגם דיתיב יי יתכון ואחוי
לכון לא אמנע מנכון פתגם:
ה ואינון אמרו לירמיה יהי
מימרא דיי בנא לסהיד קשוט
ומהימן אם לא ככל פתגמיא
די שלחינך יי אלהך לותנא
כן נעביד: ו אם טב ואם ביש
למימרא דיי אלהנא די אנחנא
שלחין יתך לקדמוהי נקביל
בדיל דייטב לנא ארי נקביל
למימרא דיי אלהנא: ז והוה
מסוף עסרא יומין והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עם ירמיה:
ח וקרא ליוחנן בר קרח ולכל
רבני חילותא דעמיה ולכל
עמא למזעירא ועד רבא:
ט ואמר להון כדנן אמר יי
אלהא דישראל דשלחתון יתי
לקדמוהי למבעי בעותכון
קדמוהי: י אם מתב תיתבון
בארעא הדא ואבני יתכון ולא
אפגר ואקים יתכון ולא אטלטיל
ארי תבית מן בישתא דעבדית
לכון: יא לא תדחלון מן קדם
מלכא דבבל די אתון דחלין
מן קדמוהי לא תדחלון מניה
אמר יי ארי בסעדכון מימרי
למפרק יתכון ולשיזבא יתכון
מן ידיה: יב ואתן לכון רחמין
וירחם עליכון ויתיב יתכון
לארעכון: יג ואם אמרין אתון
לא נתיב בארעא הדא בדיל
דלא לקבלא למימרא דיי
אלהכון: יד למימר לא אלהין
לארעא דמצרים ניעול דלא נחזי עבדי קרבא וקל שופרא
לא נשמע וללחמא לא ניכפן ותמן נתיב: טו וכען קבן
קבילו פתגמא דיי שארא דבית יהודה כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל אם אתון שואה תשוון אפיכון
למיעל למצרים ותעלון לאתותבא תמן: טז ותהי חרבא
די אתון דחלין מניה תמן תדביק יתכון בארעא דמצרים
וכפנא די אתון יצפין מניה תמן ידביק בתריכון למצרים

רדק

נגעדאם: (ו) אנר אנו שולחים. אנו כתיב וקרי אנחנו והענין אחד אלא שמלת אנו לא נמצא במקרא עוד אלא זה. אבל הוא מהוג בלשון משנה ובתלמוד: (י) אם שוב תשבו. שוב מקור במקום פ״א הפעל ומשפטו כהקלומו ישוב ואף על פי שאין המנהג במקור שתפול בו כמשקל בנהי הפ״א גזרת חס׳ הנה כמוהו ידעתי כי כל תוכל כמו יכול: (יב) והשיב אתכם אל אדמתכם. על הגולים אמר ואמר אתכם כי הרוב גלו והמעט נגלל ברוב

מנחת שי

תפל נא תחנתינו: זתמה י׳ ד״פ וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ ס״ג: אם ח׳ ר״פ בספרא וסי׳ אם עונינו ענו בנו ה׳. אם ימשו החקים האלה. אם שוב תשבו בארץ. אם יסתר איש במסתרים ואני. אם יצאתי השדה והנה חללי: אם תשוב ישראל נאם ה׳ אלי. אם טוב ואם רע בקול. אם בוצרים באו לך אם שודדי לילה: נחמה אל ז׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן י׳: ואתן ג׳ וסימן מאשר יקרת בעיני נכבדת. ואנכי אמרתי איך אשיתך. ואתן לך רחמים ורחם: נראה ה׳ בקריאה וסימן ימהר יחישה מעשהו. כחשו בה׳ ויאמרו לא הוא. לאמר לא כי ארץ מצרים נבוא: נשכימה לכרמים נראה. באורך נראה אור: תשימון ג׳ בקריאה וסימן לא תשימון עליו נשך. אם שום תשימון פניכם. עד אנה תשימון קנצי למלין. אנך:

תולדות אהרן וכיתם אהב טוכם (נס):

רשי

יעבור כמסם וגו׳: (יד) וקול שופר. שתוקעין הטפסים להזהיר את

מצודת דוד

להאמר כאן: ואת הדבר וגו׳. כאל הדבר כמים: (ד) שמעתי. קבלתי אמריכם והנני מתפלל אתכם. ר״ל על שאלתכם: לא אמנע. מבלי להגידה: דבר. שום דבר: (ה) והמה. השרים והעם: לעד אמת ונאמן. ר״ל המקום יהיה בנו לעד אמת שקבלנו על עצמנו לעשות כהי שתאמר לנו בשמו ויהיה נאמן עלינו להפרע מאתנו אם לא ככל הדבר וכו׳ כן נעשה: (ו) אם טוב. בין שיהיה הדבר טוב בעינינו בין שיהיה רע בעינינו נשמע בקול ה׳: למען. בעבור זה ייטב לנו כאשר נשמע בקולו: (ז) ויהי מקץ. מעת ששאלו ממנו לתלות פני ה׳: (י) ובניתי אתכם. ר״ל יפרו וירבו בה ולא יגלו עוד ממנה: ונטעתי. הוא כפל ענין במ״ש: כי נחמתי. הסבותי מחשבה אחרת על הרעה שעשיתי להם כי לא אוסיף עוד להרע להם: (יא) אשר אתם יראים מפניו. ר״ל הדבר אשר אתם יראים מפניו והוא הריגת גדליה כמ״ש למעלה: ממנו. מן הדבר ההוא לא תיראו כי ר״ל לא ירע עמכם בעבור זה: ולהציל אתכם. לבל יוכל להרע עמכם: (יב) ואתן. ועוד אתן אתכם לרחמים לפניו וירחם אתכם: והשיב אתכם. ר״ל הגולה מעמכם לבבל ישיבם מרעתו אל ארצם: (יג) לבלתי שמוע. ר״ל ואם גם עתה אחר ששמעתם דבר ה׳ לא תשבו פה ותמאנו לשמוע דבר ה׳: (יד) לאמר. כי תאמרו נבא למצרים אשר שם לא נראה מלחמה כי בהיותכם פה תפחדו ממלחמת הכשדים: וקול שופר. הדרך לתקוע במלחמה בשופרות: לא נרעב. לא כמו בכאן שהרעב מתמדת: ושם נשב. ולא נהיו גולים משם: (טו) ועתה. הואיל וכן תאמרו לכן שמעו וכו׳: שום תשימון. אם תחשבו לבוא שמה מדעת ומרצון: ובאתם. ר״ל וכן תעשו בפועל לבא שמה ולגור בה: (טז) אשר אתם יראים. הוא חרב הכשדים: שם ידבק אחריכם. יהיה דבוק בכם

מצודת ציון

ענין נסיה: נא. עתה: (ד) יענה. מלשון עניה ותשובה: (ז) מקץ. מסוף: (י) ובניתי. מל׳ בנין: אהרוס. ענין הבירה ונתיצה: אתוש. ענין עקירה: נחמתי. ענין הסוך מחשבה: (טז) דאגים. מל׳ דאגה ופחד

יז ויהיו כל־האנשים אשר־שמו את־
פניהם לבוא מצרים לגור שם ימותו
בחרב ברעב ובדבר ולא־יהיה להם
שריד ופליט מפני הרעה אשר אני
מביא עליהם: יח כי כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל כאשר נתך
אפי וחמתי על־ישבי ירושלם כן
תתך חמתי עליכם בבאכם מצרים
והייתם לאלה ולשמה ולקללה
ולחרפה ולא־תראו עוד את־המקום
הזה: יט דבר יהוה עליכם שארית
יהודה אל־תבאו מצרים ידע תדעו
כי־העדתי בכם היום: כ כי
התעתים בנפשותיכם כי־אתם
שלחתם אתי אל־יהוה אלהיכם
לאמר התפלל בעדנו אל־יהוה
אלהינו וככל אשר יאמר יהוה
אלהינו כן הגד־לנו ועשינו:
כא ואגד לכם היום ולא שמעתם
בקול יהוה אלהיכם ולכל אשר־
שלחני אליכם: כב ועתה ידע תדעו
כי בחרב ברעב ובדבר תמותו
במקום אשר חפצתם לבוא
לגור שם:

מג א ויהי ככלות ירמיהו
לדבר אל־כל־העם את־כל־דברי
יהוה אלהיהם אשר שלחו יהוה
אלהיהם אליהם את כל־הדברים
האלה: ב ויאמר עזריה בן־הושעיה
ויוחנן בן־קרח וכל־האנשים הזדים
אמרים אל־ירמיהו שקר אתה
מדבר לא שלחך יהוה אלהינו
לאמר לא־תבאו מצרים לגור שם:
ג כי ברוך בן־נריה מסית אתך בנו
למען תת אתנו ביד־הכשדים להמית
אתנו ולהגלות אתנו בבל: ד ולא־שמע יוחנן בן־קרח וכל־
שרי החילים וכל־העם בקול יהוה לשבת בארץ יהודה:
ה ויקח יוחנן בן־קרח וכל־שרי החילים את כל־שארית
יהודה אשר־שבו מכל־הגוים אשר נדחו־שם לגור בארץ יהודה: ו את־הגברים ואת־הנשים ואת־הטף
ואת־בנות המלך ואת־כל־הנפש אשר הניח נבוזראדן רב־טבחים את־גדליהו בן־אחיקם בן־שפן ואת
ירמיהו הנביא ואת־ברוך

תרגום

יז והון כל גבריא דשויאו ית אפיהון למיעל למצרים לאתותבא תמן יתקטלון בחרבא בכפנא ובמותא ולא יהי להון שאר ומשיזיב מן קדם בישתא די אנא מיתי עליהון: יח ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כמא דחל רוגזי וחימתי על יתבי ירושלם כן יחול רוגזי עליכון במיעלכון למצרים ותהון למומי ולצדו וללוטא ולחסודין ולא תחזון עוד ית אתרא הדין: יט גזירת פתגמא דיי עליכון שארא דבית יהודה לא תעלון למצרים מידע תידעון ארי אסהידית בכון יומא דין: כ ארי אטעיתון בנפשתיכון ארי אתון שלחתון יתי לקדם יי אלהכון למימר צלי עלנא קדם יי אלהנא וככל דיימר יי אלהנא כן חוי לנא ונעביד: כא וחויתי לכון יומא דין ולא קבילתון למימרא דיי אלהכון ולכל די שלחני לותכון: כב וכען מידע תידעון ארי בחרבא בכפנא ובמותא תמותון באתרא דאתרעיתון למיעל לאתותבא תמן: א והוה כד שיצי ירמיה למללא עם כל עמא ית כל פתגמיא דיי אלההון דשלחיה יי אלההון לותהון ית כל פתגמיא האלין: ב ואמר עזריה בר הושעיה ויוחנן בר קרח וכל גבריא רשיעיא אמרין לירמיה שקרא את מתנבי לא שלחך יי אלהנא למימר לא תעלון למצרים לאתותבא תמן: ג ארי ברוך בר נריה מגרי יתך בנא בדיל למסר יתנא בידא דכסדאי למקטל יתנא ולאגלאה יתנא לבבל: ד ולא קביל יוחנן בר קרח וכל רבני חילותא וכל עמא למימרא דיי למתב בארעא דבית יהודה: ה ודבר יוחנן בר קרח וכל רבני חילותא ית כל שארא דבית יהודה דתבו מכל עממיא דאתבדרו לתמן לאתותבא בארעא דבית יהודה: ו ית גבריא וית נשיא וית טפלא וית בנת מלכא וית כל נפשתא די שבק נבוזראדן רב קטוליא על גדליה בר אחיקם בר שפן וית ירמיה נביא

רשי

את כעס: (ט) וטמנתם במלט. פ"ה ז יסוד טפל טיט בתיבה כמו מקום מעמד מפתח ויסודו לה

מצודת דוד

בכם ללכת אחריכם שם ולתוספת ביאור אמר מצרים: ושם תמותו. בחרב וברעב: (יז) ויהיו כל האנשים. כל החפצים ללכת שמה כולם ימותו שם לא נעדר ולא ישאר שארית מה לפני גודל הרעה שאביא עליהם: (יח) כאשר נתך. כמו שנסך אפי וכו': לאלה. כולם יאמרו בשבועתם אם עשיתי כזאת אהיה כמו אלה הבאים למצרים: ולשמה. כולם יתמהו על גודל מפלתכם: ולקללה. המקלל את מי יאלה הקללה בכם לומר שיהיה מקולל כמותכם: ולחרפה. כולם יחרפו אתכם: ולא תראו. כאשר תלכו משה לא תשובו עוד לראות את המקום הזה: (יט) דבר וכו'. אמר טוב להתרות בכם: ידוע תדעו. בבוא עליכם הצרה תדעו שאני התריתי בכם היום ואמרתי שכן יהיה: (כ) כי התעיתם. נדבקו עמכם רעה בפניכם שלא היו חפצים להשאר במקומם ולכן אמר באמת עשיתם טעות גדול בנפשותיכם אשר אתם שלחתם אותי וכו' כי אילו לא שלחתם הייתם שוגגין ועכשיו אתם מזידין: (כא) ולכל. ר"ל וכמו שלא שמעתם מאז לכל אשר שלחני אליכם: (כב) ועתה וכו'. חזר להתרות בכם שוב למען ידעו בבוא הרעה: מג (א) את כל הדברים האלה. האמורים למעלה: (ב) אומרים. היו אומרים ולפי שארכו הדברים אמר שוב אומרים. (ג) כי ברוך וגו'. יתכן שהיה לשם תגר ומריבה עם ברוך ולכן חשדוהו בזה שהוא מסית בהם את ירמיה להבאות להם להשאר שם למען יהיו נמסרים ביד הכשדים: להמית וגו'. ר"ל מקצת ימית ומקצת יגלה לבבל: (ה) אשר שבו. אשר חזרו וגו' לגור בארץ יהודה: (ו) ואת כל הנפש. העבדים והשפחות: ואת ירמיה וגו'. גם אותם לקחו שלא

רדק

ברוב: (יח) לאלה ולשמה ולקללה. פי' אלה קללה כמו שעמד כמ"ש לא. פי' לאלה לשבועה וכת"י למומי וזהו על דרך ונתתם שמיכם לשבועה לבחירי: (כ) כי התעתם בנפשותיכם. כתר"י הטעיתם ופירש הטעתם אותו ברצונכם כלומר כמה שהוא בנפשותיכם כמו אם יש את נפשכם כלומר לא התעיתם לי בפיכם מה שהיה בלבבכם כי הכיר מהם ירמיהו כי דעתם ללכת למצרים לפיכך אמר להם: (כא) ואגיד לכם היום ולא שמעתם. כי עדיין לא כלה דבריו ולא ענו אותו אלא הכיר בהם כי דעתם היה ללכת למצרים על כל פנים: (ו) את גדליהו. עם גדליהו: במלט

נתך ג' וסי' ויתחלו הקולו' והברד ומטר. עד נתך טים עליהון. כאשר נתך אפי. וככל ה' בקריאה וסי' ככל חקתיו וככל משפטיו תעשו. וככל החזון הזה דד"ה כי התעיתי' בנפשתיכם. וככל החזון הזה. וככל כחי הכינותי לבית ה' אלהי דד"ה: תמותו ז' מ"ל וסי' נמסר בסדר' סקן: וכל שרי ז' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סי' מ"א: ואת ירמיהו ב' וסי' וישלח המלך. אשר הניח נבוזראדן רב טבחים

מצודת ציון

וסחד: ידבק. ענין חבור: (ח) שריד ופליט. שארית והצלה וכן ולא היה ביום אפס' פליט ושריד (איכה ב'): (יח) תתך. ענין הרקה והפיכה כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט): לאלה. ענין שבועה כמו ושמעה קול אלה (ויקרא ה): ולשמה. ענין תמהון כמו שמו שמים על זאת (ירמיה ב): ולאשמה (איוב כא): (יט) העידותי. ענין התראה כי ע"פ רוב מתרין בעדים לבל יכחש: (כ) התעיתם. מלשון תועה וטעות: בנפשותיכם. בעצמיכם: (ב) הזדים. יתכן שהוא יזניהו הנזכר למעלה והוא נקרא בשתי השמות: הזדים. הרשעים: (ג) מסית וגו'

ג' בן־נריהו: ז ויבאו ארץ מצרים כי
לא שמעו בקול יהוה ויבאו עד־
תחפנחס: ח ויהי דבר־יהוה אל־
י"ב ר"פ ירמיהו בתחפנחס לאמר: ט קח
ג'. ג' בידך אבנים גדלות וטמנתם במלט
ב' במלבן אשר בפתח בית־פרעה
בתחפנחס לעיני אנשים יהודים:
ב' בטעם בכפרה י ואמרת אליהם כה־אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל הנני שלח
ולקחתי את־נבוכדראצר מלך־
בבל עבדי ושמתי כסאו ממעל
לאבנים האלה אשר טמנתי ונטה
שפרירו ק' ובא ק' את־שפרורו עליהם: יא ובאה
והכה את־ארץ מצרים אשר למות
למות ואשר לשבי לשבי ואשר
ו' דסמיכי לחרב לחרב: יב והצתי אש בבתי
ג'. ג' אלהי מצרים ושרפם ושבם ועטה
ד' את־ארץ מצרים כאשר יעטה הרעה
את־בגדו ויצא משם בשלום:
ג' יג ושבר את־מצבות בית שמש
אשר בארץ מצרים ואת־בתי
אלהי־מצרים ישרף באש:

מד א הדבר אשר היה אל־
ג' ירמיהו אל כל־היהודים היושבים
ב' ה' מ"ע בארץ מצרים הישבים במגדל
ה' ובתחפנחס ובנף ובארץ פתרום
לאמר: ב כה־אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל אתם ראיתם את כל־
הרעה אשר הבאתי על־ירושלם
ועל כל־ערי יהודה והנם חרבה
ב' היום הזה ואין בהם יושב: ג מפני
רעתם אשר עשו להכעסני ללכת
לקטר לעבד לאלהים אחרים אשר
ב' חס' בספ' לא ידעום המה אתם ואבתיכם:
ד ואשלח אליכם את־כל־עבדי
ח' מ"ל בספ' ג' מ"ל בליש' הנביאים השכים ושלח לאמר אל־
ג' חסר נא תעשו את דבר־התעבה הזאת
ב"ג פסוקי' ולא ולא בספ' אשר שנאתי: ה ולא שמעו ולא־
י"א הטו את־אזנם לשוב מרעתם
לבלתי קטר לאלהים אחרים: ו ותתך
חמתי ואפי ותבער בערי יהודה

וית ברוך בר נריה: ז ואתו
לארעא דמצרים ארי לא
קבילו למימרא דיי ואתו עד
תחפנחס: ח והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עם ירמיה
בתחפנחס למימר: ט סב עמך
אבנין רברבן ותטמרינון
בטפיל בגינא די בתרע בית
פרעה בתחפנחס לעיני גברין
יהודאין: י ותימר להון כדנן
אמר יי צבאות אלהא דישראל
הא אנא שלח ואדבר ית
נבוכדנאצר מלכא דבבל
עבדי ואשוי ית כורסוהי עיל
מן אבניא האלין דטמרית
וינוד ית אפדניה עליהון:
יא וייתי ויקטל ית ארעא
דמצרים די למותא למותא
ודי לשביא לשביא ודי לחרבא
לחרבא: יב ואדליק אשתא
בבתי טעות מצראי ויוקדינון
וישבינון וירוקין ית ארעא
דמצרים כמא דמתעטיף רעיא
ית לבושיה ויפוק מתמן
בשלם: יג ויתבר ית קמת
בית שמש די בארעא דמצרים
וית בתי טעות מצרים יוקיד
בנורא: א פתגם נבואה
דהוה עם ירמיה על כל
יהודאי דיתבין בארעא
דמצרים דיתבין במגדול
ובתחפנחס ובממפס ובארע
פתרום למימר: ב כדנן אמר
יי צבאות אלהא דישראל
אתון חזיתון ית כל בישתא
דאיתיתי על ירושלם ועל כל
קרויא דבית יהודה ואינון
חרבא יומא דין ולית בהון
יתיב: ג מן קדם בישתהון
דעבדו לארגזא קדמי למהך
לאסקא בוסמין למפלח
לטעות פלחי כוכביא דלא
ידעונון אתון ואבהתכון:
ד ושלחית לותכון ית כל עבדי
נביא מקדים ומשלח למימר
לא כען תעבדון ית עסק
תועבתא הדא דרחיקית:
ה ולא קבילו ולא ארכינו ית
אודניהון למיתב מבישתהון
בדיל דלא לאסקא בוסמין לטעות פלחי כוכביא: ו ותך

רדק

(ט) במלט במלבן. מלט הוא החומר שעושים ממנו הלבנים או חומר אחר מסיד ומחול, במלבן במקום שרפת הלבנים או במקום שעושין אותם ויונתן תרגם בטפיל בגינא: (י) את שפרורו. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד והאותיות האו"י מתחלפות ופירושו אהלו והאהל הנאה נקרא שפריר ליופיו מן אמרי שפר ושפריר בשקל סגריר: (יא) ובאה והכה. כתיב ובאה לשון נקבה על המתנה וקרי ובא לשון זכר על נבוכדנצר: (יב) ושרפם ושבם. ישרוף הבתים שבהם אלהי מצרים וישבה אלהי כסף וזהב או פירוש ישבה עובדיהם: ועטה את ארץ מצרים. כלומר יבוז את כל שללה: כאשר יעטה הרועה את בגדו, כמו שיתעטף הרועה בבגדו ויכרוך את עצמו בו כן יכרוך הוא כל שלל ארץ מצרים וזכר הרועה לפי שהרועה שומר יומם ולילה במדבר עם הצאן ויתעטף ויתחבק בבגדו היטב מפני קרת הלילה ואדוני אבי ז"ל פי' כמו הרועה בנוסע ממקום למקום וכשנוסע מן המקום שטה בגד האהל שיושב בו והולך לו ולא ישאיר דבר באותו מקום: (יג) בית שמש. שהיו עובדים שם לשמש וזכר עוד ואת בתי אלהי מצרים ישרף באש לחזק הענין לומר כי כלם ישרוף באש לבזיון אלהותם: מפני רעתם. רעת יושביהם: (ג) המה אתם ואבותיכם. המה יושבי הערים שזכר שמתו או שגלו ולא אתם ואבותיכם לא ידעתם אותם בהכחתם

את ברוך ב' וסי' ואת ברוך שאלו לאמר. את הגברים ואת הנשים: י"ב קח ר"פ בקריאה וסימניהון קח נא את ברכתי אשר הבאת לך. קח את אהרן ואת בניו אתו. קח את הלוים מתוך בני ישראל. קח מאתם והיו לעבד את עבדת. קח את הלוים תחת כל בכור. קח את המטה והקהל את העדה קח. את אהרן ואת אלעזר בנו והעל. קח את האזור בידך. קח בידך אבני' גדלות וטמנתם במלט. קח לך מגלת ספר. קח בגדו כי ערב זר בתראה. קח נא מפיו תורה: יעטה ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר תזריע: מצבות ג' בקריאת וסי' ויוציאו את מצבות אוריהו. ושבר את מצבות בית שמש. ומצבות עזך לארץ תרד. וסימן אפקי שמשא לארעא: ואין בהם ב' וסי' ועל כל ערי יהודה והנם חרבה היום הזה. ואין בהם תבונה: השכי' ג' יתירין יוד בליש' בקריא'

מצודת ציון

מלשון השחה ושפוי: (ט) וטמנתם. מלשון הטמנה והצפנה: במלט. כן יקרא החומר העשוי מסיד ומחול ובדרז"ל ואע"ג דעביד בהו המלטי (ל"ב ו) ופי' שתיקן מקום הקורות בסיד: במלבן. הוא המקום שעושים בה הלבנים: (י) שפרירו. כן יקרא האוהל היפה וכן ברוחו שמים שפרה (איוב כו) והוא מל' הנותן אמרי שפר (בראשית מט) ובא על משקל סגריר: (יב) והצתי. ענין הבערה ושריפה כמו והצית בסבכי היער (ישעיה ט): ושבם. מלשון שבי: ועטה יעטה. ענין כריכה וכן מעטה לטבח (יחזקאל כא): את בגדו. עם בגדו: (יג) מצבות. מזבח מאבן אחת נקרא מצבה בלשון המקרא: (א) במגדול וגו'. שמות מקומות בארץ מצרים: (ב) והנם. הנה הם: חרבה. מלשון חורבן: (ו) ותתך.

רשי

לא כמו ולא פניו (תהלים א יט) לא אותה בתוך המים במלבן. במלט אמולטמנטו בלעז: (י) שפרירו. אהלו ודוגמתו ברוחו שמים שפרה (איוב כו): (יב) ועטה את ארץ מצרים. יכרוך כל שללה ויצא כאשר יכרוך ויגלול הרועה את בגדו וישליכו מעל כתפיו כשהוא הולך לשוב לפניו: (יג) את מצבות בית שמש. מצבות שעשו שם אותם שנתגיירו בימי חזקיהו שבויי סנחריב שהוליך מכוש וממצרים לפני ירושלים ביום מפלתו כמו שאמר (ישעיה יט) ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה' צבאות עיר ההרס יאמר לאחת. ותרגם יונתן עיר קרתא בית שמש דעתידא למיחרב יתאמר דהיא חדא

מצודת דוד

שלא במצותם: (ז) כי לא שמעו וכו'. אשר טוב להם שלא ללכת: עד תחפנחס. היא מארץ מצרים (ט) במלט במלבן. תטמנם בחומר במקום עשיית הלבנים: בפתח. סמוך לפתח: (י) ואמרת אליהם. אל היהודים ההם: הנני שולח. ר"ל אעיר לבו לבוא שם: עבדי. ר"ל עושה שליחותי: ונטה. יפרוש אהלו ממעל לאבנים: (יא) אשר למות. הראוי למות ברעב ימות ברעב וכו': (יב) ושרפם ושבם. ר"ל אלהיהם מעץ ואלהיהם מכסף וזהב יקח בשבי: ועטה. שלל ארץ מצרים יכרוך לקחת הכל כמו הרועה כשנוסע ממקום למקום שכורך עם בגדו כל כליו להביאם עמו ולא ישאיר מה מהם: ויצא. ר"ל יצא משם בשלום ולא יוכלו אנשי מצרים לקחת שללם מידו: (יג) מצבות בית שמש. המצבות שעמדו בבית אשר עבדו שם לשמש עבודת אלהות: מד (א) היושבים בארץ מצרים. וחזר ופירש היושבים במגדול וגו' שהם מארץ מצרים: (ג) אשר לא ידעום המה. אשר לא היו מכירים בהם מלו אתם ואבותיכם גם אתם גם אבותיכם עשו הרע: (ד) השכים ושלוח. הייתי משכים ומשלח בזריזות רב: אל נא תעשו. כאומר הנה עד הנה עשיתם הרע אל תעשו עתה: התועבה הזאת. הוא עבודת האליל: (ו) ותתך. והעטור זו שהכה אתמי: כיום הזה.

ובחצות ירושלם ותהיינה לחרבה ל' דסמיך
לשממה כיום הזה: ז ועתה כה־אמר
יהוה אלהי צבאות אלהי ישראל
למה אתם עשים רעה גדולה אל־
נפשתכם להכרית לכם איש־ואשה ל' חס' דחסר
עולל ויונק מתוך יהודה לבלתי
הותיר לכם שארית: ח להכעסני
במעשי ידיכם לקטר לאלהים י"א כתי' יו"ד
אחרים בארץ מצרים אשר־אתם
באים לגור שם למען הכרית לכם כספ' מוג' לכס
ולמען היותכם לקללה ולחרפה בכל
גויי הארץ: ט השכחתם את־רעות ל'
אבותיכם ואת־רעות ׀ מלכי יהודה
ואת רעות נשיו ואת רעתיכם ואת ל' חס'
רעת נשיכם אשר עשו בארץ ל' חסר
יהודה ובחצות ירושלם: י לא דכאו ל'
עד היום הזה ולא יראו ולא־הלכו ד' בסיפרא
בתורתי ובחקתי אשר־נתתי ט' חסר וכל אוריתא דכו' כמ"א
לפניכם ולפני אבותיכם: יא לכן
כה־אמר יהוה צבאות אלהי
ישראל הנני שם פני בכם לרעה
ולהכרית את־כל־יהודה: יב ולקחתי כ'
את־שארית יהודה אשר־שמו
פניהם לבוא ארץ־מצרים לגור שם
ותמו כל בארץ מצרים יפלו בחרב ח' דסמיכי
ברעב יתמו מקטן ועד־גדול בחרב כ'
וברעב ימתו והיו לאלה לשמה אסק"פ סימן
ולקללה ולחרפה: יג ופקדתי על־
היושבים בארץ מצרים כאשר ו' מ"ל
פקדתי על־ירושלם בחרב ברעב ח'
ובדבר: יד ולא יהיה פליט ושריד ג'
לשארית יהודה הבאים לגור־שם
בארץ מצרים ולשוב ׀ ארץ יהודה ג'
אשר־המה מנשאים את־נפשם ג'
לשוב לשבת שם כי לא־ישבו כי אם־פלטים: טו ויענו
את־ירמיהו כל־האנשים הידעים כי־מקטרות נשיהם ו'
לאלהים אחרים וכל־הנשים העמדות קהל גדול וכל־ ג' ב' כ' וכל ר"פ דכו' כמ"ג
העם הישבים בארץ־מצרים בפתרוס לאמר: טז הדבר ד' בטעם בספרה
אשר־דברת אלינו בשם יהוה איננו שמעים אליך:
יז כי עשה נעשה את־כל־הדבר ׀ אשר־יצא מפינו

רוגזי וחימתי ודליק בקרויא
דבית יהודה ובשוקי ירושלם
והואה לחורבא לצדו כיומא
הדין: ז וכען כדנן אמר יי
אלהי צבאות אלהא דישראל
למה אתון גרמין בישתא
רבתא על נפשתכון לשיצאה
לכון גבר ואתא ועלים ויניק
מגו בית יהודה בדיל דלא
למשבק לכון שארא:
ח לארגזא קדמי בעובדי ידיכון
לאסקא בוסמין לטעות פלחי
כוכביא בארעא דמצרים
דאתון אתן לאתותבא תמן
בדיל לשיצאה לכון ובדיל
למהויכון ללוטא ולחסודין
בכל עממי ארעא:
ט האתנשיתון ית בישות
אבהתכון וית בישות מלכיא
דבית יהודה וית בישות נשוהי
וית בישתכון וית בישות
נשיכון דעבדו בארעא דבית
יהודה ובשוקי ירושלם: י לא
פסקו עד יומא הדין ולא
דחילו ולא הליכו באוריתי
ובקימי דיהבית קדמיכון
וקדם אבהתכון: יא בכן
כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל הא אנא משוי אפי
בכון לבישא ולשיצאה ית
כל דבית יהודה: יב ואסב
ית שארא דבית יהודה
דשויאו אפיהון למיעל לארעא
דמצרים לאתותבא תמן
ויסופון כולהון בארעא דמצרים
יתרמון בחרבא ובכפנא
יסופון מזעירא ועד רבא
בחרבא ובכפנא ימותון ויהון
למומי ולצדו ולקלוטא ולחסודין:
יג ואסער על דיתבין בארעא דמצרים כמא דאסערית על
ירושלם בחרבא בכפנא ובמותא: יד ולא יהי שאר
ומשיזיב לשארא דבית יהודה דאתן לאתותבא תמן בארעא
דמצרים ולמתב בארעא דבית יהודה דאינון מטען ית נפשהון
למיתב למתב תמן ארי לא יתובון אלהין משיזבין:
טו ואתיבו ית ירמיה כל גבריא דידעין ארי מסקן בוסמין
נשיהון לטעות פלחי כוכביא וכל נשיא דקימין בקהלא רבא
וכל עמא דיתבין בארעא דמצרים בפתרוס למימר:
טז פתגמא דמליל עמנא בשמא דיי לית אנחנא צבן
לקבלא מנך: יז ארי מעבד נעביד ית כל פתגמא דנפק

רשי

חדא מנהון: (י) לא דוכאו. לכם מרעתם: (יד) כי אם פליטים. ירמיה וברוך חזרו לשם שהגל' נבוכדנאצר כשנתנ' ארץ מצרים בידו בשכרו ושכר למלכו (יחזקאל כט) כך שנוייה בסדר

מצודת דוד

שהם חרבים: (ז) אל נפשותיכם. ר"ל לעצמיכם תעשו רעה. כי יכרית מכם איש ואשה וגו': (ח) להכעיסני. פירש יפרש במה עושים רעה לעצמם לאמר במה שאתם מכעיסים אותי במעשי ידיכם וכו': לקללה. יאמרו בקללתם שיהיו כמותכם: ולחרפה. כולם יחרפו אתכם: (ט) השכחתם. הלא שכחתם ר"ל הלא עדיין לא שכחתם: נשיו של כל א' מהמלכים ההם: (י) לא דוכאו. לא נדכא לבם ר"ל עדיין לא נכנעו עד היום הזה ולא יראו מפני: (יא) שם פני. אשים השגחתי בכם להביא הרעה: (יב) ולקחתי. ר"ל אקחם אל הרעה: ותמו כל. כולם יכלו: לאלה וכו'. ישבעו בהם ויתמהו על מפלתם ויפלו בהם קללותיהם ויחרפו אותם: (יג) ופקדתי. אשגיח להפרע ולהשיב גמול על היושבים וכו' בחרב וגו'. ר"ל באלה אשיב הגמול להפרע מהם: (יד) ולא יהיה פלים. לא ישאר מהם במצרים שארית מה: ולשוב. ולחזור לארץ יהודה אשר המה מנשים ומרוממים ומשביחים את נפשם לשוב לשבת שמה הנה לא כן יהיה כי לא ישובו כ"א הפליטים מחרב האויב והוא מקרא קצר ויובן החסרון מעצמו: (טו) וכל הנשים העומדות. שהיו עומדות במעמד ההוא והיה קהל רב: וכל העם וכו'. גם המה היו נאספים אחריהם בפתרוס. שהיא מארץ מצרים: (יז) אשר יצא מפינו. אשר קבלנו על עצמנו לקטר למלכת השמים. ר"ל לכוכב גדול שבשמים הוא השמש וכאלו מולך על

רדק

(ס) שממות. שמ"ץ קלס וספ"א בלא געיא ויש ספרים שס"א בגעיא: ואת רעות נשיו. נשי כל מלך ומלך וכן ראינו כתבם אמיה שעשתה מפלצת לאשרה: (י) לא דכאו עד היום הזה. לא נכנעו ולא שמו על לבם דכאים מפני העונש שהשיגם על רעתם שעשו: (יח) למלכת השמים. רוצה לומר למעשה השמים והם הכוכבים מלאכת בלא יוד' והוא חסר אל"ף וכו'

וסי' נמסר לעיל בסימ' סי' כ"ה: לחרבה לשממה. לית דכוותי' דסמיך כן: נפשתכם דעלית ועתה כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל לית דכוותי' חסר דחסר: במעשי י"א כתיב יוד' וסי' נמסר בישעיה סי' נ"ט: רעת ד' חסר בליש' וסי' ושבע הפרות הרקות. לא תהיה אחרי רבי'. ואת רעתיכ' ואת רעת נשיכם. ב' בתראי דבפסו' בתרא חסר: חקתי פ' חסר ו' בנביאים ובכתובים וסי' הבית אשר אתה בונה אם תלך. אם שוב תשובון אתם ובניכם. קרע אקרע את הממלכה. יען אשר עזבוני וישתחוו לעשתרת אלהי. ולא אקח את כל הממלכה. למען בחקתי ילכו. לא דכאו עד היום הזה. ועל ריב הסה יעמדו למשפט. אם חקתי יחללו וכל אוריתא דכוו' חסר ו' במ"א עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי. ולשוב ג' בקריא' וסי' חלילה לנו ממנו למרד. ולא יהיה פליט ושריד. כי בשובכם על ה': וכל הנשים ג' בקריאה וסי' אשר נשא לבן אתנה. היודעים כי מקטרו' נשיהם. יתנו יקר לבעליהן אב"ך: הדבר ד' בטעמ' בספרא וסי' נמסר בספרא ריש סי' ל"ח.

מצודת ציון

ענין סרחה והפילה: (ז) עולל. ילדי' רכים: (י) דכאו. ענין כתיתה והוא מושאל על ההכנעה כמו לב נשבר ונדכה (תהלים נא): (יב) ותמו. ענין כליון והשלמה: לאלה. ענין שבועה: לשמה. לתמהון: (יג) ופקדתי. ענין השגחה: (יד) פליט ושריד. הנמלט והשארית: מנשאים. ענין הרממה ור"ל מגביהים: פליטים. נמלטים ומוצלים: (טו) קהל. ענין קבוץ עם: למלכת

לקטר למלכת השמים והסיך־לה
נסכים כאשר עשינו אנחנו ואבתינו
מלכינו ושרינו בערי יהודה ובחצות
ירושלם ונשבע־לחם ונהיה טובים
ורעה לא ראינו׃ יח ומן־אז חדלנו
לקטר למלכת השמים והסך־לה
נסכים חסרנו כל ובחרב וברעב
תמנו׃ יט וכי־אנחנו מקטרים
למלכת השמים ולהסך לה נסכים
המבלעדי אנשינו עשינו לה כונים
להעצבה והסך לה נסכים׃ כ ויאמר
ירמיהו אל־כל־העם על־הגברים
ועל־הנשים ועל־כל־העם הענים
אתו דבר לאמר׃ כא הלוא את־
הקטר אשר קטרתם בערי יהודה
ובחצות ירושלם אתם ואבותיכם
מלכיכם ושריכם ועם הארץ אתם
זכר יהוה ותעלה על־לבו׃ כב ולא־
יוכל יהוה עוד לשאת מפני רע
מעלליכם מפני התועבת אשר
עשיתם ותהי ארצכם לחרבה
ולשמה ולקללה מאין יושב כהיום
הזה׃ כג מפני אשר קטרתם ואשר
חטאתם ליהוה ולא שמעתם בקול
יהוה ובתרתו ובחקתיו ובעדותיו
לא הלכתם על־כן קראת אתכם
הרעה הזאת כיום הזה׃ כד ויאמר
ירמיהו אל־כל־העם ואל כל־
הנשים שמעו דבר־יהוה כל־יהודה
אשר בארץ מצרים׃ כה כה־אמר
יהוה־צבאות אלהי ישראל לאמר
אתם ונשיכם ותדברנה בפיכם
ובידיכם מלאתם ׀ לאמר עשה
נעשה את־נדרינו אשר נדרנו
לקטר למלכת השמים ולהסך לה
נסכים הקים תקימנה את־נדריכם
ועשה תעשינה את־נדריכם׃
כו לכן שמעו דבר־יהוה כל־יהודה

מפומנא לאסקא בוסמין
לכוכבת שמיא ולנסכא לה
נסכין כמא דעבדנא אנחנא
ואבהתנא מלכנא ורברבנא
בקרויא דבית יהודה ובשוקי
ירושלם והוינא סבעין לחמא
והוינא שלן שליוא ובישתא
לא חזינא׃ יח ומן עדן
דאתמנענא לאסקא בוסמין
לכוכבת שמיא ולנסכא לה
נסכין חסרנא כולא
ובחרבא ובכפנא ספנא׃
יט וארי אנחנא מסקן בוסמין
לכוכבת שמיא ומנסכן לה
נסכין הבר מגברנא עבדנא
לה כרדוטין למעותא ומנסכן
לה נסכין׃ כ ואמר ירמיה
לכל עמא לגבריא ולנשיא
ועל כל עמא דמתיבין יתיה
פתגמא למימר׃ כא הלא ית
בוסמניא דאסיקתון בקרויא
דבית יהודה ובשוקי ירושלם
אתון ואבהתכון מלכיכון
ורברביכון ועמא דארעא
יתהון דכר יי וגלי קדמוהי׃
כב ולא הות רעוא קדם יי
עוד דלא למשבק מן קדם
בישות עובדיכון מן קדם
תועבתא דעבדתון והות
ארעכון לחורבא ולצדו
וללוטא מבלי יתיב כיומא
הדין׃ כג מן קדם דאסיקתון
בוסמין ודחבתון קדם יי
ולא קבילתון למימרא
דיי ובאוריתיה ובקימוהי
ובסהדותיה לא הליכתון על
כן ערעת יתכון בישתא
הדא כיומא הדין׃ כד ואמר
ירמיה לכל עמא ולכל נשיא
קבילו פתגמא דיי כל דבית
יהודה די בארעא דמצרים׃
כה כדנן אמר יי צבאות
אלהא דישראל למימר אתון
ונשיכון וגזרתון בפומכון
וברעותכון קימתון למימר
מעבד נעביד ית נדרנא די
נדרנא לאסקא בוסמין
לכוכבת שמיא ולנסכא לה
נסכין אקמא תקימון ית נדריכון ומעבד תעבדון ית נסכיכון׃
כו בכן קבילו פתגמא דיי כל דבית יהודה

רש״י

במלך עולם׃ (יט) המבלעדי אנשינו. שלא מדעתם. כוונים להעציבה. דפוסים כדמות עצבים (ענבים דמות צלמה כמו לעיל כב) ולא יוכל ה׳ עוד לשאת. כמו ולא יכול פרעה

מצודת דוד

על טוב׃ והסיך לה. ולהסיך לה׃ ונשבע לחם. ולא היה שבעים לחם׃ ונהיה טובים. ר״ל עשירים ומלאים טוב׃ (יח) ומן אז. מהזמן אשר אז חדלנו לקטר וגו׳ חסרנו כל הטובה שהיה עמנו׃ (יט) וכי אנחנו. זהו מאמר הנשים המקטרות לבדן שאמרו וכי מה שאנחנו מקטרים חסירות לנסך לה נסכים הלא מבלעדי דעת אנשים עשינו למלכת השמים מיני מאכל ו׳ להעציבה. ר״ל לשמח אותה ואמר על דרך הכינוי והלומדות מה זה תוכיח לאנשינו למען ימחו בידינו וכי אין דעתם עמנו׃ (כ) אל הגברים. אל הגברים והם היודעים כי מקטרות נשיהם שמחו תחלה להשיב׃ ועל כל העם. הם הנמשכים אחריהם׃ דבר. הדבר האמור למטה׃ (כא) אותם זכר ה׳. ר״ל עם כי מאז לא היה נפרע מהם הנה לא שכחם כי זכר בהם ועלו על לבו (ואמר אותם כי לאלהות הרבה קטרו ומ״מ הקטר הוא שם הכלל אבל לכל היה קטר מיוחד)׃ (כב) ולא יוכל ה׳. לא יוכל עוד לסבול ולהאריך אפו מפני רוע מעלליכם וכו׳ ולכן היתה ארצכם לחרבה וכו׳ כהיום הזה. שהיא חרבה׃ (כג) מפני וכו׳. ר״ל לא קרה לכם הרעה על שחדלתם לקטר אלא מפני אשר קטרתם מאז ואשר חטאתם וכו׳ על כן קרה לכם מקרה הרעה הזאת׃ כיום הזה. שהנכם ברעה׃ (כה) אתם ונשיכם. ר״ל אתם כמו נשיכם דעת אחת לכם׃ ותדברנה בפיכם. ר״ל הם הנשים מדברות כזה בפיכם כי כן צויתם לכן לדבר׃ ובידיכם מלאתם. ר״ל בפועל ידיכם השלימו הדבר הזה לעשותו׃ לאמר עשה וכו׳. מה שאמרו עשה נעשה וכו׳ כן ידעתי שתקיימו את נדריכם לקטר לה עוד מעתה׃ ועשה וכו׳. כפל הדבר במ״ש׃ (כו) אם יהיה עוד שמי נקרא וכו׳. ר״ל לא אאריך עוד אפי עד שיסופו ויקראו בשמי כי כל אנשי יהודה הבאים למצרים יתמו מן העולם עד לא ישובו

רד״ק

וכן האחרים אשר בפרשה ויש מפרשים למלכת מגזרת מלך ומעניינו כלומר כוכב גדול אשר בשמים שהוא מלך על האחרים והוא השמש ותרגם יונתן לכוכבת שמיא׃ ונהיה טובים. שהיינו בשלוה ובטובה׃ (יח) ומן אז חדלנו. והם לא חדלו אלא היו אומרים אם באה לנו רעה לא באה אלא מפני שפסקנו לקטר ולא היינו זריזים כבראשונה לפיכך ענה להם הנביא הלא את הקטר׃ (יט) מקטרים. בא ביו״ד מ״ם לנקבות כמו נשים פלגשים לבנים חטים שעורים ודומיהם׃ המבלעדי אנשינו, מאמר הנשים כי הן עקר המעשה׃ כונים. הם מיני מאכלים שהיו מכינים ומגישים למלכת השמים ויונתן תרגם כרדוטין׃ להעציבה, על דרך הכנוי רוצה לומר לשמחה והה״א רפה והמפסק במפיק כי היא לכנוי והכנוי למלאכת השמים כי בלשון נקבה יזכר אותה כמו שאמר לה והה״א רפה ודינה במפיק כתבנו הדומים לה בספר מכלל בחלק הראשון ממנו׃ (כא) הקטר. שם כולל והדבר אין בהם לי נקם ושלם אותם זכר ה׳ כל הקטרים שקטרתם כי רבים היו האלוהות כמו שכתוב כי מספר עריך וגו׳ ולכל אחד היה מיוחד קטרו כי הקטר שם כלל׃ ותעלה על לבו, אותה הקטרת כי קטרה והקטר אחד ואמרו בלשון זכר ובלשון נקבה׃ (כג) ובעדותיו. בשוא הדל״ת ובחולם הוי״ו׃ (כה) ותדברנה בפיכם. הוי״ו במקום כאשר כוי״ו אם לא ישבעו וילינו ופתחי רננות יהלל פי אמר כאשר דברתם בפיכם׃ ובידכם מלאתם, כלומר כן מלאתם בידכם ואחרי כן פי׳ הדבור והמעשה ואמר כנגד הנשים ואף על פי שאמר אתם

ונהיה ב׳ וסי׳ ונהיה עליהם עד פתח השער. ונשבע לחם ונהיה טובים׃ וכי י״ד ר״פ בנביאי׳ וסי׳ וכי ירדף גאל הדם אחריו, וכי הקים ה׳ להם. וכי ימצא איש וכי תאמרון אלי אל ה׳ דמלכים, וכי יאמרו אליכם דרשו, וכי תאמר אלי אל ה׳ דישעיה, וכי תאמר בלבבך, וכי ישאלך העם הזה, וכי יאמרו השרים, וכי אנחנו מקטרים, וכי יתן מתנה, וכי תאכלו וכי תשתו, וכי תגישון עוד לזבח אין רע, וכי יעשה הנשיא נדבה׃ ובתורתו ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חסר וסי׳ מפני אשר קטרתם. כי אם בתורת ה׳ חפצו ובתורתו מאנו ללכת. קדמא חס׳׃ ותדברנה ג׳ וסי׳ ובעת מותה ותדברנה הנצבות. לא כי בנך המת ובני החי. ותדברנה בפיכם

תולדות אהרן ומשה לחם שכת קנה׃ חדלנו לקטר. עקדה פער מן עקרים מ״ג ס״ח אבר קטרתם. עקדה פער מן אותם זכר. (ר״פ נס)׃

מצודת ציון

(יז) למלכת השמים. היא השמש וכן לעשות כוונים למלכת השמים (לעיל ז׳)׃ (יח) תמנו. ענין כליון׃ (יט) המבלעדי. ענינו כמו זולת וכן מבלעדי איכן (במדבר ס׳)׃ אנשינו. בעלינו׃ כונים. מין מאכל ויתכן שנקרא כן על כי עשאום כגוונם הלל ותקון רב וכן לעשות כוונים (לעיל ז׳)׃ להעציבה. מלשון עצבון והוא דרך כנוי על השמחה׃ (כב) לשמה. מלשון משה וסכל׃ מעלליכם. מעשיכם׃ ולחרבה. מלשון חורבן. ולשמה. ולתמהון׃ (כג) קראת. מלשון מקרה׃ (כה) מלאתם. ענין השלמה וגמר וסיום

היושבים בארץ מצרים הנני
נשבעתי בשמי הגדול אמר יהוה
אם־יהיה עוד שמי נקרא בפי
כל־איש יהודה אמר חי־אדני יהוה
בכל־ארץ מצרים: כז הנני שקד
עליהם לרעה ולא לטובה ותמו כל־
איש יהודה אשר בארץ־מצרים
בחרב וברעב עד־כלותם: כח ופליטי
חרב ישבון מן־ארץ מצרים ארץ
יהודה מתי מספר וידעו כל־
שארית יהודה הבאים לארץ־
מצרים לגור שם דבר־מי יקום
ממני ומהם: כט וזאת לכם האות
נאם־יהוה כי־פקד אני עליכם
במקום הזה למען תדעו כי קום
יקומו דברי עליכם לרעה: ל כה
אמר יהוה הנני נתן את־פרעה
חפרע מלך־מצרים ביד איביו וביד
מבקשי נפשו כאשר נתתי את־
צדקיהו מלך־יהודה ביד
נבוכדראצר מלך־בבל איבו
ומבקש נפשו:

מה א הדבר אשר דבר
ירמיהו הנביא אל־ברוך בן־נריה
בכתבו את־הדברים האלה על־
ספר מפי ירמיהו בשנה הרבעית
ליהויקים בן־יאשיהו מלך יהודה
לאמר: ב כה־אמר יהוה אלהי
ישראל עליך ברוך: ג אמרת אוי־
נא לי כי־יסף יהוה יגון על־מכאבי
יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי:
ד כה תאמר אליו כה אמר יהוה
הנה אשר־בניתי אני הרס ואת
אשר־נטעתי אני נתש ואת־כל־
הארץ היא: ה ואתה תבקש־לך

כל נמלאים וכתובים מ"ל · ו' · י"ג הס' · ח' · ו' · כ"ז . ו' י"ן ר"פ נקריאה · ו' · י"ה בטעם בכיפרא · ו' · ד' · כ"ד · ג' ס"פ ג' ר"פ · ג' חסר · י"ח בטעם · ו' · י"ח בטעם הגירין

דיתבין בארעא דמצרים הא
אנא קימית בשמי רבא אמר
יי אם יהי עוד שמי מתקרי
בפום כל אנש יהודה אמר
קים הוא יי אלהים בכל
ארעא דמצרים: כז הא אנא
מסער עליהון לבישא ולא
לטבא ויסופון כל אנש
יהודה די בארעא דמצרים
בחרבא ובכפנא עד
דישתיצון: כח ומשיזבי
חרבא יתובון מן ארעא
דמצרים לארעא דבית יהודה
עם דמנין וידעון כל שארא
דבית יהודה דאתן לארעא
דמצרים לאתותבא תמן
פתגם דמן יתקים אם דילי
ואם דילהון: כט ודא לכון
אתא אמר יי ארי אנא
מסער עליכון באתרא הדין
בדיל דתידעון ארי אתקימא
יתקימון פתגמי עליכון
לבישא: ל כדנו אמר יי
הא אנא מסר ית פרעה
חבירא מלכא דמצרים בעלי
דבבוהי וביד דבען למקטליה
כמא דמסרית ית צדקיהו
מלכא דשבטא דבית יהודה
ביד נבוכדנאצר מלכא דבבל
בעיל דבביה ודבעא
למקטליה: א פתגם נבואה
דאתנבי ירמיה נביא על
ברוך בר נריה כד כתב ית
פתגמיא האלין על ספרא
מפומא דירמיה בשתא
רביעיתא ליהויקים בר יאשיה
מלך שבטא דבית יהודה
למימר: ב כדנן אמר יי
אלהא דישראל עלך ברוך:
ג אמרת וי כען לי ארי אוסיף
יי דון על תברי קאיתי
בתינחתי ונבואה לא
אשכחית: ד כדנן תימר ליה כדנן אמר יי הא די
בניתי אנא אפגר וית די קימית אנא אטלטיל וית כל
ארעא דישראל דילי היא: ה ודאת בעי לך רברבן לא

(ל) פרעה חפרע. פרעה חבירא וחי"ת זו משמשת במקר' פי"א: (ג) ומנוחה לא מצאתי. לא שרתה עלי. שכינה להנבא כמו ותנח עליהם הרוח (מדבר י"א) מה נשתניתי מתלמידי הנביאים יהושע שימש את משה נחה עליו רוח הקודש אלישע שימש את אליהו נחה עליו רוח הקודש אני מה נשתניתי: (ד) ואת כל הארץ. היא הנדומה בנהיה והריסה זו. (ה) תבקש לך גדולות. נבואות כמו

רסיפרא: הגדול כל נביאים וכתובים מ"ל וכל אוריתא חסר במ"ה מ"ל וסי' ופלוגתא דמטעים תמצא במסרה רבתא בערך גדול: מתי מספר ה' בקריאה וסים' ונאספו עלי והכני ונשמדתי, והפיץ ה' אתכם בעמים. ופליטי חרב ישובון. בהיותכם מתי מספר. ותברו: ומהם ו' בקריאה וסים' דבר מי יקים. ומהם עוד תקח, ומהם מן בני שמעון ומהם על כלי העבודה. ודבתריה ומהם סמניס. ומהם לא נבקש. ד' מנהון ר"פ. איכו ה' בקריאה וסימ' בשמואל א' סים' כ"ד: אמרת ג' ר"פ וסים' אך דבר שפתי' עצה וגבורה, אוי נא לי. אמרת

מצודת דוד

ישובו: לומר. שיהיה אומר בשבועתו חי ה': בכל ארץ מצרים. אבל פליטי החרב מתי מספר הם יאמרו חי ה' כשישובו לארץ יהודה: (כז) הנני שוקד. אשתדל ואמהר עליכם להרע להם ולא להטיב עמהם: (כח) ופליטי חרב. הנמלטים מן החרב אשר ישובון ממצרים לארץ יהודה יהיו מתי מספר ר"ל אנשים מועטים: וידעו וכו'. אז ידעו דברי מי יתקיים אם הדברים ממני שאמרתי שבמצרים יתמו ויכלו אם הדברים מהם שאמרו שישבו במצרים בשלום ויתקיימו שמה: (כט) וזאת לכם האות. הוא האמור במקרא שלאחריו שיהיה פרעה נמסר ביד נ"נ זה יהיה לכם לאות אשר אשגיח להשיב גמול עליכם במקום הזה: למען תדעו. במה שיהיה פרעה נמסר ביד נ"נ תדעו בזה אשר יתקיימו דברי עליכם לרעה והוא כפל ענין במ"ש: (ל) כה אמר ה'. ר"ל כי כה אמר ה' וכו': פרעה חפרע. כל מלכי מצרים קרואים פרעה וזה שהיה בימים ההם היה שמו הפרטי חפרע: ביד אויביו. הם הכשדים: וביד וכו'. כפל הדבר במ"ש:
מה (א) בכתבו וכו'. בעת שכתב מגילת איכה ומה שאמר את הדברים האלה ר"ל שהזכיר בה המאורעות הרעות אשר יעדו על יהודה וישראל אשר כן באו והוא מ"ש למעלה קח לך מגילת ספר וכו' (לעיל לו): על ספר. אמר ספר ע"ש סופו כי אחר שיכתב נעשה ספר: מפי ירמיה. ר"ל ירמיה אמר הדברים מפיו וברוך היה כותב על ספר: (ג) כי יסף ה'. ה' הוסיף לי יגון על המכאוב שמאז כי מאז ששמעתי ממך נבואת הפורעניות הוכאב לבי ועתה בכותבי המגלה כאלו כבר נעשתה נתוסף בי יגון: יגעתי באנחתי. ואני עיף ויגע במה שאני מתאנח תמיד ודואג על ביאת הפורעניות: ומנוחה לא מצאתי. כאומר הנה מה שאני כותב לך המגלה ולא אחר הוא על כי מה שאני משמש אותך תדיר ולומד ממך ומדוע אם כן לא שרתה עלי הנבואה ולמה נשתניתי מאשר תלמידי הנביאים ורק את הרע קבלתי ולא את הטוב: (ד) אשר בניתי. ר"ל ישראל שמשיתים כבנין יפה הנה אהרסם ואאבדם: ואת אשר נטעתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: ואת כל הארץ היא. ר"ל כל מקומות א"י תהיינה הרוסות ונתושות: (ה) ואתה תבקש. ואיך אתה מבקש שהבר
שהם דברי גדולות היא הנבואה

אתם ונשיכם כי עיקר המעשה היה בנשים כמו שאמר: (כו) אם יהיה עוד שמי נקרא. כיון שאין שומעים מה שאומר להם הנביא בשמי לא יהיה שמי עוד נזכר בפיהם: כי תאכלם חרב ורעב. הפך מה שאמר אשר לא נראה מלחמה וללחם לא נרעב: בפי כל איש יהודה. בפי רובם כי צדיקים היו בהם כמו ירמיהו וברוך בן נריה ואמר עד כלותם אחר שאמר ותמו לתוספת באור וחיזק הענין ומה שאמר כל רוצה לומר רובם שהרי אמר ופליטי חרב ומה שאמר עד כלותם הוא דרך הפלגה: (כח) מתי מספר, כמו ירמיהו הנביא וברוך בן נריה ומעטים אחרים צדיקים שהיו בהם: (כט) וזאת לכם האות. כי כשתראו בקרוב נבוכדנצר בא אל פרעה כמו שנבאתי לכם תדעו כי סופכם לכלות בארץ מצרים: כי קום יקומו. קום בחולם מקור כמו ושוב אלי: (ל) פרעה חפרע. בתי"ת וכן היה כנוי שם אותו פרעה שהיה בימים ההם ויש אומרים כי החי"ת מקום ה"א והוא פרעה בהפך האותיות רוצה לומר כי יהיה פרוע מן כי פרעה אהרן ותרגם יונתן פרעה חבירא: (א) את הדברים האלה. הנזכרים למעלה מראש הספר עד השנה הרביעית ליהויקים כמו שכתוב למעלה: (ג) אמרת. כי יסף ה' יגון על מכאובי. פירוש כי ברוך היה מתרעם על הנבואה ובעת שהיה כותב דברי הנבואה מפי ירמיהו ולו לא הגיע דבר הנבואה התרעם ואמר אוי נא לי. ובדרש המכאוב הוא מה שהיו מכאיבים אותו ישראל בחרפה ובוז והיגון דבר הנבואה שלא באת אליו והוא היה מין עצמו אליה בכל אשר יוכל אלא שלא היתה לו הכנה טבעית בעת טהרה כמו שכתבנו בתחלת הספר, ובדרש ברוך היה מתרעם על הנבואה אמר יהושע שמש משה רבינו ושרתה עליו רוה"ק אלישע שימש אליהו ושרתה עליו רוה"ק מה נשתניתי אני מכל תלמידי הנביאים אוי נא לי כי יסף יי' יגון על מכאובי ומנוחה לא מצאתי ואין מנוחה אלא נבואה שנאמר ותנח עליהם מה המקום משיבו הנה אשר בניתי אני הורס וגו': (ה) ואתה תבקש לך גדולות. ואין גדולות אלא נבואות שנאמר ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' ואומר ואגידה לך גדולות ובצורות אמר הקב"ה ברוך אם אין כרם סייג למה אין

מצודת ציון

ושקים תקימנה. לשון קיום: (כז) שוקד. ענין מהירות והשתדלות כמו שקדו ושמרו (עזרא ח): ותמו. יכלו ויבלמו: (כח) ופליטי. ענין המלטה: מתי. אנשי: לגור. לדור: (כט) פוקד. ענין השגחה: (ג) יסף. מלשון תוספה: ומנוחה. ענינו נבואה ע"ש המקרא ותנח עליהם הרוח (במדבר יא): (ד) הורס. ענין שבירה ונתיצה: נותש. ענין עקירה: (ה) גדולות. דברי גדולות ר"ל נבואה: על כל בשר

אין כאן רועה. לכם ומפני מה כי הנני מביא רעה על כל בשר וגו' הרי בכל מקום אתה מוצא שאין הנביאים מתנבאים אלא בזכותן של ישראל וכן אתם יונתן ומטעם לא מצאתי תמורה לא הבכחות: ואת כל הארץ היא. כל הארץ כמו שהיא כלה אחרום ואתוש כמו שאמר הנני מביא רעה על כל בשר כמו שהתנבא ירמיהו על האומות ויונתן תרגם ויה כל ארעא דישראל דילי היא: (ב) למצרים. נבא תחילה על פורענות מלך מצרים שבאה לו מחוץ לארצו והוא כאשר הלך על נהר פרת בכרכמיש אחר שלכד' מלך אשור ומלך ארם כמו שאמר הלא ככרכמיש כלנו וגו' והלך שם פרעה נכה בימי יאשיהו וארכו לו ימי המצור שם עד השנה הרביעית ליהויקים ועלה עליו נבוכדנצר ונאמר עליו נבואה זו ואחר כן נבא על ארץ מצרים שיכבשנה נבוכדנצר: אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל בשנת הרביעית, מנהג הלשון לבוא סמוך על המספר וכן בשנת שלש למלכו ואחרים זולתו: פרעה נכה. ת"י פרעה חגירא: (ג) ערכו מגן. כנגד חיל נבוכדנצר שיערכו להלחם על חיל פרעה או אומר כנגד חיל פרעה שערכו לעמוד כנגד חיל נבוכדנצר הבא עליהם: וצנה. כמו מגן אלא שהוא עשוי בתכונה אחרת ותרגם יונתן סדרו עגילין ותריסין: (ד) אסרו הסוסים. כמו ויאסר את רכבו: ועלו הפרשים. אותם הפרשים עלו על הסוסים שתאסרו: והתיצבו בכובעים. התיצבו על הסוסים בכובעים שבראשיכם: מרקו הרמחים. מרקו אותם מהחלודה ולהחלו אותם: לבשו הסריונות. הם לבושי הברזל שעשוים טבעות טבעות: (ה) מדוע, המה חתים, חיל מצרים ראיתי חתים מפני חיל נבוכדנצר מדוע היה זה איפה גבורתם: נסוגים אחור. שבים לאחור מפני חיל נבוכד נצר: יכתו. ענין שבר וכתיתה: ומנוס נסו. מנוס שם בפלס מקום: ולא הפנו. לא החזירו פניהם כנגד הרודפים אחריהם אלא נסו בחזקה וזהו שאמר ומנוס נסו לחזק המנוס: מגור מסביב. בעודם נסים יהיה להם פחד מסביב שיפחדו שיבאו להם מכל סביבותיהם וי"ת מגור ענין אסיפה ולא מתפנן למיקם מן קדם דקטלין בחרבא דמתכנשין עליהון מן סחור סחור: (ו) אל ינוס. מי שהוא קל ברגליו לא ינוס כי לא יועילו לו כי ישיגוהו הרודפים: ולא ימלט הגבור. ולא יחשב הגבור שימלט אם יעמוד להלחם כנגדם כי לא תועילהו גבורתו ויפול בידם: צפונה. בפאת צפון לכרכמיש כי שם היתה המלחמה או כרכמיש היתה צפונית למצרים לפיכך אמר צפונה וכן אמר למטה בארץ צפון: (ז) מי זה. אמר על פרעה דרך לעג מי זה שהיה עולה מן הארץ: כיאור. כמו יאור שעולה ומתפשט בארץ: כנהרות. כמו הנהרות הגדולים כן יתגעשו מימיו של פרעה והוא משל על חילותיו וכיון שהיו עולים כל כך בגבורה איך כשלו ונפלו עתה לפני נבוכדנצר וכפל הענין לחזק עוד ואמר: (ח) מצרים כיאור. הראשון יתגעשו מבנין התפעל והשני יתגעשו בחולם הגימ"ל מורכבת מן התפעל הדומה למרובע אמר כמו בהנהרות יתגעשו מים כן יתגעשו חילותיו של פרעה בבאו לארץ וממן יתגעשו הוא ענין געש' המים ותנועתם בחוזק וי"ת כיאור כעננא: ויאמר אעלה אכסה ארץ. אעלה בפתח האל"ף במקום סגול וכן אענה אף אני חלקי כי הם פועלים עומדים ואילו היו מבנין הפעול היו יוצאין ואיננו רחוק שתהיה האל"ף בפתח אע"פ שאין כן המנהג: אובידה. מבנין הפעיל משפטו אאבידה אלא שבא כן לנוח על האל"ף כמשפט: (ט) עלו הסוסים. עתה בבא חיל נבוכדנצר עלו הסוסים נראה מה תעשו אתם הסוסים כלומר סוסי מצרים עלו כנגד החיל

תִּבְעֵי אֲרֵי הָא אֲנָא מֵיתֵי
בִּישְׁתָא עַל כָּל בִּסְרָא אֲמַר
יְיָ וְאֶתֵּן לָךְ יַת נַפְשָׁךְ לְשֵׁיזָבָא
עַל כָּל אַתְרַיָא דִי תְהָךְ לְתַמָן׃
א דַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ עַל יִרְמְיָה נְבִיָא עַל
עַמְמַיָא׃ ב לְמִצְרַיִם עַל
מַשִׁרְיַת פַּרְעֹה חֲגִירָא מַלְכָּא
דְמִצְרַיִם דַהֲוָה עַל נְהַר פְּרָת
בְּכַרְכְּמִישׁ דִמְחָא נְבוּכַדְנֶאצַּר
מַלְכָּא דְבָבֶל בִּשְׁתָּא רְבִיעֵיתָא
לִיהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָה מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃ ג סְדַרוּ
(עֲגִילִין) וּתְרֵיסִין וְאִתְקְרָבוּ
לְאַגָּחָא קְרָבָא׃ ד טַקִּיסוּ
סוּסְוָתָא וְיִסְקוּן פָּרָשַׁיָא
וְיִתְעַתְּדוּן בְּקוּלְסַיָא צַחְצָחוּ
מוּרְנְיָתָא לְבִישׁוּ סִרְיָנַיָא׃
ה מָה דֵין חֲזֵיתִי אִינוּן תְּבִירִין
מִסְתַּחֲרִין לַאֲחוֹרָא וְגִבָּרֵיהוֹן
תְּבִירִין וּמֶעֱרַק עָרְקִין וְלָא
מִתְפְּנָן לְמֵיקַם מִן קֳדָם דְקָטְלִין
בְּחַרְבָּא דְמִתְכַּנְשִׁין עֲלֵיהוֹן
מִסְחוֹר סְחוֹר אֲמַר יְיָ׃ ו לָא
יְעָרוֹק דְקָלִיל וְלָא יִשְׁתֵּיזֵיב
דְגַבָּר בְּאַרְעָא צִפּוּנָא עַל כֵּיף
נַהֲרָא פְּרָת אִתְקְלוּ וּנְפָלוּ׃
ז מַן דֵין דְסָלֵיק בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ
בַּעֲנָנָא דְסָלֵיק וְחָפֵי יַת אַרְעָא
כְּמַבּוּעַ דְמַיִין דְמִתְרַפְּפִין מוֹהִי׃
ח מַלְכָּא דְמִצְרַיִם דְסָלֵיק
בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ כַּעֲנָנָא דְסָלֵיק חָפֵי
יַת אַרְעָא כְּמַבּוּעֵי דְמַיִין דְמִתְרַפְּפִין מוֹהִי וַאֲמַר אֶסַק אֶחְפֵּי אַרְעָא וּמְלוֹאָהּ אוֹבֵיד. קִרְוַיָא וְדָיְרֵי בְהוֹן׃ ט יִסְקוּן

גְּדֹלוֹת אַל־תְּבַקֵּשׁ כִּי הִנְנִי מֵבִיא
רָעָה עַל־כָּל־בָּשָׂר נְאֻם־יְהוָה וְנָתַתִּי
לְךָ אֶת־נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל עַל כָּל־
הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר תֵּלֶךְ־שָׁם׃
מו א אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־הַגּוֹיִם׃
ב לְמִצְרַיִם עַל־חֵיל פַּרְעֹה נְכוֹ מֶלֶךְ
מִצְרַיִם אֲשֶׁר־הָיָה עַל־נְהַר־פְּרָת
בְּכַרְכְּמִשׁ אֲשֶׁר הִכָּה נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת הָרְבִיעִית
לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
ג עִרְכוּ מָגֵן וְצִנָּה וּגְשׁוּ לַמִּלְחָמָה׃
ד אִסְרוּ הַסּוּסִים וַעֲלוּ הַפָּרָשִׁים
וְהִתְיַצְּבוּ בְּכוֹבָעִים מִרְקוּ הָרְמָחִים
לִבְשׁוּ הַסִּרְיֹנֹת׃ ה מַדּוּעַ רָאִיתִי
הֵמָּה חַתִּים נְסֹגִים אָחוֹר וְגִבּוֹרֵיהֶם
יֻכַּתּוּ וּמָנוֹס נָסוּ וְלֹא הִפְנוּ מָגוֹר
מִסָּבִיב נְאֻם־יְהוָה׃ ו אַל־יָנוּס הַקַּל
וְאַל־יִמָּלֵט הַגִּבּוֹר צָפוֹנָה עַל־יַד
נְהַר־פְּרָת כָּשְׁלוּ וְנָפָלוּ׃ ז מִי־זֶה
כַּיְאֹר יַעֲלֶה כַּנְּהָרוֹת יִתְגָּעֲשׁוּ מֵימָיו׃
ח מִצְרַיִם כַּיְאֹר יַעֲלֶה וְכַנְּהָרוֹת
יִתְגֹּעֲשׁוּ מָיִם וַיֹּאמֶר אַעֲלֶה אֲכַסֶּה־
אֶרֶץ אֹבִידָה עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃ ט עֲלוּ
הַסּוּסִים וְהִתְהֹלְלוּ הָרֶכֶב וְיֵצְאוּ

כמו ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' (מלכים ב ח) קרא אלי ואגידה לך גדולות וגו' (לעיל לג) אמר לו הקב"ה אם אין כרם אין סייג ואם אין צאן אין רועה איני צלה על הנביאים אלא בשותם של ישראל כך שמים במכילתין בתחלתה: (ג) מגן. של עור הוא והוא חלוק והשיו' למלחמה מושתו בשמן: צנה. של עץ דמות תריסין שלה: (ד) מרקו הרמחים. כמו ומורק ושוטף (ויקרא ו) פורביר בלע"ז: (ה) המה חתים. מגרים: ולא הפנו, עוד לעמוד במלחמה לא היה להם פנאי. (ז) כיאור יעלה. שהיה רגיל לעלות גאות היה' כמו נהר לשטף היתיו: יתגעשו מימיו. דמתרפין מוהי: (ח) כיאור יעלה. היה רגיל לעלות: אובידה. כמו אאבד: (ט) והתהוללו. לשון הלום

הגה תבית דר"ה: על הגוים ה' בקריאה וסימ' ראה הפקדתיך היום הזה, שפוך חמתך על הגוים דסיפרא. אשר היה דבר ה' אל ירמיהו. וקצף גדול אני קוצף. מן הממלכות תהיה שפלה. ימלט י"ג בקריאה וסימ' ויאמר אליהו להם תפשו. ויבא לעשות זבחים ועלות. גם שבי גבור יקח ומלקוח היקח מגבור מלקוח ואם שבי. וצדקיהו מלך יהודה, ויאמר תר הכפתור. אל ינוס הקל ואל ימלט הגבור. והיה כל אשר יקרא. ובזה אלה להפר ברית. ומוצא אני מר ממות את האשה. בוטח בלבו הוא כסיל. עד שקרים לא ינקה. ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול. וסימ' תפש לגברא דשבא שביא צדקיהו חמא וערק דפשם יהא באתת' חכמשא ושקרת

מצודת ציון

בשר. על כל אדם: לשלל. ענין בזה: (ב) נכו. תרגם יונתן חגירא וכן בן נכה רגלים (שמואל ב ד): בכרכמיש. שם מקום: (ג) ערכו. ענין סדור: מגן. הוא מכלי המלחמה עשוי להגן בעליו ממכת חרב וחנית: וצנה. הוא כעין מגן אבל בתכונה אחרת: (ד) אסרו. ענין קשירה: הפרשים. הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה: בכובעים. כעין כובע עשוי מנחושת להגן על הראש וכן וכובע נחושת על ראשו (ש"א יז): מרקו. ענין לטוש וזכוך כמו ומורק ושוטף במים (ויקרא ו): הרמחים. כעין חנית: הסריונות. הוא כעין מלבוש עשוי מברזל להגן ממכת חרב וחנית כמו ושריון קשקשים (ש"א יז): (ה) חתים. ענין אימה ופחד כמו ואל תחת (יהושע א): נסוגים אחור. ענין החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נט): יכתו. מלשון כתיתה ושבירה: ומנוס נסו. ענין בריחה: הפנו. מלשון הפנה: מגור. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): (ו) על יד. אצל מקום וכן כל יד נחל יבוק (דברים ב): (ז) יתגעשו. ענין תנועה חזקה כמו ותגעש הארץ (תהלים יח): (ט) והתהוללו. מלשון הוללות ושגעון כי כרוב השמחה נראים כמשתגעים וכן

מצודת דוד

שתשרה עליך מחדש: אל תבקש. כי הואיל וישראל גולים אין מקום שתשרה הנבואה מחדש: כי הנני. ר"ל אבל שכרך יהיה עם כי הנני מביא רעה וגו': את נפשך. אתן לך לשלל כי תציל נפשך כאלו שללת אותה לעצמך: על כל המקומות. בכל המקומות שתהיה הולך בגולה יהיה לך נפשך לשלל ולא תמות: מו (א) אשר היה. כלומר עתה יספר אשר היה וגו': (ב) למצרים. ר"ל זהו אמר על מצרים ולתוספת ביאור אמר על חיל פרעה נכו שהוא מלך בימים ההם: אשר היה. ר"ל על הדבר אשר היה אצל נהר פרת במקום כרכמיש אשר הכה שם נ"נ וגו': (ג) ערכו. על מצרים יאמר בדרך לעג סדרו עצמיכם בלבישת מגן וצנה והתחזקו וגשו למלחמה מול הכשדים הנלחמים בכם: (ד) אסרו. קשרו הסוסים ברכב ועלו הפרשים על הסוסים והתיצבו במערכה בכובעים: מרקו. נקו הרמחים מן החלודה למען היות להם ברק ולבשו הסריונות להגן ממכת חרב וחנית: (ה) מדוע. למה ראיתי שהמה מתפחדים וחוזרים לאחור לברוח מן המלחמה: וגבוריהם. אף הגבורים שבהם המה כתותים ונסים מן הכשדים ולא פנו אליהם להלחם בם: מגור מסביב. פחד אחזתם מסביב. ר"ל את כולם אחזו הפחד אים לא נעדר: (ו) אל ינוס הקל. אף הקל ברגליו לא ינוס למלט נפשו כי האויב ישיגנו: צפונה. בפאת צפון אצל מקום נהר פרת שמה כשלו ונפלו: (ז) מי זה. אמר המלעיג מי זה העם שהיה עולה ומתפשט כמו היאור העולה ומתפשט על כל פני האדמה ומי הוא העם המרים קול שאון כמו הנהרות אשר מימיו מים בתנועה חזקה ומרימים קול שאון: (ח) מצרים. כאלו משיב לעצמו הנה זהו מצרים כי היה עולה ומתפשט

כנהר

רש"י

הלות: (י) ורותה. לשון שובע. ל"א לשון שכרון כמו שגג דמתרגמין מרוי: בארץ צפון. שהלך פרעה על נבוכדנצר בכרכמיש ושם נפל ונהרגו גבוריו והוא ברח מן המלחמה: (יב) גבור בגבור כשלו. כשהיו בורחים היו נכשלים ונתקלים זה בזה: (יג) לבא נבוכדראצר. זו מכה שניי' שהחריב נבוכדנצר את מצרים בשנת עשרים ושבע למלכו (יחזקאל כט) כמו שמנינו בסדר עולם: (יד) התיצב והכן לך. כנגד המלחמה. והכן ואתקין: (טו) נסחף. נשכבו והשליכו גבוריך כמו מטר סוחף (משלי כח) נשתטפו שדכו בלשון משנה ומחה חברו לשון כלוין. וכן חבר מטר סוחף ודוגמ' פתר מטר סוחף כמו מטר סוער כמו מסער סערה במערבה (ישעיה י): (טז) הרבה כושל. הקב"ה שהדפו והרבה לו מכשול: גם נפל. מתקבלו איש אל רעהו לאמר נקומה ונשובה אל עמנו ממקום שיצאנו משם להלחם: חרב היונה. חרבא דסנאה דהיא כחמר מרויא. היונה לשון יין ל"א לשון אונאה: (יז) קראו שם. במלחמה הכריזו משל על הרפה: פרעה מלך מצרים שאון. שהיה מגביה קול שאינו תשואות להתהלל בחיילותיו: העביר המועד. שייעד ביום מלחמה קבוע לצאת ולהלחם ולא יצא ועבר

רד"ק

החיל הבא עליכם כמו שהייתם עולים בואם כמו המים העולים: והתגעשו, אמר הרכב כמו שהייתם עולים מתחלה והרכב שם כלל כמו שם. אמות רכב נחור והוללות הרכב הוא מרוצת הסוסים רצוא ושוב ודהירתם שידמה הוללות ושגעון: ויצאו הגבורים. נכרי היו"ד והוא אינו ולית כוותיה ובאתנח ויצאו בקמץ היו"ד: כוש ופוט. באו עם פרעה וכן לודים: תפשי דרכי קשת. סמוך על סמוך כמו נכרי נחלי דבש ותמאם חכמי יועצי פרעה ובפוט ממוני חול: (י) והיום ההוא. יום נקמה להנקם מצריו נקמת יאשיהו המלך שהמיתו פרעה נכה במגדו: ורותה מדמם. מן הקל ולית כוותיה ובאתנח רותה ורותה מן הדגוש: אל נהר פרת, כמו על וכן אל הכהן לא אכל: (יא) עלי גלעד, ואתם העלי וקחי צרי לא יועילוך: לשוא הרבית רפואות, לחנם תקחי רפואות למכתך, כי תעלה אין לך, ותעלה כמו רפואה והרפואה היא משל על עזרת העוזרים כמו כוש פוט ולוד: הרביתי. כתיב ביו"ד רוצה לומר שהם יאמרו כן בעת מפלתם והרבית קרי שאומר הנביא כנגד בתולת בת מצרי': (יב) שמעו. וצוחתך, כמו צעקתך וכן צוחה על היין: גבור בגבור כשלו, כי אלו הגבורים ינוסו ויכשלו איש באחיו בנוסם כי כשה מנוסם הראשון יכשל ויפול והאחרון יכשל בו בנוסו שימצאנו כמוטל בדרך ויכשל בו בנוסו וגם יחדיו נפלו שניהם: (יג) הדבר. אחר כן בא נבוכדנצר עוד להכות את ארץ מצרים והתנבא הנביא עליהם טרם בואו ואמר: (יד) הגידו במצרים. זכר תחלה כלל במצרים ואחר כן פרט במגדול והוא שנזכר בתורה בין מגדול ובין הים וכן בנוף ובתחפנחס ערי ממלכה לפרעה: (טו) מדוע נסחף אביריך לא עמד. והתשובה כי ה' הדפו נסחף מן מטר סוחף כאילו שטפו מטר לא יוכל לעמוד בעצמו ואמר נסחף לשון יחיד ואמר אביריך לשון רבים ר"ל כל אחד ואחד מן אביריך: (טז) הרבה כושל. ה' שזכר הרבה בהם כושלים: גם נפל איש אל רעהו. כמו על רעהו כמו שאמר גבור בגבור כשלו וי"מ נפל כמו אל הכשדים אתה נופל שתרגם משתמע וכן תרגם אף אשתמעו גבר לחבריה: ויאמרו קומה ונשובה אל עמנו. הגרים במצרים מארצות כי כשהיה רעב היו באים לגור במצרים כי ברוב השנים יש שבע במצרים יותר משאר ארצות וכשיבא חיל נבוכדנצר ואמרו איש לחברו קומה ונשובה אל עמנו: היונה. האונסת כי אין מי שיעמוד כנגדה וכן והאכלתי את מוניך את בשרם וכן לא יונו עוד נשיאי את עמי ויונתן תרגם מענין יין שתרגם מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויה: (יז) קראו. אמרו שם במצרים דרך קריאה על פרעה מלך מצרים שהיה מלך שאון והמון רב: העביר המועד. המועד שנתן למלך בבל לבא להלחם עמו העביר אותו לו מפחדו אליו ומלך עומד במקום שניה מלך מצרים ומלך שאון ויונתן פתר

ירמיה מו

הַגִּבּוֹרִים כּוּשׁ וּפוּט תֹּפְשֵׂי מָגֵן
וְלוּדִים תֹּפְשֵׂי דֹּרְכֵי קָשֶׁת׃ י וְהַיּוֹם ב׳ ר״פ
הַהוּא לַאדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת יוֹם
נְקָמָה לְהִנָּקֵם מִצָּרָיו וְאָכְלָה חֶרֶב
וְשָׂבְעָה וְרָוְתָה מִדָּמָם כִּי זֶבַח לַאדֹנָי ל׳
יֱהֹוִה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ צָפוֹן אֶל־נְהַר־ ג׳
פְּרָת׃ יא עֲלִי גִלְעָד וּקְחִי צֳרִי ה׳
בְּתוּלַת בַּת־מִצְרָיִם לַשָּׁוְא הִרְבֵּיתִי הרבית ק׳
רְפֻאוֹת תְּעָלָה אֵין לָךְ׃ יב שָׁמְעוּ ג׳. ג׳ ר״פ
גוֹיִם קְלוֹנֵךְ וְצִוְחָתֵךְ מָלְאָה הָאָרֶץ
כִּי־גִבּוֹר בְּגִבּוֹר כָּשָׁלוּ יַחְדָּיו נָפְלוּ ג׳ מ״ל
שְׁנֵיהֶם׃ יג הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהֹוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לָבוֹא
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת־
אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יד הַגִּידוּ בְמִצְרַיִם
וְהַשְׁמִיעוּ בְמִגְדּוֹל וְהַשְׁמִיעוּ בְנֹף ב׳ א׳ חס׳
וּבְתַחְפַּנְחֵס אִמְרוּ הִתְיַצֵּב וְהָכֵן לָךְ
כִּי־אָכְלָה חֶרֶב סְבִיבֶךָ׃ טו מַדּוּעַ ג׳ מ״ל
נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי יְהֹוָה ל׳
הֲדָפוֹ׃ טז הִרְבָּה כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ ב׳. ג׳ מ״ל
אֶל־רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ קוּמָה ׀ וְנָשֻׁבָה ד׳ חס׳
אֶל־עַמֵּנוּ וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ מִפְּנֵי
חֶרֶב הַיּוֹנָה׃ יז קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה ב׳ ר״פ
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד׃

תרגום

סוסותא וישתגשון רתיכיא ויפקון גבריא כושאי ופוטאי אחדי תריסין ולודאי דנגדין ומתחן בקשתא׃ י ויומא ההוא קדם יי צבאות יום פורענותא לאתפרעא מסנאי עמיה ותקטיל חרבא ותסבע ותרוי מדמהון ארי קטלא קדם יי אלהים צבאות בארעא צפונא על נהר פרת׃ יא סקי לגלעד וסבי שעיף מלכות כנשתא דמצרים לא להנאה אסגית סממנין אסו לא סלקת ליך׃ יב שמעו עממיא קלניך וצוחתיך אתמליאת ארעא ארי גבר בגבר אתקלו כחדא אתקטלו תרויהון׃ יג פתגם נבואה דמליל יי עם ירמיה נביא למיתי נבוכדראצר מלכא דבבל לממחי ית ארעא דמצרים׃ יד חוו במצרים ובסרו במגדול ובסרו בממפס ובתחפנחס אמרו אזדרזו ואתקין לך ארי קטילת חרבא סחרנך׃ טו מא דין אתברו גבריך ולא יכילו למיקם ארי יי תברינון׃ טז אבגיאו מתקליהון אף אשתמעו גבר לחבריה ויימרון קומו ונתוב לעמנא ולארעא ילדותנא מן קדם חרבא דסנאה דהיא כחמר מרויא׃ יז זמינו קתמן פרעה מלכא דמצרים דסגיאין אתרגושתיה מעדי זמניא׃

במיכאל: שמעו ג׳ ר"פ וסי׳ בסדר בשלח: יחדיו ג׳ מ"ל בקריאה וסי׳ והילילי חשבון כי שדדה. שמעו גוים קלונך וצוחתך. כי גם המה הפנו נסו יחדיו: ונשובה ד׳ וסי׳ ויאמר אברהם אל נעריו. נתנה ראש ונשובה, המה באו בארץ צוף. הרבה כושל גם נפל איש. לכו ונשובה אל ה׳. נחפשה דרכינו ונחקורה. השיבנו ה׳ אליך:

תולדות אהרן העביר המועד. פ"ק מז:

מצודת דוד

ברוב חיילותיו כמו היאור המתפשט והיה מרים קול שאון כמו הנהרות אשר ינידו המים בחוזק רב ובהרמת קול: ויאמר. היה חושב בלבו אעלה ואכסה ארץ ברוב חיילותי ואובידה עיר זהו כרכמיש שהיתה ביד מלך אשור: (ט) עלו הסוסים. אתם רוכבי הסוסים עלו למלחמה ואתם אנשי הרכב התהוללו והיו רצים לכאן ולכאן: כוש ופוט. כי גם המה באו בעזרתם: תופשי דורכי קשת. ר"ל תופשי קשת ודורכים בה למתחה היטב לירות למרחוק: (י) והיום וכו׳. ר"ל אבל לא יהיה כמחשבתו כי ארכו לו ימי המצור כי נשבא עליהם ר"נ מלך בבל (והיתה בגזירת המקום לנקום ממנו נקמת יאשיהו מלך יהודה שהרגו כמ"ש במ"ב): ואכלה חרב. של הכשדים: כי זבח לה׳. ר"ל בגזירת המקום באה הזבח: אל נהר פרת. סמוך לנהר פרת כי שם היתה המלחמה: (יא) עלי גלעד. אמר בדרך לעג אתה מצרים עלי לגלעד מקום הצרי וקחי שמה צרי לרפאות את תחלואיך: בתולת. קראה בתולה על שלא נכבשה עדיין משום אומה כבתולה שלא משל בה איש לשכב עמה: לשוא הרבית. על חנם הרבית מיני רפואות כי אין לך בהם תעלה ומרפא והוא ענין מליצה: (יב) קלונך. מה שנמסרת ביד בבל: מלאה הארץ. ר"ל בכל מקום יהיה נשמע צעקתם כי כשינוסו הנה והנה יכשלו גבור בגבור בדרך מרוצתם ושניהם יחדיו יפלו ויאבדו: (יג) לבוא. שיבוא נבוכדנאצר על ארץ מצרים להכות אותם באחרונה: (יד) הגידו וכו׳. אשר נבוכדנאצר מעותד לבוא עליהם: אמרו. אתם המשמיעים קול אמרו למלך מצרים התיצב לעמוד בקשרי המלחמה והכן לך כל צרכי המלחמה כי חרב האויב אכלה אותך מסביב: (טו) נסחף אביריך. הגבורים שבך מדוע כל אחד נסחף ונגרף לבל יוכל לעמוד על רגליו: לא עמד. כאלו משיב בעבור זה לא עמד כי ה׳ הדפו והוא נלחם בו: (טז) הרבה כושל. הוא הרבה לו מכשולים: גם נפל איש וכו׳. ר"ל העכו"ם הבאים לעזרת מצרים נטו והתחברו זה לזה ואמרו קומה מכאן ונשובה אל עמנו וכו׳: מפני חרב היונה. זה חרב נ"נ המאנה ואונסת לעשוק הגוף והממון: (יז) קראו שם. במערכת נבא כשדים הכריזו לומר אמר פרעה מלך מצרים המרים קול שאון בגאוה ובגודל לבב הנה עתה העביר המועד ר"ל לא בא להלחם מערכה מול מערכה ביום המיועד וסקטע

מצודת ציון

וכן בחוצות יתהוללו הרכב (נחום ב): כוש ופוט ולודים. שמות אומות: דורכי. שדרך לדרוך ברגל על הקשת למתחה היטב: (י) ושבעה. ענין שביעת הרעב: ורותה. ענין שביעת הצמאון כמו כגן רוה (ישעיה נח): (יא) צרי. הוא שרף הנוטף מעצי הקטף וכן ודבש ושמן וצרי (יחזקאל כז): תעלה. ענין רפואה כמו רפאות תעלה אין לך (לעיל ל) וכפל המלה בשמות נרדפים: (יב) קלונך. מלשון קלון ובזיון: וצוחתך. מלשון צוחה וזעקה: (יד) במגדול בנוף ובתחפנחס. שמות מקומות בארץ מצרים: (טו) נסחף. ענין שטיפה וגריפה כמו מטר סוחף (משלי כח): אביריך. ענין חוזק וגבורה כמו דהרות אביריו (שופטים ה): הדפו. ענין כתישה ודחיה כמו אל ידפנו (איוב לב): (טז) נפל. ענין נטיה והתחברות כמו אל הכשדים אתה נופל (לעיל לז): היונה. מלשון אונאה וענינו שוד הגוף והממון וכן העיר היונה (צפניה ג): (יז) שאון. ענין המייה: המועד. ענין

הרגם קראו זמינו : (יח) חי אני . כי כתבור בהרים וגו' כמו שהר תבור הוא מועד לבוא שם ולפרוש שם רשתות כמו שאמר והשם פרושה על תבור כן יבוא זמנם . וככרמל בים יבא . כמו על הכרמל שמביאים בים כן יביאו אותם בספינות . ויונתן תרגם הרי כמה דיציב פתגמא דתבור בטוריא וככרמלא בימא כן ייתי תבריה : (יט) כלי גולה . יושבת בת מצרים שהיא יושבת כלומר יושבת לבטח והיית חובבה בהבלי זמן רב בארצך עתה עשי לך כלי גולה כי תגלו ממנה וזכר נוף שהיתה עיר ממלכה : ונצתה . הבס כמו עריו נצתו ונצתה במדבר וכן ת"י ופגרי : (כ) עגלה יפה פיה מצרים . יפה פיה שתי מלות ועניינו מלה אחת וכן יפה פיה ונכפלו הם העי"ן והלמ"ד לרב יופי ודימה מצרים לעגלה יפהפיה לרב יפיה ודשנה וכן כנה הכתוב בנשים טיפות והדבנות פרות הבשן : קרץ מצפון בא בא . ענין קריצה וגזרה כמו מחומר קורצתי גם אני : מצפון . מבבל שהיא לצפונה ואמר בא בא כפל הדבר לחזק הענין : (כא) גם שכיריה . גייסות ששכרו לעזרה הם בקרבה : כעגלי מרבק . כמו העגלים שעומדים בבית לפטמן כן הם יושבים ואוכלים ושותים ולא יצאו להלחם ויונתן תרגם שכיריה רברבהא כמו השכירה שהיא גדולה מרבק פטון פטום וכן עגל מרבק וכן בדברי רבותינו ז"ל הכניסה לרבקה : הפנו . פי' הפנו ערף : (כב) קולה כנחש ילך . קול צעקת מצרים ילך למרחוק כקול נחש ויונתן תרגם קל ניקוש זיניהון כחוון זחלין : (כג) כרתו יערה . מחלוקת במלה הזאת יש קוראים כרתו צווי כמו הרבו מאד כאילו מדבר כנגד החיל ויש קוראים כרתו פעל עבר כמו במרו זכרו ובמקצת ספרים מדויקי' בכ"ף מעמדת בגעיא ואחת היא הקריאה הנכונה לפי הענין ויש אומרים כי לא יתכן היותו פעל עבר בעבור שאמר אחריו נאם ה' ואין המנהג לבא נאם ה' אחר פעל עבר בדברי הנבואה והנה שכתו ירדו לטבח נאם המלך ה' צבאות שמו ובדברי הוכחה בלכם פשעתם בי נאם ה' ואמר כרתו לשון עבר ואף על פי שענינו לעתיד כי כן המנהג במקומות רבים בדברי הנבואה כי דבר הנבואה העתיד הוא קיים כאילו בא ויערה ר"ל פני יערה והוא משל על עם מצרים או על גדוליה וכן תרגם יונתן רברבהא : כי לא יחקר . חיל נבוכדנצר הבא עליהם לא יחקר מרוב : (כד) הובישה . פעל עומד וכן הוביש . מצרים אולתו ויש יוצא כמו הובשת היום את פני עבדיך אמר בשת יהיה לה לבת מצרים כשתנתן ביד עם צפון שהם הכשדים כי הם הגלו תחלה הכשדים מעל ירושלם ועתה נתנה בידם ודין הוא שתבוש : (כה) אמר ה' צבאות אלהי ישראל . זכר אלהי ישראל לפי שהפורענות הבאה למצרים הוא לעונש שהרע לישראל שיפסק מלך מצרים וכן פרעה נכה שהמית יאשיהו כמו שאמר נקמה להנקם מצריו כמו שפי' למעלה : אל אמון מנא . כמו על אמון הוא מלך העיר הנקראת נא והיא אמ כות מצרים ויונתן תרגם אמון כמו המון והרגם נא אלכסנדריא וכן תרגם הא אנא מסער על אתרגשות אלכסנדרי': (כו) ונתתים . ואחרי כן תשכן . כמו בנבואת יחזקאל מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים וגומר ומה שאמר כימי קדם לא אמר שתהיה במעלתה שהיתה מימי קדם שהרי אמר ביחזקאל והיו שם ממלכה שפלה אלא פירושו שתשכן בארצה כימי קדם : (כז) ואתה אל תירא . פרשה זו עתידה וכבר פירשתיה למעלה במקומה ושנה אותה הנה

יח קים אנא אמר מלכא יי
צבאות שמיה ארי כמא דיציב
פתגמא דתבור בטוריא
וככרמלא בימא כן ייתי
תביריה : יט מני גלותא
אתקיני ליך מלכות כנשתא
דמצרים ארי מפס לצדו
תהי ותצדי מבלי יתיב :
כ מלכות יאיא הות מצרים
עממין קטולין מצפונא ייתון
עלה למבזה : כא אף רברבהא
בגוה כעגלי רבקא ארי אף
אינון אתפניאו ערקו כחדא
לא יכילו למיקם ארי יום
תברהון אתא עליהון עידן
סעורן בישתהון : כב קל
ניקוש זיניהון כחיון זחלין
ארי במשרין יהכון עליכון
וכמא דעלין בכשילין למיקץ
אעי חורשא : כג שיצו רברבהא
אמר יי ארי לית להון סוף
ארי סגיאין מזחלא ולית
להון מנין : כד בהיתת מלכות
מצרים אתמסרת ביד עמא
דאתא עלה מצפונא : כה אמר
יי צבאות אלהא דישראל הא
אנא מסער על אתרגושת
אלכסנדריא ועל פרעה ועל
מצרים ועל טעותהא ועל
מלכהא ועל פרעה ועל
דמרחצין עלוהי : כו ואמסרינון
ביד רבעו למקטלהון וביד נבוכדראצר מלכא דבבל וביד עבדוהי ובתר כן תשרי
כיומי קדם אמר יי : כז ואת לא תדחל עבדי יעקב ולא תתבר ישראל ארי הא אנא

יח חי־אני נאם־המלך יהוה צבאות
שמו כי כתבור בהרים וככרמל
בים יבוא : יט כלי גולה עשי לך
יושבת בת־מצרים כי־נף לשמה
תהיה ונצתה מאין יושב : כ עגלה
יפה־פיה מצרים קרץ מצפון בא
בא : כא גם־שכריה בקרבה כעגלי
מרבק כי גם־המה הפנו נסו יחדיו
לא עמדו כי יום אידם בא עליהם
עת פקדתם : כב קולה כנחש ילך
כי־בחיל ילכו ובקרדמות באו לה
כחטבי עצים : כג כרתו יערה נאם־
יהוה כי לא יחקר כי רבו מארבה
ואין להם מספר : כד הבישה בת־
מצרים נתנה ביד עם־צפון : כה אמר
יהוה צבאות אלהי ישראל הנני
פוקד אל־אמון מנא ועל־פרעה
ועל־מצרים ועל־אלהיה ועל־מלכיה
ועל־פרעה ועל הבטחים בו :
כו ונתתים ביד מבקשי נפשם וביד
נבוכדראצר מלך־בבל וביד עבדיו
ואחרי־כן תשכן כימי־קדם נאם־
יהוה : כז ואתה אל־תירא עבדי
יעקב ואל־תחת ישראל כי הנני

ועבר יום זמן שמועד : (יח) כי כתבור בהרים . כי כאשר דבר אמת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן באמת יבא הדבר הזה על מצרים : (יט) כלי גולה . אדם יוצא לדרך מתקן לו חמת מקדה של חרס לשתות בה : ונצתה . לשון ציה : (כ) עגלה יפיפיה . מלכותא יאייא : קרץ . עממין קטולין קרץ לשון חתוך וכן מחומר קרצתי (איוב לג): מצפון . מבבל: (כא) שכיריה . שריה כמו בתער השכירה (ישעיה ז) : מרבק . קופלי"א בלעז : הפנו . פנו עורף לנקש לטס : (כב) קולה כנחש ילך . הרי הנחש בא ללמד על מצרים ומצא למד למדנו מכאן שכשאמר הקב"ה לנחש על גחונך תלך (בראשית ג) וקיצץ את רגליו והלך קולו בסוף העולם כך שמ"ע בליב מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי : כי בחיל ילכו . אויבים : (כג) כרתו יערה . כח יש בם לכרות כל יערים : כי לא יחקר . מספר לבאם : (כה) אל אמון . על אמון . על הכר אמון יש שהוא לשון גדולה כמו התטבי מנא אמון (נחום ג) : מנא . אלכסנדרי' רבתי לאנטיוכוריאה דליסנדריא בלעז : (כו) ואחרי כן . מקץ ארבעים שנה כמו שאמר (יחזקאל כט) : (כז) ואתה אל תירא . לדיקים שבתוך

כנחש ב' וסי' ילחכו עפר כנחש . קולה כנחש ילך : ואין להם ג' בקריאה וסימ' כרתו יערה נאם ה' כי לא יחקר . ושבתי אני ואראה את כל העשקים ב' בפסוק :

תולדות אהרן כתנור בהרים . מגלה כט : עגלה יפה פיה . יומא לב : קולה כנחש . זוטר במדבר

מצודת דוד

והקבוע כי בא מורך בלבבו : (יח) כי כתבור בהרים . כמו הר תבור הוא קבוע בהרים ולא יזוז ממקומו וכמו שהר הכרמל עומד על הים ולא ימיש משם כן יבוא ג"כ על מצרים ולא ישתנה ולא יזוז מביאתו שמה : (יט) כלי גולה . דרך הולכי גולה לתקן לעצמם כלי לשתות בו ולכלי ללוש בה עיסה וכדומה : לשמה תהיה . כי תגלו ממנה : ונצתה . תהיה שוממה מבלי ישאר מי יושב בה : (כ) עגלה . מצרים שהיתה מלכות יפה כעגלה היפה מאד הנה משאת לפון יבוא עליה ג"כ המחתך וכורת אותם : בא בא . כפל המלה לחזק ולומר שבודאי יבוא : (כא) גם שכיריה . גם השרים הגדולים אשר בקרבה יובלו לטבח כעגלים המפוטמים במרבק שאחר שפטמו שמרים מואסים לטבח : כי גם המה . אף שדרך השרים להיות אמיצי לבב לעמוד בקשרי המלחמה הנה המה לא כן עשו כי פנו מן המלחמה ונסו יחדיו ולא עמדו על עמדם ונזה כאשר השונא האויב נפלו בנופלים ולא לקחום בשבי כדרך השרים . כי יום אידם . ר"ל על כי בא עליהם יום אידם עת מותם שהוא פקודת כל חי לכן בא מורך בלבבם: (כב) קולה . קול של מצרים ילך להיות נשמע למרחוק כמו קול הנחש הנשמע למרחוק : כי בחיל ילכו . הכשדים ילכו עליהם בחיל רב ובקרדומות יבואו עליהם לכרתם כחוטבי עצים ר"ל כמו שאין ביד העצים למנוע מעצמם כריתת החוטבים כן לא יוכלו מצרים למנוע מעצמם חרב הכשדים : (כג) כרתו יערה . ר"ל אתם בני כשדים כרתו כל אנשי מצרים כי הכח בכם לכרות הכל כי לא יחקר מספר אנשי כשדים כי רבו מארבה : (כד) הובישה . הכלמי עדת מצרים כי הנה נמסרת ביד עם לפון הם הכשדים : (כה) הנני פוקד . אשגיח להביא פורעניות על המון עם של נא שהיתה בת רבת עם וכן נאמר את המון נא (יחזקאל ל) : ועל מלכיה . ממלכות רבות היו בארץ מצרים כמ"ש ממלכה בממלכה (ישעיה יט) : ועל פרעה וגו' . ר"ל וכמו שאפקוד על פרעה כן אפקוד על העכו"ם הבוטחים בו : (כו ואחרי

מצודת ציון

ענין זמן קבוע כמו כי למועד שמור לך (ש"א ח) : (יח) כתבור וככרמל . שמות הרים מדעים ומפורסמים . (יט) לשמה . לשממה : ונצתה . מלשון ציה ושממה : (כ) יפה פיה . פתרונו כמלה ההא ור"ל יפה ביותר ונוסף נכפל הפי"ן והלמ"ד הפעל כמו ירקרק אדמדם : קרץ . ענין החתוך והכריתה כמו מחומר קורצתי (איוב לג) : (כא) שכיריה . עניינו גדולים ונכבדים וכן בתער השכירה (ישעיה ז) : מרבק . הוא הרפת מקום שמפטמים שם העגלים וכן ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו) . הפנו . מלשון פנים והליכה : אידם . ענין שבר ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : פקודתם . על המיתה יאמר שהוא פקודת ותכרון השגחת כל חי כמו ופקודת כל האדם (במדבר טז) : (כב) ובקרדומות . הוא הגרזן החותך עצים כמו ויקח אבימלך את הקרדומות (שופטים ט) : כחוטבי . כן נקראים כורתי העצים וכן מחוטב עציך (דברי' כט) : (כד) הובישה . מלשון בושה וכלימה : (כה) פוקד . ענין השגחת הבאת הרעה : אמון . כמו המון והוא ענין עם רב : וכן ואת יתר ההמון (לקמן נב) : מנא . נא היא אלכסנדריא כן פ"י : (כו) תשכן . ענין שקט והשקט

מושיעך מרחוק ואת־זרעך מארץ שבים ושב יעקוב ושקט ושאנן ואין מחריד: כח אתה אל־תירא עבדי יעקב נאם־יהוה כי אתך אני כי אעשה כלה בכל־הגוים | אשר הדחתיך שמה ואתך לא־אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך:

מז א אשר היה דבר־יהוה אל־ירמיהו הנביא אל־פלשתים בטרם יכה פרעה את־עזה: ב כה | אמר יהוה הנה־מים עלים מצפון והיו לנחל שוטף וישטפו ארץ ומלואה עיר וישבי בה וזעקו האדם והילל כל יושב הארץ: ג מקול שעטת פרסות אביריו מרעש לרכבו המון גלגליו לא־הפנו אבות אל־בנים מרפיון ידים: ד על־היום הבא לשדוד את־כל־פלשתים להכרית לצר ולצידון כל שריד עזר כי־שדד יהוה את־פלשתים שארית אי כפתור: ה באה קרחה אל־עזה נדמתה אשקלון שארית עמקם עד־מתי תתגודדי: ו הוי חרב ליהוה עד־אנה לא תשקטי האספי אל־

ג' חסר · פ' מ"ג ד' · ג' דסמיכי · ג' בליש' · פ"ו · ג' · י"ח בטעם בסיפרא · ג' · ג' מ"ע · ג' וכן בסי' · ג' · ג'. ג' · ג' · ג'. ג' · ג'. ג' · ב'

תרגום: פריק ליך מרחיק וית בנך מארע גלותהון ויתובון דבית יעקב וישקטון וישרון לרוחצן ולית דמניד: כח את לא תדחל עבדי יעקב אמר יי ארי בסעדך מימרי ארי אעביד גמירא בכל עממיא די אגליתך לתמן ועמך לא אעביד גמירא ואיתי עלך יסורין לאלפותך ברם בדין חסוך ושיצאה לא אשיצינך: א דהוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה נביא על פלשתאי עד לא ייתי פרעה וימחי ית יתבי עזה: ב כדנן אמר יי הא עממיא אתן מצפונא ויהון כנחל מגבר ויבזון ארעא ומלאה קרויא ודיתבין בהון ויצוחון בני אנשא ויילון כל יתבי ארעא: ג מקל מפסועית פרסת גברוהי מזיע רתיכוהי אתרגושת גלגלוהי לא מתפנן אבהן לרחמא על בנין מאתרשלות ידין: ד על יומא דאתי למבז ית כל ארעא פלשתאי לשיצאה לצור ולצידון כל שאר סעיד ארי אביז יי ית ארע פלשתאי שאר נגות קפוטקאי: ה מטת פורענותא ליתבי עזה אתברו אשקלנאי שאר תוקפהון עד אימתי תתהממון: ו ני חרבא דשליחא מן קדם יי עד אימתי לא תנוחין אתכנישי

רש"י: שהחזק מצרים שגלו על כרחם: (כח) למשפט. בדין מסוך מעט מעט: ונקה. לא טיאוט והשמד וכן תרגמו יונתן לשון כליה: (א) אל פלשתים. על פלשתים: בטרם יכה פרעה את עזה. כשהיה נבוכדנצר צר על ירושלים בשנה העשירית לצדקיהו יצא חיל פרעה ממצרים ויעלו הכשדים מעל ירושלים שמע פרעה שטף את עזה ושב לארצו בסדר עולם: (ג) שעטת. אין לו דמיון ויונתן תרגמו מספועית: מרעש לרכבו. מרעש אשר לרכבו: גלגליו. אופני מרכבותיו: לא הפנו אבות אל בנים. להצילם: (ד) להכרית לצור ולצידון. פלשתים היו עוזרים אותם מאויביהם: אי כפתור. איל"ש בלע"ז: (ה) נדמתה. נחרבה: תתגודדי. תשרטי באבל ובבכי: (ו) חרב לה'. שהקב"ה מביא לעולם: הרגעי. לשון

יעקב א' פ"ל וסימן נמסר בס' סימן ל' ובסדר בחקתי: הדחתיך שמה ג' וסי' בסיפרא סימן י"ז: למשפט ט"ו וסימן נמסר בש"ב סימן ט"ו: ומלואה ג' מ"ל וסי' ויבאו ויאכלו ארץ. וישטפו ארץ ומלואה. לה' הארץ ומלואה. באה כלהון מלעיל במי"א מלרע וסימ' בזכריה סימן י"ד. וכל יחזקאל ומלכים דכו' מלרע בס"ב מלעיל וסי' והשמועה באה אל יואב. באת הצפירה:

תולדות אהרן לא הפנו אבות. סנהדרין דף קד בכורות ס:

רד"ק: הם עם שהוי בגלות מעט והענין אחר והטעם לפי שזכר הנה פורענות הגוים אמר כנגד ישראל ואתה אל תירא שאינך כמותם ואף על פי שהם ישבו בארצם אחר גלותם לא יהיו שלוים ושקטים אלא סופם שיכלו מהיות גוי ולא יזכר שמם וישראל לא יסוף שמם וזכרם יעמוד כימי השמים על הארץ: (א) אשר היה. אל פלשתים. כמו על וכן אל ההרים לא אכל וזולתו: בטרם יכה פרעה את עזה. בסדר עולם כשעלה חיל פרעה ממצרים היו הכשדים צרים על ירושלים בשנת העשירית לצדקיהו וישמעו הכשדים את שמעם ויעלו מעל ירושלים וכששמע פרעה שעלו מעל ירושלים מפניו הלך עם חילו ושטף את עזה ושב לארצו ובאותו זמן היה דבר ה' אל ירמיהו שיבואו חיל כשדים ויכו את ארץ פלשתים: (ב) כה אמר ה' הנה מים עולים. המתגברים וכן תפלה המלחמה והמים הם משל על חיל כשדים שהם מצפון וישטפו את ארץ פלשתים. כי פרעה הכה את עזה ונבוכדנצר יחריב הכל: והילל. הלמ"ד בחירק והוא חסר יו"ד הנסמך: (ג) מקול שעטת. הכות הסוס בארץ ברגליו תקרא שעטה ותקרא דהרה ויונתן תרגם מקול מפסעות פרסת גברוהי ואביריו אמר על הסוסים החזקים: המון גלגליו. מהמון ומ"ם מרעש עומדת במקום שנים: לא הפנו אבות אל בנים. אף האבות שהם מרחמים על בניהם עתה בבא לפני הצרה לא יפנו אל בניהם מרפיון ידים שלא יהיה בהם כח לעמוד לפני אויביהם: (ד) על היום הבא. כל שריד עוזר. לצור ולצידון היו עוזרים להם כן הם גבולות פלשתים כמו שאמר מה אתם לי צר וצידון וכל גלילות פלשת: כי שודד ה' את פלשתים. אין בו מלת כי אבל לשדוד יש בו מלת כי: שארית אי כפתור. פלשתים וכפתורים אחים היו כמו שכתוב אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתורים ופירש רבינו סעדיה כפתור דמיאט. ואמר שארית שלא ישאר להם שארית: (ה) באה קרחה אל עזה. אמר קרחה לפי שפרעה הכה אותה תחלה ואח"כ בא נבוכדנצר וקרחה שלא נשאר בה דבר: נדמתה. נכרתה כמו נדמה מלך ישראל: שארית עמקם. רוב ממונם וחילם כי הרבוי יקרא בלשון עמק כמו העמיקו שחתו העמק שאלה ויש שאר תוקפהון ואפשר לפי שהיו בהם יושבי העמק: עד מתי תתגודדי. ענין שריטה בבשר כמו התגודדו ויונתן תרגם עד אימתי תתהממון כמו שתרגם אונקלוס לא תתגודדו לא תתהממון: (ו) הוי חרב לה'. כלומר כי לה' היא החרב: עד אנה לא תשקטי. זה מאמר הנושא על פלשתים ואומר פי שכנגדו אמר תשקוטי: אל תערך. הוא נתן החרב: הרגעי

מצודת דוד

כי מקום ארבעים שנה תשכון בארצם בלי גלות כימי קדם וכמו שכתוב ביחזקאל: (כז) ואתה אל תירא וכו'. בא לנחם בני הגולה לבבל לבל יתייאשו מן הגאולה בראותם שמצרים גלו למקום קרוב וחזרו משם והם גלו למרחוק ועדיין לא שבו ובעבור זה יחשבו פן ישתקעו שמה לכן אמר ואתה אל תירא וכו': מרחוק. מארץ מרחק שגליתם שמה: ושב יעקב. יהיה בשובה ונחת והשקט ושאנן ואין מי מחריד אותו: (כח) כי אעשה כלה. ר"ל אף אם אעשה כלה וכו' הנה אותך לא אכלה עם כי תהיה בארצם: ויסרתיך למשפט. אייסר אותך במשפט הראוי לגלות אוזן למוסר ולא אנקה אותך מן העולם שיאמר שעולם נקי ממך ר"ל לא אכריתך מן העולם: מז (א) את עזה. הוא היתה מארץ פלשתים ופרעה הכה אותה בעת שחזר מדרכו בראותו ללכת לעזור לישראל על הכשדים. כ"כ בס"ע: (ב) הנה מים וכו'. הם הכשדים היושבים בצפון השוטפים כמים רבים: והיו לנחל שוטף וכו'. ר"ל יאבדו ויכלו ארץ פלשתים והאנשים הממלאים אותה: עיר. כל עיר ועיר והיושבים בה: וזעקו. ולעקו בקול מר: (ג) מקול שעטת. מקול פסיעות פרסות סוסיו החזקים ומהרעשת קול שיהיה לרכבו ומקול המיית גלגלי המרכבות יאחזם חלחלה עד לא יפנו אבות אל בנים להצילם כי ירפו ידיהם ויתייאשו מן ההצלה: (ד) על היום הבא. מוסב למקרא של מעלה לומר רפיון הידים יהיה בעבור היום ההוא הבא לשדוד את כל פלשתים: לצור ולצידון. גם המה מארץ פלשתים: כל שריד עוזר. ר"ל לא ישאר מי שיוכל לעזור במלחמה כי לא ישאר בהן כי אם נשים וטף: כי שודד ה'. ר"ל בהשגחת המקום יבוא לה השודד: שארית אי כפתור. ר"ל אף השארית ישודד כי לא ישאר מה שאי כפתור וגם היא מארץ פלשתים: (ה) באה קרחה. ר"ל הנה מעזה נתלש השער מכל וכל ונשארה מוקרחת ר"ל לא נשאר כלום ממנה כי פעם יהום פרעה ופעם כ"כ: נדמתה אשקלון. נכרתה אשקלון אף השארית מהיושבים בעמקים עם כי רבים היו: עד מתי תתגודדי. עד מתי תשרטי בשרך מחמת צער ואבל כלומר הנה מאז התגודדת ממכת פרעה ועתה שנית ממכת נבוכדנצר ועד מתי תתגודדי עוד ואמר בענין מליצת המקונן: (ו) הוי חרב לה'. כאלו קורא אל החרב ואומר אתה היא

מצודת ציון

שבר כמו ואל תחת מפניהם (לעיל א): ושב. ענין השקט והנוחה כמו בשובה ונחת (ישעיה ל): ושאנן. ענין שלום כמו שאנן מואב (לקמן מח) וכפל הדבר במ"ש לרוב השלום וההשקט: (כח) למשפט. כמו במשפט והלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל במשפט הראוי לגלות אוזן למוסר וכן יסרני ה' אך במשפט (לעיל י): (ב) שוטף. ענין המשיכה ברדיפה ובחוזק: והילל. מלשון יללה: (ג) שעטת. ענין הסיבה ואין לו דומה: אביריו. ענין חוזק: הפנו. ענין פניית הפנים: מרפיון ידים. כן יקרא התפיישות וכן והוא יגע ורפה ידים (ש"ב י"ז): (ד) שריד. ענין שיור כמו שרידי חרב (לעיל לא): אי כפתור. כפתור יקרא אי הים: (ה) קרחה. ענין מריטת השער וכן לא יקרחו לכם (לעיל טז): נדמתה. ענין כריתה וכן על מואב נדמה (ישעיה טו): תתגודדי. ענין שריטה בבשר כמו ולא תתגודדו (דברים יד): (ו) הוי. הוא ענין לשון קריאה: עד אנה. עד מתי: תשקטי. ענין מנוחה: האספי. ענין כניסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט): תערך. ענין תיק ונרתק כמו ושלפה מתערה (ש"א יז): הרגעי. מלשון מרגוע ומנוחה: ודומי. ענין השקט כמו וידום אהרן (ויקרא י):

רדק

הרגעי. הוא ענין מרגוע כמו שאמר השקטי כי ההשקט והמרגוע אחד וכן ודמי ענין דממה: (ז) איך. טעם לא אל אשקלון. טעם לחרב שתלך אל אשקלון להכריתם ואיך תשקט עד שתכלים שליחותה: שם יעדה. שם הזמינה: (א) למואב. אלהי ישראל. כי הוא נקם נקמת ישראל מהם: נלכדה קריתים. העיר שנקראת קריתים ואפשר שיש שני מגדלים בעיר לפיכך נקראת בלשון שנים: הוכישה המשגב. העיר שנקראת המשגב וי"ם כהוסיף מים רהלמאון ואסברו: (ב) אין עוד. בחשבון חשבו. לשון נופל על הלשון הוא לנוי הלשון וכן מדמן תדמי ועקרון תעקר: (ד) נשברה צעיריה. כתיב בוי"ו וקרי צעיריה ביו"ד ואחד הוא ופי' שלטוניהון ואפשר שהנה הם' הגדולים בלשון צעירים (ע"ד גנאי): (ה) כי מעלה הלחות. כתיב וקרי הלחית וי"ו ויו"ד מתחלפים כמשפט וזה הפ' הוא בנבואת ישעיהו בשנוי מלות מעט אמר כי יעלה מואב מעלה הלוחית שהוא מקום גבוה אולי ימצאו להשגב שם ויעלו עלה ובכה: בבכי יעלה בכי. כפל בכי לחזק הענין: חורונים. שנים הם חורון עליון וחורון תחתון: צרי צעקת שבר שמעו. וצריהם ישמעו מהם צעקת שבר שיצעקו לשברם וצרי כמו וצרים וכן חלוני שקופים אטומים כמו חלונים והדומים להם רבים כמו שכתבנו בספר מכלול: (ו) נסו מלטו נפשכם ותהיינה. נפשיכם תהיינה במקום שימלטו: כערוער במדבר. כמו כערער בערבה כלומר אחר שתצאו מעריכם ותנוסו תהיינה עריכם כמו הערוער במדבר והוא עץ גדל במדבר בארץ ציה ותרגם יונתן והוו כמגדל ערוער דשרן בשכונין במדברא: (ז) כי יען בטחך במעשיך. במקניך ובקניניך וכן ואיש במעון ומעשהו בכרמל ות"י באוצרותיך ובבית גנזך: גם את תלכדי. כלומר גם את כמו הגוים האחרים שאין להם אוצרות כמוך ולא היו בהשקט זמן רב כמוך כמו שאמר שאנן מואב וגו' לפי' אמר גם את כי לא יועילוך אוצרותיך שהיית בוטחת בהם גם לא יועילך כמוש אלהיך כי גם הוא יצא בגולה: (ח) ויבא. ועיר לא תמלט. ועיר מהם לא תמלט כי אל כל עיר יבא השודד: אשר אמר ה'. כמו כאשר וכן תאכל פרות אשר זויתיך כמו כאשר: (ט) תנו ציץ למואב. כנף. ותרגום כנפיו לוצין ואמרו רז"ל אלו הם הנפירים שפורחין ... אמרו תנו כנף למואב כנף שיפרח ... ולא מהרה מהרה וכו שאמר כי ... אלא עניינו כי פוף תעוף מן כי ... גם נעו שענינו הלא הנודה כי בכת הגולה יעוף הטוף לפיכך ממשל הגולה המסורה בגולה ונלא מקור והאל"ף תמורת ה"א וכן תלא והיה מצפטו הלא בדגש בהלם הטה הלא שגא סנה תמורת הדגש כמו שגא כן במקומות רבים. ויונתן תרגם ציץ כמו ציץ הזהב וכן תרגם אעדו כיתרא מן מואב ארי מגלא תגלי: (י) ארור. יקלל מי שיהיה כמלחמה וירפה ידו מהרוג ואמר זה במואב מה שלא אמר כן בשאר האומות כי קנא ה' גדול עליו לפי

תרגום

לְנִדְנָךְ לְבֵית זְמָנָא תְנוּחִין: ז אֵיכְדֵין תְּנוּחִין וַיְיָ פַּקֵּיד עֲלָהּ
עַל אַשְׁקְלוֹן וְעַל סְפַר יַמָּא
לְתַמָּן מְזַמְּנָהּ: א לְמוֹאָב
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל וַי עַל נְבוֹ אֲרֵי
אִתְבְּזִיזַת בְּהִיתַת
אִתְכְּבִישַׁת קִרְיָתַיִם בְּהִיתוּ
מִבֵּית רוּחֲצָנְהוֹן וְאִתְּבָרוּ:
ב לֵית עוֹד תּוּשְׁבַּחְתָּא לְמוֹאָב
בְּחֶשְׁבּוֹן חֲשִׁיבוּ עֲלָהּ בִּישָׁא
אֲתוּ וּנְשֵׁיצִינָּא מִלְּמֶהֱוֵי עַמָּא
אַף מַדְמַן תִּתַּבְּרִין בָּתְרָךְ
יְהָכוּן קָטוֹלֵי חַרְבָּא: ג קָל
צְוַחְתָּא מֵחוֹרוֹנַיִם בִּזָּא
וְתַבְרָא רַבָּא: ד אִתְּבָרַת
מַלְכוּת מוֹאָב בַּסָּרוּ צְוַחְתָּא
שִׁלְטוֹנֵיהוֹן: ה אֲרֵי מַסּוֹקִית
לוּחִית כַּד בָּכָן יִסְקוּן בְּכָן
אֲרֵי בְּמַחֲתֵית חוֹרוֹנַיִם צְוָחַת
תְּבִירֵי קְרָב יִבְסְרוּן: ו עֲרוֹקוּ
שֵׁיזִיבוּ נַפְשֵׁיכוֹן וַהֲווֹ כְּמִגְדַּל
עֲרוֹעֵר דְשָׁרָן בִּשְׁכוּנִין
בְּמַדְבְּרָא: ז אֲרֵי חֲלַף
דְאִתְרְחִיצַת בְּאוֹצָרָךְ וּבְבֵית
גִּנְזָךְ אַף אַתְּ תִּתְאַחֲדִין וְיִפּוֹק
כְּמוֹשׁ בְּגָלוּתָא פָּלְחוֹהִי
וְרַבְרְבוֹהִי כַּחֲדָא: ח וְיֵיתוּן
בָּזוֹזִין עַל כָּל קִרְוֵיהוֹן וְקִרְוָא
מִנְהוֹן לָא תִשְׁתֵּיזִיב וְיֵיבְדוּן
דְיָתְבִין בְּעוּמְקָא וְיִשְׁתֵּיצוּן
דְשָׁרָן בְּמֵישְׁרָא דַאֲמַר יְיָ:
ט אַעְדוּ כִּתְרָא מִן מוֹאָב אֲרֵי
מִגְלָא תִגְלֵי וְקִרְוָהָא לְצָדוּ יֶהֶוְיָן מִבְּלִי יָתֵיב בְּהוֹן: י לִיט דִּי עָבֵיד עֲלָהּ עוּבָדָא מִן קֳדָם יְיָ בִּנְכְלָא

ירמיה

ו ... תֵּעָרְךְ הֵרָגְעִי וָדֹמִּי: ז אֵיךְ תִּשְׁקֹטִי
וַיהוָה צִוָּה־לָהּ אֶל־אַשְׁקְלוֹן וְאֶל־
חוֹף הַיָּם שָׁם יְעָדָהּ:
מח א לְמוֹאָב כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶל־נְבוֹ
כִּי שֻׁדָּדָה הֹבִישָׁה נִלְכְּדָה קִרְיָתָיִם
הֹבִישָׁה הַמִּשְׂגָּב וָחָתָּה: ב אֵין עוֹד
תְּהִלַּת מוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן חָשְׁבוּ עָלֶיהָ
רָעָה לְכוּ וְנַכְרִיתֶנָּה מִגּוֹי גַּם־מַדְמֵן
תִּדֹּמִּי אַחֲרַיִךְ תֵּלֵךְ חָרֶב: ג קוֹל צְעָקָה
מֵחֹרוֹנָיִם שֹׁד וָשֶׁבֶר גָּדוֹל: ד נִשְׁבְּרָה
מוֹאָב הִשְׁמִיעוּ זְּעָקָה צְעוֹרֶיהָ: (צעיריה ק׳)
ה כִּי מַעֲלֵה הַלֻּחוֹת (הלחית ק׳) בִּבְכִי יַעֲלֶה־
בֶּכִי כִּי בְּמוֹרַד חוֹרֹנַיִם צָרֵי צַעֲקַת־
שֶׁבֶר שָׁמֵעוּ: ו נֻסוּ מַלְּטוּ נַפְשְׁכֶם
וְתִהְיֶינָה כַּעֲרוֹעֵר בַּמִּדְבָּר: ז כִּי יַעַן
בִּטְחֵךְ בְּמַעֲשַׂיִךְ וּבְאוֹצְרוֹתַיִךְ גַּם־
אַתְּ תִּלָּכֵדִי וְיָצָא כְמִישׁ (כמוש ק׳) בַּגּוֹלָה
כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּיו (יחדו ק׳): ח וְיָבֹא שֹׁדֵד
אֶל־כָּל־עִיר וְעִיר לֹא תִמָּלֵט וְאָבַד
הָעֵמֶק וְנִשְׁמַד הַמִּישֹׁר אֲשֶׁר אָמַר
יְהוָה: ט תְּנוּ־צִיץ לְמוֹאָב כִּי נָצֹא
תֵּצֵא וְעָרֶיהָ לְשַׁמָּה תִהְיֶינָה מֵאֵין
יוֹשֵׁב בָּהֵן: י אָרוּר עֹשֶׂה מְלֶאכֶת
יְהוָה רְמִיָּה וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם:

רשי

לשון מרגוע: (א) המשגב. שם מקום: (ב) חשבון ומדמן. שם מקום ולפי שמותם הוא מזכיר פורענותם: תדמי. תחרבי: (ד) צעיריה. שולטניה הצעירים מן המושלים: (ה) מעלה הלוחית. שם מקום הוא מעלת הר: (ו) כערוער. מגדל ערוער עשוי במדבר ואין סביביו ישוב כי אם רועי אהלים ומגדל העומד בחוץ ישוב נראה כחורבה כן תירגם יונתן. ומנחם פירש כערוער שם עץ מעצי היער: (ט) תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כל דבר תלוי התולש ובולט מן האדם ומן הבהמה קרוי ציץ כמו והיה לכם לציצית (במדבר טו) ויקחני בציצית ראשי (יחזקאל ח): כי נצא תצא. כי בתעופה וחפזון תצא בגולה ויהיה נצא מגזרת נצי כן חברו מנחם וכן כי נצו גם נעו (איכה ד). ויונתן תרגם אעדו כתרא ממואב. תנו לאחרים ציץ הנזר אשר למואב: (י) מלאכת ה׳. מלאכת השחתת מואב שהוא שליחותו של

יעדה ג׳ וסימן אם רעה בעיני אדניה. שמעו מטה ומי יעדה. ואל חוף הים שם יעדה: צעקה ד׳ בנביאים וסימן מקול נפלה רעשה הארץ. קול צעקה מהרנים. קול צעקה משער הדגים. לצדקה והנה צעקה. וכל אוריתא דכו׳: ארור ה׳ בטעמא רביע וסי׳ דיגא דאתחיה גלי וקם ברמותא וסי׳ בסדר כי תבא: וארור ה׳ בטעם זקף וסימן מקלה. מסיג. משגה. שכב עם כל בהמה. שכב עם חתנתו. מכה רעהו בסתר. לוקח אשה לבנימין. מונע חרבו מדם:

תולדות אהרן מונע חרבו. ב״ב כא:

מצודת ציון

(ז) חוף הים. שפת הים וגבולו: יעדה. ענין הזמנה כמו ומי יעדם (מיכה ו): (א) הוי. ענין יללה: נבו קריתים המשגב. שמות מקומות: וחתה. ענין פחד ושבר כמו ואל תחת (לעיל מו): (ב) תדמי. ענין כריתה כמו נדמתה אשקלון (לעיל מז): (ג) שוד. ענין עושק: (ד) צעיריה. ענין קוטן כמו שלחו צעיריהם (לעיל יד): (ה) במורד. מלשון ירידה ור״ל בעמק: צרי. כמו צריה: (ו) כערוער. שם עץ מדברי וכן והיה כערער בערבה (לעיל יז): (ז) במעשיך. כן יקרא מקנה הבקר והצאן כי העוסק במקנה כל מעשהו בהם וכן ואיש במעון ומעשהו בכרמל (שמואל א כה): כמיש. כן שם הפסל של מואב: (ט) ציץ. ר״ל כנף כי כל דבר היוצא מן הגוף קרוי בשם ציץ וכמו ויקחני בציצית ראשי (יחזקאל ח): נצא תצא. מלשון נוצה וכנף ור״ל תעוף כעוף הנוצים

מצודת דוד

הנאה בהשגחת ה׳ עד מתי לא תשקוטי הלא כבר הרגת בהם מלא פי׳ הרעה ולכן האספי אל תערך והנעי מרגוע ושתוק מלהרוג עוד: (ז) איך תשקטי. כאלו משיב לעצמו איך אפשר לה להיות בהשקט ובמנוחה וה׳ צוה לה להרוג עוד: אל אשקלון. על אשקלון ועל כל פלשתים היושבים בחוף הים. שם על המקומות ההם הזמין את החרב להרוג ולאבד: מח (א) למואב. ר״ל על מואב אמר כה אמר ה׳ וכו׳: הוי אל נבו. יללה יהיה אל נבו: הובישה וכו׳. כאשר נלכדה קריתים נתביישה מאד: (ב) אין עוד. מעתה לא יהיה עוד ההלול והשבח של מואב: בחשבון. בהיות האויבים בחשבון חשבו עליך רעה והוא לשון נופל על לשון: לכו. ואמרו לכו ונכריתנה מהיות עוד גוי: מדמן. גם העיר מדמן תהיה נכרתה וגם הוא לשון נופל על לשון: אחריך. בכל מקום שתברח תלך החרב אחריך להרגך: (ג) מחורונים. ויהיה נשמע מעיר חורונים: שוד. כי שם יהיה שוד ושבר גדול: (ד) צעיריה. הבנים הקטנים שהלכו בשבי: (ה) כי מעלה הלוחית. אשר בעת יעלה במעלה הר הלוחית להשגב בהר: בבכי יעלה בכי. את הבכי יעלה בבכי רצה לומר בכל פעם יגביה קול בכי למעלה: כי במורד חורונים. לפי שבמורד חורונים שהיתה בשפל היו הצרים משמיעים צעקת שבר כי הרגו אנשים וצעקו במר נפש ולכן עלה במעלה הלוחית להשגב בהר: נוסו. כאלו הנביא מייעץ אותם לברוח להמלט על נפשם: ותהיינה. כאומר עזבו העושר ואף כי תהיו חסרים מכל טוב כמו אילן ערוער הגדל במדבר החסר מכל לחלוחית מ״מ טוב להציל את הנפש: (ז) כי יען. כי בעבור אשר כל בטחונך ותקפך היה במעשיך הם מקנה הצאן והבקר והאוצרות שבמקלט ולזה לא רצית לעזבם ולברוח מהם: גם את תלכדי. לכן מלבד שהאויב יקח הכל ולא יהיה לאל ידך למחות בידו הלא שגם את תלכדי בידו: ויצא כמוש בגולה. הוא האלוה של מואב יצא גם הוא בגולה כי האויב יקח אלו העשוי מזהב וכסף וכהניו עמו ושרי מואב: (ח) אל כל עיר. מערי מואב: לא תמלט. אף אחת מהן: העמק. ערי העמק: המישור. ערי המישור: אשר אמר ה׳. ר״ל הואיל וה׳ אמר כן יקום: (ט) תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כי עוף תעוף והוא ענין מליצה ור״ל בחפזון תצא בגולה: מאין. מבלי יושב בהן: (י) ארור וכו׳. אמר כנגד המשחיתים

יא שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא
אל שמריו ולא הורק מכלי אל
כלי ובגולה לא הלך על כן עמד
טעמו בו וריחו לא נמר: יב לכן
הנה ימים באים נאם יהוה
ושלחתי לו צעים וצעהו וכליו
יריקו ונבליהם ינפצו: יג ובש מואב
מכמוש כאשר בשו בית ישראל
מבית אל מבטחם: יד איך תאמרו
גבורים אנחנו ואנשי חיל למלחמה:
טו שדד מואב ועריה עלה ומבחר
בחוריו ירדו לטבח נאם המלך
יהוה צבאות שמו: טז קרוב איד
מואב לבוא ורעתו מהרה מאד:
יז נדו לו כל סביביו וכל ידעי שמו
אמרו איכה נשבר מטה עז מקל
תפארה: יח רדי מכבוד ישבי (ושבי ק׳)
בצמא ישבת בת דיבון כי שדד
מואב עלה בך שחת מבצריך:
יט אל דרך עמדי וצפי יושבת
ערוער שאלי נס ונמלטה אמרי
מה נהיתה: כ הביש מואב כי
חתה הילילי וזעקי הגידו בארנון (הלילו ק׳ וזעקו ק׳)
כי שדד מואב: כא ומשפט בא
אל ארץ המישר אל חלון ואל
יהצה ועל מופעת: כב ועל דיבון (מיפעת ק׳)
ועל נבו ועל בית דבלתים: כג ועל
קריתים ועל בית גמול ועל בית

ולית דמנע חרביה מקטול:
יא שלן מואבאי מזעוריהון
ושקטין אינון על נכסיהון
ולא אתגליאו מאתר
לאתרא ובגלותא לא הליכו
על כן אוריכו שליא נכסיהון
כחמרא דנטיר על שמריה
וריחיה לא פג: יב בכן הא
יומיא אתן אמר יי ואשלח
עליהון בזזין ויבזונון
ונכסיהון ירוקנון וטוב
ארעהון ינמרון: יג ויבהתון
מואבאי דפלחין לכמוש
כמא דבהיתו בית ישראל
מבית אל רוחצנהון:
יד איכדין תימרון גברין
אנחנא וגברין דחילא
למעבד קרבא: טו אתבזיזו
מואבאי וקרויהון חרובא
ושפר עולימיהון יתמסרון
לקטלא אמר מלכא יי
צבאות שמיה: טז קריב
תברהון דמואבאי למיתי
ובשתהון מוחיא לחדא:
יז דוו עלוהי כל סחרנוהי
וכל ידעי שמיה אמרו איכדין
אתבר מלך מבאיש שלטון
מעיק: יח חותי מיקרא ותיבי
בצחיא מלכות כנשתא
דדיבון ארי בזזין אתו על
מואב סליקו עלך חבילו
כרכיך: יט על אורחא קומו
וסכו דיתבין בערוער
שאילו למערקיא
ולמשיזביא אמרו מה הוה
על תברא דיכי: כ בהיתו
מואבאי ארי אתברו אילילו וצוחו חוו בארנון ארי אתבזיזו מואבאי: כא ועבדי
פורענותא מטו לארע מישרא לחולון וליהץ ועל מיפעת: כב ועל דיבון ועל נבו
ועל בית דבלתים: כג ועל קריתים ועל בית גמול ועל בית מעון:

רש״י

שליחותו של מקום: (יא) לא נמר. לא נחלף: (יב) צועים. מריקים וכן מהר צועה להפתח (ישעיה נ״א) הוא ההולך כמעיים בטלטול: ונבליהם. חביותיהם של מואבים: ונפצו. ונשברו כמו איכה נחשבו לנבלי חרש (איכה ד׳) כל נבל ימלא יין (לעיל יג): (יג) מבטחם. אשר בטחו בו: מבית אל. עגל הזהב: (יז) נדו. לשון קינה כמו אל תנוד לו: (יט) שאלי נס ונמלטה. שאלי [illegible] הנסים והנמלטים ממואב מה נהיתה אם נמלט כלום מהשחית: (כא) ומשפט בא. ופורענות

איכה י״ז בקריאה וסימן נמסר בריש מגלת איכה: ישבת ח׳ חס׳ וסי׳ ואם על המשכב הוא. והיא ישבת בירושלים. הנני אליך ישבת העמק. רדי מכבוד. חמסי ושארי על בבל הישבת על מבואות ים. והנה כל הארץ ישבת ושקטת. בחיות ירושלים ישבת ושלוה. וחד מנהון היושבת דמבואות ים. וחד ישבת ובחומה היא ישבת:

תולדות אהרן שאנן מואב. שנה קמה מגלה יב:

מצודת ציון

כנסיה: (י) מלאכת. ענין שליחות כמו במלאכות ה׳ (חגי א): (יא) שאנן. ענין שלום כמו ושאנן ואין מחריד (לעיל מו): שמריו. הוא הנופל מן המשקה לתחתית הכלי וכן אך שמריה ימצו (תהלים עה): הורק. ענין השפכה כי כשמריק המשקה מן הכלי נעשה ריק וכן שמן תורק שמך (שה״ש א): נמר. מל׳ תמורה וחלוף ור״ל מטוב לרע: (יב) צועים וצעוהו. ענין טלטול והנעה ממקום למקום וכן את צועה זונה (לעיל ב): יריקו. מלשון ריק: ונבליהם. נאדות כמו נבלי היין (ש״א י): ינפצו. ענין שבר ורצוץ כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז): (טו) עלה. ענין סלוק והפסק כמו אל תעלני בחצי ימי (תהלים קב): ומבחר. מלשון בחור ומובחר: (טז) איד. ענין שבר ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא): (יז) עוז. ענין חוזק: מקל. הוא כמו מטה: (יח) בת דיבון. עדת דיבון והוא שם עיר: (יט) וצפי. ענין הבטה כמו צפה דרך (נחום ב): ערוער. שם מקום: (כ) חתה. נשברה: הילילו. מל׳ יללה: (כה) נגדעה. ענין כריתה כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז): קרן. ענין ממשל כמו וירם קרן

רד״ק

לפי שהיא מוסר את ישראל ואמר אל הגר את מואב והם הכשילו לשמור לכם: מלאכת ה׳. כי מעשה הבא לכם אלה הרים מאשר הרע לישראל והרוב גאותו לרוב שלותו עד שהגדיל על ה׳ כמו שאומר: רמיה. מי שהוא מרפה ידו מהרע לכם ובמאל הקללה לחזק הענין: (יא) שאנן מואב. השאנן שמוחה כי הוא לשון עבר: ושקט הוא אל שמריו. כמו על שמריו ודימה אותו ליין שעומד על שמריו והוא היין הטוב כי כשריקה היין מכלי אל כלי ילך ריחו וטעמו ומואב גם כן לא גלה מעולם ועמד שוקט בארצו: לא נמר. שרשו נמר על משקל נסב והוא מבנין נפעל והטעם לפי מקומו נחלף. או פי׳ ענין רפיון והלשון בתרגומו לא פג. וכן על כן תפוג תורה אל תתני פוגת לך ויפג לבו וכן בדברי רבותינו ז״ל וניחוש דלמא פייגא דעתיהו דלגורא כלומר שמא תחלש דעת הלגור וכן אמרו גוף קשה יין מפיגו כלומר מחלישו ומפיג כחו וכן פי׳ לא נמר לפי תרגומו כלו׳ שלא נחלש כח היין וריחו: (יב) לכן הנה ימים באים. צועים וצעוהו. צועים מן הקל וצעוהו מן הדגוש ועניינו מגלים ומסיעים אותו ממקומו שהי׳ בו שוקט עד הנה וכן צועה בכוב כמו ותרגם יונתן בזוזין ויבזונון: וכליו יריקו. לפי שהמשיל אותו ליין שלא הורק מכלי אל כלי אמר וכליו יריקו. ונבליהם ינפצו נבליהם שבהם היין כמו ונבל יין ינפצו ינפצו אותם וישברו אותם וזה דרך משל כמו שפירשנו ותרגם יונתן ונכסיהון ירוקנון וטוב ארעהון ינמרון. ואדוני אבי ז״ל פירש ינפצו כמו יריקו מתרגום ותער כדה ונפצה והוא כפל ענין לחזק: (יג) ובוש מואב מכמוש. שהיו בוטחים בכמוש אלהיהם: מבית אל מבטחם. שהיו בוטחים בעגל שהיה בבית אל מבטחם בגבול שהי״ת ומה שסמך לכם לישראל להודיעם כי מה שהרעו לישראל לא בצדקתם אלא בעון ישראל שבטחו בבית אל: (טו) שדד מואב ועריה עלה. כבר פירשנו כי מנהג הלשון לדבר פעם לשון זכר ולשון נקבה כי ידבר לשון זכר כנגד העם ויצא לשון נקבה כנגד המדינה ופי׳ עלה נפסק רוצה לומר המון עריה נפסק וכן יעלה כעלות גדיש ותרגם יונתן וקרויהון חרבא ואדוני אבי ז״ל פירש ולעריה עלה השודד: (יח) רדי מכבוד. מהכבוד שהיית בו שלא היית חסרה דבר: ושבי בצמא. רוצה לומר שבי בגלות שתהיה צמאה לכל טוב ישבי כתיב וקרי ושבי והכתיב ר״ל שתהיה יושבת בצמא: (יט) אל דרך. כמו על דרך וכן אל ההרים לא אכל: שאלי נס ונמלטה. אומר ליושבת ערוער שתעמוד על דרך ותשאל הנסים והנמלטים משאר ערי מואב שבא להם תחלה האויב ותשאל מה נהיתה כלומר מה רעה שבאתם כבר ואמר נס ואמר נמלטה כלומר אם איש ואם אשה: ונמלטה. מלעיל והוא נפעל עבר כלומר ואשר נמלטה: (כ) הגידו בארנון. כי ארנון גבול מואב והאויב מהגבול שכנגדו:
קריות

מצודת דוד

המשחיתים לכך יהיה כי מעשה במרמה מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו של מקום: ולכוד וכו׳. כפל הדבר במלות שונות: חרם. מלשפוך דם: (יא) שאנן מואב מנעוריו. מעת היה לעם ישב בשלום והיה שוקט ומונח במקומו כיין הנח על שמריו שאינו מפיג טעמו: ולא הורק. דומה הוא אל היין אשר לא הורק מהכלי שהושם בו בתחלה אל כלי אחר ולתוספת ביאור אמר שלא הלך מעולם בגולה כי ישב בארצו מעת שהתיישב בה: על כן. הואיל ולא הורק מכלי אל כלי לכן נשאר בו הטעם ולא נחלף הריח ר״ל לפי שישב בשלום לכן היה ממולא בכל טובה ולפי שהמשילו ליין אמר לשון הנופל ביין שהם היין נשאר בכלי ששמוהו בו בתחלה נשאר בו הטעם והריח ולא כן כשמריקין אותו מכלי אל כלי: (יב) ושלחתי וכו׳. אשלח עליו מניעים ומטלטלים ויניעו אותו בגולה: וכליו יריקו. ישפכו היין מן כליו וישברו נבלי היין ר״ל שהאויב יקח עושרם ואותם יהרוג בחרב ולפי שהמשילם ליין אמר לשון הנופל ביין: (יג) ובוש מואב מכמוש. יבושו מכמוש אלהיהם כי אז יראו שאין בו כח להציל והבל מלאו: כאשר וכו׳. כמו שנתביישו ישראל על כי בטחו בעגל הזהב שעמד בבית אל כי כשגלו מארצם ראו שלא היה בו ממש: (יד) איך תאמרו. אל מול מואב יאמר איך תאמרו וכו׳ וכאומר והיה אם כן גבורתכם: ועריה עלה. המון עריה נפסק ונסתלק: נאום המלך וכו׳. ר״ל הואיל והוא גזירת המקום הרי היא כאלו כבר נעשתה: (טז) מהרה מאד. מאד תמהר לבא וכפל הדבר במ״ש: (יז) נודו לו. דרך השומע מאבדן דבר חשוב לנוד בראש דרך קינה ואבל: כל סביביו. אשר הכירו בו: מטה עוז. בענין הגבורה היה כמטה חזק: מקל תפארה. בענין היופי והעושר: (יח) רדי מכבוד. מן הכבוד שהיה לך מאז רדי ממנו ושבי בצמא כדרך הגולים: כי שודד מואב. האויב ששדד כל ארץ מואב עלה גם בך ושחת מבצריך ולא יכלו להשגב בהן מפני האויב: (יט) אל דרך וכו׳. היושבת בערוער עמדי על הדרך והביטי לראות את הבאים ושאלי אז לאיש הנס מהמלחמה או לאשה הנמלטה ואמרי להם דרך שאלה מה נהייתה במלחמה אם השאירו שרידים: (כ) הוביש מואב. עיר מואב ראש
המקום

מְעוֹן: כד וְעַל־קְרִיּוֹת וְעַל־בָּצְרָה וְעַל כָּל־עָרֵי אֶרֶץ מוֹאָב הָרְחֹקוֹת וְהַקְּרֹבוֹת: כה נִגְדְּעָה קֶרֶן מוֹאָב וּזְרֹעוֹ נִשְׁבָּרָה נְאֻם יְהוָה: כו הַשְׁכִּירֻהוּ כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיל וְסָפַק מוֹאָב בְּקִיאוֹ וְהָיָה לִשְׂחֹק גַּם־הוּא: כז וְאִם לוֹא הַשְּׂחֹק הָיָה לְךָ יִשְׂרָאֵל אִם־בְּגַנָּבִים נִמְצָאה כִּי־מִדֵּי דְבָרֶיךָ בּוֹ תִּתְנוֹדָד: כח עִזְבוּ עָרִים וְשִׁכְנוּ בַּסֶּלַע יֹשְׁבֵי מוֹאָב וִהְיוּ כְיוֹנָה תְּקַנֵּן בְּעֶבְרֵי פִי־פָחַת: כט שָׁמַעְנוּ גְאוֹן־מוֹאָב גֵּאֶה מְאֹד גָּבְהוֹ וּגְאוֹנוֹ וְגַאֲוָתוֹ וְרֻם לִבּוֹ: ל אֲנִי יָדַעְתִּי נְאֻם־יְהוָה עֶבְרָתוֹ וְלֹא־כֵן בַּדָּיו לֹא־כֵן עָשׂוּ: לא עַל־כֵּן עַל־מוֹאָב אֲיֵלִיל וּלְמוֹאָב כֻּלֹּה אֶזְעָק אֶל־אַנְשֵׁי קִיר־חֶרֶשׂ יֶהְגֶּה: לב מִבְּכִי יַעְזֵר אֶבְכֶּה־לָּךְ הַגֶּפֶן שִׂבְמָה נְטִישֹׁתַיִךְ עָבְרוּ יָם עַד יָם יַעְזֵר נָגָעוּ עַל־קֵיצֵךְ וְעַל־בְּצִירֵךְ שֹׁדֵד נָפָל:

כד ועל קריות ועל בצרה ועל כל קרוי ארע מואב דרחיקין ודקריבין: כה אתקטפת מלכות מואב ושלטניהון אתברו אמר יי: כו איתא עליהון עקא ויהון דמן לרויא ארי על עמא דיי אתרברבו וידדשון מואבאי באתריהון ויהון לקעיב אף אינון: כז ועל דחדיתון על תביריה דישראל בדלא חטו לכון כאלו בגנבין אשתכחו ועל דאסגיתון עליהון פתגמין בכן תטלטלון: כח שבקו קרויא ושרו בכיפא יתבי מואב והוו כיונה דשבקא פום שובבא ונחתא ושריא בארעית נובא: כט שמענא ברברבי מואב דמתגאן לחדא רברביהון ומפנקיהון וגיותנותהון ורמות לבהון: ל קדמי גלן אמר יי עובדי רברבניהון ולא תקנין יקיריהון לא כדבשר עבדו: לא על כן על מואבאי מיללין ועל מואבאי כולהון מצווחין על אנש כרך תוקפהון דון: לב בכן כמא דאיתיתי משרין על יעזר כן איתי קטולין על שבמא מטלטלך גזו עברו ימא עד ים יעזר מטו על חצדיך ועל קטפיך בזוזין נפלו:

רש"י

וסורענות בא: (כו) השכירוהו. השקוהו תרעלה עד שישתכר: גם הוא. כמו שהיה שחוק לו: (כז) תתנודד. היית מניד בראשך ומתלוצץ על חרבנו. ל"א כי מדי דברך בו שהיית מתרונן על חרבנו אתה מתנודד לגלות בגול' וכת"י על דאסגיתון עליהון פתגמין בכן תטלטלון: (כח) בעברי פי פחת. מקום שהמים כורין פחת גידודי שפת הנחל הגבוהים וכשהנחל מתמעט נמצא' הגומא ריקנים והיונה מקננת באחת מעברי הגומ' וכשהנחל רבה שוטף את הקן והיא נודדת משם כך שמעתי ויונתן לא תרגם כן והוה כיונה דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית נוקבא: (ל) עברתו ולא כן. שנאתו לישראל לא באמת ולא במשפט: בדיו. נטריו: לא כן עשו. לא כגמול השיבו לזרע אברהם שנלחם עם המלכים והציל את לוט אביהם: (לא) קיר חרש. עיר מארץ מואב: יהגה. נוהה כיונים הוגים: (לב) מבכי יעזר אבכה לך. כשנאמרה נבואה זו כבר חרבה יעזר והיא סמוכה למואב. אבכה לך. אבכה כשהלך דוגמת אותו בכי כי גם את תחרבי כמוהו: הגפן שבמה. ארץ כרמים היתה: נטישותיך. לפי שדימה אותה לגפן דימה את גבוריה לנטישות הגפן: עברו ים. הלכו בגולה: קיצך. לשון קיץ תאנים וקצך שהיא לשון קץ אין בו יו"ד וכל"ה

בקיאו ב' ומ"ל וסימ' כהתעות שכור בקיאו. וספק מואב בקיאו והיה לשחוק: והיו ו' וסימ' התחזקו והיו לאנשים פלשתים. תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל. הקיפו הלוים את המלך סביב וד"ה. נודו מתוך בבל. והקפתם אל המלך סביב הדלכים. עזבו

רד"ק

(כד) קריות. שם עיר: הרחוקות והקרובות. הרחוקים הם שעל הגבולים והקרובות הם אשר בתוך הארץ: (כה) נגדעה קרן מואב. מלכות מואב ולפי שהקרן היא גבוה על על אברי הבהמה נקראת המלכות קרן שהיא גבוהה בממלכה על כל העם וכת"י מלכות: וזרעו. הזרוע היא כח האדם ולפי שם זרוע המלך והעם והוקם כמו וזרועות הנגב וכן תרגם יונתן ושלטניהון אתברו: (כו) השכירוהו. על דרך משל אמר לאויבים השכירוהו כוס התרעלה: כי על ה' הגדיל. כשראו שהרע ישראל הגדילו פיהם עליהם ועל ה' שאמרו שלא יוכל להצילם ות"י ארי על עמא דה' אתרברבו וכן אמר בנבואת צפניה כי חרפו ויגדילו על עם ה' צבאות: וספק מואב בקיאו. לפי שהמשילו לשכור אמר וספק בקיאו רוצה לומר כמו שהשכור מתגולל ומתספק מצד אל צד בקיאו היין ששתה וספק בגופו לארץ כן יעשה מרוב צרותיו ותרגם יונתן וידדשון מואבאי באתריהון ויהיה קיאו שם בעלם רוצה לומר: והיה לשחוק גם הוא. כמו שישחקו על השכור ואמר גם הוא כמו שהוא שחק ולעג על ישראל כן ישחקו וילעגו עליו גם הוא: (כז) ואם לוא השחוק היה לך ישראל. בדרך השאלה אמר אם לא היה לך לישראל לשחוק כן היה אתה לשחוק: אם בגנבים נמצאה. שנמצא ישראל בגנבים שתשחקו עליו כמו שישחקו ויריעו על גנב כמו שאמר ויריעו עליהם כגנב: כי מדי דברך בו תתנודד. כי בכל עת שהיית מדבר בו על גלותו היית מתנודד כאדם השמח בדבר ומתנודד בעבורו בעצמו ומכרכר וי"ת ועל דחדיתון על תבירים דישראל וגו' כבעמוד: (כח) עזבו. והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת. כמו היונה שעושה קנה בצדי הפחתים כדי שלא יקחו בני אדם אותם ואת האפרוחים כי מפני הפחת לא יוכלו לעבור אליה ופחת היא המערה והוא גומא עמוקה ותרגום כי כרו שוחה אני כרו גומא ויונתן תרגם והוו כיונה דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית נוקבא: (כט) שמענו. אמר הנביא בלשון האומות שיאמרו על מואב כן שמענו שהיה מתגאה מואב מאד בעודו בשלותו וכפל לשון הגאוה כמה פעמים לרוב הגאוה: (ל) אני ידעתי. עברתו שהיה מתעבר ומתקצף ולא דבר על הגוים שהגיע מרוב גאותו: לא כן בדיו. אני ידעתי כי לא יתקיימו דברי כזביו שהיה מדבר בגאותו כן וכן אעשה: ואני ידעתי נאם ה'. פי' לא יתקיימו דברי כזביו שהיה אומר בגאותו כי לא תבא עליו הרעה: כן בדיו. אמת. כמו כן בנות צלפחד דוברות: לא כן עשו. בני מואב כמו שחשבו ויונתן תרגם קדמי גלן אמר ה' עובדי רברבניהון ולא תקנין יקריהון ולא כדבשר עבדו ואנחנו בפירושנו קשרנו מלת בדיו עם כן ואע"פ שהאתנח במלת כן וכן דעת יונתן וכן הוא סימן בפסוק של ישעיהו ואם נפרשו על דרך הטעם ועברתו לא כן לא נתקיימו עברתו: (לא) על כן על מואב איליל. הנביא מדבר על לשון עם מואב: קיר חרש. שם עיר מערי מואב ובישעיה קיר חרשת: יהגה. יהגה מואב ויהגה הוא ענין לצפצף ההגה בקול וילל וכן אהגה כיונה ויונתן תרגם קיר חרש כרך תוקפהון ותרגם יהגה דוון: (לב) מבכי. יאמר שאר עם ערי מואב כשישמעו בכי עם יעזר: אבכה לך. כלומר בעבורך הגפן שבמה כי ידעתי כי כן יהיה לך כמו ליעזר ואלה הערים שזכר למואב כבר לקחום ישראל מיד האמורי כמו שכתוב בתורה אבל כשגלו ראובן וגד חזרו מואב וישבו בהם והגפן שבמה כמו שאמרנו כנען חסר הכסף פי' הגפן; גפן שבמה וכבר פי' בספר ישעיה כי גפן משל על העם שיסרגו האויבים מקלתם ויוליכו בגולה מקלתן וזהו שאמר נטישותיך עברו ים והנטישות הם פארות הגפן המתפשטות והם משל על הגוים: על קיצך ועל בצירך שודד נפל. ובישעיה על קיצך ועל קצירך הידד נפל וקיץ ובציר הוא פירוש הקיץ לתאנים וענבים ובזמן הקציר והבציר היו בהם האויבים שוננים ובוזזים

מצודת ציון

קרן מואב (ש"א ב): השכירוהו. מלשון שיכור: וספק. ענין הכאה והכפה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כד): בקיאו. הוא המאכל הנחזר דרך הפה: (כז) מדי. מתי כמו מדי דברי בו (לעיל לא): תתנודד. מלשון הנדה והנעה: (כח) תקנן. מלשון קן והוא מדור העופות כמו ודרור קן לה (תהלים פד): בעברי. מלשון עבר וצד: פחת. בור וחפירה כמו באחת הפחתים (ש"ב יז): (כט) גאון וגאוה. מלשון גאות: (ל) עברתו. מלשון עברה וזעם: בדיו. דבר כזב הבדוי מן הלב וכן אשר בדא מלבו (מ"א יב): (לא) קיר חרש. שם מקום: יהגה. ענין המיה וכן אהגה כיונה (ישעיה לח): נטישותיך. ענין ענפים כמו ואת הנטישות הסיר התז (שם יח): נגעו. מלשון נגע ור"ל נגשו וכן ויגעו יהושע וכל ישראל (יהושע ח): קיצך. פירוש הקיץ: בצירך. כן נקרא אסיפת ענבי הגפן כמו ואת ענבי נזירך לא תבצור (ויקרא כה): נפל. ענין חניה

מצודת דוד

המקום שנתייסה כי גם היא חתה ונשברה ולכן עשי יללה וזעקי בעד משה: הגידו בארנון. השעומדת בגבול ארץ מואב: (כא) ומשפט בא. משפט אלהים בא אל הערים היושבים בארץ המישור וחזר ופירש אל חולון וגו' והם שמות מקומות: (כד) הרחוקות והקרובות. הרחוקות מארנון והקרובות לה: (כה) נגדעה. נכרתה ממשלת מואב וכח זרועו נשבר: (כו) השכירהו. אמר הנביא אל מול האויב תנו למואב הרבה שכר ויין למען ישתכר ר"ל הביאו עליו בלבול הדעת להיות כמו השכור: כי על ה' הגדיל. ר"ל דבר גדולות על ה' לבזות כלפי מעלה ולומר שלא היה בידו להושיע את עמו: וספק. וכאשר ישתכר יתגולל ויספק לחבוט עצמו בארץ על המאכל שהקיא כדרך השכור ור"ל ישיגהו האבדון והכליון בעבור בלבול הדעת ולפי שהמשילו לשכור אמר לבון הנופל בשכור: גם הוא. כמו שהיו לו ישראל לשחוק בעת גלו לבבל כן יהיה גם הוא לשחוק: (כז) ואם לא. וכי לא היה לך ישראל לשחוק הלא היה נמצא בחבורת גנבים לשחוק בו אשר מדי שדברת ממנו היית מניד בראש כדרך לעג כאילו היה נמצא בחבורת הגנבים: (כח) עזבו ערים. לכן בגמול זה אתם יושבי מואב עזבו הערים וניסו משם והסתירו לשכון על הסלע: והיו כיונים. ר"ל שמה תהיו בטוחים מן האויב כי לא יוכל לקרב אליכם ותהיו א"כ כיונה העושה לעצמה קן בעברי פי הפחת לבל יוכלו אנשים לקרב אליה מפני הפחת: (כט) שמענו. תאמר הנביא בשם העמים הנה שמענו את גאון מואב אשר נתגאה מאד: גבהו וגו'. כפל הדבר רבה פעמים לפי מרבית הגאוה: (ל) עברתו. מה שברוב גאותו הוא מתמלא עברה על העמים להשמיד ולאבד: ולא כן. אבל לא כן יהיה כי אין לאל ידו: בדיו. הדברים שהוא בודה מלבו ומנחש לא עשו כן כי לא יצלח בהם ולא יקיים מחשבתו: (לא) על כן. הואיל ונאה מאד והובא גאותו לכן איליל על מואב ואמר הנביא בלשון אנשי מואב שהם ילילו: ולמואב כולה. על כל מואב אזעק: יהגה. ר"ל לבי יהגה ויהמה: (לב) מבכי יעזר. מענין הבכי שבכיתי על אבדן יעזר. בזה הענין עצמו אבכה בעבורך על אבדן גפני שבמה

פיסם

לג ונאספה שמחה וגיל מכרמל ל׳
ומארץ מואב ויין מיקבים השבתי ל׳
לא־ידרך הידד הידד לא הידד׃ ג׳
לד מזעקת חשבון עד־אלעלה עד־ ג׳
יהץ נתנו קולם מצער עד־חרנים ג׳ חסר
עגלת שלשיה כי גם־מי נמרים ג׳
למשמות יהיו׃ לה והשבתי למואב י״ג
נאם־יהוה מעלה במה ומקטיר ק׳. ג׳
לאלהיו׃ לו על־כן לבי למואב
כחללים יהמה ולבי אל־אנשי קיר־ ב׳ בפסוק
חרש כחלילים יהמה על־כן יתרת ל׳
עשה אבדו׃ לז כי כל־ראש קרחה
וכל־זקן גרעה על כל־ידים גדדת ל׳. ב׳ חד מ״ל ג׳
ועל־מתנים שק׃ לח על כל־גגות
מואב וברחבתיה כלה מספד כי־ ל׳
שברתי את־מואב ככלי אין־חפץ
בו נאם־יהוה׃ לט איך חתה הילילו
איך הפנה־ערף מואב בוש והיה
מואב לשחק ולמחתה לכל־
סביביו׃ ס מ כי־כה אמר יהוה הנה כנשר ו׳ כנשר בכיס׳
ידאה ופרש כנפיו אל־מואב׃ מא נלכדה הקריות ל׳
והמצדות נתפשה והיה לב גבורי מואב ביום ההוא ה׳ בלישנ׳
כלב אשה מצרה׃ מב ונשמד מואב מעם כי על־ פ׳. ג׳. לית
יהוה הגדיל׃ מג פחד ופחת ופח עליך יושב מואב

לג ותתכניש ביע וחדוא מכרמלא ומארע מואב וחמר ממעצרתא אבטלית לא יעצרון עיצורין ולא ירימון בקלהון : לד מצוחת חשבון עד אלעלה עד יהץ אשתמע קלהון מצוער עד חורונים עגלת תלתית רבתא ארי אף מי נמרים לצדו יהון : לה ואבטיל מן מואב אמר יי מקריב קורבן על במתא ומסיק בוסמין לטעותיה : לו על כן בלבהון מואבאי כבינורא המן ולבהון על אנש כרך תוקפיהון כזמר אבובין דוי על כן שאר נכסיהון דקנו יתבזזון : לז ארי כל שער ריש נתר וכל דקן גלוח על כל סיען מתהמין ועל חרצין סק : לח על כל אגריהון דמואבאי וברחוביהון כולהון עבדין מספדא ארי תברית ית מלכות מואב כמנא דלית צרוך ביה אמר יי : לט איכדין אתברו איליל איכדין אחזרו קדליהון מואבאי בהיתו ויהון מואבאי לחוך ולתביר לכל סחרניהון : מ ארי כדנן אמר יי הא כנשרא דמשתדי כן יסק מלך במשריתיה וישרי על מואב : מא ותתכביש כרכא ומצדתא יתאחדן יהי לב גבריהון דמואבאי ביומא ההוא כלב אתתא דעקא לה בחבלהא : מב וישתצון מואבאי מלמהוי עם ארי על עמיה דיי אתרברב : מג דחלא וכומצא ומצדא עלך יתיב

רשי

ובלד״י דגושה : (לג) ונאספה. וכלתה שלא תראה : לא ידרוך. ענבים בקול עטת הידד בשמחה כאשר היו עושים: הידד לא הידד. בהידד שילעקו לא יהי הידד הראשון כי אם הידד של מנוסת חרב : (לד) עגלת שלישיה. חדוגה גברתנית : (לו) על כן יתרת עשה. על אשר גאוה עשה לכך אבדו : (לז) גדדות. שריטות: (לט) איך חתה הילילו. הילילו עליה ואמרו איך חתה : (מ) כנשר ידאה. האויב אל מואב : ידאה. יעוף : (מא) הקריות. שם העיר : (מג) פחד ופחת. אלו ג׳ דברים

עדים ושכנו בסלע : מזעקת ג׳ וסימ׳ חשבון עד אלעלה. אטם אזנו מזעקת דל. מזעקת מושל בכסילים: עגלת ה׳ בקריאה וסי׳ בשמואל א׳ סי׳ י״ו : שלשיה ג׳ בקריאה וסי׳ בישעיה סי׳ ט״ו : על כן ז׳ פסוקים בקריאה אית בתון על אל על וסי׳ וישכב שמשון עד חצי הלילה. ויתמודד על הילד שבע פעמים. ועברו גוים רבים על העיר. שלח על כל הגולה. על כן לבי למואב. לשלול שלל ולבז בז. ויתן שרי מלחמות דר״ה : כלב ת׳ בקריאה וסי׳ אשר לבו כלב האריה. הנה כנשר יעלה. נלכדה הקריות והמצדות. ותתן לבך כלב אלהים. וחברו תתן את לבבך :

רדק

ובזוזים : (לג) ונאספה. והיפעים תאסף ופי׳ יאסף מהם אל מקום אחר או פירושו ענין כליון מן אסוף אסיפם: ומכרמל. מקום שדות וזרעים ועצי פרי : ידרוך. פירוש לא ידרוך הדורך כמו שהוא כי שפט : הידד הידד לא הידד. הוא קריאת הדורכים בעת הדריכה אומר הידד אשר הוא מנהג הדורכים לקרוא עתה לא יקראו ות״י לא יעצרון עיצורין ולא ירימון בקלהון : (לד) מזעקת. עגלת שלשיה. עגלת כמו עגלה התי״ו במקום ה״א וכן ומועכה לו לאדם לך אף גילת ורנן אל תחני עוגה לך ודומים להם שכתבנו בספר מכלול ופירוש שלישיה גדולה או בת שלש שנים כי היא הטובה וכן היתה מואב מלאה כל טוב כבהמה עליה הרעב ואמר כי מצער ועד חורונים הלך מואב הלוך וזעקה ויונתן תרגם עגלת תלתית רבתא : למשמות יהיו. ונמרים שם מקום בארץ מואב ואמר שיהיו למשמות כיון שאין שם יושבים כאילו אין שם מים ואין שם ירק ועשב כי יושבי הארץ מהם נהרגו ומהם ברחו : (לה) והשבתי מעלה במה. מעלה בבמה קרבן על הבמה : (לו) על כן לבי למואב. מדבר הנביא על לשון העם שאמר כל אחד מהם כך : על כן יתרת עשה אבדו. התי״ו במקום ה״א כמו שכתבנו במלת עגלת אמר על כן לבי יהמה כי יתר הנכסים והממון שקבץ אבדו וטעם חסר מלת אשר כאילו אמר אשר עשה וכן לעם עניו אשר עליהם הדרך ילכו בה אשר ילכו בה : (לז) כי כל. אמר קרחה בראש כי כן דרך בני אדם שתולשין שער ראשיהם על אבל וכן אמר וכל זקן גרועה כי הזקן תפארת הפנים ובעת האבל יגלח האדם אותה להסיר תפארת פניו וכן אמר מגולחי זקן וקרועי בגדים וכן תרגם יונתן וכל דקניהון גלוח ולא אמר כל זקן מגולחת ואמר גרועה לגנאי : על כל ידים גדודות. כפלם מגוחה מלושה וענינו שריטות בבשר וכן לא תתגודדו : (לח) על כל גגות מואב. בגגות יעשה מספד בגגות שיראו בני אדם וכן ברחובות: (לט) איך חתה. מלעיל בב׳ פתחין לשון עבר : הילילו. לווי או עבר : איך הפנה ערף. איך הפנה ערפו לנוס מפני אויביו ולא עמד בפניהם : בוש. פעל עבר על משקל בבקר אור כשהפנה ערף היה לו בשת לפי שהיה לשחוק והוא היה שוחק על ישראל בגלותם : (מ) כי כה. כנשר ידאה. האויב יעוף כנשר ויבא מהרה עליהם והאויב הוא נבוכדנצר : (מא) נלכדה הקריות. הקריות לשון רבות ואמר נלכדה לשון יחידה כי כל הקריות ילכדו מהרה כעיר אחת וכן והמצדות נתפשה על זה הדרך והקריות הם הערים שהם במישור והמצדות הם שהם במקום גבוה . ויונתן תרגם הקריות שם עיר מערי מואב וכן תרגמו על קריות ועל בצרה ואע״פ שנכנסה עליו ה״א הידיעה הנה כמוהו בקרקר בכבוש וי״ם והמצבים ברכה ומצדתא יתאחדן : כלב אשה מצרה. שהיא מצרה בעת חבלים כשהורעה

צער

מצודת דוד

היתה מקום מרבית גפנים : נטישותיך. השתפשות ענפיך עברו את הים רצה לומר הגולים גלו למרחוק : עד ים יעזר נגעו. היו מגוגעים ועפים עד הים הסמוך ליעזר : על קיצך. על פירות הקיץ ועינבי הגפן חנה האויב השודד : (לג) ונאספה. מעתה כלה שמחה מן הכרמל כי לא תגדל שם תאומה : לא ידרוך הידד. לא ידרכו ענבים בקול שאגת הידד (דרך דורכי הענבים לצעוק הידד לזרז זא״ז וכן נאמר הידד כדורכים יענה לעיל כ״ה) : הידד לא הידד. ר״ל הנה מאז היה נשמע קול הידד אבל מעתה לא ישמע קול הידד וכפל הדבר לחזק: (לד) מזעקת חשבון. ר״ל מן הזעקה של חשבון עד אלעלה הנה נתנו קול רם להיות נשמע עד יהץ : מצוער. ר״ל וכן מן הזעקה של צוער עד חורונים שהיה נשמע עד יהץ : עגלת שלשיה. ר״ל כן יגדל בך הזעקה אתה ארץ מואב מדינה חשובה כעגל השלישי לבטן המעולה ביותר : כי גם. מי נהר נמרים יהיו שממה ר״ל יחרב מימיה ולפי שכל שבח ארץ מואב במרעה שמן ודשן לכן אמר בחורבנה ביחרב מימיה ותכלה המרעה : (לה) מעלה במה. לא יהיה מי מעלה עולה על הבמה ומקטיר לאלהיו כי יהיו פרודים בחבלם : (לו) על כן. בעבור גודל החורבן ואמר בלשון מואב: כחלילים יהמה. כהמיית החלילים כן יהמה לבי על חורבן מואב: אל אנשי. בעבור אבדן אנשי קיר חרש : על כן. על אשר יתרון העושר ומרבית ההון שקבץ את הכל אבדו : (לז) קרחה. כי ימרטו שערות ראשם ויעשו קרח : גרועה. יתלשו השערות ויחסר מהם : גדודות. שריטות בבשר מחמת צער ואבל: שק. כיסוי שק וגם הוא ענין צער ואבל : (לח) כולה מספד. בכולם ישמע קול מספד : אין חפץ בו. אין בו צורך: (לט) איך חתה הילילו. בילילה יאמרו איך חתה איך הפנה עורף מול האויב בעת נסה והנה נתביים: לשחוק. כל סביביו ישחקו עליו והוא יהיה להם למחתה ופחד כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרהו : (מ) כנשר ידאה. האויב יעופף כנשר ויפרוש כנפיו לבוא אל מואב ר״ל חיש קל יבוא וכנשר המעופף : (מא) נלכדה הקריות. י״מ הערים היה נלכדה וכ״א המגדלים היה נתפשה : כלב אשה מצרה. כמו לב האשה כשהיא מצרה כי אז נשברה לבה עד מאד : (מב) מעם. מהיות עוד עם: הגדיל. דבר גדולה לבוא כלפי מעלה בעת גלו ישראל כי אמר אז שאין יכולת בהמקום לעזור את עמו : (מג) פחד וכו׳ .

עליך

מצודת ציון

חנים כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה) : (לג) ונאספה. ענין כליון כמו אסוף אסיפם (צפני׳ א) : וגיל. ענין שמחה : מכרמל. כן יקרא מקום שדות וכרמים: מיקבים. כן יקראו הבורות שהיין יורד בהם כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה) : השבתי. ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (שם יד) : ידרוך. הדרך לדרוך ענבים ברגל להוציא היין : הידד. הוא קריאת הדורכים : (לו) כחלילים. הם כלי נגון וכן ושרים כחוללים (תהלים פז) : יתרת. ענ׳ יתרון והוא ענין רבוי : עשה. ענין קנין ואסיפה וכן וישראל עושה חיל (במדבר כד) : (לז) קרחה. ענין מריטת השער : גרועה. מלשון גרעון וחסרון : גדודות. ענין שריטה כמו עד מתי תתגודדי (ירמי׳ מז) : (לח) חפץ. ענין צורך וכן החפץ לשדי כי תצדק (איוב כב) : (לט) חתה. ענין שבר : הפנה. ענין הסבה : עורף. הוא מול הפנים : ולמחתה. לפחד : (מ) ידאה. ענין עפיפה. וכן כאשר ידאה הנשר (דברים כח) : (מא) הקריות. הערים כמו מעלז קריה (משלי יא) : והמצדות. ענין מגדל ומבצר כמו וישב דוד במצודה (שמואל ב ה) : נתפשה. ענין לכידה : מצרה. מלשון צר ואבן : (מג) ופחת. בור והגירה כמו באחת הפחתים (שם מז) : ופח. ענין רשת כמו

פחת

נאם־יהוה׃ מד הַנָּיס מִפְּנֵי הַפַּחַד יִפֹּל אֶל־הַפַּחַת וְהָעֹלֶה מִן־הַפַּחַת יִלָּכֵד בַּפָּח כִּי־אָבִיא אֵלֶיהָ אֶל־מוֹאָב שְׁנַת פְּקֻדָּתָם נְאֻם־יְהוָה׃ מה בְּצֵל חֶשְׁבּוֹן עָמְדוּ מִכֹּחַ נָסִים כִּי־אֵשׁ יָצָא מֵחֶשְׁבּוֹן וְלֶהָבָה מִבֵּין סִיחֹן וַתֹּאכַל פְּאַת מוֹאָב וְקָדְקֹד בְּנֵי שָׁאוֹן׃ מו אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַד עַם־כְּמוֹשׁ כִּי־לֻקְּחוּ בָנֶיךָ בַּשֶּׁבִי וּבְנֹתֶיךָ בַּשִּׁבְיָה׃ מז וְשַׁבְתִּי שְׁבוּת־מוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נְאֻם־יְהוָה עַד־הֵנָּה מִשְׁפַּט מוֹאָב׃

מט א לִבְנֵי עַמּוֹן כֹּה אָמַר יְהוָה הֲבָנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל אִם־יוֹרֵשׁ אֵין לוֹ מַדּוּעַ יָרַשׁ מַלְכָּם אֶת־גָּד וְעַמּוֹ בְּעָרָיו יָשָׁב׃ ב לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְהִשְׁמַעְתִּי אֶל־רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן תְּרוּעַת מִלְחָמָה וְהָיְתָה לְתֵל שְׁמָמָה וּבְנֹתֶיהָ בָּאֵשׁ תִּצַּתְנָה וְיָרַשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת־יֹרְשָׁיו אָמַר יְהוָה׃ ג הֵילִילִי חֶשְׁבּוֹן כִּי שֻׁדְּדָה־עַי צְעַקְנָה בְּנוֹת רַבָּה חֲגֹרְנָה שַׂקִּים סְפֹדְנָה וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בַּגְּדֵרוֹת כִּי

מוֹאָב אֲמַר יְיָ׃ מד דְיֵעֲרוֹק מִן קֳדָם דַחֲלָא יִפּוֹל לְגוֹ כוּמְצָא וּדְיִסַק מִגוֹ כוּמְצָא אִתְאַחַד בְּסִרְגְתָא אֲרֵי אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עַל מוֹאֲבָאֵי שְׁנַת סְעוֹרַן חוֹבֵיהוֹן אֲמַר יְיָ׃ מה עַל דְאִשְׁתְּמָעוּ לְיַתְבֵי חֶשְׁבּוֹן גְלוֹ אִתְקְצַר חֵילֵיהוֹן עֲרָקוּ אֲרֵי קִידוּם תַּקִיף כְּאֶשָׁתָא נְפַק מֵחֶשְׁבּוֹן וְעָבְדֵי קְרָבָא כְּשַׁלְהוֹבִיתָא מִבֵּין סִיחוֹן וְקַטִילוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב וְיַקִּירֵי בְנֵי אִתְרְגוּשָׁא׃ מו וַי לְכוֹן מוֹאֲבָאֵי אֲבַדְתּוּן עַמָּא דְפָלְחִין לִכְמוֹשׁ אֲרֵי אִדְבָּרוּ בְנָךְ בְּשִׁבְיָא וּבְנָתָךְ בְּגָלוּתָא׃ מז וַאֲתֵיב גָלוּת מוֹאָב בְּסוֹף יוֹמַיָא אֲמַר יְיָ עַד הָכָא לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִין מִן מוֹאָב׃ א לִבְנֵי עַמּוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הַבְּנִין לֵית לְיִשְׂרָאֵל אִם יָרֵית לֵית לֵיהּ מָא דֵין אַחְסִין מַלְכְּהוֹן יַת אֲרַע גָד וְעַמֵיהּ בְּקִרְווֹהִי יָתִיב׃ ב בְּכֵן הָא יוֹמַיָא אָתַן אֲמַר יְיָ וְאַשְׁמַע לְרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן יַבָּבוּת עָבְדֵי קְרָבָא וּתְהֵי לְתֵל צָדוּ וְיָתְבֵי כַּפְרָנָהָא בְּנוּרָא יִתּוֹקְדוּן וְיַחְסְנוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָא דַהֲווֹ מַחְסְנִין לְהוֹן אֲמַר יְיָ׃ ג אֵילִילוּ יַתְבֵי חֶשְׁבּוֹן אֲרֵי אִתְבְּזִיזַת עַי צְוָחוּ יַתְבֵי כַּפְרָנֵי רַבָּא אֱסָרוּ סַקִּין סְפוֹדוּ וְאִתְהַמְמוּן בְּסִיעָן אֲרֵי מַלְכְּהוֹן בְּגָלוּתָא יְהָךְ פַּלְחוֹהִי וְרַבְרְבוֹהִי

מצודת ציון

מצודת דוד

(יד) תתהללי. תתפאר ווכטו"ר בלעז: בעמקים. שארצך ארץ עמקים ואין עצירת גשמים קשה לה שאין חמה שולטת בה: זב עמקך. מכת רוב גשמים באה עד שזבו המים בעמק ושטפו שרשי התבואה כ"פ מנחם: (ה) איש לפניו. כל אשר יוכל לאחר ולנוס: לנודד. לשון נע ונד (שם ד): (ז) בתימן. אדום בדרומה של ארץ ישראל היא כמה שנא' והיה לכם פאת נגב ממדבר צין ע"י אדום (במדב' לד): מבנים. מחר זה: נסרחה. אתקלקלת: (ח) הפנו. התבפרו מן המקום הזה ל' ופנו את הבית (ויקרא יד): העמיקו לשבת. להחבא בעמקי מסתרים: טסו הפנו העמיקו. כולם לשון צווי הם: (ט) אם בוצרים באו לך. חשפתי את וגו' שמועה שמעתי וגו'. כל הענין דוגמא זו ניבא עובדיה על אדום ולפי שסיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד במקצת הדברים משתנין: לא ישאירו עוללות. בתמיה והשודדים שבא עליך לא השאירו לך כלום: (י) חשפתי. גליתי כמו מחשוף הלבן (בראשי' ל) ואתה הכגרת שרידי לסטן לא ישאר מהם איש כמה שנא' אל תסגר שרידיו (עובדיה א): ונחבה לא יוכל. ויבקש להחבא ולא יוכל: (יא) עזבה יתומיך. שיתמת בישראל: (יב) אשר אין משפטם לשתות. שלא היו אחים להם ואם הרעו להם אין להם משפט

חבת ד' וסימ' וכל הבת תחיון. עד מתי תתחמקין הבת. מה תתהללי בעמקים. מה אעידך מה אדמה לך: דים ג' בקריאה וסימ' והמלאכה היתה דים לכל. השחיתו דים. הלא יגנבו דים:

תולדות אהרן שבות בני עמון. ברכות כח ידים
ו: אבדה עצה. חגיגה ה: עזבה יתומיך. ב"ב פד:

מַלְכָּם֙ בַּגּוֹלָ֣ה יֵלֵ֔ךְ כֹּהֲנָ֥יו וְשָׂרָ֖יו
יַחְדָּֽיו׃ ד מַה־תִּתְהַֽלְלִי֙ בָּֽעֲמָקִ֔ים זָ֣ב
עִמְקֵ֔ךְ הַבַּ֖ת הַשּׁוֹבֵבָ֑ה הַבֹּֽטְחָה֙
בְּאֹ֣צְרֹתֶ֔יהָ מִ֖י יָב֥וֹא אֵלָֽי׃ ה הִנְנִ֨י
מֵבִ֤יא עָלַ֙יִךְ֙ פַּ֔חַד נְאֻם־אֲדֹנָ֥י יְהוִ֛ה
צְבָא֖וֹת מִכָּל־סְבִיבָ֑יִךְ וְנִדַּחְתֶּם֙ אִ֣ישׁ
לְפָנָ֔יו וְאֵ֥ין מְקַבֵּ֖ץ לַנֹּדֵֽד׃ ו וְאַֽחֲרֵי־
כֵ֕ן אָשִׁ֖יב אֶת־שְׁב֣וּת בְּנֵֽי־עַמּ֑וֹן נְאֻם־
יְהוָֽה׃ ז לֶאֱד֗וֹם כֹּ֤ה אָמַר֙ יְהוָ֣ה
צְבָא֔וֹת הַאֵ֥ין ע֛וֹד חָכְמָ֖ה בְּתֵימָ֑ן
אָבְדָ֤ה עֵצָה֙ מִבָּנִ֔ים נִסְרְחָ֖ה חָכְמָתָֽם׃
ח נֻ֤סוּ הָפְנוּ֙ הֶעְמִ֣יקוּ לָשֶׁ֔בֶת יֹשְׁבֵ֖י
דְּדָ֑ן כִּ֣י אֵ֥יד עֵשָׂ֛ו הֵבֵ֥אתִי עָלָ֖יו עֵ֥ת
פְּקַדְתִּֽיו׃ ט אִם־בֹּֽצְרִים֙ בָּ֣אוּ לָ֔ךְ
לֹ֥א יַשְׁאִ֖רוּ עֹֽלֵל֑וֹת אִם־גַּנָּבִ֣ים
בַּלַּ֔יְלָה הִשְׁחִ֖יתוּ דַיָּֽם׃ י כִּֽי־אֲנִ֞י
חָשַׂ֣פְתִּי אֶת־עֵשָׂ֗ו גִּלֵּ֙יתִי֙ אֶת־
מִסְתָּרָ֔יו וְנֶחְבָּ֖ה לֹ֣א יוּכָ֑ל שֻׁדַּ֥ד זַרְע֛וֹ
וְאֶחָ֥יו וּשְׁכֵנָ֖יו וְאֵינֶֽנּוּ׃ יא עָזְבָ֥ה
יְתֹמֶ֖יךָ אֲנִ֣י אֲחַיֶּ֑ה וְאַלְמְנוֹתֶ֖יךָ עָלַ֥י
תִּבְטָֽחוּ׃ יב כִּי־כֹ֣ה ׀ אָמַ֣ר יְהוָ֗ה הִנֵּ֨ה
אֲשֶׁר־אֵ֤ין מִשְׁפָּטָם֙ לִשְׁתּ֣וֹת הַכּ֔וֹס
שָׁת֣וֹ יִשְׁתּ֔וּ וְאַתָּ֣ה ה֔וּא נָקֹ֖ה תִּנָּקֶ֑ה

כַּחֲדָא: ד מָה אַתְּ מִשְׁתַּבְּחִי בְּמֵישְׁרָךְ חָרוּבוּ תוּקְפָּךְ מַלְכוּתָא טִפְּשְׁתָּא דְמִתְרַחֲצָא בְּבֵית גִּנְזָהָא אָמְרָה מָן יֵעוּל עֲלָי: ה הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלָךְ דַּחֲלָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת מִכָּל סְחָרָנָךְ וְתִתְבַּדְּרוּן גְּבַר לָקֳבֵיל אַפּוֹהִי וְלֵית דִּמְכַנֵּישׁ לִמְבַדְּרַיָּא: ו וּבָתַר כֵּן אָתֵיב יָת גָּלְוַת בְּנֵי עַמּוֹן אֲמַר יְיָ: ז לֶאֱדוֹם כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת הֲלֵית עוֹד חוּכְמָא בְּדָרוֹמָא פְּסַק מִלְּכָא מִבְּנַיָּא אִתְקַלְקַלַת חוּכְמַתְהוֹן: ח עֲרוֹקוּ גְלוֹ אַרְחִיקוּ לְמִתַּב יָתְבֵי דְדָן אֲרֵי תְּבִיר עֵשָׂו אַיְתֵיתִי עֲלוֹהִי עִדַּן סְעוֹרַת חוֹבוֹהִי: ט אִם חָטוֹפִין כִּקְטוֹפִין אֲתוֹ עֲלָךְ לָא אַשְׁאָרוּ עוֹלְלָן אִם גַּנָּבַיָּא בְּלֵילְיָא חַבִּילוּ מִיסַתְהוֹן: י אֲרֵי אֲנָא אַיְתֵיתִי בְּלוֹשִׁין עַל עֵשָׂו גְּלֵיתִי יָת מַטְמְרוֹהִי דְּאִם יִבְעֵי לְאִטַּמָּרָא לָא יִכּוֹל אִתְבְּזִיזוּ בְּנוֹהִי וַאֲחוֹהִי וְקָרִיבוֹהִי וְלֵיתִינוּן: יא אַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא תִּשְׁבְּקִתּוּן יַתְמֵיכוֹן אֲנָא אֲקַיֵּם וְאַרְמְלָתְכוֹן עַל מֵימְרִי יִתְרַחֲצָן: יב אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ הָא דְּלָא חֲזֵי לְהוֹן לְמִשְׁתֵּאי כַּסָּא דְלוּטָא מִשְׁתָּא יִשְׁתּוֹן וְאַתּוּן מִדָּמַן יִמִּזְכָּא.

ג' מ"ג. ג' ד' בלישנא. ד'. ג' נ"אמר בסיפר' ב' ג' ג'. ג' ג'. י"ב ר"פ בסיפרא ג' מ"ג ג' ג' ג' כתיב ס'. ג' ג'. י"ב. ב' ד"חס"בליש'. ג' ג'

ספדנה הוא על דרך משל או אמר כנגד מפס שישנו בכם ; ושהשוטטנה בגדרות פענין מפוס בארץ כלומר לכו סנה והנה טעקות וסופדות וכאמרו בגדרות רולה לומר בי־ות הכפרים כי לא יקראו מבנרות הכפרים חומה אלא גדרות כמו גדרות צאן או גדרות הגנות והכרמל כי לא יעשו חומה גלורה :כפרים ואמר לכם זה כלומר שהשוטטנו ביניכם בגדרותיהם ולא תתקנו לנכם להסגב בעיר חומה דלתים ובריח כי לא תועילכם כי גם היא תלכד ווו היא שאמר כי מלכם בגולה ילך מלכם היושב ברבה שהיא עיר המלוכה. ואני תמיה ממה שפ"י והתשוטטנה בגדרות ואתהמן בסימן כמו שתרגם על כל ידים גד־דות ידמה שהיה קורא בגדדות בשני דלתי"ן ואלא והתשוטטנה נקדמה סהי"ן לה"א השעל משני התחברות שני תהי"ן וכא שלא המנהג באותיות ו"ם שר"ן: (ד) מה תתהללי בעמקים. היתה משתבחת בארץ המישור שהיתה לה והיתה רבת התבואות: זב עמקך. יזוב אותו העמק שאת משתבחת בו בדם החליך ויונתן תרגם בעמקים במישרך ותרגם זב עמקך תרובי תוקפך: (ה) איש לפניו. כלומר כל אחד יהיה נדח כנגד פניו לאיזה צד שינוס כלומר שלא יתקבצו הנדחים אחד עם אחד ולא ינחמו איש באחיו: (ו) ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון. כמו שפירשנו למעלה בנבואת מואב: (ז) לאדום. נבואה זו עתידה כמו נבואת ישעיהו שנבא על אדום לעתיד וכן עובדיה וכן יחזקאל וכולם מטמעות נבואתם שהיא עתידה וכן אמר בזאת הנבואה אם לא יסחבום צעירי הצאן וגם ישראל: האין עוד חכמה בתימן. וכן נאמר בנבואת עובדיה והאבדתי חכמים מאדום נראה כי חכמה נמצאת בהם ובעת רעתם לא תועילם חכמתם ותימן הוא מבני אליפז בן עשו אבל ה"י בדרומה: מבנים. ענין הבונים הביטוני מן סקל כמו בנתה נראה שהיא מן סקל וכן אמר בנבואת עובדיה ותבונה מסר עמו אבל יונתן תרגם מבניא: נסרחה. פרי"ש בקמץ הטף וענינו נפסדה ונסרחה מדברי רז"ל ספה סרוחה ויונתן תרגם אתקלקלת: (ח) נסו הפנו העמיקו לשבת יושבי דדן. דדן הוא מאדום כמו שנאמר בנבואת יחזקאל ודדנה בחרב יפלו ופי' הפסוק כן נוסו יושבי דדן כי אויבים הפנו העמיקו לשבת בארצכם ולגרש אתכם ולהגלות אתכם. ואדוני אבי ז"ל פי' כאשר המרו נוסו גם הפנו והעמיקו גבורות והחזיקו מקום שבתם שלא תשיגם יד האויב וצריך לפרשו כן לפי שלא נוכל לפרש הפנו כמו נוסו לווי כי לא יבא לווי מבנין שלא נזכר פעלו וכן העמיקו עבר כי הה"א בסגול ואינו הוא לווי היה בפתח: (ט) אם בוצרים. יאמר על דרך משל איך נשחת אדום כולה ועל הדרך הזה נבואת עובדיה: (י) כי אני. ונחבה לא יוכל. כתוב בה"א במקום אל"ף והוא מקור בתשלומו וידמה לעבר כי נמצא מבנין נפעל מקור דומה לעבר והתבא לא יוכל עמו כי אני גליתי מסתריו ואיננו דבק עם הפסוק שלא אחריו (יא) עזבה ...תים כלומר אם אתה נופל על הלל אל תחוס על הנשארים אחריך כי אני אחיה אותם אין מי שיאמר להם ...לבית עשו: עזבה. לווי כמו עזוב הנה פירשנו הפסוק דבק למעלה ממנו ויונתן תרגם אתון בית ישראל ...גם וכן ושקרו עלמות אמר אשר בו סימן נקבות אתם ידי וכן מגוי יתמתהם ויתרגם סימן נקב ;

כלומר אחר שסודד זרעו ואחיו ושכניו אין מי שיאמר כנגד כתנ! עוזבה יתומיך אני אחיה כלומר זה כי כולם יתומו לא יהיה להם שריד כמו שאמר בנבואת עובדיה ולא יהיה שריד לבית עשו ...השבקתון יתמיכון אנא אקיים וארמלתכון על מימרי יתרחצן ואמר עבאות זו של הנקבות וכן ו... אמר עוד : (יב) כי כה אמר ה' הנה אשר

מצודת דוד

והנה לכמן בגדרות מקום רבית הצאן: כי מלכם. כי אף הפסל מלכם ילך בגולה כי האויב יקח פסלו העשוי מכסף וזהב: (ד) מה תתהללי בעמקים. אמר כמתאל מול בני עמון מה תתפארי בארצך בהיא ארץ עמקים ורב בהם הרטיבות להצמית תבואה הנה אז הרבה דמים ישפך בקרבך אתה הבת השובבה ועמקך תזוב במרבית רטיבת הדם: הבוטחה. אתה הבוטחה באוצרותיה לאמר לא מי יבוא אלי למחות בידי: (ה) מכל סביביך. מכל עבר יבא עליך פחד: איש לפניו. כל איש יהיה נדח נגד פניו לנוס באשר ימצא ולא ימצא מי להיות מקבץ את הנדודים לשבת יחד להיות מנוחמים אלה מאלה: (ו) ואחרי כן. אחר שיקבלו די הגמול אשיב לארצם את בני השבי של בני עמון: (ז) לאדום. ר"ל על אדום אמר כה אמר ה' וכו': האין. רלה לומר איך לא מלט נפשו ממלך בבל וכי אין עוד חכמה בתימן היא אדום היושבת בדרומה של א"י: אבדה עצה. וכי אבדה עצה מאנשי בינה וכאותר הלא המה מעולם אנשי חכמה ובינה ומדוע לא עמדה להם חכמתם: נסרחה חכמתם. הנה עתה נפסדה חכמתם ולא מצאו בה תועלת: (ח) נסו. הנה יושבי דדן ברחו והפנו מארצם והחבאו לשבת בעמקי מסתרים: כי איד. איד שלו שראוי לו הבאתי עליו ועת הפגעת הרעה המוכן לו: (ט) אם בוצרים. שלא אם בוצרים באו על כרמך הלא ישאירו עוללות ואם גנבים באים בלילה הלא ישחיתו די ספוקם הצורך להם ולא ישחיתו הכל וכאומר מדוע א"כ האויב האביד אותך מכל וכל מבלי שארית: (י) כי אני חשפתי. אולם היה כן כי אני גליתי מקום מחבואו: גליתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: ונחבה לא יוכל. לא היה יכול להחביא את עצמו והנה שודד זרעו וכו' ואין נשאר מי מהם: (יא) עזבה יתומיך. מוסב על פלת ואיננו האמור במקרא שלפניו לומר אין נשאר מי מהם לומר מול התלל אם אתה נסרנת עזוב יתומיך ועל תחוס להם כי אני אנחם אותם לתת די ספוקם ואלמנותיך הבטחנה עלי לתת מהסורן כי לא ישאר מי שיאמר כן: (יב) הנה אשר אין משפטם וכו'. ר"ל אשר העמים שהרעו ממה אין משפטם אמור כ"כ לשתות כוס התרעלה הואיל ואין להם קורבה עמם (דימה הפורענויות לשתיה כ"ש יין תרעלה המטמטם את

מצודת ציון

מהילות העשויות למקום מרבץ הצאן וכן נאמר גדרות צאן (במדבר לב): (ד) תתהללי. מלשון הלול והתפארות: זב. ענין נטיפה והזלה כמו יזובו מדוקרים (איכה ד): הבת השובבה. המרדה ההולכת בדרכי לבה ומורדת וכן טובו בנים שובבים (לעיל ג): (ו) שבות. מלשון שבי: (ז) מבנים. מלשון בינה והשכל: נסרחה. נבאשה ונתקלקלה: (ח) הפנו. מלשון פנוי ממקום: העמיקו. מלשון עומק: דדן. שם מקום באדום: איד. שבר ומקרה רעה: פקדתיו. ענין השגחת הבאת הרעה: (ט) בוצרים. כן יקראו תולשי ענבי הגפן כמו כי תבצור כרמך (דברים כד): עוללות. הם הענבים הקטנים והגרועים כמו לא תעולל (שם): דים. די הספוק: (י) חשפתי. ענין גלוי כמו חשפי שובל (ישעיה מז): ונחבה. מלשון מחבואים ומסתור: לשמה

אין משפטם לשתות הכוס שתו ישתו. רוצה לומר אין משפטם כי אין פעולה מושל עליהם כמו שהוא מושל עליך בעבור כי ישראל אחיך. כי אל האומות לקו בעונם שהרעו לישראל והדיחם שבים את ישראל לא היה לו להרע לו אלא לעזרו כאשר יוכל וכן אמר בנבואת עובדיה מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם לפיכך משפט אדום לשתות כוס התימה יותר משאר האומות: (יג) כי בי. בצרה. היא עיר מלוכה באדום: (יד) שמועה. אומר הנביא שמועה שמעתי מאת ה' וציר בגוים שולח וכאילו מלאך שולח בגוים שיתקבצו למלחמה על בצרה ועל עריה: (טו) כי הנה. עם מעט היו אדום או גם הרבה אינה רחבת ידים כן פירש החכם רבי אברהם בן עזרא. והנכון כי פירוש קטן שפל ונבזה כמו קטנתי מכל החסדים: נתתיך. כמו אמנך כי לא יחושו עליך שאר הגוים אם תאבד ויונתן תרגם כן קטן חלש: (טז) תפלצתך. יש מפרשים מטו"ס וכן אשר עשתה מפלצת לאשרה או יהיה ענינו מן פלצות בעתתני שהוא ענין אימה ורעדה אמר אימתך שהיתה מוטלת על שכניך לפי שהיית מלכות אותם במורא השיאה אותך וכן זדון לבך השיאך להגדיל פה ולהרע אף לאחיך יעקב ויונתן תרגם טפשותך אטעיאת יתך: שוכני בחגוי הסלע. כמו שוכן והיו"ד נוספת וכן משכני מרום גבהו וכן חוצבי מרום קברו והדומים לו ושרשו בחגוי מן חגא שארץ חגא וחוג בענין אחד כלומר סביב הסלע רוצה לומר ראש הסלע והוא המגדל הבנוי עליו ואמר זה על הר שעיר וי"ם דאת דמי לנשרא דיישרי בשני דכיפא: כי תגביה כנשר. פי' תגביה מקום שבתך כנשר שהוא עוף גבוה מכל העופות: (יט) הנה כאריה. פי' בתרגומו הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא לדיר רעין רוצה לומר יהיה נוה נכבש לפניו כמו דיר הרועים תרגום נוה דיר כמו שכתוב נוה כרות רועים ופי' איתן המקום שהוא חזק איתן יהיה כמו נוה רועים וזה הפסוק נאמר ג"כ בנבואת בבל ויתכן לפרש הפסוק כן המחריב אדום יעלה כמו אריה בלי פחד ויעלה מגאון הירדן כלומר יעלה ויתגבר כמו שמתגברין המים כשהירדן בגאונו עולה על כל גדותיו וזכר הירדן לפי שהוא בא"י ומגאון א"י בא להם הרע כמו שאומר בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו: אל נוה איתן. אל נוה מקום איתן והוא הר שעיר: כי ארגיעה אריצנו מעליה. ר"ל כאשר אשקיט וארגיע לישראל ארוץ אותו מעל ארץ אדום שהוא שם בגלות: ומי בחור אליה אפקוד. וכל מי שהוא בחור למלחמה אפקיד ואמנה אותו אל ארץ אדום: כי מי כמוני. כלומר מי כמוני שיעמוד כנגדי: ומי יועידני. מי יתן לי זמן ומועד למלחמה: ומי זה רועה. ומי זה מלך באדום אשר יעמוד לפני. יועידני הנו"ן דגושה וזה הענין בעצמו אמר בנבואת מלך בבל לפי שגדל ענשם כאשר הרעו לישראל וזה יוכיח הפירוש שזה פירש בפסוק כי נרמז בו גדולת ישראל ותשועתם כי אז יהיה חורבן אדום וי"ם כי ארגיע מן רגע א' וכן תרגם ארי בזמן אייתינון עלה ושלטונין אמני עלה ארי מאן כוותי ומאן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי. ובספר מכלול בחלק הדקדוק פירש כי ארגיע מן רוגע הים עורי רגע שענינם בקיעה והכריתה כלומר אכריתם ואגלה מארצם: (כ) לכן. אל אדום. כמו על אדום וכן אל יושבי תימן כמו על וכמוהו רבים: אם לא ענין שבועה וכן נשבע ה' צבאות לאמור אם לא כאשר דמיתי כן היתה: יסחבום, כמו סחבים

לֹא תִנָּקֶה כִּי שָׁתֹה תִּשְׁתֶּה: יג כִּי
בִי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־לְשַׁמָּה
לְחֶרְפָּה לְחֹרֶב וְלִקְלָלָה תִּהְיֶה בָצְרָה
וְכָל־עָרֶיהָ תִהְיֶינָה לְחָרְבוֹת עוֹלָם:
יד שְׁמוּעָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה וְצִיר
בַּגּוֹיִם שָׁלוּחַ הִתְקַבְּצוּ וּבֹאוּ עָלֶיהָ
וְקוּמוּ לַמִּלְחָמָה: טו כִּי־הִנֵּה קָטֹן
נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי בָּאָדָם:
טז תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אֹתָךְ זְדוֹן לִבֶּךָ
שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע תֹּפְשִׂי מְרוֹם
גִּבְעָה כִּי־תַגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר קִנֶּךָ מִשָּׁם
אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה: יז וְהָיְתָה אֱדוֹם
לְשַׁמָּה כֹּל עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׁרֹק
עַל־כָּל־מַכּוֹתֶהָ: יח כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם
וַעֲמֹרָה וּשְׁכֵנֶיהָ אָמַר יְהוָה לֹא־יֵשֵׁב
שָׁם אִישׁ וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם:
יט הִנֵּה כְּאַרְיֵה יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן
אֶל־נְוֵה אֵיתָן כִּי־אַרְגִּיעָה אֲרִיצֶנּוּ
מֵעָלֶיהָ וּמִי בָחוּר אֵלֶיהָ אֶפְקֹד כִּי
מִי כָמוֹנִי וּמִי יוֹעִדֶנִּי וּמִי־זֶה רֹעֶה
אֲשֶׁר יַעֲמֹד לְפָנָי: כ לָכֵן שִׁמְעוּ
עֲצַת־יְהוָה אֲשֶׁר יָעַץ אֶל־אֱדוֹם

תזכון לא תזכון ארי משתא
תשתתון: יג ארי במימרי
קימית אמר יי ארי לצדו
לחסודין לחורב וללוטא תהי
בצרה וכל קרוהא יהוין
לחורבא לעלם: יד בסורא
שמעית מן קדם יי ואזגד
בעממיא שליח אתכנישו
ואתו עלה וקומו לאגחא
קרבא: טו ארי הא חלש
יהבתך בעממיא בסיר בבני
אנשא: טז טפשותך
אטעיאת יתך רשע לבך
דאת דמי לנשרא דישרי
בשיני כיפא מותביה
בתקוף רומא ארי תרים
כנשרא מדורך מתמן
במימרי אחתינך אמר יי:
יז ותהי אדום לצדו כל
דיעבר עלה יבהי ויניד על
כל מחתהא: יח כהפכתא
דסדום ועמורה וקריבהא
אמר יי לא יתיב תמן אנש
ולא יתותב בה בר אנש:
יט הא מלך במשריתיה יסק
עליהון כאריא דסליק מרום
ירדנא (והוה) לדיר רעואתי
בזמן איתינון עלה ושלטונין
אמני עלה ארי מן כותי
ומן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי: כ בכן שמעו מלכא דיי דמליך על אדום ומחשבתיה

רש"י: תשפט מות כמותך: (יג) לחרפה לקללה תהיה בצרה. בצרה מערי מואב אלא מפני שנאמר יובב בן זרח מבצרה (בראשית לו) הוא לוקה עמו: (טז) תפלצתך. ל' בהלה שהיית ממהר ובהול לעורר שטימתך לאחיך ויש לועזין ל' פלצות. ויש לועזין ל' תפלצת הביא אותך להרע להם: שוכני. שוכן: תופשי. כמו תופש הוי"ו יתירה בו: (יט) כאריה כשלה מגאון הירדן. שהוא מקום אריות כתרגומו של יונתן כן יעלה האויב אל נוה איתן: ארגיעה. אקריב את הרגע: אריצנו מעליה. פתאום ובהבלח' יחריבנה וישוב לו כרגע קטן אל מקומו ואני אומר אריצנו מעליה ממעל לה שיהא מתגבר עליה ועליון לה וכן ממעל לרקיע וכן ממעל לו (ישעי' ו) מעל למדיו (שמואל א יז): ומי בחור. אותו שבחרתי לנקום נקמתי עלי' אפקד: ומי יועידני. למלחמה להלחם אתי: (כ) אם לא

שתה ג' כתיב ה' וסי' אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה. צפה הצפית. אשר אין משפטם לשתות: שלוח ד' בקריאה וסי' במלכים א' סי' י"ד: שכני ד' בקריאה וסי' בסדר ברכה: כמהפכת ג' בקריא' וסימ' כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבויים. ושממה כמהפכת זרים. והיתה בבל צבי ממלכות כמהפכת סדום ועמורה ושכניה. כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה. הפכתי בכם כמהפכת אלהים את סדום ועמורה: ארגיעה ד' ב' מ"ל וא' חסר יו"ד וא' חסר ה' וסימן לאור עמים ארגיע. כי ארגיעה אריצנו. כי ארגיעה אריצם כן כתיב. ועד ארגיעה לשון שקר. קדמא חסר ה':

מצודת ציון

(יג) לשמה. לשממה: לחורב. ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח): (יד) וציר. ענין שליח כמו ציר נאמן (משלי כה): וקומו. הוא ענין לשון זרוז וכן קום עבור (יהושע א): (טז) תפלצתך. ענין פחד ורעד כמו פלצות בעתתני (ישעיה כא): השיא. ענין הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג): שוכני. היו"ד יתירה וכן תופשי: בחגוי. ענין בקוע וחריץ וכן יונתי בחגוי הסלע (ש"ה ב): קנך. מלשון קן והוא מדור העופות: (יז) ישום. ענין תמהון: וישרוק. הוא הקול הנשמע בקבוץ השפתים וכן ויושביה לשרקה (מיכה ו): (יח) כמהפכת. ענין חורבן והפוך מטובה לרעה: יגור. ענין דירה: (יט) מגאון. ענין גבהות ורוממות ור"ל כבר המעולה הסמוך לירדן ושם היה מקום האריות וכן נאמר ואיך תעשה בגאון הירדן (לעיל יב): נוה. ענין מדור כמו נוה תשלח (ישעיה כז): איתן. ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כד): ארגיעה. מלשון מרגוע והשקט וכן למען הרגיע (לקמן נ): אריצנו. מל' ריצה ומהירות ההליכה: אפקוד. אמנה כמו והוא פקד עלי (עזרא א): יועידני. ענין עת קבוע כמו ואם למשפט מי יועידני (איוב ט): (כ) יסחבום. ענין גרירה ומשיכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כב): צעירי. ענין

מצודת דוד

את הלב ומבלבל את השמות: שתו ישתו. והעם"ה שתו הכוס ההוא: ואתה הוא. אשר דין משפטך לשתותה כי הלא את אחיו ליעקב ועכ"ז הרעות לו וכי בדין שתהיה נקי משתיית הכוס הנה לא תנקה כי שתה תשתה אותו: (יג) כי לשמה וגו'. ר"ל עוד יבוא זמן באחרית הימים אשר עיר מלוכה הבצרה היא כבר גדול תהיה לשמה: לחרפה. הכל יחרפוה: לחורב. ר"ל חסר מכל טובה: ולקללה. יקללו מקללים בה לאמר שיהיה מקולל כמותה: וכל עריה. הערים שתחת ממשלתה: (יד) וציר בגוים שלוח. ר"ל השמועה היא אשר ציר יהיה שלוח בין העמים מזה לזה לומר התקבצו ובואו עליה למלחמה: (טו) קטן נתתיך. בתחלה מסבב בשעיר הנה אז היית קטן בגוים ובזוי בין בני אדם כי היתה ממלכה שפלה: (טז) תפלצתך. כאומר הנה עתה שנתגדלת למשול ממשל רב כאשר באת לעיר הבצורה ולכן אימתך ופחדך המוטל על כל הארצות היא השיא אותך להביא זדון בלבך להתגאות יותר מדאי: שוכני. כאלו אתה שוכן בבקיעי הסלע עד שלא יוכל מי לקרב אליך וכאלו תופשת מרום גבעה ר"ל גבעה רמה מכל גבעות עולם וכפל הדבר במ"ש: כי תגביה כנשר. אבל אם תגביה לשבת כנשר העושה מדורו במקום גבוה משם אורידך לארץ ותהיה נמסר ביד האויב: (יז) ישום. יתמה על גודל חורבנה: וישרוק. דרך בני אדם לשרוק כשרואים דבר חשוב שנחרב: (יח) כמהפכת וגו' אמר ה'. ר"ל ה' אמר שתהיה כמהפכת סדום וכו': ולא יגור. לא ידור אפילו דרך ארעי: (יט) כאריה יעלה. האויב הבא עליה יעלה נחוש רב כמו שיעלה האריה מגאון הירדן ממקום רבצו אל נוה איתן ר"ל אל מדור הרועה המחוזק בבצר כי זהו איתנו וטובו: כי ארגיעה. כאשר אשקיט וארגיע ארוץ אותו וילכו להם: ומי בחור. ואת מי שאבחר אותו אנוה עליה להשחיתה: כי מי כמוני. שיוכל למחות בידי: ומי יועידני. מי יקבע עמדי זמן מיוחד להלחם בי: ומי זה רועה. מי הוא הרועה אשר יעמוד לפני להציל נאנו מידי ר"ל מי הוא שיציל עמו מידי וכפל הדבר במ"ש: (כ) לכן. הואיל אין מי ימחה בידו ועצתו תקום לכן שמעו וגו': יושבי תימן. ר"ל העם מקור המגבה הוא מדרום א"י: אם לא. הוא ענין שבועה כמו אם לא בתים רבים (ישעיה ה)

[illegible]

לא לשון בלשת: יסחבום: ינררום: צעירי הצאן. בעיר העובדו סגבים ורבותינו דרשו פרס שהוא הצעיר בבני יפת: ישים: לשון שממה: (כב) בושה חמת וארפד. ערי ארם. כי שמעו שמועה רעה על דמשק שהיא ראש ארם כמה שנאמר כי ראש ארם דמשק (ישעיה ז) לכך נמוגו: בים דאגה דאגה דומה לדאגת הים: השקט לא יוכל · כל דאגה לשון יראה הוא: (כד) רפתה דמשק רפו ידיה מהלחם: ורטט: זיע: (כה) איך לא עוזבה. לא נתמלאת עפר סביב חומתה [illegible]

וּמַחְשְׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חָשַׁב אֶל־יֹשְׁבֵי
תֵימָן אִם־לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן
אִם־לֹא־יַשִּׁים עֲלֵיהֶם נְוֵהֶם׃
כא מִקּוֹל נִפְלָם רָעֲשָׁה הָאָרֶץ צְעָקָה
בְּיַם־סוּף נִשְׁמַע קוֹלָהּ׃ כב הִנֵּה
כַנֶּשֶׁר יַעֲלֶה וְיִדְאֶה וְיִפְרֹשׂ כְּנָפָיו
עַל־בָּצְרָה וְהָיָה לֵב גִּבּוֹרֵי אֱדוֹם
בַּיּוֹם הַהוּא כְּלֵב אִשָּׁה מְצֵרָה׃
כג לְדַמֶּשֶׂק בּוֹשָׁה חֲמָת וְאַרְפָּד כִּי־
שְׁמֻעָה רָעָה שָׁמְעוּ נָמֹגוּ בַּיָּם דְּאָגָה
הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל׃ כד רָפְתָה דַמֶּשֶׂק
הִפְנְתָה לָנוּס וְרֶטֶט הֶחֱזִיקָה צָרָה
וַחֲבָלִים אֲחָזַתָּה כַּיּוֹלֵדָה׃ כה אֵיךְ
לֹא־עֻזְּבָה עִיר תְּהִלָּה קִרְיַת מְשׂוֹשִׂי׃
כו לָכֵן יִפְּלוּ בַחוּרֶיהָ בִּרְחֹבֹתֶיהָ וְכָל־
אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה יִדַּמּוּ בַּיּוֹם הַהוּא
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ כז וְהִצַּתִּי אֵשׁ
בְּחוֹמַת דַּמָּשֶׂק וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בֶּן־
הֲדָד׃ כח לְקֵדָר ׀ וּלְמַמְלְכוֹת חָצוֹר
אֲשֶׁר הִכָּה נְבוּכַדְרֶאצּוֹר מֶלֶךְ־בָּבֶל
כֹּה אָמַר יְהוָה קוּמוּ עֲלוּ אֶל־קֵדָר
וְשָׁדְדוּ אֶת־בְּנֵי־קֶדֶם׃ כט אָהֳלֵיהֶם
וְצֹאנָם יִקָּחוּ יְרִיעוֹתֵיהֶם וְכָל־כְּלֵיהֶם
וּגְמַלֵּיהֶם יִשְׂאוּ לָהֶם וְקָרְאוּ עֲלֵיהֶם

דַּחֲשִׁיב עַל יָתְבֵי אַרְעָא דָרוֹמָא
אִם לָא יִגְרְרוּן וְיִקְטְלוּן תַּקִּיפֵי
עַמְמַיָּא אִם לָא יְצַדְּוּן עֲלֵיהוֹן
מְדוֹרֵיהוֹן׃ כא מִקָּל מַפַּלְתְּהוֹן
זָעַת אַרְעָא צְוָחְתָא בְּיַמָּא דְסוּף
אִשְׁתְּמַע קָלְהוֹן׃ כב הָא כְּנִשְׁרָא
דִּסְלִיק וּמִשְׁתְּדֵי כֵּן יִסַּק מַלְכָּא
בְּמַשִּׁרְיָתֵיהּ וְיִשְׁרֵי עַל בָּצְרָה
וִיהֵי לֵב גִּבָּרֵיהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי
בְּיוֹמָא הַהוּא כְּלֵב אִתְּתָא
דְּעָקָא לַהּ בְּחֶבְלָהָא׃ כג לְדַמֶּשֶׂק
בְּהִיתוּ יָתְבֵי חֲמָת וְאַרְפָּד אֲרֵי
בְּסוֹרָא בִּישָׁא שְׁמָעוּ אִתְבְּרוּ
דַּחֲלָא בְּיַמָּא וְזִיעָא אֲחַדְתִּינוּן
הָא כְּנַחְתֵּי יַמָּא דְּשָׁקְטִין וְלָא
יָכְלִין לְמָנָח׃ כד אִתְרַשְׁלוּ יָתְבֵי
דַמֶּשֶׂק אִתְפְּנִיאוּ לְמֵיעָרַק
וְשִׁפְלוּתָא אֲחַדְתִּינוּן עָקָא
וְחֶבְלִין אֲחָדוּנוּן הָא כְּחֶבְלִין
לִילֶדְתָּא׃ כה אֵיכְדֵין לָא
אִשְׁתְּבִיקַת קַרְתָּא מְשַׁבַּחְתָּא
כְּרַכָּא חֶדְוָאָה׃ כו בְּכֵן יִתְרְמוּן
עוּלֵימָהָא בִּרְחוֹבָהָא וְכָל גַּבְרֵי
עָבְדֵי קְרָבָא יִתַּבְּרוּן בְּעִדָּנָא
הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ כז וְאַדְלֵיק
אֶשָּׁתָא בְּשׁוּרֵי דַמֶּשֶׂק וּתְשֵׁיצֵי
בִּירָנְיָת בַּר הֲדָד׃ כח לְקֵדָר
וּלְמַמְלְכוֹת חָצוֹר דִּמְחָא
נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ קוּמוּ סַקוּ עַל קֵדָר וּבְזוּ
יַת בְּנֵי מַדִּינְחָא׃ כט מַשְׁכְּנֵיהוֹן
וְעֶדְרֵיהוֹן יִשְׁבּוּן יְרִיעָתְהוֹן וְכָל מָנֵיהוֹן וְגַמְלֵיהוֹן יִסְבוּן לְהוֹן וְיִתְכַּנְּשׁוּן עֲלֵיהוֹן דְּקָטְלִין

[illegible]

מצודת דוד

(כ) ור״ל הענין היא בשבועה אשר צעירי הצאן יגררום מארצם והוא פרס שהוא בבני יפת וכן אמרו רז״ל עתידה וכו׳ שתפול ביד פרס (יומא י): אם לא ישים. [illegible] (כא) מקול [illegible]

מצודת ציון

[illegible]

בְּחַרְבָּא מִסְחוֹר סְחוֹר׃ ל עֲרוֹקוּ
גְלוֹ לַחֲדָא אַרְחִיקוּ לְמִתַּב יָתְבֵי
חָצוֹר אֲמַר יְיָ אֲרֵי מְלַךְ עֲלֵיכוֹן
נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל
מַלְכָּא וְחַשִּׁיב עֲלֵיכוֹן מַחְשְׁבָא׃
לא קוּמוּ סַקוּ עַל עַמָּא דְיָתְבִין
שְׁלֵיוָא שָׁרַן לְרוֹחְצָן אֲמַר יְיָ
לֵית לְהוֹן דָשִׁין וְעַבְרִין
בִּלְחוֹדֵיהוֹן שָׁרַן׃ לב וִיהוֹן
גַמְלֵיהוֹן לְבִזָּא וַהֲמוֹן גֵיתֵיהוֹן
לַעֲדֵי וְאֶבַדְּרִינוּן לְכָל רוּחַ מַקְפֵי
פָתָא וּמִכָּל עִבְרֵיהוֹן אַיְתֵי
תְּבַרְהוֹן אֲמַר יְיָ׃ לג וּתְהֵי חָצוֹר
לִמְדוֹר יָרוֹדִין צָדוּ עַד עָלְמָא
לָא יְתֵיב תַּמָּן אֱנָשׁ וְלָא יִתְיְתֵיב
בָּהּ בַּר אֱנָשׁ׃ לד דַהֲוָה פִּתְגָם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה
נְבִיָּא עַל עֵילָם בְּרֵישׁ מַלְכוּת
צִדְקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה לְמֵימַר׃ לה כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת הָא אֲנָא תָּבַר יָת
תְּקוֹף עֵילָם רֵישׁ גְּבוּרְתְּהוֹן׃
לו וְאַיְתֵי עַל עֵילָם אַרְבַּע מַלְכְּוָן
מֵאַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא וְאֶבַדְּרִינוּן
לְכָל רוּחַתָּא הָאִלֵּין וְלָא יְהֵי
עַם דְלָא יְהָכוּן לְתַמָּן מְטַלְטְלֵי
עֵילָם׃ לז וְאֶתְבַּר יָת עֵילָם
קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וּקְדָם
דְבָעַן לְמִקְטַלְהוֹן וְאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן
בִּישָׁא יָת תְּקוֹף רוּגְזִי אֲמַר יְיָ
וְאֶגְרֵי בָּתְרֵיהוֹן דְקַטְלִין בְּחַרְבָּא
עַד דַאֲשֵׁיצֵי יָתְהוֹן׃ לח וְאֶשְׁוֵי
כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי בְּעֵילָם וְאוֹבֵיד
מִתַּמָּן מְלַךְ וְשִׁלְטוֹן אֲמַר יְיָ׃
לט וִיהֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא אָתֵיב יָת
גָלוּת עֵילָם אֲמַר יְיָ׃ א פִּתְגָמָא
דְמַלֵּיל יְיָ עַל בָּבֶל וְעַל אֲרַע
כַּסְדָאֵי בְּיַד יִרְמְיָה נְבִיָּא׃ ב חַוּוּ
בְעַמְמַיָּא וּבַסְרוּ וּזְקוּפוּ אָתָא
בַּסָרוּ לָא תְמַנְעוּן אֱמָרוּ
אִתְכְּבִישַׁת בָּבֶל בְּהִיתוּ דְפָלְחִין
לְבֵל אִתְבָּרוּ דְפָלְחִין לִמְרוֹדַךְ
בְּהִיתוּ צַלְמָנָהָא אִתְבָּרָא

מָגוֹר מִסָּבִיב׃ ל נֻסוּ נֻּדוּ מְאֹד
הֶעְמִיקוּ לָשֶׁבֶת יֹשְׁבֵי חָצוֹר נְאֻם־
יְהוָה כִּי־יָעַץ עֲלֵיכֶם נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל עֵצָה וְחָשַׁב עֲלֵיהֶם
מַחֲשָׁבָה׃ לא קוּמוּ עֲלוּ אֶל־גּוֹי שְׁלֵיו
יוֹשֵׁב לָבֶטַח נְאֻם־יְהוָה לֹא־דְלָתַיִם
וְלֹא־בְרִיחַ לוֹ בָּדָד יִשְׁכֹּנוּ׃ לב וְהָיוּ
גְמַלֵּיהֶם לָבַז וַהֲמוֹן מִקְנֵיהֶם לְשָׁלָל
וְזֵרִתִים לְכָל־רוּחַ קְצוּצֵי פֵאָה וּמִכָּל־
עֲבָרָיו אָבִיא אֶת־אֵידָם נְאֻם־יְהוָה׃
לג וְהָיְתָה חָצוֹר לִמְעוֹן תַּנִּים שְׁמָמָה
עַד־עוֹלָם לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־
יָגוּר בָּהּ בֶּן־אָדָם׃ לד אֲשֶׁר הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־
עֵילָם בְּרֵאשִׁית מַלְכוּת צִדְקִיָּה
מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר׃ לה כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי שֹׁבֵר אֶת־קֶשֶׁת
עֵילָם רֵאשִׁית גְּבוּרָתָם׃ לו וְהֵבֵאתִי
אֶל־עֵילָם אַרְבַּע רוּחוֹת מֵאַרְבַּע
קְצוֹת הַשָּׁמַיִם וְזֵרִתִים לְכֹל הָרֻחוֹת
הָאֵלֶּה וְלֹא־יִהְיֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא־
יָבוֹא שָׁם נִדְּחֵי עוֹלָם׃ לז וְהַחְתַּתִּי
אֶת־עֵילָם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם וְלִפְנֵי
מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהֵבֵאתִי עֲלֵיהֶם
רָעָה אֶת־חֲרוֹן אַפִּי נְאֻם־יְהוָה
וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד
כַּלּוֹתִי אוֹתָם׃ לח וְשַׂמְתִּי כִסְאִי
בְּעֵילָם וְהַאֲבַדְתִּי מִשָּׁם מֶלֶךְ וְשָׂרִים
נְאֻם־יְהוָה׃ לט וְהָיָה ׀ בְּאַחֲרִית
הַיָּמִים אָשׁוּב אֶת־שְׁבִית עֵילָם
נְאֻם־יְהוָה׃

נ א הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֶל־בָּבֶל אֶל־אֶרֶץ כַּשְׂדִּים בְּיַד
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃ ב הַגִּידוּ בַגּוֹיִם
וְהַשְׁמִיעוּ וּשְׂאוּ־נֵס הַשְׁמִיעוּ אַל־
תְּכַחֵדוּ אִמְרוּ נִלְכְּדָה בָבֶל הֹבִישׁ
בֵּל חַת מְרֹדָךְ הֹבִישׁוּ עֲצַבֶּיהָ חַתּוּ

עליכם קרי · ג' מ"ל כלו שלאנן ושליו · ב' א' מ"ל וא' חסר · ג' ופטם סיפ לו · ג' מנהון ר"פ י' ו' כ"ו · ג' כ"כ · עילם קרי ג' · אשיב קרי שבות ק' · פ · ג' · ל'

רד"ק

(ל) נסו נדו . כבר פירש ענין הפ' בנבואת אדום : (לא) קומו אל גוי שליו . כמו שלו פירושו אלא שזה משקל אחר כמו שליו בפלס שלאר שאר ועיר ונכתב בו יו"ד הסמך כמו בזעיר : (לב) והיו קצוצי פאה . יהיו קצוצים לכל פאה מענין קץ כי הפאה היא קץ וסוף : (לד) אשר היה . אמרו רבותינו ז"ל כי עילם עזרו את הכשדים ובאו עמהם לצרת לישראל לפיכך נאמרה עליהם נבואה זו : (לה) כה אמר ה' . קשת עילם , ר"ל חוזקם ותקפם כמו שהקשת חוזק השולח אותו וכן תירגם יונתן תקוף : (לו) והבאתי . ארבע רוחות , כאילו ארבע רוחות יבוש ואת הרוח תזרה אותם לרוח שכנגדה ושכנגדה אלה כן יהיו מפוזרים בכל מקום וי"א ד' רוחות ארבע מלכיות : נדחי עולם . בדגש הדל"ת לתכרון פ"א הפעל נדחי ישראל יכנס רפה הדל"ת : עולם . כתיב בוי"ו עילם קרי ביו"ד ואותיו' אהוי מתחלפות : (לז) והחתתי . בא על דרך השלם ודגש התי"ו להתרומם לחסרון תי"ו למ"ד הפעל שרשו חתת ענין שבר : את חרון אפי , על שהרעו לישראל : (לח) ושמתי כסאי בעילם . כיון שאאביד ממנה מלך ושרים וידעו כי מאתי הוא כאילו שם כסאי ואמליך עליה מלך ורז"ל פירשו הפסוק על דבר ושתי ודבר המן ובניו כי בכל היה הסבה מהאל להטיב לישראל בגלותם ופי' מלך זה ושתי ושרים זה המן ועשר בניו . והו ושמתי כסאי בעילם כי הכל ידעו כי מיו' היתה התשועה הזאת : (לט) והיה באחרית הימים . פי' בנבואת מואב : אשוב . כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד וכן שבית כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד : (א) הדבר אשר דבר ה' אל בבל אל ארץ כשדים : (ב) הגידו בגוים . לפי שנבוכדנאצר השמיד כל הגוים אמר שיבשרו בשורה זו בגוים : הובישו בל חת מרודך . אלה היו אלהי בבל ואמר הרי הם כאילו הובישו עתה וחתו כי לא יוכלו להציל את עובדיהם : חת . פעל עבר בשקל תם

נ

בל בבבל : בדד ה' וסימ' בדד ישׁ' מחוץ למחנה · א' בדד יתנו וישכן ישראל בטח . כי עיר בצורה · קומו עלו אל גוי שליו. לא ישבתי בסוד משחקים . איכה ישבה בדד · ישב בדד וידם : צדקיהו ו' וסימ' ויעש לו צדקיה בן כנענה דמלכים . ואל צדקיה מלך יהודה . ויהי בשנה התיא בראשית · ביד אלעשה בן שפן . בראשית מלכות צדקיה מלך יהודה · ובני יהויקים יכניה · וא' וצדקיה ובן חכליה וצדקיהו: אשיב ג' דכתיב אשוב וסי' כי הנה בימים ההמה . גם זרע יעקב ודוד עבדי · והיה באחרית הימים אשיב את : שבות דכתיב שבית ו' בקריאה וסימ' לכן כה אמר אדני ה' עתה אשיב את. וה' שב שבות איוב בהתפללו · והיה באחרית הימים אשיב את שבות סדום ובנותיה ג' בפסוק וא' חילוף כתיב שבות וקרינן שבית וסימ' רצית ה' ארצך · כל ג' בקרי' וסי' ופקדתי על בל בבבל . ואמרו נלכדה בבל הוביש בל · כרע בל

רש"י

ל"א לשון יראה : (ל) כי יעץ עליכם וגו' . ומה היא העצה קומו עלו אל גוי שליו . (לא) בדד ישכונו : בטח ביחידות אין צריכין להתאסף ולישב ברוב אדם שאין יראים שיבוא אויב עליהם : (לב) קצוצי פאה : מוקצים מקצה אל קצה הרוחות : (לה) את קשת עילם . את תקות עוזם (ס"א חוזק עילם) : ראשית גבורתם : מיטב גבורתם : (לח) ושמתי כסאי . מטור שלי : (ב) ושאו נס . פירש"א בלפ"ז סי' אסיפה הוא : בל ומרודך . שמות עבודת כוכבים של בבל : גוי

תולדות אהרן כסאי בעילם . מגלה י' (פסחים פז) :

מצודת דוד

יקראו אליהם פחד ר"ל יפחידו אותם מכל עבר : (ל) נסו נדו . כאלו הנביא מזהירם לאמר להם נסו ממקומכם והיו נדים למקום רחוק מאד ושבו בעמקי המערות להסתר : (לא) קומו . ר"ל וזאת היא העצה והמחשבה שאמר לעמו קומו אל גוי היושב בשלום ואין לו מלחמה עם מי לנסות כאמור ונזכר : לא דלתים . אינו יושב בערי מבצר המסוגרים בדלתים ובריח : בדד ישכונו . אינם שוכנים מאוספים יחד כי אם כל אחד לבדו כי אין פחד אויב עד עליהם : (לב) וזריתים . אפזרם לכל עבר בקצות הפאה שבעולם : ומכל עבריו : מכל צד אביא להם אידם ויהיו מסובבים בו : (לג) והיתה חצור . הוא מקום המושל על כל בני קדר שוכני אהלים : ולא יגור . אף דרך עראי : (לד) אל עילם . אל עילם והיא ממלכות מדי : (לה) את קשת . לפי שהיו מומחי קשת וזהו היה עיקר גבורתם לכן אמר במפלתם שישבור קשתם אשר היא ראשית גבורתם : (לו) והבאתי וגו' : ר"ל יתפזרו בכל ארבע רוחות וקצות העולם כאלו הרוחות ישאו מכל עבר לפזרם אל העבר שממולו : לכל הרוחות האלה : אשר באה הרוח משם כי כ"א ישאם אל העבר שממולו : ולא יהיה הגוי . לא יהיה שום אומה בעולם אשר לא וגו' : (לז) והחתתי . אשבור את עילם : ושלחתי . אל המקומות אשר ימלטו משם : (לח) ושמתי כסאי . ר"ל אין מי ימשול בעילם כי אם אני לבד כי משם אאבד שרים ולא יהיה מי למשול : (לט) באחרית הימים . ר"ל אחר זמן רב : אשיב את שבות . אשוב לארצם את השבוי של עילם . נ (א) אל בבל אל ארץ כשדים . על בבל ועל ארץ כשדים : (ב) הגידו . הנה המבשרים מדמות הגידו בין הגוים בשורה זו מחורבן בבל כי לשמחה יחשב לכם על כי הם החריבו עמים רבים : ושאו נס . כולם למען ישמעו

מצודת ציון

מגור . ענין פחד : (לא) שליו . מל' שלוה : בריח . הוא כעין מטה המסגר הדלתות : בדד . יחידי כמו לבדד לבטח (תהלים ד') : (לב) והמון . ענין רבוי : וזריתים . ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב') : קצוצי . מלשון קצה . פאה . צד ועבר : עבריו . צדדיו : אידם . ענין שבר ומקרה רעה : (לג) למעון . ענין מדור כמו ה' מעון אתה (תהלים צ) : תנים . מין נחש : יגור . ענין דירה : (לה) ראשית . ר"ל מיטב וכן ראשית תבואתה (לעיל ב) : (לו) רוחות . רוח הנושב : הרוחות . ענין פאה ועבר : (לז) והחתתי . ענין שבר כמו חתתה קשתותם (לקמן נ"א) : (לט) באחרית . בסוף : שבות . מל' שבי : (ב) נס . תורן ארוך ומשים בראשו וסוא עשוי לרמוז בו לאסיפה : תכחדו . ענין העלמה כמו אל נא תכחד ממני (ש"א ג) : הובישו . מל' בושה : בל מרודך . שמות

תם עונך שרשו תחת חתו מלמעל : (ג) כי עלה גוי מצפון . מדי ופרס : (ד) ההמה . כי כשתחרב בבל יצאו ישראל מהגלות על ידי כורש מלך פרס : יבאו בני ישראל המה ובני יהודה יחדו . פי' המה אותם שהיו בגלות בבל עם יהודה ובנימין כי כשגלו עשרת השבטים נפזרו בארץ פעמים מפוזרים כמו שכתוב בדברי הימים ויחשבו ועל אותם בני ישראל אומר שגלו עם יהודה לבבל והם יצאו עמהם כשעלו מבבל ע"י ידי כרש מלך פרס : הלוך ובכה : משמחה בשובה לארצם כי יש בכי של שמחה כמו בבכי יבאו כמו וישק לרחל וישא קולו ויבך , ויבך על צואריו עוד : (ה) ציון ישאלו . בשובם מגלות בבל ישאלו זה לזה דרך ציון : דרך הנה . דרך המקום הזה כמו לא אתה שלחתם אותי הנה והדומים לו : ובאו ונלוו אל ה' . כל אחד יאמר לחברו באו ונלוו אל ה' , ונלוו צווי בא על דרך העבר וכן ונלוו אל ה' ונקבצו הפסח צווי נלוו ונקבצו וי"מ באו ונלוו עבר מ הב לעתיד ויתון ויתוספון על עמא דיי' ויגזר לכון קיים עלם דלא יפסוק דעמו

גְּלּוּלֶיהָ : ג כִּי עָלָה עָלֶיהָ גּוֹי מִצָּפוֹן
הוּא־יָשִׁית אֶת־אַרְצָהּ לְשַׁמָּה וְלֹא־
יִהְיֶה יוֹשֵׁב בָּהּ מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה
נָדוּ הָלָכוּ : ד בַּיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת
הַהִיא נְאֻם־יְהוָה יָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
הֵמָּה וּבְנֵי־יְהוּדָה יַחְדָּו הָלוֹךְ וּבָכוֹ
יֵלֵכוּ וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם יְבַקֵּשׁוּ :
ה צִיּוֹן יִשְׁאָלוּ דֶּרֶךְ הֵנָּה פְנֵיהֶם בֹּאוּ
וְנִלְווּ אֶל־יְהוָה בְּרִית עוֹלָם לֹא
תִשָּׁכֵחַ : ו צֹאן אֹבְדוֹת הָיָה עַמִּי
רֹעֵיהֶם הִתְעוּם הָרִים שׁוֹבְבִים מֵהַר
אֶל־גִּבְעָה הָלָכוּ שָׁכְחוּ רִבְצָם : ז כָּל־
מוֹצְאֵיהֶם אֲכָלוּם וְצָרֵיהֶם אָמְרוּ לֹא
נֶאְשָׁם תַּחַת אֲשֶׁר חָטְאוּ לַיהוָה נְוֵה־
צֶדֶק וּמִקְוֵה אֲבוֹתֵיהֶם יְהוָה : ח נֻדוּ
מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמֵאֶרֶץ כַּשְׂדִּים יֵצֵאוּ
וִהְיוּ כְּעַתּוּדִים לִפְנֵי־צֹאן : ט כִּי הִנֵּה
אָנֹכִי מֵעִיר וּמַעֲלֶה עַל־בָּבֶל קְהַל־
גּוֹיִם גְּדֹלִים מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְעָרְכוּ לָהּ
מִשָּׁם תִּלָּכֵד חִצָּיו כְּגִבּוֹר מַשְׁכִּיל לֹא
יָשׁוּב רֵיקָם : י וְהָיְתָה כַשְׂדִּים לְשָׁלָל
כָּל־שֹׁלְלֶיהָ יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה :
יא כִּי תִשְׂמְחִי כִּי תַעַלְזִי שֹׁסֵי נַחֲלָתִי
כִּי תָפוּשִׁי כְּעֶגְלָה דָשָׁא וְתִצְהֲלִי

טַעֲוָתְהָא : ג אֲרֵי סְלִיק עֲלַהּ עַם
מֵאַרְעָא צִפּוּנָא הוּא יְשַׁוֵּי יַת
אַרְעַהּ לְצָדוּ וְלָא יְהֵי יָתֵיב בַּהּ
מֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא אִטַּלְטָלוּ
גְּלוֹ : ד בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וּבְעִדָּנָא
הַהִיא אֲמַר יְיָ וְיִתְחַבְּרוּן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אִנּוּן וּבְנֵי יְהוּדָה כַּחֲדָא
בְּמִגְלֵיהוֹן כַּד הֲווֹ בָּכַן גְּלוֹ
וּבְמִתְבֵיהוֹן מֵאֲרַע גָּלְוָתְהוֹן
פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָהוֹן יִתְבְּעוּן :
ה לְצִיּוֹן יְשָׁאֲלוּן לְמֵיזַל אוֹרְחָא
מְכַבְּשָׁא קֳדָמֵיהוֹן יֵיתוֹן
וְיִתּוֹסְפוּן עַל עַמֵּיהּ דַיְיָ וְיִגְזַר
לְהוֹן קְיָם עָלַם דְּלָא יִפְסוּק :
ו עָאן מְבַדְּרָא הֲווֹ עַמִּי מַלְכַיָּא
טַלְטְלוּנוּן שִׁלְטוֹנַיָּא בְּזוֹנוּן
מְטוּר לְרָמָא גְּלוֹ אִתְנְשִׁיאוּ
מְבֵית רוּחְצָנֵיהוֹן : ז כָּל
דְּאַשְׁכְּחוּנוּן בְּזוֹנוּן וְסַנְאֵיהוֹן
אָמְרִין לֵית עֲלָנָא חוֹבָא חֲלַף
דְּחָבוּ קֳדָם יְיָ אִתְרְחִיקוּ מִמְּדוֹר
קוּדְשֵׁיהּ וְסִבּוּר אֲבָהָתְהוֹן יְיָ :
ח גְּלוֹ מִגּוֹ בָבֶל וּמֵאֲרַע כַּסְדָּאֵי
פּוּקוּ וַהֲווֹ כְּרַבְרְבִין בְּרֵישׁ עַמָּא :
ט אֲרֵי הָא אֲנָא מַיְתֵי וּמַסֵּיק
עַל בָּבֶל מַשְׁרִית עַמְמִין סַגִּיאִין
מֵאַרְעָא צִפּוּנָא וִיסַדְּרוּן עֲלַהּ
קְרָב מִתַּמָּן תִּתְאֲחֵד גִּרְרוֹהִי
כִּגְבַר מַתְכִּיל לָא תְיבִין רֵיקָן :
י וּתְהֵי אֲרַע כַּסְדָּאֵי לְבִזָּא כָּל
בָּזְזָהָא יִסְבְּעוּן אֲמַר יְיָ : יא אֲרֵי
תֶחְדּוּן וַאֲרֵי תְבוּעוּן בְּזוֹזֵי אַחְסַנְתִּי אֲרֵי תְרוּצוּן כְּעֶגְלֵי רִבְקָא וּתְטוּלוּן כְּגִבָּרַיָּא :

ובכו' מ"ל בסיפר' · ס' כתיב ו' · היו ק' · שובבים ק' · נדו ד' מ"ל בנביא' · צאו ק' · ישמחו ק' · תעלזו ק' · תפושו ק' · תצהלו ק'

ג) גוי מצפון . מדי ופרס : ה) דרך הנה : דרך המקום הזה ירושלים יסבו פניהם כשתחרב בבל ויצאו מתוכה ברשיון כורש מלך פרס : (ו) רועיהם התעום : גדוליהם התעום מעלי : הרים שובבים אל ההרים אל עבודת כוכבים שבהרים . שובבים אגוויישלנ"ץ בלע"ז שובבום גדוליהם . וי"ת הרים שובבים שלטונים בזונון : (ז) ומקוה אבותיהם . וסבור אבהתהון : (ח) נודו מתוך בבל : מעתה לאו משם . כעתודים לפני צאן . דרך העתודים ללכת לפני העדר בראש העזים : (ט) וערכו לה . ויסדרון עלה קרב · (יא) שוסי נחלתי : בוזזי נחלתי : כי תפושו · ל' שימן : כעגלה דשה · הדשה בתבואה ואוכלת

קורא נבו : ונלוו ד' בקריאה וסימ' ונלוו עליך ושמרו את משמרת אהל מועד · ואת ציון ישאלו דרך הנה פניהם . ונלוו גוים רבים אל ה' · ונלוו עליה' רבים בחלקלקות : מעלה ומעלה ה' פתחין וסי' ויהי שמואל מעלה העלה . הנני מעלה לה ארוכה · ולכהנים הלוים לא יכרת · ולכן הנה אדני מעלה עליכם והשבתי למואב נאום ה' · סע.. ולהב חרב וברק חנית מעלה נשיאים מקצה . כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל . וסי' בלשון ארמי שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואביא וברק ברקים

בזה פילו עמהם גרים כשלותם מבבל וכן אמר בנבואת בבל מישעיה ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב והם כי הוא לעתיד הוא בפסוק כשלותם מבבל ואליו לעתיד בימות המשיח כמו שפי' שם : (ו) צאן אובדות . שאין מבקש אותן כן היו עמי עד אותו הזמן שתחרב בבל כי אז ישים להם דורש ומבקש : היה עמי . כתיב על דרך כלל הוא קרי על דרך פרט : רועיה' התעום . מלכיה' היו סבת אבדתם והם התעום שהלכו בדרך הרעה : הרים שובבים : כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו ואותיו' אה"וי מתחלפות וענינו ענין גרוש וגלות וכן כי שבבים יהיה על דעת רבי יונה פירושו אל ההרים גרשום והלכום וים לפרש שגרום והתעום בלכתם בגלות מהר אל הר ומהר אל גבעה וכן כי שבבים יהיה ענין שבר וכתיבתם וכן ושבבתיך והשאתיך : (ז) כל מוצאיהם אכלום ואין כונתם להם גרות : אמרו לא נאשם . אין עלינו אשם בהרע להם תחת אשר חטאו וזה דבר הנביא אומר להם למה באה להם כל הרעה הזאת . נוה צדק . שהיה להם נוה צדק ומעון אם היו עושים רצונו : ומקוה אבותיהם ה' . וכן היה מקוה אבותיהם שהיו בוטחים בו ומקוים אליו הוא היה להם מקום שהיו מוצאים תקותם בו : (ח) נדו . אמר כנגד ישראל נדו : מתוך בבל יצאו . כתיב מדבר שלא לנכח וקרי אלו מדבר לנכח ענין אחד : והיו כעתודים לפני צאן . היו בצאתכם כמו העתודים שהולכים לפני הצאן כן תהיו אתם בלא פחד ובלא יראתם וי"ת והוו כרברבין בריש עמא : (ט) כי הנה . וערכו לה משם תלכד , במקום שיערכו מלחמה משם ילכדו אותה לא יצטרכו ללכת אל מקום אחר : חציו כגבור משכיל · אמר הקבה הזה שיעלו על בבל יהיו כאלו גבור משכיל שלא ישובו ריקם בירותו שלא יהרג כן יהיו חצי כל הבאים על בבל משכיל שאל יוצא כגבור משכיל בהרגו ואם נהרג שכולה : (י) והיתה כשדים . פי' ארץ כשדים וכן תירגם יונתן ארע כשדאי או פי' עדת כשדים : (יא) כי תשמחי . כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו וכן תעלזי תפושי ותצהלי כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והכתוב שהוא כנוי הנקבה כנגד בבל אומר על הכנסה דרך כלל והקרי כנוי הרבים כנגד יושבי בבל דרך פרט אמר אתם שוסי נחלתי הייתם שמחים ועלזים בהחריבכם ארצי והייתם פשים ורבים בטוב ארצי

מצודת ציון

שמות גלולי בבל : חת . ענין שבירה כמו והחתתי את עילם (לעיל מט) : גלוליה . כן יקראו הגלולים על כי מעליב לב עובדיהם נועקים אליו ואינם נענים . (ג) ישית . ענין שימה כמו אם כופר יושת עליו (שמות כ"א) : נדו . מלשון נדידה . (ה) הנה . לפה ולכאן : ונלוו . ענין התחברות כמו ונלוה הגר (ישעיה י"ד) : ברית . ענינו בכ"מ דבר המתקיים . (ו) התעום . מלשון תועה : שובבים . ענינו ההליכות בדרך הלב כמו הולך שובבים (לעיל ג') : רבצם . ענין מקום שחיה לנוח כמו כרע רבץ כארי (בראשית מ"ט) : (ז) וצריהם . אויביהם : נאשם . מלשון אשמה ועון : תחת . בעבור : נוה . ענין מדור : ומקוה . מל' תקוה ותוחלת : (ח) נדו . מל' נדידה : כעתודים . הם הזכרים מן העזים : (ט) מעיר . מל' התעוררות : קהל . קבוץ עם : וערכו . ענין סדור המלחמה : משכיל . מלשון שכול והרג כמו ומשכלת גוייך היית (יחזקאל ל"ו) : לא ישוב ריקם . אחז כמשל מבן אדם ההולך מי לעשות דבר וחוזר לפעמים ריקם וכן לא ישוב אלי ריקם (ישעיה נ"ה) : (י) לשלל . ענין בזה : (יא) תעלזו . ענין שמחה : שוסי . ענין בזה ושלל כמו ומשסיהם שסו למו (תהלים מ"ד) : תפושו . ענין רבוי ור"ל רבוי השבר כמו ופשתם כעגלי מרבק (מלאכי ג) : דשא . מלשון דשה והוא מלא"ף במקום ה"א : ותצהלו . ענין הרמת קול שמחה כמו צהלו מים (ישעיה כ"ד) : כאבירים . סוסים חזקים וכן מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה') :

מצודת דוד

כולם ויפתו : אל מכחדו . אל תעלימו דבר . בם מגודל החורבן : הובש בל . הבושה בל נתביים ומרודך נשבר ולא יוכלו להציל את עמם : הובישו וכו' . כל הפסילים נתביישו ונשברו : (ג) גוי מצפון . הם מדי ופרס השוכנים בפאת צפון במקצוע צפונית מזרחית : נדו הלכו . נדו משם והלכו בגולה : (ד) בני ישראל . הם הנשארים בארץ אחרי גלות עשרת השבטים ונספחו עם בני יהודה ובנימין וגלו עמהם לבבל : המה וכו' . ר"ל בני ישראל ובני יהודה יבואו יחד : הלוך ובכו ילכו . בתשובה ובתחנונים ילכו ואת ה' יבקשו לשאול ממנו עזר ודרך מנוחה : (ה) ציון ישאלו : את הדרך ההולך לציון ויסבו פניהם דרך פה : בואו . ר"ל אמרו אלו לאלו באו ונתחברו אל ה' בברית המתקיים עד עולם ולא תשכח עוד : (ו) צאן אובדות . הוא תמאר הנביא בשם ה' לאמר הנה עד הנה היו עמי כצאן האובד מן הנעדר כי גדוליהם ההטעים בדרכי תועה ודומים ללכת בהרים בנעלות הרים ר"ל פנו מדרך ה' ובגלוליהם התעום ללכת בדרך רע : מהר . ולכן הלכו מהר אל גבעה ושכחו מקום רבצם ודלא לומר לכן הלכו בגולה על ההרים ונגרשו מארצם : (ז) כל מוצאיהם . ר"ל והיו כצאן התועה ומופקר שכל המוצא אותם יאכלם : וצריהם . האויבים אמרו לא יהיה לנו אשמה על מה שאנו אוכלים אותם בעבור אשר חטאו לה' שהוא נוה ומקוה הצדק כולו והוא תוחלת אבותיהם והוא מילא תקותם וכמו הוא ה' המורה שהוא מושל בכל והואיל וחטאו לו ראוים המה לאבדון ולא נאשם בהם : (ח) נודו . ומעתה נודו מתוך בבל : כעתודים . מהרו ללכת מהם כמו העתודים ההולכים לפני עדר הצאן ר"ל אף אם רבים ישארו בבבל אתם הטובים מהרו ללכת : (ט) מארץ צפון . הם מדי ופרס : וערכו לה . יערכו עליה מלחמה וממקום המקום שיערכו עליה משם תלכד ולא יצטרכו ללכת ממקום אל מקום : חציו . כל הקלע הבא יהיה כגבור המשכיל והוא ירה אנשים שלא ישוב ריקם מבלי להמית את מי כן יהיה כל מי שלל הבבל ישבעו : ישבעו . ר"ל הרבה שלל ישללו בה : (יא) כי תשמחו

באבירים : יב בושה אמכם מאד
חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים
מדבר ציה וערבה : יג מקצף יהוה
לא תשב והיתה שממה כלה כל
עבר על־בבל ישם וישרק על־כל־
מכותיה : יד ערכו על־בבל ׀ סביב (כ' חד מ"ל וחד חסר)
כל־דרכי קשת ידו אליה אל־
תחמלו אל־חץ כי ליהוה חטאה : (כ')
טו הריעו עליה סביב נתנה ידה נפלו
אשויתיה (אשיותיה ק') (ל' ומ"ל) נהרסו חומותיה כי נקמת
יהוה היא הנקמו בה כאשר עשתה
עשו־לה : טז כרתו זורע מבבל (כ' מ"ל עולה יקצור)
ותפש מגל בעת קציר מפני חרב
היונה איש אל־עמו יפנו ואיש
לארצו ינוסו : יז שה פזורה ישראל (ל')
אריות הדיחו הראשון אכלו (ס"ג)
מלך אשור וזה האחרון עצמו (ל')
נבוכדראצר מלך בבל : יח לכן כה־ (ג' בטעם)
אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
הנני פקד אל־מלך בבל ואל־ארצו (ד' בגעיא)
כאשר פקדתי אל־מלך אשור :
יט ושבבתי את־ישראל אל־נוהו ורעה הכרמל והבשן ובהר (ל' וחסר · ס"ים)
אפרים והגלעד תשבע נפשו : כ בימים ההם ובעת ההיא (ת')
נאם־יהוה יבקש את־עון ישראל ואיננו ואת־חטאת יהודה (ל' י"כ · ז' חסר)

יב בהיתת כנישתכון לחדא
אתברת מדינתכון הא סופהון
דעממיא מדבר צדי וחרוב :
יג על דארגיזת בבל קדם יי לא
תתיתב ותהי לצדו כלה כל
דיעבר על בבל יבהי ויניד על
כל מחתהא : יד סדרו על בבל
סחור סחור כל מתחי קשתא
שדו בה לא תחוסון על גרריא
ארי קדם יי חבת : טו יבבו
עלה סחור סחור אתמסרת
בידיהון נפלת אשיתהא
אתפגרא שורהא ארי פורענות
עמא דיי היא אתפרעו מנה
כמה דעבדתא עבידו לה :
טז שיצו מלכא מבבל ואחדו
חרבא בעדן קטול מן קדם חרב
סנאה דהיא כחמר מרויא גבר
לעמיה יתפנון וגבר לארעיה
יערקון : יז עם מבדרא ישראל
מלכיא טלטלינון קדמאה שליט
בהון מלכא דאתור ודין בתראה
אספינון נבוכדנאצר מלכא
דבבל : יח בכן כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל הא
אנא מסער על מלכא דבבל
ועל ארעיה כמא דאסערית
על מלכא דאתור : יט ואתיב ית
ישראל לאתריהון ויתפרנסון
בארעא כרמלא מתנן ובטור
בית אפרים וגלעד ומקדשא
תשבע נפשהון : כ ביומיא האינון ובעידנא ההיא אמר יי יתבעון ית חובי ישראל וליתינון וחטאי בית יהודה

ואוכלת תמיד : (יב) אמכם · כניסתכם : אחרית . אתם הכשדים אם ראשיתכם גדול אחרותכם יהיו מדבר : (יד) ידו אליה : זרקו לה אבנים כמו וידו אבן בי (איכה ג): (טו) נתנה ידה · כאדם שאין בו כח ומושיט יד לכל מי שרוצה לבקש רחמים ועזרה וכן מצרים נתנו יד (שם ה) הושטנו יד למצרים לבקש מהם עזרה : אשויתיה . חוזק יסודותיה וכן ואשי יתותו (עזרא ד) ובלשון משנה כגון אלו החופרים לאושין וכן ותתאוששו והתחזקו : כאשר עשתה : לעיר ה' : (טז) כרתו זורע . שיצאו מלכא מבבל ואחידו חרבא בעידן קטול : (יז) הראשון אכלו . שהגלה י' השבטים : עצמו · גרם גירם עצמותיו שגמר השיריים יהודה ובנימין עצמו דישושא"ר בלעז: (יט) ורעה הכרמל · ל' מרעה:
מרתים

בבבל : מכותיה ב' מ"ל וסימ' כי אנושה מכותיה · כל עובר על בבל ישום וישרוק : זורע ב' מ"ל וסימ' זורע עולה יקצר און · כרתו זורע מבבל . כל לשון פקידה על במ"ר אל וסימן הנני פוקד אל אמון מנוא : הנני פקד אל מלך בבל ואל ארצו ב' בפסוק · פקדות אל

תולדות אהרן בושה אמכם . ברכות מז (ברכות יג) .

כמו עגלה דשנה והייתם לצלים ושמחים כמו אבירי' בנחלתם שמלחמה ואתם לא בגבורתכם נלחמתם את עמי כי אם מפני חרוני שהיה עליהם : תפושו · ענין ריבוי ר"ל רבוי הבשר ובריאות כמו ויאלתם וספתם בעגלי מרבק : כעגלה דשא · כעגלה שהיא תמיד רועה בדשא שהיא שמנה ובריאת בשר ודשא כתוב באל"ף והוא תאר במקום ה"א הנקבה ואל"ף הפרש נגרעה או נפלה הה"א והקמץ סימן נפילתה וכן היולה מלפני הצליע ומשפטו דשאה כפלה מלאה או דשאה כפלה חכמה ובמקצת ספרים הוא כתוב בה"א ופי' מענין דיש ופירש כעגלה שהיא דשה שהיא אוכלת כל היום מדישה לא כעגלה שהיא חורשת שאיננה אוכלת ויונתן תירגם אורי פרולין כעגלי רבקא :(יב) בושה אמכם מאד · מן השמחה שהייתם שמחים כשהייתם שוסים נחלתי תהיו עתה בושים כשיבאו אחרים ויבוסו אתכם ופירוש אמכם היא כניסתכם וקהילתכם וכן ריבו באמכם ופירש יונתן אמכם כנשתכון ופירש יולדתכם מדינתכון : הנה אחרית גוים · ואחרית גוים מלכות בבל סופה שתהי' ארצם מדבר, כי הם יחרבו ותשאר ארצם ציה וערבה כמו מדבר:(יג) מקצף ה' · מקצף שקצף עליה ויונתן תירגם על דארגזת בבל קדם ה': לא תשב · כלומר לא ישבו בה בני אדם ומדבר על העיר כמו על יושביה וכן העיר היוצאת אלף רוצה לומר אנשים היוצאים ממנה : והיתה שממה כלה · שלא ישאר בכל העיר שום ישוב ואבל ישוב לדיוק וכרם והיה עד היום אינם אותה בבל שהיתה מקדם כי אותה היא חרבה ובנו עיר אחרת לאותה בקצה ושמה בבל גם כן : (יד) ערכו · פירושו ערכו מלחמה : ידו אליה · השליכו אליה חן כנגד לידות את קרנות הגוים ר"ל השליכו החצים או האבנים : אל תחמלו אל חץ. אל כמו על וכמוהו רבי' אמר לא תחוסו על החצים ותאמרו שמא נירא אותו אל נכה אדם כי לא ישוב ריקם כמו שאמר למעלה כי על חץ שתשליכו יהרוג אדם כי לה' חטאה : (טו) הריעו עליה סביב ר"ל פי' כדי להבהילם כמו שעשו יריחו : נתנה ידה · כלומר מסרה עצמה אל האויבים כי לא תוכל לעמוד בפניהם והנה דם : נפלו אשויתיה . האל"ף נקראת בקמץ חטף ופי' יסודותיה וכן בארמית ואושיא יהיבו פי' כאשר עשתה שהרסה חומות ירושלים : (טז) כרתו זורע. אמר שתהיה שממה לא יזרע בה אדם ולא יקצור ויונתן תירגם דרך משל שיצו מלכא מבבל ואחידו חרבא בעדן קטול : מפני חרב היונה . פירשתיהו לי ענינו האונאה מן והאכלתי את מוניך ולא יונו לשאי' עוד את עמי וי"ת מן קדם חרב סנאה דהיא כחמרא מרויה תרגמו ענין יין . איש אל עמו יפנו · מאשר היו בבבל גולים עממים רבים אומר שיפנו איש אל עמו · (יז) שה פזורה ישראל אריות הדיחו · פי' הדיחו אותם ואריות הוא משל על מלכי האומות שהגלו אותם מארצם . הראשון אכלו מלך אשור · פי' אכל בשרו שלא נשאר לו אלא העצמות והוא מלך אשור שהגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ואחר כך שאר השבטים לא נשאר אלא יהודה ובנימין · וזה האחרון עצמו . פירוש שכל עצמותיו עד שלא נשאר בו דבר וזה נבוכד נצר שהגלה יהודה ובנימין שהחריב ירושלם וכל ערי יהודה : (יח) לכן . אל , כמו על . (יט) ושבבתים . השיבנו אל מהו אמר שאפקוד על אויביו . ורעה · לפי שהמשילם לשה אמר ורעה וזכר המקומות האלה שהם ארץ מרעה וזה הפסוק ואשר אחריו בשיבת גלות בבל או הם לעתיד והוא הנכון כי כמו שפקד על מלך אשור ועל מלך בבל כן יפקוד על כל לוחצי ישראל כמו שנאמר ופקדתי על כל לוחציו : (כ) בימים ההם · ענין זה הפסוק מוכיח שהיא עתידה כמו שאמר למעלה כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכור עוד ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם עד גדולם וכמה פושעים וחטאים היו בבית שני ואחריו בגלות זה : לאשר אשאיר · וגם זה מוכיח שהוא

מצודת ציון

(יב) חפרה · ענין בושה : ציה . שממה : וערבה · ענינו כמו מדבר : (יג) ישום · ענין תמהון : וישרוק · הוא כקול הבא בקבוץ השפתים ודרך לעשותה על אבדן דבר חשוב : (יד) דורכי · הדרך לדרוך ברגל על הקשת למותחה היטב לירות למרחוק : ידו · ענין השלכה כמו לידות את קרנות הגוים (זכריה ב'): (טו) הריעו · מלשון תרועה והשמעת קול : אשויתיה · ענין יסודות כמו לאשישי קיר חרשת (ישעיה ט"ז): (טז) ותופשי · ענין אחיזה : מגל · הוא החרמש והוא כלי עשוי לקצור בו וכן שלחו מגל (יואל ד'): היונה · מלשון אונאה ועניינו עשיקת הגוף והממון וכן העיר היונה (צפניה ג'): יפנו · ענין שבוב : (יז) פזורה · ענין פרוד : הדיחו · מלשון דחיה : עצמו · ר"ל שבר עצמיו ודוגמתו ובכל תבואתי תשרש (איוב ל"א) ור"ל תעקור השורש : (יח) פוקד · ענין השגחת הבאת הרעה : (יט) ושובבתי · מלשון השבה : נוהו · מדורו : ורעה : מלשון מרעה : הכרמל · כן יקרא מקום

מצודת דוד

תשמחו אשר תשמחו עד הנה אשר השוסים את נחלתי כי תפושו כי אז הייתם פשים ורבים בטוב אשר כעגלה הדשה ואוכלת מדושה : ותצהלו כאבירים . הרימו קול גדול של שמחה כמו הסוסים החזקים המריעים קול שמחה : (יב) בושה אמכם : אבל מעתה בושה אמכם בבל אשר ילדה בניה לבהלה חפרה יולדתכם . כפל הדבר במ"ש : הנה אחרית גוים : ר"ל הבושה תהיה על כי הנה אחרית הכשדים בניה תהיה תשאר מסובה כמדבר ציה וערבה וכפל המלות בשמות נרדפים כמו אדמה עפר (דניאל יב): (יג) מקצף ה' · על כי ה' קצף על בבל לכן לא תהיה עוד מיושבת וכל העובר עליה יתמה וישרוק : (יד) ערכו על בבל אבל · הסובבים ערכו מלחמה על בבל : ידו אליה · השליכו חצים אליה : אל תחמלו · לא תחוסו על החץ לאמר אולי לא יכה אדם וילך לבטלה : כי לה' חטאה · ולכן תגלחו בה וכל החצים שתשליכו שמה יהרגו אנשים · (טו) הריעו · להבהיל את העם הריעו עליה מסביב : נתנה ידה . כדרך אדם הנופל המושיט יד למי שאפשר לעזור לו ולהקימו וכן מצרים נתנו יד (איכה ה') : נפלו אשויתיה . נפלו יסודות חומות העיר : כי נקמת · על כי היא נקמת ה' לכן הנקמו בה וכאשר עשתה לישראל כן עשו לה : (טז) כרתו . ר"ל לא ימצא עוד בבבל זורע אדמה ואוחז מגל בעת הקציר כי תהיה שממה ולא יזרע שמה : מפני חרב היונה . מפני חרב האויב המאנה ואונסת לעשוק הגוף והממון יפנו משם השכירים עובדי האדמה וינוסו כ"א לעמו ולארצו אשר באו משם : (יז) שה פזורה ישראל . הנה ישראל היה כשה פזורה ופרודה מן העדר אשר אריות הדיחו אותה והבריחוה מהעדר כי כן הדיחו אותו מארצו : הראשון · המדיח הראשון אכל בשרו והוא מלך אשור שגלה עשרת השבטים : וזה האחרון . זה המדיח האחרון שבר עצמותיו והוא ר"ל מלך בבל שגלה יהודה ובנימין : (יח) הנני פוקד : אשגיח להביא גמול על בבל וכו' : (יט) ושובבתי · ר"ל עוד יבא זמן בימי המשיח שאשיב אותו אל נוהו וירעה
במרעה

ולא תמצאינה כי אסלח לאשר
אשאיר׃ כא על־הארץ מרתים עלה
עליה ואל־יושבי פקוד חרב והחרם
אחריהם נאם יהוה ועשה ככל
אשר צויתיך׃ כב קול מלחמה בארץ
ושבר גדול׃ כג איך נגדע וישבר
פטיש כל־הארץ איך היתה לשמה
בבל בגוים׃ כד יקשתי לך וגם־
נלכדת בבל ואת לא ידעת נמצאת
וגם־נתפשת כי ביהוה התגרית׃
כה פתח יהוה את־אוצרו ויוצא את־
כלי זעמו כי־מלאכה היא לאדני
יהוה צבאות בארץ כשדים׃
כו באו־לה מקץ פתחו מאבסיה
סלוה כמו־ערמים והחרימוה אל־
תהי־לה שארית׃ כז חרבו כל־
פריה ירדו לטבח הוי עליהם כי־
בא יומם עת פקדתם׃ כח קול נסים
ופלטים מארץ בבל להגיד בציון
את־נקמת יהוה אלהינו נקמת
היכלו׃ כט השמיעו אל־בבל
רבים כל־דרכי קשת חנו עליה
סביב אל־יהי־ פליטה שלמו־לה (לה קרי ולא כתיב)
כפעלה ככל אשר עשתה עשו־לה
כי אל־יהוה זדה אל־קדוש ישראל׃
ל לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל־
אנשי מלחמתה ידמו ביום ההוא

ולא ישתכחון ארי אשבוק לשארא דאשאר׃ כא על ארעא דעמא סרבן סק עלה ועל יתבי פקוד דקטלין בחרבא ייתון לגמרא שאריתהון אמר יי ועביד ככל דפקידתך׃ כב קל קרבא בארעא ותברא רבא׃ כג איכדין אתקטיף ואתבר מלכא דהוה מזיע לכל ארעא איכדין הות לצדו בבל בעממיא׃ כד איתצידית ליך ואף אתאחדת בבל ואת לא ידעת אתבעיאו חובך אשתכחו ואף אתאחדת ארי בעמא דיי אתגרית׃ כה גלא יי ית בית גנזיה ואפיק ית מני כס דלוט קדמוהי ארי עבידא היא קדם יי אלהים צבאות בארעא כסדאי׃ כו עולו לה מסטרא פתחו אבולהא גמירו נכסהא כמא דמגמרין ית ערימת עבורא בן גמרוהא לא יהי לה שארא׃ כז שיציאו כל גברהא אתמסרא לקטלא וי עליהון ארי מטא יום תבירהון עדן סערן בישתהון׃ כח קל דערקין ומשתיזבין מארעא דבבל לחואה בציון ית פורענותא דיי אלהנא פורענות היכליה׃ כט בסרו על בבל סגיאין כל מתחי קשתא שרו עלה סחור סחור לא יהי לה שיזבא שלימו לה כאגרה ככל דעבדת עבידו לה ארי על עמא דיי בסברת אמרת מליזדלא כשרין קדם קדישא דישראל׃ ל בכן יתרמון עולימהא ברחובהא וכל אנשי עבדי קרבא יתברון

רשי

(כא) מרתים · שהמרתני והרגזתני · פקוד : שם מדינה וכן פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כג) ת"י שם מדינות : ועשה ככל אשר צויתיך · אתה כורש ביד ישעיה הנביא (מ"ה) : (כג) פטיש כל הארץ · שהיה מפוצץ ומכתת את הכל : (כד) יקשתי לך : לשון מוקש : (כו) באו לה מקץ · מסוף העיר התחילו בה שלא תדע ותתפש פתאום : פתחו מאבוסיה · ת"י אבולהא שעריה ואין לו דמיון ומנחם חברו לשון אבום : סלוה : דושו אותה : כמו ערמים : גרנות : (כז) כל פריה . פריה כן דרך הנביאים להמשיל השרים לפרים אבירים ולעתודים : (כט) השמיעו אל בבל רבים · ל' וישמע שאול את העם (שמואל טו) הזעיקו להאסף אל בבל מורים בחצים כמו יסובו עלי רביו (איוב טז) : (ל) לכן · ל' פגועה

שערי תבית : ככל אשר צויתיך ד' דססי' בקריאה וסי' ואת שמן המשחה ואת קטרת · ואתה אם תלך לפני דמלכים . וחבירו דד"ת · על הארץ מרתים עלה עליה : השמיעו אל בבל חד מן כ"ו פס קי' דספרא וסימ' ויהי דבר ה' אלי שנית · ואם תשוב ישראל נאם ה' · מעי מעי · אוחילה קירות לבי . ואת חמת יי מלאתי · הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר · וירפאו את שבר בת עמי על נקלה · וחבריו וירפו · וידרכו את לשונם קשתם שקר · למען הקים את השבועה. כי את רגלים רצתה וילאוך · בימיו תושע יהודה · וכל העמק הפגרים. שדות בכסף יקנו וכתוב בספר · נבוכדנאצר. דהדבר אשר היה . ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים ב' בפסוק · וישב ישמעאל · אתם ונשיכם . הילילו · רפתה דמשק · ותחתתי את צילם . ערכו על בבל סביב · השמיעו אל בבל רבים . ושלחתי לבבל זרים והיתה בבל לגלים מעון תנים ב' בפסוק :

תולדות אהרן אל יהי לה פליטה נדרים לו :

רדק

שהיה שפיכה כמו שאמר ושם שנאמר בציון ובשאר בירושלים קדוש יאמר לו ונאמר שארית ישראל לא יעשו עולה וגו' : (כא) על הארץ מרתים · קרא מלכות בבל מרתים ענין מרי וכן תירגם יונתן על ארעא דעמא סרבן : עלה עליה . אמר כנגד דריוש : ואל יושבי פקוד : קראם גם כן פקוד שבא עת לפקוד עונם ויונתן לא תירגם כן פקוד לדעתו שהוא שם מערי בבל כמו שכתוב פקוד ושוע וקוע : חרוב והחרם אחריהם · חרוב אמר מבניין חרב כלומר חרוב בחרב וכן והחרם כמו ואת כל הנשמה החרים ופי' אחריהם לאשר ינוסו רדוף אחריהם בחרב כמו והרב אריק אחריהם והריקותי אחריכם חרב ויונתן פירש אחריהם כמו ואחריתם בחרב אהרוג פירוש בניהם שהם אחרית האדם ואחריתו וכן ת"י ועל יתבי פקוד דקטלין בחרבא ייתון לגמרא שאריתהון : (כב) קול · מבואר הוא : (כג) איך נגדע · פטיש כל הארץ, כי הוא היה כמו הפטיש שמשבר ומפוצץ ועתה נשבר איך היה זה : (כד) יקשתי לך · שמתי לך מוקש שנלכדת בו : נמצאת וגם נתפשת · שאילו ידעת טרם בא עליך שמא היית בורחת אבל עתה שלא ידעת כי פתאום בא עליך הרעה ונמצאת במקומך ונתפשת ר"ל שמצאוך אויבך ותפשוך : התגרית · ענין התערב בריב כמו ואל תתגר בם מלחמה : (כה) פתח · על דרך משל שידעו ויכירו כי הוא נלחם בהם : באו לה מקץ · ת"י עולו לה מסטרא ויש לפרש מקץ מעת שבא קצה באו לה : (כו) פתחו מאבוסיה · המקומות שאוצרו בהם התבואות והפירות מענין אבוס בעליו שהוא מקום שיתנו בו מאכל הבהמות : סלוה כמו ערמים · ידרכו עליה במסלה כמו שדורכים על הערמי' נחשם ואדוני אבי ז"ל פי' כי עשו תלים תלים כמו ערמים ממלא כי לדעתו כל לשון ממלה ענין הרמה וי"ת גמרו נכסהא כמא דמגמרין ית ערמת עבורא : (כז) חרבו כל פריה · ענין הריגה והרג פרים משל על גדולים וגבורים כמו שכבוני פרים וכן ת"י גברהא : (כח) קול נסים · הנסים והפלטים הם ישראל ואף על פי שלא היה נחם לנוס כי כורש העביר קול בכל מלכותו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל דריוש מלך קודם כורש והוא כבש בבל והחריבה וכשבא חילו על בבל היו מקצת ישראל נסים מתוכה והולכים לציון כי ידעו כי דבר ה' הוא שבא לבם ירמיהו חרבן בבל : (כט) השמיעו · אספו לפי שאסיפת העם על ידי השמעת קול נאמרה בלשון שמועה וכן מן התנום וישמע שאול את העם : רבים · יורי חצים כמו וימררוהו ורבו ישטמו עליו רבים וי"ת סגיאין כמו כן רבים עמים עם רבים

אמרת מליזדלא : אל יהי לה פלטה · לה קרי ולא כתיב של מעלה אל תהי לה שארית וזה אל יהי לה פליטה והסימן הס"ף : כי אל ה' זדה, פגר מלעיל ענין זדון ופ"י ארי על עמא דיי' בסברת אמרת מלין דלא כשרן קדם קדישא דישראל : (ל) לכן · ידמו , יכרתו :

מצודת דוד

במרעה הכרמל והבשן שהמה מקום מרעה שמן ולפי שהמשילם לשה אמר לשון הנופל בשה : תשבע נפשו · מרוב המרעה המצוי שם . (כ) יבוקש · אף אם ישוקש לא יהיה : לאשר אשאיר : לאלו שאשאיר מהם אסלח לעונם כי יהיו נמרקים בקושי השעבוד ונלכו להם : (כא) על הארץ מרתים · חזר לדברו הראשונים אמר אל מול המתכוב את בבל עלה עליה למלחמה על הארץ שמרדה ופשעה בכל העובדי כוכבים והיא בבל : ואל יושבי פקוד · הוא עיר מערי בבל כמ"ש פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כ"ג) או על בבל יאמר וקראה כן לפי שבא עת לפקוד ולזכור עונה : חרוב . תחרב אותם והכהים לרדוף אחריהם ותחרימם : ועשה וכו' . חוזר לזרזו : (כב) בארץ · נשמע בארץ בבל : (כג) איך נגדע · איך נכרת בבל שהיה משבר ומפוצץ כל הארץ : כפטיש המפוצץ סלע : לשמה · לשממון היתה בין העובדי כוכבים כולם ישתוממו על חורבנה (כד) יקושתי · הכנתי לך מוקש וגם נלכדת בו ולא ידעת להשמר ממנה כי פתאום באה : התגרית · עם ה' עשית תגר ומלחמה כי עמו הכעת ולא אתם : (כה) את כלי זעמו · הם פרס ומדי כ"ל המקום העביר לבם לבוא על בבל להשחיתה : כי מלאכה היא לה' . השחתת ארץ כשדים היא דבר שליחות של ה' : (כו) בואו לה מקץ · מקצה המדינה בואו להלחם בה פתאום עד לא יכונו למלחמה : פתחו מאבוסיה . לקחת התבואות האוצרים שמה : סלוה · רמסו אנשיה כמו שרומסים על אגודות שבלים לדושם להוציא התבואה . והחרימוה . אבדו וכלו אנשיה : (כז) חרבו . הרגו בחרב : כל פריה : הם השרים : ירדו לטבח · כפל הדבר במ"ש : הוי עליהם . אוי להם כי בא יום גמולם עת זכרון עונם : (כח) קול נסים · הנה נשמע קול מאנשי ישראל הנסים מבבל ובאים להגיד בציון את נקמת ה' וחוזר ומפרש את נקמת היכלו אלקח נקם מיד בבל : (כט) השמיעו · התאספו אל בבל בוזי חצים כל דורכי קשת חנו עליה מסביב למען לא יהיה לה פליטה לבל יוכל מי לברוח : ככל אשר · בעסם

מצודת ציון

מקום שדות וכרמים : (כא) מרתים · מלשון מרי ומרד : חרוב · מלשון חורבן : והחרם · ענין כליון כמו כל הנשמה החרים (יהושע י') : (כג) נגדע · ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט') : פטיש · הוא המקבת כמו כפטיש יפוצץ סלע (לעיל כ"ג) : לשמה · לתמהון : (כד) יקושתי · מלשון מוקש : נתפשת · ענין אחיזה בחזקה : התגרית · מלשון תגר ומלחמה כמו אל תתגרו בם (דברים ב') : (כה) אוצרו . מלשון אוצר ומטמון : זעמו · ענין כעס וחימה : מלאכה · ענין שליחות וכן אחור עושה מלאכת ה' רמיה (לעיל מ"ח) : (כו) מקץ · מן הקצה : מאבוסיה · ענינו אוצר התבואה והוא מבנין אבוס בעליו (ישעיה א') אבוס מקום שיתנו בו מאכל הבהמות : סלוה · ענין רמיסה כמו סלית כל שוגים (תהלים קי"ט) : ערמים · אגודות שבלים כמו בטנך ערמת חטים (ש"ה ז') : והחרימוה · מלשון חרם ואבדון : (כז) חרבו · מלשון חרב : פרים · ר"ל שריה וכן סבבוני פרים רבים (תהלים כ"ב) : פקדתם · ענין זכירה : (כח) ופלטים · נמלטים : (כט) השמיעו · ענין אסיפה וקבוץ כמו וישמע שאול את העם (ש"א טו) וזהו לפי שהאסיפה הוא ע"י השמעת קול : רבים · מורים בחצים כמו יסבו

נאם־יהוה׃ לא הנני אליך זדון נאם
ג׳ אדני יהוה צבאות כי בא יומך עת
ב׳ יתרת מטים פקדתיך׃ לב וכשל זדון ונפל ואין
לו מקים והצתי אש בעריו ואכלה
כל־סביבתיו׃ לג כה אמר יהוה
נ״ט׳ בסיפרא צבאות עשוקים בני־ישראל ובני
ג׳ וחד לפני כל מוניהם יהודה יחדו וכל־שביהם החזיקו
בם מאנו שלחם׃ לד גאלם חזק
יהוה צבאות שמו ריב יריב את־
ג׳ ריבם למען הרגיע את־הארץ
ג׳ חסר · ג׳ והרגיז לישבי בבל׃ לה חרב על־
כשדים נאם־יהוה ואל־ישבי בבל
ג׳ ואל־שריה ואל־חכמיה׃ לו חרב
ג׳ אל־הבדים ונאלו חרב אל־גבוריה
וחתו׃ לז חרב אל־סוסיו ואל־רכבו
ואל־כל־הערב אשר בתוכה והיו
ג׳ · ג׳ לנשים חרב אל־אוצרתיה ובזזו׃
ג׳ מעין לח חרב אל־מימיה ויבשו כי ארץ
י״ו חסר ב׳ מ״ל פסלים היא ובאימים יתהללו׃
לט לכן ישבו ציים את־איים וישבו
ג׳ בה בנות יענה ולא־תשב עוד
ג׳ מ״ל י״ד׳ כ״כ לנצח ולא תשכון עד־דור ודר׃
מ כמהפכת אלהים את־סדם ואת־
עמרה ואת־שכניה נאם־יהוה לא־
ישב שם איש ולא־יגור בה בן־
ד׳ אדם׃ מא הנה עם בא מצפון וגוי
ג׳ ב׳ חסר ותד מ״ל גדול ומלכים רבים יערו מירכתי־
ב׳ חסר ארץ׃ מב קשת וכידן יחזיקו אכזרי
ד׳ המה ולא ירחמו קולם כים יהמה

בעדנא ההיא אמר יי׃ לא הא
אנא שלח רוגזי עלך מלכא
רשיעא אמר יי אלהים צבאות
ארי מטא יום תבירך עדן
סעורן בישתיך׃ לב ויתקיל
מלכא רשיעא ויפול ולית ליה
מקים ואדליק אשתא בקרווהי
ותשיצי כל סחרניהון׃ לג כדנן
אמר יי צבאות אניסין בית
ישראל ובית יהודה כחדא וכל
שביהון אתקיפו בהון מסרבין
לשלחותהון׃ לד פריקהון
תקיפא יי צבאות שמיה
אתפרעא אתפרע ית
עולבניהון בדיל למתבר רשיעי
ארעהון ולאיתאה זיעה לכל
יתבי בבל׃ לה דקטלין בחרבא
ייתון על ארעא דכסדאי אמר
יי ועל יתבי בבל ועל רברבהא
ועל חכימהא׃ לו דקטלין
בחרבא ייתון על קסמהא
וישתבשון דקטלין בחרבא
ייתון על גברהא ויתברון׃
לז דקטלין בחרבא ייתון על
סוסותהון ועל רתיכיהון ועל
כל סומכותא די בגוה ויהון
חלשין כנשיא דקטלין בחרבא
ייתון על בית גנזהא ויתבזזון׃
לח שרבא במוהא ויבשון ארי
ארעא צלמניא היא ובטעותא
משתבחין׃ לט בכן יערען תמן
בחתולין וישרון בה בנת נעמין
ולא תתב עוד לעלם ולא תשרי
עד דר ודר׃ מ רחיק מימרי
יתכון כמא דרחיק יי ית סדום
וית עמורה וקריבהא אמר יי
לא יתיב תמן אנש ולא יתותב
בה בר אנש׃ מא הא עמא אתא מצפונא ועממין רברבין ומלכין סגיאין ייתון
בגלי מסיפי ארעא׃ מב קשתא ותריסין אחידן אכזראין אינון ולית להון רחמין

רש״י

שבופה׃ (לד) הרגיע את הארץ׳ כשתפול בבל יהי מרגוע והנחה לכל׃ (לו) אל הבדים׳ אל הקוסמים שלה׃ ונואלו׳ בקסמיהם ודומה לו מפר אותות בדים (ישעיה מד) וכן ת״י על שם שבודים ואומרים דברי כזב׃ (לז) הערב׳ סומכוותא גרנסיא״ה בלעז׃ (לח) ובאימים יתהללו. ישתטו״לא פורוונסרונט בלעז וכת״י משתבחין. באלהי הענקים שהיו להם׃ (לט) ציים את איים׳ יערעון תמון בחתולין מיני חיות המלוין בחורבה׃

יאה

וגוי ד׳ בקריאה וסי׳ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. גוי לא ידעת אליך ירוצו. גוי גדול יעור מירכתי ארץ׳ וגוי גדול ומלכים רבים יעורו׃ יעורו ג׳ בקריאה ב׳ מנהון חס׳ וסי׳ ומלכים רבים יעורו מירכתי ארץ׳ יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט. ולא יעורו משנתם. יהושפט ס״ל׃

תולדות אהרן חרב אל כשדים׳ ברכות סג ע״ב ומכות י׳׃

מצודת ציון

יסבו עליו רביו (איוב ט״ז)׃ זדון׳ אל זדון ורשע׃ (לב) ונפל׳ ענין הריסה׃ (לב) והצתי׳ ענין הבערה והדלקה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט)׃ ואכלה׳ ענין שריפה כמו מאכולת אש (שם)׃ (לג) עשוקים׳ ענין שדידה וגזל׃ שוביהם׳ מלשון שבי ור״ל השבים שלקחום בשבי׃ החזיקו׳ אחזו בחוזק׃ מאנו׳ מלשון מיאון׃ (לד) הרגיע׳ מלשון מרגוע והשקט׃ והרגיז׳ ענין פחד וחרדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד׳)׃ (לו) הבדים׳ ענין השאלה הכזב כמו בדיך מתים יחרישו (איוב י״א) ויקרא כן אל הקוסמים כי דרכם לשאלה כזב מלבם׃ ונואלו׳ ענין סכלות כמו נואלו שרי צען (ישעיה י״ט)׃ וחתו׳ ונשברו׃ (לז) הערב׳ מלשון תערובות׃ ובזזו׳ מלשון בזה ושלל׃ (לח) חורב׳ ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח׳)׃ ובאימים׳ הוא שם כנוי על הגלולים׃ יתהוללו׳ מל׳ הוללות וסכלות׃ (לט) ציים איים׳ שמות מיני חיות׃ בנות יענה׳ שם עוף בת היענה׃ (מ) יגור׳ ידור׃ (מא) יעורו׳ מל׳ התעוררות׃ (מב) וכידון׳ הוא כעין רומח׃ יחזיקו׳ יאחזו׃ ערוך׳

בשור

רד״ק

(לא) הנני אליך זדון׳ שם תאר כמו זד יהיר׃ (לב) וכשל זדון ונפל׳ אמר זה כנגד מלך בבל וכן ת״י הא אנא שלח רוגזי עלך מלכא רשיעא׃ (לג) כה אמר ה׳׳ מבואר הוא׃ (לד) גואלם׳ הרגיע והרגיז׳ שניהם מקור ובאו הה״א בחיר״ק כמו העבר וכן באו כמו הם גנן והציל פסוח והמליט עד השמידו אותם ופי׳ הרגיע ענין מרגוע ומנוחה כי ברוגז שיבא ליושבי בבל יהיה מרגוע לארץ כי מלך בבל היה מרגיז הארץ ומרעיש ממלכות וי״מ הרגיע ענין רוגע היה שתרגם בדיל למתבר רשיעי ארעא ולאיתאה זיעא לכל יתבי בבל׃ (לה) חרב על כשדים׳ מבואר הוא׃ (לו) חרב אל הבדים ונואלו׳ הבדים פי׳ הכוזבים מן בדיך מתים יחרישו והם הקוסמים ועתה כשתבא הרעה עליהם נואלו ולא ידעו דבר ולא הועילו להם קסמיהם׃ נואלו׳ ענין סכלות וכן נואלו שרי צוען אשר נואלנו וכן תירגם יונתן על קסמהא וישתבשון׃ (לז) חרב׳ ואל כל הערב, פי׳ ערב רב רוצה לומר אנשים נכרים שהיו בבבל מכמה ארצות או יהיה ענין סחורה כמו ומערבי מערבך ר״ל אל כל אנשי הערב כלו׳ הסוחרים׃ והיו לנשים׳ חלשים כנשים שלא ילחמו כנגד אויביהם׃ חרב אל אוצרותיה. אפשר לפרש חרב זה כמו כי חרבך הנפת עליה שהוא חרב הבנין והסרים והנתיצה וי״מ דקטלין בחרבא ייתון על בית גנזהא ויתבזזון׃ (לח) חרב אל מימיה ויבשו׳ מן חרבו המים לפי שבבל רבת מים אמר על דרך משל שיבשו מימיה רוצה לומר שיכלה טובה ועושרה׃ כי ארץ פסילים היא׳ כלומר לפי שהיו בוטחים בפסיליהם׃ ובאימים יתהוללו. נקרא הפסלים אימים לפי שעובדיהם יפחדו מהם ואמר שיהיו משתגעי׳ בהם ובעבודתם ומן האימה שתרגם יונתן ובטעותא משתבחין תרגם יתהוללו ענין תהלה והוא לפי הנראה ענין הוללות וסכלות כמו ויתהולל בידם והתהוללו הרכב׃ (לט) לכן. ציים, חיות השוכנות בציה ותירגם יונתן תמון וי״מ שהם חיות הנזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה כדי שלא תקפוץ הנמיה מרמי״נא בלע״ז׃ איים׳ תירגם יונתן חתולין׃ (מ) כמהפכת׳ לפעמים והוא שם סמוך אל הפועל כמהפכת סדום ועמורה שם סמוך אל הפעול׃ ואת שכניה׳ שכני סדום ושכני עמורה והם אדמה וצבויים והאחרות ות״י רחיק מימרי יתכון כמא דרחיק ה׳ ית סדום וית עמורה וקריבהא׃ (מא) הנה׳ ומלכים רבים, גדולים וחשובים כמו על כל רב ביתו והם דריוש וכורש או פירוש רבים במנין כי באו עם דריוש מלכי אומות אחרות כמו שאמר למטה ממלכות אררט מני ואשכנז׃ (מב) קשת וכידון׳ כתרגומו קשתן ותריסין פי׳ כידון כלי מגן ואפשר שיהיה כעין רומח כמו וישחק לרעש

מצודת דוד

עמהם׳ לישראל כן עמו להם׃ זדים׃ הרשיע אל ה׳׃ (ל) לכן׳ הואיל חדש אל ה׳ לכן יפלו וכו׳׃ (לא) הנני אליך זדון׳ אתה בלשאצר איש זדון הנה אני אלחם עליך כי בא יום המלחמה במולך עם זכרון עוונך׃ (לב) וכשל זדון. בלשאצר יהרג׃ ואין לו מקים׳ ר״ל לא ימלוך מי מזרעו בבבל׃ סביבותיו. סביבות עריו׃ (לג) עשוקים וגו׳ יחדיו׳ ר״ל כמו שנעשקו עשרת השבטים על ידי אשור כן נעשקו בני יהודה על ידי בבל׃ וכל שוביהם׳ כמו אשור כן בבל החזיקו בהם ומאנו לשלחם חפשי׃ (לד) גואלם חזק׳ אם כי אינם מצליחים מלבוש הנה גואלם חזק והוא יריב את ריבם ויאבד את בבל ויצאו מגלות חפשי׃ למען הרגיע. למען יהיה מרגוע בבבל ההרג יביא רוגז וחרדה על יושבי בבל ולא יוסיפו לשמוש בעמים׃ (לה) חרב על כשדים׳ חרב תבוא על הכשדים׃ (לו) אל הבדים׃ אל הקוסמים שבודים דברים מלבם׃ ונואלו׃ יסכלו בעצמם ולא ידעו במה יפלו׃ (לז) ואל רכבו׳ קבוצת אנשי הרכב׃ ואל כל הערב. התערובות מעובדי כוכבים שהיו יושבים בבבל׃ והיו לנשים. יהיו חלשים כמו הנשים׃ חרב אל אוצרותיה׳ יאמר חרב יבוא אל אוצרותיה ויבוזו אותם׃

(לח) חורב. לפי שאמר חרב היה עובר בבבל והיה משקה שדותם כנילוס במצרים לכן אמר שיבוא חורב אל מימיה ויבשו׃ כי ארץ פסילים היא׳ הרבה פסילים שם לעבודת כוכבים׃ ובאימים יתהוללו׳ משתטים ומשתגעים עם העבודת כוכבים שלהם ויקרא העבודת כוכבים אימים כי מביאים אימה על עובדיהם וכאשר יקרא מפלצת כמ״ש אשר עשתה מפלצת לאשרה (מ״א ט״ו)׃ (לט) לכן. הואיל והיו כ״כ דבוקים בעבודת אלילים לכן תהיה לחרבה ושם ישבו ציים עם איים שדרכם לשכון בחרבות׃ ולא תשב. לא תהיה עוד מיושבת עד עולם׃ עד דור ודור׳ עד שיכלו כל ימי הדורות וכפל הדבר במ״ש׃ (מ) כמהפכת׳ תהיה כמו ההפכה אשר הפך אל את סדום ואת עמורה ואת שכניה׃ ולא יגור. אף דרך עראי׃ (מא) מצפון׳ מדי ופרס שהיה מצפון בבל במקצוע לצפונית מזרחית׃ רבים׳ רצה לומר גדולים כמו ורבי המלך (ירמי׳ מ״א)׃ מירכתי ארץ׳ מסוף הארץ ר״ל ממרחק׃ (מב) המה יהמה. כמו הים כשיהמה בעת ישטוף הגלים׃ ערוך כאיש׳ ערוך בכלי זיין כאיש

נגד

ועל־סוסים ירכבו ערוך כאיש ב'
למלחמה עליך בת־בבל: מג שמע
מלך־בבל את־שמעם ורפו ידיו ב'
צרה החזיקתהו חיל כיולדה: מד הנה ל'
כאריה יעלה מגאון הירדן אל־נוה
איתן כי־ארגיעה ארוצם מעליה ג' ב' מ"נ וא' חסר אריצם ק'
ומי בחור אליה אפקד כי מי כמוני
ומי יועדני ומי־זה רעה אשר יעמד ב'
לפני: מה לכן שמעו עצת־יהוה
אשר יעץ אל־בבל ומחשבותיו ב' מ"נ
אשר חשב אל־ארץ כשדים אם־
לא יסחבום צעירי הצאן אם־לא ב'
ישים עליהם נוה: מו מקול נתפשה
בבל נרעשה הארץ וזעקה בגוים ל'
נשמע:

נא

א כה אמר יהוה הנני
מעיר על־בבל ואל־ישבי לב קמי
רוח משחית: ב ושלחתי לבבל
זרים וזרוה ויבקקו את־ארצה כי־ ל' ל'
היו עליה מסביב ביום רעה: ג אל־
ידרך ידרך הדרך קשתו ואל־יתעל כתיב ולא קרי ל'
בסרינו ואל־תחמלו אל־בחריה לא כתיב סמ"ך ל' חסר
החרימו כל־צבאה: ד ונפלו חללים ב' כי מלאה
בארץ כשדים ומדקרים בחוצותיה: ל' וחסר
ה כי לא־אלמן ישראל ויהודה ל'
מאלהיו מיהוה צבאות כי ארצם
מלאה אשם מקדוש ישראל: ו נסו
מתוך בבל ומלטו איש נפשו אל־ כ"י בספר מוגה
תדמו בעונה כי עת נקמה היא

קדמך כימא באתרגושתיה ועל סוסותא רכבין מסדרין אינון כגבר עביד קרבין עלך כנשתא דבבל : מג שמע מלכא דבבל ית שמעהון ואתרשלא ידוהי עקא אחדתיה הא כחבלין לילדתא : מד הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא והוי לדיר רעין ארי בזמן דאיתינון עלה ושלטונין אמני עלה ארי מן כותי ומן דיערעינני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי: מה בכן שמעו מלכא דיי די מלך על בבל ומחשבתיה דחשיב על יתבי ארעא כסדאי אם לא יגררון ויקטלון תקיפי עמא אם לא יצדון עליהון מדוריהון : מו מקל דאתאחדת בבל זעת ארעא וצוחתא בעממיא אשתמעת : א כדנן אמר יי הא אנא מיתי על בבל ועל יתבי ארעא כסדאי עממין קטולין דרם לבהון ושפירין בקומא רוחהון מחבלא : ב ואשלח על בבל בוזזין ויבזוזנה וירוקנון ית ארעה ארי הוו עלה מסחור סחור ביום ביש : ג לה ימתח דמתח קשתיה ולה יסק בסריניה ולא תחוסון על עולימהא גמירו כל נכסהא : ד ויתרמון קטולין בארעא כסדאי ומטענין בשוקהא : ה ארי לא שביקין בית ישראל ויהודה מאלההון מיי צבאות ארי ארעהון אתמליאת חיבי קטול ממימר קדישא דישראל: ו ערוקו מגו בבל ושיזבו גבר נפשיה לא תלקון בחובה ארי עדן

רש"י

(מד) הנה כאריה . אשר יעלה מגאון הירדן כן יבא השודד אל נוה איתן כך תירגם יונתן הא מלך במשריתיה ייסק עליהון כאריה דסלק מרום ירדנא · למדנו שגאון הירדן מקום אריות הוא ואף כך תרגמו יונתן ואיך תעשה בגאון הירדן לקבל חיות ברא ברום ירדנא : כי ארגיעה . כשאביא השעה : מעליה : ממעל לה: ומי יועידני : למלחמה : (מה) צעירי הצאן · פרס לעיר לבני יפת . (א) לב קמי . כשדים בגימ' דא"ת ב"ש · רוח משחית את רוח מלך פרס ומדי שהוא משחית . רוח טלנ"ט בלעז : (ב) וזרוה . ונפצוה : ויבוקקו . וירוקני : (ג) אל ידרוך הדורך. הרי זה מקרא קצר אל אשר אני אומר שם ידרוך הדורך קשתו: ואל יתעל בסריונו. אל ירפא : (ה) כי לא אלמן . לא שכחו מלנקום נקמתו : כי ארצם : של כשדים : (ו) נוסו ישראל

כל לשון מחשבה על בס"ג אל וסימ' לכן שמעו עצת ה' אשר יעץ אל א־ום . ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים . מה תחשבון אל ה' דנחום : צבאה ב' וסי' כי מלאה צבאת · אחריטו כל צבאה : אשם כלהו' קמצים במ"ב פתחים וסי' לאש־ אשם לו. אשום אשם לה': ומלטו ב' בסיפרא וסימ' נסו מתוך בבל ומלטו · צאו מתוכה עמי ומלטו איש :

רד"ק

לרעת לידון לשב חמת וכידון : ערוך כאיש למלחמה·כל אחד מהם ערוך בכל כלי זיין כמו אדם אחד שרוצה להלחם עם חברו עורך עצמו בכל כלי זיין : (מג) שמע מלך בבל · הוא בלשאצר : (מד) הנה כאריה יעלה · פירשנו הפסוק למעלה בנבואת אדום ועוד אנו מפרשים אותו הנה לאמר כי מבחית בבל יעלה כמו אריה בלא פחד ויעלה מגאון הירדן כלומר יעלה ויתגבר כמו שמתגברים המים כשהירדן בגאותו מלא על כל גדותיו ואמר הירדן לפי שהוא בארץ ישראל ומגאון ישראל יבא עליהם הרע כלומר מעונש ישראל יבא הרע לבבל ויעלו ישראל לגאון על ידי המלך ההורג בבל : אל נוה איתן · אל נוה מקום איתן ,היא בבל : כי ארגיעה ארוצם מעליה · ר"ל כאשר ארגיע ואשקוט לישראל ארוץ אותם מעל ארץ בבל שהם שם בגלות ומי בחור אלים אפקוד וכל מי שהוא בחור למלחמה אפקוד ואמנה אותו על בבל להלחם בה ושאר הפסוק מבואר הוא : יועידני · כענין דעוסה כמו אמר למעלה : (מה) לכן אל בבל · כמו על בבל וכן אל ארץ כשדים כמו על : אם לא יסחבום צעירי הצאן · הם ישראל כמו שפי' למעלה ואף על פי שבשעתהיה בני בבל לא היו ישראל כי אם מעט ופי' ישראל היו סבת סחיבתם ובעלי' הם כאילו הם סחבום כי בעונש ישראל בא עליהם החייב כמו שנאמר נקמת ה' אלהינו נקמת היכלו : אם לא ישים עליהם נוה · ולמעלה כתוב ושם מבואר הענין : (מו) מקול נתפשה בבל נרעשה הארץ · מקול שנתפשה בבל וכן תירגם יונתן מקל דאיתאחדת בבל זעת ארעא : וזעקה בגוים נשמע · פירוש וקול זעקה וקול שוכר עמד במקום שמים והוסרכנו לזה לפי שזעקה לשון נקבה ונשמע לשון זכר וכן אמר כמוהו לא נכרתם זכר ונקבה · אע"פ שלא זכר קול כי הזעקה היא הקול : (א) כה אמר ה' · ואל יושבי לב קמי , כשדים בא"ת ב"ש ויתכן שיהיה ארץ כשדים חסר כאילו אמר יושבי ארץ שדים וסמך אותו על המבין לפי שזכר בבל וכן מנהג הכתוב בהרבה מקומות ויהיה ,לב קמי כמשמעו לב אויבי ויהיה ,פתרות הפסוק כן ואל לב קמי יושבי ארץ כשדים ועל הדרך הזה תירגם יונתן הפסוק כן הא אנא מייתי על בבל ועל יתבי ארע כסדאי עממין קטולין די רם לבהון ושפירי בקומהון רוחהון מחבלא הנה הוסיף ארע כסדאי ופי' לב קמי כמשמעו לפי דעתו : (ב) ושלחתי לבבל זרים וזרוה זרים נכרים וזרוה מן מזרה ישראל והוא לשון נופל על הלשון לנחות וזרים כשבל קמים מנ.·י המי"ן וזרוה מנחי הלמ"ד מבנין הדגוש והרי"ש אינה ראויה להדגש ויתכן לפרש זרים וזרוה ענין אחד ופרש אחר ויהיה זרים תאר כפעל דוים כלים וכת"י בוזזין ויבזוזינון : ויבוקקו את ארצה · ענין רקות כמו כי בקקום בוקקים : (ג) אל ידרוך הדורך קשתו · אומר אל הדורך שידרוך קשתו אל אשר יתעל בסריונו אל תחמלו אל בחוריה וי"ת אל כמו אליה לא ימתח דמתח קשתיה ולא יסק בשיריניה : ואל יתעל · אל אשר יתעלה ויתגאה בשריונו שהוא לבוש ושריון הוא לבוש הברזל אוזבר"א בלעז וידרוך כתוב כפול והאחד כתוב ולא קרי : (ד) ונפלו · הפסוק כפול בענין במלות שונות כמנהג לחזק : (ה) כי לא אלמן · אינו כמו האלמנה שמת בעלה שהיא עזובה ממנו לעולם לא כן ישראל כי בעלה חי וקים והם עזובם בגלות עוד יפקדם וישוב אליו ויפקוד על אויביכם : כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל · ארץ כשדים מלאה אשם וחטאה מקדוש ישראל כלומר ממה שעשו רעות בעמו וי"ת כן ארי לא שביקין בית ישראל ויהודה מאלהכון מס' נבאות ארי ארעהון אתמליאת

מצודת ציון

מסוהר : (מג) ורפו · מל' רפיון : החזיקתהו · ענין אחיזה : חיל · חלחלה ורעד : (מד) מגאון · ענין גבהות ורוממות ור"ל ככר המעולה הסמוך לירדן ושם היה מקום האריות וכן נאמר ואיך תעשה בגאון הירדן (לעיל י"ב) : נוה . ענין מדור : איתן · ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כ"ד) : ארגיעה · מל' מרגוע והשקט : ארוצם · מל' ריצה ומהירות ההליכה : אפקוד · אמנה כמו וזאת פקד עלי (עזרא א') : יועידני · ענין עת קבוע כמו ואם למשפט מי יועידני (איוב ט') : (מה) יסחבום · ענין גרירה ומשיכה בארץ כמו סחוב והשלך (לעיל כ"ב) : צעירי · ענין קוטן : ישים · מלשון שממה : (מו) נתפשה · ענין לכידה ותפוש : נרעשה · מלשון רעש ורעד : (א) מעיר · מלשון התעוררות : רוח · רצון כמו הכי נותן בו רוח (ישעיה ל"ז) : (ב) זרים וזרוה · ענין פזור כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו) : ויבוקקו · ענין ריקות כמו הבוק תבוק (ישעיה כ"ד) : (ג) אל · כמו אליה:יתעל · מל' עליה ועלות : בסריונו · הוא כעין לבוש עשוי מברזל ילבשוהו במלחמה להציל ממכת חרב וחנית וכן לבשו השריונות (לעיל מ"ו):בחריה·מל' חרב והבדון : (ד) ומדוקרים · ענין נפילת חרב והכאת בגוף אדם וכן כל הנמצא ידקר (ישעיה י"ג) :(ה) אלמן · מלשון אלמנות : אשם חטא ופשע: (ו) תדמו · ענין

מצודת דוד

גבור שיורד במלחמה : עליך . ר"ל ועליך יבואו : (מג) את שמעם . את שמע גבורתם : ורפו ידיו . ידיו נעשו רפויים מלהלחם למולם : החזיקתהו . הצרה אחזה אותו והיה לו חיל כיולדה : (מד) הנה כאריה . האויב הבא עליה יעלה בחוזקה רבה כמו שיעלה האריה מגאון הירדן ממקום רבצו אל נוה איתן ר"ל אל מדור הרועה המחוזק בבצר כי זהו איתנו ומושבו : כי ארגיעה · כי חפצי להשקיט ולהרגיע את ישראל ואריץ אותם מעל ארץ בבל לשוב לארצם ולכן אצוה עליה להביאם את מי שאבחר בו : כי מי כמוני · שיוכל למחות בידי : ומי יועידני · מי יקבע עמדי זמן מיועד להלחם בי : ומי זה רועה · מי הוא הרועה אשר יעמוד לפני להציל צאנו מידי ר"ל מי הוא הרועה שיציל עמו מידי וכפל הדבר במ"ש : (מה) לכן . הואיל ואין מי ימחה בידו וכן מקום לכן שמעו וכו' : אם לא הוא ענין שבועה ור"ל העצה היא בשבועה אשר צעירי הצאן יגררום מארצם והוא פרס שהוא הצעיר בבני יפת כי אמרז"ל תירס זה פרס (יומא י) : אם לא ישים . בשבועה אשר יעשה את כל נוה ונוה שממה עליהם · ר"ל לפניהם בעל כרחם : (מו) מקול נתפשה : מקול השמועה אשר נתפשה בבל תרעש הארץ כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרה וזעקה . קול זעקת בבל יהיה נשמע בין העמים : נא (א) לב קמי . הם כשדים בא"ת ב"ש ואחז בלשון זה על כי קם לבם על ה' והחריבו עמו : רוח משחית . סובב על מעיר לומר שיעורר עליהם רצון משחית והוא רצון פרס ומדי : (ב) ושלחתי וגו'

ליהוה גמול הוא משלם לה: ז כוס
זהב בבל ביד־יהוה משכרת כל־
הארץ מיינה שתו גוים על־כן
יתהללו גוים: ח פתאם נפלה בבל
ותשבר הילילו עליה קחו צרי
למכאובה אולי תרפא: ט רפאנו
את־בבל ולא נרפתה עזבוה ונלך
איש לארצו כי־נגע אל־השמים
משפטה ונשא עד־שחקים:
הוציא יהוה את־צדקתינו באו
ונספרה בציון את־מעשה יהוה
אלהינו: יא הברו החצים מלאו
השלטים העיר יהוה את־רוח מלכי
מדי כי על־בבל מזמתו להשחיתה
כי־נקמת יהוה היא נקמת היכלו:
יב אל־חומת בבל שאו־נס החזיקו
המשמר הקימו שמרים הכינו
הארבים כי גם־זמם יהוה גם־עשה
את אשר־דבר אל־ישבי בבל:
יג שכנתי על־מים רבים רבת
אוצרת בא קצך אמת בצעך:
יד נשבע יהוה צבאות בנפשו כי
אם־מלאתיך אדם כילק וענו עליך

פורענותא היא קדם יי גמלא
הוא משלם לה: ז הא כבסא
דדהבא דהוא רגיג מכל מניא
כן עלי חובה דבבל בכן
פורענות תקיפא עתידא דייתי
לה מן קדם יי עתידין דיתרוון
מנה רתן כל מלכי עממיא
ומכס פורענותא ישתון
עממיא על כן ישתגשון
עממיא: ח בתכיף נפלת בבל
ואתברת אילילו עלה סבו
שעיף לתבירה מאים תתסי:
ט אסינא ית בבל ולא מתסיא
שבקוהא ונזיל גבר לארעיה
ארי קריב לשמיא תבירה
ומנטל עד שמי שמיא: י גלא
יי ית זכותנא אתו ונשתעי
בציון ית עובדא די עביד יי
אלהנא: יא שנינו גרריא מלו
שלטיא אעיר יי ית רוח מלכי
מדי ארי על בבל רעותיה
לחבלותה ארי פורענותא דיי
היא פורענות היכליה: יב על
שורי בבל זקופו אתא אתקיפו
מטרתא אקימו נטריא אתקינו
חצניא ארי אף חשיב יי אף
עביד ית דמליל על יתבי בבל:
יג דשריא על מיין סגיאין בית
נגזהא מטא יום תבריך עדן
סעורת בישותיך: יד קים יי
צבאות במימריה אלהין אמלינך משרית עממין סגיאין כזחלא וירימון עלך קלהון:

הוציא יהוה את צדקתינו. צדקתינו ג׳ ומ״ג ומ״ג ר״פ. נ״ב אוצרות. ל״כי נורא סוף. ל׳ ומ״ג וכ׳. כל־ישגא. כ׳ וחסר א׳. ס׳ כ״כ. שכנת ק׳. ג׳ כ״כ. נ״י כ׳.

תולדות אהרן רפאנו את בבל · סנהדרין לו : רבת אוצרות · תענית י :

רשי

ישראל מתוך בבל : (ז) כוס זהב · היתה בבל עד הנה ביד ה׳ לשכר בה את כל הארץ יין התימה : על כן יתהללו גוים . נשתכרו ונשתטו : (ט) נוגע אל השמים משפטה · גבה פורענות׳ עד אל השמים : (י) הוציא ה׳ את צדקותינו · הכרנו לפניו לזכות וכאו לדקות תבותינו לפניו : (יא) הברו · ל׳ נקיון : השלטים · אשפות שהחצים נתונים בהם : (יב) גם זמם ה׳ · זה ימים רבים : גם עשה את מזימתו דרך המקרא לדבר שני נתון זה אחר זה ועל ידי האחרון בא הראשון : (יג) בא קצך · קץ שלך : אמת בצעך מדת חמסך ל״א אמת בצעך מדת סיפך כמו כי יבצע : (יד) בנפשו · אינסימיסימו״ש בלע״ז : כי אם · לשון באמת : מלאתיך אדם . אמליכך משריית עממין דסגיאין כוחלא : וענו עליך הידד · וירימון עלך בקליטון

למכאובה ב׳ מ״ל בליש׳ וסימ׳ פתאום נפלה בבל ותשבר . כי כל ימיו מכאובים : צדקותינו ג׳ בקריאה וסימ׳ הוציא ה׳ את צדקותינו . וכבגד עדים כל . כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים : להשחית ד׳ וסימ׳ עתה המבלעדי דישעית . כי על בבל מזמתו . וישלח האלהים מלאך לירושלים ובת הנשים יתן לו : אוצרות ד׳ מלאים בליש׳ בקריאה וסי׳ שוכנת על מים רבים . נותן באוצרות תהומות . ויפקדו ביום ההוא ואוצרה על האוצרות : מסרו אחריתי אוצרות ד׳ מ״ל דמ״ל וסי נותן באוצרות תהומות . ויפקדו ביום ההוא . הביאו מעשר הרגן . ודבתריה ואוצרה על אוצרות וא׳ אוצרת חסר וי״ו בתרא וסי׳ שוכנת על מים רבים . ושארה

רדק

אתפליאתם חייבי קטול ממימר קדישא דישראל (ו) נסו אומר לאנשים מארצות אחרות שהיו שם לסחורה שיצאו מתוכה שלא יספו בעון העיר : אל תדמו בעונה · ענין כריתה כמו ודמו כאות השלום : (ז) כוס זהב · קרא היין בשר זהב לגבות הזהב שהשל המשילו בו וכן המשיל השמן הקך בזהב כמו שאמר המריקים מעליהם הזהב וכן הרוח הזה מלשון זהב יאתה ואמר ביד ה׳ כי מלך בבל היה שליח האל להחריב הגוים והוא מה שאמר למעלה קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקית אותו את כל הגוים ובן אמר הנה מיינה שתו גוים: יתהוללו יפתגמו מן הוללות וסכלות וכן אמר למעלה ושתו והתגעשו והתהוללו המשילו ליין קך ונקי לפי שפעל האל זך ונקי כאמר תמים פעלו : (ח) פתאום · אולי תרפא , דרך לפג : (ט) רפאנו · נכתב כבעלי האל״ף ונקרא כבעלי הה״א : ולא נרפתה · כבעלי הה״א ובאמרו רפינו דבר על הלשון האנשים הנכרים אשר בה : (י) הוליא · דבר על לשון ישראל שהיו בה : (יא) הברו · מן ברר כמו חץ ברור הוא והוא לשון מריקה ובריכה ולבון וכן ת״י שינו אמר כנגד האויבים הבאים להלחם עליה : מלאו השלטים · אספו המגינים וכן קראו אחרין מלה ענין אסיפה וקבוץ · השלטים מגינים כמו כל שלטי הגבורים וכתב אדוני אבי ז״ל הברו · משפטו האמרו מן אבר כיונה אבר שאבר שעניינו עלה ר״ל שימו נולה בחצי׳ כדי לירות: (יב) אל חומות בבל · כמו על וכמוהו כתבנו רבים בזה הספר : שאו נס · כשתכבשו אותה שאו נס על החומות להראות כי לכם היא כי דרך העולם כשיכבשו עיר ישאו נס על המגדלים ועל החומות : החזיקו המשמר · קודם כבוש העיר : גם זמם גם עשה · בא אחד לרבות על חברו וכן גם אתם גם מלככם והדומים להם: (יג) שכנתי · נכתבה בי יו״ד והיא נוכחת על המפעל כמו היושבי בשמים הולכי מרום קברו והדומים לו וכן בנקבה תוספתי לדוש לא תשמחי אויבתי לי אבל שכנתי לא נקרא עם היו״ד כי בתי״ו בשוא והוא בשקל יושבת בלבנון והיא מלה מורכבת כמו שפי׳ בחלק הראשון בספר מכלל והיא מורכבת מן שוכנת שהיא פעלת ומן שכנתי שהיא פעלתי וטעם השרכבה ר״ל שכבת מקדם ואת שוכנת עדין בבא עליך הרעה וטעם על מים רבים כמשמעו כי בבל רבת מים וכן הוא דרך משל על רוב הטובה שהיה לה מקדם וכן רבת אוצרות אשר אוצרות שהביאה אל אוצרות כסף וזהב : אמת בצעך · רוצה בלעך כלומר שהיית מבלעת אחרים בחוזק ובזרוע עתה בא השונה עליך אי סירות מדת בצעך ר״ל במדה שמדדת ובצעת ירושלם כל מדד לך האל : (יד) נשבע בנפשו כאילו אמר בו כמו כי נשבעתי כי אינו דבר אחד ונפשו דבר אחר כמו שאדם אלא שדברה תורה כלשון בני אדם וכן ונפשו אותה ויעש ויש מוסרה שלא תמהה ירמיה נשבע ה׳ נאמות נפשו מקום קדמ׳ נשבע ה׳ בקדשו הניגה נשבע ה׳ בנפשו : כי אם · לשון שבועה כמו שפירשנו : מלאתיך · עבר במקום עתיד ר״ל אמלא אותך גדוד כמו הילק שיבא גדוד וכן אמר כדי ארבה גדוד כלומר שיבוא עליך פתאום

מצודת ציון

ענין כריתה : (ז) זהב · ר״ל נקי וצלול כזהב וכן המריקים מעליהם הזהב (זכריה ד) : יתהוללו · ענין סכלות ושטות כמו ויתהולל בידם (ש״א כ״א) : (ח) הילילו · מלשון יללה : צרי · הוא שרף אילן ומיוחד לרפואה וכן נאמר הצרי אין בגלעד (לעיל ח): (יא) הברו · מל׳ ברור ונקי: מלאו · ענין קבוץ כמו קראו מלאו (לעיל ד) : השלטים · המגינים וכן כל שלטי הגיבורים (ש״ה ד׳) : העיר · מלשון התעוררות : רוח רצון : מזמתו · מחשבתו כמו כאשר זמם (דברים י״ט) : (יב) שאו · הרימו : נס · כלונס ארוך ומפה בראשו : החזיקו · ענין אחיזה: המשמר · דבר המוטל על הרבה בני אדם לשמור כ״א בזמנו קרוי משמר וכן משמרות הכהנים והלוים : זמם · ענין מחשבה : (יג) קצך · מל׳ קץ וסוף: אמת · מל׳ אמה ור״ל מדה : בצעך · ענין גמר והשלמה כמו כי יבצע ה׳ (ישעיה י׳) . (יד) בנפשו · בעצמו : כילק · מין ארבה : ועגו · ענין הרמת קול : הידד · הוא קריאת נפקה

מצודת דוד

וכו׳ . משלח על בבל אנשים זורעים ומפזרים והם יפזרו אותם וירוקנו את ארצם כי את הכל יקחו : כי היו עליה · האויבים יבואו עליה מסביב ביום בוא עליהם הרעה : (ג) אל ידרוך · ר״ל אמרו אל בבל ידרוך הדורך קשתו ואל יתעלה ויתגאה עם השריון : נבלאם · נבאות עמם : (ד) בחוצותיה · ימלו במצוקתיה : (ה) כי לא אלמן וגו׳ : כי הוא חי וקיים לעולם והוא לישראל לעזר לנקום נקמתם : כי ארצם · של הכשדים : מקדוש ישראל : ממה שחטו לקדוש ישראל שהחריבו היכלו : (ו) נסו . אתם הבאים מארצות אחרות הגוכנים עתה בבבל טבו מתם ומלטו כל איש את נפשו ואל תתעכבו שמה לסיות נכרתים עמם בעונם כי עת

מתה בבוא עתו לעשות נקמה בבבל ולשלם לה גמול הרעה : (ז) כוס זהב . עד הנה היה בבל ביד ה׳ ככוס יין נקי וצלול כזהב והיה היתה משכרת כל הארץ ר״ל על ידי בבל החריב הארצות כי הוא בלבל דעתם כיין המשכר ומבלבל : מיינה · מיין הכוס הזאת שתו העובדי כוכבים ולכן נעשו הוללים ומשולים כשכורים ולא יכלו להלחם : (ח) פתאום . הנה עתה נפלה פתאום ונשברה : הילילו עליה · לכן עתה יללה עליה : קחו צרי · דרך לרפאות המכאוב בצרי ולכן אמר בדרך לעג קחו צרי בעבור מכאובה אולי תרפא על ידי הצרי : (ט) רפאנו · כאלו הנביאים ההם אמר שבנו בבבל ישיבו לומר הן עשינו רפואות לבבל אבל לא נרפתה ולכן עזבוה ואל תעסקו עוד ברפואתה והיא ענין מליצה כלעג : ונלך · ואמרו נלך מהם כי אם נלך לארצנו לבל ידבק בנו חלי מכאובה : כי נגע · לגה אומר מאשם מורעתם מאד גבהה עד כי נגע אל השמים : ונשא וגו׳ . כפל הדבר במ״ש : (י) הוליא ה׳ . לזה אומר הצדקה שהבטיחנו לנו הנה עתה הוציאה לאורה בכלל ובלה לכל ולכן נאמר וכו׳ : את מעשה . הוא אבדון בבל : (יא) הברו החצים . הסקו החצים מן החלודה : מלאו השלטים . קבצו המגינים להביאם במלחמה : העיר : הנה ה׳ העיר רצון מלכי מדי והם דריוש וכורש חתנו אשר ירש המלכות אחרי מות דריוש : מזמתו · מחשבת ה׳ היא על בבל להשחיתה : כי נקמת · לזה אומר הנקמה אשר הוא לוקח מבבל היא בעבור מה שעשה בבל לשאר העובדי כוכבים : (יב) שאו נס : הרימו הנס לאות להתאסף ולבוא למלחמה אל חומות בבל : החזיקו המשמר . דרך הצרים על העיר להעמיד משמרות שילחמו כל אחד בזמנו ואמר החזיקו המשמר ולא עזבו הקבוע : הקימו שומרים . הדרך להעמיד שומרים בלילה לבל יצאו מן העיר ממבוא הכפה אשר ישם פחד : הכינו הארבים · להעמיד במקום מסתתר לארוב על היוצאים מן העיר : כי גם זמם . ר״ל כמו שחשב ה׳ לעשות כן גם עשה וכו׳ : אל יושבי בבל : (יג) שוכנת · אתה בבל השוכנת אצל מים רבים הוא נהר פרת הממשל שלוחים : רבת · גם רבת אוצרות ·

רש"י

כקלהן: (יז) נבער כל אדם. העושה פסל לאלוה: נסכו. לשון מסכה: (יח) בעת פקודתם. כשיפקוד הקב"ה עליהם ועל עובדיהם: (יט) ושבט נחלתו. יעקב הנזכר למעלה בראש המקרא: (כ) מפץ אתה לי. עד הנה העמדתיך לי להשחית ולמפץ את העובדי כוכבים שגזרתי עליהם גולה: (כד) ושלמתי לבבל. אחרי כל זאת שאגמור נקמתי על ידו בעובדי

מאצרות חסר וי"ו קדמא: כאלה ג' בקריא' וסי' לא כאלה חלק יעקב כי יוצר. וחברו. שמעתי כאלה רבות: ושבט ה' בקריאת וסימ' כי יוצר הכל הוא. ושבט מצרים יסור. ושבט עברתו יכלה. ושבט לגו כסילים. ושבט לגו חסר לב: אכר ב' בקריאה וסימ' ונפצתי. בך אכר. וקראו אכר אל אבל: שאו י"ב ר"פ בקריאה וסימ' שאו את ראש כל עדת בני דריש סיפר'. שאו את ראש כל עדת דפנחס. שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. שאו עיניכם וראו והתמהו. שאו לשמים עיניכם והביטו. שאו נס ציונה. שאו נס בארץ. הבאים מצפון. שאו שערים ראשיכם. וחבי"ו. שאו זמרה ותנו תוף. שאו ידיכם קדש:

ירמיה נא

הידד: טו עשה ארץ בכחו מכין ה'
תבל בחכמתו ובתבונתו נטה
שמים: טז לקול תתו המון מים
בשמים ויעל נשאים מקצה ארץ ד"כ כנביאים וכתובים
ברקים למטר עשה ויוצא רוח י"ב מ"ע
מאצרתיו: יז נבער כל אדם מדעת
הביש כל צורף מפסל כי שקר נסכו ד' חסר
ולא רוח בם: יח הבל המה מעשה
תעתעים בעת פקדתם יאבדו: ג' ותס'
יט לא כאלה חלק יעקב כי יוצר ג'. ח' מ"ע
הכל הוא ושבט נחלתו יהוה
צבאות שמו: כ מפץ אתה לי כלי ג'
מלחמה ונפצתי בך גוים והשחתי
בך ממלכות: כא ונפצתי בך סוס ג'
ורכבו ונפצתי בך רכב ורכבו:
כב ונפצתי בך איש ואשה ונפצתי
בך זקן ונער ונפצתי בך בחור
ובתולה: כג ונפצתי בך רעה ועדרו
ונפצתי בך אכר וצמדו ונפצתי בך ל'
פחות וסגנים: כד ושלמתי לבבל
ולכל יושבי כשדים את כל רעתם ג'. נ"ד מ"ע
אשר עשו בציון לעיניכם נאם ס'
יהוה: כה הנני אליך הר המשחית
נאם יהוה המשחית את כל הארץ י"ד
ונטיתי את ידי עליך וגלגלתיך מן ג' ומ"ל
הסלעים ונתתיך להר שרפה: ג'
כו ולא יקחו ממך אבן לפנה ואבן ג'
למוסדות כי שממות עולם תהיה ג' ות"ל
נאם יהוה: כז שאו נס בארץ

תרגום

טו אמר אלין דעבד ארעא בחיליה שכליל תבל בחוכמתיה ובסוכלתנותיה תלא שמיא: טז לקל מתניה רכפת דמיין בשמיא ומסיק עננין מסיפי ארעא ברקין לזמן מטרא עביד ומפיק רוחין מבית גנזוהי: יז אטפשו כל עממיא מלמידע חוכמתא בהית כל קיני מלמעבד צלם ארי שקרא אתיכונון ולא רוחא בהון: יח למא אינון עובד תועבא בעדן דאסער עליהון חוביהון ייבדון: יט לא כאלין חולקי דיעקב ארי די ברא כולא הוא וישראל חולק שבטא דאחסנתיה יי צבאות שמיה: כ מבהר את קדמי כרבא די ביה מני קרבא ואבדר בך עממין ואחביל בך מלכון: כא ואבדר בך סוסון ורתיכיהון ואבדר בך רתיכין ורכביהון: כב ואבדר בך גבר ואתא ואבדר בך סב ויניק ואבדר בך עולימין ובתולן: כג ואבדר בך רעיא ועדריה ואבדר בך אכר ופדניה ואבדר בך שלטונין וטורנין: כד ואשלם לבבל ולכל יתבי ארעא כסדאי ית כל בישתהון דעבדו בציון לעיניכון אמר יי: כה הא אנא שלח רוגזי על כרכא מחבלא אמר יי דמחבל ית כל ארעא וארים ית מחת גבורתי עלך ואמגרינך מן תוקפא ואתנינך לכרך יקודא: כו ולא יסבין מנך מלך למלכו ושלטון לשולטנו ארי צדות עלם תהי אמר יי: כז זקופו אתא בארעא

רד"ק

מחנות האויבים לרוב מאד: ושמו. וזעקו, הידד כמו הידד כדורכים יענה: (טו) עושה ארץ בכחו. זאת הפרשה כתובה למעלה אחר כדנה תאמרון להום ושם כתרגום ויש ביניה' שנוי מעט במלות למעלה ויעלה נשיאים והנה ויעל נשיאים. למעלה מקצה הארץ בה"א בקרי והנה מקצה ארץ בלא ה"א. למעלה וישראל שבט נחלתו והנה ושבט נחלתו והנה הפרש' הנה לענין אלילים שהיו בוטחים בהם בני בבל והיו חושבים כי בעבודתם יושיעם מהגלתם: (כ) מפץ אתה לי. מפץ שם הכלי שמנפצים בו האבנים וכן ואיש כלי מפצו בידו אלא שזה גדול וזה קטן והנפוץ הוא השבר עם הפטיש כי כשמשברים האבנים מפטישים האבנים הנה והנה וכן ונפצתי כולם בזה הענין ואמר האל ית' כנגד מלך בבל מפץ אתה לי כי בך אני מנפץ ומשחית הגוים והממלכו' אך עתה אשלם לך על מה שעשית בישראל והעניקך על ישראל שעשית בהם רעה יותר מדאי ואני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה: (כא) ונפצתי. כלם מלרע והוא מורה לעתיד ברוב הנבואה כזאת הספר שנאמרה קודם מלוך נבוכדנצר או אחר מלכו ויתכן כענין עתיד ועבר: (כה) הנני אליך הר המשחית. קרא בבל הר ואם היא בקעה רוצה לומר הר עיר בצורה כמו אם היא יושבת בהר וכן פרוש הגלעד ר"ל הערים הבצורות וכן תירגם יונתן כרכא מחבלא וכן מן הסלעים ג"כ משל על המגדלים הגבוהים אשר בבבל וכן פי' ואמגרינך מן תקפא כלומר אפילך ממקומו' החזקים והגבוהים: וגלגלתיך. ענין גלגול ידוע מן גבוה אל הנמוך: (כו) ולא יקחו ממך אבן לפנה ואבן למוסדות. כי מנהג העולם לתת ביסוד הבנין אבנים גדולות וכן בפינות סקירות ואמר זה דרך משל כתרגומו ולא יסבון מנך מלך למלכו ושלטון לשולטנו: (כז) שאו נס. לווי שאינו לאדם מיוחד ולא לאנשים מיוחדים אלא למי שישמע והוא ע"ד המליצה כמו ראה רית כמי אמור למלך ולגבירה חזקו ידים רפות אמרו לנמהרי לב והדומים להם וכמוהם שאו גם תקעו שופר: קדשו עליה. הזמינו עליה: פקדו, ספלו, כי לפי שאמר בארץ ואמר בגוים לא נאמר כי כנגד מדי אמר

מצודת ציון

צעקת שוללים וכן הידד נפל (שם טו): (טו) תבל. הם המקומות המיושבות מבני אדם: (טז) לקול. באה הלמ"ד במקום בעבור וכן פתח פיך לאלם (משלי ל"א): תתו. מל' נתינה: המון. מל' המייה ושאון: ויעל. באה הוי"ו במקום או וכן ואם נקבה בנד וטמאה שבועים (ויקר' י"ב) ור"ל או הטמאה: נשיאים. עננים ע"ש שמתנשאים עצמם למעלה וכן מעלה נשיאים (תהלים קל"ה): (יז) נבער. מל' בער ושוטה: מדעת. מהיות בו דעת וכן וימאסך ממלך (ש"א ט"ו) ר"ל מהיות מלך: צורף. מלשון [illegible]: נסכו. צורת הגלולים הנעשים ביציקת מתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד): (יח) מעתועים. מל' תועה: פקודתם. ענין השגחה: (כ) מפץ. הם כלי נשק לרצץ ולשבור בו החומות וכן ואיש כלי מפצו בידו (יחזקאל ט): ונפצתי. ענין השבר והרצוץ: (כג) אכר. הוא העובד האדמה בחרישה וזריעה וכן בושו אכרים (לעיל י"ד): וצמדו. יקרא זוג הבקר על כי ילכו צמודים ומחוברים וכן צמד בקר (איוב א): פחות וסגנים. שמות מיני שרות: (כה) וגלגלתיך. היא השפלה מן הגובה אל הנמוך ע"ד גלגול: (כו) לפנה. לזויות: למוסדות. מלשון יסוד: (כז) שאו נס. הרימו בלונס ארוך: קדשו. ענין הזמנה כמו קדשו עליה

מצודת דוד

בא קצך. הנה עתה בא סופך ומדת גמר הפלתך מן העולם והגא כפל ענין במ"ש: (יד) בנפשו. ר"ל בעצמו: כי אם. כי אשר אמלא ארצך מבני אדם מלומדי מלחמה רבי המספר כארבה והם יצעקו עליך קול הידד שהוא קול שמחת שודדים: (טו) עושה ארץ בכחו. כאומר והנה בידו לקיים מאמרו כי הוא עושה ארץ בכוחו וכו' ואם כן הכל שלו ובידו: נטה שמים. פירש השמים כנטיית האוהל: (טז) לקול תתו. בעבור נתינתו קול המיית מים באויר השמים אז מעלה את העננים לרום השמים מקצה הארץ ר"ל כאשר המה נראים למראה העין שהם בשפולי הרקיע בקצה הארץ אז מעלה אותם אל מול המקום אשר ירצה להמטיר שמה: ברקים. לעת בוא המטר מבריק ברקים ואין המטר מכבה אותם: ויוצא. הוא מוציא את הרוח ממקום אוצרו: (יז) נבער. כל אדם העובד הפסל הוא נבער מהיות בו דעת וכל צורף העושה הפסל יקבל בושה מן הפסל בראותו כי שקר המסכה שנסך ואין בהם רוח החיוני: (יח) מעשה תעתועים. המה מעשה ידי התועים מדרך השכל: בעת פקודתם. בעת יביא המקום להפרע מהם אז יאבדו מבלי תקומה: (יט) לא כאלה. ולא כהפסילים האלה הוא אלהי יעקב המכון לחלקו: כי יוצר הכל הוא. לא כהפסילים שהמה מעשה ידי אדם כי חלק יעקב הוא היוצר את הכל: ושבט נחלתו. ואת יעקב הנזכר בחר להיות כ"א משבטיו שבט נחלתו: ה' צבאות שמו. כי הוא מושל על צבאות מעלה ומטה ומוסב למעלה לומר הואיל ואין לו ערך עם הפסילים כי הוא יוצר הכל ואת ישראל בחר לנחלה אם כן בודאי יקיים מאמרו לאבד את בבל להצמיח ישע לישראל: (כ) מפץ אתה לי. אתה בבל היית בידי ככלי מפץ וכלי מלחמה: (כא) רכב. הוא המרכבה המיוחדת לאנשים: ורוכבו. הוא היושב על המרכבה: (כג) אכר וצמדו. עובד האדמה בחרישה עם צמד הבקר אשר יחרוש בהם: (כד) ושלמתי. והנה אשלם לבבל גמול רעתם: לעיניכם. כולכם תראו בעיניכם הרעה הבאה על בבל: (כה) הנני אליך. הנה אני אלחם בך אתה הר המשחית והוא בבל המשחית את כל הארץ (ועם היותה בקעה קראה הר מפני חוזקה): ונטיתי וכו'. להכות בך: מן הסלעים. הוא משל על המגדלים הגבוהים שבבבל: להר שרפה. כי ההפך כסדום ותמטר עליה גפרית ואש כמוה: (כו) ולא יקחו וכו'. מאבני מפולת חרבותיך לא יקחו אבן הראוי לשומה בפנת הבית (כי הדרך השום בפנת הבית האבן היותר יפה להיות נראה משם הכר וזה): ואבן למוסדות. אבן חזק הראוי לשומו ביסוד: כי שממות עולם. ולכן לא תוכל מי לשם לקחת מאבניה:

תקעו שופר בגוים קדשו עליה גוים השמיעו עליה ממלכות אררט מני ואשכנז פקדו עליה טפסר העלו סוס כילק סמר:
כח קדשו עליה גוים את מלכי מדי את פחותיה ואת כל סגניה ואת כל ארץ ממשלתו:
כט ותרעש הארץ ותחל כי קמה על בבל מחשבות יהוה לשום את ארץ בבל לשמה מאין יושב:
ל חדלו גבורי בבל להלחם ישבו במצדות נשתה גבורתם היו לנשים הציתו משכנתיה נשברו בריחיה:
לא רץ לקראת רץ ירוץ ומגיד לקראת מגיד להגיד למלך בבל כי נלכדה עירו מקצה:
לב והמעברות נתפשו ואת האגמים שרפו באש ואנשי המלחמה נבהלו:
לג כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל בת בבל כגרן עת הדריכה עוד מעט ובאה עת הקציר לה:
לד אכלנו הממנו נבוכדראצר מלך בבל הציגנו כלי ריק בלענו כתנין מלא כרשו מעדני הדיחנו:
לה חמסי ושארי על בבל תאמר ישבת ציון ודמי אל ישבי כשדים תאמר ירושלם:

אכלני ק' · הממני ק' · הציגני ק' · בלעני ק' · הדיחני ק'

תקעו שופרא בעממיא זמינו עלה עממיא בסרו עלה מלכות ארעא דקרדו משרית הרמיני והדיב זמינו עלה עבדי קרבא דיהון סלקין סוסותהון מפנכין הא כזחלא דמצלהב: כח זמינו עלה עממיא ית מלכי מדי ית שלטונהא וית כל טורנהא וית כל ארע שולטניה: כט ותזוע ארעא ותתמרע ארי קמא על בבל מחשבתא דיי לשואה ית ארעא דבבל לצדו מבלי יתיב: ל אתמניעו גברי בבל מלאגחא קרבא יתיבו במצדיא אתברת גברותהון הוו חלישין כנשיא אתדלקא בירניתהא אתברו עברהא: לא רהיט לקדמות רהיט ירהוט ומחוי לקדמות מחוי לחואה למלכא דבבל ארי אתכבישת קרתיה מסופיה: לב ומגיזתא אתאחדא וית אגמיא אוקידו בנורא וגברי עבדי קרבא אתבהילו: לג ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כנשתא דבבל דמיא לאדרא דמטא עדן אדריכותיה עוד (ציבחר) כזעיר וייתון בזוזין עלה: לד אמרת ירושלם בז נכסי ושיצני נבוכדנאצר מלכא דבבל נפצני כמן ריקן בלעני כתנינא מלא בית גנזיה מטוב ארעי טלטלני: לה חטופי ובוזי על בבל תימר כנישתא דציון וחובת דם זכאי דאתשד בי על יתבי ארעא כסדאי

רש"י

כעובדי כוכבים : (כח) קדשו. זמנו : טפסר. לשון חיל (א״ל אדון) : סמר. הרוצייר בלעז כמו תסמר שערת בשרי (איוב ד) : (כט) ותחל. לשון חלחלה : נשתה. קפלה כמו גיד הנשה (בראשית לג) שנשה ממקומו : (לג) כגורן עת הדריכה. כרי היא עתה מלאה כגורן בעת שדשו תבואתה שהיא מל' חיטין: עוד מעט. ותתרוקן ותדמה לגורן בעת תחלת הקציר שהיא ריקנית : (לה) חמסי ושארי

במצדות ס' בליש' וסימ' בלשון תרגום במערתא דגריא בטורא מטמר מרום בבל אקשו לה מותא . ופירו' בישעיה סימן ל"ג: מקצה ב' וסימ' טרם ישכבו ואנשי העיר. רץ לקראת רץ: חמסי ב' וסימ' ותאמר שרי. חמסי ושארי על בבל:

רדק

אמר לבד : (כח) קדשו. ענין הזמנה: השמיעו עליה, ענין אסיפה וקבוץ וכן השמיעו אל בבל רבים וכן מן הדגש וישמע שאול את העם : ממלכות אררט מני ואשכנז, אלו כלם עם דריוש ותרגם יונתן מלכות ארע קרדו משרית הרמיני והדיב : פקדו עליה, ענין מנוי : טפסר, כמו שר וכן וטפסריך כגוב גובי : כילק סמר, כמו סמר מפחדך בשרי וכן מן הדגש תסמר שערת בשרי ענין השעירה והרעדה כאדם שעומדת שערותיו אריצמנט"ו בלע"ז ות"י זמינו עלה עבדי קרבא דיהון סלקין סוסותהון מפנכין הא כזחלא דמצלהב ופירוש מפנכין ממין דהרה כמו שתרגם ג"כ מדהרות דהרות אביריו מפנוכא דהוה מפנך קדם רתיכי גברוהי : (כט) ותרעש, ותחול, ענין חיל כיולדה : כי קמה על בבל, אמר קמה יחידה ואמר מחשבות ה' רבים ר"ל כל מחשבה ומחשבה שחשב עליה תקום: (ל) חדלו. ישבו במצדות, ולא יצאו להלחם ישבו להם במגדלים החזקים להשגב בהם: נשתה גבורתם, נפסקה וכן ונשתו מים מהים : היו לנשים, חלשים כמו הנשים : הציתו. באש: (לא) רץ לקראת רץ ירוץ. היה לומר רץ אחרי רץ ומגיד אחר מגיד אלא פירושו הנה ילך הראשון ויגיד למלך וישוב לו ויצא רץ אחר בא לקראתו ג"כ להגיד למלך כי נלכדה עירו : מקצה, כלומר מקצה האחד : (לב) והמעברות נתפשו. המעברות המים בכניסת העיר והיו בהם מגדלים למנוע אויבים אם ירצו להכנס בעיר ולפי שאמר כי נלכדה עירו מקצה שמא יאמר אדם מגדלי המעברו' איך לא מנעו התשובה כי המעברות נתפשו : ואת האגמים שרפו באש, הגמא הגדל על הנהרות שרפו באש שלא ימנעם רוב הגמא מלכת בעיר וכן הכפוף כאגמון ראשו הוא הגמא ורבי יונה כתב כי אגמים הם המבצרים ודמה אותו ללשון הערב שאומר למבצרי אגם : (לג) כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל. אמר אלהי ישראל כי נקמ' ישראל יקח מהם: הדריכה, בא המקור בחירק הה"א ומשפטו בפתח על הרוב וכן כמוהו מקור הה"א בחירק [illegible] ובלול ספוח והעלים : עד השמידו אותם , ודמה אותם לגורן שהגיע עתה לדרוך ולדוש כן בבל הגיע עתה שירמסוה האויבים: עת הקציר , המשיל הכוס לקציר וכן תרגם יונתן וייתון בזוזין עלה ואמר הקציר אחר דריכה הגורן אע"פ שהוא קודם עוד מעט זמן שתבא לה עת הקציר שיבואו וילכדו כל עריה סביב סביב והוא משל הקציר ואח"כ יתפשו העיר בבל וירמסוה כי כמו שאוספין הקציר אל הגורן כן הם אוספין ומניסין משכב אלם כל העיירות אל בבל וכשיתפשוה ידריכוה וירמסוה ואלה כליון חרוץ : (לד) אכלנו הממנו , אלו הכתובים בפסוק כתובים בוי"ו וקריין ביו"ד והכתוב לשון רבי' על הפרטים והקרי לשון יחיד על הכלל והענין מדבר על לשון ישראל שצועקים חמס על בבל , הממני כמו והמם גלגל עגלתו ענין שבר : הציגני כלי ריק , [illegible] רקה כמו כלי ריק וריק הם כאילו אמר כלי ריקות : מלא כרשו מעדני , על דרך משל כלומר מלא ארצו מטובי , מלא בקמץ : הדיחני , כמו שידיח אדם את הכלי שלא נשאר בו דבר ותרגם יונתן הפסוק כן אמרה ירושלם בז נכסי ושיצני נבוכדנצר מלכ' דבבל נפצני כמן ריקן בלעני כתנינא מלא בית גנזיה מטוב ארעי טלטלני וכן ענין הפסוק אשר אחריו על לשון ציון וירושלם כמו שאומר : (לה) חמסי ושארי , בארי בשרי ואמר חמסי על הממון אשר בזו ושארי על ההרוגים וכן

מצודת ציון

עליה מלחמה (לעיל ו') : השמיעו. ענין אסיפה כמו השמיעו אל בבל רבים (לעיל נ') : אררט וגו'. הם שם מקומות: פקדו. ענין מינוי ונגידות : טפסר. ענין שרים וכן וטפסריך כגוב גובי (נחום ג') : ילק. מין ארבה : סמר. ענין התקשות כמו תסמר שערת בשרי (איוב ד') : (כח) פחותיה וסגניה. מין שררה : (כט) ותחול. מל' חיל וחלחלה : קמה. עמדה ונתקיימה : (ל) במצדות. ענין מבצר כמו מצודת ציון (ש"ב ה') : נשתה. ענין שכחה והסרה כמו ונשתו מים מהים (ישעיה י"ט) : הציתו. ענין הדלקה והבערה : משכנותיה. מלשון משכן ומדור : בריחיה. כשם משה עשוי לסגור הפתחים : (לא) רץ. ענין מהירות ההליכה : (לב) והמעברות. מקום מעבר המים : נתפשו. ענין לכידה : האגמים. הוא הגומא הגדל ע"ש המים וכן הכפוף כאגמון ראשו (שם נ"ח) : (לג) כגורן. הוא המקום שימרו שם עמרי התבואה ושם דשים אותה : הדריכה. ענין רמיסה ודישה : (לד) הממני. ענין הפיקה ושבירה כמו והמם גלגל עגלתו (שם כ"ח) : הציגני. ענין העמדה כמו [illegible] לבד (שופטים ו') : כתנין. מין נחש : כרשו. כמו כרסו בסמ"ך והוא המקום יתאסף בו המאכל וכדרז"ל הכרס הפנימית (חולין מ"ג) : מעדני. דברים המעונגים כמו מעדני מלך (בראשית מ"ט) : הדיחני. מל' הדחה ושטיפת כלי : (לה) חמסי. ענין גזל : ושארי. ענין בשר כמו ואשר אכלו שאר עמי (מיכה ג)

מצודת דוד

(כז) שאו נס. לרמז על העובדי כוכבים שיתאספו לבוא למלחמה על בבל: תקעו שופר. גם זה הוא רמז לאסיפה: קדשו. הזמינו עליה גוים שיתאספו ממלכות אררט וכו' מנו עליה שר להאסף המלחמה והעלו קבוצת סוסים רבי המספר כארבה וכ"א מהסוסים תסמר שערות בשרו בעת הקרב (כי זהו דרך הסוסים הטובים בעלי כח ולב אשר יתקשו שערותם כמסמר) : (כח) קדשו וכו'. חזר לומר שוב לפרש שהם מלכי מדי והם דריוש ותחתו כורש שירש המלוכה אחרי מותו : ארץ ממשלתו. הארץ אשר הוא מושל בה : (כט) כי קמה. עמדה ונתקיימה על בבל מחשבות ה' בחשבו לשום אותה לשממה : (ל) חדלו וכו'. כי בא מורך בלבבם : ישבו במצדות. להתחזק במשגב המבצר : נשתה. נעתקה וסרה מהם גבורתם והיו דומים לנשים בדבר תשות הכח : הציתו. האויבים הציתו משכנותיה ונשברו בריחי שעריה ונפתחו לפני האויב לבוא בהם : (לא) רץ לקראת רץ ירוץ. מן המלחמה שלחו איש רץ להגיד למלך בבל דבר המלחמה ועד לא ישוב שלחו רץ אחר ובדרך מצאו פגע בהרץ הראשון כשהוא חוזר ורץ אח"כ רץ זה לקראת רץ זה : ומגיד וכו'. כפל הדבר במ"ש כי הרץ הוא המגיד : מקצה. רצה לומר אשר בקצה המדינה וכן נאמר בואו לה מקץ (לעיל נ') : (לב) והמעברות. מקום מעבר המים נלכד מיד האויב לבלי תת למי לברוח דרך המים : ואת האגמים. הגומא הגדל על שפת המים שרפו באש לבל יוכל מי להסתר בין הגומא : (לג) כגורן וכו'. רצה לומר עם כי היא עתה מלאה טובה כגורן בעת ידרכו שם העמרים ודשים אותם כי אז ימלא הגורן מן התבואה הנה במעט זמן תהיה ריקנית ותבוא לה עת הקציר רצה לומר תהיה כגורן בעת הקציר כי אז כבר הוציאו כל התבואות ועדיין לא נאסף בה התבואה החדשה : (לד) אכלני. בני ישראל קובלים על הצער שסבלו ואומרים הנה נ"נ אכלני והמם אותי : הציגני. העמיד אותי כלי ריק את הכל לקח ושלל ומיהר לבלוע אותי כתנין הבולע מבלי לעיסה ומילא הכרס שלו מן מעדני ר"ל שלל טוב ארצי והביאם לארצו : הדיחני. ר"ל כמו המדיחים את הכלי לא נשאר בו מאומה מודבק בדפנותיו כן לא השאיר מאומה בידי : (לה) חמסי ושארי וכו'. ר"ל יושבת ציון תאמר צעקתי על החמס הנעשה לי ועל עבודת הפרך שעבד בי עד שכלה את בשרי שלא תמה על בבל כי מידו בא לי החמס וכליית הבשר : ודמי וכו'. ירושלים תאמר צעקתי על הדם הנשפך בי הלא יהא על יושבי כשדים כי הם שפכו דמי :

לכן

רש"י

ושארי. צעקת חמסי ומזונתי אשר אכלו שארי: (לח) נערו. ל' חמור נוער: (לט) בחומם אשית את משתיהם. אכוין שיהו משתיקן בעת החום כדי שישתכרו: למען יעלזו וישנו. וירדמו: שנת עולם. שנת עולמית וכן עלתה שם מתוך משתה ושכרות נחרבו ונהרגו ונלכד העיר כמו שנ' (בדניאל ה) בלשאצר אמר בטעם חמרא וגו' (שם) אשתי חמרא וגו' (שם) ביה בליליא קטיל בלשאצר קטיל מלכותא: (מ) ככרים. כבשים. (וי"ת) כתורין: (מא) ששך. בבל בגי' דא"ת ב"ש: (מב) עלה על בבל הים. חיל גדול כמו הים: (מד) על בל. על עבודת כוכבים של בבל: את בלעו. שהושפלו כל יושב הארץ תחתיו: ולא ינהרו. ולא יאספו וכן ונהרו אליו כל הגוים (ישעיה ב) כמימי נהרות כולם ההולכים אל הים:

תקמתי ג' וסימ' ויאל שאול את העם. ונקמתי דמי עבדי. הנני רב ריבך ונקמתי: שנת ה' בליש' שינה וסימ' בחמם אשית את משתיהם. והשכרתי שריה וחכמיה. אם אתן שנת לעיני. מתוקה שנת העובד. בלילה ההוא נדדה שנת המלך: חומת ג' בספר' וסימ' שורא דדמשק נפל. ופירושן לעיל בסי' מ"ט: ופן ח' בקריאה וסימ' ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש. רק השמר לך ושמר נפשך מאד. השמר לך פן תנקש אחריהם תנינא דפסוק. ופן ירך לבבכם ותראו. ופן אורש וגנבתי. ופן תדרוש

תולדות אהרן בחמם אשית. מגילה טו: וישנו. ברכות יז (שביעית לם): בלעו מפיו. זובר פרומס:

ירמיה נא

לו לכן כה אמר יהוה הנני־רב את־
ריבך ונקמתי את־נקמתך והחרבתי
את־ימה והבשתי את־מקורה׃
לז והיתה בבל לגלים | מעון־תנים
שמה ושרקה מאין יושב׃ לח יחדו
ככפרים ישאגו נערו כגורי אריות׃
לט בחמם אשית את־משתיהם
והשכרתים למען יעלזו וישנו שנת־
עולם ולא יקיצו נאם יהוה׃ מ אורידם
ככרים לטבוח כאילים עם־עתודים׃
מא איך נלכדה ששך ותתפש
תהלת כל־הארץ איך היתה לשמה
בבל בגוים׃ מב עלה על־בבל הים
בהמון גליו נכסתה׃ מג היו עריה
לשמה ארץ ציה וערבה ארץ לא־
ישב בהן כל־איש ולא־יעבר בהן
בן־אדם׃ מד ופקדתי על־בל בבבל
והצאתי את־בלעו מפיו ולא־ינהרו
אליו עוד גוים גם־חומת בבל נפלה׃
מה צאו מתוכה עמי ומלטו איש
את־נפשו מחרון אף־יהוה׃ מו ופן־
ירך לבבכם ותיראו בשמועה
הנשמעת בארץ ובא בשנה
השמועה ואחריו בשנה השמועה

תרגום

תימר ירושלם׃ לו בכן כדנן
אמר יי הא אנא דאין ית
דיניך ומתפרע ית פורענותיך
ואחריב ית ימה ואוביש ית
מבועהא׃ לז ותהי בבל לגרין
מדור ירודין צדו ואשתממו
מבלי יתיב׃ לח כחדא כארין
ינהמון כבני ארין ירימון
קלהון׃ לט איתא עליהון עקא
דמן לרויא בדיל דלא
יהון תקיפין וימותון מותא
תניינא ולא ייחון לעלמא
דאתי אמר יי׃ מ אמסרינון
כתורין לקטלא כדכרין עם
גדין׃ מא איכדין אתכבישת
בבל ואתאחדת תושבחת כל
ארעא איכדין הות לצדו
בבל בעממיא׃ מב סליק על
בבל מלך במשריתיה דסגי
כמי ימא באתרגושת גלוהי
חפא׃ מג הואה קרואה לצדו
ארעא צדיא וחרבא ארעא
לא יתיב בה כל אנש ולא
יעבר בה בר אנש׃
מד ואסער על דפלחין לבל
בבבל ואפיק ית נכסוהי
מניה ולא ישתמעון ליה עוד
עממיא אף שורי בבל
יתרמון׃ מה פוקו מגוה עמי
ושיזיבו גבר ית נפשיה
מתקוף רוגזא דיי׃ מו ודלמא
יזוע לבבון ותדחלון מן קדם בסורתא דאשתמע בארעא ותיתי בשתא
בסורתא ובתרוהי בשתא בסורתא ויסגון חטופין בארעא ויקום שלטון על

רד"ק

ובן ודומי וכפ' הענין בפלות גוונות ואדומי אבי ז"ל פירש ושארי על הגולים שהיו מענים אותם בגופם ודמי על ההרוגים ויונתן תירגם חמסי ושארי חטופי ובזוזי ותירגם ודמי וחובת דם זכאי דאתשד כי: ואל יושבי כשדים. כמו על יושבי ארץ כשדים ובת"י על יתבי ארעא כשדאי: (לו) לכן. אומר האל ימברך עליך וירושלים שקוראת חמס על בבל: הנני רב את ריבך. והחרבתי את ימה. משל על עוכם הרב כמימי הים: (לז) ושמה. ושרקה שישרוק עליה כל עובר: (לח) יחדו ככפירים ישאגו. אפשר לפרשו על בני בבל על דרך שאגתי מנהמת לבי ויתכו כמים שאגותי או על חיל מדי הלוכדים בבל על דרך עליו ישאגו כפירים שואג לקראתו כישאג אריה ביער והדומים להם: נערו. כענין שאגו ורז"ל נהגו בזה הלשון על חמור כאמרם חמור נוער: כגורי. כמולם: (לט) בחומם. בלילה שנלכדה בבל עשה בלשאצר משתה גדול כמו שכתוב בספר דניאל ויצאה יד שכותבת בקיר ההיכל כמ"ש וזהו אשית את משתיהם כלומר בעת תאוותם במשתה אשית ברע את משתיהם שנוסף להם שמחתם לאבל ולפחד גדול כמו שכתוב אדין בלשאצר שניא מתבהיל וזיוהי שנין עלוהי ורברבנוהי משתבשין: והשכרתים למען יעלזו. אשכיר אותם באותו המשתה שישנו שינת עולם כי אחר השכורים ישנו בשכרותם ויקיצו אח"כ מיינם אבל אלו ישנו שנת עולם ולא יקיצו וזה למען שהיו שמחים ועלוזים בשתותם בכלי בה"מ וישנו שינת עולם ולא יקיצו נאם ה' שימותו מתוך שכרותם כמו שכתוב ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה ור' יונה פירש למען יעלזו יתהוללו וירעדו מלשון עלזו אלמות ועדה שאומות תקלת החולים בקרבם למיתה ונראה שתקן וכן פירשו מזה כי רפתיבי או תעלזו וי"ת הפסוק כן איתא עליהון עקא דמן לרויא בדיל דלא יהון תקיפין וימותון מותא תנינא ולא ייחון לעלמא דאתי אמר ה': (מ) אורידם. מבואר הוא וכן איך נלכד: (מא) ששך. פירשנו שהוא בבל בא"ת ב"ש: (מב) עלה על בבל הים. ד"ע אמר כי החיל הגדול שבא עליהם כסו את הארץ וכן ת"י סליק על בבל מלך במשריתיה דסגי כמי ימא: (מג) היו. וערבה, כמו מדבר כמו הארץ ערבה ושוממה וכן במדבר בערבה: (מד) ופקדתי על בל בבבל. בל הוא אליה שהיו עובדים בבבל ופקדתי שישברו אותו ויפלו וסבו וכן כתוב בנבואת ישעיה כרע בל קורס נבו: והוצאתי את בלעו מפיו. על דרך משל שהיו מביאין לו מנחות על דרך חיל בלע ויקיאנו: ולא ינהרו אליו עוד גוים. ענין מרוצה אל המקום וכן ונהרו אליו כל הגוים ולפיכך נקרא הנהר בזה הלשון לפי שהוא מקום מרוצת המים: גם חומת בבל נפלה. הרבוי לפי שהיתה חזקה ורחבה כמו שכתוב חומות בבל הרחבה ופירוש נפלה על ידי המפילים אותה: (מז) לאו. מבואר הוא: (מו) ופן ירך לבבכם. לפיכך, אני מבטיחכם שלא תיראו מפני השמועה שיבוא אל בבל כי לא ירע לכם ותצאו מתוכה בשלום ובלשצר מלך שלש שנים ובשנה הראשונה באה שמועה מדי שיבאו על בבל וכן בשנה ה ניה וזהי ובא בשנה השמועה וכן בשנה השלישית

מצודת דוד

(לו) לכן. הואיל וכן עשו בך לכן וכו': והחרבתי. אוביש את ימה ר"ל אשבית השפעה אשר היתה כמי הים: והובשתי וכו'. כפל הדבר במ"ש: (לז) לגלים. דרך החורבות להמצא בהם הרבה גלים ננפילת כותלי הבתים: מעון תנים. יהיו מדור לתנים השוכנים בחרבות: שמה ושרקה. תהיה לתמהון כולם יתמהו על חורבנה וישרקו עליה (כי כן דרך בני אדם לשרוק בקול בראותם דבר חשוב שנאבד): מאין יושב. על כי לא ישב מי שם לכן תהיה לתמהון וישרקו עליה: (לח) יחדו. כל בני בבל ישאגו בקול מר כאשר ישאגו כפירים בעת יחסר מאכלם: נערו וכו'. כפל הדבר במ"ש: (לט) בחומם. על בלשאצר אמר הנה אסבב שיעשו משתיהם בזמן החום כדי שבסבת החום ישתו הרבה וישתכרו כי על כי ישמחו בעת המשתה ירבו לשתות יין: וישנו. בעבור השכרות ישנו עד עולם ולא יקיצו עוד כי בעת השינה נהרג בלשאצר ואמר בדרך מליצה כאלו נרדם מן היין: (מ) אורידם. אם אנשי בבל אוריד לטבח כמו שמורידים את הכרים: (מא) תהלה. שהיתה לתהלה ולתפארת בכל הארץ: בגוים. בין כל הגוים היתה לתמהון על גודל חורבנה: (מב) הים. ר"ל אוכלוסין מרובים כמי הים: בהמון. ר"ל במרבית הגבורים נאבדה: (מג) ארץ ציה. להיות ארץ ציה וערבה: ולא יעבור. אפילו דרך העברה בעלמא: (מד) ופקדתי. אשגיח להביא פורעניות על פסל בל העומדת בבבל כי האויב ישבר אותו וישא את זהבו: את בלעו. את העושר שבלע אוציא מפיו ר"ל כל העושר שאסף לעובדיו אוציא מהם (ואמר לפי מחשבת בבל שחשבו שהפסל הוא הנותן להם כל העושר אשר לא כן הוא כי הוא הבל ואין בו ממש): ולא ינהרו. עוד לא ימשכו העמים ללכת אליו לעבדו כי כולם יראו שאין בו ממש: גם חומת וכו'. כ"א מהחומות תפול ולא יתחזקו במעוז העיר: (מה) מחרון. מלטו נפשיכם מחרון אף ה' שמחול על בבל שלא תהיו נלקים עמהם: (מו) ופן ירך. השמרו פן ירך לבבכם ר"ל לומר לא יבוא מורך בלבבכם ולא תיראו בשמועה הנשמעת בארץ והיא שמלכי מדי ופרס עולים להלחם בבבל: ובא. ר"ל לא תיראו במה שבאה השמועה שהיה בשנה הזאת אשר כבר באו בארץ ונתקיימה הדבר ויבא לפועל: ואחריו. ר"ל ולא תיראו בהשמועה הנשמעת אחריו בשנה ההוא אשר כבר כבשו את בבל ונעשה חמס בארץ והנה יהיה מושל על מושל וזה לומר פרס ומדי תמשול על בבל שהיתה עד הנה מושל על כל הגוים וכאומר מכל אלה אל תיראו כי הכל

מצודת ציון

(מיכה ג'): (לו) רב. מל' מריבה והתרבה. והחרבתי. מלשון חורב ויובש: והובשתי. מל' יובש: מקורה. ענין מעין מים: (לז) לגלים. ענין תל ודגור: מעון. מדור: שמה. תמהון: ושרקה. הוא הקול הנשמע בקבוץ השפתים: (לח) ככפירים. ארי בחור: נערו. ענין שאגה ובדרז"ל חמור נוער (ברכות ג'): כגורי. כן יקראו האריות הקטנים וכן גור אריה יהודה (בראשית מ"ט): (לט) בחומם. מלשון חמימות: אשית. אשים: משתיהם. היא סעודה של שמחה וכן עשה משתה (אסתר א'): והשכרתים. מל' שכרות: יעלזו. ענין שמחה: וישנו. מל' שינה: יקיצו. ענין הסרה מן השינה: (מ) ככרים. כבשים שמנים: עתודים. הם הזכרים מן העזים: (מא) ששך. הוא בבל בא"ת ב"ש: ותתפש. ענין לכידה: תהלת. מלשון הלול והתפארות: לשמה. לתמהון: (מב) בהמון. ענין רבוי כמו מהמון רשעים (תהלים ל"ז): נכסתה. מלשון כסוי: (מג) לשמה. לשממה: ציה. שממה: ערבה. כמו מדבר: (מד) ופקדתי. ענין השגחת הבאת הרעה: בל. כן שם גלולים של בבל: בלעו. מלשון בליעה: ינהרו. ענין משיכה כנהר המושך וכן ונהרו אל טוב ה' (לעיל ל"א): (מו) ירך. ענין פחד ואימה כמו והבאתי מורך (ויקרא כ"ו): וחמס

וחמס בארץ משל על־משל׃ מז לכן
הנה ימים באים ופקדתי על־פסילי
בבל וכל־ארצה תבוש וכל־חלליה
יפלו בתוכה׃ מח ורננו על־בבל
שמים וארץ וכל אשר בהם כי
מצפון יבוא־לה השודדים נאם־
יהוה׃ מט גם־בבל לנפל חללי ישראל
גם־לבבל נפלו חללי כל־הארץ׃
נ פלטים מחרב הלכו אל־תעמדו
זכרו מרחוק את־יהוה וירושלם
תעלה על־לבבכם׃ נא בשנו כי־
שמענו חרפה כסתה כלמה פנינו
כי באו זרים על־מקדשי בית יהוה׃
נב לכן הנה־ימים באים נאם־יהוה
ופקדתי על־פסיליה ובכל־ארצה
יאנק חלל׃ נג כי־תעלה בבל השמים
וכי תבצר מרום עזה מאתי יבאו
שדדים לה נאם־יהוה׃ נד קול זעקה
מבבל ושבר גדול מארץ כשדים׃
נה כי־שדד יהוה את־בבל ואבד
ממנה קול גדול והמו גליהם כמים
רבים נתן שאון קולם׃ נו כי
בא עליה על־בבל שודד ונלכדו
גבוריה חתתה קשתותם כי אל
גמלות יהוה שלם ישלם׃
נז והשכרתי שריה וחכמיה פחותיה
וסגניה וגבוריה וישנו שנת־עולם
ולא יקיצו נאם־המלך יהוה צבאות
שמו׃ נח כה־אמר יהוה צבאות

שלטון: מז בכן הא יומיא אתן ואסער על צלמי בבל וכל ארעא תחרוב וכל קטילהא יתרמון בגוה: מח וישבחון על בבל שמיא וארעא וכל די בהון ארי מצפונא ייתון עלה בזוזין אמר יי: מט אף בבבל אתרמיאו קטילי ישראל אף לבבל יתרמון קטילי כל ארעא: נ משיזביא מחרבא גלו לא תתעכבון אדכרו מרחיק ית פולחנא דיי וירושלם תסק על לבכון: נא בהיתנא ארי שמענא חסודין חפת אתכנעותא אפנא ארי עלו נוכראין וסאיבו ית בית מקדשא דיי: נב בכן הא יומיא אתן אמר יי ואסער על צלמהא ובכל ארעא יתרמון קטיליא: נג ארי תבני בבל בנינין דרמין עד צית שמיא וארי תכרוך כרכין תקיפין עד רומא מן קדמי ייתון בזוזין עלה אמר יי: נד קל צווחתא מבבל ותברא רבא מארעא כסדאי: נה ארי אביז יי ית בבל ואביד מנה משרין סגיאין ויתכנשון עליהון משרית עממין סגיאין וירימון באתרגושת קלהון: נו ארי אתו עלה על בבל בזוזין ואתאחידו גברהא אתברא קשתתיהון ארי אלהא מרי גמליא יי שלמא ישלם להון גמוליהון: נז ואראוי רברבהא וחכימהא שולטנהא וטורנהא גברהא וימותון מותא תנינא דלא ייתון לעלמא דאתי אמר מלכא יי צבאות שמיה: נח כדנן אמר יי צבאות שורי

רשי

(מו) בשמועה הנשמעת בארץ. השמועה הזאת של בלשצר שנהרג: ובא בשנה השמועה. באותה שנה עצמה תבוא השמועה שחרבה בבל תאלית מן השמים שנאמר (שם יג) והיתה בבל צבי ממלכות תפאר' גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה: ואחריו בשנה. השניה השמועה הטובה לכם כה אמר כורש מלך פרס (עזרא א) מי בכם מכל עמו: ומושל על מושל. דריוש המדי מלך שנה אחת ובשנה השנייה כורש הפרסי: (מט) גם בבל. היתה לנפול בה חללי ישראל: גם לבבל. יפלו חללי כל הארצה: (נ) פליטים מחרב. ישראל שגלו לתוכה שפלטו מחרב נבוזראדן: (נא) כי שמענו חרפה. שהיו כשדים אומרים ומחרפים אותנו. לאמר יד אלהיכם רמה שהחרבנו את ביתו: (נב) יאנק חלל. יצעק חלל כשהורגים את האדם בחץ או ברומח והוא גונח כשמוציא הרומח הוא האנקה: (נג) וכי תבצר. לשון מבצר חוזק: מאתי יבואו שודדים לה. מאתי מן השמים הנגזרים מאתי יבואו לה השודדים: (נה) נתן שאון קולם. נשמע קול צעקתם:

תתערער

לאלהיהם לאמר: לנפול ד' בקריא' וחסר וסי' אל הארץ הזאת לנפל בחרב. גם בבל לנפל. דהוה דחיתגי לנפל אם מזרע היהודים מרדכי: כי תעלה בבל כל ר"פ דנביאים כי במי"ד וכו' וסי' נסמ' לעיל בסיפרא סימן מ"ד: כמים ב' רפין בקריא' וסי' והמו גליה' כמים רבים. כמים מוגרי' במורד, כמים עברו תזכור: וישנו ג' בקריא' וסי' בחמם אשית את משתיהם. ישנו שנת עולם. ולא יקיצו נאם המלך. ושכנו במדבר וישנו

רדק

זהו ואחריו בשנה השמועה: חמס בארץ. שיהיו חומסים בארץ כשדים: ומושל על מושל. זהו כורש הפרסי שמלך אחר דריוש המדי וכפרס שלא יירא ולא ירך לבבם מכל אלו כי לא ירעו לכם אבל ייטיבו וכורש שלח הגלים: (מז) לכן. וכל ארצה תבוש. כלומר כל אנשי ארצה יהיה להם בושת כי פסיליהם יוכתו וישברו: יפלו בתוכה. כי לא יצאו חוץ לעיר להלחם: (מח) ורננו. כאילו שמים וארץ ישמחו וירננו למפלתם: יבא לה. דריוש עם חילו בשם השודדים: (מט) גם בבל. נותן טעם למה שאמר וכל חלליה יפלו בתוכה כי גם היא היתה סבה לנפול חללי ישראל וכן חללי כל הארץ לפיכך יפלו חללים גם לבבל. בעבור בבל ועל ידה או פירוש לבבל כמו בבבל וכן ויפכו אשו לארץ כמו בארץ הרגתי לפלשי כמו בפלשי: (נ) פלטים מחרב. אתם ישראל אשר בבבל שנמלטתם מחרב נבוכדנצר וגליתם לבבל הלכו מבבל: זכרו מרחוק את ה'. וזכרו מזמן רחוק זה שבעים שנה. את ה' כלו' עבודת ה' שבטלה וכן ת"י ית פולחנא דה': וירושלם. שחרבה תעלה על לבבכם ואלו מתוך בבל: (נא) בשנו. ואמרו בשנו אלו מעט חרבן ירושלם כי שמענו חרפה שהיו האויבים מחרפים אותנו בגלותינו מירושלם: על מקדשי בית ה'. הכל בכלל בית ה' ומקדשו הדביר וההיכל והאולם כל אחד מקדש: (נב) לכן. יאנק חלל. שהחלל בעת מותו מגיח הנשמה באנקה ולעקה: (נג) כי תעלה בבל השמים. לא יועיל לה אפילו תבנה בניינים גדולים ובצורים בשמים וכי תבצר והחוק מרום עזה שתבנים למרום בנינה לא יועיל לה כי מאתי יבאו שודדים לה ופי' מאתי כי האל העיר רוח דריוש וכורש לבא אל בבל: תבצר. ענין חוזק מן גדולות ובצורות וכן לבצר חומה: (נד) קול זעקה מבבל, זעקה בם הזעקה ישמעו מבבל: (נה) כי שודד, ואבד ממנה קול גדול, שהיתה עיר הומיה והיה נשמע בה קול גדול מרוב העם אשר בה שהיו הומים כהמות גלי הים והים כמו שאון קולם אבד האל ממנה אותו קול: (נו) כי בא עליה על בבל. כמו ופרצהו את הילד והדומים לו: חתתה קשתותם. פירשו המפרשים מי"ק כה"א קום שורק וכן ופשתו מעריך תמיד וכת"י אתבר' קשתתיהון והנכון בעיני שהוא כמשמעו מן הדגוש ר"ל כאילו בבל חתתה ושברה קשתות' ברוב מעלליה וזהו שאמר אחריו כי אל גמולות ה': (נז) והשכרתי. מבואר הוא למעלה בפסוק והשכרתים למען יעלזו: נאם המלך ה'. כי הוא מלך על כל מלך ובידו להסיר המלוכה ממי שירצה ולתתה למי שירצה והוא אדון באמת מעלה ובאות מטה וכן שמו וכן הוא: (נח) כה אמר ה' צבאות

מצודת ציון

וחמס. שוד וגזל: (מז) ופקדתי. ענין השגחה כבעל הרעה: תבוש. מלשון יבוש: (נ) פליטים. ענין המלטה: (נא) זרים. עמים עכו"ם: (נב) יאנק. ענין גניחה והאנחה שהיא בעת יציאת הנפש וכן באנוק חלל (יחזקאל כ"ו): (נג) תבצר. מלשון מבצר: מרום. השמים הרמים: עוז. חוזק: (נה) נתן. ר"ל נשמע וכן וה' נתן קולו (יואל ב'): שאון. ענין המייה: (נו) חתתה. ענין שבירה כמו חת מרודך (לעיל נ'): (נז) והשכרתי. מלשון שכרות: פחותיה וסגניה. מיני שרים: יקיצו. ענין הערה מהשינה:

ערער

מצודת דוד

הוא לשונתכם: (מז) ופקדתי. אשגיח להביא פורעניות על פסילי בבל כי האויב ישבר צורתם וישא את זהבם: תבוש. תהיה ישנה ר"ל חסר מכל טובה: יפלו בתוכה. כי המורך יבוא בלבם ולא יצאו העם להלחם מול האויב כי יסגרו בעיר ואחר שיכבוש האויב את העיר יהרוג אותם בתוכה: (מח) שמים וארץ. הוא ענין מליצה ור"ל הרבה שמחה תהיה בעולם באבדן בבל כי הרעו לכל העובדי כוכבים: כי מצפון. כאשר יבואו עליה השודדים מלשון הם פרס ומדי השוכנים במקצוע צפונית מזרחית: (מט) גם בבל לנפול. כי בבל היה סבה גם לנפול חללי ישראל גם לבבל תחשב הסבה אשר נפלו חללי כל הארץ ולכן כולה ישמחו במפלתם: (נ) פליטים מחרב. אתם בני ישראל הפליטים מחרב האויב ולא נהרגתם עם אנשי בבל הלכו משם לארצכם ולא תעמדו שמה: זכרו מרחוק. מבבל זכרו את ה' מה שבטלתם עבודת המקדש ותמהרו לשוב אליה: וירושלים וכו'. לזכור בה מה שהיא מתאבלת על שוממתה: (נא) בושנו. הנה עד הנה בושנו כי שמענו חרפת האויב וכסתה כלימה פנינו כאשר באו זרים על מקדשי בית ה' והם האולם וההיכל והדביר ר"ל כאשר החריבו את בית המקדש חרפו האויבים ואמרו מבלי יכולת ה' לא הציל מקדשו: (נב) ופקדתי. אשגיח להביא פורעניות על פסיליה: ובכל ארצה. בכל מקומות ארצה: יאנק חלל. בעת תצא הנשמה: (נג) כי תעלה. אם תעלה בבל אל השמים להשגב שם מפני האויב ואם תעשה מבצר חזקה במרום לא תועיל לעצמה כי מאתי יבואו לה השודדים ואין שום מבצר עומד נגדי והוא ענין מליצה והפלגה לומר אם תתחזק במלחמה בהרבה התחבולות לא תועיל לעצמה: (נד) מבבל. נשמע מבבל: (נה) קול גדול. כי היתה בה רבת עם וקול ההמון היה גדול מאד: והמו גליהם. ר"ל ומה שגליהם היו הומים כלומר מה שהמו בגאוה ובהתרוממות כגלים וכמו המיית מים רבים כן היה נשמע קולה אל כל וזה יאבד המקום ממנה: (נו) חתתה קשתותם. לא יוכלו לירות ולהתגבר במלחמה כאלו נשברה קשתותם: כי אל גמולות ה'. כי ה' הוא משלם גמול המעשה ולכן ישלם לבבל את גמולה שהרעה לעשות: (נז) והשכרתי. אשכר אותם עד כי ישנו עד עולם ולא יקיצו ר"ל אבלבל דעתם ויפלו ולא יקומו:

ה'

חֹמוֹת בָּבֶל הָרְחָבָה עַרְעֵר
תִּתְעַרְעָר וּשְׁעָרֶיהָ הַגְּבֹהִים בָּאֵשׁ
יִצַּתּוּ וְיָגְעוּ עַמִּים בְּדֵי־רִיק וּלְאֻמִּים
בְּדֵי־אֵשׁ וְיָעֵפוּ׃ נט הַדָּבָר אֲשֶׁר־
צִוָּה ׀ יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶת־שְׂרָיָה בֶן־
נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה בְּלֶכְתּוֹ אֶת־צִדְקִיָּהוּ
מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּבֶל בִּשְׁנַת הָרְבִעִית
לְמָלְכוֹ וּשְׂרָיָה שַׂר מְנוּחָה׃ ס וַיִּכְתֹּב
יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־תָּבוֹא
אֶל־בָּבֶל אֶל־סֵפֶר אֶחָד אֵת כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַכְּתֻבִים אֶל־בָּבֶל׃
סא וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־שְׂרָיָה כְּבֹאֲךָ
בָבֶל וְרָאִיתָ וְקָרָאתָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה׃ סב וְאָמַרְתָּ יְהוָה אַתָּה
דִבַּרְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַכְרִיתוֹ
לְבִלְתִּי הֱיוֹת־בּוֹ יוֹשֵׁב לְמֵאָדָם וְעַד־
בְּהֵמָה כִּי־שִׁמְמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה׃
סג וְהָיָה כְּכַלֹּתְךָ לִקְרֹא אֶת־הַסֵּפֶר
הַזֶּה תִּקְשֹׁר עָלָיו אֶבֶן וְהִשְׁלַכְתּוֹ
אֶל־תּוֹךְ פְּרָת׃ סד וְאָמַרְתָּ כָּכָה
תִּשְׁקַע בָּבֶל וְלֹא־תָקוּם מִפְּנֵי הָרָעָה
אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵבִיא עָלֶיהָ וְיָעֵפוּ עַד־
הֵנָּה דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ׃
נב א בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה
צִדְקִיָּהוּ בְמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה
מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמִיטַל
בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה׃ ב וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה
יְהוֹיָקִים׃ ג כִּי ׀ עַל־אַף יְהוָה הָיְתָה
בִּירוּשָׁלִַם וִיהוּדָה עַד־הִשְׁלִיכוֹ
אוֹתָם מֵעַל פָּנָיו וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ
בְּמֶלֶךְ בָּבֶל׃ ד וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשִׁעִית
לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר
לַחֹדֶשׁ בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
הוּא וְכָל־חֵילוֹ עַל־יְרוּשָׁלִַם וַיַּחֲנוּ
עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב׃
ה וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עַשְׁתֵּי

בָּבֶל פְּתַיָא אִתְחַמְרָא
יִתְחַמְרוּן וְתַרְעָהָא רָמַיָּא
בְּנוּרָא יִתּוֹקְדוּן (וְיְהֲלוּן)
עַמְמַיָּא דְבָבֶל לְרֵיקָנוּ
וּמַלְכְוָתָא תְּסוּף אֶשָּׁתָא
וְיִשְׁתַּלְהוּן׃ נט פִּתְגָמָא דִּי פַקֵּיד
יִרְמְיָה נְבִיָּא יָת שְׂרָיָה בַר
נֵרִיָּה בַר מַחְסֵיָה כַּד אֲזַל
בִּשְׁלִיחוּת צִדְקִיָּה מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה לְבָבֶל
בְּשַׁתָּא רְבִיעֵתָא לְמַלְכוּתֵיהּ
וּשְׂרָיָה רַב תּוּקְרַבְתָּא׃
ס וּכְתַב יִרְמְיָה יָת כָּל בִּישְׁתָא
דַּעֲתִידָא לְמֵיתֵי עַל בָּבֶל עַל
סִפְרָא חַד יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא
הָאִלֵּין דִּכְתִיבִין עַל בָּבֶל׃
סא וַאֲמַר יִרְמְיָה לִשְׂרָיָה
כְּמֵיתָךְ לְבָבֶל וְתֶחְזֵי וְתִקְרֵי
יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין׃
סב וְתֵימַר יְיָ אַתְּ גְּזַרְתְּ עַל
אַתְרָא הָדֵין לְשֵׁיצָיוּתֵיהּ בְּדִיל
דְּלָא לְמֶהֱוֵי בֵיהּ יָתֵיב
לְמֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא אֲרֵי
צָדוּת עָלַם תְּהֵי׃ סג וִיהֵי
כְּשֵׁיצָיוּתָךְ לְמִקְרֵי יָת סִפְרָא
הָדֵין תִּקְטַר בֵּיהּ אַבְנָא
וְתִרְמֵינֵיהּ לְגוֹ פְּרָת׃ סד וְתֵימַר
כְּדֵין תִּשְׁתְּקַע בָּבֶל וְלָא תְקוּם
מִן קֳדָם בִּישְׁתָא דִי אֲנָא מַיְתֵי
עֲלַהּ וְיִשְׁתַּלְהוּן עַד הָכָא
נְבוּאַת פִּתְגָמֵי יִרְמְיָהוּ׃ א בַּר
עַסְרִין וַחֲדָא שְׁנִין צִדְקִיָּה כַּד
מְלַךְ וַחֲדָא עַסְרֵי שְׁנִין מְלַךְ
בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵּיהּ חֲמוּטַל
בַּת יִרְמְיָה מִלִּבְנָה׃ ב וַעֲבַד
דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּכֹל דִּי עֲבַד
יְהוֹיָקִים׃ ג אֲרֵי עַל דְּאַרְגִּיזוּ
קֳדָם יְיָ הֲוָת בִּירוּשְׁלֶם
וּבִיהוּדָה עַד דְּאַגְלֵי יָתְהוֹן
מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ וּמְרַד
צִדְקִיָּה בְּמַלְכָּא דְבָבֶל׃
ד וַהֲוָת בְּשַׁתָּא תְּשִׁיעֵיתָא
לְמַלְכוּתֵיהּ בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה
בְּעַסְרָא לְיַרְחָא אֲתָא
נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל
הוּא וְכָל מַשִׁרְיָתֵיהּ עַל
יְרוּשְׁלֶם וּשְׁרוֹ עֲלַהּ וּבְנוֹ עֲלַהּ בַּרְכּוֹם סְחוֹר סְחוֹר׃
ה וַעֲלַת קַרְתָּא בְּצִיָרָא עַד חֲדָא עַסְרֵי שְׁנִין

רש״י

(נח) תתערער. לשון חפירה ל׳ ערו ערו עד היסוד (תהלים קלז): בדי ריק. בהרבה ריק שיבא עליהם: (נט) שר מנוחה. רב תקרובתא על ידו היו רואים את פני המלך המביאים לו תשורה: (ג) כי על אף ה׳ היתה. היא גרמה לו מרד לדקיהו במלך בבל שהוא תחלת החורבן: (ד) דיק. כרקום: יכרתו

ביערים ׳ הדבר ד׳ בטעמ׳ גריש בסימ׳ וסי׳ על כל עם יהוד׳ בשנת הרביעית, בשנת העשירית לצדקיהו, הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה׳ דעליה אחר שלח אותו נבוזראדן, הדבר אשר צוה ירמיהו הנביא את שריה, חלוף ולא יקחו ממך כי שממות עולם תהיינה נאם ה׳, למאדם ועד בהמה כי שממות עולם תהיה ס״פ; היו עריו לא ישב בהן כל איש ולא יעבור בהן בן אדם, ושארא לא ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם: קדמה, ופקדתי על פסילי בבל, תניינא ופקדתי על פסיליה, קדמא וכל ארצה תבוש, תניינא ובכל ארצה יאנק חלל, ירמיה ויגעו עמים בדי ריק ולאמים בדי אש ויעפו, חבקוק ויגעו עמים בדי אש ולאמי׳

מצודת דוד

ה׳ נבאות שמו. המורה שהוא מושל בצבאות מעלה ומטה: (נח) הרחבה. אשר כל אחת רחבה: ערער תתערער. תהרס משתח: ויגעו עמים. העמים אשר בבבל יגעו בהרבה ריק ר״ל מה שיגעו במלחמה מול האויב יהיה לריק כי לא יצליחו מאומה: בדי אש. יגיעות הלאומים יהיה בהרבה אש כי אם יהיה תכליתם ויהיו עיפים ולא יוכלו לכבות את האש והאכל עד אבדון: (נט) את צדקיהו. עם צדקיהו: שר מנוחה. ר״ל שומר מעמד עם המלך בעת מנוחתו לדבר עמו מסתרות לבו: (ס) ויכתוב וכו׳. בתחלה אמר שכתב ספר ואח״ז אמר מלוה לו בדבר הספר שכתב: אל ספר. אמר ע״ש סופו כי אחר שכתב נעשה ספר: הכתובים אל בבל. הכתובים פה על בבל: (סא) וראית. את הרואה בספר וקראת בו: (סב) אתה דברת. ר״ל הלא מפיך אמר ירמיה ואם כן הלא בידך לקיים מאמריך: למאדם. בין אדם בין בהמה: (סג) ככלותך. כאשר תכלה לקרות את הספר תקשור אבן על הספר להכבידו לרדת בעומק המים: (סד) ככה. כמו ששוקע הספר הזה כן תשקע בבל בעמק החורבן ולא יהיה לה תקומה מפני הרעה וכו׳: ויעפו. אנשיה יהיו עיפים עד לא יוכלו להתחזק עוד: עד הנה דברי ירמיהו. על כי מכאן ואילך עד סוף הספר אינם דברי ירמיהו אבל המה ספור דברים מהחורבן לזה אמר עד הנה דברי ירמיהו: **נב** (א) במלכו. בעת שמלך: (ג) כי על אף ה׳. כי בעבור שהיתה אף ה׳ בירושלים וביהודה כ״כ גדולה עד להשליך אותם מעל פניו לזה העיר לב צדקיהו למרוד במלך בבל להיות סיבה אל הגלות לשלחם מעל פניו: (ד) למלכו. למלכות צדקיהו: דיק. הוא מגדל הנבנה מול העיר ללכדה: (ה) ותבוא העיר במצור. עמדה העיר והמצור סביבה

רדק

חומות בבל, כל אחת מחומותיה הפנימית והחיצונה שהיא רחבה לא יועיל לה חוזק בנינה: כי ערער תתערער, ענין שבר והריסה וכן עוררו ארמנותיה והרשה עור מגמי הפי״ן ונכפלו פ״א הפעל ולמ״ד הפעל בערער תתערער כמו ותתחלחל המלכ׳ מהרס חיל: באש יצתו, יבערו באש: ויגעו עמים, היו״ד פתו״ח לבד והוא מעמדם בגעיא כי הגעיא למסרון היו״ד פ״א הפעל: בדי ריק, כמו בריק וכן בדי אש כמו באש ומלת די נוספת כהם מורה על המעמד הדבר והגדלתו וכן בדי שופר בדי ארבה לרוב ופירוש העמים אשר בבבל אם ייגעו להציל עצמם לריק ייגעו כי הצלתם תהי׳ באש כי מה שיחשב להציל תבא באש אש ותשרפם הנה יגיעתם לריק, או פירושו או יכירו כי יגיעתם בבנין בבל היתה לריק וסוף יגיעתם לאש כמו שאמר שעריה הגבוהים באש יצתו וזה הפס׳ נראה לי לפי מה שכתוב בנבוא׳ חבקוק כי שם הוא זה הפסוק בשנוי מעט והענין בפול במלות שונות: ויעפו, מגזרת פעל: (נט) הדבר. בלכתו את צדקיהו. כתוב בסדר עולם כי בשנת הרביעית לצדקיהו ירד הוא להקביל פני מלך בבל ושריה שר צבא מנוחה עמו וחזר ובא לו למלכותו בירושלם ולדעת יונתן לא הלך עם צדקיהו אלא הלך עם שריה וכן תירגם כד אזל בשליחות צדקיהו ופירוש את צדקיהו בעבור צדקיהו: בשנת הרביעית, דרך הכתוב לסמוך הנספר אל המספר וכן בשנת ג׳ למלכו והדומי׳ לו: שר מנוח׳ שהיה ריע המלך והיה עם המלך בעת מנוחתו לשוח ולהתענג עמו וי״מ כמו מנחה שר תוקרבתא: (סא) כבאך, כב״ף וכן כבואך: (סג) אל תוך פרת, כ״ש מלאכו כי נהר פ״ם גבול א״י כמש״כ בתורה ובנביאים ובפסוק הזה נראה כי פרת בבבל ושמעתי שהוא נמשך עד בבל: (סד) ולא תקום, ולא תתקיים כלומר לא תהיה לה תקומה: ויעפו, פי׳ אנשים שלא יהיה להם כח להלחם כנגד אויביהם: עד הנה דברי ירמיהו, לפי שאחריו נספור הרעה שבאה על בבל אמר עד הנה דברי ירמיהו כלומר זוכר על בבל כמו שאמר למעלה עד הנה משפט מואב כמו שפירשנו או אמר עד הנה לפי שמכאן ועד סוף הספר הוא ספור דברים לא נבואת ירמיה אלא מי שכתב הספר כתב בסו׳ הספר הגלות והחרבן כמו שכתוב בסו׳ ספר מלכים ויש לגרש עוד לפי מה שכתוב לדעת החכם הרב הגדול ר׳ משה בר מימון ז״ל שהוא אומר שלא תפסק הנבואה מהנביא הרם מותו אם בזמן גדול או מעט תפסק ממנו ולפי דעתו זה אומר נפרש כן עד הנה דברי ירמיהו כלומר שהשלים נבואת בבל פסקה נבואתו ודבריו ולא נבא עוד: (א) בן עשרים ואחת שנה, פרשה זו עד סוף הספר היא כתובה בסוף ספר מלכים ושם בארנוה גם בבנינה במלכי׳ כי

מצודת ציון

(נח) ערער תתערער. ענין הרס והשחתה כמו ערו ערו (תהלים קל״ז): יצתו. מל׳ הצתה והדלקה: בדי ריק. בהרבה ריק וכן בדי אש וכמו בדי שופר יאמר האח (איוב ל״ט): (ס) ספר. כן נקרא מגלה כתובה: (סד) תשקע. ענין טביעת הדבר בעומק כמו ושקעה כיאור מצרים (עמוס ט׳): (ג) על. בעבור: (ד) דיק. הוא מגדל הנבנה ללכוד העיר וכן ובנית עליה דיק (יחזקאל ד׳): (ה) במצור.

עשרה שנה למלך צדקיהו: ו בחדש
הרביעי בתשעה לחדש ויחזק
הרעב בעיר ולא היה לחם לעם
הארץ: ז ותבקע העיר וכל אנשי
המלחמה יברחו ויצאו מהעיר לילה
דרך שער בין החמתים אשר על
גן המלך וכשדים על העיר סביב
וילכו דרך הערבה: ח וירדפו חיל
כשדים אחרי המלך וישיגו את
צדקיהו בערבת ירחו וכל חילו
נפצו מעליו: ט ויתפשו את המלך
ויעלו אתו אל מלך בבל רבלתה
בארץ חמת וידבר אתו משפטים:
י וישחט מלך בבל את בני צדקיהו
לעיניו וגם את כל שרי יהודה
שחט ברבלתה: יא ואת עיני
צדקיהו עור ויאסרהו בנחשתים
ויבאהו מלך בבל בבלה ויתנהו
בבית הפקדת עד יום מותו:
יב ובחדש החמישי בעשור לחדש
היא שנת תשע עשרה שנה למלך
נבוכדראצר מלך בבל בא
נבוזראדן רב טבחים עמד לפני
מלך בבל בירושלם: יג וישרף את
בית יהוה ואת בית המלך ואת כל
בתי ירושלם ואת כל בית הגדול
שרף באש: יד ואת כל חמות
ירושלם סביב נתצו כל חיל כשדים
אשר את רב טבחים: טו ומדלות
העם ואת יתר העם הנשארים
בעיר ואת הנפלים אשר נפלו אל
מלך בבל ואת יתר האמון הגלה
נבוזראדן רב טבחים: טז ומדלות
הארץ השאיר נבוזראדן רב טבחים
לכרמים וליגבים: יז ואת עמודי
הנחשת אשר לבית יהוה ואת
המכנות ואת ים הנחשת אשר
בבית יהוה שברו כשדים וישאו

לְמַלְכָּא צִדְקִיָה: ו בְּיַרְחָא
רְבִיעָאָה בְּתִשְׁעָא לְיַרְחָא
וּתְקִיף כַּפְנָא בְּקַרְתָּא וְלָא
הֲוָת מֵיכַל לְעַמָּא דְאַרְעָא:
ז וְאִתְבְּרַעַת קַרְתָּא וְכָל גַּבְרֵי
עָבְדֵי קְרָבָא עֲרָקוּ וּנְפָקוּ מִן
קַרְתָּא בְּלֵילְיָא בְּאוֹרַח תְּרַע
בֵּין שׁוּרַיָא דִּי עַל גִּנְּתָא
דְמַלְכָּא וְכַסְדָּאֵי שָׁרָן עַל
קַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר וַאֲזַלוּ
בְּאוֹרַח מֵישְׁרָא: ח וּרְדָפוּ
מַשִּׁרְיַת כַּסְדָּאֵי בָּתַר מַלְכָּא
וְאַדְבִּיקוּ יָת צִדְקִיָה בְּמֵישְׁרֵי
יְרֵחוֹ וְכָל מַשִּׁרְיָתֵיהּ אִתְבַּדְּרָא
מִנֵּיהּ: ט וַאֲחִידוּ יָת מַלְכָּא
וְאַסִּיקוּ יָתֵיהּ לְוָת מַלְכָּא
דְבָבֶל לְרִבְלָת בְּאַרְעָא
דַחֲמָת וּמַלֵּיל עִמֵּיהּ פִּתְגָּמֵי
דִינִין: י וּנְכֵס מַלְכָּא דְבָבֶל
יָת בְּנֵי צִדְקִיָה בְּרִבְלָתָה
לְעֵינוֹהִי וְאַף יָת כָּל רַבְרְבֵי
יְהוּדָה נְכַס בְּרִבְלָתָה:
יא וְיָת עֵינֵי צִדְקִיָה עַוַּר
וְאַסְרֵיהּ בְּשַׁלְשְׁלָן דִּנְחָשׁ
וְאוֹבְלֵיהּ מַלְכָּא דְבָבֶל לְבָבֶל
וִיהָבֵיהּ בְּבֵית אֲסִירֵי עַד יוֹם
מוֹתֵיהּ: יב וּבְיַרְחָא חֲמִישָׁאָה
בְּעַסְרָא לְיַרְחָא הִיא שְׁנַת
תְּשַׁע עַשְׂרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא
נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל
אֲתָא נְבוּזַרְאֲדָן רַב קָטוֹלַיָא
קָם קֳדָם מַלְכָּא דְבָבֶל
בִּירוּשְׁלֶם: יג וְאוֹקֵיד יָת בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיָת בֵּית מַלְכָּא
וְיָת כָּל בָּתֵּי יְרוּשְׁלֶם וְיָת כָּל
בָּתֵּי רַבְרְבַיָא אוֹקֵיד בְּנוּרָא:
יד וְיָת כָּל שׁוּרֵי יְרוּשְׁלֶם
סְחוֹר סְחוֹר תָּרְעוּ כָּל מַשִּׁרְיַת
כַּסְדָּאֵי דְעִם רַב קָטוֹלַיָא:
טו וּמֵחֲשִׁיכֵי עַמָּא וְיָת שְׁאָרָא
דְעַמָּא דְאִשְׁתְּאָרָא בְּקַרְתָּא
וְיָת שְׁמִיעַיָא דְאִשְׁתְּמָעוּ עַל
מַלְכָּא דְבָבֶל וְיָת שְׁאָר הֲמוֹנָא
אַגְלֵי נְבוּזַרְאֲדָן רַב קָטוֹלַיָא:
טז וּמֵחֲשִׁיכֵי עַמָּא דְאַרְעָא
אַשְׁאַר נְבוּזַרְאֲדָן רַב קָטוֹלַיָא
לְמֶהֱוֵי מַפְלְחִין בְּחַקְלִין
וּבְכַרְמִין: יז וְיָת עַמּוּדֵי נְחָשָׁא
דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיָת
בְּסִיסַיָא וְיָת יַמָּא דִנְחָשָׁא דִּי
בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ תְּבָרוּ כַסְדָּאֵי וְאוֹבִילוּ יָת כָּל

רשי

(ז) יברחו. כמו ברחו: דרך שער בין החומותים. מערה היה לו מביתו עד ערבות יריחו וככר פירשתיה בס' הזה (לט): (ט) רבלתה. היא אנטוכיא: וידבר אתו משפטים. על שעבר על השבועה. (י) את כל שרי יהודה. סנהדרין שאמר להם אתם התרתם לו את שבועתו וחטא היה בעיני המלכי' להתיר השבועה: (יא) בית הפקדות. בבית האסורין: (יג) בית הגדול. בתי כנסיות שמגדלין בהם תפלה. וי"א בתי מדרשות שמגדלין בהם את התורה מחלוקת באמוראים היא: (טו) יתר האמון. כמו ההמון: (טז) וליוגבים. חופרין בארץ רבותינו אמרו צדי חלזון: (יז) ואת המכונות. של כיורות המזמורות

תולדות אהרן ויחזק הרעב. ר"ס ים המגים כם: שני לדקיהו. מ"ק כה: ובחדש החמישי. תענית כט: ומדלת הארץ. שבת כו:

עד וכו': (ז) ותבקע העיר. ר"ל ל"נ בקעו חומתה וכאלו נעשים מעצמה כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב ולא עמדו למלחמה לעכב על ידם: יברחו. היו בורחים: דרך שער וגו'. בדרך השער העומד בין שתי החומות אשר אצל גן המלך: דרך הערבה. בדרך ההולך אל ערבות יריחו: (ח) וירדפו. אחז"ל שהיה דרך מערה שהולכת עד ערבות יריחו ונזדמן צבי הולך ממעל על המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: (ט) רבלתה. כי באורך ימי המצור. הלך נ"נ לרבלה: משפטים. התוכח עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמ"ש בד"ה: (יא) בית הפקידות. בית הסוהר: (יב) תשע עשרה. כי בעת שהגלה את יהויכין היה ח' למלכו וצדקיהו מלך י"א שנה הרי י"ט: עמד. ועומד לפני מלך בבל לשמשו: (יג) בית הגדול. הוא פירוש על מה שאמר כל בית ירושלים לומר שכל כל בית אדם גדול אשר בירושלים והוא לבד שרף ולא זולתם: (טו) הנשארים. אשר לא נהרגו: ואת הנופלים. אותם שהשלימו עצמן אל מלך בבל לעבדו: ואת יתר האמון. הנשארים בכל ערי יהודה: (טז) רב טבחים. שר על ההורגים במצות המלך:

רדק

פירשנו ענין העמודים עמה שהמפרשים כי חדש דברים הנה שלא פירש' שם וענין הרמונים גם כן מבואר שם וכן במתאוקום שבין שפי הפרשיות פירשנו שם ומה שיש לנו לפרש בס' זו נפרש: (יא) בבית הפקודת, כתיב וקרי בית: (יב) עמד לפני מלך בבל, שעמד ושי' נבוזראדן שעמד לפני מלך בבל כמו שאומר במלכים עבד מלך בבל בא בירושלם ובירושלם דבק עם בא לא עם מלך בבל: (טו) ומדלות העם, ואחר כן אמר ומדלות הארץ השאיר מקצת דלת העם הגלה ומקצתם השאיר: ואת יתר האמון, כמו ההמון כי אותיות אהו"ע מתחלפות וכן כתוב במלכים ההמון במלכים כתוב דלת העם וכאן דלות במקרה הוא כן המלך דל ירמיה ואם סימן דאמרי אנשי בשר עניא אלא

גדי ריק יענו: בחדש ד' ר"פ בקריא' וסי' נמסר בסדר וישמע יתרו. ויחזק פ"ז בקריאה וסי' בשמואל א' סי' י"ז: העיר ג' וסי' וילך האיש מהעיר, ואשר הסתרתי פני מהעיר הזאת, ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה דסיפרא: לעיני ה' בקריאה וסי' ושרף את הפרה לעיניו את עורה. ותלך תמר בית אמנון אחיה. ואת בני צדקיה דמלכים, וישחט מלך בבל דסיפרא, וחברו: ובחדש ה' ר"פ וסי' יבשה הארץ, ובחדש הא' דפסח דסדר פנחס, ובחדש החמישי דסוף מלכים, ודסוף סיפרא. ובחדש השביעי מקרא: ואת כל בית פ' וסי' נמסר במלכים ב' סי' כ"ה: וליגבים ב' והוא חד מן מלין דרישיהו ה' וסי' נמסר במס' רבת' בערך ל': בבית ה' ס"ל וסימן נמסר במסר' רבתא בערך אדני:

מצודת ציון

החיל הסובב העיר לנגדה יקראו נרים כי מגירים לאנשי העיר: (ז) ותבקע. ענין פתיחה: (ח) נפצו. נתפזרו: (ט) ויתפשהו. אחזו בחוזק: משפטי'. ענין ויכוח: (יא) בנחשתי'. בשלשלאות נחושת: הפקודות. מלשון פקדון וגניזה והוא בית הסוהר: (יד) נתצו. שברו וכתתו: (טו) הנופלים. ענין הפיסה והתחברות כמו אל הכשדים אתה נופל (לעיל ל"ז): האמון. כמו ההמון כה"א וכן אמון מנא (נחום ג') ור"ל עם הרב: (טז) לכורמים. לעבוד הכרמים: וליוגבים. ענין בורות כמו עשה הנחל הזה גבים גבים (מ"ב ג') ור"ל לעבוד בשדות בחפירת בורות. או הוא כמו ויוקבים מל' יקב היין כי גיכ"ק מתחלף ור"ל לדרוך ולהמשיך היין אל היקב: (יז) המכונות. כם כנו ובסיסי הכיורות: ים. כמין בריכה גדולה משויה לרחוץ בה: הכיורות

(יח) המזמרות. הם כלי זמר: (יט) ואת הספים. ת"י קוליא ולא ידעתי אם ממיני כלי זמר הוא ואומר אני שהן אגנות לקבל דם כמו בדם אשר בסף (שמות יב) ויש מפרשים הסיפי' לשון כדים לפי תרגום של יונתן שתרגם ק ליא כי כן ת"א וכדה על שכמה (בראשית כד) וקולתה על כתפהא ולשון זה נראה שהסיפים אינם ממין כלי זמר אלא הם כדים: המחתות. שחותין בהם גחלים מעל המזבח: המנקיות. סניפי הזהב שבהם מעמידין לחם הפנים כמו ששנינו במנחות: (כ) אשר תחת המכונות. לא ידעתי היאך שהרי תחת הים היו ודומ' לי שאין זה אלא כמו אצל המכונות: (כא) יסובנו. יקיפנו שוגל היקפו: ועביו. ארבע אצבעות סביב הללו: נבוב. חלול: (כב) ושבכה ורמונים על הכותרת. עשויה כשתי אגנות אחת כדרכה כשויה על פי התחתונה והעליונה קרויה שבכה קויפ"א בלעז ורמונים תחובים היו בשרשרות והשרשר' שני ראשים קשורין יחד ותוכה על השבכה מלמעלה מקום שהשבכה קצרה מלמעלה והיא יורדת עד מקום דבק השבכה וכותרת שהוא הבטן הרחב שבכותר' ושם עומדת והרימונים מכסה את מקום הדבק שתי פיות האגנות המדובקים יחד: (כג) תשעים וששה רוחה. ובסוף המקרא הוא אומר כל הרימוני' מאה על השבכה ובספר (מ"א ז) הוא אומר והרמונים מאתים טורים ארבע מאות לשתי השבכות אמור מעתה ארבע מאות היו לשתי השבכים על שני העמודים שני טורים לכל שבכה והטור מאה הוא שאמר כאן כל הרימונים מאה על השבכה לטור האחד ומאתים לשני הטורים הוא האומר שם הרימונים מאתים טורים סביב מאתים לשני טורים סביב לעמוד האחד וכן לשני הרי ארבע מאות והעמודים העמידם שלמה באולם סמוך לכותל ההיכל והכותל מכסה ד' רמונים מכל טור שאין נראים מבחוץ הוא שאמור כאן ויהיו הרימונים תשעים וששה רוחה: רוחה. כמו לרוח כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה ולכן הטעם מלמעלה תחת הרי"ש כלומר תשעים וששה מהם נראים לרוחות העמוד זו למדתי בפ' שלשים ושתים מדות שאמר ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי: (כד) כהן המשנה. סגן הכהנים הממונה תחת כהן גדול לשמש תחתיו אם יארע בו פסול: שומרי הסף. אמרכלין שמפתחות העזרה מסורות לכן: (כה) ושבעה אנשים מרואי פני המלך. ובספר (מלכים ב כה) אמר וחמשה אנשי' הטוני' חשובי' ולא

יח את־כל־נחשתם בבלה: יח ואת־
הסרות ואת־היעים ואת־המזמרות
ואת־המזרקת ואת־הכפות ואת
כל־כלי הנחשת אשר־ישרתו בהם
לקחו: יט ואת־הספים ואת־
המחתות ואת־המזרקות ואת־
הסירות ואת־המנרות ואת־הכפות
ואת־המנקיות אשר זהב זהב
ואשר־כסף כסף לקח רב טבחים:
כ העמודים שנים הים אחד והבקר
שנים־עשר נחשת אשר־תחת
המכנות אשר עשה המלך שלמה
לבית יהוה לא־היה משקל
לנחשתם כל־הכלים האלה:
כא והעמודים שמנה עשרה אמה
קומה העמד האחד וחוט שתים־
עשרה אמה יסבנו ועביו ארבע
אצבעות נבוב: כב וכתרת עליו
נחשת וקומת הכתרת האחת חמש
אמות ושבכה ורמונים על־
הכותרת סביב הכל נחשת וכאלה
לעמוד השני ורמונים: כג ויהיו
הרמנים תשעים וששה רוחה כל־
הרמונים מאה על־השבכה סביב:
כד ויקח רב־טבחים את־שריה כהן
הראש ואת־צפניה כהן המשנה
ואת־שלשת שמרי הסף: כה ומן־
העיר לקח סרים אחד אשר־היה
פקיד | על־אנשי המלחמה ושבעה
אנשים מראי פני־המלך אשר

נחשהון לבבל: יח וית דודיא
וית מגרופיתא וית מנמריא
וית מזרקיא וית בזיכיא וית
כל מני נחשא דהוו משמשין
בהון נסיבו: יט וית קוליא
וית מחתיתא וית מזרקיא
וית דודיא וית מנרתא וית
בזיכיא וית מכילתא די
דהבא דהבא ודי כספא
כספא נסיב רב קטוליא:
כ עמודיא תרין ימא חד
ותורי תרי עסר דנחשא
דתחות בסיסיא דעבד מלכא
שלמה בבית מקדשא דיי
לא הוה מתקל לנחשהון
דכל מניא האלין:
כא ועמודיא תמנא עסרי
אמין רומיה דעמודא חד
וחוט משח תרתא עסרי
אמין מקף ליה סחור סחור
וסומכיה ארבע אצבעין
חליל: כב וקרונתהון עלוהי
דנחשא ורומא דקרונתהון
חדא חמש אמין וסרגתא
ורמוניא על קרונתהון סחור
סחור כולא נחשא וכאלין
לעמודא תנינא ורמוניא:
כג והוו רמוניא תשעין ושתא
בעברתא כל רמוניא מאה
על סריגתא סחור סחור:
כד ודבר רב קטוליא ית
שריה כהנא רבא וית צפניה
סגן כהניא וית תלתא
אמרכליא: כה ומן קרתא דבר
גברא חד דהוה ממנא על
גברי עבדי קרבא ושבעא
גברין דחזן אפי מלכא

ל' חסר · ל' חסר · ל' · ל' מ"ל · ל' · אתר ק' · ל' · קומת ק' ל' חסר. ל' · ל'. ג' · ל' ומ"ל · ל' מ"ל · ל' · ל' א' מלרע וכתיב א' · ל' דסמיך · ל' דסמיך · ס"ר"פ כנכיאי' · ל'

אלא עשויה: (כ) העמודים שנים, אע"פ שזכר ואת עמודי הנחשת וזכר יש הנחשת וכו' כמה היו כי העם דים היו שנים והים אחד והבקר שנים עשר ומה שאמר אשר תחת המכונות אינו אומר כי הבקר היו תחת המכונות כי הבקר תחת הים היו והמכונות תחת הכיור אלא אשר תחת אינו דבק עם המכונות אלא ר"ל אשר תחת הים שזכר ופירוש המכונות גם כן היו תחת ולא זכר מה וקצר הענין לפי שהוא נזכר במלכים וחסרון כזה רבים במקרא במה שיוכל האדם להבין ומה שאמר אשר עשה המלך שלמה ר"ל כי לא היו שם אחרים אלא אותם הכלי' שעשה בבית המקדש הם היו שם עד החורבן: לנחשתם כל הכלים האלה, לא הכנוי קודם הידיעה וכו' ופרשנו אם הילד והדומים להם רבים: (כא) קומה העמוד האחד, כתיב קומה כמו כמוכרת ואע"פ שהוא סמוך וכן תיבה שעורים והדומים להם וקרי קומת כמשפט: (כג) ויהיו, תשעים וששה רוחה, מלעיל והה"א נוספת וכוח פי' עבר ויתה כמו לכל רוח תורה מדד את רוח הצפון והדומי' להם ובספר מלכים בבנינה פירשנו הענין

כלי הנחשת ד' וסי' והעיר שרפו באש, ואת הסירות דסוף מלכי', וחברו דסוף סיפרא, עשה שלמה את הים: הים אחד ב' וסימן העמודי' שנים דסוף ירמיה, ואת הים דד"ה: ועביו ג' וסי' ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת והכרובים, דד"ה, ועביו ארבע אצבעות נבוב: רוחה ב' חד מלעיל וכתיב ה' וחד מלרע וכתי' א' וסי' ויהיו הרמנים תשעים וששה דסוף סיפרא, באדין דקו כחדא, בתרא מלרע וכתי' א': ב' פסוקי' ממעי' וסי' אשר הוא פקיד דסוף מלכים, ירמיהו אשר היה פק', ואם"ס הוא היה גבור ציד, מלכים ואת הספר שר הצבא, ירמיה ואת ספר חשר צבא, ואם"ס זוה. פרשגן הנשתוון:

מצודת ציון

(יח) הסירות. הקדירות: היעים. המכבדות והמגרפות עשוים לגרוף בהם הדשן: המזמרות. כלי זמר: המזרקות. הכפות: הכפות. הבזיכים: (יט) הספים. אגנות כמו סף רעל (זכריה י"ב): המחתות. כלים לחתות בהן האש: המנקיות. הם היו כעין חצי קנה חלול והיו טפוחים אותם בין להם הפנים להכנים בהן הרוח שלא יתעפשו והוא מלשון נקי: (כא) וחוט. קו והבל: נבוב. חלול כמו נבוב לוחות (שמות כ"ז): (כב) ושבכה. הוא מעשה רשת: (כג) רוחה. גם התוי' יקרא רוח כמו שאמר רוח (לעיל כ'): (כד) הסף. כן יקרא מזוזת השער כמו וסף שער (יחזקאל מ): (כה) סרים. שר: פקיד. ממונה: המלכות

מצודת דוד

(יח) אשר ישרתו בהם. העשוים לעבוד ולשרת בהם בבה"מ: (יט) ואת המזרקות. על שהיו מזרקות של זהב לזה תזר והזכיר וכן הסירות והכפות: אשר זהב וגו'. ר"ל בין של זהב בין של כסף הכל לקח: (כ) אשר תחת המכונות. ר"ל אשר היו אצל המכונות וגו' כי הבקר היו תחת ים הנחושת כמ"ש במלכים. או ר"ל במקום הכיורות הסיר מעל המכונות כמ"ש (במ"ב) שם אז את הכיורות על הבקר במקום המכונות ונשאר כן עד הגולה: לא היה משקל. לא היה מהאפשר לשקול הנחושת של כל הכלים האלה: (כא) והעמודים. ר"ל העמודים שלקח היה קומת כ"א י"ח אמה: יסובנו. היה מסבב את היקף העמוד: ועביו. עובי דופני העמוד היה ארבע אצבעות והחלל באמצעיתו: (כב) וכותרת עליו. על העמוד ממעל היה כעין כותרת: ושבכה ורמונים על הכותרת. ר"ל ממעל על הכותרת היה מעשה שבכה וכדמות רמונים היו תלוים על הכותרת מסביב ובמלכים נתבאר מלאכת הכותרת: הכל נחושת. הכותרת והרמונים: וכאלה. כדמות הכותרת והשבכה שהיה להעמוד האחד היה גם להעמוד השני וגם רמונים היה גם לשני: (כג) תשעים וששה רוחה. לרוח האולם ואליו היה נראה צ' וששה כי ארבע מהם היו נכסים מעין הרואה כי העמודים עמדו סמוכים לכותל: כל הרמונים מאה. מספר הזה היה לטור האחד אבל היה לכ"א שני טורי רמונים כמו שמפורש במלכים: על השבכה. היו תלוים על השבכה סביב: (כד) כהן הראש. הוא היה כ"ג: כהן המשנה. שני לו הוא הסגן: שומרי הסף. שומרי מזוזת השער הם השוערים: (כה) מרואי פני המלך

נמצאו בעיר ואת ספר שר הצבא סיפ
המצבא את עם הארץ וששים איש כ' וחסר
מעם הארץ הנמצאים בתוך העיר:
כו ויקח אותם נבוזראדן רב טבחים
וילך אותם אל מלך בבל רבלתה: ד' נ' חסר
כז ויכה אותם מלך בבל וימתם ר'. נ' חסר
ברבלה בארץ חמת ויגל יהודה ד'
מעל אדמתו: כח זה העם אשר
הגלה נבוכדראצר בשנת שבע
יהודים שלשת אלפים ועשרים ג'
ושלשה: כט בשנת שמונה עשרה ג' מ"ל וכל ד"ס דכו'
לנבוכדראצר מירושלם נפש שמנה
מאות שלשים ושנים: ל בשנת
שלש ועשרים לנבוכדראצר הגלה
נבוזראדן רב טבחים יהודים נפש
שבע מאות ארבעים וחמשה כל
נפש ארבעת אלפים ושש מאות:
לא ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות
יהויכן מלך יהודה בשנים עשר ג' חסר
חדש בעשרים וחמשה לחדש נשא
אויל מרדך מלך בבל בשנת
מלכתו את ראש יהויכן מלך ג' חסר
יהודה ויצא אתו מבית הכליא: הכלוא ק'
לב וידבר אתו טבות ויתן את כסאו
ממעל לכסא מלכים אשר אתו ו' המלכים ק'
בבבל: לג ושנה את בגדי כלאו ל' כתיב ס' וא' כתיב ה'
ואכל לחם לפניו תמיד כל ימי חיו: חייו ק'
לד וארחתו ארחת תמיד נתנה לו ד' כליסנאלד הס' כ'
מאת מלך בבל דבר יום ביומו עד
יום מותו כל ימי חייו:

חזק ונתחזק

דאשתכחו בקרתא וית
ספרא רב חילא דכניש ית
עמא דארעא ושתין גברא
מעמא דארעא דאשתכחו
בגו קרתא: כו ודבר יתהון
נבוזראדן רב קטוליא
ואוביל יתהון לות מלכא
דבבל לרבלת: כז ומחא
יתהון מלכא דבבל וקטלנון
ברבלה בארעא דחמת
ואתגליאו דבית יהודה מעל
ארעהון: כח דין עמא דאגלי
נבוכדראצר בשנת שבע
יהודאי תלתא אלפין ועסרין
ותלתא: כט בשנת תמני עסרי
לנבוכדראצר מירושלם
נפשתא תמני מאה תלתין
ותרתין: ל בשנת עסרין
ותלת לנבוכדראצר אגלי
נבוזראדן רב קטוליא
יהודאי נפשתא שבע מאה
ארבעין וחמש כל נפשתא
ארבעא אלפין ושית מאה:
לא והוה בתלתין ושבע שנין
לגלות יהויכין מלך שבטא
דבית יהודה בתרי עסר
ירחין בעסרין וחמשא לירחא
רבי אויל מרודך מלכא
דבבל בשנת מלכותיה ית
ריש יהויכין מלך שבטא
דבית יהודה ואפיק יתיה
מבית אסירי: לב ומליל
עמיה פתגמין תקנין ויהב
ית כורסוהי מעיל לכורסי
מלכיא די עמיה בבבל:
לג ושני ית לבושי אסוריה
ואכל לחמא קדמוהי תדירא
כל יומי חיוהי: לד ושרותיה
שרותא תדירא מתיהבין ליה
מן קדם מלכא דבבל פתגם
יום ביומיה עד יום מותיה כל יומי חיוהי: חזק

רשי

ולא חשובים כ"כ: המצבא את עם הארץ. יודע מנין של כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא: (כח) בשנת שבע. הוא גלות יכניה ובספר מלכים אומר בשנת שמונה הא כיצד שנת שמונה שמלך נ"נ היא שנת ז' שכבש את יהויקים לעבד דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה שניה עלה וכבש יהויקים: יהודים שלשת אלפים. ובמלכים אומר שבטים שבעת אלפים הרי י' אלפים הכתוב הזה שפי' יהודים שלש אלפים הכריע בין שני מקראות שבסוף ספר מלכים פסוק אחד אומר י' אלפים (שם כ כד) ואחד אומר שבעת אלפי' (שם כה) בא זה ופירש יהודים שלשת אלפים ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי י' אלפים: (כט) בשנת שמונה עשרה. היא גלות צדקיהו ולמעלה הוא אומר (באן) שנת תשע עשרה למלך נ"נ תשע עשרה שמלך י"ח שכבש את יהויקים: (ל) בשנת שלש ועשרים. כיתנה צור בידו ושטף יהודה שבסביבות עמון ומואב שבע מאות וארבעים וחמשה כך מפורש בסדר עולם: (לא) בכ"ה לחדש. ובמקום אחר הוא אומר בעשרים ושבעה לחדש בעשרים וה' לחדש מת שטט נבוכדנאצר ובעשרים וששה נקבר והוציאו אויל מרודך מקברו ובכ"ז מלך ונשא את ראש יהויכין: נשא. נשאו וגדלו. ליטנא אחרינא מנאו עם שאר המלכים כמו שאו את ראש בני ישראל: (לד) וארחתו. טטל פרס מביא המלך לכל ערכיו:

תולדות אהרן כב סנחם. (סנהדרין יח):
נגלום יהויכין. מגילה יא:

רדק

שנין: (כח) בשנת שבע, פירשנו במלכים ס"ף שבע ותחלת שמנה כי שם כתוב שמנה בשנת שמנה עשרה סוף י"ח ותחלת י"ט כי שם כתוב י"ט: (ל) בשנת שלש ועשרים, כתוב בסדר עולם כי אז נתנה צור בידו ושטף את כל היהודים שהיו בעמון ובמואב ובסביבות א"י: נפש שבע מאות ארבעים וחמש, ובכל ארבעה אלפי' ושש מאות בין שלשת החשבונות שאמר: (לא) בעשרים וחמשה, ובספר מלכי' בעשרים ושבעה וגם פירשנו הענין: (לב) מלכים, כתוב וקרי המלכים: (לג) ושנה, כתוב בה"א ובמלכים ושנא באל"ף: לפניו, פירשנוהו במלכים וכן כל ימי חייו:

וימתם ה' חס' יו"ד בליש' וסימן בפגעו בו הוא ימתנו, להמתו דהעלו אתו אלי בממ', ותנה קמה כל המשפחה, ועשרת אנשי', ויכה אתם מלך בבל, עו"ד מצאתי להמתם במדבר גם הוא חס'. שמונה ג' מלאים בנביאי' וסי' ויעבדו בני ישראל את עגלון, בשנת שמנה עשרת לנבוכד נצר תניינא דפסוק, ומעלות שמונה מעליו, וכל ד"ה דכו' מ"ל: מלכותו ג' חסר וסי' יזל מים מדליו, נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת דסוף ירמיה, ותכון מלכתו מאד דשלמ' דמלכים: בבבל ח' וסי' נמסר בסיפרא סי' כ"ש: ושנה ב' חד כתיב א' וחד כתיב ה' וסי' ושנא את בגדי כלאו דסוף מלכים כתי' א', וחברו, הדין דסוף סיפרא כתיב ה' ואינון חד מן י"ו זוגין מן כ"ב חד כתיב א' וחד כתיב ה' וסי' במסרה רבתא בערך א': חייו ד' חסר בליש' וסי' נמסר בסוף מלכים:

סכום פסוקי של ספר ירמיה אלף ושלש מאות וששים וחמשה וסי' וכל אנשיה גברים. וחציו ויאמר חנניה (כח יא). וסדרין שלשים ואחד וסי' חסד אל כל היום. מספר הקפיטולי חמשים ושנים וסי' אודה ה' בכל לבב:

מצודת ציון

המצביא. מלשון צבא: (כז) ויגל. מלשון גלות: (לא) נשא. הגביה והרים: מבית הכליא. מבית המאסר: (לג) ושנה. ענין חלוף ותמורה: כלאו. מאסרו: (לד) וארחתו. הוא ענין פרס קצוב וכן ארוחת ומשאת (לעיל מ):

מצודת דוד

המלך. ר"ל היושבים תמיד עם המלך: אשר נמצאו בעיר. ולא ברחו ממנה כיתר השרים: ואת סופר שר הצבא. הסופר של שר הצבא המצביא. על פיו מוציאה כל עיר אנשיה לצאת במלחמה: מעם הארץ. מהמכובדים שבהם אשר נמצאו בעיר ולא ברחו: (כח) זה העם. זהו חשבון כל העם הגולים לבבל: בשנת שבע. הוא גלות יכניה היתה בשנת שבע לכיבוש יהויקים בראשונה: יהודים. מבני יהודה: (כט) בשנת שמונה עשרה. הוא גלות צדקיהו שהיתה בשנת י"ח לכבוש יהויקים בראשונה וי"ט למלכות נ"נ: מירושלים. הגלה מירושלים: (ל) בשנת שלש ועשרים. אז כבש את צור והשטף את היהודים שבסביבות עמון ומואב כן הוא בס"ע: כל נפש. של שלשת הגליות מבני יהודה: (לא) נשא וגו' את ראש. ר"ל הרים וגדל אותו בשנה הראשונה למלכותו: (לב) טובות. דברים טובים ונחומים: ממעל. עליון לכסא שאר המלכים אשר היו עמו: (לג) ושנה. היה משנה את בגדיו אשר ישב בהן בבית הכלא להלבישם באחרים: לחם. כל הסעודה קרויה על שם הלחם: לפניו. ר"ל עמו יחד: כל ימי חייו. של יהויכין: (לד) וארוחתו ארוחת תמיד. פרס הקצוב לו היתה פרס הקצובה תמיד מבלי הפסק והיה לאכול לאנשי ביתו כי הוא בעצמו אכל לחם לפני המלך תמיד: דבר יום ביומו. דבר הצריך לו בכל יום נתנו לו ביומו ולא המתינו הסעודה:

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

סדרן של נביאים אחרונים כפי מה שאמרו בבתרא פרק השותפין. ירמיה. יחזקאל. ישעיה. תרי עשר. ונתנו טעמים וסברות נכונות על זה הסדר כדאיתא התם בגמרא. ובעלי המסורת סדרום כפי זמנם כמו שכתב רד"ק בהקדמת ירמיה. והחכם אברבנאל הוסיף טעמים אחרים בהקדמתו לנביאים אחרונים וכתב עוד רד"ק שבנביאים של תרי עשר אע"פ שיש מהם נביאים קדמו לירמיה ויחזקאל לפי שנבואתם קטנה לא כתבו כל ספר וספר לבד כדי שלא יאבד במיעוטו כמו שאמרו ז"ל איידי דזוטר מרכס. והחכם אבן עזרא בסוף לפניה כתב שקדמונינו ז"ל חברו אלה השנים עשר ספרים ושמום ספר אחד בחשבון כ"ד ספרים בעבור סוף הספרים קטנים והם מטעם א' כי כולם נבואות עתידות ואין כמה כחמש מגילות כי איכה הפך שיר השירים : (א"ה אבל אנחנו סדרנום כפי הנהוג בכל המקראות) :

א (א) חזון החי"ת בחטף פתח הזי"ן בחולם וטעם המלה פשוט : (ח) כסכה בכרם. הבי"ת רפויה מכלול דף ק"ח : (יד) נלאיתי. בדפוסים ראשונים וגם במקצת ס"ס כ"י מלא יו"ד אחר האל"ף : (יח) יאדימו. הה"א דגושה : (כא) מלאתי משפט. איכה רבתי פסוק בלע ה' ולא חמל רבי פנחס בשם רבי הושעיה אמר ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים מנין מלאתי משפט מלאתי כתיב אבל בפתיחתא דאיכה הכי א' ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים חוץ מבית המקדש מנין מלאתי מגימטריא הכי הוו וגם במדרש חזית פסוק עיניו יונים לא גרסינן מלאתי כתיב וכן כתב רש"י בפירוש המקרא בשם פסיקתא וכן הוא בירושלמי ריש פרק שני דיני גזירות ומגלה פ' בני העיר : (כב) לסיגים. בספרים כ"י ובדפוסים ישנים מלא דמלא וכן במסורה סיגים ג' מלאים וסימן הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה) כסף סיגים מצפה על חרש (משלי כ"ו) כור סיגים כסף היו (יחזקאל כ"ב) ואל כספך היו לסיגים ועיין בנפוצות יהודה ד' קי"ג : (כה) כבר סיגיך. במקצת ספרים מלא יו"ד אחר הסמ"ך : (ל) עלה. בספרים מעטים מלא יו"ד אחר למ"ד וברוב הספרים חסר וכן נמסר עליו לית חסר :

ג (ה) ונגש העם. בשי"ן שמאלית וכן פירשו כל המפרשים וכפי המסורת שאכתוב בסימן כ"ט בס"ד : (ח) ענ י כבודו. חסר יו"ד עי"ן הפעל : (ט) ענתה בם. הבי"ת דגושה : (יב) מאשריך מתעים. השי"ן נדגש בכל ספרים כ"י : (טו) מלכם. מה לכם קרי : (טז) נטוות גרון. נטוית קרי : ומשקרות. ברוב ספרי הדפוס כתוב בשי"ן ימנית ובשקר הם מעותים עלינו הכתובים כי מלת משקרות בשי"ן שמאלית בכל ספרים כ"י מדוייקים כמו שנראה מדברי המפרשים ובפרט בשרשים ומאיר נתיב וכן אמרו בב"ר אלא מן העין והרי היא סקרנית שנאמר ומשקרות עינים ובויקרא רבה ריש פרשת מצורע שהיו מסקרות עיניהם בסיקרא והכי איתא באיכה רבתי פסוק סורו טמא. ועיין עוד מ"ש למטה על ושפח : וטפוף. פליגי ביה ספרי אם חסר הוא או מלא : (יז) ושפח. מה שכתוב במקרא גדולה על ומשקרות דלעיל בסמוך לית וכתיב בשי"ן אין שם מקומו בספרים כ"י רק על מלת ושפח כמו שנמסר גם ע"פ והנה משפח שבסימן ה' דכל שאר לשון ספחת נכתב בסמ"ך וכן כתב רד"ק בשני מקומות בפירוש ובשרשים ועיין במסורת הושע ב' : ושפח אדני. בשם של אדנות : וה' פתהן יערה. בשם הויה : (יח) יסיר אדני. בשם של אדנות : (כג) והגלינים. במקצת ספרים מדוייקים כ"י ודפוסים קדמונים כתוב והגליונים בוא"ו בתחלת התיבה וכן הוא בתרגום ובפירש רש"י והראב"ע ורד"ק וברוב הספרים חסר וא"ו אחר יו"ד : (כד) כי תחת יפי. בספרים מדוייקים כ י ת ח ת במקף והטפחא במלת ת ח ת ולא מצאתי על זה שום פירוש כפי משמעות הטעמים וזולתי פירש הגאון שהביא הראב"ע וז"ל אמר הגאון כי ההפך שהוא ת ח ת יותר יפה להם ע"כ. ואולם לפי דרש רז"ל גם כי אינו על דרך הטעמים נ"ל שהוא כאילו אמר תחת יופי כי כסדר הכתוב בכולם ת ח ת כ ה ס מק יהיה וגו' וכן אמרו בפרק במה אשה חלופי שופרא כיבא ורד"ק גורס חלופי שופרא בוערא ואין להקפיד בסדור התיבות זו לפני זו שכן דרך לשון הקדש כמו וקרא ו א כ ר א ל א ב ל ו מ ס פ ד א ל י ו ד ע י נ ה י שהוא כאילו אמר ויודעי נהי אל מספד וכן אף א ש צ ר י ך ת א כ ל ם (ישעיה כ"ו) שהוא כמו אף צריך אש תאכלם וכמוהם רבים כמו שכתב רד"ק במכלול דף ק"ב קכ"א : (כו) ונקתה. מלעיל בטרחא :

ד (ה) כי על כל כבוד. בס"א כ"י ליכא מלת כל וגם בשני ספרים ישנים ספרדים איננה ואח"כ כתבו בתוך ס"א כ ל משמע דאיכא ספיקא במילתא אמנם כל המפרשים פירשוהו עם מלת כ ל :

ה (ג) ועתה יושב. במקצת ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת כי לא נמנה עם ה' חסרים בסיפרא וסימנם במ"ג ריש סימן ו' : (ה) הסר משוכתו. פליגי ביה ספרי החזק הוא סרפי ואם הסר הוא או מלא ורד"ק בפירש כתב הסר משוכתו בדגש עם הוא"ו במשוכת הדק ברפי ובשרשים שרש שוך כתב ופליגי עליה משוכתו רפי וכ"כ בעל הלשון שיש חילוק זה בספרים ורובם בדגש אע"פ שנכתב בוא"ו עכ"ל : (ח) והושבתם. בשורק וכ"כ במכלול דף קי"ז : (יב) והיה כנור ונבל תף וחליל. מלת תף בלא וא"ו בראשית התיבה והוא חד מן כ' ב' לא נסבין וא"ו ברי"ש פיסוקא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא אות וא"ו אבל מלת וחליל היא בוא"ו וכן צריך להגיה בתם במסורת : (טז) נקדש בצדקה. במקצת ספרים מדוייקים הדל"ת בפתח : (כא) פניהם נבנים. במקצת ספרים כתובי יד חסר וא"ו ומסורה כוותייהו אלא דברים סדר אלה הדברים נמסר כלם חסרים בר מן א' כי לא נבונים המה : (כב) הוי גבורים. במקצת ספרים כתובי יד מלא וא"ו ומסורת מסייעא להו דנמסר ז' חסרים ולית דין ביניהון פוק חזי בשיר השירים סימן ג' ויהושע סימן י' : (כג) יסירו ממנו. במסורת ריש פרשת תרומה מ מ נ ו ט' דמטעי' וזה אחד מהם ושם כתבתי מה שנראה לי בזה הענין ועיין בפירוש רד"ק : (כח) וכל קשתותיו. בדגש השי"ן ורפי התי"ו בספרים המדוייקים. וכן דעת רד"ק בשרשים ובמכלול שקל פֹּעַל שהשי"ן דגושה. או לצורך או לתפארת. שאם הוא קבוץ מן קֶשֶׁת הדגש לצורך כמו מן שַׁבָּת שַׁבְּתוֹת ואם היא קבוץ מן קַשְׁת בסבב נקודות הדגש לתפארת שקבוץ קֶשֶׁת קשתות כמו וְקַשָּׁתוֹת נ ע ר י ם תרטשנה (ישעיה י"ג) ועיין עוד בירמיה נ"א ותהלים ל"ז ונחמי' ד' : (כט) ושאג. ישאג קרי :

ו (ג) קדוש קדוש. חד מן ג' פסוקים דמיין דאית בהון ג' מלין משולשין וסימנם בירמיה כ"ב במ"ג וחד היכל ה' היכל ה' : (ו) ויעף. כאשר העי"ן קמוץ ונקרא בחטף הוא מגזרת עוף וכאשר פתוח הוא מגזרת עיף כמו ויעף העם (שמואל א י"ד) הראב"ע ורד"ק בפירוש ובמכלול דף קל"ט ובשרשים : (יג) עשיריה ושבה. בסוף מ"ג נמסר שמא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה ואחד מהם ושבה והיתה לבער : אשר בשלכת מצבת בם. ד' סבירין בה וקריין בם וסימנם במסרה רבתא ועיין מ"ש בסוף סימן ס"ג : השמר והשקט. זה לבדו מלרע כמ"ש במלכים ב' ו' :

ז (ג) כובס. מל' ועיין מ"ש מלכים ב' י"ח י"ז : (ו) טבאל. בדפוס ישן הטי"ת בפתח ולא טוב הדבר שבכל שאר ספרים בקמץ ובמקצתן האל"ף בקמץ ויש מהן שהטי"ת במאריך : (יא) העמק שאלה. במקצת ספרים כ"י מדוייקים העי"ן בשוא לבדו : (יד) עמנואל. פליגי ביה ספרי אי הוי חדא מלה או תרין מלין וכן כולם שבענין. ובמסכת סופרים פ' ד' מיירי מהדין ענינא ולית אנא שמע מינה מידי משום טעותא דהיבנא הקם ויונתן תרגם וקראת שמו עמנואל. עמנואל. כי כשמו כן הוא ובפסוק מלא רחב ארצך עמנואל תרגם מלי פתאי ארעך (ישראל) (נ"ל עמנואל וכן הוא בתרגום בלפמיט) . ובפסוק עצו עצה וגו' כי עמנו אל תרגם ארי בסעדנא אלהא שמעינן מינה דתליתאה כתוב קדש ואחריני חול ואי הכי תליתאה נחלק ואינו נמחק ואחריני נמחקין ואינן נחלקים כדכתבינן בספרא דתילים סוף מזמור ק"ד גבי הללויה : (טו) לדעתו מאוס ברע. במקרא גדולה הבי"ת בשוא ואין לחוש עליה כי בכל שאר ספרים בקמץ כחברו שבסמוך : (טז) בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב. במקצת ספרים כ"י מ א ס ו ב ח ר חסר וא"ו ובספר אחר נגררו הואוי"ן וכן במקרא גדולה סוף איכה נמסר מאוס ג' וחסר אמנם ברוב הספרים מאוס ובחור דהכא כולהון מלאים וגם במסורת כ"י ובמקרא גדולה כאן נמסר מאוס ג' בקריאה ולא הזכירו כלום ממלא או חסר עוד במקרא גדולה שמואל א' ב' על ו ב ח ר אותו מכל שבטי ישראל נמסר שם ג' ב' חסר וא' מלא ובמסורת כ"י לא אמרו אלא ג' בקריה : (כה) וכל ההרים. יש ספרים וְכָל־הֶהָרִים :

ח (ג) ותהר ותלד בן ויאמר וגו'. במקצת ספרים מדוייקים אין כאן פיסקא באמצע פסוק : (ח) ארצך עמנואל. מלה אחת כמ"ש לעיל בסימן ז' וכן חברו דלקמן בפסוק עצו עצה. (אמר רפאל חיים בזולה שמעתי ולא אבין שמכותלי דבריו ניכר דסותרין אהדדי אתו אנו שהרי לעיל בסימן ז' משמע מכח התרגום דהאי עמנואל דעצו עצה תרי מלין הוי ואילו הכא חדא מלה ואי לאו דקא' מבתבינא הוה אמינא דלעיל לא הכריע את דעתו אלא כתב דמכח התרגום משמע דנחלקין אבל מ"מ סברתו דכולהו חדא מלה אבל ק"ל דהוה ליה למכתב הכא דהטפקא במלת כי כדי להכריע דכ"ג חדא מלה ולכך לא בעינא לשאיי מנוסח שאר ספרי ולא חיישינן לדבריו דהכא ושבקיתיהו אהי הליכתא בתרי מילי ע"כ) : (יג) והוא מעריצכם. במקצת ספרים מ ע ר צ כ ם בלא יו"ד ויש מהם במאריך במ"ם : (יז) וחכיתי. בחירק עי"ן הפעל ו ק ו י ת י בצירי ובמגילה פרק הקורא עומד א"ל רבי חייא לרבי שמעון ברבי אילמלא אתה לוי פסול אתה מן הדוכן משום דעבי קלך אתא א"ל לאבוה א"ל זיל אימא ליה כשאתה מגיע אצל וחכיתי לה' לא נמצא מחרף ומגדף כמותך פירש רש"י רבי חייא עלג בלשונו וקורא לחיתי"ן ההי"ן ונראה כאומר והכיתי מכאן למדנו כמה צריך ליזהר בקריאת האותיות שלא תדמה הזיי"ן סמ"ך והסמ"ך זיי"ן ולא אלפי"ן עייני"ן ולא עייני"ן אלפי"ן ולא ההי"ן חתי"ן ולא חתי"ן ההי"ן כי אם לא יבאר ולא יפריד בלשונו ביניהם שניהם יצא לידי חרוף וגידוף ח"ו ממכלול דף נ"ז : (יט) וכי יאמרו אליכם וגו'. רבה סוף פרשה ויקרא א"ר סימון בארי לא נתנבא אלא שני פסוקים ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בישעיה ואלו הן וכי יאמרו אליכם ותברו והכי איתא סוף פרשה תזריע ועיין בפירוש רד"ק : הלוא. עם. במקצת ספרים מלא וא"ו ואל"ף וכן נכון כי לא נמנה במסרה דלקמן סימן י' עם ו' החסרים בהאי סיפרא :

ט (ב) לא הגדלת השמחה. לו קרי : (ה) שמו פלא. כתוב במכלול ד' רמ"ז ויקרא שמו פ ל א הפ"א בצירי וכל שאר פ ל א בסגול. אמנם בחלק שני מהמכלול שהוא השרשים כתיב שהוא בשש נקודות. ולפי דעתי טעות נפל בשרשים שלו וצריך לומר בחמש נקודות והדבר הלמד מענינו הוא שהרי כבר כתב קודם לכן והשם עשה פלא בשש נקודות וכן בספר בעל הלשון שכל דבריו הם מהשרשים כתיב והתואר בב' נקודות פ ל א יועץ והוא עצמו כתב גם כן בספר רב פעלים ויקרא שמו פ ל א לית בב' נקודות וכל אחרא בשלש נקודות : אחרי כתבי זה בא לידי שרשים כ"י ומצאתיו כמו שאמרתי בחמש נקודות ומכל מקום פלא הוא בעיני כי בכל ספרים שלפני גם זה הוא בשש נקודות ואין לי מה להשיב : (ו) לםרבה. למרבה קרי והוא חד מן ח' מלין דכתיבין תרין וקריין חד בקריאה וסימנם נמסר במקרא גדולה ד"ה ב' ל"ד א"כ איפוא לפי הכתיב צריך להיות ב' מלין אבל לא מצאתי כן בשום ספר ובסנהדרין פרק חלק דרש בר קפרא מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוחה וזו סתומה. בקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג וכו' עד לכך נסתם. וכתב בעל מסורת המסורת במאמר א' הנני מתמיה תמהון גדול על הדרשות שנדרשו על המלה הזאת ואומרים כי המ"ם סתומה באמצע המלה והרי לפי הכתיב איננה באמצע המלה כי הכתיב הוא ב' מלות לם רבה ונוכל לפרש לם כמו להם כמו א ר א ל ם צעקו (ישעיה ל"ג) שהוא כמו אראה להם וכן ב ש ל ם הבשר (מלכים א' י"ט) בשל להם הבשר וגם לם רבה לפי הכתיב פי' להם רבה המשרה. עד כאן דבריו. ולי נראה שאין מקום לתמיהה זו דאפשר שהמדרש סובר דמלה חדא כתיב וכן נראה מפי' רד"ק שכתב לםרבה המשרה המ"ם סתומה בכתי' וקרי במ"ם פתוחה והפך זה בעזרא היינו נחמיה ב' ה ם פ ר ו צ י ם מ"ם פתוחה בסוף התיבה בכתוב ויש בו דרש כאשר יסתמו חומת ירושלם שהם פרוצים כל זמן הגלות ולעת הישועה יסתמו הפרוצים ואז תפתח המשרה שהיא סתומה עד מלך המשיח ע"כ. מדבריו אלו משמע בהדיא דתיבת המפרצים הרתי מילי ותיבת לםרבה חדא מלה וגם החכם אבן עזרא כתב כי המ"ם סגור בתוך המלה. עוד מצאתי ראיה לדברי ממה שכתב בעל אות אמת בסוף מדרש רות זה לשונו בהגהת המדרש. אחר כך סייעני השם יתברך ויתעלה ומצאתי נוסחא אחרינא מדוייקת והיא זו חזקיה דכתיב לםרבה המשרה וגו' למרבה לית כותיה מ"ם סתומה באמצע קריא ולמ"ד שלו גדולה מכל למדי"ן שבמקרא וכו' אמנם למ"ד זו לא מצאתיה גדולה בשום מקום ולא בשום נוסח מאלפ"א בית"א רבתא ועיין בס' הזוהר ריש פרשת שלח לך : ולסעדה. בספרים כ"י הוא"ו במאריך : (יד) מורה שקר. המ"ם במאריך : (טו) מאשרי. השי"ן דגושה : (טז) אלמנתיו. במקצת מדוייקים חסר וא"ו : (יז) בסבכי היער. במקצת ספרים הבי"ת בחטף פתח ועיין מה שכתבתי בשופטים ה' : (יט) ויאכל על שמאל. בספרים כ"י ודפוס ישן מלא באל"ף וא"ו : איש בשר זרעו. חסר וא"ו בתר רי"ש ובשבת פרק במה מדליקין בעון גזל הגובאי עולה והרעב הוה ובני אדם אוכלים בשר בניהם ובנותיהם וכו' עד דכתיב איש בשר זרועו יאכלו אל תקרי זרועו אלא זרעו ע"כ. ונראה דמייתורא דמלת זרעו יליף לה דהוה מצי למכתב איש בשרו כדכתיב והאכלתי מוניך את בשרם : (כ) ועוד ידו נטויה. שם בשבת מאי ועוד ידו נטויה הכל יודעים וכו' אלא כל המנבל את פיו אפילו חותמין עליו את גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה ופירוש רש"י ו ע ו ד לשון ועד כל שנותיו של אדם שהן שבעים שנה יד הדין נטויה עליו לבטל זכיותיו בעון זה ע"כ. ובכל הספרים כתיב ו ע ו ד מלא וא"ו ואין לתמוה מזה כמו שאכתוב בסוף מלאכי בס"ד :

י (א) ומכתבים. בספרי ספרד יש מאריך בוא"ו : (ו) ולשימו. ולשומו קרי : מרמס. בס"ס כ"י ובדפוסים אחרונים המ"ם בקמץ במשפט שהוא מוכרת כמו והיה ל מ ר מ ס יך בספרים אחר'ס כ"י ובדפוסים ישנים המ"ם בפתח וכ"כ רד"ק בשרשים וגם במכלול מנאו עם הדומים לו שבאו פתוחים מבלי הסמיכות וכ"כ בעל הלשון : (יג) ועתודתיהם. ועתידתיהם קרי : שושתי. בשני שיני"ן השניה קורין כי"ן והוא כמו סמ"ך רד"ק : כאביר. יתיר אל"ף : (טו) כהניף שבט את מרימיו. בכולהו נסחי עתיקי דדפוסא וכ"י כתוב ואת בוא"ו וכן משמע מפירש רש"י וראב"ע וכ"כ החכם לונזאנו שכן הוא בכל ס"ס : (טז) לכן ישלח האדון יהוה צבאות. בנסחי דיקי דכ"י ודפוסא כתוב בשם המיוחד וגם במסרה רבתא לא נחשב במספר שמות של אדנות : (יט) ונער יכתבם. בס"א כ"י התי"ו בחטף קמץ ובספר א' בחטף פתח וחילוק כזה ראיתי בין ב"א וב"נ על פסוק ועל לבם אכתבנה (ירמיה ל"א) אבל בשאר ספרים זה של ישעיה כתוב בשוא לבדו : (כג) עשה בקרב כל הארץ. במקצת דפוסים ראשונים לא יש מלת כ ל וגם במקצת ספרים כ"י היה כתוב בתחלה בקרב הארץ ואח"כ הוסיפו מלת כ ל ואין לי בזה הכרע : (כח) למכמש. המ"ם בקמץ ובספרים כ"י בשי"ן שמאלית כמ"ש בשמואל א' י"ג : (לב) בית ציון. בת קרי : (לג) גדעים. במקצת ספרים גדועים מלא וא"ו : (לד) בסבכי היער. במקצת ספרים כ"י ודפוס ישן הבי"ת בחטף פתח ועיין לעיל סימן ט' ובשופטים ה' ובתילים ע"ד על בסבך עץ :

יא (א) ויצא חטר. במקצת ספרים מדוייקים כ"י הטעם ביו"ד וברוב ספרים בצד"י : מגזע. הגימ"ל בסגול לא בצירי : (ד) והכה ארץ. בס"א דפוס ישן כתוב ו ה כ ה הטעם בכ"ף ובלא מקף בין שתי המלות וחילופים רבים מצאתי בספרים ובמדוייקים כ"י ודפוסים ישנים במקף והה"א במאריך : (ה) והיה צדק. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב ו ה י ה מלעיל במשפטו ובספרים אחרים הטעם ביו"ד וכן חשבו רד"ק במכלול שקל פָּעַל עם דומים אחרים שהם מלרע שלא כמנהג : (יא) יוסיף אדני שנית יש פסיק בין השם לשנית וכמוהן בחגי ב' ויהי דבר ה' שנית אל חגי וטעם אחד לכלם : (יד) ועפו בכתף. הבי"ת רפויה מכלול ד' ק"ה : (טו) ים מצרים. במקצת ספרים בפתח ועיין מכלול דף ר"נ משקל פַּל :

יב (א) ותנחמני. בספרים מדוייקים הוא"ו במאריך : (ב) כי עזי. העי"ן בקמץ חטף מפני דגשות הזי"ן : (ג) ממעיני. העין בפתח : (ה) מידעת. מודעת קרי : (ו) יושבת. במקצת ספרים חסר וא"ו ולא נכון לעשות כן כי לא בא במסורת פרשת מצורע וירמיה מ"ח בכלל החסרים :

יג (ב) שאו נס. בגעיה : (ו) הילילו. בדפוס ישן ביו"ד אחר ה"א וגם במקצת ספרים כ"י שבתחילה נכתבו בלא יו"ד הוסיפוה אחרי כן : כשד משדי יבוא. הסעיד פירשו לשון חול ואחריך פירשוהו קדש לכן אסור למוחקו וכן וכשד משדי יבוא (יואל א') וכן דרשוהו בספר הזוהר סוכה בריקאנטי פרשת לך לך כי כשנפסקה היו"ד משדי אז היה שדודה ומתמלאת מן סכתות הקליפות אז נקרא חרב לה' מלאה דם : (ח) ונבהלו. הוא"ו בגעיא בספרי ספרד והה"א בקמץ מפני הסגולתא כי יש לה משפט הפסק רד"ק : (טו) הנספה. הפ"א בסגול : (טז) תשגלנה. תשכבנה קרי : (יט) והיתה בבל. הבי"ת רפויה מכלול דף ק"ח : (כא) ורבצו שם. בספרים כ"י ובדפוסים ישנים הרי"ש במאריך :

יד (ג) ומרגזך. המ"ם בחיר"ק : (א"ה כ"כ רד"ק כאן ובשרשים שרש רגז ואילו בשרש עצב לא כתב מאומה ש"מ שהמ"ם מעצבך בצירי ולא כפי מקראות ויניציאה שכתוב בגליון ששניהם בחיריק ע"כ) : (יא) יצע רמה. מצאתי בס' דקדוק ישן כ"י כלשון הזה ובנפעל נוסף (פירש הפֻּעַל) העתיד שלו כמו העבר של נפעל חזק (פירש בנין פֻּעַל רק חילוקים בו שהעבר בנפעל חזק עי"ן הפעל היא דגושה ועי"ן הפעל בנפעל נוסף דעתיד היא רפויה כמו תחתיך י צ ע רמה הצד"י רפויה כי היא עתידה והוא"ו היא תמורת היו"ד שהיתה הפ"א כי היה דינו יוצע מלא וא"ו אלא שחסר ע"פ המסורת ועל עקרו י ו י צ ע ועל מלואו י ה ו י צ ע ומנינו לקבר א ו ב ל על עקרו א ו י ב ל ועל מלואו א ה ו י ב ל אבל יצע לרבים הצד"י דגושה כי הוא שלא הוזכר שם פועלו והיו"ד היא פ"א וע"כ הצד"י דגושה כי היא נפעל חזק ע"כ). ובספרים מדוייקים שלפנינו שניהם בדגש והמסורת תבא עליהם יצע ב'. ומכסך תולעה. כתב הזקן לונזאנו שבס"ס חסר י' וגם אני מצאתי כן בקצת ספרים : (יח) שכבו בכבוד. הבי"ת רפויה מכלול דף ק"ח : (כג) וטאטאתיה. כן הוא במדוייקים בב' אלפין ושתי הטיתי"ן בצירי : (לב) ובה יחסו עניי עמו. כאן סיום האפטרה י"ד וסימן ע"ו מתחיל משא מואב וגו' :

טו (ב) עלה הבית ודיבן. במ"ג בגליון כתוב בספר מוגה ודיבן כתיב עד כאן לשונו וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י שנגררה הוא"ו : מואב ייליל. בכל ספרי הדפוס וכ"י יו"ד ראשונה בשוא ושניה בצירי וכן חברו שבסמוך וכתב המכלול בדף קכ"ו שזהו דעת ב"א וכן כי י י ל י ל ו על משכבותם (הושע ז') ומשבר רוח י י ל י ל ו (ישעיה ס"ה) וקשה לי כי בחילופים נראה שזהו דעת ב"נ אבל לב"א הראשונה בצירי והשניה נחה וכן כתב המכלול שם בשם רבי יהודה בפסוק לכן י י ל י ל מואב שבסמוך בסימן ט"ז נחה היו"ד השניה וצירי הראשונה : כל זקן גרועה. כן כתיב כ ל בלא וא"ו ויונתן שתירגם ובכל אפשר שהוא לתקון הלשון וכמ"ש בירמיה מ"ח ו כ ל ז ק ן ג ר ע ה ובכמה ספרי הדפוס כתוב כאן גדועה בדל"ת בפסוק ובפירש רד"ק וכן הוא בפירש רד"ק כ"י אך בכמה ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס ישן כתוב גרועה ברי"ש וכ"כ החכם אברבנאל שזה סימן להם גרעון גדול שהדרת פנים זקן. וגם אותו דירמיה כתוב ברי"ש בכל הספרים וכן במסורת ב' חד מלא וחד חסר ובספרים מדוייקים דישעיה מלא ודירמיה חסר ואי בעית אימא מילתא דשויא לתרוייהו דהמסורת איכא חלופי טובא בין פסוקי ישעיה לירמיה וחד מינייהו ישעיה כל זקן ירמיה וכל זקן ואילו גרועה לא קא חשיב שמע מינה דכי הדדי נינהו וליכא לאפלוגי בינייהו : (ג) על גגותיה. ס"א גגותיה מלא וא"ו : (ה) נוער. ס"א נ ע ר חסר וא"ו : חרנים. ס"א חורנים מלא וא"ו קדמאה : (ח) אלים. ס"א אילים מלא דמלא :

טז (א) מושל ארץ. חלוקים הספרים זה מזה רובן של דפוסים בלא מאריך במלת מושל לא במ"ם ולא בשי"ן ובכ"י המאריך במ"ם במקצתם בשי"ן וברובם השי"ן בצירי וכפי הנראה בחילופים מן בדפוס ובין בכ"י המ"ם במאריך והשי"ן בסגול לב"א ולב"נ במאריך בשי"ן ובצירי וכן מצאתי במקצת ספרים המ"ם במאריך והשי"ן בסגול לב"א : (ב) כעוף נודד. אין מאריך בעי"ן : (ג) הביאו עצה. הביאי קרי ביו"ד והכתיב בוא"ו : עשי. עשו קרי בוא"ו והכתיב ביו"ד כ"כ רד"ק וכן מצאתי בספרים מדוייקים כ"י ודפוס ישן : נודד. בספרים ספרדים חסר וא"ו : (ד) הוי סתר למו. כתוב

בספר

בספר ישעיה יש שלא סוי בחטף פתח גדול ע״פ המסו׳ ולית דכוותיה עכ״ל. ובספרים שלנו בחטף סגול: (ז) ועברהו לא כן. עיין מ״ש בירמיה סימן מ״ח: (ח) שרוקיה. בזה״ז עם דגש בקו״ף וכה״ג שמתלית; תעו מדבר. עיין מ״ש בתילים נ״ח בס״ד: שלחותיה. במקצת ספרים שלוחותיה וי״ס שלהותיה: (ט) אריוך. מלעיל בשני פשטין שרשים שרש רוה וס׳ הרכנה: (את״ה קיצך במק״צ הוא ביו״ד גם אחר לד״י ולפי המפרשים שהוא לשון קין נ״ל חסר יו״ד וכן פעמים רד״ק כאן ובשרשים ע״כ): (י) לא ירנן לא ירעע. כן כתוב לא ירעע בלא וא״ו ופסוק זה הוא אחד מן פסוקים דאית בהון ג׳ לא לא לא וסימנהון במסרה רבתא:

יז (ו) עוללות. חלוקים הספרים במילוי וחיסור וא״ו קדמאה ובתראה: (ט) החרש והאמיר. בדפוסים אחרונים הרי״ש בצירי וטעות הוא כי הוא בסגול ומלעיל כמו והרס מלל (יחזקאל ל״א) וכן הוא בכל ספרים כ״י ודפוסים ישנים בסגול: (י) תטעי. בדגש הטי״ת ובמסורה ב׳ כרמים ור״ל עוד תטעי כרמים (ירמיה ל״ב) ישניהם דגושים כמ״ש בשרשים בשרש נטע: (יא) תשגשגי. בדפוסים אחרונים גימ״ל ראשונה דגושה ובספרים כ״י וגם בדפוסים ראשונים רפה: ביום נחלה. במקצת ספרים החי״ת בשוא לבד ומקצתם בשוא ופתח ובס״א ישן מדוייק נכתב עליו יפה שוא ופתח תחת החי״ת ע״כ וכ״כ רד״ק בשרש חלה: (יג) וכגלגל. בס״ם גימ״ל ראשונה רפה ושנייה דגושה:

יח (ד) אשקוטה. כתוב בוא״ו וקרי בלא וא״ו בחטף קמ״ץ והוא חד מן יתירין וא״ו והספין קמצין על פי המסורת וסימן במסרה רבתא: בחם קציר. צבית: (ה) ובסר. הסמ״ך בסגול. גמל. המ״ם בצירי ומלרע וטעה מי שכתבו בסגול ומלעיל: יהיה נצה. לא מפיק ה״א על פי המסורת וחד מפיק עלתה נצה וזהו א׳ מן י״א זוגים חד מפיק ה״א וחד לא מפיק: (ז) ולבהמת. הוא״ו במאריך בספרים כ״י:

יט (ד) ימשל בם. השי״ן בקמץ לבד: (ו) קנה וסוף קמלו. כתב בעל ערוגת הבשם בפ״ג מספרו שהלמ״ד דגושה וכן מצאתי בס״א כ״י אמנם בשאר ספרים רפה: (ז) על פי יאור. ליכא למיחש על מאן דמספקא ליה אי כתיב ועל פי בוא״ו דדין הוא חד מן י״ח פסוקי דאית בהון על על והדא מלה באמצע וסימנהון במלכים ב׳ פ״ו: יבש נדף. במקצת ספרים ייבש בשני יודי״ן: (ח) ביאור חכה. עיין מ״ש בזכריה י״: (ט) וארגים חורי. עיין מ״ש בשמואל ב׳ כ״א: (י) כל עשי שכר. כל לשון שכירה כתיב שמ״ך בר מן דין כתיב שי״ן: (יג) נשאו. בשי״ן ימנית מלשון השתא השיאני: התעו את מצרים פנת. במקצת דפוסים אחרונים כתוב והתעו בוא״ו בראשית המלה ואינם אלא תועים אבל והתעו את מצרים בכל מעשהו שבסמוך הוא בוא״ו: (יז) לחגא. החי״ת בקמץ חטוף מפני דגשות הגימ״ל: (יח) עיר ההרס. בה״א לא בחי״ת כמו שנמצא באיזה ספר וכן נמנה במסרה גדולה בשטה מן ל״ח קריין ה׳ וכל חד וחד לית דכותיה והכי איתא במילתי מנחות אי עיר ההרס כדמתרגם רב יוסף קרתא דבית שמש דעתידא למיחרב יתאמר חדא מנהון ומאי משמע דהאי הרס לישנא דשימשא הוא שנאמר האומר לחרס ולא יזרח וגו׳ (איוב ל״ט) ע״כ. וכן הוא בתרגום יונתן ורש״י כתב תרגם יונתן לשני פנים וכו׳ ועמ״ש בדברי הימים ב׳ ל״ג על ויעתר ובסוף יחזקאל על יעבדוהו:

כ (א) סרגון. הסמ״ך בפתח בכל ספרים מדוייקים ובעל רב פעלים כתבו בקמץ דהב על משקל דרכון וכן מצאתי באיזה ספר: (ד) וחשופי. הפ״א בפתח ובקצת דפוסים בצירי והוא טעות חשוף ומגולה:

כא (ב) טורי מדי. בדפוס ישן מלעיל וכן כתב רש״י טורי טעמו למעלה בגד״י אבל רד״ק כתב טעמו מלרע. וכן הוא בספרים כתובי יד ושאר ספרי כדפוס: כל אנחתה. במסורת פרשת וארא חשיב ליה עם ד׳ כל בלא וא״ו דסבירין וכל: כל אנחתה. לא מפיק ה״א רש״י ורד״ק כאן וביחזקאל סימן פ״ז ובמכלול דף ל״ב ובמסרה רבתא נמנה עם מלין דלא מפקין ה״א בסוף תיבותא ומטעין בהון: (ג) נעויתי. העי״ן בחטף פתח: (ד) תעה. בספר כ״י החי״ת בסגול ובשאר ספרים בחירק וכ״כ רד״ק: (ו) המצפה. בספרים כ״י מדוייקים וגם בדפוסים ישנים הה״א במאריך והמ״ם רפה: וראה רכב. ברוב הספרים מלעיל שטעם בריי״ש: ובן גמלי. הגימ״ל בקמץ לבד והוא חטוף: (יב) אתא בקר. במקצת ספרים כ״י אתה בה״א וכן הביא הפרשים בשרש אתה ובהגהה שם א״א במסורה אתא בקר לית כתיב אל״ף וחד ואתה מרכבת קדש כתיב ה״א: (יג) משא בערב ביער בערב. בספרים מדוייקים שניהם שבפסוק בשוא לבד: (יז) קשת גבורי. בדפוסים קדמונים וספרים כ״י מלא וא״ו:

כב (א) עלית כלך. כתוב במכלול דף רס״ה כלך בקמץ ובמקצת ספרים הוא כל רי ע״כ. ונ״ל להכריע מן המסורת שהוא בקמץ שכן נמסר על פסוק זה כלך ג׳ ושנים האחרים הם כלך יפה רעיתי דשיר השירים אסף אאסף יעקב כלך (מיכה ב) וגם במסרה קטנה נמסר על כל אחד מהם ג׳ קמץ: (ה) בני. הוא א׳ מן החסרים אל״ף וסימן במס״ג זכריה י״ד: (ז) השערה. העי״ן בשוא לבדו וכבר פירנא לסה מילתא בפרשת כי תצא סימן כ״ב: אל נשק. במקצת ספרים כ״י השי״ן בצירי וכן כתוב בשרשים שהוא בחמש נקודות אך ממסרה אחת שהביא את״כ נראה שהוא בשש נקודות וכן ראיתי בשאר ספרים: (י) ותתצו. תי״ו השרש רפה ומשפטה להדגש כי שרש׳ נתץ כ״כ רבי יונה בספר הרקמה ורד״ק בפירוש ובמכלול דף ל״ג ובשרשים וכ״כ האפודי: הבתים. בגלגל וזקף קטן: לבצר. הצד״י דגושה: (יג) אכל בשר. במקרא גדולה אכול מלא וא״ו ונמסר עליו י׳ מלאים וטעות הוא כי מה שנמסר בפרשת שמיני בכלל המלאים הוא אכול ושתו שבפסוק זה הראשון הוא חסר בכל המדוייקים: (כא) ואבנטך. בס״א כ״י הטי״ת בסגול ובלא מאריך ובשאר ספרים בצירי וברובן במאריך:

כג (ב) דמו. המ״ם דגושה: (ד) רוממתי בתולות. בספרים מדוייקים מלא דמלא ועיין מ״ש באסתר סימן ב׳: (ז) קדמתה. הה״א במפיק רד״ק: (יב) המעשקה. בספרים כ״י ודפוס ישן הה״א במאריך והמ״ם רפה וכן הוא במכלול דף כ״א: כתיים. כתים ק׳ וכ״כ רד״ק וקשה בעיני כי בחילופי המקרא שלנו משמע שכן הוא למדינחאי אבל למערבאי כתים כתי׳ וקרי: (יג) בחוניו. בחיניו ק׳: (יד) מעזכן. הזיין דגושה וכן תדות ה׳ היא מעוזכם (מחמיה ח) שרשים: (טו) הימיני. בס״ם מדוייקים כ״י ואף בדפוס ישן מלא יו״ד גם אחר הה״א: (יז) ושבה לאתננה. ב׳ מלרע ע״פ המסורת וחברו ושבה אל בית אביה דאמור וחד שבה דאסתר: לאתננה. ה״א הכנוי רפה ע״פ המסורת וכן הוא במכלול דף ל״ב אבל: (יח) והיה סחרה ואתננה שבסמוך במפיק ה״א והוא חד מן י״א זוגים חד מפיק ה״א וחד לא מפיק וסימן במסרה רבתא אוה ה״א:

כד (ב) כנשה. בה״א: כאשר נשא בו. באל״ף וכן במסורת ב׳ כתיב אל״ף וחברו וכל איש אשר לו נשא (שמואל א כב) וכן כתבם הפרשים בשרש נשה: (י) על כן אלה אכלה ארץ. באיזה ספרים בבי״ת אך ברובן של מדוייקים בכ״ף וכ״כ רד״ק בפי׳ ובשרשים וגם הראב״ע פירשו ענין אכילה: ויאשמו. בשוא האל״ף והעי״ן רד״ק בפי׳ ושרשים ומכלול דף קי״ד: (יג) כעללת. במקצת ספרים מלא וא״ו בתראה וחסר וא״ו קדמאה ויש ספרים בהפך ובקצתם מלא דמלא: (טז) רזי לי רזי לי. מלת רזי מלעיל מפני מלת לי שהיא בגדה שהיא מלה ומירא רד״ק בפירוש ובמכלול דף רנ״ח ושרשים ובמאמר המאריך אשר התחלתי אמנם אף אני חלקי באלו המאריכין וכיוצא בהן אם ייטב בעיני ה׳ להאריך ימי: (יז) ופחת ופח. רפי״ן: (יח) והיה הנס. בספרי ספרד הוא״ו בגעיא: (יט) רעה. לית מלעיל עיין בהמסורת במקום הזה ועיין גם כן בשמא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה שלא היא כתובה בסוף מסרה גדולה שלנו: (כ) ולא תסיף. במקצת ספרים חסר וא״ו וכן הוא לפי המסורת דפרשת בא. ועיין מה שכתוב בשמות סימן ה׳: (כג) ובושה. מלרע:

כה (ד) מחסה. בשוא לבדו שרשים: (ו) ממחים. בספרים כתובי יד מדוייקים מ״ם שנייה בגלגל והיו״ד בזקף קטן: (ט) ויושיענו. דגש ומלא כמו שכתבתי בשמואל א׳ ד׳: (י) במי. כמו ק׳: (יא) השחה לשחות. שניהם בשי״ן שמאלית וכן מוכח בירושלמי פרק שני דשקלים: ארבות ידיו. כן כתוב ברוב ספרים מדוייקים בקמץ חטוף והבי״ת דגושה: (יב) המתיך. במקצת ספרים מלא וא״ו קדמאה ויש ספרים מלא וא״ו בתראה:

כו (א) חומות וחל. בספרים מדוייקים מלא דמלא וכן הוא במסורת תילים נ״א: (ב) שמר אמנים. אמנים כתיב חסר וא״ו ובפרק בכל כתבי אל תקרי אמונים אלא שאומרים אמן: (ח) ולזכרך. בספרי ספרד הוא״ו במאריך: (י) למד צדק. מלרע שלא כמנהג מכלול דף ו׳ ושרשים: (יא) ה׳ רמה ידך. לשון רש״י כל יד רמה שבמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעלה עד כאן. ויש לתמוה עליו שהמסורת אומרת רמה ג׳ לעיל בקריאה וסימן פן יאמרו ידנו רמה. רמה קרני בה׳. רמה ידך: (כ) וסגור. במקצת ספרים כ״י הסמ״ך בשוא ופתח וכן כתוב בספר רב פעלים וחתום הספר. חגור חרבך בחטף פתח הס״א גרונית וגם בלי גרונית וסגר דלתך ועיין מ״ש בשופטים ה׳: דלתך. דלתיך ק׳: יעבור זעם. כתוב בוא״ו וק׳ בלא וא״ו בקמץ חטוף מפני המקף והוא חד מן מלין יתירין וא״ו והספין קמצין עפ״ס וסי׳ במסרה רבתא אות וא״ו: (כא) הרוגיה. עיין מה שכתוב במשלי ז׳ על פסוק ועצומים כל הרגיה:

כז (ג) פן יפקד עליה. מפירוש רש״י נראה שהיה כתוב בספרו פן אפקד וכן רצה לבאר התרגום אבן כל שאר המפרשים פירשוהו כמו שכתוב בספרים שלנו יפקד ובעל מאיר נתיב שכתב אפקד סמך לו על רש״י ז״ל ולא נכון שלנוסח כוותים: אצרנה. בקמץ חטף הצד״י במקצת ספרים כן כתב רד״ק בפירוש ובשרשים וכ״כ במכלול דף כא על ואצרנה עקב (תילים קי״ט) בלא מחלוקת: (ד) שמיר שית. המסורת עליו לית דסמיך ר״ל שבכל השאר כתיב שמיר ושית עם וא״ו החבור: אפשעה בה. בספרים שבאו לידי השי״ן בשוא לבדו ובמקרא גדולה כתוב ויש ספרים בחטף קמץ וכן כתב רד״ק בשרשים שהוא בחטף קמץ במקצת הספרים ובמכלול דף כ״א הביאו עם אחרים שהם בחטף קמץ בלא מחלוקת וגם ר׳ יונה כתב שהוא בחטף קמץ בשי״ן כמו אשקה נא (מלכים א׳ י״ט) ועיין מ״ש בשמואל א׳ כ׳ על פסוק כי כפשע ביני ובין המות: אציתנה יחד. יו״ד יחד דגושה כמ״ש במכלול דף קי״ז: (ה) במעזי. השי״ן בשלש נקודות והזיין דגושה ברוב הספרים ובמקצת כתובי יד העי״ן בוא״ו שורק: (ח) בסאסאה. פירש רש״י באותה מדה נראה מפירושו שהה״א במפיק לכנוי הנקבה אבן בספרים שלפני הה״א רפה וכן פ׳ רד״ק בפירוש המקרא ובשרשים: (ט) הסר חטאתו. בחירק וחסר יו״ד:

כח (ב) שער קטב. השי״ן שמאלית בכל ספרים מדוייקים וכן פי׳ רד״ק לשון סערה. גם המאיר נתיב הביאו עם אותם הכתובים בשי״ן: (ד) והיתה ציצת. הוא״ו בגעיא לבן אשר ולבן נפתלי בלא געיא: כבכורה. יונתן תרגם כבכורא משמע שהה״א אינה לכנוי וכן כתב רד״ק בפי׳ ובמכלול דף ל״ב ודף רכ״ח ואינה לכינוי רק לתפארת הקריאה ולרש״י מפיק הה״א לכנוי וזהו חד מן י״א זוגים חד מפיק ה״א וחד לא מפיק וחברו כבכו ר״ה בתאנה (הושע ט) ועיין מ״ש ביחזקאל כ״ב על לא גשמה: (י) כי צו לצו צו לצו. הראשון והשלישי בפתח והשני והרביעי בקמץ וכן קו לקו קו לקו כך הם בספרים מדוייקים אלו והנרכבים שבסמוך: (יב) ולא אבוא שמוע. חד מן מלין דכתיב אל״ף בסוף תיבותא ולא

קריאה וסימן כדניאל ג׳ וכרים פרשת אלה לך במקרא גדולה : (טו) שיט . שוט ק׳ : עבר . יעבר ק׳ : (טז) יסד . בפתח הסמ״ך בכל ספרים שלפני וכן כתב רד״ק בפירוש ובשרשים והוא חד מן ד׳ יסד שנמנו במסרה רבתא וכולם פתוחים אבן במכלול דף ר״ב מנה זה עם דומים אחרים שהם קמוצים ואחר כך כתב ובמקצת ספרים מדויקים הוא פתח : מוסד מוסד . הראשון רפי והשני דגושה וכן כתב הראב״ע ורד״ק בפירוש ובמכלול דף קכ״ו ודף רל״א ובשרשים ולרש״י הראשון פתח והשני קמץ וכן מצאתי בדפוס ישן ובשאר ספרים שניהם קמוצים ועיין דברי הימים ב׳ ח׳ : (כ) והמסכה צרה . מלעיל כי הוא פועל עבר שרשים שרה צור וכן נמסר עליו לית בטעם מלעיל והוא ג״כ בשמא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה וסימן בסוף מסרה גדולה : (כב) יחזקו . בשוא השי״ת והזיי״ן רד״ק בפירוש ומכלול דף מ״ט ושרשים : (כד) הכל היום . לית רפי : יפתח וישדד . בשי״ן שמאלית לשון שדה : (כה) חטה שורה . בכל ספרים מדויקים בשי״ן שמאלית וכן פירשו רובי המפרשים אבל מפירש רש״י נראה שהוא קורא בשי״ן ימנית וכן משמע בירושלמי ריש פרקא קמא דחלה עלה דמתניתין דקתני חמשה דברים חייבים בחלה החטים והשעורים וכו׳ ר׳ שמעון בר נחמן שמע כלהון מן הדא ושם חטה שורה וגו׳ ושם חטה אלו חטים שורה זו שבולת שו״ל ולמה נקראת שורה שהיא עשויה כשורה שעורה אלו שעורים נסמן זה שיפון הכוסמת אלו הכוסמין גבולתו עד כאן גבולו של לחם לחלה . ולמדין מן הקבלה רבינו שמשון וילקוט ישעיה רמז ש״ב : (ט) על כמן יוסב . בוא״ו עם הדגש וכן כתב רד״ק בפירוש אבל במכלול דף ק״ס ובשרשים כתב ופליגי עליה יוסב רפי : (כח) יודק . רפה :

כט (ד) והיה כאוב . הוא״ו בגעיא בס״ם : (ה) כאבק . הכ״ף בשוא והאל״ף בקמץ בספרים שלפנינו וכתב רד״ק בשרשים שכן הוא ברוב הספרים ונמצא במקצתן הכ״ף בפתח והאל״ף בחטף פתח : (ז) ומצדתה . בחולם : והמציקים . במקצת דפוסים ישנים הה״א במאריך והמ״ם רפה וכן מצאתי בנסחא כ״י ובשאר ספרים המ״ם דגושה והה״א בלא מאריך : (ט) השתעשעו . בה״א כ״י השי״ן בשוא ובשאר ספרי׳ בפתח : שכרו ולא יין . לדעת רובי המפרשים הוא עבר וכן במקצת ספרים השי״ן במאריך . אך מפי׳ רש״י נראה שהוא צווי לדעתו בפלם הר בו מאד (ירמיה ב) וכן בכמה ספרים השי״ן בלא מאריך : (יא) אל יודע הספר . ספר ק׳ : (יג) נגש . בספרים מדוייקים בשי״ן ימנית וכן פי׳ ך׳ גאנח והאברבנאל והוא א׳ מן ד׳ בשי״ן ימנית וסימנהון במסרה רבתא ורד״ק כתב שכן כתבו ר׳ יונה וכן במקצת הספרים והמסורת לית כותיה בספרא ואם בשי״ן שמאלית הנה אחר כמוהו נגש והוא נענה ועוד מסורת אחר נגש ונגש ד׳ בשי״ן וסימן ואיש ישראל . ותבאו שמואל א׳ י״ג ויד יר ה ב ו (ישעיה ג) נענה רמה נד) . אם כן יען כי נגש בשי״ן ימנית כי אלה הארבעה לבד הם בשי״ן ובמקצת הספרים נמצא יען כי נגש בשי״ן וכן דעת המתרגם ורש״י וך׳ עזרא ועיין פקלא ומריא שבמקרא גדולה בישעיה נ״ב : (יד) יוסף . בחירק וחסר יו״ד לפי המסורת שבמקרא גדולה על פסוק זה . (טז) הפככם . הה״א בפתח בכל ספרים מדוייקים כ״י וגם ברוב הדפוסים :

(כג) כי בראותו . במקצת ספרים חסר וא״ו בתר א׳ :

ל (ג) והחסות . בשורק : (ה) הבאיש . בשני נחין האל״ף והיו״ד כמו הגורל ראשונה (יהושע כא) : (ו) עירים . בס״ם כתיב וק׳ ביו״ד ובספרים אחרים עורים כתיב עירים ק׳: חיליהם . י״ם שחסר וא״ו בתרא וי״ם חסר יוד אחר הלמ״ד : אוצרותם . י״ם שחסרות״ו קדמאה : (ח) כתבה עללוח וגו׳ ועל ספר חקה . ה״א של כתבה ושל חקה במפיק ולדעת יונתן שתיהן בלא מפיק רד״ק בפי׳ ושרשים והראב״ע כתב חקה רפה וי״ם שהה״א במפיק : (יא) מני דרך הטו מני ארח . במקצת דפוסים ישנים הנו״ן בחירק בשניהם בשאר דפוסים וגם בכל ספרים כתיבי יד שניהם בצירי וכ״כ רד״ק בפירוש ובשרשים : (יב) מאסכם . המ״ם בקמ״ץ רחב והאל״ף בקמץ חטוף : (יד) כשבר נבל . בדפוס ישן הנו״ן בסגול וכן כתב רב פעלים ויש ספרים בשלש נקודות עד כאן . ובשאר ספרים בב׳ נקודות וכן נראה מהמכלול ושרשים : כתות . התיו בוא״ו שורק . (כא) זה הדרך לכו בו . במסורת פרשת ואלה שמות נחשב זה עם ו׳ דסבירין בה : (כו) ביום חבש . עיין מה שאכתוב ביחזקאל כ״ד : (כז) משאה . הה״א רפה רש״י ורד״ק . (ל) אש אוכלה . במקצת ספרים כתובי יד מדוייקים חסר וא״ו : (לג) מוסדה . שם וה״א מפיק הכינוי נחה וביתה ראויה במפיק רד״ק בפירוש ומכלול דף ל״ב והוא חד מן מלין דלא מפקינן ה״א בסוף תיבותא ומטעין בהו וסימן במסרה רבתא : נלחם בה . בה ק׳ ובמסרה גדולה נמנה עם ד׳ דסבירין בה וקריין בה ועיין מה שאכתוב בסוף סימן ס״ג מזה הספר : (לג) מאתמול . בשורק אבן עזרא ורד״ק : גם הוא . היא ק׳ : למלך הוכן . בספרים מדוייקים קמץ מכלול דף קמ״ג : העמיק . בספרים כתובי יד מדוייקים בשוא העי״ן ומלא יו״ד : הרחב בספרים מדוייקים חסר יו״ד :

לא (א) על סוסים ישענו . בספרים מדוייקים כתובי יד על בלא וא״ו וכן הוא במאיר נתיב שרש סוס ושרש שען . ובספרי הדפוס כתוב ועל : (ב) ויבא רע . מלעיל כמו שכתבתי בפרשת תולדת יצחק : ואת דבריו לא הסיר . ירושלמי פרק הערל ואת דברו לא הסיר כלומר קרי ביה דברו ודריש ליה לשון דֶבֶר והכי איתא בו קרא רבה פרשת ל״ב ואת דבריו לא הסיר ואת דברו לא הסיר וכל״ל בבמדבר רבה פ׳ פ׳ ועיין מ״ש בס׳ מלאכי אגל ומה האחד מבקש : (ג) אדם ולא אל . הוא״ו בגעיא ואין מאריך בלמ״ד : (ו) העמיקו . בספרים מדוייקים העי״ן בשוא לבדו :

לב (ג) למשפט ישרו . בשי״ן שמאלית : והיה איש . במקצת ספרים הה״א במאריך : (ו) לעשות חנף . בספרים מדוייקים מלעיל כי הוא שם דבר וכן נראה מהשרשים וכן כתב בעל הלשון שהוא על משקל חֹמֶשׁ ורש״י כתב בהדיא חנף שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח פירוש פתח קטן : (ז) וכלי כליו רעים . הכ״ף בצירי אף על פי שהוא הכילי שזכר למעלה : ענוים . עניים ק׳ : (ט) האזנה אמרתי . בספרים כ״י מדוייקים האל״ף בשוא לבדו והזיי״ן בצירי וכן הוא בדפוס ישן יגיד עליו רעו דנשי למך על פי המסורת למימרא דחדא קריאה אית להו ועיין מה שכתבתי בסדר בראשית : (יא) וחגורה . לית מלעיל ומלא וא״ו במדוייקים ונמנה בסוף מסרה גדולה בטעם חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכותיה ; (טו) וכרמל . והכרמל ק׳ : (יח) ובמשכנות . בספרי ספרד הוא״ו במאריך :

לג (א) כהתמך . התי״ו במאריך במקצת ספרים ובכתובי יד וגם במקצת דפוסים חסר יו״ד וכתב רד״ק בפירוש ובשרשו שהוא קל והיתה המ״ם ראויה להדגש וכן כתוב במכלול דף קע״ט : תושד . מוא״ו עם הדגש בשי״ן : כנלתך . בדגש הנו״ן להסרון הה״א כי משפטו כהנלתך בפלס להגלתך מכלול דף קס״ה וספר ההרכבה אות כ״ף : (ג) תרממתיך . במקצת ספרים מלא וא״ו אחר רי״ש : (ז) הן אראלם צעקו חצה . ית חסר ויש בו דרש באיכה רבתי פסוק בכה תבכה בלילה וכב״ר פרשת נ״ו עיין ילקוט תוחר שם סי׳ ז׳ ומתנות כהונה : (ט) קמל . פתח באתנח ועיין מכלול שקל פָעַל : (טו) מראות ברע . סימן ישעיהו מראות ברע . חבקוק מראות רע . וחד פסוק סימן לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב : (יז) מרחקים . המ״ם בפתח כמו שאכתוב בירמיה ח׳ : (יט) יהגה . כנימ״ל בדגש ובלא מאריך ביו״ד בספרים כ״י וגם בקצת דפוסים : (כ) כל ינתקו . (כא) כי אם שם וגומר . חצי הספר בפסוקים :

לד (א) ולאמים . אל״ף ראשונה בחטף סגול : (ג) באשם . הבי״ת בקמץ חטוף והאל״ף בשוא נחש וכן ועלה באשו (יואל ב) מכלול דף ר״ח ושרשים שרש באש : (ט) ונהפכו . בסגול הה״א וקל הס״א שרשים : (יא) וקפד . במקצת ספרים מלא וא״ו אחר הפ״א : וינשוף . השי״ן בחולם בספרים מדוייקים וכן כתב רד״ק לא בשורק כמו שנמצא בקצת ספרים : קו תהו . בקו במפיק שלשה רפין קו תהו . שלו בה (יחזקאל כג). ה׳ בה (תילים סה) : (טז) וקראו . בס״ם הוא״ו במאריך וי״ם שהקו״ף בחטף פתח ועיין מ״ש בשפטים ס׳ : אשה רעותה . במקרא גדולה כתוב בגליון ספר אחד ואשה עד כאן לשונו . והתרגום סייע לו אבל לא ראיתי כן לאחד מהספרים :

לה (ד) נקם יבוא . מלא וא״ו בספרים מדוייקים וכן חברו שבפסוק ונכון לעשות כן כי אין אלו מן ז׳ חסרים הנזכרים במסורת פרשת בהעלתך : (ז) בנוה תנים רבצה . כתב רש״י שם דבר אלא כמו מרבץ אמרי אינו מפיק ה״א עכ״ל ובספרים שלנו הה״א במפיק גם לא נמנה במסורת עם מלין דלא מפקין ה״א בסוף תיבותא : (י) ישיגו ונסו . זהו ישיגו ונסו ושלמטה מזה בפרשת שורי ישיגון בנון נסו אין וה״ו בהאם כמלה וסימן וה״ו כוא״ו נו״ן בנו״ן עיין רד״ק :

לו (ב) מלכים ירושלמה . ה׳ חסרים וחד מל׳ עיין במסורת על פסוק זה והמלא הוא בד״ה ב ל״ב אחר זה שלח סנחריב : (ה) אמרתי אך דבר שפתים . סי׳ דמלכים אמרת דישעיהו אמרתי וחד פסוק סימן ויקרא אבימלך ליצחק *) : (ז) הלוא הוא . לפי המסורת ראוי להיות מלא וא״ו שאין זה ממנין ז׳ חסרים בספרא שנמסר סימנם במ״ג סי׳ י׳ וכן מצאתיו מלא במקצת ספרים : (י) עלה אל הארץ הזאת . בכל ספרים שלנו כתוב אל ותימה על המתרגם שתרגם סק על ארעא : (יב) חראיהם . צואתם ק׳ ובתלוני מלכים וישעיה כתוב במסורת מגיהים חריהם ישעיה חראיהם שיניהם . מימי רגליהם ק׳ ובכל הספרים כתוב שיניהם ביו״ד אחר השי״ן וכן הוא חברו דמלכים ברוב הספרים וכ״כ המכלול יופי בשני המקומות אמנם במסורת כתוב מלכים שיניהם כתיב ישעיה שיניהם כתיב עוד מצאתי בס״א כ״י כי בשני המקומות כתוב בפנים גם מלת מימי וסקרי והכתיב אינו אלא על מלת שיניהם ונראה מדברי רש״י שכן היה כתוב בספרו וכ״נ מדבריו בסי׳ סנהדרין סוף פ׳ הקורא את המגילה עומד וכן היה גירסת הרי״ף ורבינו ישעיה הראשון שם הרא״ש וריא״ז אינם גורסים מלת מימי בכתוב וכן היה גירסת רד״ק כמ״ש במלכים וכ״כ בעל המסורת במאמר אחד וזה תלוי בנוסחאות הגמרא : (יד) ישא . עיין מה שכתבתי במלכים ב׳ י״ח :

לז (יז) הטה ה׳ אזנך ושמע . הוא״ו במאריך ובמקצת ספרים השי״ן בשוא ופתח ובמקצתן בשוא לבדו ועיין מ״ש בפרשת בלק על פסוק קום בלק ושמע : (כד) ביד עבדיך חרפת אדוני . יש פסיק בין חרפת לשם כמ״ש במלכים : מרום קצו . סנהדרין פ׳ חלק ר׳ חנינא בר פפא רמי כתיב מרום קצו וכתיב מלון קצו אמר אותו רשע בתחלה אחרי׳ דירה של מטה ואח״כ אחרי׳ דירה של מעלה ופירש רש״י כתוב מרום קצו בישעיה וכתו׳ מלון במלכים כן צריך להגיה בפירש רש״י : (כה) כל יארי . בכל ספרים כ״י חסר וא״ו בתר אל״ף ועיין מ״ש בזכריה סימן י׳ : (כו) הלוא שמעת . מלא וא״ו בספרים מדוייקים ועל פי המסורת שזכרתי למעלה בסימן ל״ו : עתה הבאתיה . בספרים מועטים כתו׳ הביאתיה ביו״ד והאל״ף אחר הבי״ת וגם במכלול יופי כתוב על זה בא מלא בעי״ן הפעל ועל אותו דמלכים לא כתב מאומה ולפי דעתי נשתבש בדברי המכלול שכתב כדן ק״נ ובאו מלכים בעי״ן הפעל וכו׳ ומנה בכלם עתה הביאתיה ובמורה מקום בגליון כתוב ישעיה ל״ז אך אין למדין מהמורה מקום כי אם מהספרים המדוייקים שזה דישעיה חסר ודמלכים מלא וקלת תימה שלא נמנה חילוף זה עם חילופים אחרים שנמנו במסורת שלנו בין מלכים לישעיה ויותר מזה יש לתמוה על בעל המסורת דבישעיה סימן מ״ג לא מנה שום אחד מאלו עם אותן שהם מלאים ועיין עוד מ״ש במלכים ב׳ ט׳ : (כט) ושאננך . בכמה ספרים כ״י וגם בדפוסים ישנים נו״ן ראשונה בקמץ וכן חברו דמלכים וכך הם בשרשים ובבעל הלשון ובמקצת ספרים בפתח כמ״ש במלכים : (ל) ואכול . ואכלו ק׳ ויש ספרים שהכתיב ואכל ונוסחא קמייתא עדיפא דמסרה רבתא חשיב ליה בהדי מלין דכתיבין מוקדם מאוחר פוק חזי כתם באות וא״ו : (לח) ואדרמלך . בס״ם הוא״ו בגעיא : אסרחדן . במקצת ספרים כ״י ודפוסים קדמונים הדא מלה וי״ם תרין מלין כמ״ש במלכים ובעזרא ד׳ :

לח (ג) ויאמר אנה . במקצת ספרים כ״י בשני טעמים אנה ובשאר ספרים בטעם א׳ לבד בנו״ן וזה א׳ מן ו׳ כתובים בה״א בלשון בקשה ומה שיש ??? להדקדק בזה אכתבנו בתילים קי״ו בס״ד : ובלב שלם . ובס׳ מלכים כתיב ובלבב ושם מסרתי הסימן ומה שכתוב במקרא גדולה כאן ובלבב טעות הוא מהדפוס שהקדים למ״ד לבי״ת : (יא) יושבי חדל . בכל אחר כתיב חלד וסכת כתיב חדל על קרי בזוהר פרשת נח סוף דף ס״ה : (יג) כארי . הכ״ף בקמץ וכן במסורת ב׳ קמצין כארי לישבי שויתי עד בקר כארי ידי ורגלי ועיין מ״ש בעל ערוגת הבשם בסוף פ״ג מספרו : (יד) כסוס . כן כתיב וק׳ ואי מסכתא ספרי דכתיב כסים וקרי כסוס הם אליבא דמדינחאי דלא נקיטינן כוותייהו אבל בירמיה סימן ח׳ כתוב וסוס וק׳ וסים : דלו . עיין מ״ש באיוב כח : אדני עשקה . (א״ה כמ״ג נכתב ביו״ד ה״א וטעות גמור הוא שהרי נמסר בערך א״ד במנין קל״ד אדני ולא ידעתי למה הרב המחבר לא העיר על זה ע״כ) : עשקה לי . צווי והעש״י שהעי״ן חטופה אלא נקראת במאריך הנה כמוהו שמרה נפשי כי חסיד אני או יהיה עבר לנקבה כ״כ רד״ק בפי׳ ובשרשים לאפוקי הוקן שקוראים בחטף ועיין מ״ש בתילים מזמור פ״ו : (יט) יודיע אל אמתך . התרגום והאב״ע פי׳ אל : זה השני בצירי ורד״ק תמה עליהם כי בכל הספרים אל ניקוד בגול וסמוך במקף עם אמתך כמו הראשון והמסרה אל אמתך שמים והם אלה השמים אשר בם בפסוק כי לא שאול תודך ובפ׳ חי חי :

לט (א) מרודך . באל״ף ברוב הספרים ובקצת מהם מרדך בלא אל״ף : (ד) באוצרתי . בם הוא במקצת ספרים מדוייקים כמ״ש בפ׳ החזיתו :

מ (ג) בכו העתים . בני״ת וכן פי׳ כל המפרשים : (ז) נבל ציץ . זה והבירו שבסמוך בשני טעמים כמו ויציץ ציץ דפרשת קרח עיין שם : נשבה בו . ה״א של בו דגושה ועוד אדבר בזה בכלל אתי ינ״ה מרחיק בס״ד : (י) משנה . למ״ד של לו רפה : (יג) מי תכן את רוח . בכל הספרים יש שפתח במלת רוח ומלת ה׳ שיא משוכה לשהלא ואינו נסמך רוח אל ה׳ וכן דעת יונתן ומפרשים אחרים ויש מי שפי׳ בענין אחר ואינו על דרך הטעמים : (כ) המסכן . המ״ם רפויה והה״א סמוכה במאריך מכלול : (כה) ואל מי תדמיוני . התי״ו רפה ועיין מ״ש בפרשת כי תצא על לא תתעב בפ׳ ואדרת על אהה תדבר : (כו) מי ברא אלה . טועים העושים אותו מלעיל שהמכלול מנאו בדף ו׳ עם אותם שבאו מלרע שלא כמנהג : (כט) עצמה ירבה . חטף ע״פ המסורת ר״ל קמץ חטוף והבאו כוס עלמה דסוף נחום : (לא) וקוי . היו״ד בצירי והיא עי״ן הפועל ויו״ד הרבים נעלמת והוכרה היו״ד מהמכתב ונבחרה במבטא בפגישת שני יודי״ן אבל וקויי ה׳ במה וירשו ארץ תילים ל״ז בהגעת וא״ו עי״ן הפועל כן דעת רד״ק במכלול משקל פועלים ובשרשים ובתילים וכן מצאתי בספרים מדוייקים ועיין עוד מ״ש בתילים :

מא (ה) ראו איים וייראו . פליגי סופרי אם הוא בתרי יודי״ן או בחדא בלחוד והמסורה ניכא לתכרועי מידי : ויאתיון . בדפוסים ישנים וגם ברוב ספרים כ״י האל״ף בחטף סגול וכן כתב המכלול יופי האל״ף נעה ולמ״ד זה מהמכלול דף קס״ג ומהשרשים שהוא עם אחרים שהאל״ף נעה : (ז) את נרף . יש מי שכתבו מלא וא״ו ואין לסמוך עליו שהוא א׳ מן ד׳ חסר במסורה : (ט) החזקתיך מקצות . בספרים כ״י מדוייקים הקו״ף רפה וכ״כ רב פעלים : ואמר לך . אמני במדויקים

* וגל בפסוק זה כתיב ואין אמרת כי אמרתי והראבן בפסוק מורה של מלכים בשוא לשני ישעים . דברי המגיה אהרן פאלאקן :

במדוייקים כ"י וגם בדפוסים ישנים : (טו) בעל פיפיות. פ"א שנייה רפויה כמשפטה וכן והרב פיפיות בידם דתילים : (יז) נשתה. דגש התי"ו לתפארת המלה מכלול שקל פָּעַר : (כא) קרבו ריבכם במקצת ספרים הק"ף בגלא מאריך ומ"מ קריאתו בקמץ רחב כי משפט התיבה בשוא נע שהוא נוי מהדגוש אלא שהרי"ש אינה מקבלת דגש והטילוהו תחת הקו"ף שמשפטה בפתח כ"כ רד"ק בפירוש ובשרשים וגם החכם ן' עזרא כת' שהוא נוי מהבנין הכבד הדגוש ע"מ ברכו את ה' עכ"ל. ולא יתכן להיות נוי מהקל בשקל חרבו מאד (ירמיה ב) כי שרש קרב מבנין הקל הוא עומד וזה יוצא : (כג) ונשתעה. מלעיל הטעם בתי"ו : ונראה. ונראה ק' : (כח) וישיבו דבר. במדוייקים מלא יו"ד וכן במסורה וישיבו ג' חד חסר וב' מלאים וזהו א' מן המלאים עיין במ"ג סדר דברים :

מב (ו) ואחזק. בציר"י והחי"ת בשוא לבדו רד"ק בפי' ומכלול דפ"ס : (כ) ראות. ראית ק' : פקח. במקצת ספרים פקוח מלא וא"ו : (כא) ויאדיר. האל"ף בשוא לבדו : (כב) השב. הש"ין בפתח ובמסורת ב' א' סוף פסוק וא' ריש פסוק השב אל תערה (יחזקאל כא) : (כג) יקשיב. במקצת ספרים חסר יו"ד וכן נמסר עליו לית חסר : (כד) למשוסה. למשיסה ק' ועיין מ"ש רש"י בתילים מזמור מ"ה על מלת ביקרותיך : הלוא ה'. מלא וא"ו בספרים מדוייקים וכן ראוי ע"פ המסורת שאין זה מן ז' חסרים בסיפרא וסימנהון בסימן י' : ולא אבו. בפרק הנזקין ששה אותו תינוק ואמר הלוא ה' זו חטאנו לו לא אבו וגו' וכתב בעל יפה מראה בפרק ב' דהוריות דלפי גרסת הנזקין דגרים לא אבו י"ל דהשמטת הוא"ו היתה בחכמה וכו' ואף על גב דבירושלמי דהתם גרסינן ולא אבו אולי המעתיק לא דק וחשב לתקן ולא אבו כלשון הכתוב עד כאן לשונו. וכל מה שכתב בזה נ"ל דוחק דבס' אגדות הגמרא גרים ולא בוא"ו והכי איתא במדרש איכה רבתי רי"ש אלפ"א בית"א כגירסא והכי גרסינן בזוהר סוף פ' חיי שרה ושם מדרש יפה מהו חטאנו למדברים בעדם ומהו ולא אבו לנסתרים ואין אנו צריכים למה שנדחק היפה מראה ובתוספתא פ' ב' דהוריות נענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ע"כ ולא סיים סיפיה דקרא :

מג (א) בשמך. אין בבי"ת געיא : (ה) אקבצך. הכ"ף בדגש : (יד) שלחתי בבלה. במדרש שוחר טוב על מזמור על נהרות בבל באותה שעה נכנסו מלאכי השרת לפני הקב"ה וקונו עד רדו מלפניו ובאו המשאוי עליהם מיד ירדו מלאכי השרת ונטלו המשאוי מעליהם ולא מלאכי השרת בלבד אלא הקב"ה כביכול נשא בעצמו שנאמר למענכם שולחתי בבלה. ובמדרש רבתי סוף פרשת אמור ראיתי והנה מנורת זהב וגולה על ראשה תרין אמוראין חד אמר גולה וחד אמר גאולה מן דאמר גולה שגולה לבבל וגלתה שכינה כביכול עמהם כדאמרן למענכם שולחתי בבלה ומאן דאמר גאולה שנאמר גואלינו ה' צבאות שמו. והכי גרסינן שולחתי בספרי סוף פרשת מסעי ופרש' בהעלתך ובמכילתא דבחדש פ' י"ד ובשיר השירים רבה בפסוק אתי מלבנון כלה ובמדרש פסיקתא הובא בילקוט זכריה רמז תקע"ע וישעיה רמז ש"ז. ומדרש איכה פסוק בחורים טחון נשאו הובא בערוך ערך כרית אף על פי שאינו כן במדרש חמש מגלות רבתא וגם בערך שלא כתב הערוך בשם מגלת איכה שלחתי בבלה כתיב וכן הוא במדרש ויושע פסוק תביאמו ותטעמו. גם החכם אבן עזרא פירשו כאלו הוא קורא השי"ן בקבוץ שפתים מבנין פועל שֻׁלַּחְתִּי. וכן מצאתי בדפוס ישן ובנכתב כ"י והחכם אברבנאל פירשו בתחלה בחירק ואחר כך כתב ויש קוראים אותו בשורק ונראה שחז"ל כן היו קוראים כמו שאמר גלו לבבל וכו' עכ"ל. ובירושלמי פרק קמא דתענית גלו לבבל וגלה שכינה עמהם מאי טעמא למענכם שולחתי בבלה וכתב בעל יפה מראה נראה דמסורת בידם דשולחתי גרסינן אף על פי שאינו כן בספרינו ובפרק בני העיר ובשמות רבה פ' ט"ו סי' כ"ג לא גרסינן אלא שלחתי וכו' עד כאן לשונו ע"ש. ורד"ק תמה מהחכם אבן עזרא ובסוף דבריו כת' ואני מקובל כי קריאתו שִׁלַּחְתִּי בחירק השי"ן מבנין פעל הדגוש וכן מצאתי בכל הספרים המדוייקים אשר ראיתי וכן נראה מהתרגום אבל לפי מה שנמצא בדברי רבותינו ז"ל ידמה שהם היו קוראים שֻׁלַּחְתִּי בקבוץ שפתים השי"ן שאמרו כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם גלו לבבל שכינה עמהם שנ' למענכם שלחתי בבלה ע"כ דבריו, ואני אומר כי דגירסת כל המדרשים שלחתי בחירק כמו שכתוב בספרים שלנו וכן הוא בספר הזוהר ריש פרשת ואלה שמות ובמדבר רבה פ' ז' ובאיכה רבתי פילוני אלפ"א בית"א הקדמה וילמדנו פרשת בהר סיני אלא שאמרו שֻׁלַּחְתִּי דרך דרש על דרך אל תיקרי ויש אם למקרא ולמסורת דמצינן למיקרי שלחתי בקבוץ השי"ן וכן כתב מהר"ר מתתיה דלאקרש בפירוש שערי אורה שער ראשון ע"ז המאמר גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר למענכם שלחתי בבלה אל תקרי שלחתי אלא שולחתי. וכן יסד הפייט כהושעת קהלות בבלה כשלחת רחום למענך שלחת וכן ייסד כהושעת כנה משוררת ויושע לגוחה מגויית וַיִּוָּשַׁע כמו שדרשו בזוהר פרשת אחרי מות דף ס"ט על פסוק צדיק ונושע הוא (זכריה ט) וכן דרשו במדרש תנחומא צדיק ונושע את אמר ר' אבהו כביכול שלך ושלנו היא הגאולה דכתיב ולכה לישועתה לנו אמר ר"מ כתיב ויושע ה' ביום ההוא ויושע ה' כתיב כביכול וכו' כמ"ש בפרשת בשלח על ויושע וכן דרשו בשמות רבה פ' ל' על פסוק וירא כי אין איש וישתומם וגו' ובפסוק כי קרובה ישועתי לבא ודומה לזה ייסד הפייט כהושעת מאמר וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם נָקוּב וְהוּצֵאתִי אִתְּכֶם ונראה לי דהכי פירושה מאמר הקב"ה שאמר והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים נקוב והוצאתי לשון אשר נקבו בשמות כלומר אל תקרי וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם אלא וְהוּצֵאתִי אִתְּכֶם כי יש אם למקרא ולמסורת ג"כ כביכול היה עמהם בצרה ור"ל כמו שקיימת אותה ההבטחה כן הושיענו אבל פסוק אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם אינה הבטחה שבשעה שנאמר כבר יצאו וכיוצא בזה אמרו בשילהי מועד קטן תניא נאבל מיסב בראש שנאמר אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם (איוב כט) קרי ביה יְנֻחָם ר"ל בחירק הנו"ד כמו שכתב בעל נימוקי יוסף שם וכ"כ התו' ס' סוף מגילת האשה ועיין מה שכתוב בתילים מזמור פ"ה בסייעתא דשמיא ולקמן על והורדתי בריחים : והורדתי בריחים. מדרש איכה רבתי בחורים טחון נשאו את מוצא שלא היה ריחים בבבל ובשעה נבוכדנאצר הטעין ריחים והורידן לבבל הה"ד והורדתי בריחים כלה ברחים כתיב ע"כ ובכל ספרים שלנו בריחים מלא דמלא ונראה לי שאין המדרש חולק על הספרים דאף על גב דלא משכחן בכולים קריא לישנא דרחים כי אם חסר יו"ד קדים לחי"ת מ"מ מצינן למימר דקרי ביה ריחים בציר"י הרי"ש וביו"ד נחה ויש אם למקרא ולמסורה כמ"ש למעלה : (יט) דרך בישמון. בספרים מדוייקים כ"כ מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניינא ומלא וא"ו : (כ) נהרות בישימון. כ"כ במדוייקים מלא תרי יודי"ן וחסר וא"ו : (כג) לא הביאת. מלא יו"ד ואל"ף ועיין מ"ש בסימן ל"ז ובמכלול הנזכר שם : לא כבדתני. בבי"ת לשון כבוד :

מד (ד) וצמחו בבין חציר. י"א ויתרבון צדיקיא רכיכין ומפנקין כלבלבי עשב כאילן דמשלח שרשוהי על נגדין דמיין. וכדומה לי שהוא היה קורא בבין בכ"ף וכן מראין דברי הראב"ע שכתב וצמחו רוחי וברכתי כמו חציר ורבים אמרו על האלהים וכן וצמחו כאילו הם יום-יום בין החציר והטעם שיפרו וירבו עכ"ל. אבל בספרים שלנו בבי"ת וכן כת' רד"ק וכן פירש רש"י ז"ל : (ז) ויערכה לי. במקצת ספרים העי"ן בפתח ובספרים מדוייקים בשוא וכ"כ בשרשים ובמכלול דף מ"ה : (ט) ועדיהם המה. חד מן ד' נקודות בנביאים וסימן בפ' במדבר סיני במ"ג : (י) יצר אל. מלרע שלא כמנהג מכלול דף ו' : (יב) מעצד. בדפוס עתיק העי"ן בחטף קמץ ולא סמכינן עליה דכולהו ספרי אחריני בחטף פתח כהכריה דירמיה בסימן י' : וייעף. במקצת ספרים כתובי יד וגם בדפוס ישן כתיב וייעף בשני יודי"ן ואין כן בשאר הספרים : (יג) יתארהו בשרד. האל"ף בשוא ופתח ובמחוגה יתארהו האל"ף בחטף קמץ רד"ק בפירוש ומכלול דף כ"ב ובשרשים וכן בספר ישן כתו' בגליון וסי' אַאר ובס' אחר כ"י שניהם בחטף פתח ואין לחוש עליו וכתב רבינו יונה בס' הרקמה ובמחוגה יתארהו לית דכותי' קמץ : (יד) נטע ארן. מלרע שלא כמנהג מכלול דף ו' : ארן. נו"ן זעירא והיא חד מן ג' נוני"ן זעירין על פי המסורת. ויש קוראין ארז בזי"ן וטועין נימוק כ"א בשרשים : (טו) ויחם. בנוי"ת בקמץ חטוף וזקף בו"ד רד"ק : (טז) חמותי. בספר אחר כ"י מלעיל ובשאר ספרים מלרע וכן כת' רד"ק : (יז) יסגוד לו. חד מן יתירין וא"ו וחטפין קמצין ע"פ המסורה וסימן במסורה רבתא מערכת אות וא"ו : (כ) הלוא שקר. מלא וא"ו ואל"ף כי אינו מן החסר בסיפרא : (כא) זכר אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה וגו' ישראל לא תנשני. בנביאים עם פירוש אברבנאל כתוב וישראל לא תנשני בוא"ו וכן בדפוס ישן מוויניציאה נכתב מבחוץ וישראל גם במקרא ישנה ספרדית היה כתוב בתחלה בוא"ו ואחר כך עברה ומריח הוא אמינא אולי משגה הוא למיכתביה בוא"ו ברם כדחזאי כל אילין אמינא הלא דבר הוא ואיכא למיחש ע"ז ובתר דאשכחי נמי במסרה רבתא דדפוסא ל"ג וישראל בקריא דכתיב כה זכר אלה יעקב וישראל ב' בו כזעיר אתמוטטא רגלי לאכרועי כמאן דכתיב בוא"ו אילולי ה' דסעיד לי וזמין בידי מסרה כתיבא ידא דלא תשכח לסדין פסיקא אלא חדא בלחוד דהוא קדמאה דפסיק ולהדא שמעינן דאתרי בהלכתא ובקרובא דנוסחי דיקי ובת"י ובכן מסרא דדפוסא כד מעיינת בה תשכח דלא סלקא כהוגן כל עיקר לפום חושבנא דתלתין ותלת ובצרא לה תלתא פסוקי והריני מברכן חד מנהון הוא וישראל ויהודה יושבים בסכות (שמואל ב יא) תניינא וישראל מקראי (ישעיה מח) תליתאה ליהודה וישראל דהסא (בדברי הימים ב טז) ותו חזינא בה טעותא ומשום הכי פרישנא מאי דצריכא לה כתיב התם וישראל הוא ידע בסוף דפא וכריש דפא אם במרד ואם במעל דמיחזי כתרין פסוק וכולא חד פסוקא הוא ביהושע כ"ב ותו וישראל חנים בעין דאר ב"ל בעין אשר בשמואל א' ריש סימן כ"ט ותו יוצרך מבטן ב"ל יוצרי מבטן וסיומא דקרא וישראל לא יאסף בישעיה מ"ט יהא רעותיה דמארי עלמא עם עמיה ישראל לעלם בימנא יתפרקון דבית יהודה וישראל ישרי לרוחצן אמן : (כב) חטאתיך. יש ספרים שכתוב בהם חטאותיך מלא בוא"ו ואל"ף : שובה. חד מן ה' מלרע על פי המסורת וכן במכלול דף קל"ז : (כד) עשה כל. הכ"ף דגושה : מי אתי. מאתי קרי והוא חד מן מלין דכתיבין תרין וקריין חד ונסדרו בדה"ב עד ויש בזה דרש בבראשית רבה פ' א' ופ' ג' ובשוחר טוב מזמור ר"ד מי היה שותף עמי בבריאתו של עולם והסוד מבואר בספר הבהיר והובא בציוני פרשת חיי שרה :

מה (א) כה אמר ה' למשיחו לכרש. לית זרקא בלא סגלא : (ג) אוצר. אוצר קרי :

(ו) וממערבה. בספרים מדוייקים הה"א רפה וכן כתב רד"ק ותרגומו וממערבא : (ז) ובורא חשך. מלרע : ובורא רע. מלעיל ועיין מה שכתב בעל נשמת יהודה ריש דרוש מ"ח : (יד) וסחר כוש. ברוב הספרים הוא"ו במאריך והסמ"ך בשוא לבדו ובמקצת ספרים בשוא ופתח כמנהגם בשאר מקומות בכיוצא בזה אמנם כפי הכלל שנתן רד"ק על וסלה לי שתי אחיות בשוא נח ולא יקרא כמו שוא ופתח וכבר הארכתי בענין זה בשופטים ה' : ואליך ישתחוו. בוא"ו : אליך יתפללו. בלא וא"ו : (יט) בקשוני. בספר אחד כ"י וגם בדפוס ישן הבי"ת בחירק ואין לנו לזוז מספרים אחרים שהבי"ת בפתח והקו"ף בדגש : (כג) כל ברך. בס"א כ"י הבי"ת והרי"ש בציר"י ובספרים אחרים הבי"ת בציר"י והרי"ש בסגול ורד"ק בשרשים כתב ששה בשם נקודים : (כד) עדיו יבוא ויבשו. יו"ד דסגיאין יבואו וקריין יבוא וסימנם נמסר במ"ג סוף פרשת שמיני עיין עוד מ"ש ביחזקאל סימן כ"ג :

מו (ב) קרסו כרעו. שניהם במאריך במקצת ספרים : (ה) למי תדמיוני. התי"ו רפויה כמ"ש בפרשת כי תצא על לא תתעב ועיין עוד בפרשת וארא על אתה תדבר : ותמשלוני. בספרים מדוייקים חסר יו"ד בתר שי"ן ומלא וא"ו בתר למ"ד : (יא) איש עצתו. עצתי קרי :

מז (א) לא תוסיפי יקראו לך רכה. מלרע בפשטא אחד וכן לא תוסיפי יקראו לך גברת דבסמוך וכם שנים מלרע ע"פ המסורת ובמקצת ספרים שניהם בב' פשטין ובקמץ הראשון מלעיל והשני מלרע ויש ספרים בהפך ומה שכתבתי בתחלה הוא המוסכם מרד"ק בפירוש ובמכלול דף ק"ו ובשרשים וכן מצאתי בספרים מדוייקים : ושתי קמח. השי"ן בגלגל בספרי ספרד : (ב) חשפי. בשי"ן שמאלית מבנין מחשף הלבן והחי"ת בסגול : (ג) נקם אקח. רד"ק בשקל אפעול כמו עם זקפין קמצין וכן ואותך אקח (מלכים א' יא) וכו' ופעמים כתב שמצא מסורת אחת אקח ב' זקפין אחד קמץ ואותך אקח ואחד פתח נקם אקח עד כאן לשונו. ובמסורה שלנו באלפ"א בית"א מן חד חד קמץ בזקפא לא נמנה רק נקם אקח וסימנם בריש ספר ויקרא ועיין מ"ש במלכים א' י"א : (ט) ותבאנה. במקצת ספרי הדפוס הוא"ו בפתח וטעות הוא כי הוא וא"ו ההפוך ולא לעתיד וג"ל בשוא כמו שהי' וַיִּתֵּן וכ"כ רד"ק : (י) אין ראני. במקצת ספרים האל"ף בפתח ובמקצתם בקמץ וכ"כ רד"ק בפירוש ובספר מכלול דף קס"ב כתב שהא בפתח ובשם ר' יונה בקמץ ובשרשים אמר קמץ גדול תחת קמץ קטן וזה גם דעת הראב"ע שכתב וקמץ אל"ף ראני בעבור סוף מגרון : (יא) והפל עליך הוה. שרי לנו מריעו למדפיסים שכתבו שם הקדש : (יג) הברו. הברי קרי. מודיעים. במקצת ספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן חסר יו"ד קדמאה : לחדשים. הלמ"ד בסגול שלא כמשפט וכראוי בקמץ מכלול דף נ' :

מח (ט) אחטם לך. במקצת ספרים אחטום בוא"ו יתירה ואין לסמוך עליהם כי בכל ספרים כתובי יד מדוייקים ודפוסים ישנים בלא וא"ו גם לא נמנה במסורת עם מלין דיתירין וא"ו וחטפין קמצין : (יב) שמע אלי יעקב וישראל מקראי. בירושלמי דסוטה פרק אלו נאמרין אמר ר' מתניה טעמא דהדין תנייא שמע אלי יעקב עבדי וישראל מקראי חסר וא"ו שם שתקרא הזאת עובים דהן גבי קוטנס דהן וגומר ובכולהו סיפרי דילן ליכא מלת עבדי בפסוק והכי גרסינן בבבלי ובשמות רבה פ' א' ובויקרא רבה פ' כ"ט ובמדרש תנחומא ריש פרשה ואלה שמות ובהגדת תילים מזמור י"ד בלא מלת עבדי ונראה דהגירסא ישנה היא לסמוך עבדי אל יעקב כמה דלת אמר ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו (ישעיה מד) ודמיא לסא דאמרינן בפרק קמא דעכו"ם תנא תוספתא ספרה בציר"א עיין ערוך. עיין ספר סבי : (יג) וימיני טפחה שמים. כתיב בשרשים שבמקצת ספרים מדוייקים טפחה בקמץ חטף וכן מצאתי במקצת ספרי ספרד שנכתב נגדו ס"א טִפְּחָה וקריאה זרה היא אלי : (יד) הקבצו כלכם ושמעו. בספרי ספרד הוא"ו במאריך והשי"ן בשוא לבד ובמקצת ספרים השי"ן בשוא ופתח ועיין שופטים ה' ומה שכתבתי שם בשם ר' אליה המדקדק : (כ) הגידו השמיעו זאת. במקרא גדולה כתו' ס"א והשמיעו וכן מצאתי בנכתב כ"י אבל בשאר ספרים כתוב השמיעו בלא וא"ו : (כא) ולא צמאו בחרבות. בחטף קמץ הצ"א כמו שהכתוב ביחזקאל י"ג בסייעתא דשמיא :

מט (ד) כחי כליתי. בס"א כ"י הלמ"ד בחירק ובשאר ספרים בצירי וכ"כ רד"ק בשרשים ולא כליתי את בני ישראל בחירק. לפיכך והכל כחי כליתי בצירי : (ה) יוצרי מבטן. בכמה ספרים כתוב יוצרי מלא וא"ו ובשני ספרים ישנים מספרד היה כתוב בתחלה בוא"ו ואחר כך נגררה וזהו מן החלופים שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל למערבאי חסר ולמדנחאי מלא: לשבב לו. מה שנמסר בישעיה ריש סי' ט' לא ט"ו דכתיבין אל"ף וקריין וא"ו והדין סלקא יוצרי מבטן לשבב לו קאי אסיפיה דקרא דכתיב וישראל לא יאסף כדבעינן למימר קמן : וישראל לא יאסף. לו קרי בוא"ו והכתיב באל"ף כן כתבו הראב"ע ורד"ק ובמסורת ישעיה דלעיל כתו' דאיכא פלוגתא בהדין וגם על ואבשי אחי יואב דד"ה א' י"א ואשכחנא נמי מסרא אחריתי דכותה כ"י בפ' במדבר סיני ט"ו כתיב לא וקריין לו וכו' כמה דכתיבין במסרה דילן פרשת שמיני ובתר הכי מסיימא וב' פליגא לא יאסף ולא שם קדמאה דד"ה עד כאן. וגם בשנים האמורים במסורה שלנו וכן מצאתי במקצת ספרים דבניהם כתובים לא באל"ף וקרי' לו בוא"ו ובספרים אחרים זה דישעיה כתו' וקרי לא באל"ף ודד"ה כתי' וקרי ולו בוא"ו ומה שכתוב במכלול יופי כ"כ בוא"ו טעות הוא ור"ל כן קרי בוא"ו שהרי בסוף דבריו אמר שכתו' לא יאסף באל"ף וכן כן דברי רד"ק עוד כתו' במסרה כ"י שזכרתי למעלה וב' חילוף כתי' לו וקרי לא בחזקיה ישעיה ע"כ. והם ג"כ הנזכרים במסורה שלנו בישעיה סימן ט' ואין ביניהם רק שינוי שלשון זהו פירושה בחזקיה בשמואל א' ב' שכתיב ואמר לו בוא"ו וקרי לא באל"ף וסי' ישעיה הוא ויאמר לו הלילה לא השוב כה לו עשה אני דבר גדול וגומר בשמואל א' ב' שכתוב לו עשה וקרי לא יעשה : (ז) ובזוי. ובזוי קרי ובירושלמי פרק ד' דשביעית ילף מהכא ר' אלעזר דאפילו נפלין תיין למהוד לבא וכתב בעל יפה מראה לא ידענא היכי משמע מהאי נפלים ולי נראה דדריש ליה מלשון וגלד מבזיו ישרם : (ח) למשמע גוי. במקצת ספרים כ"י העי"ן בסגול ואין טעם רק בפי"ו ובספרים מדוייקים הפי"ו בשופר והשי"ן במאריך ונקודה בצירי נסלם שבֵרָךְ אין דסוף סיפרא וכן נמנה במסורה עם סימנין בלישנא : ויבמרך. בס"א כ"י וגם בדפוס ישן כתו' ויבמרך בשוא הוא"ו ואין לסמוך עליהם כלל כזה : (ט) לאשר בחשך הגלו. בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים מלרע כתוב וכן כתוב במכלול דף קס"ח : (יג) יפצחו. ופצחו קרי וכן בכל הספרים אף מאחד יפצחו כתיב ופצחו קרי וברד"ק כתוב בהפך וכן העתיק לשונו בעל מכלול יופי ופליאה דעתם ממני בזהו אחד מן מלין דכתיבין יו"ד בריש תיבותא וקרי וא"ו וסימן במסרה רבתא וריש הושע וריש דברי הימים : ומעיו. במקצת ספרים ומעייו בשני יודי"ן : (יח) והקצתים. הוא"ו במאריך בס"ס : (יט) מרכבך. בספרים מדוייקים חסר יו"ד בתר רי"ש וכן מסיר עליו לית וחסר : (כא) אלה איפה הם. בס"א כ"י נכתב בצדו ס"א ואלה ע"כ ולא סמכינן עליה מידי :

נ (ח) נעמדה יחד. הטעם בעי"ן וכ"כ בעל מקנה אברהם והיו"ד בדגש : (יא) מאזרי. האל"ף בסג"ל והשי"ן רפה רד"ק :

נא (ב) תחוללכם. י"ס שהלמ"ד בפתח וברוב המדוייקים בסגול וכן כת' רד"ק בשרש חול : ואברכהו. הוא"ו בפתח : וארבהו. הוא"ו בשוא ושניהם עתיד במקום עבר כי הוא"ו הם לחיבור ולא לסיפור ועיין מה שכתבתי בפרשת תולדות יצחק על בטרם אבא ואברכה : (ד) ולאומי. בוא"ו עם דגש המ"ם כן כת' רד"ק וגם במסור' לית ומלא ובמדרש שאל רשב"י את ראב"י עד לא זז מחבבם עד שקראם אמי שנאמר ולאומי אלי האזינו ולאמי כתי' הכי גרסינן בילקוט פ' פקודי ובשיר השירים בשם תנחומא ובמדרש רבה פ' נשא ס' י"ב ושיר השירים רבה בפסוק דודי לי ובפסוק נאוה ורואים ובפסוק אחת היא יונתי וכן הביאו רש"י בשיר השירים. והיא נמי בזוהר פרשת ואתחנן דף רס"ב וריקאנטי פרשת נח ולאמי אלי האזינו אל תקרי לאומי אלא לאמי דלא זז הקב"ה מחבבה לכנסת ישראל עד דקראה אמי וכו' אבל בתורת כהנים ריש פרשת שמיני כתוב אין אמו של ישראל שנאמר ולאומי אלי האזינו ע"כ בו לא. ובמדרש רבה גרסינן סוף פרשת פקודי הובא מאמר זה וליכא ולאמי כתי' ויש

הסירים רבה על פסוק דודי לי ואני לו נדרש ולאומי אלא מלשון ולאם מלאם יאמץ וכבר כתבנו בס' כא שבמקומות רבים המדרש חולק על המסורת וכמסורת נקיטינן : (ז) ידעי צדק . בספרים מדוייקים כתובי יד ודפוס ישן חסר וא"ו : (ט) עורי עורי . שניהם מלרע וכן במכלול דף קל"ז והשלישי שבפסוק מלעיל : המחצבת . בס"א ישן כ"י ההי"ת בשוא לבדו וכן בדפוסים אחרונים אבל בספרים אחרים כ"י ודפוסים ישנים בשוא ופתח על משקל המחרבת שבסמוך וכן נקוד בשרשים ובעל הלשון : (יא) ישיגון נסו . ובלמעלה מזה בפרשת חזקו ידים רפות ישיגו ונסו וסי' וא"ו נו"ן כמ"ש : (יג) כאשר כונן להשחית . י' דמטעין דסבירין אשר בקריאה וסימן במסורת יונה סימן א' : (כ) המלאים . המ"ם רפה והס"א סמוכה במאריך : (כג) ביד מוגיך . י"א כיד דוו מוגן ליך נראה שהיה קורא מוגיך בנו"ן שרשו יגה הנסה שרשים שרש יגה :

נב (ב) התפתחו . התפתחי קרי : (ג) כי כה אמר ה' חנם נמכרתם . בס' הקורא את המגלה עומד עלה דמתני' דקתני ואם היו שלשתן ג' פרשיות קורים א' א' אמרינן בגמ' כגון כי כה אמר ה' חנם נמכרתם : כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי . ועתה מה לי פה וגו' . והכי איתא במס' סופרים פ' י"א ולא מצאתי כן לא' מהספרים : (ה) משלו . משליו קרי : (ו) המדבר הנני . הס"א במאריך והמ"ם רפה : (יד) משחת . המ"ם בחירק :

נג (ד) חלינו . ביו"ד אחד לבד : ומכאובינו סבלם . יש ספרים שכתוב ומכאבינו *הוא קרי ולא כתיב ולא ראיתי כן אלא במקצת דפוסים אחרונים ואין זכרון מזה בראשונים גם לא נמנה במסורת עם מלים דקריין ולא כתבן ומלת מכאבינו חסר וא"ו אחר אל"ף למערבאי : מכה אלהים . יפה בצירי כי הוא סמוך והנוקדו בסגול טועה טעות גדולה כי אין השם מוכה אלילם וכן במסורת מכה ב' וקמץ חד כתיב ה"א וחד כתיב יו"ד מכי חרב במלחמה (ירמיה יח) : (ה) שלומנו . יש גירסאות חלוקות ורובן של מדוייקים מלא וא"ו וחסר יו"ד ובספר ישן מלא יו"ד : (ז) נגש והוא נענה . בשי"ן שמאלית כמ"ש בישעיה כ"ט וכן פירשו רש"י ורד"ק מלשון לא יגוש את רעהו והמתרגם נראה שהוא בשי"ן ימנית ועיין מאי דהקיל ועדי מסדר המסורת במקרא גדולה על נגש השי"ן שמאלית ואנן כתבנא בכל חד וחד מאי דחזי לן : גוזזיה נאלמה . בדפוסים ישנים ובספרים כ"י האל"ף בחטף סגול וכן נקוד בשרשים ובעל הלשון וכתב רד"ק שהמלה מלעיל :

נד (א) רני . הרי"ש בגעיא : שוממה . במקצת ספרים חסר ובקצת מדוייקים מלא ואני יושב משומם כראותי רבוי החילופים שנפלו בספרים ורע עלי מאד המעשה כי בכל יום ויום הולכים ומתרבים והמדפיסים הולכים חשכים ואין נוגה להם ואין דורש ואין מבקש סבת חילוף זה נולד מזה שנמצא במסורת שוממה ג' וכמקצתן שוממה ג' ב' חסר וא' מלא וסימן ותשב תמר ושממה (ש"ב יג) נתנני שממה כל היום איכה א' כי רבים בני שוממה ע"כ . ולא נתפרש איזהו המלא : (ט) כי מי נח . יש מחלוקת בספרים במלה זאת ברוב הספרים הם שתי מלות ויש ספרים שהיא מלה אחת כמו כימי נדת דוה וכן תרגום יונתן כיומי נח מרד"ק : ומגער בך . העי"ן נקרא בקמץ חטוף כ"כ רד"ק בפי' ובמכלול דף קס"ט בענין קריאת השוא על שלשה דרכים וא' מהם כשיבא אחריו אחת מאותיות אהח"ע שקריאתו נוטה לקריאת אותה האות כתב וכן על הקמץ חטוף כמו ומגער בך קריאת הגימ"ל נוטה לקמץ חטוף מפני העי"ן ויש ספרים מדוייקים שהגימ"ל קודם בקמץ חטף ע"כ . וזכות כזה ומהר"י ידיס יוסיף אומץ (איוב יז) : (י) מאתך . לבד נמצא בצירי התי"ו בכל המקרא : מכלול דף כ"ם וכל האחרים בקמץ והם חמשה ע"פ המסו' וסימנם במלכים א' סי' כ' : (יב) ושמתי כדכד . הכ"ף ראשונה דגושה ושנייה רפה ובספרים מדוייקים כ"ף ראשונה במאריך ומכאן נ"ל ראיה שהמאריך הבא תחת תנועה קטנה אינו מונע שהוא בא אחריו שזהו נח בלי ספק כמו נלאיתי כלכל והם שנים דומים על פי המסורת כמ"ש בירמיה כ' ובמאמר פרשי אשר לי בענין המאריך הרחבתי הדיבור וכאן נתרתי בקיצור :

(א) הן . הנה ק' : **נה** (ב) בלא לשבעה . ברוב הספרים מלא וא"ו והאל"ף נתכרו שבס' הקודם הם ו' מלאים ע"פ המסורת ושנים אחרים הם ועמי המיר כבודו בלוא יועיל אם ישך הנחש בלוא לחש : (ד) הן עד לאומים . בוא"ו עם דגש כמ"ש רד"ק : נגיד ומצוה . בצירי שלא כמנהג רד"ק וכן נמסר עליו לית : (ח) כי לא מחשבותי . בספר הזוהר ריש סדר ויקרא מחשבתי כתיב חסר בלא וא"ו ודריש ליה הכי וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י אבל בספרים אחרים כתיב בוא"ו ונמסר עליו לית מלא : דרכיכם דרכי . בספרים כ"י גם כ"ף ראשונה רפה וכן מדרכיכם בסמוך : (יא) והצליח אשר שלחתיו . בליזה דפוס והצליח * אשר שלחתיו את קרי ולא כתיב לא מצאתי כן בשום ספר כ"י גם לא נמנה במסורת עם מלין דקריין ולא כתבן : (יג) *תחת הסרפד . ותחת קרי לכן התי"ו רפה בקריאה :

נו (ד) את שבתתי . במקצת ספרים מלא וא"ו : (ו) והביאותים . ברוב מדוייקים מלא דמלא וכן נכון לפי מסורת ירמיה כ"ה ולא משמע הכי בחילופים שבין מערבאי למדנחאי : (י) צפו . צפיו קרי והלד"י רבתי ואית דאמרי צופיה הליכות ביתה דסוף משלי וא"ד לא אתה וכל הטעם וא"ד גור המים שעלו : (יא) והמה רעים : מן התימה שתרגם יונתן מלת רעים מבאשין ידמה שהוא קורא המלה בקמץ הרי"ש רד"ק : (יב) גדול יתר מאד . בס"א כ"י היו"ד בצירי ובכל שאר ספרים שלפני היו"ד בסגול ובמכלול נמנה עם דומים אחרים אשר פ"א הפעל בצירי וכן כתוב בשרשים שהוא כתמה נקודות גם בעל רב פעלים כתב על זה שהוא בב' נקודות ואחרא בג' נקודות :

נז (א) באין מבין . בין תבין את אשר לפניך בפירוש רד"ק כי נראה מפירושו דגרים ואין בוא"ו וכן יש להסתפק בתרגום יונתן אמנם בכל הספרים בבי"ת וכן במסורת נמסר י"ג פסוקים דכתיבין בהון ואין ואין במצעות פסוק ואין זה מהם : נאסף הצדיק . האל"ף בחטף סגול בכל הספרים כ"י ודפוסים ישנים וכן במסורת נאסף ג' ב' פתחים וא' קמץ וסי' אני נאסף אל עמי פרשת ויחי . כאשר נאסף אהרן פרשת פנחס . כי מפני הרעה נאסף הצדיק . קדמאה קמץ ע"כ . וכולם האל"ף בחטף סגול וכן הובאו בשרשים : (ב) הלך נכחו . במדרש הנעלם פרשת חיי שרה אמר ר' יצחק הנשמה הולכת נכחה למקום העדן הגנוז לה מאי משמע א"ר יהודה מהאי משמע נכחה כתיב בה"א ובספרים שלנו כתוב נכחו בוא"ו : (ה) שחטי הילדים בשי"ן ימנית והכי איתא בנדה פ' כל היד ובמסכת כלה המוציא שכבת זרע לבטלה כאלו שופך דמים שנאמר שחטי הילדים בנחלים וגו' אל תקרי שוחטי אלא סוחטי ע"כ . כלומר דאי משום לישנא דשחיטה בלחוד לא הוה משתמע מוציא שכבת זרע לבטלה אבל לישנא דסחוטה שהוא לשון עצירה רמוז בי ודרשינן קרא ומסורת דכל הסוחט כאילו שוחט ומדברי הראב"ע בפי' התורה על פסוק ואשחט אתם אל כוס פרעה נר' שהיה קורא סחטי הילדים בשי"ן שמאלית שכן כתב שם ואשחט אתם כמו סחטי הילדים ואף כאן כתב סחטי כמו ואשחט אתם אל כוס פרעה ובכן הוסרה תמיהת המדקדק עליו בשרשים שרש שחט זה לשונו . א"א ותימה גדולה על הראב"ע שפירש ואשחט כמו שחטי הילדים והרי הוא בשי"ן שמאלית בכל הספרים לפי שהוא לשון סחיטה ע"כ . ומשכתבתי זה מצאתי בספר מקור חיים שהסכים לדברי וכתב כלשון הזה נראה שהחכם ן' עזרא היה קורא שחטי בסבולת כמו סמ"ך וכן כתב בפירוש ישעיהו וכן אמרו במסכת נדה אל תיקרי שחטי אלא סוחטי ע"כ . שמח לבי בדבריו : (ח) ותכרת לך . בקמץ חטוף מפני המקף : (ט) ציריך . במקצת ספרים צריך חסר יו"ד וכן נמסר עליו לית וחסר : מרחק . ברוב הספרים חסר וא"ו ופליגי עלים במסורת עיין במקרא גדולה בשמואל א' כ"ו : (י) חית ידך מצאת . במקצת ספרי הדפוס כתוב ידך וג"ל ידך כי הוא לנקבה ואם אין גידך ד"י הרחיקהו : (יא) מחסה ומעלם . במסורת הדפוס ג' ב' מלא וא' חסר ע"כ ולא פירש יותר . והמדפיסים כתבו זה מלא וא"ו אבל בכמה ספרים מדוייקים כ"י וגם בדפוס ישן חסר וכן מצאתי מסורת במסורת כ"י ומעולם ג' ב' מלא וחד חסר וסימן ומעולם לא שמעו . בטרם הרים . ואת מי דאגת ותיראי חסר : (יג) בזעקך . יש ספרים שהעי"ן בשוא לבדו : (יד) ואמר סלו סלו . הלמ"ד דגושה בשניהם : (טו) ואת דכא . עיין מ"ש בפרשת כי תצא על פצוע דכה : (יט) בורא נוב . ניב קרי : (כא) אין שלום אמר אלהי . כן הוא והספרים שכתוב בהם אמר ה' טעות הוא כי הראשון אשר בפרשה נאו מבבל הוא אמר ה' אמר אלהי והסימן ה' אלהי רד"ק . (א"ה והמסורת עליו לית ואי כוותייהו דספרי דכתובין אמר ה' תרי הוו) :

נח (ב) קרבת אלהים . כתוב בשרשים שרש קרב זה לשונו והשם קרבת אלהים יחפצון קרבת אלהים לי טוב (תהלים ע"ג) חטף וי"ם קרבת אלהים יחפצון מלעיל וקרבת אלהים לי טוב חטף וי"ם בספק אבל בספר אחר ואכלה כתוב שניהם טעמם מלעיל עכ"ל ומה שכתב והשם קרבת אלהים יחפצון קרבת אלהים לי טוב חטף כוונתו לומר שבשניהם אין מאריך בקו"ף והשוא נח ומה שכתב ויש ספרים קרבת אלהים יחפצון מלעיל כוונתו בזה שיש מאריך בקו"ף והשוא נע כי זה הוא דרכו של רד"ק בכמה מקומות להניע השוא הבא אחר מאריך כמו תשכו נדרו ודומיהם וקורא אותו מלעיל אע"פ שיש במלה טעם אחר מפני ההעמדה שצריך להעמיד במאריך כמ"ש במאמר המאריך ובספרים ישנים מצאתי אותו דהילים במאריך ובמקצתם בחטף פתח ובמסרה גדולה נמנה שניהם בהלפ"א בית"א מן תרין תרין כחד ליחן : (ג) עניכם תנגשו . דגש הנו"ן לתפארת ומן הסימא שתרגום יונתן וכל תקלתיכון מקרבין תרגם כמו בשי"ן כמו ויגש אליו יהודה שתרגומו וקריב לותיה יהודה רד"ק : (ד) כאגרף . ברוב ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר וא"ו ובמסורת ב' וחברו כאבן או כאגרף וגם הוא חסר : (ז) הלא פרס . בפרקא קמא דב"ב אמר רב הונא בודקים למזונות ואין בודקים לכסות וכו' אב"א קרא הלוא פרש לרעב לחמך בשי"ן כתיב פרש והדר הב ליה וכו' ורב יהודה אמר בודקים לכסות ואין בודקים למזונות וכו' אב"א קרא הכא כתיב הלוא פרס וגו' פרוס לאלתר וכדקרינן וכו' משמע בהדיא דלכ"ע פרש בשי"ן שמאלית כתיב אבל במסורת סוף פרשת במדבר והובאה גם בשרשים שרש פרס כל לשון פריסה כתוב בשי"ן בר מן ב' כתיבין סמ"ך הלא פרס ולא יפרסו להם ירמיה ט"ז ע"כ . וגם במסורת כ"י על פ' זה כתוב לית וחסר וכתיב סמ"ך ע"כ . וכן הוא בכל הספרים וגם בזוהר פרשת ויקהל מאי פרס למפרס ליה מפה בנהמא ומזונא ד"א הלוא פרס כד"א פרים פריסת דבעי למפרס פריסין דנהמא קמיה כגון דלא לכסיף ויפרוס קמיה בעינא טבא ע"כ . ובויקרא רבה פ' ל"ד הלוא פרס כבר היא פרוסה שמראש השנה נגזר על אדם מה שמשתכר ומה שמתחסר : (ח) כבוד ה' יאספך . חד מן אלפא בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא : (יג) לקדוש ה' מכבד . חד מן אלפ"א בית"א לא נסבין וא"ו כמ"ש לעיל : (יד) במותי ארץ . וא"ו יתירא והמ"ם בחטף קמץ כמ"ש בס' האזינו :

נט (א) אזנו משמוע . במקצת דפוסים יש מאריך באל"ף וטעות הוא : (ג) עונתיכם . (א"ה חסר וא"ו ועיין מ"ש ביחזקאל ל"ו) : (ד) הרו עמל . במקצת דפוסים ישנים כתוב הרה בה"א וטעות הוא : והוליד . בצירי וביו"ד המשך : (י) נגששה כעורים . מוקל וכאין עינים נגששה דגושה : (יא) נהגה . הגימ"ל בדגש : (יז) וכובע ישועה . מלעיל רד"ק : ויעט כמעיל . י"ס שהמ"ם דגושה ורד"ק כתב בפירוש ובמכלול דף נ"א שהיא רפה ובלא מאריך בכ"ף וכ"כ רב פעלים וכן הוא בס"ם מדוייקים ודומה לו ויעטו כמעיל בשתם (מזמור קט) : (יח) כעל גמלות . יש גרסאות מחולפות והמוסכם מרוב המדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא : (יט) וייראו ממערב . במקרא גדולה נמסר כאן ה' ד' מלא ודין חסר ע"כ . וכ"כ הראב"ע י"א שהוא מלשון יראה והוא חסר יו"ד וי"א כמשמעו ופעם שמו מעשהו והעד את כבודו עכ"ל . אמנם עפ"י המסורת האמתית זהו מלא בשני יודי"ן כי בסדר דברים וכהו' מיכה הובאו כל התמהם וזהו א' מן המלאים והחסר הוא ויראו מגך דסוף מיכה כמ"ש שם וכך מצאתי במדוייקים ובמסרות כ"י וסימנהון בל' תרגום עמא ממערבא יפחדון אומיא ויברכון : נוססה בו . הבי"ת רפה :

ס (ד) ובנתיך . י"ס מלא וא"ו אחר הנו"ן : (ה) אז תראי . רבים טעו בזאת המלה שקראו התי"ו בגעיא כמו מן ירא וגם י"ס שכתוב ביו"ד וטעות הוא כי שרשו ראה וכן ת"י בכן תחזין ותנהרין רד"ק וכן בנוסחא כ"י מסור עליו לית חטף אבל לפי דעת הראב"ע הוא מלשון יראה שפירש אז תראי כאדם שירא כנא לו תשועה ודבר שלא עלה על לב כאשר יקרה למוצא אבדה וכן פי' הריא"ם ז"ל דע שבמלת ותראי כפי הספרים המדוייקים אין יו"ד בין התי"ו והרי"ש והת"י בכן תחזין ותנהרין אבל כפי המסורת היא מלשון יראה וכמוהו אללי בנסנים ג' אך תראי אותי תקחו מוסר שהוא מלשון יראה עם היותו חסר יו"ד עכ"ל . ומ"ש על אותו דלפניה שהוא חסר יו"ד לא מצאתי כן בספרים המדוייקים שלפני ובכולם מלא יו"ד : ורחב לבבך . בכל ספרים מדוייקים כתוב ורחב בחי"ת וכן פירש התרגום ורש"י ורד"ק והרי"א ובעל מאיר נתיב הביאו בשרש רהב בה"א ונמשך אחר דעת רבי יהודה חיוג כמ"ש רד"ק בשרש רהב וזל"ש ותימה אני ממה שמצאתי בס' הנקוד לר' יהודה חיוג שכתב ופחד ורהב בה"א ואמר כי הרי"ש קמוצה והה"א פתוחה להפריש בינו ובין רהב ובכל שהוא פתוח כולו . ואנחנו קבלנו קריאתו ורחב בחי"ת וכן כתבו ר' יונה בחי"ת ע"כ . ובהגהת המדקדק א"א ובמסורת רהב הם י"ב בלישנא דכתיבין בה"א ולא מנו זה עמהם משמע שהוא ורחב בחי"ת ע"כ . ומסרה זו הובאה במקרא גדולה תילים פ"ט ואיוב ט' רהב י"ב בלישנא וכו' והובאה ג"כ בישעיה סימן ל' ומסיים בה וא' נ"ל ופחד ורהב לבבך ע"כ . והיות זה הוא מהמעתיק ומה שנראה לו אינו נראה לרד"ק ושאר מפרשים : (ו) שפעת גמלים . בספרים מדוייקים מאריך בשי"ן : (ותהלות . א"ה ע"פ המסורה דלקמן סימן ס"ג נכון להיות מלא וכן הא' דלקמן סימן ס"ג שמדפיס שכת מסרא דלקמיה וראוי להיות מלא) : (ז) אילי נביות ישרתונך . מלעיל שהאתנחתא בתי"ו לפיכך הנו"ן בסגול וכן הוא ומלכיהם ישרתונך שבסמוך רד"ק : (יח) ישב עם חומתיך . כן הוא בספרים מדוייקים מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו בתראה : (כא) יירשו ארץ . כן הוא בשני יודי"ן במדוייקים : מטעו . מטעי קרי :

סא (א) פקח קוח . שתי מלות ועניינם מלה אחת רד"ק : (ג) לאבלי ציון . לית דחש ליה למאן דכתב לאבילי ביו"ד בתר בי"ת : (ח) שנא גזל . יש ספרים שהזי"ן בסגול והמלה מלעיל אבל בספרים הטובים בצירי ומלרע : (י) מעיל צדקה יעטני . חד מן אלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא :

סב (א) לא אחשה . ההי"ת בחטף סגול בספרים מדוייקים כ"י וגם ברוב ספרי הדפוס וכן הביאו רד"ק בשרשים עם הדומים בחטף סגול : (ג) וצניף . וצנוף קרי : (ו) המזכירים . במקצת ספרים חסר יו"ד קדמאה : (ט) מאספיו . במקצת ספרים מדוייקים האל"ף בפתח ובלא מאריך ורד"ק בפירוש ובשרשים כתב שהוא מן הדגוש והוקל ובמכלול ד' ע"ד כתב במקצת ספרים בקמץ ובמקצתם בפתח ובמסרה פליגין עליה יש שקורין בגעיא מְאַסְפָיו ויש שקורין בחטף מְאֲסְפָיו : והללו . ברוב ספרי הדפוס למ"ד ראשונה דגושה ובספרים כ"י בלא דגש והה"א במאריך : (י) המסלה . המ"ם רפה והס"א במאריך : (יב) נעזבה . ברוב ספרים העי"ן בחטף סגול וכ"כ בשרשים וברב פעלים :

סג (א) רב להושיע . חד מן ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסימן במסרה רבתא : (ז) חסדי . הדל"ת דגושה והחי"ת במאריך ברוב המדוייקים ומכאן ראיה שאין המאריך מניע השוא הבא אחריו שאילו היה נע לא יתכן דגש בדל"ת : כל אשר גמלנו . בס"א כ"י ובמקצת דפוסים ראשונים כל אשר בקמץ ובמקף ובשאר ספרים בחולם : כרחמיו . בס"ם הכ"ף בגעיא : (ט) בכל צרתם . הבי"ת בגעיא : לא צר . לו קרי ודין הוא חד מן ט"ו דכתיבין לא באל"ף וקריין לו בוא"ו וסימן נמסר במ"ג פ' שמיני ונדרש בסוטה סוף פרק ה' ע"ש ובפי' המשנה להרמב"ם ז"ל ובספר תומר דבורה דף ג' ובספר קול בוכים דף ע"ו ודף פ"כ ועיין פי' המאמר בספר ברית הלוי מהחכם אלקבץ בפירוש ההגדה ובספר מנות הלוי מהנזכר על המגילה בהקדמתו דף י"ד והכי איתמר בזוהר סוף פ' וירא כתיב לא באל"ף וקרי בוא"ו ודרשינן נמי במדרש דכתיב באל"ף דכל צרה שאינה לישראל באומות אינה צרה והראב"ע כתב הלמ"ד שהוא בוא"ו כטעם ותקצר נפשו דרך משל להבין השומעים כאילו גם הוא היה בצרה על כן מהר להושיעם עכ"ל . ולאו למימרא שהוא כתוב בוא"ו אך לשיטתיה אזיל שהקרי בוא"ו הוא האמת לבדו כמו שכתב בהדיא בריש פ' משפטים על אשר לא יעדה : (יא) את רעי צאנו . במלה זאת יש מחלוקת גדול ועצום בין הספרים והמפרשים כי במקצת ספרים כתוב רעה בה"א ומקצת ביו"ד ואין איש שם על לב בחילוף זה החכם ן' עזרא פירשו בה"א שכתב איה המעלם אותה מים סוף על משקל משה שהוא רועה את ישראל גם רש"י כתב את רועה צאנו דמיון לרועה המעלה את צאנו היה הוא וכו' וכן ת"י אן דדבירינון במדברא כרעיא לעניה אבל רד"ק פירשו ביו"ד שכתב את רעי צאנו עם רועי צאנו והם משה ואהרן גם החכם אברבנאל פירשו ביו"ד וכתב כלשון הזה והנה היו זוכרים ואומרים זה את רועי צאנו שהיו כנוי לנביאים ישעיהו והושע ועמוס ומיכה שהיה באותו הזמן שמפני שהיו מוכיחים אותם היו מושיבים להם שאינם ראויים להוכיח לפי שלא היו עושים נסים ונפלאות כמו שעשה משה ויהיה שעור הכתוב ויזכור את עמו רעי צאנו שהם הנביאים שהיו רועי ישראל ימי עולמו של משה באמרם אליהם איה המעלם מים שהוא משה היה במדרגתו וכו' ואף על פי שאיני כדאי להכריע בין החכמים האלה נתתי אל לבי

היות

היא לנו שהרעה ממשרה אחת והיא זו רעה ד' קמצין כתובים ה"א וסימנם נמסר בפרשת ויגש ובתילים סימן פ' ומדחזינן בכולהו ספרי דהדין דישעיה כתיב בצירי ולא חשיב ליה בעל המסורת בהדי אחריני דכתיבין בה"א ובקמץ קטן שמע מינה דכתיב ביו"ד ותימה דחד מן ד' דמשרה זו הוא רעה ישראל האזינה והרועה דספרא דידן בסגול ובמקרא עתיקא כ"י אשכחנא הדין דישעיה בה"א וצירי ונמסר עליו ד' ודילמא ה"ל דהדין חד מן ד' קמצין ורועה ישראל במרעה טוב ירעה אותנו : (יב) בוקע. בה"א קדמון מפסיד בב' טעמים וכן נמנה בסוף משרה גדולה שלנו בטעה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה ודכוותיה מֹגַע כר (משלי י"א) בֹּצֵעַ בצע (משלי א') ועיין מ"ש לקמן בסי' ס"ו : (טו) מזבל קדשך. ברוב [illegible] ספרים כ"י הכית [illegible] בג' נקודות וכן כתוב במ"ג בגליון ברוב הספרים חסר : איה קנאתך וגבורתיך. במקצת ספרים כ"י כתוב וגבורתיך הרי"ש בקמץ והוא טעות כי ברוב הספרים בחולם וכן במסורת ג' בלישנהון בקריא וסימנהון אשר יעשה כמעשיך : איה קנאתך. דור לדור ישבח מעשיך. חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים ע"כ. והלמ"ד בחולם. ובמקרא גדולה ריש פ' ואתחנן הובאה משרה זו ובסוף כתב ב' קדמאי גבורתך כתיב וא"כ זה דישעיה חסר יו"ד וכן בס' תילים נמסר גם כן ב' חד מלא וחד חסר ושל תילים מלא יו"ד בנוסחי דיקי א"כ זה דישעיה חסר וכן הוא במקצת הספרים אבל בספרים ספרדים מלא יו"ד כמו שהוא במקרא גדולה עצמה בפסוק ובמסורת וכ"י מצאתי תוב ג' בלישנא ולא הזכירו יותר והאמת מכן אומרת ג' חסר בלישנא וכן נמסר במקרא גדולה פ' ואתחנן ובודאי דעל וא"ו בתר רי"ש נאמר וכך הם שלשתם חסר וא"ו בתרא בכל הספרים ועיין עוד מ"ש בפ' ואתחנן : ורחמיך. הוא"ו בגעיא בס"ם : (יט) לא משלת בם. במסרה רבתא מנו זה עם ד' סבירין בם וקריין בם ולא ידענא מאי סבירין שייך הכא לכן נראה שהגרסא הנכונה כמו שמצאתי במסרה כ"י דמסיר ב' בלחוד וליכא פסוקא הדין בגווייהו : נזלו. דגש הלמ"ד לתפארת רד"ק בפי' ומכלול שקל פָּעַר :

סד (א) כקדח אש המסים. לית דכוותה בה"א : (ד) ונחטא. כן נקוד וליכא פלוגתא' הכתובה במקרא גדולה : (ה) ועוננו. חסר יו"ד הרבים [illegible] מהמכתב רד"ק וכן ותמוגנו ביד עוננו שבסמוך בספרים מדוייקים : (ו) הלוך. הלמ"ד בשוא לבדו כמנהגנו :

סה (א) ללוא שאלו. מלא וא"ו ואל"ף : ללא בקשני. מלא ללא חסר וא"ו וכן מלם בקשני בשלש נקודות ברוב הספרים : (ג) ומקטרים. בספרים כ"י הוא"ו במאריך : (ד) ופרק. ומרק ק' וע' הגהת שרשים שרש מרק : (ז) ראשונה על חיקם. אל חיקם ק' כן הוא בספרים שלנו בדפוס כ"י ובפסוק שלמטה כתוב וקרי על אבל בפי' רד"ק שבמ"ג שנת ש"ז כתוב הראשון כתוב אל וק' על וזה השני על וקרי אל חיקם ובמקראות אחרות קדמוניות עם פי' רד"ק כתוב באופן אחר ז"ל הראשון כתוב אל וקרי על וזה השני על חיקם ובעל מכלל יופי כתב גם הוא לשון זה עצמו. (ט) ומיהודה. ובמקצת ספרי הדפוס כתוב ומיהודה היו"ד בשוא וטעות הוא כי בספרים מדוייקים כ"י פי' נחה וכן נכון ע"פ המסורת כ"י שנמסר עליו ב' וחברו מסיר מירושלים ומיהודה (ישעיה ג') שגם הוא היה נחה וכן נמסר שם במקרא גדולה ב' בסיפרא : (יא) והממלאים. הה"א במאריך וקלה שלמ"ד ועיין מ"ש באיוב סי' ג' : למני. המ"ם רפה והלמ"ד בלא געיא ר' יונה בספר הרקמה ומכלול דף כ"א ושרשים שרש מנה : (יד) ומשבר רוח. בספרים מדוייקים השי"ן בצירי וכן כתבו בשרשים : (יח) ירושלם גילה. לא מפיק ה"א : (כב) יבלו. ע' מ"ש באיוב כ"א : (כג) לא יגעו לריק. כתב המכלול בדף קכ"ב שבא ביו"ד האיתן לבד ע"כ. וכן הוא ברוב ספרי הדפוס והיו"ד במאריך בספרים כתובי יד ובמקצתם בשני יודי"ן וגם במאריך ואף לספרים שכתוב ביו"ד א' קריאתה הניע"ל בשוא נע לדעת רד"ק וכן ויגעו עמים בדי ריק ירמיה נ"א והניחה הוא במכלול בדף הנ"ל :

סו (ג) מכה איש. הכ"ף בצירי לא בסגול : ערף כלב. קריאתו בשני טעמים והוא פועל עבר כי השם הוא מלעיל ערף ולא פנים רד"ק ועיין מה שאכתוב בשמו ביחזקאל כ"ב על פסוק גדר גדר ומה שכתבתי בפרשת קרח על ויוצא פרח : מברך און. בשני טעמים ועיין מה שכתבתי בישעיה מ"ט ובפרשת ואתחנן סימן ד' על השמע עם : (ז) תבל לה. התי"ו בצירי וכל שארא בסגול בכל ליתן מסורת ורד"ק בשרשים ורב פעלים : (ח) מי ראה כאלה. במקרא ישנה מויניציאה נדפס מבחוץ ומי בוא"ו ולא ידעתי מי הכניס בלב המדפיס זה הספק לולא שמצא בתרגום ומן חזא כאילין ולא ראיתי כן בשום ספר ובמקרא הנזכרת עצמה מתורגם מן חזא בלא וא"ו. אם יולד גוי. בשני טעמים והלמ"ד בצירי כן הוא בספרים כתובי יד מדוייקים ובספר הדפוס בטעם אחד לבד בוא"ו והלמ"ד בסגול : (יא) מזיז כבודה. בזי"ן כמו מזיו לאפוקי מי שכתב מזיו בוא"ו : (יז) אחד בתוך. אחת ק' : (יט) תובל. במקצת ספרים תבל בשלש נקודות : (כ) והביאו את כל אחיכם. (אמר רפאל חיים המגיה במקרא גדולה נמצא בפסוקא הדין תרי פסיקתא חד בתר תיבת הגוים וחד בתר מנחה ואינו בדפוסי ויניציאה נמצאו תלת תרי כמה דכתיבנא ותליתאה בתר תיבת אחיכם ולכאורה הוה אמינא דדילמא חדא מינייהו משבשתא היא אבל כדחזינא במסרה רבתא בערך אות פ"א בפסיקתא (נדפסת בשנת רכ"ו) אשכחנא דלא כנסחא דדין ולא כנסחא דדין דהרי התם ליתו אלא הרי חד בתר אחיכם וחד בתר מנחה ותו לא ע"כ) : (כג) יבוא כל בשר להשתחות. במסורת סוף פרשת שמיני חשיב ליה עם י"ד דסבירין יבואו וקריין יבוא ויונתן שתרגם ייתון הוא נמי דסבירין כפשטא דקרא וכן דרכו ברוב המקומות :

ד' ספרים נגמרים בפסוק שלמעלה וסימנהון יתק"ק*) ועיין בבבלי וירושלמי ריש פ' אין עומדין ויפה מראה שם ואגדת תילים מזמור ד' וסיפרי ריש פרשת וזאת הברכה :

ירמיה

א (א) דברי ירמיהו. טעם המלה מירכא : (ה) אצורך בבטן. כן כתיב בוא"ו וקרי הצד"י בקמץ חטף והוא חד מן מלין יתירין וא"ו וחטפין קמצין על פי המסורת : (ו) ואמר אהה. ה"א שניה במפיק בספרים כ"י ודפוסים ישנים וכן כל אהה שבמקרא : (י) לנתוש ולנתוץ. התוי"ן רפויות : (טו) לכל משפחות. בס"ם הכ"ף במאריך ועיין מ"ש בפרשת ראה על כל הבכור. ונתנו. בס"ם הוא"ו בגעיא : (טז) למעשי ידיהם. חד מן י"א דכתיבין יו"ד וסימנהם במסרה רבתא ורד"ק כתב יש ספרים שכתוב בהם למעשה בה"א וטעות הוא וע"פ המסורת ידענו זה : (יז) ואתה תאזור. בספרי הדפוס האל"ף בחטף סגול ומלא וא"ו ובספרים כ"י מדוייקים האל"ף בשוא לבדו וחסר וגם רב פעלים כתב שהאל"ף בשוא נח ע"כ. וכן נאזר בגבורה תילים ס"ה האל"ף בשוא לבדו : (יח) ולחמות. במקצת ספרים מלא וא"ו קדמאה בתר חי"ת וחסר וא"ו תניינא בתר מ"ם ובספרי ספרד בספק ומסורת מסייעא להו דוק ותשכח. ויונתן תרגם ולשור דנחש אולי היה קורא ולחמת בלשון יחיד דומיא דעיר מבצר ועמוד ברזל. וגם במקרא ישנה דפוס ויניציאה יש הפרש מזה אבל לא מצאתי כן בשום ספר :

ב (ב) הלך. ברור אצלנו מהמסורת שהוא חסר וא"ו וכן הוא בספרים מדוייקים ומצאת כי תדרשנה בסוף ויצא : וקראת. בספרים כ"י מדוייקים הוא"ו בגעיא : (ג) ראשית תבואתה. כתוב בה"א והתי"ו בחולם וכן חברו שבסמוך יחזקאל וראיתם תבואתה לנחם ע' זהר פרשת משפטים דף קכ"א ופרשת האזינו דף רנ"ו ותיקונים תיקון ט"ו : יאשמו. האל"ף בשוא לבדו רד"ק : (ד) וכל משפחות. בס"ם הכ"ף במאריך כמו שכתבתי לעיל סימן א' : (ז) ואביא אתכם אל ארץ הכרמל. מלא יו"ד והאל"ף כמ"ש בספר זה סימן ל"ה : (י) והתבוננו. בספרים מדוייקים כ"י המאריך בה"א לא בבי"ת ומכאן ראיה שאין מאריך בזה מניע שהוא הבא אחריו דאל"כ לא היתה הבי"ת דגושה ודומה לו אחר התגלחו דפרשת נשא ושה התכבדי כארבה דסוף נחום והביא ביונא בכה בלשון התפעל ששם דגושים אחר התי"ו וכבר דברתי מזה במאמר המאריך ואין להאריך כאן : (יא) ההימיר. במקצת ספרים כ"י חסר יו"ד ראשונה ורד"ק כתב כתיב ביו"ד בין הה"א והמ"ם : ועמי המיר כבודו בלא יועיל. זהו א' מן י"ח תיקון סופרים שבמקרא והיה לו לומר כבודי אלא שכינה הכתוב מדרש ילמדנו ומכילתא פ' בשלח ומסורת ופי' תיקון סופרים אבאר בארוכה בזכריה ב' : (יב) ושערו. בשי"ן שמאלית כמו בסמ"ך ענין סערה : חרבו. החי"ת

נקראת בקמץ חטוף והוא לווי מן הקל כמו שמו ושערו והמסורת עליו לית חטף וכתב ר' יונה בספר הרקמה כי יש אנשים שהיו קוראים אותו כמו חרבו פני האדמה והיו מדגישים אותו ג"כ לווי אבל מן הדגוש כמו פרקו נזמי הזהב והשיב הוא עליהם מפני המסרה הנ"ל ועוד המסרה על חרבו שמים אומרת שהם שנים ובפסוק רד"ק בפי' ושרשים ומכלול דף י"ט : (יג) באהרות בארת. כן ראיתי בספרים מדוייקים וגם במקצת דפוסים קדמאה מלא וא"ו תניין חסר ובמקרא גדולה כתוב שבספרים אחרים שניהם חסרים ויש מחלוקת בדבר : (טו) נצתה. נצתו קרי : (טז) ותהפכם. ותהפכתם קרי : (יז) כלות. מלא וא"ו ע"פ המסורת : עזבך. הזי"ן בקמץ לבד והוא חטוף : (כ) אעבוד. אעבור קרי ברי"ש והכתוב בדל"ת והם שנים במסורת וחברו בעזרא ח' כמ"ש שם : (כא) כלה זרע אמת. כתוב בה"א וכן ראוי ע"פ המסורת שנמסר בשמואל ב' סי' ב' דכל ספר ירמיה כתיב כלה בה"א בר מן תרין בחד פסוקא כי מקטנם ועד גדולם וגו' בסימן ו' ומאי דכתיב התם במסורת וסי' כי מקטנם ועד גדולם דירמיה סי' ו' נ"ל ל' בפסוק אבל אותם שבפסוק כי מקטן ועד גדול בירמיה סימן ח' שניהם בה"א ועיין מ"ש בסוף מלאכי בס"ד וברקאנטי פ' בראשית כלה זרע אמת כלה כתיב רמז לכלה הכלולה מן הכל שהיא זרע אמת כד"א תתן אמת ליעקב וכו' : (כג) אחרי הבעלים. כן כתוב אחרי בלא וא"ו בראשית המלה וראיתי מי שנסתפק בזה וגם בה"א כ"י ובנביאים עם פירוש הרי"א כתוב ואחרי וכן נראה מהתרגום ובספרים אחרים אינו כן : (כד) נפשו. נפשה קרי : בחדשה. אין בחי"ת מאריך : (כה) וגורנך. וגרונך ק' : (כז) ילדתני. ילדתנו קרי : (לא) מאפליה. במקצת ספרים כ"י מדוייקים המ"ם בפתח והאל"ף נחה בלי ניקוד ומקצתן האל"ף בשוא וכולן המ"ם בלא מאריך והפ"א בצירי ודגש קל והיא מלה אחת בשקל מַפְעֵלְיָה כמ"ש רד"ק בשרש אפל ושרש שלהב ובעל לוית חן בפ' י"א מהשער השמיני והתרי טעמי ע"פ המסורת והפ"א רפויה וכן נמסר במ"ג סוף פרשת בשלח וגם רד"ק כתב בפירוש ובשרשים שהמ"ם בפתח והאל"ף בשוא. עוד כתב שיש ספרים שנקוד בהם מַאְפֵּלְיָה המ"ם בשוא והאל"ף בפתח והפ"א בדגש חזק עכ"ל. עוד מצאתי במקצת ספרים האל"ף בחטף פתח ובדפוס אחר שתי מלות ואפלו ואין נוהג לנהם : (לג) למדתי. למדת קרי :

ג (ב) שגלת. שכבת קרי : (ד) קראתי. קראת קרי : (ה) הנה דברת. במקצת דפוסים ישנים כתוב דברתי בי' וק' בלא י' וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י וגם רד"ק כתב כן אמנם בספרים אחרים מדוייקים כ' בלא י' גם לא נמנה במסורת ריש ספר מלכים עם מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריא וראיתי גם כן מסרה אחת כ"י ממלת אלו ואין זה מכללם : (ז) ותרא. ותראה קרי : (ט) ותחנף. התי"ו בחטף סגול : (יב) הלוך וקראת. בספרי ספרד הו' בגעיא : צפונה. מלא וא"ו ועיין מ"ש בסימן כ"ג : (יט) תקראו. תקראי ק' : תשובו. תשובי קרי : (כב) ארפה. לית כתיב ה"א : הננו. בקלות שני הנוני"ן ובשוא הראשונה ע"פ המסורת כמ"ש ביהושע סי"ט : (כג) המון. בספרים רבים הה"א בחטף פתח ורד"ק כתב בשרשים שהוא קמוץ וכן ה"א מפוליטולא נכתב בגדו יפה בספר מוגה בקמץ : (כה) ותכסנו. בס"ם הוא"ו במאריך וכ"כ הבלמשי :

ד (ה) ותקעו. תקעו קרי : מלאו. לווי מהדגוש והוא קל הלמ"ד והיה ראוי להדגש רד"ק בפירוש ושרשים ורבי יונה בס' הרקמה ועיין מ"ש ביחזקאל ע': (ז) מסבכו. הבי"ת דגושה וכתב המכלול במשקל פֹּעַל שהנפרד ממנו סְבַךְ והיה לו לומר סֻבְּכוֹ הבי"ת בחטף קמץ אלא שהספיק לו בשוא לבדו להקל כמו שאמרו מִכְתֻּנּוֹת ויפשוט בִּכְתֻנּוֹתָם התי"ו בשוא לבדו ועיין עוד שם ובשרשים כתב מִסֻּבְּכוֹ הבי"ת בשוא ופתח וי"ס בשוא לבדו ודגש הבי"ת לתפארת ע"כ. ובספרי הדפוס וגם במקצת ספרים כ"י הבי"ת בשוא לבדו וי"ס כ"י שהבי"ת בחטף קמץ כמשפטו : (ט) והנבאים יתמהו. בס"ם חסר יו"ד קדמאה גם במסורת דספרא סימן כ"ו לא נמנה עם המלאים : (יא) יאמר לעם הזה. בספרים מדוייקים כ"י הלמ"ד במאריך והמקף בין שתי המלות : (יב) יבוא לי. בספרים מדוייקים כ"י ובדפוס ישן הגלגל ביו"ד : (יח) דרכך ומעלליך עשו אלה. כל הספרים הכתובים בפורק תועים כי הוא מקור וצריך להיות בחולם והוא מן הכתובים וא"ו בסוף ע"פ המסורת וסי' נמסר בירמיה כ"ב וכן הוא בספרים כ"י ודפוסים ישנים ובמכלול דף קנ"ב ומה שנרשם בגליון המכלול כנגד פסוק עשו אלה לך (יחזקאל כג) הוא טעות מהמעתיקים ונ"ל ירמיה ד' ועיין עוד מה שאני עתיד לכתוב בזה הענין בירמיה כ"ב בע"ה : (יט) מעי מעי. בהרבה מדוייקים אין פסוק אחרי מעי השני : אחולה. אחילה קרי : קירות לבי. במדרש קהלת רבתי פסוק כי ברב חלומות בעניינא דחזקיהו ר' הונא בשם ר' יוסי אמר בקירות לבו נשא עיניו שנא' מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו' לבו כתיב ע"כ. והמגיה לי טובא מאי קא דייק מדכתיב לבו ועוד קשה דבעל המסו' לא חשיב ליה עם מלין דכתיב וא"ו בסוף תיבותא וקריין יו"ד לכן נראה דלא גרסינן ליה וגם בירושלמי פרק תפלת השחר ליתיה וכן כתב בעל אום אמם לבו כתיב יתר ע"כ. וזוהר יש לתמוה על בעל מתנות כהונה שכתב בלשון הזה לבו כתיב כן דרך הספר להודיע לנו המסורת אע"פ שאין בו צורך לפי דרכו : שמעתי. יתיר יו"ד : (כ) שדדו : אהלי. השי"ן בג' נקודות בכל הספרים שלנו וכן כתב רד"ק בשרשים אבל בעל פתח דברי בסוף ספרו כתבו בקמץ וכתב שָׁדְדוּ : (ל) ואתי שדוד. ואת קרי : כי תעדי : כן כתוב כי בלא וא"ו :

ה (א) ודעו ובקשו. בספרים כ"י ודפוס ישן קל הקו"ף כמשפט רוב הבנין הזה ששורש כמ"ש בשרשים ור' יונה הביאו בספר הרקמה עם הקלין כמו קראו מלאו שבפ' הקודמת : (ב) לכן לשקר. סבירין אכן כמו אכן לשקר מגנבות דלעיל סימן ג' מסורת שמואל א' כ"ו : (ג) ולא חלו. יש ספרים ולא בגעיא : (ו) ישדדם. כן כתוב בספרים מדוייקים ובשלנו וכתב רד"ק בפירוש ובמכלול דף קפ"א ובשרשים שבא שלם ונקוד על דרך המחבר כמו שהיה בחסרון הכפל יְשָׁדְדֵם כי נקוד השלם היה יְשֻׁדֵּם כמו ישמרם והוא מהקל ויתכן היותו מבנין פועל שכבד הדומה למרובע מן יְשֹׁדֵד מצבותם (הושע י') ובא כמשפטו והוא הנכון עכ"ל. ולכל האופנים קריאת השי"ן בקמץ חטוף כמו ושדדו את בני קדם (ירמיה מט) שדדה נינוה (נחום ג) ועיין בספר הבבה אות י' ומ"ש בס"ד במזמור פ' על הגתי : (ז) אסלוח. אסלח קרי : ואשבע. בכל ספרים כ"י השי"ן שמאלית וכן פירש המתרגם והמפרשים : (ח) מוזנים. מיזנים קרי ביו"ד והכתיב בוא"ו כן הוא למערבאי : (יב) לוא הוא. מתחלפת לא הוא וכן לוא נראה דסוף פסוק מתחלפת לא נראה אמנם במסו' פרשת ויקרא נמנו שניהם במנין ל"ה מלאים : (טז) כלם גבורים. במקצת ספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת כי לא נמנה במספר ז' חסרים ביהושע סימן י' ובשיר השירים סי' ג' : (יז) ירשש. חסר וא"ו ונמסר עליו במקצת ספרים כ"י לית וחסר וי"ס מלא : אתה בוטח. למערבאי מלא וא"ו ולמדנחאי חסר וכן מצאתי בכמה מדוייקים כ"י מלא ומסורת משלי כ"ח אתיא כמדנחאי דאמרה כל נביאים חסר בר מן ב' וסי' אשר אתה בוטח בו דישעיה והארץ שלום אתה בוטח (ירמיה יב) : (יט) ואמרת אליהם. יש ספרים מלא יו"ד : (כד) ויורה. יורה קרי כן הוא במקצת מדוייקים :

ו (ד) לצלי ערב. במדוייקים הלמ"ד בשוא לבדו והצד"י בלא מאריך ויש מהם שהצד"י במאריך ומה שכתב בעל מכלל יופי במקום הזה הוא לשון המכלול דף ל"ד ומה שהלה על לצי בימין זה כבר כתבתי ריש פרשת לך לך : (ו) כרתו עצה. לא מפיק ה"א וכן הוא למערבאי ודלא כמדנחאי : וקשה לי שלא נמנה עם הזוגים חד מפיק ה"א וחד לא מפיק דלא תשחית את עצה סוף פרשת שופטים מפיק וזה לא מפיק וכן מתורגם שם לא תחביל ית אילנה וכאן מתורגם קוצו אעא וי"ל דפלוגתא לא קא מיירי : (ז) כהקיר. הוי המקרא בפסוקים כן מצאתי בשתי מקראות כ"י : בור. ביר קרי והמלה מלעיל בשני ספרי"ן : (י) לא יוכלו. בספר אחד כ"י כתיב ולא בוא"ו וגם במקרא ישנה מויניציאה יש הפרש מחילוף זה ובספרים אחרים כתוב לא בלא וא"ו : (יא) ואת חמת ה' מלאתי. יש פסיק בין ה' למלאתי כי מלא כל הארץ כבודו : (יג) כי מקטנם ועד גדולם. כל זה הענין הוא כתוב למטה סימן ח' עם שאר הפסוקים הבאים אחר זה במלות שונות למטה כתוב מקטון ועד גדול והנה מקטנם ועד גדולם. למטה כלה בה"א והנה כלו בוא"ו. למטה וירפאו והנה וירפאו והוא חד מן ד' זוגים מן ב' ב' קדמאה מפיק א' ותנינא לא מפי' א' וכו' בד"ס א' ז'. למטה את שבר בת עמי. והנה את שבר עמי : (כח) יהלכו. והלכו קרי : (כט) מאתי. מאתו קרי : (כח) כלם סרי. בה"א נכתב בלדו נ"ש [illegible] קרי ע"כ. ובכל הספרים כתיב בסמ"ך וכן הוא במסורת וכ"כ רד"ק : מאשתם תמם. יש

מחלוקת בספרים ובמסורת במקצתם מלא יו"ד קדמאה ובתראה וכן נראה ממסורת פרשת וירא ובקצת ספרים מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד בתראה וכן מצאתי במקרא ישנה כ"י בגליון נראה לי חוקי הנקדן שהוא חסר יו"ד בתראה ע"פ המסורת ע"כ לשונו. ונוסח מסרה שלו כך היא משחיתים ה' ד' מנהון מלא דמלא וסימנהון משחיתים אותו בתוכו (שופטים כ) משחיתים להפיל החומה (ש"ב כ) זרע מרעים בנים משחיתים. ועוד הטעם משחיתים (דברי הימים ב' כו) וב' משחתים. כי משחיתים אנחנו. וקדשתי עליך משחתים (ירמיה כב) וב' כתיב משחתים. ואלמי עכבריכם המשחיתם את הארץ (ש"א ו) כלם משחיתים המה ע"כ. וברוך יודע האמת: (כט) מאשתם. מאש הם קרי והוא חד מן ט"ו מלין דכתיבין חדא מלה וקריין תרין מלין וסדורם בדברי הימים א' כ"ז כמ"ג:

ז (ג) דרכיכם. הכפ"ן רפין וכן תכרו שבסמוך: (ד) היכל ה' היכל ה' היכל ה'. חד מן ג' פסוקים משולשים ועיין בירמיה סי' כ"ב כמ"ג ובגמרא אגדה ריש דף ל"ו: (ט) הגנב רצח ונאף. באתנח הבריה וא"ו אחר ע"ן הפעל: ונאף. בס"ם הוא"ו בגעיא: (י) הנועבת. במקצת ספרים מלא דמלא אמנם ע"פ המסורת דסוף פרשת אחרי מות נכון להיות חסר וא"ו תניין: (יא) המערת. כתוב במכלול דף ס"א שהמ"ם ברפה והכ"א בגעיא: (יב) כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו. מלא יו"ד וכתיב וא"ו בסוף תיבה ע"פ המסורת בפסוק עד כי יבא שילה: (יח) הכעסני. במקצת ספרים מלא יו"ד ול"ע במסורת במוהל א' א': (יט) מכעסים. בקצת ספרים חסר יו"ד קדמאה וע' מ"ש בספר זה סימן ל"ב: (כב) הוציא הוציאי קרי: אותם מארץ. במדויקים מלא וא"ו וכן ראוי ע"פ המסורת דירמיה כ"ג וכן לויתי אותם שבסמוך: (כה) ושלח. בלא וא"ו אחר למ"ד: (כז) אליהם. א"ס מלא יו"ד שכן נמסר במסרה רבתא ערך א"ל שכל אליהם דירמיה מלאים ע"כ): (כט) גזי נזרך. הגימ"ל בקמץ חטוף מפני דגשות הזי"ן כמו רני ושמחי ועיין מ"ש בפרשת בראשית אל ביום אכלכם ממנו: והשליכי. בספרים מדויקים הוא"ו בגעיא: (לג) והיתה נבלת. בס"ם הוא"ו בגעיא וכן הוא בחילופים לבן אשר: (לד) ומחלות. ברוב ספרים כ"י מדויקים הקו"ף בשלש נקודות:

ח (א) ויוציאו. יתיר וא"ו כן מצאתי בספרים מדויקים מספרד והוא חד מן י"א מלין דכתיבין וא"ו בריש תיבותא ולא קריין וסי' נמסר במסרה רבתא ובכמה ספרים ויוציאו כתיב וקרי יוציאו והכל אחד. ונראה שנסחת רד"ק ויצאו כתוב וקרי יוציאו שכן כתוב בפירושו בספרים ישנים וכן העתיק בעל מכלול יופי אבל במקרא גדולה יש נמגום בלשונו וצריך תקון: (ג) בכל המקומות. חסר וא"ו קדמאה עיין במסורת שמואל ב' י"ו: (ו) במרוצתם. במרוצתם קרי: וכוס. וכיס קרי: (יב) הבשו כי תועבה. בספרים מדויקים חסר וא"ו וחסר יו"ד כהכרו שלמעלה הבשו חכמים ונמסר עליהם ב' הכר דחסר: לא יבשו. חסר וא"ו אחר הבי"ת בספרים מדויקים: (יד) מי ראש. באל"ף ובנביאים עם פירש הרי"א וגם בס"א כ"י כתוב רוש בוא"ו וטעותא הוא דלא אשתכח בוא"ו רק בגכמו שנכי רוש בלמוד דהאזינו: (טו) קוה לשלום וגו'. עיין מה שכתוב בסי' י"ד בפסוק הדומה לזה: (טז) מדן נשמע נחרת. בס"ם הנו"ן בלא מאריך והחי"ת בגעיא לבדו וכמוהו סוד נהרו אימה (איוב לט): (יט) מרחקים. המ"ם בפתח וכן תראינה ארץ מרחקים (ישעיה לג): היהוה. באל"ף נחה וכן במסורת כל לשון אדנות עם מש"ם מפיק בר מן חד הכ' אין בגליון מכלול דף ג': (כ) לוא נושענו. מלא וא"ו ואל"ף במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים וכן נמנה במסורה פרשת ויקרא עם ל"ס מלאים בקריאה: (כג) חללי בת עמי. במקצת ספרים הגיהו חֲלָלֵי וכ"כ רד"ק בשרשים וכנה חללי חרב הלמ"ד בשוא לבדו. את חללי בת עמי הלמ"ד בשוא ופתח והחי"ת מעמדת בגעיא עכ"ל ולפ"ד זהו אלוי כמנהג הספרים כמ"ש בריש פרשת לך לך וטעם המלה מירכא:

ט (ב) ואתי לא ידעו. בספרים מדויקים חסר וא"ו אחר האל"ף גם לא נחשב במסורת בכלל המלאים: לא ידעו. הדלי"ת קמוצה שגם התביר והטרחא לפעמים יש להם דין הפסק כמ"ש המכלול שקל פָּעַל ומי שכתב לא ידְעו בשוא הדל"ת לא ידע בין ימינו לשמאלו וזהו ג"כ אחד מן ה' קמצין ... במסורת: (ג) איש מרעהו השמרו. בנביאים עם פרי"א כתוב ואיש בוא"ו אמנם בשאר ספרים כתוב איש בלא וא"ו: יעקב. העי"ן בשוא לבדו וכל שאר יעקב שוא בר גם בשוא ופתח: (ד) יהתלו. נדגש הלמ"ד לתפארת מכלול שקל פָּעֵל: (ז) שוחט. שחוט קרי ויש אם למקרא ולמסורת שזה לא להיות שוחט להתריס ונמצא ... שחוט כי נ"ס תלתא קטיל כדאיתא בערכין פרק ג'. כלי יקר סוף פרשת קרח: (יד) מי ראש. באל"ף כמ"ש למעלה סימן ח': (טו) והשקיתים. במקצת ספרים מדויקים חסר יו"ד אחר ק"ף ונמסר עליו ב' חד חסר וחד מלא ע"כ. ועיין מ"ש ביחזקאל י"א: אשר לא ידעו. כן כתיב ולא תשמע לדברי מי שאומר ה"א ידעום: (יז) ותבואנה. בשי"ן שמאלית: (יח) כי השליכו. כל הקורא וכי בוא"ו אינו אלא טועה: (יט) בנותיכם. מתחלפת חסר וא"ו: (כב) אל יתהלל עשיר. בדפוס ישן כתוב ואל בוא"ו וכן מצאתי בס"א כ"י וכל מאן דכתיב הכי טעי דבמסרה רבתא נמסר ב"ב ישראלין ואל ונים לכון זוגא ומאן דחשיב כבדייכו מכוני תלת הוא ואל יתהלל הגבור:

י (ה) נשוא ונשוא. כל נשוא שבמקרא חסר וא"ו ודין בלמוד מלא: (ז) יראך. ביו"ד האיתן לבד ופ"א הפעל נעלמת מהמכתב ונמצאת היו"ד בגעיא להורות על יו"ד הנפקדת רד"ק: (ט) לורף. טעה המדפיס לרף חסר כי אינו מן ד' חסרים בישעיה סימן מ"א: (י) יכלו. בספרים כ"י מדויקים ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן נמסר עליו ב' חסר ותכרו אשר לא יכלו שמים (ירמיה ב): (יא) אלהיא די. היו"ד דגושה: ומן תחות. בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב מן תחות וטעות הוא: (יג) מקצה *ארץ. הארץ קרי: (טו) מעשה תעתעים. יש ספרים שכתוב בהם התעועים מלא וא"ו והועים הם כי הם שנים חסרים במסורת ותכרו בירמיה נ"א: (יז) יושבתי. יושבת קרי: (יח) והצרתי להם. מלעיל הטעם ברי"ש ועיין מ"ש בצפניה סי' א': (יט) נחלה. החי"ת בשוא לבדו רד"ק ועיין מ"ש בתילים סימן קכ"ג: (כ) יצאני ואינם. יש ספרים שהוא"ו בגעיא:

יא (ד) ודברתם. יונתן תרגם ותמלילון נראה שהיה קורא ודבּרתם בקמץ הבי"ת ואנחנו מצאנו בכל הספרים המדויקים ודברתם בסגול הבי"ת כל זה לשון רד"ק והולם בספרים שלנו מתורגם ותמללון: ועל יושבי ירושלם. בדפוס ישן כתיב ואל ובכוש הוא כי ע"פ המסורת כתוב ועל עיין במסרה גדולה בפרש יתב: (הזאת): (ד) ועשיתם אותם. ברוב ספרים מדויקים מלא וא"ו וכן נכון כי לא נמנה בהאי ספרא ריש סימן כ"ג במנין החסרים: (ט) נמצא קשר. במאריך הנו"ן בס"ם: (י) שבו. בספר אחד ספרדי נכתב בצדו טעמו מלעיל גם בספר אחד קדמון כתוב עליו מלעיל אבל שבו מלרע עיין מ"ש בפרשת בהעלתך: על עונת. חסר וא"ו אחר הנו"ן גם במסורת נחמיה ריש סימן ט' לא בא במספר המלאים בלישנא: אבותם הראשנים. ברוב ספרים מדויקים מלא וא"ו וכן דינו כי לא נמנה במסורת עם החסרים דנביאים וכתובים: (יב) והלכו ערי יהודה. הוא"ו בגעיא בס"ם: (טז) שמך. י"ס שכתוב בהם שְׁמֵךְ ובטעים במיעוטן: המולה. נכתב בוא"ו עם דגש הלמ"ד רד"ק בספ' השרשים אבל קול ... המולה כקול מחנה דריש יחזקאל בלא וא"ו וכן במסורת המולה ב' א' מלא וא' חסר: (כב) ובנותיכם. מתחלפת חסר וא"ו בתר נו"ן:

יב (ב) גם עשו פרי. הפ"א רפה: (ד) ישבי בה. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים מאריך ביו"ד: (יג) זרעו חטים. כתב הר"י ספר שנקוד בו זֵרְעוּ בחירק הזי"ן שיבוש הוא: נחלו. החי"ת בשוא לבדו וכן חברו ע"פ המסורת ולא נחלו ... על שבר יוסף (עמוס ו) ועיין מ"ש בעמוס שם: (טז) את דרכי. הדל"ת מעמדת בגעיא והמסורת עליו לית בגעיא רד"ק בפירוש ובשרשים וכן מצאתי בס"ם:

יג (ז) לא יצלח לכל. מה שכתוב במק"ג כן בספר מוגה ר"ל שכן כתיב לא בלא וא"ו: (יב) הידע לא נדע. חילוף מסרות אני רואה איכא דמסרי הידוע ב' מלא וא' חסר וסימן הידוע נדע דמקן ודין הכלא והידך הידע תדע כי בעלים מלך בהאי ספרא סימן מ' ואיכא דמסרי ב' חסר וא' מלא ותרתי מסרתא לא מסיימי כי גיכו המלא והחסר וניחא לי למימר דמסרת בתרייתא עפי עדיפא דנכתי דיקי נקטי כוותא דאורייתא מלא כמ"ש שם ודירמיה חסרים: (יג) ואת הנביאים. י"ס חסר יו"ד קדמאה: שכרון. בכ"ף: (טז) יחשך. במסורת ב' חד מלא וחד חסר ובספרים כ"י ודפוסים ישנים זהו החסר והמלא הוא גם חשך לא יחשיך ממך (תהלים קלט) ובניהם בתי"ת בשוא לבדו: ישית. ושית ק': (יז) במסתרים תבכה נפשי. כ"כ במרכא: מפני גוה. הה"א רפה: עיני דמעה. בס"א ישן כתוב בצדו בהללי עֵינַי ע"כ ואין כן בספרים שלנו: (יט) הגלת שלומים. ברוב המדויקים מלא וא"ו: (כ) שאי. שאו ק': וראי. וראו ק': (כא) ואת למדת. בספרי הדפוס כתוב למדתי ביו"ד והמסורת עליו יתיר יו"ד ובספרים כ"י מדויקים כתוב בלא יו"ד גם לא נמנה במסורת ריש מלכים עם מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קרי' ומלת למדתי דהכא הוא בירמיה ב' בפסוק מה

תיטבי. ומהרה א מצאתיו גם במקרא כ"י במלכים ב' ד' ולא נזכר מזה כלום: יאחוזו. ראיתי כמה ספרים חלוקים זה מזה בנקודת ההי"ת מי בצירי ומי בסגול ומי בחטף פתח ובמדויקים בחטף סגול וכ"כ רד"ק בס' ובשרשים:

יד (ג) נעוריהם. צעיריהם ק': (ד) היה גשם. בא מלרע שלא כמנהג וכן: (ה) היה דשא דבסמוך מכלול שקל פָּעַל ועיין מ"ש במלכים א' י"ז ול"ע ממניינא דמסו': (ז) אם עונינו ענו בנו. כתב רד"ק חסר יו"ד הרבים וגם המכלול יופי העתיק דבריו וכן מצאתי במקרא ישנה מהדפוס אבן בכל שאר ספרים שלפני מלא וכן מסור עליו לית ומלא: (יג) הנה הנביאים. בספרים מוגהים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכן כולם שבפרשה ויש חילופים אחרים בספרים ולא נביא אנכי ולא בן נביא: (יד) שקר הנבאים. כן כתיב: ואלול. ואליל ק': ותרמות. ותרמית קרי: מתנבאים לכם. במקצת ספרים כתוב להם וברוב דפוסים ישנים וספרים כ"י שבאו לידי כתוב לכם וכן תרגמו מתנבן לכון גם המכלול לונגאנו כתב שכן עיקר: (טו) של הנבאים. כן כתיב: הנבאים ההמה. כן כתיב: (יז) מכה נחלה. החי"ת בשוא לבדו שרשים. (יח) והנה חללי חרב. הלמ"ד בשוא לבדו שרשים ועיין מ"ש לעיל סי' ח': (יט) קוה לשלום וגו': למעלה בפרשה אסוף אסיפם כתוב מקצת פסוק זה ויש ביניהם שינוי מעט הראשון לעת וזה ולעת הראשון מרפא בה"א וזה מרפא באל"ף: (כב) יתנו רבבים. י"ס מלא דמלא ומסרה עלהם רביבים ב' א' חסר וא' מלא וסימנהון וימנעו רבבים ירמיה ג' חסר יו"ד קדמאה. היש בהבלי הגוים מגשימים ורובן של מדויקים שניהם חסרים ונמסר עליהם ב' חסר וכן נמסר במסרה גדולה שלנו:

טו (ד) לזועה. לזעוה קרי: (ו) נלאיתי. י"ס נלאיתי חסר יו"ד: (ח) אלמנותו. אלמנותיו קרי: (ט) באה שמשה. בא קרי: (י) מקללוני. במקצת ספרים הלמ"ד בקמץ ועיין דקדוקו במכלול דף ע"ט ובעל רב פעלים בחלק הזרים כתב שהמסורת עליו לית ופתח בס"ף: (יא) שרותך. שריתיך קרי: (יג) ואוצרותיך. י"ס ואוצרותיך מלא וא"ו גם אחר רי"ש וי"ס חסר דחסר: (יד) והעברתי. ברי"ש וכן נמצא במדויקים הראויים לסמוך עליהם ובפרשה תאלם יהודה שבסמוך והעבדתיך ונראה כי יונתן היה קורא גם זה בדל"ת שתרגם שניהם ואשתעבדון כ"כ רד"ק וגם אני מצאתי ס"א שזה כתוב בדל"ת וקרי ברי"ש: בארץ לא ידעת. בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב אשר לא ידעת וטעה המדפיס בין זה ובין מה שבסמוך בס' חטאת יהודה: קדחה. הקו"ף במאריך: (טז) ויהי דבריך. דברך קרי והוא חד מן ח' כתובים דבריך וקריין דברך וסימנהון במ"ג אות דל"ת ומ"ש שם נמצאו דבריך והכלם ב' בפסוק ר"ל תניין דפסוק: (יז) ואעלז. במקצת ספרים העי"ן בחטף סגול ובמדויקים בשוא לבדו וחסר וא"ו אחר למ"ד: (יח) למה היה. כתב רד"ק למה בדגש ומלעיל על הה"א והוא חד מן הס' עכ"ל. ובמסרה ס' דגש לא"ה וסימנהון בתילים מ"ג במ"ג ומ"ש שם שהם סמוכים לאה"ע צריך להגיה לא"ה. וכן נ"ל בלוית חן פ"ו מהשער השביעי עיין בסוף ספר מכלול על מלת מה וקל להבין: לא נאמנו. האל"ף בחטף סגול ברוב הספרים:

טז (ג) הילודים. במדויקים מלא וא"ו וכן במסו' ג' ב' חסר וחד מלא וסימנהון וכל הטף הילדים במדבר דיהושע ואלה שמות הילדים לו בירושלם (ש"ב ה) הילודים במקום ע"כ. כך היא בגירסא הנכונה והמסרה הכתובה ביהושע ה' במ"ג מוטעית ומה שכתוב שם בירושלם דדברי הימים לא יתכן להיות במנין זה דשם כתיב ואלה שמות הילודים (ד"ה א יד) ונמסר עליו לית ומלא: (ה) ואל תנד. במקצת ספרים כתוב תנוד בוא"ו שורק ובמקצתם תנד בג' נקודות ובס"א כ"י נכתב בצדו ולי נראה חוקים הנקדן תָּנֹד ע"כ. וגם רד"ק כתב שהוא כחולם: (ח) לשבת אותם. במקצת ספרים מדויקים מלא וא"ו וכן נכון כי לא נמנה עם המלאים בהאי סיפרא סי' כ"ג: (י) ומה עוננו ומה חטאתנו. הני דכתיב עונינו חטאתינו ביו"ד טעו דבספרי דיקי בלא יו"ד וכן כתב הקמחי: (טו) והשבתים. מתחלפים הספרים במילוי וחיסור יו"ד אחר השי"ן ווא"ו אחר בי"ת: לדוגים. לדיגים קרי: (יז) לא נסתרו. כן כתיב לא בלא וא"ו כראה המלה: (יח) ותועבותיהם. במקצת ספרים מדויקים מלא וא"ו גם אחר הבי"ת וכן נכון כי הוא א' מהג' מלאים שנמסרו ביחזקאל י"ב:

יז (ב) על גבעות. מה שכתוב במ"ג כן בס' מוגה ר"ל שכתוב על בלא וא"ו אע"פ שאין נראה כן מהתרגום וכן מצאתי בס"א כ"י ועל: (ג) חילך כל אוצרותיך. במקצת ספרים כ"י כתוב וכל בוא"ו ובספרים אחרים בלא וא"ו וזהו מה שנכתב על זה במקרא גדולה יפה ר"ל שנכון לעשות כן בלא וא"ו וכ"כ רד"ק חסר וא"ו הנמוס כמו שמש ירח: אוצרותיך. חלוקים הספרים זה מזה אם חסר וא"ו קדמאה או בתראה או אם הוא מלא דמלא או חסר דחסר: (ד) והעבדתיך. בדל"ת ולמעלה בפסוק אוי לי אמי ברי"ש ע"ש: (ח) ירא. יראה קרי: (י) כדרכו. כדרכיו קרי: (יא) ימו. ימיו קרי: (יג) יסורי. וסורי קרי: (יז) אל תהיה לי. היו"ד בצירי ונמסר עליו לית: מחסי אתה. החי"ת בשוא ופתח והוא חד מן ח' רפין בלישנא עיין שרשים שרש חסה: (יח) ומשנה. בכמה ספרים השי"ן בצירי ובמסורת ב' ותכרו ומשנה כסף וגם רד"ק כתב כי הוא נקוד בסגול: (יט) הלך ועמדת. חסר וא"ו במקצת מדויקים וכן משפטו ע"פ המסורת דסוף פרשת ויצא: בני *עם. העם ק': (כ) ואמרת אליהם. במקצת ספרים מדויקים מלא יו"ד וכן כתוב במסרה גדולה ודירמיה וישעיה מלא בספרים מדויקים: (כג) שומע. שמוע ק': (כד) בה. בו ק': (כו) מנחה. ברוב הספרים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה: ומביאי. ברוב הספרים חסר יו"ד אחר הבי"ת וכן הוא במסורת מן מלין דחסר יו"ד בליבן ביאה וקשה לי למה לא נמנה במסרה זו מלת מביאים שבפסוק:

יח (ג) והנהו. והנה הוא ק' ועיין מ"ש הראב"ע בס' צחות דף קמ"ט: (ד) עשה בחמר ביד היוצר. בבי"ת כן פירשו המפרשים וכן מוגה בספרים מדויקים: (ה) אלי לאמור. חד מן ג' מלא וא"ו: (ז) לנתוש ולנתוץ. התוי"ן רפין: ולהאביד. הוא"ו בגעיא: (י) הרעה. הרע ק': (יא) יוצר עליכם. אין לשמוע לעצת מי שחשב לומר יועץ במקום יוצר: והיטיבו דרכיכם. בספרים הטובים מלא יו"ד אחר ה"א ואחר טי"ת: (יד) אם ינתשו. התי"ו כמו בטי"ת רד"ק: (טו) שבילי עולם. במדויקים כתוב שבילי ביו"ד ואין כאן ק' וכתיב כלל אבל רד"ק כתב שבולי בוא"ו וקרי שבילי ביו"ד וכן הוא בקצת ספרים: (טז) שרוקת. שריקות ק': (יז) כרוח קדים. בכ"ף וכן במסורת כרוח קדים ב' וסימן כרוח קדים עזה כל הלילה כרוח קדים אפיצם ע"כ. ולא קא חשיב דין עמהון משום דאיתיה בכ"ף וכן נראה מהתרגום ורד"ק והאפודי ס' י"ד וכתב המתורגמן ערך רוח שרוב העולם טועין וקורין בבי"ת ועיין מה שכתוב ביחזקאל פ"ו אבל וכדמי כניך: (כב) שיחה. שוחה ק': ממנו לרגלו. הקמץ במדויקים לא בשורק: (כג) וכיו. ויהיו ק':

יט (א) הלך וקנית. בספרים מוגהים חסר וא"ו וכן ראוי ע"פ המסורת דסוף פרשת ויצא: בקבק. בית ראשונה רפה: (ב) התרסות. התרסית ק': (יג) כמקום התפת. בכ"ף וכן נמסר עליו לית ר"ל לית כוותיה בקריאה בכ"ף ואילו בבי"ת טובא הוו: לכל צבא. י"ס לכל צבא וברוב כחולם: (טו) מבי. מביא ק':

כ (ז) הייתי לשחוק. מלא וא"ו ומה שיש להאריך בזה אכתבנו בזה הספר בסי' מ"א בס"ד: (ט) ונלאיתי. ברוב ספרים מלא יו"ד אחר אל"ף: כלכל. כ"ף ראשונה דגושה והאחרונה רפה ודומה לו ושמתי כדכד (ישעיה נד) כמו שכתבתי שם וכן כתבו המדקדקים והמסורת מנה אותם בכלל הזוגים עיין במקרא גדולה דניאל ב' ובקצת ספרים מדויקים כ"ף ראשונה במאריך: (יז) ורחמה הרת עולם. הה"א נחה ועיקרה מפיק מכלול דף ל"ב ושרשים ומסורה וכן הוא בספרים כתובי יד מדויקים ודפוסים ישנים עוד נמסר במסרה גדולה כחמס ד' וגו' וא' ורחמה הרת עולם לא מפיק ה"א:

כא (ב) דרש נא בעדנו את. ברוב הספרים חסר יו"ד אחר דל"ת: (ז) לא יחום. לא כתוב בלא וא"ו וכן הוא במ"ג עם פסוקים שכתוב בהם לא ולא ולא באמצע פסוק: יחום. בשורק לא בחולם: (ט) יחיה. וחיה ק': (יב) מעלליכם. מעלליהם ק' והוא חד מן תרין מלין כתבין כ"ף וקריין ה"א ואידך ותשב עליהם מחשבה (ירמיה מט):

כב (ג) ימוס. בלא וא"ו בתחלת המלה: אל תנו. ברוב הספרים חסר וכן נמסר עליו לית חסר: אל תחמסו. באיזה ספרים כתוב ואל בוא"ו ובס"א בלא וא"ו ואולם יש לתמוה שלא נמנה פסוק זה עם ה' פסוקים שכתוב בהם אל אל אל וסימנם במסרה גדולה: (ד) כי אם עשו תעשו. ד' כתיבין וא"ו בסוף וסי' דרכך ומעלליך עשו אלה (ירמיה ד) כי אם היטב תיטיבו וגו' אם עשו תעשו שבפש (ירמיה ז) כי אם עשו תעשו את הדבר הזה. ביד אל גוים עשו יעשה לו (יחזקאל לא) ובפרשת וירא הכלה עשו נמסר עליו ד' ג' כתיבין ה"א וא' וא"ו וסי' הכלה עשו. למען עשה כיום הזה סוף פרשת ויחי. עשה שטים (תהלים קח) עשה צדקה ומשפט (משלי כא) קדמאה כתוב וא"ו ע"כ. והמגיה נתקשה מאד במסרות אלו ובסוף דבריו כתב ולא ידענא מה למימר ביה ולדידי נמי לא דמי מסרתא לא פליגן אהדדי ותרווייהו איתנהו

ליתנהו למאי דנמסר בס' וולא מיירי מהנהו דעיינין דילהון בהא ופתח ג' מנהון בה"א ואחד הוא"ו ומסרה דהכא מהנהו דעיינין דילהון בקמץ ובולהון בוא"ו ומהום הכי לא חשיב הכא עשה אלה לך בזנותך (יחזקאל כג) ודכוותיה טובא דלא דמיין לאיך דאינון בקמץ ובחיבין בה"א ובהנהו לא מיירי בהא ולא בפתח ומהא בהא ולא הכתב בולהון ריהטה ומדברנא שפיר ולא קשיין כלל: ועבדו. ועבדיו ק': (ו) אם לא תשמעו וגו' בי נשבעתי. י"ס שכתוב מלא הא"ו והלמ"ד והדפוס יחן הראשון שבפסוק מלא והשני חסר. אמנם ברוב ספרים מדוייקים שניהם מלא וא"ו גם לא נמנו בהמסורת בהמנין המלאים: שבעתי. נשבעתי קרי: (יג) כי המקום. חד מן ס' פסוקים דמשמין דליה בהון אם וסימן כרים לא פרס: (יב) בלא דעת. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים הכי"ת בגעיה: ופעלו לא יתן לו. במקרא ישנה מוגלגלת פעין בחטף קמץ ולפי דעתי טעות לכהן דרד"ק כפירוש המפורש במקראות שלנו הגהה ואמר פעלו פעין בקמץ חטף וכו'. ומלמד לי שהעריך לכהנים והכלוי במקום ואמר ופעין בכתיבים וכמכלול יופי ומשם הבין בזו הוא נתנת רד"ק וכן בכל הספרים ספ"א בחולם והעי"ן בחטף פתח וגם המסורת ופעלו ב' ונחבר ופעלו לגלון (ישעיה סוף סימן נ): (טו) סחמוק. סוף סי' נמסכה במאריך ומה"א בכוא ופתח וכן כתב רד"ק בשרשים וכן מלאתי ברוב ספרים מדוייקים: (טו) הלא היא. בכמה ספרים כתוב הלא מלא וא"ו ואל"ף אמנם כמ"ש נמסר וירמיה כולהון מלא במ"ג חסר וזה אחד מהם: היא. כן כתוב בספרים מדוייקים ביו"ד ומה שכתוב במסורת ג"ר לא שלא היא סמוכים במקרא וסימן כנוף פרשת דברים במ"ג ודפוסה כתוב הלא בה"א ומלא הוא"ו וקרי בחירק: (כ) ולעקו. ס"א הפעול בחטף קמץ וסעי"ן בקמץ רחב כן כתב ר' יונה בספר הרקמה וכן כתב רד"ק בפירוש ובמכלול דף י"ע ובשרשים וכן הוא במקצת ספרים מדוייקים והוא"ו במאריך וי"ס שסלד"י בהא נגדו: (כב) ומהסכיך. כ"ב בס"ס במאריך בוא"ו: (כג) ישבתי בלבנון. יתיר יו"ד: מקננתי. יתיר יו"ד: נחנת. ברוב ספרים כתיב וק' בלא יו"ד וכן משמע מדברי רד"ק שכתב ושבתי מקננתי י' יתירה בכתב לא במבטא ועל נחנת לא כתב מאומה מזה וכה' מכלול כתב שהשוא השני אינו מתנועע אלא הוא נח מפני דגש הכ' הסמוכה לו רוצה לומר כי אין דגש אחר שוא נע ובמסורת רים ס' מלכים נמסר הסי' מן מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריין ובמסורת כ"י מצאתי כתוב כסדיא ישבתי בלבנון מקננתי בארזים ב' בפסוק ועיין מה שכתבתי ברות על ורחצת וסכת ושמת: (כד) אתקך. התי"ו בדגש לחסרון נו"ן ס"א הפעל והנו"ן נוספת ומפני ההפסק בא מלעיל ודגש קל ככ"ף ע' כס' הסרכבה אות אל"ף ובמדרש חזית פסוק שימני כחותם ובפסיקתא מהם אתקנך ר' המא בר חנינא אמר מהם אני נותק מלכות בית דוד. ד"א אנתקך אין כתוב כאן אלא אתקך בתשובה. ד"א ממקום נתיקתו תהא תקנתו ע"כ. ויתכן לומר שהוא מורכב משני שרשים נתק ותקן והטעם שאמר לנתק יכניה והקב"ד אמר לתקנו ע"י בנו שאלתיאל אשר יצא ממנו זרובבל שבנה הבית ונהג שררה בישראל. לווית חן שער ז' פ' א': (כה) וביד נבוכדראצר מלך בבל וביד הכשדים. בס"א כ"י מצאתי כתוב וביד עבדיו וטעות הוא: (כח) הוטלו. בכמה ספרים הוֻטַלְךָ הטית בחטוף פתח: (כט) ארץ ארץ ארץ. חד מן ג' פסוקים מתולתים בקריאה וסי' נמסר כאן במ"ג:

כג (ג) והשבתי. בספרים מדוייקים חסר יו"ד בתר שי"ן וחסר וא"ו בתר בי"ת: נוכן. בספרים מדוייקים חסר יו"ד בתר וא"ו: (ד) והקמתי עליהם. בספרים מדוייקים חסר דתסר וכן נכון ע"פ המסורת שאין זה מן ג' מלא דמלא וסימן נמסר ביחזקאל סוף סי' ט"ז ולא מן ו' חסרים וא"ו וסימן נמסר בפרשת בחקתי וכן הוא (ה) והקמתי לדוד. שבסמוך: (ו) אשר יקראו. בספרי ספרד האל"ף בגעיא כמוהו רבים כמ"ש בסוף מאמר המאריך: יקראו. אל ירוץ הקורא לקרות יקראו בשורק כמ"ש בא"זה דפוס שאם ירוץ יכשל: וזה שמו אשר יקראו ה' | צדקנו. כתב ן' עזרא ברים פרשת יתרו כי שם המשיח ה' צדקנו כמו שקרא משה למזבח ה' נסי. והגאון אמר כי השם דבק עם מלת יקראו ושם המשיח הוא צדקנו וזנה הוא מטעה בעל הטעמים שהם ערחא במלת יקראו וכו' עיין שם וגם מה שכתב בפרשת ויצאת על פסוק אל אלהי ישראל וכן פירש רד"ק כאן וגם בירמיה ל"ג על פסוק אשר יקרא לה ה' | צדקנו. ולבך יבין כי בס' | יראה וכה' נסי וכה' צדקנו בשני המקומות וכה' | שמה דסוף יחזקאל כולם יש פסק אחר מלת ה' ובפסוק ויקרא לו אל אלהי ישראל יש טפחא במלת אל וכן בפסוק ויקרא לו ה' שלום (שופטים ו) יש טפחא בה' וזו חכמה מפוארה מבעל הטעמים להורות לנו כי גם שלכולם בשם ה' יקראו המשכילים יזהירו ויבינו כי נשגב ה' לבדו ולא הנקראים בשמו וכן בברא שית רבה פרשה כ"ע משה ניסן של ישראל וכו' ומי הוא ניסו של משה הקב"ה שנאמר ויקרא לו ה' נסי. דוד רוען של ישראל וכו' מי הוא רועו של דוד הקב"ה שנא' ה' רועי לא אחסר. ירושלם אורו של עולם מי הוא אורה של ירושלם הקב"ה דכתיב והיה לך ה' לאור עולם. ובמדרש איכה רבתי על כי רחק ממני מנחם כענין שמו של משיח אמר ר' לוי טבא למדינתא דשמה כשם מלכה ושם מלכה כשם אלהים טבא למדינתא דשמה כשם מלכם דכתיב ושם העיר מיום ה' שמה ושם מלכה כשם אלהים שנאמר וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו. ועיין מה שכתבתי בפרשת שמות על אהיה אשר אהיה ובפרשת כי תשא על פסוק ויקרא בשם ה' ובסוף יחזקאל ובב"ר פ' ס"ד סימן ד' ויפה תואר שם וגם בב"ר סוף פ' ע"ט על פסוק ויקרא לו אל אלהי ישראל וברקאנטי והרמב"ן שם ובעבודת הקדש סוף פ' י"ת מחלק העבודה ופ' כ"ח מחלק סתרי התורה ודרך אמונה מאמר ב' סוף שער ד' ופ' ב' דמגלה ותוס' ר' שם וגור אריה פ' וישלח ובעל הטורים ס"פ פ' ויצא ר' על ה' יראה: **ולא יאמרו עוד**. במקצת ס"ס ולא **יאמרו עוד** ס"א **יאמרו עוד**: (ח) מארץ צפונה. אין לנו לסמוך על מסורת שבמ"ג שדברים סותרים זה את זה כמ"ש נמסר ה' חסר בירמיה וכן נמסר כאן וגם בסי' ג' וכשתעיין עליהם בכתובים תמצא ג' מהם מלאים וב' חסרים ולא עוד אלא שבסימן ג' בפסוק הנך וקראת מסור עליו כמס"ק ה' בסיפרא וליה חסר והולם המוסכם מרוב ספרים המדוייקים כי כלם מלאים וכן מצאתי מסורת כ"י שאומרת צפונה ה' בסיפרא ולא חילקם ביניהם כלום ממלוי וחיסור: (ט) עברו יין. בספרים מדוייקים מלרע הטעם ברי"ש וכן הוא בדפוסים ראשונים: (יב) ידחו. מלעיל שלא כמנהג מכלול דף קנ"ו: (טו) חנפה. הנו"ן בשלש נקודות וספ"א בדגש: (יז) וכל הלך בשררות. מלת הלך חסר וא"ו בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים גם במ"ג לא נמנה עם המלאים בנביאים: (יח) דברי. דברו ק': (כא) לא שלחתי את הנבאים. במקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן נכון ע"פ המסורה דסיפרא סי' כ"ו: (כב) וישמעו. במקצת ס"ס קדמונים חסר י' וכן נמסר עליו לית וחסר: (כד) הלוא את השמים. לפי המסורת מלא וא"ו ואל"ף וכן הוא בספרים מדוייקים: (כז) איש לרעהו. י"ס שכתוב בהם איש אל רעהו ובטלים במיעוטן כאשר שכחו. י' דמטעין אשר בקריאה וסי' נמסר ביונה סי' א' במ"ג: (ל) לכן הנני על הנבאים. במקצת ספרים מדוייקים חסר יוד קדמאה וכן חבירו שבסמוך הנני על הנבאים ומסורת דסיפרא סי' כ"ו מוכחת שאין אלו מן המלאים אמנם י"ס שזה השני דראש פסוק כתוב הנביאים ומסור עליו ג' כתיבין כן: (לא) ואם משא ה'. חד מן ד' פסוקים דאית בהון שם הקדוש ד' פעמים וסימן נמסר בד"ה ב' י"ד: (לט) ולאבותיכם. לפי המסורת מלא וא"ו וכן הוא בספרים מדוייקים: (מ) וכלמות. י"ס שהמ"ם בוא"ו חולם אכן ברוב הספרים בשורק וכן כתב רד"ק בפי' ובשרשים:

כד (א) הראני. בחירק הס"א: יכניהו. ס"א יכניה: (ט) לזועה. לזעוה קרי: לחרפה. בלא וא"ו: לשנינה. בלא וא"ו: (י) את הרעב. בלא וא"ו על פי המסורת דרים משפטים וכ"כ רד"ק:

כה (א) בשנה הרביעית. בספרים מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן נראה ממסורת דסוף יחזקאל: (ג) השכים ודבר. האל"ף במקום ס"א וכא מלא יו"ד על פי המסורת: (ה) שובו נא. בספרים מדוייקים בוא"ו שורק לא בשלש נקודות וכן דינו מכח המסורת שלא נמנה עם החסרים במסורת דהאי סיפרא סימן ל"ס: ולאבותיכם. בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן ראוי לפי המסורת: (ז) הכעסיני. הכעיסוני קרי: (יב) **לשממות** כן כתיב: (יג) והבאותי. והבאתי קרי: (ט) והחרמתים. בספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר הס"א: (יח) את מרים. י"ס ואת וכשאר ספרים בלא וא"ו וכ"כ רד"ק והוא חד מן פסוקים דכתיב בהון את ואת ואת את וסימן נמסר במלכים א' סי' ז': לשרקה. בלא וא"ו: (כב) ואת מלכי הוא. מתלפין ואת כל מלכי הוא וכן תרגם יונתן. ורד"ק כתב אין בו כל בספר מוגה: (כג) את דדן. חזינא פלוגתא רבתא ביני ספרי וספרייא בהאי תיבותא איכא מאן דכתב לה בוא"ו ואיכא מאן דכתב לה בלא וא"ו ולפום מאי דחזינן במסרה נסחא בתרייתא טפי עדיפא מדאמסירא ד' את ריש פסוק בסיפרא וכולהו איתנהו בפסוקי דלעיל ודין חד מנהון: (כז) וקיו. כ"כ ביו"ד וי"ס שכתוב וקאו וקרי וקיו ושבוש הוא: (לד) כי מלאו ימיכם. אמן דכתיב ידיכם מעתכם: ותפוצותיכם. יש ספרים שהפ"א בשורק והתי"ו בצירי וברוב הספרים הפ"א בחולם והתי"ו בחירק וכן כתב

רד"ק בפירוש ובמכלול דף קמ"ח ודף רנ"ה ובשרשים שזאת המלה כאלו כן בחולם והמשפם בשורק וכאלו גם כן בחירק שלא כמנהג והמשפט בצירי וכ"כ בהנהגה לויה חן ש"ח פ' י"ד: (לו) חללת. במקצת ספרים הוא"ו בשוא והיו"ד בחירק וזה הוא לקריאה ב"ג כמו שכתב רד"ק אבל לג"א שאינו סומכים עליו הוא"ו בחירק והיו"ד נחה. ועיין עוד מה שכתוב בשרשים שרש ילל:

כו (ו) הבית הזה כשלה. כתוב בה"א והשני שבפרשה בוא"ו והנייהם חסרים יו"ד מסורה ורד"ק הזאתה. הזאת קרי: לכל גוי הארץ. במקצת ספרים כ"י מדוייקים ביו"ד אחת בלבד ומסורה מסייעא לגו שנמסר בירמיה סימן ל"ג גויי ג' מלאים ולית דין מנהון: (ז) וישמעו הכהנים והנבאים. חסר יו"ד קדמאה שאין זה ממנין ה' מלאים בהאי ספרא וסימן נמסר כאן במ"ג אמנם ויתפשו אותו הכהנים והנביאים שבסמוך הוא א' מהמלאים: (ט) מחרב. הבי"ת בגוא וסגול. מאין יושב. בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן ראוי ע"פ המסורה שנמסר בסימן ג' ה' חסר בסיפרא ואין זה מהם: (יא) ויאמרו הכהנים והנבאים. חסר יו"ד קדמאה דנימיה מן המלאים אבל ויאמרו השרים וגו' דלקמן בסמוך מלא כמ"ש במסורה: (יג) דרכיכם. הכפי"ן רפין: (טו) שלחני ה' עליכם. כל האומר אליכם אינו אלא טועה: (יח) מיכיה. מיכה קרי: (כב) אלנתן. מלה א' היא רד"ק: (כג) ויבאהו. בספרים מדוייקים חסר יו"ד אחר הבי"ת ומסורת שלנו מהדפוס סתומה ולא ביארה כל הצורך והספרים מתחלפים. האמנם מצאתי מסורה אחת כ"י ברורה כהוגן וזו נסחה ויביאהו ז' וסימנהון ויאמר אדני בזק ריש שופטים ופלשתים לקחו את ארון (שמואל א' ה') וירכבהו עבדיו מת ממגידו (מלכים ב' כג) ויוציא את אוריהו וישמעו אליו גוים (יחזקאל י"ט) ויתנהו בסוגר בחחים (שם) ויבקש את אחזיהו (ד"ה ב' כ"ב) קדמאה ויביאהו כתיב ואהרא ויבאהו כתיב ע"כ. וגם במקרא גדולה על ויביאהו ירושלם דריש שופטים נמסר עליו ז' ולית כן כתיב:

כז (א) בראשית ממלכת יהויקים בן יאושיהו. לית מלא וכתיב כן: ועבדו בו. הבי"ת רפויה: (יז) מלך בבל וחיו. הוא"ו במאריך: (כ) את יכוניה. לית ומלא:

כח (א) בשנת הרביעית. בשנה קרי: הרביעית. במקצת ספרים מדוייקים כ"י ודפוס ישן חסר יו"ד קדמאה ומסורת דסוף יחזקאל סייעתא לכון: (ג) ויביאם בבל. ברובא דספרי דייקי דדפוסא וכתב ודא מלא יו"ד: (יא) ויאמר חנניה וגו'. תני הספר: (יב) ויהי דבר ה' אל ירמיה. ברובא ספרי בתראי דדפוסא כתוב ירמיהו בוא"ו ברם בספרי קדמאי דוקני כתוב ירמיה בלא וא"ו וכד מן דין נשמעינ' מן הדא מסרא דאמרה מן בראשית ממלכת סימן כ"ז עד כה אמר ה' אל אחאב בן קוליה סימן כ"ט ירמיה ע"כ:

כט (ו) ואת בנותיכם. ס"א בנתיכם חסר וא"ו: (יא) לתת לכם אחרית ותקוה. עיין מה שאני עתיד לכתוב בדברי הימים א' סימן ה' בס"ד: (יד) שביתכם. שבותכם קרי: (יז) את הרעב. כן כתיב את בלא וא"ו ברוב המדוייקים וכן נכון ע"פ המסורה דרים משפטים: (יח) לזועה. לזעוה קרי: (יב) את עבדי הנבאים. חסר יו"ד קדמאה על פי המסורה דסימן כ"ו וכן הוא בספרים מדוייקים: (כב) ישמך ה' כצדקיהו. כ' חסר ותברו כאחאב: וכאחב. כן כתיב ובחילופים שלנו בין מערבאי ומדנחאי נפל הטעות וצריכין תיקון: (כג) שקר אשר לוא. בכמה ספרים מדוייקים מלא וא"ו ואל"ף וזהו אחד מן ל"ה מלאים שנמסר סימנם בפרשת ויקרא והסמן במלת ויבאהו בפסוק זה: לייהם. ברוב ספרים מדוייקים חסר יו"ד תנייגא: הוידע. הוידע קרי: ועד. כל ועד כסגול חוץ מזה שהוא בצירי וג"ל הטעם שלעולם ועד שהם סגול לשי שפתרונם עדי עד אבל הוידע ועד פתרונו לשון עדות לכך הוא בצירי: (כה) בשמכה. לית ומלא ה"א: (כו) הענתתי. כ"כ לא כמו שכתוב בדפוס בומבירגו שנת ש"ד הענעתתי: (כח) ארכה היא. חד מן ג' דגושים וחסר על פי המסורת וסימן באיוב י"א: (לא) כה אמר ה' אל שמעיה הנחלמי. בספר אחד ישן כתיבת יד זה וחברו שבסמוך בשוא לבדו וכן במקצת דפוסים אחרונים אבל בספרים אחרים כתובי יד ודפוסים ישנים כולם שבפרשה בחטף סגול: (לב) איש יושב. במקצת מדוייקים מלא וא"ו וכן נכון ע"פ המסורת שנמסר בהאי סיפרא סימן ב':

ל (ב) כתב לך. כתי"ו בקמץ לבד והוא תפוף: (ו) ונהפכו. בסגול הס"א וקל הפ"א פרשים: (ח) ומוסרותיך. בהרבה מדוייקים מלא וא"ו גם אחר הרי"ש ונמסר עליו לית ומלא: (יא) ויסרתיך. י"ס שכתוב בהם **וְיִסַּרְתִּיךָ** הוא"ו בחירק והיו"ד נחה כמו ויסדתיך בספירים (ישעיה נ"ד) ולפי דעתי הם מטים מהפט המלה מהמנהג שכן בסוף סימן מ"ו כתוב מקצת פסוק זה ואין ביניהם הפרש במלה זו ובניהם כתובים ויסרתיך הוא"ו בשוא דהא לא כן לא היה נמנע רד"ק מלאומרו כדרכו בכמה מקומות כן אמת שמלאתי את"כ בס"א שגם בסימן מ"ו כתוב עליו ויסרתיך הוא"ו בחירק: (יב) נחלה מכתך. הטי"ת בשוא לבדו בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים וכן כתב רד"ק בשרש חלה וכן משמע מהגהת המדקדק בשרש נתל: (טז) שאסיך. יתיר אל"ף: (יז) כי אעלה ארכה. במקצת ספרים ארוכה בוא"ו שורק והולם בסי' ש"נ נמסר סימן ארוכה ד' ב' מלא וב' חסר וסימן הנני מעלה לה. כי אעלה ארכה. ובעל ארוכתשאלתכה (ד"ה ב' כ"ד). כי עלתה ארוכה (נחמיה ד'). ב' קדמאי חסר וזהו א' מן החסרים אבל הגירסאות הכ"ף צריכה לסיות רפה: (יח) ומשכנותיו. במקצת ספרים מדוייקים חסר וא"ו השנ"ן ובאחד מהם נמסר עליו ב' חד חסר וחד מלא ע"כ. וכן באיוב סימן ל"ט על פסוק ומשכנותיו מלחה מסורת עליו במקרא גדולה ב' חד חסר:

לא (א) כה אמר ה'. כאן מתחיל ראש הסימן: מלא חן. מלרע: (ג) ונבנית. בספרים קדמונים הוא"ו בגעיה: תעדי. בלא מאריך בתי"ו: (ד) תטעי. בדגש הטי"ת כמ"ש בישעיה (יז): (ז) הנני מביא אותם. במקצת מדוייקים מלא וא"ו ויפה עשו יען לא נמנה זה עם החסרים בהאי סיפרא וסי' נמסר בסי' כ"ג: וילדת יחדו. ברוב ספרים כ"י חסר וא"ו אחר יו"ד וכן הוא בדפוסים ראשונים: (ח) ובתחנונים. בספרים מדוייקים כ"י הוא"ו במאריך וכ"כ הכלמשי: ואפרים בכרי הוא. מלעיל ע"פ המסורה ותברו ראובן בכרי אתה: (יא) וגאלו. מלעיל דטעם הזרקא מקומו לעולם בסוף התיבה: (יב) מיגונם. היו"ד נחה: (יג) ורויתי. היו"ד אחר וא"ו וכס"א כתיבת יד בא מלעיל ובשאר ספרים מלרע וכן כתב רד"ק הטעם מלרע בסי' ו': (יד) לנחם. כן כתוב בלמ"ד בראש המלה ואין לחוש על מי שחשב לכתוב הנחם בלא למ"ד: (טו) ועינך מדמעה. ובספר תילים את עיני מן דמעה וזהו אחד מן ב' ב' חילוף חד מן וחד מיהדין וסימן נמסר במכרה גדולה פרשת שמות: (יט) הבן יקיר. הבי"ת רפה: **שעשועים**. מתחלפת **שעשעים**: (כ) נמהלה. הה"א רפה והלמ"ד מעמדת בגעיה מכלול דף נ"א: הרכתי. הלכת ק' וכן כתב רש"י הלכתי כתיב וכל מקום שהלכת הלכתי אני ובמדרש איכה רבתי פסוק קראתי למאהבי א"ר חייא הלכתי כתיב את מוצא בשעה שגלו ישראל לבבל מה כתיב למענכם שלחתי בבלה וכו' ועיין מה שכתבתי בישעיה מ"ג וריקאנטי פרשת בראשית דף כ"ח: (כא) תסובב גבר. ברוב הספרים הסובב בשני טעמים: (כג) ונטעו בעדר. בהרבה מדוייקים הבי"ת בקמץ: (כה) הקילתי. הס"א בשוא וסגול ושם שלשה במסורת ושנים סאחרים הם בספר תהלים סימן ג' וסימן קל"ע והמסורות חלוקות איכא דמסרי הכא ב' מלא ודין חסר ואיכא דמסרי ב' חסר וא' מלא: (לא) ביום **הַחֲזִיקִי**. בספר א' כ"י **הַחֲזִיקִי** וכס"א הס"א בסגול והחי"ת בחטף סגול וכן כתב רד"ק עוד מלאתי שבספרים מתחלפים יש מהן כשפה מלפיל כזי"ן וברוב מדוייקים מלרע: הפרו. הפ"א בצירי לא בקמץ וזהו חד מן ד' הפרו במסורת: (לב) אכתבנה. בקמץ חטף התי"ו לג"א ולב"נ בשוא ופתח כן הוא בחילופים וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשים ותמהני שבכמה ספרים התי"ו נקודה בשוא ופתח כב"נ דלא סמכינן עלים: (לג) כי כולם. בוא"ו עם דגש הלמ"ד בספרים מדוייקים ונמסר עליו לית מלא וכ"כ רד"ק בפי' ובמכלול דף ק"ס ואין לחוש לספרים שכתוב כלם בג' נקודות: (לו) אם ימשו. בס"א כ"י הטעם בדל"ת ובשאר ספרים במ"ס: (לז) ימים **. באים ק' ולא כתיב נדרים פרק אין בין המודר ומסורה ריש ס' אלה הדברים ועלאו דבר סתום הוא לנו לומר כי לעתים רחוקות ולימים רבים ואת הבשורה וכאשר נקרא באים קרב הקץ וקרבה הבשורה כך מצאתי בסדר י' דברים נקרים ולא נכתבים ופירושם ועלאם: ממגדל חננאל שער הפנה. בכמה ספרים קדמונים כ"י וגם בדפוס ישן כן כתוב בלא מלת עד ואין זו גירסת רד"ק שכן כתב עד שער הפנה ר"ל עד שער הפנים וכן אמר בנבואת זכריה עד שער הפנים סימן י"ד וזכר גם כן שם ומגדל חננאל עכ"ל. וכן הוא בתרגום ובסי' הרי"א והמיסה לי מילתא זוכה וכנק והא ודאי צריכה עיונא ודקדוקא וכתר הכי אשכחנא נמי בספרים דל' מנחם די לנוסחנו מדפוס בומבירגו שנת ש"ד דעבר עליה קולמוס ובדאי הוא אותו וכן לסמוך עליו דודאי דק ואשכח הכי בספרי דוקני בו (לח) קוה. קו ק' וקו"ף בפתח בספרים מדוייקים כ"י והדפוסים ישנים: על גבעת גרב. וזו א' מן אותם שכתובים על וסכורים עד וסימן מפרשי בנחמיה י"ב: (לט) וכל העמק הפגרים. חד מן ל"ה

מן חד מן תרתין סיבותא לא נסבין וא"ו כריש תיבותא ומסיין כמון וסימן נמסר במסרה רבתא : גבל סערמות. סשדמות ק' בדל"ת וסוא חד מן ד' מלין דכתיבין רי"ש וקריין דל"ת במסורת : ולא יסרס. סוא"ו בגעיא בס"ס : לב (א) בשנת. בשנה ק' : סעשרים. במקצת ספרים מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכמון סדבר פ"ס במסורת דסוף ס' בשלח : (ד) ועיניו את עינו. עיניו ק' כן מצאתי במקצת מדוייקים מספרד וגם בדפוס ישן שחילוף סקרי וסכתיב סוא על מלת עיניו בספרים אחרים סוא במלת ועיניו : (ס) ובבל יולך. ברוב ספרים כ"י חסר יו"ד ונמסר עליו ב' חד מלא וחד חסר ולא מסיימי וכן נמסר בקסלת סימן י"א על פסוק יוליך את סקול וכיון דסוא מלא בכל סספרים ממילא משמע דזסו סחסר : (ט) ואשקלה. בספרים ספרדים סראויים לסמוך עליסם סקו"ף בחטף פתח וכן במסורת כ"י מצאתי ואשקלה ג' בקריא ב' חסר ופתח וחד מלא וקמץ וסימנסון ואשקלה לו את סכסף : ואשקלה על ידס כסף. ואשקולה לסם ע"כ. וסניסם בעזרא ח' ופי' סמסרה ר"ל ב' בלא וא"ו אחר קו"ף וכחטף פתח וא' מלא וא"ו וכח"ק וכן כתב רד"ק בשרשים ואשקלה לו את סכסף ואשקלה על ידס. שניסם סקו"ף בשוא ופתח ואשקולה לסם את סכסף כמע"ק עכ"ל. ועיין עוד מ"ש סס בעזרא : (יא) את סחתום סמצוס. בנדרים פ' אין בין סמודר סמיב את דסמצוס עם מילין דכתיבין ולא קריין וסר"ן ז"ל כתב את דסמצוס בס' ואתמהן כך מצאתי כתוב ולא נמצא בספרים שלנו עכ"ל. ובסקדמת מק"ג כתוב דרש"י ז"ל פי' את דסמצוס כתיב בירמיה ע"כ. ולפי דעתי סוא זה דמלת את נראית מיותרת. אח"כ מצאתי בחילופי מערבאי ומדינחאי דלמערבאי את סחתום סמצוס וסחקים ולמדינחאי את סחתום ואת סמצוס אולי זאת סיתה כוונת וגירסת רש"י ז"ל וצריך לסגיס בפירושו ואת סמצוס כגירסת מקצת ספרים. עוד כתב סר"ן שס דמסרס חשיב כל סני ועפי עלייסו אחריני במסורת רות מיסו לא חשיב את דסמצוס אלא את דסנפש דכתיב בירמיס גבי צדקיסו חי ס' את אשר עשס לנו את סנפש סזאת : (יב) למיני סנמאל דדי. כתב רבי יונס בספר סרקמס שפירושו בן דדי כאשר אמר למעלס ועיין בפי' רד"ק ורש"י : סכתבים בספר סמקנס. במאיר נתיב שרש כתב ושרש ספר כתוב סכתובים וכן בספרים אחרים כ"י כתוב בפנים סכתובים אך נכתב בלדו נ"ל סוקיס סנקדן סכתבים ע"כ. ובמקרא גדולס נמסר עליו לית ר"ל דליכא כוותיס בקריא סדא אמרס דכתיב סכתבים דאילו סכתובים טובא ניניסו ויש לסתפק בפירוש רד"ק ותרגום יונתן : (יח) אל חיק בניסס. מלא יו"ד וכן ראוי כי לא נמנס במסורת מסלי ס' במנין ד' חסרים וכתב רד"ק בשרש חיק שיש ספרים אל חק בניסס חסר : (כג) וירשו אתס. ביו"ד סאיתן לבד ובמאריך ונעדרס יו"ד פ"א ספעל מסמכתב וסוא חד מן ד' חסרים ע"פ סמסורת כמו שכתבתי במלכים ב' י"ז על פסוק וירשו את שמרון : ובתרותך. ובתורתך ק' : (כט) למען סכעסני. כעשוני סופרים וסמדפיסים כאשר פיסס בלישנא דכעם בסדין סיפרא אס סם מלאים יו"ד או חסרים וצריך עיון במסורת ריש שמואל כמו שכתבתי בירמיס סימן ז' ועיין לקמן סימן מ"ד : (ל) אך מכעסים. ברוב סספרים חסר יו"ד קדמא' אבל במסורת שמואל א' א' נמסר כל מכעיסים תלא דר מן א' חסר וסכם ס' את ישראל (מלכים א' י"ד). וכשעיינתי עליו מצאתיו מלא בכל ספרים סטובים וכן נמסר עליו לית מלא לפיכך אני אומר שצריך לשנוי מסורת דלעיל ולומר כל מכעיסים חסר בר מן א' מלא והכעס את ישראל : (לב) עשו להכעסני. במקצת ספרים חסר יו"ד : [illegible]

[illegible]

לג (ג) גדולות ובצורות. [illegible] יונתן כן עוזיאל [illegible] וכן מתרגם רברבן ונטירן [illegible] דפוסים ישנים אין דגש בלמ"ד [illegible] (ה) ולמלאם. [illegible] (ו) מעלה ארוכה. [illegible] (יא) קול ששון וקול שמחה. [illegible] (יג) במקום הזה. פ"א במקום הזה [illegible]

בסימן כ"ג : (יח) מעלה עולה. סספרים חלוקים בין מלא לחסר ויש נסכריע שסוא מלא וא"ו דליכא שום חסר בסיפרא רק כי ילמו וגו' וכי יעלו עלס בסימן י"ד וכן נמסר שם ובפרשת נשא : (כו) ישחק. כתוב בסי"ן וסוא חד מן ד' סכתובים כן כגון ליצחק וסימן נמסר כאן במסורת ובעמוס ז' : אשוב. אשיב ק' : לד (א) ונבוכדראצר. בספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב בבי"ת ואל"ף וכן במסרס גדולס במערכת אות נו"ן מסור כל ירמיס ויחזקאל ראצר ומן בראשית ממלכת יהויקים פניינא שסוא בריש סי' כ"ו עד קוליס נאצר ופסוק זס סוא בסימן כ"ט מתחיל כס אמר ס' צבאות אלסי ישראל אל אחאב בן קוליס וגו' וכאותו פ' עלמו יש ביד נבוכדראצר מלך בבל. (א"ס וקשיא ליטובא ובלא סכא נמסר ב' וסבירו סוא ונבוכדנאצר מלכא בדניאל ריש סי' ג' וסתם נמי בדניאל נמסר עליו ב' וא"ס ס"נ כתיב בנו"ן ע"כ) : וכל חילו. סוא"ו בגעיא : (ס ובמשרפות. בס"ס סוא"ו במאריך : (יא) ויכבישום. יתיר יו"ד ורד"ק כתב ויכבישום כתיב ויכבשום ק' וכן סוא במקצת ספרים : (יד) תשלחו. סשי"ן בגעיא : (יז) לזועה. לזעוס ק' :

לה (ד) ואבא אתם בית ס' אל לשכת. כתב בעל מסורת סברית סגדול בירמיס סימן כ' ואבי ג' חסר אל"ף וסימן ואבי אתכם אלי פרשת יתרו. ואביא אתכם אל ארץ סכרמל ירמיס ב'. ואבי אתם בית ס' ע"כ. ובירמיס סימן ל"ס כתב שנזדמנס לו נסחא משובשת אבל סנסחא סאמיתית סיא שסם חסר יו"ד כמו שנמסר בפ' יתרו. וסנני מודיע שגם זו סיא משובשת וצריך לסשמיט ממנס פסוק ואביא אתכם אל ארץ סכרמל כי סוא מלא יו"ד ואל"ף בכל סספרים וסגירסא סישרס כך סיא ואבא ב' חסר יו"ד וסימן ואבא אתכם אלי. ואבא אתם בית ס' : בן שלם. סשי"ן בפתח לא בחירק כמו שסוא בדפוסים אחרונים : (ו) כי יונדב בן רכב. מסורת יונדב ג' וסי' ויאמרו לא נשתס יין. ונשב באסלים. לכן כס אמר ס' וגו'. וכל שמואל דכוותא בר מן א' שכב. ובמכילתא ריש פרשת וישמע יתרו מתחלס סיו קוראין אותו יסונדב וכשבא לאותו מעשס פחתו לו אות אחת ונקרא יונדב שנאמר בסתחברך לרשע וגו'. מכאן אמרו חכמים אל יתחבר אדם לרשע אפילו לקרבו לתורס פירוש בסתחברו לרשע עם יסוא בס' מלכים ואמרינן נמי סתס מקמי סכי שכן אתס מוצא בעפרון שמתחלס סיו קוראים אותו עפרון וכשנטל סכסף מיד אברסם פחתו אות אחת ממנו שנאמר וישקל אברסם לעפרן את סכסף עפרן כתיב עיין מ"ש שם : (יח) ויסי בעלות. בבי"ת רד"ק. ויסי בעלות נבוכדראצר מלך בבל אל סארץ. כן כתיב בספרי ספרד סמדוייקים ובמקצת ספרים כ"י על סארץ וכן תרגם יונתן על ארעא. אמנם במסרס גדולס ערך אר נמסר כל ירמיס על סארץ בר מן ב' אל סארץ וזס א' מסס וחברו וסשיבותים אל סארץ סימן ל' וכן מסור עליסם ב' בסיפרא : (יג) וליושבי. יש ספרים וליסבי : לו (ז) אל סעם סזס. בס"א כ"י על סעם סזס וכן ת"י על עמא סדין אכן בשאר ספרים כתוב אל וכן במסורת מלכים א' ריש סימן י"ד נמסר ח' על סעם ואין זס מסם : (יד) לאמר סמגלס. כמ"ס דגושס וסס"א בלא מאריך כן סוא בספרים מדוייקים כמו חברו שבפסוק : (כ) סגרס. מלעיל סוקף בלד"י רד"ק : (כג) ויסי כקרוא. במקצת ספרים כתובי יד ודפוסים ישנים מלא וא"ו ואל"ף ונמסר עליו ב' אחד מלא ואחד חסר וכן נמסר במלכים ב' ס' על ויסי כקרא מלך ישראל ולא מסיימי וכיון דחזינן בכולסו ספרי דסל מלכים חסר ממילא משמע דסדין מלא : (כו) בן עבדאל. במקצת ספרים כתובי יד ובדפוס ישן כתוב שלמיסו בוא"ו ובשאר ספרים בלא וא"ו ועיין מס שכתוב במקרא גדולס בסימן דלעיל במסורת ג' ובקריא וכו' ואחד ושלמיסו ואין זס מסם וכן מצאתי במסורת כתיבת יד. ונראס דזו סיא עיקר לא כמסרס אחריתי דכתיב סתס :

לז (ד) סכליא. סכלוא קרי : (יב) לחלק משם. בכל ספרים שלפני סחי"ת בשוא ופתח ובמכלול דף פ"ס כתוב שסוא בשוא לבדו לחלק ואחריו סלכו בעל מכלל יופי ובעל סלשון וכן כתוב בלוים

מן פ' כ"ב מסשער סשלישי : (יג) יראייס. בב' יודי"ן סראשונס נקראת ונקודס בקמץ ודגושס וסשניס אינס נקראת וכן ומתיאל ילד את מתושאל וכן יששכר לקריאת כן אשר רד"ק ועיין מס שכתבתי בפ' ויצא על יששכר : (יט) ואיו. ואיס קרי וסוא חד מן מלין דכתיבין ו' בסוף תיבותא וקריין ס"א וסימן נמסר בשמואל ב' כ"א ושם נאמר ואיו נביאכם פלוגתא וכן במסורת כתיבת יד מצאתי סדין פליגין עליס. סאמנס יש מסרס אחרת סאומרת ואיס ג' ר"פ בקריאס וכו' ואיו נביאכם כן כתוב עיין במסורת על פסוק זס : (כ) ועתס שמע נא. בגעיא :

לח (ב) ימיס. ומיס קרי : (י) וסעלית. בס"ס סוא"ו בגעיא : (יא) בלוי סססבות. סססבות קרי : (טז) חי ס' את אשר. את כתיב ולא קרי ועיין מס שכתבתי בסימן ל"ב ע"פ את סחתום : (כ) שמע נא. בגעיא : (כא) סראני. בחירק סס"א רד"ק : (כס) יאמרו אליך. סוא"ו בגעיא בספרי ספרד :

לט (א) בשנס סתשעית. בס"ס חסר יו"ד קדמאס ובספרי אחריני מלא דמלא וליכא למיפשט ממסורת דנסא כסס לא איירי אלא במלת סתשיעי כדחשיב נסו ואזיל ומס שכתור שם וסימנס ויסי בשנס סתשעית ליסויקים טעות סוא ור"ל ויסי בשנס סחמשית ליסויקים וגו' בחדש סתשיעי למעלס בסימן ל"ו : (ג) בשעתי עשרס. עיין מ"ש ביחזקאל ריש סימן כ"ו : (ג) נרגל. מלס אחת : שראצר. מלס אחת ובס"ס בשי"ן שמאלית וס"א שראצר כולסון נקודס בצירי סאל"ף : סמגרנבו. מלס אחת ובחולם וי"ס שכתוב סמגר"נבו תרתין מלין ומקף ביניסס ויש ספרים נבו בשורק : שרסכים. בספר תוגס מלס אחת וכתוב כמ"ס בסוף תיבס : רב סרים. תרין מלין : רב מג. תרתין מלין. רוב דברים אלו מרד"ק : (ס) בערבות ירחו. בספרים מדוייקים סרי"ש בצירי ויש ספרים בחירק ול"ע ממסורת דסוף מלכים : ויקחו אותו. במקצת מדוייקים מלא וא"ו ויש מסם שבתחלס נכתב חסר ואחרי כן סגיסו וסוסיפו וא"ו : ויעלסו אל נבוכדראצר. כן כתיב בבי"ת במקצת ספרים מדוייקים ודפוסים ישנים ועיין מ"ש לעיל בסימן ל"ד : (ז) בנחשתים. ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים קלס סנו"ן וסבי"ת במאריך : (ט) נבוזראדן מלס אחת וכן כל נבוכדנאצר ונבוכדראצר מלס אחת רד"ק : (יב) מאומס רע. כדגש סרי"ש רד"ק בפי' ומכלול דף ע"ב : כי אם כאשר. אם כתיב ולא קרי : (יג) ונבושזבן. נו"ן אחרונס זעירא וסוא חד מן ג' נוני"ן אריכין וזעירין ע"פ סמסורת : שראצר. בשי"ן שמאלית כמ"ש למעלס בזס סימן : (יד) לסוצאסו אל סבית. מי שכתב מן סבית שנגס ינאס מלפניו : (טז) סנני מבי"א. מביא קרי וסוא חד מן ט' מלין חסר אל"ף בלישנא ע"פ סמסורת :

מ (א) באזיקים. סאל"ף נחס וכן סאזקים שבסמוך : (ג) דבר סזס. סדבר ק' : (ד) אתי בבל. סביתי"ן רפין : (ס) ושבס אל גדליס. מלעיל כמ"ש בשמואל ב' ס"ו : (ז) וישמעו כל שרי. כ"ף רפס : (ח) עופי. עיפי ק' : (י) ואתם אספו יין וקיץ. בס"א כ"י סוא"ו בקמץ ובשאר ספרים בשוא וכ"כ רד"ק שזס סראשון בשוא וסשני שבסמוך וקיץ סרבס בקמץ סוא"ו : (יד) בעלים. יש ספרים במ"ס ובמדוייקים בסמ"ך וכן כתב רד"ק עוד מצאתי סעי"ן במקצת ספרים בשוא לבד : (טז) אל תעשס. תעש ק' :

מא (א) בן נתניס כן. בי"ת רפס : (ו) סלוך ובכה. (אמר סצעיר רפאל חיים באזולס סמגיס לא ידעתי מי סכניס בלב מדפיסי מקראו' ויניציא' * חלוף גרסאות כאשר ראיתי על פסוק זס וסוא כי בדפוס שנא ו' עדתי כתוב ובכה וכגיליון ס"א ובכה ואילו בדפוס שנת וזס לך סאות כתוב בפנים ובכה וכגיליון * ס"א ובכה ולא ראי * זס כראי זס סלך סשוס שבסם נ"ל שכולם משובשים סס * שסרי במסורת כאן * נמסר בכה ובכה ז' ונמנו בפרשת שמות על פסוק וסנס נער בכס ז"ל מני לסו סתס ותמצאס מכוונים * ונמנס עמסס ס' זס וילא ישמעאל בן נתניס וכן נמסרו במסרא רבתא ז' וכן בס' בסעלתך על פסוק סעם בכס נמסר ז' ואס לא כן שסס סס. ועוד אגלי ראיס גמורס שכתוב ובכה שסרי בשמואל ב' ט"ו על פסוק עלס ובוכס נמסר ב' חד מלא וחד חסר ולא נמלא בכל * סמקרא תיבת ובוכס כוא"ו בראשים סמלס אלא סכוא דשמואל וזס דירמיס. גם כאן בירמיס במסרס קטנס נמסר ב' ואל סקשס ממס"ק שבעזרא י' על פסוק בכס ומתנפל דנמסר עליו ד' שממס נפסק משובשת סיא דאס בוכ"ס גרידא קא מסרא אפילו א"ס דסאי ובכה כתיב אפ"ס תמיסא בכה כתיבי. וא"ת דבכה ובכה קא מסרא לדידך נמי קשיא * סוו. ועוד אין לומר * דסאי מסרס דעזרא * ר"ל ד' * חסרים וא"ו אחר סבי"ת שסרי כולס חסרים סס בסיפרי דוקני ועל אחד מסס סיס לו לבעל סמסורת למסור עליו לית מלא אלא ודאי כדאמרן. וכן נראס מתרגום יונתן שתרגם ובכי וכן כתבו בעל מאיר נתיב בוא"ו אחר סכי"ת כדי שלא לסטעות ע"כ) : כפגש. בס"ס סגימ"ל רפס : (ז) ויסי כבואס. יש מחלוקת בספרים אס סוא מלא וא"ו או חסר וסמסרות סתומות כי במקצתם כתוב כבאס ב' חד חסר וחד מלא ויסי כבאס שמרון. אל תוך סעיר. ובמקצתם כתוב כאן לית מלא וחד חסר וגירסא זו נראית עיקר שגם במסרס שלנו במלכים ב' ו' על ויסי כבאס שמרון נמסר לית וחסר וחד מלא ויסתפס שסוא זס דירמיס : (י) וילך לעבור. בצי"ס ומאן דכתב לעבר בדלי"ת לא טב עבד : אל בני עמון. במאיר נתיב כתוב את בני עמון וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י קדמונים מספרד וגם בנביאים עם פירוש סרי"א אבל בספרים אחרים כתוב אל : (יב) וימצאו אותו אל מים רבים. סתרגום ורש"י נראס שסיו קוראים על מים רבים ובספרים שלנו כתוב אל ובמק"ג כתב סמגיס שיש חילוק במסורת וסכריע כגירסת אל וכן ראיתי גם אני בספרים כ"י וזו סיא סמכמת רד"ק שפירש אל כמו על ודומס לו אל סכרים לא אכל : (יז) מוסס. כמסס קרי :

מב (א) סושעיס. בספרים כ"י ודפוסים ישנים בשוא לבדו וסס שלשס במסורת : (ד) וסיס כל סדבר. סוא"ו בגעיא בס"ס : כל סדבר במאריך סכ"ף ועיין סוף פרשת ראס : (ס) ככל סדבר. בגעיא : (ו) א°°נו. אנחנו קרי : (י) כי נחמתי אל סרעס. בספר אחד כתיבת יד על סרעס ולא יתכן כי זס סוא אחד מן ז' שכתוב נחמס סמוך למלת אל בלישנא כמו שנמסר במסרס גדולס שמואל ב' : (יד) לא נרעב. בספר אחר קמץ : (טז) תמתו. במקצת ספרים תמותו מלא וא"ו ועפ"ס ראוי לסיות חסר כי לא בא במספר סמלאים בס' ויסי מקן אבל ועסס ידע תדעו כי בחרב ברעב ובדבר תמותו שבסמוך סוא אחד מסמלאים : (כ) סתעתים. סתעיתם קרי ובס"א כ"י סעי"ן בחירק ורד"ק כתב בצירי סעי"ן וכן סוא בכל סספרים : בנפשותיכם. במקצת ספרים חסר וא"ו ואולס כפי סמסורת סס שניס מלאים וסכרו סשמרו בנפשותיכם ירמיס י"ח :

מג (ב) לא תבאו מצרים. בספרים מדוייקים חסר וא"ו במר בי"ת : (י) שפרורו. שפרירו קרי : (יא) ובאס. ובא קרי : (יב) כאשר יעטס. סעי"ן בשוא לבדו בכל ספרים כתובי יד וגם בכמס דפוסים וכן סוא בבעל סלשון ובמסורת פרשת כי תזריע יעטס ד' וסימן ועל שפס יעטס. כאשר יעטס. תסי לו כבגד יעטס. גם ברכות יעטס מורס. וכולם בשוא לבדו :

מד (ג) אשר עשו לסכעסני. חסר יו"ד אחר סעי"ן במקצת ספרים כתובי יד מדוייקים ודפוסים ישנים ועיין מס שכתבתי לעיל בסימן ל"ב : (ח) לסכעסני במעשי ידיכם. בספרים סנ"ל חסר יו"ד כדלעיל. במעשי סנ"ל סעי"ן בחטף פתח : למען סכרית לכם. במקרא גדולס נכתב בלדו בספר מוגס לסם ע"כ. וקורא אני אותו ספר מוטעס : (ט) סשכחתם. סשי"ן קלס וסס"א בלא געיא ויש ספרים סס"א בגעיא כן כתב רד"ק בפירש ובמכלול דף ס"א : (יב) לאלס לשמס. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים ולשמס בוא"ו ובספרים אחרים בלא וא"ו ואין לסמוך בזס על מסורת שלא סכתובס בספר ירמיס סוף סימן כ"ד דכוונתס אינס אלא לתת סימן לסדר סתיבות סמתחלפות ולא לסדר סואוי"ן : (יז) למלכת סשמים. חסר אל"ף וכן סאחרים אשר בפרשס כי סמירו סגבירס בשפחתס וקראוס בשמס מטרוני' וכו' ספר סאמונות לרס"ג ועיין עוד במערכת סאלסות פרק ט' : (יט) לסעצבס. במקצת ספרים כ"י סס"א במפיק ובספרי ספרד רפויס וכ"כ רד"ק בפירוש ובס' מכלול דף ל"ב ובשרשים שסס"א רפס ומשפטס במפיק וכן נראס מסתרגום ומפירוש רש"י : (כב) מפני סתועבת. כן כתוב בספרים מדוייקים מלא וא"ו קדמאס וחסר וא"ו תניינא וכן ראוי ע"פ סמסורת דסוף ס' אחרי מות : ותסי ארלכם לחרבס ולשמס. יש ספרים כתוב לשמס בלא וא"ו ויש ספרים שנכתב בוא"ו ואח"כ נגררס ויש מסם בלא וא"ו וסוסיפוס אחרי כן : (כג) ובעדותיו. במקצת ספרים כתובי יד סדל"ת בחולם ובמסך סוא"ו ורד"ק כתב בשוא סדל"ת ובחולם סוא"ו וכן סוא בספרים מדוייקים וזסו אחד מן ס' מפקין וא"ו בלישנא וסימן במ"ג מלכים א' ב' : (כס) ובידיכם מלאתם. יש ספרים שכתוב בסם ובידכם וברובן של מדוייקים כתוב ובידיכם בשני יודי"ן ונמסר עליו לית ומלא : (כז) עד כלותם. סכ"ף בשוא לא בפתח : (כח) וידעו. בספרי ספרד סוא"ו בגעיא וכן סוא בחילופים לבן אשר : (כט) וזאת לכם סאות. בנסחא כ"י וזס לכם אבל במסורת ריש פרשס תרומס נמסר י"ו וזאת ריש פסוק וזס אחד מסם וכן סוא בשאר ספרים :

מה (א) מפי ירמיסו בשנס סרבעית. במקצת ספרים כ"י ודפוס ישן כתוב בשנס ובאחד מסם כתוב עליו למדינחאי בשנת כתיב למערבאי בשנס כתיב וכן במקרא גדולס בחילופי מערבאי ומדינחאי כתוב למערבאי בשנס למדינחאי בשנת כתיב בשנס קרי וידוע שאנו סומכים על קריאת מערבאי שסס בני ארץ ישראל וכן נראס שסיסס גירסת רד"ק שלא כתב מי' זס מאומס כמו שכתב בסמוך על פ' למצרים

למצרים כל מיל פרעה וכו' בעגת הרכומים וגו' : (ד) ואת כל הארץ פי"א : בגלגין א' מס"ם כתוב עליו למדנחאי הארץ לי פי"א עד כאן מ"ו ואם כל ארעא דישראל דילי פי"א .
מו (א) הנביאה על הגוים . יש מי שכתב על כל הגוים וטובים כוה שוגה אחד מן ב' קריאה דגיכה מגה כל וסיפנה במסורת על פסוק זה : (ב) הפרינום . כס"א כ"י בסין מאליות ובשאר ספרים בסמוך ומסר וא"ו קדמאה ופלגי ספרי כוא"ו תניינא ובמקרא גדולה נמסר עליו לית וחסר וכתוב סמ"ך : (ס) נסוגים . יש ספרים חסר וא"ו : (ח) יתגעשו מימיו . במאריך : (ח) מצרים כיאור . אין דגש ביו"ד וכלל ספרים כ"י חסר וא"ו ובמוכה מן זה כיאור שכל סקודס ועיין מ"ם בעבריתי : (ט) ויללו . בליר סיו"ד וכוא איכן כוכים וכאלה לפי מימין ויללו בקמץ סיו"ד רד"ק : הבגורים . לפי המסורה מלא וא"ו מזוכו א' מן ז' מלאים וסימן נמסר כמיכה ד' במ"ג וכן כוא במקלת ספרים : (י) והיום . כוא"ו בגעיא כס"ס : ורוחה . במקלת ספרים כ"י וְרָוְתָה בחירק סרי"ם ודגש בוא"ו שעושים אותו מהדגוש אכן בספרים מדוייקים מספרד סרי"ם בקמץ וכן כתב רד"ק וְרָוְתָה מן סקל ולים כוסיס וסארא רָוְתָה וְרָוְתָה מן סדגוש : (יא) סרביסי . סרבית קרי : (יז) סטביר סמועד . בס"א יסן כ"י ודפוס ראשון סעי"ן בשוא לבדו ובשאר ספרים בחטף סגול : (כ) יפה פיה . שתי מלות ועינינו מלה אחת רד"ק בפירוש ומכלול דף רכ"ס אבל בהגהת שרשים כתב ר"א הלוי שכתוב וקרי מלה אחת : (כג) כרתו יערה . כתב רד"ק בפירוש ובשרשים היה מחלוקת בקריאת המלה הזאת יש קוראים אותה בקמץ החטף ואומרים שהוא צווי כמו חָרְבוּ מאד (ירמיה ב') כאילו מדבר כנגד סמיל . ויש קוראים אותה בהעמדה כמו שָׁמְרָה עדתיו (תילים צ"ט) שהוא פעל עבר וכן מצאנוהו בספרים מדוייקים הכ"ף מעמדה בגעיא וזאת הקריאה הנכונה לפי הסימן ועיין עוד בפירוש : (כז) ושאנן . במקלת ספרים כ"י הנו"ן בקמץ וע"פ המסורת הוא בפתח והם ד' וזה אחד מהם וכן הוא ברוב הספרים : (כח) ויסרתיך . עיין לעיל בסימן ל' מ"ש במלה זו : מז (ב) והילל . בס"א כ"י והילל בצירי הלמ"ד ובשאר ספרים בחירק וחסר יו"ד המסך וכ"כ רד"ק : מח (ג) קול צעקה . בנביאים עם שירה הרי"א וצעקה בזיי"ן וטעות הוא שזהו א' מן ד' צעקה בנביאים כמו שבאו במסורת : מחורנים . בס"א מחרנים חסר : ושבר . במקלת כ"י הוא"ו בשוא ובספרים אחרים בקמץ : (ד) השמיעו . בס"א כ"י מוגה הִשְׁמִיעוּ ואינו כן בספרים אחרים ובמקרא גדולה נמסר עליו לית וזהו הכרע שכתוב שמיעו בחירק שאין דומה לו במקרא שאם היה בפתח הלא נמצאו רבים כמוהו : לצעוריה . לצעיריה קרי : (ה) הלחות . הלוחית קרי : חורנים . ס"א חרונים ויש ספרים חרנים : (ו) ותהיינה . במקלת ספרים ותהיינה בשני יודי"ן אבל במסורת כתוב על זה ב' חסר וכן נמסר בירמיה י"א על פסוק ותהיינה נשיהם שכלות : (ז) כמיש . כמוש קרי : יחד : יחדיו ק' : (יא) שאנן . חד מן ד' שהנו"ן פתוחה ע"פ המסורה וכן כתב רד"ק : טעמו בו . שעי"ן בשוא לבד בספרים כ"י ודפוסים ישנים ובמסורת ד' טעמו וחד וטעמו וסימן נמסר בשמואל א' כ"א ותילים סימן ל"ד וכולם בשוא לבד : (יח) ושבי בצמא . ושבי קרי : (יט) ערוער . מלא וא"ו כי לא נמנה במסורת במנין החסרים : (כ) הלולו . הילילו קרי : וזעקו . וזעקי קרי : (כא) מופעת . מיפעת קרי : (כו) והיה לשחק גם הוא . בספרי הדפוס ובמקלת מדוייקים כ"י חסר וא"ו וכן במסורת ב' מלא בלישנא בנביאים וסימן הכתים בשחוק שמשון (שופטים טז) שפיתני ה' ואפת חזקתני ותוכל הייתי לשחוק כל היום (ירמיה כ) וכל כתובים דכוותהון מלא בר מן ד' חסרים וסימן שחק לרעהו איוב . קדמאה דפסוק איוב י"ב . גם בשחק יכאב לב (משלי י"ד) כן שחק הכסיל (קהלת ז') הייתי שחק לכל עמי (איכה ג') כך היא הגירסא המגויה אלא בס' קדמון מדוייק מספרד והוא שוה עם לשון אחרון שהובא בירמיה סי' כ' במ"ג ועם לשון ראשון שבמשלי י"ד . והוגה א' לכולן אלא שמתחלפות בסדרן ולשונות אחרים שהובאו בשני המקומות אין בהם ממש מפני דהאי גרים בהאי לישנא והאי גרים בלישנא אחרינא והדרן אהדדי ומבלבלי לישני במניינא ובגירסא . והאי דכתב המגיה בירמיה כ' ואני הצעיר המאסף בקשתי ולא מצאתי פסוק קדמאה דסיינו כי היה דבר ה' לשחק וכו' ודאי דקושטא קאמר ולפום מאי דחזי לי הוא דמשתבש בגירסיה בפסוקא הדין דכתיב ביה כי על ה' וגו' ודין הוא שהסבר דקאמר עליה בקדמיתא לשחוק ז' מלא וא' חסר ומיהו קשיא ליה אסיפא דבמניינא דמני בתר הכי וא"ו מלא מני בגוייהו והספק מוהב בקיאו דסיינו כך חסר דמעיקרא והו קשיא דקא חשיב והיה מואב לשחוק דהאי פרשתא לקמן בהדי המלאים דהוא חסר בכולהו ספרי והו הכי דכתב במשלי י"ד לישנא אחרינא כל נביאים מלא בר מן ב' חסר בשחק שמשון . שפיתני ה' ואפת . פליג אכולהו לישני ואכולהו ספרי דאינון מלאים איפכא השתא דכל הדא והדא מאילין מצרפאת הויא לה חדא לגבי תרתי או לגבי תלת ולאו כלום ה"ם דאית בהו פירכי והזינא נמי מסרה אחריתי דקאמרה בשחוק ב' חד מלא וחד חסר בשחוק שמשון . גם בשחק יכאב לב . קדמאה מלא והו לא מידי בהאי עניינא וכדא נמי נסחא מעליא היא כלישנא קמא דמשלי . ה' ישיב שבות ירושלם כבראשונה אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה : (כז) ואם לוא השחק . חסר וא"ו כמ"ש לעיל : נמצאה . נמצא קרי : (ל) עברתו ולא כן בדיו . סימן דישעיה ט"ז ועברתו לא כן דירמיה עברתו ולא כן ומה שיש לדקדק מבראשית רבה סוף פ' כ"א עיין יפה תואר שם סימן י"ג : (לב) עד ים יעזר . שעי"ן בשוא לבדו כמו שהיא חברו בפ' : (לג) מיקבים . היו"ד נחה : (לד) שלשיה . בספרים מדוייקים חסר יו"ד אחר למ"ד וכן נכון שהמסורת אומרת שלשיה ג' וסימן עד צוער עגלת שלשיה (ישעיה ט"ו) . עד חרנים עגלת שלשיה . ביום ההוא והיה ישראל שלישיה (שם סימן י"ט) בתראה מלא : (לו) למואב כחללים . חסר יו"ד קדמאה : הרה כחלילים . מלא דמלא כן מצאתי בדפוס ישן ובמקלת ספרים כ"י מדוייקים ובא' מהם נכתב מבחוץ בס"א כחללים תרוייהו חסר ובספר מוגה קדמאה חסר תניינא מלא . שוב מצאתי שזו היא מן הפלוגתות שבין מערבאי ומדנחאי . ולמערבאי הרה כחלילים מלא דמלא : (לט) והיה מואב לשחק . חסר וא"ו כמ"ש לעיל : (מג) והיה לב . בס"ס הוא"ו בגעיא : (מד) הניס . הנס קרי : (מה) כי אש יצא . ג' סבירין יצה . מבין סיחן . י"ס סיחון : מט (א) הבנים אין לישראל . כי"ת רפה וס"א חטף פתח שהוא לשון תמיהה רש"י : (ב) את יורשיו . מתחלפת ירשיו חסר וא"ו : (ג) ספדנה . במסורת הושע ב' נמנה עם מלין דתמיין שי"ן וקרינן סמ"ך ספדנה והתשוטטנה ולא נמצא בספרינו כי אם ספדנה בסמ"ך . שוב מצאתי בהגהת שרשים שורש שוט אבל והתשוטטנה בגדרות . א"א הרבה יש לתמוה כי במסורת מנו זאת המלה בכלל מלין דכתיבין שי"ן וקריין סמ"ך וכן מצאתי בקצת ספרים מדוייקים והתשוטטנה בגדרות בשי"ן שמאלית והתימה כי שום מפרש לא דבר מזה מאומה ואולי יש לפרשו מלשון ושטי כזב כדבק רחוקה עכ"ל . ולדידי ניחא טפי למימר דהך מסרה דהושע איירי ממלת שפדנה דהכי נקיט לה במסורת בשי"ן שמאלית אע"ג דאשכח בספרי דילן בסמ"ך דאורחא דמסרה לאדכורי בריפתא תיבותא דעלה קיימא כדחזינן הכא וכן בכמה דוכתין אבל מלת והתשוטטנה בשי"ן ימנית ולית בה פלוגתא : (ד) מי יבוא אלי . במקלת מדוייקים מלא וא"ו ואל"ף וכן ראוי ע"פ המסורת דפ' בהעלתך : (ז) נסרחה . בס"א כתיבת יד ובדפוס ישן נסרחה הרי"ש בחטף קמץ וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים ובספרים אחרים בשוא לבדו : (ח) העמקו . ברוב הספרים העי"ן בשוא לבד וחסר יו"ד אחר מ"ם : (ט) לא ישארו . במקלת ספרים כתובי יד חסר יו"ד ומסור עליו לית חסר : (יא) עזבה . לווי ועיין מה שכתבתי במלכים ב' ח' : ואלמנותיך . יש ספרים מלא וא"ו אחר הנון : עלי תבטחו . עיין מה שכתבתי בפ' וינא פל ויחמנה בכאן : (טז) תפלצתך . בספרים מדוייקים שמאריך בתי"ו לא בלמ"ד : אתך זדון . במקלת ספרים כתובי יד אִתָּךְ וטועים הם שזהו א' מן ד' אֹתָךְ לזכר ע"פ המסורת ובמסרה גדולה שלנו כתיב שנמסר השני בירמיה י"ב ושם לא נמסר כלום ואולם מצאתיו בספרים כ"י בשופטים י"ג וזהו הלשון אותך ד' קמץ וסימנהון נעצרה נא אותך (שופטים י"ג) הפלצתך השיא אותך . צדיק אתה ה' כי אריב אליך (ירמיה יב) . בהשלכך הנחם אותך . וכל יחזקאל דכוותהון במ"ו . ל"א וכל אס"ף ולשון נקבה וספר יחזקאל דכותה במ"ו וסימנהון שולח אני אתך ואל אחריו (יחזקאל ב') ובדברי אותך שם סוף סי' ג' . וכולאתי אותך סי' לח . ונטשתיך המדברה סימן כ"ט : לנביא אתן פניהם סימן ל"ח ע"כ . ומסרה הגדולה מסיימת וכל לשון נקבה דכוותיה : הגביה כנשר . הכ"ף דגושה מדין מפיק כמה שכתוב בעובדיה וכן כתב רב פעלים בכלל מפיק : (יח) כמהפכת . הכ"ף בנפיח : (יט) יועדני : בסגול הדל"ת ודגש הנו"ן שלא כמנהג והם בנים כהיפרא ע"ס המסורת ותמרו בסימן נ' כמ"ש שם : (כ) אשר יעץ אל אדום ומחשבותיו אשר חשב . בכל הספרים מלא וא"ו וכן במסורת ב' וחברו ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים לקמן סוף סימן נ' ונראה שכן צריך להגיה בחילופים למערבאי : (כב) והיה לב . הוא"ו בגעיא בס"ס : כלב אשה . בכ"ף : (כט) חמלה . חמלת ק' : (כח) נבוכדראצור . כתוב בוא"ו וקרי בלא וא"ו שהיה נקרא ג"כ נבוכדראצור כתולם רד"ק ועיין מ"ש בעזרא סימן ב' : ושדדו . בקמץ החטף כשלם הרבו עפ"ר רד"ק בפי' ובשרשים ובמכלול דף י"ט וכן בס"א כ"י מסורת עליו לית חטף קמץ ועיין מ"ש בירמיה ה' של ישדדם : (ל) העמיקו . בספרים מדוייקים העי"ן בשוא לבד : והשב עליכם . עליהם ק' ועיין ירמיה כ"א : (לא) שליו . בשוא השין וביו"ד המסך : (לב) וזרתים . במקלת ספרים מדוייקים חסר יו"ד בתר רי"ש וכן הוא הכרו שבסמוך בפסוק והבאתי אל עילם : (לו) אשר לא יבוא . חד מן י"ד יבוא דסבירין יבואו וסימנם נמסר במ"ג סוף פרשת שמיני ומה שתרגם יונתן דלא יהכון הוא לפי משמעות הכתוב למאי דסבירין : נדחי . הדל"ת בדגש לחסרון פ"א הפעל . נדחי ישראל יכנס רפה רד"ק : עולם . עילם ק' : (לט) אשוב . אשיב ק' : שבית . שבות ק' :
נ (ב) חתו . מלעיל רד"ק : (ו) היה . היו ק' ועיין מ"ש בישעיה סימן ט"ו : שובבים . שובבום ק' : (ז) נאשם . באל"ף בשוא לבדו שרשים : (ח) יצאו . צאו ק' : (ט) גדלים . חסר וא"ו ע"פ המסורת בירמיה סימן כ"ה ובדוכתי אחריני : (יא) תשמחי . תשמחו ק' : תעלזי . תעלזו ק' : תפושי קרי : תצהלי . תצהלו ק' : דשה . בספרים מדוייקים שלפני בס"א וכן הוא דעת ר' יונה שמדקדק ובדפוסים ישנים מצאתיהו באל"ף ורד"ק הביא שתי הגירסאות בפירוש ובשרשים שרש דוש ושרש דשא גם בעל מאיר נתיב הביאו בשרש דוש בס"א ובשרש דשא באל"ף אבל האפודי כתב בפ' כ"ד מספרו שר"י שמדקדק מנה זה בכלל אחרים שהאל"ף חנא המורם ה"א ועם כי הוא בס"א כפי המסרה עכ"ל . והאיים המסרה נ"ל שהיא בה"א מה שלא נחשב זה עם מלין דמסמיין א' בסוף תיבותא וכל חד וחד לית דכוותיה ונמסר ברים מסרה גדולה : ותצהלי . ותצהלו ק' : כאבירים . למערבאי כאבירים מלא למדנחאי כאברים חסר כ"כ בחילופים שלמו וכן מצאתי בכמה מדוייקים כתובי יד מלא דמלא : (טו) אשויתיה . אשיותיה ק' ויש ספרים שהאל"ף בפתח ורד"ק כתב בפירוש ובשרשים שהאל"ף בקמץ חטוף כשלם אחוזים : (טז) והיה לארצו . בספר אחד כתיבת יד ובשני דפוסים ישנים כתוב ואיש אל ארצו ובזולתן של ספרים כתוב לארצו : (כ) בימים ההם ובעת ההיא . זה כתוב ההם למערבאי ולמעלה בתחלת הפרשה בימים ההמה ואין בו מחלוקת : (כג) נגדע . בדפוסים חדשים הנו"ן בסגול אבל בישנים ובכתובי יד מדוייקים בחירק : (כו) סלוה . לווי בקמץ חטוף מפני דגשות הלמ"ד : (כט) אל יהי * פלטה . לה ק' ולא כתיב נדרים פ' אין בין המודר ומסורת רים סדר ואלה הדברים וזהו אחת מן י' תיבות שנקראות ולא נכתבות וסימנם מלכי ברות ועלתו כי בבל היא ככה המלוכה והיא המלכות וכן הוא אומר הלא דא היא בבל רבתא די אנא בניתה לבית מלכות וגו' וכה שקעה גלות ישראל ובטלה מלכותם ונכתרו מלכיהם וביטר ירמיהו הנביא אל שארית ישראל בנקמת ה' ממנה בשני עולמים וכתב אל יהי לה פליטה בעולם הזה ובסוף לא מבחוץ וכתב ואל יהי לה פליטה לעה"ב כך מצאתי כתוב בס"ס : כְּכֹל אֲשֶׁר עָשְׂתָה . מתחלפת כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשְׂתָה : זדים . שבר מלעיל רד"ק : (לח) פסלים . חסר יו"ד קדמאה ע"פ המסורת בשופטים סימן ג' וכן הוא בספרים מדוייקים : (מד) מגאון . הגימ"ל דגושה : כי ארגיעה . ג' ב' מלא וחד חסר וסימנהון כי ארגיעה ארוצנו לעיל סימן מ"ט ארגיעה לשון שקר (משלי יב) וכן נמסר בספרים אחרים ב' מלא וחד חסר ולא מסיימי ובספר אחד כתיבת יד נמסר על דין דהכא לית חסר ועיין מה שכתב המגיה בסימן מ"ט לעיל ובמשלי סימן י"ב : ארוצם . ארוצם ק' : יועדני . בסגול הדל"ת וכדגש הנו"ן שלא כמנהג כמו אשר למעלה בסימן מ"ט רד"ק בפירוש ומכלול דף מ"ג והנה חמש נוים תן שער ו' ד"ס : (מה) אם לא יסחבום . מי שחשב לכתוב לוא מלא בוא"ו ואל"ף טעה בין זה ובין האמור למעלה בסימן מ"ט לפי שראה במסורת שאומרת אם לוא יסחבום קדמאה הוא שהבר שרוצה לומר לא קדמאה שבפסוק זה ולא כיון דר"ל קדמאה דספר ירמיה : נא (ג) אל ידרך . אין דגש בדל"ת : אל ידרך ידרך הדרך . חד מן מלין דכתיבין ולא קריין מסורת רות ונדרים פ' אין בין המודר : אל ידרך וגו' ואל יתעל וגו' . יונתן תרגום כמו אַל לא ימתח וגו' ויש נסחאות כתיב לה בה"א לה ימתח דמתח קשתיה ולה יסק בשריוניה כן כתב רד"ק בשרשים שרש אלה : (יג) שכנתי . שכנת קרי : אוצרת . בספרים מדוייקים חסר וא"ו תניינא כלישנא בתראה דתיפת במסורת ועיין מה שאכתוב בדברי הימים א' ט' : (יד) נשבע ה' צבאות בנפשו . יש מסרה שלא תטעה ירמיהו נשבע ה' צבאות בנפשו עמוס קדמאה נשבע ה' (אלהים) בקדשו תניינא נשבע ה' (אלהים) בנפשו רד"ק : (לד) אכלנו . אכלני ק' : הממנו . הממני ק' : נבוכדראצר מלך בבל הציגנו . הציגני ק' : בלענו . בלעני ק' : מלא כרשו . הלמ"ד בקמץ ובמכלול דף קפ"א כתוב בלשון הזה וריב"א כתב מָלֵא כרשו בצירי אבל אנחנו מצאנוהו בקמץ בכל הספרים המדוייקים והמסורת עליו שנים בתרי לישני אין מלא קדמאה כתוב באל"ף בתראה כתוב בה"א ע"כ לשונו . פירוש קדמאה זה דירמיה והוא לשון מילוי בתראה כי אין מלה בלשוני (תילים קלט) שהוא לשון דבור : הדיחנו . הדיחני ק' : (לו) ונקמתי . מי שכתב ונקמתי הנו"ן בקמץ טעה שהם שלשה בחירק ע"פ המסורת וסימן נמסר במקרא גדולה : (מו) משל על משל : כן הוא בדפוסים ישנים ובמקלת ספרים כתובי יד ומשל בוא"ו וכן כתב בחילופים שבין מערבאי למדנחאי וכן נדפס בפי' רש"י ורד"ק והריא"ס ובמאיר נתיב ובספרים אחרים בלא וא"ו והוא מחלוקת ישן כפי הנראה בספרים קדומים : (מח) מצפון יבוא לה השודדים . מה שתרגם יונתן מציפונא ויתון מליפונא פירושה הוא דדין הוא חד מן י"ד דסבירין יבואו וקרינא יבוא וסימן נמסר במסרה גדולה סוף פ' שמיני ועיין עוד מ"ש ביחזקאל כ"ג : (נ) פלטים מחרב הלכו . כפי ע"פ המסורת וכל דגשים על סר לון שמם . ערום הלכו מבלי לבוש : (נב) ובכל ארצה יאנק חלל . במסורת יחזקאל כ"ו נמנה זה עם ה' ובכל דמטעין בהון דסבירין וכל : (נו) קשתותם . השי"ן דגושה והתי"ו רפויה בדפוס קדמון ובספרים מדוייקים כ"י וכן וכל קשתותיו דרכות (ישעיה ה') ודדומיהם להם כמו שכתבתי שם : (נז) וגבוריה . בדפוסים ישנים ובספרים כ"י מדוייקים מלא וא"ו אחר הבי"ת : (נח) ויגעו . ביו"ד האיתן לבד והיא מעמדת בגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפעל רד"ק ואין בגימ"ל דגש אבל וייגעו עמים בדי אש חבקוק ב' בשני יודי"ן כמ"ש שם : (סא) כבאך . בכ"ף וכן ככלתך שבסמוך רד"ק : וראית וקראת . שני הואוי"ן בגעיא : (סב) שממות . במקלת מדוייקים השי"ן במאריך :
נב (א) חמיטל . חמוטל ק' : (ו) היה לחם . במדוייקים כ"י היה מלרע ועיין מ"ש על הכרת בסוף מלכים : (יא) ויאסרהו בנחשתים . הבית בגעיא ורפה : בבית . בית ק' : (יד) ואת כל חמות . לפי המסורת מלא וא"ו תניינא וכן הוא בס' מוגה : (טו) ואת יתר העם . הוא"ו בגעיא : ואת יתר הָאָמוֹן . ובס' מלכים ואת יתר הֶהָמוֹן : (טז) ומדלות הארץ . ובספר מלכים ומדלת הארץ ושם סכרתי הסימנים : (כ) היה אחד . גירסאות משונות ראיתי בספרים במקצתם האחד כתיב אחד ק' ובקצת נסחאות ישנות כ"י קך היה כתוב בהם בתחלה ואח"כ נמחקה הה"א ובקצתם היה כתוב בתחלה אחד ואח"כ הוסיפו ה"א ומהמסורת שבידינו יש להכריע שכתוב וק' אחד יען לא נמנה זה עם אותם דנסבין ה"א בריש תיבותא ולא קריין : (כא) קומה . קומת ק' : (כג) רוחה . מלעיל וכתיב בה"א וחד מלרע וכתיב אל"ף והא שמון רוחא (דניאל ב') : (כה) ואת ספר שר הצבא . במקלת ספרי הדפוס כתוב הספר לצבא ודבר זה ברור כי טעות נפל בדפוס כי בכל ספרים מדוייקים כתוב שר הצבא וכן הוא במסורת במקום הזה כמו שכתבתי בסוף ס' מלכים : (כח) ויגל יהודה . היו"ד בחירק ע"פ המסורת כמ"ש במלכים ב' י"ז ועיין עוד מ"ש במלכים ב' כ"ה : (כט) בשנת שמונה עשרה . מלא וא"ו עפ"ס : לנבוכדראצר מירושלם . במקלת מקראות מהדפוס כתוב לנבוכדראצר הגלה מירושלם וכן הוא במאיר נתיב אמנם בכל ספרים מדוייקים כ"י אין בהם מלת הגלה וכן מתורגם לנבוכדנצר מירושלם : (לא) הכליא . הכלוא ק' : (לב) מלכים . המלכים ק' : (לג) ושנה : ס"א ודמלכים באל"ף כמ"ש שם : ואכל לחם . מלרע שלא כמנהג כמבארו דמלכים : תמיד כל ימי חייו . זהו א' מן ד' חסרים יו"ד בקריאתם וסימן נמסר בסוף מלכים אבל כל ימי חייו שבסמוך בשני יודי"ן :